

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Ταύρος

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΞΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΞΕΟΣ

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΟΜΟΣ ΣΤ' 1882

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ
1882

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τοὺς κ. Γυμνασιάρχας.

Ὁ ἐνταῦθα «Φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσός» πρὸς ἄλλαις κοινωφελέσιν ἐργασίαις αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἐνισχύσεως τῆς ἐθνικῆς παιδείσεως καὶ τῆς τῶν γραμμάτων προαγωγῆς καὶ διαδόσεως, ἤρξατο ἀπὸ ἐνὸς ἤδη ἔτους ἐκδίδων καὶ ἄξιον λόγου μηνιαίου περιοδικὸν φιλολογικὸν καὶ ἐν γένει ἐπιστημονικὸν σύγγραμμα ὑπὸ τὸ ὄνομα **Παρνασσός**. Ἐκ τῶν ἄχρι τοῦδε ἐκδοθέντων τευχῶν αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων καταδεικνύεται ἡ χρησιμότης του. Ἐπιθυμοῦντες νὰ παράσχωμεν τὴν δυνατὴν ἡμῖν ὑποστήριξιν εἰς τὸ προκείμενον κοινωφελὲς ἔργον, συνιστῶμεν ὑμῖν τε καὶ τοῖς παρ' ὑμῖν κ. καθηγηταῖς αὐτὸ, ἵνα γένωνται ὅσοι ἂν προκίρῳνται συνδραμηταὶ αὐτοῦ, ὅπως διὰ τούτου ἐνισχυθῇ ἡ ἔκδοσις αὐτοῦ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 8 Ὀκτωβρίου 1877.

Ὁ ὑπουργὸς
Θ. Π. ΔΗΛΑΓΙΑΝΝΗΣ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τοὺς κκ. Γυμνασιάρχας καὶ Σχολάρχας.

Καὶ ἄλλοθεν καὶ ἐκ τῆς ὑπ' ἀριθ. 651 ἐγκυκλίου τοῦ καθ' ἡμᾶς ὑπουργείου, τῆ 8 Ὀκτωβρίου 1877 ἐκδοθείσης, γνωρίζετε ὅτι ὁ ἐνταῦθα φιλολογικὸς σύλλογος «Παρνασσός» ἐκδίδει χάριν τῆς κοινῆς ὠφελείας, συμφώνως δὲ καὶ πρὸς τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ περιοδικὸν σύγγραμμά φερώνυμον τοῦ Συλλόγου. Ἐν τούτῳ καταχωρίζονται λόγου ἄξια διατριβαὶ καὶ ποικίλων γνώσεων πάροχοι σημειώσεις, ἔργα λογίων. Ἐπιθυμοῦντες χάριν τῆς ἐκ τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ ὠφελείας νὰ ἐνισχυθῇ κατὰ τὸ δυνατόν αὐτὸ, ἐθεωρήσαμεν ὅτι συμβάλλεται ἰσχυρῶς εἰς τοῦτο ἢ ἐν αὐτῷ καταχωρίσεις διατριβῶν καὶ σημειώσεων ἀρχαιολογικῶν ἀνακαλύψεων, περὶ λειψάνων ἀρχαίων ἡθῶν καὶ ἐθίμων σωζομένων αὐτουσίως ἢ καὶ κατὰ τύπον καὶ παραλλαγὰς ἐν ταῖς νῦν συνηθείαις τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου, περὶ λέξεων καὶ ὄρων ἐν τῇ διαλέκτῳ τοῦ κοινοῦ λαοῦ διατηρουμένων ἐν τύπῳ παροιμιῶν ἢ ἀξιωματίων. Ἡ διὰ περιοδικοῦ δικαιοῦσις τοιούτων ἀντικειμένων, παρέχει ἀφορμὴν ἄλλως καὶ τοῖς λογίοις εἰς περαιτέρω ἐρεύνας καὶ ἐξιχνιάσεις τῶν φυλετικῶν σχέσεων τῶν διαφόρων κοινοτήτων καὶ τοῦ ἐθνικοῦ βίου, σώζει δὲ ταῦτα καὶ τοῦ ἐξαφηνισμοῦ εἰς ὃν ὁ χρόνος καὶ ἡ ὁσημέραι ἐπισυμβαίνουσα μετατροπὴ τῆς βιώσεως τὰ καταδικάζει.

Οἱ προκίρουμένοι ἵνα καὶ οὕτω χρήσιμον τὴν φιλομουσίαν καὶ ἰκανότητα αὐτῶν καταστήσωσι θέλουσι στέλλει τὰ ἐκάστοτε εἰς γνῶσιν αὐτῶν περιερχόμενα ὅπως δῆποτε τοιαῦτα εὐρήμηκτα κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὴν ἐπιστάσιν τῆς ἐκδόσεως τοῦ οὕτως ἐυστατικομένου περιοδικοῦ ὁ «Παρνασσός».

Ἐν Ἀθήναις τῆ 23 Ἰουνίου 1880.

Ὁ ὑπουργὸς
Ν. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ

Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιστατεῖ ἐπιτροπὴ συγκειμένη ἐκ τῶν κκ. Εἰρηναίου Ἀσωπίου, Ἐμμανουὴλ Δ. Ροΐδου, Παναγιώτου Ι. Φέρμπου Στυρίδωνος Η. Λάμπρου καὶ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Συλλόγου κ. Τιμολέοντος Ἀργυροπούλου.

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Η ΓΥΝΗ ΚΑΙ Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ¹

Ἡ γυνή καὶ ὁ χριστιανισμὸς, τοῦτο εἶναι τὸ θέμα, ὑπερ προτίθεμαι ν' ἀναπτύξω τὴν ἐσπέραν ταύτην ἐνώπιον ὑμῶν. Δὲν θὰ θίξω τὰ πολλὰ ἐκεῖνα καὶ ποικίλα περὶ γυναικὸς ζητήματᾶ, ἅτινα στενότατα συνδέονται μετὰ τῶν λοιπῶν κοινωνικῶν ζητημάτων τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Δὲν θὰ εἰσέλθω εἰς καθαρῶς παιδαγωγικὰ ζητήματα περὶ τοῦ εἶδους, τῆς μεθόδου καὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς γυναικείας ἀγωγῆς καὶ παιδείας. Σκοπὸς τῆς ὁμιλίας μου εἶναι νὰ παρυστήσω ὡς οἶόν τε συντόμως καὶ περιεκτικῶς τὴν θέσιν τῆς γυναικὸς ἐν τῇ κλασικῇ ἀρχαιότητι, ἥτοι παρὰ τοῖς Ἑλλησι καὶ Ῥωμαίοις, καὶ νὰ ὑποδείξω ἔπειτα τὴν μεταβολὴν τὴν ἐπενεχθεῖσαν εἰς αὐτὴν διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ. Θὰ ἴδωμεν ἐν τῇ ὁμιλίᾳ ταύτῃ, ὅτι ἡ γυνή δὲν κατεῖχεν ἐν τῇ ἀρχαιότητι τὴν ἐμπρέπουσαν αὐτῇ θέσιν καὶ ὅτι ἀνυψώθη καὶ ἐξηυγενίσθη πράγματι διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ. Τίς ἀγνοεῖ τὴν ἔξοχον ἐν τῇ κοινωνίᾳ δύναμιν καὶ σημεσίαν τοῦ ὄντος ἐκείνου, ὑπερ καλεῖται γυνή; Εἰς τῆς γυναικὸς τὰς χεῖρας εἶναι ἐναποτεθειμένη ἡ μεγίστη ἐν τῷ κόσμῳ δύναμις εἴτε ἐπ' ἀγαθῷ εἴτε ἐπὶ κακῷ. Ἡ ἱστορία μαρτυρεῖ περὶ τούτου, εἰ καὶ ὁ ἱστορικὸς δὲν τὸ λέγει πάντοτε, εἴτε παρὰ χυρῶν τὸν κεκρυμμένον τοῦτον παράγοντα, εἴτε ἀποσιωπῶν αὐτὸν, φειδόμενος τῆς φιλοτιμίας καὶ τοῦ ἐγωισμοῦ τοῦ ἐτέρου τῶν φύλων. Ἀναδράμετε εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν παρελθόντων αἰώνων καὶ θὰ ἴδῃτε ὅτι ἡ κατάστασις τῆς γυναικὸς εἶναι ἡ διακρίνουσα τὴν βαρβαρότητα ἀπὸ τοῦ πολιτισμοῦ, τὴν ἀνατολὴν ἀπὸ τῆς δύσεως, τὸν ἐθνισμὸν ἀπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ, τὴν ἀρχαιότητα ἀπὸ τοῦ μέσου αἰῶνος, τὸν μέσον αἰῶνα ἀπὸ τῶν νεωτέρων χρόνων. Τίς ἀγνοεῖ λ. χ. ὅποιαν ἀσκέσιν ἐπὶ τῆς τύχης τῶν λαῶν ἐπιρροὴν ἢ μόνον λέξις τῆς πολυγαμίας ἢ τῆς μονογαμίας; Ἐγκλήματα, μίση, ἀντεκδικήσεις, δολοφονίαι, πόλεμοι καὶ τὰ παρόμοια, ἐκ τῆς γυναικὸς ἔχουσι τὴν πηγὴν ἰδέαι καὶ ἔργα ἐκπολιτι-

¹ Ἀπηγγέλθη ἐν τῷ φιλολογικῷ Συλλόγῳ «Παρνασσῶ» τῇ 22 Δεκεμβρίου 1884.

στικά, αίσθημακτα τρυφερὰ, θυσίαι γενναῖαι, ἀφοσιώσεις υπεράνθρωποι, ἐμπνεύσεις ἱερὰι, πᾶν ὅ,τι εὐγενές καὶ ἔξοχον, ἐκ τῆς γυναικὸς ἀπορρέουσιν. Ἴδου διατί ἡ τέχνη καὶ ἡ ποίησις ἐπροσωποποίησαν ἐν πάσῃ ἐποχῇ τὰς ἠθικὰς δυνάμεις διὰ γυναικῶν. Ἴδου διατί ὁ χριστιανισμὸς, ἡ θρησκεία αὕτη τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας, ἀνύψωσε κατ' ἔξοχὴν τὴν γυναῖκα καὶ συνανύψωσε μετ' αὐτῆς καὶ ἀνέπλασε τὴν ἀνθρωπότητα.

Ἡ γυνὴ ἀνυψώθη διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὴν ἐμπροστούσαν αὐτῇ θέσιν τοῦτο κεῖται ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας. Ἄλλ' ἀνυπόστατος εἶναι ὁ ἰσχυρισμὸς, ὅτι ἅπασα ἡ ἀρχαιότης δὲν εἶχεν ἰδέαν τοῦ γυναικείου προορισμοῦ καὶ τῆς ἀξίας. Ὁ χριστιανισμὸς δὲν ἔχει ἀνάγκην τοιούτων υπερβολῶν, οὐδὲ προσγίνεται τις ἐντεῦθεν εἰς αὐτὸν ὠφέλεια. Ἄν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις εἶναι οὐσιωδῶς ἡ αὐτὴ πανταχοῦ καὶ πάντοτε, εὐνόητον εἶναι ὅτι οὔτε πρὸ Χριστοῦ ἐλλείπουσι παρδειγμακτα γυναικείου ἡρωϊσμοῦ καὶ ἀρετῆς, οὔτε μετὰ Χριστὸν σπανίζουσι δείγμακτα γυναικείας πτώσεως καὶ διαφθορᾶς. Τὸ ὕψιστον τῆς ἠθικῆς ἰδεῶδες, ἡ τελειότης ἐν ἀνθρώποις εἶναι τι γινόμενον καὶ οὐχὶ γεγονός.

Καθὼς τὴν ἰδέαν, ὅτι ἀνέκαθεν ἡ γυνὴ κατεδικάσθη ἐν τῇ Ἀνατολῇ εἰς ὑποταγὴν οὐ μακρὰν ἀπέχουσαν τῆς δουλείας, ἀναιρεῖ ἡ ἀρχὴθεν συγχῆν ἐν τῇ ποιήσει ἐκτίμησις καὶ τὰ ἐγκώμια τῆς γυναικὸς, οὕτω πρόληψις ἀβάσιμος εἶναι, ὅτι πρὸς τοῖς Ἑλλησι καὶ Ῥωμαίοις αἱ γυναῖκες ἔζησαν πάντοτε ἐν περιφρονήσει καὶ ταπεινώσει. Δὲν εἶναι ἡ Ὀδύσσεια τοῦ Ὀμήρου κατὰ μέγα μέρος οἰονεὶ ὕμνος τῆς Πηνελόπης καὶ βραβεῖον γυναικείας πίστεως; Ἰνα μετ' αὐτῆς ἀπολαύσῃ καὶ πάλιν τῆς οἰκιακῆς εὐημερίας, δὲν ὑποβάλλεται ἀσμένως ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς περιπετείαις καὶ κινδύνους προφανεῖ; καὶ ὅτε ἐν τέλει ἐπαναβλέπονται, δὲν ἁμοιάζουσι πρὸς ναυαγούς, οἵτινες νῦν εὐτυχεῖς ἐπάτησαν ἐπίστερου ἑδάφους; Πόσον ὠρκεῖται χαρκατῆρας γυναικείας εὐγενείας περιέχει ἐν τῷ αὐτῷ ποιήματι ἡ εἰκὼν τῆς Ναυσικάας, ἐν τῇ Ἰλιάδι ἡ εἰκὼν τῆς συζύγου τοῦ Ἑκτορος Ἀνδρομάχης, ἵνα ταύτην μόνον ὀνομάσωμεν! Καὶ πόθεν ἔλαθεν ἡ δημιουργικὴ τῶν ἀρχαιοτάτων Ἑλλήνων φαντασίαι τὰς εἰκόνας τῶν μουσῶν καὶ ἄλλων γυναικείων τοῦ μύθου μορφῶν, ἐν αἷς τὸ ἐξωτερικὸν κάλλος εἶναι ἀπλῶς ἡ ἀποτύπωσις, τὸ ἀπαύγασμα βελυτέρου περιεχομένου ἰδεῶν;

Ἐλέχθη, ὅτι τοῦτο ἀνήκει εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους, καὶ ὅτι τὸ πρᾶγμα βραδύτερον μετεβλήθη. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταγενεστέρῳ τούτῳ χρόνῳ δὲν ἐδημιούργησεν ὁ Σοφοκλῆς τὴν Ἀντιγόνην, τὴν εὐγενεστάτην γυναικείαν μορφήν τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος, δὲν ἐδοξάσθησαν δὲ ἐν τῇ δραματικῇ ποιήσει ἡ Ἰφιγένεια, ἡ Ἀλκίησις, ἡ Πολυξένη; Καὶ εἶναι πιθανόν, ὅτι εἰς ποιητῆς ἡδύνατο νὰ ὑποδείξῃ τοιαύτας μορφάς, ὁ δὲ λαὸς νὰ εὐχρεσθῆται εἰς αὐτάς, ἐν τὸ πρᾶγμα δὲν προσέφερε τι ἀνάλογον καὶ ἅπαν τὸ γυναικεῖον φῶλον τῆς αὐτῆς ἐποχῆς περιεφρανεῖτο καὶ ἐξουθε-

νεῖτο; Δύνεται τις μεταξὺ τῶν ποιήσεων τούτων καὶ τῆς προχριστιανικότητος νὰ φαντασθῇ διαφοράν μείζονα ἢ ἐν τοῖς προίοισι τῆς πλαστικῆς τέχνης, ἐν οἷς λ. χ. ἐν τῷ νὰ τῆς πολιοῦργου προστατίδος τῶν Ἀθηνῶν περὶστάνται αἱ Ἀθηναῖκι ἐν ταῖς ὀρκίαις θρησκευτικαῖς πομπαῖς; Εἶναι γεγονός, ὅτι μέχρι τῶν μετχρυστέρων χρόνων ἐν τοῖς μαντείοις καὶ τοῖς ναοῖς, αἱ νεάνιδες ἦσαν ἐνδεδυμέναι ἱερικτὴν στολὴν καὶ ἐκεῖ ἐτηροῦντο ὡς μεσάζουσαι μετξὺ θεῶν καὶ ἀνθρώπων. Καὶ ὁ ἀριθμὸς δὲ τῶν ποιητριῶν, αἴτινες, ὡς ἡ Σαπφὼ, ἦν τὴν δεκάτην ἀποκαλοῦσι μουσικόν, ἐκλεῖσθησαν ἐν τῇ ἑλληνικῇ φιλολογίᾳ, δὲν εἶναι ἀσήμνητος καὶ ἀνήκει εἰς τὰς διαφορωτάτας ἐποχάς. "Οτι δὲ καὶ τῆς φιλοσοφίας δὲν ἦσαν ἀμέτοχοι αἱ γυναῖκες, δεικνύει ἡ πληθὺς τῶν γυναικῶν τῶν ὀπαδῶν τοῦ Πυθαγόρου ἀπὸ τῆς Θεανοῦς, παρ' αἷς ἡ ἀρχαιότης πλὴν τῆς οἰκιακῆς ἀρετῆς καὶ τὴν σοφίαν καὶ τὴν παιδείαν ἐθελύμαζε. Καὶ ὁ Σωκράτης ὠμολόγησεν ὅτι ἐγένετο μαθητὴς τῆς περιφήμου Διοτίμης. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἱστορικῷ βίῳ τοῦ λαοῦ δὲν ἐλλείπουσι παρὰ ταῖς γυναιξὶ χαρακτηρισεὺς εὐγενῶν ἠθῶν καὶ φρονημάτων, αἵτινα εἰς τὰς σπαρτιατικὰς μητέρας ἐφθονον μέχρι τοῦ χαρακτηῆρος ἡρωικῆς ἀρετῆς. Ἡ πολυγαμία δὲν ἦτο ἐν χρήσει οὔτε ἐν Ἑλλάδι οὔτε ἐν Ῥώμῃ ἡ διγαμία ἀναφανίνεται σπανιώτατα. Ὁ γάμος συνωθεύετο ὑπὸ ἱερῶν τελετῶν ποῖα δὲ ἀξία ἀπεδίδετο εἰς τὸν οἰκογενειακὸν δεσμὸν, τοῦτο τεκμαίρομεθα ἐκ τῆς λατρείας τῆς Ἐστίας. Ἐκάστη μεγαλοπόλις εἶχεν ἐν τῷ κέντρῳ αὐτῆς ναὸν τῆς Ἐστίας ὡς ἄδυτον τῆς οἰκογενειακῆς ἀρετῆς.

Καὶ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἐκδηλοῦται ἡ συνειδήσις γυναικείων ἀρετῶν. Ἡ ἱστορία τοῦ Κοριολάνου καὶ ἡ ἀνατροφή τῶν δύο Γράκχων ὑπὸ τῆς μητρὸς αὐτῶν Κορνηλίας δύνεται νὰ καταδείξῃ πόσον ἡ γυνὴ ἐπέδρα ἐπὶ τὸν οἰκογενειακὸν βίον. Τὴν λέξιν εὐσέβεια (pietas) ὀφείλομεν τοῖς Ῥωμαίοις, διὰ τῆς λέξεως δὲ ταύτης δηλοῦται ἔτι καὶ νῦν τὸ σπουδαίον μέσον πάσης ἀληθοῦς ἀνατροφῆς; τοῦ δὲ ἀλλοτῶς διδάσκειται ἡ εὐσέβεια αὕτη ἢ ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, ἐν ἣ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις μᾶλλον ἢ παρὰ τοῖς Ἕλλησι καταφανέται ἡ μητρικὴ ἐπιρροή; Ἐν τῷ οἴκῳ καὶ τῷ δημοσίῳ βίῳ αἱ γυναῖκες ἀπὸ λαοῦ μεγάλου σεβασμοῦ, ἀξιοπρέπεια καὶ καθαρότητος ἠθῶν συνδέονται ἀναποσπάστως μετὰ τῆς Ῥωμαίας οἰκοδοσποίνης (Matrona), ὀνόματος τιμητικοῦ πάσης ἐγγάμου γυναικός. Ὁ Τάκιτος; ἐν τῷ πρώτῳ αἰῶνι τῆς Ῥωμαϊκῆς αυτοκρατορίας θρηνεῖ ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῆς ἀρχαίας ἀσθηρότητος τῶν ἠθῶν τῶν Ῥωμαίων γυναικῶν καὶ τῆς μητρικῆς ὑπὲρ τῶν υἱῶν μερίμνης, ἣν ἐθεώρουν ὡς καθῆκον καὶ προνόμιον νὰ παρέχωσιν αὐτοῖς; καὶ ὁμοῦ ὡς δεῖγμα ἀρχαίας Ῥωμαϊκῆς γυναικείας ἀρετῆς ἠδύνετο ὁ Τάκιτος νὰ προβάλλῃ τὴν μητέρα τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ Ἀγρικόλα, τὴν Ἰουλίαν Προκίλλαν. Εἰς τὴν αὐτὴν δ' ἐποχὴν ἀνήκει ὁ γυναικεῖος ἡρωϊκὸς μιᾶς Ἀρκίας. Ἡ ἐξ Ἑλλάδος προελ-

θοῦσα λατρεῖα τῆς Ἑστίας οὕτω κατίσχυσεν ἐν Ρώμῃ, ὥστε ἡ λατρεῖα τῆς θεᾶς ταύτης διὰ τῶν ἐστιῶδων παρθένων δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς κατ' ἐξοχὴν ρωμαϊκὸν ἔθνος.

Ἐν τούτοις ταῦτα πάντα δὲν ἀρκούσι ν' ἀποδείξωσιν ὅτι τὸ γυναικεῖον φύλον ἀπῆλασεν ἐν τῇ ἀρχιότητι τῆς δεούσης ἐκτιμῆσεως καὶ σημασίας· ἀλλὰ πικρατηρήσεις, ἐξ ἐποχῶν διαφόρων εἰλημμένοι, περιορίζουσι πολὺ τὴν γενικὴν ἐντύπωσιν. Ἡ ἐντύπωσις δ' αὕτη εἶναι ὅτι ἡ γυνὴ ἔπαυσε καὶ ἐπιέζετο. Ἀνεφαίνοντο πολλάκις τὰ φυσικὰ πλεονεκτήματα τοῦ γυναικεῖου φύλου καὶ ὡς τοιαῦτα ἀνεγνωρίζοντο καὶ ἐξετιμῶντο· δὲν ὑπῆρχε παντελής ἔλλειψις οἰκιακῆς ἀρετῆς, φυσικῆς ἀγαθότητος τῆς καρδίας, συζυγικῆς καὶ οἰκτικῆς πίστεως. Ἄλλ' ὅ,τι δὲν ὑπῆρχε, τοῦτο εἶναι ἡ στερεὰ καὶ μόνιμος ἠθικὴ ἀρχή, ἣτις δὲν προέρχεται ἐξ ἀνθρωπίνης αὐθαιρεσίας, ἀλλ' ἐκ πηγῆς ἀνωτέρας. Τούτου δ' ἕνεκα τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυρότερου ἐξεδηλοῦτο ἐν τῇ σχέσει τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν γυναῖκα. Ὁ ἀνὴρ ἠδύνατο εὐκολώτατα ν' ἀποπέμψῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ νὰ ἐκλέξῃ νεωτέραν καὶ ὠραιοτέραν. Ἰσχυεν ὡς ἀξίωμα παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ὅτι ὁ ἀνὴρ μόνον ἠδύνατο νὰ μετέχῃ τῶν δημοσίων ἔργων καὶ νὰ κυβερνᾷ καὶ νὰ ἀρχῇ τοῦ οἴκου, ἡ γυνὴ δὲ ὑπεχρεοῦτο νὰ περιθάλλῃ τὸν ἄνδρα καὶ τὰ τέκνα, νὰ ἔχῃ ἐξουσίαν ἐπὶ τὰς δούλας, μεθ' ὧν κυρίως συναναστρέφετο, πρὸς δὲ νὰ νήθῃ καὶ ὑφαίνῃ. Ἐν τούτοις ἔγκειται προφανῶς ὑποταγὴ πλήρης τῆς γυναικὸς καὶ μειονεξία, ἣτις παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις ἐγένετο διὰ τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ νόμου εἰδὸς τι ἀποκλεισμοῦ τῶν γυναικῶν καὶ πικραμέλειαι τῆς ἀγωγῆς αὐτῶν, ἧς ἕνεκα τὸ πλεῖστον αὐτῶν διεφθάρη ὡσεὶ διὰ δουλείας. Αἱ γυναῖκες δὲν εἶχον ἀστικά δικαιώματα ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Ρώμῃ, ἐθεωροῦντο δὲ ὡς μηδὲν ἀπέναντι τοῦ νόμου. Ἐν τῷ γάμῳ δὲ ἐνσχέσει πρὸς τὰ τέκνα αἱ γυναῖκες ἦσαν ὅλως ἀνίσχυροι ἀπέναντι τῆς πατρικῆς δυνάμεως τοῦ ἀνδρὸς. Σπανιώτατα αἱ μητέρες ἐπιδρωσιν ἐπὶ τὰ τέκνα. Οὕτω ἐπόμενον ἦτο, ἵνα ὅσῳ μᾶλλον ἐν Ἑλλάδι τὸ εὐγενὲς ἱποτικὸν φρόνημα ἠλαττοῦτο μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν, κοινὰ δὲ δημοκρατικὰ φρονήματα διεδίδοντο, τόσῳ οἰκτρότερος ἀπέβηκεν ὁ κληρὸς τῶν γυναικῶν, τόσῳ συχνότερα ἢ πρὸς αὐτάς περιφρόνησις καὶ ἐν λόγοις καὶ ἐν ἔργοις.

Ἐν Ἀθήναις ἡ πτώσις αὕτη ἤρξατο ἰδίως ἀπὸ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, καθ' ὃν ὁ Περικλῆς αὐτὸς ἔδωκε πρῶτος τὸ κοινὸν παράδειγμα. Μετὰ τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς ἀπώλετο καὶ ἡ καχυρότης τῶν συζυγικῶν ἠθῶν. Καὶ πόθεν ἠδύνατο τὰ ἦθῃ νὰ ἐνισχυθῶσιν. Ἐκ τῆς θρησκείας; Ἀλλὰ πῶς ἠδύνατο νὰ κητορθώσῃ τοῦτο ἡ θρησκεία διὰ τῆς μηχανικῆς αὐτῆς ἐξωτερικῆς λατρείας καὶ διὰ τῶν ἀνηθικῶν αὐτῆς μύθων; Ἐν τοῖς θεοῖς τῆς Ἑλλάδος ἀπεικονίζεται ὁ ἄνθρωπος· οἱ Ἕλληνες θεοὶ δὲν ἠδύνατο νὰ ἦναι ἀνώτεροι ἐκείνων, ὧν ἡ φηκασία εἶχε πλάσει αὐτούς· ἡ

λατρεία δὲ τῆς φύσεως ἀγει πάντοτε εἰς τὴν διαφθοράν. Καὶ ἡ φιλοσοφία δὲν ἠδύνατο νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπικουρίαν· ἔμεινε τὸ κτῆμα ὀλιγίστων ἀνευ ἐπιρροῆς τινος ἐπὶ τὸν λαόν. Ἄλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ φιλόσοφοι δὲν ἔφθασαν εἰς βεβαίαν περὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος γνώμην, οὐδὲ παρεῖχον ἐν τούτῳ διὰ τοῦ βίου αὐτῶν παράδειγμα μιμήσεως ἄξιον. Πῶς ἔζη λ.χ. ἐν τῷ οἰκογενειακῷ βίῳ ὁ βαθνουόστατος τῶν φιλοσόφων, ὁ Σωκράτης; Ὅτε ἐν τῷ δεσποτηρίῳ ἤθελε νὰ πῆ τὸ κώνειον, ἔρχονται οἱ φίλοι αὐτοῦ νὰ τὸν ἀποχαιρετήσωσιν. Εὐρίσκουσιν ἐκεῖ τὴν σύζυγόν του μετὰ τοῦ τέκνου αὐτῆς, τὴν γνωστὴν ἐπὶ εὐγενεὶ πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς συμπεριφορᾷ καταστάσαν Ἐκνηθίππην. Ἡ Ἐκνηθίππη ἰδοῦσα τοὺς φίλους τοῦ Σωκράτους εἰσελθόντας, ἤρξατο θρηνοῦσα καὶ λέγουσα· «ὦ Σώκρατες, ὕστατον δὴ σε προσεροῦσι νῦν οἱ ἐπιτήδειοι καὶ σὺ τούτους». Ὁ δὲ Σωκράτης, ἵνα ἀπαλλαγῇ αὐτῆς λέγει· «Ἀπαγκγέτω τις αὐτὴν οἰαδε». Καὶ αὐτὴν μὲν ἀπῆγον δούλοὶ τινες τοῦ Κρίτωνος, ὁ δὲ Σωκράτης μετὰ τῆς γνωστῆς ψυχικῆς αὐτοῦ γαλήνης βαίνει πρὸς τὸν θάνατον, χωρὶς νὰ μνημονεύσῃ καὶ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων του πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ! Οἱ Ἕλληνες δὲν ἦσαν ἄνθρωποι τῆς οἰκογενείας, τοῦτο δὲ εἶναι εὐνόητον, ἂν τις ἀναλογισθῇ τὰς περὶ πολιτείας ἀρχὰς τῆς ἀρχαιότητος. Ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης οὐχὶ ἀπαξ ὑποδεικνύουσι τὴν ἰσχυρὰν μειονεξίαν τῆς γυναικείας φύσεως, ἐξακρώμενοι ἐν τούτῳ ἐκ τῶν πλανῶν καὶ τῶν κοινῶν προλήψεων τῆς ἐποχῆς αὐτῶν. Καὶ χαρακτηρίζει μὲν ὁ Ἀριστοτέλης ὡς βάρβαρον ἔθος νὰ ἐξισῶνται αἱ γυναῖκες πρὸς τὰς δούλας, ἀλλὰ καὶ δὲν ὑποδεικνύει αὐταῖς θέσιν ἀνωτέραν ἢ μεταξὺ τοῦ κυρίου καὶ τοῦ δούλου. Μένουσι παρ' αὐτῶν αἱ γυναῖκες ἐν τῇ αὐτῇ μειονεξίᾳ καὶ παρὰ τῷ Σωκράτει, ὅστις ἔλεγεν, ὅτι ὁ μὲν ἄνθρωπος πρέπει νὰ ρυθμίζῃ ἑαυτὸν κατὰ τοὺς νόμους τῆς πολιτείας, ἡ δὲ γυνὴ κατὰ τὰς διαθέσεις τοῦ ἀνδρός. Μένουσι παρ' αὐτῶν αἱ γυναῖκες ἐν τῇ αὐτῇ μειονεξίᾳ καὶ παρὰ Πλάτωνι, ὅστις συνιστῶν τὴν κοινογαμίαν λέγει· «Τὰς γυναῖκας ταύτας τῶν ἀνδρῶν τούτων πάντων πάσας εἶναι κοινὰς, ἰδίᾳ δὲ μηδενὶ μηδεμίαν συνοικεῖν· καὶ τοὺς παῖδας αὐτῶν κοινούς, καὶ μήτε γονέα ἕκγονον εἰδέειν τοῦ αὐτοῦ μήτε παῖδα γονέα» (Πλάτ. Πολ. ἐ. σ. 347. Δ).

Αἱ ἀρχαῖαι κωμωδίαὶ εἶναι πλήρεις περιφρονησεως πρὸς τὸ γυναικεῖον φύλον, οὐδεμίαν δὲ ἀμφιβολίαν ὅτι ἡ κωμωδία ἰσχυρῶς τῇ πραγματικότητι τοῦ βίου ἐγγύτερον ἢ ἡ δραματικὴ ποιήσις. Ἄλλὰ καὶ ἐν τῇ δραματικῇ ποιήσει· ἡ ἐξιδανικευθεῖσα γυναικεῖα φύσις ἐκφάνεται πολλάκις σκληρᾶ, δυσαρμονικῆ καὶ ἀνώμαλος. Ὁ θέλων νὰ πεισθῇ περὶ τούτου, ἀς παραβάλλῃ λ. χ. τὴν Ἰφιγένειαν τοῦ Εὐριπίδου πρὸς τὴν τοῦ Goethe καὶ θὰ ἴδῃ ὅτι τὸ ἠθικὸν μεγαλεῖον καὶ κἄλλος τῆς Ἰφιγένειας τοῦ Goethe, μόνον ἐν χριστιανικῷ ὀρίζοντι ἠδύνατο νὰ παρξοσταθῇ. Ἡ Ἀντιγόνη τοῦ Σοφοκλέους κηδεμονοῦσα καὶ ἀποθνήσκει, διότι παρὰ τὴν δικταγὴν τοῦ

Κρέοντος ἐνατκήρισε τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς, λέγει· «ἂν ἦτο τὸ σῶμα τοῦ ἀνδρός ἢ τοῦ τέκνου μου, δὲν θὰ ἔπραττον ὅ,τι ἔπραξα· διότι ἄλλον ἀνδρὰ καὶ ἄλλα τέκνα ἠδυνάμην νὰ ἀποκτήσω!» Φρικτὸν τὸ ἀξίωμα, ἀλλ' οὐδόλως προδόξοι, ἀφοῦ ὁ γάμος, κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἔννοιαν, γινόμενος μόνον χάριν τῆς πολιτείας, δὲν ἦτο προὐδὸν αἰσθημάτων, ἐκλογῆς ἐλευθέρως. Συνέβηκεν ἀρχαίως, ὥστε ἡ ἀγάπη πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς ἀδελφοὺς, ἐπειδὴ ἡ φύσις αὐτὴ ἐφάνετο ἐξικνηγάζουσα πρὸς τοῦτο, νὰ ἦναι ἰσχυροτέρη καὶ ἰερωτέρη ἢ ἡ πίστις ἢ συζυγικὴ καὶ ἡ ἀγάπη.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ γάμος ἐθεωρεῖτο ὡς καθήκον ὑπὲρ τῆς πολιτείας, διὰ τοῦτο καὶ τὰ τέκνα ἀνήκουσι τῇ πολιτείᾳ καὶ πρὸς τὸ συμφέρον αὐτῆς ρυθμίζεται ἡ ἀνατροφή αὐτῶν. Κατὰ ταῦτα ἡ ἀγωγή τῶν νεανίδων ἢ ἔπρεπε νὰ ἐλλείπῃ ὀλοσχερῶς ὡς ἐν Ἀθήναις, ἔνθα αἱ νεάνιδες κατεδουλοῦντο νὰ μένωσιν ἀμυθῆς, ἢ ἂν, ὡς ἐν Σπάρτῃ, ἐγένετο κατ' ἓν τρόπον καὶ ἡ τῶν νέων, Ἰνκ καὶ αἱ γυναῖκες μετέχωσιν οὐ μόνον ἀνδρῶν ἀγωγῶν, ἀλλὰ καὶ πολιτικῆς ἀρετῆς καὶ δόξης, τοῦτο ἐγένετο ἐπὶ καταστροφῇ τῆς ἐμφύτου τῆς γυναικί τρυφερότητος. Ὁ ἠρώσιμος τῶν Σπαρτιατῶν ὑπερέβαινε τὰ ὄρια γυναικείας κλήσεως καὶ ἀρετῆς, ὥστε κατεστρέφετο οὕτω πᾶν ὅ,τι συνιστᾷ τὸ ἐξικνηστικὸν γνώρισμα, τὴν οὐσιώδη δυνάμιν καὶ ὑπεροχὴν τοῦ γυναικείου φύλου. Ἐν Ῥώμῃ φαίνεται ὅτι καὶ ἐν τούτῳ ἀπέφυγον ἀμφοτέρως τὰς ἀποπληκνήσεις ταύτας· ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα τὴν ἠθικὴν τῶν ἀνδρῶν συνείδησιν ἐρρύθμιζε μόνον τὸ πολιτικὸν καὶ φυσικὸν συμφέρον καὶ οὐδὲν πλεόν.

Συγκεκριαλιζοῦντες τὰ μέγιστα τοῦδε εἰρημένα, συμπερινοῦμεν ὅτι αἱ γυναῖκες ἐν τῇ ἀρχαίότητι ἦσαν θύματα τοῦ ἐγωισμοῦ καὶ τῆς ἰδιοτελείας τῶν ἀνδρῶν, μὴ λαμβανομένων ὑπ' ὄψει τῶν ἐξικνησεως, ἅς τὰ ἦθη ἐποχῆς ἀρχαίας καὶ ἀδικηθέρου, ἐξοχοὶ μετὰ τῶν γυναικῶν δυνάμεις ἢ εὐγενέστερον παρὰ τοῖς ἀνδράσι φρόνημα παρήγαγον. Μόνος ὁ ἀνὴρ ἐφάνετο καθόλου ἐλεύθερος· ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς δούλους καὶ πρὸς τὸ πιεζόμενον καὶ καταθλιβόμενον γυναικεῖον φύλον. Καὶ ὁμως ἡ διεκγωγή πρὸς τὰς γυναικείας ὑπῆρξε πάντοτε διὰ μὲν τοὺς ἀνδράς τὸ σχολεῖον καὶ ἡ λυδία λίθος τῆς ἠθικότητος, διὰ δὲ τὸν λαὸν ἐν γένει τὸ μέτρον τῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς ἐν αὐτῷ ἐνοικούσης ζωτικῆς δυνάμεως. Διάστημα τῆς ἀρχαίότητος γνώστης εἶπεν, ὅτι ἡ εὐτελής ἰδέα, ἣν οἱ Ἕλληνας καὶ οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον περὶ τῶν γυναικῶν, ὑπῆρξεν ἡ κυρίως ἀφορμὴ τῆς ἠθικῆς αὐτῶν πτώσεως. Ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο εἶναι καὶ αἰτίαι· ὅσα μᾶλλον ὁ λαὸς διεφθείρετο, τόσῳ αἱ γυναῖκες ἐταπεινοῦντο καὶ περιεφροῦντο. Περιφρόνησις καὶ δυσπιστία πρὸς αὐτὰς κατέστησαν βλαβηρὰν κοινὸν πάντων κτήμα, ἰδίως ἐν Ἑλλάδι. Διὰ τῆς οἰκτρῆς τῶν γυναικῶν καταστάσεως καὶ τῆς ἐκθλιβώσεως αὐτῶν ἢ εἰκῶν τῆς βαθμιαίας ἠθικῆς κα-

ταπτώσεως τῶν ἀρχαίων πολιτειῶν περιβάλλεται χρώματα ζοφερώτατα, καὶ ἀπειλεῖ νουάγιον ἠθικὸν καὶ κοινωνικὸν ἀφευκτον.

Τότε ἐπεφάνη ἡ νέα τοῦ Ἰησοῦ θρησκεία καὶ μετ' αὐτῆς ἡ ἱερά οἰκογένεια. Ἐν τῇ φάτῃ βλέπομεν τὴν Παναγίαν γαλουχοῦσαν καὶ ἐκτρέφουσαν τὸ θεῖον αὐτῆς βρέφος. Γυναῖκες πρίττανται εἰς τὴν ταφὴν τοῦ Ἰησοῦ, γυναῖκες εἰς τὸν σταυρὸν, γυναῖκες εἰς τὴν ἀνάστασιν. Ἀγαπᾷ ὁ Ἰησοῦς τὰς ἀδελφὰς τοῦ Λαζάρου· διαλέγεται πρὸς τὴν Σαμαρείτιδα· κινεῖ εἰς μετόνοικον τὴν Μαγδαληνήν. Ἄγαπᾷτε ἀλλήλους, καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς· αὕτη εἶναι ἡ κινή ἐντολή, ἣν ὁ Χριστὸς συνέστησεν εἰς τοὺς ὀπαδοὺς αὐτοῦ. Τὴν ἐντολήν δὲ ταύτην τῆς ἀγάπης, τάχιον παντὸς ἄλλου ἐνόησαν καὶ ἐνεστερνίσθησαν αἱ γυναῖκες, βαθύτερον παντὸς ἄλλου ἠσθάνθησαν αἱ γυναῖκες, ὧν ὁ βίος δλόκληρος εἶναι συνεχῆς ἱστορία ἀγάπης. Ἐπὶ τοσοῦτον ἐστερήθησαν αἱ γυναῖκες τῆς ἀγάπης, τῆς ἀτμοσφαιρῆς ταύτης τῆς ζωῆς, ἧς ἀνευ ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται τῷ ὄντι νὰ ζήσῃ, ὥστε ἡ χριστιανικὴ ἐντολή τῆς ἀγάπης ἦτο ἀληθῆς ἀπελευθερώσις ἀπὸ ζυγοῦ σκληροῦ καὶ ἀρχαιοτάτου, ἐν τῷ αἰσθήματι δὲ τούτῳ τῆς ἐλευθερίας, τὸ γυναικεῖον φύλον ἀνεσκήρτησε καὶ εἰς νέαν ἀνυψώθη ζωὴν. Οὐδεὶς ὑπέμεινε τοσοῦτον, ὅσον αἱ γυναῖκες· ἀλλὰ καὶ εἰς οὐδένα ἐπεφυλάσσετο κληρὸς τοσοῦτον λαμπρὸς, ὅσον εἰς τὰς γυναῖκας. Ἐφ' ὅσον τὸ ἐξωτερικὸν πολιτικὸν συμπέρον ἐκανόνιζε καὶ τὴν ἠθικὴν ἐνεργεῖαν καὶ τὴν προσωπικὴν ἀξίαν, τὸ γυναικεῖον φύλον ἔπρεπε νὰ μειωνεκτῇ, ἐμελλε νὰ καταθλίβηται. Διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἐκηρύχθη ἡ ὑψηλὴ ἀλήθεια, ὅτι ἐν τοῖς ἀνθρώποις δὲν ὑπάρχει Ἰουδαῖος ἢ Ἕλληνας, δούλος ἢ ἐλεύθερος, ἄρσεν ἢ θῆλυ, ἀλλ' ὅτι πάντες εἶναι ἴσοι πρὸς ἀλλήλους, πάντες ἐν εἰσιν ἐν Χριστῷ. Οὕτως αἱ γυναῖκες ἀνεκτήσαντο τὴν ἐλευθέραν προσωπικότητα καὶ τὸ δικαίωμα ἐπὶ τοῦ σεβασμοῦ τῶν ἄλλων. Ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία, τὸ δικαίον τῆς προσωπικότητος ἦσαν ἀγνωστα τῇ ἀρχαιότητι. Ὁ χριστιανισμὸς πρῶτος ἐκήρυξεν αὐτὰ καὶ εἰς τὰς γυναῖκας καὶ εἰς τοὺς δούλους καὶ εἰς τὰ τέκνα. Ἡ γυνὴ ἐχειραφετήθη διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ. Δὲν ἐξετοπίσθη μὲν ἐκ τοῦ κέντρου τῆς ἐνεργείας αὐτῆς, ἐκ τοῦ οἴκου· ἀλλὰ καὶ δὲν ἐμακραίνετο πλέον ὑπὸ τὴν σκιάν τῆς οἰκίας, ὡς ἔλεγέ τις τῶν ἀρχαίων. Ἐπετρέπη εἰς τὴν γυναῖκα νὰ βυθίζῃ ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, ὅστις διὰ τοῦ Χριστοῦ ἀνέτειλε τῷ κόσμῳ, καὶ ὅστις ἐν τῷ πνεύματι αὐτῆς καὶ τῇ καρδίᾳ ἐξήγειρε πληθὺν δυνάμεων μέχρι τοῦδε πιεζομένων καὶ καθευδουσῶν. Καθὼς ὁ κόσμος, οὕτω καὶ τὸ άτομον ἀνεκινίσθη διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ ὑπὸ πάσης αὐτοῦ τὰς ὄψεις. Οὕτως ἀνεκινίσθη καὶ ἡ οἰκογένεια καὶ ἠγάσθη. Διὰ τῆς ρωμαϊκῆς αυτοκρατορίας· αἱ διάφοροι ἐθνικότητες εἶχον διασπασθῆ καὶ εἶχε πύσει ἡ ἀθυπόστατος πολιτικὴ αὐτῶν ζωὴ μετὰ τῆς ἠθικῆς αὐτῆς ἐπιρροῆς ἐπὶ τὰ ἄτομα. Τότε ὁ χριστιανικὸς οἰκογενειακὸς βίος ἀνήγειρε προπύργιον ἀσφαλὲς κατὰ τῆς

τελείας ἀποσυνθέσεως καὶ τῆς ἐπανόδου εἰς τὸ κενόν. Ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ πίπτοντος πολιτικοῦ κόσμου ἡ χριστιανικὴ οἰκογένεια ἀπέβη ἰσχυρὰ καὶ σωτήριος ἠθικὴ δύναμις, ἥτις περιεῖχε τὸν σπῆρον πάσης ἰδιωτικῆς καὶ δημοσίας ἀρετῆς. Αἱ βάσεις τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου, ἡ σχέσις τῶν συζύγων πρὸς ἀλλήλους καὶ ἡ ἀνατροφή τῶν τέκνων ἀναπτύσσονται διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν τῇ πλήρει αὐτῶν ἐννοίᾳ.

Ἐν τῷ γάμῳ δὲν ἔπαυεν ἡ γυνὴ ν' ἀναγνωρίζῃ τὸν ἄνδρα ὡς κεφαλὴν τοῦ οἴκου. «Αἱ γυναῖκες, τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὑποτάσσεσθε· ὅτι ὁ ἀνὴρ κεφαλὴ ἐστὶ τῆς γυναικὸς» (Ἐφ. ε'. 22, 23). Ἄλλ' ἡ ὑποταγὴ αὕτη ἀγιάζεται διὰ τῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης τῶν συζύγων, διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἀμοιβαίας προσωπικότητος. «Ὁφείλουσιν οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶν τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας, ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα» (Ἐφ. ε'. 28). «Ἐκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα οὕτως ἀγαπάτω ὡς ἑαυτόν» (αὐτ. ε'. 32). «Οἱ ἄνδρες ὁμοίως συνοικοῦντες ταῖς ἰδίαις γυναῖξιν κατὰ γνῶσιν ὡς ἀσθενεστέρω σκεύει τῷ γυναικεῖῳ ἀπονέμοντες τιμὴν» (Α. Πέτρ. γ'. 7). «Τῇ γυναικὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ὀφειλομένην εὐνοίαν ἀποδιδότω» (Α. Κορ. ζ' 3). Ἡ μεταβολὴ δὲ ἡ ἐπινεχθεῖσα διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὸν γάμον παρατηρεῖται μάλιστα ἐν τῇ μητρικῇ ἀγάπῃ. Οὐδεμίαν ἄλλη ὑπάρχει ἐν τῇ ἀνατροφῇ δύναμις μείζων τῆς τοῦ προσωπικοῦ παραδείγματος. Ὁ παῖς διὰ τῆς ἀμέσου ἐποπτείας, διὰ τῆς συνηθείας μορφοῦται· τὸ δὲ διὰ τοῦ παραδείγματος καὶ τῆς συνηθείας προσκτηθὲν ἀποβαίνει ἐν τῷ βίῳ δύναμις ἰσχυρὰ καὶ δυσκαταγώνιστος. Ἡ λεπτοτέρα τῆς γυναικὸς φύσις εἶναι ὁμολογουμένως ἀρμοδιωτέρα εἰς τὴν ἀνατροφήν. Αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς συγκεντροῦνται εὐχερέστερον καὶ ἀρμονικώτερον περὶ κοινόν τι κέντρον, αἱ σκέψεις προέρχονται ἐκ τῆς καρδίας. Ὁ προορισμὸς οὗτος ὠρίσθη ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὴν γυναικα, ἥτις οὕτω ἀνεδείχθη μήτηρ ἀληθῆς ἐν τῇ ἐξόχῳ τῆς λέξεως ἐννοίᾳ. Τοιαῦτα χριστιανῶν γυναικῶν πρότυπα ἐν νῷ ἔχων ὁ Λιβάνιος εἶπεν· «Οἷσι παρὰ τοῖς χριστιανοῖς γυναικῆς εἰσιν»! Εἰς τὸν Λιβάνιον, τὸν μέγαν τοῦτον τῆς ρητορείας διδάσκαλον, καίπερ ἔθνικὸν ὄντα, παρέδωκεν ἡ Ἀνορθοῦσα ἡ μήτηρ τοῦ Χρυσοστόμου τὸν υἱὸν αὐτῆς, πεποιθεῖσα ὅτι διὰ τῆς μητρικῆς αὐτῆς δυνάμεως θὰ ἐμχταίω τὰς προσπάθειάς τοῦ Λιβανίου, τοῦ νὰ ἐλύσῃ τὸν υἱὸν αὐτῆς εἰς τὸν ἔθνησμόν· καὶ πράγματι ἐμχταίωσεν αὐτάς. Ἡ εἰκὼν, ἣν αὐτὸς ὁ Λιβάνιος προβάλλει περὶ τῆς ἔθνικῆς νεολαίας τῶν χρόνων αὐτοῦ, καθ' οὓς πᾶν κῦρος καὶ ἐπιρροὴ τῶν γονέων ἐπὶ τοὺς υἱοὺς εἶχεν ἐλλίπει, περιέχει σαφῆ ὁμολογίαν τῆς ἐκλύσεως πάσης ἠθικῆς δυνάμεως τῆς ἀρχαιότητος, καὶ οὐδεμίαν δύναται τις νὰ εὕρῃ ἀντίθεσιν ἰσχυροτέραν ἢ ἐν οἷς ὁ μαθητὴς τοῦ Λιβανίου Χρυσόστομος λέγει ἐν ταῖς ὁμιλίαις αὐτοῦ περὶ τῶν γυναικῶν τῶν χριστιανῶν· «Ἄλλοτε, λέγει, αἱ γυναῖκες ἦσαν κατώτεραι τῶν ἀνδρῶν, νῦν δὲ πᾶν τούναντίον. Ἴδετε τί ἡ ἐμφάνισις τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς

γῆς παρήγαγεν. Αἱ γυναῖκες ὑπερβάλλουσιν ἡμᾶς κατὰ τὰ εὐγενῆ ἦθη, κατὰ τὸν χριστιανικὸν ζῆλον καὶ τὴν εὐσέβειαν, κατὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Χριστὸν, ὅστις ἀνύψωσε τὴν γυναῖκα». Καὶ εἶχε δίκαιον νὰ λαλῇ οὕτω περὶ τῆς χριστιανῆς γυναικὸς ὁ Χρυσόστομος, διότι ἐξ ἰδίας πείρας ἐγίνωσκε, τί δύναται νὰ κατορθώσῃ μήτηρ πράγματι χριστιανή. Εἶχε δίκαιον νὰ λέγῃ ταῦτα περὶ τῆς χριστιανῆς γυναικὸς ὁ Χρυσόστομος, διότι εἰς τί ἄλλο ἢ εἰς τὴν μητρικὴν ἀνατροφὴν ὀφείλουσι τὸ πᾶν σχεδὸν οἱ μεγάλοι τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλοι, αὐτὸς ὁ Χρυσόστομος, Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς, Βασίλειος ὁ μέγας, ὁ Θεοδώρητος, ὁ Αὐγουστίνος καὶ πλείστοι ἄλλοι ;

Εἶναι τῷ ὄντι ἐξοχος ἡ εἰκὼν τῆς γυναικὸς ἐν τῇ χριστιανικῇ ἀρχαιότητι. Κατ' αὐτὴν ἡ γυνὴ διεδραμάτιζε πρόσωπον σπουδαιότατον. Ἐγένετο ἱεραπόστολος ἐν τῷ ἔθνικῷ οἴκῳ καὶ ὡς δούλη ἐπέστρεφεν εἰς Χριστὸν λαοὺς ὄλους. Αἱ διακόνισσαι λεγόμεναι παρῆγον μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ δυστυχεῖς καὶ ἐγίνοντο τὸ ζῶν παράδειγμα τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης τῆς δι' ἔργων ἐκδηλουμένης. Ὑπῆρχον ἐν τῇ χριστιανικῇ ἀρχαιότητι γυναῖκες, αἵτινες ἢ ἀπρηνοῦντο τὸν κόσμον ἐν πλήρει αὐταπαρνήσει, φεύγουσαι τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν διαφθορὰν τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἢ ὑφίσταντο διωγμοὺς, βασάνους καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον, ἀναπτύσσουσαι τόλμην καὶ καρτερίαν ἀπαρδειγματίττον. Ὁ χριστιανισμὸς κατὰ τὸν διάσημον Τροπλῶν, παρέσχε διὰ τῆς ἠθικῆς καὶ λατρείας αὐτοῦ τῇ γυναικὶ σπουδαιότατην θέσιν. Ἀπὸ τῆς ἐπεκτάσεως τοῦ χριστιανισμοῦ, αἱ γυναῖκες κατέλαβον ἐν τῇ ἐνεργητικῇ ζωῇ θέσιν, ἧς πάντως ἔστερουντο ἐπὶ τῆς ῥωμαϊκῆς ἀριστοκρατίας, καὶ τῆς τῶν πρώτων Καισάρων βασιλείας. Γνωστὸν ἐστὶ τί ὑπέστη ἡ Ἀγριππίνα, θελήσασα νὰ δώσῃ τὸ πρῶτον παράδειγμα τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐπεμβάσεως γυναικὸς εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν τῆς πατρίδος αὐτῆς ὑποθέσεων. Ἀλλὰ τῷ χριστιανισμῷ ἀπέκειτο ἀναγκαίως νὰ μετριάσῃ τὰς ἀποκλειστικὰς ταύτας ιδέας, καὶ ἐξαγάγῃ τὰς γυναικὰς τῆς ἀδρανοῦς καταστάσεως, ἐν ἣ ἔθνικαὶ προλήψεις κατεδίαζον αὐτάς. Ἄπκοσαι δὲ αἱ μαρτυρίαι φιλικαὶ καὶ ἐθνικαὶ δεικνύουσιν ἡμῖν, ὅτι ἡ χριστιανικὴ θρησκεία γοῆσιν ἐποίησατο τῆς τῶν γυναικῶν δυνάμεως καὶ ἐνεργείας, ἵνα εἰσδύσῃ εἰς τὸν ἔθνικὸν κόσμον καὶ φθάσῃ πρὸς τὴν ἐστίαν καὶ τῷ ἐσωτερικῷ τῆς οἰκογενείας. Ἐντεῦθεν μὲν αἱ διαζεύξεις τῶν γυναικῶν ὑπὸ τῶν ἔθνικῶν συζύγων ἕνεκα τῆς πρὸς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν προσηλυτώσεως αὐτῶν, ἐκεῖ δὲ τὰ μαρτύρια σημαντικὰ δὲ οἱ εἰς τὸν χριστιανισμὸν προσηλυτισμοὶ ἔθνικῶν τινων ὀφείλονται εἰς τὸν ζῆλον αὐτῶν. Πανταχόθεν δείκνυται παρρησία καὶ ἀφοσίωσις ὑπὸ τῶν γυναικῶν ¹. Ἄνοιξατε, λέγει ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς, ² ἀνοίξατε τὰ

¹ Πραγματεία περὶ τῆς ἐνεργείας καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ χριστιανισμοῦ ἐπὶ τοῦ ἀστικῷ τῶν ῥωμαίων δικαίου ὑπὸ Τροπλῶνος προέδρου τοῦ ἀνωτάτου τῆς Γαλλίας δικαστηρίου κ.λ. ἐξελληνισθεῖσα ὑπὸ Β. Κ. Νικολοπούλου, ἐφέτου, σ. 241.— ² Αὐτόθι, σελ. 245.

βιβλία τῶν κατηγορίων τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀνέγνωτε τὰς σατύρας τῶν συγχρόνων περὶ τῶν προόδων αὐτοῦ. Τίς ἐστὶν ἡ πρωτίστη κατηγορία ἢ εἰς αὐτὸν ἀποδιδόμενη; Τὸ ὅτι ἐρεῖδαται κυρίως ἐπὶ τῶν γυναικῶν. Μετὰ ταῦτα διέλθετε τὰς βίβλους τῶν ἐρμηνευτῶν καὶ διαδόντων αὐτόν· πρὸς τίνας ἀποτείνονται αἱ πλεῖσται εὐγλωττοὶ σελίδες; πρὸς τὰς γυναῖκας. Τὰ τυγγράμματα τοῦ Τερτυλλιανοῦ ἀποδεικνύουσι τοῦτο. Μεταξὺ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ θεοῦ Ἰερωνύμου εἰσὶ τινες περιέχουσαι ἀποκρίσεις πρὸς γυναῖκας συμβουλευομένας αὐτὸν περὶ τῆς ἐννοίας τῶν ἁγίων Γραφῶν.

Καὶ ἀληθῶς κατὰ τὸ σύστημα τοῦ χριστιανισμοῦ, ἡ γυνὴ ἔχει καθήκοντα νὰ ἐκπληρώσῃ, ὁρμύουσα, ὡς ὁ ἀνὴρ, νὰ ὑπηρετῇ τὸν Κύριον· ἔχει τὴν αὐτὴν ἠθικὴν ἀξίαν, ὡς καὶ ὁ ἀνὴρ· εἰ καὶ εἶναι κατωτέρα αὐτοῦ τὴν δύναμιν, ὑπερβαίνει ὁμως αὐτὸν κατὰ τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ ἐξέλθῃ τῆς ἀπραξίας, ἐν ἣ ἡ ἀρχαία Ρώμη ὑπέβαλλεν αὐτὴν, περιωρισμένην ἐν βίῳ μονοτόνῳ καὶ ἀλλοτρίῳ τῆς κοινωνικῆς ἐνεργείας. Ἡ νέα δὲ διδασκαλία ἐπέβαλλεν αὐτῇ καθήκον νὰ ἐνεργῇ, νὰ προτρέπῃ καὶ μεταχειρίζεται τὴν κοινωνικὴν αὐτῆς δύναμιν, νὰ μετέχη τῶν ἀγῶνων τῶν μαρτύρων, νὰ ἀναβαίῃ ἀτρόμητος, ὡς ἐκεῖνοι, ἐπὶ τῆς πυρᾶς. Νῦν μυχθάνει τὴν ἀγορὰν καὶ τὸ Πραιτώριον, ἄχρι τοῦδε ἀπηγορευμένα εἰς τὸ φύλον αὐτῆς, διότι ἦν ἀνάγκη νὰ δημηγορῇ ἐκεῖ, νὰ ὑπερασπίζηται, νὰ ὀλιγορῇ τὸ ξίφος τῆς τῶν ἐθνικῶν δικαιοσύνης. Ριφθεῖσα εἰς τὴν ἐνεργητικὴν ζωὴν, ὀφείλει νὰ ἐμμένῃ ἐν αὐτῇ μὲ γυναικίοντα ἡρώων, μὲ ζῆλον τῶν Ἀποστόλων. Ἡ πρόην αἰχμάλωτος, φαίνεται νῦν γυναικία κατὰ τοῦ δεσπότου, ἐπιθυμοῦντος νὰ ἐξουδενώσῃ αὐτήν. Ἡ σύζυγος δ' ἔσεται διερμηνεὺς τῆς πίστεως παρὰ τῷ ἰδίῳ συζύγῳ, ἐπιτυχέουσα τῆς συγκαταθέσεως αὐτοῦ, ἢ ἀνθισταμένη εἰς τὴν ὀργήν. Παρθένος, μήτηρ, χήρα, ἐν ὅλαις ταῖς περιστάσεσιν ἔχει νέα καθήκοντα νὰ ἐκπληρώσῃ. Ἡ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἀγάπη ἐστὶν ὁ κλῆρος αὐτῆς, καὶ ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῆς περιελεύσεται κλάδος τῆς διοικήσεως τῆς πρώτης χριστιανικῆς κοινωνίας. Ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἔχει ἀξιώματα, ἀναλαμβάνουσα ὡς διάκονος (πρᾶγμα ἀνήκουστον ἕως τότε) μέρος τι διδασκαλίας. Μετέχουσα δὲ τοῦ ἀποστολικοῦ ἀξιώματος, διδάσκει τὰς γυναῖκας καὶ περιβάλλεται χαρὰ καὶ ἐπίσημον. Ἴδου, ἂν μὴ ἀπατώμαι, πλήρες σύστημα χειραφεσίας καὶ ἐθνικῆς ἰσότητος. Ἴδου κατάστασις ὅπως νέα, ἀναφανέστα οὐχὶ διὰ τινῶν σκανίων συμβεβηκότων, ἀλλὰ διὰ σταθερᾶς καὶ καθημερινῆς πρακτικῆς.

Καὶ, σύστημα πλήρες χειραφεσίας τῆς γυναικὸς, σύστημα πλήρες τῆς ἠθικῆς αὐτῆς ἰσότητος εἶναι ὁ χριστιανισμός. Κατάστασις ὅπως νέα ἐν τῇ τάξει τῶν γυναικῶν ἀνεφάνη διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ, ἐπιβεβηκυμένη οὐχὶ διὰ τινῶν σκανίων συμβεβηκότων, ἀλλὰ διὰ σταθερᾶς καὶ καθημερινῆς πρακτικῆς. Ἀνοίξατε τὰ βιβλία τῆς καθημερινῆς πείρας πάσης ἐποχῆς.

Ἀνάγνωτε τὴν ἱστορίαν τῆς γυναικὸς ἐν τῷ χριστιανισμῷ· διεισδύσατε, εἰ δυνατόν, εἰς τὰ ἄδυτα τῆς χριστιανικῆς οἰκογενείας, παραβάλετε αὐτὴν πρὸς τὴν ἀρχαίαν οἰκογένειαν, καὶ θὰ ἴδῃτε ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ ἀναφωνήσῃτε μετὰ τοῦ Λιβανίου· «Οἶκι παρὰ τοῖς χριστιανοῖς γυναῖκες εἰσι»! Ναι, ἂν πᾶς χριστιανὸς ὀφείλῃ μετὰ καρδίας εὐγνώμονος νὰ δοξολογῇ τὴν Θεὸν Πρόνοιαν, ὅτι ἐδώρησεν ἡμῖν τὸ Εὐαγγέλιον, ἡ γυνὴ κατὰ λόγον πολλῷ μείζονα ὀφείλει νὰ πράττῃ τοῦτο· διότι ἡ γυνὴ κατ' ἐξοχὴν ἠσθάνθη τὴν σωτηρίαν τοῦ Εὐαγγελίου ἐπιρροήν, ἡ γυνὴ κατ' ἐξοχὴν ἀπήλασε τῶν εὐεργετημάτων τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἄν ἡ γυνὴ ἔχει νῦν προσωπικὴν ὑπερξίαν καὶ ἐλευθερίαν, εἰς τὸν χριστιανισμὸν ὀφείλει τοῦτο. Ἄν ἡ γυνὴ ἔχει νῦν συνείδησιν τῆς μητρικῆς αὐτῆς δυνάμεως καὶ ἐλευθέρως δύναται νὰ ἀνατρέφῃ τὰ ἴδια αὐτῆς τέκνα, εἰς τὸν χριστιανισμὸν ὀφείλει τοῦτο. Ἄν ἡ γυνὴ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ γυναικωνίτου, ἂν ἔπαισε νὰ θεωρῆται ἀνάξια μορρώσεως, σχολεῖα δὲ καὶ πρῶθεν αἰσχυρὰ ἰδρῦθησαν δι' αὐτὴν, καὶ ὀρθῆς καὶ ἐπιμελεσμένης ἀγωγῆς καὶ παιδείας τυγχάνει, εἰς τὸν χριστιανισμὸν ὀφείλει τοῦτο. Ἴδου δικτὶ ἡ γυνὴ διεκρίθη πάντοτε καὶ διακρίνεται ἐπὶ θερμότητι πίστεως καὶ ἀγάπης πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον· καὶ δικαίως· διότι ἂν τὸ αἰσθηματὶ τῆς εὐσεβείας εἶναι ἔμψυτον εἰς πάντα ἄνθρωπον, ἡ χριστιανὴ γυνὴ ὀφείλει μάλιστα νὰ ἦναι εὐσεβής, ἀναλογιζομένη, οἷα καὶ ὅποσιν ὀφείλει εἰς τὴν θρησκείαν αὐτῆς. Ἄνηρ ἀσεβής, εἶναι τι ἀποτρόπαιον· γυνὴ ἀσεβής, εἶναι τοῦτ' αὐτὸ τέρας· εἰπέ τις τῶν ἐξοχωτέρων ἐκκλησιαστικῶν ρητόρων, ὁ Bossuet. Ὁ Ἰησοῦς, εἶπέ που αὐτὸς ὁ Ρενάν, θὰ ἦναι πάντοτε κύριος τῆς γυναικείας καρδίας. Τὴν εὐσεβείαν δὲ τυχὴν ὀφείλει ἡ γυνὴ ὡς μήτηρ νὰ μεταδίδῃ εἰς τὰ ἴδια αὐτῆς τέκνα. «Οἱ γονεῖς ἐκτρέφετε τὰ τέκνα ὑμῶν ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου», πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον (Ἐφεσ. 5'. 4). Ἄν ἡ εὐσεβεία εἶναι ἡ βᾶσις τῆς ἀρετῆς, ὁ οἶκος δὲ εἶναι ἡ πρώτη καὶ θεμελιώδης πηγὴ τῆς εὐσεβείας, οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν, ὅτι ἡ γυνὴ κατ' ἐξοχὴν ὀφείλει νὰ ἐμπνέῃ ἐξ ἀπαιτῶν ὀνύχων εἰς τὰ τέκνα αὐτῆς τὴν εὐσεβείαν, τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον, τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν πατρίδα, τὸν πόθον πρὸς πᾶν ὅ,τι μέγα, εὐγενές, ἔξοχον καὶ γενναῖον.

Ἄλλὰ καὶ ἡμεῖς συνανυψώθημεν μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ συνεξηγουμένησθημεν· καὶ ἡμεῖς ἀπολαύομεν τῶν εὐεργετημάτων, ἅτινα ὁ χριστιανισμὸς ἐπεδαψίλευσεν εἰς αὐτήν. Ἀπολαύομεν ὡς τέκνα τῶν εὐεργετημάτων τούτων, διότι ἐν τῷ χριστιανικῷ οἴκῳ ἐδιδάχθημεν, τί ἐστὶ μητρικὴ ἀγάπη, πόσον γλυκὴ καὶ σεμνὴ εἶναι τὸ τῆς μητρὸς ὄνομα. Ἀπολαύομεν ὡς σύζυγοι τῶν εὐεργετημάτων τούτων, διότι ἐν τῷ χριστιανικῷ οἴκῳ ἐδιδάχθημεν, πόσαι πικραὶ λησμονοῦνται πρὸς τῷ πλευρῷ τῆς συζύγου, πῶς ἀνακούφισιν τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων τοῦ βίου τούτου δεινῶν εὐρίσκει ὁ ἀνὴρ ἐν τῇ συζυγικῇ ἀφοσιώσει καὶ ἀγάπῃ. Ἀπολαύομεν ὡς πα-

τέρες τῶν εὐεργετημάτων τούτων, διότι ἐν τῷ χριστιανικῷ οἴκῳ ἐδιδάχθημεν, ὅποια πηγὴ ἀγαθῶν καὶ εὐδαιμονίας; εἶναι εἰς ἡμᾶς ὁ οἰκογενειακὸς βίος, ὅταν κκτέχωμεν ἐν αὐτῷ θέσιν πατρὸς καὶ συζύγου ἐν τῇ χριστιανικῇ τῆς λέξεως ἐννοίᾳ. Ἀπολαύομεν ὡς μέλη τῆς κοινωνίας τῶν εὐεργετημάτων τούτων, διότι ἐκ τοῦ χριστιανικοῦ οἴκου, ἐκ τῶν κόλπων τῆς μητρὸς μάλιστα ἀπορρέει πᾶν ὅ,τι εὐγενές καὶ ἔξοχον κοσμεῖ τὴν κοινωνίαν, καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἀδιάσειστον βᾶσιν τοῦ ἀληθοῦς πολιτισμοῦ καὶ τῆς εὐνομίας.

Ἄλλὰ καὶ ἐν τῷ χριστιανικῷ κόσμῳ δὲν ἀναφαίνονται ἐν πάσῃ ἐποχῇ συχνὰ παραδείγματα ἐκλύσεως τῶν ἡθῶν τοῦ γυναικείου φύλου; Μὴ καὶ ἐν τῷ χριστιανικῷ κόσμῳ δὲν παραγνωρίζεται πολλακίς ὁ ὑψηλὸς τῆς γυναικὸς προορισμὸς, δὲν βεβηλοῦται ἡ ἱερότης τοῦ γάμου, δὲν πρκαβιάζεται ἡ συζυγικὴ πίστις, δὲν καταπνίγεται τὸ μητρικὸν φίλτρον, δὲν διαστρέφεται ἡ γυναικεία σεμνότης, δὲν μετατίθεται τὸ κέντρον τοῦ γυναικείου προορισμοῦ ἐκτὸς καὶ μακρὰν τοῦ οἴκου, δὲν τυρβάζει ἡ γυνὴ περὶ πᾶν ἄλλο ἢ περὶ ὅ,τι ἔχει πολύτιμον, περὶ τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων, περὶ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ ἰδίου οἴκου; Ἀληθές τοῦτο· ἀλλὰ μὴ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις δύναται ποτε ν' ἀποβάλῃ τὰς ἀτελείας αὐτῆς; Ὅσον ὅμως μεγάλη ἂν ὑποτεθῇ ἡ πιῶσις τοῦ γυναικείου φύλου ἐν τῷ χριστιανικῷ κόσμῳ, τί εἶναι ἡ πτώσις αὕτη παραβαλλομένη πρὸς τὴν φοικῶδη καὶ ἀκατανόμαστον τῆς γυναικὸς διαφθορὰν ἐν τῷ ἀρχαίῳ κόσμῳ; Πόσον δὲ ἀδίκως ἠδύνατό τις νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι τὰ ἦθη καθόλου τῶν νεωτέρων χρόνων, ἄρα καὶ τὰ ἦθη τῶν γυναικῶν, μεθ' ὅλας τὰς συμφύτους τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἀτελείας, δὲν ἐγένοντο διὰ τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ ἡμερώτερα καὶ εὐγενέστερα. Πόσαι καὶ σήμερον ὡς καὶ ἐν πάσῃ χριστιανικῇ ἐποχῇ ὑπάρχουσι γυναῖκες, εἰς τὰς ἐνεργείας τῶν ὁποίων τὰ άτομα ὀφείλουσι τὸ μεγαλεῖον αὐτῶν, ἡ κοινωνία τὴν σωτηρίαν αὐτῆς, ἡ ἀνθρωπότης τὴν ἐξημέρωσιν αὐτῆς καὶ τὴν πρόοδον! Πόσαι καὶ σήμερον ὑπάρχουσι γυναῖκες μαρτυροῦσαι καθ' ἐκάστην ἐν τῷ κρυπτῷ, καὶ εἰς παντοίας ὑποβαλλόμεναι θυσίας ὑπὲρ τοῦ πλησίον! Πόσα τραύματα θεραπεύονται καὶ νῦν ἐν τῷ χριστιανικῷ κόσμῳ ὑπὸ τῶν γυναικῶν, αἵτινες ἐν πλήρει αὐταπαρνήσει ὡς ἄγγελοι εἰρήνης καὶ ὑπομονῆς καταπραΰνουσι τὰς θλίψεις τοῦ πλησίον! Ἡ ἀρχαία ἱστορία παριστᾷ ἡρώιδας, ἀλλ' εἶναι ἄγνωστος ἐν τῇ ἀρχαιότητι τοιαύτη αὐταπάρνησις, τοιαύτη ὑπαρξίς οὐρανίων δυνάμεων ἐν σκευῇ οὕτω ἀσθενεῖ. Τὸ ἀσθενές τοῦτο σκεῦος ἐγένετο διὰ τοῦ Εὐαγγελίου σκεῦος ἐκλογῆς· ἡ γυνὴ ἀνυψώθη διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἐξηγουγενίσθη.

ΡΑΒΕΛΛΙ

ΚΑΙ Η ΕΠΟΧΗ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ ΤΟΥ Α'. *

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΕΠΟΧΗ

Ἐβασίλευε τῆς Γαλλίης Φραγκίσκος ὁ Α', καθ' ἣν ἐποχὴν δύο μεγάλα γεγονότα κατελάμβανον ὡς ἐξ ἐφόδου τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ἀφύπνιζον ἐκ τοῦ ληθάργου τοὺς λαούς. Τὰ γεγονότα ταῦτα ἦσαν ἡ θρησκευτικὴ ἀναμόρφωσις τοῦ Λουθήρου καὶ ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων ἐν τῇ ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ. Μὴ νομίση τις ὅτι συνηντήθησαν ὡς ἐκ τύχης ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πεδίου συναγωνιστὰι οἱ πρόμαχοι τῆς μιᾶς καὶ οἱ μάρτυρες τῆς ἄλλης. Μεταξὺ αὐτῶν ἡ ἱστορία ἀνακκλύπτει ὑπολανθάνοντά τινα δεσμὸν, ἡ ἱστορία ἡ ἀναζητούσα τὰ αἴτια τῆς μεγάλης ταύτης κοινωνικῆς ἀναστατώσεως καὶ εἶναι ἤδη πλέον ἢ βέβαιον ὅτι ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων ἐνεθάρρυνε τοὺς ἀναμορφωτάς, οἵτινες εἶχον ἀναπετάσει τὴν φοινικίδα κατὰ τῆς ῥωμαϊκῆς αὐλῆς, καθ' ἣν ἐποχὴν ἀκόμη ἀντήχουν βραεῖς οἱ κεραινοὶ τοῦ Πάππα. Ἔνα καὶ τὸν αὐτὸν ἐπιδιώκοντες σκοπὸν, τὴν χειραφέτησιν τῶν λαῶν, ἔτεινον ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ πεδίου τὰς χεῖρας οἱ ἀναμορφωτὰι τῆς θρησκείας πρὸς τοὺς ἀναμορφωτάς τῶν γραμμάτων καὶ συνησπίσθησαν διὰ τὰ ἀνατρέψασιν ὀλόκληρον παρελθὸν, ὅπισθεν τοῦ ὀποίου, ὡς ὑπὸ ἀσφαλῆ προμαχῶνα, ἐκρύπτοντο ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ δεισιδαιμονία. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ὁ μεσαιὼν ἐξαφανίζεται καὶ ἀρχεται ἡ νέα ἱστορία.

I

Ἰσταμένου τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἀνήλιον σκότος ἐδέσμευσεν ἀκόμη τὴν διάνοιαν καὶ τὴν καρδίαν. Οἱ λαοὶ δὲν εἶχον ἓνα μόνον τύραννον, καθ' οὗ νὰ παλαίσωσιν ἐγειρόμενοι. Δὲν εἶχον μόνους τοὺς ἡγεμόνας, οἵτινες ἀπῆτουν παρ' αὐτῶν, διὰ τὰ ἐκνοποιήσωσι τὴν φιλοδοξίαν των καὶ τὴν ἀπληστίαν, χρήματα καὶ βραχίονας, εἶχον μυρίους ἄλλους τυρηνίσκους, οἵτινες ἐζήτουν οὐχὶ ἐλάσσονας θυσίας. Εἶπον λάος· καὶ λάος τότε δὲν ὑπῆρχε. Ἦσαν ἄρχοντες καὶ ὑπήκοοι, ἔξαρχοι τοῦ Πάππα καὶ τοῦ αὐτοκράτορος, οἵτινες ἐκυβέρνηον ἐν ὀνόματι τοῦ θεοῦ ἢ ἐν ὀνόματι τοῦ ἡγεμόνος. Ἐπὶ πλέον διεῖπον τὴν ἀνθρωπότητα ἐρριζωμέναι προλήψεις μακροῦ παρελθόντος, ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν ὀποίων, ὡς ὑπὸ ἀτμόσφαιραν πνιγερὰν, ἡ διάνοια ἀπε-

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ «Παρνασσῶ» κατὰ Δεκέμβριον 1881.

ναρκοῦτο καί ἔφθινε. Ἡ χαλάρωσις αὕτη ἢ φαινομένη ὠμοίαζε τὴν ἄφρονον γαλήνην τοῦ ὠκεανοῦ κατὰ τὴν πικραμονὴν μεγάλης τινὸς τρικυμίας. Μακρὰν ἤρχισαν ἤδη νὰ ἐγείζωνται τινὰ νεφύδρια· ὀλίγον ἔτι καὶ τὸ πᾶν ἀνακινεῖται· τὴν νοχέλειαν διαδέχεται ὁ πόθος τῆς ἐρεύνης, τὴν ἀτονίαν ἡ ζωή.

Τὴν περίοδον ταύτην ἐξαγνίζουσι ἀπέναντι τῆς ἱστορίας τρία μεγάλα συμβάντα, τὰ ὁποῖα ἂν δὲν ἀνέτρεψαν ἐξ ἀπίνης τὸ σεσθρωμένον οἰκοδόμημα τοῦ παρελθόντος ἐπενήργησαν ὅμως ἐπὶ τοῦ μέλλοντος τῶν λαῶν καὶ προσεχάραξαν τὴν ὁδὸν εἰς τὰς μετερχομένας γενεάς. Ἀληθῶς ὑπῆρξαν ἀνώτεροι τοῦ αἰῶνός των ὁ Γενουήσιος Κολόμβος καὶ ὁ Γούτεμπεργ, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ μὲν πρῶτος ἀνεκάλυπτε τὴν ἄγνωστον Ἀμερικὴν, ὁ δὲ ἕτερος, ὁ πρῶν ἐκεῖνος στιλπνωτὴς τῶν πολυτίμων λίθων, ἐπενόει τὴν τυπογραφίαν καὶ συνεταιρίζετο μετὰ τοῦ Ἰωάννου Φύστου, διὰ νὰ ἐκτυπώσῃ τὴν πρώτην λατινικὴν γραφήν. Ἀλλ' αὐτῶν ἀκόμη προηγῆθη ἡ εἰσβολὴ τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων καὶ ἐντεῦθεν ἡ ἀνακάλυψις τοῦ ἀρχαίου κόσμου, τὴν ὁποίαν ἡ Δύσις ὀφείλει εἰς τὴν ἀτυχῆ διὰ τὴν ἀνθρωπότητα ἔκδοσιν τῆς τελευταίας τοῦ Βυζαντίου πολιορκίας. Ἐνῶ ὁ Μωάμεθ Β' ἀνεστήλου πρὸ τῶν ἐπάλλεων τῆς βασιλευούσης τὴν ἡμισέληνον, οἱ φυγάδες τοῦ Ἑλλησπόντου, φέροντες μεθ' ἑαυτῶν τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα, κατήρχοντο πρὸς τὴν Δύσιν, ἵνα ἀφυπνίσωσι τοὺς λαοὺς καὶ προπαρασκευάσωσι τὴν ἀναγέννησιν. Πόθεν ἄρχεται αὕτη δὲν εἶναι μαθηματικῶς ὠρισμένον, οὔτε δύναται ἀκριβῶς ἡ ἱστορία νὰ προσδιορίσῃ τὴν ὀρθοθετικὴν γραμμὴν μετὰ τοῦ ἀρχαίου καὶ νέου πολιτισμοῦ.

Ἡ Ἰταλία, ἥτις αἰῶνας ὅλους ὑπῆρξε τὸ πεδῖον τῆς μάχης, ἐν ᾧ συνηντῶντο οἱ ἰσχυροὶ τῆς γῆς, διὰ νὰ διεκδικήσωσι τὴν παντοκρατορίαν, ἐνεκολπώθη τοὺς φυγάδας καλλιτέχνας καὶ ἔπειτα τοὺς σοφοὺς καὶ ἐνεπνεύσθη πρώτη ἐκ τῆς ἐλληνικῆς φιλολογίας. Ἐκεῖθεν ἐγένετο τὸ πρῶτον σημεῖον. Καὶ ἡ Ἰταλία, ἥτις ἀνέθρεψε τὸν Δάντην καὶ ἐνεκυρόνει τὸν Μιχαὴλ Ἀγγελον καὶ τὸν Ραφαήλ, ἡ Ἰταλία, ἡ κατατετμημένη εἰς τοσαύτας πολιτείας καὶ δουκάτα, ἡ ἔχουσα τοὺς πλειοτέρους τυραννίσκους καὶ τὴν ὁποίαν ἐκάστοτε ἀφύπνιζεν ὁ ἐφιάλτης τῆς ξενικῆς εἰσβολῆς, κατάρθωσεν, ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς ἀποναρκώσεως, νὰ σημάκῃ πρώτη τὸ ἐγερτήριον. Τὰ ἄλλα ἔθνη ἤλθον ἔπειτα, ὅτε πλέον ἡ τέχνη εἶχεν ἀνδρωθῆ παρὰ τὸν Ἄρνον καὶ τὸν Τίβεριν.

Ἐπὶ τῆς καθέδρας τοῦ ἀγίου Πέτρου ἀνῆλθον ἐπὶ τέλους ἄνδρες, τῶν ὁποίων ἡ φιλοδοξία ὑπῆρξε σωτήριος διὰ τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα. Μέχρι τινὸς μίαν μόνον ἐπιστήμην ὑπῆρχεν, ἡ θεολογία καὶ αὕτη εἰς ὠρισμένον τινὰ κύκλον. Αἱ ἄλλαι ἐπιστῆμαι ἦσαν ἀπόσπονδοι. Ἐκεῖνος ὅστις ἐφωρᾶτο ἀναγινώσκων, ἐκινδύνευε νὰ νομισθῆ αἰρετικὸς, ὁπότε πικραδόξως ἡ ἀγία ἔδρα ἠλλάξε πολιτείαν καὶ οἱ Πάππαι ἀπὸ διωκτῶν ἐγένοντο προς-

τάται τῶν γραμμάτων, ἔστω καὶ ἂν ἀκόμη κατεδίωκον τὴν ἐπιστήμην, τὴν ὁποῖαν ἐφοβοῦντο. Ἐνόμιζον ὅτι ἔβλεπον εἰς τὴν σκιάν τῆς σειομένην τὴν οὐρὰν τοῦ δικθόλου. Ὁ Γαλιλαῖος, ὁ Γούτεμπεργ, ὁ Φκϋστος, ἦσαν τόσκι ἐνσαρκώσεις τοῦ Σατανᾶ. Μόνος ὁ Ἀριστοτέλης δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀφορισθῆ, ἐθεωρεῖτο μάλιστα ὡς διαφωτίζων τὴν θρησκείαν. Τότε δὲν εἶχε δημοσιεύσει ἀκόμη τὸ κατ' αὐτοῦ κατηγορητήριον ὁ Πέτρος Ῥαμύ, ὅστις ἔως μᾶλλον διὰ τοῦτο, ἐδολορονήθη τὴν νύκτα τοῦ ἀγίου Βερθολομαίου ἢ διότι ἦτο Οὐγενόττος.

Τὰ γράμματα ἐφοβοῦντο ὀλιγώτερον. Ἦναι ἀληθές ὅτι παρενέπεσαν οἱ φωτισθέσται, ὅποιοι ἦσαν ὁ Παῦλος ὁ Ι΄, ὁ σπάταλος, καὶ ἐπίδεικτικὸς ἀρχιερεὺς τῆς Ῥώμης, ὅστις κατεδίωκε τοὺς ἀκαδημαϊκοὺς τῆς Ἰταλίας, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι μεταχειρίζομενοι ἀρχαῖα κλασσικὰ ὀνόματα ἦσαν πλειότερον εἰδωλολάτραι ἢ χριστιανοὶ καὶ ὁ διαβόητος φραγκικὸς Ἀλέξανδρος Γ΄, ὁ Νέρων ἐκεῖνος μεταξὺ τῶν παπῶν, ὁ Ἀλέξανδρος Γ΄, ὁ πατὴρ τῆς Λουκρητίας καὶ τοῦ Καίσαρος Βοργία. Ἄλλ' ἐν ἀποχωρήσωμεν ἐκ τοῦ κτακλόγου δύο ἢ τρεῖς ὀνόματα οἱ ἐξαπομόνοντες μεταξὺ τῶν ἀρχιερέων τῆς Ῥώμης κατὰ τὴν ΙΕ΄ ἐκκτονταετηρίδα ὑπῆρξαν ἀληθεῖς ὑποφῆται τῶν Μουσῶν. Τινὲς ἐξ αὐτῶν ἤθελον νὰ φάνωνται σοφοί· ἄλλοι ἦσαν τρυφῶντι τοιοῦτοι καὶ ὁ Νικόλαος Ε΄, πρὶν ἢ ἀκόμη περιβληθῆ τὴν τιάραν τοῦ ποντίφηκος, κεκλεισμένος ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἀγίου Μάρκου ἐν Φλωρεντίᾳ, τὴν ταξινόμησιν τῆς ὁποίας εἶχεν ἀνθεῖσει εἰς αὐτὸν ὁ ἀπὸ Μεδίκων Κοσμᾶς, κατεγίνετο εἰς τὸ ν' ἀντιγράφῃ ἐλληνικὰ καὶ λατινικὰ χειρόγραφα. Τότε ἀκόμη ὠνομάζετο Θωμᾶς ὁ ἐκ Σαρζάνης καὶ Θωμᾶς Καλαυδρῆτος. Καὶ ὁ Πίος Β΄ εἶχεν, ἀνδειχθῆ πρότερον μεταξὺ τῶν λογίων, ὅτε ἀκόμη ἐκαλεῖτο Αἰνεῖας Σίλβιος. Μὴ λησμονῶμεν ὅτι μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον Γ΄, καὶ τὴν ὀλιγοήμερον ἐραρχίαν τοῦ Πίου Γ΄ ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ Ἰούλιος Β΄, ὁ προστάτης τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου καὶ τοῦ Ῥαφαήλ. Ὁ Λέων Ι΄, ὅστις ἦλθεν ἔπειτα, ἀνήκει εἰς τὴν ἐπομένην ἐκκτονταετηρίδα.

Ἄλλ' ἡ χώρα, ὅπου ἡ φιλολογία καὶ αἱ τέχναι ἐφθασαν ταχύτερον τὸ ἀπόγειον σημεῖον τῆς δόξης των ἦτο ἡ Φλωρεντία, ἐφ' ὅσον ἠγεμόνευσεν ὁ Κοσμᾶς, ὁ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Μεδίκων καὶ εἶτα ὁ Λαυρέντιος. Ἀπὸ τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος ὁ Βοκκάκιος καὶ ὁ Πετράρχης εἶχον ἐπιχειρήσει τὸ μέγα ἔργον τῆς ἀναστηλώσεως τῶν γραμμάτων. Εἰσῆλθον εἰς τὰς μονὰς, ἀνεδίφησαν μεταξὺ τῶν κεκοινακμένων χειρογράφων, τὰ ὅποια ἡ ἀμάθεια τῶν κληρογῶν εἶχεν ἐγκαταλείψει εἰς τοὺς μῦς καὶ τοὺς σῆτας, ἀνεῦρον τοὺς θησαυροὺς τῆς ἀρχαίας φιλολογίας, ἀνέγνωσαν καὶ ἐπεχειρήσαν νὰ ἐρμηνεύσωσι. Συγχρόνως δὲ ἐμπνεόμενοι ἐκ τῆς ἀναγνώσεως ἐκείνων, ὡς οἱ καλλιτέχναι ἐκ τῆς θέας μόνης τῶν συντριμμάτων τῆς ἀρχαιότητος, ἐπεχείρησαν νὰ μορφώσωσι καὶ γλῶσσαν καὶ ποίησιν. Καὶ ἠξέουρομεν πάντες πόσον ὁ πεζὸς λόγος τοῦ Βοκκακίου εἶναι ἀντάξιός των στίχων τοῦ Πετράρ-

χου. Ἄλλ' ἀφοῦ οἱ δύο ἐκεῖνοι δραπεταγωγοὶ τῶν Μουσῶν ἀπεχώρησαν τῆς σκηνῆς, παρενέπεσε μικρὸν τι διάλειμμα, ἕως οὗ ἐπαφάνησαν ὁ Πόγγιος καὶ οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ Πούλκιοι, ὁ Πολιτιανὸς καὶ ὁ ἀπὸ Μεδίκων Λαυρέντιος ἢ ὁ Πῆκος, ὁ ἐκ Μιρανδόλης καὶ ὅλη ἐκεῖνη ἡ πλειάς, ἥτις ἐκόσμηε τὸν οἶκον τοῦ ποιητοῦ ἡγεμόνος.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡ Φλωρεντία δύναται τῶντι νὰ κουχηθῆ ὅτι ἦτο τὸ πρυτανεῖον τῆς ποιήσεως καὶ τῶν σοφῶν. Ἐκεῖ ἐξήτησεν ἄστυλον ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος, ὁ διδάσκαλος τοῦ Πολιτιανοῦ, φεύγων τὴν δουλωθεῖσαν πατρίδα, ἐκεῖ ἐδίδασκεν ὁ Δημήτριος Καλκοκονδύλης τὴν Ἑλληνικὴν, ἐνῶ πρὸ αὐτῶν εἶχε διαπεραιωθῆ εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁ Ἐμμανουὴλ Χρυσωλαράς. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡ μελέτη τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ἤρχισε νὰ γενικεύηται καὶ μετὰ τὴν ἐφεύρεσιν τῆς τυπογραφίας ἐξέδιδεν ὁ Λαυρέντιος τὰς ψῆδὰς τοῦ Ὀρακτίου καὶ ὁ Καλκοκονδύλης μετὰ τοῦ Κρητὸς τὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου. Τότε ἐπλουτίσθη ἡ φεράνωμος τοῦ Λαυρεντίου βιβλιοθήκη, τῆς ὁποίας εἶχεν ἡδὴ καταθέσει τὸν θεμέλιον ὁ Κοτμαῆς. Ὁ Λαυρέντιος ἀπέστειλε πανταχοῦ τῆς γῆς πρὸς συλλογὴν τῶν χειρογράφων· εἶχεν ἀνοίξει τοὺς θησαυροὺς του καὶ, ὡς ἔλεγεν ὁ Πολιτιανὸς, ἐάν ποτε ἡ περιουσίαι του ἤθελεν ἐξαντληθῆ, θὰ ἦτο ἔτοιμος νὰ πωλῆσῃ καὶ τὰ ἔπιπλα τῆς οἰκίας του εἰς ἀγορὰν τοιούτων. Τότε δὲ ἀπεστάλη ὁ Λάσκαρης εἰς τὸν Ἀθῶνα καὶ ἄλλας μονὰς, ὁπόθεν ἐπανήλθε φέρων μετ' αὐτοῦ περὶ τὰ δις ἑκατὸν χειρόγραφα.

᾿Ωφειλον νὰ ἀρχίσω ἀπὸ τοῦ Κοτμαῆ, ὅστις προηγῆθη τοῦ Λαυρεντίου εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῆς Φλωρεντίας, διότι ἀπὸ τῶν χρόνων αὐτοῦ κατέλαβε τοὺς Ἰταλοὺς ἡ βιβλιομανία καὶ ἤρχισαν νὰ διατρέχουσι ξηρὰν καὶ θάλασσαν καὶ κατὰ τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος εἰς ἀνακάλυψιν ἀρχαίου τινὸς χειρογράφου, ὅπως οἱ θλασσοπόροι τοῦ ὠκεανοῦ εἰς ἀνκαλύψιν ἀγνώστων χωρῶν. Ἀποτελοῦσιν ὀλόκληρον μυθιστορικὴν αἰ περιπλανήσεις τοῦ Πογγίου, ὅστις διέτρεξεν ἐκτὸς τῆς ἰδίας πατρίδος του τὴν Γερμανίαν καὶ Γαλλίαν καὶ ἔπειτα διεπεραιώθη ἐκεῖθεν τῆς Μάγχης, ἀνακαλύπτων ἐδῶ μὲν χειρόγραφον τοῦ Κοίντιλιανοῦ ἢ τῶν Ἀργοναυτικῶν τοῦ Βκλερίου Φλάκκου, ἐκεῖ δὲ τὰ ἔπη τοῦ Λουκρητίου ἢ τοῦ Στατίου.

Τρεῖς ἕτεροι εἶχον ἐνδράμει μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τῆς μικρᾶς Ἀσίας πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν, ὁ Ἰωάννης Ἀουρίσπας, ὁ Γκουαρίνης καὶ ὁ Φραγκέσκος Φίλεφος. Ὁ πρῶτος ἐπανήρχετο μετ' ὀλίγον εἰς Βενετικὴν ἀποκομίζων πλουσιωτάτην λείαν τριᾶκοντα καὶ δύο χειρογράφων. Μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν τὰ ἔπη τοῦ Πινδάρου, τὰ ἔργα τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τοῦ Λουκιανοῦ, οἱ διᾶλογοι τοῦ Πλάτωνος. Εἰς ἀγορὰν τῶν χειρογράφων τούτων ὁ Ἀουρίσπας, εἶχε θαπανῆσαι ὅλην αὐτοῦ τὴν περιουσίαν καὶ ἐπανήρχετο πένης. Ὁ Φίλεφος εὗρεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ κάλλιστον χειρόγραφον, τὴν θυγατέρα τοῦ Ἰωάννου Χρυσωλαρά, τὴν ὁποίαν ἐνυμφεῦθη· ἀλλὰ

μετὰ ἐπτὰ ἐτῶν ἀπουσίῳ ἐπικνερχόμενος δὲν ἔφερεν ἢ πτωχὴν τινι συλλογὴν χειρογράφων καὶ τὴν ἀλαζονίαν καὶ τὸ θράσος του, διὰ τὰ ὁποῖα ὁ φίλερις ἐκεῖνος συγγραφεύς, ὅστις ἐδίδασκε τὴν πρωίαν ἐν Βολωνίᾳ καὶ τὸ ἐσπέρως τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐν Παιδοῦῃ, ἠγκπιῆθη ὀλιγώτερον ἢ ὅσον ὤφελεν. Ὁ μᾶλλον ἀτυχὴς ἐκ τῶν τοιῶν ὑπῆρξεν ὁ Γκουαρίνης, ὅστις ἐπιτρέφωμ ἐναυάχησεν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἰταλίας καὶ ἀπώλεσεν ὅ,τι πολύτιμον φορτίον συνεκόμιζε. Οἱ ἐταῖροι αὐτοῦ ἐνεθυμήθησαν τὸ κακάγιον τοῦ Αἴκντος τοῦ Ὀυλέως περὶ τὴν Γηρικὴν πέτραν καὶ ἀνέφερον εἰς αὐτὸν τοὺς στίχους τῆς Ὀδυσείας. Αὐτοῦ δὲ ἡ θλίψις, καθ' ἣν στιγμὴν ἔβλεπε βυθιζόμενον εἰς τὰ ἄδυτα τῆς θαλάσσης τὸν θησαυρὸν, ἦτο τοσούτη, ὥστε ἐξάφνης αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς του ἐγένοντο λευκότεραι τοῦ ἀφροῦ, ὅστις ἀντὶ ἐπιταφίου λίθου ἐκάλυπτε τὴν στιγμὴν ἐκείνην τίς οἶδε πόσα ἀγνωστοκ σήμερον κειμήλια.

II

Ἐνῶ οὕτω ἐξέλλος καὶ ὅλη ἔμπνευσις καὶ ζωὴ ἡ Ἰταλίᾳ ἐξήρχετο τῶν προμυχῶνων εἰς ἀνοικτὸν πεδῖον, θηρούσκα εὐρύτερον ὀρίζοντα καὶ ἔδρεπε τὰ πρωτόλια κρεῖττονος ἐποχῆς, ἡ Γαλλίᾳ ἀνῆκεν ἀκόμη εἰς τὸν μέσον αἰῶνα. Ἐτέρπετο εἰς τὰ θεάματα τῶν μυστηρίων, τὰ μεγάλια Διονύσια τοῦ κειροῦ ἐκεῖνου, ὅτε ἄγγελοι καὶ δαίμονες ἐνεφανίζοντο ἐπὶ τῆς σκηνῆς διαμφοισθητοῦντες τὴν ψυχὴν ἢ τὸ δέριμα ἀγίου τινὸς τῆς ἡμέρας, ὅστις συνήθως ὑφίστατο ἀληθὲς μαρτύριον. Ὁ Κάρολος Γ', ὅστις πανταχοῦ καὶ πάντοτε ἠσθάνετο πληξίν, παραδόξως δὲν ἠσθάνθη τοιαύτην, ὅτε κατὰ πρῶτον παρέστη εἰς τὴν διδασκαλίαν τοιοῦτου τινὸς δράματος καὶ ἐπέτρεψε διὰ διατάγματος εἰς τὴν ἀδελφότητα ἐκείνην νὰ διδάσκη ἐλευθέρως ἐντὸς τῶν Παρισίων. Ἐκτοτε τὰ θεάματα ἐδιπλασιάστησαν καὶ τὰ πεθῆματα τοῦ Ἰησοῦ. Ἐνόμιζε τίς ὅτι ἦτο ἡ παραμονὴ τῆς τραγωδίας αἱ τελευτηκῆς ἡμέραι τοῦ Ἰησοῦ ἠδύναντο νὰ ἐμπνεύσωσιν ὑψηλὸν καὶ μέγα δρᾶμα, νὰ γεννήσωσι τοὺλάχιστον ἓνα Γρηγόριον Ναζιανζηνόν. Οὐδὲν ἐξ αὐτῶν οἱ δευτέροι διεσκεύαζον τοὺς πρώτους ἢ ἦσαν ἀπλοὶ μιμηταί, ποιητικὰ λόγων, ἀνευ ἐμπνεύσεως, ἀνευ δυνάμεως. Οἱ ἱεροκήρυκες εἶχον πολεμήσει τὸ δρᾶμα ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος, τὰ περλαμμένα εἶχον ἐκδώσει ἀποράσεις ἐκνυτίον αὐτοῦ. Γόττε ἐνεθυμήθησαν τὴν ἱστορίαν, τὰς ἱποτικὰς διηγήσεις, τὸν Βοκκάκιον καὶ ἡ τραγωδία, ἐκὴν ποτε ὑπῆρξε τοιαύτη μετεβλήθη εἰς κωμωδίαν, ἀλλὰ κωμωδίαν ἀγροίκιον, ἀνευ τοῦ ἀττικοῦ ἐκεῖνου ἄλατος, τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ εἰς τοὺς μετέπειτα Γάλλους συγγραφεῖς. Τὸ μόνον ἄξιον λόγου μνημεῖον τῶν χρόνων ἐκείνων εἶναι ὁ περιλάλητος μῦθος τοῦ Πατελέν, ἔργον ἀγνώστου ποιητοῦ, ὑπόθεσιν ἔχον τὰ στρατηγήματα πονηροῦ τινὸς δικηγόρου—ὁ Πατελέν ἦτο δικηγόρος—ὅπως προμηθευθῆ

ἀνεξόδως τὰ ἐνδύματα, τὰ ὅποια ἐχρειάζετο, ὅστις ἐπληρώθη ἔπειτα διὰ τοῦ αὐτοῦ νομίσματος ὑπὸ τοῦ πελάτου του. Ἐκ τῆς κωμωδίας ταύτης πρῆμεινεν ἀντὶ παρομιίας ἢ φράσις ἐκείνη, *revenons à nos moutons*, δι' ἧς ὁ δικαστὴς ἀνεκάλει εἰς τὴν τάξιν ἐξ ὑπαμοιβῆς τὸν δικηγόρον ἢ τὸν ἔμπορον, ὁσάκις ἐξήρχοντο τοῦ θέματος.

Φοβοῦμαι μὴ τις ἐξ ὑμῶν κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην μοι ἐπαναλάβῃ τὴν φράσιν τοῦ δικαστοῦ καὶ ἐπανέρχουμαι εἰς τὰ μυστήρια, τὰ ὅποια αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ οὐδεμίαν ἔχουσι σημασίαν, ὡς ποιητικὰ ἔργα. ἀλλ' ἐκ τῶν ὁποίων, ὅπως ἐκ τῆς διονυσιακῆς κομπῆς, ἐγεννήθη ἡ κωμωδία καὶ ἡ σάτυρα καὶ μετέπειτα τὸ δράμα. Ἡ σάτυρα τὸ κατ' ἀρχὰς ἦτο ἀπροκάλυπτος, φορτικὴ καὶ ἐνόστο τολμηρὰ, ἀφοῦ δὲν ἐφείσθη οὔτε τοῦ Λουδοβίκου IB', τοῦ ὁποίου ἀπὸ σκηναῆς διέσπυρε τὴν φιλαργυρίαν. Ὁ Λουδοβίκος φαίνεται ὅτι δὲν δυσανησχέτει διὰ τοῦτο. Προτιμῶ, ἔλγε, νὰ τοῖς προξενῇ γέλωτα ἢ φιλαργυρία μου ἢ δάκρυα ἢ σπατάλη μου.—Βραχδύτερον ἢ κωμωδία ἠναγκάσθη νὰ κατέρχεται εἰς τὴν ἀγορὰν φέρουσα προσωπίδα. Οἱ καιροὶ εἶχον ἀλλάξει. Ἡ ψαλὶς τοῦ λογοκριτοῦ περιέκοπτε τὰς πτέρυγας τῆς φαντασίας, ὁσάκις αὕτη ἀνήρχετο μέχρι τοῦ θρόνου ἢ ἐσατύριζε τὸν κληρον. Τότε ἐπανῆλθον εἰς τὴν ἀλληγορίαν, ἀλλ' οὐχὶ πλέον τοῦ Δε-Λορρὶ ἢ τοῦ Μέγκ, ἀλλὰ τὴν ἀλληγορίαν τῆς σατύρας, ὁσάκις αὕτη δὲν δύναται ἀποινεῖ νὰ εἴπῃ γυμνὴν τὴν ἀλήθειαν.

Ὁ μόνος λυρικός ποιητὴς μετὰ τὸν Κάρολον τῆς Αὐρηλικῆς κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἦτο ὁ Βιλλῶν, ὁ βελαντιοτόμος, ὅστις ἔκλεπε τῆδε κακείσε ὀλίγα σκουδὰ διὰ νὰ πληρώσῃ τὰ ἔξοδα τοῦ καπηλείου, ὅστις ἐγνώρισε τὰς φυλακὰς πάσας, μετῆλθε πάντα τὰ ἐπαγγέλλεμα καὶ ἔφθασε δις μέχρι τοῦ τόπου τῆς ἀγχόνης του, ὁ Βιλλῶν, ὅστις ἐδοκίμασε τὴν πείναν καὶ συννητήθη πλέον ἢ ἅπαξ μετὰ τῆς δυστυχίας καὶ ὅστις πολλάκις μετανοῶν ἐλάμβανε τὴν γραφίδα καὶ ἐμπνεόμενος ἐξ αὐτῆς τῆς δυστυχίας ἔγραφε τοὺς καλλίστους στίχους, ὅσοι ἠδύναντο νὰ γραφῶσι τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Ἡ τυπογραφία εἰσήχθη ἐν Γαλλίᾳ τὸ 1470 ὑπὸ Γερμανῶν τεχνιτῶν καὶ ἤρχισε νὰ δημοσιεύῃ ἀνὰ μίαν τὰς ἱστορικὰς μυθιστορίας, ὅσαι τότε διέτρεχον τὴν Εὐρώπην. Τὸ μόνον σπουδαῖον ἔργον, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ κατὰ κλείς τῶν ὅσα προήγαγεν ὁ IB' αἰὼν, εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ Comines, τοῦ πρώτου ἱστορικοῦ τῆς Γαλλίας, μετὰ τὸν χρονολόγον Froissart. Ὁ Comines ὑπῆρξεν ὁ ἐγκωμιστὴς τοῦ IA' Λουδοβίκου, τοῦ ἡγεμόνος ἐκείνου, ὅστις προσεχίριζε τοὺς κουρεῖς του ὑπουργοὺς καὶ τοὺς δύο δημίους εἰς ὑπασιπαστάς του καὶ ὅστις ἐνῶ διὰ τοῦ εὐγενεστέρου τρόπου ἐδηλητηρίαζε τὸν ἀδελφόν του, παρεκάλει ἔπειτα τὴν Παναγίαν, τὴν καλὴν του κυρίαν, νὰ τῷ συγχωρήσῃ. Τὸ μέγα λάθος τοῦ Κομίνη ἦτο ὅτι ὑπῆρξεν αὐλικὸς πρὶν ἢ γείνη ἱστοριογράφος καὶ ὅτι πολὺ ἀργὰ ἐνθυμεῖται τὰ καθήκοντα τοῦ ἱστο-

ρικού και τότε ακόμη μετά δειλίας ἐκφέρει τοὺς ἀφορισμούς του.

Ὅπως ἄλλοιαι ἦτο ἡ ἀναπτύξωσις τῶν γερμανικῶν λαῶν. Ἐκεῖ προηγήθη ἡ θρησκευτικὴ ἀναμόρφωσις. Ἡ ποίησις τῶν ἔφερεν ἀκόμη τὴν πανοπλίαν τῶν ἱπποτῶν καὶ ἐκεῖνοι πλειότερον ἢ οἱ Γάλλοι, ἀνῆκον εἰς τὴν μέσον αἰῶνα. Οἱ Γερμανοὶ ἦσαν ἀκόμη Γότθοι. Ἡ ἀναγέννησις ἐπῆλθεν ἀργὰ πολὺ. Μόλις περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΖ' ἐκατονταετηρίδος, ἤρχιστε νὰ ὑποφώσκη τὸ λυκαυγὲς ἐκεῖθεν τοῦ Ῥήνου. Τότε ἡ Γαλλία διήρχετο τὴν ἐποχὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', τὸν χρυσοῦν τῆς ποιητικῶν αἰῶνα. Οἱ Γερμανοὶ ἠθέλησαν νὰ μιμηθῶσι τοὺς γείτονάς των, ἐντεῦθεν τοὺς Γάλλους, ἐκεῖθεν τοὺς Ἀγγλοσάξωνας, πρὸς τοὺς ὁποίους ἦσαν μᾶλλον συγγενεῖς. Δύο σχολαὶ ἀντεμετωπίσθησαν τότε ἐν Γερμανίᾳ, ἀντίπαλοι. Τῆς μιᾶς ἐπρυτάνευεν ὁ Γέλλερτ καὶ ὁ Βάις· ἠγέται τῆς ἄλλης ἦσαν ὁ Χάλερ καὶ ὁ Βῶδμερ. Ἀλλ' οὐδετέρω αὐτῶν ἀνέδειξεν ἀμέσως τότε ἕνα καὶ ἀντάξιον μιμητὴν, ἕως οὗ βραχύτερον ἐτάχθη ἐπὶ κεφαλῆς τῆς δευτέρας ὁ Κλόπστοκ, ὁ Μίλτων οὗτος τῆς Γερμανίας, ὁ Κλόπστοκ, ὁ ποιητὴς τῆς Μεσσαίας. Οἱ θαυμασταὶ τῆς γαλλικῆς τέχνης, εὗρον καὶ ἐκεῖνοι ἔπειτα τὸν ἀρχηγόν των, ὅτε ἔγραφε τὸν Ὑπερίωνα καὶ τὴν κρίσιν τοῦ Πάριδος ὁ σοφὸς Βεΐλανθ, ὅστις ἐστράφη πρὸς τὴν Γαλλίαν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καὶ ἐμελέτησε τὸν Βολταῖρον, οὗτινος ἐζήλωσε τὴν δόξαν.

Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, καθ' ἣν ἡ Ἰταλία πρωταγωνιστοῦσα, διήρχετο τὸν Ῥουβίκωνα, οἱ Γερμανοὶ εἶχον συμπληρώσει μάλιστα τὴν μεγάλην ἐθνικὴν των ἐποποιίαν, τοὺς Niebelungen. Εἶχον ἐπικυλάθει καὶ αὐτοὶ τὰς ἱπποτικὰς μυθιστορίας τῆς Δύσεως. Ὁ Λάμπρεχτ, διὰ τοῦ ποιήματός του, κατέστησεν ἤδη κοινὰς καὶ εἰς τοὺς λαοὺς τοῦ βορρᾶ, ὅσας ἡ Ἀνατολὴ καὶ Δύσις εἶχον σωρῦσαι προχρόζους διηγήσεις περὶ τοῦ Μακεδόνα, Ἀλεξάνδρου, ἀπὸ τοῦ Ψευδοκκλισθέου· μέχρι τοῦ Ἀλθερίχου τῆς Βεσανσῶνος. Οἱ Minnesinger τοῦ ΙΒ' καὶ ΙΓ' αἰῶνος εἶχον ψάλλει τὴν Ἄνοιξιν καὶ τὸν Ἔρωτα καὶ ἦσαν ἔτι ἐνκυκλὰ τὰ ἄσκητα τοῦ Βάλτερ von der Vogelweide, ὅστις ἐκοιμᾶτο ὑπὸ τὴν σκιάν τῆς ἰτέας, πρὸς τὸν μητροπολιτικὸν καὶ τῆς Βυρτσβούργης. Ἀλλ' ἤδη ἡ ποίησις τῆς ἡμέρας ἦτο ἡ σάτυρα, ὑπὸ τὸν τύπον τῆς διδασκαλικῆς ποιήσεως. Οἱ καλόγηροι καὶ ὁ Πάππας, ἦσαν τὸ προχειρότατον θέμα. Ὁ Πάππας ἐκήρυτε τὴν στυχοφορίαν κατὰ τῶν ἀπίστων, καὶ ὁ Βάλτχερ, ὁ δρῆψα; τὴν πρῶτην δάφνην εἰς τὸν ποιητικὸν ἀγῶνα τῆς Βυρτσβούργης, κατηγορεῖ αὐτοῦ ὅτι ἐσκέπτετο νὰ σφετερισθῇ τὸ συναζόμενον χρῆμα ὑπὲρ τοῦ πολέμου, καὶ νὰ ὑποκινήσῃ δι' αὐτοῦ εἰς ἐπικύματα τοὺς λαοὺς κατὰ τοῦ ἀτοκράτορος. Δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ ποίησις προσέλαβε τὸν Λούθηρον, ὅτι διεμαρτυρήθη ἐκεῖνη πρὸς αὐτοῦ, ἀφοῦ ὁ Freidank, εἶχεν ἤδη ἐγείρει φωνὴν κατὰ τοῦ ἐμπορίου τῶν συγχωροχαιτίων. — Εἶμαι ἄλογον, ἔλεγεν, ὅπως ἄλογον νὰ πιστεύῃ τις εἰς τὴν ἄφρσιν, τὴν ὁποίαν ἀμικρωλὸς χορη-

γαί εἰς ἕτερον ἀμαρτωλόν. Ἐὰν ὁ Πάππας, εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ συγχωρῇ τὰς ἀμαρτίας, χωρὶς νὰ προηγηθῇ καὶ μετάνοια, ἔπρεπε νὰ λιθοβοληθῆ, ἐὰν καὶ μία μόνον χριστιανικὴ ψυχὴ ἔβρινε νὰ καταβῆ εἰς τὸν Ἄδην. — Ὁ Ἰππιδάτης τοῦ Οὔγου von Trimberg δὲν εἶναι ὀλιγώτερον δριμεῖα σάτυρα κατὰ τοῦ κλήρου ἢ ὁ ἑφημέριος Amis τοῦ Στρίγκερ. Ἡ ποίησις, ἰσὺι προμκντεύουσα τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Λουθήρου, εἶχεν οὕτω μυσταί τοὺς μέλλοντας στρατιώτας τῆς ἀνκμορφώσεως. Καὶ ἡ ἀνκμορφωσις ἀνεπτέρωσεν ἔπειτα τὴν σάτυραν, διότι ἐνῶ ἠγωνίζοντο ἀκόμη οἱ ὀπκδοὶ τοῦ Λουθήρου κατὰ τῆς ῥωμικῆς αὐλῆς, ἐδημοσιεύοντο συγχρόνως αἱ περιώνυμοι λατινικαὶ ἐπιστολαὶ τοῦ Ulric von Hutten, ὁ Ἑξερκιαιὸς τῶν τρελλῶν τοῦ Μοῦρνερ.

Ἦδη ἀνέτελλεν ὁ αἰὼν τοῦ Λέοντος Γ', ὁ ΙΓ' αἰὼν, καθ' ὃν ἡ μὲν Ἰταλία ἐπεδείκνυε θριαμβευτικῶς τὰς πύλας τοῦ Γυβέρτη, τὸν Δεῖπνον τοῦ Leonardo da Vinci, τὰ ἔργα τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου καὶ τοῦ Ῥαφαήλ, τὴν Δευτέραν παρουσίαν καὶ τὴν Σχολὴν τῶν Ἀθηνῶν, τὰ δὲ ἄλλα ἔθνη παρηκολούθουν τὸ ἔργον τοῦ θριάμβου τῆς, καὶ προσεπάθουν νὰ μιμηθῶσι τοὺς ἀριστοτέχνους τῆς. Ἡ Φλωρεντία καὶ ἡ Ῥώμη, καὶ ἐκ τῶν δύο μᾶλλον ἡ πρώτη, ἦσαν αἱ νέκι Ἀθῆναι τῆς τότε ἐποχῆς, αἱ Ἀθῆναι κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ Περικλέους. Καὶ κητήρχοντο ἀπὸ τοῦ βυρρα νὰ μιμηθῶσι τὰ μυστήρια τῆς τέχνης, ἐνῶ ἡ ἰταλικὴ φιλολογία διέτρεχε τὸν κόσμον. Ἦτο πκνταχοῦ εὐπρόσδεκτος, εἶχε τοὺς θιακῶτας καὶ μέχρι αὐτῶν τῶν ἐλαττωμάτων τῆς.

Καὶ ὅμως ἡ Γερμανία δὲν συνεταράχθη ἀμέσως τότε. Εἶχεν εἰσελθεῖ εἰς ἄλλον ἀγῶνα, ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ὁποίου ἐμελλε ν' ἀποφασισθῇ ἡ τύχη καὶ τὰ ὅρια τῆς ῥωμικῆς αὐλῆς. Τὸ ἔργον τοῦ Λουθήρου δὲν ἦτο ἐντελῶς νέον ἔργον. Ἀπὸ τοῦ 1415 ὁ Ἰωάννης Οὔσσος εἶχεν ἀπασθῆ τὰς ιδέας τοῦ Γουτίκληφ. Ὁπρώην ἐξομολογητῆς τῆς βασιλείσεως τῆς Βοσμίας, ἀρχηγὸς ἰδίας αἰρέσεως ἀπέκρουε τοὺς ἀγίους καὶ διεμαρτύρετο κατὰ τῆς ἐξουσίας τοῦ Πάππα, δικηκρύττων ἕνα καὶ μόνον θεὸν ἄξιον λατρείας. Ὁ Ἀλέξανδρος Ε' ἀπὸ τοῦ Καπιτωλίου ἐσφενδόνισε τότε κατ' αὐτοῦ τὸν κερκυνὸν καὶ προσεκάλει τὸν ἀντάρτην ν' ἀπολογηθῇ. Ὁ Οὔσσος παρέστη ἐνώπιον τοῦ ἐν Κωνσταντίνῃ δικαστηρίου· ἀλλὰ δὲν ἀπηνήθη τὰς ἀρχάς του καὶ προετοίμησε ν' ἀνέλθῃ τὴν πυρὰν. Ὁ μαθητῆς αὐτοῦ Ἰερώνυμος ὁ ἐκ Πράγας ἐφοβήθη κατ' ἀρχάς καὶ ἦτο ἔτοιμος ἔσως νὰ ἐγκλιπῇ τὸν πκρυστάτην· ἀλλ' ἔπειτα ἐπκνήλαθε ζητῶν μόνος τὸν στέφανον, ὡς ἔλεγε, τοῦ μάρτυρος καὶ ἀντίκρουσε τὴν πυρὰν χωρὶς νὰ ὠχιοιάσῃ. Ἡ τέφρα τοῦ κκέντος ἀποστῆται ἐρρίφθη εἰς τὸν Ῥήνον· ἀλλ' οἱ Οὔσσῆται ἀνεστάτου ἀκόμη ἐπὶ τινὰ χρόνον τὴν Βοημίαν καὶ τὰς ἄλλας ἐπκρχίας τῆς αὐτοκρατορίας. Μετ' ὀλίγον ἐφάνη ὅτι γαλήνη διαδέχεται τὴν τρικυμίαν, ἔως οὐ ἕτερος

πυρσευτής ἤναψε τὰς φρυκτωρίας καὶ προσεκάλει τοὺς λαοὺς εἰς ἐπανόστασιν.

Ἦτο τὸ δεύτερον ἔτος τῆς βασιλείας Φραγκίσκου τοῦ Α', ὅτε ὁ Μικρῆνος Λούθηρος ἐδημοσίευσε τὰς 95 προτάσεις του κατὰ τῶν συγχωροχρεῶν τοῦ Πάππκ. Ὁ Αὐγουστίνος μοναχὸς προσέβαλε τὴν ἀγαμίην τοῦ κλήρου, τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱεραρχίαν, τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν τοῦ Πάππκ καὶ ἐπὶ πλέον αὐτὰ τὰ δόγματα καὶ πλήρη θάρρους ἐκ τῆς θυέλλης, τὴν ὁποίαν ἐξήγειρεν, ἐζήτησε νὰ ἀνιδρύσῃ νέαν ἐκκλησίαν. Ὁ ἱεροξεταστὴς παραδίδει εἰς τὰς φλόγας τὰς προτάσεις του, ἀλλ' οἱ ἡγεμόνες τοῦ βορρᾶ εἶχον ἀποδεχθῆ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου κατὰ τῆς ἀλαζόνος ῥωμικῆς αὐθιγῆς. Ἐπροστάτευον αὐτὸν ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Σαξωνίας, τὸ πανεπιστήμιον τῆς Βυτεμβέργης καὶ συνήρχετο ἔπειτα ἡ πρώτη δίκαια ἐν Σπίρξ τὸ 1525, ἣτις ἐνομιμοποίησε τὴν ἐπανόστασιν τοῦ Λουθήρου. Ὁ Λέων Γ' πικρῶς ἐδίωκε ψυχῇ καὶ σώματι εἰς τὸν διάβολον τὸν ἐπανοστατήν. Ὁ Λούθηρος, ἐφεισβάλλων ματκίως τὴν ἀπόφασιν τοῦ κακῶς πληροφορημένου ἀρχιερέως πρὸς τὸν κάλλιον πληροφορημένον, ἔκκλειν εἰς ἀπάντησιν ἐν Βυτεμβέργῃ πανηγυρικῶς ἐπὶ τῆς δημοσίας πλατείαις τὴν βούλλαν τοῦ ἀφορισμοῦ του. Ἡ δίκαια του Βόρμς προσεκάλει αὐτὸν ν' ἀπολογηθῆ. Ὁ Λούθηρος ἠρνήθη νὰ ὑποταχθῆ εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς δικίτης καὶ νὰ ἀποκηρύξῃ τὰ δόγματά του καὶ ἀπὸ τοῦ πύργου τοῦ Βαρτδούργου, ὅπου ἔκρυψεν αὐτὸν ὁ Ἐκλέκτωρ τῆς Σαξωνίας διέσπειρεν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην τὰς σατύρας του κατὰ τοῦ Πάππκ. Οἱ μνηστῆαί του ἐν τῷ μεταξῷ εἶχον δημιουργήσει ἕκαστος ἰδίαν αἴρεσιν. Ὁ Θωμᾶς Μύντσερ, ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἀνεκδικτιστῶν ἀνεκήρυττε τὴν κοινοκτημοσύνην καὶ οἱ χωρικοὶ ἔτρεχον ἀθρόοι ὑπὸ τὰς σημαίας του σπείροντες τὸν τρόμον καὶ τὸν θάνατον. Ὁ ἐθνουσιασμὸς τῶν εἶχε μεταβληθῆ εἰς μανίαν. Ἐξανέστη ὁ Λούθηρος κατὰ τοῦ νέου ἐχθροῦ, ἐξανέστη δὲ καὶ ἡ Γερμανία ὅλη· ἀλλὰ δὲν ἐπρόκειτο πλέον μόνον περὶ δογματῶν θρησκευτικῶν. Ὅσοι τοῦ Μύντσερ ἦσαν οἱ χωρικοὶ, οἱ καταπιεζόμενοι χωρικοὶ, οἵτινες ἠγείροντο ἵνα διεκδικήσωσι δικαίωματα καὶ ἐλευθερίας, ὅσας τοῖς εἶχον ἀρραπάσει οἱ φεουδάρχαι καὶ ὁ κλήρος. Ἦλθεν ἔπειτα ὁ ἐφημέριος τῆς Ζυρίχης, ὁ Ἑλβετὸς Σβίγγλιος, ὅστις ἀπέκρουε τὴν ἰδέαν τοῦ προπαιτορικοῦ ἀμικρτήματος, τὰς νηστείας, τὰς εὐχὰς, τοὺς ἀγίους καὶ προσηλύτιζεν ἀνὰ ἐν τὰ καντόνια τῆς Ἑλβετικῆς ὀμοσπονδίας.

Τρία ἔτη μετ' αὐτὸν ὁ προφήτης τῆς Ακίδης ἀνεκηρύσσεται ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ βασιλεὺς τῆς νέας Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐρχομῶζων τὸν νόμον τοῦ Μωϋσῆως ἐνομοθέτει τὸ δικαίωμα καὶ τὴν πολυγαμίαν. Εἶχεν τὸ ἀσιατικὸν μεγαλεῖον ὁ εἰσοσιπενταετής ἐκεῖνος νεανίας, ὅτε ἔβρεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὸ χρυσοῦν στέμμι καὶ ἐπὶ τῶν νώτων τὴν χρυσοῦφροντον πορφύραν, ὅτε τριάκοντα ἵπποι μετὰ πολυτελῶν ἐπιπίων καὶ χρυσῶν ἀναβολῶν ἠκολούθουν τὸν ἵππον του πρὸς τὸ πλευρὸν τοῦ ὁποίου δύο θεράποντες ἐκρά-

των ὁ μὲν γυμνὸν ξίφος, ὁ δὲ τὴν βίβλον καὶ ἐπ' αὐτῆς τὸ στέμμα του, δεκκπέντε δὲ γυναῖκες, φέρουσαι ὀλοσυρικὰ ἐνδύματα διὰ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου πεποικιλμένα συνώδευον τὸν Προφήτην βασιλέα ἐξερχόμενον τῶν ἀγκυρώρων του. Ἡ θεατρικὴ αὕτη πολυτέλεια διήρκεσεν ἐφ' ὅσον μόνον ὑπῆρχον τροφαὶ εἰς τὰς δημοσίας ἀποθήκας, ἀλλ' ἅμα ὁ ἄρτος ἐξέλιπε καὶ τὸ θάρος ἐξέλιπε μετ' αὐτοῦ. Οἱ πολιορκηταὶ τῆς νέας Ἱερουσαλήμ ἐποίησαντο τὴν τελευταίαν ἐφοδον. Ὁ Ἰωάννης, αἰχμάλωτος τοῦ ἐπισκόπου τῆς Μυστίας, πκρεδίδετο μετ' ὀλίγον εἰς τὰς βυσάνους, καὶ τὸ πτώμα του ἀνηρτάτο ἐπὶ τοῦ ὑψίστου πύργου τῆς πόλεως. Τοὺς αἰματηροὺς τούτους ἀγῶνας ὑπεκίνει πλειότερον ἢ αὐτὴ τῆς Ῥώμης. Ἀνερίπιζεν ἐκεῖνη τὸ πῦρ, ρίπτουσα ἔλαιον ἀντὶ ὕδατος, καὶ ἐξήτει νὰ συγχρητῆσῃ τὴν ἐνότητα διὰ τοῦ τρόμου καὶ τῆς βίας. Τὴν πολιτικὴν ταύτην ἐνεκρίνει ὁ Ἰνοκέντιος Γ', ὁ κηρύξας τὴν σταυροφορίαν κατὰ τῶν Ἀλβινῶν, καὶ παραδούς εἰς τὸ πῦρ καὶ τὴν σφχγὴν τοὺς εὐκρίθιμους ἐκείνους αἰρετικούς, ὁ Ἰνοκέντιος, ὅστις καθιέρωσε τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο ἱερὸν δικαστήριον, τὸ ὁποῖον ἐμελλε νὰ δικάσῃ καὶ πκρχώσῃ εἰς τοὺς δημίους τόσα μετέπειτα θύματα. Ἐρεξῆς οἱ διάδοχοι τοῦ ἀγίου Πέτρου ἐπέσειον ἐκάστοτε ὡς φοβητρὸν τὸν κερκυνόν, ὡσάκως δὲν εἶχον νὰ πκρχώσωσιν εἰς τὸ πῦρ. Ὁ Κάρολος Ε' ὁ αὐτοκράτωρ ἐρέκη πολιτικώτερος τῶν πκππῶν καὶ συνεθηκολόγησεν ἐνωρὶς μετὰ τῶν διαμαρτυρομένων.

Ἡ μεγάλη αὕτη θύελλα, ἣτις διεδόνει ὀλόκληρον τὴν Γερμανίαν, ἐμελλεν ἐπίσης νὰ συνταράξῃ καὶ τὴν γείτονα χώραν, εἰς ἣν, πρόδρομος τῆς ἀναμορφώσεως εἶχε μεταδοθῆ ἡ τυπογραφία. Ἡ φωνὴ τοῦ Λουθήρου ἀντήχει καὶ ἐντεῦθεν τοῦ Ῥήνου. Ὄφειλον νὰ εἶπω ἡ φωνὴ τοῦ Καλβίνου, διότι μόνον δι' αὐτοῦ ἡ Γαλλία συνεχρωτίσθη μετὰ τῶν ἀναμορφωτῶν. Ὁ Καλβίνος ἦτο Γάλλος, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ καταδικάσῃ ἑαυτὸν εἰς ἐξορίαν διὰ ν' ἀποφύγῃ τὸν θάνατον, τὸν ὁποῖον δὲν ἀπέφυγον ἔπειτα οἱ μαθηταὶ του.

Ὁ ἀναχωρητῆς τῆς Γενεύης ἐγείρεται ἀμείλικτος κατὰ τῶν ἀγίων λειψάνων, ἅτινα εἶχον σωρεῦσει εἰς τοὺς ναοὺς καὶ τὰ μοναστήρια οἱ κκλόγηροι, ἐξακοντίζει φιλιππικούς κατὰ τῆς Ῥώμης καὶ ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῶν ἀναμορφωτικῶν ἰδεῶν τοῦ Λουθήρου ἀνελίσσει ἴδιον θεολογικὸν σύστημα. Τὸ πεδῖον τῆς μάχης μετατίθεται ἐντεῦθεν τοῦ Ῥήνου, καὶ οἱ Λουθηρανοὶ ἀναβαπτίζονται Καλβινισταί. Μεταξὺ τῶν δύο αἰρέσεων ὑπῆρχον οὐχὶ ὀλίγα διαφοραί. Ὁ Καλβίνος ἀπέκρουε τὴν ἐπίκλησιν τῶν ἀγίων, τὸ καθαρτήριο, τὸν Πάππαν, τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς ἱερεῖς, τὰς ἐορτὰς καὶ πανηγυρεῖς καὶ ὅλην τὴν ἐξωτερικὴν λατρείαν, καὶ ἐπὶ πλέον τὴν αὐτούσιον παρουσίαν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ, ὅπερ πκρεδέχετο ὁ Λούθηρος. Ὁ Καλβίνος εἶχέ τι τὸ δεσποτικὸν καὶ τραχὺ, ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῆ καὶ μισάνθρωπος ἔτι. Ἡ Γενεύη ἡσθάνθη πίεσιν φιλοξενούσα τὸν Καλβί-

νον, ὅστις ἤθελε νὰ μεταβάλλῃ καὶ τοὺς ἄρχοντας τῆς πόλεως καὶ τοὺς νόμους εἰς ὄργανα τῶν ἰδεῶν του. Ἀποδιώκεται ἐκεῖθεν· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀνακκαλεῖται καὶ ἐπικνέρεται θρασύτερος, κκατδιώκων τοὺς ἀντιπάλους του ἐν ὀνόματι τῶν νόμων καὶ τοῦ Εὐαγγελίου. Ἄλλ' ἀφ' ἑτέρου οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ κκατδικωκόμενοι ἐν Γαλλίᾳ, εὐρίσκουσιν ὑπὸ τὴν στέγην αὐτοῦ ἄσυλον καὶ φιλοξενίαν, ἀνευρίσκουσι τὸν μέγαν διδάσκαλον, ὅστις ἀκάματος ἐργάζεται νυχθημερὸν, ἀναδιφῶν καὶ ἐρμηνεύων τὰς Γραφάς. Ὁ Καλβίνος ἦτο τέκνον καὶ οὗτος τῆς ἀναγεννήσεως, ἐβαπτίσθη εἰς τὰ νάματα τῆς, ἐμελέτησε τοὺς ἀνακαλυφθέντας θησαυροὺς τοῦ ἀρχαίου κόσμου, τὴν ἐπιστήμην, τὸν κόσμον, ἀλλ' εἰς οὐδὲν ἄλλο μετεχειρίσθη καὶ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὰ γράμματα ἢ εἰς ὑποστήριξιν τῶν θρησκευτικῶν του καινοτομιῶν. Μόνη ἀλήθεια δι' αὐτὸν ἦσαν αἱ Γραφαὶ, καὶ τὴν ἀλήθειαν ταύτην ἐζήτει νὰ κκαταστήτῃ προσιτὴν εἰς τοὺς μὴ δυναμένους νὰ ὑφωθῶσι μέχρις αὐτῆς καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ ἔστω καὶ διὰ τῆς βίαις εἰς ἐκείνους, οἵτινες ἤρνούντο νὰ ἀποδεχθῶσι τὰς ἀρχάς του.

Ὁ Φραγκίσκος εὐρέθη ἀντιμέτωπος τῆς μεγάλης ταύτης τῶν πνευματικῶν ἀναστατώσεως. Τὸ κκατ' ἀρχῆς δὲν εἶχεν ἐννοήσει τὸν κίνδυνον ἢ δὲν ἤθελε νὰ κκατδιώξῃ τοὺς ἀντάρτας, ἀλλ' ἔπειτα εἰς ἀντάλλαγμα τοῦ Concordatum, τὸ ὁποῖον συνυπέγραψε μετὰ τῆς παπικῆς αὐλῆς, ἤψεν ἐν μέσαις πλατείαις τὴν πυρὰν, καὶ παρεῖχεν εἰς τοὺς πιστοὺς τῆς Ῥώμης ὑπηκόους συχνὸν θέαμα, τὸ μαρτύριον τῶν καιομένων αἰρετικῶν. — Συλλάβετε τοὺς ὑπόπτους ἐπὶ λουθηρνισμῶ—ἀνεφώνει ὄλος ὀργῇ—δὲν θέλω νὰ μείνῃ οὔτε εἷς.—Ἐὰν κκαὶ μετὰξὺ τῶν τέκνων μου, προσέθετεν, ὑπῆρχέ τις συνενοχός των, ἤθελον ἐγὼ αὐτὸς τὸ προσφέρει θυσίαν εἰς τὸν θεόν. — Ὁ Φραγκίσκος ἔλεγε ταῦτα μετὰ τοὺς λιθέλλους, οἵτινες εὐρέθησαν ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ Λούβρου καὶ ἐντὸς τοῦ ἰδίου θλαλάμου. Ἄλλ' ἦτο νεώτερος ἀκόμη, ὅτε πειθόμενος εἰς τὰς παρακλήσεις τῆς ἀδελφῆς του Μαργαρίτας τοῦ Βκλουᾶ, συνεχώρει τὸν Lefebvre d' Etaples, ἐναντίον τῶν διακμηρυρήσεων τῆς Σορβώννης καὶ τοῦ κλήρου. Ὁ Λεφέβρ δὲν ἦτο μαθητὴς τοῦ Καλβίνου ἢ τοῦ Λουθήρου. Προηγῆθη ἀμφοτέρων. Ἦτο ἀπλοῦς ἐρμηνευτὴς, δὲν ὑπέβαλλεν ἴδια δόγματα· ἀλλ' εἶχε διαπραξίαι τὸ μέγα ἔγκλημα νὰ μεταφράσῃ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὰς ἐπιστολάς τοῦ Παύλου εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ, διὰ τὸν λαόν. Ἡ ἐρμηνεία ἦτο ἀποκλειστικὸν προνόμιον τοῦ Κλήρου. Ὁ Λεφέβρ παρεβίαζε τὰ κκατημένα δικαιώματα του, τὸ μονοπωλεῖον καὶ διὰ τοῦτο κκατεδιώχθη καὶ αὐτὸς καὶ οἱ ὀπαδοί του, καὶ αὐτὸς μὲν ἐσώθη διὰ τῆς φυγῆς, ἄλλοι διὰ τῆς μετανοίας, ἐνῶ ὁ Berquin ἀνεβιβάζετο ἐπὶ τῆς πυρᾶς. Ὁ Λεφέβρ κκατδιώκόμενος, κατέφυγεν εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Μαργαρίτας ἐν Νεράκ καὶ ἀπὸ τῆς κλίνης τοῦ θανάτου του, λυπούμενος, διότι εἶχε παρκαμίνει εἰς τὸ ἄσυλον ἐκεῖνο, ἀντὶ νὰ ζητήσῃ τὸ μαρτύριον ἀγωνιζόμενος μετὰ τῶν ἄλλων,

ἀπηυθύνθη πρὸς τὸν Καλβίνον, νεανίαν τότε.— Ὁ θεὸς, εἶπε πρὸς αὐτὸν, διὰ σοῦ θὰ ἐγκαθιδρύσῃ ποτὲ τὴν βασιλείαν του ἐν Γαλλίᾳ. — Εἶχε τῶντι μαντεύσει τὸν ἔπειτα ἀναμορφωτὴν, ὅστις ἔμελλε νὰ συνταράξῃ τὴν Γαλλίαν, ὅπως ὁ Λούθηρος καὶ οἱ ἀναβαπτισταὶ εἶχον ἀναστατώσει τὴν Γερμανίαν.

III

Λουδοβίκος ὁ IB', ὁ πατὴρ τοῦ λαοῦ, ὡς ἀνόμαζον αὐτὸν οἱ ἱστορικοὶ, ἐξέπνεεν εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Tournelles, τὴν 1 Ἰανουαρίου τοῦ 1515 καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀνεκηρύσσεται βασιλεὺς τῆς Γαλλίης, ὁ τέως κόμης τῆς Ἀγκουλέμης καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Βαλουᾶ Φραγκίσκος ὁ Α'. Τὸν πατέρα τοῦ λαοῦ διεδέχετο ὁ πατὴρ τῶν γραμμάτων, ἐπανελάθον οἱ ἱστορικοὶ, ἐνῶ ὁ Λουδοβίκος ἐκπνέων ἀνεφώνει ὅτι εἰς μάτην εἰργάσθη: Cegros garçon gâtera tout. — Ὁ Λουδοβίκος ἐγνώριζε καλῶς τὸν διάδοχόν του. Ἀποθνήσκων ἐνόμιζεν ὅτι ἄφινεν ἀντὶ κληρονομίης τὴν εἰρήνην εἰς τοὺς Γάλλους, διότι εἶχε συμφιλιωθῆ μετὰ τῆς ἀγίας ἑδρας καὶ τοῦ Φερδινάνδου τῆς Ἰσπανίας, ὅστις ἕως τότε συνεμάχει μετὰ τῶν Ἀγγλων, διότι ἐπὶ τέλους οἱ Ἑλβετοὶ, οἵτινες εἶχον εἰσβάλει εἰς τὸ γαλλικὸν ἔδαφος, εἶχον ἀποσυρθῆ ἐντὸς τῶν πλαιῶν των ὁρίων. Ἄλλ' ὁ Φραγκίσκος, ἀπληστος δόξης πολεμικῆς καὶ στρατιωτικῶν ἀνδραγαθημάτων, ὁ Φραγκίσκος, ὅστις ἠγάπα τὴν τύρσην καὶ τὰς ἐπιδείξεις, ἔσχισε τὴν εἰρήνην, προβάλλων τὰς ἀξιώσεις τῶν προκτόχων του ἐπὶ τῆς Ἰταλίας, καὶ ἰδίως τοῦ Μεδιολάνου. Ἐνῶ δὲ κατὰ τὸ φαινόμενον ἐζῆτει τὴν ἐπισφράγισιν τῆς εἰρήνης μετὰ τῶν ἐθνῶν, μεθ' ὧν συνθηκολόγησεν ὁ Λουδοβίκος, τὰ ἔθνη ταῦτα ἠρνήθησαν νὰ ἐπικαλάσῃσι τὰ ὅρκια. Οἱ δὲ Ἑλβετοὶ οὔτε τοὺς πρέσβεις καὶ ἐδέχθησαν εἰς ἀκρόασιν. Καὶ ὁ Φραγκίσκος, ὅστις δὲν δυσηρεστήθη διὰ τοῦτο, ἐρίφθη εἰς τοὺς ἀγῶνας, ὁπόθεν δὲν ἐξῆλθε πάντοτε νικητής.

Ἐστράφη κατὰ τῶν Ἑλβετῶν πρῶτον ὁ Φραγκίσκος καὶ ἐνίκησε τὴν περίφημον μάχην ἐν Μαρινιάν, ἐνθα ἐπολέμησεν ὡς ἀληθῆς ἥρωας μετὰ τῶν στρατιωτῶν, καὶ ὅπου θαυμαστῆς τῶν ἀνδραγαθημάτων τοῦ Bayard, δπλίζεται ὑπ' αὐτοῦ ἰππότης ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Ἡ Γερουσία τῆς Ἐνετίας ἀνακηρύσσει αὐτὸν εὐγενῆ, καὶ ἡ ἱστορὶκ ἀναγράφει τὴν μάχην ταύτην μετὰ τῶν λαμπροτάτων, ὅσαι ἐδόξασαν τὰ Γαλλικὰ ὅπλα. Ἄλλ' ἐνῶ συνθηκολογεῖ μετὰ τῶν Ἑλβετῶν τὴν συνθήκην τοῦ Φριβούργου, τὴν αἰωνίαν συνθήκην, περιπλέκεται εἰς νέους ἀγῶνας πρὸς τὸν Κάρολον Ε', εἰς τοὺς ὁποίους δὲν ὑπῆρξεν ἐπίσης εὐτυχής.

Ὁ αὐτοκράτωρ Μαξιμιλιανὸς εἶχε ἀποθάνει καὶ τρεῖς παρουσιάζονται μνηστῆρες τῆς αὐτοκρατορίας, ὁ Ἑρρίκος Η', ὁ Κάρολος Ε' καὶ ὁ Φραγκίσκος. Ἐκ τῶν τριῶν, οἱ ἐκλέκτορες ἡγεμόνες ἐξελέξαντο τὸν Κάρολον.

Ἐντεῦθεν ἡ ἀντιζήλια καὶ ἡ ἔρις τῶν δύο βασιλέων, οἵτινες μεταβαλον τὴν Ἰταλίαν εἰς πεδῖον τῆς μάχης. Ἐκεῖ συνήφθη ἡ περιάλητος μάχη τῆς Παβίας τὸ 1525, ἐκεῖ ἐνίκηθη ὁ Φραγκίσκος καὶ ἐγένετο αἰχμάλωτος τοῦ Καρόλου. Καὶ ὅμως ἐπολέμησεν ἡρωικῶς, τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ στρατοῦ του εἶχε τραπῆ εἰς φυγὴν, οἱ σωματοφύλακες του εἶχαν φονευθῆ, αὐτὸς δὲ δύο πληγὰς φέρων, ἀφιππεύσας ἐμάχετο, ὅπως διασώσῃ καὶ τὴν τιμὴν του. Ἴσως ἤθελεν ἀποθάνει ἐκεῖ ἐνδόξως, ἐὰν μὴ ὁ ἐκ Βισκαῦς στρατιώτης Οὐρβιέτας διασχίζων τοὺς μαχομένους, ἐστήριξε τὴν αἰχμὴν τοῦ ξίφους του ἐπὶ τοῦ στήθους, προσκαλὼν αὐτὸν νὰ παραδοθῆ. Ἄλλοι στρατιῶται συγχρόνως ἀφώπλιζον αὐτὸν τῆς σιδηρᾶς του χειρίδος, ἄλλος ἀφῆρει τὸ περιδέραιον τοῦ ἀγίου Μιχαήλ, ἕτερος τὸ ξίφος, καὶ αἰχμάλωτος οὕτω τοῦ Καρόλου ἄγεται εἰς Μαδρίτην, ἐνῶ ἡ Γαλλία ἐθρῆναι δέκκα χιλιάδας στρατιωτῶν, οἵτινες ἐκάλυψαν τὸ πεδῖον.

Μετὰ ἐν ἔτος ὁ Φραγκίσκος ἐλευθεροῦται, συνθηκολογήσας πρότερον μετὰ τοῦ Καρόλου. Εἰς αὐτὸν παρεχώρει τὸ δουκάτον τῆς Βουργουνδίας καὶ ἐλάμβανε τὴν χεῖρα τῆς ἀδελφῆς του Ἐλεονώρας. Ἔτος ἐν καὶ εἴκοσι δύο ἡμέραι συνεπληροῦντο ἀπὸ τῆς ἀποφράδος ἡμέρας, καθ' ἣν συνεκροτεῖτο ἡ ἐν Παβία μάχη, ὅτε ἐπέστρεφεν εἰς Παρισίους. Ἐλεύθερος ἤδη ἤρνεῖτο νὰ ἐπισφραγίσῃ ὅσα δεσμώτης ὑπέγραψεν. Ἠτοιμάζετο εἰς νέους νὰ κατέλθῃ ἀγῶνας, ἀλλ' ἡ συνθήκη τοῦ Καμβρι, ἡ *συνθήκη τῶν Κυριῶν*, ἔθετο τὴν πρωτοβουλίαν ἔχον ἡ Μαργαρίτα ἡ αὐστριακὴ καὶ Λουίζα ἡ τῆς Σαβασίας, ἔθετο τέρμα εἰς τοὺς πολέμους τῶν δύο ἡγεμόνων καὶ ἀπέδιδε τὴν Βουργουνδίαν εἰς τὸν Φραγκίσκον. Ἠναγκάσθη τότε νὰ νυμφευθῆ τὴν Ἐλεονώραν, τὴν ὁποίαν πολὺ ὀλίγον ἠγάπα, ἐκεῖνος, ὅστις τόσον ἠγάπα τὰς γυναῖκας.

Συγχρόνως τις διασχυρίζεται ὅτι ἦτο πληγωμένος τὸ σῶμα καὶ τὸν νοῦν ὑπὸ τῶν γυναικῶν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐβλεπε τὰς γυναικας, ὅταν δὲν εἶγέ τι ἄλλο τι νὰ πράξῃ ὁ Φραγκίσκος ἐνεθυμεῖτο τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους, ὅταν δὲν εἶχε πλέον νὰ σκεφθῆ περὶ γυναικῶν.

Κατόπιν ὁ πόλεμος τῶν δύο ἐπαναρχίσει. Ἐπολέμει δὲ συγχρόνως ὁ Φραγκίσκος καὶ πρὸς τὸν Ἐρρίκον Η', καὶ ἐξάπεστειλεν ἐκ τῆς Ἀθῆνης 200 πλοῖα καὶ γαλέρας γενουηνσιας εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀγγλίας· ἀλλ' ὁ στόλος οὗτος μὴ δυναθεὶς νὰ ἀναγκάσῃ τὸν ἐχθρὸν εἰς μάχην ἢ καὶ ν' ἀποβιβάσῃ στρατὸν, ἐπέστρεψε μετ' ὀλίγον ἀπρακτος. Δύο ἔτη, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀπὸ τῆς παραλίης τῆς Ἀθῆνης ἐβλεπε τὸν ἐκπλέοντα στόλον, ὁ Φραγκίσκος ἐξέπνεεν, ἀφοῦ πρῶτον συνθηκολόγησε μετὰ τοῦ Ἐρρίκου Η' καὶ ἀνέλαβε τὴν Βουλώνην.

Ὁ Φραγκίσκος εἶχεν ἀντλήσει πάσας αὐτοῦ τὰς γνώσεις ἐκ τῶν ἱπποτικῶν μυθιστοριῶν. Ἐμορφώθη κατὰ τὸ πρόγραμμα τῶν ἱπποτῶν τῆς Στρογγύλης Τραπέζης καὶ τῶν αὐλικῶν τοῦ Καρλομάγνου. Δὲν εἶχε πρό-

τυπον τῆς ἱστορίας τοὺς ἥρωας. Ἦθελε νὰ διακλάμῃ ὡς Ἄμκδις μᾶλλον ἢ ὡς ἡγεμόν. Εἶχεν ἀναγνώσει ἐπὶ πλέον τοὺς Ἑλληνας καὶ Λατίνους συγγραφεῖς, καὶ ἡ φιλολογικὴ δόξα τῆς Ἰταλίας δὲν ἄφινεν αὐτὸν νὰ κοιμᾶται. Ἐνεθουσίη καὶ ὁμοῦ φοβεῖτο τὴν ἀνχγέννησιν ἐνδομύχως. Εἶχε πνεῦμα ὅσον ἀπρητέτο νὰ ἔχη καλὸς συμπότης καὶ καλὸς στρατιώτης — εἶπεν ἱστορικός τις ὁ Mullis — καὶ πρόβλεψιν, ὅσην ἀπῆτουν αἱ προετοιμασίαι τῶν διασκευάζσεων του. Ὑπῆρξε διὰ τοῦτο ἀτυχὴς εἰς τὰς διπλωματικὰς του ἐνεργείας· ἀπόδειξις ἡ παρὰ τὸ Καλαὶ συνένταυξις μετὰ τοῦ Ἑρρίκου Η' ἐπὶ τοῦ χρυσοῦφάντου πεδίου, ὡς ἐλέχθη, διὰ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν μεγαλοπρέπειαν ἐκ μέρους τῶν δύο αὐτῶν. Ἀλλὰ μῶλον ὅτι τὰ ζητήματα ἐτέθησαν ἐπὶ χρυσοῦ ἀντὶ ἐπὶ προκίνου τάπητος, ὁ Φραγκῆσκος, ἀντὶ νὰ προσελκύσῃ τὸν ἀντίπικλον, ἀφύπνισε μᾶλλον τὴν φιλοδοξίαν του καὶ ἐν ἔτος μετὰ τὴν συνένταυξιν, ὁ βασιλεὺς Ἑρρίκος συνεθηκολόγει μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος.

Εἶτε ἐκ πεποιθήσεως καὶ ἀληθοῦς θρησκευτικοῦ ζήλου, εἶτε, ὅπερ ἀληθέστερον, διότι ἤθελε νὰ χαρισθῇ εἰς τὸν Πάππαν καὶ νὰ κερδίσῃ τὸν κλῆρον, παρέδιδεν εἰς τὸν πῦρ καὶ τὸν θάνατον ὁ Φραγκῆσκος τοὺς Οὐγενόττους, ὡς ὠνομάσθησαν ἐν Γαλλίᾳ οἱ ἀνχιμορφωτικοί, τοὺς ὁποίους ἀνέμενε βραδύτερον ἢ νῦν τοῦ ἀγίου Βερθολομαίου. Ἀλλὰ δὲν ἦσαν ὀλιγώτερον φρικώδεις αἱ σφαγαὶ τῆς Προβηγαίας, ἥτις ἐπροστάτευε τοὺς Ἀλβινοὺς αἰρετικούς. Τὸ Παρολαμέντον κατεδικάσεν αὐτοὺς εἰς ἐξορίαν, τὰς οἰκίας καὶ τὰ δάστη των εἰς τὸ πῦρ. Ὁ βασιλεὺς ἐπεκύρωσε τὴν ἀπόφασιν καὶ αἱ Καβριέραὶ καὶ τὸ Μερνδόλον μετὰ εἰκοσιν ἄλλων χωρίων παρεδόθησαν εἰς τὰς φλόγας. Τρεῖς χιλιάδες ἄνδρες ἐθανατώθησαν τότε καὶ ὁ Φραγκῆσκος δὲν ἠσθάνθη τύψιν τινὰ συνειδότος. Παρίστατο συχνάκις μετ' ἀπάσης τῆς αὐλῆς του εἰς τὸ μαρτύριον τῶν λουθηρανῶν καὶ περηκολούθει μετὰ τῶν τέκνων του γυμνόπους καὶ ἀσκεπῆς τὴν λιτανεῖαν, ἥτις ἐγένετο πρὸς ἐξιλέωσιν τῆς ὑβρισθείσης εὐχαριστίας διὰ τῶν λιθέλλων καὶ παρώτρυνε τὸν λαὸν νὰ ὑπερκασιπῆ τῆς ἀρχαίας του θρησκείας πάση δυνάμει ἐναντίον τῶν αἰρετικῶν. Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐκάησαν ζῶντες ὁ Berquin καὶ ὁ Dolet, ἐδιώχθη ὁ Καλδῖνος καὶ ὁ Marot καὶ ἔφερε τὴν ὑπογραφὴν τοῦ πατέρος τῶν γραμμάτων τὸ διάταγμα τῆς 13 Ἰανουαρίου 1535, δι' οὗ ἐκλείοντο τὰ τυπογραφεῖα καθ' ἅπασαν τὴν Γαλλίαν. Ἐπειτα ἀφοῦ ἡ φοβερὰ ἐκείνη διάταξις ἤρθη, ἀπηγορεύθη ἐπὶ ποινῇ θανάτου ἡ ἐκδόσις οἰουδήποτε βιβλίου ἀνευ τῆς ἀδείας τοῦ ἡγεμόνος. Οὕτω διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς ἀνελάμβανεν ὅ,τι ἐχάριζε διὰ τῆς ἄλλης.

Ὁ ἀνχιγινώσκων τὰς σελίδας ταύτας τῆς ἱστορίας δὲν ἀναγνωρίζει πλέον τὸν προστάτην καὶ φίλον τοῦ Leonardo de Vinci, δὲν ἀναγνωρίζει τὸν Φραγκῆσκον, τὸν ὁποῖον οἱ σύγχρονοι ἱστορικοὶ, ἔταξαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων ἐν Γαλλίᾳ. Ὁ εἰς Φραγκῆσκος ἀναίρει:

τὸν ἕτερον. Ἐπὶ τέλους, ὁ Φραγκίσκος εἰσήγαγε πρῶτος τὰς ἐταίρας εἰς τὴν αὐλήν, πρὶν ἢ ἀκόμη ἡ Αἰκατερίνη τῶν Μεδίκων δημιουργήσει τὸ πτερωτὸν ἄγλημα, escadron volant, καὶ ὁ Ἑρσίκος Δ' στρατολογήσῃ τὴν Gabrielle d' Estrées τὴν Claudine de Beauvillers, τὴν Jacqueline du Breuil. Ἀπὸ τῆς αὐλῆς τοῦ Φραγκίσκου, τὴν ὁποῖαν ἐκόσμουσαν οἱ ποιηταὶ καὶ καλλιτέχνη ἐλείπεν ὁ κόσμος τῶν κυριῶν καὶ ὁ Φραγκίσκος περιφέρειον τὴν αὐλήν του ἀπὸ τοῦ Λούβρου εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Φοντανεβλώ ἢ τοῦ Chambord εἶχε παρ' ἐκυτῶ τὸ ἄνθος τῶν εὐγενῶν καὶ τὸ ἄνθος τῶν κυριῶν. Ὁ Φραγκίσκος ἐφρόνει ὅτι ὁ κάλλιστος κόσμος τῆς αὐλῆς ἦσαν αἱ κυρίαι καὶ τῶ ὄντι ἐπιλέγει ὁ ἱστορικὸς Brantome αὐτὴν ἀνευ κυριῶν εἶναι κήπος ἀνευ ἀνθέων καὶ ὁμοιάζει σατράπου μᾶλλον τούρκου τὴν αὐλήν ἢ χριστιανοῦ ἡγεμόνος. Μοι φαίνεται ὅτι ὁ Brantome εἶχε δίκαιον. Τὸ κάλλιστον ἄνθος ἦτο ἡ Ἄρτεμις τοῦ Poitiers, ἡ πρῶν ἐρωμένη τοῦ θαλαμηπόλου ποιητοῦ ἢ ἐρωμένη τοῦ Marot. Μόνη ἀντίπαλος αὐτῆς ἦτο ἡ Ἰτωσ ἢ χωρική τῆς Μανόττης, ἢ Madeleine Voitier, τὴν ὁποῖαν ἔστειλαν νὰ προσφέρῃ τὰς κλειδαξ τοῦ χωρίου εἰς τὸν εἰσερχόμενον μονάρχην, ἐν μνηστῆρα πόσον τῆ ἦτο ἐπιζήμιος ἢ καλλονή, δὲν κατέστρεφε τὰ ῥόδα τοῦ προσώπου τῆς διὰ τῶν ἀτιμῶν τοῦ θεοῦ. Προσέχροντες τῆς αὐλῆς τοῦ Φραγκίσκου ἦσαν τότε ὁ du Prat, ὁ Chabot καὶ ὁ πολὺς Bonivet, ἀλλ' ἐκυβέρνην ἡ Ἄρτεμις, ἣτις ἐπὶ δύο βασιλείων διετήρησε τὸ χροτοφυλάκιον.

Στρέψωμεν ἤδη τὴν σελίδα διὰ νὰ εὐρωμεν τὴν εἰκόνα τοῦ ἐτέρου Φραγκίσκου, ὅστις ἐκάλεσεν ἐκ τῆς Ἰταλίας τοὺς καλλιτέχνους καὶ ἐκ τῆς ἄλλης Εὐρώπης τοὺς σοφοὺς, ἐκεῖνοι, ὅστις ἴδρυνε τὸ Κολλέγιον καὶ τὰ τυπογραφεῖα, τὸν ποιητὴν τοῦ ἐπιταφίου εἰς τὴν Λαύραν, ἐπὶ τέλους τὸν Φραγκίσκον τῆς ἀναγεννήσεως.

Οἱ βασιλεῖς ἀρέσκοντι νὰ μετακινῶσι τὰς λίθους καὶ τῶν γραμμῶν προτιμῶσι τὰς τέχνας—εἶπεν ὁ Laurent Richat καὶ ὁ ἀφορισμὸς του οὗτος δὲν ἀπέχει πολὺ τῆς ἀληθείας. Ὑπάρχουσι ἡγεμόνες, οἵτινες φοβοῦνται μὴ ἡ ἱστορική αἴριον λησμονήσῃ τὸ ὄνομα των καὶ ἐγείρουσι ὀβελίσκους ἢ ἀνάκτορα, τὰ ὁποῖα νὰ ἐπαναφέρωσιν εἰς τὴν μνήμην τοῦ λαοῦ τὴν ὑπερξίν των. Καὶ οὗτοι εἶναι οἱ ὀλιγώτερον ἀδικήσαντες, διότι, ἐν δὲν εὐηργέτησαν τὰ ἔθνη, δὲν ἦσαν ὅμως καὶ Νέρωνες ἢ Καλλιγούλαι, ὥστε νὰ μὴ λησμονηθῶσιν. Ἄλλ' ὁ νικητὴς τοῦ Μαρινιάν καὶ ἠττημένος ἐν Παβίχ ἐδικαιοῦτο φοβούμενος ὀλιγώτερον τὴν λήθην. Ἀφοῦ ἤγειρε τὴν ἔκτασιν τοῦ Chambord προσεκάλεσεν ἐκ τῆς Ἰταλίας τὸν Primaticci καὶ τὸν Cellini καὶ ὄλην φάλαγγα γλυπτῶν καὶ ζωγράφων εἰς διακόσμησιν τῶν ἀνακτόρων τοῦ Φοντανεβλώ καὶ τοῦ Λούβρου. Τὸ Λούβρον, ἀπλοῦν ὀχύρωμα ἐπὶ Φιλίππου Αὐγούστου, ἤρχισε νὰ μεταβάλληται εἰς ἀνάκτορον περικκλῆς ἐπὶ Φραγκίσκου Α', ὅστις ἀνέθεσε τὴν ἐκτέλεσιν εἰς τὸν Πέτρον Lescoi, μεθ' οὗ συνεργάζετο καὶ ὁ Goujon. Τὸ ἔργον ἐξηκολούθησεν ἡ Αἰκατερίνη

τῶν Μεδίκων, ὁ Ἑρρίκος Δ', ὁ Λουδοβίκος ΙΑ' καὶ συνεπληρώθη μδλις ἐπὶ Ναπολέοντος Γ', ὅτε συνηνώθη μετὰ τοῦ Κερκαμεικοῦ.

Ἡ τέχνη τότε ἐν Ἰταλίᾳ εἶχε φθάσει τὸ κατακόρυφον σημεῖον· δὲν ἦτο πλέον τέχνη, ἦτο λατρεία. Ὁ Περουγῖνος, ὁ Βίγκιος, ὁ Κορρήγιος, ὁ Ραφαήλ, ὁ Μιχαήλ Ἄγγελος ἦσαν ἀκόμη οἱ ἥρωες τῆς ἡμέρας. Δὲν ἀνῆκον πλέον εἰς μόνην τὴν Ἰταλίαν. Ἦσαν κοσμοπολίται· ἀνῆκον εἰς τὴν ἀνθρωπότητα. Οἱ μαθηταὶ αὐτῶν ἦσαν ἐπίσης ὀνομαστοὶ, εἶχον ἐπίσης θαυμαστὰς, προσηλύτους. Ὁ Φραγκίσκος ἐνθουσιῶν προσεκάλεσε τὸν Ῥόσσον καὶ τὸν Primatice μὲ ὄλην τὴν συνωρίδα τῶν μαθητῶν των, ἀπένειμεν εἰς αὐτοὺς τιμὰς, χρήματα, λατρεῖαν. Ὁ Richat διατείνεται ὅτι ἡ εἰσβολὴ τῶν Ἰταλῶν ἐπήνεγκε καίριον τροχῦμα εἰς τὴν τέχνην τῆς πατρίδος του. Ὁ Ῥόσσος ἐφοβεῖτο ἀνερχόμενος εἰς Περσιτίους ὅτι δὲν ἤθελεν εὑρεῖν τινὰ ἱκανὸν νὰ πλύνῃ τὸν χρωστῆρὰ του. Ὁ πρῶτος ἠδίκησε τοὺς Ἰταλοὺς, ὁ δεύτερος τοὺς Γάλλους. Οἱ Ἰταλοὶ οἵτινες ἤλθον μετὰπεμπτοὶ ὑπὸ Φραγκίσκου, δὲν ἦταν οὔτε πρωτόπειροὶ μαθηταὶ, οὔτε ἄσημοὶ καλλιτέχνη. Ἐὰν εἶχον ἐλαττώματα, ἔπαισαν οἱ ἀντιγραφεῖς καὶ μιμηταὶ, οἵτινες δὲν ἠδύναντο νὰ διακρίνωσιν ἀπὸ τούτων τὰς ἀρετάς. Ἀφ' ἑτέρου ἡ Γαλλία δὲν ἦτο χώρα βάρβαρος ὡς ἐνόμιζεν ὁ Ῥόσσος. Ὁ Poussin καὶ ὁ le Sueur δὲν εἶχον ἀκόμη ἀνατεῖλαι, ἀλλ' οὔτε ὁ Περουγῖνος καὶ ὁ Βίγκιος, ὅτε ὁ Γάλλος Φουκὲ ἔγραφεν ἐν Ῥώμῃ τὴν εἰκόνα τοῦ Εὐγενίου Δ' καὶ ὁ Μιχαήλ Κολόμβος ἐπεξεργάζετο ἐν Νάντη τὸ μουσωλεῖον τοῦ δουκὸς τῆς Βρετανίας.

Ἐν ἔτος μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασίν του ὁ Φραγκίσκος προσεκάλεσε τὸν Βίγκιον ἐκ Ῥώμης, τὸν ποιητὴν τοῦ ἐπίππου ἀνδριάντος τοῦ Σφόρτσα καὶ τοῦ μυστικοῦ δειπνοῦ, ὃν ἐκάστη τῶν ἐννέα Μουσῶν εἶχε προικοδοτήσει παιδίον ἔτι. Ὁ Βίγκιος ἦτο ἀρχιτέκτων καὶ γλύπτης, ζωγράφος καὶ μουσικὸς, ποιητὴς καὶ σοφὸς, ὁ Βίγκιος ἦτο πνευμαστῆμων. Ὁ Φραγκίσκος εἰς τὸν γέροντα ἐκεῖνον ἀριστοτέχνην εἶχεν ἐμπιστευθῆ τὴν σημαίαν τῆς ἀναγεννήσεως, ἀλλ' ὁ Βίγκιος τρεῖς ἔτη μετὰ ταῦτα ἐξέπνεεν εἰς τὰς ἀγκάλας του. Τὸ τελευταῖον τοῦτο γεγονός ἀποδεικνύει πόσον ὁ Φραγκίσκος ἐλάτρευε τὴν τέχνην καὶ ἀνυφοῖ αὐτὸν ὑπεράνω τῶν συνήθων ἡγεμόνων.

Δὲν ἦτο ὀλιγώτερον φίλος τῶν γραμμάτων καὶ ἐθήρρευε τὸν τίτλον τὸν ὀποιον ἀπένειμαν εἰς αὐτὸν οἱ μετέπειτα ἱστοριογράφοι, ἀλλὰ φίλος, ἐφ' ὅσον μόνον δὲν ἐφοβεῖτο ν' ἀπολέσῃ τι ὡς βασιλεὺς. Τὸ Κολλέγιον τῆς Γαλλίας ὀφείλει ἡ Γαλλία εἰς τὸν Φραγκίσκον. Ἐκεῖνος ἔθετο τὸν θεμέλιον λίθον τῷ 1529 καὶ πρῶτος ἐνομοθέτησε τὴν ἐν αὐτῷ διδασκαλίαν τῆς ἐβραϊκῆς· ὁ Φραγκίσκος καθιέρωσεν ἰδίαις ἐδραῖς τῆς ἐλληνικῆς καὶ λατινικῆς φιλολογίας. Οἱ θεολόγοι ἠγανάκτησαν· ἐὰν ἦσαν ὀλιγώτερον φιλάργυροι ἤθελον διαρρήξαι τὰ ἱμάτια των, διὰ νὰ πληρωθῇ ἡ ῥῆσις:

τῆς Γραφῆς. Ἡ Σορβόνα καὶ τὰ Παρλαμέντα ἐξάνεστησαν. Καὶ τί χρησιμεύει ἡ ἐβραϊκὴ γλῶσσα εἰς τοὺς χριστιανούς!—ἀνεφώνησαν. Ἡ ἑλληνικὴ δὲν εἶναι ἡ γλῶσσα τῶν σχισματικῶν; Ὁ Φραγκίσκος εἶχε τὴν γενναϊότητα καὶ κατὰρνήσῃ τὰς ἀπειλὰς τῆς Σορβόνης καὶ εἰς ἀπάντησιν τῶν διαμαρτυρήσεων τῶν Παρλαμέντων καὶ καθιέρωσιν καὶ ἄλλας ἐδρας ἀκόμη. Τότε ἐκάλεσεν ἐκ τῆς Εὐρώπης ὅλους τοὺς σοφοὺς ὑπεσχέθη εἰς αὐτοὺς καὶ χρήματα καὶ δόξαν. Ἄλλ' ὅσοι ἔζων εἰς χώραν ὅπως δὴ ποτε ἐλευθέρους θεσμούς ἔχουσιν δὲν ἐνεπιστεύθησαν ἐκ τούτου εἰς τὰς ὑποσχέσεις τοῦ ἡγεμόνου, ἐφοβοῦντο, ὡς ὁ Ἑρασμος, τὸν ἀετὸν, τὸ σκακοδόρον τοῦτο ὄραον, τὸ δροῖον οἱ σοφοὶ ἐξελέξαντο ὡς σύμβολον τῆς βυβλιείας.

Μεταξὺ τῶν σοφῶν, οἵτινες συνηντῶντο εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως τῶν Γάλλων, ἦτο καὶ ὁ Budé, ὁ μὲγας ἐκεῖνος ἑλληνιστῆς τῆς ἐποχῆς, ὁ ἀκάματος Budé, ὅστις ἔμεινε δέκα ὅλα ἔτη οἰκουρῶν καὶ ὅστις καὶ τὴν ἡμέραν αὐτὴν τῶν γάμων του ἐκλείσθη ἐπὶ ὄρας δλοκλήρους εἰς τὸ σπουδαστήριόν του μελετῶν. Λέγουσιν ἀκόμη περὶ αὐτοῦ, ὅτι ὅτε ἡμέραν τινὰ ἐπιρρολεῖτο ἡ οἰκία του καὶ τις τῶν ὑπηρετῶν ἀθμικίων ἦλθε καὶ τῷ ἀναγγεῖλεν τὸ γεγονός.—Ἀναγγεῖλατέ το εἰς τὴν σύζυγόν μου — εἶπεν ὁ Budé—ἤξεύρετε πολὺ καλὰ ὅτι δὲν ἀναμιγνύομαι εἰς τὰ τῆς οἰκίας.—Δὲν ἤξεύρω κατὰ πόσον εἶναι ἀληθὲς τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο, ἀλλ' ἀποδεικνύει πόσον ἦτο ἀριερωμένος τότε εἰς τὴν μελέτην τῶν Πανδεκτῶν καὶ τῶν ἀρχαίων νομισμάτων. Ὁ Budé ἦτο ἀκάματος, ἦτο ὁ μᾶλλον ἐμβριθὲς μεταξὺ τῶν συγχρόνων του ἐρμηνευτῆς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Οἱ τῆς Σορβόνης ἐπετίθησαν ἐναντίον αὐτοῦ λάβροι· ὁ Budé ἀπαντῶν ἔγραψε τὸ περὶ μεταβάσεως ἀπὸ τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὸν χριστιανισμόν, ἐνῶ ἀπαδείκνυε τὴν ἐπισημὴν ἀρωγὴν τῆς πίστεως καὶ οὐχὶ ἐμπόδιον ἢ ἐχθράν. Ὁ Budé ἦτο σοφὸς καὶ οἱ κολόγηροι ἐφοβοῦντο τὴν σοφίαν. Σύγχρονοι αὐτοῦ ἦσαν οἱ δύο Στέφανοι, πατήρ καὶ υἱός, ὁ Ροβέρτος Στέφανος ὁ τελειοποιήσας τὴν τυπογραφίαν καὶ ὁ πρῶτος ἐν Γαλλίᾳ ἐκδότης τῶν Γραφῶν, ὅστις διὰ τὸ πρᾶξικόπημα τοῦτο ἀπέθανεν ἐξόριστος ἐν Γενεύῃ, ὁ Ἑρρίκος Στέφανος, ὁ ἐρασιεστῆς τοῦ θησαυροῦ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἠδύνατο καὶ περιορισθῆναι μέχρις αὐτοῦ ὁ τελευταῖος οὗτος, λέγει ὁ συγγραφεὺς τῶν τριῶν αἰώνων τῆς γαλλικῆς φιλολογίας, ἀλλ' ὁ Καλδινισμὸς τῷ ἐθέρηκνε τὴν κεφαλήν καὶ ὁ τιμώμενος συγγραφεὺς μετεβλήθη εἰς λιβελλογράφον καὶ συκοφάντην. Πάντες ἀνομολογοῦσιν, ὡς νομίζει ὁ Ἀββᾶς Savatier de Castres, ὅτι τὸ φέρον τὸν τίτλον «Ἡροδότου ἀπολογία» ἔργον του, εἶναι σύρραγμα ἀνεκδότων ἐκλελυμένης ἠθικῆς καὶ σκανδαλωδῶν διηγήσεων ἐναντίον τῶν μοναχῶν, ὧν τὰ τρία τέταρτα εἰσὶ ψεῦδη. Ἄλλ' ἂν ὁ Ἀββᾶς περὶδέχθη τὸ ἐν τέταρτον ὡς ἀληθές, ἡμεῖς οἱ κοσμικοὶ θὰ ἤμεθα ἐγγύτερον τῆς ἀληθείας, ἐὰν διπλασιασῶμεν τὸ τέταρτον. Ὁ Ἑρρίκος Στέφανος συγγροσθεὶς μετὰ τῆς αὐλῆς, συγγροσθεὶς μετὰ τῶν κολογήρων καὶ εἰς ὑπ' ἀ-

μοιβῆς φυγὰς εἰς Γενεύην καὶ ἐκεῖθεν εἰς Γαλλίαν ἀπέθνησκεν ἐγκαταλειμμένος εἰς πενιχρὸν τι δωμάτιον τοῦ νοσοκομείου τῆς Λυών.

Ἀνώτερος τοῦ Budé, ἐπίσης προστατευόμενος ὑπὸ τοῦ Φραγκίσκου ἦτο ὁ ἑλληνοστῆς Αἰγιοί, ὁ μεταγλωττίσας τοὺς περὶ κλήλους τοῦ Πλουτάρχου. Ἡ προστασία τοῦ Φραγκίσκου χρονολογεῖται ἀφ' ἧς ἡμέρας μετέφρασε τὴν ἑλληνικὴν μυθιστορικὴν τὰ κατὰ Θεαγένην καὶ Χαρίκλειον, τὴν ὁποῖαν ἠκολούθησαν τὰ ποιμενικὰ τοῦ Δόγκου. Ἀλλὰ τὸ μέγιστον αὐτοῦ ἔργον ἦτο ἡ μετάφρασις τοῦ Πλουτάρχου, ἣτις ἐξεδόθη κατόπιν τῷ 1559 καὶ τὴν ὁποῖαν ὁ Αἰγιοί ἀφιέρου εἰς τὸν ἐστεμμένον μαθητὴν του, ὅστις ἐν τῇ ιστορίᾳ τῶν βασιλείων τῆς Γαλλίας γνωρίζεται ὑπὸ τὸ ὄνομα Κάρολος Θ', ἐν δὲ τῇ ιστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος ὑπὸ τὸ ὄνομα ὁ δολοφόνος τῆς νυκτὸς τοῦ ἀγίου Βερθολομαίου. Ὁ Αἰγιοί ἦτο πένης, τόσοσ πένης, ὥστε μαθητεύων ἐν τῷ λυκείῳ ὑπηρετεῖ τοὺς πλουσίους ἐκ τῶν συμμαθητῶν του καὶ ἡ μήτηρ του ἀπὸ τὸ Melun διὰ τῶν λεμβούχων, οἵτινες ἀνέπλεον τὸν Σηκουάναν διευθυνόμενοι εἰς Παρισίους τῷ ἔπεμπε καθ' ἑβδομάδα ἕνα ἄρτον διὰ νὰ μὴ ἀποθάνῃ τῆς πείνης.

Ἦθελον ἀφήσει ἀτελεῖ τὴν εἰκόνα τῆς αὐλῆς τοῦ Φραγκίσκου, ἐὰν ἐλησμόνουσ τὸν Marot. Ὁ Clement Marot ἦτο θλακμηπὸλος τοῦ βασιλέως, ὅπως ὁ πατήρ του, τὸν ὁποῖον διεδέχθη εἰς τὸ ἀξίωμα. Ἦτο ὁ ποιητὴς τῆς αὐλῆς, ὁ εὐνοούμενος τοῦ Φραγκίσκου, τὸν ὁποῖον ἠκολούθησεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐπληρώθη περὰ τὸ πλευρόν του ἐν τῇ μάχῃ τῆς Παβίας καὶ συναιχμάλωτος ὠδηγήθη μετ' αὐτοῦ εἰς Μαδρίτην. Τὸ ἰδανικόν του, ὄλος ὁ ποιητικὸς του κόσμος, ἡ Ἐδέμ, ἦτο ἡ αὐλή· ἐκτὸς αὐτῆς ἠσθάνετο βρέει τὰ περὰ τῆς φαντασίας του· ἔψαλε τοὺς γάμους καὶ τὰς ἐορτάς, τὰς κυρίας τῆς αὐλῆς, τὰ ἐπεισόδια τῆς ἡμέρας. Τοὺς στίχους του ἐφέλλιζον τὰ ῥόδινα χεῖλη τῶν ἡγεμονίδων, αἵτινες τῷ ἀπηύθυνον ἀπαντήσεις καὶ ἐπεδείκνυε τὴν ὑπογραφήν τοῦ βασιλέως εἰς τοὺς δανειττάς του, ὁσάκις εἶχεν ἀνάγκην χρημάτων. Ἡ χαρὰ ἦτο ἡ σύντροφος τῆς νεότητός του ἡ μουσικὴ τῶν πρώτων του ἐτῶν. Ἦμην τρελλός — ἔλεγεν αὐτὸς ἔπειτα ὅτε ἐμστίζετο ὑπὸ τῆς συμφορᾶς — ἦμην τρελλός εἰς τῆς νεότητός μου τὴν ἀνοξίν· ἐπέτων ὡς ἡ χελιδὼν, πότε ἐδῶ, πότε ἐκεῖ· δὲν εἶχον οὔτε φόβους, οὔτε φροντίδας καὶ ἡ νεότης με ὠδήγει ὅπου ἤθελεν ἡ καρδία.

Sur le printemps de ma jeunesse folle
Je ressemblais l'hirondelle qui vole
Puis ça, puis là; l'age me conduisait,
Saus peur ni soin, ou le coeur me disait.

Ἡ ὑψηλὴ αὐτὴ προστασία ἐταπεινώθη μετ' ὀλίγον μέχρις ἀδιαφορίας· καὶ ἐγκαταλείψως. Τρεῖς ἰσχυροὶ ἐκήρυξαν τότε τὸν πόλεμον ἐναντίον τοῦ ἐλευθεριάζοντος ποιητοῦ, ἡ εὐνοουμένη τοῦ βασιλέως, ὁ στιχοουργὸς Sagon, ὁ ἱεροεταστῆς τῆς Σορβόννης. Ἐκ τῶν τριῶν οἱ μᾶλλον ἐπικίν-

δυναί ἦσαν ὁ ἱερεῖαταστής καὶ ἡ Ἄρτεμις τοῦ Πουατιέ. Ἐναντίον τοῦ πρώτου ὁ Marot ἀντέταξε τὴν εὐνοίαν τοῦ Φραγκίσκου, ἐναντίον τῆς δευτέρας τὴν προστασίαν τῆς Μαργαρίτας τοῦ Βαλουᾶ. Ὁ Μαρῶ μεταφοράς τοὺς ψαλμοὺς, ἐκηρύχθη συνένοχος τῶν Λουθηρανῶν, χάριν τῶν ὁποίων εἶχεν ἀναλάβει τὴν μετάφρασιν. Ὡδηγήθη εἰς τὴν εἰρικήν μετὰ τοῦ Berquin. Ὁ Μαρῶ μετ' ὀλίγον ἠλευθεροῦτο καὶ ὁ Berquin ἤγετο εἰς τὴν πυράν. Τότε ἀκόμη ὁ Φραγκίσκος ἐγέλα ἐπὶ μόνῃ τῇ ιδέᾳ ὅτι ὁ Μαρῶ ἐθεολόγει. Ἄλλ' ἔπειτα οἱ ἀντίπλοιοι αὐτοῦ ὑπερίσχυσαν, ἠναγκάσθη ὁ δεύτερος νὰ ἐγκαταλίπη τοὺς Παρισίους, νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Μαργαρίτας καὶ ἐκεῖθεν εἰς Φερράραν. Ἐνόμισε πρὸς στιγμήν ὅτι ἠδύνατο νὰ τῷ πηράσῃ ἡ Γενεύη ξενίαν καὶ ἄσυλον. Ἄλλ' ἠπατήθη· οἱ ὀπτικοὶ τοῦ Καλβίνου ἦσαν δύστροποι σχολαστικοί, πρὸς τοὺς ὁποίους δὲν ἠδύνατο νὰ συμβιβασθῇ καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπενέλθῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Οὕτως ἐξόριστος, ὁ πρῶν ἐνούμενος, μακρὰν τῆς πετρίδος, μακρὰν τῆς Γαλλίας του, ἀπέθνησκεν ἐν Ταυρίνῳ ὁ Μαρῶ, πρὶν ἢ ἀκόμη ἐρτάσῃ τὴν πεντηκονταετηρίδα ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του.

Δὲν ἦτο μεγαλοφυΐα, ἀλλ' οὔτε ἔλειπεν ἀπ' αὐτοῦ ἐμπνευσις καὶ ιδέα καὶ πρὸ πάντων ἡ χάρις, διὰ τὴν ὁποίαν οἱ μεταγενέστεροι εἶπον ὅτι καὶ ὁ Μαρῶ ἦτο ὁ ποιητὴς τῶν ἡγεμόνων καὶ ὁ ἡγεμὼν τῶν ποιητῶν, ὡς εἶπον διὰ τὸν Ronsard, ὅστις ἦλθε μετ' αὐτόν. Ἐφήρμασε νέα μέτρα, ἔγραψε νέας ᾠδὰς καὶ μιμηθεὶς τοὺς Λατίνους, εἰσήγαγε τὴν ἐλεγείαν καὶ τὰ ἐπιγράμματα, τὰ εἰδύλλια καὶ τὰς ἐμμέτρους ἐπιστολάς. Ἐνῷ δὲ ἐστιχοῦργεῖ τὰ προκτικὰ τῆς αὐλῆς καὶ ἐκάστης ἡμέρας τοῦ βίου του τὰ ἐπεισόδια, ἐσατύριζε συγχρόνως τοὺς ἐχθροὺς του, εἴτε καλόγηροι, εἴτε ποιηταὶ, εἴτε αὐλικοί. Καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς χάριτος ἀπέστειλε τὸν ποιητὴν, ὅστις ὑπέγραψε τὴν κκτ' αὐτοῦ κκεγγελίαν μὲ τὸ ὄνομα ἀγροτικὸς εἰς τοὺς ἀγροὺς νὰ βοσκήσῃ, καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς εὐστροφίης τῶν στίχων προήγγελλε νὰ ρίψωσιν εἰς τὸν ποταμὸν τὸν Bèda, ὅστις ἤθελε νὰ τον ρίψωσιν ἐπὶ τῆς πυρᾶς.

Qu'on mène aux champs ce coquardeau,
Lequel gâte quand il compose
Raison, mesures, texte et gløse:

ἐφώνει προκειμένου περὶ τοῦ ἀγροτικοῦ ποιητοῦ, ἐνῷ διὰ τὸν ἀτίθαστον Bèda περρεπονείτο ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐφάνετο τασσῶτον ἐπισεικῆς πρὸς αὐτόν.

Ὁ Μαρῶ δὲν διεκρίνετο ἐπὶ οἰκονομίᾳ. Ἦτο σπάταλος, δσάκις εἶχεν, δσάκις ἐστερεῖτο κατέφευγεν εἰς τοὺς προστατάς. Εἶχε τὴν ὑπερηφάνειαν νὰ μὴ ἐπικρίσῃ καὶ ὅταν ἀκόμη ἐζήτει πρὸς τοῦ Φραγκίσκου, μετὰ τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀνοικτὸν λογαριασμὸν, προσεποιείτο ὅτι ἐζήτει δάνειον, ἀλλ' ἄνευ τόκου. Μεταξὺ τῶν ἐμμέτρων ἐπιστολῶν του πρὸς τὸν βασιλέα διακρίνεται ἐκεῖνη, εἰς τὴν ὁποίαν διηγείται τὴν ἐξοφάνειαν τοῦ Γασκόνου

θλασμητόλου του, ὅστις ἐνοήσας ὅτι ὁ κύριός του ἔλαβε χρήματα καὶ τὸ βελάντιόν του ἦτο ἐπισθητῶς ἐξωγκωμένον, ἠγέρθη παρὰ τὸ σὺνηθες λίαν πρῶτ', προέβη εἰς τὴν ἐγχείρισιν, καὶ μὴ ἀρκούμενος τῷ ἀφῆρεσε καὶ τὰ ἐνδύματα ἀπὸ τοῦ καλύμματος τῆς κεφαλῆς μέχρι τῶν ὑποδημάτων. Ὁ λωποδύτης ἐγένετο ἀρκυτος τὴν ἐπιούσῃν, ἀλλ' ὁ Μαρῶ εἶχεν ἀνοικτὴν πίστωσιν ἀκόμη παρὰ τῷ Φρχγρίσκῳ. Χρήματα καὶ δανεισταὶ δὲν ἦσαν τὸ μόνον θέμα τοῦ ποιητοῦ· ἐπὶ πλέον εἶχε νὰ σατυρίσῃ τοὺς δικαστὰς τοῦ Châtelet, τοῦ ὁποῖου ἐγνώρισε τὰς φυλακὰς καὶ ἔγραψε τὸν Ἄδην. Ἀπὸ τῆς κοινῆς εἰρωνείας καὶ τοῦ σαρκασμοῦ ἐν τῷ ποιήματι ἐκείνῳ, ὁ Μαρῶ ὑφούται μέχρις ἀποτροπιάσεως καὶ φρίκης ἀπέναντι τῶν ἐπιβλασμένων βυσάνων. Καὶ ὁ φιλόγελος ἐκεῖνος αἰδοῦς, καλύπτει τὸ πρόσωπον ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ μικρυρίου καὶ τὸ σαρκαστικὸν μειδίσκιον ἀποσβέννυται τῶν χειλέων του, διὰ νὰ ἀναβλύσωτιν ἐλευθέρως τὰ δάκρυα ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν του. Ὁ Μαρῶ εἶχεν ἄλλοτε δηλώσει ὅτι ἐνῶ ἠδύνατο πολλὰ νὰ εἴπῃ καὶ ἐναντίον τῶν ἱερέων καὶ ἐναντίον τῶν καταχρήσεων καὶ πλυνῶν τοῦ Κλήρου, ὅμως ἐσιώπη, φοβούμενος τὴν πυρὰν καὶ τὰς βυσάνους. Ἐπειτα ἐγκατέλιπε τὸ δειλὸν τοῦτο πρόγραμμα, μετέλλαξε γνώμην, προσέβλεπε καὶ τὸ στέμμα τοῦ ἡγεμόνος καὶ τὴν τιάμην τοῦ Πάπα, καὶ ὁ αὐλικὸς ἐγένετο μάστις. Ἡ Γαλλία ἐλησμόνησε τὸν μάρτυρα, ἀλλὰ δὲν ἐλησμόνησε τὸν ποιητὴν, τὸν ὁποῖον ἀνεγίνωσκεν ὁ Ἀκρονταῖν καὶ ἐμιμαίτο ὁ Ρουσσὸ καὶ ὁ Βολταῖρος.

Ὁ Μαρῶ ἐπὶ χρόνον ἱκανὸν κατὰδικώμενος, ἐφιλοξενεῖτο εἰς τὸν οἶκον τῆς βασιλείσεως τῆς Ναβάρρας. Ἡ αὐλὴ τῆς Μαργαρίτας ἦτο ἐκ δικμῆτρου ἀντίθετος πρὸς τὴν αὐλὴν τοῦ Φρχγρίσκου. Οἱ δύο ἀδελφοὶ εἶχον ἐναντίας θρησκευτικὰς δοξασίας. Ἡ Μαργαρίτα ἐπισήμως δὲν εἶχε δικκῶψει τὰς σχέσεις πρὸς τὴν βυρμικὴν ἐκκλησίαν, κρυφίως ὅμως ὑπέθαλπε τὴν ἐπανάστασιν, καὶ οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Λουθήρου εὗρισκον ἐκεῖ ἄσυλον καὶ προστασίαν. Ἡ αὐλὴ τοῦ Νερχὰ ἦτο τὸ συνεντευκτῆριον τῶν ἀναμορφωτικῶν, ἡ πρὸς συναγωγὴ. Ἐκεῖ ὁ Μαρῶ ἀπήγγελλε τοὺς στίχους του καὶ ὁ Bonaventure des Périers διηγεῖτο ἱστορίας, ἐνῶ ἡ βασιλισσα τῆς Ναβάρρας συνέγραφε τὸ Ἐπικήμερον. Τὴν πρῶτην πρὸς τὸ εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν καθολικῶν, τοὺς ὁποῖους ἐμίσηον καὶ ἐσατυροῦσαν. Ἐπειτα ἤρχιζεν ἡ συνεδρίασις τοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου. Ἐκεῖ ἀνεγινώσκετο ὁ Ἐρθελαὶ καὶ τὸ Cymbalum mundi, ἐσατυροῦντο οἱ καλόγηροι καὶ τὸ ἐμπόριον τῆς Ῥώμης καὶ ὁ Ρουσσὸ ἐδημιόρει ἀπὸ τοῦ ἄρδωνος πρῶτων τοὺς καθολικοὺς ἱεροκήρυκας. Ἄλλοτε ἐκλείοντο εἰς τὰ ὑπόγεια τῶν ἀνεκτόρων καὶ ἐώρταζον ἐκεῖ τὸν μυστικὸν δεῖπνον. Ἡ βασιλισσα τῆς Ναβάρρας δὲν ἦτο μόνον μυθολόγος τῆς σχολῆς τοῦ Βοκκακίου ἦτο ἐπίσης καὶ στιχογράφος, ἀλλ' οἱ στίχοι αὐτῆς δὲν ἦσαν ἀνάξιοι τοῦ κάλλους τῆς, διὰ τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη τετάρτη τῶν χριτῶν. Οἱ ἀνεγνώσαντες τὰ διηγήματα τῆς βυ-

σιλίττης τῆς Ναβάρρας, κατέγνωσαν αὐτῆς ἐλευθεριότητά τινα τῶν ἡθῶν τὴν ὁποῖον ὅμως διαφεύδουσι τὰ γεγονότα.

Ὁ σύλλογος ἐκεῖνος μετ' ὀλίγον διελύθη. Πάντες ὅσοι συνήρχοντο ἐκεῖ ἦσαν ἐρχομαι τῆς ἀναμορφώσεως, οὐχὶ μάρτυρες. Μόνος ὁ Μαρώ ἀπέθανεν ἐξόριστος. Ὁ Briçonnet ἀπηρνήθη τὰς ἀρχάς του, ὁ Ρουσσέλ προσχειρίσθη εἰς ἐπίσκοπον, ἡ βασιλίσις Μαργαρίτα ἐγένετο πάλιν καθολικὴ καὶ ὁ des Périers ἀπέθανεν αὐτόχειρ. Ἄλλ' ἐνῶ οὗτοι δειλοὶ ἐγκατέλιπον τὸν περσοστάτην ἢ ἀνέκρουον πρῶτον ὁ Λεφέβρ ἀποθνήσκων μετενοεῖ ὅτι ἐνεκλείσθη εἰς τὴν αὐλὴν ἐκείνην, ἀντὶ νὰ ζητήσῃ τὸ μαρτύριον δικτυμπανίτων τὰς ἀρχάς του.

Ἄλλὰ παρὰ τὴν κλίνην τοῦ θνήσκοντος, εἶδομεν εἰκοσιπενταετῆ τινα νεανίαν, ὅστις σύνουος ἦκουε τὸ παράπονον τοῦ ψυχορραγοῦντος καὶ ὅστις ὠρκίζετο ἐκεῖ νὰ μαρτυρήσῃ αὐτὸς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας.

Ὁ νεανίας ἐκεῖνος ἐνθυμῆσθε ὅτι ἦτο ὁ Καλβίνος. Ἀνέφερον τὸν Καλβίνον, διὰ νὰ φθάσω μέχρι τοῦ Ραβελαι. Οἱ δύο πρῶτον σύμμαχοι καὶ ἔπειτα ἀντίπλοιοι μέχρι ἐξοντώσεως, συνκντῶνται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν γραμμάτων ὡς οἱ δύο κύριοι μοχλοὶ, δι' ὧν ἐσείσθη πρῶτον, ἔπειτα ἀνετράπη τὸ μεσαιωνικὸν οἰκοδόμημα. Καὶ ὅμως οἱ χροακτῆρες αὐτῶν ἦσαν τοσοῦτον διαφέροντες καὶ ὁ Καλβίνος κατεδίκαξε τὴν ἐλευθεριάζουσαν ἠθικὴν τοῦ Ραβελαι καὶ ὁ τελευταῖος πάλιν ἀπεκάλει τὸν πρῶτον δαιμονισμένον τῆς Γενεύης. Ὁ Καλβίνος ἦτο μελαγχολικὸς μέχρι μισανθρωπίας, χροακτῆρ σταθερὸς ῥιψοκίνδυνος, ὁ Ραβελαι ἐγάλα πάντοτε, καὶ ἠδυνήθη κρυπτόμενος ὑπὸ τὸ προσωπεῖον τῆς Θελαίας νὰ ἐπισηῇ ἀκινδύνως τὸ μυστήριόν του, καὶ ἀκινδύνως νὰ σατυρίζῃ καὶ ἡγεμόνας καὶ μοναχοὺς καὶ σοφοὺς, καὶ ὅμως καὶ βρασιλεῖς καὶ σοφοὶ καὶ καρδιανάλεις ἐχειροκρότησαν πρῶτοι τὴν ἐποποιίαν του, τὴν ὁποῖαν ἀκόμη οἱ πολλοὶ δὲν εἶχον ἐνοήσει, διότι δὲν ἠκολούθησαν τὴν συμβουλήν του καὶ δὲν ἔθραυσαν τὸ ὄστον διὰ νὰ ἀνεύρωσι τὸν μυελόν. Μοί φαίνεται ὅτι καὶ οἱ πρῶτοι θευμαστίαι του δὲν εἶχον ἐνοήσει κελῶς τὸ ὑποκινθάνον πνεῦμα τοῦ συγγραφέως τοῦ Γραγκαντού καὶ Πανταγρουέλ, ἄλλως πρὸ πολλοῦ ἦθελον ἀναβιβάζει αὐτὸν εἰς τὴν πυρᾶν. Ὁ ἐρημέριος τοῦ Μευδονίου ἐξελέξατο τὴν ἀτραπὸν, διὰ νὰ μὴ συνκντηθῇ ἐν τῇ ἀναπεπταμένη ὁδῷ μετὰ τῶν ἀντιπάλων καὶ ἐγάλα τὴν ἀνθρωπότητα παρρησίους, ἐνῶ ὁ Καλβίνος ἐθρήνει τὴν πτώσιν τῆς. Ὁ Καλβίνος ἦτο ὁ Ἡράκλειτος τῆς Γαλλίας καὶ ὁ Ραβελαι ἦτο ὁ Δημόκριτος.

Ὁ Ραβελαι ὀχυροῦται ὀπισθεν τοῦ γελοίου τῶν περσοδόξων διηγήσεών του, περιχέγει τοὺς ἥρωάς του εἰς χώρας νέας ἀγνώστους, ἀλλ' ὑπὸ τὴν φανταστικὴν οὐτοπίαν του περιγράφει τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα.

Ὅπουδῆποτε καὶ ἂν δικτείνεται ὅτι ἀποδημεῖ μετὰ τοῦ Πανούργου, εἰρίσκεται πάντοτε ἐντὸς τῆς περιοχῆς τῆς Τουρραίνης. Δημιουργεῖ τέρατα

καὶ παρωδίας ἀνθρώπων, διὰ τὴν σατυρίαν τὴν ἀπιστίαν τῆς αὐτῆς, τὴν ἀμάθειαν τῶν δικαστῶν, τὴν ἀμάθειαν τῆς ἐποχῆς του καὶ παρουσιάζει τὸν Βριδογε δικάζοντα τὰς ὑποθέσεις διὰ τῆς ἀναρρίψως τῶν κύβων ἢ φέροι τὸν Ἰανότον δημηγοροῦντα ὑπὲρ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν κωδῶνων τῆς Παναγίας—τοὺς ὁποίους ἤρπυσεν ὁ Γαργαντούς, ὅπως τοὺς ἀναρτήσῃ εἰς τὰ ὄτα τοῦ ἡμιόνου του—διὰ τὴν σατυρίαν τοὺς λατινίζοντας τότε σχολαστικούς.

Ὁ Βολταῖρος εἶπε τὸν Ραβελαὶ φιλόσοφον ἐν καταστάσει μέθης, καὶ ὁ Βολταῖρος ἠναγκάσθη ἔπειτα νὰ ἀναιρέσῃ ἐκυτόν. Ὁ Ραβελαὶ δὲν ἀνήκει πλέον εἰς τὸν μεσαιῶνα, ἀνήκει εἰς τοὺς ἀνδρας τῆς Ἀναγεννήσεως, ἀνήκει δὲ πρὸ πάντων εἰς ἐκυτόν. Τῷ ἀρμόζει ἰδίᾳ θέσις ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Γραμμάτων. Διὰ τοῦτο ἐγκλείω μόνον τὸ νόμα του εἰς τὸ πλαίσιον τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων στοχαστικῶν τῆς Ἀναγεννήσεως, καὶ τὸ ἔργον καὶ τὸν ἀρχιτέκτονα θέλω ἐξετάσει κατ' ἰδίαν εἰς ἄλλην τινὰ ἐσπερίδα, ἐὰν ἀξιωθῶ καὶ τότε ὡς σήμερον τῆς ὑμετέρας ἀνοχῆς.

Ἄλλ' ἤδη ἔχετε τὴν σκιαγραφίαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐξ ἧς ὠρμήθη ἡ ἀναγέννησις τῶν τεχνῶν καὶ τῶν γραμμάτων καὶ ἐπομένως ἡ ἀναγέννησις τῶν λαῶν. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὅτε ἀνεφάνησαν οἱ ἀναμορφωταὶ τῶν γραμμάτων καὶ τῆς θρησκείας, οἱ λαοὶ ἤρχισαν νὰ ἀφυπνίζωνται ἀνὰ εἰς, νὰ ἀναζητῶσι τὰ ἀρπαγέντα δικαιώματα. Μέχρις ἐκείνης, λαὸς δὲν ὑπῆρχεν ἀλλὰ ἄρχοντες καὶ δούλοι· ἀπ' ἐκείνης ἀρχεται ἡ ἱστορία τοῦ λαοῦ. Καὶ δύναται τις νὰ εἴπῃ ἀφόβως ὅτι ἔκτοτε ἐροῖσθαι ὁ σπόρος, ἐξ οὗ ἐμελλέ ποτε νὰ βλαστήσῃ ἡ ἐλευθερία, ὅτι ἔκτοτε ἐδόθη τὸ πρῶτον σύνθημα τῆς μεγάλης γαλλικῆς ἐπανάστασεως. Ὅσοιδήποτε καὶ ἂν ἀντεπεξῆλθον κατὰ τοῦ χειμάρρου ἐκείνου ἐκώλυσαν πρὸς στιγμὴν μόνον τὸν ῥοῦν του, ἀλλ' ἔπειτα ὁ χειμῆρος τοὺς πρέσυρεν εἰς τὴν ἄβυσσον, ἐκεῖ ὅπου εἶχε ταφῆ ἤδη ὁ μεσαιῶν. Τὸ ἐγεροῦσι εἶχε σημάνει· οἱ λαοὶ εἶχον ἐγεροθῆ καὶ ἀπὸ τῶν ἐρείπιων τοῦ παρελθόντος ἀνέτειλαν ἡ νέα κοινωνία.

Κ. Γ. Ξένος.

Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΝ *

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

A'.

Εἶπε ἀληθές ὅτι πάντα ἐν τῷ κόσμῳ ἀκολουθοῦσι κοινόν τινα ῥοῦν, ἀκμάζουσι καὶ παρέρχονται. Οὕτως ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις πᾶσα ἡ μελέτη καὶ τὸ ἐνδιαικνέρον τοῦ κοινοῦ περιστρέφονται περὶ πᾶν νέον καὶ σύγχρονον ἐν τοῖς γράμμασι, τῇ ἐπιστῆμῃ καὶ ταῖς τέχναις. Εἶπε ἡ ἀκάθεκτος τῆς κοινωνίας ῥοπή, πρὸς τὴν ὁποῖαν ὁ γράφων δὲν δύναται ν' ἀντιταχθῆ, πρὸς αὐτὴν ὀφείλει νὰ συμβιβάζῃ τὰς πνευματικὰς ἐνασχολήσεις καὶ τὰς κλίσεις του. Καὶ τοι ὀλοφύχως, τὸ ἐπ' ἐμοί, συμμερίζομαι τὴν τοιαύτην τῆς ἐποχῆς τάσιν, οὐχ ἤττον δὲν δύναμαι ν' ἀρνηθῶ ὅτι, ἐνθουσιώδεις ὡς εἴμεθα οἱ Ἕλληνας ἡμεῖς, ἀκολουθοῦντες ἄνευ πολλῆς περισκέψεως τὰ ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ ἐπιτελούμενα, περιπέσαμεν πάλιν εἰς τὰ ἄκρα. Ἐν ταῖς λοιπαῖς κοινωνίαις οἱ λόγοι πυρετωδῶς ἐργαζόμενοι καὶ παράγοντες, τὸ κοινόν, ἀπλήστως παρακολουθοῦν τοὺς πνευματικοὺς τῆς χώρας του ἀγῶνας, κατενόησαν ἐντελῶς, κατέμαθον καὶ τέλειον ἐξήντησαν τὸ παρελθόν. Ἡμεῖς εἰχομέν ποτε εἰς παρελθόντα ἔτη πνευματικόν τινα βίον, ἀλλ' αἰφνιδίως καὶ πρὶν ἔτι ὑποστῆ ἡ καθ' ἡμᾶς κοινωνία τὴν εὐεργητικὴν ἐπίδρασιν τῶν γραμματέων, ὁ βίος οὗτος παρέλυσεν καὶ σχεδὸν ἐξέλιπεν. Ἐντελῶς ἀγευστοὶ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἀθηνάτου ἑλληνικῆς μεγαλοφυΐας, ἐλάχιστα ἐπιστάμενοι ἐκ τῶν ἔργων τῶν μεγάλων κλασικῶν καὶ ῥωμαντικῶν τῆς Εὐρώπης, ἀνακρούομεν αἰφνης πρῦμαν, ἄνευ τῶν ἀναγκαίων πρὸς νέαν σταδιοδρομίαν ἐφοδίων, καὶ τοῦτο διότι τοιοῦτος ἐκ τῆς Ἐσπερίας προσέπνευσεν ἄνεμος.

B'.

Εἶπον, ὡς ἐν προομίῳ, τὰ ἐλάχιστα ταῦτα, διότι θέλω νὰ ἐξηγήσω τὸν λόγον, ὅστις μὲ πᾶρῶρησε νὰ ἀνατρέξω εἰς τὸ παρελθόν, ν' ἀποτινάξω τὴν κόριν τεσσάρων ὄλων αἰῶνων καὶ νὰ ἐκτυλίξω ἐνώπιον ὑμῶν θέμα, τὸ ὁποῖον ἄλλως τε ἐνδιαικνέρει, ὑπὲρ πᾶν ἄλλο, ἑλληνικὸν κοινόν. Ἀνάγομαι εἰς τοὺς σκοτεινοὺς ἐκείνους καὶ κρισίμους διὰ τὴν καθόλου ἀνθρωπότητα χρόνους, καθ' οὓς, κατὰλυθείσης τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἤρξατο ἐπιφαινόμενος ἐν τῇ ἀλληλοσπαρακτομένῃ Εὐρώπῃ σθενα-

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ Παρνασσῶ τῇ 8 Ἰανουαρίου 1882.

ρὸς πνευματικὸς ὄργανός, ἐπιτελουμένη ἰσχυρὰ ἀντίδροσις καὶ πάλῃ κατὰ τοῦ παρελθόντος. Ἐλλάς τότε δὲν ὑπῆρχε. Πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τοῦ ὑστάτου τοῦ Βυζαντίου αὐτοκράτορος εἶχε καταπέσει ἐντελῶς τὸ ληνικὸν κράτος. Ἡ Ῥώμη εἶχε ταφῆ ὑπὸ τὰ ἐρείπιά της, ἐφ' ὧν ἐφύετο χλόη καὶ ἔβροσκον αἴγες· ἡ Ἐλλάς ἦτο δούλη τῶν Τούρκων. Ἀλλὰ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα δὲν κατεπνίγη ἐν τῇ δυσώδει ἐκείνῃ τῆς δουλείας ἀτμοσφαίρα, ἠθλήθη ἀπρυζίσκιν, ἐπεζήτησεν ἐλευθερώτερον ὁρίζοντα, ἀγνόητον ἀέρα καὶ, καταλιπὼν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐπνευσε πρὸς τὴν Ἰταλίαν. Ἦτο ὁ σπινθὴρ, ὅστις ἤναψε τὴν πυρκαϊάν, πυρκαϊάν ἣτις ἀπετέφρωσεν ὅλον σύστημα κατερεπιωμένον, ἀλλὰ συγκατούμενον ἔτι ἐπὶ τῶν βυθότατα ἐρριζωμένων θεμελιῶν του. Ὁ σπινθὴρ οὗτος εἶμαρτο βυθιμηδὸν καὶ ἠρέμα νὰ φωτίσῃ σύμπασαν τὴν ἀνθρωπότητα, νὰ διαλύσῃ τὸ πρὸ τῶν ὀμμάτων της πυχλὸν σκότος, καὶ νὰ καθοδηγήσῃ αὐτὴν πρὸς τὴν τελειότητα καὶ τὴν ἐλευθερίαν.

Πάντες γινώσκετε τὸν μεσσίαν. Ἐν ἀρχιρέσητε ἐξ αὐτοῦ ὀλίγας ἱστορικὰς σκηνάς, ποιητικὰ τινὰ ἄνθη καὶ μῦρα, διὰ τῶν ὁποίων ἀποπλανᾶται ἡ αἰσθηματικὴ τοῦ ἀνθρώπου ἡλικία, *μεσαιῶν* δηλοῖ κοινωνικὴν ἐξ-αχρείωσιν, πνευματικὸν σκότος καὶ πολιτικὴν δουλείαν. Προεγράφησεν τῆς ἐθνικῆς Ἑλλάδος τὰ ἀριστουργήματα, ὁ Θεοδόσιος κατέστρεψε τὴν ἐπιφάνη τῆς Ἀλεξανδρείας βιβλιοθήκην,¹ οἱ καλόγηροι ἔξισον τὰ χειρόγραφα, διότι ἡ μεμβρᾶνη τοῖς προσεπύριζε τινὰ σκουδᾶ· τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν τοῦ Ὀλύμπου κατεστρέφοντο ὑπὸ τῶν φανατικωτέρων τοῦ Χριστιανικοῦ ὄχλου, διότι ἦσαν εἰδῶλα, κατοικοῦμενα ὑπὸ ἐξωτικῶν καὶ δαιμόνων. Ἡ τέχνη, ἀπολέσασα τὰ πρότυπα κ' ἐπομένως τὴν ἐμπνευσιν, μετέπεσεν εἰς ἄχαριν ἀγιογραφίαν. Τέσσαρα ἐδίκα βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ἐπέβηλον τὴν κατὰστροφὴν τῶν μνημείων τῆς ἑλληνικῆς συλλήψεως· οἱ ἐθνικοὶ μετεβλήθησαν εἰς χριστιανικοὺς καὶ ἀπηγορεύθη τέλος ἡ μίμησις τῶν προϊόντων τῆς ἑλληνικῆς τέχνης· ὁ καλλιτέχνης ἐγένετο σκιδὸς ἀγιογράφος, ἔχων προδικεγεγραμμένην ὑπὸ τῶν κηλογέρων τὴν μορφήν καὶ τὴν ἔκφρασιν, διότι τὸ ἰδεῶδες κάλλος, ἐφ' οὗ στηρίζεται τῆς μεγάλῃς Ἑλλάδος ἡ ζωὴ, εἶνε παγίς ἦν ἔστησεν ὁ διάβολος, ἵνα ἀποπλανήσῃ τὸν ἀνθρώπον ἐκ τῆς ὁδοῦ τῆς σωτηρίας! Ὁ Χριστὸς—ἄν τὸ πιστεύσητε!—εἰκονίζετο δυσειδής· μᾶτην ὁ ἅγιος Ἀύγουστίνος ἔλεγεν: «Ἦτο ὠραῖος ἐν τῷ πστήθει· τῆς μητρὸς του, ὠραῖος ἐν τῇ ἀγκάλῃ τῶν συγγενῶν του, ὠραῖος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ὠραῖος ἐν τῷ τάφῳ».²

Οὐχ ἦτον μεθ' ὅλον τὸ σκότος τοῦτο καὶ τὴν ἀπὸ τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀληθείας ἀποπλάνησιν, ἐγκαίρως ἤρξατο ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ δικνοίῃ ὑπόκωφός

¹ Κατὰ τὴν μάλλον διαδεδομένην παράδοσιν τὴν ἐπιφανῆ ταύτην βιβλιοθήκην ἀπετέφρωσεν ὁ καλῖφις Ὁμάρι.

² Louis et René Ménard. Tableau historique des Beaux Arts etc. σελ. 11.

τις ἀναθρασμός. Ἀπὸ τοῦ Ἰ' αὐτοῦ αἰῶνος ἡ Ἰταλίαι, ἀπατωμένη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος, πιεζομένη ὑπὸ τοῦ κλήρου, κατασπαρτατομένη ὑπὸ τῶν δεσποτῶν τῆς, ἀποφασίζει τὴν σύστασιν κοινοτήτων, ἐλευθέρων πόλεων, καὶ ὀνειροπολεῖ μίαν τινα ἐλευθερίαν. Δύο βραδύτερον αἰῶνας ἐπιφαίνεται ὁ μοναχὸς Πέτρος Ἀβελάρδος, ὅστις ρίπτει τὴν πρώτην αὐτοῦ φωνὴν τῆς ἀναγεννήσεως ἀκτῖνα. Καταλιπὼν τὴν μονὴν τοῦ ἁγίου Διονυσίου, ἔδρασε περὶ τοὺς Πικρισίους τὸν πρῶτον καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ συγκαλῶν τὰ πλήθη ἀποπειρᾶται νὰ διδάξῃ κριτικὴν καὶ καλλιθησίαν. «Τὸ Εὐαγγέλιον, ἔλεγε, δὲν ἀνήκει εἰς τόπον ἢ χρόνον, ἀλλ' εἰς πάντα χρόνον καὶ χώραν, εἶνε αἰώνιον Εὐαγγέλιον.—Ὅπου τὸ πνεῦμα τοῦ Κυρίου, ἐκεῖ καὶ ἡ Ἐλευθερία. Ὁ πκτήρ ἐπέβλεπε τὸν Νόμον, ὅστις εἶνε φόβος καὶ δουλεία· ὁ υἱὸς τὸν Λόγον, ὅστις ἔστι Σοφία· τὸ ἅγιον Πνεῦμα προσφέρει τὴν ἐλευθερίαν, ἣτις εἶνε ἀγάπη». ¹ Ἴσως πρῶτον τότε ἐλάλει τὴν ζεῖδιωρον καὶ γλυκυτάτην ταύτην γλῶσσαν ὁ χριστιανισμὸς, οἱ δὲ λόγοι οὗτοι καταλυμδάνουσιν ἀμέσως καὶ βαθύτατα τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐν ἸΔ' αἰῶνι ἔρχεται ὁ Δάντης, περιλαμβάνων ἐν τῇ θείᾳ του κομωδίᾳ τοὺς τρεῖς κόσμους, τελειοποιῶν καὶ μεταμορφῶν τὸ φανταστικόν του κράτος, ἐπιζητῶν νὰ ἐξυθρωπίσῃ τὸν μεσαιῶνα. Ὁ ἐρατεινὸς Πετράρχης, ἀποπειρᾶται νὰ ἐκθάρσῃ τὴν κλασικὴν ἀρχαιότητα, προσκαλεῖ Ἑλλήνας διδασκάλους, ἀλλὰ δὲν εὐρίσκει μαθητὰς, καὶ δακρύων κατασπάζεται τὸν Ὀμηρον, χωρὶς νὰ δύναται νὰ τὸν ἀναγινώσκῃ. ² Τέκνον γνήσιον τοῦ Ῥωμαίου λαοῦ, υἱὸς οἴνου πώλου καὶ φίλος τοῦ Πετράρχου ὁ Ῥιένζης, φωνάζεται ἐν τῇ φλογερᾷ δικνοίᾳ του τὴν ἀνασύστασιν μιᾶς Ῥωμαϊκῆς δημοκρατίας. Ἐπωρεληθεὶς τῆς ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἀπουσίας τοῦ Πάπα Κλήμεντος Γ', κηρύσσει κατὰ τῶν τιμαριούχων ἀπηνῆ πόλεμον, ὁ δὲ λαὸς ἀναγνωρίζει ἐν μιᾷ στιγμῇ τὸν ἐλευθερωτὴν του καὶ τὸν προχειρίζεται δῆμαρχον. Ἀδιάρρορον ἔν Ῥιένζης ἦτο, ὡς ὁ ἡμέτερος Δημοσθένης, μᾶλλον λόγιος καὶ ῥήτωρ ἢ πολιτικός. Ἀπώλετο ἐν μιᾷ ὀχλαγωγίᾳ, ἀλλ' ἔρριψε τὰ σπέρματτα τῆς ἐλευθερίας, ἅτινα δὲν ἔπεσαν εἰς πετρώδη γῆν. Ἡ Ἰωάννα δ' Ἄρχ ἀναθάλπει τὴν 30 Μαΐου 1431 τὴν πυρὰν, ὑπερυψηλομένη τῶν ἐλευθεριῶν τῆς ἐκυτῆς πατρίδος.

Ἄλλο τέκνον τοῦ λαοῦ, ὁ Φλωρεντῖνος μοναχὸς Ἰερώνυμος Σαβοναρόλης, ἀπελπισθεὶς ἐκ πάντων ἐπακαλεῖτο τοὺς Γάλλους εἰς ἀπελευθέρωσιν τοῦ λαοῦ του. Ἡ δὲ πύξυς ἐγένετο εἶπεν ἀγκυπῆσαι τὸν λαὸν ἐκείνον! «Ὁ Φλωρεντῖνα, ἔλεγε, διὰ σὲ ἐγενόμην περὶ ῥῶν. . . Οὐαὶ Θεέ μου! Εἶμι κεν ὑπερλὸς δι' αὐτὸν τὸν λαόν». Ὡς μόνον ἔχων ὄπλον τὴν εὐγλωττίαν του, ἤλπισε τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἰταλίας, καὶ ἐργαζόμενος πρὸς τοῦτο πάσῃ δυνάμει ἀνήλθε τὸν Μάιον τοῦ 1493 τὴν πυρὰν. Ὁ Σαβοναρόλης ἦτο δια-

1 Michelet. Histoire de France au XVI siècle. Renaissance. Paris 1855 σελ. LXIII.

2 Δεσφθι σελ. LXVII.

πυρος καὶ ἐμπνευσμένος πκτριώτης, ἀληθῆς ὑπηρετής τοῦ Χριστοῦ· ἀλλ' οὐδ' αὐτὸν πολὺ κκετενόησεν, οὐδὲ τῆς ἐποχῆς του τὰς τάσεις καὶ τὸ πνεῦμα. Κατακρίπτων πρὸ τοῦ φανκτικοῦ καὶ ἴσα ἐμπνευσμένου ὄχλου τὰ εἰδῶλα τῶν ἐθνικῶν, καταδικάζων τοὺς μεγάλους τῆς δικνοίης ἐργάτας, τῶν ὁποίων ἀκριβῶς τότε τὸ ζωογόνον πνεῦμα ἤρξατο ἠλεκτρίζον τὸ ἐκνευρισμένον κοινωνικὸν σῶμα, ἐπέφερον ἀσυνείδητον τραῦμα καὶ ἐχαλάρου τὴν πρόοδον τῆς ἀναγεννήσεως. Διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ γλυκυτάτου Ἰησοῦ, διὰ τοῦ φωτὸς τῆς ἐκταρείτης ἑλληνικῆς ἀρχαιοτήτος ἠδύνατο ὁ Σκβοκαρόλης νὰ ἐνθουσιάζῃ τὸν συντρακσσόμενον Ἴταλικὸν λαὸν, νὰ διαλύσῃ τὰ σκότη, καὶ ν' ἀνέλθῃ ἴσως πάλιν τὴν πυρὰν, ἀλλὰ συνέχων ὀλιγωτέραν πικρίαν καὶ ἐλπίζων πλειότερα.

Γ.

Ἐίχε τότε καταλυθῆ τὸ βυζαντινὸν κράτος. Μεθ' ὅλην τὴν κατάπτωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἡ βυζαντινὴ κοινωνία οὐδὲ γαρμμάτων, οὐδὲ τέχνης ἦτο ἀγευστος. Γνωρίζετε τοὺς ἀτυχεῖς ἀγῶνας τῶν αὐτοκρατόρων Κωνσταντίνου καὶ Ἰουστινιανοῦ, οἵτινες ἐφαντάσθησαν καὶ ἐπίστευσαν εἰς τὴν ἀνκκίνισιν μιᾶς κκλλιτεχνικῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἥτις ν' ἀντικαταστήσῃ τὰς ἀρχαίας Ἀθήνας. Ἦσαν ἀτελεσφόρητοι οἱ ἀγῶνες οὗτοι, διότι τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐδέσμευον καὶ ἐχαλιναγώγουν αἱ προλήψεις καὶ ὁ χριστιανικὸς φανκτισμὸς. Ἀλλ' οὐχ ἦττον ὁ βυζαντινὸς κκληρος ἐγένετο ὁ θεματοφύλαξ τῆς δούλης Ἑλλάδος, πκρ' αὐτῷ διεσώθη ἀλώβητος ἡ ἱερὰ τῶν ἑλληνικῶν γαρμμάτων κκληρονομία, αὐτὸς ἦτο ὁ εὐγενὴς ἀπόστολος τῆς ἐν Ἴταλίᾳ ἀναγεννήσεως. Ἐν τῇ βυζαντινῇ ποιήσει δὲν ἀπκκνῶσι μεγάλα ἔργα, ἡ δὲ φανκσιὰ τῶν ποιητῶν τοῦ Βυζαντίου δὲν ὑπεκκίετο ὑπὸ μεγάλων ἀγῶνων καὶ ἐλπίδων ἐθνικῶν. Ἐπερυγίξεν ὅμως ἡ ἑλληνικὴ τότε διάνοια περὶ ἄλλον τινα ἰδεώδη κόσμον, ὁ ὁποῖος τῇ ἐνέπνεε τραφερὰ ἐλεγεία καὶ ἐπιγράμματα, ἀβροὺς ἐρωτικοὺς στίχους. Οἱ στίχοι οὗτοι ἀπετέλεσαν τὴν Ἀρθολογίαν καὶ τὰ Ἀνακρεόντεια, ἅτινα ἀληθῶς ἐπὶ τρεῖς ὅλους αἰῶνας ἀπέδιδον οἱ σοφοὶ εἰς τὸν θελκτικὸν γέροντα ποιητὴν τῆς Τέω, καὶ ἀνεμίμνησκον τοὺς Πτολεμαϊκοὺς χρόνους.

Τὴν ὑπὸ τοὺς βυζαντινοὺς αὐτοκράτορας πνευματικὴν κίνησιν ἀντιπροσωπεύουσιν ἔν τε τοῖς γράμμασι καὶ τὰς ἐπιστήμησι πλεῖστοι ἄνδρες, τῶν ὁποίων καὶ σήμερον ἔτι τὰ ὀνόματα ἀναγράφει μετ' ἐνδικφερόντος ἡ ἱστορία. Ὁ Εὐστάθιος, ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, ὑπεμνημάτιζεν ἐν ΙΑ' αἰῶνι τὸν Ὅμηρον, ἐνῶ πολὺ πρότερον κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ὁ αὐτοκράτωρ Φλακίος Κλαύδιος Ἰουλιανός, ὁ ἀποστᾶτης ἀνεψῖς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, φιλόσοφος ἄμα καὶ ποιητής, ἔγραφεν ἐπιστολάς πρὸς τοὺς πολίτας τῶν Ἀθηνῶν, πολιτικὰς σατύρας καὶ ἐπιγράμματα. Ὁ Ἐφέσιος ἐπί-

σκοπος Ἑλλάδος Ἡλιόδωρος συνέτασσαν ἐπὶ Μεγάλου Θεοδοσίου τοὺς ἔρω-
τας τοῦ Θεαγένους καὶ τῆς Χαρικλείας, μυθιστορίαν, τὴν ὁποίαν διέκρινεν
ἢ ἀκριβῆς τῶν χαρκατήρων διχτύπως καὶ ὁ ἠθικὸς σκοπός. Ὁ χρονογρά-
φος μοναχὸς Ἰωάννης Ζωναρᾶς ἐν ΙΒ' αἰῶνι συνηρηολόγει λεξικόν¹ ὃ πα-
τριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Φώτιος ἐσχολίαζε τρεῖς πρότερον αἰῶνας
τοὺς Ἑλλήνας συγγραφεῖς. Ὁ Νικήτας Ἀχομινάτος Χωνιάτης καὶ οἱ αὐ-
τοκράτορες Ἰωάννης Καντακουζηνὸς καὶ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος
ἔγραψαν ἱστορίαν² τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ τὸν πολιτικὸν βίον περιελάμβαν-
εν ἐν τῇ Ἀλεξιάδι τῆς ἠ ποιητικῆς του θυγάτηρ Ἄννα, ἡ σύζυγος τοῦ
Νικηφόρου Βρυενίου. Δύο ἄλλαι βασίλισσαι, ἡ αὐτοκράτειρα Εὐδοκία Μα-
κροβολίτισσα, θυγάτηρ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ σύζυγος τοῦ Δούκα, συν-
έταττε τὴν *Ἰωνίαν*, ἱστορικο - μυθολογικὸν λεξικόν, ἡ ἄλλη Εὐδοκία, ἡ
ῶρακι καὶ δυστυχῆς κόρη τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου Λεοντίου, ἀπεπεράτου
ἐμμέτρως τὴν παρὰ τοῦ Πελαγίου Πατρικίου ἡμιτελεῖ βιογραφίαν τοῦ Ἰη-
σοῦ, καὶ μετέφερον εἰς στίχους τὰ ὀκτώ πρῶτα βιβλία τῆς Παλαιᾶς Δια-
θήκης. Ἡ φιλοσοφία, καίτοι ἐστερεῖτο αὐθυποστάτου παρκαγωγινοῦ βίου,
εἶχε τὰς ἑαυτῆς σχολὰς καὶ τοὺς ἀντιπροσώπους. Ὁ Μιχαὴλ Ψελλὸς καὶ
ὁ Εὐστράτιος ὑπεμνημάτιζον τὰ φυσικὰ καὶ τὰ ἠθικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους.
Ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνὸς ἔγραψε περὶ ὀρθοδόξου πίστεως.¹

Βαθῶς εἶχον συγχινήσει τὴν ὀργῶσαν τότε Εὐρώπην αἱ περιπέτειαι τῆς
Κωνσταντινουπόλεως. Πενταχοῦ προσεδέχοντο φιλίως τοὺς δυστυχεῖς Ἑλ-
ληνας μετακίνας, προσέβλεπον αὐτοὺς μετὰ τινος σεβασμοῦ, τὸν ὁποῖον
ἐνέπνεεν ἡ δυστυχία καὶ ἡ ἰσχύς ἦν ἐπηγγέλλοντο ἀποστολή. Εἰς τὰς χεῖ-
ρας ἔφερον βιβλία, εἶχον πειθῶ καὶ μέλι εἰς τὸν λόγον, τὸ πνεῦμα ἐγκρα-
τῆς γνώσεων, ὧν τινων ἡ Εὐρώπη ἀνήσυχος ἐπέζητει τὰ μυστήρια, ἐκ-
καιομένη ὑπὸ μεγαλοφυῶν τοῦ πνεύματος ἐργατῶν, ὡς ὁ ἄβρὸς Πετράρ-
χης. Καὶ ἡ ὀλιγάριθμος ἐκείνη χορεία τῶν πτωχῶν ἐξορίστων κατίσχυσεν
ὅπως ὠθήσῃ τὴν ἀνθρωπότητα πρὸς τὴν πρόοδον καὶ εἰς νέαν πνευματι-
κὴν ἐργασίαν.

Ἡ δυστυχία συνετίζει τὸν ἄνθρωπον. Οἱ Βυζαντινοὶ ἐλησιμόνησαν τὰς
παροικιώδεις μικροφιλοτιμίαις των, τὰς ἀνεξάντλητους καὶ ἀγόνους θεω-
ρητικὰς συζητήσεις, ἐλησιμόνησαν ὅτι ἐν Εὐρώπῃ συνανεστρέφοντο σχισμα-
τικοὺς, ἐνθυμήθησαν μόνον ὅτι εἶνε ἐν χριστῶ ἀδελφοὶ των, καὶ ἴσως ἴσως
ἐγένοντο μάλλον Ἑλλήνες, ἀπ' ἧς ἐγκατέλειπον τὸ βυζαντινὸν κράτος.
Ἀπειρῶς μὲ συνεκίνητε, καὶ μετὰ πολλοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἀπεστῆσαν μίαν
σελίδα τοῦ σοφοῦ Ἐκζέρου,² ἐν ἣ ἀναγράφει ἐν ἀληθῶς φιλελληνικῶ πνεύ-
ματι τὰς ἐν ταῖς αὐλαῖς τῆς Ἑσπερίας περιπλανήσεις τοῦ αὐτοκράτορος
Μανουὴλ Παλαιολόγου, ὅτε ὀλίγα ἔτη πρὶ τῆς πτώσεως αὐτῆς ἐκινδύ-

1 Α. Πολυζοῦδου τὰ Νεοελληνικά κτλ. Τόμ. Α' σελ. 258—279.

2 E. Egger. L' hellénisme en France κτλ. Tom. Ier Lesson V.

νευεν ἡ Κωνσταντινούπολις ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τοῦ Βαγιαζήτ. Ἄρκιος τὴν μορφήν, ἐφ' ἧς ἦτο ἐπιγεχυμένη εὐγενῆς μελαγχολία, σοφὸς τὸ πνεῦμα, Ἕλληνα τὴν καρδίαν ὁ δυστυχῆς βασιλεὺς, διάκτυρος λάτρης τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, πεφωτισμένος χριστιανὸς, περιπαθέστατος ἐπιστολογράφος, περιέρχεται τὴν Ἀγγλίαν καὶ Γαλλίαν θαμβῶν διὰ τοῦ θελκτικοῦ, ἀβροῦ καὶ μεγαλοπρεποῦς ἔμα λόγου του τὴν αὐλὴν Καρόλου τοῦ Γ'. Ἐίνε ἐπίτιτος ὁ Ἕλληνα βασιλεὺς, καὶ ἐπικαλεῖται τὴν συνδρομὴν τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν ὑπὲρ τῆς δικασώσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ. Περὶ τοῦτο ἐπετὺριζε τὸ ἀπατηλὸν δειρὸν ἢ ἐνθουσιώδης ζωὴ τοῦ πλάνητος Παλαιολόγου, πρὸς τὴν χιμαρικὴν ταύτην ἐλπίδα προσηλώθησαν πάντες οἱ πόθοι, οἱ εὐγενεῖς παλμοὶ τῆς ἑλληνικωτάτης νεότητός του. Καὶ δὲν ἦτο ὁ μόνος ἐλπίτας ἐπὶ τῶν συμπαθειῶν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ κόσμου. Ὁ ἐκ Πελοποννήσου Ἰσιδώρος ἔγραπεν ἐν Ἰταλίᾳ λατινιστὶ περιπεθῆ πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Δύσεως ἐπίκλησιν, ὅπως ὀπλισθῶσι κατὰ Μεχμέτ τοῦ Β'. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βησσαρίων, ὁ παρατὰς εἰς τὰς συνόδους τῆς Φερράρας καὶ Φλωρεντίας, πρὶν ἔτι μάλιστα ἐκλατινισθῆ γενόμενος τῷ 1499 ἐπίσκοπος Τουσκούλου, δὲν ἐπέτυχτο ἀγωνιζόμενος ὅπως ἐπιτύχη γενικὴν τῆς Εὐρώπης συμμαχίαν ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς.¹

Πρὸ τῆς ἀλώσεως ἔτι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Βαλαάμ, ὁ Λεόντιος Πιλάτος καὶ ὁ Δημήτριος Θεσσαλονικεὺς ἀναφέρονται ὡς οἱ πρῶτοι μυσταγωγοὶ, οἱ εἰσαγαγόντες τὸν Δάντην, Πετράρχην καὶ Βοκάκιον εἰς τὰ μυστήρια τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας. Ὁ Ἐμμανουὴλ Χρυσολωρᾶς, τελευταῖος τοῦ 14 αἰῶνος, ἀβρὸς καὶ πολυμαθὴς, δικπεπιστευμένος ὡς Πρεσβυτῆς τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου πρὸς τῆ Ἐνετία, ὅπως ἐπικαλεσθῆ τὴν συνδρομὴν τῆς κατὰ τῶν Τούρκων, ἐνέπνευσεν ἔρωτα θερμὸν πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Ἐίνε αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ Χρυσολωρᾶς, ὅστις βραδύτερον ἐκλήθη πρὸς τῶν Φλωρεντίνων ἵνα διδάξῃ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐν Φλωρεντίᾳ, καὶ κατόπιν ἐν Μεδιολάνοις καὶ Παυίᾳ. Ὁ Ἰωάννης Ἀργυροπούλος, ἐξ ἐπιφανοῦς τοῦ Βυζαντίου οἴκου, ἐγένετο ἐν Παυίᾳ διδάσκαλος τοῦ ἰσχυροῦ τῶν Μεδίκων ἀντιπάλου Πάλλα Στρώττη, καὶ ἐδίδάξεν ἐπὶ δεκαετίαν, ἀρχὸντος τοῦ Κοσμᾶ Μεδίκου, ἐν Φλωρεντίᾳ τὴν φηγορικὴν καὶ τὴν κατ' Ἀριστοτέλην φιλοσοφίαν. Πρὸς τῷ Ἀργυροπούλῳ τούτῳ ἐμαθήτευσεν ὁ Ἰωάννης Ρεῖχλίνιος, ὁ γερμανὸς ἐπίσκοπος, ὅστις πρῶτος εἰσήγαγε τὰς ἑλληνικὰς σπουδὰς ἐν Γερμανίᾳ.²

Τὸν θαθὴν λόγον τοῦ σοφοῦ Θεοδώρου Γαζῆ ἤκουσεν ἡ Μαντουά, ἡ Ρώμη καὶ ἡ Φερράρα, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἵδρυσε πανεπιστήμιον καὶ ἀνεδείχθη ὁ πρῶτος αὐτοῦ πρύτανης. Ὁ Ἰωάννης Βησσαρίων, ὁ ἀποστατήσας μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδου ὑπὲρ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνώ-

1 Κ. Παπαρηγοπούλου Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους. Τόμος Ε' σ. 486 καὶ ἐξῆς.

2 Πρὸς Παπαρηγ. ἐνθα ἀνωτέρω.

σεως, ἐδίδαξε τὴν Πλατωνικὴν φιλοσοφίαν ἐν τῷ πεφημισμένῳ Πανεπιστημίῳ τῆς Βονωνίας. Ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ σοφοῦ τούτου ἱεράρχου συναπετελέσθη βράδύτερον ἐν Ῥώμῃ ἑλληνικώτατον κέντρον, ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνες λόγιοι μετανάσται ἀνεπτυσσον διάφορα φιλοσοφικὰ καὶ φιλολογικὰ ζητήματα, ἀναζωπυροῦντες τὸν πρὸς τὰς ἑλληνικὰς σπουδὰς ὄργανισμόν. Ἐκεῖ συναντῶμεν, ὡς καθηγητὴν τῆς ῥητορικῆς καὶ φιλοσοφίας, τὸν Γεώργιον Τραπεζούντιον, τὸν ὁποῖον ἡ σύγκλητος τῆς Ἑνετίας εἶχεν ἀνακηρύξει ἐκυτῆς πολίτην καὶ ὄν τινα, ἐκτὸς τῆς Ῥώμης, ἤκουσεν ἢ τε Πατρυίκα καὶ ἢ Βικεντία.

Δ'.

Οὗτοι ἦσαν οἱ πρόδρομοι τῆς μεταγενεστέρης καθολικῆς μεταναστεύσεως. Ἐν Ἰταλίᾳ ἀνεῦρον τὸν μέγαν ἐκεῖνον καὶ ὑπόκωρον ἔτι κοινωνικὸν καὶ πνευματικὸν σάλον, ὅστις εἰργάζετο καὶ προήγγελλε τὴν ἐν ΙΣΤ' αἰῶνι Ἀναγέννησιν. Ἦσαν, χωρὶς κἄν νὰ τὸ γνωρίζωσιν, οἱ δρατικώτεροι ἐργαταί, οἵτινες μετὰ τῶν ἄλλων προδρόμων τῆς ἀναγεννήσεως, τοῦ Ἀβιλάρδου, Δάντου καὶ Σαβοναρόλη ὑπέστραψαν τὸ σκοτεινὸν καθεστῶς. Ἡ Φερράρα ὑπὸ τὸν οἶκον τῆς Ἐστῆς, ἡ Ῥώμη ὑπὸ τοὺς λογίους Πάπας, τὸ Μεδιόλανον ὑπὸ τοὺς Σφόρτζα, ἡ Πατρυίκα, ἡ Ἑνετία ἦσαν τοσαῦτα κέντρα πνευματικῆς φωτός. Ἡ Φλωρεντία, ὑπὸ τὸν Ἰωάννην καὶ μάλιστα τὸν Κοσμῶν τῶν Μεδίκων, ἦτο τὸ κέντρον πάσης ταύτης τῆς ἀναμορφωτικῆς ζωῆς. Ἐν αὐτῇ, πρὶν τὸ κωδωνοστάσιον, δεῖκνυται τὸ θρονίον, ἐφ' οὗ συνείθιζε ν' ἀναπαύηται ὁ Δάντης ἀπωτέρω ἢ κατοικία τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου ἐπιγραφὴ τις σημεῖοί τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἐζήτησε καὶ ἀπέθανεν ὁ Μακιαβέλης ἐπὶ τῆς πλατείας τῆς ἐκάθῃ ὁ Σαβοναρόλης ἐν αὐτῇ ὁ Γαλιλαῖος ἀνεκάλυψε τῆς γῆς τὴν κίνησιν καὶ ὁ Cimarube ἐδίδαξε τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης.¹ Ἐν Φλωρεντίᾳ ἐπολεμήθη δεινῶς ὁ μεσαίων. Ἐν αὐτῇ μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Βυζαντίου, ἐδίδαξεν ὁ Ἀνδρόνικος Καλλίνικος καὶ ἐμαθήτευσεν ὁ Ἄγγελος Πολιτιανός. Αὐτὴ ἤκουσε τὰ φιλοσοφικὰ δόγματα τοῦ Ἀθηναίου Δημητρίου Χαλκοκονδύλη, πρὶν ἢ μετακκλήσῃ αὐτὸν ὁ εὐμυσοσ τῶν Μεδιολάνων δούξ Φραγκῆτος Σφόρτζας. Ἡ Φλωρεντία, κατὰ τοὺς χρόνους μέχρι τῶν ὁποίων ἀνάγομαι, εἶνε αἱ Ἰταλικαὶ Ἀθῆναι τῶν Μεδίκων, ὡς ἐκεῖνοι τοῦ Περικλέους.

Ἡ ὥρική, ἡ μεγάλῃ καὶ ἐκπολιτιστικῇ Ἑλλάδι ἀνέτελλε πάλιν ἐν πάσῃ αὐτῆς τῇ μεγαλειότητι καὶ τῷ φωτί. Τὰ ἀριστουργήματα τῶν ποιητῶν καὶ λογογράφων τῆς μεταφραζόμενης λατινιστῆ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Βυζαντίου ἀποστόλων ἐπέχεον πλεῖστον ὁσημέρῃ φῶς, καὶ ἐπεσπῶντο τῆς ἠλεκτριθεΐσης Ἰταλίας τὴν ἀγάπην καὶ τὸν θυμιασμόν πρὸς παρελθόν, ὅπερ ἐπεζήτηε πάσῃ θυσίᾳ καὶ δυνάμει νὰ ἐπανακαταστήσῃ. Ὁ καρδινα-

1 Louis et René Nénard. Ἐνθα καὶ ἀνωτέρω. Ecole de Florence.

λιος Μπέμπο άπεγοητεύετο εκ τής άναγνώσεως τών εκκλησιαστικών του βιβλίων και τὰ άπέριπτε, διότι δέν ησαν γεγραμμένα εν τή γλώσση του Ευριπίδου· ή κόμησσα Ιωάννα τής Πλακεντίας, ήγουμένη τών Βενεδικτιών του αγίου Παύλου, προσεκάλει τον Corrage, ίνα τή γραφή ως τοιχογραφίαν του έντευκτηρίου τής Μονής της τήν Άρτέμιδα εν άρματι, φερόμενν υπό ελάφων. Ο Ααυρέντιος τών Μεδίκων άποστέλλει τον Ιωάννην Αάσκαριν εις Άνατολήν όπως αγοράση χειρόγραφα και μνημεία τής ελληνικής τέχνης, τον μέγαν έκεινον Αάσκαριν, τον πρεσβευτήν Λουδοβίκου του ΙΒ' και Φραγκίσκου του Α' εν Ένετίχ, όστις επί του Πάπα Λέοντος διηύθυνεν εν Ρώμη ελληνικήν σχολήν. Ο Σφόρτζας τών Μεδιολάνων έμπιστεύεται τήν ελληνικήν άγωγήν τής ήγαπημένης του κόρης Ιπολύτης εις τον αδελφόν του Ιωάννου Κωνσταντίνου Αάσκαριν, όστις χάριν τής εσφοουs μαθητρίας του γράφει ευμέθοδον γραμματικήν. Εις τον Φίλελφον άνατίθησιν ο Κοσμάς Μέδικος τήν έντολήν όπως φέρη εκ Κωνσταντινουπόλεως ελληνικά βιβλία. Είνε πυρετώδης εποχή, κινουμένη υπό ταχυτέρας του άτμου δυνάμεως, του ένθουσιασμοϋ. Ο Φίλελφος επανέρχεται ευτυχής εν Φλωρεντία, διότι κομίζει ελληνικά χειρόγραφα διά τής μιας χειρός και τής έτέρας οδηγεί ελληνίδα σύζυγον, τήν θυγατέρα του Ιωάννου Χρυσολωρξ. Τότε αναζητηθείσαι επανείδον τδ φως, ίνα ισχυρώτερον τδ άποδώσωσιν, αί ποιήσεις του Καλλιμάχου και Πινδαρου, τὰ συγγράμματα του Ξενοφώντος, Διοδώρου, Πλάτωνος και Λουκιανου. Η σπουδή αυτών άπό τών άρχόντων εισχωρεί βεθμηδόν και εν τῷ λαῷ.

Άλλά τήν Άναγέννησιν του ελληνικού πνεύματος κυρίως υπεβοήθησεν ή ανακάλυψις τής τυπογραφίας. Τδ έργαστήριον τών Άλδε εν Ένετίχ ητο ή ευεργετικωτέρα τής ανθρωπότητος επιχείρησις. Τὰ αρχαία χειρόγραφα, άτινα πυρετωδώς επολλαπλασίαζον οι μοναχοι, χωρις νά επαρκή ή ανθρωπινή χειρ εις τήν άκάθεκτον τής εποχής ζέσιν, τὰ όποια ή ήμισθήθεια τών πρώτων αντιγραφών προέφθειρε και πολλάκις κατέστρεψεν, άπεδίδοντο εις χιλιάδας άντιτύπων, και, υπό τήν ένδελεχῃ έποπτείαν ελληνών σοφών, όποια συνέγραψαν αυτὰ οι μεγάλοι έργάται τής διανοίας. Ίδου μετά πόσου ένθουσιασμοϋ, μετά πόσης φιλελευθέρου και ειλικρινουs αγάπης, χαιρετῆ ο Μισελέ τήν ανακάλυψιν τής τυπογραφίας : «Ουδεις, λέγει, τόπος ή νάος ή σχολειον ή έθνών συνοδος ενέπνευσέ ποτε εν τή καρδίχ μου τήν θρησκευτικήν συγκίνησιν ήν αισθάνομαι εισερχόμενος εις τυπογραφείον. Ο ποιητής - έργάτης τής Μαγγελτρίας έγνωμάτευσε κάλλιστα : ο Τύπος είναι ή άγία Κιβωτός ! Αί επαναστάσεις τών Παρισίων έδημιουργήθησαν περὶ τον τύπον. Ο πκτήρ μου, τυπογράφος πτῷ 93, έστησε τδ έργαστήριόν του εν τῷ μέσῳ Έκκλησίας, ένθα και υέγεννήθην. Αί άναμνήσεις αυται τής κοιτίδος μου επκνηλθόν μοι ζωηυραι τῷ 1843, ότε ένῷ εδιωκόμην σχεδόν τής εδρας μου, μοι ήμισθη-

ντεῖτο ὑπὸ φρακτικῶν ῥυθμιδύργων καὶ τοῦ λόγου ἢ ἐλευθερία. Τὸ αὐτὸ
 πρὸς τὰς προσηγορίας εἰς τὸν τύπον· ἐπνευστικὴ ἐπὶ τὴν πίεσιν τοῦ ἀτμοῦ.
 Ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ φῶς καὶ πυρίνη δραστηριότης· ἢ θαυμασίη μηχανὴ
 ἀπορροφᾷ τὸν χάρτην καὶ ἀπέδιδε ζώτικας τὰς σκέψεις. Ἡσθάνθη τὸν θεόν,
 ἐνεργακλίστην τὸν βωμὸν ἐκεῖνον. Ἐπικύριον ἤμην νικητῆς¹. Ἀληθῶς
 ἢ Ἑλλάς, ἢ λησμονηθεῖται καὶ δούλη Ἑλλάς, περιπτυσσάμενη τὸν βωμὸν
 ἐκεῖνον τὸν ἄγιον τῶν Ἄλδε, ἐνίκησε τὸν ἀμυθῆ καὶ δοῦλον μεταίωνα,
 καὶ περισυναγαγοῦσα τὰ ῥιγοῦντα καὶ ἀποπλανώμενα ἔθνη ἐθέρμανεν ἐν
 τῷ τῆθει, ἐγαλοῦχησε διὰ τοῦ γάλλου τῆς σοφίας τῆς, καὶ ἐνεφύσησεν
 αὐτοῖς τὸ θεῖον πνεῦμα τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ἐλευθερίας.

Ε΄.

Φυλλομετρῶν τὰ διάφορα βιβλία, ἔτινα μὲ ὀδηγοῦσιν εἰς τοῦ θέματός
 μου τὴν ἐκτύλιξιν, πολλὰκις ἔστην σκεπτόμενος ὅτι εὐεργετικὸς τινος πε-
 πρωμένου ἢ ἰσχύς ἔφερον εἰς πέρας τοσαῦτα μεγάλα γεγονότα, ἵνα ὧσι
 τῆς καθολικῆς τῆς ἀνθρωπότητος ἀναμορφώσεως οἱ γιγαντιαῖοι πηράγον-
 τες. Ὁ πολιτικὸς βίος τοῦ Βυζαντίου, κατὰ τὸν τελευταῖον πρὸ τῆς ἀλώ-
 σεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως αἰῶνα, οὐδὲν στοιχεῖον περιελάμβανε δυ-
 νάμενον νὰ ἐγγυηθῇ αὐτῷ βίον μακρὸν καὶ ἀνταποκρινόμενον εἰς τὸ μέγα
 τοῦ ἑλληνικοῦ ὄνομαιος παρελθόν. Τίς οἶδεν ἂν, τὸ ἐροῦν τὴν ἀνθρω-
 πότητα θεῖον πνεῦμα, ἀναγνωρίζον ἐν τῷ σύμπαντι μίαν μεγάλην ὁμοίαν
 καὶ ἀδελφῶν πλυσμάτων οἰκογένειαν, εἶχεν ἀπορραίσσει νὰ ἀποθάνῃ τὸ
 Βυζάντιον, ἵνα θνήσκοντος αὐτοῦ ἀναγεννηθῇ ἢ Ἑλλάς, μεθ' ὅλου τοῦ
 γοήτρου καὶ τῆς ἀκτινοβολίας τῆς, ὅπως ἐξυκολουθήσῃ τὴν εὐγενῆ ἐκ-
 πολιτιστικὴν ἀποστολήν τῆς.

Ἡ ἑλληνικὴ ποίησις καὶ ἡ φιλοσοφία ἀπεκάλυψαν τὴν ἐλευθερίαν ὑπὸ
 τὴν φωτεινότερην καὶ μᾶλλον ἀληθῆ αὐτῆς εἰκόνα. Ἡ ἑλληνικὴ τέχνη,
 ἢ ἀπείριστος καὶ φυσικὴ, ἀνεβίβαστε τὸν νοῦν πρὸς εὐρύτερον ὀρίζοντα, ἐν
 τῷ ὁποίῳ ἐπιπλεῖ ὁ θεὸς, ὁ θεὸς τοῦ Ὀλύμπου ἢ τοῦ Γολγοθα, ἀλλὰ
 θεὸς πάντοτε τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀγάπης. Ὑπερ τὰ ἑλληνικὰ γράμ-
 ματα — πιστεύει ὁ Μισελῆ² — ἡ τέχνη ἐπέφερε τὸ καριώτερον κατὰ
 τοῦ ἀρχαίου συστήματος τραῦμα. Οἱ ἀναμορφωτικὴ τῆς ἐκκλησίας, οἱ πα-
 τῆρες τῶν Συνόδων, κηρύττοντες τὴν πυρὴν κατὰ πάντων, τῶν ὁποίων ἢ
 πίστι· διέφερον τῆς ἐκυτῶν, δὲν ἠδύναντο νὰ κατνοήσωσι τοὺς βαθεῖς
 καὶ μυστικοὺς δεσμούς, οἵτινες στενῶς συνέχουσι τὰς διαφόρους ἐλευθερίας
 τάσεις τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος· ὁπόσον ἐπιτυχῶς ἠδύναντο νὰ ἐπιδράσῃ
 ἢ τέχνη ἀπελευθερουμένη ἐπὶ τῆς φιλολογικῆς καὶ φιλοσοφικῆς ἀπελευ-

¹ Σελ. 207.

² Σελ. LXXIV.

θερώσεως. Ταχέως κατενόησαν, ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αὐτοῦ αἰῶνος, αἱ ἐλεύθεραι τῆς Ἰταλίας πόλεις τὴν στενὴν ἀδελφότητα τῆς τέχνης μετὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς πατρίδος, καὶ διετύπων τούς ἀγῶνας αὐτῶν ἐν μαρμαρίνοις ἀναγλύφοις, ἄτινα, καίτοι ἄμορφα καὶ ἀκαλαίσθητα, ἀναπαρίστων οὐχ ἦττον τὰς σκηνὰς τῆς ζωῆς ἐνὸς λαοῦ. Ἡ Βενετία ἀπὸ τοῦ Γ' αἰῶνος ἐγένετο τὸ κέντρον τῶν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καλλιτεχνῶν. Δὲν ἦσαν οὗτοι γλύπται ἢ ζωγράφοι ἐπῆξιοι τοῦ ὀνόματος τοῦ καλλιτέχνου, ἀλλ' ὅπωςδ' ἦποτε ἀρκεῖ ὅτι ἦσαν πολλῶ ὑπέρτεροι τῶν ἐν τῇ Δύσει συναδέλφων αὐτῶν. Οἱ πικτέρες τῆς ζωγραφίας ἐν ΙΓ' αἰῶνι, ὧν γνωστότερος ὁ Cimabue, ἐμαθήτευσαν παρ' Ἑλλησι διδασκάλους. Ἑλλην ἀρχιτέκτων — ὁ Βουσχέτος — ἠχοδόμησε τὴν Μητρόπολιν τῆς Πίζης, τῆς ὁποίας ἀνάγλυφον, παριστῶν τὸν Ἰππόλυτον θηρεύοντα, ἐθαύμαζον οἱ μεταγενέστεροι αἰῶνες.

Ἐλευθερία καὶ ἀλήθεια! Ἰδοὺ τὸ μαγικὸν ἄσμα διὰ τοῦ ὁποίου ἡ ἐκθαπτομένη ἑλληνικὴ τέχνη ἐβυζυκάλησε τὴν Ἰταλίαν. Ἐθαμβώθη πρὸ τοῦ κάλλους καὶ κατενόησε διὰ τῆς μελέτης ὅτι τὸ μυστήριον τῆς ἑλληνικῆς χειρὸς ἐναπέκειτο ἐν τῇ ἀναπκραστάσει τῆς φύσεως, ὁποία ζωσα καὶ κινουμένη προσπίπτει εἰς τοῦ ποιητοῦ - καλλιτέχνου τούς ὀφθαλμούς. Πρῶτος ὁ Giotto ἐν ΙΔ' αἰῶνι ἀναλαμβάνει ἐνθους τὴν ἀντιγραφὴν τῆς φύσεως, καὶ γράφων τῆς Παναγίας εἰκόνας ἔχει ὡς πρότυπα ζωηρὰς μορφὰς ὠραίων Ἰταλίδων δεσποινῶν. Ἦτο τὸ πρῶτον σύνθημα τῆς ἐρρωμενεστεράς κατόπιν πάλης κατὰ τῶν ἀρχαίων χριστιανικῶν προλήψεων, πάλης τὴν ὁποίαν βραδύτερον ἔφερον εἰς πέρας ὁ μέγας Βρουνελέσκης διὰ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Παναγίας τῶν Ἀρθέων. Ὁ Βρουνελέσκης εἶχε τὴν ψυχὴν τοῦ Δάντου, τὸ πνεῦμα ἐκείνου πνεῦμα, ὀδηγούμενον ὑπὸ ἄλλης τινὸς Βεατρίκης, τῆς θείας ἀρμονίας τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ ὠραίου. Διάπτωρος ἐραττῆς τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, τῆς ὁποίας τὰ μυστήρια κατενόησε, διότι εὐγλώττως ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἀπεκαλύπτοντο ψυχῇ, ἀνεζήτησε τὴν τελευταίαν ἐμπνευστὴν ἐν τοῖς ἐρείπιοις τῆς Ῥώμης. Τὰς πεδιάδας τῆς ἄλλοτε κοσμοκράτορος, ἐφ' ὧν κητῆρχε σκοτεινὴ ἐρημία, διέτρεχον λησταί, οἱ μισθωτοὶ τῶν Κολλώνα καὶ Ὀρσίνη. Ὁ ἄνθρωπος ἔλειπε, βασιλεὺς τῆς ἐρημίας ἐκείνης ἦτο ὁ ἄγριος βοῦς. Ἡ χλόη εἶρπεν ἐπὶ τῶν ἀρχαίων μνημείων, ἄτινα περιτειχισθέντα εἶχον μεταβληθῆ εἰς φρούρια. Τὰ ἀγάλματα ἔκειντο ἔτι ὑπὸ τὴν γῆν· λουτρώνες ἐκτενεῖς, νεοὶ τινες, χάσματα καὶ λάκκοι, ἰδοὺ ἡ εἰκὼν τῆς Ῥώμης, τὴν ὁποίαν εἶδε καὶ ἀνέπλασεν ἡ μεγάλη τοῦ Βρουνελέσκης διάνοια¹. Ἐπανελθὼν οὕτως ἐμπνευσμένος εἰς Φλωρεντίαν, ἀνχοδόμησε τὴν Μητρόπολιν αὐτῆς, τὸ θαυμάσιον τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἀριστούργημα, τὸ πρῶτον ἀληθὲς ἔργον τῆς ἀπελευθερωθείσης Τέχνης. Καὶ πόσον εἶχε παλαίσει κατὰ τῶν ἀρχαίων τῆς γοτθικῆς

¹ Michelet Renaissance LXXX.

σχολῆς διδασκάλων, πῶσα ἐξουδετέρωσε προσκόμματα, ποῖον ζῆλον καὶ ἀφοσίωσιν κατέβαλεν ἵνα φέρῃ εἰς πέρας τὴν εὐγενῆ καὶ ὠραίαν ἐκείνην σύλληψιν. Ἐνα αἰῶνα βραχύτερον ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ἤγχετο ἵνα ὅταν ἀποθνήσκῃ ὡς τελευταῖον ἀντικείμενον τῆς ζωῆς ἀποχαιρετήσωσιν οἱ σβεννύμενοι ὀφθαλμοὶ τοῦ τῷ ἀριστοῦργημα τοῦ μεγάλου προδρόμου τῆς Ἀναγεννήσεως!

5'.

Εἶχεν ἤδη ἐντελῶς ἀφυπνισθῆ ἡ Ἰταλία ἀπὸ τοῦ σκοτεινοῦ Ἐριάτου, ὅστις τὴν κατέχεν, ὅτε ἀνέτελλεν ὁ χρυσοῦς 15' αἰὼν, ὅστις ὡς ἀληθῆ θρησκείαν καθιέρωσε τὴν καλλιέργειαν τοῦ πνεύματος. Αἱ ἀναμνήσεις τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ῥώμης ἐγένοντο τὸ συμπιθέστερον ὄνειρον, πρὸς τὸ ὁποῖον ἐφέρετο πᾶσα φαντασία, αὐτὸ ἐκίνει τοὺς μᾶλλον ἐλευθερίους καὶ τρυφεροὺς παλμούς. Ἐν πλείστασι ἰταλικαῖς πόλεσι πολλοὶ νέοι, ἐνθουσιώδεις καὶ λόγιοι, συναπεφάσισαν τὴν παλιγενεσίαν τῆς ἀρχαίας Ῥώμης. Ἐπανέλαθον τὸν ἀπλοῦν καὶ πιδῆρη χιτῶνα, τὰ ἦθη καὶ τὴν ἐθνικὴν λατρείαν, συμπαρασύροντες εἰς τὸ μέγα, ἀλλ' ἀπατηλὸν τοῦτο ὄνειρον, πολλούς. Μετὰ τῶν χριστιανικῶν ἐν τῇ τέχνῃ καὶ τῇ ἄλλῃ πνευματικῇ ἐργασίᾳ προλήψων, ἐφοβοῦντο πολλοὶ μὴ συμπαρασυρθῆ καὶ ὁ χριστιανισμός. Ἡ φιλοσοφικὴ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ, τὴν ὁποίαν εἶχον ῥυπάνει οἱ ἀγιογράφοι, ἦς τις διέλυσεν τὸ γόητρον αἱ Σύνοδοι καὶ ἡ ἀμάθεια τοῦ κλήρου, οὐδὲν εἶχεν ἰσχυρὸν ἔρεισμα. Ἡ αὐλὴ τοῦ Πάπα Λέοντος ἦτο τὸ ἐντευκτήριον τῶν σοφῶν καὶ καλλιτεχνῶν ἢ μουσικῆ, τὰ δεῖπνα, ὁ πόντος καὶ ἡ κραιπάλη ἦσαν αἱ συμπαθέστεραι μέριμνα τοῦ Ῥωμαίου ποντίφηκος. Τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν τοῦ Ὀλύμπου ἀναστηλούμενα ἀπεδίωκον τὸν γλυκύτερον θεάνθρωπον, διότι ἡ ζωγραφικὴ τοῦ μεσαιῶνος τὸν ἠθέλησε δυσειδῆ. Ἦτο ὁ αἰὼν, καθ' ὃν ἐκ τῆς σμίλης τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου ἐξήρχετο ὁ Βάκχος καὶ ὁ Ἔρωσ κοιμώμενος, ὁ δὲ Ῥαφαὴλ ἔγραφε τὴν *Φιλοσοφίαν*, τὰς *Τρεῖς Χάριτας* καὶ τὴν *Σχολίαν τῶν Ἀθηνῶν*. Ἀλλ' ἦσαν ἐντελῶς ἀνυπόστατοι οἱ φόβοι τῶν ὑπερμάχων τοῦ χριστιανισμοῦ, διότι τὴν νέαν θρησκείαν συνεκράτουν ἀόρατοι καὶ μυστικοὶ δεσμοὶ, βαθύτατα συνέχοντες τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Ῥαφαὴλ καθιέρου τὸν εὐγενέστατον τύπον τῆς *Παρθένου-Μητρός* τοῦ θεοῦ, ὁ Λεονάρδος δὲ Βίντση, ὁ ὠραῖος υἱὸς τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἔρωτος, ἔγραφε τὸν *Μυστικὸν δεῖπνον*. Ὁ θεὸς-ἄνθρωπος διὰ τοῦ χρωστῆρος τῶν μεγάλων καλλιτεχνῶν ἀνέλαθε τὸ κάλλος, τὸ ὁποῖον ἐν τῇ φάτνῃ, τῇ συνχωγῆ καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἀπεθύμασεν ὁ ἅγιος Λύγουστίνος.

Δυστυχῶς ὅμως ἡ μακρὰ αὕτη περίοδος, κατὰ τὴν ὁποίαν νέοι ἀρχαὶ ἤρξαντο ἐπικρατοῦσαι, κατ' οὐδὲν κερήλλαξε τὴν πολιτικὴν τῶν πραγμάτων κατάστασιν. Ἡ ἀναδιοργάνωσις τῆς Ῥώμης ἦτο θερμουργὸν ὄνει-

ρον, τὸ ὁποῖον ἐξῆψεν ἐπὶ μικρὸν μόνον τῶν ἐνθουσιωδαστέρων τὴν φην-
 τασίαν, ἡ δὲ Ἴταλία, κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα καὶ παρελθόντος αὐτοῦ, κα-
 τετέμενετο πάντοτε εἰς ἀπειρα μικρὰ κράτη, μικρορραδιοῦργα καὶ μικρο-
 φιλότιμα, ἐπιζητοῦντα τὴν ἐπικράτησιν αὐτῶν διὰ τῆς ἐντελοῦς τοῦ γεί-
 τονος ἐξοντώσεως. Ἡ Γαλλία, ἡ Γερμανία καὶ ἡ Ἰσπανία, ἐκκαίμεναι
 ὑπὸ κατακτητικῶν σχεδίων, ἀκολουθοῦσαι καὶ αὐταὶ τὰς τάσεις τῶν χρό-
 νων ἐκείνων, ἐπωφθαλμίων τὴν ὠρχίαν ταύτην ποιητικὴν χώραν, τῆς
 ὁποίας οἱ ἐμφύλιοι σπαρχυμοὶ ἐξυπηρέτουν κάλλιστα τὰ ἴδια συμφέροντα
 καὶ τοὺς σκοποὺς. Αἱ πόλεις τῆς Ἰταλικῆς, οὐδόπως κατανοήσασαι τῆς
 κλασικῆς Ἑλλάδος τὸ πνεῦμα, δὲν ἠδύναντο νὰ καταπνιξῶσι τὸ αἶθρημα
 τοῦ τοπικοῦ ἐγωϊσμοῦ, καὶ νὰ φηντασθῶσι, νὰ παρρασκευάσωσι τὴν ἀπε-
 λευθερωσιν οὐχὶ μιᾶς μόνης πόλεως, ἀλλὰ τῆς πατριδος ὅλης, μιᾶς Ἰτα-
 λίας ἡνωμένης καὶ μεγάλης. Ἀπὸ τῶν μεγάλων καὶ εὐτυχῶν ἀγῶνων τῆς
 Ἀναγεννήσεως, ἔλειπεν ἐντελῶς ἡ ἐνότις ἐν τῇ ἐνεργείᾳ. Ἡ καθ' ἕκα-
 στα ἐργασία, ἥτις παρήγαγε τοσαύτας προόδους, κυρίως ἐν τῇ τέχνῃ,
 εἰμυκτο νὰ παρραμείνη ἀτελεσφόρητος, καθόσον δὲν ἐρρυθμίσθη πρὸς κοινόν
 τινα καὶ ἐκπολιτιστικώτερον σκοπὸν. Πάντες οἱ βεβιασμένοι οὗτοι ἀγῶ-
 νες ἦταν πολὺ πρόωροι πρὸς ἐπικράτησιν νέων καὶ ἐντελῶς ἀντικειμένων
 ἀρχῶν. Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα εἶχεν ἀποκοιμίσει τὸ σκότος μακρῶν αἰώ-
 νων, ἀφύπνισε δ' ἀμέσως καταπληκτικὴ λάμψις, ἥτις τὸ ἐθάμβωσεν. Ὁ
 ΙΓ' αἰὼν ἔτεινε πάσας τὰς ἐκτουτοῦ δυνάμεις βιαίως, καὶ ἦτο ἐπόμενον νὰ
 ἐπέλθῃ βιαία καὶ ἡ ἐξάντλησις. Τοῦτο βεβαιοῖ ὁ ἐπόμενος αἰὼν.

Ἡ ἐλευθερία, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως, κατενοήθη ὑπὸ
 τὴν στενωπάτην καὶ ταπεινὴν αὐτῆς ἐνοιαν. Ἐξω τῆς πόλεως, ἐν τῇ
 Ἰταλίᾳ αὐτῇ ἔτι, ὑπῆρχεν ὁ ἐχθρὸς. Ὅτε δ' ὁ ἐχθρὸς οὗτος ἐπήρχετο
 τυφλὸς καὶ μκνιδῆς, ἀνέφικτος δ' ἀπέβδιεν ἡ ὑπεράσπισις τῶν δικαίων
 τῆς πόλεως, ἐπεκκλεῖτο αὕτη τὸν κειροφυλακτοῦντα ξένον. Εἶνε ἀληθές,
 ὡς θὰ ἀναπτυχθῇ ἐν τῷ Β' μέρει τῆς πραγματείας ταύτης, ὅτι τοιαύτη
 τις ἦτο ἡ πρώτη αἰτία, ἡ προκκλέσασα τῆς Γαλλίας τὴν ἐμφάνισιν ἡ δὲ
 προσέγγισις αὕτη τῶν δύο λαῶν, τοῦ γαλλικοῦ καὶ ἰταλικοῦ, ὑπεβοήθησε
 τὸ ἔργον τῆς Ἀναγεννήσεως, διότι οὕτως μετεβιβάσθη ἡ ἐκπολιτιστικὴ
 ἀποστολή εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἀλλ' οὐχ ἦττον τελευτῶντος τοῦ ΙΓ' αἰῶ-
 νος, ἐκλείπει ἀπὸ τῆς παρραχῶδους ἀνκμορρωτικῆς πάλης ἡ Ἰταλία, ἥτις,
 συμφῶνως πρὸς τὰς ἀνκμνήσεις, τὸν χαρρακτῆρα καὶ τὰς εὐτυχεῖς περι-
 στάσεις, ἠδύνατο νὰ συνεχίσῃ αὕτη τὴν μεγάλην τῆς παρελθούσης Ἑλ-
 λάδος ἀποστολήν.

Εὐγ. Γ. Ζαλοκώστας.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΑΝΩΤΑΤΩΝ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ *

Ἐπόμενοι τῷ ἐν τῷ πανελληνίῳ τούτῳ καθιδρύματι καθιερωθέντι ἔθει, καθ' ὃ ὁ νέος πρύτανης ὀφείλει, κατὰ τὴν ἐπίσημον ἐγκατάστασιν τῶν ἀρχῶν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ πραγματοποιηθῆ θέμα τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ ἐκ τῆς παρ' αὐτοῦ διδασκομένης ἐπιστήμης, ἐκρίναμεν οὐχὶ ἀνάξιον ὑμῶν τὸ περὶ τῶν ἀρχαίων ἀνωτάτων Συνεδρίων τῆς Γαλλίας (Parlements), τῆς σκιαγραφίαν δηλονότι τῶν κυριωτέρων φάσεων τῆς ἱστορίας αὐτῶν, ἧτις διελευκάνθη οὐκ ὀλίγον ὑπὸ τῆς πρὸ ἐτῶν ἤδη ἀρξαμένης δημοσιεύσεως τῶν μυστικῶν πρακτικῶν αὐτῶν.

Οἱ πρῆχοντες τυφλὴν πίστιν εἰς τὰς ἀξιώσεις, τὰς περιοχομένας ἐν ταῖς πρὸς τοὺς Βασιλεῖς τῆς Γαλλίας ἐγγράφοις *parainées* (remontrances) τινῶν ἐκ τῶν Συνεδρίων, καὶ ἰδίως τῶν μεσημβρινῆς Γαλλίας, ἀποδίδουσι αὐτοῖς ἀρχαιοτάτην ὑπαρξίν, ἧς ἡ ἀρχὴ ἀπόλλυται ἐν τῷ βυθῷ σκότει τῶν χρόνων. Ἀναμφισβητήτως ὅμως τὸ Συνέδριον τῶν Παρισίων, τὸ πρῶτον ἰδρυθέν καὶ ἐξ οὗ καθηρτίσθησαν τὰ τῶν ἐπαρχιῶν, ὑπῆρξε πρὸ τοῦ ἔτους 1302, διότι τότε ὁ βασιλεὺς Φίλιππος ὁ Καλὸς διέταξεν αὐτὸ καὶ συνέρχεται εἰς τὸ ἐξῆς δις τοῦ ἔτους ἐν Παρισίοις καὶ ἄπχ' ἐν Τολώσῃ, ἐνῶ, ὡς φαίνεται, πρότερον περιεφέρετο εἰς διαφόρους πόλεις, ὑποσχεθεὶς εἰς τὰ μέλη αὐτοῦ ἀμοιβὴν ἐκ πέντε σολιδίων καθ' ἐκάστην, τὸ δὲ ἀρχαιότατον βιβλίον τῶν πρακτικῶν αὐτοῦ χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ ἔτους 1312, καὶ ἡ μονιμότης τῶν συνεδριάσεων ἀπὸ τοῦ 1380.

Οὐ μόνον ἡ ἐποχὴ τῆς ἰδρύσεως τοῦ πρώτου καὶ σπουδαιοτάτου τῶν Συνεδρίων εἶναι ἀξέδρακος, ἀλλὰ καὶ ἡ χρονολογία τῆς εἰς τὴν δικαστικὴν δικαιοδοσίαν αὐτῶν προσθήκης πολιτικῶν, διοικητικῶν καὶ νομοθετικῶν καθηκόντων. Ἐπιβληντάτη ὅμως πηγὴ τούτων ἔγκειται ἐν τῷ ἀπὸ τῆς 14 ἑκατονταετηρίδος ἀνατελέντι αὐτοῖς ἔργῳ, τῆς εἰς τὰ βιβλία αὐτῶν καταγραφῆς τῶν βασιλικῶν Διαταγμάτων (enregistrement). Ἡ καταγραφὴ τῷ ὄντι ἐνηργεῖτο δυνάμει ἀποφάσεως, οὐδεμίαν δὲ ἀπόφασιν ἄνευ διασκέψεως, οὐδὲ διάσκεψιν ἄνευ ἐξετάσεως, ἄνευ ἐξελέγγεως. Εἶναι ἀληθές, ὅτι τῇ Συνόδῳ ἠδύναντο ν' ἀναγκασθῶσιν εἰς τὴν καταγραφὴν δι' ἐπιτακτικῶν γραμμῶν τοῦ Βασιλέως, ἀκρωμένου τοῦ μεγάλου συμβουλίου (lettres de jussion), ἧ καὶ δι' ἀποφάσεως ἀνωτάτου δικαστηρίου, ὀνομαζομένου lit de justice, ἐκ τοῦ θρόνου, ἐξ οὗ προήδρευεν ὁ Βασιλεὺς, καὶ συγκειμένου οὐ μόνον ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Συνεδρίου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν

* Λόγος ἐκφωνηθεὶς ἐν τῷ ἔθνικῳ Πανεπιστημίῳ τῇ 10 Ἰανουαρίου 1882 κατὰ τὴν τελετὴν τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Ἀκαδημαϊκῶν ἀρχῶν τοῦ ἔτους 1881-82.

ἡγεμόνων, τῶν ἀρχιστρατήγων καὶ τῶν αὐλικῶν, τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν εὐγενῶν, ἐξ ὧν δηλονότι ξένων τῷ Συνεδρίῳ ἤθελεν ὁ Βασιλεὺς εἶναι δ' ἀληθῆς προσέτι, ὅτι εἰς τὴν πολιτικὴν, διοικητικὴν καὶ νομοθετικὴν ἐξουσίαν τῶν Συνεδρίων οἱ βασιλεῖς μετὰ κόπου πολλοῦ καὶ ἀπὸ τῆς 16 ἑκατονταετηρίδος εἰσήγαγον διχρόρους περιορισμούς· ἀλλὰ τὰ Συνέδρια, συνεπεῖα τοῦ δικαίωματος τῆς τῶν βασιλικῶν διαταγμάτων καταγραφῆς, προσεκέκτηντο, εἴτε νομίμως, εἴτε μὴ, τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ὑποβάλλωσι τῷ βασιλεῖ παραιτήσεις, τὰ δὲ ἀναγκαστικῶς καταγραφόμενα διατάγματα δυσκόλως ἐνέπνεον σέβας εἰς τὸν λαὸν καὶ εἶτι δυσχερέστερον ἐξετελοῦντο. Ἡ καταγραφή καὶ αἱ παραιτήσεις ὑπῆρξαν λοιπὸν ἡ ἀφετηρία τῆς μεγίστης δυνάμεως, ἣν τὰ ἀνώτατα Συνέδρια ἐκέκτηντο ἐπὶ τῶν πραγμάτων τῆς πολιτείας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς εὐρυτάτης ἀναπτύξεως τῆς ἰσχύος ταύτης, πολλαπλᾶ ἦσαν τὰ καθήκοντα τῶν Συνεδρίων, δυνάμενα νὰ διαιρεθῶσιν εἰς πέντε τάξεις, ἧτοι:

α') *Καθήκοντα δικαστικά*, δυνάμει τῶν ὁποίων ἐδίκαζον ὡς Ἐφετεῖα καὶ ὡς ἀνώτατα δικαστήρια τὰς τε πολιτικὰς καὶ ποινικὰς ὑποθέσεις, ἐδίκαζον δ' ἐπίοτε καὶ ὡς πρωτοβάθμια, ἐνεκ τῆς ιδιότητος τῶν δικαίων. Ἡ ἀρχὴ αὕτη οὐ μόνον σέβας, ἀλλὰ καὶ φόβον ἐνέπνεεν, οὐχὶ ἀδίμως, διότι ἡ προδικασία ἦτο μυστικὴ, αὐθαίρετος καὶ οὐχὶ πάντοτε ἐλευθέρως τῶν βεβάνων, αἵτινες ἠτίμασεν ὅλον τὸν μέσον αἰῶνα.

β) *Καθήκοντα νομοθετικά*. Ἐκτὸς τῶν συνήθων ἀποφάσεων, τὰ Συνέδρια ἐξέδιδον καὶ *κανονιστικὰς ἀποφάσεις* (arrêts de réglemeñt), δι' ὧν ἠρμηνεύετο καὶ συνεπληροῦτο ὁ νόμος.

γ') *Καθήκοντα πολιτικά*, ἐνσχοούμενα, ὡς ἐρρέθη, κυρίως διὰ τῆς τῶν διαταγμάτων καταγραφῆς καὶ διὰ τῶν πρὸς τὸν θρόνον παραινέσεων.

δ') *Καθήκοντα διοικητικά*, ἐνεργούμενα διὰ τῆς ἐπιτηρήσεως, πολλάκις δὲ καὶ διοργανώσεως τοῦ στρατοῦ, τῶν πανεπιστημίων, τῶν ἐπαγγελματιῶν καὶ τεχνῶν, τῶν τελωνείων, ἀγορῶν, θεάτρων, τυπογραφείων, διὰ τῆς ψηφίσεως φόρων, διὰ τοῦ κανονισμοῦ τῆς τιμῆς τῶν ἐδωδίων καὶ αὐτῆς τῆς πολυτελείας, κτλ.

ε') *Καθήκοντα θρησκευτικά*. Τὰ Συνέδρια προεμάχησαν τῶν Βασιλέων τῆς Β' γενεᾶς κατὰ τῶν Παπῶν, ἐκήρυξαν δι' ἀποφάσεως ὅτι αἱ Σύνοδοι ὑπερέχουσι τοῦ ἀνωτάτου τούτου τῆς δυτικῆς θρησκείας ἀρχοντος, ἀντέστησαν κατὰ τῆς εἰς τὴν Γαλλίαν εἰσαγωγῆς τῆς ἰερᾶς ἀνακρίσεως, ὅπερ ἴσως ἀρκεῖ, ὅπως δοθῆ αὐτοῖς ἄφεσις ἀμαρτιῶν, ἐξήλεγγεν τοὺς κανόνας τῶν θρησκευτικῶν κοινοτήτων, ἀπηγόρευαν πολλάκις ἰεροκηρύγματα ἐπικίνδυνα, κατὰ τὴν κρίσιν των, πρὸς τὴν κοινωνίαν, καὶ ἐν γένει ἀνεμίχθησαν εἰς τὰ τῆς θρησκείας, ὅτε μὲν ἐπιτυχῶς παλαίοντα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως, ὅτε δὲ φανατικῶς πολεμοῦντα κατ' αὐτῆς, πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ὑπερῆχοντος θρησκευματος.

Τοιαῦται ἀντιφάσεις μεγαλείου καὶ σμικρότητος, ἀρετῶν καὶ κακιῶν, δόξης καὶ καταπτώσεως, ὑπάρχουσι πολλαὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Συνεδρίων τούτων, καὶ ἐξηγοῦσιν ἴσως τὰς περὶ αὐτῶν ριζικὰς διαφωνίας τῶν ιστοριογράφων καὶ τῶν πολιτειογράφων, οἵτινες σπανίως ἔκριναν αὐτὰ κατὰ τρόπον ὀρθὸν καὶ ἀμερόληπτον.

Ἡ ἱστορία τῶν Συνεδρίων δύναται εὐλόγως νὰ διαιεθεῖ εἰς δύο μεγάλας περιόδους, ὧν ἡ μὲν πρώτη λήγει κατὰ τὸ ἔτος 1522, ὅτε ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλικῆς Φραγκίτικος ὁ Α', ὅπως πληρώσῃ τὸ ἐκ τῶν κατὰ τῆς Ἰταλικῆς πολέμων αὐτοῦ ἐξαντληθὲν ταμεῖόν του, εἰσήγαγε τὸ ὀλέθριον σύστημα τῆς παρὰ τῆς Κυβερνήσεως πωλήσεως τῶν θέσεων τῶν Συνεδρίων, καὶ ὅτε κατὰ σύμπτωσιν, οὐχὶ τυχαίαν ἴσως, ἤρξατο ἐκλείπουσα ἡ μεταξὺ τῶν βασιλέων καὶ τῶν Συνεδρίων ἀρμονία· ἡ δὲ δευτέρα περίοδος λήγει διὰ τοῦ καταργήσαντος ὀριστικῶς αὐτὰ δικτάγματος τῆς 7 Σεπτεμβρίου 1790.

Ἡ πρώτη περίοδος εἶναι ἐποχὴ ἀγνωστάτης δόξης διὰ τὰ Συνέδρια, διότι συνετέλεσαν μετὰ τῶν βασιλέων ἵνα καταβάλωσι τὸν τιμαριωτισμὸν καὶ ἐδραιώσωσιν ἐν Γαλλίᾳ τὴν βασιλικὴν ἀρχὴν ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν νόμων καὶ τοῦ δικαίου. Ὁ μελετῶν τὴν ἱστορίαν τῶν Συνεδρίων, κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, καταλαμβάνεται ὑπὸ βχθυτάτου σεβασμοῦ πρὸς τοὺς ἐναρέτους καὶ φιλοπόνοους νομικοὺς ἐκείνους, οἵτινες, διὰ τῆς διττῆς καὶ ἀκαταμαχῆτου δυνάμεως τοῦ νοῦ καὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν, ἀπῆλλαξαν τὴν Γαλλίαν ἀπὸ τῶν βαρβάρων καταπιέσεων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ἀπὸ τῆς θλιβεραῆς ἀνισότητος τῶν τιμαριωτικῶν νόμων.

Κατ' ἀρχὰς τὰ Συνέδρια συνέειντο ἐκ τῶν μεγάλων τιμαριούχων, λαϊκῶν τε καὶ κληρικῶν, ἐκ στρατιωτικῶν, οὐχ' ἦττον τῶν πρώτων ἀμαθῶν, καὶ ἐξ ἀνθρώπων τάξεως κατωτέρης μὲν κατὰ τὸ γένος, ἀνωτέρας δὲ κατὰ τὴν προσωπικὴν ἀξίαν. Οἱ πεπαιδευμένοι καὶ μετρίφρονες οὗτοι εἰσηγηταὶ τῶν ὑποθέσεων, οὗς οἱ μεγάλοι ἐκείνοι Σύεδροι περιεφρόνου, οἱ ἀπλοὶ μὲν οὗτοι ἄνθρωποι, ἀλλ' ἀληθῶς εὐεργέται τῆς ἀνθρωπότητος, οἱ καθήμενοι κατ' ἀρχὰς ἐπὶ ταπεινῶν καὶ χαμηλῶν ἐδωλίων, καὶ μὴ ἔχοντες δικαίωμα, ψήφου, κατώρθωσαν οὐχὶ διὰ τῆς ῥαδιουργίας, ἀλλὰ διὰ τῆς δυνάμεως τῶν παρχυμάτων, διὰ τῆς ὑπομονῆς τε καὶ ἐπιμονῆς αὐτῶν, καὶ διὰ τῆς βασιλικῆς ὑποστηρίξεως, τὴν βχθμιαίαν ἀπομάκρυνσιν τῶν ὑψηλῶν συναδέλφων αὐτῶν, ἧτις ἐγένετο τελεία καὶ ὀριστικὴ ἐν ἔτει 1467 διὰ διατάγματος τοῦ ἰσχυροῦ βασιλέως Λουδοβίκου τοῦ ΙΑ', ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀπαιτήσαντος ἀπὸ παντὸς συνέδρου νὰ ᾖναι εἰς τὸ μέλλον εὐπαιδευτος καὶ νὰ ἔχῃ δίπλωμα Πανεπιστημίου (*lettré et gradué*), ἧτοι ὄρους ἀσυμβιβάστους πρὸς τὴν *εὐγένειαν* τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀφ' ἑτέρου δὲ προκηρύξαντος τὸ ἰσόδιον τῶν θέσεων, ὕπερ ἐξησφάλισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν δικαστῶν ἀπὸ τῆς κυβερνητικῆς ἐπηρείας. Ἐκτοτε ἡ

λεγομένη *εὐγένεια* τοῦ *ξίγους* ὑπεχώρησε, καὶ ἰδρῦθη ἡ *εὐγένεια* τῆς *τη-βένου*.

Ἡ μελέτη καὶ ἡ γνῶσις τοῦ ῥωμαικοῦ δικαίου, καίπερ ἀτελής, ὑπῆρξεν ἡ πηγή τῆς μεγάλης ἐκείνης μεταβολῆς. Διὰ τοῦ δικαίου τούτου, καίτοι λειτουργοῦντος νεοθευμένου ἐν ταῖς μεσημβριναῖς τῆς Γαλλίας χώραις, ἐπικλυμένου δ' ἐν ταῖς βορείαις ἀπλῶς ὡς γραπτοῦ λόγου, τὰ Συνέδρια κατεπολέμησαν τοὺς τιμαριωτικούς νόμους, τὰ βάρβαρα ἔθιμα, τὰς ἀλόγους καὶ ἀδίκους πράξεις· διὰ βεθμικίου δὲ περιορισμοῦ τῆς δικαιοδοσίας τῶν τιμαριωτῶν ἠΐξησαν τὴν ἰδίαν ἐαυτῶν δικαιοδοσίαν, καὶ ἐξησφάλισαν τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ἀναφνομένου δικαίου. Ἰνα λάβῃ τις ἰδέαν περὶ τῆς ἀκαμάτου ἐργασίας τῶν συνεδρῶν καὶ περὶ τῆς ἀπλότητος αὐτῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἀρκεῖ νὰ γνωρίζῃ, ὅτι αἱ συνεδριάσεις ἤρχιζον τὸ μὲν θέρους ἀπὸ τῆς 6 π. μ. ὥρας, τὸν δὲ χειμῶνα πρὸ τῆς 7, ὅτι ἐγίνοντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διπλᾶ συνεδριάσεις καθ' ἑκάστην, ὅτι οἱ δικασταὶ δὲν ἠδύναντο νὰ μεταβιβάσωσιν εἰς τὸ δικαστήριον εἰμὴ πεζῆ καὶ ἀπερίττως ἐνδεδυμένοι, δικυβιλλῶντες ὄλην τὴν πομπὴν πλουσιῶν στολῶν διὰ τὰς συνεδριάσεις αὐτῶν, καὶ ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 1561 εἰσέτι ἐλάμβανον ὡς μισθὸν ἀγρύτων κόπων 375 λίτρας κατ' ἔτος! τὰ δὲ μικρὰ δῶρα, ἅτινα ἐδέχοντο τότε πρὸς τῶν δικιδίων, εὐλόγως ἀνομύζοντο *éripes*, συνιστάμενα εἰς γλυκίσματα, κομφέτα καὶ ζάκχαριν.

Ὅτε ὁμοῦ αἱ θέσεις τῶν Συνεδρῶν ἤρξαντο γινόμενοι ἀντικείμενον ἐμπροστίας ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως καὶ ὑπὸ τῶν κατόχων αὐτῶν, ὅτινες μετεβίβαζον αὐτάς εἰς ἄλλους ἀντὶ τιμῆματος, ἡ ἀπλή ζάκχαρις ἔπαυσεν οὔσα γλυκεῖα, καὶ ἀντ' αὐτῆς ἐζητήθησαν καὶ ἐδόθησαν γλυκύτερα δῶρα· ἡ δὲ ὑπόληψις, ἧς ἀπέλυον τὰ Συνέδρια, ἔπαυσεν οὔσα πάντοτε ἀσάλευτος ὡς πρότερον, καὶ ὑπέστη πολλὰς ὑψώσεις καὶ καταπτώσεις, ἀνελόγως τῶν πράξεων αὐτῶν καὶ τοῦ ἀείποτε κυμαίνοντος βέυματος τῆς κοινῆς γνώμης. Τοιοῦτον εἶναι τὸ θέμα, ὑπερπερίττησιν ἐν γένει, κατὰ τὴν δευτέραν αὐτῆς περίδον, ἡ ἱστορία τῶν Συνεδρῶν.

Καθ' ὄλην τὴν 16 ἐκχονταετηρίδα διδύχοποι ὑπῆρξαν αἱ μεταβολαὶ καὶ αἱ ἀντιφάσεις, αἳ ὑπέστησαν αἱ θρησκευτικαὶ ἰδέαι καὶ πράξεις αὐτῶν. Οὕτως, ὅτε μὲν ἀπέφευγον νὰ δικάσωσι τὰς ἐπὶ αἰρέσει κατηγορίας, ὅτε δὲ ἤριζον πρὸς τὸν Κλήρον, ὅπως ἀφαιρέσωσιν ἀπ' αὐτοῦ τὴν ἐκδικασίαν τοιούτων κατηγοριῶν. Ἡ αὐστηρότης, ἢ μᾶλλον ἡ ὀμότης καὶ ἡ ἐπιείκεια ἐπάλληλον καὶ διεδέχοντο ἀλλήλας. Τῇ 22 Δεκεμβρίου 1550, τὸ Συνέδριον τῶν Παρισίων κατεδίκασεν εἰς τὸν διὰ πυρᾶς θάνατον τὸν σύναεδρον Anne du Bouig, τὸν τοσοῦτον εὐγλώττως ὑπερακρίσαντα τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως ἐν δημοσίᾳ συνεδριάσει καὶ ἐνώπιον τοῦ βασιλέως Ἐρρίκου τοῦ Β'. ἀλλὰ κατὰ τὸ ἔτος 1561, τὸ αὐτὸ Συνέδριον ἀπεφάσισεν ἐν ὁλομελείᾳ, ὅτι ἡ βαρυτάτη κατὰ τῆς αἰρέσεως ποινὴ ἤθελεν

εἶσθαι ἢ ἐξορία. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπεποιήθη νὰ καταγράψῃ τὸ διάταγμα τοῦ Ἰανουαρίου 1562, ὅπερ ἐχορήγει εἰς τοὺς Δικακρυτομενοὺς τὴν ἐλευθερίαν τῆς λατρείας· ἀλλὰ κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1585, Ἐρρίκος ὁ Γ', ὅπως κατορθώσῃ τὴν καταγραφὴν τοῦ πρώτου κατὰ τοῦ καλθινισμοῦ διατάγματος αὐτοῦ, ἠναγκάσθη νὰ κλέσῃ τὸ Συνέδριον ὅπως συνέλθῃ μετὰ τῶν μεγιστάνων ὑπὸ τὴν προεδρίαν του (lit de justice), τὸ δὲ Συνέδριον μόνον μετὰ ζωνῆς παραινέσεις πρὸς τὸν βασιλέα κατέγραψε τὸ ζητούμενον διάταγμα.

Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ἐκπλήττωσιν ἡμεῖς πολὺ αἱ τοιαῦται μεταβολαὶ καὶ πικνωδίαι τῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν τῶν Συνεδρίων, ἀφοῦ δλόκληρῃ ἢ κοινωνίᾳ τοῦ 15^{ου} αἰῶνος ἐπασχε τὸ αὐτὸ νόσημα, ἢ δὲ δικφωνία, ἢ διαίρεσις καὶ ἢ ἀντίφασις ἐπεκράτουν καὶ ἐν τῷ κόλπῳ τῶν οἰκογενειῶν, μηδὲ τῆς βασιλικῆς ἐξαιρουμένης. Μήπως, ἐνῷ ὁ βασιλεὺς Φραγκίσκος ὁ Α', διὰ τῶν διαταγῶν του τῶν ἐτῶν 1539 καὶ 1542, συνέστησεν εἰς τὰ Συνέδρια μείζονα ἀστυροτήτα κατὰ τὴν τιμωρίαν τῶν αἰρετικῶν, αἱ δὲ κατ' αὐτῶν βάσανοι καὶ αἱ πυρεὶ ἦσαν ἐν ὅλῃ τῇ δόξῃ αὐτῶν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ἀγίου τῶν γραμμάτων», μήπως, τότε ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ, Μαργαρίτα d'Angoulême, σύζυγος τοῦ Ἐρρίκου Ἀλβέρτου, βασιλέως τῆς Ναβάρρας καὶ διοικητοῦ τῆς Γουιέννης (Guyenne), ἢ πρώτη ἐν Γαλλίᾳ γυνὴ, εἰρήσθω ἐν προόδῳ, ἥτις μετέβη εἰς Συνέδριον, τὸ τῶν Βορδιγάλλων δηλονότι, καὶ ἔλαβεν αὐτόθι τὸν λόγον, δὲν ἔλαμψεν ὡς παρήγορος ἄγγελος τῶν δικακρυτομενων, δώσατα ἄτυλον ἐν ἔτει 1533 καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Καλθίνον; Ἀλλὰ τὸ παρελθὸν τῶν Συνεδρίων ἐδικαίου τὴν προσδοκίαν μείζονος παρ' αὐτοῖς σταθερότητος ἰδεῶν καὶ χαρακτῆρος.

Κατὰ τὴν πολιτικὴν αὐτῶν πορείαν παρτηρεῖται ἢ αὐτὴ ταρχή, ἢ αὐτὴ ἀστυρία. Συνεχῶς σφετεριζόμενα ξέναις ἐξουσίαις καὶ θεωροῦντα ἑαυτὰ ὡς ἐπιτρόπους τῶν βασιλέων, ὑποκύπτοντα δὲ εἰς τὴν θέλησιν αὐτῶν, ὅτε ἐξεδηλοῦτο ἰσχυρῶς, ὠφελήθησαν ἀπὸ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ πολέμων Φραγκίσκου τοῦ Α', ἵνα περιορίσωσι τὴν ἐξουσίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ, δουκίσσης d'Angoulême, ὡς ἀντιβασιλείσης, ὁ δὲ βασιλεὺς, καίπερ ἐπικλεσθεὶς τὴν ἀρωγὴν αὐτῶν πρὸς ἀκύρωσιν τῆς συνθήκης τῆς Μαδρίτης (1526), ὡς μὴ καταγραφείσης παρ' αὐτῶν ἐν τοῖς βιβλίοις των, ἠκύρωσε τοὺς περιορισμοὺς ἐκείνους καὶ ἀπηγόρευσεν αὐτοῖς εἰς τὸ μέλλον πᾶσαν μεταβολὴν τῶν νόμων, ἐπιτρέψας μόνον νὰ ὑποβάλλωσι παραινέσεις, ὧν ἕκαστε ἐγένετο τοιαύτη κατάχρησις, ὥστε πολλάκις ἠναγκάσθησαν ν' ἀνακαλέσωσι τὰς πράξεις αὐτῶν, ἐνίοτε δὲ ἐξωρίσθησαν καὶ ἐφυλακίσθησαν πρὸς μεγίστην βλάβην τῆς ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἰδίας αὐτῶν ὑπολήψεως. - Κατὰ τὸ ἔτος 1542, τὰ Συνέδρια ἠρνήθησαν τὴν καταγραφὴν τοῦ ἀπὸ 23 Μαρτίου διατάγματος, δι' οὗ ηὔζαντο ὁ ἐπαχθεστάτος τῷ λαῷ φόρος ἐπὶ τοῦ ἄλλοτος, καὶ μόνον εἰς ἀστυροῦς δικακ-

γὰς ὑπεχώρησαν· ἀλλὰ βραδύτερον μετέσχον τῶν ταραχῶν, αἵτινες ἔλαβον χώραν κατὰ τὴν βασιλείαν Ἑρρίκου τοῦ Β' (1547-1559) καὶ κατὰ τὴν ἀνηλικιότητα Καρόλου τοῦ Θ', ὅστις ἄμα ἐνηλικιωθεὶς τοῖς ἀπηγόρευσε νὰ φέρονται εἰς τὸ ἐξῆς ὡς κατὰ τὴν ἀνηλικιότητά του, διαπάξας νὰ περιορίζωνται εἰς τὰ τῆς δικαστικῆς ἀρχῆς. Ἐπὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Ἑρρίκου τοῦ Γ' (1574-1589) συνώμοσαν μετὰ τῆς οἰκογενείας de Guise κατὰ τοῦ βασιλέως, καὶ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἑρρίκου de Guise καὶ τοῦ καρδινάλιου ἀδελφοῦ του, προσέβησαν εἰς ἀνακρίσεις κατ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως! Δολοφονηθέντος δὲ τούτου, ἀπεφάνησαν κατὰ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Ἑρρίκου τοῦ Δ', ὃν ὅμως κατόπιν ὑπεστήριξαν.

Κατὰ τὴν 17 ἑκατονταετηρίδα, τὰ Συνέδρια ἔλαβον ἐνεργότατον μέρος εἰς τὰ τῆς πολιτικῆς καὶ συμμετέσχον ὄλων τῶν κατὰ τὰς ἀνηλικιότητας Λουδοβίκου τοῦ Π' καὶ Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ' ταραχῶν. Κατὰ τὴν ἀνηλικιότητα τοῦ πρώτου, μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς γενικῆς συνελεύσεως τοῦ ἔθνους, λεγομένης τότε États Généraux, ἐκ τοῦ ὅτι περιεῖχεν ἀντιπροσώπους τῶν τριῶν τάξεων (états), τοῦ κλήρου δηλονότι, τῆς εὐγενείας καὶ τῆς μεσαικῆς τάξεως, τὸ Συνέδριον τῶν Πικρισίων ἐξέδωκε τῇ 28 Μαρτίου 1643 ἀπόφασιν, συγκαλοῦσαν εἰς συνδιάσκεψιν τοὺς πρίγκιπας, τοὺς δούκας, τοὺς ὁμοτίμους καὶ τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ Στέμματος· τῆς δὲ ἀντιβασιλείας Μαρίας τῶν Μεδίκων ἀπγορευσάσης τὴν συνεδρίασιν, τὸ Συνέδριον ἐπεμψε πρὸς αὐτὴν ζωνηρὰς παραινέσεις, ὧν ἡ διχραφὴ διαστάθη δι' ἀποφάσεως τοῦ συμβουλίου τῆς βασιλείας. Μετ' ὀλίγον τὸ Συνέδριον, ἀρνηθὲν νὰ κατὰγράψῃ διάταγμα τι κατὰ τοῦ δουκὸς τῆς Ὁρλεάνης, ἐκλήθη εἰς τὸ Λούβρον καὶ ἡ ἀπόφασίς του ἐξεσχίσθη, γονυπετούντων τῶν Συνέδρων! Καθ' ὅλην δὲ τὴν ὑπουργίαν τοῦ δουκὸς de Richelieu, τὰ Συνέδρια ὑπέκυψαν εἰς τὴν σιδηρᾶν θέλησιν τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρός.

Μετὰ τὸν θάνατον Λουδοβίκου τοῦ ΙΓ' (1643), τὰ Συνέδρια ἐπικνεκτήσαντο ὅλην τὴν ἰσχὴν καὶ τὸ θάρρος αὐτῶν. Τὸ Συνέδριον τῶν Πικρισίων ἠκύρωσε τὸ συμβούλιον τῆς ἀντιβασιλείας, ὅπερ εἶχε συστήσει ἡ δικτήκη τοῦ βασιλέως, καὶ ἐν βασιλικῇ συνεδριάσει (lit de justice), προσδρευομένη τῇ 18 Μαΐου ὑπὸ τοῦ τότε πενταετοῦς βασιλέως Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ', προεκήρυξεν ἀντιβασιλείαν τὴν μητέρα αὐτοῦ. Ἄνωγν τὴν Αὐστριακὴν. Ἄλλὰ κατὰ τὸ ἔτος 1648, βλέπον ὅτι δὲν εἰσηκούετο ὑπὸ τοῦ πρωθυπουργοῦ Μαρζαρίνου, οὗτινος ἀπεδοκίμαζε τὰ οικονομολογικὰ σχέδια καὶ τὴν ἐν γένει πολιτικὴν, καὶ ἔχον ὑπὲρ ἐκείνου τὴν κοινὴν γνώμην, οὐχὶ ὅμως καὶ τὸ νόμιμον, ὅπερ δὲν συμβαδίζει πάντοτε μετ' αὐτῆς, ἐξέδωκε τὴν λεγομένην ἀπόφασιν τῆς ἐνώσεως (arrêt d'union), δι' ἧς προσεκάλει εἰς συνδιάσκεψιν κατὰ τῆς αὐτῆς τὰ λοιπὰ συμβούλια τοῦ Κράτους, μεταβάλλον οὕτως ἑαυτὸ εἰς σῶμα κυρίως πολιτικόν· διατάξαντος δὲ τοῦ Μαρζαρίνου τὴν σύλληψιν δύο Συνέδρων, ἧτοι τοῦ προέδρου Blancménil καὶ

τοῦ Συνέδρου Broussel, ὁ λαὸς τῶν Παρισίων ἔλαβε τὰ ὄπλα καὶ ἤρξατο ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, ὁ γνωστὸς ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν «Σφενδόνη» (Fronde), εἰς τὴν τὰ Συνέδρια ἀνεμύχθησαν τοσοῦτον φανερώς καὶ ἐνεργῶς, ὥστε τὸ ἐν Βορδιγάλλοις κατήρτισεν ἰδίαις δαπάναις ὀλοκλήρον σύνταγμα, διοικουμένον ὑπὸ τοῦ Συνέδρου René le Queux, ἐπονομαζομένου Franquart ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ.

Γνωστὸν εἶναι, ὅτι ἡ στάσις αὕτη ἦτο πόλεμος καλάμου, ὅσον καὶ ὄπλων, καὶ ὅτι ζωηρῶς συμμετέσχον αὐτῆς καὶ αἱ γυναῖκες, οἷον ἡ δεσποινὴς de Montpensier, ἀνεμύχ τοῦ βασιλέως, ἡ δούκισσα de Montbazon, φίλη τοῦ δουκὸς de Beaufort, ἡ δούκισσα de Longueville, ἧτις παρέσυρον ἐπὶ τινὰ χρόνον εἰς τὸ κόμμα τῶν σφενδονητῶν καὶ αὐτὸν τὸν στρατάρχην Turenne. Διὰ τοῦτο ἕως ὁ ἐμφύλιος οὗτος πόλεμος ὑπῆρξε τόσον ἐπικίνδυνος διὰ τὴν Γαλίαν· ἀλλὰ καὶ γυνὴ ἔσωσε ταύτην ἐκ τοῦ ὀλέθρου, ἡ βασίλισσα δηλονότι, ἧς ἡ μεγαλοφυΐα ἐδιπλασιαζέτο ἐκ τῆς τοῦ Μαζαρίνου, καὶ ἧτις, ἐπωφεληθεῖσα ἐκ τῶν διαιρέσεων τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς, κατέπαυσεν ὀριστικῶς τὸν πόλεμον κατὰ τὸ ἔτος 1653, ὅτε ἐχορήγησε καὶ εἰς τὰ Συνέδρια γενικὴν ἀμνηστείαν. Ἐὰν δὲ τότε ἀντὶ τοῦ Ἰταλοῦ Μαζαρίνου ἐκυβέρνηα ὁ Richelieu, οὗτος ἀντὶ ἀμνηστείας ἤθελε βεβαίως κόψει κεφαλὰς.

Ἄλλ' ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' δὲν ἐλητημόνησεν, ὅτι τὰ Συνέδρια εἶχον δεῖξει ἐχθρικὴν διαγωγὴν κατὰ τῆς Αὐλῆς. Δύο ἔτη μετὰ τὴν ἀμνηστείαν, ὅτε τὸ Συνέδριον τῶν Παρισίων ἤθελε νὰ ἐπιθεωρήσῃ νέα τινὰ οικονομολογικὰ διατάγματα, οὗτος εἰσῆλθεν εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ μεγάλου τμήματος αὐτοῦ (Grande chambre) φέρων ἐνδύματα κυνηγοῦ καὶ μάλιστα εἰς τὴν χεῖρα, καὶ ἀπηγόρευσεν ἐντόνως τὴν ἐπιθεώρησιν. Δέκκα ἔτη βραδύτερον ἀντικατέστησε τὴν ἐπωνυμίαν τῶν Συνεδρίων «κυριαρχικὰ δικαστήρια» (Cours souveraines) διὰ τοῦ ὀνόματος «ἀνώτερα δικαστήρια» (Cours supérieures) καὶ ἐξώρισεν ἕνα ἐκ τῶν προέδρων, διακυρτωθέντα κατὰ τῆς μεταβολῆς ταύτης· ἐν ἔτει δὲ 1667 ἐξέδωκε διάταγμα, καταγράφεν ἀμέσως ἐν βασιλικῇ συνεδριάσει ὑπὸ τὴν προεδρίαν του (Lit de justice) καὶ ὑποχρεοῦν μὲν τὰ Συνέδρια νὰ καταγράφωσιν ἀνυπερθέτως πᾶν διάταγμα προσαγόμενον αὐτοῖς παρ' ἀντιπροσώπου τοῦ βασιλέως, ἐπιτρέπον δ' αὐτοῖς, ὡς αἰεὶ τὰ διατάγματα τοῖς ἐπτάλλοντο ἀπλῶς, νὰ ὑποβάλλωσι παρατηρήσεις ἐντὸς ὀκτώ τῶν ἡμερῶν, καὶ δικτάσων ὅτι, παρερχομένης τῆς προθεσμίας ταύτης, τὸ διάταγμα ἐλογίζετο δημοσιευθὲν καὶ οὐδέποτε αἱ παραινέσεις ἠδύναντο ν' ἀναστείλωσι τὴν ἐκτέλεσιν.

Ἐννοεῖται ὅτι, συμφώνως πρὸς τὴν βασιλικὴν θέλησιν, ἐνηργήθησαν καὶ αἱ θρησκευτικαὶ πράξεις τῶν Συνεδρίων, οἷον ἡ καταγραφή τῶν κατὰ τῶν Ἰανουαριστῶν βουλλῶν τοῦ Πάπα (1655), τῶν διατυπώσεων (formulaire) τοῦ γαλλικοῦ κλήρου (1664) τοῦ διατάγματος δι' οὗ ἀνεκλήθη τὸ τῆς

Νάντης (1685) κτλ. Ταῦτα ὅμως δὲν ἐξετελέσθησαν ἄνευ ἀντιρρήσεων τῶν Συνέδρων.

Μετὰ τὸν θάνατον Λουδοβίκου τοῦ ΙΑ' (1715), τὰ Συνέδρια ἐξεδικήθησαν. Ὁ δούξ τῆς Ὁρλεάνης ἀπέδωκεν αὐτοῖς πλήρως τὸ δικαίωμα τῶν παραινέσεων, τὸ δὲ Συνέδριον τῶν Παρισίων ἠκύρωσε τὴν διαθήκην τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ ἐπκνέλαβε τὴν ὀνομασίαν τοῦ κοριαρχικοῦ δικαστηρίου. Τρία ἔτη κατόπιν, δικκίως φοβηθέν τὰ χαρτονομίσματα τῆς τραπεζῆς τοῦ Law, ἀπηγόρευσε τὴν παραλαβὴν αὐτῶν εἰς πάντας τοὺς εἰσπρακτορὰς καὶ ἀπηύθυνε παραινέσεις πρὸς τὸν βασιλέα, δι' ὧν ἐδήλωσεν ὅτι ἦτο ὑπεύθυνος πρὸς τὸν βασιλέα καὶ πρὸς τὸ ἔθνος. Ἄλλ' ὁ ἀντιβασιλεὺς, προστατεύων μετὰ τῆς αὐλῆς του τὸν οἰκονομολόγον ἐκεῖνον, ἐπειράθη νὰ καταργήσῃ ἐκ ἑαυτοῦ τὸ δικαίωμα τῶν παραινέσεων καὶ ἐπεμφεν εἰς τὰ Συνέδρια τὸ ὑπὲρ τῆς τραπεζῆς ἐκείνης διάταγμα δι' εἰδικῶν ἀπεσταλαμένων· ἠπκτῆθη δὲ τοσοῦτον ἐπὶ τῆς ἀξίας τοῦ Law, ὥστε ἐπελθούσης τῆς χρεωκοπίας κατὰ τὸ ἔτος 1720, ἐξώρισεν εἰς τὴν πόλιν Ρουαίσιε τὸ Συνέδριον τῶν Παρισίων, τὸ δικτάζων τὴν προσωποκράτησιν τοῦ ἀγύρτου!

Βασιλεύοντος Λουδοβίκου τοῦ ΙΕ', νέα ἀνεφύη διαφωνία μεταξὺ τῆς βασιλείας καὶ τῶν Συνεδρίων, ἐνεκκ τῆς αἵρέσεως τῶν Ἰαντενιστῶν, ἧς ἀληθῆς ἰδρυτῆς ὑπῆρξεν ὁ διδάκτωρ τοῦ ἐν Λοβκνίῳ (Louvain) πνευματικιοῦ Μιχαὴλ Βάσις, ὁ συγγραφεὺς περὶ τῆς χάριτος ἐν ἔτει 1552, εἰ καὶ ἡ αἵρεσις ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν αὐτῆς ἐκ τοῦ Ἰανσενίου, καθηγητοῦ τῆς θεολογίας ἐν Λοβκνίῳ καὶ ἐπισκόπου ἐν Ἰπροις τῆς Ὀλλανδίας. Ὁ θεολόγος οὗτος ἐπκνέλαβε καὶ ἀνέπτυξε τὰς ὑπὸ τῶν πκπῶν Πίου τοῦ Ε' καὶ Γρηγορίου Ε' καταδικασθείσας τοῦ Βαίου θεωρίας ἐν συγγράμματι, ἐπιγραφομένῳ «*Αἰουσιτισμός*», ὅπερ ὅμως δὲν ἐτόλμησε νὰ δημοσιεύσῃ ζῶν, ἰδὼν τὸ φῶς ἐν ἔτει 1640, μετὰ τὸν ἐκ τοῦ λοιμοῦ θάνατον τοῦ συγγραφέως αὐτοῦ. Ὁφείλομεν νὰ ὀμολογήσωμεν, ὅτι ἡ αἵρεσις αὕτη φαίνεται ἡμῖν ἤκιστα ἀξία τοῦ θαυῦτου καὶ τῶν παθῶν, ἅτινα ἐξήγειρε καθόσον οὔτε τὴν ἐλευθέρην βούλησιν τοῦ ἀνθρώπου κκθιέρου, οὔτε τὴν παντοδυναμίαν καὶ πκκκγαθίαν τοῦ Θεοῦ ὀμολόγει, ὑποστηρίζουσα ὅτι πρὸ τοῦ ἀμκρτήματος τοῦ Ἀδὰμ ἡ χάρις ὑπετάσσετο εἰς τὸν ἀνθρωπον, ὅτι μετὰ τὸ ἀμκρτήμα αὐτοῦ, μεμολυσμένου ὄντος, μόνη ἡ χάρις, ἄρα οὐχὶ καὶ ἡ ἐλευθέρη βούλησις, δύναται νὰ δαμάσῃ τὸ κακόν, καὶ ὅτι ἡ χάρις καταστρέφει τὴν ἐλευθέρην βούλησιν. Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ Πάπκι καὶ ἰδίως Οὐρβανὸς ὁ Η' διὰ τῆς βούλλας «*ἐν ἐξόχῳ*» in eminenti (1642) καὶ Κλήμης ὁ ΙΑ' διὰ τῆς βούλλας «*ἀδ μορογενής*» unigenitus (1743), οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ Ἰησοῦίται κκτεδίμασαν τὴν αἵρεσιν τῶν Ἰανσενιστῶν, ἐνῶ τότε φιλόσοφοί τινες καὶ πολλοὶ τῶν ἐκ τοῦ κατωτέρου κλήρου τὴν ἡσπάζοντο κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον ἐμφκνῶς, τὰ Συνέδρια, καὶ ἰδίε τὸ τῶν

Παρισίων, ζωηράς ἔτρεπον πρὸς αὐτὴν συμπαθείας. Ἐφ' ὅσον ὁμως ἔζη Λουδοβίκος ὁ ΙΔ', τὰ αἰσθήματα ταῦτα δὲν ἐξεδηλοῦντο· ἀλλ' ἐπὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ, ἐπειδὴ ὁ κληρὸς ἤρνεῖτο τὴν μετὰληψιν εἰς τοὺς ὀπαδοὺς τῆς αἰρέσεως ἐκείνης, τὸ Συνέδριον τῶν Παρισίων συνελθὼν ὀλομελῶς τῇ 5 Μαΐου 1753 ἐδῆλωσεν, ὅτι ἐγκατέλιπε τὰ δικαστικὰ καθήκοντα, ὅπως ἀσχοληθῆ εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῆς δημοσίας ἡσυχίας κατὰ τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ κληροῦ! Ἡ ἀπάντησις τῆς βασιλείας δὲν ἐβράδυνε· τὸ μέγα τμήμα τοῦ Συνεδρίου ἐστάλη πάλιν εἰς Fontoise, ἐνθα ἔμεινεν ἐν ἐξορίᾳ μέχρι τοῦ Αὐγούστου 1754, ὅτε ἀνεκλήθη ἕνεκα τῆς δημοτικότητος ἧς ἀπῆλαυνεν.

Δύο ἔτη βραδύτερον ἤρξατο ὁ ἑπταετής πόλεμος, ἐξ οὗ ἡ Γαλλία ἀπώλεσε τὸν Κανκιδᾶν, τὴν νέαν Σκωτίαν, καὶ τὰς Ἰνδικὰς κτήσεις αὐτῆς, ἡ δὲ Ἀγγλία ἰδρύσατο τὴν ἐν Ἰνδίας ἐξουσίαν. Εἰς μάτην τὰ Συνέδρια ἐπιφάθησαν ν' ἀναγκιστώσῃ τὴν πρὸς τὸν πόλεμον ῥοπήν, ἀρνούμενα τὴν καταγραφὴν τῶν οικονομολογικῶν διαταγμάτων, συμμαχοῦντα μάλιστα ἐπὶ τούτῳ πρὸς ἄλληλα διὰ τῶν τότε ἰδουμένων τάξεων (classes), εἰς μάτην δὲ τὰ μέλη τοῦ Συνεδρίου τῶν Παρισίων προσέβησαν μέχρι παραιτήσεως ἀπὸ τῆς θέσεως αὐτῶν. Ἡ ῥῆξις μεταξὺ τῆς βασιλείας καὶ τῶν Συνεδρίων ἦτο πλήρης!

Ἡ σπουδαιότερα πρᾶξις αὐτῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὑπῆρξεν ἡ κατάργησις τοῦ τάγματος τῶν Ἰησουϊτῶν καὶ ἡ δήμευσις τῶν κτημάτων αὐτῶν, ἐν ἔτει 1762. Ἐννέα ἔτη βραδύτερον, ὑπουργοῦντος τοῦ Μωποῦ, ἀφοῦ ἀπέτυχε πᾶν ἄλλο μέσον ἵνα τὰ Συνέδρια παύσωσι τῶν παραινέσεων καὶ τῆς ἀρνήσεως τῆς καταγραφῆς, τὸ Συνέδριον τῶν Παρισίων ἐξωρίσθη πάλιν, τὰ δὲ δικαστικὰ αὐτοῦ καθήκοντα ἀνετέθησαν εἰς τὸ Συμβούλιον τοῦ βασιλέως, ὅπερ τὸ κοινὸν ὠνόμασεν ἐμπαικτικῶς *Συνέδριον τοῦ Μωπιῦ*. Τὸ βίαιον τοῦτο μέτρον ἐξήγειρε τὴν κοινὴν ἀγανάκτησιν, οἱ δικηγόροι ἠρνήθησαν νὰ συζητήσωσιν ἐνώπιον τοῦ νέου δικαστηρίου, καὶ βροχὴ λιθέλλων ἔπεσε κατὰ τῆς αὐλῆς καὶ τοῦ ὑπουργοῦ.

Ἡ κατὰστασις αὕτη ἔπκυσε μόνον κατὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν Λουδοβίκου ΙΓ', ἀνακαλέσαντος ἐν ἔτει 1774, τὸ Συνέδριον καὶ ἐξορίσαντος τὸν Μωποῦ, ὅστις ἐξεδικλήθη γενναίως ἀφήσας εἰς τὸ ἔθνος διὰ τῆς διαθήκης του κληροδοτήμα ἐξ 800,000 φράγκων. Ἀλλ' ἡ πρώτη χρῆσις, ἣν τὸ Συνέδριον ἐποίησατο τῆς ἐξουσίας του, ἐγένετο διὰ τῆς συμπράξεως μετὰ κληροῦ, τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν μεγάλων τραπεζιτῶν, κατὰ τῶν οικονομικῶν σχεδίων τοῦ ἀρίστου ὑπουργοῦ Turgot, ὅστις ἀπαυδῆσας ἀπεσύρθη τῆς Κυβερνήσεως κατὰ τὸ ἔτος 1776. Αἱ σπατάλαι τοῦ ὑπουργοῦ de Calonne εὗρον ἀσπόνδους ἐχθροὺς ἐν τοῖς συνεδρίοις, αἵτινα τότε προὐκέρυζαν τὴν ἀρχὴν, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιβληθῶσι φόροι ἄνευ τῆς συναίνεσεως τῶν ἀντικροσώπων τοῦ ἔθνους. Ὁ λαὸς ὁμως ἐγνώριζεν,

ὅτι τὰ Συνέδρια δὲν προεκήρυττον τότε τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐκ διαφέροντος πρὸς αὐτὸν, ἀλλὰ πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἰδίων αὐτῶν προνομίων. Δι' ὅτε ἐν ἔτει 1789 συνεκλήθη ἡ ἔθνοσυνέλευσις, ἥτις κατόπιν ἐκηρύχθη Συντακτικὴ, ὁ μέγας ρήτωρ *Mirabó* ἐπωρελήθη, ἐκ τοῦ ὅτι τὰ Συνέδρια διετέλουν ἐν διχοπαίς, ὅπως ἐκφωνήσῃ τὰς λέξεις ταύτας, αἵτινες ὑπῆρξαν ἡ καταδικὴ αὐτῶν: « Ἄφοῦ εὐρίσκονται ἐν διακοπαίς, ἂς μένωσιν ἐν αὐταῖς· ὅταν δ' ἔλθῃ ἡ ὥρα, θέλουσι μεταβῆ ἐκ τῆς ἀγωνίας εἰς τὸν θάνατον». Οὗτο μετὰ τὸ ἀπὸ 2 Νοεμβρίου 1789 διάταγμα, ὅπερ παρέτεινε τὴν ἀγωνίαν ταύτην μέχρι οὗ ἐκδοθῆ ὁ νέος δικαστικὸς ὀργανισμός, ἐπῆλθεν ὁ θάνατος διὰ τοῦ ἀπὸ 7 Σεπτεμβρίου 1790 διατάγματος, ὅπερ κητέργησεν ὀριστικῶς τὰ Συνέδρια, λόγῳ ὅτι τὸ ἔθνος δὲν συμμετείχε τῆς ἐκλογῆς αὐτῶν· εἰς ἐπίμετρον δέ, τὰ ἐκπαρασκευαστικὰ δικαστήρια κατεδίκασαν εἰς τὴν λαϊμητόμον 35 μέλας τοῦ Συνεδρίου τῶν Παρισίων, 57 τοῦ ἐν Τολώσῃ, 27 τοῦ ἐν Βορδιγάλιοις καὶ ἄλλα προσέτι.

Ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν ἀρχαίων Συνεδρίων τῆς Γαλλίας δυνάμεθα νὰ πορισθῶμεν πολλὰ διδάγματα. Ἄλλὰ τὸ πολυτιμότεον ἴσως, καὶ τὸ μᾶλλον ἄξιον μελέτης καὶ σκέψεως εἶναι τὸ ἐκ τοῦ ὅσταιτου μέρους αὐτῆς ἐξαγόμενον. Τὰ Συνέδρια κητεστράφησαν, διότι παρεγνώρισαν ἀνεκμισθῆτητον νόμον ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς. Διὰ τῆς περιπεθείσης αὐτῶν δυνάμεως διὰ τῆς τακτικῆς αὐτῶν λειτουργίας, διὰ συνετῆς καὶ ἀληθῶς φιλοπατρῆδος συμπεριφορᾶς, διὰ βαθμιαίας καὶ σταθερᾶς πρὸς τὰ πρόσω πορείας, ἠδύναντο κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας Λουδοβίκου τοῦ ΙΓ' νὰ συντελέσωσιν ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν ἴδρυσιν νέας τάξεως πραγμάτων, συμφώνου πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἠδύναντο νὰ συμβάλωσιν εἰς τὴν ἐδραίωσιν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος ἐπὶ τῶν κρηπίδων τῆς τάξεως καὶ τοῦ νόμου· ἀλλὰ, περιπεσόντα ἀπερισκέπτως εἰς τὰς βιαίας ἀντιλογίας, ἀντιστρατευόμενα συστηματικῶς κατὰ παντὸς προτεινομένου μέτρου, εἴτε ὀρθοῦ εἴτε ἐσφαλμένου, εἴτε δικαίου εἴτε ἀδίκου, ἀμελοῦντα δὲ νὰ προτείνωσι τὰ δυνάμενα νὰ σώσωσιν ἑαυτὰ καὶ τὴν Γαλίαν ἐκ τῆς ἐπιχειμένης θυέλλης, θυσιάζοντα τὰ πάντα εἰς ἄκαρπον δημοκοπία, καὶ καλύπτοντα ὑπὸ τὸ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἔθνους διαφέρον τὸν πόθον τῆς διατηρήσεως καὶ αὐξήσεως τῶν ἰδίων αὐτῶν ἐξουσιῶν καὶ προνομίων, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐξήγειραν τὴν ἀντιδρᾶσιν τῆς βασιλείας καὶ τῆς αὐλῆς, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἠρέθισαν τὸν λαὸν καὶ ὤθησαν αὐτὸν πρὸς τὴν βίαν, ἧς ἐγένοντο θύμα. Σκληρὰ βεβχίως ἡ ἐσχάτη τιμωρία αὐτῶν, διότι εἶχον πράττειν σπουδαίας ὑπηρεσίας, διότι ἐν αὐτοῖς ἐμορφώθησαν καὶ ἀνεδείχθησαν οἱ *Moté*, οἱ *Lamoignon*, οἱ *Talon*, οἱ *d' Aguesseau*, οἱ *Séguier*, οἱ *Montesquieu* καὶ τόσοι ἄλλοι διαπρέψαντες εἰς τὴν φιλοσοφίαν τὴν νομικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν, καὶ διότι μεταρρυθμιζόμενα ἠδύναντο νὰ κηταστῶσιν ὠφελιμώτατα καὶ εἰς τὸ μέλλον. Ἄλλὰ τὸ παρελθὸν λησμο-

νεῖται, τὸ δὲ μέλλον μᾶς δικροῦγει! Τὰ συνέδρια κατεστράφησαν καὶ οἱ συνέδριοι ἐθανατώθησαν, διότι κατὰ τὸ σοφὸν λόγιον, ὁ σπείρων ἀνέμους θερίζει τρικυμίας!

Ν. Δαρμασκηνός,

Η ΤΑΝΑΓΡΑΙΑ ΚΟΡΗ

ΠΛΑΤΩΝΙΚΟΣ ΕΡΩΣ

ΑΙΜΙΛΙΟΣ Τῆ ΡΑΟΥΑ

Ἐν Παρίσις τῇ 4 Σεπτεμβρίου 187 . .

Ὅταν, φίλε μου, πρὸ δύο ἐτῶν ἦλθες νὰ με ἀποχαιρετήσης, ἤμην, ὡς ἐνθυμεῖσαι, συλλογεὺς ἐνθερμος, κατὰ τι μηχανικὸς καὶ μισάνθρωπος, ἀγαπῶν μᾶλλον νὰ ζῶ μετὰ τῶν νεκρῶν ἢ μετὰ τῶν ζώντων καὶ προτιμῶν μικρὸν κυκνόχρουν ἐκ πορσελάνης δοχεῖον ὅλων τῶν χρυσοφυλακίων ὑπουργῶν ἢ τραπεζιτῶν. Ὅσως ἀγαπῶν τὴν τέχνην καὶ τὰ βιβλία δὲν ἔχει τι νὰ αἰτχύνηται διὰ τὴν ἄεργον ζωὴν τοῦ ἐσυνείθησα εἰς αὐτὴν ἐνωρίς, ὡς ἐκ τῆς πυρετώδους αὐτῆς μαυίας μου ἣτις με καθίστα ἀνίκανον διὰ πᾶσαν τακτικὴν ἐργασίαν. Πρὸ εἴκοσι λοιπὸν μηνῶν ἐπανήρξατο ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἐπειδὴ ἐγνώριζες τὴν ἀδυναμίαν μου, μοὶ ἐκόμισες δῶρον ἐν τῶν μικρῶν ἐκείνων πηλίνων ἀγχαλματιῶν, τὰ ὁποῖα ἀνευρίσκοντα ἐν τοῖς τάφοις τῆς Βοιωτίας παρὰ τὴν Τανάγραν, μίαν τῶν θελκτικῶν ἐκείνων πλαγγόνων, αἵτινες ἀπ' οὗ διήλθον διτχίλια ἔτη ὑπὸ τὴν γῆν, ἐξυπνώσιν ἀφνης, δροσεραὶ καὶ χαρίεσσαί, ὡς αἱ παρθένοι ἐκεῖναι τοῦ μύθου, αἵτινες ἀπεναρκώθησαν εἰς τὸ βῆθος σπηλαίου ὑπὸ μάγου. ὦ! πῶς ὅλα τὰ κομψοτεχνήματά μου τῆς Σινικῆς, τῆς Ἰαπωνίας καὶ τῶν Σεβρῶν μοὶ ἐφάνησαν ὡχρὰ καὶ ἀκομψὰ πλησίον τοῦ ἀληθοῦς αὐτοῦ θησαυροῦ! Τὴν ἐθαύμαζον ἐπὶ ὥρας ὀλοκλήρους ἐν ἐκστάσει, οὐδ' οἱ ἐμπαιγμοὶ σου με ἀπέσπων αὐτῆς. Τὴν βλέπω ἀκόμη ἐκεῖ, ἐπὶ τῆς ἐστίας καὶ οὐδὲ ἡ μικροτέρα πτυχὴ τοῦ χιτῶνος της ἐξηλείφθη τῆς μνήμης μου! Ἦτον ὀρθία, ἀσκεπῆς, λεπτὴ ἐπίχρυσος ταινία ἀνύφου τοὺς μεταξίνους αὐτῆς πλοκάμους, ἐπιχαρίτως δεδεμένους περὶ τὴν κεφαλὴν ὅθεν διεσπείροντο δραπεταὶ τινὲς βόστρυχοι. Οἱ κυανοὶ ὀρθοκμοὶ της ὑπὸ τὰς καστανάς βλεφάριδας καὶ τὰ ἡμιχαίνοντα ῥόδινα χεῖλη ἐξέχεον ἀβέβαιον ἄρωμα εὐγενείας καὶ ἀγαθότητος. Ὅλον τὸ σῶμα καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ βραχίονες περιεκαλύπτοντο ὑπὸ λεπτοῦ χιτῶνος λευκοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου διήρχοντο ἀπὸ δεξιῶν πρὸς ἀριστερὰ αἱ πτυχαὶ ῥοδόχρου ἱματίου τόσον λεπτοφουῦς

ὥστε ἠσθάνετό τις ὑπ' αὐτὸ τὴν σάρκα ζῶσαν καὶ πάλλουςαν, τόσον δὲ σεμνοῦ ὥστε καὶ Ἑστίας ἠδύνετο νὰ φθονήτῃ τὴν περιβολὴν ταύτην. Ἀλλὰ δὲν ἔτελείωσα, φίλε μου, ἄφες με ἐν τῇ εὐδαιμονίᾳ τῶν ἀναμνήσεων.

Λεπτὴ κυανῇ γραμμῇ διήρχετο κατὰ μῆκος τοῦ χιτῶνος καὶ ἀνεμιγνύετο μὲ τὸ λευκὸν καὶ τὸ ροδόχρουν χρῶμα, ὡς τὸ λευκὸν τὸ ροδόχρουν καὶ τὸ κυανοῦν ἀνχιμγνύονται εἰς τὰς συνθέσεις τοῦ Ῥαφαήλ. Μικρὰ ἐρυθρὰ σανδάλια περιέβηλον τοὺς ὡς θεᾶς πόδας τῆς, καὶ οἱ περιδέοντες αὐτὰ ἱμάντες ἔφερον τὰ ἴχνη ἐλαφροῦ χρυσώματος τὸ ὅποιον ὁ χρόνος ἐσεβάσθη. Ἄ! ἀπ' ἧς στιγμῆς τὴν εἶδα, ἡ μικρὰ Ταναγραία μου δὲν ἔπαυσε κατέχουσα τὴν καρδίαν μου! Ἦτο ἡ ἐρωμένη μου, ἡ πρηγορία μου, καὶ ἐνώπιον αὐτῆς διηρχόμην ὀλοκλήρους ἡμέρας θαυμαζῶν αὐτὴν σιωπηλῶς. Ἠσθάνομην δι' αὐτὴν ἔρωτα συγχρόνως καὶ θαυμασμόν. Ἡ φυσιογνωμία τῆς ἦτο τόσον σοδερὰ εἰ καὶ γλυκεῖα, τὸ παράστημά τῆς τόσον εὐγενές καὶ σεμνόν, ὥστε θὰ ἠρυθρίων καὶ νὰ σκερθῶ καὶ νὰ δμιλήσω ἐνώπιόν τῆς ἄλλως ἢ ὅπως ἐνώπιον μητρὸς ἢ ἀδελφῆς. Εἶχον ἐν τῇ αἰθούσῃ μου δύο μικρὰ ἐκ γύψου ἐκμυχεῖα τῆς Ἀφροδίτης τῶν Μεδίκων καὶ τῆς τοῦ Καπιτωλίου· τὰ ἐξηφάνισα. Ὅταν ἦλθες νὰ μὲ ἀποχαιρετίσης παρετήρησες τὴν ἀλλαγὴν αὐτὴν καὶ μὲ περιέπιξιες ἐπὶ μίαν περίπου ὥραν· ἀλλὰ δὲν πρέπει ποτὲ νὰ περιπικίξῃ τις τὸν ἐνθουσιασμόν, πρέπει νὰ τὸν συμμερίζηται ἢ νὰ τὸν καταδικάζῃ.

Ἀνεχώρησες διὰ Οὐασικτῶνα καὶ μετὰ σοῦ ἀπώλεσα τὸν μόνον φίλον τοῦ ὁποίου ἡ συναναστροφή ἠδύνετο νὰ μὲ ἀπασχολῇ τῆς λατρείας τῆς φιλάτης μου. Τότε κατέστη δι' ἐμέ διττῶς ἀγαπητὴ, ἦτο δι' ἐμέ ἡ ἀπεικόνισις τῆς γυναικὸς καὶ ἡ ἀνύμνησις τοῦ ἀπόντος φίλου. Πῶς νὰ σοὶ περιγράψω τὰς ἡμέρας τὰς ὁποίας διήλθον ἐνώπιον αὐτῆς μὲ ἐσταυρωμένας τὰς χεῖρας, ὑγροῦς τοὺς ὀφθαλμούς, ἀνυκλύπτων ἀδικλόπως νέα θέλητρα, εἰλογῶν τὸν τεχνίτην ὅστις ἐπλάσε τὸ ἀριστούργημα αὐτὸ καὶ τὸν φίλον ὅστις μοὶ τὸ ἐδώρησε! Ἐμειδίχ πάντοτε, ἐμειδίω δὲ καὶ ἐγὼ θεωρῶν αὐτὴν καὶ ὅταν προσήλουν τὸ μειδίχμά μου εἰς τὸ ἰδιὸν τῆς ἐνόμιζον ὅτι τὰ χεῖλη τῆς ἐφρόνου ὅτι ἤθελε νὰ δμιλήσῃ καὶ νὰ μὲ εἶπῃ, ἴσως, σὲ ἀγαπῶ! . . Κατήντησα νὰ μὴ ἐξέρχωμι τοῦ οἴκου μου· αἱ ἄλλαι γυναῖκες μοὶ ἐφάνιντο ἀηδεῖς· ἡ ὑπὲρτριά μου μὲ ἐνόμιζε πρῶτον καὶ διέδιδε μάλιστα τοῦτο. Ἄ! πτωχοὶ τῷ πνεύματι ὅσοι δὲν ἐνοοοῦσι τὴν παράφορον τοῦ ὠραίου ἀγάπην! Ὁ θαυμασμός μου κατέστη ἔρωσ, ὁ ἔρωσ λατρεία καὶ ἡ λατρεία μανία. Τότε μόνον ἐνόησα τοὺς Ἕλληνας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἀπευθύνοντας τὰς προσευχὰς καὶ τὰς θυσίας των, πρὸς μάρμαρον τοῦ Φειδίου ἢ τοῦ Πραξιτέλους! Ποσάκις ἀναμνήσθην τὴν Γαλάτειαν καὶ τὸ γενόμενον θαῦμα τὸ ὅποιον νομίζουσι μῦθον καὶ τὸ ὅποιον ὅμως ὁ ἔρωσ μου καθ' ἐκάστην ἠῤῥετο νὰ ἐπανκληθῇ. Μειδίξῃς Ῥαοὺλ καὶ ἔχεις ἴσως δίκαιον· ἀλλ' ἡ καρδίκα μου εἶναι οὕτω πεπλασμένη,

Ὡστε θέλει νὰ ζωογονῆ ὅ,τι θαυμάζει καὶ δὲν θαυμάζει χωρὶς ν' ἀγαπᾷ.

Τρεῖς μῆνες παρήλθον οὕτως. Ἐπιμελῶς καλυπτομένη ὑπὸ ὑελίνου κώδωνος, ἡ φιλάττη μου ἐφωτίζετο καθ' ἐκάστην πρωτὴν ἀπὸ τὰς ἀκτῖνας τοῦ φθινοπωρινοῦ ἡλίου, ὅστις ἀντενκλιχτο ἐπὶ τῶν βοστρύχων καὶ τοῦ στήθους τῆς. Ἀπὸ καιροῦ ἤδη δὲν ἦτο πλέον δι' ἐμέ ἡ ἀδελφή, ἐρωμένη, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἡ καρδίκα μου συνήθριζε ἐν ὅλῃ τῇ παρρηγορᾷ τὴν ἀγάπην τῆς.

Ὁ χειμὼν ἔφθασεν ἔφοβήθην δι' αὐτὴν τὸ σκότος καὶ τὸ ψῦχος καὶ κατεσκευάσα μικρὸν ἀργυροῦν κιβώτιον ἐν ᾧ τὴν ἔκλειον καθ' ἑσπέρην, καὶ τὴν ἔθετον πάλιν ὑπὸ τὸν ὑέλινον κώδωνά τῆς τοῦ ἡλίου ἀνατέλλοντος. Ἀλλὰ συχνὰ, κατὰ τὴν νύκτα, ἠγειρόμην κρύφα ὡς ἐγκληματικὰς καὶ ἡνοιγα περιφροβὸς τὸ κιβώτιον διὰ νὰ βεβαιωθῶ ὅτι ἡ ἐρωμένη μου, ἦτο ἐκεῖ! . .

Μισανθρωπότερος παρὰ ποτε ἀπηγόρευσα τὴν εἴσοδον εἰς πάντας καὶ ἔζησα κατὰ μόνας μὲ τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀδικόπου λατρείας μου. Ἡμὴν ζηλότυπος ὡς μαῦρος· οὐδεὶς ἐκτὸς ἐμοῦ ἔπρεπε νὰ βλέπῃ τὴν ταναγραίκην μου. Ὁ ἐλάχιστος θόρυβος μὲ ἀνησύχει· ἔζων ἐν μεγίστῃ ταρχῆ δικοποτομένη ὑπὸ μακροτάτων ὠρῶν θαυμασμοῦ, καθ' ἃς ἡ ἀποδιωκομένη ταρχὴ μὲ κατέτρωγεν. Ἄλλ' ἤμην ἐπὶ τέλους εὐτυχῆς, ἠγάπων, ἐθαυμάζον. Οἶμοι! ἡ εὐτυχία μου δὲν διήρκεσε ἐπὶ πολὺ.

Κατὰ τὸν Νοέμβριον ὁ ἥλιος ἐσπάνιζε καὶ ἤροισεν βροχαί. Ἡσθάνομην ἐμυυτὸν βρῦθυμον καὶ μελαγχολικὸν, καὶ ἡ ταναγραίκη μου ἐμειδίκα μελαγχολικώτερον ὑπὸ τὸν ἐπ' αὐτῆς βρῦνοντα δμυχλῶδη οὐρανόν. Πρωτὴν τινὰ ἐξάγων αὐτὴν τοῦ κιβωτίου ἠσθάνθην αἰφνίδιον τρόμον· ἐνόμισα ὅτι τὰ χεῖλη τῆς εἶχον ὠχριάσει, ὅτι ὁ λευκὸς τῆς χιτῶν ἀπέκτησε μελανὰς κηλίδας. Μετὰ δύο ἡμέρας ἡ κυκνὴ γραμμὴ ἐμκύρισε, τὸ ἐπιχρῶσωμα τῆς ταινίας ἀπώλεσε τὴν λάμψιν του καὶ κατέστη ἀμυδρὸν κίτρινον. Ἐκ τοτε ἡ ζωὴ μου κατέστη διαρκῆς βέστανος. Ἐπεριποιούμην τὴν ταναγραίκην μου ὡς πικρίδιον ἀσθενῆς, καὶ τὴν ἠρώτων πολλάκις ἂν πάσχη. Φοβούμενος τὸν ἀέρα καὶ τὴν ὑγρασίαν δὲν ἡνοιγον πλέον τὰ πράκθραά μου καὶ διετήρουν ἐν τῷ θωματίῳ συγκεκερατμένῃν θερμοκρατίαν. Μάταικι προσπάθειαι! ἀνωφελὲς φίλτρον! Τὸ κακὸν προῦχώρει γιγαντιαίως καὶ ἠσθάνομην πλησιάζουσαν τὴν ὀλεθρίαν ἡμέραν καθ' ἣν ἡ φιλάττη μου θὰ ἐπιπτεν εἰς τὰς ἀγκάλας μου κόνις, ἄχρως . . . νεκρά! Σκεπτόμενος τοῦτο, πράγματι ἐνόμισα ὅτι θὰ παρρηρονήσω· καὶ τόσον κατεδλήθην ὥστε μὲ κατέλαβε πυρετὸς καὶ ἐπὶ τινὰς ἡμέρας κρύπτων ἀπὸ ὄλους τὸ πάθος μου ἐσκεπτόμην ἂν θὰ ἀποθάνω πρὸ τῆς ταναγραίκης μου ἢ ἐκείνη πρὸ ἐμοῦ.

Ὅταν ἰάθην ἀπεράσιμα νὰ θεραπεύσω μὲ πᾶσαν θυσίαν τὸ καταδιβρωσκον τὸν θησαυρόν μου κακόν. — Ἄλλὰ, ἴσως σκέπτεσαι, φίλε Ῥουὺλ,

ὅτι ἄνθρωπος εἰδήμων ἔπρεπε νὰ ἐννοήσῃ ὅτι τάχιστα ἀφκνίζονται ὑπὸ τὸν ὀμιχλώδη τὸν Παρισίων οὐρανὸν τὰ χρώματα τῶν μικρῶν ταχυγραίων κορῶν, καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ λάβῃ τὴν ἀπόφασίν μου.

Τὸ δμολογῶ· ἄλλος τις θὰ κατέφευγε πρὸς ἀρχαιολόγον, ἐγὼ συνεβουλεύθην ἰατρὸν.

— Κύριε, τῷ εἶπον, νεαρὰ κόρη τὴν ὁποίαν ἀγκπῶ, εὐρίσκεται εἰς θέσιν προξενουῖσαν φόβους. Γεννηθεῖσα ὑπὸ οὐρανὸν θερμότερον τοῦ ἰδικοῦ μας, μετηνέχθη αἴφνης εἰς τὴν ὑγρὰν αὐτὴν καὶ παγερὰν παρισιακὴν ἀτμοσφαιρῶν. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπώλεσε τὴν δροσερότητα, τὸ χρῶμα, τὴν λάμψιν τῆς· τὰ χεῖλη τῆς εἶναι ὠχρὰ καὶ οἱ γλαυκοὶ ὀφθαλμοὶ τῆς ἀνευ ζωῆς. Συμβουλευσάτέ με τί πρέπει νὰ κάμω!

— Δὲν δύναιμι νὰ ἰδῶ τὴν κόρην αὐτὴν, μοὶ εἶπεν ὁ ἰατρὸς.

— Ἀδύνατον· δὲν δύναται νὰ ἐξέλθῃ καὶ δὲν πρέπει οὐδεὶς νὰ τὴν ἰδῇ. Ἄλλως εἶναι ἀνωφελές.

— Λοιπὸν κύριε, ἂν ἡ κόρη αὐτὴ ἐγενήθῃ εἰς μεσημβρινὰ κλίμακτα ἔκαμαν πολὺ κακὰ νὰ τὴν φέρωσιν εἰς Παρισίους· πρέπει νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πατρίδα τῆς. Αἱ νεάνιδες, κύριε, ὁμοιάζουσι τὰ ἄνθη· πρέπει νὰ αὐξάνωσιν ὅπου ἐσπάρησαν.

Ἡ ποιητικὴ αὕτη πικρατήρησις τοῦ ἰατροῦ μὲ συνεκίνησε.

— Τώρα δέ, ἰατρέ, καὶ μὴν δι' ἐμὲ συμβουλήν. Πάσχω ἀπὸ πυρετοῦς, εἶμαι ἀσθενὴς καὶ μελαγχολικὸς, τὸ ψῦχος μὲ βλάπτει. . .

— Ταξειδεύσατε, κύριε, ἀναχωρήσατε διὰ μεσημβρινότερα κλίμακτα, καὶ ἐπανέλθετε πρὸς ἡμᾶς μετὰ τῶν χελιδόνων.

Ἠυχαρίστησα τὸν ἰατρὸν καὶ ἐπανῆλθον οἶκοι περιφροντις.

Ἐξήγαγον τὴν μικρὰν μου ἀπὸ τῆς ἀργυρᾶς κλίνης τῆς, καὶ ἐρρέμβασα ἐπὶ μακρὸν θεώμενος αὐτήν. Ἐπιπτε χιῶν, ὁ οὐρανὸς ἦτο θολὸς καὶ συννεφώδης. Ἐν τῷ βλέμματι τῆς κόρης ὑπῆρχέ τι τὸ μελαγχολικὸν καὶ ἐνεφαίνετο θλιβερὰ ἔκφραξις νοσταλγίης.

— Λοιπὸν ὠρίσθη νὰ σὲ σώσω δι' οἰκσδήποτε θυσίας! Θὰ ἐπανάδῃς, φιλάττη μου, τὴν Τάναγραν, καὶ θὰ τὴν ἰδῶ καὶ ἐγὼ μετὰ σοῦ.

Ἄμα ἀπεφάσισα τοῦτο ἠσθάνθη ἐμαυτὸν κατὰ τι ἀνακουφισθέντα. Ἐπετάχυνα τὰς ἐτοιμασίας τῆς ἀναχωρήσεως· ἔθεσα πάλιν τὴν ταχυγραίαν μου εἰς τὸ κιβώτιόν τῆς, κατεσκευάσα δερματίνην θήκην διὰ νὰ τὴν φέρω πάντοτε μετ' ἐμοῦ καὶ ἐπεβιάσθη ἐν Μασσαλίᾳ.

Ἐφθασα εἰς Ἀθήνας φέρων τὸ πολύτιμον κειμήλιόν μου. Νὰ σοὶ εἰπῶ τί ἔκαμα κατὰ τὸν πλοῦν, τί εἶδον εἰς τὴν πόλιν τσῷ Κέκροπος, δὲν δύναμαι τῇ ἀληθείᾳ, διότι ὄλαι αἱ σκέψεις μου ἦσαν ἀλλοῦ προσηλωμέναι. Ἐψαυον κατὰ πᾶσαν στιγμὴν τὴν μικρὰν θήκην, καὶ ἀφοῦ ἐπειθόμην ὅτι ἦτο ἀκόμη ἐπ' ἐμοῦ ἠσύχαζον ἐπ' ὀλίγον. Νομίζω ὅτι διερχόμενος εἶδον

τὸν Παρθενῶνα· τὸν ἐθιχόμενα κατὰ τὴν ἐπιστροφήν μου, ἀλλὰ ἐν τῇ καταστάσει ἐν ἣ εὐρισκόμην τότε οὔτε κἀν τὸν περρετήρησα.

Ἦρχιζεν ἤδη τὸ ἔαρ πρόωρον καὶ εἰς τὰ ὠρκία ταῦτα μέρη καθερὰ καὶ χλιαρὰ ἀτμοσφαιρα περιέβαλε τὰ πάντα· ἤμην σκεπτικός καὶ μελαγχολικός· εἶχον τὴν ἐαρινὴν ἐκείνην μελγχολίαν τῆς ψυχῆς ἣτις αἰσθανομένη ἐκυτὴν γηράσκουσαν βλέπει τὰ πάντα περὶ αὐτὴν ἀναγεννώμενα. Μία καὶ μόνη σκέψις ἐν τούτοις μὲ κατεῖχεν ἡ ἐλπίς νὰ ἴδω ἀναγεννωμένην τὴν φιλάτην μου, νὰ τὴν ἴδω ζωογονουμένην ἐν ταῖς ἀγκάλαις μου ὑπὸ τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου τῆς πατρίδος. Εὐρον ἀμαξῶν καὶ ἀνεχώρησα διὰ τὴν Βοιωτίαν. Διέβημεν τὴν Δεκέλειαν, τὸν Πάρνηθα καὶ περὶ τὴν δεκάτην τῆς ἐσπέρας ἐβθασα ἐνώπιον ἐλσεινοῦ χιλίου, μίαν μόνην λέξιν ἐνοῶν ἀπὸ ὅσα μοὶ ἔλεγον τὴν λέξιν Σχηματᾶρι. Διότι Σχηματᾶρι εἶναι τὸ χωρίον τὸ πλησιέστερον κείμενον εἰς τὴν ἀρχαίαν Τάναγραν, τὴν ὁποίαν ὁ μὲν Ὅμηρος καλεῖ Γρζίκιν, οἱ δὲ νεώτεροι Γρημαῖδαν.

Ἡ νύξ ἦτο θερμὴ, αἰθρία, ἀστερόφωτος καὶ προκνήγγελλον ὠρκίαν τὴν ἐπομένην ἡμέραν. Ἐξῆπλώθη ἐπὶ ἐλσεινῆς κλίνης, σφίγγων ἐπὶ τοῦ στῆθους τὴν μικρὰν θήλην μου.

— Περίμενε ὀλίγας ὥρας, φιλάτη μου· θὰ ἀναζήσης, θὰ ἀναπνεύσης τὸν ἀέρα τῆς πατρίδος σου κεκορεσμένον ἀπὸ τὸ ἄρωμα τῶν ἀνθέων τὰ ὁποῖα ἔδρεπον ἄλλοτε αἱ ἀδελφί σου· τὰ χρώματά σου θὰ ἀναφρυνῶσι δροσερότερα καὶ ἡ χαρὰ ἣτις θὰ ἀνκλάμψῃ ἐπὶ τοῦ μετώπου σου θὰ ἦναι ἡ γλυκύτερα ἀντιμισθία τῶν κόπων μου.

Δὲν ἔκλεισα βεβαίως τοὺς ὀφθαλμούς· κατὰ τὸ ἐπίλοιπον τῆς νυκτός. Τέσσαρες ἢ πέντε χωρικοὶ μένοντες εἰς τὸ αὐτὸ μὲ ἐμὲ δωμάτιον, ἐκάπνιζον καὶ ἡστεύοντο εἰς διάλεκτον δυσδιάγνωστον. Ἀνεμνήσθη τὰς ἱστορίας τῶν ληστῶν καὶ κρατῶν ἰσχυρῶς τὸ μικρὸν μου κιβώτιον περιέμενον ἀνυπομόνως τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου.

Αἱ πρῶται ἀκτῖνες τῆς αὐγῆς ἐχρυσίζον μόλις τὸν δρίζοντα ὅτε ἐγὼ διηθυνόμενη πρὸς τὰς περιφρήμους νεκροπόλεις. Ἡ σπουδὴ τῶν βιβλίων καὶ τῶν χαρτῶν μὲ ἐξοικειώσαν ἐπὶ τοσοῦτον πρὸς τὴν χώραν, ὥστε εὐρον εὐτυχῶς χωρὶς νὰ ἐρωτήσω τὸν δρόμον. Ὁ ἡλιος δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀνατελεῖ ὅτε ἐβθασα εἰς μίαν τῶν νεκροπόλεων. Διότι δὲν εἶναι μία μόνον νεκροπόλις· ἐν Τάναγρα· ὑπάρχουν πολλαὶ δισπαρμέναι ἐφ' ὅλης τῆς πεδιάδος τοῦ Ἀἰοῖ, μεταξὺ τῶν χωρίων Σχηματᾶρι, Μπράτσι, Αἰάτανι καὶ Στανιᾶτες τὰ ὁποῖα σχηματίζουσι κύκλον περιφερείας ἐξ ἑξακλιόμετρων περὶ τὰ εἰσπίπτει τῆς ἀρχαίας πόλεως. Εἰς σὲ ὅστις ἐπεσεύθη τὴν Τάναγραν δὲν εἶναι ξένα τὰ ὀνόματα ταῦτα καὶ δύνασαι διὰ τῆς φαντασίας νὰ ἀκολουθήσης τὸ δρομολόγιόν μου. Ἀλλὰ, καθ' ἣν στιγμὴν περιεπλανώμην μέσῳ τῶν ἡνεωγμένων ἐκείνων τάφων πᾶσα ἀρχαιολογικὴ σκέψις ἦτο μακρὰν ἐμοῦ. Ἐλεγον μόνον κατ' ἐμαυτόν· Ἐδῶ ἄρα γε ἡ ἐκεῖ, ἐκοιμήθη ἐπὶ

εἴκοσιν αἰῶνας! Περιέμενον τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ὡς περιμένουσι κατὰ τὴν νύκτα τῆς περαμονῆς τοῦ νέου ἔτους τὸν κτύπον τοῦ ὠρολογίου τὸν ἀναγγέλλοντα τὸ μεσονύκτιον. Καὶ πράγματι ἦτο νέον ἔτος ἢ μᾶλλον νέα ζωὴ ἥτις ἐπρόκειτο νὰ ἀρχίσῃ δι' ἐμέ.

Ἐπροχώρησα μέχρι τῆς κορυφῆς μικροῦ γυμνοῦ λόφου ἐφ' οὗ αἱ πρόσφατοι ἀνασκευαὶ εἶχον ἀφήσει πολλὰ ἔχνη. Δὲν ἤξεύρω πῶς ἐπέισθην ὅτι ἡ φιλαττὴ μου εἶχεν ἐκεῖ ἀναπαυθῆ. Ἀκατανίκητος ἔλξις μὲ ἔσυρε πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο καὶ δὲν ἠδυνάμην νὰ ἀπομικρυνθῶ. Ἐρριψα εἰς τὸν ἀέρα λίθους, μεταξὺ τῶν ὁποίων παρενέβηλα θραῦσμα πλῆγγόνος· τὸ θραῦσμα αὐτὸ ἔπεσεν ἐντὸς ἐνὸς τῶν περικυκλούντων με τάφων, ἐγὼ δὲ ἐκάθησα ὅλως τρέμων ἐπὶ τοῦ χείλους τοῦ κενοῦ αὐτοῦ τάφου ἔχων ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος προσηλωμένους τοὺς ὀφθαλμούς. Ἡ καρδίκα μου ἔπαλλε. Θὰ ἤμην πολὺ ὠχρὸς!

Τέλος πρὸς τὸν Ὄροπον λάμψις ζωηροτέρα ἐχρῶσσε τὸ ῥοδόχρουν τοῦ οὐρανοῦ· ἀκτίνες τινες πρόδρομοι τῆς ἡμέρας διέσχισαν τὸ κενὸν καὶ συγχρόνως τὸ ἄσμα τῶν πτηνῶν ἀντήχησε περὶ ἐμέ. Μετὰ δύο λεπτὰ ὁ ἀκτινωτὸς δίσκος τοῦ ἡλίου ἐνεφανίσθη εἰς τὰ βλέμματά μου καὶ ὁ γλαυκὸς τῆς Τανάγρας οὐρανὸς ἐφωτίσθη ἐν ὅλῃ του τῇ λαμπρότητι.

Νευρικῶς, πυρτωδῶς ἤρπασα τὴν θήκην μου, τὴν ἠνοιξα καὶ ἐξήγαγον τρέμων τὴν λατρευτὴν εἰκόνα τὴν ὁποίαν εἶχον νὰ ἴδω ἀπὸ δέκα ἡμερῶν, αἰῶνα ὀλόκληρον δι' ἐμέ! Τότε ἐπετετέλεσθη φαινόμενον παράδοξον, ἀληθὲς θαῦμα, φίλε μου, διότι ὑπάρχουσιν ἀκόμη θαύματα διὰ τοὺς πιστεύοντας. Ζωογονηθεῖσα ἀπὸ τὰς ἀκτίνες τοῦ ἡλίου τὸν ὁποῖον δὲν ἤλιπιζε πλέον νὰ ἐπανίδῃ ἡ φιλαττὴ μου ἐφαιδρύνθη μὲ παλμὸν χαρῆς. Τὰ πρὸ ὀλίγου ὠχρὰ χρώματά της ἀνέλαμψαν ζωηρότατα. Τὰ χεῖλη της ἐγένοντο ῥοδινότερα, οἱ ὀφθαλμοὶ της γλαυκότεροι, τὸ μειδίσμα της γλυκύτερον. . . Ὁ λευκὸς αὐτῆς χιτῶν ἀπέβηκε τὰς μελανὰς κηλίδας τὴν θλιβερὰν περιβολὴν τοῦ πένθους καὶ τῆς ἐξορίσεως. Τὰ πάντα ἐν αὐτῇ ἐδείκνυον τὴν ζωὴν, τὴν εὐδαιμονίαν, τὴν χαρὰν, τὴν ἀνακταθεῖσαν τέλος πετρίδα. Ἐνόμισα ὅτι μετεμορφώθη ἐν τῷ φωτὶ ταναγραίου Θαβῶρ. . . Μὲ κατέλαθε συγκίνησις τόσον μεγάλη καὶ ἀπρόοπτος ὥστε διὰ πρώτην φοράν, ἃ μὴ φοβῆσαι φίλε μου, ἀφήκα τὴν ἀγαπητὴν μου νὰ ἐκφύγῃ τῶν χειρῶν μου.

Ἐκ φόβου ἐκάλυψα τοὺς ὀφθαλμούς καὶ ἐλιποθύμησα. Ὅταν συνῆλθον τὴν ἐζήτησα διὰ τοῦ βλέμματός, παρεμέρισκα τὰς ἀκάνθας αἱ τινες ἀνεφύησαν εἰς τὸ ὄχθος τοῦ ἀνασκευάμεντος τάφου. ὦ! ἐκπληξίς! Ἡ μικρὰ μου, ἐγλύστρησεν ἀπλὰ ἀπλὰ χωρὶς νὰ κτυπήσῃ ἐπὶ τῶν λίθων τοῦ τάφου καὶ ἀνεπέκυετο ὑπὸ τὰς ἀκάνθας μειδιῶσα πάντοτε, μειδιῶσα, μειδίειμα πλήρες περακλήτεως, ὡτὰν ἤθελε νὰ εἴπῃ.

— ὦ! ἄφες με εἶδῶ!

— Λοιπόν! ναι, αγαπητή μου, είμαι δοῦλός σου, μόνον διὰ σέ ζῶ, καὶ δὲν θέλω νὰ ἀποθάνῃς ἐξ αἰτίας μου ἐν Γαλλίᾳ ὑπὸ τοὺς πνευματώδεις αὐτῆς ἀνέμους! Θέλεις νὰ μείνῃς εἰς τὴν πατρίδα σου, εἰς τὴν παλαιὰν κοιτίδα σου. . . Ἐὰ μείνῃς! Οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἱερότυλοι, ἀνόσιοι ὅταν ἀποσπῶσι τὰ ἄνθη ἀπὸ τοὺς κλώνους οἴτινες τὰ κρατοῦσιν. Εἶναι δὲ μυριάκις ἀνοσιότεροι ὅταν κομίζωσιν εἰς μακρὴν ἑξορίαν, εἰς Λονδῖνον εἰς Βερολίνον, εἰς Παρισίους τὰ χαρίζοντα ἄνθη εἰς τὰ ὁποῖα ἡ ἑλληνικὴ τέχνη ἔδωκε ζωὴν. Ἡμεῖς ἀνόσιοι καὶ τώρα θὰ ἐπνευρωθῶμεν τὸ λάθος μου. Ἡ θέλησίς σου εἶναι ἀρχαῖος καὶ βίβλικός. Ἐὰ κομμηθῆς εὐτυχῆς ἐν αὐτῷ τῷ τάφῳ ἢ μᾶλλον θὰ μειδιῶσῃ τὸ καθαρὸν τῆς αἰωνιότητος μειδίωμα.

Ἄλλὰ. . . ἂν ἄλλοι πάλιν ἱερότυλοι σοὶ ἀφαιρέσωσι τὴν ἡτυλίαν τὴν ὁποῖαν ἐγὼ σοὶ ἀποδίδω; ὦ, ὄχι! Δὲν εἶναι τοῦτο δυνατὸν. Ὡς ἐγὼ θὰ ἴδωσι τὸν τάφον ἀνεωγμένον ἐν ᾧ ἀνεφύησαν ἄκανθοι καὶ δὲν θὰ ἐπιχειρήσωσι σκαρῆν ἐπ' ἐλπίδι προθένου τάφου. Δέξαι θὰ παρέλθωσι μετ' ἐμὲ αἰῶνες καὶ ὅμως ἡ νεότης καὶ ὠριότης σου θὰ ἀνθῶσι ἀκόμη ὑπ' αὐτὰς τὰς ἀκάνθους.

Οὕτω λαλῶν ἔσφιξα τὸ τελευταῖον τὴν ἀγαπητὴν μου εἰς τὰς ἀγκάλας μου, ἐκεῖνη δὲ μετ' ἡλικίστησε δι' ἀποχαιρετητηρίου μειδιάματος. Παρεμέρισσα τὰς ἀκάνθους ἐκ τοῦ βάλθους τοῦ τάφου, εὗρον εἰς τὰ πέριξ βρύα καὶ θύμον καὶ κατεσκεύασα ἀπαλὴν κλίνην ἐφ' ἧς τὴν ἀπέθεσα, ἀφοῦ τελευταῖον τὴν ἀπεχαιρέτισα. Ἐπειτα ἔρριψα ἐπ' αὐτῆς χόρτον διὰ νὰ τὴν ἀποκρύψω ἀπ' ὄλων τὰ βλέμματα, τὴν ἐκάλυψα μετὰ τὰς ἀκάνθους ἵνα διαφυλάττηται ἀπὸ τὸν ἀνεμὸν καὶ ἐγονυπέτησα ἐπὶ τινὰς στιγμὰς ἀφοῦ δ' ἔχυσαν θερμὰ δάκρυα ἀπεμυκρύνθη βικίως διὰ πικρὸς ἀπὸ τῶν τόπων ἐκείνων.

Περιεπλανώμην χωρὶς νὰ γνωρίζω τοῦ πηγαινῶ ἔχων πλήρη τὴν κεφαλήν ἀπὸ πνευματώδεις ὀπτασίας. Εὐχαιρίστησις πικρὰ καὶ ὅμως βθεθεῖα τοῦ ἀγχοῦ τὸ ὁποῖον ἔπραξα ἀνεμιγνύετο ἐν ἐμοὶ μετὰ τῆς παρεχθῆς τῶν θλίψεων καὶ τῶν ἀνυμνήσεων. Μετὰ μίαν ὥραν, μετὰ πολλὰς ὥρας ἴσως, ἠσθάνθη τὴν γλῶσσάν μου ζωηρὰν, τὸν λάρυγγα κκίοντα. Ἐξήτησα πηγὴν τινὰ, δὲν ὑπῆρχε καὶ ἐβλάδιζον πάντοτε. Τέλος διὰ μέσου τῶν θάμνων εἶδον μακρὰν δύο ἀνθρωπίνους μορφὰς καὶ ἔτρεξα πρὸς αὐτὴν τὴν διεύθυνσιν.

Ἐκ πηγῆς σκιαζομένης ὑπὸ ἰτέας νεαρὰ κόρη καὶ γρατὰ γυνὴ ἐπλήρωσαν τὰς ὑδρίας των καὶ διεηθύνοντο βραδεῖ βήματι πρὸς γειτονικὸν χωρίον.

Ὀπτασία παρὰδοξος μετ' ἐξέπληξεν. Ὀνειροδόμοι; Τὴν ἔθαψα, ἀπεχωρίσθη αὐτῆς διὰ πικρὸς καὶ ὅμως ἰδοὺ αὐτὴ ἐνώπιόν μου! Τὴν ἀφῆκα ἀκίνητον καὶ αὐτὴ περιπατεῖ πρὸ ἐμοῦ. Ἠγέρθη τοῦ τάφου καὶ ἐπαρουσιάσθη πάλιν εἰς ἐμὲ διότι δὲν ἠθελε νὰ μετ' ἐγκαταλείψῃ. Ἐπλησίασα

τὴν νεάνιδα καὶ τὴν περτεήρησα ἔκπληκτος. . . Αὐτὴ ἦτον! Κάτωθεν τῶν δύω γλαυκῶν καὶ ὕγρῶν ὀφθαλμῶν της ἐφ' ὧν ἔλαμπεν ἡ ἀγαθότης, ἐζωγραφίζετο ῥίς εὐθεία καὶ ῥόδινα χεῖλη, τὰ αὐτὰ ἐκαίνα τὰ ὁποῖα πρὸ ὀλίγου ἔσφιγγον ἐπὶ τῶν ἰδιῶν μου. Λεπτὴ ἐπίχρυσος ταρινία ἀνύφου τοῦς μεταξίνους αὐτῆς πλοκάμους ἐπιχαρίτως δεδεμένους περὶ τὴν κεφαλὴν ὅθεν διεσπείροντο δραπέται τινὲς βόττανχοι. Ὅλον τὸ σῶμά της περιεκαλύπτετο ὑπὸ λεπτοῦ χιτῶνος λευκοῦ ὀρθὸν ἐξήρχοντο οἱ εὐκκμπτοι καὶ ἰσχυροὶ αὐτῆς βραχίονες. Ῥοδόχρουν ἱμάτιον διερχόμενον ἀπὸ δεξιῶν πρὸς ἀριστερὰ ἄφινε νὰ μντεύῃ τις τὸ θελατικὸν σχῆμα στήθους ζωογονομένου ὑπὸ τοῦ ἔαρος τῆς ζωῆς. Ἦμην ἐν ἐκστάσει ὅτε ἡ νεαρὰ ταναγκρική ἐστράφη πρὸς ἐμέ. Τῆς ἔαμα τημεῖον ὅτι ἤθελα νὰ πῶ μοι ἔτεινε τὴν ὕδριαν της καὶ ἐνόμισα ὅτι τὸ ὕδωρ τῆς Ταναγκρῆς ἦτο νέκτρο. Ἢ συνοδεύουσα αὐτὴν γρική μοι εἶπε δύω λέξεις τῶν ὁποίων ἀργότερα ἔμαθα τὴν σημασίαν: *Καλῶς ὠροῦσατε* ὡς ἀπάντησιν δ' ἐγὼ προσέειπα. Ἢ νεανίς μὲ ἐθεώρει προσεκτικὴ, εἶδεν ὅτι εἶμι κεκμηκὸς καὶ μοι εἶδειξε διὰ τοῦ δακτύλου τὸ χωρίον διὰ νὰ μὲ πείσῃ νὰ τὴν ἀκολουθήσω. Καλῶς εἶχον μντεύσει ἀπὸ τὸ βλέμμα, ἀπὸ τὴν γλυκύτητα τοῦ μεδιάματός της ὅτι ἡ φιλάτη μου ἦτο ἀγαθὴ ὅσον καὶ ὠραία! Τὴν ἠκολούθησα, τοῦς ὀφθαλμοὺς ἔχων ἐπ' αὐτῆς προσηλωμένους καὶ ὄνειροπολῶν εὐδαιμονίαν ἄγνωστον.

Ἄ! Ῥαοὺλ, μειδίξ, καὶ μντεύεις τὰ ἐπίλοιπα. Ἐν τῇ καλύβῃ ὅπου ὠδηγήθη ἐκλήθητο γέρον φουστανελλοφόρος ὅστις μὲ ὑπεδέχθη μὲ τὰς αὐτὰς μυστηριώδεις λέξεις: *καλῶς ὠροῦσατε*, καὶ ἔσφιξε τὴν χεῖρά μου ὡς παλαιὸς φίλος. Ὅταν συνῆλθον κατὰ τι ἐκ τῆς συγνηθείας μου ἐσκέφθη νὰ τῆς ἀποτεινῶ λέξεις τινὰς ἰταλικῆς. Ὑπεδέξαντο τὴν φράσιν μου μετ' ἀναφωνήσεως χαρῆς. Μὲ ἠνθούουν. Ὁ γέρον ἦτο καύτης, ἔζησε πολλὰ ἔτη εἰς Σμύρνην ὅπου ὀμιλεῖται ἡ ἰταλικὴ ὅσον καὶ ἡ ἑλληνικὴ. Μοι ἀπηύθυνε πληθὺν ἐρωτήσεων εἰς ἃς σχεδὸν δὲν ἀπῆντων, διότι μόνον εἰς τὴν νεαρὰν ταναγκρικήν ἐπρόσεχον. Εἶχεν ἀνάψει κλάδους τινὰς καὶ γονυπετῆς πρὸ τοῦ πυρὸς μᾶς ἠτοίμαζε καφέν' οὐδὲν τῶν κινήματων της μοι ἐξέφυγε, πᾶσα δὲ πτυχὴ τῆς ἐσθῆτός της ἐπεβεβαίον τὴν ἰδέαν μου ὅτι ὁ Θεὸς ἔκαμε χάριν ἐμοῦ θαῦμα καὶ ὅτι ἡ φιλάτη μου ἐξῆλθε μεγαθυμνεῖσα ἐκ τοῦ τάφου. Ὁ γέρον περτεήρησε τὴν συγκίνησίν μου καὶ μὲ ἠρώτησεν ἂν ἔποχα. Ἐγὼ δὲ τοῦ ἀπῆντησα ὅτι ἐλυπούμην νὰ ἐγκαταλίπω τὴν Τάναγκρην.

— Ἄν εἶναι τοῦτο μόνον, μοι ἀπῆντησε, δύνασθε νὰ περάσετε ἡμέρας τινὰς μαζὺ μας διὰ νὰ εἰπῆτε εἰς τοὺς ἐν Εὐρώπῃ φίλους σας ὁποῖα εἶναι ἡ ἑλληνικὴ φιλοξενία.

Ἐδέχθη ἄνευ προκλήσεως, εὐτυχῆς λογιζόμενος ὅτι δύνامي νὰ προσβλέπω ἀκόμη τὴν θέαν τῆς ταναγκρικής μου ὠραϊότητα. Ἐνῶ ἐπίνομεν τὸν

καρὲν ἐσηρῖζετο ὀρθὸν ἐπὶ τῆς θύρας περιτυλίττουσα τοὺς ὠραίους βραχιονάς της διὰ τοῦ ῥοδοχρόου ἱματίου. Ἦτο ἡ φιλάττη μου εἰς τὴν θέσιν εἰς ἣν τὴν ἔβλεπον καθ' ἐκάστην ἐν ὅλῃ τῇ λάμπει τῆς ζώσης καλλονῆς της! «Αὐτὴ εἶναι!» ἐφώνησα ἀκουσίως. . . Ἐπλησίασε τὸν πατέρα της, ἔλαβε τὴν χεῖρά του καὶ ἀντήλλαξαν λέξεις τινὰς ἑλληνιστί. Ἐσκέπτοντο ἴσως νὰ με θεραπεύσωσι!

Πρὸς τί νὰ σοὶ διηγηθῶ τὰς εὐδαίμονας στιγμὰς ἃς διήλθον μετ' ἐκείνης! Ἡ Ἀθηνᾶ, αὐτὸ ἦτο τὸ ὄνομά της, ἐγνώριζεν ἀρκετὰ τὴν Ἰταλικὴν ὥστε νὰ με ἔνοη, ἐγὼ δὲ δὲν ἐγνώριζα ἀρκετὰ ὥστε νὰ τῆς ὁμιλῶ πολὺ Συνδιελεγόμεθα ἀνταλλάσσοντες μειδιάματα! Αὐτὴ εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ ἔρωτος, ἀληθὴς παγκόσμιος γλῶσσα.

Τὴν τρίτην ἡμέραν ἤμην ἡδὴ ἀποφρασιμένος· ὁ Θεὸς μοι τὴν ἀφήρσεν, ὁ Θεὸς μοι τὴν ἀποδίδει· γεννηθῆτω τὸ θέλημά του. Ἐσυρα τὸν γέροντα παρὰ τὴν πηγὴν, ἐξεθείασα τὴν καλλονὴν τῆς θυγατρὸς του καὶ τὴν ἐζήτησα εἰς γάμον. Μοὶ ἀπήντησεν ὅτι θὰ ἀφήτῃ τὴν θυγατέρα του κυρίαν τῆς θελήσεώς της. Ἀλλὰ, δὲν ἀνέγνωσα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς της, δὲν προσηθάνθην ἀπὸ τὸ σφίξιμον τῆς χειρὸς της, ὅτι τοιαύτη ἦτο καὶ αὐτῆς ἡ θέλησις; Τὴν αὐτὴν ἑσπέραν τὴν ἠσπάσθην εἰς τὸ μέτωπον καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἤμεθα μίκα ψυχὴ εἰς δύο σώματα.

Ἐπρότεινα εἰς τὴν Ἀθηνᾶν νὰ μείνω μετ' αὐτῆς ἐν Τανάγρα. Πᾶσα ὥρα παρρηγομένη μοὶ ἀτεκάλυπτεν ἐν τῇ θεῖα αὐτῆς φύσει νέους θησαυροὺς καλλονῆς ἀπλότητος καὶ ἀγαθότητος. Χάριν αὐτῆς· εὐχαρίστως ἤθελον ἀρνηθῆ καὶ τὴν πατρίδα μου ὡς οἱ ἥρωες ἐκεῖνοι τοῦ Ὀμήρου οἱ γευθέντες τοῦ λωτοῦ. Ἀλλ' ἡ Ἀθηνᾶ ἤθελε νὰ ἴδῃ τὴν Γαλλίαν, ὅπου αἱ γυναῖκες δὲν ἦσαν ἐνδεδυμέναι ὡς αὐτὴ Ἡ ἀνυπομονησίκα νὰ ἐγκυτκλείψῃ τὴν γενέτειράν προήρχετο ἀπὸ ἀγαθὴν καὶ μετριόφρονα σκέψιν· ἀπὸ τὸν φόβον δὴλα δὴ μήπως ἀν καὶ πλησίον της εὐρισκόμενος νοσταλγῆσω. Ὁ γέρον τὴν ἐνεθάρρυνε πάση δυνάμει.

— Πήγαινε, Ἀθηνᾶ μου, ἔλας, πήγαινε νὰ δεῖξῃς εἰς τὰς Γαλλίδας ὅποῃ εἶναι αἱ Ἑλληνίδες κόραι.

Ἐφερα τὴν μεγάλην τανναγρίαν μου εἰς τὰς Ἀθήνας διὰ νὰ τὴν μετεμφίετω εὐρωπικιστί. Ἐνεδύθη κομψότατα ἀπλὴν μεταξίνην ἐσθῆτα ἀνοικτοῦ χρώματος. Μοὶ ἐφάνη ὠραιότερα ἀκόμη ὑπὸ τὰ νέα της ἐνδύματα διότι ἔφερεν αὐτὰ μετ' ἐλευθερίας καὶ χάριτος.

Μετὰ δεκαπέντε ἡμέρας τῆς εἰδείκνουν ἐν Παιρσιόις τὰς μικράς της ἀδελφὰς τὰς φυλακισμένας ἐν τοῖς ἐρμαρίοις τοῦ Λούδρου. Διετήρησεν ὅλην τὴν γαλήνιον εὐθυμίαν της ἐν μέσῳ τῶν θορύβων τῆς μεγάλης πόλεως. Ἦμεθα εὐτυχεῖς καὶ πλέον ἐρωτευμένοι ἢ τὴν πρώτην ἡμέραν. Ἡ Ἀθηνᾶ μακθάνει τὴν γαλλικὴν καὶ με διδάσκει ὀλίγον τὴν ἑλληνικὴν. Ἡ σελήνη τοῦ μέλιτος ἔσται πασιφανὴς πάντοτε δι' ἡμᾶς. Ἄ! φίλε

μου! κρίνε περί τῆς εὐτυχίας μου! ἡ μικρὰ ταναγρακία μου ζῆ καὶ εἶναι σύζυγός μου! Ἡ ταναγρακία μου ἦτο ὠχρά· σήμερον εἶναι ρόδινος ὡς τὰ ρόδα! Τὸ θέρος τὸ εὐρίσκει ἐπίσης γλυκὺ ἐν Παρισίοις ὡς καὶ ἐν Τανάγρα· τὸν χειμῶνα θὰ τὸν διέλθωμεν ἐν Ἑλλάδι πλησίον τοῦ κλοῦ γέροντος. Καὶ εἰς σέ φίλε μου, ὀφείλω ὄλην τὴν εὐτυχίαν μου! Ζῶσα Ταναγρακία ἦτις με ἀγαπᾷ καὶ . . . μικροὶ μέλλοντες ταναγρακιοὶ.

Αἰμίλιος

ΡΑΟΥΑ ΤΩΣ ΑΙΜΙΛΙΩΣ

Ῥώμη 3 Σεπτεμβρίου 187. . .

Φίλε μου, ἔχω ἐν τῇ συλλογῇ μου καὶ ἄλλην Ταναγρακίαν. Τρέχω νὰ τὴν θάψω παρὰ τὴν ἰδικήν σου.

(ἐκ τοῦ γαλλικοῦ)

Α. Π. Α.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΙΣΜΑΤΟΠΟΙΙΑ

Ἡ οὕτω καλουμένη λατινικὴ νομισματικὴ ἔνωσις καθιερώθη διὰ συνθήκης ὑπογραφείσης τὴν 23 Δεκεμβρίου 1865 μεταξὺ Γαλλίας, Βελγίου, Ἰταλίας καὶ Ἑλβετίας καὶ ἦς αἱ ἐπίσημοι ἐπικυρώσεις ἀντηλλάγησαν τὴν 13 Ἰουλίου 1866. Εἰς τὴν συνθήκην ταύτην δι' ἧς ἐκκωνοίσθησαν τὰ τοῦ σταθμοῦ, τοῦ τίτλου καὶ τοῦ μεγέθους τῶν νομισμάτων ὡς καὶ τῆς κυκλοφορίας αὐτῶν καὶ καθιερώθη τὸ φράγμα ὡς νομισματικὴ μονάς, ἡ Ἑλλὰς προσῆλθε διὰ νόμου ἀπὸ 10 Ἀπριλίου 1867, δημοσιευθέντος τὴν 4 Δεκεμβρίου 1868 καὶ ἐν τῇ ἐπισήμῳ ἐφημερίδι τῆς Γαλλίας. Ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ νέου νόμου ὠρίσθη ἀπὸ τῆς 1 Ἰανουαρίου 1869 ἐπετρέπη ὅμως ἡ ἐκτύπωσις καὶ πρότερον νέων ἐθνικῶν νομισμάτων. Ἐκτοτε ἡ μὲν ἐφαρμογὴ τοῦ νέου νομισματικοῦ συστήματος ἀναβιάσθη ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος ἀλλ' ἐκόπησαν πολλάκις ἑλληνικὰ νομίσματα ἐν τοῖς γαλλικοῖς νομισματοκοπείοις καὶ περὶ τούτου θέλομεν ἐνταῦθα διὰ βραχέων διακλάσει.

Τὴν χάριν τῶν σφραγίδων τῶν ἑλληνικῶν νομισμάτων ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀνέθηκε τῷ ἀρχιχαράκτη τοῦ ἐν Παρισίοις νομισματοκοπείου Ἀλβέρτου Βάρρε, ἔδει δὲ ταῦτα καὶ ὅτι συμφώνως τῇ νομισματικῇ συνθήκῃ χρυσαὶ μὲν 1) τῶν 100 δραχμῶν 2) τῶν 50 δραχμῶν 3) τῶν 20 δραχμῶν 4) τῶν 10 δραχμῶν 5) τῶν 5 δραχμῶν ἀργυραὶ δὲ 1) τῶν 5 δραχμῶν 2) τῶν 2 δραχμῶν 3) τῆς 1 δραχμῆς 4) τῶν 50 λεπτῶν 5) τῶν 20 λεπτῶν καὶ χαλκῆ 1) τῶν 10 λεπτῶν 2) τῶν 5 λεπτῶν 3) τῶν 2 λεπτῶν 4) τοῦ 1 λεπτοῦ.

Τὰ πρῶτα νέα ἑλληνικὰ νομίσματα ἐκόπησαν κατὰ τὸ 1868· ἰδοὺ δὲ πόσα ἐκ τούτων ἐκόπησαν.

47,419	κομμάτια τῶν 2	δραχμῶν ἀξίας Δρχ.	94,838
479,682	» τῆς 1	δραχμῆς » »	479,682
60	» τῶν 50	λεπτῶν » »	30

Τὸ ὅλον ἀξίας Δρ. 574,550

Πάντα τὰ νομίσματα ταῦτα φέροντα νεκρικὴν τὴν κεφαλὴν τοῦ βρασιλέως ἐκόπησαν ἐν τῷ νομισματοκοπείῳ τῶν Παριτίων καὶ φέρουσι τὸ χαρακτηριστικὸν αὐτοῦ γράμμα (A) καὶ πάρεργα σύμβολα ἄγκυραν καὶ μέλισσαν. Ἐκ τούτων ἡ μὲν ἄγκυρα εἶναι τὸ σύμβολον (différent) τοῦ ἀρχιχρᾶκτου Ἀλβέρτου Βάρρε, ἡ δὲ μέλισσα τὸ σύμβολον τοῦ ἀρχιεργαστασιάρχου βρόνου Ρενουάρδου de Bussière.

Τῷ 1869—1870 παρηγγέλθησαν εἰς τὸ νομισματοποιεῖον τοῦ Στρασβούργου Γαλλικοῦ τότε ὄντος, τὰ χαλκῆ ἑλληνικὰ νομίσματα, ὧν τὰς σφραγίδας ἐχάραξεν ὁμοίως ὁ Βάρρε. Ἐκ τούτων ἐκόπησαν

14,994,162	κομμάτια τῶν 10	λεπτῶν ἀξίας Δρ.	1,499,416,20
23,945,158	» 5	» » »	1,197,257,90
7,481,724	» 2	» » »	149,634,48
14,975,677	» 1	» » »	149,756,77

Τὸ ὅλον τῆς ἀξίας Δρ. 2,996,065.35

Τὰ νομίσματα φέρουσι τὸ σημεῖον τοῦ νομισματοκοπείου τοῦ Στρασβούργου (BB) καὶ πάρεργα σύμβολα ἄγκυραν καὶ τὸν σταυρὸν τοῦ ἁγίου Μαυρικίου, ἐξ ὧν ἡ μὲν ἄγκυρα εἶναι τὸ σύμβολον τοῦ χαράκτου Βάρρε, ὁ δὲ σταυρὸς τοῦ ἁγίου Μαυρικίου τὸ σύμβολον τοῦ ἀρχιεργαστασιάρχου τοῦ νομισματοκοπείου Στρασβούργου ἱππότου Delebecque.

Τῷ 1873 καὶ 1874 ἐκόπησαν ἐν τῷ νομισματοκοπείῳ τῶν Παριτίων καὶ τὰ ἐπίλοιπα συμπληρωτικὰ νομίσματα τῶν δύο δραχμῶν, τῆς μιᾶς δραχμῆς, τῶν 50 καὶ τῶν 20 λεπτῶν, ἅτινα ἡ Ἑλλὰς ἐδικαιούτο νὰ κόψῃ δυνάμει τοῦ ἀρθροῦ 9 τῆς νομισματικῆς συμβάσεως, ἥτοι ἐν ἀνταλλαγῇ 6 δραχμῶν ἐφ' ἐκάστης ψυχῆς τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἐπικρατείας. Καὶ τῷ μὲν 1873 ἔκοψε·

839,431	κομμάτια τῶν 2	Δραχμῶν ἀξίας Δρ.	1,678,862
1802,211	» τῆς 1	δραχμῆς » »	1,802,211

Τὸ ὅλον Δρ. 3,481,073

τὸ δὲ 1874

2,249,465	κομμάτια τῆς 1	Δραχμῆς ἀξίας Δρ.	2,249,465
4,500,573	» τῶν 50	λεπτῶν » »	2,250,286.50
2,223,127	» τῶν 20	» » »	444,625.40

Τὸ ὅλον Δρ. 4,944,376.90

Καὶ τὰ νομίσματα ταῦτα φέρουσι τὰ αὐτὰ καὶ τὰ κατὰ τὸ 1868 κοπέντα πάρεργα σύμβολα καὶ τὸ γράμμα τοῦ νομισματοκοπέου τῶν Παρισίων.

Ὡς παρατηρεῖ ὁ ἀναγνώστης μέχρι τοῦδε κομμάτια τῶν 5 Δραχμῶν δὲν εἶχον ἐκτυπωθῆ, ταῦτα δὲ παραγγεληθέντα τῷ 1875 ἐξετυπώθησαν ἐν τῷ νομισματοκοπέῳ τῶν Παρισίων κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον 1876. ἐτυπώθησαν δὲ

τῷ μὲν 1875 κομμάτια	1,197,799	ἀξίας Δρ.	5,688,995
τῷ δὲ 1876	»	»	»
Ἐν συνόλῳ	»	»	»
	<u>3,092,573</u>		<u>15,462,865</u>

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1876 ἐκόπησαν τὸ πρῶτον καὶ χρυσᾷ νομίσματα ἐν τῷ νομισματοκοπέῳ τῶν Παρισίων ἦτοι

76 κομμάτια τῶν 100 Δραχμῶν ἀξίας	Δρ.	7,600
182	»	»
37362	»	»
18959	»	»
9294	»	»
<u>65873</u>	ἐν συνόλῳ	<u>1,000,000</u>

Πάντα ταῦτα φέρουσι τὰ αὐτὰ μετὰ τῶν ἄλλων πάρεργα σύμβολα καὶ τὸ γράμμα τοῦ νομισματοκοπέου τῶν Παρισίων. Καὶ ὁ μὲν τύπος τῶν χρυσῶν τῶν 20, 10 καὶ 5 Δραχμῶν ἔχει ἀγένειον τὴν κεφαλὴν τοῦ βασιλέως ὡς ἐν τῷ δοκιμίῳ (essai) τῷ ἐκτυπωθέντι κατὰ τῷ 1869, τὰ δὲ χρυσᾷ τῶν 100 καὶ 50 Δραχμῶν καὶ τὰ ἀργυρᾷ τῶν 5 εἶναι νέας σφραγίδος ὁμοίως ὑπὸ τοῦ Βάρου χρηχθεΐτης μετὰ τὴν κεφαλὴν τοῦ βασιλέως μυστακοπέου.

Τέλος τῷ 1878 παραγγέθη καὶ δευτέρῃ ἔκδοσις χαλκίνων νομισμάτων, ἣτις ἀρξικμένη τῷ 1878 ἐν Βορδιγᾶλλοις ἐπερτώθη τῷ 1879 ἐν Παρισίοις διαλυθέντος τοῦ νομισματοκοπέου τῶν Βορδιγᾶλλων. Ὁ ὅλος δ' ἀριθμὸς τῶν ἐκκοπέντων νομισμάτων ἐν ἀμφοτέροις τοῖς νομισματοκοπέοις ἀνήλθεν εἰς 30,776,000 κομμάτια ἀντιπροσωπεύοντα ἀξίαν 1,500,000 Δραχμῶν.

Ἐκόπησαν δ' ἐν μὲν τῷ νομισματοκοπέῳ Βορδιγᾶλλων τῷ 1878		
7,140,092 κομμάτια τῶν 10 λεπτῶν ἀξίας	Δρ.	714,009.20
11,526,210	»	»
3,750,000	»	»
7,132,400	»	»
		<u>71,324</u>

Τὸ ὅλον Δρ. 1,436,643.70

Ἐν δὲ τῷ νομισματοκοπιῷ Παρισίων τῷ 1879 τὰ ἑξῆς·

357,908	κομμάτια τῶν 10 λεπτῶν ἀξίας Δρ.	35,790.80
471,790	» 5 » » »	35,589.50
397,600	» 1 » » »	3,976
	Τὸ ὅλον Δρ.	63,356.30

ἤτι ἐν συνόλῳ κομμάτια

τῶν 10 λεπτῶν	7,498,000
5 »	11,998,000
2 »	3,750,000
1 »	7,530,000
	30,776,000

Διὰ τὰ νομίσματα δὲ ταῦτα κατασκευάσθησαν ὑπὸ τοῦ Βάρου νέκι σφραγίδες φέρουσι τὴν κεφαλὴν τοῦ βασιλέως μυστακοφόρου, καὶ τὰ μὲν ἐν τῷ νομισματοκοπιῷ Παρισίων ἐκκοπέντα φέρουσι τὰ αὐτὰ πάρεργα σύμβολα, τὰ δ' ἐν τῷ νομισματοκοπιῷ Βορδιγάλλων τὸ γράμμα τοῦ νομισματοκοπιῶν Κ καὶ πλὴν τῆς ἀγύρας, τοῦ συμβόλου τοῦ χαράκτου Βάρου, τὸν σταυρὸν τοῦ ἀγίου Μκυριίου, τὸ σύμβολον τοῦ ἀρχιεργαστασιάρχου Delebecque, ἤτοι τὸ αὐτὸ οἷον φέρουσι καὶ τὰ ἐν Στρασβούργῳ τῷ 1869 καὶ 1870 κοπέντα, διότι ἐκεῖθεν ὁ Delebecque μετετέθη εἰς Βορδίγλλα.

Ὡστε ἡ ὅλική ἀξία τῶν ἐκκοπέντων ἑλληνικῶν νομισμάτων ἐν συνόλῳ ἔχει ὡς ἑξῆς.

χρυσᾶ νομίσματα	ἀξίας Δρ.	1,000,000
ἀργυρᾶ πεντόδραχμα	»	15,462,865
συμπληρωτικὰ ἀργυρᾶ νομίσματα	»	8,999,999.90
χαλκᾶ	»	4,496,065.35
	Τὸ ὅλον Δρ.	29,958,949.25

Τὰ δὲ συμπληρωτικὰ νομίσματα ἔχουσιν ὡς ἑξῆς·

τῶν δύο δραχμῶν ἀξίας	Δρ.	1,773,700
τῆς μιᾶς δραχμῆς »	»	4,531,358
τῶν 50 λεπτῶν »	»	2,250,316.50
τῶν 20 » »	»	444,625.40
	Τὸ ὅλον Δρ.	8,999,999.90

Μεγὰλὴ εἶναι ἡ δυσαναλογία ἐν τῇ ἑλληνικῇ νομισματοποιίᾳ τῶν χρυσῶν πρὸς τὰ ἀργυρᾶ νομίσματα, δυνάμει δὲ τῆς νομισματικῆς συμβάσεως ἕκαστον κρᾶτος δικαιούται νὰ κόψῃ ἀπεριόριστον ἀριθμὸν χρυσῶν νομισμάτων. Ἄν οἱ περ' ἡμῶν ἐλάμβανον ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἐκκοπή χρυσῶν νομισμάτων θὰ ἐδείκνυε τὸν πλοῦτον τῆς Ἑλλάδος καὶ θὰ ἐχρησίμευεν ὡς ἡ με-

γαλητέρα κατὰ τὴν Ἀνατολὴν προπαγάνδα τοῦ Ἑλληνισμοῦ δὲν θὰ παρημέλου τοῦτο καὶ θὰ ἔσπευδον παντὶ τρόπῳ νὰ πληρώσωσι τὴν ἐθνικὴν ταύτην ἀνάγκην. Ἀφοῦ δ' ἡ κυβέρνησις δὲν προβάλλει εἰς τὸ μέτρον τοῦτο ἀποροῦμεν πῶς δὲν ἀποφασίζει μίαν τῶν παρ' ἡμῶν τραπεζῶν νὰ κόπη κατ' ἔτος ποσὸν τι χρυσῶν νομισμάτων ἐξ οὗ οὐ μόνον δὲν ἦθελεν αὕτη ζημιωθῆ ἀλλὰ καὶ θὰ ἀπελάμβανε μικρὸν κέρδος.

Ἡ Ἑλλὰς ὡς ἐμφαίνεται ἐν τῷ ἄνω πίνυκι ἔκοψεν ἀπὸ μὲν μέχρι τοῦδε χρυσὰ νομίσματα ἀξίας ἐνὸς ἑκατομμυρίου ἐνῶ τὸ μικροσκοπικὸν δουκάτον τοῦ Μοναχοῦ ἔκοψε κατὰ τὸ 1878 καὶ 1879 χρυσὰ εἰκοσάφραγκα ἀξίας δύο ἑκατομμυρίων φράγκων, καὶ οὕτω συμβαίνει ὥστε ἐν τῇ κυκλοφορίᾳ μεταξὺ τῶν εἰκοσαφράγκων τῶν μεγάλων κρατῶν νὰ ἀπαντῶνται συγχρότερα εἰκοσάφραγκα τοῦ Μοναχοῦ ἢ εἰκοσάδραχμα τοῦ βασιλέως Γεωργίου, διότι καὶ τὰ ὀλίγα κοπέντα φυλάττονται κεκλεισμένα ἐν τῷ ἀποθεματικῷ τῆς ἐθνικῆς Τραπεζῆς.

Τελευταίως ἡ Ἑλλὰς διὰ συμβάσεως ὑπογραφεύσας τὴν 20 Δεκεμβρίου 1881 πρέβη μετὰ τοῦ ἐν Παρισίοις οἴκου Oeschger Mesdack et Cie εἰς συμφωνίαν περὶ ἐκτύπωσης νέων χαλκῶν νομισμάτων. Τὰ νομίσματα ταῦτα θὰ ἦναι ὁμοίως σφραγίδος τῆς καὶ διὰ τὰ ἐν κυκλοφορίᾳ ἐκτυπώθηνα τῷ 1878 καὶ θὰ ἀνέρχωνται εἰς

160,000	κομμάτια τῶν 10 λεπτῶν ἀξίας	Δρ.	1,600,000
144,000	» τῶν 5 » »	»	720,000
τὸ ὅλον	304,000	»	Δρ. 2,320,000

Ἡ ἐκτύπωσις ἤρξατο ἤδη ἐν τῷ νομισματοκοπέῳ τῶν Παρισίων θὰ διαρκῆσῃ δὲ δώδεκα μῆνας καὶ τὰ νέα νομίσματα θὰ ἀποσταλῶσιν ἐνταῦθα εἰς 23 ἀποστολάς.

Δικαιοῦται ὅμως ἡ Ἑλλὰς νὰ κόψῃ συμπληρωτικὰ ἀργυρᾶ νομίσματα ἀξίας δρ. 3, 100,000 εἰς στρογγύλους ἀριθμοὺς, τὸ μὲν ἕνεκα τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ τῆς μετὰ τὴν τελευταίαν ἀπογραφὴν τοῦ 1879 κατὰ 222000, τὸ δὲ ἕνεκα τῆς προσαρτήσεως τῶν νέων ἐπαρχιῶν ὧν ὁ πληθυσμὸς ἀνέρχεται εἰς τριακοσίας περίπου χιλιάδας. Ἐλπίζωμεν δ' ὅτι ἡ ἐκκοπὴ αὕτη ταχέως θὰ διαταχθῆ.

Μ. Π. Λάμπρος.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΨΙΤΤΑΚΟΥ

Κατὰ τὴν νύκτα τῆς 17 Μαΐου 1771 τρομερὰ καταιγὶς ἐκ τῶν συχνοτάτων κατὰ τὰς βορείους θαλάσσας ἔρριψε τὸν Ἀτρόμητον, βρῖκιον ἀγγλικὸν δώδεκα πυροβόλων ἐπὶ ἀγνώστου βράχου τὸν ὁποῖον δὲν ἠδύναντο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ ἀναγνωρίσωσιν ἕνεκα τοῦ σκότους.

Ὁ Ἀτρόμητος ἦτο ἐν τῶν τεσσάρων πλοίων τῶν ἀποσταλέντων πρὸς ἔρευναν εἰς τὸν Εἰρηνικὸν Ὠκεανὸν, ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ἀντιναυάρχου Ἰακώβου Κούκ.

Κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ὁ ἐνδοξὸς θαλασσοπόρος εἰχεν ἤδη ἀνακαλύψει μέρος τῶν Αὐστραλίων νήσων, καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Μεγάλης Βρετανίας Γεώργιος Δ' ἔχαιρεν ἐκ τῶν προτέρων ἐπὶ ταῖς νέαις γεωγραφικαῖς κατὰ κτήσεις τοῦ νοήμονος καὶ πιστοῦ αὐτοῦ ὑπηκόου.

Ἡ τρικυμία εἶχεν ἀποχωρήσει τὸ πλοῖον τοῦ ὁποίου ἐπέβαινεν ὁ ἀντιναύαρχος ἀπὸ τῶν ἄλλων πλοίων καὶ μεγάλη ὑπῆρξεν ἡ ἐκπληξίς τοῦ Κούκ κατὰ τὴν ἀνατολὴν τῆς ἡμέρας ὅτι εὐρέθη ἀπόναντι μικρᾶς ἀνθηρᾶς νήσου, ἣτις δὲν ἦτο σημειωμένη ἐν τῷ ναυτικῷ του χάρτη καὶ ἡ ὁποία ἔχουσα περιέφερεν ἐν ὄλῳ 300 τετραγωνικῶν μέτρων, ἔκειτο δέκα πέντε μίλια βορειοανατολικῶς τῆς Μελδούρ.

Ὅπως δὴποτε ὁ Κούκ ὑπέθετεν ὅτι ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος νῆσος ἦτο ἀκατοίκητος καὶ διὰ τὰ βεβαιωθῆ διέταξε τακτικὴν ἔρευναν εἰς τὸ ἀκαλλιεργητὸν καὶ δασῶδες αὐτῆς ἐσωτερικόν.

Οὐδὲν ἕνος ἰθαγενῶν ἢ ἀγρίων ζῶων ἀνεύθρον οἱ ναῦται τοῦ Ἀτρομήτου, μόνον σωρεῖν πολυχρῶμων πτηνῶν ἐκ τοῦ εἶδους τῶν ψιττακῶν. Οἱ μόνοι οὗτοι νησιῶται οἵτινες ἐτχημάτιζον τὴν ἐν τῇ νήσῳ δημοκρατίαν ἐθυμώθησαν ἐν ποικίλῃ καὶ κηκοήχῳ γλώσσῃ διὰ τὴν ἐπίσκεψιν τῶν ἐπιδρομέων.

Ἄλλὰ μάλιστα ἐστέναζον πᾶσα ἀντίστασις ἦτο ἀνωφελὴς καὶ ὑπὸ συνεχῆ πυροβολισμόν οἱ περρωτοὶ κάτοικοι τοῦ παρθένου αὐτοῦ τόπου μετέβησαν ἀπὸ τῆς ζωῆς εἰς τὴν αἰωνιότητα.

Ὁ Κούκ ἀφίκετο καὶ ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν σφραγὴν, ἣτις ὁμοίως ἦτο ἀναγκαστικὴ ὡς ἐκ τῆς ἐλευσιότητος εἰς ἣν εὐρίσκετο ἡ προμήθειαι τῶν ζωοτροπιῶν των. Ὅλη ἡ ἀποικία ἐμαδῆθη καὶ ἐψήθη καὶ βοηθούσης τῆς φαντασίας οἱ ναῦται μὲς ἐνόμιζον ὅτι ἔτρωγον περιστερὰς ἢ φασιανούς.

Ὁ ἀντιναύαρχος καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ δὲν ἀπηξίωσαν τὰ τιμήτωσι τοὺς ψιττακοὺς, καὶ πάντες καθήμενοι ἐπὶ τῆς χλόης καὶ ἔχοντες πρὸ αὐτῶν βρέλιον ρουμίου κτεροβόηθιζον τὰ κρέατα τῶν δυστυχῶν πτηνῶν.

Ἐν τοσοῦτῳ τὸ βόικιον ἠδύναντο τὰ ἐπαναλάβῃ τὸν πλοῦν καὶ ὁ κκιρὸς ἦτο εὐδίας. Εὐθύς δ' ἐδόθη ἡ διαταγὴ τοῦ ἀπόπλου.

Ὅτε ἐγέβησαν, ὁ Κούκ εὗρεν ὑπὸ τὸν πῖλόν του ὀρασιότατον ψιττακὸν στακτόχρουν καὶ ἐρυθρὸν, ὅστις μόνος αὐτὸς διέφυγε τὴν σφραγὴν.

Ὁ ἀντιναύαρχος ἔλαβεν αὐτὸν καὶ πρεστήρησεν ὅτι ἦτο νεώτατος ἐπῆλθε δ' αὐτῷ ἡ ἰδέα τὰ τὸν φέρῃ εἰς Λιβερπούλ εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀνακαλύψεώς του καὶ τὰ τὸν προσφέρῃ ὡς δῶρον εἰς τὴν Μιλκίδην Σουρσίλλ τὴν σύζυγον τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν.

Ἐχαρίσθη λοιπὸν ἡ ζωὴ εἰς τὸν δυστυχῆ αὐτὸν ὄφρανον καὶ ὤρας τι-

νάς ἀργότερον εὐρίσκετο ἐπὶ τοῦ Ἀτρομήτου, ἐντὸς τοῦ θαλαμίσκου τοῦ ἀντιναυάρχου, ὅστις ἔγραφεν ἐπὶ τοῦ χάρτου του τὸ ὄνομα ὑπερ ἔδωκεν εἰς τὴν μικρὰν νῆσον, καλέσας αὐτὴν νῆσον τῶν ψιττακῶν (Parrots island).

Μετὰ πέντε μῆνας ὁ Ἰάκωβος Κουκ ἀπεβιβάζετο εἰς Λιβερπούλ.

Ἡ πόλις εὐρίσκετο ἐν ἑορτῇ καὶ λέμβοι ἤρχοντο πρὸς προὔπαντησιν τοῦ ἐνδόξου νκυτίλου.

Ὁ Κουκ ἐπλησίαζεν ἤδη ἐπιβαίνων τιμητικῆς λέμβου τὴν παραλίαν, ὅτε αἰφνης ἠκούσθη ἐκ τῶν κυμάτων φωνὴ κράζουσα

— Βοήθειχ ! βοήθειχ !

Ἐπῆλθε στιγμὴ φόβου καὶ ἐκπλήξεως.

Βεβῆτως ἀνθρωπος ἔπεσεν εἰς τὴν θάλασσαν· ἄνθρωπος ἐπνίγετο.

Πάντων τὰ βλέμματα ἐστράφησαν πρὸς τὴν θάλασσαν. . .

Καὶ εἶδον τὸν δυστυχῆ ψιττακὸν κραυγάζοντα πάντοτε ἀλλὰ μὲ ἐξησθημένην πλέον φωνήν.

Βοήθειχ ! . .

Ὁ Κουκ ἔβαινε πρὸς αὐτὸν τὴν λαβὴν τοῦ ξίφους του ἐφ' οὗ ὁ ψιττακὸς ἀνερχήθη καὶ ἐπνῆλθε εἰς τὸν κύριόν του καταβεβεγγμένος καὶ κρολογημένος.

Ἐνθουσιασμένος ὁ Κουκ διὰ τὸ δεῖγμα αὐτὸ τῆς νοημοσύνης τοῦ πτηνοῦ του τὸ ὅποτον ἐνεθυμήθη χωρὶς καὶ διδαχθῆ τὴν λέξιν τὴν ὁποίαν μεταχειρίζονται οἱ αὐτὰ εὐριτόκωμοι ἐν κινδύνῳ, τῷ ἐπιδαψίλευσε πολλὰς περιποιήσεις ἵνα μὴ τὸ ἀκούσιον λουτρὸν τῷ ἐπιφέρῃ κακὰ ἐπακόλουθα.

Εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν ναυτικῶν ὁ ἥρωας μας παρουσιάσθη ἐνώπιον ἐκλεκτῆς ὁμηγύρευς καὶ διδαχθεὶς ὑπὸ τοῦ κυρίου του ἠθροσεν ἀλλὰ διὰ φωνῆς κατὰ τι ἐρίνου τὸ ὄνομα τῆς Μιλαΐδης Σουρσίλλ ἥτις ἐδέχθη αὐτὸν ὡς πολῦτιμον δῶρον καὶ ὑπεσχέθη νὰ τὸν περιποιητῆι ἐξόχως.

Ἡ Μιλαΐδη ἐτήρησε τὸν λόγον της καὶ πολὺν ἔτι μετὰ τὸν θάνατόν της χρόνον δὲν ὑπῆρχε καθ' ὅλον τὸ βρασίλειον, οὐδ' ἐν τοῖς βρασιλικῶσι πτηνοτροφείοις τοῦ Βίνδσορ ψιττακὸς πολυμαθέστερος καὶ ἐξυπνότερος. Πάντες δὲ τὸν ἐθώπευον.

Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος τῷ ἔδιδε γλυκίσματα.

Ἐφώναζε μὲ τόσην χάριν, Ζήτω ὁ Βασιλεὺς! Ἡ βασίλισσα Βικτωρία τὸν ἐφόρτονε διὰ σακχαρωτῶν· οὐδεὶς δὲ ἀπήγγελλε μὲ μεγαλιτέραν λεπτότητα, Ζήτω ἡ βασίλισσα! Καὶ ὁ λόρδος δῆμαρχος, ὅστις ἐγνώριζε πόσον ὠραῖα ἔψαλλε τὸν βρασιλικὸν ὕμνον ὑπεστήριξεν ὅτι ἂν δὲν ἀνῆκεν εἰς τὴν εὐγενῆ γενεάν τῶν ψιττακῶν τὸ πτηνὸν αὐτὸ ἤθελέ τις τὸ ἐκλάβει ὡς τὸν πιστότερον τῶν δημαρχικῶν ὑπαλλήλων τοῦ Ἄστεος.

Παρήλθε πολλὸς χρόνος ! Καὶ ὁ δυστυχῆς ψιττακὸς μεταλλάξας κυρίου,

ακτήντησεν ἀπὸ Ἑγγλοῦ ὑπηκόου Γάλλος καὶ ἀπὸ πολίτου τοῦ Ἄστεος κάτοικος τῶν κλεινῶν Παρισίων.

Ἡ σκηνὴ μεταφέρεται εἰς τὰ περὶ τοὺς Παρισίους ἀχυρώματα ἐν οἰκίᾳ καταληφθείσῃ ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τῆς Κοινότητος οἵτινες ὑπὸ τὰ ἀνεργήεντα ὀδοφράγματα προφυλλάττονται κατὰ τῶν ἐκ Βερσαλλιδῶν ἐπερχομένων στρατιωτῶν.

Ἦσυχασεν ὀλίγον ὁ πυροβολισμὸς καὶ ἀπίσιον οἱ στρατιῶται τοῦ Δήμου πίνουσιν ἀρρορητὶ τὸν οἶνον τῆς καταληφθείσης οἰκίας.

τὰ ποτήρια κενοῦνται καὶ πάλιν πληροῦνται. Μετὰ τὸ δεῦτερον ἐπέρχεται τρίτον ὅπερ ἀκολουθεῖ τέταρτον καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς. Ἰθρὺς δὲ καὶ βλασφημίας σείουσι τὴν ὀροφήν.

— Goddem, ἐφώνησε κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν ὁ ψιττακὸς μὰς, ὅστις δὲν ἠδύνατο νὰ λησμονήτῃ τὰ ἀγγλικά του.

— Βρὲ τὸ διάβολο, εἶπεν ὁ λοχίας στρεφόμενος καὶ δεικνύων αὐτὸν εἰς τοὺς ἄνδρας τοῦ κότταξέ τον πῶς θυμῶνει. . .

Ἐξεπρέμασε τὸν κλωθὸν καὶ τὸν ἔθηκεν ἐπὶ τῆς τραπέζης ἔλαβε δίπυρον, τὸ ἐνέβριψεν εἰς τὸν οἶνον καὶ τὸ προυνίκασε εἰς τὸν ψιττακὸν, ὅστις ἐπειδὴ ἀπὸ εἴκοσι τεσσάρων ὥρῶν δὲν εἶχε φάγει τίποτε προσεπάθησε νὰ τὸ λάβῃ.

— Σιγὰ, σιγὰ! εἶπεν ὁ λοχίας ἀποσύρων τὴν χεῖρα, θὰ σοῦ τὸ δώσω, ἀλλὰ ὑπὸ ἕνα ὅρον νὰ φωνάξῃς μὰξ' ἡ μὰς Ζήτη.

Καὶ οἱ πολιτοφύλακες ἐνεθάρρουν τὸν λοχίαν ὅστις ἐφώνει:

— Φώνησε λοιπὸν, βρωμοποῦλι, ἢ σὲ πνίγω.

Μόλις ἐτελείωσε καὶ ἤκούσθη δεινὸς πυροβολισμὸς καὶ τὰ ὀβούζια ἤρχισαν νὰ πίπτωσιν ἐπὶ τῶν πέριξ.

— Διάβολε τί τρέχει. . . ἐφθασαν λοιπὸν οἱ Βερσαλλικνοὶ; Καὶ ἐγερθεὶς ἔτρεξε νὰ τοποθετήσῃ τοὺς ἄνδρας του εἰς τὸ ὀδοφράγμα, πέραν τοῦ ὁποίου μεθ' ὅλον τὸν καπνὸν διεκρίνοντο ἤδη οἱ τακτικοὶ στρατιῶται.

Ὁ ψιττακὸς ἔμεινε μόνος ἐν τῷ κλωθῷ του ἐπὶ τραπέζης πλήρους κενῶν φιαλῶν καὶ εἶχεν ἐνώπιόν του τὸ εἰς τὸν οἶνον βεβρεγμένον δίπυρον, τὸ ἀντικείμενον τῶν πόθων του.

Ἡ πείνα εἶχε κατακτήσει ἀόρητος. . . Ψιττακὸς τοικύτης ἡλικίας, διότι ἦτο ἤδη ὑπερεκατοντούτης, δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποστῇ τὴν δίαιταν τοῦ ὀδοφράγου ἵνα ἔστω ἀπεφάσισε νὰ ὑποκύβῃ εἰς τὰ πάντα χάριν ὀλίγου ἄρτου ἢ ὀυζίου.

Καὶ ἐσυλλάβιζε τὴν φράσιν τὴν ὁποῖαν τῷ ἐπέβριχεν νὰ ἐπαναλάβῃ.

Κατ' αὐτὴν τὴν στιγμήν πυκνὸς καπνὸς ἐπλήρωσε τὸ φυλακεῖον ὁ ψιττακὸς δὲν εἶδεν ἐν τῇ ὀδοῦ τὸς κοινωνιστὰς προσβληθέντας ὑπὸ τῆς μυδραλιοδόλου καὶ φεύγοντας ἐν ἀταξίᾳ δὲν εἶδεν ἀξιωματικὸν τοῦ στρατοῦ τῶν Βερσαλλικνῶν ἐπὶ κεφαλῆς στρατιωτῶν πλησιάζαντα εἰς τὸ

παράθυρον και υπερπηδήσονται αὐτό. . . Οὐδὲν τούτων· ἐν μόνον ἐνόμισεν, ὅτι ἐπέστρεφον οἱ δῆμοί του και ὅτι θὰ ἔρωγεν ἂν συγκατετίθετο νὰ φωνάζη μετ' αὐτῶν.

Και διὰ τῆς ὀξεύσεως φωνῆς του ἀνέκραξε δις, Ζήτω ἡ Κοινότης.

Βροχὴ σφαιρῶν ἐρίφθη εἰς τὸ φυλακτεῖον και ὁ δυστυχῆς ὑπερωκεάνειος φιττακὸς ἔπεσε θῦμα τῆς πείνης και τῆς κοινότητος.

(Ἐκ τοῦ γαλλικοῦ).

ΑΘΗΝΩΝ ΑΝΕΚΑΘΟΤΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ

Εἰ γάρ κεν και σμικρὸν ἐπὶ σμικρὸν καταθοῖο
και θιμὰ τοῦτ' ἔρδοις, τάχα κεν και τὸ γένοιτο.
Ἡσιόδωρ Ἔργ. και Ἡμέρ § 360.

Κατὰ πόσον αἱ ἀνά τὴν Ἑλλάδα και διαφόρους ἄλλους τῆς Ἀνατολῆς τόπους εὐρισκόμεναι χριστιανικαὶ ἐπιγραφαὶ μέχρι πρό τινων δεκαετηρίδων ἦσαν παρελημμένα, ἀποδεικνύει ἡ σμικρότης τοῦ χώρου, θν αὐταὶ κατέχουσιν ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Boeckh κατ'αρχαίῳ τῶν χριστιανικῶν ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν συλλογῇ (Corpus inscriptionum Graecarum 1334 - 1862). Ἐπ' ἐσχάτων ὁμοως και αἱ εἰς τὴν χριστιανικὴν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους περίοδον ἀνήκουσαι ἐπιγραφαὶ ἐκίνησαν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν λογίων και κατέστησαν τὸ ἀντικείμενον ἀξιοεπίκαιρου ἐρεῦνης.

Ἐκ τῶν χριστιανικῶν δὲ τούτων ἑλλην. ἐπιγραφῶν πλείστας ὕσας ἀνεῦρον και ἐδημοσίευσαν διὰ τύπων ὁ τε ἀνιδιμος Κ. Πιττάκης ὁ Ἀθηναῖος και ὁ καθηγητῆς τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου κ. Σ. Κομνηνούδης. Οὐκ ὀλίγας δὲ ἔφερον εἰς φῶς και ἄλλοι τινὲς εὐρωπαϊκοὶ τε και ἡμεδαποὶ εἰλικρινεῖς θιασῶται και φίλοι τῶν σεμνῶν τούτων λειψάνων ἀποικοινομένων χριστιανικῶν γενεῶν.

Φρονοῦμεν, ὅτι δὲν εἶναι δίκαιον νὰ παραδίδῃ τις εἰς λήθην τὸν πατέρα αὐτοῦ χάριν τοῦ πάππου. Ἀμφότεροι πρέπει ἐξ ἴσου νὰ τιμῶνται και μετὰ τῆς αὐτῆς εὐλαβείας νὰ θεοραπύωνται. Καὶ ἡ χριστιανικὴ ἐποχὴ τοῦ ἡμετέρου ἔθνους· δέον νὰ ἐρευνηται μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιμελείας, οἴα· και ἡ κλασικὴ τῆς ἑλληνικῆς χώρας περίοδος. Καθὼς δὲ ἡ ἐρευνα και ἡ διάσωσης τῶν ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν τῶν ἀνεκπερομένων εἰς τὴν κλασικὴν τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἐποχὴν πολλὰ μέχρι τοῦδε διερωτῶντε σκοτεινὰ ἀντικείμενα ἀρροῶνται εἰς τὴν ἱστορικὴν και τὸν βίον καθόλου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, οὕτω και ἡ ἀναζήτησις και περισυνηγωγή τῶν ἐπιγραφῶν τῆς χρι-

στιχνηκῆς περιόδου πολλὰ ἐπαγγέλλεται νὰ διευκρινήσῃ ζητήματα ἀναφερόμενα εἰς τε τὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας καὶ τὸν θρησκευτικὸν βίον τῶν μακκρίων ἡμῶν προγόνων.

Ἐκ τῆς πεποιθήσεως δὲ ταύτης καὶ μόνης δρῶμενοι δημοσιεύομεν πρὸς πόδας ἐπιγραφῆς τινος χριστιανικῆς ἀποκειμένης μέχρι τοῦδε ἐν Ἀκροπόλει ἀνεκδότους, ὡς καὶ τινος ἄλλας νεωστὶ ὑφ' ἡμῶν ἀνεκαλυφθείσας ἐπὶ δικυφῶν ἀρχαίων ἀθηναϊκῶν οἰκοδομημάτων.

1.

IC | XC
KY | MH

TIPION

ΕΙΩΔΗΝΗ

ΚΑΙ ΜΑΥΡΑΣ †

Κοιμητήριον

Ἰωάννου καὶ Μαύρας

Γέγραπται ἐπὶ πλακῆς Πεντελικῆς μαρμαίρου, ὕψους 0,41 μέτρ. γαλλικοῦ καὶ πλάτους 0,14. Εὐρέθη κατὰ τὰς ἐν ἔτει 1877 ἐν τῷ Ἀσκληπιεῖῳ γενομένης ἀρχαιολογικῆς ἀνασκαφῆς καὶ ἀπόκειται ἔτι καὶ νῦν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ.

2.

† ΟΙΚΗΤΗΡΙΟΝ ΕΛΛΑΔΙΟΥ
ΜΑΓΙΡΟΥ ΔΑΔΑ ΧΙΟΝΗΣ

Οἰκητήριον Ἑλλαδίου

Μαγείρου Δαδὰ Χιόνης

Γέγραπται ἐπὶ στήλης τετραγώνου μαρμαίρου Πεντελικῆς, ὕψους 1,05 καὶ πάχους 0,14. Εὐρέθη καὶ αὕτη κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, οἷον καὶ ἡ ἀνωτέρω ἐν τῷ ἰδίῳ τόπῳ, ἔνθα ἀπόκειται μέχρι τὴν σήμερον.

3.

α'

† ΚΥ[ΡΙΕ ΟΙ ΟΦΘΑΛΜΟΙ
ΠΑΝΤΩ[N] ΕΙΣ ΣΕ ΕΛΠΙΖΟΥ-
ΣΙΝ Κ[ΑΙ] ΟΥ ΔΙΔΩΣ ΤΗΝ ΤΡΟ-
ΦΗΝ ΑΥΤΩΝ ΕΝ ΕΥΚΑΙΡΙΑ]

Κύ[ριε οἱ ὀφθαλμ]οὶ πάν-
τω[ν] εἰς σὲ ἐλπίζουσι καὶ
σύ δίδως τὴν τροφήν αὐ-
τῶν ἐν εὐκαιρίᾳ].

β'

..... ΤΩΝ [ΑΓΓΑ]ΠΟΝΤΩΝ ΤΟΝ
ΚΥΡΙΟ[N].....

..... Τῶν [ἀγγα]πόντων
τὸν Κύριον[ν].....

Ἄμφότεραι αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται φέρονται γεγραμμέναι ἐπὶ τῶν τεσσάρ-
Τόμος ΣΤ' 1.—Ἰανουάριος 1882.

ρων κρυσπέδων τετραγώνου πλακῶς ἐκ μαρμάρου Πεντελικοῦ, εὐρεθείσης ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, οἷω καὶ αἱ προηγούμεναι. Ἡ πλάξ δὲ αὕτη, ὡς ἐκ τῶν ἐπ' αὐτῆς ἐγκειχραγμένων γραφικῶν λογίων (ψαλμ. ρμδ' 16, ις' 11) εἰκάζομεν, ὑπῆρχεν ἐντετοιχισμένη ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου ἐστιατορίου κοινοβιακοῦ τινος ἰδρύματός, ἢ πτωχοτροφείου, κειμένου κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐν τῷ χώρῳ τοῦ Ἀσκληπείου.

4

ΜΝΗΜΑ
ΔΙΔΥΜΟΥ

Μνημὴν
Διδύμου

Γέγραπται ἐπὶ πλακῶς μαρμάρου Πεντελικοῦ ὕψους 0,50 καὶ πλάτους 0,18. Εὐρέθη κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, οἷον καὶ αἱ ἀνωτέρω, ἐν ταῖς τοῦ Ἀσκληπείου ἀρχαιολογικαῖς ἀνασκαφαῖς. Ἀπόκειται δὲ νῦν εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τῆς κάτω εἰσόδου τῆς Ἀκροπόλεως παρὰ τὸ φυλακεῖον τῶν Ἀπομύχων.

5

+ ΚΥΜΗΤΗΡΙΟΝ
[ΕΙ]ΡΗΝΕΟΥ

Κοιμητήριον
[Εἰ]ρηναίου.

Γέγραπται ἐπὶ πλακῶς λίθου Πεντελικοῦ ὕψους 0,25 καὶ πλάτους 0,20. Εὐρέθη ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ καὶ χρόνῳ, οἷω καὶ αἱ ἀνωτέρω. Νῦν δὲ ἀπόκειται ἐν τῷ παρὰ τὴν κάτω εἰσόδον τῆς Ἀκροπόλεως προσωρινῷ Μουσείῳ τῶν τοῦ Ἀσκληπείου ἀρχαιολογικῶν συλλογῶν.

6.

ΚΥΜΗΤΗΡΙΟΝ
[ΙΕΡΩ]ΝΥΜΟΥ
ΕΩΝΙΟΝ

Κοιμητήριον
[Ἰερω]νύμου
αἰώνιον

Γέγραπται ἐπὶ πλακῶς λίθου Ἡμηττίου ὕψους 0,57 καὶ πλάτους 0,29. Ἀπόκειται νῦν εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ παρὰ τὴν κάτω εἰσόδον τῆς Ἀκροπόλεως κειμένου φυλακείου τῶν Ἀπομύχων. Ὁ χρόνος δὲ καθὼς καὶ ὁ τόπος τῆς εὐρέσεως τῆς ἐπιτυμβίου ταύτης πλακῶς ἀγνοεῖται.

7.

ΟΥΤ[ΟΙΣ] ΒΑΔ[Ε] ΚΑΝ[ΕΙΟΥ]	ΟΥΤ[ΟΙΣ] ΚΩΣΤ[ΑΝΤΙΑΣ] Γ[ΥΝΑ]ΙΚΟΣ Δ[ΥΤΟΥ]

Οὐτ[οῖς] βασικαν[είου] Οὐτ[οῖς] Κωνστ[αντίας] γ[υναικίδος] α[ὐτοῦ]

Γέγραπται ἐπὶ τμήματος πλακῆς λίθου Ὑμηττίου. Ἐκ τοῦ σκαιοῦ δὲ καὶ ἀτέχνου σχήματος τῶν γραμμάτων εἰκάζεται, ὅτι ἡ ἐπιτύμβιος αὕτη ἐπιγραφή ἀνήκει εἰς τοὺς ὑστέρους χρόνους τῆς Βυζαντιακῆς ἐποχῆς καὶ ἰδίως τοῦ Γ' ἢ ΙΑ' αἰῶνος. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ δις ἀπαντᾷ ἡ λέξις «οὗτος» συμπεραίνομεν, ὅτι ἡ πλάξ αὕτη ἐκάλυπτε διπλοῦν τάφον συζύγων χωριζόμενον διὰ κτιστοῦ διαφράγματος. Τὰ ἐν τῷ β' στίχῳ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τῆς πλακῆς φερόμενα γράμματα Γ καὶ Δ συνεπληρώσαμεν, τὸ μὲν πρῶτον διὰ τῆς λέξεως «Γυναικὸς», τὸ δὲ δευτέρον διὰ τῆς λέξεως «Αὐτοῦ». Ποῦ εὑρέθη ἡ πλάξ αὕτη, καὶ πότε, οὐδεὶς γινώσκει. Ἀπόκειται δὲ νῦν εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ φυλακείου τῶν Ἀπομύχων, παρὰ τὸν βόρειον τοῦχο τοῦ Μουσείου ἐν ᾧ ὑπάρχουσι κατατεθειμέναί αἱ τοῦ Ἀσκληπείου ἀρχαιολογικαὶ συλλογαί.

8.

ΚΟ[ΙΜΗΤΗΡΙΟΝ]
ΓΟΥ[ΡΙΔ ΚΔΙ]
ΝΕΙ[ΛΟΥ]
ΤΩΔΕ

Κο[ιμητήριον]
Γου[ρία καὶ]
Νεί[λου]
τόδε

Γέγραπται ἐπὶ τμήματος πλακῆς λίθου Ὑμηττίου. Ποῦ καὶ πότε εὑρέθη ἡ ἐπιγραφή αὕτη ἀγνοεῖται. Ἀπόκειται δὲ νῦν ἐν τῇ πρώτῃ πρὸς τῇ ἀριστερᾷ τῷ εἰσρχομένῳ αἰθούσῃ τοῦ ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου.

9

[ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΟΝ]
[ΔΙΜΙ]ΛΙΑΝΟΥ

[Κοιμητήριον]
[Αἰμι]λιανοῦ

Γέγραπται ἐπὶ τμήματος πλακῆς λίθου Πεντελικοῦ. Ἡ ἐν τῷ β' στίχῳ φερομένη λέξις πιθανὸν νὰ ᾔηε καὶ τὸ ὄνομα «Στυλιανός». Ἡμεῖς ἐνταῦθα συνεπληρώσαμεν «Αἰμιλιανός» καθ' ὅσον τὸ ὄνομα τοῦτο, ἕνεκεν τοῦ πέριξ τῶν Ἀθηνῶν κειμένου ναοῦ τοῦ ἀγίου Αἰμιλιανοῦ, φαίνεται νὰ ᾔητο κατὰ τὴν βυζαντικὴν ἐποχὴν ἐν μεγίστῃ παρὰ τῷ λαῷ χρῆσις. Ἀπόκειται δὲ ἡ πλάξ ἐν τῇ αὐτῇ αἰθούσῃ τοῦ εἰρημένου ἀρχαιολογικοῦ μουσείου.

10.

[ΜΝΗΣΘΗΤΙ ΤΟΥ ΔΟΥ]ΛΟΥ Ξ[ΟΥ] [Μνήσθητι τοῦ δού]λου σ[ου]
ΟΔΕ ΚΥ[ΡΙΕ]
[ΕΝ ΤΗ ΒΔ]ΞΙΛΗΔ ΞΟΥ

ᾧδε Κύ[ριε]
ἐν τῇ β[α]σιλείᾳ σου

Γέγραπται ἐπὶ τμήματος λίθου Πεντελικοῦ. Ποῦ καὶ πότε εὑρέθη τυγχάνει ὅλως ἄγνωστον. Ἀπόκειται νῦν ἐν τῇ αὐτῇ αἰθούσῃ τοῦ ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἀρχαιολογικοῦ μουσείου.

11.

ΕΝΕΝΚΕ[ΤΕ]
ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ

Ἐνέγκατε τῷ Κυρίῳ
[δόξαν καὶ τιμὴν]

Γέγραπται ἐπὶ τμήματος πλακῶς λίθου Πεντελικοῦ. Οὐδεὶς γινώσκει τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον τῆς εὑρέσεως τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης. Καθ' ἃ δὲ ἐκ τοῦ ἐπὶ τῆς πλακῶς ταύτης ἐγκεκαρχυμένου ῥητοῦ τῆς Ἀγίας Γραφῆς (ψαλμ. κη', 1) εἰκάζομεν, αὕτη ὑπῆρχεν ἐντατοιχισμένη ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου ἐκκλησίας τινὸς κειμένης ἐν τῇ Ἀκροπόλει. Ἡ πλαξὶς δὲ αὕτη ἀπόκειται νῦν ἐν τῇ αὐτῇ αἰθούσῃ τοῦ ἀνωθι μνημονευθέντος ἀρχαιολογικοῦ μουσείου.

12.

Ο ΕΥΤΕΛ[Η]C

Ὁ εὔτε[λή]ς

Γέγραπται ἐπὶ τμήματος πλακῶς λίθου πεντελικοῦ, καὶ ἀπόκειται ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, οἴῳ καὶ ἡ ἀνωτέρω. Ποῖα δὲ λέξεις ἐλλείπουσιν ἐκ ταύτης τῆς ἐπιγραφῆς, καθὼς καὶ ἂν αὕτη ἦν ἐπιτάφιος ἢ μὴ, δὲν γινώσκουμεν. Καὶ ἡ πλαξὶς αὕτη ἀπόκειται ἐν τῇ αὐτῇ αἰθούσῃ τοῦ εἰρημένου μουσείου.

13.

[ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΟΝ]
ΔΗΜΗΤΡΙ[ΟΥ]
ΚΔ| Κω[ΝC ΤΑΝΤΙΝΟΥ]
ΔΟΤ . . .

[Κοιμητήριον]
Δημητρί[ου] καὶ
Κω[νσταντίνου]
Δοτ. . .

Γέγραπται ἐπὶ τμήματος πλακῶς λίθου Ἰμμηττίου. Ἄγνωστὸν δὲ ὁ χρόνος καὶ ὁ τόπος τῆς εὑρέσεως αὐτῆς. Νῦν δὲ ἀπόκειται ἐν τῇ β' πρὸς τῇ ἀριστερᾷ τῷ εἰσερχομένῳ αἰθούσῃ τοῦ ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἀρχαιολογικοῦ μουσείου. Πιθκῶς δὲ τὸ ἐν τῷ δ' στίχῳ ΔΟΤ νὰ ἦνε ΤΟΔ[Ε] κατ' ἀναγραμματισμόν.

14

† ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΜ/ ΔΘΗΝΟ[Ν] Γεώργιος Μητροπολίτης Ἀθηνῶ[ν]

Γέγραπται ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τῆς παρὰ τὰ προπύλαια κειμένης πινακοθήκης. Ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις ἀρχιερατουσάντων εἰσὶν ἡμῖν γνωστοὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Γεώργιος» τέσσαρες Μητροπολίται· α'. ὁ ἀπὸ τοῦ ἔτους 914—922 ἐπισκοπήσας. β'. ὁ ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Μιχαὴλ τοῦ

Χρυσοβέργη ἀρχιερατεύσας, ὅστις ἀπκντζᾶ ἐν τῇ ἐν Κων]πόλει κατὰ Σωτηρίου τοῦ Παντευγένου γενομένη Συνόδῳ (1145—1160): γ'. ὁ κατὰ τὸ ἔτος 1180 ἀκμάσας Γεώργιος ὁ Ξηρός, καὶ δ'. ὁ προκάτοχος Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου Μητροπολίτης Γεώργιος ὁ Βούρτζης, ὅστις ἐτελεύτησε τῷ 1190. Ἐκ τῶν τεσσάρων δὲ τούτων μητροπολιτῶν, πολὺ πιθανὴν νὰ ἀνήκῃ ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος ἐπιγραφὴ εἰς τὸν πρῶτον, ἢ καὶ εἰς ἄλλον προγενέστερον αὐτοῦ Ἱεράρχην, καθ' ὅσον καὶ ἡ γραφὴ εἶναι ὅλως ἐξαιρετικὴ καὶ ἀτάσθαλος καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμμῶν τυγχάνει πῆντη ἄτεχον. Καθόλου ὁμως παράδοξον ὁ εἰς ὃν ἀνήκει ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη Μητροπολίτης Γεώργιος νὰ εἶναι ὁ πρῶτος τῶν Ἀθηνῶν Ἀρχιεπίσκοπος ὁ κατοικήσας ἐν τῇ παρὰ τὰ προτύλια πινακοθήκῃ, ἣτις διετέλεσεν ἐπίσκοπικὴ κατοικία μέχρι τῶς ἀλώσεως τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων (1240).

15

† Εκτισθη ο [ναος των] ασωματων Πεσκαλίου
ετει ζ'πε εν μηνι δεκεμβριου α'

Γέγραπται ἐπὶ μιᾶς τῶν πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἀδριανείου γυμνασίου ἰδρυμένων στηλῶν ἕνθα ὑπῆρχεν ὁ πρὸ ἐτῶν καταδαρισθεὶς ναὸς τῶν Παμμεγίστων Ταξιάρχων. Τὸ σχῆμα τῶν γραμμῶν εἶναι σύμμετρον καὶ ὁ τρόπος τῆς τούτων γραφῆς κωνοικῆς. Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς δὲ ταύτης γίνεται ἡμῖν γνωστὸν τὸ ἔτος καθ' ὃ ἐκτίσθη ὁ ἱερὸς οὗτος ναὸς, καθὼς καὶ τὸ ἐπώνυμον αὐτοῦ. Διὰ τῆς ἐπωνυμίας δὲ «Πεσκαλίου» ἠθέλησε φανίεσθαι ὁ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἐγγράψας νὰ σημάξῃ ἢ τὴν ὀνομασίαν τῆς θέσεως ταύτης, ἢ τὸ ἐπώνυμον τοῦ κτήτορος τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ναοῦ.

16

† ΚΥ[ΡΙΕ ΒΟ[ΗΘΕΙ] Τῷ Σ ωΔΟΥΛῳ Κύ[ριε] βο[ήθει] τῷ σῶ
ΤΑΡΑC Ιω ΗΓΟΥΜΕΝῳ δούλῳ Ταρασίῳ ἡγουμένῳ
Κ[ΑΙ] ΙΕΡΕῶC] κ[αὶ] ἱερεῖ]

Γέγραπται 0,42 ἀνωθεν τοῦ κυματίου τοῦ στυλοβάτου τοῦ αὐτοῦ κίονος ἐφ' οὗ ἀναγινώσκειται καὶ ἡ ἀνωτέρω ἐπιγραφὴ. Ἡ ἐν τῷ γ' στίχῳ τελευταία λέξις ΙΕΡΕῶC εἶναι καθ' ὅλοκληρίαν ἐσθραμμένη καὶ μόνον τὸ ἐν τῷ τέλει αὐτῆς C διακρίνεται. Ποῖος δὲ εἶναι ὁ μνημονευόμενος οὗτος ἡγούμενος Ταράσιος, ὡς καὶ ποῖαι εἰσὶν αἱ πρὸς τὸν ναὸν τῶν Ἀσωμάτων σχέσεις τοῦ κληρικοῦ τούτου τυγχάνει ὅλως ἄγνωστον. Πολὺ δὲ πιθανὸν ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ἡγούμενος νὰ εὐηργέτησε τὸν ἱερὸν τοῦτον ναὸν, κληροδοτήσας αὐτῷ κτήματα, ἢ συνδραμῶν αὐτῷ δι' ἄλλων ἀφισρωμάτων.

Πανάρετος Κωνσταντινίδης Ἀρχιεπίσκοπος Μεσσηνίας.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ

Τὴν 17 Ἰανουαρίου ἐγένετο ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἡ ἐτήσις Συνέλευσις τῶν μελῶν τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας. Πρῶτος λαβὼν τὸν λόγον ὁ πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου κ. Ε. Καστόρχης ἐξέθηκε γενικῶς τὰ τῆς ἐταιρείας, ὑπέμνησε τὰς ἀνάγκας αὐτῆς, ἀνήγγειλε τὴν ἀθηρὰν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῆς ἐταιρείας, ἀλλ' ὑπέδειξε συγχρόνως διὰ ζῶηρῶν ἐκφράσεων τὰς ὕβρεις, αἷς ὑφίστανται αἱ ἀπκνταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἀρχιότητες. Ὁ κ. Καστόρχης παρετήρησε πρὸς τοὺς ἄλλοις, ὅτι ἐνῶ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς συστάσεως τῆς ἐταιρείας ἐξεδίδατο ὑπ' αὐτῆς ἴδιον περιοδικὸν σύγγραμμα περιέχον πραγματείας ἐπὶ διαφόρων ἀρχαιολογικῶν ἀντικειμένων, τὸ περιοδικὸν τοῦτο ἔπκυσε νὰ ἐκδίδηται. Ἀκολούθως ὁ γραμματεὺς τῆς ἐταιρείας κ. Σ. Κουμανούδης ἀνέγνω λεπτομερέστερον καὶ διεξοδικώτερον τὰς πράξεις τοῦ Συμβουλίου, οἷον τὴν κατάρτησιν τῆς αἰγυπτιακῆς Συλλογῆς τοῦ φιλογενοῦς Ἰω. Δημητρίου, καὶ τὴν ἐν τῷ Μετσοβείῳ Πολυτεχνείῳ κοσμιωτέραν καὶ ἐπιστημονικωτέραν τοποθέτησιν τῶν ἀπὸ τοῦ Βαρθολομαίου Μουσειοῦ μετενεχθεισῶν ἀρχαιοτήτων, ὡς καὶ ἄλλας τινὰς μικρὰς ἀνασκαφὰς καὶ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα. Τέλος ὁ ταμίης τῆς ἐταιρείας κ. Π. Γιαννόπουλος ἐξέθηκε τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῆς ἐταιρείας καὶ κατέθηκεν ἔντυπον τὸν Ἰσολογισμὸν ἐσόδων καὶ ἐξόδων διὰ τὸ ἔτος 1881. Προσέθηκε δὲ καὶ Πίνακx τῶν ἀπολογισμῶν τῆς ἐταιρείας ἀπὸ τοῦ ἔτους 1858 μέχρι τοῦ 1881. Κατόπιν ἐξελέχθησαν οἱ κκ. I Ζωγράφος, Σ. Π. Λάμπρος καὶ Α. Ρ. Ἐργαζίδης μέλη τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς.

Ἐν δευτέρῃ συνεδριάσει γενομένη τὴν 31 Ἰανουαρίου ἀνεγνώσθη ἡ ἔλθεσις τῆς ἐξελέξεως, αἱ δ' ἐλογχί τοῦ νέου συμβουλίου, αἵτινες προὔκειτο νὰ γίνωσιν, ἀνεβλήθησαν.

ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Συνεδρία τῆς 6 Ἰανουαρίου 1882.

Ὁ κ. Καίλερ περὶ τῆς μνείας αἰγυπτιακῶν σταθμῶν ἐν ἀθηναϊκαῖς ἐπιγραφαῖς.

Ὁ αὐτὸς περὶ τοῦ ἀργυροῦ ἀθηναϊκοῦ τετραδράχμου ἐφ' οὗ τὸ ὄνομα Κόϊντος.

Ὁ κ. Ραμοαί περὶ τῶν ἐπὶ βράχων μνημείων ἐν Φρυγίᾳ καὶ Καππαδοκίᾳ.

Συνεδρία τῆς 20 Ἰανουαρίου

Ὁ κ. Καίλερ περὶ τινος ἀντιτύπου τοῦ πλούτου τοῦ Κηφισσοδότου.

Ὁ κ. Λάιτισερ περὶ τοῦ χρόνου τῆς τελείσεως τῶν Παμβοιωτίων.

Ὁ κ. Ραμοαί δεικνύει δακτυλιόλιθον ἐξ Ἐρυθρῶν.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ἐντὸς τοῦ μηνὸς Φεβρουαρίου περικοῦται ἐν τῷ Πολυτεχνείῳ ἡ κατὰ ταξίς ἐν μιᾷ τῶν αἰθουσῶν μέρους τῆς μετενεχθείσης συλλογῆς τῶν ἀρχαίων ἀντικειμένων τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας, ἅτινα ὑπῆρχον τέως ἐν τῷ Βαρυβακείῳ. Εὐθὺς μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς εἰς θέαν τοῦ κοινοῦ ἐκτεθησομένης αἰθούσης ταύτης, θέλει ἀρχίσει ἡ κατὰ ταξίς καὶ τῶν λοιπῶν ἀντικειμένων ἅτινα θέλουσι περιληφθῆ ἐν μιᾷ ἄλλῃ αἰθούσῃ.

— Ἐξεδόθη ὡς παράρτημα τοῦ ὁδηγοῦ τῶν Ἀθηναϊκῶν Μουσείων τοῦ συνταχθέντος ὑπὸ τοῦ κ. Ἀρθούρου Μιλχαίφερ γερμανιστῆ, ὁδηγὸς τῶν συλλογῶν τῶν ἐν τῷ Αἰγυπτιακοῦ μουσεῖο τοῦ φιλογενοῦς Ἰωάννου Δημητρίου συνταχθεὶς ὑπὸ τοῦ κ. Ἀχιλλέως Ποστλόακα.

— Ἐπὶ τῆς ἐνεργουμένης ἰσοπεδώσεως τῆς πρὸς τὴν ὁδὸν Πειρικῶς καὶ ἀπέναντι τοῦ Ὀρφανοτροφείου Χατζηκώστα ἀγούσης ἐγκρασίτου ὁδοῦ, ἀνευρέθη τάφος περιέχον ἀσήμαντά τινα πῆλινα ἀγγεῖα καὶ πλᾶξ ἐπιτύμβιος μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς

Ι . . . Π . . . Ω . . .

ΑΝΘΙΠΠΟΥ

ΚΥΔΑΘΗΝΑΙΕΥΣ

— Ὁ καθηγητὴς κ. Π. Χιώτης δημοσιεύει ἐν τῷ περιοδικῷ τῆς Ζακύνθου Ἐπιθεώρησις τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν ἐξ Ὀλυμπίας.

Ἡ πόλις Ζακυνθίων

Φιλόξενον Ἀπολλοφάνους

Ζακύνθιον νικήσαντα

Ὀλύμπια παίδας πάλην

Διὶ Ὀλυμπίῳ.

— Εὐρέθη ἐν Συρρέντῳ εἰκὼν ἀρχαία τῆς Κλεοπάτρας. Τὸ ἔργον εἶναι τεχνίτου Ἑλλήνου καὶ πρόερχεται ἐκ τοῦ ἐξοχικοῦ ἀνακτόρου ὅπερ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανὸς κατεῖχεν ἐν Τίβουρι. Συζήτησις ἐγερθεῖσα μετὰ τῶν ἀρχαιολόγων καθιεροῦ τὴν γνησιότητα τῆς εἰκόνης.

— Ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις προτίθεται τὴν ἴδρυσιν ἐν Κωνσταντινουπό-

λει σχολῆς τῶν καλῶν τεχνῶν εἰς τὴν πλὴν τῶν διδασκωμένων μαθημάτων θὰ προσκρηθῆ καὶ μουσεῖον ὡραίων τεχνῶν. Εἰς τὴν αὐτὴν σχολὴν θὰ ἀνατεθῆ καὶ ἡ φρονιτις περὶ τῆς διατηρήσεως τῶν ἱστορικῶν μνημείων τῶν Τούρκων.

— Ὁ κ. Παῦλος Γερὰρδ ἀρχαῖος μαθητῆς τῆς ἐνταῦθα Γαλλικῆς σχολῆς ἐδημοσίευσε θέσιν ἐπὶ διδασκτορικῷ διπλώματι «τὸ ἐν Ἀθήναις Ἀσκληπιεῖον». Ἐν τῇ θέσει αὐτῇ ὁ κ. Γερὰρδ ὑποστηρίζει ὅτι τὸ Ἀσκληπιεῖον ἦν καὶ ἄμα τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ ἰατρεῖον ἐν ᾧ θαύματα ἐπετελοῦντο. Ἐν τῷ Ἀσκληπιεῖῳ τούτῳ ὑπῆρχον θερμικὴ πηγὰ καὶ ἄλλα μυστήρια, χρησιμεύοντα πρὸς ἰατρείαν τῶν πασχόντων δι' ὑπερφυσικῶν τρόπων.

— Ὁ κ. Ἀρθουῖρος Ἐγγελ μαθητῆς τῆς ἐνταῦθα Γαλλικῆς Σχολῆς ἐτοιμάζει πρὸς δημοσίευσιν πραγματεῖαν περὶ τῶν ἐν Ἀθήναις νομισματικῶν συλλογῶν.

— Ἐν Παρισίοις ἀπεβίωσεν ὁ Ἀδριανὸς Λογγπεριέ μέλος τῆς Ἀκαδημείας τῶν ἐπιγραφῶν καὶ γραμμάτων διακεκριμένος καὶ σοφὸς ἀρχαιολόγος ἄμα καὶ νομισματολόγος πολλὰ γράψας. Εἶχε τιμηθῆ πρὸ ἐτῶν ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως μὲ τὸ παράσημον τῶν Ταξιαρχῶν τοῦ τέγματος τοῦ Σωτήρος.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Τὸν λήξαντα μῆνα συνεδρίασεν ἀπὸ κατὰ τὸν κανονισμόν ὁ Σύλλογος ἐγένοντο δὲ καὶ τὰ ἐξῆς δημόσια ἀναγνώσματα.

Ὁ κ. Εὐγένιος Γ. Ζκλοκώστας τακτικὸν ἐνεργὸν μέλος ἀνέγνω διατριβὴν Ἡ Ἑλλάς κατὰ τὴν ἀναγέννησιν μέρος Α'.

Ὁ κ. Κ. Βάμβας τακτικὸν ἐνεργὸν μέλος ἀνέγνω διατριβὴν περὶ σχολιακῶν ταμειωτηρίων.

Ὁ κ. Γ. Βιζυηνὸς τακτικὸν ἐνεργὸν μέλος ἀνέγνω διαφόρους αὐτοῦ ποιήσεις.

Ὁ κ. Γιάκ. Χ. Δραγάτσης ἀντεπιστέλλον μέλος ἀνέγνω διατριβὴν τὰ θέατρα τοῦ Πειραιῶς καὶ ὁ κωφὸς λιμὴν.

Ἡ ἀμερικανικὴ ἐταιρεία τῶν ἐπιστημῶν προσεκάλεσε τὸν σύλλογον ἐπισήμως εἰς τὸ κατὰ τὸν προσεχῆ Ἰούλιον συγκληθισόμενον ὑπ' αὐτῆς ἐν Μονρεάλ τοῦ Καναδᾶ ἐπιστημονικὸν συνέδριον. Ὁ Σύλλογος ἀπεδέξατο εὐμενῶς τὴν πρόσκλησιν αὐτὴν τῆς ἀμερικανικῆς ἐταιρείας καὶ ἀνέθετο εἰς τὸ ἀντεπιστέλλον αὐτοῦ ἐν Καναδᾶ μέλος κύριον Χουγέ-Ακτουρ ταγματάρχην τοῦ ἀγγλικοῦ στρατοῦ τὴν ἀντιπροσωπείαν αὐτοῦ.

Ἡ ἐταιρία πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμῶν ἐν Ἀγγλίᾳ ἀπέστειλε πρὸς τὸν Σύλλογον καὶ τὰς νέας αὐτῆς δημοσιεύσεις.

Τῇ αἰτήσῃ τῆς κοσμητικῆς τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν ἐν Σύρῳ ὁ Σύλλογος ἐνέκρινε τὴν ἐκδοσὶν λαχείου ἐκ δρ. νέων 10,000 ὑπὲρ τῆς σχολῆς ταύτης. Ἀπεφάσισε δὲ νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐσωτερικῶν τὴν πρὸς τοῦτο ἀπαιτούμενην ἔγκρισιν.

Ἀπεστάλη ἡ ἔκθεσις τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἐν Καλάμιας σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν, ἐν ᾗ μαρτυρεῖται ἡ καλὴ κατάστασις τῆς σχολῆς ταύτης καὶ ἡ τάξις τῶν λογαριασμῶν.

Ἀνωνόμου καταβλόντος τὸ ἀπαιτούμενον ποσὸν πρὸς σύστασιν σχολῆς ἀπόρων παιδῶν ἐν Κατζχροῦ τοῦ δήμου Λετρίνων τῆς Ἡλείδος ὁ σύλλογος ἐνέκρινε τὴν σύστασιν ταύτην καὶ ἀπεφάσισεν ἵνα ἀποστείλῃ δωρεὰν τὰ ἀπαιτούμενα βιβλία καὶ τοὺς πίνακας. Ἀνέθηκε δὲ τὴν ἐποπτεῖαν τῆς σχολῆς ταύτης τῷ ἐν Πύργῳ ἀντεπιστέλλοντι μέλει κ. Ἰω. Κρεστενίτῃ. Οὕτω δὲ ἐν Ἡλείᾳ διατηρεῖ ὁ Σύλλογος τρεῖς σχολὰς τὴν ἐν Νέᾳ Πικέρῃ τοῦ δήμου Βουπρασιῶν, τὴν ἐν Τραγκνοῦ τοῦ δήμου Μυρτουτιῶν καὶ τὴν ἐν Κατζχροῦ τοῦ δήμου Λετρίνων.

Δοθεΐσης εὐεργετικῆς παρὰστάσεως ἐν τῷ θεάτρῳ Ἐρμουπόλεως ὑπὲρ τῆς αὐτόθι σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν συνήχθη τὸ ποσὸν 1210 δραχ.

ὑπεβλήθη τῷ Συλλόγῳ πρότασις ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Δημητρά ὅπως κατ' αἰτησὶν τοῦ διευθυντοῦ τοῦ τηλεγραφείου Ἀθηνῶν κ. Κ. Μαρουδῆ διαθήσῃ ἡ ἐνταῦθα σχολὴ τῶν ἀπόρων παιδῶν ἀριθμὸν τινὰ μαθητῶν πρὸς διανομὴν τηλεγραφημάτων διὰ τακτικῆς θητείας συμφώνως μὲ τὸ ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς πρωτευούσαις ἐπικρατοῦν σύστημα. Ὁ Σύλλογος παρὰδεχθεὶς κατ' ἀρχὴν τὴν πρότασιν ἀνέθηκε τῷ κ. Δημητρά τὴν μετὰ τῶν ἀρμοδίων περικιτέρῳ συγγνώμῃ καὶ κατόπιν θέλει ἀποφασίσῃ τὰς λεπτομερείας.

Τῇ προτάσει τοῦ κ. Τιμ. Ἡλιοπούλου ἐγένετο δεκτὴ ἡ σύστασις ἐντευκτηρίου τῶν μελῶν ἀνοικτοῦ καθ' ἄπασαν τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα. Ἀπεφασίσθη δ' ἡ καταβολὴ ὑπὸ τῶν βουλομένων νὰ μετάρχῃσι τοῦ ἐντευκτηρίου τούτου δέκα νέων δραχμῶν πρὸς δικασκὴν δωματίων. Ἐννεμήκοντα ὁμῶ τῶν ἐν Ἀθῆναις μελῶν ἀπεδέξαντο τὴν συμμετοχὴν αὐτῶν καὶ οὕτω δικτακτουσθέντων τῶν ὀρισθέντων δωματίων ἐγένοντο τὰ ἐγκαίρια καὶ τὸ ἐντευκτήριον ἤρξατο τῶν ἐργασιῶν του.

Τοῦ κ. Σπ. Κ. Παπαγεωργίου διορισθέντος καθηγητοῦ ἐν τῷ γυμνασίῳ Κερκύρας ἐξελέχθη ἀντ' αὐτοῦ διευθυντὴς τοῦ ἀνγνωστηρίου ὁ κ. Μ. Κρίσπης. Τοῦ δὲ κ. Ἐμ. Αρχαγούμη διευθυντοῦ τῆς πρῆκτικῆς δημοτικῆς σχολῆς τοῦ συλλόγου ἀνχωρήσαντος εἰς Σύρον καὶ πρῆκτικῆς τῆς διευθύνσεως τῆς σχολῆς ἐξελέχθη διευθυντὴς ὁ κ. Α. Λιακόπουλος κοσμητῶν τῆς αὐτῆς σχολῆς, κοσμητῶν δ' ἀντὶ τοῦ κ. Α. Λιακοπούλου ἐξελέχθη ὁ κ. Ι. Τσέτσης.

Ἐξελέχθησαν τακτικὰ ἐνεργὰ μέλη οἱ κκ. Γ. Ζητουριάτης στρατιω-
τικὸς ἱατρός, Π. Χρυσανθόπουλος τμηματάρχης τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυ-
τικῶν, Γ. Βιζυηνὸς διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας, Σπυρίδων Σκελλαρόπου-
λος καθηγητῆς, Τιμ. Λούης, Δ. Κασιώτης, Α. Δαμβέργης, Β. Πρωτόπου-
λος ὑφηγητὴς, Ἄντ. Ρουτῆρης, Σταμ. Βάλλης διδάκτορες τοῦ δικαίου.
Τακτικὸν πᾶρεδρον ὁ κ. Α. Πάγκαλος Ἀριστοκρίτης. Ἄντεπιστέλλοντα οἱ
κκ. Ν. Γεωργιάδης ἐν Βώλῳ, Ἄλ. Μελετόπουλος ἐν Παιραιῶν, Βίτος Πα-
λοῦμπος ἐν Νεαπόλει. Ἐπίτιμα ὁ κ. Ἐρ. Ρίκεμβιχ Βενεδικτῖνος μοναχὸς
καθηγητῆς ἐν Μοντεκασσίῳ, Αὐγουστος Βόλτζ καθηγητῆς ἐν Δαρμστάτῃ
Ἄντωνιος Ρούβιος καθηγητῆς ἐν Βαρκελόνη, Ἰωακείμ Ρούβιος, πρόεδρος
τῆς ἀκαδημείας Βαρκελόνης, Ζαχαρίας Αἰγκενταλ ἐν Γροσκμέλλεν, Φερδι-
νάνδος Γρηγορόβιος ἐν Μονάχῳ καὶ Φερδινάνδος Χίρς ἐν Βερολίῳ.

Ἀπεβίωσεν ἐν Νεαπόλει ὁ Ἄλφόνσος Λεγγουῆτης διακεκριμέ-
νος ἐλληνοστῆς, ἀντεπιστέλλον τοῦ Συλλόγου μέλος ἀπὸ τοῦ 1879.

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Μετεωρολογικὴ ἄποψις τοῦ 1881.—Κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ
Ἄστεροσκοπείου Ἀθηνῶν εὐμενῶς ἀνακοινωθείσας ἡμῖν εἰδήσεις τὸ μετεω-
ρολογικὸν ἔτος 1881 πηροσύχισε τὰ ἐξῆς φαινόμενα ἐν Ἀθήναις.

Ἡ μέση βρομετρικὴ θλιψις τοῦ ἔτους ἦν χμ. 752,01 ἡ αὐτὴ περίπου
καὶ τῆς τοῦ 1880 ἦτις ἦν 752,96. Καὶ ἐλαχίστη μὲν θλιψις ἦν τὴν 9
Φεβρουαρίου (735,51) μεγίστη δὲ τὴν 2 Νοεμβρίου (766,29). Πᾶσαι δ'
αἱ παρατηρήσεις αὗται εἶναι ἀνηγμέναι εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης
καὶ εἰς θερμοκρασίαν 0 τοῦ ὑδραργύρου.

Ἡ μέση θερμοκρασία τοῦ ἔτους ἦτο εἰς βαθμοὺς τῆς ἐκκτονταβιάθμου
δικαιρέσεως (Κελσίου) 18,31 ἦτοι ἀνωτέρα κατὰ τι ἐκείνης τοῦ 1880 ἦτις
ἦν 17,70. Καὶ μεγίστη μὲν θερμοκρασία ἦν τὴν 25 Αὐγούστου (39,1) ἐλα-
χίστη δὲ τὴν 23 Φεβρουαρίου (0,8).

Ἡμέρας καταιπτώσεως ὕδατος εἶτε ὡς βροχῆς, εἶτε ὡς δρόσου ἔσχομεν
94 ἐνῶ πέρυσιν εἶχομεν 108. Ἐκ τούτων δὲ 13 μὲν ἦσαν ἡμέραι δρόσου,
81 δὲ βροχῆς. Χιόνος οὐδεμίαν εἶχομεν ἡμέραν τὸ ληξῆν ἔτος, ὡς ἐπίσης
οὐδεμίαν ὀμίχλης ἢ πάγου. Καίτοι ὅμως αἱ ἡμέραι καταιπτώσεως ὕδατος
ἦσαν ὀλιγώτεραι τὸ ποσὸν τοῦ καταιπεσόντος ὕδατος εἶναι ἀνώτερον τοῦ
περυσινῶ, διότι τῷ μὲν 1880 ἀνήρχετο εἰς 335,40 ἐνῶ τὸ 1881 εἰς
358,42.

Ἡμέρας ἀστραπῶν ἐν συνόλῳ ἔσχομεν 17, βροντῶν δὲ 8.

Ἄνεμοι δ' ἐπνευσαν ἐν συνόλῳ κατὰ 140 ἡμέρας ΒΑ κατὰ 131ΝΔ. 45

Ν 19ΒΑ. 15Δ. 7Β. 3ΝΑ και 3Α. ὥστε ὡς πάντοτε ἐν Ἀθήναις ἐπεκράτησαν οἱ ΒΑ και ΝΑ ἄνεμοι.

Θερμότεροι μῆνες τοῦ ἔτους ἦσαν ὡς συνήθως ὁ Ἰούλιος και Αὐγουστος μὲ τὴν μέσσην θερμοκρασίαν ἐκεῖνος μὲν 27,66 οὔτος δὲ 29,03. Ἡ μεγίστη θερμοκρασία τῆς 25 Αὐγούστου (39,1) ἦν ἐκ τῶν ἀξίων λόγου ἐν Ἀθήναις. Ὁ Ἰανουάριος ὁ συνήθως ψυχρότερος μὴν παρουσίασα κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο μέσσην θερμοκρασίαν 11,71 ἠπιωτάτην ἐν παραβολῇ πρὸς ἄλλα ἔτη. Ἀλλὰ και ὁ χειμὼν ἐν γένει ἦν ἠπιωτάτος παρουσιάσας μέσσην θερμοκρασίαν 10,36 ἀπέναντι 5,51 τοῦ 1880.

*
**

Πρόγραμμα διαγωνισμοῦ Ἀθιδογραφίας.— Ὁ Σύλλογος προεκήρυξε διαγωνισμὸν πρὸς σύνταξιν ἐγχειριδίου Ἀθιδογραφίας κατὰ τὸ πρότυπον τῆς παρὰ Γερμανοῖς κλυομένουσι Heimat Kunde. Τὸ ἐγχειρίδιον τοῦτο, προωρισμένον διὰ τοὺς μαθητὰς τῶν σχολῶν τοῦ Συλλόγου, πρέπει νὰ περιέχη·

1) Περιγραφὴν σαφῆ και εὐληπτον τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τῶν κυριωτέρων ὁδῶν, πλατειῶν, κήπων, δημοσίων και δημοτικῶν κτιρίων και τινων τῶν ὑπὸ καλλιτεχνικὴν ἢ ἱστορικὴν ἔποψιν ἀξίων λόγου ἰδιωτικῶν οἰκιῶν.

2) Περιγραφὴν βραχυτάτην τῶν πλησιεστάτων περιγύρων και τοῦ Πειραιῶς, Φαλήρου, Κηφιστικῆς, Δαφνίου, Ἐλευσίνος, Σαλαμίνος και Μαραθῶνος.

3) Τὴν ἐξήγησιν τῶν κυριωτάτων ὄρων τῆς Γεωγραφίας, ἀφορμωμένην κατὰ τὸ δυνατὸν ἀπὸ τῆς φυτικῆς κατσκευῆς τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πεδίου και γενικώτερον πως τῆς Ἀττικῆς.

4) Τὰς στοιχειώδεις γνώσεις περὶ τῶν κυριωτέρων ἐν Ἀθήναις μνημείων τῆς ἀρχαίας και μεσαιωνικῆς τέχνης.

5) Τὰ στοιχειωδέστατα περὶ τῶν ἐν Ἀθήναις και Πειραιεὶ κυριωτάτων ἐμπορικῶν και βιομηχανικῶν κατσκευμάτων και ταπεινῶν.

6) Τὴν ἐξήγησιν τῶν στοιχείων τοῦ δημοτικοῦ ὀργανισμοῦ και τοῦ καθ' ἡμᾶς πολιτικοῦ βίου, ἀφορμωμένην ἐκ τῆς περιγραφῆς τῶν δημοτικῶν και δημοσίων κατσκευμάτων.

7) Τὰς κυριωτάτας γνώσεις περὶ τῆς ἱστορίας τῆς πόλεως ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς.

8) Ὀλίγα περὶ τῶν μεγάλων τοῦ ἔθνους εὐεργετῶν ἐν σχέσει πρὸς τὴν περιγραφὴν τῶν ἐν Ἀθήναις φιλάνθρωπικῶν και ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων.

Τὸ βραβευθησόμενον ἐγχειρίδιον πρέπει νὰ σύγκηται κατὰ μὲν ἐλάχιστον ὅρον ἐκ τεσσάρων, κατὰ δὲ μέγιστον ἐξ ὀκτῶ τυπογραφικῶν φύλλων.

Ἡ δικάσις τῆς ὕλης ἀρίσται εἰς τοὺς διχγωνιθησομένους. Ἀλλ' ἐν

ἔτη ἀξίῃ θὰ προτιμηθῆ ἡ συγγραφή ἢ παρέχουσα εὐσυνόπτως καὶ ὀδηγίως περὶ τῆς περικιτέρω μελέτης ἐκάστου θέματος.

Τὰ χειρόγραφα εἶνε δεκτὰ ἐν τῷ γραφείῳ τοῦ συλλόγου μέχρι τῆς 30 Ἰουνίου συμπεριλαμβανομένης, ὃ δὲ ἀγὼν κριθήσεται ὑπὸ ἰδίας ἐπιτροπῆς, ἣτις θ' ἀπαγγεῖλη τὴν ἐπιμηγορίαν αὐτῆς τὴν 15 Αὐγούστου, ὅτε καὶ ἀπονεμηθήσεται εἰς τὸν νικητὴν τὸ ἐκ 500 δραχμῶν ἄθλον ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν συνεδριάσεων τοῦ συλλόγου.

Τὰ χειρόγραφα δεόν νὰ σταλῶσιν ἀνωλύτως καὶ νὰ φέρωσι λόγιον ἐπιγεγραμμένον καὶ ἐπὶ τοῦ συνοδευόντος αὐτὸ ἐνσφραγίστου φακέλλου τοῦ περιέχοντος τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως.

Ἡ βραβευομένη συγγραφή κηρύσσεται κτῆμα τοῦ συλλόγου, οὗ δαπάναις θέλει ἐκτυπωθῆ, χορηγουμένων εἰς τὸν συγγραφέα δωρεὰν διακοσιῶν ἀντιτύπων.

*
**

Ἡ τέχνη τοῦ ὄνειρεῦσθαι.—Ὁ διδάκτωρ κ. Δελωναὶ ἀνέπτυξε πρὸ τῆς ἐν Παρισίοις ἐταιρίας τῆς βιολογικῆς περιεργον θέμα. Ἰσχυρίζεται ὅτι οὐ μόνον δύναται νὰ κατορθώσῃ νὰ ὄνειρευθῆ τις κοιμώμενος ἀλλὰ καὶ νὰ ἴδῃ τοὺς ὄνειρους οὓς ἐπιθυμεῖ. Ἡ θεωρία αὕτη ἣτις ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται οὐτοπίαι, ἔχει λογικὴν βᾶτιν. Τὰ ὄνειρα ἰσχυρίζεται προέρχονται ἐκ τῆς ἐγκεφαλικῆς ἐνεργείας κατὰ τὸν ὕπνον, κατορθῶν τις λοιπὸν νὰ ἐνεργήσῃ εἰσροὴν αἵματος εἰς τὸν ἐγκέφαλον ἔχει ὄνειρους. Πρὸς τοῦτο δ' ἀρκεῖ νὰ κοιμηθῆ τις ἔχων χαμηλὰ τὴν κεφαλὴν καὶ καλύπτων αὐτήν. Ἐκτὸς τούτου τὰ διάφορα μέρη τοῦ ἐγκεφάλου ἀνταποκρίνονται εἰς διαφόρους ἐνεργείας, τὸ ἐμπρόσθιον μέρος ἐπὶ παρὰδείγματι ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς ἐνεργείας τὰς ἀφορώσας τὰ ὑψηλοφρονέστερα καὶ εὐγενέστερα αἰσθητήματα, τὰς ἐπιστήμας, τὰς τέχνας· ὥστε δι' ἐπιδέματος ἐκ βᾶμβικκος ἐφηρμοσμένου ἐπὶ τοῦ μετώπου δύναται τις νὰ κατορθώσῃ νὰ ἴδῃ ὄνειρα τοιοῦτου εἶδους. Ἄν τοῦνκντίον ἐφαρμόσῃ τὸ αὐτὸ εἰς τὴν πρηνεγκεφαλίδαι ἣτις προσδρεύει τοῦ ὀργανικοῦ βίου θῆ ἴδῃ τις ὄνειρα ἀναφερόμενα εἰς τὰς διαφόρους αἰσθήσεις. Ἄν κοιμηθῆ τις δεξιὰ θὰ ἔχῃ ἐφοιάτην, ἀριστερὰ θὰ ὀμιλῆ κατὰ τὴν νύκτα. Σχετικῶς πρὸς τὴν θεωρίαν ταύτην ὑπενημιζόμεν ὅτι ὑπάρχουσι φυσιολόγοι πιστεύοντες ὅτι ὄνειρά τινά, καθ' ἃ ὁ ὕπνων εἶδε σειρὰν γεγονότων ἀναπτυσσομένην καὶ φωνομένην μακροχρόνιον, πρᾶγματι διήρκεσαν μόνον μίαν στιγμὴν. Ἰδοὺ παράδειγμα τοῦ τοιοῦτου φαινομένου· ὁ ἀκκδημειακὸς κ. A. Maury διηγεῖται ὅτι νύκτα τινὰ κοιμώμενος ἐνυπνιάσθη ὅτι ἔξῃ ἐπὶ τῆς τρομοκρατίας καὶ εὐρίσκετο ἐνώπιον τοῦ ἐπαναστατικοῦ δικατηρίου. Ὑφίσταται τὴν ἀνάκρισιν, ὑπεροσπίζεται ἐκυτὸν καὶ καταδικάζεται εἰς θάνατον. Ἄγεται εἰς τὸ ἰκρίωμα, ἡ σάνις κλονίζεται, ἡ μάχαιρα ὀλισθάνει καὶ . .

ἐξεγείρεται αἴφνης. Ἀναγνωρίζει δὲ τότε ὅτι ἡ αἰτία τοῦ ὄνειρου τοῦ ἦτο σίδηρον τι τῆς κλίνης περὶν κατὰ τοῦ τρυχήλου του. Ἀνθρώπος τις παρὼν βεβηκίως αὐτὸν ὅτι τὸ σίδηρον τοῦτο εἶχεν ἀποσπασθῆ κατ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν στιγμήν, ἐξ οὗ ἀποδεικνύεται βεβηκίως ὅτι ὁ μακρὸς αὐτὸς ἐφιάλτης μετὰ πασῶν αὐτοῦ τῶν περιπετειῶν ἦτο τὸ γέννημα μιᾶς μόνης στιγμῆς. Ἄρα τὸ ὄνειρον εἶχε δισκέσει μόνον μικρὸν τι μέρος ἑνὸς δευτέρου λεπτοῦ.

*
**

Τὸ ἄσμα τῶν ἰχθύων.—Ἐν τῇ Γερμανικῇ ἐπιθεωρήσει Vom Fels zum Meer ὁ καθηγητὴς Carus Sterne δημοσιεύει ἄρθρον ἐν ᾧ ἀποδεικνύει ὅτι ἡ παροιμία «ἄρωνος ὡς ἰχθύς» εἶναι ἀνακριβής. Ἐκ τῶν ἰχθύων λέγει πολλοὶ συρίζουσι, ἄδουσιν ἢ καὶ βοῶσιν. Οἱ ἄλιες γινώσκουσι τὸν ὑπόκωπον σιρυγγὸν ὃν ἐκπέμει εἰδὸς τι ἐρυθρίνου τοῦ γνωστοῦ ὑπὸ τὸ ἐπιστημονικὸν ὄνομα *Trigla hirundo*, ἢ θλακισία χελιδῶν. Ἐτερον δ' εἶδος ἐρυθρίνου κοινοῦ ἰδίως εἰς τὰς Σικελικὰς ἀκτὰς ἢ *Trigla volitans* ψιθυρίζει ἰδιοτρόπως, οἱ δὲ ἀγυῖοπαιδες τῆς Μεσσηνίας προσφέρουσι ταύτην ἐν οἴδῃ κλωθῶ τοῖς ξένοις ἕνεκα τοῦ περιέρρου ἀκούτματος. Ἡ *Sciaena aquila* ἣτις φοιτᾷ τὰς Ἰταλικὰς ἰδιὰ ἀκτὰς, κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ γόνου αὐτῆς ἄδει, δύναται τις εἰπεῖν, καὶ τοῦτο φαίνεται ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν μῦθον τοῦ ἄσματος τῶν Σειρήνων. Ὁ Ἀλέξανδρος Οὐμβρόλδος διηγείτῃ ὅτι ἐν τινι τῶν ταξιδιῶν του μετὰ δυσκολίας ἤσυχας τοὺς ναύτας τοῦ πλοίου του ἐκφοβισθέντας ἐκ τῶν ἄγμάτων στίφους ἰχθύων ἐκ τῆς οἰκογενείας *Sciaena*. Ὁ κ. Sterne ἀναφέρει ἐν τέλει πολλὰ παραδείγματα συναυλιῶν ἰχθύων ἐπὶ τῇ βύσει ἀξιοπίπτων μαρτυριῶν, συμπερχίνει δ' ὅτι τὸ βῆθος τῆς θαλάσσης εἶναι διὰ τοὺς κατοίκους αὐτῆς ἀπέρκυντος μουσικὴ συμφωνία.

* *
*

Ἡ κοιλάς τοῦ θανάτου ἐν Ἰάβα.—Πολλάκις ἐγράφη ὅτι ἐν τῇ νήσῳ Ἰάβα ἠφαιστειώδεις καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἔκτασιν ὑπάρχει. Ἡ κοιλάς γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα κοιλάς τοῦ θανάτου. Τὸ ἐν Καλιφορνίᾳ ἐκδιδόμενον περιοδικὸν *Cronica de los Angeles* ἰδοὺ τί γράφει περὶ τῆς κοιλάδος ταύτης.

«Προσεγγίζοντες εἰς τὴν κοιλάδα ταύτην ἣτις διορίζεται *Grevo-Oupas* ἠσθάνθημεν ἰσχυροτάτας ἀναθυμιάσεις καὶ εἶδος σκοτοδίνης, συνάμα δὲ καὶ πνευγηρὰν ὀσμήν. Ἐνὸσφ δὲ ἐπλησιάζομεν πρὸς τὰ ὄρη τῆς κοιλάδος, τὰ συμπτώματα ταῦτα ἐξηλείφοντο καὶ ἠδυνήθημεν νὰ ἐξετάσωμεν ἐν ἀνέσει τὸ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἐκτυλισσόμενον θέαμα. Ἡ κοιλάς αὕτη ἔχει περιφέρειαν ἑνὸς περίπου μιλλίου· τὸ σχῆμά της εἶναι ὡσειδὲς καὶ τὸ

βάθος αὐτῆς κατωτέρω τῶν περίξ λοφίσκων 30—35 ποδῶν. Ἡ κοιλάς εἶναι κατάξηρος ἄνευ οὐδεμιᾶς φυτείας καὶ πλήρης σκελετῶν ἐσκορπισμένων πανταχοῦ, σκελετῶν ἀνθρώπων, τίγρεων, ἀγριοχοίρων, ἐλάφων, πτηνῶν κτλ. Καθ' ἅπασαν τὴν ἔκτασιν αὐτῆς δὲν παρατηρεῖται οὔτε ἀτμός, οὔτε βρογμὴ ἐν τῷ ἐδάφει, ὅπερ φαίνεται συμπαγὲς καὶ σκληρὸν ὡς πέτρα. Οἱ περιβάλλοντες τὴν κοιλάδα ταύτην τῆς ἀπελπισίας ἀπότομοι λοφίσκοι εἶναι κεκαλυμμένοι ὑπὸ δένδρων καὶ θάμνων ἀνθηροτάτης βλαστήσεως. Κατέβημεν βοηθούμενοι ὑπὸ ῥάβδων ἐκ βρυχίου ἕνα τῶν λοφίσκων τούτων μέχρι 18 ποδῶν βάθους· ἐνταῦθεν δὲ κατεβιάσαμεν μέχρι κάτω κύμα. Εἰς διάστημα ἥσον τῶν 5 δευτερολέπτων κατέπεσεν ἀκίνητος, ἀνέπνευσεν ὅμως ἔτι ἐπὶ 18 λεπτά. Ἄλλος κύων δὲν κλιβεβιάσμεν ὑπέκυψεν εἰς τοὺς θανατηφόρους ἀτμούς τῆς κοιλάδος ἐντὸς 10 λεπτῶν. Ὅρνις ἀνθεῖξε μόλις ἐν καὶ ἥμισυ λεπτὸν καὶ μάλιστα κατέπεσε πρὶν φθάσῃ κάτω. Πρὸ ἡμῶν ἔκειτο ἀνθρώπινος σκελετός. Τὰ ὅσῃ ἀποκτώσιν ἐνταῦθα λεπτότητα καὶ τὸ χροῶμα τοῦ μυελου, τὰ δὲ τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες ἀπωλέσθησαν εἶναι σκελετοὶ κακοποιῶν οἵτινες ἀλλοχθέντες καταδιωκόμενοι κατέφυγον εἰς τὴν κοιλάδα ἀγνοοῦντες τὰ δηλητηριώδη μιάσματα τῆς ἀτμοσφαιρας. Τὰ γειτονικά ὄρη εἶναι ἠφαιστειώδη ἀλλ' οὐδεμίαν θειοῦχος ὄσμη παρατηρεῖται, οὐδὲ σημεῖόν που ἐκκρήξεως».

ΧΡΟΝΙΚΑ

Φιλολογία.—Τοῦ περιφήμου καὶ ἐν Ἑλλάδι λίαν γνωστοῦ *ἐγκυκλοπαιδικοῦ λεξικοῦ* (*Conversationslexicon*) τοῦ γερμανοῦ Meyer ἐκδίδονται νῦν εἰδικὰ λεξικά (*Fachlexica*), περιέχοντα τὴν ὕλην διαφόρων κλάδων τοῦ ἐπιστητοῦ ἕκαστον καὶ ὑπὸ γνωστῶν ἀνδρῶν συνταχθέντα.

—Ὁ γερμανὸς καθηγητῆς Faeuermann ἤρξατο νωστὶ ἐκδιδόναι *ιστορίαν τῆς τυπογραφίας μετὰ εἰκονογραφιῶν*. Ἐκ τοῦ ἀξιολόγου τούτου ἔργου μνησθόμενος σὺν τοῖς ἄλλοις τὸ περιεργόν, ὅτι ἐν προγενεστέρῃ ἐποχῇ οἱ ξυλογράφοι ἐχρῶντο ἐπὶ καὶ τῷ αὐτῷ ξυλογλύφῳ ὅπως περυστήτωσι διάφορα πράγματα, λ. χ. ὁ περίφημος Schoeffer ἐτύπωσε βιβλίον, ἐν ᾧ Κάρολος δ' κληθεὶς μέγας κατὰ πάντα ἐτέρῳ ἀπλῶ ἱππότη ὁμοιάζει, δυοκαίδεκα διάφοροι ἐπίσκοποι ἔχουσι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν μορφήν καὶ ἡ Ρώμη ὁμοιάζει πληρέστατα τῇ ξυλογραφίᾳ τῆς πόλεως Μυκιδεβοῦργου κτλ. Ὁ γράφων ὅμως τὰ χρονικὰ ταῦτα εἶδέ τι ἔτι περιεργότερον ἐν τῇ ἐν Μονάχῳ τῆς Βαυαρίας βιβλιοθήκῃ, παλαιὰν ἰσπανικὴν μεταφράσιν τῆς ῥωμαϊκῆς ἱστορίας τοῦ Λιβίου, ὅπλα δὲ, μετὰ εἰκόνων, ἐν αἷς οἱ ῥωμαῖοι ἔφερον ἀκριβῶς ἰσπανικὰς μεσαιωνικὰς στολάς.

—Προσεχῶς ἐγερθήσεται τῷ γερμανῷ συγγραφεὶ Zschokke ἀνδριάς

ἐν τῇ γενεθλίῳ κ' τοῦ πόλεως Aarau. Ὁ Zschokke ἐγεννήθη ἐν ἔτει 1771 καὶ ἀπέθανε τῷ 1843, ἀνήκει τῇ λεγομένῃ ῥομαντικῇ σχολῇ τῆς νεωτέρως ἐποχῆς, ἔγραψε πλεῖστα διηγήματα καὶ φανταστικά τεμάχια, ἐν ἅπασιν ὅμως τοῖς ἔργοις αὐτοῦ διακρίνεται καὶ ἀξίεπικνος καθίσταται διὰ τὸν ἠθικὸν σκοπὸν ὃν πάντοτε ἐπιδιώκει.

*
**

Τέχνη καὶ ἐπιστήμη.—Αἱ ἐργασίαι τῆς ὑποβυθίου ἐν τῷ πορθμῷ τῆς Μάγχης σήραγκος προχωροῦσιν. Ἀπὸ τῆς ἀγγλικῆς ἀκτῆς τοῦ Δούβρου ἡ στοὰ ἔχει ἤδη 800 μέτρων μῆκος, ἀπὸ δὲ τῆς γαλλικῆς ἀκτῆς τοῦ Καλαὶ ὀλιγώτερον. Ἐντὸς πέντε ἢ ἑξ ἑτῶν θὰ συναντηθῶσιν οἱ ἐργάται καὶ ἐντὸς δεκαετίας ἢ σήραγγῆ θὰ παραδοθῇ εἰς κοινὴν χρῆσιν, θὰ ἔχη δὲ μῆκος τριακότα δύο χιλιομέτρων. Ἄλλ' ἐνῶ ταῦτα ἐνεργοῦνται ὑποβυθίως, συνῆλθεν ἐπιστημονικὸς καὶ τεχνικὸς ὄμιλος ἐν Βράιτον ὅπως μελετήσῃ τὸ ζήτημα τῆς κατασκευῆς σιδηροδρόμου μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας βλίνοντος ἐπὶ στοῶν ὑπερθαλασσίων

— Ὁ μέγας περιηγητὴς Νορδεενσκιόλδ προτίθεται ὅπως κατὰ τὸ προσεχὲς θέρος ποιήσῃ νέαν θαλασσοπορίαν εἰς τὰς ἀρκτικὰς χώρας.

— Ἐν Βερολίῳ ἰδρυθήσεται μουσεῖον ἐμπορικῆς γεωγραφίας. Εἰς τοὺς κατὰ τόπους προξένους τῆς Γερμανίας ἀνετέθη ἡ φροντίς περὶ συναγωγῆς ἀντικειμένων διὰ τὸ Μουσεῖον τοῦτο.

— Ὁ ἐν τῷ ἐν Λειψίᾳ πνευματικῷ καθηγητῆς τῆς ὑγιεινῆς Κάρολος Reclam συνιστᾷ ἐν τῷ τελευταίῳ φύλλῳ τοῦ ἐπ' αὐτοῦ ἐκδιδομένου περιοδικοῦ συγγράμματος «Ἡ Ὑγιεινὴ» (Gesundheit) ὡς ἀριστον χρῶμα τῆς ἐνδυμασίας ἡμῶν τὸ πρὸς τὸ λευκὸν εἶναι, ἅτε δικτηροῦν τὴν ἐσωτερικὴν θερμότητά κατὰ τὸν χειμῶνα καὶ ὑπερσπίζον ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ἐξωτερικῆς κατὰ τὸ θέρος, ὡς δυσθερμάζων. Τὸν ἰσχυρισμὸν αὐτοῦ τοῦτον, ὅστις ὅμως δὲν εἶναι βεβηχίως πάντη νέος, ἐνισχύει ὁ καθηγητὴς διὰ πειρατηρήσεω ἐπὶ τοῦ χρώματος τῶν τριχῶν πολλῶν ἄλλων ζώων καὶ ἐπὶ τοῦ χρώματος τῆς ἐνδυμασίας πολλῶν βροχέων λαῶν, οἵτινες, μὴ εἰδότες βεβηχίως τοὺς ἐπιστημονικοὺς λόγους, προτιμῶσι πάντοτε τὸ λευκὸν χρῶμα, ὀδηγούμενοι ὑπὸ μόνῃς τῆς πείρας. Ὁ αὐτὸς διδάκτωρ Reclam ἐν τῷ αὐτῷ περιοδικῷ γράφει, ὅτι, κατὰ τὰς πειρατηρήσεις αὐτοῦ καὶ τοῦ συνδείου αὐτοῦ Friedlaender ἡ πίσσις, ἣν περιέχει ἐνίοτε ὁ ζέθος καὶ ἣν ποιλία ἀφρόντιδες πίνομεν, εἶναι θανατηφόρον δηλητήριο ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἕκαστος ὀφείλει ἵνα φοβῆται προσέχων ὅταν πίνῃ ζύθον, ὅπως μὴ σὺν αὐτῷ καταπίνῃ καὶ μικρὰ τεμάχια πίσισης, ὡς συνήθως συμβαίνει, διότι ἂν τύχη ἐρ' ἅπαξ ἵνα διαφύγῃ τὸν θάνατον δὲν θέλει ὅμως διαφύγῃ αὐτὸν καὶ πάντοτε.

— Κάλιστον παράδειγμα μιμήσεως τοῖς ἡμετέροις διδασκάλοις πρέχει ὁ κ. Φουρνιῆ δημοδιδάσκαλος χωρίου τινὸς παρὰ τὴν Νίκαιαν, ὅστις συνέστησε μεταξὺ τῶν μικρῶν μαθητῶν του ἑταίριον πρὸς προστασίαν τῶν πτηνῶν καὶ καταστροφὴν συνάμα τῶν ἐπιβλαβῶν τῇ γεωργίᾳ ἐντόμων. Παρέχοντι βραβεῖα τοῖς ἐπιμελεστέροις καὶ ἄλλαι ἀμοιβαί. Τὰ ἐκ τούτου προσελθόντα καλὰ ἀποτελέσματα κατεράνησαν ἀμέσως, διότι ἐν δικσήμεντι πέντε μηνῶν τοῦ θέρους οἱ μικροὶ μαθηταὶ προσφύλαξαν 96 φωλεὰς περιεχοῦσας 329 πτηνὰ, κατέστρεψαν 4555 φωλεὰς βόμβυκος τοῦ πουπευτοῦ περιεχοῦσας τοῦλάχιστον 1363500 σκώληκας, 1585 ἀκρίδας, 58911 κοιλίαι, 194328 διαφόρους σκώληκας καὶ 35721 παντοῖα ἔντομα, ἐν συνόλῳ 1665578 καταστρεπτικωτάτους τῇ γεωργίᾳ ἐχθρούς.

— Ὡς γνωστὸν ὑπάρχουσιν ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ καὶ πρὸ πάντων ἐν Γερμανίᾳ πολλὰ δανείζονται βιβλιοθήκαι, αἵτινες ἐπὶ μικρᾷ χρηματικῇ ἀμοιβῇ δανείζουσι τοῖς πολλοῖς βιβλία. Ὁ ἀμερικανὸς ἰατρός Haines, σφόδρα συνιστᾷ τὴν ἀπολύμανσιν τῶν βιβλίων τούτων, διότι κατὰ παρτηρήσεις ἑαυτοῦ καὶ πολλῶν ἄλλων ἰατρῶν, πλεῖστοι ἀσθένεια καὶ πρὸ πασῶν ὁ τύφος καὶ ἡ εὐφλογία διαδίδονται καταπληκτικῶς διὰ τοῦ χάρτου. Ἡ συμβουλή τοῦ ἰατροῦ τούτου καίτοι παρ' ἡμῶν δὲν εἶναι διαδεδομένη αἱ βιβλιοθήκαι αὐταὶ εἶναι λίαν ἡμῶν ὠφέλιμος.

— Ἐν τῷ τελευταίῳ τεύχει τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐν Παρισίοις ἐκδιδόμενου περιοδικοῦ *Nature* ὁ κ. *Tedeschi di Ereole* ποιεῖται λόγον κατὰ σημειώσεις τοῦ ἐν Κερκύρᾳ προξένου τῆς Γαλλίας κ. *Mallet* τοῦ ἐν Αἰτωλικῷ τελευταίου γεωλογικοῦ φαινομένου, περὶ οὗ ἐγένετο μνηεὶα καὶ ἐν τῷ τελευταίῳ τεύχει τοῦ *Ε'*. ἔτους τοῦ *Παρθασοῦ*. Ὁ κ. *Tedeschi* ἀποδίδει τὸ φαινόμενον τοῦτο εἰς ἡραιστειάν ἐνέργειαν ἣτις ἔχει σχέσιν μὲ τὸ ἐν Μεθάνιοις ἡραιστειον, τὸ μόνον, μὴ περιλαμβανομένων τῶν νήσων, ἡραιστειον τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου.

ΠΕΡΙ ΤΑΜΙΕΥΤΗΡΙΩΝ ΚΑΙ ΣΧΟΛΕΙΑΚΩΝ ΤΑΜΙΕΥΤΗΡΙΩΝ

Μετὰ τοὺς διαφόρους πολιτικούς καὶ κοινωνικούς κλονισμούς οὓς ὑπέστη τὸ εὐρωπαϊκὸν ἔδαφος ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον κατὰ τὸν προκείμενον αἰῶνα, ἡ μακρὰ σιωπὴ τῶν ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἐν δυσπραγίᾳ δικτελουσῶν ἐργατικῶν τάξεων τοῦ λαοῦ ἔπαυσε, καὶ πολλαὶ ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῆς τύχης τούτων προσπάθειαι καὶ ἀποπειραὶ ἐγένοντο καὶ ἐξακολουθοῦσι γινόμεναι. Μία ἐκ τῶν σπουδαιότερων καὶ ἡ τὰ εὐχαριστότερη ἠθικὰ καὶ ὕλικὰ ἀποτελέσματα παρασχόουσα, εἶναι καὶ ἡ ἐπινόησις τῶν Ταμιευτηρίων, Caisse d' Epargne, τῶν εὐεργετικῶν δηλ. ἐκείνων καθιδρυμάτων ἐν οἷς κατατιθέμεναι καὶ αἱ εὐτελέστεραι οἰκονομίαι τοῦ μικροῦ καὶ πτωχοῦ ἐργάτου, τοῦ γεωργοῦ, τοῦ βιομηχάνου, τοῦ ὑπηρετοῦ κτλ. ὅχι μόνον διασῶνται ἀπὸ στιγμιαίας ἐπιθυμίας συνήθεις εἰς τοὺς τῶν τάξεων αὐτῶν ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ συσσωρευόμεναι σχηματίζουσι κεφάλαιον χρησιμοποιοῦμενον πρὸς ὄφελος αὐτῶν τῶν ἰδίων καταθετῶν, διὰ τῆς παροχῆς δανείων ἐπὶ μετρίῳ τόκῳ, διὰ τῆς συστάσεως Γεωργικῶν Τραπεζῶν, διὰ τῆς κατασκευῆς ὁδῶν καὶ σιδηροδρόμων, ὑπηρετοῦντα ἐν γένει πᾶσιν τοῦ τόπου προαγωγῆν.

Διαπραχματευθέντες ἄλλοτε ἐν ἐκτάσει τὸ περὶ Ταμιευτηρίων ἐν γένει θέμα ἀπεδείξαμεν τὴν εἰς τὴν κοινωνίαν ἐξ αὐτῶν προσγινομένην ἠθικὴν καὶ ὕλικὴν ὠφέλειαν πρὸς δὲ καὶ πόσιν ἀνάπτυξιν ἐπ' ἐσχάτων ἔλαβον διὰ τῆς προσλήψεως τῶν ταχυδρομικῶν γραφείων εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των σκοποῦντες καὶ σήμερον νὰ ἐπιδείξωμεν τὰς συνεχεῖς προσόδους τῶν εὐεργετικῶν τούτων καθιδρυμάτων ὑποχρεούμεθα εἰς σύντομον ἐπανάληψιν τῶν οὐσιωδεστέρων τοῦ θεσμοῦ, ἀναγκασίαν πρὸς εὐχερστεράν κατανόησιν τούτου.

Ἡ ἐκ τῆς δαπάνης οἰκονομία, δηλ. ἡ τῶν περιττῶν καὶ μνηστῶν ἐξόδων οἰκονομία, εἶναι ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας πλέον, ἡ θεμελιώδης βᾶσις τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἐνὸς ἔθνους, ὁ πρακτικώτερος γνώμων τῆς ἠθικῆς προόδου του, καὶ ἡ πρὸς σωτηρίαν τοῦ λαοῦ ἄγουσα ὁδὸς· ἀλλ' ἡ ἀρετὴ αὕτη εἶναι εὐκολωτέρα παρὰ τοῖς πλουσίοις παρὰ τοῖς ὁποίοις καὶ ἰδρύματα πρὸς πραγματοποίησιν αὐτῆς δὲν ἐλλείπουσι, καὶ ἡ σπουδαιότης τῆς οἰκονομίας δὲν τοῖς εἶναι ἄγνωστος· ἂν δὲ καὶ ἐπὶ τῶν τάξεων τούτων τῶν ὑποχρεουμένων εἰς ἔμπνευσιν σεβασμοῦ διὰ τῆς ἐνεργοῦ χρήσεως τοῦ πλούτου των παρεχουσῶν τὸ καλὸν παράδειγμα ὅπως οὗτος ἀποβῆ

πρὸς κοινήν ὠφέλειαν, παρατηροῦνται δείγματα, οὐχὶ συνήθη, ἐνόχου ἀμελείας, ἢ καὶ μάλιστα ἀνοήτου σπατάλης, τοῦτο ἀποδοτέον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἀτέλειαν, κατ' ἐξοχὴν δὲ εἰς ἐρριζωμένους παρὰδόσεις, αἵτινες μόνον δι' ἀνδρικῆς ἀνατροφῆς πρὸς τὴν ἐλευθερίαν δύνανται νὰ ἐξελειφθῶσι· παρὰ ταῖς ἤττον ὁμῶς εὐπόροις τάξεσιν, ἡ ἀρετὴ αὐτῆ τῆς οἰκονομίας ἐκ τῆς δαπάνης εἶναι δυσκολωτάτη, διότι ἐν αὐταῖς αἱ ἀνάγκαι τῆς ζωῆς ἀφίνουσιν ἔγνη, ἔνεκα δ' ἑλλείψεως γνώσεων περὶ τῆς ἰσχύος τῆς ἐκ τῆς δαπάνης οἰκονομίας, τῶν παρὰδόσεων, καὶ τοῦ παρὰδείγματος τῆς προνοίας (τῆς προβλέψεως δηλ.) μὴ ἑλλειπουσῶν βεβαίως καὶ τῶν πολλῶν πρὸς διασκέδασιν εὐκαιριῶν, εἰναι εὐκολώτερον νὰ παρασυρθῶσιν ἀπὸ τὰς ἐπιθυμίας· ὀλίγων ὥρῶν παρὰ νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν σκληρὰν θυσίαν μεγαλητέρας ἐργασίας καὶ εἰς μεγαλητέραν ἐγκράτειαν, πρὸς ἀπόλαυσιν ἀσφαλεστέρου καὶ ἀνετοτέρου ἀλλ' ὀλίγον μακροτέρου μέλλοντος αὐτῶν, καὶ τῆς οἰκογενεῖας τῶν· διὰ τοῦτο ἡ ἐφεύρεσις τῶν Ταμιευτηρίων τὴν περίθαλψιν καὶ εὐημερίαν τῶν ἤττον εὐτυχῶν τούτων τάξεων σκοπεῖ, καὶ εἶναι ἔργον τῆς καθαρότερας φιλανθρωπίας, διότι, ἐκτὸς ὅτι τὰ Ταμιευτήρια χρησιμοποιοῦσι κεφάλαιον ἀνύπκρτον συλλεγὲν ἀπὸ τὰ σπέρματα τῆς οἰκονομίας ἐκ τῆς δαπάνης, πολλάκις παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ καταθέτου, συνειθίζουσι τὸν λαὸν εἰς τὴν ἠθικὴν διὰ τῆς παρεμποδίσεως αὐτῶν ἀπὸ ματαίας καὶ ἐπιβλαβεῖς δαπάνης, οἷον τὴν μέθην καὶ τὰ ταύτη παρεπόμενα, ἄλλως τε τὴν παρὰγωγὸν δύναμιν τοῦ ἐργάτου τὴν αὐξάνουσι διότι οὗτος βασιζόμενος ἐπὶ κεφαλαίου τὸ ὅποιον ἐκ τῆς οἰκονομίας ἐσημάτισε καὶ τοῦ ὁποίου τὸ εἰσόδημα ὁποιοῦνδήποτε καὶ ἂν ἦναι αὐξάνει τὸ καθημερινὸν κέρδος, εἶναι μᾶλλον ἐλεύθερος καὶ δὲν ἐξαντλεῖ τὰς δυνάμεις του· δικαίως λοιπὸν οἱ Ἄγγλοι τὰ Ταμιευτήρια ὠνόμασαν Saving Banks ἤτοι Σωτηρίους Τραπεζίτσας.

Βεβαίως πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἐκ τῆς δαπάνης οἰκονομίας ἐνὸς ἔθνους, καθὼς καὶ τοῦ ἀτόμου συντρέχουσι πρὸ πάντων δύο αἷτια· ἡ δραστηρὴς ἐνέργεια, καὶ ἡ ἐλάττωσις τῶν ἐξόδων· ἀλλ' ἡ πείρα μᾶς διδάσκει ὅτι παντοῦ καὶ πάντοτε πρὸς ἐπίτευξιν τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, πολλὴν ἔχουσι ἐπιρροὴν αἱ περιστάσεις καὶ τὸ παράδειγμα, διὰ τοῦτο πανταχοῦ παρατηρήθη ὅτι τὸ παρεχεῖν τὰ μέσα πρὸς συλλογὴν τῶν οἰκονομιῶν ἐκ τῆς δαπάνης, διεγείρει τὴν ἀμιλλαν καὶ τὴν ὑποκινεῖ σπουδαίως· δὲν εἶναι λοιπὸν ποσῶς παρὰδοξον, δικαίη παρὰ τοῖς πεπολιτισμένοις ἔθνεσι καὶ παρὰ τοῖς πλουσιωτέροις καὶ ἠθικωτέροις λαοῖς, τόση καταβάλλεται προσπάθεια καὶ φροντίς παρὰ τε τῶν κυβερνήσεων, τῶν ἠθικῶν σωματείων καὶ τῶν πολιτῶν πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ἀρετῆς ταύτης.

Τὰ ἔθνη ἐπὶ τῶν ὁποίων ὁ εὐεργετικὸς οὗτος δεσμὸς λειτουργεῖ σήμερον καὶ τῶν ὁποίων ἡ διεθνὴς περὶ Ταμιευτηρίων στατιστικὴ περιέχει τὰ ὀνόματα εἶναι τὰ ἐξῆς· ἡ Ἄγγλία, ἡ Γαλλία, τὸ Βέλγιον, ἡ Ἰταλία, ἡ

Ὀλλανδία, ἡ Αὐστρο-ουγγαρία, ἡ Γερμανία, τὸ Σκανδιναβικὸν βασιλείον, ἡ Δανιμαρκία, ἡ Ρωσία μετὰ τῆς Φινλανδίας (ἄνευ τῆς Πολωνίας), αἱ Ἠνωμένα Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς καὶ ἡ Βραζιλία. Ἐν τῇ Ἰβηρικῇ χερσονήσῳ λειτουργεῖ μὲν ὁ δεσμὸς ἀλλὰ χαλαρῶς διὸ ἐλλείπουσι πληροφoρίαί, οὐχ ἦττον ὅμως κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1880 ἐν Πορτογαλίᾳ ἐψηφίσθη νέος νόμος πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ εὐεργετικοῦ τούτου θεσμοῦ. Ἡ Ρουμανία τὸ ἐκ τοῦ χάρτου τῶν ἐθνικοτήτων ἐξηλεμμένον τοῦτο ἔθνος καὶ εἰς τὸν ἑλληνισμὸν ἐφείλον τὴν ἀναγέννησίν του, τῇ πρωτοβουλίᾳ καὶ τῇ δραστηρίᾳ ἐνεργεῖς ἐνὸς μόνου ἀνθρώπου ὅνπερ ἡ εἰμαρμένη τῷ ἔδωκε, ὑπερκαθρόπους δυνάμεις καταβάλλει ὅπως μιμηθῇ καὶ κατὰ τοῦτο τὰ ἄλλα πεπολιτισμένα ἔθνη καὶ κατάρθωσε μὲν νὰ συστήσῃ ἀπὸ τοῦ 1873 τέσσαρας οἰκονομικὰς ἐταιρίας, δὲν συμπεριλαμβάναται ὅμως ἀκόμη εἰς τὸν κατάλογον τῆς στατιστικῆς τῶν Ταμιευτηρίων, ἐπειδὴ αὐταί φέρουσι τὸν τύπον ἀλληλοβοηθητικῶν ἐταιριῶν μόνη ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ Τουρκία εἶναι τὰ ἔθνη τὰ ὁποῖα ἐκτὸς τῆς χορείας τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν θεωροῦνται, ἡ Ἑλλάς ἥτις καὶ ἱστορικῶν λαμπρῶν ἔχει, καὶ μήτηρ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν φώτων θεωρεῖται, ἡ Ἑλλάς, ὑστερεῖται δυστυχῶς πάντων, εἰς σκοτεινὸν δὲ πέπλον κεκαλυμμένη ἀδυνατεῖ καὶ τ' ἀπλούστερα πλέον στοιχεῖα τοῦ ὑγιοῦς πολιτισμοῦ νὰ μιμηθῇ. Ἐὰν συγκρίνωμεν τὰ ἐν τοῖς Ταμιευτηρίοις κατατεθειμένα ποσὰ πρὸς τὸν ὅλον πληθυσμὸν τῆς Εὐρώπης, ἐξάγομεν ὅτι εἰς πίστιν ἐκάστου ἀτόμου κατὰ μέσον ὄρον ἀναλογουσι φρ. 37, 65]0, προκύπτει δ' ἡ ἀναλογία αὕτη ἐκ κεφαλαίου ἐκ φρ. 9, 384, 784, 519 ἐν τοῖς Ταμιευτηρίοις κατατεθειμένων καὶ μέχρι σήμερον ἴσως 9 1/2 δισεκατομμυρίων, πρὸς τὸν ὅλικόν πληθυσμὸν τῆς Εὐρώπης ἐκ 249, 221, 761 κατοίκους, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 16 μόνον ἑκατομμύρια περίπου εἶναι καταθέται τὸν μέσον τοῦτον ὄρον κατ' ἀναλογίαν τῶν καταθέσεων πρὸς τοὺς κατοίκους τινὰ τῶν κρατῶν ὑπερβαίνουσι, ἄλλα δὲ ὑπολείπονται ἐν τοῖς πρώτοις, τὴν ἀνωτάτην θέσιν κατέχει ἡ Δανιμαρκία ἧς ὁ μέσος ὄρος κατ' ἀναλογίαν τῶν κατοίκων πρὸς τὰς ἐν τοῖς Ταμιευτηρίοις καταθέσεις, εἶναι φρ. 138 κατ' ἄτομον, ἐν τοῖς δευτέροις δὲ ἡ Ὀλλανδία, καὶ τοὶ πλουσιωτάτη, μέχρι τοῦδε ἔχει τὴν κατωτέραν θέσιν φρ. 9 58]00 κατ' ἄτομον, ὡς ἐσχάτως μόνον ἀναπτυχθέντος ἐκεί τοῦ θεσμοῦ ἕνεκα τῆς ἔξεως τῶν κατοίκων νὰ διαθέτωσι μόνον τὰ κεφάλαιά των ὁσαδήποτε καὶ ἂν ᾖναι.

Πρὸς εὐχερεστέραν κατανόησιν τῆς σπουδαιότητος τῶν εὐεργετικῶν τούτων καθιδρυμάτων, ἐν οἷς συλλέγονται αἱ ἐκ τῆς δαπάνης οἰκονομίας δηλ. αἱ οἰκονομίας, οὕτως εἶπεῖν, τῶν περιττῶν καὶ ἐπιβλαβῶν ἐξόδων τῶν ἀνθρώπων, παραθέτομεν ἐν συντόμῳ τὰ ἐν τοῖς κυριωτέροις ἔθνεσιν οἰκονομηθέντα καὶ μετὰ μεγίστης ἐπιτάσεως οἰκονομούμενα ποσὰ, τὰ ὁποῖα ἐκτὸς ὅτι διασώζονται καὶ χρησιμεύουσι πρὸς εὐημερίαν κϋτῶν τῶν οἰκο-

νομούντων, γίνονται αίτια ἠθικοποιήσεως καὶ βελτιώσεως ὁλοκλήρου τῆς κοινωνίας.

Ἔθνη	Πληθυσμὸς		Πίστωσις καταθετῶν			ἀναλογία πρὸς ἑκα- τον κάτοικ.
	ἔτη	κάτοικοι	ἐποχὴ στατιστικῆς	καταθέται	εἰς εἰρήκα	
Ἀγγλία	1878	33799386	1878	3408481	1867260325	55.24
Γαλλία	1878	37000000	1878	3173721	1016166402	27.46
Αὐστρία	1878	20217531	1878	1423926	1621563877	81.02
Πρωσία	1871	24639706	1874	2500528	1232883056	50.04
Σαξωνία	1878	2700000	1878	794243	367559595	136.12
Δανιμαρκία	1878	1900000	1873	382747	251555644	137.81
Ἰταλία	1878	28000000	1880	1560000	913914291	32.63
Βέλγιον	1878	5600000	1878	179064	105778204	18.88
Ὀλλανδία	1878	3899527	1878		37395876	9.58

Τίς τῆ ἀληθείας δὲν θαυμάζει τὸν εὐεργετικὸν τοῦτον θεσμόν ἕνεκα τοῦ ὁποίου ὠκονομήθησαν ἐκ τῶν περιπτώων ἐξόδων ἐπὶ ἡμισυν αἰῶνα περίπου 9 1/2 δισεκατομμύρια φράγκα καὶ οἰκονομοῦνται κατ' ἔτος περὶ τὰ 300 ἑκατομμύρια, διαιθεμένα εἰς τὴν εὐημερίαν καὶ εὐτυχίαν τοῦ ἀνθρώπου ; Καὶ τίς πλέον βλέπων ἐμπράκτως τὰ μεγάλα εὐεργετήματα πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα τῶν καθιδρυμάτων τούτων, δύναται νὰ ἔχη δισταγμὸν περὶ τῆς μεγίστης αὐτῶν κοινωνικῆς ὠφελείας ; Ὁ ὑπουργὸς τοῦ ἐμπορίου τῆς Γαλλίας ἐν ἐγκυκλίῳ του κατὰ τὸ 1879 ἀποκαλῶν τὰ ἔργα ταῦτα εὐεργετικὰ καὶ ἠθικοποιὰ, ὁμολογεῖ ὅτι ἤδη τὰ Ταμειυτήρια ἱητοῦνται μάλλον παρὰ τῶν ἐργατῶν ἢ οὔτοι παρὰ τῶν Ταμειυτηρίων.

Ἔργον λοιπὸν τῆς καθαροτέρας φιλανθρωπίας ὑπῆρξεν ἡ ἐφεύρεσις τῶν Ταμειυτηρίων, διότι ἐκτὸς τῆς λίαν ἠθικῆς ἕξεως πρὸς τὴν οἰκονομίαν ἐκ τῆς δαπάνης τὴν ὁποίαν ἐπεξέτειναν, ἐχρησιμοποίησαν καὶ κεφάλαιον τὸ ὁποῖον ἀνευ αὐτῶν θὰ ἔμενε νεκρὸν ἐντελῶς· συλλέγουσι δὲ τὰς μικροτάτας οἰκονομίας αἰτινες ἀδύνατον νὰ τοποθετηθῶσι καὶ κυκλοφορήσωσιν, ἀν δὲν αὐξήσωσι καὶ φθάσωσι μέχρι τινος ποσοῦ ἀναλόγου πρὸς τὰ πρόσωπα τοὺς τόπους καὶ τὸν χρόνον· ἐκτὸς δ' ὅτι τὰς σώζουσι ἀπὸ παντοίους πειρασμοῦς, τὰς καθιστῶσιν ἠνωμένας σημαντικὸν κεφάλαιον τοῦ ὁποῖου τὴν σπουδαιότητα οἱ ἐπίσημοι λογαριασμοὶ τῶν Ταμειυτηρίων δεῖκνύουσι· μεγάλην λοιπὸν χάριν ὀφείλει ἡ κοινωνία εἰς τὰ Ταμειυτήρια διὰ τὴν ἀπόλαυσιν ἐνὸς τόσον σπουδαίου κεφαλαίου ὑπὲρ τῆς εὐδαιμονίας αὐτῆς διατιθεμένου.

Θέλοντες ὑπὸ γενικὴν ἔποψιν νὰ ἐξετάσωμεν τὴν ἱστορίαν τῶν Ταμειυτηρίων ἐν Εὐρώπῃ, δυνάμεθα νὰ τὴν διακρίσωμεν εἰς τρεῖς περιόδους.

α'.) Ἀπὸ τοῦ 1815 καθ' ὅλην τὴν μακρὴν εἰρήνην μέχρι τοῦ 1848 μετὰ προλόγου τινὸς περὶ τῆς προηγουμένης ἐποχῆς, ἥτις περιλαμβάνει τὸ σπέρμα τοῦ θεσμοῦ τούτου.

β'.) Ἀπὸ τοῦ 1848 μέχρι τοῦ 1861 ἐποχῆς τῆς ἰδρύσεως τῶν Ταχυδρομικῶν Ταμιευτηρίων (Post-office Saving Banks) ἐν Ἀγγλίᾳ.

γ'.) Ἀπὸ τοῦ 1861 μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, ὁπότε μεγάλαι καταβάλλονται προσπάθειαι πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ θεσμοῦ τούτου διὰ τῆς ἐφευρέσεως τῶν Σχολειακῶν Ταμιευτηρίων, τῶν Βιομηχανικῶν καὶ ἄλλων τοιούτων.

Πρὶν ὅμως εἰδικῶς περὶ τῶν τελευταίων τούτων προχωρήσωμεν, δὲν νομίζομεν ἄσκοπον νὰ μνημονεύσωμεν ἐν συντόμῳ καὶ τῶν πινάκων ἐκείνων, οἵτινες ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Διαγράμματα», ἐκτεθειμένοι ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Συνεδρίου τῶν καθιδρυμάτων τῆς προνοίας κατὰ τὴν ἐν Παρισίοις παγκόσμιον ἔκθεσιν τοῦ 1878, διήγειραν τὴν περιέργειαν καὶ τὸν θαυμασμὸν πολλῶν τῶν ἐπισκεπτῶν. Οἱ πίνακες ἐκεῖνοι, ὧν λίαν εὐγενῶς μᾶς ἐστάλησαν ὑ' ἀντίγραφου, ἔργον τοῦ κ. Malacec, τοῦ ἀκαμάτου τούτου ἐργάτου τῆς εὐημερίας καὶ ἠθικοποιήσεως τοῦ ἐργατικοῦ λαοῦ, ἔσχον τοσαύτην σπουδαιότητα, ὥστε ὑποβληθέντες παρὰ τοῦ κ. Lavasseur προέδρου τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν, ἐν τινι συνεδριάσει αὐτῆς, ἐθεωρήθησαν ὡς σοφὴ καὶ πνευματώδης ἐργασία ἥτις καὶ πρὸ δύο ἐτῶν ἐν τῇ αὐτῇ Ἀκαδημίᾳ εἶχεν ἐκτιμηθῆ, τῇ εἰσηγήσει τοῦ ἐξοχωτάτου τῆς οικονομικῆς ἐπιστήμης ἡγήτορος κ. Hyppolyte Passy, ὅστις ἀνέπτυξε τὸν σχετικὸν πρὸς τὰ Ταμιευτήρια τῆς Γαλλίας πίνακα, ἐνῶ δὲ κ. Lavasseur προκειμένου ἐσχάτως ἐν τῇ Βουλῇ νὰ συζητηθῇ ὁ νόμος περὶ Ταχυδρομικῶν Ταμιευτηρίων (caisses d' Epargne postales) ὁμοίων πρὸς τὰς Post-office Saving Banks τῆς Ἀγγλίας, ἐπελήφθη τῆς ἀναπτύξεως τοῦ σχετικοῦ πρὸς τὰ Ταμιευτήρια τῆς Ἀγγλίας πίνακος. Ἐνῶ δὲ ἀφ' ἐνὸς ἐν τοῖς διαγράμμασι ἐκείνοις συνοψίζεται ὑπὸ γραφικῶν σχῆμα ἡ ἱστορία τῶν Ταμιευτηρίων τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, παρατηροῦμεν συγχρόνως καὶ τὰ κυριώτερα σχετικὰ γεγονότα ἀπὸ ἡμίτερος αἰῶνος· σειραὶ ἐτησίων στηλῶν ὑποδεικνύουσι τὰς χρονικὰς κινήσεις τῶν καταθετῶν καὶ τῶν οικονομουμένων ποσῶν, τὰς αἰτίας τῶν κινήσεων τούτων. τὸν ἀριθμὸν τῶν Ταμιευτηρίων, τὸν πληθυσμὸν, τοὺς νόμους καὶ κανονισμοὺς, τὴν κατὰ μέσον ὄρον τιμὴν τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ δημοσίου χρέους (rente), κρίσεις, πολέμους, ἐπαναστάσεις, κτλ. καὶ πάντα τὰ αἴτια τὰ ἐπιρροάζοντα τὴν οἰκονομίαν τοῦ λαοῦ. Ἐκ τῆς ἀκριβοῦς δ' ἐξετάσεως τῶν διαγραμμάτων τούτων καταηρισμένων μετ' ἀκριβείας καὶ αὐθεντικότητος καὶ περιλαμβανόντων τὴν μαθηματικὴν οὕτως εἶπειν γλῶσσαν τῶν ὁμιλούντων γεγονότων, τοποθετημένων δὲ ἤδη ἐν ταῖς αἰθούσαις τῶν βουλευτηρίων, ἢ ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν πλείστων Κοινοβουλίων τῆς Εὐρώπης, ὅπως παρέχωσι φῶς ἐπὶ τῶν ζητημάτων τὰ ὁποῖα ταῦτα, συζητοῦσι προκειμένου

περὶ Ταμιευτηρίων, ἐξάγομεν βέβαια συμπεράσματα ὅτι τὰ εὐεργετικά ἐκεῖνα καθιδρύματα εἶναι τὰ καλλίτερα μέσα τῆς τάξεως, καὶ τὰ εὐεργετικώτερα μέσα τῆς προνοίας τῆς οἰκονομίας, ἥτις θεωρεῖται παρὰ τῶν Ἑγγλων πολιτικῶν, οἵτινες εἶναι συγχρόνως καὶ οἱ σπουδαιότεροι οἰκονομολόγοι τοῦ κόσμου καὶ οἱ σοφώτεροι χειρῶν τοῦ λαοῦ, ὡς ἡ πρώτη ἀρετὴ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἔστω δὲ πάντοτε ἐν τῇ μνήμῃ τῶν τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ θεσμοῦ τούτου ἐπιθυμούντων τὸ σοφὸν καὶ σωτήριον δόγμα ὅπερ ἡ πεῖρα διὰ πολλῶν διδάσκει· «salus aerarii populi suprema lex esto» καὶ τὸ ὁποῖον προϋποθέτει τὴν ἐγγύησιν τοῦ ἔθνους ἐπὶ τῶν μικρῶν οἰκονομῶν τοῦ λαοῦ.

Τὰ καιτὰ τὰ ἐπιηραζόμενα τὴν οἰκονομίαν τοῦ λαοῦ, τὸν ἀριθμὸν τῶν καταθετῶν καὶ τῶν κατατεθειμένων ἐν τοῖς Ταμιευτηρίοις ποσῶν, εἶναι ταῦτ' ἀκριβῶς παρ' ἄλλοις τοῖς ἔθνεσι· τὸ κυριώτερον ὅμως τούτων εἶναι ἡ πρὸς διάδοσιν προσπάθεια, ἡ προπαγάνδα λεγομένη, αὕτη δ' ἀπεδείχθη ὅτι ἐπιτυγχάνεται κάλλιον διὰ τοῦ παροδείγματός, διὰ τῆς δημοσιογραφίας, ἰδίως ὅμως διὰ τῶν Σχολειακῶν Ταμιευτηρίων, τῶν γυμναστηρίων τούτων τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς καὶ τῆς ἠθικῆς ἐνεργείας.

Ὁ θεσμὸς τῶν Σχολειακῶν Ταμιευτηρίων ἀποτελεῖ κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη ἐν Βελγίῳ, ἐν Γαλλίᾳ, ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ, κλάδον οἰονομίας τῆς ἀνατροφῆς τοῦ λαοῦ, ἡ μαθητεία δὲ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τοῦ ἐργάτου, γίνεται διὰ τῆς πρακτικῆς ἐξασκήσεως τῆς ἐν τῆς δαπάνης οἰκονομίας καὶ διὰ τῆς διαχειρίσεως τοῦ βιβλιαρίου τοῦ Ταμιευτηρίου. Ἡ ἐξίς τῆς τάξεως, τῆς ἐγκρατείας καὶ τῆς προβλέψεως ἐμφυτευόμενα εἰς τὸ παιδίον ἐπὶ τῶν ἐδωλίων τοῦ σχολείου, εἰς τὴν τρυφερὰν ἐκείνην ἡλικίαν, καθ' ἣν αἱ καλὰ ἐξίς εὐκολώτερον κατακτῶσι τὸ πνεῦμα παρὰ ἐν τῇ ἐφηβικῇ ἡλικίᾳ, ὅτε σχεδὸν ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐσηματισμένος, ἀποτελοῦσι τὴν βᾶσιν τοῦ θεσμοῦ τούτου· ὥστε διὰ τῶν ὀλίγων χρημάτων τὰ ὁποῖα οἱ γονεῖς δίδουσι πρὸς τὸ τέκνον των κατὰ τὰς ἐορτὰς πρὸς ἀγορὰν γλυκισμάτων, τὸ παιδίον μανθάνει ἐκ τοῦ σχολείου νὰ κἀμνη ὅτι πρέπει ἀργότερον νὰ τὸ ἐξοικονομῇ ἐν ἡλικίᾳ ἐργάτης φρόνιμος καὶ τακτικός.

Ἐὰν τὸ προνοεῖν εἶναι ὅρος τῆς ζωῆς τοῦ ἀναρέτου ἀνθρώπου, συμφῆρον εἶναι νὰ συνειθίζωνται τὰ παιδία πρὸς τοῦτο ὅπως συνειθίζονται εἰς τὸ ἀποστηθίζεῖν, συμφέρει νὰ ἐξασκῆται ἡ πρόβλεψις των, ὅπως καὶ ἡ μνήμη των, διὰ νὰ μανθάνωσι νὰ τακτοποιῶσι τὴν ζωὴν των, διότι ὁ οἰκονομῶν ἔχει τακτικὴν ζωὴν, καὶ ἡ τακτικὴ ζωὴ κάμνει τὸν ἄνθρωπον ἐργατικόν, τίμιον καὶ καλόν, οὐσιώδη στοιχεῖον τῆς εὐτυχίας. Ἡ ἐξάσκησις τῆς προβλέψεως μετριάξει τὰς μεταίαις καὶ ψευδεῖς ἀνάγκας καὶ καθίσταται τὸν ἄνθρωπον κύριον ἐκυτοῦ· δι' αὐτῆς ὁ ἄνθρωπος ἰσχυροποιεῖται κατὰ τῆς κακίας, ἐλευθεροῦται τῶν κακῶν παθῶν, εἶναι ἀνεξάρτητος καὶ καθίσταται ἀληθῶς ἐλεύθερος. Τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἔχουσι

τὰ Σχολειακὰ Ταμιευτήρια καὶ ἐντελέστατα ἐπιτυγχάνεται οὗτος διὰ τῆς προσηγγίσεως τοῦ γενικοῦ Ταμιευτηρίου πρὸς τοὺς παῖδας, διότι ἐκτὸς ὅτι τοῖς παρέχεται τὸ μέσον νὰ καταθέτωσι τὰς μικρὰς τῶν οἰκονομίας, καὶ ἢ εὐκολία νὰ καταθέτωσι τυχῶς ἐκτὸς τοῦ σχολείου τῇ φροντίδι τοῦ διευθυντοῦ, τοῖς χορηγεῖται ἅμα τῇ συμπληρώσει τούτων εἰς ἓν φράγκον, βιβλιάριον ἀληθοῦς καταθέτου τοῦ γενικοῦ Ταμιευτηρίου· τὸ βιβλιάριον τοῦτο ἐξισάζον τὸ παιδίον πρὸς τὸν ἄνδρα τὸ καθαυτὸ σῶφρον καὶ ἐγκρατές, τὸ συνειθίζει δὲ πρὸς τὴν οἰκονομίαν, ὥστε ἐξεργόμενον τοῦ σχολείου ἐξοικολογεῖ μόνον τοῦ αὐτῆν ὡς ἐκ τῆς ὠθήσεως ἣν παιδιόθεν ἔλαβεν· ὥστε ἂν ἐπταετὲς παιδίον συνειθίσῃ νὰ οἰκονομῇ δέκα λεπτὰ καθ' ἑβδομάδα, ἐκ τῶν κατὰ κυριακὴν διδομένων αὐτῷ πρὸς τῶν γονέων του, ἐν τῇ ἐνηλικιωτητί του θὰ εὐρεθῇ κάτοχον ἑκάτον περιήπου δραχμῶν· θὰ λογίζηται δὲ εὐτυχὲς, ὡς πολλάκις περτηρήθη ἐν τοῖς Σχολειακοῖς Ταμιευτηρίοις τοῦ Βελγίου καὶ τῆς Γαλλίας, ἂν ἐνίοτε διὰ τούτων, ἤθελεν ἀνακουφίσει ἀνάγκας τῆς οἰκογενείας ἐν στιγμικῇ κρίσει.

Αἱ μικρὰ αὐτὰ οἰκονομικὰ κλίτοι κατ' οὐσίαν ἀσήμκντοι, ἔχουσι τὴν ἀξίαν τῶν ἐν συνόλῳ συνήθως πρὸς καταπολέμησιν τῆς στενοχωρίας, ἐνίοτε ὅμως ὅπως γίνωσι πυρρὴν μεγάλῃς περιουσίας· τοῦτο τὸ ἴδιον καὶ πρὸ τοῦ Φραγκλίνου καὶ τοῦ Laffite καὶ μετ' αὐτούς· πεντάλεπτον κατασπαταλῶμενον δύναται ν' ἀνοίξῃ σχίσμα εἰς σάρκα ὅστις δύναται νὰ καταστρέψῃ καὶ τὸν μεγαλύτερον οἶκον, πεντάλεπτον δὲ οἰκονομούμενον δύναται νὰ ἦται ἡ ἀρχὴ ζωῆς τακτικῆς καὶ ὁ πυρρὴν εὐτυχίας.

Ἡ τῶν Σχολειακῶν Ταμιευτηρίων ἐπινοήσις ὀφείλεται πρὸς τὸν κ. Laurent καθηγητὴν τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας ἐν τῷ ἐν Gand τῆς Βελγικῆς Πανεπιστημίου· ὁ ἔξοχος οὗτος οἰκονομολόγος κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1866 προσκλήσας τινὰς τῶν διευθυντῶν τῶν Σχολείων τῆς πόλεως τοῖς ἐξέθεσε τὴν ἰδέαν του καὶ ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τῶν ἐπὶ τῶν ἐξῆς βάσεων: Νὰ διδάσκηται ἐν τοῖς Σχολείοις ἢ ἐκ τῆς δαπάνης οἰκονομικῆ ὅπως καὶ πᾶσα ἄλλη ἀρετὴ, καὶ ἐμπρῆκτως ὅμως· νὰ διδάτκηται δὲ αὕτη εἰς τοὺς παῖδας οἵτινες εἶναι οἱ καλλίτεροι ἀγωγοὶ παντὸς κοινωνικοῦ νεωτερισμοῦ, ἐφαρμοζομένου τοῦ ἐξόχου πολιτικοῦ δόγματος καὶ θείου λογίου «Ἄφετε τὰ παιδιὰ ἔλθεῖν πρὸς με». Ἐκ τῆς διδαχῆς τούτης οἱ μέλλοντες ἐργάται θὰ μάθωσιν ὅτι αἱ μικρὰ οἰκονομικὰ ἐπαναλαμβάνομενα καὶ καλῶς διατιθέμενα, ἔχουσι ἀξίαν καὶ ἀξίαν σπουδαίαν, ὅτι ἡ οἰκονομία ἐκ τῆς δαπάνης μετριάξει τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ματαίων ἐξόδων καὶ ὅτι εἶναι μίξ ἠθικὴ ἐξάσκησις ἣτις ἐνδυναμόνει τὴν θέλησιν καὶ μέσον βέβκιον ὀδηγοῦν πρὸς τὴν τύχην καὶ τοὺς μᾶλλον ἀποκλήρους αὐτῆς, ὡς καὶ μέσον διαφυλάξεως τῆς περιουσίας τῶν πλουσίων. Πρὸς τὸ συμφέρον λοιπὸν τοῦ ἐθνικοῦ πλοῦτου καὶ τῆς δημοσίας ἠθικῆς, ἡ διδαχὴ τῆς μικρῆς οἰκονομίας ἐκ τῆς δαπάνης εἶναι ἀνγκρακία διὰ τὰ τέκνα ὧλων

τῶν τάξεων τῆς κοινωμίας, ἀλλὰ συνιστᾶται μᾶλλον εἰς τὰ πτωχὰ καὶ ἤττον εὐποροῦντα παιδιὰ, τὰ ὅποια δεκάλεπτα μόνον ἰσως εὐτυχοῦσι νὰ ἰδῶσιν ἐν τῷ οἴκῳ των, καὶ διὰ τὰ ὅποια ἡ οἰκονομία ἐκ τῆς δαπάνης θὰ εἶναι μίαν ἡμέραν τὸ μόνον στοιχεῖον τῆς περιουσίας των.

Ὁ κ. Laurent περιγράφει τὸ σύστημά του τῶν Σχολειακῶν Ταμιευτηρίων καὶ πεισθεὶς περὶ τῆς συνδρομῆς ἦν οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ διευθυνταὶ τῶν Σχολείων τῷ ὑπεσχήθησαν, δὲν ἀπηξίωσε, καίτοι ἐπιστήμων καὶ σπουδαῖος οικονομολόγος νὰ περιέρχεται ἀπὸ σχολείου εἰς σχολεῖον καὶ ἀπὸ τάξεως εἰς τάξιν, διδάσκων καὶ κατηγῶν τὰ παιδιὰ πρὸς τὴν οἰκονομίαν, ὅπως προετοιμάσῃ οὕτω τὴν ἐμπρακτον διδασχὴν τῶν διδασκάλων. Ἀποτέλεσμα τούτου ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1866 σύστασις Ταμιευτηρίων ἐν δυοὶ δημοτικαῖς σχολείοις, ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον τῇ ἐνθαρρύνσει τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου καὶ τῆς ἐπὶ τῶν Σχολείων ἐφορείας, εἰσῆχθησαν ταῦτα εἰς τὸ νηπιαγωγεῖον καὶ ἐπὶ τέλους καὶ εἰς αὐτὰ τὰ Σχολεῖα τῶν ἐφήβων· κατὰ τὸ 1873 δὲ ἡ πόλις τοῦ Gand, ἡ ἐστὶν αὕτη τοῦ εὐεργετικοῦ τούτου θεσμοῦ εἶχεν ἐν ὅλοις τοῖς Σχολείοις Ταμιευτήρια· καὶ ἐπὶ 7980 μαθητῶν τῶν δημοτικῶν Σχολείων 7583 ἦσαν καταθέται ἐν αὐτοῖς· ἐπὶ 1079 δὲ μαθητῶν εὐπορωτέρως τάξεως, οἵτινες ἐφοίτων εἰς τὰ πρωτοβάθμια καὶ ἐπὶ πληρωμῇ σχολεῖα, 640 ἦσαν καταθέται, ἐπὶ 3039 δὲ παιδιῶν ἀπὸ 2—7 ἐτῶν ἐν τοῖς ὀρφανοτροφείοις καὶ λοιποῖς ἀσύλοις, 1920 ἦσαν καταθέται, ἐπὶ 3285 ἐργατῶν καὶ ἐργατῶν, οἵτινες ἐφοίτων εἰς τὰ ἐφηβικὰ σχολεῖα καθ' ἐσπέρην μὴδὲ τῆς Κυριακῆς ἐξαιρουμένης, 2839 ἐξετέλουν τὸ εὐχέρεστον τοῦτο καθήκον, δικαίως λοιπὸν ἡ εὐτυχὴς αὕτη πόλις κυχᾶται ὡς κατέχουσα τὸν πρῶτον βαθμὸν τῶν οἰκονόμων πόλεων, διότι ἐκτὸς ὅτι πλεόν τῶν 10,000 παιδιῶν διδάσκονται τὴν οἰκονομίαν ἐκ τῆς δαπάνης καὶ ὑπόσχονται γενεὴν βελτίονα, τ' ἀποτελέσματα ἐπῆλθον ἤδη ὡς ἐκ τῆς συγχρόνου κατατηχέσεως τῆς οἰκογενεῖας των, καὶ ἐνῶ ὅλη ἡ Βελγικὴ ἐπὶ πέντε ἑκατομμυρίων κατοίκων μόλις ἠρίθμει πρὸ τοῦ θεσμοῦ τούτου 100,000 καταθέτας εἰς τὰ τέσσαρα ἰδιίτερα Ταμιευτήρια καὶ ἐπὶ τοῦ Γενικοῦ ἔθνικοῦ Ταμιευτηρίου τοῦ διὰ τοῦ νόμου τοῦ 1865 ἰδρυθέντος, ἡ πόλις Gand μόνη ἐπὶ 120,000 κατοίκων ἠρίθμει 14,000 περίπου καταθέτας ἐν τοῖς Ταμιευτηρίοις. Καταπληκτικὴ ὄντως εἶναι ἡ πρόοδος τοῦ θεσμοῦ τούτου κατὰ τὴν τελευταίαν ἔκθεσιν τοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ τοῦ ἔθνικοῦ Ταμιευτηρίου κ. Λέοντος Cans, μεγάλη δὲ ἡ ἐπήρεια ἦν ἐξασκεῖ, κατὰ τὴν βεβαιώσιν τοῦ ἰδίου, ἐπὶ τῶν ἡθῶν ὅλης τῆς ἐργατικῆς τάξεως· διότι τὰ παιδιὰ τῶν Σχολείων ἐπὶ τῇ πεποιθήσει ὅτι θέλουσι γίνει ἀρχηγοὶ οἰκογενεῖας οἰκονόμοι, ἐμήσαν, οὕτως εἶπεῖν, τὰς οἰκογενεῖας των εἰς τὴν χρῆσιν τῶν Ταμιευτηρίων. Πρέπει ὅμως νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι εἰς τὰ εὐτυχῆ αὐτὰ ἔθνη τόσον ἡ Κυβέρνησις ὅσον καὶ αὐτὸς ὁ ἀνώτατος ἀρχων

ἀμέσως ἔρχονται ἄρρωγοὶ πρὸς τὴν ἰδιωτικὴν προσπάθεια, καὶ πρωτοβουλίαν καὶ μάλιστα ὅταν αὕτη ἀποβλέπει πρὸς κοινωνικὴν καὶ ἠθικὴν ὠφέλειαν· ἡ Βελγικὴ Κυβέρνησις βλέπουσα τὰ ἐξαιρέτα ἀποτελέσματα τῶν Σχολειακῶν Ταμειυτηρίων ἐδημοσίευσε ἐν τῇ Γαλλικῇ καὶ Φλαμανδικῇ γλώσσῃ εἰς 12,000 ἀντίτυπα καὶ ἀπέστειλεν πρὸς ὅλα τὰ πρωτοβάθμια Σχολεῖα, πρὸς τὰ διδασκαλεῖα καὶ πρὸς τοὺς δημάρχους τῶν πλείστων δήμων τοῦ Βελγίου, πάσας γὰς ἐπὶ τῆς οἰκονομίας ἐκ τῆς δαπάνης ἐν τοῖς σχολείοις δμιλίαις τοῦ κ. Laurent, αἵτινες ὑπῆρξαν τὸ πρῶτον ὄργανον ὑπερ οὗτος μετεχειρίσθη πρὸς ἰδρυσίν των, ἢ πρὸς διαδόσιν δ' αὕτη προσπάθεια, ἐχρησίμωσεν ὄχι μόνον νὰ πολλαπλασιασῇ τὰς ἰδρύσεις τῶν Σχολειακῶν Ταμειυτηρίων, τὰ ὁποῖα περὶ τὰ τέλη τοῦ 1868 ἠριθμοῦντο εἰς τριακόσια, διανεμημένα εἰς ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πόλεις καὶ ἐπαρχίας μὲ καταθέσεις κατὰ τὸ 1869 φρ. 82,067, κατὰ τὸ 1870 φρ. 86,721, τὸ 1871 91,255, τὸ 1872 μέχρι τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἔχομεν τὴν στατιστικὴν εἰς 109,188 φρ., ἀλλὰ νὰ πλησιασῇ καὶ τοὺς ἐργάτας ἐν γένει πρὸς τὸ Ταμειυτήριον· οὕτω τοῦλάχιστον ἡ Βελγικὴ διοίκησις ἐξηγεῖ τὴν ἑκτακτον αὐξήσιν τὴν ἀπὸ τοῦ 1873 ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν βιβλιαρίων παρατηρηθεῖσαν τὰ ὁποῖα ἀπὸ 62,653 ἠύξησαν εἰς ἕν ἔτος εἰς 77,035.

Ἴδου ἄνθρωπος ἀληθῶς ἐπιστήμων, πεπρωκισμένος μὲ ἀγαθοεργῶν ἐνεργητικότητι τί ἐν Gand κατόρθωσε. Τὰ Σχολειακὰ Ταμειυτήρια ἐμψυχωθέντα διὰ βραχείου ἐκ φρ. 10,000 καὶ διευθυνόμενα ὑπὸ ἐταιρικής εἰδικῆς πρὸς τοῦτο ὀργανισθείτης, ἐπεξετάθησαν εἰς τὰς Βρυξέλλας, τὴν Ἀμβέρσιν, εἰς Bruges καὶ εἰς ἄλλας ἀκόμη πόλεις καὶ ἤδη ἐφ' ἀπάσας τῆς Βελγικῆς ἐκπληροῦντα τὸν εὐεργετικὸν καὶ φιλόανθρωπον σκοπὸν των.

Ἐκ τῆς Βελγικῆς πρὸ ἐπτὰ ἐτῶν διὰ τοῦ κ. Malarse, ἐπίτηδες ἐκεῖ ἀποσταλέντος παρὰ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως ὁ θεσμὸς τῶν Σχολειακῶν Ταμειυτηρίων μετεφέρθη εἰς Γαλλίαν, ἐκεῖ δὲ τελειοποιηθεὶς διὰ τῆς ἐπὶ τούτῳ μεθόδου τοῦ ἰδίου κ. Malarse ἀνεπτύχθη καὶ ἐπεξετάθη εἰς πλεῖστα κράτη τῆς Εὐρώπης καὶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ἐσχάτως δὲ καὶ εἰς τὴν Βραζιλίαν· τοσαύτην δ' ἔλαβε σπουδαιότητα ὥστε πολλὰ Κράτη θέλοντα ἐπὶ τὸ τελειότερον νὰ ὀργανίσωσι τὰ διάφορα ταῦτα καθιδρύματα, ἀπέστειλαν εἰς Γαλλίαν σπουδαίωτα πρόσωπα πρὸς ἐκμάθησιν παρὰ τῷ κ. Malarse τῶν διαφόρων νομοθετημάτων καὶ διοικητικῶν ὀργανισμῶν τῶν Ταμειυτηρίων· ὡς τοιοῦτους δ' ἀναφέρομεν τὸν κ. Abraam Hewitt μέλος τοῦ Συνεδρίου τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, τὸν κ. Khitrowo ἀνώτατον σύμβουλον παρὰ τῷ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν ὑπουργεῖῳ τῆς Ρωσίας, τὸν Franz Flaz ἐπιτετραμένον τοῦ ἐμπορικοῦ ἐπιμελητηρίου τῆς Αὐστρίας κτλ.

Ὁ κ. Malarse ὁ ἰδρυτὴς τῶν Σχολειακῶν Ταμειυτηρίων ἐν Γαλλίᾳ, ὡς ὁ κ. Laurent ἐν τῇ Βελγικῇ καὶ ὁ κ. Fitch ἐν Ἀγγλίᾳ, μετὰ τὴν ἔγ-

κρίσιν τῶν ἀρμολίων ὑπουργῶν τοῦ Ἐμπορίου, τῶν Οἰκονομικῶν καὶ τῆς Δημοσίως Ἐκπαιδύσεως, προσέβη εἰς τὸ ἔργον διὰ τῆς ἐλευθέρως κατηχήσεως μόνον, ἀνευ οὐδεμιᾶς πίεσεως, καὶ ἐκεῖ μόνον ὅπου αἱ τοπικαὶ ἀρχαὶ καὶ οἱ διδάτκαλοι ἦσαν σύμφωνοι πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἔργου, κρίνοντες αὐτὸ κατάλληλον καὶ συμφέρον· διότι βῆσις τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν Σχολειακῶν Ταμιευτηρίων, εἶναι ἡ ἐλευθέρα εἰσήγησις ὑπὸ τὴν τοπικὴν ἔγκρισιν καὶ τὴν ὑποστήριξιν τῆς ἀνωτάτης διοικήσεως· οὗτω λοιπὸν ὁ θεσμὸς οὗτος ἐλάμβανε τοπικὸν χαρακτήρα λίαν ἀναγκαῖον πρὸς διάρκειαν καὶ καλὴν ἐπιτυχίαν τῶν ἰδρυμάτων ἐν γένει, ἰδίως δὲ τῶν φιλανθρωπικῶν, διότι ἕκαστος ἐν τῇ κέντρῳ τῆς ἐνεργείας του ἐνδιαφέρεται περὶ τοῦ ἔργου τὸ ὁποῖον ἴδρυσε καὶ φιλοτιμεῖται εἰς τὴν ἐπιτυχίαν του.

Τὸ κυριώτερον μέσον πρὸς διάδοσιν τοῦ ὠφελιμωτάτου τούτου θεσμοῦ ὑπῆρξε «τὸ Ἐγχειρίδιον» περὶ Σχολειακῶν Ταμιευτηρίων ἐν Γαλλίᾳ τοῦ κ. Malargue, ἐν ᾧ ἐξετίθετο ὁ ὀργανισμὸς, ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας καὶ ἡ λογιστικὴ μέθοδος μεθ' ὅλων τῶν καλλιτέρων διατάξεων ἃς ἡ πείρα ἐδίδασκεν εἰς τὰ περισσότερα ξένα Κράτη· ἡ μέθοδος δὲ τῆς ἐργασίας ἦν ἐπενοήθη, ἔχει τῶντι σπουδαιότητα ἀξίαν, διότι παρὰ τοῦ διδασκάλου ζητεῖ ἐργασίαν σύντομον καὶ εὐκόλον καὶ δὲν ἐπιβάλλει αὐτῷ εὐθύνην ἀσύμφωνον πρὸς τὴν θέσιν του· ὡς πρὸς τὸ λίαν δὲ σπουδαῖον προσὸν τῆς ἀνατροφῆς, ἦν τὸ Σχολειακὸν Ταμιευτήριον σκοπεῖ, ἡ μέθοδος αὕτη, κατὰ τὴν ἐπιτυχή ἔκφρασιν τοῦ σπουδαιωτάτου οἰκονομολόγου καὶ πρῶτον ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν ὑπουργοῦ τῆς Ἰταλίας κ. Sella τοῦ καὶ εἰσηγητοῦ καὶ ὀργανωτοῦ τῶν Ταχυδρομικῶν Ταμιευτηρίων καὶ τῶν Σχολειακῶν ἐν Ἰταλίᾳ, αἱ μέθοδοι αὗτη, καθιστᾷ ψηλαρητὸν εἰς τὸν μαθητὴν τὸν θεσμὸν τοῦ »Γενικοῦ Ταμιευτηρίου, θέτουσα ἐν ταῖς χερσὶ του τὸ βιβλίον αὐτοῦ, »βιβλιάριον τὸ ὁποῖον μόνος του ἀπέκτησε διὰ τῶν πρώτων προσπαθειῶν »τῆς ἀνδρικῆς ἡλικίας του καὶ τὸ ὁποῖον θὰ διατηρήσῃ καθ' ὅλην του »τὴν ζωὴν ὡς μέσον τῆς εὐζωίας του καὶ ἴσως τῆς εὐτυχίας του· διότι ἐν τῷ θεσμῷ τούτῳ δὲν πρόκειται τόσον νὰ δοθῇ ἀφορμὴ εἰς τὰ παιδία πρὸς σχηματισμὸν μικροῦ κεφαλαίου διὰ τὴν ἐνηλικιώτητά των, ὅσον νὰ τοῖς δοθῇ τὸ μέσον ὅπως μορφωθῶσιν αὐτὰ, ἐργάται φρόνιμοι, οἰκονόμοι, τακτικοὶ καὶ προβλεπτικοί· δὲν πρόκειται νὰ σχηματισθῶσι ποσότητες, ἀλλ' ἄνθρωποι, καὶ ἄνθρωποι ἄξιοι νὰ κανονίζωσι τὴν ζωὴν των, δηλ. νὰ μεταχειρίζωνται καλῶς τοὺς καρποὺς τῆς ἐργασίας των.

Ἴδου δ' ἐν συντόμῳ αἱ κυριώτεραι διατάξεις τῆς μεθόδου τοῦ κ. Malargue, τὴν ὁποῖαν πάντα σχεδὸν τὰ σχολεῖα τῆς Γαλλίας καὶ τῶν ξένων κρατῶν ὅπου ὑπάρχουσι Ταμιευτήρια Σχολειακὰ, παρεδέχθησαν.

Ἐκ τῆς ἐβδομάδος συνήθως τὴν Τρίτην, τὴν πρώτην ὁ διδάσκαλος ἀναγγέλλει εἰς τοὺς μαθητὰς του, τὴν ἐξάσκησιν τῆς οἰκονομίας ἐκ τῆς δαπάνης· λαμβάνει παρ' ἐκάστου οἰκονόμου μαθητοῦ τὰς μικρὰς κατατι-

θεμένως ποσότητος καὶ τὰς ἐγγράφει ἀμέσως ἐν πλήρει παραδόσει 1) ἐπὶ βιβλίου ἐπίτηδες πρὸς τοῦτο ἐν τῇ σελίδι τῇ διατεθειμένῃ εἰς λογαριασμὸν ἐκάστου μαθητοῦ, καὶ 2) ἐπὶ φύλλου ἐν ἀντιγράφῳ τοῦ λογαριασμοῦ ἐκάστου μαθητοῦ, τὸ ὁποῖον κρατεῖ αὐτὸς ὁ μαθητὴς, καὶ ὀφείλει νὰ προυνιάζῃ εἰς ἐκάστην κατάθεσιν.

Ἄπαξ τοῦ μηνὸς αἱ καταθέσεις τῶν μαθητῶν ὅσαι ἐν τῷ δικστήματι τοῦ μηνὸς ἐφθασκιν καὶ ὑπερέβησκιν τὸ φράγκον μεταφέρονται παρὰ τοῦ διδασκάλου εἰς φράγκα σὺν δι' ἑκατὸν μαθητῆν εἰς τὸ Ταμιευτήριον τοῦ τόπου ὅπου καὶ τὸ Σχολεῖον, καὶ ἐγγράφονται παρὰ τῶν ὑπαλλήλων ἐπὶ βιβλιαρίου τακτικοῦ τῶν καταθετῶν.

Τὸ βιβλιαρίον τοῦτο καθιστᾷ τὸν μαθητὴν ἀπ' εὐθείας πιστωτὴν τοῦ Γεν. Ταμιευτηρίου, καὶ ἀπαλλάττει τὸν διδάσκαλον παντὸς βάρους καὶ εὐθύνης ὡς πρὸς τοῦτο.

Τὸ βιβλιαρίον τοῦτο δι' οὗ ὁ μαθητὴς θεωρεῖται ὡς ἀνὴρ, διότι ἐκτελεῖ πρᾶξιν ἀνδρῶς, εἶναι τὸ ὄργανον τῆς ἀνατροφῆς τοῦ παιδίου καὶ ἐνίοτε καὶ τῆς οἰκογενείας του.

Ἄν πρὸς ἐπιφελῆ τινα δαπάνην ἢ διὰ νὰ βοηθήσῃ τὴν οἰκογένειάν του ἐν στιγμῆς στενοχωρίας ὁ μαθητὴς θελήσῃ ν' ἀποσύρῃ ὅλον ἢ μέρος τοῦ ἐν τῷ Ταμιευτηρίῳ λαβεῖν του, ἀρκεῖ μόνον ἢ ἐπέμβασις τοῦ νομίμου ἐπιτρόπου του.

Αἱ καταθέσεις τῆς οἰκονομίας ἐκ τῆς δαπάνης πρέπει πάντοτε νὰ ἦναι πληρωτέαι καὶ ἀμέσως, αὕτη δὲ εἶναι μία τῶν θεμελιωδεστέρων ἀρχῶν τῶν Ταμιευτηρίων. Συμφέρει δὲ ὁ μαθητὴς ὅστις ὑπονόμησε τὸ πεντάλεπτον, τίς ἤξεύρει μετὰ πόσου ἀγῶνος, καὶ τὸ ὁποῖον ἠδύνητο ἐλευθέρως νὰ διαθήσῃ, νὰ ἐνισχύηται ἐκ τῆς ιδέας ὅτι θὰ εὕρῃ τὸν κερτὸν τῶν στερήσεων του ἀμέσως δι' ἐπιφελῆ δαπάνην ἢ πρὸς ἀνακούφισιν τῆς οἰκογενείας του, ἰδέας ἠθικῆς ἣτις ἐμπνέει ἐπίσης τὴν ἀκριβῆ ἔνοιαν τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς.

Τὸ ἔργον αὐτὸ τοῦ κ. Malace ἀπάνθισμα τῆς εἰς τὴν Βελγικὴν ἀποστολῆς του διήγειρεν ἀπ' αὐτῆς ἀκόμη τῆς δημοσιεύσεώς του, ζωηρὰς συμπαιδείας, διαδοθὲν τὸ κατ' ἀρχὰς διὰ τῶν φροντίδων του καὶ κατόπιν παρὰ τοῦ ὑπουργείου τοῦ Ἐμπορίου καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, προσεκάλεσε συναγωνισμοὺς δραστικούς καὶ ἐν δικστήματι ὀλίγων μηνῶν σπουδαῖος ἀριθμὸς Σχολειακῶν Ταμιευτηρίων ἐγένετο ἐν Γαλλίᾳ, κατὰ τὴν ὑποδειχθεῖσαν μέθοδον, προῖον πείρας τῆς Βελγικῆς, τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, ἐνεκα τῆς ἐλευθέρως αὐτοδουλικῆς καὶ τῆς ἀρροσιώσεως πολλῶν διευθυντῶν καὶ πρκατόρων τῶν Ταμιευτηρίων, δημάρχων, ἐπαρχῶν, ἀκαδημαϊκῶν, ἐπιθεωρητῶν τῆς πρώτης ἐκπαιδεύσεως καὶ μεγάλου ἀριθμοῦ διδασκάλων, πρὸς τοὺς ὁποίους δὲν πρέπει νὰ παρσιωπήσωμεν καὶ τὴν σπουδαίαν βοήθειαν μεγάλου μέρους τῆς δημοσιογραφίας, ἣτις ἦν

νόησε πραγματικῶς καὶ μετέδωκε τὸ ἐκ τῶν Σχολειακῶν Ταμιευτηρίων προσγινομένου μὲγα κοινωνικὸν ὄφελος καὶ ἔθνικὸν συμῆρον· διὰ τοῦ ἀπλοῦ λοιπὸν καὶ εὐκόλου ὀργανισμοῦ μὴ ἀπαιτοῦντος παρὰ τοῦ διδασκάλου εἰμὴ μίαν ὥραν τὸ πολὺ καθ' ἑβδομάδα καὶ εὐκόλον ἐργασίαν χωρὶς νὰ προσεπάγῃ αὐτῷ εὐθύνην, ἀνάρμοστον εἰς τὴν θέσιν του, ἐπῆλθον ἀποτελέσματα οὐδεμίαν ἀποδεχόμενα ἀμφιβολίαν, διότι κατὰ τὴν στατιστικὴν τοῦ 1877 εἰς 83 ἐπαρχίας τῆς Γαλλίας εἶχον ἰδρυθῆ Σχολειακὰ Ταμιευτήρια καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἀνῆρχετο εἰς 8,000, κατ' ἐκείνην δὲ τοῦ 1879 ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἠῤῥξησεν εἰς 12,000, ἐν οἷς οἰκονομοῦντες παῖδες ἀριθμοῦνται περὶ τὰς 224,480 ἤτοι τὸ 30ον τῶν φοιτῶντων ἐν αὐτοῖς μαθητῶν· 177,574 ἤτοι τὰ $\frac{4}{5}$ τῶν οἰκονόμων παιδῶν κατέχουσι βιβλίον Γεν. Ταμιευτηρίου καὶ κεφ. 3,602,621 φρ. σήμερον δὲ κατὰ τὰς τὰς τελευταίας ἐκθέσεις αἴτινες πᾶνυ εὐγενῶς μᾶς ἀπεστάλησαν παρὰ τοῦ κ. Malace, τὰ Σχολειακὰ Ταμιευτήρια ἀριθμοῦνται εἰς 14,490, αἱ καταθέσεις δὲ ὑπερέβησαν τὰ τέσσαρα ἑκατομμύρια, καὶ πᾶντα ἐνεργοῦσι θαυμασιῶς, ἀποφέροντα λαμπρὰ ἠθικὰ ἀποτελέσματα βεβαιούμενα ἐκ τῶν ἐπισήμων ἐκθέσεων τῶν πενήκοντα τεσσαρῶν Γενικῶν Συμβουλιῶν· εἶναι δὲ ἄξιον σημειώσεως ὅτι πολλὰ Γενικὰ καὶ Δημοτικὰ Συμβούλια ἐφήμισαν πιστώσεις πρὸς ἀμοιβὴν τῶν διδασκάλων καὶ τῶν ὑπαλλήλων τῶν Ταμιευτηρίων, αἱ πλεῖσται δὲ τῶν ἐκθέσεων διὰ τὰς πιστώσεις ταύτας, βρασιζονται ἐπὶ τῶν ἐξαιρέτων ἠθικῶν ἀποτελεσμάτων, τὰ ὅποια τὰ Σχολειακὰ Ταμιευτήρια ἐπήνεγκον εἰς αὐτὴν τὴν περιφέρειάν των. Πολλοὶ δ' ἐπίσης ἰδιῶται ἐβοήθησαν τὸ ἔργον διὰ σπουδαίων δωρεῶν, καὶ ἡ κυβέρνησις αὐτὴ ἢ Γαλλικὴ δι' ἐγκυκλίου τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν τῆς 1 Ὀκτωβρίου 1880 παρῆχώρησε σπουδαίας εὐκολίας πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ εὐδῶσιν τῶν Σχολειακῶν Ταμιευτηρίων. Ἐπὶ τῆ προτάσει δὲ τοῦ ἀκκμάτου καὶ φιλκνθρώπου κ. Malace ἐτυστήθη ἑταιρεία ἐπιστημονικὴ καὶ εὐεργετικὴ, ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν *Ἐταιρία τῶν Καθιδρυμάτων τῆς Προνοίας* (Société des Institutions de Prevoyance) καὶ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ κ. Ἰππολύτου Passy, μέλους τῆς Ἀκαδημίας καὶ πρῶην ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν, τοῦ Ἐμπορίου, τῆς Γεωργίας καὶ τῶν Δημοσίων ἔργων, εἰς ἣν ἔλαβον μέρος οἱ σπουδαιότεροι οἰκονομολόγοι τῆς Γαλλίας, πολλοὶ Σύμβουλοι τοῦ Κράτους καὶ μὲγα μέρος τῶν ἀνωτάτων ὑπαλλήλων.

Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἰδρύσεως τῶν Σχολειακῶν Ταμιευτηρίων, οἱ γονεῖς τῶν παιδιῶν τόσον ἀπεῖχον τῶν οἰκονομικῶν συνθηδῶν, ὥστε μετὰ λίαν κκκοῦ βλέμματος ἔβλεπον τὸν θεσμὸν τοῦτον· ἐν τούτοις δὲν ἤργησαν πολὺ ν' ἀλλάξωσι γνώμην, κατηχοῦμενοι παρὰ τῶν ἰδίων τέκνων τῶν τὰ ὅποια μετέφερον οἴκοι ὅ,τι ἐν τῷ σχολείῳ ἐδιδάσκοντο· ἐκ πείρας δὲ εἶναι γνωστὸν ὅτι οἱ νεάνιδες εἶναι εὐχερέστεραι τῶν παιδιῶν πρὸς τὴν οἰκονομίαν ἐκ τῆς δαπάνης, καὶ ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἐνηλίκων αἱ γυ

ναίκες μάλλον τῶν ἀνδρῶν· ἡ γυνὴ εἶναι ἡ φυσικὴ οἰκονόμος τῆς οἰκογενείας πρὸ πάντων παρὰ τῷ ἐργατικῷ λαῷ, διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἄγγλοι νομοθέται, ἄνθρωποι πρᾶκτικοί, ἕκαμον ἐξαιρέσειν τοῦ τυχτικοῦ πολιτικοῦ νόμου, ἐπιτρέψαντες εἰς τὴν γυναῖκα, καίτοι ὑπὸνδρον νὰ ἐξασκῆ ἐλευθέρως τὴν ἐκ τῆς δαπάνης οἰκονομίαν· ὁ δὲ βελγικὸς περὶ Ταμιευτηρίων νόμος τοῦ 1865, ὁ ἰταλικὸς τοῦ 1875, ὁ ἑλλανδικὸς τοῦ 1879 καὶ ὁ γαλλικὸς ἐσχάτως τοῦ 1881 παρεδέχθησαν μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὴν διάταξιν ταύτην.

Ἡ ἐπιρροή, ἣν ἐξασκοῦσι τὰ Σχολειακὰ Ταμιευτήρια, δὲν περιορίζεται μόνον ἐπὶ τῶν ἐργατῶν τοῦ μέλλοντος, ἀλλὰ κατακτᾷ καὶ τὴν παροῦσαν ἐφηβὸν γενεὰν διὰ τοῦ παραδείγματος τῶν παιδίων, οὕτω δὲ κερδίζονται εἴκοσι ἢ καὶ τριάκοντα ἔτη ἐκ τῆς προόδου· ὥστε ἐκ τοῦ θεσμοῦ τούτου τῶν Σχολειακῶν Ταμιευτηρίων πάντες ὠφελοῦνται· αἱ μέλλουσαι γενεαί, τὰ παιδία, διὰ καλλιτέρας οἰκονομικῆς καὶ ἠθικῆς ἀνατροφῆς, αἱ παροῦσαι γενεαί διὰ τῆς διαδόσεως τὴν ὁποῖαν ὅλως φυσικὰ ἐκτελοῦσιν εἰς τὰς ἐργατικὰς οἰκογενείας τῶν τὰ παιδία, κατηγούμενα εἰς τὴν ἀγάπην τῆς ἐκ τῆς δαπάνης οἰκονομίας διὰ τῆς ἐν τῷ Σχολείῳ ἐξασκήσεως, καὶ ἐπὶ τέλους τὰ Ταμιευτήρια αὐτὰ, διότι ἡ πελατεία τῶν ἐκτείνεται καὶ ἐνισχύεται, τὸ κεφάλαιον τῶν καταθέσεων αὐξάνει, τὰ εἰσοδήματα ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ τόκου γίνονται μεγαλύτερα καὶ τὰ γενικά τῶν ἐξοδα σχετικῶς ἐλαττοῦνται, διότι ἐπεκτείνονται ἐπὶ μεγαλητέρου ἀριθμοῦ καταθέσεων. Εἶναι δ' ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας πλέον τὸ μέγα κοινωνικὸν ὄφελος τὸ ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τῆς προνοίας τοῦ λαοῦ προσγεγόμενον καὶ τοῦ ὁποῖου τὰ ἀποτελέσματα συνοψίζονται ὡς ἑξῆς: μεγαλύτερα τάξις, εὐεξία καὶ εὐχαρίστησις παρὰ ταῖς ἐργατικαῖς οἰκογενείαις· μεγαλύτερα πλοῦτη καὶ ἠθικότης ἐν τῷ ἔθνει καὶ ἐν τέλει μεγαλύτερα ἀρμονία τῆς κοινωνίας.

Μὴ νομίση τις ὅμως ὅτι καὶ ὁ εὐεργητικὸς οὗτος θεσμὸς δὲν ἔχει τοὺς ἀντιπρονοῦντας οἱ ὁποῖοι φοβοῦνται τὴν ἐμφύτευσιν εἰς τοὺς παῖδας τῆς φιλαργυρίας, διὰ τῆς στερήσεως τῶν ὀλίγων λεπτῶν τὰ ὁποῖα οἱ γονεῖς τῶν τοῖς δίδουσι, καὶ τὴν διδασχὴν τῆς κερδοσκοπίας, πάντα ὅμως ταῦτα δι' ἀκκαταμαχῆτων ἐπιχειρημάτων δεινῶν οἰκονομολόγων καὶ ἠθικολόγων κατέπεσαν διὰ τῆς ἀποδείξεως ὅτι ἡ ἐκ τῆς δαπάνης οἰκονομία ἐπήνεγκε τὴν ἠθικὴν ἀνάπτυξιν τῆς νεολαίας ἐπιζομένης νὰ σιέπτηται περὶ τοῦ μέλλοντος καὶ νὰ θυσιάσῃ παρούσας ἀνωφελεῖς ὀρέξεις διὰ μελλούσας ὠφελίμους ἀνάγκας· τὸ παράδειγμα δὲ τῆς πόλεως Gand τοῦ Βελγίου, ἐν τῇ ὁποῖα ἐκ 14,000 μαθητῶν οἱ 13,000 ἀπέκτησαν τὸ βιβλιάριον καὶ μετέδωκαν τὸ πνεῦμα τῆς οἰκονομίας παρὰ ταῖς οἰκογενείαις τῶν, καὶ ἡ ἀπόφασις τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν τοῦ ν' ἀπονείμῃ τὸ σπουδαιότατον ἐκ δέκα χιλιάδων φράγκων βραβεῖον, κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ φιλανθρωποῦ κληροδότου, πρὸς τὸν ἐκτελέσαντα τὸ ὠφελιμώτερον ἔργον διὰ

τὴν ἐργατικὴν τάξιν, ἡ ἀπονεύμη δὲ τοῦτο πρὸς τὸν κ. Laurent, ὡς ἰδρυτὴν τῶν Σχολειακῶν Ταμιευτηρίων, δικαιοδότης πᾶσαν περικιτῶ ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ ἀποτελέσματος τοῦ θεσμοῦ τούτου· καὶ τῷ ὄντι ἐν τῇ Βελγικῇ διηγούνται γεγονότα καὶ συμβάντα λίαν συγκινητικὰ καὶ σχεδὸν ἀπίστευτα, ἀναφέρονται ἐπεισόδια ἐν οἷς νέοι μαθηταὶ διὰ τοῦ ὀβολοῦ τῶν ἠδυνήθησαν πολλαχῶς νὰ ἔλθωσιν εἰς βοήθειαν τῶν γονέων καὶ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας τῶν, ἡ ἀπαλλάξωσι δι' ἐγγυήσεώς τῶν ἐκ προσωποκρατήσεως διὰ χρέη πατέρας, καὶ νὰ εὐκολύνωσι γάμον ἀδελφῆς, μὴ δυνάμενον ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως τῆς προικὸς νὰ πραγματοποιηθῇ. Ἡ νεότης, ὡς γνωστὸν, εἶναι γενναία ἐκ φύσεως, εἰς τὴν ἀρετὴν λοιπὸν αὐτὴν πρέπει νὰ ἐξασκηθῇ, οὐδεμίαν δὲ ἀμφιβολίαν ὅτι οἱ παιδαγωγικὰς γνώσεις ἔχοντες καὶ οἱ ἐξ ὁμοίων διδασκῶν λαβόντες γινώσκοντες τῶν ἀποτελεσμάτων, θέλουσι προθυμοποιηθῇ νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν ἐγκαθίδρυσιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ εὐεργετικοῦ τούτου θεσμοῦ καὶ ἐν Ἑλλάδι, ὅπως μετ' οὐ πολὺ ἴδωμεν καὶ ἡμεῖς τὰ ἀλλαχοῦ ἐπιτευχθέντα εἰς τὸν λαὸν εὐάρεστα ἀποτελέσματα, τὸ δ' ἐφ' ἡμῖν σοφοῦς καὶ εἰδικοῦς συγγραφεῖς ἀπὸ πολλοῦ μελετῶντες, προθύμως παρέχομεν τοῖς ἐπιθυμοῦσι πᾶσαν πληροφορίαν.

Ἄφοῦ λοιπὸν τ' ἀποτελέσματα τοῦ ὠφελίμου τούτου θεσμοῦ εἶναι τόσον γνωστὰ, ἀφοῦ οἱ καρποὶ τοῦ κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη ἐμφυτευθέντος δένδρου εἶναι τόσον εὐάρεστοι καὶ γλυκεῖς, διατὶ νὰ μὴ μεταφέρωμεν αὐτὸ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὸς ἀπόλαυσίν τῶν ; διατὶ ὅ,τι τόσον εὐδοκίμως ἐπέτυχεν εἰς τὴν Βελγικὴν, εἰς τὴν Ἀγγλίαν, τὴν Ἰταλίαν καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν νὰ μὴ ἐπιτύχη καὶ παρ' ἡμῖν ; οἱ μαθηταὶ τῶν Σχολείων μας εἶναι ἄρα γε κατώτεροι κατὰ τὴν εὐφυίαν τῶν Βέλγων, τῶν Ἀγγλων, τῶν Ἰταλῶν καὶ τῶν Γάλλων, ἢ μήπως οἱ διδάσκαλοί μας ὑπολείπονται νόος καὶ τῆς πρὸς τὸ καλὸν ἀφοσιώσεως τῶν συναδέλφων τῶν τῶν ἄλλων ἐθνῶν ;

Παρ' ἡμῖν ὑπάρχουσι, κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ ὑπουργείου τῆς ἐκπαιδεύσεως, καθ' ὅλον τὸ κράτος δημοτικὰ σχολεῖα ἀρρένων 1033 μὲ μαθητὰς 67,280, θηλέων 138 μὲ μαθητρίδας 12,349· ἰδιοσυντήρητα ἀρρένων 165 μὲ μαθητὰς 7102 καὶ θηλέων 111 μὲ μαθητρίδας 4482, ἧτοι ἐν ὅλῳ δημοτικῶν σχολείων 1447 καὶ μαθηταὶ 91,213· διατὶ μέρος τῶν φυτωρίων τούτων τῆς ἐλληνικῆς γενεᾶς, ἀφοῦ τὸ ὅλον ἀδυνατοῦμεν, νὰ μὴ συνειθίσωμεν διὰ τῆς διδασχῆς εἰς τὴν ἐκ τῆς δαπάνης οἰκονομίαν, μιμούμενοι τὰ ἄλλα πεπολιτισμένα ἔθνη ; διατὶ ἐκτὸν καὶ ἐπέκεινα χιλιάδων δραχμῶν ἐτησίως, νὰ μὴ οἰκονομῶνται πρὸς ἐπωφελεῖς χρήσιν, σωζόμενα ἀπὸ τὴν σπατάλην ; Ἴσως μοι ἀντιτείνῃ τις, καὶ δικαίως, ὅτι παρ' ἡμῖν ἐλλείπουσι πάντα τὰ μέσα πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ εὐόδωσιν τοῦ ἠθικοῦ τούτου θεσμοῦ, καὶ πρῶτον ἐλλείπουσι τὰ Ταμιευτήρια, τὰ εὐεργετικὰ δηλ. ἐκεῖνα καθιδρύματα πρὸς κατάρθωσιν καὶ ἀσφελῆ διαφύλαξιν τῶν οἰ-

κονομιῶν τοῦ ἐργάτου· τοῦτο εἶναι ἀληθές, ἃς ἐλπίζωμεν ὅμως ὅτι οἱ παρ' ἡμῖν δυνάμενοι παρὰ τῆς ὑγιоῦς δημοσιογραφίας καὶ τῶν ἰδιαιτέρων προσπαθειῶν παροτρυνόμενοι, θέλουσι τάχιον σκεφθῆ, ὅτι ἡ πρόοδος καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἔθνους δὲν ἐγκραται εἰς ματαιὰς ἐπιδείξεις, ἀλλ' εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ εὐημερίαν τοῦ λαοῦ, ἐν δ' ἐκ τῶν προσφωτέρων πρὸς τοῦτο μέσων, εἶναι καὶ ἡ ἴδρυσις Ἐθνικοῦ Ταμειυτηρίου· μέχρις ὅμως τῆς εὐτυχοῦς ἐκείνης ἐποχῆς, ἔχομεν τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν, τὸ εὐεργετικὸν τοῦτο καθίδρυμα, τὸ ὁποῖον καίτοι οὐχὶ μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ ἐπιμελείας τὸν θεσμὸν τοῦτον ἐνεργεῖ, εἰς πολλὰ ἄλλα ὅμως κοινωφελῆ ἔργα ἐπῆλθε πάντοτε ἀρρωγόν, ἔχομεν τὴν Πιστωτικὴν Τράπεζαν, τὴν πρὸς πᾶν καλὸν μετὰ προθυμίας ἀργῶσαν καὶ ἐν τῷ καταστατικῷ της πάνυ ἐπιτυχῶς τὸ Ταμειυτήριο ἀναγράψασαν· πρὸς αὐτὰς λοιπὸν ἃς ἀποκαθῶμεν καὶ οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ὅτι θέλουσι παραδεχθῆ μετ' εὐχαριστήσεως τὸ ἐναποταμίευμα τῶν παιδιῶν, ἀφοῦ ἐπενέγκωσι τροποποιήσεις τινὰς ἐπὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ Ταμειυτηρίου των συμφώνους πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ εὐεργετικοῦ διὰ τῆς ἀνθρωπότητα τοῦτου θεσμοῦ, τοσούτω μᾶλλον καθόσον, ἐνῶ ἀφ' ἐνὸς θέλουσι πρᾶσχει τὴν συνδρομὴν των πρὸς ἠθικοποίησιν μεγάλου μέρους τῆς ἐργατικῆς τάξεως, διὰ τῆς ἀναπτύξεως μεθοδικῆς οἰκονομίας, αὐξάνουσιν ἀφ' ἑτέρου τὴν πελατεῖαν τῶν Ταμειυτηρίων των καὶ κατὰ συνέπειαν ὠφελούνται, χωρὶς νὰ ὑποβάλονται εἰς οὐδεμίαν ὑλικὴν ζημίαν.

Περαιῶν τὸν λόγον μου ἐκφράζω τὴν εὐχὴν ὅπως πᾶσα καταβληθῆ φροντίς καὶ ὅσον τάχιον πρὸς ἀπομίμησιν τῶν ἐν τοῖς πεπολιτισμένοις ἔθνεσιν ἀγαθοεργῶν τούτων συστημάτων, τὰ ὁποῖα εἶναι οἱ σπουδαιότεροι παράγοντες τῆς ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς προόδου τῶν ἐθνῶν. Ἡ ἴδρυσις Ἐθνικοῦ Ταμειυτηρίου, τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς ἀγγλοὺς οἰκονομολόγους εἶναι τὸ οἰκονομικὸν σχολεῖον τῶν ἐργατῶν καὶ τὸ ἐργοστάσιον ἐν ᾧ κατεργάζεται ἡ πρώτη ὕλη τῶν Τραπεζῶν, τὸ κεφάλαιον, ὡς καὶ ἡ ἴδρυσις Σχολειακῶν Ταμειυτηρίων πρὸς ἐξάσκησιν τῶν παιδιῶν, τῶν φυτωρίων τούτων τῆς νέας γενεᾶς, εἰς λιτοδίαιτον, μεμετρημένην καὶ προβλεπτικὴν ζῶην, ἃς γεινώσκει κύριον μέλημα τῶν τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος διεπόντων, ἀν θέλωμεν καὶ ἐν τοῖς πεπολιτισμένοις ἔθνεσι νὰ συγκαταριθμώμεθα, καὶ ἡ μεταγενεστέρη γενεὰ νὰ μὴ ἐλέγχηται μετὰ τὰ εὐκλεῆ καὶ ἐνδοξα τῶν προγόνων μας κατορθώματα, ὅτι οὐδὲν ἐν τῷ κόσμῳ ἐλθοῦσα ἔπραξεν.*

Κωνστ. Χ. Βάμβας.

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τὴν 16 Ἰανουαρίου 1882.

ΤΑ ΔΑΣΗ ΩΣ ΦΥΣΙΚΑ ΑΛΕΞΙΚΑΛΑΖΑ ΚΑΙ ΩΣ ΠΡΟΣΤΑΤΑΙ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ

·'Ελάται ηἰ δρύες ὑψικάρηνοι καλάι τηλεθάουσαι
·ἐν οὖρεσιν ὑψηλοῖσιν ἑστῶσ' ἠλίβατοι τεμένη δέ
·ἢ κ: κλήσοκουσιν Ἄθανάτων τὰς δ' οὐτι
·βροτοὶ κίρουσι σιδήρω·.

(Ὀμηρ. Ἰμν. εἰς Ἄφροδ. σιχ. 265).

Μεταξὺ πάντων τῶν ὑδρομετεώρων τὴν μεγίστην διὰ τὸν ἄνθρωπον ἔχουσι σπουδαιότητα αἱ χάλαζαι, οὐ μόνον διότι ἐντὸς ὀλίγων στιγμῶν δύνανται νὰ ἐπενέγκωσιν ἀνυπολογίστους ζημίας εἰς τὴν γεωργίαν, ἀλλὰ καὶ διότι ἔχουσι τι ἰδιαίτερον καὶ ὄλως ἀσύνηθες, ὡς παρέχουσαι ἡμῖν ἐν μέσῳ θέρει τὸ χειμερινὸν θέαμα τοῦ σχηματισμοῦ πάγου (διότι ἡ χάλαζα οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ πεπηγὸς ὕδωρ), φαινόμενον, ὅπερ μεγάλως ἐλίνησε τὴν περιέργειαν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν σοφῶν, οἵτινες διὰ παντὸς μέσου προσεπάθησαν νὰ ἐρμηνεύσωσι τὰ αἴτια τοῦ σχηματισμοῦ τῶν χάλαζων. Ἐκτὸς δὲ τῶν ἀνωτέρω ἡ χάλαζα εἶναι φαινόμενον καθαρῶς τοπικὸν καὶ περιωρισμένον, ὄλως ἰδιότροπον ἀκολουθοῦν πορεῖαν, ἣν εὐκόλως καὶ ἐπὶ ἰκανὸν χρόνον δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, παρακολουθοῦντες τὰ ἔγνη, ἅτινα κατὰ τὴν διάβασίν της ἀφίνει.

Μεταξὺ πασῶν τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν ἡ Ἑλβετικὴ ἔπαθεν ὑπὸ τῆς χαλάζης τὰς μεγίστας ζημίας, ἀνεληθούσας εἰς πολλὰ ἑκατομμύρια δραχμῶν, δι' ἃ καὶ οἱ Ἑλβετοὶ πρῶτοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐξετάσωσι καὶ μελετήσωσιν ἐπισταμένως καὶ ἐγγύτερον τὸν ἀμείλικτον τοῦτον ἔχθρον τῆς γεωργίας. Ὁ ἐλβετικὸς λαὸς, ἐκ τῆς συχνῆς παρατηρήσεως καὶ πείρας ὀδηγούμενος ἐσχημάτισε τὴν πεποίθησιν, ὅτι τὰ δασοσκεπῆ ὑψώματα προφυλάττουσι τοὺς ἀγροὺς ἀπὸ τῆς χαλάζης. Ἄλλ' ὁ ἐλβετικὸς λαὸς, ἀπαξ τὴν πεποίθησιν σχηματίσας, δὲν ἠρέσθη εἰς τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπήτησεν ὅπως ἡ πεποίθησις αὕτη ἀναγνωρισθῇ καὶ ὑπὸ τοῦ νόμου. Καὶ ὄντως ἐν ἔτει 1860 ἐψηφίσθη τὸ 60 ἄρθρον τοῦ περὶ δασῶν Νόμου, ἔχον ὡς ἐξῆς:

«Δάση κείμενα ἐπὶ ὑψωμάτων, ἅτινα, ὡς ἡ πείρα διδάσκει, προφυλάττουσιν ἀπὸ τῆς χαλάζης, δεόν τὰ ἐκμεταλλεύονται οὕτως, ὥστε διατηροῦμενα πάντοτε ἀρκούντως πυκνά, τὰ δένονται διὰ τῆς πυκνότητός των αὐτῆς νὰ προφυλάττωσιν ὅσον τὸ δυνατόν ἐπὶ μῆκιστον χρόνον τὴν χώραν ἀπὸ τῶν χάλαζων. Οἱ δημοτικοὶ σύμβουλοι ἔχουσι τὸ καθῆκον νὰ ἐμφιστῶσι τὴν προσοχὴν τῶν τὴν ἐποπτεῖαν τῶν δασῶν ἐπιτετραμμένων ὑπαλλήλων ἐπὶ τοιούτων περιστατικῶν».

Καί τοι δὲ οἱ Ἑλβετοὶ ἐν γένει μέχρι τοῦ 1870 δὲν ἐσεβάσθησαν τόσον πολὺ τὴν διάταξιν ταύτην τοῦ Νόμου, οὐχ ἤττον ἀπέφευγον τὰς ἐκ τοῦ *Σποτάδην τομᾶς*,¹ δι' ὧν τὸ ἔδαφος ἀπογυμνοῦται καὶ ἐκτίθεται ἐντελῶς ἀπροστάτευτον εἰς τὴν βλαβερὰν ἐπιρροὴν πολλῶν ἀτμοσφαιρικῶν φαινομένων, καὶ ἐποίουν χρῆσιν τῶν *Σποράδην τομῶν*² πρὸν ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν των. Ἀλλὰ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1870 συνέβησαν ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Μούρης (Muri) πολλὰ καταστρεπτικὰ χάλαζαι, αἵτινες ἠνάγκασαν τὸ κοινόν, τοὺς Γεωπονικοὺς συλλόγους καὶ τὴν Κυβέρνησιν, νὰ ἐπιστήσωσι τὴν προσοχὴν των καὶ ἐξετάσωσι μετὰ μείζονος ἐπιστάσεως τὰς περιστάσεις, αἵτινες ἔδωκαν γένεσιν εἰς τὰς χάλαζας ταύτας, καὶ τὸν τρόπον καθ' ὃν αὐταὶ ἐπέδρασαν.

Τὴν 29 Αὐγούστου 1874 ἡ Διοίκησις τῆς Δημοσίας οἰκονομίας, ἥτις διευθύνει τὴν Γεωργίαν καὶ τὰ δασονομικὰ τῆς τοπαρχίας Ἀργωβίας (Argau) καὶ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν οἰκονομικῶν, τῇ προτάσει τῆς Διευθύνσεως τῶν Δασῶν, ἐξέδωκε πρὸς τὰ ἐξ Δασονομεία τὴν ἐξῆς ἐγκύκλιον διαταγὴν:

«Καὶ ὁ λαὸς καὶ τιες τῶν σοφῶν φρονοῦσιν ὅτι τὸ εἶδος τοῦ δάσους, ἢ μᾶλλον ἢ ὑπαρξίς δάσους ἐπὶ τῶν ὁρέων καὶ τῶν ὑψωμάτων, ἔχει μεγίστην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς γενέσεως καὶ τῆς πορείας τῶν χάλαζων. Ἐσχάτως δὲ συνέβησαν χάλαζαι, αἵτινες κατὰ τόπους ὑπῆρξαν καταστρεπτικώταται, καὶ αἵτινες ἀπεδόθησαν εἰς ὑλοτομίας γενομένας εἰς τινα δημόσια καὶ κοινοτικά δάση ἀλλὰ διατελεῖ εἰσέτι ἀναπόδεικτον, ἂν αἱ χάλαζαι αὐταὶ δικαίως ἢ ἀδίκως ἀπεδόθησαν εἰς τὰς ὑλοτομίας ταύτας.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ ζήτημα: *πόσον τὰ ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων καὶ τῶν ὁρέων κείμενα δάση δύναται νὰ ἐπηγάσῃ τὴν γένεσιν τῆς χάλαζης* ἐνδιαφέρει μεγάλως τὴν δασικὴν οἰκονομίαν, καὶ ἰδίως τὴν Γεωργίαν τῆς χώρας, ἡ Κυβέρνησις φρονεῖ, ὅτι ἔχει καθήκον ἕνα διὰ τῶν δασονομικῶν αὐτῆς ὑπαλλήλων³ συντελέσῃ κατὰ δύναμιν εἰς τὴν λύσιν τοῦ σπουδαίου αὐτοῦ ζητήματος, διὸ ἀναγκάζομαι νὰ συστήσω ὑμῖν τὰ ἐξῆς:

1 Κατὰ τὴν μέθοδον τῶν ἐκ τοῦ συστάδην τομῶν (Kahlschlapbetrieb) τῶν Γερμανῶν καὶ Exploitation à blanc εἰς τῶν Γάλλων), τὸ δάσος ὑλοτομεῖται κατὰ σειρὰν καὶ κατὰ λωρίδας πλάτους 100 μέχρι 200 τὸ πολὺ μέτρων· τὰ ὑλοτομηθέντα δένδρα καταργεῖσθαι εἰς παντὸς εἶδους φυλείαν, ἥτις ὅσον τάχος μεταφέρεται ἐκτὸς τοῦ δάσους, καὶ ἡ ὑλοτομηθεῖσα λωρὶς ἐκτάσεως σπεύρεται ἀμέσως ἐκ νέου. Τῆς μεθόδου ταύτης κατὰ τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους ποιοῦνται χρῆσιν ἐν Γερμανίᾳ, προκειμένου μόνον περὶ τῆς Ὑλαίας πύκνης (Pinus Silvestris), καθ' ἑκάστην δὲ πικτεῖ εἰς ἀχρησίαν, ἕνεκα τῶν πολλῶν αὐτῆς ἐλατωμάτων.

2 Κατὰ τὴν μέθοδον τῶν Σποράδην τομῶν (Plaenterung τῶν Γερμανῶν καὶ Jardinage τῶν Γάλλων) ἡ ὑλοτομία δὲν γίνεται κατὰ σειρὰν, ἀλλὰ σποραδικῶς, λαμβανομένου ὀρισμένου ἀριθμοῦ δένδρων κατὰ στρέμμα, καὶ ἐκ τῶν μερῶν καὶ τμημάτων τοῦ δάσους ἐκείνων ἅπαντα, κατὰ τοὺς κανόνας τῆς Δασοκομίας (καλλιέργειας τῶν δασῶν) εἶναι ξυλεύσιμα.

3 Καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην οἱ ὑπάλληλοι τῶν δασῶν τῆς τε κεντρικῆς καὶ τῆς ἐξωτερικῆς ὑπηρεσίας σπουδάζουσιν εἰδικῶς τὴν δασολογίαν καὶ τὰς λοιπὰς Οἰκειωθεῖς καὶ βοή-

1ον. «Προσκαλούνται οί κύριοι Δασονόμοι ἕκαστος ἐν τῇ οἰκείᾳ περιφερείᾳ, ὅπως μέχρις Ἰανουαρίου τοῦ 1875 ἔτους ἀποστείλωσιν εἰς τὴν Διεύθυνσιν τῶν δασῶν σύντομον περιγραφὴν τῶν χαλαζῶν τῶν λαβουσῶν χώρων κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, καί, εἰ δυνατόν, ἀπὸ τοῦ 1870 καὶ ἐντεῦθεν.

2ον. «Παρομοίαν ἔκθεσιν ἐξακολουθήσουσιν ὑποβάλλοντες εἰς τὸ μέλλον, ἀμέσως μετὰ πᾶσαν χάλαζαν, εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Δημοσίας οἰκονομίας· ἐν τῇ ἐκθέσει ταύτῃ δεόν νὰ περιγράφηται·

α) ὁ χρόνος καὶ ὁ τόπος τῆς γενέσεως τῆς χαλάζης.

β) ἡ ἀμέσως τῆς χαλάζης προηγηθεῖσα κατάστασις τῆς ἀτμοσφαιράς.

γ) ἡ πορεία, ἡ κατὰ χρόνον καὶ χώρον ἔκτασις τῆς χαλάζης καὶ ἡ διεύθυνσις τοῦ προηγηθέντος τῆς χαλάζης ἀνέμου.

δ) ὁ βαθμὸς τῆς πυκνότητος τῆς χαλάζης καὶ τὸ μέγεθος τῶν ἐξ αὐτῆς ζημιῶν.

ε) ἡ ἐξωτερικὴ μορφή καὶ διάπλασις τοῦ ἐδάφους τῆς χαλαζοκοπηθείσης ἐκτάσεως, καὶ τὸ ὕψος αὐτῆς.

ς) ἡ κατάστασις τῆς ἐπιφανείας τῶν ὀρέων, ἅτινα ἡ χάλαζα ὑπερέβη, ἡ καλύπτουσα αὐτὰ βλάστησις καὶ ἡ πιθκνὴ τῶν ὀρέων τούτων ἐπιπορὴ ἐπὶ τῆς χαλάζης.

«Πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω πληροφορίες δεόν νὰ συλλέγωνται ἐπιτοπίως κατὰ τὰς εἰς τὰ δάση περιοδείας τῶν κυρίων Δασονόμων παρὰ μαρτύρων αὐτοπῶν καὶ ἐγχωρίων εἰδημόνων κλ. Ἐν ἀνάγκῃ δὲ, καὶ ὅταν τοῦτο ἦναι κατορθωτὸν, αἱ ἔρευναι αὗται δεόν νὰ ἐπεκτείνωνται καὶ ἐκτὸς τῶν δασικῶν περιφερειῶν.

«Εἰς ἐκάστην περιγραφὴν δεόν νὰ ἐπισυνάπτηται καὶ διάγραμμα ὑπὸ σμίχρουνσι 1 : 50000 (ἀντιγραφόμενον ἐκ τοῦ γενικοῦ χάρτου τῆς χώρας). Ἐν τῷ διαγράμματι τούτῳ σημειοῦται ἡ πορεία τῆς χαλάζης διὰ γραμμῶν στικτῶν χρώματος κυανοῦ, ἐντάσεως ἀναλόγου τῇ δυνάμει τῆς χαλάζης. Τὰ δὲ δάση τὰ ἐπηρεάζοντα ἠλωσθήποτε τὴν χάλαζαν παρασκηθῆσονται διὰ χρώματος πρᾶσινοῦ, ἐντάσεως ἀναλόγου τῇ ἡλικίᾳ τοῦ δάσους.

«Ἐν δὲ ταῖς πρὸς τὴν Διεύθυνσιν τῶν δασῶν ἐκθέσει δεόν νὰ γίνηται μνεία καὶ τῶν ὀρέων καὶ δασῶν ὅσα δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς προπύργιον κατὰ τῆς χαλάζης, καὶ ὅσα ὁ λαὸς θεωρεῖ ὡς τοιαῦτα.

3ον. «Ἐπὶ τῇ βράσει τῶν ἐκθέσεων ταύτων ἡ Γενικὴ Διεύθυνσις τῶν

θητικῆς αὐτῆς ἐπιστήμας, ὥστε οὐ μόνον τὰ δάση κατὰ τοὺς κανόνας τῆς ἐπιστήμης διαχειρίζονται, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν λύσιν πολλῶν ἐπιστημονικῶν ζητημάτων χρησιμοποιοῦνται. Ἄλλ' ἡμεῖς φαίνεται ὅτι κατεδικάσθημεν νὰ φέρωμεν διηλεκτῶς τὸ ὄνειδος, ὅτι μόνοι κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα ὑστεροῦμεν καὶ τῶν μικροσκοπικωτέρων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν γειτόνων μας ὀθωμανῶν, κατὰ τὰ δασονομικά.

δασῶν, λαμβάνουσα ἐν ἀνάγκῃ καὶ τὴν γνώμην τῶν γεωπόνων καὶ γεωπονικῶν συλλόγων, θέλει προτείνει τὰ μέτρα, ἅτινα δεόν νὰ ληφθῶσι πρὸς μείωσιν τῶν ἐκ τῆς χαλαζῆς ζημιῶν, ἐν ταῖς εἰς τὰς προσβολὰς αὐτῆς ἐκτεθειμέναις περιφερείαις. . . »

Ὁ Διευθυντὴς τῆς Δημοσίας Οἰκονομίας FISCHER.

Συνεπεία τῆς ἀνωτέρω ἐγκυκλίου διαταγῆς τὸ προσωπικὸν τῶν δασῶν, ἐπιμελῶς συλλέξαν, ἀπέστειλε τὰς ζητηθείσας πληροφορίας εἰς τὴν Διεύθυνσιν τῶν δασῶν, ἣτις, συντάξασα ἔκθεσιν μακροσκελεστάτην, ὑπέβαλεν αὐτὴν διὰ τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Δημοσίας οἰκονομίας εἰς τὸ ἀνώτατον Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς Τοπαρχίας, ὅπερ, μελετήσαν ἐπισταμένως τὴν ἔκθεσιν καὶ ἀναγνωρίσαν, ὅτι αἱ ἐν τῇ ἐκθέσει πληροφορίαι περιέχουσι γνώσεις ὠφελιμωτάτας, ἐπέκρινε τὴν δημοσίευσιν τῆς ἐκθέσεως ταύτης πρὸς κοινὴν πάντων ὠφέλειαν.

Ἡ ἀπόφασις τοῦ Συμβουλίου ἔχει ὡς ἑξῆς:

Ἐπὶ τὸ Συμβούλιον συζητήσαν τὴν ὑπ' ἀριθμὸν 926 καὶ ἡμερομηνίαν 12 Σεπτεμβρίου 1880 πρότασιν τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Δημοσίας οἰκονομίας, τὴν ἀφορῶσαν εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Διευθύνσεως τῶν δασῶν ὑποβληθεῖσαν ἐκτεταμένην περὶ χαλαζῶν ἔκθεσιν, καὶ εὐρὸν ὅτι αἱ ἐν αὐτῇ πληροφορίαι, ἐξαγόμενα καὶ διδασκαλίαι εἰσὶν ὠφελιμώταται καὶ ἀξίαι δημοσιεύσεως, ὅπως καταστῶσι γνωσταὶ τοῖς πᾶσιν, ἀποφαίνεται:

1) Ὅτι ἡ διεύθυνσις τῶν δασῶν δύναται νὰ ἐκλέξῃ καὶ ὀρίσῃ τὸν ἐκδότην τοῦ ἔργου τῆς, καὶ

2) Ὅτι ἡ αὐτὴ Διεύθυνσις ἐξουσιοδοτεῖται νὰ ἀγοράσῃ διακόσια ἀντίτυπα καὶ διανεμῇ αὐτὰ εἰς τοὺς ὑπαλλήλους, τὰ σχολεῖα καὶ τοὺς συλλόγους τῶν περιφερειῶν ἐκείνων, αἵτινες ἔπαθον ὑπὸ χαλαζῆς.

Συνεπεία τῆς ἀνωτέρω ἀποφάσεως, ἡ Διεύθυνσις τῶν δασῶν ἀνέθηκε τὴν δημοσίευσιν τοῦ ἔργου εἰς τὸν κ. Ρίνικερ δασονόμον, ἐθνικὸν σύμβουλον καὶ ταγματάρχην τῶν ἐπιτελῶν τῆς Ὀμοσπονδίας¹, ὅστις καὶ ἐξέδωκεν αὐτὸ ὑπὸ τὸν ἑξῆς τίτλον: Die Hagelschläge und ihre Abhängigkeit von Oberfläche und Bewaldung des Bodens τουτέστιν *Αἱ χαλαζοκομίαι καὶ ἡ ἐξάρτησις αὐτῶν ἐκ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους καὶ τῶν ἐπ' αὐτοῦ δασῶν.*

Ἐκ τούτου σπουδαιοτάτου τούτου ἔργου ἀπανθίσκοντες τὰ ἔχοντα γενικὴν πρακτικὴν ἀξίαν, δημοσιεύομεν αὐτὰ, πρῶτον μὲν ὅπως ἕκαστος ἐννοήσῃ τὴν ἀξίαν τῶν δασῶν καὶ τὴν ἀμεσον ὕλικὴν ὠφέλειαν, ἣν ἐπ' αὐτῶν ἔχομεν, καὶ δεύτερον ὅπως καὶ παρ' ἡμῖν γίνῃ γνωστὸν πόσον τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη ἐννοοῦσι νὰ ὠφελῶνται ἀπὸ τῶν δασῶν, πόσον ἐκτιμῶσιν αὐτὰ καὶ πόσον περὶ αὐτῶν φροντίζουσι. Τὰ ἐντεῦθεν ἀρῶμενα διδάγματα

¹ Ἐν Ἑλβετίᾳ οἱ ὑπάλληλοι ἐκλέγονται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ λαοῦ. Εἰς δὲ ὑπάλληλος ἐκτελεῖ πολλάκις καὶ διάφορα ἄλλα καθήκοντα.

ἔχουσι, δι' ἡμᾶς κυρίως, μεγίστην τὴν ἀξίαν, διότι προέρχονται ἐκ χώρας μικροσκοπικῆς, ἐχούσης ἕκτασιν πολλάκις ἐλάσσονα τῆς τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ὄντως ἡ διδοῦσα ἡμῖν τὸ μάθημα Ἀργοβία (Argau), μία τῶν Τοπαρχιῶν τῆς μικρᾶς Ἑλβετίας, καίτοι ἔχουσα ἕκτασιν 1400 χιλιάδων στρεμμάτων ἦτοι πεντηκοντάκις ἐλάσσονα τῆς Ἑλλάδος, οὐ μόνον καλῶς διοργανισμένην Διεύθυνσιν ἔχει, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρον τὸ προσωπικὸν τῆς ὑπηρεσίας οὕτως ἐπιστημονικῶς κατηρτισμένον εἶναι, ὥστε οὐ μόνον τὰ δάση ἐπιστημονικῶς νὰ διαχειρίζηται, ἀλλὰ καὶ τῆς λύσεως σπουδαίων ἐπιστημονικῶν ζητημάτων νὰ ἐπιλαμβάνηται. Ἡ τοιαύτη περὶ τὰ δάση καὶ τὸ ταῦτα διαχειριζόμενον προσωπικὸν μέριμνα, οὐ μόνον ἐκεῖ ἀλλὰ καὶ καθ' ἅπασαν ἐν γένει τὴν Εὐρώπην, εἶναι ἀπλή και φυσικὴ συνέπεια τῆς συνκισθήσεως, ὅτι τὰ δάση εἶναι ὁ μεγαλειότερος παράγων τῆς εὐδαιμονίας παντὸς ἔθνους, διότι ταῦτα ἐπιδρῶσι σπουδαίως καὶ ἀμέσως ἐπὶ τοῦ κλίματος τῆς χώρας, ἐπὶ τῆς ἔδαφολογικῆς αὐτῆς καταστάσεως, ἐπὶ τῆς γεωργίας καὶ ἐπὶ τῆς συγκοινωνίας, τῆς μεγάλης ταύτης ἀρτηρίας δι' ἧς ὁ ἐθνικὸς πλοῦτος διανέμεται καὶ κυκλοφορεῖ. Παρ' ἡμῖν αἱ ἀρχαὶ αὗται ἔνεκα πολλῶν αἰτίων δὲν ἐμελετήθησαν ἐπισταμένως, διὸ καὶ ἡ Κεντρικὴ ὑπηρεσία μεθ' ὅλας αὐτάς τὰς προσπαθείας δὲν κατώρθωσε μέχρι τοῦδε νὰ ἐπιτύχῃ τι γενναῖον ὑπὲρ τῶν δασῶν. Ἐσχάτως ἡ κοινὴ γνώμη ἤρξατο εὐτυχῶς ἐκδηλουμένη ὑπὲρ τῶν δασῶν, ὥστε ἐπιτρέπεται νὰ ἐλπίσωμεν ὅτι μετ' οὐ πολὺν χρόνον θὰ νομοθετηθῶσι γενναῖα μέτρα ὑπὲρ τῶν ἐγκαταλελειμμένων δασῶν μας.

§ 1.

ΕΞΑΓΟΜΕΝΑ ΕΠΙΤΟΠΙΩΝ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΩΝ.

Ὡς ἐν τῷ προλόγῳ εἴπομεν τὸ προσωπικὸν τῶν δασῶν τῆς τοπαρχίας Ἀργοβίας (Argau) διετάχθη ἐγκυκλίως νὰ συλλέξῃ πάσας τὰς δυνατὰς πληροφορίας, ταυτοχρόνως δὲ νὰ προβῇ καὶ εἰς τὴν ἐγγυτέραν ἔρευναν πάντων τῶν φαινομένων τῶν συνοδευόντων τὰς χαλαζίας. Τὰ ἐξαγόμενα τῶν δεκαετῶν τούτων παρατηρήσεων καὶ ἐρευνῶν (ἀπὸ τοῦ 1870—1880), συνοψίζονται εἰς τὰ ἐξῆς:

1. Ἡ συχνότης τῶν χαλαζῶν εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογος τῆς ἐκτάσεως τῶν δασῶν. Ἐλαττωμένης δηλονότι τῆς ἐκτάσεως τῶν δασῶν αἱ χάλαζαι ἐπέρχονται συχνότεραι, ἀνέχνουσιν δὲ τῆς ἐκτάσεως αὐτῶν καὶ αἱ χάλαζαι γίνονται σπανιώτεραι. Καὶ ὄντως, κατὰ τὰς γενομένας παρατηρήσεις, περιφέρειά τις καλυπτομένη κατὰ 40 ⁰/₁₀ τῆς ἐκτάσεώς της ὑπὸ δάσους ἐχαλαζοκοπήθη μόνον δις, ἑτέρα δὲ καλυπτομένη ὑπὸ δασῶν κατὰ 32 ⁰/₁₀ τῆς ἐκτάσεώς της, ἐχαλαζοκοπήθη ἐξάκις, καὶ τρίτη τις

ἔχουσα μόνον 19 % τῆς ἐκτάσεώς της δασοσκεπῆ, ἐχαλαζοκοπήθη δεκάκις. Ἐνταῦθα ὅμως ὀφείλομεν νὰ προσθέσωμεν ὅτι αἱ δύο χαλαζοκοπῆαι τῆς πρώτης περιφερείας, ἧς τὰ δάση ἀποτελοῦντο ἐξ 63 % βελονοφύλλων δένδρων καὶ 37 % πλατυφύλλων, ἦσαν λίαν περιορισμέναι, ἐνῶ αἱ δέκα χαλαζοκοπῆαι τῆς τρίτης περιφερείας ἔσχον τρομερὰς διαστάσεις καὶ προξένησαν ζημίας ἄνω τῶν δύο ἑκατομμυρίων δραχμῶν.

Προσέτι ἐκ τῶν παρατηρήσεων προκύπτει ὅτι αἱ χάλαζαι δὲν ἐπισκέφθησαν παντάπασι μέρη καὶ χωρία προστατευόμενα ὑπὸ πυκνοδένδρων δασῶν, ἀλλὰ περιορίσθησαν εἰς τὰ γυμνὰ μέρη καὶ τὰ ἀραιόδενδρα δάση.

2. Αἱ χάλαζαι εἶναι φαινόμενα τοπικὰ, ἐρίστε δὲ παρουσιάζονται ὡς μεγάλων διαστάσεων θύελλαι, διακρινόμεναι διὰ τὴν μεγάλην δύναμιν τῶν ἠλεκτρικῶν κενώσεων (ἀστραπῶν καὶ βροντῶν), τὴν ὄρμην τῶν ἀνέμων καὶ τὴν πτώσιν χαλάζης καὶ βροχῶν.

3. Αἱ χάλαζαι οὐδέποτε λαμβάνουσι τὴν γένεσιν τῶν ὑπεράνω πεδιάδων, ἀλλὰ σχηματίζονται μόνον ἄνωθεν βαθειῶν καὶ καλλιεργούμενων κοιλάδων, διὰν, μετὰ μακρὰν σειρὰν θερμῶν ἡμερῶν νέφη θυελλώδη προσεγγίσωσιν εἰς ὑψώματα ἐντελῶς γυμνὰ ἢ ὀλιγόδενδρα, ὑπὸ δὲ τῶν ἀντιθέτως ἢ πλαγιῶς κρεόντων ἀνέμων ὠθούμενα, φθάσωσιν ἄνωθεν τῶν εἰρημένων βαθειῶν καὶ θερμῶν κοιλάδων καὶ σταθῶσιν ἐκεῖ μετέωρα.

4. Οὐδέποτε σχηματίζεται χάλαζα ἐκ θυελλῶν διερχομένων διὰ πυκνῶν δασῶν ἐλατῶν καλυπτόντων τὰ ὑψώματα· διότι αἱ γενόμεναι παρατηρήσεις ἐβεβαίωσαν ὅτι ἡ πτώσις κόκκων χαλάζης παύει εὐθὺς, ἅμα ἢ θύελλα φθάσῃ ἄνωθεν δάσους ἐλατῶν, ἐπαραλαμβάνεται δὲ ἅμα αἱ ὑπὸ τὸ ἐδάφιον 3 συνθῆκαι συνυπάρξωσιν ἐκ νέου. Αἱ δὲ πλείυται τῶν χαλαζῶν διελύθησαν ἀμέσως ἅμα ἐφθασαν ὑπεράνω πυκνοῦ δάσους ἐλατῶν. Ἐἶχον λοιπὸν δίκκιον οἱ πρόγονοί μας διδάσκοντες τὸν λαὸν ὅτι τὰ ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων δάση εἶναι τεμένη ἀθανάτων.

Πλείυται παρατηρήσεις βεβαιούσιν ὅτι τὰ δασοσκεπῆ ὑψώματα ἔχουσι τὴν δύναμιν τοῦ διασχίζειν τὴν χάλαζην ἢ τοῦ ἀπωθεῖν αὐτὴν μακρὰν. Τὴν δὲ δύναμιν ταύτην ἔχουσιν οὐ μόνον τὰ μεγάλα καὶ ἐκτεταμένα δάση, ἀλλὰ καὶ τὰ μικρὰς ἐκτάσεως, ὅταν κῆνται ἐπὶ τῶν δειράδων τῶν ὄρεων δι' ὧν διέρχονται αἱ χαλαζοφόροι θύελλαι.

5. Αἱ χαλαζοκοπῆαι ἄρχονται ἑκατοντάδας τιὰς μέτρων ἐκείθεν τοῦ μέρους ἐνθα αἱ ὑπὸ τὸ ἐδάφιον 3 συνθῆκαι πληροῦνται, καὶ ἀκολουθοῦσι τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐπικρατοῦντος ἀνέμου· τὸ δὲ πλάτος αὐτῆς εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὸ πλάτος τοῦ στομίου τῆς κοιλάδος, δι' οὗ ἡ χάλαζα ἐκβάλλει, ἐὰν τὸ στόμιον τοῦτο τύχη νὰ ἦναι γυμνὸν δένδρων· διότι ἂν τὸ στόμιον τύχη νὰ ἦναι δασοσκεπὲς ἀντὶ χαλάζης σχηματίζεται βροχή, ἥτις, ὡς γινώσκομεν, συνοδεύει συνήθως τὰς χαλάζας. Ἐτι δὲ τὸ πλάτος τῶν χαλαζοκοπιῶν εἶναι κατὰ προσέγγισιν μόνον ἀνάλογον καὶ πρὸς

τὰ ἐντὸς τῶν δασῶν κενά· διότι τῆς θυέλλης διερχομένης ἄνωθεν κενῶν ἢ ταχύτης τῆς κινήσεως αὐτῆς αὐξάνει δι' ἔλλειψιν προσκόμματος, ἐξ ἀνάγκης δὲ ἐπακολουθεῖ καὶ αὐξήσις τοῦ πλάτους αὐτῆς.

6. *Νεαρά βραχύπρεμνα*¹ δάση πλατύφυλλων δένδρων, ἀκαρνοῖστον πυκνότητος ἐπὶ ὑψωμάτων κείμενα, δὲν ἐπαρκοῦσιν ὅπως ἐμποδίσωσι τὴν ἤδη σχηματισθεῖσαν χάλαζαν· διότι ἡ πείρα ἀποδεικνύει ὅτι ἡ χάλαζα διέρχεται ἀκωλύτως ὑπεράνω τῶν ἀρκιῶν βραχυπρέμων δασῶν· τοῦναντίον δὲ βεβαιοῦται ὑπὸ τῆς αὐτῆς πείρας ὅτι δάσος ἐλατῶν καὶ ἐκατὸν μόνον μέτρων πλάτος ἐὰν ἔχη δύναται νὰ διαλύῃ τὴν χάλαζαν σχεδὸν ἐντελῶς. Ἡ ἡλικία καθ' ἣν τὰ ἐξ ἐλάτης δάση ἀποκτῶσι τὴν χαλαζολυτικὴν ταύτην δύναμιν δὲν εἶναι μὲν ἀκριβῶς προσδιορισμένη, οὐχ ἦττον ὑπάρχει ἀναντίρρητον ὅτι μόνον τὸ ἐντελῶς πυκνωθὲν δάσος (τοῦθ' ὅπερ ἐπέρχεται συνήθως μετὰ τοῦ 10 καὶ 20 ἔτους τῆς ἡλικίας του) δύναται νὰ ἐπιφέρει τὸ ἀνωτέρω ἀποτέλεσμα.

Τὰ ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων κείμενα μικτόπρεμνα ἐν οἷς ὑπερτεροῦσι μὲν τὰ ὑψίπρεμνα, τὸ δὲ ὑπὸ ταῦτα θυόμενον βραχύπρεμον δάσος ἔχει ἄφθορα ἀναβλαστήματα φαίνεται ὅτι μετὰ παρέλευσιν 5—6 ἐτῶν προστατεύουσιν ἰκανῶς κατὰ τοῦ σχηματισμοῦ χαλάζης.

Τούλάχιστον παρετηρήθη ὅτι μετὰ παρέλευσιν ἐπτὰ ἐτῶν ἀπὸ τῆς ὑλοτομίας σπανίως ἐπικνελήθησαν αἱ χάλαζαι, καὶ φαίνεται ὅτι νεαρά πλατύφυλλα δάση ἐπιδρῶσι μᾶλλον ἐπὶ τῆς γενέσεως τῆς χαλάζης ἢ ἐπὶ τῆς κινήσεως τῆς ἤδη σχηματισθείσης· ἔτι δὲ φαίνεται ὅτι ἡ ὑπὸ ὑψηλῶν σταθμῶν εἰς τὴν ὄρμην τῆς θυέλλης ἀντιτασσομένη ἀντίστασις εἶναι ἀνάλογος τῆς πυκνότητος τοῦ δάσους· διότι ἡ πείρα βεβαιοῖ ὅτι τὴν πυκνοτέραν χάλαζαν κομίζουσιν αἱ θυέλλαι αἱ διερχόμεναι διὰ γυμνῶν ἐκτάσεων·

1 Ἐν τῇ Δασοκομίᾳ διακρίνομεν τρεῖς τινες κυρίους τύπους δασῶν.

α') Τὰ ὑψίπρεμνα δάση (Hochwald γερμανιστὶ καὶ Futaie γαλλιστὶ) καὶ ταῦτα εἶναι ὅσα προωρισμένα νὰ παραγάγωσι μεγάλων ὠσεπιτοπλεστον διαστάσεων δένδρα καὶ ξυλείαν ἐλεκτην. Κύριος χαρακτὴρ πάντων τῶν ὑψιπρέμων εἶναι ὅτι φύονται μόνον ἀπὸ τῶν σπερμάτων, εἶναι δηλ. σπερμοφυῆ.

β') Βραχύπρεμνα (Niederwald τῶν Γερμανῶν καὶ Taillis simple τῶν Γάλλων). τὰ δάση ταῦτα εἶναι πρεμνοφυῆ, τουτέστι ἀναφύονται ἀπὸ τοῦ εἰς τὴν γῆν ἀπομένοντος πρέμνου μετὰ τὴν ἀποκοπὴν τοῦ στελέχους, τοῦτου δὲ ἕνεκα τὰ διὰ τὸν τόπον τοῦτον κατάλληλα δένδρα εἶναι μόνον τὰ πλατύφυλλα, διότι μόνον ταῦτα κοπτόμενα ἀναδίδουσι βλαστοὺς μέχρι τινὸς ἡλικίας, ἥτις δὲν παρατείνεται πέραν τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἄρχονται δίδοντα σπέρματα γόνιμα· τὰ δάση ταῦτα παράγουσι κυρίως φλοιδόν, διὰ τὴν βυροδεφικὴν, καυσόξυλα καὶ ἄνθρακας, καὶ ὑλοτομοῦνται κατὰ βραχέα χρονικὰ διαστήματα.

γ') Μικτόπρεμνα (Mittelwald γερμανιστὶ καὶ Taillis sous futaie ἢ Taillis composé τῶν Γάλλων)· τύπος παραχθεὶς ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν δύο προηγουμένων· εἶναι δὲ κυρίως βραχύπρεμνα δάση ἐν οἷς ἀφύονται τινὰ δένδρα σπερμοφυῆ, προωρισμένα ὅπως ἀποκτῶσι διαστάσεις μεγάλας, ἥτοι εἶναι μίγμα βραχυπρέμων μεθ' ὑψιπρέμων.

ἔτι δὲ δι' ἀραιῶν δασῶν διερχόμενοι χάλαζαι συνοδεύονται πάντοτε ὑπὸ βροχῆς.

7. Αἱ χαλαζοφόροι θύελλαι λαμβάνουσι τὴν γένεσιν τῶν ἐντὸς τῶν στενῶν κοιλάδων, ἢ ἀνωθεν τῶν πραγῶν τῶν ὄρειων εἰς ὕψος ἴσον περίπου πρὸς τὸ ὕψος τοῦ προσκόμματος, ὅπερ ἡ θύελλα ὑπερπηδᾷ. Κατὰ γενικὴν δὲ κανόνα αἱ χάλαζαι περιορίζονται ἐντὸς τῆς κοιλάδος, καὶ ἀκολουθοῦσι τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐπικρατοῦντος ἀρέμου, ταπεινόμεναι βαθμηδὸν κατὰ τὴν πορείαν τῶν.

8. Οἱ κόκκοι τῆς χαλάζης παράγονται ἐξ ἑτέρου λεπτοκόκκου χαλάζης (ἧτις πάντοτε προηγείται τῆς χονδροκόκκου) κατὰ τὴν ἐλευθέραν τῶν κόκκων αὐτῆς διάβασιν διὰ τῶν ἐν ἀποψύξει εὐρισκομένων κατωτέρω στρωμάτων τοῦ ἀέρος. Τὸ δὲ μέγεθος τῶν κόκκων εἶναι ἀνάλογον τοῦ ὕψους τῆς πτώσεως αὐτῶν· τουτέστιν οἱ ἐκ μεγαλειτέρου ὕψους καταπίπτοντες κόκκοι εἶναι μεγαλειέτεροι, οἱ δὲ ἐκ μικροτέρου ὕψους μικρότεροι· τούτου ἕνεκα ἐπὶ τῶν ὑψηλοτέρων μερῶν, ὅπου οἱ κόκκοι πίπτουσι ἐκ μικροτέρου ὕψους, εἶναι μικρότεροι, εἰς δὲ τὰ χαμηλότερα κείμενα, ὅπου οἱ κόκκοι ἐκ μεγαλειτέρου ὕψους καταπίπτουσι, εἶναι μεγαλειέτεροι. Ὡς ἐκ τούτου δὲ εἰς μὲν τὰ ὄρεινὰ μέρη μόνον αἱ λεπτόκοκκοι χάλαζαι εἰσὶ γνωσταί, εἰς δὲ τὰ ταπεινὰ καὶ κοιλά μέρη καὶ τὰς κοιλάδας τὰς περιοριζόμενας ὑπὸ ὑψηλῶν ὄρειων αἱ χάλαζαι εἰσὶ χονδροκόκκοι.

Συνηθέστεροι μὲν εἰσι κόκκοι μεγέθους λεπτοκρούου, οἵτινες πίπτουσι συνήθως ἐξ ὕψους ἑκατὸν περίπου μέτρων· σπανιώτεροι δὲ εἶναι οἱ κόκκοι μεγέθους καρύου, οἵτινες ἀντιστοιχοῦσι πρὸς ὕψος διακοσίων μέτρων, καὶ σπανιώτατοι οἱ κόκκοι μεγέθους ὡσὺ ὄρνιθος. Τῶν δὲ μεγάλων κόκκων τὸ σφαιροειδὲς σχῆμα παρμωροῦται διὰ τῆς ἐπιπροσθήκης νέων στρωμάτων, καὶ ἰδίως κατὰ τὰ ἔμπροσθεν, ὅπου κατὰ τὴν πτώσιν ὁ ἀὴρ ἐξασκεῖ μεγαλειέτεραν πίεσιν· οὕτω δὲ οἱ κόκκοι λαμβάνουσι σχῆμα μήλου ἢ μύκητος.

9. Ἡ τὴν χάλαζαν συνοδεύουσα καταιγὶς εἶναι ὀρητικωτέρα εἰς τὰς περικτώσεις καθ' ἃς ἡ θύελλα βαίνει ἐκ τῶν ὑψωμάτων πρὸς τὰς κοιλάδας. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ βιαίως κατερχόμενος ὄγκος τοῦ ψυχροῦ ἀέρος, ἀναγκάζει κατὰ τὴν διάβασιν του νὰ κυρτῶνται τὰ δένδρα, καὶ στρώννυσι κατὰ γῆς πάντα τὰ σκληρὰ, προξενεῖ δὲ ἐνίοτε τοσχύτην ζημίαν, ὅσην καὶ ἡ χάλαζα.

Ἡλεκτρικὰ φαινόμενα συνοδεύουσι πάντοτε τὴν χάλαζαν, ἀλλὰ τὰ περὶ τούτων ἐξαγόμενα δὲν εἶναι ἀκόμῃ ἀσφαλῆ.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΧΑΛΑΖΗΣ

Ἐπάρχει ἀναντίρρητον ὅτι ἡ ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν ὄρεων πίπτουσα χάλαια εἶναι λεπτόκοκκος, ἡ δὲ χονδρόκοκκος δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς σπάνιον φαινόμενον. Τοῦτο βεβαιοῦσι καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν φυσικῶν (Scheuchzer καὶ ἄλλοι).

Ὁ Σωσσὺρ (Saussure voyages dans les Alpes)¹ ὑπολογίζει ὅτι ἐκ δώδεκα χάλαιων, λαβουσῶν χώρων κατὰ τὴν θέσιν τῶν Ἄλπεων τὴν καλουμένην Στενὸν τοῦ Γίγκαντος (col du Géant), αἱ ἑνδεκά ἦσαν λεπτόκοκοι. Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Χουμβόλδος (Alexandre Humboldt. voyages III) φρονεῖ ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν ὄρεων τῶν Τροπικῶν χωρῶν, ἔτι δὲ καὶ εἰς γεωγραφικὰ πλάτη, ὅπου ἡ χάλαια εἶναι ἐντελῶς ἀγνωστος, πίπτει λεπτόκοκκος χάλαια.

Ὁ ἐπιθεωρητὴς τῶν ὄρεων, ὁ Ἐλβετὸς Κόαζ (Coaz), ἀνεκαίνωσεν ὡσαύτως ὅτι ἡ ἐπὶ τῶν ὄρεων συνήθως πίπτουσα χάλαια εἶναι ἡ λεπτόκοκκος, ἡ δὲ χονδρόκοκκος εἶναι σπανιωτάτη.

Ὁ Βαῖνερ (C. Waehner) ἐν τῷ στεφανωθέντι συγγράμματι τοῦ τῷ ἐπιγραφομένῳ ἱστορικοκριτικῆ Σύνοψις τῶν περὶ χαλάζης θεωριῶν (Historisch-kritische uebersicht ueber die Hageltheorien. Rotterdam 1876) ἐν σελίδι 16 λέγει τὰ ἑξῆς: «Γεγονὸς σπουδαιότατον διὰ τὴν ἔρευναν τῶν περὶ χαλάζης θεωριῶν εἶναι πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι μεταξὺ πάντων τῶν λοιπῶν ὑδρομετεώρων ἡ χάλαια περιορίζεται ἐντὸς χώρου στενοτέρου, καὶ εἶναι ὀφαινόμενον καθαρῶς τοπικόν. Ἐν τῇ χαλάζῃ διακρίνομεν τὴν κατὰ πλάτος καὶ τὴν κατὰ μῆκος ἐπέκτασιν ἢ κατὰ πλάτος ἐπέκτασις εἶναι πάντοτε μικρά. . .

Παρακκατιῶν δὲ ἐν σελίδι 21 λέγει:

«Ἡ πρῶτος σύμπτωσις τοῦ σχηματισμοῦ μεγάλης ποσότητος πάγου ἐν ὄρει τοῦ ἔτους, καθ' ἣν ἐπικρατεῖ ὑψηλὴ θερμοκρασία ἐν τῇ ἀτμοσφαιρᾷ, καθίσταται ἔτι παραδοξωτέρα ἐκ τοῦ ὅτι αἱ πλεῖστοι τῶν χαλάζων λαμβάνουσι χώραν κατὰ τὰ ἔτη, καθ' ἣ ἡ θερμότης γίνεται ἰδιαιζόντως ἐπισηπτή, καὶ ἡ εὐφορία εἶναι μεγίστη. Εἰς τὰ ἀνωτέρω παρακολουθεῖ καὶ τὸ γεγονός ὅτι τὸ μεγαλύτερον ἢ μικρότερον πλάτος, καὶ ἢ τὸ μικρότερον ἢ μεγαλύτερον ὕψος ἀποτελοῦσι σπουδαίους εὐνοϊκοὺς ἢ ἢ μὴ πρὸς σχηματισμὸν χαλάζης παράγοντας, ἀπ' ὧν ἐξαρτᾶται οὐ μόνον ἢ συχνότης αὐτῆς ἀλλὰ καὶ τὸ μέγεθος τῶν κόκκων».

1 Ἐπικαλούμεθα τὴν εὐμένειάν τοῦ ἀναγνώστου ἐπὶ τῆς γραφῆς τῶν κυρίων ὀνομάτων, ἵτινα δὲν παρεμορφώσαμεν δι' ἑλληνικῶν καταλήξεων, ὅπως μὴ καταστήσωμεν αὐτὰ ἐντελῶς ἀγνώριστα.

Ὁ Ἀλέξανδρος Χουμβόλδος εἶναι γνώμης, ὅτι ἡ χάλαζα σχηματίζεται μόνον ἄλλοις τι ὑψηλότερον τῶν 500 μέτρων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ ὅτι ἔσον περισσότερον ὑψούμεθα τόσον καὶ αἱ διαστάσεις τῆς χαλάζης ἐλαττοῦνται.

Ὁ δὲ Σωσσὺρ (Saussure voyages IV σελ. 162) ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ χάλαζα εἶναι συχνοτάτη εἰς τὰς πεδιάδας τὰς κειμένας εἰς ὠρισμένην τιὰ ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν ὀρέων ἀπόστασις, καὶ συχνοτέρη ἢ εἰς μεγαλειτέρας ἢ μικροτέρας ἀπ' αὐτῶν ἀποστάσεις. (Τὸ γεγονός τοῦτο συμβιβάζεται πρὸς τὰ ἐξυόμενα τῶν γενομένων παρατηρήσεων θυραμασίως).

Ἐν Πολωνίᾳ ἡ χάλαζα πίπτει συχνότερον παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν Καρπαθίων ἢ εἰς τὰς πεδιάδας (ἴδε Wesselowski du Climat de la Russie).

Ὁ Βούχ (von Buch) καὶ ὁ Σωσσὺρ παρατήρησαν ὅτι ὑπὸ συχνοτέρων χαλαζῶν προσβάλλονται ἰδίως αἱ κοιλάδες αἱ ὑπὸ ὑψηλῶν ὀρέων περικλειόμεναι καὶ ἐκβάλλουσαι εἰς πεδιάδας, ὅπου ἐξαπλοῦνται ἐλευθέρως. Τούτου ἕνεκα εἰς ἅπαντα σχεδὸν τὰ χωρία τὰ κείμενα κατὰ τὰς μεσημβρινὰς κλιτύας τῶν Ἀλπεων κατὰ πᾶσαν πώλησιν ἢ ἐνοικίαισιν κτημάτων, κατὰ τὸν προσδιορισμὸν τῆς τιμῆς, ὑπολογίζουσιν ὅτι τὸ δέκκτον τῆς παραγωγῆς καταστρέφεται ὑπὸ τῆς χαλάζης (Scheuchzer Naturhistorie des Schweizerlandes III 20).

Ὁ δὲ Σχέιβερ (Schweigg. Journal Neue Folge XIV 229) παρατηρεῖ, ὅτι ἐν Βυρτεμβέργῃ ἡ χάλαζα ἄρχεται σχηματιζομένη οὐχὶ ὑπὲρ τὰ ἀκαλλιέργητα μέρη, ἀλλ' ἄνωθεν τῶν θερμοτέρων, διὰ δημοτριακῶν ἐσαρμμένων, ἢ ἀμπελοφύτων κοιλάδων, πεδιάδων καὶ κλιτύων τῶν ὀρέων.

Ἐν Ἑλβεσίᾳ δὲ ἐξάγεται ἐκ τῶν στατιστικῶν ὅτι αἱ χάλαζαι εἶναι σπανιώτεραι εἰς τὰ δασοσκεπῆ μέρη καὶ συχνοτέραι εἰς τὰ γυμνὰ δασῶν, καὶ ὅτι χώρα ἔχουσα δάση βελοφούλλων δένδρων (κωνοφόρων), εἶναι κάλλιον προπεφυλαγμένη τῆς ἐχούσης δάση πλατυφύλλων.

Ἀλλὰ τὴν ἐπιρροὴν τῶν δασῶν ἐπὶ τῆς χαλάζης ἀπέδειξεν ἰδίως ὁ διάσημος Γάλλος φυσικὸς Βεκερέλ (Becquerel). Ὁ σοφὸς οὗτος κατὰ τὴν συνεδρίσιν τῆς 1]13 Νοεμβρίου τοῦ 1865 ὑπέβαλεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν ὑπόμνημα περὶ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Loiret καὶ Loire et Cher λαβουσῶν γῶρων χαλαζῶν (ἴδε Comptes rendus LXI σελ. 813), ἐν ᾧ λέγει πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ τὰ ἐξῆς: «Πρέπει νὰ διακρίνωμεν τὰς χαλαζῆς εἰς κανονικὰς καὶ ἀκανονίστους. Καὶ αἱ μὲν κανονικαὶ φαίνεται ὅτι ἐπανερχοῦνται περιοδικῶς, ἐνῶ αἱ ἀκανονίστοι μόνον μετὰ πρέλευσιν μακροῦ χρόνου ἀναφαίνονται, καὶ εἶναι ἐπιβλαβέσταται καταστρέφουσαι ἐξ ἴσου καὶ τὰ συχνοτέρον καὶ τὰ σπανιώτερον χαλαζοκοπούμενα μέρη. . . . Αἱ κανονικαὶ χάλαζαι ἀκολουθοῦσι τὸν ροῦν τῶν ποταμῶν καὶ ἀποφεύγουσι τὸ δάσος».

Ὁ Becquerel ἀποδίδωσι τὴν ἐπιρροὴν τοῦ δάσους εἰς δύο τινί.

α') Τὰ δάση ἀντιτάσσουσιν εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν ὄγκων τοῦ ἀέρος τῶν ὠθούντων τὰ νέφη μηχανικὸν πρόσκομμα εἰς τὴν περαιτέρω πορείαν των, οὕτω δὲ ἐντὸς μὲν τοῦ δάσους τὰ δένδρα, ἐπειδὴ στομοῦσι τὴν ὁρμὴν τοῦ ἀνέμου, διευκολύνουσι διὰ τῶν μεταξὺ αὐτῶν κενῶν τὴν ἐκροὴν αὐτοῦ, ἐκτὸς δὲ τοῦ δάσους, κατὰ τὸ μέτωπον τὸ εἰς τὴν προσβολὴν τῆς θυέλλης ἐκτεθειμένον, ἐμποδίζουσι τὴν κίνησιν αὐτῆς καὶ προξενοῦσιν ἀφθονώτερα ὑδρομετέωρα.

β') Ἐὰν περὶδεχθῶμεν τὴν θεωρίαν τοῦ Βόλτα, καθ' ἣν ὁ σχηματισμὸς τῆς χαλάζης εἶναι προῖον ἡλεκτρικῆς ἐπιδράσεως, τὰ δάση διακλύουσι τὴν χάλαιζαν ἀφαιροῦντα τὸν ἡλεκτρισμὸν ἀπὸ τῶν νεφῶν, ἄτινα οὕτω παύουσι παράγοντα χάλαιζαν.

Τὴν ἐπιρροὴν τῶν βρόντων ὑδάτων ἀποδίδει ὁ Becquerel ἐπίσης εἰς δύο τινά:

α') Εἰς τοπικὰ βρέματα ἀέρος, ἄτινα συμπρασύρουσι τὰ χαλαζοφόρα νέφη πρὸς τὰς κοιλάδας.

β') Εἰς τὴν ἰσχυρὰν ἐξάτμισιν τῶν πολυῦδρων χθιμαλῶν μερῶν, ἀφ' ὧν οἱ ἀτμοὶ ἀνερχόμενοι εἰς ὕψος συμπυκνοῦνται καὶ σχηματίζουσι οὕτω θυελλώδη νέφη, δι' ὧν πολλαπλασιάζονται τὰ ἤδη ὑπάρχοντα.

Κατὰ δὲ τὴν συνεδρίασιν τῆς 12 Φεβρουαρίου 1866 ὁ αὐτὸς λέγει:

«Ἐκ τῶν ἐκτεθέντων ἀποδεικνύεται ὅτι τὰ δάση παρεκτρέπουσι τὰ θυελλώδη νέφη τῆς διευθύνσεώς των, διαίρουσιν αὐτὰ εἰς δύο ἢ πλείονας κλάδους, ἢ ἐμποδίζουσι ἐντελῶς τὴν πτώσιν χαλάζης».

Καὶ παρακατιῶν.

α' Ἐὰν δι' ἐκάστην χαλαζοκοπομένην κοινότητα τὰ ἔτη καθ' ἃ πίπτει ἐχάλαζα κατατάξωμεν κατὰ σειρὰν, εὐρίσκωμεν ὅτι αἱ χάλαιζαι δὲν συμβαίνουσι τυχαίως, ἀλλὰ κατὰ σειρὰς ἐκ 2, 3, 4, 5 μέχρις 7 ἐτῶν. Πόθεν προέρχεται ἡ περιοδικὴ αὕτη ἐπάνοδος τῆς χαλάζης; (ἔρωτᾷ ὁ Becquerel), ἀγνοοῦμεν (ἀποκρίνεται): γνωρίζομεν δὲ μόνον, ὅτι εἰς τὰς περιφερείας τὰς προσβαλλομένας ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀνέμου ἀπαντῶσιν αἱ αὐταὶ σειραί: τοῦτο δὲ ἀναγκάζει ἡμᾶς νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὰ αἴτια εἶναι γηίνης καὶ ἀτμοσφαιρικῆς φύσεως».

Ἄλλ' ἡμεῖς ἐντυχθὰ λέγομεν ὅτι ἔὰν ὁ Becquerel ἦν δασολόγος, καὶ ἂν ἡ μέθοδος αὐτοῦ τῷ ἐπέτρεπε νὰ ἐρευνῆσθαι τὸν τόπον τῆς γενέσεως καὶ τὴν πορείαν ἐκάστου χαλαζοφόρου νέφους, εὐκόλως θὰ εὗρισκε τὰ αἴτια τῆς περιοδικῆς ταύτης φύσεως τῶν χαλαζῶν: διότι ἐκ τῆς δασολογίας θὰ ἐπιληροφορεῖτο ὅτι ἡ περιοδικότης προήρχετο ἐξ ὑλοτομιῶν γενομένων κατὰ τὰ πέριξ ἢ κατὰ τὰ ἀπώτερα μέρη.

Κατὰ δὲ τὴν συνεδρίασιν τῆς 11 Ἰουνίου 1866 ὁ Becquerel εἰς τὰς προτέρας αὐτοῦ περὶ χαλαζῶν ἀνκοινώσεις, προσέθηκεν ὅτι, κατὰ τὰς ἐν

τῆ ἐπαρχίᾳ τοῦ Κάτω Ῥήνου γενομένης παρατηρήσεις, καὶ ἐκεῖ αἱ ζῶναι τῶν χαλαζῶν ἀκολουθοῦσι τὰ γυμνά δασῶν μέρη.

Περὶ δὲ τῶν ἐντὸς τῶν δασῶν χαλαζῶν, ζητηθεισῶν πληροφοριῶν παρὰ τῶν δασονομικῶν ὑπαλλήλων τῆς χώρας, ὑπὸ πάντων ἀνεξαίρετως ἐδεδεικνύθη, ὅτι ἐντὸς τῶν δασῶν σπανίως πίπτει χάλαζα, καὶ ὅτι, ἂν τυχὸν πέσῃ, εἶναι ἐντελῶς ἀβλαβής· ὑπῆρξαν δὲ καὶ δάση εἰς ἃ ἀπὸ τριακοσθετίας δὲν παρετηρήθη πτώσις χαλαζῆς.

Τὰ δάση δὲν κωλύουσι διὰ μιᾶς τὴν χάλαζαν (διότι κατὰ τὰς ἐσχατίας αὐτῶν συχνὰ πίπτει χάλαζα), ἀλλὰ μετριάζουσι τὴν δρμὴν τῆς ἀνωθεν αὐτῶν διερχομένης θυέλλης, οὕτως ὥστε ἡ ἐκεῖθεν τοῦ δάσους κειμένη χώρα μένει ἐντελῶς ὑπὸ τῆς χαλαζῆς ἀπρόσβλητος.

Τοιαῦται ὑπῆρξαν αἱ πολυτιμότεραι πληροφορίαι τοῦ διασήμεου Γάλλου σοφοῦ κατὰ τὰ πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημείας τῶν Ἐπιστημῶν (*Comptes rendus de l'Academie Francaise tom. LXII σελ. 1267*).

Ἡ δὲ νεωτάτη πληροφορία οὐχὶ περὶ τῆς πορείας τῶν χαλαζοφόρων θυελλῶν ἰδίως, ἀλλὰ περὶ τῆς διευθύνσεως τῶν θυελλῶν ἐν γένει, ἐκοινοποιήθη εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον διὰ τοῦ Βάχμαν (Bachmann), καθηγητοῦ ἐν τῷ ἐν Βέρνῃ Πανεπιστημίῳ, ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Πρωσσίας. Ἐν τῇ γενικῇ συνεδριάσει τοῦ δυτικοπρωσσικοῦ Βοτανικοῦ καὶ Ζωολογικοῦ συλλόγου τῇ γενομένῃ ἐν Μαρριενβέρδερ (*Marienwerder*) ὁ δόκτωρ Κύντζερ (*Dr. Kuentzer*) τὴν 2 Ἰουνίου 1879 ὠμίλησε περὶ ἐπιρροῆς τῶν δασῶν ἐπὶ τῆς διευθύνσεως τῶν θυελλῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Μαρριενβέρδερ (*Idem Mittheilungen der Naturforschenden Gesellschaft Zu Danzig Neue Folge 4 1880*). Μετὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν εἰκοσαετῶν παρατηρήσεών του περὶ τῆς ἰδιοτρόπου διευθύνσεως τῶν θυελλῶν κατὰ τὰ περίξ τῆς Μαρριενβέρδερ ὁ Κύντζερ συμπεραίνεται ἐν τέλει ὡς ἐξῆς:

«Αἰτίον τῶν ἰδιοτρόπων περιῶν τῶν θυελλῶν δὲν εἶναι οἱ ποταμοί, καὶ ἡ ἰδιότροπος διαδρομὴ τῶν δασῶν (καὶ ἰδίως τῶν ἐκ βελονοφύλλων ὀδένδρων) ἐπὶ τῶν ἐκατέρωθεν τῶν ὀχθῶν τῶν ποταμῶν ὑψωμάτων».

Διὰ τῶν ἀνωτέρω περὶ χαλαζῆς ἀνακρινώσεων βεδωιωθείσης τῆς βαισιμότητος τῶν ἐξυχομένων τῶν ἐν Ἑλβετίᾳ γενομένων παρατηρήσεων, δυνάμεθα ἤδη νὰ προβῶμεν ἐν τοῖς ἐπομένοις καὶ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἐρμηνεύειν τοῦ φαινομένου.

§ 3.

Αἱ ΠΕΡΙ ΧΑΛΑΖΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΑΙ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΑΙ ΘΕΩΡΙΑΙ

Μεταξὺ τῶν ἀτμοσφαιρικῶν φαινομένων ἡ χάλαζα πλῆττει παντὸς ἄλλου περισσότερον καὶ ζωηρότερον τὰς ἀνθρωπίνους αἰσθήσεις, ἕνεκα τῶν

ἐπιβλητικῶν φαινομένων ἄτινα τὴν συνοδεύουσιν. Ἡ μόλις πρὸ μικροῦ φωτοβόλος καὶ θελκτικῆ πρῶτα καταλήγει βραχυμῆδὸν εἰς βραεῖαν καὶ πνιγηράν μεσημβρίαν καὶ μελανὴν καὶ σκοτεινὴν δειλίην, αἰσθημα δὲ ἀνεξήγητον δειλίας καὶ φόβου καταλαμβάνει τὸν ἄνθρωπον. Ἀπὸ τῶν νεφοσκεπῶν ὑψωμάτων ἐνσκήπτει ὀρητικὸς θελλώδης ἀνεμος μετὰ κωνιώδους ταχύτητος πρὸς τὰ κάτω φερόμενος· συνεχεῖς βαρύγδουποι βρονταὶ πλήττουσι τὰς κορυφὰς, καὶ ἀστραπαὶ ἐπιχέουσι φοβερὸν ἀκαριαῖον φῶς ἐπὶ τῶν πανταχοῦ ὄρωμένων μελανῶν σκιῶν· νομίζει τις ὅτι τὰ στοιχεῖα μάχονται ἐν τῷ ἀέρι, καὶ ἐξακολουθοῦσι τὴν πάλην μέχρις οὗ ἐν τούτων ἐπικρατήσῃ· τότε δὲ ὑπὸ τρομεροῦ θελλώδους ἀνέμου συνοδευόμενοι, ἐνσκήπτουσιν οἱ παγετώδεις ὄγκοι τοῦ ἀέρος, φαινόμενοι ὅτι ἐπαπειλοῦσι νὰ καταστρέψωσι πᾶσαν ζωὴν, καὶ περικολλουόμενοι ὑπὸ βροχῆς ῥαγδαίας καταπλημμυρούσης πάντας τοὺς ῥύακας. Ἀλλ' ἀμέσως μετ' ὀλίγον τὸ φαινόμενον παρέρχεται καὶ ὑπολείπεται μόνον τὸ χειμερινὸν ψύχος, τὸ ὑπὸ πάγου ἐν μέσῳ θέρει κεκλυμμένον ἔδαφος, καὶ ἡ ἀμείλικτος καὶ σκληρὰ ματαίως τῶν πόνων τοῦ γεωργοῦ, γενομένων ἔρμαιον τεραστίων δυνάμεων.

Οὐδὲν ἄλλο φαινόμενον μέχρι τοῦδε ἐφείλκυσε τόσον τὴν προσοχὴν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐξηνάγκασε τόσον τὸ πνεῦμα αὐτοῦ πρὸς ἐρμηνείαν· ἀλλ' ἐπίσης καὶ οὐδὲν ἄλλο φαινόμενον μέχρι τοῦδε ἀντέστη ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον καὶ τόσον ἐπιμόνος εἰς τὴν ἐρμηνείαν.

Θεωρίαι ἐπὶ θεωριῶν ἀνεπτύχθησαν, ἀλλ' ἐκάστης τούτων τὸ ἄτοπον ἀπεδεικνύετο ὑπὸ τῆς ἐπομένης. Αἱ ἀποτυχίαι ὅμως αὐταὶ ἦσαν ἀπλήρῃ καὶ φυσικῇ συνέψει τοῦ πλήθους καὶ μεγέθους τῶν δυσχερειῶν, εἰς ἃς προσέκοπτον αἱ παρατηρήσεις καὶ ἡ ἔρευνα. Ἐὰν ἡ περὶ χαλκῆς ἀβεβαιότης θὰ ἐξακολουθῆ καὶ εἰς τὸ μέλλον ὑφισταμένη, καὶ ἂν τέλος πάντων ἐπετεύχθη ὀριστικόν τι περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐξαχόμενον ἢ ὄχι, δύναται νὰ κρίνῃ ὁ ἀναγνώστης ἀφ' αὐτοῦ, ἀφοῦ διέληθῃ ἐπισταμένως ὅσα κατωτέρω γράφομεν.

Ἐν τοῖς ἐπομένοις παραλείπομεν πάσας τὰς παλαιότερας θεωρίας, αἵτινες ἐπήγασκον ἐκ τῆς ὕλης ἀνεπαρκοῦς ἀναπτύξεως τῶν φυσικῶν ἐπισημῶν, καὶ ἐκτιθέμεθα μόνον τὰς θεωρίας ἐκεῖνας ὧν τὸ ἄτοπον παρὰ πάντων δύναται νὰ γίνῃ ἀποδεκτόν.

α' Θεωρία τοῦ Γάλλου Δελούκ (de Luc).

Ὁ διάσημος Γάλλος De Luc (Recherches sur les modifications de l'atmosphère) ἐξήνεγκε πρῶτος τὴν ἰδέαν, ὅτι ἡ χάλκιζα σχηματίζεται ἐν τῇ χῶρᾳ τῆς χιόνος, ὅπου πάντοτε ὑπάρχει πρόχειρον τὸ ἀπαιτούμενον πρὸς σχηματισμὸν πάγου ψύχος. Ἀλλ' ἀφοῦ, ἐπὶ τινος παρὰ τὸ Ταυρίνον

δρους ιστάμενος, εἶδε σχηματιζομένην χάλαζαν εἰς ὕψος κατώτερον τοῦ ἐφ' οὗ ἴστατο, ἐγκτελίπει τὴν ἀνωτέρω ὑπόθεσιν, καὶ ἀνέπτυξεν ἐτέραν τινὰ θεωρίαν, καθ' ἣν τὸ οὐσιώδες συστατικὸν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ ἦν ἀναγκαιῶς ἡ θερμότης. Ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης βραδύζομος ὁ De Luc ἠρμήνευσε τὸν σχηματισμὸν τῆς χαλάζης παραδεχόμενος, ὅτι *ὅταν ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ παράγεται ἠλεκτρισμὸς, διὰ τῶν ἀστραπῶν ὁρατὸς καθιστάμενος, ἀπορροφᾶται θερμότης, καὶ ἐνίοτε τοσαύτη, ὥστε καὶ ἐν μέσῳ θέρει ἡ θερμοκρασία καταπίπτει ὑπὸ τὸ μηδὲν καὶ σχηματίζεται χάλαζα.*

Ἡ θεωρία αὕτη ἐγκατελείφθη, ἀφοῦ ἡ φυσικὴ ἀπέδειξεν ὅτι θερμότης καὶ ἠλεκτρισμὸς διαφέρουσι κάπως ἀλλήλων, καίτοι συγγενῆ.

6') Θεωρία τοῦ Βόλτα.

Μία τῶν σπουδαιότερων θεωριῶν εἶναι ἡ τοῦ Ἰταλοῦ Βόλτα· οὗτος παρεδέχετο ὅτι τὸ μέγα ψῦχος τὸ πρὸς σχηματισμὸν τῆς χαλάζης ἀπαιτούμενον παράγεται ἐκ τῆς ταχείας ἐξτρίψεως (Kaemtz Meteorologie σελ. 460)· ἡ δὲ ἐξάτμισις κατὰ τὸν Βόλταν ἐπιταχύνεται· 1) διὰ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων, αἵτινες ἐπιδρῶσι μετὰ μείζονος ἐντάσεως ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρου στρώματος τοῦ νέφους· 2) διὰ τῆς μεγάλης ξηρασίας, ἣν κατὰ τοὺς De Luc καὶ Saussure ἔχει ὁ ὑπὲρ τὸ νέφος εὐρισκόμενος ἀήρ· 3) διὰ τῆς τάσεως τῶν πομφολύγων τοῦ ὑδρατμοῦ ὅπως μεταποιηθῶσιν εἰς ἐλαστικὸν ἀτμὸν· καὶ 4) διὰ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ὅστις, κατὰ τὸν Βόλταν, πολὺ ἐπιταχύνει τὴν ἐξάτμισιν. Κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην ἅμα σχηματισθῶσι τὰ πρῶτα ἐμβρυα τῶν κόκκων τῆς χαλάζης, ἥτοι εἶδος τι χαλαζοκόνεως, πρὸς τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν αὐτῶν εἶναι ἀναγκαῖα ἢ συνόπαρξις δύο ἀλλήλοις ὑπερκειμένων στρωμάτων νεφῶν ἀντιθέτως ἠλεκτρισμένων. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει παράγεται ἐντὸς τοῦ χώρου τοῦ μεταξὺ τῶν δύο τούτων νεφῶν εἶδος τι ἠλεκτρικοῦ χοροῦ (οὕτως εἶπειν) τῶν κόκκων τῆς χαλάζης ὑπὸ τοῦ ἀντιθέτως ἠλεκτρισμένου νέφους ἐλκομένων, μετὰ δὲ τὴν κόρησίν των πάλιν πρὸς τὸ πρῶτον ἀπωθουμένων, κάκειθεν μετὰ τὴν κόρησίν των πάλιν ὑπὸ τοῦ ἐτέρου ἐλκομένων κτλ., εἰς ἐκάστην δὲ ἀπὸ τοῦ ἐνδὸς εἰς τὸ ἕτερον νέφος μετάβασιν καὶ ὑπὸ νέου περικαλύμματος πάγου περιβαλλομένων. Ὁ χορὸς οὗτος ἐξακολουθεῖ κατὰ τὸν ἐκτεθέντα τρόπον μέχρι οὗ οἱ κόκκοι ἀποκτήσωσι τοσοῦτον βάρος, ὥστε, μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ ἴστανται μετέωροι παρὰ τοὺς νόμους τῆς βαρέτητος, ἐξ ἀνάγκης καταπίπτουσιν εἰς τὴν γῆν.

Καίτοι πολὺ χειροκροτηθεῖσα ἡ ἠλεκτρικὴ αὕτη περὶ χαλάζης θεωρία, οὐχ ἦττον ἔσχε καὶ πλείστους ἀντιπάλους. Ἀπεδείχθη δηλαδὴ ὅτι ἡ ἐξάτμισις, ἰδίως διὰ τῆς ἐπιρροῆς τοῦ ἡλίου, δὲν παράγει τόσον ἰσχυρὸν ψῦχος, ὅσον ἀπαιτεῖται πρὸς σχηματισμὸν πάγου, καὶ ὅτι πρὸς τοῦτο ἀπη-

τείτο, ὅπως ἡ ἐξάτμισις κατέλθῃ εἰς ὄρισμένον τινα ἐλάχιστον ὄρον. Ἐπίσης δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ φαντασθῇ τις ὅτι τόσον μέγα φορτίον κόκκων χαλάζης ἦτο δυνατόν, παρὰ τοὺς νόμους τῆς βικρύτητος, νὰ ἔλκηται ὑπὸ τοῦ ὑπερκειμένου νέφους· οὐδέποτε δὲ ἐθεάθησαν δύο ἀλλήλοις ὑπερκειμένα, κατὰ τὸν ἄνω ἐκτεθέντα τρόπον ἐνεργοῦντα, νέφη· ἐκτὸς δὲ πάντων τούτων δὲν ἐρμηνεύεται διὰ τί αἱ χάλαζαι εἶναι καθαρῶς τοπικὰ φαινόμενα.

γ'. Θεωρία τῶν μηχανικῶν αἰτίων, ἥτοι τῆς ἀναμίξεως
ἀέρος ψυχροῦ μετὰ θερμοῦ.

Μετὰ τὴν θεωρίαν ταύτην ἀνεπτύχθησαν ἕτεραί τινες θεωρίαι, καθ' ἃς ὁ σχηματισμὸς τῆς χαλάζης ἦν προῖον τῆς ἀναμίξεως ἀέρος ψυχροτέρου μετὰ θερμοτέρου, τοῦτέστι μηχανικῶν αἰτίων. Κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην τὰ ἠλεκτρικὰ φαινόμενα τὰ συνοδεύοντα τὰς χαλάζας ἦσαν τὰ προϊόντα μᾶλλον ἢ τὰ αἷτια τοῦ σχηματισμοῦ τῶν χαλαζῶν.

Ἐνταῦθα ὅμως εἶναι ἄπορον πῶθεν τὸ θέρος καὶ ἐν καιρῷ θερμῶν ἡμερῶν, εἰς τόσον ὀλίγον ὕψος ὑπὲρ τὸ ἔδαφος, ἠδύνατο νὰ εἰσρεύσῃ ὁ τόσον παγετιώδης οὗτος ἀήρ, ὅστις καὶ μετὰ τὴν μετὰ θερμοῦ καὶ πλήρους ὑδρατμῶν ἀέρος ἀνάμιξίν του, διατηρεῖ τόσον ταπεινὴν θερμοκρασίαν, ὥστε νὰ μεταποιῇ τὸ ὕδωρ εἰς πάγον.

δ'. Θεωρία τοῦ Μοῦνκε (Munke).

Ὁ Μοῦνκε πρὸς ἐρμηνεῖαν τοῦ φαινομένου προσλαμβάνει ἀρωγὸν τὸ ἐκ τοῦ ἐδάφους ἀνερχόμενον ρεῦμα τοῦ ἀέρος, ἰσχυρίζομενος ὅτι οἱ ἀνερχόμενοι ὄγκοι θερμοῦ (καὶ ἐπομένως ἐλαφροτέρου) ἀέρος, ἅμα ἀναβῶσιν εἰς ὕψος περιβάλλονται ὑπὸ ἀέρος ψυχροτέρου, ἐντὸς τοῦ ὅπου ἀναπαύονται ὡς ὁ πυρὴν τῶν καρπῶν ἐντὸς τοῦ κελύφους, καὶ ἐπομένως διατρίβονται ἐπικρατῆ ῥηγεμία δὲν συμβαίνει οὔτε ἀνάμιξις αὐτῶν, οὔτε ἐκπομπὴ τῆς θερμότητος πρὸς τὸν περιβάλλοντα χῶρον, διότι οἱ ὄγκοι οὗτοι τοῦ ἀέρος ὡς κακοὶ ἀγωγοί, διατηροῦσι τὴν θερμότητά των ἀναλλοίωτον. Οὗτος ὁ ἐκ τοῦ ἐδάφους ἀνελλθὼν θερμὸς ἀήρ ἀποτελεῖ τὸ ὑλικὸν τῶν χαλαζογόνων νεφῶν, χωρὶς ὅμως αὐτὸς νὰ ἦται χαλαζογόνος. Κατὰ τὸ ἔσχατον ὅριον τούτων τῶν ἐκ τοῦ ἐδάφους εἰς ὕψος ἀνελλθόντων ὄγκων τοῦ ἀέρος ἀρχεται ἐπερχομένη συμπίκνωσις καὶ ἀπόψυξις. Σχηματίζονται δὲ ἐκεῖ τὰ κίρροειδῆ νέφη ἐκ νιφάδων χιόνος (ιστάμενα εἰς ὕψος 4,000 μέτρων περίπου) ἅτινα μετὰ τὸν σχηματισμὸν των κρημνίζονται πρὸς τὰ κάτω μετὰ τοῦ κατὰ τὴν χώραν ἐκείνην ἀπεψυγμένου ἀέρος. Συνεπεία δὲ τῆς κατακρημνίσεως ταύτης καὶ τοῦ ἐντεῦθεν παραγομένου ψύχους, ἐπερχομένης ἐλαττώσεως

τοῦ χώρου τοῦ ὑπὸ τοῦ θερμοῦ ἀέρος κατεχομένου (τοῦ ψύχους ἀναγκάζον-
τος τὸν θερμὸν ἀέρα νὰ συσταλῆ) ἐξ ἀνάγκης τὴν πρώτην κατακρήμνισιν
διαδέχεται δευτέρα, ταύτην τρίτη κτλ. Πολλαπλασιαζομένης δὲ οὕτω τῆς
κατακρήμνισεως σχηματίζεται ἐκ τῆς χιόνος πάχος, ὅστις ἔλκει πρὸς ἑαν-
τὸν ἕτερα μόρια ὕδατος ἐκ τοῦ ἐν τῷ ἀέρι ὑδρατμοῦ, ἕνεκα δὲ τῆς ἀνωθεν
ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ τούτου ἀέρος ἐξασκουμένης πίεσεως, ἐπέρχεται μετατόπι-
σις καὶ ἀνοδος τοῦ κάτω ἐντὸς τῶν βαθιτέρων τοῦ ἐδάφους μερῶν εὐρισκο-
μένου ἀέρος, τούτου δὲ ἕνεκα ἐπακολουθεῖ προῆ ἀνέμων κατὰ διαφόρους
διευθύνσεις, μέχρις οὗ ἡ χάλαζα ἐντελῶς καταπέση.

Ἡ θεωρία αὕτη βασιζέται ἐπὶ τῆς σφαλερᾶς δοξασίας ὅτι θερμὸς ἀήρ
χωρὶς νὰ ἀποψυχθῆ καὶ χωρὶς νὰ ἀναμιχθῆ ἠδύνατο νὰ ἀνυψωθῆ εἰς τὰ
ψυχρὰ στρώματα τοῦ ἀέρος. Ἀλλὰ καὶ ἄνευ τούτου, οὐδ' ἡ θεωρία αὕτη
ἐξαρκεῖ ὅπως ἐρμηνεύσῃ τὸν καθαρῶς τοπικὸν χαρακτήρα τῶν χαλαζῶν
καὶ τὸν σχηματισμὸν αὐτῶν ἐντὸς τῶν χαμηλοτέρων στρωμάτων τῆς
ἀτμοσφαίρας.

ε'. Θεωρία τοῦ Μῶρ (Mohr).

Κατὰ τὸν Μῶρ (Mohr. *Œde Poggendorfs Annalen Band 117, σελ. 89*) τότε
μόνον εἶναι δυνατὸν νὰ σχηματισθῆ χάλαζα ὅταν, συνεπειᾶ συμπτω-
σεως τῶν ὑδρατμῶν, τοσαύτη ἐλάττωσις χώρου ἐπέλθῃ, ὥστε τῶν παρα-
κειμένων στρωμάτων τοῦ ἀέρος μὴ δυναμένων ἀμέσως νὰ εἰσρευσῶσιν εἰς
τὸ παραχθὲν κενόν, ἐξ ἀνάγκης εἰσρέουσιν εἰς αὐτὸ τὰ ὑπερκείμενα. Σχη-
ματίζεται ἄρα ἐν τῷ χαλαζοφόρῳ νέφει μία χωνοειδὴς δίνη ἀέρος παγε-
τώδους καὶ ὕδατος πεπηγότος καὶ ὑγροῦ, ἅτινα ἐλικοειδῶς δινοῦμενα κα-
τέρχονται εἰς τὴν γῆν· τουτέστιν ἡ κατάπτωσις αὕτη γίνεται ὅπως καὶ ἡ
τοῦ ὕδατος τοῦ διερχομένου διὰ τινος χώνης.

Εἰς τὴν θεωρίαν ταύτην (παραδεχομένην, διὰ λόγον ὅπως ἀκατάληπτον,
καὶ τὸ φυσικὸν ἄτοπον ὅτι τὰ ὑπερκείμενα στρώματα τοῦ ἀέρος εἰσι πε-
προισιμένα διὰ μείζονος ταχύτητος καὶ εἰσελαίνουσιν εἰς τὸ κενόν ταχύ-
τερον τῶν παρακειμένων) δύναται τις νὰ ἀντιτάξῃ ὅτι τοιαύτη χωνοειδὴς
δίνησις, δυναμένη εὐκόλως νὰ καταστῆ ὁρατὴ, οὐδέποτε μέχρι τοῦδε
ἐθεάθη.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ὑπάρχουσι καὶ πλείους ἄλλαι θεωρίαι, ἃς ὁ βου-
λόμενος δύναται νὰ ἀναγνώσῃ ἐν ἐκτάσει· εἰς τὸ εἰδικὸν σύγγραμμα τοῦ
Dr W. Schwaab (*Die Hageltheorien*)· ἀλλὰ τὰς θεωρίας ταύτας παραλεί-
πομεν, διότι οὐδεμία τούτων συμφωνεῖ πρὸς τὰς γενομένας ἐπὶ τούτῳ πο-
λυτεῖς παρατηρήσεις, καὶ οὐδεμία εἶναι ἱκανὴ νὰ ἐρμηνεύσῃ ἐπαρκῶς τὰ
φαινόμενα· διὸ μεταβαίνομεν εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ δασολόγου Ρίνικερ (τοῦ
συντάξαντος τὸ πόνημα ἐξ οὗ ἀρῶμεθα τὰ κερύοντα) ἥτις ἐπὶ τῇ βάσει

τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης ἐρμηνεύει κάλλιον καὶ ἐπαρκέστερον τὰ φαινόμενα τῶν χαλαζῶν.

§ 4.

ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΤΙΝΟΣ ΠΕΡΙ ΧΑΛΑΖΩΝ ΘΕΩΡΙΑΣ
ΥΠΟ ΡΙΝΙΚΕΡ

Ἐὰν μετὰ προσοχῆς πρὸς κτηρήσωμεν τὴν γένεσιν τῶν θελλωδῶν νεφῶν ὑπεράνω τῶν ὀρέων, ἐν καιρῷ παντελοῦς νηνεμίας, καὶ τὴν βριθμιαίαν αὐτῶν αὐξήσιν καὶ ἐν εἴδει πύλου μύκητος ἐπέκτασιν ὑπεράνω τοῦ ὀρίζοντος, ἀναγκάζομεθα νὰ ζητήσωμεν τὰ αἴτια τῆς συμπυκνώσεως οὐχὶ εἰς τὴν ἐπιρροὴν τῶν ψυχρῶν τοῦ ἀέρος ρευμάτων, ἀλλ' ἀλλαχοῦ. Τὴν δοξασίαν ταύτην ἐνισχύει ἡ ἀνκοίνωσις ἐνὸς φυσιοδίφου, καθ' ὃν τὸ θέρος ἐντὸς τῆς στενῆς κοιλάδος τῆς λίμνης Κόμου, περιλειομένης πανταχόθεν ὑπὸ ὑψηλῶν ὀρέων, τακτικῶς ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας κατὰ σειρὰν περὶ τὴν 2 μ. μ. ὦραν ἐξεβήγγυτο καὶ μία θύελλα, συνοδευομένη ὑπ' ἀστραπῶν, βροντῶν καὶ βρογαίας βροχῆς, χωρὶς νὰ προσηθῶσι ρεύματα ἀέρος· περὶ δὲ τὴν 3 ἢ 4 μ. μ. ἡ θύελλα αὕτη παρήγγυτο, ὥστε περὶ τὸ ἑσπέρασ ὁ οὐρανὸς ἀποκαθίστατο πάλιν ἀνέμελος. Πῶς εἶναι δυνατὸν ἐντὸς κοιλάδων, μόλις 200 μέτρα ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, ἐντὸς πετυρακτωμένης ἀτμοσφίρας, αἴφνης νὰ γεννῶνται αἱ ὀρητικαὶ ἐκεῖναι καὶ θελλώδεις καταιγίδες, αἱ ὑπὸ διαρκῶν ἀστραπῶν καὶ βροντῶν συνοδευόμεναι, αἵτινες συνεπάγονται ἀπόψυξιν μέχρι σχηματισμοῦ πάγου, ἐνῶ τὰ λοιπὰ τοῦ ἀέρος στρώματα παντάπασιν δὲν ἐπηρεάζονται; Πῶς γεννᾶται αὕτη ἡ αἰφνιδία καὶ ἰσχυρὰ συμπύκνωσις τῶν ἀτμῶν; πῶς δὲ ἡ πτώσις πάγου καὶ ὕδατος ἐν τῷ μόλις πρὸ ὀλίγου πετυρακτωμένῳ ἀέρι; Πῶς ἡ ἀπειρος ποσότης ἡλεκτρισμοῦ, καὶ πῶς ἡ ἰσχυρὰ αὕτη ἀπόψυξις; Εἰς τὰς ἐρωτήσεις ταύτης ὁ Ρίνικερ ἀπαντᾷ: «*Ἀπεβρόφηθη θερμότης καὶ παρήχθη ἡλεκτρισμὸς*», ἥτοι ἐν ἄλλαις λέξεσι «*Θερμότης μεταποιήθη εἰς ἡλεκτρισμὸν, ἐντεῦθεν δὲ ἐπῆλθεν ἀπόψυξις τοῦ ἀέρος ἐπεγεγοῦσα τὴν συμπύκνωσιν τῶν ἀτμῶν καὶ τὸν σχηματισμὸν τῶν νεφῶν τῆς δὲ μεταποιήσεως ταύτης παρατεινομένης παράγεται πραγματικὴ θύελλα μετὰ βροχῆς ἢ χαλάζης*».

Μολονότι δὲ ἡ ἐν τῷ ἀέρι μετατροπὴ τῆς θερμότητος εἰς ἡλεκτρισμὸν καὶ τοῦ ἡλεκτρισμοῦ εἰς ψῆχος δὲν ἐβεβαιώθη ἀκόμη δι' ἀπ' εὐθείας πειραμάτων, οὐχ ἤττον γινώσκομεν ἤδη τοιαύτης μετατροπῆς· οὕτω π. χ. πάντες γινώσκομεν ὅτι τὸ ἡλεκτρικὸν ρεῦμα μετατρέπεται εἰς θερμότητα τοσαύτης ἐντάσεως, ὥστε πυρακτώνει τὸ ἐκ λευκοχρῶστος σύρμα (ἡ παρχομένη θερμότης εἶναι (ἴδ. Bohn. Ergebnisse Physikalischer Forschung σελ. 835) ἀνάλογος πρὸς τὴν ποσότητα καὶ τὴν πυκνότητα τοῦ ἡλεκτρισμοῦ). Ἐν

δὲ τῆ θερμοληκτρικῆ στήλη τάνάπκλιν θερμότης μετατρέπεται εἰς ἤλεκτρισμὸν. Ἐπίσης γνωρίζομεν ὅτι ἡ θερμότης μετατρέπεται εἰς ἐργασίαν, καὶ τάνάπκλιν διὰ τῆς ἐργασίας παράγεται θερμότης. Ἔτι γινώσκομεν ὅτι ὁ ἤλεκτρισμός δύναται νὰ παραγάγῃ ἐργασίαν καὶ μάλιστα ἰσχυροτάτην (ὡς πληροφοροῦμεθα ἐκ τῶν κερκυνῶν), καὶ τάνάπκλιν δυνάμεθα διὰ τῆς μηχανῆς τοῦ Γράμμ (Gramm) τὴν ἐργασίαν νὰ μετατρέψωμεν εἰς ἤλεκτρισμὸν. Θερμότης καὶ ἤλεκτρισμός εἰναι καταστάσεις δονήσεως, εἰ καὶ διαφόρως ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων ἡμῶν ὀργάνων· οὗτος δὲ ὁ διάφορος τρόπος τῆς ἀντιλήψεως ἀμφοτέρων ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἠνάγκαζεν ἡμᾶς νὰ ἐκλαμβάνωμεν αὐτὰ ὡς ἐντελῶς ἀλλοίως φύσεως.

Ἡ πρώτη πηγὴ τοῦ φωτὸς καὶ τῆς θερμότητος καὶ ὁ πατὴρ πάσης ὀργανικῆς ζωῆς ἐπὶ τῆς γῆς εἶναι, ὡς γνωστὸν, ὁ ἥλιος, ἡ παμμεγέθης ἐκείνη ἤλεκτρικὴ πεπυρακτωμένη σφαῖρα, εἰς ἣν τὰ τε νέφη καὶ αἱ θύελλαι ὀρεῖλουσι τὴν δυνάμιν των. Φῶς, θερμότης, ἤλεκτρισμός, δύναμις καὶ ζωὴ εἰσὶν ἐκδηλώσεις μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἀρχεγόνου δυνάμεως, ἣν ἡμεῖς βεβχίως δὲν γινώσκομεν ἀκόμη ἀρκούντως ὑπὸ τὰς διαφόρους μορφὰς τῆς ἐμφαντέως της, διότι, ὡς προείρηται, διαφόρως ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τοῦ νευρικοῦ ἡμῶν συστήματος.

Εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα καταλήγει καὶ ὁ Βεττστάιν (Wettstein) ἐν τῷ περὶ *Ῥευμάτων στερεῶν, ὑγρῶν καὶ ἀερίων σωμάτων* (die Stromungen des Festen Flüssigen und Gasförmigen. Zurich Verlag I. Wurster u. Cie 1880) συγγράμματι αὐτοῦ. Ἡ ἀπόδειξις τοῦ Wettstein εἶναι λεπτή, ἀγχινοῦς, ἐπιστημονικὴ καὶ πολύτιμος· ἐν σελίδι 370 λέγει·

«Πρὸς γένεσιν θυέλλης εἶναι ἀναγκαίη ἡ ἀνοδος μεγάλης ποσότητος θερμοῦ καὶ ὑγροῦ ἀέρος εἰς μέγχα ὕψος, ἢ ἡ ἀνάμειξις ψυχροῦ ἀέρος μετὰ θερμοῦ καὶ ὑγροῦ, μετὰ ταχύτητος ἐκτελούμεναι, διότι ἄλλως παράγεται μόνον βροχὴ ἀνευ ἤλεκτρικῶν κενώσεων. Τοιαύτη μὲν βροχὴ συνοδεύεται πάντοτε ὑπὸ ἤλεκτρικῶν φαινομένων, ἀλλὰ τὰ φαινόμενα ταῦτα δὲν κατακτῶσι μέχρι κενώσεων. Ἡ θυέλλα ἀρχεται μετὰ τὸν ἀποχωρισμὸν τοῦ ὑδρατμοῦ συνεπεῖχ τῆς ἀποψύξεως τοῦ ἀέρος· ὁ ἀποχωρισμὸς ὅμως οὗτος συνοδεύεται ὑπὸ ἀναπτύξεως θερμότητος, ἢ δὲ διὰ τῆς συμπυκνώσεως τοῦ ὑδρατμοῦ ἀναπυρσομένη αὐτὴ θερμότης ἀποτελεῖ τὴν κυρίαν δυσκολίαν τῆς ἐρμηνείας τῶν θυελλῶν (ἀστρακῶν καὶ βροντῶν), διότι ἡ ἐντεῦθεν παραγομένη θερμότης εἶναι ἀκριβῶς τόση ὅση δαπνῶνται πρὸς ἀτμοποίησιν τοῦ ὕδατος.

Εἶτα ὁ Βεττστάιν ὑπολογίζει τὴν ἐκ τῆς συμπυκνώσεως παραγομένην θερμότητα, ἐὰν ἐν κυβικὸν μέτρον ἀέρος κεκορεσμένου, θερμοκρασίας 25⁰ ἑκατονταβῆθμου (ὅτε περιέχει 22,7 γραμμάρια ὕδατος) καὶ ὑπὸ πίεσιν 760 ὑποχιλιομέτρων ἀποψυχθῇ μέχρι τοῦ 0, ὅτε δύναται νὰ περιέχῃ ἀ-

κόμη μόνον 4,8 γραμμάρια υδρατμοῦ· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ διὰ τῆς ἀποψύξεως ἀποχωριζόμενον ὕδωρ εἶναι

$$22,7 - 4,8 = 17,9 \text{ γραμμάρια.}$$

Αἱ δὲ παραγόμεναι μονάδες θερμότητος

$$0,0179 \times 680 = 12,2.$$

Ἐπειδὴ δὲ ἐν κυβικὸν μέτρον αἴρος ἔχει βάρος 1,2932 γραμμαρίων, καὶ ἡ εἰδικὴ αὐτοῦ θερμότης εἶναι 0,2375, ἐπεὶται ὅτι αἱ ἀνωτέρω 12,2 μονάδες θερμότητος θερμαίνουσι τὸν αἶρα τοῦτον καὶ τὰ 17,9 γραμμάρια ὕδατος κατὰ

$$\frac{12,3}{1,2932 \times 0,2375 + 0,0197} = 37,8^{\circ} \text{ ἑκατονταβάθμου.}$$

Ἐὰν λοιπὸν ἡ ἐκ τῆς συμπυκνώσεως παραγομένη αὕτη θερμότης δὲν ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τοῦ αἴρος καθ' οἷονδ' ἢ ποτέ τινα τρόπον, δὲν δύναται νὰ ἐπέλθῃ συμπύκνωσις τοῦ υδρατμοῦ. Ἡ ἐρμηνεία ἄρα τῶν θελλῶν πρέπει πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἐκμηδένισιν τῆς θερμότητος, ἢ τὴν ἀπομάκρυνσιν αὐτῆς ἀπὸ τῶν θελλῶδων νεφῶν.

Τὰ ἀνωτέρω περὶ ὑψώσεως τῆς θερμοκρασίας ἀριθμητικὰ ἐξαγόμενα ἐφαρμόζονται εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν τὸ ὕδωρ ἤθελεν ἀποχωρισθῆ εἰς στερεὰν μορφήν, ἥτοι ὡς πάγος· ἀν ὁμοίως τὸ ὕδωρ ἤθελε πέσει ὑπὸ ὑγρὰν μορφήν ὁ ἀριθμὸς 37,8^ο ἐλαττοῦται κατὰ $\frac{1}{8}$ καὶ κατέρχεται εἰς 33^ο,6.

Ἐντεῦθεν ἐξάγεται ὅτι ἡ κυρία δυσκολία τῆς ἐρμηνείας τῶν θελλῶν δὲν κεῖται εἰς τὴν πῆξιν τοῦ ὕδατος, ἀλλ' εἰς τὴν ταχεῖαν ὑδατοποίησιν τοῦ ἀτμοῦ· διότι ἅμα ὁ ἀτμὸς μεταποιηθῆ ἀπαξ εἰς ὕδωρ 0^ο θερμοκρασίας, ἀπαιτεῖται μόνον τὸ $\frac{1}{8}$ τῆς πρὸς τοῦτο ἀπαιτηθείσης ἀποψύξεως, ὅπως τὸ ὕδωρ τοῦτο μεταποιηθῆ εἰς πάγον, ὅπως δηλαδὴ ἐκ βροχῆς παραχθῆ γάλαζα.

Ἐν σελίδι 375 λέγει :

«Ἄλλ' ὅπως ἀποκτήσωμεν ἀκριβεστέρων ἔννοιαν τῆς ἀλληλουχίας τῶν φαινομένων τῶν θελλῶν, πρέπει νὰ προηγηθῆ ἐγγυτέρω ἔρευνα αὐτῶν ἀπ' ἀρχῆς τῆς γενέσεώς των. Ἡ ἀπόψυξις κατὰ τὰ μέγαι τοῦδε ἐγνωσμένα δύναται νὰ ἐπέλθῃ.

α') Ἐὰν ὁ ἀήρ διὰ πίεσεως ὑψωθῆ εἰς μεγαλύτερον ἀπόλυτον ὕψος. Ἄλλὰ κατὰ τὸν νόμον τοῦ Μαριότου, ὁ ὄγκος τοῦ αἴρος ἀξίανει ἐφ' ὅσον ἡ πίεσις ἐλαττοῦται· δυνάμεθα δὲ τὴν θερμοκρασίαν τοῦ αἴρος (θ₂) ὑπὸ μικρᾶς πίεσεως νὰ ὑπολογίσωμεν διὰ τοῦ ἐξῆς τύπου

$$\theta_2 = \left(\frac{\pi_2}{\pi_1}\right)^{\frac{\alpha-1}{\alpha}} \times (\alpha + \theta_1) - \alpha$$

π_1 = ἡ ἀρχικὴ πίεσις.

π_2 = ἡ τελικὴ πίεσις.

κ = ἡ σχέσις τῆς εἰδικῆς θερμότητος τοῦ ἀέρος ὑπὸ πίεσιν σταθεράν πρὸς τὴν εἰδικὴν θερμότητα αὐτοῦ ὑπὸ σταθερὸν ὄγκον, ἐκφραζομένη διὰ τοῦ ἀριθμοῦ 1,410.

α = τὸ ἀπόλυτον Μηδὲν τῆς θερμοκρασίας ἤτοι — 273⁰.

θ_1 = ἡ ἀρχικὴ θερμοκρασία.

Ὅταν λοιπὸν ὁ ἀήρ ὑψῶται ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης μὲ θερμοκρασίαν 25⁰ ἑκκονταβῆχμου, ἀποφύχεται ὡς ἐξῆς :

εἰς ὕψος μέτρων	ὑψος βαρομετρικῆς στήλης ὑποχλιόμετρα	Θερμοκρασία	Ἐλάττωσις θερμοκρασίας
0.000	760	+ 25 ⁰	0 ⁰
1.000	675	+ 14,9 ⁰	10,1 ⁰
2.000	600	+ 5,2 ⁰	19,8 ⁰
3.000	533	— 4,3 ⁰	29,3 ⁰
4.000	473	— 13,4 ⁰	38,4 ⁰
5.000	420	— 22,2 ⁰	47,2 ⁰

Ἐνῶ δὲ ἐξακολουθεῖ ἡ ἀνύψωσις ἀδιακόπως ἐπέρχεται συμπύκνωσις τῶν ὑδρατμῶν καὶ ἐὰν ὑπολογίσωμεν τὴν θερμότητα, τὴν ἐκ τῆς συμπυκνώσεως ταύτης τῶν ὑδρατμῶν πρραγομένην, εὐρίσκομεν ὅτι αὕτη ἐξαρκεῖ ὅπως, μέχρις ὕψους 4000 μέτρων, ἀντισταθμίση τὴν ἐκ τῆς ὑψώσεως κατάπτωσιν τῆς θερμοκρασίας, καὶ μόνον ἀπὸ ὕψους 4000 μέτρων καὶ ἐκεῖθεν δύναται νὰ ἐπέλθῃ πρραγματικὴ κατάπτωσις τῆς ἀρχικῆς θερμοκρασίας. Ἀλλὰ πᾶσαι αἱ θύελλαι, ὡς γνωστὸν, λαμβάνουσι χώραν εἰς ὕψος πολὺ κατώτερον τῶν 5000 μέτρων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Ἐπομένως ἡ συμπύκνωσις τοῦ ὑδρατμοῦ δὲν δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ διὰ τῆς ἀνυψώσεως τοῦ ἀέρος.

Ἄλλ' ἐπίσης δὲν εἶναι φανταστικὴ ἡ συμπύκνωσις τοῦ ὑδρατμοῦ διὰ τῆς μίξεως δύο κεκορεσμένων ὄγκων ἀέρος διαφόρου θερμοκρασίας, ὧν ἡ μετὰ τὴν μίξιν προκύπτουσα μέση θερμοκρασία δὲν ἐμπεριέχει τόσον ὑδρατμὸν, ὅσον ἀμρότεροι οἱ ὄγκοι ἀμικτοὶ ὄντες· διότι διὰ τῆς μίξεως ταύτης ἤθελε πρραχθῆ τοσαύτη θερμότης, ὥστε ἡ συμπύκνωσις μετ' ὀλίγον ἐξ ἀνάγκης ἤθελε διακοπῆ.

β') Ἀπόψυξις δύναται ἔτι νὰ ἐπέλθῃ, ἐὰν ψυχρὸν ρεῦμα ἀέρος ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων στρωμάτων κατέλθῃ καὶ εἰσεύσῃ ἐντὸς θερμοῦ καὶ ἰγροῦ ἀέρος. Ἀλλὰ κατὰ τὴν κάθοδον ταύτην τοῦ ἀέρος συμβαίνει τὸ ἀντίθετον τοῦ κατὰ τὴν ἀνοδον λαμβάνοντος χώρου· ὁ κατερχόμενος ἀήρ δηλονότι θερμαίνεται· διότι ὄγκος ἀέρος κατερχόμενος ἐξ ὕψους 5000 μέτρων, ὅπου

ἔχει θερμοκρασίαν — 22⁰, ἀφικνεῖται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης μὲ θερμοκρασίαν + 25 ἐν ἄλλοις λόγοις δὲν δύναται νὰ συμπυκνώσῃ τὸν αἰθρῶν.

Ἄφου ὁ Wettstein ἀποδείξῃ ὅτι οὐδ' ἡ ἀντανάκλασις ἐξαρκεῖ ὅπως ἐκμηδενίσῃ τὴν ἐκ τῆς συμπυκνώσεως παραγομένην θερμότητα, μεταβαίνει εἰς τὴν ἐγγυτέρω ἐρευναν τῆς συμπυκνώσεως.

Ἡ ἀπόψυξις ὄγκου ἀέρος κεκορεσμένου ὑδρατμοῦ συνεπάγεται τὴν ὑδατοποίησιν ἐνὸς μέρους τοῦ ὑδρατμοῦ τούτου. Τὸ ἐντεῦθεν παραγόμενον ὕδωρ κατ' ἀρχὰς παρουσιάζεται ὑπὸ μορφήν λεπτῶν σφαιριδίων ὕδατος πλεόντων ἐν τῷ ἀέρι, ἅτινα πρότερον ἐξελάμβονον ὡς πομφόλυγας· ταῦτα τὰ σφαιρίδια δύναται τις (εἰ καὶ κάπως δυσκόλως) καὶ μὲ γυμνὸν ὀφθαλμὸν νὰ διακρίνῃ ὡς λεπτὴν κόκκιν· καθαρῶτερον ὁμοῦ διακρίνονται διὰ τινος μεγεθυντικοῦ φακοῦ. Κατὰ τὸν σχηματισμὸν τῶν ὑδροσφαιριδίων τούτων παράγονται ἠλεκτρικὰ τινα φαινόμενα εἰς ἃ πρότερον ἀπεδίδοτο μεγάλη ἐπιρροή ἐπὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν θυσέλλων· μετὰ ταῦτα ὁμοῦ τὰ ἠλεκτρικὰ ταῦτα φαινόμενα ἐσφαιλμένως ἐξελήφθησαν ὡς δευτερεύοντα προϊόντα τῆς θυσέλλης.

Αἱ ἀστραπαὶ εἶναι ἠλεκτρικὰ ρεύματα τοσαύτης ἐντάσεως, ὥστε εἰς ἀπόστασιν πολλῶν ὠρῶν διασχίζουσι τὸν ἀέρα. Ἡ ἀστραπή, ἣτις ἐκτελεῖ ὠρισμένην τινὰ, πολλὰκις πολὺ μεγάλην, ἐργασίαν μηχανικῆς, χημικῆς, ἠλεκτρικῆς καὶ θερμοκντικῆς φύσεως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ παράγῃται ἐκ τοῦ μηδενός. Τῆς ἐργασίας ταύτης, ὅπως καὶ πάσης ἄλλης ἐργασίας, βάσις πρέπει νὰ ἦναι ὠρισμένη τις δαπάνη θερμότητος.

Ἡ φυσικὴ διδάσκει, ὅτι ἐπὶ πάσης τεχνητῆς παραγωγῆς ἠλεκτρισμοῦ δαπανᾶται θερμότης. Καὶ ἐπὶ μὲν τῶν διὰ τριβῆς καὶ τῶν δι' ἐπιδράσεως ἠλεκτρικῶν μηχανῶν, καὶ ἐν τῇ ἠλεκτρομηχανικῇ μηχανῇ, δαπανᾶται ἡ θερμότης τοῦ σώματος τοῦ πειραματιζομένου· ἐν δὲ τῇ Βολταϊκῇ ἀλύσει ἡ θερμότης τοῦ ψευδαργύρου (Ζίγκου), ἢ ἄλλου τινός τῶν θετικῶν καλουμένων μετάλλων. Ἐν δὲ τῷ θερμοηλεκτρικῷ στοιχείῳ καὶ τῇ πυροηλεκτρικῇ, ἡ θερμότης μιᾶς ὁιασδήποτε ἐξωτερικῆς πηγῆς θερμογόνου.

Ἐὰν τεμάχιον ψευδαργύρου (Ζίγκου) θερμοκνθῇ εἰς τὸν ἐλεύθερον ἀέρα μέχρι πυρκατώσεως, καίεται παράγον πῶς καὶ θερμότητα. Ἐν τῷ Βολταϊκῷ στοιχείῳ ὁ ψευδαργύρος καταναλίσκεται (καίεται) ἐπίσης, ἀλλ' ἄνευ παραγωγῆς φωτὸς καὶ θερμότητος, διότι ἀντ' αὐτῶν παράγεται ἠλεκτρικὸν ρεῦμα· τουτέστι ἐκ τῆς αὐτῆς χημικῆς ἐνεργείας κατὰ μὲν τὴν πρώτην περιπτώσιν παράγεται θερμότης, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν ἠλεκτρισμὸς, καὶ ἐντεῦθεν συμπεραίνομεν ὅτι ἀμφοτέρω εἰσι προϊόντα τῆς αὐτῆς ἐσωτερικῆς ἐνεργείας. Τὸ ἠλεκτρικὸν ἄρα ρεῦμα, ὅπερ κωλύομεν κατὰ τὴν διόδον του, δι' ἑλλειψίν ἀγωγῶν, δύναται νὰ μετατραπῇ εἰς θερμότητα (ὡς ἐπὶ τῆς κεκλεισμένης βολταϊκῆς ἀλύσεως πραγματικῶς μετα-

τρέπεται) διαρέμει τὴν πρὸς παραγωγὴν τοῦ θαλαρηθείου θερμότητα εἰς ὀλόκληρον τὸ πρὸς ἀγωγὴν αὐτοῦ χρησιμεῖον σύστημα.

Οὐδὲν λοιπὸν κωλύει νὰ περδεχθῶμεν ὅτι ἐν τῷ θελλῶδει νέφει συμβαίνει παρόμοιόν τι, ὅτι δηλαδὴ τὰ ηλεκτρικὰ ρεύματα (αἱ ἀστραπαὶ) τὴν ἐκ τῆς συμπυκνώσεως τοῦ ἀτμοῦ παραγομένην θερμότητα διαρέμουν εἰς μακρυσμένους χώρους, κωλύουσι δὲ οὕτω τὴν θέρμανσιν τοῦ ἐν ᾧ τὰ νέφη εὐρίσκονται ἀέρος καὶ καθιστῶσι δυνατὴν τὴν περσιτέρω συμπύκνωσιν τῶν ἀτμῶν. Φαίνεται δὲ ὅτι οὐδεμίαν σπουδαίαν ἀμφιβολίαν δύνανται νὰ ὑπάρξῃ, ὅτι αἱ ἀπὸ νέφους τινὸς ἐκπεμπόμεναι ἀστραπαὶ κέκμηται πραγματικῶς ταύτην τὴν ἀποφύκτικὴν δύναμιν, ἐνόσω ὁ θελλῶδης ηλεκτρισμὸς γεννᾶται ἐντὸς τοῦ νέφους τούτου.

Ἐν δὲ σελίδι 384 ὁ Wettstein λέγει «οὐδὲν ἄλλο ὑπολείπεται νὰ παραδεχθῶμεν ἢ, ὅτι ὁ θελλῶδης ηλεκτρισμὸς γεννᾶται ἐκ τῆς ἐργασίας τῆς συμπυκνώσεως τοῦ ἀτμοῦ. Ἐκ δὲ τῶν φαινομένων τῶν θελλῶν φαίνεται ἐξαχόμενον ὅτι ἡ μετατροπὴ τῆς θερμότητος εἰς ηλεκτρισμὸν, κατὰ τὴν συμπύκνωσιν τοῦ ὑδρατμοῦ, συμβαίνει ἐν τῷ ἀτμοσφαιρικῷ ἀέρι τῆς ἐκ τῆς συμπυκνώσεως παραγομένης θερμότητος μὴ γιγνομένης αἰσθητῆς ὡς τοιαύτης, ἀλλὰ παρουσιαζομένης ὑπὸ μορφήν ηλεκτρισμοῦ».

Ἐγκαταλείποντες ἤδη τὴν ὑπὸ τοῦ Wettstein ἐρμηνείαν καὶ περσιτέρω ἀνάπτυξιν τῶν θελλῶν, μεταβαίνομεν εἰς νέας τινὰς περὶ αὐτῶν ἐρεύνας.

Ὡς γνωστὸν καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ ὄραν ἐξάτμιζεται ἀπὸ τῶν ῥυάκων, ποταμῶν, λιμνῶν καὶ ἀπὸ τῆς πεφυτευμένης ἢ καὶ γυμνῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν ἀμέσων ἢ ἐμμέσων ἡλιακῶν ἀκτίνων, μεγίστη ποσότης ὕδατος· τοῦτο δὲ συμβαίνει διὰ τῶν αἰθερίων δονήσεων ὧν ἡμεῖς ὡς ἡλιακοῦ φωτὸς ἀντιλαμβάνομεθα, ἐπὶ τῶν ἀτομικῶν δυνάμεων τῶν συνεχουσῶν τὰ μόρια τοῦ ὕδατος εἰς τὴν ὑγρὰν αὐτῶν κατάστασιν ἀραιωτικῶς ἐπιδρῶσῶν, καὶ ἐπὶ τέλους ἀποχωρίζουσῶν τὰ μὲν τῶν δὲ διὰ τῆς κατανικήσεως τῆς συνεχούτης τὰ μόρια ταῦτα δυνάμεως. Τοῦτου γενομένου τὰ ἀποχωρισθέντα μόρια τοῦ ὕδατος, μεγάλως ἀφιστάμενα ἀλλήλων, ἀνυψοῦνται εἰς τὸν διὰ τῆς θερμάνσεως ἥττον πυκνὸν καταστάνατα ἀέρα, καὶ ἀνέρχονται μετ' αὐτοῦ εἰς ὕψος. Ὡς γνωστὸν δὲ ἡ θερμότης ἢ θαλανωμένη ὡς ἐργασία πρὸς ἀΐξισιν τῆς ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεως τῶν μορίων καὶ οὐδὲν θερμοκτικὸν ἀποτελέσμακ περσάγουσκ καλεῖται λαρθάνον θερμογόνον.

Τὸ δὲ ἡλιακὸν φῶς, κατὰ τὰς γνώσεις ἃς ἔχομεν, σύγκειται οὐχὶ ἐξ ὁμοίων ἀπλῶν ἀκτίνων, ἐχουσῶν ἰσομήκεις τὰς δονήσεις τῶν κυματισμῶν, ἀλλ' ἐξ ἀκτίνων θερμοκτικῶν καὶ χημικῶν καὶ διάφορον ἐχουσῶν τὸ φῶς. Ἄν λοιπὸν κατὰ τὴν ἐξάτμισιν πᾶσαι αὐταὶ αἱ ἀκτίνες ἐξ ἴσου ἐνεργοῦσιν εἶναι ἄγνωστον· φρονούμεν ὅμως ὅτι δὲν ἐνεργοῦσιν ἐξ ἴσου καὶ ὁμοίως, καὶ ὅτι τινὰ μόνον δονήσεων ἀποτελέσμακ ἐπιφέρουσι τὴν ἐξάτμισιν, τὰ

δὲ λοιπὰ ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τοῦ ὑπολειπομένου ὕδατος. Ἐντεῦθεν δὲ συμπεραίνομεν, ὅτι τὸ ὕδωρ τὸ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, καὶ αὐτὴ ἡ γῆ τῆς ἐπιφάνειας, ἠλεκτρίζονται ἀρρητικῶς, καὶ ὅτι ὁ ἀήρ, κυρίως ὁ τῶν βῆηλοτέρων χωρῶν τῆς ἀτμοσφαιρας, ἠλεκτρίζεται θετικῶς τοῦθ' ὅπερ καὶ διὰ πολλῶν πειρατηρήσεων ἐβεβαιώθη· ἔτι γνωρίζομεν, ὅτι ἀμφότεροι οἱ ἠλεκτρισμοὶ ὄντε θετικὸς καὶ ὁ ἀρρητικὸς, τείνουσι σχεδὸν πάντοτε τὰ ἰσορροπήσωσι καὶ ἐξουδετερωθῶσι, καὶ ὅτι ὁ ξηρὸς ἀήρ εἶναι κακὸς ἀγωγός.

Ἡ ἐξάτμισις λοιπὸν δύνηται κατὰ τὰς θερινὰς ἡμέρας· ἐπὶ μακρὸν χρόνον κατὰ συνέχειαν νὰ λαμβάνη χώραν καὶ ὁ οὐρανὸς νὰ διατελῆ οὐχ ἥττον διαρκῶς αἰθῆρος· ἔτι εἶναι δυνατόν μετὰ τεσσάρων ἢ καὶ περισσότερων ἑβδομάδων ἀρχίον καιρὸν, καὶ ἰδίως ὅταν πνέη μέτριος ἄνεμος, νὰ προκύψῃ μερικὴ τις ξηρασία, μετὰ ταῦτα ὅμως σχηματίζονται ἄνωθεν μεγάλης ἐκτάσεως θυελλαὶ, ἧτοι ἀρχεται ἡ ἀθρόα μετατροπὴ τῆς θερμότητος εἰς ἠλεκτρισμὸν, μετὰ ταύτης δὲ καὶ ἡ συμπύκνωσις τοῦ ἀτμοῦ.

Τὰ αἴτια ταύτης τῆς οὕτως αἰφνιδίως ἀρχομένης μετατροπῆς τῆς θερμότητος εἰς ἠλεκτρισμὸν ἀγνοοῦμεν, φαίνεται ὅμως ὅτι ἀπορρέουσι ἐκ τῆς διατάξεως τοῦ σύμπαντος καὶ ὅτι συσχετίζονται μετὰ τῆς ἡλικίας τῆς σελήνης.

Πρὸ πολλοῦ ἤδη ἐβεβαιώθη, ὅτι αἱ περίοδοι τῆς συχρότητος τῶν χαλαζῶν, ἢ, ὅπερ ταυτὸ, τῆς συχρότητος τῶν θυελλῶν, συσχετίζονται μετὰ τῆς περιόδου τῶν ἡλιακῶν κηλίδων, τοῦθ' ὅπερ ὑπαινίσσεται ὅτι τὰ φαινόμενα τῶν θυελλῶν ἀπορρέουσιν, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, ἐκ τῆς διατάξεως τοῦ σύμπαντος, ἧτοι ἐξ αἰτίων κοσμολογικῆς φύσεως. Ὡς γνωστὸν δὲ καὶ αἱ μαγνητικαὶ διαταραχαί εἰς ἐκτείνονται ἀπὸ τῶν ἡλικικῶν κηλίδων.

Κατὰ τὴν συμπύκνωσιν τοῦ ὑδρατμοῦ ἡ ἐλευθερουμένη λατθάνουσα θερμότης ἐκδηλοῦται ὡς θετικὸς ἠλεκτρισμὸς, ὅστις συσσωρεύεται ἐπὶ τῶν ὄγκων τῶν νεφῶν. Ὁ δὲ καθαρὸς ἀήρ εἶναι θετικῶς ἠλεκτρισμένος, καὶ ὁ ἠλεκτρισμὸς οὗτος ἀυξάνει ἐφ' ὅσον βλίνει τις πρὸς τὰ ἄνω· οὕτω π. χ. ὁ Schübler εἰς ὕψος 9μ, 74 εὔρε 15⁰ ἠλεκτρισμοῦ, καὶ εἰς 58μ, 47 μέτρων ὕψος 64⁰. Ὁ ἠλεκτρισμὸς ὅμως οὗτος δὲν διατηρεῖται σταθερὸς, ἀλλὰ καθ' ἐκάστην παρουσιάζει δύο μέγιστα καὶ δύο ἐλάχιστα, λαμβάνοντα χώραν εἰς διαφόρους τῆς ἡμέρας ὥρας κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας τοῦ ἔτους.

Ὁ Schübler προσδιώρισε τὰς ὥρας καθ' αἷς τὰ μέγιστα καὶ ἐλάχιστα ταῦτα λαμβάνουσι χώραν ὡς ἐξῆς·

Ὅραι τοῦ ἔτους	I Ἐλάχιστον		I Μέγιστον		II Ἐλάχιστον		II Μέγιστον	
	Ὅραι		Ὅραι		Ὅραι		Ὅραι	
Χειμῶν	7	1 ₂ Π. Μ.	9	1 ₂ Π. Μ.	2	1 ₂ Μ. Μ.	6	1 ₂ Π. Μ.
Ἑαρ	6	1 ₂ »	8	1 ₂ »	3	1 ₂ »	7	1 ₂ »
Θέρος	5	»	7	»	4	1 ₂ »	9	1 ₂ »
Φθινόπωρον	7	1 ₂ »	9	1 ₂ »	2	1 ₂ »	6	1 ₂ »

Ἡ κίνησις ἄρα τοῦ ἠλεκτρισμοῦ ἀκολουθεῖ τὴν κίνησιν τοῦ ἡλίου καὶ τὴν ἐπιρροὴν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, καὶ συνδέεται στενωῶς μετὰ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς δμῖχλης· ὑπάρχει ὁμοίως καὶ ἐν ἐτήσιον μέγιστον κατὰ Ἰανουάριον καὶ ἐν ἐτήσιον ἐλάχιστον κατὰ Ἰούνιον καὶ Ἰούλιον. Ὁ Schübler εἶχεν ἤδη εὑρεῖ, ὅτι ὁ ἀήρ ἔχει τὸν κωνονικὸν αὐτοῦ ἠλεκτρισμὸν τότε μόνον ὅταν συμβαίνει ἀποχωρισμὸς τοῦ ἐν τῷ ἀέρι ὑδρατμοῦ, τοῦθ' ὕπερ συμβαίνει κατὰ τὰ χρονικὰ ἐκεῖνα διαστήματα τοῦ ἔτους καὶ τῆς ἡμέρας, καθ' ἃ ἡ ἐξάτμισις αὕτη εἶναι ζωηροτέρα. Τοῦτο κατὰ τὰ προεκτεθέντα εἶναι φυσικώτατον καὶ ἐρμηνεύεται ἀκούοντως διὰ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων.

Κατὰ τὰς θυέλλας συμβαίνει λοιπὸν ἐν τῇ ἡρεμούσῃ ἀτμοσφαῖρα ταυτοχρόνως, καὶ πρὸ πάντων πλησίον τῶν ὀρέων μετατροπὴ τῆς θερμότητος εἰς ἠλεκτρισμὸν. Ἄς ὑποθέσωμεν ἤδη δύο ἀλλήλοισι ὑπέρκειμενα νέφη, ἐκ τοῦ ἀνιόντος ἀέρος σχηματιζόμενα, ὧν τὸ μὲν εὑρίσκεται εἰς ἑκατοντάδιον τινῶν μέτρων ὕψος ὑπὲρ τι ὄρος, τὸ δὲ δευτέρον ὑπὸ τὸ πρῶτον κατὰ μῆκος τοῦ ὄρους καὶ ὑπεράνω κοιλάδος τινός. Μετὰ τῆς προϊούσης συμπυκνώσεως τοῦ ἀτμοῦ καὶ τῆς ἀποψύξεως τό τε ἀνώτερον νέφος καὶ τὸ κατώτερον ἠλεκτρίζονται θετικῶς. Ἐὰν ἤδη ὑποτεθῇ ὅτι τὸ κατώτερον νέφος ὠθεῖται πρὸς δασοσκεπὲς τι ὄρος, ἢ ὅτι διέρχεται ἀνωθεν αὐτοῦ, κατὰ τὴν κίνησιν ταύτην ἀφρούκτως ἐπικολουθεῖ ἐκροή τις ἀρνητικοῦ ἠλεκτρισμοῦ ἐξ ἀπάντων τῶν ἐξεχόντων ἀντικειμένων (καὶ ἰδίως χόρτων, δένδρων κτλ.) πρὸς τὸ νέφος, καὶ ἐπέρχεται ἐξουδετέρωσις τῶν ἠλεκτρισμῶν. Ἐὰν δὲ τὸ ἀνώτερον νέφος τὸ θετικῶς ἠλεκτρισμένον προσεγγίσῃ πρὸς τὸ κατώτερον, πληροῦται ἀρνητικοῦ ἠλεκτρισμοῦ ἐκ τοῦ ἀρνητικῶς ἠλεκτρισμένου ἐδάφους. Ὅταν δὲ ἀμφότερα τὰ νέφη κινήθωσιν ὁμοῦ πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ διέλθωσιν ἀνωθεν κοιλάδων, ἕκαστα προσεγγίσωσι, πκράγονται ἀστραπβολαί ἐκ τοῦ ἐνὸς νέφους πρὸς τὸ ἄλλο, καὶ ἡ συμπύκνωσις ἐξακολουθεῖ ἀδιακόπως προϊούσα, τοῦ κατωτέρου νέφους πάντοτε πληρομένου νέου ἀρνητικοῦ ἠλεκτρισμοῦ καὶ τοῦ ἀνωτέρου πάλιν νεωτέρου θετικοῦ. Τοιοῦτοτρόπως δὲ δύνανται νὰ πκρχθῶσι καὶ πλάγιαι νέφη μετὰ διαφόρου ἠλεκτρισμοῦ, ὧν τὸ μὲν εἶναι θετικῶς ἠλεκτρισμένον καὶ εὑρίσκεται ἀνωθεν γυμνῆς κοιλάδος, τὸ δὲ ἕτερον ἀρνητικῶς καὶ κατὰ μῆκος τοῦ δασοσκεπεῦς ὄρους ἢ ἐπ' αὐτοῦ. Ὅταν ἡ ἐνέργεια αὕτη λαμβάνῃ χώραν ταυτοχρόνως εἰς πολλὰ μέρη, τότε πκράγονται αἱ θυελλώδεις ἐκεῖναι ἡμέραι, αἱ συνήθως ἐπικολουθοῦσαι μετὰ θερμοῦς θερρινῶς ἡμέρας.

Συμβαίνει οὖν ὁμοίως καὶ ἰσχυρόταται τοπικαὶ θυέλλαι, καθ' ἃ δὲν ἐπιδρῶσι δύο ἀλλήλοισι ὑπερκειμενα νέφη, ἀλλὰ μίαι μόνη ὀγκωδεστάτη νεφόσφαιρα ἀδιακόπως πληροῦται ἠλεκτρισμοῦ, ἀδιακόπως κκτέρχεται καὶ πλησιάζει πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς, μέχρις οὗ προσεγγίσῃ τόσον εἰς ἐξέχον τι μέρος τοῦ ἐδάφους (εἰς δένδρον ἢ ἄλλο τι ἀντικείμενον), ὥστε

νά ἐκβάλλῃ ἀστραπάς. Μετὰ τοῦτο ἐπακολουθοῦσιν ὀλίγαι ἀστραπαὶ μεθ' ἃς ἐνσκήπτει ὁ ψυχρὸς τοῦ ἀέρος ὄγκος, μετὰ βροχῆς, τρικυμίας καὶ τρομερῶν βροντῶν ἔνωθεν τῶν κοιλωμάτων τοῦ ἐδάφους διερχόμενος.

Κατὰ τὴν περίπτωσιν τῶν δύο νεφῶν παράγεται ἀπὸ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς ἠλεκτροθετικὴ καὶ ἠλεκτροαρνητικὴ βροχή· κατὰ δὲ τὴν περίπτωσιν τοῦ ἑνὸς νέφους ἡ βροχὴ εἶναι ἀποκλειστικῶς ἠλεκτροθετικὴ. Πολλοὶ φυσιοδίφαι ἀνεκοίνωσαν, ὅτι πνέοντος ἀνέμου, καὶ ἰδίως νοτιοδυτικοῦ, αἱ ἠλεκτροαρνητικαὶ βροχαὶ εἶναι συχνότεραι τῶν ἠλεκτροθετικῶν. Τοῦτο λαμβάνει χώραν, διότι πνέοντος ἀνέμου, τὰ νέφη μετατοπιζόμενα, ἀλλάσσουν ταχέως τὸν τόπον τῆς γενέσεώς των, ἀφοῦ προηγουμένως ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν ἀνωτέρων στρωμάτων ἀέρος θετικῶς ἠλεκτρισμένων, προσλάβωσιν ἐκ τοῦ ἐδάφους πλεονάζοντα ἀρνητικὸν ἠλεκτρισμὸν, καὶ διότι συνεπέειξ τῆς προσλήψεως τοῦ ἀρνητικοῦ τούτου ἠλεκτρισμοῦ, ἡ μετὰ ταῦτα ἐπερχομένη βροχὴ μένει ἀρνητικὴ.

Ἐνταῦθα ἔχομεν ἀκόμη νὰ ἐρευνησωμεν τοὺς δύο τρόπους τῆς ἠλεκτρικῆς ἐξουδετερώσεως, περὶ ἧς ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος. Ὁ πασίγνωστος τρόπος τῆς ἠλεκτρικῆς ἐξουδετερώσεως μεταξὺ νεφῶν διαφόρου ἠλεκτρισμοῦ καὶ μεταξὺ θετικῶς ἠλεκτρισμένων νεφῶν καὶ τοῦ ἐδάφους, εἶναι ὁ ἐκπηδῶν σπινθήρ, ἡ ἀστραπή. Διακρίνομεν δὲ ἐπιφανειασχήμους κερκυνούς, ἢ θυσανοειδεῖς κενώσεις τῶν νεφῶν πρὸς τὸν ἀέρα, καὶ ἐλιγματοσχήμους, ἢ μεμονωμένους ἀπὸ νέφους εἰς νέφος ἢ ἀπὸ νέφους εἰς τὸ ἔδαφος ἐκπηδῶντας σπινθήρας. Οἱ κερκυνοὶ ἐνδιαφέρουσιν ἡμᾶς μᾶλλον τῶν σπινθήρων, διότι πάντοτε παράγουσι μεγάλην ἐργασίαν μηχανικῆς, χημικῆς καὶ θερμαντικῆς φύσεως. Οὗτοι ἐνσκήπτοντες ἐπὶ τῶν δένδρων κατασυντρίβουσιν αὐτὰ οὕτως ὥστε καθίσταται ἀδύνατον νὰ εὕρῃ τις πάλιν τὰ τεμάχια.

Πολλοὶ φρονοῦσιν ὅτι εἰς τὰ οὕτω κεραυνοβολούμενα δένδρα συμβαίνει ἐν μέρει ἐντελής ἀποσύνθεσις τῶν ἰνῶν τοῦ ξύλου εἰς τὰ ἐξ ὧν σύγκεινται ἄτομα. Ἐνίοτε δὲ κεραυνοὶ ἐνσκήπτοντες ἐπὶ νεωτέρων δένδρων ἐπιφέρουσιν μόνον μικρὸν τι ῥῆγμα εἰς τὰ χυμώδη μέρη τοῦ φλοιοῦ, καὶ ἀφίνουσι τὸ ξηρὸν ξύλον ἀβλαβές· ὅταν δὲ οἱ κεραυνοὶ ἐνσκήψωσιν ἐπὶ κακῶν ἀγωγῶν, ὡς π. χ. ἐπὶ ξυλίνων οἰκιῶν, ἀνέπτουσιν αὐτοὺς ἐν μέρει, ἢ καὶ καθ' ὅλοκληρίαν, καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει οἱ ἐνοικοῦντες μετὰ δυσκολίας δύνανται νὰ σώσωσι καὶ τὴν ὑπαρξίν των αὐτῆν.

Ὁ κεραυνὸς πίπτων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἢ διερχόμενος διὰ μετάλλων, διαλύει τὴν δι' ἧς διέρχεται ὕλην, εἴτε πυριτικὴ ἄμμος εἶναι, εἴτε ἄλλο τι δύστηκτον ὕλικόν εἰς ἓνα βῶλον.

Συχνότατα πίπτουσι κερκυνοὶ ἐπὶ τῶν δένδρων, καὶ διὰ τοῦτο τὰ δένδρα, ἰδίως δὲ αἱ πυρομιδοειδεῖς λεῦκα (populus pyramidalis) ἔκπαλαι φυτεύονται παρὰ τὰς κατοικίας τῶν χωρικῶν ὡς ἀλεξικερκύνικ· οἱ γίγαντες οὗτοι τοῦ φυτικοῦ βασιλείου εἶναι ἰδιαζόντως κατ'ἀλληλοὶ ἀγωγοὶ τοῦ

ήλεκτρισμοῦ, καὶ ἔπρεπεν ἀποκλειστικῶς σχεδὸν νὰ χρησιμοποιοῦνται διὰ τὰς ἐντὸς τῶν πόλεων δενδροφυτεῖς. Ἀλλὰ καὶ ἐλάττι κερκυνοβολοῦνται συχνὰ, ὡς καὶ αἱ δρετὲς, καὶ ἐν γένει πάντα τὰ ὑψηλὰ δένδρα.

Μέχρι τοῦδε οὐδεμίαν ἐδόθη προσοχὴ εἰς τὸν δευτερον τρόπον τῆς ἡλεκτρικῆς ἐξουδετερώσεως μεταξὺ ἐδάφους καὶ νεφῶν, τούτεστι τὸν διὰ τῆς διηρηκοῦς ἐκροῆς. Πᾶς φυσικὸς γινώσκει ὅτι ὁ ἡλεκτρισμὸς ἐκρέει ἔκ τινος πεπληρωμένου ἀγωγοῦ διὰ τῶν αἰχμηρῶν, στενῶν καὶ ὀδοντωτῶν ἄκρων, καὶ οὕτω βεβημηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ὁ ἀγωγὸς οὗτος κενοῦται. Ἐπίσης συμβαίνει ὥστε καὶ ἐν τῇ φύσει νὰ λαμβάνωσι χώρον τοικῶται ἐξουδετερώσεις καὶ ἐκκενώσεις· ὁ Καμίτζ (Kämtz) ἐν σελίδι 443 τῆς μετεωρολογίας του λέγει· εἴταν ἡλεκτρικὰ νέφη κινῶνται χαμηλὰ καὶ ὅταν ταυτοχρόνως τύχη καὶ ὁ καιρὸς νὰ ἦναι θεελλώδης, πολλάκις δὲν λαμβάνει χώρον ἐκρηξις ὑπὸ μορφήν ἀστραπῆς· διότι ὁ διὰ τῆς διακομῆς προκαλούμενος ἡλεκτρισμὸς εἶναι τόσον ἰσχυρὸς, ὥστε ὡς φλόξ ἀκτινοβολεῖ ἐξ ἀντικειμένων ἐξεχόντων, ἦτοι ἀπκράλλακτα ὅπως συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῶν αἰχμῶν τῶν ἡλεκτρικῶν μηχανῶν μας. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἀποκκλοῦσι Διόσκουρος (Κάστωρα καὶ Πολυδεύκην) ὅταν παρουσιάζονται δύο φλόγια, Ἑλένην δέ, ὅταν ἐν μόνον φλόγιον φάνηται· οἱ Διόσκουροι οὗτοι εἰσὶ τρόπον τινα ὁ ὑψιστος βαθμὸς ἡλεκτρικῆς ἐκροῆς, καὶ παρατηροῦνται ἰδίως ἐν καιρῶν νυκτός. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ὁρέων, ὅταν ὁ ὀδοιπορῶν εὐρίσκηται πλησίον τῶν θεελλωδῶν νεφῶν, αἰσθάνεται καὶ ἐπὶ τοῦ σώματός του τὸν ἡλεκτρισμὸν ἐκρέοντα ἐκ τῶν τριχῶν του, ἐκ τῶν ἄκρων τῶν δακτύλων του καὶ ἐκ τῶν ἐνδυμάτων του.

Πολὺ σπουδαιότατοι καὶ δεκστηριώτατοι ἐξουδετερωτικὶ τοῦ ἡλεκτρισμοῦ δι' ἐκροῆς εἶναι τὰ δένδρα καὶ ὁ κοινωνικὸς αὐτῶν τύπος τὰ δάση. Αἱ ρίζαι τῶν δένδρων διήκουσιν εἰς τὸ ὑγρὸν καὶ ἀφθονον ὕδωρ διατηροῦν ὑπέδαφος, τὰ πλήρη χυμοῦ κύτταρα αὐτῶν καθιστῶσιν εὐκολον τὴν ἀγωγὴν τοῦ ἡλεκτρισμοῦ διὰ τοῦ στελέχους, καὶ αἱ ἄπειροι χιλιάδες αἰχμῶν τῶν κλάδων, φύλλων καὶ βελονῶν τῶν ἀποληγουσῶν εἰς τὸν ἀέρα, διευκολύνουσι τὴν πληρεστάτην ἐκροὴν τοῦ ἡλεκτρικοῦ ρεύματος. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὑπεράνω τῶν δασῶν ὁ ἀήρ εἶναι ὡσεπιτοπλεῖστον ὑγρὸς, ἡ δὲ ὑγρασία εἶναι καλὸς ἀγωγὸς τοῦ ἡλεκτρισμοῦ, ἔπεται ὅτι ἡ ἐξουδετέρωσις πρέπει νὰ ἐπιδρᾷ οὐ μόνον ἐπὶ τῶν ἐγγυτέρων τοῦ ἀέρος στρωμάτων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἀπωτέρων. Ἐπὶ τῶν ἀλεξιπερῶν ὑπολογίζουσιν ὅτι ἡ ἐπιρροὴ αὐτῶν ἐπεκτείνεται μέχρις ἀποστάσεως διπλασίας τοῦ μήκους τῆς βάρβδου· ἔπεται λοιπὸν ἐντεῦθεν ὅτι καὶ ἡμεῖς δικαιοῦμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν τὴν ἀκτῖνα τῆς ἐπιδράσεως τῶν δένδρων εἰς τὸ διπλάσιον τοῦ ὕψους αὐτῶν.

Ἐπειδὴ τὰ δάση ἐνεργοῦσιν εὐκόλως καὶ θαυσιῶς, αἱ ἐντὸς αὐτῶν ἐκροαὶ τοῦ ἡλεκτρικοῦ ρευστοῦ δὲν εἶναι μὲν τόσον ἰσχυραὶ, ὥστε νὰ σχημα-

τίζονται Διδόσκουροι, ἀντὶ τούτου ὅμως ἐπιδρωῶσιν ἀσθενέστερον μὲν ἀλλ' ἀδικόπως. Πρὸς δὲ τὴν λειτουργίαν ταύτην εἰσὶν ἰδιαζόντως κατὰλληλα τὰ βελονόφυλλα δένδρα (καὶ μεταξὺ τούτων ἡ ἐλάτη) ἕνεκα τῶν πολλῶν αὐτῶν βελονῶν καὶ τοῦ λίχν ῥητινώδους αὐτῶν χυμοῦ. Ἡ φύσις ἔδωκεν εἰς τὰ φύλλα τῶν δένδρων τούτων τὸ βελονοειδές σχῆμα, καὶ ἐπρόκεισεν αὐτὰ μὲ τοιοῦτον διοργανισμόν, ὥστε δύνανται νὰ ζήσωσι καὶ ἐπὶ τῶν ὑψηλοτάτων σταθμῶν ὅπου τὰ πλατύφυλλα δένδρα δὲν δύνανται νὰ διατηρηθῶσιν, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖ, ἐν τῇ χώρᾳ τῶν νεφῶν, δύνανται νὰ ἐκτελῶσι τὰς εὐεργετικὰς ἐξουδετερωτικὰς λειτουργίας των.

Ἄλλὰ καὶ τὴν περιφέρειαν τῶν πλατυφύλλων δένδρων ἡ φύσις ἐδημιούργησεν ὀδοντωτὴν, κατατετμημένην καὶ πριονωτὴν, ὅπως τὰ φύλλα ὡσι κατὰλληλότερα πρὸς ἐκροήν, οὕτω δὲ τῇ συνδρομῇ τούτων αἱ ἠλεκτρικαὶ κενώσεις περιορισθῶσιν εἰς ἐλάχιστόν τι καὶ προληφθῶσι τὰ βλαβερὰ αὐτῶν ἀποτελέσματα. Καὶ ἐν μὲν χειμῶνι ἀφίει εἰς τὰ βελονόφυλλα τὰς βελόνας καὶ ἐπιτρέπει τὰ πλιπτοῦσα τὰ ὀλιγωτέραν ἐπιρροὴν ἔχοντα φύλλα τῶν πλατυφύλλων, καὶ δίδει εἰς αὐτὰ ὀξυκαταλήκτους ὀφθαλμοὺς, ὅπως καὶ ταῦτα τὰ κατοικοῦντα τὰ χαμηλὰ μέρη, κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ μεγίστου τοῦ ἠλεκτρισμοῦ τοῦ ἀέρος καὶ τῆς συμπυκνώσεως, ἔχωσι τὴν ἰκαρότητα τοῦ ἐκτελεῖν μέγιστας ἐξουδετερώσεις.

Ἄλλὰ πῶς ἐπιδρᾷ ἡ διηλεκτικὴ ἠλεκτρικὴ ἐκροὴ ἐκ τῶν αἰχμῶν τῶν βελονῶν καὶ τῶν φύλλων τῶν δένδρων ἐπὶ τῶν ἐν συμπυκνώσει εὐρισκομένων ὄγκων ἀτμοῦ καὶ ἀέρος; Γνωρίζομεν ὅτι ὁ κεραυνὸς ἔχει θερμαντικὰς μηχανικὰς καὶ χημικὰς ἐνεργείας, αὐτὴ ἡ ρέουσα ἐξουδετέρωσις, κατὰ τὰς γνώσεις ἃς ἔχομεν, δὲν παράγει μηχανικὰ καὶ χημικὰ ἀποτελέσματα, ἀλλὰ μόνον θερματικά. Τοῦτο δὲ ἀναγκαίως ἐξάγεται ἐκ τοῦ ὅτι ὑψομένης τῆς ἐκροῆς μεγάλως γεννᾶται πῦρ (οἱ Διδόσκουροι) συνοδευόμενοι ὑπὸ θερμότητος καὶ φωτός.

Θερμότης δαπανᾶται κατὰ τὴν γένεσιν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, θερμότης ἄρα ἢ ἐργασία πρέπει νὰ παραχθῇ, ὅταν οἱ ἠλεκτρισμοὶ πάλιν ἐξουδετερωταὶ τοῦτο ὑπάρχει ἀναντίρρητον.

Διὰ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων ἀπεκτήσαμεν πάντα τὰ δεδομένα τὰ ἀπαιτούμενα πρὸς ἐρμηνείαν τῶν θυελλῶν καὶ τῶν χαλαζῶν, καὶ ἐρμηνεύονται ἤδη ἀφ' ἐαυτῶν πᾶσι αἱ ἀνωτέρω ἐκτεθείσαι παρατηρήσεις αἱ γενόμεναι ἐν Ἀργαυίᾳ (Argau) καὶ ἀλλοχοῦ. Βεβίως δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποκρύψωμεν ὅτι ὑπάρχουσι τινὰ χρῆζοντα διευκρινίσεως, καὶ ὅτι ἡ περὶ τῶν πρῶτων τούτων γνώσις ἡμῶν εἶναι σχετικῶς μόνον τελεία. Καὶ ἂν ὁ τρόπος τῆς ἐρμηνείας τῶν φαινομένων τῶν θυελλῶν ἔχη ἀκόμη ἀτελείας τινὰς, οὐχ ἤττον εἶναι καλλίτερος πολλῶν προγενεστέρων.

Ἡ μετατροπὴ τῆς θερμότητος εἰς ἠλεκτρισμόν, ἢ μᾶλλον ὁ ἀποχωρισμὸς τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἐνῶ προβαίνει ἡ συμπύκνωσις τῶν ὑδρατμῶν εἰς ὑδρο-

σφαιρίδια, εἶναι ἡ αἰτία τῆς θυσέλλης καὶ τῶν γαινομένων αὐτῆς. Κατὰ κανόνα δὲ δὲν ἐπιφέρουσιν οἱ ἕνεμοι τὰς θυσέλλας, ἀλλ' ὁ ἀποχωρισμὸς τοῦ ἠλεκτρισμοῦ καὶ ἡ ταύτη συμπερικυκλοουῦσα ἀπόψυξις, εἰσι τὰ μόνα αἰτιατὰ τῶν θυσελλωδῶν καταιγίδων.

Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀπειροὶ ὄγκοι ψυχροῦ ἀέρος εὐρίσκονται ὑπεράνω κοιλάδων πεπληρωμένων θερμοῦ καὶ ἐπομένου πολὺ ἐλαφροτέρου καὶ ἀραιότερου ἀέρος, ἅμα δὲ ἡ μετατροπὴ ἀρξεται λαμβάνουσα χώραν καὶ ἐντὸς τῶν ὄγκων τούτων τοῦ ἀέρος, ἐπέρχεται τοσαύτη ἐλάττωσις χώρου, ὥστε ἀναγκαιῶς πράγονται ἰσχυρώτατα βεύματα. Ἡ δὲ μετατροπὴ διαδίδεται μετὰ μείζονος ἐνστάσεως ἐκεῖ ὅπου ἡ θερμοκρασία, μετ' αὐτῆς δὲ καὶ ἡ ποσότης τοῦ ὑδρῆκτου, εἶναι μεγίστη, τοῦτέστιν εἰς τὰ λεκανοπέδια τῶν ποταμῶν καὶ τὰ χαμηλὰ μέρη. Ἡ δὲ μετατρέπουσα κίνησις σπανίως ὑπερβαίνει τὰ ὑψηλὰ ὄρη, ἐξαιρέσει τῶν διαπορίων (διατέλων) αὐτῶν καὶ εἶναι τούτου ἕνεκα τὰ ὄρη ἀληθῆ προτειγίσματα κατὰ τῶν θυσελλῶν. Τοῦτο ὅμως δὲν ἐφαρμόζεται καὶ ἐπὶ τῶν ὑετορῶν θυσελλῶν, ἐν αἷς ἔλαθεν ἤδη χώραν ἐξουδετέρωσις ἠλεκτρικὴ ἀπὸ νέφους εἰς νέφος, καὶ αἵτινες πραγματικῶς πολλάκις ὠθοῦνται εἰς ὕψος ὑπὸ τῶν ἀνέμων. Ἡμεῖς ἐνταῦθα ἔχομεν ὑπ' ὄψιν τὰς θερινὰς σφοδρὰς χαλαζοφόρους θυσέλλας.

Ἡ χάλαζα λοιπὸν, κατὰ τὰς γενομένας πρατηρήσεις, γεννᾶται δασάκις χαμηλὰ κινούμενα, πλήρη θετικοῦ ἠλεκτρισμοῦ, θυσελλῶδη νέφη διέρχονται ἀνωθεν ὑψηλὰ κειμένων γυμνῶν, ἢ ὑπὸ ἀρκιῶν δασῶν κλυπτομένων ἐκτάσεων, καὶ ὑπὸ ἀντιθέτου τινὸς ἀνέμου, ἢ ὑπὸ ἄλλης τινὸς θυσέλλης ἀνεγκασθῶσι νὰ σταθῶσιν ἀκίνητα ὑπεράνω θερμοκρῆσις τινος κοιλάδος.

Χαμηλὰ δὲ καὶ εἰς μικρὸν ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς ὕψος κινουῦνται μόνον τὰ νέφη ἐκεῖνα, πρὸ οἷς ἡ συμπύκνωσις καὶ ἀπόψυξις προὐχώρησε πολὺ, καὶ περιέχουσιν ἐπομένως πολὺν ἠλεκτρισμόν. Ἄν λοιπὸν ἤδη τοιοῦτόν τι νέφος (χωρὶς προηγουμένως νὰ διέλθῃ διὰ τινος δάσους καὶ λάβῃ χώραν ἢ ἐξουδετέρωσις καὶ ἢ ἐκ ταύτης ἐπερχομένη θερμοκρασίας) ἀναγκασθῇ ὑπὸ ἀνέμου ἐναντίου καὶ ἔχοντος ἄλλοίαν θερμοκρασίαν καὶ ὑγρασίαν νὰ σταματήσῃ ἀνωθεν κοιλάδος, ἀναγκαιῶς ἢ συμπύκνωσις προβαίνει περαιτέρω, παράγεται δὲ καὶ ἠλεκτρισμὸς καὶ ἀκριβῶς πρὸς τὰ βαθύτερα μέρη. Ἐὰν δὲ ἤδη δὲν λάβῃ χώραν ἐξουδετέρωσις, ἐπέρχονται κεραυνοὶ, πρὸς τὸ ἔδαφος διευθυνόμενοι, οἵτινες ὑποβοηθοῦσι τὴν πρόοδον τῆς ἀποψύξεως καὶ τὴν συμπύκνωσιν. Τοιοῦτοτρόπως παράγεται βαθμηδὸν θερμοκρασία κατωτέρα τοῦ μηδενὸς καὶ σχηματίζεται οὕτω χάλαζα χονδρόκοκκος, τῶν κόκκων τῆς λεπτεπιλέπτου χαλαζῆς κατὰ τὴν πτώσιν των περιβαλλομένων ὑπὸ περικαλύμματος πάγου. Κατὰ τὴν πτώσιν εἰς μέγα βάθος ὁ νέος πάγος ἀποτίθεται πάντοτε ἐπὶ τοῦ μέρους τοῦ πρὸς τὰ κάτω ἐστραμμένου, ἐντεῦθεν δὲ προκύπτει τὸ πολλάκις παρατηρηθὲν ἀποειδὲς ἢ μυκητοειδὲς σχῆμα τῶν κόκκων τῆς χαλαζῆς. Τὰ δὲ ἀπὸ τοῦ χαλαζοβόλου νέφους

ὡς ῥάκη λευκὰ κρεμάμενα ἐξερτήματα δεικνύουσι, ὅτι ἡ συμπίκνωσις ἐξκκολουθεῖ προχωροῦσα πρὸς τὰ κάτω· ὁ δὲ θόρυβος καὶ πάταγος ὁ προηγούμενος τῆς πτώσεως τῆς χαλαζῆς παράγεται ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἀντιθέτου ἀνέμου καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἐπιταχυνομένης συμπίκνωσεως καὶ παργωγῆς ἠλεκτρισμοῦ, ἔτι δὲ καὶ ὑπὸ τῆς πτώσεως τῶν κόκκων τῆς χαλαζῆς.

Ἡ δὲ σποράδην πτώσις τῆς χαλαζῆς προκύπτει ἐκ τοῦ ὅτι μόνον τὰ μέρη τῆς θυέλλης τὰ διερχόμενα ἀνωθεν τῶν κενῶν τῶν δασῶν ρίπτουσι κόκκους, διότι μόνον ἐν αὐτοῖς ὁ ἠλεκτρισμὸς δὲν ἐξουδετεροῦται, οὐδὲ δεσμεύεται ἢ συμπίκνωσις διὰ τῆς ἐξουδετερώσεως, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει τὰ παρακείμενα μέρη τῶν νεφῶν θερμκίνονται διὰ τῆς ἐξουδετερώσεως τοῦ ἠλεκτρισμοῦ αὐτῶν καὶ ρίπτουσι ἀντὶ χαλαζῆς βροχὴν μόνον. Ὅταν δὲ θυελλά τις διέρχηται ἐπιψύουσα ἀνωθεν δάτους ἔχοντος δύω κενά, τότε σχηματίζονται δύο παράλληλοι χαλαζογραμμὶ συνοδευόμενοι ὑπὸ ζωνῶν βροχῆς.

Ἐκτὸς τούτου εἶναι πασιφανὲς ὅτι τοιαῦτα κενὰ δασῶν ἐπιδρῶσιν ὀριστικῶς ἐπὶ τῆς ὅλης πορείας τῆς θυέλλης, διότι κατὰ τὴν πρόοδόν της ἀδικόπως ἐπηρεάζεται ὑπὸ τῆς καταστάσεως τοῦ ἐδάφους. Ἐτι δὲ καὶ ὁ ὕψος ἀπὸ τῆς θυέλλης δὲν εἶναι τόσον κακὸς ἀγωγὸς, ὥστε μετὰ τινὰ βραχὺν ἢ μακρὸν χρόνον νὰ μὴ ἦναι δυνατὸν νὰ ἐπέλθῃ καὶ ἡ ἐξουδετέρωσις τοῦ ἠλεκτρισμοῦ καὶ ἡ δικνομή τῆς θερμοκρασίας ἐν τῷ θυελλοφόρῳ νέφει.

Ἡ δὲ κίνησις ἢ ἐκ τῆς ἐργασίας τῆς συμπίκνωσεως παραγομένη εἶναι διττή· καὶ ἀπ' ἐνὸς μὲν ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ πνέοντος ἀνέμου, ὥθει τὸν ὅλον ὄγκον τοῦ ἀέρος πρὸς τὰ ἐμπρὸς, ἀπ' ἑτέρου δὲ ταυτοχρόνως λαμβάνει χώραν καὶ μίαν αὐθύπαρκτος πρόοδος τῆς ἐνεργείας κατὰ τὴν διεύθυνσιν ἐκείνην, καθ' ἣν αἱ περιστάσεις εἰσὶν εὐνοϊκαί, καὶ προκύπτουσι οὕτω τοπικοὶ ἀνεμοὶ κατὰ διεύθυνσιν ὅπως διάφορον.

Ἡ σφοδρότης τῆς ἐργασίας ταύτης δύναται σπουδαίως νὰ μετριοσθῇ διὰ τῆς ἐξουδετερώσεως τοῦ ἠλεκτρισμοῦ ὑπεράνω τῶν δασῶν. Ἰδίως δὲ ἐπιδρῶσιν ἀποτελεσματικώτερον τὰ ἀπείρους αἰχμᾶς ἔχοντα δάτη βελονοφύλλων δένδρων. Ταῦτα δὲ τὰ δάση ἐπὶ τῶν ὑψηλοτέρων σταθμῶν δέον νὰ ἔχωσι τοιαύτην πυκνότητα, ὥστε καὶ μετὰ πολλὰς θερμὰς ἐβδομάδας ἢ ὑγρασίας τοῦ ἐδάφους, εἰς τὸ βῆθος εἰς 8 ἐξικνοῦνται αἱ ρίζαι τῶν δένδρων, νὰ ἦναι ἀρκούντως ἀφθονοί, ὥστε νὰ ἄγῃ τὸν ἠλεκτρισμὸν καὶ παρέχῃ αὐτῷ ἐλευθέραν δίοδον εἰς τὸν χυμὸν τοῦ δένδρου.

Δάση διὰ φυτείας δημιουργηθέντα ἀποκτῶσι τὸ πλεονέκτημα τοῦτο πολλάκις ἤδη μετὰ δέκα ἔτη ἀπὸ τῆς φυτεύσεώς των. Μεταξὺ τῶν βελονοφύλλων τὰ δάση τῶν πευκῶν, ὡς ἔχουσῶν ἀρχαίας τὰς βελόνας καὶ τὴν σικάν ὀλίγην, εἰσὶ τὰ ἤκιστα κατὰλληλα πρὸς ἐξουδετέρωσιν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἀλλὰ πάντοτε ἐνεργοῦσι κάλλιον τῶν πλατυφύλλων. Παρὰ

τοῖς πλατυφύλλοις ἐπιδροῇ βλαβερώς, ἐντὸς τοῦ σχήματος τῶν φύλλων, ἰδίως ἡ ὀγκώδης στρογγύλη κορυφή αὐτῶν καὶ ἡ κατὰ πλάτος ἐπέκτασις τῶν κλάδων των.

Πρεμνοβλαστήματα ἐπὶ ὑλοτομιῶν ¹ ἐμποδίζουσι τὸν σχηματισμὸν τῆς χαλζίης ἀπὸ τοῦ ἐσθόμου ἔτους τῆς ἡλικίας των, ἐὰν κεῖνται ἐπὶ ὕψηλοῦ σταθμοῦ καὶ εἶναι καλῶς πεποικνωμένα. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Becquerel ἐν Γαλλίᾳ εὗρεν ἑξαετῆ τὴν περίοδον τῶν περιοδικῶς ἐπικνερχομένων χαλαζῶν, ὅπως καὶ ἐν Ἀργολίᾳ διὰ τῶν παρατηρήσεων ἐβεβαιώθη, διότι ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην τὰ πρεμνοβλαστήματα πυκνοῦνται ἐντελῶς.

Ἐνταῦθα θεωρεῖται καὶ πῆρα ἐπιβεβαιοῦνται ἀμοιβαίως καὶ ἐπαρκέστατα, καὶ ὑποδεικνύουσιν ἡμῖν πῶς διὰ κατανόησιν τῆς διασώσεως τῶν ὑψωμάτων καὶ ἀποφυγῆς τῶν ἐκ τοῦ συστάδην ὑλοτομιῶν εἰς θέσεις ἐκτεθειμένων θυνάμεθα ἐντὸς βραχείου χρόνου νὰ ἀπομακρύνωμεν τὴν χάλαζαν ἀπὸ τῶν κοιλιάδων, καὶ πῶς ἐτι θυνάμεθα νὰ μετριάσωμεν μεγάλως καὶ αὐτῶν τῶν βροχῶν τὴν φαγδαιότητα.

Νικόλαος Α. Κλωρὸς ἐπιθεωρητὴς τῶν δασῶν.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

Ἡ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ (312—327)

Α' ΠΡΟΨΑΣΙΑ

Ἡ ἐπιστροφή τοῦ Κωνσταντίνου εἰς τὸν χριστιανισμὸν ἐγένετο, κατὰ τὸν Εὐσέβιον, ἐπὶ τῆς εἰς Ῥώμην ἀγούσης ὁδοῦ, ἐνῶ ἐπορεύετο κατὰ τοῦ Μαξεντίου τῷ 312. Ὁ βίος τοῦ ἡγεμόνος τούτου, γράφει ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Καισαρείας, εἶναι ψυχγωγικὸν μᾶλλον ἢ ἱστορικὸν βιβλίον. Ὁ συγγραφεὺς δηλοῖ ὅτι δὲν προτίθεται νὰ μεταδώσῃ τοῖς μεταγενεστέροις οὔτε τὰς μάχας τοῦ αὐτοκράτορος οὔτε τὰς νίκας, οὔτε τοὺς νόμους, οὔτε τὰ πρὸς σωτηρίαν τῶν ὑπηκόων ἔργα αὐτοῦ, ἀλλὰ μόνον τὰς εὐσεβεῖς αὐτοῦ πράξεις. Ἐπειδὴ ἕμως οἱ ἄγιογράφοι ἔχουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸν νοῦν αὐτὸν ἐστοχμημένον πρὸς τὰ θαύματα, ἀντὶ νὰ διηγηθῇ τὰ ὑπὸ τοῦ ἥρωός του ληφθέντα ἐπιδέξια πολεμικὰ μέτρα, καταδεικνύει τὸν σφοδρὸν πόθον αὐτοῦ ὅπως μακταιώσῃ τὰς διαβολικὰς ἐπινοήσεις τοῦ Μαξεντίου. Ἐν τούτοις ὁ συλλογισμὸς ὃν ἀποδίδει αὐτῷ, καὶ ὃν νομίζει ὄντως χριστιανικόν, εἶναι πράγματι λίαν πολιτικόν. «Ὁ Κωνσταντῖνος, λέγει, ἐννοήσας καλῶς ὅτι ὅπως

¹ Ὑλοτόμιον καλεῖται τὸ μέρος τοῦ δάσους ἐν ᾧ ἐκτελεσται ὑλοτομία καὶ ἡ ἔκτασις ἡ ὑλοτομηθεῖσα.

κατισχύση τῶν μαχικῶν αὐτῶν γοητειῶν εἶχεν ἀνάγκην καὶ ἑτέρας ἀρωγῆς πλὴν τῆς τοῦ ξίφους τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ, ἐξήτασε τίς μεταξὺ τῶν θεοτήτων ἤθελε παρ᾽αὐτῷ ἀσφαλεστέραν συνδρομὴν. Ὅθεν ἐσκέφθη ὡς ἔπειτα. Οἱ προκατόχοι αὐτοῦ, βραιοσθέντες ἐπὶ τῆς πληθύος τῶν θεῶν, ἀπώλοντο οἱ πλεῖστοι οἰκτρῶς· μόνος ὁ πατήρ αὐτοῦ, μὴ συμμορφωθείς πρὸς τὴν πλάνην ταύτην, ἔσχε τὸν βίον ἔνδοξον καὶ εὐτυχές τὸ τέλος. Ἐπομένως ὑπέθεσεν ὅτι οἱ ἀνωρελεῖς ἐκεῖνοι θεοὶ ἦσαν ἀπάτη καὶ ἤρχισε νὰ ἐπικαλῆται τὸν τοῦ Κωνσταντίου ἰκετεύων αὐτὸν νὰ τείνῃ αὐτῷ χεῖρα βοηθείας καὶ νὰ ἀποκαλυφθῇ αὐτῷ. Πάρχυτα σημεῖόν τι ἐνεφανίσθη ἐν τῷ οὐρανῷ. Ἐὰν ἄλλος τις ἀνέρεσε τὸ θαῦμα τοῦτο, προσθέτει, δὲν ἤθελον πιστεύσει εἰς αὐτόν· ἀλλὰ, μετὰ παρέλευσιν πολλοῦ χρόνου, αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ μοι διηγήθη αὐτὸ, ἐπιβεβαιώσας τὴν ἀλήθειαν τῆς διηγήσεως αὐτοῦ δι' ὄρκου. Ἐν ᾧ ἔδκινεν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ, εἶδεν ὑπεράνω τοῦ δρόντος ἡλίου σταυρὸν φωτεινὸν μετὰ τῶν λέξεων «ἐν τούτῳ νίκα». Τὴν ἐπομένην νύκτα ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ, ἐμφρυσθείς αὐτῷ καὶ τὸ αὐτὸ κρᾶτῶν σημεῖον, ἐπέταξεν αὐτῷ τὴν κατασκευὴν σημάχης ὁμοιαζούσης πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο.

Ἐλαχίστη ἀξιοπρέπεια ὑπάρχει ἐν τῷ ὄρκῳ τούτῳ τῷ δεδομένῳ ὑπὸ ἡγεμόνος τῷ ὑπηκόῳ πρὸς ἐπιβεβαιώσιν τῆς αὐτοκρατορικῆς φιλοκληθείας, καὶ ἡ διήγησις, δημοσιευθεῖσα μετὰ τὸν τοῦ Κωνσταντίνου θάνατον ὑπὸ ἐπισκόπου ἀνλικοῦ, ἐπιθυμοῦντος νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἐγκάρδιος οἰκειότης συνέδεεν αὐτὸν πρὸς τὸν ἡγεμόνα, εἶναι καθ' ἑαυτὴν λίαν ὑποπτος. Ἐὰν ὅμως ἀναλογισθῇ τις τὸν δοθέντα ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου τῇ ἀδελφῇ αὐτοῦ λόγον ὅτι θέλει φεισθῆ τῆς ζωῆς τοῦ Αἰκινίου, δὲ μετ' ὀλίγον ἐφνευσεν, ἕως προτιμῆσῃ ν' ἀποδώσῃ τῷ ἐπισκόπῳ μᾶλλον ἀφελῆ εὐπιστίαν.

Πλὴν ὁ Εὐσέβιος ποιεῖται κατάχρησιν τῶν ὀπτασιῶν. Μὴ δὲν τολμᾷ νὰ λέγῃ ὅτι ὁ Θεὸς πολλάκις ἐνεφανίσθη τῷ Κωνσταντίνῳ, ὅτι συνωμίλει μετ' αὐτοῦ μόνος πρὸς μόνον, ὅτι ἀπεκάλυπτεν αὐτῷ τὸ μέλλον, καὶ ὅτι μετὰ τὴν νίκην παρὰ τὴν Μίλδιον γέφυραν κατέδειξεν αὐτῷ τίνας ἐκ τῶν συγγενῶν καὶ φίλων τοῦ Μαξεντίου ἔπρεπε νὰ θανατώσῃ. Τὸ νὰ ὑποπτευθῇ ὡς μεταχειρισθεὶς εὐσεβῆ δόλον, οὐδόλω; ἤθελε ταραξῆσι τὸν Εὐσέβιον, καὶ, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οὐδεὶς ἤθελε μωμρθῆ αὐτὸν διὰ τοῦτο. Ὁ Κωνσταντῖνος μιμεῖται αὐτόν. Θεὸς διαταγῆ, deo jubente, ὡς λέγει ἐν τινι νόμῳ, ἐθεμελίωσε τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ αὐτοκράτορες, ἀρχηγοὶ τοῦ κράτους καὶ ἀρχηγοὶ τῆς ἐκκλησίας, διώκησαν ἐπὶ πολὺ τὸν κόσμον ἐκλαμβάνοντες τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἰδέαν ὡς θεῖαν ἀποκάλυψιν, καὶ παρουσιάζοντες αὐτὴν τοῖς λαοῖς ὡς διαταγὴν ἐξ οὐρανοῦ. Ἡ ἱστορικὴ κριτικὴ, ἥτις πιστεύει εἰς τὴν σταθερότητα τῶν νόμων τῆς φύσεως καὶ νομίζει, μετὰ τοῦ Σενέκα, ὅτι ὁ Θεὸς ὑπακούει εἰς τὴν τάξιν

ἦν ἀπαξ κατέστησε *semel jussit, semper paret*, δὲν συζητεῖ πλέον ἐπὶ τῶν θαυμάτων· ἀλλ' ἔννοεῖ ὅτι εὐκόλως σχηματίζεται μῦθος ἐπὶ συμβάντος τοιούτου οἶον ἢ μεταμόρφωσις εἰδωλολατρικῆς αὐτοκρατορίας εἰς αὐτοκρατορίαν χριστιανικὴν. Τὸ ἐνκντίον ἡδύνατο νὰ ἐγεῖρη ἐκπληξιν, διότι εἶναι ἐπίσης ἱστορικὸς νόμος ὅτι εἰς τινὰς ἐποχὰς ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἐνεργεῖ τοιοῦτοτρόπως, ἐπειδὴ ἢ ἐπὶ τὰ θαύματα πίστις ἦτις εὐρίσκεται ἐν αὐτῇ τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ ἀναφαίνεται κατὰ τὰς ἐποχὰς ἐκείνας μετ' ἀκκαταμαχῆτου διαχυτικῆς δυνάμεως. Καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἐθνικῶν ἢ ἐπὶ τοῦ Μαξεντίου νίκη ἐθεωρεῖτο ὡς θεία πράξις, ἀφ' οὗ, δι' αὐτοῦ, ὁ Θεὸς τοῦ Κωνσταντίου ὠδήγησε τὸν στρατὸν τοῦ υἱὸν αὐτοῦ, *divinas expeditiones*. Ἦν δ' ἔτι φυσικώτερον ὁ θεὸς ὁδηγὸς νὰ ἦναι, διὰ τοὺς Χριστιανούς ὁ Σταυρωθεὶς. Πλήρεις ἐκπλήξεως ὅτι ἐξερχόμενοι ἐκ τῶν φυλακῶν εὕρισκον μετριοπάθειαν καὶ ὑπόληψιν, ἔβλεπον οἱ Χριστιανοὶ ἐν τῇ διαγωγῇ τοῦ Κωνσταντίνου τὴν συνέπειαν τῆς θείας μεσολαβήσεως. Ἀμέσως ἀπ' ἀρχῆς ἔλαβεν ὁ μῦθος διαφόρους μορφάς. Ἀντὶ τῆς ἐν πλήρει ἡμέρᾳ ὀπτασίας, ὁ Λακτάντιος ὁμιλεῖ περὶ ἐνουπνίου ἐν ᾧ, ὁ ἡγεμῶν διατάχθη νὰ θέσῃ τὸν σταυρὸν ἐπὶ τῶν ἀσπίδων τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ.

Β' ΤΟ ΛΑΒΑΡΟΝ

Ὅταν πρόκειται περὶ φιλοδόξου οὐδὲν τὸ κοινὸν ἔχοντος μετ' ἐμπνευσμένου, αἱ ὀπτασίαι καὶ τὰ ὄνειρα δὲν ἀπκρτίζουσιν ἱστορικὴν ὕλην. Εὐκόλως διαβλέπει τις τὰ αἷτια τὰ παρακινήσαντα πρὸς παραδοχὴν αὐτῶν τοὺς ἔχοντας συμφέρον καὶ αὐτὸν τὸν ἡγεμόνα. Ἄλλως ὅμως ἔχει τὸ Λάβαρον, διότι τοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ σύμβολον τῆς Κωνσταντινείου πολιτικῆς.

Οἱ Χριστιανοὶ ἔβλεπον παντοῦ τὸν σταυρὸν, ἐπὶ τῶν τροπαίων, ἐπὶ τῶν σηκιῶν τῶν λεγεῶνων, ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου, ἔνθα ἢ γραμμὴ τῶν ὀρθοκλιμῶν καὶ ἢ τῆς ῥινὸς ἐσχηματίζον δι' αὐτοὺς τὸ ποινικὸν τῶν δούλων ὄργανον· τιμᾶ δ' αὐτοὺς τὸ ὅτι μετέβαλον τὴν εἰκόνα τῆς ἀτιμίας εἰς σημεῖον τῆς σωτηρίας. Ἄλλὰ τὸ σημεῖον τοῦτο, καὶ σχεδιογράφημα μάλιστα ὁμοιάζον πρὸς τὸ μετὰ ταῦτα θεωρούμενον ὡς μονόγραμμα τοῦ Χριστοῦ, ἦν ἐν χρήσει πολὺ πρὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ¹ ἐν τοῖς βιβλίοις, ἐπὶ τῶν ἀπκντῆχοῦ διαδιδόμενων νομισμάτων, ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν σημάτων καὶ ἐπὶ τῶν θρησκευτικῶν μνημείων. Ὁ γαμμοειδὴς σταυρὸς, ὅστις ἐσήμαινε εὐλογία καὶ καλὸν οἰωνόν, εἶχε τεθῆ ὑπὸ τῶν Ἰνδῶν ἐντὸς τῶν ἀρχαιοτάτων αὐτῶν ναῶν καὶ ἐπὶ τῶν εἰκόνων τοῦ Βουδά, ὑπὸ τῶν Γαλατῶν ἐπὶ τῶν τάφων αὐτῶν, καὶ ἀνευρίσκεται ἐν ταῖς κατακόμβαις τῆς Ρώμης ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων τῶν ἐν αὐταῖς εἰκονιζομένων ἱερέων.

1 Ἴδὲ τὴν ἐν τέλει σημείωσιν καὶ τὰς εἰκόνας.

Ὑπὸ τὴν μορφήν σταυροῦ μετὰ λαβῆς, πρῶτοντος ἀκριβῶς τὸ *χρῖσμα*, σημαίνει τὴν σωτηρίαν, τὴν αἰώνιον ζωὴν, καὶ ἦν, ἐν χερσὶ τῶν Αἰγυπτίων θεῶν τὸ κυριώτατον σύμβολον τῆς ἰσχύος αὐτῶν. Ὑπάρχει ἐπίσης ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῶν Ἀχαιμενιδῶν βασιλέων καὶ ἐπὶ τῶν Ἀσσυριακῶν μνημείων ἔνθα ὁ μὲν ἐσὶ πλευρὸς σταυρὸς ὑπονοεῖ τὸν οὐρανὸν καὶ τὸν θεὸν ὁ δὲ ἔχων τέσσαρες πλευρὰς ἐγγεγραμμένος ἐν κύκλῳ τὸ σύμβολον τοῦ Ἀηττήτου Θεοῦ Ἡλίου, τοῦ ἐκπέμποντος τὰς ἀκτῖνας αὐτοῦ πρὸς πάσας τὰς διευθύνσεις». Κατὰ τὸν Γ' μετὰ Χριστὸν αἰῶνα οἱ Πέρσαι ἔθετον τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἐπὶ τῶν σημάτων αὐτῶν καὶ οἱ βυβαίτες ὑπεγράφοντο ἐν τοῖς διαγγέλμασιν αὐτῶν Ἀδελφοὶ τοῦ Ἡλίου. Ὅταν ἐν τῇ δύσει ἐπῆλθεν ἡ εἰσβολὴ τῶν πανταχοῦ διαδοθεισῶν ἀντολικῶν λατρειῶν καὶ τῶν μάγων τῶν Χαλδαίων, πολλὰ ἐκ τῶν ἰδεῶν καὶ πολλὰ τῶν συμβόλων τῶν ἀρχαίων ἐκείνων θρησκείων εἰσεχώρησαν εἰς Ῥώμην, ὅπου τὸ σύμβολον τοῦ Ἡλίου πρέπει νὰ ἐγένετο ἐπίσης γνωστὸν ὅσον καὶ ἡ λατρεῖα τούτου ὑπῆρξε δημοτικὴ. Οἱ ἐπὶ τῆς στήλης τοῦ Γραϊκίνοῦ Ῥωμαῖοὶ ἱερεῖς παρίστανται ἔχοντες ἐπὶ τῆς ἀσπίδος ἀστέρων ἔχοντα ὁκτὼ ἀκτῖνας. Ἐπὶ τοῦ ἐτέρου μέρους νομίσματος τοῦ Γαλλινοῦ, φέρεται Ἀπόλλων κρατῶν σῆπτρον σταυροειδές, καὶ θέλομεν ἰδεῖ ὅτι τὰ αὐτοκρατορικὰ νομίσματα τὰ φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν *Soli invicto* ἦσαν πεμπληθῆ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Κωνσταντίνου. Οἱ ἔθνικοι ἦσαν ἐπομένως λίαν συνειθισμένοι νὰ θεωρῶσι τὸν σταυρὸν, ὑπὸ τὰ διάφορα αὐτοῦ σχήματα, ὡς σύμβολον τῆς νίκης ἢ τῆς θείας δυνάμεως, καὶ ἰδίως ὡς παράστασιν τοῦ Ἡλίου, τοῦ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν μεγάλου αὐτῶν θεοῦ· ὅθεν ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ἐκινδύνευε νὰ ἐξεγείρῃ στάσιν ὅτε ὠφελούμενος ἐκ τῆς διαφορικῆς ταύτης ἐνοίας, ἔθετεν ἐπὶ τοῦ κράνους αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῶν ὄπλων τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ, σημεῖον ὅπερ καὶ οἱ ἔθνικοι καὶ οἱ χριστιανοὶ παρεδέχοντο ἀνευ τύψεως συνειδῶτος.

Ἡ λέξις *Abaron* οὔτε λατινικὴ οὔτε ἑλληνικὴ εἶναι, ἀλλὰ χαλδαϊκὴ ἐκ τῆς λέξεως *labar* ἐχούσης ἐν ταῖς ἀσσυριακαῖς διαλέκτοις τὴν ἐννοίαν τῆς διαρκείας, τῆς αἰωνιότητος. Λαβῶν ὁ Κωνσταντῖνος τὸ ὄνομα τῆς νέας αὐτοῦ σημαίας ἀπὸ τῶν Ἀσιακῶν, φυσικὸν εἶναι νὰ παρέλαβεν ἐπίσης καὶ τὸ σύμβολον τοῦ Θεοῦ αὐτῶν, ὅστις, ὡς θέλομεν ἰδεῖ μετ' ὀλίγον, ἦν ἐπὶ πολὺν χρόνον ὁ Θεὸς αὐτοῦ. Ἡ εἰδωλολατρεῖα παρέσχε τὰ κυριώτερα στοιχεῖα τοῦ Ααβάρου μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος.

Κατὰ τὸν Εὐσέβιον, ἰδόντα τὴν σημαίαν ταύτην περὶ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου, αὕτη συνίστατο ἐξ εὐθέως ἀκοντίου ἔχοντος πρὸς τὸ ἄνω μέρος ἐγκαρσίαν ῥάβδον ἀφ' ἧς ἐκρέματο πορφυροῦν ὕφασμα· ἐπὶ τοῦ ὕφασματος τούτου, κεκαλυμμένου ὑπὸ πολυτίμων λίθων, ἔλαμπον διὰ χρυσοῦ πεποικιλμένου αἱ εἰκόνας τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ· ἄνωθεν δὲ χρυσοῦς στέφανος περιεῖχε τὸ μονόγραμμα.

Διὰ τοὺς Χριστιανοὺς ἡ ἐγκρασία βράβδος ἐνέφαινε τοὺς βραχιόνας τοῦ σταυροῦ, ἐνῶ διὰ τοὺς ἐθνικοὺς ἦν τὸ ἀναγκαῖον στήριγμα τῆς σημαίας τῆς φερούσης, κατὰ τὸ σῆμα, τὴν εἰκόνα τοῦ αυτοκράτορος. Ὁ χρυσοῦς στέφανος ἐπεκράτητο τῶν συνήθων ἐμβλημάτων, τὸ δὲ μονόγραμμα ὑπενθύμιζε τοῖς μὲν τὸν Χριστὸν, τοῖς δὲ τὸν Ἡλίον. Τὰ κλακιά τάγματα ἐθεώρουν τὰς σημαίας τῶν λεγεόνων ὡς προστάτας αὐτῶν Θεοὺς, numina legionis, καὶ ἐφύλαττον αὐτὰς στρατοπεδεύοντες ἐντὸς ἱεροῦ, τὰ δὲ νέα τάγματα θέλουσι θεωρήσει τὸ Ἀδάχρον τοῦτο, τὸ φέρον ὄνομα μυστηριώδες καὶ ὑπερ ἐφάνη αὐτοῖς μαγικόν, ὡς εἰδῶλον ἔχον ἰδιαιτέρως δυνάμεις. Ἐνόμιζον ὅτι ὁ φέρων αὐτὸ ἐν ταῖς μάχαις ἦν ἄτρωτος.

Κατὰ τίνα ἐποχὴν ἐγεννήθη ἡ πίστις αὕτη εἰς τὴν θαυματουργὸν σημαίαν; Κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς ἡ περίφημος ὀπτασίς προηγήθη τῆς περὶ τὴν Μίλβιον γέφυραν μάχης (312). Ὁ ὅλως πολιτικῶς ὁμως οὗτος πόλεμος δὲν εἶχε τὴν ἀποδοθέντα αὐτῷ θρησκευτικὸν χαρακτῆρα. Ὁ Εὐσεβίος ὅστις ἐν τῷ Βίῳ τοῦ Κωνσταντίνου παριστᾷ τὸν Μεξέντιον ὡς τὸν μέγαν ἐχθρὸν οὗ ἡ πτώσις ἤθελεν ἀντηγήσει μετὰ χαρᾶς εἰς τὰς καρδίας ἀπάντων τῶν πιστῶν, λησμονεῖ ὅτι ἐν τῇ ἑαυτοῦ Ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ εἶχε παραστήσει αὐτὸν σχεδὸν ὡς Χριστιανόν. Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ὁ Κωνσταντῖνος προσέβαλεν ἀντίπαλον οὐ ἐπίθει τὴν κληρονομίαν· οὐδόλως δὲ μετήνεγκε μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Ῥώμης τῇ ἐκδικησιν τοῦ Θεοῦ τῶν Χριστιανῶν κατὰ τοῦ καταδρομέως αὐτοῦ, ἀφ' οὗ ὁ Μαξέντιος εἶχε κατατρέξει αὐτοὺς ὡς ἐτι εἰδωλολάτρης. Τῇ προτεραίᾳ τῆς κατὰ τῆς Ῥώμης ἐκστρατείας αὐτοῦ ὁ ῥήτωρ Εὐμένης ὑπενθύμιζεν αὐτῷ τοὺς ἀναστυλωθέντας ὑπ' αὐτοῦ ναοὺς καὶ τὰς θυσίας τὰς τελεθεισὰς ὑπ' αὐτοῦ· κατὰ δὲ τὴν εἰς Αὐγουστῶδουρον εἴσοδον αὐτοῦ, ὀλίγας πρότερον ἡμέρας, ἔφερον εἰς προὔπαντησιν αὐτοῦ, ἵνα μεταχειρισθῶσιν αὐτὰ πρὸς τιμητικὴν συνοδίαν, τὰ ἀγάλματα ἀπάντων τῶν θεῶν. Ἐπομένως προσυπέγραψε βεβκίως ἄνευ ἀπεχθείας κατὰ τὸ ἔτος 311 τὸ διάταγμα τοῦ Γαλερίου τὸ περιέχον λέξεις αὐστηρᾶς κατὰ τῶν Χριστιανῶν. Ἡ ὑπὸ τοῦ δικτάγατος τούτου κηρυττομένη ἀνοχὴ ἀνταπεκρίνετο εἰς τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ, οὐδόλως δ' οἱ ἐν αὐτῷ εἰδωλολατρικοὶ τύποι προσέκρουον εἰς τὰς πεποιθήσεις αὐτοῦ.

Ἐν τούτοις ὁ μῦθος ὁ ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου καὶ τοῦ Λακταντίου πρέπει, ὡς συνήθως συμβαίνει, νὰ ἔχη βᾶσιν ἱστορικὴν· οἱ Χριστιανοί, χωρὶς νὰ τὸ ἐνοῶσιν, ἀπέβαινον πολιτικὸν κόμμα ὥστε οἱ ἡγεμόνες κατέβαλλον φροντίδα ὅπως ἔχωσιν αὐτοὺς ὑπὲρ αὐτῶν μᾶλλον ἢ ἀντιπράκτοντας. Ὁ αυτοκράτωρ ἠθέλησε βεβκίως νὰ δώσῃ αὐτοῖς καθ' οἰονδήποτε τρόπον ἐγγύγα, χωρὶς νὰ ἐξερθεῖσῃ τοὺς πλειονοψηφούντας ἐθνικοὺς δι' ἐπιδεικτικῆς προσχωρήσεως εἰς τὴν ἄχρι τοῦδε περιφρουρουμένην πίστιν. Γινώσκωμεν τὴν ἀγάπην τῶν πρώτων Χριστιανῶν πρὸς τὴν συμβολικὴν καὶ

διὰ πόσων σχημάτων ληφθέντων ἐκ τῶν πικρὰ τοῖς ἐθνικοῖς εἰθισμένων ἀπεκάλυπτον τοῖς μεμυημένοις τὴν πίστιν αὐτῶν, ἐνῶ ἔκρυπτον αὐτὴν ἀπὸ τῶν βεβήλων. Τὸ ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου τοῖς στρατιώταις αὐτοῦ δοθέν σημεῖον οὐδένα προσέβαλλε καὶ ὅμως ἤρασκεν, ἐν ὅσῳ τῷ ἐπιβάλλεται ἐπιφύλαξις, νὰ γνωστοποιήσῃ τοῖς ἐνδικερομένοις τὰς μυστικὰς αὐτοῦ προθέσεις.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἦν πρὸ πάντων πολιτικός· εἶδεν ἐν τῇ θρησκείᾳ μέσον ὅπως κυβερνήσῃ, καὶ πλείστοι ἡγεμόνες ἐκ τῶν μεγίστων ἐσκεφθήσαν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Ἐὰν ἦν ἀπλοῦς πολίτης, οὐδὲως βεβαίως ἤθελεν ἀνησυχῆσαι περὶ τῶν ζητημάτων τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, ὡς αὐτοκράτωρ ὅμως ἐζήτησε μετὰ προσοχῆς τὰ δύο κόμματα.

Τὸ ἐν, ψυχρὸν ἐν ταῖς πεποιθήσεσιν αὐτοῦ, διατάζον περὶ τῶν θεῶν αὐτοῦ, ἀβέβαιον περὶ τῆς ἰσχύος τούτων, ὁμοιάζει πρὸς μέγα ποιμνιον διερχόμενον ἀκριβῶς ἐνθα καὶ πρότερον διήρχετο. Τὸ ἕτερον, καίπερ ὃν ἐν μαιοιοψηφίᾳ ζωηρὸν καὶ πειθαρχούμενον, περιφρονοῦν πάντα τὰ ἐμπόδια καὶ ταμὸν νέαν ἑδδὸν ἐφ' ἧς πολλὰ τεμάχια τῶν σαρκῶν αὐτοῦ ἔμειναν, βεβαίῳ ἐν μέσῳ βρασάνων τὴν ἀκαταδάμαστον αὐτοῦ δύναμιν, καὶ δείκνυται τόσον ἀπησχολημένον ὑπὸ τοῦ οὐρανοῦ ὥστε δύναται τις νὰ πιστεύσῃ ὅτι οὐδεμίαν θέλει δώσει ἀνησυχίαν τοῖς ἀρχουσι τῆς γῆς τοῖς συμεριζομένοις τὴν πίστιν αὐτῶν. Ὡστε ἐκεῖνοι μὲν εἰσὶν ἐκ τῶν συντελούντων εἰς τὴν ἀπώλειαν τῶν πολιτικῶν μαχῶν, οὗτοι δὲ ἐκ τῶν πιστῶν μεθ' ὧν κροαίνει τις αὐτάς. Ἀλλ' ὅμως ἀριθμῶν τις τὰ μέλη τὰ ἀπκρτίζοντα τὰς δύο κοινότητας ἤθελε πιθανῶς εὔρει εἰκοσάκις πλείονας ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἢ ἐν τῇ νέᾳ, οὕτως ὥστε ὁ ἀριθμὸς νὰ ἀναπληροῖ τὸν ζῆλον. Ἐκτὸς δὲ τούτου, μὴ ἀνακληθέντος τοῦ διατάγματος τοῦ ἀποκλείσαντος ἐπὶ Διοκλητιανοῦ τοὺς Χριστιανούς ἀπὸ τῶν λεγεῶνων καὶ τῶν δημοσίων ὑπουργημάτων, ἢ διοικήσεως καὶ ὁ στρατὸς ἦσαν ἔτι εἰδωλολατρικά. Μετὰ ὀκτῶ ἔτη, τῷ 320, εἰσερχόμενος ὁ Κωνσταντῖνος ἡμέραν τινὰ εἰς τι στρατόπεδον, ἐχαίρεισθη ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν διὰ τοῦ παλαίου ἐπιφωνήματος τῶν εἰδωλολατρῶν «Αὔγουστε οἱ θεοὶ νὰ σέ δικυλάττωσι».

Ἡ τοιαύτη τῶν πραγμάτων θέσις ἐπέβαλλεν αὐτῷ ἄρχην φρόνησιν καὶ ἐμπόδιζεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ παραδοθῇ πρωτίμως εἰς ἓνα ἐκ τῶν ἀντιπάλων του, καίτοι βεβαίως ἐνωρὶς ἐνόησεν ὅτι ἐν τῷ θρησκευτικῷ ζητήματι ἦν ἀνάγκη ἢ αὐτοκρατορικῆ κυβέρνησις νὰ μεταβάλλῃ πολιτικὴν. Κατὰ τὴν μακρὰν αὐτοῦ ἐν Ἀνατολῇ διαμονὴν ἐγνώρισε τὸν ἰσχυρὸν τῶν Ἐκκλησιῶν διοργανισμόν, καὶ εἶδε τὸν ἐνθουσιασμόν τῶν χριστιανῶν πρὸ τοῦ θανάτου καὶ τὸν οἰκτον ὃν ἤρχιζον νὰ ἐμπνέωσι τοῖς εἰδωλολάτραις τὰ ἀθῶα θύματα. Ἡ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἀνοχή, ἢ ἀποτυχία τοῦ τελευταίου κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ διωγμοῦ, ἢ θέσις τέλος ἦν ἔλαβον ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐθνικῶν ὁ Γαλέριος καὶ ὁ Δάξης Μαξιμῖνος, οἱ προσωπικοὶ αὐτοῦ ἐχθροί,

πάντα προέτρεπον αὐτὸν, ἀμα τῆ εἰς τὸν θρόνον ἀνκρῆσει, νὰ ἦναι ἐπιεικῆς πρὸς καταδιωχθέντας οὓς τότε αὐτοκράτορες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ καταβάλωσιν. Ἄλλως τε εἶχε κοινὸν μετ' αὐτῶν ἐν σπουδαιότατον δόγμα, τὴν πίστιν εἰς τὴν μονοθεΐαν, πρὸς ἣν ἔτεινον πάντες οἱ ἀνεπτυγμένοι νέες.

Γ. ΑΥΞΑΝΟΥΣΑ ΔΗΜΟΤΙΚΟΤΗΣ ΤΗΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ ΤΟΥ ΗΛΙΟΥ

Ἀπὸ δύο αἰώνων ἡ ἠθικὴ ἱστορία τοῦ κόσμου συνίστατο εἰς τὰς ἐπιμόνους προσπαθείας τῆς φιλοσοφίας ὅπως συνδιαλλάξῃ πρὸς ἀλλήλας τὰς θείας μορφάς, τὰς οὐσας ἰδιαιτέρας καὶ τοπικὰς ἐκφράσεις τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθηματός. Αὕτη εἶχεν ἀναμιρίζει καὶ συνταυτίζει αὐτὰς τόσον καλῶς, ὥστε ἐκ τοῦ πλουσίου τούτου κράμματος ἐσημάτισεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸ ἀγαλμα τοῦ μόνου Θεοῦ, τοῦ ὄντος ἤδη πολλοῖς φανεροῦ. Αἱ ἰθαγενεῖς θεότῃτες εἶχον ἀπολέσει τὴν προσωπικότητα αὐτῶν καὶ προσλάβει χαρακτῆρα γενικόν. Δὲν ἦσαν εἰμὴ αἱ διάφοροι παραστάσεις τοῦ ὑψίστου ἐκείνου Θεοῦ, ὃν ὁ Κωνσταντῖνος ἐπέτρεπε νὰ ἐπικαλῶνται ἐνώπιον αὐτοῦ οἱ ἐπίσημοι ῥήτορες, καὶ εἰς ὃν ὁ εἰδωλολάτρης Ἰεροκλῆς ὑπέταττε πάσας τὰς ὑποδεεστέρας δυνάμεις. Ἄλλ' ὁ μέγας οὗτος Θεὸς εἶναι ὁ ἡμέτερος, ἀπεκρίνοντο οἱ Χριστιανοὶ, καὶ τὴν λατρείαν αὐτοῦ ἐπιδιώκεις». Οἱ εὐφυέστεροι, ἐκ φόβου μήπως περιπέσωσιν ἐκ νέου εἰς τὴν πολυθεΐαν καὶ μὴ τολμῶντες νὰ ὀνομάσωσιν αὐτὸν, ἐκάλουν αὐτὸν ἀορίστως θεότητα, divinitas. Ὁ Ἀδριανὸς μὴ τολμῶν μηδὲ τὸ ὄνομα τοῦτο νὰ δώσῃ αὐτῷ, ἔκτισε νεοὺς κενοὺς παντὸς ὁμοιώματος, οὓς μόνῃ ἡ θρησκευτικῇ ιδέᾳ ἔπρεπε νὰ πληροῖ. Ἄλλοι, ἔχοντες ἀνάγκην Θεοῦ ὄρατοῦ ὃν νὰ δύνανται νὰ ἐγγίξωσιν, ὠνόμαζον αὐτὸν Σέρραπιν, ἢ Μίθραν, Ἀπόλλωνα ἢ Ἥλιον. Αὐτὸς ὁ Ἑρμῆς, ὁ μετρίορων θεράπων τῶν Θεῶν καὶ τοῦ ἐμπορίου, ἐγένετο ὁ ἀγιώτατος, ὁ σεβαστὸς καὶ μέγιστος συντηρητῆς τοῦ κόσμου». Ὅσων ἡ εὐσέβεια ἀπήτει βικίαις συγκινήσεις, ἔβαινον πρὸς τὸν Μίθραν «τὸν ἀήττητον ἥρωα τὸν διώκοντα πρὸ αὐτοῦ τὰ σκότη». Διὰ τῶν μυστηριωδῶν τελετῶν τῆς λατρείας αὐτοῦ, διὰ τοῦ αἰματηροῦ βαπτίσματος αὐτῶν καὶ τῆς ἐκτεταμένης ἱεραρχίας τῶν μεμνημένων εἴλωσε τοὺς στρατιώτας. Ἐν ταῖς τοῦ Δικουβίου καὶ Ῥήνου στρατοπέδοις ἀνηγορεύθησαν πολυάριθμα ἔχνη τῆς πρὸς τὸν Μίθραν λατρείας αὐτῶν. Ὁ Ἀπόλλων τούναντίον ἦν ὁ Θεὸς τοῦ πνεύματος. Οἱ Χριστιανοὶ δὲν ἐθεώρουν πάντας αὐτοῦ τοὺς χρησμούς ὡς ψευδεῖς· ἐπίστευον ὅτι μίξ ἐκ τῶν ἱερειῶν αὐτοῦ, ἡ Ἐρυθρία Συδίλλη, εἶχε προειπεῖ τὴν ἀρίστην τοῦ Χριστοῦ. Ἐκ πάντων δὲ τῶν Θεῶν τοῦ ἐλληνορωμαϊκοῦ Ὀλύμπου, μόνος αὐτὸς κείτοι ἠῤ-ξανεὶν ἡ ἀπιστία δὲν ἠδύνετο νὰ διαμφισβητηθῇ ἢ νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀχρηστος, καθὼ συνταυτιζόμενος μετὰ τοῦ Ἥλιου, ὃν ὁ Αὐρηλιανὸς ὠνόμαζε Θεὸν βέβαιον, Deus certus. Ὁ ἀκτινοβόλος ἀστὴρ ὁ δίδων τὴν θερμότητα,

τὸ φῶς καὶ τὴν ζωὴν, δι' οὗ τὸ πᾶν ἀναπνέει καὶ οὗ ἔλλείποντος τὸ πᾶν θνήσκει, ὑπῆρξεν ὑπὸ διάφορα ὀνόματα ἢ μεγάλη θεότης τοῦ Γ' αἰῶνος καὶ ἦν πλέον πρᾶς ποτε ἢ τοῦ Δ'. Ἡ Κωνσταντίνος οἰκογένεια ἐξέλεξεν αὐτὸν ὡς θεὸν αὐτῆς προστάτην· ὁ Κλαύδιος ὁ ἀρχηγὸς τοῦ οἴκου τούτου, ὁ Αὐρηλιανὸς, υἱὸς ἱσρείας τοῦ Ἡλίου, καὶ ὁ Κωνσταντίνος ἐτίμων αὐτὸν δι' ἰδιαιτέρας λατρείας. Ὁ ρήτωρ Εὐμένης, ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον τῷ 510 ἐν ἐπισήμῳ τελετῇ, ὑπενθύμιζεν αὐτῷ τὸν πατρικὸν αὐτοῦ Θεὸν *Apollinem tuum*. Πάμπολλα νομίσματα τοῦ αὐτοκράτορος τούτου φέρουσι ἐπὶ τοῦ ἀντιστρόφου μέρους τὴν ἐπιγραφὴν *Soli ianvicio*, τινὰ δὲ τῆς ἐποχῆς τῆς συμμαχίας αὐτοῦ μετὰ τοῦ Δικινίου προσθέτουσι τὰς λέξεις *comiti Augustorum* αὐτῷ συμβούλῳ, τῷ συντρόφῳ τῶν Αὐγούστων». Ἄλλα παριστῶσι αὐτὸν τὸν Κωνσταντῖνον φέροντα τὰ σύμβολα τοῦ Ἡλίου, τὴν κεφαλὴν περιβεβλημένου δι' ἀκτίνων, καὶ ἐν τινι τῶν λόγων αὐτοῦ ὁ Ἰουλιανὸς εἰσάγει τὸν Δία λέγοντα πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα. «ὦ υἱέ μου, διατί δὲν ἔπληξες διὰ τῶν ὀξέων σου βελῶν τὸν τολμηρὸν τοῦτον θνητὸν, τὸν λειποτάκτην τῆς λατρείας σου»; Ὅτε ὁ Κωνσταντῖνος ἐγένετο ὀριστικῶς Χριστιανὸς διετήρησε τὸ πρὸς τὸν πατρικὸν θεὸν σέβας, Θεὸν πατέρων, διότι δὲν ἐπέτρεψε νὰ ὑβρισθῶσι τὰ ἀγάλματα αὐτοῦ, ἀλλ' ἀνήγειρε πολλὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει, μετενεγκῶν δὲ καὶ ἐξ Ἰλίου χαλκοῦν Ἀπόλλωνα, ἔστησεν αὐτὸν ἐπὶ πορφυροῦ κίονος, θέσας ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἀκτινοφόρον στέφανον. Κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην αἱ εἰκόνες αὗται δὲν ἦσαν εἰμὴ περισωθέντα καλλιτεχνήματα πρὸς καλλωπισμὸν τῆς πρωτευούσης αὐτοῦ ὡς ἦν ὁ Ζεὺς τῆς Δαυδῶνης καὶ αἱ Μούσαι τοῦ Ἐλικῶνος, ἀλλὰ φρονῶ ὅτι δύναται τις νὰ ἀναγνωρίσῃ ἐν τῇ ἐκλογῇ ταύτῃ εὐσεβῆ ἀνάμνησιν πρὸς τὴν θεότητα ἐκείνην παρ' ἧς ἐξίτηται προστασίαν ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ καὶ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν πρώτων αὐτοῦ ἐκστρατειῶν. Δὲν πρέπει νὰ ζητῆ τις κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῆς θρησκευτικῆς συγχύσεως τὰς ἀκριβεῖς ἀντιλήψεις αἷς δίδει ἡμῖν ἡ ἐντελής ἐλευθερία τοῦ πνεύματος. Πολλοὶ ἔθνηκοι ἐνόμιζον ὅτι ὁ θεὸς τῶν Χριστιανῶν ἦν ὁ Ἡλιος. Ὁ Κωνσταντῖνος ἔπραξεν ὅπως αὐτοὶ, καὶ δύναται τις νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ἐπὶ τινὰ ἔτη συνεκαύτιζε τὸν Ἡλιον, τὸν Χριστὸν, τὸν πατρικὸν αὐτοῦ θεὸν μετ' ἐκείνου οὗ τὴν εἰκόνα ὁ Ἀλέξανδρος Σεβῆρος ἔθεσεν εἰς *lararium* καὶ ἐν ᾧ ὁ Γαλέριος εἶχε πρὸ βραχέος ἀναγνωρίσει τὴν θεῖαν δύναμιν.

Κατὰ τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην ὁ Ἰησοῦς εἶναι τὸ φῶς τοῦ κόσμου τὸ ἐλευσόμενον ὅπως φωτίσῃ τὰ Ἱεροσόλυμα. Ὁμοίως κατὰ τὸν Εὐσέβιον, Γρηγόριον τὸν Νύσσης καὶ τὸν ἅγιον Αὐγουστῖνον εἶναι ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης ὁ φωτίζων τὴν ἀνθρωπότητα. Ὅθεν ἡδυνήθησαν ν' ἀπεικονίσωσι τὴν ἰδέαν τοῦ Εὐαγγελιστοῦ ἐπὶ χριστιανικοῦ μνημείου δίδοντες τῷ Χριστῷ τὸν ἀκτινοφόρον στέφανον ὃν ἔφερεν ὁ Ἀπόλλων. Ἐπὶ χριστιανι-

κῶν ἐπιγραφῶν ἢ ἡμέρα τοῦ Κυρίου καλεῖται ἡμέρα τοῦ Ἡλίου, καὶ ἡ ἕξις τῶν πατέρων τοῦ νὰ παρομοιάζωσι τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ Ἡλίου παρέσχε τῇ ἐκκλησίᾳ τὸ δικαίωμα νὰ ὀρίσῃ τὴν γέννησιν αὐτοῦ εἰς τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἐώρταζον ἐν τοῖς νοτοῖς τὰς *natalis invicti solis* (25 Δεκεμβρίου). Μετὰ τὰς αἰμακτηρὰς συγκρούσεις, Χριστιανοὶ καὶ ἔθνηκοι ἔσπευδον εἰς προὔπαντησιν ἀλλήλων, οὗτοι μὲν συγχωνεύοντες τὰς πολλαπλᾶς αὐτῶν θεότητας εἰς τὸν ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας διδαχθέντα ἓνα ὕψιστον Θεόν, οὗτοι δὲ ἐκ τῶν τριῶν αὐτοῦ ὑποστάσεων ἠνωμένων ἀποτελοῦντες ἓνα Θεὸν οὗ ὁ αὐτοκρατορ ἀδιακόπως ὑπεμύνησκε τοῖς λαοῖς τὸ ὄνομα καὶ τὰ δικαιώματα πρὸς σεβασμὸν, τὴν *divinitas*.

Ὁ Κωνσταντῖνος ὑπεβούθη δι' ὄλων τῶν μέσων τὴν συμπιλίωσιν τῶν πνευμάτων, ἣν ἡ πολιτικὴ φρόνησις ὑπεδείκνυεν αὐτῷ. Ἡ διαίρεσις τοῦ μηνὸς εἰς ἑβδομάδας καὶ τούτων εἰς ἡμέρας, ἀφιερωμένας ἐκάστην εἰς μίαν θεότητα, ἦν συνήθεια ἀνατολική, διαδοθεῖσα παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς ἀστρολογίας τῶν Ἀλεξανδρίνων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Τερτουλλιανοῦ οἱ μὲν ἔθνηκοι ἐώρταζον τὴν ἡμέραν τοῦ Κρόνου (*Σάββατον*), οἱ δὲ Χριστιανοὶ τὴν τοῦ Ἡλίου (*Κυριακὴν*). Μεταξὺ τῶν ἀρχαίων ἀπεικονισμάτων τῶν ἐπωνύμων τῆς ἑβδομάδος θεῶν κατέχει τῷ ὄντι ὁ Ἥλιος τὴν δευτέραν μόνον θέσιν μετὰ τὸν Κρόνον. Τοῦναντίον ἐπὶ ἀγγείου τῶν μέσων τοῦ Δ' αἰῶνος κατέχει τὴν πρώτην, τοῦτο δὲ διότι ἐν τῷ μεταξὺ ὁ *dies solis* τῶν ἐθνικῶν εἶχε συνταυτισθῆ μετὰ τῆς *dies dominica* τῶν χριστιανῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἀπακκι αἱ ἡμέραι τῆς ἑβδομάδος ἦσαν ὑπὸ τὴν ἐπίκλησιν ἰδίαις θεότητος, οἱ εὐλαβεῖς εἶχον ἰδίαν προσευχὴν δι' ἕκαστον τῶν θεῶν τούτων, καὶ ὡς ἐκ τῆς αὐξήνουσης δημοτικότητος τῆς λατρείας τοῦ ἡλίου ἡ *dies solis* διεκρίνετο δι' εὐσεβῶν πράξεων πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐπωφελήθη ἐπιτηδεῖως τὴν εὐλάβειαν ταύτην ὅπως καθιερώσῃ διττῶς τὴν Κυριακὴν. Νόμος ἐκδοθεὶς κατὰ τὸ 321 ἔτος διέταξεν, ὅπως κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Ἡλίου τὰ δικαστήρια, τὰ ἐργαστήρια καὶ τὰ καταστήματα μένωσι κλειστὰ, ἐπεμφε δὲ τοῖς λεγεῶσιν, ὅπως ἀπαγγέλληται τὴν αὐτὴν ἡμέραν, τύπον προσευχῆς προσδεκτῆς ὁμοίως τῷ λάτρῃ τοῦ Μίθρα, τοῦ Σεράπιδος ἢ τοῦ Ἡλίου, ὡς καὶ τῷ πιστῷ τοῦ Χριστοῦ ὀπαδῷ. Ἦν αὕτη ἡ ἐπίσημος διάταξις τῆς ἀρχαίας ἕξεως τοῦ ἀπευθύνειν προσευχὴν πρὸς τὸν ἀνατέλλοντα ἥλιον. Διὰ τῆς κανονίσεως τῶν ἐορτασίμων ἡμερῶν καὶ τῆς συνθέσεως προσευχῆς ἐξήσκησεν ὁ Κωνσταντῖνος ἐν τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ ὡς ποντίφηξ, οὐδεὶς δ' ἐξέπλάγη ἐπὶ τούτῳ. Μὴ δὲν ἐδίδον τὰ νέα διατάγματα ἰκανοποίησιν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἣτις ἐώρταζε, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Ἡλίου, τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου, ὡς καὶ εἰς τοὺς ἀντιπάλους αὐτῆς, οἱ τινες ἐν τῷ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος, κατὰ τὸ φαινόμενον, καθιερωθέντι τούτῳ *justitium* ἠδύναντο νὰ ἴδωσι σημεῖον σεβασμοῦ προσφερόμενον τῇ μεγάλῃ

αὐτῶν θεότητι; Ἐτερος νόμος τοῦ ἔτους 315 ἀποτελεῖ ἴσως μέρος τῶν μέτρων ἐκείνων ὅσα ἕκαστον τῶν μερῶν ἐξελάμβανεν ὡς ληφθέντα ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ μόνου. Ἀπηγόρευε νὰ σημειῶνται οἱ κατάδικοι ἐπὶ τοῦ προσώπου αἰσῶς μὴ ἀλλοιωθῆ τὸ πρόσωπον ὅπως εἶναι εἰκὼν τῆς οὐρανόθεν καλλονῆς». Αἱ λέξεις αὗται εἰσὶν ἀνάμνησις ἐκ τῆς παλαιᾶς διαθήκης, καὶ ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι προφανῆς, ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀπόλλων ἦν ὁ ἰδεώδης τύπος τοῦ ἀνθρωπίνου κάλλους καὶ ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἀπέδιδον εἰς τὸν Ἰεχωβά δὲν ἠδύναντο ν' ἀποδώσωσιν οἱ ἐθνικοὶ τῷ υἱῷ τῆς Αἰτουσ;

Δ'. Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΕΝ ΡΩΜῃ Τῷ 312. Η ΘΡΙΑΜΒΕΥΤΙΚΗ ΑΥΤΟΥ ΑΜΙΣ

Ἡ ἐπιστροφὴ τοῦ Κωνσταντίνου δρίζεται εἰς τὸ ἔτος 312, καὶ ὅμως κατὰ τὴν ἐν Ῥώμῃ δικομιαν αὐτοῦ τῷ ἔτει τούτῳ οὐδὲν ἔπραξεν, οὐδὲν εἶπε τὸ ἀναγγέλλον μετὰβολὴν ἐν ταῖς πεποιθήσεσιν αὐτοῦ. Ἐλέχθη ὅτι μετὰ τὴν νίκην αὐτοῦ δὲν ἐτέλεσεν ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου τὰς συνήθεις θυσίας. Τὸ ν' ἀποφύγῃ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἐθίμου τούτου ἤθελεν εἶσθαι φανερὰ ἀποστασία ὡς γενομένη ἐν μέσῳ πόλεως ἐντελῶς εἰδωλολατρικῆς. Ἀπ' ἐναντίας ὅμως γνωρίζομεν ὅτι ἡ θριαμβευτικὴ αὐτοῦ εἴσοδος ὑπῆρξεν ἀφορμὴ τῶν συνήθων τελετῶν, ὅτι παρέστη εἰς τὰ θεάματα, εἰς τὴν πάλιν τῶν ἀθλητῶν καὶ εἰς τοὺς ἱεροὺς ἀγῶνας, εἰς οὓς ἔφερον τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν, πομπευόμενα πάντοτε εἰς τὰς ἑορτὰς ταύτας τὰς ἀποτελοῦσας σπουδαιότατον μέρος τῆς λατρείας τῶν ἐθνικῶν καὶ ὅταν βλέπωμεν αὐτὸν ἀνανεοῦντα τὴν γερουσίαν διὰ τῆς προσλήψεως πολλῶν ἐπαρχιωτῶν, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι πλεῖστοι, πιθανὸν πάντες, ἦσαν πιστοὶ ὀπαδοὶ τῆς ἀρχαίας λατρείας, ἀφοῦ ἡ γερουσία μέχρι τοῦ Θεοδοσίου ἔμενε τὸ προπύργιον τῶν τελευταίων θεῶν. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ Δ' αἰῶνος ἡ Ῥώμη ἐκκλύπτει ἔτι ἐντελῶς ὑπὸ τῶν λαμπροτήτων τῆς εἰδωλολατρείας, μόλις δ' ἤρχισαν ν' ἀναφκίνωνται αἱ τῆς χριστιανικῆς Ῥώμης. Διὰ τὸν ἅγιον Ἰερώνυμον τὸ πρὸ τὸ Καπιτώλιον ἄστει ἔμενον ἀδ ὀχετὸς πάσης προλήψεως».

Ὁ Εὐσέβιος λέγει ὅτι ἔστησαν ἐν Ῥώμῃ τῷ Κωνσταντίνῳ μετὰ τὴν νίκην αὐτοῦ ἄγχαλα κρατῶν τὸ Λάβρον. Παρενόησε λέξεις τινὰς δυσερμηνεύτους πανηγυριστοῦ τινος, ἀλλ' ἐν αἷς βλέπει τις ὅτι πρόκειται περὶ ἀγάλματος στηθέντος ὑπὸ τῆς γερουσίας καὶ τῆς Ἰταλίας. Κατὰ τὴν τῶν ἐθνικῶν συνήθειαν, παρίστατο κρατῶν θεῶν τι σύμβολον, ὅπως ἐξέλαβεν ὁ ἐπίσκοπος ὡς σύμβολον χριστιανικόν. Οὐδεμίαν ὅμως εἰτχωρεῖ ἀμφιβολία, διότι μετὰ τὴν φράσιν ἐκείνην ὁ ῥήτωρ ἐπικαλεῖται τὸ θεῖον πνεῦμα τὸ ἀπανταχοῦ τοῦ σύμπαντος διακεχυμένον, ὅπως οἱ Στωϊκοὶ ἐθεώρουν ὡς θεὸν αὐτῶν.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ δοῦξ Σενεκίων, εἰς τῶν συγγενῶν τοῦ Κων-

σταντίνου, ἤγειρεν εἰς μνήμην τῶν γερμανικῶν θριάμβων τοῦ ἡγεμόνος, ναὸν ἀφιερωμένον εἰς τὴν θεότητα αὐτοῦ, *numini ejus*. Οὐδόλως πρέπει νὰ ἐκπλήσσειται τις ἐπομένως ἐὰν ἐπὶ τῆς θριαμβευτικῆς ἀψίδος τῆς ἐγκαινισθείσης ἐν Ῥώμῃ τῷ 315 ἀπεικονίζονται εἰδωλολατρικαὶ θυσίαι, δὲν φαίνεται δὲ οὔτε τὸ λάβρον οὔτε ὁ σταυρός. Δύο ὅμως λέξεις τῆς ἐπιγραφῆς *instinctu divinitatis* ἐθεωρήθησαν ὡς ὁμολογικὰ κεκαλυμμένα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ λέξις *divinitas*, ἀγνωστος σχεδὸν τῇ λατινικῇ ἀρχαίῳ-τητι, ἐφέρετο τότε ἀνά τὰ χεῖλη πολλῶν, διότι ἀνταπεκρίνετο εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν πνευμάτων ἅτινα, ἐγκαταλείποντα βραδέως τοὺς παλαιούς θεούς, χωρὶς ν' ἀρνηθῶσιν αὐτοὺς ἔβαινον πρὸς τὸν νέον Θεόν, χωρὶς νὰ προκηρῦξωσιν ἔτι τὴν ζηλοτυπον κυριαρχίαν αὐτοῦ. Ἐξ ἔτη μετὰ ταῦτα ἐορταζομένης τῆς δεκάτης πέμπτης ἐπέτειου τῆς εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀναρρήσεως τοῦ Κωνσταντίνου, ὁ εἰδωλολάτρης ῥήτωρ τοῦ δεκάτου πα-ιηγυρικοῦ λόγου παρωμοίαζε τὸν ἡγεμόνα πρὸς τὸν Ἄρην καὶ τοὺς Διο-σκόρους, ἐβεβαίω δὲ ὅτι εἶχε νικήσει τὸν Μαξέντιον καὶ τοὺς Φράγκους διὰ τῆς οὐρανίης ἐμπνεύσεως τοῦ θεοῦ Κωνσταντίνου, *divino instinctu*. Οὕτω τέσσαρχ ἔτη πρὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου οἱ ῥήτορες τῆς κυβερνή-σεως ὑπενθύμιζον τῷ Κωνσταντίνῳ τὴν ἀποθέωσιν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ τὴν συνδρομὴν τῆς ἀνωτέρως ἐκείνης δυνάμεως ἣν ἐλάτρευον ὁ Κικέρων, ὁ Σενέκας καὶ ὁ Πλούταρχος καὶ ἦς τὸ ὄνομα ἐπανέρχεται ἀδιακόπως ἐν τοῖς λόγοις καὶ τοῖς διατάγματι τοῦ ἡγεμόνος, ἐν τῇ προσευχῇ ἣν συνέ-ταξε διὰ τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ, καὶ ἐν ἐκτεταμένῳ διατάγματι τῷ ἀ-παλείψαντι μετὰ τὴν τοῦ Λικινίου ἦτταν τὰς συνεπείας τοῦ διωγμοῦ. Πανταχοῦ καὶ πάντοτε ἐπικαλεῖται οὐχὶ τὸν Χριστὸν ἢ τὸν Ἰησοῦν ἀλλὰ τὴν θεότητα, οἰαδήποτε καὶ ἂν ᾖ, ἣτις διαμένει ἐν τῷ ὑψίστῳ οὐρανῷ. *Quidquid illud est divinum ac caeleste numen*. Αἱ λέξεις αὗται ἀπαντῶσιν ἐν τῷ τοῦ Μεδιολάνου διατάγματι, ἐν τῷ παραγγέλματι τοῦ Λικινίου πρὸς τὸν διοικητὴν Βιθυνίας καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς πρὸς τοὺς ἐπισκόπους ἐπιστολαῖς τοῦ Κωνσταντίνου, βεβαίως δ' ἐκ προθέσεως ἐπαναλαμβάνει αὐτάς μετὰ τοσαύτης ἐπιμονῆς. Ἐπεθύμει νὰ ἐνώσῃ ὅλους αὐτοῦ τοὺς λαοὺς ἐν μιᾷ θρησκείᾳ ἣς ἡδύνατο μὲν νὰ παρκλάσῃ ἢ μορφή, ἀλλ' ἦς βάσις ᾖ ἡ λα-τρεία τοῦ μόνου Θεοῦ, διότι ἐσκέπτετο ὅτι, συντελεσθείσης τῆς μεταβο-λῆς ταύτης, ἡ διοίκησις τοῦ κράτους ἤθελε καταστῆ εὐκολωτέρα, ἢ δὲ δημοσίᾳ εἰρήνῃ βεβιαωτέρα. Αὐτὴ αὐτὴ ἢ σκέψις ἀπέτρεψεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐορτάσῃ τοὺς ἐπὶ τῇ ἑκατονταετηρίδι τῆς Ῥώμης ἀγῶνας, οὓς ὑπολογισμοὶ τινες ἔθετον εἰς τὸ ἔτος 313. Ἡ ἐορτὴ αὕτη ἦν ἡ μεγαλει-τέρα τῆς Ῥώμης, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἡ μᾶλλον εἰδωλολατρικὴ, ἐπειδὴ δὲ ἄπραξα ἢ Ἰταλίᾳ συνήρχετο εἰς αὐτὴν ἤθελεν ὑπερερεθίσει τὰ θρη-σκευτικὰ πάθη, ἅτινα αὐτὸς προσεπάθει νὰ καταστῆλῃ. Μὴ ὑπαρχούσης ποτὲ ὠρισμένης ἐποχῆς διὰ τὴν τελετὴν ταύτην ὁ λαὸς δὲν παρετήρησε

τὴν ἐκουσίαν ταύτην λήθην. Μόνον ὀλίγοι τινὲς ἔθνηκοι παρεπονέθησαν λάθρα ὅτι ἡλαττοῦτο ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ ὃ πρὸς τὰ ἀρχαῖα τῆς Ῥώμης ἦθη σεβασμός. Ἄλλ' ὁ Κωνσταντῖνος ἀπέφυγεν αἴτιον ταρχῶν, καὶ τοῦτο μόνον ἐπεθύμει.

Ε'. ΤΟ ΔΙΑΤΑΓΜΑ ΤΟΥ ΜΕΔΙΟΛΑΝΟΥ (315).

Ἄλλὰ διατί νὰ προσπαθῶμεν νὰ δρίσωμεν τὴν χρονολογίαν τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Κωνσταντίνου; Ἡ χρονολογία οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, διότι δὲν πρόκειται περὶ μιᾶς τῶν αἰφνιδίων ἐκείνων ἀποφάσεων, οἷα ἡ τοῦ Ἐρρίκου Δ' ἀνακράζαντος «οἱ Πακρίσιοι ἀξίζουσι λειτουργίαν», ἀλλὰ περὶ τῶν βραδέως καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἐπερχομένων μεταβολῶν, ἐν πνεύματι εὐφρεῖ συγχρόνως καὶ συγκεχυμένων, ἀσχολουμένων μᾶλλον περὶ τῶν συμβαινόντων ἢ περὶ θρησκείας καὶ οὐ ἡ συνείδησις θέλει μέχρι τέλους ἔχει θρησκευτικὰς ἀμφιβολίας. Δύο εἰδωλολάτραι, ὁ Λιβάριος καὶ ὁ Ζωσιμᾶς, λέγουσιν ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ἠσπάσθη τὸν Χριστιανισμόν, ὁ μὲν μετὰ τὴν ἤτταν τοῦ Λικινίου (323), ὁ δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κρίσπου (326), οἱ δὲ ἐκκλησιαστικοὶ ἱστορικοὶ τάττουσι τὸ συμβάν τοῦτο κατὰ δεκατέσσαρα ἔτη ἐνωρίτερον. Ἀπεδείχθη πρὸ μικροῦ ὅτι οὐδὲν μέχρι τοῦ 313 ἐμαρτύρει τὴν χριστιανικὴν πίστιν τοῦ ἡγεμόνος τούτου. Κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἐδημοσιεῦθη τὸ διάταγμα τοῦ Μεδιολάνου, ἡ μεγίστη νομοθετικὴ πρᾶξις ὅσων μονάρχης ποτὲ ἐδημοσίευσε, καθ' ὅσον ἐχρειάσθη νὰ περέλθωσι δεκαπέντε αἰῶνες πρὶν ἢ ἡ ἀνθρωπότης ἀκούσῃ ἐκ νέου τοιαύτην γλώσσαν. Ἡ πρᾶξις ὅμως αὕτη δὲν εἶναι χριστιανικὴ. Κηρύττει τὴν ἰσότητά πασῶν τῶν λατρειῶν, ἀπονέμει τὴν μεγίστην ἐλευθερίαν ὡς πρὸς τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς καὶ φέρει τὰς ὑπογραφὰς τῶν δύο ἡγεμόνων οἵτινες λαμβάνουσι τὴν εἰδωλολατρικὸν τίτλον τοῦ κυριάρχου ποντίφηκος, οὗ δικτηροῦσι πάντα τὰ προνόμια. Στιγμὴ μοναδικὴ ἐν τῇ ἱστορίᾳ καθ' ἣν ἐφάνη ἀφανιζομένη τέλος ἡ ἐπίσημος ἐκκίνησις τοῦ κράτους θρησκεία, ἣτις ὑπέκρουσε εἰς τὰς τύχας πάντων τῶν ἀνθρωπίνων ἰδρυμάτων, εἶχε γίνεαι ὄργανον ἀχρηστον καὶ μισητὸν, ἀφ' οὗ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας συνετέλεσεν εἰς τὸ μεγαλεῖον τῆς Ῥώμης. Ἄλλ' ὑπῆρξε μόνον στιγμὴ φρονήσεως διασχίσασα τὸν πολιτικὸν οὐρανὸν ὡς ἀστραπή. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 325 ἤδη ἡ ἐπίσημος τοῦ κράτους θρησκεία καὶ ἡ ἀναγκαιὰ αὐτῆς σύντροφος ἡ μισαλλοδοξία παρουσιάζονται ἐκ νέου.

Σ'. ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΣ ΕΚΤΕΛΕΣΙΝ ΤΟΥ ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΜΕΔΙΟΛΑΝΟΥ

Μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ διατάγματος τοῦ Μεδιολάνου οἱ καθολικοὶ ἐμαρτυροῦσι τὴν εὐσέθειαν τοῦ Κωνσταντίνου διὰ μαρτυριῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖ-

στον ἀληθῶν, ἀλλὰ μὴ περιστωσῶν πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, διότι δὲν δεικνύουσιν εἰμὴ τὴν μίαν μόνον ἀποψὴν τῆς πολιτικῆς ἐκείνης, ἥτις ἄνευ ὑποκρισίας καὶ ψεύδους καὶ ἐν μόνῳ τῷ συμφέροντι τῆς δημοσίας εἰρήνης εἶχε δύο τοιαύτας, τὴν μίαν διὰ τοὺς Χριστιανούς, τὴν ἑτέραν διὰ τοὺς ἔθνικούς. Ἡ τελευταία αὕτη μένει ἐν τῷ σκότει ἕνεκεν τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ μωρτωριῶν ἐξ εἰδωλοκρατικῆς πηγῆς. Αἱ ὀλίγοι ὅμως αὗται μωρτωρικά ἀρκοῦσιν ὅπως καταστήσωσι τὸν Κωνσταντινον τῆς ἱστορίας μείζονα τοῦ τῆς Ἐκκλησίας, ἐπειδὴ, ἀντὶ τοῦ ἀφρονος ζήλου τοῦ νεοφύτου, βλέπει τις τὴν ὑπομονητικὴν φρόνησιν τοῦ ἀρχοντος τῆς αὐτοκρατορίας, ὅστις περὶ πολλοῦ ποιούμενος πρὸ πάντων τὴν καλὴν ἐκτέλεσιν τοῦ αυτοκρατορικοῦ αὐτοῦ καθήκοντος, ἀναγκάζει νὰ διάγωσιν ἐν εἰρήνῃ τοὺς τε ὀπαδοὺς τῆς πκλιχῆς καὶ τοὺς τῆς νέας λατρείας, οὔτινας, ἄνευ αὐτοῦ, ἤθελον ἐπιτεθῆ κατ' ἀλλήλων.

Εἶχεν ἐνωρὶς παρ' αὐτῷ Χριστιανούς ὥστε νὰ εἶναι ἐν γνώσει τῶν διατρεχόντων ἐν τε ταῖς ἐκκλησίαις καὶ μεταξὺ τῶν διαφωνουσῶν αἱρέσεων. Εἰς ἓνα τῶν συμβούλων τούτων, τὸν ἀριστὸν Στρατήγιον, τὸν ὑπ' αὐτοῦ διὰ τὴν ῥητορικὴν αὐτοῦ δεινότητα ἐπονομασθέντα Μουσωμιανόν, ἐπέτρεψε τὴν ἐπίβλεψιν τῶν Μανιχαίων καὶ τῶν ἄλλων αἱρετικῶν. Καὶ ἔθνικοι ὅμως παρευρίσκοντο ἐν τῇ αὐτῇ αὐτοῦ. Οἱ φιλόσοφοι ἦσαν δεκτοὶ ἐν αὐτῇ, ἡγάπη δὲ ὁ ἡγεμὼν νὰ θέτῃ αὐτοὺς εἰς ἀντιπαράστασιν πρὸς τοὺς κληρικούς, ὑποκινῶν συζητήσεις αἵτινες κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικούς συγγραφεῖς κατέληγον πάντοτε εἰς κατασχύνην τῶν ἀπίστων προκαλοῦσαι θαύματα. Οὕτως Ἀλέξανδρος ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βυζαντίου, συζητῶν μετὰ δεινοῦ ἀντιπάλου εἶπεν αὐτῷ «ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ σοὶ ἀπαγορεύω νὰ ὀμιλήσῃς». Οὗτος δὲ ἀθωρεὶ ἀπώλεσε τὴν φωνήν. Τὸ θαῦμα τοῦτο, προσθέτει ὁ Σωζομενός, εἶναι μεῖζον τοῦ τοῦ Χαλδαίου τοῦ κόπτοντος λίθον διὰ τῆς φωνῆς. Ὁ ἐξ Ἀθηνῶν φιλόσοφος Νικαγόρας, ὅστις ἔδειξεν ἐν Αἰγύπτῳ τὴν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ ἐν ἐπιτιμῳίῳ ἐπιγραφῇ, ἦν βεβαίως εἰς τῶν ἔθνικῶν τῶν εὐρόντων καλὴν παρ' αὐτῷ ὑποδοχὴν. Γιγνώσκωμεν ὅτι ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἡγάπησεν ἐπὶ πολὺν χρόνον τὸν νεοπλατωνικὸν Σώπατρον, ὃν κατεδίκασεν ἐπὶ τέλους εἰς θάνατον, ὅτε ἡ ἐπισκοπικὴ ἐπιτροπὴ ὑπερίσχυσε. Κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς θάνατον, λέγει ὁ Σουΐδας, ὅπως ἀποδείξῃ ὅτι περὶ τὴν θρησκείαν οὐδὲν ἔχει τὸ κοινὸν μετὰ τῶν ἔθνικῶν, ὑφ' ὧν πρότερον περιεστοιχίζετο πάντοτε. Μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς βσιλείας αὐτοῦ εἶχε περὶ ἑαυτὸν ἔθνικούς· εἰς τῶν συγγραφέων τῆς Αὐγουστείου ἱστορίας, διαμείνας πιστὸς τοῖς ἀρχαίοις θεοῖς, ἔλαβε τὰς συμβουλὰς αὐτοῦ περὶ βιβλίων ἀφιερωθέντων αὐτῷ, καὶ ὁ ἡγεμὼν ἀντήλλαξεν ἐπιστολὰς μετὰ γελοίου τινὸς ποιητοῦ Ὀπτατιανοῦ, παρ' οὗ ὁ σεβάσμιος Βέδας οὐδεμίαν ἠθέλησε νὰ παρακλάθῃ κωμωπῆν, διότι ἦν ὑπὲρ τὸ δέον εἰδωλολάτρης.

Οἱ προκάτοχοι αὐτοῦ αὐτοκράτορες εἶχον γραμματεῖς διὰ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν καὶ ἑτέρους διὰ τὴν ἑλληνικὴν· αὐτὸς πρέπει νὰ εἶχε τοιούτους διὰ τὰς ὑποθέσεις τῶν Χριστιανῶν καὶ τὰς τῶν ἐθνικῶν, ἐκάστου τούτων γράφοντος πρὸς τοὺς ἀνταποκριτὰς αὐτοῦ κατὰ τὰς διαθέσεις τούτων. Οὕτω δὲ ἐξηγοῦνται τὰ ἀντιφατικὰ ἐκεῖνα ἔγγραφα τὰ ἀνταποκρινόμενα εἰς τὸ διπλοῦν συμφέρον, ὅπερ ἔδει ἢ κυβέρνησις νὰ ἐξασφαλίσῃ. Τῷ 314 ὅπως πεισθῶσιν οἱ Ἀφρικανοὶ ἐπίσκοποι νὰ θέσωσι τέρμα εἰς τὸ βίαιον σχίσμα τῶν Δονατιστῶν τὸ διαταράττον τὴν ἐπαρχίαν, πέμπει πρὸς αὐτοὺς τὸ αὐτοκρατορικὸν γράφειον ἐπιστολὴν ἐν ἧ ὑπῆρχον λέξεις λίαν χριστιανικαί, αἱ συμφέρον καὶ ὠφέλιμον ἦν τῷ Κωνσταντίνῳ ν' ἀκούσῃ ἢ ἰσχυρὰ τῆς Ἀφρικῆς ἐκκλησία. Ὀλίγους ὅμως μῆνας πρότερον εἶχεν ἐπιτρέψει τοῖς ἐθνικοῖς τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης νὰ συστήσωσι πρὸς τιμὴν τῆς Φλαβιανῆς οἰκογενείας ἰσραητικὴν τάξιν ἣτις ὑφίστατο ἔτι μετὰ ὀγδοήκοντα ἔτη· ἔδωκε δὲ εἰς πάντας τοὺς ἐθνικοὺς τῆς αὐτοκρατορίας ἱκανοποίησιν λαμπρὰν, ἐπιτρέψας τοῖς γερουσιασταῖς τῆς Ῥώμης νὰ θεσπίσωσι τὴν ἀποθέωσιν τοῦ Διοκλητιανοῦ, consecratio, τοῦθ' ὅπερ ἦν ἡ ἐπικύρωσις τῶν πράξεων τοῦ δεινοτάτου τῶν Χριστιανῶν ἀντιπάλου. Πολὺ δὲ μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον ἀπαντῶν εἰς εἰδωλολατρικὴν αἴτησιν τῶν κατοίκων τοῦ Ἰσπέλου ὁ ἐπὶ τῶν εἰδωλολατρῶν γραμματεὺς πέμπει διάταγμα ἐν ᾧ ἀναφέρεται, σχετικῶς πρὸς ναὸν ἀφιερωθέντα ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ τῷ Κωνσταντίνῳ, ὅτι ἡ ἐν αὐτῷ λατρεία δὲν θέλει μεταβληθῆ «διὰ τῶν δόλων τῆς λοιμικῆς δεισιδαιμονίας». Λοιμικὴ δὲ διὰ τοὺς Ὀμβρίους τούτους ἦν ἡ χριστιανικὴ θρησκεία καὶ οὐχὶ ἡ εἰδωλολατρεία, ἣτις τότε ἔπνεε τὰ λείψια. Ὅπως πολλάκις συμβαίνει ἐν τοῖς διοικητικοῖς ἔγγραφοις, τὸ αὐτοκρατορικὸν διάταγμα ἐπανελάμβανε τοὺς ὅρους τῆς ἀναφορᾶς καὶ ἔδιδε τοῖς βραδύνουσι ζηλωταῖς τῶν ἀρχαίων θεῶν τὴν ἐγγύησιν ἢ ἐζήτουν κατὰ τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ νέου θεοῦ εἰς τὰ ὄρη αὐτῶν.

Ὁ διπλοῦς οὗτος χαρακτήρ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Κωνσταντίνου ἀναφαίνεται πανταχοῦ. Ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐν Νικομηδείᾳ, ἐν Βηθλεέμ, ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Τάφου οἰκοδομεῖ ἐκκλησίας αἰτίνας· ἐγείρονται ὡς κρίνος πληρῶν τὸν ἀέρα διὰ θείας εὐωδίας, καὶ κλείει τὸν ἀκάθαρτον ναὸν τῆς Συρίας Ἀφροδίτης, καταφύγιον πασῶν τῶν κκειῶν, εἶτα τὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Αἰγαῖς, ἐπικινδύνου διὰ τοὺς χρησμούς θεοῦ, ὅστις ἔθετε τοὺς ἐρωτῶντας αὐτὸν εἰς σχέσιν μετὰ τοῦ ἀοράτου κόσμου, ἐξ οὗ ἱερεῖς καὶ ἰεροσκόποι ἐξῆγον λόγους συζηνητικούς· ἐν Κωνσταντινουπόλει ὅμως ἐπιτρέπει τὴν ὑπαρξίν τῶν ναῶν τῆς ἀρχαίας πόλεως, ὁ δ' υἱὸς αὐτοῦ θέλει σεβασθῆ τοὺς τῆς Ῥώμης καὶ ἀνεγείρει ἐν τῇ νέᾳ πόλει ναῖδρια εἰς τοὺς Διοσκόρους, τὴν μητέρα τῶν Θεῶν καὶ τὴν Τύχην εἰς τρόπον ὥστε νὰ δύναται ὁ ῥήτωρ Θεμιστοῖος νὰ ὀνομάζῃ τὸν Δία προστάτην τῆς τε μιᾶς καὶ τῆς ἑτέρας Ῥώμης. Τῷ 334 ἐπιτρέπει τοῖς γερουσιασταῖς τῆς Ῥώμης ν' ἀνοικοδο-

μῆσωσι τὸν ναὸν τοῖς Ὀμονοιῖς, ἐπιτρέπει ν' ἀφαιρώσωσι ναὸν εἰς τὴν Φλαβιανὴν οἰκογένειαν, τὸ δὲ διάταγμα τοῦ ἔτους 326 τὸ ἀπαγορεύον τὴν ἀνέγερσιν ἐν ταῖς πόλεσι νέων κτιρίων πρὸ τῆς συμπληρώσεως τῶν παλαιῶν ἐξίχει τοὺς ναοὺς. Παρρηγγέλλει τῷ Εὐσεβίῳ πολλὰ ἀντίγραφα τῶν ἁγίων Γραφῶν πρὸς χρῆσιν τῶν κληρικῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' ἐπικυροῖ τὰς μισθοδοσίας τὰς παρεχωρηθείσας ὑπὸ τῶν προκατόχων αὐτοῦ τοῖς γραμματικοῖς καὶ καθηγηταῖς, ταῖς συζύγοις καὶ τέκνεσιν αὐτῶν, πράττει δὲ τοῦτο ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν δύναται νὰ εἰναί τις βέβαιος ὅτι ὀλίγοι καθηγηταί, ἐπισήμως διορισθέντες, ὑπῆρχον, οἱ τινες νὰ εἴναι Χριστιανοί, εἰ τις ὑπῆρχεν.

Ἐνιαχοῦ ἡ θρησκευτικὴ ἀντιζηλίξ φέρει πολίχνιον τι χριτιανικὴν εἰς πόλεμον πρὸς τὴν εἰδωλολατρικὴν αὐτοῦ μητρόπολιν. Ὁ Κωνσταντῖνος ἀνυψοῖ τὸ πολίχνιον εἰς τὴν τάξιν τῶν πόλεων καὶ ἡ δημοσίαι τάξις ἀποκαθίσταται.

Ἐν ταῖς χώραις ἐν αἷς ἡ ὑπεροχὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπῆται νὰ κλεισθῆι ναὸς τις ἐπέτρεψε ν' ἀφαιρεθῶσι πρὸς ὄφελος τοῦ δημοσίου ταμείου τὰ πολυτίμα μέταλλα καὶ αὐτὸς ὁ χαλκὸς τῶν θυρῶν καὶ τῆς στέγης, ὁ δὲ ἐπίσκοπος Καισαρείας, ἐκλαμβάνων τὰς ἐπιθυμίας αὐτοῦ ὡς πραγματικότητα ἐπεκτείνει τὰς ἐρημώσεις αὐτοῦ ἐφ' ὅλης τῆς αὐτοκρατορίας, καὶ δεικνύει τοὺς ἀρχαίους θεοὺς ἄνευ τῆς χρυσοῦς αὐτῶν γενειάδος ἢ τῶν ἀργυρῶν αὐτῶν ὀφθαλμῶν λείψανα ἄσχημα καὶ ἀτιμωθέντα, ἐκτιθέμενα εἰς τὰς ὁδοὺς πρὸς κοινὸν περίεγλον. Ἄλλ' αἱ πόλεις αἱ μείνασαι πισταὶ τῇ εἰδωλολατρείᾳ δύνανται νὰ ὑπερσπίσωσιν ἐκυτὰς κατὰ τῆς συλήσεως ταύτης· διάταξις τοῦ ἔτους 320 ἀπαγορεύει τὴν ἐκ τῶν πόλεων ἀφίεσθαι τῶν στολιζόντων αὐτὰς κοσμημάτων.

Τὸ νὰ κλέπτωσι Χριστιανοὶ τὸν ἀργυρον νεῶν τινων καθὼς ἐπὶ τοῦ διωγμοῦ οἱ ἔθνηκοι ἔκλεπτον τὸν τῶν ἐκκλησιῶν εἶναι τοπικὴ ἀταξία ἢ ἡ αὐτοκρατορὶα οὐδέποτε ἔγνω νὰ περιστείλῃ. Ὅταν ὅμως ἐπιχειρῶσι τὴν ἀνατροπὴν μνημάτων τοῦθ' ὅπερ ἦν ἐκρὺ ἀνοσιούργημα κατὰ τῶν ἡθῶν τῆς ῥωμαϊκῆς κοινωνίας, ἐν ἧ ἡ οἰκογένεια εἶχε δύω βάσεις, τὸν ἐπιτύμβιον λίθον καὶ τὸν τῆς ἐστίας, νόμος ἀπαγορεύει τὰς παραβιάσεις τῶν τάφων.

Καταργεῖ τὰς κατὰ τῆς ἀγαμίας ποινὰς, ἰκνοποιῶν οὕτω τοὺς Χριστιανούς καὶ πολλοὺς ἐκ τῶν ἐθνικῶν, ἀλλὰ διατηρεῖ τὰ πλεονεκτήματα τὰ ἀπορρέοντα ἐκ τῶν νόμων Παπίου—Ποππαίου εἰς τοὺς κατέρως πλειόνων τέκνων καὶ παρεχωρεῖ αὐτὰ τοῖς *navicularii* οἵτινες μετέφερον εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν σίτον.

Ὅπως ἀπηγόρευσαν οἱ ΙΒ' πίνακες, ἡ γερουσία τῆς δημοκρατίας, ὁ Τιβέριος καὶ ὁ Διοκλητιανὸς, καὶ ὅπως καθῆκον εἶχε νὰ πράξῃ ὁ ἀρχων ποντιφῆξ, ὁ φύλαξ τῶν ἐπισήμων τελετῶν, οὕτω καὶ αὐτὸς ἀπηγόρευσε τὴν

ιδιωτικὴν μαντικὴν (319) καὶ τὰς μαγικὰς ἐπιφθὰς, αἵτινες ἐθεωροῦντο ὡς ἔχουσαι τὴν ἰσχύν νὰ ἐπιφέρωσι κακότροπον θάνατον τῷ ἀνθρώπῳ· ἐπέτρεψεν ἡμῶς τὴν δημοσίαν μαντικὴν τὴν ἐνεργοῦμένην κατὰ τὰ ἀρχαῖα ἔθιμα καὶ ἦν εὐκόλως ἠδύνατο νὰ ἐπιβλέπη καὶ καταστέλλῃ. Ἐκ συγκαταβάσεως μάλιστα πρὸς ἀθῶα· προλήψεις ἀς ἴσως συμμερίζεται ἐπιτρέπει τῆς γοητείας τὰς ἀποδιδούσας τὴν ὑγείαν, τὰς ἀποτρεπούσας τὰς θουέλλας καὶ τὰς ἀσφαλιζούσας τὸν τρύγον ἀπὸ τῆς χαλαζῆς.

Ἀπαγορεύει τὰς ἐντὸς τῶν οἰκιῶν θυσίας (321) διότι ὡς ἄνθρωπος τῆς τάξεως καὶ τῆς ἐξουσίας ἐπιθυμεῖ νὰ καταστήσῃ τὰ πάντα φανερὰ καὶ ὑποχείριχ αὐτῷ, ἀλλ' ἐπιτρέπει τὰς γινομένας ἐπὶ τῶν βωμῶν τῶν θεῶν, καὶ ἐπὶ πολὺν ἔτι χρόνον θὰ ἀναγεύωνται καὶ οἰκοδομῶνται νοοί, ἐπειδὴ αἱ θρησκαιεὶ δὲν ἀποθνήσκουσιν εἰμὴ βραδύτατα. Μετὰ ἓνα αἰῶνα ὁ Ὀνώριος θέλει εὑρεῖ ἔτι τὴν εἰδωλολατρειάν ὑφισταμένην καὶ ζῶσαν. Ἐπιγραφὴ τῶν τελευταίων τῆς αὐτοκρατορίας αὐτοῦ χρόνων μαρτυρεῖ ὅτι ἡ Τοσκάνη καὶ ἡ Ὀμβρικὴ διετήρουν τὰς εἰδωλολατρικὰς αὐτῶν ἐορτάς, τὰς δημοσίας θυσίας, τοὺς ἀγῶνας προεδρευομένους ὑπὸ ἱερέως ἐκλεγομένου ἐτησίως, καὶ αὐτοὺς τοὺς πκλαιστικοὺς ἀγῶνας οὗς νόμος τοῦ ἔτους 325 ἠθέλησε νὰ καταργήσῃ, ὁ δὲ Κωνσταντῖος τὸ 357 εὗρισκεν ἔτι ἐν χρήσει, καὶ ὧν δύναται τις νὰ βεβαιώσῃ τὴν ὑπαρξίν κατὰ τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος.

Ἐἶχεν ἐπιτρέψει ἐν ἄλλαις ἐπαρχίαις τὴν καθιέρωσιν Φλαβιανῆς ἱερωσύνης, δύο δὲ πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἔτη ἐδημοσίευσεν νόμον ὑπὲρ τῶν μελῶν τῆς λατρείας τῶν ἀνυψωθέντων εἰς ἱεροφάντας. Πολλοὶ δ' ὡς αὐτὸν ἦσαν ἄνευ ἔθρας διὰ τὴν παλαιὰν θρησκείαν ἦν ἡ τελευταία μεταμόρφωσις ἐπανεφέρει πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ μόνου Θεοῦ. Χριστιανικοὶ τάφοι ἔφερον τὰς λέξεις *Diis manibus sacrum*, Χριστιανοὶ δὲ ἐζήτουν τὰς τιμὰς ἱεροφαντίας. Ἡ ἐν Ἐλβίρῃ σύνοδος τῷ 305 ἀπαγορεύει τοῖς Χριστιανοῖς τὴν αἵτησιν ταύτην.

Πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς δημοσίας τάξεως, ὁ Κωνσταντῖνος διετήρει μετὰ τῶν δύο θρησκείων τὴν ἰσότητά ἣν εἶχεν ὑποσχεθῆ αὐτοῖς τὸ 313 ἔτος. Τὰ ἀνεγνωρισμένα σωματεῖα εἶχον τὸ δικαίωμα τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν δούλων, καὶ αἱ χριστιανικαὶ κοινότητες ὡς *collegia* εἶχον πρὸ πολλοῦ τὴν συνθήσιαν ταύτην. Ὁ Κωνσταντῖνος καθιέρωσεν αὐτὴν διὰ νόμου εἰς τρόπον ὥστε καὶ αἱ ἐκκλησίαι εἶχον τὸ δικαίωμα τῆς ἀπελευθερώσεως, ὅπως οἱ νοοὶ τοῦ Ἀπόλλωνος, τοῦ Βάκχου, τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Σεράπιδος.

Οἱ νοοὶ εἶχον ἐπίσης τὸ δικαίωμα τῆς ἀτελείας ὡς πρὸς τοὺς ἐγγεῖους φόρους, ἠδύνατο δὲ νὰ δέχωνται κληρονομίας καὶ δῶρα. Ὁ Κωνσταντῖνος ἀνεγνώρισεν τὰ αὐτὰ δικαιώματα ταῖς ἐκκλησίαις.

Οἱ ἱερεῖς τῶν ἐθνικῶν ἐξηροῦντο δημοτικῶν τινῶν ὑποχρεώσεων καὶ ἐτρέφοντο σχεδὸν ὑπὸ τῆς κοινότητος. Ὁ Κωνσταντῖνος παρεχώρησεν

ὁμοιον πλεονέκτημα τοῖς τῶν Χριστιανῶν καὶ Ἰουδαίων ἱερεῦσι, τὸ *religionis beneficium*.

Ὅταν ἀναφέρωσι τὰς ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιῶν γενομένας παραχωρήσεις, χωρὶς νὰ δηλώσωσι συγχρόνως τὰ δοθέντα τοῖς ἐθνικοῖς παρόμοια προνόμια, συγκινεῖται τις ὑπὸ τῆς ἄκρας εὐλαθείας τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐὰν ὁμοῦ συγκρίνη πάντα ταῦτα τὰ δικαιώματα, βλέπει ἐν τῇ διαγωγῇ τοῦ Κωνσταντίνου τὴν ἐκτέλεσιν σχεδίου, ἐπιδιωκομένου μετὰ φρονήσεως, πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ διατάγματος τοῦ Μεδιολάνου. Ὁ Κωνσταντῖνος ὁμοῦ δὲν ἐνόει νὰ διαταραχθῇ ἡ πολιτικὴ τάξις καὶ ὑπὸ τὸ πρόσημα τῆς θρησκείας νὰ ἐγκαταλειφθῶσιν αἱ δημοτικαὶ ὑποχρεώσεις. Πολλοὶ, ὅπως ἀποφύγῃ ταύτας, ἐγένοντο κληρικοί. Διὰ τριῶν νόμων, ὧν ὁ ἔσχατος ἦν μεταγενέστερος τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, διέταξε νὰ μὴ προβαίνωσιν εἰς ἐκλογὰς ἐν τῷ κλήρῳ εἰμὴ πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν θανόντων, ἀπηγόρευσε δὲ νὰ χειροτονῶνται ὅσοι ὡς ἐκ τοῦ πλοῦτου αὐτῶν ἠδύναντο νὰ λαμβάνωσι μέρος εἰς τὰ *numera*. Ἐὰν δεκάδαρχος (*decurio*) ἢ ὁ υἱὸς ἐνὸς *decurio* ἢ *possessor* ἦν κληρικός, ἔπρεπε ν' ἀποχωρισθῇ τοῦ κλήρου καὶ ἀποδοθῇ εἰς τὰς δημοσίας ὑπουργίας. Οὐδέποτε τέλος παρετήθη τοῦ ἀξιώματος τοῦ ἀρχοντος ποντίφηκος, τοῦ θέτοντος ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ τὸν κλῆρον τῶν ἐθνικῶν· ἵνα δικαιολογήσῃ δὲ τὴν ἐπέμβασιν ἐν τῇ διοικήσει τῆς ἐκκλησίας ὠνόμαζεν ἑαυτὸν ἐπίσκοπον ἐξωτερικόν, κοινὸν ἐπίσκοπον ἢ κατὰ τὴν ἐτυμολογικὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως ἐπιτηρητὴν τῶν θρησκευτικῶν πραγμάτων ἀπάσης τῆς αὐτοκρατορίας. Ἦν δὲ τῶ ὄντι τοιοῦτος κατὰ τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ τοῦ κλήρου, διότι βλέπομεν τοὺς Δονατιστὰς ζητοῦντας παρ' αὐτοῦ δικαστὰς.

Οἱ ἐθνικοὶ οὐδόλως παρηγωνίσθησαν ἐκ τῶν δημοσίων ὑπουργημάτων, ὡς δὲν εἶχον ἀποκλεισθῆ ἀπὸ τῶν βωμῶν τῶν θεῶν αὐτῶν. Πλήθος ἐπιγραφῶν ἀναφέρει ἐθνικοὺς ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ καὶ πολὺ μετ' αὐτὸν κατέχοντας θέσεις ἐν τοῖς ὑψηλοτάτοις ὑπουργήμασι καὶ ἐν τῇ ἱερωσίῃ. Οὕτω γερουσιαστὴς ὀνομασθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ὑπατικός ἦν ἱερεὺς τῆς Ἐστίας καὶ μέλος τοῦ συνεδρίου τῶν ποντιφίκων.

Ἐν τούτοις ἀποδίδουσι τῶ Κωνσταντίνῳ μέτρον ὕπερ, ἂν ἦν ἀληθές, ἤθελεν εἶσθαι διὰ τοὺς ἐθνικοὺς ὕβρις καὶ μεγίστη ἀδικία. Αἱ νομικαὶ ἡμῶν συλλογαὶ περιέχουσι κείμενον καθ' ὃ ὁ Κωνσταντῖνος, παραδίδων τῇ ἐκκλησίᾳ μέρος τῆς δημοσίας ἰσχύος, παρεχώρησε δῆθεν τοῖς ἐπισκόποις τὴν ἐξουσίαν τῶν τακτικῶν δικαστῶν. Τοῦτο εἶναι δόλος εὐλαθείας ἐκ τῶν συνηθεστάτων τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ. Ὁ κλῆρος εἶχε τότε τὴν ἐξουσίαν δικαιοδοσίαν ἢ πάντες οἱ σύλλογοι θεσπίζουσι διὰ τὰ μέλη αὐτῶν. Ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πρώτου αἰῶνος ὁ ἅγιος Παῦλος συνεβούλευε τοῖς πιστοῖς τῆς Κορίνθου νὰ ὑποβάλλωσι τὰς διαφορὰς αὐτῶν εἰς τοὺς προύχοντας τῆς ἐκκλησίας. Τὸ ἔθιμον τοῦτο, σύμφωνον πρὸς τὸ ἀρχαῖον δίκαιον τῆς Ῥώμης

τὸ δίδον συχνὰ τοῖς ἀντιδίκοις δικαιοτητάς, ὑφίστατο καὶ δὲν εἶχεν ἀνάγκην ἐπικυρώσεως διὰ νόμου. Τὸ διάταγμα de confirmando iudicio episcoporum et testimonium unius episc. accepto ferri τὸ ἀυθαίρετως χρονολογούμενον ἀπὸ τοῦ 331 ἀντίκειται εἰς νόμον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπαγορεύοντα τὴν ἀπόκρουσιν τῆς τακτικῆς δικαιοδοσίας, καὶ εἰς ἕτερον τοῦ ἔτους 334 ἀπαγορεύοντα τῷ δικαστῇ νὰ ἐκφέρῃ ἐν οἰκδήποτε δίκη ἀπόφασιν ἐπὶ μιᾷ καὶ μόνῃ μαρτυρίᾳ, ἔστω καὶ μέλους «τῆς ἐνδόξου τάξεως τῶν γερουσιαστῶν». Ὑπερβαίνει δὲ κατὰ πολὺ τὰ προνόμια, τὰ ἀναγνωρισμένα μετὰ ἕνα αἰῶνα τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀροῦ πρέπει νὰ ἀναμείνη τις ὀρθόδοκοντα ἔτη μέχρι τοῦ 408 ὅπως εὖρη διάταγμα νομιμοποιῶν τὰς δικαιοδικαίας ἀποφάσεις τῶν ἐπισκόπων ἐπὶ πολιτικῶν ὑποθέσεων, ἀλλὰ μὴ πρᾶκωροῦν αὐτὴν τὴν ἐκτελεστικὴν δύναμιν, εἰμὴ ἐν ἀμφότεροι οἱ ἀντίδικοι ἐξαιτήσωσι νὰ δικασθῶσιν ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου. Πᾶσα ἡ νομοθεσία τοῦ Δ' αἰῶνος ἀντίκειται εἰς τὸ διάταγμα τοῦτο, ὅπερ θ' ἀνέτρεπε τὸν δικαστικὸν διοργανισμόν τῆς αὐτοκρατορίας, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος, ὁ δὲ τόσοσ φροντίζων περὶ τῆς δημοσίου τάξεως καὶ προσπαθῆσας ἐπὶ τόσοσ χρόνον νὰ κρατήσῃ τὴν πλάστιγγα ἰσορροποῦσαν μεταξὺ τῶν δύο θρησκευτικῶν κομμμάτων, δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ τὴν ἐπιθυμίαν καὶ δὲν θὰ εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ὑποτάξῃ τοὺς ἔθνικοὺς εἰς τὴν ἐπισκοπικὴν δικαιοδοσίαν.

Η'. ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ

Ἡ μελέτη τῶν νομισμάτων τοῦ Κωνσταντίνου ἀποδεικνύει σαφῶς τὸν πόθον τοῦτον, τοῦ νὰ μὴ θυσιάσῃ τὸ ἐν κόμμα χάριν τοῦ ἑτέρου. Αἱ ἐν τοῖς δημοσίοις ἐγγράφοις διδόμεναι ἐλπίδες, εἴτε χριστιανικαί, εἴτε ἔθνικαί, ἀπετείνοντο πρὸς μόνους ἐκείνους πρὸς οὓς ἀπεστέλλοντο, ἐνῶ τὰ νομίσματα μετεδιδάχοντο ἀπανταχοῦ. Ὑπάρχουσι δὲ τόσοσ φέροντα τὸν Δία, τὸν Ἄρην, τὴν Νίκην καὶ ἰδίως τὸν Ἥλιον, μάλιστα μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «τῷ δαίμονίῳ τοῦ Ῥωμαίου λαοῦ, ἢ τῷ δαίμονίῳ τοῦ ἡγεμόνος», ὥστε κατὰ τὸν μέγαν νομισματολόγον Ἐκκελ ἡ νομισματικὴ ἱστορία ἄπασα τῆς βασιλείας ταύτης ἦν ἱστορία εἰδωλολάτρου αὐτοκράτορος. Ἡ δοξασία αὕτη δὲν ὑποστηρίζεται πλέον ἀφ' ὅτου εὐρέθησιν νομίσματά τινα τοῦ Κωνσταντίνου φέροντα χριστιανικὸν τύπον, καὶ ἄλλα ἐν οἷς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ νομίσματος συνεδέθησαν αἱ δύο λατρεῖσι οἷον ἡ ἐπιγραφή *Marti Patri conservatori*, μετὰ τοῦ σταυροῦ ἢ τοῦ μονογράμματος. Οἱ βεβαιούντες ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ἦν ἤδη ἀπὸ τοῦ 302 ἔτους ζηλωτῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀροῦνται ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν σύγχυσιν ταύτην, ἥτις κατ' αὐτοὺς εἶναι ὑβριστικὴ ἢ ἀμερόληπτος ὅμως ἱστορικὴ βλέπει ἐν αὐτῇ τὴν ἀπόδειξιν τῆς πολιτικῆς ταύτης ἥτις ἐνεπνέετο πολὺ μᾶλλον ὑπὸ τῶν περιστάσεων ἢ ὑπὸ ἀρχῆς τινος ἢ θρησκευτικῆς πεποιθήσεως.

Τέλος ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ ἔκτισε τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐτελέσθησαν εἰδωλοκρατικαὶ τελεταί. Οἱ πρῶτοι τῆς σκαπάνης κτύποι πρὸς οἰκοδομὴν τῶν τειχῶν ἐγένοντο τὴν 4 Νοεμβρίου 326, τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ὁ ἥλιος εἰσῆρχετο εἰς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ τοξότου, ἵνα τὸ τεῖχος ἴσταται πάντοτε ὑπὸ τὴν προστασίην τοῦ θείου τοξότου. Ὁ φιλόσοφος Σώπατρος καὶ Ῥωμαϊκὸς τις ἱεροφάντης, πεπρατηρήσαντες τὸ ὠροσκόπιον τῆς νέας πόλεως, ἐξετέλεσαν μυστηριώδεις τελετὰς ὅπως ἐξασφαλίσωσι διὰ παντὸς τὴν τύχην αὐτῆς. Ὑπὸ τὰ θεμέλια ἐφ' ὧν ἐτέθη ὁ μέγας πορφυροῦς κίων, ὁ ἔτι σωζόμενος, ἐτέθη, λέγεται, ἀντίγραφον τοῦ τρωαδικοῦ Παλλαδίου, τοῦ φυλακτηρίου τῆς Ῥώμης, καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἀγαλμα οὐ ἢ δι' ἀκτίνων ἐστεμμένη κεφαλή ἠδύνατο νὰ ἐκληθῆ ἔϊτε ὡς τοῦ Ἀπόλλωνος, ἢ τοῦ ἡγεμόνος. Κατὰ τινα μῦθον ὁ Κωνσταντῖνος ἔκρυψε δῆθεν καὶ τεμάχιον τοῦ ἀληθοῦς σταυροῦ, ὃν ἡ μήτηρ αὐτοῦ, ἡ ἀγία Ἐλένη, ἐνόμιζεν ὅτι ἀνεῦρεν ἐν Ἱεροσολύμοις. Ὅθεν προσήχοντο εἰς τὴν βᾶσιν αὐτοῦ καὶ ἔκκλιον θυμιάματα οἱ μὲν ἐθνικοὶ τῶ Ἀπόλλωνι, οἱ δὲ Χριστιανοὶ τῶ Ἰησοῦ. Διαβαίνοντες ἀπὸ τοῦ χρυσοῦ μιλιαρίου πρὸς τὸν φόρον οὗτοι μὲν ἔκκλιον τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐνώπιον τοῦ σταυροῦ ὃν ἐκράτει ἀγαλμα τῆς ἀγίας Ἐλένης, ἐκεῖνοι δὲ ἔκκλιον πρὸ τῶν ἀπειρῶν εἰκότων τῶν θεοτήτων αὐτῶν τὸ σχῆμα τῆς σιωπηρᾶς εὐλαβείας εἰς ἣν ἠκούοντο οἱ ἀρχαῖοι θεοί.

Ἄγαλμα παριστάνον τὴν τύχην ἢ τὸ δαιμόνιον τῆς πόλεως ἰδρῦθη ἐν τῷ κτιρίῳ ἐν ᾧ συνήρχετο ἡ Γερουσία, ὅπως τὸ ἀγαλμα τῆς Νίκης προΐστατο τῶν συνδικασκέψεων τῆς Ῥωμαϊκῆς γερουσίας. Κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς θεμελιώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐτίθετο τοῦτο ἐπὶ τοῦ ἄρματος τοῦ ἡλίου τοῦ συρομένου ὑπὸ ἵππων ἐνδεδυμένων φλογόεντα ἐνδύματα καὶ ἐφέρετο ἐν μεγάλῃ στρατιωτικῇ πομπῇ εἰς τὸν ἵππόδρομον πρὸ τοῦ θρόνου τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις ἐστεφάνου αὐτὸ χρυσοῦ στεφάνω. Κατὰ τὴν διάδασιν αὐτοῦ πάντες προσεκύνοῦν καὶ ἐλάτρευον αὐτό. Ἡ εἰδωλοκρατικὴ ὁμως αὕτη τελετὴ ἦν καθηγιασμένη διότι ὁ Κωνσταντῖνος εἶχε χαράξει ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ ἀγάλματος τούτου τοῦ ἡλίου σταυρὸν, καὶ Χριστιανοὶ ἱερεῖς ἐπροπορεύοντο τῆς συνοδείας ψάλλοντες τὸ κύριε ἐλέησον, ὅπερ ἄνευ παραβιάσεως ἠδύνατο νὰ ἐπαναλαμβάνωσι καὶ οἱ ἐθνικοὶ πρὸς ἐξύμνησιν τοῦ ὑψίστου θεοῦ.

Θ' ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Ἡ θρησκευτικὴ πολιτικὴ τοῦ Κωνσταντίνου ἀνακεφαλαιοῦται ἐν ὀλίγαις λέξεσιν ἐνωρὶς ἐνόησεν ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἀνταπεκρίνετο διὰ τοῦ κυριωτέρου αὐτοῦ δόγματος εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πίστιν εἰς ἓνα μόνον θεόν. Εἶδεν ἐν αὐτῷ δύναμιν ἣν δὲν ἠθέλησε ν' ἀφήσῃ ἐκτὸς τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ καὶ ἐθεώρησε τοὺς ἐπισκόπους ὡς δημοσίους ὑπάλληλους ἐν τῇ θρησκευτικῇ τάξει. Ἀφ' ἐτέρου οἱ ἐπίσκοποι ἐσεβάσθησαν τὴν ἀπόλυτον

αυτοῦ ἐξουσίαν καὶ ἐδέχθησαν μετ' εὐπειθείας τὰς διαταγὰς αὐτοῦ, καὶ αὐτὴν τὴν εἰς ἔξορίαν καταδίκην. Μετὰ παρέλευσιν πεντήκοντα ἐτῶν ὁ ἅγιος Ὀπτάτος ἔγραψεν ὅτι «ἡ ἐκκλησία ἐστὶν ἐν τῷ κράτει, ὑπεράνω τοῦ κράτους μόνος ὁ θεὸς ἐστίν». Ὑπὸ τὸν πρῶτον Χριστιανὸν αυτοκράτορα οὐδεὶς ἐκτὸς ἴσως μόνον τοῦ Ἀθανασίου ἐτόλμησε νὰ εἴπῃ «ἡ πρὸς θεὸν ὑποταγὴ ὑπὲρ πάντα». Ἀλλὰ καὶ ἡ εἰδωλολατρεία ἦν δύναμις καὶ ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ἐνόει νὰ τὴν στρέψῃ κατ' αὐτοῦ. Εἶδομεν ὅτι δὲν κατέστρεψε οὔτε πάντας τοὺς ναοὺς, οὔτε πάσας τὰς ἐλευθερίας.

Μετὰ τὴν ἤτταν τοῦ Λικινίου τῷ 323 ὁ Κωνσταντῖνος ἦν βεβαίως ὅσον οἶόν τε Χριστιανός. Προσεκάλεσεν ὑπηκόους εἰς τὴν αὐλὴν αὐτοῦ καὶ ἐκράτησε τοιοῦτους ἐν τοῖς ἀνακτόροις αὐτοῦ, δὲν ὑπέκυψεν ὅμως εἰς τὰ ἔθημα τῆς θρησκείας καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ μετέχῃ τῶν τελετῶν αὐτῆς καθὼς μὴ βαπτισθεὶς. Ἐτήρησε τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ἐν τῇ θέσει εἶχε λάβει καὶ διατηρήσει μετὰ τῶν δύο λατρείων. Ὅτε ὁ Κωνσταντῖνος μετέφερε τὸ σῶμα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἀγίων Ἀποστόλων πρὸς κήδουσιν, αὐτὸς ἐξῆλθε τοῦ ναοῦ μετὰ τῶν φρουρῶν αὐτοῦ πρὶν ἔτι ἀρχίσῃ ἡ θεὴ λειτουργία, διότι δὲν εἶχεν ἔτι δεχθῆ τὸ βάπτισμα. Ἄν ὁ Κωνσταντῖνος ἀπέφυγε μέχρι τῆς τελευταίας ἡμέρας νὰ δώσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ τὴν ἱκανοποίησιν τῆς ἀνεκκλήτου ταύτης προσχωρήσεως, δὲν ἔπραξε τοῦτο, ὡς λέγει ὁ Εὐσέβιος, διότι ἐπεθύμει ν' ἀναγεννηθῆ ἐν τοῖς ὕδασι τοῦ Ἰορδάνου, ἀλλὰ διότι ἐπεθύμει νὰ μὴ δύνανται οἱ ἔθνικοι νὰ λέγωσιν ὅτι εἶναι Χριστιανὸς εἰμὴ ὅτε ὁ λόγος οὗτος δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ δι' αὐτὸν ἐπικινδύνους συνεπειάς. Προσεπάθησε μάλιστα νὰ καθησυχάσῃ αὐτοὺς δίδων αὐτοῖς, καθ' ἣν στιγμὴν οὕτω βραδέως προσεχώρει εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐχέγγυον τῆς ἀμερολήπτου αὐτοῦ δικαιοσύνης. Ἀπαντῶν εἰς ἀναφορὰν τῆς ἐπαρχιακῆς συνελεύσεως τῆς Ἀφρικῆς, ὑπηγόρευσε διάταγμα ἐπικυροῦν τὰ προνόμια τῶν αἰωνίων ἱεροφαντῶν, καὶ διέταξε μετ' ἀσυνήθους ἐπισημότητος νὰ χαράξωσι τὸ διάταγμα τοῦτο ἐπὶ χαλκῶν πλακῶν «ὅπως ὑφίσταται αἰώνως». Αἱ δύο σύγχρονοι αὗται πράξεις, αἱ δίδουσαι ἐχέγγυον εἰς ἕνα ἕνα τῶν δύο μεγάλων θρησκευτικῶν κομμάτων, χαρκτηρίζουσιν ἐπίσης τὴν ἀληθῆ πολιτικὴν τοῦ ἡγεμόνος. Ἀνάγκη προτέτι νὰ σημειώσωμεν ὅτι ἐδέχθη τὸ βάπτισμα ἐκ τῶν χειρῶν Ἀρικνουῦ ἐπισκόπου καὶ ὅτι εἰς ἕτερον Ἀρικνὸν παρέδωκε τὴν διαθήκην αὐτοῦ. Ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἐπομένως ὥρᾳ ἡ πίστις αὐτοῦ διέμεινε τοιαύτη, οἶαν πάντοτε εἶχε βεβαιώσει πρὸς τὸ συμφέρον τῆς δημοσίας εἰρήνης, ἡ πίστις εἰς τὴν *summam divinitatem* τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν Ἀρικνῶν, οἵτινες ἀπετέλουσαν μείζονος μέρος τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς.

Οἱ καθολικοὶ ἀπεκάλεσαν τὸν Κωνσταντῖνον «ἀγγεῖον εὐσπλαγγνίας», οἱ Ἕλληνες ἐνόμισαν αὐτὸν ὡς ἅγιον, οἱ γερουσιασταὶ τῆς Ῥώμης ἐθεοποίησαν αὐτὸν, Ἰσραεῖς ἀπερῶθησαν εἰς τὴν λατρείαν, ἑορταὶ καὶ ἀγῶνες

ιδρύθησαν πρὸς τιμὴν αὐτοῦ, ὅπως ἐγένετο καὶ διὰ τοὺς δῖνι τοὺς προκατόχους αὐτοῦ, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἔκοψαν μετάλλια φέροντα αὐτὸ ὁμοίωμα τοῦ Θεοῦ Κωνσταντίνου», ἐφ' ὧν τὰ σημεῖα τῶν δύω θρησκειῶν συνεδιάζοντο εἰρηνικῶς.

Ὅπως ὁ Βοναπάρτης ἐζήτησε νὰ συμφιλίωσῃ τὴν ἐκκλησίαν μετὰ τῆς ἐπαναστάσεως, οὕτω καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἠθέλησε νὰ κατορθώσῃ ὅπως συμβαδίσωσιν εἰρηνικῶς, πλησίον ὁ εἷς τοῦ ἄλλου, ὁ παλαιὸς καὶ ὁ νέος τρόπος τοῦ ζῆν, καίτοι ἠνῶνε τοῦτον. Εἶχεν ἀναγνωρίσει τοῦ ἔβαινεν ὁ κόσμος καὶ ἐδόξηθε τὴν κίνησιν χωρὶς νὰ ἐπισπεύδῃ αὐτήν. Ἐνδοξον εἶναι διὰ τὸν αὐτοκράτορα τοῦτον ὅτι ἐδικαιολόγησε τὸν τίτλον ὃν ἔλαβεν ἐπὶ τῆς θριαμβευτικῆς ἀφίδος αὐτοῦ *quietis custos* καὶ ἡ ἱστορία ἢ ἀσχολουμένη μόνον μετὰ τῶν τοῦ κόσμου πρέπει ν' ἀποδώσῃ αὐτῷ τὴν δικαιοσύνην, ὅτι ἀνευ πολέμου ἢ διωγμοῦ ἐπήνεγκεν ἐπανάστασιν ἀναπόφευκτον. Ἐν ἀπάσῃ τῶν αἰώνων τῇ ἀλληλουχίᾳ οὐδεὶς οὔτε βασιλεὺς, οὔτε λαὸς συμμερίζεται μετ' αὐτοῦ τὴν δόξαν ταύτην.

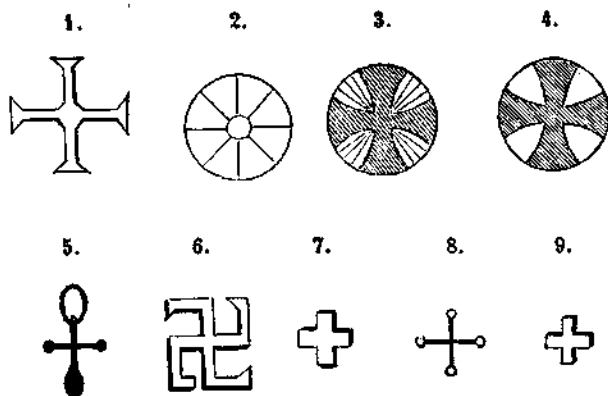
Σημ. Τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἦν σπανιώτατον ἐν ταῖς κατακόμβαις τῆς Ῥώμης καὶ δὲν ἐμφανίζεται εἰμὴ κρύφα καὶ κεκρυμμένον ὑπὸ ἄλλο τι σύμβολον ὡς ἄγκυραν, κερσίαν, ἄνδρα προσευχόμενον τεταμένους βραχίονσι, ὁπηγὸν ὑψούμενον εὐθὺ πρὸς οὐρανὸν καὶ ἀναπτύσσον σταυροειδῶς τὰς πτέρυγας μετὰ θορύβου ὁμοιάζοντος πρὸς προσευχὴν» (Tertull. de oratione 39). Δὲν ὑπάρχει σχεδὸν παράδειγμα σταυροῦ καθαρῶς εἰκονιζομένου ἐπὶ μνημείου προγενεστέρου τοῦ Κωνσταντίνου. Ὁ κ. De Rossi ἀταξ μόνον εἶδε τοιοῦτον (Roma Sotter. Τόμ. Β' πίν. 18). Ὁ δὲ Μινοῦτιος Φηλιξ εἶπε (Ὁκτ. 29) *Cruces non colimus*. Ἄλλ' ὁ σταυρὸς ἢ παρόμοια σημεῖα, καὶ αὐτὸ τὸ μονόγραμμα, ἦσαν συνηθίστατα ἐν τῇ εἰδωλολατρικῇ ἀρχαϊότητι. «Τὸ σημεῖον τοῦτο, λέγει ὁ ἀββὰς Μαρτινὸς, λίαν σὺνηθες παρὰ τοῖς ἔθνεσιν, προσελήφθη ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν διότι εἶχε τὸ προτέρημα νὰ παριστᾷ αὐτοῖς· τὰ ἀρχαῖα στοιχεῖα τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ, χωρὶς νὰ προβάλλῃ τοὺς ἔθνικοὺς, καὶ διότι ἀνταπεκρίνετο εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ μυστηρίου ἧτις ἦν εἷς τῶν κυριωτάτων τῆς ἀρχαῖης ἐκκλησίας χαρακτηρῶν (Dict. des Ant. Chrét. σελ. 478). Ὅλον τὸ βιβλίον τοῦ Muntzer, *Sinbilder und Kunstvorstellung der alten Christen* εἶναι ἀνάπτυξις τῆς ἰδέας ταύτης.

Ὁ μετὰ λαβῆς σταυρὸς τῶν Φαραῶν καὶ τῶν θεῶν τῆς Αἰγύπτου φαίνεται ἐπὶ τῶν χριστιανικῶν μνημείων τῆς Θηβαίδος καὶ τῆς Νουβίας (ἴδ. τὸ ὀρόμνημα τοῦ Letronne ἐν τοῖς *Mem. de l'Acad. des insr.* Τόμ. 15 τῆς νέας σειράς ἐπὶ τῶν Περσικῶν καὶ Κυπριακῶν νομισμάτων. — Δοῦξ τοῦ Luyves, *Numismatique des Satrapies et de la Phénicie sous les rois Achéménides*).

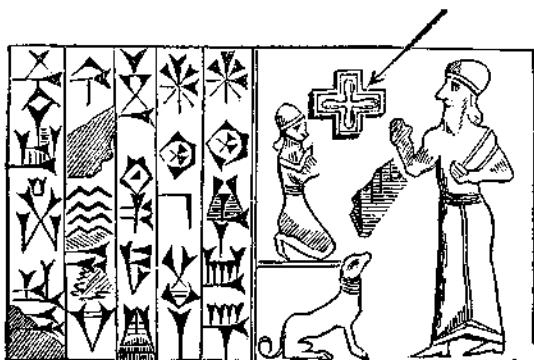
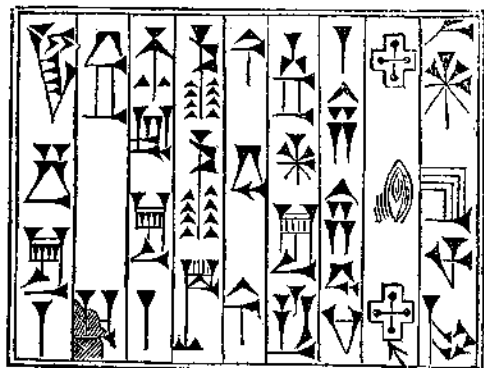
Οἱ Ἕλληνας εἶχον τὸ μονόγραμμα ἐν τῇ τεγογραφίᾳ αὐτῶν, ἐχρησίμευε δ' ἐπίσης ὡς σημεῖον ἐπὶ τῶν τετραδράχμων τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐπὶ τινῶν νομισμάτων τῶν Πτολεμαίων. Ἄνευρίσκετο προσέτι ἐπὶ νομίσματος τοῦ Δεκίου τοῦ μεγάλου τῶν χριστιανῶν διώκτου ΕΠΙ ΣΤΡ. ΑΦΦΙΑΝΟΥ ΒΑΣΙΛΕΥΟΥ ἔνθα τὸ Χ καὶ τὸ Ρ εἶσι συμπεπλεγμένα (Muntzer σελ. 33) Ἐν τούτοις εἶναι συγχοπὴ λέξεως ἢ γραμμάτων ἅτινα δὲν ἠθέλησαν νὰ χαράξωσιν ἄλλαχού ὁμοῦ ἔχει θρησκευτικὴν ἕνοιαν. Χριστιανικὴ ἐπιγραφή ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ κ. Egger (*Mém. d' hist. anc. et de philol.* σελ. 427) ἔρχεται διὰ χ ρ ἱ σ μ α τ ο ς καὶ λήγει εἰς ταῦ Τ. ὅπερ κατὰ μὲν τὸν Τερτουλιανὸν (ad Marc. III. 22) παριστάνει τὸν σταυρὸν, κατὰ δὲ τοὺς ἔθνικοὺς ἦν σύμβολον σωτηρίας. Ὅμοια σημεῖα καὶ ἕτερα ἀποδίδοντα πληρέστερον τὸν τύπον τοῦ χριστιανικοῦ σταυροῦ ἀνευρέθησαν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἀσσυρίᾳ, ὅπου εἶχον διπλὴν σημασίαν, ἀστρονομικὴν καὶ θεῖαν. Οὕτως ἀπαντῶσι συχνὰ ἐπὶ τῶν Βαβυλωνίων κυλίνδρων σχήματα ὁμοιάζοντα πρὸς τὸν ἰσάπλευρον σταυρὸν, συνοδευόμενα ἐνίοτε ὑπὸ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, ἅτινα, περὶ τῶν τὰ τέσσαρα τοῦ οὐρανοῦ σημεῖα, ἐχρησίμευσαν φυσικῶς νὰ παρα-

στήσωσι τὴν ἰδέαν τοῦ ὀρίζοντος, τοῦ ἀπείρου ἐν τῷ χώρῳ καὶ χρόνῳ καὶ ἐκ τῆς μεταβάσεως ἀπὸ τῆς φυσικῆς εἰς τὴν ἠθικὴν ἰδέαν, τὴν ἰδέαν τοῦ Θεοῦ. Ἐτερος, ὁ σφηνοειδὴς σταυρὸς παριστάνει τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ Ἄνοῦ, ἐκπροσωποῦντος τὸν Οὐρανὸν (Rawlinson *insc. of western Asia Tόμ. Β'* πίν. 48) ὅστις εἰκονίζεται ὑπὸ τοῦ ὀκτώ ἀκτίνων ἔχοντος σταυροῦ, τοῦ ἐγγεγραμμένου ἐντὸς κύκλου. Αἱ ὀκτὼ ἀκτίνες εἰσὶ τὰ ὀκτὼ τοῦ Ἥλιου καὶ τοῦ Οὐρανοῦ διαμερίσματα, σχῆμα ἀπαντῶν συνεχῶς ἐπὶ τῶν ἀστρολογικῶν ἀβακίων, καὶ οὐ πλεῖστα παραδείγματα κατέχει τὸ Μουσεῖον τοῦ Λούβρου. Ὁμοίως βλέπει τις τὸ σύμβολον τοῦτο ἐπὶ ἀναγλύφου παριστάνοντος τὸν Βασιλέα Ἀσσυρνασιργαάλ (περὶ τὸ 930 π. Χ.) φέροντα περὶ τὸν λαμπρὸν σταυρὸν ἰσόπλευρον (Oppert *Etudes Assyr.* σελ. 166). Τὸ αὐτὸ σημεῖον ἀπαντᾷ ἐπὶ εἰκόνας τοῦ Ξεναγχερίδ, ἀδριακομένης ἐν τῷ Βρετανικῷ μουσεῖῳ (Fr. Lenormant *Hist. anc. del'Orient* σελ. 364). Τέλος ἡ πλαστουργικὴ συμβολικὴ τῶν Ἀσσυρίων κριστᾶ τὸν Ἥλιον διὰ δίσκου ἐν ᾧ εἶναι ἐγγεγραμμένος σταυρὸς, ἔχων ἐνίοτε μεταξὺ τῶν πλευρῶν ἀκτίνας. Εἰς δὲ τὰς εἰκονογραφίας τᾶρου τινὸς τῶν Θηβῶν στρατιωτῶν Ἀραμαῖοι φέρουσι περὶ τὸν λαμπρὸν κρεμάμενον ἐκ περιδεραίου ἢ τὸν ἰσόπλευρον σταυρὸν ἢ σταυρὸν παρόμοιον τῷ φερομένῳ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὑπὸ τῶν καθολικῶν ἱερέων καὶ μοναχῶν. (αὐτόθι σελ. 176). Οἱ Σχῦθαι τέλος ἀπέδιδον ἐν τῇ γραφῇ αὐτῶν τὴν ἰδέαν τοῦ Θεοῦ δι' ἀστῆρος (James Darmesteter *Rev. crit.* φεβρ. 1880 σελ. 151).

(Ἐκ τῶν τοῦ V. Durny, μετάφρασις A. P. Παγκραδῆ).

1. Σφηνοειδὴς σταυρὸς. Ὁ Θεὸς Ἄνοῦ.
2. Σταυρὸς μετὰ ὀκτῶ ἀκτίνων ἐγγεγραμμένος ἐν κύκλῳ. Ὁ Ἥλιος μετὰ τῶν ὀκτῶ αὐτοῦ διαμερισμάτων.
3. Σταυρὸς ἔχων ἀκτίνες μεταξὺ τῶν πλευρῶν. Ὁ Ἥλιος.
4. Σταυρὸς ἐν δίσκῳ ἐγγεγραμμένος. Ὁ Ἥλιος.
5. Σταυρὸς μετὰ λαβῆς τῶν Αἰγυπτίων σημαίνει τὴν αἰωνίαν ζωὴν καὶ τὴν θεῖαν δύναμιν.
6. Γαμμοειδὴς σταυρὸς τῶν Ἰνδῶν. Εὐλογία καὶ καλὸς οἰωνός.
7. Ἰσόπλευρος σταυρὸς. Τὸ Ἄπειρον, ὁ Θεός.
8. Ἰσόπλευρος σταυρὸς τῶν Ἀσσυρίων καὶ Χαλδαίων. Ὁ Ὀρίζων.
9. Ἰσόπλευρος σταυρὸς τῶν Χαλδαίων στρατιωτῶν, χρησιμῶν ὡς σύμβολον ἐπὶ τῶν κυλίνδρων τῆς Βαβυλώνας.

Ἄσσοῦρ-νασίρ-χαδάλ.

Σταυρός ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ Ἄσσοῦρ-νασίρ-χαδάλ. Ὁ σταυρός οὗτος ὠνεύχρησαι ἐν τῇ Ἀσσυρίᾳ καὶ Καλδαίᾳ, εἶχεν ἐπομένως τὴν αὐτὴν συμβολικὴν ἔννοιαν ἐν ἅπασῃ τῇ Μεσοποταμίᾳ.

ΑΠ' ΑΘΗΝΩΝ ΕΙΣ ΒΩΛΟΝ

ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ *

*Εν τῇ Παράλῳ ἐν πλῆ 6 Δεκεμβρίου 1881.—'Εσπέρα.

Ἄν ἡ Ἑλλάς στερεῖται, κατὰ τὸ παρὸν, τῆς ἀναγκαίας ναυτικῆς δυνάμεως, περὶ ἧς ὅλοι ὁμιλοῦμεν, εὐμοιρεῖ ὁμως — καὶ ἔστω τοῦλάχιστον τοῦτο πρὸς παρηγορίαν — ὠραίων ὀνομάτων διὰ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῇ πολεμικὰ πλοῖα. Τῶν εὐφώνων καὶ ἐκφραστικῶν ὀνομάτων: *Σαλαμινίας* καὶ *Ἀφροέσης* καὶ *Ἀμφιτρίτης*, ὑπερέχει, κατ' ἐμὴν ἐκτίμησιν τὸ τῆς *Παράλου*. Τίς ἀγνοεῖ τὸ ὄνομα τῆς ἱερᾶς νηὸς τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν; Τίς δὲν ἀπήντησεν αὐτὸ τοσαύτως κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἱστορίας τῆς πάλαι Ἑλλάδος συμπεπλεγμένον μετ' αὐτῆς; Ἡ *Πάραλος* ἦν ἀποκλειστικῶς προωρισμένη εἰς τὴν θεραπείαν τῶν θρησκευτικῶν τελειῶν τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν καὶ ἐκόμιζεν ἐκ Δήλου τοὺς χρησμούς τοῦ Ἀπόλλωνος. Πολλάκις ἡ ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων ἐζητήσατο ἐκ τοῦ κατάπλου τῆς *Παράλου* εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς ἢ τοῦ Φαλήρου. Θανατικῶν δ' ἀποφάσεων, οἷας ἐπέβαλλε τὸ ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ ὑπέρτατον δικαστήριον, ἀνεστέλλετο ἡ ἐκτέλεσις, ἀπούσης τῆς ἱερᾶς ταύτης νηὸς. Διὰ τοιοῦτόν τινα λόγον εἶδεν ὁ μάρτυς τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς ἀρετῆς Σωκράτης ἡμέρας τινὰς ἐπὶ πλέον τὸ γλυκὺ φῶς τοῦ Ἀττικοῦ οὐρανοῦ, ὅτε κατεδικάσθη νὰ πῆ τὸ κώνειον. Ἄλλ' ἡ *Πάραλος* μετ' οὐ πολὺ ἐπανῆλθε, κομίζουσα καὶ τὸ ἀμόρσιμον ἡμικρὸν τοῦ Σωκράτους, ὅστις ἀπέθανεν, ἀφοῦ δὲν ἠθέλησε, πειθόμενος τῷ Κρίτωνι, νὰ δεσπετεύσῃ ἐκ τοῦ δεσμοτηρίου. Κατ' ἐκείνην καὶ μόνην τὴν περίστασιν ἡ *Πάραλος* προὔξενεσε κακόν! Δὲν ἔπρεπε νὰ ἐπανέλθῃ ἐκ Δήλου ποτὲ διὰ τὴν ζήτησιν ὁ Σωκράτης. Ἄν δ' ὁ χρησιμοδότης Δήλιος Ἀπόλλων ἐμάντευεν ἀσφαλέστερον, ἤθελεν ἀπαγορεύσει διὰ παντὸς εἰς τὴν ἱερὰν ναῦν τὴν εἰς Πειραιᾶ ἐπανελεύειν.

Ἡ δὲ ὀνομασία τῆ ἀρχαίᾳ νεωτέρᾳ αὐτῆ ναῦς, ἡ *Πάραλος* τῆς νῦν Ἑλλάδος, ἀντὶ νὰ ναυπηγηθῇ, ὡς ἐκείνη, ἐκ τῶν ὀσῶν τῆς Ἡλείας ἢ τῆς Ἀκαρνανίης ἐσφυρηλατήθη ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τοῦ Ἡραίου, ὅστις μετὰ τὴν καθέλκυσιν εἰς τὴν θάλασσαν ἐδώρησατο αὐτῇ καὶ μέρος τοῦ πυρός τῆς καμίνου του, δι' οὗ νῦν αὐτῇ διασχίζει τὸν πόντον «θοῆ» καὶ «ἀφροέσσα».

Ἐπέσθη πρὸ μικροῦ ἐκ Πειραιῶς τοῦ σκάφους τούτου, μέλλοντος ν' ἀποπλεύσῃ πρὸς τὰς ἔναγχος προσελθούσας εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς μητρὸς Ἑλ-

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τῇ 41 Φεβρουαρίου 1882.

λάδος νέας ἑλληνικὰς χώρας. Διὰ τῆς *Σαλαμινίας* ἀδελφῆς τῆς *Πάραλου*, μετήχθην πρὸ τινῶν μηνῶν εἰς ἄλλην ἀδελφὴν Ἑλληνικὴν νῆσον ὑπὸ περιστάσει καὶ αἰσθήματι ὅπως διάφορα. Ἐκεῖ καταχθόνιος δύναμις σεισμοῦ εἶχεν ἐπιγύσει ἐν μιᾷ στιγμῇ τὸν ὄλεθρον καὶ τὴν ὀδύνην· ἡ δ' ἡμετέρα ναῦς κατέσπευδε νὰ παράσχη ἄρτους καὶ βάλσαμον σωματικῆς θεραπείας καὶ ψυχικῆς παρηγορίας εἰς ἐξακιζομένης ταλαιπωροῦς ὑπάρξεις. Ἐνταῦθα σήμερον ἡ *Πάραλος* πλέει κομίζουσα τὰ δῶρα τῆς ἐλευθερίας εἰς τριακοντακιζομένους ἀδελφοὺς, ἄρτι γενομένους προσηλύτους τῆς θεᾶς ταύτης. Ἀσφαλῶς δύναμαι νὰ εἶπω ὅτι ἡ *Πάραλος*, εἰσπλέουσα εἰς τὸν Παγασσητικὸν κόλπον θὰ γίνῃ δεκτὴ ὑπὸ τοῦ νέου λαοῦ ὡς «*Πάραλος*», κομίζουσα, ἀντὶ χρησιμοῦ, δαυλὸν ἐκ τῆς ἱερᾶς ἐστίας τῆς ἐλευθερίας τῆς Πατρίδος. Πᾶς πολίτης ἐκ τῶν κατοικούντων εἰς τὰ θεσσαλικά Τέμπη, καὶ ἀμφὶ τὸν Πηνειὸν καὶ περὶ τὴν Ὀσσακὴν καὶ ἐπὶ τοῦ Πηλίου, θὰ ζητήσῃ καὶ θὰ εὕρῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀναγεγραμμένον ἐν ταῖς δέλτοις, ἃς φέρει ἐν τῷ κήτει αὐτῆς ἡ ναῦς αὕτη, καὶ θὰ λάβῃ αἰτήσας, τὴν ἀνήκουσαν αὐτῷ κύριον ἕνα ψήφισμα καὶ ἐκλέξῃ τοὺς ἰδίους αὐτοῦ ἄρχοντας, οἵτινες *βουλευσονται* κοινῇ ἐν Ἀθήναις περὶ πάντων τῶν συμπερόντων τῇ Πατρίδι. Μόνον *Πάραλος* ἡ δύνατο νὰ κομίσῃ δῶρον τοσοῦτον ἱερᾶς ἀξίας, τοσοῦτο πολύτιμον. Μόνον ἐκ τοιαύτης νηὸς ἔπρεπε νὰ ἐξέλθῃ ἡ δύναμις ἡ ἀντικαθιστώσα εἰς τὴν ὠραίαν Θεσσαλίαν ἀντὶ τοῦ τέως τελευτίζοντος αὐτὴν σατραπισμοῦ, τὸ εὐθάλές δένδρον ἀτομικῆς καὶ πολιτικῆς ἐλευθερίας, τὸ δι' αἰμάτων καὶ θυσιῶν καὶ μόχθων κηπουρηθέν τοῦτο δένδρον, ὑφ' ἃ περισυνηγμένοι πάντες οἱ νέοι πολῖται δρέπουσιν ἕνα χεῖρὶ τὸν αὐτὸν ὁμοίως καρπὸν.

Ἀφνης ἀποσπᾷ τὸν νοῦν μου τῶν σκέψεων τούτων ὁ εὐνηχος κροταλισμὸς τῆς πηδαλιούχου ἀλύσου ἐπὶ τοῦ καταστρώματος. Ἡ ἐν τῷ κέντρῳ τῆς αἰθούσης τοῦ πλοίου καὶ ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν μου ἠωρημένη μαγνητικὴ βελόνη στρέφεται ἡρέμα, δεικνύουσα ὅτι τὸ σκάφος ἔλαβε τὴν πρὸς βορρᾶν διεύθυνσιν· Παρκαχάμπομεν τὸ Σοῦνιον ἀκρωτήριον. Μετὰ τὴν καταγίδα τῆς προχθεσινῆς ἡμέρας, τὴν τόσας ζημίαις προξενήσασαν κατὰ τὴν λεκάνην τῆς Ἀττικῆς, ἐπεκράτησε γαλήνη· ὁ οὐρανὸς εἶναι κατάστερος, ἡ δ' ἀτμόσφαιρα διαφανῆς καὶ ψυχρὰ, ἐπιτρέπουσα ἡμῖν νὰ ἰδῶμεν ἐν μελαγχολικῇ βεβουλισμένῃ ἡρεμίᾳ τὰ εἰρεπία τοῦ νεοῦ τῆς Σουναίδος Ἀθηνᾶς. Νομίζω ὅτι, ἂν μὴ ἦτο ἐξηφανισμένη καὶ ἐν τῷ ἀνανεοῦσθαι κατὰ τὴν νύκτα ταύτην ἡ σελήνη, ἂν τοῦνκντίον αὕτη κατηγύαζεν ἐν τῷ στερεώματι καὶ ἐφώτιζε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, νομίζω, λέγω, ὅτι θὰ ἔβλεπον ὑπὸ τὰ εἰρεπία ταῦτα τὴν γλυκεῖαν μορφήν τοῦ Σατωδωριάδου, συνθέτουσαν τὴν γλαφυρὰν περιγραφὴν τῶν χωρῶν τούτων, ἣν ἐνεπνεύσθη ἐνταῦθα, στηριζόμενος, ὡς λέγει ὁ ἴδιος, εἰς ἕνα τῶν καλλιμῶρφων κίωνων, καὶ ἦν εἶτα ἐξέθηκεν ἐν τοῖς ἀ' Ὀδοιπορικοῖς». Ἡ σεμνὴ θεὰ Ἀθηνᾶ πρὸ πολλοῦ

κατέλιπε τὸ σκῆνωμα αὐτῆς τοῦτο, ἐρειπωθὲν διὰ τῆς πνοῆς τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῆς παρόδου τῶν αἰώνων, καὶ ἐπέτρεψεν εἰς τὸ ἱερόν, πτηνὸν αὐτῆς, τὴν γλαυκῆ, καὶ κροκοῖα ἐσαεὶ ἐν αὐτῷ, ἵνα μὴ καταστῆ τελείως ἔρημον. Ἐκτοτε ἴσως, φρονῶ, αἱ γλαυκαὶ ἔλαβον τὴν ἕξιν καὶ δικαίωνται ἐν τοῖς ἐρειπίοις.

Μετ' ὀλίγον ἀνέδυσον κατὰ μικρὸν ἐκ τῆς σκοτίας ἀμυδρὰ ἢ μακρὰ νῆσος τῆς Ἑλένης δεξιᾷ καὶ ἡ μεταλλοῦχος χώρα τοῦ Λαυρίου κατὰ τὴν πλευρὰν τοῦ πλοίου, κατὰφωτος ὑπὸ ἠλεκτρικοῦ φωτός. Ὁ οὐρανὸς διαυγῆς ἐπιδεικνύει ὅλον τὸν πλοῦτον τῶν λαμπρῶν ἀστερισμῶν του, ἐν οἷς διαπρέπουσιν ἡ Κασιόπη, ἡ Μεγάλη Ἄρκτος καὶ ἡ Μικρά, ἡ περιλαμβάνουσα τὸν πολύτιμον Πολικὸν Ἄστρα. Ἦδη αἱ μέσαι νύκτες κατεκάλυψαν τὴν γῆν· τὸ πᾶν ἠοραεὶ καὶ ἀνεπαύεται, πλὴν τῆς ἀκοιμήτου Ἑλικος τῆς Παράλου καὶ τοῦ ἀγρύπνου προωρέως αὐτῆς.

* *
*

Ἐν πλῶ. τῆ 7 Δεκεμβρίου 1881.

Οὐροδρομοῦμεν μεταξὺ Ἀττικῆς καὶ Εὐβοίας. Διακρίνεται μακρόθεν καὶ διὰ γυμνῶν ὀφθαλμῶν τὸ ἐν Μυραθῶνι αἰώνιον τρόπιον. Τὸ Πεντελικὸν καὶ ὁ Πάρης κρουσιάζουσιν ἡμῖν τὴν ἀντίθετον πρὸς τὰς Ἀθήνας πλευρὰν αὐτῶν χιονοσκεπῆ ἐπίσης λευχειμονοῦσιν ἀντιμέτωπα τὰ βουνὰ τῆς Εὐβοίας, ὧν τὸ ὑψηλότερον, ἡ στρωγγύλη Δίλη, κρύπτει τὴν κορυφὴν αὐτῆς εἰς τὰ νέφη.

Προχωροῦμεν εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Εὐβοικοῦ κόλπου, ὅστις ἤδη προσέλαβε τὴν ὄψιν λίμνης θαυμασίας. Ἡ πρὸς ἀριστερὰν, ἡ ἀττικὴ ὄχθη αὐτῆς, εἶναι ἀδενδρος, ἀλλὰ χθαμαλὴ καὶ λαία. Ἡ εὐβοικὴ ἀκτὴ εἶναι σύδενδρος, πεποικιλμένη δι' ἀγροκηπίων καὶ ἀγροικῶν καὶ βοσκομένη ὑπὸ πληθύος ποιμνίων. Ἡ καλλὴ αὕτη νῆσος, πρότερον ὀνομαζομένη Ἀονία ἢ Ἀβαντία, ἐκ τῶν οἰκούντων αὐτὴν Ἀόνων καὶ Ἀβάντων, ἐκλήθη ὕστερον Εὐβοία κατὰ τινὰς μὲν ἐκ τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀσωποῦ Εὐβοίας, ἀλλὰ κατ' ἄλλους ἐκ τῶν πολλῶν βοσκῶν, ἃς ἔχει. Ὑπῆρξε πάντοτε ἡ νῆσος αὕτη εὐκνδρος, ἔχουσα ναυτιλίαν ἀξιόλογον καὶ πλοῦτον ἐκ τῶν ἐπ' αὐτῆς μεταλλείων. Ἐθεωρεῖτο δὲ κεκτημένη καὶ στρατηγικὴν ἀξίαν, δι' ὃ ἐλέγετο περὶ αὐτῆς :

Εὐβοίας ἄρχαι, Ἑλλάδος ἄρχαι.

Ἄλλ' ἐῶντες τὴν ἱστορίαν, ἀκολουθήσωμεν τὴν πορείαν τῆς Παράλου. Καθόσον προχωροῦμεν, ἀνεπαύσσονται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν νέκ εὐαρεστότερα τοπία. Φαίνεται, ὅτι ὁ χειμὼν, οὗ τὴν ἀκμὴν διανύομεν νῦν, δὲν δύνεται καὶ εἰσχωρήσῃ ἐνταῦθα, δὲν εὐρίσκει εἰσοδὸν διὰ τοῦτο δὲ ἡ παραλίκα αὕτη, ἔνθε, καὶ ἔνθεν, διατηρεῖ φαιδρότητα μονονουχὶ ἐαρινῆν

καὶ τρυφερότητα περσιῶν ξανθῆς κόρης. Διερχόμεθα παρὰ τὸν φανδν, ἰδρυμένον ἐπὶ τῆς χθαμαλῆς Ἀττικῆς ἀκτῆς, καὶ τοσοῦτον ἐγγὺς αὐτοῦ, ὥστε δμιλοῦμεν ἐκ τοῦ καταστρώματος πρὸς τὰ πικίζοντα ἐπὶ τῆς ἄμμου παιδία τοῦ φύλακος· τοῦτον δὲ, μεσήλικα καὶ ἡλιοκαῆ ναύτην, βλέπομεν κρατοῦντα πυροβόλον καὶ κραδοκοῦντα τὴν πτῆσιν μελανοφαίου νήσσης, κολουμβώσης ἐν θυμηδίᾳ ὀλίγον περσιτέρω. Ἡ προσέγγισις ἡμῶν ἐξίππασε τὸ θήραμα πρὸ τῆς ὥρας καὶ ὁ κυνηγὸς ἀπέτυχεν.

Ἡ καλλονὴ τοῦ περὶ ἡμᾶς πανοράματος αὐξάνεται καθ' ὅσον προχωροῦμεν. Ἡ ὑπὸ τῆς τρόπιδος τοῦ πλοίου χαρασσομένη ἀργυρᾶ αὐλαξ διασώζεται ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν ὡς κάτοπτρον λείαν ἐπιφάνειαν. Τὰ περὶ ζβουὰ ἀντανακλῶντι μακρὰ καὶ ὑποτρέμοντα εἰς τὸ ὕδωρ. Τὰ δὲ ὑπὸ τῆς πύρας καὶ τῶν τοίχων τοῦ πλοίου σχηματιζόμενα μαλακὰ καὶ λεία κυμάτια ἐξελίσσονται διαδοχικῶς καὶ ἐξικινῶνται μέχρι τῶν ἀκτῶν, ὅπου ἀνελίσσονται εἰς ἀφροὺς καὶ λείχουσι καὶ λούουσι τοὺς βράχους.

Φθάνομεν πρὸ τοῦ στενοῦ· ἡ γέφυρα εἶναι καταπεπταμένη, διότι τὸ ρεῦμα τοῦ πορθμοῦ κατέρχεται καὶ ἡ διακρήσις τῶν πλοίων καθίσταται ἀδύνατος. Ἡ Πάραλος πρέπει ν' ἀναμείνῃ τὴν κατάκυσιν τῆς παλιρροίας ἵνα διέλθῃ· δι' ὃ ἀνέκοψε τὸν πλοῦν καὶ ἔρριψε τὴν ἄγκυραν τῆ 2 μ. μ. ὄρα.

* *

*

Ἐκ τῆς Παράλου πρὸ τῆς Χαλκίδος αὐθημερόν.

Ἀπέβην εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἀνήλθον ἐπὶ τῆς μηχανικῆς καταπακτῆς γεφύρας. Τὸ νέον τοῦτο θέαμα, τῆς ἀενάου ροῆς τῶν ὑδάτων τοῦ πορθμοῦ νῦν μὲν πρὸς τὰ κάτω καὶ μετὰ ἐξ ὄρας πρὸς τ' ἄνω, εἶναι τῷ ὄντι ἐκπληκτικόν. Ὁ Νουῦς τοῦ Ἀριστοτέλους, ὁ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ζητήματα διευκρινήσας καὶ διαλευκάνας, δὲν κατώρθωσε νὰ εὔρῃ τὴν λύσιν τοῦ φαινομένου τούτου. Λέγεται δὲ ὅτι ὁ μέγας ἀνὴρ, ἀδημονῶν καὶ ἀσχάλλων ἐπὶ τῷ ἀκατανόητῳ τοῦ πράγματος, ἐρρίφθη εἰς τὰ ὕδατα καὶ κατέστρεψε τὸν βίον. Καὶ εἶναι μὲν βέβαιον ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἀπέθανεν ἐν Χαλκίδι, ἀλλὰ διὰ τοῦτο καὶ μόνον δὲν πρέπει νὰ ὑποτεθῆ ὅτι καὶ ἐπνίγη ἐθελουσίως, διότι δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξηγήσῃ τὴν παλιρροίαν. Πιθανῶς, μελετῶν ἐπὶ τόπου τὸ πρᾶγμα, ἀροῦ ἀνγκασθεὶς νὰ φύγῃ ἐξ Ἀθηνῶν κατέφυγεν εἰς Χαλκίδα, ἔπεσον ὀλισθήσας, ἢ παρεσύρθη ἐν πλοιαρίῳ καὶ ἐπνίγη ὄλωσ ἀκουσίως.

Ὁ φύλαξ τῆς γεφύρας ἀνήγγειλε τῷ κυβερνήτῃ τῆς Παράλου ὅτι μόλις περὶ τὴν 7ην ὥραν τῆς ἑσπέρας ἔσται δυνατὴ, μετὰ τὴν κατάκυσιν τῆς πρὸς τὰ κάτω ροῆς τῶν ὑδάτων, ἡ διακρήσις πλοίου. Ἀλλ' ἡ νυκτὸς δίοδος εἶναι κινδυνώδης καὶ διὰ τοῦτο ἀνεβλήθη διὰ τὴν αὔριον Διαυκτερεύομεν λοιπὸν κατ' ἀνάγκην πρὸ τῆς Χαλκίδος.

Ἐν πλῶ παρὰ τὴν Εὐβοίαν τῇ 8ῃ Δεκεμβρίου 1881.

Ἄμα τῇ ἡμέρᾳ τὰ πάντα ἦσαν ἔτοιμα πρὸς ἀπόπλουν. Ὁ φύλαξ ἠνέωξε τὴν γέφυραν καὶ ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν, δι' ἧς ἀγγέλλεται τοῖς ναυτιλλομένοις ὅτι ἐπέστη ἡ ὥρα τῆς διαβάσεως, ἡρεμούντων τῶν ὑδάτων. Ἡ *Πάραλος* ἤρε τὴν ἀγκυραν καὶ ἐκινήθη πρόσω. Ἡ στιγμή ἦτο συγκινητική. Εἶναι δὲ τοιαύτη καὶ διὰ τὸν πολλοῖς παραστάντα εἰς τὸ θέαμα καὶ εἴτε διαπλέοντα τὸν στενὸν διὰ πλοίου, εἴτε θεώμενον αὐτὸ ἐκ τοῦ χεῖλους τῆς γεφύρας. Ἰδοῦ! Τὸ στενὸν ἔρχεται πρὸς ἡμᾶς. Φαίνεται ὡς ὑπερμέγεθές τι στόμα, σπεῦδον νὰ καταπίη τὸ πλοῖον. Ἡ στιγμή ἐπέστη. Ἡ *Πάραλος* ὠλίστησεν ὡς βέλος διὰ τοῦ στενοῦ, ὡς ποτε ἡ Ἀργὴ διὰ τῶν Συμπληγάδων πετρῶν. Ἐπὶ τοῦ χεῖλους τῆς γεφύρας ἵσταται πλῆθος, θεώμενον τὴν διάβασιν. Ὁ φύλαξ δὲ αὐτῆς, ἐν στρατιωτικῇ στάσει ἀπονέμει τὸν προσήκοντα σεβασμὸν εἰς τὸ διερχόμενον πολεμικὸν πλοῖον.

Μετ' ὀλίγα λεπτά ὥρας, καθ' ἧ ἐξετελέσθη ὑπηρεσίαις τις τοῦ πλοίου. ἐλάβομεν τὴν πρὸς τὰ ΒΑ. πορείαν, ἵνα φθάσωμεν εἰς Στυλῖδα. Παραπλέοντες τὸ ἀπότομον καὶ ἀποτόμως βυθίζομενον εἰς τὴν θάλασσαν ὄρος τῆς Εὐβοίας Κωνδύλι, ἐπίφοβον τοῖς θαλασσοπόροις διὰ τοὺς αἰφνυδιῶς δρηνητικούς καὶ ῥαγδαίους ἀνέμους αὐτοῦ. Βροχερὸς καὶ ὀμίχλωδης ὁ καιρὸς σήμερον δὲν ἐπιτρέπει ἡμῖν, ὡς χθές, νὰ θυμασώμεν τὰς καλλονὰς τῶν πέριξ. Ἐν τούτοις διακρίνομεν, διερχόμενοι ἐγγυὲς αὐτῶν, τὰς Λιχάδας νήσους. Ἐπὶ μιᾷ τούτων δύναται ὁ βουλούμενος νὰ φαντασθῇ ἀποτετυπωμένον τὸν Αἴχων, ὃν ὁ Ἡρακλεῖς μανεῖς ἐκ τῆς ἐπαφῆς τοῦ φαρμακεροῦ χιτῶνος τῆς Διὸς κενεῖρας ἐξεσφενδόνισεν ἐκ τοῦ ἀπέναντι ὄρους. Ἀπορον φαίνεται μοι πῶς δὲν σώζονται ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου (τοῦλάχιστον ἐγὼ δὲν ἠδυνήθην νὰ διακρίνω) τὰ ἔχνη τοῦ υἱοῦ τῆς Ἀλκμήνης, τ' ἀποτετυπωθέντα ἐκεῖ καθ' ἣν στιγμήν ἐξετίνασσε μνηιδῶς τὸν ταλαίπωρον θεράποντα. Πλεον ὅμως ταύτης εἴλκυσε τὴν προσοχὴν μου ἑτέρα τῶν Λιχάδων, στρογγύλη ὡς ὠδὸν καὶ Στρογγύλη ὀνομαζομένη, κατὰφυτος ὑπὸ πευκῶν καὶ πρίνων καὶ σφενδάμων, ὠρρίζομένη δὲ τὴν κορυφήν, ἐν εἶδει στέμματος, ὑπὸ καλλικτίστου κτιρίου, ὅπερ πάλιν φέρει, ὡς ἀδάμνα τοῦ διαδήματος, φανόν.

Φθάνομεν εἰς Στυλῖδα τῇ 3ῃ μ. μ. Ἐνταῦθα, ἀνευ ἀγκυροβολίας τῆς *Πάραλου*, ἀποβιβάζεται ἑκτακτος ταχυδρομικὸς ὑπάλληλος μετ' ἐγγράφων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων τῆς ὑπηρεσίας, ἡμεῖς δὲ ἐξακολουθοῦμεν τὸν πλοῦν, σπεύδοντες νὰ ἐξέλθωμεν τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου. Ἡ βροχὴ ἐξέλιπε καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα καθαρίζεται πῶς. Ἀπνυῶμεν κατὰ τὴν Φθιωτικὴν ἀκτὴν τοπικῶν ὠραῖα καὶ γραφικὰ. Μετ' ὀλίγον πλέομεν παρὰ τὸ Ἀχιλλεῖον: Εἶναι ὁ λιμὴν ἐξ οὗ ὠρμήθη ὁ «θεοεἰκελός» Ἀχιλλεὺς ἀγων τὰς στρατιάς τῶν Μυρμηδόνων τοῦ ἐπὶ τὴν Τροίαν. Ὑπερθεν σώζεται ἀρρό-

πολις μετὰ κυκλωπέων τειχῶν. Ὁ κόσμος πιστεύει μετὰ ἀξιοσημειώτου ἀπλότητος, ὅτι αὕτη ἀνῆκε κατὰ κτίσιν καὶ κτήσιν εἰς τὸν ἥρωα τῆς Φθίας.

Ἄλλὰ καὶ πάλιν μελανόπτερος νύξ κατεκάλυψε καὶ γῆν καὶ πόντον, καταφράσσουσα τὴν πορείαν τοῦ πλοίου ἐν τῷ μέσῳ στενῶν καὶ ὑφάλων. Ἄγρυπνον ὁμῶς τοῦ κυβερνήτου ὄμμα, ἰσταμένου ἐπὶ τῆς γαφύρας, διασχίζει τὸ σκότος καὶ ὀδηγεῖ τὴν *Πάραλον* διὰ πληθύος ἐλιγμῶν εἰς τὸ ἀνκπεπταμένον πέλαγος τοῦ Αἰγέως. Κυβερνᾷ δὲ τὸ πλοῖον, ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ ὀριστικοῦ κυβερνήτου, ὁ ὑπαρχος αὐτοῦ κ. Νικόλαος Ζάκας, ὑπαπλοίαρχος κατὰ βαθμὸν, καὶ γόνος εὐκλεοῦς ὑδρακίης οἰκογενείας.

Παρακάμπτομεν ἐν σκοτίᾳ τὸ Ποσειδῖον ἀκρωτήριο ἐνα πλεύσωμεν πρὸς Β. Ἐνταῦθα οὐδὲν διακρίνεται ἕνακ τῆς νυκτός· οὔτε ἡ Σκόπελος, οὔτε ἡ πευκόφυτος Σκίαθος μετὰ τῆς χορείας· τῶν πικρανησίδων αὐτῆς, οὔτε ἡ Σκύρος, ἐφ' ἧς ἀνεκάλυψε πκνούργος ὁ πκνούργος Ὀδυσσεὺς τὸν Ἀχιλλέα, κεκρυμμένον ὑπὸ γυναικείαν ἐσθήτα, οὔτε ἡ περαιτέρω κειμένη Ἀθήμιος, ἐν ἣ μετὰ τόσων ὀδυνῶν ἔστυρε τὰς ἡμέρας τοῦ βίου καὶ τὸν σεσηπότα πόδα αὐτοῦ ὁ μελαγχολικὸς καὶ ἀνιώμενος Φιλοκτῆτης. Ναυτόπαις τις, ἀτενίζων πρὸς τὰ ἐκεῖ μορμυρίζει ἡρέμα, ἐν ᾧ γράφω, ἐν ἄτμα ἀρχόμενον διὰ τῶν στίχων τούτων :

Ἄγιε μου Γεώργη Σκυριανέ,
Μεγάλε καὶ θαυματουργέ!

Διὰ τελευταίου οἰακισμοῦ, γενομένου ὑπὸ τὸ ἠχηρὸν ἐν τῇ σκοτίᾳ πρόσταγμα τοῦ κυβερνήτου, ἡ ναὺς ἐστράφη πρὸς τὸ στόμιον τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου, τοῦ περικλείοντος, ὡς ἐν φιλοστόργῳ ἀγκάλλῃ, τὸν Βῶλον, τὸν πρὸς ὃν ὄρον τοῦ ἡμετέρου πλοῦ.

* *
-

Ἐν τῷ λιμένι τοῦ Βώλου τῇ 9 Δεκεμβρίου 1881. — Πρωία.

Πρὸ τινων ὥρῶν ἡ *Πάραλος* κατέπλευσεν ἐνταῦθα, ἔρριψε τὴν ἀγκυραν καὶ, ὑπὸ λεπτοῦ ἀπογαίου ἀνέμου στρεφόμενη, ἐστηρίχθη ἐπ' αὐτὴν χαλαρῶς καὶ ἀβίαστως.

Ὅτε ἀνῆλθον εἰς τὸ κατὰστρωμα, ροδοστεφῆς ἡ Ἥως προέβκινεν ἐπὶ τοῦ Πηλίου, διακονίγουσα εἰς τὸν Ἥλιον καὶ τὸ πυριλαμπές ἄμμα αὐτοῦ τὰς πύλας τῆς ἡμέρας. Ὁ οὐρανὸς, μετὰ εἰκοσθημέρους βραχῆς καὶ κκταιγίδας, σήμερον εἶναι αἰθριώτατος καὶ ὠραῖος, ὡς ὁ οὐρανὸς τῆς Ἀκροπόλεως. Ἡ *Πάραλος* δὲν θὰ ἐδέχετο νὰ ναυλοχῆσῃ ὑπὸ τὸ Πήλιον ἐν ἡμέρᾳ ἤττον φαιδρᾷ. Εἶναι σήμερον ἡ ἐλάχιστων πασῶν τῶν ἡμερῶν τοῦ ἔτους, καὶ ὁμῶς εἶναι ἡμέρα τοῦ Ἀττικοῦ οὐρανοῦ, ὡς ἂν ἐλόμισεν αὐτὴν ἡ *Πάραλος* μεθ' ἑαυτῆς ἐκ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀττικῆς, ὅθεν ὠρμήθη. Μετ'

δλίγον προσέβλεπεν ἐκ τῆς χιονοσκεπούς κορυφῆς τοῦ Πηλίου ὁ ἥλιος, ἀκτινοβόλος κεφαλή Ἀπόλλωνος, αὐτὸς ὁ Ἀπόλλων μετὰ τοῦ θεορίπου φλογεροῦ ἀρματός αὐτοῦ, καὶ διέχυσεν ἀπνταχοῦ τὸ θάλπος καὶ τὴν φαιδρότητα. Εἶναι θαυμαστὴ ἐνταῦθα ἡ διαφάνεια τῆς ἀτμοσφαιρας καὶ ἐπαγωγὸς ἢ φωτοσκόσις τῶν ἀντικειμένων.

Μένω ἐπὶ τοῦ κατχοστρώματος τῆς Παράλιου, χαράσσω τὰς γομμιάς ταύτας καὶ θεώμενος ἀπλήστως τὰ περὶ ἐμέ.

Αἱ ἐκ τῶν πέριξ ἐντυπώσεις ἀναδιβάζουσι μυρῖς σκέψεις εἰς τὸν νοῦν. Εὐρίσκομαι πρὸ τῆς ἀρχαίας Ἰωλκιδῶ, τοῦ βασιλείου, ὅπερ δι' ἀρπαγῆς ἀπέκτησεν ὁ Πελίας, ὕστερον δ' ἀνέλαβεν ὁ Ἰάσων, ὡς υἱὸς τοῦ πρώτου βασιλέως. Εὐρίσκομαι πρὸ τῶν ἐρειπίων τῶν Παγασῶν, πρὸ τῆς Δημητριάδος, ἠγνημωμένης καὶ ταύτης πρὸ πολλοῦ.

Ἴσταμαι ἐπὶ τῶν νώτων τοῦ λιμένος, ἐν ᾧ ἐναυπηγήθη ἡ Ἀργώ. Ἐχῶ δὲ πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἀκτὴν, εἰς ἣν συνήχθησαν, ἅμα τῇ κλήσει τοῦ πρωτουργοῦ Ἰάσονος, ἀπντες οἱ ἥρωες καὶ ἡμίθεοι τῆς ὠραιᾶς ἐκείνης ἐποχῆς. Ἐκεῖ ναι, ἐκεῖ βεβηκίως ἔστισαν, σφριγῶντες διὰ τὴν ῥιφοκίνδυνον ἐπιχείρουν, ὁ πελώριος Ἡρακλῆς, ὁ γενναίουφυχος Θησεὺς καὶ οἱ περίκλυτοι Διόσκουροι. Ἰδοὺ προσέρχεται ἐπιτηδειότατος κυβερνήτης τῆς Ἀργούς ὁ Τίφυς μετ' αὐτὸν προβαίνει καὶ καταλαμβάνει τὴν θέσιν τοῦ πρωρέως ὁ ὀξυδερκῆς Λυγκεύς· γίνονται δεκτοὶ μετ' εὐλαθείας ὁ Ἀμφιάρακος καὶ οἱ συμμάντες αὐτοῦ Μόψος καὶ Ἰδμων μετὰ τούτους ἐπιβαίνουσι τῆς νηὸς οἱ ἀδελφοὶ Ἰητροὶ Ἀσκληπιὸς καὶ Ἐριώτης ἐν σεμνῇ περιβολῇ, φέροντες ὑπὸ μάλῃς τὰς φρικκασφόρους πυξίδας αὐτῶν· πεντήκοντα δ' ἥρωες κωπηλάται ἐπιλαμβάνοντι εὐλυγίστων ἐλατίνων κωπῶν. Ὁ ναύαρχος Ἰάσων προστάττει καὶ ὁ θεῖος Ὀρφεὺς τέρπει καὶ ἐνισχύει διὰ τῆς λύρας αὐτοῦ, ἔχων συνῶδον τὸν Φιλάμμωνα.

Ἰδοὺ ἡ καλὴ ἐκείνη καὶ χλοερὰ ἐν μέσῳ χειμῶνι ἀκτὴ! Δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ κόλπῳ τούτῳ προσφυστέρει θέσις διὰ τὴν ἀφετηρίαν τῆς Ἀργούς. Φαντάζομαι αὐτὴν λούσαν τὰ πρυμνήσια καὶ ἀνασπῶσαν τὴν λιθίνην ἀγκυραν ἐκ τοῦ βυθοῦ. Οἱ κελευσταὶ Ζῆτος καὶ Κάλκις ἐκφωνοῦσι τὸ πρόσταγμα «ἔρειδε!» καὶ ἡ Ἀργώ, ὠθουμένη πρόσω ὑπὸ πεντηκοντάδος κωπῶν διασχίζει ἐν ἀρροῖς τὰ λεῖα ὕδατα τοῦ κόλπου, σπυδόντων τῶν μάντεων, καὶ πλέει, πετᾷ μᾶλλον, καὶ μετ' ὀλίγον ἐξορχνίζεται, ὡς ἀστραπή, ἵνα μετὰ χρόνον πολὺν καταπλεύσῃ κομιστρία τοῦ «χρυσοῦ δέματος».

Ἐχῶ πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ Πήλιον, τὸ μυθολογικὸν καὶ ἱστορικὸν Πήλιον. Εἶναι ἐν τῶν ὠραιότερων καὶ περιφημοτέρων ὄρεων τῆς πρώην καὶ νῦν Ἑλλάδος. Εἶναι ὁ ἐν μικρῷ Ὀλύμπος καὶ διὰ τὴν ἀτμοσφαιρικὴν κατάστασιν καὶ διὰ τὴν μυθολογικὴν ἀξίαν καὶ διὰ τὴν ἱστορίαν, ὡς ἐπίσης εἶναι ὁ πρὸ τοῦ Ὀλύμπου σταθμὸς τῶν ἡμετέρων πίθων. Βλέπω μετὰ θαυμα-

σμοῦ τὰς φαιδράς καὶ περικαλλεῖς κώμας, ἃς φέρει ἐπὶ τῶν κλιτύων καὶ
 ράχεων αὐτοῦ. Αἱ τελευταῖαι οἰκίαι τῆς ὑψηλοτέρας τῶν κωμῶν τούτων
 λευκαὶ ὡς ἡ χιών, συγγέονται πρὸς τὰς τελευταίας στιβάδας τῆς χιόνας.
 Ὑπὸ τοῦ σημερινοῦ ἡλίου τὸ ἄπλετον φῶς, πᾶν τὸ ἐπὶ τοῦ Πηλίου ἀκτι-
 νοβολεῖ καὶ ὠραίηται. Βεβαίως αἱ προβλήτες ἐκεῖναι καὶ δολιχόσκιαι ἄ-
 κραι, ἂν μὴ ὦσιν αἱ Χειρωνίδες ἄκραι, περὶ ἃς διητάτο ὁ περιφημότερος
 τῶν Κενταύρων Χείρων, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα ἔλαβον, εἰσὶν ὅμως αἱ χρησι-
 μεύσασαι ὡς λαβὴ εἰς τοὺς γίγαντας-Τιτᾶνας, ὅτε οὗτοι, ἐρίσαντες πρὸς
 τοὺς Θεοὺς, ἤρπασαν τὸ Πῆλιον καὶ ἐπεσώρευσαν αὐτὸ μετὰ τῆς Ὀσσης
 ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου, ἵν' ἀναβῶσιν εἰς τὸν οὐρανόν. Καὶ δικτελεῖ μὲν ἄγνω-
 στον ἐπὶ πόσον χρόνον τὸ ὄρος τοῦτο ἔμεινεν ὡς παράρτημα τοῦ Ὀλύμ-
 που ἄλλ' ὁ Ζεὺς κατακερκυνώσας τοὺς ἀντάρτας, μετεκόμισε πάλιν τὸ
 Πῆλιον εἰς τὴν πάλαι θέσιν αὐτοῦ. Καὶ ἐπὶ τέλους τοσοῦτον εἶναι ὠραίων
 τὸ ὄρος τοῦτο, ὥστε θὰ νῦχόμην νὰ εἶχομεν καὶ ἄλλα πολλὰ Πῆλικα πολ-
 λαχοῦ τῆς Ἑλλάδος.

Ἐκεῖσε πρὸς βορρᾶν διαφρίνεται μόλις ἡ ἀδελφὴ τοῦ Πηλίου ἔν τε τῇ
 δουλείᾳ καὶ ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ νῦν Ὀσση, ἡ βρέχουσα τὰ χλοερὰ καὶ κατὰ-
 φυτα κρᾶσπεδα αὐτῆς εἰς τὰ βεῖθηρ τοῦ Πηνειοῦ.

Περαιτέρω δὲ κρύπτεται ὑπὸ ἀτμούς, εἰς τὸ βῆθος τῆς ἀποστάσεως, ὁ
 πατήρ τοῦ Πηλίου καὶ τῆς Ὀσσης Ὀλυμπος. Καὶ εἶναι ἀρὰ γε ἀνάγκη
 νὰ σημειώσῃ τίς τι διὰ τὸν πατριάρχην τοῦτον τῶν ἑλληνικῶν ὄρεων ;
 Ἀπὸ τοῦ Αἴμου μέχρι τῶν Ἀκροκερκυνίων καὶ μέχρι τοῦ Ταυγέτου κλί-
 νοῦσι τὰς κορυφὰς αὐτῶν πρὸ τοῦ Ὀλύμπου τὰ Καμβούνια, ὁ Πίνδος, ἡ
 Οἶτη, ἡ Ὀρθρυς, τὸ Πεντελικόν μετὰ τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ τοῦ Πάρνηθος, ὁ
 Παρνασσὸς μετὰ τοῦ Ἐλικῶνος καὶ Κιθιριῶνος, ἡ Κυλλήνη, ὁ Ἐρύμκνθος,
 ὁ Πάρνων, τὸ Παρθένιον, τὸ Μάινκλον καὶ πάντα τὰ ὄρη τῆς ἑλληνικῆς
 χερσονήσου, καὶ ἰσοπεδοῦνται πρὸ τῆς ὑπερηφάνου καὶ θεοοικήτου κορυ-
 φῆς αὐτοῦ. Ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς τὰ οἰκοῦντα τὴν Ἑλλάδα φύλα
 ἀπέβλεψαν μετὰ σεβασμοῦ πρὸς τὸ ὄρος τοῦτο, ἐθεώρησαν αὐτὸ στῦλον
 τοῦ οὐρανοῦ θόλου καὶ κατώκισαν τοὺς θεοὺς τῶν ἐπ' αὐτοῦ. Οἱ μεταγε-
 νέστεροι Ἕλληνες ἀνέθεσαν εἰς τὸ περίφημον ὄρος τὴν λύραν τῶν δημο-
 τικῶν ᾠσμάτων αὐτῶν καὶ τὸ βροντόφωνον ὄπλον τῶν. Κλέφτης καὶ Ὀ-
 λυμπος ὑπῆρξεν ἐπὶ αἰῶνα ὄλον ἀδιάσπαστα. Καὶ κατὰ τοὺς ἡμετέρους
 δὲ χρόνους πολλάκις ἔκρυψεν ὑπὸ τὰς πυκνὰς φυλλάδας αὐτοῦ τοὺς ὀπλί-
 τας τῆς ἐλευθερίας, ἀλλ' εἰσέτι αὐτὸς μένει δοῦλος. ὦ! δὲν πρέπει ὅμως
 νὰ μένῃ ἐπὶ πολὺ ἔτι !

Ἐντεῦθεν δὲ πάλιν, πρὸς δυσμὰς ἐξαπλοῦται εὐρεῖα καὶ ἀπειρος ἡ ἐπί-
 πεδος Θεσσαλίς, ἐλευθέρως ἀναπνεύουσα καὶ ἀπηλλαγμένη παντὸς βαρ-
 βαρικοῦ ἄχθους.

Ἄλλὰ πρὸ ἐμοῦ, εἰς ὀλίγην ὀργυιῶν ἀπόστασιν, κεῖται πόλις νέα, ὠραία

καὶ ἀκμαία, ὡς ἔστιν εἰκόσαι ἐκ τῆς κινήσεως τοῦ πλήθους εἰς τὴν εὐκρηπίδωτον παραλίαν αὐτῆς καὶ ἐκ τοῦ βόμβου τοῦ ἐκπεμπομένου ὑπὸ πλήθους ἄλλου, μὴ φαινομένου ἀλλὰ σπεύδοντος δραστηρίως ἅμα τῇ πρωΐᾳ ν' ἀναλάβῃ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Μικρὰ σειρὰ οἰκιῶν, εὐχρέστου καὶ ἐπιμελελημένης προσόψεως περιστέφει τὴν λευκὴν προκυμαίαν ἄνωθεν, ἐν ᾧ σμῆνος λέμβων καὶ μικρῶν πλοικριῶν σχηματίζει περὶ αὐτὴν παρυφὴν ὠραίαν καὶ ἐνδεικτικὴν τῆς ζωτικότητος τῆς πόλεως ταύτης. Κόλπος δλόκληρος ὁ Παγασσητικὸς, ἀποτελεῖ τὸν ἀσφαλῆ καὶ μέγιστον λιμένα αὐτῆς, πεποικιλημένον σήμερον ὑπὸ διαφόρων ἐμπορικῶν καὶ πολεμικῶν πλοίων.

Ἦχει ἡ 8η ὥρα τῆς πρωΐας. Ἐν τῇ *Harálew* κινεῖται δλόκληρον τὸ πλήρωμα· δίδεται συνθηματικόν τι πρόσταγμα· οἱ πάντες ἴστανται ἐν τάξει καὶ προσοχῇ· οἱ ἀξιωματικοὶ φέρουσι τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ ἄκρου τοῦ πηλικίου αὐτῶν πρὸς χειρετισμόν· εἶναι ὁ χειρετισμὸς τῆς σημάξιας, ἥτις ἀνηρτήθη εἰς τὸν πρυμαῖον ἱστόν. Ὅστις ἐξ ὑμῶν δὲν παρευρέθη εἰς σκηνὴν τοιαύτην, δὲν δύναται νὰ φητασθῇ πόσον συγκινητικὴ καὶ ἐπιβλητικὴ εἶναι. Ταυτοχρόνως πλεῖται ἄλλαι σημάξια ἐν τῇ πόλει καὶ ἐν τῷ λιμένι ἠκολούθησαν τὴν ἡμετέραν εἰς τὸν ἀέρα. Στρατιωτικαὶ δὲ σάλπιγγες ἐκ τῆς ξηρᾶς, ἠχοῦσαι οὐχὶ ἀσυνήθη δι' ἐμὲ σκληπίσματα, συμπληροῦσι τὴν ὠραιότητα τῆς στιγμῆς ταύτης.

Nῦν δύναμαι νὰ ἐπισκεφθῶ τὸν Βῶλον, περὶ οὗ ἐσχημάτισα τοσοῦτον καλὴν ιδέαμ πρὶν ἢ ἰδῶ αὐτόν.

*
**

Ἐν Βῶλῳ, 9 Δεκεμβρίου 1881. — Ἐσπέρα.

Περαιώσας τὴν πρωΐαν τ' ἀνωτέρω καὶ συσκευασθεὶς ἀπεδιβάρτην εἰς τὴν ξηράν. Πρῶτον θέαμα ἐνταῦθα ἀπαντᾷ μεγάλη ἄψις, στηθεῖτα πρὸς τιμὴν τοῦ ἐπισκεφθέντος πρὸ τινῶν ἡμερῶν τὴν πόλιν ταύτην βασιλέως τῶν Ἑλλήνων. Φαντάζομαι τὸν πνίγοντα τὰ στήθη τῶν κτοίκων τοῦ τόπου τούτου ἐνθουσιασμόν! Ὑπεδέχοντο βασιλέα καὶ βασιλέα τῶν Ἑλλήνων, βασιλέα ἰδικόν των! Αὐτοὶ οἱ χθὲς ἔτι ὑπῆκοσι καὶ δοῦλοι τοῦ ποταποῦ Ζακτιῆ καὶ τοῦ κτηνώδους *Baibouλόκου*, βλέπουσι σήμερον μεταξὺ ἐαυτῶν καὶ περστοιχίζουσι καὶ θλίβουσι διὰ τῆς πληθύος των τὸν βασιλέα των, διότι εἶναι **ἐλευθεροὶ**!

Ἄμ' ἀποβὰς εἰς τὴν παραλίαν, ἀπεκαλύφθην χαιρετίζων τὴν νεήλυδα Ἐλευθερίαν, ἥς τὴν εἰκόνα βλέπει τις ἐνταῦθα εἰς τὰ πρόσωπα πάντων, καὶ σκέπτομαι. Τί ἄρ' γε συνέβη ἐνταῦθα ἀπὸ τῆς χθὲς μέχρι τῆς σήμερον, ὥστε νὰ ἐπέλθῃ τοιαύτη μεταβολή; Ὅποια δαιμονίχ δύναμις ἔσχυσε ν' ἀποσπᾷ τὴν ἐπὶ τέσσαρας μακροῦς αἰῶνας καλύψαταν τὴν χώραν ταύτην νεκρικὴν σινδόνην καὶ νὰ ἐπιχύσῃ, ὡς ἐξ οὐρανοῦ, τὴν ζωὴν καὶ τὴν φαιδρότητα;

Θέλων νὰ βεβαιωθῶ περὶ τῆς μεταβολῆς πλησιάζω πρὸς μεσήλιαν ἄνδρα, ἱστάμενον ἐγγύς μου. Χαιρετίζω αὐτόν καὶ λέγων ὅτι εἰμι ξένος ἐπι-

θυμῶν γὰ μᾶθω τὰ κατὰ τὸν τόπον τοῦτον, ἐρωτῶ αὐτὸν ἂν ἡσθάνθη μεταβολὴν ἢ καινότητά τινα.

«Ναί, κύριε» ὑπῆρξε περίπου ἡ ἀπάντησίς του. «Ἡσθάνθη καὶ νομίζω ὅτι αἰσθάνομαι ἔτι τὸν κλονισμὸν τοῦ ἐδάφους τούτου, ἐπελθόντα ἐκ τῶν σεισμημάτων τοῦ Ὀλύμπου κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Ὁ γηραιὸς Ὀλυμπος, πληττόμενος ὑπὸ τῶν χαρμωδῶν φωνῶν τῶν κατοίκων τοῦ Πηλίου, ἀνεπήδησεν ἐξ ἀγαλλιᾶσεως καὶ ἐσάλευσε τὸν τόπον. Αἰσθάνομαι τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντα καὶ δύοντα ἄλλως ἢ ὡς μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καὶ βλέπω τὸ ἐπὶ τετρακόσια ἀδικαίεπτως ἔτη, παραδιδόμενον δὲ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν συνεχῆς ὄνειρον, πραγματοποιηθῆν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μου. Βλέπω τὸ Πῆλιον, βλέπω τὴν θάλασσαν, βλέπω πᾶν τὸ περὶ ἐμὲ ἐνδεδυμένον φαιδρότητα καὶ χαρμονήν. Βλέπω τὴν ἐλευθερίαν παντοῦ καὶ ἐν πᾶσιν».

Ἡ πρώτη αὕτη ἐξήγησις ἱκανοποίησε τὴν περιέργειάν μου. Ἄν δ' ἡρώτων καὶ ἐκείνον τὸν μικρὸν τι περαιτέρω βρεμβάζοντα λευκοπώγωνα Τουρκον, θὰ ἐλάμβανον καὶ παρ' αὐτοῦ τὴν ἀπάντησιν ὅτι τὸ ἄθλιον ἐκεῖνο ὄνομα «Ἐλευθερία», δι' οὗ ἐξέσχιζον τὰ ὅλα αὐτοῦ καθ' ἡμέραν οἱ τέως δοῦλοί του ἄπιστοι, δὲν ἔχει πλέον δι' αὐτὸν ἀπεχθὴ σημασίαν, ἀφοῦ εἶδεν ὅτι ἐν τῇ ἐλευθερίῃ ταύτῃ οὔτε τ' ἀγαθὰ του ἀπώλεσεν, οὔτε κίνδυνον ζωῆς δικτρέχει, οὔτε κἂν ἐν ἤσσοι μοίρα ἢ ἐκείνοι τάσσεται.

Μοὶ διηγοῦνται μετὰ ποίαις πυρετώδους δραστηριότητος ἐπελήφθησαν τῆς ἀνεγέρσεως τῆς πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου ἀψίδος καὶ πῶς ὁ Χαδιγιέτ πασᾶς διέταξε κατὰ τὴν παρεμμονὴν τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Βώλου τὴν κατεδάφισιν τοῦ ἰδρυθέντος μέρους αὐτῆς καὶ τὴν φυλάκισιν τῶν ἐργατῶν. Ἀλλὰ περὶ μέσας νύκτας ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐπεβιβάσθη εἰς τὰ πλοῖα, ὁ δὲ ἥλιος τῆς 2 Νοεμβρίου, σπεύδων ν' ἀνατείλῃ, ἐφώτισε τετελεσμένην τὴν ἀψίδα, κατασκευασθεῖσαν, ὡς διὰ μαγείας, ἐν τρισὶ νυκτεριναῖς ὥραις! Ταῦτοχρόνως ἀνέθορον ἐκ τοῦ ἐδάφους ἐπὶ τῆς πρὸ τοῦ στρατῶνος πλατείας, ὡς ἀπὸ μηχανῆς, ὁ ὀβελίσκος τῶν Μακεδόνων καὶ Ἡπειρωτῶν. Κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα ὁ ὕπνος δὲν εὔρεν ἐν Βώλῳ βλέφαρα, ἐφ' ὧν γὰ ἐπικαθῆση. Ἡ πρωϊνὴ ὄμως αὔρα συνήνησεν καὶ ἐθώπευσε κατὰ τὴν κούφην πορείαν αὐτῆς χιλιάδας ἐλληνικῶν σημασιῶν, ἀνηρημένων ἀπὸ πάσης θύρας καὶ πάσης θυρίδος. Ὁ δὲ ἥλιος εὔρε τὰ πάντα μεταβεβλημένα . . .

Πᾶσαι αἱ ὁδοὶ τῆς πόλεως, εἰς ἣν εἰσέρχομαι γέμουσι πηλοῦ, ἕνεκα τῶν προηγηθεισῶν βροχῶν. Μὴ λησμονῆτε ὅτι ἦτο τουρκικὴ πόλις, καὶ ὄμως εἶναι ἡ καλλιτέρα τῶν ὅσον εἰδόν ποτε τουρκικῶν πόλεων. Ἐκτεινομένη ἀπὸ Β. πρὸς Ν. ἔχει ἕκτασιν οὐ μικράν. Δικαιρεῖται δὲ ὑπὸ τριῶν εὐρείων παραλλήλων ὁδῶν, τεμνομένων ὑπὸ πολλῶν ἐγκροσίων ἀλλὰ στενοτέρων. Ἐντὸς τῆς πόλεως δὲν σπανίζουσι τὰ δένδρα καὶ συχνάκις ἀπκντῶσι κοινὰ

καὶ ἀρτεσιχνὰ φρέατα. Ἐν γένει ὁ Βῶλος εἶναι πόλις καλὴ καὶ εὐχάριστος, φωτιζομένη καὶ θερμικομένη ὑπὸ τοῦ ἡλίου ἀπλῆτως. Ἔχει ὠραίας οἰκίας, ὁδοὺς πολλὰς, καὶ πλατείας ἀνκλόγους. Ἀριθμεῖ δὲ βίον ἢ πόλις αὕτη μόλις τριάκοντα ἐτῶν ἄλλὰ τὸ μέλλον αὐτῆς ἔσται λαμπρὸν μετὰ τὴν πάροδον δεκαετηρίδος, καθ' ἣν θὰ ἐκτελεσθῶσι βεβιαίως λιμενικὰ καὶ ὁδοστατικὰ ἔργα.

Ὁ Ἰάπων ἔδειξεν εἰς τοὺς μετὰ τριάκοντα αἰῶνας ἀπογόνους αὐτοῦ τὴν ὁδὸν, ἣτις ἀγει εἰς τὴν κτῆσιν τοῦ χρυσοῦ δέρατος. Ἄν σήμερον ἡ ψυχρὰ κριτικὴ ἀποφάνηται ὅτι ἡ πλήρης γούτρου καὶ συγκινήσεως ἐκστρατεία ἐκείνη τῶν Ἀργοναυτῶν ἦν ἀπλὴ ἐμπορικὴ ἐπιχείρησις, δικαιοῦσα ἐμπορικοὺς ὁδοὺς, τῶς ἀγνώστους, δικτὶ οἱ νῦν κάτοικοι τῆς Ἰωλκοῦ νὰ μὴ ἐπιδοθῶσιν εἰς τὰς ὁδοὺς ταύτας; Ἴδου λοιπὸν νέα Κολχίς, ἡ Αἴγυπτος, εἰς ἣν οἱ κάτοικοι τοῦ Βῶλου καὶ πασῶν τῶν ἐπὶ τοῦ Πηλίου κωμῶν ζητοῦσι χρυσὰ δέρατα, ἅτινα ἄνευ Μηδείας καὶ Ἀφύργου φέρουσι καὶ κατχθέτουσιν ἐν τῇ πατρῷα γῆ. Τοσαῦτα χρήματα εἰσάγονται ἐξ Αἰγύπτου εἰς Βῶλον, ὥστε οὗτος δύναται νὰ ὀνομασθῆ *αἰγυπτιακὴ* πόλις, ἐπιφύλασσομένων ὁμοῦ—ἐννοεῖται οἰκοθεῖ—τοῖς κατοίκοις αὐτοῦ πάντων τῶν δικαιωμάτων καὶ ἀξιώσεων αὐτῶν ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ ἀναπτύξεως καὶ φιλοπατρίας. Οἱ κάτοικοι τοῦ Βῶλου καὶ τῶν λοιπῶν κωμῶν, μετὰ τὴν προκταρτικὴν καὶ τὴν ἐγκυκλοπαιδικὴν μόρφωσιν, ἀποδημοῦσιν εἰς Αἴγυπτον σσιπηρόν. Ἐκεῖ δὲ τινὲς μὲν τούτων πλουτοῦσιν, οἱ δὲ πλουσιώτεροι πλουτίζουσι τοὺς λοιπούς. Μοὶ διηγοῦνται ὅτι πλεῖστα κέρδη προσεπορίσατο αὐτοῖς ἐκεῖ τὸ ἐμπόριον τοῦ βάμβακος κατὰ τὸν μέγαν ἐμφύλιον πόλεμον τῶν Βορείων πρὸς τοὺς Νοτίους Ἀμερικανούς. Τότε αἱ βάμβακοφόροι πεδιάδες τοῦ Νέου Κόσμου μετεβλήθησαν εἰς πεδιάς μαχῶν ὃ δὲ βάμβαξ εἶναι ἐξ ἐκείνων τῶν φυτῶν ἅτινα δὲν αὐξάνουσι ἐν τῷ αἵματι. Ἡ Αἴγυπτος λοιπὸν ἐπώλει τὸ προϊόν τοῦτο εἰς ὑπερέγκους τιμὰς κατὰλιπούσας μεγάλα κέρδη καὶ εἰς τοὺς καλλιεργητὰς Φελλάχους καὶ εἰς τοὺς ἐμπόρους, ὧν πολλοὶ Θεσσαλομάγνητες.

Ἄλλ' οὗτοι, περὶ ὧν νῦν ὁμιλῶ, δὲν διαπρέπουσι μόνον ἐπὶ ἐμπορίῳ, καὶ πλούτῳ, ἀλλὰ δύνανται νὰ καυχῶνται καὶ ἐπὶ ἔρωτι πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας. Ἡ ἀκριβέστερον εἰπεῖν, τὰ χρηματικὰ μέσα αὐτῶν χρησιμοποιοῦσιν εἰς τὴν θεραπείαν τῶν γρκαμμάτων. Ἐνταῦθα τε καὶ εἰς πάσας τὰς ἐπὶ τοῦ Πηλίου κώμας, ἢ κατὰ τὴν ὠραίαν ὀνομασίαν, δι' ἧς καθορίζονται αἱ κῶμαι αὗται, «τὰ 24 χωρὰ τοῦ Βῶλου», συντηροῦνται διὰ τῶν κοινοτικῶν περιουσιῶν καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐσόδων καὶ ἰδιαιτέρων προσέτι ἐθελουσίων ἐράων πλεῖστα σχολεῖα. Ὑπερέχουσι δὲ τὰ διδασκῆρια ταῦτα τῶν ἐν τῇ παλαιᾷ ἑλληνικῇ ἐπικρατείᾳ δημοτικῶν σχολείων, ἰσοδυναμοῦντα πρὸς τὰς ἀνωτέρας τάξεις τῶν παρ' ἡμῖν ἑλληνικῶν.

Κατέχομαι ἔτι ὑπὸ τῆς συγκινήσεως, ἣν προὔξεν ἡσέ μοι πρὸ μικροῦ ἡ

ἐπίσκεψις τοῦ ἐνταῦθα λαμπροῦ, τῆ ἀληθείᾳ, σχολείου. Ἄμχ εἰσῆλθον εἰς τὴν αὐλὴν αὐτοῦ, εὖρον τριακοντάδα μαθητῶν, ἀποτελούντων μίαν τάξιν, γυμναζομένην κατ' ἐκείνην τὴν ὥρην εἰς τὸ μάθημα τῆς σωμαστικής. Ἐν τίνι τῶν παρ' ἡμῖν σχολείων διδάσκεται τὸ μάθημα τοῦτο! Ἡ πρώτη ἐντύπωσις ὑπῆρξεν, ὡς ἐννοεῖτε, ἀρίστη. Ἐὶ σχολεῖον κεῖται ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ μόνου ἐν Βώλῳ ἱεροῦ ναοῦ «ἀγίου Νικολάου». Ἐν τῷ περιβόλῳ τούτῳ, περικλείοντι ναὸν καὶ σχολεῖον, κεῖται ἐν τῶν ἐκμαγείων τοῦ Παλλαδίου τοῦ ἑλληνισμοῦ. Οὕτως ἐσώθησαν διὰ τῶν μακρῶν αἰώνων ὁ ἑλληνισμὸς καὶ ἡ παιδεία διὰ τῆς προσκολλήσεως αὐτῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἀνέρχομαι τὴν κλίμακα καὶ εἰσέρχομαι εἰς τὸ πρῶτον δωμάτιον. Τεσσαράκοντα περίπου μαθητὰὶ διδάσκονται τὸ μάθημα τῆς Γεωμετρίας. Ὅλοι οἱ μικροὶ οὗτοι κύριοι ἐγείρονται προσηνῶς πρὸς χαριετισμὸν τοῦ εἰσερχομένου ξένου. Ὁ διευθυντὴς τοῦ σχολείου κ. Γ. Ταυβζακίδης, νέος ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἀφοσιωθείς εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν ταῖς δούλαις ἐπαρχίαις (εἶναι δὲ καὶ οὗτος Μακεδὼν) παραλαβὼν με εἰς τὸ ἰδιαιτέρον γραφεῖον αὐτοῦ, μοὶ ἔδωκε τὰς ἀναγκαίας πληροφορίας. Κατὰ ταύτας τὸ σχολεῖον ἀκολουθεῖ τὴν νέαν μέθοδον τοῦ προτύπου ἐν Ἀθήναις σχολείου τοῦ Συλλόγου τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων· ἔχει, κατὰ τὸ πρῶτον, τέσσαρας τάξεις, μέλλον νὰ σχηματίσῃ καὶ ἑτέρας τρεῖς, ἀνὰ μίαν καθ' ἕκαστον τῶν προσεχῶν ἐτῶν· περιλαμβάνει 200 περίπου μαθητὰς καὶ διδάσκει αὐτοῖς, πλὴν τῶν μαθημάτων, μουσικὴν, ἀπαγγελίαν, σωμαστικὴν κλπ. Εἶτα μὲ ὠδήγησεν εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ μαθήματος τῆς ἀνωτέρας τάξεως. Ἐνταῦθα κάθηνται εὐσταεῖς καὶ καθάριοι τὴν περιβολὴν, παιδρὸι δὲ τὴν ὄψιν τριάκοντα καὶ πέντε ἢ τεσσαράκοντα μαθητὰι, οἵτινες εἰς τὴν εἰσοδὸν ἡμῶν ἐχαιοῖτισαν φιλοφρόνως. Κατὰ παραγγελίαν τοῦ Διευθυντοῦ ἔψαλον ὠραῖα ᾄσματα, ἔχοντα θέμα θρησκευτικὸν ἢ πατριωτικὸν καὶ ἐκλελεγμένα ἐκ τῶν ἀρίστων. Εἶτα εἰς τούτων δωδεκάετης περίπου ἀπήγγειλε λίαν ἐκφραστικῶς καὶ μετὰ πλήρους συναισθήσεως τῆς ἐννοίας τὸ ὠραῖον ποίημα τοῦ Ζαλοκώστα «ὁ ἀσπασμὸς τῆς ΚΕ' Μαρτίου», τὸ ἀριερωμένον τῷ πολυδακρύτῳ μάρτυρι Ῥήγα :

• Ἐορτὴν τῶν Χριστουγέννων
Θεσσαλοὶ ἐλειτουργοῦντο
Εἰς χωρίον μονωμένον,
Εἰς ἀπόκεντρον ναόν,
Προσκυνοῦντες ἕνα, μόνον,
Τρισυπόστατον Θεόν.

• • • • •

Τίς ἐξ ὑμῶν, κρατήσας ἐν χερσὶ τὰ «ἄπαντα» τοῦ ἀειμνήστου ποιητοῦ δὲν συνεκινήθη ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ὕμνου τούτου! ἂν δὲ δὲν ἐφοβού-

μην μὴ καταχρησθῶ τῆς ὑμετέρας ὑπομονῆς ἤθελον παραθέσει τοῦτο ἐλόκληρον, (καθόσον ἐκ παιδικῆς ἡλικίας τηρῶ αὐτὸ εἰς τὴν μνήμην μου). Ὅτε δὲ ὁ μικρὸς ἐκεῖνος ῥαψωδὸς, ἀφηγούμενος κατὰ τὸ ποίημα, τὸν καταναγκασμὸν τῶν κατοίκων τοῦ Βελεστίου εἰς ἀγχαρείαν, καθ' ἣν καὶ αὐτὸς ὁ πρωτομάρτυς Ῥήγας

«Φορτωμένος σάκκον σίτου,
Κολλημένος εἰς τὴν λάσπην,
Ἐσταμάτα, κ' ἡ ψυχὴ του
Πνιγμένη εἰς θυμὸν,
Ἐν ἔχυσε, σπαράκτην
Τῆς καρδίας στεναγμῶν»,

τότε εἶδον τοὺς ὀφθαλμοὺς του σπινθηροβολοῦντες καὶ τὸ στήθος του δγκούμενον ἐξ ἀγχανκτήσεως. Δύνασθε νὰ φαντασθῆτε πόσον ἠσθάνετο ὁ δωδεκαετής οὗτος παῖς ἀπαγγέλλων τὸ εὐστροφον ποιημάτιον, ἅμα ἀνκλωγισθῆτε ὅτι καὶ αὐτὸς ἦν πρὸ τεσσαράκοντα μόλις ἡμερῶν δούλος τῶν αὐτῶν δεσποτῶν, οἵτινες ἐμπατίουν τὸν Ῥήγαν «φορτωμένον σάκκον σίτου», καὶ ὅτι τὸ Βελεστίον (Φερρῆ), ἡ πατρὶς τοῦ Ῥήγα ἀπέχει ἐντεῦθεν τρίωρον μόνον. Οἱ λοιποὶ μαθηταὶ ἔμενον προσηλωμένοι, οἷον εἶπεῖν, εἰς τὸ στόμα καὶ ἠσθάνοντο, ὡς οὗτος, κατὰ βῆθος τὴν φλογερὰν ποίησιν. Δὲν δύναμαι ν' ἀποκρύψω ὅτι συνεκινήθην, ὅτε εἰς τὴν ἐκφώνησιν τῆς ἐπομένης τῇ ἀνωτέρῳ στροφῆς ὁ ῥαψωδὸς μου ἐτόνιζεν ἀνὰ μίαν τὰς λέξεις, ἐκφέρων αὐτὰς μετὰ πόνου καὶ πειστικῶν, ὡς εἰ ἦτο αὐτὸς ἀφορτωμένος σάκκον σίτου.

Ὁ Ῥήγας εἶπεν :

«Ὅσοι οἱ κόκκοι τοῦ φορτίου,
Τόσους ὄρες θὰ σκορπίσω
Εἰς τὰ σπλάγχνα τοῦ θηρίου,
Ποῦ μὲ νύχια σκληρὰ
Πρὸ τριῶν μακρῶν αἰώνων
Μὰς σπαράττει τὰ πλευρά!»

Βλάστημα τῶν σπόρων ἐκείνων τοῦ Ῥήγα ἦν ἡ τέως Ἑλλάς καὶ ἡ νῦν γενομένη προσθήκη εἰς αὐτὴν, καὶ ἀνθύλλιον τοῦ αὐτοῦ σπόρου ὁ ἀπαγγέλλων τὸ ποίημα τοῦ Ῥήγα παῖς.

Τὸ ἄσμα ἐτελειώσεν, ἐνῶ ἐγὼ σκέπτομικι ὅτι οἱ μικροὶ οὗτοι πκτριῶται, ὅσοι μὲ βλέπουσι κατ' αὐτὴν τὴν στιγμὴν μὲ ζωηρὸν καὶ εὐστροφον ὄμμα, εἶναι λαμπρὸν φυτῶριον, ἐξ οὗ ἡ ἱστορία τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος ἀρχομένου, θ' ἀντλήσῃ τοὺς ἥρωας αὐτῆς. Πικραθῶν τούς τρυφερούς τούτους παιδάς πρὸς τοὺς μυθολογουμένους Τιτᾶνας, οἵτινες ἤρπασαν τὸ Πήλιον καὶ ἐπεσώρευσαν αὐτὸ ἐπὶ τὸν Ὀλυμπον' οἱ παῖδες οὗτοι εἰς προωρισμένοι νὰ ἐνώσωσι τὸ Πήλιον πρὸς τὸν Ὀλυμπον ἐν τῇ

ἐλευθερία. Πόσον εἶναι εὐτυχεῖς διότι ἐκ τοιαύτης ἡλικίας ἐρρίφθησαν εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς ἐλευθερίας καὶ γαλουχοῦνται διὰ τῶν ναμάτων αὐτῆς! Ἡ θέσις αὐτῶν διαφέρει πολὺ τῆς τῶν δημηλίκων αὐτοῖς παίδων τοῦ 1828 καὶ 1830, διότι τότε οὐδὲν ὑπῆρχεν ἐν Ἑλλάδι οὔτοι δ' εὐρίσκουσι τὰ πάντα ἔτοιμα καὶ λεῖα. Βεβαίως θὰ ἐπιτελέσῃ ἡ γενεὰ αὐτῶν μετὰ ἔργα βεβαίως θὰ σύρῃσι τὸν Ὀλυμπον πρὸς τὸ Πήλιον. Ἀπέτεινα αὐτοῖς ὀλίγας λέξεις ἀντληθείσας ἐκ τῆς θέας καὶ τῶν ἀγμάτων αὐτῶν καὶ ἀπῆλθον, ἀποκομίζων λαμπρὰν ἐντύπωσιν. Συνεχάρην δὲ θερμῶς τῷ κ. Ταμβακίδῃ διὰ τὴν ἐπίζηλον εὐδοκίμησιν τῶν κόπων του.

Ἐνταῦθα γενόμενος τοῦ λόγου, πρέπει νὰ σημειώσω καὶ πρῶτον τοῦτο λίαν εὐχαρίστως, ὅτι ὑπάρχουσιν ἐν Βώλῳ τὰ ἐξῆς σχολεῖα: Νηπιαγωγεῖον, τὸ περὶ οὗ εἶπον συνδιδακτικόν, κατὰ τὴν νέαν μέθοδον, Παρθενιαγωγεῖον καὶ Ἑλληνικὸν σχολεῖον, πάντα ἁμοῦ συμπεριλαμβάοντα ὑπὲρ τοὺς ἑπτακοσίους μαθητὰς, καὶ πάντα ὑπὸ τῆς κοινότητος συντηρούμενα. Ἐκ Βώλου ἐπίσης πλεῖστοι μὲν ἐσπούδασαν εἰς τὰ ἐν Ἑλλάδι γυμνάσια, πολλοὶ δὲ τούτων ἔλαβον δίπλωμα Ἰατρικὸν ἢ Νομικὸν τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου καὶ τινες ἰδίᾳ ἰατροὶ, ἐτελειοποιήθησαν καὶ ἐν εὐρωπαϊκοῖς πανεπιστημίοις.

Μετὰ τὸ Σχολεῖον, ἔλαβον τὴν τιμὴν νὰ ἐπισκεφθῶ τὸν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Δημητριάδος (ὡς καλεῖται ἡ ἐκκλησιαστικὴ εἶδος τοῦ Βώλου) κύριον Γρηγόριον τὸν Κωνσταντινουπολίτην. Εὗρον αὐτὸν μικρὸν τι ὑπερβαίνοντα τὸ 35ον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ καὶ ὁμοῦ διατελοῦντα ἐν τῷ ὑψηλῷ ἀξιώματι τοῦ Ἀρχιερέως ἀπὸ δωδεκαετίας, λίαν ἐπαξίως. Εἶναι μετρίου ἀναστήματος καὶ γλυκὺς τὴν ὄψιν. Ἐνταῦθα τιμᾶται δεόντως διὰ τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ καὶ τὰ φιλοπάτριδα αἰσθήματα, ὧν ἕνεκα ἐσχάτως ἐπὶ διετίκῃ καὶ πλέον ἐκρτεῖτο ἐν μοίρᾳ αἰχμηλώτου ἐν Κωνσταντινουπόλει. Καὶ ὁ Βασιλεὺς δὲ κατ' ἀξίαν ἀπένευμεν αὐτῷ ἀνώτερον παράσημον τοῦ Ἑλληνικοῦ τάγματος τῶν Ἴπποτῶν, ἀνάλογον πρὸς τὸ ἐκλεκτὸν τουρκικὸν ἀριστεῖον. Εὐχαρίστως ἤκουον αὐτοῦ ἡμιλοῦντός μοι περὶ διαφόρων πραγμάτων ἐπιτοπιῶν ἢ γενικῶν. Πρὶν ἢ ἀπέλθω τῆς μητροπολιτικῆς οἰκίας, ἦλθον καὶ παρουσιάσθησαν εἰς τὴν Α. Πανιερότητα δύο προσετοὶ τῶν εἰς τὰ παῖδια τῆς Θεσσαλίας διαχειμαζόντων Ἠπειρωτῶν ποιμένων. Οὗτοι, καταλιπόντες πρὸ τῆς ἕξω θύρας τὰ ὑποδήματα αὐτῶν, προσῆλθον μετὰ μόνων τῶν ἐξ ἐριούχου περιποδίων αὐτῶν καὶ χαιρετίσαντες κατὰ τρόπον τουρκικὸν ἠσπάσαντο τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ. Σκοπὸς τῆς ἐπισκέψεως αὐτῶν ἦν ἡ πρὸς τὸν Ἀρχιερέα παρακλήσις νὰ μεριμνήτῃ περὶ ταχείας ἀπαλλαγῆς τῆς ὑπ' αὐτοὺς κοινότητος Ῥουμάνου τινὸς ἀγύρτου ἱερέως, ὅστις, ἀπόστολος ὢν τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας, ἐγκατέστη αὐτόκλητος παρ' αὐτοῖς, διακέμων ἀλλόγλωσσο βιβλίᾳ εἰς τοὺς παῖδας καὶ θέλων νὰ διδάξῃ αὐτοὺς ἐκόντας ἄκοντας Βλαχικὰ γράμματα. Ποῦ δὲ

συνέβαινε νομίζετε τοῦτο ; Εἰς τὸ Βελεστῖνον, τὴν πατρίδα τοῦ Ῥήγα ! Ὁ Ἀρχιερεὺς ὑπεσχέθη αὐτοῖς ὅτι αὐριοὺς λίαν πρῶτ' ἂν μεταβῆ ἐκεῖ, μετὰ συνεννόησιν πρὸς τὸν ἑπαρχον, ἵνα ἐκδιώξῃ τὸν ἀγύρτην ἐκεῖνον.

Ἐπιφελοῦμενος τοῦ ὠραίου καιροῦ ἐξήλθον τῆς πόλεως πρὸς εὐήλιον καὶ ἀναπεπταμένον τοπίον κατ' ἀνατολὰς αὐτῆς. Ἐντεῦθεν καθορῶνται αἱ μαγευτικαὶ κῶμαι Μακρυνίτζα, ἡ περίφημος σκοπιὰ καὶ ἀφετηρία τῶν ἐπαναστατῶν, ἡ Πορταριά, ἡ Δράκικα, ὁ ἄνω Βῶλος κλπ. Εὖγε τοῖς ἀνδρείοις ἐκείνοις, οἵτινες, περιφρονοῦντες χιλιάδας ὄλας τουρκικοῦ στρατοῦ, ἐτόλμων νὰ στρατοπεδεύωσιν εἰς ἀπόστασιν τεσσάρων μόλις χιλιομέτρων ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν τῶν Πασσάδων !

Ὁ τῶς ἑλληὺν πρόξενος ἐνταῦθα κ. Ἰωάννης Τζιώτης, νῦν δὲ ἑπαρχος τοῦ διαιμερίσματος τῆς Θετταλομαγνησίας, μοὶ διηγεῖται ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς θέας τῶν ἀπέναντι ἡμῶν κωμῶν, ξηρὰν καὶ καθαρὰν τὴν ἀλήθειαν τῆς δολοφονίας τοῦ ἀτυχοῦς ἄγγλου ἀνταποκριτοῦ Καρόλου Ὁγλ : Εἰς ἡμισεῖας ὥρας ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Μακρυνίτζης κεῖται ἡ θέσις ὅπου εὗρε τὸν θάνατον ὁ φιλελεύθερος Βρεττανὸς ὑπὸ στρατιωτῶν τοῦ τακτικοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ. Δὲν εἶναι, δυστυχῶς, αὕτη ἡ μόνη περίστασις καθ' ἣν ἀπαντᾶται τὸ ὄνομα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ τούτου στρατοῦ συμπεφυρμένον εἰς μυσαρὰς δολοφονίας καὶ δηλώσεις καὶ κοσουργίας ἀόπλων καὶ γερόντων ἀνεπιφθῶν καὶ γυναικῶν καὶ τρυφερῶν παιδίων. Πέντε ἡμέρας πρὸ τοῦ φόνου τοῦ Ὁγλ τοῦρκοι στρατιῶται ὑπὸ τὴν μεγάλθυμον στρατηγίαν τοῦ αἰμοχαροῦς λοχαγοῦ Ἀμοῦς-ἄγῆ ἐφόνευσαν, ἐκροσούργησαν καὶ εἴτα ἔκαυσαν δέκα ἐπτὰ γέροντας καὶ γυναῖκας ἐκ Μακρυνίτζης. Ἐπραξάν δὲ ταῦτα ἐκδικούμενοι κατ' ἀθῶων πλασματῶν, τὸν θάνατον ἑκατοντάδων τούρκων στρατιωτῶν, οὓς οἱ ἐπαναστάται οὐχὶ κρύφα καὶ ἀνάνδρως, ἀλλὰ ἐν ὥρᾳ μάχης καὶ στήθος πρὸς στήθος ἐξήπλωσαν εἰς τὰς κατωφερεῖας τοῦ Πηλίου, ἀποστείλαντες τὴν βδελυρὰν ψυχὴν αὐτῶν νὰ τρυφήσῃ εἰς τὰ ἐκ πηλαφίου βουνὰ τοῦ Παραδείσου καὶ νὰ ταρπῆ μετὰ τῶν οὐρὶ παρὰ τὰς ὄχθας ποταμῶν ἐκ μέλιτος καὶ γάλακτος. Ἐντρομοὶ καὶ περιδεεῖς οἱ συγχώριοι τῶν θυμάτων περισυνήγαγον τὰ τῆδε κἀκεῖσε διεσκοδασμένα μέλη αὐτῶν καὶ ἀπέθεσαν αὐτὰ ἐν τῷ ναῷ τῆς κωμοπόλεως. Ἐκεῖ ἐπεσκέφθη αὐτὰ μετὰ φρίκης ὁ Ὁγλ. Ἐμπλεως δὲ ἀγανακτήσεως μετεκλέσατο τὸν δῆμιον αὐτῶν Ἀμοῦς-ἄγῆν καὶ ἤλεγεξεν αὐτὸν κατὰ πρόσωπον δριμύτατα. «Θὰ δώσης ἡμέραν τινὰ λόγον τῶν αἰσχυρῶν πράξεών σου», τῷ εἶπε «καὶ θὰ ἐμέσης ἐπωδύνας τὸ αἷμα τῶν ἀθῶων τούτων, ὅπερ, ὡς τίγρις, ῥοφᾷς !» Κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ὁ δολοφόνος, ἀπορῶν ἀπαντήσεως εἰς τὴν δριμεῖαν κατηγορίαν, ἐβουσοδόμει καὶ ἐτέρων κακοουργίαν, τὸν φόνον τοῦ κατηγοροῦ του ! Ὁ δὲ Ὁγλ, κατελθὼν εἰς Βῶλον, ἐξεσφενδό-

πιστεν ἔντονον τηλεγράφημα πρὸς τὴν Πύλην, δι' οὗ ἔλεγεν ὅτι, κράτος οὐ δ στρατὸς διαπράττει τοιαῦτα αἰσχρὰ, ἥμιστα δικαιούται νὰ κατατάσσεται μεταξὺ τῶν πεπολιτισμένων κρατῶν. Καὶ ὁ ταλαιπώρος ἠγνόει τί ἐγαλκεύετο κατ' αὐτοῦ! Μίαν ἡμέραν πρὸ τῆς ἐξ Ἀθηνῶν ἀναχωρήσεώς μου συνέβη νὰ ἴδω ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἑσωτερικῶν ἔγγραφον τῆς ἐν Λονδίῳ Ἑλληνικῆς πρεσβείας, αἰτούσης παρὰ τῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἑλλάδος, κατὰ παράκλησιν τοῦ πατρὸς τοῦ Ὅγλ, τὴν ἐπανάληψιν τῶν ἀνακρίσεων περὶ τοῦ φόνου τοῦ ἀτυχοῦ; υἱοῦ του, πρὸς δικαίωσιν τῆς φήμης αὐτοῦ, ἢν ῥήτορές τινες τοῦ ἀγγλικοῦ κοινοβουλίου ἠθέλησαν ν' ἀμαυρώσωσιν, ὑποστηρίζαντες ὅτι ὁ Κάρολος Ὅγλ ἐφονεύθη ἐν τοῖς χαρκαώμασι τῶν ἐπαναστατῶν κρατῶν ὅπλον ἐν χερσίν. Ὁ ἀτυχῆς πατὴρ ἐλπίζει, ὡς λέγει τὸ ἔγγραφον, ὅτι νῦν ὅτε ἡ χώρα ἐφ' ἧς ἐβουλεύθη ὁ υἱὸς του ὑπάγεται εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς ἑλληνικῆς δικαιοσύνης, θὰ δυνηθῇ αὕτη νὰ συντελέσῃ τὰς ἀνακρίσεις καὶ νὰ ἐξκινήσῃ τὴν μνήμην τοῦ ἀνταποκριτοῦ τοῦ «Χρόνου», δολοφονηθέντος κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ δημοσιογραφικοῦ καθήκοντος αὐτοῦ. — Βεβαίως θὰ διαταχθῇ ἡ ἐνέργεια ἀνακρίσεως καὶ ἐξ αὐτῆς εἰμὶ βέβαιος ὅτι θ' ἀποδειχθῶσι τ' ἀνωτέρω καὶ ὅσα προσθέτω παρκακτιῶν.

Μετὰ δύο ἡμέρας ὁ Ὅγλ πάλιν μετέβη εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα ἵν' ἀρυσθῇ τὰς πληροφορίες αὐτοῦ δι' ὧν ἐκκυτηρίζε τοὺς δράστὰς τῶν κακουργιῶν ἐν τῷ παγκοσμίῳ φύλλῳ. Τί ἔπταιεν ὁ ἀνταποκριτὴς ὁ ἀναγράφων, ἢ μᾶλλον ὁ ἀντιγράφων τὰ γεγονότα; Ἄν ἐκακούργουν καὶ οἱ ἐπαναστάται, δολοφονοῦντες ἢ δροῦντες, μὴ ἤθελε φεισθῆ καὶ τούτων ὁ αἰχμηρὸς κάλαμὸς του; Ἡ νῦν κατέλαβεν αὐτὸν εἰς τι τῶν ὑπὸ τὴν Μικραίνιζαν χωρίων. Ὁ ἐφημέριος πρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ καταλύσῃ εἰς τὴν οἰκίαν του. Μεταξὺ ἄλλων, ὁ πολὺς ἱερεὺς, κάλλιον τοῦ Ὅγλ γνωρίζων τὰς μαιφονίας τῶν Τούρκων, ἔλεγεν αὐτῷ: «Δὲν πρέπει, κύριε Ὅγλ, νὰ ὀδεύῃς μόνος καὶ νὰ ἐκτίθῃσαι εἰς τοὺς Τούρκους· εἶναι κακοὶ, δὲν τοὺς γνωρίζεις. Εἶναι ἱκανοὶ νὰ Σὲ φονεύσωσι διὰ νὰ μὴ γράψῃς κατ' αὐτῶν!» — «Δὲν γνωρίζεις λοιπὸν, καλέ μου γέρον, ἀπεκρίνατο μετ' αὐταπαρνήσεως καὶ ἀποφάσεως ὁ γνήσιος Βρετανὸς «δὲν γνωρίζεις, ὅτι πρέπει νὰ φονευθῶ καὶ ἐγὼ ἐδῶ, διὰ νὰ ἐλευθερωθῆτε!»

Ἄνηκον καὶ ἐγὼ ἐν Ἀθήναις μεταξὺ ἐκεῖνων, οἵτινες ἐπαρκακτιήρισαν τότε ὡς ὑπερβολικὰς τὰς ἀπονεμηθείας τῷ Ὅγλ τιμὰς κατὰ τὴν κηδεῖαν τοῦ ἀκεφάλου νεκροῦ αὐτοῦ καὶ εὕρισκον ὑπερμέτρους τοὺς κατατεθέντας εἰς τὸν τάφον αὐτοῦ στεφάνους. Τὸ ὁμολογῶ! Ἀλλὰ νῦν εὕρισκω ὅτι τὰ γενόμενα, ἂν μὴ ὑστερῶσι τῶν δεόντων γενέσθαι, καλῶς ὅμως καὶ ἀνταξίως τῆς ὑπὲρ τῆς Ἑλευθερίας αὐταπαρνήσεως αὐτοῦ ἐγένοντο. Μόνη ἡ ἀπάντησις τοῦ Ὅγλ πρὸς τὸν ἱερέα δικαιολογεῖ καὶ διπλάσιαι τῶν ἀπονεμηθειῶν τιμὰς.

Ἐν τούτοις ὁ Ἄμους-ἄγας εἶχεν ὑποδείξει τὸ πρόσωπον τοῦ Ὅγλ εἰς τοὺς ἐπιλέκτους του καὶ ὑπέκαυσε τὸν οὐχὶ ἀπρόθυμον πρὸς τὰ τοιαῦτα ζῆλον αὐτῶν διὰ τῆς ὑποσχέσεως ὅτι ὁ φονεύσων τὸν ἀπιστον ἐκεῖνον θὰ κερδήσῃ δύο βραβεῖα τὰ χρήματα, ὅσα φέρεται μεθ' ἑαυτοῦ τὸ θῦμα, καὶ τὸ μπαξίς ὑπερ θὰ λάβῃ κομίζων τὴν κεφαλὴν του! Βλέπετε ὅτι ὁ δολοφόνος ἐγνώριζε καλῶς τὴν τέχνην του.

Τὴν πρωτὴν τῆς μεθεπομένης ἡμέρας ὁ ἀνταποκριτὴς, ὁ ἀπαθὴς καὶ ἀμερόβλητος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀγγλικοῦ τύπου ἐν τῇ χώρᾳ τῆς ἐπαναστάσεως μετέβαινεν εἰς Μακκρυνίτσαν, ὅπου τῇ προτεραιῇ ἐγένετο μάχη μεταξὺ ἐπαναστατῶν καὶ Τούρκων. Ἀπεῖχε δὲ δύο χιλιόμετρα καὶ ἔτι πλέον, ὅτε, ἀνερχόμενος μόνος ἀνάγνη καὶ πετρώδη ὁδῶν, συνήνητσε δύο Τούρκους στρατιώτας, καθημένους ἐπὶ βράχῳ. Οὗτοι ἀμέσως ἐγνώρισαν τὸν Ὅγλ καὶ ἐνεθυμήθησαν τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ λοχαγοῦ. Μὴ τολμῶντες ὅμως τὸ κατ' ἀρχὰς νὰ φονεύσωσιν αὐτὸν ἀνευ αἰτίας τινος, ἔστω καὶ ἀναίτιου, ἤρξαντο λιθοβολοῦντες αὐτὸν ἐκ τοῦ ὕψους, ἵνα λάβωσιν οἰανδήποτε ἀφορμὴν παρ' αὐτοῦ καὶ προβῶσιν εἰς τὸν σκοπὸν των. Ἐκεῖνος ἄοπλος, ὡς πάντοτε, ἔφερον ὡς μόνον ἐφόδιον ῥάβδον ἐξ οὐραῖς ἰχθύος καὶ τὸ διασπατήριόν του. Τοῦτο δ' ἐξαγαγὼν ἐκ τοῦ θυλακίου του καὶ κρατῶν πρὸ τοῦ στήθους ἐν εἰδῇ ἠθικοῦ θῶρακος ἐφώνει: Englisch! Englisch! ("Ἀγγλος, Ἀγγλος).

Ἐκεῖνοι οὖν οἱ παῖδες τινες ὀλίγον περαιτέρω ἐθεῶντο ἐν ταραχῇ τὰ γενόμενα καὶ ἤκουον τὴν πρὸς τὴν ὑψηκοότητά του ἐπίκλησιν τοῦ Ἀγγλου. Οἱ στρατιῶται, μὴ λαμβάνοντες τὴν προκαλουμένην ἀφορμὴν κατήλθον τότε τοῦ βράχου, ἐκάτερος ἐξ ἀντιθέτου μέρους, ἵνα κωλύσωσι τὴν ὑποχώρησιν τοῦ θύματός των, καὶ προέβησαν πρὸς αὐτό. Ὁ ταλαίπωρος Ὅγλ ἔστη, κρατῶν πάντοτε τὸ ἐθνικὸν δίπλωμά του πρὸ τοῦ στήθους καὶ διακηρυττόμενος. Ἀλλ' ἡ Ἄτροπος ἔκοψεν ἤδη τὸ νῆμα τῆς ζωῆς του!.. Ἡ λόγχη διεπέρασε μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας καὶ τὸν χάρτην καὶ τὸ στήθος. Ὁ σίδηρος ἦν ἀγγλικὸς καὶ δι' ἀγγλικῶν λιρῶν (δ'κνεισθεισῶν τῇ Τουρκίᾳ) ἡγορασμένος.

Ὁ Ὅγλ ἐξέπνευσε περραχρῆμα.

Οἱ δολοφόνου στρατιῶται ἔσπευσαν ν' ἀποπερατώσωσι τὸ εἰδεχθὲς ἔργον των, καὶ ἐνῶ ὁ εἰς λαφυραγωγεί καὶ ἐκδύει τὸν νεκρὸν, ὁ ἕτερος χωρίζει θηριωδῶς ἀπὸ τοῦ σώματος τὴν κεφαλὴν, ἣν ἐμπήξαντες εἰς τὸ ἄκρον λόγχης ἐκόμισαν πρὸς τὸν ἀξιωματικὸν ἵνα λάβωσι τὴν ἀμοιβήν. Ἐκεῖνος δ' εὐχαριστήσας αὐτοὺς καὶ ἐπαινέσας τὸν ζῆλόν των ὑπὲρ τοῦ Σουλτάνου, διέταξε νὰ κρύψωσι τὸ πτώμα, ρίπτοντες αὐτὸ εἰς χαράδραν.

Ὅτ' ἐγνώσθη ἐν Βώλῳ ὁ θάνατος τοῦ Ὅγλ οἱ Τούρκοι διέδωκαν ὅτι ἐφονεύθη μαχόμενος εἰς τὰ ὀχυρώματα τῶν ἐπαναστατῶν. Ἀλλὰ ποῦ εἴναι λοιπὸν τὸ σῶμά του!

Πᾶσα ἔρευνα ἀπέβη ματαία. Κυρία τις ὄμως, ἀγγλίσ, βιοῦσα ἐν Βώλω καὶ καλῶς γνωρίζουσα τοὺς Τούρκους, εἶπεν εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους διὰ τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ σώματος "Ελληνικῆς καὶ Εὐρωπαϊκῆς ὅτι μόνον διὰ χρημάτων θὰ εὔρεθῃ. Προεκήρυξε λοιπὸν εἴκοσι λίρας εἰς τὸν εὔρετην. Εἰς ἀλβανὸς ἀνέλθων ἐπὶ τῇ ἀμοιβῇ ταύτῃ τὸ ἔργον τῆς ἀνκαλύψεως καὶ σπεύδει πρὸς τὸ ὑποπτον μέρος· ἀξίωματικὸς τοῦρκος μετ' ἀποσπάσματος στρατιωτῶν κρύπτει ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ βαθμοῦ του τὸν ἀκέραιον νεκρὸν, μηδενὶ ἐπιτρέπων τὴν προσέγγισιν. Ὁ ἀλβανὸς εἶπε λέξεις τινὰς εἰς τὸ οὐς τοῦ ἀξίωματικοῦ, ἠκούσθη κωδωνισμὸς χρυσῶν νομισμάτων καὶ τὸ πτώμα ἀνεσύρθη ἀμέσως ἐκ τῆς χραδρῆς ἐν φρικτῇ καταστάσει. Ὁ πτωχὸς "Οὔλ εἶχε προΐδει τὸν θάνατόν του καὶ τὸ εἶδος αὐτοῦ, δύναται τις εἶπειν. Διὰ τοῦτο ἐδήλωσε πρὸς τινὰ κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ βίου του ἐν Βώλω τὰ ἐπὶ τοῦ σώματός του σημεῖα, ἵνα, ἐάν ποτε εὔρεθῇ ἀνευ κεφαλῆς, γνωρισθῇ ἐξ αὐτῶν. Τοῦτο καὶ συνέβη ἀκριβῶς. Ἀλλὰ τοῦ κεῖται ἐρριμμένη ἡ ὠραία κεφαλή του; Τοῦτο ἀμφιβέλλω ἂν θὰ δυνηθῇ νὰ ἐξακριβώσῃ καὶ ἡ ἐνεργηθησομένη ἀνάκρισις.

Μετὰ δύο ἡμέρας ἐθεάθη Τούρκος τις φορῶν τὸ ὑποκάμιτον καὶ τὸ περικάρδιον (gilet) τοῦ "Οὔλ, φέροντα ἀμφότερα τὸ σημεῖον τῆς δολοφόνου λόγγης· λοχαγὸς δὲ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ δὲν ἤσχύνθη νὰ πικρουσιασθῇ ἐν τῇ ἀγορᾷ Βώλου φέρων τὸ πικνταλόνιον τοῦ δολοφονηθέντος. Τὸ πᾶνγμα κατηγγέλη ἀμέσως εἰς τοὺς προξένους τῶν δυνάμεων· ἀλλ' ἐκεῖνος ἐννοήσας τοῦτο ἐξηφανίσθη.

Τὸ Πήλιον ὄρος, ἐφ' οὗ ἐφρονεῦθες εὐγενῆ "Οὔλ, γενόμενος θῆμα τῆς ἀφοσιώσεώς σου πρὸς τὰς ἰδέας τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, τὸ Πήλιον ὀλόκληρον, λαμπρότερον παντὸς μυρωλείου καὶ διακρέστερον παντὸς χειροποιήτου μνημείου, ἔσται αἰώνιον σῆμα τῆς υπέρβασός σου. Τὸ Πήλιον δὲ τοῦτο, ἰδοῦ, εὐγνωμον καὶ ἐλευθερον νῦν, κορτεῖ καὶ κρύπτει ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ τὴν ἐπ' αὐτοῦ πεσοῦσαν κεφαλήν σου. Ἐν Ἀθήναις, τῷ κέντρῳ τῆς Ἑλλάδος, φυλάττεται τὸ σῶμά σου καὶ ἐν ταῖς καρδίαις τῶν Ἑλλήνων ἡ μνήμη Σου.

Ἐν τῇ πόλει ἐπικρατεῖ κατ' αὐτὰς ἐκλογικὸς ὄργανισμός. Εἴπερ τις καὶ ἄλλη δ' ἐκλογικὴ περιφέρειαι ἢ τοῦ Βώλου εὐμοιρεῖ ἀνδρῶν βουλευφῶρων· διότι ἀντὶ ἐξ, τῶν ὀριζομένων ὑπὸ τοῦ νόμου ἵν' ἀντιπροσωπεύσωσι αὐτήν, προβαίνουσι πεντάκις τοσοῦτοι ζητοῦντες τὰς ψήφους τοῦ λαοῦ. Κίνησι; λοιπὸν καὶ ἐνέργεια ἢ γνωστὴ καὶ συνήθης ἡμῖν τοῖς ἐν Ἑλλάδι, πρωτοφανὴς δὲ καὶ ξένη ἐν τῇ γῆ ταύτῃ. Ἡ ἐπικειμένη ἐνέργεια τῶν ἐκλογῶν ἐνταῦθα κατὰ τοσοῦτον ἐνδιαφέρει τὴν ἀμυδρὰν ταύτην σικιαρχφίαν, καθ' ὅσον ἕνεκ' αὐτῶν δὲν ἠδυνήθη νὰ σχετισθῶ πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς κατοίκους τῆς

πόλεως καὶ νὰ σημειώσω περὶ αὐτῶν ὀλίγα τιμὰ κατὰ τὰς ἐντυπώσεις μου. Ἔνεκα τῆς ἐπισήμου ιδιότητος τοῦ πατρὸς μου, δὲν ἐβράδυνον οἱ νεολόγοι (διότι ὑπάρχουσι καὶ ἐνταῦθα τοιοῦτοι) νὰ ἐξηγήσωσι τὴν ἐν Βώλφ πικρουσίαν μου ὡς ἀποστολὴν πολιτικὴν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἀπέφυγον ἐπιμελῶς νὰ πλησιάσω τοὺς ἐνταῦθα ἐξέχοντας, ἵνα μὴ δώσω ἀφορμὴν πιστοῦσαν τὴν ἀνυπόστατον διάδοσιν. Ἄλλὰ δὲν ἔμεινα μόνος· εὗρον ἐνταῦθα τὰς Ἀθήνας ἐν μικρῷ. Πληθὺς ἀξιοματικῶν, δικηγόρων, ὑπαλλήλων δικαστικῶν τε καὶ οἰκονομικῶν, καὶ πολλῶν ἄλλων παρεπιδημούντων φίλων, ἀνεπλήρωσε τῆς προσγενομένην μοι στέρωσιν τῆς σχέσεως τῶν ἐντοπίων. Εἶναι ἡ πρώτη ἐσπέρα τῆς ἐν Βώλφ δικιμονῆς μου· διήνυσα αὐτὴν ἐν λίαν εὐπρέστῳ κύκλῳ φίλων ἄριστα, πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἡμερινῶν ἐντυπώσεών μου. Ἄν αἱ γραμμαὶ αὗται, ἅς χαράττω, ὡς συνήθως ποιῶ κατὰ τὰ ταξείδιά μου, δι' ἐμκυτὸν, τύχῳσι δημοσιεύσεως, θὰ μοὶ ἐπιτρέψῃ—ἐλπίζω—ὁ ἐκ Χαλκίδος κάλλιστος φίλος κ. Τηλέμ. ν' ἀναγράψῃ ἐνταῦθα τὸ ἥμισυ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐσπέρας ταύτης· διότι κατ' αὐτὴν οὗτος, λησμονήσας τὰ ἀμφίβολα ἔχνη τοῦ πτερόποδος κερδῶφου Ἑρμοῦ, ἐφ' ἃ τρέχει, καὶ ἀποτινάξας μακρὰν τὰς συνήθεις αὐτῷ μερίμνας καὶ σκέψεις, εὐηρέστησε πᾶσιν ἡμῖν λίαν φιλοφρόνως.

Τούτῳ δὲ καὶ ἀπαισι τοῖς κατὰ τὴν ἐσπέραν ταύτην συνηγμένοις φίλοις, ὁμολογῶ ἀπείρους χάριτας.

Νῦξ αἰθρία καὶ διακγῆς, νῦξ ἑλληνικὴ κατὰ πάντα λόγον, φέρουσα ὡς κορωνίδα τοῦ ἐξ ἀστέρων διχδήματος αὐτῆς τὴν Ἀφροδίτην, χύνουσαν ἐν ἑλλείψει τῆς Φοίβης μαρμαριγὰς, κατεκάλυψε τὴν γῆν. Μόλις διαγράφεται ἐν τῷ ὀρίζοντι τὸ σχῆμα τοῦ Πηλίου μυστηριώδες. Οἱ κώδωνες τῶν ἐν τῷ λιμένι πλοίων σημαίνουνσι τὴν μεσονύκτιον ὥρην, καὶ ἐν τούτοις ἀνὰ πάσας τὰς ὁδοὺς κινεῖται γοργῶς πολὺ πλῆθος, διότι δὲν φοβοῦνται πλέον μὴ ληστευθῶσιν ὑπὸ τῶν ζαπτιέδων, εἰς αὐς ἦτο ἀνατεθειμένη ἡ φύλαξις καὶ ἡ ἐξασφάλισις των.

Κλείω τὰς προχείρους ταύτας σημειώσεις μου καὶ τρέπομαι πρὸς ὕπνον ἐπιειγόμενος ν' ἀρυπνισθῶ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ ἵνα ἴδω ἐκ νέου τὴν ὠρμίαν ἀνατολὴν τοῦ βασιλέως τῆς ἡμέρας ἐκ τοῦ Πηλίου.

*
* *

Ἐν Βώλφ, τῇ 10 Δεκεμβρίου 1881

Ζωηρὰ καὶ πυρετώδης ἡ ἐμπορικὴ καὶ βιοτικὴ κίνησις ἐνταῦθα καλύπτει καὶ σχεδὸν κατασιγάζει τὸν ἀρτιφανῆ σάλον τῶν ἐκλογικῶν παρεσκευῶν.

Ἡ ἀγορὰ εἶναι πλήθουσα. Εἰσρέει εἰς αὐτὴν κόσμος πολὺς ἐκ τῶν πέριξ κωμῶν. Τὴν ὁδὸν τῆς Λαρίσσης καλύπτει συνεχῆς ἄλυσος ἀνθρώπων

έρχομένων μετὰ πικτοσιδῶν ἐμπορευμάτων. Φαντάζομαι ὁπόσῃ κίνησιν καὶ ζῶῃ θὰ πράσῃ εἰς τὴν ὁδὸν ταύτην ἢ ἐπικειμένη καὶ ὅσον οὕτω ἀρχομένη ἐπίστρωσις τῆς διπλῆς σειρᾶς τῶν σιδηρῶν ἐλασμάτων καὶ ἢ ἐπὶ τούτων εὐφρόσυτος καὶ σώτειρα κίνησις τῆς δαιμονίας μηχανῆς!

Ὡ, θεὰ Ἐλευθερίε, ἐὰν γινώσκῃς καὶ δύνασαι τοιαῦτα λαμπρὰ δῶρα νὰ προσφέρῃς εἰς τοὺς ὑπὸ τὸ κοῦφον σκῆπτρόν σου εὐτυχεῖς λαοὺς, ἐὰν τοιαύτη εἶναι ἡ ἰσχὺς σου, ὥστε νὰ μεταβάλλῃς τὰ τέλεια εἰς λιμῶνας καὶ νὰ ἐξελίξῃς τὰς ζωογόνους ἀρτηρίας τοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὰς ἐρήμους, δικτὶ, δικτὶ δὲν ἐκταίνεις ἀπικταχοῦ τὰς πτέρυγάς σου; Διατὶ δὲν ἐπιχέεις τὸ φῶς σου καὶ πέρχῃ τῆς Ὀσσης; Διατὶ δὲν θάλλεις καὶ τὸν ὑπὸ διπλοῦν χειμῶνα ταλαιπωρούμενον Ὀλυμπον; . . .

Ὁ εὐγενὴς φίλος μου κ. Δ. Μπούρης, εἰσαγγελεὺς ἐνταῦθα, ἔσχε τὴν καλωσύνην νὰ με συνοδεύσῃ καὶ ὀδηγήσῃ εἰς τὸ φρούριον, κείμενον εἰς ἀπόστασιν χιλιόμετρον ἀπὸ τῆς πόλεως. Εἶναι δὲ τοῦτο ἐκτισμένον ἐπὶ τοῦ ἀνακταμένου πεδίου καὶ ἀποτελεῖται ἐξ ὑψηλοῦ ἀλλὰ πεπλατωμένου καὶ διερωγότου τείχους, περιστεφομένου διὰ φυλακίδων καὶ προμαχῶνων. Ἐκ τοῦ μέσου τοῦ φρουρίου φαίνονται μακρόθεν ὑπερέχοντα ὁ αἰχμηρὸς ὀβελίσκος τοῦ ὀθωμανικοῦ τεμένους, καὶ ἀφυλλοὶ κλάδοι δένδρων.

Εἰσερχόμεθα. Ὅποιε ἀπελιπτικὴ διαφορὰ εἰς ἀπόστασιν χιλίων μέτρων! Ἐλεῖ εὐθυγαμμίε, καλλιτεχνίε καὶ καλλισθησίε! ἀνοικτὸς ὀρίζων καὶ εὐφρόσυτος θέε· κίνησις καὶ ζῶη. Ἐνταῦθα σκολικαὶ καὶ ἐλικώδεις ὁδοί, ἀτραποὶ μᾶλλον ἀνωμαλόν δι' ἀνωμάλων λίθων ἐπιστρωμένον ἔδαφος, ῥυπαρότης καὶ πληξίς πιέζουσα ἐπικρῶς τὴν ψυχὴν. Κατοικοῦσιν ἐνταῦθα οἱ νέοι συμπολίται ἡμῶν Ὀθωμανοὶ, συμποσούμενοι ἐν ὄλῳ εἰς τετρακοσίαις ψυχάς. Δὲν λέγω δι' αὐτοὺς, ἀλλ' ὁμιλῶ διὰ τοὺς τέως ἀρχοντας αὐτῶν, διὰ τὴν Κυβέρνησιν των, δι' ὅλην τὴν Τουρκίαν. Μὴ δὲν στεγάζεται τὸ φρούριον τοῦτο ὑπὸ τὸν αὐτὸν ὡς ὁ Βῶλος ὠρατὸν οὐρανόν; Μὴ ὁ ἥλιος τοῦ Πηλίου ἀρνεῖται τὸ θάλλος καὶ τὴν φαιδρότητα αὐτοῦ εἰς τοὺς κατοίκους τοῦ μέρους τούτου; Ὅχι. Ἰδοὺ ὁ ἥλιος κρέμαται ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς των, ῥίπτων καὶ ἐνταῦθα τὰς χρυσοδόλους ἀκτίνάς του, ἀλλ' αὐταὶ δὲν εὐρίσκουσι δίοδον ὁ ἥλιος, τόσῳ ὠρατὸς καὶ λαμπρὸς ἥλιος, καὶ εἰς τὸν Ἄδην αὐτὸν θὰ ἐδώρει ἀφθόνως τὰ δῶρά του ἂν μὴ οὗτος ἐκρύπτετο ὑπὸ τὰ στέρα τῆς γῆς. Ἀλλὰ πῶς θέλετε νὰ φωτίσῃ καὶ νὰ ζωογονήσῃ τὸ μέρος τοῦτο, ἀφοῦ οἱ οἰκῆτορες αὐτοῦ τὸ περιέφραξαν καὶ τὸ περιέσφιξαν διὰ τοίχων παχέων καὶ ἀμυρῶν καὶ ξυλίνων ἀθλίων ἐπιστεγασμάτων τῶν ὁδῶν; Πῶς δύνανται νὰ παρκαποθεῶσι κκτὰ τοῦ ἡλίου οἱ ἐνταῦθα κατοικοῦντες ὅτι δὲν εἶναι ἐξ ἴσου καὶ πρὸς αὐτοὺς εὐεργετικὸς,

ἀποῦ αὐτοὶ φεύγουσιν ἀπὸ τοῦ προσώπου αὐτοῦ καὶ κρύπτονται ὡς ἀσπί-
λακες εἰς τὴν ταρτάρειον ταύτην τρώγλην;

Τῇ ἀληθείᾳ ὑμεῖς, οἱ Τοῦρκοι τῆς σήμερον, εἴθε μὴδὲν! Ἐξεφυλίσθητε
καὶ δὲν εἴθε πλέον οἱ γνήσιοι υἱοὶ τῶν Σκντζάρ, τῶν Ἀζεδδὴν, τῶν Γα-
γλσσεδὴν, τῶν Σουλεϊμάν καὶ τόσων ἄλλων ἀνδρείων προγόνων. Ἐ-
κεῖνοι ἐξεχύθησαν ἐκ τῶν ἐρήμων τῆς Ἀραβίας ὡς λέοντες· ἕκαστος αὐ-
τῶν, εἶπε μετ' ἀποφάσεως καὶ τόλμης: «ἐν τῇ ῥομφαίᾳ μου ζήσομαι»
καὶ ἔζησαν οὕτω. Τὸ κέντρον τῆς Εὐρώπης φέρει ἔτι τὰ ἔχνη αὐτῶν,
ἔχνη λεόντων. Ἦσαν πλήρεις ζωῆς καὶ φαντασίας, ἦταν λαὸς σθεναροῦς,
ἀκράτητος. Ἐτόλμησαν νὰ ἐπιβάλωσι καὶ εἰς τὸν ἥλιον αὐτὸν τὴν πορείαν
του καὶ ἐπέτυχον· διότι ὁ ἥλιος, αὐτὸς οὗτος, ὃν ὑμεῖς φεύγετε τόσῳ
δειλῶς σήμερον, ἀνκτέλλων ἢ δύων εὕρισκεν αὐτοὺς πικταχοῦ καὶ ἔθλα-
τὰς ἀκτίνης του ἐπὶ μυριάδων δαράτων καὶ ῥομφαίων τουρκικῶν.

Ἡ γενεὰ ὅμως ἐκείνη τῶν λεόντων ἐξεβλάστησεν ἀντὶ σκύμων θῶακς,
θαμβουμένους εἰς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, ῥιγοῦντας εἰς τὸν καθρὸν ἀέρα. Κρύ-
πτεσθε εἰς τάρους καὶ τραχανίζετε σεσηπότα ὅστ' ἐξ αὐτῶν, διότι δὲν
ἔχετε πλέον νὰ ἐπιδείξητε τὴν προγονικὴν κληρονομίαν ὑμῶν. Ποῦ ὁ ὑπε-
ρήφανος; μανδύας τοῦ Μωάμεθ Β' καὶ ὁ ἀκράτητος ἵππος τοῦ Γαζή
Ἀβδουρχμάν; Ἡ ἀτέρμων ἐπικράτεια ἐψκλιδίσθη ἀνηλεῶς καὶ ἐξκκο-
λουθεὶ ψκλιδιζομένη· ὁ μανδύας μετεβλήθη εἰς πολύτρητον ῥάκος καὶ
ἀντὶ τοῦ σφοιγῶντος ἵππου σῦρετε ἐναγωνίως καὶ μόλις συγκατεῖτε σκε-
λετώδη θνον!

Κρύφθητε, πύξτε λοιπὸν, καὶ ἀναμείνατε τὸ ἀνηλεές πεπρωμένον, τὸ
κισμεί!

Ἐξετράπην ἴσως τοῦ θέματός μου· ἀλλ' εἰς τοιαύτας ἐμβάλλει σκέψεις
τὸν παρκατηρητὴν, τὸν καὶ ἐπὶ τροχάδην ἀναμνησκόμενον τὴν ἱστορίαν,
ἢ ἀθλίᾳ τῷ ὄντι ἐκπτώσει τοῦ μεγάλου Ὀθωμανικοῦ ἔθνους. Ἐξετάσατε
τὰ πράγματα ἀπαθῶς, ἄνευ προκτακλήψεως; ἢ μίσους ἐθνικοῦ καὶ θ' ἴδητε
τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων μου.

Ἐχετε πρὸ ὀφθαλμῶν ἐν ἔθνος τὸ ὄποῖον ἴσταται, ὡς τελικτῶδες ὕδωρ
μεταξὺ πολιτισμοῦ (παρκαδέχθητε τοῦτο ἐπιεικῶς) καὶ βραδύρητος, ὡς
κεῖται μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀσίας. Δὲν πείθεται, δὲν δύναται μᾶλλον νὰ
προσχωρήσῃ εἰς τὸν περικυκλοῦντα αὐτὸ πολιτισμὸν, τὸν ἀνθρωπισμὸν, ἐν
ᾧ ἀφ' ἑτέρου δὲν εὕρισκει ἐν ἑαυτῷ δυνάμεις νὰ συγκρατήσῃ τὸν ἐθνικὸν
χαρκατῆρά του, τὸ ἀτίθασσον, τὸ θηριῶδες ἐπὶ τέλους. Πᾶν ἄλλο ἔθνος
δύναται νὰ εἴπῃ σήμερον· «Τοῦτο πράττει»· τὰ δὲ μὴ δυνάμενα νὰ εἴ-
πωσι τοῦτο φαίνονται ὅμως ἐπὶ τὴν ὁδὸν τὴν ἀγούσαν εἰς τελικὸν ση-
μεῖον, εἰς τινὰ σκοπὸν. Ἀλλὰ τὸ τουρκικὸν ἔθνος διατὶ ἴσταται ἐν μέσῳ
τῶν τριῶν ἠπειρῶν; Καὶ ἔχει νὰ εἴπῃ τί πράττει, ἢ ποῦ βαδίζει; Μόλις
δύναται νὰ εἴπῃ πόθεν ἔρχεται, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι πλέον τίτλος ἐθνι-

καὺ βίου καὶ ἐθνικῆς ὑπάρξεως, εἶναι ἐκ τοῦ ἐκνυτίου εἰς ἔτι λόγος κατ' αὐτοῦ.

Τὸ φρούριον λοιπὸν τοῦτο καὶ τὸ τοιοῦτο εἰσέρχομαι νὰ ἐπισκεφθῶ. Ἀμέσως μετὰ τὴν εἴσοδον ὑπάρχει στρατῶν ἐν ᾧ στρατῶ ἴζετι ἐν τῶν ἡμετέρων πυροβολικῶν ταγματῶν. Εἶναι δὲ ἀκριβῶς ἡ ὥρα καθ' ἣν ὀδηγοῦσι τοὺς ἵππους εἰς τὴν πηγὴν ἵνα πίωσι. Τοῦρκοι τινὲς, ὁ μουφτεῆς ἕτως ἢ ἄλλοι πρόκριτοι κάθηνται σταχυροποδητὶ ἐπὶ τῶν προκθύρων τῶν καφεπωλείων *γαρμιλεδίκοτες* καὶ *ραγατεῦοτες*. Ὅποῦκι ἀρὰ γε σκέψεις δικσχιζοῦσι τὸν νοῦν αὐτῶν εἰς τὴν θέσιν τῶν ἵππων τῶν *γαιοῦριδων*, οἵτινες χρεμετίζουσι διερχόμενοι πρὸ αὐτῶν καὶ ἀποσπῶσι σπινθῆρας ἐκ τοῦ λιθοστρώτου διὰ τῶν πετάλων αὐτῶν; Ποῖα αἰσθήματα πληροῦσι τὰ στήθη τῶν *μπερδων* τούτων, ὅταν δὲν δύνωνται νὰ κολαφίσωσι τὸν πρὸ αὐτῶν διερχόμενον αὐθάδη, τέως ραγαῖν, διότι δὲν κύπτει δουλικῶς; Δύνασθε νὰ ἐνοήσητε τοῦτο, ὅταν ἀνυλογιθῆτε ὅτι ἡ ταπεινώσις, ἢ καὶ ἡ μὴ ὑπεροχὴ πρὸ τοῦ ἀπίστου εἶναι ἀρνησις τοῦ *κορανίου*, εἶναι ἀπώλεια τοῦ παραδείσου.

Ἀπαντῶμεν καθ' ὁδὸν γράκις ἀνυποθήτους σχεδὸν, ἀλλὰ κρατούσας πρὸ τοῦ προσώπου ἐπιμελῶς τὴν κλύπτραν. Δὲν εἶχον ἄδικον τοῦτο ἐγένετο ὑπὲρ ἡμῶν, διότι ἂν ἐβλέπομεν ἀκάλυπτα τοικῦτα ἐρριτιδωμένα καὶ κατεσκαμμένα ἕνεκα τῆς χρήσεως τοῦ ψιμυυθίου πρόσωπα, θὰ ἐτροπόμεθα εἰς φυγὴν ἀτακτον. Προχωροῦντες ἀπαντῶμεν εἰς στενὴν καὶ σκιερὰν πύροδον παίζοντα παιδία καὶ κοράσια. Εἶναι εὐτραφῆ, ἀλλὰ χλωμὰ καὶ, ὅσον εἰπεῖν ὑγρὰ, ὡς τ' ἀνήλικα φυτά. Ἐνιαχοῦ, ἀλλὰ λίαν σπανίως ἐλπίζετε ἐνταῦθα νὰ ἴητε διατχιζούσων τῶ πυκνὸν δικτυωτὸν δικλίδωμα παραθύρου καὶ διολισθίνουσων πρὸς τὰ ἔξω λαμπηρὰν ἀκτῖνα φλογεροῦ ὀφθαλμοῦ Ὁθωμανίδος δεσποσύνης.

Προχωροῦμεν ἐτι βεβιασμένως διὰ τῆς κεντρικωτέρας ὁδοῦ, ἂν ἐπιτρέπηται ἡ ὀνομασίκα αὕτη. Ὁ ἥλιος ἐνταῦθα που κατῶρθωσεν, εὐρῶν δίοδον, νὰ εἰσπέμψῃ ζωογόνον ἀκτῖνά του. Οἶκα σύμπτωσις! Ἡ ἀκτίς αὕτη προσέπεσεν ἐπὶ καλλιζῶνου νεκροῦ ἀξίωματικοῦ τοῦ πυροβολικοῦ καὶ ἀπετέλεσεν ὠραῖον θέαμα. Ἀλλὰ καὶ οἶκα ἀντίθεσις! Τὸ εὐχαρι καὶ καλὸν πρόσωπον τοῦ ἀξίωματικοῦ μετὰ τῆς ὠραίας στολῆς καὶ τοῦ ζίφους του ἐν μέσῳ τῆς ἀθλιότητος, ἥτις μᾶς περισφίγγει!

Ἀλλὰ τίς εἶναι ὁ μέγας; ἐκεῖνος αἰχμάλωτος, ὁ κρατούμενος πρὸ πολλῶν δεκαδῶν, πρὸ ἐκκτοντάδος ἕτως ἐτῶν, ἐν τῷ φρουρίῳ τούτῳ; Ἄν εἶναι δύσκολον νὰ ζῶσιν ἐνταῦθα ἄνθρωποι, ἂν καθίσταται ἀδύνατος ἢ ἐν τοῖς ἀνηλίοις τόποις ὑπαρξῆς τῆς φυτικῆς ζωῆς, τί θέλουσα εὐρίσκαται ἐνταῦθα ἡ μεγάλη καὶ εὐρεῖκα αὕτη πλάτανος; Ἐκ τίνος πλατανῶνος ἀποσπασθεῖτα μετηνέχθη καὶ προσηλώθη ἐντὸς τοῦ φρουρίου; Φαίνεται τι παρὰ τοὺς κανόνας τῆς φύσεως. Καὶ ἐν τούτοις ἡ πτωχὴ πλάτανος ζῆ ἐνταῦθα

ἀλλὰ κατώρθωσε νὰ ὑψωθῆ ὑπὲρ τὰς στέγας τῶν οἰκιῶν καὶ τὰ τεῖχη τοῦ φρουρίου, καὶ ν' ἀνκπεῖρ ἔλευθέρως τὸν καθερὸν ἀέρα. Διὰ τῆς ὑπερψηφάνου κορυφῆς αὐτῆς ἀτενίζει, κινουμένη πενθίμως εἰς τὴν πνοὴν πικρῶς ἀνέμου, τὸ ἀπέναντι πάτριον ἔδαφος καὶ κλαίει ἀεννάως. Ὡς βεβχίως δάκρυ θαλερὸν τῆς πλατάνου εἶναι ἢ ἐκ τῆς ρίζης αὐτῆς χυνομένη ἀδικλείπτως δικυγῆς πηγῆ ὕδατος. Κλαίει διὰ τὴν αἰχμηλωσίαν τῆς. Εἰς τὴν πηγὴν ταύτην ποτίζουσι σήμερον τοὺς ἵππους, περὶ ὧν εἶπον, οἱ ἡμέτεροι πυροβοληταί.

Σπεύδομεν καὶ ἡμεῖς νὰ ἐξέλθωμεν διὰ τῆς παρὰ τὴν πλάτανον βορείως πύλης τοῦ φρουρίου καὶ ἀνκπνέομεν ἔλευθέρως, εὐχόμενοι νὰ πεισθῶσι ταχέως οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ οἰκοῦντες Ὀθωμανοὶ μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, νὰ ἐξέλθωσιν ἐκεῖθεν καὶ κατοικήσωσιν εἰς καλλίτερα μέρη, ὅπως αἰθανθῶσιν ὅποια εἶναι ἡ ἔλευθερία, περὶ ἧς ὁμιλοῦσι καθ' ἡμέραν οἱ συμπολιταὶ τῶν χριστιανῶν. Ἦδη ἐξέλιπεν εὐτυχῶς καὶ δι' αὐτοὺς ὁ λόγος τῆς χωριστῆς καὶ βεβιασμένης κατοικίας αὐτῶν. Οἱ ἐλεύθεροι νόμοι, ὑφ' οὓς ὑπήχθησαν ἀρτίως, προστατεύουσιν ὁμοίως καὶ ἐξ ἴσου τοὺς χριστιανούς καὶ πᾶσαν ἄλλην φυλὴν καὶ αὐτούς.

Μετὰ ταῦτα ἐπεσκέφθην διάφορα ἄλλα μέρη τῆς πόλεως καὶ τὰ δημόσια γραφεῖα. Τὸ δικαστήριον ἐποιήσατο χθὲς ἑναρξιν τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ. Ἡ εἰσαγγελία λειτουργεῖ πρὸ ἡμερῶν. Ἡ διοίκησις ἐγκατέστη ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ τμήματος τούτου. Αἱ οἰκονομικαὶ ἀρχαὶ ἐπελήφθησαν τῶν ἔργων αὐτῶν. Εἶναι ἀξία σημειώσεως ἡ εὐκολία μεθ' ἧς ἐνεφυτεύθησαν ἐνταῦθα οἱ νόμοι τοῦ παλαιοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ κανονικὴ λειτουργία αὐτῶν. Ἐν οὐκίμῳ μόνον ἐλλείπει εἰς ἐτι ἐντεῦθεν, τὸ ἥμισυ πάντων ἀνγκυαίων, ὅπερ εὐχομαι, εἰ δυνατόν, νὰ μὴ ἰδρῶθῆ ποτέ. Τοῦτο εἶναι αἱ φυλακκαί. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁ Βῶλος ὁμοιάζει πρὸς τὸ διαμέρισμα ἐκεῖνο τῆς Ἑλβετίας, εἰς οὗ τὰς φυλακὰς ἀνεπετάσθη πρῶτον τινὰ, πρὸ τριῶν ἐτῶν, ἡ λευκὴ σημαία, πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι οὐδεὶς ἐκρατεῖτο ἐν αὐταῖς. Εἶθε ἡ λευκὴ σημαία νὰ κυματίζῃ διὰ πικρῶς εἰς τὴν καλὴν ταύτην πόλιν.

* *
*

Ἐν τῷ λιμένι Βῶλου, τῇ 10 δεκεμβρίου 1881

Πρὸς τὴν ἑσπέραν τῆς ἡμέρας ταύτης ἡ Πάραλος ἔλαβεν ἐξ Ἀθηνῶν τηλεγραφικὴν διαταγὴν ἵνα ἐκπλεύσῃ ἐντεῦθεν καὶ καταπλεύσῃ εἰς Πειραιᾶ. Δι' αὐτῆς ἔπρεπε νὰ ἐπανέλθω καὶ ἐγὼ εἰς Ἀθήνας. Οὐδεμίαν ἐτοιμασίαν εἶχον νὰ κάμω πρὸς ἀναχώρησιν. Ἦμην ἑτοιμος, καὶ μόνον τοὺς ἐνταῦθα φίλους μου ὤφειλον ν' ἀποχαιρετίσω. Οἱ πλεῖστοι ὁμως τούτων ἔσχον τὴν καλωσύνην νὰ προσέλθωσιν εἰς τὴν οἰκίαν ἐν ἧ κατόφου ἐγὼ,

ἕνα διέλωμεν τὴν ἐσπέρην ὁμοῦ. Παρὶ μέσας δὲ νύκτας συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν εὐχῶν των καὶ ἀποκομίζων τὰ μᾶλλον εὐχρήστους ἀναμνήσεις ἐντεῦθεν, ἐπέβην τῆς *Παράλου*, ὅπου κλείω τὸ κεφάλκιον τοῦτο. Πρόκειται μετὰ τρεῖς ὥρας ν' ἀποπλεύσωμεν.

Χαῖρε, καλὴ καὶ ὠραία πόλις τοῦ Βώλου. Εὐδοῦ καὶ πρόκοπτε ἐν τῇ ἀγκάλῃ τῆς ἐλευθερίας. Χαῖρε, Πήλιον ὄρος, μετὰ τῆς παραπλεύρου Ὀσσης, περιμένοντα τὴν προσέλευσιν καὶ τοῦ γηραίου Ὀλύμπου εἰς τὸν χρορὸν τῆς ἐλευθερίας!

*
* *

Ἐκ τῆς *Παράλου* ἐν πλῆ παρὰ τὴν Εὐβοίαν τῇ 11 δεκεμβρίου 1881.

Πρὸ ὠρῶν ἀνασπάτασα τὴν ἄγκυρην ἢ *Πάραλος* ἐκ τοῦ Παχυσητικοῦ διέπλευσε νύκτωρ διὰ τῆς αὐτῆς ὑγρᾶς ὁδοῦ καὶ ἐφθασεν εἰς τὰ λεῖα πάλιν ὕδατα τοῦ Εὐβοικοῦ κόλπου· ἂν ἡ γαλήνη παράγεται ἐκ τῆς λέξεως γάλα, τὰ ὕδατα τοῦ κόλπου τούτου ἔδωκαν τὴν ἀφορμὴν τῆς παρὰγωγῆς εἰς τοὺς πρώτους δημιουργοὺς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἀένκος ἀταρξία ὑπάρχει ἐνταῦθα· καὶ μόνον οἱ δελφῖνες παίζοντες ἀλλακοτομοῦσι τὴν θάλασσαν ταύτην, ἢ ἡ αὐρὰ ῥυτιδοῦ ἐπιχαρίτως καὶ ἡρέμα τὴν γλαυκὴν ἐπιφάνειαν αὐτῆς. Ἐφθάσαμεν μ. μ. εἰς Χαλκίδα· ἡ γέφυρα ἀνοικτὴ περιμένει τὴν διάθασιν τῆς *Παράλου*. Αἱ Συμπληγάδες Πέτραι μετὰ τὴν πρώτην δίοδον διὰ μέσου αὐτῶν τῆς Ἀργοῦς ἔστησαν ἕσαι ἀνοικταὶ καὶ ἀκίνητοι. Τοῦτο νομίζει τις ὅτι συνέβη καὶ ἐν τῇ γεφύρᾳ μετὰ τὴν πρώτην διαπόρησιν τῆς *Παράλου* ἀπέμεινεν ἀνοικτὴ. Κούφη ὡς χελιδῶν ἢ ὠρὰ καὶ ἐπῆλθε, διῆλθε καὶ παρῆλθε τὸ στενὸν ἐν ἐπιβλητικῇ σιγῇ.

*
* *

Ἐκ τῆς *Παράλου* ἐν τῷ λιμένι Πειραιῶς τῇ 12 δεκεμβρίου 1881.

Ἐπὶ ὥρας ὕλας διέμεινα χθές, μετὰ τὴν ἐκ Χαλκίδος ἀναχώρησιν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, θαυμάζων τὴν θάλασσαν, τὰς δύο ἀντιθέτους παρὰλεις καὶ πᾶν τὸ περὶ ἐμέ. Ἡ νύξ ἐπῆλθεν ὠραιοτέρη τῆς ἡμέρας, λαμπρὸν δὲ θέαμα ἦλθε νὰ φαιδρῶνῃ ἐπὶ μᾶλλον τὴν ἐκδρομὴν ταύτην. Πληθὺς δελφίνων περισκύκλωσε τὴν *Πάραλον*, παρὰλλήλως πρὸς αὐτὴν πλέουσα. Ἄλλ' ἢ θάλασσα διετέλει ὑπὸ τὴν περίσταςιν, καθ' ἣν παράγεται τὸ ὠρᾶτον φαινόμενον τοῦ φωσφορισμοῦ. Αἱ ὑπὸ τῶν δελφίνων λοιπὸν παρὰγόμενα περὶ τὸ πλοῖον αὐλακὲς ἦσαν φωτειναὶ καὶ λάμπουσαι· ἐνόμιζες ὅτι πυρὰ πολλὰ περιστοιχίζουσι αὐτὸ, ἢ ὅτι βλέψεις μυρίους διάτοντας ἀστέρους πτερυγίζοντας εἰς τὸν οὐράνιον θόλον. Οἱ δελφῖνες, ὡς φυσικοὶ κάτοχοι καὶ κύριοι τῶν θαλασσῶν, περιφρονοῦσι τὴν παρουσίαν σωματῶν ἀλλογενῶν, παίζουσι μάλιστα μετὰ τῶν πλοίων ἀποδεικνύον-

τες τὴν ὑπεροχὴν αὐτῶν διὰ ταχυτάτης πορείας, διὰ σκιρτημάτων παιδρῶν καὶ παιδαριωδῶν παιγνίων. Αἰφνης ἀνακηδῶσι μετὰ φουρήματος· εἶτα περῶσιν διὰ τῆς τρόπιος τοῦ σκάφους ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην πλευρὰν αὐτοῦ· ἄλλοτε δὲ ὑπολείπονται μικρὸν, ὡς εἰ θέλοντες νὰ δοκιμάσωσι τὴν δύναμίν των καὶ πάντοτε εὐρίσκονται πρὸ τῆς ἀφριζούσης πρῶρας.

Οἱ δελφῖνες τοῦ εὐβοικοῦ κόλπου, τὰ μάλιστα εὐχαριστημένοι ἐκ τῆς παιδρᾶς καὶ ἡρέμου κατοικίας αὐτῶν, οὐδέποτε ἐγκαταλείπουσιν αὐτήν. Διὰ τοῦτο ἐγκατέλιπον ἄθεοι τὴν Πάραλον ἄμα ἐφάνη ὁ Καφηρέυς καὶ ἐπανήλθον εἰς τὰ ἴδια.

Ἐκοιμήθην καὶ ὅτ' ἐξύπνησα εὐρισκόμην ἐν τῷ λιμένι τούτῳ.

Ἀποκαλύπτομαι ἐν μέσῳ κανονοβολισμῶν καὶ σαλπισμάτων ἵνα χαιρέσω τὴν γλαυκὴν σημαίαν, ἀναρτωμένην εἰς τὸν ἰστὸν, καὶ ἀποχαιρέσω τὴν καλὴν καὶ προσφιλῆ μοι **ἩἸάραλον**.

Κ. Παπαμιχαλόπουλος

ΜΑΤΘΙΑΔΗ ΣΕΡΑΟΥ

ΣΚΙΑΓΡΑΦΙΑ *

Ἐτυγέ ποτε, κύριοι, ν' ἀκούσητε λέξιν τινὰ νέαν ἴσως δι' ὑμᾶς, ἀλλ' ἥτις ἔσχε τὴν δύναμιν νὰ ἐπισύρῃ τὴν προσοχὴν σας; καὶ ἡ λέξις αὕτη νὰ ἐπκνέρηται ἀκουσίως πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν σας, εἰς ἐκάστην σελίδα τοῦ βιβλίου ἢ τῆς ἐφημερίδος ἣν ἀναγινώσκετε; νὰ σας πλήττῃ τὴν ἀκοὴν εἰς ἐκάστην φράσιν ἣν ἀκούετε; Καὶ νὰ ἐκπλήττεσθε διότι — ἐνῶ ἡ λέξις αὕτη ἐκφράζει τι κοινὸν — δὲν τὴν ἠκούσατε ποτέ; Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῶν προσώπων. Φυσιογνωμία τις, ἥτις διήλθε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν σας χιλιάκις, χωρὶς ἐν κἄν βλέμμα ὑμῶν νὰ ἐπισύρῃ, νὰ ἐπιφαίνεται ἐν στιγμῇ τινι, καθ' ἣν ἡ ψυχὴ σας εἶνε ψυχολογικῶς ἀριστα διατεθειμένη νὰ τὴν δεχθῇ καὶ τὴν συγκρατήσῃ, καὶ ἔκτοτε ἡ φυσιογνωμία αὕτη — ἔν τε τῷ περιπάτῳ, ἐν τῷ θεάτρῳ, ἐν σινευλίᾳ τινι — σας πολιορκεῖ ἐπιμόνως, εὐρισκομένη πάντοτε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν σας προκλητικῆ, ὡς θέλουσα νὰ τὴν ἰδῆτε. Πρῶτερον ἴσως διήρχετο πλησίον ὑμῶν — τίς οἶδε! — συχνότερα. . . ἀλλὰ δὲν εἶχεν ἔτι κινήσει τὸ ἐνδικέρον σας ζωηρῶς. . . Διὰ τί;

Ἴδου τὸ ἀνεξήγητον.

Πρὸ ὀλίγων ἔτι ἡμερῶν τὸ ὄνομα τῆς συγγραφῆς — περὶ ἧς ἐπιχειρῶ

* Ἀνεγνώσθη κατὰ Φεβρουάριον ἐν τῷ Συλλόγῳ.

ἀπόψε νὰ σὰς εἶπω ὀλίγιστα — ἦτο ἐν Ἀθήναις γνωστὸν εἰς τινὰς μόνον ἐκ τῶν φίλων μου, μεθ' ὧν κατὰ τὰς ὥρας τῆς διδασκαλικῆς ἀνεξαρτησίας μου πολλάκις εὐχρηστοῦμαι νὰ λαλῶ περὶ τῆς συντροφῆς τῶν παιδικῶν μου χρόνων. Καὶ ἰδοὺ — ὡς ἐξ ἐφόδου — ἡ *Φιλολογικὴ Ἐπιθεώρησις*, παρέσχε τοῖς ἀναγνώσταις αὐτῆς τερπνὸν Ἑλληνικὸν διήγημα, οὐτινος ἠγεῖται τὸ ὄνομα τῆς τέως ἀγνώστου Ἑλληνίδος, τὸ δὲ *Μὴ Χάρεσαι*, ἐν δυοῖς κατὰ συνέχειαν φίλοις, καταχωρίζει ἀνταπόκρισιν ἐκ Βαρι τῆς Ἰταλίας, περὶ τῆς Ματθίλδης Σεράου.

Τὸ ὄνομα διεδόθη διὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος, καὶ πάντες ἐρωτῶσι περὶ τῆς νεαρᾶς συγγραφῆς, διότι ἢ τε ἀνταπόκρισις τοῦ *Μὴ Χάρεσαι* καὶ τὸ διήγημα τῆς *Ἐπιθεωρήσεως* ἐξήγειραν τὴν κοινὴν περιέργειαν χωρὶς νὰ τὴν ἱκανοποιήσωσιν. Ἴσως εἶμαι κακεντρεχῆς, ἀλλὰ, διὰ νὰ εἶπω τὴν ἀλήθειαν, δὲν δυσχρηστοῦμαι διότι ἡ περιέργεια δὲν ἱκανοποιήθη. Πρὸ πολλοῦ μ' ἐθαυκάλιζεν ἡ ἰδέα ὅτι ἐγὼ, ξένος τὴν καταγωγὴν, ὅσον καὶ ἂν ἦμαι Ἕλλην τὴν καρδίαν, ἐγὼ πρῶτος θὰ ἀναγγείλω ὑμῖν, ὅτι ἐν Ἰταλικῷ κήπῳ ἀνθεῖ Ἑλληνικὸν ἄνθος. Ἐπόθουν πρῶτος ἐγὼ νὰ σὰς ἀποκαλύψω τὸ εὐχάριστον τοῦτο γεγονός.

Αὐτούμενος ὀλίγον διότι ἄλλοι μὲ προέλαβον ἐν μέρει, χαίρω οὐχ ἤττον θυνάμενος νὰ σὰς εἶπω περισσότερον, ὡς γνωρίζων ἐκ τοῦ ἐγγύς τὴν Σεράου, καὶ τυγχάνων ἐκ τῶν στενοτέρων αὐτῆς φίλων. Δὲν ἐπιχαλοῦμαι τὴν συγγνώμην σας ἐάν, καίτοι εἶχον ὑποσχεθῆ νὰ πραγματευθῶ περὶ τῶν συγγρόνων ἐν Ἰταλίᾳ ποιητῶν τῆς πραγματικῆς λεγομένης σχολῆς, μεταβάλλω αἴρνης θέμᾳ. Διὰ τῆς μεταβολῆς ταύτης, διττῶς σας εὐχαριστῶ· θὰ γνωρίσητε πιθανῶς κάλλιον τὴν Σεράου, καὶ θ' ἀποθυμάσητε περισσότερον τὸν *Καρδούτη* καὶ *Στεκκίτη*, ἀφοῦ ἀντ' ἐμοῦ θὰ σας ἡμιλήσῃ περὶ αὐτῶν εὐγλωττότερον ὁ φίλος μου Χαράλαμπος Ἄννινος.

Δὲν θὰ ἦτο ἴσως ἄσκοπον νὰ ἐξετάσῃ τις διατὶ τὸ πνεῦμα τῶν Ἑλληνίδων εὐκολώτερον ἀναπτύσσεται ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τῆς Ἰταλίας ἢ ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν χώρᾳ. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τὴν Ἰταλικὴν φιλολογίαν πλουτίζουσι τὰ συγγράμματα τῶν Ἑλληνίδων Ἀγγελικῆς Πάλλη, Κομήσσης Ἀλβάνια, Δώρας Ἰστριάδος, Ματθίλδης Σεράου. Ὅσας αἱ συγγραφεῖς αὗται γράψωσιν ἐν ἄλλῃ γλώσσῃ, ἐκτὸς τῆς Ἰταλικῆς, καθίστανται ἡσσονες ἑαυτῶν. Δὲν ἡμιλῶ περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι γεννηθέντων συγγραφέων, τοῦ Φοσκόλου καὶ τοῦ Μουστοζῶδη, τοῦ Τριανταφύλλου, τοῦ Ἰουλίου Τυπάλδου, τοῦ Ζαμπελίου, τὴν ὁποίων τὰ ἔργα τιμῶσι τὴν ἰταλικὴν φιλολογίαν. Πολλάκις ἐζήτησα τὸ ζήτημα τοῦτο, καὶ τὴν λύσιν αὐτοῦ ἀνεύρον ἐν τῇ ἀβεβαίᾳ ἔτι καὶ μεταβατικῇ καταστάσει τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἥτις ἴσως ἀδυνατεῖ νὰ ἐκφράσῃ ἀκριβῶς καὶ ἐν πάσῃ αὐτῶν τῇ ἀποκαλύψει τὰς ἰδέας καὶ τὰ αἰσθήματα συγγραφῆς, μάλιστα

δτε ὁ συγγραφεὺς δὲν γράφει ἱστορίαν ἢ πρακτικὴν τινὰ ἐπιστήμην, ἀλλὰ ἀφηρημένας ἰδέας καὶ αἰσθήματα.

Ὁ συνδυασμὸς ὅμως τῆς Ἑλληνικῆς ἰδέας — λεπτῆς καὶ καλαισθητοῦ — μετὰ γλώσσης πλουσιωτάτης, ὡς ἡ Ἰταλική, ἥτις πρὸ μακροῦ συμπαγιθεῖσα εἶνε ἱκανὴ ν' ἀποτυπώσῃ τὰς λεπτοτάτας ἀποχρώσεις τῆς μᾶλλον ἀφηρημένης ἰδέας, ὁ συνδυασμὸς οὗτος, βεβαίως θὰ παράγῃ πάντοτε ἐὰν ὄχι ἀριστουργήματα ἀλλ' ἔργα τοῦλάχιστον, ἀτινα δύνανται ν' ἀποκαλύψωσι τὸν συγγραφέα ἐν πάσῃ τῇ νοητικῇ του δυνάμει, χωρὶς ἢ φράσις νὰ τὸν στενοχωρῇ καὶ νὰ πρξαμορφώῃ τὴν ἰδέαν του.

Ἄλλ' οὐ τοῦ παρόντος αἰ σκέψεις αὗται. Πρόκειται νὰ σὰς γνωρίσω τὴν Ματθίλδην Σεράου, καὶ προτιμῶ, ἀντὶ πάσης ἐμῆς κριτικῆς μελέτης, ἥτις θὰ μὲ ἀπεδείκνυσεν ἔσως μᾶλλον τοῦ δέοντος ἐνθουσιώδη, — διότι πρῶτος ἔσως ἐξώθησα τὴν Σεράου εἰς φιλολογικὸν ἀγῶνα, — νὰ τὴν κρίνητε ὑμεῖς αὐτοὶ ἐκ τῶν ἰδίων συγγραμμάτων τῆς. Ἐπιτρέψατέ μοι μόνον νὰ σὰς εἶπω ὀλίγα περὶ τοῦ βίου, καὶ ἰδίᾳ περὶ τοῦ χαρακτῆρός τῆς.

Ὁ φίλος κ. Φ. Παρασκευαΐδης, ὅστις τὴν ἐσπέραν ταύτην κατέχει τὴν ἔδραν τοῦ Προέδρου, εἶδε τὴν Ματθίλδην γεννωμένην ἐν Πάτραις τῷ 1856, ὅτε ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτῆς, Φραγκίσκου Σεράου, ἐχειραγωγεῖτο εἰς τὰ μυστήρια τῆς γλώσσης τοῦ Δάντου. Ὁ Φραγκίσκος Σεράου ἦτο ἐκ τῶν πατριωτῶν ἐκείνων, εἰς οὓς, ἀποστρεφόμενος τὸν βρῶν ζυγὸν τῶν Βουρβόνων καὶ φεύγοντας τὴν ταλαιπωρουμένην Ἰταλίαν, ἡ Ἑλλὰς ἤνοιξεν ἐγκαρδίως τὴν μητρικὴν τῆς ἀγάλην. Ἐνουμφεῦθη ἐν Πάτραις τὴν λογίαν δεσποινίδα Παυλίαν Μπορέλη, ἥτις, κατὰ τὸ 1853, ἐδημοσίευσεν ὑπὸ τὸν τίτλον

Πρωῦτης δρόσου σταγόνας δύο

κομψὸν τομίδιον γραφὲν μετὰ πολλοῦ αἰσθήματος καὶ ἀνθηρᾶς γλώσσης, ἦν τινὰ ἀποθχυμάζει τις ἀναλογιζόμενος τὴν ἡλικίαν τῆς συγγραφέως καὶ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἐγράφετο.

Ὅτε, ἐπερχομένου τοῦ 1860, ἡ Ἰταλίᾳ ἠγείρετο ὑπὸ τῆς φωνῆς τῆς ἐλευθερίας, προκηρυσσομένης ἀπὸ τῶν Ἄλπεων μέχρι τοῦ Αἰλιθίου ὑπὸ τοῦ Γαριβιάδη καὶ τῶν γυλιῶν του, ὁ Φραγκίσκος Σεράου ἐπέστρεψεν εἰς Νεάπολιν ὀδηγῶν τὴν σύζυγον καὶ τὴν τετρατέριδα Ματθίλδην, καὶ ἀποκομίζων ἀπίρους ἀναμνήσεις τῆς ξενισίας αὐτὸν Ἑλλάδος, ἃς ἐγκατέσπειρε μετὰ στοργῆς καὶ εὐγνωμοσύνης ἐν ταῖς στήλαις τῆς ἐγκρίτου νεαπολιτανικῆς ἐφημερίδος *Pungolo*, ἧς ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὑπῆρξεν εἰς τῶν δραστηριωτέρων συντακτῶν.

Πλούσιοι μὲν τὴν καρδίαν καὶ τὸν νοῦν οἱ νεαροὶ σύζυγοι, δὲν ἦσαν ἐπίσης πλούσιοι κατὰ τὴν πρακτικωτέραν καὶ κοινωνικωτέραν τῆς λέξεως

ἔνοιον, καὶ, ἵνα ἐπαρέσωσιν εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ βίου, καὶ εἰς τὰ τῆς ἀνατροφῆς τῆς θυγατρὸς των ἔξοδα, ἠναγκάζοντο, ὁ μὲν πατὴρ νὰ γράφῃ εἰς περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδας — τοῦθ' ὅπερ, ὡς ἐν Ἑλλάδι, δὲν παρέχει δυστυχῶς μεγάλα ὄφελι εἰς τοὺς συγγραφεῖς, — ἡ δὲ κ. Σεράου νὰ παραδίδῃ μαθήματα τῆς Γαλλικῆς καὶ Ἀγγλικῆς γλώσσης εἰς τὸ Παρθενονγωγεῖον καὶ τὰς εὐγενεῖς νεάνιδας τῆς Νεαπόλεως. Συγχρόνως ἔγραψε καὶ τινὰ δράματα ἰταλιστῶν, ἅτινα, παρασταθέντα ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου τῶν Fiorentini, ἐξέπληξαν τοὺς ἀκροατὰς διὰ τὴν γλαφυρότητα καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῆς γλώσσης, καίτοι ὑπὸ ξένης γεγραμμένα.

Παρὰ τῆς μητρὸς λοιπὸν ἢ μικρὰ Ματθίλδῃ ἤκουσε τὰ πρῶτα μαθήματα, καὶ ἐξέμαθε τὴν γαλλικὴν καὶ τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν. Ἡ οἰκία τῆς κ. Σεράου ἦτο τὸ ἐντευκτήριον πάντων τῶν ἐραστῶν τῶν γραμμάτων καὶ τῆς Ἑλλάδος. Ἐίπε περιττὸν νὰ σὰς εἴπω ὅτι, μόλις ἐξεληθὼν τοῦ ἐκπαιδευτηρίου, προσεπάθησα παντὶ σθένει νὰ εἰσαχθῶ κατὰ τὴν λογικὴ ταύτην Ἑλληνίδι, ἣτις ἐπόθει νὰ περιστοιχίζηται ὑπὸ φιλομαθῶν ἀνδρῶν, εἰς οὓς διὰ ποιητικῆς καὶ αἰμίλης λαλιᾶς ἐνέπνεε τὸ σέβας καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἔνδοξον πατρίδα τῆς, ἣτις ἦτο πεφιλημένον θέμα παντὸς αὐτῆς λόγου, τὸ ἐλαττήριον πάσης τῆς ἀγάπης τῆς.

Πάντες δὲ οἱ ἀγαπῶντες τὴν Ἑλλάδα, ἠκροῶντο θρησκευτικῶς μετ' ἐμοῦ, ἀγενεῖου τότε νεανίου, τῆς κυρίας Σεράου ἀφηγουμένης μετὰ νεανικοῦ ἐνθουσιασμοῦ τὰς ἐνδόξους σκηνὰς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, τὸν βίον τοῦ Κανάρη, τοῦ Μπότσαρη, τοῦ Διάκου, καὶ διερμηνευούσης ποιητικώτατα τὰ ἀριστουργήματα τῶν Σούτσων καὶ τοῦ Σολωμοῦ. Παρ' αὐτῆς, μητρὸς δι' ἐμὲ μᾶλλον ἢ φίλης, ἐδιδάχθην τὰς πρώτας λέξεις τῆς καθομιλουμένης Ἑλληνικῆς· αὐτὴ μοι ἐνέπνευσε τὸν διακαῆ πρὸς τὴν γλῶσσαν τοῦ Ὀμήρου ἔρωτα. Τῇ ὠμίλου — ὡς αὐθιχῶς ἐνόμιζοι — Ἑλληνιστῶν, ἡ δὲ ἀγαθὴ κυρία εἶχε τόσην εὐφυίαν ὥστε νὰ μ' ἔνοη. Τῇ ἔγραφον Ἑλληνιστῶν, καὶ μετὰ πολλῆς ἀγαθότητος μοι διώρθου τὰ λάθη, δηλαδὴ πάσας τὰς λέξεις. Τῇ ἐδείκνυον τὰς ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς μεταφράσεις μου, καὶ ἡ κ. Σεράου μοι ὑπεδείκνυε τὰ ἐσφαλμένα, καὶ μ' ἐνεκαρδίου ἐνθέρμων.

Κατὰ τὸ 1873, ὅτε ἐξέδωκα ποιήματά τινὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ζωηροῦ, κατὰ τύχην περιελθόντα εἰς χεῖράς μου, ἡ χαρὰ τῆς μητρὸς Σεράου ἐγένετο ἐκδηλωτικωτάτη. Βεβαίως τὸν ἐνθουσιασμόν τῆς ἀποδίδω εἰς τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ ἔμπνευσιν, τὴν ἀπειρον αὐτῆς λατρείαν πρὸς τὴν πατρίδα τῆς γλῶσσαν, ἀλλ' οὐχ ἦττον ἢ ἀνάμνησις τῶν ἡμερῶν τούτων εὐχαρίστως μοι ἀναπαριστᾷ τὸν εὐτυχῆ ἐκείνον βίον!

Ἠγάπα εἰλικρινῶς πάντα ἀγαπῶντα τὴν Ἑλλάδα καὶ μελετῶντα τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, οὐδ' ἐφείδετο κόπων ἵνα τῷ παράσχῃ πᾶσαν δυνατὴν συνδρομήν. Ὅτε δὲ διάσημος μεταφραστὴς τοῦ Ἡροδότου, καθηγητῆς

Bertini, παρεσκεύαζε τὴν ἔκδοσιν τοῦ Θεοφράστου, κατέφυγεν εἰς τὴν λογιαν Ἑλληνίδα καὶ μετὰ παρεκάλεσε νὰ τὸν εἰσαγάγω παρ' αὐτῆς ἢ δεξιῶσός του ἦτο ἐγκυρδιωτάτη.

Τὰς ἀτάκτους τρύτας περὶ τῆς μητρὸς τῆς Μαρθίλδης σημειώσεις τελειώνω, παρέχων ὑμῖν μικρὸν τι δείγμα καὶ τῆς ποιητικῆς τῆς ἀξίως, ὅπερ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν μετέφρασα ἰταλιστί:

ΤΙ ΘΕΛΩ

Νὰ πνέω θέλω τὰς κρυφὰς
ἀτριδάς τοῦ ἀέρος
ποῦ πίνει ἀνεμπόδιστος
τῆς κόμης σου τὸ μῦρον.
Νὰ βλέπω θέλω τὸν γλυκὸν
σελαγιισμόν ἀστέρως
ποῦ παίζει εἰς τὸ ὄμμα σου
εἰς ἔριδας σαπφείρων.
Ν' ἀκούω θέλω τὴν μολπὴν
ἐρώσης ἀτηρόνου
διότι εἰς τὸ ἄσμα τῆς
λειποθυμεί ἢ φωνῆ σου.
Νὰ δρέπω θέλω ἀπληστος
τὰ βόδα τοῦ λειμῶνος
διότ' εἰς κάθε κάλυκα
κοιμᾶται ἡ πνοή σου.
Θέλω εὐρὺ μου κάτοπτρον
τὴν ἔκτασιν τοῦ κόσμου
ὅπου στραφῆ τὸ βλέμμα μου
σὲ ν' ἀτινίξῃ μόνον.
Νὰ δίδῃς φῶς καὶ χρῶμά μου
ἐσὺ ὡς ἥλιός μου
μὴ σταματῶν οὐδέποτε
εἰς τροπικὸν χειμῶνων.

Οὐδόλως πικράδαζον ἐὰν τοιούτων γονέων κόρη, ἀνκτραφείσα ἐντὸς καθαροῦ φιλολογικοῦ κύκλου, ἢ νεαρὰ Μαρθίλδη ἀνεπτύχθη προῶτως καὶ ἠσθάνθη ἀκατάτητον στοργὴν πρὸς τὰ γράμματτα. Τοῦτο μόνον εἶνε ἄπορον ὅτι οὐδέποτε ἠθέλησε νὰ ἐκμάθῃ τὴν Ἑλληνικὴν, πρὸς ἣν τοσαῦται τὴν συνέδρον ἀναμνήσεις. Ἀπεμακρύνετο μάλιστα ἐστάκις μετ' ἤκουε συνομιλοῦντα δῆθεν Ἑλληνιστὶ μετὰ τῆς μητρὸς, ἀποκαλοῦσά με σχολαστικόν. Σὰς βεβαιῶ ὅτι δὲν ἐγνώριζε πλέον τῶν δέκα ἑλληνικῶν λέξεων, καὶ αὐτὰς δ' ἐπρόφερε νεαπολιτανικώτατα. Διότι ἡ Μαρθίλδη εἶνε ἢ κυρίως Νεαπολιτανίς. Ἀγαπᾷ ἐμμανῶς τὴν Νεάπολιν, καὶ μελετᾷ τὰ ἦθη, τὴν ἱστορίαν, τὰς παραδόσεις τῆς ἀπλήστως. Δι' αὐτὴν οὐδὲν ἐν Νεαπόλει εἶνε μυστήριον. Ἐπανερχομένη ἐκ τῆς «Scuola magistrale femminile», τοῦ

Ἀρσακείου τῆς Νεαπόλεως, — ὅθεν ἐξῆλθε πρωτοβάθμιος διδάσκαλος — ἴσταντο πρό τινος ἐρειπιωμένης οἰκίας, πρό τινος ἐκ τῶν ἀναριθμητῶν ῥυπαρῶν εἰκόνων, αἵτινες ἀσχημίζουσι τοὺς τοίχους τῆς μεγαλοπόλεως ἐκείνης, ἐρωτῶσα τὸν ἐμβαλωματὴν ἢ τὸν καστανοπόλην, οἵτινες ἐζήσκουν ἐκεῖ που τὸ ἐπάγγελμά των, καὶ ἐπέτχον δι' αὐτὴν τόπον ἱστοριογράφου, περὶ τῆς εἰκαζομένης ἢ φαντασιώδους τύχης τοῦ τοίχου ἢ τῆς οἰκίας. Ἡ δύνατο νὰ μείνῃ ὦρκα ὀλοκλήρους θεωμένη τὸν ἐγγώριον χορὸν τῆς Νεαπόλεως, τὴν λεγομένην Tarantella, ὁσάκις — καὶ τοῦτο συνέβηκε συχνότατα — συνήντα φαιδρόν τινα ὅμιλον γυναικῶν ἐαρταζουσῶν εἰς τὸ ὑπαίθρον ἀνὰ πᾶν βῆμα. Ἡ μήτηρ ἀνησύχει . . . ἀλλὰ μετὰ τινος ὦρκα ἢ Ματθίλδῃ ἐπέστρεφεν οἰκαδὲ καὶ τῇ ἐζήτει συγγνώμην τόσον κατασκευτικῶς, καὶ μᾶς διηγείτο, ποικίλλουσα καὶ ἐξωραχίζουσα τόσον εὐφραντάστως τὰς ἐντυπώσεις ἃς εἶχεν ἀποθησαύρισει κατὰ τὰς ἐκδρομὰς της, ὥστε ἡ μήτηρ κατεπραύνετο ἐκ τῆς ὑποσχέσεως ὅτι θὰ ἦτο ἡ τελευταία ἀποπλάνησις. Ἡ ὑπόσχεσις οὐδέποτε ἐξεπληρώθη, τοῦθ' ὅπερ εἶνε εὐτύχημα διὰ τὴν φιλολογίαν. Αἱ περιπλανήσεις ἐκεῖναι ἀπέφερον τῇ Ματθίλδῃ τὴν βραθεῖαν γνῶσιν τῆς Νεαπολιτικῆς καρδίας, ἣν τὰ συγγράμματά της ἀποτυποῦσι.

Τὸ σχολεῖον οὐδὲν τὴν ἐδίδαξε. Ἐφοίτα τακτικῶς εἰς αὐτὸ, ἀλλ' ἀντὶ συντακτικοῦ καὶ γεωγραφίας, ἀνεγίνωσκε τὰ νεωστὶ ἐκτυπωθέντα φιλολογικὰ βιβλία. Ὅ,τι ἐμελέτα τὸ κατεμάχθηεν ἐν ἐκπληκτικῇ ταχύτητι, τοῦτο δὲ τὴν ἐνεκαρδίου, ἵνα μὴ μελετᾷ πολλά. Κυρίως εἰπεῖν οὐδέποτε ἐμελέτησε, ἀλλ' ἀνέγνωσεν ὅσα πιθανῶς οὐδεὶς ἄλλος ὁμῆλιξ αὐτῆς. Αἱ ἀναγνώσεις της ὁμῶς δὲν ἦσαν στεῖραι ἀποτελεσμάτων ὠργίζετο ἐὰν ὁ συγγραφεὺς δὲν ἐξέφραζε σαφῶς τὴν ἰδέαν του, ἐὰν δὲν ἀπετύπου ἀκριβῶς τὸν χαρακτῆρα, ὃν προὔτιθετο νὰ περιγράψῃ. «Διατὶ νὰ γράψῃς, ἔλεγεν εἰς τινος, ἐὰν δὲν ἔχῃς τὴν δύναμιν, νὰ ἀναγκάσῃς τὸν ἀναγνώστην νὰ ἐκφωνῇ ἀκουσίως πως — τί ἀλήθεια, τί ζωὴ! τὸ αὐτὸ θὰ ἔλεγον καὶ ἐγὼ ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ ἐκφράσω τὴν αὐτὴν ἰδέαν!»

Ὡς βλέπετε, εἶχεν ἔμφυτον τὴν ἰδέαν τοῦ καλοῦ, ἀλλ' οὐδὲν ἔγραφεν ἢ, κάλλιον εἰπεῖν, ἔγραφε μόνον δι' ἑαυτήν. Κατὰ τὸ 1874, ἐν ἔτος πρὶν ἔλθω εἰς Ἑλλάδα, κατώρθωσα νὰ ὑποκλέψω ἐκ τοῦ γραφείου της φανταστικόν τι διήγημα, τὸ ὁποῖον, ἐν ἀγνοίᾳ της, ἐδημοσίευσεν διὰ τῶν ἀρχικῶν μόνον στοιχείων τοῦ ὀνόματός της. Ἐξεπλάγη ἰδοῦσα αὐτὸ τετυπωμένον, μὴ δυναμένη νὰ μαντεύσῃ τὸν ἐγκληματίαν.

Ἄλλ' ἔτι μᾶλλον ἐξεπλάγησαν οἱ ἀναγνώσαντες τὸ διήγημα ἐκεῖνο, ἐν ᾧ διεφάνετο ἡ μέλλουσα συγγραφεύς. Ἐκτοτε ἐξηκολούθησε συγγραφεύσα, καὶ, μετὰ τὴν Opale, τὸ Cuore Inferno, τὸ Del Vero, δὲν παρῆλθεν ἡμέρα χωρὶς ἢ γραφίς της νὰ παραγάγῃ τι, ὦρκα ὅλον πάντοτε. Τὸ πρῶτον ἐκεῖνο δημοσίευμα ἀπεκάλυψεν ἑαυτὴν ἑαυτῇ, ἐνόησεν ὅτι εἶχε γεν-

νηθῆ ἵνα γράφῃ, καὶ ἔκτοτε, σχεδὸν καθ' ἑκάστην, ἀνὰ μίαν τῶν σπουδαίων ἡμερησίων, πάντα τὰ ἐγκριτώτερα περιοδικὰ φύλλα τῆς Ἰταλίας ποικίλλονται ὑπὸ τῆς γονίμου καὶ θελκτικῆς γραφίδος τῆς Ματθίλδης Σεράου. Γράφει διηγήματα, ἠθογραφίας, λέσχας, εἰδύλλια, ψυχολογικὰς μελέτας, σκηνὰς τοῦ Νεαπολιτανικοῦ βίου. . . Ἀλλὰ πρὸ πάντων εἶνε ἡμερογράφος.

Ἐννοεῖ, μαντεύει τί θέλει σήμερον τῆ κοινὸν, τί θὰ τὸ εὐχαριστήσῃ αὔριον. . . διὰ τοῦτο πᾶν ὅ,τι ἐξέλθει ἐκ τῆς γραφίδος τῆς ἔχει τὸ θέλημα τοῦ κοινοῦ ἐνδιαφέροντος. Ἰδοὺ διατὶ ἀγαπᾶται.

Ἄλλ' ὅ,τι μᾶλλον συντελεῖ εἰς τὴν δημοτικότητά της εἶνε τὸ λεπτὸν αἰσθημα ὅπερ διαφαίνεται εἰς πᾶσάν της σελίδα. Ἡ Ματθίλδη Σεράου, εἶνε Ἀθηναία τῆς Νεαπόλεως. Συνενοῖ τὸ Ἀττικὸν πνεῦμα μετὰ τῆς Παρθενοναϊκῆς καρδίας. Τὸ ὄφος της, μὴ ἀνταποκρινόμενον ἴσως ἐντελῶς εἰς τῆς γραμματικῆς τὰς ἀπαιτήσεις, ἔχει ζωηροὺς χρωματισμοὺς, νεῦρα, ζωήν. Διότι ἡ Ματθίλδη δὲν ἐπιζητεῖ τὴν φράσιν ἀπὸ τῶν Κλασικῶν, ἀλλ' ἡ ἰδέα γεννᾶται ἐν αὐτῇ μετὰ τῆς λέξεως, ὡς ἡ Ἀθηναῖα μετὰ τῶν ὄπλων της ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διός. Ἐπίπταται πρὸ παντὸς τὴν δυσχερῆ τέχνην τῆς *mise en scène*, τέχνης ἣν δυστυχῶς μόνον οἱ Γάλλοι κατέχουσι, καὶ τῆς ὁποίας καὶ τὸ ὄνομα ἀναγκαζόμεθα — Ἑλληνές τε καὶ Ἰταλοὶ — νὰ δανεισθῶμεν πρὸ αὐτῶν. Ὁ κύριος χαρακτήρ ὅμως τῆς Ματθίλδης εἶνε ὁ ἀκατάσχετος ἔρωσ πρὸς τὴν Νεάπολιν, ἣν θεωρεῖ πατρίδα, τὸν δ' ἔρωτα τοῦτον πειράται νὰ ἐνσπείρῃ εἰς πάντας. Ὁ ἔρωσ οὗτος συμφώνως πρὸς τὴν φύσιν της ἐκδηλοῦται μυριοτρόπως, εἴτε δι' ἐνθουσιωδῶν διθυράμβων, εἴτε διὰ πικρῶν καταφορῶν, διὰ παραδόξων εἰκόνων ἢ συμβουλῶν πεπειραμένης Σιδύλλης.

Γράφει ταχύτατα, ὅσος δῆποτε καὶ ἂν συμβαίνει θόρυβος. . . διότι μεμονωμένη ἀνιά. Τῆς σπουδῆς ταύτης ἐκδηλοῦνται συχνάκις αἱ ἐλλείψεις. Ἀγαπᾷ τὴν παραδοξολογίαν, εἴτε γράφει, εἴτε καὶ ὁμιλεῖ, ἀλλὰ πάντοτε μέχρι τινός. Ἐρωτωμένη ἐὰν τῇ ἀρέσκει ὁ Πετράρχης, σὰς ἀπαντᾷ ὅτι προτιμᾷ τὰ δστρεΐδια τῆς Mergellina.

Δὲν ἀγαπᾷ τὴν μελέτην διότι ὡς λέγει ἀναγνωρίζει πολλὴν συγγένειαν μεταξὺ τῶν λέξεων *Studio* καὶ *Stupido*, καὶ ἀποστρέφεται τοὺς αἰδοῦς, διότι ὁμολογοῦσιν οἱ ἴδιοι ὅτι εἶνε Κύνες (*can-tanti*). Φίλος τις τῇ ἔλεγε, ἀστεϊζόμενος, ὅτι οὐδὲν ἐκ γυναικὸς προέρχεται καλόν. — Πῶς φαίνεται, τῷ ἀπήντησεν, ὅτι προέρχεσθε ἐκ γυναικός. — Ἐπιμένει, ὅτι δὲν ἠγάπησε ποτέ· διότι, οὐδέποτε ἔπαθεν ὑπερτροφίαν τῆς καρδίας, καὶ μόνον ὡς ὑπερτροφίαν ἐννοεῖ τὸν ἔρωτα.

Ἄλλ' οὐχ ἤττον ψεύδεται, καὶ ψεύδεται πάντοτε, δσάκις θέλει νὰ ἐπιδειχθῆ κακὴ καὶ ἀναίσθητος. Εἶνε ἡ νόσος ἡ καταβιβρώσκουσα σήμερον τὴν νεολαίαν. Ἡ Σεράου ἀγαπᾷ, καὶ ἀγαπᾷ ἰσχυρῶς, ὡς ἀγαπῶσιν αἱ ψυ-

καὶ αἱ ἐκλεχταί. Ἄγαπᾷ τὴν νεότητά, τὸ φῶς, τὸν ἥλιον, τὸ ὠραῖον, τὴν τέχνην. Ἄλλὰ θέλει νὰ ἐπιβάλληται. Θέλει νὰ ἐπιδειχθῆ — καὶ ἐν μέρει εἶνε διάφορος ἀπὸ τὰς ἄλλας γυναῖκας. Ἄλλὰ πῶς νὰ μὴ ἐπιβάλληται ὅτε πάντες, καὶ τοὶ γυναῖκα, μετ' ἐνδιαφέροντος τὴν παρακολουθοῦσι ;

Καὶ ὁ μὴ ἐπιζητῶν τὸν θαυμασμὸν, οὐχ ἤττον μετὰ πολλῆς ὑπερηφανείας ἀκούει τὴν βοήν τὴν ὁποῖαν διεγείρει ἡ ἐμφάνισις του, — ἔστω καὶ ἂν ἡ βοή αὕτη εἶνε πικρά.

Ὅπου καὶ ἂν εὑρίσκηται ἡ Σεράου πρῖσταται πάντοτε πρὸ ὑμῶν, τὴν ἀκούετε καὶ τὴν βλέπετε. Τὴν ἀκούετε διότι, ὅταν ὁμιλῆ κραυγάζει, ὁ δὲ γέλωσ της εἶνε Ὀμηρικός· τὴν βλέπετε, διότι οὐδέποτε ἀναπαύεται, ἀλλὰ περιπλανᾶται πάντοτε, θεωρεῖ τὰ πάντα, σὰς παρατηρεῖ παραδόξως καὶ μετ' ἐπιμονῆς διὰ τῶν διόπτρων της, τὰ ὅποια εἶνε, ὁ φίλτατος καὶ συνήθης σύντροφος τῶν ὀφθαλμῶν της . . . Ἡ Σεράου εἶνε μύωψ, ἀλλ' ὡς πάντες σχεδὸν οἱ μύωπες, ἔχει ὀφθαλμοὺς ὠραίους . . . Ἰσως διότι ἀναγκάζονται νὰ συγκεντρώσῃ ἐν βραχυτέρω διαστήματι, πᾶσαν τὴν διορατικὴν αὐτῶν ἀκτῖνα. Ἐπιζητεῖ πάντοτε τὴν προσοχὴν τοῦ κοινοῦ. Διὰ τοῦτο ἐν τῷ θεάτρῳ εἰσέρχεται πάντοτε κατὰ τὸ μέσον τῆς πράξεως, καὶ θορυβωδῶς πῶς καταλαμβάνουσα ὑπὸ τὰ θεωρεῖα κάθισμα ἐν τῇ πλατείᾳ, ἀναγκάζει τοὺς θεατὰς νὰ ὀρθοῦνται ἵνα διέλθῃ, προσηφανεῖ μεγαλοφῶνως τοὺς γνωρίμους της, ζητεῖ τὸ πρόγραμμα τῆς παραστάσεως παρὰ τοῦ πλησίον.

— Τίς εἶνε ; — Ἡ Ματθίλδη Σεράου — αὕτη ἡ ὁποία γράφει εἰς τὸ *Piccolo*, εἰς τὸν *Corriere*, εἰς τὸν *Fracassa* ; ἡ συγγραφεὺς τῆς *Raccolta Minima*? Μάλιστα, αὕτη εἶνε. Τόσον νέα ! Καὶ τῶρα τί γράφει ; — Τὰς παραδόσεις τῆς Νεαπόλεως, διὰ τὸν *Fanfulla*. — *Brava*.

Καὶ πάντων οἱ ὀφθαλμοὶ στρέφονται πρὸς τὴν Ματθίλδην, ἥτις προσποιεῖται ὅτι δὲν ἐννόησε τὴν περιέργειαν καὶ τὸν θαυμασμὸν ὃν ἐγείρει, καίτοι ἡ καρδία της τσιρτᾷ. — Δικαίως. Εἶνε νέα, εἶνε γυνή, εἶνε συγγραφεὺς . . . ἡ δημοτικωτέρα τῶν συγγραφέων μάλιστα. Τίς δύναται νὰ ὑπερνηκῆσῃ τὸν πειρασμὸν ;

Ἡ γλῶσσα τῶν συγγραμμάτων της — ἡ ὁποία κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη ἤτο ἔτι ἀτελής, ἐβελτιώθη ἐπισημητῶς, τὸ δὲ τελευταῖον της ἔργον, *le leggende Napoletane*, εἶνε ἄξιον νὰ συγκαταριθμηθῆ μετὰ τῶν ἀρίστων προϋόντων τῆς σημερινῆς ἰταλικῆς φιλολογίας καὶ ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔποψιν.

Ὡς βλέπετε, τὸ εἶδος ὅπερ προτιμᾷ, εἶνε αἱ παραδόσεις ὡς πρὸς τὰς ὁποίας κυρίως ἐπενεργεῖ ἡ φαντασία. Ἄλλὰ ἡ παράδοσις δὲν γεννᾶται ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ ποιητοῦ. Ὁ λαὸς τὴν πλάττει ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ τὴν παραδίδει ἔπειτα τελείαν εἰς τὸν ποιητὴν. Τοῦ *Goethe*, ἡ μεγαλοφυΐα δι' ἧς ὑπερνηκόντισε πάντας τοὺς μεγάλους ποιητὰς τῆς ἡμετέρας

ἐποχής, ἔλαβε τὴν παράδοσιν τοῦ Φάουττ οἶαν τὴν παρουσίασεν αὐτῷ ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ.

Οὐδὲν προσέθηκε, καὶ τὸ πλάσμα του θὰ ζήσῃ ἐφ' ὅσον ὁ λαὸς ἀναγνωρίζει ἐν αὐτῷ τὸ ἑαυτοῦ πλάσμα, τὴν ἰδίαν του ζωὴν.

Ἡ Σεράου δὲν ἀρκεῖται εἰς τοῦτο, ἀλλὰ συναναμιγνύουσα ἐνίοτε τὴν δημῶδη παράδοσιν μετὰ τῆς ἀρχαίας μυθολογίας, ὡς ὁ συμπατριώτης της Σπ. Βασιλειάδης ἐν τῇ Γαλατεΐᾳ—ἀπόλλυσι οὐκ ὀλίγον τοῦ ποιητικοῦ χρώματος δι' οὗ ὁ λαὸς, ὁ γνήσιος λαὸς, περιβάλλει πᾶν αὐτοῦ γέννημα. Εὐτυχῶς τοῦτο συμβαίνει σπανιώτατα. Πεποιθῆκα ὅτι ἐν τῇ ψυχῇ της δὲν λάμπει τὸ φῶς ἀτομικῆς μόνον ἰδέας, ἀλλὰ ὀλοκλήρου λαοῦ, ὅτι αἱ σελίδες της δὲν ἐμπνέονται ὑπὸ μόνων τῶν ἑαυτῆς αἰσθημάτων, ἀλλὰ ὑπὸ τῶν αἰσθημάτων ἀπειρων ἀνθρώπων ἐχόντων τὰς αὐτὰς ἐλπίδας καὶ τοὺς αὐτοὺς πόθους, γράφει σελίδας ἐν αἷς διαχέεται ἀφειδῶς πᾶσα ἡ ἐνθουσιώδης της ψυχῇ, πᾶσα ἡ καρδιά καὶ ὁ νοῦς της, ἐν αἷς—οὕτως εἶπεν—ἀνευρίσκει τὴν σάρκα καὶ τὸ αἷμα αὐτῆς. Καὶ αἱ σελίδες αὐταί, τὰς ὁποίας διετύπωσε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἑαυτῆς ἀφανείας καὶ ἄς τῇ ἐνέπνευσεν ὁ ἄγιος ἐνθουσιασμὸς τῆς πρώτης νεότητος, ἠλεκτρίζουσι συχνότατα, συγκινοῦσι πάντοτε.

Δὲν γνωρίζω κατὰ πόσον ἡ Σεράου δύναται νὰ πλουτίσῃ τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν γράφουσα ἑλληνιστὶ, ὡς εὐελπὶς πιστεύει ὁ ἐπιστέλλων εἰς τὴν *Mη Χάρεσαι*.

Εἰς σελίδας τινὰς τοῦ σημειωταρίου μου, εὕρισκω, διὰ τῆς χειρὸς της γραμμμένην τὴν φράσιν ὁ Θεὸς μόνος εἶπε καλῶς, καὶ φαντάζεσθε πῶς γράφει τὰ ὀλίγα αὐτὰ ἑλληνικὰ; Θὰ ἐγέλαιτε εὐτυχέστατον γέλωτα, ἐὰν ἐβλέπετε τὴν φράσιν της ταύτην. Πολλὰ θὰ παρέλθωσιν ἔτη ἵνα δυνηθῇ νὰ ἐκμάθῃ ἐντελῶς τὴν γλῶσσαν τῆς μητρὸς της, ὅπως τὴν γράψῃ ὡς τὴν Ἰταλικὴν, ἣτις δι' αὐτὴν οὐδὲν ἔχει μυστήριον καὶ ὑπὸ τὴν γραφίδα της ἀναλαμβάνει ζωὴν καὶ νεῦρα ὡς ἀπαλὸν κηρίον προσδεχομένη πάντα τῆς ἰδέας της χρωματισμόν. Καὶ, ὡς ἀνωτέρω σὰς εἶπον, τὸ μάλιστα ἔσως τὰ ἔργα τῆς Σεράου διακρίνον εἶνε ἡ γλῶσσα. Ἡ Σεράου ἐνόησε ὅτι ὑπάρχουσι νόμοι τινὲς, ἐκτὸς τῶν καθαρῶς συντακτικῶν καὶ γραμματικῶν, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν ἀρμονίαν τῆς ἐκφράσεως, διότι ἔχει καὶ ὁ πεζὸς λόγος τὴν μουσικὴν του.

Δὲν συμμερίζομαι δὲ τὸν πόθον τοῦ ἀρθρογράφου τοῦ *Mη Χάρεσαι* καὶ διὰ σπουδαιότερόν τινα λόγον. Ἔργον τι τέχνης δὲν εἶνε μεμονωμένον. Ὁ καλλιτέχνης, συγγραφεὺς, ζωγράφος, ἢ μουσικὸς, λαμβάνει τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν ἀπὸ τῆς περικυκλώσεως αὐτὸν ἀτμοσφαιράς, ἣτις ἐπιδραῖ πανταχόθεν ἐπ' αὐτοῦ χωρὶς νὰ τὸ ἤξεύρῃ, χωρὶς νὰ τὸ ἐννοήσῃ κἄν. Ἡ δὲ ἀτμοσφαῖρα τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας δὲν εἶνε—μοὶ φαίνεται—ἡ κητάλληλος πρὸς τὰς πνευματικὰς διαθέσεις τῆς Σεράου.

Τὸ πνεῦμα δὲν εἶνε πάντοτε ἐλεύθερον εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ εἶδους συγγραφῆς, ἐὰν πρὸς παραγωγὴν τοιοῦτου εἶδους δὲν ὑποβῆθῃ ἡ πέριξ κοινωνία. Ἡ καλαισθησία καὶ ἡ ἐν γένει πνευματικὴ κατάστασις τοῦ ἔθνους τῷ ἐπιβάλλουσι πολλάκις τὸ μᾶλλον ἀντικείμενον πρὸς τὴν φύσιν τοῦ εἶδους, τὸ πνεῦμα ἀπόλλυσι τὸ ἥμισυ τῆς ἰσχύος του, καὶ μακραίνεται ὡς ἄνθος ὑπὸ ἄστρογον οὐρανόν. Εἰς ὀλίγους ἐξόχους, Ὀμηρον, Δάντην, Σαίξπηρ δέδοται, ὅχι νὰ ἀνθίστανται εἰς τὴν ἠθικὴν—οὕτως εἰπεῖν—πίεσιν ταύτην, ἀλλὰ καὶ νὰ τὴν ἐπιβάλλωσι ἀντὶ νὰ τὴν ὑποστῶσιν.

Ἡ Σεράου εἶνε μόλις εἰκοσιπενταέτις, ἐν τῇ ἀπκρχῇ δηλαδὴ τοῦ φιλολογικοῦ τῆς σταδίου. Ἡρξάτο αὐτοῦ σχεδὸν ἄκουσα . . ἀποκοιμηθεῖσα παῖς, ἐξύπνησε συγγραφεὺς, εὐτυχῆς, λατρευομένη ὑπὸ τοῦ κοινοῦ. Τώρα εἶνε, ὡς σὰς εἶπον, ἐφημεριδογράφος. Ἴσως ἡμέραν τινα, ἀπομακρυνομένη τῆς ἀπεικονίσεως τῶν μικρῶν σκηνῶν, τῶν φλαμανδικῶν εἰκόνων, τῶν ψυχολογικῶν ἀπλῶς μελετῶν, θὰ μᾶς γράψῃ εἰκόνας ποικιλοτέρας, ἀποτυπούσας πλείοτερά πρόσωπα καὶ συμπλέγματα, πολυχρώμους, περιεχούσας ἀρμονικὰς ἀντιθέσεις σκιᾶς καὶ φωτός. — Ἡ μετάβασις ἐκ τῶν ψυχολογικῶν εἰκόνων εἰς τὸ μυθιστόρημα—ἐὰν δὲν εἶνε ἀδύνατος,—δὲν εἶνε ὅμως πολὺ εὐχερῆς. Οἱ δὲ μεγάλοι σύγχρονοι μυθιστοριογράφοι δὲν ἀνῆλθον εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς τέχνης, εἰμὴ ἀφοῦ πρότερον κατέγιναν εἰς μετρίοφρονα μελέτην μεμονωμένων προσώπων καὶ εἰκόνων. Ἄλλὰ δὲν ἀπελιζόμεθα. Εἰς τοὺς διαλόγους τῆς Σεράου ἀνγνωρίζει τις τὴν φύσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν, εἰς τὰς περιγραφὰς τῆς δυνάμιν ἔκτακτον καὶ ζωηρὰν καὶ πρὸ πάντων, εἰς τὰ δημιουργήματα τῆς φαντασίας τῆς, τέχνην ἀναμφισβήτητον τοῦ ἐμπνέειν ἀληθῆ ζωὴν εἰς ἄψυχα πλάσματα. Πάντα ταῦτα ἀγγέλλουσιν, ὅτι ἐκ τοῦ κόμπης τῆς ἠθογραφίας — ἵνα διὰ τῆς ἰδίας τῆς φράσεως λαλήσω — ἀνεγεννήθη σχεδὸν κκτὰ τὸ ἥμισυ ἢ χρυσαλλίς τοῦ μυθιστορήματος.

Ὡς βλέπετε, δὲν ἔγραψα κριτικὴν μελέτην, διότι καὶ τῶν πλείστων τῆς Σεράου ἔργων στεροῦμαι, καὶ ὁ καιρὸς δὲν ἐπῆρκει πρὸς τοιαύτην ἐργασίαν. Σὰς ἀνέπτυξα — ὡς ἠδυνήθην πιστότερον — τὰς ἐκ τῆς μακρᾶς μετ' αὐτῆς σχέσεώς μου ἐντυπώσεις.

Ὅπως τὴν γνωρίσητε καλλίτερον, σὰς ἀναγινώσκω ἐν μεταφράσει ἐν διήγημα, καὶ μίαν μελέτην αὐτῆς. Μεθ' ὅσα σὰς εἶπον, θεωρῶ περιττὸν νὰ προσθέσω ὅτι πολλὰ θέληθη τὸ πρωτοτύπου ἐξασθενοῦσιν ἀποδιδόμενα εἰς τὴν ἑλληνικὴν, καὶ μάλιστα παρ' ἐμοῦ. Ἄλλὰ, ὅπωςδῆποτε τὰ ἔργα ταῦτα τῆς Σεράου θὰ ἦναι πάντοτε προτιμότερα τῆς ξηρᾶς πεζογραφίας μου, δι' ἧς ἐξήντηλα τὴν ὑπομονὴν σας.

ΠΡΟΝΟΙΑ — ΕΛΠΙΣ

Ὁρατῖα εἶνε τὰ παιδία τῆς Νεαπόλεως καὶ γελῶσι καὶ παίζουσιν ὡσπάντα τὰ ἄλλα παιδία τοῦ κόσμου· ἀλλὰ δὲν δύνανται τὴν ἐσπέραν νὰ μειώσιν ἤσυχα ὑπὸ τὸ φῶς τῆς λυχνίας ἐκν ἡ νεαρχὴ μήτηρ, ἡ μεγαλειτέρα ἀδελφῆ, ἡ διοπτροφόρος μάμμη ἢ ἡ πλέκουσα θεία δὲν διηγηθῆ αὐτοῖς; ἐνδιαφέρουσάν τινα καὶ μακρὰν ἱστορίαν, ἣτις νὰ ἀναγκάσῃ νὰ ἀνοιξῶσιν ὑπερμέτρως τοὺς μεγάλους ὀφθαλμούς των ἕως οὗ ὁ ὕπνος τοὺς καταστήσῃ μικροὺς, μικροὺς. Ὁμοιάζουσι πρὸς αὐτὰ πάντα τοῦ κόσμου τὰ παιδία;

Δὲν τὸ ἠξεύρω· γνωρίζω μόνον τὰ παιδία μου τῆς Νεαπόλεως, τὰ ἀγαπῶντα τοὺς ἐσπερινούς μύθους. Ἦθελον νὰ ἦμαι ἡ ὡς κόρη ἔτι φαιδρὰ μήτηρ, ἡ μεγαλειτέρα ἀδελφῆ, ἢς ἡ καρδία ἀρχίζει νὰ κατανοῇ τοὺς μητρικούς παλμούς· ἡ θεία ἢ μὴ ἔχουσα ἐρωτικὸν παρελθόν, οὔτε παρὸν, καὶ ἢς ἡ τρέμουσα ἐκ συγκινήσεως χεὶρ στηρίζεται μετὰ δειλίας ἐπὶ τῆς κεφαλῆς παιδίων μὴ ἰδικῶν της. Θὰ τοῦ διηγούμεν τὸν μῦθον τῆς Προνοίας, ἐλπίδος· θὰ στέρξωσιν ἀρά γε νὰ τὸν ἀκούσωσι πρὸ ἐμοῦ ἣτις διηγούμαι μεγάλας καὶ κακὰς ἱστορίας εἰς τοὺς μεγάλους καὶ κακοὺς ἀνθρώπους;

Τὰ παιδία εἶναι ὠρατῖα, ἀγαπῶσι τὰς διηγήσεις καὶ εἶνε τόσον ἀνεκτικὰ πρὸς τὸν ἀφηγούμενον.

Ἐξῆ λοιπὸν ἄλλοτε εἰς τὴν φιλτάτην μας Νεάπολιν, ἀνθρωπὸς τις πολὺ παραδόξος. Δὲν σὰς λέγω ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν διῆγε τὸν ἰδιότροπὸν του βίον, διότι ὑμᾶς γελόντα παιδία ἔχοντα τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ λησμονεῖν, οὐδὲως ἐνδιαφέρει λεπτομέρεια τοιαύτη· δὲν σὰς ἐνδιαφέρουσιν οἱ ἀριθμοὶ ὑμᾶς, ὧν πᾶσα ἡ ζωὴ εἶνε ποίησις.

Τὴν ἐποχὴν ἐγὼ τὴν γνωρίζω, διότι ἡμεῖς οἱ μεγάλοι ἔχομεν τὴν δυστυχίαν νὰ γνωρίζωμεν πολλὰ ἄχρηστα πράγματα, καὶ συσσωρεύομεν εἰς τὴν κεφαλὴν μας τόσας ἀνωφελεῖς γνώσεις. Τὴν γνωρίζω λοιπὸν, ἀλλὰ δὲν σὰς τὴν λέγω· ὑμεῖς βεβαίως ἐνδιαφέρεσθε περισσότερον νὰ γνωρίζητε ποῖος ἦτο ὁ παράδοξος οὗτος ἀνὴρ, πῶς ἐνεδύετο, τί ἔτρωγε, τί ἔκαμνε.

Ἦτο λοιπὸν ὑψηλὸς ὅσον οὐδεὶς ἄλλος δύναται νὰ ἦναι, τόσον ὑψηλὸς ὥστε ἀπηλπίζεσο νὰ τῷ ὀμιλήσῃς, τόσον ὑψηλὸς, ὥστε ὁ λαὸς ἔλεγεν ὅτι ἡ μήτηρ του ἐγελάσθη καὶ ἐγέννησε δένδρον ἀντὶ ἀνθρώπου. Ἦτο δὲ καὶ ἰσχνὸς, ἰσχνὸς, εἶχε κνήμας, πέριξ τῶν ὀσείων ἐχώρευον αἱ περισκελίδες του ὡς ῥάβδος ἀλεξιβρόχου ἐν πλατυτάτῃ θήκῃ, καὶ βραχίονας ὀμοιάζοντας πτερὰ ἀνεμομύλου. Δὲν ἦτο πολὺ γέρων, διότι ἡ κόμη του οὐδεμίαν εἶχε λευκὴν τρίχα, οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ του, μέλκνες ὡς ἀνθρακες, ἔλαμπον ὡς νεκροῦ ὀφθαλμοῦ· ἀλλ' ἡ ἐπίδερμις τοῦ προσώπου του ἦτο κι-

τρίνη, ὡς ἡ περγαμηνὴ τῶν βιβλίων σας, καὶ ἠύλακοῦτο ὑπὸ μυρίων βυτίδων· ὁ δὲ μυώδης λαίμαξ του, ὠμοικίζε ξηρὸν πόδα νεκρῶς ὄρνιθος. Ἐφερε πάντοτε μελανὰ ἐνδύματα, περισκελίδας στιλπνὰς ἐκ τῆς μακροχρονιότητος καὶ τόσον βροχεῖας ὥστε ἐφκίνοντο οὐ μόνον ὀλόκληρα τὰ χονδρὰ ὑποδήματά του, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐφθαρμέναι περικνημίδες του. Ὁ ἐπενδύτης του οὐτινος αἱ πλευραὶ ἐκινουῦντο αἰωνίως ὑπὸ τοῦ ἀέρος οὐδέποτε ἐφηρμόζετο καλῶς ἐπὶ τοῦ σώματός του· τὸ πρῶτόν του κομβίον εὐρίσκατο πάντοτε ἐντὺς τῆς ὀπῆς τοῦ δευτέρου καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς εἶχε πῖλον ἐρυθρὸν ἐξ . . . ἀρχαιολογικῆς Ἰτωσ ἀιδημοσύνης. Οὐδεὶς ἤξευρε πόθεν ἤρχετο, τίς ἦτο, ποῦ ἐπήγαγεν ὁ ἄνθρωπος αὐτός· πάντες ὁμῶς τὸν ἐγνώριζον, διότι νυχθημερὸν περιεπλανᾶτο εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Νεαπόλεως, ἡ δὲ παράδοξος μορφὴ του ὑπὸ τὸ τρέμον φῶς τοῦ φωταερίου, ἐλάμβανε φαντασιώδεις δικστασίαις, καὶ ἐφκίνετο φάσμα ἀπολέσαν τὴν πρὸς τὸ νεκροταφεῖον ἄγουσαν.

Ὁ ἄνθρωπός μας ἵστατο πρὸ πάσης θύρας, ὑπὸ πάντα ἐξώστην. Ἐγνώριζε πάσας τὰς οἰκίας, ἐν αἷς διητῶντο παιδιά, καὶ ἱστάμενος πρὸ αὐτῶν, ἐφώναζε διὰ τῆς ὀξείας φωνῆς του «*Πρόνοια! Πρόνοια!*». Τὰ δὲ παιδιά ἤρχοντο, τὸν ἐχαιρέτου, τῷ ἐδίδον ἐν σολδίον . . . τεμάχιον ἄρτου . . . καὶ ὁ πτωχὸς ἀνεχώρει. Ἐγνώριζεν ἐπίσης τὰς στερουμένας παιδῶν οἰκίας. . . Ἐκεὶ ἐφώναζεν.—*Ἐλλίς! Ἐλλίς!* — Ἡ δὲ φωνὴ του ἀντήχει ὡς εὐχὴ, καὶ πάντες οἱ μὴ ἔχοντες τέκνα, πάντες οἱ ἐπιθυμοῦντες καὶ ἀγαπῶντες καὶ προσμένοντες αὐτὰ, ἐδίδον τὸν ὀβολόν των εἰς τὸν ἐπίκτην. Μόνον οἱ ἔχοντες σκληρὰν καὶ ἀπάνθρωπον τὴν καρδίαν, οἱ μηδέποτε ἀγαπήσαντές τι, οὐδὲν τῷ ἐδίδον.

Ὁ ἐπίκτης ἐγνώριζε τὰς οἰκίας αὐτῶν, καὶ οὐδὲ κἀν ἵστατο πρὸ αὐτῶν. Ἐν μέσῳ τοῦ θορύβου τῶν ἀμαξῶν καὶ τῶν κραυγῶν τῶν πωλητῶν τῶν λεωφόρων, ἡ φωνὴ του ἠκούετο βροντώδης, ἠχηρὰ, διαπεραστικὴ. *Πρόνοια! Ἐλλίς!* Τὸν ἠκουον ἐκ τῶν ἀνηλίων ὑπογειῶν, ἐκ τῶν ὑψηλῶν ἐξωστῶν, καὶ ἡ φωνὴ του προεκάλει εὐθύμους διαχύσεις.

Ὁ ἀσθενής, ὅστις κατάκειται ἐν τῇ κλίνῃ του, παρκτηρῶν τὰς ἰπταμένας μυίας καὶ μετρῶν τὰς δοκοὺς τῆς ὀροφῆς, ἀκούει εὐχαρίστως τὰς λέξεις ἐκεῖνας ἐκ τῆς ὁδοῦ, αἵτινες ὡσεὶ ὑπόσχονται αὐτῷ τὴν προσεχῆ ἀνάρρωσιν «*Πρόνοια! Ἐλλίς!*» Ὁ ἐργάτης, ὅστις κατὰ τὰς ἀφορήτους ἡμέρας τοῦ θέρους, πλέει ἐν τῷ ἰδρωτι κοπιώδους καὶ ἀγνώμονος ἔργου, ἐν τῷ ἀκούσματι τῆς φωνῆς ταύτης, ἀναλαμβάνει ἐλπίδα τινὰ ὅτι ἡ ἐργασία του, τίς οἶδε! Ἢ ἀνακουισθῆ ποτε· ὁ ἐργοστασιάρχης ὀλιγώτερον ἀπκιτητικὸς, ὅτι τοῦ ἄρτου θὰ καταπέσῃ ἡ τιμὴ. «*Πρόνοια! Ἐλλίς!*» Ἡ πτωχὴ μήτηρ, ἥτις ῥάπτει παρὰ τὸ φῶς τῆς λυχνίας ἀναλογιζομένη τὸν ἀπόντα υἱὸν της, φοβουμένη δι' αὐτὸν τὸν ἄνεμον καὶ τὴν βροχὴν,

ὕπομειδιξ̄ εἰς τὴν φωνὴν ἐκείνην, ἥτις μυστικῶς τῇ ψυθυρίζει νὰ ἐλπίσῃ: *Πρόνοια! Ἐλπὶς!*

Ἄλλ' ὁ παράδοξος ἐπαίτης, ὅστις οὐδέποτε ὠμίλει περὶ ἐλεημοσύνης, συνανεστρέφετο εὐχαρίστως τὰ παιδία τῆς Νεαπόλεως, ὧν ἐγνώριζε τὰ ὀνόματα, τοὺς πόθους, τὰ μυστικά. Ἐν τῇ συνοικίᾳ τῆς ἁγίας *Λουκίας*, ἐν τῇ ὁποίᾳ τὰ παιδία εἶνε ἰσχνὰ, μελαγχροινὰ καὶ νευρώδη ὡς οἱ ἰχθύες τῆς θαλάσσης ἐκείνης, ἴστατο θεωρῶν αὐτὰ βυθιζόμενα εἰς τὰ γλαυκὰ ὕδατα καὶ ἐνθαρρύνων διὰ τῆς φωνῆς καὶ τοῦ μειδιάματος. Τὰ δὲ παιδίδια συνεγέλων μετ' αὐτοῦ καὶ ἀνερχιῶντο ἐπὶ τῶν μακρῶν αὐτοῦ σκελῶν, καλοκάγαθον δὲ μειδίημα ἐξηφάνιζε τὰς ῥυτίδας τοῦ προσώπου ἐκείνου.

Εἰς τὰς ἀριστοκρατικὰς τῆς Chiaja, τῆς Riviera καὶ τοῦ Toledo ὁδοῦς, ἐθεώρει ἐταστικῶς τὰ περικοσμούμενα διὰ τριχάπτων καὶ μετὰξῆς παιδίδια, ὀδηγούμενα ἐφ' ἀμάξης ὑπὸ ζένων τροφῶν· τὰ δὲ παιδίδια ἐκεῖνα οὐδ' ἐφοβοῦντο, οὐδ' ἀπεστρέφοντο τὸν ἐπαίτην, ἐνίοτε μάλιστα τῷ προσέφερον σακχαρικά, τὰ ὁποῖα ὁ ἐπαίτης ἐφύλαττε διὰ τὰ πτωχὰ τοῦ Mercato καὶ τοῦ Pendino παιδίδια, τὰ ὠχρῶντα ἐκ τοῦ μεμολυσμένου ἀέρος ἐν ᾧ ζῶσι, καὶ ἐκ τῆς ἀνεπαρκοῦς τροφῆς δι' ἧς τρέφονται. Τὰ παιδίδια τῶν περικώρων τῆς Νεαπόλεως, ἅτινα τρέχουσι περὶ τοὺς κήπους ἢ ἀναρχιῶνται ἐπὶ τῶν λόφων τῆς Mergellina καὶ τοῦ Posilipo, ἀνθρᾶ τὴν ὄψιν καὶ μὲ κιτρινωπὴν ἐκ τοῦ ἡλίου τὴν κόμην, συνεχάλει παρ' αὐτῶν, τὰ ἐφίλει μετὰ στοργῆς καὶ ἀνεχώρει. Τὴν νύκτα ἴστατο πρὸ τῶν ἐκκλησιῶν, ὑπὸ τὰς θύρας τῶν ὁποίων τόσα ἄστεγα καὶ ὄρηκνὰ πλάσματα, ὡς κύνες, ἀνεπαύοντο, καὶ τὰ ἐσκέαζε διὰ τῶν πτυχῶν τοῦ μακροῦ του ἐπεन्दύτου, παρὰ μὲνων μακρὰς ὥρας καὶ ἐκτιθέμενος εἰς τὸ ψῦχος καὶ τὴν βροχὴν.

Νύκτα τινὰ ὁ παράδοξος ἐπαίτης ἀπώλετο καὶ οὐδεὶς πλέον ἤκουσε τὴν συνήθη φωνὴν του: *Πρόνοια! Ἐλπὶς!* Κηπουρός τις τοῦ Capodimonte διηγεῖτο ὅτι τὸν εἶδε καθήμενον ἐπὶ τοῦ βράχου, ἐξαποστέλλοντα φλογερὰ φιλήματα εἰς τὸ κενόν, εἶτα ἀπομακρυνόμενον καὶ ἔτι στρέφοντα ἕνα φιλήση τὴν κοιμωμένην πόλιν.

Οἱ γνωρίζοντες αὐτὸν, εἰλικρινῶς ἐλυπήθησαν, διότι δὲν τὸν ἔβλεπον πλέον οὐδ' ἤκουον τὴν εὐέλπιδα φωνὴν του· τὰ δὲ παιδίδια τὸν ἐνεθυμοῦντο ἐπὶ ὀλίγας ἡμέρας, καὶ ἔπειτα — εὐτυχῆ παιδίδια! — τὸν ἐλησμόνησαν.

Διεδόθη ὅτι ἦτο σπουδαῖος ἰατρὸς μεμακρυσμένης τινος χώρας, τῆς Σουηδίας, τῆς Νορβηγίας, τῆς Δανίας, ὅτι ἡ θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τὸν εἶχεν ἀγαπᾶται, καὶ νυμφευθεῖσα αὐτὸν κρυφίως, εἶχε προσφέρει αὐτῷ ὠραίου ταινον υἱόν· ὅτι ὁ βασιλεὺς, μαθὼν τὰ πάντα, ὠργίσθη μεγάλως, ἐξώρισε τὸν ἰατρὸν, ἐφυλάκισε τὴν θυγατέρα του, καὶ ἀπεδίωξε τὸ τέκνον· ὅτι, τελευτήσαντος τοῦ γέροντος βασιλέως, ὁ παράδοξος ἐπαίτης εἶχεν ἀνακληθῆ παρὰ τοῦ νέου βασιλέως, τοῦ γυναικαδέλφου του, διὰ νὰ λάβῃ τὴν ἀνήκουσαν αὐτῷ θέσιν ἐν τῇ αὐτῇ παρὰ τῆ συζύγῳ καὶ τῷ υἱῷ του.

Πάντα ταῦτα ἐλέγχθησαν. Ἀλλὰ καὶ σήμερον ἐν Νεαπόλει, παρὰ ταῖς γυναιξὶ καὶ τοῖς τέκνοις τοῦ λαοῦ, παρέμεινεν ἐκ παραδόσεως ἢ μορφῆ τοῦ παραδόξου ἐπαίτου «*Πρόροια! Ἐλπὶς!*», ἡ δὲ εἶδησις ὅτι ἐπανερχεται ἰσχύει καὶ σήμερον ἔτι νὰ ἐφησυχάσῃ τὰ φωνακτοῦντα τρελὰ παιδιὰ, ν' ἀποξηράνῃ τὰ δάκρυά των, καὶ νὰ τὰ ἀποκοιμίσῃ ὅταν ἔχουν τὸ κακὸν σύστημα νὰ ἀποσύρωνται πολὺ ἀργὰ, ἀγνοοῦντα ὅτι ὁ ὕπνος . . . Ἀλλὰ τὰ παιδιὰ ἀπεκοιμήθησαν.

M E A E T H

Ἐκείνη — δὲν ἦτο ἐντελῶς ξανθὴ ἀλλὰ μᾶλλον καστανόχρους ὡς παιδίον. Αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς τῆς ἦσαν λεπτόταται, μακραι, ἠνωμένοι ἐν ἐνὶ μόνῳ πλοκάμῳ ὀπισθεν αὐτῆς. Εἶχεν ὀφθαλμοὺς κυανοῦς, τὸ δὲ κυανὸν χρομῆ των παρουσίαζε γαλακτώδεις τινὰς ἀποχρώσεις. Ἐπιδερμίδα γυναικὸς ξανθῆς τόσο λεπτήν, ὥστε κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ σπρίγγου καὶ τῆς εὐθυμίας ἦτο ἐρυθρόχρους, τοῦναντίον δ' ὑπαχρος ὅτε ἠθένει καὶ ἐπληττε. Δὲν ἦτο ὑψηλὴ· εἶχε στήθος ὠραῖον, προκαλοῦν, ἀνεπτυγμένον· λεπτήν τὴν ὀσφύν· ἔκφρασιν προσώπου βρεμώδη, ὀφθαλμοὺς ἀεικινήτους καὶ παιγινώδεις, βεδιασμένον τὸ μείδιμα. Ἦτο εἴκοσι πέντε, εἴκοσι ὀκτῶ ἔσως ἑτῶν. Ἐφερεν ἐσθῆτα πάντοτε μελανὴν βελουδίην ἐκ μεταξῆς ἢ ἐκ μαλλίου. Ἠγάπα πολὺ τὰ φέλλια, περιδέραια καὶ κτένας ἐκ μέλανος χελωνίου, κοσμήματα τὰ ὁποῖα ἀπέδιδον ζωηρὰς ἀκτινοβολίας. Ὀνομάζετο Φλαβία, ὄνομα πολὺ ζωηρὸν δι' ὑπαχρον ξανθὴν, ὡς αὐτήν. Ἀλλὰ μεθ' ὅλα ταῦτα, ἦτο πρότυπον καλλονῆς. Ὅταν διήρχετο τὰς ὁδοὺς, τὴν ἔλεγον κόμησσαν Φλαβίαν, διότι ἀνκαρίστα ἀριστοκρατικοῦ κάλλους εἰκόνα. Εἶχε χαρακτήρα νευρικὸν καὶ εὐερέθιστον· ἡ ὀργὴ ἐρύθρινε ἐνίοτε τὸ πρόσωπόν τῆς. Ἐθλίβε τὴν χεῖρα τῶν οἰκείων τῆς σπασμωδικώτατα. Ὁ εὐακίσθητος οὗτος χαρακτήρ ἦτο κληρονομικὴ ἀσθένεια, καὶ παράδοσις οἰκογενειακῆ· ἡ μάμμη τῆς εἶχεν ἀποθάνει ἐκ καρδιαλγίας, ὁ θεῖος εἶχεν αὐτοκτονήσει ἐξ ἐρωτικῶν περιπετειῶν, ὁ ἀδελφός τῆς ἐταξείδευσε τὴν Ἰαπωνίαν ἕνεκα ἐρωτικῆς ἀποτυχίας. Μόνην ἐπιστήμην, μόνην ἀνάγκην εἶχε τὸν ἔρωτα· ἠγάπα πλέον τῶν ἄλλων γυναικῶν ἔσως, ἀληθέστερον ἀναμφισβόλως. Δεκαοκταέτις μόλις ἠγάπησε, χωρὶς ν' ἀνταγαπῆθῃ, τὸν ἐξάδελφόν τῆς Ἀλβέρτον, δι' ἔρωτος μυστικοῦ, βυθίου, καταβυθρώσκοντος καὶ ὑποσκάπτοντος αὐτήν. Ἐν ἡλικίᾳ εἴκοσιν ἑτῶν καὶ ἐνός, ἠγαπήθη παρὰ τοῦ Γουλιέλμου, τὸν ὁποῖον ἠγάπησε δι' ἔρωτος ἐνθουσιώδους, βιαίου καὶ καταλήξαντος εἰς γάμον, ὅστις μετὰ δύο ἔτη διελύθη.

Βεβαίως ὁ ἀνὴρ ἐπρόδωκεν. Ἡ Φλαβία κατέπεσεν ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ ἔρωτος εἰς τελείαν ἀπογοήτευσιν. Ἐξηκολούθησεν ὅμως ἀγαπῶσα τὸν σύζυγόν τῆς μετ' ἐνθουσιασμοῦ, προσπαθοῦσα νὰ τὸν ἐπαναφέρῃ εἰς τὸ πρ-

ρελθόν ἀλλὰ ἐταπεινώθη περὶ πολὺ καὶ ἀπέτυχεν. Ἐτρέπη τότε εἰς τὸν μυστικισμόν, διὰ τὸ κατὰ πνίξῃ ἐν αὐτῷ τὸ ὑπερεκχειλίζον πῦρ τῆς καρδίας τῆς, ἀλλ' ὁ μυστικισμὸς δὲν ἤρκει νὰ τῇ δώτῃ τὴν ἔκστασιν. Τότε ἀποθαρρυνθεῖσα, ἀλλὰ πλήρης φλογὸς, νεότητος καὶ καλλονῆς, ἠγάπησεν ἐπίσης βιαίως τὸν Παῦλον. Ὁ Παῦλος ἠγάπησεν ἀρκετὰ, ἀλλ' ὄχι κατὰ τὸ αὐτὸ μέτρον, καὶ ὁ κόσμος τὸν ἐχαρκατήριζεν ὡς ψυχὴν ψυχρὰν καὶ ἀνίκανον νὰ ἐννοήσῃ τὸν ἔρωτα τῆς Φλαβίας. Ἡ Φλαβία ἐγένετο ὀνημέραι πρότυπον ἐρώσεως γυναικός· μετὰ δύο δ' ἔτη θερμῆς συγκοινωνίας διεκόπη ὁ δεσμὸς ὁ συνδέων αὐτὴν μετὰ τοῦ Παύλου, ὁ κόσμος ἐλυπήθη αὐτὸν ὡς βλάβη καὶ ἐξεθείασεν αὐτὴν ὡς τὴν ἐντελεστερὰν καὶ μᾶλλον ἐρώσαν ψυχὴν.

Ἐκεῖνος εἶχεν ἐντελῶς μελαγχροινὸν χρῶμα· κόμην μακρὴν κυματοειδῆ καὶ βραχεῖαν, ἀφελῶς πρὸς τὰ ὀπισθεν διευθυνομένην, παρειὰν ὑπωχρον' ὀφθαλμοὺς μέλανας καὶ σπινθηροβόλους· βλέμμα εὐθυτενές, δξὺ, ταχύτατον. Στόμα καλλιτεχνικόν, χεῖλη ἐρυθρότατα, λεπτά, χεῖλη γυναικὸς ὠραϊζόμενα ὑπὸ κομποῦ καμπύλου μέλανος μύστακος. Ἦτο ὑψηλὸς καὶ ἰσχνός, πολὺ ἰσχνός, ὡς ἵππος εὐγενής. Εἶχε τι τὸ Ἀραβικὸν εἰς τὴν λεπτότητα τῶν γραμμῶν τοῦ προσώπου του, εἰς τὸν λαϊκὸν ὅστις προσωμοίαζε πρὸς ἀγάλακτος. Ἦτο τριάκοντα καὶ τεσσάρων ἐτῶν. Ἐμειδία σπανίως, ἐγάλα ἐξαίφνης καὶ διακεκομμένως. Ἐνεδύετο ἰδιορρυθμῶς ἵνα ἀποκρύψῃ τὴν ἰσχνότητά του. Σπανίως ἔφερε χοροῦ ἔνδυμα, οὐδέποτε ἀνθη, οὐδέποτε ἀδάμαντας. Μόνον εἰς τὸν λιχνὸν τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς ἀπλοῦν ἀρραβῶνα ἐκ χρυσοῦ. Ἀλλὰ δὲν εἶχε σύζυγον, καὶ δὲν θὰ ἐλάμβανε ποτὲ, ἔλεγεν ὁ κόσμος. Τὸν ἠρώτων διατί, ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἀπεκρίνετο καὶ ἐσιώπα μετὰ τινος ὑπερηφανείας. Ἐκαστος τότε ἠρμήνευε τὴν σιωπὴν του, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι ἔλεγον ὅτι οὐδέποτε ἤθελεν εὖρει γυναῖκα ἀξίαν αὐτοῦ. Διότι ὁ Ἄγγελος, ὄνομα ἀρκετὰ γελοῖον δι' ἄνδρα, εἶχε καρδίαν ἐπιρροπῆ εἰς ἰσχυρὰ πάθη. Ὡς οἱ ἀριστοκράται νεοί, ἦτο συμπαθὴς, κομψότατος, πλουσιώτατος. Ἴππευε θαυμασίως, ὠδήγει ἐπιτηδεῖως τὴν ἀμαξάν, ἔπαιζε ψυχρότατα καὶ μετ' ἀπαθείας, ὡς ἑκτομμυριοῦχος. Ἀλλὰ, ἐν μέσῳ τῶν ἐφημέρων ἐρώτων, τῶν μακρηνθεισῶν καρδιῶν, ἔλεγον, μόνη ἡ καρδία του ἦτο ἱκανὴ νὰ αἰσθανθῇ αἰσθημα ἰσχυρὸν καὶ μέγα, αἰσθημα ἀξίον νὰ ὀνομασθῇ πάθος. Ὅτε ἐλάλουν περὶ ἔρωτος, ὑπεμειδία πάντοτε, τὸ δὲ μειδίαμα τοῦτο ἐξέφραζεν αἰσθημα οἴκτου. Οὐδέποτε ὠμίλει περὶ ἔρωτος, ἀλλ' οἱ φίλοι τὸν συνεβουλεύοντο, λέγοντες· «Ἵμεῖς ἠγαπήσατε τόσον ... ὑμεῖς γνωρίζετε καλὰ τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν». Καὶ πράγματι ὁ Ἄγγελος εἶχεν ἀγαπήσει πολὺ, πρὸ πάντων μετὰ τὰς εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ἀποδημίας του, ὅθεν ἐπανήρχετο μελαγχολικὸς, μυστηριώδης, τεθλιμμένος. Ἠγάπησε Πολωνίδα ἐν Παρισίοις, Ἴταλίδα ἐν Λονδίῳ, Ἑλληνίδα ἐν Βιέννῃ. Ἐρωτες μακινῶδες, τραγεῖοι, αἰωνίως προσιωνίζοντες τραγικὸν τέλος. Ἐν

Νεαπόλεις ἐμάνθανον αὐτοὺς παρηλλαγμένως καὶ ἀσυναρτήτως. Ὁ Ἄγγελος εἶπε ἡφίσταται, ἔλεγον, κινουῦντες τὴν κεφαλὴν. Ὅταν ἐπέστρεψε, τὸν ἡρώτων πῶς εἶχε διασωθῆ ἀπὸ τοῦ ναυάγιου. Ἄλλ' αὐτὸς ἐπιώπα' τὸ δὲ μυστηριώδες, ἐμεγάλυνε τοὺς μυστηριώδεις ἐρωτάς του. Ὅταν ἔβλεπον αὐτὸν συυθρωπὸν καὶ ἀφρημένον, ἀποφεύγοντα χοροὺς καὶ θεάτρα, ἰππεύοντα μκνιδῶς, ακυρίκι καὶ κύριοι ἐψιθύριζον· ὁ Ἄγγελος ἐρωτεύθη· κκκκ ἐξεμπερδεύμακτα». Ἄλλὰ εἰς τὴν Νεάπολιν ὁ Ἄγγελος δὲν ἐρωτεύετο· περιεφρόνει τὰς Νεαπολίτιδας ὡς ἀνικάνους ν' ἀγαπῶσι βκθῶς.

Οἱ δύο ἐγνωρίζοντο ἀπλῶς ἐκ φήμης. Ἡ Φλαβία εἶχε μάθει τοὺς ἐν τῇ ξένη παρκφόρους τοῦ Ἄγγέλου ἐρωτάς. Καὶ ὁ Ἄγγελος εἶχεν ἀκούσει τὰς ἐρωτικὰς τῆς Φλαβίας περιπετείας. Ἐφόσον δ' ἡ περὶ ἀμφοτέρων φήμη ἐπετείνετο, ἐκάτερος ἐφλέγετο ὑπὸ τοῦ πόθου νὰ γνωρίσῃ τὸν ἄλλον ἐκ τοῦ σύνεγγυς. Ἐν ἐσπερίδι τινι τυχαίως ὄλως παρρυσιάσέ τις τὸν Ἄγγελον εἰς τὴν Φλαβίαν. Ἀντήλλαξαν μακρὸν βλέμμα ὡς ἀντίπαλοι ἀντιμετροῦντες τὰς ἰδίαις δυνάμεις. Συνεπλάκησαν εὐθύς καὶ ἐπαρέθησαν εἰς λυσσῶδη στρόβιλον, κατόπιν ἐχωρίσθησαν σιωπηλῶς. Ἄλλ' ὁ κόσμος εἶχεν ἤδη ψιθυρίσει· «ιδὸν ὠρατὸν ζεῦγος». Ὁ Ἄγγελος καὶ ἡ Φλαβία ἐπλάσθησαν διὰ νὰ ἐνοῶνται. Συχνάκις συνηντῶντο διότι ἤθελεν νὰ γνωρισθῶσι κάλλιον, ἐξοικειούμενοι ἐπὶ μᾶλλον ὡς ἐκ τῆς ταυτότητος τῶν ἐκυτῶν χαρακτῆρων. Ἡ Φλαβία ἐξηρεῦνα τὴν καρδίαν τοῦ Ἄγγέλου, καὶ ἤκουε συμπαθῶς τὴν ἱστορίαν τῶν ἐν τῇ ξένη ἐρώτων του. Δὲν ὠμίλουεν ἢ περὶ ἐρωτος, μάλιστα δ' ἡ φωνὴ των ἀνελάμβανε ἡδυπαθεῖς τόνους ὅτε ἐλάλουεν περὶ πάθους. Ὁμοιάζον δύο ἀνδρείους πολεμιστὰς οἵτινες, ἐπανελθόντες ἐκ τῆς μάχης πλήρεις πληγῶν, διηγοῦνται ἀλλήλοις τὰ ἐνδοξὰ κατορθώματά των. Ἐπανήρχοντο καὶ αὐτοὶ ἐκ τῆς μάχης. Ὁσάκις ἡ Φλαβία, διηγουμένη ἐπεισδιδόν τι τοῦ ἰδικαιτέρου τούτου βίου της, περιέγραφε τὴν ἀπελπισίαν τὴν κυριεύουσαν τὸν πλανηθέντα ἐραστὴν, — ἐννοῶ, ἔλεγεν ὁ Ἄγγελος.

Ὅτε ὁ Ἄγγελος ἐνεπιστεύετο εἰς τὴν Φλαβίαν ὅτι πολλάκις κατὰ τοὺς ἐρωτάς του ἡ ἰδέα τοῦ θανάτου εἶχε ταραξεί τὸν ἐγκεφάλον του. — Ἐννοῶ, προσέθετεν ἡ Φλαβία.

Ὁμιλοῦσα περὶ τοῦ Ἀλβέρτου, τοῦ Γουλιέλμου, τοῦ Παύλου, ἔλεγε μετὰ σιωπηλῆς περιφρονήσεως — Αὐτὸς δὲν ἐνόει!

Ὁμιλῶν περὶ τῆς Ἑστέλλης, τῆς Μαρίας, τῆς Κορίννης, ὁ Ἄγγελος ἔλεγε περιφρονητικῶς. — Αὐτὸς δὲν ἐνόει!

Ὁμιλοῦντες περὶ ἑαυτῶν, ἔλεγον ἀμφοτέροι — Ἡμεῖς ἐννοοῦμεν.

Ὁ κόσμος ἐπερίμενε. Ἡ συνάντησις τῶν ἐκτάκτων τούτων προτύπων, τοῦ ἐρώτων ἀνδρὸς καὶ τῆς ἐρώσης γυναικὸς, ἐπεσπᾶτο τὸ γενικὸν ἐνδιαφέρον. Πᾶς τις ἐφκντάζετο παραδοξότατα πράγματα, φοβεροῦς διαλό-

γους, βλέμματα και χειραψίας φλογερὰς, ψυχὴν ἀπονενοημένην. Πάντες ἐλάλουν περὶ αὐτῶν.

Αἱ φίλοι ἔλεγον πρὸς τὴν Φλαβία· «εἶσαι εὐτυχής· εὗρες τὸν ἀνθρώπον σου». Οἱ φίλοι ἔλεγον εἰς τὸν Ἄγγελον· «Τίς εὐτυχέστερος σοῦ; Σὲ ἠγάπησεν ἡ γυνὴ ἢ μόνῃ ἀξία σοῦ». Ἐν γένει δ' ἔλεγον· «Ὁ εἰς ἐπλάσθη διὰ τὸν ἄλλον».

Οὕτως ἡ Φλαβία καὶ ὁ Ἄγγελος, συναντηθέντες, ἀποθαυμάζοντες, ἐνοοῦντες ἀλλήλους, ἀξιοὶ τῶν αἰσθημάτων ἑκατέρου, χειραγωγούμενοι ὑπὸ τοῦ παρελθόντος αὐτῶν, τῶν κλίσεων τῶν, ὄνειροπολοῦντες τὸν ὕψιστον τῶν ἐρώτων, ἐν τῇ συναισθησὶ ὅτι ἦσαν οἱ μᾶλλον ἱκανοὶ νὰ τὸν πραγματοποιήσωσιν, ἐπίστευσαν ὅτι ἤρῳντο. Ὁ κόσμος μετ' ἀπλήστου περιεργείας καὶ ἀνυπομόνου ἐνδιαφέροντος, ἔλεγον «θὰ ἰδῆτε τί θὰ συμβῆ».

Καὶ τοὺς ἐφθόνει διότι ἐγνώριζον νὰ ἀγαπῶσιν ἀληθῶς.

Ἄλλὰ ἡ τραγωδία βρῖνει πρὸς τὸ τέλος αὐτῆς.

Οὐδεὶς δυστυχέστερος τῶν δύο τούτων. Διότι ὁ ἐγαῖσμός ἐν τῷ ἔρωτι εἶνε ὁ χεῖριςτος πάντων· διότι δὲν ἠγαπῶντο.

Ἄντωνιος Φραβασίλης.

ΑΞΙΑ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ὑπὸ Ρ. ΙΕΡΙΓΟΥ

Τῷ ἀναγνώστη.

Ῥοδόλφος ὁ Ἱεριγγος (Rudolph von Ihering), ὁ κορυφαῖος τῶν νομοδιδασκάλων τῆς Γερμανίας καὶ μονοῦ τῆς οἰκουμένης ἀπάτης, εἶδε τὸ φῶς τοῦ ἡλίου τῆ 22 αὐγούστου τοῦ ἔτους 1818 ἐν Aürich τῆς ἀνατολικῆς Φριςλανδίας, ἐπὶ τῶν ὄχθων τῆς βορείου θαλάσσης, ἐν τῷ ἄλλοτε βασιλείῳ τοῦ Ἄννοβέρου, κατέγευε δὲ περὶ τὰς νομικὰς ἐπιστήμας διαδοχικῶς ἐν Ἐιδελβέρῃ, Μονάχῳ, Γοττίνῃ καὶ τέλος ἐν Βερολίνῳ, ἐνθα καὶ ἀκροσάμενος τῶν παραδόσεων τῶν περιφήμων Savigny καὶ Stahl ἐγένετο διδάκτωρ τοῦ δικαίου ἐντὶ τῷ 1842, τὸ εἰκοστὸν τέταρτον τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἄγων ἔτος, παρουσιάσας ἐνάσιμον διαιριβὴν λατινιστὴ γεγραμμένην καὶ φέρουσαν τίτλον de hereditate possidente. Ἐνικυτὸν μετὰ ταῦτα ἔλαβεν ἐν Βερολίνῳ ὑφηγεσίαν τῆς διδασκαλίας τῆς Ῥωμαϊκῆς νομοθεσίας καὶ, ὅτε τῷ 1844 ἐν Λειψία ἐδημοσίευσεν τὰς πραγματείας περὶ Ῥωμαϊκοῦ δικαίου, προσεκληθὴ τακτικὸς καθηγητῆς εἰς Βασιλείαν (1845), μετὰ ἐν ἔτος μετέβη ἐπίσης ὡς καθηγητῆς εἰς Ροστόκην, ἐντεῦθεν εἰς Κιέλον (1849), ἀπὸ Κιέλου εἰς Ὀλστέινον καὶ ἀπὸ Ὀλστέινου εἰς Giessen, πόλιν τοῦ δουκάτου τῆς Ἑσσης (1852). Κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου προσεκληθὴ παρὰ τοῦ πανεπιστη-

μίου τοῦ Λουγδούνου τῆς Ὀλλανδίας καὶ συγχρόνως παρὰ τοῦ ἀκυρωτικοῦ δικαστηρίου ἐν Celle, ἀμφοτέρως ὁμῶς τὰς προσκλήσεις ταύτας οὐκ ἐδέξατο, διωρίσθη δὲ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τῆς Ἑσσης δικαστικὸς μυστικὸ-σύμβουλος. Ἐν Giessen ἐποιήσατο τὰς διατριβὰς μέχρι τοῦ ἔτους 1868, ἔκτοτε δὲ μέχρι τῆς ἐκρήξεως τοῦ γαλλογερμανικοῦ πολέμου ἐδίδασκεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βιέννης· μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου τούτου ἔλαβε πρόσκλησιν παρὰ τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Στρασβούργου, ἣν ὁμῶς ἀπεποιήθη ἵνα δεχθῆ, ἐδέξατο δὲ ἑτέραν τῷ 1872 ἐκ Γοττίγγης, ἐνθα καὶ σήμερον ἔτι εὐρῆται καὶ, ὡς μακθάνω, διανοεῖται ἵνα διαμείνῃ μέχρι θανάτου, ὡς τοῦτο μάλιστα δῆλον γίνεταί ἐκ τῶν ἀρνήσεων, δι' ὧν ἀπήντησεν ἐσχάτως ταῖς προσκλήσεσι τῶν πνευματικῶν Λειψίας, Ἐιδελβέργης καὶ Βερολίνου. Μεταξὺ τῶν πολλῶν τιμῶν, ἃς ὁ Ἰερίγγος ἔλαβε, συγκαταλέγεται νεωστὶ καὶ ὁ τίτλος αὐλικοῦ συμβούλου, ὃν διακεκριμένοι μόνον ἄνδρες ἐν Γερμανίᾳ φέρουσι.

Τὸ ἀριστὸν τῶν ἔργων τοῦ Ἰερίγγου, ὅπερ θ' ἀφήσῃ ἀναμφιλέκτως ἐποχὴν, ἐστὶ τὸ πνεῦμα τῶν ρωμαϊκῶν νόμων (Geist des roemischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung. Leipzig. τομ. 1-3. 1852-65), ὅπερ καὶ ἰταλιστὶ μὲν πᾶραυτα μετεφράσθη ὑπὸ τοῦ κ. Bellavite, γαλλιστὶ δὲ τῷ 1880 ὑπὸ τοῦ πρωτοδίκου Meulenaere, ὃς καὶ ἕτερα τοῦ συγγραφέως ἔργα μετεγλώττισεν. Ἄλλα ἔργα αὐτοῦ εἰσὶ· Civilrechtsfaelle ohne Entscheidung Leipzig 1847, Der Streit zwischen Basel-Land und Basel-Stadt über die Festungswerke der Stadt Basel: ein Rechtsgutachten. Leipzig. 1862, Der Schuldmoment im roemischen Privatrechte 1867, Der Lucca - Pistoja - Action - Streit: ein Beitrag zu mehreren fragen des Obligationenrechts. Darmstadt 1867. Der Kampf um 's Recht. Wien 1872, ἐξελληνισθὲν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Λάππα καὶ εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας μεταφρασθὲν. Die Jurisprudenz des taeglichen Lebens. Jena 1876, ὅπερ ὑπεσχέθη διὰ τῆς δημοσιογραφίας καὶ ἐξελληνίσθη ὁ ὑφηγητῆς κ. Δημαρξ. Der Zweck im Recht Leipzig 1878. Vermischte Schriften juristischen inhalts. Leipzig 1879, καὶ πλεῖστα ἄλλα· πρὸς τούτοις ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι Archiv für Praktische Rechtswissenschaft aus dem Gebiete des Civilrechts, des Civilprozess und des Criminalrechts καταχώρισεν ἀνωνύμως κατὰ καιροὺς σατυρικὰς ἀστείας ἐπιστολάς (humoristische Briefe) περὶ τῆς συγχρόνου νομικῆς ἐπιστήμης ἐν Γερμανίᾳ, ἃς, καθ' ὅσον γινώσκω, ὅσον οὐπω ἴσως ἀναδημοσιεύσῃ, ἀλλὰ καὶ ἴδιον ἐπιστημονικὸν περιοδικὸν σύγγραμμα ἴδρυσε μετὰ τοῦ περιφήμου ἄλλοτε καθηγητοῦ τοῦ δικαίου ἐν Τυβίγγῃ νῦν ὑπουργοῦ τῆς παιδείας ἐν Σαξωνίᾳ Gerber ἐν Ἰένῃ τῷ 1856, ὅπερ καὶ πλείστας σπουδαίας αὐτοῦ διατριβὰς περιέχει.

Ἡ διατριβὴ, ἣν μεταφράσας παραδίδοι τῷ κοινῷ, δὲν εἶναι ἰδιαιτέρον τοῦ ἐξόχου συγγραφέως ἔργον, ἀλλ' ἀπόσπασμα ἐκ τῆς δευτέρας ἐκδό-

σεως τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἀριστουργήματος, τοῦ πνεύματος τῶν ῥωμαϊκῶν νόμων, ὅπερ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς, πεισθεὶς τῆς ἀξίας αὐτοῦ, ὅπως γνωστὸν τοῖς πᾶσιν αὐτὸ ποιήσεται, ὡς λέγει, εἰς ἰδιαιτέρον φυλλάδιον τῷ 1865 ἐν Λειψίᾳ ἀνετύπωσε ὑπὸ τὸν τίτλον *Bedeutung des roemischen Rechts für die modersne Welt*, χρησιμεύει δὲ τοῖς Ἑλλησιν, ὅπως ἐξ ὄνυχος κρίνωσι τὸν λέοντα. Ἡ δικτριβὴ αὕτη πραγματούεται ζήτημα ἀρκούντως σπουδαῖον καὶ διαφέρον ἐκάστω. Πᾶς ὁ συνειθίζων περὶ παντὸς ἵνα ἀφ' ἐκυτοῦ σκέπτηται καὶ μὴ δέχεται τὰ πάντα ἀνεξετάστως, βεβαίως θὰ ἠρώτησε πολλάκις ἐκυτόν· διατί ὁ κόσμος σήμερον καταγίνεται εἰσέτι εἰς τὴν μελέτην τοῦ ῥωμαϊκοῦ νόμου, αἰῶνας ὅλους μετὰ τὴν διὰ τῶν γλωσσογράφων εἰσαγωγὴν αὐτοῦ· ἢ ἀπάντησις τῇ ἀπορίᾳ ταύτῃ ἐστὶν ἀριδῆλως εὐκολος λίαν, προκειμένου περὶ χωρῶν, ὡς ἡ Ἑλλάς ἢ ἡ Γερμανία, ἐν αἷς ὁ ῥωμαϊκὸς νόμος ἔχει ἰσχὺν ἐθνικοῦ κώδικος ἢ καὶ ἐπικουρικῆν, ἀλλ' οὐχ οὕτως, προκειμένου περὶ χωρῶν ἔχουσῶν ἴδιον ἀστικὸν κώδικα, ὡς ἡ Γαλλία ἢ ἡ Ἰταλία· τὴν ἀπορίαν δὲ ταύτην πειρᾶται νὰ λύσῃ ἡ ἐπομένη δικτριβή. Ὁ συγγραφεὺς. ἐλτὸς ὅτι καταφαίνεται ἐν αὐτῇ ὁ πολὺς ἐκεῖνος ῥωμαϊστὴς καὶ φιλόσοφος δεικνυσι πρὸς τούτοις ἐκπληκτικὴν γλαφυρότητα καὶ εὐφράδειαν, δεσμεύουσιν τὸν ἀναγνώστην, ὡς καὶ πλοῦτον γνώσεων ποικίλων δι' ἐμβριθῶν σκέψεων προδιδομένων, αἵτινες τὸν θαυμασμὸν βεβαίως ἐκάστου θέλουσι κινήσῃ. Ἀλλὰ πᾶν ἤθελον μακρολογήσῃ, εἰ ἐπεχείρουν τὴν ἀξίαν τοῦ Ἱερίγγου ἵνα ἐξυμνήσω, διὸ ἀφήμι ἵνα ὁ ἀναγνώστης ἀπροκατάληπτος μᾶλλον γευθῇ τὰς καλλονὰς τῆς μεταφραστικῆς δικτριβῆς, εἰ καὶ βεβαίως πολλὰ ἐξ αὐτῶν καλύπτονται ἴσως ὑπὸ τῆς ἀνεπιτηδείότητος τοῦ μεταφραστοῦ. Ὅπως δὴ ποτε ἐπιλαμβάνομαι τῆς μεταφράσεως, πρὶν ἢ ὁμως προῶ εἰς τοῦτο ἀνάγκη ἵνα καὶ δημοσίᾳ ἐκφράσω τὴν ἐμὴν εὐγνωμοσύνην τῷ κλεινῷ συγγραφεὶ ἐπὶ τῇ εὐγενεῖ προθυμίᾳ μεθ' ἧς συνέδραμέ μοι κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν βιογραφικῶν τούτων εἰδήσεων, νομίζω δὲ ὅτι οὐκ ἀπὸ σκοποῦ ἔσεται ἐὰν περᾶνω τὸν προλογίσκον τοῦτον, μεταγλωττίζων καὶ ἀντιγράφων, ὡς ἱερὸν κειμήλιον, ἐνταῦθα μέρος τῆς ἐπιστολῆς, δι' ἧς ὁ σεβαστὸς καθηγητὴς μοι περὶχωρήσῃ τὴν ἄδεια τῆς μεταφράσεως, ἵνα ἐξ αὐτοῦ οἱ ἀναγνώσται καὶ τὸ ἐπιστολικὸν ὕφος τοῦ τηλεκλητοῦ ἀνδρὸς ἰδῶσι καὶ τὴν ἐντύπωσιν, ἣν ἐνεποίησεν αὐτῷ ἡ ἰδέα ὅτι πρόκειται ἔργον αὐτοῦ ἐν εἰς τὴν ἑλληνικὴν νὰ μεταφρασθῇ μάθωσι. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἔχει οὕτω.

Ἐν Γοττίγγῃ τῇ 15 Δεκεμβρίου 1881.

Ἐπιμότατε κύριε,

Ἡ Ὑμετέρα ἐπιστολὴ μὲ ἐνέπλησε χαρᾶς μεγάλης καὶ λίαν εὐχαρίτως δίδω ὑμῖν τὴν αἰτουμένην ἄδεια ὅπως μεταφράσητε τὴν ἐμὴν πραγματείαν. Ὅτε ἐν τῷ γυ-

μνησίω εισέτι περί τήν ἑλληνικήν ἐκοπίων, οὐδέποτε θά ἐφανταζόμεν ὅτι ποτέ θήλουσι συγγραφαί μου εἰς τήν ἑλληνικήν μεταφρασθῆ. Ὁ χρόνος φέρει ἡμῖν πράγματα, ἅτινα οὐδέποτε ἠθέλομεν περιμείνη ! Εὐχόμενος τῇ Ἰμετέρα μεταφράσει καλήν ἐπιτυχίαν, διατελώ μεθ' ὅλου τοῦ σεβασμοῦ

Εὐπειθέστατος, R. V. Jhering.

Μετὰ τὰ ὀλίγα ταῦτα παραδίδω τὴν μετάφρασιν τῇ κρίσει τοῦ κοινοῦ, ἣτις ἔσεται βεβαίως εὐμενής, ἐάν λάβῃ ὑπ' ὄψει πόσον δύσκολον εἶναι τὸ μεταφράζειν ἐν γένει καὶ πρὸ πάντων γερμανοῦς συγγραφεῖς, οὓς διακρίνει, ὡς γνωστὸν, στρυφνότης ἰκάνῃ καὶ ἐάν καλῶς ἀναλογισθῆ τοὺς λόγους τοῦ ἰταλοῦ Castelvécchio ὅτι δηλαδὴ εἶναι δυσχερέστερον τὸ μεταφράζειν τοῦ συνθέτειν «*è piu difficile tradurre che comporre*».

Ἐν Μονάχῃ τῆς Βαυαρίας

Πέτρος Μιλτ. Οἰκονόμος.

Τρὶς ἔθετο τὸν νόμον ἡ Ῥώμη τῇ οἰκουμένῃ, τρὶς συνήνωσε τοὺς ἐκασταχοῦ λαοὺς, πρῶτον, ὅτε τὸ Ῥωμαϊκὸν ἔθνος ἠμαζεν, ὑπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πολιτείαν, δεύτερον μετὰ τὴν παρακμὴν αὐτοῦ, ὑπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐκκλησίαν, τρίτον, διὰ τῆς παραδοχῆς τῆς Ῥωμαϊκῆς νομοθεσίας, κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα, ὑπὸ ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν νόμον, κατὰ μὲν τὴν πρώτην φορὰν διὰ τῆς βίας καὶ τῆς ἰσχύος τῶν ὄπλων, κατὰ δὲ τὰς δύο ἄλλας διὰ τῆς ἰσχύος τοῦ πνεύματος.

Ὁ προορισμὸς τῆς Ῥώμης ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐστίν, ἐνὶ λόγῳ, ἡ καταπίεσις τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνοτήτων διὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ καθολικισμοῦ καὶ κοσμοπολιτισμοῦ. Βαθέως ἐστέναζαν οἱ λαοὶ ὑπὸ τὰ ὕλικὰ τε καὶ πνευματικὰ δεσμὰ τῆς Ῥώμης, θερμῶς ἠγωνίσθησαν ὅπως ἀποτινάξωσι τὸν ἑαυτῆς ζυγόν. Ἀλλ' ἡ τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ καὶ ἑαυτοῖς τοῖς ἰδίοις προκύψασα ὠφέλεια ἀντισταθμίζει τὸ κκκὸν, ὅπερ ἔπαθον. Ὁ καρπὸς τοῦ πρώτου ἀγῶνος, ὃν ἡ Ῥώμη νικηφόρος ἠγωνίσαστο ἦτο ἡ καλινόρθωσις τῆς ἐνότητος τοῦ ἀρχαίου κόσμου.

Ἐν Ῥώμῃ συνεμίχθη ὁ ἀρχαῖος μετὰ τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ καὶ ἔταμεν ὀδὸν τῶ χριστιανισμῶ ἄνευ τῆς συγκεντρωτικῆς ἐθνικῆς Ῥώμης δὲν ἠθέλεν ἀνκνῆν ἡ χριστιανικὴ Ῥώμη. Ὁ καρπὸς τῆς δευτέρας κοσμοκρατορίας τῆς Ῥώμης ἦτο ἡ θρησκευτικὴ τε καὶ ἠθικὴ διάπλασις τῶν νέων λαῶν. Τὸ Ῥωμαϊκὸν ἔθνος εἶχε πρὸ πολλοῦ ἐκλείψῃ, ὁ τόπος μόνον ἦτο ὁ αὐτὸς, ἐξ οὗ ὁ κόσμος ἐκ δευτέρου ἐλάμβανε τὸν νόμον, αὐτὸς ὁ νόμος ὅμως οὐδὲν κοινὸν εἶχε πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ῥώμην.

Ἀλλὰ τὴν τρίτην φορὰν, καθ' ἣν οἱ νέοι λαοὶ ἐλάμβανον παρὰ τῆς Ῥώμης τὴν νομοθεσίαν αὐτῶν, ἦτο αὐτὴ ἡ ἀρχαία Ῥώμη, ἣτις ἐπέβηκεν αὐτήν. Ἦτο μέρος γνησίου Ῥωμαϊκοῦ βίου, ὅπερ ἀνέζη, πολυτιμότερον καὶ πρωτοτυπότερον παντὸς ἄλλου προϊόντος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἔθνους

ἐν τε ταῖς τέχναις καὶ ἐπιστήμας, ἦτο ὁ πλουσιώτερος καρπὸς τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. Παράδοξον φαινόμενον! Νεκρὸς νόμος ἀναζῶν· νόμος εἰς ξένην γεγραμμένος φωνήν, τοῖς λογίοις μόνον προσιτὸς, νικᾷ καὶ ἀνίσταται. Ὅ,τι δὲν κατώρθωσεν ἐν τῇ ἐποχῇ τῆς ἀκμῆς καὶ ἰσχύος αὐτοῦ, ἵνα ἀναζωογονήσῃ δῆλα δὴ τὴν νομοθεσίαν ξένων λαῶν, κατώρθωσε πεντηκονταετηρίδα μετὰ ταῦτα· ἐπέπρωτο ἵνα ἀποθάνῃ ὅπως ἔτι μείζονα δύναμιν ἀναπτύξῃ. Καὶ τίνι τρόπῳ κατώρθωσε τοῦτο! Ἐν ἀρχῇ ὡς νομικὴ γραμματικὴ ἐν ταῖς χερσὶ τῶν φιλομαθῶν, πάραυτα ἀνυψοῦται εἰς θέσιν νομικοῦ κώδικος καὶ τέλος, ἀφοῦ ἡ αὐθεντία αὐτῇ τῷ ἀφηρέθῃ κατὰ μέγα μέρος, ἐκυρίευσεν τὰς ἡμετέρας νομικὰς κρίσεις καὶ σκέψεις. Ἡ σπουδαιότης τῆς ῥωμαϊκῆς νομοθεσίας διὰ τὸν νεώτερον κόσμον δὲν συνίσταται ἀπλῶς εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ὑπῆρξεν ἐπὶ τινὰ χρόνον ἰσχύων νόμος—τοῦτο ὑπῆρξε παροδικόν— ἀλλὰ, ὅτι μετέτρεψεν ἐξ ὀλοκλήρου τοὺς νομικοὺς ἡμῶν συλλογισμοὺς καὶ κατεκυρίευσεν αὐτῶν.

Ἡ ῥωμαϊκὴ νομοθεσία εἶναι, ὡς ὁ χριστιανισμὸς, οὐσιῶδες στοιχεῖον τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ.

Ἄδίκως ἤθελέ τις ἀποδοκιμάσῃ τὴν προμοίωσιν καὶ ἐξίσωσιν τῆς τρίτης ταύτης φάσεως τῆς ῥωμαϊκῆς κοσμοκρατορίας πρὸς τὰς δύο ἐτέρας. Τὸ φαινόμενον, ὅπερ αὐταὶ παρουσιάζουσιν ἡμῖν, ἐστὶν ἴσως δραματικώτερον, ἐλκυστικώτερον τῷ ὀφθαλμῷ καὶ τῇ φαντασίᾳ, τοῖς πολλοῖς εὐκαταληπτότερον· ὁ σκεπτικὸς νοῦς ὅμως θέλει ἀφεύκτως θεωρήσῃ πάντοτε τὴν ἐφ' ἡμῶν κυριαρχίαν τῆς ῥωμαϊκῆς νομολογίας, ὡς μίαν τῶν θαυμασιωτέρων ἱστορικῶν ἐμφανίσεων, ὡς ἓνα τῶν σπανιωτέρων θριαμβῶν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων.

Τίς ἀγνοεῖ ὅτι ἡ νομικὴ ἐπιστῆμη πρὸ πολλοῦ ἤδη διὰ παντὸς τρόπου προσεπάθησεν, ἵνα καταστήσῃ τοῖς πᾶσι καταληπτὸν τὸ γεγονός τοῦτο; Οὐχ ἦτιον ὅμως, ὅσον παράδοξος ἐστὶν ἡ ἱστορικὴ αὐτοῦ φύσις, τοσοῦτον καὶ ἡ φιλολογικὴ τύχη αὐτοῦ. Ὑπαινίττομαι οὐ μόνον τὴν ἀμέλειαν τῆς ἐξωτερικῆς ἱστορίας τῆς κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα παραδοχῆς τῆς ῥωμαϊκῆς νομοθεσίας ἐν Εὐρώπῃ, ἣν κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐνεστώσης ἑκατονταετηρίδος τὸ πρῶτον ἤρξαντο τινες ἐπιστημονικῶς ἐπεξεργάζεσθαι—καὶ παρ' ἀπάσας τὰς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Savigny ὑπὲρ τῆς ἱστορίας τῆς ῥωμαϊκῆς νομοθεσίας κατὰ τὸν μεσαῖωνα ἐργασίας, ἡ ἀληθῆς ἱστορία τῆς παραδοχῆς αὐτῆς δὲν ἐγράφη εἰσέτι, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ ἐμβριθῆ κρίσιν ἐπὶ τῆς ἀξίας καὶ σημασίας τοῦ γεγονότος ἐκείνου. Φανήτω τοῖς ἀδαεσί πρὸ πάντων ὅσον δύναται περιεργον, πλὴν ἐπικρατεῖ ἀναμφιλέκτως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν θεωρία περὶ τῆς οὐσίας καὶ τῆς φύσεως τοῦ θετικοῦ δικαίου, ἣτις κωλύει τὴν ὀρθήν, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας, κατὰ τὴν φύσιν τοῦ γεγονότος ἐκείνου, ἐννοῶ τὴν ὑπὸ τοῦ Savigny κατ' ἐξοχὴν διαδοθεῖσαν θεωρίαν περὶ τοῦ ἐθνικοῦ χα-

ρρχτῆρος τῶν νόμων, ἦν οὗτος θεμέλιον καὶ ἀπορογωνιαῖον λίθον τῆς ιστορικῆς λεγομένης σχολῆς ἔθετο. Ἡ ιστορικὴ σχολή, οὕτως δρῶζει ὁ Savigny τὸ πρόγραμμα αὐτῆς, ¹ παραδέχεται ὅτι τὸ ὕλικόν τῆς νομοθεσίας παρεδόθη τῷ ἔθνει ὑπὸ τοῦ παρελθόντος καὶ δὴ οὐχὶ τυχαίως, οὕτως ὥστε νὰ ἡδύνατο ἵνα ἢ ἕτερον παρ' ὅ, τι πράγματι εἶναι, ἀλλ' ἀναπτυχθὲν καὶ ἀύξηθὲν ἐκ τῆς ἐγκάτης οὐσίας τοῦ ἔθνους καὶ τῆς ιστορίας αὐτοῦ». Ὡς ἕκαστος βλέπει ἢ θεωρεῖ αὕτη ἀντιφάσκει πρὸς τὰ γεγονότα, διότι τῷ ὄντι, τί κοινὸν μεταξὺ ῥωμαϊκοῦ νόμου καὶ τοῦ παρελθόντος τῶν νεωτέρων ἐθνῶν, τῆς οὐσίας καὶ ιστορίας αὐτῶν; Ὁ ῥωμαϊκὸς νόμος ἦτο ἀδικαιολόγητος ξένος ἐπιδρομεὺς, εὐτινος τὴν ἀπομάκρυνσιν οὐδεὶς ὤφειλεν ἵνα ἐπιθυμήσῃ θεομότερον τοῦ Savigny καὶ τῆς ιστορικῆς σχολῆς. Ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας οὗτοι πρὸ παντὸς ὑπερήσπιταν αὐτὸν, ὅτε ἕτεροι, ἐπὶ τῆς καθαρῆς ἀρχῆς τῆς ἐθνότητος βχαιζόμενοι, τὴν πλήρη αὐτοῦ κατάργησιν ἐπεδίωκον. Παράδοξος εἰρωνία τῆς ἐπιστήμης! Θεωρεῖα, ἣτις ὤφειλεν ἵνα ἐξουθενώσῃ τὴν ἰσχὺν τοῦ ῥωμαϊκοῦ νόμου, ἀντεπεξέρχεται ξιφῆρης ὅπως σώσῃ τὴν ζωὴν αὐτοῦ, ἢ ἀρχὴ τῆς ἐθνότητος τῶν νόμων πολεμεῖ ὑπὲρ τῆς ῥωμαϊκῆς νομοθεσίας, πρὸς ἐκείνους, οἵτινες, ὀρθῶς νοήσαντες αὐτήν, ἐπεδίωκον καὶ τὴν πραγμάτωσιν αὐτῆς! Ὁ ῥωμαϊκὸς νόμος ἐγένετο, προΐόντος τοῦ χρόνου, ὡς ἴδιος ἡμέτερος — διὰ τῆς αἰτιολογίας ταύτης ἐνόμιζον ἵνα ὑπαγάγωσιν αὐτὸν ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς ἀρχῆς τῆς ἐθνότητος. Ἔστω—ἀλλ' ὅποῖον λέξιν δύναται νὰ εὕρῃ ἡ ιστορικὴ σχολή, ὅπως ἐξηγήσῃ ἡμῖν, διατί ἐγένετο ὡς ἴδιος ἡμέτερος; Ὅτε τὸ πρῶτον ἡ ῥωμαϊκὴ νομοθεσία ἔκρουσεν ἐπὶ τὴν ἡμετέραν θύραν, ἦτο εἰσέτι ξένη καὶ οὐχὶ ἡμετέρα, «τὸ παρελθὸν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, ἢ οὐσία καὶ ιστορία αὐτοῦ» ἀντέβαινον πρὸς αὐτήν.

Τῇ ἐρωτῆσει τίνοι δικαίωματι ἐπετρέψαμεν τὴν εἰσοδὸν τῷ εἰσελαύνοντι ξένῳ, χρεωστὲ ἡ ιστορικὴ σχολή ἀπάντησιν· κατὰ τὰς θεωρίας αὐτῆς ἡ κρίσις περὶ τῆς παραδοχῆς τοῦ ῥωμαϊκοῦ νόμου ἔσεται αὕτη περίπου· ἦτο ἀνεξήγητος ἀποπλάνησις τῆς ιστορίας, παρεκτροπὴ καὶ ἀποστασία ἀπὸ τῆς «ιστορικῆς ἀρχῆς», τοῦτ' ἔστιν, ἀπ' αὐτῆς τῆς ἰδίας, αἰνίγμα ἄλυτον τῇ ἐπιστήμῃ.

Φανήσομαι ἔτις ὑπεροβλικὸς ἐὰν εἴπω ὅτι ἡ σχολή ἐκείνη τῆς ἡμετέρας ἐπιστήμης, ἣτις ιστορικὴ ἐκλήθη, καὶ ἣτις τῇ ἀναδιφῆσει τῆς ιστορίας τῶν ῥωμαϊκῶν νόμων ὁμολογουμένως ἀνεκτιμήτους παρέσχεν ὑπηρεσίας, ὅτι ἡ σχολή, λέγω, αὕτη δὲν ἐδυνήθη ἐπιστημονικῶς νὰ ἐξηγήσῃ καὶ νὰ δικαιολογήσῃ τὸ γεγονός ἐκεῖνο, ὅπερ ἐγένετο ἢ θάσις ἀπάτης τῆς νομοθεσίας ἡμῶν καὶ δὴ καὶ ὁ κανὼν ὡς παρακατιῶν ἀποδειχθήσεται,

¹ Zeitschrift für geschichtlichen Rechtswissenschaft. I. Seite 6. καὶ πλειότερα ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ. *Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft* σελ. 8 κλ. τῆς I' ἐκδόσεως.

ἀπάσης τῆς μεταγενεστεράς ἀναπτύξεως αὐτῆς; Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος σχολή, δύναται νὰ φέρῃ κατ' ἀρέσκειν ἐξωτερικούς λόγους δικαιολογούντας ἀντικειμενικῶς τὴν παραδοχὴν τοῦ ῥωμαϊκοῦ νόμου ἐφ' ὅσον ὅμως αὕτη ὑποστηρίζει τὴν ἀρχὴν τῆς ἐθνότητος τῶν νόμων ὡς τὴν μόνην κῆρος ἔχουσαν, θὰ ὑπάρχῃ ἀντίφασις προφανῆς μεταξὺ τῶν θεωριῶν αὐτῆς καὶ τῆς παραδοχῆς τῆς ῥωμαϊκῆς νομοθεσίας· διὰ τῆς πύλης τῆς ἐθνότητος οὐδέποτε εἰσελεύσεται ἡ διδασκαλία τοῦ ῥωμαϊκοῦ νόμου εἰς τὴν χώραν τῆς νομικῆς ἐπιστήμης. Καὶ τοιοῦτοτρόπως καταδικάζεται καὶ καταστρέφεται ἐκ βάθρων ἡ θεωρία τῆς ἱστορικῆς σχολῆς, διότι ἡ παραδοχὴ τοῦ ῥωμαϊκοῦ νόμου εἶναι γεγονός, ὅπερ δὲν πρέπει νὰ παρίδῃ ἡ ἐπιστήμη, πρὸς ὃ, ὅ,τι δὴ ποτε κἂν διδάξῃ περὶ τῆς ἱστορικῆς οὐσίας τοῦ δικαίου, πρέπει νὰ συμφωνῇ.

Καὶ τοσοῦτόν ἐστὶ χαλεπὸν τὴν ἀληθῆ εὐρεῖν ἀρχὴν καὶ θεωρίαν; Ἄνοιξωμεν τοὺς ὀφθαλμούς καὶ ἡ ἱστορία θέλει ὀδηγήσῃ ἡμᾶς πρὸς αὐτήν! Ὁ βίος τῶν λαῶν δὲν εἶναι ἀπομεμονωμένος, ἀλλ' ὡς ὁ τῶν ἀτόμων ἐν τῇ πολιτείᾳ κοινωνικός, σύστημα ὅλον ἀλλεπαλλήλου συγκοινωνίας καὶ ἐπιδράσεως, εἰρηνικῆς τε καὶ ἐχθρικῆς, διδόναι καὶ λαμβάνειν, συνελόντι εἰπεῖν, μεγάλη, ἀπαντας τοὺς κύκλους τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως περιλαμβάνουσα συναλλαγὴ. Ὁ ἐν τῷ φυσικῷ κόσμῳ ἰσχύων νόμος ἰσχύει καὶ ἐν τῷ ἠθικῷ· ζωὴ ἐστὶν ἐκ τῶν ἔξω εἰσαγωγὴ καὶ ἐσωτερικὴ οἰκιοποίησις καὶ ἀφομοίωσις τῶν εἰσαχθέντων· παραδοχὴ καὶ ἀφομοίωσις εἰσὶν αἱ δύο θεμελιώδεις ἐνέργειαι, ἐπὶ τῆς ὑπάρξεως καὶ ἰσορροπίας τῶν ὁποίων βασιζέται ἡ ὑπαρξίς καὶ ὑγεία ἐκάστου ζῶντος ὀργανισμοῦ. Κωλύει τὴν ἐκ τῶν ἔξω εἰσαγωγὴν καὶ περιορίζει τὸν ὀργανισμόν εἰς «ἐκ τῶν ἔσω πρὸς τὰ ἔξω» ἀνάπτυξιν ἐστὶν ταῦτ' ὅτι φονεύειν αὐτόν· ἡ ἐκ τῶν ἔσω πρὸς τὰ ἔξω ἀνάπτυξις ἀρχεταὶ τὸ πρῶτον μόνον ἐν τῷ πτώματι!

Τὸ ἄτομον δὲν δύναται νὰ ὑπεκφύγῃ τὸν νόμον τοῦτον χωρὶς νὰ ὑποστῇ τὸν σωματικὸν ἢ πνευματικὸν θάνατον· ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἐστὶ συνεχῆς σωματικὴ τε καὶ πνευματικὴ ἀναπνοή. Παρὰ τοῖς λαοῖς ὅμως οὐ μόνον δύναται τις νὰ φαντασθῇ παντελῆ ἀποκλεισμόν πάσης ξένης ἐπιδράσεως ἀλλὰ καὶ πράγματι ὑπάρχει ἐν τῇ οἰκογενεῖᾳ τῶν λαῶν μέλος αὐτῆς, ὅπερ — ἀληθῆς Δὸν Κισότος τῆς ἀρχῆς τῆς ἐθνότητος — ἀπεπειράθη νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἰδέαν ταύτην, ὁ σινικός λαός.

Καὶ διατὶ ὄχι, ἡδύνατό τις ν' ἐρωτήσῃ, ὅταν ὁ λαὸς αὐτὸς οὕτως ἀρέσκειται καὶ παραιτεῖται τὰς ὠφελείας τῆς συγκοινωνίας καὶ ἐπιμιξίας πρὸς ξένους λαούς; ἐαυτὸν βλάπτει. Ἡ ἐνστασις θὰ ἦτο ὀρθή, ἐὰν ἕκαστος λαὸς ὑπῆρχε μόνον χάριν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, ἀλλ' ἕκαστος λαὸς ὑπάρχει συγχρόνως καὶ χάριν τῶν λοιπῶν, ἀπαντες οἱ λοιποὶ λαοὶ τῆς γῆς ἔχουσι δικαίωμα ἐπὶ τῆς μετ' αὐτοῦ συγκοινωνίας καὶ ἐπιμιξίας. Οὐ πᾶν ἔδα-

φος πάντα φέρει καρπὸν, οὐ πᾶς λαὸς τὰ πάντα δύναται. Ἄλλ' ἡ ἀτέλεια αὕτη καὶ ἡ ἔλλειψις αὐταρκείας πρέπει ν' ἀναπληρωθῇ δι' ἀμοιβαίας βοήθειας καὶ συνδρομῆς—ἡ ἐντέλεια κατορθοῦται ἐν τῇ κοινότητι καὶ κοινωνίᾳ. Ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν ὑλικῶν τε καὶ πνευματικῶν προϊόντων ἐστὶν ὁ τρόπος, δι' οὗ ἡ ἱστορία ἐξομαλύνει τὴν γεωγραφικὴν, φυσικὴν καὶ πνευματικὴν διαφορὰν τῶν λαῶν, δι' οὗ ὑπερνικᾶται ἡ πεπερασμένη φύσις καὶ πραγματοποιεῖται ἡ ἰδέα τῆς ὑψίστης δικαιοσύνης ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ.

Ὁ ἥλιος τῆς Ἰνδικῆς δὲν ἀνατέλλει διὰ μόνην τὴν Ἰνδικήν· ὁ κάτοικος τοῦ βορρᾶ ἔχει ἐπ' ἴσης δικαιώματα ἐπὶ τοῦ περισσεύματος καὶ τῆς ἀφθονίας, ἣν ἡ φύσις διὰ πλουσιοπαρόχου χειρὸς ἐκέισε σπείρει. Ἄλλὰ καὶ τἀνάπαλιν ὁ κάτοικος τῶν τροπικῶν ἔχει δικαιώματα ἐπὶ τῶν προϊόντων τῶν ψυχρῶν ζωνῶν, ἐπὶ τῆς βιομηχανίας, τέχνης, ἐπιστήμης καὶ λοιπῶν τιμαλφῶν τοῦ πολιτισμοῦ δώρων. Δύναται τὸ διεθνὲς δίκαιον νὰ διδάσκη ὅτι ἕκαστος λαὸς ἔχει τὰς ἰδίας κτήσεις καὶ τὰ ἴδια προϊόντα, ἀποκλειστικῶς πρὸς ἰδίαν χρῆσιν· ἡ θεωρία αὕτη ἐστὶν ἐπ' ἴσης ἀληθείας, ὡς καὶ λελανθατμένη, καθὼς εἰ ἠθέλομεν διδάξῃ αὐτήν, προκειμένου περὶ ἀτόμων· δὲν ὑπάρχει ἀπόλυτος, δῆλα δὴ πρὸς τὴν κοινωνίαν ἄσχετος, ἰδιοκτησία καὶ ἡ ἱστορία ἐφρόντισε νὰ διδάξῃ τοὺς λαοὺς τὴν ἀλήθειαν ταύτην. Ὅτιαν λαὸς τις ἀποδεικνύεται ἀνίκανος νὰ ἐπωφεληθῇ τοῦ ἐδάφους, ὅπερ ἡ φύσις ἐνεπιστεύθη αὐτῷ, πρέπει νὰ ὑποχωρήσῃ ἑτέρῳ. Ἡ γῆ ἀνήκει τῇ χειρὶ ἐκείνῃ, ἥτις γινώσκει νὰ καλλιεργήσῃ αὐτήν—τὸ φαινομενικῶς ἀδίκημα, ὅπερ ἡ ἀγγλοσαξωνικὴ φυλὴ κατὰ τῶν ἰθαγενῶν Ἰνδῶν διαπράττει ἐστὶ κατὰ τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν, δίκαιον μέγα. Καὶ ἐπίσης ἐντὸς τοῦ δικαίου αὐτῶν εὐρηντικὸι οἱ εὐρωπαϊκοὶ λαοὶ, οἱ διὰ τῆς βίας ἀνοίξαντες τοὺς ποταμοὺς καὶ λιμένας τοῦ οὐρανοῦ βσιλείου καὶ τῆς Ἰαπωνίας, καὶ ἐξαναγκάζοντες τὰς χώρας ταύτας εἰς τὴν ἐμπορίαν. Τὸ ἐμπόριον ἢ γενικώτερον ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν ὑλικῶν καὶ πνευματικῶν ἀγαθῶν δὲν ὑπαγορεύεται μόνον ὑπὸ τοῦ συμφέροντος καὶ δὲν ἐξήρτηται μόνον ἀπὸ τῆς ἐλευθέρως θελήσεως τῶν λαῶν, ἀλλ' ἔστι δικαίωμα τε καὶ καθήκον συνάμα, ἡ ἀντίστασις τῇ ἐκπληρώσει τοῦ καθήκοντος τούτου εἶναι διατάραις τῆς τάξεως τῆς φύσεως, ἀπίθεια κατὰ τῶν νόμων τῆς ἱστορίας καὶ λαὸς ἀποκλειόμενος διαπράττει ἔγκλημα οὐ μόνον κατ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, ἀτε στέρων οὕτως ἑαυτὸν τῶν μέσων τῆς τελειοποιήσεως καὶ ἀναπτύξεως αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ἄλλων λαῶν—συνελόντι φάναι, ὁ ἀποκλεισμὸς ἐστὶ τὸ θανάσιμον ἁμάρτημα τῶν λαῶν, διότι ὁ ὑπᾶτος νόμος τῆς ἱστορίας ἐστὶν ἡ συγχωροῦναι. Λαὸς φοβούμενος τὴν ἐπιμιξίαν ξένου πολιτισμοῦ καὶ ἀποποιούμενος οὕτω τὴν ἀνατροφὴν αὐτοῦ ὑπὸ τῆς ἱστορίας, παρητήσατο πᾶν δικαίωμα ἐπὶ περαιτέρῳ ὑπάρξεως, ἢ δύσεως αὐτοῦ ἔσται τῇ ἀνθρωπότητι σωτήριος. Αὕτη ἐστὶν ἡ εἰκὼν τοῦ

βίου τῶν ἐθνῶν, οὗτος ὁ προορισμὸς τῶν λαῶν. Εὐημερία τοῦ λαοῦ ἐστὶν ὡς περ τοῦ ἀτόμου, ἐξῶθεν εἰσαγωγή. Ἡ γλῶσσα, ἡ τέχνη, τὰ ἤθη, δλόκληρος ὁ πολιτισμὸς αὐτοῦ, ἐν τέλει ἡ ἀτομικότης ἢ ἐθνότης αὐτοῦ εἰσὶν ὡς ὁ σωματικὸς καὶ πνευματικὸς ὀργανισμὸς τῶν ἀτόμων, προὶν ἀναριθμῆτων ἐπιδράσεων καὶ προσαρτήσεων τοῦ ἐξῶ κόσμου. Τίς δύναται ἐν τῇ κολοσσαίᾳ ταύτῃ συναλλαγῇ τῶν λαῶν νὰ δρίσῃ τὴν ἐξαγωγήν καὶ εἰσαγωγήν ἀκριβῶς, τίς δύναται τὰς ἀπίρους ἐπενεργείας, ἅς ἀμοιβαίως οἱ λαοὶ ἐπ' ἀλλήλων ἐπενεργοῦσι λεπτομερῶς νὰ δείξῃ; Ἐπὶ τοῦ πλοίου ὅπερ ἐχομίστατο ἐκεῖνα τὰ ἐμπορικὰ εἶδη, ἐπανερχονται ταῦτα, ὁ ἔμπορος, ὃς ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ τὸν χρυσὸν, ἀφῆκε διὰ τοῦ ἐμπορεύματος αὐτοῦ πρότυπον πρὸς ἀπομίμησιν καὶ τὸν σπῆρον τῆς βιομηχανίας. Γλῶσσα, ἤθη τε καὶ ἔθιμα, θρησκεία, λέξεις, ιδέαι, προλήψεις, πίστις, δεισιδαιμονία, βιομηχανία, τέχνη, ἐπιστήμη — πάντα ταῦτα διέπονται διὰ τοῦ νόμου τῆς ἀλληλεθνοῦς συγκοινωνίας καὶ ἐπιδράσεως.

Καὶ οἱ νόμοι; Οἱ νόμοι μόνον θὰ ἐξαιρῶνται τοῦ κανόνος τούτου τοῦ πολιτισμοῦ; Καταφατικῶς ἀποκρίνεται τῇ ἀπορίᾳ ταύτῃ ἡ θεωρία ἐκείνη ἣν ἐνταῦθα ἡμεῖς ἀνασκευάζομεν, καὶ πρέπει ν' ἀνασκευάσωμεν, ὅπως ἀνοίξωμεν ὁδὸν τῇ ῥωμαϊκῇ νομοθεσίᾳ, ἡ θεωρία ἐκείνη τῆς ἱστορικῆς λεγομένης σχολῆς, καθ' ἣν οἱ νόμοι καθαρῶς ἀπὸ αὐτοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς ἐθνότητος ἀνεπτύχθησαν. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ εἰσαγάγωμεν τὸ ὀρκωτικὸν σύστημα, διότι δὲν ἀνεφύη ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου ἐδάφους, τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα ἐστὶ ξένον προὶν, ἄρα μακρὰν ἀπ' ἡμῶν καὶ οὕτως ἐφ' ἐξῆς. Ὡς ἐὰν μὴν ἐπίνομεν ξένον οἶνον, διότι δὲν εἶναι ἰθαγενές. Ὁ βουλούμενος ν' ἀποτρέψῃ ἡμᾶς βουλομένους ἀλλοτρίους θεσμοὺς καὶ νόμους νὰ υἱοθετήσωμεν, οφείλει καὶ ν' ἀπαγορεύσῃ ἡμῖν καὶ εἴ τι ἄλλο ξένου πολιτισμοῦ νὰ εἰσαγάγωμεν καὶ νὰ ἐπιτάξῃ ἵνα ἡ ἐπίδρασις τῆς μελέτης τῆς ἀρχαιότητος ἐπὶ τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ ἐκμηδενισθῇ. Τὸ ζήτημα περὶ παραδοχῆς ξένων νομικῶν θεσμῶν, δὲν εἶναι ζήτημα τῆς ἐθνότητος, ἀλλ' ἀπλῶς ζήτημα τῆς σκοπιμότητος, τῆς ἀνάγκης. Οὐδεὶς προσλαμβάνει ξένα, ὅταν ταῦτά ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἔχῃ ἀλλ' ἀπ' ἐτέρου μόνος ὁ παράφρων ἀποποιεῖται ξένα, ὅταν ἔχῃ ἀνάγκην αὐτῶν καὶ δὲν εὕρισκῃ οἴκοι. Ἀρκεῖ τῷ ὄντι ἐν μόνον βλέμμα ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῶν νομοθεσιῶν, ὅπως πεισθῇ τις ὅτι ὁ ἄνω ἀποδειχθεὶς νόμος τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐφηρμόσθη. Ἡ ἀρχαιότης κυρίως καὶ ἡ ἀντολή μόλις παρουσιάζει ἡμῖν ἱστορικὰ σημεῖα, ἐφ' ὧν δυνάμεθα νὰ βρασιθῶμεν, ἀλλ' ἐν Ἑλλάδι, ὡς καὶ ἐν Ῥώμῃ, ἐπικράτει ἡ πίστις εἰς παραδοχὴν ξένων θεσμῶν τὸ μὲν κατὰ τὸ σκότος τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων τὸ δὲ ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐποχῇ ὀδοδεκάδελτος νόμος τῶν Ῥωμαίων καὶ ἔχνη ξένων νομικῶν θεσμῶν καὶ ἐν τοῖς μεταγενεστέροις ῥωμαϊκοῖς νόμοις ἀναρχίνονται (π. χ. ἡ Lex Rhodia) ἢ, ἐὰν τὸ ξένον ὄνομα ἐπιτρέπει εἰκασίαν, εἰκάζονται (λ. χ. hypotheca,

hyperocha, emphyteusis, antichresis). Ἡ κατ' ἐξοχὴν σκληρὴ δυνάμις, ἐφ' ἧς ὁ νόμος ἐκεῖνος ἀνεπτύχθη, ἐστὶν ὁ νεώτερος κόσμος. Ἐνταῦθα τοιοῦτοτρόπως προβαίνει ἡ ἀνάπτυξις αὕτη, ὥστε ἡ σημερινὴ τοῦ δικαίου διάπλασις καὶ μορφή ἐκ διαμέτρου ἀντίκειται πρὸς τὴν ἀρχαίαν κατ' ἀνατολικήν. Οἱ δύο πόλοι μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ ἀντίθεσις αὕτη κινεῖται, αἱ δύο θεωρητικαὶ ἀρχαὶ, αἱ εἰς δύο ἐποχὰς τὴν γενικὴν ἱστορίαν τῶν νομοθεσιῶν χωρίζουσιν, εἰσὶν ἡ ἀρχὴ τῆς ἐθνότητος καὶ ἡ τοῦ καθολικισμοῦ ἢ κοσμοπολιτισμοῦ.

Ἐν τῇ ἀνατολῇ, ἐν τῇ ἀρχαιότητι προβαίνει ἡ ἀνάπτυξις τῶν νόμων πράγματι κατ' οὐσίαν οὕτως, ὡς ὁ Savigny ἐδίδαξεν αὐτὴν· ἔσωθεν πρὸς τὰ ἔξω, ἀπὸ τοῦ κόλπου τοῦ βίου τοῦ λαοῦ καὶ δὴ καὶ τὸ jus gentium τῶν ῥωμαίων, ὅπερ ἤδη πλησιάζει τῇ νεωτέρᾳ ἀρχῇ τοῦ καθολικισμοῦ καὶ κοσμοπολιτισμοῦ καὶ πειροῦται νὰ πραγματοποιήτῃ αὐτὴν ἐν τῇ ἀλληλεθνεῖ ἐμπορικῇ συγκοινωνίᾳ, ἐβλάστησεν ἐπὶ ῥωμαϊκοῦ ἐδάφους. Κοινωνίαν ἐν τῇ κινήσει τῶν δικόρων νόμων τοῦ λαοῦ, κοινὸν σημεῖον ἐν αὐτοῖς, κοινὴν ἐπιστήμην εἰς μάτην ζητοῦμεν ἢ ἀνεύρωμεν ἔν τε τῇ ἀνατολῇ καὶ ἀρχαιότητι, ἕκαστος νόμος ὑπάρχει καὶ ἀναπτύσσεται ἀνεξαρτήτως τοῦ ἄλλου. Ἐνταῦθα ὑπάρχει ἱστορία τῶν νόμων καὶ οὐχὶ τοῦ νόμου. Ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις τὸν καντῖον ἢ ἱστορίαν τῶν νομοθεσιῶν ἀνυψοῦται, ἐνταῦθα γίνεται ἀληθῶς ἱστορία τοῦ νόμου. Οἱ μῖτοι τῶν δικόρων νόμων δὲν εἶναι τῶρα πλέον χωρισμένοι, ἀλλὰ διπταροῦνται, ἐνοῦνται ἐν ἐνὶ ἰσθμῷ, οὗτινος πρώτη κοινὴ κρούση εἶναι ἡ ῥωμαϊκὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ νομοθεσία. Αἱ δύο αὗται νομοθεσίαι προσεζάρχουσι τῶν λοιπῶν, αἵτινες εἰσὶν ἐπ' ἴσης πηγῇ τῶν σημερινῶν καὶ συνενοῦσι τὴν πρᾶξιν μετὰ τῆς θεωρίας τῶν δικόρων ἐθνῶν. Ὅτι νομοδιδάκκαλος ἐν Ἰσπανίᾳ ἐσκέφθη οἰκονομεῖ κόπον τῷ γεμικνῷ σοφῷ, ὁ Ὀλλανδὸς οἰκονομεῖ ἐπὶ τῶν θεμελίων ἅπερ ὁ Γάλλος ἔθετο, ἡ παῖρα τῶν Ἰταλικῶν δικαστηρίων ἐπιδραῖ ἐπὶ τῆς νομολογίας τῶν ἄλλων χωρῶν. Ὅποσον ὑψηλὸν αἰσθημα ἢ συγκοινωνία αὕτη, ἐν γένει πόσον ἐπίζηλος ἢ θέσις τῆς τότε νομικῆς ἐπιστήμης! Ἐντελῶς νέα ἐπιστήμη ζωηρὰ καὶ γόνιμος ἀνυψοῦται εἰς τὰ ὕψη τοῦ εὐρωπαϊκοῦ καθολικισμοῦ καὶ κοσμοπολιτισμοῦ. Ὅποσον ἐνδεεῖς θὰ ἐφαίνοντο τότε οἱ πάτριοι νόμοι—θετικοὶ κανονισμοί, ἀπόπειρα ὅπως λύσωσι ζήτημα χάριν μικρᾶς χώρας, ὅπερ ὁ ῥωμαϊκὸς νόμος ἤδη χάριν τῆς οἰκουμένης ἀπάσης ἀπαραμύλλως εἶχε λύσῃ—μοχλοὶ τῇ ἐπιστήμῃ. Καὶ τῶνδ' εἶναι φυσικῶς ἐπόμενον, ὅτι ἡ ἀρχὴ αὕτη τοῦ καθολικισμοῦ καὶ κοσμοπολιτισμοῦ, καθὼς τῷ τότε κόσμῳ ἐπὶ τῆς μορφῆς τοῦ ῥωμαϊκοῦ νόμου πρὸ πάντων ἀνέτειλεν εἶχ' ἐν τῷ ἐλευστικῶν καὶ μεθυστικῶν διὰ τοὺς νομομαθεῖς—ὅτι κατέστησε φαντακτικούς· ἄπασαι αἱ μεγάλαὶ νέαι ιδέαι ἐξασκοῦσι τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν, εἰσὶν ἀνατολαὶ ἡλίου

ἐν τῇ ἱστορίᾳ — ὁ ἥλιος τῆς πρῶτης μόνον ἐνθουσιᾷ καὶ οὐχὶ ὁ τῆς μεσημβρίας.

Ἄλλ' ὁ γε ῥωμαϊκὸς καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς νόμος δὲν ἀποτελοῦσι τὸ ἕριον τῆς κοινωνίας ταύτης. Ἐκτὸς αὐτῶν καὶ πρὸ αὐτοῖς παρουσιάζονται ἀλληλοδιαδόχως πληθὺς εἰσέτι θεσμῶν, ζητημάτων καὶ προβλημάτων, ἧτις ἄγει ὁμοίως τοὺς λαοὺς εἰς κοινὴν σκέψιν τε καὶ πράξιν· ὁ τιμαριωτισμὸς, τὸ ἐμπορικὸν δίκαιον, τὰ ποινικὰ ζητήματα, ἡ κατάργησις τῶν βασιάνων, τῆς θανατικῆς ποινῆς, τὰ δροκοδικεῖα, ἡ κατάργησις τῆς σωματεμπορίας, τὰ κοινωνικὰ, πολιτικὰ, ἐκκλησιαστικὰ καὶ διεθνή ζητήματα—καὶ τίς δύναται ἓνα ὀνομάσῃ ταῦτα πάντα; Τίς δύναται ἐνώπιον τῶν γεγονότων τούτων νὰ μὴ παραδεχθῆ ὅτι ἡ ἱστορία τῆς νομοθεσίας ἐπὶ τοῦ μέσου αἰῶνος νέαν ὅλως ἔταξεν ὁδόν, ὅτι ἄλλους καὶ ὑψηλοτέρους σκοποὺς ἐπιδιώκει ἢ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα; Καὶ ἐφ' ὅσον μικρὸν, σχετικῶς πρὸς τὰς χιλιετηρίδας, τμήμα ἱστορίας μέχρι τοῦδε ἐκ τῆς νέας ταύτης ἐποχῆς τοῦ δικαίου καὶ ἐὰν ἐξελίχθη, δὲν φαίνεται πᾶραυτὰ ἀριδῆλως ὅτι ἡ ἀρχὴ τοῦ καθολικισμοῦ καὶ κοσμοπολιτισμοῦ δρίξει τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ καὶ διέπει τὴν τύχην τῆς συγχρόνου ἐποχῆς τοῦ δικαίου; Ὑπὸ τὴν ὀρθὴν αἴσθησιν τῆς τάσεως καὶ πορείας ταύτης τῆς νεωτέρας νομοθεσίας ἐκήρυξε τὸ φυσικὸν δίκαιον τὴν θεωρίαν αὐτοῦ περὶ τῆς γενικότητος τῶν νόμων καὶ τῆς ὑπεροχῆς αὐτῶν παντὸς τόπου καὶ χρόνου, αἱ ἐνέργειαι ἡμῶς τῆς θεωρίας ταύτης τοῦ φυσικοῦ δικαίου ἦσαν ἐπ' ἴσης ἀντίθετοι τῇ πορείᾳ τῆς νεωτέρας ἱστορίας, ὅσον αἱ τῆς ἱστορικῆς σχολῆς καὶ ἡ μονομερῆς αὐτῆς ὑποστήριξις τῆς ἀρχῆς τῆς ἐθνότητος. Τὸ φυσικὸν δίκαιον, μακρὰν τοῦ νὰ ἱσταται ὑπεράνω τόπου καὶ χρόνου ὠρισμένου καὶ νὰ ἀγνοῇ μᾶλλον τὴν δεδομένην πραγματικὴν κατὰστασιν τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ σώματος, ἦτο πράγματι ἀπλῆ ἰδανικεὺσις τῆς ὑπαρχούσης καταστάσεως, ἦτο τῶ ὄντι ἀπόπειρα ὅπως ἐπιστημονικῶς ἐξηγήσῃ καὶ στηρίξῃ τὸ γεγονός τοῦ καθολικισμοῦ καὶ κοσμοπολιτισμοῦ τοῦ νεωτέρου κοινῶ δικαίου. Ἀφ' οὗ τὸ φυσικὸν δίκαιον πρὸς τούτοις ἔστρεψε τὰ νῶτα τῇ ἱστορίᾳ, ἀντὶ νὰ ἐπωφεληθῆ αὐτῆς ὡς ἠδύνατο, τότε δικαιολογεῖται βεβλῶως ἡ ἀντίδρασις τῆς αἱστορικῆς σχολῆς. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ τελευταία αὕτη ἐντελῶς ἐταῦτισε τὰς ἐννοίας—ἱστορικὸν καὶ ἐθνικὸν—καὶ μόνον ἀποκλειστικῶς ἀρχὴν τῆς μαρφώσεως τῶν νόμων ἐκήρυξε τὴν τῆς ἐθνότητος, περιέπεσεν εἰς λάθη, ἄτινα, ὡς μέχρι τοῦδε νομίζω ν' ἀπέδειξα, ὑπ' αὐτῆς τῆς ἱστορίας, ἐφ' ἧς ἐβασίσθη ἀνυπερβάλλονται. Ἐφ' ὅσον ἡ ἐπιστήμη δὲν ἀποφασίζει ἓνα ἐξ ἴσου δικαίωσιν τὴν ἀρχὴν τῆς ἐθνικότητος καὶ τὴν τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ οὐδέποτε θέλει δυνηθῆ οὔτε τὸν κάσμον, ἐν ᾧ ζῆ, νὰ ἐννοήσῃ οὔτε τὴν συμβᾶσαν παραδοχὴν τῶν ῥωμαϊκῶν νόμων νὰ δικαιολογήσῃ.¹

1 Ἔστιν ὅτε φαίνεται ῥοπή τις πρὸς τὴν ἰδίαν ταύτην καὶ παρὰ τοῖς ἀντιπροσώποις τῆς

Ἐὰν νῦν ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τὴν τελευταίαν ταύτην, τὸ ἱστορικὸν γεγονός δὴλα δὴ τῆς κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα παραδοχῆς τοῦ ῥωμαϊκοῦ νόμου ἐν Εὐρώπῃ, οὐδὲν ἕτερον θέλομεν παρατηρήσῃ, ἐν αὐτῇ εἰμὴ ἐν τῶν δαυείων ἐκείνων τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ, ἅτινα τοσαύτως ἐν τῷ βίῳ τῶν λαῶν ἐπαναλαμβάνονται καὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἱστορίας· τῇ ἀμοιβαίῃ βοηθείᾳ, δὴλα δὴ, προῦδω καὶ ἀναπτύξει τῶν λαῶν ἀνταποκρίνονται. Τὸ παράδοξον καὶ πρωτοφανές, κατὰ τὸ φαινόμενον τοῦτο, ἐνυπάρχει μόνον ἐν τῷ ποσῷ ξένης ὕλης, ἧτις παρ' ἡμῖν διὰ μιᾶς ἐγένετο δεκτὴ, γεγονός, ὅπερ τῷ ὀργανισμῷ τῆς ἡμετέρας νομοθεσίας τὴν αὐτὴν ἔφερον ἐποχὴν, διατάρραξιν, στενοχωρίαν, ὡς ὑπερφόρτωσις τοῦ στομάχου διὰ τροφῆς τὰ αὐτὰ φέρει τῷ φυσικῷ ὀργανισμῷ ἀποτελέσματα. Οὐδὲ παράδοξον ἐὰν τὸ δάνειον ἐγένετο παρὰ λαοῦ, πρὸ πολλοῦ ἐκλιπόντος, ἐὰν ἡ κατοχὴ τῆς κληρονομίαις, ἣν οὗτος τῇ ἀνθρωπότητι κατέλιπεν, ἐγένετο ἑκατονταετηρίδας ὅλας ὑστερότερον. Καὶ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἐπέδρασεν ἀποτελεσματικῶς ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων λαῶν ἀφ' οὗ ἡ Ἑλλάς εἶχεν ἤδη ἐκλείψῃ. Τὸ κληρονομικὸν δίκαιον ἰσχύει παρὰ τοῖς λαοῖς ὡς παρὰ τοῖς ἀτόκῃ καὶ ἡ hereditas jacens, τὸ χρονικὸν ἐκεῖνο διάστημα, καθ' ὃ ὁ ἕρσιθεις κληρονόμος δὲν κατέσχεν εἰσέτι αὐτῆς, ἀπαντᾷ ἀκριβῶς καὶ ἐνταῦθα. Ἀπορρίπτονται μόνον αἱ οὐδεμιᾶς ἀξίας κληρονομίαι, αἱ λοιπαὶ εὐρίσκουσιν ἐκάστοτε τοὺς κυρίους αὐτῶν. Οὕτω καὶ αἱ κληρονομίαι τῶν λαῶν καὶ ἰδίαι ἐκείνη ἦν ὁ ῥωμαϊκὸς διὰ τῶν νόμων αὐτοῦ ἀφῆκεν ἡμῖν. Ἡ μεγαλοφυΐα, ἡ πνευματικὴ ἐργασία, τὸ ἀποτέλεσμα πολυετοῦς πείρας καὶ παρατηρήσεως, ἅτινα ἐν αὐτοῖς εὗρηνται, ἐδικαιούντο ὀλιγώτερον ἵνα συνδράμωσιν ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τῆς ἀνθρωπότητος, ἢ τὰ ἀριστουργήματα τῆς ἑλληνικῆς τέχνης καὶ αἱ ἰδέαι τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλου ; Ἡ ἱστορία ἠνόησε τὸ ἔργον ἐν Ῥώμῃ, καὶ παρήγαγε τὸ ἄκρον τέλειον, ὅπως δι' αὐτοκτόνου χειρὸς ἐξουθενώσῃ αὐτό ; Τὰ ἀληθῶς μεγάλα ἔργα δὲν ἐξαφανίζονται ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ἐὰν φαινομενικῶς ἐξαφανισθῶσι, καταπίπτουσιν ὡς τὰ φυτὰ, ὅπως αὐθις νέα ἀναβλαστῆσωσι, ὅταν ὁ ἥλιος τοῦ ἔαρος θερμάνῃ καὶ ἐγείρῃ τὸν σπῆρον αὐτῶν. Ὅταν ὁ ῥωμαϊκὸς λαὸς ἔζῃ ἔτι, τὸ ἀναφυόμενον γένος τῶν λαῶν οὐκ ἦν εἰσέτι ὄριμον, ὅπως λάβῃ παρὰ τῶν χειρῶν αὐτοῦ τὸ πολύτιμον δῶρον, ὅπερ ἦν αὐτῷ προδεδικασμένον, ἦτο ἀνάγκη μακροῦ ἀκόμῃ χρόνου ὅπως ἀνυψωθῶσιν οἱ λαοὶ εἰς τὴν βαθμίδα ἐκείνην τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ὀριμότητος, ἐν ἧ ἡ ἀνάγκη καὶ ἡ κατάληψις ἤθελον συμπέσῃ. Ὁ ῥωμαϊκὸς νόμος περιέμενεν. Ἡ μορφή

ἀρχῆς τῆς ἐθνικότητος τῶν νόμων. Οὕτω λ. χ. αὐτὸς ὁ Savigny (System des heutigen römischen Rechts. Bd. 1 § 80) παραδέχεται τοιοῦτόν τι, ἀλλ' ἐὰν ἤθελεν ἐξακολουθήσῃ συνεχῶς τὴν σκέψιν ὠφείλει ἵνα ἀπαρηθῇ ἀπάσας τὰς θεωρίας αὐτοῦ, διὸ ἀρκεῖται ἵνα παραδεχθῇ ἑξασθένειον τῆς ἀρχῆς τῆς ἐθνικότητος ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἱστορίᾳ μόνον ὡς πρὸς τὴν «κοινὴν χριστιανικὴν πίστιν, ἧτις περιέβαλεν ἅπαντας τοὺς νέους λαοὺς δι' ἀοράτου θεομοῦ».

ἐν ἣ τὸ πρῶτον παρέλαβον αὐτὸν οἱ λαοὶ ἦτο ἡ τοῦ κώδικος. Ἡ περίοδος αὕτη τῆς ἐξωτερικῆς ἰσχύος τῆς ῥωμαϊκῆς νομοθεσίας ἦτο ἡ τῆς σχολῆς, ἄχαρις, ἀνοίκειος καὶ ἀτερπής, πλὴν παροδική, δεδικαιολογημένη καὶ ἀναγκαστικῆ. Ἄλλ' ἡ σχολὴ τελευτᾷ. Ὅτε οἱ λαοὶ ἠτθάνθησαν ὅτι οὐ δέονται πλέον σχολῆς, ἐτίναξαν τὸν ζυγὸν αὐτῆς· νέοι κώδικες ἐδημοσιεύθησαν ἀντὶ τοῦ *Corpus Juris civilis*. Ἡ σημασία ὅμως καὶ ἀξία τῶν ῥωμαϊκῶν νόμων ἔπαυσε διὰ τοὺς λαοὺς; Παντάπασι, ὡς ἡ σχολὴ ὅταν καὶ μετὰ τὴν ὠριμότητα κατὰλείπει τις αὐτὴν· ὅ,τι ἐμαθέ τις ἐν αὐτῇ φέρει μεθ' ἑαυτοῦ ἐς αἰεὶ. Ἀπαται αἱ νεώτεραι νομοθεσίαι βασιζόμεναι ἐπὶ τῆς ῥωμαϊκῆς κατ' οὐσίαν τε καὶ τύπον, ἡ τελευταία αὕτη κατέστη, ὡς ὁ χριστιανισμὸς καὶ ἡ ἑλληνικὴ καὶ ῥωμαϊκὴ φιλολογίκα καὶ τέχνη στοιχεῖον τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτῆς δὲν περιορίζεται ἀπλῶς ἐπὶ τῶν θεσμῶν ἐκεῖνοι, οὐς παρ' αὐτῶν ἀμέσως ἀνετεγράψαμεν. — Αἱ ἡμέτεραι νομικαὶ ἰδέαι, ἡ μέθοδος ἡμῶν, ὁ τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι, συνελόντι φθῆναι, ἀπασα ἡ νομικὴ ἡμῶν μόρφωσις καὶ ἡ ἡμετέρα νομομάθεια ἐγένετο ῥωμαϊκὴ, ἐὰν βεβαίως ἐπιτρέπηται ἵνα μεταχειρισθῶ τῇ λέξει ῥωμαϊκὸς ὑπὸ τὴν σημασίαν γενικῆς ἀληθείας τινος, ἣν οἱ Ῥωμαῖοι μόνον εἰς τὴν ἐντέλειαν ἔφερον.

Δυνάμεθα νῦν ἀρχὰ γε νὰ προκιτηθῶμεν τῆς περαιτέρω μελέτης τῶν ῥωμαϊκῶν νόμων καὶ νὰ ἐπαφήσωμεν αὐτὴν τοῖς μόνοις λογίοις; Ἐπιστεύθη ποτὲ τοῦτο καὶ διεζεύχθη ἐν τισὶ τῶν χωρῶν ὁ ἐπιστημονικὸς δεσμὸς μετὰ τῶν ῥωμαϊκῶν νόμων διὰ νέων κωδίκων. Ἡ πεῖρα ἀπέδειξε τὸ πρόωρον τῆς ἰδέας ταύτης· ἡ ἔρημος καὶ ὁ ἀύχυμος, ὅστις διακρίνει τὴν πρώτην ἐποχὴν τῆς φιλολογίας τῶν νέων τούτων νομοθεσιῶν, ὑπεχώρησε τὸ πρῶτον εἰς νέαν ζωὴν, ὅτε τὸν δεσμὸν ἐκεῖνον αὖθις συνῆψαν. Ὅτι ἀφ' ἑτέρου ἐλεύσεται ἡμαρ, καθ' ὃ ἡ μελέτη τῶν ῥωμαϊκῶν νόμων περιττὴ ἔσεται, ἐκεῖνος μόνος δύναται νὰ μὴ πιστεύσῃ, ὅστις καταδικάζει τοὺς νεωτέρους λαοὺς, ὅσον ἀφορᾷ τὰς νομοθεσίας εἰς αἰώνιον ἐπιστημονικὴν ἀνηθὸν ἡλικίαν. Διὰ τοῦ ῥωμαϊκοῦ νόμου, πέραν αὐτοῦ — ἰδοὺ τὸ σύνθημα, ἐν ᾧ κατ' ἐμὲ συνίσταται ἡ ἀξία τῶν ῥωμαϊκῶν νόμων διὰ τὸν νεώτερον κόσμον. Ἡ ἐξωτερικὴ ἀπώθησις καὶ κατάργησις τοῦ ῥωμαϊκοῦ νόμου ἐν τῷ μεγίστῳ μέρει τοῦ ἐδάφους τῆς μέχρι τοῦδε ἰσχύος καὶ κυριαρχίας αὐτοῦ ἐπιφέρει τῷ βίῳ καὶ τῇ ἐπιστήμῃ ἀποτελεσματικὴν μεταβολὴν τοσοῦτον σπουδαίαν, ὅσον ἄλλοτε ἡ εἰσαγωγή αὐτοῦ ἦτο. Ἡ τυπικὴ ἐνότῃς τῆς ἐπιστήμης, ὡς ἄλλοτε διὰ τῆς ἐνότῃτος τοῦ κώδικος, ἐν τῇ πλείστῃ Εὐρώπῃ ἐπεκράτει, ἡ συνέργεια τῆς νομικῆς τῶν διαφόρων χωρῶν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὕλης καὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος ἀπῆλθε μετὰ τῆς τυπικῆς ἐνότῃτος τοῦ νόμου· ἡ ὑψίστη νομικὴ ἐπιστήμη ἐγένετο νομικὴ τῆς τάδε ἢ τᾗδε χώρας, τὰ ἐπιστημονικὰ αὐτῆς ὄρια συνεταυτίζοντο μετὰ τῶν πολιτικῶν. Ἀποθαρρυντικὴ, ἀνυξία θέσις τῆς ἐπιστήμης! Ἄλλ'

ἀπ' αὐτῆς ἐξήρτηται ἵνα ὑπερπηδήσῃ τὰ ὄρια ἐκεῖνα καὶ ἐνδυσθῇ εἰς τὸ μέλλον τὸν χαρκτικὸν τοῦ καθολικισμοῦ καὶ κοσμοπολιτισμοῦ, ὃν ἐπὶ τοσοῦτον μακρὸν χρόνον, ἔφερον εἰς ἑτέρον ὅμως μορφήν ἢ τὴν τῆς συγκριτικῆς νομολογίας. Ἡ μέθοδος αὐτῆς ἔσται ἄλλη, τὸ βλέμμα αὐτῆς ὀξυδερκέστερον, ἡ κρίσις ὠριμωτέρα, ὁ τρόπος τοῦ πραγματεύεσθαι τὴν ὕλην ἐλευθερώτερος καὶ οὕτως ἡ φαινομενικὴ ἀπώλεια μεταβληθήσεται εἰς πραγματικὴν ὠφέλειαν, αὐτὴ δὲ ἀνυψωθήσεται εἰς ἀνωτέραν βαθμίδα τῆς ἐπιστημονικῆς δραστηριότητος καὶ ἐνεργείας. "Ὅτι ἡ νέα αὕτη περίοδος τῆς ἐπιστήμης ἤρξατο ἤδη, βλέμμα μόνον ἐπὶ τῆς σημερινῆς φιλολογίας ἡμῶν μάλιστα τῆς τοῦ συνταγματικοῦ, ποινικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ δικαίου δύναται νὰ πείσῃ ἡμᾶς.

Καὶ τῇ ἐπεξεργασίᾳ τῆς ῥωμαϊκῆς νομοθεσίας θέλει ἐξ ἀνάγκης ἐπέλθῃ μεταβολὴ καὶ ἀνάπτυξις ἐκ τῆς πρακτικῆς αὐτῆς καταργήσεως καὶ ἀπωθήσεως ταύτης. Ἐν ᾧ ἡ μέχρι σήμερον μορφή καὶ μέθοδος αὐτῆς κατ' οὐσίαν ὑπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς πρακτικῆς ἰσχύος καὶ ἐνεργείας τοῦ νόμου τούτου ἐπηρεάζετο καὶ ὤφειλε νὰ ἐπηρεασθῇ, δὲν θέλει πλέον ἀρκέσῃ ὁ τρόπος οὗτος τοῦ πραγματεύεσθαι, ὅπως ἐξασφαλίσῃ τῇ ῥωμαϊκῇ νομοθεσίᾳ τὸ διαφέρον τοῦ νομικοῦ κόσμου. Τοῦτο κατορθωθήσεται ἐὰν ἡ ἐπιστήμη ἀνυψωθῇ ἀπὸ τῆς ἀπ.λῆς παραστάσεως εἰς κριτικὴν τοῦ θετικοῦ.

ΑΧΙΛΛΕΩΣ ΠΑΡΑΣΧΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Ἐσχάτως, μόλις πρὸ δύο μηνῶν, τὰ φιλόκλακα καταστήματα Κορομηλά, περισυναγαγόντα τὰ ἀνέκδοτα καὶ τὰ ἐν διαφόροις περιοδικοῖς φύλλοις, ἡμερολογίοις καὶ ἐφημερίταιν ἐγκυκλοπαρμένα ποιήματα τοῦ Ἀχιλλέως Παράσχου, ἐξέδωκαν εἰς τρεῖς ὀγκῶδεις καὶ καλλιτεχνικοὺς τόμους. Ἡ ἔκδοσις αὕτη ἔδει νὰ ᾖ ἰσχυρὸς τις ἠλεκτρικὸς σπινθήρ, ὅστις νὰ γαλβανίσῃ τὴν καθ' ἡμᾶς κοινωνίαν, ἣτις παρήγαγεν, ἀνέπτυξε καὶ ἐλάτρευσε τὸν Ἀχιλλέα Παράσχον, εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἡγάπη ἀκόμη τὴν ποίησιν καὶ τὰ πνευματικὰ ἔργα, κ' ἐνθουσιωδῶς ἐνεκολοῦτο τοὺς ἄνδρας ἐκείνους, οἵτινες συνεκράτησαν ἄλλοτε ποιάν τινα πνευματικὴν κίνησιν καὶ ζωὴν ἐν Ἀθήναις.

"Ἄλλοτε! πικρὸν τὸ ἄλλοτε τοῦτο ἀλλ' ἐξαγόμενον δυστυχῶς ἐκ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ καθ' ἡμᾶς κοινωνικοῦ βίου. Ἡ Ἑλλὰς μετὰ τοῦ Ἀχιλλέως Παράσχου, ἀγωνιωδῶς ἔτι πηλαίοντος κατὰ τῆς ἀδιαφορίας τοῦ ἑλληνικοῦ κοινοῦ, ἀποχαριετᾷ τὸν ὕστατον ποιητὴν τῆς, εἰς χρόνους καθ' οὓς ἐν Γαλλίᾳ, Ἰσπανίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ κατατέμνεται νέα ὁδὸς ἐν τῷ ποιητικῷ

κόσμῳ, καὶ φωτεινοὶ τῆς Νέας Σχολῆς ἀπόστολοι ἡγοῦνται, ἐκθύμως ἐπικροτούμενοι, οἱ Δουμάξ υἱὸς καὶ Σαρδοῦ, Νουνιέξ δὲ Ἄρθε, Καρδουτζῆς καὶ Γκουερίνης.

Διαφεύγει τῆς παρούσης μελέτης τὰ ὄρια καὶ τὸν σκοπὸν ἡ ἐξέτασις τῶν αἰτιῶν, ἅτινα περὶ ἄλλῃ ἐπασχολήσαντα, μετέτρεψαν ῥιζηθὸν τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας τὰς τάσεις. Ἡ ἀλήθεια, ἀπελπιστικὴ διὰ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἀλήθεια, εἶνε ὅτι ἀδιαφόρως προσδέχεται σήμερον τὸ καθ' ἡμᾶς κοινὸν πᾶν ἔργον πνευματικὸν καὶ οὕτως ἐκπονεῖ τοὺς εὐγενεῖς ὀλιγίστων ἔτι ἐργατῶν τῆς διανοίας ἀγῶνας, ἐὰν πράγματι ποὺ ὑπολαυθάνοντες καὶ ἄνευ ἐλπίδος ἀγωνίζονται.

Ὁ Ἀχιλλεὺς Παράσχος ἦτο τὸ ἰδανικὸν τῆς Ἀθηναϊκῆς νεολαίας, τοῦ ὠραίου φύλου ὁ μόνος φίλτατος ποιητής. Εὐπαρρησίαστος, ποιητὴν κ' ἐν αὐτῇ τῇ κόμῃ του, ἐνθυμοῦμαι αὐτὸν ἐν τῇ ζωῆξ καὶ ἀκμαίξ νεότητί του, φέροντα πάντοτε φύλλον δάφνης, μύρτου κλῶνα ἢ ῥόδον ἐπὶ τοῦ στήθους. Ἐνθυμοῦμαι αὐτὸν—ἤμην καὶς τότε—μονήρη παρὰ τὰ ἡγαπημένα του κέντρα, τὸ Ἄντρον τῶν Νυμφῶν καὶ τὸν βοτανικὸν κήπον. Ἡ δὲ ἀνάμνησις αὕτη μοὶ ἐπαναφέρει ὅλον βίον πολιτικῶν περιπετειῶν καὶ ποιητικῆς ἀκμῆς τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος! Καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ τοῦ 1862 μεταβολῆ, καὶ ἐν ταῖς πνευματικαῖς τῆς ἀνδρικῆς ἐκεῖνης δεκαετίας ἀγῶσι συγκαταλέγεται ὁ Ἀχιλλεὺς Παράσχος μετὰ τῶν πρώτων ἐθουσιωδῶν ἐργατῶν. Ἐργάτης αὐτὸς τῆς γραφίδος, ἐπολέμει τὸ κλονούμενον ἐκεῖνο καθεστῶς διὰ τοῦ ὄπλου, τὸ ὁποῖον ἔπληττε τὰς ψυχὰς καὶ ἐξῆπτε τὴν φαντασίαν—διὰ τῶν στίχων του. Οἱ στίχοι ἐκεῖνοι αὐτοστιγμαὶ ἀντεγράφοντο ὑπὸ τῶν φιλελευθέρων τῆς ἐποχῆς νέων, ἀπεστηθίζοντο τὴν ἐπομένην ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς, τῆς ἐρωμένης τοῦ ἐπαναστάτου, διότι καὶ αἱ γυναῖκες τότε ἐμάχοντο, ὑψοῦσαι ἐν Ναυπλίῳ τῆς ἐπαναστάσεως τὴν σημαίαν, ἐν Ἀθήναις κεντῶσαι τὰς φιλελευθέρους ταινίας, αἵτινες ἐκόσμουν τὰ στήθη τῶν ἐπαναστατῶν.

Τοιοῦτοὶ τινες ἦσαν οἱ στίχοι ἐκεῖνοι :

Ἴδού, πετῶ τὸν θώρακα, ὅστις δειλοὺς καλύπτει,
Καὶ γίνομαι αὐθόρμητος τοῦ ἔθνους στρατιώτης.
Ἡ χεὶρ μου δὲν ἀπέμαθε τὰ βέλη της νὰ ῥίπτῃ*
Κτυπάτέ τον καὶ σᾶς κτυπᾷ ὁ νεαρὸς τοξότης.
Εἶναι φρικώδης ὁ ἀγὼν ἀγῶν ἄνευ ἐλέους,
Καὶ δὲν θὰ παύσωμεν ποτὲ τὴν πάλην τὴν ἀγίαν,
Ἐνόσω πνέει μόνον εἰς ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς νέους,
Ἐνόσω ἔτι ἔχομεν στήθος, τιμὴν, καρδίαν.
Μᾶς προκαλεῖτε . . . Αἶ, καλὰ τοῦ ἔθνους δολοφόνου!
Ἴδού ἡμεῖς ἀπέναντι, λιγύσατε τὸ γόνυ.*

Προεγγραφή λοιπὸν καὶ κατεδιώκετο ὑπὸ τῆς Ἀστυνομίας καὶ ὁ Ἀχιλ-

* Ἐγερτήριον κατὰ τῆς πεσοῦσης δυναστείας. Τόμ. Β' σελ. 145.

λεως Παράσχος, ἐγνώρισεν ἔτι καὶ τὰς πικρίας τῆς φυλακῆς, ἀπὸ τῶν ἀνηλίων κρυπτῶν τῆς ὁποίας ἔγραψε τοὺς εἰς τὸν *Πλάταρον* τοῦ *Μενδρσεσὸ* ἀληθεῖς τούτους στίχους :

Ναί· ἄφησε καμμιά φορά νὰ βλέπ' ἀπὸ 'δῶ πέρα
Τὸν ἀσημένιο οὐρανὸ, τὴν ἀσπρη τὴν ἡμέρα·
Κανένα σύννεφο μικρὸ ποῦ φεύγει ν' ἀντικρύσω,
Κανένα ταξειδιάρικο πουλάκι νὰ βωτήσω.
Νὰ στείλω χαιρετισματα στὴν μάνα ποῦ με κλαίγει,
Κ' ἐκείνης ὅπου μ' ἀγαπᾷ χωρὶς νὰ μοῦ λέγῃ!

'Ὡ πλάτανε πόσαις φοραῖς στοὺς κλώνους σου ἀποκάτω
Τῆς ἀρετῆς τὸ φόρεμα ἐσύρθη τὸ χιονάτο!
Πόσαις ἀθάσαις κεφαλαῖς ἐγύρανε σ' ἐσένα,
Καὶ πόσα μάτια ἀγγελικὰ ἐκλείσαν δακρυσμένα.
Πόσαις φοραῖς σὲν ἀδελφαῖς στὴν βίτσα σου τὴν χρῦα,
'Ἐκάθισαν ἡ ἀρετῇ, κ' ἡ σκοτεινῇ κακίᾳ!

Θὰ ἔλθῃ ἄρα, πλάτανε, ἀλλόθρησκῃ Βασίλλῃ,
Ποῦ ξυλοκόπους ἡ ὄργῃ τοῦ ἔθνους θὰ σοῦ στείλῃ,
Καὶ πέλεκυς στὴ βίτσα σου ἐλεύθερος θ' ἀστράφῃ.
Δὲν θὰ σὲ φᾶν γεράματα· φωτιὰ θὲ νὰ σὲ κάψῃ,
Καὶ γόρω θὰ χορέψωμε στὴν σκόνῃ σου τὴν κρῶα
"Ὅταν ἀνοίξῃ τὸν χορὸ πατρὶς κ' ἐλευθερία."

Διήλθε βίον περιπετειώδη, ἐπολέμησεν ὑπὲρ μιᾶς ιδέας, ἐξυμώθη καὶ αὐτὸς ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ κοινωνικῇ ἀναστατώσει τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀνεμέτρησε τὰς ἐαυτοῦ δυνάμεις, ἐφοβήθη μίαν ἀποτυχίαν, ἤλπισε κατὶ, καὶ ἐκ τῆς πάλης ταύτης ἐξῆλθεν ὁ μετὰ τὴν μεταπολίτευσιν ἀνδρικός ποιητής. Ἡ τοικύτη ἀναζύμωσις, ἐξ ἧς πάντοτε προσδοκᾷ τι γενναῖον ὁ Βικτωρ Οὐγκῶ, παρήγαγε τὴν ἐνθουσιώδη τοῦ 1862 νεότητα, καὶ ἐκ τῶν σπλάγχχνων τῆς νεότητος ἐκείνης ἤνθισεν ὁ πολὺκλυστος Ἐπαμεινώνδας Δεληγεώργης!

Εἶχον πάντοτε τὴν ιδέαν — εἶνε δὲ ὄλωσ προσωπικῇ πεποιθήσις, ἣτις πολλαῖς παρεννοήθη καὶ ἐπολεμήθη, δυστυχῶς καὶ προσωπικῶς — εἶχον τὴν ιδέαν ὅτι ὁ Ἀχιλλεὺς Παράσχος, ὁ ποιητής, ἀναπριστηξ̄ μίαν ὄλην περίοδον τοῦ ποιητικοῦ βίου τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος, ὅτι εἶνε ὁ κατ' ἐξοχὴν τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων λυρικός, ὁ ψάλλων τὴν Μαρίαν του καὶ τὸ Ὀρφανόν, τὸ "Ἄντρον τῶν Νυμφῶν καὶ τὸν Παράφρονα. Ἄνάγομαι εἰς τοὺς ὄραιους χρόνους τοῦ Παράσχου, καθ' οὓς ἐνθουσιώδης καὶ πύρινος, ἐκόσμηι ὑπὸ τὸ συμπαθὲς ψευδώνυμον *Μαρία* τὰς στήλας τῆς *Χρυσολίδος*. "Ὅτε ἠγάπα μίαν Μαρίαν, τὴν ὁποίαν ἀνύψωσε διὰ τῶν πτερῶν τῆς ζωηρᾶς, τῆς ἀχαλινώτου φαντασίας του, καὶ ἐκόσμησε δι' ὄλων τῶν μύρων τῆς τρυφερᾶς ψυχῆς του, δι' ὄλων τῶν ἀνθέων τῆς ποιητικῆς γραφίδός του.

· Τόμ. Β' σελ. 164 καὶ 167.

Εἰς τὸν ἔρωτα ἢ τὴν ἔμπνευσιν τῆς αἰθερίας κύτης κόρης τῶν Ἀθηναίων ὀφείλονται τὰ κράτιστα τῶν λυρικών τοῦ Ἀχιλλέως, ἡ Σιγή του, τὸ Φίλημα, ἡ Μύρτω καὶ ἡ Δάφνη, εἰς ἐν Ῥόδον τῆς α' Ἀΐατος, ἡ Ἄγνωστος, πρὸ τῆς Παγαίας, εἰς Ποταμόν, τὸ ἄσμα τοῦ παράφροτος. Καὶ ὅτε παρήλθον αἱ πρῶται ἐντυπώσεις, καὶ ἔρρευσαν πολλοὶ χρόνοι, ἡ δὲ πτωχὴ Μαρία διέλυσε τὴν αἰγλήν καὶ τὸ ἰδανικόν, κ' ἐπεφάνη καὶ αὐτὴ μία γυνὴ ὠρική μόνον, φιλόρεσκος ὡς αἱ ἄλλαι γυναικες, ἡ ποιήσεις τοῦ Παράσχου ἐπέδειξε νέαν ἰσχὺν, ἄγνωστον τέως, ἀνέλαβε νεῦρα, χολήν, ἄλγος, παρφοράν :

Κύτταζε, κύτταζε ! Γυμνὸ γυμνὸ καὶ μαραμμένο
 Τὸ δένδρο ποῦ μ' ὠρκόσθηκε μὲ μάτι θακρυμένο,
 Τὸ δούστυχο ! τὸ μάρανε, τὸ ξέρανε τὸ ψέμα . . .
 Ὅπου στραφῆ τὸ μάτι μου, στὴν ἐκκλησιὰ, στὸ βέμα,
 Στὸ Ἄνερο, στὸ Βοτανικὸ, τὰ ἴδια ὅλα μένουν,
 Θαρρεῖς πῶς δὲν ἀλλάζανε, θαρρεῖς πῶς μᾶς προσμένουν...
 Μόνο τῆς Ἐῶς ἡ καρδιὰ κάθε στιγμὴ ἀλλάζει,
 Καὶ τὸ δενδρὶ ποῦ ὀρκίζεται τὰ φύλλα του τινάζει

.....
 Τὴν δούστυχη ! ξεγύμνωσα τὴν γῆ, τὴν οἰκουμένην,
 Καὶ τὴν ψυχὴ τῆς σκέπασα ποῦ ἦταν γυμνωμένην.
 Πῆρα τοῦ κύματος ἄφρὸ νὰ τῆς τὸ κάνω σῶμα,
 Ἀχτεῖνα γιὰ τὸ βλέμμα τῆς, κοράλλι γιὰ τὸ στόμα*
 Μὲ τῆς νυχτεῖας τὴν σκέπασα τὸ μαῦρο μεγαλεῖο,
 Κι' ἀγνὴ φωτιὰ τῆς ἀναψα στὸ στήθος τῆς τὸ κρῦο.
 Τῆς ἔδωσα τὴν γλῶσσά μου, τοὺς πόθους, τὴν ψυχὴ μου,
 Καὶ τοῦ χεριοῦ μου ἔκαμα τὸ πλάσμα προσευχὴ μου ! *

Εἰπέτε μοι τώρα ὅ,τι θέλετε, ἀλλὰ μὴ ζητήσητε νὰ καταστρέψητε τὸ ἰδανικόν μου. Τὸ δὲ περὶ τοῦ Ἀχιλλέως Παράσχου ἰδανικόν μου στηρίζεται ἐπὶ τῆς σειρᾶς ἐκείνης τῶν λυρικών του ποιήσεων, ἐν ταῖς ὁποῖαις ἐγκατέσπειρε πᾶσαν τῆς ψυχῆς του τὴν ὀρμὴν καὶ τὸ ἄρωμα. Διὰ τοῦτο κατὰ προτίμησιν καὶ ἀκουσίως φέρω πάντοτε τὴν χεῖρα, καὶ μετ' ἀληθοῦς καὶ τυφλῆς λατρείας φυλλομετρῶ τὰς σελίδας τῶν κομψῶν ἐκείνων τόμων τῶν ποιήσεών του, ἐν αἷς ὁ Ἀχιλλεὺς ἦτο παιδίον ἄμικ καὶ ἀνὴρ, θεὸς ἀλλὰ συγχρόνως καὶ δαίμων. Ἦτο θεὸς ὅτε ἐργάτης αὐτὸς τῆς πολιτικῆς μεταβολῆς τοῦ 1862 ἤκουσε τὸν θάνατον τοῦ ἐξορίστου, Ἑλληνο-νοῦ τὴν καρδίαν, βασιλέως, καὶ λησμονήσας τὸν ἄνθρωπον τῶν πολιτικῶν παθῶν, ἔκλινεν ὁ ποιητὴς ἀλγεινῶς τὴν κεφαλὴν, καὶ ἔκλυσε τὸν δούστυχὴ βασιλέα διὰ τῶν ὠρικών τούτων ἀποστροφῶν :

Ἄν πάντες ἐσιώπησαν οἱ ἄνδροί σου φίλοι,
 Οὓς ἀπὸ σκότος ἔφερες βαθὺ εἰς τὴν ἡμέραν,

* Ἀναμνήσεις. Τόμος Γ' σελ. 155 καὶ 160.

Ἐν δὲν ἦνοιξε κανείς καὶ διὰ σὲ τὰ χεῖλη,
 Κ' εἰς λήθην σ' ἐγκατέλειψαν, θανάτου βαρυτέραν,
 Ἐγὼ ὁ πρὶν πολέμιος ἐν δάκρυον θά χύσω,
 Δὲν λησμονῶ, καθὼς αὐτοί, πῶς βασιλεὺς μου ἦσο!

ὦ, ναί· μακρὰν ἀπὸ ἐμὲ ἡ ἔχθρα καὶ τὰ μίση,
 Τὸν τάφον δὲν ὑπερπηδᾷ παθῶν γητίνων κύμα·
 Ὁ ψάλτης θρόνουσ δύναιται Καίσαρων νὰ κτυπήσῃ,
 Πλὴν εὐλαβεῖται τοὺς νεκροὺς, πλὴν συμπονεῖ τὸ μνήμα.
 Φεῦ, εἶναι τόσον ἱερὸν τὸ ἄφωνον μνημεῖον
 Καὶ ἔτι ἱερώτερον τὸ πίπτον μεγαλείον!

Ἡμεῖς δὲν τὸν ἐρρίψαμεν τοῦ θρόνου του ἐκείνου·
 Τὸν ἔρριψε τῶν φίλων του τὸ ψεῦδος κ' ἡ κακία·
 Ἐκεῖνοι ἐραρμάκωσαν τὸ πρὶν εὐώδες κρῖνον
 Καὶ μαραμμένον λαίλαπος τὸ ἔσυρε μανία...
 Ἡ μνήμη ἐπονείδιστος τῶν φίλων του νὰ μείνῃ!
 Δὲν τὸν ἐρρίψαμεν ἡμεῖς, τὸν ἔρριψαν ἐκεῖνοι.

Κοιμοῦ, ψυχὴ περίλυπος! κ' εἰς τὸ ψυχρὸν σου δῶμα
 Συγχῶρει, ὡς σὲ συγχῶρει τὸ ἔθνος τῶν Ἑλλήνων.
 ὦ, εἶναι πλέον ἐλαφρὸν τοῦ στέμματος τὸ χῶμα,
 Καὶ ὑπ' αὐτὸ τὴν κεφαλὴν τὴν κουρασμένην κλίνον...
 Κοιμοῦ, Μονάρχα δυστυχῆ· Μονάρχα μου, κοιμήσου,
 Εἶχε καιρὸν νὰ κοιμηθῇ ἡ ἄγρυπνος ψυχὴ σου!

Ἦτο δαίμων ὄτε κχτηρᾶτο :

Ὅταν γυναῖκα γεννηθῇ, ὅταν γεννιέται Εὐα,
 Βυζαίνει γάλα κόκκινο ἀπ' τῆς καρδιάς τὴν φλέβα,
 Ὅταν γυναῖκα γεννηθῇ, ὁ κάτω κόσμος βράζει,
 Ἡ κόλαση ταραζέται καὶ τὴν φωτιά τῆς βγάζει.
 Φωτιά νὰ πέσῃ στὴν φωτιά τὸν κόσμο νὰ χαλάσῃ
 Κ' ἀπὸ τῆς Εὐας τὴν φυλὴ νὰ ξανασάσ' ἡ πλάση.

Ἦτο ἀνὴρ ὄτε ἔγρχε :

Ναί· μάτην τὸν κατέθλιβον μετὰ βαρβάρου λύσσης
 Ποτὲ δὲν κατεβᾶλλετο ὁ μέγας πατριώτης.
 Πότε βομφαίαν ἔφερε, πότε σκληρὰς ἀλύσσεις,
 Ἐπαναστάτης σήμερον καὶ αὔριον δεσμώτης.
 Πόλεμος ἡ μαρτύριον ὑπῆρξεν ἡ ζωὴ του.
 Δὲν ἤξευρε τί θὰ εἰπῇ ἐκεῖνος ἡσυχία·
 Ἐξήτει μάρτυρος σταυρὸν ἡ νίκην ἡ ψυχὴ του,
 Καὶ δούλοισιν τὸν ἔφερε καὶ θάρσος ἡ δουλεία.
 Συνωμοσίας ἦτο νῦξ μὲ λάμψεις ἀνταρσίας,
 Κ' ἐπαναστάτης κεραυνὸς κατὰ τῆς τυραννίας.**

* Ἐλεγείον εἰς τὸν πρῶτον βασιλεῖα τῆς Ἑλλάδος Ὁθωνα τόμ. Β' σ. 189—196.

** Ἐλεγείον ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ στρατηγοῦ Μικρογυγιάνου τόμ. Β' σ. 253—257.

Καὶ ἰδοὺ τοῦ παιδὸς μίαν στροφὴν :

Πόσον τὸν ὕπνον σου φθονῶ! ὄμοι κ' ἐγὼ ἐκαίμην,
 Κ' ἔξω μ' ἐν ὄνειρον μακρὸν εἰς παρελθόντα χρόνον
 "ὦ, τί ὄρατα ἐποχῆ, πόσον εὐδαίμων ἦμαρ!
 Ἐὰν μοι εἶδι' ὁ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ τὸν θρόνον,
 Ἐὰν μοι εἴπῃ «ἔκλεξον, τὸ πᾶν σ' ἐγκαταλείπω»
 «Ἐν ὄνειρον» θὰ ἔλεγον «ἐν ὄνειρον» θὰ εἶπω . . .

Ἰδοὺ ἐν ὀλίγοις ἡ ποιήσεις τοῦ Ἀχιλλέως Παράσχου. Ζῶν ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν τῆς περὶ αὐτὸν κοινωνίας ἡ φαντασία ἐπτερούργιζε περὶ τὸν χιμαιρικὸν κόσμον τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ῥωμαντισμοῦ, ἠκολούθησε τῶν χρόνων αὐτοῦ τὰς τάσεις, τάσεις ἅμα τῆς ἰδίης ψυχῆς, καὶ ἐδημιούργησεν ἐν τῇ ἑαυτοῦ ποιήσει ἴδιον κόσμον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐνθουσιῶντες τὸν ἠκολούθησαν πολλοί. Ἦν κόσμον τοῦτον ἀπετέλει ἡ ἐξειδανίκευσις παντὸς τὸ ὁποῖον προσέπιπτεν εἰς τοῦ ποιητοῦ τὰς αἰσθήσεις καὶ τὸν ἐνέπνευεν ἦτο κόσμος γλυκύτατος, φανταστὸς, ἀτμώδης ἂν θέλετε. Ἀλλ' ἡ γραφὴς τοῦ Ἀχιλλέως ἦτο τότε γόησσα, προσηλύτιζεν, ἐμαγνήτιζεν. Ἰδοὺ τοῦ Ἐρωτός του ὀλίγα στροφαί :

Τὴν θέλω ἀσθενῆ ἐγὼ τὴν φίλην μου, ταχεῖαν·
 Ὀχρὰν τὴν θέλω καὶ λευκὴν ὡς νεκρικὴν σινδόνην·
 Μὲ εἴκοσι φθινόπωρα, μὲ ἄνοιξιν καμμίαν,
 Μ' ὀλίγον σῶμα—ἄνεμον σχεδὸν—ὀλίγην κόριν.
 Τὴν θέλω ἐπιθάνατον, μ' ἀθανασίας μῦρον,
 Κόρην καὶ φάσμα, σάβανον ἀντὶ ἐσθῆτος οὔρου.

Θέλω τὴν φίλην μου φθὴν ἐκλείπουσαν ἡρέμα,
 Ἀθανασίας βλέπουσαν ὁδὸν καὶ τάφου στόμα·
 Καλὴν καὶ μελαγχολικὴν, μὲ ἥρεμον τὸ βλέμμα,
 Μὲ φουμένην πτέρυγα εἰς καταρρέον σῶμα.
 Τὴν θέλω κόρην, ἀδελφὴν καὶ φίλην μου ἄγαν
 Ἄλλ' ὄχι καὶ νυμφίαν μου, ἀλλὰ ποτὲ νυμφίαν! *

Καὶ σήμερον ἔτι, ὅτε πρὸ πολλοῦ ἡ πραγματικὴ σχολή, ὑψώσασα τῆς ἐπαναστάσεως τὴν σημαίαν, κατέρριψε σύμπαντα τὸν ἰδανικὸν τοῦτον κόσμον, τίς καὶ σήμερον ἔτι, ἀναγινώσκων τοὺς αἰθερίους τούτους στίχους τοῦ Ἀχιλλέως Παράσχου, δὲν ἀγαπᾷ τὴν ἐνθουσιώδη λυρικὸν ποιητὴν ;

Τοιοῦτον τὸν ἐγνώρισκα, τοιοῦτον τὸν ἠγάπησα, καὶ τοιοῦτον ἐπιζητῶ καὶ τὸν ἀναγινώσκω. Δὲν ἐπιβάλλομαι ὅτι ἐγγραφῆς κριτικὴν μελέτην. Τὸ τοιοῦτον ἔργον ἀπόκειται εἰς ἐπιστημονικωτέραν γραφίδα, ἄλλως τε τὴν τελευταίαν περὶ αὐτοῦ λέξιν θὰ ἐκφέρῃ τὸ μέλλον. Ὁ Ἀχιλλεὺς Παράσχος, ἀγωνιστὴς καὶ αὐτὸς τῶν γραμμάτων, θὰ ἐπασχολήσῃ μίαν ἡμέραν τὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς συγχρόνου ποιήσεως. Ἐὰν ὁ ἱστορικὸς αὐτὸς δὲν τύχει ὁ κ. Ἐμμανουὴλ Ροῖδης, βεβαίως ὁ Ἀχιλλεὺς Παράσχος θὰ καταλάβῃ ἐν τῷ ἑλληνικῷ Πανθέῳ τὴν ἀρμόζουσαν αὐτῷ θέσιν μεταξὺ

* Τόμ. Γ' σελ. 18, 22.

τῶν ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἔθνους ποιητῶν, ὧν εἶμαρτο νὰ ᾖ ὁ τελευταῖος. Εἶπα ὁ τελευταῖος διότι τοῦ Θεοδώρου Ὁρφανίδου καὶ Γεωργίου Παράσχου ἡ πατριωτικὴ Μοῦσα πρὸ πολλοῦ ἐσίγησεν. Ὁ Δημήτριος Βερναρδάκης μετὰ τῆς *Εὐφροσύνης* του, καὶ ὁ ἄγγελος Βλάχος μετὰ τῶν *Λυρικῶν* αὐτοῦ ποιημάτων εἶμαρτο, κακῇ μοίρᾳ, ν' ἀναρτήσωσι τὴν λύραν ἐξ ἧς γλυκεῖς εἶχεν ἀκούσει φθόγγους τὸ ἑλληνικὸν κοινόν.

Καὶ ὅμως ὁ ὕστατος οὗτος τῆς νέας Ἑλλάδος αἰοδός, ὁ ψυχαγωγῆσας ὅλην γενεάν, ὁ ἐμπνεύσας αὐτῇ τὰ τρυφερά καὶ πατριωτικώτατα τῆς μαλακῆς ψυχῆς του αἰσθήματα, ἐξέδοτο τὰς ποιήσεις του, ἐν μέσῳ τῆς ἀδικωτέρας καὶ ἀπελπιστικωτέρας σιωπῆς καὶ ἀδιαφορίας.¹ Πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης ἄλλοθι ἤθελεν ἐξεγερθῆ ἑνθουσιῶν τὸ δημόσιον, ἡ κριτικὴ καὶ ἡ δημοσιογραφία, οἱ δύο οὗτοι διαπρύσιοι πεπολιτισμένης κοινωνίας διερμηνεῖς, ἤθελον διασαλπίζει τὸ γεγονός, γεγονός προδίδον ὅτι δὲν ἀπέθανεν ἔτι πνευματικῶς τὸ ἔθνος, ἔστω καὶ ἂν αἱ ποιήσεις τοῦ Παράσχου ἐπέπρωτο νὰ ᾤσιν ἡ ὑστάτη τοῦ θανατιῶντος πάλιν, μεθ' ἣν ἐντελής πνευματικὸς θάνατος.

Τοῦτο ἐπεβαλλόμεν διὰ τῶν προχείρων τούτων γραμμῶν, νὰ ἐπανορθώσω τὸ ἐπ' ἐμοὶ μίαν ἀγνωμοσύνην.

Εὐγ. Γ. Ζαλοκώστας

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ ΤΟΥ ΒΑΡΒΑΚΕΙΟΥ

Ἡ εὐρύτης ἦν ἕλκρον σήμερον αἱ φιλοσοφικαὶ μελέται, οὐχὶ σχολαστικῶς καὶ ἀφηρημένως ὡς ἐν τῷ μεσαιῶνι, ἀλλ' ἐν σχέσει πρὸς τὰς θετικὰς ἐπιστήμας, σκοπὸν ἔχει τὴν εὐρεσιν τοῦ ὠραίου πρὸς δ ὁ ἄνθρωπος ὑπὸ ὑψηλῆς τινος ὠθήσεως φέρεται. Δικαίως ἄρα πάνυ ἡ εὐρεσις καλλιτεχνήματός τινος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος ἐπέτυχεν εἰς τὸν ὑπατον βαθμὸν τὴν τοῦ ὠραίου παράστασιν, μεγίστην χαρὰν προξενεῖ οὐχὶ πλέον τοῖς σχολαστικοῖς ἀρχαιολογοῦσιν, ἀλλὰ παντὶ τὴν αἴσθησιν τοῦ καλοῦ θαυμάζοντι ἐν τοῖς εὐκλεέσι τῶν Ἑλλήνων ἔργοις. Ὅθεν ἡ πρὸ ἔτους περίπου ἀνκαλάψις τῆς παραστάσεως τῆς πολιούχου τοῦ ἄστεος θεαίνης, ἣτις τοσαύτης ἐγένετο ἀντικείμενον συζητήσεως κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους, δὲν ἠδύναντο ἢ νὰ προξενήσῃ αἴσθησιν τινα ἐν τῷ ἀνεπτυγμένῳ κόσμῳ, αἴσθησιν ἣν ὁ δημοτικὸς ἀρχὼν τῆς νεωτέρας πόλεως, ἔσπευσε νὰ μεταδώσῃ διὰ τηλεγραφημάτων πρὸς ἔξοχα τῆς Ἑσπερίας

¹ Ὅτι ἔγραψον ταῦτα δὲν εἶχεν ἔτι δημοσιεύσει ὁ καλὸς μου φίλος Χαράλαμπος Ἄννιος τὴν ἐν τῷ «Μὴ Χάνεσαι» προσωπογραφίαν τοῦ Ἀχιλλέως Παράσχου.

πρόσωπα, πρὶν ἢ ἀντιληφθῆ τὴν ἀκομφον ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου, καὶ ἰδίως τὸ καθόρυθμον ἐπ' αὐτοῦ κιονίδιον, ἀλλὰ συνδυάτας τὴν χαρὰν τοῦ εὐρήματος τῆς νίκης κρητούσης Ἀθηνᾶς, πρὸς τὰς περιστάσεις τῆς ἡμέρας, οὐδόλως ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ νίκη εἶχε χάος τὴν κεφαλὴν τῆς.

Ἡ σπουδὴ αὕτη ἔδωκεν ἀπορρομὴν εἰς τὸν «Χρόνον» τοῦ Λονδίνου καὶ γράφη (Weekly Times N° 214) ὅτι «ὁ δῆμαρχος Ἀθηναίων δὲν φαίνεται ἔχων ἀκριβῆ αἰσθησιν τῆς ἀρχαίας τέχνης, διότι τὸ καλλιτέχνημα τοῦ Φειδίου ὑπερ ἑτηλεγράφησεν εἰς τὸν δῆμαρχον τοῦ Λονδίνου ὅτι εὐρέθη ἀποδεικνύεται ἀτυχῶς Ῥωμαϊκὸν ἀντίγραφον αὐτοῦ». Καὶ βεβαίως οὐδεὶς ποτε ἐξέλαθε μικρὸν ἀγχαλμκ ἐκ μαρμαρῶν, ὑψους ἑνὸς περίπου μέτρου, ἀντὶ τῆς χρυσελεφαντίνης Ἀθηνᾶς τοῦ Φειδίου ἧς ὁ λόφος τοῦ κρᾶνους ἔφθανεν εἰς τὸ ὕψος τῆς στέγης τοῦ Παρθενῶνος, ἀλλὰ τοῦλάχιστον τοιοῦτον ἦν τὸ πνεῦμα τῶν ἀπανταχοῦ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς εὐρέσεως σταλέντων τηλεγραφημάτων.

Ἄς ἐνθυμηθῶμεν ἐνταῦθα πρὸς στιγμὴν ὅτι ὅταν τ' ἀριστουργήματα τοῦ Παρθενῶνος μετηνέχθησαν παρὰ τοῦ λόρδου Ἐλγίνου εἰς Ἀγγλίαν, πλείστοι καὶ φιλαρχαῖοι μάλιστα ἐξεφρόσθησαν περὶ αὐτῶν τολμηρῶς, ὅτι τὰ ἔργα ταῦτα οὐ μόνον εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους δὲν ἀνάγονται, ἀλλὰ μόνον εἰς τὴν τοῦ Ἀδριανοῦ, ὅτι εἰσὶν ἀπλῶς ἔργα διακοσμῆσεως, παρὰ πλειόνων ἐπεξεργασθέντα, ἐξ ὧν οἱ πλείστοι καὶ ἐν ἐποχῇ ἔτι ἤττον ἀνεπτυγμένη οὐδέποτε ἤθελον θεωρηθῆ τεχνίται. Ἀλλὰ τῷ 1815 ὁ Κανόδας ἐπισκεφθεὶς τὴν Ἀγγλίαν ἐξέφραξε περὶ αὐτῶν τὸν ἐνθουσιῶδη θαυμασμόν του, καὶ ὁ Quirinus Visconti, διεκοίνωσεν εἰς τὸν κόσμον, ὅτι ἀνεγώρισεν ἐν αὐτοῖς τὸ τέλειον τῆς τέχνης. Ἐδέησεν ἡ μαρτυρία τοῦ Κανόδα καὶ Visconti ἵνα κινήσῃ τὸν θαυμασμόν τῶν Ἀγγλῶν, καὶ ἵνα ἡ βουλὴ ἀγοράσῃ παρὰ τοῦ λόρδου Ἐλγίνου ἀντὶ 40,000 λιρῶν, ὅστις ἄλλως δὲν ἀπῆτησεν ἢ τὰ ἐξοδά του, καὶ τοποθετήσῃ αὐτὰ ἐν τῷ Βρετανικῷ Μουσείῳ ἔνθα κεῖνται πρὸς αἰωνίαν δόξαν τῶν εὐκλεῶν ἡμῶν προγόνων.

Τῇ ἀληθείᾳ διατάζει τις ἂν δεῖον καὶ καλίστη τὸν εὐγενῆ λόρδον διὰ τὴν διακοπήν ἐκ τῆς θέσεώς των τῶν ἀριστουργημάτων τούτων τῆς τέχνης, ἢ καὶ εὐγνωμονῆ αὐτῷ ὡς σώσαντι αὐτὰ ἐκ τῶν χειρῶν βερβάρων, οἵτινες καθ' ἐκάστην μετέβαλον τὰ μεγαλοπρεπῆ τῆς ἀρχαιότητος ἔργα εἰς τίτανον. Τίς ἠδύνατο τότε καὶ προῖδῃ τὴν μετ' ὀλίγα μόνον ἔτη ἀνάττασιν τῶν ἀπογόνων τοῦ μεγάλου ἐκείνου λαοῦ! Ὅποις δόξῃ διὰ τὸ Ἀγγλικὸν ἔθνος, ἂν σήμερον ἀντὶ ν' ἀφήσῃ ταῦτα ἐν θλακάμῳ τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου, ἔνθα ἐλαττοῦται κατὰ πολὺ τὸ κάλλος των καὶ ὡς ἐκ τῆς τοποθετήσεως καὶ ὡς ἐκ τοῦ ὀμιχλώδους τοῦ Λονδίνου οὐρανοῦ, ἐπανάφερε καὶ ἐτοποθετεῖ αὐτὰ ἐν τῇ ἀρχικῇ των ἐπὶ τοῦ Παρθενῶνος θέσει, δεικνύον ὅτι δὲν ὠφελήθη τῆς περιστάσεως πρὸς διακοπήν των, ἀλλὰ

πρὸς σωτηρίαν μόνον καὶ προφύλαξιν ἀπὸ βερβάρων καὶ ἀπολιτίστων κκ-
κτροφῶν, προσκκλῶν οὕτω τὸν πεπολιτισμένον κόσμον νὰ θυμασθῆ ἕν
αὐτῇ τῇ ἀρχικῇ τῶν λαμπρότητι τ' ἀριτουργήματι τῆς τελειότητος τέ-
χνης, εἰς ἣν ὁ ἄνθρωπος ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ.

Ἡ προκειμένη ὁμῶς Ἀθηνᾶ, πάραυτα ἐξετιμήθη ἐν Ἑλλάδι καὶ παρ'
Ἑλλήνων δεόντως, ὑπὸ τε καλλιτεχνικὴν καὶ ἱστορικὴν ἔποψιν. Τὸ ἀγαλμα
τοῦτο μόλις ἐσχάτως ἠδυνήθη νὰ ἴδῃ, ἀνχνούς πρότερον τὰς διαφόρους
ἐπ' αὐτοῦ δικριβιάς, καὶ ἰδίως τὸ ἄξιον λόγου φυλλάδιον τοῦ ἐφόρου
τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Καβόκκιδι, οὗ τὰς κρίσεις μετ' ἐπκίνων παρεδέξατο
καὶ ὁ διευθυντῆς τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου κ. Newton.

Καίτοι πλείστα περὶ τούτου ἐγράφησαν καὶ δὴ καὶ παρ' εἰδημόνων λο-
γίων, μολακκῦτα ἐπιτραπήτω μοι νὰ ἐκθέσω ὀλίγας λέξεις ἐπ' αὐτοῦ,
ἰδίως δὲ καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἐπ' αὐτοῦ κίονιον ὅπερ πλείστης συζητήσεως
ἀντικείμενον ἐγένετο. Ἡ πολιοῦχος τοῦ ἄστεος θέκκιν, ἐξῆλθε τῆς κεφα-
λῆς τοῦ ὑψιθρεμέτου Διὸς πκνοπλος γλακκῶπις νεάνις, καὶ τοιαύτη διέ-
μεινεν ἐν τῇ δικαοίᾳ τῶν Ἑλλήνων δικραῶς, διὸ ὁ Φειδίς; παρέστησε βε-
θκίως τὴν Παλλάδα (Πάλλας=νεάνις) Ἀθῆνην τέλειον τύπον κάλλους
ἀθωότητος καὶ φρονήσεως, ἐν τῇ ἡλικίᾳ τῆς τελείας παρθενικῆς ἀναπτύ-
ξεως τῶν εἴκοσι περίπου ἐτῶν. Καταθεῖσα τὰ ὄπλα δὲ, ἐθεωρήθη ὡς προ-
τάτρια τῆς ἐργασίας, διὸ καὶ Ἐργάνη καὶ Βοαρμικῆ ἐκλήθη.

Καθῶς ἡ ἐπίδρασις τοῦ τύπου χώρας τινος, καταφαίνεται ἐν τοῖς ἐρ-
γοῖς τῆς τέχνης, κκῶς βλέπομεν εἰς τὰς διαφόρους εἰκόνας τῆς θεοτόκου
οὐχὶ τὸν ἐβρακκῶν τύπον, ἀλλὰ τὸν τῆς χώρας ἐν ἣ ἐγράφησαν, πολλακκίς
δὲ καὶ αὐτῆς τῆς πόλεως καὶ δὴ καὶ γνωστῶν κυριῶν ἀπομιμήσεις, οὕτω
καὶ ἐν ταῖς ἀντιγραφαῖς τῆς Ἀθηνᾶς ἐπέδρατεν ὁ γυναικεῖος τύπος τῆς
ἐποχῆς. Ὅθεν ἡ προκειμένη Ἀθηνᾶ, οὐδὲν ἐν τῇ φυσιογνωμίᾳ δεικκνύει
τῆς τελείας παρθενικῆς φρονήσεως καὶ τοῦ εὐεἰδοῦς τοῦ προσώπου τῆς ἐλ-
ληνικῆς καλλονῆς, οὐδ' ὁμοιάζει πρὸς τὸ ἐν τῷ μετώπῳ τοῦ Παρθενῶνος
ἀνέγλυφον αὐτῆς, ἀλλ' ἡ ὑπερήφανος στάσις τῆς κεφαλῆς, τὸ ὑπέρσαρκον
τῶν πκρειῶν, τοῦ ὑποσικαγονίου καὶ τοῦ λακκμοῦ ὑποδείκκνυσαι μᾶλλον
τριακοντούτιδα δέσποικν τῆς ἐποχῆς τῶν Κκισάρων. Καὶ τοῦτο ἴτως
ἐκτὸς τῶν λοιπῶν ἀρκεί πρὸς χαρακκτρισμὸν τῆς βωμκκικῆς τοῦ ἐργου
ἐποχῆς.

Ἦτὸ τὴν ἔποψιν κκῦτην τὸ μικρὸν ἀγαλμάτιον τῆς παρὰ τὴν Πνύκα
εὔρεθείσης Ἀθηνᾶς, ἐστὶν ὑπέρτερον. Τὸ ἑλληνικὸν τοῦ ρυθμοῦ τοῦ προσώ-
που, ἡ ἀθωότης τῆς φυσιογνωμίας, τὸ κατὰ τι boudeuse αὐτῆς, ἐνδει-
κκνύουσιν ἑλληνικὸν τύπον ἐξ ἐκείνων οὓς συναντᾷ τις καὶ σήμερον σκχνά-
κκς παρὰ ταῖς χωρικῆς νεάνισι τῶν Μεγάρων. Ὅθεν οὐδ' ἐλακκίστην ἰδέαν
δύναται ἡ προκειμένη Ἀθηνᾶ τοῦ Βερβκκείου νὰ δώσῃ ἡμῖν περὶ τῆς
φυσιογνωμίας τῆς χρυσελεφαντίνης τοικκῦτης τοῦ Παρθενῶνος.

Τὸ κακὸν ῥυθμὸν κίονιον ἐφ' οὗ ἐστήρικται ἡ κρητοῦσα τὴν Νίκην χεὶρ, εἶναι βεβηλῶς προσθήκη, καὶ ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ κ. Καββαδίας οὐδεμίαν ἀνάγκην τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ ὑφίσταται. Φρονῶ δὲ ὅτι ὁ ποιήσας τὸ ἔργον τεχνίτης ἀντιγράφων τὴν πρωτότυπον Ἀθηνᾶν ἢ ἄλλος τις προηγουμένως ἀντιγράφως ταύτην, δὲν ἠδύνατο νὰ προσθέσῃ ἀνευ ἀνάγκης τοιοῦτον ὄγκον εἰς τὸ καλλιτέχνημα τοῦ Φειδίου. Ἐκ τούτου δὲ ἄγομαι νὰ συμπεράνω ὅτι οὗτοι ἐβλεπον τὸ κίονιον ὑπάρχον ἐν τῷ πρωτότυπῳ ὅτι ὅμως οὐδέποτε ὁ Φειδίας ἠδύνατο νὰ θέσῃ τοιοῦτον κίονιον παρὰ τῇ Ἀθηνᾶ αὐτοῦ ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ἐξῆς. Ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ Παρθενῶνος ὑπῆρχον δύο ὑπερκείμενοι σειραὶ κίωνων, ὧν ἡ κατωτέρα ὑπεστήριξε μεσοδωμικ, ἐν μέσῳ δὲ ἵστατο ἡ Ἀθηνᾶ κατ' ὅλον τὸ ὕψος τοῦ ναοῦ. Τὸ ὕψος τοῦτο ἦτο 14 περίπου μέτρων. Ἦεν τὸ ὕψος ἐκάστης σειρᾶς κίωνων θὰ ἦτο 5—6 μέτρων. Συνεπῶς ὑπολογίζων τις τὸ ὕψος τοῦ κιονίου τοῦ παρὰ τὴν Ἀθηνᾶν, παύεται ὅτι τοῦτο ἦτο ὑψηλότερον καὶ συνεπῶς ὀγκωδέστερον τῶν στηλῶν τοῦ ναοῦ, καὶ τοῦτο πρὸς μόνον τὸν σκοπὸν ἵνα ἐρείδῃται ἡ μικρὰν καὶ ἐλαφρὰν Νίκην κρητοῦσα χεὶρ, αἰσθητικὸν σφάλμα εἰς ὃ δὲν ἠδύνατο ὁ Φειδίας νὰ ὑποπέσῃ.

Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου δύναται προσέτι νὰ χύσῃ φῶς ἡ ἐξέτασις τῆς κατασκευῆς τῆς χρυσελεφαντίνης Ἀθηνᾶς, ἣτις προσέτι ἄγει εἰς τὸ συμπέρασμα τί ἀπέγινε τὸ καλλιτέχνημα τοῦτο καθὼς καὶ ἐκεῖνο τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ Διὸς καὶ ὁμοίων, ἐφ' οὗ πάντες κατόπιν σαθρῶν ὑποθέσεων ἀνομολογοῦσι πλήρη ἄγνοιαν.

Ἡ χρυσελεφαντίνη Ἀθηνᾶ τοῦ Φειδίου, καθὼς καὶ ὁ ἐν Ὀλυμπίᾳ Ζεὺς κατεσκευάσθη κατὰ τὴν ἐν χρήσει κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τορευτικὴν τέχνην. Συνίστατο δ' αὕτη εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ πυρῆνος τοῦ ἀγάλματος ἐκ ξύλου, κατὰ τὸ ἀρχαιότατον ἐπικρατοῦν ἔθιμον κατ' ὃ πάντα τὰ ἀγάλματα κατεσκευάζοντο ἐκ τῆς ὕλης ταύτης. Διχρόρων εἰδῶν ξύλων ἐγένετο χρῆσις πρὸς τὸν τοιοῦτον σκοπὸν, συχνάκις ὅμως θεοῦ τις κατεσκευάζετο ἐκ τοῦ ἰδίου πάντοτε εἶδους ξύλου. Κατὰ Παυσανίαν (Ἀρκαδικὰ XVII, 2.) πάντα σχεδὸν τὰ εἶδη τῶν ξύλων ἐχρησιμοποιοῦντο ἐν τῇ τῶν ἀγαλμάτων κατασκευῇ. «Ὅποσα καὶ ἡμεῖς καταμαθεῖν ἠδυνήθημεν τὸσάδε ἦν ἀπ' ὧν τὰ ξόανα ἐποιοῦντο, ἔβενος, κυπάριστος, αἰ κέδροι, τὰ δρύϊνα, ἡ μίλαξ, ὁ λωτός, τῷ δὲ Ἑρμῇ τῷ Κυλληνίῳ, τούτων μὲν ἀπὸ οὐδενός, θύου (εἶδος κέδρου) δὲ πεποιημένον τὸ ἀγάλμα βέστιν». Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ ἐκ ξύλου κατασκευὴ τῶν μεγάλων θεοτήτων, διετηρήθη ἐξ ἱερᾶς προλήψεως, ὡς σήμερον ὁ βυζαντινὸς ῥυθμὸς καὶ ἡ ἐπίπεδος παράστασις ἐν ταῖς εἰκόσι τῶν ἁγίων, καὶ ἡ καῦσις ἐν ταῖς ναοῖς κηρίων μόνον καὶ ἐλαίου. Ἐπὶ τοῦ ξυλίνου τούτου πυρῆνος ἐτίθετο κατὰ τὴν τορευτικὴν τέχνην ἐπέδυσσις, τῶν μὲν γυμνῶν μερῶν ἐξ ἐλέφαντος, τῶν δὲ ἐνδυμάτων ἐκ χρυσοῦ (Quatremère de Quincy, Jupiter

Olympien, Musée de sculpture antique et moderne, t. 1, page 74 et suiv). Διὰ τῆς κατασκευῆς κυλίνδρων δικτηρίων κατὰ τὸν ἄξονα, διασχίσεως αὐτῶν κατὰ μίαν τῶν γεννητριῶν καὶ περιστροφῆς αὐτῶν ἐν ἀτμῷ ζέοντος ὕδατος, κατάρθουν νὰ ἐλάσσει πλάκας ἐξ ἐλέφαντος, λεπτάς μὲν πλὴν ἀρκούντως μεγάλας ἵνα δι' αὐτῶν ἐπενδύσῃ τὰ μέγιστα τῶν ἀγάλματων. (Clarac, Histoire de l'art. t. 1. Notice XVI.) Κατὰ πᾶσαν λοιπὸν πιθανότητα ὁ πυρὴν τοῦ ἀγάλματος τῆς χρυσελεφαντίνης Ἀθηνᾶς συνέκειτο ἐκ ξύλου δρυός. Τὸ μεγαλοπρεπές τοῦτο δένδρον τὰ μέγιστα ἠπλαβοῦντο οἱ Ἕλληνας καὶ τὰ πρῶτα μεγάλα ξόανα τῶν θεῶν ἐκ τοῦ δένδρου τούτου κατασκευάσθησαν, καὶ ἐκ τῶν δασῶν τοῦ δένδρου τούτου ἐξήλθον οἱ πρῶτοι τῶν θεῶν χρησιμοί.

Τὰ γυμνά λοιπὸν μέρη ἐπενδύοντο ὡς ἐλέχθη δι' ἐλέφαντος, ἀλλὰ τὰ ἐκ χρυσοῦ ἐνδυμάτα ἦσαν κατασκευασμένα ἐκ τεμαχίων προσκαρμοζομένων καὶ ἀφαιρουμένων κατὰ βούλησιν. Τῆς χρυσελεφαντίνης ἰδίως Ἀθηνᾶς τὰ τεμάχια τ' ἀποτελοῦντα τὴν ἐκ χρυσοῦ ἐνδυμασίαν προσημοζόντο δι' ἑνὸς καὶ μόνου ἥλου, τεχνηέντως καὶ ἐν κατακλήλῳ θέσει πρὸς τοῦτο τεθέντος. Τοῦτο ἐξηγεῖ καὶ τὴν μὴ καταστροφὴν τοῦ ἀγάλματος κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀρχαίου σύλησιν τοῦ χρυσοῦ αὐτοῦ κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν, καθ' ὅσον μὴ δυνηθέντος τούτου νὰ λάβῃ κατὰ τὴν φυγὴν του μεθ' ἐαυτοῦ τὰ τεμάχια τῶν ἐκ χρυσοῦ ἐνδυμάτων, ταῦτα ἐτέθησαν πάλιν εὐχερῶς ἐν τῇ ἀρχικῇ των θέσει. Ἀφαιρουμένων ἐκάστοτε τῶν ἐνδυμάτων ἠλείφτο ὁ πυρὴν ἐλαίῳ πρὸς διατήρησιν τοῦ ξύλου ἐκ τῆς σήψεως. Ἀλλ' ὅσον καὶ ἂν ὑποτεθῇ τὸ ξύλον σκληρὸν καὶ τὰ καταβλαβόμενα μέρη πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ τέλεια ὅτι ἀναλογισθῶμεν ὅτι τὸ ἀγαλμα ἵστατο ἐπὶ ἐννέα ὄλους αἰῶνας ἀνεπαφρον, διαστάζομεν ν' ἀπορνηθῶμεν περὶ τῆς ἐντελοῦς διατηρήσεως τοῦ πυρῆνος. Ὅθεν τῶν λοιπῶν μερῶν τοῦ ἀγάλματος συμπεφυκότων σχεδὸν ὄντων, πρῶτον σημεῖον ἐφ' οὗ ἤθελεν ἐπενεργήσῃ ἐπὶ τοῦ ξύλου ἡ ἐνεργεια τοῦ χρόνου, ἐστὶ τὸ τῆς ἐνώσεως τοῦ δεξιοῦ βραχίονος ἐφ' οὗ ἐκτείνεται οὗτος πρὸς ὑποδοχὴν τῆς Νίκης, ἧς τὸ βῆρος ἐπιπροσθέτει εἰς τὴν δύναμιν τῆς ἀποσπάσεως. Κατὰ πᾶσαν λοιπὸν πιθανότητα, ἡ ἀποσπασθεῖσα κατέπεσεν ἢ φέρουσα τὴν Νίκην ταύτην χεῖρ, ἢ παρητηρήθη ἐπικείμενος τοιοῦτος κίνδυνος, ὁπότε κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς παρακμῆς τῆς τέχνης μὴ οὕσης δυνατῆς τῆς προσκολλήσεως ἢ ἀντικαταστάσεως, κοινός τις τεχνίτης προσέθετο πρὸς ὑποστήριξιν τὸ κακόρυθμον ἐκεῖνο κίονιον, μετατοπίσας τὸν κορμὸν τοῦ ἀγάλματος ἐκ τοῦ μέσου τῆς βάσεως ὀλίγον πρὸς τὰ ἀριστερά, διότι βεβῆως ὁ ἐκ ξύλου πυρὴν δὲν ἦτο συμπεφυκὸς πρὸς τὴν λιθίνην βᾶσιν.

Ὅπως δὴποτε ὅμως, δύσκολον νὰ παρηδεχθῶμεν ὅτι τοιοῦτον κίονιον ὑπῆρχεν ἀρχικῶς ἐπὶ τοῦ πρωτοτύπου, διὰ τε τοῦ ἐκτεθέντος λόγους,

καὶ διότι ὁ ῥυθμὸς πᾶν ἄλλο ἐστὶν ἢ ἑλληνικῆς ἐποχῆς, καὶ οὐδεὶς λόγος ὑπῆρχεν ἵνα ὁ ἀπομιμηθεὶς τὸ πρωτότυπον τεχνίτης μεταβάλη τὸν ῥυθμὸν τοῦ κιονίου, ἀλλὰ καὶ πάλιν δύσκολον νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι κοινὸς τις τεχνίτης κατ' ἐποχὴν πρακτικῆς τῆς τέχνης, ἀπομιμούμενος ὡς ἠδύναντο τοιοῦτον καλλιτέχνημα, ἤθελεν ὀρυεμφύτως προσθέσει εἰς τὸ ἔργον τοῦ κιονίου οὐδόλως ἐν τῷ πρωτοτύπῳ ὑπάρχον. Διὸ φρονῶ ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς κατασκευῆς τῆς Ἀθηνᾶς τοῦ Βαρθακείου ὑπῆρχε τὸ κιονιον ἐπὶ τοῦ πρωτοτύπου, ἄλλην δ' ἐξήγησιν δὲν εὐρίσκω ἐκτὸς τῆς ἀνωτέρω, τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ.

Ὅθεν καὶ τοὶ διάφοροι συγγραφεῖς ἀνομολογοῦσιν ἄγνοιαν τί ἀπέγεινε τέλος ἢ χρυσελεφαντίνῃ Ἀθηνᾷ τοῦ Φειδίου, ἧς καὶ αὐταὶ αἱ ἀτελεῖς ἀπομιμήσεις δοξάζουσιν ἔτι τοὺς προγόνους ἡμῶν, δὲν δισταζῶ ν' ἀποφανθῶ ὅτι μετὰ τὴν βεβαίαν σύλησιν τοῦ χρυσοῦ, ὁ ξύλινος πυρὴν ἠκολούθησε τοὺς ἀνακλωϊώτους τῆς ἀποσυνθέσεως νόμους τῆς φύσεως.

Νικ. Ι. Σολωμὸς

ΠΥΡΡΟΣ Ο ΚΥΩΝ ΤΟΥ ΑΛΒΕΡΤΟΥ

Γράφων τὴν ἀπολογίαν ἐνὸς κυνὸς περιττὸν νὰ εἶπω τί θέλω δι' αὐτῆς νὰ δεῖξω· καθ' ὅσον ὁ ἀναγνώστης εὐκόλως ἀφ' ἑαυτοῦ δύναται νὰ ἐξαγάγῃ τὸ ἠθικὸν συμπέρασμα.

Σκηνὴ τοῦ διηγήματος εἶνε ἡ Φλωρεντία, καὶ ἀκριβέστερον ἢ ἐν τῇ δεξιᾷ ὄχθῃ τοῦ Ἄρνου παραδείσιος ἔπαυλις, ἐνθ' οἱ μύλοι τοῦ Βιτάλη. Ὁραιότατα δένδρα ἐσκήζον τὴν χαρίεσσαν δενδροστοιχίαν, ἣν τὰ ὕδατα τοῦ Ἄρνου ἔλειχον κελαρύζοντα· ἀπὸ δὲ τῆς ἐτέρας ὄχθης ἠνοίγετο ἡ θεὰ τῶν λόφων τῶν συναποτελούντων λαμπρὸν στέμμα ἐπὶ τὴν Φλωρεντίαν, καὶ ὁ λόφος ἅγιος Μινιάτης ἐκατοπτρίζετο εἰς τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ, ἅτινα ἦσαν ἐκεῖ διαυγῆ καὶ ἡρεμὰ συνεχόμενα ὑπὸ τοῦ πλησιοχώρου ἰχθυοτροφείου. Αἱ λέμβοι ἀφίνουσαι πλησίον αὐτῶν χρυσοῦν ἀπαστράπτοντα αὐλακα ἐνεψύχουν τὸ τοπεῖον ἔρπουσαι βραδέως ἐπὶ τῶν ὑδάτων, ἐν ᾧ ὁ ὑπομονητικὸς ἀλιεὺς διέκοπτε διὰ μονοτόνου ἄσματος τὰς ἐνοχλήσεις τῆς μακρᾶς προσδοκίας.

Φυσικῶ τῷ λόγῳ ἐκεῖνος ὁ τόπος συχνάζεττι ἐξαίρετως ὑπὸ ἐραστῶν καὶ νεονύμφων καὶ ὑπ' ἐκείνων ὧν ἡ ποιητικὴ μοναξίκα ἀνανεοῖ γλυκείας ἀναμνήσεις ἀπολεσθέντος ἀγαθοῦ.

Καὶ εὐτυχεῖς σύζυγοι φαίνεται νὰ ἦσαν, ξανθὴ τις νεῆκς εἰς τὸν βραχίονα μελάγχρου νεανίου ἀρρενωπῆς ὄψεως, αἵτινες ἐαρινὴν τινα ἐσπέραν μὴ προσέχοντες εἰς τὴν ὠρικήν θεάν, οὔτε εἰς τὴν σαλήνην ἧτις περστῆρει

αυτούς ἐν πάτῃ τῇ λάμψει τῶν ἐκυτῆς ἀκτίνων, ἀλλὰ μόνον εἰς τὸν ἐκυτῶν ἔρωτα, ἐβάδιζον βραδεί, πρὸς τὴν Φλωρεντίναν παρκατηροῦντες ἀλλήλους ἀσκαρδαμικτεῖ, ὡς νὰ ἤθελεν ὁ εἰς ν' ἀναγκνώστη ἐν τῷ βῆθει τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἄλλου τί εἶχε γεγραμμένον ἐν τῇ καρδίᾳ.

— Ἄδα . . .

— Ἄλβέρτε μου . . . ἦτο ὁ συνήθης αὐτῶν διάλογος, μυριάκις ἐπαναλαμβάνόμενος, μυριάκις ἀκουόμενος μετὰ τῆς κῦτῆς προθυμίας, μυριάκις παρακολουθούμενος ὑπὸ μακροῦ ἐρωτικοῦ βλέμματος.

Θυγάτηρ σεδωκτιμίου τραπεζίτου τῆς Φλωρεντίας, οὗ ἡ περιουσίᾳ εἶχε δικλωθῆ εἰς τοὺς τροπικούς κῦτῶνας τοῦ χρηματιστηρίου, ἡ Ἄδα Στεφάνι εἶχε πρὸ τριῶν ἡμερῶν ὑπκνδρευθῆ τὸν Ἄλβέρτον Γεωργίου, Ῥωμαίων νεανίαν, θερμὸν, φιλόπαιριν, νοήμονα, ἐπιμελῆ, ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἐγκατεστημένον ἐν Φλωρεντίᾳ, ὅστις ἀρκούντως πλούσιος δὲν εἶχεν ἀποσύρη τὸ πρὸς τὴν νεανίδα αἰσθημα διὰ τὴν μετατροπὴν τῆς τύχης αὐτῆς. Αὕτη ἔλεγεν εἰς αὐτὸν καὶ ἐπανελάμβανεν ὅτι ὁ ἔρωσ τῆς θὰ κατέβαινε μεθ' ἑαυτῆς μέχρι τοῦ τάφου, ὅτι τὸ πᾶν ἠδύνατο νὰ μεταβληθῆ ἐπὶ τῆς γῆς ἐκτὸς ἐκείνου.

— Ἄλλὰ γινώσκεις, Ἄδα μου, ἀπεκρίνατο αὐτῇ ὁ Ἄλβέρτος, πᾶσα γυνή, ὅταν ἀγαπᾷ, οὕτω λέγει εἰς τὸν ἄνδρα τῆς καρδίας· ἀλλὰ κατόπιν πόσαι λησιμονοῦσι !

— Οὐχί, σιώπα· ἐγὼ ποτὲ νὰ σὲ λησιμονήσω ;

— Ἴσως ἐν ὄσῳ ζῶ δύναμαι νὰ ἐλπίζω συμπάθειαν καὶ πίστιν· ἀλλ' ἂν ἀπέθνησκον, ὦ τότε . . .

— Ἄλλὰ σιώπα, Ἄλβέρτε μου, σιώπα· ἄλλως θὰ μὲ κάμῃς νὰ κλαίω. Ἄν ἀπέθνησκας! Εἶνε δυνατὸν νὰ ἐπιζήσω μίαν ὥραν ;

Καὶ θερμὸς ἐναγκαλισμὸς διέκοπτε τὸν λυπηρὸν διάλογον, ἡ δὲ εὐθυμία ἐπανήρχετο.

Ἄφ' ἐτέρου ὅτε ὁ Ἄλβέρτος ἐπαρουσιάσθη εἰς τὴν οἰκογένειαν Στεφάνι αἰτῶν τὴν χεῖρα τῆς νεανίδος, ἀμφότεροι ἦσαν ἐρωτευμένοι, ὡς γάτοι . . ὁ μὲν ἀγαπῶν ἐκείνην, ἡ δὲ ἀγαπῶσα ἄλλον. Καὶ τόσον εἶνε τοῦτο ἀληθές, ὥστε ἡ Ἄδα εἶχεν ὁμῶσαι ὅτι οὐδέποτε πλέον ἤθελε προσβλέψει εἰς ἄνδρα, ἀφ' ἧς στιγμῆς οἱ γονεῖς αὐτῆς ἀνκαλύψαντες ῥωμαντικὸν ἔρωτα δὲν εἶχε πρὸς τινὰ ἀνθυπολογαγὸν τῶν ἀκροβολιστῶν Ἄλφρέδον Λουδαβίκι καλούμενον, ἂν καὶ μετὰ πασῶν τῶν ἠθικῶν ἐγγυήσεων τῆς ἀποστάσεως, μεσολαβοῦντος τοῦ βασιλικοῦ ταχυδρομείου, παρεκάλεσαν τὸν κύριον μεθ' ὅλης τῆς εὐγενείας νὰ πύσῃ τὰς ἐνθέρμους ἐπιστολιμαίαις ἀσκήσεις, τὴν δὲ κυρίαν Ἄδαν νὰ προσέχη ὀλίγω περισσότερον εἰς τὰ ἐκυτῆς ἔργα.

Ὁ Ἄλβέρτος λοιπὸν ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τῆς νεανίδος ὡς κύων ἐν καῶ, ἐν ᾧ ἀφ' ἐτέρου οἱ γεννήτορες, ἄνθρωποι τοῦ συρμοῦ, εἰς οὓς ἤρμοζεν ἡ ἐκλογὴ ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν, τοσοῦτω μᾶλλον ὅσῳ αἰ οὐσίαι αὐτῶν ἤρχι-

ζον ἢ ἀρίπτανται, ἐδείχθησαν πληρέστατα ἱκανοποιημένοι ἐκ τῆς αἰτήσεως.

Ἡ Ἄδα, ἥτις εἰς τὰς πρώτας ἐπισκέψεις τοῦ Ἀλβέρτου, ἔμενον ἐν τινι γωνίᾳ μόλις μετὰ τινος ἀτυκότητος ἀνταποκρινομένη εἰς τὰς ἐπιθυμίας αὐτοῦ, χωρὶς οὐδέποτε νὰ ὑποῖ τοὺς ὀφθαλμούς ἀπὸ τοῦ κεντήματος, προϊόντος τοῦ χρόνου ἤρχισε νὰ ἐννοῇ ὅτι ὁ νέος ὠμίλει καλῶς, εἶχε πνεῦμα, ὅτι τὸ ὠρχίον αὐτοῦ πρότωπον καὶ οἱ μέλκνες βροττουχῶδεις μύστικες παρωμοίαν πολὺ τοῖς τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ, καὶ τὸ κυριώτερον ὁ Ἀλβέρτος ἤξιζε περισσότερον ἐκείνου. Τότε ἤρχισεν νὰ ὑποῖ τοὺς ὀφθαλμούς ὀλίγω συχνότερον καὶ μετὰ ἓνα μῆνα ἡ Ἄδα ἦτο πεπεισμένη ὅτι ἔπρεπε νὰ εἶνε τις μικρόνους, ὥστε νὰ μὴ προτιμήσῃ τὸν κύριον Ἀλβέρτον, ὅστις ἀπήγγελλε τόσον καλῶς τὴν λέξιν γάμος, ἀντὶ τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ ὅστις οὐδὲ νὰ γράψῃ ποτὲ αὐτὴν ἐγίνωσκε. Συνελόντι εἰπεῖν ἀντηράσθη, καὶ ὁ γάμος συνήφθη ὑπὸ τοῦς κλιτέρους οἰωνούς.

Ἐύρομεν πράγματι τοὺς συζύγους ἐπὶ τῆς ὄχθης τοῦ Ἄρνου, βεβουλισμένους εἰς ἐκείνην τὴν ὑπερτάτην καὶ ἀνέκφραστον χαρὰν τοῦ εὐτυχοῦς καὶ ἱκανοποιημένου ἔρωτος.

Περιεπάτουν λοιπὸν ἡρέμα πρὸς τὴν Φλωρεντίναν, ὁπότε φθάσαντες ἐκεῖ ὅπου ὁ Ἀφρικὸς, ὁ ὑπὸ τοῦ Βοκακκίου ἐξυμνηθεὶς ποιητικὸς ῥάξ, ῥίπτει εἰς τὸν μείζονα ποταμὸν τὸν μέτριον αὐτοῦ φόρον, ἐταράχθησαν ὑπὸ παρταταμένου στεναγμοῦ διακρόπτοντος τὴν σιγὴν τῆς ἡρεμίας ἐκείνης. Ἡ Ἄδα ἔσφιξε τρέμουσα τὸν βραχίονα τοῦ Ἀλβέρτου, ἐν ᾧ οὗτος ἐστάθη τείνων τὸ οὖς ὄπως ἀκούσῃ πῶθεν προήρχετο ὁ θρηνώδης ἐκεῖνος ὀλολυγμός.

— Θεέ μου, Ἀλβέρτε . . . δὲν ἀκούεις; εἶπεν ἡ Ἄδα μετὰ φωνῆς πνευγρῆς ἐκ τοῦ φόβου, σφίγγουσα ὀλονέν περισσότερον αὐτόν.

— Ἦκουσα, ἀλλὰ τῶρα δὲν ἀκούω πλέον τίποτε.

— Ἀρχίζει πάλιν, ὦ θεέ! φοβοῦμαι.

— Μὴ, μὴ φοβοῦ φαίνεται νὰ εἶνε κύων θρηνῶν· ἄς ἰδῶμεν ἐντεῦθεν πρὸς τὸν ποταμὸν· βεβουλίως δὲν θὰ εἶνε κροκόδειλος.

Ὁ Ἀλβέρτος πράγματι ἔκυψε πρὸς τὴν ὄχθην, καὶ τότε ὁ στεναγμὸς ἐγένετο ἰσχυρότερος καὶ πλέον ἀπελπιστικὸς. Εἰς τὴν λάμψιν τῆς σελήνης ἐφάνη εἰς αὐτὸν τότε, ἐν στιγμῇ καθ' ἣν τὸ ὕδωρ ἀπεκάλυπτεν ὀλίγην ἄμμον, ταλαίπωρον ποιμενικὸν κυνίδιον κατεσκληρὸς, τρέμον, παράλυτον ἐκ τοῦ ψύχους, ὅπερ ἐφάνετο ζητοῦν βοήθειαν.

— Ταλαίπωρον ζῶον, ἀνάγκη νὰ ἐξάρω αὐτὸ ἐκεῖθεν, εἶπεν ἀμέσως ὁ Ἀλβέρτος, αἰσθανθεὶς ἑαυτὸν κινηθέντα εἰς συμπάθειαν, πρέπει νὰ σώσω αὐτό.

— Ἀλλὰ δὲν σκέπτεσαι ὅτι πιθανὸν νὰ εἶνε λυσσῶδες; φοβοῦμαι, ἄς ἀπέλθωμεν.

— Λυσσῶδες; εἶνε ἀδύνατον, τόσον μικρόν. Οὐχὶ οὐχὶ, πρέπει νὰ ἄρωμεν αὐτὸ ἐξ ἐκείνης τῆς ἀγωνίας. Πιστεύεις ὅτι δὲν ὑποφέρει;

— Ἀλλὰ καὶ πῶς ἤθελες πράξει τοῦτο ; ἐδῶ ἡ ὄχθη εἶνε ὑψηλή· οὐχὶ Ἀλβέρτε, ἀκουσόν μου, ἄς παρκαγγείλωμεν εἰς ἄλλον τινὰ, ὅπως σώσῃ αὐτὸ, καὶ ἡμεῖς ἄς ἀπέλθωμεν οἴκαδε.

— Οὐχί, θέλω νὰ εἶμαι βέβαιος, ὅτι τὸ ταλαιπώρον ζῶον ἐσώθη, ἐπέμεινεν ὁ Ἀλβέρτος. Περίμενέ με· ἐντεῦθεν δύναμαι νὰ καταβῶ κάλλιστα. Ὅπωςδὴποτε θέλω νὰ φέρω αὐτὸ ἐπὶ τῆς ὄχθης. Καὶ μεθ' ὅλας τὰς ἀποτροπὰς τῆς δειλοτάτης συζύγου, ὁ Ἀλβέρτος κατάρρωσε νὰ καταβῇ εἰς τὴν σχεδὸν ἀπεξηρακμένην κοίτην τοῦ Ἀφρικου. Κατόπιν κύπτων πρὸς τὸ ὕδωρ ἤρχισε νὰ κληῖ μετὰ συμπαθεῖς τὸ κυνίδιον.

Τοῦτο, ὅπερ πιθανὸν εἶχε λάβῃ παρὰ τῶν ἀνθρώπων οὐχὶ τόσον καλὰς μαρτυρίας συμπαθεῖς, ἐν αἷς καὶ τὸ ψυχρὸν ἐκεῖνο λουτρὸν, ἐδέησε νὰ παρκαλληθῇ δλίγον πρὶν κινήθῃ. Κατόπιν ἐνθαρρυνθὲν ὑπὸ τῆς φωνῆς τοῦ Ἀλβέρτου ἐρρίφθη παρκαπτιὸν πάντοτε εἰς τὸ ὕδωρ τὸ χωρίζον αὐτὸ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ κολυμβηθεὶ κυζόμενον ἔφθασεν εἰς σωτηρίαν.

Νόλις ἐπλησίωσε τὸν Ἀλβέρτον καὶ ἀνεκάλεσεν εἰς τὴν μνήμην τὰς προγενεστέρας ληφθείσας ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων περιποιήσεις, τρέμον δὲ μὴ δεχθῆ καὶ ἄλλας ὁμοίας, ἔπεσεν ἀνάσκελα εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ· ἐν τούτοις αἱ θωπεῖαι ἐνεθάρρουν αὐτὸ, καὶ τότε σείον τὴν οὐρὰν, ὡσπερὶ θέλον νὰ εὐχαριστήσῃ αὐτῷ ἐπὶ τῇ ληφθείσῃ εὐεργεσίᾳ, ἤρχισε νὰ ὑλακτῇ παντὶ σθένει, ἐφ' ὅσον ἐπέτρεπον τὸ ψῦχος καὶ ἡ συγκίνησις.

Ἡ δὲ Ἄδα ἐπὶ τοῦ προχώματος περιέμενε μάλλον ἐστενοχωρημένη παρὰ συγκεκινημένη. Τὸ ἀτυχὲς ζῶον ἠθέλησε καὶ εἰς ταύτην νὰ κάμῃ ὁμολογίας τῆς εὐγνωμοσύνης του· ἀλλ' ἀτυχῶς οἱ κύνες δὲν ἔχουσι λίαν εὐκρινῆ ἰδέαν περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ ῥυπαροῦ ὕδατος ἐπὶ μεταξωτῆς ἐσθῆτος· ὥστε ὅτε οἱ μικροὶ αὐτοῦ πόδες ἠθέλησαν νὰ τεθῶσιν ἐπὶ τοῦ φορέματος τῆς Ἄδας, αὕτη ἀνταπεκρίθη εἰς τοὺς ἐνθουσιασμοὺς τοῦ ναυαγοῦ διὰ τῆς λαβῆς τοῦ ἀλεξιηλίου.

— Ἄ, κύριε κύων, εἶσαι λίαν ὑπερβολικὸς εἰς τὰ αἰσθημάτά σου εἶπεν ὁ Ἀλβέρτος στραφεὶς πρὸς αὐτόν· τῶρα πλέον εἶσαι ἐκτὸς κινδύνου· ἔσο ἀγαθὸς καὶ ἀπελθε νὰ ζητήσῃς ἀλλαχοῦ τύχην.

— Ναί, καί· πλὴν τούτου δὲν βλέπεις πόσον εἶνε δυσειδὲς ; ὑπέλαβεν ἡ Ἄδα· τί νὰ τὸ κάμωμεν ;

Εἰς τοὺς λόγους ἀμφοτέρων τὸ κυνίδιον ἀπεκρίνετο διὰ συνεχοῦς σείσεως τῆς οὐρᾶς, δεικνύον ὅτι δὲν εἶνε διατεθειμένον νὰ καταλείπῃ τοὺς νέους φίλους, καὶ ὡσπερὶ λέγον ὅτι ἂν προῦκειτο νὰ ὑπάγῃ πρὸς ἀναζήτησιν τύχης, προὔτιμα νὰ μένῃ μετ' αὐτῶν.

Ἄτυχῶς ὁ εὐεργέτης δὲν ἐφρόντιζε πολὺ περὶ τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ εὐήργετημένου, καὶ πρῶτον μὲν διὰ καλοῦ τρόπου, κατόπιν διὰ τῆς φράσεως, ἀπέλθε, προφερομένης μετ' ἐκάστοτε αὐξομένης ἐντάσεως, μόλις κατάρρωσαν ἢ ἀπομακρυνθῶσιν ἀπ' αὐτοῦ.

Ὁ κύων ἐστάθη ἐπὶ βραχὺ εἰς τὸν τόπον ἐνθα εἶχον ἀφήση αὐτὸν, κατόπιν διὰ τὴν δείξην ὅτι ἂν καὶ πολὺ ταχέως εἶχε καταδῆ ἀπὸ τῶν δρεινῶν ἐξοχῶν, δὲν ἠγνόει ὅτι αἱ παρομιαὶ εἶνε ἡ ἐπιστήμη τοῦ λαοῦ, καὶ ὅτι ὁ ἐπιμένων ραῖα, ἔλαβεν ἀποφασιστικῶς τὰ μέτρα του.

Ὅτε ἡ Ἄδα καὶ ὁ Ἀλβέρτος ἐπκνηθον εἰς τὴν οἰκίαν, καὶ ὁ Ἰωσήφ ἀγροῖκος καὶ ἀξέστος ὑπέρτης ἦλθε ν' ἀνοίξῃ, ἐθαύμασταν ἀρετὰ ὅτι κατόπιν αὐτῶν προσεπάθει τις ἐκ εἰσχωρήτη, ὠθῶν ἀτυστόλως τὴν ἤδη κλεισμένην θύραν.

Ὁ Ἰωσήφ ἔτειε τὸ φῶς καὶ ὁ κύων φρονῶν ὅτι τὰ τοῦ κόσμου τούτου γίνονται φυσικώτερα, μετέδωκε τὰς ἐκυτοῦ θωπείας καὶ εἰς τὴν νέαν γνωριμίαν.

— Κύριε, ἰδικόν σας εἶνε αὐτὸ τὸ ζῶάριον;— Ἠρώτησεν ὁ Ἰωσήφ ἀνοίγων ὀλίγον τὴν θύραν.

— Τὸ ποῖον; ἀπεκρίθη στραφεὶς ὁ Ἀλβέρτος.

— Τοῦτο ἐδῶ, δὲν βλέπετε;

— Ὡ θεὲ, ἀνεφώνησεν ἡ Ἄδα, εἶνε αὐτόχρομη καταδίωξις . . . Ἴδε ποῖον ὠραῖον κέρδος ἀπεκτήσκαμεν. Ἦτο προτιμότερον ν' ἀφήσωμεν αὐτὸ ἐκεῖ ὅπου ἦτο. Θὰ ἀνελάμβανεν αὐτὸ ἄλλος τις.

— Μὴ ἀλλοιοῦ ψυχὴ μου, ὑπέλαβεν ὁ Ἀλβέρτος μειλχιῶς ἐκδιώκομεν αὐτὸ ἔξω, καὶ τελειώνει ἡ ἱστορία. Ἰωσήφ, ἐκδιώξον αὐτὸ καὶ κλείσον τὴν θύραν.

Ταῦτα εἰπόντες ἀνέβησαν τὴν κλίμακα, ὁ δὲ Ἰωσήφ γινώσκων, φκίνεσται, τὸ ἀπόφθεγμα τοῦ Σενέκα melius est abundare quam deficere τὸ περισσὸν δὲν βλάπτειν ὑπήκουσεν εἰς τὸ πρόσταγμα τοῦ κυρίου ἐκτινάσσων κατὰ τοῦ ταλαιπώρου κυνὸς λάκτισμα ὅπερ οὐδ' αὐτὸς ὁ Σενέκας θὰ ἐθεώρει ἀνεπαρκές.

Καὶ ὁμοῦ τὸ ζῶον τοῦτο εἶχεν ἐπιμονὴν ὑπερνικῶσκαν καὶ τὸ non possumus τοῦ πάπκ. Μικρὸν κατὰ μικρὸν ὀπισθοχωρήσαν ἐπλησίασεν αὐθις τὴν θύραν, καὶ ἀνευ ἐθιμοταξίας ἤρχισε νὰ ξύῃ αὐτὴν καὶ νὰ κνυζᾷται, ἐπ' ἐλπίδι ὅτι ὁ ὀστρακισμὸς θ' ἀνεκαλεῖτο. Ἀλλ' ἡ θύρα κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα ἔμενε στεγανῶς κεκλεισμένη, καὶ ἀτυχεστέρας τοῦ Ἀριστείδου ὁ κύων ἐδέησε νὰ βεβιωθῇ ὅτι, λέγων ὁ Χριστὸς κρούετε καὶ ἀνοίγησεται ὑμῖν, δὲν προεῖθε τὴν ἰδικὴν του περιστάσιν.

Ὅτε τὴν ἐπιούσκαν πρῶταν ὁ Ἀλβέρτος ἐξῆλθε τῆς οἰκίας, ἐξεπλάγη ἀρετὰ αἰσθανόμενος ὅτι ὁμοιάζον τι πρὸς γλώσσαν ἐπεχειρεῖ νὰ λείψῃ τὴν κρεμασμένην αὐτοῦ ἀριστερὰν χεῖρα. Πρῶτη κίνησις ἦτο νὰ στραφῇ ἀποτόμως μετὰ κκκῶν προθέσεων· ἀλλ' ὅτε ἔφερε τοὺς ὀρθλαμούς ἐπὶ τοῦ σωθέντος τὴν προλαβοῦσκαν ἐσπέρην κυνὸς, ὅστις νῆστις καὶ πεπηγῶς οὐχ ἦτον παρέμενεν εἰς τὴν θύραν ὅπως χαριετίση αὐτὸν καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐσύρετο πλησίον αὐτοῦ ἐν ταπεινῇ στάσει, ἡσθάνθη ἑαυτὸν συγκε-

κινημένον και ανταπεκρίθη εις τὰς θωπείας εκείνου επιψύων τὸ κεφάλιον αὐτοῦ.

Τὸ ἀτυχὲς ζῶριον ἰδὼν ὅτι ἐγένετο ἀποδεκτὸν διὰ τρόπον τοσοῦτον ἀπυνήθους, ἤρξατο περισκιρτῶν, κλυζόμενον, σείον τὴν οὐρὰν καὶ λαμβάνον ἐν γένει θάρρος, ἀπ' ἐκείνης δὲ τῆς στιγμῆς ὁ Ἀλβέρτος δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποχωρίτῃ αὐτὸ ἀπὸ τριγύρω του.

Ὁ κύων ἔκχευεν εἴσοδον θριαμβευτικὴν ἐν τῷ οἴκῳ, κάκιστα ὑποδεχθεὶς ὑπὸ τῶν ἐντὸς, ἀλλὰ, ῥηθῆτω πρὸς ἔπκινον αὐτοῦ, πάνυ ὀλίγον ἐφρόντισε περὶ τῆς κακῆς ὑποδοχῆς.

Ἐξ εκείνου τοῦ χρόνου ἐδόθη εἰς αὐτὸν ὄνομα σεβαστῶν, καὶ ἐκλήθη Πύρρος (τίς θὰ τὸ ἔλεγεν εἰς τὸν μέγαν βρασιλέα τῶν Ἑπειρωτῶν ὅτι τὸ ὄνομα αὐτοῦ θὰ καθίστατο τόσον κοινὸν εἰς τὴν γενεαλογίαν τῶν κυνῶν!) Ἐφόρσσε περιλαίμιον ἐξ ἐρυθροῦ δέρματος ζηλωτοῦ καὶ εἰς κωνοικὸν κληρικὸν καθολικῆς μητροπόλεως, καὶ ὁ Ἰωσήφ ἔλαβε δικταγὴν νὰ περιποιητῆται αὐτὸ εἰς τὸ ἐξῆς καὶ νὰ μὴ κάμνη πλέον χρῆσιν ἐκείνων τῶν ἐπιχειρημάτων ὧν ὁ Πύρρος ἠδυνήθη ἤδη νὰ ἐκτιμήσῃ πᾶσιν τὴν καταπειστικὴν δεινότητα.

Πλὴν ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ κατ' ἀρχαίαν παροιμίαν, οὐδ' ἐν τῷ παρκαίσειω λογιζέται τις εὐδαίμων ἀκόντων τῶν ἀγίων, ὁσάκις ὁ Ἀλβέρτος ἦτο ἐξω ὁ θεράπων ἐνθραυνόμενος ὑπὸ τῆς κυρίας δὲν ἐξεπλήρου εὐλαδέστατα τὰς διαταχὰς τοῦ κυρίου, καὶ ὁ Πύρρος ἐδέησε συχνάκις νὰ ἐνοήσῃ ἐξ ὁμοιότητος περιστάσεως τὴν σκληρὰν θέσιν τοῦ κόμητος Οὐγολίνου.¹

Εὐτυχῶς ὁ Ἀλβέρτος ὑπέστρεψεν εἰς τὸ γεῦμα καθ' ἑκάστην, καὶ τότε ὁ Πύρρος ἱκανοποιεῖτο.

Μετὰ παρέλευσιν ἐνὸς ἔτους ἀπ' οὗτο ἦτο παρὰ τῷ νέῳ κυρίῳ ἀπέκτησε δέρμα λεῖον καὶ βοστρυχῶδες, αἱ πλευραὶ αὐτοῦ ἐκρύβησαν ὑπὸ παχὺ στρώμα πιμελῆς, εἶχεν αὐξήσῃ κατὰ ἕνα δάκτυλον, καὶ ἂν κατὰ βῆθος δὲν ἠδύνητο νὰ ῥηθῆ ὅτι ὁ Πύρρος ἦτο ὁ Ἄδωνις τῶν κυνῶν, ἦτο ἀπολύτως ζῶον συμπαθητικόν.

Ἡμέραν τινα ὁ Ἀλβέρτος ὑπέστρεψεν εἰς τὸν οἶκον φειδρότερος τοῦ συνήθους, ἐναγκαλισθεὶς δὲ τὴν Ἄδαν καὶ θωπεύσας τὸν περισκιρτῶντα Πύρρον.

— Σήμερον Ἄδα μου, εἶπεν αὐτῇ, δὲν θὰ εἴμεθα μόνον εἰς τὸ γεῦμα.

— Ἐρχεται ἴσως ὁ πατήρ;

— Οὐχί, δὲν εἶδον αὐτὸν σήμερον τὸ πρωί. Ἄλλο ἀγνωστὸν σοι πρόσωπον.

— Ὅποις ἀνησυχία! ἐψιθύρισε ἡ Ἄδα οὐχί τόσον εὐχαριστημένη ἕλλη ἐνόχλησις.

¹ Ἰταλιανὸς εἰς τὸ 33 ἔτος τοῦ Ἄδου τοῦ Δάντη στίχ. 1=90.

— Νέος έρπυμιάτατος, εύφύεστατος και επίχαρις, νέος μεθ' οὗ αἱ ὄρασι παρέρχονται ὡς λεπτά· ὅταν ἴθης αὐτὸν θά με δικιῶσης.

— Ἄλλὰ μόνοι εἴμεθα τόσον εύχαριστημένοι, θέλομεν δ εἰς τὸ καλὸν τοῦ ἄλλου, και ἡ ἡμετέρα μοναξίαι παρέρχεται κάλλιον ἢ μετὰ τῶν διατκεδάσεων και τῶν ἑορτῶν.

— Εἶνε ἀληθές, ἀλλὰ διὰ μίαν ἡμέραν δὲν πειράζει. Δὲν πρέπει νὰ εἶνε τις ἀκοινώνητος ὡς αἱ ἄρκοι.

— Και ἡμερησίαι ἀπώλειαι τῆς ἡμερίας δὲν εἶνε μικρὸν πρᾶγμα. Εὐρισκόμεθα τόσον καλῶς ἐν τῇ ἐπὶ τοῦ κήπου κιτρίνῃ ἡμῶν αἰθούσῃ, καθήμενοι ἀντιμέτωποι ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ἐδρῶν, ἀρκετὰ πλησίον ὥστε ν' ἀσπάζόμεθα και ἀρκετὰ μακρὰν ὥστε νὰ αἰσθηνόμεθα ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ εἴμεθα ὀλίγω πλησιέστεροι. Μετὰ τὸ γεῦμα μεταβζίνουμεν νὰ πῖωμεν κερὲν ὑπὸ τὴν σκιαδα, και μένομεν ἐκεῖ ὁμιλοῦντες περὶ τοσοῦτων πραγμάτων μέχρις οὗ νυκτώσῃ. Εἴμαι τόσον εύχαριστημένη ἐκ τούτου τοῦ βίου.

— Ναί, ναί ἀγαπητή μου, εἴμεθα εύτυχέστατοι. Ἄλλὰ μίαν ἡμέραν νὰ δυνηθῶμεν νὰ κάμωμεν ἐξάίρεσιν ὥστε νὰ προσκαλέσωμεν παλαιὸν τινα φίλον, εἶνε ἀπραχίτητον.

— Παλαιὸν φίλον;

— Δέγων παλαιὸν ἐνοῶ παλαιὰς γνωριμίας· ἄλλως δ Ἄλφρέδος μόλις εἶνε τριακοντούτης.

— Ὁ Ἄλφρέδος;

— Ναί, δ Ἄλφρέδος Λουδοβίαι, ἀξιωματικὸς τῶν ἀκροβολιστῶν, ὄλος εύθυμία. Ἄλλὰ τί ἔχεις Ἄδα; ἔγεινες ὠχρὰ ὡς ὁ θάνατος.

— Ἐγώ; τίποτε . . . ἢ μᾶλλον αἰσθάνομαι τι.

— Δι' ἀγάπην Θεοῦ Ἄδα . . .

— Μὴ φοβοῦ. Αἰσθάνομαι μικρὰν σκοτοδινίαν.

— Δὲν σοὶ εἶνε σύνηθες τοῦτο, με τρομάζεις.

— Λοιπὸν ὡς ἔλεγε . . . ἐξκκολούθησον, διότι μοὶ ἐπέρασαν ἡ ζάλη.

— Ἐλεγον . . . ἀλλὰ πράγματι δὲν αἰσθάνεσαι πλέον ζάλην;

— Οὐγί . . . θὰ σοὶ τὸ ἔλεγον . . . διάκειμαι κάλλιστα . . . ἦτο πρᾶγμα στιγμιαίον.

— Ἐλεγον λοιπὸν . . .

— Ὅτι εἶνε ἀξιωματικὸς τῶν ἀκροβολιστῶν, φαίνεται μοι . . . τριακοντούτης . . .

— Ἄ ναί· και εἴμαι βέβαιος ὅτι θὰ σοὶ ἀρέσῃ· εἶνε κομψὸς, εύθυμος, εύκρεστότατος . . .

Ὁ Ἰωσήφ ἀνοίγων τὴν θύραν ἀνήγγειλε τὴν ἀφιξιν τοῦ κυρίου Ἄλφρέδου.

Ἡ Ἄδα ὠχριάτασα αὐθις ἔστρεψε τὴν κεφαλὴν, ἐν ᾧ δ Ἄλφρέδος ὠδενσεν εἰς τὴν θύραν πρὸς συνάντησιν τοῦ φίλου.

Ὁ Πύρρος ὅστις κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ δικλόγου τῆς Ἄδας πρὸς τὸν Ἀλβέρτον ἦτο ζηρωμένος ὑπὸ τὸν κλινητῆρα χωρὶς νὰ δίδῃ σημεῖον ζωῆς, ὅτε εἰσῆλθεν ὁ ἀξιωματικὸς μετέβη ἐναντίον αὐτοῦ σαίρων καὶ δεικνύων τοὺς ὀδόντες κατὰ τρόπον οὐχὶ λίαν ἐνθαρρυντικὸν διὰ τὰς σάρκας του.

— Εἰς τὴν κοίτην σου, Πύρρος, ἐφώνησεν ὁ Ἀλβέρτος· ἀλλ' ὁ Πύρρος ἐξηκολούθησε νὰ ἀγριαίνει.

— Εἰς τὴν κοίτην ἐκεῖ, ἐκρῆξεν ἐκ νέου, καὶ ὁ Πύρρος ὑπεύκων εἰς τὴν ἀγίαν ὑπακοήν, ἀλλ' αἰείποτε βρέμων ἀπεχώρησεν εἰς γωνίαν τινὰ τοῦ δωματίου, ἔνθα κατεκλίθη διακρυπτόμενος δραστηριώτατα.

Ὁ ἀξιωματικὸς ὅστις ἰδὼν τὴν κακὴν ὑποδοχὴν διατέλει μένων ἐπὶ τῆς εἰσόδου καὶ κρατῶν ἀνά χεῖρας τὴν ῥάβδον προθυμότητος εἰς συντην ὑποχώρησιν, ἐπειδὴ ἐνδέχεται νὰ εἶνέ τις γενναῖος στρατιώτης, καὶ ὅμως νὰ ἐπιθυμῇ τὴν ἀκεραιότητα τῶν σαρκῶν του ἐν ὄρα εἰρήνης, προὐχώρησεν ἐνθαρρυνθεὶς πρὸς τὴν οἰκοδόσποιον, ἣτις ὑπεδέχθη αὐτὸν μετὰ γλυκυπέρου μειδιάματος.

— Ἄδα, παρουσιάξω σοὶ τὸν καλλίτερόν μου φίλον, Ἀλφρέδον Λουδοβίκι, εἶπεν ὁ Ἀλβέρτος, κρατῶν διὰ τῆς χειρὸς τὸν ὑπολοχαγόν.

— Ἄ . . ., ἀνέκρῆξεν ἄκων ὁ ἀξιωματικὸς, πιστεύω ... φαίνεται μοι...

— Τί τρέχει; ὑπέλαβεν ὁ Ἀλβέρτος, ἐκπλαγείς ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ φίλου παρέλυσεν. Τί τρέχει;

— Οὐδέν, ἐξηκολούθησεν οὗτος· ἀλλὰ θὰ ὠρρίζομην ὅτι ἐγνώρισά ποτε τὴν κυρίαν. . . Κατόπιν νικήσας τὴν πρώτην συγκίνησιν ἐξηκολούθησε... Τῇ ἀληθείᾳ δι' ἡμᾶς τοὺς μεταβαίνοντας ἀδικλείπτως ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν δὲν εἶνε δύσκολον νὰ εὔρη τις ὁμοίως φυσιογνωμίας, ἂν καὶ ἡ τῆς κυρίας δύναται νὰ ἔχη πρερμυερῆ ἀντίτυπα, δυσκόλως ὅμως ἀπκράλλακτον.

— Ἄ, ἄ, τῶρα ἀναλαμβάνεις τὸ σύνθημα ἐπίχαρι καὶ σέ ἀναγνωρίζω. Ἀγγέλω σοὶ ὅτι φθάνω εἰς τὴν οἰκίαν τούτην τὴν στιγμὴν καὶ δὲν ἔδωκα τὰς δεούσας διαταγὰς. Διὰ τοῦτο θὰ εὔρης πρόγευμα λιτότατον. Ἀναμειταξὺ ἡμῶν ἄς θέσωμεν κατὰ μέρος τὰς φιλοφροσύνας.

Ὁ Ἰωσήφ εἰσῆλθε ν' ἀναγγεῖλῃ ὅτι ἡ τράπεζα ἦτο ἐτοίμη, καὶ ὁ ἀξιωματικὸς ὡς νέος τοῦ συρμοῦ ἔδραμε νὰ προσφέρῃ τὸν βραχίονα εἰς τὴν κυρίαν.

Ὁ Πύρρος εἶχε κινηθῆ ὅπως ἀκολουθήσῃ τὴν συνοδίαν, ἐλπίζων ὅτι ὁ νέηλος θὰ ἦρεν ἀπ' αὐτοῦ τὴν ἐνόχλησιν· ἀλλ' ὅτε εἶδεν αὐτὸν προσφέροντα τὸν βραχίονα εἰς τὴν κυρίαν, ὑπεντοθύρυσέ τι, ὑπερ ἐν γλώσση κυνικῇ φαίνεται νὰ ἦτο μυστηριώδες, καὶ μετὰ βθεῖος στεναγμοῦ κατεκλίθη αὐθις. Ὁ ἀκροβολιστὴς πράγματι δὲν εἶχε κερδίσει τὴν συμπάθειάν του.

Ἀπ' ἐκεῖνης τῆς ἡμέρας αἱ ἐπισκέψεις τοῦ ὑπολοχαγοῦ ἤρχισαν νὰ εἶνε συχναί. Ἡ Ἄδα ὑπεδέχετο αὐτὸν μετ' αὐξομένης δσημέραι εὐχαριστή-

σεως καὶ ὁ Ἀλβέρτος ἦτο φαιδρότατος, ὁσάκις περὶ τὸ τέλος τοῦ δειπνοῦ ἀνοίγων ὁ Ἰωσήφ τὴν θύρας ἀνήγγελλε τὴν ἀρετὴν τοῦ κυρίου Λουδοβίκου· μόνος δὲ Πύρρος ἐπίμονος ἐν τῇ ἐκυτοῦ γνώμῃ, ὁσάκις ἤκουε τὴν σπαθήν τοῦ ὑπολοχαγοῦ, μετέβκιε ν' ἀνκπυθῆ εἰς τὴν συνήθη γωνίαν ὑποτον-θορύζων.

Καὶ ὅμως δ' Ἀλφρέδος πᾶσαν προσπάθειαν κκτέδκλεν ὅπως κερδήσῃ τὴν εὖνοιαν αὐτοῦ. Μίκν μάλιστκ ἐσπέραν μετέβη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἀλβέρτου ἔχων τὰ θυλάκικκ πλήρη πλακούντων κκὶ γλυκέος διπυρίτου, ἄπερ ἔχουσιν ἀδικαφιλονείκητον ὑπεροχὴν ἐπὶ τῶν συνειδήσεων τῶν κυνῶν κκὶ τῶν πολιτικῶν ἐκλογέων· ἀλλ' ὁ Πύρρος, ὅτε ὁ ὑπολοχαγὸς ἔτεινε τὴν χεῖρα ὅπως προσφέρῃ εἰς αὐτὸν εἰς σημεῖον εἰρήνης σημκντικὸν διπυρίτην τῆς Ναβάρρας, μὴ ὦν φίλος τῶν μέσων ὄρων, κκὶ ἐνθυμούμενος τὸ παροιμιῶδες τοῦ Βιοργιλίου: *Φοβοῦμαι τοὺς Δαραοὺς κκὶ δῶρα φέροντας*, προσήγγισεν ἐπὶ τῆς χειρὸς τοῦ δωρητοῦ πρᾶγμα τι ὅπερ δὲν ἦτο δηλωτικὸν εὐχαριστήσεως. Ὁ ὑπολοχαγὸς ἀφῆκε πάκρυτα νὰ τοῦ πέσῃ κκτὰ γῆς ὁ διπυρίτης, ὁ δὲ Πύρρος ὁσφκνθεῖς αὐτὸν περιφρονητικῶς, ἔδειξε κκτὰ ὄχι διαφορούμενον τρόπον πόσον ὀλίγον ἐξετίμα τοὺς διπυρίτας τῆς Ναβάρρας.

Ἐξ ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ὁ κομψεύμενος ἀντὶ νὰ φέρῃ εἰς αὐτὸν γλυκύσματα, τὸν κνκτικὸν ἵνα μειζόνως εὐχαριστήσῃ τὴν κυρίαν, ἦτις ἠγάπα τὸν κύνα ὡς τὸν κκπνὸν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἤρχισε νὰ κκμνη εἰς αὐτὸ πεισματικῶς ὅσα δύνκταί τις νὰ φκντασθῆ. Ἐρριπτε φέρε εἶπειν τὰ ἀποσίγακκ εἰς τὸν κκδὸν ὅθεν ἔπινεν ὁ κύων, ἐφύσα τὸν κκπνὸν εἰς τὴν βίνα αὐτοῦ, ἀνεμίγνυεν εἰς τὸ φκγητὸν αὐτοῦ ἄμμον τοῦ κῆπου, τοῦ ἔκκμνεν ἐν γένει κκρτύρικκ ἱκκκὰ νὰ ἐξκντλήσωσι κκὶ κκλογῆρου τὴν ὑπομονήν. Ἡ Ἄδικ ἐγγέλκ κκὶ εὗρισκεν ὅτι ὁ κ. Λουδοβίκι ἦτο εὐφρέστκτος.

Αἱ ἐπισκέψεις τοῦ ὑπολοχαγοῦ ἐγίνοντο ἀείποτε κκρόντος τοῦ Ἀλβέρτου, τούτέστι μετὰ τὸ γεῦμα.

Ἐσπέραν τινὰ ὅμως ὁ Ἀλβέρτος προκνήγγειλεν ὅτι τὴν ἐπιούσαν θὰ μετέβκινεν εἰς κτήματκ αὐτοῦ ἐν Βκλδάρνω, κκὶ ὁ Πύρρος θὰ ἠκολούθει αὐτόν. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ ἐράσμιος ἀκροβολιστῆς δὲν κκρέλειψε νὰ κκμνη τὴν συνήθη ἐπίσκεψιν, ἀλλ' ἔκκμνεν αὐτὴν περὶ τὴν μεσημβρίαν. Τὸ σύντονον εἶχε σηκκσίκν.

Ἡ Ἄδικ ὑπεδέχθη αὐτὸν εἰς τὴν μικρὴν αἴθουσκν τῆς ἐργασίας, μετὰ κκλιχικωτέρου κκζιδιάκκτος, κκὶ νεύουσα εἰς αὐτὸν νὰ κκθίσῃ πλησίον, εἶπεν:

— Εἰς τί ὀφείλω, κ. Λουδοβίκι, τὴν εὐτυχῆ τκύτην κκκρβκσιν τοῦ δρομολογίου σου;

— Γινώσκων ὅτι εἶσαι σῆμερον μόνη ἐνόμισκ ὅτι δὲν κκμνω κκκὰ νὰ ἔλθω νὰ σοὶ κκμω ἐπ' ὀλίγον κκντροφίαν. Ἄλλ' ἐν σοὶ εἶμαι ὀκκληρὸς. . .

— Τί λέγεις ; . . . ἡ κίβνιδιος παρυσίχ σου εἶνε εὐαρεστοτάτη, εἶνε χαρίεσσα ἐπίνοια.

— Εἰς ταύτην ὁμως δὲν γινώσκεις ἂν ἦνωσα ὀλίγον ἐγωϊσμὸν.

— Πῶς ;

— Τὴν ἡδονὴν τοῦ νὰ σὲ ἴδω τὸ ταχύτερον . . . καὶ . . .

— Καί ;

— Μόνην.

— Κύριε Λουδοβίκι, εἶπεν ἡ Ἄδα μετὰ τόνου φωνῆς μὴ διφορουμένου περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐμελλε νὰ δεχθῆ τὴν ἀγομένην συνδιάλεξιν.

— Μὴ ἀλλοιοῦ Ἄδα, δὲν ἤλθον ἐδῶ ἵνα σοὶ εἶπω πρᾶγμα δυνάμενον νὰ σὲ προσβάλῃ· εἶμι τιμίος ἄνθρωπος. Θέλω μόνον νὰ σὲ κάμω νὰ ἐννοήσης ὅτι ἤλθον ἐδῶ εἰς Φλωρεντίαν πλήρης ἔρωτος, ἐπ' ἐλπίδι νὰ εὕρω ἀξίποτε ἐλευθέρην ἐκείνην ἣν μόνην ἠγάπησα ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ νὰ κάμω αὐτὴν σύζυγόν μου . . .

— Κύριε . . .

— . . . Ἄφες με νὰ τελειώσω, παρκαλιῶ σε . . . Πάσας ἐκείνας τὰς ἐλπίδας εἶδον ματαιωθείσας· ἀλλ' ὁ ἔρωσ μένει καὶ κορυφοῦται . . .

Ἡ Ἄδα ἀνηγόρηθ.

— Κάθισον, παρακαλιῶ σε Ἄδα· ὅλα ταῦτα ἠθέλησα νὰ σοὶ εἶπω, ἵνα μὴ ὑπολάβῃς βλέπουσά με ἰλαρὸν καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον, ὅτι ἔχω καρδίαν πρόστυχον καὶ ἄστατον· ἵνα μὴ παρατηροῦσά με μεταβεβλημένον ἐκτιμήσης ὡς ἄνθρωπον ἀνεπίδεκτον σπουδαίων αἰσθημάτων, καὶ ἵνα μὴ αἰσχύνησαι ὅτι ἐδοκίμυσάς ποτε συμπάθειν ὑπὲρ ἀνθρώπου ἀναξίου αὐτῆς. Ἦδη Ἄδα εἶπον ὅ τι ἠθελον νὰ σοὶ εἶπω, καὶ ἐπνεύρομαι εἰς τὰ ὄριά μου εἰς ὅ τι ὀφείλω καὶ θέλεις νὰ εἶμαι.

Ἡ Ἄδα συγκεκινημένη ἐκάθισεν αὐθις καὶ μετὰ φωνῆς ἀτραλοῦς ἀπεκρίθη :

— Μίαν μόνην ἀπάντησιν ἔχω νὰ δώσω ὑμῖν κ. Λουδοβίκι· λατρεύω τὸν ἄνδρα μου. Οὔτε ἔχω, οὐδὲ δύναμαι νὰ ἔχω σκεψεῖς καὶ συμπαθείας εἰ μὴ δι' αὐτόν. Πᾶς ἄλλος ἄνθρωπος μοὶ εἶνε πάντῃ ἀδιάφορος. Οὐδ' ὁ χρόνος θὰ ἠδύνατο νὰ μεταβάλῃ τοὺς ὄρους τούτους. Ἦδη ἂς δμιλήσωμεν, ἂν θέλητε, περὶ τοῦ νέου μελοδράματος, ὅπερ παρίσταται εἰς τὸ θέατρον Pergola, περὶ τῶν εὐνοουμένων ὑμῖν ὑποκριτῶν, περὶ παντὸς ὅ τι θέλετε. Σὰς ἀφίνω ἐλεύθερον τὸ στάδιον εἰς τὰ θέματα τῆς δμιλίας· ἐν μόνον σὰς ἐμποδίζω.

Καθὼς θεατρικὴ ἀποτυχία δὲν δύναται νὰ γείνη πηγὴ εὐδιαθεσίας, ὁ διάλογος ἐχαλαρώθη, καὶ μετ' ὀλίγον ὁ ὑπολοχαγὸς ἠγέρθη ὅπως ἀπέλθῃ.

— Θὰ πέσω, ἐψιθύρισε καθ' ἑκυτὸν διερχόμενος τὸν ἀντιθάλαμον. Ὡ, ἂν πέσω! . . .

Ὁ Ἀλβέρτος ἐπνευλῶν ἐσπέρας εἰς τὴν εἰλίαν εὗρε τὴν Ἄδαν, σο-

βαρὴν καὶ μελαγχολικὴν, ἣτις περιέπτυξε διὰ τῶν βραχιόνων τὸν λαίμην αὐτοῦ, ὡσεὶ κλαίουσα καὶ λέγουσα :

— Ὅποιά, πένθιμον ἡμέραν διήλθον σήμερον φίλε μου. Δὲν θὰ μὲ ἀφήσης πλέον, εἶνε ἀληθές; ἄλλοτε θὰ ἔλθω μετὰ σοῦ, ἀλλὰ δὲν θέλω νὰ μὲνω μόνη, διότι ἀγαπῶ σε πολὺ, καὶ διότι μία μόνη ἡμέρα χωρὶς νὰ δύναμαι νὰ σὲ ἐναγκαλισθῶ εἶνε δι' ἐμὲ ἀνυπόφορος βάσανος. Θέλω νὰ μὲνω ἀείποτε μετὰ σοῦ μέχρι θανάτου, καὶ οὐδ' αὐτὸς θ' ἀποχωρήσῃ ἡμᾶς διότι θὰ εἶσαι ἀείποτε ἐμὸς, ὡς ἡ Ἄδα σου ἔσται ἀείποτε διὰ σέ.

Ὁ Ἀλβέρτος ἐνηγκαλίσθη αὐτὴν μετὰ ψυχικῆς ἐκχύσεως, καὶ ἔμειναν οὕτως, ἡ μία ἐπὶ τῶν βραχιόνων τοῦ ἄλλου, ἐν ᾧ ὁ Πύρρος σείων ἡρέμα τὴν οὐρὰν εἶχε παρεντεθῆ ἐν μέσῳ αὐτῶν παρατηρῶν διὰ τῶν νοσηρόνων ὀφθαλμῶν, ὡς νὰ ἤθελε νὰ συμπεριληφθῇ καὶ αὐτὸς εἰς τοιαύτην αἰσθηματικὴν ἐκδήλωσιν.

Διήρχετο τὸ ἔτος 1867 καὶ ἦτο μὴν Σεπτέμβριος, ὅτε ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ χώρῃ ἤρχιζε τὸ ὑψηλὸν δρχμα, οὐ ἄξιον στέμμα ἐπεγένετο ἡ ἐκατόμβη τῆς Μεντάνας.

Οἱ ἐθελονταὶ σποράδην ἄοπλοι μετὰ καρδίαις πλήρους πεποιθήσεως εἰς τὸ μέλλον τῆς Ἰταλίας διήρχοντο τὰ σύνορα προφυλακτικοί, καταδικωμένοι ὡς κκοῦργοι. Ὁ μικρὸς σπινθὴρ εἶχεν ἀνάψῃ μεγάλην πυρκαϊάν, καὶ ἡ κρυγὴ Ῥώμη ἢ θάνατος ἀντήχει πανταχόθεν τῆς Ἰταλίας.

Ὁ Νικοτέρας συνέλεγεν ἀνθρώπους παρὰ τὴν Ὀρτην, ὁ Μενόττης εἰσῆρχετο μετὰ λαμπρὰν συμπλοκὴν εἰς Νερῶλαν καὶ Μοντελιβρόττην, ὁ Ἀκέρβης κατελάμβανε καὶ ἀπηλευθέρου τὸν καλούμενον Καταρράκτην, σταθμεύων μετὰ τοῦ στρατηγείου αὐτοῦ ἐπὶ τῶν κορυφῶν τοῦ πύργου Ἀλφίνα.

Τὰ θαρραλέα ποντιφικὰ στίφη ὠπισθοχώρου ἐπτοημένα ἐνώπιον τῶν σπειρῶν τῶν ἐθελοντῶν, ὠπλισμένων ὑπὸ μόνης τῆς ἑαυτῶν πίστεως.

Ἡ ἐπανάστασις ἐπέξετείνεται. Ἐκ πάσης γωνίας τῆς Ἰταλίας οἱ νέοι συνέσπευδον εἰς τὰ ποντιφικὰ σύνορα ἡ καρδίαι τῶν ἀρχαίων φιλοπατριδῶν ἔπαλλεν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι αὕτη ἦτο ἡ τελευταία ὁρμὴ καὶ ὁ ἔσχατος ἀγὼν κατὰ τῶν πολεμίων τῆς πατρίδος, καὶ πάντες ἤθελον δι' ἐσχάτην φορὰν νὰ παράσχωσι τὸν βραχίονα ὑπὲρ ἰσχύς ὑποθέσεως. Αἱ πόλεις, τὰ χωρία καὶ αἱ πόλιναι ἐκενοῦντο ἔμμενον ἐκεῖ μόνον γέροντες, γυναῖκες καὶ παῖδες· ὁ Γαριβαλδινὸς στρατὸς αὐξάνομενος ὀημέρη ἐσφιγγε τὴν Ῥώμην διὰ πυρίνου κύκλου. Εἰς τοὺς ποντιφικικοὺς ἐκδεδιωγμένους ἀπὸ πικρῶν προμαχῶνος ἔμμενον μόνον ὀλίγαι πόλεις, ἐν αἷς ἰσχυρῶς ἦσαν ὠχυρωμένοι.

Ὁ Ἀλβέρτος ὅστις εἶχε στρατεύσῃ ἐντίμως ἐν πάσαις ταῖς στρατείαις τῆς Ἰταλίας ἐγχοργάζετο εἰς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας μὴ εὐρίσκων

ανάγκυσιν οὐδὲ στ γμῖν. Κατέτριβε τὸν χρόνον διερχόμενος ἐφημερίδας, ὅπως μανθάνῃ τὰς τελευταίας εἰδήσεις, καὶ περιμένων τελεγραφήματα· ὁσάκις δὲ ἤρχετο ἡ ἀγγελία νίκης τινος ἢ ἤττης ἠσθάνετο ἀναβαῖνον εἰς τὸ πρόσωπον ἐρύθημα, καὶ συνεκινεῖτο ὅτι δὲν ἔλαβεν ἀκόμη μετοχὴν. Στενοχωρούμενος μεταξὺ τῆς πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τῆς πρὸς τὴν οἰκογένειαν ἀγάπης, θὰ ἤθελε νὰ δυνηθῇ ν' ἀγάγῃ μεθ' ἑαυτοῦ τὴν γυναῖκα εἰς τὸ πεδίον τῶν μαχῶν, ἢ νὰ μεταστῆσῃ τὸ θέατρον τοῦ πολέμου ἀπέναντι τῆς ἑαυτοῦ οἰκίας. Διετέλει ἐν ὡκεανῷ συγκρούσεως αἰσθημάτων καὶ καθηκόντων.

Κατὰ τὰς κρίσεις ἐκείνας στιγμὰς ἠσθάνετο ἀνάγκην τῆς συμβουλῆς πιστοῦ τινος συνεταίρου, καὶ μετέβαινε πάραυτα εἰς τὴν οἰκίαν φίλου κροῦων δὲ τὴν θύραν ἠρώτα ἂν ἦνε ἐντὸς ὁ Ροδόλφος.

— ὦ, φησὶ ἀπέστητε! ἀνεχώρησε τὴν προλαβοῦσαν κυριακὴν χωρὶς νὰ εἴπῃ τίποτε. Πάντες οἱ ἐν τῇ οἰκίᾳ εἶνε εἰς δάκρυα. Εἶνε ἀληθῆς κατακλεισμός συμφορῶν...

— Ἀνεχώρησε καὶ αὐτός; ..

Καὶ ὁ Ἀλβέρτος ἔσπευδε παρ' ἄλλω· ἐκεῖ ἤρχετο ἀνοίγουσα αὐτῷ τὴν θύραν ἡ οἰκοδέσποινα μετὰ ὀφθαλμῶν κατερῦθρων καὶ κλαίουσα ὡς βρέφος.

— Τί συμβαίνει, κυρία;

— Ἥλθετε ἴσως νὰ μὲ πρηγορήσητε; ἐμάθετε... ἀλλὰ τὰ πάντα μάταια, διότι δὲν θὰ δυνηθῶ νὰ ἡσυχάσω...

— Τί τρέχει; οὐδὲν γινώσκω.

— Ἀνεχώρησε σήμερον τὸ πρωτὸ ὁ ἀχάριστος ἀφείς με μόνην, συνεπαγόμενος καὶ τὸν ὑπηρέτην.

— Καὶ τὸν ὑπηρέτην;

— Κατίπιν ἔγραψέ μοι ὅτι ἂν ἀναγγείλωσιν εἰς ἐμὲ αὐτὸν τεθνεῶτα, νὰ μὴ πιστεύσω ἐν ὧσιν δὲν μοι γράψῃ τοῦτο ἰδιοχείρως. Κρίνε ἂν τοιαῦτα πράγματα ἐπιδέχοντι ἀστειμούς. Ἡ δὲ πτωχὴ, ἐγκαταλειμμένη Ἀριάνη ἀνελύετο εἰς δάκρυα, καὶ ὁ Ἀλβέρτος ἀπήρχετο σιωπηλῶς κάτω νεύων ὡς ἔνοχος καὶ ψιθυρίζων.

— ὦ, πόσον εἶνε καλλίτεροί μου.

Τὴν 23ην Ὀκτωβρίου 1867 ὁ Γαριβάλδης διαλαθὼν τὴν φρουρὰν ἣτις ἐρύλαττεν αὐτὸν περὶ τὴν Καπρέου νῆσον ἀφορητὴ ἀποβάς εἰς τὴν ἀπέναντι ἠπειρον διήλθεν ὡσεὶ πτεροεὶς τὰ σύνορα. Ὁ ἥρωα τῶν δύο κόσμων ἠγεῖτο τῶν ἐθελοντῶν.

Ὁ Ἀλβέρτος μετὰ πηλοῦσης καρδίας καὶ παγεροῦ σώματος, διάπυρος τὸν ἐγκέφαλον, ἤκουσε τὴν μεγάλην ἀγγελίαν, καὶ εἶχεν ἤδη ἀποφασίσῃ νὰ παρακολουθήσῃ εἰς τὴν τελευταίαν νίκην τὸν γέροντα δημοτικὸν στρατηγόν. Ὁ δὲ Ἀλφρέδος ἐνεψύχωνεν αὐτὸν νὰ ὑπκούσῃ εἰς τὰς δρᾶμας ταύτας τῆς καρδίας.

— Ἡ θέσις μου, ἔλεγεν αὐτῷ, δὲν ἐπιτρέπει μοι νὰ πράξω ὁμοίως ἀλλὰ ταχέως ὁ τακτικὸς στρατὸς θὰ συνοδεύτῃ ὑμᾶς εἰς ταύτην τὴν ἐπιχείρησιν. Καὶ ἡμεῖς ἐλάβομεν διαταγὴν νὰ εἴμεθα ἔτοιμοι εἰς ὁδοιπορίαν.

— Ἐχει καλῶς, φίλε μου, σὺ ἐν τούτοις μένεις ἀκόμη ἡμέρας τινὰς, καὶ ἐμπιστεύομαί σοι τὴν φροντίδα νὰ ἐγχειρίτῃς εἰς τὴν Ἄδαν μου, ἣν τοσοῦτον ἀγαπῶ, τὴν ἐπιστολὴν τοῦ ἀποχωρητισμοῦ.

— Εἶνε λυπηρὰ ἐντολή, ἀλλὰ θὰ ἐκτελέσω αὐτὴν πιστῶς..

— Ὁμνύεις μοι ὅτι οὐδὲν θὰ εἴπῃς αὐτῇ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μου ;

— Ὁμνῶ σοι τοῦτο, Ἀλβέρτε, ὡς τίμιος στρατιωτικὸς.

— Εὐχαριστῶ, ἤλπίζον τοῦτο πρὸς σοῦ.

Μετὰ μίαν ὥραν ὁ Ἀλβέρτος ὑπηγόρευε τὴν διαθήκην, ἐν ἣ ὠρίζε τὴν Ἄδαν κληρονόμον. Κατόπιν γράψας περιπαιχθεστῆται ἐπιστολὴν πρὸς τὴν γυναῖκα ἐνεχείρισεν αὐτὴν εἰς τὸν φίλον, ἐντειλάμενος νὰ περὶδώσῃ αὐτὴν ὁπότε οὗτος θὰ ἔχη ἤδη ἀναχωρήσει.

Μὴ ἔχων τὸ θάρρος νὰ καταλείπῃ τὴν γυναῖκα, ἣν τοσοῦτον ἠγάπα, ἀνευ ἐνὸς ἀσπασμοῦ, ὅστις δυνατὸν νὰ ἦτο ὁ τελευταῖος, ἐπνεῆσθη ὡς καθε προσπαθῶν νὰ ἀποκρύψῃ τὴν ἐσωτερικὴν δικιμάχην μεταξὺ τοῦ καθήκοντος αὐτοῦ ὡς συζύγου, καὶ ὡς πολίτου. Ὅτε ὅμως ἔλαβε τὴν Ἄδαν εἰς τὰς ἀγκάλας, καὶ τὸ ῥόδιον αὐτῆς καὶ μειδιῶν στόμα ἐφηρμόσθη ἐπὶ τοῦ τρέμοντος ἐκ συγκινήσεως χεῖλους ἐκείνου, ἠσθάνθη μέγα μέρος τοῦ θάρρους καταποντιζόμενον εἰς τὴν ἄβυσσον τῶν μελανῶν ἐκείνων καὶ ἀπαστραπτόντων ὀφθαλμῶν, οἵτινες παρετήρουν αὐτόν. Οὐδ' ἀπέκαμνε παρατηρῶν αὐτὴν ἀνὰ πᾶν φίλημα, καὶ ἐκεῖνο τὸ πρόσωπον οὐδέποτε ἐφάνη αὐτῷ μᾶλλον ἀκτινοβολοῦν ὠραϊότητα καὶ ἔρωτα. Οἱ κυκλοτερεῖς βραχίονες τῆς Ἄδας οἵτινες ἐλαφρότατα καὶ μαλακώτατα ὡς ῥοδινὴ ἀνθοδέσμη περιέβαλλον τὸν λαιμὸν αὐτοῦ, ἐφάνησαν εἰς αὐτὸν τότε κραταιότεροι χαλυβδίνης ἀλύσει, ἣ δὲ μυχκὴ ἐκείνη καὶ ἀρωματικὴ ἀναπνοὴ ἣ ἐπιψάουσα τὴν ὄψιν αὐτοῦ, ἀπασθένυε πᾶσαν δύναμιν καὶ θέλησιν αὐτοῦ.

Ἐνῶ δ' ἦτο ἀφρημένος εἰς ἐκείνην τὴν ἔκστασιν, ἐπεφάνη ὁ Ἀλφρέδος κρατῶν ἀνὰ χεῖρας φύλλον χάρτου.

— Μία καταπληκτικὴ καὶ ἀπροσδόκητος ἀγγελίαι, εἶπεν εἰσερχόμενος. Θλιβερὸς ἀποχωρισμὸς ἀναχώρησις πλησίστιος.

— Τί τρέχει ; ὑπέλαβεν ἀποτόμως ὁ Ἀλβέρτος, ἀποσπῶμενος ἀπὸ τῆς συζύγου καὶ ἀναλαμβάνων ἐπ' ὀλίγον τὴν ἑαυτοῦ κριότητα, καθὸ ἐνόησας τὸν σκοπὸν τῆς ἐπισκέψεως τοῦ φίλου καὶ φοβούμενος μήπως διὰ τὸ ἀπροσδόκητον ἐκρύγη καὶ ἐτέρη λέξις ἀπὸ τῶν χειλέων τοῦ Ἀλφρέδου, ἀποκαλύπτουσα εἰς τὴν Ἄδαν τὸ συλληφθὲν σχέδιον.

— Ἄ, ὑπέλαβεν ὁ Ἀλφρέδος συνερχόμενος καὶ διορθῶν ἑαυτόν. Ἀλβέρτε, ἀναχωρῶ πλησίστιος.

— Ἄπελθε, ἄπελθε, κύριε Λουδοβίλου, εἶπεν ἡ Ἄδα κατὰ τρόπον στενόχωρον· μὴ ἔρχου νὰ ἐπαυξάνῃς τὴν ζάλην τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ.

— Πρὸς θεῶν, εἰς φιλόπατρην ὡς ὁ Ἀλβέρτος πιστεύω ὅτι φέρω εὐχάριστον ἀγγελίαν.

— Ἀγγελίαν ἐκ τῶν συνόρων καὶ τῆς πεδιάδος;

— Σπουδαῖον τηλεγράφημα, ἀνάγνωθι.

Ἵ Ἀλβέρτος ἀποσπάσας τὸν χάρτην ἀπὸ τῆς χειρὸς τοῦ Ἀλφρέδου, μετὰ φωνῆς ἠλλοιωμένης ἐκ τῆς συγκινήσεως ἀνέγνω :

« Ὁ Γαριβάλδης μετὰ τρισχιλίων ἐθελοντῶν προσβχλῶν κατέλαβε τὸ Στρογγύλον Ὅρος, συλλαβῶν 350 αἰχμαλωτους καὶ δύο κωνίαια ».

Αἱ χεῖρες τοῦ Ἀλβέρτου ἐφάνιντο κατελιημμένα ὑπὸ παρακυσίας, ἐν ᾧ ἀνεγίνωσκε τὸ ὑπὸ τοῦ φίλου προσενεχθὲν αὐτῷ τηλεγράφημα.

Ἡ Ἄδα ἐνησχολημένη εἰς τὸ νὰ δεχθῇ τὰς προσηρσεις τοῦ ὑπολοχγοῦ δὲν ἐνεθάθυεν εἰς τὸ πνεῦμα ταύτης τῆς σκηπῆς.

Ἵ διάλογος βαθμηδὸν ἐτράφη ἐπὶ ἄλλων ἀντικειμένων, μέχρις οὔ αἰφνης ὁ Ἀλβέρτος ἐξάνεστη παρατηρῶν τὸ ὠρολόγιον.

— Εἶνε ὥρα ν' ἀπέλθω, εἶπε.

— Ποῦ; ἠρώτησε πέραιτα ἡ Ἄδα. Νὰ ἀπέλθῃς ποῦ;

— Εἰς τὴν ἔπαυλιν τοῦ Βαλδάρου. Ἀλλὰ θὰ ἐπιστρέψω αὔριον τὸ πρωτῆ. Ἐχω νὰ δώσω παραγγελίας τινὰς εἰς τὸν ἐπιστάτην.

— Δὸς αὐτὰς τὴν παρασκευήν.

— Εἶνε ἀδύνατον ἀγαπητῆ μου· ἔχω νὰ κάμω μίαν πληρωμὴν ἧς ἕνεκα ἀπαιτεῖται νὰ πωλήσω τὸ γέννημα τοῦ παρελθόντος ἔτους. Ὁ Ἀλφρέδος γινώσκει καλῶς πῶς ἔχουσι τὰ πράγματα.

— Εἶνε ἀληθέστατον, ἐπανέλα βεν ὁ ὑπολοχαγός; τόσον ἀληθές, ὥστε εἶδον ἐπιστολὴν περὶ τούτου.

Μετ' ὀλίγον ὁ Ἀλβέρτος· εἶδεν ἄλλο φίλημα εἰς τὴν γυναῖκα, κατόπιν ἄλλο, τρία, δέκα, ἑκατόν... καὶ δὲν ἦτο τρόπος ν' ἀποσπασθῇ ἀπ' αὐτῆς, ἀν ὁ Ἀλφρέδος δὲν ἔλεγεν εἰς αὐτὸν σιγὰνὰ μετὰ τῆς ἰδιαζούσης εἰς τὴν φιλίαν μερίμνης.

— Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀποκαλύπτεσαι.

Ἵ Ἀλβέρτος ἐννοήσας τὴν ὀρθότητα τῆς παρατηρήσεως ἐσφιξεν ἰσχυρῶς τὴν χεῖρα αὐτῆς, καὶ ἐξῆλθε μετὰ καρδίαις οἰδοκλάας καὶ ὀφθαλμῶν διακρόχων ἐκ δακρύων. Ὅτε δ' ἐξῆλθεν ἠθέλησε νὰ στραφῆ ὅπως ἀτενίσῃ αὐτῆς εἰς τὸ παράθυρον τοῦ κοιτῶνος, ἐν ᾧ εἶχε διέλθῃ τοσοῦτον εὐτυχεῖς, ἡσύχους καὶ γαληνιαῖας ὥρας, καὶ τότε μόλις εἶδεν ὅτι ὁ Πύρρος ᾤδευε κατόπιν αὐτοῦ οὐχὶ εὐθυμος καὶ σκιρτῶν ὡς ἄλλοτε, ἀλλ' οἶονεὶ συνκισθνόμενος τὴν περιήττασιν, κατηρῆς, ἔχων τὴν οὐρὰν ὑπὸ τὰ σκέλη.

— Ἄπελθε οἴκαδε, ἐκραγύγασεν ὁ Ἀλβέρτος λυσσαλέος, μὴ προσέχων εἰς τὰς φιλοφρονήσεις, ἅς ἐπιδαψίλευεν αὐτῷ ὁ Πύρρος μόλις ἰδὼν ὅτι ὁ κύ-

ριος ἠσχολεῖτο περὶ αὐτοῦ. Ἄπελθε οἴκαδε, ἐκρύψασεν αὐτῷ αὖθις, καὶ πλῆττων αὐτὸν διὰ τῆς βάρβδου ἐπέστρεψεν ὅπιτω καὶ παρέδωκεν εἰς χεῖρας τοῦ Ἰωσήφ, ὅστις ἔφυγε πρὸς ἑαυτὸν μετὰ χάριτος χαρρακτηριζούσης μεγάλην λεπτότητα.

Ὁ Ἀλβέρτος ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν, ὃ δὲ Πύρρος γινώσκων τὴν τοπογραφίαν τῆς οἰκίας κάλλιον τοῦ φύλακος, ἀδιαφορῶν περὶ τῆς ἐθιμοταξίας ἐπήδησεν ἀπὸ τοῦ πρῶτου τῆς πρώτης κλίμακος εἰς τὸν κῆπον καὶ, εὐρῶν ἀνοικτὴν τὴν θυρίδα τὴν ἄγουσαν πρὸς τὴν ὁδὸν, τὸ ἔββαλεν εἰς τὰ τέσσαρα καὶ ἔφθασε τὸν Ἀλβέρτον καὶ ἤρχισεν αὖθις ἡρέμα ν' ἀκολουθῆ αὐτόν.

Ἐκεῖνος ἔχων τὴν ὄψιν καὶ τὸν νοῦν ἐστραμμένον ἀλλαχοῦ, μόλις εἰς τὸν σταθμὸν παρετήρησε τὴν ἐπιμονὴν τοῦ συνοδοιπόρου, ὅστις ὑποτεταγμένος καὶ τρέμων ἐπλησίασε, δίδων νὰ ἐνοήσῃ κάλλιστα ὅτι διέπραξε δόλον τινά.

— Σὺ οἰκιοθελῶς νὰ ἔλθῃς μετ' ἐμοῦ πτωχὲ Πύρρε; εἶπεν εἰς αὐτὸν τότε μετ' ἀγαθότητος, ἐπιψῶν τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Ἐλθέ λοιπόν. Πρόσεχε ὁμῶς μὴ ἐπκναφέρω σε κακῶς ἔχοντα εἰς τοὺς λεμῶνας τῆς ἐπαυλεῶς μου. Λεῖχεις μοι τὰς χεῖρας; δέχεσαι νὰ ἔλθῃς ὅπου ἐγὼ ὑπάγω; ἄγωμεν, ἀλλὰ πρόσεχε . . . θὰ θέσω ὑπὸ δοκιμασίαν τὸ θάρρος σου.

Ὁ κύων ἐφάνετο ἐνοῶν πληρέστατα τὰ λεγόμενα τοῦ κυρίου, καὶ δὲν ἐδείκνυτο ἀποβλῶν τὸ θάρρος ἐκ τῆς θέας τοῦ κινδύνου, ἀλλ' ἔσεισε τὴν οὐρὰν ὑποδηλῶν ὅτι δέχεται τὴν σύμβασιν, καὶ οἶονεὶ ἀποκρινόμενος ὅτι ἤθελε ν' ἀκολουθῆσθαι αὐτὸν ὅ,τι καὶ ἂν συμβῆ.

Τὴν 3ην Νοεμβρίου ὁ ἥλιος ἔλαμπεν ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος ὡς ἐν ἑαρινῇ ἡμέρᾳ. Ἡ προκήρυξις τοῦ στρατηγοῦ Μενκβρία τιθεῖσα ἐκτὸς νόμου τοὺς σπεύσαντας ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ στρατηγοῦ Γαριβάλδη ἔκαμνε τοὺς δειλοτέρους νὰ ὑποστρέψωσιν εἰς τὰς ἰδίαις ἐστίας, καὶ ὁ ἐβελοντῆς στρατὸς, ὅστις κατὰ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου ἀνῆρχετο εἰς μυρίους καὶ πεντακισχιλίους ἄνδρας, κατὰ τὴν 3 Νοεμβρίου ἠρίθμει μόλις τετρακισχιλίους ἢ πεντακισχιλίους ἐβελοντάς.

Τὰ παπικὰ στρατεύματα ἐπτοημένα ἐκ τῆς ἐν Στρογγύλῳ Ὄρει ἥττης εἶχον ἀποσυρθῆ εἰς Ῥώμην περιμένοντα ξενικὰς ἐπικουρίας.

Μαθὼν ὁ Γαριβάλδης ὅτι ἡ Γαλλίη ἐπεβίβαζε στρατὸν κατοχῆς, διανοήθη νὰ ἐνισχυθῆ ἐν τινι πόλει ἐπιτηδεῖν νὰ διαθρέψῃ τοὺς ἐβελοντάς μέχρι τοῦ ἔαρος, καὶ ἔνθα ν' ἀντέχῃ ἐν ἀνάγκῃ πολιορκίαν μέχρις ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν περιέμενεν ἐξέγερσιν τοῦ ἐθνικοῦ ἐνθουσιασμοῦ. Ἡ Τίβολη ἐφάνετο εὐθετος πρὸς τὸ ἑαυτοῦ σχέδιον. Διὰ τοῦτο ἀπὸ τῆς 2ας τοῦ μηνὸς εἶχε διατάξῃ πορείαν μέλλουσαν ν' ἀρχίσῃ εἰς τὰς 11 πρὸ μεσημβρίας τῆς ἐπιούσης. Πράγματι τὴν 11 ὥραν τῆς 3 Νοεμβρίου ἄπας ὁ μικρὸς στρατὸς τῶν ἐβελοντῶν εἶχε κάμη παρέλκωσιν ἐνώπιον τοῦ στρατηγοῦ· κατόπιν δ' ἤρχιζεν ἢ πρὸς τὴν Μεντάνην πορείαν.

Ὅστις ἐτύγγανε τότε εἰς τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν θὰ ἔβλεπεν εἰς τὰς στίχας τοῦ τάγματος τοῦ Μισσώρη ὠραῖον φαιόχρουν νεανίαν φυσιογνωμίας κατηρούς καὶ ῥεμβώδους, εἰς οὗ τὸ πλευρὸν ᾧδεσε ποιμενικὸς κύων παρατηρῶν αὐτὸν ἐκ διαλειμμάτων ὡς διὰ τὰ ἐξαίτησθαι περ' αὐτοῦ φίλιον μείδιχμα· ἀλλ' ὁ Ἀλβέρτος ἀνεκύκλου διαλογισμοὺς ἀπωτάτους ἐκεῖθεν. Διανοεῖτο βεβαίως τὴν πικρὰν ἐρημίαν, ἐν ἣ θὰ κατετήκετο θρηνοῦσα ἡ ἀτυχὴς Ἄδα, ἣς τὸ μέλλον ὕλικῶς εἶχεν ἐξασφαλίση διὰ τῆς διαθήκης, πρόεθλεπε δ' ὅμως καὶ ἐρχντάζετο τὰς σφοδρὰς καὶ ἀνεκδιηγήτους θλίψεις κῦτῆς, ἂν ἐπληττεν αὐτὸν ὁ θάνατος· ὁ ἀτυχὴς Ἀλβέρτος δὲν ἐσκέπτετο περὶ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ περὶ ἐκείνης μόνης· καὶ ἐβάδιζεν, ἐβάδιζε κατηφῆς καὶ σύννοος, ἂν καὶ ἀσφαλῆς περὶ τοῦ ἰδίου θάρρους· σιγηλὸς αὐτὸς μόνος, ἐν ᾧ περὶ αὐτὸν οἱ ἐθελονταὶ ὑπῆδον φαιδρὸν δημοτικὸν ἔγγραμμα διὰ τὰ ἐξαπατῶσι λεληθότως τὸν χρόνον καὶ τὴν ὁδόν.

Διερχόμενοι κατὰ μῆκος τῆς πρὸς τὴν Ῥώμην ὁδοῦ ὑπερέβησαν τὴν Μεντάναν καὶ ἤρχισαν ν' ἀναβαίνωσι τὴν ἀνωφέρειαν, ὅποτε ὁδηγὸς τις διήλθε τὰς τάξεις κρυγαζῶν καὶ κράζων εἰς τὸν συνταγματάρχην Μισσώρην:— Ὁ πολέμιος, ὁ πολέμιος.

— Ὁ πολέμιος, ἐπανελάθον πάντες ταπεινῇ τῇ φωνῇ, ἐν ᾧ οἱ διοικηταὶ ἔδιδον δικτάξεις διὰ τὴν εἰς μάχην παράταξιν.

Τὸ πρὸ μιᾶς στιγμῆς εἴθυμον ἔγμα διεδέχθη ψίθυρος δι' ὑποκόφου ἤχου τῶν ὀβελῶν τῶν εἰσωθούτων τὸ φυσίγιον εἰς τὸ πυροβόλον. Κατόπιν σιγὴ πένθιμος, βαθεῖα, ἐπιτύμβιος· ἕκαστος εἰς τὴν προσέγγισιν τρομερᾶς ὥρας ἔστρεφε τὴν κεφαλὴν νὰ παρατηρήσῃ τὴν ἤδη διακλυθεῖσαν ὁδόν, ἣν ἴσως ποτὲ δὲν ἤθελε πλέον διέλθῃ· ἕκαστος ἀπέστελλε τὸν ὑπτατον χαιρετισμὸν εἰς τοὺς μακρὰν ἀπέχοντας συγγενεῖς καὶ ἠγαπημένους. Μετὰ βραχὺ ὁ Γαριβαλδινὸς στρατὸς εἶχε παραταχθῆ, καὶ ὁ πυροβολισμὸς ἤρχιζε νὰ γίνηται ἐκπισθητὸς ἐξ ἀποστάσεως ὡς ῥόγγος βαθμηδὸν εὐδιακριτώτερον καὶ παταγωδέστερον. Ἐν συντόμῳ ἡ μάχη εἶχεν ἐπεκταθῆ ἐφ' ὅλης τῆς γραμμῆς. Τὰ δύο κανόνια τῶν ἐθελοντῶν ἐξαπέστελλον τοὺς χαιρετισμοὺς αὐτῶν εἰς τὸν πολέμιον, ὅστις φιλοφρόνως ἀνταπέδιδεν ἕκαστὸν ἀνθ' ἑνός. Αἱ τάξεις τῶν ἡμετέρων πρὸς ἀριστερὰν ἐπεξετείνοντο συμπληροῦσαι μεγάλην στροφὴν, ἐν ᾧ τὸ τάγμα τοῦ Μισσώρη ἐκ δεξιῶν, ὡς ἐν στρόφιγγι ἀκίνητον ἐπὶ δύο περίπου ὥρας ὤφειλε νὰ ἴσταται ἀνεπτυγμένον ἐν ἀπροκαλύπτῳ τάξει ἐκτεθειμένον εἰς τὸν ἀντίπαλον πυροβολισμὸν. Ἐν τούτοις δοθέντος σκαλίσματος αἱ τάξεις τῶν ἐθελοντῶν τῆς ἀριστερᾶς καὶ τοῦ κέντρου καταβαλλόμεναι ὑπὸ τοῦ ἀδικαλείπτως αὔξοντος ἀριθμοῦ τῶν πολεμίων ἤρξαντο ν' ἀποχωρῶσιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ κίνησις ἐγένετο λίαν κατασπευσμένης, ἡ δεξιὰ πτέρυξ ἐυρέθη ἐντελῶς ἀπροφύλακτος, καὶ ὅτε λαβοῦσα τὸ σημεῖον τῆς ὑποχωρήσεως κατέβηκε τὸν λόφον ἐφ' οὗ ἦτο τοποθετημένη, τὰ πολυάριθμα παπικὰ τάγματα εἶχον

ἤδη καταλάβῃ τὰ περιζύψωματα καὶ ἐξηκόντιζον ἀνθρωποκτόνον πῦρ ἀπο-
 τελεσματικώτατον ἐπὶ ὁδοῦ διακοσίων ἕως μέτρων παρὰ καλαμῶνα ὑπό-
 θεν ἀφεύκτως ἔμελλε νὰ διέλθῃ τὸ τάγμα τοῦ Μισσώρη, ὅπως ἐπανεῖλθῃ
 εἰς Μεντάναν. Τοῦτο ὁμοῦ διήλθε μετὰ στάσεως ἀρχαίας λεγεῶνος τὴν
 ἐπισφαλῆ διόδον, ἐφ' ἧς κατέλιπε τὸν φόρον οὐκ ὀλίγων γενναίων. Οἱ ἐθε-
 λονταὶ ὠχυροῦντο ἐν Μεντάνῃ μετὰ πυρετώδους δραστηριότητος, καὶ ἐφαί-
 νετο καλῶς ὅτι δὲν ἦσαν διατεθειμένοι νὰ πρᾶχωρήσωσι τὸν τελευταῖον
 προμαχῶνα. Ἐν ἀκκρεῖ εἶχον φραχθῆ αἱ ὁδοί, καὶ πᾶν παράθυρον εἶχε
 μετασχηματισθῆ εἰς πολεμίτραν. Κύκλος καπνοῦ καὶ πυρὸς περιέβαλε τὸ
 πενιχρὸν χωρίον, διὰ τῆς καταστροφῆς καὶ τοῦ θανάτου καθιερωθὲν εἰς
 ἔνδοξον ὄνομα. Δεκάκις οἱ παπικοὶ προσέβαλον τὸν τόπον καὶ δεκάκις ἀπε-
 κρούσθησαν μετὰ τρομερᾶς θραύσεως, μέχρις οὗ περὶ τὰς δύο καὶ ἡμίσειαν
 οἱ ἐθελονταὶ ἀπειρηκότες νὰ μένωσιν ὀπισθεν τῶν ὀχυρωμάτων ἐξῆλθον
 ὡς λέοντες ἀπὸ τοῦ χηραμοῦ, ἀντεμετώπισαν αὐτοὺς τὸν πολέμιον ἐν ἀνα-
 πεπταμένῳ ποδίῳ, καὶ διεσκόρπισαν αὐτὸν οὕτως ὥστε ἐπὶ τῆς πρὸς Μεν-
 τάναν ὁδοῦ ἐγένετο καταφανῆς μακρὸς κατασυρμὸς σποραδικῶν ἀποσπα-
 σμάτων σπευδόντων νὰ καταφύγωσιν ὀπισθεν τῶν ὑψωμάτων, ὅπως προ-
 φυλαχθῶσιν ἀπὸ τοῦ πυροβολισμοῦ· ἐν δὲ τάγμα ζουάβων προχωρῆσαν ἐπὶ
 πλεόν τῶν ἄλλων παρ' ὀλίγον νὰ αἰχμηλωτισθῆ. Οἱ Γαριβαλδῖνοι κατε-
 λάμβανον αὐτοὺς τὰς πρωινὰς θέσεις, ὃ δὲ πολέμιος ἦτο ἐν φυγῇ. Τὸ κα-
 νόνιον καὶ ὁ πυροβολισμὸς ἔπαυον πρὸς στιγμὴν. Ἡ νίκη ἐφαίνετο ἐκ νέου
 προσμειδιῶσα εἰς τὸν γέροντα ἡγήτορα τῶν ἐθελοντῶν, ὅτε ἐκ τῶν πέριξ
 ὑψωμάτων νέον ἐπίμηκες καὶ πυκνὸν σῶμα πολέμιων προῦφάνῃ ἐξ ἀπροό-
 πτου, προχωροῦν μετὰ τῆς εὐσταθείας καὶ ἀκριβεῖς στίβους ἀκμαίου οὐπω
 λαβόντος ἐνεργὸν μέρος. Οἱ ἐθελονταὶ ἀείποτε ἐδράτοι εἰς τὰς ἀνακτη-
 θείσας θέσεις ἠνοιξαν αὐτοὺς γενναῖον πῦρ, εἰς ὃ ἀνταπεκρίθη ἐκπομπὴ πυ-
 ροβολισμῶν τήσον φοβερὰ καὶ φονικῆ, ὥστε αἱ στίχες αὐτῶν αὐτόχρημα κα-
 τεστράφησαν. Ἦτο ἡ Γαλλικὴ μοῖρα μετὰ τῶν *θανμασιῶν* σασσιπέῳ.

Κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἀνεδείχθησαν τεράστια ἔργα γενναιότητος.
 Καταδιωκόμενοι, σχεδὸν πάντες τετρωμένοι, οἱ ὀλίγοι ἐπιζῶντες ὠπισθο-
 χώρου ἐνώπιον τρομεροῦ κατακλυσμοῦ σφαιρῶν, ἅς στρατὸς δλόκληρος
 ἐξεσπενδόνων κατ' αὐτῶν, ἀλλ' ὠπισθοχώρου ὡς ἥρωες, στρέφοντες τὴν
 κεφαλὴν πρὸς τὸν πολέμιον, προχωροῦντες αὐτοὺς ἐνίοτε κατ' αὐτοῦ, ἢ
 ἰστάμενοι ὅπως ἐκπέμψωσι βολὴν τοῦ ὄπλου, μεταχειριζόμενοι προμαχῶνα
 πᾶν δένδρον, πάντα λίθον. Καὶ παρετηρήθη εἰς ἐθελοντῆς θνατῆως τε-
 τρωμένος ἐκκενῶν τελευταῖον ἤδη τὸ ὄπλον κατὰ τοῦ πολέμιου, καὶ ἐκ-
 πνέων ἐν ᾧ προσεπάθει νὰ πληρώσῃ αὐτοὺς αὐτό. Ἄλλος τετρωμένος εἰς
 τὰς κνήμας, στηρίζων τοὺς ὤμους εἰς δένδρον, ἐγέμισε καὶ ἐξέκένωσε μέ-
 χρις οὗ ὁ ἐφορμῶν πολέμιος προσεπασσάλευσεν αὐτὸν εἰς τὸν κορμὸν τοῦ
 φυτοῦ διὰ τῆς αἰχμῆς τῶν λογχῶν. Ἄλλος, ὃν ποιμενικὸς κύων ἐπτοη-

μένος και τρέμων ήκολούθει χωρίς να καταλείπη οὐδὲ στιγμήν, μετ' ὀλίγων συντρόφων ὄρμα διὰ τῆς λόγχης εἰς τὸ πυκνότερον μέρος τῶν πολεμίων φαλαγγῶν ἐμποῦν θραύσιν. Καὶ πόσα ἄλλα τεράστια δείγματα βίας εἰς αἰὲ ἀγνοηθέντα!

Ὁ πολέμιος οὐδὲ βῆμα ἔκαμνε πρὸς τὴν Μεντάναν. Ὁ Γαριβαλδινὸς στρατὸς ἠδυνήθη ν' ἀποχωρήσῃ εἰς τὰ σύνορα, ἀφίει δρᾶμα ἐθελοντῶν πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἀποχωρήσεως, οἵτινες, ἀφ' οὗ ἐξηγητλήθησαν τὰ πολεμοφόδια καὶ αἱ τροφαί, παρεδόθησαν τὴν ἐπιούσαν εἰς τὸν Γάλλον στρατάρχην μετὰ τῆς τιμῆς τῶν ὄπλων.

Ἡ νύξ ἦτο αἰθίρα καὶ ἀστροφεγγής, ἀλλ' ἀσέληνος. Ἡ ὑποτρέμουσα λάμψις τῶν ἀστέρων διέχεεν ἀπκίσιον φῶς ἐπὶ τῶν πεπατημένων καὶ κατεστραμμένων ἀμπέλων, ἐπὶ τῆς ὑπὸ νεκρῶν καὶ τραυματιῶν ἐστρωμένης πεδιάδος καὶ ἐπὶ τοῦ χωρίου Μεντάνας, ἧς ἐκάπνιζον αἱ ὑπὸ τῶν πεπικῶν καὶ Γαλλικῶν μύδρων ἀναπεφλεγμένοι οἰκίαι. Τὰ κινητὰ νοστακομεῖα ἀμφοτέρων διήρχοντο τὸ πεδίον τῆς μάχης συλλέγοντα τοὺς τραυματίας καὶ στοιβάζοντα τοὺς νεκρούς. Οἱ ληστὰι τῆς πεδιάδος ἀκροποδητεῖ καὶ σιγηλοὶ ἐρρίπτοντο ἐπὶ τῶν πτωμάτων ψαύοντες αὐτὰ διὰ πλεονεκτικῶν καὶ τρεμουσῶν χειρῶν, ὠτακουστοῦντες περιδεεῖς τὴν ἐπέλευσιν τοῦ περιπόλου. Ὑπάδοντες μεταξὺ τῶν ὀδόντων καὶ καπνίζοντες ῥυπαρὰν καπνοσύριγγα, φαίνονται πλησιάζοντες δύο καπικοί, ὑποδυστάζοντες καθημαγμένον φορεῖον.

- Ἐκ τούτου τοῦ μέρους φαίνεται νὰ μὴ εἶνε ἄλλος, λέγει ὁ εἷς.
- Ἄς διέλθωμεν τὴν ὁδὸν, ἀποκρίνεται ὁ ἄλλος.
- Τί εἶνε ἐκεῖ;
- Ποῦ;
- Ἐκ δεξιῶν, ἐκεῖ κάτω.
- Ἄς παρατηρήσωμεν. Ἄ, εἶνε ἐκ τῶν ἡμετέρων, ἀπέθανε.
- Ἐχει ὠρολόγιον;
- Ὡ μάλιστα, εἰς τοιαύτην ὥρην! . . . νὰ εὐχαριστῶμεν τὸν θεὸν ἂν ἔχη ὑποδήματα.
- Ἐχει ὑποδήματα; ἄρπασον αὐτά.
- Πρόσεξε, ἔχει μετάλλιον τῆς Συλλήψεως τῆς Θεοτόκου.
- Ἀπόσπασον αὐτό· ἄς προχωρήσωμεν, σπεῦδε.
- Ἐδῶ δὲν ὑπάρχει ἄλλο τι· ἄς μὴ ἐκτιθέμεθα πολὺ, διότι οἱ ἐκ Μεντάνας κακοῦργοι ἐνδέχεται νὰ φιλοδωρήσωσιν ἡμῖν πυροβολισμόν.
- Ἄς ἀναβῶμεν τὸ ὕψωμα· ἐκεῖ ἐπάνω πλησίον τῆς ἀρχαίας καρύδας παρὰ τὴν ὁδὸν φαίνεται μοι ὅτι βλέπω τι λευκάζον· ἄς ἴδωμεν ὀλίγον. Καὶ οἱ δύο λαφυρῶντες ὠδυσαν. Αἶφνης ἔστησαν ἀμφίβολοι.
- Χαρέλαμπε, ἀκούεις τίποτε σύ;

— Φαίνεται μοι . . . στεναγμός τραυματίου δλολύζοντος, προερχόμενος ἀκριβῶς ἐκ τῆς καρύας.

— Ὅδευσον λοιπὸν ταχέως δειλέ.

Καὶ ἐπκνέλαβον τὴν ὄδοιπορίαν. Πράγματι θαυμηδὸν καθίστατο εὐκρινέστερος θρηνώδης δλολυγμὸς καταλήγων εἰς ἀπελπιστικὴν κραυγὴν. Μόλις ὁμως ἔφθασαν ἐπὶ τοῦ ὑψώματος καὶ προτεπάθησαν νὰ πλησιάζωσι τὸ μέρος ἔνθα ἤκούετο ὁ δλοφυρμὸς, ὁπότε ἐν τῷ ἅμα ἔπαυσεν οὗτος, κύων δὲ μανιώδης ἐξώρμησε καθυλακτῶν ἀγρίως, ὥστε καταλιπόντες τὸ φορεῖον τὸ ἔβχλαν γενναίως εἰς τὰ πόδια φεύγοντες προτροπάδην.

Καθ' ἄπασαν τὴν νύκτα ὁ ἀπίσιος ἐκεῖνος ὄρυγμὸς ἀντήχησεν ἀνὰ τὴν πεδιάδα, μέχρις οὗ τὴν πρωτὴν ἀνεμίχθη μετὰ τῶν συνεγεγομένων μετὰ τῆς αὐγῆς θορύβων. Οἱ ἄνθρωποι τοῦ κινήτου νοσοκομείου μετὰ στρατιωτικῶν ἰατρῶν ἐπλησίασαν τότε εἰς τὴν ἀρχαίαν καρύαν. Ὅποιον τρομερὸν καὶ ὑψηλὸν θέμα! Ποιμεικὸς κύων μετὰ τριχὸς ἠνωρθωμένης, μετ' ὀφθαλμοῦ διεσταλμένου, ἀπειρηκῶς ἐκ τοῦ μακροῦ ὄδυμοῦ, τρέμων ἐξ ἀπελπισμοῦ καὶ λύσσης ἐστρέφετο καὶ ἀνεστρέφετο ἀκαταπαύστως περὶ τὸν νεκρὸν νέου ἐθελοντοῦ, ἐξαπλούμενος ἐνίοτε ἐπ' αὐτοῦ ὅπως θερμάνη καὶ ἀναζωπυρήσῃ αὐτὸν, σταυκτῶν πρὸς στιγμὴν ὅπως περκτηρήσῃ καὶ λείξῃ ἐρασιμῶς τὴν ὄψιν αὐτοῦ, ἵνα κατόπιν ἀναπέμψῃ δξυτέρους καὶ σπαρακτικωτέρους δλολυγμούς.

Ἐξ ἐκείνης τῆς ἡμέρας ὑπὸ τὸν κορμὸν τοῦ δένδρου ὑψώθη σταυρὸς, παρ' ᾧ οὐδεὶς ἄνθρωπος ὤφθη παρκακλῶν, ἀλλ' ὁ δύστηνος κύων οὐδέποτε ἐγκατέλιπεν αὐτόν. Δὲν ἔχει πλέον τὴν τρίχα βεβοστρυχιμένην καὶ καθαράν, οὐδὲ τὸ σῶμα καλῶς τεθραμμένον καὶ στρογγύλον. Τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου μένει κατακεκλιμένος ὑπὸ τὴν ἀρχαίαν καρύαν, στηρίζων τὸ ῥύγχος ἐπὶ τῶν ἐμπροσθίων ποδῶν, καὶ μόνον δσάκις διέρχεται τις ἐκεῖθεν καὶ καλεῖ, ἀνυφοῖ αὐτὸ σείων πρὸς στιγμὴν τὴν οὐράν. Εἰς τοὺς περιόικους καὶ χωρικοὺς κατέστη ἀντικείμενον θαυμασμοῦ καὶ βαθείας συμπαιθείας· δσάκις δ' ἡ πείρα καλεῖ αὐτὸν εἰς χωρίον, δὲν ὑπάρχει θύρα μὴ ἀνοιγομένη εἰς αὐτόν, δὲν ὑπάρχει χεῖρ μὴ ἐκτεινομένη ὅπως προσφέρῃ εἰς αὐτόν τέμαχον πόλτου ἢ κάδον πλήρη ὕδατος. Οἱ παῖδες περιστοιχίζουσιν αὐτόν καὶ θωπεύουσιν, οἱ δ' ἔφηβοι ὑποδέχονται αὐτόν ὡσεὶ ἐκδιμῆεν ἀγαθὴν ἀγγελίαν. Ὁ Πύρρος σείει σκυθρωπὸς τὴν οὐράν, ἀναζωγονεῖ πρὸς στιγμὴν τὸ βλέμμα, λείχει τὴν χεῖρα τῶν εὐεργετῶν, κατόπιν ἐπιστρέφει περίλυπος ὑπὸ τοὺς εὐθλαεῖς κλάδους τῆς καρύας, πρὸς τὸν τάφον τοῦ Ἀλθέροτου. Ὅπταν φυσᾷ ὁ βορρᾶς καὶ τρίζουσιν οἱ κλάδοι τῶν φυτῶν ὡς διὰ νὰ σχισθῶσιν, ὁπτόταν ἐκρηγνύηται θροχὴ κρουνηδὸν, ὁπτόταν ὁ κερκυνὸς πίπτῃ φρικώδης ἐπὶ τοῦ στελέχους τῶν δένδρων, οἱ χωρικοὶ κλείονται περιδεεῖς ἐν ταῖς οἰκίαις, ἀλλ' ὁ Πύρρος μένει πάντοτε ἐκεῖ. Οὐδ' ἤλλαξέ ποτε ἔξεις, οὐδ' ἐχαλαρώθη ποτὲ ἡ συμπάθεια αὐτοῦ· μεμαδημένος

ἠγκυλωμένοι, ὑποσκάζωι, ὄλας δέσμα καὶ ὄστα, ὑπέμεινεν ἀνεκτικῶς τὰς ἐπιθρείας τοῦ χρόνου οὐδ' ἦτο τρόπος ν' ἀποσπάσῃ τις αὐτὸν ἐκεῖθεν.

Ἦτο ἡμέρα τοῦ τρομεροῦ χειμῶνος τοῦ ἔτους 1870. Αἱ ῥαγδαίαι καὶ συνεχεῖς βροχαὶ εἶχον βλάψῃ τὸν μεταξὺ Ῥώμης καὶ Στρογγύλου Ὁρους σιδηρόδρομον, ὥστε οἱ συρρέοντες ξένοι εἰς τὴν αἰωνίαν πόλιν ἐκ τοῦ τελευταίου ἐκείνου σταθμοῦ διήρχοντο διὰ φορείου τὴν βραχεῖαν ὑπολειπομένην ἀπόστασιν. Τὸ ψῦχος ἦτο δριμύ, ὁ οὐρανὸς νεφελώδης, αἱ πεδιάδες γυμναὶ καὶ ἠρημωμέναι. Ὁ Πύρρος ἀπὸ δύο ἡμερῶν δὲν ἐφάνετο ἐν τῷ χωρίῳ· οἱ συνεθισμένοι συχνάκις νὰ βλέπωσιν αὐτὸν φοβηθέντες μήπως τοῦ συνέβῃ συμφορὰ τις, ἔδραμον πρὸς τὴν ἀρχαίαν κρῦαν. Τὸ δύστηνον ζῶον ἦτο πράγματι εἰς τὴν ἑαυτοῦ θέσιν παρκαλυμμένον καὶ πεπηγὸς ἐκ τοῦ ψύχους, ἐξηπλωμένον ἐπὶ τοῦ πλευροῦ, ἀμήχανον, ἔχον ἔξω τὴν γλῶσσαν καὶ τὸν ὀφθαλμὸν μεμικραμένον καὶ ἀμυρόν. Οἱ μετριόφρονες ἐκεῖνοι περίοικοι, οἱ πένητες ἐκεῖνοι χωρικοὶ ἠθθάνθησαν σφίγγιν τῆς καρδίας, καὶ ἐπλησίασαν αὐτῷ πλήρεις προθύμου συμπαιθείας. Ὁ Πύρρος ὕψωσε τελευταῖον τὴν κεφαλὴν, καὶ ἔσεισε βραδέως τὴν οὐράν, ὥστε ἐξαποστέλλων τὸν ἔσχατον ἀποχαιρετισμὸν εἰς τοὺς περιποιητικούς αὐτοῦ φίλους.

Κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Μεντάνας ἀμαξα ἀνῆρχετο βραδέως τὴν ἀνωφέρειαν, φέρουσα ἐντὸς δύο νεονύμφους ἀκτινοβολοῦντας ἐξ ἔρωτας.

— Ποῦ εἴμεθ, φίλε μου; ἠρώτησεν ἡ ὥραία τὸν σύντροφον.

— Ἄγνοῶ, Ἄδρα μου, ἀπήνητησεν ὥραϊος ἀξιωματικὸς τῶν ἀεροβολιστῶν, καὶ ἀριθῶς ὁ κύριος Λουδοβίκι· ἀλλ' ὁ ὀδηγὸς θὰ γινώσκῃ βεβιαίως. . . ὦ ἄνθρωπε, πῶς καλεῖται τὸ χωρίον, ὃ διήλθομεν.

— Μεντάννα, ἀπεκρίθη μετὰ φωνῆς εὐλαβοῦς καὶ ἐπισήμου ὁ ὀδηγός.

— Μεντάννα, ἐπανελάθε μετὰ κρυγῆς ἡ Ἄδρα ὡχρὰ ὡς ὁ θάνατος, εἰσδύουσα εἰς τὸ βάθος τῆς ἀμάξης. Βάρει διὰ τῆς μαστίγος ἀμαξηλάτα, βάρει νὰ φύγωμεν.

Εἰς τὰς λέξεις ἐκείνας ἀνταπεκρίθη μακρὰ καὶ θρηνώδης ὕλακῃ. Ἐψόφησεν ὁ δύστηνος Πύρρος.

Ἐν τῷ οἱ ἄνθρωποι ἐπιλανθάνονται ἐν βραχεῖ χρόνῳ καὶ συμπαιθειῶν καὶ καθηκόντων καὶ εὐεργεσιῶν, σὺ καὶ θνησκῶν ἀποτίνεις φόρον εὐγνωμοσύνης. Περί τὸν λάκκον ὃν δύο μετριόφρονες χωρικοὶ ἀνῶρυξάν σοι καὶ ἔνθα κατέθεσάν σε μετὰ συγκεκινημένης καρδίας, θρηνοῦσι, θρηνοῦσι πάντες ἐπὶ τοῦ τάφου ἐνὸς κυνός.

Πόσα ὑπερήφανα μχυσωλεῖα οὐδενὸς δακρύου ἠξιώθησαν!

(Ἐκ τῶν Ναπολέοντος Κοραζίνῃ Βουλκιανοῦ Λυγμῶν).

(Ἐκ τῆς Ἰταλικῆς)

Μ. Κ. Κρίσσης

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΠΕΙΡΑΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ

Ἰκανὰς καὶ πάλιν ἔχομεν ἐκ Πειραιῶς νὰ καταλέξωμεν τὰς ἀρχαιολογικὰς εἰδήσεις ἐκ τῆς προσελεύσεώς τινων εἰς τὴν συλλογὴν τὴν δημοτικὴν καὶ ἐκ τῆς τῆδε κάκεισε ἀνευρέσεως καὶ περισυναγωγῆς ἄλλων, ἅτινα δὲν κατωρθώθη ἔτι νὰ κατατεθῶσιν εἰς τὴν συλλογὴν.

Καὶ πρῶτον καταλέγομεν προστιθέμενον νέον λίθον εἰς τὴν σειρὰν τῶν ὁμοίων αὐτῶ, τῶν Ὀρων καλουμένων. Ἀνευρέθη δηλ. πρὸ τινος, ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Μουνιχίας καὶ κατὰ τὸ νότιον πέρασ τῶν ὑψωμάτων αὐτοῦ ὀλίγον ὑπὲρ τὰ ἀνεγερθέντα ὀχυρώματα, τεμάχιον λίθου λευκοῦ τῆς Πεντέλης (οὐχὶ δ' ὡς ἐγράφη ἐσφακμένως ἐν τῇ προχείρῳ σημειῶσαι τῇ διὰ τῆς Ἑφημερίδος δημοσιευθείσῃ ἐγχαρίον) ὕψους 1,24 πλάτους 0,30, πάχους 0,13, φέρον εἰς ἀπόστασιν 0,15, ἀπὸ τοῦ ἄνω ἄκρου τῆς προσόψεως αὐτοῦ ἐπιγραφὴν τὴν δε γράμμασιν ἀρχαίκοις.

ΟΡΟΣ
ΤΟΗΙΕΡΟ

ἦτοι ὄρος
τοῦ Ἱεροῦ

Ὁ λίθος τὰ μὲν ἄλλα τετμημένος κανονικῶς φέρει μόνον τὴν τῆς πρώτης ἀποξέσεως τραχυτάτην ἐργασίαν, ἀπελεάνθη δὲ καὶ ἐπιμελῶς ἐξεργασμένος τυγχάνει μόνον τὰ κατὰ τὸν χῶρον, ἐφ' οὗ τὰ γράμματα, τὸν ἐν εἰδὴι ταινίης 0,15 πάχους. Τὰ γράμματα ταῦτα εἶνε ἐλαφρῶς ἐπεργασμένα καὶ οὐχὶ μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας ἐν τῇ τῶν δύο στίχων σειρᾷ, φέροντα δὲ τὸν ἀρχαῖκόν χαρακτῆρα, ἰδίᾳ τὸ Ρ, οὗ τὸ ἄνω τριγωνικόν, ὑφ' ὃ βραχυτάτη ἢ πλαγία κεραία.

Ἡ θέσις ἐφ' ἧς εὑρέθη ὁ λίθος καὶ ἡ ὀνομασία, ἣν φέρει, πείθει ὅτι ἐγρησήμευεν ὡς ἐν τῶν ὀρίων τῶν ἔξωθεν τοῦ περιβόλου τοῦ Ἱεροῦ (κατ' ἐξοχὴν οὕτω καλουμένου) τῆς Μουνιχίας Ἀρτέμιδος.

Ὀλίγον μετὰ τὴν ἀνεύρεσιν τούτου ὀρυσσομένων τῶν πρὸς θεμελίωσιν λαίκων τῆς κατὰ τὴν ὁδὸν Φίλωνος οἰκίας τοῦ κ. Ἀναστ. Σαπουανάκη, ἀνευρέθη ἐκείθρον ἀγάλματος μαρμαρίνου, ὕψους 1,15, πλάτους 0,60, διακεκοσμημένον κατὰ τὰς τρεῖς μόνον ὀψεις ἄνω καὶ κάτω διὰ τοῦ συνήθους κυματίου καὶ τῶν ταινιῶν, τὴν δὲ τετάρτην ἀνεξέργαστον ἔχον, ἄτε πρὸς τοίχῳ βεβαίως ἰδρυμένον, φέρον δ' ἐπὶ τῆς κυρίως ὀψεως ἐπιγραφὴν ῥωμαίκοις γράμμασι τὴν δε :

ΟΙ ΤΟΝ ΠΕΙΡΑΙΑ ΚΑ
 ΤΟΙΚΟΥΝΤΕΣ ΠΟ
 ΛΙΤΑΙ ΤΙΒ - ΚΛ—ΑΠΠΙΟΝ
 ΑΤΕΙΛΙΟΝ ΒΡΑΔΟΥ
 ΑΝ ΡΗΓΙΛΛΟΝ ΑΤ ήτοι
 ΤΙΚΟΝ ΜΑΡΑΘΩ
 ΝΙΟΝ ΕΥΠΑΤΡΙΔΗΝ
 ΤΟΝ ΕΥΕΡΓΕΤΗΝ

ΕΠΙΜΕΛΗΘΕΝΤΟΣ ΤΗΣ Α
 ΝΑΞΤΑΞΕΩΣ ΞΑΛΒΙΟΥ ΤΟΥ
 ΕΡΜΕΡΩΤΟΣ ΓΑΡΓΗΤΤΙΟΥ

Οί τόν Πειραιά κα-
 τοικούντες πο-
 λιται Τιθέριον Κλαύδιον Ἄππιον
 Ἀτειλίον Βραδού-
 αν Ῥηγίλλον Ἀτ-
 τικόν Μαραθώ-
 νιον εὐπατρίδην
 τόν εὐεργέτην.

Ἐπιμεληθέντος τῆς ἀ-
 ναστάσεως Ξαλβίου τοῦ
 Ἐρμέρωτος Γαργητίου.

Τὸ βάθρον φέρει ἐπὶ τῆς ἀνω ἐπιφανείας ἔχνη τῆς ἐγγομφώσεως τῶν τοῦ ἀγάλματος ποδῶν. Τὸ ΟΝ τοῦ τέλους τοῦ γ' στίχου εἶνε, ὡς ἐκ τοῦ χώρου μικροῖς γράμμασιν ἐξαιρεγασμένον, ὡς καὶ τὸ τελικὸν Ν τοῦ ἐβδόμου. Ὅμοιως καὶ τῶν τριῶν τελευταίων στίχων τὰ γράμματα εἶνε πολλῶ τῶν ἄλλων μικρότερα, δίκην ὑποσημειώσεως προστιθέντα τὸν ἐπιμεληθέντα τῆς τοῦ ἀνδριάντος ἰδρύσεως.

Πρὸ τῆς αὐτῆς οἰκίας, ἐν τοῖς θεμελίοις τῆς ὁποίας ἀνευρέθη τὸ ἀνω-τέρω βάθρον, καὶ ἐν μέσῃ τῆ ἀνω ρηθείσῃ ὁδῷ, λάκκου ἀνοικομένου ἀνευρέθη ὅμοιον τῷ προειρημένῳ βάθρον, ὁμοίαν τῶν τριῶν πλευρῶν τὴν διακόσμησιν τᾶνω καὶ κάτω ἔχον, πλὴν ὅτι πλουσιωτέρα κατ' ἄμφω αὕτη, διπλοῦ ὄντος τοῦ κυματίου, καθ' ὅσον καὶ ὑψηλότερον τοῦτο ἐκείνου, ὕψος μὲν 1,50, πλάτους 0,70 ἔχον. Ἐπὶ τῆς κυρίας ὄψεως, φέρει ἐπιγραφὴν λίαν ἐφθορμένην, μάλιστα τὰ κάτω, ὑπὸ ἐπίτηδες γενομένης μετὰ ταῦτα ἀποκοπῆς τῶν γραμμάτων ἔχει δ' ἡ ἐπιγραφή κατὰ τὰ ἀναγινωσκόμενα ἔδῃ:

Η ΕΞ ΑΡΕΙΟΥ ΠΑ[ΓΟΥ
 ΒΟΥΛΗ ΚΑΙ Η [ΒΟΥΛΗ
 ΤΩΝ Φ' ΚΑΙ Ο ΔΗ[ΜΟΣ
 Ο ΑΘΗΝΑΙΩΝ [ΔΙΟ
 Ν[Υ]ΣΙΟΝ
 . ΟΥ
 . ΕΙ
 ΠΕΙΡΕΩ . ΑΡ[ΕΤΗΣ
 ΕΝΕΚΕΝ
 ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ
 Ε[Υ]ΝΟ[Ι]ΑΣ

Ἡτοι Ἡ ἐξ Ἀρείου Πά[γου
 Βουλή καὶ ἡ [Βουλή
 τῶν 500 καὶ ὁ δη[μος
 ὁ Ἀθηναίων [Διο
 ν[ύ]σιον
 . εἰ
 . εἰ
 Πειρεω . ἀρ[ετῆς
 ἐνεκ[εν]
 εἰς τὴν πατρίδα
 ε[ύ]νο[ί]ας.

Ἐπὶ τῆς ἀνω ἐπιφανείας τοῦ βάθρου ὑπάρχουσι δύο ὀπαὶ βαθεῖαι τετραγωνικαί, ἔχνη τῆς γομφώσεως τοῦ ἀγάλματος· πρὸ τῆς ἐτέρας τούτων τῆς δεξιᾶς, φαίνεται ἐπιπολῆς γεγλυμμένον τὸ περίγραμμα ποδός, οὗ ἡ τελεία ἐντομὴ φαίνεται ἀφέθη μεταβληθέντος τοῦ τρόπου τῆς ἐγγομφώσεως.

Τὸ βῆθρον τοῦτο εὐρέθῃ κατακείμενον πρὸ τοίχου μεγάλης οἰκοδομῆς φερομένου ἀπὸ Ν πρὸς τὰ ΒΑ, φαίνεται δ' ὅτι μετὰ τοῦ προηγουμένου μεγάλης τινὸς ὑπάρχουσας οἰκοδομῆν ἐκόσμου. Ἦδη δ' ἀμφότερα ἴδρυνται ἐκατέρωθεν τῆς τοῦ Γυμνασίου εἰσόδου εἰς παραδειγματισμὸν τοῖς νέοις.

Ἐξῆς ἐνταῦθα παρατιθέμεθα καὶ τὴν πρὸ οὐ μακροῦ ἀνευρεθεῖσαν ἐπιπιτυμβίου ἀναγλύφου ἐπιγραφὴν, ἣτις ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ κ. Α. Μελετοπούλου ἐν τῇ «Προνοίᾳ» τοῦ Πειρικῶς. Ἐπικληκτικῶν δὲ ταύτην διὰ δύο τινὰς ἐν αὐτῇ διορθώσεις ἢ μάλλον ἀλλοίαις ἐκδοχὰς καὶ διὰ τὸν ἀκριβῆ καθορισμὸν τῶν χρόνων ἔχει δηλ. ἡ ἐπιγραφὴ :

ΒΕΛΤΙΣΤΗ ΝΟΜΗΝΙΟ

Βελτίστη Νομηνίου

ΗΡΑΚΛΕΙΩΤΙΣ

Ἡρακλειώτις

ΜΗΤΕΡΑ ΕΘΗΚΑ

Μητέρα ἔθηκα

ΟΞΙΩΣ ΟΞΙΑΝ ΤΟΙΣ ἤτοι

ὄσιως ὄσιν τοῖς

ΠΑΣΙΝ ΗΔΕΞΘΑΙ

πᾶσιν ἡδέσθαι

ΑΝΘΩΝ ΕΥΛΟΓΙΑΣ

ἀνθ' ὧν εὐλογίας

ΚΑΙ ΕΠΑΙΝΩΝ ΑΞΙΟΣ ΕΙΜΙ

καὶ ἐπαίνων ἄξιός εἰμι.

Τὸ πρῶτον ἐξεδόθη ὁ α' στ. τῆς ἐπιγραφῆς καλῶς.

Βελτίς Τηνομήνιο

Ἐν δὲ τῷ ε' στ. εἶχε γραφῆ ἡδέσθαι ἀντὶ ἡδέσθαι, τελευταῖον δ' ἐσημειώθη ὡς τῶν Μακεδονικῶν χρόνων, ἐν ᾧ καὶ ἡ γλυφῆ, καὶ τὰ γράμματα καὶ τὸ ὄνομα Νομήνιος ῥωμαϊκοὺς δεικνύουσι τοὺς χρόνους καὶ οὐχὶ τοὺς καλοὺς.

Ἐπὶ δὲ τοῦ κατὰ τὴν διασταύρωσιν τῆς Λεωφόρου Ἀρτέμιδος καὶ ὁδοῦ Καραϊσκού οἰκοπέδου τοῦ κ. Α. Κεμπέρου καθυζομένου πρὸ τίνος εἰς οἰκοδομῆν, ἀνευρέθησαν τῆδε κἀκεῖσε τάφοι χριστιανικοὶ, σειράν ἀποτελοῦντες, ὧν πρὸ ἔτους ἤδη εἶδομεν κατὰ τὴν διατομῆν τῶν δύο ὑπὲρ τὸ ἐκεῖ ἐγγὺς θέατρον ὁδῶν.

Ἐφ' ἑνὸς τῶν τάφων τούτων ἐν τῷ βράχῳ ἐσκαμμένου ἱκανῶς, ὑπῆρχεν ὡς ἐπικάλυμμα τεμάχιον μικροῦ φαιοῦ ἐκ παλαιότερου μνημείου εἰλημμένον ἐνεπιγραφῶν, ὕψους 0,25, μήκους 1,13 καὶ πλάτους 0,75, φέρον τάδε τὰ γράμματα ἐπὶ τῆς προσθίας ἐπιφανεῖας χρόνων ῥωμαϊκῶν:

ΟΙ ΕΜΠΟΡΟΙ ΝΑ . . . ἤτοι Οἱ ἔμποροι να . . .

ΑΡΓΕΙΟΝ ΑΡΓΕΙΟΥ ΤΡΙΚΟΡΥΣΙΟΝ Ἀργεῖον Ἀργείου Τρικορυσίου
ΑΡΕΤΗΣ ΕΝΕΚΕΝ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ Ἀρετῆς ἕνεκεν καὶ δικαιοσύνης

Τὸ ὅλον εἶνε γωνίᾳ σηκόμορφος μνημείου ἀνευ ἀετώματος, καλῶς ἐργασμένη, φέρουσα δὲ κάτωθεν τῆς ἐνεπιγραφῆς ἐπιφανεῖας ταινίαν καὶ κυμάτιον. ἄτινα καὶ κατὰ τὴν ἑτέραν, τὴν πρὸς τ' ἀριστερὰ πλευρὰν διήκουσι (διακοπτόμενα μετὰ τὴν κατ' ὀρθὴν γωνίαν καμπὴν αὐτῶν, ἕνεκα τῆς κατερχομένης ἐπιπέδου ἐπιφανεῖας) καὶ πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀριστερᾶς παραστάδος. Ἡ παραστάς αὕτη φαίνεται ὅτι ἐκόσμετο ὑπὸ προσθέτου ἡμι-

κίονος, ὡς ἐμφαίνει ἀνεξέργαστος ἐπιφάνεια ἀρθεῖται ἐν σχήματι κιονοκράνου, ἐπιθεβριοῦ δὲ καὶ ἡ ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ λίθου, εὐθὺς ὑπὲρ τὴν παραστάδα πρὸς ἐγγόμεφωσιν καὶ τύνδεσιν ἐντομή. Ὁμοίαν φέρει ὁ λίθος καὶ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς δι' ἧς συνδέετο πρὸς τὸ ἐξ ἐτέρου τεμαχίου λίθου ἕτερον ἡμισυ τοῦ μεγάλου ἐπιστεγάσματος τοῦ μνημείου ὅπερ ἀπετέλει.

Ἐγγὺς τοῦ μνημείου τούτου καὶ μετ' ὀλίγας ἀπὸ τῆς ἀνευρέσεως αὐτοῦ ἡμέρας ἀνευρέθη ὡς ἐπικάλυμμα τάφου νεωτέρου πρὸς τὸ κενὸν αὐτοῦ ἔχουσα τὴν ὄψιν (διὰ καὶ λίχν ταύτη ἐφθάρη) πλάξ ὕψους 1,09, πλάτους 1,19 καὶ πάχους 0,20 λίθου φαιοῦ τοῦ Ἰμμητοῦ φέρουσα κατὰ τ' ἄνω στεφάνους ἐννέα ἐγγεγλυμμένους εἰς δύο σειρὰς, πέντε μὲν εἰς τὴν ἀνωτέραν, τέσσαρας δ' εἰς τὴν ὑπὸ ταύτην. Ἐν τοῖς στεφάνοις τούτοις ὑπάρχουσιν ἐπιγραφαὶ ἀναγράφουσαι κοινὰ καὶ δῆμους τιμήσαντας μὴ ἀναφερόμενον ὀνομαστικῶς πρόσωπον, ὅπερ κατεστράφη μετὰ τοῦ ἐλλείποντος ἄνω μέρους τοῦ λίθου. Ἐχουσι δ' αἱ ἐπιγραφαὶ γράμμασι μικροῖς χρόνων ῥωμαϊκῶν, ἀμελῶς πως εἰργασμένοις καὶ ἀσυμμέτρως ἐνιαχοῦ ὄψε :

Η ΒΟΥΛΗ	ΟΙ ΠΛΕΟΝ	Ο ΔΗΜΟΣ	ΤΟ ΚΟΙΝΟΝ	Ο ΔΗΜΟΣ
Ο ΔΗΜΟΣ	ΤΕΣ ΕΝ ΤΑΙΣ	ΟΦΑΙΗΛΙΤΩΝ	ΤΩΝ ΛΥΚΙΩΝ	Ο ΜΥΡΕΩΝ
Λ . . ΤΑ . .	ΤΡΙΗΜΙΟΛΙΑΙ	ΝΑΥΑΡΧΟΥΝΤΑ	ΝΑΥΑΡΧΟΥΝΤΑ	ΤΩΝ ΕΝ ΛΥΚΙΑ
. . . ΝΑΝ	ΝΑΥΑΡ			ΝΑΥΑΡΧΟΥΝΤΑ
Τ[ΗΞ][ΤΡΙΗ]ΡΟΥΞ	ΧΗΣΑΝΤΑ			

Η ΒΟΥΛΗ	Ο ΔΗΜΟΣ ΟΚΥ	Ο ΔΗΜΟΣ	Ο ΔΗΜΟΣ
Ο ΔΗΜΟΣ	ΟΝΙΩΝ ΤΟ ΚΟΙΝΟΝ	Ο ΞΙΔΗΤΩΝ	Ο ΚΕΛΕΝΔΕΡΙΤΩΝ
ΠΡΕΣΒΕΥΞΑΝ		ΝΑΥΑΡΧΟΥΝΤΑ	ΝΑΥΑΡΧΟΥΝΤΑ
ΤΑ ΠΡΟΣ ΛΕΥ	ΚΑΛΩΞΤΗΣ		
ΚΙΟΝ ΦΟΥΡΙΟΝ			
ΚΡΑΞΙΟΠΗΝ			

Ἡ πλάξ, ἐφ' ἧς αἱ ἐπιγραφαὶ ἄνω ὀμαλῶς τετμημένη, οὐδὲν ἔχνος γομφώσεως φέρουσα δεικνύει μᾶλλον ἐκ τῆς κατασκευῆς ὅτι ἀπετέλει τὸ βᾶθος σηκομόρφου ἴσως ἀναθηματικοῦ μνημείου· οὐδόλως δὲ παράδοξον, ὡς ἐκ τῶν διαστάσεων ἀγεται τις νὰ πιστεύσῃ, τὸ ὅτι ἀπετέλει μέρος τῆς ἀνωτέρω δημοσιευθείσης. Ὁ τόπος, αἱ διαστάσεις, τὸ περιεχόμενον συμφωνοῦσι πληρέστατα πρὸς ἐκείνην τὴν ἐπιγραφὴν, ἐπὶ πᾶσιν ἢ συλλαβῇ **ΝΑ** .. ἢ μετὰ τὰς δύο λέξεις τοῦ α' στ. ἐνισχύει μᾶλλον τὴν ἰδέαν ταύτην συμπληρουμένη διὰ τῆς προκειμένης, δεικνυομένου ὅτι τὰ ἀρχικὰ τῆς λέξεως **ΝΑΥΑΡΧΟΥΝΤΑ** ἀπελείφθησαν ἐκεῖ εἰς τὸ τέλος.

Ἐν τῷ αὐτῷ χώρῳ ἀνευρέθη ἕτερά πλάξ ὕψους 1,19, πλάτους 0,60, πάχους 0,15 λίθου φαιοῦ, ἧς ἡ ἐπιφάνεια ἀποτετριμμένη τέλεον ὑπὸ ὕγρασίας, ἐπειδὴ καὶ αὕτη ἐπώμαζεν ὁμοίως τάφον μετ' ἐστραχημένης πρὸς αὐτὸν τῆς κυρίως ὄψεως. Ἐπὶ τοῦ ἄνω μέρους τῆς πλακῶς εἶνε ἐγγεγλυμμένοι δύο ἐλαίαι, στέφανοι μετὰ καρπῶν, ἐντὸς δὲ τῶν στεφάνων ὑπάρχον ἐπιγραφαί, ὧν σώζονται μόνον τάδε, γράμμασι καλῶν χρόνων.

TA	
. . . PXON	
IEPEA	. . XH .

Κάτωθεν τῶν στεφάνων, γράμμασιν ἡμελημένοις ἱκανῶς μόλις διακρίνονται τάδε :

IEPEA ΛEOY

Ὁ λίθος εἶνε τεθραυσμένος τάνω, κάτω δὲ φέρει ταινίαν 0,10 περίπου, ἥτις δὲν ἔχει τὴν τελευταίαν ἐπεξεργασίαν.

Καὶ ἄλλα δὲ τινὰ πλὴν τούτων μέρη μειζόνων μνημείων ἀνευρέθησαν ἐν τῷ αὐτῷ χώρῳ, οἷον μέγα ἀέτωμα σηκομόρφου μνημείου ἀναγεγλυμμένον ἐπὶ λίθου Πειραϊκοῦ, μέρος γείσου μικροῦ κτιρίου Ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ, λίθοι πώρινοι καὶ τινὰ μέρη γείσων μαρμάρινα ἐκ τάρων εἰλημμένα. Ἐν δὲ τῇ οἰκίᾳ Σαπουνάκη πρὸ τινων ἡμερῶν ἀνευρέθη, μεταξύ τοίχων μεγάλης ἀρχαίας οἰκοδομῆς, Ἑρμῆς τῆς τετραγώνου ἐργασίας, ἀποκεκομμένος δυστυχῶς τὴν κεφαλὴν, μικρὸν δὲ τοῦ λαμποῦ διασώζων, λίθου λευκοῦ, ὕψους 1,56, πλάτους 0,28, πάχους 0,24.

Ἐπὶ τῆς προσόψεως ὀλίγον ὑπὸ τὸ στήθος φέρει γράμμασι χρόνων Ῥωμαϊκῶν τάδε :

H EX APETIOY ΓΑΓΟΥ	Ἡ ἐξ Ἀρείου Πάγου
BOYΛH EΛIKH MH	βουλή Ἑλικά Μη-
NOΦIΛOY ΠΑΛΛΗ	ἦτοι νοφίλου Παλλη-
NEA ΠOIHTEHN ΠA	νέα ποιητὴν πχ-
PAΔOΞON AITH	ράδοξον, αἰτη-
ΞAMENOY TOY	σαμένου τοῦ
ΠΑΤPOΞ	πατρός.

Ὀλίγον κατωτέρω τῆς ἐπιγραφῆς καὶ εἰς ἀπόστασιν 0,37 ἀπὸ τῆς γραμμῆς τοῦ στήθους διατηροῦνται κκλῶς ἀποτετυπωμένα τὰ αἰδοῖα, κατὰ τὴν ἐπὶ τῶν τοιούτων μνημείων συνήθειαν, ἔνθεν δὲ καὶ ἔνθεν κατὰ τὰς πλαγίας πλευρὰς αἱ ὀρθογώνιοι τετράγωνοι συνήθεις ὀπαί.

Ἐπὶ τούτοις πᾶσι προσθετέον καὶ ἐπιγραφὴν χριστιανικὴν τὴν δε :

✠ ✠ ✠
 KYMHTEPI
 ON ΔΙΑΘΕ
 PON TA MH
 NA KAÍ ΘW
 MACIAC

ἐπὶ λίθου λευκοῦ ὕψους 0,35 πλάτους 0,20, πάχους 0,09, πρὸ ἱκανοῦ χρόνου ἐν Πειραιεὶ εὑρεθεῖσαν καὶ ὑπὸ μαθητοῦ εἰς τὸ Μουσεῖον προσενεχθεῖσαν.

Ἐν Πειραιεὶ 10 Μαρτίου 1882

Ἰάκωβος X. Δραγάρης

ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΓΧΟΛΗ

Συνεδρία τῆς 3 Φεβρουαρίου

Ὁ κ. Καίλερ περὶ ἀντιτύπων τοῦ Ἀλεξικάκου Ἀπόλλωνος τοῦ Καλάμυδος.

Ὁ αὐτὸς ἐπιδεικνύει τινὰ χαλκὰ καλλιτεχνήματα τῆς Δωδώνης καὶ Ἀθηνῶν.

Ὁ κ. Σβοδάς περὶ τινος Ἀθηναίου ψηφίσματος τοῦ ἔτους καθ' ὃ ἐγένετο ἡ ἀντκλιδεῖος εἰρήνη.

Συνεδρία τῆς 19 Φεβρουαρίου 1882.

Ὁ κ. du Clozel ἐπιδεικνύει χρυσὰ καλλιτεχνήματα ἐκ Κολουμβίας τῆς νοτίου Ἀμερικῆς.

Ὁ κ. Δαϊρπελδ περὶ τῶν λειψάνων ἀρχαίων ὑδραγωγείων ἐν Ὀλυμπίᾳ.

Ὁ κ. Χελδράιχ περὶ ἀρχαίων ὀνομάτων τῶν φυτῶν.

Συνεδρία τῆς 6 Μαρτίου

Ὁ κ. Καίλερ περὶ ἑλληνικῶν σιδηρῶν νομισμάτων.

Ὁ κ. Οὔσιγγ περὶ τινος ἐπιγραφῆς ἐξ Ὀλβίας.

Ὁ κ. Δαϊρπελδ περὶ χρήσεως πηλίνων πλασμάτων ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ.

Συνεδρία τῆς 17 Μαρτίου

Ὁ κ. Κ. Μυλωνᾶς περὶ Ἀττικῶν δικαστικῶν πινακίων.

Ὁ κ. Γαιροστὲτ περὶ τινος νέας ἐπεξεργασίας τῶν ἀττικῶν θεατρικῶν ἐπιγραφῶν.

Ὁ κ. Καίλερ περὶ τῶν ἐν τοῖς τάφοις τῶν Μυκηνῶν εὑρεθέντων ξιφῶν τῶν ἐχόντων παραστάσεις.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Τοὺς δύο παρελθόντας μῆνας ὁ Σύλλογος συνεκρότησε τρεῖς τακτικὰς συνεδρίας. Ἐγένοντο δὲ καὶ τὰ ἐξῆς ἀναγνώσματα.

Ὁ ἀρχιμανδρίτης κ. Σωκράτης Κολιάτσος ἐπίτιμον μέλος ὠμίλησε περὶ τῶν πρὸς ἀλλήλους καθηκόντων τῶν γονέων καὶ τῶν τέκνων.

Ὁ κ. Κ. Παπαμιχαλόπουλος τακτικὸν ἐνεργὸν μέλος ἐτυπώσε τὰ ξειδίου ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Βῶλον.

Ὁ κ. Τιμ. Ἀργυρόπουλος τακτικὸν ἐνεργὸν μέλος αἰ νεότεραι ἐφευρέσεις τοῦ ἠλεκτρισμοῦ.

Ὁ κ. Α. Φραβασίλης τακτικὸν ἐνεργὸν μέλος σύγχρονος Ἰταλικῆ φιλολογία. Ἡ Ἑλληνὶς Ματθίλδη Σερῶν.

Ὁ κ. Μιλ. Βρυτσανός τακτικὸν ἐνεργὸν μέλος περὶ Ρουσσώ ὡς παιδαγωγοῦ.

Ὁ κ. Γ. Βιζυηνός τακτικὸν ἐνεργὸν μέλος τὰ ποιήματα αὐτοῦ "Αἱ Νικόλας καὶ ἡ μητέρα τῶν ἐπτὰ ἐπεισόδιον τῶν ἐν Βιζύῃ καταστροφῶν.

Ὁ κ. Γ. Δέρβος τακτικὸν ἐνεργὸν μέλος περὶ τοῦ ἀγῶνος τοῦ ἀλανθάστου Πάπα Πίου τοῦ Θ'.

Ὁ κ. Ἰω. Τσέτσης τακτικὸν ἐνεργὸν μέλος περὶ τῆς κατὰ τὸν Μεσαιῶνα ἑλληνικῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς μέρος α'.

Ὁ κ. Εὐγ. Γ. Ζηλοκώστης τακτικὸν ἐνεργὸν μέλος Ἡ Ἑλλάς κατὰ τὴν ἀναγέννησιν μέρος β'.

Ὁ κ. Τιμολέων Ἀμπελάς τακτικὸν ἐνεργὸν μέλος περὶ γεωργικῆς ῥομοθεσίας.

Ὁ κ. Ἰω. Τσέτσης τακτικὸν ἐνεργὸν μέλος περὶ τῆς κατὰ τὸν Μεσαιῶνα ἑλληνικῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς μέρος β'.

Ὁ κ. Σπ. Π. Λάμπρος τακτικὸν ἐνεργὸν μέρος τὰ ἀναγνώσματα τῶν κόλλων μας μέρος α'.

Ὁ κ. Κωνστ. Διγενῆς τακτικὸν ἐνεργὸν μέλος περὶ τῶν αἰτίων τῆς ἐπιλοχίου παραφροσύνης

Προτάσει τοῦ κ. Κ. Βάμβου εἰσῆχθησαν εἰς τὴν σχολὴν τῶν ἀπόρων παιδῶν ἐν Ἀθήναις τὰ σχολειακὰ ταμειυτήρια ὅπως περισυνάγωνται αἱ οἰκονομίαι τῶν μαθητῶν. Συνεννοηθέντος τοῦ Συλλόγου μετὰ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζίης ἀπεφασίσθη, ὅπως αἱ καταθέσεις γίνωνται δεκταὶ παρὰ τῶν διδασκάλων καὶ θὰ ἐγγράφωνται ἀμέσως ἐν πληρεῖ παραδόσει ὑπ' αὐτῶν εἰς βιβλίον ἐπὶ τούτῳ. Ἐκάστη δὲ σελὶς τοῦ βιβλίου εἶναι διατεθειμένη εἰς λογαριασμὸν ἐνὸς μαθητοῦ καταθέτου. Ἄμα ὡς αἱ καταθέσεις τοῦ μαθητοῦ φθάσωσι τὰς τρεῖς δραχμὰς τὸ ποσὸν τοῦτο κατατίθεται ἐν ὀνόματι αὐτοῦ ἐν τῷ ταμειυτηρίῳ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζίης καὶ ἀποδίδεται τὸ ὅλον ἢ μέρος αὐτοῦ εἰς τὸν νόμιμον ἀντιπρόσωπόν του ἢ τὸν πρόεδρον τοῦ Συλλόγου. Γίνεται σκέψις ὅπως τὰ σχολειακὰ ταμειυτήρια εἰσαχθῶσι καὶ εἰς τὴν πρακτικὴν δημοτικὴν σχολὴν τοῦ Συλλόγου.

Ἀποφάσει τῆς ἐφορείας κατηργήθη ἡ εἰς τὸ ἀναγνωστήριον τοῦ Συλλόγου εἴσοδος ἐπὶ τιμῆματι, τοῦ λοιποῦ δ' εἰσὶ δεκτοὶ μόνον συνδρομηταὶ μηνιαῖοι.

Προτάσει τοῦ κ. Σπ. Π. Λάμπρου ἐγένετο δεκτὴ ἡ σύστασις ἐπιτροπῆς ὅπως συσκεφθῆ περὶ τῶν προσφορωτέρων τρόπων πρὸς διάδοσιν καὶ προσαύξασιν τῆς γεωγραφικῆς καὶ ἱστορικῆς ἐπιστήμης παρ' ἡμῶν καὶ περὶ τῆς συναγωγῆς κεφαλαίων πρὸς ἴδρυσιν ἐτησίου ἱστορικοῦ καὶ γεωγραφικοῦ διαγωνισμοῦ. Μέλη τῆς ἐπιτροπῆς ἐξηλέχθησαν οἱ κκ. Ἰάκ. Χ. Δραγάτση, Σπ. Π. Λάμπρος καὶ Α. Ρ. Ῥαγκαβῆς. Αἱ γνῶμαι τῆς ἐπιτροπῆς ἐγένε-

νοντο κατ' ἀρχὴν δεκτικὶ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου· πρόκειται δ' ἐν προσεχεῖ συνεδριάσει νὰ συζητηθῶσι τὰ καθέκαστα.

Ὁ κ. Μ. Κατσιμπαλῆς ἐδωρῆσατο τῷ Συλλόγῳ μηχανὴν πρὸς προβολὴν φωτεινῶν εἰκόνων λίχν ἀναγκαίαν διὰ τὰ μαθήματα τῆς φυσικῆς.

Ὁ κ. Ἰω. Περβάνογλου ἐν Λειψίᾳ ἀπέστειλεν ἕνα πωληθῶσιν ὑπὲρ τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν 100 ἀντίτυπα τῆς ἀλληγορικῆς εἰκόνας τοῦ κ. Ρίζου τῆς παριστάσεως τὴν ἔνωσιν τῆς Θεσσαλίας.

Ἀπεβίωσε προσφιλὲς τοῦ Συλλόγου μέλος τακτικὸν ὁ **Μένως Σα-
πουντζάκης**. Ἡ ἐφορία τοῦ Συλλόγου καὶ πολλὰ τῶν μελῶν παρηκολούθησαν τὴν κηδείαν του, ὁ δὲ κ. Ν. Δημαρᾶς ἐξεφώνησε ἐπὶ τοῦ τάφου ἀποχαιρετισμόν. Ἀποφάσει τοῦ Συλλόγου εἰς μνήμην τοῦ τεθνεῶτος συναδέλφου θέλει τελεσθῆ προσεχῶς πολιτικὸν μνημόσυνον ἐν ᾧ θέλει ἡμι-λήσει ἐκλεχθεὶς πρὸς τοῦτο ὁ κ. Α. Στούπης.

Ἐν Μονάχῳ ἀπεβίωσεν ὁ **Πέτρος Μελετ. Οἰκονόμος** ἀντεπιστέλλων μέλος ἄρτι μὲν ἐκλεχθὲν ἀλλὰ καὶ πολλὰ παρασχὼν δείγματα ζήλου καὶ ἀγάπης πρὸς τὸν Σύλλογον. Καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ τεύχει δημοσιεύεται ἡ τῆς μελέτης τοῦ Ἱερίγγ ὑπ' αὐτοῦ φιλοπονηθεῖσα μεταφράσις.

Κοσμητῶρ τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν ἀντὶ τοῦ κ. Κ. Παπαμιχαλοπούλου ἀπελθόντος τῶν Ἀθηνῶν ἐξελέχθη ὁ κ. Κ. Διγενής.

Ἐξελέχθησαν τακτικὰ ἐνεργὰ μέλη οἱ κκ: Δημ. Κατερινόπουλος, Δημ. Παπαμιχαλόπουλος, Ν. Ἀξελός, Α. Βαχζέλης, Ν. Σάκης· τακτικὰ πάρεδρα οἱ κκ. Σπυρ. Δουκάκης, Χρ. Βλαχάνης, Σπυρ. Γούζαρης, Ἀριστείδης Βουσάκης, Κωνστ. Δραγούμης. Ἀντεπιστέλλοντα ἐν Πειραιεῖ ὁ κ. Β. Βέρροιος πρόξενος τῆς Ἰταλίας, ἐν Μεσσηνίᾳ τῆς Ἰταλίας ὁ ἀρχιμικτρ. Ἀθ. Ζακυνθινός, ἐν Μονάχῳ ὁ κ. Κ. Κρουμβάχερ, ἐν Γοττίνῃ ὁ κ. Ο. Ἐλισσεν καὶ ἐν Λειψίᾳ ὁ κ. Κ. Φόϋ. Ἐπίτιμα δ' ἐν Γράτς ὁ καθηγητὴς κ. Γουσταῦος Μόγγερ, ἐν Κοπενάγῃ ὁ καθηγητὴς κ. Ἰωάννης Πίος καὶ ἐν Φρειβούργῳ ὁ καθηγητὴς κ. Βερνάρδος Σμίθ.

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Ὁ χειμὼν τοῦ 1881—1882.—Ὁ χειμὼν ὡς γνωστὸν κατὰ τὰς μετεωρολογικὰς παρατηρήσεις περιλαμβάνει τοὺς μῆνας Δεκέμβριον, Ἰανουάριον καὶ Φεβρουάριον. Ἴδου δὲ κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν εὐμενῶς ἀνακοινωθεῖσας ἡμῖν εἰδήσεις τίνα φαινόμενα παρουσία-σεν ἐν Ἀθήναις ὁ λήξας χειμὼν.

Ἡ μέση αὐτοῦ βαρομετρικὴ θλιψὶς ἦν 758, 15 χμ. ἀπέναντι 751, 74 χμ. τοῦ χειμῶνος τοῦ παρελθόντος ἔτους. Καὶ μεγίστη μὲν τὴν 15 Ἰα-

νουαρίου (768,63) ελάχιστη δὲ τὴν 25 Δεκεμβρίου (743,92). Ἡ μέση θλίψις τῶν τριῶν μηνῶν ἦν·

Δεκέμβριος	755,16
Ἰανουάριος	760,82
Φεβρουάριος	758,48

Ἡ μέση θερμοκρασία τῶν τριῶν μηνῶν εἰς βαθμοὺς τῆς ἑκατονταβάθμου διακρίσεως (Κελσίου) ἦν 8,08 ἀπέναντι 10,36 τοῦ παρελθόντος ἔτους διαφορά λίαν ἐπισιθητὴ ἐν τῷ μέσῳ ὄρω. Καὶ μεγίστη μὲν ἦν τὴν 27 Φεβρουαρίου (16,9) ελάχιστη δὲ τὴν 2 Φεβρουαρίου (—6,2). Πέρυσιν ἡ μὲν μεγίστη θερμοκρασία ἦν 21,1 ἡ δὲ ελάχιστη 0,8. Ἡ μέση θερμοκρασία τῶν τριῶν μηνῶν καὶ τῶν δύο ἐτῶν ἐν ἀντιπαρβολῇ ἔχει ὡς ἐξῆς·

	Ἐφέτος	Πέρυσι
Δεκέμβριος	9,92	10,88
Ἰανουάριος	7,83	11,71
Φεβρουάριος	6,51	8,50

ὥστε ἐν γένει ὁ χειμὼν ἐφέτος ἦν ἐκ τῶν βαρύτερων, ἡ δ' ελάχιστη θερμοκρασίη —6,2 ἦν ἐκ τῶν ταπεινότερων ἐν Ἀθήναις. Παρουσιάσθησαν δὲ τοιαῦται τὸ Δεκέμβριον τοῦ 1857 (—6,8), τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1858 (—5,7), τὸν Μάρτιον τοῦ 1874 (—5,8), τὸν Μάρτιον τοῦ 1880 (—6,6). Ταπεινότερα δὲ πασῶν καὶ μᾶλλον ἀξιωμακρόντερος ἡ τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1850 (—10).

Ἡμέρη καταπτώσεως ὕδατος εἶτε ὡς χιόνος εἶτε ὡς βροχῆς εἶτε ὡς δρόσου ἔσχομεν 50 καὶ εἰδικώτερον 32 ἡμέρας βροχῆς, χιόνος 9, δρόσου 9 τὸ ὀλικὸν δὲ ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος ἀνέρχεται εἰς 307,62 χμ. ἰκανῶς μέγα ἀν ἀνυπολογισθῆμεν ὅτι καθ' ὅλον τὸ 1880 ἔπεσεν ὕδωρ ἐν συνόλῳ 335,49.

Ἡμέρας ἀστραπῶν ἔσχομεν 4 καὶ βροντῶν 2. Οἱ ἐπικρατήσαντες δ' ἄνεμοι ἦσαν ἐν γένει οἱ Β καὶ οἱ ΒΑ. ἐκείνοι μὲν πνεύσαντες 43 ἡμέρας οὔτοι δὲ 23. Ἐπνευσαν δὲ καὶ 3 ἡμέρας ΒΔ, 5 Δ., 5 ΝΑ, 5 Ν. 4 ΝΔ καὶ 2 Α. Εἶναι περίεργον ὅτι οἱ ΝΔ ἄνεμοι οἵτινες τὸν χειμῶνα συνήθως εἶναι οἱ ἐπικρατέστεροι μετὰ τοὺς ΒΑ, μόλις ἔπνευσαν 4 ἡμέρας, ἀξίως δὲ σημειώσεως εἶναι καὶ ἡ ἐπικράτησις τοῦ Β.

ΤΑ ΘΕΑΤΡΑ ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΚΑΙ Ο ΚΩΦΟΣ ΛΙΜΗΝ*

Παράδοξον ἴσως εὐθὺς ἐν ἀρχῇ θὰ παρουσιασθῇ ὁ συνδυασμὸς τῶν θεάτρων τῶν ἐν Πειραιεὶ μεθ' ἑνὸς τῶν λιμένων αὐτοῦ, διὰ τὴν διάφορον τῶν πραγμάτων φύσιν, περίεργος ὁ συσχετισμὸς ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ μελέτῃ δύο ἰδιαιτέρως χρῆζόντων ἐρῦνης σημείων τῆς τοπογραφίας τοῦ ἀρχαίου τῶν Ἀθηνῶν ἐπινειοῦ, ἀφ' οὗ μάλιστα πολλὰ μέχρι τοῦδε παρὰ πολλῶν ἐλέχθησαν ἐφ' ἑκατέρου τούτων. Ἐκ τῆς προόδου ὅμως τοῦ λόγου θὰ δειχθῇ σαφέστατα πόσον στενῶς συνδέονται ἀμφοτέρω ταῦτα, πῶς διὰ τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον τοποθετεῖται καὶ πῶς κατ' ἀκολουθίαν ἀναγκαιότατος ὁ σύνδεσμος οὗτος, ἀφ' οὗ οὕτω μάλιστα ἐτέθη ὑπὸ τοῦ εἰς μέσον βίβλητος τὸ ζήτημα Ξενοφῶντος τοῦ Γρύλλου, ἐπειδὴ μᾶλλον περὶ τῆς λύσεως καὶ ἐρμηνείας τῆς πειστικωτέρας χωρίου τινὸς αὐτοῦ πρόκειται (Ἑλληνικῆς ἱστορίας II, 4, 32).

Μεταξὺ τῶν ζητημάτων τῶν ἀναφανεύτων ἐν τῇ τοποθετήσῃ τῶν τοῦ Πειραιῶς οἰκοδομημάτων, ἐν τῶν ζωτικωτέρων, ἐν τῶν πολλὰς λόγων ἀφορικὰς παρὰσχὸν ἄχρι τοῦδε, οὐχὶ ὅμως ἐπαρκοῦς τυχὸν λύσεως, ὡς δειχθήσεται, εἶνε καὶ τὸ ζήτημα, οὗ ἀπτύμεθα σήμερον, τὸ τῶν θεάτρων τοῦ Πειραιῶς, ζήτημα ὅπερ ποικίλας κατὰ καιροὺς ἔλαβε τὰς ἐρμηνείας καὶ ἀναπαυθὲν ἐπὶ σμικρὸν καὶ ἡσυχάσταν, ἐξηγέρθη καὶ πάλιν ἐσχάτως διὰ τοῦ καθαρισμοῦ τοῦ κατὰ τὴν Ζέαν ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ τῆς χερσονήσου τοῦ Πειραιῶς πρὸ ἐτῶν ἕχνη δεικνύοντος, οὐχὶ ὅμως καὶ μετὰ βεβαιότητος τοποθετουμένου, ὑπὸ τινων δὲ καὶ ὅλως αἰρομένου ἐκείθεν. Ἐκ τῆς πορείας τῆς ὅλης ἀνευρέσεως καὶ τοῦ καθαρισμοῦ τούτου, ἐκ τῶν ἐπ' αὐτοῦ ἐξενεχθεισῶν γνωμῶν, ἐκ τῆς θέσεως ἐν ἧ κείται, μάλιστα δὲ πάντων ἐκ τῆς παρὰδόσεως, οὕτω σαφῶς τυγχανούσης, δομώμενος ἐκινήθη ἐν ζήτησιν ἀσφαλεστέρην, εἰς μελέτην τελειοτέραν τοῦ εὐρήματος ἐν σχέσει πρὸς τε τὸ προὔπαρχον θέατρον, τὸ ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Μουνηχίας καὶ πρὸς τὰ παρὰ τοῖς συγγραφεῦσιν ἀναφερόμενα, ἧς ζητήσεως πόνισμα ἔσχον τὴν ἀνέκαθεν ἐν Πειραιεὶ δύο θεάτρων ὑπαρξίν, ἀμα δὲ καὶ τὴν διάφορον τοποθέτησιν ἑνὸς τῶν λιμένων τοῦ Πειραιῶς, τὴν οὕτω δ' ἄλλοίαν λύσιν τοῦ μνησθέντος παρὰ Ξενοφῶντι χωρίου ἢ ὅτι μέχρι τούτου φέρεται. Πρὸς

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τῇ 29 Ἰανουαρίου 1882.

τοὺς ἄνω ὅμως ἐλαττηρίους δὲν κρίνω ἀπὸ σκοποῦ νὰ προσθέσω ὅτι τὸ μᾶλλον ὠθησάν με εἰς πληρεστέραν ἔρευναν εἶνε τὸ δυσκατάληπτον τῆς ἐννοίας τοῦ χωρίου ἐκείνου, ὅπως αὕτη φέρεται κοινῶς, ὅπερ καὶ ἄλλοις ἀνακοινωσάμενος εὔρον καὶ τούτους ἐρμηνεύοντας μὲν ὡς συνήθως, διατάζοντας δ' ὅμως ὡς πρὸς τὴν ἐκδοχὴν αὐτοῦ, εὔρον οὐχὶ ἐπαρκῶς δυναμένους νὰ ικανοποιήσωσι τὰς ἐγειρομένας κατὰ τὸπον δυσχερεῖς, ἐν ᾧ καθ' ὃ νῦν ὑποβληθήσεται σχῆμα ἐρμηνεύεται πειστικώτερον τὸ ὅλον, αἴρονται αἱ προϋπάρχουσαι δυσχερεῖαι, ὡς ἐλπίζω ὅτι εὐθὺς ἐν τοῖς ἐξῆς καὶ διὰ τούτων δειχθήσεται. Ἄλλ' ἀρξώμεθα ἐν τάξει τινὶ ἀπὸ τῶν ἐν ἀρχῇ προερχομένων.

Α'.

Πρῶτον προσπίπτου ζήτημα ἐν τοῖς θεατρολογικοῖς τοῦ Πειραιῶς, ὅπερ καὶ εἰς τὴν μετὰ ταῦτα μελέτην, λυόμενον ἤδη, οὐ μικρὰν παρέξει τὴν ἀρωγὴν, διὸ καὶ ἐν ἀρχῇ ζητητέον ἐνταῦθα, εἶνε τὸ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς θέσεως τῶν ἐν Πειραιεῖ θεάτρων. Πόσα τὰ ἐν Πειραιεῖ θεάτρα; Διότι ναὶ μὲν ἀνευρέθησαν δύο καὶ τοσαῦτα νῦν φκίνονται, ἀλλὰ ὑπὸ τῶν ἐρευνησάντων τὰ τοῦ Πειραιῶς, τὸ ἕτερον τούτων ἢ ὅλως αἴρεται ἢ ὡς νεώτερον μᾶλλον κατασκευάσμα τὸ πολὺ τῶν χρόνων τῶν Μακεδονικῶν, καὶ δὴ τῶν νεωτέρων τίθεται.

Πόσα λοιπὸν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐν Πειραιεῖ τὰ θεάτρα; Ἰδοὺ ἡ πρώτη τοῦ ζητήματος θέσις, ἐπὶ τῆς λύσεως τῆς ὁποίας ὡς ἐπὶ κρηπίδος τὰ ἐξῆς ἴδρυται. Ἦτο μόνον ἐν καὶ μετὰ ταῦτα, εἰς πολλῶ ὕστερον χρόνους κατασκευάσθη τὸ ἕτερον, ἢ ἀμφοτέρω ὑπεδέχοντο τοὺς φιλομούσους Πειραιεῖς, δι' ἀμφοτέρων ὡς διὰ δύο στομάτων ὁ ἄλλως ἐμπορικῶς καὶ πολεμικῶς κατηρτισμένος Πειραιεὺς προσεμειδία καὶ ταῖς Μούσαις, ὁσάκις τὰ ἐδώλια αὐτῶν κατέλιπον οἱ στρατιῶται, ἢ δι' ὑποθέσεις σοδοκροτέρης πολιτικῆς, ἀθροϊζόμενοι πολῖται;

Ἦ ἕκτασις εἶτε ἡ περιοχὴ τῆς παλαιᾶς πόλεως, ἢ θέσις καὶ ὀνομασία τῶν δύο νῦν φκινομένων ἐν Πειραιεῖ θεάτρων, μάλιστα δὲ πάντων οἱ ὀνομάζοντες θεάτρον ἐν Πειραιεῖ συγγραφεῖς, πάντα ταῦτά εἰσιν ὑπὲρ τῆς δευτέρας γνώμης, πάντα συμφωνοῦσιν ὑπὲρ τῆς τηλικαύτης φιλομουσίας, τῆς τηλικαύτης φιλοθεαμοσύνης τῶν παλαιῶν Πειραιεῶν, ὥστε νὰ πειθῆται τις ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ οἰκονομηθῶσιν ἀληθῶς διὰ τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου θεάτρου.

Ἦ ἕκτασις τῆς παλαιᾶς τοῦ Πειραιῶς πόλεως δὲν ἦτο μικρὰ, ἐὰν φαντασθῆ τις τὴν χερσόνησον ὅλην σχεδὸν κατοικοῦμένην, ὡς ἀπεδείχθη πλέον, τὸν λακμὸν κατειλημμένον ὑπὸ οἰκοδομῶν, τὰ περὶ τοὺς λιμένας, τὰ κατὰ τὸ Ἄλιπεδον, τὰ πέραν τοῦ λακμοῦ μέχρι τοῦ Ἄλιπέδου, ὁλό-

κληρον ἐπὶ τούτοις τὸν λόφον τῆς Μουνηχίας μετὰ τῶν κρυσπέδων αὐτοῦ, τῶν τε πρὸς τὴν Ζέαν καὶ τῶν πρὸς τὸν ὀμώνυμον ὄρμον. Πόλις τοιαύτης ἐκτάσεως βεβαίως ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν εἶχε καὶ τὰ μέσθ τῆς πληρώσεως ἀνάλογα πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τὰς τοῦ βίου, καὶ μάλιστα πόλις ἐμπορικῆ, πόλις δηλ. ἐν ἣ ἐκτὸς τῶν ἄλλων τῶν μονίμων κατοίκων, πολλοὶ ἐπὶ μικρὸν διαμένοντες ἀπὸ διαφόρων μερῶν ἐμπορευόμενοι ἢ περὶ ἄλλα διακρίβοντες, ἄνιστον θὰ ἐπεθύμουν καὶ τὸν βίον, σύμφωνον δὲ πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς εὐπρεπείας. Εὐλογώτατον λοιπὸν ἐντεῦθεν προκύπτει πόρισμα ὅτι κάλλιστα ἠδύνατο οὐχὶ ἐν καὶ μόνον νὰ ἔχη ἐν τῶν κυριατέρων μέσθ τῆς ἀναπαύσεως τῆς τέρψεως ἀμα δὲ καὶ διδασχῆς κατὰ τοὺς παλαιοὺς χρόνους τὸ θέατρον. Ἡ πληθὺς τῶν κατοίκων καὶ τῶν ἐπιδημούντων ξένων, ἡ ἐπιθυμία ποικιλίης θεάματος, αἱ ἀποστάσεις τῆς ἱκανῶς ἐκτεταμένης πόλεως ἀναγκάζειν καθίστων τὴν ὑπαρξίν δύο θεάτρων. Ἐκτὸς ἐὰν κρίνων τις ἐκ τῆς σημερινῆς οὐχὶ κολακευτικῆς θέσεως τῆς πόλεως ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο, ζητήσῃ νὰ ῥίψῃ εἰς βῆρος καὶ τῶν προγόνων Πειραιέων τὴν ἀκηδίαν ταύτην· ἀλλὰ τότε πρέπει ν' ἀπαλείψῃ ἀπὸ τῆς τοπογραφίας τῆς πόλεως καὶ τὸ ἕτερον θέατρον ἢ νὰ θεωρήσῃ ὡς μὴ ἀρχαῖον.

Ἐπὶ τούτοις ἵνα κρίνῃ τις ἀκριβῶς ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, νομίζω ὅτι, ἐκτὸς τῆς ἐρεῦνης τῶν παλαιῶν σχέσεων, καλὸν εἶνε νὰ ῥίπτῃ βλέμμα καὶ ἐπὶ τῆς μετὰ ταῦτα καταστάσεως, καὶ ἐπὶ τῆς σημερινῆς· καλὸν θεωρῶ νὰ προστρέγῃ ἐπὶ ζητημάτων τὴν αὐτὴν ἀείποτε διεύθυνσιν λαμβανόντων καὶ εἰς τὰ συμβαίνοντα σήμερον ἐν ἀπάσαις ταῖς κοινωνίαις. Καὶ εἰς τὰς μικροτέρας πόλεις, ὅπου ὑπάρχει ἡ τοῦ καλοῦ αἰσθῆσις ἀνεπτυγμένη καὶ σήμερον, ἔτι ὁ λαὸς δὲν ἀγαπᾷ νὰ συνωστίζῃται εἰς ἐν καὶ μόνον σημεῖον, δὲν συνειθίζει ν' ἀρέσκηται εἰς ἐν εἶδος θεάματος· ὅσον τέρπεται ὑπὸ τῆς ποικιλίας τοσοῦτον πλήσσει ἐν τῇ εἰς ταῦτὰ ἐμμονῇ διὸ καὶ εὐκίνητος ὢν ζητεῖ ποικιλίας τὰς τέρψεις, πολλὰς τὰς διευθύνσεις. Τοῦτ' αὐτὸ συνέβη καὶ τὸ πάλαι, οὐδὲ πρέπει νὰ φανῇ καὶ διὰ τοῦτο παράδοξος ἡ ὑπαρξίς δύο θεάτρων ἐν μιᾷ μεγάλῃ πόλει, κατὰ τοσοῦτο μᾶλλον, καθ' ὅσον αὐτοὶ οἱ παρδεχόμενοι τὴν μὴ ὑπαρξίν τοῦ ἑτέρου τῶν θεάτρων κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς πόλεως τοῦ Πειραιῶς, ἀνδρῶσι τοῦτο πότε, καὶ παρδεχόνται πότε τὴν φιλομουσίαν ἐξυψωθεῖσαν τῶν Πειραιέων ; Εἰς χρόνους καθ' οὓς ἐξηντημένοι περὶ παντὸς ἄλλου ἢ περὶ ἀνδρῶσεως θεάτρου θὰ ἐσκέπτοντο. Τί ἐκίνησεν αὐτοὺς ν' ἀνεγείρωσι θέατρον νέον, καθ' οὓς χρόνους ἔβχινον πρὸς τὴν ἀπώλειαν καὶ αὐτῆς τῆς αὐτονομίας καὶ ἐλευθερίας ; Πόθεν αἱ δαπάναι αἱ νέαι ὑπὲρ τούτου, αἵτινες ἠδύνατο νὰ θεωρηθῶσι περιτταὶ ὑπάρχοντος μάλιστα ἑτέρου θεάτρου τοῦ παλαιότερου καὶ γνωστοτέρου ; Ἐὰν τοῦτο εἶχεν ὑποστῆ βλάβην, προτιμότερα καὶ ὀλιγοδαπανοτέρα δὲν θὰ ἦτο ἡ ἐπισκευὴ αὐτοῦ ; Αὐτὸ

δὲ τοῦτο δὲν ὑφούται ὡς λόγος ὑπὲρ τοῦ ἐναντίου, τῆς ἰδρύσεως δηλ. τοῦ κτιρίου ἐν πολλῶ καλλιτέροις χρόνοις, ἐν χρόνοις ὑπονοοῦσι τοῦλάχιστον πολιτικὴν ἡρμίκην, ἐν χρόνοις οἷοι οἱ τῆς πέμπτης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος;

Ταῦτα πάντα ἐν τῇ ἀνάγκῃ τῆς πόλεως συνοψιζόμενα ἀναγκάζουσιν ἡμᾶς νὰ δεχθῶμεν ὅτι δύο ἑκπκλι εἶχον οἱ Πειραιεῖς τὰ θεάτρα· ταῦτα δὲ ἦσαν τὸ κατὰ τὸν λόγον τῆς Μουνιχίης παλαιότερον γνωστὸν καὶ τὸ κατὰ τὴν Ζέαν ἐσχάτως ἀποκαλυφθὲν καὶ καθαρισθὲν, τῇ συμπράξει δὲ τοῦ φιλαρχαίου δημάρχου Πειραιέων δικτωθέν.

Εὐτυχῶς τούτοις προσέρχονται ὡς ἐπικυρωτικὰ τὰ ὀνόματα τὰ ἀποδιδόμενα ὑπὸ τῶν ἀναφερόντων συγγραφέων καὶ αὐτὸ τὸ ἀξίωμα τούτων.

Οἱ ἐν τῇ σειρᾷ τῆς ἀφηγήσεως λόγον καὶ περὶ θεάτρου ποιούμενοι δύο διαφόρους ὀνομασίας προήγαγον εἰς μέσον τὴν τοῦ ἐν Πειραιεῖ καὶ τὴν τοῦ πρὸς τῇ Μουνιχίᾳ. Ἐκ πολλῶν καὶ ἄλλων μερῶν γενομένου ἤδη γενικῶς δεκτοῦ ὅτι ὁ μὲν ὄρμος ὁ τοῦ σήμερον Φαναρίου εἶνε ὁ λιμὴν τῆς Μουνιχίης, ὁ δὲ πρὸς Δ. καὶ Β. τούτου λόφος ὁ τῆς Μουνιχίης, ἀδιφιλο-νικήτως τὸ θεάτρον τὸ ἐπὶ τῶν Δ. κλιτύων τούτου εἶνε τὸ θεάτρον τῆς Μουνιχίης τὸ καὶ ὑπὸ Λυσίου (ἐν τῷ κατ' Ἀγορ. ἀτ. § 32, 55) καὶ ὑπὸ Θουκυδίδου ἀναφερόμενον (ἐν βιβλ. 8, 93). Ἀπολείπεται δ' ἤδη νὰ δηλωθῇ ἂν τὸ ὑπὸ Ξενοφῶντος τὴν ὀνομασίαν τοῦ ἐν Πειραιεῖ θεάτρου φέρον πρέπει νὰ νοηθῇ ὡς τὸ αὐτὸ μετὰ τοῦ τῆς Μουνιχίης ἢ ζητηθῇ ἄλλο τι ἐφ' οὗ μᾶλλον ἀρμόζει ἢ ὀνομασία.

Ἀληθῶς ἡ Μουνιχία ἦτο ἐν τμημα ἐν διαμέρισμα τῆς μεγάλης τοῦ Πειραιῶς πόλεως, ἐθεωρεῖτο μέρος τοῦ ὅλου τοῦ μεγάλου καὶ κατ' ἀκολουθίαν πᾶν τὸ εἰς τὸν Πειραιᾶ κατηγορούμενον γενικῶς δύναται ν' ἀναφέρηται καὶ ἐπὶ τῆς Μουνιχίης.

Δι' αὐτὸν ὅμως τοῦτον τὸν λόγον δύναται τις ν' ἀντιπαρηγήσῃ ὅτι πολὺ παρὰ τὸν φαινεται πῶς παρὰ συγγραφεῦσιν ἄλλως ἀκριβεστάτοις περὶ τὰς ἐκφράσεις φέρεται ὀνομασία κτιρίου τοῦ Πειραιῶς τῆς ὅλης δηλ. πόλεως, ἀπὸ μέρους μόνον αὐτῆς· πῶς ἡδύνατο νὰ λέγη ὁ λεπτότατος Λυσίας: *ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐκκλησία Μουνυχίασιν ἐν τῷ θεάτρῳ ἐγένετο*, εἰμὴ διακρίσιν ποιούμενος ὁμοίου ἀλλαχοῦ κτιρίου, πῶς ὁ ἀκριβεστάτος Θουκυδίδης, ὁ μὴ παίζων ἐν τῇ ἀφηγήσει, ἢ ὁ πιστότατος μιμητῆς αὐτοῦ (διότι ἐν τῷ δγδδφ φέρεται), ἀναφέρει ὠρισμένως εἰς τὸ πρὸς τῇ Μουνιχίᾳ Διονυσιακὸν θεάτρον, εἰ μὴ ἀντιδικστέλλων αὐτὸ ἀπὸ ἄλλου εἰς τὸν κυρίως Πειραιᾶ ἀνήκοντος, ἐν ᾧ ἡδύνατο ἄνευ διαστολῆς νὰ θέσῃ τὸν ὄρισμὸν ἐὰν προῦκειτο περὶ ἐνὸς καὶ μόνου θεάτρου, τοῦ ἐν Πειραιεῖ, ἀφ' οὗ μάλιστα πρὸ ἐνὸς στίχου ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ Πειραιῶς (*Οἱ δ' ἐν τῷ Πειραιεῖ ὀπλιζαται κτλ.*); αὐτὸ τοῦτο ἢ παρὰ ταῖς τῶν ὀνομάτων τοῦ Πειραιῶς καὶ τῆς Μουνιχίης ἐν δυοῖ στίχοις δὲν εἶνε φανερὰ ἀντίθεσις; Ἐπειτα αὐτὸς οὗτος μονονουχί φωνὴν ἔχει δι' ἑτέρου προσδιορισμοῦ δὲν ἠρκέσθη εἰς ἄπλην

τὴν δὴλωσιν τοῦ τόπου, ἀλλ' ἀκριβῶς ἵνα δείξῃ ὅτι καὶ ἄλλο ὁμοιον ὑπῆρχε προστίθηναι ἐς τὸ πρὸς τῇ Μουνιχίᾳ Διονυσιακὸν θέατρον ἐλθόντες ὡσεὶ ἔλεγεν ὅτι ὑπάρχει καὶ ἄλλο Διονυσιακὸν θέατρον ἐν Πειραιεῖ, ἀλλὰ δὲν ἦλθον οἱ ἐν τῷ Πειραιεῖ ὀπλίτῃ· εἰ; τοῦτο ἀλλ' ἐς τὸ πρὸς τῇ Μουνιχίᾳ.

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Λυσίας καὶ ὁ Θουκυδίδης, ὁ δὲ Ξενοφῶν, ἀνκφέρων τὴν κατὰ τῶν Ἀθηναίων δίωξιν τοῦ Παυσανίου διακρήθην τὸ ἐν Πειραιεῖ θέατρον ὀνομάζει· οὐχὶ δὲ τὸ πρὸς τῇ Μουνιχίᾳ. Ἐὰν ὑπῆρχεν ἐν θέατρον καὶ μόνον ἐν Πειραιεῖ, τίς ὁ λόγος δι' ὃν ἡ τοιαύτη διάκρισις οὐ μόνον ἐκ μέρους τῶν ἄλλων ἀλλὰ μάλιστα ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος, ὅστις ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἤδη τοῦ κεφαλαίου πλειστακίς ἤδη ἐφκνέρωσε τὴν ἐν Πειραιεῖ τέλει-σιν ὄσων ἀφηγεῖται; Ἐφοδεῖτο μήπως παρξζηγηθῆ; Ἀλλὰ τοιαύτη παρξζηγήσεις εἶνε ὑπὲρ ἡμῶν τότε μόνον θὰ ἐδικαιολογεῖτο, ὅταν ὑπετίθετο καὶ ἕτερον θέατρον. Ἀλλ' ἴσως ἐνόμισεν ὅτι ἐλησημονήθη ὁ τόπος τῆς δράσεως; Ἀλλὰ πρῶτον μὲν οὐχὶ πολὺ ἀρίσταται τῆς δηλώσεως τοῦ τόπου καθ' ὅσον πρὸ τινων στίχων ἔλεγε· σκοπῶν, πῆ εὐαποειχιστος εἴη ὁ Πειραιεὺς, ἔπειτα καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς σχεδὸν δηλοῦται ὁ τόπος τῆς ἐνεργείας, πῶς τις γνωρίζει· ὅτι ἐν Πειραιεῖ ἐτι διατελεῖ, καὶ ἐν ἄλλοις σημείοις τῆς ἀφηγήσεως μετὰ μακρὰς παραγράφους ἂν καὶ ἠδύνετο νὰ παρξμεβάλη τὸ ὄνομα τοῦτο, παρξέλιπεν αὐτὸ διότι, ἀλλαχοῦ μὲν περιττὸν ἐθεώρησε τοῦτο, ὡς καὶ ἦτο, ἐνταῦθα δὲ χρησιμώτατον διὰ τοὺς γνωρίζοντας τότε τὴν πόλιν, ἐνταῦθα δὲ ἀνγκυκλιότατον διὰ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀντιθέσεως τῆς γεννηθείσης ἐν τῷ νῶ αὐτοῦ ὅτε ἐπῆλθεν αὐτῷ ἡ ἔννοιαι τῶν θεάτρων ἐν πόλει ἦν καλῶς ἐγνωρίζεν, ὅτι δύο τοιαῦτα εἶχεν.

Ἐκ τούτων πάντων συνάγεται ἀσφαλῆστατον πόρισμα ὅτι πάντες οἱ ἀνκφέροντες θέατρον ἐν Πειραιεῖ συγγραφεῖς τῶν πηλαιότερων χρόνων συμφωνοῦσι περὶ τῆς ὑπάρξεως οὐχὶ ἐνὸς ἀλλὰ δύο τοιούτων διακρινομένων ἐκ τῆς ὀνομασίας τῆς ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς ἰδρύσεως δεδομένης καὶ τοῦ μὲν καλουμένου τῆς Μουνιχίας ἢ πρὸς τῇ Μουνιχίᾳ ὡς ἀληθῶς πρὸς τῷ λόφῳ τῆς Μουνιχίας ἰδρυμένου, τοῦ δ' ἐν Πειραιεῖ, ἦτοι κατὰ τὸ ἕτερον μέρος τὸ τοῦ κυρίως Πειραιῶς. Συνδυαζόμενα δὲ ταῦτα πρὸς τὰ προηγουμένως τεθέντα τεκμήρια ἀποδεικνύουσι σαφῶς τὰ οὕτως ἰσχυρῶς ὑποστηριζόμενα, δρίζουσι κάλλιστα τὸν ἀριθμὸν τῶν τοῦ Πειραιῶς θεάτρων εἰς δύο ἀπ' ἀλλήλων διάφορα καὶ ὑπὸ διάφορον ὄνομα εἰς διαστολὴν φερόμενα.

Τούτοις πῶσιν ὡς ἀρωγὸς ἀπρλήξῃ προσέρχεται ἡ ἀνεύρεσις πρὸ τινων ἐτῶν ἐπιγραφῆς τινος ἀναφερομένης εἰς τὰ τοῦ Πειραιῶς θέατρῳ. Εἶνε ἡ ἐπιγραφή ἢ πρὸ δεκαετίης ἀνευρεθεῖσα καὶ διὰ τοῦ Ἀθηναίου δημοσιευθεῖσα, ἥτις ὡς ἐκ τῆς θέσεως ἐν ἡ ἀνευρέθη σαφῶς δεικνυσιν ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὸ κατὰ τὴν Ζέαν θέατρον. Τοῦτο εἶνε πλέον ἀναμφισβήτητον

τούτου δὲ τιθεμένου, ἰσχυρότατος προκύπτει λόγος, νὰ θεωρηθῆ τὸ θεάτρον ἐκεῖνο οὐχὶ Μακεδονικῶν καὶ δὴ τῶν τελευταίων, ἀλλὰ καθαρῶς Ἑλληνικῶν χρόνων. Ἡ ἐπιγραφή δηλ. ἀναφέρεται εἰς ἐπισκευὴν τοῦ κατὰ τὴν Ζέαν θεάτρου. Ἰδοὺ δὲ πῶς. Ἀναγράφονται ὀνόματα καταβαλόντων διάφορα ποσὰ εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ θεάτρου, ὡς ἐν ἐπικεφαλίδι λέγεται. Καὶ ἀληθῶς ἐν 50 στίχοις πολλοὶ ἀναγράφονται ποσὰ τινὰ ἐπιδόντες, ἀνωθεν δὲ φέρεται ὁ τίτλος

Οἶδε ἐπέδωκαν εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ θεάτρου.

Ἄπλου ὅμως βλέμμα καὶ ἐπὶ τῶν εἰς βράκη, ὡς εἶπειν, περισωθέντων ἐρείπιων, ἀνευ πολλῆς μελέτης ἐξέτασις τοῦ μεγέθους μόνου τῆς οἰκοδομῆς, συσχετισμὸς τις πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις ταύτης, ταῦτα πάντα καταδεικνύουσιν ὅτι πολλῶ πλείω ἐδαπανήθησαν τῶν ὀλιγίστων σχετικῶς ἀναγραφόμενων ἐν τῇ ἐπιγραφῇ. Κατασκευὴ θεάτρου ὀλοκλήρου, καὶ κατασκευὴ οἴα παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἐννοεῖτο, δὲν ἦτο τυχαῖόν τι. Ἀλλὰ τὸ ποσὸν τὸ ἀναγραφόμενον ἐκεῖ μολονότι ἡ ἐπιγραφή εἶνε κεκολοβωμένη πως, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ πιστεύσῃ τις ὅτι ἐπήρκει εἰς ἀνίδρυσιν ἐξ ἀρχῆς θεάτρου ὥστε πείθεται, ὅτι ἡ λέξις κατασκευὴ ἢ ἐν ἀρχῇ κεκλιμένη τοῦτο, τὴν ἐπισκευὴν δηλ. ἐσήμκινε καὶ οὐχὶ τὴν ἐξ ὑπαρχῆς θεμελίωσιν καὶ ἀνίδρυσιν. Κατὰ τοὺς Μακεδονικοὺς δηλ. χρόνους, ὅτε τὸ θεάτρον ὑποστάν φθορὰς τινὰς εἶχεν ἀνάγκην ἐπιδιορθώσεως, συνῆλθόν τινες, οἵτινες κατώρθωσαν δι' ἐράνου νὰ συλλέξωσι χρήματα εἰς ἐπισκευὴν τῆς οἰκοδομῆς τῆς παλαιότερας, ἥτις βεβαίως ἔνεκ τῶν πολέμων καὶ τῆς ἀμελείας τῆς ἐκ τούτων προελθούσης οὐκ ὀλίγον θὰ ἔπαθεν. Ἐντεῦθεν προσέρχεται ἡμῖν λόγος ἰσχυρότατος τοῦ νὰ δεχθῶμεν τὸ θεάτρον ἐκεῖνο, ὡς πολλῶ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων ἀρχαιότερον.

Εἶνε οὐκ ὀλίγον ἰσχυρὸς ὁ λόγος οὗτος, καὶ ἔνεκ τοῦ τόπου ὅπου εὑρέθη ἡ ἐπιγραφή καὶ ἔνεκ τοῦ ποσοῦ τοῦ ἀναγραφόμενου, ὥστε δύναται τις ἐπὶ τούτου βρασιζόμενος νὰ μὴ προέλθῃ εἰς ζήτησιν περαιτέρω ἀποδείξεων, ἀρκούντως σὺν τοῖς ἄλλοις τοῖς προειρημένοις ἤδη συνδυαζόμενος πείθει περὶ τοῦ τεθέντος ἤδη ὅτι τὸ θεάτρον τὸ ὑπ' ἐξέτασιν θεωρητέον ὡς πνλαιόν. Καὶ ἀληθῶς θὰ ἠρκούμην εἰς τοὺς λόγους τούτους, θὰ περιωριζόμεν εἰς τὰ ἐκ τούτων ἐξαγόμενα, ἐὰν μὴ καὶ ἐτέρωθεν ἐπεφάνετο ἀκτίς φωτὸς σφαιρότερον ἔτι φωτίζουσα τὸ σημεῖον τοῦτο, ἐὰν μὴ καὶ ἄλλη τις ὄψις αὐτοῦ ζωηρότερα ἐμφανιζομένη παρῆχε μεῖζονα λαβὴν εἰς τε τὴν ἐκθυμοτέραν τῶν προηγουμένων ἀποδοχὴν καὶ εἰς ἐντελεστέραν τούτου ἔνεκ τοῦ ζητουμένου ἀπόδειξιν. Ἀφῆκα δηλ. τοὺς ἐκ τῆς κατασκευῆς τοῦ θεάτρου ἀπορρέοντας λόγους, ἀφῆκα τὴν ἔρευαν τῆς ἐργασίας τῶν μερῶν αὐτοῦ καὶ καθ' ἑαυτὰ καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὸ γνωστὸν ἤδη ὡς παλαιὸν θεάτρον, τὸ τῆς Μουνηχίας.

Τὸ θεάτρον τοῦτο φαίνεται ὅτι ὑπέστη φθορὰν καὶ φθορὰν τελείαν, δι'

ἦν ἐλήφθη ἀνάγκη τελείου ἀνακαινισμού αὐτοῦ. Οὕτως εἶχον καταστραφῆ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κοίλου, ὅλα τὰ περὶ τὴν ὀρχήστραν, ἢ σκηνὴ κτλ. Τὸ μόνον διεκφυγὸν τὴν καταστροφὴν, ἕνεκα τῆς θέσεως ἐν ἣ ἔκειτο, εἶνε τὸ περὶ τὴν ὀρχήστραν ὑδραγωγεῖον, καὶ ἰδίως ἡ ἐσωτερικὴ αὐτοῦ ἐπιφάνεια. Ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς, ἰδιαίτερος δ' ἡ τῶν λίθων ἐργασία καὶ ἀρμογὴ τῶν ἐν τῷ ὑδραγωγείῳ, καθ' ὅλα ὁμοία πρὸς τὸ τῆς Μουνηχίας θέατρον ἤκιστα δεκνύουσι χρόνους, εἰς οἷους παρκατέμπεται συνήθως τὸ θέατρον τοῦτο. Ἐπειτα αὐτὴ ἡ ἀπογύμνωσις κατὰ τὰ ἄνω τοῦ ὑδραγωγεῖου καὶ ἡ μὴ κατάδειξις τοῦ τρόπου τῆς ἐπιποικτιώσεως δὲν ἐμφαίνουσιν ἀτέλειαν περὶ τὴν κατασκευὴν, ἀλλ' ὑπομνησκουσιν ἀπλῶς φθορὰν, ἣν ὑπέστη τὸ θέατρον, ἀποσπασθείσης τῆς μαρμαρίνης ἐπιστρώσεως τῆς ἀνωθεν τοῦ ὀχετοῦ καὶ ὑπὲρ τὴν ὀρχήστραν ἀπλουμένης.

Ἐπειτα αἱ κατώτεροι βυθμίδες τοῦ κοίλου ἀλλαχοῦ μὲν φαίνονται ἀνεξέργαστοι καὶ ἀναρμόστως τοποθετημέναι ἀλλαχοῦ δὲ ὁμαλαὶ καὶ καλῶς τεταγμέναι· τοῦτο ἐθεωρήθη, ὡς προελθὸν ἐκ τῆς ἀμελείας τῆς τέχνης περὶ τὰ τοιαῦτα, καθ' οὓς χρόνους ἐγένετο τὸ θέατρον. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο καταπίπτει, καθ' ὅσον καὶ ἂν τεθῆ κατὰ τοὺς Μακεδονικοὺς τὸ θέατρον χρόνους, εἶνε τεχνικῶς ἀδύνατον νὰ πιστεῦσῃ τις ὅτι οὕτως ἀποκεκαλυμμέναι ἦσαν αἱ βυθμίδες αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος. Τοῦτο δὲ διότι δεκτοῦ γιγνομένου ὅτι ἡ εὐθὺς ὑπὸ ταύτας ἐπιφάνεια τῆς ὀρχήστρας ἦτο κεκαλυμμένη (καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μένη γυμνὸς ὁ νῦν φαινόμενος βράχος), καὶ ἰδίως τὰ ἀνοίγματα τοῦ ὑδραγωγεῖου, ἕτινα ἀδύνατον νὰ ἦσαν ἀνακατεπταμένα, ἰδοὺ ἀμέσως ἐξίσωσις τῶν βυθμίδων τούτων, καὶ δὴ τῆς κατωτέρας πρὸς τὴν ὀρχήστραν καὶ ἐκλειψίς παντελῆς αὐτῶν, ὅπερ ἀδύνατον, διότι δὲν ἔπρεπε μᾶλλον καὶ αὐτὸς ὁ νῦν φαινόμενος σκελετὸς αὐτῶν νὰ ὑπάρχῃ. Καὶ ἄλλως δὲ καὶ ἂν τεθῆ ἔτι ὅτι διὰ τῆς ἐπιστρώσεως τῆς ὀρχήστρας δὲν κατεστρέφετο τὸ ὕψος τῶν βυθμίδων, καὶ ὅτι οὕτως ἐφαίνοντο αὐταὶ καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τοῦ κτιρίου, τόλμη ἀληθῶς εἶνε νὰ κατηγορηθῆ τοιαύτη ἀφιλοκαλίκα κατὰ τῶν χρόνων ἐκείνων ἐν οἷς δὲν ἔπαυσεν ἡ θεραπεία τοῦ καλοῦ, καὶ ἀφ' ὧν ὑπάρχουσι τοῦ ἐναντίου δείγματα.

Ἐκτὸς τούτων, ἀφ' οὗ ἐγένετο δεκτὸν ὅτι τὸ τῆς Μουνηχίας θέατρον εἶνε ἀρχαῖον, πρέπει νὰ δεχθῆ τις μετὰ τὰς διαθεβικιώσεις τὰς ἄνω, ὅτι καὶ πᾶν ἄλλο ὁμοίως κατασκευασμένον εἰς τοὺς αὐτοὺς πρέπει ν' ἀνάγηται χρόνους. Τοῦτο ἐφαρμόζεται ἀκριβῶς εἰς τὸ τοῦ Πειραιῶς θέατρον, ἐφ' οὗ μεγάλῃ ἡ ὁμοιότης κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ὑδραγωγεῖου τοῦ περὶ τὴν ὀρχήστραν πρὸς τὸ τῆς Μουνηχίας, ὥστε ἡ πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι καὶ ἐκεῖνο νεώτερον κατασκευάσμα, καὶ οὐχὶ τὸ ἀναφερόμενον ὑπὸ τῶν συγγραφῶν θέατρον τῆς Μουνηχίας, ἢ ὅτι καὶ τὸ κατὰ τὴν Ζέαν

εἶνε ἀρχαῖον καὶ δὴ τὸ ἐν Πειραιεῖ ἰδιαιτέρως καλούμενον, ὡς ἐσημειώθη ἄνω.

Δυσὸν θάτερον. Οὐδὲν πλέον παρεμπίπτει μεταξὺ τῶν δύο. Πλὴν ἐπειδὴ τὸ πρῶτον δὲν δύναται βεβχίως νὰ κατισχύσῃ, διότι προκύπτει εἰς μέσον ὡς πόρισμα ἢ ἄρσιν ἀμφοτέρων, δὲν δυνάμεθα ἢ νὰ παραδεχθῶμεν τὸ ἕτερον καὶ οὕτω νὰ φθάσωμεν δι' εὐλίγων οὕτως εἰς τὴν λύσιν τοῦ ζητουμένου, τὴν παραδοχὴν δηλ. δύο ἐν Πειραιεῖ θεάτρων, ὑπὸ διάφορα πρὸς διακρίσιν ὀνόματα, τὸ τοῦ Πειραιῶς, ἐπὶ κλαμβάνω καὶ τὸ τῆς Μουνηχίας.

Ἄλλὰ μεθ' ὅλα ταῦτα καὶ ἄλλο ἀκόμη δύναται τις νὰ προσαγάγῃ ἐπιχείρημα, τὸ ἐκ τοῦ μεγέθους τοῦ θεάτρου προερχόμενον καὶ δεικνύον ὅτι λίαν γνωστὸν τοῦτο τοῖς παλαιότεροις ὑπῆρχεν· ὁσάκις δηλ. γίγνεται ἐν τοῖς συγγραφεύσι λόγος περὶ συναθροίσεως ἐν Πειραιεῖ, τόπος ταύτης ἀναφέρεται τῆς Μουνηχίας ῥητῶς τὸ θεᾶτρον ὡς εὐρύτερον, ὡς πλείους, δυνάμενον νὰ περιλάβῃ, οὐδέποτε δ' ὀνομάζεται τὸ τοῦ Πειραιῶς· καὶ τούτου ὁ λόγος ἀκόμη καὶ σήμερον πρόδηλος, ἀκόμη τὰ λείψανα τῆς χωρητικότητος ἀμφοτέρων δεικνύουσι δικτὶ ἐκ τῶν δύο τὸ πρὸς τῇ Μουνηχίᾳ προὔτιμα.

Ὡς κατακλείς δὲ τοῦ περὶ τοῦ θεάτρου τούτου λόγου, ἄς τεθῶσι τὰ ἀνευρεθέντα ἐν τοῖς θεμελίοις αὐτοῦ δύο μεγάλα ἐδώλια, καλῶς ἐξειργασμένα, ὁμοίωτατα τοῖς τοῦ θεάτρου τοῦ Διονύσου ἐν Ἀθήναις, ἀπολειφθέντα βεβχίως ἐκ τῆς παλαιότερης θέσεως τοῦ κτιρίου καὶ ῥιφθέντα εἰκῆ ἐν τῇ ἐπισκευῇ ἢ καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης ἰδρύσεως ὡς σκεπάσματα ἐνὸς κατὰ τὸ κοῖλον ἀνευρεθέντος φρέατος. Ἡ ἐργασία αὐτῶν δεικνύει ὅτι ἀνήκον εἰς τοὺς καλοὺς τοῦ κτιρίου χρόνους, ἀντιδιαστελλόμενα σαφῶς κατὰ τοῦτο μέρος ἐδώλιον κατὰ τὴν ἀριστερὰν πύραρον ἀνευρεθέντος καὶ οὐ μόνον κατὰ τὴν ἐργασίαν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ εἶδος τοῦ λίθου διαφέροντος.

B'.

Ἦδη χωροῦμεν ἀσφαλέστερον ἐπὶ τὸ ἕτερον μέρος ἐκ τῶν γνωστοτέρων ἤδη τοποθετοῦντες τὰ μᾶλλον ἄγνωστα, ἀπὸ τῶν θεάτρων μετατιθέμενοι εἰς τοὺς λιμένας καὶ ὀρίζοντες μὲν ἓνα αὐτῶν, ἀκριβῶς δ' ἀσφαλίζοντες καὶ τὴν ὀνομασίαν τοῦ ἤδη σημειωθέντος θεάτρου. Ἐντεῦθεν δὲ κυρίως δειχθήσεται οἷα ἢ πρὸς ἄλληλα σχέσις τῶν θεμάτων, τίς ὁ συνέχων κρίκος, τίς ἡ δύναμις τοῦ ἤδη δειχθέντος· ὅτι διάφορον τοῦ ἐν Μουνηχίᾳ τὸ ἐν Πειραιεῖ θεᾶτρον, τίς ἡ δύναμις αὐτοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὴν τοπογραφίαν τοῦ Πειραιῶς. Ἐπειδὴ δ' ἡ σειρὰ ἢ ὅλου τοῦ ἐντεῦθεν λόγου στενῶς ἔχεται μέρους τῆς ἱστορίας τοῦ Πειραιῶς, τὰ μάλιστα δ' ὑποβοηθεῖ

πρὸς ταῦτα ἡ ὑπόμνησις τοῦ μέρους ἐκείνου, μᾶλλον δ' αὐτὸ τοῦτο τὸ μέρος εἶνε τὸ ζητητέον, καλὸν δὲ ἑρχέων νὰ ῥίψωμεν βλέμμα περιληπτικὸν ἐπὶ τε τῶν πρὸ τοῦ σημείου τούτου καὶ τῶν κατ' αὐτὸ, ἵνα οὕτως εὐχερέστερον δυνηθῶμεν διακρίνοντας, ἢν μέχρι τούτου περιεβάλτο ἡ ἔρμηνεὶα παρεξήγησιν, δυνηθῶμεν νὰ παρᾶσχωμεν τὴν ἀληθῆ θέσιν τοῦ ζητήματος, τὰ μᾶλλον πιστὰ μέσα τῆς λύσεως αὐτοῦ.

Πρόκειται περὶ τοῦ τέλους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Μετὰ τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς ἦτταν οἱ Ἀθηναῖοι ὑπεβλήθησαν ὑπὸ τοὺς τριάκοντα. Ἡ πόλις ἀνάστατος ἐσφάδαζεν ὑπὸ τὴν μανίαν αὐτῶν ζητοῦσα διεκφυγὴν, ματαίαν ὅμως· οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπάταξαν πᾶσαν πρὸς ἐξέγερσιν τάσιν. Πλὴν ἐκ τῶν ἀποχωρησάντων προηγουμένως εἰς Θήβας ὁ τολμηρὸς τῆς ἐλευθερίας προασπιστὴς καταλαμβάνει τὴν Φυλῆν, καὶ ἐξαγκυκάζει τοὺς τριάκοντα ν' ἀποσυρθῶσιν Ἐλευσίανδε. Ὁ Θρασύβουλος μετὰ τῶν ἑαυτοῦ ἔρχεται καὶ στρατοπεδεύει εἰς τὴν Μουνιχίαν. Ἐν τῷ μεταξῷ συνέβησαν συμπλοκαὶ τινες μεταξῷ τῶν ὀπαδῶν τῶν τριάκοντα καὶ τῶν ἐκ τῆς Φυλῆς· ἐπειδὴ ὅμως τὰ πράγματα παρετείνοντο ἀνευ ἀποτελεσμάτων τινος, ἡ δὲ τοιαύτη ἀνωμολία δὲν συνέφερον εἰς τοὺς Λακεδαιμόνιους, ἀπὸ τῶν ὁποίων πολλοὶ εἶχον ἀποστατήσῃ ἀπεφασίσθη νὰ δοθῇ μίξις λύσις τῆς καταστάσεως ταύτης. *Πεμπόντων* δὲ, λέγει ὁ Ξενοφῶν, πρέσβεις εἰς Λακεδαιμόνα τῶν μὲν τριάκοντα ἐξ Ἐλευσίνος, τῶν δὲ ἐν τῷ καταλόγῳ ἐξ Ἀσίου, καὶ βοηθεῖν κελεύοντων, ὡς ἀρεστηκότος τοῦ δήμου ἀπὸ Λακεδαιμονίων, Λύσανδρος λογισάμενος, ὅτι οἶδόν τε εἶη, ταχὺ ἐκπολιορκῆσαι τοὺς ἐν τῷ Πειραιεὶ κατὰ τε γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, εἰ τῶν ἐπιτηδείων ἀποκλεισθήσων, ξυπέπραξεν ἑκατὸν τε τάλαντα αὐτοῖς δανεισθῆναι, καὶ αὐτὸν μὲν κατὰ γῆν ἀρμωστῆρ, Αἰβυρ δὲ τὸν ἀδελφὸν ναυαρχοῦντα ἐκπεμφθῆναι. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ λοιπὸν τούτῳ ἔρχεται ὁ Λύσανδρος εἰς Ἐλευσίαν, ὁ δὲ Αἴβυς ὁ ναύαρχος ἀποκλείει κατὰ θάλασσαν τὸν Πειραιᾶ ὅπως μηδὲν ἐσπλίει αὐτοῖς τῶν ἐπιτηδείων. Ὁ φθόνος ὅμως τοῦ Πικυσανίου ἔδωκεν ἑτέραν τροπὴν εἰς τὰ πράγματα. Διότι οὗτος φοβούμενος μήπως ὁ Λύσανδρος ἀναδειχθῇ ἐν Ἀθήναις, κατέπεισε τοὺς ἐφόρους νὰ ἐκπέμψωσιν αὐτὸν χωρὶς ὅμως νὰ δυνηθῇ νὰ καταπέσῃ τοὺς Κορινθίους καὶ Βοιωτοὺς (διότι οὗτοι ἔλεγον ὅτι οὐ νομίζουσιν εὐοχεῖν ἂν στρατεύομενοι ἐπ' Ἀθηναίους, μηδὲν παράσπονδον ποιοῦντας) ἔρχεται καὶ στρατοπεδεύει ἐν Πειραιεὶ καὶ ἀκριβῶς ἐν τῷ Ἀλιπέδῳ καλουμένῳ πρὸς τῷ Πειραιεὶ δεξιὸν ἔχων κέρας. Ἐντεῦθεν ἀκριβῶς ἔρχεται ἡ δυσχέρεια τῆς ἔρμηνεϊας· ἰδοὺ τὸ σημεῖον τὸ πρῶτον ἐφ' οὗ βασίζονται τὰ μετὰ τοῦτο. Κατὰ ποίαν διεύθυνσιν περετάχθη ὁ στρατὸς τῶν Λακεδαιμονίων; ποῦ ἴστατο ὁ Πικυσκήνης; πρὸς ποῖον μέρος διηυθύνθη; ταῦτα πάντα ζητοῦνται διὰ τῆς ἔρμηνεϊας τοῦ χωρίου. Ὁ Ξενοφῶν λέγει· Ὁ δὲ Πανσαρίας ἐστρατοπεδεύσατο ἐν τῷ Ἀλιπέδῳ καλουμένῳ πρὸς τῷ Πειραιεὶ δεξιὸν ἔχων κέρας, Λύσανδρος δὲ ξὺν τοῖς μισθο-

φόροις τὸ εὐώνυμον. Ἀλίπεδον εἶνε πᾶσα ἡ χώρα ἡ μετὰξὺ τοῦ λιμένος τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ Φιλήρου ἡ ἐλώδης τὴν φύσιν, ἣν μέχρι τῆς σήμερον διετήρησεν. Οἱ περὶ τὸν Θρασύβουλον ξυνοσπειράθησαν ὡς ἦδη ὁ ιστορικὸς εἶπεν εἰς τὴν Μουνιχίαν, ὥστε ὁ στρατὸς ὁ τῶν Λακεδαιμονίων ἦτο ἀντικρὺ περριτεταγμένος οὕτως, ὥστε μέτωπον εἶχε πρὸς τὸν λόφον τῆς Μουνιχίας, ὃ ἐστὶ εἰς γραμμὴν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. διήκουσαν· τῆς γραμμῆς ταύτης τὸ ἕτερον ἄκρον, τὸ πρὸς τὴν θάλασσαν, τὸ δεξιὸν κέρας κατεῖχεν ὁ Παυσανίας τὸ δ' ἀντίθετον ὁ Αὔσανδρος.

Τοῦτο ἐὰν ἐπιθυμῆ τις ν' ἀκριβολογήσῃ διαφαίνεται καὶ ἐν τῇ φράσει τοῦ ιστορικοῦ τῆξαντος πλησίον τοῦ πρὸς τῷ Πειραιεῖ, τὸ δεξιὸν ἔχων κέρας. Ὁ Παυσανίας ἀντενεργῶν τῷ Αὔσανδρῳ προσεπάθει ἐπιτιθέμενος ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων νὰ δηλώτῃ ταῦτοχρόνως τὴν εὐμένειαν τῶν διαθέσεων αὐτοῦ πρὸς αὐτούς. Ἐπει δ' οὐδὲν τῆς προσβολῆς πράξας ἀπῆλθε τῇ ὑστεραίᾳ λαβὼν τῶν Λακεδαιμονίων δύο μοίρας, τῶν δὲ Ἀθηναίων ἑπταεὶς φυλάς, παρήλθεν ἐπὶ τὸν Κωφὸν λιμένα, σκοπῶν πῆ εὐαποτειχιστος εἶη ὁ Πειραιεύς. Ἰδοὺ τὸ χωρίον ἐφ' οὗ βασιίζεται ὁ καθορισμὸς τοῦ Κωφοῦ λιμένος καὶ ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα λεγομένων ἀσφαλίξεται καὶ τὸ θέατρον· ἰδοὺ δηλ. τὸ σημεῖον τῆς συναντήσεως τῶν δύο μερῶν. Ἡ κατανοήσις τούτου ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς διευθύνσεως, ἣν ἔλαβεν ὁ Παυσανίας. Πάντες οἱ ἐρμηνεύοντες λέγουσιν ὅτι ὡς ἐν τῷ Ἀλίπεδῳ ἴστατο διευθύνθη πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος καὶ ἐφθασεν εἰς τὴν σημερινὴν Κρεμμυδαροῦ, ὅθεν καὶ ἐκεῖ θέτουσι τὸν Κωφὸν λιμένα. Ἀλλὰ διὰ τί νὰ διευθυνθῇ ἐκεῖθεν; τίς ὁ σκοπὸς αὐτοῦ; ἐζήτει πῆ εὐαποτειχιστος εἶη ὁ Πειραιεύς· ἀκριβῶς δὲ διὰ τοῦτο ἤκιστα πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος ἔπρεπε νὰ τραπῇ.

Οἱ Ἀθηναῖοι εὐρίσκοντο ἔτι ἐν Μουνιχίᾳ, ὁ Αἰβύς ὁ ἀδελφὸς τοῦ Αὔσανδρου εἶχεν ἀποκλείσῃ κατὰ θάλασσαν τὸν Πειραιᾶ, οὐδεὶς ἐντεῦθεν φόβος ἐξωτερικῆς διὰ τοῦ λιμένος συγκοινωνίας, διὸ ἄσκοπος φαίνεται ἡ εἰς τὸ στόμιον αὐτοῦ προυντία τοῦ Παυσανίου, ἐν ᾧ αὐτὸς σκοπὸν εἶχε τὸν παντελεῖ περιορισμὸν, ἵνα διὰ τούτου κατορθώσῃ νὰ γνωρίσῃ τοῖς Ἀθηναίοις τὰς σκέψεις καὶ διαθέσεις αὐτοῦ. Ζητητέον λοιπὸν ἄλλην ὁδὸν, καὶ ἡ μόνη τοιαύτη εἶνε ἡ κατὰ τὴν Α. παραλίαν τοῦ μεγάλου λιμένος πρὸς Ν. διεύθυνσιν.

Ὁ Παυσανίας ἐζήτει ἀποκλεισμὸν, περιορισμὸν στενώτερον, ἐξαναγκασμὸν τῶν Ἀθηναίων εἰς ὑποχώρησιν, τοῦτο δὲν κατορθοῦτο διὰ τῆς πρὸς ὄλως ἀντίθετον φορὰν διευθύνσεως αὐτοῦ, δι' ἧς ἐλευθεροὶ κάτοχοι τοῦ Πειραιῶς ὅλοι ἀρίνοντο οἱ περὶ τὸν Θρασύβουλον· ὁ Παυσανίας ἐσκόπει νὰ περιστείλῃ αὐτούς ὅσον οἶόν τε περισσότερον καὶ περιορίσῃ εἰς μικρὸν χωρὸν ἀποκλείων πᾶσαν συνένωσιν αὐτῶν μετὰ τῆς χερσονήσου τοῦ Πειραιῶς, ὁπόθεν διὰ τὰ ἀναπεπταμένα αὐτῆς περὶ τὴν ἡδύνατον νὰ ἔχουσιν ἐλπίδα

ὕποστηρίζεως· διευθυνόμενος ὅμως πρὸς Δ. οὐ μόνον δὲν ἐπετέλει τὸ τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ ἄσκοπον ὅπως δαίκνυσι τὴν πορείαν, καὶ ἐλεύθερον ἀφίησι τὸ στάδιον εἰς τὸν Λύσανδρον, ἐν ᾧ ἐδηλώθη ἤδη ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος ὅτι φθόνῳ φερόμενος πρὸς τοῦτον ἀνέλαβε τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην ἵνα ἐπιτεθῆ μὲν κατὰ τῶν Ἀθηναίων, δῶσθ' δ' ὅμως αὐτοῖς ν' ἐνοήσῃσι τὰς διαθέσεις αὐτοῦ, ὅτι μᾶλλον εἰς συνδιαλλαγὴν ἀπέβλεπον ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε πορείας αὐτοῦ.

Ἴνα ἐπιτελέσθῃ ὅμως πάντα ταῦτα, καὶ τὸν στενότερον ἀποκλεισμόν τῶν Ἀθηναίων καὶ τὴν ὑπερτέρησίν του ἐν τοῖς στρατηγικοῖς πρὸ τοῦ Λύσανδρου, ἅμα δὲ καὶ τὴν ἐκ μέρους τῶν Ἀθηναίων κατάληψιν τῶν σχεδίων αὐτοῦ, ὥφειλε νέαν ὁδὸν ν' ἀκολουθήσῃ, ὥφειλε νὰ ἐρεθίσθῃ μᾶλλον τοὺς Ἀθηναίους· τοῦτο δὲ δὲν θὰ κατωρθοῦτο βεβαίως διὰ τῆς πρὸς Δ. ἀπομακρύνσεως, ἀφ' οὗ πολλῷ ἐγγυτέρω τοῦτου ἀπέκλειεν αὐτοὺς ὁ Λύσανδρος, οὐδὲ θὰ ἠδύνατο ὁ Ξενοφῶν νὰ εἴπῃ εὐθὺς κατωτέρω τὸ προσέθεν τινες καὶ πράγματα αὐτῷ παρεῖχον, ἐκν αὐτὸς μὲν ἀπεμακρύνετο πρὸς τὴν Κρεμμυδαροῦ, περὶ δὲ τὸν σταθμὸν τοῦ σιδηροδρόμου Πειραιῶς, ἔμενεν ἢ ἀπολειφθεῖτα δύναμεις. Σχρῆστατον λοιπὸν εἶνε ὅτι ἵνα ἐρεθισθῶσιν ἐκεῖνοι οἵτινες ἐν Μουνηχίᾳ συνεσπειράθησκν, φαίνεται ὅτι παρήλαθεν ὁ στρατηγὸς πρὸς μέρος τὰ μάλιστα ἐνδικαίον αὐτοῦ· καὶ οὐχὶ ὅπως ἀδιάφορον, ὅπως ἀπομακρυσμένον καὶ ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὡς διὰ τοίχου ἀπεκλείοντο διὰ τοῦ ἀπολειφθέντος στρατοῦ. Τελευταῖον πάντων πῶς ὁ ἀκριβολόγος κατὰ τοῦτο Ξενοφῶν, δὲν λέγει τί ἔπραξεν οἱ μὴ ἀνχωρήσαντες μετὰ τοῦ Παυσανίου, τί ἔπραξεν ὁ Λύσανδρος· διότι διευθυνομένου τοῦ Παυσανίου πρὸς ὃ σημεῖον συνήθως τίθεται ἢ διευθύνσις του, ἔπρεπεν εὐλογώτατα νὰ συμβῆ ἑναντίως τῆς ἐκ μέρους τῶν ὑπὸ τῶν Λύσανδρον παρεπιπτόντων ἑναντίον τῶν ἐπιτιθεμένων Ἀθηναίων· ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον ἀναφέρεται ἐν τῷ μεταξὺ τῆς ἀνχωρήσεως καὶ τῆς πρώτης συμπλοκῆς· ὅπερ δηλοῖ μεθ' ὧν τῶν ἄλλων, ὅτι ὁ Παυσανίας καταλιπὼν τὸν Λύσανδρον ὀπισθεν διευθύνθη πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ τοῦτο ἰδίᾳ, ἠρέθισε τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ. Ἦν δὲ πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος πρόοδον αὐτοῦ οὐδὲ ὅπως βεβαίως ἐκώλυον τὰ τεῖχη, ὧν μέρος μετὰ τῶν μακρῶν εἶχε κατὰπέση ἤδη ὡς ἡ λοιπὴ πολεμικὴ κίνησις δαίκνυσιν.

Ἐὰν ἤδη ἐξετάσωμεν καὶ τὴν φύσιν αὐτῆν τοῦ τόπου εὐρίσκομεν προδηλότατα ὅτι μόνον πρὸς τοῦτο ἠδύνατο νὰ διευθυνθῇ ὁ Παυσανίας, ὡς συντελεστικώτατον πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ. Ἐξήτει περιορισμὸν τῶν Ἀθηναίων, ἐξήτει τὸ εὐκατοχιστότατον τοῦ Πειραιῶς. Διὰ τῆς λέξεως αὐτῆς δηλοῦται ὅτι ἐπεθύμει νὰ εὕρῃ τὸ μέρος ἐντὸς τοῦ Πειραιῶς, οὗ φρασσομένου εὐκόλως θ' ἀπεκλείοντο οἱ περὶ τὸν Θρασύβουλον. Φυσικὸν εἶνε, ὅτι τοιοῦτο ἔπρεπεν ὡς οἷόν τε ἥττονος ἐκτάσεως νὰ εἶνε, διὰ τε τὸ ταχὺ τοῦ ἀποκλεισμοῦ καὶ διὰ τὴν ὀλίγων δυνάμεων, οἷς ὁ Παυσανίας εἶχεν,

ἐξάντλησιν. Τοιοῦτο δ' ἀκριβῶς εἶνε τὸ στενώτερον μέρος τοῦ λακίμου τῆς χειρονήσου τοῦ Πειραιῶς ὅπου χωρίζει τοὺς δύο λιμένας τὸν Μέγα καὶ τὸν τῆς Ζέας καὶ ἔχει ἐν μὲν τῷ μεγάλῳ λιμένι ὄριον κολπίσκον τινὰ γνωστὸν σήμερον ὑπὸ τὸ ὄνομα Σκάλα τοῦ *Marina* ὅπισθεν τοῦ τελωνείου ἐν δὲ τῷ τῆς Ζέας τὰς πρὸ τοῦ θεάτρου ἀκτὰς.

Πρὸς τὸ σημεῖον λοιπὸν τοῦτο ἀποβλέπων ὁ Παυσανίας ἐκεῖ καὶ διευθύνετο. Ἐπεὶ δὲ, κατὰ Ξενοφῶντα, ἀπίοντος αὐτοῦ προσέθεόν τινες καὶ πράγματα αὐτῷ παρεῖχον, ἀχθισθεὶς παρήγγειλε, τοὺς μὲν ἰππέας ἐλαύνειν ἐς αὐτοὺς ἀνέντας, καὶ τοὺς τὰ δέκα ἀφ' ἧβης ξυνέπεισθαι· ξὺν δὲ τοῖς ἄλλοις αὐτὸς ἐπηκολούθει. Καὶ ἀπέκτειναν μὲν ἐγγυὲς τριάκοντα τῶν ψιλῶν, τοὺς δ' ἄλλοις κατεδίωξαν πρὸς τὸ ἐν Πειραιεῖ θεάτρον. Ἰδοὺ οἷος τίθεται ὁ συνδυασμὸς τῶν δύο ζητημάτων. Τοποθετηθέντος προηγουμένως τοῦ θεάτρου ἤδη ἐν τῇ ἐπιλύσει τοῦ χωρίου ἐκείνου τοῦ Ἑλληνος ἱστορικοῦ τίθεται καὶ ὁ Κωφὸς λιμὴν ἀκριβῶς. Συμφώνως δηλ. πρὸς τὴν τεθεῖσταν τοῦ Παυσανίου διεύθυνσιν οὐδὲν ἄλλο μέρος εἶνε τοῦτο ἢ τὸ ἐν δεξιᾷ εἰσιόντι εἰς τὸν λιμὴνα ὅπου συνήθως ἐτίθετο ὁ Κάνθαρος, κακῶς ὅμως κυρίως ἕνεκα τοῦ μεγέθους αὐτοῦ· καθ' ὅσον ὁ Κάνθαρος τοὺς νεωσάικους περιλαμβάνων ὑποτίθεται μεῖζων, καὶ ὡς τοιοῦτος οὐδεὶς ἄλλος εἶνε ἢ ὁ κολπίσκος ὁ ἐν ἀριστερᾷ πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ λιμένος, ὡς ἄλλοτε δειχθήσεται.

Εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦ Κωφοῦ λιμένος οὐχ ἤττον καὶ τοῦνομα συμβάλλεται ὅπως δῆποτε ληφθῆ καὶ ἐρμηνευθῆ τοῦτο. Πιθανὸν δηλ. ὅτι ὠνομάσθη ὁ λιμὴν οὕτως ἐκ τῆς ἡρεμίας τῆς αἰετοπεποιτισμένης ἐν αὐτῷ ἀντὶ τοῦ ἡρεμοῦ, ἡσυχος, ὁ μὴ ὑπακούων, ὁ μὴ ἀκούων τὰς ταραχὰς τῶν ἀνέμων· καὶ ἀληθῶς τὸ διαμέρισμα τοῦτο τοῦ λιμένος οὐδόπως προσβάλλεται· ὑπὸ τῶν ἀνέμων, οὐδὲ τοῦ φοβερωτέρου διὰ τὸν Πειραιᾶ ἀνέμου, τοῦ δυτικοῦ, ἐν ᾧ τοῦτο δὲν συμβαίνει εἰς τὴν θέσιν ἐνθα συνήθως ὁ Κωφὸς λιμὴν τίθεται, ἀναπαταμένην πρὸς πάντας οὔσαν τοὺς ἀνέμους.

Πιθανωτέρως ὅμως φαίνεται ἢ ὑπὸ διάφορον ὄψιν ἐκδοχὴ τοῦ ὀνόματος ἧς ἢ ἐρμηνεία δύναται πως νὰ χειρουργηθῆ ὑπὸ τῆς γνώσεως τῆς νεωτέρως ἐλληνικῆς ἐν τῇ χρήσει πολλῶν ἐπιθέτων εἰλημμένων ἀπὸ τῶν ἐμψύχων εἰς τὰ ἀνίσθητα. Λέγει π. χ. ἡ γλῶσσα ἐπὶ ὀδῶν ἀδιεξόδων *τυφλοσάκαο*, δηλοῦσα μὲν διὰ τούτου ὄδον, ἀλλ' ὄδον καταχρηστικῶς, ὡς εἶπεν, τὸ ὄνομα φέρουσαν. Ἐγγυτέρως ταύτης χρήσις τῆς γλώσσης εἶνε ἡ ἐξῆς. Οἱ ναυτικοὶ ἀκόμη καὶ σήμερον ὀνομάζουσι· κατ' ἐξοχὴν θάλασσα μὲν τὴν τρικυμίαν (εἶχε θάλασσα, ἔκαμε θάλασσα) κουφοθάλασσα δὲ τὴν μακρόθεν, ἐκ μακρῶν δηλ. γιγνομένης τρικυμίας μικρῶν κινήσεων κυμάτων ἄνευ διαρρήξεως αὐτῶν, ὅ ἐστι τὴν τρικυμίαν ἣτις μὴ οὔσα ἀληθῆς τοιαύτη κολάζεται διὰ τῆς ἐννοίας τοῦ πρώτου συνθετικοῦ (κουφοθάλασσα ἢ κουφοθαλασσαῖά). Ἐὰν δὲ τις δεχθῆ ταραχήν τιναν ἐν τῷ ὀρίσκιφ τούτῳ,

εἶνε ἢ ἀπήχησις ὡς εἶπεῖν τῆς τρικυμίας τῆς ἐν τῷ λοιπῷ λιμένι ἐγειρομένης ὑπὸ μόνου τοῦ δυτικῆς ἀνέμου.

Ὁμοιοτάτη λοιπὸν τούτοις χρήσις ἀνευρίσκεται καὶ ἐν τῇ τοῦ Κωφοῦ λιμένος ὀνομασίᾳ, δι' ἧς ἐμψύχεται μὲν τύπος λιμένος, καταχρηστικῶς ὅμως φέροντος τὸ ὄνομα τοῦτο· διότι τῇ ἀληθείᾳ δὲν εἶνε λιμὴν ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος, ἀλλ' ἀπλῶς ὀρεινός τις πολλῶ μικρότερος τῆς Κρεμμυδαρούς, ἣτις δικαίως δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς λιμὴν τέλειος δυνάμενος νὰ περιλάβῃ καὶ τοὺς νεωταίους καὶ κατ' ἀκολουθίαν δυνάμενος νὰ φέρῃ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Κανθάρου.

Ἐκ πάντων τούτων, ἵνα θέσωμεν ἤδη τέρμα, συνάγεται ἀριθίμως ὅτι ἢ μὴ ἱκανοποιῶσα ἐρμηνεία τοῦ χωρίου ἐκείνου τοῦ Ἐρχιῆως ἱστορικοῦ ἔρχεται πιθκνοτάτη, δι' ἀπλῆς μεταστροφῆς τῆς διευθύνσεως τοῦ Πικυσαίου, ἀμείσον ἀκολουθίαν ἐχούσης τὴν ἀσφαλῆ τοποθέτησιν τοῦ Κωφοῦ λιμένος τοῦ Πειρικῶς εἰς ἕλως ἀντίθετον σημεῖον τῆς θέσεως ἐν ἣ συνήθως τάσσεται, ἢ δὲ τοποθέτησις αὕτη οὕτω γιγνομένη παρέχει ἡμῖν δι' ἀντιστρόφου ἤδη πορείας τὴν ὑπαρξίν δύο θεάτρων ἐν Πειραιεὶ ἀπὸ τῶν παλαιότερων χρόνων, ταῦτα δὲ πάντα ἐξηγημένα ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων τῶν πρώτων δηλ. πηγῶν, τῶν ἐλληνικῶν, ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῆς ἀπροκαταλήπτου αὐτοῦ τοῦ τόπου, τῆς ἐρεῦνης τῆς ἀμιγῆς πάσης ἐξῶθεν ἐπιδράσεως. Τοιαύτην ὑπολαμβάνω τὴν δυνατὴν ἐρμηνείαν τοῦ μέρους ἐκείνου τοῦ Ξενοφῶντος, οὕτω μᾶλλον ἱκανοποιούσαν θεωρῶ, διὸ ἐκθέμενος τὰ κατ' αὐτὴν ὑποβάλλω τὰς ἀπλᾶς ταύτας παρατηρήσεις τοῖς σοφωτέροις εἰς ζήτησιν.

Ἐν Πειραιεὶ, τῇ 25 Ἰανουαρίου 1882.

Ἰάκωβος Χ. Δραγάτης

ΤΟ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ ΜΕΛΛΟΝ ΤΩΝ ΠΕΠΟΛΙΤΙΣΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ

ὑπὸ EMILE DE LAVELEYE

Δύω ζητήματα θέλουσι βαθέως διαταράξαι τὰ τελευταῖα τοῦ αἰῶνος τούτου ἔτη· τὸ θρησκευτικὸν καὶ τὸ κοινωνικόν. Τὸ μὲν πρῶτον, περὶ οὗ πέρυσιν ἐπραγματεύθη, παρίσταται ὑπὸ δύο τρόπους.

Ἐν πρώτοις εἶναι πάλῃ ὅτε μὲν τῶν κυβερνήσεων, ὅτε δὲ τῶν λαῶν κατὰ τοῦ παπισμοῦ, ἄτε μὴ ἀρνούμενου τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν, καὶ πανταχοῦ πειρωμένου μετὰ πλείστης ὄσης σπουδῆς ἐπιτελέσαι τὴν μεγαλειόβολον ταύτην ιδέαν, ἐπινοηθεῖσαν κατὰ τὸν μεσαιῶνα, τοῦ ὑποτάξαι πᾶσαν πολιτείαν τοῖς βουλήμασι καὶ τοῖς διατάγμασι τοῦ ἀκροῦ μεγάλου ἀρχιερέως τῆς Ῥώμης· τοῦτό ἐστι τὸ ἐξωτερικὸν καὶ τὸ περιβεβημένον

δοξμα. Ἄλλ' ὑπάρχει κατὰ δεύτερον λόγον ἢ πάλιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ πνεύματος κατὰ πάσης πίστεως εἰς τὸ ὑπερρυσικόν, ἢ ἵνα κηθρῶτερον ἐκφρασθῶ, κατὰ παντός θρησκευτικοῦ δόγματος· τὸ ἔργον τοῦτο γίνεται ὑπονομηδόν, βραδέως καὶ λεληθῶτως, οὐχ ἤττον ὅμως ἐστὶ βεβῆ καὶ ριζικόν.

Τὸ κοινωνικὸν ζήτημα οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ἡ ἐπὶ τῆς σηκνῆς ἐμφάνισις τοῦ νέου τούτου προσώπου, ὅπερ οἱ Γερμανοὶ οἰκονομολόγοι καλοῦσιν αἰ τετάρτη τάξις», τουτέστιν ἡ ἐργατικὴ.

Περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος, ἐν τῇ Γαλλίᾳ ἀνέστησαν οἱ ἀστοὶ, καὶ διὰ τοῦ στόματος τοῦ Sieyès εἶπον καὶ ἐπραγματώσαν τὸ περιβόητον λόγιον, τὸ συγκεφαλαιοῦν πλήρη τὴν ἐπανάστασιν· Τί εἶναι ἡ τρίτη τάξις; μηδέν.—Τί ὀφείλει νὰ ἦναι;—τὸ πᾶν».—Νῦν, οὐχὶ μόνον ἐν Γαλλίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ, καὶ ἐν Γερμανίᾳ, καὶ μᾶλλον καὶ ἤττον πανταχοῦ, ἡ ἐργατικὴ τάξις ὁμιλεῖ τὴν αὐτὴν πάλιν γλῶσσαν. Ἐν ταῖς πλείσταις χώραις παρεχωρήθη εἰς ἅπαντας τοὺς πολίτας καὶ εἰς τοὺς ἀποζῶντας ἐκ τοῦ μισθοῦ των, τὸ δικαίωμα τοῦ ψηφοφορεῖν· ἐκ τούτου ἤδη ὠφελοῦμενοι, ζητοῦσι νὰ βελτιώσωσι τὴν κατάστασιν αὐτῶν. Ἐπέτυχον τῆς πολιτικῆς ἰσότητος· νῦν δ' ἀπαιτοῦσι τὴν κοινωνικὴν ἰσότητα, καὶ οὕτως ὄνειροπολοῦσι σειρὰν ὄλην μεταρρυθμίσεων, ἀποληξουσῶν εἰς γενικὴν ἀνάπλασιν τῆς ἐνεστώσης κοινωνίας. Παρετήρησεν ὁ Tocqueville ὅτι οὐδέποτε ὁ λαὸς ἦτο εὐτυχέστερος ἐν Γαλλίᾳ, ἢ κατὰ τὴν προτεραιάν τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ὅμως κατ' αὐτὴν ταύτην τὴν στιγμὴν ἡ δυσἀρεστησις αὐτοῦ ἔμελλε νὰ καταστρέψῃ τὸ ἀρχαῖον πολιτεύμα, οὐ αἰ καταχρήσεις βαθμηδόν καὶ κατ' ὀλίγον ἐξηφανίζοντο. Ἡθελεῖ τις πιστεύσει προστιθῆσιν ὁ θαυμαστός οὗτος συγγραφεὺς, ὅτι «οἱ Γάλλοι εὗρον τὴν κατάστασιν των τόσῳ μᾶλλον ἀφόρητον ὅσῳ ἐγένετο βελτιών». Ὅλωσ τὸ αὐτὸ συμβαίνει σήμερον διὰ τὴν ἐργατικὴν τάξιν. Οὐδέποτε ἡ τύχη τοῦ ἐργάτου κατέστη ἤττον οἰκτρὰ ἢ ἐν τοῖς νῦν χρόνοις· αἱ μισθοδοσίαι ἠῤ-ξήταν τυχύτερον τῆς τιμῆς τῶν ὠνίων· κάλλιον δικιτρέφονται, καὶ ἰδίως ἀσυγκρίτως ὑγιεινότερα οἰκήματα οἰκοῦσι, καὶ κάλλιον ἐνδεδυμένοι εὐρίσκονται ἢ τὸ πρὶν· ἐν τοσοῦτῳ οὐδεπώποτε ὑπέμειναν τὴν κατάστασιν αὐτῶν μετὰ τηλικαύτης δυσχερείας· οἱ μᾶλλον δυσχερύνοντες ἐργάται δὲν εἶναι οἱ ἀγροτικοὶ, οἱ μόλις κερδαίνοντες τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀπολύτως ἀναγκαῖα, ἀλλ' οἱ ἐνασχολούμενοι εἰς τὰ τῆς βιομηχανίας ἔργα, οἵτινες ἀπολαμβάνουσι τὸ διπλάσιον. Πρὸ δύο ἐτῶν εὗρον ἐν Ἀμστελδοδάμῳ τοὺς τέμνοντας τοὺς ἀδάμαντας, στασιάζοντας· ὁ καθημερινὸς μισθὸς των ἦτον ἐκ φράγκων 20 μέχρι 30· οὐχὶ δὲ πόρρω αὐτῶν ὁ ἀγροτικὸς ἐργάτης ἐμισθοδοτεῖτο μόνον πρὸς φράγκον 1 1/2 καὶ δὲν ἐγόγγυζεν.

Ὅσῳ μᾶλλον ἡ θέσις τοῦ ἐργάτου προσεγγίζει εἰς τὴν τοῦ ἀστοῦ, τόσῳ χαλεπώτερον ἀνέχεται τὴν ἀπόστασιν τὴν εἰσέτι διαχωρίζουσαν αὐτούς.

Καθώς ἔλεγεν ὁ κ. Γλάδστων, ὑπαινιττόμενος τὴν Ἰρλανδίαν. α' Ὅτε ἀπελευθεροῖ τις χώραν τινὰ, τότε αὕτη ἐπανίσταται.»

Τὸ κοινωνικὸν καὶ τὸ θρησκευτικὸν ζήτημα, καιροῦ προϊόντος, θ' ἀναπτυχθῶσι δεινούμενα, ἐπειδὴ ὁ ἀριθμὸς τῶν μελλόντων νὰ λάβωσι μέρος εἰς τὰς ἐξ αὐτοῦ προερχομένης ταρχαίας, ὀσημέραι αὐξάνει. Τοῦτο δὲ ἔχομεν πρὸ τῶν ἡμετέρων ὀρθολογιῶν καὶ τυγχάνει ἀνέκφρευκτον· κατὰ τὴν 18ην ἑκατονταετηρίδα ὁ Βολταῖρος ἐφρόνει ὅτι ἡ κομψὴ ἀσέβεια ἔσται τὸ προνόμιον τῶν ἀνωτέρων τάξεων, ἡ δὲ δεισιδαιμονία τὸ μέρος τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ· ἀλλὰ σήμερον τίς δύναται εἰσεῖτι ν' ἀπατάται ὑπὸ παρομοίας φηντασίας ;

Ὁ δημῳδὸς τύπος, οἱ πολιτικοὶ ἀγῶνες συγκινοῦσιν ἀπάσας τὰς τάξεις· ἡ ἐπίδοσις αὕτη τῆς δημοκρατίας μεταφέρει καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ἐργαστήριον, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν κελύβην ὅ,τι ἐπασχολεῖ τὰς ἐπιφανεῖς ἡμιγύρεις, τὰς αἰθούτσας τῶν πλουσίων, καὶ τὰ κοινοδοῦλια.

Τὸ κοινωνικὸν καὶ τὸ θρησκευτικὸν ζήτημα εἰσὶν ἀμοιβαίως συνδεδεμένα διὰ πολλῶν καὶ ποικίλων δεσμῶν. Ὁ χριστιανισμὸς ἔστιν ὁ διαδοῦς τῆς κόσμῳ τὴν ἰδέαν τῆς ἰσότητος, ἐξ ἧς πηγάζουσιν οἱ πρὸς τελείαν ἰσονομίαν πόθοι, οἵτινες ἐπασπειλοῦσι τὸ σημερινὸν κοινωνικὸν καθεστῶς. Ἐπίσης δὲ ἡ τοῦ χριστιανισμοῦ ἐπιρροή κωλύει μέχρι τοῦδε τὴν ἔκρηξιν τῶν ἀνατρεπτικῶν δυνάμεων· καὶ μόνον τὰ διδάγματα αὐτοῦ, κάλλιον κατειλημμένα καὶ ὀρθότερον ἐφηρμοσμένα, θέλουσι πάλιν βυθμηθῶν ἐπαναγάγει τὴν εἰρήνην ἐν μέσῳ τῆς κοινωνίας.

Ὅτε σκέπτεται τις περὶ τοῦ μέλλοντος τῶν πεπολιτισμένων λαῶν, παρκαίνετται νὰ προθέσῃ ἐκυτῆ τὴν ἐξῆς ἐρώτησιν, λίαν σπουδαίαν· ἡ ἰδέα τῆς θρησκείας μέλλει ἄρα γε νὰ ἐπιζήσῃ τῇ ὑφισταμένῃ κρίσει, καὶ ἐὰν μὴ ἀπολεσθῇ, ὅποιαν θέλει λάβει μεταβολὴν ;

Α'.

Οὐδέποτε ἡ περὶ θρησκευτικῆς ἰδέας ἐδοκιμάθη φοβερώτερον· ἀπὸ τῶν τεσσάρων περάτων τῆς γῆς πνεοῦσιν ἀνεμοὶ πολέμιοι, διασειόντες αὐτὴν καὶ ὡσεὶ μέλλοντες νὰ ἐξαφκνίσωσιν αὐτήν.

Ἐπὶ τῆς βωμικτικῆς αὐτοκρατορίας ὡσπύτως αἱ θρησκευτικαὶ ἀρχαὶ ἦσαν βυθῶς σεσαλευμένα· ἡ ἀρχαία θρησκεία ὑπῆρχε μὲν, καὶ οἱ θεσμοὶ αὐτῆς ἦσαν μετὰ πολλῆς ἀκριθείας ἠτηκήμενοι· ἀλλ' ὁμως οἱ πεφωτισμένοι οὐδόλως ἐπίστευον, καὶ πάντες ἐζήτουν παρὰ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς νόμους ἀγωγῆς, παρκαμυθίας, θεωρίαν τινὰ τῆς ἀνθρωπίνης μοίρας· ἐν ταῖς ὑψηλαῖς τάξεσιν ὑπερίσχυεν ὁ σχεπτικισμὸς, καὶ ἐν ταῖς ἡδοναῖς παντοῦ εἶδους ἐπέζήτουν τὴν λήθην ἠθικῶν καὶ πνευματικῶν

προκαταλήψεων ἔφαινετο πρὸς τούτοις ὅτι ἡ περὶ θρησκείας ἰδέα ἔμελλεν ἀφαισθηθῆναι, ἀλλ' οὐχ ἤττον ὁ λαὸς ἔμενεν αὐτῇ στενωπῶς προσηρημένος· ἡ ἀμάθειά του διαχωρίζεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἀνωτέρων τάξεων· οἱ ἀγρόται (ragani) ἐπὶ τοσοῦτον ἐπέμειναν πιστοὶ εἰς τὴν παλαιὰν θρησκείαν, ὥστε τὸνομα ὑπερ δίδωμεν αὐτῇ «raganisme», ἐξ αὐτῶν παράγεται. Ἐνθεν μὲν οἱ βάρβαροι, οἱ ἀγρόται, οἱ δοῦλοι, ἔνθεν δὲ οἱ μεγαλόψυχοι νέες, καθαρθέντες ὑπὸ τοῦ πλατωνισμοῦ καὶ τοῦ στοικισμοῦ, ἰδοὺ ὅποσον ἦτο τὸ ἀπειρον πλήθος, παρεσκευασμένον νὰ παραδεχθῆ νέον θρησκευμα. Σήμερον οὐδὲν ὑπάρχει παρόμοιον· δὲν βλέπομεν νέας φυλάς, δυναμένους ν' ἀνανεώσωσι τὴν γεγηρακυῖαν κοινωνίαν· μεταξὺ τῶν ἀνωτέρων καὶ τῶν κατωτέρων τάξεων οὐδεὶς φραγμὸς· ὁ σκεπτικισμὸς καταφέρεται λαυρὸς ἀπὸ τῶν πρώτων ἐπὶ τῶν δευτέρων· τὰ φιλοσοφικὰ δόγματα οὐκέτι εἰσὶν, ὡς ἐν τῇ ἀρχαιότητι, κανὼν τοῦ βίου, καὶ παραγγέλματα ἀγωγῆς· εἰσὶν ἀπλῶς ἀντικείμενα ἐξετάσεων διὰ τινὰς σοφοῦς· ἐνδιαφέρεται εἰς αὐτὰ ἡ περιέργεια πεπαιδευμένων, ἀλλ' οὐδόλως χορηγοῦσι νῦν πνευματικὴν τροφήν εἰς τὰς εὐ ἡγμένας τάξεις. Ποῦ σήμερον τὰ πλήθη τὰ ἔτοιμα νὰ ὑποδεχθῶσιν ἀσμένως νέαν πίστιν; εἶναι δυνατόν ἐν τῷ ἡμετέρῳ αἰῶνι, καθ' ὃν πᾶσα ποίησις ἀποσβέννυται, νὰ ὑποθέσῃ τις θρησκευτικὴν τινα ἐνεργεῖαν, ὁμοίαν τῇ ῥιψάσῃ τὸν κόσμον εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ χριστιανισμοῦ; τὸ ἔδαφος ἀπεξηράνθη· τὸ θεῖον δένδρον τῆς πίστεως οὐκέτι εὐρίσκει ἱμαῖδα ὅπως ζωογονήσῃ τὰς ρίζας αὐτοῦ.

Τρεῖς ῥοπαὶ ἰδεῶν σήμερον ὑποσκάπτουσι τὸ θρησκευτικὸν αἰτήμα· πρῶτον αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι, καὶ ἡ αὐτῶν μέθοδος ἐφηρμοσμένη καὶ αὐτῇ τῇ φιλοσοφίᾳ, ἣτοι ὁ ἐπιστημονικὸς ῥόυς, ὁ νῦν γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Δαρβινισμοῦ καὶ τοῦ θετικισμοῦ· αἱ τῆς θεωρίας ἐπιστήμαι προσπαθοῦσι νὰ ἐξηγήσωσιν ἕκαστον φαινόμενον διὰ φυσικῶν αἰτιῶν, καὶ οὕτως ἀποκρούουσι καὶ αὐτὴν τὴν ἰδέαν τῆς ἐνεργείας ὑπερφυσικῆς τινος δυνάμεως· ἡ ἰδέα αὕτη ἀγεί οὐχὶ ἐξ ἀνάγκης, ἀλλὰ πολλάκις, εἰς τὸ ν' ἀμφισβητηθῆ καὶ αὐτῇ ἡ ὑπάρξις τῆς θεότητος, ἡ τοῦλάχιστον εἰς τὴν βεβαιώσιν ὅτι οὐδὲν δυνάμεθα γινώσκειν περὶ αὐτῆς, ὅπερ σχεδὸν καταντᾷ τὸ αὐτό· ἐξ ἄλλου πάλιν, τῶν μελετῶν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ὄντων, ἀποληγουσῶν τρόπον τινὰ εἰς τὸ νὰ παραξῶσι τὸ ἀνθρώπινον γένος διὰ διανοητικῶν ἐξελιγμῶν ἐκ τῶν ζωικῶν μορφῶν τῶν μάλα στοιχειωδῶν,¹ καὶ

1 Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου παρατηρεῖται παράδοξος ἀντιλογία· οἱ μᾶλλον κεκρυμμένοι ἀντίπαλοι τῆς αὐτομάτου γέννησεως, καὶ δι' ὅσον ἀφορᾷ αὐτὰτὰ ἀπλούστατα εἶδη, ἀπορρίπτοντες ἐπίσης τὴν θεωρίαν τοῦ ἐξελιγμοῦ, προάγονται νὰ παραδεχθῶσι τὴν αὐτόματου γέννησιν τοῦ ἀνθρώπου, σχηματισθέντος διὰ μιᾶς· ἐκ τοῦ χορῶ· ἡ θεωρία τοῦ ἐξελιγμοῦ φαίνεται πιθανώτερα τῆς τῶν αὐτομάτων κτίσεων· ὅ,τι ἀποκρούω ἐστὶν ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ὀλιστικῶν μεθόδων εἰς τὰς κοινωνικὰς ἐπιστήμας, ἐν αἷς δέον νὰ μὴ ἐπιλανθανώμεθα τῶν ἠθικῶν καὶ πνευματικῶν ζητημάτων. (ἂ! διάφοροι αὐταὶ ὑποσημειώσεις ἀνήκουσι τῷ συγγραφεῖ).

ἔτι ἀνωτέρω ἀνατρεχουσῶν, ἐκ τῆς ἀνοργάνου ὕλης, ἐπόμενον ἦτο τὸ τείνειν εἰς τὸ ἐντελῶς παρομοιωῶσαι τὸν ἄνθρωπον τοῖς κτήνεσι καὶ ἀνεῖσθαι αὐτῷ ψυχὴν ἀθάνατον· ὁ τοιοῦτος ῥοῦς ἰδεῶν δὲν μένει περιορισμένος ἐντὸς τῶν ἐπιστημονικῶν κύκλων· πανταχοῦ εἰσδύει καὶ κλονεῖ τὰς δύο πρωτίστως ἀρχὰς παντὸς πνευματισμοῦ, τὴν πίστιν εἰς τὸν θεὸν καὶ εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς.

Τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα οὕτως εὐρίσκεται παραλελυμένον ὑπὸ τοῦ πύθου τῆς εὐζωίας καὶ ὑπὸ τῆς σπουδῆς πρὸς τὸ χρηματίζεσθαι. Ἀριδῆλως, ἐν πάσῃ ἐποχῇ, οἱ ἄνθρωποι προσεπάθησαν ἵνα ἀπολαύσασιν τῶν μέσων πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν τῶν, ἢ πρὸς ἀπόσβεισιν τῆς δίψης τῶν ἡδονῶν· ἀλλ' ἤδη ἡ καταδίωξις αὕτη κατέστη δεξυτέρα καὶ μᾶλλον περιμέριμος παρὰ πᾶσι, διότι ἡ θέσις ἐκάστου δὲν εἶναι στερεὰ, ὡς ἄλλοτε, καὶ ὠρισμένη ὑπὸ τῆς κοινωνικῆς διοργανώσεως. Ὁ ἐργάτης δύναται νὰ πρωτεύσῃ, πλὴν ὡσαύτως αἱ κρίσεις τῆς βιομηχανίας τὸν παραδίδουσιν εἰς παντελῆ ἐνδεϊαν. Ὅστις οὐδ' ὄβουδον ἔχει σήμερον, αὔριον γίνεται ἐκατομμυριοῦχος, ἐὰν ἡ τύχη εὐνοήσῃ αὐτῷ. Ἐὰν πάλαι, ἕλαστος ἔμενε ἐν τῇ θέσει ἡ τύχη τῆς γεννήσεώς του εἶχε τάξει αὐτὸν, καὶ, ὡς εἰκὸς, ἡ μοῖρα αὐτοῦ δὲν εὐρίσκετο παραδεδομένη εἰς ὄλους τοὺς κινδύνους τῆς ὑπὲρ τῆς ὑπάρξεως πάλης, ἦτις ἄλλο δὲν εἶναι ἢ ὁ καθόλου ἀνταγωνισμὸς· «δύναμαι τοῦ παντὸς καθικνεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς τυχηροῖς ἐνοχὸς εἰμι»· ὅθεν διὰ πάντας καθίσταται βίος μεριμνῶν, πεφροντισμένος, συνάμα δὲ κυμαινόμενος ὑπὸ τῆς φιλοτιμίας, τῆς ἐπιτυχίας καὶ ὑπὸ τοῦ φόβου τῆς ἐκπτώσεως, ὥστε αἱ περὶ θρησκείας προκαταλήψεις, εἰσὶν ἀναγκαίως πεπνιγμέναι. Καὶ αὐτὸς ὁ σοφὸς καὶ ὁ ἱερεὺς, ἐξ ἐπαγγέλματος διατρίβοντες περὶ τὴν ἔρευναν καὶ τὴν διάχυσιν τῆς ἀληθείας οὕτω γινώσκουσι τὸν ἥσυχον, ἡρεμον καὶ συνεσταλαμένον βίον τοῦ Βενεδικτίνου, ὅλον ἀφωσιωμένον τῇ ἐν ἀφαιρέσει καὶ ἀκερδεῖ σπουδῇ· ἡ μηχανὴ κατακλμβάνει ἡμᾶς καὶ κατεσθίει, καὶ τοὶ ὑπηρετοῦσα ἡμῖν. Ὅπόσας πολυτίμους ὄρας κτανακλωθείσας ὑπὸ τοῦ ταχυδρομείου, ὑπερ τόσον πολλαπλασιάζει τὴν ἀλληλογραφίαν, καὶ ὑπὸ τοῦ σιδηροδρόμου, ὅστις συνεχῶς ἀποσπᾷ ἡμᾶς τῆς ἡμετέρας ἐστίας διὰ τοῦ εὐμεταθέτου! Ἐκαστος ζητεῖ νὰ ἐπιτύχῃ καὶ ν' ἀνυψωθῇ· ὅθεν ἀενάως πειρᾶται πρὸς τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ. Ἐν μέσῳ τοιοῦτου κυκεῶνος ἐπιχειρήσεων καὶ ἡδονῶν, δὲν ἀπομένει πλέον θέσις διὰ τὸν πνευματικὸν βίον καὶ διὰ τὴν ἀσκησιν θρησκευτικοῦ αἰσθηματος. Παρατηρήσατε καὶ αὐτοὺς τοὺς λειτουργοὺς τῆς θρησκείας· ἴδετε πόσον εἰσὶν ἀπησχολημένοι εἰς ὕλικὰ συμφέροντα, εἰμὴ ἀφροδῶντα αὐτοῦς, τουλάχιστον τὰ ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῶν ἔργα, καὶ πόσον ἡ ψυχὴ τῶν ὅλων κατέχεται ὑπὸ τῶν πολιτικῶν ἀγώνων, καὶ οὕτω παρατρέπεται τοῦ οὐρανόου ὀρίζοντος! Ὁ τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς ἀνὴρ προσκολλᾶται εἰς τὰ γήϊνα, καὶ μανιωδῶς ἐπιδιώκει ἀγαθὰ, ἅτινα ἡ γῆ τῷ

παρέχει, ὥσκειν ἐμελλε διαμένειν αἰωνίως ἐπ' αὐτῆς. Διὰ τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον ἡ λέξις οὐρανὸς εἶναι ἄνευ ἔννοιας· ἐν τοιαύτῃ ξηρᾷ καὶ ψυχρᾷ ἀτμοσφαιρᾷ τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα ἐξασθενεῖ καὶ ἐξαλείφεται.

Ἡ τρίτη αἰτίχ ἡ ὑποσκάπτουσα αὐτὸ, ἐνεργεῖ ἐπὶ τῆς ἐργατικῆς τάξεως. Φρίσσει τις ἀναλογιζόμενος ὅτι ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν Γερμανίᾳ, ἐν Γαλλίᾳ πανταχοῦ ὅπου εἰσδύει ὁ κοινωνισμὸς εἰς ταύτας τὰς τάξεις, διαδίδωσι τὸν ἀθεισμὸν· ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου συμβαίνουσι παράδοξοι συγχύσεις. Οἱ ἐργάται οἱ ἐξακτουμένοι τὴν ἰσότητα, ἀπορρίπτουσι τὸν χριστιανισμὸν, ὅστις ἤλθε κομίζων αὐτὴν καλὴν ἀγγελίαν τοῖς ἀποκλήροις τοῦ κόσμου· ὁ Ἰησοῦς κηρύσσει ὅτι αἱ πρῶτοι ἔσονται ἔσχατοι, καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ καθαιρεῖται ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων οἷς ἐπαγγέλλεται τὴν ἀπολύτρωσιν· δι' οὐχ ἦττον παραλόγου ἀντιλογίας, ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν οἱ πλεῖστοι τῶν ὀπαδῶν τῆς δημοκρατικῆς συμφέρονται τῷ Δαρβινισμῷ καὶ τῷ θετικισμῷ, ὡς κἀλλιστα ἀπέδειξε τοῦτο ὁ κ. Caro ἐν τινι πραγματείᾳ του δημοσιευθείτῃ ἐν τῇ Ἐπιθεωρήσει τῶν δύο Κόσμων, ὁ Δαρβινισμὸς ταῖς κοινωνικαῖς ἐπιστήμαις ἐφαρμοζόμενος, ἀπορρίπτει πᾶσαν ἰδέαν ἰσότητος καὶ ἐκθειάζει τὸν θείκιστον τοῦ ἰσχυροτέρου ἢ τοῦ ἐμπειροτέρου. Καὶ ἀληθῶς, ἐν τοῖς ζωϊκοῖς εἶδεσι τὰ κἀλλιον ὀπλισμένα ὑπερισχύουσιν ἐν τῇ ὑπὲρ τῆς ὑπάρξεως πάλῃ· ἐκποδῶν ποιοῦσι τ' ἀσθενέστερα, ἅτινα κατ' ὀλίγον ἐκλείπουσιν· οὕτως ἐκπληροῦται ἡ φυσικὴ ἐκλογὴ τῶν ὄντων, ἡ μεταρρυθμίζουσα τὰ εἶδη καὶ φέρουσα τὴν πρόοδον. Ἐν τῇ κοινωνίᾳ πρέπει ν' ἀφήσωμεν ἐλευθεράν ἐνέργειαν εἰς τὸν αὐτὸν τοῦτον νόμον· τὰ ἀνθρώπινα γένη, ὡσπερ καὶ τὰ ἄτομα, τὰ ἦττον καλῶς κατηρτισμένα θέλουσιν ἠττηθῆ, ἵνα ὑποχωρήσωσιν ἐνώπιον γενῶν καὶ ὀμᾶδῶν ἀνωτέρων· τοῦτο ὀφείλει ὑπάρξει· ἡ ἀγάπη καὶ ἡ λεγομένη δικαιοσύνη ἐπιστάγονται ὡδε πάντῃ ἀτόπως, διότι γίνονται πρόσκομμα εἰς τὴν ἐφαρμογὴν φυσικῶν νόμων· ἄφες ποιῆσαι, ἄφες διελθεῖν, οἱ ῥωμαλέωτεροι ἐπικρατήσουσιν· ἔσονται οἱ κύριοι τῆς κοινωνίας καὶ καλὸν ἔστιν ὅπως οὕτως ἔχη. Ἡ φυσικὴ ἐκλογὴ θέλει φέρει τὴν ἐπίδοσιν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, διὰ τοῦ αὐτοῦ τρόπου ὡς καὶ ἐν τῷ ζωϊκῷ κόσμῳ· ἡ ἰσχὺς ἐστὶ τὸ δίκαιον, κατὰ τὴν ἔννοιαν ὅτι· ἡ ἰσχὺς ἐστὶν ἐπίσημος ἀπόρροια ἐκλεκτῆς φύσεως, καὶ τὸ κοινὸν συμφέρον ἀπαιτεῖ, ὅπως εἰς τὰς τοιαύτας φύσεις προσήκη ἡ ἐξουσία· ἰδοὺ ἡ κοινωνικὴ θεωρίχ τοῦ Δαρβινισμοῦ· εἶναι ἐξόχως ἀριστοκρατικὴ· ὅθεν μόνον δι' ἀγνοίας καὶ τυφλώσεως δύνανται οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἰσονομίας νὰ στέρξωσιν αὐτήν· οὐχ ἦττον ὅμως ἀκολουθοῦσιν αὐτῇ ἐξ ἀντιπαθείας πρὸς τὰς θρησκευτικὰς ἰδέας.

Ἐπισημασθῆναι ἀπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ ἢ καὶ ἀπὸ παντὸς θρησκευματος τὰς ἐργατικὰς τάξεις, ὧν ἐπιλαμβάνεται ὁ κοινωνισμὸς ἔστιν, ὅτι οἱ λειτουργοὶ τῆς θρησκείας, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σύμμαχοι τῶν ἀνωτέρων τάξεων, μεταχειρίζονται τὰς θρησκευτικὰς ἀρχὰς ὡς καθιέρωσιν καὶ μέ-

σον ὑπερκρίσεως τῶν καθεστῶτων. Λέγουσι τοῖς πτωχοῖς· μεθ' ὑπομονῆς καρτερεῖτε πρὸς τὰ τοῦ βίου δεινὰ, ἡ προῦσα ζωὴ βραχεῖά ἐστι, καὶ οὐδὲν ἄλλο ἢ προπαρρασκευὴ εἰς τὴν αἰώνιον· οἱ ἐπὶ τῆς γῆς ταλαιπωρηθέντες εὐρήσουσι τὴν ἀμοιβὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ἡ ὁδὸς τῆς πενίας ἄγει εἰς τὸν οὐρανόν. Ἐν ὅσῳ παρόμοιαι ιδέαι μένουσι βαθύτατα ἐφορῶμενα ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ λαοῦ, τὴν τύχην αὐτοῦ ἀνέχεται μετὰ μείζονος εὐπειθείας· ἡ θρησκευτικὴ λοιπὸν ιδέα ἐμποδίζει εἰς τὴν ἐκρηξίν τοῦ ἐπαναστατικοῦ πνεύματος καὶ τῶν κοινωνιστικῶν ἀπαιτήσεων· διὸ οἱ δημαγωγοὶ πανταχοῦ πειρῶνται νὰ τὴν ἐξασθενήσωσι καὶ, εἰ δυνατὸν, νὰ τὴν ἐκρίψωσιν. Αἱ προκηρύξεις τῶν Γερμανῶν κοινωνιστῶν ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην εἶναι λίαν ἐμφαντικά· αὐτὸν κοινωνισμὸς, γράφει ἡ ἐφημερὶς «Further demokratische Wochenblatt» ὑπ' ἀριθ. 51, ἐστὶν ἡ ἀρχὴ μεγάλης ἐποχῆς ἀθέου ἐκπαιδύσεως· ὀφείλομεν πάντες νὰ προετοιμάσωμεν τὴν νίκην αὐτῆς, ἥτις διαρκέσει ἐπὶ μυριάδας ἐτῶν».—Ὁ δεσποτισμὸς τε καὶ ὁ θεισμὸς αἰετοτε συνεμάχησαν ἵνα τοὺς λαοὺς πιέζωσιν· οὗτοι ἔκυψαν τὸν αὐχένα, ἐζήτησαν τὴν ἐλευθέρωσιν ἐν ἄλλῳ κόσμῳ, ὀλιγορήσαντες ν' ἀπαιτήσωσιν αὐτὴν ἐν τῷ παρόντι, διὸ καὶ πάντες οἱ τύραννοι τῆς εὐθείας αὐτῶν ἀπῆλαυσαν. Μετὰ τοῦ τελευταίου θείστοῦ θέλει ἐκλείψει καὶ ὁ τελευταῖος δοῦλος· τὸ μέλλον ἀνήκει τῷ ἀθεισμῷ· τῷ ἀθεισμῷ δὲ μόνῳ ἡ ἀνθρωπότης θέλει ὀφείλει τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ τὴν εὐτυχίαν αὐτῆς, ἃς ἐπὶ τοσοῦτον ἀνεβάλετο ἐκζητῆσαι χάριν ἀπλῆς φαντασίας». Ἐν Ἀγγλίᾳ, οἱ θρασύτεροι στασιᾶχοι τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος ὡσαύτως κηρύττουσι τὸν ἀθεισμόν. Ἐὰν ἐπιμένωσι τινες τὴν θρησκείαν προτάσσοντες ὡς προπύργιον τῶν καθεστῶτων καὶ ὡς ἐπικύρωσιν τῆς ὑπαρχούσης κοινωνικῆς ὀργανώσεως, ἀφευκτον καθίσταται ὅτι καθ' ἀπάσης θρησκευτικῆς ιδέας πόλεμος γενήσεται τόσῳ γενικώτερος, ὅσῳ αὐξηθήσεται ὁ πόθος τοῦ νὰ διαυετηθῶσι τὰ τῆς κοινωνίας.

Ἐν ταῖς καθολικαῖς χώραις οἱ ὑπέρμαχοι τῆς ἐλευθερίας ἀγονταί, καὶ συχνὰ ἄκοντες, εἰς τὸ νὰ προσβάλωσι τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα· ὁ κληρὸς μεταχειρίζεται τὴν θρησκείαν ὡς ἀμυντήριον ὄπλον ἵνα ἐδραιώσῃ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ, οἱ ἀποκρούοντες δὲ αὐτὸν, πολεμοῦσι τὸν ἱερέα καὶ κατὰ συνέπειαν ἐπίσης τὸ δόγμα οὐ λειτουργὸς τυγχάνει ὢν.

Βλέπομεν ὅθεν ἐν ἐνεργείᾳ ὄντα τὰ τῆς φθορᾶς τρία αἴτια, τὰ ὑποσκάπτοντα τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα. Καὶ πρῶτον, τὸ καλούμενον ἐπιστημονικὸν πνεῦμα, τούτεστιν ἡ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν μέθοδος, ἀλόγως ἐφηρμοσμένη εἰς τὰς ἠθικὰς καὶ πολιτικὰς· δεύτερον, τὸ θηρεύειν τὰς ἡδονὰς καὶ τὸ σφόδρα ποθεῖν τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω μεταβολὴν, ὑπερκαταπνίγει τὸν πνευματικὸν βίον· τρίτον ἡ ἔχθρα τῶν κατωτέρων τάξεων πρὸς τὸ θρησκειμα, ὅπερ θεωροῦσιν ὡς κατακρίσεως ὄργανον. Τὰ τρία ταῦτα αἴτια συνεργοῦσι καὶ ὁσημέραι ἐπιδίδουσι καθ' ὅσον αἱ κατώτεραι κοινω-

νικαί τάξεις παρασύρονται ὑπὸ τὴν κοινὴν ἐνέργειαν· ὁ ἀσυνειδήτος ἀπεισμός καὶ ἡ ψυχρὰ ἀδιαφορία, ἐπικινδυνωτέρα καὶ αὐτῆς τῆς κεκηρυγμένης ἔχθρας, καθ' ἑκάστην προχωροῦσι· φαίνεται δὲ ὅτι, ἐὰν ἡ πρόδοδος αὕτη διαρκέσῃ, πᾶσα θρησκεία ἐξαφανισθήσεται.

Νῦν παρίσταται ἐνώπιον ἡμῶν φοβερώτατον ζήτημα, ἀπαιτοῦν σφοδρὰ καὶ καλῶς ὠρισμένην ἀπόκρισιν· ὁ πεπολιτισμένος κόσμος δύναται ἄρα γε νὰ υπάρξῃ ἄνευ θρησκείας; ἡ ἠθικὴ μὴ ἔχουσα ῥίζας ἐν τῇ πίστει εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, τὸ ἀόριστον καὶ ἀμφίροπον τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ αἰσθημα ἄνευ ἀσκήσεως τινος, ὅπως ἐν ἡμῖν ἀναζωπυρήσωμεν τὸ συνειδὸς τῆς ἡμετέρας ἀτελείας καὶ τὸν πόθον πρὸς τὸ ἰδεῶδες τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ δικαίου, ἐνὶ λόγῳ, ἡ ἀνθρώπινος φύσις, ἐν τῇ ἀνηκέστῳ αὐτῆς μονώσει παραδιδόμενη τῇ αὐτομάτῳ αὐτῆς ἰχνηλασίῃ τῶν ἐπιγείων ἀγαθῶν, ἄρα γε ἰκανὴ ἐστὶ νὰ θάινῃ τὴν εὐθειαν καὶ τὸ ὑψηλὸν αὐτῆς πεπρωμένον ν' ἀποπληρώσῃ; Βεβαίως, τὰ ζωικὰ εἶδη ὑπὸ τοῦ ὀρμεμφύτου ὀδηγούμενα, διαμένουσι καὶ διαδίδονται, ἅτε ἐπιδιώκοντα τὴν αὐτάρκειαν τῶν ἑαυτῶν ὀρέξεων. Οἱ ἄγριοι βιοῦσι σχεδὸν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, χωρὶς αἱ ἰδέαι τοῦ καθήκοντος καὶ μελλούσης ζωῆς νὰ ἰσχύωσι πολὺ ἐπὶ τῶν πράξεων των· ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπαρξὶς αὐτῶν ὁμοιάζει τῇ τοῦ κτήνους· ἀπύστως περὶ τῆς λείας ἐρίζουσι, καὶ ὁ ῥωμαλεώτερος κάλλιον τῶν ἄλλων ἐπαρκεῖ. Ποῦ ὅμως ἤθελον καταντήσῃ αἱ ἡμέτεραι κοινωνίαι, αἵτινες ὄντως ἀνάκεινται εἰς τὸ σέβας τοῦ δικαίου, ἂν τὸ τοῦ καθήκοντος αἰσθημα καὶ ἡ τῆς δικαιοσύνης ἰδέα ἔμελλον νὰ ἐκλείψωσιν; ὁ ἀθεϊσμός, γινόμενος κύριος τοῦ κόσμου, συνειδὼς τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν, διαρρήδην, ὠμολογημένος καὶ πανταχοῦ διδασκόμενος, δὲν ἤθελεν ἄρα γε ἀφεύκτως ἐπαναγάγει ἡμᾶς εἰς τὴν βραβερικὴν κατάστασιν τῶν προϊστορικῶν χρόνων;

Σκεφθῶμεν ἐπὶ στιγμὴν τὴν κατάστασιν ταύτην ἣ φαίνεται ὅτι ὀσημέραι προσεγγίζομεν καὶ ἡν διὰ ζωηρῶν εὐχῶν τινες ἄγουσι. Τότε δὴ ἀνευδιάστως ὁ οὐρανὸς μενεῖ κενὸς, καὶ αἱ ἐκκλησίαι ἔρημοι· δὲν ὑπάρχει Θεὸς, ὕπογραμμὸς αἰώνιος καὶ ἀμετάλλακτος δικαιοσύνης καὶ ἀληθείας· οὐκέτι δεήσεις πρὸς τὸν οἰκτίρμονα Πατέρα, πηγὴν ἀνεξάντλητον παραμυθίας τῶν δυστυχῶν· οὐκέτι προσδοκία ἄλλης ζωῆς, ἐνθα αἱ ἀδικίαι τοῦ κόσμου τούτου ἐπανορθοῦνται καὶ οἱ δίκαιοι ἀνταμείβονται· ἡ θρησκευτικὴ ἰδέα διεσκεδάσθη ὡς περ οἱ «στοιχειακοὶ» μῦθοι οἵ ἐπρωφεῖτο ἡ παιδικὴ ἡλικία τοῦ γένους ἡμῶν.

Ἡ ἀθέσις οὐκέτι ἔσται εἰδικὸν προνόμιον τῶν σοφῶν καὶ τῶν δῆθεν ἰσχυρῶν νόων, ὡς εἶχε συμβῆ κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα. Ἐὰν τωόντι ὁ ἀθεϊσμός ἦ ἡ ἀλήθεια, δέον ἐλευθέρως νὰ κηρύσσεται τοῖς πᾶσι. Θέλουσι τύχει τινὲς λέγοντες τῇ λαῷ· «πρὸς τί θρησκεία; ἡ θρησκεία προϋποθέτει Θεὸν, καὶ Θεὸς οὐχ ὑπάρχει· ἔστι λέξις ἄνευ ἐννοίας, ὑπὸ τοῦ δέους πλασθεῖσα,

ὑπὸ τῆς εὐπιστίας ἐπιβληθεῖσα, τὴν δεισιδαιμονίαν κερπουμένη, πεφουση-
μένη τοῖς λήροις τῶν δνειροπόλων ἀπκωῶν τῶν ἐποχῶν. Οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν
ὁ Θεὸς ἢ ὁ τῆς ἀνθρωπίνης ιδιότητος ἐγκρατοπτριμὸς. "Ανθρωπε, ᾧ τινι
ἐλάτρευες ἦν σὺ αὐτός· ἐνώπιον τῆς σεαυτοῦ εἰκόνας ἔκαμπτες τὰ γόνυα.
Στῆθι! ἀλάκωσον τοῦ μετώπου ἐπὶ τοσοῦτον κερφθέντος ὑπὸ τὸν ζυγὸν
τῶν τυράννων καὶ τῶν ἱερέων· γέννημα ἐπιγείου πηλοῦ, οὐδὲν ἔχεις νὰ
ἐλπίσης πέρα τοῦ κόσμου τούτου· οὐδὲν ἔχεις προσδοκᾶν ἐκ τοῦ πέρα
τοῦ τάφου μέλλοντος ἀνυπάρκτου· ἐνταῦθα, ἐπὶ τῆς γῆς περιορίζεται ὅλη
ἡ μοῖρά σου· διὸ προσπάθησον ὅπως τὸ μέρος σου ἦ εὐρὺ καὶ αἰ ἡδοναὶ
σου πολλαὶ καὶ ποικίλαι· οὐκ ἔστι σοι ἄλλη ἀνταπόδοσις ἄλλοθι».

Τίς δύναται ἄνευ ταρχῆς καὶ φόβου νὰ θεωρήσῃ τοιαύτην κατὰστασιν;
νομίζει τις ὅτι σὺν τῇ ιδέᾳ τοῦ Θεοῦ τὸ πῶς θέλει ἐκλείψει ἀπὸ τοῦ ἠθι-
κοῦ κόσμου, καὶ ὅτι ζόφος κατακέχυται τῆς γῆς ἀπάσης· εἶναι τὸ δυναρ
τοῦ Βύρωνος, «Darkness» (βαθὺ σκότος), ὅπερ ἀποπληροῦται· ἐσβέσθη ὁ
ἥλιος, ἡ γῆ παραδέδοται τῷ αἰωνίῳ σκότει καὶ τῷ τελείῳ ψύχει· ἵνα
διατηρήτωσι τὸ λοιπὸν τῆς θερμότητος, οἱ ἄνθρωποι κλιουσιν ὄλα, τὰ
δάση, τὰς πόλεις, τὰς κώμας, τὰς ἐκκλησίας, τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα· τέλος,
ὁ ἐσχάτος τῶν ζώντων ἐκπνέει παρὰ τῇ τελευτῶτρ λάμπει τῆς ἐσχάτης
ἀνθρακιᾶς. Φαίνεται ὅτι ἡ θρησκευτικὴ ιδέα ἐστὶν ἡ πνευματικὴ ἀτμο-
σφαιρα ἧς ἄνευ ἡ ἀνθρωπότης ἀδυνατεῖ νὰ ζῆσῃ. Ἡ κυρίκ Ackermann,
ἐν ταῖς φιλοσοφικαῖς ποιήσεσιν αὐτῆς, εὐρίσκει ὀξυτάτους φθόγγους, περι-
γράφουσα τὴν περίλυπον κατῆφειαν τοῦ ἀνθρώπου, ἀφ' οὗ ὁ θετικισμὸς
ἀφῆρηκε πᾶσιν οὐράνιον ἐλπίδα. Οὕτω δὲ ἀνκεράζει, ἀποτεινομένη εἰς
τὴν Πίστιν :

Ναὶ λοιπὸν σ' ἐκβάλλομεν ἀπὸ τῶν θείων βασιλείων σου,

Ἵπερτάτη δέσποινα, καὶ ἡ στιγμή ἤγγικε.

Δὶν θέλεις τοῦ λοιποῦ γινώσκειν ποῦ νὰ ξενίσης τὰ φαντάσματά σου,

Κλειόμεν τὴν τοῦ Ἀθήλου θύραν!

Ἄλλ' ὁ θριαμβευτῆς σου δίκην ἔδωκε τῆς σῆς ἤτιης,

Ὁ ἄνθρωπος ἤδη ταράσσεται καὶ, νικητῆς ἐπτοημένος,

Αἰσθάνεται ἑαυτὸν ἀπολωλότα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ θριάμβου του.

Ἄμα τῇ ἀποστερήσει σου τὰ πάντα ἀπεβάλομεν.

Μένομεν ἄνευ ἐλπίδος, ἄνευ βοηθείας, ἄνευ καταφυγίου,

Καὶ ἐν τούτοις ἐπιμόνωσ ὁ πόθος, ἐν φυγαδεύομεν,

Ἐπανερχεται πλανώμενος περὶ τὸ ἀπηγορευμένον βάραθρον.

Ἄνῆκεστος θλίψις δέον νὰ κυριεύῃ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ μὴ δυναμένου νὰ
ἐλπίσῃ εἰς κρείττονα τάξιν, οὗ ὁ βίος τόσον τραχὺς καὶ βεβαρημένος ὑπὸ
δεινῶν παντοίων, καταναλίσκεται ἐν κόσμῳ ἔνθα ὑπερέχει ἡ ἀδικία, ἀρ-
κετὶ νὰ ἔχη ἰσχὺν, ἔνθα αἰ γενεαὶ ἀμφισβητοῦσιν ἀλλήλας, καὶ τῇ θυσίᾳ
τῆς ζωῆς αὐτῶν, τόπον ἄγαν στενὸν, καὶ μέσα ὑπάρξενως ἀνεπαρκῆ. Γερ-

μικροί ἀποικίαι ἰδρύθησαν ἐν Ἀμερικῇ, ἀπαγορεύουσι πᾶν εἶδος θρησκείας· οἱ ἐπισκεψάμενοι αὐτάς εὗρον τοὺς ἀποίκους τούτους, ἰδίως τὰς γυναῖκας, εἰς ἄκρον περιλύτους· ὁ βίος, ἄνευ πόρου προσδοκιῶν, καθίσταται ἀνούσιος.

Ὅ,τι δὲ ἔτι δεινότερόν ἐστιν ὅτι σὺν τῇ θρησκευτικῇ ἰδέᾳ ἀπώλετο καὶ αὐτὴ ἡ ἠθικὴ, διότι οὐκέτι ἔχει ἀρχὴν, καὶ ἀναντιρρήτως οὐκέτι λαβὴν ἔχει ἐπὶ τῆς ψυχῆς· ἡ ἐπιστήμη, εἰς τὴν ὑλικὴν τήρησιν περιορισμένη, οὐ δύναται συνειδέσθαι ἢ ὅτι ὑπάρχει, οὐχὶ δὲ καὶ ὅτι δέον ὑπάρχειν. Ἐάν, ἐκτὸς τῶν ὄντως ψυκστῶν πρᾶγματων, δὲν ὑπάρχῃ ἰδεῶδες τι δικαιοσύνης καὶ ἀγαθοῦ, πῶς δύναμαι νὰ ᾤ ὑπόχρεως ὅπως συναγορεύσω αὐτῷ; ἐάν οὐδὲν ἄλλο ἢ ὁ ἄνθρωπος ἢ μικρὸν μέρος ὕλης κατ' εἰδικὸν τρόπον πεπλασμένος, δὲν δύναται τις νὰ νοήσῃ ὅτι τοιοῦτο συγχρότημα μορίων ἀνθρώπιου, ἀζώτου, ὀξυγόνου δύναται νὰ ἔχῃ καθήκοντα νὰ ἐκπληρώσῃ. Ποῖον εἶναι τὸ καθήκον τοῦ λέοντος, τοῦ σκώληκος, τοῦ φύκου, τοῦ πίπτοντος λίθου, ἢ τοῦ πνέοντος ἀνέμου; Ὁ ὕλισμὸς οὐδέποτε θέλει κατορθῶσαι νὰ δώσῃ στήριγμα τι εἰς τὸν ἠθικὸν νόμον. Ἐννοῶ τὴν αὐτόνομον ἠθικὴν τῆς δεῖναι ἢ δεῖνα θρησκείας, ἀλλ' οὐχὶ ἀνεξάρτητον τῆς πίστεως εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὴν ἀθανάσιαν τῆς ψυχῆς· ἄνευ τῶν δύο τούτων ἰδεῶν, οὐδεμίαν πλέον ὑφίσταται λογικὴ αἰτία ἵνα μὴ ἐπιζητήσωμεν τὴν εὐζωίαν καὶ πᾶν ὅ,τι ἡδὺ, καὶ τῇ βλάβῃ ἄλλου· ἀδιστακτικῶς θέλομεν ἄλλους θυσιάσαι ἐάν ἐκ τούτου ὠφέλειάν τιναν λάβωμεν· ἀλλὰ τὸ νὰ θυσιασθῶμεν ὑπὲρ τῶν ἄλλων, διὰ ποῖον λόγον καὶ ἕνεκα τίνος σκοποῦ; Ἐάν τὰ πάντα τετελεσται μετὰ τῆς παρούσης ζωῆς, ὁποῖαν εὐλογον πρόφασιν θέλετέ μοι προβάλλει ἵνα ἐκτεθῶ εἰς τὸν κίνδυνον ν' ἀπολέσω αὐτὴν πρὸς ὄφελος τῶν ὁμοίων μοι ἢ τῆς πατρίδος; Τί θέλετε μοι δώσει εἰς ἀνταλλαγήν; τὴν τιμὴν, τὴν δόξαν, τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν μελλουσῶν γενεῶν; πάντα ταῦτα ἤμισα διαφέρουσί μοι, ἐπεὶ περ οὐδὲν τούτων ἐπιστήσομαι. Παρόμοιαι ἰδέαι δύνανται νὰ παρασύρῳσιν ἄνδρας μορφωθέντας ὑπὸ θρησκευμάτων ἢ φιλοσοφιῶν πνευματικῶν, αἵτινες, τέλος πάντων, εἰσὶν εἰσέτι προσηρητημένοι τοῖς τοῦ πνεύματος· ἀλλ' ὁμίλησον περὶ τοιούτων εἰς ὕλιστὴν λογικὴν καὶ πρᾶκτικὴν, θέλει ἄρει τοὺς ὄμους, καὶ ὑπὸ τὴν αὐτοῦ ἔποψιν, οὐχὶ ἀδίκως.

Ἴδου πῶς λαλεῖ ἐν τῷ «Ἐκκλησιαστῇ» ὁ μὴ πιστεύων εἰς μέλλουσαν ζωὴν· «ἔστιν ἐλπίς, ὅτι ὁ κύων ὁ ζῶν αὐτὸς ἀγαθὸς ὑπὲρ τὸν λέοντα τὸν νεκρόν· ὅτι οἱ ζῶντες γινώσκονται ὅτι ἀποθνήσκονται, καὶ οἱ νεκροὶ οὐκ εἰσι γινώσκοντες οὐδὲν· καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς ἔτι μισθός, ὅτι ἐπελήσθη ἡ μνήμη αὐτῶν . . . καὶ ἐπήνεσα ἐγὼ σὺν τῇ εὐφροσύνῃ ὅτι οὐκ ἔστιν ἀγαθὸν τῷ ἀνθρώπῳ ὑπὸ τὸν ἥλιον, ὅτι εἰμὴ φάγεῖν καὶ τοῦ πιεῖν καὶ τοῦ εὐφρανθῆναι . . .» Ὁ δ' ἐπικουρείος Ὁράτιος ὡσαύτως τοιαῦτα λέγει· «εὐφραινόμεθα, τῶν ἡδονῶν γευσόμεθα πρὶν ἢ καταλάβῃ ἡμᾶς τὸ γῆρας καὶ ὁ θά-

νκτος. Ὁ λογικὸς ἄθεος δὲν θέλει ἐκθέσει τὴν ζωὴν του οὐδὲ πρὸς ὑπε-
 ράσπισιν τῆς πατριδος, οὐδὲ ὅπως σώσῃ τὸν πλησίον του, διότι ἐὰν τὰ
 πάντα συναποθνήσκωσι τῷ σώματι, διὰ τί νὰ θυσιάσῃ τοῦτο δι' οὐ ἀπο-
 λαύει τῶν πάντων ; ἡ ἐθελουσία ἐν ταύτῃ τῇ περιπτώσει ἐστὶ μωρία καὶ
 ἡ αὐταπάρνησις ἀπάτη.

Τὸ ἀρνεῖσθαι τὸ πνευματικὸν τῆς ψυχῆς προρρίζους ἐκρίπτει τὰς εὐλό-
 γους αἰτίκας ἵνα ὦμεν δίκαιοι καὶ ἀγαθοί· ἐὰν ἐρικτὸν τὸ πλουτίζεσθαι ἀνευ
 τοῦ ὑποπίπτειν ὑπὸ τοὺς νόμους τοῦ ποινικοῦ κώδικος, δικτὶ δὲν θέλω τοῦτο
 πράξει ; ἡ λάμπρις τῶν ἑκατομμυρίων πάσαις πράξεσι συγγνώμην φέρει !
 οὐδὲνα βλέπω σπουδαῖον λόγον τοῦ ἀπέχεσθαι ὥστε μὴ ποιεῖν κατὰ χρη-
 σιν, ἀπιστίαν, ἢ καὶ κλοπὴν, ἐὰν τυγχρόνως θέλῃ μείνει ἀτιμώρητος, ἔσται
 δέ μοι καὶ ὠρέλιμος. Ἐκτὸς τῆς θρησκευτικῆς πίστεως, ποῖος ὑπολείπε-
 ται μοχλὸς ἵνα παροτρύνῃ τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἀπωθήσῃ
 ἀπὸ τοῦ κακοῦ ; προφέρονται δύο· ἡ τιμὴ καὶ ἡ συνείδησις. Πλὴν ὅμως
 ἡ τιμὴ εἶναι αἰσθημα ἀναφυέν ἐν ταῖς κοινωνίαις ταῖς τὰ μάλιστα πνευ-
 ματικαῖς, ὅπερ ἐκτὸς αὐτῶν, ἀδύνατον ὑπάρχει· ἐν χώρῃς ὅλαις ἐπιδε-
 δομένας τῷ ὕλισμῳ, οἷα ἡ Σινική, σχεδὸν δὲν ὑπάρχει καὶ θέλει παντε-
 λῶς ἀφανισθῆ, ὡς ὑστερίζον βίας. Θεὸς ἐξ ἐνὸς μὲν πάσαις τὰς τοῦ βίου
 ἀπολαύσεις, ἐξ ἄλλου δὲ τὴν τιμὴν, ἥτοι τὴν ἐπιθυμίαν καλλῆς φήμης·
 βέβαιόν ἐστίν ὅτι οἱ πλεῖστοι θέλουσιν ἐκλέξει τὴν πρώτην μερίδα· ἡ εὐ-
 φροσύνη ἦν παρέχει ἡ καλλὴ φήμη ἀπόκειται μόνον ἐν τῇ ἡμετέρᾳ φαν-
 τασίᾳ, ἐνῷ αἱ ἀπὸ τοῦ πλοῦτος ἀπολαύσεις, καὶ αὐτοῦ τοῦ κακῶς προσ-
 κτηθέντος, διεγείρουσι τὰς αἰσθήσεις καὶ κυριεύουσιν ὅλου τοῦ σαρκικοῦ
 ἀνθρώπου μετὰ πλείστης ὕσης ὀρυξ. Ἐὰν κακῶς ποιήσω, λέγεις, βίος
 κατασχυμένος ἐστὶ μοι ἀχθεινός· ἀλλ' ἐὰν ἀλλάξω χώραν, τὴν αἰ-
 σχύνῃν σὺν τῷ κονιορτῷ τῶν ποδῶν ἐκτινάξω καὶ εὐρήσω ἀλλαχοῦ
 πάσαις τὰς εὐχρηστίας, καὶ αὐτὴν τῆς ὑπολήψεως, ἀρκεῖ μόνον νὰ ἔχω
 ἱκανὰ χρήματα ὅπως ἐξαγοράσω αὐτήν. Πρὸς τούτοις δ' ἐπικουρείος οὐδό-
 λως δεῖται τιμῆς, ἀν ἔχη τὰ λοιπὰ, καὶ δύναται νὰ ζῇ τόσον φειδῶς
 καὶ ἡδέως, ὥστε οὐδὲ κἂν νὰ νοήσῃ ὅτι περιφρονεῖται· ἀλλ' ἡ συνείδησις
 δύναται τις νὰ εἴπῃ, ἐστὶν οὐδέν ; Ἀριδῆλως ἡ συνείδησις ἐστὶ δύναμις·
 πλὴν, χωρισθεῖσα ἀπᾶξ ἀπὸ τῆς ιδέας τῆς θεότητος, δηλ. ἀπὸ τοῦ ἀπο-
 λύτου τύπου τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ὁποῖον τυγχάνει ἄστατος καὶ
 ἀσθενής ! Τὸ ἀγαθὸν, καὶ τὸ κακόν, τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἀδίκον, τὰ πάντα
 εἰσὶ σχετικὰ ἄμα ὡς παραδεχθῶμεν ὅτι μόνον ἡ ὕλη ὑπάρχει. Κατ' οὐ-
 σίαν αἱ λέξεις αὗται ἀποβάλλουσι πᾶσαν ἔνοιαν, καὶ οὐδὲν ἄλλο ἀπο-
 μένει, ὡς καὶ ἐν τῷ ζῳφ, ἢ ἡ ἀπόλαυσις· ἐτι δὲ ἡ συνείδησις πότον ῥα-
 δίως κατακυστάζει καὶ διαστρέφεται, ὅταν πᾶν θρησκευτικὸν αἰσθημα ἐξ-
 αφανισθῇ ! Ἄρα γε πιστεύεις ποτὲ ὅτι δεξιὸς κλέπτης, ὅστις ἐκ τῶν λα-
 φύρων τῶν αὐτοῦ θυμάτων πλουτισθεὶς, παρέχει ἐκυτῷ πάσαις τὰς ἀπο-

λαύσεις τὰς ὑπὸ τῶν μητροπόλεων ποριζομένους, συχνῶς ἐνοχλεῖται ὑπὸ τῆς φωνῆς τοῦ συνειδότος; λῆρος τὰ τοιαῦτα, κενὸς ῥητορικὸς τύπος· ἐν μέσῳ τῶν ἀσχολιῶν καὶ τῶν ἠδονῶν πάσης αὐτοῦ τὰς ὥρας κατεχουσῶν, οὐδὲ κἄν σχολάζει, ὅπως τὴν τῶν ἔργων σύνεσιν λάβῃ. Ἡ συνειδήσις πρὸς αὐτὸν ὑφίσταται ξένη, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς δὲν ἔχει χρόνον ὅπως ἀκροασθῇ τῶν νοηθεσιῶν αὐτῆς. Τὸ καθῆκον ἄνευ Θεοῦ καὶ μελλούσης ζωῆς ἐστὶ κάλλιστος λόγος, ἀλλὰ κενὸς ἐνοίας. Τὸ θεωρεῖν τὴν προῖκα σπουδῆν πρὸς τὸ ἀγαθὸν ὡς τὸ αἴτιον τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, καὶ κατὰ συνέπειαν ὡς βάσιν τῶν κοινωνιῶν, οὐδὲν ἄλλο ἔσται ἢ ἐπανελθεῖν εἰς τὸν ἡρεμισμὸν, ὅστις ἀπῆλθε ὥστε ἢ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη νὰ ᾗ ἐντελῶς ἀμιγῆς πάσης ἰδέας ἐπιστροφῆς. Θέλει τις πάντοτε μετ' ὠφελείας ἀναγνώσει τὴν μεγάλην τοῦ Βοσσουετίου καὶ Φανελῶνος συζήτησιν περὶ τούτου τοῦ ἀντικειμένου· ὁ Φανελῶν κατεκρίθη, καὶ δικαίως, διότι ἐφκντάζετο ἀνθρώπου μὴ ὑπάρχοντα· ἡ μελέτη ἐνταῦθα τοῦ πραγματικοῦ οὐδένα ἐπιτρέπει ἐνδοικισμόν· ὁ ἀνθρώπος, ὡς πάντα τὰ ἐνόργανα ὄντα καὶ αὐτὰ τὰ φυτὰ, ἐπιδιώκει τὸ συμφέρον· ἢ πρὸς ἐαυτὸν ἀγάπη ἐστὶν ἡ ἀρχὴ τῆς τῶν γενῶν διατηρήσεως· ἄνευ τοῦ πάντων δεσπόζοντος τούτου αὐτομάτου ἠθελον ἀπολεσθῆ· τὸ ἐλπίζειν ὅτι ὁ ἀνθρώπος, ἴνα τὸ καθῆκόν του ἐκπληρώσῃ, τῆς ἐλαχίστης ἠδονῆς ἀποστῆσεται προῖκα ἢ καὶ ἐναντίον τοῦ ἐαυτοῦ συμφέροντος, ἀφελῆς ἐστὶν ἀπάτη· ἐν τῷ ἀνθρώπῳ πάντοτε ἐνυπάρχει τὸ ζῶον μετ' ὄλων τῶν τῆς ζωότητος ὀρέξεων· ὅπως δὲ καταβάλλῃ αὐτὰς, δεόν θρησκεία ἢ φιλοσοφία πνευματικὴ ν' ἀποσπάσῃ αὐτὸν ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων, καὶ δώσῃ αὐτῷ τὸ πνευματικὸν συμφέρον ὡς αἴτιον τῶν πράξεών του. Ὁ ἀνθρώπος τὴν εὐδαιμονίαν ἐπιζητεῖ, ὡσπερ ὁ λίθος καταπίπτει διὰ φυσικοῦ νόμου· ὅθεν ἀνωφελές ἐστὶ κηρύσσειν αὐτῷ ἐπιμόμως τὸ καθῆκον ὅπως ἔξω τοῦ συμφέροντος καὶ τὴν τῶν ἡρεμιστῶν ἀγάπην τοῦ ἀγαθοῦ· ὅ,τι ἐπιχτόν, ἔστι τὸ διὰ τῆς πίστεως αἰώνιους ἐλπίδας ἀποκαλύπτειν, δι' ὧν θεωρεῖ τις μετὰ καταφρονήσεως πάντα τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ, καὶ ἀνθ' ὧν θυσιάζει ἐκθύμως τὸ πᾶν, καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ζωὴν.

Πολλοὶ ἀναφέρονται ἄθεοι λογιζόμενοι μετὰξὺ τῶν καλλίστων τῆς ἐποχῆς τῶν ἀνθρώπων, σὺν τοῖς ἄλλοις ὁ Ἑλβετίας, τόσον φιλόανθρωπος, τόσον ἐνεργητικὸς, καὶ ὁ James Mill, ὁ θαυμαστὸς οὗτος τύπος ἠθικῆς, στωικῆς, ψυχρὸς καὶ καθαρὸς ὡς ἀρχαῖον μάρμαρον· ἀλλ' οἱ ἐξαιρετικοὶ οὗτοι ἄνδρες εἰσι φιλόσοφοι ἤδη ἀπηλλαγμένοι παντὸς τῶν αἰσθήσεων πειρασμοῦ, καὶ προσέτι μορφωθέντες ὑπὸ χριστιανικῆς παιδείσεως ἐν μέσῳ χριστιανικῆς κοινωνίας. Ἐν ἐκάστη τῶν ἡμετέρων πράξεων τὸ μέρος τῆς ἐπιρροίας τῆς τελουμένης ὑπὸ τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν γυνωμῶν τῶν ἡμετέρων συγχρόνων μεζζόν ἐστὶ ἢ ἡ τῶν ἰδίων ἡμῶν ἰδεῶν. Ὑπόθετε ὁμῶς λαὸν ἐξ οὗ πᾶσα θρησκευτικὴ ἰδέα ἐντελῶς ἐξήλειφθη, ἢ ἠθικῆ, ὡς καὶ αὐτὴ ἡ ἰδέα τῆς

αὐταπαρνήσεως καὶ τοῦ καθήκοντος, ἐν τῷ ἅμα θέλουσιν ἐκλείψει· ὁ Δαρ-
 βινισμὸς διδάσκει ὅτι ἐν τῷ ὑπὲρ τῆς ὑπάρξεως ἀγῶνι, οἱ ῥωμακλεότεροι
 καὶ οἱ ἐμπειρότεροι δεόν νὰ ὑπερισχύσωσι καὶ νὰ σιτώνται ἐκ τῶν ἀλ-
 λοτρίων· ὅτι τοιοῦτός ἐστιν ὁ τοῦ ζῶικου κόσμου νόμος, καὶ καλόν ἐστιν
 ὅπως οὕτως ἔχη, διότι τότε κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἐκτελεῖται ἡ φυ-
 σικὴ ἐκλογὴ· ὅθεν παντοίοις τρόποις θὰ προσπαθήσωμεν ἵνα ὦμεν οἱ ἰσχυ-
 ρότεροι καὶ κατὰ κράτος τὴν τῶν ἀλλοτρίων θέσιν· θέλωμεν τότε ἐκ-
 πληρώσει καθῆκον, διότι συνατελέσκαμεν ὅπως ἀριστεύσῃ ὁ φυσικὸς νόμος,
 ὁ παράγων τὴν βελτίωσιν τῶν γενῶν.

Ἡ καθάρισις τῆς θρησκευτικῆς ἰδέας ἤθελέ ποτε δώσει ταῖς ἀπικιτή-
 σεσι τῶν κατωτέρων τάξεων ἀπεριόριστον σιληρότητα· ὀρθῶς ἐμπνέονται
 οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ ἐπαναστατικοῦ κοινωνισμοῦ, οἵτινες ἐπὶ κεφαλῆς τῆς κη-
 ρύξεως πολέμου κατὰ τῆς κοινωνίας, ἐγγράφουσι τὴν ἀρνησιν τῆς θεότη-
 τος· ὅσα μᾶλλον ὠθήσει τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὰ τῶν αἰσθήσεων, ἀφαιρῶν
 αὐτοῦ πᾶσαν προσδοκίαν οὐρανόθεν ἀνταποδόσεως, τὸσφ μεθ' ἥττονος ὑπο-
 μονῆς τὰς τῆς κοινωνίας ἀνισότητας θὰ ὑπομένῃ, ὧν ἕνεκα στερεῖται τοῦ
 μέρους τοῦ ἐκ τῆς ῥαστώνης ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, τῷ μόνῳ δι' αὐτὸν ἀλη-
 θινῷ. Ἐὰν ἴδῃ ὅτι δὲν δύναται νὰ ἐπιτύχῃ αὐτῆς, θέλει καταλάβει αὐτὸν
 σατανικὸν μῖσος καὶ φοβερὰ καταστροφῆς μακρὰ κατὰ τῶν θεσμῶν ὧν
 θεωρεῖται τὸ ὄψιμ. Ὑπὸ τοιοῦτου πάθους κατεχόμενος ὁ τῶν Παρισίων
 δῆμος ἐπυρπόλησε τὰ μέγαρα τῆς μεγκλοπόλεως ταύτης, ἕτινα ἦσαν τὰ
 σύμβολα τῶν καθεστηκυῶν ἀρχῶν. Ὁ Maxime Ducamps περὶ τῶν τῶν σύγ-
 γραμμῶν του ἀπὸ Παρισίων καὶ τῶν ὀργάνων αὐτῶν κυριεύεται ὑπὸ με-
 γίστης λύπης ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ ὅτι ἡ λαμπρὰ αὕτη πρωτεύουσα, τὸ θεῦμα
 τοῦτο τοῦ πολιτισμοῦ, ὃ ἐκτενέστατα περιγράφει, μέλλει ποτε νὰ γίνῃ
 πικρὸν ἀλάτωμα τοῦ πυρός. Βέβαιον δὲ ὅτι ἡ ἀθεΐα ἀνάγει τὴν δαῖδα δι' ἧς
 ὁ ἐπαναστατικὸς σοσιαλισμὸς θέλει ζητήσῃ τὸ πᾶν νὰ καταστρέψῃ, ὅτε,
 νενικημένος, δὲν θέλει πλέον ἐλπίσει ὅτι δύναται νὰ ἐφαρμόσῃ τοὺς περὶ
 κοινωνικῆς ἀναγεννήσεως ὀνειρούς του.

Ἡ φυσικολατρεία τὴν τῆς ἐλευθερίας ἔνοιον ἀναίρει· ἐν τῷ φυσικῷ
 σύμπαντι τὰ πάντα ἀφωρισμένα εἰσὶν ὑπὸ ἀναγκαιῶν νόμων· ἐν λοιπὸν
 οὐδὲν ἄλλο ἢ ὁ ἄνθρωπος ἡ μόριά τινα ὕλης, εἰμυρμένως τοῖς νόμοις τού-
 τοις πείθεται, καὶ τότε τί μέλλουσι γενέσθαι ἡ εὐθύνη καὶ ἡ ἐνοχὴ;
 δύναται νὰ διατηρηθῶσιν αἱ λέξεις αὗται, ἀλλὰ θέλουσι μείνει ἄνευ ση-
 μασίας.

Ἐὰν πρέπη νὰ ἐγκαταλείψωμεν πᾶσαν εἰς μέλλουσαν ζωὴν ἐλπίδα,
 πόσον ἀθλιὸς κληρὸς καθίσταται ἡ ἀνθρώπινος ὑπαρξίς! Δι' ὀλίγας σιγ-
 μὰς χαρᾶς, δι' ὀλίγας ἡμέρας εὐδαιμονίας, δόσας φροντίδας, δόσας δδύ-
 νας, δόσας ἀληθδόνως σωματικὰς τε καὶ ψυχικὰς! δόσας ὁ προσεγγι-
 σμὸς τοῦ τάφου ἐστὶ κατηφῆς καὶ ἀνικρός! δόσας τὸ πεπρωμένον τοῦ ζῶου

τυγχάνει μακαριώτερον! σπκνίως νότοις περιπίπτει, διότι ζῆ κατὰ τὰς αὐτομάτους αὐτοῦ προτροπάς· αἱ ἠθικαὶ δόξαναι ἀγνωστοὶ εἰσιν αὐτῶ· παύει τοῦ ζῆν ἄνευ φόβων ἢ πόθων. Ἐάν τοῦθ' ὅπερ ἡμεῖς καλοῦμεν ψυχὴν, διάνοιαν, κατ' οὐδὲν ἄλλο ὠφελεῖ εἰμὴ τὸ νὰ πάσχωμεν καὶ νὰ νοῶμεν τὰ χαλεπὰ τοῦ βίου τούτου ἄνευ ὑστεραίας, εἶναι τῇ ἀληθείᾳ δῶρον ὅπερ ὀφείλομεν καταρᾶσθαι, καὶ ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔστιν, ὡς λέγεται, τετελειωμένον ζῶον, ἀλλὰ κτίσμα ἀποπληρηθὲν καὶ τκλαίπωρον, ἀενάως βρασηζόμενον ὑπὸ ἀπληρώτων πόθων καὶ ὑπὸ ἐσφακμένων ἐλπίδων· ὁ λαμαρτίνος ἐσφάλλετο εἰπὼν ὅτι «ὁ ἄνθρωπός ἐστιν ἄγγελος πεπτωκώς, ἀνκμυνησκόμενος τῶν οὐρανῶν», μᾶλλον ἔστιν ὃν ἀτελῶς καὶ κακῶς ὠργανωμένον, ὅπερ πρέπει νὰ ποθῆ τὸν πηλὸν ἐξ οὗ ἐγένετο.

Ἐν συνόλῳ, ἄνευ πίστεως εἰς τὸν θεὸν καὶ εἰς τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, ἡ ἠθικὴ στερεῖται βίσεως καὶ κύρους, διὸ καὶ ἡ κοινωνικὴ τάξις, ἐσττηριγμένη ἐπὶ τῆς γνώσεως τοῦ δικαίου τῶν νόμων, τοῦ καθήκοντος, ὑποσκάπτεται ἐκ θεμελίων. Εἰ λοιπὸν πᾶσα θρησκευτικὴ ἰδέα μέλλει ἐξαλειφθῆναι, ἡ ἐπάνοδος εἰς τὴν ἀπ' ἀρχῆς βρεβρωτότητα ἤθελεν εἶναι ἀνέκφευκτος· ἀνκντῖρητόν ἐστι γεγονός ὅτι πκνταχοῦ ἡ θρησκεία προέστη τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πολιτισμοῦ· ὅθεν, ἂν δὲν προώρισται ὁ πολιτισμὸς ν' ἀπολεσθῆ, τοῦτο ὀφείλεται τῇ θρησκείᾳ, ἥτις ὑπὸ μίαν ἢ ἄλλην μορφήν ἐξακολουθήσει χορηγοῦσα αὐτῶ τὸν ἠθικὸν νόμον τοῦ βίου καὶ τὸ ὀρητηρίον πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος.

Ἄλλ' ὅποια ἔσται ἡ ὄψις αὕτη; δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι ἔσται τοῦ χριστιανισμοῦ ἀπόροια· οὐκέτι πλέον θέλει πλασθῆ νέα θρησκεία· παρήλθεν ἡδὴ ὁ χρόνος καθ' ὃν τὸ ἰδεῶδες ἐνσαρκοῦται ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὑπὸ

1 Ἀκούσωμεν λαλοῦντα τὸν ὀρθὸν καὶ ἐρόνιμον νοῦν τοῦ Βολταίρου· οἱ ὠραῖοι οὔτοι σίχοι, ἄλλοτε ἦσαν ἐκ σήθους γνωστοί, ἀλλὰ τὴν σήμερον τίς πλέον ἀναγινώσκει σίχους· «Συμβουλεύθητε τῷ Ζωροάστρῃ καὶ τῷ Μίνῳ καὶ τῷ Σόλωνι, καὶ τῷ μάρτυρι Σωκράτει καὶ τῷ μεγάλῳ Κικέρωνι.

Πάντες ἐλάτρευσαν Κυρίῳ, Δικαστῇ, Πατρί.

Τὸ ὕψιστον τοῦτο σύστημα τῷ ἀνθρώπῳ ἀναγκαῖόν ἐστιν.

Ἔστιν ὁ ἱερός τῆς κοινωνίας δεσμός.

Ἡ πρώτη βᾶσις τῆς ὀσιωτάτης δικαιοσύνης.

Ὁ τοῦ καταχθονίου χαλινός, ἡ τοῦ δικαίου ἐλπίς.

Ἐάν ποτε οἱ οὐρανοί, ἀποδύομενοι τὸν σεμνὸν αὐτοῦ τύπον

ἠδύνατο παύσεσθαι δηλοῦντες αὐτόν,

Ἐάν θεὸς δὲν ὀπῆρχεν, ἔπρεπεν ἡμεῖς νὰ ἐφεύρωμεν αὐτόν.

Ὁ σοφὸς ἀναγγεῖλάτω αὐτόν, καὶ οἱ βασιλεῖς φοβηθήτωσαν αὐτόν.

Ἐν πονηματι συντελέντι ὅπως ἀνασκευάσῃ ἄρθρον, ὅπερ συνέγραψα, «Περὶ προτεσταντισμοῦ, καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς τὴν τῶν λαῶν ἐδτοχίαν», ὁ K. Friedrich von Hellwald διῶχορῖζεται ὅτι αἱ ἱποχαὶ ἀνεπτυγμένου πολιτισμοῦ διακρίνονται διὰ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν, καὶ ἀναφέρει τὴν Ῥώμην ἐπὶ Αὐγούστου καὶ τὴν ἀναγέννησιν· ἀλλ' ἀκριβῶς ἡ κατὰπτωσις τῆς Ῥωμαϊκῆς κοσμοκρατορίας κατάρχεται ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Αὐγούστου· δι' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν Εὐρώπην κατὰ τὸν 15 αἰῶνα, ἡ τοῦ θρησκευτικοῦ πνεύματος ἐξέγερσις ἀντεσημῶσε τὴν ἄκραν τῆς Ἀναγεννήσεως διαφθοράν.

τὸ σχῆμα ἀποκαλύψεως. Ὁ χριστιανισμὸς ἐπιναγόμενος εἰς τὴν καθαρὰν τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν, ἥτοι, καθὼς ἀναγνωρίζουσι τοῦτο καὶ οἱ ἔμπειροι Ῥαββίνοι, εἰς τὴν ἀληθῆ τοῦ Ἰουδαϊμοῦ οὐσίαν, οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ὁ θεϊσμὸς, ἡ ἀγάπη, καὶ τὸ καθῆκον τοῦ ἀείποτε τείνειν πρὸς τὴν τελειότητα. Δύναται τις εἰπεῖν ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ ἀρίστη τῶν θρησκειῶν ἔὰν ὑπάρχη τις μέλλουσα νὰ περισωθῇ, αὕτη ὑπερνικήσει. Πλὴν ἡ θρησκευτικὴ ἰδέα, ὅπως ἀναγκαῖα ὡς θεμέλιον τῆς ἠθικῆς καὶ τοῦ δικαίου, δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ ρήτραι, ἄνευ δικτάζου, ἄνευ λατρείας, περιωρισμένη νὰ ἦ μόνον ἰδιαιτέρα ἀτόμων πίστις ἄνευ ἐξωτερικῶν δηλώσεων; οὐ φρονῶ οὕτω. Πᾶσα αἴρεσις, ἰδίως ὅτε πρόκειται τὰς τοῦ βίου πράξεις νὰ εὐθύνῃ, δεόν νὰ ἦ δικρῆδῃν ὠρισμένη ἄδύνατον νὰ στηριχθῶσι ἢ ἀνθρώπινος ὑπαρξίς καὶ αἱ κοινωνίαι ἐπὶ τῆς ἀπορίας καὶ τῆς ἀρνήσεως ὁ φιλόσοφος δύναται νὰ ζητῇ ἀδικλείπτως διερευνᾶν τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ τῷ λαῷ, ἰδίως δὲ τῷ παιδί, ἀναγκαῖαί εἰσι κταφάσεις καλῶς ὠρισμέναι καὶ σαφεῖς.

Ἡ καθημερινὴ πείρα ἐλέγχει τὴν ἀνάγκην λατρείας· αἴσθημα μὴ δικτυλασσομένον δι' ἐξωτερικῶν δηλώσεων, μακραινεται καὶ ἀποσθέννυται· αἱ σχέσεις τοῦ φυσικοῦ μετὰ τοῦ ἠθικοῦ τοιαῦται εἰσι, ὥστε τὸ ἐν ἀπολύτως ἀναγκαῖόν ἐστι τῷ ἑτέρῳ. Ἰνα ἦ τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα δρῶσα δύναμις καὶ παράσχη καρπούς, δεόν νὰ ἦ παρωτρυμένον καὶ ζωοποιούμενον διὰ τοῦ λόγου, διὰ τῆς τῶν ἀδελφῶν συναγωγῆς, διὰ τῶν τῆς τέχνης διαδηλώσεων, καὶ διὰ συμβολικῶν ἀσκήσεων. Οἱ ἐλεύθεροι τέκτονες ἔχουσι θεσμούς, καὶ ἐν τῇ Βορείῳ Ἀμερικῇ αἱ τῶν ἀθῆων φρατρία λατρεῖν. Ὁ ἄνθρωπος, λέγει περὶ τούτου ὁ Ed. Guinet, δὲν θέλει ἀποφασίσει νὰ διέλθῃ τὸν βίον χωρὶς λόγοι τινες ν' ἀναδέξωσιν αὐτὸν τῇ κοινωνίᾳ τῶν ἀθανάτων ὄντων· δὲν θέλει οὔτε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν κόσμον, οὔτε αὐτοῦ νὰ ἐξέλθῃ λάθρα, ὡς φύλλον τοῦ δάσους γεννώμενον καὶ πίπτον ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ πάντων· αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην μάρτυρος ἐγγυωμένου αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ ὀμίλου καὶ τῶν ζώντων καὶ τῶν τεθνεώτων· δύναμις, μεγαλοφροσύνη, ἡ ἀσθένεια, τοιαύτη ἐστὶν ἡ φύσις αὐτοῦ, καὶ οὐ δυνατόν μετὰ μεταβολῆν αὐτήν.

Ὁ κ. Laurent τὸν τελευταῖον τόμον τοῦ μεγάλου αὐτοῦ συγγράμματος εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος ὤρισεν εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ παρόντος τοῦτου ζητήματος, ὅποια ἐστὶ ἡ θρησκεία τοῦ μέλλοντος· ἡ γνώμη συγγραφῆς ὅστις τυγχάνει ὡν εἰς τῶν βαθυτάτων ἱστορικῶν καὶ τῶν μάλα τετιμημένων δικανικῶν τοῦ ἡμετέρου καιροῦ, ἀξία ἐστὶν περιεσκεμμένης ἐξετάσεως· πολλῶ μᾶλλον, διότι τὸ σπουδαῖον τοῦτου ἀντικείμενον ἦν πάντοτε ἡ ἐπίμονος καὶ σύντονος σπουδὴ τῶν μελετῶν αὐτοῦ. Ὁ κ. Laurent δείκνυσιν ὅτι, ἔὰν τὰ δόγματα καὶ οἱ ἐξωτερικοὶ τύποι τῆς θρησκείας ὧσι πανταχοῦ προσβεβλημένοι καὶ ὑπεσκαμμένοι, ἡ θρησκευτικὴ ἰδέα

καὶ οἱ ὑπ' αὐτῆς προκαλούμενοι ἄγωνες καθ' ἐκάστην πλείονα χῶρον ἐπιλαμβάνουσιν ἐν τοῖς συγχερόνσι γεγονόσι. Πανταχόθεν ἀκούομεν ἐπαναλαμβάνομενον ὅτι ἀνάγκη ὑπάρχει θρησκευτικῆς ἀνακαινίσεως ἵνα σωθῆ ὁ κόσμος· ὅ,τι ζητοῦσιν αἱ ψυχαὶ εἰς δόγματα, ἅτινα ὁ λόγος μετὰ πρρησίας δύναται νὰ παραδεχθῆ· ἡ ἀνθρωπότης χρῆζει θρησκευτικῆς πίστεως «Ταύτην ἀφαιρέσατε ἀπ' αὐτῆς, καὶ ὁ θάνατος αὐτῆς βέβαιός ἐστι, θάνατος εἰδεχθῆς καὶ ἀποτρόπαιος ἐν τῇ σηπεδόνι τῆς ὕλης».

Ὁ καθολικισμὸς οὐκέτι συμφωνεῖ τῇ χρειᾷ πίστεως τῶν ἀνεπτυγμένων νόων· ἀπ' οὗτοῦ ἐκλήρυξε τὸ ἀναμάχητον τοῦ πάπα, εὐρέθη εἰς ἀντίθεσιν μετ' αὐτῆς τῆς ιδέας τοῦ κράτους καὶ εἰς διαμάχην κατὰ πάντων τῶν πόθων τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς.

Πεφορτισμένοι τυγχάνει δογμάτων, ἅτινα οὔτε ν' ἀπορρίψῃ δύναται, οὔτε καὶ νὰ ἐρμηνεύσῃ, δογμάτων διαφυλασσομένων μόνον ὑπὸ τὸ σκίφως τοῦ μυστικισμοῦ, καὶ μὴ ἀνεχομένων τὸ μέγα φῶς τῆς κριτικῆς. Ὁ Benjamin Constant ἀποδεικνύσιν ὅτι ἡ θρησκεία πάντοτε μετεβλήθη ἄμα τῷ πολιτισμῷ· ὅθεν μάταιον ζητεῖν αὐτὴν ἀκίνητον καταστήσαι. Θρησκεία ἀκίνητος, ἥτις δὲν προοδεύει ἐξίτου τῇ προόδῳ τῆς παιδείας καὶ τῆς ἐμπειρίας, ταχῶς θέλει ἀρβύζει μόνον εἰς τὰς τάξεις τὰς ἥττον ἀνεπτυγμένας· τότε δὲ μεταβάλλεται εἰς δεισιδιαιμονίαν, ἐν ᾗ ἡ ἀπιστία καταλαμβάνει τὰς ἀνωτέρας τάξεις· τοιαύτη ἐστὶν ἡ ἐνεστώσα κατάστασις, ἰδίως ἐν ταῖς καθολικαῖς χώραις.

Κατὰ τὸν κ. Laurent, ἡ τοῦ μέλλοντος θρησκεία ἔσται ὁ χριστιανισμὸς, ἀλλὰ χριστιανισμὸς εἰς τὸ ἰδεῶδες τοῦ Χριστοῦ ἐπαναχθεὶς διὰ τῶν ἀλλεπαλήλων τοῦ προτεσταντισμοῦ μεταμορφώσεων· πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς γνώμης του παρέχει τὴν μαρτυρικὴν συγγραφῶν ἥμιστα ὑπόπτων ὑπερβαλλούσης θρησκευτικότητος· τοῦ Gethe, Straus, Rénan καὶ Taine.

Καὶ ἡ τοῦ νοῦ ἐπακίδευσις ἐξακολουθήσῃ προκόπτουσα, λέγει ὁ Gethe, καὶ αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι ἐκτείνωσι τὰς ἡμετέρας γνώσεις, καὶ διευρυνθῆ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, οὐδέποτε θέλομεν δυνηθῆ νὰ ὑπερκοντίσωμεν τὸ μέγεθος τοῦ χριστιανισμοῦ, οὐδὲ τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν, ὅποια ἀναλαμβάνουσιν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις. «Ἐν τινι τῶν συγγραμμάτων του ὁ Straus ἐξετάζει ὅ,τι ὑπάρχει πρόσκαιρον καὶ μόνιμον ἐν τῷ χριστιανισμῷ· ἰδοὺ δὲ τὸ συμπέρασμα αὐτοῦ. «Ἡ ἀνθρωπότης, λέγει, οὐδέποτε ὑπάρξει ἄνευ θρησκείας, ὅθεν οὐδέποτε ἔσται ἄνευ τοῦ Χριστοῦ· διότι ζητεῖν θρησκείαν ἄνευ τοῦ Χριστοῦ, ταυτό ἐστὶν ὡς ὀμιλεῖν περὶ ποιήσεως χωρὶς τοῦ ποιῆσαι λόγον περὶ Ὀμήρου ἢ Shakespear. Ὁ Ἰησοῦς ἐστὶν ἀχώριστος πάσης θρησκευτικῆς ἐνεργείας, διότι ἐστὶν ὁ εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἀποκαλύψας τὴν ἀληθῆ θρησκείαν. Ὁ Χριστὸς οὔτε θεότης, οὔτε μῦθος ἐστὶν, ἀλλ' ἱστορικὸν πρόσωπον, τὸ μέγιστον πάντων, καὶ μοναδικόν. Πλὴν μεγίστη μεταβολὴ ἐκτελεῖται ἐν τῇ λατρειᾷ ἣν ἀφιέρωσεν αὐτῷ ἡ ἀνθρω-

πότης· ἐπὶ αἰῶνας ἔσχε προσηλωμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπὶ τοῦ θανάτου του, ἐπὶ τῇ ἀναστάσει του, ἐπὶ τῶν θαυμάτων του· σήμερον ὅ,τι συνάπτει καὶ ὅ,τι ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον συνάψει αὐτὴν τῷ Ἰησοῦ, εἰς τὰ ῥήματα ζωῆς, τὰ τῆς ἀγάπης παρκαγγέλιμα αὐτοῦ, τὸ πρᾶξιμα τῆς ἑαυτοῦ θυσίας· ὧδε ὄντως ἐνυπάρχει αἰώνιος ἀλήθεια, καθιστώσα τὸν χριστιανισμόν, οὕτω πως νοούμενον, τὴν τελείαν καὶ ἀπόλυτον θρησκείαν·.

Τὰ τοῦ Rénan συμπεράσματα ταῦτ' ἀσχεδὸν εἰσι τῶν τοῦ Straus· ὁ Rénan ἀναμιμνήσκει τοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τὴν Σαμαρείτιδα· «Αὕτη λέγει τῷ υἱῷ τοῦ ἀνθρώπου· οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τούτῳ τῷ ὄρει προσεκίνησαν, καὶ ὑμεῖς λέγετε ὅτι ἐν Ἱεροσολύμοις ἐστὶν ὁ τόπος ὅπου δεῖ προσκυνεῖν. Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Γύναι, πιστευσόν μοι ὅτι ἔρχεται ὥρα ὅτε οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ, οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσετε τῷ Πατρὶ... ἀλλ' ἔρχεται ὥρα ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ». «Καθ' ἣν στιγμήν ὁ Χριστὸς ἐλάλησε τοὺς λόγους τούτους, προσθέτει ὁ Rénan, ἀληθῶς ἦν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· διὰ πρῶτην φοράν εἶπε τὸν λόγον ἐφ' οὗ θεμελιωθήσεται τὸ οἰκοδόμημα τῆς αἰωνίου θρησκείας· ἐνεπέδωσε τὴν ἀγνὴν λατρείαν, ἄνευ χρόνου, ἄνευ πατρίδος, ἥτις δύναται ὑπάρχει μέχρι συντελείας τῶν αἰώνων. Οὕτως ἐδημιούργησε τὸν οὐρανὸν τῶν καθαρῶν καρδιῶν, ἐνθα εὐρίσκει τις ὅ,τι εἰς μάτην ζητεῖ ἐπὶ τῆς γῆς, τὴν τελείαν εὐγένειαν τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀπόλυτον ἀγνότητα, τὴν ἐντελῆ ἀφαίρεσιν τῶν τοῦ κόσμου μολυσμῶν, τὴν ἐλευθερίαν τέλος πάντων, ἥτις ἐντελῶς ἀναπτύσσεται μόνον ἐν τῷ κόσμῳ τῆς δικαιοσύνης». Ὁ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν λόγος οὐδέποτε ὑπερβλήθησεται· ἐν τῇ θρησκείᾳ οὐδεμίαν ἄκρα μεταβολὴ γενήσεται, μὴ ἀναδεδεμένη τῇ μεγάλῃ γρημμῇ, νοεῶν τε καὶ ἠθικῇ, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὁποίας λάμπει τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ. Ἐν τῇ θρησκείᾳ τοῦ Χριστοῦ, οὐδὲν δόγμα, καὶ σχεδὸν οὐδεμίαν λατρεία· ἢ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη, ἐννοουμένη ὡς ὁ τύπος πύσης τελειότητος, ἢ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη, ἢ ἐλεημοσύνη, ἐν τούτοις περιορίζεται ἡ αἴρεσις αὐτοῦ. Οὐδὲν ἤττον θεολογικόν, ἤττον ἱερατικόν, καὶ οὐδὲν φιλοσοφικώτερον, βαθύτερόν τε καὶ ἀπλούστερον. Εἰ ἠθέλομεν ἀσχεῖ τὴν λατρείαν ἣς ἔδωκεν ἡμῖν τὸ πρᾶξιμα ὁ Χριστὸς, ὀφείλομεν ἀκολουθεῖν τοῖς Ἰουδαϊκοῖς θεσμοῖς· ἀλλ' ἐν πάσαις ταῖς περιπτώσεσιν ἔδειξεν ὅτι ὀλίγον διαφέρει αὐτῷ τὰ τοιαῦτα. «Ἔσεσθε ὑμεῖς τέλειοι ὡσπερ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἐστίν». — «Ἀγαπάτε ἀλλήλους». — Ἰδοὺ ὁποιοὶ ἦσαν διὰ τὸν Ἰησοῦν ὁ νόμος καὶ οἱ Προφῆται.

Λατρεία ἄνευ ἐξωτερικῶν ἀσκήσεων ἐπιβεβλημένων, καὶ συνισταμένη ἐν τοῖς αἰσθήμασι τῆς καρδίας καὶ ἐν τῇ ἀγαθοεργίᾳ, ἦτον ἰδέα τόσον ὑψηλὴ, ὥστε οὐκ ἐνοήθη· ταχέως διεστράφη ὑπὸ τοῦ ἱερατικοῦ πνεύματος καὶ ἐπίγειον ὑπὸ τὰ δογματικὰ λεπτολογήματα· δέον γ' ἀπαλλαγῆ

τῶν ἀρχαίων ἐκκλησιαστικῶν παραδόσεων, μέχρι τῆς σήμερον ἐπισηρευθεισῶν, τὸ ἰδεῶδες τοῦ Χριστοῦ, ὅπερ ἐστὶ τὸ ἄκρον ἄκρον τῆς θρησκείας. Χριστιανισμὸς ἐλευθερός καὶ ὁ αὐτὸς, μετ' ἀπειρῶν ἐσωτερικῶν ποικιλιῶν, ἰδοὺ κατὰ τὸν Rénan, τὸ θρησκευτικὸν μέλλον τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὁ Laurent ἐναργῶς ἀποδείκνυσιν ὅτι ἐν τῷ προτεσταντισμῷ μόνον δύναται νὰ τελεσθῇ ἡ κατεργασία τοῦ καθαροῦ χριστιανισμοῦ. Ἐκεῖ μόνον ἐνευρίσκονται σὺν τῇ αἰδοῦ τῶν ῥημάτων τοῦ Κυρίου ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ ἐλευθερία, αἱ συγχωροῦσαι νὰ καταληφθῇ ἡ ἀληθινὴ αὐτῶν ἔννοια. Ὁ καθαρὸς χριστιανισμὸς ἐνδέχεται νὰ συλλέξηται ἐν ἑαυτῷ τοὺς Ἰουδαίους τοὺς Μουσουλμάνους, τοὺς θεϊστὰς φιλοσόφους. Ἀφαίρεσον τοῦ Ἰουδαϊμοῦ τὰς λειτουργικὰς τελετὰς, κατ' οὐσίαν ἥκιστα διαφέρει τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας. Ὁ Μωχμεθικισμὸς οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ἀποπεπλανημένος θεϊσμὸς, ἐν μέσῳ δικταγαμάτων τῇ προόδῳ ἐναντίων, ἅτινα θέλουσιν αὐτὸν κατασχεῖν εἰς δευτερεύουσαν τάξιν· ἀλλ' οἱ καθολικοὶ δυσκόλως ἐνδώσουσι, καὶ ἡ προσέλευσις αὐτῶν ἔσεται χλαλεπωτάτη, διότι ἡ ἐκ δεισιδαιμονίας μένουσι πιστοὶ τοῖς παλαιοῖς δόγμασιν, ἢ ἀφίπτανται αὐτῶν διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς πλήρους ἀδικησίας, ἥτις παντάπασιν ἀγνοεῖ τὴν ὑποστροφὴν· ἀλλ' ὅμως ὁ Taine καὶ δι' αὐτοὺς διορθῇ τὴν πιθανότητα θρησκευτικῆς μεταλλαγῆς. «Ὁ κατὰ γράμμα καὶ ἀκαμπτος προτεσταντισμὸς τοῦ Λουθήρου καὶ τοῦ Καλθίνου, λέγει, δὲν ἤρμοξε τοῖς λατινικοῖς λαοῖς· ὁ προτεσταντισμὸς ἀνεπιβεβλημένος, μεταβεβλημένος ὑπὸ τῆς ἐξηγήσεως, παρεσκευασμένος κατὰ τὰς χρεῖς τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἀορίστως πλατυνόμενος καὶ καθυρρίζόμενος, δύναται νὰ καταστήσῃ κατ' ἐξοχὴν θρησκεία φιλοσοφική, ἐλευθερία, ἠθική, καὶ οὕτω νὰ προσκλήσῃται καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς λατινικαῖς χώραις τὴν ἀνωτέραν ταύτην τῶν νῶν τάξιν, ἥτις ἐν τῷ καιρῷ τοῦ Βολταίρου καὶ τοῦ Ρουσσῶ ἦτον ὀπαδὸς τοῦ θεϊσμοῦ».

Ὅπως ἐνεργῇ ἐπὶ τῆς κοινωνίας καὶ μεταβάλλῃ αὐτήν, ἀνάγκη ἡ θρησκεία νὰ διχῶσθαι δι' ὀλοκλήρην τῆς ὑπάρξεως καὶ νὰ κανονίζῃ πάσας τὰς πράξεις. Διὰ τοὺς πλείστους, ἡ θρησκεία συνίσταται ἐν τισιν ἐξωτερικαῖς ἀσκήσεσι, καὶ τούτων ἐκπληρουμένων, οὐδόλως πλέον ἐκεῖνοι φροντίζουσι περὶ αὐτῆς· αὐταὶ δὲ εἰσιν ἡ λατρεία τῆς Κυριακῆς. Ὁ κ. Reville καλῶς δείκνυσιν ὁποῖα ἔπρεπε νὰ ᾖ ἡ θρησκεία τοῦ μέλλοντος. «Κατὰ τὴν βιβλίαν ἔκφρασιν ἐνὸς ἀποστόλου (τοῦ Thomas Parker), ἡ βρώσις καὶ ἡ πόσις, ὁ ὕπνος καὶ ἡ ἀγρυπνία, ἡ ἀνάπνυσις καὶ ὁ πόνος, πάντα ἔσονται πρὸς δόξαν τοῦ Θεοῦ. Ὁ γεωργὸς ἀροτριῶν, ὁ ἐργάτης ἐργαζόμενος ἐν τῷ νεωρίῳ ἢ τῷ ἐργαστηρίῳ, ἡ μήτηρ παρὰ τὸ λίκνον τοῦ βρέφους αὐτῆς, ὁ ἔμπορος ἐν τῷ γοαρῆϊ του, ὁ καλλιτέχνης ἐν τῷ καταστήματί του, ὁ σοφὸς ἐν ταῖς αὐτοῦ μελέταις, πάντες πανταχοῦ θὰ κομίσωσιν ἐν τε τοῖς μικροῖς καὶ ἐν τοῖς μεγάλοις ἔργοις, πνεῦμα θρησκευτικόν, καὶ τὸ πνεῦμα

τοῦτο οὐδὲν ἄλλο ἔσται ἢ ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν θείαν τελειότητα· ἕνεκα θρησκευτικοῦ αἰσθητικῶς ἕκαστος ἐργάζεται ὅπως ἄρδην ἐκλείψῃ ἢ κοινωνικὴ διακροῦν καὶ δυσπραγία· διὰ τῆς θρησκείας ἔσται τις φιλελεύθερος ἐν τῇ πολιτικῇ, ἐπανορθωτὴς καὶ φιλόανθρωπος· διὰ τῆς θρησκείας πᾶς τις ἐπιθυμῆσει νὰ διδάσκηται ἀενάως, τελειότερον, καὶ προσπαθήσει ὅπως καὶ οἱ λοιποὶ ἐπίσης δύνανται νὰ διδαχθῶσιν αἰετοτε περισσότερον. τοιαύτη ἔσται ἡ πρὸς τὸν Θεὸν λατρεία, ἧς αὐτὸς οὗτός ἐστι φῶς».

Οἱ ἄγιοι θέλουσιν ἐπικλέθει εἰς τὸν χριστιανισμόν, ἀφ' οὗ ἀπεχωρίσθησαν, ἅμα ὡς μάθωσιν ὅτι φέρει αὐτοῖς τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ τὴν ἰσότητά, ἐν ᾗ ὁ ἄθεος ὑλισμὸς καθιεροῖ τὴν δουλείαν αὐτῶν, καὶ θυσιάζει αὐτοὺς τοῖς λεγομένοις φυσικοῖς νόμοις. Διὰ τὴν πληρεστάτην τῶν ἰδεῶν ἀνατροπὴν, ἡ χριστιανικὴ θρησκεία, μετατραπεῖσα εἰς βιωτικὸν καὶ ἱερτικὸν ἴδρυμα, ἐκλήθη ὡς σύμμαχος τοῦ δεσποτισμοῦ, τῶν προνομίων, τῶν ἀρχαίων πολιτικῶν συστημάτων καὶ ὡς ἐπικύρωσις πάσης κοινωνικῆς ἀνισότητος καὶ ἀδικίας.

Τὸ εὐαγγέλιον τοῦναντίον ἐστὶν «ἡ καλὴ ἀγγελία», κομιζομένη τοῖς πένεσιν, ἐστὶ τὸ κήρυγμα τῆς ἐλεύσεως τῆς Βασιλείας, ἐνθα οἱ ταπεινοὶ ὑψωθήσονται καὶ οἱ ἀπόκληροι κτήσονται τὴν γῆν. Ὁ χριστιανισμὸς τοῦ Ἰησοῦ ἤθελε διαλύσει ἀπάσας τὰς οικονομικὰς δυσχερείας, ἐν τῷ πνεῦμα τῆς φιλοανθρωπίας καὶ τῆς ἀδελφότητος ἧς διδάσκει, ἐνοεῖτο καὶ ἐφηρμόζετο ὅπως δεῖ.

Ὁ ἔξοχος καὶ ποθεινὸς διδάσκαλός μου, François Huet, ἔδειξεν ἐν τῷ λαμπρῷ αὐτοῦ συγγράμματι: «ἡ Κοινωνικὴ τοῦ χριστιανισμοῦ βασιλεία», ὅτι ἡ πολιτικὴ, καὶ ἡ πολιτικὴ οἰκονομικὴ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ εὐρίσκουσι τὴν λύσιν τῶν προβλημάτων, ἅτινα σήμερον συνταράττουσι τὴν κοινωνίαν.

Τὰ σύγχρονα συμβάντα ἐλέγχουσι ὅτι τὸ θρησκευτικὸν ζήτημα εἰπέροποτε ὑπερέχει παντὸς ἄλλου. Πρὸ τινῶν ἐτῶν καὶ ἐνόσω ἐπεκράτει ἡ ἐπιβροια τοῦ 18ου αἰῶνος, ἐπιστεύετο ὅτι παρῆλθεν ὁ κειρὸς τῶν θεολογικῶν ἀμφισβητήσεων· ἦσαν ὡς ἔλεγον, ὑποθέσεις τοῦ παρελθόντος, παρέχουσαι ἀπλῶς ἱστορικὸν διαφέρον· ἀλλὰ παρατήρησον σήμερον τί συμβαίνει ἐν διαφόροις χώραις· πανταχοῦ θρησκευτικαὶ ἔριδες περιπλέκουσι τὰ διεστῶτα κόμματα· ὁ ἀγὼν τῶν φιλελευθέρων κατὰ τῶν ὑπερχλιείων, ὅστις κατ' ἀρχὰς ἐλυμαίνετο μόνον τὴν Βελγικὴν, διεδόθη καθ' ὅλην τὴν οἰκουμένην, ἐν Γαλλίᾳ, Γερμανίᾳ, Ὀλλανδίᾳ, Ἰσπανίᾳ, Ἰταλίᾳ, Ἀγγλίᾳ, Καναδᾷ, Βραζιλίᾳ, Μεξικῷ, Χιλί, τῇ Πλάτᾳ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς Ἠνωμέναις Πολιτείαις τῆς Ἀμερικῆς, ὅπου ἡ ἀντίστασις τῇ εἰσβολῇ τοῦ καθολικοῦ κλήρου κατέστη τὸ σύνθημα τῶν γενικῶν ἐκλογῶν· οὕτω δὲ δέον γενέσθαι· ἡ θρησκεία δὲ ἄπαντος τοῦ βίου διαδύεται· ἡ Ῥώμη, πιστεύουσα ὅτι κέκτηται τὴν ἀναμάρτητον ἀλήθειαν, πρέπει νὰ θέλῃ ἵνα κυβερνᾷ τὴν πολι-

τικὴν κοινωνίαν· ἐὰν αὐτὴ δὲν ὑποτάσσεται, ἀρχεται ἢ ἀντίστασις καὶ ἡ πάλῃ ἐξεγείρεται.

Ἐν τῇ Βελγικῇ προσεπάθησαν νὰ μὴ ἀναμίξῃσι τὰ θρησκευτικὰ σὺν τοῖς πολιτικοῖς ζητήμασιν· ἐζήτουν νὰ πηλκίσωσι κατὰ τοῦ κλήρου, χωρὶς νὰ προσβάλλωσι τὰ δόγματα, ἐν ὀνόματι τῶν ὁποίων ἀπῆτει τὴν ἐξουσίαν· πλὴν σήμερον ἀδύνατον ἐπὶ πλέον νὰ διατηρηθῇ τοιαύτη διάκρισις· ὁ ἀγὼν μεταξὺ κληρικῶν καὶ φιλελευθέρων προδήλως προσλαμβάνει νέον χαρακτῆρα καὶ θρησκευτικὴν ἀπόχρωσιν· κατ' αὐτῶν τῶν ἀρχῶν τῆς ἐκκλησίας ἤδη ἀνίστανται. Ἐν Ἀμβέρσῃ ἀνεκάλεσαν τὰς ἀναμνήσεις τοῦ 16ου αἰῶνος, καὶ κί τελευταῖαι ἐκλογαὶ ἐγένοντο τῇ ἐπωδῇ τῶν τότε ἀνταρτῶν (les gueux) ἐν τῇ πόλει Gand, κατ' αὐτῆς τῆς ἐκλογικῆς πάλῃς ἤγετο ἐφημερίς, ἔχουσα ὡς πρωτίστην ἀρχὴν ὅτι δέον ὁ ἀγὼν νὰ ἐπιδιωχθῇ ἐπὶ τοῦ θρησκευτικοῦ πεδίου, καὶ ὁ ἐκλεχθεὶς βουλευτὴς ἐπεκαλέσθη τὸ ὄνομα τοῦ Marnix de S^{ie} Aldegonde, τοῦ ἥρωος τῆς Μεταρρυθμίσεως ἐν ταῖς Κάτω Χώραις. Ἐὰν τὸ κίνημα τοῦτο διαρκέσῃ, ἐὰν προσβληθῇ αὐτὴ ἡ Ἐκκλησία, ἐξ ἀνάγκης θέλουσι φθάσει εἰς τὴν ἐξῆς ἐρώτησιν· Ἐν ὀνόματι τίνος ἰδέας θρησκευτικῆς καὶ φιλοσοφικῆς βούλεσθε ν' ἀνατρέψητε τὴν ἀναμάρτητον Ἐκκλησίαν; καὶ εἰ προτίθεσθε «ἀπαλλάξαι τὸν τόπον τῶν ἱερέων», διὰ τίνος θέλετε ἀντικαταστήσει αὐτούς; Τοιμῆστετε ἀποκριθῆναι ὡς ὁ Βολταῖρος; «Ἡλευθέρωσα ὑμᾶς μεγάλου θηρίου, καὶ μου ζητεῖτε ἀντὶ τίνος ἀνταλλάξω αὐτό;» ἐν ἄλλοις λόγοις, ἐστὲ ἔτοιμοι νὰ κηρύξῃτε πάσης θρησκευτικῆς ἰδέας τὴν ἀναίρεσιν; ὅχι, δὲν θέλετε πράξει τοῦτο, ἢ ἐὰν τοῦτο πράξῃτε, δὲν θέλουσιν ἀκολουθήσει ὑμῖν ἡ ἐπωδὴ τῶν ἀνταρτῶν (gueux) ἐστὶ λοιπὸν ῥῆμα κενὸν, ἐκτός ἂν ἢ πρόκλησις εἰς θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν, ἢ εἰς τὸν ἀθεισμόν. Ἐὰν δὲν ἔχητε τὸ θάρρος τοῦ προαιρεῖσθαι ἑτέραν τῶν λύσεων τούτων, ἡ Ἐκκλησία διασῶζει τὴν ὑπεροχὴν αὐτῆς καὶ ἐπικρατεῖ τῶν ἀντιλογιῶν τῶν κατ' αὐτῆς· ἡ ἀπλῆ ἀρνησις φέρει εἰς τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα, ὡς μὴ ἐπαρκούσα τῇ οἰκογενείᾳ.

Ἀρτίως ἐμὲμφθησαν, καὶ οὐχὶ ἀλόγως, ἀρχηγούς τινας τοῦ ὑπὲρ ἀγὰν φιλελευθέρου κόμματος, ὅτι πιστεύουσι τὰ ἑαυτῶν τέκνα τοῖς ἐκπαιδευτικοῖς καταστήμασι τοῦ κλήρου, οὗ δὲν πύονται καταγγέλλοιτες καὶ μετὰ πλείστης ὁσῆς σφοδρότητος τὰς πολεμίους τῇ ἐλευθερίᾳ ῥοπάς.

Ἡ ἀντίφασις αὕτη ἐξηγεῖται. Καθὼς κάλλιστα λέγει ὁ κ. Laurent ἀδιὰ τί οὕτω πράττουσι; διότι ἐνδύμυχος φωνὴ βοᾷ αὐτοῖς ὅτι οὐχ ὑπάρχει ἠθικὴ ἀνευ θρησκείας. Καίτοι ἀποστάντες ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐν ἣ ἐγεννήθησαν, καίτοι ἀποσκιότησαντες ἀπὸ τοῦ καθολικισμοῦ, δὴ καταρῶνται, ἔλκονται ὑπὸ αὐτομάτου καὶ ἀμηχάνου φοβῆς, καὶ ἀνακόλουθοι βεβήως, θέλουσιν ἵνα τὰ τέκνα αὐτῶν ἔχωσι θρησκευτικὰ αἰσθήματα, καὶ βλέπουσιν ὅτι ἡ Ἐκκλησία μόνη δύναται ἐμπνεῦσαι αὐτά. Ἰδοὺ πῶς παρὰ τὰς

ἀντιπαθείας αὐτῶν, παρκαθίδουσι τῇ Ἐκκλησίᾳ τοὺς υἱοὺς καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν. Τί δύνανται ποιῆσαι; Καὶ τίς πλὴν τοῦ ἱερέως, δώσει αὐτοῖς τὴν θρησκευτικὴν ταύτην ἀντροπὴν, ἣν θεωροῦσιν ὡς ἀπαραίτητον; οὐχὶ ὁ πατήρ, ἀποῦ οὐκέτι διατηρεῖ τὴν πίστιν, οὐδὲ ἡ μήτηρ, διότι εἰ κακείνη παιδεύσει τὸν παιδὰ ἐν τῇ δεισιδαιμονίᾳ ἐν ἣ ἀναιτιθῆται ἀποζῆ; ὅθεν ὁ παῖς ἀνατραφῆσεται ἄνευ τίνος πίστεως. . . ἀλλὰ τότε ἄλλος κίνδυνος ὑφίσταται· ὁ παῖς, ἐκπαιδευθεὶς ἐξω πάσης θρησκευτικῆς δοξασίας, ἀχθήσεται καὶ κρατηθήσεται ὑπὸ τοῦ παρκαθείματος· εὐρήσει γὰρ ταχέως ζηλωτὰς ὅπως αὐτὸν ἐπιστρέψωσιν εἰς τὸν καθολικισμόν, καὶ οὕτω γενήσεται καθολικός, ἀκόντων τῶν γονέων αὐτοῦ· τοιαύτη ἐστὶν ἡ γυμνὴ ἀλήθεια· πόσα δὲ παρκαθείματα δύναται τις ν' ἀνακέρη πρὸς πίστωσιν τῶν λόγων τοῦ κ. Laurent!

Τὸ φιλελεύθερον κόμμα ἐν τῇ Βελγικῇ, καθὼς καὶ ἐν ἄλλαις χώραις, τυγχάνει παρκαυρόμενον εἰς νέαν ὁδὸν, ἧς δύσκολον καθορᾶν τὴν διεξοδὸν· τὸ πάλαι ἐπηγγέλλετο ὅτι «αἰδεῖται τὴν πάτριον πίστιν», καὶ εἶχε μόνον ὡς πρόγραμμα τὸ αὐτόνομον τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας. Σήμερον ἐπανελκμβάνει τὴν θρησκείαν ἐπὶ τὴν τῶν ἀνταρτῶν (les gueux) καὶ αἰτιᾶται τὰ δόγματα· ὁ ἀναμάρτητος πάπας ἐξαίρει τὴν πεντοδυναμίαν δι' ὅ,τι ἀπορᾶ τὴν ἠθικὴν. Ἄλλ' ἡ ἐν γένει ἐκπαίδευσις, ὁ ἀστικός κώδικς, οἱ πολιτικοὶ νόμοι, πάντα ταῦτα ὡς ἔχουσιν τὴν ἠθικὴν ἔχοντα, δεῖον νὰ καθυποταχθῶσι τῷ πάπῃ, ὡς παρκαθίχονται οἱ ὑπεράλπειοι, ἢ νὰ ἀποστῶσι τοῦ αὐτοῦ δόγματος, ἐν ὀνόματι τοῦ ὁποίου ἡ Ἐκκλησίᾳ ζητεῖ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς· τοῦ λοιποῦ ἀδύνατόν ἐστι τοῖς φιλελευθέροις νὰ μὴ φέρωσι τὸν ἀγῶνα ἐπὶ τοῦ θρησκευτικοῦ πεδίου· ἐκ τούτου πρέπει καλῶς νὰ γινώσκωσιν ὅσοι βούλονται πορεύεσθαι. Ἐὰν φρονῶσιν ὅτι ἡ ἀνθρωπότης δύναται νὰ ζῆσῃ ἄνευ θρησκείας, ἀρκεῖ νὰ κατὰλύσῃ τὰ παλαιὰ θρησκευτικά· ἄρξαι τῶν ἐρειπίων αὐτῶν ἢ ἐλευθέρῃ γνώμῃ ἀπηλλαγμένη τοιούτων κενοδοξιῶν, οἷα ἡ τοῦ Θεοῦ ὑπαρξὶς καὶ ἡ ἀθικασία τῆς ψυχῆς· ἀλλ' ἐὰν νομίζωσιν ὅτι ἡ κοινὴν ἔχει ἀπόλυτον χρεῖαν θρησκευτικῆς θάσεως, ἀπκίσιον ἔργον ἐργάζονται ἐφορμῶντες κατὰ τοῦ Καθολικισμοῦ, χωρὶς πρότερον νὰ σκεφθῶσιν ἀντι τίνος αὐτὸν ἀναλλάξωσι· καθ' ἐκάστην αἱ φιλελεύθεροι ἐφημερίδες πλήρεις εἰσι διηγημάτων περὶ κακουργημάτων, βικιοπραγιῶν, ἐγκλημάτων, δεισιδαιμονιῶν τῶν ἱερέων καὶ τῶν μοναχῶν. Ἐκ τούτου τί πρέπει νὰ συμπερινώμεν; ὅτι δηλ. ὀφείλομεν ἀρίστασθαι ἀπ' αὐτῶν; ἀλλὰ τότε θέλομεν πάσης θρησκευτικῆς δοξασίας ἀπαλλοτριθῆ ἢ θέλομεν ἄλλη προσαρτηθῆ; ἀνάγκη νὰ ἐκλέξωμεν, ἰδίως διὰ τὰ τέκνα· ἐὰν δὲν παρκαθῆτε ἄλλο θρησκευμα ἢ τὸ καθολικόν, θέλετε ἀφεύκτως παρκαθῶσι τὰς νέας γενεὰς εἰς ἐκείνους πρὸς οὓς καθ' ἐκάστην πολεμῶς προσφέρεσθε· διότι ἡ ἀνθρωπότης οὐκ ἔλαχεν ἐκ φύσεως παρκατευασμένην νὰ ζῆσῃ ἄνευ οὐδεμιᾶς θρησκείας, καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ προσπεύγετε εἰς τὸν

ιερέα, εἰ μὴ δι' ὑμᾶς, τουλάχιστον διὰ τὴν ὑμετέραν οἰκογένειαν. Παιδαριῶδες ὄθεν τὸ αἰτιᾶσθαι τὰς ἀδυναμίεις, τὰς ἀντιλογίας καὶ ἀντιφάσεις τῶν φιλελευθέρων. Αὐταὶ εἰσι τὸ ἐξαγομένον τῆς τῶν πραγμάτων καταστάσεως, καὶ ὄντως αὐτὸ τὸ κόμμα ἀνάκειται εἰς ἀντίφασιν καὶ φθάνει εἰς τὸ ἀδιέξοδον. Οἱ καθ' ἡμέραν προσβάλλοντες τοὺς λειτουργοὺς τῆς θρησκείας ἄρα γε γινώσκουσι τί ζητοῦσι, καὶ ζητοῦσιν ὅ,τι πρόττουσιν; ἐὰν οὐδὲν ἔχωσιν ὑπ' ὄψιν ἄλλο θρησκευτικὸν ἰδεῶδες, ἀγνόητον καὶ ἀλλοιῶν ἐφαρμοζόμενον τῷ νέῳ πολιτισμῷ, ἐργάζονται πρὸς ὄφελος τοῦ μηδενός. Αὐτὸ τοῦτο τὸ θρησκευτικὸν αἰθερμα καταττρεφέσκει πρόρριζον οὐδὲν ἄλλο ἢ τὴν νίκην τοῦ ἀθεϊσμοῦ προπαρκασκευάζουσιν. Οἱ θετικῶφρονες δύνανται νὰ κροτήσωσι χεῖρας, ὡς πιστεύοντες ὅτι, ἡ ἀνθρωπότης τότε μόνον ἔσται ἐλευθέρα καὶ ἰσχυρά, ὅτε ἀπαλλαγῆσεται τῶν θεοσεβῶν δεισιδαιμονιῶν· ἀλλ' ὅμως οἱ φρονούντες ὅτι οὐχ ὑπάρχει πρακτικὴ ἠθικὴ ἄνευ θρησκευτικῆς κρηπίδος, οὐδὲ δυνατὴ κοινωνία ἄνευ ἠθικῆς, ὀφείλουσι νὰ μεριμνῶσιν ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος. "Ὅταν οἱ ἀντάρται (les gueux) τοῦ 16ου αἰῶνος ὠπλιζόντο εἶνα ἐλευθερώσωσι τὴν χώραν ἀπὸ τῶν δεινῶν τῶν ἱερέων», ἀντὶ τῶν παλαιῶν θρησκευτικῶν θεσμῶν οὓς καθήρουν, παρεδέχοντο χριστιανισμὸν μᾶλλον προσεγγίζοντα τῇ τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίᾳ· διὸ καὶ θεμελιώσαν τὰς πολιτείας τὰς μάλιστα ἐλευθέρως καὶ εὐτυχεῖς τῆς γῆς. Ἐὰν οἱ σημερινοὶ ἀνατροπεῖς κομίζωσιν ἐν τῇ πύρρα αὐτῶν μόνον καθαρὰν ἀρνησιν, οὐδὲν ἄλλο τέξονται ἢ ταρχαί· καὶ ἀναρχίαν, ἐπειδὴ ἄνευ θρησκευτικῶν ἰδεῶν κοινωνία οὐ δύναται μένειν.

Τὴν μελέτην ταύτην ἀνακεφαλαιώσωμεν· τὰ καθεστῶτα θρησκευματα προσβάλλονται καὶ φαίνονται ἐπικπειλούμενα ὑπὸ καταστροφῆς, διότι ἐν ἀντιθέσει εὐρίσκονται τῇ ἐπιστήμῃ, καὶ διότι συμμαχίως ἐποήσαντο μετὰ παντὸς δεσποτισμοῦ καὶ προνομίου.

Πρέπει ἄρα γε νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἐκλείψει πᾶσα θρησκεία; Οὐχί, διότι ὁ ἀνθρωπός ἐστιν ὃν τὰ μάλιστα θρησκευτικόν. Ἡ ἠθικὴ οὔτε βλάσιν οὔτε κύρος ἔχει ἔξω τῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν· ἄνευ δὲ ἠθικῆς οὐκέτι ὑπάρχει νόμος, δικαιοσύνη, κοινωνικὴ τάξις.

Ἐὰν ἐν τῷ μέλλοντι θέλη θρησκεία τις ἐπιζῆσαι, ἔσται αὕτη ὁ τοῦ Ἰησοῦ χριστιανισμὸς, ἐπειδὴ ἐστὶν ἡ τελειοτάτη θρησκεία, ἣτις ἐφαρμοζομένη προσηκόντως ἤθελε πάσας τὰς κοινωνικὰς δυσχερείας διαλύσει.

Οἱ φιλελεύθεροι, ἐν τῇ πάλῃ πρὸς τοὺς κληρικοὺς, κατήντησαν νὰ μεταβιβάσωσι τὸν ἀγῶνα ἐπὶ τοῦ θρησκευτικοῦ πεδίου. "Ἄν νομίζωσιν ὅτι ὁ πολιτισμὸς δύναται νὰ προκόψῃ ἄνευ θρησκευτικοῦ ἰδεώδους, ἀρκεῖ μόνον ὅπως καταλύσωσιν αὐτήν. Ἄλλ' ἐὰν φρονῶσι τούναντίον, δεόν νὰ προσκολληθῶσι τῇ θρησκείᾳ τοῦ μέλλοντος, ὃ ἐστὶ τῷ χριστιανισμῷ τοῦ Εὐαγγελίου.

Αἱ ἀδυναμίεις, αἱ μικροψυχίαι τῶν φιλελευθέρων προσέρχονται ἐκ τοῦ ὅτι

προσβάλλουσι τὴν θρησκείαν, ἥς μάλιστα δέονται, καὶ οὕτως ἄγονται ὅπως περὶ δώσωσι τὰ τέκνα αὐτῶν ἐκείνοις πρὸς οὓς πολεμίως προσφέρονται.

Συνελόντι δ' εἰπεῖν, ἐὰν τὸ μέλλον ἢ ἀθέου ὕλισμοῦ, λογικῶς πράττουσι καταστρέφοντες· τ' ἀρχαῖα δόγματα ἄνευ τινος ἀντικταστάσεως· Ἄλλ' ἐὰν τούναντίον θρησκευτικοῦ τινος ιδεώδους ἢ ἀπικριτήτως ἀναγκαιῶν τῷ ἀνθρώπῳ, προστομάζουσι τότε τὴν ἀναρχίαν οἱ τὴν ὑφισταμένην θρησκείαν ἐκπορθοῦντες, ἥτις τυγχάνει οὐσα ἢ κρηπίς πάτης κοινωνικῆς τάξεως, χωρὶς ν' ἀνταλλάξωσιν αὐτὴν ἀντ' ἄλλου θρησκευύματος καταλληλοτέρου πρὸς τὰς χρεῖς καὶ τὸ πνεῦμα τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν.

(ἐκ τοῦ γαλλικοῦ)

Στέφανος Α. Βλαστός.

Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΝ *

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Α'.

Ἀναπτύσσων τὸ πρῶτον Μέρος τῆς πρῆγματείας ταύτης ἐν προηγουμένη τοῦ Συλλόγου ἐσπερίδι, εἶπον ὅτι, ἀρχομένου τοῦ 15^{ου} αἰῶνος, ἡ ἐκπολιτιστικὴ ἀποστολὴ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας μετεβίβασθη εἰς τὴν ἀντίζηλον Γαλλίαν. Ἡ ὥραια πατρίς τοῦ Πετράρχου καὶ Βρουνελέσκη πολλῶν εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν ὑπέκαιε τότε τοὺς κατακτητικοὺς πόθους· ἀλλ' ἡ Γαλλία ἦτο ἡ μᾶλλον εὐτυχῆς στρατιωτικὴ δύναμις, ἡ δυναμένη νὰ ἱκανοποιήσῃ ἐπιτυχέστερον τὰς φιλοδόξους αὐτῆς τάσεις. Ἡ στιγμή ἦτο λίαν ἐπικαιρος, διότι ἡ χώρα ἐκείνη τοῦ ἔρωτος καὶ τῶν ἀσμμάτων, ἀποκοιμηθεῖσα, κατὰ τὴν ὥραιν τῶν Μοναρδ ἐκφροσιν,¹ ὑπὸ τοὺς ἤχους τῆς κηθάρας τῶν Μεδίκων ἦτο ἀνίσχυρος· καθ' ἐκυτὴν οὐ μόνον ν' ἀντιταχθῆ κατὰ τῶν ξένων ἐπιδρομέων, Μωαμεθικῶν, Ἰσπανῶν καὶ Γάλλων, ἀλλ' οὐδὲ νὰ ἐπαναγάγῃ τὰ φιλόδοξα καὶ ἀλληλοσπαραττόμενα αὐτῆς κρατίδια εἰς εἰρηνικὴν τινα πρῆγματων κατάστασιν καὶ ἀποκαταστήσῃ αὐτὰ εἰς ἐν μέγα καὶ ἐνιαῖον κράτος.

Τρεῖς Ἰταλίδες, ὥραιοι καὶ ζηλότυποι, ἐγένοντο ἡ ἀφορμὴ τῆς εἰτελάτεως τῆς Γαλλίας. Ἡ Βεατρίκη τῆς Ἔσσης, σύζυγος Λουδοβίκου Σφόρτζα, ὅστις ἦτο κηδεμὼν τοῦ εὐήθους καὶ ἀνεκάνου ὁμωνύμου δουκὸς τῶν Μεδιολάνων, ἡγεμονίς ἀλαζῶν καὶ φιλόδοξος, περὶέλευεν αὐτὸν, ὅπως ἀνκλάβῃ δριστικῶς τὸ κράτος καὶ ἀπαλλαγῆ τοῦ ἡλίθιου Δουκός. Ἄλλ' ἡ θυγάτηρ τοῦ Βασιλέως τῆς Νεαπόλεως Ἰσθβέλλα τῆς Ἀρχηγῶνος, ἔχουσα

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τὴν 9 Μαρτίου 1882. Τὸ α' μέρος βλέπε ἐν τῷ φυλλαδίῳ τοῦ Ἰανουαρίου.

¹ Louis et René Ménéard Tableau Historique des Beaux arts, σελ. 69-100.

σύμμαχον τὴν συμπατριώτιδα Ἀλφονσίνην Ὀρσίνην, σύζυγον τοῦ δουκὸς τῆς Φλωρεντίας Πέτρου τῶν Μεδίκων, ζηλοτύπως παρηκολούθει τῆς Βεατρίκης τοὺς σκοποὺς, ἐκ τῆς πραγματώσεως τῶν ὁποίων κατεστρέφοντο τὰ φαινότερὰ τῆς ὕπειραδπως παρακαθήσει ἐν τῷ θρόνῳ τῶν Μεδιολάνων μετὰ τοῦ καχεκτικοῦ ἐκείνου ἡγεμόνος. Ἐίπε ἀκατάβλητα τὰ ἀνθρώπινα πάθη, ἀλλὰ φαντάσθητε τὴν ἰσχὺν αὐτῶν ὅταν ὑποδαυλίζωνται ὑπὸ γυναικείας ζηλοτυπίας. Τὸ δυστυχὲς Μεδιόλανον, καταπολεμούμενον ὑπὸ τε τῆς Νεαπόλεως καὶ Φλωρεντίας, ἦτο ἀδύνηκτον ἐπὶ πλέον ἢ ἀντιτῆ. Ὁ Λουδοβίκος Σφόρτζας ἐκάλεσε τὸν Κάρολον Η', ὅστις μετὰ τριάκοντα χιλιάδων ἐπιλέκτων Γάλλων ὀπλιτῶν εἰσήρχετο εἰς Ῥώμην τὴν 31 Δεκεμβρίου τοῦ 1494.

Ἀνεγρχά πως λεπτομερέστερον τὰ τῆς πρώτης ἐμφανίσεως τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ ἐν τῷ πνευματικῷ τοῦ 14' αἰῶνος ἀγῶνι, οὔτινος ἀληθῶς ἢ Ἰταλία ἡγεῖτο θριαμβευτικῶς τότε, διότι διὰ τῆς προσεγγίσεως ταύτης τῶν δύο λαῶν, ὡσεὶ δι' ἡλεκτρικοῦ σπινθῆρος, μετεδόθη εἰς τὴν Γαλλίαν νέα ζωὴ, ἅπας ἐκεῖνος ὁ ὄργανισμός, ὁ ὁποῖος ἐνέπνευσε τὸσαῦτα ἐν Ἰταλίᾳ ἀριστουργήματα. Πρὸ τῶν μυστηριωδῶν θελημάτων τῆς εὐτυχοῦς ἐκείνης χώρας, πρὸ τῶν θαυμασιῶν τῆς ποιήσεως καὶ τῆς τέχνης, αἵτινες ἀδελφικὴ συνεβιάδιζον διακλύουσαι τὰ σκόπη καὶ ἐγκαινίζουσαι νέαν, ἀγνωστον τέως τῷ ἀνθρώπινῳ πνεύματι, σταδιοδρομίαν, ὁ ἡμιθάρβακος ἀλλ' ὑψηλόφρων καὶ ἀδρῆς Γάλλος ἦτο ἀδύνηκτον νὰ μὴ συγκνηθῆ. Δὲν τὸν ἐνίκησαν αἱ ἰταλικαὶ λεγεῶνες, διότι καὶ συμπαγέστεραι καὶ μάλλον ἐμπειροπόλεμοι ἦσαν αἱ γαλλικαί. Τὸν ἀφώπλισεν ἡ ὠρική τῆς Φλωρεντίας καὶ τῆς Πίσσης, ἢ Ἰταλὶς κόρη τοῦ ἔρωτος καὶ τῶν ἀσμάτων. «Ἐὰν δὲν ὑδύνασθε—ἔλεγον λευχεύμενος, γονυκλινεῖς καὶ δακρῶσαι αἱ Σειρήνες— εἰάν δὲν δύνασθε νὰ βοηθήσητε ἡμῶς διὰ τοῦ ξίφους, δὲν θ' ἀρνηθῆτε ὑπὲρ ἡμῶν τὰς δεήσεις σας» καὶ ὠδήγουν αὐτοὺς πρὸ τῆς εἰκόνας τῆς Παναγίας, οἱ δὲ Γάλλοι ἀνελύοντο εἰς δάκρυα. Οἱ ἄνδρες τῆς Πίσσης, ἐπικαλούμενοι αὐτοὺς βοηθοὺς κατὰ τῶν Φλωρεντινῶν «Ἐἴμεθα Γάλλοι τὴν ψυχὴν» ἔλεγον, «φέρτε μὲς εἰς Γαλλίαν»¹. Τῶν δὲ τριάκοντα ἐκείνων χιλιάδων μαχητῶν κατέπεσε πᾶσα ἡ πολεμικὴ ὀρμὴ καὶ τὸ σθένος, ἡ σπάθη ἔπαυσε νὰ πάλληται, ἀφ' ἧς ἤρξατο πάλλουσα ἡ καρδίκα. Καὶ συνκατελέσθη ἀληθῶς τότε ἐν Ἰταλίᾳ ἡ μυστικὴ ἐκείνη ἀδελροποίησις, ἡ μοιραία προσέγγισις δύο κόσμων τέως ἀντικειμένων, ἕνα ἐκ τῆς συγχρούσεως ταύτης ἐξαφκινισθῆ σχεδὸν ὁ εἷς, καὶ ἀντικαταστήτῃ αὐτὸν ἐρρωμενέστερος ἐν τῇ πορείᾳ του ὁ ἕτερος.

B'.

¹ Ἡ Γαλλία διατέλει τότε ὑπὸ τὸ κράτος τῆς μεσαιωνικῆς τυφλώσεως,

ἀμέτοχος ἐντελῶς τῶν συντελουμένων ἔξω τῶν ἐκυτῆς ὀρίων πνευματικῶν ἀγώνων. Ἐὰν ἡ τέχνη διὰ τῶν ἔργων τοῦ Γκουζῶν, Φουκέ, Πιλῶν καὶ Κουζέν ἔφερον ἀληθῶς ἴδιον ἐθνικὸν χαρακτῆρα, οὐχ ἦττον δὲν παρεῖχεν ἔ.γ.κ, τῶν ὁποίων ἡ φήμη εἶχε κατισχύσει νὰ ὑπερικήτη τὸν τόπον καὶ τὴν ἐποχὴν των. Ἡ ἱπποτικὴ μυθιστορίαι, ὁποία τὴν γνωρίζετε διὰ τοῦ κοινολογηθέντος *Μέθου* τοῦ *Ρόδου*, εἶχε καὶ αὐτὴ καταπέσει ἀφ' ἧς οἱ ἱππῶται ἀρίππεσαν.² Αἱ ποιήσεις τοῦ Καρόλου τῆς Αὐρηλίας, τοῦ πατρὸς τοῦ Λουδοβίκου ΙΒ', ἦσαν ποιήσεις ἄχρως καὶ οὐδόλως δυναμικαὶ νὰ μεταπλάτῃσι τὸ σύγχρονον κοινωνικὸν πνεῦμα. Ὁ μέθυσος, ὁ δεσμώτης τοῦ Châtelet Βιλλῶν, ἀληθὲς τέκνον τῶν Παρισίων καὶ τῆς ἐποχῆς του, ἐξέπεμπεν ἀληθεῖς τινεὶ ποιητικὸς φθόγγους, ὁσάκις ἐλησμόνευε τὸ καπηλεῖον, τὰς ὑποδηματοποιούς καὶ τὰς πλυντρίδας.

Ἡδύνατο καὶ ἡ Γαλλία νὰ προσχωρήτη ταχύτερον εἰς τὴν κατὰ τοῦ μεσαιῶνος πυρετώδη πάλην, ἐὰν δὲν εἶχε περικαλύψει τὸ πνεῦμα αὐτῆς παχυλὴ σκοτία καὶ ῥηττώνη. Τῇ ἔλειπεν ὁ Δάντης, ὁ Ριέντζης, οἱ Μεδικοί· τῇ ἔλειπε κυρίως ὁ ἰταλικὸς οὐρανὸς καὶ τὸ φῶς τῆς Ἑλλάδος. Δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τὰ προσφέρωσιν ἀκόπως καὶ διὰ μιᾶς οἱ λόγιοι Ἕλληνας μετακνάσται τοῦ Βυζαντίου. Ὁ Μανουὴλ Παλαιολόγος ἔθελε διὰ τοῦ ἀττικοῦ λόγου του τοὺς αὐλικούς Καρόλου τοῦ Γ', ἀλλ' ὁ λόγος του ἦτο μουσικὴ γοητεύουσα, μὴ κατανοουμένη. Ἐν τῇ αὐλῇ Καρόλου τοῦ Η' ἀπαντῶμεν τῷ 1491 τὸν Ἀνδρέαν Παλαιολόγον, τὸν δύσμοιρον ἀνεψιὸν τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅστις μετὰ τριετίην προσέφερεν ἐν Ἰταλίᾳ εἰς τὸν Γάλλον κατκτητητὴν τὰ ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους δικαίωματά του εἰς ἀντάλλαγμα σταυροφορίας κατὰ τῶν Τούρκων. Ἀλλ' ἔτιω αἱ ἐστεμμένα· τῆς Γαλλίας κερκαλί καὶ αὐτὸ τῆς Ἑλλάδος τὸ ὄνομα ἠγνόουν τότε! Εἶμυρτο διὰ τῆς Ἰταλίας, ὡς διὰ μαγικοῦ φλοῦ, ν' ἀνακκλύψῃσι τὸ γλυκὺ Ἑλληνικὸν φῶς, τὸ ὁποῖον ἀφθόως περὶ αὐτοὺς διεχέετο.

Καὶ ἀληθῶς ἄρθρον διεχέετο ἐν Ἰταλίᾳ τότε τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα διὰ τῶν σοφῶν, οἵτινες ἐξ Ἀνατολῆς εἶχον ἐγκταστῆ εἰς τὰς μεγαλοπόλεις αὐτῆς καὶ ἐγκταστήσει πνιτχοῦ Ἑλληνικὰς σχολάς, αἵτινες ἐγένοντο τοσαῦτα περιφανῆ διὰ τὴν ὅλην ἀνθρωπότητα φυτώρια. Ἀκριβῶς κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, καθ' ὃ ἐγνώριζε τὴν Ἰταλίαν ἢ Γαλλία, ὁ σοφὸς Ἰωάννης Λάσκαρις, ἄρτι ἐξ Ἀνατολῆς ἐπνευθὼν καὶ ἀποκομίτας πλουσίαν συλλογὴν ἀρχαίων χειρογράφων, ἐξέδιδε τοὺς πλείστους τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων.

Οὕτως ἢ ζωηρῶς συνταρραξομένην τὴν Ἰταλίαν, ὀργῶσαν πάντοτε πρὸς νέας τοῦ νοῦ ἀποκαλύψεις, σφριγῶσαν ἐκ νεότητος μεθ' ὅλην τὴν πολιτι-

² Sainte Beuve, *Tableau Historique et critique de la poésie française et du Théâtre français au XVI Siècle*. I *Poésie française*.

κὴν τυραννίαν καὶ τοὺς τοπικοὺς περισπασμούς της, ἀμέσως ἐνόησεν, ἤσθάνθη καὶ ἠγάπησεν ἡ μεσαιωνικὴ Γαλλία τοῦ Βιλλών καὶ τοῦ Ἰωάννου Μαρῶ. Βεβαίως δὲν τῇ ἦτο ἔτι ἐφικτὸν νὰ κατανοήσῃ πάντα τὰ μεγάλα καὶ εὐτυχῆ ταιούτου ὄργασμοῦ ἀποτελέσματα, τὴν ὑψηλὴν ἀποστολὴν ἣν ἐπρόκειτο ν' ἀναλάβῃ ἔθνος, θραῦον ἀποτόμως ἀλλὰ δι' ἠρωικῆς ἐργασίας τοῦ παρελθόντος τὰ δεσμὰ, τῆς πνευματικῆς δουλείας τὴν πέδην, διότι ἡ Γαλλία Καρόλου τοῦ Η' ἀκριβῶς τότε ἀνένηφεν ἐκ τῆς νοσηρᾶς νάρκης, ἣτις τὴν κατεῖχεν. Ἄλλ' ἡ Γαλλία ἐκείνη ἦτο πάντοτε ἡ ἰδιουφύης χώρα, ἡ ἐκθρέψασα τὴν ὑψηλόφρονα, τὴν ἀβρὰν νεωτέραν Γαλλίαν, ἣτις ἐγένετο ἡ ἐνθους τῆς ἐλευθερίας ἀπόστολος, κ' ἐπέφερε τὸ ὕστατον γενναῖον κατὰ τοῦ δουλικοῦ παρελθόντος κτύπημα. Ἀντελήφθη ἀμέσως τότε ὅτι μεγάλα παρσχευάζονται ἔργα, ἐθαμβώθη πρὸ τοῦ ἀπλείτου φωτός, τὸ ὁποῖον ἀντιμετώπιζε, κ' ἐζήτησε νὰ συνειθίσῃ τὴν λάμψιν ἐκείνην, τῆς ὁποίας τὴν ἀνταχύειν ἔφερν ἐν τῇ ἰδίᾳ ψυχῇ. Καρδοκοῦσα τὴν ἐπίκαιρον στιγμὴν, ἔλαβε τὸ μήνυμα τοῦ Λουδοβίκου Σφόρτζα. Εἰσῆλθεν ἐν Ἰταλίᾳ, ἀγνοοῦσα τὴν Ἰταλίαν, οὐδὲ συναισθηνομένη τὴν ἀποστολὴν δι' ἣν προῦριστο. Εἰσερχομένη ἡμιδάρβαρος ἐπόθει αἰματοχυσίας, δηρώσεις καὶ κατακτήσεις. Ἄλλ' εὐθὺς ἀφωπλίσθη παρὰ τῆς θελατικῆς χώρας, ἐμυήθη παρ' αὐτῆς εἰς τὰ μυστήρια, ἵνα βραδύτερον τὴν νικήσῃ ἐν τῇ ἐκπολιτιστικῇ σταδιοδρομίᾳ, τὴν ὁποίαν ἐνθουσιωδῶς καὶ εὐλογουμένη ἔφερν εἰς εὐτυχές τέρας.

Ἀποχαίρετῶσα τὴν Ἰταλικὴν χώραν καὶ ὑπερβαίνουσα αὐτὴς τὰς Ἄλπεις, ἀπεκόμιζε τὰς ζωνηρὰς ἐντυπώσεις, τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς ἀναπτύξεως, ἅτινα ἐν Παρισίοις ἐξέθρεψαν οἱ Ἕλληνες σοφοὶ καὶ οἱ Ἰταλοὶ καλλιτέχναι. Μετάγομαι, κύριοι, εἰς αἰῶνα, οὐτινος τὰ ἔργα καὶ αἱ τάσεις, ἡ ἱστορία πᾶσα, ἀποτελοῦσι τὴν ἀποθέωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος. Εἰς μόνον τὸ ἐνδικέρον ὑμῶν ἀφορῶν, ἀπετόλμησα νὰ συνοψίσω τὴν πολυσέλιδον καὶ πολύπλοκον ἱστορίαν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμῶν ἐν Γαλλίᾳ ἐν πραγματείᾳ, ἧς τινος ἀποδεικνῶ νὰ ἐκτείνω τὰ ὅρια, ἀλλ' οὐχ ἦττον ποθῶ νὰ σὺς ἐκτυλίξω τὰς περιφανεστέρους σελίδας. Ἐάν ποτε ἡ Ἑλλὰς ἐγνώσθῃ ἐν πάτῃ αὐτῆς λεπτομερεῖα καὶ ἐκτάσει, ἐκ ἠγαπήθη ἀληθῶς μέχρις ἀποθεώσεως, ἐάν ἐθαυμάσθῃ, κ' ἐγένετο τὸ μύχιον δειρὸν καὶ ἡ φωτεινὴ ὁδηγὸς πρὸς νέαν γῆν ἐπαγγελίας, δικαίως ἐγκαυχᾶται ὁ ΙΓ' αἰὼν ὅτι πᾶσα αὕτη ἡ μελέτη καὶ ἡ στοργὴ εἰς αὐτὸν ἀποκλειστικῶς ἀνήκει. Δὲν ἦσαν Γάλλοι, Ἄγγλοι, Ἰταλοὶ, Γερμανοὶ, Ἰσπανοὶ οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι, ἀλλ' Ἕλληνες τὸν νοῦν, τὴν καρδίαν, τὸν τρόπον τοῦ ζῆν καὶ ἐκφράζεσθαι.

Γ'.

Ἀπὸ τῆς ἀλώσεως αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἔτι πρότερον

εἶχον περιέλθει καὶ τὴν Γαλλίαν οἱ Ἕλληνας σοφοὶ μετακίναται, ἀσφυκτοῦντες ἐν τῇ μεμολυσμένῃ τοῦ Βυζαντίου ἀτμοσφαιρῇ. Αὐτῶν ἦσαν ὀλίγιστοι, οὐδ' ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιφέρωσιν ἀμέσως ὅποια ἐν τῇ ἐνθουσιώσῃ Ἰταλίᾳ εὐτυχῆ ἀποτελέσματα. Ἡ Γαλλία δὲν εἶχεν ἔτι ἠλεκτρισθῆ. Ὁ σπινθὴρ ὅστις ἔλειπεν εἰς τὸν εὐφλεκτον κ' ἐνθουσιώδη γαλλικὸν χαρακτῆρα μετεδόθη ἐκ τῆς ἐν Ἰταλίᾳ πυρκαϊᾶς. Ἐκείθεν, ἀκολουθῶν ἐπιανερχόμενον τὸν Κρόλον Η', ἦλθεν ὁ Ἰωάννης Λάσκαρις εἰς Παρισίους. Ὁ Γεώργιος Ἐρμώνυμος, τῆς κκλιῆστης γενεᾶς τοῦ ὁποίου χειρὸς γράφου περικυλάττει ἔτι ἡ Ἐθνικὴ τῆς Γαλλίας Βιβλιοθήκη, ὁ Ἀνδρόνικος, ὁ Κερκυραῖος Νίκωνδρος, ὅστις ἐν Βενετίᾳ ἐγένετο γραμματεὺς τοῦ πρεσβευτοῦ Κρόλου Β', πάντες οὗτοι, οἵτινες προηγήθησαν ἢ ἠκολούθησαν τὸν Λάσκαριν ἐν Γαλλίᾳ, ἀπετέλεσαν ἐν Παρισίοις ἑλληνικώτατον κέντρον, τόσας σχολὰς, ἐν αἷς συνέρρεον τὰ γαλλικὰ πλήθη, ἐν ἐνθουσιασμῷ καὶ ἀγίᾳ πίστει, ἵνα δροσιθῶσιν ἐν ταῖς δικυγεστάταις πηγαῖς τῆς Πλατωνικῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς Ἰλιάδος.

Αἱ Ἀθῆναι μετεβιβάσθησαν εἰς Φλωρεντίαν, κ' ἐκείθεν ἔπειτα εἰς Παρισίους. Δὲν γνωρίζω δικτὶ—κατὰ ποῖον παράδοξον ἰδεῶν εἰρηδόν—ἡ σεμνὴ μορφή τοῦ πολιοῦ κ' ἐμπνευσμένου Λασκαρέως μοι ἀναμνησθεὶ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον ἐν Ἀθήναις. Τὸν ἴσα ἐμπνευσμένον καὶ σοφὸν χριστιανόν, ὅστις ἐν Ἑλλάδι διδάσκει τὸν τέως ἄγνωστον θεὸν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀγάπης, ὡς ὁ Ἰωάννης Λάσκαρις ἐν Γαλλίᾳ τὴν ἄγνωστον Ἑλλάδα τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ἀναγεννήσεως. Περὶ αὐτὸν καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας διδασκάλους συνωστίζοντο οἱ Budé, Ἐρasmus, οἱ Στέφανοι, ὁ Ρεῖχλίνος, ὁ Ἰωσήφ Σκάλιγερ, ὁ βελύς γνώστης τῆς Δωρικῆς διαλέκτου, ὁ Καζωμπών, ὁ ἐκδότης τοῦ Διογένοους Λαερτίου καὶ Ἀθηναίου—οἱ ἀκαταπόνητοι Ἕλληνισταὶ, τοὺς ὁποίους δικαίως ἀποκαλεῖ ἡ ἱστορία ὡς τοὺς κυρίους παράγοντας τῆς ἐν Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ Ἀναγεννήσεως.

Τότε δὲ ἀρχεταὶ πυρετώδης ἐποχῆ ἀγώνων καὶ ἀποκαλύψεων νέων. Ἡ Γαλλία προέρχεται εἰς νέας μετὰ τοῦ Ἰταλικοῦ πνεύματος ἐπιμιξίας διὰ τῶν ἐστρατειῶν Λουδοβίκου τοῦ ΙΒ' καὶ Φραγκίσκου Α', ὡς ἐκ τῶν ὁποίων νέαν ἀναλαμβάνει ζωὴν καὶ ἰσχυροτέρην εἰς τὸ ἐκυτῆς ἔργον ὤθησιν. Ὑπὸ τὴν πατρικὴν βασιλείαν Λουδοβίκου τοῦ ΙΒ', συναποτελεῖται σύγχρονος πρόδος ἐν τε τοῖς νόμοις, τῇ διοικήσει καὶ τοῖς οἰκονομικοῖς τοῦ Κράτους. Πρὸ ἐτῶν εἶχον κατασιγᾶσαι οἱ ἐμφύλιοι σπαρραγμαὶ ἐξησφαλίσθη ἐπομένως ἡ δημοτικὴ τάξις, ἀνεκνήρυσθη ἡ προστασία τοῦ λαοῦ ἀπέναντι τῆς ἀπληστίας τῶν ἀρχόντων, κῆξησηεν ὁ πληθυσμὸς, ἐνισχύθη τὸ ἐμπόριον μετὰ τῶν ἀνθηροτέρων Ἰταλικῶν πόλεων. Πᾶσα αὕτη ἡ εὐημερία ἀφείλεται κυρίως εἰς τὸν πολυπράχμονα καὶ πεφωτισμένον τοῦ Λουδοβίκου πρωθυπουργὸν Γεώργιον d' Amboise, τὸν δοξομανῆ κληρικὸν ὅστις

ἐπωρθαλίξ τὴν πικρὴν τιάραν, καὶ πρὸς τὸ φεινὸν τοῦτο ὄνειρον ἔτεινον πάντες οἱ ἀγῶνες του.¹

Τότε συνελέγησαν τὰ ἀπανταχοῦ τοῦ κράτους ἔθιμα καὶ μελετᾶται τὸ δίκαιον ὁποῖον ἐρηνάστησαν καὶ διετύπωσαν οἱ Ῥωμαῖοι. Πανταχόθεν περισυνάγονται τὰ ἀρχαῖα χειρόγραφα, τὸ δὲ μῦθος κατὰ τῶν βεβήλων ἐπιδρομέων τῶν μνημείων τῆς ἑλληνικῆς σοφίας καὶ τέχνης κατέστη φανατικὴ ἀληθῶς θρησκεία. Ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἐπιτείνονται οἱ ἀγῶνες καὶ ἀποκαλύπτεται ἡ τέως ἀγνωστὴ ἀρχαιότης, ἡ μεγάλη καὶ εὐγενὴς τῶν ἐθνῶν μήτηρ. Θερμότερον αἶμα, ἀγάπης φλόξ νέα ὑπείσειρχεται ἐν ταῖς φλεβί τῶν γαλατῶν διὰ τοῦ θείου νέκτρος τοῦ Ὁμήρου καὶ Σοφοκλέους. Ἡ ἀποκάλυψις αὕτη τῆς σεμνῆς κ' ἐπαγωγῆς ἀρχαιότητος ἐπέφερε τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ψυχῶν καὶ διήνοιξεν ὄρζοντα νέον. Ἡ ἀνθρωπότης ἀνεῦρεν ἐν αὐτῇ βάσεις ἠθικῆς ἠδυτέρας, κ' ἐπεζήτησε δι' αὐτῆς οὐχὶ τὴν κατάρωσιν τοῦ βωμοῦ, ἀλλὰ τὴν ἔκτασιν του, οὐχὶ τὴν κατάργησιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ἀλλὰ τὴν ἐκκλησίαν ἐλεήμονα καὶ πως συμφιλιουμένην μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος.²

Οἱ Παρίσιοι, οἵτινες τῷ 1300 ἀφήραζον παρὰ τῶν Ἑβραίων τὰ χειρόγραφα ἵνα τὰ ἐξαφηνίσωσι, τῷ 1508 τὰ ἐξαγοράζουσιν ἀδρᾶ τιμῇ ἵνα τὰ φέρωσιν εἰς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος. Οἱ Παρίσιοι τοῦ 1500 συρρέουσι καὶ κατακλύζουσι τὴν ὁδὸν τοῦ ἀγίου Ἰακώβου, ἵνα ἐκ τοῦ ἐκεῖ τυπογραφείου πορισθῶσι τὸ βιβλίον τῶν ἀρχαίων μύθων, τὸ ὁποῖον ἐξέδωκεν ὁ Ἔρασμος. Ὁ Ὀλλανδὸς τὴν πατριδκ, Ἰταλὸς τὴν διάνοικν σοφός, τοῦ ὁποῖου πᾶσα ἡ ζωὴ κατεπίβη περὶ τὴν ἀνκαλύψιν, τὴν ἐρμηνείαν καὶ τὴν ἔκδοσιν χειρογράφων· ὁ μαθητὴς τοῦ Γεωργίου Ἐρμωνύμου, ὁ καθιερώσας ἴδιον σύστημα προφορᾶς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα του μέχρι τῆς σήμερον. Οἱ Παρίσιοι τοῦ 1507 ἐκτυποῦσι τέλος τὸ πρῶτον ἑλληνιστὶ βιβλίον, περιέχον γνωμικὰ τῶν ἐπιτᾶ σοφῶν τῆς Ἑλλάδος. Τότε ὁ Budé ἠρμήνευε λατινιστὶ τὰ φιλοσοφικὰ τοῦ Πλουτάρχου, ὑπερμνημάτιζε τοὺς Πανδέκτας καὶ συνέθετε τὴν σοφὴν ὕλην, ἣτις συνέβλεπεν εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Θεσαυροῦ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης.

Ἀναποσπᾶτως μετὰ τοῦ ἀληθοῦς τούτου Θεσαυροῦ συνδέεται τὸ ὄνομα τῶν Στεφάνων—τῶν τυπογράφων μεταφραστῶν, ἐρμηνευτῶν, συγγραφέων καὶ στιχοπλόκων, τῶν ὁποίων ὁ οἶκος καὶ τὸ ἐργαστήριον ἀπετέλεσεν ἀληθῆ βωμὸν τῆς Ἀναγεννήσεως τῶν γραμμῶν. Διέτρεξεν πάσας τῆς Ἰταλικῆς τᾶς βιβλιοθήκας, ἐμελέτησεν βιβλία καὶ μνημεῖα, συνεκάλεσαν περὶ ἑαυτοὺς ξυνωρίδα σοφῶν καὶ πρρεῖχον ἀπὸ τοῦ τυπογραφείου των ψυχγωγῶν πάντοτε τροφήν εἰς τὰ διψῶντα πλήθη. Ἑλληνισταὶ βραθεῖς καὶ ἑλληνόγλωσσοι οἱ πλεῖστοι, ὡς ὁ Ροβέρτος καὶ ὁ υἱὸς του Ἐρρίκος, ἐξέδιδον τὸν

¹ Henri Martin. Histoire de France. Tome VII σελ. 233 καὶ ἑφεξῆς.

² Michelet ἑθνα καὶ ἀνωτέρω. Σελ. 186 κτλ.

Αίσχύλον, τὸν Ἀλικαρνασσέα Διονύσιον, τὸν Δίωνα Κόσσιον, τὸν Ἀπικ-
νόν, τὰ ἐκκλησιαστικὰ τοῦ Εὐσεβίου, ἐνῶ συγχρόνως κατῆρτιζον τῇ συν-
εργασίᾳ τῶν Ἑλλήνων σοφῶν καὶ ἑλληνιστῶν τὸ μέγχα ἐκεῖνο Λεξικόν, τὸ
ὁποῖον ἀπθηνάετισε τὸ ὄνομά των.

Δ'.

Τὸ ἔδαφος εἶχεν ἱκανῶς καλλιεργηθῆ ὅπως προέβλη ἀνθηροτέρα βλά-
στησις. Ὁ δόκτωρ μοναχὸς Ραβελαί, ὁ φιλόσοφος καὶ ἀνηλεὴς σατυρικός,
ὁ μηδενὸς—ἐκτὸς ἴως ἐκτουτοῦ—φεισθεῖς διὰ τοῦ καυστικοῦ ἰοῦ του, δια-
γράφει νέαν ἐν τῇ γαλλικῇ γλώττῃ ἀρχὴν καὶ πλουτίζει καὶ ποικίλλει τὸ
ῥφος του διὰ τῆς σπουδῆς τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων τοῦ λόγου ἀριστο-
τεχνῶν. Κατατρώγει, οὕτως εἰπεῖν, τὰ βιβλία, ἵνα ἀνακαινίσῃ ἐντελῶς
τὰς ἰδέας του καὶ τὴν ὑφὴν τῆς γλώττης. Ὁ du Bellay ἐπιζητεῖ τὴν ἐξ-
ιχνίσειν τῶν μυστηρίων ἐκτέρας τῶν γλωσσῶν, καὶ φοβούμενος μὴ τοι
παρκαυρῆ ἢ πάτριος ἀπὸ τοῦ βρέματος τῆς ἑλληνικῆς, ἐπιζητεῖ νὰ με-
ταγγίσῃ ἐν τῇ γαλλικῇ τὴν χάριν μόνον καὶ τὸ πνεῦμα τῆς γλώττης τοῦ
Ξενοφῶντος. Τὸν Ἰωάννην Μαρῶ εἶχε διχδεχθῆ ἐν τῇ γαλλικῇ Αὐλῇ ὁ
υἱὸς τοῦ Κλεμέντιος, πρὸς τὸν ὁποῖον, μᾶλλον πεφωτισμένος, διεφιλωνεί-
κει τότε τὰ πρωτεῖα ὁ Mellin de Saint—Gélais. Μετ' αὐτῶν καθιερώθη,
συμφώνως πρὸς τὰς συγχρόνους κοινωνικὰς τάσεις, νέον εἶδος ποιήσεως,
ἀρξικαμένης νὰ παρεκκλινή ἐπαισθητικῶς ἀπὸ τῆς ἀρχαίας γαλλικῆς σχολῆς.

Ἐνταῦθα συναντῶμι μετὰ τῆς εἰκόνας τοῦ Φραγκίσκου Α', ὅστις ἐν
πικνῇ τούτῳ τῷ ἀναμορφωτικῷ ἀγῶνι διαδραματίζει περιφανῆς πρόσωπον
λογίου βασιλέως καὶ προστάτου τῶν γραμμάτων. Εἶνε ἀδύνατον, μετ' ὅσα
καὶ ἂν εἶπον κατὰ τοῦ ὑψηλόφρονος τούτου μονάρχου, ν' ἀποκρύψω τὴν ἀγά-
πην μου πρὸς τὸν ἥρωα τῶν πολέμων τῆς Ἰταλίας· πρὸς τὸν εὐγενῆ βα-
σιλέα, ὅστις κατὰ τοὺς τροχῶδεις ἐκεῖνους χρόνους, καθ' οὓς ἡ σπάθη
καὶ οὐχὶ τῶν συνεδρίων αἱ ἀποφάσεις ἐξεχώρουν τὰς χώρας, ὠνειροπόλησε
καὶ εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς αὐτοκρατορίας· πρὸς τὸν φίλον τοῦ Λεονάρδου δὲ
Βίντζη καὶ Λέοντος τοῦ Ι'· πρὸς τὸν ἰδρυτὴν τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς καὶ
τοῦ Ἑθνικοῦ Τυπογραφείου. Ἐμῆμθησαν τοῦ Φραγκίσκου ὅτι ἠγάπα τὰς
γυναῖκας· κ' ἐμερίμνα περὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους, ὅτε ἀνεπέχετο
ἀπὸ τῶν ἐρωτικῶν περιπετειῶν. Ὁ ΙΓ' αἰὼν ἦτο ἐποχὴ, καθ' ἣν, μόλις
ἐξελοῦσαι ἐκ τῶν περιφράκτων πύργων αἱ δέσποιναι ἐνεκαινίζον ἐν τῇ
Αὐλῇ ἐλευθέριον βεβαίως βίον, ἀλλ' οὐχ ἦττον βίον ἀποτελοῦντα καλαίσθη-
τον καὶ ἀβρᾶν κοινωνίαν, ἥτις οὐκ ὀλίγον ὑπεβοήθησε τὸ ἔργον τῆς Ἀνα-
γεννήσεως. Ἡ Μαργαρίττα τῆς Ναβάρρας, ἡ ἀδελφὴ τοῦ Φραγκίσκου, ἐγέ-

1 Βλέπε Saint Marc Girardin, Cours de Litterature dramatique, iv τόμῳ Β', τὸ κεφάλ.
Prépondérance des femmes dans le monde. Σελ. 1—18.

νετο ἀληθῶς ἢ ἀληθῆς Μουσα, ἢ διὰ τῆς γλυκυστόμου λαλιᾶς καὶ τοῦ θελκτικοῦ πνεύματος, ἐμπνεύσασα εἰς τοὺς συγχρόνους ποιητὰς τοὺς τρυφερωτέρους στίχους καὶ παρρημήσασα αὐτοὺς εἰς γενναϊότερα ἔργα. Ὁ αἰὼν οὗτος εἶνε αἰὼν τὸν ὁποῖον, ἐν τε τῇ πολιτικῇ καὶ τοῖς γράμμασι, διευθύνουσι γυναῖκες, ἀνακλαμδύνοσαι ἐπιτυχῶς τὸν ἐκπολιτιστικὸν ἀγῶνα, διότι πλήττουσιν ἀμέσως τὰς αἰσθήσεις τοῦ ἀνθρώπου. Τίς οἶδεν ἂν ἐν Ἰταλίᾳ δὲν ἀφωπλίζοντο τοσοῦτον εὐχερῶς αἱ γαλλικαὶ λεγεῶνες, ἐὰν μὴ συνεκίνουν τοὺς ἀγρίους ἐπιδρομεῖς τὰ δάκρυα τῶν ὠραίων ὀφθαλμῶν τῆς Φλωρεντίας καὶ Πίζης!

Ὁ Φραγκίσκος ἐγένετο εἰς τῶν κυρίων ἐργατῶν τῆς Ἀναγεννήσεως· ἴδρυσεν τὴν γαλλικὴν σχολὴν, ἐν ἧ καθιέρωσεν ἔδραν τῆς ἑλληνικῆς γλώτσης, ἀνακλαθῶν οὕτω ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ προστασίαν πάντας τοὺς σοφοὺς ἐργάτας βελτίονος πνευματικῆς καταστάσεως. Νέον τότε διὰ τῆς ἐπιτήμου ταύτης ἀναγνωρίσεως ἀνέλαβε ζωὴν τὸ γαλλικὸν ἔθνος, τοῦ ὁποίου διηνοίγοντο ὀσημέρι τὰ τετραμωμένα ὄμματα. Ἴδου περικοπαὶ τινες τοῦ σχετικοῦ διατάγματος, διὰ τῶν ὁποίων δικαιολογεῖ ὁ εὐμουσος βασιλεὺς τὴν σύστασιν τοῦ βραβυλικοῦ τυπογραφείου :

α' Ἐπιθυμοῦμεν — γράφει — ὅπως πάντες καὶ ἕκαστος ἰδίᾳ πληροφορηθῇ ὅτι ἡ προσφιλεστέρη ἡμῶν ἐπιθυμία ὑπῆρξε καὶ εἶνε πάντοτε ἡ παροχὴ ὑπάτης προστασίας καὶ ἐπαγρυπνήσεως ἡμῶν πρὸς τὰ γράμματα, καὶ ἡ ἐκταβολὴ πάντων ἡμῶν τῶν ἀγῶνων ὅπως διευκολύνωμεν τῇ νεότητι »βραβυλικοὺς σπουδὰς. Ἀλλ' ἐκάεσθημεν ὅτι ὑπελείπετο τι ἔτι πρὸς ἐπιτάχυνσιν τῆς προόδου τῆς φιλολογίας, ἀναγκαῖον ἄλλως τε ὅσον καὶ ἡ δημοσίαι διδασκαλίαι — ἥτοι πρόσωπόν τι κατάλληλον, ὅπως ἀναλάβῃ εἰδικῶς ὑπὸ τὴν ἡμετέραν προστασίαν καὶ τῇ συνδρομῇ ἡμῶν, τὴν ἑλληνικὴν τυπογραφίαν, ἵνα ἀναρθάτω· ἐκτυπωθῶσιν οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς πρὸς χρῆσιν τῆς νεότητος τοῦ ἡμετέρου βασιλείου. Ἀληθῶς δικαιοκρεμῆνοι ἐν τοῖς γράμμασι ἄνδρες πρέσβησιν ἡμῖν ὅτι αἱ τέχναι, ἡ ἱστορία, ἡ ἠθικὴ, ἡ φιλοσοφία καὶ πᾶσα ἄλλη σχεδὸν γυνῶσις ἀπορρέει ἐκ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, ὡς οἱ ῥύακες ἐκ τῶν πηγῶν αὐτῶν».¹

Ἴδου τὸ κάλλιστον τῆς δόξης τοῦ Φραγκίσκου μνημεῖον, ὃ εὐγλωττότερος κῆρυξ τῆς φιλομουσίας αὐτοῦ. Μετὰ τῶν συμβούλων τοῦ στέμματος τοῦ συγκατελέγετο καὶ ὁ πολὺς Budé. Ὅταν οἱ βραβυλικοὶ ἔχωσι τοιοῦτους συμβούλους δὲν ἀποθνήσκουσι ποτέ. Ὁ Κορνάδος Νεοβάρ διωρίσθη διευθυντῆς τοῦ ἑλληνικοῦ τυπογραφείου, τὰ δὲ πρότυπα τῶν τυπογραφικῶν στοιχείων, ἅτινα καὶ σήμερον παραμένουσι ταῦτά, εἶνε ἔργον τοῦ Κρητὸς καλλιγράφου Ἀγγέλου, ὅστις ἦτο αὐλικὸς ἐπίσης τοῦ βασιλέως, ὑπεκκαίων τὸν πρὸς τὰ γράμματα ἐμφυτον ζῆλόν του.

¹ Egger. L' hellénisme en France, Tome 1 σελ. 169.

Ε΄.

Τοιοῦτος ὄργασμός καταῖχε τὰ πνεύματα, τοιαύτη ἀκαταπόνητος ἐπετελεῖτο ἐργασία, ἣτις προπαρεσκευάζεν ἀπλῶς καὶ μόνον τὴν νέαν ὁδόν, τὴν ὁποῖαν ἤθελε βχδῖσαι τὸ γαλλικὸν ἔθνος. Ἡ φιλολογία, καθ' ὄλον τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ 15' αἰῶνος κατ' ἐλάχιστον ἀληθῶς ἠδυνήθη νὰ παρεκκλίνη ἀπὸ τῆς ἀρχαίας γαλλτικῆς σχολῆς. Ἀόρατος, μυστικὴ, ἀλλ' ἰσχυρὰ εἶνε ἡ πάλη, ἡ συναπτομένη μεταξὺ τῶν ἀρχαίων ἀικμνήσεων, μετὰ τῶν ὁποίων συνδέεται ἀναποσπᾶστος ἡ ζωὴ ἐνὸς ἔθνους, καὶ τοῦ νεωτέρου καθεστῶτος, τὸ ὁποῖον, μεθ' ὄλην τὴν λάμψιν τὴν ὁποῖαν ἴσως ἀναδίδει, μεθ' ὄλην τὴν ὁποῖαν περικλείει ζωὴν, παρίσταται ὡς ἀσύνηθες καὶ ξένον πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ εὐχὴ, ἡ περιεχομένη ἐν τῷ Διατάγματι τοῦ Φραγκίσκου, ὅπως ἡ γαλλικὴ νεότης λουσθῆ εἰς τὰ νάματα τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος κ' ἐξέλθῃ ἐκείθεν πεφωτισμένη καὶ σθεναρὰ, δὲν ἐβράδυνεν ἀληθῶς νὰ ἐκπληρωθῆ. Ὑπὸ τοὺς ἑλληνας διδασκάλους καὶ ἑλληνιστὰς ἐμπλήτευσεν ὁμὰς νέων ἐνθουσιάντων πρὸς τὰ γράμματα καὶ διεπλάσθη γενεὰ ζηλότυπος πρὸς τὰ ἀρχαῖα τῆς δικαιοῦς ἀριστουργήματα, δικαιομένη ὑπὸ ἀγάπης πρὸς τὴν παρμελουμένην μητρικὴν γλῶσσαν. Ἀφροπαζόμενοι ὑπὸ τῶν ὀνείρων τῆς νεότητος, ἀναπολοῦντες ἐν τῇ ζωηρῇ φαντασίᾳ τὰς δάφνας τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ῥώμης, ἐν τῷ πνευματικῷ ἐκείνω περὶ ἐκυτοῦς ἀναθρασμῷ ἀσθενῆ μόνον ἀνεκάλυπτον σπινθῆρα, οὐχὶ φεγγοδόλον πυρκαϊάν. Διεκήρυξαν ὅτι οὐδὲν ἔτι ἐγένετο ἐν Γαλλίᾳ, ἠρυθρίκτιν πρὸ τῶν ἰταλικῶν θριάμβων, ἀνεμέτρησαν τὰς ἐκυτῶν δυνάμεις καὶ ὑπεσχέθησαν τῇ πατρίδι ἀκμὴν, δόξαν καὶ μέλλον.

Ἡ περίοδος αὕτη τῆς ἐνδελεχοῦς μελέτης τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, τῶν ἀκαταπονήτων ἀγώνων πρὸς διάπλασιν ἐνιαίης, ἀνθηρᾶς καὶ φιλολογικῆς γαλλικῆς γλώσσης, εἶνε γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἡ φιλολογικὴ ἐπαράστασις τοῦ Ροσαρ. Καὶ ἦτο ἀληθῶς πυρίνη ἐπικνάστασις ἡ στυροφορικὴ αὕτη τῶν ὑπὸ τὸν ἑλληνιστὴν Ἰωάννην Δορξ συναντηθέντων νέων, οἵτινες ἀπετέλεσαν τὴν Πλειάδα καὶ ἀφωσιώθησαν ὀλοφύγως εἰς τὴν ἀνχγέννησιν τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου καὶ τῆς ποιήσεως ἐν γένει.

Ἦτο ἡ κρίσιμος στιγμή τῆς ἐνεργείας. Τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα, διανοῶγον τὰ ὄμματα τοσοῦτων ἐρμηνευτῶν, λεξικογράφων καὶ σχολιαστῶν, οἵτινες ἦτο ἀδύνατον νὰ κατανοήσωσι τὰ μυστήρια πάντε τῆς νέας γλώσσης, δὲν ἐθέριμνε μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἕνα ἀληθῆ ποιητὴν. Οἱ διδάσκαλοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἄλλως τε ὀρεῖλεται ἡ ἀποκάλυψις καὶ ἡ ὄθησις ἡ πρώτη, προσηλώθησαν εἰς τὸ γράμμα, ἐλησημόνησαν ὅτι ἦσαν Γάλλοι, ἀπέπνιξαν πάντε ἔθνικὸν ἐγωῦσμὸν, καὶ ἀναγνωρίσαντες πολλὴν πτω-

χείαν ἐν τῇ πικρίῳ γλώσσῃ, δὲν ἐμερίμνησεν νὰ μεταγγίσωσιν ἐν αὐτῇ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν χάριν τῆς ἑλληνικῆς, ἀλλ' ἔγοχρον-ἑλληνιστὶ ἢ λατινιστὶ ἀδικρίτως.

Ὁ Ρουσσὸς ἠκολούθησεν ἐνθουσιώδης τὴν διδασκαλίαν των, ἀφοσιώθη εἰς τὴν μελέτην τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἰδιοφυΐας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ ὅτε συνησθάνθη ἰκανὰς τὰς δυνάμεις ὕψωσε τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν. «Σοὶ συνιστῶ — γράφει ἐν τῷ προλόγῳ τῆς *Franciade* αὐτοῦ — νὰ σπουδάσῃς ἐπιμελῶς τὴν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν γλώσσαν, τὴν ἰσπανικὴν καὶ ἰταλικὴν, ὅτε δ' ἐκμάθῃς αὐτάς ἐντελῶς, τότε ν' ἀπομονωθῇς ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ σου καὶ νὰ συνθέσῃς ἐν τῇ μητρικῇ σου γλώσσῃ, ὡς ὁ Ὅμηρος, ὁ Ἡσίοδος, ὁ Πλάτων, ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Θεόφραστος, ὁ Βιργίλιος, ὁ Ἴττος Αἰβίος, ὁ Σαλούστιος, ὁ Λουκρήτιος καὶ ἄλλοι, οἵτινες ἐλάλουν ἦν καὶ οἱ ἐργάται, ὑπηρέται καὶ θαλαμηπόλοι γλώσσαν. Διότι εἶνε ἔγκλημα καθοσιώτεως νὰ ἐγκαταλίπη τις τὴν πάτριον, ζῶσιν καὶ ἀνθηρὰν, ἵνα ἐκθάψῃ τίς οἶδε ποίον τέφρον τῶν ἀρχαίων.»¹

Ὁ Ρουσσὸς ἦτο ὁ πρῶτος ἀληθὴς τῆς Γαλλίας ποιητὴς, ὅστις ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ τὴν ἀποκαλυπτομένην Ἑλλάδα. Ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ εἰργάσθησαν ὅτε Ἑρρίκος Στέφανος ὁ νεώτερος, ὁ Στέφανος Πασκιέ καὶ ὁ Bellay. Ἀλλὰ τοῦ Ρουσσὸς ἡ φήμη εἶχεν ὑπερβῆ τὸ γαλλικὸν ἔδαφος, καὶ ἡ φωνὴ του εὔρεν εὐτυχῆ ἀπήχησιν ἐν ταῖς καρδίαις τῶν λογίων τοῦ ἔθνους. Ἦτο ὁ φωτεινὸς ἀστὴρ, τὸν ὁποῖον περιεκύκλωσαν τοσαῦτα σελαγίζοντα ἄστρα — ὁ Remy Belleau, Ἰωακείμ du Bellay, Στέφανος Jodelle, Ἰωάννης καὶ Ἀντώνιος de Baif — ἔτινα ἀπετέλεσαν μετ' αὐτοῦ τὴν *Πλειάδα*.

Ἐνθουσιώδεις καὶ ἀληθεῖς ποιηταὶ οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν τῆς Πλειάδος, ἐπεζήτησαν νὰ ἐγκαινίσωσιν ἀληθῆ ἀκμῆς τῶν γρμμμάτων περίοδον. Ἡ ἐπιτυχία δὲν ἐπικολούθησεν ὁποῖα ἐφικντάζοντο τοὺς ἐκυτῶν ἀγῶνας, ἀλλ' ἦτο ἐντιμος καὶ ἠρωικὴ ἡ ἐπιβολὴ των. Διὰ τὸν Ρουσσὸς, ὅστις ἀναμφιλέκτως ἦτο ὁ κράτιστος τῆς σχολῆς καὶ περὶ οὗ ὁ Βοκλῶ εἶπεν ὅτι en francais parlait grec et latin, ἐγνωμάτευσεν ὅτι ἦλθε πολὺ ἐνωρίς καὶ ἐδάδισε πολὺ ταχέως. Εἶνε χαρκατηριστικωτάτη ἡ εἰκὼν αὐτῆ τοῦ ἀνδρός. Ὁ Ρουσσὸς, ἀφοσιωθείς εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ Πινδάρου, εἰσῆγαγε τὴν ᾠδὴν καὶ μετ' ἐπιτυχίας πολλῆς βραδύτερον ἀπεμιμήθη τὴν Ἀνακρεόντειον θυμυδιάν καὶ χάριτα. Ὁ Ρουσσὸς ἦτο ἀληθῶς διφυὴς — ὁ γάλλος ἐλεγειακὸς ὁ τελειοποιήσας τοῦ Κλεμεντίου Μαρῶ τὸ ἔργον, καὶ ὁ Ἕλλην Πινδαρικὸς καὶ Ἀνακρεόντειος ποιητὴς, ὁ ἐγκαινίσας ἐν τῇ γαλλικῇ στιχοουργίᾳ τὸν Ἀλεξανδρινὸν στίχον. Βεβαίως ἐὰν δὲν προσηλοῦτο τοσοῦτον εἰς τὴν ᾠδὴν τοῦ Πινδάρου, ἦτις ἀνάγεται εἰς ἐμπνεύσεις, τὰς ὁποίας δὲν ἠδύνατο νὰ τῷ παράσχη πλέον ἢ περὶ αὐτὸν κοινωνία καὶ ἡ ἐποχὴ του, ἐὰν ἐνεπι-

¹ Παρ' Egger ἐνθα καὶ ἀνωτέρω σελ. 238 καὶ ἐξῆς.

στεύετο εἰς τὴν ἰδίαν φύσιν, ἐν ἣ ἑναπέκειτο ἀγνὸν τὸ ποιητικὸν τάλαντον, ἤθελεν ἀνήκει ἀποκλειστικῶς εἰς ἑκυτόν καὶ τὴν Γαλλίαν.

Εἶχεν ἀποθάνει τότε ὁ Φργκχίσκος Α', καὶ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν Βαλοῶ ἐπελάθητο ὁ ἀνάξιος υἱὸς τοῦ Ἑρρίκος Β'. Ἡ σπουδὴ τῆς ἀρχαίας φιλολογίας εἶχε καταστῆ σιγῆς, τὸν σιγῶν δὲ τοῦτον διηύθυνεν ἡ Αὐλὴ, ἥτις κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους καὶ σέβας καὶ γόητρον ἐνέπνεεν. Ἡ Μαργαρίτα τῆς Σαβοΐας ἀντικατέστησε παρὰ τῷ Ῥουαῶ τὴν Μαργαρίταν τῆς Ναβάρρας τοῦ Κλεμεντίου Μαρώ. Ὁ οἶκος τῶν Βαλοῶ, προσχωρήσας εἰς τὰς τότε θρησκευτικὰς διενέξεις, διηρέθη εἰς δύο στρατόπεδα, παρὰ τὰ ὁποῖα ἐτάχθησαν καὶ οἱ εὐνοούμενοι παρ' ἑκατέρας μερίδος. Ἡ περὶ τὸν Μαρώ ἀρχαίουςα σχολή, ἡ ἀρωσιωμένη τῇ Μαργαρίτᾳ τῆς Ναβάρρας, ἠκολούθησε τοῦ Καλβίνου τῇ ἐπανάστασιν. Ἡ Ἄρτεμις τοῦ Ποκτιέ, ἥτις ἦτο ἡ εὐνοουμένη τοῦ Ἑρρίκου καὶ παρόεμεινε πιστὴ καθολικῇ, ἀνέλαβεν ὑπὸ τὴν ἑκυτῆς πανίσχυρον αἰγίδα τὴν Πλειάδα τοῦ Ῥουαῶ, οὐχὶ ἔτως ἐκ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ ἢ ἐξ ἀγάπης πρὸς τὰ γράμματα, ἀλλ' ἐκ γυναικείας μᾶλλον φιλοδοξίας καὶ ζηλοτύπου πεισιμονῆς πρὸς μίαν βρασιλόπειδα.

Οὕτως ἀνγνωρίζομένη ἐπισήμως παρὰ τῆς αὐλῆς ἡ Πλειάς, ἐρωμενεότερον ἔτι ἐχώρει εἰς τὸ ἑκυτῆς ἔργον, ὑπὸ τὰς ἐγκαρδιώσεις φιλομαθοῦς καὶ ἀπλήστου κοινοῦ. Ἐκ τῶν de Baif ὁ Λόζκος μετέφερεν εἰς γαλλικοὺς ἐξχμέτρους τὴν Ἡλέκτραν τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Εὐριπίδου τὴν Ἑκάβην, ὁ δὲ Ἀντώνιος τὴν Ἀντιγόνην. Ὁ Ῥουαῶ ἀνεβίβαζεν ἐπὶ τῆς πρώτης γαλλικῆς σκηνῆς μετάφρασιν τοῦ Πλούτου τοῦ Ἀριστοφάνους, ἡ δὲ παράστασις αὕτη διεξῆχθειτα ἐνώπιον τοῦ Ἑρρίκου Β', καὶ τῶν ἀκολουθῶν αὐτοῦ ἐξήγειρεν ἐπυρφημίαις φρενητιώδεις καὶ ἄπειρον ἐνθουσιασμόν. Ἦτο τὸ πρῶτον τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου βῆμα πρὸς ποιᾶν τινα πρόοδον, τὸ πρῶτον ἀπρόοπτον κτύπημα κατὰ τῶν Σατυρῶν, τῶν Μυστηρίων καὶ Ἡθοποιῶν τοῦ μεσαιῶνος, πρὸ τοῦ ὁποῖου δειλιώσκι ἐκλίναν τὴν ἐξησθενημένην κερκλήν. Ἐγκατελείφθησαν τὰ καταγώγια, ἔνθα ἡ Ἀδειφότης τῶν παθῶν ἐπήγγυε πρόχειρόν τινα σκηνήν, ἱκανοποιούσαν τὰς διαθέσεις κοινοῦ ἀμαθοῦς καὶ προστύχου, καὶ ἴδρυσαν τὸν ἱερὸν βωμὸν τῆς Μελοπομένης καὶ τῆς Θελαίξ ἐν ταῖς αἰθούσαις τῶν Πικριτιῶν Λυκείων, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐδιδάσκετο τὸ ἀρχαῖον ἐλληνικὸν δρᾶμα. Τὰ πρόσωπα ἀνελάμβανον πεφωτισμένοι ἐκ τῶν τῆς Πλειάδος ἠθοποιοῖ— ὁ Belleau, ὁ Jodelle—ὄττις καὶ ἐπνηγύρισε κατὰ τὰς ἀποκρέω τοῦ 1552 τὰ πρωτόλεια τοῦ γαλλικοῦ δράματος διὰ πρωτοτύπου τραγωδίαις τῆς Κλεοπάρας.

Δὲν ἦτο ἐνθουσιασμός, ὁ παρεκλουθήσας τὴν πρώτην ἐκείνην ἐθνικὴν παράστασιν, ἀλλ' ἀληθῆς παρεκφορὰ χαρᾶς, χεῖμαρρος ὅστις ὀγκούμενος ἐπὶ μᾶλλον κατέκλυζε τὸ Λύκειον καὶ τὰς ὁδοὺς τῶν Παρισίων. Πληθῶς, ποιηταὶ, ἠθοποιοὶ, διατελοῦντες ἐν ἀληθειᾷ ἐνθουσιασμοῦ μέθῃ διέτρεχον

τάς ὁδοὺς ἵνα ἐν ἄλλῳ λυκείῳ, ἐν Arcueil τὸ ὁποῖον εἶχε διασκευασθῆ ἑορτασίμως, πανηγυρίσωσι τὸν πρῶτον τοῦ γαλλικοῦ δράματος θρίαμβον. Παρκαυχόντα ἔκει πού τράγον συνέλαβον αὐθωρεῖ, ἔστεψαν αὐτὸν δι' ἀνθέων, κισσοῦ καὶ ποικιλοχρῶν ταινιῶν, καὶ εἰσαγαγόντες ἐν τῇ ἑορτασίμῳ αἰθούσῃ ἐθυσίασαν αὐτὸν πρὸς τιμὴν τοῦ νικῆσαντος ποιητοῦ Στεφάνου Jodelle, ὁ δὲ Baif, μεθύων καὶ ἐστεμμένος ἀνθεσιν, αὐτοσχεδιάζει παιζῶνα τῷ ποιητῇ καὶ τῷ Βάκχῳ ἐν διαλέκτῳ ἑλληνογαλλικῇ.¹

Γ'.

Ἡ φιλολογικὴ αὕτη ἐπανάστασις, τῆς ὁποίας ὕψωσαν τὴν σημαίαν οἱ περὶ τὴν Πλειάδα, δύο κυρίως ἐπηγγέλλετο σκοποὺς—τὴν ἀνθρώωσιν τῆς γαλλικῆς γλώσσης καὶ τὴν δημιουργίαν ἀνθοῶς, ἐθνικῆς φιλολογίης, ἥτις ζωογονουμένη ὑπὸ τοῦ θάλπου τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἔμελε νὰ τάμη νέαν ὁδὸν, παρεκκλίνουσαν τῆς πεπατημένης. Οἱ ἀγῶνες οὗτοι τῆς νέας σχολῆς τοῦ Ῥονσάρ, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ δευτερον στάδιον τῆς ἐνεργείης τοῦ Γ' αἰῶνος, ἦσαν καὶ πρέμεινεν ἀτυχῶς, πρὸς τοὺς πόθους καὶ τὰς ἐλπίδας τῶν φιλοτιμῶν καὶ πατριωτῶν νέων, προπαρσκευαστικὴ διὰ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα ἐργασία, αἰῶνα τὸν ὁποῖον ἀνοίγει ὁ Μακέρβης καὶ τιμᾶ ὁ Ῥακίνας καὶ ὁ Κορνήλιος.

Ἡ Ἑλλάς ἐκθαπτομένη ἀπὸ τῶν βιβλιοθηκῶν καὶ τῶν σπλάγγων τῆς γῆς, οὐδ' ἐν Ἰταλίᾳ κατενόηθη ἐντελῶς, ἀλλὰ κατενόηθη ὑπ' αὐτῆς ἀκωπώτερον καὶ μᾶλλον ταχέως, διότι ἦτο καὶ μᾶλλον προπαρσκευασμένη νὰ τὴν δεχθῆ. Ἴδου διατὶ ἡ Γαλλίη καθυστερεῖ ἐπὶ ἓνα ὄλον αἰῶνα. Ὁ Ῥονσάρ—καὶ λέγων Ῥονσάρ ὀμιλῶ συλλήθῃ καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἀγωνιστῶν τῆς Πλειάδος—παρουσιάζει τὰ πρῶτα εὐέλπιδά φαινόμενα, τὰς ἀμυδράς καὶ ἀσθενεστάτας ἔτι τοῦ λυκαυγοῦς ἀκτίνης, αἵτινες ἐξασθενοῦσι τὸ πυκνὸν σκότος, ἀλλὰ δὲν φέρουσι, προαγγέλλουσι μόνον τὴν ἡμέραν. Εἶπον ὅτι ὁ Ῥονσάρ ἦτο ὁ πρῶτος ἀληθὴς τῆς Γαλλικῆς ποιητῆς, ὅς τις οὐ μόνον τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς μετέπειτα μέχρι τοῦ Μακέρβη ποιητὰς ἐπεσκέισεν ἐντελῶς. Ἀποτελεῖ μετὰ τοῦ Ῥαβελαι τὸ μόνον φιλολογικὸν ὄνομα, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἐπιδεικνύει ἢ συνταρακτομένη Γαλλίη, τὸ συμπαθὲς ὄνομα ποιητοῦ, ὅστις παρηγόρησε τὴν δυστυχίαν τῆς Μαρίας Τυδώρ, ἠξιώθη τῆς φιλίας τοῦ Τάσσου καὶ τῶν ἐλευθεριοτήτων τῆς βασιλείσης τῆς Ἀγγλίας Ἐλισάβετ.

Ἄλλὰ καὶ ὁ Ῥονσάρ ὑπέκυψεν εἰς τὸν κοινὸν ῥοῦν· ἀκουσίως, πρὸς τὴν ἐπίμονον ἀντίστασιν τοῦ μάλιστα, παρσύρθη ὄλος ὑπὸ τῆς Σειρήνος ἀρχαιότητος καὶ eu francais il parlait grec et latin. Ἀφοσιωθείς εἰς τὸν Πίν-

¹ Sainte Beuve ἔθα καὶ ἀνωτέρω II Histoire du Theatre Francais au XVI Siecle. Σελ. 169—257.

δαρον καὶ γράφων ὠδὸς ἐλησιμόνησεν ὅτι εἶνε Γάλλος καὶ γράφει ἐν ἐποχῇ ἐμφορουμένη ὑπὸ ἄλλων αἰσθημάτων, ἐχούσῃ ἄλλο ἰδανικόν. Ὅτε δ' ἐγνώσθη—διὰ τοῦ Βιργιλίου κυρίως— ἡ χαρίεσσα καὶ τρυφερὰ βουκολικὴ τοῦ Θεοκρίτου ποιήσις, καὶ ἀφωσιώθησεν οἱ περὶ τὸν Ῥουσᾶρ εἰς τὴν διατύπωσιν παραπλησίων ἀγροτικῆς εἰοῦ αἰσθημάτων, ὁποῖος τραγέλαφος καὶ κυκῶν συναπετελέσθη τότε ὑπὸ τῶν νεοφωτιστῶν ἑλληνοστῶν! Ὑπὸ τὴν ποιμενίδῃ Μαργῶ ὑποκρύπτεται ἡ Μαργαρίτα τῆς Ναβάρρας, ὑπὸ τὴν Λουιζέτην ἢ βυσιλομήτωρ Λουίζα τῆς Σαβοΐας, ἀμφοτέραι δ' αἱ ἀφελεῖς ποιμενίδες λαλοῦσι τὴν γλῶσσαν καὶ ἐκτυλίσσουσι τὰ αἰσθήματα τὰ ὁποῖα ἐγίνωσκον οἱ προσπελάζοντες τὴν Αὐλήν. Οἱ εὐγενεῖς, καταλιπόντες τὰ ἑαυτῶν μέγαρα, εἰσῆλθον ἐν τῇ καλύβῃ τοῦ χωρικοῦ, περιεβλήθησεν τὸ ἔνδυμά του, ἀνέλαβον τὸ δρέπανον καὶ τὴν ἀξίνην. Ἀλλ' ὑπὸ πάντα ταῦτα ἀναγνωρίζεται ὁ εὐγενὴς ὁ ἔχων τὰς ἰδέας του καὶ μὴ δυναμένος νὰ λησμονήσῃ τὴν συνήθη του γλῶσσαν.¹

Ὁ Ῥουσᾶρ ἀνήκει εἰς τὴν Γαλλίαν ὡς ἐλεγειακὸς ποιητὴς, κυρίως δ' ἀνήκει αὐτῇ ὡς ὁ πολυπράγμων καὶ μεγαλεπίβουλος ἐργάτης, ὁ θέμενος μετὰ τοῦ Ῥαβελαι τὰς πρώτας βάσεις τῆς γαλλικῆς γλώσσης. Ὄνειροπόλητε καὶ ὀλοψύχως εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν γαλλικῶν γραμμάτων, ἀλλ' ἦτο εὐγενὲς ὄνειρον, τὸ ὁποῖον ἐκ τοῦ προχείρου καὶ οὕτω ταχύτατα ἦτο ἀδύνατον ἐξ ὀλοκλήρου νὰ πραγματοποιηθῇ. Ἐλησιμόνησε μεγάλην ἀλήθειαν, τὴν ὁποῖαν εὐκρινῶς διετύπωσεν ὁ Ταινε, ὅτι ὅταν ἐπιφάνηται νέα τις τέχνη, ὁ πρῶτος τεχνίτης δὲν ἀκολουθεῖ τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν ἀλλὰ τοὺς διδασκάλους του, καὶ εἰς πᾶν βῆμα ἐρωτᾷ ἐὰν ἐστῆριξε καλῶς τὸν πόδα ἐπὶ τοῦ στερεοῦ ἐδάφους· κ' ἐκὼ ἀληθῶς δὲν προσκόπτει.

Z'.

Δεν προβαίνω περὶ τέρω, κύριοι. Καταλείπω τὴν Γαλλίαν ἰσχυρῶς συνταρασσομένην καὶ προαγγέλλουσαν μεγάλα ἔργα, ἀληθῆ φιλολογικὴν ἀκμὴν. Παρηκολούθησα τὰ ἑλληνικὰ γράμματα—ἀνευ ἄλλης ἀξιώσεως ἢ ἀπλῆς ἀφηγήσεως ἱστορικῆς—ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμφανίσεως αὐτῶν ἐν Ἰταλίᾳ, κατέτριψα, ὡς ἠδυνήθην συνοπτικώτερον, περὶ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν ἐν Γαλλίᾳ, καὶ ὡς τελευταῖον ἔλαβον σταθμὸν τοὺς ἀγῶνας τῆς Πλειάδος. Δὲν προβαίνω περὶ τέρω, διότι ὡς ἐπιφανῆ ἐπὶ σκηνῆς ὁ Μαζέρβης, τὸν ὁποῖον ἀμέσως διαδέχεται ὁ χρυσοῦς τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' αἰῶν, πνεύεται κυρίως πρωταγωνιστοῦσα ἡ Ἑλλάς καὶ ἀνακλιμαίνει ἡ Γαλλία ἐν τῇ πνευματικῇ κινήσει ἀνθύπαρκτον πρόσωπον καὶ ἰδίαν αὐτενέργειαν.

Ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἦτο ἡ αὐτῇ, ὑπὸ τὰς αὐτὰς πανομοιοτύπως περιστάσεις, τὰ αὐτὰ ἐπενεγοῦσιν ἀποτελέσματα, ἐν τῇ

καθόλου ἀναγεννήσει συμπάσης τῆς Εὐρώπης. Ἡ Ἰταλίη δύναται νὰ ἐγκαυχηθῆ ὅτι ἦτο ἡ πρώτη προσδεξαμένη τῆς φιλελευθέρου Ἑλλάδος τὸν ἀσπασμὸν, ἀσπασμὸν ὅστις τὴν ἠλέκτρισε καὶ τῇ ἐνέπνευσε τὸν ἀκράτητον ἔρωτα πρὸς τὴν πρόδον. Ἡ Γαλλία τὴν διεδέχθη βραδύτερον, καὶ ἀμέσως ἐδόθη τὸ σύνθημα γενικωτέρας ἀναστάσεως. Συγχρόνως μετὰ τοῦ Ῥαβελαι καὶ Ῥονσάρ ἐν Γαλλίᾳ, ἐπιφάνεται ἐν Ἰσπανίᾳ ὁ Σερβάντης, ὁ Λόπε δὲ Βέγα, τοὺς ὁποίους ἀμα ἀρχομένου τοῦ ΙΖ' αἰῶνος διαδέχεται ὁ Καλδερῶν, ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ Σίδνεη, ὁ Σπένσερ, ὁ Σαϊκσπῆρος. Ἐκπεπληγμένη καὶ ὡσεὶ μαγευθεῖσα, διαδοχικῶς, σχεδὸν συγχρόνως πᾶσα Εὐρωπαϊκὴ χώρα προσεδέχετο τὴν νέαν ζωὴν, τὸ νέον φιλελευθερον τῆς Ἑλλάδος πνεῦμα, τὸ ὁποῖον, ἀπαυδήσασα ἐν τῇ τυφλώσει τοῦ μεσαιῶνος, ἐνεκολπώθη ὡς τὸν ἀναμνεζόμενον Μεσσίαν. «Μετὰ τὴν φρικώδη νύκτα τοῦ Μεσαιῶνος—γράφει ὁ Taine—καὶ τὰ ἀξιοθρήνητα συναξάρια τῶν βρυκολάκων καὶ τῶν ἀμαρτωλῶν, ἦτο θελκτικὸν νὰ ἐπανίδῃ τις τὸν ἀκτινοβόλουντα Ὁλυμπον τῆς Ἑλλάδος· οἱ ἥρωϊκοὶ καὶ ὠραῖοι θεοὶ του γοητεύουσι ἐφάπαξ ἔτι τὴν καρδίαν τῶν ἀνθρώπων ὑπεγείρουσι καὶ διδάσκουσι τὸν νέον τοῦτον κόσμον, λαλοῦντες αὐτῷ τὴν γλῶσσαν τῶν παθῶν του καὶ τῆς εὐφύιας του, ὁ δ' αἰὼν οὗτος τῶν μεγάλων πράξεων, τῆς ὑπερμέτρου αἰσθητικότητος, τῶν παρατόλμων ἐφευρέσεων, ἀκολουθῶν τὰς ἐκυνοτοῦ τάσεις θ' ἀναγνωρίσῃ ἐν ἐκείνοις τοὺς διδασκάλους αὐτοῦ καὶ τοὺς ὑγεννήτορας τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ κάλλους».¹

Ἦτο ἡ πεπρωμένη στιγμή, καθ' ἣν ἔδει νὰ ἐκλείψῃ ὁ Μεσαιῶν μετὰ τῶν προλήψεων αὐτοῦ, τῆς πνευματικῆς καὶ σωματικῆς δουλείας, τῆς παραγνωρίσεως τῶν ἐμφύτων καὶ αἰωνίων δικαίων τοῦ ἀνθρώπου, τῆς διαστροφῆς τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀληθοῦς καὶ ὠραίου· ἔδει ἡ ἀνθρωπότης νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν φύσιν, ἀπὸ τῆς ὁποίας εἶχεν ἀπομακρυνθῆ. Καὶ ὡς σωτήρα τῆς τεταλαιπωρημένης Εὐρώπης ἔταξεν ἡ ἀγαθὴ πρόνοια τὴν χώραν τοῦ κάλλους καὶ τῆς ἐλευθερίας, τὴν Ἑλλάδα ἣτις εἶχεν ἀποσυρθῆ ἐκ τῆς σκηνῆς τοῦ πολιτικοῦ βίου, ἵνα ἀναλάβῃ νέον πρόσωπον ἐν τῇ ἐκτυλίξει τοῦ ἀνθρωπίνου δράματος.

Ἐὰν εἶνε ἀληθές ὅτι μετὰ τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρώπου τίθενται αἱ ἀσφαλεῖς βάσεις τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας, αἱ δὲ κοινωνικαὶ στρεφόμεναι πρὸς τὸ φῶς διακρίνουσι εὐκρινέστερον τὰς πληγὰς αὐτῶν καὶ τὰς κκκίας, εὐκόλως πᾶς τις κατανοεῖ διὰ τί ἡ ἱστορία ἀναγράφει ὡς τὸ εὐτυχέστερον καὶ μεγαλειότερον διὰ τὴν ἀνθρωπότητα γεγονός τὴν μεταβατικὴν ἐκείνην ἀπὸ τοῦ σκότους εἰς τὸ φῶς, ἀπὸ τοῦ ψεύδους εἰς τὴν ἀλήθειαν, ἀπὸ τῆς δεισιδαιμονίας εἰς τὸν ἀληθῆ θεόν, περίοδον, ἣτις καλεῖται Ἀναγέννησις. Οὕτως ἐξηγοῦμαι διὰ τί ἐν ταῖς δυοὶ ταύταις πραγματείαις ἐλάλησα—ὑπὲρ μέτρον ἴσως—περὶ ἐκπολιτι-

¹ H. Taine Histoire de la littérature Anglaise. Tome 1 σελ. 258.

στιχῆς ἀποστολῆς, τὴν ὁποίαν ἐπέκειτο ν' ἀναλάβῃ ἡ Ἰταλία, ἥτις ἐπὶ τέλους ὑπεχώρησεν εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἡ ἀδρὰ αὕτη καὶ μεγαλεπίβολος χώρα, ὡς ἐκ τοῦ ἰδιοφυοῦς χαρρακτῆρος, ἀντελήφθη κατὰ μικρὸν πληρῆστερον τὴν Ἑλλάδα, ἥτις μετουσιώθη ὅλη ἐν αὐτῇ. Ἡ Γαλλία ἀρχεται ἀγωνιζομένη ἀπὸ τοῦ 17' αἰῶνος, δὲν κατεβλήθη, δὲν ἀπηύδθησεν, ἀλλ' ἐχώρησεν ἀνενδύτως ἐμπρὸς πάντοτε, ἕωσθε ἐξέκαυσε τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν, ἥτις παρεγνώρισεν ἀληθῶς ἐν ταῖς χερσὶν ἐκμακέντος ὄχλου τὸν σκοπὸν καὶ τὰς ἐπαγγελίας τῆς ἐν πολλοῖς, ἀλλ' ἐπέτυχε νὰ ἐπιφέρῃ τοῦ παρελθόντος τὸν θάνατον καὶ τὴν εὐτυχῆ κοινωνικὴν ἱστοροσίαν.

Εὐγ. Γ. Ζαλοκώστας

ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΔΡΙΑΤΙΚΟΝ ΚΟΛΠΟΝ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΑΞΕΙΑΙΟΥ

Α'.—Ὁ ΑΠΟΠΛΟΥΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΧΑΡΥΒΔΕΩΣ

Ἐν πλῶ παρὰ τὴν Αἴγινα 26 Φεβρουαρίου 1882.

Πρὸ δύο περίπου ὥρων ἐπέβην ἐκ Πειραιῶς τοῦ πυροσκάφου τούτου, πλέοντος εἰς Ἐνετίαν. Ἐπ' αὐτῆς τῆς θέσεως, ἐν ἣ νῦν ἐπιχειρῶ ἰὰ γράψω τὰς σελίδας ταύτας τοῦ ἡμερολογίου μου, ἀπεχειρέτισα πρὸ μικροῦ τὴν Μητέρα μου, τὸν ἀδελφόν μου καὶ πληθὺν φίλων θελησάντων νὰ μὲ συνοδεύσωσι μέχρι καὶ τοῦ καταστρώματος. Εἶναι τὸ πρῶτον μακρυνὸν—τριετές, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα—ταξείδιόν μου. Ὁμολογῶ ὅτι ἠσθάνθην βεθέως τὴν ἀγνωστόν μοι τέως συγκίνησιν τοιοῦτου ἀποχωρισμοῦ, ὅτε εἶδον τὰς φερούσας τοὺς οἰκείους καὶ φίλους λέμβους ἀπομακρυνόμενας τοῦ πλοίου καὶ ἐνόησα τὸν κραδασμὸν τούτου κατὰ τὴν πρώτην στροφὴν τοῦ ἑλικος. Περιστρέψας τὸ ἔμμα εἶδον ὅτι εἶμι ὁ μόνος ἐπιβάτης τοῦ πλοίου καθ' ὅλον τὸν ἀπὸ Πειραιῶς εἰς Ἐνετίαν πλοῦν. Ἐπεθύμου ἡσυχίαν τινὰ, ἀλλ' οὐχὶ τοιαύτην! Ἐχῶ ὅμως καὶ συντρόφους· τὸ μικρὸν γραφεῖόν μου, καὶ τὰ φύλλα τοῦ ἡμερολογίου μου.

Ἐπὶ τινὰ λεπτὰ ὥρας, εὐρισκόμενος ἐν τῷ λιμένι Πειραιῶς, διέκρινον ἔτι ἐπὶ τῆς προκυμιάς, ἕνεκα τοῦ λευκοῦ ἐπενδύτου τοῦ ἠνιόχου, τὴν φέρουσαν τὴν Μητέρα μου ἄμαξαν. Ἀλλ' ἀμέσως ἡ ἄμαξα ἐξηλείφθη ὅπισθεν τῶν δένδρων, ἐν ᾧ συγχρόνως ὁ λιμὴν μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ πλοίων ὑπεχώρησεν, ἐγὼ δ' εὐρέθην μετὰ τὸν τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τῆς Ψυτταλείας ἐπὶ τῆς Χαρόδδευς.

Παράδοξον, ἂν μὴ ἀπαίσιον, φαίνεται τὸ ὄνομα τοῦτο διὰ πλοῖον! Ἐ-

ταξείδευσα ἄλλοτε διὰ τῆς Παράλου, διὰ τῆς Σαλαμινίας, διὰ τῆς Αἴρας, διὰ τῆς Ἐλπίδος. Ἐπειράθην μάλιστα νὰ περιγράψω εἰς ἄλλας σελίδας τοῦ ἡμερολογίου τούτου τὰ εὐφωνα καὶ πλήρη ἐννοίας ὀνόματα αὐτῶν. Ἄλλ' ἡ Χάρυβδις, τὸ φοβερότερον καὶ ἀπαισιώτερον διὰ τὰ πλοῖα ὄνομα, νὰ εἶναι ὄνομα πλοίου! Τέρως θαλάσσιον ἢ Χάρυβδις, κατῴκει περὶ τὸν Σικελικὸν πορθμὸν καὶ κατέτρωγε τὰ κατὰ μοῖραν τινα φερόμενα ἐκεῖ πλοῖα. Ἄν δέ τι τούτων ἐξέφευγε τῶν ὀνύχων αὐτῆς, περίπιπτε πάντως εἰς τὴν Σκύλλην. Ἦν δὲ καὶ αὕτη ἡ τερατώδης θυγάτηρ τοῦ Τυφῶνος καὶ τῆς Ἐχιδνῆς καὶ παρεμόνευεν ἀπέναντι τῆς Χαρυβδέως. Εἶχεν ἐξ ὄρακλοντοειδῆς λαίμους καὶ δῶδεκα ὀξεῖς καὶ ἐξέχοντα; ὀδόντας. Καθ' ἅπαν δὲ τὸ σῶμα αὐτῆς προσέβηλλον κυνῶν καὶ ἄλλων θηρίων κεφαλαί. Ταῦτα ἐπλάττον οἱ ἀρχαῖοι, μὴ δυνάμενοι, ἐν τῇ ἀτελείᾳ τῶν ναυτικῶν γνώσεων αὐτῶν, ν' ἀντιμαχήσωσι πρὸς τὰ στοιχεῖα, ὅτε ἔπλεον ἐν τοῖς ὕδασι ἐκείνοις. Πράγματι δὲ ἦν ἐκεῖ καὶ ὑπάρχει ἔτι ἀντὶ τέρατος Χαρυβδέως, βράχος ἀπότομος καὶ ἐπικίνδυνος, ὅπου προσκρασσόμενα ὑπὸ τῆς ἀντιπνοῆς καὶ τῶν βρυμάτων τὰ πλοῖα κατεποντίζοντο. Καὶ ἐν τῇ θέσει δὲ τῆς Σκύλλης ἦν βράχος σπηλαιώδης, περ' ᾧ ἐνεφώλευον σκυλόφρακα καὶ ἄλλα θαλάσσια θηρία, καὶ ἐφ' οὗ συνετρίβοντο, παρκαυρόμενα ὑπὸ τῶν βρυμάτων, τὰ πλοῖα τῶν ἀρχαίων. Ἐκ τούτων δ' ἐπλάσθη καὶ ἡ παροιμία «ἀπὸ τῆς Σκύλλης εἰς τὴν Χάρυβδιν».

Φρονῶ ὅτι οἱ Ἴταλοὶ, ἀρξάμενοι τῆς ἰδρύσεως ἐμπορικοῦ καὶ δὴ ἀτιμήρους ναυτικοῦ, καὶ καταρτίσαντες τοιοῦτο οὐχὶ ἀνάξιον λόγου, προσεπάθησαν ν' αὐξήσωσι τὴν σημασίαν αὐτοῦ καὶ διὰ τοιούτων ἐκτάκτων ὀνομάτων, τῆς Σκύλλης, τῆς Χαρυβδέως καὶ ἄλλων ὁμοίων, ἢ μᾶλλον ἠθέλησαν διὰ τούτων νὰ δεῖξωσι τὴν ὑπεροχὴν των ἐπὶ τῶν στοιχείων καὶ περιφρόνησι πρὸς αὐτά. Ἔστω. Τοῦτο ἀρέσκει καὶ εἰς ἐμὲ πλέον πάσης ἄλλης ἐξηγήσεως.

Ἄλλ' ἡ ἀδράνεια καὶ ἀπροσεξία τοῦ πρωρεῶς τῆς Χαρυβδέως ἔρχεται ταύτη τῇ στιγμῇ νὰ διψεύσῃ τὴν σχηματιζομένην ἐν ἐμοὶ ἀγαθὴν ἰδέαν περὶ τοῦ Ἴταλικοῦ ναυτικοῦ. Συνηγήσαμεν ὠραῖον ἐμπορικὸν ἀγγλικὸν ἀτμόπλοιον. Διακρίνεται ἐκ τῆς κραταιᾶς σημαίας αὐτοῦ. Ἄλλ' ἡ Χάρυβδις δὲν ἔχει τὴν ἐαυτῆς ἀνηρτημένην εἰς τὸ ἀκόντιον τῆς πρύμνης. Μέχρις ὅτου δὲ διαταχθῇ ἡ ἀνάρτησις καὶ ἡ ἐκτέλεσις τοῦ κεκαλονισμένου χαιρετισμοῦ, τὸ ἀγγλικὸν ἀπεῖχε πλέον τοῦ μιλίου, στρέφον ἡμῖν τὴν πρύμνην. Τέλος πάντων ἡ Χάρυβδις ἐχαιρέτισεν, ἀλλ' ὁ Ἄγγλος πλοίαρχος ἀπηξίωσε ν' ἀνταποδώσῃ τὸν χαιρετισμὸν. Εἶναι Ἄγγλος καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι πολυσήμαντον. . .

Ὁ καιρὸς εἶναι εὐδιδώτατος. Τοῦλάχιστον πλέον ἔτι ἐπὶ τῶν ἐλληνικῶν ὕδατων, ἔχω παρήγορον τὴν ὠραίαν ταύτην ἡμέραν, ἥτις προώρισται νὰ

μοι δάση τὰς τελευταίας ἐντυπώσεις τῆς πατρῶς γῆς ἢ ἐγκαταλείπω σήμερον.

Ἀθημερόν μ. μ.

Ἡ μοναξία ἤρχισε νὰ μὲ δυσάρεσθῃ, ὅτε ἤχησεν ὁ κώδων τοῦ προγεύματος. Παρεκαθήσασμεν ἐν ὄλῳ τέσσαρες· οἱ τρεῖς ἀξιωματικοὶ τοῦ πλοίου καὶ ἐγώ. Ἐμεινα λίαν εὐχαριστημένος ἔκ τε τῆς συντροφίας αὐτῶν καὶ ἐκ τῶν παρατεθέντων ἐδεσμάτων. Θὰ διανύσω οὕτω πέντε ἡμερονύκτια. Ἔστω.

Πλέομεν δι' ἀτμοῦ καὶ ἰστίων ὀλοταχῶς παρὰ τὴν ἀντίθετον τῇ πόλει τῆς Ἰδρῆς πλευρὰν τῆς νήσου ταύτης. Χαίρε καλὴ νῆσος, πατρίς τῆς Μητρὸς μου. Εἰς τὴν θέαν τῶν γυμνῶν βράχων Σου ἀναλογίζομαι τὴν γόνιμον κατορθωμάτων ἐποχὴν ἐκείνην, κατ' ἣν ἐσχέλευε ἕνα κόσμον καὶ εἰλείπει πρὸς ἔπικινον καὶ τῶν ἐχθρῶν σου τὴν γλῶσσαν! Ὁ διαδορμῶν καὶ δηῶσας προοιμιωδῶς τὴν Ἑλλάδα Ἰμβροτὴν πασσαί, ἐλθὼν ἀπέναντι τῆς ἠρωϊνῆς νήσου ἐξεφώνησε τὸν λακωνικώτατον τοῦτον πανηγυρικόν: «Πότε θὰ σὲ βάλω εἰς τὸ χεῖρι, μικρὰ μου Ἀγγλία!» — Καταλείπομεν ἀριστερὰ καὶ μακρὰν τὰς Σπέτσας, τὴν γλυκεῖαν καὶ ἀρωματώδη ἀδελφὴν τῆς Ἰδρῆς καὶ χωροῦμεν πρὸς τὸν Μιλέαν. Πλέομεν ἀπέναντι τῆς ἰδιαιτέρως πατρίδος μου. Διακρίνω μίαν πρὸς μίαν τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων ἐφ' ὧν εἶδον ἀκατέλλοντα καὶ δύοντα τὸν ἥλιον εἰς τὸν κόσμον. Μοι φαίνονται ὠραιότερα καὶ γλαυκότερα πικνὸς ἄλλου ὄρους. Αἱ κορυφαὶ δὲ αὐταὶ διαγράφονται εἰς τὸν ὀρίζοντα ζωηραὶ καὶ χρυσιζοῦντι ἕνεκα τῆς καταβάσεως τοῦ ἡλίου πρὸς τὴν δύσιν. Ἄλλ' εἰς τὸ βάθος ἐκεῖ διακρίνεται ἀμυδρὸς, ὁ βράχος τῆς κλεινῆς καὶ «ἐρυμνῆς» Μονεμβασίας, τῆς ἐκπροσωπησάσης τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ ὄλους αἰῶνας. Τὸ πλοῖον ὁμῶς ἤρξατο ταλαντευόμενον· τοῦτο δ' εἶναι ἀλάνθιστον προμῆνημα τῆς γεινιάσεως τοῦ Μιλέα. Καὶ τῷ ὄντι· ἰδοῦ, προβάλλει ἡ λεοντώδης χαίτη του. Εἶναι λίαν αὐτόχρημα· βλέπεις μόνον τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ νομίζεις· ὅτι οἱ πόδες του εἶναι βυθισμένοι εἰς τὰ ἔγκατα τῆς θαλάσσης ἵνα ἀνστατώσωσιν αὐτήν. Πάντοτε ἠγάπησα τὸν Μιλέαν, διότι ἀποτελεῖ μέρος τῆς ἰδιαιτέρως πατρίδος μου, καὶ οὐδέποτε ἔπικυσα θαυμάζων αὐτόν· εἶναι ἀξίος θαυμασμοῦ καὶ μοι ἐδίδαξεν ἐμπράκτως τὴν ἀξίαν καὶ τὸ μεγαλεῖόν του. Ταῦτη τῇ στιγμῇ εἶναι ὑπὲρ ποτε ὠραιὸς, διότι στέφεται ὑπὸ χρυσιζόντος νέφους. Μετ' ὀλίγον καλύπτει τὸν ἥλιον διὰ τῆς χαίτης του, ἐν ᾧ ἡ Χάρις διέρχεται ἐγγύτατα τῶν βωθῶνων αὐτοῦ σχεδὸν ἐν ἡρεμίᾳ. Δὲν ἐπιθυμῶ, ἀλλ' ὁμῶς εἶναι ἀνάγκη ν' ἀποθάνῃ ὁ Μιλέας. Καὶ ἰδοῦ... Ναι!.. Ἀκούω τοὺς κτύπους τῆς ἀξίνης δι' ἧς μεγαλοφυῶς ἐργάτης ὀρύσσει τὸν τάφον αὐτοῦ. Ἀποχαιρετίζω μετὰ τοῦ Μιλέα καὶ τὰ λοιπὰ παρὰ τὰ μέρη καὶ μεσόγεια βουνὰ τῆς πατρῶς γῆς καὶ τὴν μόλις διαφαινομένην ἐν τῇ ἀγκάλῃ τῆς ἐσπέρας Ἑλαφρόνητον καὶ κατέρχομαι εἰς

τὴν αἴθουσαν (διότι ἐνταῦθα δὲν βλέπω πλέον), ἵνα χαρῶμαι ἐπὶ τῆς ἐπομένης σελίδος τοῦ ἡμερολογίου τούτου σκιαγραφίαν τινὰ τοῦ Μαλέα.

Β'. Ὁ ΜΑΛΕΑΣ (ΜΑΛΕΑ ΑΚΡΑ)

Ἐνῶ τοσοῦτος γίνεται λόγος περὶ τῆς τομῆς τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς προκυφόντων πολιτικῶν καὶ ἐμπορικῶν ὠφελημάτων τῇ Ἑλλάδι, ἐπέσπασε τὴν προσοχὴν μου σπουδαιότητα μεταβολή, ἐπιχειρήματα εἰς τοῦτο τὸ ἀντίθετον ἄκρον τῆς Πελοποννήσου, καὶ πηγάζουσα ἐκ τῆς ἐπιχειρήσεως τῆς τομῆς τοῦ Ἰσθμοῦ.

Ὁ γίγας τοῦ πρὸς ἀνατολὰς ἡμίσεως τῆς μεσογείου θαλάσσης, ὁ ἐπὶ χιλιετηρίδας πανίσχυρος θαλασσοκράτωρ καὶ παντοκράτωρ τῆς ὁδοῦ ἀπὸ ἀνατολῆς πρὸς τὴν δύσιν, ὁ περίπυστος Μαλέας, τὸ φοβερὸν καὶ ἐνδοξὸν ἀκρωτήριο, μετ' ὀλίγον καθίσταται ἄσημος ἄκρα, γνωστὴ μόνον ἐκ τῆς ναυτικῆς ἱστορίας καὶ τῶν γεωγραφικῶν πινάκων. Τὸ μέγα καὶ τέως ἀδιάσειστον κράτος τοῦ Μαλέα σκλεύεται καὶ μετὰ μικρὸν πίπτει ὑπὸ τὴν σκαπάνην καὶ τὸ γεωφάγον τρύπανον μεγαλοουργοῦ ἐργάτου, τοῦ στρατηγοῦ Τύργ, ὅστις σύρει, ὡς διὰ δύο τεραστίων χειρῶν, τὴν μίαν θάλασσαν πρὸς τὴν ἄλλην καὶ, ἐξαφκνίζων τὸ μεταξὺ γαιῶδες διάστημα, ἀνοίγει νέαν ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς ὕψραν ὁδόν.

Τὸ ἀκρωτήριο Μαλέας, Μάλεια ἄκρα, ἢ Μαλεαί (κοινῶς *Κάβο-Μαλέας*) ἦτο καὶ εἶναι γνωστὸν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων πᾶσι τοῖς ναυτιλομένοις διὰ τὸ κινδυνώδες τῆς παρακάμψεως. Οἱ ἀρχαῖοι ναυτικοὶ μετὰ τρόμου ἐμνημόνευον τοῦ ὄνοματός τοῦ Μαλέα, καὶ μετ' ἀπελπισμοῦ διέπλεον πρὸ τῆς θηριώδους ὄψεως αὐτοῦ· ὅθεν καὶ τὸ, οἶονεὶ ἐπικηδεῖον ῥητόν, τὸ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος, νομίζω, ἀναφερόμενον :

Μαλέας δὲ κάμψας, ἐπιλάθου τῶν οἰκαδε.

καὶ τὸ παρὰ τοῖς ἡμετέροις ναυτικοῖς, ὅπερ πολλάκις ἤκουσα ταξιδευῶν ἐπὶ διαφόρων πλοίων :

Κάβο-Μαλιὰ, Κάβο-Μαλιὰ!

Βοῆθα, Χριστὲ καὶ Παναγιὰ!

Ὁ Ὅμηρος ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ τρεῖς μὲν μνημονεῖ τῆς πρὸ τοῦ Μαλέα συμφορᾶς τοῦ κλεινοῦ ἥρωος αὐτοῦ, ἅπασι δὲ τῆς τοῦ Μενελάου. Φαίνεται ὅτι κατὰ τὰς περιηγήσεις αὐτοῦ ὁ τυφλὸς αἰοδὸς ἔλαβε πείρακα ἐξ ἰδίου παθήματος καὶ ὅτι αὐτὸς ποτε «περιγνάμπτων Μαλειῶν ὄρος αἰπὺ» ἐνεπνεύσθη τὴν περὶ αὐτοῦ ζοφερὰν ἰδέαν, ἣν τόσῳ ζωηρῶς ἐκτίθησιν ἐν τοῖς θεοῖς ἔπεισιν αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο λοιπὸν παρεισάγει τὸν Νέστορα διηγούμενον τῷ Τηλεμάχῳ περὶ τοῦ πλοῦ τοῦ Μενελάου πρὸ τοῦ Μαλέα τάδε·

Ἄλλ' ὅτε δὴ καὶ κείνος, ἰὼν ἐπὶ αἶνονα πόντον,
ἐν νηυσὶ γλαφυρῆσι, Μαλειῶν ὄρος αἰπὺ

ἔξε θεῶν, τότε δὴ στυγερὴν ὁδὸν εὐρύοπα Ζεὺς
 ἐφράσατο, λιγέων δ' ἀνέμων ἐπ' αὐτμένα χεῦεν
 κύματά τε τροφόμενα πελώρια, ἴσα ὄρεσιν
 Ἔνθα διατμήζας τὰς μὲν Κρήτην ἐπέλασεν

· · · · · Ἀτὰρ τὰς πέντε κυανοπρωρείας
 Αἰγύπτῳ ἐπέλασσε φέρων ἀνεμὸς τε καὶ ὕδωρ.

(Ὅμηρ. Ὀδύσ. Γ. 286).

Ὁ Μαλέας, δύναται τις εἰπεῖν, ἦν ὁ θρόνος τοῦ ποντομέδοντος Ποσειδῶνος. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος ἔπνεε μένεα κατὰ τοῦ πκνούργου Ὀδυσσεώς, τοῦ τυφλώσαντος τὸν υἱὸν αὐτοῦ Πολύφημον ἔλαβε τρίς τὴν εὐχαρίστησιν νὰ πατάξῃ δεινῶς ἐνταῦθα πρὸ τοῦ Μαλέα τὸν υἱὸν τοῦ Λαέρτου, ἐκδικῶν τὸν φόνον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ διὰ τῆς διασπορᾶς καὶ κατχτροφῆς τῶν νηῶν ἐκείνου.¹

Τοὺς ναυτικούς τῆς σήμερον οὐχ ἤττον φοβίξει, ὡς εἶπον, ἡ ἀθηράγος ἄκρα. Καίτοι δὲ ἡ ναυτικὴ ἐπιτήμη ἐτελειοποιήθη καὶ τὰ μέσα αὐτῆς εἰσι πολλὰ καὶ ἰσχυρὰ πρὸς καταπόνησιν τῶν στοιχείων, καὶ τοι ὁ ἀτμὸς ὑπερνεκρὰ τὴν δρμὴν τῶν κυμάτων, ἀλλ' ὅμως πρὸ τῆς ἐξηγηρωμένης ὄψεως τοῦ Μαλέα πᾶν πλοῖον ἀνακρούει πρῦμναν καὶ σπεύδει πρὸς ὄρμον. Ὁ ῥοῦς καὶ ὁ ῥόχθος τῶν «πελωρίων» κυμάτων τοῦ Μαλέα εἰσὶν ὑπέρτερα πάντος ἀνταγωνισμοῦ. Ἐν ἡμέραις διακοῦς τρικυμίας συναθροίζονται 60—80 ἰστιοφόρα καὶ 15—20 ἀτμήρη πλοῖα ταύτοχρονως εἰς τὸν ὄρμον τῆς Ἐλαφονήσου, ἀναμένοντα τὴν κκταπράυσιν τοῦ θυμοῦ τοῦ ἐξηγηρωμένου τούτου λέοντος. Ἐγὼ αὐτὸς ταξειδεύων δι' ἀτμοπλοίου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος Ἰανουαρίου μόλις ἠδυνήθην νὰ σωθῶ εἰς Κύθηρα, ὅπου ἐδέησε νὰ περιμένω ἐπὶ 12 ὅλας ἡμέρας. Ἐπιστρέφων δὲ διὰ τοῦ μεγαλητέρου ἑλληνικοῦ ἀτμοπλοίου εἶδον αὐτὸ ἀνακρούον πρῦμναν καὶ καταφεύγων εἰς Ἐλαφόνησον. Ἐκεῖ ἦσαν ἄπειρα πλοῖα ἀποκεκλεισμένα πρὸ 25 καὶ 30 ἡμερῶν, ἐνῶ τινὰ τούτων ἔπλευσαν ἐνταῦθα ἐξ Ἀφρικῆς ἐν τρισὶν ἡμέραις!

Τῷ ὄντι δὲ ὁ Μαλέας, ὡς λέων ἀκαταδάμαστος καὶ ἀγέρωχος, ἐξηπλωμένος ἐπὶ τῆς μόνης καὶ ἀνκποφεύκτου διόδου μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, βλέπει διερχομένους καὶ σθεννυμένους τοὺς αἰῶνας, ὡς σβέννυνται καὶ ἐξαλείφονται τὰ εἰς τὰς πλευράς του θραυόμενα κύματα. Βλέπει ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν τὸ πρῶτον φοινικικὸν κέλυφος ἐχάραξεν ἀφρόεσαν αὐλάκκα ἐπὶ τῆς θαλάσσης, διερχομένης πρὸ αὐτοῦ μετὰ τῆς παρόδου τῶν αἰώνων τὰς γενεὰς τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ἐθνῶν ἀκκατασχέτως. Βλέπει τὰς κόπας ἀκκαπληρουμένας ὑπὸ τῶν ἰστιῶν καὶ ταῦτα συμπτυσσόμενα πρὸ τοῦ ἀτμοῦ. Βλέπει τὰ ἀρχικὰ καὶ, ὡς εἰπεῖν, νηπιῶδη σκα-

¹ Ὅμηρ. Ὀδύσ. Δ. 514 I. 80, T. 187.

φία ἐξαφκινζόμενα πρὸ τῶν πεντηκοντόρων νηδῶν, καὶ ταύτας μεταλλατσομένηας εἰς δίκροτα καὶ τρίκροτα καὶ ἐπὶ τέλους βλέπει σήμερον πελώρια πυρόπλαγχνα θωρακωτὰ παρελαύνοντα ἐνώπιον αὐτοῦ, ἀλλ' αὐτὸς διατελεῖ ἐν ἧ ἀπὸ καταβολῆς τῶν αἰώνων διατέλει κηκαστάτει. Οὐδὲ τὸ παράπαν ἐπηρεαζόμενος ὑπὸ τοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ οἰνοειρέοντος ἀδικολεϊπτώως πρὸ αὐτοῦ, τότε μὲν ἐκ τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Δύσιν, νῦν δ' ἐκεῖθεν πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν καθόλου Ἀνατολὴν, μένει εἰσέτι καὶ ἐσχεὶ ἀπολίτιστος καὶ ἄγριος. Ἡ τρίκρινξ τοῦ ἐνοσίχθονος Ποσειδῶνος ἐνταῦθα μόνον, ἐν τῇ περὶ τὸν Μαλέαν θαλάσση, διασώζει ἀλώθητον τὴν ἰσχὺν αὐτῆς. Ὁ Μαλέας εὐφραίνεται κηκαστρέφων πάντοτε. Κηκασπίνει ἡδονικῶς αὐτανδρα σκάφη μικρὰ ἢ μεγάλα, ἀσθενῆ ἢ ἰσχυρὰ, αἰσθάνεται εὐχαρίστησιν ὅταν θραύωνται εἰς τὰς πλευρὰς αὐτοῦ μετὰ κρότου φοβεροῦ πλοῖα καὶ ἀποδέχεται ὡς φθόγγους μουσικούς τοὺς γόους καὶ τὰς φωνὰς τῶν ναυκγῶν. . . . Πρὸς τροφήν τοῦ θηρίου τούτου, ὅπερ ὠνομάσθη καὶ ἐγράφη ἐν τοῖς γεωγραφικοῖς χάρταις «Μαλέας», χρησιμεύουσι καὶ ἀνθρωποι καὶ πέτραι καὶ καρποὶ καὶ ξύλα καὶ χρυσοὶ καὶ σίδηρος καὶ πᾶσα οὐσία εὐφραίνει καὶ ἡδύνει αὐτό. Τίς λησμονεὶ τὴν κατὰ τὸ ἔτος 1795 κηκασπίνει ἐνὸς τῶν πλοίων τοῦ λόρδου Ἰησοῦ Ἐλγίν μετὰ τοῦ ἐκ πλούτου ἀρχαιολογικοῦ φορτίου αὐτοῦ; Ἐλπίζωμεν ὅμως ὅτι ὁ Μαλέας ἡμέραν τινὰ θ' ἀποδώσει εἰς τὸν Παρθενῶνα, ὃν κηκασπίνει αἰθίραν πρῶταν ἀτενίζει φιλίως, τὰ εἰς αὐτὸν ἀνήκοντα συντρίμμηκτα. Λέγω δὲ τοῦτο διότι ὁ Μαλέας, ἂν μὴ ἐδείχθη ἰδικάζοντως φιλάρχχιος ἢ φιλόμουτος, ἐδείχθη ὅμως πάντοτε φιλόπατρις, ὡς θέλω σημειώσαι, ἔως, κηκασπίνω.

Ὁ Μαλέας πλὴν τῆς μεγάλης ἐπισημότητος αὐτοῦ, τῆς ἐκ τῆς ἀγριότητος πηγαζούσης, κηκασπίνεται καὶ ἐτέρων, τὴν ἐκ τῆς ἐπιφκνουῦς θέσεως αὐτοῦ. Συνέχεια ὦν σειρὰς ὁρέων κηκασπίνει ἐκτεινομένων καὶ βηκμηθῶν — ἐφ' ὅσον προχωρεῖ — ἀπαλλασπίνόμενος τῶν ἐπὶ τῶν κηκασπίνων αὐτοῦ κηκασπίνων καὶ εὐσκίων χωρίων, κηκασπίνεται εἰς τὴν θάλασσαν φιλὸς καὶ ἀπορρωξ γινόμενος· κηκασπίνει δὲ τὴν τελευταίαν ἀκρὴν αὐτοῦ, ἀντὶ νὰ προδκίνη ἐκκασπίνόμενος καὶ λεπτυνόμενος, ἐξ ἐκκασπίνων κηκασπίνεται καὶ ὁρθοῦται κηκασπίνει ἀκκασπίνων μέγιστον ὄγκον εἰς τοὺς ἀνέμους καὶ τὰ κύματα. Ἀπὸ τῆς ῥάκκασπίνων λουπὸν αὐτοῦ ταύτης, ὡς ἀπὸ σκοπιᾶς, κηκασπίνονται πολλὰ τῶν ἀφεσπίνων μερῶν. Μετὰ τὸ Ταίναρον καὶ τὰ Κῦθηρα βλέπει τὴν Κρήτην, ὅλον τὸν Ἀργολικὸν μετὰ τῶν Σπετσῶν, τὴν Ἰθρὴν, τὴν Ἀττικὴν μέχρι Σουνίου καὶ τὰς πλείστας τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Γενικῶτερον δὲ σκοποῦμενος ὁ Μαλέας κηκασπίνει τὴν γεωγραφικὴν θέσιν αὐτῶν ἔχει αὐτῶς: Πρὸς βορρᾶν μὲν φέρει τὴν Ἑλλάδα ὅλην· πρὸς μεσημβρίαν ἀτενίζει τὴν Κρήτην καὶ τὸ Αἰθυκὸν πέλαγος μέχρις Ἀφρικῆς· ἐκκασπίνει δὲ καὶ ἔκκασπίνει, πρὸς ἀνατολὰς καὶ δυσμὰς, λούεται ὑπὸ τῶν πελάγων Αἰγαίου καὶ Ἰονίου. Παρὰ τὸ πλευρὸν αὐτοῦ ἀντὶ τῆς κηκασπίνων Ἐλαφονήσου

προτέλαβε δορυφόρον ἀχώριστον τὴν νῆσον τῶν Κυθήρων, ἀφ' οὗτου τὸ με-
σάζον ὑγρὸν δίκτυμα συνεμήθη, διὰ τῆς γεννηζόφρονος περὶ χωρήσεως
τῆς πλειάδος τῶν θυγατέρων Ἰονίων νήσων πρὸς τὴν μητέρα Ἑλλάδα.
Ἄλλ' εἰς μάτην ἐπὶ τούτοις δεκάδ' ἐτῶν περιμένει νὰ ἴδῃ προτερχομένην
καὶ ἐτέρην, μᾶλλον δὲ πολυτέννητον καὶ πολυπυθῆ θυγατέρα, τὴν Κρή-
την! Πρόθυμος πάντοτε, ὡς γνήσιος Ἕλληνας ἀγωνιστῆς τοῦ 1821, ὁ Μι-
χάλης προσφέρει τὰς ὑπηρεσίας τῶν περὶ αὐτὸν λιμένων καὶ ὄρων εἰς τοὺς
ἀγῶνας τῆς Ἡρωϊνῆς νήσου καὶ βροντόφωνος ἀντιλαλεῖ εἰς τοὺς κρότους
τοῦ ἐκαστοῦ ἐρηγνυμένου ἐπὶ τῆς Ἰδῆς κεραυνοῦ τῆς Ἐλευθερίας. Πότε
ἄρα γε θὰ δεχθῆ εἰς τὰς ρικὰς καὶ κατεσυληκυίας περὶαίης του τὸν
ἀσπασμὸν ἐλευθέρου κύματος πεμπομένου ἐξ ἐλευθέρου τῆς νήσου Κρήτης;

Τὸν ὑπὸ τὸν Μαλέαν ὄμως προαιώνιον θρόνον τοῦ ἐνοσίχθονος καταρρί-
πτει ὁ ἐπικείμενος ἀσπασμὸς τῶν ὑδάτων τῶν κόλπων Κορινθικοῦ καὶ
Σαρωνικοῦ, τὸ δὲ ἀκκατάδύματον κράτος τοῦ Μιχάλη ἐπὶ τῆς Μεσογείου
πίπτει ὑπὸ τὰ κτυπήματα τῆς θαυματοποιοῦ ἀξίνης τοῦ αἰῶνος τούτου.
Ὁ ἀπέναντι τοῦ ἀκρωτηρίου τούτου ἐπὶ τῆς νήσου Κυθήρων ἐστημένος
φάνος, ὁ μέγιστος τῶν φανῶν τῶν ἑλληνικῶν ὑδάτων, καὶ ὁ ἐπ' αὐτοῦ
τοῦ Μιχάλη ἰδρῦμενος κατ' αὐτὰς φάρος χρησιμεύουσι μετὰ τινα ἔτη,
μεθ' ἃ συντελεῖται ἡ τομὴ τοῦ ἰσθμοῦ, ἀντὶ ἐπικηδεῖων λαμπάδων κατὰ
τὴν πτώσει τοῦ γίγαντος. Τὸ συνδέσαν δ' ἐσχάτως τὴν Κόρινθον μετὰ
τοῦ Μαλέα τηλεγραφικὸν νῆμα θ' ἀκαγγεῖλη κατὰ τὸ «μόρσιμον ἡμᾶς»
περὶ τὸ 1886 τὴν ἀποκοπὴν τοῦ νήματος τῆς ἱστορίας τοῦ Μιχάλη!

Γ'.—ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΔΕΥΤΕΡΑΝ ΗΜΕΡΑΝ

Ἐν πλῆ, παρὰ τὴν Ζάκυνθον 27 Φεβρουαρίου 1882.

Ἡ Χάρυδις καθ' ὅλην τὴν νύκτα ἔπλεεν ὡς αὐρὰ, ἢ ὡς ἡ Ἄδρα, ἢ
μᾶλλον ἐνόμιζες ὅτι ἔπλεε κοίμαμένη. Τοσοῦτον ἦν γαληνιαία καὶ ἤρε-
μος ἡ θάλασσα. Μόνον τὰς ἀκτῖνας τοῦ τηλεφρονος φάρου τῶν Κυθήρων
εἶδον κατὰ τὰς πρώτας ὥρας τῆς νυκτός, ὅτε ἡ Χάρυδις περὶ τὴν
νῆσον τῆς Ἀφροδίτης. Ἐντεῦθεν, πρὸς τὴν Πελοπόννησον οὐδὲν διεκρίνετο
ἕνεκα τοῦ σκότους: οὔτε τὸ, καθ' Ὅμηρον, «ἔρχλον πτολίεθρον» Ἐλος,
οὔτε ἡ «κοίλη Λακεδαιμόνων», οὔτε αἱ ἐκβολαὶ τοῦ κλεινοῦ Εὐρώτα, οὔτ'
αὐταὶ αἱ κορυφαὶ τοῦ εὐάνδρου Γαυγέτου. Μόλις δὲ περὶ τὴν μεσονύκτιον
ὥραν διέκρινον, περὶ κλυπτοῦσης αὐτὸ τῆς Χαρύδδαος, τὸ Γαίναρον ἀκρω-
τήριον, φωτιζόμενον ἀμυδρῶς ὑπὸ τῆς φθινούσης σελήνης. Ἐνταῦθα ὑπῆρχε
παρ' ἀρχαίοις ἢ εἰς Ἄδου κατὰ βλασὶς καὶ προσήρχοντο ἵνα καθαρῶσιν αἱ
μιασθέντες ἕνεκα φόνου ἀδίκου. Ὁ Ὀρέστης, φονεὺς τὴν ἀπιστήσαν
μητέρα αὐτοῦ Κλυταίμνηστραν καὶ δικάσει εἰς ὑπὸ τῶν δώδεκα θεῶν ἐν
Ἀρεΐῳ Πάγῳ, ἠθωώθη διὰ τῆς λευκῆς ψήφου τῆς Ἀθηνᾶς. Ἄλλὰ δὲν

ἤρκει αὐτῷ ἡ ἀποφυγὴ τῆς ποινικῆς τιμωρίας· διὰ τοῦτο δὲ ἤλθεν ἐνταῦθα, εἰς τὸ Γαίναρον ἕνα τελείως ἀπαλλαγῆ τοῦ «ἄγους». Σήμερον κατοικοῦσιν ἐκεῖ οἱ ἄζευκτοι καὶ πολεμοχάρμαι Μακινᾶται. Ἄπασα ἡ χώρα αὐτῶν εἶναι ξηρὰ καὶ ἄγονος· ἀλλ' οὗτοι ἀναγκάζουσι τοὺς βράχους, δι' ἐκτάκτου φιλοπονίας, νὰ φύωσι κριθὴν καὶ ὄσπρια· ἀρτῶν δὲ τὸν μέλανα, ὡς τὸν περιώνυμον ζωμὸν τῶν προγόνων αὐτῶν Σπαρτιατῶν, ἄρτον διὰ τοῦ λίπους τῶν ὀρυγῶν, οὗς περιέργος καὶ ἀνάλογος πρὸς τὸ ἄγονον τοῦ τόπου οἰκονομία τῆς φύσεως ἄγει ἐκεῖ δις τοῦ ἔτους καθ' ἑκατομμύρια.

Σήμερον τῇ πρώτῃ περιλαμπῆς ὁ ἥλιος ἀνέδου ἐκ τῶν κυμάτων περὶ τὴν χώραν τοῦ Μαλέα, ἐκεῖθεν δηλαδὴ ὅπου ἔδουσε χθές, ὡς νὰ διανυκτέρευσε ἐκεῖ! Πιθανῶς παρέλιπε κατὰ τὴν νύκτα τχύτην τὸ ἕτερον ἡμισυ τῆς περιγεῖου πορείας αὐτοῦ, ἀφαιρῶν τοὺς ἀντίποδας ἐν διάρκει σκότει, καὶ ἔμεινε ἕνα ξενισθῆ εἰς τὰ περὶ τὸν Μαλέαν θαλάσσια ἀνάκτορα τοῦ Ποσειδῶνος, ἢ εἰς τὰ ἐπὶ τῆς Κυθήρης νήσου μαλακὰ δώματα τῆς Ἀφροδίτης. Τὸ δεύτερον εἶναι πιθανώτερον, διότι σήμερον ἀνατέλλων ἦν καταπόρφυρος, ὡς νὰ ἔχρυσεν αὐτὸν ἡ θεὰ διὰ τῆς περιωνύμου τὸ πάλαι κυθηραϊκῆς πορφύρας, ἐξ ἧς καὶ ἡ νῆσος ἐκέκλητο *Πορφυρούσα*. Καὶ διέχουσε τὸ χρῶμα αὐτοῦ τοῦτο ἄμ' ἀναδύς καὶ ἐπορφύρισε τὰ μαλακὰ τῆς πρωϊνῆς αὔρας κυμάτια καὶ ἐχρῶσσε τὰ ὑπὲρ τὴν ὠραίην Ζάκυνθον περιπτάμενα ἐλαφρὰ νέφη. Καὶ ὁ ἀρτιπαγῆς δὲ ἐπὶ τῆς μείζονος τῶν Οἴνουσῶν νήσων φανὸς, διὰ τῆς θλάσεως τῶν ἀκτίνων τοῦ ὠραίου τούτου ἡλίου, ἐφαίνετο ἐν μέσῃ ἡμέρᾳ ὡς ἀνημμένος ἔτι.

Ἡ *Χάρυδις* ἐν τούτοις διαψεύδουσα τὸ δριμύ ὄνομα αὐτῆς, ἀντὶ τέρατος ἀνθρωποφάγου καὶ νηοφάγου, ἢ ἀντὶ σπηλαιώδους βράχου, ὡς ἦν ἡ ἀδελφὴ αὐτῆς Σκύλλα, εἶναι ὠραῖον θαλάσσιον μέγαρον, βριθὸν χροστοῦ καὶ πορφύρας καὶ μεστὸν παντὸς τερπνοῦ καὶ ἀναπαυτικοῦ πρᾶγματος. Ἄλλ' ἐμὲ κατέχει πλήξις ἐπὶ τῇ εὐρείᾳ καὶ ἀπολύτῳ κυριαρχίᾳ μου, ὡς μόνου ἐπιβάτου, ἐπὶ τε τῶν ἀπείρων κοιτῶων αὐτῆς καὶ ἐπὶ τῆς ἀχανοῦς αἰθούσης καὶ τοῦ ἐκτεταμένου καταστρώματός· οὔτε δὲ εἰς τὴν Β', ἢ καὶ εἰς τὴν Γ'. θέσιν ὑπάρχει τις ταξειδιώτης. Εὐχαρίστως λίαν θὰ ἐδεχόμην νὰ μερισθῶ τὴν πενήτημερον ταύτην (μέχρι τῆς 3ης Μαρτίου) κτήσιν μου καὶ πρὸς τὸν ἐπαχθέστερον καὶ πληκτικώτερον συμπλωτῆρα.

Ἡέραν τῆς Κεφαλληνίας μ. μ.

Τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ πλοίου βλέπω μόνον κατὰ τὰς ὥρας τοῦ προγεύματος καὶ τοῦ γεύματος. Τὰς λοιπὰς μένουσιν εἰς τὸ ἔργον τῶν, λίαν προσεκτικοί, ὡς παρτησῶ, καὶ περὶ πάντων μερμυῶντες. Ἐν τούτοις ἔχουσι τὴν καλοσύνην νὰ μοι παρέχουσι πᾶσαν περιποίησιν ὅ τε πλοίαρχος κ. Bruno Vincenzo καὶ ὁ ὑποπλοίαρχος κ. Giuseppe Clausi. Μετὰ τοῦ τρίτου δὲν ἐγνωρίσθην. Εἶναι περίεργον ὅτι, ἐνῶ χθές συνηγηθήσασμεν ἐκεῖ παρὰ τὸν Μαλέαν πλεῖστα ἀτμόπλοια καὶ ἰστιοφόρα, σήμερον οὐδ' ἐν

ἔθεάθη εἰς τὸν ἡμέτερον ὄριζόντα.—Ὁ καιρὸς εἶναι εὐδιδιώτατος. Κατελίπομεν ἤδη δεξιᾷ τὴν Ζάκυνθον, τὴν Κεφαλληνίαν μετὰ τῆς οἰονεῖ συνεχομένης αὐτῇ Ἰθάκης, εἰς δὲ τὸ βάθος τὴν χώραν τῶν Αἰτωλῶν. Πλέομεν πάντοτε πρὸς βορρᾶν ἐν ἀμετατρέπτῳ πορείᾳ. Πρὸ τινων ὠρῶν οὐδεμίαν ξηρὰ φαίνεται. Πᾶσα ἑλληνικὴ γῆ ἐκρύβη ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου· οὐδ' ἐλπίζουσιν οἱ ὀφθαλμοὶ μου ν' ἀτενίσωσιν, ὡς εἰς τελευταῖον σταθμὸν τὴν Κέρκυραν, διότι μετ' οὐ πολὺ τὸ σκότος θὰ καλύψῃ τὸ πᾶν. Ἴδου δ' ἥλιος ἄνευ ἀκτίνων, ὡς διάπυρος μύδρος, σπεύδει πρὸς τὸ τέμα τῆς πορείας αὐτοῦ καὶ ἡρέμα καταδύμενος κρύπτεται εἰς τὰς ἐσχατιὰς τοῦ Ἰονίου πελάγους. Αὔριον θὰ ἴδω τὸν ἥλιον τῆς Ἰταλίας.

Δ'.—TO BRENTHESION (Brindisi)

28 Φεβρουαρίου 1882. Πρωτα.

Ἀφυπνισθεὶς ὑπὸ κρότων καὶ φωνῶν, ἠσθάνθη τὴν *Χάρυβδι*ν ἡρεμοῦσαν πλέον μετὰ 48 ὥρων ἀδιάλειπτον πλοῦν. Ὁ ἥλιος ἤδη ὠδήγησε τὸ πύρινον ἄρμα αὐτοῦ ἔξω τῶν πυλῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ φωτίζει καὶ καλλύνει πᾶσαν τὴν πέριξ φύσιν, ἣτις ἐνταῦθα εὐμοιρεῖ χάριτος. Ἐνθεν καὶ ἔνθεν εἰς τὰς ἐσχατιὰς τοῦ λιμένος, ὅπου λήγει τὸ κρηπίδωμα, μαλακαὶ καὶ ἡρέμα ἐπικλινεῖς ἐκτάσεις λούουσι τὴν μόλις φουμένην χλόην αὐτῶν εἰς τὰ κύματα. Ὑψικόρυφοι δ' αἰγείροι βυθίζουσι τὰς ρίζας αὐτῶν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἀνγλοσὶν ἴσως ἐξ αὐτῆς ἄλμυρὰ δάκρυα ἵνα δικαιώσωσι τὴν μεταμόρφωσίν των εἰς δένδρα. Περιτιτέρω φαίνονται κῆποι τινες, τείνοντες, ὡς τόσας χεῖρας, τοὺς κλάδους τῶν φυτῶν καὶ θάμνων αὐτῶν πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ περιίπταμένου ἕαρος. Οἱ ὑπερκείμενοι καὶ οἱ περαιτέρω τοῦ λιμένος λόφοι βρῖθουσι συκῶν, ἐλατῶν καὶ ἀθανάτων καὶ κυπρίστων καὶ φοινίκων καὶ παντοίων ἄλλων δένδρων. Ἄν ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ Ἰταλία εἰσὶν ἀδελφαί, ἡ Ἰταλίαν εἶναι ἀναμφιβόλως ἡ πρεσθυτέρα καὶ μᾶλλον προωδευμένη. Ἀμφότερα καταφκήθησαν εἰς τὰ βάθη τῶν προϊστορικῶν αἰώνων ὑπὸ τῆς αὐτῆς Πελασγικῆς φυλῆς· ἡ Ἰταλία μάλιστα καταφκήθη πρώτη, ἅτε κειμένη ἐγγυτέρω τῆς ὁδοῦ, δι' ἣς κατέβη ἡ φυλὴ ἐκείνη· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐκαλεῖτο Μεγάλη Ἑλλάς. Ἀλλὰ κατὰ τὸν ῥοῦν τῶν αἰώνων ἐκτετέρα ἐτρέπετο ἰδίαν ὁδόν. Ἡ Ἰταλία μετὰ πολλὰς περιπετείας ἐν ἐπιδρομαῖς καὶ ἐμφυλίοις πολέμοις, ἀπήρτισε τὸ κραταῖον Ῥωμαϊκὸν ἔθνος· ἀνεδειχθη ὡς πολεμικὴ χώρα, ἢ ὡς πεδῖον κρατερῶν μαχῶν· ἤψατο ἄκρω δακτύλῳ τῶν γραμμῶν· ἐκαλλιέργησε πλέον τι τὰς ὠραίας τέχνας· ἀλλὰ κυρίως ἐμόρφωσε καὶ παρέδωκεν εἰς τὸν κόσμον τὴν ἐπιστήμην τοῦ δικαίου. Ἐγίνετο μὲν καὶ αὐτὴ ὁ πρὸς ὃν ὕρος τῆς ἐπιδρομῆς διαφόρων λαῶν ἐν ταῖς μετέπειτα χρόνοις καὶ ἤλλαξε πολλοὺς ἀλλυλοδιαδόχως δεσπότας, ἀλλὰ δὲν ἠτύχησε νὰ κατακτηθῇ καὶ ἐρημωθῇ ὑπὸ φυλῆς, οἷα

ἡ Τουρκική. Ἡ δ' Ἑλλάς, ποιητικώτερα ἐκείνης, καὶ μᾶλλον *θερμοειδής*, κατ' Ἀριστοτέλην, ὑπῆρξεν ἡ πηγὴ τῆς ποιήσεως, τῶν γραμμάτων, τοῦ δράματος καὶ τῆς φιλοσοφίας· ἤγαγεν εἰς τὸ ὑπατον σημεῖον τῆς τελειότητος τὰς κκλὰς τέχνας· καὶ ὑπῆρξε μὲν χώρῃ ἐκ τῶν κατ' ἐξοχὴν πολεμικῶν, ἐν τε γῆ καὶ θηλάστῃ, καὶ διέχυσεν ἀπανταχοῦ μετὰ τῶν λογῶν αὐτῆς καὶ τὰ φῶτα τοῦ πολιτισμοῦ· ἀλλὰ τέλος παντοίας περιπλεχθεῖσα τύχαις, συνετρίβη καὶ ἡρημώθη φυσικῶς τε καὶ ἠθικῶς ὑπὸ τῆς κτηνωδεστερίας τῶν κατακτητικῶν φυλῶν, τῆς Τουρκικῆς. Νῦν μόλις ἀνανήφει. Ἐν βαρχεῖ σχετικῶς διαστήματι χρόνου διέπρξε πολλά, ἀλλὰ καὶ πολλῶν στερεῖται καὶ ὑστερεῖ ἔτι. Διὰ τοῦτο ἡ χλόη καὶ ἡ λεύκη παΐζουσι πρὸς τὴν θάλασσαν, ἐν ᾗ ἐν Ἑλλάδι πολλῶ ἀφίστανται αὐτῆς. Ὑπάρχουσι καὶ ἐκεῖ ὁμοίαι θέσεις, ἀλλ' οὐχὶ κατὰ κανόνα, ὡς ἐνταῦθα, διότι ἐν Ἑλλάδι ἡ γεωργία περημελήθη, ὡς μὴ ὤφειλε. Πρέπει καὶ ἡ Πατρίς μου νὰ μάθῃ ν' ἀνχιγνώσκη τὸ μέγα καὶ σωτήριο βιβλίον τῆς φύσεως, ὃ ἐστὶν ἡ γεωργία, ἐν ᾗ ἐπὶ τοῦ πρὸντος μόνον ψελλίζει ἐπ' αὐτοῦ.

Μὲ ἀποσπῶσι τῶν σκέψεων τούτων φωναὶ παντοειδεῖς καὶ μ' ἐπικναφέρουσι εἰς τὴν *Χαρυδίαν*, ἣτις ἐνῶ στηρίζεται διὰ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς αὐτῆς εἰς τὴν προκουμαῖν, πρὸς τὸ βόρειον μέρος τοῦ λιμένος, ἐκ τῆς ἀριστερᾶς πολιορκεῖται ὑπὸ σιμήνους λέμβων, ἐτοιμαζομένων τῶν ἐν αὐτοῖς λεμβούχων ἐν ἀμοιβαίαις βλασημαίαις καὶ ἀπειλαῖς νὰ ἐκπορθήσωσι τὸν μόνον ἐπιβάτην αὐτῆς.

Αὐθημερὸν μ. μ. ἐκ τῆς *Χαρυδέως*.

Μετὰ τὸ πρόγευμα ἀπέβην πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς πόλεως. Αὕτη ἀνήκει, ὡς γνωστὸν, εἰς τὴν Ἰταλικὴν ἐπαρχίαν *Terra d' Otranto*, καὶ ἀποτελεῖ τὴν πτέρναν τοῦ Ἰταλικοῦ ποδῶς, ὡς φαίνεται ἐν τοῖς γεωγραφικοῖς χάρταις. Τὸ Βρεντήσιον ἦν καὶ παρ' ἀρχαίους ἐπίσημος παρχλικὴ πόλις. Ὁ Στράβων, ὡς νομίζω, λέγει ὅτι ἐκτίσθη ὑπὸ Κρητῶν, ἐλθόντων ὑπὸ τὸν Μίνωα. Κατ' ἄλλους, ἔκτισεν αὐτὴν ὁ Διομήδης, ἐλθὼν ἐπὶ κερκλῆς Αἰολέων. Καὶ ἐπὶ 500 ἔτη μετὰ τὴν κτίσιν τῆς Ῥώμης ἐκυβερνήτο ἔτι ὑπὸ ἰδίου ἡγεμόνος. Ἀλλ' ἐγένετο καὶ αὐτὴ ἀποικία Ῥωμαϊκὴ, εὐήμερη· σακα ὁμοῦ καὶ αὐξήθητε μέχρις 100,000 κατοίκων. Εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς ἱστορίας ἀναφαίνεται τὸ Βρεντήσιον. Ἐνταῦθα ἐχρίσθη Κάϊσαρ ὁ Ὀκταβιανὸς, ἐγεννήθη ὁ τραγικὸς ποιητὴς Πηλοῦσιος καὶ ἀπέθανεν ὁ Βιργίλιος. Βραδύτερον ὁμοῦ ἐπιδρομαὶ βραχάρων καὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι κατέστρεψαν αὐτὸ, μάλιστα περρωμένων τῶν Βυζαντινῶν αυτοκρατόρων νὰ ἀναστηλώσωσι τὴν φθίνουσαν ἐπισημότητα αὐτοῦ. Τὸ ἔργον ὁμοῦ τοῦτο ἐπεφυλάσσετο εἰς τὰς σταυροφορίας. Ἐκατὸν ἡγεμόνας ἐπιβίβασαν ἐντεῦθεν τὰς στρατιὰς αὐτῶν, ἀκολουθουμένους ὑπὸ χιλίων προσκνητῶν. Ἐκτοτε δ' ἐγένετο αὐθὶς τὸ σημεῖον τῆς συγκεντρώσεως καὶ ἀνταλλαγῆς τῶν ἐμπο-

ρευμάτων τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ὡς ὑπῆρξε καὶ πρὸ τοῦ. Ἄλλ' οἱ Τούρκοι κατέκλυσαν τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ Βρεντήσιον ἀπώλεσε τὴν ἐπισημότητα ἐμπορικῆς πόλεως, ἐκμηδενισθέντος τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ἐνέπεσαν εἰς φοδερὰν πενίαν καὶ ἀποσύνθεσιν.

Ἄλλὰ πρῶριστο νὰ ἐκτελεσθῇ ἐνταῦθα ἐν θαύμα τῆς ἰσχύος τῶν νεωτέρων χρόνων, καὶ τὸ Βρεντήσιον κεῖται ἐκργῆς παρὰδειγμα τῆς καταπληκτικῆς μεταβολῆς τῆς τύχης τῶν πόλεων ἐκείνων, ὧν ἡ πρόοδος εἶναι συνδεδεμένη μετὰ τῆς ἐγκυκλοδείψεως καὶ ἀνκνεώσεως μεγάλων ἐμπορικῶν ὁδῶν. Ἰδοὺ δὲ ὁ λόγος· ὁ λιμὴν τοῦ Βρεντησίου εἶναι εὐρύχωρος καὶ κεκτημένος τὸ πλεονέκτημα τοῦ νὰ δύνκνται τὰ πλοῖα νὰ ἐξέρχωνται αὐτοῦ οἰουδήποτε ἀνέμου πνεόντος. Ὅτε ἐγεννήθη ἡ ἐλπίς τῆς τομῆς τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ Σουεῖ, τὸ δὲ παγκόσμιον ἐμπόριον ἔλαβε τὴν πρὸς τὰς Ἰνδίας παλαιὰν ἀνατολικὴν ὁδὸν, ἡ Ἰταλικὴ βουλή ἀπεφάτισε τὴν κατασκευὴν, ἢ μᾶλλον τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ φυσικοῦ λιμένος τοῦ Βρεντησίου. Πράγματι δὲ συνετελέσθη αὕτη τῷ 1866 δι' ἀπύστου καὶ δραστηρικῆς ἐργασίας. Ὁ λιμὴν οὗτος ἔχει παρ' αὐτὸ τὸ κρηπίδωμα βάθος 8 1/2 μέτρων. Τὰ παλαιὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα καταδαρίσθησαν καὶ ἐχρησίμευσαν ὡς χῶρος καὶ ὡς ὑλικὸν οἰκοδομῆς τῶν κατασκευμάτων τοῦ σιδηροδρόμου καὶ ἄλλων διαφόρων. Μεγάλα ἀτμόπλοια ἐκτελοῦσι σήμερον τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀλεξανδρείας. Μάλιστα δὲ ἀπὸ τῆς κατασκευῆς τοῦ σιδηροδρόμου τῆς Βρένης καὶ τῆς διατρήσεως τοῦ Κεννησίου ὄρους τὸ Βρεντήσιον, ἕνεκα τῆς θέσεώς του κατέστη σπουδαῖον σημεῖον συναντήσεως σιδηροδρόμων καὶ ἀτμοπλοίων διὰ τὴν μετάβασιν ἀπ' Ἀγγλίας καὶ Ἰνδίας. Ὡς πόλις οὐδεμίαν ἐμποιεῖ ἐντύπωσιν. Ὀλίγας ἔχει οἰκίας καλὰς, χρησιμευούσας ὡς ξενοδοχεῖα. Παρὰ τὴν προκυμαίαν ὑπάρχει μικρὰ τις πλατεῖα, ἡ τοῦ «Βίκτωρος Ἐμμανουήλ». Ἐξ αὐτῆς δ' ἀρχεται ἡ μόνη ἀξία λόγου ὁδὸς, ἡ «Amena», λήγουσα εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν· οὗτος δ' εἶναι μέτριον, ἀπέριττον, ἀλλ' εὐάρεστον οἰκοδόμημα ἐφ' ὑψηλῆς θέσεως· διακλάδωσις τις τοῦ σιδηροδρόμου ἐξικνεῖται διὰ περιστροφῆς μέχρι τῆς παραλίας παρὰ τὴν ῥηθεῖσιν πλατεῖαν ἢ παλαιὰ μέγαρον καὶ ταμένη κατέπεσαν, ἢ ὁσημέραι καταρρέουσι. Ὁ πύργος τοῦ αὐτοκράτορος περικλείει σήμερον ἀντὶ ἐστεμμένων καταδεδικασμένης κεφαλῆς. Ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς ἀνκνεωθείσης πόλεως προσέχουσιν ὁ παλαιὸς ναὸς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, στρογγύλον κτίριον ἐκ τετραγώνων λίθων, ἀνευ πηλοῦ ὑποδομημένον, χρησιμεῦον δὲ ταῦν ὡς μουσεῖον. Ἐπειδὴ σήμερον εἶναι κυριακὴ, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπισκεφθῶ αὐτό. Ἐπίσης διακρίνεται ἡ μητρόπολις Santa Teresa, ἧς οἱ θεμέλιοι τοῖχοι χρονολογοῦνται ἀπὸ τοῦ Γ' αἰῶνος, ἀλλ' ἦτις τυγχάνει νῦν βεβλαμμένη ἐξ ἐπανειλημένων σεισμῶν. Μεθ' ὅσου καὶ ἂν εἰσῆλθον ἐντὸς αὐτῆς σεβασμοῦ, δὲν ἠδυνήθη νὰ μὴ ἀγκυκκτῆσω, εἶτα δὲ καὶ γελᾶσω

διὰ τὸν τρόπον τοῦ λατρεύειν ἐνταῦθα τὰ θεῖα. *Kouklai* ἐκ ξύλου ἢ ἐκ κηροῦ, ὡς τὰς ἐκτιθεμένους κατὰ τὴν ὁδὸν Ἑρμοῦ δι' ἐμπορικούς λόγους, εἶναι αἱ ἀντιπρόσωποι τῆς ἀγιωσύνης ἐνταῦθα. Ἄλλοτε ἐγένετο ἐν Ἀθήναις μέγας πάταγος, διότι ἐγλύφθησαν περὶ τὸν ἀμβωνα τῆς ἀγίας Εἰρήνης ἐν μαρμαρῷ καὶ τέχνη καλῇ βεβήκως, αἱ μορφαὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν τεσσάρων εὐαγγελιστῶν. Ἄλλὰ τί θὰ ἐλέγετε ἂν ἐβλέπετε ὅ,τι ἐγὼ εἶδον ἐνταῦθα; Σύρουσι τὸ παρπύτασμα κοιλώματός τινος καὶ βλέπω κούκλαν, ἐν μεγέθει ὀλίγον ἐλαττωμένω τοῦ φυσικοῦ, τὴν ἀγίαν τάδε εἶναι ἐνδεδυμένη τοῦ συρμοῦ. Ἄλλοῦ εἶναι ἡ Παναγία (καὶ συγχώρησόν με Παναγία μου!) ὁμοία κούκλα, καλλίτερον ὅμως ἐνδεδυμένη, κρατούσα εἰς τὴν χεῖρα τὴν καρδίαν τῆς, ἣν μίᾳ ἄλλῃ κούκλα, δῆθεν ἄγγελος, τρυπᾷ μὲ ἐν ξύλινον ξίφος. Ἄλλοῦ, εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ ὄντος ὠραίου τούτου ναοῦ ὑπάρχει ὁ ἅγιος Γεώργιος. Τίς ἐξ ὑμῶν δὲν ἐπεσκέφθη τὸ κατὰ τὴν ἀγίαν Τριάδα τῶν Ἀθηναίων ἀρχαῖον νεκροταφεῖον; Εἶδετε ἐκεῖ τὸ ἔριππον ἀνέγλυφον τοῦ Δεξιλέω, ἂν ἐνθυμῶμαι καλῶς. Ἐκμυχετὸν αὐτοῦ βλέπετε καὶ ἐν τῇ εἰσόδῳ ἰδιωτικῆς οἰκίας ἐν Ἀθήναις. Ὅμοιον ἐκεῖνω εἶναι καὶ τὸ ἐδῶ ἀγάλμα τοῦ ἀγίου Γεωργίου, ἔριππον, μὲ δόρυ κ.λ.π. Ἄλλοῦ εἰς παλαιὸς Χριστός, ἐστχυρωμένος ἐν ἀγάλματι, ἀλλὰ τεθρυσημένος καὶ ἐρριμμένος εἰς τινα γωνίαν. Καὶ ἄλλοῦ ἄλλα χειρότερα. Φεύγω ἐκεῖθεν, διότι δὲν δύναμαι νὰ βλέπω τὴν κατάπτωσιν ταύτην τῆς ὑψηλῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Μεταβαίνω εἰς τὸν ναὸν Chiesa Madre. Ἐνταῦθα τελεῖται λειτουργία. Τὸ Βρεντήσιον εἶναι ἔδρα μητροπολίτου, ἃς τις ταύτῃ τῇ στιγμῇ ἱερουργεῖ μετὰ πολυπληθοῦς καὶ ἐπιβόλλοντος ἐπιτελείου. Ἐμεινα ἐπὶ πολλὴν ὥραν, εὐχαριστούμενος μεγάλως ἕκ τε τῆς τάξεως καὶ τῆς κατανύξεως.

Αἱ ὁδοὶ τῆς πόλεως ταύτης, κατοικουμένης ὑπὸ 15,000 ψυχῶν, εἶναι στενωπαὶ καὶ ἀνώμαλοι· δὲν δύνανται δὲ νὰ κχυρηθῶσιν ἐπὶ καθαρότητι. Κίνησις πρκατηρεῖται μόνον εἰς τὴν παρχλίαν. Ἐν Ἰταλίᾳ, φαίνεται, ὑπάρχει ἄριστα κατηρητισμένον τὸ σῶμα τῆς τελωνοφυλακῆς. Οἱ ἄνδρες αὐτῆς φέρουσιν ὠραίαν στολὴν μετὰ πτεροῦ ἐπὶ τοῦ πύλου καὶ φυλάττουσιν ὡς Κέρβεροι. Ὠραιοτέραν ἕμως στολὴν ἔχει ὁ πεζικός στρατός. Ἀποτελεῖται αὕτη ἐκ πύλου μετὰ εὐρέων ἐρυθρῶν σειραδίων καὶ ἐπιδεικτικοῦ στέμματος· ἐπειδὴ δὲ εἶναι σήμερον κυριακὴ, φέρουσι πάντες ὑποχρεωτικῶς τὰ λοφία καὶ λευκὰς χειρίδας. Τὸ παρ' ἡμῖν ἀμπέχονον, τὸ στενὸν καὶ ὄλωσ ἀκατάλληλον διὰ τὸ ἡμέτερον κλίμα, ἀντικαθιστᾷ ἐνταῦθα εἰδός τι μεταξὺ σάκκου καὶ ζακέτας, παρέχον ἐλευθερίαν καὶ χάριν.

Ἐτηλεγράφησα εἰς Ἀθήνας, ἵν' ἀναγγείλω τὴν ἀφίξίν μου, ἔρριψα τὰς ἐπιστολάς μου εἰς τὸ ταχυδρομεῖον καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὴν Χάρυβδι, εὐχόμενος καὶ ἐλπίζων ὅτι θ' ἀποκτήσῃ καὶ ἡ Ἑλλάς ἐν Brindisi διὰ τῆς κατὰσκευῆς διεθνοῦς σιδηροδρόμου εἰς τὸ ἄκρον τῆς Πελοποννήσου, χρη-

σιμεῦον ὡς ὁδὸς τῶν Ἰνδιῶν. Γάλλοι κερκλακιούχοι καὶ ἕτεροι ἐξέχοντες ἐν τῇ πολιτικῇ ἄνδρες σκέπτονται σπουδαίως διὰ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ· δὲν ἐδίττασαν δὲ καὶ νὰ ὀνοματίωσιν αὐτὸν «Σιδηρόδρομον τῆς Μομεμβοσίας», διότι περὶ τὴν πόλιν ταύτην κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θὰ ἐκβάλη, οἷον εἶπεῖν, εἰς τὴν Μεσόγειον, ἀρχόμενος ἐκ Παριτίων.

Ε'.— ΙΤΑΛΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝ

Ἐκ τῆς «Χαρυβδίας» τῇ 1 Μαρτίου 1882. Πρώτα.

Γράψας χθὲς τὰς ἀνωτέρω σελίδας κατεκλήθην. Ὅτε δ' ἐξυπνισα, ἡ Χαρυβδία εὐρίσκετο ἠγκυροβολημένη πρὸ μεγάλης καὶ πολυταράχου πόλεως, ἐντὸς λαμπροῦ λιμένος. Δὲν ἔλαβον ἔτι τὸν κόπον νὰ ἐρωτήσω ποῦ εὐρίσκομαι. Ἄλλ' ἀδιάφορον τοῦτο δι' ἐμέ ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἀφοῦ εἰσέτι δὲν ἐφθάσα εἰς τὸν πρὸς ὃν ὄρον τοῦ ταξιδίου μου. Ἀδιάφορον δὲ καὶ δι' ὑμᾶς, ἂν ἔχητε τὴν διάθεσιν νὰ μὲ ἀκολουθήσητε εἰς τὰς ἐπομένους ἐνταῦθα ἐντυπώσεις καὶ σκέψεις μου. Ἀφίνω ἔτι ἐμαυτὸν διατελοῦντα ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἐθνικοῦ ἐγωισμοῦ, ἵνα μὴ εἶπω τῆς ἐθνικῆς ματαιότητος. Καὶ ἀντὶ νὰ εἶπω ὅτι ἐμίσθα παράδοξοι ἡμεῖς (οἱ Ἕλληνας, ἐννοῶ) λέγω ὅτι εἰσὶ παράδοξοι ὅλοι οὗτοι οἱ ἄνθρωποι, οἱ περικυκλοῦντές με ταύτῃ τῇ στιγμῇ, οἱ ἀναβαίνοντες καὶ καταβαίνοντες τὰς κλίμακας τοῦ ἀτμοπλοίου, οἱ συνωστιζόμενοι ἐκεῖ πέραν εἰς τὴν προκυμαίαν, οἱ περαιτέρω ἐκεῖνοι τρέχοντες ἄνω καὶ κάτω ὡς δαιμονισμένοι, οἱ ἄλλοι ἐκεῖνοι, οἱ διασχίζοντες διὰ λέμβων τὴν θάλασσαν καὶ διαπεραιούμενοι ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ ἄλλο ἀτμόπλοιο, καὶ τέλος ὅλος ὁ κόσμος ἐδῶ. Παράδοξοι καὶ πάλιν παράδοξοι. Λοιπὸν αὐτοὶ δὲν ἔχουσι πρῶινὰς ἐφημερίδας, ὧν τὴν ἀνέγνωσιν νὰ θεωρῶσιν ὡς κύριον ἔργον ἅμα ἐξυπνήσωσιν, ἵνα μανθάνωσι τὰ νέα τῆς ἡμέρας, τὰ ἐξωτερικὰ τηλεγραφήματα, τὰς σκέψεις τοῦ Βίσημρχ, τοὺς μυχιούς διαλογισμοὺς τοῦ Γρεβύ, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐν συμποσίῳ προπόσεως τοῦ Σκοβέλεφ; Δὲν ἐνδιαφέρονται διὰ τὰς ἐν τῇ Ἰταλικῇ βουλῇ συζητήσεις; Δὲν ἔχουσι φίλους, ὧν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν νὰ περιμένωσιν τὸν διορισμὸν εἰς δημοσίαν θέσιν; Καὶ πῶς θὰ συζητήσωσιν ὕστερον, καθήμενοι εἰς τὸ καφενεῖον (ἂν ἔχωσι δᾶ, ὅπερ νομίζω λίαν ἀμφίβολον, καφενεῖα) περὶ τῆς πορείας ἣν θ' ἀκολουθήσῃ ἡ πατρίς των εἰς τὸ ζήτημα τῆς Αἰγύπτου, καὶ περὶ τῆς ἀναμίξεως αὐτῆς εἰς τὰ Ἐρζεγοβινακὰ; Ἄλλὰ τί λέγω; εἶναι δυνατὸν οὗτοι νὰ σκέπτονται περὶ πατριδος; Ποῦ εἶναι λοιπὸν αἱ ἐφημερίδες των; Ἴσως δὲν πιστεύσητε καὶ θελήσητε νὰ βεβαιώσω ὑμῖν τοῦτο ἐνόρκως: ὀμνύω εἰς τὴν Χαρυβδιν, ὅτι οὐδεὶς ἀνγκινώσκει ἐφημερίδα· οὐδεὶς ἀνέβη τὰς κλίμακας τοῦ ἀτμοπλοίου ἵνα ἐρωτήσῃ «τί νέα;»· οὐδεὶς ἤλθε νὰ ἴδῃ μήπως ἐπιβάτης τις κομίζει αὐτῷ ἐπιστολήν, στελλομένην παρὰ συγγενοῦς, ὅπως λέγομεν καὶ γνωρί-

ζομεν ἡμεῖς «μὲ ἐπιβάτην, διὰ τὸ μὴ πληρῶτη γραμματὸσημον». Οὐδεὶς ἦλθεν, ὅπως πάλιν λέγομεν ἡμεῖς, «μὴπως ἴδῃ κανένα γνώριμον εἰς τὸ ἀτιμῶπιον». Οὐτε τέλος, ἠρώτησε κκνεὶς, «μὴπως εἶναι μεταξύ τῶν ἐπιβατῶν κκνεὶς βουλευτῆς, ἢ ὑπάλληλος νέος». Τίποτε, τίποτε ἐξ ὧν τούτων. Παράδοξοι ἄνθρωποι! Πῶς ζῶσι λοιπόν; . . .

Ζῶσι (καὶ, ὡς ὁμιλήσωμεν καθαρὰ, ἐπειδὴ ὁμιλοῦμεν μεταξύ μας, δηλ. εἰς τὴν γλῶσσάν μας, καὶ δὲν εἶναι φόβος τὸ μᾶς ἐνοήσῃ ξένος τις) ζῶσιν ὡς θὰ ἠυχόμεν τὸ ἐξῶμεν καὶ ἡμεῖς. Ἡ Χάρουθις περιελοῦσα ταχέως καὶ ἀκαμάτως τοὺς λιμένας ὅλους τῆς Ἀνατολῆς ὑπερπλήρωσε τὸ ἀχνὲς κῆτος αὐτῆς δι' ἐμπορευμάτων πικνοίων. Χθὲς δ' ἔτι ἐπλήρωσε τὸ ὑπολειπόμενον κενὸν μέρος διὰ μεγάλης ποσότητος σῦκων, ἀλεύρων, ἐλαίων καὶ ἄλλων ἐκ Βρετανσίου, καὶ σπεύδει τὸ κομίσῃ ταῦτα πάντα εἰς τοὺς τόπους τῆς καταναλώσεως αὐτῶν. Πιθανὸν μεταξύ τῶν κινουμένων ταύτη τῇ στιγμῇ περὶ ἐμὲ τὸ εὐρίσκωνται καὶ βουλευταὶ, ἀλλὰ παρίστανται ἐνταῦθα διὰ τὰς ἐμπορικὰς ἐργασίας των, ὠφελοῦντες τὴν Πατριδα των πλείοτερον ἢ διὰ μιᾶς ἀγορεύσεως. Ἴσως εἶναι καὶ ἄλλο τι ἐξέχον πρόσωπον, ἀλλ' ἦλθεν ἵνα πωλήσῃ τὰ σῦκά του. Καὶ ἔχουσιν ὅλοι ἐφημερίδα πρωινήν τε καὶ ἑσπερινήν, τὰς ἐμπορικὰς ἀγγελίας καὶ ἀφίξεις, καὶ τὴν ἑσπέρην ἀντὶ τὸ συζητῶσιν, ἀναπαύονται ἵνα ἐργασθῶσιν αὔριον δραστηριώτερον. Οὕτως ζῶσιν ἐνταῦθα, ἕκαστος ἐπὶ τὸ ἴδιον ἔργον ἀσχολούμενος καὶ τελειοποιούμενος. Πρακτικότης καὶ εἰδικότης ἐν πᾶσιν. Ἐλπίζομεν ὅμως ὅτι καὶ ἡμεῖς δὲν θὰ ἐπιμείνομεν ἐπὶ μακρὸν ἔτι εἰς τὴν διατελοῦμεν ἐκκεντρικὴν κατάστασιν καὶ ὅτι θὰ τραπῶμεν εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, ἀφοῦ, ὡς τοῦλάχιστον φαίνεται, ταχέως θὰ ἔχωμεν σιδηροδρόμους καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἔργα.

Λαμπρὰ καὶ τελείως ἐκρινῆ εἶναι καὶ ἡ σημερινὴ ἡμέρα. Θέλω ἐπωφεληθῆ αὐτῆς ἵνα ἐπισκεφθῶ τὴν πρὸ ἐμοῦ πόλιν μετὰ τὸ ἐπικείμενον πρόγευμα. Ἴδου ἤχετ' ὁ κώδων καὶ ἐγὼ σπεύδω ἐκεῖ.

5'.—Τὸ ΒΑΡΙΟΝ (BARIUM, BARI)

Λύθημερόν, ἐσπέρην.

Πρὸ μικροῦ ἐπικνήθηον κεκμηκῶς ἐκ τῆς ἐπισκέψεως τῆς πόλεως, ἐνώπιον τῆς ὁποίας εὐρίσκομαι ἀπὸ πρωίας. Ἡ περιγραφὴ τοῦ Βαρίου συνδέεται μετὰ τῆς περιγραφῆς τῆς ὅλης ἐπαρχίας εἰς ἣν ἀνήκει· διὰ τοῦτο δὲ θὰ εἶπω περὶ αὐτῆς ὀλίγας λέξεις.

Αὕτη, μία τῶν εὐφορωτέρων ἐπαρχιῶν τοῦ νῦν Ἰταλικοῦ βασιλείου, δικτεῖται εἰς τρία μέρη· Bari, Barletta καὶ Altamura· εἶναι περιφερείας 6,000 περίπου [] χιλιαμέτρων καὶ κατοικεῖται ὑπὸ 650,000 ὡς ἔγγιστα ψυχῶν. Εἰς τὸ δυτικὸν μέρος διασχίζεται ὑπὸ διακλαδῶσεώς τινος τῶν Ἀπενί-

νων· ἀλλ' ἐνταῦθα, ὡς ἐγὼ βλέπω αὐτήν, μόνον λόφοι, ἔχει, ἢ μᾶλλον ὑπάρχουσι λόφοι ὠρρίζοντες αὐτήν. Ὀλόκληρος ἡ ἐπαρχία στερεῖται ποταμῶν καὶ χειμάρων· καὶ ποσίμου σχεδὸν ὕδατος στερεῖται, ἀλλ' ἔχει λαμπρὰ δάση καὶ βοσκὰς ἐφ' αἷς νέμονται ποιμνικὰ προβάτων καὶ χοίρων καὶ βουβάλων. Ἐπίσης ἐπιμελοῦνται κατὰ τὰ μέρη ταῦτα τῆς ἀνατροφῆς μικροσώμων μὲν, ἀλλ' ἐξαίρετων ἵππων, ὧν ἡ θέα ἐν ταῖς ὁδοῖς πολὺ λάκεις ἀνέκοψε τὸ βῆμά μου καὶ ἐπέσπασε εἶδος τι φθόγιου. Τὸ ἔδαφος τῆς χώρας ἐκ τιτανώδους γῆς συνιστάμενον εἰς τὸ βῆθος, καλύπτεται ὑπὸ εὐφόρου στρώματος ἀροσίμου καὶ ἐπιδεκτικοῦ πάτης καλλιεργείας. Παράγει δὲ ἄπειρα σιτηρὰ, πολὺ τιμον ἔλαιον, ἀγύθδαλα, σῦκα, βῆμβρακα, λίνον, κάπριον, γλυκορρίζαν, οἶνον, σόδα κλπ. Τὸ ἔριον τῶν προβάτων τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἐρημίζετο καὶ παρ' ἀρχαίους. Ἐπικερδῆ εἶναι ἐνταῦθα ἐπίσης τὸ κυνήγιον καὶ ἡ ἀλιεία.

Ἄλλ' ἔλθωμεν εἰς τὴν πόλιν Βάριον. Αὕτη παρὰ Ῥωμαίους ἐκαλεῖτο *Barium* ὑπὸ τοῦ Νέρωνος δ' ἀνυψώθη εἰς ἰσοπολιτεῖαν. Ἡ ἄλυσος τῆς ἱστορίας αὐτῆς διακόπτεται ἐπὶ πολὺ. Τέλος οἱ Ἕλληνες αὐτοκράτορες κατέκτησαν αὐτήν ἀπὸ τῶν Γόθων. Εἶτα ἐγένοντο ἀλληλοδιαδόχως δεσπότες αὐτῆς οἱ Σαρακηνοὶ, οἱ Νορμαννοὶ, οἱ Γάλλοι, οἱ Ἕλληνες δὲ Πάπας καὶ εἶτα ὁ Φρειδερίκος Β'. ὅστις ἔκτισε τὸ φρούριον. Τέλος, μετὰ πολλὰς ἄλλας περιπετείας, ἠνώθη τῇ 1558 μετὰ τοῦ βυβαίου τῆς Νεαπόλεως. Ἄλλ' ἀφῶμεν καὶ τὴν ἱστορίαν καὶ ἔλθωμεν ὀριστικῶς εἰς τὴν νῦν κατὰστασιν τῆς πόλεως.

Αὕτη διακρίνεται εἰς παλαιὰν καὶ νέαν, ἀτελῶς ἀπ' ἀλλήλων διακρινόμενας. Ἡ πρώτη ἔχει στενὰς ἐλικώδεις ὁδοὺς, ἀλλὰ πλακωστῶτους καὶ διὰ τοῦτο καθαρὰς πωας, μεθ' ὅλην τὴν τεραστίαν ἐμπορικὴν κίνησιν ἐπ' αὐτῶν. Ἡ νέα ἔχει ὠραίας εὐρείας ὁδοὺς, τὸ πλεῖστον καὶ ταύτας λιθοστῶτους πλατείας καταφώτους καὶ κατὰφύτους, προσερχομένης τῆς «πλατείας τοῦ Καβούρ», ἐφ' ἧς κεῖται τὸ θέατρον (ἀφιερωμένον τῷ ἐνταῦθα γεννηθέντι μουσικῷ *Raccini*), τὸ διοικητήριον, εὐρύτατον καὶ ὠραίας ὄψεως κτίριον, καὶ ἄλλα. Ἐχει ἐξοχὰς λίαν εὐκρέτους καὶ εὐμεγέθη σιδηροδρομικὸν σταθμὸν, πρὸς ὃν ἄγει ἐκ τῆς πλατείας Καβούρ, ἡ μεγαλητέρη ὁδὸς τῆς πόλεως. Ἀκριβέστερον εἰπεῖν ἡ πόλις αὕτη εἶναι ἐν τῷ γίγνεσθαι· τοσαύτην ζῶην καὶ πρόοδον ἔχει. Νῦν κατοικεῖται ὑπὸ 60 περίπου χιλιάδων. Μετὰ δέκα ἔτη θὰ ἔχη 100,000 κατοίκους· λίθος τις, προσόμοιος τῷ Πειραικῷ, εὐκαλῶνει καὶ καλλῶνει τὰς νέας οἰκοδομὰς, ἐν αἷς διακρίνονται ὁ ἐν τῷ τελειοῦσθαι εὐρισκόμενος μέγας στρατῶν, πολλοὶ ναοὶ καὶ διάφορα ἐργοστάσια.

Εἶναι ἡ πόλις ἔδρα ἐπάρχου, ἀρχιεπισκόπου, διοικητοῦ τάγματος, μητροπολιτικοῦ ἱεραικοῦ σχολείου, καὶ βυβαίου γυμνασίου, ἐν ᾧ διδάσκονται καὶ κλάδον ἐπιστημῶν. Ἐκ τῶν ἀρχαίων κτιρίων διακρίνονται

αί ἐκκλησίαι, ὧν ἐπεσκέφθην τρεῖς. Τὴν τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου παρ' ὄλας τὰς παρορμήσεις καὶ ἐπαναλήψεις (διὰ ἑκατοντάκις χιλιοστὴν ἴσως φορὰν) θαυμασμοῦ γεροντίου ἱσρέως πρὸ ἑκάστης εἰκόνας, δὲν εὔρον ἀξίαν ἰδικιτέραν λόγου. Ἄλλ' ἔπειτα ὅτε ἐξήλθεν ἐκεῖθεν ὁ γέρον ἐκεῖνος, ἐκλαβὼν ἐμὲ θαυματουργόν, ὡς ἦτο ὁ ἅγιος Ἀντώνιος, ὁ «μεταβάλων τὸν ὄφιν εἰς χρυσοῦν», ἐζήτηε νὰ μεταβάλω τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ ἀργυρὰν Ὀθωνικὴν δραχμὴν εἰς φράγκον. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐτέλεσα τὸ θαῦμα, ἀνοιξας ἐκ δευτέρου τὸ βαλάντιόν μου. Ἐξαιρέτως ὥρατον εὔρον τὸν μέγιστον καὶ τὸν ἁγίου Νικολάου, οἰκοδομηθέντα τῷ 1187. Ἐχει λαμπρότατον βωμὸν, διὰ πολλῶν ἀγαλμάτων καὶ ἀφθόνου χρυσοῦ πεποικιλμένον· ἐπίσης πολλὰς καὶ ὥραϊκας εἰκόνας, ἐν τε τοῖς τοίχοις καὶ ἐν τῇ ὀροφῇ. Πρὸ πάντων αἱ τελευταῖαι αὗται διαπρέπουσιν ἐπὶ πλούτῳ· εἰσὶ δὲ ἀπασαι, πλὴν δύο ἢ τριῶν, ἔργα τῶν ἰταλικῶν ζωγραφικῶν σχολῶν παρελθόντων αἰῶνων. Ἐν τῷ κατ' αὐτῷ φυλάσσονται πολλαὶ περγαμηναὶ, δι' ὧν ἐχορηγήθησαν προνόμια εἰς τὸ Βάριον. Ἐχει δὲ καὶ ὑπόγειον μέγαν καὶν, ὁ καὶ οὗτος τοῦ ἁγίου Νικολάου ἐκτισμένον κατὰ τὸν ῥυθμὸν τῶν τζαμιῶν· ἐν αὐτῷ φυλάσσεται τὸ σῶμα τοῦ ἁγίου. Διὰ νὰ καταβῶ ἐκεῖ, ἔπρεπε νὰ ζητηθῇ ἡ ἄδεια καὶ ἡ κλεῖς παρὰ τοῦ διοικητοῦ· ἀλλ' ἐγὼ δὲν εἶχον καιρὸν νὰ ἐκτελέσω ταῦτα.

Εὐρίσκομαι εἰς τὸν τόπον τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν ἁγίων. Θελήσατε λοιπὸν καὶ ὑμεῖς νὰ μὲ ἀκολουθήσητε καὶ εἰς ἄλλου ναοῦ, τοῦ τελευταίου πλέον, τὴν ἐπίσκεψιν, ἀφοῦ μάλιστα θὰ ὑποστῆτε ὀλιγώτερον κόπον ἐν ἀναγνώσει, ἢ ἐγὼ ἐν εὐρῷ καὶ ἀναβῶ καὶ καταβῶ αὐτόν· πρόσθε δὲ καὶ ὀλιγώτερον ἢ οὐδένα κίνδυνον, ἐνῶ ἐγὼ μικροῦ δεῖν συνετριβόμην ὀλισθήσας ἐπὶ τῶν πλακῶν αὐτοῦ. Εἶναι δὲ οὗτος ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου «Σαβίνου» ἢ Μητρόπολις τοῦ Βαρίου, κτισθεῖσα τῷ 1034, καὶ ὑπάρξασα ἀρχικῶς μίξ τῶν σπουδαιοτέρων ἐκκλησιῶν ὀλοκλήρου τῆς Ἰταλίας. Ἐπαθεν ὁμοῦ καὶ αὕτη ὅ,τι καὶ ἡ Μητρόπολις τῆς Μονεμβασίας, ἢ ἀνάγουσα τὴν ἀρχὴν τῆς εἰς τὸν αὐτὸν περίπου αἰῶνα. Ἐπαθεν ἐπισκευήν. Ἐπισκευὴ δὲ τοιούτων ἀνεκτιμήτων ὑπὸ τὴν ἐποψὴν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τῆς τέχνης ἐν γένει καὶ τῆς ἱστορίας κτιρίων ἰσοδυναμεῖ πρὸς καταστροφὴν. Πολλὴν εὐρίσκω, κατ' ἐξἀκολούθησιν, τὴν ὁμοιότητα μεταξὺ τοῦ ἁγίου «Σαβίνου» καὶ τοῦ «Ἐλομένου Χριστοῦ» τῆς Μονεμβασίας. Ἡ ἐπισκευὴ ἀμφοτέρων ὁμοιάζει σχεδὸν πληρέστατα· ταῦτά κοσμήματα, ταῦτά ἀνθέμια ταῦτά ψευδοπλαίσια ἐκ γύψου· ἐν Μονεμβασίᾳ μόνον περιτεσοῦσι τὰ χρώματα. Ἄλλη ὁμοιότης ἀπαντᾷ εἰς τὴν διατήρησιν τῶν ἀρχαίων εἰκόνων ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ναοῖς. Καὶ ἐκεῖ ἐσώθησαν αἱ λαμπραὶ τῆς ἀκμαζούσης βυζαντικῆς τέχνης εἰκόνας καὶ ἐνταῦθα εἶδον σήμερον ἔργα τοῦ Βερονέσου τοῦ Τινορέττου καὶ τοῦ Καλαβρέζου, πικριστῶντα τὴν Παναγίαν ἐν διαφόροις περιστάσει, τὴν «ἀνάληψιν» τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν «ψηλάφησιν»

τοῦ Θωμά. Καὶ ὁ ναὸς οὗτος ἔχει ὑπόγειον ἄλλον ναόν, ἐν ᾧ φυλάττεται προτομή, ἐν φυσικῷ μεγέθει, τοῦ ἁγίου Σαβίνου ὄλιως ἀργυρᾶ, καὶ εἰκὼν τῆς Παναγίας, φερούσης τὸν Χριστὸν, ὡραίας βυζαντιακῆς τέχνης, τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, κομισθεῖσα ἐνταῦθα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.

Τὸ φρούριον τοῦ Φρειδερίκου Β' διατηρούμενον ἔτι ἐν καλῇ καταστάσει, χρησιμεύει ἐν μέρει διὰ φυλακᾶς.

Ἄλλὰ τὸ κάλλιον καὶ ὠφελιμώτερον παντὸς ἄλλου κοσμοῦν τὴν πόλιν ταύτην ἔργον εἶναι ὁ εὐρύχωρος καὶ ὄσω στερεὸς τόσῳ καλλιτεχνικὸς λιμὴν αὐτῆς, ἔχων δύο προκυμαίας καὶ εὐκολύνων καθ' ὅλα τὴν ἄπειρον καὶ ἀένανον κίνησιν τοῦ ἐμπορίου. Ὁ λιμὴν οὗτος εἶναι σταθμὸς τῶν πλοίων μετὰ τὸ Νεκρόλεως καὶ Ἄγκωνος. Εὐρίσκεται δὲ εἰς ἀδιάκοπον συναρξίαν πρὸς τοὺς λιμένας Τεργέστης, Ἐνετίας, Μεσσηνίας, Δαλματίας καὶ Κερκύρας. Ὡς εἶπον ἀνωτέρω πληθὺς προϊόντων ἐξάγεται ἐντεῦθεν. Τούτοις προστίθενται καὶ τὰ προϊόντα τῆς ἐγγωρίου ἀκμαίας βιομηχανίας. Ροσόλι, σακχαρωτὰ, κλειδοκύμβαλα, ὄργανα, κάτοπτρα, κηρία, κλπ. Οἱ κάτοικοι τοῦ Βαρίου θεωροῦνται οἱ καλλίτεροι καὶ τολμηρότεροι ναυτικοὶ τῶν λοιπῶν κατοίκων τῆς δυτικῆς Ἰταλίας καὶ ἐξάγουσι τὰ προϊόντα τοῦ τόπου δι' ἰδίων πλοίων.

Ἄρα ἡσυχία καὶ ἀκμάτος δραστηριότης χαρακτηρίζουσι τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως ταύτης, δυναμένης νὰ ὀνομασθῆι «μέγα βιομηχανικὸν καὶ ἐμπορικὸν κατάστημα, μὲ τινὰς στρατιώτας, μὲ περισσοτέρας ἐκκλησίας, μὲ ἀκόμη περισσοτέρους ἁγίους καὶ μὲ ἐν καλῶν θέατρον».

Ἡ ἀποψὶς τῶν πέριξ ἐκ τοῦ κταστρώματος τῆς Χαριόδεως εἶναι γραφικωτάτη ἔχει τι τὸ καθιστῶν αὐτὴν πρεμυερῆ τῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Εὐτυχεῖς αἱ χώραι αἱ περικλείουσαι τοιαύτας πόλεις! Ἐλπίζω ὅτι θὰ ἴδωμεν ἀλλήλους αὔριον εἰς Ἄγκωναν.

Z'. — Ὁ ΦΙΛΟΣ ΜΟΥ ΙΑΤΡΟΣ

Ἐν πλῆ, τῇ 2 Μαρτίου 1882. Πρωῖτα,

Ἐίχον εὐχρηθῆ προχθὲς εἰς τὴν τύχην νὰ μοὶ δώσῃ ἕνα τινὰ συμπλωτήρα, οἰονδῆποτε. Αὕτη δὲ εὐμενὴς πρὸς ἐμὲ, ὡς φαίνεται ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ὄραίου τούτου ταξιδίου μου μέχρι τοῦδε τοῦλάχιστον, δὲν παρεῖθε τὴν εὐχὴν μου, ἀλλ' ἐξετέλεσεν αὐτὴν μετὰ τινος τροποποιήσεως ἐπὶ τὸ βέλτιον· διότι ἀντὶ ἀπεχθοῦς καὶ πληκτικοῦ, ὡς ἐζήτησα ἐγὼ τὸν συμπλωτήρα μου, προσῆλθε χθὲς τὸ ἑσπέρα, ἐκ Βαρίου ἐπιβιβασθεὶς, εἰς ἀξιόλογος κύριος, ἕνα διακόψῃ τὴν μονοτονίαν τοῦ ταξιδίου μου. Ἦτο — καὶ λέγω ἦτο, διότι δυστυχῶς δὲν εἶναι πλέον — Ἰταλὸς ἰατρός. Μόλις ἐκάθισε, καὶ πρὶν ἔτι προφθάτῃ νὰ πῆ τὸ ζητηθὲν cognac, ἐπεζήτησε τὴν

γνωρίαν μου μετά μεγάλης ἐλευθερίας καὶ οἰκειότητος, ὡς ἂν εἰμεθα ἀρχαῖοι φίλοι, μὴ ἰδόντες ἀλλήλους ἀπὸ τινος. Μοὶ ἔδωκε τὸ ἐπισκεπτήριόν του, μοὶ εἶπεν ὅτι εἶναι ἰατρός, ὅτι ἐκλήθη δι' ἰατρικὴν ἐπίσκεψιν εἰς Viesti, (τὸν πρῶτον μετὰ τὸ Βάριον σταθμὸν τοῦ ἀτμοπλοίου) μοὶ ἔδειξε τὸ τηλεγράφημα δι' οὗ ἐκλήθη, μοὶ τὸ ἐξήγησε μοι ἅ-μοι εἰς τὴν γαλλικὴν μετὰ λεπτομερειῶν καὶ σχολίων, ὡς νὰ ἦτο τὸ θέμα τοῦ μαθήματός μας, μοὶ εἶπε ποῦ ἐσπούδασε, τί ἔμαθε καὶ τί δὲν γνωρίζει ἀκόμη, μοὶ εἶπε ποῦ ἐταξείδευσε, ἄχρι τοῦδε καὶ ποῦ δὲν ἠδυνήθη νὰ ταξιδεύσῃ καὶ ποῦ μέλλει νὰ ταξιδεύσῃ εἰς τὸ μέλλον· μοὶ εἶπεν, ὅχι δὲν μοὶ εἶπεν, ἀλλὰ μὲ προεκάλεσε νὰ μαντεύσω, τὴν ἡλικίαν του· εἶπον 35· ἦτο 37 ἐτῶν. Μοὶ εἶπε πᾶν ὅ,τι δύνηται νὰ λεχθῇ μεταξὺ δύο τόσῳ στενῶν φίλων, οἳ εἰμεθα ἡμεῖς ἀπὸ δύο ἤδη λεπτῶν τῆς ὥρας, διότι ἐν τόσῳ διαστήματι ἐλέχθησαν πάντα.—Ἐννοεῖτε πόσον εὐχαριστήθη καὶ ἐγένελασα, ὡς γελῶ ἔτι καὶ εἰς τὴν ἀνάμνησιν τοῦ καλοῦ ἐκεῖνου φίλου. Ἐπειτα ἦλθεν ἡ σειρά μου· ἡ ἀκριβῶς εἰπεῖν, μοὶ παρεχώρησεν αὐτὴν ἐκεῖνος. Ἐλαβε τὸ ἐπισκεπτήριόν μου, ἀνέγνω γεγωνυῖα τῆ φωνῆ δις καὶ τρις καὶ πεντάκις τῶνομά μου μέχρις ἐντελοῦς ἀποστηθίσσεως· εἶτα τὸ ἐσχολίασε, σημειώσας ἐπ' αὐτοῦ τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον τῆς συναντήσεως ἡμῶν, τὸν τόπον τῆς κατευθύνσεώς μου, τὸν σκοπὸν τῆς μεταβάσεως κλπ. ἐζήτησε δὲ παρ' ἐμοῦ νὰ γράψω ἑλληνιστὶ τὸ ὄνομα τῆς Χαρύβδεως καὶ ἐκ τούτου λαθῶν ἀφορμὴν μοὶ ἠρίθμησεν ἐν πρὸς ἐν τὰ ἐν Ἰταλίᾳ σωζόμενα ἑλληνικὰ ὀνόματα, καὶ μοὶ ἐξέθηκε λίαν ἀκριβῶς καὶ μετὰ πλήρους γνώσεως τῆς ἱστορίας τὴν ἀρχὴν τῆς κατοικίσεως τῆς Ἰταλίας ὑπὸ τῆς Πελασγικῆς φυλῆς καὶ τὸν ἀποικισμὸν εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους διαφόρων ἑλληνικῶν φύλων εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἰταλίας. Ἐν γένει δὲ, πλὴν τοῦ εὐαρέστου καὶ χαριέντος χαρακτῆρος αὐτοῦ, ἦτο καὶ καλῶς μεμορφωμένος. Παρὰ τῶν τοῦ πληρώματος ἔμαθον ὅτι θεωρεῖται εἰς τῶν καλλιτέρων ἰατρῶν τῶν περὶ.

Ἐπὶ τέλους ἀπεχωρίσθημεν μετὰ τινος συγκινήσεως, ἵνα κοιμηθῶμεν, καὶ δὲν ἐπανίδομεν πλέον ἀλλήλους! Ἀπέβη ὁ καλὸς ἰατρός μου εἰς Viesti κατὰ τὴν νύκτα. Πολλὴν ὁμοιότητα εὔρον ἐν τῇ συναντήσῃ αὐτοῦ πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Jules Verne ἀναφερόμενον εἰς τὸ ὠραῖον διηγημὰ του «Τὰ τέκνα τοῦ Γράντ, ἢ ἡ Νότιος Ἀμερικὴ καὶ ἡ Αὐστραλία» ἀφηρημένον, τὸν διασκεδάσαντα τὸ πλήρωμα κατὰ τὸ ἀνικρὸν ἐκεῖνο ταξείδιον.

Ἡ προσέγγις τοῦ Viesti ἐγένετο, ὡς εἶπον, ἐν καιρῷ νυκτός. Σήμερον πρὸ τῆς 8ης πρωϊνῆς ὥρας ἐφθάσαμεν εἰς Tremiti. Εἶναι δὲ τοῦτο νῆσος, χρησιμεύουσα διὰ φυλακὰς καταδικῶν. Εἶναι εἰδὸς τι Παραπόλας τοῦ Αἰγαίου πελάγους· μακρὰν τῆς ξηρᾶς, ἔρημος, σχεδὸν ἀνυδρος, μόνον διὰ τοιοῦτον σκοπὸν ἦτο καταάλληλος. Ὁ τρίτος ἀξιωματικὸς τῆς Χαρύβδεως κ. Giuseppe Lobianco ἐξεληθὼν παρέδωκε τοὺς ταχυδρομικοὺς σάκκους, δι'

οὺς καὶ μόνους προσεγγίζει τὸ ἀτμόπλοιον. Ἐκατοντάς τῶν ἀθλίων τούτων καταδίκων κατοίκων τοῦ Tremiti ἀναμένει καὶ ὑποδέχεται τὴν λέμβον ἐπὶ μικρᾷ προκυμιάς. Ἡ λέμβος ἐπανῆλθε ταχέως μετὰ τοῦ ἀξιωματικοῦ καὶ ἡ Χάρνυθις στραφεῖτα ἔλαβε τὴν πρὸς τὸν Ἀγκῶνα πορείαν καὶ πλέει νῦν ὀλοταχῶς πρὸς αὐτήν.

Η΄.—ΣΚΕΨΕΙΣ

Ἐν πλῆθ' αὐθημερόν ἐσπέρα.

Καὶ πλέει, καὶ πλέει ἀκαταπαύστως καὶ ἀκαμάτως δι' ὅλης τῆς ἡμέρας, ἀλλ' εἰσέτι δὲν ἠδυνήθη νὰ διανύσῃ τὴν χορδὴν τοῦ ἀπεράντου τόξου, τοῦ μεταξὺ Tremiti καὶ Ἀγκῶνος. Χρειαζόνται πρὸς τοῦτο, ὡς βλέπω εἰς τὸν χάρτην, 13 ὥραι. Εἶμαι βεβαίωτατος ὅτι μικροῦ ἐδέησε νὰ λησμονήσῃ ἡ Χάρνυθις ὅτι εἶναι πλοῖον, ταξιδεῖθον ἐν ἀναπεπταμένῳ πελάγει καὶ ὑποκειμενον εἰς ὄλας τὰς τύχας αὐτοῦ· καὶ δὲν θὰ εἶχεν ἀδίκον νὰ ὑποπέσῃ εἰς τοιαύτην ἀπάτην, ἀφοῦ ἐπὶ πέντε ἤδη ἡμέρας ταξιδεύουσα οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἀνάπαυσιν οὐδὲ κἄν ἐλαφρὰν ταλάντευσιν ὑπέστη. Μόνον δὲ σήμερον, περὶ τὴν μεσημβρίαν, πνεύσαντος ἐπὶ μικρὸν μετρίου βορείου ἀνέμου, ἐκινήθη ὀλίγον, ἀλλὰ τόσον μόνον, ὥστε νὰ αἰσθανθῶμεν ὅτι δὲν πλέομεν ἠγκυροβολημένοι! Κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν, 6 μ. μ. προσεγγίζομεν εἰς τὴν ξηρὰν, καὶ διακρίνω τὰ ὠρεῖα βουνὰ τῆς Ἰταλίας, ὧν τὰ μὲν, τὰ ὑψηλότερα, εἰσὶ χιονοσκεπῆ, τὰ δὲ ὀκτωστέγαστα καὶ τερπνά.

Ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐρημίσθησαν ἀπὸ τῆς βεβητάτης ἀρχαιότητος δικτηροῦσσι βεβαίως καὶ δικαίως ἄχρι τοῦ νῦν τὴν φήμην ταύτην, ὡς δύο τῶν ὠραιοτέρων χωρῶν τοῦ κόσμου. Ὁ Θεὸς, ἕνα πλάσῃ ταύτας τόσῳ εὐαρέστους καὶ καλὰς, ἔπλασεν αὐτάς τελευταίως. Τοῦλάχιστον οἱ γεωλόγοι καὶ φυσιοδίφαι, οἱ ἀναγινώσκοντες τὸ μέγα καὶ θαυμαστὸν βιβλίον τῆς φύσεως, βεβαιοῦσιν ὅτι οὐ μόνον ἐπλάσθησαν τελευταίαι, ἀλλὰ καὶ ὅτι εἰσέτι δὲν ἐπερτώθη ἡ δημιουργία αὐτῶν. Ἀπόδειξιν δὲ τούτου φέρουσι τὰς ἀναδύσεις καὶ καταδύσεις τῶσαν τῶσαν, τὴν ἀπαυστον ἐνεργεῖαν τοῦ Βεζουβίου καὶ τῆς Αἴτνης, τὴν ὑποβοήθησιν εἰς ταῦτα τῶν ἠφαιστειῶν τῆς Δήλου καὶ τῆς Θήρας, τοὺς διαρκεῖς καὶ, ὅσον εἶπεῖν, δημιουργικοὺς σεισμοὺς τῆς Κεφαλληνίας, Λευκάδος, Ἀμφίσσης καὶ Κορίνθου. Τούτοις δυναμέσθαι νὰ προσθέσωμεν καὶ τὸν ἤδη ἐνικύσιον σεισμὸν τῆς Χίου καὶ τὴν περίεργον ὑπὸ φυσιολογικὴν ἔποψιν κατάστασιν τῶν ὑδάτων τοῦ Αἰτωλικοῦ.

Δηλαδὴ ὡς νὰ μὴ εἶναι εὐχαριστημένος ὁ Θεὸς καὶ ἐκ τῆς νῦν ὥραιας καταστάσεως τῶν χωρῶν τούτων, ἀλλὰ νὰ θέλῃ διὰ τῶν τοιούτων καὶ τηλικούτων ὑποχθονίων φυσικῶν ἐνεργειῶν νὰ καταστήσῃ αὐτάς ὠραιοτέρας, νεκρωτέρας, πιθκνόν.

Θ'. ΑΓΚΩΝ (ANCONA)

Ἐπὶ τῆς «Χαρύβδως». Μεσονύκτιον.

Καὶ τέλος πάντων ἐφάνη ὁ Ἄγκων, ἀλλὰ μόνον διὰ τῶν φανῶν αὐτοῦ. Πρὸ πολλοῦ εἶναι ἤδη νύξ καὶ οὐδὲν φαίνεται· διὰ τοῦτο οὐδ' ἐσκέφθη νὰ ἐπισκεφθῶ αὐτόν· ἀλλ' οὐδ' ὑμεῖς — φρονῶ — ἔχετε δεδικοιολογημένην ἀξίωσιν νὰ περιγράψω ἢ καὶ νὰ σημειώσω τι περὶ αὐτοῦ. Ἀλλὰ θὰ ἦτο ἀπρεπὲς ἂν παρηργόμεθα ἀπαρκτηρητὶ ἐλληνικωτάτην πόλιν, διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι ἐν ἀτμόπλοιον κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα αὐτῆς ἐν καιρῷ νυκτός. Δὲν εἶδον τὸν Ἄγκωνα ἰδίως ὄμμασιν, ἀλλ' εἶδον αὐτὸν τσακίς ἐν τῇ ἱστορίᾳ· ταύτην δὲ συμβουλευόμενος σημειῶ περὶ τῆς πρὸ ἐμοῦ πόλεως τὰ ἐξῆς:

Εἰς Ἕλληνα γεωγράφος καὶ εἰς Ῥωμαῖος ἱστορικός, ὁ Στράβων καὶ ὁ Πλίνιος, ἀναφέρουσιν ὅτι ὁ Ἄγκων ἐκτίσθη τῷ 400 π. Χ. παρὰ Συρακουσίων, φευγόντων τὸν τύραννον Διονύσιον. Ἡ θέσις αὐτοῦ ἦν, ὡς εἶναι καὶ σήμερον τὰ μάλα πρόσφορος πρὸς ἐμπορίαν· ἰδίᾳ ὅμως ἐφημιζέτο διὰ τὴν ἐν αὐτῷ κατασκευαζομένην πορφύραν. Εἰκάζεται, ἐλλείψει ἐδραιωτέρων πληροφοριῶν ὅτι ἐκηρύχθη ρωμαϊκὴ ἀποικία περὶ τὴν ἐποχὴν τοῦ Α'. Λυβικοῦ πολέμου. Ἠκολούθησεν ὅλας τὰς τύχας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ καὶ ἔπειτα τοῦ Βυζαντιακοῦ βασιλείου, μέχρις ὅτου ὁ βασιλεὺς τῶν Λογγοδάρδων κυριεύσας αὐτὸν ἀπέστειλεν ὡς διοικητὴν μαρκησίον τινα (Marche d'Ancona), ἐξ οὗ προήλθε κατὰ παραφθορὰν τὸ παρὰ τοῖς εὐρωπαϊοῖς ὄνομα αὐτοῦ τε καὶ τῆς περὶ αὐτὸν ἐπαρχίας. Τῷ 989 ὁ Ἄγκων ἠλώθη καὶ ἀπετεφρώθη ὑπὸ Σαρακηνῶν· ἀλλ' ἀνακτισθεὶς ὑπὸ τῶν κατοίκων ἔμεινεν αὐτοδιοίκητος μέχρι τοῦ 1532, ὅτε Λουδοβίκος ὁ Γονζάγος ἤνωσεν αὐτὸν μετὰ τοῦ παπικοῦ Κράτους. Τῷ 1797 κατεσχέθη ὑπὸ τῶν Γάλλων, οἵτινες ὅμως μεθ' ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν παρέδωκαν αὐτὸν εἰς τοὺς Ρώσους, ἐν ἔτος πρὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ αἰῶνος τούτου. Ἀλλ' οἱ Αὐστριακοὶ πκρέδωκαν αὐτὸν πάλιν τοῖς Γάλλοις τῷ 1801, οὗτοι δὲ τῷ Πάπα μετὰ ἐν ἔτος. Ἀλλὰ τὰ δεινὰ αὐτοῦ δὲν ἔληξαν ἔτι· τῷ 1831 οἱ Γάλλοι κατέσχον αὐτὸν ἐπὶ ἑπταετίαν, μεθ' ἣν ἀπέδωκαν τοῦτον πάλιν τῷ Πάπα, ὑφ' ὃν διετέλεσεν μέχρι τοῦ 1861, ὅτε ἠνώθη, ὡς γνωστὸν, μετὰ τοῦ κρατικῆς ἤδη γινομένου βασιλείου τῆς Ἰταλίας.

Ὁ Ἄγκων εἶναι ὄχυρός καὶ εὐλίμενος. Ὁ λιμὴν δὲ αὐτοῦ, εἰς ὃν εἰσέρχονται ἑτησίως ὑπὲρ τὰ 1000 πλοῖα, χρησιμεύει ὡς ἀποθήκη τῶν πραγματειῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀνατολῆς καὶ θεωρεῖται εἰς τῶν ἐμπορικωτέρων τῶν ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἰταλίας πόλεων. Ἐξάγει ἔρια, σπόρους, ἔλαιον, κάνναβιν, ὠμὴν μέταξαν, δέρματα, σάπωνα, θεῖον, κασσίτερον καὶ μόλυβδον. Ἐχει τεχνουργεῖα πηνίων, κάλων, σχοινίων, σακχάρως κλπ.

ἔχει ὠραῖον φρούριον μετ' ἀκροπόλεως, καὶ περιλαμβάνει πρωτοδικεῖον καὶ φυλακὰς ὄχυράς. Μνημεῖα ἀξιοθέατα εὐρίσκονται ἐν αὐτῷ μητροπολιτικῇ ἐκκλησίᾳ καὶ δύο ἀψίδες, ἡ μὲν πρὸς τμηὴν τοῦ αὐτοκράτορος Τρακιανοῦ, ἡ δὲ διὰ τὸν Πάπαν Βενέδικτον ΙΔ', ἐπειδὴ ἀμφότεροι οὗτοι ὑπῆρξαν εὐεργεταὶ τῆς πόλεως.

Κατοικεῖται δὲ ὑπὸ 35,000 κατοίκων, ὧν 5000 εἰσὶν Ἰουδαῖοι, διαμένοντες ἐν χωριστῇ συνοικίᾳ.

Τοιοῦτός τις ὁ Ἀγκῶν, ὃν ἡ Χάρυβδις καταλείπει τῇ 1 μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὥρα, ἵνα πλεύσῃ πλέον εἰς Ἐνετίαν, τὴν ἄλλοτε κραταίαν καὶ νῦν Ὠραίαν Ἐνετίαν.

Ἐς αὖριον τὰ περὶ αὐτῆς.

Γ'.—ΤΙΝΑ ΑΝΑΞΙΑ ΛΟΓΟΥ

Ἐν πλῶ τῇ 5 Μαρτίου 1882.

Πλέομεν πρὸς Ἐνετίαν, ὅπου θὰ φθάσωμεν μετὰ μεσημβρίαν. Οὐδὲν ἄξιον σημειώσεως συμβαίνει, οὔτε πλοίου συνάντησις. Ὁ καιρὸς ὅμως ἐξακολουθεῖ ὠρκεϊότατος. Ἐπειδὴ δ' ἔχομεν ὥρας τινὰς ἔτι μέχρι Ἐνετίας, ἅς χρησιμοποιήσωμεν αὐτὰς ὁμιλοῦντες ἔστω καὶ περὶ ἀναξίων λόγου πραγμάτων. Ἀρχόμεθα ἀπὸ τῆς τραπέζης. Ἡ μονοτονία τῆς παρκακαθήσεως περὶ αὐτὴν τῶν τριῶν ἀξιωματικῶν τοῦ πλοίου καὶ ἐμοῦ, δὲν μοὶ φαίνεται πλέον, ὡς πρὶν, δυσάρεστος. Κατέστη ὁ μικρὸς οὗτος κύκλος οἰοῦμαι οἰκογενειακός. Ὁ πλοίαρχος εἶναι ἄνθρωπος καλοῦ καὶ εὐκρέστου χαρακτήρος· ὁμιλεῖ πράως, ἀλλ' ἐφ' ὅσον προκαλεῖται. Ὁ ὑποπλοίαρχος κ. Giuseppe Claves, ὡς γράφεται εἰς τὸ μετ' οἰκισήμου ἐπισκεπτῆριόν του, ὁμιλεῖ σχεδὸν πάντοτε, εἶναι ἀείποτε φειδρὸς καὶ γελᾷ σχεδὸν διαρκῶς· οὗτος δ' εἶναι, τούλχιμον κατὰ τὴν ἐμὴν διάθεσιν, ὁ ἰδιαιτέρος φίλος μου· ὁ ἀνθυποπλοίαρχος οὔτε ὁμιλεῖ ποτὲ οὔτε γελᾷ (πλὴν μιᾶς περιπτώσεως, ἣν θὰ σημειώσω κατωτέρω) οὔτε προσέχει, ὡς φαίνεται, εἰς τὰ περὶ αὐτόν. Ὁμιλοῦμεν ἰταλικὴν γλῶσσαν, ἣν ἐγὼ ἐδιδάχθην κατὰ τὸ ταξείδιον τοῦτο· φαντάζεσθε λοιπὸν ὁποῖον ἰταλικὴν! ἐν τούτοις συνεννοούμεθα. Γελῶσιν ὅμως ἐξ ὅλης καρδίας (καὶ τότε γελᾷ καὶ ὁ ἀνθυποπλοίαρχος) διότι, δὲν ὁμιλῶ καλῶς. Ἀποροῦσι πῶς δὲν γνωρίζω τὴν γλῶσσάν των, ἐν ᾧ αὐτοὶ οὔτε τὴν ἰδικὴν μου, οὔτε τὴν γαλλικὴν, οὔτε τὴν γερμανικὴν ὁμιλοῦσιν. Ὁ ὑποπλοίαρχος εἰς ἕκαστον εἶδος φαγητοῦ μ' ἐρωτᾷ πῶς λέγεται ἑλληνιστὶ καὶ εἶ.αι ἕτοιμος νὰ γελάσῃ εἰς πᾶσαν ἀπάντησίν μου. Ἐν γένει δ' εἶπεῖν διήλθον ὅλας ταύτας τὰς ἡμέρας λίαν εὐαρέστως μετ' αὐτῶν. Παρέλιπον δὲ νὰ σημειώσω ὅτι πολὺς γίνεται μεταξὺ αὐτῶν λόγος perché io sempre scrivo—διότι πάντοτε γράφω.

Σήμερον τὴν πρωτὴν εὐρέθησαν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος (ὡς εὐρίσκονται

κατὰ πᾶσαν πρώτην τοῦ Αὐγούστου ἀγέλαι ὀρθύγων ἐπὶ τῆς νήσου Σπετσῶν) οἰκογένειαί τινες Ἰταλῶν φερεοίκων ἀοιδῶν μετὰ πλήρους πανοπλίας τῶν συνήθων αὐτοῖς μουσικῶν ὀργάνων, ἐν οἷς διαπρεπῆ κατέχει θέσιν ὁ ἀσκός. Νομίζω ὅτι ἡ γραΐα θαλαμηπόλος, ἡ κατὰ τὰ στεῖρα πολλῶν ἐπιβητῶν ταξείδια λαμβάνουσα τὴν θέσιν κυρίας, αὐτὴ νομίζω ὅτι ὑπεκίνησε πρὸ μικροῦ διὰ τῶν λοιπῶν θαλαμηπόλων τὸ ἄσκη. Καὶ ἰδοῦ, ταύτῃ τῇ στιγμῇ πκίζουσι ταχθέντες κατὰ σειράν, οἱ ἀοιδοὶ τὰ γνωστὰ ἠδυμελῆ ἰταλικά τεμάχια.

ΙΑ' — ΕΠΙΤΡΟΧΑΔΗΝ

Αὐθημερόν μ. μ. παρὰ τὴν Ἐνετίαν.

Ἦδη ἀπὸ μικροῦ τὸ πᾶν περὶ ἡμᾶς προδίδει τὴν προσέγγισιν τῆς πόλεως ἐκείνης δι' ἣν πᾶν ἐπίθετον εἶναι ἐξίσου κατὰλληλον ὅσῳ καὶ ἀκατάλληλον. Ἐνετία! . . . Ἐνετία! Τὸ ὄνομα τοῦτο ὑπῆρξεν ἐπὶ αἰῶνας ὅλους ταυτόσημον τῇ *καλλιῶν*, ἰσοβαρὲς τῇ *ισχυί* καὶ συνώνυμον τῷ *τρόμῳ*.

Ἄλλ' ἰδοῦ καὶ ἡ *Χάρυβδις*, ὡς εἰ τρομάζουσα πρὸ τῶν στενοποριῶν τῆς θαλάσσης, δι' ὧν πρέπει νὰ πλεύσῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐνετίας, ἀνακόπτει τὸν πλοῦν καὶ βρυχᾶται διὰ τῆς ἀτμοσύριγγος. Ἀκάτιον προσεγγίζει, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀναβάνει εἰς τὸ πλοῖον γέρων ἡλιοκαῆς ναύτης. Εἶναι ὁ πλοηγός, εἰς δὲ ὁ Κυβερνήτης παρὰδίδει τὴν διεύθυνσιν τοῦ σκάφους. Δὲν δύναμαι νὰ περιγράψω, δὲν προφθάνω ν' ἀριθμήσω διὰ πόσων καὶ ὁποίων στενῶν διαπλέει εὐστρόφως τὸ σκάφος τοῦτο. Τὸ πλήρωμα, οἱ ἀξιωματικοὶ αὐτοὶ, οἱ ὀλίγοι ἐπιβάται, πάντες προσηλώθησαν οἱ μὲν ἔνθεν οἱ δὲ ἐνθεν εἰς τὰ παρὰπελάσματα τοῦ πλοίου καὶ θεῶνται ἀπλήστως τὰ περίξ.

Ἐπὶ δύο νῦν ὥρας πλέομεν ἐν τῷ στενῷ, καταλείποντες δεξιᾶ καὶ ἀριστερᾶ τεναγῶδη ἐδάφη, νησίδια κατὰ μίαν σπιθαμὴν ὑπερέχοντα τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, πάλους σημειοῦντας τὰ μέρη τῆς ἀκινδύνου διαπορήσεως, γεφύρας, κτίρια, πλοῖα, μέγαρα. — Φθάνομεν εἰς τὸ κέντρον. Ἰδοῦ ὁ περιώνυμος ναὸς τοῦ Ἁγίου Μάρκου, δεξιόθεν αὐτοῦ ἡ διαβόητος γέφυρα τῶν στεναγμῶν, ἀριστερᾶ τὸ βασιλικὸν ἀνάκτορον, καὶ ὑπεράνω πυρραμιδοειδῆς ὑπερύψηλος ὄβελισκος, οὗ ἡ κορυφὴ ἐπιβλέπει ἅπασαν τὴν Ἐνετίαν. Προχωροῦμεν ἔτι καὶ φθάνομεν εἰς τὸ ὠρισμένον μέρος. Ἡ *Χάρυβδις* ἀγκυροβολεῖ καὶ ἐπιτρέπεται ἡ ἀπόβασις εἰς τὴν περιώνυμον πόλιν.

Ἐνταῦθα ἐγκαταλείπω ἐξ ὀλοκλήρου πᾶν ὅ, τι ὀλικῶς μὲ συνδέει μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ *Χάρυβδις*, ἀπὸ Πειριαιῶς ὀρμηθεῖσα, εἶναι δι' ἐμὲ οἰονεὶ ἐπέκτασις τις τοῦ ἐλληνικοῦ ἐδάφους Ἐπὶ τοῦ καταστρώματος αὐτῆς ἔβλεπον ἐπὶ ἐξ ἡδὴ ἡμέρας τὰ ἴχνη τῶν προσφιλεστέρων μοι οἰκειῶν καὶ φίλων. Ἀπὸ τῆς ἐτέρας τῶν ἀγκυρῶν αὐτῆς κρέμανται ἔτι φύκη ἀνασπασθέντα ἐκ τοῦ βυθοῦ τοῦ λιμένος τοῦ Πειριαιῶς. Ἐν αὐτῇ πίνω ἔτι ὕδωρ

ἑλληνικῆς πηγῆς. Νῦν ἐγκαταλείπω τὴν *Χάρυβδι* καὶ μετ' αὐτῆς ἀποχαιρετῶ καὶ ἐντεῦθεν τελευταῖον τὴν πατρίδα μου.

Ἄλλ' ἰδοῦ, πρέπει νὰ ἀποθέσω ἔτι τι ἐνταῦθα. Τὰ ὠρολόγια τῆς πόλεως σημαίνουναι τὴν τετάρτην μ. μ. ὥρην, ἐνῶ τὸ ἐμὸν κατὰ τὸ ἀστεροσκοπεῖον τῶν Ἀθηνῶν δεικνύει τὴν πέμπτην σχεδόν. Πρέπει νὰ χωρισθῶ καὶ τῆς ἀναμνήσεως ταύτης. Κανονίζω λοιπὸν τὸ ὠρολόγιόν μου καὶ ἀποβιάζομαι.

ΙΒ'.—ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΕΝ ΕΝΕΤΙΑ

Ἐν Μονάχῳ τῆ 3 Μαρτίου 1882

Ἐκ τοῦ Ξενοδοχείου Reinischerhof, ἐσπέρα.

Πρὸ τινων ὥρῶν ἔφθικα ἐνταῦθα ἐξ Ἐνετίας μετὰ 1 ὥρον πορεῖν διὰ τοῦ σιδηροδρόμου. Ἐλπίζω ὅτι δὲν ἔχετε τὴν ὑπερβολικὴν ἀξίωσιν νὰ περιμένετε περιγραφὴν τῆς πόλεως ἐκείνης παρ' ἐμοῦ, ὀλίγας μόνον ὥρας διατριψάντος ἐν αὐτῇ. Ὁραία, μεγάλη θαυμαστὴ καὶ ὄλως ἰδιοφυῆς ἡ πόλις αὕτη, δὲν περιγράφεται εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχεν ὑπὸ τοῦ τυχόντος. Διὰ τοῦτο οὐδὲ λέξιν ἐπιχειρῶ νὰ χαράξω.

Δὲν θὰ περὶκλίπω ὁμῶς νὰ προσθέσω ὅτι ἀφορᾷ τὸ ἑλληνικὸν μέρος ἐν αὐτῇ. Ὁ ἐκεῖ Ἕλλην πρόξενος κ. Π. Τυπάλδος Φορέστης, ὁ λίαν ἐπαξίως ἀντιπροσωπεύων διὰ τῆς προσωπικῆς βραχύτητος καὶ ἀξίως αὐτοῦ τὸν ἑλληνισμόν, ἔσχε τὴν εὐγενῆ καλωσύνην, ὅτε ἔλαβον τὴν τιμὴν νὰ ἐπισκεφθῶ αὐτὸν, νὰ μὲ ὀδηγήσῃ αὐτοπροσώπως εἰς τὸν ναὸν καὶ τὸ σχολεῖον τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος ἐν Ἐνετίᾳ.

Ἡ Ἑλλὰς ἰσχύουσα ἔτι καὶ ὑπάρχουσα ἐν τῷ Βυζαντικῷ βασιλείῳ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς κρηταιώσεως τῆς ἐνετικῆς δημοκρατίας, ἐπέδρασε πως ἐπ' αὐτὴν τοῦλάχιστον οἱ κατὰ καιροὺς Δόγμα δὲν παρεῖδον ὅτι οἱ Ἕλληνες ναῦται, ἐμπειρότατοι καὶ εἰδικώτατοι τυγχάνοντες, ἠδύναντο νὰ ᾧσι χρήσιμοι αὐτῇ. Ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἰσχυσαν ὥστε νὰ ἐπιβληθῶσιν ἀπρόσκλητα καὶ εἰς τὴν Ἐνετίαν, ὡς καὶ εἰς ὅλον τὸν λοιπὸν τότε κόσμον. Διὰ τοὺς λόγους λοιπὸν τούτους πολλαὶ χιλιάδες Ἑλλήνων ἐγκατεστάθησαν ἐκεῖ καὶ ἔζων ἐν εὐημερίᾳ. Ἡ δημοκρατικὴ δὲ, παρὰ τὴν δεδηλωμένην θέλησιν τοῦ Πάπα καὶ τὴν ἀμετάτρεπτον ἐπιμονὴν αὐτοῦ, ἀνεγνώρισε καὶ Ἕλληνα ἀρχιερέα ἐν Ἐνετίᾳ. Ἡδὴ ἡ κρατικὰ βασιλεῖς τῶν θαλασσῶν ἀπὸ τοῦ 17. αἰῶνος ἀρχομένου (1514 μ. Χ.) ἐπέτρεψε τοῖς ἐκεῖ οἰκοῦσιν Ἕλλησι ν' ἀγοράσωσι γῆπεδον καὶ ἀνεγείρωσι ναόν. Τῷ δὲ 1579 ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀρχιεπίσκοπος Φιλαδελφείας» Γαβριὴλ ὁ Σεβῆρος ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ἐν Ἐνετίᾳ. Οὗτος ἐγεννήθη ἐν Μονεμβασίᾳ, ἐκ περιβλέπτου οἰκογενείας, τῷ 1541. Ἐσπούδασεν ἐν Παταυίᾳ τῆς Ἰταλίας νίος ἔτι ὢν. Ὑστερον δὲ προεχειρίσθη εἰς ἀρχιερέα διὰ τὸν θρόνον τῆς ἐν Λυδίᾳ Φιλαδελφείας. Ἐλ-

θὼν ὁμῶς δι' ἄλλας ὑποθέσεις του εἰς Ἑνετίαν, παρεκλήθη καὶ συνήνεσε νὰ παραμείνῃ ἐκεῖ ἑσχαί. Σημειώσατε ὅτι εἰς τοῦτο συνετέλεσε καὶ αὐτὴ ἡ γερουσία τῆς δημοκρατίας, παρακαλέσασα διὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτοῦ αὐτῆς τὸν Πατριάρχην νὰ ἐνδώτῃ τοῦτο δὲ ἕνεκα τῆς ὁμολογημένης ἀξίας καὶ ἀρετῆς τοῦ Γαβριήλ. Ἐκτοτε διὰ πολὺν χρόνον ἰσχυροσεν ὁ ἀρχιεπισκοπικὸς θρόνος τῆς Ἑνετίας ἐπὶ τοῦ ΒΔ μέρους τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου.

Ἐὰν ἐκτείνω τὸν λόγον περὶ τούτου, ἀλλ' ὁμῶς θεωρῶ τοῦτο καθήκον, διότι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἀπαντῶμεν τὴν Ἑλλάδα ἀξίως λόγου ἀντιπροσωπευομένην ἐν σπουδαιστάτῳ κέντρῳ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσχύος. Οἱ Ἕλληνες, λοιπὸν, τότε ἰσχυσαν ἐν Ἑνετίᾳ καὶ ἀνήλθον κατ' ἀριθμὸν μέχρι 12,000 ἐν αὐτῇ. Ἐκτισαν, ὡς εἶπον, ναὸν, ἱδρυσαν σχολεῖα, νοσοκομεῖον καὶ ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον, ὅπερ, ὡς οὐδεὶς ἀγνοεῖ, ὑπηρετήσασα σπουδαιότατα τὸν ἑλληνισμὸν μέχρι ἐσχάτων. Τίς ἐξ ὑμῶν δὲν ἐκράτησέ ποτε ἀνὰ χεῖρας βιβλίον, ἂν μὴ πολλὰ, ἐν τοῦλάχιστον, τυπωθὲν ἐν τῷ ἀέν Ἑνετίᾳ τυπογραφεῖῳ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ;

Λυπηρὸν εἶναι ὅτι σήμερον ἡ ἐν Ἑνετίᾳ ἑλληνικὴ ἀποικία ἐσμικρύνθη μέχρι τοῦ ἐξηκοστοῦ τοῦ πάλαι ἀριθμοῦ αὐτῆς. Μόλις 200 ψυχαὶ ἐν ὅλῳ οἰκοῦσιν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. Καὶ ἐν τούτοις δικτηροῦσιν ἐκεῖ σχολεῖον ἀρρένων, παρθεναγωγεῖον, νοσοκομεῖον καὶ τὸ τυπογραφεῖον. Πλὴν τοῦ κ. προξένου, ὅστις παντὶ σθένει συγκρατεῖ ἐνταῦθα ὅ,τι ἑλληνικὸν, ὁ ἀξιότιμος κ. Μάρκος Δ. Ζερβὸς, γραμματεὺς τοῦ ἀδελφάτου τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος, ἐργάζεται ἀκαμάτως πρὸς προαγωγὴν τῶν συμφερόντων τοῦ ναοῦ καὶ τῶν σχολείων καὶ τῶν λοιπῶν παρεκρημάτων. Ἔσχε τὴν καλωσύνην νὰ μοι δεῖξῃ τὰ εἰς χεῖρας αὐτοῦ ἐμπειστημένα πολύτιμα κειμήλια· ἀρχαίας εἰκόνας λαμπρᾶς τέχνης καὶ μεγάλης ἱστορικῆς ἀξίας, σπουδαῖα χειρόγραφα καὶ τὸν πολύτιμον καὶ ἀρχαιότερον ἐκ τῶν γνωστῶν **Χρυσόβουλλον** λόγον, ἐπὶ παπύρου γεγραμμένου, κλπ. Λίαν δ' εὐχαρίστως ἐγνώρισα τοὺς ἀντιπροσωπεύοντας ἐν Ἑνετίᾳ τὸν κληρὸν καὶ τὴν παιδείαν ἀξιοτίμους κυρίως Εὐγένιον Περδικάρην ἀρχιμανδρίτην, τὸν καὶ ἐφημέριον τῆς κοινότητος, καὶ Εὐγένιον Χυτήρην ἱερομόναχον, διδάσκαλον τῆς γλώσσης.

Ἡ ἐκ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ ἑλληνικοῦ τούτου περιβόλου ἐντύπωσις μου ὑπῆρξεν, ὡς ἐννοεῖτε, ἡ ἐπικρατεστέρα πάσης ἄλλης ἐν Ἑνετίᾳ. Ταύτην δὲ καὶ ἀπεκόμισα ἐκεῖθεν ζωηρὰν εὐφρόσυνον.

Τὰ περὶ τοῦ τόπου τούτου, εἰς ὃν ἀπὸ τῆς σήμερον ἐγκαθίσταμαι, ἐς ἄλλοτε.

Κ. Ν. Παπαμιχαλόπουλος

KAÏN

[Κατὰ τὸ Ἰταλικὸν τοῦ Franco Mistrali].

Α'.

Ὁ ἰατρός Δ. διηγείτο :

« Ἦμην νέος ἔτι ὅτε ἀπεστάλην εἰς Ἰνδίας ὡς ἰατρός ἐπὶ τοῦ πολεμικοῦ πλοίου ἢ *Μήδεια*. Μετ' ἐμοῦ συναπῆλθον δύο νέοι ἀξιώματικοί, ὁ Ἀρθούρος καὶ ὁ Ἑρνέστος. Τοὺς συνεταῦτιζεν ἡ ἀνατροπὴ, ἡ ἡλικία, ὁ χαρακτήρ. Ἦγαπῶντο πλέον ἢ ἀδελφοί, ὡς φίλοι. Συνέπιπτεν ἐκ παραδόξου τῆς φύσεως ἰδιοτροπίας γὰρ ἔχουσι καὶ τοὺς αὐτοὺς τοῦ προσώπου χαρακτῆρας, τὴν αὐτὴν τῆς μορφῆς ἔκφραξιν. Θὰ τοὺς ἐξελάμβανες ὡς διδύμους.

Ὁ Ἑρνέστος ἐγκατέλιπεν ἐν τῇ πατρίδι του δύο ἴσα προσφιλεῖς ὑπάρξεις—γέροντα πατέρα, καὶ ἀξιώραστον κόρην σύντροπον τῶν παιδικῶν του χρόνων. Ὁ Ἀρθούρος, ὄρφανός, οὐδένα ἐγνώριζεν, οὐδένα ἠγάπα.

Ἦσαν οἱ ταραχώδεις ἐκεῖνοι καιροὶ καθ' οὓς ἡ σημαία τῆς δημοκρατίας διεξῆγε πεισματώδη ἀγῶνα κατὰ τοῦ ἀγγλικοῦ ναυτικοῦ. Πρὸ τοῦ *Brest* συνητηθήμεν μετ' ἐχθρικοῦ πλοίου.

Ἡ *Μήδεια* μικροτέρα τὸ σκάφος, ἀτελεστέρα τὸν ὀπλισμὸν, ἐξεπλήρωσε τὸ ἑαυτῆς καθήκον ἡρωϊκῶτατα.

Ἐπῆλθε φοβερὰ σύγκρουσις, αἱματηρὰ διαμάχη, ἀλλὰ μετὰ μικρὸν ἢ ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ πλοίου ἀνύψωσις τῆς γαλλικῆς σημαίας ἐπιστοποίησε τὸν νικητὴν. Ἄλλ' ἦτο νίκη ἀληθῶς *Καδμεία*.

Ἐν μέσῳ τῶν τεθραυσιμένων ἡμῶν ἰστιῶν, τῶν νκυτῶν, τῆς γενικῆς ἐκείνης καταστροφῆς, ὁ Ἀρθούρος καὶ Ἑρνέστος ἦσαν οἱ ἀληθεῖς ἥρωες.

Τὸ ἐπὶ τῆς περαλίας πλῆθος ὑποδέχκετο ἡμᾶς ἀποβιβασζομένους μετὰ φρενητιωδῶν ζητωκραυγῶν.

Τὸν πλοίαρχον θανόντα κατὰ τὴν ναυμαχίαν διεδέχθη εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς *Μηδείας* ὁ Ἑρνέστος.

Οἱ βαθμοὶ τοὺς ὁποίους προσπορίζει ἡ δόξα, εἶνε οἱ πολυτιμώτεροι βαθμοί. Ὁ Ἀρθούρος ἐγένετο τοῦ φίλου του κυβερνήτου, ὑπασπιστής.

Ἡ *Μήδεια* ἐπανορθωθέντος τοῦ βλαβέντος σκάφους τῆς, ἐκπένελαβε τὸν πρὸς τὰς Ἰνδίας διακοπέντα πλοῦν τῆς.

Εἰς τὰ ἀπομεμκρυσμένα ἐκεῖνα παράλια τοῦ ἁκεανοῦ, τὸ πλήρωμα τῆς *Μηδείας* δὲν διέψευσε τὸ ἡρωϊκὸν παρελθόν του. Ἰπὸ τὴν καρτερικὴν τῶν ἀδελφωμένων ἐκείνων φίλων ὀδηγίαν, ἐπετέλεσεν ἡρωϊκῶς ἀληθῶς κατορθώματα.

Παράδοξος ἡ περιστροφή τῶν τοῦ κόσμου πραγμάτων!

Ὁ Ἄρθουρος ὁ μόνος καὶ ἀχώριστος τοῦ Ἑρνέστου ἀδελφὸς προέδιδεν ἀπὸ τινος ἐνδόμυχον ψυχικὴν πάλην.

Ἦτο ἄρα γε φθόνος πρὸς τοῦ Ἑρνέστου τὸ ἀξίωμα; Φθονεῖ τις τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ;

Β'

Ἐπρόκειτο νὰ προσβάλωμεν ἰσχυρῶς ὠχυρωμένον φρούριον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκυμάτιζεν ἡ ἐχθρική σημαία.

Ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν φιλοτιμία μᾶς ἐπέβαλλε τὸ καθήκον νὰ ἀνακτήσωμεν κανονοστοιχίαν ἣτις περιέπεσεν εἰς τοῦ ἐχθροῦ τὰς χεῖρας, διότι τοὺς ἄνδρας ἐμάστισεν ἡ πείνα.

Ἡ Μήδεια ἔμελλε νὰ προσβάλλῃ ἀπὸ τῆς θαλάσσης· ἕκατὸν ἄνδρες τοῦ πληρώματος ἐν οἷς καὶ ἐγὼ, ἀπὸ τῆς ξηρᾶς, ὁπότε ἐπὶ τινος ἐπάλλεως ἤθελε φανῆ ἡ γαλλικὴ σημαία.

Οἱ δύο φίλοι ἐπεφύλαξαν εἰς ἑαυτοὺς τὴν δόξαν, ἵνα τὴν ὑψώσωσιν αὐτοί.

Ἀμέσως ἐπελήφθησαν τοῦ ἔργου.

Ὁ Ἑρνέστος ἤγειτο μετὰ τῆς σημαίας, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Ἄρθουρου, ἐν τῇ κρημνώδει ἐκείνῃ ἀτραπῷ κάτωθεν τῆς ὁποίας ἔχαινε φοβερὸν βάραθρον.

Ὁ Ἑρνέστος ἐλάλει περὶ τῆς Βέρθας του, τῆς νέας κόρης ἣτις τὸν ἀνέμενεν ἀνυπομόνως ἐν Brest· ἐλάλει περὶ τοῦ εὐέλπιδος καὶ εὐτυχοῦς μέλλοντός του. Ὁ νοῦς τοῦ ἀνδρείου ναύτου μακρὰν τῆς πατρίδος, τοῦ γέροντος πατρὸς, τῆς προσφιλοῦς μνηστῆς, ἵπτατο ἐν τῇ ἀβεβασίᾳ ἐκείνῃ ἐρήμῳ, πρὸς πάντα ταῦτα μετ' ἀγάπης.

ὦ! ἔλεγε, πόσον θὰ ἦμαι εὐτυχῆς, ὅταν πεφισμισμένος ἐπανέλθω καὶ ἀνακλιθῶ μετὰ τοῦ ἀγγέλου ἐκείνου, πρὸς τὴν ἐστίαν τοῦ οἴκου μου. Ἄλλ' ἀκριβῶς τῇ στιγμῇ ἐκείνῃ διήρχοντο τὸ ἀποκρημνότερον μέρος τῆς ἀτραποῦ. Μία παρέκκλισις, καὶ ἐχάνετό τις εἰς τὸ χάος.

Ὁ μονόλογος τοῦ Ἑρνέστου ἐξῆψεν ἐν τῷ Ἄρθουρῳ πάντα τὰ βδελυρὰ αἰσθήματα ἅτινα πρὸ τινος ὑπέκρυπτε·—τὸν φθόνον, τὸ μῖσος, τὴν φιλοδοξίαν.—

Οἱ ὀφθαλμοὶ του ἐπληρώθησαν αἵματος.

Προσποιηθεὶς ὅτι ἤθελε νὰ στηριχθῇ ταχύων τὸ βῆμα, ἔτεινε τὴν χεῖρα ἵνα λάβῃ τὴν χεῖρα τοῦ φίλου του. Ἐκεῖνος εἰς τὴν αἰφνυδίαν καὶ ἄτακτον ταύτην κίνησιν, ἐστράφη, τὸν εἶδε, καὶ ἔφριξεν ἐπὶ τῇ ἐξηγριωμένῃ καὶ ὠχρᾷ μορφῇ τοῦ Ἄρθουρου. Ἠθέλησε νὰ ὀπισθοδρομήσῃ, ἀλλ' ἀπολέσας τὴν ἰσοροπίαν ἐκλονίσθη καὶ κατέπεσεν, ἐκβάλλων ἀγρίαν κραυγὴν.

Ἐδράξετο τοῦ πρώτου τυχόντος ἀσθενοῦς κλάδου· τὸν ἔλαβε δι' ἀμφο-

τέρων τῶν χειρῶν. Μιᾶς στιγμῆς βοήθεια, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἠδύνατο ὁ Ἄρθουρος νὰ τὸν σώσῃ.

Ὁ Ἄρθουρος ἔξω ἐκταυτοῦ ἐπάκλιπεν ἐπὶ μίαν στιγμὴν μετὰ τῆς συνειδήσεώς του, τῆς συνειδήσεως ἐκείνης, ἣτις, καὶ τοὺς καταχθονιοτέρους κακούργους ἐνόησε τακταντεύει, καὶ ἔτεινε τὴν χεῖρά του πρὸς τὸν πεσόντα. Ἄλλ' ἐνίκησεν ὁ δαίμων τῆς κακίας. Ἀπέσυρε τὴν χεῖρά του, καὶ ὠχρὸς, ἠλλοιωμένος, σαρκαστικὸς, μὲ ἀπλανῆ ὀφθαλμῶν, ἐθεώρει ὡσεὶ μηχανικῶς, τὸν Ἐρνέστον διὰ δακρυβρέκτων ὀφθαλμῶν ζητοῦντα βοήθειαν.

Ἦτο στιγμὴ πάλης δεινῆς, τοῦ ἀγαθοῦ δαίμονος πρὸς τὸν δαίμονα τὸν πονηρὸν, ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ Ἀρθούρου. Πρὸ τῆς φιλοδόξου φαντασίας του ἐπεφάνη τὸ μέλλον ἐνδοξὸν καὶ ῥόδινον.

Ὁ λεπτὸς κλάδος μὴ δυνάμενος νὰ ὑποβαστάξῃ πλέον τὸν Ἐρνέστον ἔτριξε καὶ ἐθράυετο κατὰ μικρὸν.

Ἡ φωνὴ τῷ ὑπέλιπεν, ἀντ' αὐτῆς ἐλάλουν κερκυνοβολοῦντες οἱ ὀρθκλμοὶ του. Ὁ δυστυχὴς νέος, συναίσθκνόμενος ὅ,τι ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς εὐτυχοῦς του νεότητος ἐξέλειπεν, συνήρθρωσε τὰς ἐξῆς ὑστάτας λέξεις :

— Πάτερ μου, Βέρθα.

Ὁ κλάδος εἶχε θραυσθῆ.

Ὁ Ἄρθουρος ἀπομάξας τὸν ἐπὶ τοῦ μετώπου του στίλβοντα ἰδρῶτα τῆς ἀγωνίας, ἀνέπνευσεν.

Ὁ κύβος εἶχε ῥιφθῆ, καὶ τὸ μέλλον τῷ ἀνήκει. Ἐλαβετὴν ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Ἐρνέστον πεσοῦσιν σημαίαν, καὶ ἐλαφρότερος σκιᾶς, ἀνῆλθε τὴν ἐπαλξιν. Τὰ χρώματα τῆς Γαλλίας ἐλαμπον ὑπὸ τὸν λαμπρὸν ἥλιον τῶν Ἰνδιῶν.

Μετὰ μικρὸν ἐλαφρὸν καὶ ὑπόλευκον νέφος καπνοῦ ἐξῆλθεν ἐκ τῶν πλευρῶν τῆς Μηδείας. Ἦτο ὁ κρότος τοῦ πυροβόλου τοῦ σημαίνοντος τὴν ἐφοδον.

Ἄμα δοθέντος τοῦ σημείου ἐβκδίσαμεν πρὸς τὴν ἐπαλξιν ἐφ' ἧς ἔστησεν ὁ Ἄρθουρος, τὴν τρίχρουν ἡμῶν σημαίαν.

Ἄλλὰ τὸν συνηνητήσαμεν σπεύδοντα πρὸς ἡμᾶς ἦτο ὠχρὸς, καὶ ἀγωνιωδῶς ἤσθμαινε.

— Νὰ κατέλθωσιν εἰς τὸ βάρκθρον δύο ἀνθρωποι καὶ ἱκτρὸς, εἶπε, διότι ὁ κυβερνήτης ἐκρημίσθη. Εἰς ἐμὲ ἐπιβάλλεται τὸ καθῆκον νὰ ἀποπερατώσω τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον δὲν ἠτύχησε νὰ ἀποπερατώσῃ ὁ ἀτυχὴς φίλος μου.

Καὶ ἐφεκλύσας τὸ ξίφος ἀνεχώρησεν ὡς ἀστραπὴ ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν γενναίων τῆς Γαλλίας τέκνων.

Συμπααραλαβῶν δύο ναύτας, κατῆλθον ἐγὼ εἰς τὸ μέρος τοῦ βράθρου τὸ ὁποῖον μοὶ ὑπέδειξεν ὁ Ἄρθουρος. Ἀνεύρομεν τὸν δύσμοιρον Ἐρνέστον νεκρὸν. Εἶχε τεθραυσμένην τὴν σπανδυλικὴν στήλην, τοὺς βραχίονας καὶ

πόδας. Πραχδόξως τὸ πρόσωπόν του οὐδεμίαν ἔφερε πληγὴν, ἀλλ' ἀπετυπούτο ἐπ' αὐτοῦ, ἡ δὲ δὴνη, καὶ αἱ φρικταὶ τοῦ ἀγωνία. Οἱ ὀφθαλμοὶ του ἀποκρυσταλλωμένοι καὶ ἀνοικτοὶ ἐθεώρουν ἡμᾶς τρομερῶς, τὰ δὲ χεῖλη του ἐν εἰρωνικῷ μειδιάματι δις τελλόμενα, ἐνέπνεον φρικίασιν.

Ἦτο πλέον ἀργά. Συμπλέξιντες ἐκ κλάδων φορεῖον, ἐναπεθέσμεν εἰς αὐτὸ τὸ ἀμορφον πτώμα τοῦ κυβερνήτου καὶ τὸ ἐκομίσαμεν ἐπὶ τῆς Μηδείας.

Ὅτε ἀνήλομεν, ἡ σημαία τῆς Γαλλίης θριαμβευτικῶς ἐκυμάτιζεν ἐπὶ τοῦ ἀνκατηθέντος φρουρίου.

Ὁ Ἄρθουρος ἦτο ὁ ἔνδοξος τῆς ἡμέρας νικητῆς. Ἦλθε πρὸς ἡμᾶς ἐν ἐσχισμένη ἐσθήτι, παρουσιάζων μελανὸν ἐκ τῆς πυρίτιδος τὸ πρόσωπον καὶ ἀγρίου ἀκόμη τοὺς ὀφθαλμούς. Τὸν ἐνηγκαλίσθημεν ἐνθουσιωδῶς καὶ μετὰ λατρείας. Ἄλλ' αὐτὸς πρὸ τοῦ πτώματος τοῦ Ἑρνέστου ἐγένετο ὠχρότερος. Ἐφαίνετο ὡς ἐκ τῆς μεγάλης συγκινήσεως ὅτι εἶχε ὄλον τὸ αἷμά του συρρεύσει εἰς τὴν καρδίαν.

Δὲν ἠδυνήθη νὰ προφέρῃ λέξιν τινὰ, ἔκλινε τὴν κεφαλὴν, καὶ ἐκάλυψε τὸ πρόσωπον. Ἐκλαυσεν ἀρχὰ γε ;

Γ'.

Μετ' ἐλίγας ἡμέρας ἀπεπλεύσαμεν μεταφέροντες εἰς Γαλλίαν τὸ πτώμα τοῦ Ἑρνέστου, ἐντὸς θυτίου πεπληρωμένου ἐξ οἴνου πνεύματος, ὅπερ ἐναπετέθη εἰς γειτνιαζόν τοῦ κυβερνήτου Ἀρθούρου δωμάτιον.

Ὁ Ἄρθουρος ὡς ἡμέραι ἐγένετο σκυθρωπότερος καὶ μελαγχολικώτερος.

Πραχδόξον! Ἐνόμιζέ τις ὅτι ἡ ὁμοίότης τῶν δύο φίλων ὅτε ἀμφότεροι ἔζων, ἦτο καταφανεστέρα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἑρνέστου. Οἱ ναῦται ἐκπεπληγμένοι καὶ μετὰ δεισιδχιμονίας πρρητήρουν τοῦτο.

Ἡ διήγησίς μου εἶνε ἡ ἀληθῆς ἱστορία τὴν ὁποίαν μετὰ τινὰ ἔτη μοὶ ἐνεπιστεύθη αὐτὸς ὁ Ἄρθουρος.

Μιᾶ νυκτί—εἶχον πρῆλθει πολλαὶ ἐβδομάδες ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ κυβερνήτου—ἡ θάλασσα τρικυμιωδῶς συνταρραστομένη ἐκλόνιζεν ἰσχυρῶς τὴν Μηδεῖαν. Ὁ Ἄρθουρος κλεισθεὶς ἐν τῷ δωμάτιῳ του, ἔλαβε τὸ θάρος νὰ φυλλομετρήσῃ τὸ χαρτοφυλάκιον τοῦ θανόντος φίλου του.

Ἄνευρεν ἐπιστολὴν διευθυνομένην πρὸς αὐτὸν, τὴν ὁποίαν διστάζων ἀπεσφράγισεν.

— Ἄρθουρε, — ἔλεγεν ἡ ἐπιστολὴ ἐκείνη — φοβερὰ δυστυχίαις προκίσθησις με ταράτσει. Προσηλοῦμαι εἰς τὴν σκέψιν ὅτι δὲν θὰ ἐπιστρέψω ἐκ τοῦ ταξιδίου τούτου καὶ δὲν θὰ ἐπκινῶ πλέον τὸν γέροντα πατέρα μου καὶ τὴν ἀγνὴν κόρην, τὴν ὁποίαν ὠνειρευόμην σύντροφον τοῦ εὐτυχοῦς μέλλοντός μου. Λοιπὸν, ἐὰν πραγματοποιηθῇ, ἡ προκίσθησις αὕτη καὶ ἐπιστρέψῃς σὺ, σοὶ ἐμπιστεύομαι γὰς ὑστάτας μου θελήσεις, τοὺς τελευταίους μου πόθους.

Ἐπανερχόμενος εἰς Γαλλίαν, ἰδὲ τὸν πατέρα μου. Ἴσως ἐν σοὶ ἀνέυρη τινα παρηγορίαν.

Ἄλλὰ θὰ ἐκπληρώσης καὶ δευτέραν εὐχὴν μου. Ὅ,τι καὶ ἂν σοὶ εἴπω περὶ τῆς κόρης, ἣν ἠγάπησα, εἶνε ὅ,τι γνωρίζεις καὶ σὺ, ὁ πλέον ἢ φίλος, ὁ ἀδελφός μου. Ὁ θεὸς συνταυτίζων ἡμᾶς καθ' ὅλα, μᾶς ἐδώρησε καὶ τὴν αὐτὴν μορφήν. Ἡ ὁμοιότης αὕτη εὐχομαι νὰ ᾖ ἡ βᾶσις τῆς εὐτυχίας σου. Ἡ δὲ ἐκπλήρωσις τῆς εὐχῆς ταύτης θὰ ᾖ ἡ τελευταία ἐνδειξις τῆς πρὸς ἐμέ ἀγάπης σου. Κατάστησον τὴν Βέρθαν εὐτυχῆ. Ἐγὼ, ἂν οἱ θανόντες αἰσθάνωνται, θὰ ἐπαγορευνῆσω ἐφ' ἡμῶν, θὰ ἀγγελλῶ ἐπὶ τῇ εὐτυχίᾳ σας.

Χαῖρε, ἀδελφέ μου Ἀρθούρε !»

Ὁ Ἀρθούρος ἔρριψε μηχανικῶς βλέμμα ἐπὶ τοῦ κατόπτρου. Φρικτὴ εἰκὼν ! Ἐνόμισεν ὅτι ἐπ' αὐτοῦ εἶδεν ἀντανακλωμένην τὴν μορφήν τοῦ Ἐρνέστου. Ἐκινήθη πρὸς τὸ κάτοπτρον καὶ τὸ φάσμα ἔπραξε τὸ αὐτό ὀπισθοχώρησε, καὶ ἡ σκιά τοῦ νεκροῦ τὸν ἐμιμήθη.

Κυριευθεὶς ὑπὸ δεινοῦ τρόμου, ἠθέλησε νὰ φύγῃ Ἄλλ' οἱ πόδες του ἦσαν ὡσεὶ προσκακολλημένοι εἰς τὸ ἔδαφος.

Ἀνέστυρεν ὀργίλως τὴν σπάθην, ἀλλὰ καὶ ὁ Ἐρνέστος ἐξίφουλλησεν. ἠθέλησε νὰ ῥιφθῆ κατὰ τοῦ κατόπτρου, ἀλλ' εἶδε καὶ τὴν σκιάν ἐπιτιθεμένην κατ' αὐτοῦ.

Τῇ στιγμῇ ἐκείνῃ ὀρμητικώτερον κύμα ἔδωκε βιασιότεραν ὤθησιν εἰς τὴν Μήδειαν, τὸ δὲ περιέχον τὸ πτώμα τοῦ Ἐρνέστου βυτίον, ἀποτόμως κυλισθὲν, συνεκρούσθη κατὰ τῆς θύρας τοῦ δωματίου τοῦ κυβερνήτου, ὤθησεν αὐτὴν βιαίως καὶ παταγωδῶς εἰσῆλθεν ἐν τῷ δωματίῳ.

Ὁ Ἀρθούρος ἐρρίφθη κατὰ τοῦ βυτίου μετὰ πυρετώδους ὀρμῆς, ὅπως τὸ ἀπωθήσῃ. Ἐκεῖνο κυλινδούμενον ἐκ τῶν ἀτάκτων κινήσεων τοῦ πλοίου προσέκρουσεν εἰς τὴν θύραν, κατέπιπτε πάλιν μέχρι αὐτοῦ, τὸ δὲ πτώμα τοῦ Ἐρνέστου ἐκτύπη πενθίμως ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν τοιχωμάτων του.

Μικροῦ δεῖν ὁ ἀτυχῆς Ἀρθούρος ἔχανε τὰς φρένας . . . Ἐκβελὼν ἀγρίαν κρυγὴν, κατέπεσε λιπόθυμος.

Οἱ προσδραμόντες ναῦται τὸν εὔρον ὅλον ὑπὸ τὸ βῆρος τοῦ ἀπαισίου βυτίου. Προσηλωθεὶς καὶ ἐγὼ, ἐβεβαιώθην ὅτι ἐνόστει δεινὴν τοῦ ἐγκραφᾶλου διατάραξιν.

Ἄλλ' ἡ φοβερὰ νόσος ὑπέκυψεν εἰς τὴν ἰσχύν τῆς νεότητος, μετὰ τινος δ' ἡμέρας ὁ κυβερνήτης ἀνέρωσεν ἐντελῶς.

Δ'.

Ἡ μετὰ τοῦ νεκροῦ φίλου του ὁμοιότης τῆς μορφῆς εἰς συνεχεῖς μετὰ τοῦ συνειδότος του ἐνέβαλεν ἀγῶνας τὸν Ἀρθούρον. Εἰς μάτην ἐπεζήτησε

μεταβαλὼν τὸ εἶδος τοῦ ἐνδύεσθαι καὶ τὴν διευθέτησιν τῆς κόμης, καὶ ἐλαττώσῃ τὴν δυστυχῆ τχύτην ὁμοιότητα. Πάντες ἀνεύρισκον ἐν αὐτῷ τοῦ Ἑρνέστου τὴν εἰκόνα. Ἦτο ἡ σκιά τοῦ φίλου του, ἥτις πενταχοῦ τὸν ἠκολούθει.

Ἐν τῇ μάχῃ μόνον ἐπανεύρισκε τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἡσυχίαν. Ἐρρίπτετο λοιπὸν ὅπου μείζων κίνδυνος, ἡ δὲ ἀνδρεία του, τῆς ὁποίας ἡ φήμη ἐνωρίς ἔφθασεν εἰς Παρισίους, τῷ προσεπόρισε τὸν σταυρὸν τοῦ Λεγεῶνος τῆς Τιμῆς, καὶ τὸν βαθμὸν τοῦ μοιράρχου τοῦ ἐν ταῖς Ἰνδίας Γαλλικοῦ στόλου.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἐπανειλημμένως διὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ναυτικῶν τῷ μετεβίβασε τὴν εὐαρέσκειαν καὶ τὰ συγχαρητήριά του.

Καὶ ὁμοῦς ὁ Ἀρθούρος δὲν ἦτο εὐτυχής! Ὁ φιλόδοξος Ἀρθούρος, ἱκανοποιῶν πάσας τὰς φιλοδόξους τάσεις του, ἔπασχεν.

Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐλάμβανεν ἐκ Γαλλίας ἐπιστολάς ἐσφραγισμένας μελαίνῃ σφραγίδι. Τὰς ἤνοιγεν, τὰς ἀνεγίνωσκε μετὰ δεινῆς ψυχῆς ἀγωνίας, ἔπειτα σχίζων εἰς μικρὰ τεμάχια ἔρριπτεν εἰς τὴν θάλασσαν.

Πόθεν προήρχοντο καὶ τί περιείχον αἱ ἐπιστολαὶ ἐκεῖναι;

Τελευτῶντος τοῦ 1812, ἀνεκλήθη εἰς Παρισίους, καὶ παρουσιάσθη ἐν τῷ χορῷ τῆς αὐλῆς παρὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ναυτικῶν τῷ αὐτοκράτορι.

— Κύριε βαρῶνε, τῷ εἶπε ψαύων αὐτοῦ οἰκιακῶς τὸν ὄμιον, κατεκτήσατε πᾶσαν τὴν εὐαρέσκειάν μου. Αὔριον θὰ σὰς ἀνακοινώσω τι. Σὰς εἰδοποιῶ ὅτι θ' ἀναχωρήσητε πάλιν εἰς Ἰνδίας ταχέως. Χαίρετε, κύριε ἀντιναύρχε.

Βαρῶνος καὶ ἀντιναύρχος ἐν μιᾷ στιγμῇ ὁ Ἀρθούρος, ἦτο τὸ περιφανὲς σημεῖον ἐφ' οὗ προσηλώθησαν ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ χορῷ πάντων τὰ βλέμματα.

Τῇ στιγμῇ ἐκεῖνῃ, ὡχρὰ ἀλλ' ὠραία κόρη, ἔστη μικρὸν πρὸ αὐτοῦ ἐκπληκτος καὶ ἐψέλλισε:

— Ἑρνέστε!

Ἦτο τοῦ δυστυχοῦς Ἑρνέστου ἡ Βέρθα, ἥτις ἐνόμισεν ὅτι συνήντα τὸν μνηστῆρά της.

Κ' ἐκεῖνος, συγκεντρῶν πάσας τὰς ἀναμνήσεις του, τὴν ἀνεγνώρισε καὶ ἕξαλλος εἶπε:

— Βέρθα!

Τῇ ἐπαύριον ἐζήτηε τὴν χεῖρά της παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος,

Γνωρίζετε ὅτι ὁ μέγας Ναπολεὼν συγκατέβηκε — καὶ τοῦτο δι' ὅσους ἡγάπα — μέχρι καὶ συντελέσεως συνοικεσιῶν, συζευγύων τὰ τέκνα τῆς νέας εὐγενοῦς στρατιωτικῆς τάξεως μετὰ τῶν τῆς ἀρχαίας μοναρχικῆς εὐγενείας. Ἡ Βέρθα ἀνῆκεν εἰς τὴν παλαιὰν γαλλικὴν ἀριστοκρατίαν, ὃ δὲ αὐτοκράτωρ τῇ προσέφερε μετὰ τοῦ ἀντικαυάρχου Ἀρθούρου, ὡς γαμήλιον δῶρον, ἑκατὸν χιλιάδας φράγκων.

Ὁ γάμος ἐτελέσθη ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων ὥρων, καὶ μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας οἱ νεόνυμφοι ἀπέπλευσαν εἰς Ἰνδία.

Ὁ Ἐρνέστος δὲν ἔλεγεν ὑπερβολὴν ὅτι ἡ Βέρθα ἦτο κάλλους καὶ ἀρετῆς ἄγγελος, διότι ὁ Ἀρθούρος ἦτο μετ' αὐτῆς ὀλιβίος.

Τὸν οἶκον ἐκεῖνον, ἐφ' οὗ ἐπεδαψίλευεν ὁ Θεὸς τὰς εὐλογίας του, ἐφκίδρυον μετὰ τινὰ ἔτη δύο χαρίεντα τέκνα.

Ε΄.

Τὸ 1815 ἦτο ἔτος μεγάλων καταστροφῶν καὶ μεγάλων ἐπανορθώσεων.

Ὁ Ἀρθούρος, φέρων παλαιὸν ἀριστοκρατικὸν ὄνομα, καὶ τοὶ παρκαμίνας μακρὰν τῆς Γαλλίας ξένος πάσης πολιτικῆς πάλης, συνεκράτησε ζωερὰν τὴν πρὸς τοὺς Βουρβόνους ἀρχαίαν συμπάθειάν του.

Ἐίχεν ἤδη ἐπανέλθει εἰς Παρισίους, προήχθη εἰς ναύαρχον, καὶ ἀπελάμβανε πάντα τῆς δόξης καὶ τῆς εὐτυχίας τὰ ἀγαθὰ.

Ὁ ἐπιστέλλων αὐτῷ τὰς ἐπιστολάς, τὰς ὁποίας ἐν Ἰνδίαις ἐλάμβανε, δὲν ἐλησμόνησεν αὐτὸν ἐπανελθόντα εἰς Γαλλίαν.

Ἰδοὺ ἡ τελευταία, τὴν ὁποίαν ὁ Ἀρθούρος ἐν Παρισίοις ἀνεγίνωσκε :

«Κύριε Βαρῶνε,

«Ἦτό μοι πεπρωμένον ἐπὶ δεκαετίαν ὄλην νὰ σὰς γράφω, καὶ σεῖς οὐδὲ μίαν νὰ με ἀξιώσητε ἀπαντήσεως. Ἐπὶ δέκα μακρὰ ἔτη σὰς περιμένω.

«Εἶμι ἐννενηκοντούτης, ἔχω τὸν ἕνα πόδα ἐντὸς τοῦ τάφου, καὶ ὁμοίως πάνκλαμβάνω δυνάμεις, ἔχω τὴν εὐτυχίαν νὰ ζῶ ἀκόμη ὅπως σὰς περιμένω.

«Τέλος πάντων ἐπανέλθετε εἰς Παρισίους, τέλος πάντων θὰ δυνηθῶ νὰ σεῖς ἴδω, νὰ σεῖς ὁμιλήσω.

«Μάθετε ὁμοίως ὅτι ἐν σήμερον δὲν ἔλθετε σεῖς, αὐριο ἐρχομαι ἐγὼ πρὸς σεῖς».

Τὸ κτύπημα τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἐπὶ τοῦ Ἀρθούρου ἦτο κτύπημα κεραυνοῦ. Ὁ ἐτοιμοθάνατος πατήρ τοῦ Ἐρνέστου τὸν ἐκάλει, ἐκτοστὴν ἡμέραν ταύτην φορὰν, ἐνώπιον φοβεροῦ δικαστηρίου καὶ ἀμέσως.

Ὁ Ἀρθούρος, καίτοι προβλέπων, ἦτο ἀδύνατον ν' ἀποφύγῃ τὸν κίνδυνον. Ἐξῆλθεν ἐσπευσμένως, βιαζόμενος πρὸς τὸν πενιχρὸν οἰκίσκον, οὗ τινος τὴν διεύθυνσιν ἐσημεῖοι ἢ ἐπιστολή. Ἀνῆλθε τὴν κλίμακα ὑπὸ συγκίνησιν ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ καταδίκου, τοῦ ἀνερχομένου τὸ ἱκρίωμα. Οὐχ ἦττον πρὸ τῆς θύρας ἀνεκάλεσε τὸ θάρος του καὶ ἔκρουσε·

Γηραλέξ καὶ τρέμουσα φωνὴ ἀπήντησεν ἔσωθεν·

«Εἰσέλθετε !»

Ἡ καρδία τοῦ Ἀρθούρου ἔπαλλε σφοδρῶς.

Εἰσῆλθεν ἐντὸς εὐρέος ἀλλὰ πενιχροῦ δωματίου. Οἱ τοῦχοί του ἦσαν γυμνοί, τὸ ἐφώτιζε δὲ μόνη ἡ λάμψις ἀμυδρᾶς λαμπάδος, τοποθετημένης ἐπὶ ξυλίνης παλαιᾶς τρῆπέζης.

Ἐντὸς τῶν προσκεφαλακίων μεγάλης ἑδρας ἀνεπαύετο ἡ λευκόθριξ κεφαλή τοῦ γέροντος, οὐτινος ἡ ἰσχύοτης παρουσίῳζεν αὐτὸν ὡς φάσμα μᾶλλον ἢ ἄνθρωπον. Τὴν σκελετώδη ἐκείνην μορφήν ἐφώτιζεν ἡ λάμψις ξηρῶν κλάδων, καιομένων ἐγγὺς ἐντὸς τῆς ἐστίας.

— Προησθιανόμην ὅτι θὰ ἤρχεσθε, κύριε βραῶνε, εἶπεν ὁ γέρον, τὸ ἤξευρα καὶ σὰς ἐπερίμενα. Ἐστένεξε καὶ εἶπε πάλιν· Ἐπερίμενα ἐπὶ τοσοῦτον.

Οἱ λόγοι οὗτοι κατετάραξαν τὸν Ἀρθοῦρον. Ἀλλὰ, τί ἔχω νὰ φοβηθῶ, ἐσκέφθη, ἀπὸ τὸ φάσμα τοῦτο; δὲν ἤμην μόνος ὅταν ὁ υἱός του ἔπεσεν;

Ὁ γέρον, σιγήσας ἐπὶ μικρὸν καὶ σκεπτόμενος, ἤγειρε βραδέως τὴν κεφαλὴν, καὶ ἀπομακρύνων ἐκ τοῦ μετώπου διὰ τῆς σκελετώδους χειρὸς τὰς μακρὰς καὶ παλλεύκους τρίχας, προσήλωσεν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀθούρου τοὺς μελανοὺς καὶ σπινθηροβολοῦντας ὀφθαλμοὺς του.

— Αὐτὸς εἶνε! αὐτὸς εἶνε! ἐψιθύρισε ὁ πατήρ τοῦ Ἐρνέστου. Εἶτα δὲ, μετὰ φωνῆς βραδείας καὶ ὡς ἀπὸ τάφου ἐκπεμπομένης ἐξηκολούθησε· Κύριε βραῶνε, σὰς περιμένω δεκαετίαν ὅλην· σήμερον συμπληροῦνται δέκα ἔτη· γνωρίζετε ποία ἡμέρα εἶνε σήμερον;

Καὶ ἡ τρέμουσα φωνὴ τοῦ γέροντος ἀνέλαβε σατανικῆς εἰρωνείας σαρκασμὸν.

— Σήμερον; ἀπήντησεν ὁ ναύαρχος ὁ ὁποῖος ἔπασχε δεινῶς.

— Ναὶ σήμερον, κύριε βραῶνε.

— Ἐγὼ δὲν προσέχω πολὺ εἰς τὸ ἡμερολόγιον, ἀπήντησεν ὁ Ἀρθούρος προσποιούμενος τὸν φαιδρὸν.

— Λοιπὸν, κύριε βραῶνε θὰ σὰς εἶπω ἐγὼ ποία ἡμέρα εἶνε σήμερον· εἶνε ἡ δευτέρα τοῦ Νοεμβρίου, ἡ ἡμέρα τῶν νεκρῶν.

Ὁ Ἀρθούρος ἠγέρθη βιαίως ἐκ τῆς ἑδρας του, ὡς ἐὰν ἔχιθνα τὸν εἶχε κεντήσει.

— Καὶ σήμερον ἀκριβῶς συμπληροῦνται δέκα ἔτη ἀφ' ἧς ὁ Ἐρνέστος ἀπεβίωσεν.

— Μάλιστα, σήμερον εἶνε δέκα ἔτη, κύριε βραῶνε!

— Τὸ ἐνθυμοῦμαι καλῶς, καίτοι ἀπηξιώσατε πάντοτε νὰ ἀπαντήσητε εἰς πτωχὸν πατέρα ζητοῦντα εἰδήσεις τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ του, τοῦ ἀδελφοῦ σας. Ἐπὶ τέλους ἡ ἐπιθυμία μου ἐξεπληρώθη, εἶσθε ἐπὶ τέλους ἐδῶ, καὶ δύνασθε νὰ ἱκανοποιησθε τὸν δίκαιον πόθον τοῦ γέροντος, ἐπιθυμοῦντος, πρὶν ἀποθάνῃ, νὰ μάθῃ παρ' ὑμῶν τὰς τελευταίας ἀγωνίας τοῦ υἱοῦ του. Ἐμπρός, κύριε βραῶνε, διηγηθῆτέ μοι τὸν θάνατον τοῦ Ἐρνέστου, τοῦ ἀδελφοῦ σας!

‘Ο Ἀρθούρος ἦτο ὡσεὶ ἀναυδός· ἀφκνῆς χεὶρ ἐφαίνετο κρατοῦσα αὐτὸν ἐπὶ τῆς ἔδρας.

Αἰφνης ὁ γέρον λαμβάνει διὰ τρεμούτης χειρὸς τὸ κηρίον καὶ ἐγερθεὶς κατὰ τὸ ἤμισυ, φέρει τὸ φῶς πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ ἀθλίου, τὸν ἀτενίζει ἐπὶ τινα λεπτά, ἐκβάλλει σπαρκατικὴν φωνὴν καὶ τὸ κηρίον πίπτει ἐκ τῆς χειρὸς του. Τὸ δωμάτιον β.θίζεται εἰς τὸ σκότος. Μόνον τὸ πῦρ τῆς ἐστίας ἀναδίδει ἐκ διαλεμμάτων πενθίμους ἀκτίνες φωτός.

‘Ο γέρον ἐσιώπησε, κατεχόμενος ὑπὸ τὰς ἐντυπώσεις φοβερῆς ἀνακαλύψεως. Εἶτα διὰ φωνῆς ἀναλαβούσης αἰφνηδίως ἤχηρὸν καὶ νευρώδη τόνον.

— Κάιν !—κραυγάζει—τί ἔκαμες τὸν ἀδελφόν σου;

‘Ο Ἀρθούρος δὲν ἠδύνατο νὰ ἀρθρώσῃ λέξιν.

— Ἀποκρίσου, Κάιν ! ἀποκρίσου ! Ἰδὲ σεκυτὸν ! Καὶ διὰ τῆς σκελετώδους χειρὸς, ἔλαβε τὸν βραχίονα τοῦ ναυάρχου καὶ τὸν ἔφερε πρὸ κατόπτρου, ἐφ’ οὗ ἀντηνακλατο ἡ φλόξ τῆς ἐστίας.

— Ἰδὲ σεκυτὸν, κατηραμένε ! ‘Ο Θεὸς ἐχάραξεν ἐπὶ τοῦ μετώπου σου τὸ ἐγκλημα τὸ ὁποῖον διέπραξας !

Οἱ χαρακτῆρες τῆς μορφῆς τοῦ Ἀρθούρου εἶχον πράγματι φοβερῶς ἀλλοιωθῆ. Ἦτο ὠχρότατος ὡς κηρός.

‘Ο Ἀρθούρος εἶδεν ἑαυτὸν ἐν τῷ κατόπτρῳ, καὶ ἐξέπεμψε καὶ αὐτὸς ἀπελπιστικὴν κραυγὴν. Ἀνεγνώριζεν ἐν ἑαυτῷ τὸν Ἐρνέστον . . . τὸν ὁποῖον αὐτὸς ἐφόνευσε.

— Κάιν ! ἀποκρίθητι ! τί ἔκαμες τὸν ἀδελφόν σου ;—δὲν τολμας, ἄθλιε, νὰ ἀπαντήσης εἰς τὸν δικαστὴν σου ; ἔστω ! Ἐ ἀπαντήσω ἐγὼ ἀναλαμβάνων τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεώς σου.

— Εἶναι λαμπρὰ ἡμέρα εὐκράτου κλίματος· ὁ ἥλιος ρίπτει εἰς τὴν θάλασσαν τὰς χρυσᾶς ἀκτίνας του . . . Δύο ἄνθρωποι συμβαδίζουσι παρὰ ἀτραπὸν κρημνώδη . . . αἰφνης ὁ εἰς αὐτῶν χάνει τὴν ἰσορροπίαν . . . πίπτει . . . μετεωρεῖται, κρατούμενος ἀπὸ ἀσθενοῦς τινος κλάδου, πρὸ τοῦ βράθρου. ‘Ο ἄλλος δύναται νὰ τὸν σώσῃ . . . ἀλλὰ δὲν θέλει . . . καὶ ὡς ἄλλος δολοφόνος παρίσταται μάρτυς τῆς συντόμου ἐκείνης σκηνῆς . . . Δὲν εἶνε ἀληθὲς Κάιν ; δὲν εἶνε ἀληθὲς ;—Δὲν ἔγω ἀποδείξεις . . . Σὺ εἶσαι βαρῶνος, ναύαρχος, πλούσιος, ἰσχυρός· ἐγὼ δὲ πτωχὸς γέρον, ἀθηνῆς . . . Ἡ πάλῃ εἶνε ἄνισος καὶ θὰ μὲ στείλουν εἰς τὸ φρενοκομεῖον . . . Κάιν ! τὸ πρόσωπόν σου θὰ σὲ προδώσῃ αὔριον πρὸ τοῦ εἰσαγγελέως, ὡς σ’ ἐπρόδωσε σήμερον πρὸ ἐμοῦ . . . ‘Ο Κάιν δὲν κρύπτεται . . . ὁ Θεὸς τὸν ἐστιγματίσεν ἐπὶ τοῦ μετώπου !

‘Ο Ἀρθούρος ἀπώλετο . . . ἐδειλίχ.

— Ναί, Κάιν, ἐγὼ θὰ σὲ φέρω εἰς τὸ κακουργιοδικεῖον, θὰ σὲ καταγγείλω, θὰ σὲ συνοδεύσω εἰς τὸ ἰκρίωμα. Θὰ ἴδω τὴν κατηραμένην σου κεφαλὴν καταπίπτουσαν, καὶ κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς ζωῆς σου

θὰ ἀκούσης, τελευταίαν φωνήν, τὴν κατάραν τοῦ γέροντος πατρός! . . .
Καὶν! Καὶν! Καὶν!

Καὶ ὁ γέρον, ὅστις ἐν τῇ ἐξάψει του, ἠπέλει σχεδὸν τὸν Ἀρθούρον διὰ τῆς χειρὸς, ἔπεσεν ὡς κεραυνόπληκτος.

Ἦτο νεκρός. Προσβολὴ ἀποπληξίαις ἀπήλλαξε τὸν φονέα τοῦ ἐσχάτου τούτου κινδύνου.

Τί εὐτυχία, ἔ;

Ὁ Ἀρθούρος, ἐξεληθὼν τῆς οἰκίας ἐκείνης, ἔτρεξε πρὸς τὴν κατοικίαν μου ἐν τρομερᾷ καταστάσει.

Ἡ ὑπηρετριά μου ἐφοβήθη βλέπουσα αὐτόν . . . ἐγὼ δ' ἴδιος ὀπισθοχώρησα· εἶχον πρὸ ἐμοῦ τὴν ὠχρὰν μορφὴν τοῦ ἀτυχοῦς Ἐρνέστου οἷα ἦτο πρὶν τὸν κλείσωμεν ἐν τῷ νεκρικῷ βυτίῳ. Παρ' αὐτοῦ ἔμαθον τὰς λεπτομερείαις τῆς θλιβερᾶς ταύτης διηγήσεως.

Ἐξήτατα τὴν κατάστασίν του. Ὁ Ἀρθούρος εἶχε προσβληθῆ ἐκ μιᾶς τῶν φρικωδεστέρων καὶ παραδοξωτέρων ἀσθενειῶν. Δὲν οἶα λέγω πῶς τὴν ὀνομάζουν οἱ ἰατροί· ἐγὼ θὰ τὴν ὀνομάζω «σπαραγμὸν τοῦ Καὶν», ἢ . . . τῆς συνειδήσεως.

— Ὑπάρχει θεραπεία; μ' ἠρώτησεν ὁ Ἀρθούρος.

— Λυποῦμαι, κ. ναύαρχε—τῷ ἀπεκρίθη—ἀλλ' ἡ ἐπιτήμη οὐδὲν δύναται νὰ πράξῃ.

— Καλῶς εἶπε, καὶ ἀνεχώρησε.

Τὴν ἐπαύριον αἱ πρῶναι ἐφημερίδες ἔγραφον·

— «Τὴν νύκτα ταύτην ὁ βαρῶνος Ἀρθούρος Χ . . . ναύαρχος καὶ ἱπυπότης τῆς Λεγεῶνος τῆς Τιμῆς, ἠὲτοκτόνησεν ἐν τῷ ἄλσει τῆς Boulogne. » Ἀγνοοῦμεν τὰ αἷτια τὰ ὠθήσαντα εἰς τοιαύτην ἀπονενοημένην πράξιν πᾶντοτε καὶ διακεκριμένον ἀξιωματικὸν τοῦ ἡμετέρου ναυτικοῦ. Ἐγκαταλείπει νεκρὸν σύζυγον, δύο τέκνα, καὶ εὐκλεές ὄνομα.»

Ἦθέλησα νὰ ἴδω τὸ πτώμα τοῦ Ἀρθούρου.

Ἐἶχεν αὐτοκτονήσει διὰ δύο βολῶν συγχρόνως, ὥστε τὸ ἐμπροσθεν μέρος τοῦ προσώπου εἶχε παρκαμωφωθῆ, καὶ ἐγὼ ὑπῆρχον ὁ μόνος τῆς φρικτῆς ἀσθενείας του μάρτυς.

— Φρικτὴ τῷ ὄντι ἀσθένεια! — εἶπεν ἡ κυρία Δ. . . Ἀλλὰ πῶς εἶχε μάθει ὁ πατήρ τοῦ Ἐρνέστου τὴν ἡμέραν καὶ τὸν τρόπον τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ του;

— Κυρία—ἀπεκρίθη ὁ ἰατρός—τοῦτο εἶνε μυστήριον, καὶ δὲν εἶνε τὸ μόνον ὅπερ ἀπῆντησα κατὰ τὸ μακρὸν τοῦ βίου μου στάδιον. Ὁ μαγνητισμός . . .

— Ἄχ! ἄχ! ἄχ! ἀνεκαυχᾶσμεν σχεδὸν πάντες . . . ὁ μαγνητισμός! . . .

— Εἶνε ἀλήθεια, ὡς πᾶσα ἄλλη, ὅταν οἱ ἀγύρται δὲν τὴν καστρέφου-

σιν—εἶπεν δὲ καλὸς ἰατρός, γινόμενος σοφωρότερος. Καὶ, ἵνα πεισθῆτε, θὰ σᾶς δώσω ἀπόδειξιν τινά.

— Ποίαν ;

— Ὅτι μετὰ μῆνα, δὲν θὰ δυνηθῶ νὰ σᾶς διηγηθῶ πλέον τίποτε.

— Καὶ διατί ;

— Διότι θὰ ἦμαι νεκρός.

— Ἄχ! ἄχ! ἄχ! καὶ τίς σᾶς τὸ εἶπε ;

— Ὁ μαγνητισμός !

Ἐγελάσαμεν δυσπιστοῦντες.

Μετὰ ὀκτὼ ἡμέρας . . . ἡ θαλαμηπόλος τοῦ ἰατροῦ, εἰσερχομένη τὴν πρῶτον εἰς τὸ δωμάτιόν του, τὸν εὔρεν ἀποκοιμηθέντα ἐπὶ βιβλίου.

Ἦτο τὸ *περὶ μαγνητισμοῦ* σύγγραμμα τοῦ Μέσημερ.

.

Ὁ ἰατρός ἦτο νεκρός.

.

Ἡμεῖς δὲ . . . ἐπιστεύσαμεν . . .

Α. Φραδασίλης.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Γινομένης ἐκσιαφῆς πρὸς κατασκευὴν ὑπονόμων κατὰ τὴν ὁδὸν Ἀθηνᾶς καὶ κατὰ τὴν ὁδὸν Ἀγγέσμου εὑρέθησαν ὑπὸ τῶν ἐργατῶν διάφοροι ἐπιγραφαὶ καὶ ἀρχαῖα λείψανα ὧν τὰ πλεῖστα κατετέθησαν εἰς τὸ ἀρχαιο-λογικὸν Μουσεῖον τῆς ὁδοῦ Πατησίων.

Καὶ κατὰ μὲν τὴν ὁδὸν Ἀθηνᾶς ἀνευρέθησαν τὰ ἑξῆς.

Στήλη τετράγωνος ἐκ τῶν ἐπιτυμβίων ὕψους 0,60 τοῦ μέτρου, ἐφ' ἧς ἡ ἐπιγραφή

ΤΙΜΟΓΕΝΙ-ΕΞ
ΓΑΝΑΚΟΥ
ΞΑΡΔΙΑΝΟΣ

Τεμάχιον πλακὸς ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφή
ΗΟΡΟΣ

Στήλη στρογγύλη ὕψους 0,50 τοῦ μέτρου καὶ διαμέτρου 0,15 κατὰ τὴν βᾶσιν καὶ 0,20 κατὰ τὴν κορυφὴν μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς

ΝΙΚΩΝ
ΝΙΚΩΝΟΣ
ΑΝΤΙΟΧΕΥΞ

Κιονίσκος μικρὸς μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς
ΜΗΝΟΦΙΛΑ
ΑΡΜΕΝΙΑ

Ἐπὶ τεμαχίου δὲ πλακῶς
 ... NANA ...

καὶ ἐπὶ δύο πλακῶν

ΙΛΑΡΑ
ΧΡΗΣΤΗ
 —
ΔΗΜΗΤΡΑ
ΧΡΗΣΤΗ

ἐπὶ θραύσματος πλακῶς καὶ ἐπὶ πλακῶς ἀνεραίας

ΗΟΡΟΞ
ΧΩΡΙΟ
ΠΡΩΤΑ
ΡΧΟ
 —

ΟΡΟΞ ΜΝ
ΗΜΑΤΟΞ

ἐπὶ δὲ δύο κιονίσκων

ΕΙΜΑΙΩΝΔΑΞ
 —
ΔΙΟΝΥΣΙΟΞ
ΔΙΟΝΥΞΟΔΩΡΟΥ

ἐπὶ πλακῶς δ' ἐκ κεράμου ἠκρωτηριασμένης

... EMI
ΗΡΑΚΛ ...

Εὐρέθη δ' ἔτι ἀνάγλυφον βώματικῶν χρόνων φυσικοῦ μεγέθους παριστᾶν ἄνδρα καθήμενον ἐπὶ ἔδρας καὶ πρὸ αὐτοῦ γυναῖκα ἱσταμένην καὶ τείνουσαν αὐτῷ τὴν χεῖρα. Ὁπισθεν δὲ τοῦ ἀνδρὸς ἱσταται παιδίον. Εὐρέθησαν δὲ τάφοι ἱκανοὶ μετ' ὀστέων καὶ χαλκίνων τινῶν ἀντικειμένων.

Ἐν δὲ τῇ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀγγέσμου ἐκσκαφῇ εὐρέθη τάφος ἀρχαῖος καὶ ἐντὸς αὐτοῦ τεμάχια κάλπης, ἐπὶ δὲ τῆς καλυπτοῦσης τὸν τάφον πλακῶς ἡ ἐπιγραφὴ

ΞΟΤΗΡΙΞ
ΜΕΞΞΗΝΙΑ
ΧΑΙΡΕ

Και μικρὰ στήλη μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς

ΑΡΙΞ . . . ΙΑ
ΔΙΟΞΚΟΥΡΙΔΟΥ
ΑΝΤΙΟΧΙΞΞΑ

Ταῦτα μέχρι τῆς 12 Ἀπριλίου ἔκτοτε δ' εὐρέθησαν καὶ ἄλλαι ἐνεπί-
γραφοὶ πλάκες καὶ κιονίσκοι ἐν ἀμοτέρους τοῖς ἀνασκαπτομένοις τόποις,
ἀλλ' ἀγνοοῦμεν διατί δὲν ἐπετράπη ἡμῖν ὅπως καὶ ἄλλοις ἢ ἀντιγραφῆ.

Ο ΓΑΡΑ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑΝ ΚΟΡΙΝΘΟΝ ΑΝΑΚΑΛΥΦΘΕΙΣ ΑΡΧΑΙΟΣ ΤΑΦΟΣ

Ὁ τάφος οὗτος, κατὰ τὴν λεπτομερῆ ἔκθεσιν τοῦ ἐφόρου κ. Π. Σταμα-
τάκη, κεῖται πρὸς ἀνατολὰς τῆς πλκλιᾶς Κορίνθου, ἐν τῇ θέσει τῇ κα-
λουμένη κοινῶς *Μεγάλη Πόρτα*. Κεῖται δὲ ὁ τάφος πρὸς τὸ μεσημβρινὸν
ἄκρον λόφου παρὰ τὴν κλιτὸν αὐτοῦ, καὶ ἀνεκκλύφθη κατὰ τὸ παρελθὸν
ἔτος, ὑπὸ τῶν κατασκευαζόντων τὴν ἀμαξιτὴν ὁδὸν, οἱ τινες καὶ κατέ-
στρεψαν ὀλοκλήρους σχεδὸν τὰς τρεῖς πλευρὰς αὐτοῦ κατὰ μέγα μέρος
σωζόμενας καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων ὑπῆρχον γραφαί. Μόνη διετηρήθη ὀλόκλη-
ρος ἡ ἀρκτική πλευρὰ καὶ αἱ ἐπ' αὐτῆς γραφαί. Ὁ τάφος ἦτο θολωτὸς
καὶ τετράπλευρος, ἔχων μῆκος 3,52 καὶ πλάτος 2,92. Οἱ σωζόμενοι αὐτοῦ
τοιχοὶ εἶναι ὠκοδομημένοι ἐκ κοινῶν λίθων, κεράμων καὶ ἀμμοκονίας. Ἡ
δικασωθεῖσα ἀρκτική πλευρὰ μετὰ μέρος τοῦ θόλου, ἔχει ὕψος περὶ τὰ 2,60,
τὸ δὲ πᾶχος τοῦ τοίχου εἶναι περὶ τὰ 0,65. Ἀπαντες οἱ σωζόμενοι τοῖχοι
κατὰ τὴν ἔσω ἐπιφάνειαν ἔχουσι κονίαμα καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοιχογραφίας μετὰ
χρωμάτων διατηρουμένων κατὰ τὸ πλεῖστον. Ἡ ἔσω ἐπιφάνεια τῆς ἀρ-
κτικῆς πλευρᾶς διαιρεῖται διὰ κεχρωματισμένων γραμμῶν ὀριζοντίων εἰς
τέσσαρες διαιρέσεις ἢ χώρας. Ἡ πρὸς τὰ κάτω χώρα ἔχει ὕψος περὶ τὰ
0,95, εἰς δὲ τὸ ἐκ τῶν χωμάτων καθαρῶς ἐκείνης μέρος ἐφάνη γραφή,
ἐν ἣ παρίσταται κανοῦν ἐνέχον ὀπώρας καὶ ἀνήθη, παρ' αὐτὸ δὲ πτηνὰ, ὧν
τὸ μὲν τρώγει σταφυλὴν, τὸ δὲ προτείνει τὸ ῥάμφος πρὸς τὸ κανοῦν. Τὸ
λοιπὸν μέρος τῆς χώρας ταύτης, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι ἀποκαλυφθέντες τοῖχοι
δὲν ἐκαθαρίσθησαν εἰσέτι ἐκ τῶν χωμάτων, ὑγρῶν ὄντων αὐτῶν τε καὶ
τῶν τοίχων, ἵνα μὴ ἐπέλθῃ βλάβη εἰς τὰς γραφάς. Ἡ δὲ δευτέρα χώρα
ἢ ὑπεράνω τῆς προηγουμένης, ἔχει ὕψος περὶ τὰ 0,70, ἐπ' αὐτῆς δὲ ὑπάρ-
χουσι τρεῖς νύμφαι ἢ κόγχοι, ἐκατέρωθεν τῶν ὁποίων ὑπάρχουσι μορφαὶ
ἀνδρῖκαὶ ἰστάμεναι, ἐνδεδυμέναὶ χλαμύδα καὶ ἔχουσαι ὕψος περὶ τὰ 0,35.
Τοιαῦται δὲ μορφαὶ ὑπῆρχον τέσσαρες, ὧν αἱ τρεῖς σώζονται, ἡ πρώτη,
τρίτη καὶ τετάρτη, βεβλαμμένα κατὰ τὸ πλεῖστον ἢ δευτέρᾳ εἶναι ἐν-
τελῶς κατεστραμμένη. Αἱ τρεῖς σωζόμεναι μορφαὶ ἔχουσι στάσιν καλὴν
καὶ ὁ χρωματισμὸς τῶν διατηρεῖται ἀρκετὰ ζωηρῶς.

Ἡ δὲ τρίτη χώρα, ἡ ὑπεράνω ταύτης, ἔχει ὕψος περὶ τὰ 0,50. Κατὰ τὸ μέσον αὐτῆς ὑπάρχει γραφή περιέχουσα 10 μορφάς, ἐφθαρμέναι κατὰ τὸ πλεῖστον. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν μορφῶν διακρίνεται ἐπιμηκὲς τι σῶμα ἐν εἴδει κλίνης, εἰς τῆς ὁποίας τὰ ἄκρα κἀθιναται δύο μορφαί, ὧν ἡ πρὸς δυσμὰς εἶναι λίαν ἐφθαρμένη, ἡ δὲ πρὸς ἀνατολὰς διακρίνεται κάλλιστα. Ὅπισθω δὲ τῆς μορφῆς ταύτης καὶ παρὰ τὴν κλίνην κεῖται ἐκτάδην ἀνήρ γυμνός, ἔχων ἐστραχμμένα τὰ νῶτα πρὸς τὸν θεατὴν, καὶ φέρων λευκὸν ἔνδυμα καλύπτον μόνον τοὺς μηρούς. Διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς στηρίζει τὴν κεφαλὴν, τὴν δὲ δεξιὰν ἀνατείνει πρὸς τὰ ἄνω καὶ πρὸς τὴν προτεινομένην δεξιὰν ἐτέρας μορφῆς, ἰσταμένης καὶ προσβλεπούσης αὐτῆν. Ἐμπροσθεν δὲ τῆς πρὸς ἀνατολὰς κἀθημένης διακρίνεται πῖθος, καὶ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ πῖθου ἴστανται δύο μορφαί, ὧν ὀλίγα μέρη διεσώθησαν. Ἐμπροσθεν πάλιν τῆς πρὸς δυσμὰς κἀθημένης διακρίνονται ἴχνη δύο ἐτέρων μορφῶν ἰσταμένων.

Ἡ δὲ τετάρτη χώρα, ἡ ὑπεράνω τῆς τρίτης, σώζει ὕψος περὶ τὰ 0,45, καὶ διακεῖται διὰ καθέτων κεχρωματισμένων γραμμῶν, διατηρουμένων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, εἰς τετράγωνα. Εἰς τὸ ἄνω μέρος ἐκάστου τετραγώνου διακρίνονται σταφυλαὶ ἀνητημέναι.

Ἐπὶ δὲ τοῦ σωζομένου μέρους τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ τάφου σώζεται μορφή ἰσταμένη ἐπὶ βάθρου τετραγώνου, ἐφθαρμένη κατὰ τὸ πλεῖστον· ἐτέρα δὲ μορφή σώζεται καὶ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ τάφου πρὸς βορειοανατολικὴν γωνίαν, ἰσταμένη καὶ ἐφθαρμένη.

Τὸ ἔδαφος τοῦ τάφου σχηματίζεται ἐξ ἀπλοῦ ἐπιστρώματος ἀμμοκοινίας, ἐντὸς δὲ τῶν ἐπ' αὐτοῦ χωμάτων εὐρέθησαν πλεῖστα τεμάχια ἀνθρωπίνων ὀστέων. Πρὸς τὸ ἔσω μέρος τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ τάφου εὐρέθη ὁ πυθμὴν παρίνης λάρνακος, ἔχων μῆκος 2 μέτρων καὶ πλάτος 0,67. Μεταξὺ δὲ τῆς λάρνακος καὶ τοῦ τοίχου εὐρέθησαν πλεῖστα τεμάχια μεγάλου ὀκλίνου ἀγγείου καὶ λύχων πηλίνων. Ἐπίσης δὲ πρὸς τὴν ἀρκτικὴν πλευρὰν τοῦ τάφου εὐρέθη ἕτερον τεμάχιον λάρνακος παρίνης. Ὁ τάφος οὗτος φαίνεται ὅτι ἐσυλήθη ποτὲ, πιθανώτατα δὲ ἐν παλαιότεροις χρόνοις καὶ ἴσως κατὰ τὸν μεσσίαν.

* *

*

Συμπεῖχ τοῦ εὐρήματος τούτου ἀπεστάλη εἰς Κόρινθον ὑπὸ τοῦ συμβουλίου τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας ὁ ζωγράφος κ. Λύτρας ὅπως ἀντιγράψῃ τὰς ἐν τῷ τάφῳ τοιχογραφίας. Ἐκ τῶν τεσσάρων τοίχων τοῦ περιέργου τούτου τάφου διεσώθη δυστυχῶς ὁ εἰς μόνον, καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὰς γραφὰς μόνου τοῦ τοίχου τούτου ἠδυνήθη ὁ ἀντιγράφῃς ὁ κύριος Λύτρας. Ὡς καὶ ἄνωτέρω εἶπομεν, ὁ τοῖχος οὗτος ὕψος ἔχων δύο

καὶ ἡμισυ περίπου μέτρα καὶ τρία ἡμισυ μῆκος, διαιρεῖται διὰ ταινιῶν εἰς τέσσαρας ζώνας. Ἡ ἀνωτέρα ζώνη, διαιρουμένη εἰς τετράγωνον, περιέχει σταφυλὰς καὶ πτηνὰ τινά. Ἡ δευτέρα, ἢ καὶ σπουδαιότερα πασῶν, παριστᾷ τρεῖς διαφόρους σκηνὰς, ὡς ὑποθέτομεν, μὴ διακοπτομέναις ὑπὸ γραμμῶν ἢ ὑπὸ ἄλλης τινὸς διαίρεσεως. Ἡ κυρία δὲ παρῆστις εἶναι ἢ ἐν τῷ μέσῳ, ἣτις περυσιάζει τὸ συνήθως ἐν ἐπιτυμβίοις λίθοις καὶ ἐν ἀρχαίοις ἀγγείοις παριστώμενον νεκρικὸν συμπόσιον. Τράπεζα φαίνεται ἐν τῷ μέσῳ καὶ περὶ αὐτὴν ἀνακεκλιμένα διάφορα πρόσωπα. Ἐν αὐτῶν εἶναι ἴσως στρατηγὸς, διότι φέρει περικεφαλαίαν. Ὁ ἀνὴρ οὗτος εἶναι κεκλιμένος καὶ στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ἀγκῶνος, ἔχει δὲ τὸ σῶμα γυμνὸν μέχρι τῆς ὀσφύος· τὸ λοιπὸν τοῦ σώματος καλύπτεται ὑπὸ λευκῆς θρόνης. Εἰς τὰ πρόσωπα τῆς κλίνης κἀθῆται ἕτερος, γυμνὸς καὶ οὗτος, καὶ μόλις διακρινόμενος, ἀλλὰ μὴ λαμβάνων μέρος εἰς τὸ συμπόσιον. Ἐτεραὶ ἀμυδρῶς διακρινόμενα πρόσωπα φαίνονται ὡς ἐπιδιδόμενα εἰς θρήνους· τοῦτο τοῦλάχιστον προδίδουσιν αἱ βίαιαι κινήσεις αὐτῶν. Δεξιόθεν τῆς σκηνῆς ταύτης φαίνεται ἀμυδρῶς ἀγγεῖον ἢ λέβηθ, καὶ παρ' αὐτὸν δύο ἄνδρες, ὧν ὁ εἰς ἐπιβρίνει διὰ τοῦ ἐνὸς ποδὸς βῆθρον τι, καὶ μία γυνή. Ἀριστερόθεν δύο ἕτεροι ἄνδρες φαίνονται ζωηρῶς κινούμενοι, ἀλλ' ἄδηλον πρὸς ποῖον σκοπὸν. Ἄπαντα τὰ πρόσωπα ταῦτα παρίστανται κατὰ σειρὰν καὶ κατὰ τὸν τρόπον τῶν ἐν ζωηρόρῳ τινὶ ἀναγλύφῳ.

Ἡ τρίτη σειρὰ περιέχει τρεῖς μικρὰς νύμφας (niches) καὶ εἰς τὰ τρία μεταξὺ τῶν νυμφῶν διαστήματα ἴστανται τρεῖς μορφαί, αἵτινες διακρίνονται κάλλιον πασῶν τῶν λοιπῶν γραφῶν. Εἰς τὴν τετάρτην καὶ κατωτέραν διαίρεσιν φαίνονται ἐξωφερρημένοι κερποὶ διάφοροι ἐντὸς καλῶν, καὶ πτηνὰ τρώγοντα ἀπ' αὐτῶν ἢ πίνοντα ὕδωρ ἀπὸ ἐτέρων ἀγγείων.

Ὁ κ. Λύτρης ἀντέγραψεν εἰς ἴσον μέγεθος ὀλόκληρον τὸν τοῖχον μετὰ τῶν γραφῶν του, καὶ μετὰ τοσούτης γνησιότητος καὶ ἀκριβείας, ὥστε οὐδεμίαν διαφορὰν ὑπάρχει μετὰ τοῦ πρωτοτύπου καὶ τῆς ἀντιγραφῆς. Ὁ κ. Λύτρης, δι' εὐφυοῦς ὑπ' αὐτοῦ ἐπίτηδες ἐπινοηθέντος τρόπου, ἐμμήθη ἀριστα τὸν τόνον τῶν ἀρχαίων ἐκείνων τοιχογραφιῶν, μετ' ἀκριβείας δὲ ἀπιστεύτου ἀπεικόνισε τὴν φθορὰν καὶ τὸ ἐξίτηλον τῶν χρωμάτων καὶ τὰς ὑπὸ τῆς ἐπιρροῆς τῆς ἀτμοσφαιρῆς καὶ ἄλλων αἰτίων ἐπενεχθείσας βλάβας. Ἰπ' αὐτοῦ ἀντεγράφη καὶ ἡ ἐλάχιστη κηλὶς, καὶ αὐταὶ αἱ ῥαγάδες τοῦ τοίχου, καὶ ἡ ἀπουσία ἐνιαχοῦ τοῦ ἀσβεστώματος, ὥστε ὁ βλέπων πιστεύει ὅτι ἔχει ἐνώπιόν του τὰς κατεστραμμένας ὑπὸ τοῦ χρόνου τοιχογραφίας ἐκείνας.

Τὸ ἔργον τοῦ κ. Λύτρης θέλει ἐκτεθῆ μετ' ὀλίγον εἰς μίαν τῶν αἰθουσῶν τοῦ ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, ὅπου ἕκαστος δύναται νὰ μελετήσῃ καὶ θαυμάσῃ τὴν διακοσμητικὴν τῶν ἀρχαίων τέχνην. Ἀρμονία χρωμάτων

στροφή διάταξις, σύνθεσις καὶ ἀνετον διάγραμμα εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ἐνταφίων τούτων γραφῶν, τῶν μόνων διασωθεισῶν ἐν Ἑλλάδι μέ-
χρις ἡμῶν.

Τὰ ἀνω δύο ἀρθρίδια παρελάβομεν ἐκ τῆς *Παλιγγενεσίας* ἔνθα τὸ πρῶ-
τον ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Μαυρογιάννη.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΤΡΙΚΚΑΛΩΝ

ΕΥΤΥΧΟΣ ΗΔΙ(Ξ
ΤΗ ΙΔΙΑ ΣΥΜΒΙ(Α
ΜΝΕΙΑΞ ΧΑΡΙ(ΟΝ
ΗΡΩΞ ΧΡΗΣ(ΤΕ
ΧΑΙΡΕ

Ἡ φέρουσα τὰ γράμματα ταῦτα, ἃ εἰσι τῶν μ. Χ. ρωμαϊκῶν χρόνων, στήλη ἐπιτυμβία, ἣν ἡ Ἡδίστη ἔστησεν ἐπὶ τοῦ τύμβου τοῦ ἀνδρὸς αὐ-
τῆς, ἴσταται τώρα ἐν τινι ὀθωμανικῷ νεκροταφείῳ πρὸς Α τῆς πόλεως
Τρικκάλων κειμένῳ, ἀγνοῶ δὲ ἐπὶ τίνος ὀθωμανοῦ τὸν τύμβον. Τὸ ὦ τῆς
λέξεως ἥρωξ δὲν εἶναι ὡς τὰ λοιπὰ πάντα κεφαλαῖον. Ἡ στήλη εἶναι ἐκ
μαρμάρου ἐγγωρίου· ἔχει δὲ ὕψος τὸ ὑπὲρ τὸ ἔδαφος μέρος αὐτῆς μ.
1,10, πλάτος δὲ 0,60.

2

Πλάξ κολοβὴ ἐκ μαρμάρου χονδροκόκκου φέρει ἀνάγλυφον ἐν πλασιῳ
ἀνδρα νέον ἔφιππον τέχνης εὐτελεστάτης, κάτωθεν δὲ αὐτοῦ τὰ ἐξῆς ἔμ-
μετρα γράμματα μὲ χαρακτηριστικὰς βυζαντικαίους.

πρὸς γάμον ἐρ
χόμενον καὶ εὐ
στεφάνοις ὑμε
ναίοις ἤρπασεν ἔ
π' ἄδην ὁ φθονε
ρὸς θάνα(τ)ος
νῦν αὖ θ(λα)μο ..

Τὸ ὕψος τῆς πλακῆς εἶναι 0,63 τοῦ μετ. τὸ δὲ πλάτος 0,40. Κατε-
τέθη δὲ ἐν τῷ γυμνασίῳ Τρικκάλων.

3

Ἐπὶ βωμίσκου τετραγώνου, οὗ τὸ μὲν ὕψος εἶναι 0,27, τὸ δὲ πλάτος
0,13, ὑπάρχουσι γράμματα δηλοῦντα τὴν ἰδρύσασαν αὐτὸν γυναῖκα καὶ
τὰς θεὰς αἷς ἰδρύθη. Ἐχει δὲ ὁ βωμίσκος ἀετὸν ἐπὶ ἐκάστης πλευρᾶς φέ-

φοντα ἐν μέσῳ κόκκον ἀναγεγλυμμένον ὡς κόσμημα, καὶ ἐπὶ τῶν ἄκρων ἀκρωτήρια.

Εἶναι δὲ ἀναγλύπτως ἐξειργασμένος φέρων ἐπὶ μιᾶς μὲν τῶν πλευρῶν ὠραίαν κεφαλήν βοός, ἐκ τῶν κεράτων τῆς ὁποίας καταρρίπτεται ἢ ἐπὶ τοῦ τραχήλου στηριζομένη ταινία Λεσβίου ἕρμου. Ἐπὶ δὲ τῆς ἄλλης ῥόδακα, καὶ ἐπὶ τῆς ἄλλης πλευρᾶς ὑάκινθον ἐξάφυλλον οὐ ἀνωθεν εἰσὶ τὰ γράμματα: *Κλεοπάτρα Ἀσκληπιῶνος* κάτωθεν δὲ τὰ *Δήμητρι καὶ Μουνογόρῃ*. Ἴσως ἐκομίσθη ἐκ πόλεως ἐν ἣ ἦσαν σύνναοι ἢ Δημήτηρ καὶ ἢ Κόρη, ἣτις ἀηθεστέρως ἐνταῦθα ὀνομάζεται· ὕπισθεν ἐπὶ τῆς τετάρτης πλευρᾶς φέρει ὀπὴν νεωστὶ πεποιημένην εἶναι δὲ μετ' ἐπιμελείας πεποιημένος κατὰ ῥυθμὸν Δωρικόν· φέρει ταινιώσεις κάτωθεν τῶν ἀετωμάτων καὶ εἰς τὴν βᾶσιν. Εἶναι τεθραυσμένος κατὰ τὸ ἐν τῶν κάτω ἄκρων. Δυστυχῶς παρὰ τῷ χύθῳ ἐπικρατεῖ ἢ μωρὰ ἰδέα ὅτι ἐντὸς τῶν λίθων ὑπάρχει θησαυρὸς κεκρυμμένος, ἐνεκα τῆς ὁποίας καταφεύγει πολλακίς εἰς τὴν βυθθαλικὴν καταστροφήν τῶν ἀρχαίων κειμηλίων, ὡς συνέβη καὶ ἐπὶ τοῦ βωμίσκου τούτου.

Ἐν Τρικκάλοις

Κωνσταν. Δαμιράλης
γυμνασιάρχης

ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΧΟΛΗ

Συνεδρία τῆς 29]12 Μαρτίου 1882.

Ὁ κ. *Καίλλερ* καταθέτει σχεδιάσματα διαφόρων μνημείων ἐν οἷς καὶ ἡ εἰκὼν λεπίδος ξίφους ἐκ Θήρας.

Ὁ κ. *Σβοδάδας* καταθέτων τὴν περὶ τοῦ Ἀσκληπιείου τῶν Ἀθηνῶν συγγραφὴν τοῦ *Girard* ποιεῖται λόγον περὶ τινῶν τῶν ἐν αὐτῇ πραγματευομένων ζητημάτων.

Συνεδρία τῆς 11]26 Ἀπριλίου

Ὁ κ. *Γερστέτ* περὶ τῆς τοποθεσίας καὶ τῶν λεπτομερειῶν τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας.

Ὁ κ. *Κιτερτζέκω* περὶ ἀπομιμήσεων τῆς Παρθένου Ἀθηνᾶς ἐπὶ ἐνωτίῳ ἐκ Κριμαίας.

Ὁ κ. *Πούργολδ* περὶ τινος εἰς τὸν ἐν Ὀλυμπίᾳ ναὸν τοῦ Διὸς ἀναφερομένης ἐπιγραφῆς.

ΕΙΔΗΞΕΙΣ

Ὁ ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Π. Καββαδίας ἀπεστάλη ὑπὸ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας εἰς Ἐπίδαυρον, ὅπου προέβη εἰς ἀνασκαφὰς ἐν τῷ ἐκεῖ θεάτρῳ. Ἡ ἀνασκαφὴ ἤρξατο ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου, ἐνθα

ἀνευρέθησαν δύο ἀγάλματα Ῥωμαϊκῆς ἐργασίας, ὧν τὸ μὲν εἰκονίζει τὸν Ἀσκληπιὸν, τὸ δὲ τὴν Ὑγιειν. Ἀποπερπατωθεῖσων δ' ἐνταῦθα τῶν ἐργασιῶν ἡ ἀνασκευὴ προσέθη ἐν τῷ ἱερῷ, ἔνθα ἦτο ὁ ναὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ὅστις περιεῖχε χρυσελεφάντινον ἀγάλμα τοῦ θεοῦ καὶ ἕτερα ἐξοχα οἰκοδομήματα. Τηλεγραφικῶς δ' ἀνήγγειλεν εἰς τὸ ὑπουργεῖον ὁ κ. Καββαδίας ὅτι εὔρεν ἐνταῦθα ἐντὸς μιᾶς ἐβδομάδος πέντε μικρόσχημα ἀγάλματα, ἐν οἷς πτερωτὴν Νίκην κάλλιστον ἑλληνικὸν ἔργον, ὑπερμεγέθη κεφαλὴν δελφῖνος καὶ ἱκανὰς ἀναθηματικὰς ἐπιγραφάς. Καὶ τῶν ἀγαλμάτων τούτων, ὡς καὶ τῶν ἐν τῷ θεάτρῳ εὑρεθέντων, ἐλλείπουσιν αἱ κεφαλαί, αἵτινες φαίνεται ὅτι κατεστράφησαν ἐπίτηδες ὑπὸ τῶν χριστιανῶν.

— Γενομένων ἀνασκευῶν ἐν τῷ περὶ τὴν ἀρόπολιν Λαρίσης πανδοχείῳ τοῦ κ. Ἀδάμ Ἀνακατωμένου εὑρέθησαν πλῆθὸς τεμάχια ἀγαλμάτων, ἐπιγραφῶν διάφοροι, θεμέλια ἑλληνικῶν καὶ βυζαντικῶν ναῶν καὶ πλεῖστα ἀγγεῖα, ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς.

— Ὁ ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Σταματάκης ἐνεργῶν ἀνασκευῶν ἐν Τανάργῃ ἀνεκάλυψεν ἱκανοὺς τάφους περιέχοντας πῆλινα εἰδῶλια καὶ ἀγγεῖα. Ἐν ἐνὶ τῶν τάφων τούτων εὑρέθη καὶ πλήρης σκελετὸς ὃν συσκευάσας ἀποστέλλει εἰς Ἀθήνας.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Τὸν λήξαντα μῆνα ὁ σύλλογος συνήλθεν εἰς τακτικὴν συνεδρίαν.

Τὰ σχολειακὰ ταμιευτήρια εἰσῆχθησαν ἐκτὸς τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν καὶ εἰς τὴν πρακτικὴν δημοτικὴν σχολὴν τοῦ συλλόγου, δρισηείσης εἰδικῆς ἡμέρας καταθέσεως τῆς τρίτης. Παρήγγαγον δὲ μέχρι τοῦδε ἄριστα ἀποτελέσματα. Παρουσιάσθησαν δὲ παῖδες καταθέττει ἐν μὲν τῇ σχολῇ τῶν ἀπόρων παιδῶν 141 καταθέσαντες τὸ ποσὸν δρ. 799.60 ἐν δὲ τῇ πρακτικῇ δημοτικῇ σχολῇ παῖδες 218 καταθέσαντες ἐν συνόλῳ δρ. 164, ὥστε τὸ ὅλον τοῦ κατατεθέντος ποσοῦ κατὰ τὸν λήξαντα μῆνα ἀνήλθε σχεδὸν εἰς χιλιάς δραχμᾶς.

Ὁ σύλλογος συνέστησεν ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν μελῶν κκ. Σ. Κ. Σακελλαροπούλου, Στ. Βάλβη, Ν. Γ. Πολίτου, Χ. Ἀννίνου καὶ Κ. Γ. Ξένου, ἧτις προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ ἐπιμελητοῦ τῆς βιβλιοθήκης κ. Π. Ι. Φέρμπου, θὰ φροντίσῃ διὰ ποίων τρόπων δύναται νὰ ἀποβῇ χρησιμωτέρα εἰς τὰ μέλη ἢ βιβλιοθήκη τοῦ συλλόγου.

Συναχθέντος ἐν τῷ συλλόγῳ ὑπὸ τῶν μελῶν ποσοῦ ὑπερτριακοσίων δρ. ὑπὲρ φιλανθρωπικοῦ σκοποῦ μῆπω πραγματοποιηθέντος ἀπεφασίσθη ὅπως

τὰ χρήματα ταῦτα διατεθῶσι ὑπὲρ τῶν πεφυλκισμένων, ὑπὲρ ὧν ὁ Ἐμπορικὸς καὶ Βιομηχανικὸς σύλλογος προεκάλεσεν ἔρκνον κατὰ τὰς ἐορτὰς τοῦ Πάσχα.

Συνελθόντος ἐν Ἀθήναις τοῦ συνεδρίου τῶν Ἑλλήνων ἱατρῶν ὁ σύλλογος ἐψήφισε τὴν εἰς τὸ ἀνγκνωστήριον καὶ ἐντευκτήριον αὐτοῦ ἐλευθέρων εἰσοδὸν πάντων τῶν μετσχόντων αὐτοῦ. Ἐψηφίσατο δὲ καὶ τὴν παράθεσιν ἀγροτικοῦ γεύματος, τὴν ἐπομένην τῆς λήξεως τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ. Τοῦ γεύματος τούτου δοθέντος ἐν Φκλήρῳ τὴν ἐσπέραν τῆς 10 Ἀπριλίου μετέσχον ἐν συνόλῳ ἱατροὶ καὶ μέλη τοῦ συλλόγου ὥσει 180. Κληθέντες δ' ἔλαβον μέρος οἱ ὑπουργοὶ ἐπὶ τῆς παιδείας, τῶν οἰκονομικῶν καὶ τῶν ναυτικῶν καὶ πᾶσαι αἱ ἀρχαὶ τῆς πόλεως. Τὸ ὑπουργεῖον τῶν ναυτικῶν διέταξε φιλοφρονῶς τὴν μουσικὴν τοῦ *Ναυάρχου Μιαούλη*, ὅπως παραστῆ κατὰ τὸ γεῦμα, καὶ τὸν φωτισμὸν τῆς παραλίας δι' ἠλεκτρικοῦ φωτὸς ἕκ τε τῆς ἐπὶ τῶν ὀχυρωμάτων τῆς Καστέλλας συσκευῆς ἠλεκτρικοῦ φωτὸς καὶ ἐκ τοῦ τορπιλλοφόρου Ἰαργὰ εἰδικῶς πρὸς τοῦτο εἰς Φάληρον καταπλεύσαντος.

Τῇ αἰτήσει αὐτοῦ ὁ σύλλογος συνῆψε σχέσεις πρὸς τὸν ἀρτι συστάντα ἐν Πειραιεὶ φιλολογικὸν σύλλογον *Ἐλικῶνα*.

Ἡ χήρα τοῦ ἀειμνήστου Ἰωάννη Κόνιαρη εἰς μνήμην τοῦ συζύγου αὐτῆς καὶ ἐν ὀνόματι αὐτῆς καὶ τῶν θυγατέρων της ἀπέστειλε πρὸς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ συλλόγου τὸ *Journal du Palais* ἐκ τόμων 63 καὶ τὸ *Repertoire* τοῦ Ledru-Rollin ἐκ τόμων 12. Ὁ σύλλογος ἀποδéléπων εἰς τὸ σπουδαῖον τῆς δωρεᾶς ἐνῶ ἀφ' ἐνὸς μετ' εὐγνωμοσύνης ἀπεδέξατο τὰ σταλέντα βιβλία ἀφ' ἑτέρου ἀνέγραψε τὴν κυρίαν Πηνελόπην Κόνιαρη μεταξὺ τῶν εὐεργετῶν καὶ ἀπέστειλε τὸ προσῆκον δίπλωμα.

Μέλος προσφιλεῖ καὶ ἀγαπητὸν τῷ συλλόγῳ ὁ **Κυριακὸς Λαμπρούλλος** ἀπεβίωσε τὸν λήξαντα μῆνα. Ἀπὸ τοῦ 1872 καταταχθεὶς εἰς τὰς τάξεις τῶν ἐπιτίμων μελῶν, εἰργάσθη πάντοτε ὑπὲρ τοῦ συλλόγου καὶ πολλοῖς ἐδημοσίευσεν διατριβὰς καὶ ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ. Ὁ σύλλογος ἐψήφισατο ὁμοφώνως ἵνα ἐκφρασθῆ ἡ λύπη αὐτοῦ καὶ σταλῶσι συλλυπητήρια τῇ ἀδελφῇ αὐτοῦ.

Γενομένων τῶν ἀρχαιρεσιῶν διὰ τὸ ἀπὸ Σεπτεμβρίου ἀρχόμενον 1873. ἔτος τοῦ συλλόγου ἐξελέχθησαν ἐπίτιμος μὲν πρόεδρος ὁ κ. Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος, τακτικὸς πρόεδρος ὁ κ. Τιμ. Ἀργυρόπουλος, ἀντιπρόεδροι οἱ κ. κ. Τιμ. Ἀμπελᾶς καὶ Τιμ. Ἡλιόπουλος γενικὸς γραμματεὺς ὁ κ. Μιχ. Π. Λάμπρος, εἰδικοὶ γραμματεῖς οἱ κκ. Ἄλ. Ρ. Παγκασθῆς καὶ Ν. Λουριώτης, ταμίας ὁ κ. Σπυρ. Κονοφάος, ἐπιμελητῆς τῆς βιβλιοθήκης ὁ κ. Π. Φέρμπος καὶ διευθυντῆς τοῦ ἀνγκνωστηρίου ὁ κ. Γ. Δέρβος.

Ἐξελέχθησαν τακτικὰ ἐνεργὰ μέλη οἱ κκ. Χρ. Μαντζάκος, Δ. Πανᾶς, Δ. Καμπούρογλου, Μ. Μπουρῖδης, Κ. Κουτσαλένης καὶ Δ. Π. Λάμπρος.

Ἐπίτιμον ὁ αἰδέσιμος κ. J. B. d' Argy και ἀντεπιστέλλοντα οἱ κκ. Δημ. Τζάννης ἐν Καλάμικαις και Π. Μπογδάνος ἐν Λευκάδι.

ΧΡΟΝΙΚΑ

Ἐπιστήμαι και τέχναι.—Ἡοξατο ἐφαρμοζόμενος και ἐν τοῖς φάροις ὁ δι' ἤλεκτρισμοῦ φωτισμός. Ἡδῆ ὁ φάρος ὁ γνωστός ὑπὸ τὸ ὄνομα Πλανιά, ἐκ τοῦ βράχου ἐφ' οὗ ἱδρυται, κείμενος δεκαπέντε χιλιόμετρα μακρὰν τῆς Μασσαλίας, ἀνωκοδομήθη ὅλως και ἐν αὐτῷ ἐγκατέστη συσκευὴ ἤλεκτρικοῦ φωτός. Ὁ φάρος ἔχει ἐκλείψεις, φωτίζει δὲ διαδοχικῶς πάντα τὰ μέρη τοῦ ὄριζοντος ῥίπτων τρεῖς δέσμες λευκοῦ και μίαν δέσμην ἐρυθροῦ φωτός. Ἐχει δ' ὕψος 60 μέτρων ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης και τὸ φῶς αὐτοῦ εἶναι ὄρατὸν ἀπὸ ἀποστάσεως 50 χιλιομέτρων.

—Ἐν Παρισίοις συνέστη νέον μουσεῖον ἐθνογραφικὸν κληθέν, ἐν ταῖς εὐρείαις αἰθούσαις τοῦ πρώτου πκτώμαχος τοῦ Τροκαδερό. Ἐν τῷ μουσεῖῳ τούτῳ περισυνάγονται πανθ' ὅσα περίεργα ἐκόμιταν ἐκ τῶν μεμακρυσμένων ἀκτῶν τῆς Ἀφρικῆς και τῆς Ὀκεανίας ἀκούρητοι περιηγηταὶ ἢ ἐπιστημονικαὶ ἐκδρομαί. Ὅπλα πολλὰ και ποικίλα, τύποι ἰθαγενῶν ἀγρίων, εἰδῶλα, πάντα τὰ χρειώδη τοῦ βίου και τοῦ οἴκου θέλουσιν ἐκτεθῆ ἐν ταῖς αἰθούσαις τοῦ μουσείου τούτου. Ἰδιαίτερον τμήμα ἐν τῷ μουσεῖῳ τούτῳ θέλει περιλάβει και τὰ διάφορα περίεργα τῶν ἀγνωστων ἔτι ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης και πρὸ πάντων τῶν τῆς Ἀνατολῆς και Ἀσίας.

—Τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ παρελθόντος Μαρτίου ὁ Ἄγγλος συνταγματάρχης Burnaby ἀπεράσισε νὰ διέλθῃ δι' ἀεροστάτου μόνος τὸν πορθμὸν τῆς Μάγχης. Τὸ ἀεροστάτον πληρωθὲν ἔβρινε κατ' ἀρχὰς κελῶς, ὅτε εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς ἀκτῆς ἀπόστασιν βεῦματτα ἀνέμου ἐναντίου ἐκυλίνδουν αὐτὸ τῆ δε κάκεισε· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐντελής γαλήνη ἐκράτει αὐτὸ μετέωρον εἰς ὕψος 300 μέχρι 400 μέτρων ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῶν κυμάτων. Ἡ θέσις ἦν σοφρά. Ὁ Ἄγγλος συνταγματάρχης ἔρριψε τὸ ἔρμα και ὑψώθη εἰς ὕψος 3000 μέτρων, ἐκεῖ δ' εὐρῶν τὸν ἀνεμον εὐνοικὸν ἐφθασεν εἰς τὰ παράλια τῆς Νορμανδίας και κατῆλθεν εἰς τὰ περίχωρα τῆς Διέπτης, ἀφοῦ ἔμεινεν ὀκτὼ ὥρας κατὰ συνέχειαν ἐν τῇ ἀτμοσφαιρᾷ. Τὸ ἀεροναυτικὸν τοῦτο ταξίδιον εἶναι τόσῳ μᾶλλον ἄξιον μνείας ἰδιαιτέρως καθόσον ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων δοκιμῶν πρὸς διάδοξιν τοῦ πορθμοῦ τῆς Μάγχης ἐπὶ ἀεροστάτου, οὐδεμίαν ἐπέτυχε καθ' ὀλοκληρίαν.

—Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ παρελθόντος ἔτους οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως Milwaukee τῶν Ἠνωμένων πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς παρέστησαν μάρτυρες θεάματος ὅλως νέου δι' αὐτοὺς και ἐν γενεῖ σπανιωτάτου. Εἶδον πίπτουσαν

ἐξ οὐρανοῦ βροχὴν ἰστών ἀράχνης, ἣτις ἐφαίνετο προερχομένη ἐκ μεγάλου ὕψους καὶ ἣτις ἐνιαχοῦ ἦτο τόσον πυκνὴ ὥστε ἐκάλυπτε τὸ κυανόχρουν τοῦ οὐρανοῦ. Οἱ ἰστοὶ αὐτοὶ εἶχον μῆκος ἑνὸς ἢ πλείονων μέτρων ἐνιαχοῦ δ' ἔφθασαν εἰς μῆκος καὶ μέχρι εἴκοσι μέτρων καὶ ἐφαίνοντο ὅσον ὑψηλὰ ἠδύνετο νὰ φθάσῃ ὁ ὀφθαλμός. Ἦσαν ἰσχυρότατοι καὶ λευκότατοι, δὲν παρετηρήθησαν δὲ ποσῶς ἀράχνας πίπτουσαι μετὰ τῆς βροχῆς τῶν ἰστών. Τοιοῦτου εἶδους βροχὴ παρετηρήθη ἤδη εἰς διάφορα μέρη τοῦ κόσμου. Ὁ White περιγράφει πολλὰς, μίαν μάλιστα ἐξ αὐτῶν διήρκεσεν ὀλόκληρον ἡμέραν καὶ εἶχε τὴν ἔδραν τῆς εἰς τὸ ὑψηλότερον στρώματα τῆς ἀτμοσφαιρας. Ὁ Δάρβιν ἀναφέρει παρομοίαν βροχὴν, τὴν ὁποίαν αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶδεν ἀναπλέων τὸν Ἀπλάταν, εἴκοσι μίλια μακρὰν τῆς ἀκτῆς· πρῶτος δ' αὐτὸς παρετήρησεν ὅτι ἕκαστος ἰστὸς περιεῖχε μικροσκοπικὴν ἀράχνην, ἣτις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μόλις ἔφθανεν εἰς τὸ ἔδαφος ἤρχιζεν ὑφαίνουσα νέον ἰστὸν καὶ ἀνελάμβανε πάλιν τὸ ἐναέριον ταξείδιόν τῆς. Ὁ σκοπὸς τῶν μεταναστεύσεων αὐτῶν τῶν ἀρχαίων, ἂν εἶναι μεταναστεύσεις, εἶναι μυστήριον δύσκολον νὰ ἐξιχνιασθῇ ὥστε ἡ φυσικὴ τῆς ἀράχνης ἱστορία παρέχει ἀκόμη εὐρὴ στάδιον ἐρεύνης καὶ σπουδῆς.

— Ἐν Ἀμερικῇ κατεσκευάσθη κανόνιον νέου ὅλως συστήματος. Μέχρι τοῦδε ὡς γνωστὸν ἡ πυρῆτις ἐτίθετο ὀπισθεν τοῦ βλήματος, ἀλλὰ κατὰ τὸ νέον τοῦτο κανόνιον ἡ πυρῆτις διανέμεται εἰς ἕνα μέρη ἐν τῷ κανονίῳ ἐντὸς εἶδους συρταρίων. Τὸ μῆκος τοῦ σωλήνος τοῦ κανονίου εἶναι τοῦλάχιστον 25 ποδῶν, τὸ δὲ βλήμα αὐτοῦ φθάνει εἰς ἀπόστασιν 15 χιλιομέτρων.

— Ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν Ἐπιστημῶν τοῦ ἀγίου Φραγκίσκου ἀνεγνώσθη περίεργον ὑπόμνημα περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐν ταῖς ἀμερικανικαῖς ἐρήμοις, ὅπου οὔτε φρέατα οὔτε πηγαὶ ἀπαντῶσι, προμηθεύονται οἱ ὄδοιπόροι ὕδωρ. Ὑπάρχει εἶδος χελώνης τῆς ξηρᾶς ἣτις εἶναι μεῖζων πολὺ τὰς δικστασίας τῶν γνωστῶν εὐρωπαϊκῶν εἰδῶν. Τὴν χελώνην ταύτην ἣτις πλανᾶται ἐν ταῖς ἐρήμοις συλλαμβάνουσιν οἱ ὄδοιπόροι καὶ τὴν ἐκδαίρουσιν, εὐρίσκουσι δ' ἐν δύο μεμβράναις κειμέναις κάτωθεν τοῦ ὀστράκου αὐτῆς ὕδωρ καθαρὸν, ὡσεὶ μιᾶς ὀκάς. Τὸ ὕδωρ τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ ὀποῦ κάκτου τοῦ γιγαντώδους δι' οὗ καὶ μόνου τρέφεται ἡ χελώνη τῆς ἐρήμου. Ὁ κάκτος οὗτος περιέχει ὀπούς ὑδατώδεις, καίτοι πάντοτε ζῆ καὶ τρέφεται ἐν τόποις στερουμένοις ὅλως ὕδατος.

* *
*

Καλαὶ τέχνηαι. — Ἀπεβίωσεν ὁ Γάλλος ζωγράφος Ἐρρίκος Λέμαν Γερμανὸς μὲν τὴν καταγωγὴν ἀπὸ γεννηθεὶς ἐν Κιέλφ τοῦ δουκάτου τοῦ Ὀλοταίν, ἀλλὰ κατόπιν πολιτογραφηθεὶς Γάλλος καὶ ἐν Παρισίοις τὰς

σπουδὰς αὐτοῦ ἀναπτύξας καὶ πάντα τὸν βίον διατρίψας. Ἡλικίας 68 ἐτῶν ἤρξατο τὸ πρῶτον τῆς φήμης αὐτοῦ κριθεὶς ἐντίμου μνείας κατὰ τὴν καλλιτεχνικὴν ἔκθεσιν τοῦ 1835, διὰ τῆς εἰκόνης αὐτοῦ ὁ *Τωβίας* καὶ ὁ *ἄγγελος* καὶ κατόπιν διὰ τῆς ἐτέρας εἰκόνης αὐτοῦ ἡ *κόρη τοῦ Ἰεσθᾶε*. Ἀναφέρομεν ἰδιαζόντως αὐτὸν διότι μεταξὺ τῶν ἀπειραρίθμων πινάκων αὐτοῦ δύο ἐκ τῶν ἐξοχωτέρων εἶναι ἑλληνικῆς ὑποθέσεως ὁ *Λεωνίδας* γραφεὶς τῷ 1849 καὶ εὑρισκόμενος νῦν ἐν τῷ Μουσεῖῳ τῆς Νάντης καὶ ὁ *Προμηθεὺς δεσμώτης* γραφεὶς τῷ 1851 καὶ εὑρισκόμενος τανῦν ἐν τῷ ἐν Παρισίοις μουσεῖῳ τοῦ Λουξεμβούργου.

— Ὁ μέγας Ἀμερικανὸς ποιητὴς Φλερὺ Λογκφελλδου ἀπεβίωσε τελευταῖον ἐν ἡλικίᾳ 75 ἐτῶν. Γεννηθεὶς ἐν Πόρτλανδ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐσπούδασε νομικὰ κατόπιν δ' ἐπεδόθη εἰς τὴν φιλολογίαν καὶ τὴν ποίησιν. Μεταξὺ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ διακρίνονται ἡ *Εὐαγγελίη*, τὸ *ἄσμα* τοῦ *Χιαθάθα* μεταφραζόμενον ἑλληνιστὶ καὶ ἐν τῷ *Ἐσπέρω* τῆς Λευΐκας καὶ τὸ Ἑλληνικῆς ὑποθέσεως ποίημα *Ἵπερίων*.

— Τελευταίως ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ μελοδράματος τῶν Παρισίων ἐδόθη νέον ἔργον τοῦ διασῆμου Γάλλου μουσικοῦ Ἀμβροσίου Θωμᾶ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Παρισιακοῦ Ὁδείου· τὸ νέον ἔργον τοῦ μελοποιήσαντος τὴν *Mignon* καὶ τὸν *Ἀμλετ* εἶναι ἡ *Φραγκίσκη* ἢ ἐξ *Ἀριμίλου* κατὰ ποίημα τῶν κυρίων Βαροβιὲ καὶ Καρρέ. Τὴν πλοκὴν τοῦ δράματος οἱ δύο διακεκρμιμένοι οὔτοι συγγραφεῖς διεπραγματεύθησαν κατ' ἄλλοτον ὅλως τρόπον ἢ ὅσον εἶναι ἡμῖν γνωστὴ διὰ τοῦ ἑμῶν ὀνόμου δράματος τοῦ Σιλβίου Πελλίκου. Ἀρχεται δὲ τὸ δραματικὸν μελόδραμα διὰ προλόγου εἰς δύο εἰκόνας, ἐν τῇ μιᾷ μὲν τῶν ὁποίων κατ' ἀρχὰς ὁ Δάντης μετὰ τοῦ Βιργιλίου εἰσέρχονται εἰς τὸν Ἄδην, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ἀναφαίνεται ὁ κύκλος τοῦ Ἄδου ἐν ᾧ εἰσὶν αἱ ψυχαὶ τοῦ Παύλου καὶ τῆς Φραγκίσκης. Τὸ ὕψηλόν τοῦ δραματικοῦ μέρους ὑπεβοήθησεν ἡ μουσικὴ τοῦ Θωμᾶ μεγαλοπρεπῆς καὶ ὠραία κατὰ τὰς κρίσεις τῶν Γαλλικῶν ἐφημερίδων. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκτέλεσις ἦν ἀνωτέρα περιγραφῆς, οὐ μόνον ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῶν αἰδῶν, τοῦ χοροῦ καὶ τῶν μουσικῶν ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὴν σκηνηκὴν ἄποψιν καὶ μεγαλοπρέπειαν, ἥτις ὁμολογεῖται ἀνωτέρα παντὸς ὅ,τι μέχρι τοῦδε ἐπεχειρήθη ἐν τῇ θεατρικῇ τέχνῃ.

* *
*

Ἀπογραφικά. — Ἐν Γαλλίᾳ ἐν ἧ ὁ πληθυσμὸς κατὰ τὴν τελευταίαν ἀπογραφὴν ἀνέρχεται εἰς 36,905,788 κατοίκους διανενημένους εἰς 36,802 δήμους, 34,593 δήμοι ἔχουσι δημοτικὸν σχολεῖον, 1246 δήμων οἱ παῖδες φοιτῶσιν εἰς δημοτικὰ σχολεῖα πλησιοχώρων δήμων καὶ 243 δήμοι στεροῦνται ὀλοτελῶς σχολεῖου. Ὁ ὅλος ἀριθμὸς τῶν δημοτικῶν σχολείων ἀνέρχεται εἰς 73,764 καὶ εἶναι κατὰ 904 μείζων τοῦ κατὰ τὴν

ἀπκρρίθμησιν τοῦ 1879. Ἐκ τῶν σχολείων τούτων 26,127 εἶναι παίδων, 30,269 κορκαίων καὶ 17,368 μικτά. 58,800 σχολεῖα ὀνομάζονται λαϊκὰ καὶ διευθύνονται ὑπὸ 45,153 διδασκάλων καὶ 25,563 διδασκαλισσῶν· εἰς ταῦτα δ' ἐφοίτησαν 3.144,938 μαθηταί· 19,964 σχολεῖα διευθυνόμενα ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ κλήρου καὶ τῶν μοναχικῶν ταγμάτων ὑπὸ 10,029 διδασκάλων καὶ 39,125 διδασκαλισσῶν εἶχον 1,804,401 μαθητὰς καὶ 2,431,190 μαθητρίδας. Ἐπομένως ἔχομεν ὀλίκον ἀριθμὸν φοιτῶντα εἰς ἀμφοτέρων τῶν εἰδῶν τὰ σχολεῖα ἐν συνόλῳ 7,380,529. Οἱ διδάσκαλοι δὲ καὶ αἱ διδασκαλίσσαι ἀνῆρχοντο ἐν συνόλῳ εἰς 119, 870 ἐξ ὧν 70,080 πτυχιούχοι, 49,790 δ' ἄνευ πτυχίου ἀλλὰ κεκτημένοι ἀπλῶς ἄδειαν διδασκαλίας.

— Κατὰ τὴν ἀρτι γενομένην ἀπογραφὴν τοῦ πληθυσμοῦ ἐν Γαλλίᾳ ὁ ὄλος πληθυσμὸς τῶν κατοίκων αὐτῆς ἀνέρχεται εἰς στρογγύλους ἀριθμοὺς εἰς 37,000,000 ἠΐξησε δ' ἀπὸ τῆς τελευταίας ἀπογραφῆς τῆς πρὸ πενταετίας γενομένης μόνον κατὰ 389,000, ἀριθμὸν σχετικῶς ελάχιστον. Ὁ πληθυσμὸς οὗτος κατὰ γενικὰ ἐξαχόμενα διανέμεται ὡς ἐξῆς.

Ἀνθρώποι ζῶντες ἐκ τῆς γεωργίας	13,500,100
Ὁμοίως ἐξ ἐργοστασίων καὶ οἰκοδομῶν	9,300,000
Ὁμοίως ἐκ τοῦ ἐμπορίου, τραπεζῶν καὶ μέσων μεταφορᾶς	4,200,000
Ὁμοίως ἐξ ἐπιστημῶν, τεχνῶν καὶ ὠρκίων τεχνῶν	1,600,000
Συνταξιούχοι καὶ εἰσοδηματῖαι	2,400,000

37,000,000

*
**

Ἐκθέσεις. — Κατὰ τὴν κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἐν Παρισίοις γενομένην διεθνή ἐκθεσιν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ συμφώνως μὲ τὴν ἀρτι δημοσιευθεῖσαν σημείωσιν ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν ταχυδρομείων καὶ τῶν τηλεγράφων μετέσχον ἐκθέται 1764 ἐξ ὧν τοὺς μείζονας ἔσχεν ἡ Γαλλία (937) τοὺς ἡσσονας δ' ἡ Ἰαπωνία (2). Δεκαπέντε κράτη ἔλαβον μέρος εἰς αὐτὴν καὶ ὀνομαστὶ ταῦτα: Γαλλία, Ἀγγλία, Γερμανία, Αὐστρία, Βέλγιον, Δανιμαρκία, Ἰσπανία, Οὐγγαρία, Ἰταλία, Ἰαπωνία, Νορβηγία, Κάτω χῶρσι, Ρωσία, Σουηδία, Ἑλβετία. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπὶ πληρωμῇ ἐπισκεφθέντων τὴν ἐκθεσιν ἀνῆλθεν εἰς 673,473, καὶ τὰ μὲν ἔσοδα τῆς ἐκθέσεως ἀνῆλθον εἰς 1,048,417.68 φράγκα, τὰ δ' ἔξοδα εἰς 689,490,84, ὥστε ἔμεινε καθαρὸν περίσσευμα ἐκ φρ. 358,926,84 ὅπερ θὰ χρησιμεύσῃ πρὸς ἴδρυσιν κεντρικοῦ ἐργαστηρίου ἠλεκτρικοῦ ἐξαρτωμένου ἐκ τοῦ ὑπουργείου τῶν ταχυδρομείων καὶ τηλεγράφων.

— Ἡ Ὀλλανδία προετοιμάζει διεθνή γενικὴν ἐκθεσιν διὰ τὸ 1883. Ἡ ἐκθεσις αὕτη θὰ περιλάβῃ πέντε τμήματα 1) τὴν ἐκθεσιν τῶν ἀποικιακῶν

προϊόντων 2) τὴν ἔκθεσιν τῶν γενικῶν προϊόντων τῆς ἐξχωγῆς 3) ἔκθεσιν ὠραίων τεχνῶν 4) εἰδικὰς ἐκθέσεις 5) δημόσια ἀναγνώσματα καὶ συνέδρια ἐπιστημονικά. Ἡ ἔκθεσις γενήσεται ἐν Ἀμστελδοάμῳ καὶ ἡ ἔναρξις αὐτῆς ἔσται τὸν Μάϊον τοῦ 1883, διατελέσει δὲ ὑπὸ τὴν ἐπίτιμον προεδρείαν τοῦ βσιλέως.

— Ἡ ἔκθεσις ἣτις ἀνοίγει ἐν Βορδιγάλλοις τὴν 1 προσεχοῦς Ἰουνίου καὶ εἰς ἣν προσεκλήθη νὰ μετάρχη καὶ ἡ Ἑλλὰς πέμπουσιν συλλογὴν τῶν διαφόρων αὐτῆς οἴνων, διενεργεῖται ὑπὸ τῆς Ἐταιρίας τῶν φιλομαθῶν τῆς πόλεως ταύτης. Ἡ ἔκθεσις εἶναι ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως θέλει δὲ περιλάβει ἐν τῷ ἐπίτηδες ἰδρυθέντι κτιρίῳ τὰ προϊόντα πάντα τῆς Γαλλίας, τῆς Ἀλγερίας, τῶν γαλλικῶν ἀποικιῶν καὶ τῆς Πορτογαλλίας. Τμήμα ἰδιαιτέρον τῆς ἐκθέσεως ταύτης θέλει περιλάβει γενικὴν ἔκθεσιν τῶν οἴνων καὶ οἰνοπνευματωδῶν ποτῶν τοῦ κόσμου σύμπαντος.

— Ἐν Τεργέστῃ τὸν προσεχῆ Ἰούλιον θέλει ἀνοίξει ἡ κατὰ δεκαετίην συγκροτουμένη ἐθνικὴ ἔκθεσις τῆς Τεργέστης καὶ τῶν ἄλλοτε Αὐστριακῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἰταλίας, ἥτοι τοῦ πάλαι Λομβαρδοβενετικοῦ βσιλείου. Ἡ ἔκθεσις ἔσται ἐνδιαφέρουσα λίαν, διὰ τοὺς ἐπισκεφθησομένους δ' αὐτὴν ἐκ τῶν ἡμετέρων χωρῶν τὸ αὐστριακὸν Λόυδ ποιεῖται ἔκπτωσιν ἐπὶ τῶν ναύλων 50 $\frac{0}{10}$.

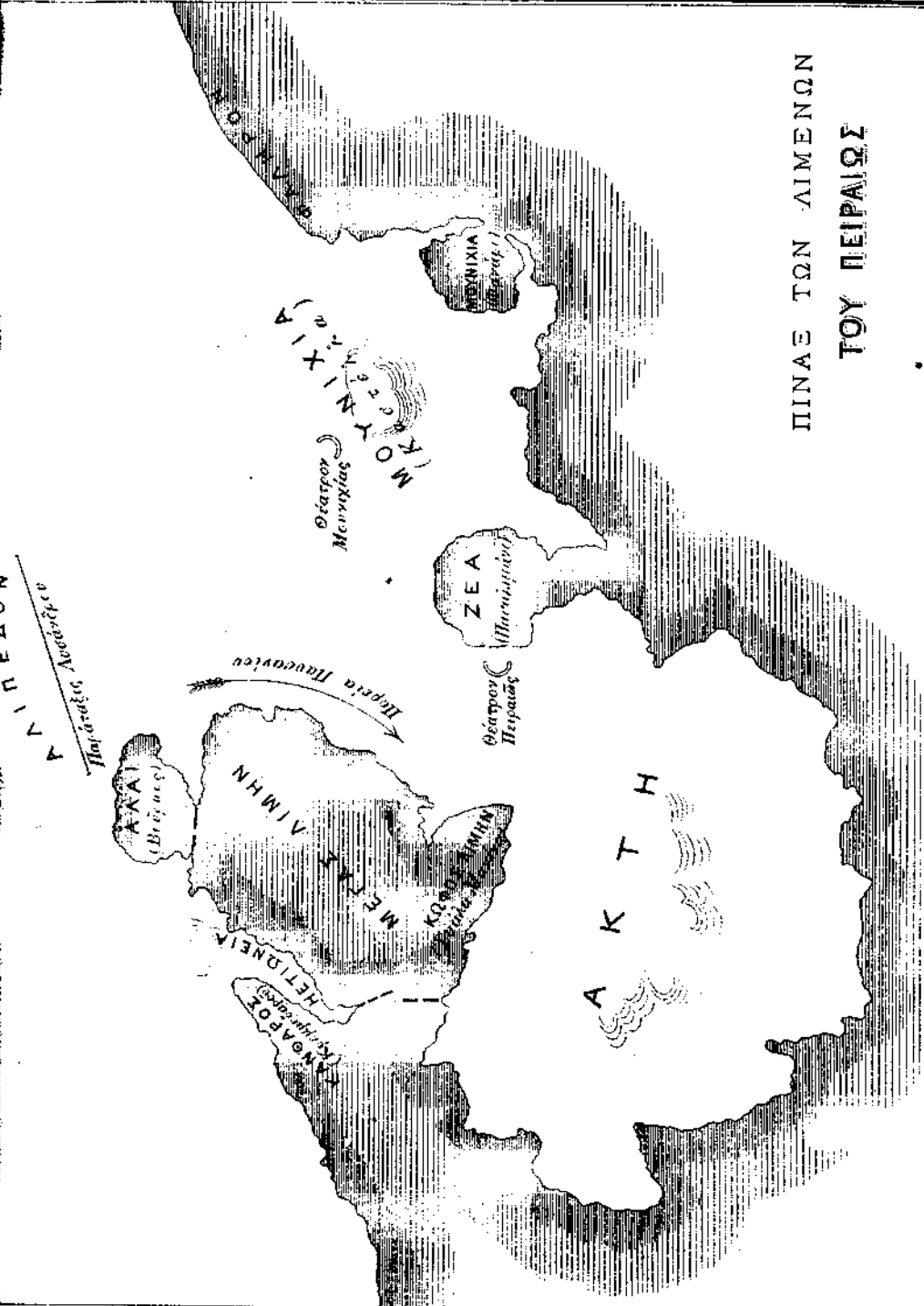
— Τὸ προτεχὲς θέρος γενήσεται ἐν Μονάχῳ εἰδικὴ ἔκθεσις τοῦ ἠλεκτρισμοῦ.

*
**

Ποικίλα.—Χαρτοποιεῖόν τι τῆς Νέας Ὑόρκης ἐλάμβανε συνεχῶς ἀπὸ ἐτῶν παραγγελίαν πρὸς κατασκευὴν χάρτου λεπτοτάτου, οὗ τινος ὅμως ἠγνοεῖτο ἡ χρῆσις. Τελευταίως ἐγνώσθη ὅτι ὁ χάρτης οὗτος ἦν προωρισμένος διὰ τὴν Ἀβάναν ὅπου ἐχρησίμευε πρὸς νόθευσιν τῶν σιγάρων. Ἴδου δὲ πῶς. Ἔθετον τὰ φύλλα ταῦτα τοῦ χάρτου ἐντὸς ὕδατος περιέχοντος διάλυσιν ὑπολειμμάτων σιγάρων καὶ καπνοῦ ἐν σήψει ὄντος, κατόπιν δὲ τὰ ἐξήραινον καὶ τὰ ἐπέζον ὥστε ἐφαίνοντο ὡς ἀληθινὰ φύλλα ταμβάκου, καὶ ὁ μᾶλλον δὲ γεγυμνασμένος ὀφθαλμὸς δὲν ἠδύνατο νὰ διακρίνη τὴν νοθείαν. Οὕτω δὲ τὰ φύλλα ταῦτα μεταπλάττοντο εἰς γνήσια σιγάρα Ἀβάνας καὶ οἱ φίλοι τοῦ καπνοῦ ἐκαυχῶντο καπνίζοντες.

— Ἐπειδὴ δὲ περὶ καπνοῦ ὁ λόγος σημειοῦμεν ὅτι κατ' ἀνακοίνωσιν Γάλλου ἱατροῦ πρὸς τὴν Ἰατρικὴν Ἀκαδημίαν, ἐν Νάντη πελάτης αὐτοῦ ἀρτοποιὸς πρὸς αἰσθασίαν συμπτώματα δηλητηρίασεως συνεπέειχε χρήσεως συγῆς τοῦ παρὰ τοῖς καπνισταῖς ἐπιζομένου ἐκείνου ἐρυθροκίτρινου ἐναύσματος, ὅπερ ἐμβλαπτιζόμενον ἐν διαλύσει χρωμικοῦ μολύβδου ἐνέχει δηλητηριώδεις οὐσίαις. Μόλις δὲ καὶ μετὰ βίας ἐσώθη.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΛΙΜΕΝΩΝ
 ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιοτητα.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ ΤΩΝ ΚΑΘΟΛΙΚΩΝ ΛΑΩΝ

Ἐν τῷ περιοδικῷ τῶν Βρυξελλῶν συγγράμματι «*La Revue de Belgique*» ὁ διάσημος καὶ σοφὸς τῆς Liège καθηγητῆς κ. *Emile de Laveleye*, κατέχωρισε τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1875 πρῶτα ἐπιγραφομένην «Περὶ τοῦ μέλλοντος τῶν καθολικῶν λαῶν, τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος (1876) ἑτέραν «Περὶ τοῦ θρησκευτικοῦ μέλλοντος τῶν πεπολιτισμένων λαῶν». Κρίνω ὅπως περιττὸν νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου ἐπὶ ἔργων φερόντων τῶνομα τοιοῦτου διακεκριμένου ἀνδρὸς καὶ πολλοῖς γνωστοῦ διὰ τὰς οικονομολογικὰς, ἱστορικὰς, ἠθικὰς καὶ φιλοσοφικὰς αὐτοῦ γνώσεις. Τὰ δὲ ζητήματα, περὶ ὧν ἐποιήσατο λόγον ὁ συγγραφεὺς ἐν ταῖς προκειμέναις πρῶτα ἐπιγραφομέναις, εἰσὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν σπουδαιότατα καὶ πλείστης μελέτης ἄξια, καθὼς ἐνδιαφέροντα τὰ μέγιστα καὶ τράπτοντα τὰς κοινωνίας καὶ τὴν κοινὴν γνώμην πάσης τῆς δυτικῆς Εὐρώπης.

Ἐν τῇ πρώτῃ πρῶτα ἐπιγραφομένῃ, ὁ συγγραφεὺς, καίτοι καθολικὸς, μετὰ παρηρησίας, ἀλλὰ καὶ μετὰ μεγάλης μετριοπαθείας, ἀποδείκνυσι σαφέστατα τὰ μαρτυρήματα καὶ τὰς ἐπικινδύνους ῥοπὰς τῆς Ῥωμάνικης ἐκκλησίας, ἣτις σήμερον καθίσταται, ὅσον οὐδέποτε ἄλλοτε, ὁ ἐπιφοβώτερος τῶν ἐχθρῶν τοῦ χριστιανισμοῦ, διότι διὰ παραδόξων καινοτομιῶν καὶ νέων δογμάτων, ἰδίως κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη, ταραττῆται καὶ σείει ἐκ βέθρων λαοὺς καὶ κυβερνήσεις.

Ἡ δευτέρῃ πρῶτα ἐπιγραφομένη ἢ δημοσιευθεῖσα ἐν τῷ παρελθόντι τεύχει τοῦ *Parassou*, ἐξηγεῖ δι' οὗς ἐπιβάλλεται λόγους, ὡς ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον, τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα εἰς τὸν ἄνθρωπον, αἰσθημα ἄλλως ἔμφυτον ἐν αὐτῷ, καὶ συνάμα συζητεῖ ὁποῖα τις ἔσται ἡ μέλλουσα θρησκεία τῶν πεπολιτισμένων λαῶν.

Παρόμοια δεινὰ, χάριτι θεῶν, οὐδ' ὅπως ἐπαπειλοῦσι τὸν ἐλληνισμόν, διότι ἐν Ἑλλάδι τὸ πολιτικὸν ἔδαφος δὲν σαλεύεται ὑπὸ ἀνατρεπτικῶν παθῶν τῆς πολυχρονίου δουλείας, πᾶσαν διάκρισιν τάξεως ἀναιρεσάσης. οὔτε ὑφίσταται τὸ παράπαν ἀντιζηλιὰ ἐκκλησίας καὶ πολιτείας, ἢ καὶ ῥοπή τις παράνομος καὶ πολεμικὴ τῆς μιᾶς πρὸς ὑποδούλωσιν τῆς ἑτέρας, διότι δὲν ἀποτελεῖ παρ' ἡμῖν ἡ ἐκκλησίαι, ὡς παρὰ τοῖς καθολικοῖς ἔθνεσι, κράτος ἐν κράτει· ἀπ' ἐναντίας δὲ ὁ ὀρθόδοξος κληρὸς ἔστι σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς καὶ ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων τοῦ ἔθνους. Ἄλλως τε δὲ παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις, ἢ

ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ οὐ μόνον δὲν ἀποτελεῖ τι δικακεκριμένον τῆς ἐθνικῆς κυριαρχίας, ἀλλ' ἐν αὐτῇ ταύτῃ περιλαμβάνεται καὶ ὑπ' αὐτῆς ρυθμίζεται ἐξακουμένων μόνων τῶν δογμάτων. Αἱ συχναὶ καὶ τοσοῦτον σπουδαῖαι τῶν καθολικῶν δυσχερεῖαι καὶ ταρχαὶ ἐκ τούτου ἀναντιρρήτως πηγάζουσι, ὅτι ἐξ ἀνάγκης ἀνυγνωρίζουσι ξένην καὶ δικακεκριμένην τῆς ἐθνικῆς κυριαρχίας ἐκκλησιαστικὴν ἀρχήν. Οὕτως ἀνέκλαθεν ἐζήτησαν οἱ κατὰ καιροὺς Πάπαι διὰ τολμηρῶν σοφισμάτων νὰ καθυποτάξωσι πᾶσαν κοσμικὴν ἀρχὴν τῇ ἐκκλησιαστικῇ. Τοιοῦτό τι οὐδέποτε βεβχίως ὑπῆρξε παρ' ἡμῖν. Διὰ ταῦτα λοιπὸν ὁ Ἕλληι οὐδέποτε θὰ λησιμονήσῃ τὴν τῆς ἐκκλησίας καθόλου ἀγωγὴν, ὅτε ἐπὶ μακρῶς αἰῶνας ἔξει βίον ἀβίωτον ὑπὸ τὸν σκληρὸν τῆς Τουρκικῆς ζυγόν, καὶ ὅτε ἡ Μήτηρ ἐκκλησίαι, ἀντὶ νὰ ὠφελθῆ ἐκ τῆς παντελοῦς καταπτώσεώς του, αἰείποτε παρηγόρησεν αὐτὸν ἐν τῇ δουλείᾳ, συνεμερίσατο ἅπαντα τὰ δεινὰ του, διέσωσε τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ἐθνότητά του, συνηγωνίσθη ἐλθίμως, καὶ τέλος μετέλαβε τοῦ κλέους τῆς ἐν μέρει ἀναστάσης πατρίδος.

Ὁ ἄνθρωπος ὅμως, καίτοι ἔμφυτον φέρων τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα, εἶναι ἐπιτήδειος πάσης κκκίας, ὅταν ἐν τῷ βᾶθει τῆς ψυχῆς αὐτοῦ δὲν ἐνοικῆ τὸ ἀγνὸν τοῦτο τῆς θρησκείας αἰσθημα. Ὁ προορισμὸς αὐτοῦ ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία, ἡ πρόοδος, ἡ τελειοποίησις· ὁ δὲ σκοπὸς οὗτος ἐκπληροῦται μόνον διὰ τῆς θρησκείας καὶ τῆς παιδείας. Σπουδαῖζων τὴν θρησκείαν του καὶ λαμβάνων ὀρθὴν καὶ ἐλευθέριον ἀνατροφὴν, γίνεται χρηστότερος, ἠθικώτερος, θρησκευτικώτερος, ὁ πολίτης· ἀλλ' οὐδὲν θρησκευτικὸν δόγμα, οὐδ' αὐτὸς ὁ ὕψιστος καὶ τέλειος Στωϊκισμὸς κατορθοῖ νὰ ἐκπληρώσῃ τοὺς ἡμετέρους πόθους, ἀδυνατῶν χορηγήσῃ ἡμῖν ὅ,τι περιέχεται ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ὥστε οὐδὲν τούτου κάλλιον ἀποδείκνυσι τὴν ἄκραν ὑπεροχὴν τοῦ χριστιανισμοῦ. Δέον ὅθεν αἰείποτε ἔχειν πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι ἡ ἠθικὴ ὑγεία καὶ ἡ τῆς πολιτείας ἐπίδοσις ἐν πρώτοις ἔγκεινται ἐν τῇ τηρήσει τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων, τῆς πατρῴας θρησκείας, ἐν τῇ ἀκραίφνει καὶ εἰλικρινεῖ τῶν ἐθνικῶν πόθων καὶ συμφερόντων ἀφοσιώσει.

Οὐδεὶς δύναται νὰ πνίξῃ ἐντελῶς τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεως, ἥτις λαλεῖ ζητοῦσα ἱκανοποίησιν· πλὴν ἐπιδιώκοντες μονομερῶς τὴν ὕλικὴν εὐημερίαν καὶ τὴν τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ ῥαυτώνην, ἐάν μάλιστα ἀγώμεθα ὑπὸ τῆς κτηνωδίας τοῦ χρυσοῦ καὶ τῶν ὕλικῶν ἀπολαύσεων, βαθμηδὸν θέλομεν παραδοθῆ εἰς τὴν ἀδιαφορίαν τῶν θεῶν καὶ εἰς τὴν ἀσέβειαν· τότε καταστρέφονται αἱ ἀρεταὶ τοῦ τε ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου, ἀνεπαισθῆτως δὲ ἀφκνίξεται καὶ ἡ ἠθικὴ ἔννοια· ὅθεν οἱ ἐργαζόμενοι ὅπως εἰσάξωσι παρ' ἡμῖν τὰς κυβείας τῶν εὐρωπαϊκῶν χρηματιστηρίων, ἢ ὅπως διδώσωσι τοὺς λεγομένους φιλοσοφικοὺς νωτερισμοὺς καὶ ἀρχὰς ἐναντίας τῇ θρησκείᾳ εἰς τὸν ἀμόρφωτον καὶ εἰσέτι ἀπκιδιγώγητον ἡμῶν λαόν, μαγάλως σφέλλοντα, εἰ καὶ εὐτυχῶς σήμερον τὰ τοικῦτα ἤκιστα εἰσιν

αὐτῷ προσιτὰ, ἐπειδὴ μόνον ἡ ἐπιμελὴς καὶ ἐντιμος ἐργασίη μετὰ τῆς δημοσίας τάξεως καὶ ἡσυχίας δύναται τῷ λαῷ χορηγήσει τὴν ὕλικὴν εὐημερίαν· διὰ δὲ τῆς διαδόσεως κακοδόξων συγγραμμάτων ὁ λαὸς θέλει ἀπολέσει τὰ γενναῖα φρονήματά του, καὶ μόνον ἀσεβέστερος καὶ κακοηθέστερος δύναται νὰ γίνη.

Περαιῶν ὀφείλω νὰ προσθέσω ὅτι μεταφράσας τὰς λαμπρὰς ταύτας πραγματείας τοῦ κλεινοῦ τῆς Liège καθηγητοῦ, θεωρῶ οὐχ ἤττον καθήκον νὰ εἶπω ὅτι δὲν συµμερίζομαι ἀνεπιφυλάκτως πάσας τὰς ἰδέας τοῦ συγγραφέως, καὶ ὡν ὀρθόδοξος χριστιανός, ἐξαιτοῦμαι τὴν συγγνώμην ἐκ ἀντέγραφέα τι ἀπᾶλλον τῆ ὀρθοδόξῃ ἐκκλησίᾳ.

Ἐν Μασσαλίᾳ, κατὰ Ἰανουάριον 1882.

Στέφανος Α. Βλαστός.

Α΄.

Πολὺς σήμερον γίνεται λόγος περὶ τῆς παρρηκτικῆς τῶν Ἀκτινικῶν φυλῶν· λέγεται ὅτι μετὰ ταχύτητος παρρηκμάζουσι, καὶ ὅτι τὸ μέλλον ἀνήκει τῇ Γερμανικῇ καὶ τῇ Σλαβικῇ φυλῇ.

Οὐδόλως φρονῶ ὅτι ἡ λατινικὴ φυλὴ εἶναι καταδεδικασμένη νὰ παρρηκμάσῃ· καὶ τοῦτο, ἕνεκα τοῦ βέροντος ἐν ταῖς φλεψὶν αὐτῆς αἵματος, ἥτοι συνεπείᾳ πεπρωμένης αἰτίας, πεπρωμένης δὲ, διότι λαὸς δὲν ἰσχύει νὰ μεταβάλλῃ τὴν φύσιν αὐτοῦ, οὔτε τὰς φυσικὰς αὐτοῦ ἐξεις νὰ μεταποιήσῃ· ἀλλ' ὅ,τι φαίνεται ἐκ τῆς ἱστορίας περιγεγόμενον, καὶ ἰδίως ἐκ τῶν συγχρόνων συμβεβηκότων, εἶναι ὅτι οἱ καθολικοὶ λαοὶ ἀσυγκρίτως βραδύτερον προκόπτουσιν ἢ τὰ μὴ ὄντα καθολικὰ ἔθνη, καὶ ὅτι ὡς πρὸς αὐτὰ, φαίνονται ὀπισθοδρομοῦντες. Τὸ γεγονός τοῦτο τόσῳ πρόδηλον ἐστίν, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ ἐπίσκοποι, καὶ τὸ ἐν Γαλλίᾳ ὄργανον αὐτῶν τὸ «Σύμπαν», ἔσχον τοῦτο ὡς ἀντικείμενον τῶν πρὸς τοὺς ἀπίστους καθολικοὺς ἐπιτιμήσεών των.

Πολλὰ αἰτία ἐμποδίζουσί με ν' ἀποδώσω τὸ γεγονός τοῦτο, καίτοι ἀναντίρρητον, εἰς φυλετικὰς ἐπηρειαίς. Βεβχίως ἡ μαῖτρα τῶν ἐθνῶν ἐν μέρει ἐξήρηται ἐκ τῆς φυσικῆς αὐτῶν κράσεως· μάλιστα δὲ, ἐάν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἀναδράμωμεν, δύο μόνον ὑπάρχουσιν αἰτία, δυνάμενα νὰ ἐρμηνεύσωσι τὰς διαφόρους τύχας τῶν δικόρων λαῶν,—τὸ γένος καὶ ὁ τόπος, ἥτοι ἡ κρᾶσις ἐν πρώτοις τοῦ ἀνθρώπου, καὶ δεύτερον ἡ ἐπήρεια τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, τὸ κλίμα, ἡ γεωγραφικὴ τοποθεσίη, τὰ προϊόντα τῆς γῆς, ἡ ὄψις τῆς χώρας, ἡ τροφή· πλὴν, ἐπὶ τοῦ παρόντος, ὅτε πρόκειται περὶ ἐθνῶν, οἷα τὰ εὐρωπαϊκὰ, ἐχόντων τόσῳ μεμιγμένον αἷμα, πρὸς δὲ τούτοις καταγομένων ἀπὸ κοινῆς ῥίζης, οὐκ ἔστιν εὐχερὲς ν' ἀναδέηται τις μεθ' ὀπω-

σοῦν μαθηματικῆς ἀκριβοῦς τὰ κοινωνικὰ γεγονότα εἰς τὴν φυλετικὴν ἐνέργειαν.

Οἱ Ἕλληες ἀλλοῖον τῶν Γάλλων ἐνόησαν τὴν ἀσκησὶ τῶν συνταγματικῶν θεσμῶν καὶ τῶν δημοσίων ἐλευθεριῶν· τοῦτο ἀρὰ γε προέρχεται ἐκ τῆς ἐπιρροῆς τοῦ αἵματός των; δὲν φρονῶ τοῦτο, διότι μέχρι τοῦ 15' αἰῶνος περίπου ἢ τε Γαλλία καὶ ἡ Ἰσπανία καὶ ἡ Ἰταλία ἔσχον ἐπαρχιακὰς ἐλευθερίας, παραπλησίως ταῖς τῶν Ἑλλῶν· ἡ μόνη ἐπίσημος διαφορὰ ἦτον, ὅτι αὐταὶ εἶχον κυβερνητικὸν σύστημα συγκεντρωμένον, καὶ ὡς ὄργανον μίαν μόνην βουλήν, ἀρκούντως ἰσχυρὰν ἀναδειχθεῖσαν ὅπως ἀντιστῆ τῇ βασιλείᾳ τῆς Νορμαννικῆς κατακτήσεως ἐνωσάσης τὴν Ἑλλάδα ἠδυνήθη νὰ καταστῆ συγκεντρωτικὴ βουλή, καὶ τῆς βασιλείας οὐσης λίαν ἰσχυρὰς, οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ δῆμοι ἠνώθησαν ἵνα πολεμήσωσιν αὐτήν, ἐνῶ ἄλλοι εὐγενεῖς καὶ ἀστοὶ ὑπῆρξαν πάντοτε ἐν πάλλῃ.

Αἱ τύχαι τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἑλλάδος δὲν διαφέρουσιν ὅλως εἰμὴ κατὰ τὴν 15' ἐκκλονταετηρίδα, ὅτε οἱ καθαρισταὶ (Puritains) κατετρόπωσαν τοὺς Στουάρτους, καὶ ὁ Λουδοβίκος ΙΔ', τοὺς διαμαρτυρομένους ἐκδιώξας τῆς Γαλλίας, ἐξεργίξωσε τὰ τελευταῖα τῆς τοπικῆς αὐτονομίας ἔχην καὶ τὰ μόνια σπουδαίας ἀντιστάσεως στοιχεῖα, τὰ δυνάμενα ν' ἀντιταχθῶσι πρὸς τὸν δεσποτισμὸν. Ὅταν βλέπωμεν Λατίνους διαμαρτυρομένους ὑπερέχοντας Γερμανικῶν μὲν λαῶν, ἀλλ' ὑποταξαμένον τῇ Παπικῇ Ἐκκλησίᾳ, ὅταν ἐν τῇ αὐτῇ χώρᾳ, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ ὁμίλῳ τῆς αὐτῆς γλώσσης καὶ τῆς αὐτῆς καταγωγῆς, ἐξελέγχωμεν ὅτι οἱ διαμαρτυρομένοι ταχύτερον καὶ κανονικώτερον τῶν παπιστῶν προκόπτουσι, δύσκολον εἶναι νὰ μὴ ἀποδώσωμεν τὴν ὑπεροχὴν τῶν πρώτων ἐπὶ τῶν δευτέρων εἰς τὸ ἴδιον αὐτῶν θρήσκευμα.

Συχνάκις ἐν τῇ συζήτησει τῶν ζητημάτων τούτων παρεισέδυσαν δογματικὰ πάθη ἢ ἀντιθρησκευτικαὶ προλήψεις· καιρὸς εἶναι νὰ ἐφαρμώσωμεν τὴν μέθοδον τῆς συντηρήσεως καὶ τὴν μαθηματικὴν τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ φυσιολόγου ἀπροσωποληψίαν· ἐκ δὲ τῆς ἀπλῆς τῶν πραγμάτων ἐξελέξεως ἀποδύονται ἀνεκτίρητα συμπεράσματα. Ἔστι παραδεδομένον ὅτι οἱ Σκῶττοι καὶ οἱ Ἰρλανδοὶ εἰσὶ τῆς αὐτῆς καταγωγῆς ἀμφοτέρω ὑπετάγησαν τοῖς Ἑλλῶσι· μέχρι δὲ τοῦ 15' αἰῶνος ἡ Ἰρλανδία εὕρισκετο οὕσα πολλῶ πλεον πεπολιτισμένη τῆς Σκωτίας· ἡ χλωρὰ νῆσος ἦτο κατὰ τὸ πρῶτον μέρος τοῦ μεσαιῶνος ἐστὶ πολιτισμοῦ, ὅτε ἡ Σκωτία ἦτον ἔτι φωλεὰ βαρβάρων. Ἀφ' οὗ χρόνου ὁμοῦ οἱ Σκῶττοι ἠσπάσθησαν τὴν μεταρρύθμισιν, καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἑλλῶσις ἀπέλιπον· τὸ κλίμα καὶ ἡ φύσις τῆς γῆς εἰσὶ κωλύματα ἵνα ἡ Σκωτία γίνῃ τόσο πλουσίᾳ ὡς ἡ Ἑλλάς· οὐ μὴν ἀλλὰ ὁ Μακκλάυς λέγει ῥητῶς ὅτι ἀπὸ τοῦ 12' αἰῶνος οἱ Σκῶττοι τῶν Ἑλλῶν ὑπερεροῦσιν ἐν πολλοῖς· ἀπ' ἐναντίας ἡ Ἰρλανδία, εἰς τὰ τῶν ὑπερχλείων ἀνηρημένη, μένει πτωχὴ, ἀθλίᾳ, ὑπὸ τοῦ στασια-

στικοῦ πνεύματος τεταραχμένη, καὶ ἀνίκανος φαίνεται ν' ἀναστῆ διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς δυνάμεων.

Ἄλλ' ὅποια καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἰρλανδίᾳ ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς ἐπαρχίας Connaught, ἀποκλειστικῶς καθολικῆς, καὶ τῆς Ulster, ἐν ἣ ἐπικρατεῖ ὁ προτεσταντισμός! Ἡ Ulster πλουτεῖ διὰ τῆς βιομηχανίας, ἡ δὲ Connaught παρέχει τὴν εἰκόνα τοῦ ἄρου αὐτοῦ τῆς ἀνθρωπίνης ταλαιπωρίας!

Ἄπορεύω νὰ συμπαραλάβω τὰς Ἠνωμέναις Πολιτείας τῆς βορείας Ἀμερικῆς πρὸς τὰς τῆς νοτίου, ἢ τὰ βόρεια τῆς Εὐρώπης ἔθνη πρὸς τὰ νότια· ἡδύνατό τις ἐξηγήσαι τὰς πασιδήλους διαφορὰς διὰ τοῦ κλίματος ἢ τῆς καταγωγῆς. Ἐλθωμεν λοιπὸν εἰς Ἑλβετίαν, καὶ συγκρίνωμεν τὴν κατάστασιν τῶν νομῶν Neuchâtel, Vaud καὶ τῆς Γενεύης (ἰδίως πρὸ τῆς τελευταίας τῶν καθολικῶν Savoyards μετοικήσεως) τῇ καταστάσει τῆς Lucerne, τοῦ ἄνω Valais καὶ τῶν ὑλωδῶν νομῶν· οἱ πρῶτοι διαφερόντως ὑπερέχουσι τῶν δευτέρων ὑπὸ τε τὴν ἐποψίν τῆς ἐκπαιδεύσεως, τῆς φιλολογίας, τῶν ὠραίων τεχνῶν, τῆς ἐμπορίας, τῆς βιομηχανίας, τοῦ πλοῦτου, τῆς καθαριότητος, ἐνὶ λόγῳ τοῦ πολιτισμοῦ ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις καὶ ἐν πάσῃ τῇ σημασίᾳ τῆς λέξεως· οἱ πρῶτοι εἰσὶ τῆς λατινικῆς φυλῆς, ἀλλὰ διαμαρτυρούμενοι· οἱ δεῦτεροι τῆς γερμανικῆς φυλῆς, ἀλλ' ὑπέικοντες τῇ Ῥώμῃ· ὅθεν τὸ θρησκευτικαὶ καὶ οὐχὶ τὸ γένος, ἐστὶ τὸ αἴτιον τῆς ὑπεροχῆς ἐκείνων.

Νῦν μεταβῶμεν εἰς ἄλλον τῆς Ἑλβετίας νομὸν, τὸν τοῦ Appenzell, ὅλωσ κατοικοῦμενον ὑπὸ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς φυλῆς, γερμανικῆς. Μεταξὺ τῶν Rhodes ἐσωτερικῶν καὶ καθολικῶν, καὶ τῶν Rhodes ἐξωτερικῶν καὶ διαμαρτυρομένων, ἀκριβῶς πεκρατηροῦμεν τὴν αὐτὴν ἀντίθεσιν ἣτις ὑπάρχει μεταξὺ τῶν κατοίκων τοῦ Neuchâtel καὶ τῶν κατοίκων τῆς Lucerne ἢ τοῦ Uri· ἐξ ἐνός ἡ παιδεία, ἡ ἐνέργεια, ἡ βιομηχανία, σχέσεις μετὰ τοῦ ἐξω κόσμου, καὶ κατὰ συνέπειαν ἡ εὐημερία· ἐξ ἄλλου ἡ νωθρότης, ἡ τυφλὴ συνήθεια, ἡ ἀμάθεια, ἡ ἔνδεια.¹

Πανταχοῦ, ὅπου ἐν τῇ αὐτῇ χώρῃ τὰ δύο θρησκευτικὰ τυγχάνουσιν ἀντικρυς ὄντα, οἱ διαμαρτυρούμενοι εἶναι ὀξύτεροι, φιλοτεχνότεροι, φειδωλότεροι καὶ κατὰ συνέπειαν πλουσιώτεροι τῶν καθολικῶν. «Ἐν ταῖς Ἠνωμέναις Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς, λέγει ὁ Τοκεβίλλης, οἱ πλεῖστοι τῶν καθολικῶν εἰσὶ πένητες» ἐν τῷ Καναδᾷ, αἱ μεγάλαί ἐπιχειρήσεις, αἱ φιλοτεχνίαι, ἡ ἐμπορία, τὰ κυριώτατα ἐργαστήρια ἐν ταῖς πόλεσιν εὐρίσκονται ἐν χερσὶ τῶν διαμαρτυρομένων.

Ὁ ᾠδιγάννης, ἐν ταῖς σπουδαιοτάταις αὐτοῦ Μελέταις «ἐπὶ τῶν ἐργατικῶν τάξεων τῆς Γαλλίας,» ὁμολογεῖ τὴν τῶν διαμαρτυρομένων ὑπερο-

¹ Παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην εἰς τὰς διαφόρους τῶν περιηγητῶν περιγραφὰς καὶ ἰδίως τοῦ Herworth Dixon.

χὴν κατὰ τὴν βιομηχανίαν, καὶ ἡ μακρυρία του ἐτι ἤττον ὑποπτος εἶναι, ἐπειδὴ δὲν ἀποδίδει αὐτὴν τῷ θρησκευματι «οἱ πλείστοι τῶν ἐργατῶν τῆς Νεμαύσου (Nimes), λέγει, καὶ ἰδίως οἱ μεταξοϋφκνται, εἰσι καθολικοὶ, ἐνῶ οἱ ἐργοστασιάρχαι, οἱ μεγάλμποροι, ἐνὶ λόγῳ οἱ κεφαλαιοῦχοι κατὰ πλεῖστον μέρος εἰσι διαμακρυρόμενοι.»

«Ὅσαίσι οἰκογένειά τις διηρέθη εἰς δύο κλάδους, καὶ ὁ εἷς διετήρησε τὴν πίστιν τῶν πατέρων του, ὁ δ' ἕτερος ἠσπάσθη τὰς μεταρρυθμιστικὰς ἰδέας, σχεδὸν πάντοτε παρατηρεῖται ἔνθεν μὲν ἔνδεκα ὁσημέρην προσδεύουσα, ἔνθεν δὲ αὐξόμενος ὁ πλοῦτος.»—«Ἐν Mazamet, τὸ Elbeuf τῆς μεσημβρινῆς Γαλλίας, προσθέτει ὁ ῥηθεὶς συγγραφεὺς, πάντες οἱ ἐργοστασιάρχαι, ἐνὸς ἐξαιρουμένου, εἰσι διαμακρυρόμενοι, ἐνῶ οἱ πλείστοι τῶν ἐργατῶν εἰσι καθολικοὶ μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχει ὀλιγωτέρη πικιδεία ἢ μεταξὺ τῶν ἐργατικῶν τάξεων τοῦ ἄλλου θρησκευματος.»

Πρὸ τῆς ἀκυρώσεως τοῦ ἐν Nantes δικτάγματος, οἱ διαμακρυρόμενοι ὑπερεῖχον καθ' ἅπαντας τοὺς κλάδους τῆς φιλοτεχνίας, βιομηχανίας, καὶ οἱ καθολικοὶ μὴ δυνάμενοι νὰ ὑπομείνωσι τὸν ἀνταγωνισμόν, ἀπὸ τοῦ 1662 ἐνήργησαν ἵνα τοῖς ἀπαγορευθῆ, διὰ δικφύρων ἐπαλλήλων δικταγμάτων, ἡ ἀσκησις ποικίλων ἐπιτηδευμάτων, ἐφ' οἷς διέεπρον. Μετὰ τὴν ἐξωσιν αὐτῶν ἐκ τῆς Γαλλίας, οἱ διαμακρυρόμενοι μετήνεγκον εἰς τὴν Ἀγγλίαν, εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, εἰς τὴν Πρωσσίαν τὸ δραστήριον καὶ φειδωλὸν αὐτῶν πνεῦμα ἔπλουτιζον τὸν τόπον ἐν ᾧ κατώκουν.

Καὶ ἀληθῶς εἰς διαμακρυρομένους Ακτίνοους ὀφείλει ἐν μέρει ἡ Γερμανία τὰς προόδους αὐτῆς. Οἱ Γάλλοι πρόσφυγες εἰσήγαγον ἐν Ἀγγλίᾳ διαφοροὺς τέχναις, ἐν αἷς καὶ τὴν τῶν μεταξοϋφκισμάτων, καὶ ὀπαδοὶ τοῦ Καλιβίνου ἡμέρωσαν καὶ ἐπολίτευσαν πᾶν Σκωττίαν.

Ἐν τοῖς χρηματιστηρίοις παράβαλλε τὰς τιμὰς τῶν δημοσίων χρεωγράφων τῶν τε διαμακρυρομένων καὶ τῶν καθολικῶν κυβερνήσεων. Ἐπισθητὴ ὑπάρχει διαφορὰ: Τὸ ἀγγλικὸν τῶν 8⁰/₁₀ δάνειον ὑπερβαίνει τὰ 94, καὶ τὸ τῶν 3⁰/₁₀ γαλλικὸν τιμάται περὶ τὰ 66. Τὰ χρεώγραφα τῆς Ὀλλανδίας, τῆς Πρωσίας, τῆς Δανιμαρκίας, τῆς Σουηδίας ὑπερέβησαν τὴν τιμὴν τοῦ ἀρτίου ἀπεναντίας δὲ τῆς Αὐστρίας, τῆς Ἰταλίας, τῆς Ἰσπανίας, μόλις φθάνουσιν εἰς τὸ ¹/₂ ἢ εἰς τὰ ²/₃ αὐτοῦ. Σήμερον ἐν ἀπάσῃ τῇ Γερμανίᾳ ἡ ἐμπορία τῶν διανοητικῶν ἐργῶν, βιβλίων, περιοδικῶν συγγραμμάτων, γεωγραφικῶν πινακῶν, ἐφημερίδων, σχεδὸν ὀλοτελῶς εὐρίσκονται ἐν ταῖς χερσὶν Ἰουδαίων καὶ προτεσταντῶν. Ὑπ' ὅσιν ἔχοντες ἅπαντα ταῦτα τὰ συμφωνοῦντα γεγονότα, δυσχερὲς θεωροῦμεν τὸ νὰ μὴ παραδεχθῆ τις ὅτι τὸ θρησκευμα καὶ οὐδόλως τὸ αἷμα εἰσι τὰ κύρια αἷτια τῆς ἐκτάκτου ἐθνῶν τινῶν εὐημερίας. Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις διέδωκεν εἰς τοὺς λαοὺς, ταῖς ἀσπασθέντας αὐτὴν, ἰσχύν τινα, ἣν ἡ ἱστορία μόλις δύναιται νὰ νοήσῃ. Ἴδε τὰς Κάτω Χώρας: δύο ἑκατομμύρια ψυχῶν,—

ἐπὶ ἐδάφους ἐξ ἡμισείας ἀμμώδους καὶ ἐλώδους, — ἀνθίσταντο τῇ Ἰσπανίᾳ, ἄπασαν τὴν Εὐρώπην κρατούση ὑποχείριον, καὶ μόλις ἀποτινάξασαι τὸν βόρειον τῆς Καστιλλίας ζυγόν, ἀπάσας τὰς θαλάσσας ἐκάλυψαν ὑπὸ τὴν σημαίαν αὐτῶν· βυθίζουσι ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ νοητικοῦ κόσμου, τόσα πλοῖα κέκρηται ὅσα ὅλη ἡ Ἠπειρος ἠνωμένη, καθίστανται ἡ ψυχὴ πικρῶν τῶν μεγάλων τῆς Εὐρώπης συμμάχων, ἀντέχουσι τῇ Ἀγγλίᾳ καὶ τῇ Γαλλίᾳ συμμαχισάσας κατ' αὐτῶν, προσφέρονται ταῖς Ἠνωμέναις Πολιτείαις τῆς Ἀμερικῆς ὡς τύπος τῆς ὁμοσπονδου ἐνώσεως, ἐπιτροπεύουσι τὴν ἀπεριόριστον ἐπίδοσιν τῆς Μεγάλης Δημοκρατίας, καὶ παρέρχουσι τὸ παράδειγμα τῶν οικονομολογικῶν συνδυασμῶν, οἵτινες τόσῳ ἰσχυρῶς συμβάλλουσιν εἰς τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάπτυξιν τοῦ πλούτου, ἦτοι τῶν Τραπεζῶν καὶ τῶν διὰ μετοχῶν ἑταιριῶν.

Ἡ Σουηδία, — ἐν ἑκκομμύριον ψυχῶν ἐπὶ γροιντικοῦ ἐδάφους, ἐπὶ ἐξ μῆνας τοῦλάχιστον κατακχεωσμένου ὑπὸ τὴν χιόνα, — παρίσταται ἐν τῇ Ἠπειρῷ ἐπὶ τοῦ Γουστάβου Ἀδόλφου μετὰ τῆς γνωστῆς ἐκείνης ὁρμῆς, νικᾷ τὴν Αὐστρίαν διὰ τῶν Θουμκστῶν αὐτῆς στρατηγῶν Wrangel, Torstenson, Banner, καὶ σώζει τὴν Μεταρρυθμίαν.

Σήμερον ἡ Ἀγγλία εἶναι ἡ βασιλεὺς τῶν θαλασσῶν, ἡ πρώτη τῶν βιομηχανικῶν καὶ ἐμπορικῶν ἐθνῶν· δεσπόζει ἐν τῇ Ἀσίᾳ 200 ἑκκομμυρίων ψυχῶν καὶ εἰσβάλλει εἰς ὅλην τὴν σφαῖραν διὰ τῶν ἀπανταχόσε στελλομένων ἀποίκων. Πρέπει νὰ σπουδάσῃ τις ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ sir Charles Dilke, Greater Britain, τὴν εἰκόνα τῆς Ἀγγλο-Σαξωνικῆς δυνάμεως ἐν ὅλῃ τῇ ὑφῆλίσῃ. Αἱ ἠνωμένοι πολιτεῖαι μετ' ἀκτανοήτου ταχύτητος ἀναπτύσσονται· ἀριθμοῦσιν ἤδη 42 ἑκκομμύρια κατοίκων· πρὸς δὲ τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος θὰ ἔχωσιν 100 ἑκκομμύρια, καὶ ἀπὸ τοῦδε εἰσιν ὁ πλουσιώτατος καὶ ὁ ἰσχυρότατος λαὸς τῆς γῆς.

Μετὰ δύο αἰῶνας, ἡ Ἀμερικὴ, ἡ Αὐστραλία καὶ ἡ μεσημβρινὴ Ἀφρική ἔσονται ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν αἰρετικῶν Ἀγγλο-Σαξόνων, ἡ δὲ Ἀσία ὑπὸ τοὺς σχισματικούς Σλαύους.

Οἱ ὑπὸ κηδεμονίαν τῆς Ῥώμης μένοντες λαοὶ φαίνονται ὡσεὶ καταδικασμένοι εἰς στέρωσιν· δὲν ἀποικίζουσι πλέον, δὲν ἔχουσι πλέον οὐδεμίαν διαχύσεως δύναμιν· ἡ τοῦ Θιέρσου ἔκφρασις ἔν' ἀπεικονίσῃ τὴν θρησκευτικὴν αὐτῶν μητρόπολιν, τὴν Ῥώμην, «χηρεία καὶ στέρωσις, viduitas et sterilitas» δύναται ἐπίσης νὰ ἐφραμοσθῇ αὐτοῖς. Ἐχουσι λαμπρὸν παρελθόν, ἀλλὰ τὸ παρὸν εἶναι σκοτεινὸν καὶ τὸ μέλλον ἐπιφοβόν· ὑπάρχει ἄρα γε ἐλεεινοτέρα κατάστασις τῆς Ἰσπανίας; καὶ ἡ Γαλλία, ἣτις πολλὰ καὶ μεγάλα ὠφέλησε τὸν κόσμον, σήμερον κατήνητησεν ἀξίαν οἴκτου, οὐχὶ διότι ἠττήθη εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν, — καὶ γὰρ πολεμικὰ δυστυχήματα μᾶλλον ἢ ἤττον εὐκόλως ἐπανορθοῦνται, — ἀλλὰ διότι φαίνεται ὡσεὶ ἀποτεταγμένη νὰ ᾗ ἀκατακλύστως αἰωρημένη μετὰξὺ τοῦ δεσπο-

τισμοῦ καὶ τῆς ἀναρχίας· νῦν ἔτι ὁπότε, ἐν ἀνασθηθῆ, ἔχει ἀφρακτον ἀνάγκην τῆς συμπνοίας πάντων τῶν τέκνων αὐτῆς, τὰ ἄκρα κόμματα ἐρίζουσι περὶ πρωτείων, καὶ κινδυνεύουσι νὰ ἐπικυγχάγωσιν ἐμφυλίου σπαραγμοῦς. Αἱ ὑπεράλπειοι σκευαίρι εἰσὶ τὸ αἴτιον τῶν δυστυχιῶν τῆς Γαλλίας· αὐταὶ ἐξασθενίζουσι τὴν χώραν διὰ τῆς δηλητηριώδους ὑπερσεσίας των, ἣν θέλομεν κατατέρω ἀναλύσει· αὐταὶ διὰ τῆς αὐτοκρατείας Εὐγενίας, ὀργάνου τοῦ κληρικοῦ κόμματος, προὐκάλεσαν τὴν εἰς τὸ Μεξικὸν ἐκστρατείαν, ὅπως τοὺς καθολικοὺς τῆς Ἀμερικῆς λαοὺς ἀνεγείρη, καὶ τὸν κατὰ Πρωσσίας πόλεμον, ὅπως ἐγείρη φραγμὸν εἰς τὴν πρόοδον τῶν τῆς Εὐρώπης διαμαρτυρομένων ἐθνῶν.

Ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Βελγικὴ εὐδαιμονέστεραι φαίνονται τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰσπανίας, ἀλλ' ἄρα γε ἡ ἐλευθερία εἶναι στερεῶς ἀποκαταστημένη ἐν ταῖς χώραις ταύταις; περὶ τούτου σπουδαῖοι νόες ἀμφιβάλλουσι. Τελευταῖον, ὑπὸ τὸν ἐμφαντικὸν τίτλον «L' Italia Nera» ἐφημεριδογράφος τις τῆς Ῥώμης ἐξέδοτο ἄξιον μελέτης πόνημα περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Ἰταλίας. «Οἱ τῷ Πάπα ὑποτεταχθέντες λαοὶ ἤδη ἀπέθανον ἢ ἀποθνήσκουσιν», ἀνακράζει περιφροσὸς ὁ συγγραφεὺς, — «I popoli di religione papale o sono gia morti, o vanno morendo». — Ἄν ἡ Ἰταλία προσθῆται, φαίνεται ἦττον ἀσθενοῦσα, τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι ὁ κληρὸς, προσδοκῶν τὴν παλινορθωσιν τοῦ πάπα πρότερον μὲν τῇ ἐπεμβάσει τῆς Αὐστρίας, καὶ σήμερον δὲ τῆς Γαλλίας, εἰσέτι δὲν ἐπετέθη τῇ ἐλευθερίᾳ καὶ τῷ συντάγματι ὡς ἐσωτερικῇ δυνάμει. Τὸ κληρικὸν κόμμα ἀπέσχετο τῶν ἐκλογῶν, πλὴν τοῦτο θὰ μεταβληθῆ· ἤρξατο ἤδη εἰς τὴν κοινίστρην κατερχόμενον ἐν Νεαπόλει, ἐν Ῥώμῃ, ἐν Βονωνίᾳ· ἡ Ἐκκλησία καλύπτει τὴν χώραν δι' ἐτακτιῶν ὑπὸ τὰ νεύματα τῶν Ἰησοῦτιῶν, καὶ αἱ μοναχικαὶ φρατρικὰ καταλαμβάνουσι τὴν νέαν γενεάν, ἣν ἀνατρέφουσιν ἐν τῷ μίσει τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν νόμων αὐτῆς». — Αἱ σκέψεις αὐταὶ εἰπὼν ὀρθαί· ἡ Ἰταλία σήμερον εὐρίσκειται ἐν τῇ αὐτῇ τῆς Γαλλίας θέσει μετὰ τὸ 1789, καὶ τῆς Βελγικῆς μετὰ τὸ 1830. Ἡ αὐρὰ τῆς ἐλευθερίας παρσύρει σύμπαν τὸ ἔθνος, καὶ αὐτὸν τὸν κληρὸν· ἡ φιλοπαιδεία, ἡ ἐλπίς αἰσιωτέρου μέλλοντος, ὁ ἐνθουσιασμοὸς τῆς προόδου, πάντων τὰς καρδίαις ἐκκίηουσι καὶ ἐξιτήλους ποιοῦσι τὰς διαφωνίας· οὐχ ἦττον ἐκρχήσεται μετ' οὐ πολὺ τὸ ἀσυνάλλακτον τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ πρὸς τὰς Ῥωμάνιας ἀρχάς. Ὁ κληρὸς, καὶ πρὸ πάντων οἱ Ἰησοῦται, ὑπέκοντες τῇ φωνῇ τῆς Ῥώμης, ἤδη ἐπιχειροῦσιν ὅπως ὑποσκάψωσι τὸ τῶν ἐλευθέρων θεσμῶν κτίριον, μόλις τῆς γῆς προέχον· αὐτὸ δὴ τοῦτο ἀκριβῶς συνέβη καὶ ἐν τῇ Βελγικῇ ἀπὸ τοῦ 1840.

Κατ' αὐτάς, εἰς τῶν πατέρων τοῦ Βελγικοῦ συντάγματος, ἴσως ὁ ἐπισημότερος, ἔλεγέ μοι πλήρης θλίψεως· — «Ἐνομίσαμεν ὅτι, ἵνα ιδρύσωμεν τὴν ἐλευθερίαν, ἤρκει νὰ τὴν ἀνακηρύξωμεν, χωρίζοντες τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τῆς πολιτείας· ἤδη ὁμως πιστεύω ὅτι ἠπατήθημεν. Ἡ Ἐκκλησία, στα-

ριζομένη ἐπὶ τῶν ἀγροτῶν, ζητεῖ νὰ ἐπιβάλη τὴν ἀπόλυτον αὐτῆς δύναμιν· αἱ μεγάλαί πόλεις, ταῖς κινεῖς ιδέαις ἐξωκειωμέναι, ἄνευ ἀμύνης δὲν θὰ ὑποκύψωσι τῇ καταδουλώσει· ἀποκείμενον λοιπὸν πρὸς ἐμφύλιον πόλεμον, ὡς ἐν Γαλλίᾳ· ἤδη δ' εὐρισκόμεθα ἐν ἐπαναστατικῷ ὄργανῳ, καὶ τὸ μέλλον μοι φαίνεται μεστὸν ταρχῶν.— Αἱ τελευταῖαι ἐκλογαὶ ἤρξαντο ὑποδεικνύουσαι τὸν κίνδυνον· αἱ διὰ τὰς βουλάς ἐκλογαὶ ἐνίσχυσαν τοὺς κληρικοὺς, ἐνῶ αἰ δημοτικαὶ ἔδωκαν τὴν ἰσχὺν εἰς τοὺς φιλελευθέρους ἐν ταῖς μεγάλας πόλεις· οὕτως ὁ μεταξὺ ἀστῶν καὶ ἀγροτῶν ἀνταγωνισμὸς, μία τῶν αἰτιῶν τοῦ ἐμφυλίου ἐν Γαλλίᾳ πολέμου, ἤδη ἀνεφύη ἐν τῇ Βελγικῇ ἐνόσῃ ἢ κυβέρνησις μένει ἐν ταῖς χερσὶ φρονίμων ἀνδρῶν, μᾶλλον εὐδικητέων νὰ ὑπηρετήσωσι τῇ πατρίδι ἢ νὰ ὑπακούσωσι τοῖς ἐπισκόποις, σπουδαῖς ταρχαῖς δὲν πρέπει νὰ φοβώμεθα· πλὴν, ἐὰν οἱ φανατικοὶ, οἱ παρησιᾶ ἀποδεχόμενοι «τὸν Σύλλαβον» ὡς πολιτικὸν πρόγραμμα, μέλλωσι τὴν ἐξουσίαν νὰ καταλάβωσι, δεινὰ συγκρούσεις θ' ἀκολουθήσωσι· πρό τινας δὲ χρόνον μικρὸν ἔδει ὅπως ἡμῖν ἐπαφθεῶσιν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος καὶ ἡ ξένη εἰσβολή.

Οἱ καθολικοὶ λαοὶ τῶν δύο μερῶν τοῦ Ἀτλαντικοῦ τυγχάνουσιν ὄντες λεία ἐσωτερικῶν ἀγῶνων, καταναλισκόντων τὰς δυνάμεις των, ἢ τοῦλάχιστον κωλυόντων αὐτοὺς νὰ προοδεύωσι τόσῳ κανονικῶς καὶ ταχέως ὅσῳ οἱ διακατυρόμενοι.

Πρὸ δύο αἰῶνων ἀναμφισβητήτως ἡ ὑπεροχὴ ἀνήκε τοῖς καθολικοῖς ἔθνεσι· τὰ λοιπὰ ἦσαν δευτέρως τάξεως δυνάμεις· σήμερον θέσκατε ἐξ ἑνὸς μέρους τὴν Γαλλίαν, τὴν Αὐστροίαν, τὴν Ἰσπανίαν, τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν μεσημβρινὴν Ἀμερικὴν, ἐκ τοῦ ἄλλου δὲ τὴν Ῥωσσίαν, τὴν Γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν, τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν βόρειον Ἀμερικὴν, καὶ οὐδεὶς θέλει ἀμφισβητήσει ὅτι ἡ ὑπεροχὴ νῦν μετέβη εἰς τοὺς αἰρετικούς· καὶ εἰς τοὺς σχισματικούς.

Ὁ Levasseur κατ' αὐτὰς ἀνέγνω ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ ἔργον περίεργον, ἐν ᾧ δείκνυσιν ὅτι ἡ Γαλλία κατὰ τὸ 1700 αὐτῇ μόνῃ παρίστα ὡς 31 τοῖς 0/0, ἢ τὸ 1/3 τοῦ συνόλου τῶν ἠνωμένων δυνάμεων τῶν εἰρημένων πέντε κρατῶν, ἐνῶ σήμερον, ὑπολογίζοντες ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἐξ πρώτης τάξεως κράτη εὐρίσκομεν ὅτι ἡ Γαλλία παρέχει μόλις 15 τοῖς 0/0, ἢτοι τὸ 1/6 τῶν ὅλων δυνάμεων.

Ὅθεν δι' ἕκαστον ἄνδρα, ἀμερολήπτως θέλοντα νὰ ἐξετάσῃ τὰ πράγματα, μένει ἀποδεδειγμένον ὅτι ὁ προτεσταντισμὸς εἶναι τοῦ καθολικισμοῦ εὐνοώτερος κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν λαῶν· νῦν δεῖον νὰ ἐξεύρωμεν τοὺς λόγους τοῦ φαινομένου τούτου, καὶ νομίζω ὅτι δύσκολον δὲν εἶναι νὰ ἐνδείξωμεν αὐτούς.

B'.

Παρὰ πάντων σήμερον παρκαδεγμένον θεωρεῖται ὅτι ἡ διάχυσις τῶν

φώτων ἐστὶν ἡ πρώτη βᾶσις τῆς προόδου· ἡ ἐργατικὴ τόσῳ ἐπικερδιστέρα κακτανᾷ, ὅσῳ συνετώτερον οἰκονομεῖται· ἡ τῆς ἐπιστήμης ἐφάρμοσις, ὑφ' ὅλης αὐτῆς τὰς μορφαί, εἰς τὴν προαγωγὴν, ἰδοὺ εἰς τί σύγκειται ὁ πλοῦτος τοῦ πεπολιτισμένου ἀνθρώπου· ἡ φρικώδης ἀπορία τοῦ ἀγρίου γεννᾶται ἐκ τῆς ἀμαθειᾶς του· ἡ οἰκονομικὴ λοιπὸν πρόοδος ἔσται ἀναλογικῆ κατὰ τὰς ἐπιστημονικὰς ἀνακκλύψεις· εἰς τὰς τέχνας προσαπτομένης.

Ἡ παιδεία, γενικῶς δικτυομένη, εἶναι ἐπίσης ἀπκρχιτήτος διὰ τὴν ἐξάσκησιν τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν· ἐκεῖ ὅπου αἱ ἀρχαὶ ἀπορρέουσιν ἐκ τῆς ψηφοφορίας, δέον νὰ ἔχωσιν οἱ ἐκλογεῖς γνώσεις ἱκανὰς, ἵνα καλῶς ἐκλέγωσι τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτῶν, ἄλλως ὁ τόπος κυβερνᾶται κακῶς· ἀπὸ ἀμκρτήματος εἰς ἀμάρτημα περιπίπτει, καὶ βυθίζεται εἰς βέβαιον ὄλεθρον. Ἐν δεσποτικῷ κράτει ἡ παιδεία εἶναι ὠφέλιμος, οὐχὶ δὲ καὶ ἀπκρχιτήτος· ἀλλ' ἐν μεγάλῳ ἐλευθέρῳ κράτει, ἡ ζητοῦντι νὰ γίνῃ ἐλεύθερον, εἶναι ἀπκρχιτήτως ἀναγκαίη, ἄλλως πέπρωται νὰ πκρχυμᾶσθῃ ἐν ἀδρανεῖᾳ ἢ ἐν τακχαίς· ὅθεν ἡ ἐκπαίδευσις εἶναι ἡ βᾶσις τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς εὐπκρχίας τῶν λαῶν. Πλὴν, μέχρι τοῦδε οἱ διαμκρτυρόμενοι μόνον κκτώρθωσαν ὅπως ἐξασκλήσωσι τὴν καθόλου ἐκπαίδευσιν· αἱ καθολικαὶ κυβερνήσεις, καίτοι ψηφίσασχι, ὡς ἡ Ἰταλία, τὴν ἀναγκαστικὴν ἐκπαίδευσιν, ἢ πολλὰ δαπανῶσαι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ὡς ἡ Βελγικὴ, δὲν ἐπιτυγχάνουσι νὰ δικτυοδέσωσι τὴν ἀμάθειαν.

Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν, τὰ διαμκρτυρόμενα κράτη ἀσυγκρίτως εἰσὶν ἀνώτερα τῶν κκθολικῶν μόνῃ ἡ Ἀγγλικὴ δὲν εἶναι ἐξίσου ἐκεῖνοις προωδευμένη, ἴσως διότι ἡ ἀγγλικανικὴ ἐκκλησία, μεταξὺ τῶν διαφόρων τῶν διαμκρτυρομένων αἱρέσεων, τὰ πλεῖστα προσεγγίζει τῇ Ῥωμᾶνῃ ἐκκλησίᾳ· πάντα τὰ διαμκρτυρόμενα ἔθνη προηγοῦνται ἄνευ ἢ σχεδὸν ἄνευ ἀγκρχμάτων· ἡ Σαξωνία, ἡ Δανικρχία, ἡ Σουηδία καὶ ἡ Πρωσία· τὰ κκθολικὰ ἀπέριως ὕστεροῦσιν, ἔχοντα τοῦλάχιστον τὸ τρίτον τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἀγκρχματων, ὡς ἡ Γαλλία καὶ ἡ Βελγικὴ, ἢ τὰ τρίτα τέταρτα, ὡς ἡ Ἰσπανία καὶ ἡ Πορτογαλλία.

Ἴδετε τὴν Ἑλβετικὴν ὁποία ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔποψιν διαφορὰ μεταξὺ τῶν κκθολικῶν καὶ τῶν διαμκρτυρομένων νομῶν! Οἱ καθαρῶς λατινικοὶ, ἀλλὰ διαμκρτυρόμενοι νομοὶ τοῦ Neuchâtel, Vaud καὶ Γενεύης ἰσοφαρίζουσι τοῖς Γερμανικοῖς νομοῖς τοῦ Zurich καὶ Berne, καὶ εἰσι πολλῶ ὑπέρτεροι τῶν τοῦ Tessin, Valais ἢ Lucerne· τὸ αἷτιον τοιαύτης ἀντιθέσεως ἔστι πασιφανὲς, καὶ πολλὰκις ἐπεδείχθη· ἡ τῶν διαμκρτυρομένων θρησκεία στηρίζεται ἐφ' ἐνὸς βιβλίου, τῆς «Βίβλου», ὅθεν ὁ διαμκρτυρόμενος ὀφείλει νὰ γινώσκῃ τὴν ἀνάγνωσιν.¹ Διὸ ὁ πρῶτος καὶ ὕστατος τοῦ Λουθήρου λό-

¹ Κατὰ τὸν τελευταῖον γαλλογερμανικὸν πόλεμον παρατηρήθη, ὅτι οἱ διαμκρτυρόμενοι ἦσαν πολλῶ πλέον πεπαιδευμένοι τῶν κκθολικῶν· ἐν τοῖς νοσοκομείοις, ὅτε οἱ πρῶτοι κκρχιζον ἀναλαμδάνοντες ἐκ τῶν τραυμάτων, ἐξήτουν βελία, ἐνῶ οἱ δεῦτεροι ἐξήτουν παιγιόχαρτα.

γος ἦτο ἀδιδάσκατε τοὺς παῖδας· τοῦτο εἶναι χρέος τῶν γονέων καὶ τῶν ἀρχόντων, εἶναι θεία ἐντολή· ἡ καθολικὴ ἀπ' ἐναντίας θρησκεία στηρίζεται ἐπὶ μυστηρίων καὶ τινων ἀσκήσεων, ὡς τῆς ἐξομολογήσεως, τῆς λειτουργίας, τῆς ὁμιλίας, μὴ ἀπαιτουσῶν τὴν ἀνάγνωσιν· ἡ γνῶσις λοιπὸν τῶν γραμμάτων δὲν εἶναι ἀναγκασία· μᾶλλον δὲ κηθίσταται ἐπικίνδυνος, διότι φυσικῶς κλονεῖ τὸ ἀξίωμα τῆς τυφλῆς ὑπκοῆς, ἐφ' ἧς ἐρείδεται ὅλον τὸ καθολικὸν οἰκοδόμημα· ἡ ἀνάγνωσις εἶναι ἡ ὁδὸς ἡ ἀγούσα εἰς τὴν αἴρεσιν· τὸ φανερὸν συμπέρασμα εἶναι, ὅτι ὁ καθολικὸς ἱερεὺς ἔσεται τῇ μαθησεί πολέμιος, ἢ τοῦλάχιστον ὅτι δὲν θέλει ποτὲ καταβάλλει τὰς αὐτὰς ὡς ὁ διμαρτυρούμενος προσπικθεῖς ὑπὲρ τῆς διαδόσεως αὐτῆς· ἡ καλὴ τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως διοργανώσεις χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς Μεταρρυθμίσεως· τῆς παιδείας οὔσης λίαν προσφόρου τῇ ἀσκήσει τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας καὶ τῇ γεννήσει τοῦ πλούτου, τοῦ δὲ προτεσταντισμοῦ βοηθοῦντος τῇ διαδόσει τῶν γραμμάτων, ἐν αὐτῷ τούτῳ πρόδηλος ὑπάρχει αἰτία τῆς τῶν διαμκρτυρομένων κοκτῶν ὑπεροχῆς.

Γ'.

Πάντες ἐκ συμφώνου λέγουσιν, ὅτι ἡ δύναμις τῶν ἐθνῶν ἐξήρτηται ἐκ τῆς ἠθικῆς αὐτῶν καταστάσεως· πανταχοῦ ἀναγινώσκειται τὸ ῥητὸν τοῦτο, σχεδὸν ἀξίωμα γινόμενον τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης· ὅταν τὰ ἦθη διαφθαρῶσι, τότε καὶ ἡ πολιτεία ἀπόλωλε.—Κατάδηλον δὲ γίνεται ὅτι ἡ ἠθικὴ στάθμη ἀνωτέρω τυγχάνει παρὰ τοῖς διαμκρτυρομένοις λαοῖς ἢ παρὰ τοῖς καθολικοῖς· αὐτοὶ οἱ εὐσεβεῖς συγκαφεῖς ὁμολογοῦσι τοῦτο, ὑπερ ἐξηγοῦσι λέγοντες ὅτι οἱ πρῶτοι ἐμμένουσι πιστότεροι τῶν δευτέρων εἰς τὰ τῆς θρησκείας, ἐξήγησιν ἦν θεωρῶ ὀρθήν.

Ἐξετάσατε τὰ φιλολογικὰ ἔργα τῶν Γάλλων, ἴδετε ἐν τοῖς διαφόροις θεάτροις τὰ εὐδοκιμοῦντα δράματα· ἡ βῆσις αὐτῶν πάντοτε εἶναι ἡ μοιχεία ἐν πάσῃς αὐτῆς ταῖς ποικιλίαις καὶ μορφαῖς, ὑπὸ πάντας τοὺς τρόπους αὐτῆς· τὰ μυθιστορήματα καὶ αἱ κωμωδίαί τοῦ συρμοῦ πρέπει νὰ ὦσιν ἀστηρῶς ἀπηγορευμένα τοῦ κύκλου ἐντίμου οἰκογενείας. Ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν Γερμανίᾳ, οὐκ ἔχουσιν οὕτω· τὰ φιλολογικὰ ἔργα, τὰ μὴ φέροντα τὸν τύπον τῆς ξένης μιμήσεως, εἰσὶ κατὰ τε τὴν ἔνοιαν καὶ τὴν ὑφὴν τοῦ λόγου τοιαῦτα, ὥστε ὧτα ἀγνὰ δὲν δύνκνται νὰ φοβηθῶσι.

Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν γαλλικὴν φιλολογίαν, τὸ κακὸν ὑπάρχει πρὸ πολλοῦ· οἱ Προβηγκιανοὶ, κληρονόμοι τῆς γαλλορωμαϊκῆς διαφθορᾶς, ὑμνησκαν καὶ παρέσχον χάριεσσαν, ὑπὸ τὸ ὄνομα ἀβραῶς θεραπείας (galanterie), τὴν τῶν ἡθῶν ἔκλυσιν καὶ τοὺς ἀθεμίτους ἔρωτας· ἡ περὶ τὰς γυναῖκας θεραπεία οὕτω κατέστη τὸ ἐπικρατοῦν σημεῖον πάντων τῶν ἔργων τῆς

φαντασίας, καὶ ἐν τῶν γνωρισμάτων τοῦ ἔθνικοῦ χαρακτήρος· ὁ βασιλεὺς vert galant ἔτι εἶναι ὁ δημοτικώτατος τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας· ἐν ταῖς χώραις αἵτινες ἠσπάζθησαν τὴν Μετκρήθμισιν, τὸ καθαριστικὸν πνεῦμα ἐπέβαλε χαλινὸν εἰς τὴν ἔκλυσιν τῶν ἠθῶν, καὶ ἀντικατέστησεν αὐτὴν δι' αὐστηρότητος ἣτις ἔτις ἐφάνη ὑπέριμετρος, ἀλλ' ἣτις ἠθικῶς ἐμόρφωσε τοὺς ἀνθρώπους πᾶνυ διαφερόντως.

Ἐν ταῖς καθολικαῖς χώραις, ὅσοι ἐβουλήθησαν νὰ πολεμήσωσι τὴν τῆς Ἐκκλησίας πικροδυναμίαν, παρέλαβον ὄπλα, οὐχὶ πικρὰ τοῦ Εὐαγγελίου, ἀλλὰ πικρὰ τοῦ πνεύματος τῆς ἀναγεννήσεως καὶ τῆς ἀρχαιότητος· δυοὶ τρόποις δύναται τις νὰ προσβάλλῃ τῇ ἐκκλησίᾳ, εἴτε ἀποδεικνύων ὅτι ἀπέστη τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας, καὶ κηρύττων χριστιανισμὸν καθαρῶτερον καὶ αὐστηρότερον ἐκείνης, εἴτε καθαπτόμενος τῶν δογμάτων αὐτῆς διὰ τῆς εἰρωνείας καὶ ἐπανιστῶν τὰς αἰσθήσεις κατὰ τῶν ἠθικῶν αὐτῆς προσταγμάτων. Ὁ Ζουίγλης, ὁ Λούθηρος, ὁ Καλθίνος, ὁ Κνοκ ἐξέλεξαντο τὸν πρῶτον τρόπον, ὁ Rabelais καὶ ὁ Βολταῖρος τὸν δεύτερον· εἶναι δὲ φανερὸν ὅτι οἱ πρῶτοι, ἐπὶ τοῦ Εὐαγγελίου ἐρείδόμενοι, πῶσπει νὰ κηρύττωσι τὸ ἠθικὸν αἶσθημα, ἐνῶ οἱ δεύτεροι δὲν δύνανται νὰ ἐπιτύχωσιν ἢ καταφθείροντες αὐτό· ἐκ τούτου πηγάζει ὅτι σχεδὸν πάντες οἱ Γάλλοι συγγραφεῖς, οἱ ἀγωνισθέντες ὑπὲρ τῆς χειραφετήσεως τῶν πνευμάτων ἔχουσι σημεῖα ἀναισχυντίας· ἤθελέ τις ἀφόβως θέσει ἐν ταῖς χερσὶ, δὲν λέγω νεάνιδος, ἀλλὰ καὶ νεανίου, τὰ ἅπαντα τοῦ Rabelais, τοῦ Βολταίρου, τοῦ Ρουσῶ, τοῦ Diderot, τοῦ Courier, τοῦ Béranger; Οἱ συγγραφεῖς, οἵτινες τηροῦσι τὴν ἠθικὴν, καὶ οὐς δίδουσι πρὸς ἀνάγνωσιν τῇ νεολαίᾳ, ὁ Βοσσουέτιος, ὁ Φενελὼν, ὁ Ρακίνας, εἶναι σχεδὸν πάντοτε ἀφωσιωμένοι τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ὑπὸ δεσποτικῶν ἀρχῶν ἐμφορούμενοι· ἐκ τούτου ὡσαύτως πηγάζει ὁ βαθὺς τύπος καθολικισμοῦ τῶν πλείστων ὅσοι ἐν τῇ Γαλλίᾳ δὲν εἶναι ἐπαναστατικοί. Ἄλλως ἔχει ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ καὶ τῇ Ἀμερικῇ· οἱ θορακλεῶτατοι ἐρκαταὶ τῆς ἐλευθερίας συγχρόνως εἰσὶν οἱ τὴν αὐστηροτάτην ἠθικὴν ἐπαγγελλόμενοι, οἱ Καθαρισταὶ καὶ οἱ Κουάκεροι· ἐνῶ ὁ Βοσσουέτιος ἀνέπτυσε τὴν θεωρίαν τοῦ δεσποτισμοῦ, ὁ Μίλτων συνέταττε τὴν τῆς δημοκρατίας, καὶ οἱ Καθαρισταὶ εἶναι ἐκεῖνοι οἵτινες τὴν ἐλευθερίαν ἐθεμελίωσαν ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ καὶ τῇ βορείᾳ Ἀμερικῇ· ἐξ ἐνός οἱ ὄντες εὐσεβεῖς καὶ ἠθικοὶ συγγραφεῖς κηρύττουσι τὴν δουλείαν, ἐνῶ οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἐλευθερίαν δὲν σέβονται οὔτε θρησκείαν, οὔτε ἠθικὴν· ἐξ ἄλλου δὲ ἀπ' ἐναντίας οἱ αὐτοὶ ἄνδρες συνάμα προΐστανται τῆς θρησκείας, τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας.

Ἴδετε νῦν τὰς συνεπειάς· παραβάλετε τὸν ἰδιωτικὸν βίον τῶν ἀνδρῶν οἵτινες μετέβαλον τὰ πράγματα ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τὸ 1648, ἢ ἐκείνων οἵτινες ἴδρυσαν τὴν δημοκρατίαν ἐν τῇ Ἀμερικῇ, πρὸς τὸν ἰδιωτικὸν βίον τῶν ἀνδρῶν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως· οἱ πρῶτοι πάντες εἰσὶν ἀνεπι-

λήπτων ἠθῶν, ἀσπίλου ἀρετῆς, αὐστηρότητος ἀρχῶν οὕτως εἰπεῖν ὑπερβαλλούσης· οἱ δεύτεροι, ἐξαιρέσει ὀλίγων φανατικῶν, οἱοὶ δὲ Saint-Just καὶ ὁ Robespierre, εἰσὶν οἱ πλείστοι λίαν παραλελυμένων ἠθῶν· ὁ ἰσχυρότερος αὐτῶν, ὁ ἀληθῆς ἀντιπρόσωπος τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ὁ Mirabeau, ἡ θεσπεσία αὕτη φύσις, ὁ θαυμαστός οὗτος ῥήτωρ, γίνεται μισθωτὸς τῆς αὐλῆς, συγγράφει αἰσχρὰ βιβλία καὶ παρήγαγε τὴν διαφθορὰν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω· ἀντιπαρθέσατε τοὺς αὐστηροὺς Καλβινιστὰς, τοὺς νικησαντας τὸν δεσποτισμὸν, τοὺς ἰδρυσαντας τὴν ἐλευθερίαν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἀμερικῇ· ὁποῖα διαφορά!

Ὁ E. Quinet, ἐν τῇ θαυμασίᾳ αὐτοῦ ἱστορίᾳ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, παρρηθεῖ ὅτι οἱ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἄνδρες, οἱ κατ' ἀρχὰς πλήρεις ἀκράτου ἐνθουσιασμοῦ, ταχέως ἀπέκαμον ἐκ τῆς σπουδῆς ταύτης, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐζήτησαν ἢ ὑπέστησαν τὴν ἡσυχίαν ἐν τῇ δουλείᾳ ὑπὸ τὴν αὐτοκρατορίαν· οἱ ἐπαναστάται τῆς Ὀλλανδίας πολλῶ ἐπὶ πλέον ἠγωνίσαντο καὶ ὑπέστησαν ἀπείρως πλείονα δεινὰ, χωρὶς νὰ περιπέσωσι τῇ ἀθυμίᾳ· αἱ πόλεις αὐτῶν κατὰ κράτος ἐπορθοῦντο, πάντες οἱ κάτοικοι ἐσφάζοντο· οὐδὲν ἤττον ἠγωνίζοντο, ὀλίγοι ὄντες, πρὸς πολέμιον τοὺς θησαυροὺς καὶ τὰς δυνάμεις τῶν δύο κόσμων κατέχοντα· δὲν ἐνέδωκαν ὁμῶς οὔτε εἰς τοὺς κόπους, οὔτε εἰς τὴν ἀθυμίαν, καὶ ἐπὶ τέλους ὑπερίσχυσαν· εἶχον πίστιν!

Ἡ ὑπερηφάνεια, ἡ ὑπερβολικὴ περιφιλαυτία, ἡ κενοδοξία συνέπλεξαν τοὺς διαφόρους τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως ὀπαδοὺς ἐν πάλῃ ἀδιαιλλάκτω καὶ ἀδελφοκτόνῳ ἔσφαξαν ἀλλήλους, ἀντὶ νὰ ἐνωθῶσι πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς δημοκρατίας· ἐν Ὀλλανδίᾳ, ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν Ἀμερικῇ, χάρις εἰς οἷόν τι πνεῦμα φιλάνθρωπίας, ταπεινοφροσύνης, ἀμοιβαίας ἀνοχῆς, οἱ ἀπελευθεροῦντες τὴν ἐκυτῶν πατρίδα τῆς τυρκαννίδος κατάρθωσαν νὰ δημοφρονήσωσιν ὅπως στερεώσωσι τὸ ἔργον αὐτῶν. Ἰνα θεμελιωθῆ τις κράτος, ὁ χριστιανισμὸς τοῦ Πένν καὶ τοῦ Οὐκτιγκτῶνος εἶναι ἀμείνων σύνδεσμος ἢ ἡ φιλοσοφία τοῦ Vergniaud, τοῦ Robespierre, τοῦ Mirabeau· χωρὶς δὲ νὰ κρίνωμεν τὰς δύο αἱρέσεις, δυνάμεθα νὰ ἐξελέγξωμεν ἀποτελέσματα ἃ ἐπὶνεύχον.

Ὅποτε τὸ θρησκευτικὸν ἐξασθενίζεται αἰσθημα, τὸ ὑποκινοῦν πρὸς τὰς κλάς πράξεις αἴτιον, τὸ ναῦρον τοῦ ἠθικοῦ βίου καθίσταται ἡ φιλοτιμία, ἡ οἴησις, ἢ ἡ τοῦ τῶν ἄλλων ἐπαίνου ἰχνηλασία. Ὁ A. de Vigny δεινότατα ἔδειξε τοῦτο ἐν τινι κεφαλαίῳ τοῦ συγγράμματός του «Στρατιωτικὴ δουλεία καὶ μέγεθος». Ὁ A. de Musset ταῦτά λέγει ἐν σημαντικωτάτοις στίχοις· «ἡ ὑπερηφάνεια ἐστὶν ὅ,τι ἔτι ἀπομένει ὀπωσοῦν καλὸν ἐν τῷ βίῳ». Ὁ Taine γράφει ἐν ταῖς σημειώσεσι περὶ τῆς Ἀγγλίας· «ἐν τῇ Γαλλίᾳ, ἡ ἀρχὴ τῆς ἠθικῆς στήριζεται· ἐπὶ τῆς συνέσεως τῆς φιλοτιμίας· ἐν δὲ τῇ Ἀγγλίᾳ, ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ καθήκοντος· τὸ πρῶτον ὁμῶς αἰσθημα εἶναι αὐτεξούσιον καὶ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ διάφορος, κατὰ τοὺς

χαρακτῆρας». Ἐν τῇ *Née Gallie*, ὁ Prevost Paradol γράφει τὰδε : « Δι' ἕκαστον παρατηρητὴν ὀξυδερκῆ καὶ ἀφελῆ ἢ ἡμετέρα πατρὶς παρέχει θέαμα, σχεδὸν μοναδικὸν ἐν τῷ κόσμῳ, κοινωνίας ἢ ἢ φιλοτιμία κατήνησεν ἢ κυρία ἐγγύησις τῆς εὐταξίας, καὶ προτρέπει εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν πλείστων τῶν καθηκόντων καὶ τῶν θυσιῶν, ἀπερ' ἢ θρησκεία καὶ ἢ φιλοπατρία οὐκ ἰσχύουσι πλέον νὰ κελεύσωσιν· ἐὰν εἰσέτι οἱ νόμοι δὲν παραβαίνονται ἀναγκνδόν, ἐὰν δὲ νεοσύλληκτος στρατιώτης εὐπειθῆς προσέρχεται ὑπὸ τὴν σημαίαν του καὶ μένη αὐτῇ πιστὸς, ἐὰν δὲ ὑπόλογος τακτικῆς φεῖδεται τοῦ δημοσίου πλούτου, ἐὰν δὲ Γάλλος τέλος πάντων προσηκόντως ἐκπληροῖ τὰ δέοντα πρὸς τὴν ἀρχὴν καὶ πρὸς τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ, ἰδίως τῇ φιλοτιμίᾳ ὀφείλομεν τοῦτο, οὐχὶ τὸ σέβας τοῦ θεοῦ νόμου, πρὸ πολλοῦ ἤδη ἀμφισβητουμένου· οὐχὶ ἢ φιλοσοφικῆ πρὸς ἀδύηλον καθῆκον φιλοστοργία, ἔτι δ' ὀλιγώτερον πρὸς ἀφηρημένον δν, τὸ κράτος, τὸ τοσάκις ἀνατραπὲν καὶ ὑπὸ τόσων ἐπαναστάσεων ἐξευτελισθέν· ἀλλ' ὁ φόβος, μὴ ἀναγκασθῶμεν προφανῶς νὰ ἐρυθρίασῶμεν διὰ πράξιν ὡς ἄτιμον θεωρουμένην, αὐτὸς καὶ μόνος διατηρεῖ μεταξὺ ἡμῶν τὴν ἀποχρῶσαν τοῦ εὖ ποιεῖν διάθεσιν». Πιστῆ καὶ ἀπελιπιστικῆ εἰκῶν, ἣν ὁ Prevost-Paradol μετ' ἀφάρτου λύπης περιγράφει, μάλιστα δ' ὅταν προσθήτῃ· « Νὰ μένη ἡμῖν μόνη ἢ φιλοτιμίᾳ ὡς στήριγμα, καὶ νὰ αἰσθανώμεθα ὅτι καὶ ὅτι τοῦτο κάμπτεται ὑπὸ τὴν χεῖρα ὡς ὁ εὐκλαστος κάλαμος τῆς Γραφῆς ! ».

Ἀνάγνωτε τὰς ἐν τῇ Γαλλίᾳ προκηρύξεις πρὸς τὸν λαὸν καὶ τὸν στρατόν· ὅταν θέλῃ ἢ ἀρχὴ νὰ ἀγῆ αὐτοὺς, νὰ διεγείρῃ τὴν ἐνθουσιασμόν των, προκαλεῖται ἢ φιλοτιμίᾳ ἢ ἢ μεγαλαυχία αὐτῶν. Ἀκούσατε τὸν Ναπολέοντα· « Ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν πυραμίδων 40 αἰῶνες σᾶς θεωροῦσιν· ἢ, ἂ Στρατιώται! ἐπανερχόμενοι εἰς τὰς ὑμετέρας ἐστίας, θὰ δύνησθε νὰ λέγητε· « ἤμην εἰς τὴν μάχην τῆς Ἰένης, τοῦ Austerlitz ! » — Περιχυτολογεῖν ἢ καλῶς ἀκούεσθαι, ἰδοὺ ὁ σκοπὸς καὶ τὸ δρμητήριον. Ὁ Νέλτων, ἐν τῇ ναυμαχίᾳ τοῦ Τραφιλγάρ, ἀπλῶς εἶπε· « Πέποιθκα ὅτι ἔκκτος· θὰ κάμῃ τὸ καθῆκόν του! » — Ἐν τοῖς δημοσίοις ἐγγράφοις τῶν ἀνδρῶν τῆς Ὀλλανδικῆς ἐπαναστάσεως ἢ τῆς Ἀμερικανικῆς, προφέροντι δὲ πρὸς τὴν πατρίδα ἔρωσ, τὸ καθῆκον, οἱ θεοὶ νόμοι· εἶναι δὲ δῆλον ὅτι τὰ τοιαῦτα ἐλατήρια ἀσφαλέστερα εἰσὶ τῶν πρώτων· κατ' οὐσίαν, τὸ περιχυτολογεῖν ὅπως ματαίαν παρέχει ὠφέλειαν· ἀμα ὡς ἔχη τις ἰκνὸν νοῦν ὅπως ἐξελέγξῃ τοῦτο, ἢ φιλοτιμίᾳ ἀποβῆλαι πᾶσιν ἰσχὺν ὡς κινῶνα ἀγωγῆς· πρὸς τοῦτοις δὲ δύνεται ἢ κοινῇ γνώμῃ νὰ ἢ διεστραμμένη, καὶ τότε οὐχὶ ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς δύνεται νὰ ἐπικληθῇ.

Οἱ πλείστοι τῶν Γάλλων συγγραφέων ἐξῆμνησαν τὴν τῶν γραμμῶν ἀναγέννησιν ὀλιγορήσαντας τὴν θρησκευτικὴν μεταρρυθμίτιν, διότι, εὐρυτέρη κατὰ τὰς προκίρσεις, τοῖς ἀνθρώποις ἐκόμιζεν εὐτελεστέρην τὴν ἀπελευθέρωσιν· τὰ πράγματα ὅμως ἀποδεικνύουσιν αὐτοὺς ἡμαρτημένους·

οἱ λαοί, οἱ ἀσπασθέντες τὴν μεταρρύθμισιν, φανερώς προκόπτουσι ταχύ-
τερον τῶν ἐμμεϊνάντων τῇ ἀναγεννήσει· τοῦτο δὲ δείτῃ ἡ μεταρρύθμισις
ἐκέκτητο ἠθικὴν δύναμιν, ἣτις ἐπέλευσε τῇ ἀναγεννήσει· ἀλλ' ἡ ἠθικὴ
δύναμις μετὰ τῆς ἐπιστήμης εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς τῶν λαῶν εὐημερίας· ἡ
μὲν ἀναγέννησις ἦτον ἐπανάκαμψις πρὸς τὴν ἀρχαότητα, ἡ δὲ μεταρρύθ-
μισις ἐπανάκαμψις πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον· καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, ὃν ἀνώτερον
τῆς ἀρχαίας περὶ δόσεως, ἔμελλε νὰ δώσῃ κρείττονας καρπούς.

Δ'.

Ἡ διαμκρτύρησις ὠφέλησε τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀσπασθέντων αὐτὴν
λαῶν, ἀφῆτασχε αὐτοὺς νὰ κτασθῶσιν ἐλευθέρους θεσμοὺς, ἐνῶ δὲ κα-
θολικισμὸς μοιραίως ἄγει εἰς τὸν δεσποτισμὸν ἢ τὴν ἀναρχίαν, συχνάκις
δ' ἐναλλάξ εἰς ἀμφοτέρω· ἡ φυσικὴ τῶν διαμκρτυρομένων ἐθνῶν κυβέρνη-
σις εἶναι ἡ συγκεκριμένη πολιτεία, ἡ φυσικὴ κυβέρνησις τῶν καθολικῶν
φαίνεται οὖσα ὁ δεσποτισμὸς· ἐνόσω μένουσιν αὐτῷ ὑποταγαμένοι, δια-
τελοῦσιν ἡσυχοί· ἔχουσι τὸ κατάλληλον αὐτοῖς πολιτεύμα· πλὴν δούκις
πειρῶνται ν' ἀπαλλαγῶσιν αὐτοῦ, εἰς ταρχαὸς ἐξωκέλλουσι καὶ ἐξασθενί-
ζονται, διότι εὐρίσκονται ἐν κταστάσει ἐναντίᾳ τῇ αὐτῶν φύσει. Ταῦτα
διαθεβχιούσιν αἱ ἐφημερίδες τὸ «Σύμπκν» καὶ ἡ «Καθολικὴ Πολιτεία»,
ὄργανα τῆς Παπικῆς αὐλῆς, καὶ δυστυχῶς τὰ γεγονότα φαίνονται δίδοντα
αὐτοῖς δίκαιον.

Ἐρρέθη πολλάκις διὰ τί αἱ ἐπανκττάταις τῶν Κάτω Χωρῶν, τῆς Ἀγ-
γλίας, τῆς Ἀμερικῆς ἐπέτυχον, ἐνῶ ἡ Γαλλικὴ φαίνεται ἀποτυχοῦσα· ὁ
Guizot ἐπίτηδες συγγραψεν ἰδιίτερον βιβλίον ἵνα διασφήσῃ τὸ ζήτημα
τοῦτο, ὄντως συμπερικυβόκον τὸ ἀπόρητον τοῦ ἡμετέρου μέλλοντος·
οὐδόλωσ διστάζω ἐγὼ ν' ἀπαντήσω· διότι αἱ πρῶται ἐγένοντο ὑπὸ δια-
μκρτυρομένων ἐθνῶν, καὶ ἡ δευτέρα ἐν καθολικῇ χώρᾳ. Ὁ Βολταῆρος ἤδη
εἶχε διαδεῖ τοῦτο· ἐπυθάνετο τὴν αἰτίαν δι' ἣν αἱ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς
Ἀγγλίας κυβερνήταις κατήνησαν τόσω διάφοροι· ὄσω αἱ τοῦ Μαρόκου καὶ
τῆς Ἑνετίας· «Δὲν εἶναι ἀνά γε λέγει, ἡ αἰτία ὅτι, ἀνέκχθεν καταμεμ-
φόμενοι τὴν παπικὴν αὐλὴν, οἱ Ἀγγλοὶ ὀλοσχερῶς ἀπετινάχεν τὸν αἰτχρὸν
αὐτῆς ζυγὸν, ἐνῶ ἄλλος κουφότερος λαὸς αὐτῷ τὸν αὐχέναν ὑποτίθεται,
προσποιοῦμενος τὸν χλευασμὸν, καὶ σκιρτῶν μετὰ τῶν ἀλύσεων αὐτοῦ;»
Ὁ Βολταῆρος ἔλεγε τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἐκεῖνος ὅστις ἐκίνει τὸν
γέλωτα καὶ ἤγε τὸν χορὸν;

Σήμερον δυνάμεθα ἐναργέστατα ν' ἀποδείξωμεν ὅ,τι οἱ ἔξοχοι νόες μό-
λις ἠδύναντο κτὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα νὰ διδάσῃν ἡ κεφαλαϊώδης ἐπήρησις, ἣν
οἱ τύποι τῆς θρησκείας περὶ τὴν πολιτείαν καὶ τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν

ἀσχολοῦσι, δὲν εἶχεν εἰσέτι ἀχθῆ εἰς φῶς· ἤδη ὅμως λάμπει ἐν πλήρει ἡμέρᾳ, καὶ μᾶλλον καὶ ἔτι μᾶλλον σφῶς ἐμφαίνεται ἐν τοῖς συγχρόνοις γεγονόσιν.

Ἡ ἐνέργεια ἦν ἀσκαὶ ἢ θρησκευεῖα ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τόσῳ βαθεῖα, ὥστε ἀείποτε παρορμᾶται πρὸς τὸ νὰ δώσῃ εἰς τὴν τῆς πολιτείας διοργάνωσιν τύπους τῆ θρησκευτικῆς διοργάνωσει προσληφθέντας· πανταχοῦ ὅπου ὁ ἀνώτατος ἀρχὼν θεωρεῖται ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Θεοῦ, ἀδύνατον νὰ καταστῆ ἢ ἐλευθερίκ, ἐπειδὴ ἡ ἰσχὺς τοῦ λαλοῦντος καὶ ὁρῶντος ἐν ὀνόματι τῆς θεότητος εἶναι φύσει καὶ ἐξ ἀνάγκης ἀπόλυτος· τὰ ἐξ οὐρκανοῦ παραγγέλματα δὲν συζητοῦνται· ἀπλοῖ θνητοὶ δὲν δύνανται ἄλλο ἢ νὰ ὑποκύψωσιν. Οὐδεμίαν γινώσκω ἐξαίρεσιν τούτου τοῦ κανόνος· ἐν ταῖς ἀρχαίαις βασιλείαις τῆς Ἀσίας καὶ ἐν ταῖς ἐνεστῶσιν ἀπολύτοις κράτεσιν, εἴτε μωαμεθανοῖς, εἴτε καθολικοῖς, ὧν οἱ βασιλεῖς διψοῦν ἐλέῳ Θεοῦ, οἱ λαοὶ ἦσαν ἐντελῶς ὑποδεδουλωμένοι· ὁ λαὸς ἦτον ἐλεύθερος ἐν Ἀθήναις, ἐν Ῥώμῃ, ἐπειδὴ οἱ ἀρχοντες ὑπὸ τῶν συνδημοτῶν αὐτῶν χειροτονοῦμενοι, δὲν ἐπηγγέλλοντο ὅτι ἀπεικάζουσι τὴν θεότητα· ἡ ἱερωσύνη δὲν ἦτον ἰδιαιτέρᾳ τάξιν, καὶ μικρὰν ἐξήσκει ἐπήρειαν ἐν τῇ πολιτείᾳ.

Ὁ ἀπαρχῆς χριστιανισμὸς ἔπρεπε διαφερόντως νὰ ὑποθάλπῃ τὴν κατάστασιν ἐλευθέρων καὶ δημοκρατικῶν θεσμῶν· βεβαίως, διὰ τῶν ἀσκητικῶν ἀσχολιῶν ἀπέσπασεν τὸν ἀνθρώπον τῶν ἐπιγείων συμπερόντων, καὶ δὲν ὤθει αὐτὸν εἰς τὴν ἀπίστησιν τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ δικαιωμάτων· οὐδὲν ἤττον, ἐπαίρων καὶ καθίρων τὰ ἤθη, παρεῖχεν αὐτὸν ἰκανώτερον ἵνα τὰ ἐκυτοῦ καλῶς διοικῆ, καὶ ἵνα διατελῆ ἐλεύθερος· ἐν μέσῳ τῶν χριστιανικῶν κοινωνιῶν τῶν πρώτων αἰώνων ἀρχὴ ἰσότητος ἐπεκράτει, καὶ πᾶσα ἐξουσία ἐκ τοῦ λαοῦ ἀπέρρεεν, ὁ λόγος καὶ ἡ κοινὴ γνώμη ἦσαν οἱ μοχλοὶ τῆς διοικήσεως· αἱ ἀπαρχῆς χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι ἦσαν ἀσθενεῖς δημοκρατικαὶ δημοκρατούμεναι· διὸ, ὅτε οἱ πρεσβυτεριανοὶ κατὰ τὸν 17' αἰῶνα ἐπανάρθωσαν τὴν πάλαιαν τῆς Ἐκκλησίας διοργάνωσιν, παρεσύρθησαν εἰς τὸ ν' ἀποκαταστήσωσιν ἐν τῇ πολιτείᾳ δημοκρατικούς θεσμούς.

Οἱ ὑπερχριστιατοὶ καὶ οἱ ἐναντίοι τῆς Ῥωμάνας ἐκκλησίας, οἱ μὲν ἐξίστου καὶ οἱ δὲ, συγγέουσι τὸν χριστιανισμὸν καὶ τὸν καθολικισμὸν· οἱ ἐχθροὶ τοῦ χριστιανισμοῦ ἀπονέμουσιν αὐτῷ τὰς ἀρχὰς, τ' ἀμαρτήματα καὶ τ' ἀνοουσιοργήματα τοῦ καθολικισμοῦ, καὶ οἱ συνηγοροῦντες τῇ Ῥωμάνῃ Ἐκκλησίᾳ ἐπιμαρτύρονται τὰς ἀρετὰς, τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ εὐεργετήματα τοῦ χριστιανισμοῦ· ἀμφότεροι ἐπίσης πλάνη κατέχονται· ὁ χριστιανισμὸς τὴν ἐλευθερίαν ἐνοεῖ, ὁ δὲ καθολικισμὸς εἶναι ὁ ἀσπονδος αὐτῆς πολέμιος· τοῦτο διαβεβαιοῖ αὐτὸς ὁ ἀναμάρτητος αὐτοῦ ἡγέτης· ἡ ἱστορικὴ τῶν νόμων τῆς Ἐκκλησίας δείκνυσιν ἡμῖν ἐπίμονον πορεῖαν πρὸς μείζονα καθεκάστην τῶν δυνάμεων συγκέντρωσιν· ἤρξατο ἀπὸ τῆς ἰσονομίας καὶ κεκραμένης τῶν πρώτων αἰώνων δημοκρατίας, ἵνα κατὰ τὸν 18' αἰῶνα, διὰ τῆς

διακηρύξεως τοῦ ἀνικηρτήτου τοῦ πάπα, ἀπολήξῃ εἰς τὸν μᾶλλον ἀπολυτὸν δεσποτισμὸν ὃν θυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν· κατ' ἀρχὰς δημοκρατουμένη δημοκρατία, ἐγένετο ἀριστοκρατική, ὅτε ἠῤῥησαν οἱ ἐπίσκοποι τὴν ἰσχύν των χωρὶς ν' ἀποβάλωσι τὴν αὐτονομίαν ἐναντίον τῶν παπῶν· ἔτι ἤτο μοναρχία συνταγματική, ἐνόσω αἱ σύνοδοι ἐξήσκουν τὴν ὑπερτάτην ἐξέτασιν· σήμερον δὲ τῶντι ἐπιπλεῖ τὸ ἰδανικὸν τῆς θεοκρατίας καὶ τοῦ ἀπολυτισμοῦ· ἐὰν ἡ πολιτικὴ κοινωνία τείνῃ, καθὼς τὰ γεγονότα ἀποδεικνύουσι, νὰ βυθισθῇ τὰ ἤθη αὐτῆς πρὸς τὰ τῆς Ἐκκλησίας, δεφείλει νὰ ὑποταχθῇ εἰς κυβέρνησιν ἀπολύτως δεσποτικὴν, καὶ οὕτως ἀποφαίνονται οἱ ὁπαδοὶ τῆς Ῥωμᾶνας ἐκκλησίας: ὁ Βοσσοῦέτιος ἐν τῇ «Πολιτικῇ του ἀποσπασθείσης τῶν Ἱερῶν Γραφῶν», ὑποτυπῶν τὰς ὁμολογίας τῆς κυβερνήσεως ἣτις προσῆκει καθολικῷ λαῷ, λέγει: «Ὁ Θεὸς κατέστησε τοὺς βασιλεῖς ὡς λειτουργοὺς αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτῶν δεσποῖει τῶν λαῶν.» — «Ἡ βασιλικὴ ἀρχὴ ἐστὶν ἀνυπεύθυνος.» — «Ὁ ἀρχων οὐδενὶ δεφείλει νὰ δώσῃ λόγον τῶν διαταγμάτων αὐτοῦ.» — «Ὁφείλομεν νὰ ὑπακούωμεν τοῖς ἀρχουσιν ὡς αὐτῇ τῇ δικαιοσύνῃ· εἰσὶ θεοὶ, καὶ οὕτως εἰπεῖν μετέχουσι τῆς θείας αὐτονομίας.» — «Τὸ ὑπήκουον δὲν δύναται ν' ἀντιτάξῃ τῇ βίᾳ τῶν ἀρχόντων εἰμὴ ταπεινὰς παρυστάσεις, ἀνευ αὐθιδαίης καὶ γογγυσμῶν.» — Οὕτω λογικῶς, ἐν καθολικῷ κράτει, ἡ κυβέρνησις δέον νὰ ᾖ ἀπόλυτος, πρῶτον διότι τοιαύτη εἶναι ἡ τῆς Ἐκκλησίας, ἣτις θεωρεῖται ὡς πρότυπον, ἔπειτα δὲ διότι, οἱ βασιλεῖς, ἀφοῦ ἔλαβον τὴν ἰσχύν ἀπ' εὐθείας παρὰ τοῦ Θεοῦ ἢ τοῦ Πάπα, ἡ ἰσχὺς αὕτη οὔτε νὰ ὀρισθῇ, οὔτε νὰ ἐξετασθῇ δύναται.

Ἀπ' ἐναντίας ἡ Μεταρρύθμισις, οὐσα ἐπανάκαμψις πρὸς τὸν ἀρχαῖον χριστιανισμὸν, πανταχοῦ προῦκάλεσε πνεῦμα ἐλευθερίας καὶ πρὸς τὸν ἀπολυτισμὸν ἀντίστασιν· ἔτεινε νὰ γενήσῃ θεσμοὺς δημοκρατικούς καὶ συνταγματικούς· ὁ διακηρτυρόμενος, διὰ τὰ τῆς θρησκείας δὲν ὁμολογεῖ εἰμὴ μίαν μόνην ἀρχὴν τῆς βίβλου· δὲν ὑποκύπτει ἐνώπιον τῆς ἐξουσίας ἐνὸς ἀνθρώπου, ὡς ὁ καθολικὸς, ἐξετάζει καὶ σκέπτεται καθ' ἑαυτὸν τῶν καλθισιστῶν καὶ τῶν πρεσβυτεριανῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπανορθωσάντων τὴν δημοκρατικὴν διοργάνωσιν, ὁ διακηρτυρόμενος διὰ λογικῆς συνεπειᾶς ἐν τῇ πολιτεῖᾳ μετήνεγκε ταῦτὰ στοιχεῖα καὶ τὰς αὐτὰς ἐξῆς· ἡ κατηγορίαι τοῦ Λαμεναὶ πρὸς τὴν Μεταρρύθμισιν εἶναι πληρέστατα ἀληθῆς· ἂ Ἀπηνήθησαν τὴν ἀρχὴν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ κοινωνίᾳ, ἀναγκαιῶς ἔμελλον αὐτὴν ν' ἀρνηθῶσιν ἐπίσης ἐν τῇ πολιτεῖᾳ, καὶ νὰ θέσωσιν ἐν ἀμφοτέροις τὸν λόγον καὶ τὴν βούλησιν ἐκάστου ἀντι τοῦ λόγου καὶ τῆς βουλήσεως τοῦ Θεοῦ. Ἐκ τούτου, ἕκαστος ὢν αὐτόνομος, ἔπρεπε ν' ἀπολαύῃ πλήρους ἐλευθερίας, ἔπρεπε νὰ ᾖ ὁ κύριος, ὁ βασιλεὺς, ὁ Θεὸς ἐκυτοῦ.» Ὁ Μοντεσκιῶ ὡσαύτω, λέγει· «Ἡ καθολικὴ θρησκεία μᾶλλον προ-

σῆκει τῇ μοναρχουμένη πολιτεία, ἡ δὲ διαμαρτυρομένη κάλλιον στέργει τὴν δημοκρατίαν.»

Ὁ Λούθηρος, ὁ Καλβίνος, δὲν κηρύττουσι τὴν ἀντίστασιν πρὸς τὴν τυραννίαν· μᾶλλον μέμφονται αὐτὴν, καὶ τὴν πειθαρχίαν ἐγκωμιάζουσι, οὔτε τὴν τελείαν τῆς συνειδήσεως ἐλευθερίαν παρὰδέχονται· οὐχ ἤττον, ἀπόντων αὐτῶν, τὸ στοιχεῖον τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας καὶ τὸ τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ λογικώτατα ἐκ τῆς Μεταρρυθμίσεως ἀπορρέει. Ἀναντιρρήτως, τοιοῦτοι πανταχοῦ ἀπέβησαν οἱ φυσικοὶ αὐτῆς καρποί· οἱ διαμαρτυρόμενοι συγγραφεῖς ἐξαιτοῦσι τὰ τοῦ λαοῦ δίκαια, καὶ ὅπου οἱ διαμαρτυρόμενοι ὑπερισχύουσιν, ἐλευθέρους ἐγκαθιδρῶσιν θεσμούς· οἱ ἐχθροὶ αὐτῶν οὐδόλως ἠπατήθησαν, καὶ ὡς κακὸν ἐνέδειξαν τὴν συνάφειαν ταύτην τῆς Μεταρρυθμίσεως μετὰ τῆς ἐλευθερίας.

«Οἱ διαμαρτυρόμενοι, λέγει Ἐνετὸς ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸν 17^{ον} αἰῶνα πρεσβευτῆς, κηρύττουσιν ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν ἔχει ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ὑπηκόων του.»—«Οὕτω, προσθέτει, βλαδιζοῦσι πρὸς πολίτευμα ὅμοιον τῷ ἐν Ἑλβετίᾳ ὑπάρχοντι, καὶ πρὸς τὴν κατάλυσιν τῶν μοναρχικῶν τοῦ βασιλείου νόμων.»—«Οἱ λειτουργοί, γράφει ὁ Montluc, ἐκήρυττον ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν οὐδεμίαν ἄλλην ἐξουσίαν ἢ τὴν ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐκουσίως χαριζομένην· ἄλλοι δὲ πάλιν ἐκήρυττον ὅτι οἱ εὐγενεῖς δὲν ἦσαν ἀνώτεροι αὐτῶν». Τοῦτο ἀληθῶς εἶναι τὸ ἐλευθέριον καὶ ἰσόνομον πνεῦμα τοῦ καλβινισμοῦ. Ὁ Tavannes συχνὰ ἐπανέρχεται ἐπὶ τῆς δημοκρατικῆς τάσεως τῶν διαμαρτυρομένων. «Εἰσί, λέγει, δημοκρατίαι ἐν μοναρχίαις, ἔχουσαι περιουσίαν, στρατὸν, καὶ κεχωρισμένον ταμεῖον, καὶ θέλουσαι νὰ καταστήσωσι δημοτικὴν καὶ δημοκρατικὴν κυβέρνησιν.»—«Ὁ μέγας νομοδιδάσκαλος Dumoulin κατήγγειλε τοὺς λειτουργοὺς τῷ Παρλαμέντῳ, λέγων ὅτι διανοοῦνται νὰ καταστήσωσιν ἐν Γαλλίᾳ δημοτικὸν πολίτευμα, καὶ νὰ συστήσωσι δημοκρατίαν ὡς τὴν τῆς Γενεύης, ἐξ ἧς ἐδίωξαν τὸν κόμητα καὶ τὸν ἐπίσκοπον, καὶ ὅτι ἐπίσης σπουδάζουσι τὰ πρωτοτόκια ν' ἀκυρώσωσι, θέλοντες νὰ ἐξισώσωσι τοὺς ἀγενεῖς πρὸς τοὺς εὐγενεῖς καὶ τοὺς δευτεροτόκους πρὸς τοὺς πρωτοτόκους, ὡς ὄντας πάντας τέκνα τοῦ Ἀδάμ καὶ ἴσους ἐνώπιον τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ φυσικοῦ νόμου.»—Αὗται προδήλως εἰσὶν αἱ ἰδέαι τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 89, καὶ ἂν ἡ Γαλλία εἶχε παρὰδεχθῆ τὴν Μεταρρύθμισιν κατὰ τὸν 17^{ον} αἰῶνα, ἤθελεν ἔκτοτε ἀπολαύει βεβαίως τῆς ἐλευθερίας, καὶ τῆς αὐτοδιοικήσεως, ἃς καὶ ἤθελε διατηρήσει. Κατὰ τὸ 1622 ὁ Πάππς Γρηγόριος 13^{ος}, γράφει τῷ τῆς Γαλλίας βασιλεῖ ἵνα τὸν παροτρύνῃ εἰς τὸ νὰ ποιήσῃ ἐμποδῶν τὴν Γενεύην, κέντρον τοῦ καλβινισμοῦ καὶ τοῦ δημοκρατικοῦ πνεύματος. Ἐν Γαλλίᾳ, μετὰ τὸν θάνατον Ἐρρίκου τοῦ Δ', ὁ δούξ de Rohan, καλβινιστῆς ὢν ἐζήτησε νὰ συστήσῃ «δημοκρατίαν», λέγων ὅτι ὁ κληρὸς τῶν βασιλέων παρῆλθε.

Κατηγορήθησαν οί διαμαρτυρούμενοι εὐγενεῖς ὅτι ἐσκόπουσαν νὰ χωρίσωσι τὴν Γαλλίαν εἰς μικρὰ δημοκρατούμενα κράτη, ὡς ἐν Ἑλβετίᾳ, καὶ ἐν ἐπαίνῳ ἐτέθη τοῖς στασιώταις (Ligueurs), ὅτι διεφύλαξαν τὴν ἐνότητα τῆς Γαλλίας· ὅ,τι ἀληθῶς ἐζήτησαν οἱ διαμαρτυρούμενοι ἦτον ἡ τοπικὴ αὐτονομία, ἡ ἀποκέντρωσις καὶ δημοσπονδιακὸν πολίτευμα, ἀναγνωρίζον τὰς ἐλευθερίας τῶν τε δῆμων καὶ τῶν ἐπαρχιῶν· αὐτὸ τοῦτο σήμερον εἰς μάτην ζητεῖ ἡ Γαλλία ν' ἀποκαταστήσῃ, καὶ πάντοτε τὸ καθολικὸν πάθος τῆς ὁμοιότητος καὶ τῆς ἐνότητος, ὅπερ ἐπήνεγκε τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐπανάγει τὸν δεσποτισμὸν.

Ὁ Καλθίνος θέλει ἀδ' λειτουργῶς τοῦ Εὐαγγελίου νὰ ἦ ἐκλελεγμένος τῇ συναινέσει καὶ τῇ εὐφημίᾳ τοῦ λαοῦ, τῶν πρεσβυτέρων προΐσταμένων τῆς ἀρχαιρεσίας. — Τὸ σύστημα τοῦτο οἱ καλθίνισται ἐπεθύμουν νὰ εἰ-ἀξώσιν ἐν Γαλλίᾳ. — Κατὰ τὸ 1620 λέγει ὁ Tavannes, ἡ πολιτεία αὐτῶν ἦτον ὄντως δημοτικὴ, τῶν δημάρχων τῶν πόλεων καὶ τῶν λειτουργῶν ἐχόντων ὅλην τὴν ἐξουσίαν, ἧς προσχήματι μόνῳ μεταδίδουσι μέρος εἰς τοὺς εὐγενεῖς τοῦ ἑαυτῶν θρησκευματος· ὥστε ἐὰν τοὺς σκοπούς των ἐκτελέσωσιν, ἡ τῆς Γαλλίας κατάστασις ἤθελεν ἀλλάξει, ὡς ἡ τῆς Ἑλβετίας, πρὸς ζήμιον τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν εὐγενῶν.

Ἄμα ὡς ἡ Μεταρρύθμισις ἔθετο τὸ Εὐαγγέλιον ἐν ταῖς χερσὶ τῶν ἀγροτῶν, ἀπήτησαν οὗτοι τὴν καθάρειαν τῆς δουλείας καὶ τὴν ἀναγνωρίσιν τῶν ἀρχαίων αὐτῶν δικαίων ἐν ὀνόματι αἰτῆς χριστιανῆς ἐλευθερίας· ἡ Μεταρρύθμισις πανταχοῦ ἐνέπνευσε σφοδρὰς ἀπικιτήσεις τῶν φυσικῶν δικαίων, τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἰσονομίαν, τὴν ἀνεξίθρησκείαν, τὴν τοῦ λαοῦ κυριαρχίαν· ταῦτα πάντα εἰσὶν ἐγγεγραμμένα ἐν ποικίλοις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης συγγράμμασιν.¹

Αὗται αἱ ἰδέαι, κρηπίς τῶν κινῶν ἀρχῶν, αἰετοτε δεινούς ὑπερκασιπτάς εὔρον ἐν τῷ προτεσταντισμῷ· ὁ ἱερεὺς Jurieu συνηγόρησεν ὑπὲρ αὐτῶν κατὰ τοῦ Βουσσουετίου ἐν συζητήσεσι τοῖς πᾶσι γνωτῆ· ὁ δὲ Locke ἐξέθεσεν αὐτάς· ἐπιτημονικῶς· ἐξ αὐτοῦ ὁ Μοντεσκιῶ, ὁ Βολταῖρος, καὶ οἱ λοιποὶ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος πολιτικοὶ συγγραφεῖς πηρέλαθον αὐτάς, καὶ ἐξ αὐτῶν ἐγεννήθη ἡ Γαλλικὴ Ἐπαναστάσις· ἀλλὰ πολλῶν πρότερον εἶχον ἐφρμοσθῆ μετὰ διακροῦς ἐπιτυχίας ἐν ταῖς διαμαρτυρομέναις πολιτείαις, πρῶτον ἐν Ὀλλανδίᾳ, εἶτα δ' ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἰδίως ἐν Ἀμερικῇ.

Ἡ περιβόητος τῆς 16ης Ἰουλίου 1581 προκήρυξις, δι' ἧς ἡ ἐθνικὴ τῶν Κάτω Χωρῶν σύνοδος ἀνακηρύττει ἐκπτωτον τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας, σφῶς ἀναδείκνυσι τὴν τοῦ λαοῦ κυριαρχίαν· ἵνα ἐκθρονίσωσι βασιλέα, ἐξ ἀνάγκης ἔπρεπε νὰ ἐκφέρωσι τὴν ἀρχὴν ταύτην· «Οἱ ὑπήκοοι δὲν ἐπλάσθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τὸν ἄρχοντα, ἵνα τῷ ὑπακούωσι καθ' ὅτι βού-

¹ V. Mémoires de l'Etat de France sous Charles IX, t. III, καὶ Laurent, Revol. française, t. I.

λεται νὰ προστάτῃ, ἀλλὰ μᾶλλον ὁ ἄρχων διὰ τοὺς ὑπηκόους, ὧν ἄνευ δὲν δύναται νὰ ἄρῃ, ἵνα κυβερνᾷ αὐτοὺς κατὰ τὸ δρθὸν καὶ τὸ δίκαιον». Ἡ προκήρυξις ἐπιλέγει ὅτι οἱ πολλοὶ ἠναγκάσθησαν, ὅπως ἀποφύγωσι τὴν τυραννίαν τοῦ βασιλέως, νὰ ἐπαναστατήσωσι — «Τοῦτο μόνον τὸ μέσον τοῖς ἀπομένει ἵνα διατηρήσωσι καὶ ὑπερασπίσωσι τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν ἐλευθερίαν, τὴν τῶν συζύγων, τῶν τέκνων καὶ τῶν ἀπογόνων των, ὑπὲρ ὧν κατὰ τοὺς φυτικoὺς νόμους ὀφείλουσι νὰ θυσιάσωσι καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν». Ἡ τῆς Ἀγγλίας ἐπανάστασις κατὰ τὸ 1648 ἐγένετο ἐν ὀνόματι τῶν αὐτῶν ἀρχῶν ὁ Μίλτων καὶ οἱ λοιποὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δημοκράται ὑπερήσπισαν αὐτάς μετὰ θαυμασταῖς ἀνδρείας πνεύματος καὶ χαρακτῆρος.

Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις δὲν ἐξεῦρεν ὅ,τι ὀνομάζεται αἱ ἀρχαὶ τοῦ 89· συνήργησε μόνον νὰ τὰς διαδώσῃ ἐν τῇ Εὐρώπῃ, καὶ δυστυχῶς ἐν τῇ Γαλλίᾳ οὐδέποτε ἐσεβάσθησάν αὐτάς, οὐδὲ τὴν ἱερωτέρην πασῶν, τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως· οἱ Καθαρισταὶ καὶ οἱ Κουάκεροι διεκήρυξαν καὶ ἐφήρμοσαν αὐτάς πρὸ 200 ἐτῶν ἐν τῇ Ἀμερικῇ· ἐκεῖθεν δὲ καὶ ἐξ Ἀγγλίας ἢ Εὐρώπῃ, πρὸς τὸ τέλος τοῦ III' αἰῶνος, ἔλαβε νόξιν αὐτῶν.

Ἦδη ἀπὸ το 1620, τὸ σύνταγμα τῆς Βιργίνιας ἴδρυσεν τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα, τὰ δικαστήρια τῶν ὀρκωτῶν, καὶ τὴν ἀρχὴν ὅτι οἱ φόροι δεόν νὰ ψηφίζωνται ὑπὸ τῶν ἀποβιπόντων αὐτοῦς. — Ἐξ ἀρχῆς ἡ ἐπαρχία τῆς Μασσαχουσέτης κατέστησε τὴν ἀναγκαστικὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὸν τέλειον χωρισμὸν τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς πολιτείας· αἱ αἱρέσεις διατελοῦσιν ὑπὸ τὸν κοινὸν νόμον, αὐταὶ μόναι ἐκλέγουσαι τοὺς λειτουργοὺς των ἢ ἀντιπροσωπευτικὴ δημοκρατία ἐκεῖ ὑπῆρχεν ἐπίσης ἐντελής ὡς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν· οἱ δικασταὶ αὐτοὶ κατ' ἔτος εἰσὶν ἐκλελεγμένοι ὑπὸ τῶν δημοτῶν· ἀλλὰ γεγονός πλείστου λόγου ἄξιον συνέβη κατὰ τὸ 1633· εἰς ἀνὴρ ἐφάνη τότε ἀπαιτῶν οὐχὶ μόνον τὴν ἀνεξίθηρσείκιν, ἀλλὰ καὶ τὴν τελείαν τῶν θρησκευμάτων ἰσότητα ἐνώπιον τῆς πολιτείας, καὶ ἐπὶ τῆς βίσεως ταύτης ἰδρῦει ἐπαρχίαν· οὗτος δὲ εἶναι ὁ Roger Williams, ὄνομα ὀλίγον γνωστὸν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἠπείρῳ, πλὴν ἄξιον ν' ἀναγραφῇ μετὰ τῶν τῶν μεγάλων τῆς ἀνθρωπότητος εὐεργετῶν. Αὐτὸς πρῶτος ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ, τῷ πρὸ τετρακισχιλίων ἐτῶν καθημαγαμένῳ ὑπὸ τῆς μιταλλοδοξίας, πρὶν ἔτι ἢ ὁ Καρτέσιος συστήσῃ τὴν ἐλευθερίαν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ἔρευναν, καθιεροῦ τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως ὡς πολιτικὸν δίκαιον. — «Ὁ διωγμὸς ἐν ζητήματι τῆς συνειδήσεως, συχνάκις ἔλεγε, εἶναι προφανῶς καὶ οἰκτρῶς ἐναντίος τῇ τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίᾳ». — «Ὁ κυβερνῶν τὸ πολιτικὸν σκέφος δύναται ἐπ' αὐτοῦ νὰ διαφυλάξῃ τὴν τάξιν καὶ νὰ τὸ ὀδηγήσῃ εἰς τὸν λιμένα, καίτοι σύμπαντος τοῦ πληρώματος μὴ ἀναγκαζομένου νὰ παρεμβῆ εἰς τὴν λειτουργίαν». — Ἡ πολιτικὴ ἐξουσία δὲν ἄρχει ἢ μόνον τῶν σωμάτων καὶ τῶν κτημάτων τοῦ ἀνθρώπου· δὲν δύναται νὰ παρεμβαίνει εἰς

τὸ θρησκευτικὸν ζήτημα, ἔστω καὶ ὅπως ἐμποδίσῃ Ἐκκλησίαν τινα ν' ἀποστατήσῃ ἢ νὰ γένηται αἰρετικὴ.» — Ἀρκιρεῖν τὸν τῆς τυραννίας ζυγὸν ἀπὸ τῶν ψυχῶν, οὐχὶ μόνον ἐστὶ δικαίον πρὸς τοὺς ὑποδεδουλωμένους λαοὺς πρᾶξις, ἀλλὰ προσέτι ἡ ἰδρυσις τῆς δημοσίας ἐλευθερίας καὶ τάξεως ἐπὶ τοῦ συμφέροντος τῆς συνειδήσεως πάντων.» — Πρέπει ν' ἀναγνώσῃ τις ἐν τῇ θαυμαστῇ ἱστορίᾳ τοῦ Bancroft, πῶς ὁ Roger Williams ἐθεμελίωσε τὴν πόλιν Providence καὶ τὴν ἐπαρχίαν Rhode Island ἐπ' αὐτῶν τῶν ἀρχῶν, τότε παρ' ἀπάτης τῆς Εὐρώπης ἀποκηρυττομένων, ἐξαιρέσει τῶν διακαρτυρομένων Κάτω Χωρῶν. Ὅτε τῷ 1641 εἰλήθη συντάγμα ἐν τῇ ῥηθείᾳ ἐπαρχίᾳ, ἅπαντες οἱ πολῖται προσεκλήθησαν νὰ ψηφίσωσιν· αὐτοὶ οἱ ἰδρυταὶ ὠνόμασαν αὐτὴν δημοκρατίαν, καὶ τῶντι ἦτο τοιαύτη καθ' ὅλην τὴν σημερινὴν τῆς λέξεως, καὶ ὁποῖον τὴν ἐνόει ὁ Ρουσσώ, αὐτὸς ἀπ' εὐθείας ἐκυβερνήτο ὁ λαὸς· πάντες οἱ πολῖται, ἄνευ διακρίσεως δόγματος, ἦσαν ἴσοι ἐνώπιον τοῦ νόμου, καὶ ἔδει πᾶς νόμος νὰ ἦ ἐπικεκυρωμένος ἐν ταῖς δημοτικαῖς συνόδοις· ὥστε ἦτον ἡ καθαρωτάτη αὐτοδιοίκησις, ἐξ ὧν εἶδόν ποτε αἱ ἀνθρώπινοι κοινωνίαι. Καὶ ἤδη ἐπέκειναι τῶν δύο αἰῶνων διαμένει ἄνευ ταραχῶν, ἄνευ ἐπικναστάσεων.

Οἱ Κουάκεροι ἐν τῇ Pennsylvania καὶ New-Jersey παρομοίως ἔδωκαν ἀρχὰς ὡς ββάσεις τῆς πολιτείας· ἡ ἐξουσία κατὰ ἐν τῷ λαῷ, «We put the power in the people»· αὕτη ἡ ββάσις τοῦ τῆς New-Jersey συντάγματος· ἰδοὺ δὲ αἱ κυριώταται διατάξεις· «Οὐδεὶς, ἢ οὐδεμὶς ὁμὰς ἀνθρώπων ἰσχὺν ἔχει ἐπὶ τῆς συνειδήσεως· οὐδεὶς ἐν οὐδενὶ χρόνῳ, δι' οὐδενὸς τρόπου, ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ θέλει διωχθῆ ἢ ζημιωθῆ παρ' οἰουδήποτε, ἕνεκα τῶν θρησκευτικῶν αὐτοῦ δοξασιῶν· ἡ γενικὴ σύνοδος ἐκλεχθήσεται μυστικῇ ψηφοφορίᾳ· πᾶς δύναται νὰ ἐκλέγῃ καὶ νὰ ἐκλέγηται· οἱ ἐκλογεῖς δώσουσι τοῖς ἀντιπροσώποις αὐτῶν ὑποχρεωτικὰς ἐντολάς· ἐὰν ὁ ἀντιπρόσωπος δὲν ἐκπληρῶι καλῶς τὰ ἐντεταλμένα, δύναται νὰ καταδιωχθῆ. Δέκα ἐπιμεληταὶ, ὑπὸ τῆς βουλῆς ἐκλελεγμένοι, ἐξασκουσι τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν· οἱ δικασταὶ καὶ οἱ κλητῆρες ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐκλέγονται ἐπὶ δύο ἔτη· οἱ δικασταὶ προσδρεύουσι τῶν ὀρκωτῶν, ἀλλ' ἡ δικαστικὴ ἐξουσία ἀσκεῖται ὑπὸ τῶν δώδεκα πολιτῶν, τῶν ἀποτελούντων αὐτὸ τὸ δικαστήριον· οὐδεὶς φυλακίζεται ἕνεκα χρεῶν· τὰ ὀρκωτὰ ἀνατρέφονται δαπάναις τοῦ κράτους· ἡ ἐκπαίδευσις εἶναι δημοσία ὑπηρεσία ὑπὸ τοῦ δημοσίου ταμείου ἀποτιομένη.» — Συχεδὸν τὰς αὐτὰς ἀρχὰς ἔχουσι τὰ συντάγματα τῆς Pennsylvania καὶ Connecticut· — αὐταὶ αἱ ιδέαι, ὅτι ὁ ἀνθρώπος εἶναι κύριος ἐκυτοῦ, ὅτι εἶναι ἐλεύθερος, ὅτι οὐδεὶς δύναται νὰ τῷ ζητήσῃ ὑπηρεσίαν ἢ φόρον ἄνευ τῆς ῥητῆς αὐτοῦ συναίνεσεως, ὅτι ἡ κυβέρνησις, ἡ δικαιοσύνη, πᾶσαι αἱ ἀρχαὶ ἐκ τοῦ λαοῦ ἐκπορεύονται, τὸ σύνολον τῶν ἀξιωμάτων τούτων, ἅπερ αἱ νέαι κοινωνίαι προσπαθοῦσι νὰ ἐφαρμόσωσιν, ἀντικτιροῦντως προσέρχεται ἐκ τῆς γερμανι-

κῆς παραδόσεως, πρὸς τούτοις δ' εὐρίσκεται κατ' ἀρχὴν ἐν ταῖς πλείσταις φυλακῖς πρὸ τῆς αὐξήσεως τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας· οὐδὲν ἤττον ὅμως, ἐὰν αἱ ἀρχαὶ αὐταὶ, καὶ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα καταπνιγεῖται ὑπὸ τοῦ φεουδαλισμοῦ, καὶ ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ὑπὸ τῆς βασιλείας, συγκεντρωθείσης καὶ ἀπολύτου γενομένης, ἀνέλκων ζῶν ἐν Ἑλβετίᾳ, Ὁλλανδίᾳ καὶ Ἀμερικῇ, τοῦτο εἰς τὸ δημοκρατικὸν τῆς Μεταρρυθμίσεως πνεῦμα ὑφείλεται, καὶ μόνον ἐν τοῖς διαμικτυρομένοις ἔθνεσι διατηρήθησαν, καὶ ἐξησφάλισαν τοῖς λαοῖς τούτοις τὴν τάξιν καὶ τὴν εὐημερίαν· ἐὰν ἡ Γαλλίᾳ δὲν εἶχε καταδιώξει, σφάζει ἢ φυγαδεύσει τὰ τέκνα τῆς, ἅτινα ἀπεδέξαντο τὴν Μεταρρύθμισιν, βεβχίως ἤθελε δυνηθῆναι ἀναπτύξῃ τὰ σπέρματα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς αὐτοδιοικήσεως, ἐτι διατηρηθέντα ἐν ταῖς ἐπικρατικαῖς συνόδοις· εἶναι ἀλήθεια πάνυ καλῶς ἀποδεδειγμένα ἐν τινι πονήματι τοῦ Gustave Garrison, πρὸ ἰκανῶν ἡδὴ ἐτῶν γεγραμμένῳ, καὶ αἱ μελέται καὶ τὰ σύγγραφα συμβάδντα καθ' ἑκάστην φέρουσι νέας ἀποδείξεις πρὸς ἐπιβεβχίωσιν. Ἐν ταῖς συνόδοις τῆς Rochelle καὶ Grenoble, ἐν τῇ γενικῇ τῆς Orléans συνελεύσει, τὸ φιλελεύθερον πνεῦμα, ὡς καὶ τὸ συνταγματικόν, φαίνονται ἐπίσης ἰσχυρὰ ὡς ἐν τῷ Ἀγγλικῷ Παρλαμέντῳ, καὶ ἀκούεται ἡ γλυφυρὰ καὶ ὀγτῆς γλῶσσα τοῦ Καλβίνου, ἡ τόσον καλῶς πεπλασμένη, ὅπως πραγματεύεται περὶ τῶν μεγάλων τῆς θρησκείας καὶ τῆς πολιτικῆς συμφερόντων· — «Θὰ εὐρωμεν τρόπον νὰ ὑπερκατίσωμεν κατὰ τοῦ βασιλέως τὰς ἡμετέρας ἀβασιλεύτους πόλεις», ἔλεγον οἱ διαμικτυρόμενοι· καὶ ἀνευδοιάστως, ἐὰν εἶχον ἐπικρατήσει, ἤθελον ἰδρῦσαι συνταγματικὴν βασιλείαν ὡς ἐν Ἀγγλίᾳ, ἢ ὁμόσπονδον δημοκρατίαν ὡς ἐν ταῖς Κάτω, χώραις. Οἱ Γάλλοι εὐπατρῖδαί, ἐὰν εἶχον διαφυλάξει τὸ πνεῦμα τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς ἐνόμου ἀντιπολιτεύσεως τὸ ἐκ τῆς Μεταρρυθμίσεως προσληφθὲν ἤθελον θέσει ὄρια τῆ βασιλικῆς ἐξουσίας, καὶ ἡ Γαλλίᾳ ἤθελεν ἀποφύγει τὸν αἰσικτικὸν δεσποτισμὸν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, ὅστις συνέτριψε καὶ ἐξηχρεῖωσε τοὺς χρακτῆρας. — Φραγκῖσκος δ' Α', δοὺς τὸ σημεῖον τοῦ διωγμοῦ τῶν διαμικτυρομένων, καὶ Ἑρρίκος δ' Δ', ἀποταξάμενος τῷ προτεσταντισμῷ, πηρέβησαν τὸ ἀληθινὸν τῆς Γαλλικῆς συμφέρον, ὡς ἔπραξαν καὶ οἱ εὐπατρῖδαί. Τὸ λόγιον «Paris vaut bien une messe», ἐν ᾧ οἱ πλείστοι τῶν Γάλλων συγγραφῶν διορθῶσιν ἔλεγχον νοῦ πρακτικοῦ, εἶναι δεῖγμα ἀποτροπικίου κυνισμοῦ. — Τὸ νὰ γίνῃ τις μίσθηρος, ν' ἀπαρνηθῆ τὴν θρησκείαν του δι' ὕλικὸν ὄφελος, φανερῶς εἶναι πρᾶξις ἣν πᾶς τις ὑφείλει νὰ στιγματίσῃ. Ἡ Γαλλίᾳ σήμερον ὑποφέρει τὴν τιμωρίαν τούτου, ὡς καὶ ὑπομένει εἰσέτι τὰς ὀλεθρίας συνεπειὰς τῆς σφαγῆς τῆς τοῦ ἀγίου Βαρθολομαίου νυκτὸς, καὶ τῆς ἀναίρεσεως τοῦ ἐν Nantes διατάγματος, τῶν δῶα τούτων μεγάλων τολμημάτων κατὰ τῆς ἐλευθερίας τῆς συνεισήσεως.

“Ο, τι πρὸ πάντων ἐν Γαλλίᾳ λείπει εἶναι τότε· ἄνδρες, οὔτινες, χωρὶς

ν' ἀποποιηθῶσι τὴν παρὰδοσιν, νὰ παρὰδέχωνται ὁμῶς καὶ τὰς νέας ἰδέας· οἱ δημοκρατικοὶ ἐν γένει φρίνονται ἐνκντίοι ἢ ἀδιάφοροι πρὸς πᾶν δόγμα· καὶ ὡς εἰς τοὺς προγόνους αὐτῶν, εἰς τοὺς ἐπανακτῆτας τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἐκλείπει αὐτοὺς ἡ βία, ἐφ' ἧς νὰ θεμελιώσῃ στερεὰν οἰκοδόμημα. Οἱ συνήγοροι τῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν ζητοῦσι ν' ἀναζωπυρήσωσι τὸ παλαιὸν πολίτευμα, καὶ ἐμποδίζουσι πᾶσαν μεταρρύθμισιν· νῦν ἡ Γαλλία ἔχει τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἰδρῶσῃ θεσμοὺς ἐλευθέρους· ἀλλ' ἄρα γε οἱ μοναρχικοὶ δὲν θ' ἀνοιξῶσι τὸν δρόμον ἵνα ἐπανεέλθῃ εἰς Ναπολέον, διὰ τῆς τυφλῆς αὐτῶν ἐπιμονῆς, ἐμβάλλοντες τὴν χώραν εἰς ἀναρχίαν; Ἐπὶ Λουδοβίκου Φιλίππου, κατὰ τὸ 1850, καὶ σήμερον ἔτι, οἱ συντηρητικοὶ τὴν πατρίδα των καταστρέφουσιν ἐμμένοντες πιστοὶ εἰς ἀπηρχαιωμένους τύπους· ἡ δημοκρατία σήμερον εἶναι ἡ μόνη ἐφικτὴ ἐν Γαλλίᾳ κυβέρνησις, καὶ αὐτοὶ οἱ δημοκράται ἴσως ἐμποδίσωσι νὰ ἐμπεδωθῇ, διότι ὁ καθολικισμὸς ἐδάπτισεν αὐτοὺς εἰς τὸ πνεῦμα τῆς μισαλλοδοξίας καὶ τοῦ ἀπολυτισμοῦ· ἡ Γαλλία δυσκόλως θὰ διαφύγῃ νέαν παλινόρθωσιν τῆς ἀπολύτου ἐξουσίας, ἀν πρῶτον δὲν ἀπαλλαγῇ τῶν καθολικῶν παρὰδόσεων· ἡ Ῥωμάνικα θρησκεία κακῶς προδιέθεσε τοὺς Γάλλους ὅπως ζήσωσιν ἐλεύθεροι, ὅπως ἀλλήλους ἀνέχωνται, ὅπως αὐτοδιοικῶνται.

Παρὰ τοῖς καθολικοῖς λαοῖς, ἡ ἐπιείκεια ἐνίοτε ὑπάρχει ἐν τοῖς νόμοις, πώποτε ὁμῶς ἐν τοῖς ἤθεσιν. Οὐαὶ ἐκείνῳ ὅστις, ἐπὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως ἐρείδόμενος, ἀποφασίσει νὰ ὑπακούσῃ ταῖς ὑπαγορεύσεσι τοῦ ἑαυτοῦ συνειδότος· κατὰπτυστος γίνεται τοῖς οἰκείοις καὶ τοῖς ἀδιὰφοροις, πολλῶ μᾶλλον ἢ τοῖς γνησίοις εὐλαβέσιν. Οἱ ἄπιστοι ἐπιτηδείοτερον θεωροῦσι νὰ καταγελῶσι τοῦ ἱερέως, ἢ νὰ διαβῶσιν αὐτὸν, εἶτα δὲ νὰ κύπτωσιν ἐνώπιόν του ἐν πάσαις ταῖς σπουδαίαις τοῦ βίου περιστάσεσιν. Ὑπεύκοντες τῷ ζυγῷ τῆς ὀρθοδοξίας, ἢ ἐμπνέουσι, καίτοι ὑφιστάμενοι αὐτῇ, ἄλλοις, τοῖς εὐρίσκουσιν αὐτὸν λίαν βρῦν, δὲν ἐπιτρέπουσι νὰ τολμῶσι φανερῶς τὸ ν' ἀπαλλαγῶσιν αὐτοῦ· διὰ τῆς ἐκφοβίσεως καὶ τῆς εἰρωνείας ἐπιβάλλεται ἡ ταυτότης, καὶ ἡ ἐλευθερία καθίπταται κενὸς τύπος.

Πάντα τὰ καθ' ἡμᾶς ἔθνη προσπαθοῦσι νὰ συστήσωσι τὸ ἀντιπροσωπευτικὸν καὶ συνταγματικὸν πολίτευμα· τὸ πολίτευμα τοῦτο, ἐν Ἀγγλίᾳ ἀναπτυχθέν, καὶ ἐπὶ τοῦ χώρου τῶν παλαιῶν Γερμανικῶν θεσμοθεσιῶν γονιμοποιηθέν ὑπὸ τοῦ προτεσταντισμοῦ, φαίνεται μὴ δυνάμενον νὰ ἐμφυτευθῇ διαρκῶς ἐν ταῖς ^{καθολικαῖς} χώραις· καὶ τοῦτο διότι ὁ ἄρχων τῆς πολιτείας, εἴτε βασιλεὺς, εἴτε πρόεδρος, δὲν δύναται νὰ ἦ ἀληθῆς συνταγματικὸς ἄρχων, ἐὰν ἢ θρησκός, καὶ ἐξομολογῆται ὡς εὐπειθῆς μετριοῶν, κυβερνᾶται δὲ ὑπὸ τοῦ πνευματικοῦ του, ὑπακούοντος τῷ Πάπῳ. Διὰ τοῦ μέσου τῆς ἐξομολογήσεως λοιπὸν ὁ πάππος ἀποκαθίσταται ἀληθῆς πνυτοκράτωρ ἐκν μὴ ὦσιν οἱ Ἰησοῦίται, οἱ τὸν πάππον ἰθύνοντες. Αἱ προνομίαι ὡς πα-

ρχωρεῖ τὸ σύνταγμα τῷ παρακατέχοντι τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, οὕτω τότε ἐνεργοῦνται παρὰ ξένης δυνάμεως καὶ πρὸς βλάβην τοῦ κράτους. Ἀφθονοῦσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὰ πικραδείγματα· λίαν εὐπειθεῖς ταῖς τῶν ἐκυτῶν πνευματικῶν ἀπαιτήσεσιν, ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἀνακαλεῖ τὸ ἐν Nantes διάταγμα, ὁ Ἰάκωβος Β' τῆς Ἀγγλίας καὶ ὁ Κάρολος Ι' τῆς Γαλλίας ἀποβάλλουσι τὸν θρόνον των, ὁ δὲ Λουδοβίκος ΙΓ' τὴν τε μοναρχίαν καὶ τὴν ζωὴν αὐτοῦ· ὁ Φερδινάνδος καὶ ὁ Λεοπόλδος, οἱ Αὐστριακοὶ, καταφθειροῦσι τὰς ἐκυτῶν χώρας διὰ φρικωδεστάτων διωγμῶν, ὁ Αὐγουστος καὶ ὁ Σιγισμουῆδος τῆς Πολωνίας παρασκευάζουσι τὸν διαμελισμὸν τοῦ αὐτοῦ κράτους, εἰσαγαγόντες εἰς αὐτὸ τοὺς Ἰησουίτας καὶ τὴν μισαλλοδοξίαν. Μετὰ θρήσκου καὶ καλῶς ἐξωμολογημένου ἡγεμόνος τὸ σύνταγμα καθίσταται πλάσμα ἀπλοῦν ἢ φανακισμῶς· ὑποτάσσει τὸ ἔθνος τοῖς θελήμασιν ἀγνώστου ἱερέως, ὄργανου τῶν σκοπῶν τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας, ἢ ἄγει αὐτὸ πρὸς ἀνταρσίαν, ἐὰν ἀρνήται ὁ τόπος νὰ ὑποστῇ τοιοῦτον ταπεινὸν ζυγόν· ἐν τῇ Αὐστρίᾳ, ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος Ἰωσήφ ἔμεινε συνταγματικὸς, διότι κατώρθωσε ν' ἀντιστῇ τῷ πνευματικῷ του· ἐν διαμαρτυρομένῃ χώρᾳ, τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα φυσικῶς ἀναπτύσσεται, ὃν ἐπὶ τοῦ πατρίου ἐδάφους, ἐνῶ ἐν καθολικῇ χώρᾳ, ὃν αἰρετικῆς εἰσαγωγῆς, ὑποσκάπτεται ὑπὸ τοῦ κλήρου, ἐκτὸς μόνον ἐὰν συμφέρῃ τοῖς κληρικοῖς, ἵνα τὴν ἀρχὴν αὐτῶν στερεώσωσι, καὶ οὕτως ἢ παραστρέφεται ὑπὸ τῶν κληρικῶν, ἢ ἀνατρέπεται ὑπὸ τῶν νεωτεριστῶν.

Ε'.

Ἄλλο αἴτιον τῆς τῶν καθολικῶν λαῶν ἐκπτώσεως· τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα εἶναι ἀσθενέστερον παρ' αὐτοῖς ἐν ταῖς συνεταῖς καὶ κυβερνώσασιν τάξεσιν, ἢ παρὰ τοῖς διαμαρτυρομένοις· τοῦτο τὸ γεγονός, φρονῶ, οὐδεὶς θέλει ἀμφισβητήσει· αἱ τῶν ἐπισκόπων ἐφημερίδες καθεκκίστην ὁμολογοῦσιν αὐτὸ, καὶ ἀπαιτοῦσι διὰ τὴν θρησκείαν τὸ αὐτὸ σέβας οὐ τινος ἀπολαύει ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἀμερικῇ. Οἱ ἐχθροὶ παντὸς θρησκευματος μέμφονται τοὺς Ἀμερικανοὺς καὶ τοὺς Ἀγγλοὺς δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅπερ καλοῦσι μικρολόγον δεισιδαιμονίαν, διὰ τὴν αὐστηρὰν τήρησιν τῆς ἀρχαίας τῆς κυριακῆς, διὰ τὰς κοινὰς προσευχὰς καὶ νηστείας, ἐνὶ λόγῳ διὰ τὴν ἄκαμπτον αὐτῶν εὐσέβειαν. Δύω ἐξηγουσὶ λόγοι διὰ τί ἡ θρησκεία διατηρεῖ πλεῖονα ζωὴν καὶ ἰσχυρὴν παρὰ ταῖς ἀνωτέρας τῶν διαμαρτυρομένων τάξεσι. Πρῶτον ὁ καθολικισμὸς, διὰ τῶν ποικίλων αὐτοῦ δογμάτων, διὰ τῶν ἐνίοτε παιδερικῶδων αὐτοῦ τελετῶν, διὰ τῶν θαυμάτων καὶ τῶν λιθναίων, ἴσταται ἔξω τῆς ἀτμοσφαιρας τῶν καθ' ἡμᾶς ἰδεῶν, ἐνῶ ὁ προτεσταντισμὸς, ἐνεκα τῆς ἀπλότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ποικίλης καὶ εὐμετα-

βλήτου αὐτοῦ μορφῆς, δύνανται αὐταῖς νὰ προσκρυσθῆ. Ὁ Rāpan πᾶνυ καλῶς λέγει· «ἡ νέων αἰρέσεων γενεαί, ἦν οἱ καθολικοὶ τοῖς διαμαρτυρομένοις ὡς δεῦγμα ἀσθενείας προσάπτουσιν, ἀπ' ἐναντίας δηλοῖ ὅτι τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα εἰσέτι ἐνυπάρχει ἐν αὐτοῖς, ἀφοῦ τυγχάνει δημιουργόν οὐδὲν δὲ μᾶλλον νεκρὸν ἐστὶ τοῦ μὴ κινουμένου.»

Ἡ ἀπάθεια, μεθ' ἧς τελευταῖον ἐγένοντο παραδεκτὰ δύο νέα δόγματα, ἄτινα πρό τινος ἤθελον διεγείρει ζωηροτάτην ἀντίστασιν καὶ προκαλέσει σχίσμα, εἶναι σύμπτωμα ὄντως μεγίστης καταπτώσεως τῆς νοητικῆς ζωῆς ἐν μέσῳ τοῦ καθολικισμοῦ· ἡ ὑπέρμετρος δεισιδαιμονία ἀφύκτως ἄγει εἰς τὴν ἀπιστίαν· ἡ πρόκλησις τῆς Ῥωμάνικας Ἐκκλησίας πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον παρκαίνει τοὺς ἀρνούμενους νὰ καταβάλωσι τὴν χρῆσιν αὐτοῦ εἰς ἀποδοκιμασίαν πικρῶς εἶδους θρησκείας. Γάλλος φιλόλογος, ὁ Génuzet ἐν σκιαγραφίᾳ πιστότατα ἐξεικονίζει τὴν τοιαύτην κατάστασιν. «Οἰκογενειάρχης πιστεύων εἰς τὸν Θεὸν χωρὶς νὰ πιστεύῃ εἰς τὸν ἅγιον Κουπερτινον, εὐρίσκειται λίαν περιπεπλεγμένος μεταξὺ θυγατέρων θρησκομανῶν καὶ υἱῶν ἀθέων. Κύριος διαφυλάξει ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ἀθείας καὶ τοῦ Κουπερτινισμοῦ.» Προδηλότατα ὁ Κουπερτινισμὸς γεννᾷ τὴν ἀθείαν, καὶ ἀμφότεροι τὴν Γαλλίαν ἠγάγον ὅπου νῦν βλέπομεν αὐτὴν, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει πλέον τόπος δι' ἕλλογον θρησκευμα.

Ὁ καθολικισμὸς γεννᾷ τόσον τελείαν περὶ τὰ τῆς θρησκείας ἀδιανομίαν, ὥστε αὐτὴ ἡ δύναμις, ἡ ἀναγκαία ὅπως ἀποχωρισθῆ τις μετὰ παρησίας ἐλλείπει αὐτῇ· βλέπομεν διαμαρτυρομένους τὸν καθολικισμὸν ἀσπαζομένους, διότι πίστιν τινα διατηροῦντες, ζητοῦσι τὴν ἀληθῆ θρησκείαν, καὶ φρονοῦσιν ὅτι ἡ Ῥώμη τοῖς παρέξει αὐτήν. Ὀλίγιστοι καθολικοὶ γίνονται διαμαρτυρόμενοι, διότι κατήντησαν ἐναντίοι ἢ ἀδιάφοροι πρὸς πᾶν δόγμα· καὶ αὐτὴ ἐστὶ ἡ ἀδιανομία λυσιτελής ἐστὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐπειδὴ κωλύει ὅπως ὀλοτελῶς διαφυγῇ τις τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς, καὶ, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἐπὶ τέλος ἀναλαμβάνει τὰ τέκνα τῶν ἐχθρῶν τῆς. Ὁ δεύτερος λόγος, ὁ τοὺς καθολικοὺς λαοὺς ἄγων εἰς τὴν ἀπιστίαν καὶ εἰς τὴν ἀπέχθειαν τοῦ κλήρου, εἶναι ὅτι, τῆς ἐκκλησίας φαινομένης ἐναντίας εἰς τὰς ιδέας καὶ εἰς τὰς φιλελευθέρους τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος ἀρχάς, ὅσοι εὐρίσκονται αὐταῖς εἰλικρινῶς προσητημένοι, πολλάκις ἀναγκάζονται ἄκοντες νὰ μισῶσι τὴν ἐκκλησίαν καὶ νὰ ἐναντιῶνται αὐτῇ. Ἡ πλήρης μίσους φωνὴ τοῦ Βολταίρου· «τὴν μικρὰν συντρίψωμεν (écrasons l'infâme)», λογικῶς καὶ πικρῶς καθίσταται τὸ σύνθημα, ὡμολογημένον εἴτε μὴ, τῶν φιλελευθέρων· ἀδικαλείπτως ὁ φιλελεύθερος προσβάλλει καὶ ὀφείλει νὰ προσβάλλῃ τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς μοναχοὺς, ἐπειδὴ οὗτοι ζητοῦσι νὰ κηρυποτάξωσι τὴν κοινωνίαν τῷ πάπῳ καὶ τοῖς αὐτοῦ ἐπιτρόποις, τοῖς ἐπισκόποις· δὲν δύναται νὰ σέβηται δόγματα δυνάμει τῶν ὁποίων προσπαθοῦσι νὰ τῷ ἀφαι-

ρέσωσι τὴν ἐλευθερίαν. Ἐξήτάσαμεν ἤδη τὸ πρῶτον καὶ τὰ αἷτια αὐτοῦ, νῦν ἰδῶμεν καὶ ὅποια τ' ἀποτελέσματα.

Καὶ πρῶτον δὲν εἶναι κατορθωτὴ ἢ ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τῆς Ῥώμης ἀπαλλαγῆ, ὅσον ἀφορᾷ εἰς λαοὺς κατ' αὐτῆς ἀποστατοῦντας ἐν δυνάμει ἀπλῆς ἀρνήσεως ἢ διαλεκτικῆς ἀπορίας· οὐδέποτε ἔθνος, ἐπειράθη πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου δραστηκώτερον τῆς Γαλλίας· πρὸς τοῦτο μετ' ἀπαρμιέλλου ἐνεργείας καὶ ἐκφάνσεως πικνοίοις μέσοις ἐχρήσατο ταῖς φιλοσοφικαῖς σκέψεσι καὶ τῇ τῶν μύθων πικιδίᾳ, τῇ σατύρᾳ τῆς κωμωδίας καὶ τῇ τοῦ βῆματος εὐγλωττίᾳ, τῇ δαδί τῶν ἐμπρηστῶν, τῇ σκαπάνῃ τῶν ἀνατροπέων καὶ τῷ πελέκει τοῦ δημίου.

Τελευταῖον, ἐν Βερταλλίαις οἱ κληρικοὶ τὴν δημοσίαν παρέδωκαν ἐκπιδευσιν τοῖς Ἰησουίταις, καὶ ἐπειράθησαν νὰ ἐπικρατήσωσι βασιλείαν ὅλως ἀφωσιωμένην τῇ ἐκκλησίᾳ· ἢ ἐπήρρεικ αὐτῆς ὁσημέρκι μεγάλως αὐξάνει, καὶ, ὡς ἐν τῇ Βελγικῇ, θὰ καταστῆ ποτε ἀήττητος· τοῦτο δὲ προέροχεται ἐκ τοῦ ὅτι ἐν τοῖς δογματικοῖς ζητήμασι δὲν ἀποκτείνεται εἰμὴ ὅ,τι ἀνταλλάσσεται· ἐάν ἐν τῇ πολιτικῇ ἦσαν παρὰδεκτὰ τὰ τῶν γεγονότων διδάγματα, ὡς ἐν ταῖς φυσικαῖς ἐπιστήμαις, ἢ ἀλήθεια αὕτη ἦθελεν ὡς ἀξίωμα γίνεαι δεκτὴ ὑφ' ἀπάντων τῶν μὴ ἐχόντων προλήψεις· ὁ ὀρθολογισμὸς δὲν θὰ διαρρήξῃ τὴν δυνάμει τῆς Ἐκκλησίας· μᾶλλον θὰ κρατύνῃ αὐτὴν διὰ τοῦ τρόμου δι' οὗτος ἐμπνέει, μὴ συμφωνῶν ταῖς μυχαιτάταις τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας ἀνάγκης. Ἡ ἀπόπειρα λοιπὸν τοῦ καταστρέψαι τὸν καθολικισμὸν ἄνευ ἀνταλλαγῆς τινος τοῦ σκοποῦ δὲν ἐπιτυγχάνει, ἀλλὰ γεννᾷ τὸ στασιαστικὸν πνεῦμα· παρκατηρήσατε πότον τὸ πνεῦμα τοῦτο πανταχοῦ κοινὸν εἶναι τοῖς καθολικοῖς λαοῖς, ἐν τῇ Ἀμερικῇ ὡς καὶ ἐν τῇ Εὐρώπῃ. ἐνῶ οἱ παρκατηρητῆ εἰσιν ἐκπεπληγμένοι μὴ ἀπαντῶντες αὐτὸ μηδὲ ἐν ταῖς ριζοσπαστικαῖς δημοκρατικαῖς τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν. Οἱ διαμικτυρόμενοι σέβονται τὸν νόμον καὶ τὴν ἐξουσίαν· οἱ καθολικοὶ, μὴ δυνάμενοι μήτε νὰ ἰδρύσωσι τὴν ἐλευθερίαν μήτε ν' ἀπέχωσιν αὐτῆς, τὸν δεσποτισμὸν καθιστῶσιν ἀνγκυλιον, συνάμα δὲ δὲν ὑπέκχουσιν ὑποτασσόμενοι αὐτῷ. Ἐκ τούτου μᾶζα ἀποστασίς αἰείποτε ἐνεργός· ὅτε δὲ τὸ κακὸν φθάνει εἰς τὸ ἐπικρατῆ, ἢ χώρα στρέφεται ἀπὸ τῆς ἀναρχίας εἰς τὸν δεσποτισμὸν, καὶ ἀπὸ τοῦ δεσποτισμοῦ εἰς τὴν ἀναρχίαν, καταναλίσκουσα τὰς δυνάμεις ἐν τῇ πάλῃ ἀδικιλλάκτων κομμύτων. Τοιαύτην εἰκόνα νῦν παρίστησιν ἡ Ἰσπανία καὶ ἄλλα κράτη, βεθμηδὸν φθάνοντα εἰς παρομοίαν κατὰστασιν. Πόθεν τὸ κακὸν; Ἴδου κατ' ἐμὲ τὸ αἷτιον.

Ἡ τακτικὴ καὶ κανονικὴ ἐλευθερία δὲν εἶναι ἐφικτὴ ἄνευ ἠθῶν· οἱ δὲ λειτουργοὶ τῆς θρησκείας εἰσὶ κατ' οὐσίαν οἱ μόνου τῷ λαῷ δμιλοῦντες περὶ ἠθικῆς καὶ καθήκοντος. Οὐδέῳως ὑπὸ τοῦ ὄχλου αἰδουμένους, τίς διαδεχθήσεται αὐτοὺς ἐν τῷ ἀπαρκατητῶ τούτῳ ἔργῳ; βεβχίως οὐχὶ οἱ

ὀρθολογισταί. Ὁ Guizot θυμωκίως εἶπεν· «Ὁ χριστιανισμὸς εἶναι μέγα σεβασμοῦ διδασκαλεῖον· ἔάν, ὅπως τὴν ἐλευθερίαν ὑπερκαπίσῃ, ὁ φιλελεύθερος βολταιριανισμὸς ἀνκασίῃ τὴν ἰσχὺν τοῦ καθολικισμοῦ, ὡς ἐξ ἀνάγκης δέον νὰ πράξῃ, ἀπόλλυται καὶ αὐτὸ τὸ πρὸς τὴν νόμιμον ἐξουσίαν σέβας, ἀντ' αὐτοῦ δ' ἀνκρύεται πνεῦμα ἀντιστάσεως, διαβολῆς, μίσους καὶ ἐπανκαστάσεως.»¹ —Οἱ λαοὶ δὲν ζῶσιν ἡσυχοὶ, εἰμὴ ἐντελῶς ὑποτασσόμενοι τῇ Ῥώμῃ, ὡς πρότερον ἐν Ἰσπανίᾳ, καὶ σήμερον ἐν Τυρόλῳ· ἔάν δὲ ζητήσωσι ν' ἀπελευθερωθῶσι, δυσκόλως τὴν ἀνκοχίαν διαφεύγουσι.

• Ζ'.

Ὅτε πρόκειται περὶ κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων, τῇ βοηθεῖ τὸ κλήρου τὰ πάντα βράδια· ἔνευ αὐτοῦ, ἢ ἄκοντος αὐτοῦ, τὰ πάντα δυσχερῆ, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀδύνατα· παρὰθειγμα ἢ στοιχειώδης ἐκπαιδεύσεις.

Ψηφίσατε τὴν ὑποχρεωτικὴν ἐκπαίδευσιν τῇ συνδρομῇ τοῦ ἱερέως, ὡς ἐν τοῖς δικτατορικοῖς κράτεσι, καὶ θὰ ἐπιτύχητε τοῦ σκοποῦ· ἀπ' ἐνκοχίας, ἔάν ὁ ἱερεὺς πολέμιος τύχῃ ἢ ἀδιάφορος, ὡς ἐν τοῖς καθολικοῖς κράτεσι, ὁ νόμος δὲν τηρεῖται. Ἰδετε τὴν σχολαστικὴν τῆς Ἰταλίας στατιστικὴν· ἔάν τῷ ἱερεὶ ἐπιτρέψητε, ὡς ἐν τῇ Βελγικῇ, νὰ εἰσέρχηται εἰς τὸ σχολεῖον λόγῳ ἀρχῆς, παρὰσκευάζει τὴν νίκην τῆς θεοκρατίας· ἔάν δὲ τὸν ἀποπέμψητε, καταστρέφει τὸ σχολεῖον, προκαλῶν τὴν λειποταξίαν πρὸς τούτοις, ἐν ταῖς ὑψηλαῖς ὑμετέρας σχολαῖς θὰ ἐμπνεύσητε ἄρα γε τοῖς διδασκάλοις πνεῦμα ἀντιστάσεως καὶ ἐχθρότητος πρὸς τὸν κλῆρον, ἵνα τὸ μεταδώσωσι τοῖς αὐτῶν μαθηταῖς; Ἐν ταύτῃ τῇ περιπτώσει, ἀφεύκτως θὰ κηρυχθῆτε τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα καὶ θὰ μορφώσητε ἄθεον λαόν· ἡ λογικὴ δὲ ὑμᾶς ὠθεῖ εἰς τοῦτο, καὶ «ὁ ὀρθολογισμὸς» παρὰκαλεῖ ὑμᾶς· ἀλλ' ἐστὲ παρὰσκευασμένοι πρὸς τοῦτο; Ἐν τοῖς δικτατορικοῖς λαοῖς, ἐν Ἀμερικῇ καὶ ἐν Ὀλλανδίᾳ, ὑπάρχουσι λαϊκὰ σχολεῖα ἄνευ θρησκευτικῆς διδασκαλίας, πλὴν ἔμπλεα τῶν χριστιανικῶν ἀρχῶν· ἐν καθολικῇ χώρᾳ λαϊκὴ σχολὴ ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ εἰ μὴ μετὰ σφοδρᾶς πάλης κατὰ τοῦ κλήρου, ὅστις θέλει ζητήσῃ νὰ τὴν κηρυχθῆσθαι ὅθεν εἰμυρμένως γενήσεται ἀντιθρησκευτικὴ.

Καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ κοινωνικὰ ζητήματα, τὰ περιπλέκοντα ἐργάτας καὶ κεφαλαιούχους, ὁ χριστιανισμὸς λύει αὐτὰ, διότι διὰ τῆς κηρυτσομένης ἀδελφότητος καὶ αὐταπαρηγήσεως φέρει τὴν ἰσχύν τοῦ δικαίου μεταξὺ δεσποτῶν καὶ ἐργατῶν, ὅντως χριστιανῶν οὐδεμίαν δύναται ν' ἀνκοφύται· δυσχερεῖα, διότι ἡ δικαιοσύνη θὰ προίσταται τῆς δικνομῆς τῶν προσόδων·

¹ «Δι' ἡμᾶς τοῦς Γάλλους, ἔγραφε πρό τινας ὁ E. Deschanel, ἐλευθερία καὶ ἰσπανία εἰσι συνώνυμα, διότι ἀρχὴ καὶ ὑποδούλωσις λίαν συνεχῶς ἦσαν ὡσαύτως συνώνυμα».

δυστυχῶς πάνυ καλῶς αἰσθνόμεθα τὸ φοβερὸν χάσμα, τὸ γεννηθὲν ἐκ τῆς παρκαμῆς τῶν θρησκευτικῶν αἰσθημάτων, ἀπορροίας τῆς ἀναγκαστικῆς πάλης πρὸς τὸ μόνον εἶδος θρησκευόμετος γνωστοῦ ἡμῖν ἐν τοῖς διαμαρτυρομένοις ἀπ' ἐναντίας, οἱ τῆς θρησκείας λειτουργοὶ εἰσι σεβαστοὶ παρ' ἀπασῶν τῶν τῆς κοινωνικῆς τάξεων, καὶ τῆ μεσιτείας αὐτῶν, αἱ συγκρούσεις δὲν εἶναι τότεν πικρὰ ὑπὸ τὴν χριστιανικὴν ἐπίφορον, ἥς εἰσι τὰ αἰδέσιμα ὄργανα.

Ἐν τῇ λαμπρῇ αὐτοῦ ἱστορίᾳ τῆς Γαλλικῆς Ἐπικρατείας, ὁ E. Quinet πρηνῶς ἀποδεικνυσιν ὅτι, ἐὰν αὕτη ἡ τερστία ἀπόπειρα ἀπελευθερώσεως δὲν ἐπέτυχεν, αἰτία τῆς ἀποτυχίας εἶναι αἱ τοῦ κλήρου ἀντενέργειαι, καὶ συμπεραίνει λέγων, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν ῥιζικῶς νὰ ἐπανορθωθῇ ὁ ἀστυκὸς καὶ πολιτικὸς ὀργανισμὸς κράτους, χωρὶς ἐπίσης νὰ μεταρρυθμισθῇ καὶ ἡ θρησκεία· ὁ λόγος εἶναι ὅτι ἡ ἀστυκὴ καὶ πολιτικὴ κοινωνία παραλαμβάνει τὰ στοιχεῖα τῆς θρησκευτικῆς κοινωνίας, καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ παρκαμῆς καθίσταται.

Ὁ ἱερεὺς τοιαύτην ἔχει λαβὴν ἐπὶ τῶν ψυχῶν, ὥστε ταῖς ἐπιβάλλει τὸ ἰδεῶδες αὐτοῦ, ἐκτὸς ἂν ἐκριζώτῃ τις τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα, δι' οὗ αὐτὰς κυβερνᾷ· ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ πείρᾳ τὰ ἔθνη κινδυνεύουσι ν' ἀπολεσθῶσιν. Ἡ τακτικὴ πρόοδος εἶναι δυσκολωτάτη ἐν ταῖς καθολικαῖς χώραις, διότι τῆς Ἐκκλησίας σκοπούσης νὰ ἐπιβάλλῃ πανταχοῦ τὴν ἐξουσίαν της, αἱ ζωτικαὶ τοῦ ἔθνους δυνάμεις σχεδὸν ἀποκλειστικῶς καταναλίσκονται εἰς τὸ ν' ἀποκρούωσι τὰς τοῦ κλήρου ἀξιώσεις. Παρατηρήσατε τί συμβαίνει ἐν τῇ Βελγικῇ· πᾶσα ἡ τῶν κομμάτων σπουδὴ συγκεντροῦται ἐπὶ τούτου καὶ μόνου τοῦ ζητήματος, καὶ τὰ λοιπὰ συμφέροντα, ὡς καὶ αὐτὰ τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης καὶ τῆς ἡμετέρας αὐτονομίας ὑπάρξεως μένουσιν αὐτῶ ὑποτεταγμένα· ἡ πάλῃ κατήντησε τότεν ζωηρὰ, ὥστε δις ἤδη εὐρέθημεν ἐν τῇ ἀκμῇ σφοδρᾶς συγκινήσεως, μόνον δὲ χάρις εἰς τὴν φρόνησιν τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος δις κατωρθώσαμεν ν' ἀποφύγωμεν τὸν κίνδυνον· αἱ ἀναλισκόμεναι εἰς τὴν πάλῃ πρὸς τὸ κληρικὸν κόμμα δυνάμεις, εἰσι δυνάμεις διὰ τὴν πρόοδον ἀπολωλυταί, ἐπειδὴ καὶ ὅταν ὑπερισχύωσιν, ἡ νίκη αὕτη ἄλλο ἀποτέλεσμα δὲν φέρει, ἢ ὅτι ἐμποδίζει ἡμᾶς τοῦ νὰ πῶμεν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν ἐπισκόπων.

Ἡ ἀγαμία τῶν ἱερέων, ἡ ἀπόλυτος ὑποταγὴ πάσης ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας εἰς μίαν καὶ μόνην βούλησιν, καὶ ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν μοναχικῶν ταγμάτων ἀποτελοῦσι πρὸς τὰ καθολικὰ ἔθνη κίνδυνον, ὃν ἀγνωοῦσι τὰ διαμαρτυρόμενα. Θαυμάζω ἄνθρωπον θυσιάζοντα τὰς οἰκογενειακὰς ἀπολαύσεις ἵνα προσαρτηθῇ τοῖς πλησίον του, καὶ τῇ ἀληθείᾳ, ὁ ἅγιος Παῦλος ἔχει δίκαιον, λέγων· ὁ ἔχων δύσκολον ἐντολήν, ὀφείλει νὰ μὴ νυμφευθῇ· ἀλλ' ὅταν ἀναγκαστικῶς ἅπας ὁ κληρὸς μένῃ ἀγαμος, πηγάζει ἐκ τούτου, ἐκτὸς τοῦ σπουδαιοτάτου κινδύνου διὰ τὰ ἔθνη, μέγας διὰ τὸ κρά-

τος κίνδυνος—οί ἱερεῖς οὗτοι ἀποτελοῦσιν ἰδιαιτέραν τάξιν, συμφέρον ἔχουσαν ἰδιαιτέρον καὶ ἀλλότριον τῷ τοῦ ἔθνους.

Ἡ ἀληθινὴ τοῦ καθολικοῦ κλήρου πατρὶς εἶναι ἡ Ῥώμη, ὡς αὐτὸς οὗτος διακηρύττει· ὅθεν, ἐὰν ἡ χρεὶς τὸ κλῆρον, θὰ θυσιάσῃ τὴν ἐκτουτοῦ πατρίδα εἰς τὴν σωτηρίαν ἢ εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ πάπα, ἀναμακροτήτου ἀρχηγοῦ τῆς θρησκείας του, καὶ ἀντιπροσώπου τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς· πρῶτον καθολικὸς, καὶ ἔπειτα, ἀν τὸ συμφέρον τοῦ καθολικισμοῦ τὸ ἐπιτρέπη, Βέλγης, Γάλλος, ἢ Γερμανός· τοιαύτη ἡ καθολικὴ ἔποψις, καὶ λογικῶς ἀδύνατον νὰ ᾖ ἄλλη.

Ὅτε τὸ φιλελεύθερον κόμμα ἐκυδέρνα τὴν Βελγικὴν, καὶ Ναπολεὼν ὁ Γ', πρὸ τοῦ Ἰταλικοῦ πολέμου, παρουσιάζετο ὡς ὁ τῆς Ἐκκλησίας ὑπερμαχος, πλείστοι Βέλγη ἱερεῖς εἶπόν μοι ἀπὸ τῆς μεσημβρίας ἐλευτέται ἡ ἐλευθέρωσις· σήμερον δὲ, οἱ τὰ τῶν ὑπερχλπειῶν φρονούντες Γερμανοὶ οὐδὲν κρύπτουσιν ὅτι, χάριν τῆς Ἐκκλησίας, ἤθελον προδώσει τὴν Γερμανίαν. Βρυαρὸς ἀντιπρόσωπος ἀρά γε δὲν εἶπεν ἐν πλήρει βουλή· «Εἰς μὴ τὴν συλλέγετε νέα συντάγματα· εἰσὶ καθολικοί· πρὸς τοὺς πολεμίους ἀποστήσουσι!»

Ἐτι ἤττον τοῦ ἱερέως ὁ μοναχὸς ἀναγνωρίζει ἰδίαν πατρίδα· ὑπηρέτης τοῦ παπισμοῦ, κεχωρισμένος παντὸς ἐγχωρίου δεσμοῦ, ζῆ μόνον διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, ἣτις εἶναι παγκόσμιος, καὶ δὲν ἀποδέλπει ἢ εἰς τὴν βασιλείαν αὐτῆς, ἣτις ἔσεται ἡ ἰδία αὐτοῦ βασιλεία. Τίνι τρόπῳ ἡ πολιτεία θέλει τὴν ἑαυτῆς ἀνεξαρτησίαν δικτηρήσει ἐνώπιον τοῦ κλήρου καὶ τῶν μοναχικῶν ταγματῶν, ζητούντων νὰ ἀρχωσι, καὶ τοὺς λαοὺς κρατούντων διὰ τῶν ἰσχυροτέρων, διὰ τῶν μᾶλλον ἀνυποστάτων μέσων; Ἐν ταῖς διαμαρτυρομέναις χώραις οἱ λειτουργοὶ τῆς θρησκείας εἰσὶν ἔγγαμοι καὶ κέκτηνται οἰκογένειαν· οὕτως ἔχουσι ταῦτὰ συμφέροντα, καὶ διάγουσι τὸν αὐτὸν βίον τῶν λοιπῶν πολιτῶν· διηρημένοι εἰσὶν εἰς μέγαν ἀριθμὸν αἰρέσεων, ὅθεν δὲν ὑπέικουσι τῷ αὐτῷ συνθήματι· ἱεραρχικῶς δὲν ὑπάγονται τῇ βουλήσει ξένου ἀρχηγοῦ, ἐπιδιώκοντος τὸν ὄνειρον τῆς παμβασιλείας· εἰσὶ μέλη τοῦ ἔθνους, διότι καὶ ἡ Ἐκκλησία των εἶναι ἐκκλησία ἐθνική· εἰσὶν ἀνεξάρτητοι τῆς πολιτείας, ὡς ἐν τῇ Ἀμερικῇ, ἢ ὑποταχθέντοι τῷ κράτει, ὡς ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ· δὲν διίτχυρίζονται, ὡς ἐν τῇ Γαλλίᾳ ἢ τῇ Βελγικῇ νὰ ὦσιν οἱ κυριάρχαι τοῦ κράτους.

Ὁ χωρισμὸς τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς πολιτείας εἶναι ἀρχὴ ἢ πανταχοῦ πειρῶνται νὰ ἐπιβᾶλωσι· κατορθωτὸν τοῦτο ἐν τοῖς διαμαρτυρομένοις κράτεσιν, ὡς συνέβη ἐν τῇ Ἀμερικῇ, διότι ὁ κλῆρος ἑαυτὸν ὑπέβηκε τούτῳ, ἀλλὰ ματαίως θὰ διακηρυχθῇ ἐν τοῖς καθολικοῖς· ἡ Ἐκκλησία, διίτχυριζομένη ὅτι τὰ ἐγκόσμια πρέπει νὰ ὑποτάσσωνται τοῖς πνευματικοῖς, ὡσπερ τὸ σῶμα προσήκει τῇ ψυχῇ, δὲν θέλει παραδεχθῇ τὴν κατάστασιν τοῦ χωρισμοῦ ἢ τότε μόνον, ὅταν θὰ δύνηται νὰ ὠφεληθῇ ἐξ αὐτῆς, ἵνα κα-

τορθώσει τὸ ποθούμενον. Ὅθεν ὁ χωρισμὸς οὗτος ἔτεται δέλεαρ ἢ φενακισμὸς· δὲν δύνασθε ἐν τῷ αὐτῷ προσώπῳ νὰ χωρίσητε τὸν εὐσεβῆ ἀπὸ τοῦ πολίτου, καὶ συνήθως τὰ αἰσθήματα τοῦ πρώτου ἐμπνέουσι τὰς πράξεις τοῦ δευτέρου. Οἱ λειτουργοὶ τῆς θρησκείας ἐξασκοῦσιν ἐπὶ τῶν θεωρούντων αὐτούς ὡς διερμηνεῖς τῆς θεότητος πολλῶν μείζονα ἰσχύον ἢ οἱ ἄρχοντες ἀντιπροσώποι τῆς πολιτείας, διότι ὁ ἱερεὺς τὴν κίωνιον εὐδαιμονίαν ὑπισχνεῖται, καὶ ἀπειλεῖ τὰς ἀτελευτήτους τῆς κολάσεως βρασμούς, ἐνῶ ὁ λαϊκὸς δικτῆθαι μόνον ἐπιγείους καὶ προσκαίρους τιμωρίας καὶ ἀμοιβάς. Διὰ τῆς ἐξομολογήσεως κυριεύει ὁ ἱερεὺς τοῦ βασιλέως, τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, τῶν ἐκλογέων, καὶ διὰ τῶν ἐκλογέων τῶν βουλῶν· ἐν ὅσῳ ἐγκρατῆς ἐστὶ τῶν θείων μυστηρίων, ὁ χωρισμὸς τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς Πολιτείας εἶναι ἀπλῶς κινδυνώδης πλάνη. Κυβερνᾶν σὺν τῷ κλήρῳ ταυτὸ ἐστὶ τοῦ ὑποτάξει αὐτῷ τὸ ἔθνος· κυβερνᾶν δὲ κατ' αὐτοῦ, τοῦτο ἐστὶν ἐμβάλλειν εἰς μέγαν κίνδυνον πᾶσαν ἐξουσίαν· κυβερνᾶν παρ' αὐτῷ καὶ ἀγνοεῖν αὐτὸν, τοῦτο σωφρονέστερον, ἀλλ' ἐκεῖνος τοῦτο δὲν ἐπιτρέπει. «Ὁ μὴ μεθ' ἡμῶν ἐστὶ καθ' ἡμῶν», λέγει· ὅθεν δέον νὰ καρτερήσῃ τις, καὶ ἢ νὰ ὑπακούῃ ἢ νὰ ἀνθίσταται αὐτῷ· οὐκ εἰμι δὲ ἰκανὸς νὰ εἶπω τίς ἢ ἀσφαλεστέρα ἐκλογή.

Τὰ καθολικὰ τῆς Ἡπείρου ἔθνη παρὰ τῆς Ἀγγλικῆς καὶ τῆς Ἀμερικῆς παρέλαβον ἀρχὰς καὶ θεσμούς, ἄτινα, ἐκ τῆς μεταρρυθμίσεως γεννηθέντα, ὑπὸ τὴν ἐπήρρειαν αὐτῆς παρέχουσιν ἀγαθὰ ἀποτελέσματα· ἀλλ' ἤδη ἀρχόμεθα βλέποντες ἐπὶ τῆς Ἡπείρου ποῦ ταῦτα ἄγουσιν, ὅταν πολεμῶνται, ἢ καρποῦνται ὑπὸ ὑπερκλείου καὶ δεισιδαίμονος κλήρου· εἰς ἀταξίαν καταλήγουσιν ὅταν ὁ ὄχλος τὴν πίστιν ἀπώλεσεν, ὡς ἐν τῇ Ἰσπανίᾳ καὶ τῇ Γαλλίᾳ, καὶ εἰς τὴν κυριάρχικὴν τῶν ἐπισκόπων, ὅταν ὁ ὄχλος διατηρῇ τὴν πίστιν, ὡς ἐν τῇ Βελγικῇ.

Ἡ ἀτενὴς καὶ ἀνευ προλήψεως μελέτη τῶν συγχρόνων γεγονότων φαίνεται λοιπὸν λήγουσα εἰς τοῦτο τὸ θλιβερώτατον συμπέρασμα· ὅτι οἱ καθολικοὶ λαοὶ δὲν θέλουσι κατορθώσει νὰ δικτηρήτωσι τὰς ἐκ τῆς μεταρρυθμίσεως προκχθείσας ἐλευθερίας· ἐὰν οὗτοι ἦσαν κεχωρισμένοι, ὑποτασσόμενοι τῇ ἀπολύτῳ τῆς Ἐκκλησίας δυναστείᾳ, ὥσως ἀν ἠδύναντο ἀπολαύειν ἡσυχου εὐδαιμονίας, καὶ μετρίου καὶ ἡδέος βίου· ἀλλ' ἐξωτερικὸς κίνδυνος φαίνεται ἀπειλῶν αὐτούς· ἐντὸς βραχέος μέλλοντος, εἰ μὴ ἀρνηθῶσι νὰ ὑπακούωσι τῇ φωνῇ τῶν ἐπισκόπων.

Ὁ Buckle, μεταξὺ τῶν προτερημάτων τοῦ ἡμετέρου καιροῦ ἐλόγιζε καὶ τὸ τῆς ἀδιανορίας, τῆς ἀππλλακτῆς ἡμᾶς τῶν θρησκευτικῶν πολέμων· τὸ προτέρημα τοῦτο, ἐὰν ἢ προτέρημα, δὲν θέλει δικτηρήσει ἢ ἐποχὴ ἡμῶν· τὸ πᾶν προμηνύει ὅτι μεγάλη ἐτοιμάζεται σύγκρουσις, ἣς ἢ θρησκεία ἐστὶ ἐν τῶν κυριωτέρων αἰτίων· ἤδη κατὰ τὸ 1870 αἱ τῶν ὑπερκλείων ἰδέαι ἔρριψαν τὴν Γαλλίαν εἰς τὸν κατὰ τῆς Γερμανικῆς πόλε-

λεμον' ἐὰν Ἐρρίκος ὁ Ε΄, ἢ Ναπολέων ὁ Δ΄ ἀναβῶσιν ἐπὶ τὸν θρόνον βασιλεύσας τοῦτο γενήσεται τῇ συνεργείᾳ τοῦ κλήρου, ὅστις θ' ἀπαιτήσῃ νέαν σταυροφορίαν ἵνα ἐλευθερώσῃ τοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ, τοὺς καταδιωκόμενους πέραν τοῦ Ῥήνου, καὶ ὧν τὴν ἐπικουρίαν θὰ ὑποσχεθῇ τὰ κράτη, ἐν οἷς ὑπερισχύει τὸ κληρικὸν κόμμα, πιθανῶς θὰ παρασυρθῶσιν εἰς τὸν ἱερὸν πόλεμον. Ἴδού ἡ κηρυττομένη πολιτικὴ ἐν Γαλλίᾳ ὑπὸ τοῦ «Σύμπαντος», καὶ ἀλλαχού ὑπὸ τῶν δημοσίων ἐργάνων τοῦ παπισμοῦ. Τὴν παλινθρῶσιν τῶν νομίμων δυναστειῶν ἐν ταῖς τρισὶ λατινικαῖς χώραις, τῇ Ἰσπανίᾳ, τῇ Ἰταλίᾳ καὶ τῇ Γαλλίᾳ, τὴν Ῥώμην τῇ πάπα παραδεδωμένην καὶ τὴν ὑπερτάτην ἐπιτήρησιν τῇ ἐκκλησίᾳ, τὴν ἐπανάκαμψιν εἰς τὰς ἀληθεῖς τοῦ κυβερνῶν ἀρχὰς, ἤτοι εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Συλλάβου καὶ τῆς καθολικῆς παραδόσεως ἀναγορευόμενας, ἰδοὺ τὸ μεγαλεπίβολον σχέδιον, ὅπερ ἀπανταχοῦ οἱ ὑπεράλπειοι ἐπιδιώκουσι νὰ ἐκτελειώσωσιν ἄρα γε θὰ ἐπιτύχωσι; τίς οἶδεν; ἀλλ' ἐὰν ἠττηθῶσιν ἐν αὐτῇ τῇ προσβολῇ κατὰ τοῦ προτεσταντισμοῦ, ποία ἔσεται ἡ τύχη τῶν ἠττημένων; Φρίσσει τις διανοούμενος τὰς συμφορὰς ἃς ἐτοιμάζει τῇ Εὐρώπῃ, τὸ ὄνειρον τοῦ ν' ἀποδοθῇ τῇ ἐκκλησίᾳ ἢ παγκόσμιος βασιλεία, ἢ νῦν ἐπιδιώκει μετὰ πλείστης ὕψης ὡς οὐδέποτε τόλμης καὶ λύσσης.

ΙΔΙΟΤΡΟΠΙΑ

ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΕΝ Τῇ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΑ:*

Ἀπὸ πολλοῦ ἤδη πολλῶν ἡ προσοχὴ ἀποσπασμένη ἀπὸ τῆς τῶν παλαιότερων χρόνων ἐρεύνης, ἀπὸ τῆς ζητήσεως τῶν καθ' ἑκάστην λαμπρότερον ἀναδεικνυμένων τῆς ἀρχαιότητος σημείων διευθύνθη πρὸς τὴν περίοδον ἐκείνην τοῦ βίου τοῦ ἔθνους ἡμῶν, ἣτις ὑπὸ μείζονος σκότους περικαλυπτομένη βαθυτέρας ἐχρηξε καὶ τῆς σπουδῆς, τελειότερας καὶ ἀποτελεσματικώτερας τῆς μελέτης. Οὐχὶ τοσοῦτον ἐγκαίριος ἀλλ' ἐπὶ τέλους καὶ παρ' ἡμῖν κατενοήθη ἡ ἀξία, ἐγνώσθη ἡ θέσις, ἣν πρέπει νὰ κατέχωσιν οἱ χρόνοι οἱ τὸ ὄνομα τῶν Βυζαντινῶν ἀναβεβλημένοι ἐν τῇ καθ' ὅλου ἐνεργείᾳ τοῦ ἔθνους, ἐν τῇ κατὰ μέρος μορφώσει.

Περὶ τὴν ὅλως ὑπάρχει ἡ καταδείξις καὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἀξίας τῆς περὶ τὴν ἀρχαιότητα ἐνασχολήσεως ἀλλὰ καὶ πρόσκορος ἔσως καθίσταται ἡ ἐπανάληψις τῆς ἰδέας ταύτης, μετὰ τὴν τηλικαύτην ἐρευναν μετὰ τὴν γιγάντειον ἐργασίαν, δι' ἣς κατεδείχθη καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ἀναπετάννται ὁλόκληρον τὸ θέατρον τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἐν πᾶσι ταῖς

* Ἀνεγνώσθη τῇ 3 Μαΐου ἐν τῷ ἐν Πειραιεὶ φιλολογικῷ συλλόγῳ «Ἐλικῶν».

σχέσει τοῦ καθ' ὅλου βίου. Ἐγνώσθη ἀρχούτως τὸ ὕψος τῆς διανοίας, ἐξετιμῆθη δεόντως ἡ παλαιότερα τέχνη καὶ διατελεῖ θεραπευομένη, τὸ μὲν διὰ τῶν παν-οίων ἐρευνῶν, τὸ δὲ διὰ τῆς μεταγγίσεως τῶν ἀρχαίων ὑποδειγμάτων εἰς συμπλήρωσιν νεωτέρας ἐργασίας, εἰς τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν προσέγγισιν καὶ ποιὸν τινα συγχρωτισμὸν τῶν δύο πρὸς τὸ αὐτὸ τεινόντων σημείων, τοῦ παλαιοῦ καὶ τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ.

Τίς ὁμῶς δὲν διαβλέπει ἐν τῇ ἐνεργείᾳ ταύτῃ τὸ χάσμα τὸ μεταξὺ τῶν δύο μακρὰν ἀλλήλων κειμένων; τίς δὲν ἀναγνωρίζει ὅτι ἐν τῇ ζητουμένη ταύτῃ συνενώσει διάστασις τις ἐν μέσῳ παρεμπροσθεῖσα ἀπεχώρισε τὰ δύο ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ σώματος μέρη, διάστασις καὶ πρὸς τὰ δύο μέρη ἀποκλίνουσα ἀλλὰ καὶ ἀπ' ἀμφοτέρων ἀφισταμένη; Διέτρεξαν τὸ εὐρὺ αὐτῶν στάδιον ἀναβάντες μέχρι τοῦ ὕψιστου τῆς ἀκμῆς αὐτῶν οἱ προπάτορες· κατὰ φυσικὸν λόγον ἐπῆλθε βαθμηδὸν ἡ παρακμὴ, ἠναγκάσθησαν καταβκίνοντες μίαν πρὸς μίαν τῆς καταπτώσεως τὴν βαθμίδα νὰ κατέλθωσι μέχρι τοῦ σημείου τῆς καταστροφῆς, ἀλλὰ καταστροφῆς καταλιπούσης ὅπισθεν λαμπρὰ ἔχνη διαβάσεως, διδασκάλους εἰς τὸν αἰὶ χρόνον. Ἐφραγγελώθησαν ὑπὸ τῶν Μακεδόνων ἐν Χαιρωνείᾳ ἠναγκάσθησαν νὰ σύρωσι τῶν σταυρὸν αὐτῶν ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων ἐν Κορίνθῳ, ἐσταυρώθησαν ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τῶν βαρβάρων, ἐτάφησαν ἰδίαις αὐτῶν χερσὶ καὶ ἐφαίνοντο τοῦλάχιστον τεθκμμένοι ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας.

Ἴδου ἡ εἰκὼν τοῦ ἀρχαίου βίου μέχρι τῆς ἀποτινάξεως τοῦ ἐπὶ τέσσαράς που αἰῶνας περικαλύψαντος τὸ ἔθνος δουλικῷ πέπλῳ, μέχρι τῆς ἀναγνωρίσεως ἀπὸ τοῦ τελευταίου ὀρίου ἄλλου τινὸς σημείου ἀπωτάτω κειμένου καθ' ὃ εἰς ὄλω διαφόρον εὐρίσκεται τὸ ἔθνος θέσιν, καθ' ὃ πνοὴ ἀγία ἀγίου ἐνθουσιασμοῦ τὰ πάντα ἐνεσάρκου, ἢ ἐλευθερία. Τὰ μεταξὺ ὁμῶς τῶν δύο τούτων σημείων ὡς ἐν μέσῳ δύο μεγάλων ἀλλὰ καὶ λίαν μεμακρυσμένων λαμπτήρων κείμενα, μέρος μὲν ὑπὸ τῆς αἴγλης τούτων ἀμυδρῶς πως διεφαίνοντο, μέρος δὲ, τὸ πλεῖστον, εἰς τὸ διὰ μέτου σκότους βυθιζόμενα δυσχερῆ ἢ μᾶλλον ἀδύνατον ἐν πολλοῖς παρεῖχον τὴν προσέγγισιν ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς θέσεως αὐτῶν, ὡς ἐκ τῆς ἀπομακρύνσεως καὶ τελείας ἦν ὑπέστησαν ἀπομονώσεως.

Ἄνωσθ' ἡπὸτ' ἂν ἦ ὁμῶς, ὡς μέλη ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ σώματος, ὡς ἀποτελοῦντα μέγα τμήμα τῆς ἐθνικῆς ὀλομελείας, ὡς μεσάζοντα τέλος μεταξὺ παλαιοῦ καὶ νεωτέρου πολιτισμοῦ ἦσαν πάντως ἐρεύνης ἀξία, ἐπὶ πᾶσι διὰ μόνην τὴν μεταβκτικὴν αὐτῶν θέσιν, διότι δηλ. συνέδεον ὅ,τι ἐνδοξὸν ἀνέτειλεν ἐν τῇ ἀρχαιότητι πρὸς τὴν ἀπομίμησιν αὐτοῦ ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις· διότι ἐχρησίμευον ὡς γέφυρα μεταξὺ τῶν δύο ἀντικειμένων σημείων· καὶ γέφυρα τοιαύτη ἐχρηζέτω φωτισμοῦ, ὁδὸς δεικνύουσα τὴν πορείαν τοῦ ἔθνους ἀνάγκη ἦτο νὰ καταστῇ βκτὴ, ν' ἀρθῶσιν ὑπὸ

τοῦ μέσου οἱ κατακτεσόντες ὄγκοι, τὰ λείψανα τοῦ παλαιοῦ μεγαλείου νὰ ἐξετασθῇ τὸ ἔδαφος αὐτῆς.

Τὸ ἐκ τῆς ἐργασίας ταύτης ἀποτέλεσμα μεγάλως συνεβλάτετο ἤδη εἰς τὴν τακτοποίησιν τῆς ἱστορίας τῶν χρόνων ἐκείνων ἐν σχέσει ἀείποτε πρὸς τε τὴν παλαιότεραν καὶ τὴν ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις τοῦ ἔθνους, καθ' ὅσον ἕνεκα τῆς θέσεως αὐτῶν πολλὰ τῶν ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις διὰ τῶν ἐν τοῖς παλαιότεροις ἐρμηνεύονται καὶ διὰ τῆς γνώσεως ἐκείνων κατανοοῦνται, ὡς καὶ πολλὰ τῶν περὶ ἡμᾶς μόνον διὰ τῆς ἀνεπίξεως τῆς τειρᾶς τῆς ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος διὰ τῶν χρόνων τῆς σκοτεινῆς θέσεως τοῦ ἔθνους εὐχερῶς ἐξηγοῦνται.

Τοῦτο τὸ τελευταῖον ὑπὲρ πᾶν ἄλλο σημεῖον ἐν τῇ τέχνῃ μάλιστα δικαιολογεῖται, ἥτις τὰ πάντα ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος παρακλαθοῦσα καὶ παραδόσεις καὶ ὕφος καὶ χαρακτῆρα καὶ ἐν γένει πᾶν τὸ ὑπὸ τὸν κύκλον αὐτῆς, διεμόρφωσεν ἀναλόγως τῶν ἀπαιτήσεων τῶν χρόνων, ἀναλόγως τῆς ἰδιοφυΐας τῶν ἐργατῶν τῶν τὴν ὕλην παρακλαθόντων. Ταῦτα μετ' ἀσφαλείας δυνάμεθα ἤδη νὰ εἴπωμεν μετὰ τὰς γενομένας καὶ ἐπὶ τοῦ κλάδου τούτου ἐρέυνας, αἵτινες πρὸς τὰς ἄλλαις μελέταις κατέδειξαν ἀληθῶς πόσον ἀναγκαῖα ὑπῆρχεν ἡ γνώσις καὶ τοῦ μέρους τούτου, ἵνα κατακνηθῇ ἢ ἄλλως ἀπότομος φαινομένη μετάδοσις ἀπὸ τῆς παλαιότερας θέσεως αὐτῆς εἰς ἡν αἴφνης σήμερον περιῆλθε.

Διὰ τῆς ἐρέυνης ταύτης κατενοήθη ἀρκούντως ἡ ὁδὸς ἣν ἡ τέχνη ταμοῦσα παρουσιάζεται ὡς ὅπως νῦν κατὰ τὴν Ἑσπερίην καὶ ὡς ἐκεῖθεν μετὰ ταῦτα παραδοθεῖσα ὡς προῖον αὐτῆς ταύτης, ἐνῶ οὐδὲν ἄλλο ἢ ἑλληνικὴ καθαρῶς ὑπάρχει πολλὰ μεταβολὰς λαβοῦσα πολλὰ ἀποβαλοῦσα τὸ πλεῖστον ὅμως διατηρήσασα. Τὸ Βυζάντιον εἶνε ὁ ὀχετὸς ὁ διαβιβάσας ἄμα τοῦ καταστρεπτικοῦ ἀνέμου τοῦ 1453 ἐπιπνεύσαντος, εἶνε ὁ ὀχετὸς, εἶπον, ὁ διαβιβάσας εἰς τὴν Δύσιν τὰ ὑποδείγματα τῆς ἐν αὐτῷ περιωθεισῆς καὶ προηγουμένως διὰ τῆς Ῥώμης μετακομισθείσης εἰς αὐτὸ τέχνης. Ἐν τῇ Δύσει συνηντήθησαν τὰ σπέρματα ταῦτα τῆς ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς μορφώσεως μετὰ τοῦ λεληθότως αὐξηθέντος ζήλου πρὸς τὴν ἀρχαίαν τέχνην ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τῆς Κορίνθου. Ἐκ τῆς συναντήσεως ταύτης ἥτις συνήνου τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὴν πρόοδον τῆς τέχνης κατὰ τὴν Δύσιν προῆλθε μέσον τι μεταξύ ἀμφοτέρων, οὐ προῖον ἢ ὅλη νεωτέρα τέχνη ἢ μᾶλλον ὁ διακλαδισμὸς αὐτῆς εἰς πλείω τμήματα εἰς τὰς σχολὰς τὰς διαφόρους, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν ἐχούσας, ἀπὸ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πηγῆς ἀπορρεούσας.

Πῶς ἤδη μετηγγίσθη ἡ τέχνη, ποῖαν διεύθυνσιν λαβοῦσα ποῦ ἐστράφη, τίνα τὰ κατὰ διαφόρους χρόνους χαρακτηρηστικὰ αὐτῆς, πῶς ἀνεπτύχθη καὶ διηρέθη, ποῦ καὶ πότε ἔλαβε μείζω ἀκμὴν, ταῦτα σὺν ἄλλοις διεκφεύγουσι τὴν ζήτησιν τὴν νῦν, ἄλλου θέματος, ἄλλου κύκλου συστατικὰ.

Ἐν τῇ καθ' ὅλου ὁμῳ πορεία αὐτῆς παρουσιάζει παραλλογὰς τινὰς ἀξίας ἐρευνῆς, ἰδιοτροπίας παραδόξους ἐκ πρώτης ὄψεως φαινόμενας ἐν ὅλοις τοῖς σταδίοις αὐτῆς, αἵτινες ἐν ὅλῃ τῇ παρεκκλίσει αὐτῶν ἀπὸ τοῦ συνήθους ἀπὸ τοῦ κοινοῦ καὶ πεπατημένου περιέχουσι τσαῦτα τὰ σημεῖα τῆς ἀληθοῦς καταγωγῆς, ἣν ἤδη ὑπετυπώσαμεν, ὥστε καὶ μόνα ταῦτα θὰ ἤρκουν πλὴν τῶν πλείστων ἄλλων λόγων εἰς ἐνδειξιν τῆς στενῆς, τῆς στενωτάτης σχέσεως τῶν παλαιότερων ἔργων, τῆς παλαιότερας τέχνης πρὸς τὴν νεωτέραν.

Ἡ σχέσηις ὁμῳ αὕτη εἴτε ὑπὸ τῆς παραδόσεως περικαλυφθεῖσα, εἴτε ὑπὸ παντοίων ἄλλων λόγων παραρθηρεῖσα περιῆλθεν ἡμῖν ἀγνώριστος ὁλως ἢ τὸ πλεῖστον δυσδιάκριτος ἀποβάσα, καὶ μόλις μετὰ μακρὰν ζήτησιν καὶ βαθυτέραν σπουδὴν καὶ κρείττω μελέτην ἀφαιρουμένη τὸν τῆς παραδόσεως ἢ τὸν τῶν ἄλλων τῶν παρακωλύοντων αἰτίων πέπλον μόλις ἐμφανίζεται καταδεικνύουσα τὴν ἀρχὴν τὴν ἀληθῆ, τὴν καταγωγὴν τὴν γνησίαν.

Οὕτως ἐν τῶν εἰς τὸν κύκλον τῆς τέχνης τῶν χρόνων τούτων τῆς γραφικῆς προσπεσόντων ζητημάτων ἐπὶ πολὺ ἐτήρησέ με μετέωρον ἐν τῇ ἀσφαλεῖ ἐκδοχῇ αὐτοῦ, ἐν τῇ τελείῃ καὶ πλήρει πασῶν τῶν ἀπαιτήσεων ἱκανοποιήσει, ἐν τῇ ἀναπαύσει καὶ τῷ ἀνακουφισμῷ δὲ αἰσθάνεται τις μόνον πρὸ τῆς ἀνευρέσεως τοῦ ἀληθοῦς. Εἶνε δὲ τοῦτο ἐξ ἐκείνων ἄτινα ἀδύνατον εἶνε νὰ μὴ προσέπεσαν εἰς πολλῶν τὴν παρατήρησιν καὶ ἀκριβῶς ὡς τοιοῦτο παρατίθημι πρὸ ὑμῶν αὐτὸ, μετὰ τῆς δυνατῆς αὐτοῦ ἐρμηνείας, τῆς δυνατῆς λύσεως. Διότι γνωρίζω μὲν ὅτι ὑπάρχει, ὅτι φέρεται λύσις τις κοινὴ αὐτοῦ τε καὶ πάντων τῶν ὁμοίων αὐτῷ, ἀλλὰ τοιαύτη, ὥστε οὔτε ἐντελῆ ἡσυχίαν πνεύματος δύναται νὰ παράσχη· πολλὰ δὲ καὶ τὰ δυσχερῆ ἔτι περιλαμβάνει. Εἶνε τῆς φύσεως ἐκείνης τῶν ζητημάτων ἄτινα ἐμφανίζονται μὲν σπανίως, ἀλλ' ὅταν ἐμφανίζονται νομίζει τις εὐχερῆ, ἢ μᾶλλον τὴν λύσιν αὐτῶν εὐκόλον ὑποτοπάζων εἰς ἄλλοτε καὶ ἄλλοτε ἀναβάλλει καὶ οὕτως ἀπὸ ἀναβολῆς εἰς ἀναβολὴν, εἴτε διότι παρουσιάζονται ἐν χρόνῳ ἄλλης ἐργασίας εἴτε καὶ δι' ἄλλους λόγους ἀρκεῖται εἰς ἀπλῆν, εἰς ἐπιπολίαν ἐξέτασιν, ἐν ᾗ βαθυτέρα ζήτησις ἀλλοίαν τοῦ θέματος προάγει πολλακίς εἰς φῶς τὴν ὄψιν.

Πρόκειται περὶ ἰδιοτροπίας τῆς τέχνης τῆς τῶν Βυζαντινῶν, τῆς ἀγιογραφίας, περὶ ἰδιοτροπίας τοῖς πᾶσι γνωστῆς, κοινοτάτης, πλὴν ἴσως μὴ δούσης ἀφορμὴν εἰς βαθυτέραν ἐξέτασιν τοῦ παράγοντος λόγου. Πρόκειται περὶ τοῦ χρωματισμοῦ εἰκόνων τινῶν ἐν τῇ τέχνῃ, περὶ τῆς μεταβολῆς τῶν χρωμάτων ἐπὶ εἰκόνων τινῶν ἢ καὶ ἐπὶ μερῶν τινῶν μόνον τῶν εἰκόνων μεταβολῆς τοιαύτης ὥστε νᾶντίκεται πρὸς τὸ φυσικόν, νὰ παρουσιάσῃ πολλακίς ὁλως παρκαμμορφωμένην τὴν ὄψιν καὶ τῶν ὠραιοτέρων προσώπων, νὰ ἀλλοιοῖ τὸ ἐξωτερικόν καὶ αὐτοῦ τοῦ προτύπου τῆς γραφίδος τῶν μεγαλειτέρων τεχνιτῶν τῆς Θεοτόκου.

Μηδεις δ' ὑπολάβει με διὰ τούτων ὑπαινισσόμενον ἴσως ἐπὶ μομφῇ τῶν ἐλεεινῶν εἰκόνων κατασκευασμάτων τῶν παρατασομένων ἐν Ἀθήναις πρὸ τῶν βαθμίδων τῆς ἀγίας Εἰρήνης ἢ ἐν τῇ πόλει: ἡμῶν ὑπὸ τὰς στοὰς τὰς περὶ τὴν ἀγορὰν συμπεπιλημένων ἐν κιβωτίοις, ἢ πληρούντων κατὰ δεκάδας συνδεδεμένας τὰς πῆρας πωλητῶν τοῦ εἶδους τούτου ἀνὰ τὰς κώμας· ἀναξιοπρεπές τῇ ἀληθείᾳ καὶ νὰ φαντασθῇ τις ὅτι ἐπὶ τοῖς τοιούτοις πιθηκομόρφοις τῆλλα τέρασι συνήγαγον ἑμᾶς ἐπὶ τὸ αὐτό. Πολὺ μακρὰν τούτων θὰ τραπῶμεν.

Τίς εἰσελθὼν εἰς τὸν ναὸν τῆς ἀγίας Τριάδος ἐνταῦθα δὲν εἶδε τὴν ἐκεῖ ἀνακειμένην μεγάλην ἐπηγυρωμένην εἰκόνα τὴν μελαϊναν φέρουσαν τὴν ὄψιν, τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου Μυρτιδιοτίσης ἐπικαλουμένης; ἢ εἰς τίνος τὸν νοῦν δὲν ἐπῆλθεν εἴτε ταύτην εἶδεν εἴτε τὴν κατὰ ταῦτὰ ἐν τῷ μητροπολιτικῷ τῶν Ἀθηνῶν ναῷ μεῖζω, ἢ καὶ ἄλλην ἀλλαχοῦ τῆς αὐτῆς πρραστάσεως ἢ καὶ ἄλλης, εἰς τίνος λέγω τὸν νοῦν δὲν ἐπῆλθεν ἢ ζήτησις τοῦ λόγου δι' ὃν τὸ πρόσωπον τῆς Θεομήτορος ἢ ὄψις ἢ ὅ,τι ὑψηλὸν ἐν τῇ ἀρετῇ διαγράφουσα, ἢ σύμπασαν τὴν δύναμιν τῆς ἀγνότητος ὑποτυποῦσα, ἢ ὄψις τοῦ ἀγλαίσκτου τοῦ παρθενικοῦ κόσμου καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς μητρικῆς τρυφερότητος, μετεμορφώθη οὕτως ἀπαισίως ἀλλοιωθεῖσα διὰ τοῦ σκιερωτέρου τῶν χρωμάτων, εἰς ἄλλης φυλῆς ἄλλων χωρῶν ἀπεικασμᾶ μεταμορφωθεῖσα. Παρὰ παντὶ τῷ θεασαμένῳ ἐκτὸς τῆς εἰκόνος ταύτης καὶ ἄλλας ἢ ἐντελῶς μελαϊνας ἢ ὅπωςδήποτε σκιερῶς ἀπεικονιζόμενας θὰ ἐξηγέρθη βεβχίως ἢ ἀπορία πῶς οὕτω γραφόμεναι πολλαπλασιάζονται αἱ μεταγραφαὶ αὐταὶ ἐν τῇ Βυζαντικῇ ἀγιογραφίᾳ, διατὶ δὲ νὰ ἐξαικολουθῇ ὁ πολλαπλασιασμὸς οὗτος καὶ σήμερον ἐτι ὅτε ἡ τέχνη ἀπαλλαγεῖσα τῶν περιορισμένων δεσμῶν χρόνων προγενεστέρων, ἐλευθέρως ἐπὶ ὅλως διαφόρων βάσεων στηριζομένη διάφορα καὶ τὰ ἐαυτῆς ἀπεργάζεται προϊόντα.

Δικαίᾳ ἢ ἀπορία πλὴν ἐν στιγμῇ προσπίπτουσα παρὰ πολλοῖς οὐχὶ εὐκίρῳ εἰς τοιαύτας ζητήσεις, εὐκόλως καὶ λησμονεῖται: ἄμα ὡς ἔληξε καὶ ἡ ὑποχρέωσις ὑφ' ἧς πολλοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ περιέλθωσιν εἰς τοιαύτας τεχνικὰς ζητήσεις, ἄτε πρὸ τοιούτων εἰκόνων τυχόντες καὶ μὴ δυνάμενοι πῶς ἄλλως νὰ περισπᾶσσωσι τὸν νοῦν ἐν κηδεῖαί τινι ἢ δοξολογίᾳ ἢ ἄλλῃ ἀνάγκῃ μορφοῦσῃ καὶ τεχνικοῦς πρρατηρητάς. Ἐνεκκ τοῦ ἀκαίρου ὄμιου τούτου, οὐδὲ τὸν προσήκοντα λόγον εὐρίσκομεν τῆς τοιαύτης ἀλλοιώσεως, ἀρκούμεθα δ' εἰς τὴν κοινοτέραν τῶν παραδόσεων τὴν πρὸ τῷ λαῷ φερομένην περὶ τῶν εἰκόνων τούτων, ὅτι (ὡς ἐκ θαύματος ἀληθῶς) φλόξ ἀφ' ἧς διεσώθη ἡ εἰκὼν, ἠλλοίωσε τὴν τῆς γραφίδος τοῦ ζωγράφου τέχνην, μετέβλε τελέον τὴν δύναμιν τῶν χρωμάτων.

Καὶ ἀληθῶς τοιαύτη ἢ φερομένη αἰτία τῆς ἰδιοτρόπου τρύτης πρραστάσεως τῶν μορφῶν διαφόρων ἀγίων, ἢ ὡς ἐκ θαύματος διάσωσις τῆς

εἰκόνας ἐκ πυρὸς ἢ ἠ ἐπίδρασις τούτου ἐπὶ μόνῃς τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀπεικάσματος καὶ διεκφυγῆ ἀπὸ τῆς παντελοῦς καταστροφῆς, εἰς ἐνδειξίν τοῦ ὁποίου παρέμεινε μόνος ὁ μεταχρωματισμός.

Ἐπερ τις καὶ ἄλλος τὰς παραδόσεις τοῦ λαοῦ σεβόμενος καὶ παρακολουθῶν καὶ θεραπεύων διὰ τῆς περισυναγωγῆς καὶ ἐρεύνης ὡς ἐγκλειούσας ἀληθεῖς ἀδάμαντας πνευματικῆς ἐπιτάσεως, ὡς ἀποκαλυπτούσας ἐν ὄλῃ αὐτῶν τῇ μυθῶδει πολλακίς περιβολῇ αὐτὸν τὸν βίον, αὐτὰς τὰς συνηθείας, αὐτὸν τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἔθνους ἐξ οὗ ἀνέτειλον, ἀλλὰ καὶ ὡς πλεῖστα διδασκούσας τὰ συμβάλλοντα εἰς ἐρμηνεῖν πολλῶν ἄλλως δυσεξηγήτων ζητημάτων, δυσλῦτων ἄλλως προβλημάτων, δὲν δύναμαι ἐν τῇ λύσει ταύτῃ νάνεῦρω τι τὸ ἡσυχάζον με, δὲν δύναμαι νὰ ἀναπαυθῶ οὔτε ἐπαρκῆ νὰ θεωρήσω τὴν οὔτως ἀπότομον καὶ ἄνευ βαθυτέρας ἐρεύνης ἐρμηνεῖν ταύτην δι' ἧς εὐχερέσττα φαίνεται λυόμενον ἐν ὁπωσδήποτε περιπλοκώτερον πως ζήτημα ἐν τῇ τῶν Βυζαντινῶν τέχνῃ.

Διὰ τῆς παραδοχῆς τῆς ἐρμηνείας ταύτης ἐγείρεται ἀράματα ἢ ἀπορία πῶς δὲν περιωρίσθη ὁ λαὸς εἰς τήρησιν μιᾶς οἰκσδήποτε ἐκείνης εἰκόνας τῆς ὑπὸ τῶν φλογῶν ἀλλοιωθείσης, ἀλλ' ἐξακολουθεῖ πολλαπλασιάζων τὴν αὐτὴν μορφήν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἐνεκα τοῦ ὁποίου δυσδιάκριτον δύναται ποτε τὸ πρωτότυπον νὰ καταστῆ καὶ ἰδοῦ ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν πρώτην ζήτησιν, τὴν ἀρχικὴν ἔρσυναν καὶ ἀναδρομὴν εἰς τὸ πρῶτον αἴτιον τοῦ τοιοῦτου ἀπεικονισμοῦ. Ἐπειτα ἐὰν ἀληθεύῃ τὸ τοιοῦτο, διατὶ πλεῖστα τῶν ἀντιγράφων δὲν φέρουσι τὴν ὄψιν πᾶσαν τῆς εἰκόνας μέλαιναν ἀλλὰ μόνον τὰ κατὰ τὸ πρόσωπον τῆς Θεομήτορος καὶ τοῦ Σωτῆρος, τὰ δὲ κατὰ τὰ πρόσωπα τῶν περιπετοιμένων ἀγγέλων ἀπεικονίζονται χρώματι φωτεινῷ, ἐπὶ τῶν μεγάλων πάντοτε τῶν ἐπηργυρωμένων εἰκόνων; ἐὰν δ' ἀρητῆ πως τὴν ἐπαργύρωσιν θὰ ἴδῃτε ὅτι καὶ τὰ κατὰ τὸ λοιπὸν τῆς εἰκόνας οὔτω φωτεινοῖς τοῖς χρώμασιν ἀπεικονισμένα εἰσίν.

Τὸ τελευταῖον ἡ παράδοσις ἡ αὐθεντικὴ αὐτῇ οὐδὲν φέρει περὶ ἀναφλέξεως τῶν εἰκόνων τούτων, ὑπερ δεικνυσιν ὅτι ἡ παρὰ τῷ λαῷ φερόμενὴ δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ἀσφαλῆ τὴν βᾶσιν. Ἰδοῦ π. χ. τί λέγεται ἐν τῇ αὐθεντικωτέρῃ τῶν παραδόσεων τῇ περὶ τῆς πολυπληθεστεράς τὰς μεταγραφῆς; φερούσῃ εἰκόνας τῆς Μυρτιδιοτίσης, τῇ συντεθείσῃ μὲν παρὰ τοῦ θεοφιλεστάτου καὶ σοφωτάτου κυρίου κερ Σωφροτίου ἐπισκόπου Κυθήρων τοῦ Παγκάλου, ἀντιγραφείσῃ δὲ παρὰ τοῦ ἐλαχίστου δούλου αὐτῆς μακαρίτου ἰωγενοῦς Δομενίκου Βεσερίου, ἰδοῦ λέγω τί λέγεται περὶ τῆς καταστάσεως τῆς εἰκόνας ταύτης καὶ εὑρέσεως.

«*Εὐρισκόμενος εἰς ταύτην τὴν νῆσον τῶν Κυθήρων ἕνας ἐρημίτοπος, λεγόμενος Μυρτιδία, (διατὶ ὅλος δασωμένος ἀπὸ μυρτιάς καὶ ἀκατοίχτος, μόνον τὰ ζῶα τῶν ἀγροίκων ἐκεῖ ἔβασκον), ἐπραττεν ἐκεῖ κάποιος εὐλαβῆς*

χριστιανός, και αυτός οδηγήθεις από κάποιαν θεωρίαν όπου εἶδεν εἰς τὸν ὕπνον του, ἔχοντας περισσὴν εὐλάβειαν μὲ τὴν κυρίαν Θεοτόκον, ἐπήγαγε συγχρότερα εἰς αὐτὸν τὸν τόπον, και στέκοντας ἐκεῖ, στοχαζόμενος τοῦ τόπου τὴν ἀγριότητα, ἤκουσε φωνὴν ἀοράτως ὁποῦ τοῦ ἔλεγεν· Ἦν με γυρεύσης ἐδῶ σιμὰ εὐρίσκεις τὴν εἰκόνα μου, και εἶνε καιρὸς ὁποῦ ἦλθα, και εὐρίσκομαι ἐδῶ, διὰ τὰ δώσω βοήθειαν ἐτούτου τοῦ τόπου».

Και κατωτέρω· «Και θαρρῶντας πῶς ἡ φωνὴ αὕτη ἦτο διὰ καλῶν, παραμερίζοντας ὀλίγον ὡσὰν τὰ ἐγόρευε τὸ ποθοῦμενον, θεωρεῖ μέσα εἰς μίαν μυρτίαν μίαν εἰκόνα τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου και ἀειπαρθένου Μαρίας». Καὶ κατωτέρω· «... ἔκτισεν ἐκεῖ μικρὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου, και ἔθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν ρηθεῖσαν ἁγίαν εἰκόνα και τὴν ἐπωνόμασε Μυρτιδιότισσαν, ὡσὰν ὁποῦ τὴν εὗρεν εἰς ταῖς μυρτίαις». Ταῦτα μόνον ἀναφέρονται ἐν τῇ παραδόσει οὐδὲν δὲ περὶ πυρὸς και τῶν τοιούτων. Διὸ ἀπορῶν πῶς ἐπεκράτησεν ἡ περὶ τοιούτου τινὸς ιδέα μὴ δυνάμενος δὲ νὰ εὕρω ἱκανοποιούσαν ἐν αὐτῇ, ὡς ἐκ τῶν ἄνω φαίνεται, λύσιν, ἐτράπην ἐπὶ τὴν ἀσφαλεστέραν ζήτησιν τούτου, ἀπὸ μόνης τῆς ιδέας δρῶμενος ὅτι παρὰ πολλοῖς και ἄλλοις εὐχάριστοι τυγχάνουσιν αἱ τῶν τοιούτων ἄλλως μικρῶν φαινομένων ζητημάτων ἔρευναί.

Ὁ τρόπος οὗτος ὅφ' ὃν πολλὰ μορφαὶ ἠλλοιωμέναί παρίστανται πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀπλὴ ἰδιοτροπία τῆς ἀγιογραφίας τῶν Βυζαντινῶν, οἷας συνήθεις ἔχει ὡς τύπους καθιερωμένους ἡ τέχνη εἰς πάντας τοὺς χρόνους. Ἴνα κατανοηθῇ δὲ καλῶς ἡ δύναμις και ἐπικράτησις τῆς συνηθείας μᾶλλον ἢ τῆς ἰδιοτροπίας ταύτης ἀνάγκη νὰναδράμωμεν εἰς τὴν παλαιότεραν τέχνην ἀφ' ἧς ἡ νεωτέρα ἐξεπήδησε εἰς τὴν παλαιότεραν θρησκευτικὴν, παρ' ἧς οὐκ ὀλίγα ἀναμφηρίστως ἡ ἡμετέρα ἐδέχθη ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς τύπους και τὰ ἄλλα τὰ κατὰ τὴν λατρείαν.

Ἡ τέχνη παρὰ τοῖς πλαιοῖς ἐκόσμηε κατὰ πρῶτον λόγον τὰς τῶν Θεῶν οἰκίσεις, παρέσχε δὲ και ἐν τῇ κατ' οἶκον λατρείᾳ τὰ κατάλληλα κατασκευάσματα, τὰ ἀνάλογα ἀγάλματα. Κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους τὰ ἀγάλματα ταῦτα αἱ παρκατάσεις τῆς θεότητος ἦσαν μονότονοι ἐπανκλήσεις τῆς αὐτῆς σχεδὸν μορφῆς διὰ συμβόλων τινῶν διακρινόμενης τῆς μιᾶς θεότητος ἀπὸ τῆς ἑτέρας· ἦσαν δὲ τὰ τοιαῦτα ἀγάλματα περίβλεπτα, ἀνετίθεντο εἰς τοὺς ναοὺς και ἔκτοτε ἰερὰ ἐθεωροῦντο· ὡς πρὸς τὴν τέχνην ὅλως ἀτελῆ ἔτι τοὺς πόδας συμβεβηκότας ἔχοντα μέχρι τοῦ Δαιδάλου, τὰς χεῖρας καθημένας και πρὸς μηροῖς τεταμένας, τοὺς ὀφθαλμοὺς πλάγιως τετραγμένους, τὸ στόμα ὑπεσταλμένον τῷ συνήθει μειδιᾶματι, τὴν ῥιναν σιμὴν πως, τὸν δὲ πύγωνα σφηνοειδῆ. Πλὴν ὅμως τούτων τῶν παντὶ προσιτῶν τῇ αἰτήσῃ ἐκ παλαιότητος ἤδη ἀνέκειντο ἐν τοῖς ναοῖς και τινὰ ἄλλα κατασκευάσματα ἄμορφα τὰ ζῶα καλούμενα, λίθοι δηλαδὴ ἀπεξεσμένοι ἢ ξύλα τὸ πλεῖστον, ὧν ὅμως τὸ σχῆμα ἀγνωστον ἔτε κα-

καλυμμένων ἐσθῆσι καὶ ἄλλη κοσμημάτων ποικιλίᾳ. Τὸ παρκακαλυμμένον τοῦτο εἶχε λόγον τινὰ βεβαίως καὶ λόγον οὐ τὸν τυχόντα, ἐάν πως βαθύτερον ἐξετασθῆ. Ἦς δηλ. ἡ μορφή τῆς θεότητος ἦτο ἄγνωστος εἰς αὐτοὺς, οὕτω καὶ ἀπεικασματα τούτων δὲν ἐτόλμων οὐδὲ νὰ χαράξωσιν οἱ παλαιοὶ, ἀλλὰ καλύπτοντες οὕτω τεμάχιον λίθου ἢ ξύλου, ἀφινον ἔκαστον νὰ μορφοῖ οἷον ἐπέτρεπεν ἡ φαντασία τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ ὄντος ὅπερ ἐλάτρευεν, οἷον φοβούμενοι μὲ πολὺ καταπέση παρὰ τῷ πλήθει ἡ ἰδέα τοῦ θεοῦ διὰ τῆς ἀτελοῦς τῆς τέχνης ἀπεικονίσεως ἐν οὕτω μεμακρυσμένοις χρόνοις.

Καὶ ἐφέροντο λοιπὸν τοιαῦτα πλεῖστα καὶ ἐθεωροῦντο ἱερώτερον πάντων τινὰ δὲ καὶ ἐξ οὐρανοῦ καταπεσόντα τὰ μάλιστα ἐλατρεύοντο ὡς διίπεστη καὶ σεβασμὸν μείζονα διεχειέτο παρὰ πᾶσι πρὸς τὰ τοιαῦτα ζόανα ἔνεκα τοῦ ἀγνώστου παρὰ τοῖς πολλοῖς τοῦ καὶ μᾶλλον θαυμαζομένου· διότι εἶνε ἀλήθεια ὅτι θαυμάζομεν συνήθως ὅ,τι ἀγνοοῦμεν, καταμαθόντες δὲ κρίνομεν μόνον οὕτως ἢ ἄλλως ἀπαλλασσόμενοι τῆς ὑπερβολῆς.

Ἐπιλαύρη ἦτο ἡ δύναμις τῆς παρὰ τῷ λαῷ διαδόσεως τοῦ σεβασμοῦ τούτου, τόσον εἶχεν ἐρριζωθῆ παρ' αὐτῷ ἡ ἰδέα τῆς θείας προελεύσεως ὥστε οὔτε ἡ τῶν χρόνων ἀπαροδος οὔτε ἡ πρόδος τῆς τέχνης σὺν ὅλοις ταῖς ἀπαιτήσεσιν αὐτῆς κατίσχυσαν νὰ καταβάλωσι τὴν διὰ μακροῦ προσγενομένην ταύτην πεποιθήσιν. Ἐξ ἐναντίου μάλιστα ὅσον ἀπεμακρύνοντο ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων τῶν μυθικωτέρων τὴν ἀναβολὴν ἐχόντων ἐπὶ τοσοῦτον ἐξήρητο ὁ πρὸς τὰ παλαιὰ ἐνθουσιασμός, ἐπὶ τοσοῦτον ἐκρατύνοντο ἐν τῇ περὶ τῶν παλαιωτέρων τῆς τέχνης κατασκευασμάτων ἰδέᾳ αὐτῶν.

Ἐφθασεν ἡ ἀκμὴ τῆς τέχνης· ὅλη ἡ δύναμις τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου τῆς μορφώσεως ἀπέκρυψε πᾶσαν τὴν προγενεστέραν ἀτέλειαν, πᾶς δεσμός ἐν τοῖς διακλαδισμοῖς τῆς τέχνης ἀπερρίφθη ἐλευθέρῳ δ' ἤδη εἰς πάντα τὰ εἶδη αὐτῆς σφριγῶσα ἴδρευε τὸ τροπικὸν τῆς στεφόμενον δι' ἐνὸς Παρθενῶνος, ὀπλιζόμενον διὰ τῆς πολιοῦχου τῶν Ἀθηνῶν, ἀσπίδα φέρον τοῦ Φειδίου τὸν τερπικέρκυνον Ὀλύμπιον, καθωραϊζόμενον διὰ τῆς συναντήσεως τῶν ἐξοχωτέρων διανοιῶν ἀπαστραπτουσῶν ἐπὶ τοῦ ἀετώματος τῶν Προπυλαίων καὶ μακρὰν δι' ἀκτινοβόλου δυνάμεως εἰκονιζόμενον καὶ διαφημιζόμενον μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν, ἐν τοῖς ὀνόμασιν ἐκεῖνοις ἔτινα τὴν ἱστορίαν ὅλην τῶν χρόνων ἐκείνων περιλαμβάνουσι· πρὸ τῆς αἰγῆς ταύτης κατὰ φυσικώτατον λόγον ὑπεχώρησε διακλυομένη πᾶσα ἀτέλεια, πρὸ τοῦ φωτός τὸ σκότος, πρὸ τοῦ ἡλίου οἱ ἀστέρες, πρὸ τῆς ἡμέρας ἡ νύξ, πρὸ τοῦ ἔαρος ὁ χειμὼν, πρὸ τοῦ Ἰκτινίου καὶ Μνησικλέους, πρὸ τοῦ Φειδίου ἡ ἀρχὴ πάσης τέχνης, ὁ Δαίδαλος.

Ἐν ὅλῃ ὅμως ταύτῃ τῇ μετατροπῇ ἐν ὅλῃ τῇ διαδοχῇ, τῇ ἀνακτροπῇ, δύνανται τις εἰπεῖν, τοῦ παλαιωτέρου κόσμου διὰ τοῦ ἐμφανισμοῦ τοῦ νιου

ἐν σημεῖον ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἀνθρώπου διετήρησε τὴν πρὸς τὰ παλαιὰ σχέ-
σιν αὐτοῦ ἀπαρμειώτον, συνέδεσεν ὅ,τι ἐπιβλητικὸν περιεῖχον οἱ ἀρχαιό-
τεροι χρόνοι πρὸς τοὺς νεωτερισμοὺς τῶν νεωτέρων πρὸς τὰς ἀπικιτήσεις
τῆς τέχνης. Τὸ σημεῖον τοῦτο ἦτο ἡ θρησκευτικὴ καθ' ὅσον ἔρχεται εἰς συ-
νάφειαν πρὸς τὴν τέχνην διὰ τῆς ἐξωτερικῆς λατρείας. Κατὰ τοὺς χρό-
νους αὐτοὺς τῆς ὑπάτης δυνάμεως τῆς τέχνης, οὓς οὕτω διὰ βραχέων
ἀνωτέρω διέγραψα δὲν ἔπαυον ἐπικνηλαμβανόμενα τὰ ἔργα ἐκεῖνα, ἅτινα
εἶδομεν ὡς ἐσώτερά θεωρούμενα, πρὸς τοὺς ἀριστουργήμασι τῆς προόδου,
τῆς ἀκμῆς τῆς τέχνης διετηροῦντο καὶ ἐπολλαπλασιαζόντο καὶ τὰ ξόανα
τιμώμενα μάλιστα ἔνεκα τῆς παλαιότητος αὐτῶν περισσότερο καὶ θαυ-
ματουργώτερα ὑπολαμβάνόμενα. Καὶ ἀπομιμήσεις δὲ συχναὶ πιστῶς ἐγί-
νοντο, καὶ ἐν ἑσῇ ἐτίθεντο αὐταὶ μοῖρα πρὸς τὸ πρωτότυπον, οὗ τὴν μορ-
φὴν πιστῶς ἀπεικόνιζον.

Ἐκτὸς τῶν ἐσώτερων τούτων ἀπεικασμάτων ὅτι ἐξετιμᾶτο σφόδρα ἡ
παλαιότης ἐν τῇ τέχνῃ γενικῶς κατὰδὴλον γίνεταί ἐξ ἄλλων ἔργων
περιόπτων ὀλογύφων ἢ ἀναγεγλυμένων ἅτινα πρὸς τῇ δυνάμει τῆς γλυ-
φίδος χρόνων καλῶν συνδέουσιν ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς παλαιότερας
ἐργασίας, μάλιστα ἐν τῷ ἱματισμῷ. Καὶ τρόπος ἐργασίας ὁ λεγόμενος
μεταβατικὸς ἐπὶ τῷ χαρακτηρισμῷ τούτῳ διακρίνεται, τῷ συνδυασμῷ δηλ.
τοῦ ἀρχαιοπρεποῦς καὶ σεβαστοτέρου πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν πρὸς τὴν εὐκι-
νισίαν τῶν χρόνων τῆς προόδου τῆς τέχνης.

Ἐκ τούτων σαφῶς καταφαίνεται ἡ ἐπὶ τὴν τέχνην ἐπίδρασις τοῦ θρη-
σκευμάτος ἀλλὰ καὶ ὁ σεβασμὸς πρὸς πᾶν τὸ ἀρχαιοπρεπές, ὅστις δύνα-
ται ἤδη εὐκρινῶς νὰ τεθῆ ὡς λόγος τῆς διατηρήσεως, διαδόσεως καὶ πολ-
λαπλασιασμοῦ τῶν ἀρχαιοτέρων τῆς τέχνης προϊόντων καὶ κατὰ τοὺς
χρόνους καθ' οὓς αὕτη ἀπελύθη πικρὸς δεσμοῦ παρακωλύοντος τὴν ἀνά-
πτυξιν αὐτῆς. Ἐκτὸς ὅμως τούτου διὰ τῆς ἰδιοτροπίας ταύτης τῆς ἀρ-
χαίας τέχνης καταφαίνεται καθαρῶς ἡ σχέσις τοῦ ὅλου ἀρχαίου κόσμου
πρὸς τὸν νεώτερον, καταδεικνύεται πῶς ἀμφοῖτεροι χειραγωγοῦνται, πῶς
πολλὰ τῶν νεωτέρων ἐκεῖθεν ἔχοντα τὴν ἀρχὴν μόνον διὰ τῆς γνώσεως
καὶ μελέτης ἐκείνων κατανοοῦνται, καὶ τοῦμπαλιν δὲ πῶς ὁ νεώτερος
βίος ἐν πολλοῖς ἀναγκαιότατος τυγχάνει εἰς ἐρμηνείαν πολλῶν τοῦ πα-
λαιότερου, εἰς ὃ κυρίως ἀποβλέπει καὶ τὸ νῦν προβαλλόμενον εἰς ζήτησιν,
ὁ σύμπαξ ἐπὶ τοῦ προκειμένου λόγος, προστιθεὶς καὶ ἐν μικρὸν, ἐν ἐλά-
χιστον ἕως δείγμα πρὸς τοὺς ἤδη ἰσχυροτάτοις κειμένιοις καὶ διὰ τῶν
παραδόσεων ἀναγεγραμμένοις.

Μετὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς ἤρχισεν ἡ βυθιμακία κατὰπτώσις τῆς τέ-
χνης, ὁ διακλαδισμὸς τῶν διαφόρων εἰδῶν κατὰ ποικίλας σχολὰς ποικι-
λίαν ἐργασίας ἀντιπροσωπευούσας· ὅ,τι συνέβαινεν ἐν τῷ παλαιότερῳ τοῦ
βίου σταδίῳ μεταγγίζεται καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις καὶ κατὰ τὴν τῶν

χρόνων πάροδον επιτείνεται μᾶλλον ἢ πρὸς τὴν ἀρχαιότητα εὐλάβεια. Ἡ ἀρχαιότης χορηγεῖ πολλὰς ἐκ τῶν σκέψεων, πολλὰ τῶν ἐθίμων αὐτῆς επιτεινόμενα καθ' ὅσον ἀπομακρύνονται αὐτῆς οἱ χρόνοι καὶ ζωηρότερον δεκτὰ γιγνόμενα πρὸς τῷ εὐφραντασιώτῳ τοῦ λαοῦ μάλιστα δὲ τὰ ἀποβλέποντα εἰς τὸν κύκλον τῆς θρησκείας. Μετὰ τὴν νίκην τοῦ ἀπὸ τῆς γωνίας τῆς Παλαιστίνης ἄρπυτος τὸν ἑαυτοῦ σταυρὸν ἀρνίου κατὰ τῆς λύσεως τῶν θηρίων, τῶν ἀνθρωπομόρφων τεράτων τῶν καθεσθέντων ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς ἐπταλόφου, τῶν διαδόχων τοῦ Ῥωμύλου, νέα ἐνεκαινίσθη κατὰστασις πραγμάτων, ἠλλοιώθη ἡ ὄψις τῶν πραγμάτων ἐπιπνευσάσης τῆς αὔρας τῶν θείων τοῦ χριστιανισμοῦ ἀληθειῶν. Νέα κατὰστασις πραγμάτων νέας ἀπαιτήσεις, νέα μέσα λατρείας καὶ τρόποι, εἰς οὓς κατ' ἀνάγκην ὑπεβλήθη καὶ ἡ τέχνη, ὡς ὑπηρετίς τῆς θρησκείας ἀείποτε διατελέσασα. Καὶ ἐξηκολούθησεν ἡ νέα ἀποκατασταθεῖσα τάξις πραγμάτων, μέχρι τελείου ὀργανισμοῦ παραλαμβάνουσα τὰ πάντα ἀπὸ τῶν ἤδη ἐτοίμων παρασκευασμένων τοῦ καταπίπτοντος ἐθνισμοῦ. Ἐν ταῖς περιπτώσεσιν αὐτῆς αἰτίνας τὸ πλεῖστον κατ' ἀρχὰς παραβολικαὶ ἢ ἀλληγορικαὶ παρουσιάζονται δεικνύεται ἡ ἀλήθεια τούτου. Καὶ τί ἄλλο σημαίνει ἡ ἐν ἀγίῳ Ἰωάννῃ τῷ Ἀπερηνῷ παράστασις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, νέου ἀγενεῖου ἐν μέσῳ ζῶων τὴν σύριγγα παίζοντος; Ἐν τῇ εἰκόνι ταύτῃ ἀναγνωρίζεται ὁ Ὀρφεὺς θέλων τὰ περὶ αὐτὸν συνειλεγμένα ζῶα διὰ τῆς μουσικῆς, εἰλημμένος ἐκ τῆς ἀρχαίας μυθολογίας. Τί ἄλλο σημαίνουν αἱ ἀλληγορικαὶ παραστάσεις τῶν φοινίκων, ἀμπέλων, περιστερῶν, τῶν καρπῶν τῆς ροιᾶς κτλ., ἅτινα καὶ ἡ νεωτέρα ἐτι ἐνεκολπώθη τέχνη;

Ἐκτὸς ὁμῶς τούτων σπουδαιότατον δεῖγμα τῆς μεταβιβάσεως πάντων σχεδὸν τῶν τοῦ παλαιότερου θρησκείματος εἶνε ἡ ἐν μὲν τῇ ἡμετέρῃ ἐκκλησίᾳ μέχρι τοῦ ΙΔ' αἰῶνος μ. Χ., ἐν δὲ τῇ τῶν δυτικῶν μέχρι τῆς σήμερον διατήρησις ἀλογύφων παραστάσεων τῶν ἁγίων, δι' ὧν παραστάσεων λεληθότως ὑπερέφετο ὁ πρὸς τὰ ἀρχαιότερα σεβασμὸς, ἡ πρὸς τὴν πηγὴν, ἀφ' ἧς ἀφωρμήθησαν ταῦτα λατρεία.

Ἰδοὺ ἡ γέφυρα δι' ἧς μετηνέχθη σὺν τοῖς ἄλλοις ἐθίμοις καὶ τὸ τῆς δικτηρήσεως τῶν πατροπαραδότων ἐν μείζονι θεραπείᾳ· τούτο δὲ συναντηθὲν μετὰ τῆς ἐμφύτου τάσεως εἰς τὸν ἀνθρώπον τοῦ ἀποβλέπει μετὰ θαυμασμοῦ, μετ' ἐκπλήξεως πρὸς τὰ γιννοόμενα, δικαίως δύναται νὰ τεθῇ ὡς λόγος τῆς ὑπ' ἐξέτασιν ἰδιοτροπίας.

Ἐντὶ τῶν παλαιότερων ἀγαλμάτων ἀπομακρυνθέντων τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολικῆς αἱ εἰκόνες, ἀντὶ τῆς σμίλης ὁ χρωστήρ. Εἰκόνες τινὲς ἁγίων εἴτε ἐν ναοῖς εἴτε ἐν οἴκοις διατηρούμεναι ὑπὸ παλαιότητος ἔλαβον ἀλλοίαν τινὰ ὄψιν, τὰ χρώματα ἀπώλεσαν τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν δύναμιν ὑπὸ τοῦ φωτός, ὑπὸ τοῦ ἐν τοῖς ναοῖς καπνοῦ, ὑπὸ τῶν ἀσπασιῶν τῶν χριστιανῶν. Αἱ αὐταὶ εἰκόνες μεταγραφόμεναι ἀπετυποῦντο ἀκριβῶς ὡς

είχον μετὰ ἡλλοιωμένων ἐπὶ τὸ σκοτεινότερον τῶν χρωμάτων. Αἱ μεταγραφαὶ αὗται ἢ οἱ δεύτεροι ἀπεικονισμοὶ ὑφιστάμενοι τὰς αὐτὰς ἐπιδράσεις κατὰ φυσικώτατον λόγον ἀπέδωκον σκιερώτερον μέχρις οὐ μετὰ δευτέρου ἢ τρίτου τοιαύτην ἐπανάληψιν κατήνησαν ὅπως μέλαινα. Ἐὰν προστεθῆ εἰς ταῦτα ὁ κανὼν τῆς Βυζαντικῆς ἀγιογραφικῆς καθ' ὅν, ἐνεκὰ τοῦ ἐπιβάλλοντος τὰ χρώματα ὡχρὰ καὶ σκιερά ἀπετελοῦντο, δύναται εὐχερέστερον νὰ κατανοηθῆ πόσον ταχέως ἐπῆλθεν ἡ μεταβολή. Ταυτοχρόνως δὲ δύναται νὰ περικτηρηθῆ καὶ ὁ ἐν τῇ Βυζαντικῇ τέχνῃ χρόνων καλῶν, τῶν περὶ ἡμᾶς, συνδυατικῆς τῶν παλαιότερων χαρακτηριστῶν πρὸς τὴν νεωτέραν ἀνάπτυξιν. Ἐὰν δηλ. μετὰ προσοχῆς περικτηρήσῃ τις θὰ εἶδῃ τὰ μὲν σχήματα κανονικώτατα καὶ τὸ διάγραμμα καὶ τὰ τῶν λεπτομερειῶν, μόνον δὲ ὑπόμνησιν τῆς παλαιότητος τὸν χρωματισμόν.

Ἄλλος ἰσχυρὸς λόγος τοῦ ὅτι οὐχὶ τὸ πῦρ ἀλλὰ τᾶν ῥηθέντων αἰτία εἶνε τᾶμσα ἀποτελέσματα τῆς μεταβολῆς ταύτης, εἶνε ὅτι πολλαὶ εἰκόνας σκιεροῖς χρώμασιν εἰκονιζόμεναι φέρουσι μέρη τινὰ οὐχὶ οὕτως ἀπεικονισμένα, μάλιστα δ' αἱ ἐπιχρωσούμεναι ὑπὸ τὴν ἐπιχρωσίν τῶν ὁμοίων ἔστιν ἰδεῖν τὴν διάφορον ἀπόχρωσιν σαφῆ. Ἐν ᾧ δηλ. τὰ πρόσωπα τῆς κυρίας παραστάσεως μέλανα παρίστανται, ἤττον μέλανα ἢ διατηροῦντα φωτεινὸν χρῶμα τὰ κατὰ τοὺς περιπετομένους ἀγγέλους καὶ τὰ ἐνδύματα γράφονται. Διὰ τοῦτο; Εἶνε γνωστὴ ἡ συνήθεια καθ' ἣν οἱ χριστιανοὶ ἐκτὸς τῆς τοῦ Σωτῆρος οὐ τοὺς πόδας ἀσπάζονται ἢ τὴν χεῖρα, ἐπὶ πασῶν τῶν ἄλλων ἐκδηλοῦσι τὴν λατρείαν αὐτῶν διὰ τοῦ ἐπὶ τοῦ προσώπου ἀσπασμοῦ· συνηθὸι τοιοῦτοι ἀσπασμοὶ καταστρέφουσι τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς εἰκόνας, ἥτις οὕτως εὐκόλως μεταβάλλει ὄψιν. Ἐπὶ δὲ τῶν ἐπιχρωσούμενων εἰκόνων ὅπου μόνον τὰ πρόσωπα ἀφίενται ἀκατακάλυπτα προσθέσκατε τὴν ἐπίδρασιν τοῦ καπνίσματος τῶν κηρίων καὶ τῶν θυμικμάτων καὶ ἔχετε προχειροτάτην τὴν μετατροπὴν αὐτῶν.

Διὰ τὴν τῶρα τὸ οὕτως ἡλλοιωθὲν πρόσωπον καὶ νὰ πολλαπλασιασθῆται ἐπ' ἄπειρον; Τοῦτου ὁ λόγος ἐν ἐκτάσει ἐδόθη ἤδη ἐν τοῖς ἔνω, κατὰ τὰ περὶ τῶν ἀρχαίων ξοάνων, ἅτινα πάντα μεταφερόμενα ἐνταῦθα εὐνόητον λίαν παρέχουσι τῷ ἐξεταστῇ τὴν ἀφορμὴν τῆς διαδόσεως τῶν τοιούτων ἔργων, ἅμα δὲ καὶ ὡς ἐν ἔτι ἐπιχειρήματι προσγίγονται ἀρκούντως ἰσχυρὸν τοῦ ὅτι μόνον ἡ παλαιότης ἢ ἐπιδράτασκα ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῶν χριστιανῶν, μόνον αὕτη καὶ οὐδεὶς ἄλλος λόγος παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς τὰ τοιαῦτα ἀπεικασματα. Διότι ἐὰν ἀληθῶς τὸ πῦρ παρεμόρφου τὰς εἰκόνας ἢ ἄλλη πλὴν τῶν ῥηθειῶν αἰτιῶν, τίς ὁ λόγος τοῦ νὰ μὴ ἀρεθῆ μόνον τὸ ὑπὸ τοῦ πυρὸς διαστοκαφέν οὕτως ἀπεικασμα, ὅπερ οὕτω πλείστου θὰ ἐτιμᾶτο; Διὰ τὴν νὰ ἐξισωθῆ διὰ τῆς ἀπομιμήσεως πρὸς πολλὰ ἀντίτυπα αὐτοῦ καὶ νὰ καταστῆ τέλος δυσδιάκριτον ἀπ' αὐτῶν, νὰ πρόερχωνται δ' ἐντεῦθεν ἀμφιβολαὶ αἰτινες παραβλάπτουσι διασαλεύουσαι τὰς πε-

ποιθήσεις πολλῶν ὡς πρὸς τὸ ἀληθές ἢ μὴ τῆς προελεύσεως τῶν τοιούτων, πρᾶγμα ὑπερ θὰ ἠδύνατο σκόναδαλα νὰ γεννήσῃ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ; Ἐπειτα ἔχομεν καὶ τοιαῦτα εὐτυχῶς παραδείγματα εἰκόνων διαστραφεισῶν ὑπὸ κεραυνοῦ ἐν ἐξοχικοῖς ναῖσκοις, ἐπὶ ὕψηλῶν κορυφῶν ἢ ἐν ἀναπεπταμέναις πεδιάσι κειμένοις, οἵτινες ὁμῶς οὔτε ἐπεδιορθώθησαν, οὔτε ἐπανελήφθησαν ὁμοίως.

Εἶπον ὅτι ὁ αὐτὸς λόγος δι' ὃν πᾶν τὸ παλαιότερον ἐλατρεύετο μετὰ μείζονος δυνάμεως μετὰ πλείονος ζήλου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὁ αὐτὸς ἀνελιχθεὶς ἤδη καταδείκνυται ὡς ἀφορμὴ τῆς καὶ ἐν νεωτέροις χρόνοις ὑπ' ἐξέτασιν ἐπαναλήψεως τῶν ἀπεικασμάτων ἐν τῇ ἀγιογραφίᾳ ὡς εἶχον αἱ παλαιότερα εἰκόνες. Ἐξεφράσθη μετὰ μετριότητος ἡ ἀλήθεια εἶνε ὅτι παρὰ τοῖς νεωτέροις ἐπολλαπλασιάζετο ἡ εἰς τὰ ἀρχαιότερα ἀφοσίωσις, κατήντησε φανατισμός. Μόλις ἀπὸ τῶν κατακομβῶν ὅπου διὰ τὸν φόβον τοῦ ἔθνισμοῦ ἦσαν κεκρυμμένοι ὑπερέβηκον τὴν κεφαλὴν οἱ χριστιανοί, μόλις ἤρχισεν ἐλευθέρως νὰ λειτουργῇ τὸ θρήσκευμα, οἱ ὑπὸ τὴν μάστιγα τῶν διωγμῶν τυγχάνοντες ἄρτι ἀνακύπτοντες ἀνέλαβον τὸ θάρρος τοῦ νικητοῦ, σὺν τούτῳ δὲ καὶ τὴν σύσφιγγιν εἰς ἐνότητη διὰ τῶν ἱερῶν αὐτῶν παραδόσεων θεωροῦντες ταύτας ὡς ὄπλον κατὰ τῶν ὀπωσθήποτε δυναμένων νὰ ἀναφανῶσί που ἐξεγερτικῶν τάσεων τοῦ καταχθέντος ἤδη ἔθνισμοῦ, ὡς ἀμυντήριον κατὰ τῶν τελευταίων, τῶν κινδυνωδεστέρων πληγῶν τῆς ἐν σφαδασμοῖς ἐκπνεούσης ἤδη ἀρχαίας λατρείας. Πρώτη τῶν φροντίδων ἦτο ἡ διαγραφὴ τῶν τύπων τῶν ἐξωτερικῶν τῆς λατρείας εἰς οὐς προσέδραμεν ἀρωγὸς ἡ τέχνη διὰ τε τῆς σμίλης καὶ τοῦ χρωσθῆρος. Τοῦ χρόνου προϊόντος παρεδίδοντο ταῦτα ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα, ἐζήπτετο μᾶλλον ὁ πρὸς τὸ νέον θρήσκευμα ζήλος καὶ οὕτως ὅτι μετὰ τινος ἰδιαιτέρας προσοχῆς ὠρίσθη ὡς θεμελιῶδες ἐν τῇ πρώτῃ ἰδρύσει τῶν τῆς ἐκκλησίας θεσμῶν τοῦτο ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ Παλλάδιον ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα τῶν ἱερωτέρων, τῶν λεπτοτέρων αἰσθημάτων τοῦ θερμοῦ ἀποδεχομένου τὰ τοῦ δόγματος αὐτοῦ.

Θέσατε ταῦτα πάντα ὑπὸ τὸ πρίσμα τῆς ἀπκιδευσίας τῶν χρόνων οὐς ἐν ἀχλύϊ παντοίων περιπετειῶν, ἐν τῷ σκότει τῶν τῆς στασιμότητος αἰώνων διήλθε τὸ ἔθνος καὶ θὰ ἴδῃτε εὐκρινέστερον τὴν ἀλήθειαν οὐ εἶπον ἤδη, ὅτι μετὰ πολλῶ μείζονος ἐπιτάσεως ἐμφανίζεται ἐν τῇ χριστιανικῇ θρησκείᾳ ἡ ἐμμονὴ εἰς τὰ πάτρια, ἢ ἐν τῇ τῶν παλαιότερων τῇ οὕτως ἐλευθεριαζούσῃ ἕνεκα τῶν μᾶλλον κεχαλασμένων δεσμῶν, ἕνεκα αὐτῆς ταύτης τῆς φύσεως αὐτῆς, ἣτις καὶ περ τὴν ἐνότητητα τὴν πνευματικὴν τοῦ ἔθνους ἀντιπροσωπεύουσα, οὕτω διεσπασμένη οὕτω διακεχωρισμένη ὑπὸ πολλὰς διευθύνσεις παρίσταται. Ὅταν ἐβυθίζετο τὸ ἔθνος εἰς τὸ πέλαγος τὸ σκοτεινὸν τῆς ἀπὸ τῆς ἀκμῆς ἀπομακρύνσεως, ὅσον ἡ παρακμὴ ταχέει ἐφήπλου τὸν πέπλον αὐτῆς ἐπ' αὐτὸ, ἐπὶ τοσούτῳ ἐζητεῖτο κα-

ταφύγιον, λιμὴν ἀσφαλῆς ἐν τῷ ἀπελιτισμῷ τῷ πανταχόθεν περιβάλλοντι λιμὴν ὑπισχεόμενος βελτίωσιν τῆς καταστάσεως. Εἰς μόνος φανὸς πρὸς τοιοῦτον λιμένα ἐν τῷ σκότει διεκρίνετο, ὁ πολλὰ ἐπαγγελόμενος τηλαυγῆς τῆς θρησκείας φωτίζων λαμπρὰς παραδόσεις. Πρὸς τοῦτον τραπεντές συνεδέθησαν μετὰ τῶν παραδόσεων οὕτως ὥστε ταύτας ὡς τὸ ἱερώτερον κειμήλιον ἐφύλασσον, ὡς κόρην ἐτήρουν ὀφθαλμοῦ πρὸς πάντα τὰ λοιπὰ ἀδιαφοροῦντες, ἀποβλέποντες δ' εἰς ὅτι παλαιότερον ἐδέξαντο καὶ χρώμενοι τοῖς παραδιδόμενοις ὡσπερ θεσμοῖς ἱεροῖς καὶ ἀπαραβιάστοις. Εἰκότως. Διότι στροφόμενοι περὶ τοὺς χρόνους αὐτῶν οὐδὲν εὑρίσκον τὸ ἐλπιδὰ τινὰ παρέχον, πολλῶ δὲ μᾶλλον πολλὰ τὰπελπίζοντα, πολλὰ τὰ μετεώρους τηροῦντα, ἐν ᾧ ἀνάγκυσιν ἐλάμβανον ἐν τοῖς ἀπὸ τῶν παλαιοῦ διοχτετευομένοις.

Ἐκ τῆς προσκολλήσεως αὐτῶν ταύτης εἰς τὰ παλαιὰ, προήλθε τοιαύτη περὶ ταῦτα σπουδή, ὥστε ἐντὸς μικροῦ φανατισμὸς διαδέχεται τὴν ἀπλήν τῶν παλαιοῦ θρησκείαν, φανατισμὸς ὑφ' οὗ οὐδὲ κατὰ κερκαίαν ἐνόουν νὰ περκεκλίνωσι τῶν παραδεδομένων, νὰποστῶσι τῶν δεδογμένων τοῖς προγόνους. Ἠγάπησαν ταῦτα οὕτως ὥστε παρέδσαν τὸ σέβας καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς ταῦτα τοῖς ἀμέσως διαδεξαμένοις, κερ' ὧν ἐν ἐπιτάσει πάντοτε παραδιδόμενα ἔθιμά τινα περιήλθον μέχρις ἡμῶν ἀπαρκειώτα, καὶ τοι σήμερον πλέον καταπεσόντος παντὸς ἐνθουσιασμοῦ καθ' ἕξιν μᾶλλον ἀπλήν ἐπαναλαμβάνοντι ἐν διαδοχῇ χωρὶς κἄν νὰ εἶνε γνωστὸς ὁ λόγος τῆς τοιαύτης ἐπαναλήψεως.

Ἐκ τούτων ἤδη πάντων εὐκολώτατα συνάγεται ὡς ἄμεσον πόρισμα ὅτι λόγος τῆς τοιαύτης πρὸς τὰ ἀρχαιότερα προσηλώσεως εἶνε ὁ σεβασμὸς ὃν ἐπέβαλλον ταῦτα ἐν ἡμέρας πονηραῖς, ὁ σεβασμὸς ἐκεῖνος ὃν ἄλλως εὑρίσκομεν ἔμφυτον εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὃν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκάστην συναισθανόμεθα πρὸς πολιὰς κεφαλῆς, ὅστις ὑπυχορεύεται ἡμῖν πρὸς βεβαρυμένον ὑπὸ ἐτῶν σώματος. Ὡς περὶ πλείστου ποιούμεθα τὴν πολιότητα ταύτην ἐπιθυμοῦντες νὰ παρκεμένη ὡς Μέντωρ ἐν ἡμῖν, ὡς ἔμπειρος δδηγὸς, οὕτως ἀναζητοῦμεν παρηγορίαν πολλακίς ἐν τοῖς ἡθεσιν, ἐν τῇ διδασκαλίῃ τῶν παλαιότερων. Καὶ ἐπαναλαμβάνομεν καθ' ἐκάστην ὅ,τι ἐν ἐκείνοις καλὴν λογιζόμεθα καὶ παρκεδίδομεν τοῖς μεθ' ἡμᾶς κατὰ λόγον τῆς ἐπιδράσεως ἣν ἔσχον ἐφ' ἡμῶν ὅσα παρκελάβομεν. Ὁ αὐτὸς λόγος ἐτηρήθη ἐν τοῖς ἔργοις τῆς τέχνης καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν πᾶν τὸ τὴν ἀρχαιότητα περιβαλλόμενον ἀγιώτερον ἐκλαμβανόμενον, ὡς θαυματουργόν τινα δύναμιν ἐνέχον θεωρούμενον, ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τίθεται προτιμώμενον καὶ τῶν ἐξοχωτέρων πολλακίς ἔργων ἐν τῇ ἀγιογραφίᾳ.

Ἴδου ὁ ἀληθὴς λόγος, δι' ὃν εἰκόνας τινὲς ἀγίων τὴν συνήθη ὄψιν ἀποβλαῦσαι μέλαιναν περιβάλλονται, ἰδοὺ ἡ αἰτία ἡ εὐλογος τῆς διαδόσεως καὶ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν τοιούτων ἀπεικασμάτων, ἔχουσα μὲν τὴν

ἀρχὴν ὡς ἐδείχθη ἐν παλαιωτάτοις χρόνοις· ὁπότεν τῷ χρόνῳ κατῆλθε μέχρις ἡμῶν, ἐνισχυθεῖτα δὲ τὰ μάλιστα καὶ ἐπιταχθεῖτα, ὅποτε δὲν ἐλειτούργει ἀδῶσμευτος καὶ ἐλευθέρη ἡ τέχνη, ὅποτε ὁ χρωστήρ τοῦ καλλιτέχνου δὲν ὤθειτο ὑπὸ τῶν ὑπεργορεύσεων τῆς φαντασίας, ἀλλ' ἐλαττήριον εἶχε τὸν πορισμὸν τῶν πρὸς τὸ ζῆν, ὥθῃσιν δ' εἰς τοῦτο τὴν φιλοκαλίαν τῶν χρόνων καθ' οὓς αὐτὸς· μὲν ἦτο μηχανὴ ἡ δὲ θέλησις αὐτοῦ ὑπήγετο εἰς τὰς ἀπαιτήσεις καὶ ἰδιοτροπίαις τοῦ ἐκστῆτε ἐπιφορτίζοντος αὐτὸν τὴν οἰκονομικὴν γραφὴν εἰκόνας τινός, μὴ δυνάμενος νὰ ἐκδηλώσῃ ἄλλως τὴν ἐπὶ τοῦτο θλίψιν αὐτοῦ ἢ ἀναγκάφων εἰς γωνίαν τινὰ τῆς εἰκόνας τὰ ἐκφραστικώτατον διὰ τὴν θέσιν τῆς τέχνης.

Θέλοντας ὁ βλάχος
μὴ θέλοντας ὁ ζωγράφος
φόρεσε Χριστέ μου
κόκκινα παπούτσια.

Ἐν Πειραιεὶ τῇ 4 Μαΐου 1882.

Ἰάκωβος Χ. Δραγάτσος

ΟΛΥΜΠΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΑΥΤΟΥ

ἮΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΑΥΤΟΧΩΡΟΥ

Κ Ε Δ Ρ Ο Σ

Τὰς χώρας ἐκείνας, πρὸς ἃς ἄλλοτε προσέβλεπον μετ' εὐλαβείας οἱ τῶν ποιημάτων ἦρωες, καὶ ἐπεκαλοῦντο τὴν ἐπιροίτησιν δυνάμεως θείας καὶ ἰσχυρᾶς οἱ τῶν ἀγῶνων παλαιστῆ, τὰς χώρας ἐκείνας, ἐν αἷς ἤστραπτε τῶν ἀμικτωλῶν ἡ *πάλλα* καὶ ἐβρόντα τὸ ἐκρηθρόλον κρησοφύλλι τοῦ χρόνου τὴν βρεῖξιν μάλιστα κατὰ τῆς βρεῖας καὶ μακρᾶς δουλείας, ἧς τὰ σπέρματτα καὶ τὴν κκοδοχιμονίαν ἐπέπρωτο καὶ νῦν ἔτι νὰ αἰσθάνωνται, ὅτε ἐν τῇ ἐκπολιτιστικῇ τῶν ἐθνῶν σημαίᾳ ἐν ἱερὸν καὶ πολυπόθητον σύμβολον ἐπιγέγραπται *ἐλευθερία καὶ πρόοδος*, τὰς χώρας ταύτας μελετῶσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ περιεργάζονται οἱ ξένοι, ἀγνοοῦντες δ' ἡμεῖς· τὸ πρᾶπκον ἀδυνατοῦμεν νὰ ἐγκύψωμεν εἰς ἰδίαν ἔρευαν, καὶ οἱ μὲν περριδικᾶς καὶ ἀνερματίστους ὄλων τὰς διατριβὰς αὐτῶν ποιούμενοι διολισθαίνουσιν ἔστιν ὅτε σφαλλόμενοι περὶ τὴν ἀκριβῆ ἐξέτασιν καὶ ἀραιφνῆ τῶν πραγμάτων ἐκτίμησιν, ἡμεῖς δὲ ἀναπυλλοτρώτον ἔχοντες προγονικῆς οὐσίας δικαίωμα ἐψηυχάζομεν ἐπὶ τῷ ἀναφαιρέτῳ τούτῳ τῆς ἰδιοκτησίαις τίτλῳ εἰς τὸν χρόνον μόνον ἐλπίζοντες καὶ τὰ πάντα ἐξ αὐτοῦ προσδοκῶντες.

Τὸ ἐφ' ἡμῖν, ἐκ τῆς βρυσπενθούσης καὶ ὑπὸ τὸν δουλικὸν ζυγὸν στοναχὰς βλαλούσης φιλελευθέρας χώρας, ἐν ἣ οἱ μεγάλοι Θεοὶ τὰ ἑαυτῶν Ὀλύμπια δώματα εἶχον, ὀρμώμενοι, ἐξ ἰδίως δ' ἀντιλήψεως τῶν πραγμάτων πεῖραν ἔχοντες, θέλομεν προσπαθήσει, ὅ,τι δυνατὸν, νὰ διαφωτίσωμεν τοὺς ἀγνοοῦντας περὶ τῆς καταστάσεως τῶν μερῶν ἐκείνων, τῆς τε νῦν καὶ τῆς ἔκπλαι, τῆς εἰκονιζομένης πιστῶς καὶ ὡς ἐν κατόπτρῳ ἐμφανιζομένης τρηνῶς ἐν ταῖς τάξεσιν «ἦθη καὶ ἔθιμα».

Καὶ πρῶτον ἤδη τοῦ λόγου ἐχόμενοι θέλομεν διαλάβει περὶ τῆς Κέδρου, καθ' ὅσον νομιζόμεν, ὅτι ὡς ἐκ τῆς φυσικῆς ιδιότητος, ἦν κέκτηται, καὶ ὡς ἐκ τῶν λοιπῶν δυνάμεων καὶ ιδιοτήτων, ὑφ' ὧν περιβάλλεται τὸ φυτὸν τοῦτο, καταφαίνεται ὅ τε ἐν γένει εὐσεβῆς χαρακτήρ τῶν κατοίκων, ἢ ἠθικὴ ἀξία τῶν ἐκεῖ ἀνθρώπων, καὶ ἡ ἐμμονὴ αὐτῶν εἰς τὰ πάτρια.

Ἡ Κέδρος, ὑψικάρηνον καὶ εὐθυτενὲς δένδρον, ἐν τῇ ἀγίᾳ μὲν Γραφῇ ἀναφέρεται ὡς πολυγόνον καὶ πολυόδοξον καὶ περικκλῆδες φυτὸν ἐν τῷ Λιβάνῳ ἰδίως φερόμενον «καὶ ἡ δόξα τοῦ Λιβάνου πρὸς σέ ἤξει ἐν κυπαρίσσῳ καὶ πεύκῃ καὶ κέδρῳ, ἀμα δοξάσαι τὸν τόπον τὸν ἅγιόν μου, καὶ τὸν τόπον τῶν ποδῶν μου δοξάτω» (Ἠσαΐας κεφ. ε', 11) καὶ ἀλλαγῆ «Ἄνωθρος ὡσεὶ φοινῆξ ἀνθήσει καὶ ὡσεὶ κέδρος ἡ ἐν τῷ Λιβάνῳ πληθυνθήσεται». — Καὶ ἔτι «καὶ κέδροι τοῦ Λιβάνου, ἀς ἐφύτευσας, ἐκεῖ στρουθία ἐνοσσεύσουσι» (Δαυὶδ ψαλμ. 103). — Κατὰ παραδόσιν δ' εὑρήται, ὅτι αὕτη μετὰ τῆς πεύκης καὶ κυπαρίσσου συναπετέλεσαν τὸ τρισμακάριστον τοῦ Σταυροῦ ξύλον, ὑπερ ὃ ἐπὶ τῶν θυγατέρων αὐτοῦ ἀσεβήσας Λῶν, τῇ νοθεσίᾳ καὶ ἐπιταγῇ τοῦ Ἀβραάμ, εἰς θν ἐποίησατο τὴν τοῦ ἐγκλήματος αὐτοῦ κατάθεσιν, πρὸς ἄφεςιν τῆς ἐκ τοῦ ἀσεβήματος τούτου ἀμαρτίας, μετὰ πολλὰς βρασμούς ἀρδεύσας ἀπκ' εἰς θεία δύναμι ἐκ τριῶν δαυλῶν ἐν τῷ ὄρει πεπηγμένων, εἰς ἐν ἀρωμοίωσε, καὶ ὅπερ ἀκαταλλήλως ἐκκοπὲν κατὰ τὴν τοῦ Νασὺ τοῦ Σολομῶντος οἰκοδομικὴν ἐρρίφθη ὡς ἄχρηστον, καὶ μὴ σαπὲν μετὰ τοσοῦτων ἐνικυτῶν πάροδον ἐχρησίμευσε κατὰ τύχην παράδοξον πρὸς τὴν ἐπ' αὐτοῦ ἀνάτασιν τοῦ ἁγίου σώματος τοῦ θεοανθρώπου Σωτῆρος Χριστοῦ.

Τῆς μὲν ἀρωματικῆς αὐτῆς ιδιότητος ἐκ τῆς οὐσίας τῶν καρπῶν αὐτῆς «κεδρομπούμπουλα» παρκαγομένης ποιοῦνται χρῆσιν ἐν Ὀλύμπῳ καὶ ἰδίως ἐν Λυτοχώρῳ, εἰς πολλὰς ἄλλας περιστάσεις καὶ δὴ καὶ εἰς προφύλαξιν τοῦ οἴνου ἀπὸ τῆς κατὰστροφῆς καὶ μεταβολῆς αὐτοῦ εἰς ὄξος· εἰσὶ τοσοῦτον ἡδεῖς καὶ εὐχυμοὶ οἱ καρποὶ οὗτοι, ὥστε καὶ εὐωδίαν ἀλλοίαν μεταδίδουσιν εἰς τε τὸν οἶνον ἐν γένει καὶ εἰς τὸ οἰνοδοχεῖον αὐτό διὰ τοῦτο πρὸ παντὸς ἄλλου φροντίζουσι κατὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν σταφυλῶν νὰ συλλέγωσιν ἰκανὴν ποσότητα αὐτῶν, οὓς βράζουσι κατὰ τρίβοις καὶ τι-

θέαειν ἐν τῷ οἴνῳ, ὅστις ὄντως διατηρεῖται ἀμετάβλητος καὶ ἀρωματικώτατος καθίσταται.

Αἱ λοιπαὶ ὁμῶς ιδιότητες καὶ θεῖαι δυνάμεις τῆς κέδρου εἰσι τοσαῦται τὸ πλῆθος καὶ τοιαῦται τὴν ἔννοιαν, ὥστε ἵνα μὴ παραδοξολογῶμεν ἀνγκυκαζόμεθα, ὅπως ἀναφέρωμεν δύο μόνον ἐξ αὐτῶν, ἀποδιδόμενας εἰς τὴν ἐκ τοῦ ξύλου αὐτῆς παραγομένην τέφραν, ἣν μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας καὶ εὐσεβεῖας περισυνάγουσιν· αὐται δ' εἰσι α') ἡ πολυκαρπία αὐτῆς μεταδιδόμενη εἰς τὴν ἀμπελον καὶ β') ἡ στερεότης καὶ διαγύλαξις τῶν καρπῶν μεταβιβαζομένη ἰδίως ἐπὶ τῆς μηλέας καὶ ἐπὶ τῆς συκῆς.

Ἄπαντες οἱ κηδόμενοι τῆς σωτηρίας τῆς ἀμπέλου καὶ τῶν ὡς εἴρηται φυτῶν ἀπὸ παντὸς φυτοφθόρου σκώληκος καὶ πάσης ἄλλης φθορᾶς καὶ βλάβης τοποθετοῦσιν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐστίας ξύλον κέδρου καιόμενον καὶ διατηρούμενον ἀπὸ τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων μέχρι τῆς ἡμέρας τῶν Θεοφανείων, ἀλλὰ καὶ μόνον κατὰ τὰς ὠρισμέναις ταύταις ἀγίας ἡμέρας, ἧτοι, τὴν παραμονὴν καὶ τὰς τρεῖς τῶν Χριστουγέννων, τοῦ ἀγίου Βασιλείου, τὴν παραμονὴν καὶ τὴν ἡμέραν τῶν Θεοφανείων· ἡδὴ σποδοῦ ἱκανῆς ποσότητος σχηματισθείσης κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας, τοποθετεῖται αὕτη καταλλήλως ἐν τῇ ἐστίᾳ καὶ τοῦ ἀγίου Βασιλείου ἀφ' ἐσπέρας μὲν γίνεται ἐν αὐτῇ τὸ λεγόμενον πῆδημα τῆς τύχης διὰ τοῦ σίτου, καθὼς ἕκαστον μέλος τῆς οἰκογενείας ὑφ' ἐνὸς κόκκου ἀντικαθιστάμενον ῥίπτεται εἰς τὴν πυρὰν, καὶ ὡς ἐκ τῆς μεγάλης θερμότητος καὶ τῆς διασταλτικῆς δυνάμεως, ἦν προσκτᾶται, ἀναπνῶν καὶ διασπᾶται· καὶ, ἂν μὲν ἡ ἀναπνῆσις γείνη πρὸς τὴν πυρὰν, ἐκλαμβάνεται δυσοίωνα τὸ πῆδημα τότε ἀπώλειαν περιουσίας σημαίνει καὶ καταστροφὴν· ἐὰν δὲ πρὸς τὰ ἑκτὸς, ἀπομάκρυνσιν τοῦ οἰωνίζομένου δηλοῖ, καὶ πρὸς τὰ δεξιὰ μὲν μετατοπιζόμενον, καλὴν καὶ εὐκτὴν, πρὸς τ' ἀριστερὰ δὲ, τούνηκτιον, κακὴν καὶ πολλῆς λύπης πρόξενον ἐμφαίνει ἀποκατάστασιν· ἐν ἣ περιπτώσει οὐδόλως ἐκ τῆς θέσεώς του ὁ κόκκος μετασκαλεύεται, ὁ θάνατος προσφιλεστάτου ὄντος, ἢ νόσος τις ὀλεθρὴν προμηνύεται καὶ βέβαιος θεωρεῖται. Τὴν ἐπιούσαν δὲ, ἄμα τῇ λήξει τῆς ἱεράς ἐν τῷ νυκτὶ τελετῆς, ὁ πρῶτος ἐπισκεπτόμενος τὸν οἶκον συγγενοῦς ἢ γνωστῆς τινος οἰκογενείας πάντοτε δὲ ἄρρην, ποιεῖ ἐτέρην τότε τελετὴν, τὸ διακόνι, καθ' ὃ ῥίπτων ἐπὶ τῆς ἐστίας δρᾶκα ἄλκατος καὶ ἀναμιγνύς αὐτὸ μετὰ τῆς τέφρας εὐχεταὶ ὑπὲρ σύμπαντος τοῦ οἴκου καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τῆς οἰκογενείας, τοῦ πατρὸς, ἢ τῆς μητρὸς, καὶ καταλήγων μέχρι τοῦ τελευταίου καὶ ἐλαχίστου τῶν λοιπῶν ἐμφύχων τε καὶ ἀψύχων ὄντων καὶ αὐτῆς τῆς γαλῆς καὶ τοῦ κλιθίνου καὶ πύου συμπεριλαμβανομένων, καὶ ἄδει τὸ ὄλωσ πρωτότυπον Ἀγιοβασιλείατικον, τὸ καθ' ὅλην τὴν λοιπὴν ἡμέραν ὑπὸ τῶν κωδωνάτων καὶ σπαθιάτων ἐπανακλιμαζόμενον καὶ ἔχον οὕτως :

α' Ἅγιος Βασίλης ἔρχεται, Γηνάρης ξημερώνει·
 Βασιλῆ μ' πόθεν ἔρχεσαι, καὶ πόθεν καταβαίνεις;
 Ἐπὶ τὸ Δάσκαλ' ἔρχομαι, σὴ μάνα μου παλιώ.
 Ἐν ἔρχῃσ' ἀπ' τὸ Δάσκαλο, πὲς μας τὴν ἄλφα βῆτα.
 Ἡ ἄλφα βῆτα ἦταν χλωρῆ, κ' ἀπόλυε κλωνάρι,
 Κλωνάρι, χρυσοκλώναρο, χρυσὸ, μαλαματένιο·
 Καὶ τώρα καὶ τοῦ χρόνου. . ."

Τὴν τελετὴν ταύτην παρακολουθεῖ ἑτέρα, πανηγυρικώτερον φέρουσα χαρακτήρα, ἢ τῆς ἡμέρας τῶν Θεοφκνείων, καθ' ἣν ὁ πρῶτος τοῦ οἴκου ἐπισκέπτῃς καθήμενος πλησίον τῆς πυρᾶς καὶ ἀνκασκκλίζων τὸ κέδρινον ξύλον ψάλλει τὸ εἰς τὴν βράπτισιν τοῦ Χριστοῦ ἀνκφερόμενον τροπάριον προσεπιλέγων τάδε :

• Πολλὰ εἶπαμε τὸ φωτισμὸ
 καὶ ὁ Θεὸς ἡμέρας καὶ χρόνια·
 ἄς ποῦμε τὸν ἀφέντη μας,
 γιὰ νὰ χαρῆ ἡ καρδιά του.

• • • • •
 Στὸν Ἰορδάνη ποταμὸ, στὸν ἄγιο τὸν τόπο·
 ὁ Κύριος βαπτίζεται καὶ σώζ' οὐλον τὸ κόσμο.
 Καὶ καταβαλ' μιὰ πέρδικα, ἄσπρη καὶ πλουμισμένη
 μὲ τὰ φτερά της ἀνοιχτὰ καὶ βρέχει τὸν ἀφέντη.
 Καὶ πάλιν ξαναβρέχεται καὶ βρέχει τὴν κυρά της.
 Καὶ πάλιν ξαναβρέχεται καὶ βρέχει τὰ φτερά της. •

Οὕτως ἀποτεφεροῦται μέχρι τῆς ἡμέρας ταύτης ἡ κέδρος, καὶ μετὰ τὴν τῆς Ἁγίας βραπτίσεως ἀγιασμὸν, καθ' ἣν πάντα τὰ ὕδατα ἐξαγιαζονται, παραλαμβάνει εὐλαβῶς τὴν τέφραν ἐν τῶν τῆς οἰκογενείας μελῶν καὶ βαπτίζει αὐτὴν ἐν ᾧ περιέχεται ἀγγεῖω εἰς τὰ ρεῖθρα τοῦ ποταμοῦ, ἐνθα τελεῖται ὁ μέγας ἀγιασμὸς, καὶ οὕτως ἔχουσιν φέρει αὐτὴν καὶ ῥίπτει εἰς τὰ τέσσαρα ἄκρα τῆς ἀμπέλου καὶ ἐπὶ τῆς βράσεως τοῦ κορμοῦ τῆς συκῆς καὶ τῆς μηλέας, ψάλλων σύνκμα μεγάλη τῆ φωνῆ καὶ τὸ τῆς ἡμέρας τροπάριον· καὶ τῆς μὲν συκῆς ὁ τοιοῦτος ἀγιτισμὸς θεωρεῖται ἀναγκαῖος, διότι πιστεύεται, ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ διὰ τῆς ἀρχῆς ἀποξηρανθεῖσα, καὶ ὅτι τοιοιτοτρόπως ὡς καὶ διὰ τῆς ἀπὸ τῶν κλώνων αὐτῆς ἐξκρτήσεως, ἑτέρων σύκων τῆς ἀγρίας λεγομένης συκῆς κατὰ τὴν 24 Ἰουνίου, μνήμην τοῦ Προδρόμου, καὶ αὕτη προφυλάσσεται ἀπὸ τῆς ἀποξηράνσεως καὶ τὰ σῦκα μέχρις ὠριμάνσεως ἀβλαβῆ καὶ ἀκέραια δικτηροῦνται. Τῆς δὲ μηλέας, καθ' ὅσον νομίζεται, ὅτι τὸν καρπὸν αὐτῆς καὶ τὸ δένδρον ἐμίχονον πρῶτοι αἱ χεῖρες τῶν πρωτοπλάστων, τὴν μόνην καὶ ῥητὴν τοῦ Πλάστου παραβάντες ἐντολὴν τοῦ μὴ γεύσασθαι τῶν καρπῶν τοῦ δένδρου τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ.

Μὴ ὑπομνηματίζοντές τι τῶν ἐνταῦθα, μηδὲ διασκευὴν τινα ἄλλην ποιοῦντες, ἀλλ' ἐκθέτοντες ἀπλῶς καὶ πιστῶς, ὅσα καὶ ἡμεῖς ἄλλοτε ἴδόμεν καὶ ἐπράξαμεν μάλιστα, τοῖς τε πατρίοις ἔθουσιν ἐπιβήμενοι καὶ ἀνωτέρων σεβαστῶν ἐπιταγαῖς προθύμως ὑπακούοντες, ἐπιπροσθέτομεν ἡδὲ βραχέων, ὅτι ἡ δύναμις τῆς ἰδιότητος ταύτης τῆς κέδρου τοιαύτη καὶ ἡλικαύτη λέγεται οὕτω, ὥστε μόνον ἡ τὴν κόβιν αὐτῆς ἔχουσα καὶ ἡδὲ ταύτης ἐπιεχρισμένη συκὴ δύναται νὰ ἦ καρποφόρος καὶ τὴν σικὴν αὐτῆς ἀβλαβῆ παρέχουσα, διότι πάσης ἄλλης συκῆς ἡ σικὰ καὶ ἀπροσπέλαστος θεωρεῖται καὶ πολλῶν κικῶν παραίτιος γίνεταί, διαμενοντῶν ἄτε δὴ το- νηρῶν καὶ ἀκαθάρτων πνευμάτων ἐν αὐτῇ τῶν ἀνεμικῶν» καλουμένων· οὕτω δὲ καὶ ὁ ἐπ' αὐτῆς ἀναρριχώμενος πικρῶς μετανοεῖ, πίπτων κατ' αὐτῆς πολλακίς καὶ μώλωπας θεινοὺς ἀντὶ σύκων ἡδέων ἐκ τῆς πτώσεως ἀποκομιζών, ὅπερ ὅμως ἀποδοτέον κυρίως εἰς τὸ εὐθραστον τοῦ ξύλου τῆς συκῆς καὶ εἰς τὸ λεῖον τοῦ ἐξωτερικοῦ φλοιοῦ αὐτῆς.

Τὸ πολυφάρμακον καὶ θεῖον τοῦτο φυτὸν καὶ πρὸς τέρψιν καὶ ἀναγκὴν παρέχεται εἰς τὰς πεπονημένους τῶν γεωργῶν καὶ τῶν ἐργατῶν χεῖρας, ἐπιθυμούντων καὶ προτιμώντων πάντοτε παντὸς ἄλλου τῶν ἐκ πύκνης καὶ κέδρου δοχείων ὕδατος· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς παισίν ὑπάρχει προσφιλέστατον ἀντικείμενον διὰ τὴν στεφάνην τοῦ δοξαρίου (τόξυ) ἣν διὰ τε τὴν στερεότητα καὶ τὸ εὐλύγιστον ἐκ ταύτης κατασκευάζοισι, καὶ τὸ κυριώτατον αὐτῶν ἀπασχόλημα ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου μέχρι τῶν ἀτόκρου ἀποκαθίσταται.

Στρατόπεδα ὀλόκληρα παιδῶν καθ' ὅλον τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα καὶ κατὰ τὴν ἀπὸ τῆς τακτικῆς αὐτῶν ἀσχολίας ἀπεργίαν, ἡγουμένων πάντοτε τῶν ῥώμη τε καὶ ἡλικίᾳ ἀνωτέρων, ἐξέρχονται εἰς τὰ περίξωστα καὶ κύπτοντες σύρουσιν ἐν παρατάξει τὰς πολυκλώνους καὶ ὑπερφηφάνους κέδρους καὶ κατὰ πολὺ μεγάλας ποσότητας ἀποθηκεύουσιν αὐτάς μέχρι τῆς Κυριακῆς τῆς τυρινῆς, καθ' ἣν περσικεύονται πρὸς καῦσιν ὀρίζεται καὶ ἐπισκευάζεται ὁ τῆς κεδροθυσίας τόπος καὶ καλοῦνται οἱ φιλοθεάμονες καὶ εὐλαβεῖς τῶν κέδρων πνηγυρισταί. Ἐν ἡμέρᾳ, ὅτε ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδίκα ἐκάστου συγκεντροῦται περὶ ἓν σημεῖον, τῆς ἀνυψώσεως ἀπὸ τῶν γηϊνῶν εἰς τὰ οὐράνια καὶ τὰ θεῖα, ὅτε εὐσεβῆς ἐνδύεται τὰ ὄπλα τοῦ φωτὸς τῇ προσευχῇ καὶ τῇ νηστείᾳ προετοιμάζων ἑαυτὸν, ὅπως κατατῆ εὐπρόσδεκτος εἰς τὸν νυμφῶνα τοῦ Λυτρωτοῦ, καὶ ἀποχαιρετῆ τὴν τύρην τῶν εὐωχιῶν καὶ ἐγκρατερεῖ ἀτενίζων πρὸς τὸ εὐθυμον καὶ πολυτίμητον μέλλον, ἐν ἡμέρᾳ καθ' ἣν προδικαγράφεται τῆς ἐργατικῆς πορείας τὸ πολύπονον σχέδιον καὶ ὀρίζεται ὁ τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ καθήκοντος διάπλους πρὸς τὸν τερπνότατον καὶ πλήρεις χερτίων τῆς οἰκογενειακῆς εὐδαιμονίας λιμένας, οἱ πάντες ἀποδέχονται τὰς ἀθῶας ταύτας προσκλήσεις καὶ τιμῶσιν ἀνευ τινὸς ἐξαιρέσεως καὶ ὑπεκφυγῆς τοὺς μικροὺς κεδροφόρους καὶ

ἐκτάκτους θαμῶνας τῶν δαπῶν, τοὺς ἀποτελοῦντας ἐκάστοτε καὶ καρ-
δοκοῦντας τὴν ὑπ' αὐτῶν καθιερωθεῖσαν *κεδροφορία*. Κρότος πυροβόλου, ἢ
τινος μικροῦ λακίου (μικροῦ πυροβόλου ἐξ ὀρειχάλκου) ἀγγέλλει τὴν ἔναρ-
ξιν τῆς πανηγύρεως μετὰ τὸ δεῖπνον καὶ δίδει τὸ σύνθημα τῆς γενικῆς
ἀπάντων προσκλήσεως· ἄρχεται κατὰ τάξιν ἢ μετακόμισις τῶν κέδρων
εἰς τοὺς σταθμοὺς τῶν θυσιῶν (μπάκια), παρκτίθενται πέραξ τὰ λείψανα
τῶν κατ' οἴκους τραπεζῶν πρὸς τοὺς προσκεκλημένους καὶ τοὺς ἐπισκεπτο-
μένους τῶν φίλων καὶ γνωστῶν, καὶ δαυλὸς ἀνημμένος πληροὶ φωτὸς τοὺς
μέχρι 4—5 μέτρων ὑψομένους κεδροκίονους· τῶν πρεσβυτέρων τις ποιεῖται
ἔναρξιν τοῦ χοροῦ, οἱ νέοι συγκροτοῦσιν αὐτὸν ἐν ῥυθμῷ καὶ οἱ πάντες πε-
ρατοῦσι τὸν ἀποχωρητήριον τοῦτον κύκλον παρκαλοῦθουντες τὴν ἁρμο-
νίαν τῆς ἐγγωρίου μουσικῆς καὶ ἄδοντες τὰ τῆς ἐποχῆς (ἀποκρεάτικα)
δημῶδη ἄσματα ἐναλλάξ ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, ὧν τινὰ παραθέτομεν
ἐνταῦθα ὡδὲ πῶς ἔχοντα.

• Τώρα τὸ βραδὺ βραδάκι
στ' ἄστρο καὶ στὸ φεγγαράκι,
σταύρωσα ἓνα κορητσάκι·
Καλὴ ὑπέρα κορητσάκι,
γιὰ, χαρὰ στο τὸ παιδάκι.
Καὶ τοῦ λέγω, ποὺ κοιμάται·
Στὰ κρεβάτια μου κοιμοῦμαι,
κι' ἀπὸ κίναν δὲν φοβοῦμαι,
ἔχω πόρταις ἀσημείναις,
κλειδαρειαῖς μαλαματέιναις».

Τὸ κλίμα πῶχεις ὅτιν αὐλῆ,
ὅταν ἀνθῆ καὶ λουλουδῆ,
ὅλον τὸν μαχαλᾶ μυροῖ.
Μ' ἐμύρισε καὶ μὲν' τὸν νετὸ,
ἐμέν' τὸν νετὸ, μὲν' τὸν λυγνὸ.
Ἐὕγα, κόρη μ' στὰ κάγκελα
πότιζε τὰ τριαντάφυλλα.
Ἐὕγα, κόρη μ' στὸν ἡλιακὸ,
πότιζε τὸν βασιλικὸ.
Βασιλικὸς θέλ' πότισμα,
θέλει καὶ κορβολόγημα.
Βασιλικὸς θέλ' τσάνισμα,
θέλει νερὸ καὶ σκάλισμα.

• • • • •

Μὴ μ' ἄργα, καυμένη μάνα μ', μὴ μ' ἀρραδωνιάζης κόμα
κόμα ἐτούτον τὸν χειμῶνα καὶ τὸν ἄλλο πάρα πάνω.
Νὰ διαλέξω καὶ νὰ πάρω τοῦ γραμματικὸ τὴν κόρη.

Γράμματα δὲν παραξέρει· θὰ τὴν κάρω, τὴν μαθαίνω·
Καὶ τὴν ἄλφα καὶ τὴ βῆτα καὶ τὰ ἴμσα τὰ πινακίδια.

Στὴ βίβα τῆς τριανταφυλλιᾶς
θὰ στήσω μοναστήρι·
θὰ βάλω χίλιαις καλογρηταῖς
διακόσοι καλογέροι.
Κ' ἐγὼ θὰ γένω ἴγούμενος
νὰ ταῖς ἀντιδωρῶ.
Ν' ἀντιδωρῶ ταῖς εὐμορφαις
κί' αὐταῖς ταῖς μαυρομάταις,
πῶχουν τὸ μάτι σὰν ἤλιξ,
τὸ φρίδι σὰν γαϊτάνι,
τὸ ἔρμο τὸ ματόφυλο,
σὰ ἄλληνικὸ κονδύλι,
κί' αὐτὸ τὸ δόλιον τὸ κορμί
λυγρὸ σὰν κυπαρίσσι.

Ἄλλὰ πρὸ τῆς κεδροπομπῆς καὶ παννυχίου ταύτης εὐωχίως προηγεῖται τὸ «χάσκα» μετὰ τὸ δεῖπνον ὁ πατήρ ἢ ἄλλος τις τῶν ἐν τῷ οἴκῳ ἐξαρτᾷ διὰ μίτου ἀπὸ τινος ῥάβδου, ἢ ἀπὸ τοῦ ζυμομοπλάστου, τεμάχιόν τι πλακοῦντος, ἢ χαλβᾶ, καὶ προσκαλεῖ κατὰ τάξιν πάντας τοὺς δημοτραπέζους καὶ φίλους, ὅπως διευθύνωσιν ἀνοίγοντες κωμικῶς τὸ στόμα, ἤτοι χάσκοντες, εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐπίτηδες παρκχόμενον καὶ κρητούμενον ἐκκρεμές, νὰ ἀρπάσωσιν αὐτὸ, οἵτινες εἰς πᾶσαν ἀποτυγχάνουσιν κίνησιν ἐπαναλαμβάνουσιν ἀκουσίως διὰ τῶν ὀδόντων καὶ τῶν χειλέων τὸν ἀστεῖον ὀδοντόηχον «χάπ, χάπ». Πολλάκις ὅμως καὶ ἐπιταί τῆς κοινῆς διασκευασεως τὸ «χάσκα» περικοῦν αὐτὸ τὴν πολυποικίλον τῶν ἐορτῶν εὐθυμίαν καὶ ἐπισφοκχιζον οὕτω τὴν ἀμέσως ἐν τῇ ὑποφωσκούσῃ ἡμέρᾳ, τῇ καθαρᾷ Δευτέρᾳ, ἐπὶ τὰ βιοτικὰ καὶ τὰ θεῖα ἔργα ἀγγελιομένην προάσκησιν.

Κατὰ ταύτην οἱ πρότερον φίλοι τοῦ χοροῦ καὶ τῶν διαχύσεων, τυγχάνουσιν ὅλως ξένοι καὶ ἀνοίκιοι τῶν παιδιῶν καὶ τῶν ἐμπνεύσεων τοῦ Βάχχου· τοὺς πάντας ἤρεμος καὶ κατανοητικὸς συγκαλεῖ εἰς προσευχὴν τοῦ Ναοῦ ὁ κώδων ἀναμνησκόμενος τοῦ ἐσπερινοῦ ἐπ' Ἐκκλησίας ἀδελφικοῦ ἀσπασμοῦ καὶ πᾶσαν ἔχθραν καὶ διαφορὰν ἰδίαν ἐγκαταλείποντες καὶ εἰς κόρακας βᾶλλοντες, προσεύχονται εὐσεβῶς, ἀκούουσιν εὐλαβῶς καὶ ἐν συντετριμμένη καρδίᾳ τῆς πρὸς τὸν Ἰψιστον δεήσεως καὶ εἶτα ἀπέρχονται τὴν ἐπὶ τὰ ἴδια ἕκαστος λαμβάνοντας τροπὴν· καὶ ὁ μὲν πλοίαρχος καλεῖ τὸ πλήρωμα καὶ περικοπεύεται πρὸς ἀπόπλου, ὁ ἔμπορος ἀνοίγει τὰς πιστώσεις καὶ χρεώσεις αὐτοῦ, ὁ ξυλευόμενος ἀπέρχεται πρὸς ξύλευσιν, ὁ ἐργάτης τοῦ ἀμπελῶνος ἀνκλαμβάνει τὸ κλαδευτήριον, ὁ κτίστης τὴν στάθμην καὶ τὸν λίθον καὶ ὁ χαλκεὺς εἰσέρχεται εἰς τὸ χαλκαεῖον, ὁ πεταλωτῆς εἰς τὸν ἄκμονα καὶ τὸ σφυρίον του, ὁ δὲ διδάσκαλος

φαιδρός και ὕλος ζωῆ και προθυμία ἐπαναβλέπει και δέχεται φαιδρούς εἰς τὸ σύνθηες τῶν Μουσῶν ἐντευκτήριον τοὺς νεαροὺς μαθητάς του· ἡ σύζυγος τοῦ ἀκαμάτου γεωργοῦ ἐτοιμάζει τὴν ἐβδομαδιαίαν τῶν ἐργατῶν τροφήν, ἡ δὲ θυγάτηρ τοῦ χωρικοῦ και νοικοκυροπούλα συνοιάζεται και διορθοῦ τὰ σύνεργα τοῦ ἐργαλειοῦ τῆς, και ἡ εὐσεβῆς και γραῖα μήτηρ τοῦ ναύτου λιτανεύει ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ και ἐν συνεχείᾳ κατ' οἶκον παρκκλησεων δέεται τοῦ Παντοδυνάμου, ὅπως ἀξιωθῆ νὰ περιπτύξῃ εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς ἐπανακάμπτον ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς τὸ σπλάγγχον τῆς τὸ τέκνον. Ἡ τακτικὴ εἰς τὸν Νάον τοῦ Κυρίου φοίτησις και ἡ ἀγαθὴ και παραδειγματικὴ πρὸς πάσας τὰς λοιπὰς γυναῖκας συμπεριφορὰ εἶνε ὁ ἀπαράβατος τῆς εὐσεβείας κανὼν και τὸ βραχυμέτρον τῆς στοργῆς αὐτῆς και ἀφοσιώσεως· ἡ δὲ καθ' ἡμέραν νηστεία και τὸ *τριήμερον*, ἢ και πᾶσα ἀγαθοεργία, ἡ μόνη ὑπὲρ αὐτῆς μέριμνα πρὸς σωτηρίαν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κινήσεως ἀναστάσεως.

Και ἀλλαγῶ τῆς Μακεδονίας, ὡς ἐν Βοδενοῖς, Στρυμωνίδι (Στρωμνίτση) και τῇ Χαλκιδικῇ, τελοῦνται τὰ ἔθιμα τῶν πυρῶν, οὐχὶ ὅμως και τῶν κέδρων· περὶ τούτων σημειώσομεν ἐν οἰκείῳ τόπῳ ἐν τῷ δευτέρῳ και τρίτῳ μέρει τῆς πραγματικῆς ἡμῶν «*Μακεδονικᾶ*» ὧν τὸ πρῶτον περιλαμβάνει τὴν «*Ὀλύμπον και τοὺς κατοίκους αὐτοῦ*», τὸ δεύτερον «*τὰ κατὰ τὴν Στρυμωνίδα πόλιν*» και τὸ τρίτον «*τὰ κατὰ τὴν Χαλκιδικήν*».

Τοῦ λόγου περὶ εὐσεβείας ἐνταῦθα ῥυέντος, και τὸν περὶ τῆς κέδρου καταστρέφοντες ἤδη, παρτηροῦμεν, ὅτι ἐν οἰκῆν ποτε τελετῇ και συναθροίσει τὸ Θεῖον χωρεῖ, κρατεῖ και ἰσχύει, ἡ δὲ περὶ τῆς ἀποστάσεως ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου δογματικῶς και περὶ τῆς ἐπικοινωνίας τῆς θεότητος μετὰ τῶν ἀνθρώπων φιλολογικῶς ἰδέα τοσοῦτον κατίσχυσεν, ὥστε οὐ μόνον αἱ θρησκευτικαὶ δοξασιεὶ ἀλώθητοι δικτηροῦνται, ἀλλὰ και τῶν Μυθικῶν χρόνων αἱ ἰδιότητες τοῦ Θείου πᾶσαι διατρκνοῦνται ἐν τῇ ἐπιπρατούσῃ γνώμῃ παρὰ τοῖς κατοίκους τοῦ Ὀλύμπου, ὅτι ἄλλοτε μὲν αἱ ἀνθρώποι τοσοῦτον ἦσαν καλοὶ και δίκαιοι, ὥστε ἤπτοντο ἄκρω δακτύλῳ τῆς ἐπιφκνεῖς τῆς κατοικίας αὐτοῦ, τοῦ στερεώματος τοῦ Οὐρανοῦ, ὅτε ὅμως ἤρξαντο ἀμαρτάνοντες και τὰ πρὸς τὸν Θεὸν και τοὺς ἄλλους κηθῆκοντα αὐτῶν παρκαμελοῦντες, και αὐτοὶ ἔκτοτε διέστησαν και κακοδαίμονες ἐγέναντο, και ὁ Θεὸς ἀπεμακρύνθη εἰς τὰ ὕψη τῆς Παντοδυναμίας Αὐτοῦ ἀνυψούμενος και κρατυνόμενος.

Ἄθ. Δ. Λασπόουλος

1 Κατὰ τὴν πρῶτην και τελευταίαν ἐβδομάδα τῆς Μεγάλης τεσσαρακοστῆς πολλαὶ τῶν γυναικῶν ὀφίστανται αὐτοθελήτως τὴν τῆς ἀσιτίας ποινήν· και τὴν μὲν Τετάρτην μεταλαμβάνουσι τοῦ Μεγάλου Ἀγιασμοῦ, γεόμενα: ἑλαφρᾶς τροφῆς δαμασκηνοζώμου «*χουσιαφίου*» καλομένου, τὸ δὲ Σάββατον κοινοῦνται τῶν ἀχράντων μυστηρίων και τοιοτοτρόπως τρώγουσιν ἐπειτα τὴν συνῆθ τῆς νηστείας τροφήν· καλοῦνται δὲ, ἡ μὲν νηστεία αὐτῆ τριήμερον, αὐτὰ δὲ τριημεριώτισσα.

ΦΡΑΓΚΙΣΚΑ Η ΕΞ ΑΡΙΜΗΝΟΥ

ΕΝ ΤΩΙ ΜΥΘΩ ΚΑΙ ΕΝ ΤΗΙ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Τί ἀνήκει τῇ ἱστορίᾳ καὶ τί τῶ μύθῳ ἐν τῷ ἐπεισοδίῳ τῆς Φραγκίσκας; Πόθεν ἔλαβεν ὁ Δάντης τὰ στοιχεῖα τῆς λυπηρᾶς αὐτοῦ διηγήσεως; Τίς ἡ σχέσις μεταξύ τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ θύματος;

Γοιοῦτον τὸ πρόβλημα ὅπερ ἔθεσεν ὁ κ. Κάρολος Ὑριάτης ἐν τῷ κομψῷ αὐτοῦ βιβλιαρίῳ ἔρעυνα ἀκριβῆς γενομένη ὑπὸ εὐσυνειδήτου ἱστορικοῦ καὶ ἀρχαιολόγου, γινώσκοντος τὴν χώραν καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν Ῥωμανῶν. Πρὸ δλίγων μόλις ἡμερῶν ὁ συγγραφεὺς «ἐνὸς Condolliere κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα» ἐξέθετε τὸ σχέδιον τῶν ἐν τοῖς ἀρχείοις ἀναδιφήσεων αὐτοῦ. Ἀναγινώσκοντες τὸ νέον αὐτοῦ σύγγραμμα τὸ ἐπιγραφόμενον «Φραγκίσκα ἡ ἐξ Ἀριμήνου» ἐννοοῦμεν ὅτι εἶχε συλλέξει πλεῖστα ὅσα ἔγγραφα περὶ τοῦ ἐπεισοδίου τούτου ὧν δὲν εἶχε κάμει τότε χρῆσιν, εὗρε δὲ κατάλληλον τὴν περίττασιν ὅπως πράξῃ τοῦτο, ὅτε ἀνεπιβάλλετο ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἡ ὑπόθεσις αὕτη, ἐνδιαφέρον δὲ εἶναι νὰ ἐξετάσωμεν τί ὑπολείπεται ἐκ τοῦ μύθου. Ὅθεν θέλομεν συνοψίσει τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐρεύνης τῆς ἀρξαιμένης ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, ὅστις προσέλαβεν ἀρωγὸν τὴν γνώμην τῶν χρονογράφων τοῦ ΙΔ' αἰῶνος καὶ τὰ ἐν τοῖς ἀρχείοις τῶν μονῶν ἀνευρεθέντα κείμενα, συζητεῖ δὲ βῆμα πρὸς βῆμα ἕκαστον τῶν συμβάντων.

Τὰ δύο θύματα καὶ ὁ φονεὺς ἀνήκον εἰς τὰς ἀριστοκρατικὰς ἐκείνας οἰκογενεῖας αἰτινες ἐμελλον νὰ θεμελιώσωσι δυναστείας ἐν ταῖς πόλεσι τῆς ἀνω Ἰταλίας. Οἱ Πολέντα καὶ οἱ Μαλατέστα ὑπερεῖχον ἐν ταῖς Ἰταλικαῖς δημοκρατικαῖς Ῥαβέννης καὶ Ἀριμήνου. Τίνες οἱ ὑποκριταὶ τοῦ δράματος; Τίνα τὰ θύματα; Τίς ὁ φονεὺς;

Ἡ Φραγκίσκα, λέγει ὁ συγγραφεὺς, ἦν θυγάτηρ Γουίδου δὲ Λαμβέρτο δὲ Πολέντα, ἄρχοντος τῆς Ῥαβέννης, ἐπονομαζομένου il Minore πρὸς διακρίσιν ἀπὸ τοῦ Γουίδου il Vecchio. Πολέντα δ' ὠνομαζέτο ἀρχαῖον φρουρίον ἐν τῇ χώρᾳ τῆς Ῥαβέννης παρὰ τὸ Βερτίνορον. Ἀπὸ τοῦ φρουρίου ὠνομάσθη ἡ οἰκογένεια, ἣτις πλουτίσασα ἀποκατέστη ἐν αὐτῇ τῇ Ῥαβέννη. Ὁ Γουίδος, τῷ 1275 ὑπάνδρευσε τὴν κόρην αὐτοῦ Ἰωάννη τῷ Μαλατέστα, υἱῷ τοῦ Μαλατέστα Βερουκκίου ἄρχοντος τοῦ Ἀριμήνου. Ὁ Ἰωάννης οὗτος εἶχεν ἀδελφὸν Παῦλον, ὅστις, ὡς διηγείται ὁ μῦθος, κατελήθη ἐν ἐπ' αὐτοφώρῳ μοιχεύει μετὰ τῆς νύμφης αὐτοῦ, εἰλοποιηθεὶς δὲ ὁ Ἰωάννης παρὰ τινῶν τῶν οἰκετῶν ἐφόνευσε συγχρόνως ἀμφοτέρους.

Πηγὴ ἐξ ἧς ἀντλεῖ ὁ συγγραφεὺς εἶναι τὸ Codice Membranaceo, συλλογὴ χειρογράφων συγγραφείσα κατὰ διαταγὴν τοῦ Πανδόλφου Μαλατέ-

στα πρὸς χρῆσιν τῆς οἰκογενείας του. Τὸ χειρόγραφον τοῦτο λέγουσιν ὅτι εὑρίσκεται ἐν πρωτοτύπῳ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Ἀριμήνου.

Ἰωάννη Μαλατίστας ὁ Ἰσχιακός.

Ἄ'Ο Ἰωάννης εἶναι υἱὸς τοῦ Μαλατέστα δὲ Βερουκίου, ἄρχοντας τοῦ Ἀριμήνου, γεννηθέντος τῷ 1212 καὶ νυμφευθέντος τρίς· ἐκ τῶν τριῶν δὲ τούτων συνοικεσιῶν, ἀπέκτηθεν ὁ Βερούκιος ὀκτώ τέκνα. Ἡ δευτέρα σύζυγος αὐτοῦ Κογκορδία ἔδωκεν αὐτῷ τρεῖς υἱούς. Ἰωάννην τὸν φονέα Παῦλον τὸ θῦμα καὶ Μαλατεστῖνον.

Ἐν ἔτει 1275 ἕνεκα ὑπηρεσιῶν προσενεχθεισῶν ἐν Πολέντῃ ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος τοῦ Ἀριμήνου, ὁ Ἰωάννης ἐνυμφεῦθη τὴν Φραγκίσκαν Ἀριμήνου· ὁ Ἰωάννης οὗτος ἦν υἱὸς πρωτότοκος. Δὲν γινώσκωμεν ἀκριβῶς τὴν χρονολογίαν τῆς γεννήσεώς του, ἀλλ' ἐκ συμβολαιογραφικῆς πράξεως ἐξάγειται ὅτι ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Παῦλος ἐγεννήθη τῷ 1252, ἐκ δὲ τοῦ χρόνου τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ ὡς Ποδεστά, θέλωμεν συμπεράνει τὴν τῆς γεννήσεως αὐτοῦ. Ἦν δὲ ἀπότομος καὶ δύσμορφος, ἐλάττωμά τι δ' ἐνός τῶν ἰσχιῶν ἠνάγκαζεν αὐτὸν νὰ χωλαίνῃ, ὅθεν καὶ ἔλαθεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὴν προσωνομίαν Giovanni il Sciancato (Ἰωάννης ὁ Ἰσχιακός), ἐκκλείτο δὲ προσέτι καὶ Gianciotto καὶ Lanciotto. Ἐχων γενναιότητα ἀκαταδάμαστον, ταχὺ τὸ ἀποφασιστικὸν καὶ τὸ μίσος ἄσπονδον, ἀπ' αὐτῆς τῆς ἡλικίας τῶν εἴκοσι ἐτῶν ἀπέκτησε μεγάλην φήμην πολεμιστοῦ. Ἐθεωρεῖτο δ' ὡς ὁ φυσικὸς διάδοχος τοῦ Μαλατέστα Βερουκίου· ἤδη ὑπερήλικος, ἀλλ' ἀποθανόντος ὑπερκατονταετοῦς.

Ἐκάλπαζεν ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἐπὶ κεφαλῆς τῶν φρουρῶν, καὶ ἐπὶ ὁ πατήρ αὐτοῦ, ἀλλαχοῦ ἀπασχολημένος, δὲν ἠδύνατο νὰ προστατεύῃ τὰς κτήσεις αὐτοῦ, ἔσπευδε πρὸς τὸν κίνδυνον, καὶ πολλάκις ἐξήρχετο τῆς πάλης νικητής. Σύνθηες ἦν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην νὰ ἐκλέγῃσι μεταξὺ τῶν ἐξησκημένων εἰς τὰ τοῦ πολέμου καὶ τῆς διοικήσεως ἀνδρῶν ξένων ἐν ᾧ εἶχον πεποιθήσιν, ὅπως ἐμπιστευθῶσιν αὐτῷ τὴν ἐξουσίαν ἐν ταῖς πόλεσι τῶν Ἰταλικῶν δημοκρατιῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ποδεστά. Ἦδη ἀπὸ τοῦ 1273 μέχρι τοῦ 1304 ἀπενεχθῆσιν συνεχῶς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰωάννου ὡς Ποδεστά ἐν Φορλίῳ, ἐν Φαγεντίῃ καὶ ἐν Πιταούρῳ.

Ἐκ τοῦ ἀκαμψισθητήτου τούτου γεγονότος ὅτι ἦν ἤδη Ποδεστά τῷ 1278 δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ, διότι δὲν ἠδύνατο νὰ καθέξῃ τὴν ὑπουργίαν ταύτην ἐὰν δὲν εἶχε ἤδη συμπληρωμένον τὸ τριακοστὸν τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἔτος. Ὅθεν ὁ Ἰωάννης ἐγεννήθη περὶ τὸ 1248 καὶ ἦν περίπου τριακονταετῆς ὅτε ἐνυμφεῦθη τὴν Φραγκίσκαν.

Τῷ 1275 ἔσπευσεν πρὸς βοήθειαν τοῦ Γουίτου δὲ Πολέντα, ὅπως συνδράμῃ αὐτὸν εἰς τὴν ἀποπομπὴν ἐκ Ῥαβέννης τῆς φατρίας τῶν Τραβερ-

σάρων, ἡ δὲ χεὶρ τῆς Φραγκίσκης ἦν ὡς ἀντακουσθῆ τῆς προσενεχθείσης ὑπηρεσίας.

Ἄγνωστον μέχρι τοῦδε ἦν ὅτι ἡ Φραγκίσκα ἀποθνήσκουσα, ἀφῆκεν αὐτῇ κόρην Κογκορδίκην, ἣν δυναμέσθαι νὰ παρκαλουθῆσωμεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Μετὰ τὸν φόνον τῆς συζύγου τοῦ δ' Ἰσγιακὸς ἐνυμφεύθη ἐν δευτερογαμίᾳ Ζαμβρασκίαν, χήραν τῷ 1282 τοῦ Τίνου Οὐγολίνου Φαντολίνη φονευθέντος ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Φορλίου. Ὁ Ἰωάννης, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Μαλατέστα τοῦ ἑκατονταετούς, ἐκυριάρχησεν ἐν Ἀρμίνῳ ὡς ἄρχων. Αὐτὸς δ' ἦν, ὁ ἐγείρας τὸ πρῶτον τὸν Rocca Malatestiana ἀνασκευασθεῖσαν μετὰ παρέλευσιν ἑκατὸν πενήτηκαντα ἐτῶν ὑπὸ τοῦ Σιγισμόνδου. Τῷ 1304, ὁ Ἰσγιακὸς ἀπέθικεν ἐν αὐτῷ τῷ Ἀρμίνῳ.

Παῦλος ὁ ὠραῖος, τὸ θῆμα.

«Ὁ οὐδέποτε ἀπ' ἐμοῦ χωρισθσόμενος», ὡς εἶπεν ἡ Φραγκίσκα, ἦν ἀδελφὸς τοῦ Ἰωάννου καὶ ὡς αὐτὸς υἱὸς τοῦ Μαλατέστα δὲ Βερουκίου. Ἐκαλεῖται δὲ Paolo il Bello διὰ τὴν κλλονὴν αὐτοῦ. Καίτοι νεώτερος τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωάννου εἶχεν ἐν τούτοις νυμφευθῆ πρὸ αὐτοῦ, καὶ ἦν μόλις δεκαπενταέτης ὅτε τῷ 1269 συνεζεύχθη μετὰ τῆς Ὁραβίλης Βεατρίκης, θυγατρὸς καὶ διαδάχου τοῦ Οὐβέρτου κόμητος τοῦ Chioggialo δεκαπενταέτιδος. Ὁ Οὐβέρτος εἶχεν ἀποθάνει ἄνευ ἄλλων τέκνων τὴν 15ην Μαρτίου 1263, ὁ δὲ Μαλατέστα Βερούκιος προχειρίσθη εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ οὕτως ὥστε ἡ Ὁραβίλη Βεατρίκη ἡ κόρη τοῦ ἀποθνήκοντος κόμητος εἶχεν ἀπαστερηθῆ τῶν δικιωμάτων αὐτῆς.

Τὴν 28 Αὐγούστου 1269 συνεβίβασαν τὴν διαφορὰν νυμφεύοντες τὸν Παῦλον μετὰ τῆς Ὁραβίλης, ἣτις ὑπέγραψε τὸ ἔγγραφον τῆς παραιτήσεως αὐτῆς ἐκ τῆς διαδοχῆς τοῦ πατρὸς τῆς. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο δεικνύει τὴν ἡλικίαν τῆς νύμφης ἣτις ἦν δεκαπενταέτις, εὐρίσκειται δ' ἐν πρωτοτύπῳ ἐν τῷ Archivio Brandolini τοῦ Forlì, γεγραμμένον λατινικῇ διαλέκτῳ. Καταγράφω δ' οὕτω λεπτομερῶς τὰς πηγὰς διότι ἐκ τοῦ ἔγγραφου ἀπαδεικνύεται γεγονὸς σπουδαῖον ὅτι δηλ. οἱ Μαλατέστα συνῆπτον γάμους πολιτικούς ὡς οἱ ἡγεμόνες. Οὕτω βλέπομεν ὅτι τὸ μὲν 1269 Παῦλος, ὁ Μαλατέστα, ὁ νεώτερος τῶν υἱῶν τοῦ Βερουκίου ἐνυμφεύθη δεκαπενταέτης τὴν Ὁραβίλην κόρην τῶν κομητῶν τοῦ Chioggialo, ὅπως καλύψωσι περιβολὴν ἐξουσίας ἣτις πράγματι ἦν σφετερισμός, τὸ δὲ 1275 ἵνα ἀποκτήσωσιν ἢ ἐπικυρώσωσι τὴν συμμαχίαν τῶν Πολέντα νυμφεύουσιν ἕτερον τῶν υἱῶν αὐτῶν, χωλὸν, τραχὺν καὶ αἰμοχαρῆ μετὰ τῆς γλυκειᾶς κόρης τῶν Πολέντα. Ἡ μνηστὴ τοῦ Παύλου, Ὁραβίλη ἐγκαταληφθήσεται ἔνεκεν τῆς νύμφης αὐτῆς, αὕτη δὲ συλληφθεῖσα ἐπ' αὐτοφώρῳ ἐὰν οὐχὶ ἐν μοιχαίᾳ (τοῦθ' ὑπερ πρόκειται ν' ἀποδειχθῆ), ἀλλὰ τοῦλάχιστον ἐν ἐρωτικῇ συνενοήσει μετὰ τοῦ ἰδίου ἀνδραδέλφου, πίπτει ὑπὸ τὰς πληγὰς τοῦ συζύγου ὁμοῦ μετὰ τοῦ ἐραστοῦ αὐτῆς».

Τίς ἡ θέσις τοῦ Δάντη ἀπέναντι τῶν προσώπων τοῦ δράματος καὶ πῶς θέτει ὁ συγγραφεὺς τῆς Φραγκίσκας τῆς ἐξ Ἀριμήνου τὸ σημεῖον τῆς ἐπιφύης μεταξὺ τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ θύματος ;

Ὁ Δάντης, λέγει ὁ κ. Κάρολος Ὑριάτης, σύγχρονος ὢν τῆς Φραγκίσκας ἦν δεκαετής τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου τῆς Φραγκίσκας μετὰ τοῦ Ἰσχυακοῦ. Ὅτε δὲ, πλήρης ὀργῆς ὁ Μακχτέστας ἐφόνησε τὰ δύο θύματα, ὁ ποιητὴς εἶχε φθάσει εἰς ἀνδρικὴν ἡλικίαν καὶ ἔψαλλεν ἤδη. Πῶς ἦν δυνατὸν ἢ μεγάλη αὐτῆ καρδίᾳ, ἢ τόσον τῷ ἔρωτι προσιτῆ, ἢ ὑψηλῇ αὐτῆ ψυχῇ ἐραστειᾶ πάθους ἀθανάτου νὰ μείνῃ ἀδιόφορος πρὸς τὴν συγκίνησιν τὴν ὑπὸ τοσοῦτου συμβάντος παρρηθεῖσιν ; Δὲν ἦν, οὕτως εἰπεῖν, μάρτυς τοῦ φόνου ; Εἶχε φίλους ἐν Πισκάρῳ, ἐν Φορλίῳ, ἐν Ῥαβέννῃ τὸ 1282 ἐδύνατο νὰ γνωρίζῃ τὸ ἐν τῶν θυμάτων ἐν Φλωρεντίᾳ, τὸν Παῦλον Μακχτέσταν, λογαγὸν τοῦ λαοῦ καὶ συντηρητὴν τῆς εἰρήνης τῆς κοινότητος τῆς Φλωρεντίας.

Ἰδιαιτάτη περίστασις τοῦ βίου του κατέστησεν αὐτῷ περιπαθῆ τὴν ἀνάμνησιν τοῦ ἐτέρου. Ἀφ' οὗ ὡς πάντες οἱ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰταλοῦ, ἔκλυσεν ἐπὶ τῇ διηγήσει τοῦ φόνου τῆς Φραγκίσκας ἥτις μεταδιδομένη ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν ὑπὸ τῆς φήμης κατήντησε ἐντὸς ὀλίγου χρόνου συγκινητικὸς καὶ δημώδης μῦθος, ἦλθεν ὁ ποιητὴς, ὁ πρεσβευτὴς καὶ ἠττηθεὶς στρατιώτης, τὴν καρδίαν ἐκ τῆς λύπης θραεῖαν ἔχων, εἰς Ῥαβένναν ὅπως γευθῆ τὸν τῆς ἐξορίας ἄρτον ἐν τῇ πατρίδι τῆς Φραγκίσκας. Τί λέγω, ἐν αὐτῇ τῇ οἰκίᾳ ἐν ἣ ἐγεννήθη, ἐν αὐτῇ τῇ ἐστίᾳ τοῦ Γουίδου Νοβέλλου δὲ Πολέντα ἄρχοντος τοῦ τόπου, ποιητοῦ ὡς αὐτὸς, μεγάλου πολεμιστοῦ, υἱοῦ τοῦ Ὀστασιου δὲ Πολέντα καὶ ἐγγονοῦ τοῦ Γουίδου ἐκείνου τοῦ Minorε τοῦ πατρὸς τοῦ θύματος.

Δὲν ἦλθεν ἐκ τύχης ὁ Δάντης εἰς Ῥαβένναν δευτέρου ταύτην φοράν ἤρχετο ὁ ψάλτης τῆς Θείας Κωμωδίας εἰς τὴν πόλιν τοῦ Θεοδορίου πλησιέστερον δὲ ὢν τῇ πηγῇ, ἠδυνήθη νὰ συλλέξῃ τὰς περὶ τοῦ σκοτεινοῦ δράματος φήμας. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τῶν ἤδη παλαιῶν αὐτοῦ σχέσεων μετὰ τῶν Πολέντα ἀρκεῖ ν' ἀναγνώσῃ τις τὴν ἐπὶ κερκλῆ τῆς ᾠδῆς περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἑρρίκου Ζ' ἀφιέρωσιν τοῦ ποιητοῦ τῷ Γουίδῳ τῷ Νέῳ.

Ἵπποστρήξάν τινες ὅτι ὁ Δάντης ἠθέλησε γράφων τὸ ἐπεισόδιον τῆς Φραγκίσκας καὶ τοῦ Πύλου, ν' ἀνταποδώσῃ τὴν ὀφειλὴν τῆς φιλοξενίας. Συγκρίνων ὅμως τις τὰς χρονολογίας βλέπει ἐξ ἐναντίας ὅτι ὁ ἄρχων τῆς Πολέντας εἶναι ὁ ἐκφράζων τῷ Δάντῃ τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ διὰ τῆς προχῆς ὑποστηρίξεως οὐδέποτε διαψευθεῖσης τιμώσης δὲ τὴν μνήμην αὐτοῦ καὶ τὴν πόλιν τῆς Ῥαβέννης. Οὐδόλως ἀμφισβητεῖται ὅτι ἡ Θεία Κωμωδία καὶ ἰδίως αἱ πρῶται ᾠδαί, ἢ Κόλασις, ἐγράφησαν ἐν Ῥώμῃ περὶ τὸν μῆνα Ἀπρίλιον τοῦ ἔτους 1300. Ὁ Δάντης ἦν πρεσβευτὴς τῆς δημοκρατίας τῆς Φλωρεντίας ὅτε Βονιφάτιος ὁ Η' διέταξε τὸ πρῶτον Ἰω-

βιλαιόν. Ἐκεῖ, ἐν θρησκευτικῇ συννοίᾳ ἔγραψε τὰς πρώτας φῶδας, τὴν Κόλασιν, καὶ ἐπομένως τὴν πέμπτην τὴν περιέχουσαν τὸ συγκινητικὸν ἐπεισόδιον.

Πλησιάζομεν ἤδη πρὸς τὸ ἱστορικὸν γεγονός· μόλις δεκαπέντε χωρίζου-
σιν ἡμᾶς ἔτη, δεκαπέντε δ' ἔτη εἶναι ἐλάχιστον διάστημα ἐν τῷ βίῳ
μύθου ὅστις προώρισταὶ νὰ κατασταθῇ αἰώνιος.

Ὁ Δάντης, ἀπὸ τοῦ 1307 ἔτους περιπλανᾶται ἐν ταῖς Ῥωμανίαις. Μό-
νον δὲ κατὰ τὸ 1317 δέχεται τὴν φιλοξενίαν τοῦ Γουίδου τοῦ Νέου, ἐν τῇ
αὐλῇ τοῦ ὁποίου διατρίβει μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐπελθόντος τὴν 14 Σε-
πτεμβρίου 1321. Δὲν εἶχε πλέον πατρίδα. Ἡ προσφερομένη αὐτῷ φιλοξε-
νία ἦν συγχρόνως ἔνδειξις σεβασμοῦ υἱοῦ εὐλαβοῦς καὶ φόρος ποιητοῦ πρὸς
τὸν μέγιστον ποιητὴν τῆς ἐποχῆς του. Ὁ Δάντης, καλύψας ὑπὸ τὸν πέ-
πλον τῆς ποιήσεως τὸ εὐόλισθον τῆς μάχμης τοῦ Πολέντα μετεποίησε διὰ
τῶν προτερημάτων τοῦ πνεύματός του τὸν ἄπιστον σύζυγον ὡς θῦμα συγ-
κινητικόν. Ὅθεν ἡ υπερήφανος καὶ εὐκρίστητος αὐτῆ ψυχὴ ἠδυνήθη ἀνευ τύ-
ψεως συνειδότης νὰ συγκαθίσῃ εἰς τὴν ἐστίναν τοῦ ἐγγονοῦ τῆς Φραγκίσκας.
Ὅτε ὁ ποιητὴς ἀπέθικεν, ὁ Γουίδος θέλων νὰ παρασῃ αὐτῷ τὰς τελευ-
ταίας τιμὰς, μετέφερεν αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Πέτρου τοῦ Μεγάλου
ἐπὶ τῶν ὤμων τῶν πρώτων πολιτῶν τῆς Ῥαβέννης, διέταξε γενικὸν πένθος
καὶ ἀνέγνωσεν ἐπικηδεῖον λόγον ὑπ' αὐτοῦ συνταχθέντα ἐν ᾧ ἀπέδιδε αὐτῷ
μέγαν ἔπαινον διότι ἀντικατέστησεν ἐν ταῖς φῶδαίς αὐτοῦ τὴν Ἰταλικὴν
ἀντὶ τῆς Λατινικῆς διαλέκτου. Ἐνώπιον πάσης τῆς Ῥαβέννης, κατέθεσεν ἐπὶ
τοῦ τάφου τὴν δάφνην τῶν ποιητῶν, ἐσκόπευε δὲ ν' ἀνεγείρῃ τῷ Δάντη
μνημεῖον ἀντίκτιον τῆς μνήμης αὐτοῦ, ὅτε αἱ πολιτικαὶ ταρχαὶ ἀπεμάχρον-
νον αὐτὸν τῆς ἀρχῆς. Ἐπεφυλάττετο τῷ Βέμβω, ἐπάρχῳ τῆς Ῥαβέννης
παρὰ τοῖς Βενετοῖς καὶ πατρὶ τοῦ περιφήμου καρδινάλιου νὰ δώσῃ ὀριστι-
κὸν καταφύγιον εἰς τὰ λείψανα τοῦ ποιητοῦ, πρὸς γείλαντι τὸ σχέδιον
τοῦ μνημῆτος παρ' ἐνὶ τῶν μεγίστων τῶν ἐν Βενετίᾳ καλλιτεχνῶν τοῦ 13^{ου}
αἰῶνος τῷ περιφήμῳ Πέτρῳ Λομβάρδῳ (1483).

Τοιαύτη ἡ σχέσις μεταξὺ τοῦ θύματος καὶ τοῦ ποιητοῦ. Εἶτα ὁ συγ-
γραφεὺς ἐπιλαμβάνεται αὐτῆς τῆς ἱστορίας τοῦ δράματος κατὰ τοὺς
λατινοὺς χρονογράφους καὶ τοὺς πρώτους σχολιαστὰς τοῦ Δάντου.

Δὲν θέλομεν ἀκολουθῆσαι αὐτὸν ἐν τῇ λεπτομερεῖ ταύτῃ ἐρεύνη· ἀπαι-
τεῖται μόνον ἐκ τοῦ περιέργου τούτου τομίδιου τὴν διήγησιν τοῦ Βοκκα-
κίου, ὅστις ὡς λέγει ὁ κ. Ἰριάρτης εἶχε συμβουλευθῆ φίλον τινα τοῦ Δάν-
του, ὑπὸν αὐτοῦ καὶ σχετικόν, Piero Messer di Gardino ἐκ Ῥαβέννης.
Ἡ διήγησις χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ ἔτους 1373.

«... Λέγομεν λοιπὸν ὅτι ἡ Φραγκίσκα ἦν θυγάτηρ τοῦ Μέσσερ Γουί-
δου Πολέντα ἀρχοντος τῆς Ῥαβέννης καὶ τῆς Κερβίας. Μετὰ δευρὸν πό-
λεμον μεταξὺ τούτου καὶ τῶν ἀρχόντων τοῦ Μαλατέστα εἶξ Ἀριμῆνου

διεπραγματεύθησαν περί ειρήνης, και τινες μεσάζοντες ἐπήνεγκον τὴν πρᾶγμα τοποίησιν αὐτῆς. Ἴνα δὲ ἦ σταθερωτέρη, συνεφώνησαν ἀμφοτέρω τὰ μέρη νὰ ἐξασφαλίσωσιν αὐτὴν διὰ τῆς συναφῆς οἰκογενειακῶν δεσμῶν, και ἀπεφάσισαν ὅπως ὁ Μέσσερ Γουίδος δώσῃ εἰς γυναῖκα τῷ Γιαντσιότῳ, υἱῷ τοῦ Μέσσερ Μαλατέστα, τὴν νέαν και ὠραὶν κόρην αὐτοῦ, καλουμένην Μαδόνναν Φραγκίσκαν. Ἄμα ληφθεῖσης τῆς ἀποφάσεως ταύτης, οἱ φίλοι τοῦ Μέσσερ Γουίδου ἔλκβον γινῶσιν αὐτῆς και εἰς ἐξ αὐτῶν ὠμίλησαν αὐτῷ ὡς ἐξῆς: «Πρόσεχε εἰς ὅ,τι θέλεις πράξει, διότι ἐὰν δὲν προσέξῃς ὑπάρχουσιν ἐν τῷ προτεινομένῳ τούτῳ συνουκειῶ, περιπτώσεις τινὲς δυνάμεναι νὰ ἐπενέγκωσι μέγα σκάνδαλον. Πρέπει νὰ γινώσκῃς τὸν χαρῆκτῆρα τῆς θυγατρὸς σου και πόσον εἶναι υπερήφανος. Ἐὰν ἴδῃ τὸν Γιαντσιότον πρὶν ἢ ὁ γάμος τελεσθῆ οὔτε σὺ, οὔτε ἄλλος τις οἰσοδήποτε, θέλατε δυνηθῆ νὰ τὴν πείσητε ὅπως συντελέσῃ αὐτόν. Ὡστε ἐὰν εὐαρεστησῃ, ἰδοὺ τί τὸ ποιητέον. Ἄς μὴ ἔλθῃ ὁ Γιαντσιότος ἐνταῦθα αὐτοπροσώπως, ἀλλ' ἄς ἀποσταλῆ εἰς τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, ὅπως νυμφευθῆ αὐτὴν ἐξ ἐπιτροπείας». Ὁ Γιαντσιότος ἦν γενναϊότατος και πάντες ἐπίστευον ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του ἤθελεν ἀναλάβει τὴν ἀρχὴν ὄθεν, καιτοὶ ἦν δὺσμορφος και ἰσχυρῶς (sciancato) ὁ Μέσσερ Γουίδος ἐπεθύμει νὰ καταστήσῃ αὐτὸν γαμβρὸν του μᾶλλον τῶν ἄλλων ἀδελφῶν. Ἀναγνωρίζων δ' ὅτι πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ φίλου λεχθέντα αὐτῷ ἦσαν ὀρθὰ και ἠδύνατο νὰ συμβῶσι, διέταξεν κρυφίως ὅπως τὰ πάντα γίνωσιν οὕτω. Ἐν τῇ ὀρισθείσῃ ἐποχῇ Παῦλος ὁ ἀδελφὸς τοῦ Γιαντσιότου ἦλθεν εἰς Ῥαβένναν ἔχων πλήρη πληρεξουσιότητα ὅπως νυμφευθῆ τὴν Μαδόνναν Φραγκίσκαν. Ὁ Παῦλος ἦν ὠραῖος, θελκτικὸς και εὐπρεπὴς τοὺς τρόπους. Ἐν ᾧ δὲ διήρχετο μετ' ἄλλων εὐγενῶν τὴν αὐλὴν τῆς κατοικίης τοῦ Μέσσερ Γουίδου, ἀκόλουθός τις τῆς Μαδόννας Φραγκίσκας ἤτις ἐγνώριζεν αὐτόν, ὑπέδειξεν αὐτόν ταύτῃ ἀνωθεν ἐκ παραθύρου λέγουσα: «Ἴδου ὁ μέλλων σύζυγός σου». Και οὕτως ἐνόμιζεν ἡ ἀγαθὴ γυνή. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς δὲ ταύτης ἡ Φραγκίσκα ἀφιέρωσεν αὐτῷ τὰς σκέψεις και τὸν ἔρωτα αὐτῆς. Εἶτα ἐγένετο οὕτω τεχνηέντως τὸ συμβόλαιον τοῦ γάμου ὥστε ἡ Μαδόννα ἐλθοῦσα εἰς Ἀρίμνον, ἠγνόησε τὸν δόλον μόνον τὴν ἐπύριον τοῦ γάμου, ὅτε εἶδεν ἐγειρόμενον παρ' αὐτῆς τὸν Γιαντσιότον.

«Πρέπει νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ὅτε εἶδεν ὅτι τὴν ἠπάτησαν, ἠγανάκτησε σφοδρῶς και οὐδόλως ἠθέλησε ν' ἀποβάλλῃ ἐκ τῆς καρδίης αὐτῆς τὸν ἔρωτα ὃν εἶχεν ἠδῆ αἰσθανθῆ διὰ τὸν Παῦλον· ἐὰν κατόπιν παρέδωκεν ἐκυτὴν αὐτῷ οὐδέποτε ἤκουσα λεγόμενον και δὲν γινώσκω εἰμὴ ὅ,τι γράφει ὁ συγγραφεύς. Εἶναι μὲν δυνατὴν, ἀλλὰ νομίζω μᾶλλον ὅτι εἶναι μῦθος ὃν ἐβάπτισεν ὁ Δάντης ἐπὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς πράξεως μᾶλλον ἢ ἐπὶ θετικῆς ἰδέας.

«Ὁ Παῦλος και ἡ Μαδόννα Φραγκίσκα ἐξηκολούθουν νὰ ζῶσιν ἐν τῇ

αὐτῇ οικειότητι, ἀπελθόντος, δὲ τοῦ Γιαντσιοῦτου εἰς τὴν γειτνιαζούσων χώρων ὅπως ἐκτελέσῃ τὰ καθήκοντα τοῦ Ποδεστά, ἤρχισαν νὰ συναναστρέφωνται μᾶλλον ἀσυστόλως. Ὑπηρέτης δὲ τις ἀφοσιωμένος τῷ Γιαντσιοῦτω παρτηρήτας τοῦτο, διηγήθη τῷ κυρίῳ του ὅτι ἐγνώριζεν, ὑποσχόμενος, ἐὰν τὸ ἐπεθύμει, νὰ κάμῃ αὐτὸν νὰ φύσῃ διὰ τοῦ δικτύλου. Ὁ Γιαντσιοῦτος, τρυχηθεὶς μεγάλως ἐπληθῆ κρυφίως εἰς Ἀρίμνον, ὅτε δ' ὑπηρέτης ἰδὼν τὸν Παῦλον εἰσερχόμενον εἰς τὸ οἶκημα τῆς Μαδόννας Φραγκίσκας, ἔφερε τὸν σύζυγον εἰς τὴν θύραν τοῦ κοιτῶνος, ἣν εὔρεν ἔσωθεν κεκλεισμένην. Ὁ Γιαντσιοῦτος ἐκάλεσεν ἔσωθεν τὴν σύζυγόν του, καὶ ἐκτύπησε βικίως τὴν θύραν ῥιπτόμενος ὄλω σώματι κατ' αὐτῆς. Ἡ Μαδόννα Φραγκίσκα καὶ ὁ Παῦλος τὸν ἀνεγνώρισαν καὶ νομίζοντες ὅτι δύνανται ν' ἀποφύγῃσι τὰς συνεπείας τῆς διαγωγῆς των ἢ τοῦλάχιστον νὰ ἐλαττώσωσιν αὐτάς, ἀπεφάσισαν νὰ ἀναίξωσιν, ὃ δὲ Παῦλος διέφυγεν ἐξαίφνης διὰ καταπακτῆς συγκοινωνούτης μεθ' ἑτέρου δωματίου. Ἀλλ' ἐνῶ ἐρρίπτετο ἐν αὐτῇ ὁ Παῦλος ἐκρεμάσθη ἐκ τοῦ ὑψώματος τῆς ἐσθῆτός του εἰς κρηθρὸν ἐξέχον ἐκ τοῦ γόμφου τοῦ καλύμματος τῆς καταπακτῆς.

Ἡ Φραγκίσκα ἠνέφξε τὴν θύραν νομίζουσα ὅτι ἐὰν εὔρισκεν ὃ σύζυγός της τὸ δωμάτιον κενόν, θὰ ἦν ὄλω ἀναίτιος· ἀλλ' οὗτος μόλις εἰσελθὼν παρητήρησε τὸν Παῦλον κρεμάμενον καὶ ἔδραμε πρὸς αὐτὸν τὸ ξίφος ἔχων εἰς τὴν χεῖρα ὅπως τὸν φονεύσῃ. Ἡ Φραγκίσκα τὸν εἶδε καὶ ὅπως ἀπατρέψῃ τὸν κτύπον, ἐρρίφθη τυχέως μετὰ τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Γιαντσιοῦτου, ὅστις, ἔχων ἤδη τὴν χεῖρα ἐγηγεμένην ὅπως κτυπήσῃ δι' ὅλης αὐτοῦ τῆς δυνάμεως, δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατηθῇ, καὶ ἐναντίον τῆς θελήσεώς του, πρὶν ἢ φθάσῃ εἰς τὸν Παῦλον διεπέρασε διὰ τοῦ ξίφους τὸ στήθος τῆς Φραγκίσκας. Ἀπελπίς ὡς ἐκ τοῦ συμβάντος, ὁ Γιαντσιοῦτος, ὅστις ἠγάπα αὐτὴν ὑπὲρ τὴν ζωὴν του ἀπέσυρε τὸ ξίφος καὶ κτυπήσας τὸν ἀδελφόν του, τὸν ἐφόνευσε. Ἐγκαταλείψας δ' ἐκεῖ τὰ πτώματα, ἀπῆλθεν αἰφνυδίως εἰς τὴν θέσιν του. Τὴν ἐπομένην πρωΐαν κατέθεσε τοὺς δύο ἐραστὰς ἐν τῷ αὐτῷ τάφῳ ἐν τῷ μέτῳ τοῦ κοινοῦ πένθους».

Τὸ χειρόγραφον εἶναι ἐκτεταμένον, ὃ συγγραφεὺς τὸ διερευνᾷ, τὸ ἐξηγεῖ, διαστῆλλει τὸν μῦθον ἀπὸ τῆς ἱστορίας καὶ μᾶς λέγει μάλιστα τί βιβλίον οἱ ἐρασταὶ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἀδὲν ἀνέγνωσιν περικιτέρω». Τὸ βιβλίον τοῦτο ἦν τὸ μυθιστόρημα τοῦ Λαγκελότου du Lac, ἱππότητος τῆς Στρογγύλης Τραπέζης. Ὅθεν ἐξάγεται ὅτι τῷ 1285 τὰ παλαιὰ ἱπποτικά τῶν Γάλλων μυθιστορήματα ἦσαν ἤδη περίφημα ἐν Ἰταλίᾳ.

Παραπέμπομεν τοὺς ἀναγνώστας εἰς αὐτὸ τὸ βιβλίον, δὲν θέλομεν δὲ ἀκολουθήσει τὸν συγγραφεὰ κατὰ τὴν αὐστηράν ἔρευναν ἣν ἀναλαμβάνει· θ' ἀναφέρωμεν μόνον τὸν ἐπίλογον αὐτοῦ, ἀφοῦ παρτηρήσωμεν ὅτι δεικνύει τὸν τόπον καὶ τὴν ὥραν τοῦ κκουργήματος καὶ καταναλίσκει

ὑπὲρ τὰς δέκα σελίδας ὅπως καταδείξῃ τὸν βυθμὸν τῆς ἐνοχῆς τοῦ θύματος κατὰ τὰς διηγήσεις τῆς ἐποχῆς· τὰς σταθμίζει καὶ τὰς παραβάλλει καὶ τῆς λατινικῆς γλώσσης μὴ ἀποτρεπούσης ἐν ταῖς λέξεσιν ἀπὸ τῆς κακολογίας, δύναται νὰ φωνῇ ἀρκούντως ἀδικάρτιος. «Πλήρης λύπης, διὰ τὸ θῦμα, λέγει ὁ συγγραφεὺς τῆς Φραγκίσκας τῆς ἐξ Ἀριμῆνου, οἱ μὲν εἶδον ἐν τῇ Φραγκίσκῃ τρυφερὸν πλάσμα θυσιασθὲν εἰς τὴν φιλοδοξίαν ἐνὸς πατρὸς, καὶ πάντες, ποιηταί, ζωγράφοι, γλύπται καὶ αὐτοὶ οἱ μουσικοὶ, ἔγραψαν ἀκολουθοῦντες τὸν Δάντην, μορφήν γλυκεῖαν, πλήρη νεότητος, χάριτος καὶ κλλονῆς. Ἐξερχομένην τῆς κλίνης ἐν ἧ, διὰ σκληροῦ δόλου τῆς οικογενείας τῆς, εὔρε τὸν Sciancato ἀπότομον, τραχὺν καὶ σκληρὸν, ἀντὶ τοῦ ὠραίου Παύλου, παρέστησαν αὐτὴν πίπτουσαν πλήρη πάθους εἰς τὰς ἀγκάλας ἐκείνου ὅστις κατ' ἀρχὰς εἶχε φέρει αὐτὴν εἰς τὸ θυσιαστήριον. Μετ' ὀλίγον κατόπιν νέων ἀναδιφήσεων, ἐπὶ τῇ φήμῃ ἣν διέσπειρον οἱ πρῶτοι ἀρχιεῖδῆραι οἵτινες ἔσχον τὴν περιέργειαν νὰ ἐμβυθύνωσιν εἰς τὸ ζήτημα, ἐπῆλθεν ἀντίδρασις· ποιητῆς δὲ τις σατυριστῆς, ὑπηνίχθη μάλιστα ὅτι κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ σφάλματος καὶ τοῦ θανάτου αὐτῆς ἡ Φραγκίσκα «δὲν εἶχεν ἐντελῶς τὴν δρασερότητα τῆς πρώτης» καὶ ἐσχηματίσθη σχολῇ ἣτις ἐβλεπεν ἐν τῇ κόρῃ τοῦ Πολέντα γυναῖκα ἐν τῇ ἐπιστροφῇ τῆς ἡλικίας εὐρισκομένην, σαγηνευθεῖσιν ἐν τῷ φθινοπώρῳ αὐτῆς ὑπὸ νεανίσκου.

Ἡ ἀλήθεια εὐρίσκεται ἐν τῷ μέσῳ. Ἡ Φραγκίσκα ἦν ὠραία, εὐγενής, ὑπερήφανος, ὑψηλοῦ χαρακτῆρος. Αὐτὸς ὁ Δάντης, ὁ ὅσον μέτριος περὶ τὰ καθέκαστα, βεβαιοῖ τὴν δραστηριότητα αὐτῆς. Αὐτὴ εἶναι ἣτις ἀποκρίνεται ἐνῷ ὁ Παῦλος δὲν γνωρίζει εἰμὴ νὰ κλύσῃ, καὶ αὐτὴ ῥίπτει κατὰ πρόσωπον τοῦ συζύγου τῆς τὸ ὄνομα «Κάιν».

Ἡ Φραγκίσκα πρέπει νὰ ἦν δεκαοκταέτις κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ γάμου τῆς τῷ 1275. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τῆς, ἦν εἴκοσι ὀκτὼ ἐτῶν. Δυσκόλως δύναται τις νὰ θέσῃ ἐν ἀμβιβολίᾳ τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἀνδράδελφος αὐτῆς Παῦλος ἤλθε νὰ τὴν νυμφευθῇ ἐξ ἐπιτροπείας καὶ ὅτι αὐτὴ ἀπ' αὐτῆς τῆς πρώτης ἡμέρας ἠσθάνθη δι' αὐτὸν τὸ πάθος ὅπερ θέλει γίνεαι αἷτιον τοῦ θανάτου ἀμφοτέρων μετὰ δέκα ἔτη. Ἀνάγκη νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ὑπῆρχεν ἐρωτικὴ συνεννόησις. Ὅτε δὲ βληθεῖσα πίπτει εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ ἐραστοῦ αὐτῆς, ἐγκαταλείπει τῷ συζύγῳ κόρην καλουμένην Κογκόρδια.

Ὁ δὲ Ἰωάννης ἦν ὑπερτριακοντούτης ὅτε ἐνυμφεύθη αὐτὴν, καθ' ὃ γενόμενος Ποδεστά. Ἡ μορφή αὐτοῦ εἶναι γνωστὴ, ὁ δὲ χαρακτῆρ αὐτοῦ ἀναφαίνεται εἰς πᾶσαν σελίδα τῶν χρονικῶν τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος. Εἶναι ὁ ἀξιότιμος πρόγονος τοῦ Σιγισμόνδου Μαλατέστα περὶ οὗ διαλέβομεν ἐν τῇ τελευταίᾳ ἡμῶν μελέτῃ (un Condottiere au XV siècle) συμφωνεῖ δὲ ὁ Ἰωάννης ἐντελῶς μὲ τὴν περὶ Μαλατέστα παράδοσιν.

α'Ο Παῦλος εἶναι αὐρατός ὡς ἡ ἡμέρα καὶ ἐν αὐταῖς δὲ ταῖς συμβολαιογραφικαῖς πράξεσι τῆς ἐποχῆς καὶ τοῖς παπικαῖς ἐγγράφοις ἀναφέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα Παῦλος ὁ ὠρατός. Εἶναι πρῶγκηψ τῶν μυθιστοριῶν τῆς Χαλιμας ἀλλ' ὑπάρχει νέφος ἐπὶ τῆς συμπαθείας ἣν ἐμπνέει· διότι ἐξ ἔτη πρὶν ἢ ἰδῆ τὴν Φραγκίσκαν ἐνυμφεῦθη τὴν Ὀραβίλην Βεατρίκην καὶ κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ τῆς σχέσεώς των, ἀπέκτησεν ἐκ τῆς συζύγου του υἷον, τὸν Οὐβέρτον, καὶ μετ' ὀλίγον κόρον, τὴν Μαργαρίταν.

α'Ο ὠρατός οὗτος Παῦλος ὀλίγον ἔλειψε νὰ μεταδοθῆ εἰς τὴν ἱστορίαν ὡς εὐειδῆς, μὴ γνωρίζων ἄλλην τέχνην πλὴν τοῦ ἔρωτος. Εἶπον περὶ αὐτοῦ ὅτι ἦν ἐρωτευμένος μᾶλλον ἐν ταῖς τῆς εἰρήνης δικασθεάσεσιν, ἢ τοῖς τοῦ πολέμου ἔργοις, ὁ δὲ Βερβενουτο ἐξ Ἰμολα, εἰς τῶν πρώτων σχολιαστῶν τοῦ Δάντου, κατέστρεψε τὴν φήμην αὐτοῦ.

α'Η Φραγκίσκα, ἐνεργητικὴ καὶ βαθύνοος, κατ' ἀνακολουθίαν ἔχουσεν τὴν ἀνάλογον αὐτῆς ἐν πάσῃ ἱστορίᾳ ἀρχῆς κόσμου, ἐγοητεύθη ὑπὸ τοῦ ὑπερηφάνου βαδίσματος τοῦ ἴππου του, ὑπὸ τῆς λευκότητος τῆς ὄψεώς του, καὶ τῆς κομψῆς τροπῆς τῶν τριχῶν του. Οὗτος εἶχε βεβχίως πᾶν τὸ ἀρέσκον τῆ γυναικί. Ἀλλὰ πρέπει ν' ἀποδοθῆ δικαιοσύνη παντὶ καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐρωτολήπτοις τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος· ἐὰν δὲν ἦν ἥρωας ὡς ὁ Ἰσχυακὸς, Σκιπίων ὁ Ἀμμιράτος ὁ ἐμμισθος ἱστοριογράφος τῶν πρώτων Μεδίκων ἀπέδειξεν ἐν τούτοις ὅτι ὁ Παῦλος εἶχεν ἀναμιχθῆ εἰς τὰ τῆς κυβερνήσεως, ἐν ἔτει δὲ 1283 ἦν λοχαγὸς τοῦ λαοῦ καὶ συντηρητῆς τῆς εἰρήνης ἐν Φλωρεντίᾳ. Ἀληθές ὅτι τὴν 1 Φεβρουαρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους βεβαίως ὅτι σπουδαῖαι ὑποθέσεις καλοῦσιν αὐτὸν εἰς Ἀρίμνηον καὶ ζητεῖ ἀδειαν ἥτις τῷ χορηγεῖται (licenza di andarsene a casa).

α'Χρονογράφοι τινὲς, θέλοντες νὰ ἐκδικήσωσι τὴν ἠθικὴν, ἐπωφεληθέντες τούτου ἰσχυρίσθησαν ὅτι δὲν ἐβιάζετο νὰ ἐπανεῦρη τὴν σύζυγόν του Ὀραβίλην, τὴν θυγατέρα τοῦ Chiaggialo, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν σύζυγον τοῦ ἀδελφοῦ του, περὶ ἧς μᾶλλον ἐφρόντιζεν. Εἶδον δὲθεν αὐτὸν κελπάζοντα ἔτι περὶ τὸ «Poggio di San Arcangelo» ἀλλ' ἐν ἀρχαιοτέροις ἐγγράφοις δὲν φάνεται ἔχνος αὐτοῦ μετὰ τὴν ὑποτιθεμένην ἐποχὴν τοῦ φόνου αὐτοῦ, ἐν ᾧ δύνανται τις ν' ἀκολουθήσῃ τὰ ἔχνη τοῦ φονέως μέχρι τοῦ 1304.

α'Καθ' ἣν στιγμήν ἀπαυτεῖται νὰ ἐμπνευσθῆ μόνον ὅπως εὐχερεστήσῃ ὁ Παῦλος ἦν εἰκοσιτριτῆς, γεννηθεὶς τῷ 1252. Εἶναι πιστὴ αὐτῷ μέχρι θανάτου καὶ αὐτὸς ὑποκύπτει περὶ τὴν ἡλικίαν τῶν τριάκοντα τεσσαράων ἐτῶν.

α'Ὅ,τι πλέον εἶπη τις εἶναι προκκεκινδυνευμένον. Ἐπερωτώσαμεν τὴν ἀνάκρισιν καὶ δὲν θὰ κηρύξωμεν αὐτὴν ἔνοχον. Ἡ ἀνθρωπότης ἔχει θησαυροὺς φιλανθρωπίας διὰ τοιαύτας εὐθρυστους ἱστορικάς ὑπάρξεις καὶ ἴσως κάλλιον ἦν νὰ μὴ ἀπλώσῃ τις χεῖρα ἐπὶ τῶν μυθευμάτων τούτων. Ἐν τούτοις, ἐν συνόλῳ προτιμῶ τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν ὡς ἀντικείμενον

μελοδράματος, μάλλον τοῦ μύθου ὅτις ἔδωκε τῷ κ. Ἀμβροσίῳ Θωμά τὴν εὐκαιρίαν νὰ γράψῃ νέαν μουσικὴν σύνθεσιν.

«Τὰ πάντα ὑπῆρχον ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ὁ πόλεμος, ὁ ἔρωσ, τὸ δρᾶμα, ἡ σκη-
νικὴ, πᾶν τὸ δυναμένον νὰ δώτῃ ὑπόθεσιν ἐπιτυχῆ καὶ συγκινητικὴν·
ἀλλὰ τὸ δικαίωμα τῶν ποιητῶν εἶναι ἀναμφισβήτητον, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ
ἔχωσι μεγαλοφυΐαν, εἰς οὐδέν· δὲ ἐπιτρέπεται νὰ κάμῃ τὸν σχολαστικόν.
Δὲν ἐπιμένω, ἀλλὰ δὲν θὰ ἐπεθύμουν νὰ μετέβησαν τὴν χρονολογίαν ἣν
ὀπισθοχώρησαν μέχρι τοῦ 1170.

«Ἀληθῶς, ἡ ἀληθὴς Φορκίσκη, ἡ τῆς ἱστορίας κινεῖται ἕως ὀλίγον
ἐλευθέρως ἐντὸς τῶν οἰκογενειακῶν αὐτῆς δεσμῶν οὓς ἕως ἐπεθύμει τις
στενωτέρους χάριν τῆς μνήμης αὐτῆς καὶ ἡ ἐρωτικὴ οἰκειότης διαρκεῖ
κάπως πολὺν καιρὸν, διὰ τὴν καλὴν αὐτῆς ὑπόληψιν ὡς συζύγου καὶ μη-
τρὸς. Ἄλλ' εἰς μᾶτην ἠθέλομεν στιβάσει ἔγγραφῃ καὶ ἀνέλθει εἰς τὰς πη-
γὰς ὅπως μάθωμεν ἐὰν ἦν μάλλον δυστυχὴς ἢ ἔνοχος καὶ ἐὰν ἀπέτισεν
ἀπροσεξίαν ἢ κακούργημα. Ὁ μέγας ποιητὴς θέλει μείνει ὁ μέγας ἱστο-
ρικὸς ἀπέναντι τῶν μεταγενεστέρων».

(Ἐκ τοῦ γαλλικοῦ).

A. P. Παγκαθῆς

Ο ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΚΟΜΙΣΤΗΣ

Τὸν εἶδατε συχνάκις νὰ διατρέχῃ διὰ κατεσπευσμένου βήματος τὴν
πεδιάδα, τὸν ἀνεγνωρίχατε δὲ ὄχι μόνον ἐκ τῆς στολῆς καὶ τοῦ πιλικίου
του ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐνεργητικότητος τῶν κινήματων του. Διότι εἶναι
καὶ ἡ στιγμή δι' αὐτὸν πολῦτιμος καὶ δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ βραδύνη.
Δρομεὺς ἀκούρατος, ἐτελεῖ τὸ καθήκον του ἀπὸ τῆς πρώτης μέχρι τῆς
τελευταίας ἡμέρας τοῦ ἔτους χωρὶς ποτὲ νὰ ἀναπαυθῆ. Καὶ ἂν ἥλιος κκυ-
στικὸς ἀναγκάζει τοὺς πάντας εἰς ἀκινήσιαν, καὶ ἂν κάμνει ψῦχος τρομε-
ρὸν, ἂν πνέει ἀνεμὸς σφοδρὸς ἢ πίπτει χιὼν, ἀδύνατον αὐτὸς πρέπει νὰ
μεταβῆ μέχρι τοῦ πλεόν ἀπομακρυσμένου χωρίου τῆς περιφερείας του,
ἵνα φέρῃ τὰς ἐπιστολάς, καὶ τὰ ἔντυπα τὰ ὅποια κατ' ἐκτομύρια ἐμ-
πιστεύονται οἱ ἄνθρωποι εἰς τὴν φροντίδα τοῦ ταχυδρομείου.

Αἱ μεγάλαι ὁδοὶ δὲν εἶναι κατεσκευασμένοι δι' αὐτόν· πρέπει νὰ τὰς
διασχίσῃ, νὰ βραδίῃ διὰ μέσου τῶν δασῶν καὶ τῶν βάλτων ἵνα εὕρῃ τὴν
μικρὰν καλύβην εἰς τὸ βάθος τῆς ἐρημίας.

Περιπατεῖ ἐξ ἔως ὀκτῶ λεύγας τὴν ἡμέραν, κεννάως λοξοδρομῶν, διερ-
χόμενος ῥύακας, ἀναρριχώμενος εἰς βράχους, ὑπερπηδῶν χαράδρας, πληγόνων
τοὺς πόδας ἐπὶ τῶν βράτων καὶ τῶν ἀκανθῶν. Τὸ περιδιαβάλλειν δὲν τοῦ
εἶναι ἐπιτετραμμένον, διότι ἡ ὥρα τῆς ἐπικνόδου εἶναι ὀρισμένη· αἱ ἐπιστο-

λαί τὰς ὁποίας φέρεи πρέπει νὰ ἀναχωρήσωσι διὰ τοῦ πρώτου ταχυδρομείου, τὰς περιμένουσιν εἰς τὸ γραφεῖον, καὶ ἡ παρχμικρὰ τοῦ προγράμματος τοῦ παραβάσεως δύναται νὰ ἐπιφέρῃ δυσχερέστους συνεπειάς.

Θὰ ἤμεθα ἀχάριστοι ἂν παρεγνωρίζομεν τὰς ὑπηρεσίας τοῦ ἀδιαφθόρου αὐτοῦ ταχυδρομίου, ἡ τιμιότης καὶ ὁ ζήλος τοῦ ὁποίου ἀνεῳκτῶς ἐξελέγχονται, ὅστις μᾶς φέρεи κατὰ τὴν ὠρισμένην ὥραν τὰς ἐπιστολάς καὶ τὰς ἐφημερίδας μας, τὰς εἰδήσεις τὰς ὁποίας περιμένομεν μετ' ἀνυπομονησίας καὶ ὅστις συντρέχει εἰς τὸ νὰ μᾶς ἐπουλώσῃ τὴν πικρίαν τῆς ἀπουσίας καὶ τοῦ χωρισμοῦ.

Ἐγνώρισα ἕνα ὅστις ἀπὸ εἰκοσαετίας ἐξήσκει αὐτὸ τὸ ἐπάγγελμα. Πρῶην στρατιώτης κατάρθωσε χάριν τῆς ἀβόγου κατὰ τὸν στρατὸν διαγωγῆς του καὶ προστατῶν τινῶν νὰ λαμβάνῃ πεντηκοντάδα τινὰ φράγκων ἀπὸ τὸ ταχυδρομεῖον τῆς κοινότητος.

Ὁ Μαρτὲν δὲν ὑπερφηανεύετο διὰ τὴν ἔκτακτον αὐτὴν θέσιν ἐνόει ὅμως τὴν σπουδαιότητα καὶ τὰ καθήκοντα αὐτῆς· καὶ δὲν παρεπονείτο ποτέ.

Ὅλοι εἰς τὰ πέριξ ἐγνώριζαν τὸν μόνον λευκινόμενον χαλκόχρουν αὐτὸν ἄνθρωπον, τοῦ ὁποίου οἱ πόδες εἶχον τὴν στερεότητα καὶ τὴν εὐκαμψίαν τοῦ χάλυβος· ὅλοι τὸν ἐξετίμων διότι ὁ αὐστηρὸς αὐτὸς τῶν νόμων τηρητὴς ποτὲ δὲν ἤρνεϊτο ὑπηρεσίαν τινὰ ἐφ' ὅσον αὐτὴ συνεβιβάζετο μετὰ τῶν καθηκόντων του.

Δὲν ὑπῆρχε γωνία τῆς περιφερείας του τὴν ὁποίαν νὰ μὴ διέτρεξεν ἀκολουθούμενος πάντοτε ὑπὸ τοῦ μεγάλου κυνὸς του, ἐγνώριζεν ὅλας τὰς παρόδους—ὅλα τὰ μονοπάτια.

Δὲν ἔρριπτεν αὐτὸς, ὡς ἄλλοι, διὰ νὰ ἀποφύγῃ δρόμον ἡμισεῖς ὥρας εἰς λάκκον τινὰ ἀσημόν τι ἐντυπον φέρον δυσανάγνωστον ἐπιγραφὴν καὶ μόνον ὅταν ἦτο ὅλως ἀγνωστος ἢ διεύθυνσις ἐπανεφέρεν ἐπιστολὴν εἰς τὸ ταχυδρομεῖον. Ἦτο δούλος τῆς ὑπηρεσίας, ἀκριβὴς ὡς ὠρολόγιον καὶ ἡ ἐχεμύθειά του καὶ τοὺς περιεργότερους ἀπεθάρρυνεν. Τὸν ἐχαιρέτιζον πάντες φιλικῶς ὅταν ἔφθανεν εἰς χωρίον τι, τὰ παιδιὰ τὸν ἐπλησίαζον καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ κύνες τὸν ὑπεδέχοντο μὲ χαροποιὰς ὑλακάς. Ὅλοι τοῦ προσέφερον ποτῆριον οἴνου ἢ τεμάχιον κρέατος. Ἀλλὰ σπανίως ἐδέχετο, διότι ὁ καιρὸς ἐβίβαζε, καὶ δὲν ἠρέσκετο νὰ ἀναλαμβάνῃ ὄχληρὰς ὑποχρεώσεις.

Ἡμέραν τινὰ τοῦ Ὀκτωβρίου ἀνεχώρησε πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς συνήθους περιοδείας του. Ὁ καιρὸς ἦτο ἀνυπόφορος, βροχὴ πρὸ μιᾶς καὶ πλέον ἐβδομάδος ἐπιπτεν ἀδικόπως, αἱ ὁδοὶ κατῆντησαν θάλτοι, οἱ ῥύακες μετεβλήθησαν εἰς ποταμούς· τὰ ὀλίγα ἐπὶ τῶν δένδρων μένοντα φύλλα ἐβράχθησαν ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε δὲν ἠδύναντο νὰ προσφέρουν καταφύγιον. Ὁ γραμματοκομιστὴς καταβεβρεγμένος μεχρὶς ὅστων ἐβάδιζεν ἀταράχως

ὡς πλαιῖος στρατιώτης ὅστις δὲν συζητεῖ ὅσα ἀφορῶσι τὸ καθήκον.

Ἐἶχεν ἤδη διανείμει μέρος ἐκ τῶν γραμμῶν του ἀλλὰ πολὺ ἀπεύχεν ἀκόμη τοῦ τέλους τῆς περιόδου του, ὅτε διήλθεν ἐνώπιον ξενοδοχείου ἢ μᾶλλον ἀθλίου οἰνοπωλείου κειμένου ἐν τῷ μέσῳ δάσους.

— Αἴ! κύρ γραμματοκομιστῆ, στάσου λοιπὸν μιὰ στιγμή νὰ μοῦ δώσης κᾶτι πληροφορίας; ποῦ χρειάζομαι καὶ ὡς τόσῳ θὰ περάσῃ ἡ βροχή.

Ἡ πρόκλησις αὕτη τῷ ἀπευθύνθη παρ' ἀνθρώπου ὅστις ἕστατο εἰς τὴν θύραν τοῦ οἰνοπωλείου καπνίζων τὴν πίπην του.

Ἡ βροχὴ ἐμάλινετο κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν, ὀρηκτικὸς δὲ ἄνεμος τὴν ἔρριπτεν ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ Μαρτέν καὶ τὸν ἐμπόδιζε νὰ βχθίξῃ.

Ἐο γραμματοκομιστῆς ἦτο ἐμπρόθεσμος ἄλλως τε καὶ αἱ ἀπαιτήσεις τῆς ὑπηρεσίας δὲν ἀπαγορεύουσι νὰ δεχθῆ τις στιγμικίον ἄτυλον προσφερόμενον εἰς τοιαύτας περιστάσεις.

Εἰσῆλθε λοιπὸν καὶ ἐκάθησε παρὰ τὸ πῦρ τὸ ὁποῖον ἔλαμπεν ἐν τῇ ἐστίχῃ. Ὁ προσκαλέσας αὐτὸν ἔρριψε ξηρούς τινας κλάδους οἵτινες τάχιστα ἤναψαν τὸν ἠρώγησε δὲ τὰς ὥρας τῆς ἀναχωρήσεως τῶν ταχυδρόμων, τῷ ἀπηύθυνε πληθὺν ἐρωτήσεων ὡς πρὸς αὐτὸν τὸν ἴδιον, τὴν ὑπηρεσίαν του, καὶ πᾶν τέλος ὅ,τι τὸν ἀφορᾷ.

— Μὲ γνωρίζεις λοιπὸν; εἶπεν ὁ γραμματοκομιστῆς.

— Διάβολο! ὅλος ὁ κόσμος σὲ γνωρίζει καὶ σὲ ἀγαπᾷ· ὅλος ὁ κόσμος ξεύρει τί ἀξίζει ὁ μπαρπαῆ Μαρτέν. Δὲν θὰ μοῦ ἀρνηθῆς πιστεύω νὰ πλῆς μαζὺ μου. Αἴ! κυρὰ Ῥοζιὲ δὴ ποτήριχ ῤακή καὶ ἀπὸ τὴν καλλίτερη.

Ἡ κυρὰ Ῥοζιὲ ἔφερε τὰ ζητηθέντα καὶ ἐπέστρεψε εἰς τὸ ἔργον τῆς.

— Τί κοπιαστικὴ ποῦ εἶναι ἡ δουλιὰ σου μπαρπακ Μαρτέν! Ἔχεις πολλὰ γράμματα νὰ δώσης ἀκόμη; Θὰ ἔχῃς βέβαια ἀκόμη νὰ πᾶς εἰς τὸ Λάνδ, εἰς τὸ Πλεσί! Ξέρω μάλιστα κᾶποιον ποῦ σὲ περιμένει ἐκεῖ μὲ ἀνυπομονησίαν. Ἐχω νὰ περάσω ἀπὸ ἐκεῖ ἂν θέλῃς πέρνω ἐγὼ τὰ γράμματα.

— Εὐχαριστῶ θὰ τὰ δώσω μόνος μου.

— Νὰ πῶς φκίναται ὁ καλὸς ὑπάλληλος. Μὰ ἔχεις καὶ δίκαιο.

Ἐξακολουθεῖ νὰ ὀμιλῇ οὕτω μετ' ἀδολεσχίας ἤτις δὲν ἀπεθάρρυνε τὸν γραμματοκομιστῆν· ἔλαβε τὸν σάκκον του τὸν ὁποῖον ἐκεῖνος εἶχε θέσει πλησίον του, τὸν ἐξήτασε διὰ νὰ δοκιμάσῃ τὸ βᾶρος του καὶ τὸν ἔστρεψε διαφοροτρόπως.

— Ἄφησε, σὲ παρακαλῶ τὸν σάκκον μου, εἶπε ξηρῶς ὁ Μαρτέν, ἀνεκάτωσε ὅλα τὰ γράμματα, δὲν θὰ ἠμπορέσω πλέον νὰ τὰ εὔρω.

Ἐἷ ἄλλος ἐζήτησε ταπεινῶς συγγνώμην διὰ τὸ λάθος του.

— Τὸ κακὸν ὅμως δὲν εἶναι ἀνεπνόρθωτον, ἐπανέλαβε, κάθησε ἐκεῖ εἰς τὸ τραπέζι καὶ εὐκολα θὰ τακτοποιήσῃς τὰ γράμματα κατὰ τὸν δρόμον ποῦ θὰ πᾶρῃς.

Ἐο γραμματοκομιστῆς ἐκένωσε τὸν σάκκον ἐνώπιόν του καὶ ἤρριψε νὰ

τακτοποιῆ τὰς ἐπιστολάς. Ὁ δὲ σύντροφός του προσεποιήθη ὅτι ἀπεσύρθη κατὰ τι, ἀλλ' εὔρε τρόπον νὰ ρίπτῃ λαθραίως βλέμματ'α ὑπεράνω τοῦ ὤμου του.

Ἐν ᾧ κατεγίνετο εἰς τὴν ἐργασίαν αὐτὴν ὁ Μαρτὲν ἤκουσεν ὀπισθέν του μανιώδη γρυλλίσματα.

— Μπάρμπα Μαρτὲν, ἔλα λοιπὸν νὰ πάρῃς τὸν σκύλόν σου ἄλλως θὰ φάγῃ τὸν ἰδικόν μου, τοῦ εἶπεν ὁ νέος του γνώριμος.

Ὁ γραμματοκομιστής ἠγέρθη καὶ ἔστρεψεν ἀπὸ τὸν λαϊμὸν τὸν κῦνά του τοῦ ὁποίου ἡ μανία ἦτο ὄλωσ ἀντίθετος πρὸς τὴν συνήθη του ἡμερότητα.

Τὸ περιστατικὸν αὐτὸ τοῦ ἐφάνη παράδοξον καὶ ἤρχισε νὰ αἰσθάνηται δυσπιστίαν πρὸς τὸν ὀμιλητικώτατον αὐτὸν ξένον. Ἐπρόκειτο νὰ θέσῃ πάλιν τὰς ἐπιστολάς του ἐντὸς τοῦ σάκκου ὅτε ὁ ξένος διὰ νὰ ἰδῆ φαίνεται ἀνέγκυσεν ἡ βροχὴ ἦνοιξε τὴν θύραν.

Παρευθὺς ὁ ἀνεμος εἰσώρμησεν ἀκράτητος ἐν τῷ δωματίῳ τὸ ὅποιον ἐπληρώθη πυκνοῦ καπνοῦ καὶ διεσκόρπισε τὰς ἐπὶ τῆς τραπέζης ἐπιστολάς.

Τὸν γραμματοκομιστὴν διέφυγεν ἔκφρασις ὀργῆς.

— "Α! δὲν εἶναι τίποτε, εἶπεν ὁ ἄλλος, οἱ δύο μας εὐθὺς θὰ τὰ μαζεύσωμεν.

Καὶ χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὴν ἀρνησιν τοῦ Μαρτὲν ὅστις ἠρεῖτο τὴν βοήθειάν του καὶ ἤθελε νὰ τὰς ἀνεύρῃ μόνος ἤρχισε νὰ συλλέγῃ τὰς ἐπιστολάς.

Ὅταν συνήθροισαν ὅσας ἠδυνήθησαν νὰ εὔρουν, ὁ γραμματοκομιστής τὰς ἐξήτασεν καὶ ἐτκυθρώπασεν ὡς νὰ μὴ εὔρισκεν ἀκριβῶς τὸν ἀριθμὸν.

— Μήπως λείπει καμμία; εἶπεν ὁ σύντροφός του.

— Μοῦ φαίνεται ὅτι ἦτον ἀκόμη μίξ ἐπιστολὴ.

— Οὐμ! θὰ γελάστηκες ἢ θὰ τὴν ἄφησες εἰς τὸ ταχυδρομεῖον.

— Ἥμπορεῖ.

Καὶ ὁμῶς ἐπανελάθε τὰς ἐρεῦνας του καὶ ἐξήτασε κἀτωθεν ὄλων τῶν ἐπίπλων, δὲν εὔρε τίποτε καὶ συνεπέραναν ὅτι ἠπατήθη εἰς τοὺς ὑπολογισμούς του, διότι εἶχε παρατηρήσει ὄλας τὰς κινήσεις τοῦ συντρόφου του, καὶ δὲν τοῦ ἐφάνετο πιθανὸν νὰ ἀπέκρυψεν ἐπιστολὴν τινα· ἔσπευσεν ἐν τοσοῦτῳ νὰ ἐξέλθῃ μετανοῶν ὅτι ἔθεσε τὸν πόδα ἐν αὐτῇ τῇ οἰκίᾳ. Ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸν ὅποιον συνωμίλητε τοῦ ἐνέπνευσε πραγματικὴν ἀπέχθειαν καὶ εἶχεν ὡς ἀρχὴν, συμμορφούμενος πρὸς τὰ παραγγέλματα τῆς ἐχεμυθίας τὰ ὁποῖα ἡ ταχυδρομικὴ ὑπηρεσί'α ἐπιβάλλει εἰς τοὺς ὑπαλλήλους της, νὰ ἀπομακρύνῃ ἀπ' ἐαυτοῦ ὅποιον δῆποτε ὅστις δὲν τοῦ ἐνέπνεεν ἐμπιστοσύνην.

Ἡ καταγιγίς ἐκόπκε κατὰ τι· ἡ βροχὴ, ἣτις ἐξηκολούθει πάντοτε δὲν ἤργησε νὰ παύσῃ καὶ λαμπρὸς ἥλιος ἐφώτιζε τὴν πεδιάδα ὅταν ὁ γραμματοκομιστής ἐφθασεν εἰς τὸ πλησιέστερον χωρίον.

Γυνή τις ἴστατο εἰς τὴν θύραν τῆς οἰκίας τῆς περιμένουσα τὴν διάβασιν του. Ἦτο νέα ἀκόμη καὶ οὐχὶ μὲν ἐξόχου ὠραιοῦτος ἀλλ'εἶχε πρόσωπον χάριεν καὶ συμπαθές.

— Κύρ Μαρτὲν, τοῦ εἶπε, πρέπει νὰ ἔχῃς ἓνα γράμμα δι' ἐμέ.

— Ὅχι, κυρὰ Ἀνδρέου, δὲν ἔχω τίποτε.

— Παράδοξον' καὶ ὅμως ὁ ἄνδρας μου ἔπρεπε νὰ μοῦ γράψῃ σήμερον. δὲν ξεύρεις πόσον μὲ ἀνησυχεῖ ἡ σιωπὴ του.

Ὁχρίασε δὲ καὶ μόλις ἠδύναντο νὰ στηριχθῇ.

Ὁ γραμματοκομιστὴς τὴν ὑπεστήριξε καὶ τῆς ἔφερε κάθισμα ἐφ' οὗ ἐρρίφθη. Δύο χαριτόβρυτα παιδία προσήλουν ἐπ' αὐτῆς τεθλιμμένα καὶ τεταραγμένα βλέμματα.

— Θὰ λάβῃς αὔριον γράμμα, κυρὰ Ἀνδρέου, εἶπεν ὁ γραμματοκομιστὴς ἀργοπορία μιᾶς ἡμέρας εὐκολὰ ἐξηγεῖται' ἤμπορεῖ νὰ τὸν ἐμπόδισε τίποτε, νὰ εἶχε καμμία δουλιὰ, νὰ μὴν ἐπρόφθασε τὸ ταχυδρομεῖον.

— Ὅχι, τὸν ξεύρω καὶ δὲν ἤμπορῶ νὰ ἐξηγήσω τὴν σιωπὴν του. Εἶναι δύο μῆνες ὅπου ἔφυγε διὰ τὴν πόλιν διὰ μίαν ὑπόθεσιν ἡ ὁποία θὰ τοῦ ἔδιδε πολλὰ χρήματα' καὶ εἶχε νὰ πάρῃ καὶ μίαν μικρὴν κληρονομίαν. Ἄλλ' ὅλα ἐτελείωσαν καὶ μοῦ ἐμήνυσε ὅτι θὰ ἤρχετο ἀπόψε' εἶχε πάρει τὰ μέτρα του. Αὔριον πωλεῖται τὸ ὑποστατικὸν τοῦ Μάρ καὶ θέλει νὰ τὸ ἀγοράσῃ εἴτε ὅλον εἴτε μέρος. Εἶναι περιστάσις ὅπου δὲν εὐρίσκεται δύο φοραῖς' ἀλλὰ θὰ προτιμοῦσα χίλιαις φοραῖς νὰ μὴν ἤρχετο παρὰ νὰ ἔλθῃ χωρὶς νὰ μὲ εἰδοποιήσῃ.

— Διατί;

— Διότι ἔχουν κακὰ σχεδία ἐναντίον του καὶ τὴν νύκτα εὐκολὰ ἤμποροῦν νὰ τὰ ἐκτελέσουν. Ξεύρεις ὅτι εἶναι δύο δρόμοι ἀπὸ τὴν πόλιν δι' ἐδῶ' ὁ ἓνας εἶναι μακρύτερος ἀλλὰ πλέον ἀσφαλής. Φοβοῦμαι μήπως ἔλθῃ ἀπὸ τὸν Καμμένο Μύλο διότι ἔχει καὶ κάποιον νὰ ἰδῇ ἀπὸ ἐκεῖ. Μόνον νὰ τὸ συλλογίζωμαι τρέμω.

Ὁ γραμματοκομιστὴς προσεπάθησε νὰ καθησυχάσῃ τοὺς φόβους τῆς, ἀλλ' ἐκείνη ἐκίνοι τὴν κεφαλὴν.

— Δὲν ἤμπορεῖς νὰ ὑποθέσῃς, ἐπανελάβε, τί δύνανται νὰ κάμουν μερικοὶ ἄνθρωποι ὅταν τὰ ἔχουν μὲ κάποιον.

Ἐφάνη ἀμφιταλαντευομένη καὶ ἔπειτα προσέθηκε :

— Δὲν φοβοῦμαι διότι ὁ ἄνδρας μου θὰ περάσῃ μὲ πολλὰ χρήματα ἀπὸ ἐπικίνδυνον μέρος, ἀλλὰ καὶ διότι εἶναι εἰς τὸν τόπον μας ἓνας ἀθλιός ὁ ὁποῖος θέλει νὰ τὸν σκοτώσῃ. Τὸ μῖσός του εἶναι παλαιόν. Ὅταν ἤμουν νέα ἤθελε νὰ μὲ ὑπανδρευθῇ, ἀλλ' ἐγὼ δὲν ἤμποροῦσα νὰ τὸν ὑποφέρω' ποτὲ δὲν μου ἐτυγχώρησε τὸ ὅτι δὲν τὸν ἠθέλησα καὶ δι' αὐτὸ μισεῖ καὶ ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον ἐπροτίμησα ἀπ' αὐτόν. Μισεῖ τὸν Γεώργιον καὶ ἐμὲ διότι ἔχομεν τὸ ἰδικόν μας ἐνῶ αὐτὸς εὐρίσκεται εἰς πτωχίαν καὶ ἀθλιό-

τητα ὡσάν νά ἦσαν ὑπόλογοι οἱ τίμιοι ἄνθρωποι διὰ τὰς δυστυχίας αἱ ὁποῖαι συμβαίνουν εἰς τοὺς ὀκνηροὺς καὶ τοὺς μεθύσους. Καὶ δὲν εἶνε αὐτὸ μόνον· πρὸ τινος καιροῦ ἔγινεν ἓνα ἔγκλημα· ἔλαβαν ὑπόψιας ἀλλὰ λείπουν αἱ ἀποδείξεις· ἐγὼ τὰς ἔχω, καὶ ὁ ἔνοχος τὸ ἠξέουσι. Αὐτὸ εἶναι ἐπικίνδυνον μυστικὸν διὰ γυναῖκα ἢ ὁποῖα μόνον παιδία ἔχει ὀλόγουρα της. Χθὲς μὲ ἐπλησίασε διὰ νὰ μὲ ψαρέψῃ· δὲν τοῦ ἔκρυψα τὴν ἀπέχθειάν μου. Ἐκατάλαθε ὅτι τὰ ἠξέουρα ὄλα καὶ ἤρχισε νὰ μὲ ὑβρίζῃ καὶ νὰ μὲ ἀπειλῇ. Γνωρίζω ὅτι περιφέρεται συχνὰ τὴν νύκτα εἰς τοὺς βράχους τοῦ Καμμένου Μύλου· ἂν ὁ ἄνδρα; μου περάσῃ ἀπ' ἐκεῖ εἶναι χαμένος, μπάρκα Μαρτέν.

— Καὶ πῶς ὀνομάζεται αὐτὸς ὁ κακοῦργος;

— Ἰωάννης Βροῦνος. Δὲν εἶναι παράξενο ὅτι δὲν τὸν ξέρεις, διότι ἀφ' οὔτου ἐγύρισε ὄλο κρύπτεται.

Ὁ γραμματοκομμιστὴς συνοφρυώθη· ἀνεμνήσθη ὅτι ἤκουσε τὸν οἰνοπώλην νὰ καλῇ δι' αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος τὸν ἄνθρωπον μετὰ τοῦ ὁποῖου συνηντήθη. Ἐφοβεῖτο μήπως τοῦ ἐκλάπη ἢ ἐπιστολῇ, ἀλλ' ἀνεμνήσθη ὄλων τῶν περιστάσεων καὶ ἀπέβαλε τὴν ιδέα αὐτήν. Ἦτο βέβαιος ὅτι δὲν τὴν εἶχεν· ἠσύχασε καὶ προσεπάθησε νὰ ἠτυχάσῃ καὶ τὴν χωρικήν· τῆς ὑπεσχέθη ὅπως δῆποτε νὰ ὑπάγῃ πρὸς προὔπαντησιν τοῦ συζύγου της καὶ νὰ τοῦ συστήσῃ φρόνησιν.

Ἐσπευσε νὰ ἀναχωρήσῃ καὶ ὅταν ἔμεινε μόνος οἱ φόβοι του ἀνεπτύχθησαν πάλιν. Ἦρχισε νὰ ἀμφιβάλλῃ· καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατελήφθη ὑπὸ τρόμου τὸν ὁποῖον δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξηγήσῃ· ἐπετάχυνε τὸ βῆμα καὶ εὔρεν ἀσυνήθη ἐλαφρότητα εἰς τὸ νὰ ὑπερπηδᾷ τοὺς βράχους καὶ τὰς χαράδρας· δυστυχῶς αἱ ἐπιστολαὶ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἦσαν ἐξαιρετικῶς πολλαὶ καὶ ὁ κακὸς καιρὸς τὸν ἤργοπύρηπεν ἔτι μᾶλλον.

Ἐφθασεν ἀργότερον τοῦ συνήθους εἰς τὸ γραφεῖον ἐξετάσας δὲ ἐπληροφωρήθη ὅτι εἶχε περπατήσει ἐπιστολὴν διὰ τὴν κυρὴν Ἀνδρέου.

Ἐμείνεν ὡς κερκυνόπληκτος, ἀνεμέτρησε μετὰ τρόμου τὴν εὐθύνην τὴν ὁποῖαν ἔφερον· ἢ ἀνησυχία του δ' ἐκαρυφώθη ὅταν ἐνεθυμήθη ὅτι ἐπκνελλημμένως ἦλθον νὰ ἐρωτήσωσιν μὴλις ἔφθασε τὸ ταχυδρομεῖον ἂν ὑπῆρχεν ἐπιστολὴ διὰ τὴν κυρὴν Ἀνδρέου.

Ἐτρεξεν εἰς τὸ γραφεῖον τῶν λεωφορείων ὅπου ἐπληροφωρήθη ὅτι ὁ Γεώργιος Ἀνδρέου ἔφθασεν ἀλλ' ἀνεχώρησεν ἀμέσως πεζῇ διὰ τὸ χωρεῖον του.

Ἦ εἶδησις αὐτὴ τῷ ἐπέφερε τρομερὰν συγκίνησιν. Τὸ φάσμα καταστροφῆς, τῆς ὁποίας αὐτὸς ἔφερε τὴν εὐθύνην ὠρθώθη ἐνώπιόν του, εἶδε τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν ὅστις ἤρχετο φέρων τὴν χαρὰν ἐν τῇ καρδίᾳ, εὐρίσκοντα ἐξ αἰτίας του τὸν θάνατον ἐνώπιον τοῦ οἴλου του καὶ τὴν δυστυχίαν ἐπιρριπτομένην ἐπὶ τῆς χῆρας καὶ τῶν ὀρφανῶν. Τὰ μελανότερα νέφη ἐτάραττον τὴν φαντασίαν του. Δὲν ἐδίστασε καὶ χωρὶς οὔτε καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν οἶκόν του ἀνεχώρησε.

“Όσοι τὸν εἶδον διερχόμενον βεβουθισμένον εἰς τὰς σκέψεις του, μηδὲ κἀν παρατηροῦντα περὶ αὐτὸν, ἠρώτων ποῖα σπουδαῖα ἐργασία ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ τὴν κατεσπευσμένην αὐτὴν πορείαν ἀνθρώπου καταπεπονημένου ἐκ τοῦ κόπου.

Ἄφ’ οὗ διήλθε τὸ τέταρτον τοῦ δρόμου ἐξήτασε περὶ τοῦ Ἀνδρέου καὶ ἠρώτησε μήπως τὸν εἶδον.

Πράγματι εἶχε διέλθει πρὸ ὀλίγου. Ἡ χαρὰ τῆς εἰς τὸν οἶκον ἐπανόδου ἐδίδα πτερὰ εἰς τὸν μὲν, καὶ εἰς τὸν δὲ ἡ ἐλπίς τοῦ νὰ ἀποτρέψῃ δυστύχημα. Δὲν ὑπῆρχε πλέον ἀμφιβολία· ὁ δυστυχῆς εἶχε λάβει τὸν δρόμον ὅστις τὸν ἔφερε πρὸς τὸν Καμμένον Μύλον. Ὁ γραμματοκομιστὴς ἐσκέφθη ὅτι ἂν ἐλάμβανε πλαγίαν τινὰ ἀτραπὸν, δύσκολον καὶ κινδυνώδη, θὰ κατῴρθωνεν ἴσως νὰ φθάσῃ πρῶτος.

Ἐτάχυνε τὸ βῆμα καὶ ἔφθασεν εἰς τὸ ὀλέθριον τοπεῖον τῆς νυκτὸς οὔσης ἤδη προκεχωρημένης. Τὸ μέρος ἦτο κατάλληλον δι’ ἐνέδραν· εἶδος σπηλαίου ἠνοιγέτο μεταξὺ τῶν βράχων, ἐκατέρωθεν δὲ πυκνὰ δένδρα ἐσχημάτιζον φραγμὸν ἀδιάσπαστον· μαῦρα νέφη ἐκάλυπτον τὴν σελήνην παρέρχοντα τρομερὸν τι εἰς τὴν ὄλην τοποθεσίαν.

Ἐστάθη ἀνὰ μέσον τῶν ὑπὸ τοῦ ἀνέμου ταρπτομένων δένδρων, ἐνόμισεν ὅτι ἤκουσε τὸν ἦχον πλησιαζόντων βημάτων· ἦτο βεβιαίως ὁ Γεώργιος Ἀνδρέου τὸν ὀποῖν κατ’ ὀλίγα μόνον βήματα προέλαβεν· ἔσπευσε πρὸς προὔπαντήσιν του ὅτε ἀντήχησε πυροβολισμὸς καὶ σφαῖρα τὸν ἐκτύπησεν εἰς τὸ στήθος.

Ὁ δολοφόνος ἐξῆλθεν ἐκ πλησιοχώρου φυλλώματος ἀλλὰ καθ’ ἣν στιγμήν ἐπλησίαζε τὸ θυμὰ του διὰ νὰ τὸ ἀποκτείνῃ καὶ τὸ ἀπογομῶσῃ εὐρέθῃ ἐνώπιον νέου προσώπου, ἡ δὲ δυσἀρέσκειά του ἐξεδηλώθη διὰ τρομερὰς βλασφημίας· ἀνεγνώριζε τὸν Γεώργιον Ἀνδρέου, καὶ ἡ λεπίς μαχαίρας ἔλαμψεν ἐν τῇ χειρὶ του, ἀλλὰ δὲν ἔλαβε κικρὸν νὰ τὴν μεταχειρισθῇ, διότι ἰσχυρὸν κτύπημα ῥάβδου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὸν ἔροιψε χαμαί.

Περίτρομος γυνὴ ἐρρίπτετο κατ’ αὐτὴν τὴν στιγμήν ἐπὶ τοῦ πτώματος τοῦ γραμματοκομιστοῦ.

— Δυστυχία μου! τὸ ἤξευρα ἐγὼ τὸν ἐσκότωσεν.

Ἡ κυρὰ Ἀνδρέου δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀντιστῇ εἰς τὴν ἀνησυχίαν της καὶ κατὰ τὴν ὥραν καθ’ ἣν ὑπέθετεν ὅτι θὰ ἔφθασεν ὁ σύζυγός της ἦλθε νὰ τὸν προὔπαντήσῃ, ἀκούσατα δὲ τὸν πυροβολισμὸν προσέτρεξεν.

— Ἰωάννα, τῇ εἶπε ὁ σύζυγός της ἠτύχασε δὲν ἔχω τίποτε

— Δὲν εἶσαι σύ; . . . ποῖον λοιπὸν ἐδολοφόνησεν;

Ἐκυψαν ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ Μιχρτέν καὶ τὸν ἀνεγνώρισαν ὑπὸ τὴν λάμπην τῆς σελήνης ἥτις ἐφώτιζε κατ’ αὐτὴν τὴν στιγμήν τὸ πρόσωπον καὶ τὴν στολὴν του.

Τὸν μετέφερον εἰς τὴν οἰκίαν των ὅπου ἔζησεν ἐπὶ εἴκοσι τέσσαρες ἀκόμη ὥρας, διηγήθη πῶς τοῦ ἐκλάπη ἢ ἐπιστολῇ ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ Γεώργιος Ἀνδρέου ἀνήγγελλε τὴν ἐπάνοδόν του, πῶς ἀπεφάσισε νὰ προλάβῃ μὲ οἶαν δῆποτε θυσίαν τὰς συνεπείας τῆς ἀμελείας του, ὥστε καὶ τὴν ζωὴν του αὐτὴν νὰ δώσῃ ὡς ἀντάλλαγμα τῆς ζωῆς τοῦ οικογενειάρχου τὸν ὁποῖον ἀκουσίως ἐξέθηκε εἰς κίνδυνον.

Καὶ οὕτως ὁ Μαρτέν θύμῃ τοῦ καθήκοντος ἔσωσε διὰ τῆς ζωῆς του δλόκληρον οικογένειαν.

(ἐκ τοῦ γαλλικοῦ)

A. H. A.

ΠΩΣ ΓΡΑΦΕΤΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΥΠΟ ΕΞΕΝΩΝ

Ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἐκλεξάμενος τελευταίως μέλη αὐτοῦ λογίους ἀλλοδαποὺς καταγινόμενους περὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἀπέστειλεν αὐτοῖς τὰ προσήκοντα διπλώματα. Τινὲς τῶν ἐκλεχθέντων ἀπεκρίναντο ἑλληνιστί, τούτων δὲ τὰς ἐπιστολάς καταχωρίζομεν κατωτέρω, ἵνα κατὰδειχθῇ πόσον καλῶς ἱκανοὶ τῶν ἐν Εὐρώπῃ λογίων γράφουσι τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν.

Ἐν Γοτιγγῇ τῆ 16]28 Μαρτίου 1882.

Σεβαστοὶ μοι Κύριοι

Μὲ μεγίστην χαρὰν ἔλαβα τὸ δίπλωμα καὶ τὴν ἐπιστολήν σας καὶ μὲ μεγίστην εὐγνωμοσύνην ἀποδέχομαι τὴν τιμὴν, τὴν ὁποῖαν μοὶ προσηνεύκατε, ἐν ᾧ με ἐξελέξασθε μέλος ἀντεπιστέλλον τοῦ φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ.

Θὰ ὑποπειράσω νὰ γίνω μὲ τρόπον τινὰ ἀξίος ταύτης τῆς τιμῆς καὶ βεβαίως ἢ ἑλληνικῇ ποίησις πάντοτε θὰ μοι εἶναι πολλὰ ἀγαπητῆ, ἀν καὶ ἐντὸς τῶν πλησίων μηνῶν (καὶ ἴσως ἐτῶν) πάνυ ἄλλοις πράγματα θὰ ἀπαιτήσωσι τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ἐνεργείας μου.

Τώρα ἀκόμη ἐν ἔργον μου ἀνῆκον εἰς τὴν ἑλληνικὴν ποίησιν εὕρισκεται ἐν τῷ τυπογραφείῳ, ἢ μετὰφρασις δηλαδὴ τοῦ δράματος «Οἱ τριακοντα Ἀλεξάνδρου Ῥίζου τοῦ Ῥαγκασῆ». Ἀλλὰ μόλις ἐμπορῶ νὰ γράφω ἔργον μου, αὐτὸς γὰρ ὁ ποιητὴς μετέφρασε ταύτην τὴν φορὰν μέγα μέρος.

Σὰ πέμπω σήμερον ὡς τεκμήριον τῆς bona voluntas μου ἐν φυλλάδιον παλαιὸν τῆς Gegenwart καὶ μεταφράσεις τινὰς μικρῶν ποιημάτων ἑλληνικῶν οὕτω τετυπωμένας. Πέμπω πρὸς τοῦτο τὴν Inauguraldissertation μου ἵνα ὁ ἐπιμελούμενος ἐμπορῇ νὰ μνησθῆν ἐκ τῆς Vita ποῖον περίπου εἶνε τὸ νέον καὶ ἀνάξιον μέλος τοῦ Συλλόγου.

Ὅτι εἶμαι (καὶ εὐχομαι εἶναι) υἱὸς τοῦ οὐ πάνυ ὡς πέπεισμαι ἐν τῇ Ἑλλάδι λησμονηθέντος φιλέλληνος Adolf Ellissen ἕως δὲν εἶνε ἀγνωστον.

Ἐλπίζω ὅτι οὐ λίαν ἀργὰ θὰ ἔχω τὴν τιμὴν καὶ χαρὰν νὰ γνωρίζω καὶ αὐτοψεῖ τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου ἐν ταῖς Ἀθήναις.

Δέξασθε ἐν τῷ μεταξὺ τὴν διαβεβάζωσιν τῆς πρὸς τὸν φιλολογικὸν Σύλλογον Παρνασσὸν ἐξαίρετου μου ὑπολήψεως.

O. A. ELLISSEN

Doctor Philosophiae

Υ. Γ. Τούτους τοὺς στίχους ἔγραψα εἰς Ἀθήνας ἔς τὴν ἡμέραν τοῦ μισσημοῦ μου (τὴν 15 Ἰουνίου 1838) διὰ τὸν φίλον μου Λεωνίδα Μκυρομιχάλην τὸν Σπυριδιάτην.

Ἀθῆναι! σ' ἀποχαιρετῶ
Ἀγαπητὴ μου πόλις!
Θέλεις ἰδῆ τὸν φίλον σου
Σταγμὰς ὀλίγας μόλις...
Ὡ ζωογόνε ἦλιε
Αὐτῆς ἐδῶ τῆς σφαίρας
Καὶ τῆς παρούσης ἔφορος
Βαρυπανθοῦς ἡμέρας
Ὅσον παιδρὸς ἔς τοὺς εὐτυχεῖς
Χύνεις λαμπρὰς ἀκτῖνας
Τόσον ζωώδης φαίνεται
Ἐ τὸν λειπόντα Ἀθήνας.

Ἐν τῷ μοναστηρίῳ Βενεδικτεῖῳ τοῦ Κασσίνου ὄρους, τῇ 16 Μαρτίου 1832.

Κύριε Πρόεδρε

Μετὰ πολλῆς καὶ εὐλοκιστοῦς χαρᾶς ἐδεξάμην τὴν ὑμετέραν ἐπιστολὴν ἀναγγέλλουσάν μοι ὅτι ὁ φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσὸς μὲ ἐξελεξάτο μέλος ἐπίτιμον αὐτοῦ. Εὐχαριστῶ ἐγκαρδίως τῷ Συλλόγῳ Φιλολογικῷ καὶ τῷ ἀξιοτίμῳ προέδρῳ αὐτοῦ ἐπὶ τῇ μεγάλῃ νεμηθείῃ μοι τιμῇ, ἣ ἐπιβάλλει μοι τὸ χαριέστατον προσῆκον οὐ μόνον μετὰ νέας καὶ μεζόνος σπουδῆς νὰ σπουδάσω περὶ τὰ γράμματα ἑλληνικὰ ἀ ἀείποτε ἐθαύμαζόν τε ὡς ὄντως «κτῆμα ἐς αἰὶν» καὶ ὡς καλλίστην κληρονομίαν οὐχὶ τοῦ μὲν ἢ τοῦ δέ, ἀλλὰ πικρὸς τοῦ κόσμου πεπολιτισμένου τοῖς μαθηταῖς μου πρὸ ὀφθαλμῶν τιθεῖς, ἀλλὰ καὶ νὰ λάβω μέρος ἐνθερμον εἰς πάντα ἀφορῶντα τὰ τῆς Ἑλλάδος συμφέροντα, ἄλλως τε καὶ ἐν τῇ παρούσῃ τῶν πραγμάτων καταστάσει.

Δὲν πρέπει, ἀναμφιβόλως, καὶ οἱ φιλόμουσοι λητμονοῦντες τὸ τοῦ Ἀριστοφάνους

ἔρδοι τις ἦν ἕκαστος εἰδείη τέχνην

νὰ περιεργάζωνται τὰ τῶν πολιτικῶν καὶ διπλωματικῶν, οὐχ ἥττον ὁμοῦς

δὲν δύναμει, ὄρων τὰ πρῶτα πράγματα, ἵνα μὴ ἐκφράσω τὴν εὐχὴν ὅπως, λυθησομένου μετὰ πολλὰς ἢ ὀλίγας ἡμέρας τοῦ ζητήματος ἀνατολικοῦ πρεπόντως σωθῆ τὸ ἄξιωμα καὶ τὸ διάφορον τῶν Ἑλλήνων τῶν ποτὲ ἀνδρειοτάτων προμάχων τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ πρὸς τὴν τῶν βρβάρων βρβάρότητα καὶ δουλείαν. Τὸ δὲ νῦν ἔχον παρακαλῶ τὸν Ὑψιστον ὅπως εὐλογῆσῃ καὶ ἀνκνέωσῃ καὶ εἰς νέαν ἀναστήσῃ ἀκμὴν τὴν τε πᾶσαν τῶν Μικραθνωμάχων πατριδᾶ καὶ μάλιστα τὴν ὀρθῶς καλουμένην «Ἑλλάδα Ἑλλάδος», «τῆς πάσης Ἑλλάδος παιδευσιν, καὶ δὴ καὶ κοινὸν παιδευτήριον πάντων ἀνθρώπων», τὰς αἰοδιμούς καὶ ἰοστεφάνους Ἀθήνας λέγω, τὸ «δαϊμόνιον πολίεθρον», ἐν ᾧ ἂν Ἐρεχθεΐδαι τὸ παλαιὸν ὄλδοι . . . ἀποφερβόμενοι κλεινοτάτην σοφίαν».

Δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ ὑμῖν ὑποδείξω πόσον ἐπιθυμῶ νὰ ἴδω τὴν πόλιν δημολογουμένην ποτὲ εἶναι «ὀνομαστοτάτην παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις» καὶ ἔτι σήμερον τόσον παρέχουσιν ἄξιον θέας καὶ ἐπισῦρον πᾶσαν τὴν προσοχὴν τῶν σκεπτομένων τῆν. Διὰ τοῦτο φωνή τις φαίνεται μοι νὰ ψιθυρίζῃ αἰεὶ εἰς τὸ ὠτίον τὸ ἄσμα παλαιόν. Ἰωμεν εἰς Ἀθήνας. Ἐλπίζων μετ' οὐ πολὺ νὰ ἐκπληρώσω τὸν πόθον μου, κατὰ τὸ πρῶτον πρέπει ν' ἀγαπῶ νὰ ἐγκαρδίως ἀσπάζωμαι οὐ ἐπιθυμῶ ἀπὸ καιροῦ σὺν Πλαύτου στίχῳ ἐν τῷ Στίχῳ του (μιμηθεῖ τῶν Φιλαδέλφων Μενάνδρου).

Salvete Athenae quae nutrices Graeciae.

Ἐν τέλει, κύριε πρόεδρε, δεῦξασθε τὴν δικεθεβαίωσιν τῆς ἐξαιρέτου πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεως.

Ἐρρίκος Ἐικνεβαχ

Ἐν Ἀθήναις τῇ 28 Μαρτίου 1882.

Κύριοι,

Σὰς παρὰ κῶ νὰ ἐκφράσῃτε εἰς τὸν Σύλλογον Παρνασσῶν τὰς εὐχαριστήσεις μου διὰ τὴν τιμὴν τὴν ὁποῖαν μοι περιποίησε, ψηφίσας με μέλος ἐπίτιμον.

Τὸ δίπλωμα τὸ ὁποῖον ἔλαβον πάντοτε θὰ τηρήσω ὡς σημεῖον τῆς τιμῆς ταύτης.

Λαμβάνω τὴν ἀφορμὴν νὰ Σὰς δικεθεβαλιώτω περὶ τῆς ἐξαιρέτου πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεώς μου.

I. B. D' ARCY

Ἐν Κερκύρᾳ τῇ 4 Ἀπριλίου 1882.

Κύριε Πρόεδρε

Προχθὲς ἔλαβον, ὅταν ἔφθασα ἐδῶ, τὸ γράμμα ἐν τῷ ὁποίῳ μὲ πληροφορεῖτε, ὅτι ὁ φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσῶς μὲ ἐψηφίσαστο μέλος ἐπίτιμον. Ἐν τῇ διαμονῇ μου ἐν Ἀθήναις δυστυχῶς δὲν τὸ ἐγνώριζον, καὶ ἔτσι δὲν ἠμπόρουν νὰ Σὰς ἐκφράσω προσωπικῶς τὴν εὐχαριστίαν μου διὰ

τὴν μεγάλην τιμὴν, τῆς ὁποίας ὁ Σύλλογος μὲ ἠξίωσε. Δι' ὃ βιάζομαι, πρὶν νὰ ἐπιστρέψω εἰς τὴν πατρίδα μου νὰ σὰς γράψω διὰ νὰ σὰς παρακαλέσω, νὰ δεχθῆτε ἐσεῖς καὶ νὰ προσφέρητε καὶ εἰς τὰ ἄλλα ἀξιοτίμα μέλη τοῦ Συλλόγου τὴν δικεθεκτίωσιν τοῦ βιβιωτάτου μου σεβασμοῦ καὶ τῆς μεγάλης εὐχαριστήτως, μετὰ τῆς ὁποίας ἀνέγνων τὸ γράμμα σας. Τὸ δίπλωμα ἐπιτίμου μέλους τοῦ Παρνασσῶ, τὸ ὁποῖον μοι ἐστειλάτε, εἶνε καὶ θὰ μείνῃ δι' ἐμὲ ἀείμνηστον καὶ ἀξιοτίμητον σημεῖον τῆς εὐνοίας καλῶν καγαθῶν Ἑλλήνων. Τὰ ἔργα μου—«καθ' δύνάμιν»—βεβαίως εἶνε μικρὰ, ἀλλὰ ἡ ἀγάπη μου πρὸς τὴν ὠρκίαν καὶ ἀγαπητὴν πατρίδα σας εἶνε μεγάλη, καὶ μετὰ τῆς μεγίστης εὐχαριστικῆς βλέπω, ὅτι ἀναγνωρίζετε τόσον εὐγενῶς κατὰ τὰ αἰσθημικά μου.

JEAN PIO.

—
Ἐν Γράτς τῇ 20 Μαρτίου 1882.

Κύριοι

Ἐκλέξαντες ἐμὲ μέλος ἐπιτίμον τοῦ ὑμετέρου περιφήμου συλλόγου ἐξοχώτατα ἐτιμήσατε τὰς ὀλίγας μου περὶ ἐλληνικῶν μελέτας. Εὐχαριστῶν δὲ σας ἐξ ὅλης μου καρδίας σας βεβαιώνω, ὅτι, εἴπερ τι ἄλλο, αὕτη ἡ σημείωσις θὰ εἶνε ἀφορμὴ νὰ σπουδάσω πλέον περὶ τῆς ὑμετέρας γλώσσης καὶ φιλολογίας.

Διατελῶ μετὰ τῆς προσηκούσης πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεως.

Dr. GUSTAV MEYER

τεκτικὸς καθηγητὴς τοῦ ἐν Γράτς πανεπιστημίου.

—
Ἐν Μονρεάλ (Καναδᾶ) τῇ 14 Μαρτίου 1882.

Τῷ ἐν Ἀθήναις ἐπισήμῳ φιλολογικῷ Συλλόγῳ Πανασσῶ καὶ πᾶσι τοῖς τούτου μέλεσιν χαίρειν.

Κύριε Πρόεδρε

Μεγίστην μὲν ὑπὲρ τοῦ ἐκλεχθῆναί με ὡς μέλος ἀντεπιστέλλον τοῦ ὑμῶν Συλλόγου χάριν ἔχω καὶ ἀποδίδωμι. Πάντα δὲ τὰ τῶν τοιούτων μελῶν προσήκοντα πειράσομαι ἐκπληρῆν, καὶ κατὰ μου δύναμιν ὅτι χρηστότατον ἐμὲ τῇ ὑμῶν ἐνδοξοτάτῃ κοινωσίᾳ παρέχειν.

Ὁ πάντων ταπεινὸς καὶ εὐγνωμόνιστατος θεὸς
L. A. HUGUET LATOUR.

—
Ἐν Μονάχῳ τῆς Βαυαρίας 27]3, 1882.

Κύριε Πρόεδρε

Ἐλαβον τὸ ἔγγραφόν σας ἀπὸ 13 Φεβρουαρίου καὶ τὸ δίπλωμα δι' οὗ

δ' ὑπὸ τὴν ὑμετέρων προεδρείων Σύλλογος μ' ἐξέλεξε μέλος αὐτοῦ ἀντεπιστέλλον.

Εὐχαριστῶ, ὑμῖν, κύριε πρόεδρε, καὶ δι' ὑμῶν δλοκλήρῳ τῷ Συλλόγῳ διὰ τὴν τιμὴν, ἧς με ἤξιώσα, βεβαιοῦμαι δὲ ὑμῖν, ὅτι θέλω προσπαθήσει, ὅτη μοι δύναμαι, ν' ἀνταποκριθῶ εἰς τὴν ὑμετέρων εὐμενῆ διάθεσιν.

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ διαβιβάσω ὑμῖν τὴν ἔκφρασιν τῆς βχθείας μου ὑπολήψεως καὶ νὰ ὑποσημειωθῶ ὅπως πρόθυμος

ΚΑΡΟΛΟΣ ΚΡΟΟΜΒΑΧΕΡ.

Ἐν Φρειβούργῳ 3 Ἀπριλίου 1882.

Κύριε Πρόεδρε,

Λαβὼν πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν τὸ δίπλωμα διὰ τοῦ ὁποίου γνωστοποιῶμαι, ὅτι ὁ ἐν Ἀθήναις φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσὸς μὲ ἐξέλεξα μέλος αὐτοῦ ἐπίτιμον, σπεύδω νὰ ἐκφράσω ὑμῖν τὴν εὐγνωμοσύνην μου διὰ τὴν τιμὴν, ἣν ὁ Σύλλογος εὐηρεστήθη νὰ μὲ περιποιήτῃ, καὶ νὰ διαβεβαιώσω ὑμᾶς ὅτι μετὰ χαρᾶς θεωρῶ ἐμυτὸν μέλος ἐταιρείας, ἣ ὁποία ὡς εἶδον ἐκ τοῦ κανονισμοῦ αὐτῆς, ἐπιδιώκει τόσον γενναίους σκοποὺς πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Μετ' ἐξαιρέτου πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεως

BERNHARD SCHMIDT

καθηγητῆς

ΔΗΜΩΔΕΙΣ ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΘΗΡΑΣ

Αἱ κάτωθι δημοσιευόμεναι παροιμίαι Θήρας εἶναι ἐκ τῆς συλλογῆς δημοδῶν προϊόντων τοῦ κ. Πεταλᾶ ἣν ἠγόρασε πρὸ τινων ἐτῶν ὁ Σύλλογος. Μεταξὺ τῶν δημοσιευομένων ἐνταῦθα εἰσὶ καὶ τινες ἐκδεδομέναι, ἀλλὰ παρατίθενται ἕνεκα τῆς γλωσσικῆς αὐτῶν ἀξίας.

1. Μῆτε πικρὸς καὶ ῥίξης με, μηδὲ γλυκὺς καὶ φᾶς με.
2. Ἄ(ν) δὲ(ν) σφρῆ τὸ πρόβατο, τ' ἄλειμᾶν του δὲ(ν) φκίνεται.
3. Ἦ μὲ τρέλλα ἢ μὲ γνῶσι ὁ καιρὸς θὰ τελειώσῃ.
4. Σὰν τὸ μπόι μου εἶνε πολλοὶ, μὰ σὰν τῆ γνώμη μου κανεῖς.
5. Καλλίτερον διχνεῦτρα παρὰ δουλεῦτρα.
6. Πέντε βούδιχ δυὸ ζευγάριχ.
7. Κι' οἱ ἀγίοι φοβέρα θέλου(ν)
8. Τοῦ Γενάρη τὸ φεγγάρι παρὰ λίου εἶνε ἕμερ.
9. Στάλα μὲ στάλα τὸ νερὸ τὸ μάρομαρο τρυπᾷ το.

Τὸ πρᾶγμα π' ἀγαπᾷ κανεὶς γυρίζει καὶ μιᾶς το.

10. Τὰ λόγια κόβουσι ἄντρα.
11. Κατὰ μιᾶς ἡπύγῃς ὁ Βρηὸς στὸ παζάρι κ' ἤλλαχε καὶ σάββατο.
12. Σελλάτο βοῦδι ἀγρόραξ καὶ γάδαρο καμπούρη,
Γυναίκα στενοκάπουνη καὶ χοῦρο μακρομούρη.
13. Γιὰ νὰ κλάψῃ μὲν γυναίκα εἶνε τόση δυσκολιά,
Σὰ νὰ βρέξῃ τὸ χειμῶνα, ὅταν εἶνε συννεφιά.
14. Ἡπῆαμε νὰ πιάσωμε καὶ μὲς ἐτσακώσαμε.
15. Κάλλιχ μοναχὸς παρὰ κακὰ συντροφισμένος.
16. Ἐλθὰ τοῦ παπποῦ σου, συκιά τοῦ κυροῦ σου κ' ἀμπέλι τοῦ χεριοῦ σου.
17. Αἰμὸ γαδοῦρι, σάκκον ἄχερα.
18. Ἡ γυναίκα κάνει τὸν ἄντρα.
19. Ὁ λόγος σου μὲ χόρτασε καὶ τὸ ψωμί σου φᾶ το.
20. Ὁ λωλὸς μὲ τὴ λωλάδα του γεμίζει τὴν κοιλάρα του.
21. Ὡστε ποῦ ἠλωνίζαμε, Βασίλη κύρ Βασίλη,
Κι' ὄντας ἠπολωνίσαμε ὄξω παληοκσιδή.
22. Παιδιοῦ κ' ἀγιοῦ μὴν τάξης,
Κι' ἂν τάξης, μὴ γελάσης.
23. Ὁ κλέφτης τὸ γυβέντισμα γιὰ πανηγύρι τό 'χει.
24. Ζημιὰ στὸν κάμπο γίνεται, στὸ σπίτι ἀποσῶνει.
25. Τὸ μυριστικὸ κωδῶν ἀπὸ 'κεῖνο ποῦ 'χει δίνει.
26. Ὡ τῶν τρελλῶ τὴ χώρα Ἀδραχόνης 'πίσκοπος.
27. Ἄν ἤκουε ὁ Θεὸς τῶν κουρουνῶ, δὲν ἤρине 'λύθι 'στὴ συκιά.
28. Ἀπὸ τὰ χεῖλη πηγαδιοῦ δὲ(ν) λείπει προσινάδα,
'Αγάπη χωρὶς πείσμα κ' δὲν ἔχει νοστιμάδα.
29. Ὅπου λυπᾶται τοῦ κᾶτη τὸ ψωμί, τρώει ὁ μπεντικὸς τὰ βουχάτου.
30. Ἄς θγάλλουσι τὰ μάτια τῶν μὲ τῆ χρουσαῖς βελόναις.
31. Τὰ πίσω φεῖδια ἔχουν τὸ ὄρουαῖς.
32. Εἰς ἐσὲ τὸν γενεράλε τὸ κατατράμ' εἶνε χαζίρι, στείλε τᾶσπρα νὰ
τὸ πάρης.
33. Κάλλιχ κόκκινο πρόσωπο παρὰ κίτρινη καρδιά.
34. Τὸ καλὸ δὲν πέφτει χάμυ.
35. Ἄργος δουλειὰ δὲν ἔχει, τὸν κᾶτη λεῖ καὶ δίνει.
36. Ἄι-Γεώργη βοῦθά μου.—Σεῖ καὶ σὺ τὸν πόδα σου.
37. Ἄι μου Γεώργη 'φαίνέ μου τὸ πανάκι μου—'φαίνέ το νὰ 'φαίνεται.
38. Ἀπὸ πῆττα, ποῦ δὲν τρώω, δέ(ν) μὲ μέλλει κ' ἂν καῖ.
39. Γιὰ τὸ γείτονα μου λέω καὶ γιὰ λόου μου γυρεύω.
40. Θωρῶντας τὴ γειτόνισσα τὸ κᾶν' ἢ μιὰ τὴν ἄλλη.
41. Τ' ἀγαπᾷ καρδιά τ' ἀνθρώπου, τὸ καλλίτερο τοῦ κόσμου.
42. Χίλια λόγια ἔνεν ἄσπρο καὶ πάλι κρέμα ἐτ' ἄσπρο.

43. Ἐκατὸ συλλοαῖς ἕνα χρέος δὲν πλερώνουν.
44. Ἄβουλος ὁ νοῦς, διπλὸς ὁ κόπος.
45. Ὅτα(ν) θέλης νὰ παρηγορηθῆς, βλέπε τὸ χειρότερό σου κι' ὄχι τὸν καλλίτερό σου.
46. Ὅταν ἔχῃς δέκα κράτει, κι' ὅταν ἔχῃς δυὸ ξεπόλα.
47. Τὰ δέ(ν) δείχν' ἡ τέχνη, τὰ φανεράν' ἡ τύχη.
48. Χίλια μίλια ἕναν τάκο και πάλι χίλιοι τάκοι ἕνα μίλι.
49. Ὅπου κοπελομένη, δέ(ν) γεροντοξεχνᾷ.
50. Κοιμάται και ἑμερώνει, ξυπνᾷ και μεγαλώνει.
51. Τὰ κακὰ σκυλιὰ δὲν ἔχουν φόφο.
52. Τὸ κακὸ σκυλι φωριάζει, μὰ δὲ φοφᾷ.
53. Πουλολόου και ψαρᾷ ἔρημο τὸ σπίτιν του.
54. Θὰ σηκωθοῦν ἡ πέτραις ἡ μικραῖς νὰ δείρουν τῆς μεγάλας.
55. Ἡ δυὸ πέτραις κάνουν τ' ἄλεφρι.
56. Σὰν ψηλώτ' ὁ νοῦς τ' ἀνθρώπου, ἄμε κάθου γύρευε.
57. Πότ' ἔγιν' ἡ κολοκύθα, πότε' ἡμάκρυν' ἡ οὐράν τση.
58. Ὅπου ἔχ' ἀμπέλιχ, βάλλ' ἀργάταις και καράβια καλαφάταις.
59. Ὅπου λυπάται ἀπὸ τῆ σφήνα, χάνει ἀπὸ τὴν καρκοῦνα.
60. Ὅσο θέλεις φούσκωνέ τα, με τὸ ζῦν θὰ τὰ πάρης.
61. Ἄσπρος γεννηῖτ' ὁ κόρκακας και κόκκινος μαλλιιάζει
Και μαῦρος καταστῆνεται και τοῦ κυροῦ του μοιάζει.
62. Ἄσπρος ἦλιος, μαῦρη ἡμέρα.
63. Ποῦ ἔχει παιδιὰ και τσάτσαλα, ἔστο γάμ' ἄς μὴ πη(γ)αίνη.
64. Τὸν ἀκάλεστο ἔστο γάμο ἔστην ἄκρια τονέ καθίζουν' ἡ ἀποκάτ' ἀπὸ τὸ σκάνιο.
65. Ἡ γούλα κάστρι πολεμᾷ και με τὸ δει(ν) διαβάνει.
66. Ὁ ἄντρας με τὸ τζουβάλι κι' ἡ γυναῖκα με τὸ κουτάλι, σπῖτι ποτές δέ(ν) γίνεται.
67. Τὰ στραβά μας παρθύρια, τὰ τορνέτα μας τὰ σάζουν.
68. Φτωχὸς ἄγιος μνήμη δὲν ἔχει.
69. Τὰ δαχτυλίδιχ ἡφύκνε, τὰ δάχτυλα ἡμείνανε.
70. Ὁ φτωχὸς ἡκάθουντα κι' ὁ Θεὸς ἡγνοιάζουντα.
71. Ἡ αὐγὴ θέλει τὸ δείξει τίνος μάνα(ς) θενὰ λείψη.
72. Ὁ καιρὸς πουλεῖ τὰ ξύλα κι' ὁ χειμῶνας τ' ἀγοράζει.
73. Σὲ τοῦτο τὸ λαλὸ χωριὸ παπᾶς δὲν ἦταν κι' ἦρθα γάμ.
74. Ὅπου κρυφὰ πικντρέύετα, φανερά πομπεύετα.
75. Ἡ κοιλιὰ παρθύρια δὲν ἔχει.
76. Τ' ἀποριξιμιλὸ καράβι σ' ἀγαθὸ λιμνὸν ἀράσσει' ἡ
Τ' ἀνηπόριπιδο καράβι σ' ἀγαθὸ λιμνὸν ἀράσσει.
77. Κάθε θάμμικ τρίμερο και τὸ παραθᾶμμικ πέντε.

78. Ὁ χόντρος ἀπ' τῆ σκάτιν του ἤξεροκκινάκιαζε.
 79. Ὁ φρόνιμας τὴν πίκρα του περηγορᾷ τὴν ἔχει.
 80. Θέλεις θέριζε καὶ δένε, θέλεις δένε καὶ κουβάλλιε.
 81. Ἄς μπκίνη ὁ κόμπος κι' ἄς λέ' ὁ κόσμος.
 82. Ὅντες θέλης σπειρέ με, τὸ Μάχι θέρισέ με.
 83. Πέντε μῆνες, πέντε κόμπτοι κ' ἔνκ; μῆνκ; πέντε κόμπτοι.
 84. Τὸ κρῖμα ναγγαστρόνεται, μετὰ καιρὸ γεννιέται.
 85. Ἡ ἀνάγκη τῆς εὐγενικαῖς ἀδιδάντροπικς τσῆ κάνει.
 86. Τὸν ἀδιάκριτό σου φίλο, μηδὲ σὺ ἴντραπῆς ἐκεῖνο.
 87. Ἡ γλῶσσα κόκκαλα δὲν ἔχει καὶ κόκκαλα τζακίζει.
 88. Τὰ ξερὰ κουκιά χτυποῦνε ἔστων τοῦχο ;
 89. Ἄκουε σκκι δεμένο καὶ ἔστων τοῦχ' ἀκουμπισμένο.
 90. Μένει ποτέ; κρέκ; ἔστω μακελλεζό ;
 91. Τὰ μοῦ ἄκκικς γειτόνισα ἔστων ἰδικό μου γάμο,
 Νὰ μ' ἀξιώση ὁ Θεὸς διπλᾶ νὰ σοῦ τὰ κέμω.
 92. Τὸ παιδί σου ἄντρεψες, γείτονά σου τὸ ἄκκικς ;
 Ὅχι κκλό γείτονα, παρὰ κκλό γείτονα.
 93. Δέν εἶνε τ' ἀξιαζούμενο, μόνο τὸ χρειαζούμενο.
 94. Σύδεκνε κι' ἀνὴ ἴμιλοῦμε, συχνογύριζε τὴν πῆττα.
 95. Μὲ τὸ νοῦ πλουταίν' ἡ κόρη, μὲ τὸν ὕπνο ἡ ἀκαμάτρκ.
 96. Πῆττα ἄμπρὸς καὶ πῆττα πίσω, θὰ ἔγω θέλω νὰ ἴμιλήσω ἔς τσῆ γει-
 τόνισσας τὸ δίκιο.
 97. Ὅ τι μέλλει, νὰ ἴρθῃ θέλει.
 98. Τὰ λίκ λόγια εἶνε χρυσᾶ καὶ τὰ μηδὲ καθόλου μαλαματένια.
 99. Δανείζου, καλοπλήρωνε καὶ πάλι στρέψε κ' ἔπκιρνε.
 100. Τράβκ πόνο γιὰ ἴμορφιᾶ.
 101. ἴπισω εἶνε τὰ κορτερά.
 102. Μεγάλῃ μπουκιά νὰ τρῶς καὶ μεγάλῳ λόγῳ νὰ μὴ λές.
 103. Σὰ μάθη ὁ σκύλος τὴν πάπκρη
 Ἡ τὸ σκύλο σκότωσε ἢ τὸ φούρνο χάλκσε.
 104. Μῆτε σὺ, πκπᾶ, ὅλογιᾶ, μῆτε ἐγὼ τὴ λειτουργιά.
 105. Τὰ γρόσα τὸ Χριστὸν ἐπαρὰδῶσαν.
 106. Ἡ ἀρρώστια ἔρχεται μὲ τὸ τσουβάλι, καὶ φεύγει μὲ τὴν τρίχα.
 107. Ὅντα ζυμώνης, χόρταινε κι' ὄτα χοιροσφαίζης,
 Κι' ὄτα γεμῶζης τὸ βουτσὶ κι' ὄτα τ' ἀποστραγγίζης.
 108. Τὰ δώσης, ἔχεις τὰ φᾶς, κερδέζης.
 Τὸ ἄχεις ἐκεῖ καὶ κοίτεται, δὲ ξέρεις τί σοῦ γίνεται.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Τὸν λήξαντα μῆνα ὁ Σύλλογος συνήλθεν εἰς δύο τακτικὰς συνεδρίας, ἐκηρύχθη δ' ἡ λήξις τῶν ἐργασιῶν τοῦ παρόντος ἔτους τῇ 19 τοῦ μηνὸς τούτου.

Ὁ Σύλλογος ἀποβλέπων εἰς τὸ στενόχωρον τοῦ νῦν καταστήματος αὐτοῦ μὴ ἐπικροῦν πρὸς ἀνετον θεραπείαν τῶν διαφόρων αὐτοῦ ἀναγκῶν καὶ τῶν ἀναγκῶν τῶν σχολῶν αὐτοῦ ἐψηφίσατο ὅπως ἀνατεθῆ εἰς τὴν ἐφορείαν τοῦ Συλλόγου καὶ τὴν κοσμητεῖαν τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν ἵνα συννενοούμενη μετ' εἰδικῆς ἐπιτροπῆς προβῆ εἰς τὴν ἀγορὰν οἰκοπέδου πρὸς οἰκοδομὴν καταστήματος καὶ ἔδωκε αὐτῇ τὸ δικαίωμα ἵνα συνάψῃ ἀνάλογον δάνειον. Μέλη τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης ἐξελέχθη ὁ Σύλλογος τοὺς κκ. Στ. Ἰωαννίδην, Τιμ. Λούην, Ἰω. Κχυπούρογλου, Ἰω. Πατρίκιον, Ν. Δαούτην καὶ Βασ. Πατρίκιον. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη συνελθοῦσα ἤδη μετὰ τῆς ἐφορείας καὶ κοσμητείας εἰς συνεδρίαν ἐξελέξατο πρόεδρον μὲν αὐτῆς τὸν τοῦ Συλλόγου κ. Τιμ. Ἀργυρόπουλον γραμμικτέα δὲ τὸν κ. Α. Ρ. Ῥαγκαθῆν.

Ἀπεβίωσε μέλος προσφιλές τοῦ Συλλόγου ὁ **Ἀναστάσιος Πάλλης** ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων τακτικῶν μελῶν. Ἡ ἐφορεία παρηκολούθησε τὴν κηδείαν αὐτοῦ ψήφω δὲ τοῦ Συλλόγου ἀπεστάλησαν τὰ συλλυπητήρια πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ.

Τὸν λήξαντα μῆνα ἐν τῷ σχολειακῷ ταμειωτηρίῳ τῆς μὲν σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν παρουσιάσθησαν πκίδες 127 καταθέσαντες δραχ. 639.35, ἐν δὲ τῷ τῆς πρακτικῆς 201 καταθέσαντες 123.50 δρ. Τὸ ἀπ' ἀρχῆς κατατεθὲν ποσὸν ἀνέρχεται εἰς δραχ. 1726.45.

Ἐξελέγησαν ἐφορος τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν Ἀθηνῶν ὁ κ. Κ. Βάμβας, κοσμητόρες δ' οἱ κκ. Μ. Κητσιμπλής, Κ. Διγενῆς Α. Μαρινόπουλος, Θ. Μιχαλόπουλος, Κ. Ξένος καὶ Δ. Κ. Παππαγεωργίου. Διευθὺν τῆς τῆς πρακτικῆς δημοτικῆς σχολῆς ὁ κ. Φ. Παρκευαϊδῆς, μέλη δὲ τῆς ἐφορείας αὐτῆς οἱ κκ. Α. Λιακόπουλος, Ἰω. Τσέτσης καὶ Γ. Δέρβος.

Ἐξελέγη ὁμοίως διευθυντῆς τοῦ ἀναγνωστηρίου παρατηθέντος τοῦ κ. Γ. Δέρβου ὁ κ. Στ. Βάλβης. Μέλη δὲ τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς οἱ κκ. Θ. Μπαλτῆς, Ἀπ. Βαρζέλης καὶ Χ. Μαντζάκος.

Ἐξελέγησαν μέλη τῶν κοσμητειῶν τῶν ἐπαρχειακῶν σχολῶν Καλαμῶν μὲν κοσμητόρες οἱ κκ. Ἰω. Κυταριῶλος, Ἀρ. Πανταζόπουλος, Ν. Στρατηγόπουλος, Μ. Ἀσημακόπουλος καὶ Γ. Βολκινόπουλος· ἐλεγκταὶ δ' οἱ κκ. Π. Λυκουρέζος καὶ Θ. Στραβοσκιάδης, Σύρου δ' ἐπίτιμος ἐφορος ὁ σ. ἀρχιεπίσκοπος Μεθόδιος, κοσμητόρες οἱ κκ. Π. Κοσκορόζης, Ι. Νικολαΐδης, Δ. Βο-

κοτόπουλος, Ν. Καλδοκορόσης και Μ. Νκύτης· ἐλεγκταὶ δ' οἱ κ. κ. Ε. Λυκούδης, Σ. Μάττης και Δ. Μαρτίνος. Τῶν λοιπῶν σχολῶν οἱ κοσμητόρες θὰ ἐκλεχθῶσιν κατόπι.

Ἐξελέχθησαν μέλη τακτικά ἐνεργὰ οἱ κκ. Α. Χαρχλάμπης, Α. Δημητρίου, Ἄλ. Καρχτζᾶς, Ἰω. Ράγκος, Π. Λέκας, Α. Λιμπεράκης και Β. Πατριώσιος. Τακτικά δὲ πάρεδρος οἱ κκ. Ἰω. Τσάτσος Θεός και Α. Παππα-Ἰωάννου.

ΧΡΟΝΙΚΑ

Φιλολογία. — Ἐν Ῥωσίᾳ ἀριθμοῦνται σήμερον πλεόν τῶν πεντακοσίων γυναικῶν αἵτινες ἔλαβον δίπλωμα ἰατρικῆς. Ἄλλ' ἐπειδὴ μεταξὺ τῶν μηδενιστῶν συνελήφθησαν πολλαὶ τῶν θηλέων τούτων διδασκτρῶν και ἐπειδὴ ἐν γένει διάγουσιν αἰ πλεῖστα ἄτακτον βίον προσπαθοῦσι νὰ παρακωλύωσι παντὶ σθένει τὰς σπουδὰς αὐτῶν. Οὕτω τελευταῖον ὁ διοικητῆς τῆς Μόσχας ἐξέδoto διάταγμα καθ' ὃ ἀπηγορεύθη ἡ κατάταξις γυναικῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ἐπὶ λόγῳ ὅτι τὰ ἀνώτερα γράμματα δὲν παρέχουσιν ὠφέλειάν τινα εἰς τὰς γυναῖκας.

— Ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις διώρισεν ἀνώτερον διευθυντὴν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει βιβλιοθηκῶν τὸν Σαλίχ ἐφένδη, ὅστις ἤρξατο συντάσσειν γενικὸν κατάλογον τῶν ἐν αὐτοῖς ὑπάρχόντων βιβλίων και χειρογράφων. Ἀνεκάλυψε δ' ἤδη ἱκανὰ πολύτιμα χειρόγραφα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀντίγραφον γεωπονικοῦ ἀνεκδότου, τοῦ ὁποίου τὸ πρωτότυπον εὑρίσκετο ἐν τῇ καταστραφείσῃ βιβλιοθήκῃ τῆς Ἀλεξανδρείας.

— Ἐν Γερμανίᾳ προτίθενται νὰ μεταβάλλωσι τὸν ὄργανισμόν τῶν λεγομένων πραγματικῶν γυμνασίων (realschulen) και τῶν ἰδίως γυμνασίων, οὕτως ὥστε αἱ τρεῖς πρῶται τάξεις ἀμφοτέρων τῶν γυμνασίων νὰ ἔχωσι τὸν αὐτὸν περίπου ὄργανισμόν και ὁ μαθητῆς νὰ δύνηται ἀδιαφόρως νὰ ποιῆται ἑναρξιν τῶν σπουδῶν του ἐν οἰωδήποτε τούτων. Κατὰ τὰς μεταβολὰς ταύτας ἐν τοῖς πραγματικοῖς γυμνασίοις ἀ' τάξεως ἡ σπουδὴ τῆς Λατινικῆς, ἥτις εἶναι νῦν στοιχειωδὲς τάξη, ἐπεκτείνεται και ἐλαττοῦται ἡ διδασκαλία τῶν ἐπιστημῶν. Ἐν δὲ τοῖς πραγματικοῖς γυμνασίοις β' τάξεως ἐπεκτείνεται τὸ φιλολογικὸν και ἠθικὸν μέρος τῆς διδασκαλίης. Ἐν τοῖς κυρίως γυμνασίοις τέλος ἡ διδασκαλία τῆς Ἑλληνικῆς θὰ γίνηται εἰς δύο μόνον τάξεις.

— Ἡ Σινική κυβέρνησις διέταξε τὴν μετάρρξιν τοῦ Κώδικος τοῦ Ναπολέοντος πρὸς χρῆσιν τῶν δικαστηρίων τοῦ Οὐρανίου Κράτους.

— Ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν Ἐπιστημῶν τῶν Παρισίων ὁ ναύαρχος Serres ὑπέβαλε σχέδιον πλήρες ἀνασυστάσεως τῆς ἀρχαίας Ἀθηναϊκῆς τριήρους. Ὁ ναύαρχος Jurien de la Gravière ἀναπτύσσειν τὰ τῶν ἀρχαίων πλοίων

ἐπαινεῖ τὸ ἐν λόγῳ σχέδιον καὶ παροτρύνει τοὺς ναυτικούς νὰ καταγίνωσιν εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀρχαίας ναυτικῆς τεκτονικῆς, διότι σήμερον αὕτη πολλὰ δύναται νὰ παράσῃ διδάγματα εἰς τοὺς μεγάλους στόλους ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ τὴν κίνησιν τῶν τορπιλλοφόρων.

— Ἐν τῷ ἐν Βενετίᾳ ἐκδιδομένῳ ἐγκρίτῳ Ἰταλικῷ περιοδικῷ *l'Ateneo Veneto* ἐδημοσιεύθη μετάφρασις τῆς *Γαλιταίας* τοῦ Σπυρ. Βασιλειάδου, ὑπὸ τοῦ κ. Α. Garlato. Ὁ αὐτὸς Α. Garlato ἐν νεωτέρῳ τεύχει τοῦ αὐτοῦ περιοδικοῦ ἐδημοσίευσε μελέτην ἀπὸ δράμακ ἐν Ἑλλάδι. Σπυρίδων Βασιλειάδης.

— Ἐδημοσιεύθη ἐν Παρισίοις ὑπὸ τὸν τίτλον «σκέψεις βασιλίσσης» ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου Οὐδέλχ βιβλίον ἐν ᾧ περιέχονται σκέψεις παντοῦκι τῆς βασιλίσσης τῆς Ῥωμανίας Ἐλισάβετ, ἧτις εἶναι γνωστὴ εἰς τὸν φιλολογικὸν κόσμον ὑπὸ τὸ ὄνομα Κάρμεν Σίλβα.

— Ἐγένοντο δεκτοὶ ἐπισήμως ἐν τῇ Γαλλικῇ Ἀκαδημίᾳ οἱ δύο τελευταῖον ἐκλεχθέντες Ἀκαδημαϊκοί, Παστὲρ διάδοχος τοῦ Λιττρέ καὶ Σερβουλιεζ διάδοχος τοῦ Δυφώρ. Ἀμφότεροι κατὰ τὰ εἰκότα ἐπλεξάν τὸν παληγυρικὸν τῶν προκατόχων των, ἀπῆντι, τε δ' αὐτοῖς ἀναλύων τὰ ἔργα των ὁ Ρενάν. Ἀπεβίωσε δ' ἕτερος ἀκαδημαϊκὸς ὁ Σαμπανιὺ.

*
**

Τέχνη καὶ ἐπιστήμαι.— Σταυροφορὴ ἤρξατο ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τῆς κατασκευῆς τῆς ὑποδοθίου σήραγγος ἐν τῷ πορθμῷ τοῦ Καλκί. Τὸ ἐγκριτον ἀγγλικὸν περιοδικὸν *l'Ōl' Aion* ἔλαβε τὴν πρωτοβουλίαν καὶ διωργάνωσεν ἀναφορὰς καὶ συλλαλητήρια ἐν οἷς ὑποδεικνύεται ἡ βλάβη ἧτις ὑπὸ στρατηγικῆν, πολιτικῆν καὶ ἐμπορικῆν ἔποψιν γενήσεται τῇ Ἀγγλίᾳ.

— Ἐπιστεύετο μέχρι τοῦδε ὅτι τὸ ἄλας καταστρέφει τὰς τριχίνας καὶ ὅτι τὰ ἀλατισμένα χειρομῆρια εἶναι ἀβλαβῆ. Πρόσφατοι ἔρευναι τοῦ κ. Φουρμάν ὑποβλήθητι τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν Ἐπιστημῶν τῶν Παρισίων ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἀτυχῶς τοῦτο δὲν εἶναι ἀκριβές καὶ ὅτι ἐν χοιρομηρίῳ ἔχοντι τριχίνας διατηρηθέντι δεκαπέντε μῆνας ἐν τῷ ἄλατι αἱ τριχίνες ἔζησαν, εἰς τὰ φγιόντα δ' ἐξ αὐτοῦ ζῶα ἀνεπτύχθη ἡ τριχίνωσις.

— Ὁ κ. Lacerda μελετήσας τὰ κατὰ τὴν δηλητηρίασιν συνεπέειξ δῆγματος ὄφρω; συνιστᾷ ὡς θεραπευτικὸν μέσον τὴν ὑπερμαγκανικὴν πῶτασσαν, ἣν δύναται ἐν φιαλίδιοις νὰ φέρωσιν [ἐφ' ἑαυτῶν οἱ ἀναστρεφόμενοι ἐν χώραις ἐχούσας ὄφεις δηλητηριώδεις. Καὶ ἐν Ἰνδίοις δ' ἐγένετο ἐπιτυχὴς χρῆσις τούτου κατὰ τῶν δηγμάτων τῶν φοβερῶν ἐκεῖνων ὄφρων καὶ ἰδίως τοῦ κροταλίου.

— Πειράματα γίνονται νῦν ἐν Γαλλίᾳ ἐπιτυχόντα μέχρι τοῦδε περὶ

τῆς βελτιώσεως τῶν οἴνων διὰ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ. Ὁ ἠλεκτρισμὸς σήμερον ἐφαρμόζεται πρὸς βελτίωσιν τῶν οἴνοπνευμάτων, ὥστε κάλλιστα δύναται νὰ ἐφαρμοσθῆ εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν οἴνων.

*
*

Ἀπογραφικά. — Οἱ καθ' ἅπαντα τὸν κόσμον διεσκορπισμένοι Ἑβραῖοι ἀνέρχονται εἰς στρογγύλους ἀριθμοὺς εἰς 7,000,000. Ἐκ τούτων ἐν Εὐρώπῃ κατοικοῦσιν 5,668,500 ἤτοι 2,700,000 ἐν Ῥωσίᾳ, 1,500,000 ἐν Αὐστρουγγαρίᾳ, 650,000 ἐν Γερμανίᾳ, 400,000 ἐν Ρουμανίᾳ, 100,000 ἐν Τουρκίᾳ, 90,000 ἐν Ὀλλανδίᾳ, 80,000 ἐν Γαλλίᾳ, 70,000 ἐν Ἀγγλίᾳ, 40,000 ἐν Ἰταλίᾳ, 7,000 ἐν Ἑλβετίᾳ, 6,000 ἐν Ἰσπανίᾳ, 5,000 ἐν Ἑλλάδι, 4,500 ἐν Σερβίᾳ, 3,000 ἐν Βελγίῳ, 2,000 ἐν Σουηδίᾳ, 1000 ἐν Πορτογαλίᾳ. — Ἐν Ἀφρικῇ 432,000 ἤτοι ἐν Μικρῷ 200,000, ἐν Ἀλγερίᾳ 64,000, ἐν Τύνιδι 60,000, ἐν Τριπολίτιδι 100,000, ἐν Αἰγύπτῳ 8,000. — Ἐν Ἀσίᾳ 363,000 ἤτοι ἐν Τουρκίᾳ 150,000, ἐν Καυκάτῳ 30000, ἐν Περσίᾳ 20000, ἐν Ἰνδίᾳ 150000, ἐν Τουρκιστάν 12000, ἐν Σινικῇ 1000. — Ἐν Ἀμερικῇ 308,000 ἐξ ὧν 300000 ἐν ταῖς Ἠνωμέναις Πολιτείαις, καὶ 8000 ἐν τῇ Νοτίῳ Ἀμερικῇ. Ἐν Ὀκεανίᾳ τέλος 20000.

— Στατιστικὸς τις κατέγινε περὶ τὴν ἀπαρίθμησην τῶν κλειδοκουμβάλων ἐν Γαλλίᾳ. Τῷ 1820 κτετακευάζοντο ἐν Γαλλίᾳ 4000 κλειδοκώμβελα ἐτησίως, τῷ 1830 ὁ ἀριθμὸς τούτων ἀνῆλθεν εἰς 6500, τῷ 1850 εἰς 12000, τῷ 1860 εἰς 22,000 σήμερον δὲ εἰς 30,000, ἐξ ὧν ἐξάγονται 4000 περίπου. Ἄν ὑπολογίσῃ τις ὅτι ἕκαστον κλειδοκώμβηλον διατηρεῖται τριάκοντα περίπου ἔτη καὶ ἐπομένως λάβῃ τὸ 1850 ὡς ἔτος ὑπολογισμοῦ, εὐρίσκει ὅτι ἕκαστε μέχρι σήμερον ἐν Γαλλίᾳ κτετακευάθησαν καὶ εὐρίσκονται 700,000 κλειδοκώμβελα. Ὑπολογιζομένου ὅτι αἱ οἰκίαι τῶν πόλεων ἀνέρχονται εἰς 3,000,000 εὐρίσκεται ὅτι ἐν αὐταῖς ἀναλογεῖ ἐν κλειδοκώμβηλον ἐπὶ τεσσάρων ἢ πέντε οἰκιῶν. Ὑπολογιζομένης δὲ τῆς τιμῆς τῶν κλειδοκουμβάλων εἰς 600 φράγκα κατὰ μέσον ὄρον καὶ ὑπολογίζων τις ἐν Γαλλίᾳ εἰς 50000 τὰ ἐνοικιαζόμενα τοιαῦτα, ὧν ἐνοίκιον εἶναι 50 φράγκα ἐτησίως, ἀριθμῶν τις δὲ εἰς 10 ἐτησίως φράγκα τὰ ἐξοδὰ διατηρήσεως καὶ τὰ πρὸς ἀγορὰν μουτικῶν τεμυχίων, εὐρίσκει ὅτι ἐν Γαλλίᾳ τὰ κλειδοκώμβελα παρέχουσιν ἐτησίαν κίνησιν 20 ἑκατομμυρίων φράγκων.

*
*

Γεωγραφία καὶ περιηγήσεις.—Ἐκδίδεται προσεχῶς τῆ συνδρμῆ καὶ μελέτῃ Γάλλων μισσιοναρίων μέγας χάρτης τῆς κεντρικῆς Ἀφρικῆς, ἐν ἣ θέλουσι σημειωθῆ οὐ μόνον οἱ ὑπὸ Εὐρωπαίων ἤδη ἰδρυθέντες ἐκπολιτιστικοὶ σταθμοὶ, ἀλλὰ καὶ τὸ δρομολόγιον τῶν κυριωτέρων ἀνευρενητῶν τῶν τελευταίων ἐτῶν.

—Ἡ ἐποχὴ τῆς γεννήσεως καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοφόρου Κολόμβου ὡς καὶ ὁ τόπος τῆς γεννήσεως αὐτοῦ συζητοῦνται ἔτι. Κόρσος τις ἀδελφὸς Καζανόβος καλούμενος, συνέταξεν ὑπόμνημα ἐνῷ διεκδικεῖ ὅτι ἐν Κορσικῇ ἐγεννήθη ὁ μέγας θαλασσοπόρος. Ἡ ἐργασίᾳ αὐτοῦ βασίζεται ἐπὶ τῶν ἀναμνήσεων καὶ τῶν παραδόσεων τοῦ τόπου, καθ' ἃς ὁ Κολόμβος ἐγεννήθη ἐν Κορσικῇ, ἐκεῖθεν δὲ μετέβη εἰς Γένουαν.

—Ὁ πλοίαρχος Cheyne προστίθεται νὰ διέλθῃ δι' ἀεροστάτου τὸν βόρειον πόλον. Θὰ ἐκκινήσῃ ἐκ τοῦ ὄρου τοῦ ἁγίου Πατρικίου (Saint-Patrick-Bay) ὅπου ὑπάρχουσιν ὄρυχεῖα ἀνθράκων δι' ὧν θὰ κατασκευάσῃ τὸ ἀναγκαῖον πρὸς πλήρωσιν τοῦ ἀεροστάτου ἀέριον. Ὑπολογίζει ὅτι ἐκ τοῦ σημείου τούτου μὲ εὐνοϊκὸν ἄνεμον θὰ χρειασθῆ εἰκοσιτέσσαρας ὄρας ὅπως διέλθῃ τὸν πόλον. Ἐκαστον ἀεροστάτον θὰ κομίζῃ τροφὰς διὰ πεντῆκοντα ἡμέρας καὶ θὰ καταλείπῃ κάτωθεν αὐτοῦ τηλεγραφικὸν σιρμακὸν διὰ νὰ συγκοινωνῇ μετὰ τοῦ κεντρικοῦ σταθμοῦ.

—Ἐν ταῖς Ἠνωμέναις Πολιτείαις τῆς Ἀμερικῆς μελετᾶται ἡ ἐπιτέλεισις μεγάλου ἔργου. Πρόκειται περὶ κατασκευῆς σιδηροδρόμου μέλλοντος νὰ ἐνώσῃ τὴν Νέαν Ὑόρκην μετὰ τῶν Παρισίων οὕτως ὥστε τὸ ταξίδιον νὰ γίνηται ἐντὸς πέντε ἡμερῶν καὶ ἡμισείας. Ὁ σιδηρόδρομος ἀναχωρῶν ἐν Νέαις Ὑόρκης, διέρχεται τὸν Καναδᾶ, τὴν Νέαν Γεωργίαν καὶ τὴν Ἀλάσκᾳ μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ πρίγκηπος τῆς Βαλτικῆς, ἐκεῖθεν δ' οἱ ταξιδιωτῆται θὰ μεταφέρωνται δι' ἀτμοπλοίου εἰς τὸν ἀρχαιολογικὸν ἀκρωτήριον ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς τῆς καιμένης κατέκειτο τοῦ Βεργιείου πορθμοῦ καὶ εἰς ἀπόστασιν 40 μιλίων περίπου ἐκ τῆς δυτικῆς ἄκρας τοῦ βορείου μέρους τῆς ἀμερικανικῆς στερεᾶς, οὗτος δ' ἔσται ὁ μόνος κατὰ θάλασσαν διάπλους. Ἀπὸ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ δ' ἀκρωτηρίου ὁ ὑπὸ μελέτην σιδηρόδρομος θὰ διέρχεται τὸ Ῥωσικὸν κράτος μέχρι τῆς συνενάσεως αὐτοῦ μετὰ τῶν σιθηρικῶν σιδηροδρόμων, αἵτινες ἤδη συγκοινωνοῦσιν διὰ Πετροπόλεως καὶ Μόσχας μετὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν πρωτευουσῶν.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ ΙΕΡΑΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ*

Διὰ τοῦ ἀναγνώσματος τούτου προτιθέμεθα νὰ πραγματευθῶμεν διὰ βραχέων, καθ' ὅσον ὁ τε χρόνος καὶ ὁ τόπος ἐπιτρέπει, περὶ τῆς ἱερᾶς βυζαντιακῆς μουσικῆς, καὶ τῆς σχέσεως αὐτῆς πρὸς τε τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν, καὶ πρὸς τὴν σήμερον ἐν χρήσει οὖσαν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἐκκλησίᾳ. Φανερὸν δέ, ὅτι δι' ἐνὸς ἢ δύο ἀναγνωσμάτων δὲν θέλομεν βεβαίως δυνηθῆ νὰ περιλάβωμεν, οὔτε ὅσα ἐν 134 σελίσιν ἐδημοσιεύσαμεν πρὸ ἐπτὰ περίπου ἐτῶν γερμανιστὶ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου διὰ τῆς πραγματείας ἡμῶν *Ueber die altgriechische Musik in der griechischen Kirche*, οὔτε θέλομεν δυνηθῆ νὰ πραγματευθῶμεν περὶ τῶν καθ' ἕκαστα τοῦ πολὺ σπουδαιότερου ὑλικοῦ, ὅπερ κατὰ τὸ ἐπταετὲς τοῦτο διάστημα, ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς εἰρημένης συγγραφῆς μέχρι τοῦδε συνελέξαμεν. Ὡσαύτως δὲ ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ ποικίλον τοῦ ἀκροατηρίου καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ συλλόγου, θέλομεν ποιῆσαι λόγον περὶ ἐκείνων μόνον τῶν τοῦ ζητήματος μερῶν, ἅπερ καὶ ἄνευ προϋποθέσεως πολλῶν καὶ συστηματικῶν ἀνωτέρων μουσικῶν γνώσεων δύνανται νὰ καταληφθῶσιν.

Ὁ ἡμέτερος αἰὼν δικαίως δύναται νὰ καυχᾶται, ὅτι κατ' αὐτὸν μετ' ἀκαμάτου ζήλου καὶ ἀπαραμίλλου φιλοπονίας, στεφθεύσης διὰ λαμπρῶν καὶ ἀξιαγάστων ἀποτελεσμάτων, διερευνήθησαν διὰ πκσῶν τῶν γονίμων καὶ ἀγόνων περιόδων τὰ τῶν παρελθόντων αἰώνων συγγράμματα πκσῶν τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, καὶ ἐξίχνιασθη ἡ ἀνάπτυξις τοῦ πνεύματος τῶν λαῶν καὶ ἐθνῶν, τοῦ τε διανοητικοῦ, θυμικοῦ καὶ βουλευτικοῦ μέρους αὐτῶν, διὰ τῆς συντάξεως τῆς ἱστορικῆς ἐκάστης τέχνης πρακτικῆς τε καὶ ἀποτελεσματικῆς, ¹ καὶ ἐκάστης ἐπιστήμης. Ἄλλ' ὅμως ἡ λίαν δυσσερέυνητος ὅσον καὶ σπουδαία ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς ἱερᾶς τοῦ μέσου αἰῶνος

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ κατὰ Μάρτιον μῆνα ἐν δύο συνεδριάσεσιν.

1. Σχολ. Διον. τοῦ Θρακῆς. Σελ. 653: Πᾶσαι γὰρ αἱ πρακτικαὶ τέχναι κριτὴν ἔχουσι τὸν τῆς πράξεως καὶ ἐνεργείας μόνον καιρὸν καὶ γὰρ τῷ καιρῷ ἐν ᾧ καὶ γίνονται, ἐν αὐτῷ καὶ εἰσίν. 655: Πρακτικαὶ εἰσίν, ὅσαι μέχρι τοῦ γίνεσθαι ὁρῶνται· μετὰ γὰρ τὴν πράξιν οὐχ ὑπάρχουσιν. 670: Πρακτικαὶ δέ, αἱ τινες μετὰ τὴν πράξιν οὐχ ὁρῶμεν ὑφισταμένας, ὡς ἐπὶ καθαριστικῆς καὶ ὀρχηστικῆς· μετὰ γὰρ τὸ παύεσθαι τὸν καθαρωδὸν καὶ τὸν ὀρχηστὴν τοῦ ὀρχησθαι καὶ καθαρίειν οὐκέτι πράξις ὑπολείπεται. 370: Ἀποτελεσματικᾶς δὲ λέγουσιν ὄντων τὰ ἀποτελέσματα μετὰ τὴν πράξιν ὁρῶνται, ὡς ἐπὶ ἀνδριαντοποιίας καὶ οἰκοδομικῆς· μετὰ γὰρ τὸ ἀποτελέσαι τὸν ἀνδριαντοποιὸν τὸν ἀνδριάντα καὶ τὸν οἰκοδόμῳ τὸ κτίσμα μένει ὁ ἀνδρῆς καὶ τὸ κτίσμα. 652: Αἱ δὲ τοιαῦται κριτὴν ἔχουσι τὸν χρόνον· ἐρ' ὅσον γὰρ ἂν ὁ χρόνος διατηρῆ αὐταί, ἐπὶ τοσοῦτον μένουσιν.

μουσικῆς, μεθ' ὅλας τὰς ὑπὸ πεπειρημένων καὶ εἰδικῶν λογίων τῆς δύσεως ἀνδρῶν καταβληθεῖσας κατὰ δικόφρους κειροῦς προσπαθεῖσας, μένει εἰσέτι ἄγνωστος· ὁ δὲ τελευταῖος τούτων, ὁ τακτικός καθηγητῆς τῶν Ἑλληνικῶν καὶ Ἀκτινικῶν γραμμάτων ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Μονάχου W. Christ, πραγματευόμενος ὀλίγον πρὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς εἰρημένης συγγραφῆς ἡμῶν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἔγραφεν: «ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἀναγκαιότατον ὕλικόν περὶ τοιαύτης ἱστορίας τῆς ἱερᾶς Ἑλληνικῆς μουσικῆς κατὰ τὸν μέσοι αἰῶνα συνελέγη μέχρι τοῦδε καὶ διὰ τοῦ τύπου προσίτων ἐγένετο τοῖς ἐρευνηταῖς». Ἐκ τῆς ἀγνοίας δὲ ταύτης ἐπικρατοῦσι καὶ περὶ τῆς σήμερον ἱερᾶς ἡμῶν μουσικῆς αἱ μάλιστα ἡμαρτημέναι καὶ συγκεχυμέναι δοξασίαι, γελοῖαι δὲ φαντασμολογίαι καὶ πλημμελέσταται εἰκασίαι, ἀπὸ τινῶν ἐτῶν διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ τύπου διχιδόμεναι, ἐκλαμβάνονται ὡς ἀλήθειαι πραγματώδεις, ἄξια ἀληθῶς νὰ προκαλέσωσι τὸν οἶκτον τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου, ὅτι ἐν φθίνοντι ἸΘ' αἰῶνι εὐρισκόμεθα εἰσέτι εἰς παντελῆ ἀγνοίαν τῆς ἱστορίας ἐνὸς τοιοῦτου σπουδαίου μέρους τοῦ ἔθνικοῦ ἡμῶν βίου. Ἡ μουσικὴ ἀποτελεῖ πάντοτε ἀναπόσπαστον μέρος τοῦ βίου τῶν λαῶν καὶ ἔθνῶν ἐν τε τῇ φυσικῇ αὐτῆς καταστάτει καὶ τῇ ἀνοψώσει εἰς ἀνεξάρτητον καὶ τελείαν ἐξ ἀντικειμένου τέχνην, ἵ ἄτε πάντοτε παρομαρτοῦσα ταῖς φάσεσι καὶ περιπετεῖαις τοῦ ἔθνικοῦ βίου, καὶ οὐδέποτε ἀποτελοῦσα κράτος ἐν κράτει, ἀλλὰ συνανυψουμένη καὶ συνταπεινουμένη ἀναλόγως τῶν καταστάσεων τοῦ ἔθνους, καὶ μάλιστα ἀναλόγως τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν βαθμῶν τῆς ἐκπαιδεύσεως αὐτοῦ. Ὡς τέχνη, κοσμοῦσα τὴν ψυχὴν διὰ τοῦ κάλλους τῆς ἀρμονίας, καὶ καθιστᾶσα τὸ σῶμα διὰ ῥυθμῶν εὐπρεπῶν, εἰς δὲ τοὺς παῖδας πρόσφορος διὰ τῶν ἐκ τῆς μελωδίας ἀγαθῶν, καὶ συλλήθῃ δι' ἧς μόνως ἀπᾶσα μὲν ἡλικία, καὶ σύμπας βίος, ἀπᾶσα δὲ πρᾶξις τελείως ἀν κατακοσμηθεῖν, εἶνε εἰκῶν τῶν θυμικῶν καταστάσεων, τοῦ βαθμοῦ τῆς δημιουργικῆς ἢ ποιητικῆς δυνάμεως τῆς φαντασίας, τοῦ μουσικοῦ καλοῦ, τοῦ βαθμοῦ ἄρα τοῦ πεπαιδευμένου τῶν ἀτόμων καὶ ἔθνῶν αἰσθητικῶς, τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου καὶ βίου αὐτῶν. Ἀγαθὴ μὲν ἐν πολιτείᾳ σύνοικος οὖσα, ἀγαθὴ δὲ ἐν πολέμῳ παρκατάτις, ἀγαθὴ τροφὸς παίδων, καὶ δὴ παιδαγωγία τῶν τῆς ψυχῆς παθημάτων, τὸ μὲν ἐξῆρτον αὐτῆς καὶ φερόμενον, τὸ ταρχῶδες καὶ τραχύ, τὸ ἀγριαίον καὶ ἐκτεθηριωμένον κατεπάθουσα, τὸ δὲ παρσιμένον καὶ ἐκλελυμένον, τὸ χαῦνον καὶ μαλθακὸν ἔμπαλιν ἐπαίρουσα καὶ παροξύνουσα, εἶνε θαρκαπεῖα ἢ μελλοῦν εἰπεῖν πανάκεια τῶν τῆς ψυχῆς παθημάτων, γρησίμος καὶ ὠφέλιμος πάση ἡλικίᾳ, σύμπαντι τῷ βίῳ, καὶ ἀπάσῃ πράξει. Εἶνε δὲ δεινὴ μὲν νὰ ἐπα-

1. Ἡ μουσικὴ ὅσω μᾶλλον ἀναπτύσσεται τοσοῦτον ἀποβάλλει τὸν φυσικὸν αὐτῆς χαρακτήρα, καὶ ἐγγίζει μᾶλλον πρὸς τὸ ἰδιώδες αὐτῆς ὡς τέχνη, ἀποβαίνουσα οὕτως ἀντικειμενικῇ, καὶ παρσιμένην οὐχὶ ἀμέσως, ὡς ἐν τῇ φυσικῇ αὐτῆς καταστάσει, ἐκ τῶν ψυχικῶν διαθέσεων καὶ κινήσεων, ἀλλ' οὖσα εἰκῶν αὐτῶν, ἀνερριμμένη ἐκ τοῦ κατόπτρου τῆς καλλονῆς, δι' ὃ αἱ ἄρχατοι ὁρθῶς τὴν μουσικὴν εἰς τὰς μιμητικὰς τέχνας συγκαταλέγουσι.

λαφρόνη τὸν οἶκτον, δεινὴ δὲ νὰ ἀμβλύνη τὴν ὀργήν, δεινὴ νὰ κρατήσῃ τὸν θυμὸν, ἀγαθὴ νὰ σωφρονήσῃ τὴν ἐπιθυμίαν καὶ νὰ ἰατρεύσῃ τὴν λύπην, νὰ παραμυθήσῃ τὸν ἔρωτα καὶ νὰ κουφίσῃ τὴν συμφορὰν· ἀγαθὴ παρὰστάτις ἐν τῇ θρησκευτικῇ λατρείᾳ, σύσσιτος ἐν δειπνῶ καὶ ἐν πολέμῳ· δεινὴ νὰ εὐφραίνῃ ἐν ταῖς ἑορταῖς, νὰ τέρπῃ ἐν ταῖς πανηγύρεσι, νὰ κηλῆ ἐν ταῖς συνομιλίαις, νὰ ἐπιθειάζῃ ἐν ταῖς τελεταῖς. «Βοιωτοὺς αὐλὸς ἐπιτηδεύμενος ἡμέρωσε, Σπαρτιάτας ἤγειρε τὰ Τυρταίου ἔπη, Ἀργείους τὰ Τηλεσίλλης μέλη, Ασβίουσ ἡ Ἀλκαίου ᾠδὴ, καὶ Ἀνακρέων Σχμίοις Πολυκράτην ἡμέρωσεν. Ὀρφέα ἠκολούθουν οἱ Ὀδρύσαι, ὄρειον γένος, λησταὶ καὶ ἄξενοι καλῆ κηλούμενοι τῇ ᾠδῇ. Τεῖχος Σπαρτιάταις ἐμμηχανίσαστο Λυκούργος, ἐπιτάξας τοῖς νέοις αὐλὸν ἡγεμόνα ἐν ταῖς μάχαις. Τοῦτον ἔχων καὶ Θεμιστοκλῆς τὸν αὐλὸν, εἰς τὰς ναῦς ἐπεβίβασε τὰς Ἀθίνας, ὅτε ὑπ' αὐλῶ οἱ μὲν ἤρῃσσαν, οἱ δὲ ἐμάχοντο, ἐνίκων δὲ ἄμφω». Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ θεὸς Πλάτων ἐν τῷ β' τῶν Νόμων ἀποφαινέται, ὅτι ἡ τῶν παιδῶν παιδεία πρέπει νὰ γίνηται διὰ μουσικῆς, ἡ τῆς τὰ ἦθη εὐθὺς ἐκ παιδῶν δι' ἀρμονιῶν πλαττούσης, καὶ τὸ σῶμα ἐμμελέστερον διὰ ῥυθμῶν κατασκευαζούσης· διότι τὴν ἡλικίαν τῶν σφόδρα νέων δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἐκπαιδεύμεν διὰ ψιλῶν λόγων, ἐχόντων νοθεσίαν ἀηδῆ μόνην. » Δοκεῖ μοι, λέγει, ... ὡς ἄρα παιδεία μὲν ἐστ' ἡ τῶν παιδῶν ὀλκὴ καὶ ἀγωγὴ πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ νόμου λόγον ὀρθῶν εἰρημένον, καὶ τοῖς ἐπιεικεστάτοις καὶ πρεσβυτάτοις δι' ἐμπειρίαν ξυνδεδογμένον, ὡς ὄντως ὀρθὸς ἐστίν· ἵνα οὖν ἡ ψυχὴ τοῦ παιδὸς μὴ ἐναντία χαίρειν καὶ λυπεῖσθαι ἐθίζεταί τῷ νόμῳ καὶ τοῖς ὑπὸ τοῦ νόμου πεπεισμένοις, ἀλλὰ ξυνέπεται χαίρουσά τε καὶ λυπούμενη τοῖς αὐτοῖς τούτοις, ὡςπερ ὁ γέρον, τούτων ἕνεκα, ἀς ᾠδὰς καλοῦμεν, ὄντως μὲν ἐπιφθαί ταῖς ψυχαῖς αὐταῖς νῦν γεγονέναι, πρὸς τὴν τοιαύτην ἢ λέγομεν συμφωνίαν ἐσπουδασμέναι, διὰ τὸ σπουδῆν μὴ δύνασθαι φέρειν τὰς τῶν νέων ψυχὰς, παιδιὰ τε καὶ ᾠδαὶ καλεῖσθαι καὶ πράττεσθαι· καθάπερ τοῖς κάμνουσί τε καὶ ἀσθενῶς ἵτχουσι τὰ σώματα, ἐν ἡδέσι τισὶ σιτίοις καὶ πόμασι τὴν χρηστὴν πειρῶνται τροφὴν προσφέρειν, οἷς μέλει τούτων· τὴν δὲ τῶν πονηρῶν ἐν ἀηδέσιν, ἵνα τὴν μὲν ἀσπάζωνται, τὴν δὲ μισεῖν ὀρθῶς ἐθίζωνται, ταῦτόν δὴ καὶ τὸν ποιητικὸν ὁ ὀρθὸς νομοθέτης ἐν τοῖς καλοῖς ῥήμασι καὶ ἐπικνετοῖς πείσει τε καὶ ἀναγκάσει μὴ πείθων, τὰ τῶν σωφρόνων τε καὶ ἀνδρείων καὶ πάντως ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἐν τε ῥυθμοῖς, σχήματα καὶ ἐν ἀρμονίαις μέλη ποιοῦντα ὀρθῶς² ποιεῖν». Οὐχὶ δὲ μόνους

1. Πλατ. Πρωταγ. 326. Α. «Οἱ καθαρισταὶ σωφροσύνης τε ἐπιμέλονται καὶ ὅπως ἂν οἱ νέοι μηδὲν κακοῦργῶσι· πρὸς δὲ τούτοις ποιήματα διδάσκουσι μελοποιῶν εἰς τὰ καθαρίσματα ἐντέλλοντες, καὶ τοὺς ῥυθμούς τε καὶ τὰς ἀρμονίας ἀναγκάζουσιν οἰκείσθαι, ἵνα ἡμερώτεροί τε ὡς καὶ εὐρυθμότεροι καὶ εὐαρμοστότεροι».

2. Ὁ Πλάτων ἐν τῷ β' τῶν Νόμων (658, Ε.) παραδέχεται μὲν τὴν δόξαν τῶν πολλῶν λέγων· Συγχωρῶ δὴ τό γε τοσοῦτον καὶ ἐγὼ τοῖς πολλοῖς, δεινὴ τὴν μουσικὴν ἠδονὴν κρίνεσθαι, προσθέτει ὅμως, «μὴ μέντοι (ἡδονῇ) τῶν γε ἐπιτυχόντων, ἀλλὰ σχεδὸν ἕκτεινον εἶναι Μουσ-

τοὺς παῖδας ἀλλὰ καὶ πάντα, λέγει, ἄνδρα δεῖν, ἐλεύθερον καὶ δοῦλον, θῆλυ καὶ ἄρρενα, καὶ ὅλη τῇ πόλει ὅλην τὴν πόλιν αὐτὴν ἑαυτῇ ἐπαῖδουσαν, μὴ παύεσθαι ποτε ταῦτα ἃ διελελύθημεν, ἀμωσγέπως αἰεὶ μεταδιδόμενα καὶ πάντως παρεχόμενα ποιικιλίαν· ὥστε ἀπληστίαν εἶναι τινὰ τῶν ὕμνων τοῖς ἄδουσι καὶ ἡδονήν. Ὡσαύτως δὲ ὁ πατήρ τῆς λογικῆς καὶ μέγας τῆς ἀρχαιότητος πολυίστωρ Ἀριστοτέλης, πραγματευόμενος ἐν τῷ Ἡτῶν πολιτικῶν περὶ τῆς μουσικῆς καὶ τῆς δυνάμεως αὐτῆς καὶ σημασίας, λέγει, ὅτι αἱ ἐξ ἀρχῆς ἔταξαν ἐν παιδείᾳ διὰ τὸ τὴν φύσιν αὐτὴν εἰρηθεῖν, ὑπερ πολλὰκις εἴρηται, μὴ μόνον ἀσχολεῖν ὀρθῶς, ἀλλὰ καὶ σχολάζειν δύνασθαι καλῶς, καταλήγει δὲ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ χρῆσις τῆς μουσικῆς, τὴν ἡδονὴν φυσικὴν ἐχούσης, πάσαις ἡλικίαις καὶ πᾶσιν ἡθεσὶν ἐστὶ προσφιλές, καὶ ὅτι πρέπει νὰ μεταχειρίζομεθα αὐτὴν» οὐχὶ μόνον ἕνεκεν μιᾶς ὠφελείας, ἀλλὰ καὶ πλειόνων χάριν (καὶ γὰρ παιδείας ἕνεκεν καὶ καθάρσεως, τρίτον δὲ πρὸς διαγωγὴν, πρὸς ἀνεσίαν τε καὶ πρὸς τὴν τῆς συντονίας ἀνάπαυσιν)». Ἀληθῶς δὲ «οὐκ ἔνεστιν, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, πρῶξις ἐν ἀνθρώποις, ἣτις ἄνευ μουσικῆς τελεῖται. Θεοὶ μὲν ὕμνοι καὶ τιμὰ μουσικῇ κοσμοῦνται· ἑορταὶ δὲ ἴδιαι καὶ πανηγύρεις πόλεων ἀγάλονται· πόλεμοι δὲ καὶ ὀδῶν πορεῖται διὰ μουσικῆς ἐγείρονται τε καὶ καθίστανται· ναυτιλίαις τε καὶ εἰρεσίας, καὶ τὰ χαλεπώτατα τῶν χειρωνακτικῶν ἔργων ἀνεπαχθῆ ποιεῖ, τῶν πόνων γινομένη παραμύθιον. Παρὰ δὲ τισὶ τῶν βροδάρων κἄν τοῖς κήδεσι παρεῖληπται, τῆς κατὰ τὸ πάθος ἀκρότητος τῇ μελωδίᾳ παρακρύψουσιν». ¹ Διότι κατὰ τὸν θεὸν Πλάτωνος

σαν καλλίστην, ἣτις τοὺς βελτίστους καὶ ἱκανῶς πεπαιδευμένους τέρπει, μάλιστα δὲ ἣτις ἕνα τὸν ἀρετῆ τε καὶ παιδείᾳ διεφέροντα. Ἄλλ' ἐν 667, Β. ἐξηγουόμενος σαφέστερον λέγει: «Οὐκοῦν πρῶτον μὲν δεῖ τὸδε ἢ ὑπάρχειν ἅπασιν, ὅσοις συμπάρεται τις χάρις, ἢ τοῦτο αὐτὸ μόνον αὐτοῦ τὸ σπουδαϊστάτου εἶναι ἢ τινὰ ὀρθότητα ἢ τὸ τρίτον ὠφέλειαν; οἷον δὴ λέγω ἔδωκε μὲν καὶ πόσει καὶ ξυμπᾶσῃ τροφῇ παρέσθαι μὲν τὴν χάριν, ἣν ἡδονὴν ἂν προσείποιμεν ἦν δὲ ὀρθότητα καὶ ὠφέλειαν, ὅπερ ὀφειλὸν τῶν προσφερομένων λέγομεν ἐκάστοτε, τοῦτ' αὐτὸ εἶναι ἐν αὐτοῖς καὶ τὸ ὀρθώτατον. Καὶ μὴν καὶ τῇ μαθήσει παρακολουθεῖν τὸ γε τῆς χάριτος, τὴν ἡδονὴν, τὴν δὲ ὀρθότητα καὶ τὴν ὠφέλειαν καὶ τὸ εὖ καὶ τὸ καλῶς τὴν ἀλήθειαν εἶναι τὴν ἀποτελοῦσαν. Ἐν δὲ 667, (D-E) παρατηρεῖ· «Οὐκοῦν ἡδονὴ κρίνεται ἂν μόνον ἐκείνο ὀρθῶς, ὃ μῆτε ὠφέλειαν, μῆτε ἀλήθειαν, μῆτε ὁμοιότητα ἀπαιραζόμενον παρέχεται, μηδ' ἂν γε βλάβην, ἀλλ' αὐτοῦ τούτου μόνου ἕνεκα γίγνεται τοῦ ξυμπαριπομένου τοῖς ἄλλοις, τῆς χάριτος; ἦν δὴ καλλιστά τις ὀνομάσαι ἂν ἡδονὴν, ὅταν μηδὲν αὐτῇ τούτων ἐπακολουθῇ. . . . Ναι καὶ καιδιάν γε εἶναι τὴν αὐτὴν ταύτην λέγω τότε, ὅταν μῆτε τι βλάβη, μῆτε ὠφελὴ σπουδῆς ἢ λόγου ἄξιον». Ἐκ τῶν εἰρημένων ἐξάγεται ὅτι ὁ Πλάτων παραδέχεται, ὅτι διὰ τῆς ψυχῆς μουσικῆς δὲν ἐκδηλοῦνται οὔτε δ' ἀνοαίαι, οὔτε συναισθημάτα, οὔτε βουλήσεις, ὅπερ ἐπιειδαιόται· καὶ διὰ τοῦ (669, Ε.) «Παγχάλεπον ἄνευ λόγου γιγνόμενον ρυθμὸν τε καὶ ἄρμονίαν γινώσκαι, ὅ,τι τε βούλεται καὶ ὅτε εἴποι τῶν ἀξιολόγων μιμημάτων κλ.», ὥστε παρεχόμενον τῆς μουσικῆς εἶναι κατ' αὐτὸν ἡ ὀρθὴ χάρις ἢ ἡδονή.

1. Γρηγ. Θεολ. λόγος Ε' § 157: Ὁ μόνγε παραπίμπεται πανδήμοις εὐφημίαις τε καὶ πομπαῖς, καὶ τούτοις δὴ ταῖς ἡμετέραις σημαῖς φθαῖς παννύχοις καὶ θαδουχαῖς, αἷς χριστιανοῖ τιμῶν μεταστάσιν εὐσεδῆ νομίζομεν· καὶ γίνεται πανηγυρις μετὰ πάθους ἢ ἐκκομιδῆ τοῦ σώματος.

καταδύεται εἰς τὸ ἐντὸς τῆς ψυχῆς ὁ ρυθμὸς καὶ ἡ ἁρμονία, καὶ ἐρρωμένε-
στατα ἀπτεται αὐτῆς, φέρονται τὴν εὐσχημοσύνην καὶ ποιεῖ εὐσχήμονα,
ἐάν τις ὀρθῶς τραπῆῖ εἰ δὲ μὴ τούναντίον». Ὡσαύτως δὲ ὁ κατὰ τὴν μαρ-
τυρίαν Θεοδωρήτου τοῦ ἐπισκόπου Κύρου μελοποιὸς «τῆς εὐρύθμου ψαλ-
μωδίας τῶν δημοτικῶν ταγμαμάτων» Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, πραγματευό-
μενος περὶ τοῦ τέλους καὶ τῆς δυνάμεως τῆς μουσικῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ
ἀναφωνεῖ «Οὐδὲν γὰρ οὐδὲν οὕτως ἀνίστησι ψυχὴν, καὶ πτεροῖ, καὶ τῆς
γῆς ἀπαλλάττει, καὶ τῶν τοῦ σώματος ἀπολύει δεσμῶν, καὶ φιλοσοφεῖν
ποιεῖ, καὶ πάντων καταγελαῖν τῶν βιωτικῶν, ὡς μέλος συμφωνίας, καὶ
ρυθμῶ συγκείμενον θεῶν ἄσμα. Οὕτω γοῦν ἡ φύσις ἡμῶν πρὸς τὰ ἄσματα
καὶ τὰ μέλη ἠδέως ἔχει καὶ οἰκείως, ὡς καὶ τὰ ὑπομάζια παιδία κλαυθ-
μηρίζόμενα καὶ δυσχερίζοντα οὕτω κατακοιμίζεσθαι. . . . Διὰ τοῦτο καὶ
ὀδοιπόροι πολλάκις κατὰ μεσημέριαν ἐλαύνοντες ὑποζύγια, ἄδοντες τοῦτο
ποιοῦσι, τὴν ἐκ τῆς ὀδοπορίας ταλαιπωρίαν ταῖς ψδαῖς ἐκείναις παραμυ-
θούμενοι. Οὐχ ὀδοιπόροι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ γηπόνοι ληνοβατοῦντες, καὶ
τραυῶντες, καὶ ἀμπέλους θραπεύοντες, καὶ ἄλλο ὅτιοῦν ἐργαζόμενοι, πολ-
λάκις ἄδουσιν. Καὶ ναῦται κωπηλατοῦντες τοῦτο ποιοῦσιν. Ἦδη δὲ καὶ
γυναικες ἰσουργοῦσαι, καὶ τῇ κερκίδι τοὺς στήμονας συγκεχυμένους δια-
κρίνουσαι, πολλάκις μὲν καθ' ἑαυτὴν ἐκάστη, πολλάκις δὲ καὶ πᾶσαι μίαν
τινὰ μελωδίαν ἄδουσιν. Ποιοῦσι δὲ τοῦτο καὶ γυναῖκες καὶ ὀδοιπόροι καὶ
ναῦται καὶ γηπόνοι τῷ ἄσματι τὸν ἐκ τῶν ἔργων πόνον παραμυθήσασθαι
σπεύδοντες, ὡς τῆς ψυχῆς ῥῆον ἅπαντα δυναμένης ἐνεγκεῖν τὰ ὀχληρὰ καὶ
ἐπίπονα, εἰ μέλους ἀκούσειε καὶ ψδῆς. Οὕτως οἰκείως ἡμῖν ἔχει πρὸς τοῦτο
τὸ εἶδος τῆς τέρψεως ἡ ψυχὴ». Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος πολ-
λαχοῦ περὶ τῆς σημασίας καὶ ὠφελείας τῆς ἐκ τῆς μουσικῆς ἐν τῇ ἐκ-
κλησίᾳ καὶ τῷ κοινωνικῷ βίῳ πραγματευόμενος λέγει: «Ἄτενοῦσα γὰρ ἡ
διάνοια πάντων ἡμοῦ περιδράξασθαι, ὅμοιον πάσχει γαστρὶ διὰ τὴν ὑπερ-
βολὴν τοῦ κόρου, εἰς πέψιν περιγαγεῖν τὰ πεμφθέντα μὴ δυναμένη.
Βίαιον μὲν μάθημα οὐ πέφυκε παρακμεῖναι, τὸ δὲ μετὰ τέρψεως καὶ χάρι-
τος ἰεῖσδυόμενον μονιμώτερον ταῖς ψυχαῖς ἐνίσταται. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἐκ
τῆς μελωδίας τροπὸν τοῖς δόγματιν ἐγκατέμιξεν, ἵνα τῷ προσηγεῖ καὶ
λείψῃ τῆς ἀκοῆς τὸ ἐκ τῶν λόγων ὠφέλιμον ὑποδεχόμεθα. . . Διὰ τοῦτο
καὶ τὰ ἑναρμόνια μέλη τῶν ψαλμῶν ἡμῖν ἐπινενόηται, ἵνα, ὡς οἱ παῖδες
τὴν ἡλικίαν, ἢ καὶ ὄλω νεαροὶ τὸ ἦθος, τῷ μὲν δοκεῖν μελωδῶσι, τῇ δ' ἄ-
ληθεῖα τὰς ψυχὰς ἐκπαιδεύωνται. . . Καὶ πού τις τῶν σφόδρα ἐκτεθηρω-
μένων ὑπὸ θυμοῦ, ἐπειδὴν ἀρξῆται τῷ ψαλμῷ καταπάσθεσθαι, ἀπῆλθεν
εὐθύς τὸ ἀγριαῖον τῆς ψυχῆς τῇ μελωδίᾳ κατακοιμίστα». Διεξοδικώτερον

1. Παραβάλλοντες τὴν θέσιν ταύτην πρὸς τὰς ἀνωτέρω τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους, βλέπομεν, ὅτι καὶ οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας ὡς περιεχόμενον τῆς μουσικῆς παραδέχονται τὴν τέρψιν καὶ ἡδονὴν ἢ τὸ καλούμενον μουσικὸν καλόν.

δὲ ἐξαίρων τὴν δύναμιν αὐτῆς καὶ ὠφέλειαν ὁ Χρυσόστομος ἀποφαίνεται ταύτην : « Ἐχει γὰρ τινα καὶ καθ' ἑκαστὸν τὸ εἶδεν ἡδονὴν μετὰ τῆς ὠφελείας. Τὸ μὲν γὰρ κέρδος αὐτοῦ τὸ προηγούμενον, τὸ εἰς τὸν Θεὸν ὕμνος λέγειν, τὸ τὴν ψυχὴν ἐκκαθαίρειν, τὸ μετάρσιον ποιεῖν τὸν λογισμὸν. . . Ἐχει δὲ μετὰ τούτων διὰ τῆς μελωδίας καὶ ἡδονὴν πολλὴν καὶ παραμυθίαν τινα καὶ ἀνεσιν καὶ σεμνὸν ποιεῖ τὸν ἄδοντα. . . Καὶ γὰρ μυριάκις ἀσελγῆς ὁ ψάλλον ἢ, αἰδούμενος τὸν ψαλμὸν κατακοιμίζει τῆς ἀσελγείας τὴν τυραννίδα· καὶ μυρίοις ἢ κακοῖς βεβρυμένοι, καὶ ὑπὸ ἀθυμίας κατεχόμενος, κατακλιούμενος ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, κουφίζει τὸν λογισμὸν, πτεροῖ τὴν διάνοιαν, καὶ μετάρσιον ἐργάζεται τὴν ψυχὴν». Ἄλλαχοῦ δὲ πάλιν λέγει : « Ἐπειδὴ γὰρ . . . μνήμην δὲ οὐδὲν οὕτω μόνιμον ὡς μελωδία ποιεῖ. . . τῷ μέλει τῆς ᾠδῆς ὑποκλέπτων τὴν ἀπὸ τῆς μνήμης αἰσχύνην, καὶ τὴν ἀφόρητον ἀθυμίαν παραμυθούμενος, ἄσματα αὐτὰ πεποίηκεν, ἵνα τῷ πόθῳ μελωδίας ἀνγκυαζόμενοι συνεχῶς αὐτὰ φθέγγεσθαι, συνεχῶς αὐτῶν ὡσεὶ μεμνημένοι, καὶ διηνεκῶς ἔχωσιν τινα διδασκαλίαν ἀρετῆς τὴν διηνεκῆ τῶν ἀμαρτημάτων μνήμην. Ἴστε γοῦν, ὅτι καὶ νῦν τὰ μὲν ἄλλα οὐδ' ἐξ ὀνόματος τοῖς πολλοῖς ἐστι βιβλία γινώσκοντες τὴν δὲ τῶν ψαλμῶν πραγματεῖαν ἐπὶ στόματος ἄπαντες φέρουσι, καὶ αὐτὰς ταύτας τὰς ᾠδὰς οὕτω δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων δείκνυται, πῶσον ἀπὸ τῆς μελωδίας τὸ κέρδος ἐστίν». Αἱ πολλῶν ἐκ τῶν παρὰ τοῖς πατράσι τῆς ἐκκλησίας ἐκτεθεῖσαι ὀλίγαι περικοπαὶ αὐταὶ ἱκανῶς δηλοῦσιν οὐ μόνον τὴν συμφωνίαν μεταξὺ τῶν ἀρχαίων καὶ ἰδίως Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων περὶ τῆς δυνάμεως τῆς μουσικῆς, ἀλλὰ καὶ καθιττάσι φανεροῦς τοὺς λόγους καὶ τὰς ὠφελείας, ἐπομένως τὸν σκοπὸν, δι' ὃν ἡ μουσικὴ προσελήφθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Γινώσκοντες δὲ ἤδη τὸν διὰ τῆς μουσικῆς ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, εὐκόλως θὰ ἠδυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν καὶ ποίαν τινα μουσικὴν, ποίαν μελοποιίαν καὶ ῥυθμοποιίαν εἰσήγαγον οἱ ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες ἐν τῷ χριστιανικῷ ναῷ, καὶ ἔαν αὐτοὶ οὗτοι παρέλειπον νὰ δηλώσωσιν ἡμῖν τοῦτα ῥητῶς, καὶ ἔαν δὲν διεσώζοντο ἡμῖν τὰ ἀρχαιότερα ἐκκλησιαστικὰ μέλη.

Ἡ μουσικὴ, ἄτε ἐκφράζουσα ὅ,τι ἡ γλῶσσα ἀδυνατεῖ νὰ ἐκδηλώσῃ διὰ τῆς λέξεως, ἀρχομένη ἄρα ἐνθὺ αὐτῆ παύει, ὑπῆρξε πάντοτε καὶ ἐν τῇ φυσικῇ αὐτῆς καταστάσει, καὶ μετὰ τὴν ἀνύψωσιν αὐτῆς εἰς ἀνεξάρτητον καὶ ἐξ ἀντικειμένου τέχνην ἢ συμπλήρωσις τῆς ποιήσεως καὶ τῆς λέξεως, μεθ' ἧς ἐνοῦται ἢ μᾶλλον εἰπεῖν συγγλωθεται πρὸς ζωηροτέραν καὶ ἐμφαντικωτέραν κοινὴν ἐνέργειαν, ἐπιρρωννύουσα τὰς ἐντυπώσεις καὶ παθήσεις, τὰς ὁποίας ἐμποιεῖ ἢ ἐκ τῆς διανοίας τῶν λόγων προερχομένη διάθεσις ἐν τῇ ψυχῇ δι' ἀναλόγων μελικῶν, παναρμονίων καὶ ῥυθμικῶν σχημάτων καὶ εἰδῶν. Ἡ γλῶσση διὰ λέξεων ψιλῶν ἐκφαινούσα τὰς διανοίας, δύναται μὲν νὰ σημάνη ἄπαντα τὸν πνευματικὸν κόσμον τοῦ

ἄνθρωπου, πάσας τὰς παρρητάσεις, πάντα τὰ δικονόμητα, αἰσθηήματα, βουλῆσεις κτλ., οὐχὶ ὅμως καὶ ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ τῆς ζωηρότητος, ὡς διὰ τῆς συνεργείας τῆς μουσικῆς, ἥτις διὰ τῶν τόνων μετὰ τῶν μελωδικῶν, πανοαρμονίων καὶ ῥυθμικῶν αὐτῶν σχέσεων, προκαλεῖ ἀμικριτέρως καὶ ζωηροτέρως ἐντυπώσεις παρὰ τὰς πάντοτε ἀφηρημένως τῆς γλώσσης λέξεις, αἱ ὁποῖαι δὲν κινοῦσι πάντοτε πάθος ἀνευ μελωδίας καὶ ῥυθμῶν. Σημεῖον δέ, ὅτε παρίσταται ἀνάγκη νὰ κινήσωμεν κατὰ τὴν ἐρμηνεῖαν πάθος, τοῦτο δὲν κατορθοῦται, ἐὰν δὲν παρεγκλίνωμεν πῶς τὴν φωνὴν ἐπὶ τὴν μελωδικήν, ὅπερ δῆλον καθίσταται, καὶ ἐκ τῶν περὶ ὑποκρίσεως τῶν ἀρχαίων. Πλὴν δὲ τούτων ἡ γλῶσσα ἀδυνατεῖ νὰ ἐκφράσῃ ἀπάσας τὰς ψυχικὰς διαθέσεις μετὰ τῶν ποικίλων αὐτῶν βαθμῶν, ὡς ἀδυνατεῖ νὰ ἐκδηλώσῃ καὶ ἀπαντα τὰ ἀντικείμενα, ἅτε στερουμένη ὀνομάτων διὰ τὰς καθ' ἑκάστα (ἀτομικὰς) παρρητάσεις, ἔχουσα δὲ τοιαῦτα μόνον διὰ τὰ εἶδη καὶ γένη. Ὅ,τι δὲ συμβαίνει περὶ τὸ δικονοητικόν, τὸ αὐτὸ λαμβάνει χώραν καὶ περὶ τὸ θυμικόν καὶ βουλητικόν, τὰ δὲ ἐπιφωνήματα τῆς γλώσσης εἶνε μικρὸν τούτου τεκμήριον· ἡ μουσικὴ ἄρα ἐκδηλοῖ καὶ ὅ,τι ἡ γλῶσσα καθ' ἑαυτὴν ἀδυνατεῖ νὰ σημάξῃ. Οὐσίχ ἢ περιεχόμενον τῆς μουσικῆς εἶνε τὸ μουσικόν καλόν, ἡ δὲ μουσικὴ αὕτη καλλονὴ παντὸς μελουργήματος, ἥτις δὲν ἔγκειται μόνον ἐν τῇ αἰσθητικῇ ἡδονῇ καὶ τέρψει, οὐδὲ μόνον ἐν τῇ κατ' εἶδος τεχνικῇ τελειότητι, εἶνε οὕτως εἰπεῖν ὑπερμισσητόν τι, ἢ ἄλλον εἰπεῖν πνευματικόν τι, ἀπερίγραπτον, διὰ λόγων οὐχὶ ἐκδηλωτόν, δι' οὐδέ μιᾶς ἀνκλύσεως παρρηστατόν, διῆκον διὰ τῶν μελικῶν σχημάτων καὶ εἰδῶν ὡς ἡ ψυχὴ διὰ τοῦ σώματος. Παρὰ τῆς μουσικῆς οὐδὲν ἄλλο βεβαίως ἀπαιτοῦμεν, εἰμὴ ἡδέως καὶ ἐμμελῶς ἠχοῦντα μελικὰ σχήματα καὶ εἶδη. Ὅσπερ ὁ ποιητὴς δικονοεῖται διὰ λόγων καὶ παρρηστάσεων, οὕτως ὁ μελοποιὸς διὰ τόνων καὶ ῥυθμῶν, δι' ὧν καθιστᾷ αἰσθητὰς τὰς ιδέας αὐτοῦ, τὴν δημιουργικὴν αὐτοῦ δύναμιν, τὸν βιβλίον τοῦ ιδεώδους αὐτοῦ καλοῦ. Αἱ τέχναι βεβαίως δὲν συντήκονται, ἀλλὰ μόνον συνενοῦνται, συγκλῶθοντι πρὸς κοινὴν ἐνέργειαν, ἐκάστη δ' αὐτῶν ἐν τῇ συνεώσει ταύτῃ καὶ συμπράξει λαλεῖ τὴν ἑαυτῆς γλῶσσαν, ἀκολουθεῖ τοὺς ἰδίους νόμους τοῦ ὕφους αὐτῆς· οὔτε ἡ ποίησις ἢ τὸ κείμενον θυσιάζεται χάριν τῆς μουσικῆς, ἐπειδὴ ἀποδοκιμάζεται καὶ ἀπορρίπτεται ἡ λίαν ἡδονικὴ μῦσα,¹ ἢ διὰ τῆς ἀφθονίας τοῦ μέλους κατακλύζουσα τὸ κεί-

¹ Ἀριστοφ. Νεφέλαι 970. Εἰ δὲ τις αὐτῶν βωμολοχεύσεται ἢ κάμψιέν τινα κάμπην, οἷας οἱ νῦν τὰς κατὰ Φρόνιν ταύτας· τὰς δυσκολοκάμπτους, ἐπερβέτο τυπτόμενος πολλὰς, ὡς τὰς Μούσας ἀφανίζων. Ὁ Πλούταρχος περὶ τοῦ Φρόνιδος τούτου λέγει τὰ ἐξῆς (1133 BC). Τὸ δ' ὅλον ἡ μὲν κατὰ Ἐρπανάθρον κιθαρωδία καὶ μέχρι Φρόνιδος ἀπλή τις οὔσα διέτελει· οὐ γὰρ ἔβην τὸ πλαιῖον μεταφέρειν τὰς ἀρμονίας καὶ τοὺς ῥυθμούς· ἐν γὰρ τοῖς νόμοις ἐκάστοις διέτηרון τὴν οἰκείαν τάσιν· διὸ καὶ ταύτην τὴν Ἰπωναμίαν εἶχον· νόμοι γὰρ προσηγορεύθησαν, ἐπειδὴ οὐκ ἔβην παραβῆναι καθ' ἑκάστον νομομασμένον εἶδος τῆς τάσεως. Ὁ δὲ Φερικράτης ποιεῖ τὴν μουσικὴν λέγουσαν. «Φρῦνις δ' ἴδιον στρόβιλον ἐμβαλῶν τινα κάμπτων με καὶ στρέφων ὅλην διέτθονεν ἐν πέντε χορδαῖς· διώδεκα ἀρμονίας ἔχων».

μενον και καθιστώσα αὐτὸ ἀφανές και ἀκατάληπτον, οὔτε πάλιν ἡ μουσική πρέπει νὰ ἐλαχμβάνηται ὡς δορυφόρος και δούλη τῆς ποιήσεως ἢ τοῦ κειμένου, τιθεμένη οὕτως ἐν δευτέρᾳ μοίρᾳ και ἀποθνήουσα διαλεγόμενη μουσική, ὡς τινες και ἰδίως ὁ Westphal ἡμαρτημένως περὶ τῆς τῶν ἀρχαίων μουσικῆς δοξάζουσι. Τοιαύτην τινὰ διαλεγόμενην μουσικὴν μεταχειρίζονται βεβαίως οἱ ἀρχαῖοι μόνον ἐν τῇ ἀναγνώσει τῶν ποιημάτων κατὰ τὸν Κοϊντιλιανὸν Ἀριστείδην,¹ και ἐνίοτε ἐν τῇ ῥητορικῇ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην και τοὺς τεχνογράφους. Ἐὰν πραγματικῶς ἡ ἀρχαία μουσική ἦτο δούλη τῆς ποιήσεως, ἐπομένως εἶχε ἐπουσιώδη σημασίαν και δύναμιν, τότε ὁ τοῦ Ἀριστοτέλους δρισμὸς τῆς τραγῳδίας δὲν ἤθελε περιέχει τὴν φράσιν «ἡδυσμένῳ λόγῳ ... λέγω δὲ ἡδυσμένον λόγον τὸν ἔχοντα ῥυθμὸν, ἀρμονίαν και μέλος», καθότι ὡς γνωστὸν οἱ δρισμοὶ δὲν ἔχουσι ἐπουσιώδη γνωρίσματα, ὅπερ δὲν ἡγνύει βεβαίως ὁ πατήρ τῆς λογικῆς.

Ἀρχικῶς δὲ προῖδον φυσικὸν τῶν ψυχικῶν παθήσεων και διαθέσεων ἡ μουσική οὔσα, κατὰ φυσικὸν λόγον, ἀρωμαμένη δύναται πάλιν διεγέρσει και παθήσει νὰ προκαλῆ,² «τῶν εἰς τὸ μελωδεῖν τρεπομένων, τῶν μὲν ἐν εὐθυμίας ὑφ' ἡδονῆς, τῶν δὲ ἐν ἀχθηδόνι ὑπὸ λύπης³ κτλ.» Ἡ φαινομένη δὲ ἀντίφρασις, ὅτι κινητικὸν και παθητικὸν οὔσα ἡ μουσική, πῶς δύναται νὰ καταστέλλῃ τὰ πάθη και καταπραῦνῃ, λύεται, ἐπειδὴν ἀναλογισθῶμεν, ὅτι διὰ τῆς διεγέρσεως παθήσεων ἐνκντίων τῶν ὑπαρχουσῶν ἐξασθενοῦται ἐμμέσως ἢ κατ' ἐνέργειαν διάθεσις τῆς ψυχῆς, εἰς τὰ ἐναντία πάθη περιεγομένης, ὅν τρόπον λέγεται ὅτι «Πυθαγόρας νεανίαν τινὰ σὺν αὐλητῇ κωμαζόντα μετὰ λαμπάδος κατὰ αὐλητρίδος τὸν τε οἶκον αὐτῆς ἐμπρῆσαι σπεύδοντα διὰ ζηλοτυπίαν, ἐπέσχε τῆς μακρίας, παρακελευσάμενος τῇ αὐλητρίδι μεταβαλέσθαι τὸν ῥυθμὸν ἐπὶ τι καταστηματοκώτερον μέλος τὸ κκαλούμενον σπονδεῖον».⁴ Ἐν δὲ τῶν κυριωτάτων τελῶν

¹ Ἀριστ. Κοϊντιλ. σελ. 7. Τῆς κινήσεως (τῆς φωνῆς) ἡ μὲν συνεχῆς, ἡ δὲ διαστηματικῆ, ἢ δὲ μέση—μέση δὲ ἢ ἐξ ἀμφοῖν συγκαίμενη· ἡ μὲν οὖν συνεχῆς ἐστίν, ἢ διαλεγόμεθα· μέση δὲ, ἢ τῆς τῶν ποιημάτων ἀναγνώσει, ποιοῦμεθα κτλ.

² Θεοφρ. Μία δὲ φύσις τῆς μουσικῆς, κινήσις τῆς ψυχῆς.

³ Πλοῦτ. Λέγει δὲ Θεόφραστος μουσικῆς ἀρχὰς τρεῖς εἶναι, λύπην, ἡδονήν, ἐνθουσιασμόν, και ἐκάστου τούτων παρατρέποντο, ἐκ τοῦ συνήθους και ἐγκλίνοτος τὴν φωνήν.

⁴ Γαληνὸς βιβλ. θ'. περὶ τῶν καθ' Ἴπποκράτην και Πλάτωνα δογμάτων· κεφ. 5. Και τοὺς τρόπους δὲ φησι τῆς ἀσκήσεως ἢ τῶν παθῶν αἰτία γνωριαθεῖσα διωρισάτο· τοὺς μὲν γὰρ ἐν τοιοῖσδε ῥυθμοῖς ἅμα και ἀρμονίας, και ἐπιτηδεύμασι· τοὺς δὲ ἐν τοῖς τοιοῖσδε διαιτῶσθαι κελεύσομεν, ὡσπερ ὁ Πλάτων ἡμᾶς· εἰδίαζε· τοὺς μὲν ἀμβλύεις και νωθροὺς, και ἀθύμως, ἐν τε τοῖς ὀρθοῖς ῥυθμοῖς και ταῖς κινούσαις ἰσχυρῶς τὴν ψυχὴν ἀρμονίας, και τοῖς τοιοῦτοις ἐπιτηδεύμασι τρέφοντας· τοὺς δὲ θυμικωτέρους και μακικωτέρους ἄττοντες ἐν ταῖς ἐναντίαις· εἶπε διατὶ πρὸς Θεῶν· ἱρωτήσω γὰρ εἶτι τοῦτο τοὺς ἀπὸ τοῦ Ἀρσιππου, Δάμων ὁ μουσικὸς αὐλητρίδι παραγενόμενος ἀβλοῦση τὸ φρύγιον νεανίας τισὶν οἰνωμένοις, και μακικά ἄττα διαπραττομένους, ἐκέλευσεν ἀλῆσαι τὸ δῶριον· οἱ δὲ εὐδὺς ἐπαύσαντο τῆς ἐμπλήγτου φορᾶς· οὐ γὰρ εἴηεν τὰς δόξας τοῦ λογιστικοῦ μεταδιδάσκονταί· πρὸς τῶν ἀλημάτων, ἀλλὰ τὸ παθητικὸν τῆς ψυχῆς, ἄλογον ὑπάρχον, ἐπαγείρονται· και καταπραῖνονταί διὰ κινήσεων ἀλόγων· τῶ μὲν γὰρ ἀλόγῳ διὰ τῶν ἀλόγων ἦτε ὠφέλεια και ἡ βλάβη· τῶ λογικῷ δὲ δι' ἐπιστήμης τε και εὐμαθίας· και ταῦτα οὖν ἐκ τῆς τῶν παθῶν αἰτίας γνωσθείσης ὠφελισθῆναι φησιν ἡμᾶς ὁ Ποσειδώνιος.

τῆς Ἑλληνικῆς μουσικῆς, καὶ ἰδίως τῆς ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ἀνεγνωρισμένης, καὶ ὑπὸ τῶν εἰς οὐδὲν ἄλλο τοσοῦτον, ὅταν εἰς τὰ τῆς μουσικῆς καὶ τῆς χρήσεως αὐτῆς ἔν τε τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ κοινωσίᾳ πλατωνιζόντων ἐκκλησιαστικῶν πτερόων, ἦτο ἡ ἐξασθένεισι τῶν παθημάτων τῆς ψυχῆς, ὅπερ ἀνωτέρω ὠνομαζάμεν παιδαγωγικῆν, καὶ ὕπερ ὃ μέγας τῆς ἀρχαιότητος πολυίστωρ καλεῖ κάθαρσιν τῶν παθημάτων.¹

«Τῆς μουσικῆς οὖν λόγῳ καὶ μέλει τὸν ἀκροκτῆν δουλουμένης, καὶ διὰ ποικίλων μεταβολῶν φωνῆς τε καὶ σχημάτων εἰς οἰκειότητα τῶν λεγομένων ἐπισπωμένης, τὴν ἡδονὴν δὲ φυσικὴν ἐχούσης, καὶ δέλεαρ ἰσχυρόν, δι' ἧς καὶ τὰ ἄλογα ζῶα ἀλίσκονται, οἱ μὲν παντάπασιν ἀγεστοὶ τῶν ταύτης καλῶν βοσκηματώδεις εἰσὶ καὶ ἄγριοι καὶ θηριώδεις, οἱ

1 Ὁ Πλάτων ἐν τῷ γ' τῆς Πολιτείας (410,6) πρὸς παιδείαν τῶν νέων θεωρεῖ ἀναγκασιότατας συγχρόνως τὴν μουσικὴν καὶ γυμναστικὴν κεκραμένης, τοὺς δὲ λόγους ἐκθέτει διὰ τῶν ἑξῆς: «Ἄρ' οὖν, ἦν δ' ἐγώ, ὦ Γλαύκων, καὶ οἱ καθιστάντες μουσικὴν καὶ γυμναστικὴν παιδεύειν οὐχ οὐδὲν ἕνεκά τινες οἴονται καθιστάσιν, ἵνα τῇ μὲν τὸ σῶμα θεραπεύουιντο τῇ δὲ τὴν ψυχὴν; Οὐκ ἔννοεῖς, εἶπον, ὡς διατίθενται αὐτὴν τὴν διάνοιαν, οἱ ἂν γυμναστικὴ μὲν διὰ βίου ἡμιλήσωσι, μουσικῆς δὲ μὴ ἀφῶνται; ἢ ὅσοι ἂν τοῦναντίον διατιθῶσιν; τίνος δέ, ἦ δ' ὅς, κέρει λέγεις; ἀγριότητός τε καὶ σκληρότητος, καὶ αὐ μαλακίας τε καὶ ἡμερότητος, ἦν δ' ἐγώ... ὅτι οἱ μὲν γυμναστικῇ ἀκράτῳ χρησάμενοι ἀγριώτεροι τοῦ δέοντος ἀποβαίνουσιν, οἱ δὲ μουσικῇ μαλακώτεροι αὐ γίνονται ἢ ὡς κάλλιον αὐτοῖς. Καὶ μὴν, ἦν δ' ἐγώ, τὸ γὰρ ἄγριον τὸ θυμοειδὲς ἂν τῆς φύσεως παρέχοιτο, καὶ ὀρθῶς μὲν τραφὲν ἀνδρεῖται ἂν εἴη, μάλλον δ' ἐπιταθὲν τοῦ δέοντος σκληρόν τε καὶ χαλεπὸν γίνοιτο ἂν, ὡς τὸ εἶκος... Τί δέ; τὸ ἡμερον οὐχ ἢ φιλόσοφος ἂν ἔχοι φύσις; καὶ μάλλον μὲν ἀνεθέντος αὐτοῦ μαλακώτερον ἂν εἴη τοῦ δέοντος, καλῶς δὲ τραφέντος ἡμερόν τε καὶ κόσμιον... Οὐκοῦν ὅταν μὲν τις μουσικῇ παρέχει καταυλεῖν καὶ καταχεῖν τῆς ψυχῆς διὰ τῶν ὠτῶν ὡπερ διὰ χώνης, ἃς ὅν δὴ ἡμεῖς ἐλέγομεν τὰς γλυκείας τε καὶ μαλακὰς καὶ θηριώδεις ἀρμονίας, καὶ μινυρίζων τε καὶ γεγυμμένους ὑπὸ τῆς ἐβδῆς διατελεῖ τὸν βίον ὅλον, οὗτος τὸ μὲν πρῶτον, εἴ τι θυμοειδὲς εἶχεν, ὡπερ αἰθῆρον ἐμάλαξε καὶ χρησίμον ἐξ ἀχρήστου καὶ σκληροῦ ἐποίησεν· ὅταν δ' ἐπίχων μὴ ἀνὴρ ἀλλὰ κηλῆ, τὸ μετὰ τοῦτο ἦδη τήκει· καὶ λείπει, ἕως ἂν ἐκτῆξη τὸν θυμὸν καὶ ἐκτέμῃ ὡπερ νεορὰ ἐκ τῆς ψυχῆς καὶ ποιήσῃ μαλακῶν αἰχμητήν... Καὶ ἴαν μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς φύσις ἄλυμον λάβῃ, ταχὺ τοῦτο διεπράττετο· ἴαν δὲ θυμοειδῆ, ἀσθενῆ ποιήσας τὸν θυμὸν δξύρροπον ἀπειργάσατο, ἀπὸ σμικρῶν ταχὺ ἐρεθιζόμενόν τε καὶ κατασθενούμενον· ἀπρόχολοι οὖν καὶ ὄργιλοι ἀντι θυμοειδοῦς γεγέννηται, δυσκολίας ἐμπλεοῖ. Τί δέ; ἂν αὐ γυμναστικῇ ποῦη καὶ εὐωχῆται εὐ μάλα, μουσικῆς δὲ καὶ φιλοσοφίας μὴ ἀπτήται, οὐ πρῶτον μὲν εὐ ἴσχωεν τὸ σῶμα φρονήματος τε καὶ θυμοῦ ἐπιπέλαται καὶ ἀνδρεώτερος γίγνεται αὐτὸς αὐτοῦ; Τί δέ; ἐπιπιδὼν ἄλλο μὴ δὲν πρᾶττη μὴδὲ κοινωῆν Μούσης μηδ' αὐ, οὐκ εἴ τι καὶ ἴαν φιλομαθὲς ἐν τῇ ψυχῇ, ἄτε οὔτε μαθήματος γευόμενον οὐδενός οὔτε ζητήματος, οὔτε λόγῳ μετίσχωεν οὔτε τῆς ἄλλης μουσικῆς, ἀσθενὲς τε καὶ κούφον καὶ τυφλὸν γίνεται, ἅτε οὐκ ἴσχυρόμενον οὐδὲ τρεφόμενον οὐδὲ διακαθαίρομενον τῶν αἰσθήσεων αὐτοῦ;... Μισολόγος δὲ, οἴμαι ὃ τοιοῦτος γίγνεται καὶ ἄμωσος, καὶ παῖθοι μὲν διὰ λόγων οὐδὲν εἴ τι χρῆται, εἴα δὲ καὶ ἀγριότητι ὡπερ θηρίον πρὸς πάντα διαπράττεται, καὶ ἐν ἀμαθίᾳ καὶ σκαιότητι μετὰ ἀρρυθμίας τε καὶ ἀχαριστίας. Ἐπειδὴ δ' ὄντε τούτω, ὡς εἴοικε, δύο τέχνα Θεὸν ἔγωγ' ἂν τινα φαῖην δεδώκεναι τοῖς ἀνθρώποις μουσικὴν τε καὶ γυμναστικὴν, ἐπὶ τὸ θυμοειδὲς καὶ τὸ φιλόσοφον, οὐκ ἐπὶ ψυχῇ καὶ σώματι, ὅπως ἂν ἐν ἀλλήλοις ἐναρμοσθήτον ἐπιτενομένην καὶ ἀνεμένω μέχρι τοῦ προσήκοντος... Τὸν κάλλιστα ἄρα μουσικῇ γυμναστικῇ κερανύοντα καὶ μετρίωτατα τῇ ψυχῇ προσφέροντα, τοῦτον ὀρθότατα ἂν φαίμεν εἶναι τελείως μουσικώτατον καὶ εὐαρμωστότατον, πολὺ μάλλον ἢ τὸν τὰς χορδὰς ἀλλήλαις ἐκτυπάζοντα.

δὲ τὴν μάθησιν αὐτῆς καὶ ὄρθην χρῆσιν ἀπκτῶμενοι ἡμεροὶ καὶ ὑπερκίροντες κατὰ τὴν φιλοκνηρωπίαν, εὐδαίμονες δὲ διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ ἐπιστήμην». Ὁρθῶς δὲ καὶ ὁ Λούθηρος περὶ αὐτῆς ἀποφκίνεται λέγων «μετὰ τῶν θερκπευόντων τὴν μουσικὴν συνανκστρέφου ἀρόθως· οἱ κακοὶ δὲν ἔχουσι ἄτματκ». Ἐὰ μέχρσι τοῦδε ὀλίγκ ταῦτα περὶ τῆς δυνάμεως τῆς μουσικῆς εἰρημένκ νομίζομεν, ὅτι εἶνε ἰκκνὰ νὰ περκάσχουσι ἀμυδρὰν τινκ ἰδέαν περὶ τῆς μυστηριώδους δυνάμεως αὐτῆς, περὶ τῆς μεγίστης σηκκσίας ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ, περὶ τῆς ὑψίστης σπουδακίτητος, ἣν ἀποδίδουσι αὐτῆ ἀπκσαι αἱ τῆς ἀρχακίτητος, φιλοσοφικαὶ αἰρέσεις, Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης, Πυθαγορικοὶ καὶ Στωκικοὶ, καὶ περὶ τῆς ὑψηλῆς ἀποστολῆς, ἣν εἶχεν ἐν τῆ ἀρχακί κοινωνίῳ καὶ θρησκείῳ, καὶ ἣν κέκτηται καὶ σῆμερον περκ τοῖς πεπολιτισμένοις λαοῖς.

Ἀὲν εἶνε δὲ ἀπκτῆ, ἐάν, εἰπόντες ἀνωτέρω ὅτι ἡ μουσικὴ εἶνε ἐπὶ μέρος εἰκῶν τοῦ ἔθνικοῦ βίου, περκδεχόμεθα ἐπίδρασι κκαὶ ἐπιρροὴν τοῦ ἔθνικοῦ κκρκκτῆρος ἐν τῆ ἀκκπτύξει καὶ μορφῶσει τκτύτης. Ἡ ἰστορικὰ τῶν μουσικῶν τεχνῶν ἀποδεικνύει, ὅτι ἕκαστος μελοποιὸς ἐρεκίδεται ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ πρὸ αὐτοῦ ἀκκκσάντος, τὸ δὲ σύνολον τῆς μουσικῆς ἀκκπτύξεως τοῦ ἰδίου ἔθνους ἀποτελεῖ τὴν βκσίαν τῆς μουσικῆς αὐτοῦ ἐκκκιδεύσεως· ὥστε τὸ κκαλλιλογικὸν αὐτοῦ αἰτήημα κκακιδόθεν διαπλάσσεται καὶ ἐκκκκιδεύεται διὰ τῆς ἀδικακίπτου ἀκροάσεως τῆς μέχρσι αὐτοῦ προδεδημιουργημένης ἰδικῆς ἔθνικῆς μουσικῆς. Ὁ μελοποιὸς περκλαμβάνει τὴν μουσικὴν τὴν ὀρίζουσαν τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ ὡς περκάδοσιν, ὅν τρόπον ὁ ποιητῆς περκδέχεται ἐκ τοῦ στόμακος τοῦ λαοῦ τὴν γλωσσικὴν ὕλην, τὴν ὁποκίαν ἐπεικκ μεταμορφοῖ εἰς ἔργα αὐτοῦ. Ἀληθῶς δὲ πάντοτε βλέπομεν τοὺς περκιρήμους μελοποιοὺς κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τινκ κκρόνον ἐκκκνοντας ἐπὶ τὰ ἔκκη τῶν πρὸ αὐτῶν ἀκκκσάντων, πρὶν ἔτι ἀκκκπτύξουσι τὸ ἰδιον ὕφος, κκατὰ δὲ τὸν Goethe «πῶσα τέκκη γνηκία ὀρεκίλει νὰ περκκχθῆ ἐκ περκδεδομένου τινός». Αἱ βκσίαι, ἐρ' ὧν πῶς μελοποιὸς ἄρχεται νὰ οἰκοδομῆ, ὀρεκίλουσι νὰ εἶνε ἔθνικακ. Διὸτι πῶς τεκκνίτης οἰκσδήποτε κκαὶ ἡλκκκς εὐφυκς, ἀπὸ τῆς στικμῆς κκθ' ἣν βλέπει τὸ φῶς, περκστοικίξεται ὑπὸ τῶν τῆς πεκτρίδος αὐτοῦ βιωτικῶν σκῆσεων, αἰτίνες κκαθιτῶσι αὐτὸν ὁποκς εἶνε, ἐγκκκράττουσαι αὐτῷ τὸν κκρκκτῆρα αὐτῶν, κκαὶ περκέχουσαι αὐτῷ τὰς πρῶτας διευθύνσεις κκαὶ τὰ πρῶτα τέλη. Τὴν ὕλην ἄρκ πρὸς πῶσαν μόρφωσιν περκλαμβάνει, οἷαν προσφέρει αὐτῆν ὁ ἔθνικὸς βίος· τοῦτο δὲ ἐκτελεῖται ἄνευ περκκκίσεως αὐτοῦ, ἄνευ σκκκκκίσεως. Ἡ γνῶμη δὲ αὕτη τῆς ὑπάρξεως ἔθνικῆς μουσικῆς, εἰ κκαὶ ἀληθῶς τῆς μουσικῆς τὸ ψυχολογικὸν περκεχόμενον δὲν ἥρευνῆθη εἰσέτι ἰκκκνῶς, ὥστε νὰ δύνανται νὰ ὀρικτῶσι αἱ ἔθνικκ δικφορκκ διὰ λόγων, ὑποστῆρκίξεται κκαὶ ὑπὸ τῆς γενικῆς περκκδοκῆς ἰτακικῆς, γαλλικῆς, γερκμανικῆς κ.τ.λ. μουσικῆς, κκαὶ ὑπὸ τοῦ μεταξὺ αὐτῶν ἀγῶνος. Ὡσκκῶς δὲ περκκκκροῦ-

μεν, ὅτι καὶ κατὰ τὴν λαμπρὰν ἐποχὴν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἀναπτύχθεντος τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος, κατὰδιδάσκονται αὐστηρῶς τὰ ἀσιανὰ ὄργανα, ὅπως πάλιν τὰ ἑλληνικὰ ἐν Ῥώμῃ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἰσχυροτάτης ἐθνικῆς συνειδήσεως. Διὰ τοὺς εἰρημένους δὲ λόγους, τὸ εἶδος ὀρισμένης διεθνούς μουσικῆς, ὅπερ ἀντεπροσώπευόν τινες τῶν μελοποιῶν ἐν τῇ τελευταίᾳ ἐποχῇ, δὲν ἠδυνήθη νὰ καρποφορήσῃ, διότι δὲν ἐρριζοβόλει ἐπ' οὐδενὸς οἰκείου ἐδάφους. Οὐδόλως δὲ παράδοξον, εἰάν πολλοὶ ἐξ ἡμῶν δὲν τέρπωνται ἐκ τῆς σήμερον ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἀλλὰ διὰ τοὺς αὐτοὺς τούτους λόγους εὐλόγως καὶ ὀρθῶς δυσκνασχετοῦντες, δικαίως κατακρυφαίωσι κατ' αὐτῆς, ἅτε ἔχοντες ἤδη ἐσχηματισμένην πεποίθησιν, ὅτι αὕτη δὲν εἶνε ἐθνικὴ μουσικὴ, ὡς προϊόντος τοῦ λόγου θέλει ἀποδειχθῆ.

Τὴν θεωρίαν δὲ ταύτην ἐπικυροῦσιν ἀληθῆ συμβάντα. Ὁ Bodenstadt π. χ. λόγον ποιούμενος περὶ τῆς τὰ τε ὦτα καὶ τὴν καρδίαν διαρρηγύσης περσικῆς μουσικῆς, διηγεῖται ὅτι νεανίαι Πέρσαι ἀπερχόμενοι τῆς πατρίδος τῶν εἰς Πετροῦπολιν, καὶ ἐκεῖ ἐκπαιδευόμενοι μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν, ἀκούουσι μετὰ μείζονος τέρψεως τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν μουσικὴν, πρὸ πολλοῦ ποιούμενοι αὐτὴν πικρῶς εἶδους μουσικῆς καὶ τέρψεως τῶν θεάτρων καὶ ᾠδῶν τῆς Πετροῦπόλεως. Ὡσαύτως ὁ Amiot διηγεῖται περὶ τῶν Σινῶν, ὅτι ἐκτελέσας πρὸ αὐτῶν *les plus belles sonnates, les airs de flûte les plus melodieux et les plus brillants*, οὐ μόνον δὲν ἔτερπε οὐδ' ἐκίηλει αὐτούς, ἀλλὰ καὶ ἠνώχλει καὶ κατεβασάνιζεν, ὥστε ἐπὶ τέλους εἶπον αὐτῷ « τοιαῦτα μέλη καὶ μελωδίαι δὲν εἶνε διὰ τὰ ὦτα ἡμῶν, οὐδὲ τὰ ὦτα ἡμῶν διὰ τοιαύτας μελωδίας », εἰ καὶ ἡ κατασκευὴ τοῦ ὠτῶς, ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ, πάντων τῶν ἀνθρώπων οὐδόλως διαφέρει. Ἐπίσης ὁ μέγας Ναπολέων ἐν Αἰγύπτῳ τῇ προτάσει τοῦ Monge ἐπειράθη νὰ κερδίσῃ τὰς συμπαιθείας τῶν μακροθεῶν καὶ διὰ τῆς μουσικῆς. Πολυκρίθιμος δὲ ὄρχήστρα, ἀποτελουμένη ἐκ τῶν ἀρίστων μουσικῶν, ἐξετέλεσε πρὸ τῶν ἐπισημοτάτων τῆς χώρας καὶ μεγάλου πλήθους μεγαλοπρεπῆ μελουργήματα, ἔντεχνον καὶ ἐπιστημονικὴν μουσικὴν, ἀπλᾶς μαλακᾶς μελωδίας, πολεμικὰ ἐμβατήρια, συλλήβδην πικρῶς εἶδους μουσικὴν. Τὰ πάντα εἰς μάτην οἱ μουσουλμάνοι ἔμειναν ψυχροὶ καὶ ἀδιάφοροὶ πρὸς ὅλα ταῦτα· ἐκ τούτου ὁ Monge ἐκμανεῖς ἀνέκραξεν· οἱ ἀχυροκέφαλοι εἶνε ἀνάξιοι τοιαύτης μουσικῆς, μὴ καταπονεῖσθε ματαίως· κρούσατε αὐτοῖς τὸ Mabrouh, τοῦτο ἴσως προσήκει αὐτοῖς. Ἡ ὄρχήστρα πάραυτα ἤρξατο τῆς κρούσεως αὐτοῦ, καὶ παρὰ χρῆμα ἡ ἐνέργεια ὑπῆρξε μεγάλη, ὅπερ ὁ Chateaubriand ἐξήγησεν, ἀνερευνήτας καὶ ἀνκακλύφας ὅτι ἡ μελωδία ἦτο ἀσιανή, μετενεχθεῖσα εἰς Γαλλίαν διὰ τῶν σταυροφόρων. Ταῦτα ἀρκοῦσι νομίζω πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης, ὅτι ὑπάρχει ἐθνικὴ μουσικὴ, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, τὸ ἔθνος ἐξασκεῖ ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως

τῆς μουσικῆς αὐτοῦ. Ἐκ τούτου εὐκόλως καταννοεῖται, ὅτι, ἵνα ἡ μουσικὴ ἐκπληρώσῃ τὴν ὑψηλὴν ἀποστολὴν αὐτῆς, ὀφείλει νὰ εἶνε ἐθνικὴ. Τῆς ἐκτεθείτης ταύτης θεωρίας θέλομεν ἀναμνησθῆ προσέτι ἐν τῷ περὶ τῆς ἱερᾶς μουσικῆς τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων, ὁποῖα δηλαδὴ ἦτο ἡ κατ'ἀρχὰς εἰσπαχθεῖσα μουσικὴ εἰς τὸν χριστιανικὸν ναόν, ἥτις βεβαίως δὲν ἠδύνακτο νὰ εἶνε εἰμὴ ἐθνικὴ, οὐχὶ ξένη καὶ ἄγνωστος, ἢ ἐντελῶς νέα μελοποιεῖα, μηδὲν κοινὸν ἔχουσα πρὸς τὴν σύγχρονον ἱερὰν μουσικὴν τῆς τῶν ἐθνικῶν θρησκείας, καὶ πρὸς τὴν τότε τεχνικὴν τῶν θεάτρων μουσικὴν, ὁργανικὴν τε καὶ φωνητικὴν, κατὰ τε τὸ μουσικὸν τοῦλάχιστον διάγραμμα, καὶ κατὰ τὸ ἐξαγγελτικὸν ἢ ἐρμηνευτικὸν, ἥτοι τὸ πρακτικὸν μέρος.

Ἡ ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσα θεωρία περὶ ὑπάρξεως ἐθνικῆς μουσικῆς ἐπικυροῦται καὶ ἐκ τῶν ἐξῆς σκέψεων. Ὡς γνωστὸν πρὸς κατάληψιν οἰασθήποτε μουσικῆς, πλὴν τῶν ζώντων μνημείων, ἥτοι τῶν μελικῶν συνθέσεων, ἐξ ὧν λαμβάνομεν γνῶσιν τοῦ περιεχομένου τῆς μελοποιίας καὶ ῥυθμοποιίας, τοῦ μουσικοῦ δηλονότι κελοῦ, ὅπερ δὲν εἶνε ἀπλοῦν, ἀλλὰ σύνθετον, — συγκαίμενον ἐκ τοῦ στοιχειώδους κελοῦ, ἥτοι τῶν ἡδέως διεγειρόντων ἀκουστικῶν λόγων, δεύτερον δὲ ἐκ τοῦ κατ' εἶδος κελοῦ καὶ τρίτον ἐκ τοῦ ιδεώδους κελοῦ, ὅπερ εἶνε τὸ ἐν αὐτοῖς τοῖς τόνοις πνεῦμα, — χρῆζομεν βεβαίως κατὰ πρῶτον νὰ γινώσκωμεν τὸ μουσικὸν διάγραμμα, τὸν ἁρμονικὸν κανόνα ἢ τὸ καλούμενον ἀμετάβολον σύστημα, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διαιρέσεως τοῦ ὁποίου ὁ μελοποιὸς συνθέτει τὰ μέλη αὐτοῦ, καὶ πρὸς τὸ ὅποῖον ἡ ἀκοὴ ἄνευ συνειδήσεως παραβάλλει ἀστραπηδὸν τὰ προσπίπτοντα αὐτῇ μελικὰ σχήματα' μόνον δὲ διὰ τοιαύτης παραβολῆς ἀντιλαμβάνεται ἡ οἰκεία αἰσθησις τὸ ἴδιον καὶ τερπνὸν τῶν τονικῶν κινήσεων. Ὡσπερ δέ, ἵνα ὁ ἀοιδὸς ἐξαγγέλλῃ μελωδίαν καθαρῶς καὶ ἐμφατικῶς, ὀφείλει νὰ κατέχῃ ὁ λάρυξ αὐτοῦ ἀκριβέστατα καὶ σταθερώτατα τοὺς φθόγγους καὶ τὰ διαστήματα τῆς μουσικῆς κλίμακος, ἵνα οὕτω δύνηται νὰ μεριστῇ καὶ κρατῇ τὴν φωνὴν ἢ τὴν μελωδίαν ἀκριβῶς ἐπὶ τῶν βαθμίδων τῆς κλίμακος, ὅσῳ δὲ μᾶλλον ἐντριβῆς καὶ ἐγκρατῆς τούτου εἶνε, τόσῳ καθαρώτερον ἐκφάνεται τὸ κηλοῦν καὶ τέρπον ἰδιοφυῆς τῆς μελωδίας, τοσοῦτον ἐμφαντικώτερον ἄδει, τοιοῦτῳ τρόπῳ καὶ ὁ ἀκροατῆς, ἵνα προσηκόντως μελωδίαν τινὰ ἐκτιμήσῃ, ὀφείλει ὡσαύτως νὰ κατέχῃ ἀκριβῶς ἢ ἀκοὴ αὐτοῦ ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἢ συνείδησις τὸν ἁρμονικὸν κανόνα, τὰς ἀκουστικὰς αὐτοῦ σχέσεις, ἵνα δυνηθῇ νὰ ἐκτιμήσῃ ἐπαξίως τὸ ἰδιοφυῆς καὶ τὴν καλλονὴν τοῦ μελουργήματος. Ἐκ τούτων δὲ κατὰδηλον καθίσταται, ὅτι προϋπόθεσις καὶ πρωτίτη συνθήκη, πρώτιστον ἔργον τοῦ μελοποιοῦ εἶνε ὁ εἰσάπαξ σταθερὸς καθορισμὸς τοῦ μουσικοῦ κανόνος ἢ διαγράμματος, ἄνευ δὲ τούτου ἢ πληθῆς τῶν εἰς τὴν ἀκοὴν προσπιπτόντων ἡχητικῶν κυμάτων διὰ τὸ ὑπέμετρον αὐτῶν ποσὸν δὲν ἤθελεν ἀντιλαμβάνεσθαι

ὑπὸ τῆς αἰσθήσεως, ἐν αὐτῇ δὲν ἠδύνατο νὰ διακρίνη αὐτὰ κατὰ βούλησιν καὶ χρειῶν, ἐφ' ἧν δὲν ἠδύνατο νὰ τὰ ἐγκατατάσῃ εἰς τὰς θήκας τῶν εἰσάπαξ καθορισθεῶν βαθμίδων τοῦ ἁρμονικοῦ κανόνος. Τὸ μουσικὸν ἄρα διάγραμμα, οὐτινος ἢ διαίρεσις καὶ αἱ ἀκουστικαὶ σχέσεις μέχρι βαθμοῦ τινος εἶνε κατὰ συνθήκην, θέσει καὶ οὐ φύσει — διότι ἄλλως, ἐπειδὴ ἡ ἀκοὴ ἔχει τὴν αὐτὴν φυσικὴν κατασκευὴν παρ' ἅπασιν, ἔπρεπε ἀπαντα τὰ ἔθνη νὰ ἔχωσι τὸ αὐτὸ μουσικὸν διάγραμμα — ὁ ἁρμονικὸς δηλαδὴ κανὼν, ἡ μουσικὴ κλίμαξ ὁμοιάζει τὴν κλίνην τοῦ Προκρούστου, ἐντὸς τῆς ὁποίας στενοχωροῦνται ἅπασαι αἱ τονικαὶ παθήσεις. Ὅ,τι δὲ ἐκ τῆς μεγάλης πλημμύρας τῶν τονικῶν παθήσεων δὲν ἐγκατατάσσεται ἐν ταῖς θήκαις ἢ ἐν ταῖς στοιχειώδεσι συμφωνίαις τῆς μουσικῆς κλίμακος, τοῦτο εἰωθότως παρακούομεν, ὅπως ὁ τοῦ τεχνίτου ὀφθαλμὸς δὲν δέχεται ἀπάσας τὰς ἐντυπώσεις χωρὶς τινός, ἀλλὰ μόνως τὰς ὀριζούσας τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ, ἢ ὅπως ὁ ζωγράφος βλέπει μόνον ὅ,τι θέλει καὶ βούλεται. Διὰ τοῦτο δὲ λαοὶ, ὧν ἡ τοῦ ἁρμονικοῦ κανόνος διαίρεσις εἶνε διάφορος, δὲν δύναται νὰ ἐννοήσωσι τὴν μουσικὴν ἄλλων λαῶν, διάφορον μουσικὸν διάγραμμα ἔχοντων, οὐδὲ νὰ εὐφρανθῶσιν ἐξ αὐτῆς, ὅπερ, ὡς ἀνωτέρω παρετηρήθη, συμβαίνει μεταξὺ τῆς μουσικῆς τῶν Κινέζων καὶ Εὐρωπαίων κτλ. Διὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων οἱ μὲν ἐκπαιδευθέντες διὰ τοῦ μουσικοῦ διαγράμματος τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς, ἢ ἐκ νεαρῆς ἡλικίας ἀκούοντες αὐτὴν, ἢ ἐθισθέντες διὰ μακροχρονίου διαμονῆς ἐν εὐρωπαϊκαῖς πόλεσιν, δὲν εὐρίσκουσιν οὐδεμίαν τέρψιν εἰς τὴν σήμερον ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν καὶ τὰ τουρκικὰ μέλη, ἧς τὸ μουσικὸν διάγραμμα διαφέρει τοῦ εὐρωπαϊκοῦ κατὰ τὴν διαίρεσιν, καὶ ἦν καὶ ἡ περὶ τὸ ἔδειν ἄγνοια τῶν πλείστων ἐκ τῶν καλουμένων ἱεροψαλτῶν, καθιστᾷ ἔτι ἀνυπόφορον καὶ ἀηδυστάτην βινωδίαν· οἱ δὲ ἐντελῶς ἄγευστοι εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς, κατακηλοῦνται ἐκ τῆς νῦν ἱερᾶς μουσικῆς καὶ ἐκ τῶν τουρκικῶν μελωδιῶν¹, ἀπαρέσκει δὲ αὐτοῖς ἡ εὐρωπαϊκὴ, ἧς τὸ μουσικὸν διά-

¹ Κατὰ τὴν ἐν Τουρκίᾳ διαμονὴν μου παρετήρησα, ὅτι οὔτε οἱ χωρικοὶ τέρπονται ἐκ τῆς ἐν ταῖς πόλεσι μουσικῆς, ἧτις κατὰ τε τὰς ἀκουστικὰς σχέσεις τοῦ μουσικοῦ διαγράμματος καὶ κατὰ τὴν μελοποιίαν εἶνε τουρκικὴ καὶ ἔρρινος, οὔτε πάλιν οἱ πόλιται· εὐρίσκουσι τέρψιν ἐν τῇ δημῳδαί μουσικῇ τῶν χωρικῶν, ἧτις ἐν φυσικῇ καταστάσει διατελοῦσα, διαφέρει κατὰ τε τὸ μουσικὸν διάγραμμα καὶ, ὡς καθ' ἑαυτὸν, κατὰ τὴν μελοποιίαν, οὐσα προσέτι ἐντελῶς ἀηδύλαγμένη τῆς βινωδίας, ὅπερ δυνάμεθα νὰ ἀντιληφθῶμεν ἰδίως ὡσὶν, ἀγροῦμενοι χωρικῶν φθόντων χροετικά ἔσοματα, καὶ μέλιστα ὅπου ὁ πληθυσμὸς εἶνε καθαρὸς ἑλληνικὸς καὶ ἀμιγῆς. Ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως καὶ παρατηρήσεως γινώσκω, ὅτι οἱ περὶ τὰ Ἰωάννινα κατοικοῦντες χωρικοὶ Ἕλληνες οὐχὶ μόνον οὐδεμίαν εὐρίσκουσιν ἠδονὴν εἰς τὴν ἐν τῇ πόλει μόνον ἐπικρατοῦσαν ἔρρινον τουρκικὴν μουσικὴν, ἀλλὰ καὶ δυσαρεστοῦνται καὶ ἐνοχλοῦνται ἀκούοντες αὐτῆς, μισοῦσι δὲ μέλιστα αὐτὴν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε ὀνομάζουσιν αὐτὴν δι' ὀβριστικωτάτου ὀνόματος, ὅπερ ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἡθικὴν δὲν δύναται νὰ ἀναφέρω. Κατὰ τὴν τελευταίαν ἐν τῇ εἰρημένῃ πόλει διατριβὴν μου, ἤκουον ἀπάσας τὰς μελωδίας, τὰς φδομένας τουρκιστὶ ὑπὸ τῶν ἀνατολιτῶν στρατιωτῶν, ζεϊμπέκων καλουμένων, μιμουμένας καὶ ἐπαναλαμβανόμενας ἐν ταῖς διασχίσεσιν ὑπὸ τῶν ἑλλήνων πολιτῶν, τῶν τουρκικῶν μελῶν ἐφαρμοζο-

γραμμα εἶνε τὸ αὐτὸ καὶ τῶν ἀρχαίων βυζαντινῶν, τὸν δὲ λόγοι τούτου παρέχει ἡμῖν ὁ Ψευδαριστοτέλης ἐν τῷ ἰβ' τῶν προβλημάτων λέγων «Διὰ τί ἡδῖον ἀκούουσιν ἁδόντων ὅσα ἂν προεπιστάμενοι τυγχάνωσαν τῶν μελῶν, ἢ ὧν μὴ ἐπίστανται; πότερον ὅτι μᾶλλον δῆλος ὁ τυγχάνων ὡς περ σκοποῦ, ὅταν γνωρίζωσι τὸ ἁδόμενον; . . . ἔτι καὶ τὸ σύνθηες ἡδὶ μᾶλλον τοῦ ἀσυνήθους».

Ἐσαύτως δὲ ἐὰν οἱ εἰθισμένοι νὰ τέρπωνται ἐκ τῆς σήμερον ἱερῆς μουσικῆς καὶ τῆς ῥινφιδίας αὐτῆς δὲν κατακηλῶνται ἐκ τῶν κατὰ κέθετον γραμμῆν ἐπωκοδομημένων συναμφιβόλων¹ συμφωνιῶν καὶ συζυγιῶν, τουτέστιν ἐὰν δὲν ἀρέσκη αὐτοῖς ἡ παναρμόνιος ψῶδῆ, ἡ ἀρμονικὴ πολυφωνία, ὁ λόγος εἶνε φυσικὸς καὶ ἀπλούστατος, ἐλλείπεται δηλαδὴ αὐτοῖς αἰβάσεις τῆς στοιχειώδους ἀρμονικῆς συμφωνίας τῆς παναρμονίου ψῶδῆς, ἢ οὐδέποτε ἤκουσαν, καὶ ἦν ἐπομένως ἡ ἀκοή των ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἡ συνείδησις δὲν κατέχει. Διότι καὶ ἐνταῦθα συμβαίνει, ὅτι εἶπομεν ἀνωτέρω περὶ τῆς καθ' ὀριζόντιον γραμμῆν κινήσεως τῆς φωνῆς ὡς μελωδίας. Ἴνα δηλαδὴ κκατάλάβωμεν δλοκλήρους μελικὰς παναρμονίους σειρὰς κατὰ κέθετον γραμμῆν, ἵνα ἀντιληφθῶμεν παρχρηῖμα τὰς πρὸς ἀλλήλας ἀνφορὰς τῶν παναρμονιῶν συμφωνιῶν, ὀφείλομεν πρῶτον νὰ κατέχωμεν σταθερῶς ἐντῆ συνείδησει τὴν εἰσάπαξ καθορισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ μελοποιῦ βῆσιν τῶν στοιχειωδῶν ἀρμονικῶν συμφωνιῶν τοῦ μουσικοῦ διαγράμματος, πρὸς τὸ ὀπιον, ὡς πρὸς τὴν κλίνην τοῦ Προκρούστου, παραβάλλονται ὑπὸ τῆς ἀκοῆς ἀστραπηδὸν αἱ ἐφεξῆς πολυαρμόνιαι συμφωνίαι καὶ συγκράσεις. Ἐσπε ἐλλείποντος αὐτοῖς τούτου οὐδόλως πράδοξον, ἐὰν δὲν κατακηλῆ αὐτοῖς ἡ πολύφω-

μῖνον ἐπὶ ἑλληνικῷ κειμένῳ Ἡ ἐφαρμογὴ δὲ αὕτη τουρκικῶν μελῶν εἰς ἑλληνικὰ κείμενα, ἀρξαμένη ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν τούρκων ἐν ταῖς διαφόροις πόλεσι τῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, ἐξακολουθεῖ ἀδιαιρέτως ἔτι καὶ νῦν, καὶ θέλει βεβαίως ἐξακολουθήσει καὶ εἰς τὸ μέλλον, ἐνὸσω ἄρχει τὸ τουρκικὸν στοιχεῖον. Καὶ αἱ μετακινήσεις δὲ καὶ αἱ μετασταθμεύσεις τοῦ στρατοῦ παρετήρησα, ὅτι συντελοῦσιν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν διάδοσιν τῆς τουρκικῆς μουσικῆς, ἥς κυριωτάτη πηγὴ εἶνε βεβαίως ἡ Κωνσταντινούπολις. Ἐνταῦθα πρῶτον ἡ τῶν κρατούντων μουσικὴ ἐξήλασε τὴν ἑλληνικὴν βυζαντιανὴν, κατὰ τὸ εἰρημένον, ὅτι ἡ μουσικὴ δὲν ἀποτελεῖ κράτος; ἐν κράτει, πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ἔπειτα δὲ κατὰ φυσικὴν συνέπειαν, — δευτῆς γενομένης κατὰ μικρὸν τῆς μουσικῆς τῶν κρατούντων διὰ τοῦ ἔθ.σμου καὶ δι' ἑλλείψιν τεχνικῆς ἔθνικῆς μουσικῆς ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ — κατὰ μικρὸν καὶ λεληθότως καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας, ὡς ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ δαίσομεν. Ὅτι δὲ εἶπομεν περὶ τῆς μουσικῆς τῶν ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ πόλεων μικτοῦ πληθυσμοῦ, αὐτὸ τοῦτο συνέθη καὶ θέλει ἐξακολουθεῖ καὶ εἰς τὸ μέλλον καὶ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ, ἐφαρμοζομένων ἀδιαιρέτως τουρκικῶν ἀμειδῶν καὶ μελῶν εἰς κείμενα ὀρησκειτικῶν περιεχομένου, ὅπερ καλῶς γινώσκουσιν ἰδίως οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει κατοικοῦντες καὶ ἐν ταῖς πόλεσι τῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας γεννηθέντες καὶ ἀνατραφέντες Ἕλληνες. Ὅτι δὲ καὶ ἐν τῷ ἐλευθέρῳ ἑλληνικῷ βασιλείῳ διατηροῦνται εἰσέτι τὰ ἴχνη τῆς τουρκικῆς μουσικῆς, διότι δὲν ἀνεπτύχθη ἔτι τεχνικὴ ἔθνικὴ μουσικὴ ἥς δυστυχῶς οὐδὲ αἱ βῆσεις μέχρι τοῦδε τοῦλάχιστον ἐτέθησαν, εἶνε κασίδηλον.

1 Ἡ ἔννοια συναμφιβόλος (ἤχος) εἶνε ὁρος ἴδιος τῆς βυζαντιανῆς πολυφωνοῦ ψῶδῆς, μὴ ἀπαντῶσα ἐν ταῖς λεξικοῖς.

νος ἄρμονικῆ ᾠδῆς, διότι δὲν ἔννοοῦσιν αὐτήν, ἐπειδὴ δὲν συνειθίσθησαν εἰς αὐτήν· ἄλλως δὲ ἡ ἀκοὴ καὶ αὐτῶν ἔχει τὴν αὐτὴν κατασκευὴν, ὥστε διαφέρουσι τῶν ἄλλων, καθ' ὅτι δὲν ἔχουσι πείρα καὶ γνῶσιν τῆς τελείας μουσικῆς, τῆς εἰς ἀνεξάρτητον τέχνην ἀνυψωθείτης, τὸ δὲ κλλιλογικὸν αὐτῶν αἴσθημα δὲν εἶνε ἰκανῶς ἀνεπτυγμένον, ἀλλ' εὐρίσκεται εἰς τὴν κατωτάτην βαθμίδα, δυνάμενον ν' ἀντιληφθῆ μόνως τῆς ἀτελοῦς καθ' ὁρίζοντιον γραμμῆν καὶ ἐν φυσικῇ καταστάσει διατελούσης εἰτέτι μουσικῆς· ἐλλείπει αὐτοῖς ἡ κλυομένη μουσικὴ σύνεσις, ἡ ἀκριβῆς διάκρισις τῶν διαστημάτων καὶ συμφωνιῶν, ἣτις προϋποθέτει διδασκαλίαν καὶ ἐθισμόν οὐχὶ τὸν ἐπιτυχόντα· πρὸς τούτοις δὲ ἡ ἀκουστικὴ αὐτῶν κατάληψις εἶνε συγκεχυμένη ἔνεκα τῆς ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ χρήσεως τριῶν διαφόρων μουσικῶν διαγραμμάτων, ἦτοι α') τοῦ τουρκικοῦ, ἔχοντος πολὺ διάφορον διαίρεσιν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ, τοῦ τῶν ἀρχαίων καὶ βυζαντινῶν διατόνου διτόνου γένους, β') τοῦ περσικοῦ, ὄντος διηρημένου εἰς τεταρτημόρια τόνου, ἐξ οὗ παρήχθη τὸ τουρκικὸν διάτονον, τοῦ ὁποίου τὰ διαπασῶν εἶνε μικρότερα τῶν εὐρωπαϊκῶν, ἀρχαίων καὶ βυζαντιακῶν, καὶ περὶ οὗ θέλομεν ποιῆσαι λόγον ἐν τῷ οἰκίῳ τόπῳ. Πλὴν τῶν δύο εἰρημέων κανόνων γίνεται χρήσις προσέτι τοῦ ἀραβικοῦ καὶ τῶν μουσικῶν αὐτοῦ κλιμάκων, ὅστις εἶνε διηρημένος εἰς τριτημόρια τόνου. Συνελόντι δ' εἰπεῖν οἱ σήμερον ἰεροψάλται, δὲν ἔχουσι σαφῆ καὶ εὐκρινῆ, ἀλλὰ συγκεχυμένην συνείδησιν τῶν διαστημάτων τοῦ μουσικοῦ αὐτῶν διαγράμματος· δι' ὃ καὶ ἄπειροι τῶν κανόνων τοῦ ὀρθῶς ᾄδειν, κλείοντες δὲ τὸ στόμα καὶ προϊέμενοι τὸ πλεῖστον τῆς φωνῆς ἐν τῷ ᾄδειν διὰ τῆς ῥινός, νομιζουσι καὶ ἔχουσι τὴν γελοῖαν ἀξίωσιν νὰ πιστεύωνται καὶ παρὰ τῶν ἄλλων, ὅτι ἐν τῇ ἐξαγγελίᾳ διακρίνουσι μεζόνας, ἐλάσσονας καὶ ἐλαχίστους τόνους, τεταρτημόρια τόνου καὶ τριτημόρια, ἦτοι ἄρμονικὰς καὶ χρωματικὰς διέσεις, τῶν ὁποίων οἱ πλεῖστοι ἀμφιβάλλω ἐὰν δύνανται νὰ διακρίνωσι τὸν δίτονον τοῦ τριημιτονίου, ἄτε οὐδέποτε τὰ ὑπ' αὐτῶν ἀδόμενα διαστήματα πρὸς τινὰ σταθερὸν ὀργανικὸν κανὸνα παραβιάζοντες. Ἄλλως δὲ ὀφείλουσι νὰ μὴ εἰπωσι, ποία εἶναι ἡ διαίρεσις τοῦ ὀργάνου, ὅπερ ἔχουσι ὡς βᾶσιν ᾄδοντες, διδασκόμενοι καὶ ἐξασκούμενοι;

Ἐκ τῶν εἰρημέων κατὰ δὴλον καθίσταται, ὅτι ἡ μὲν ἀπαρέσκεια τῶν κατὰ τῆς σήμερον ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς καταφερομένων εἶναι δικαία καὶ ἔρθῆ, καὶ δι' ἄλλους λόγους, οὗς προϊόντες θέλομεν δεῖξει· ἡ δὲ ἀντίστασις τῶν μὴ κατακηλουμένων ἐκ τῆς πολυφώνου ἄρμονικῆς μουσικῆς, διότι δὲν ἔννοοῦσι ταύτην, εἶνε ἄδικος, ἀθλιζέτος καὶ ἄλογος, ἐπειδὴ εἶνε ἄρνησις τῆς ἀνυψώσεως τῆς μουσικῆς εἰς τελείαν καὶ ἐξ ἀντικειμένου τέχνην, ἄρνησις ἀρκ τοῦ τέλους, δι' ὃ αὕτη προσελήφθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἄρνησις δὲ καὶ τῆς ἐξευγενίσεως τοῦ θυμικοῦ. Ἡ σήμερον ἰερὰ μουσικὴ, μὴδὲν κοινὸν ἔχουσα πρὸς τὴν πρὸ τῆς ἐλώτεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως,

ἐλαχίστην δὲ σχέτιν πρὸς τὴν ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐπὶ ἐντελῶς διαφόρων βάσεων κατὰ τε τὰς ἀκουστικὰς σχέσεις καὶ τὴν μελοποιίαν πρὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἀναπτυχθεῖσαν, εἶνε ἄτεχνος καὶ ἀκόλαστος, κακότεχνος καὶ ἀπρεπής, ἀσεβής καὶ μὴ ἀρμόζουσα πρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦ θρησκευτικοῦ κειμένου, ἥμιστα προσήκουσα τῇ θρησκευτικῇ λατρείᾳ· καλλιλογικῶς δὲ ἐξεταζομένη στερεῖται τοῦ περιεχομένου πάσης τέχνης τοῦ καλοῦ, ἥτοι τοῦ μουσικοῦ καλοῦ, τεχνικῶς δὲ εἶνε ἀτελεστάτη. Οἱ εἰς τοιαύτην ἀρεσκόμενοι μουσικὴν ἀποδεικνύουσι, ὅτι οὐδὲ τὴν στοιχειωδεστάτην μουσικὴν σύνεσιν κέχτηνται, ἐπιμένοντες δὲ εἰς τὴν διακτῆρσιν αὐτῆς, προδίδουσι ἀπειρόκχλον καὶ ἀπαίδευτον καλλιλογικὸν μουσικὸν αἶσθημα, καὶ ἔλλειψιν συνειδήσεως ἐθνικῆς καὶ πατριωτικοῦ συναισθήματος, ἅτε προαιρούμενοι εἰσέτι καὶ ἐπιμένοντες νὰ ἀναπέμπωσι τὰς δοξολογίας αὐτῶν καὶ ὑμνωδίας διὰ μελῶν εἰλημμένων ἐκ τῶν Τουρκικῶν πορνικῶν ἀμυγνέδων καὶ συμποτικῶν ἀσμύτων, ἢ μεμελοποιημένων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν περσικῶν, ἀραβικῶν καὶ τουρκικῶν μακάμ, τοῦ πεσρέφ καὶ ράσλι.

Δὲν ἀρνούμεθα μὲν ὅτι ἡ μουσικὴ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν, ὡς ψιλὸν μέλος ἐξεταζομένη, δὲν δύναται νὰ εἶνε οὔτε ἀγαθὴ οὔτε κακὴ, οὔτε ἀκόλαστος οὔτε εὐσεβής, οὔτε ἀνόσιος, οὔτε ἱερά, ἀλλ' ἡ καλὴ καὶ ἡδεῖα ἢ ἀηδὴς καὶ ἄσχημος, ἐπειδὴ περιεχόμενον αὐτῆς εἶνε μόνον τὸ μουσικὸν καλόν. Ἄλλ' ὡσαύτως δὲν δύναται τις νὰ ἀρνηθῇ, ὅτι ἡ μουσικὴ ὡς μέλος μὲν αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ἐξεταζόμενον δύναται νὰ εἶνε καλὴ, καλλίστη, ἡδεῖα, ἡδίστη, προσβάλλει ὅμως τὸ καλλιλογικὸν αἶσθημα, ὅταν τὸ κάλλιστον καὶ ἡδιστον τοῦτο μέλος δὲν συνάδῃ, δὲν συμφωνῇ, δὲν ἀρμόζῃ πρὸς τὴν ψυχικὴν διάθεσιν, ἣν πρόκειται νὰ διεγείρῃ ἢ καταστειλῇ, μεθ' ἧς ἡ καλλιλογικὴ αὐτοῦ ἐνέργεια ὀφείλει νὰ συνταυτίζηται. Πᾶς κύκλος ψυχικῆς διαθέσεως, καὶ πᾶσα λέξις καὶ πᾶν κείμενον, μεθ' ὧν ἡ μουσικὴ προσκαλεῖται νὰ συνενώσῃ τὴν ἰδεατικίζουσαν αὐτῆς ἐνέργειαν, ἀξιοῖ καὶ ἀπαιτεῖ παρ' αὐτῆς, ὅπως τὰ μελικὰ σχήματ' αὐτῆς καὶ εἶδη, συνάδωσι πρὸς τὸν χαρακτήρα τῆς ψυχικῆς διαθέσεως, πρὸς τὴν διάνοικ' αὐτῆς λέξεως καὶ τοῦ κειμένου, ἢ τοῦλάχιστον νὰ μὴ διασπῶσι τὴν ἐνότητα τῆς ψυχικῆς διαθέσεως, τοῦτέστιν αἰ παθήσεις ἢ ἐντυπώσεις, αἱ ἐκ τῆς πορείας τῶν τόνων διεγειρόμεναι, νὰ ἀνταποκρίνωνται, νὰ προσήκωσι καὶ συνταυτίζωνται μετὰ τοῦ εἶδους τῶν θυμικῶν καταστάσεων καὶ μετὰ τῆς διανοίας τῆς λέξεως ἢ τοῦ κειμένου. Κατὰ ταῦτα ἕκαστος κύκλος ψυχικῶν διαθέσεων καὶ θυμικῶν καταστάσεων ἀπαιτεῖ ἴδιον τρόπον, ἰδίαν σύνθεσιν, ἰδικὴν μελοποιίαν καὶ ῥυθμοποιίαν, ἴδιον ὕψος ἢ στῦλον μουσικόν.¹ Δια

¹ Πλάτ. Πολιτ. γ. 397. Καὶ εἰάν τις ἀποδοῖ μὲν πρέπουσαν ἀρμονίαν καὶ ῥυθμὸν τῇ λέξει, ὀλίγον πρὸς τὴν αὐτὴν γίγνεται λέγειν τῷ ὀρθῶς λέγοντι καὶ ἐν μιᾷ ἀρμονίᾳ κτλ. 399. Καὶ μὴν τὴν γε ἀρμονίαν καὶ ῥυθμὸν ἀκολουθεῖν δεῖ τῷ λόγῳ. . . 400 οὐδ' (ῥυθμοῦς) ἰδόντα τὸν πόδα τῷ τοιοῦτ' λόγῳ ἀναγκάζειν ἔπισθαι καὶ τὸ μέλος, ἀλλὰ μὴ λόγον ποδὶ τε καὶ μέλει.

ταῦτα ὑπάρχει ἴδιον ὕφος μουσικῆς ὀρχηστικῆς, συμποτικῆς, θρηνώδους, ἐκκλησιαστικῆς, ἐπικηδεῖου κτλ, ἴδιοι ἐκάστου τρόποι, ἴδιοι τόποι φωνῆς, ἴδιαι ἀρμονίαι καὶ ἴδιοι ῥυθμοί.¹ Ἡ ἐκ προαιρέσεως ἢ καὶ ἐξ ἀγνοίας ἀρχα καταφρόνησις καὶ ὕβρις τῶν ἀπαιτήσεων τούτων καὶ συνθηκῶν μεταξὺ θυμικῶν κκαστάσεων καὶ μελικῶν παθήσεων, μεταξὺ κειμένου καὶ μελοποιίας, παρὰ τοῦ μελοποιοῦ τοῦ συγκλώθοντος τὰ ἀτύγλωστα καὶ συνενοῦντος τὰ ἀντιμαχόμενα, προκαλεῖ ἐν τῷ κεκτημένῳ αἴσθησιν καὶ σύνεσιν τοῦ μουσικοῦ καλοῦ, ἐν τῷ λογίῳ ἀκροατῇ, τῷ ἔχοντι πεπαιδευμένον κλλιλογικὸν αἴσθημα τὰς παθήσεις ἐκείνας, ὡς σημαίνομεν διὰ τῶν λέξεων κακότεχνος, ἀνόσιος, ἀσεβής, ἀκόλαστος μουσική. Ὡσαύτως ἀγκυμάτι ἢ εἰκόνα τινα ὀνομαζόμεν κακοήθη, ὅταν παριστῇ τι ἀντιμαχόμενον καὶ προσβάλλοι τὸ ἠθικὸν συναίσθημα. Τῆς δὲ μουσικῆς ὀνομαζομένης κακοήθους, ἢ ἐκφρασις αὕτη δὲν ἀποδίδει εἰς τὴν μουσικὴν αὐτήν, ἀλλὰ δι' αὐτῆς τῆς φράσεως σημαίνεται ἢ χρῆσις καὶ συνένωσις τῆς ἰδεατικῆς καὶ τὸν νευρικὸν βίον διεγειρούσης ἐνεργείας αὐτῆς πρὸς ἀνηθικούς καὶ ἀπρεπεῖς σκοπούς, ὡς τὸ ἐπαυξάνειν καὶ ἐπιρρυνῶναι τὰς ὠμὰς αἰσθητικὰς ὀρμὰς διὰ τῆς διεγειρούσης ἰσχύος τῶν τόνων. Γνωστὸν δέ, ὅτι ἐκαστον εἶδος μουσικῆς, ἔχον ἴδιον ὕφος, ἔχει καὶ ἴδιους νόμους, ἰδίους κανόνας, οὓς ὁ μελοποιὸς δὲν πρέπει νὰ παραβῇ.² Ὡσαύτως δὲ ἐξ ἐκάστου

1 Πλατ. Πολιτ. 399. Τίνας οὖν θρηνώδεις ἀρμονίας... Πιζολυδοῖσι, ἔφη, καὶ συντοναλυδοῖσι καὶ τοιαῦταί τινες... Τίνας οὖν μαλακαὶ καὶ συμποτικαὶ τῶν ἀρμονιών; Ἰαστί, ἢ δ' ὄς, καὶ λυδοῖσι, αἴτινες χαλαραὶ καλοῦνται. 400. Ἄλλα ταῦτα μὲν, ἦν δ' ἐγώ, καὶ μετὰ δάμωνος βουλευσόμεθα, τίνας τε ἀνελευθερίας καὶ ὕβρεως ἢ μανίας καὶ ἄλλης κακίας πρέπουσαι βάσεις, καὶ τίνας τοῖς ἐναντίοις ληπτέον ῥυθμούς. Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῷ Ὑ τῶν πολιτικῶν λέγει· «Ἐν δὲ τοῖς μέλεσιν αὐτοῖς ἔστι μιμήματα τῶν ζῴων» καὶ τοῦτ' ἔστι φανερόν· εὐθὺς γὰρ ἡ τῶν ἀρμονιῶν δίστιχη φύσις, ὥστε ἀκούοντας ἄλλως διατίθεσθαι καὶ μὴ τὸν αὐτὸν ἔχειν τρόπον πρὸς ἐκάστην αὐτῶν, ἀλλὰ πρὸς μὲν ἐνίας ὀδυρτικῶν καὶ συνεστηκῶν μάλλον, οἷον πρὸς τὴν μιζολυδοῖσι καλουμένην, πρὸς δὲ τὰς μαλακωτέρως τὴν διάνοιαν, οἷον πρὸς τὰς ἀνεμίναν· μέσως δὲ καὶ καθεστῆκῶν μάλιστα πρὸς ἐτέραν, οἷον δοκεῖ ποιεῖν ἡ θυριστί μόνη τῶν ἀρμονιών, ἐνθουσιαστικῶν δὲ ἡ Φρυγιστί ταῦτα γὰρ καλῶς λέγουσιν οἱ περὶ τὴν παιδείαν αὐτέην περιλοσυφηρότες· λαμβάνουσι γὰρ τὰ μακρότερα τῶν λόγων ἐξ αὐτῶν τῶν ἔργων· τὸν αὐτὸν γὰρ τρόπον ἔχει καὶ τὰ περὶ τοῦ ῥυθμοῦ· οἱ μὲν γὰρ ἦθος ἔχουσι στασιμώτερον, οἱ δὲ κινητικόν, καὶ τούτων οἱ μὲν φορτικωτέρας ἔχουσι τὰς κινήσεις, οἱ δὲ ἐλευθερωτέρας».

2 Πλατ. Νόμων δ' 669, Β. «Μὴ τοίνυν ἀπαίπωμεν λέγοντες τὸ περὶ τὴν μουσικὴν ἢ χαλεπόν. Ἐπειδὴ γὰρ ὕμνεται τὸ περὶ αὐτὴν διαφέροντως ἢ τὰς ἄλλας εἰκόνας, εὐλαβείας δὲ δεῖται πλείστης πατῶν εἰκόνων· ἀμικρῶν τε γὰρ τις μέγιστ' ἀνὸς βλάπτεται, ἢ καὶ κατὰ φιλοφρονούμενος, χαλεπώτατον τὸ αἰσθῆσθαι διὰ τὸ τοῦ ποιητῆς φαυλοτέρους εἶναι ποιητῆς αὐτῶν τῶν Μουσῶν· οὐ γὰρ ἀνὸς εἶναι γὰρ ἐκμαρτεῖν ποτε τοσοῦτον, ὥστε βήματα ἀνδρῶν ποιῆσαι τὸ σχῆμα γυναικῶν καὶ μέλος ἀποδοῦναι, καὶ μέλος ἐλευθέρων αὐ καὶ σχήματα συνθεῖσαι ῥυθμοῦ δούλων καὶ ἀνελευθέρων προσαρμῶν, οὐδ' αὖ ῥυθμοῦ; καὶ σχῆμα ἐλευθέρων ὑποθεῖσαι μέλος ἢ λόγον ἐναντίον ἀποδοῦναι τοῖς ῥυθμοῖς... Ποιηταὶ δὲ ἀθροῦσιν οὐδὲρ τὰ τοιαῦτα ἐμπλέκοντες καὶ συγκυκλώντες ἀλόγως γέλωτ' ἀνὸς παρασκευάζουσι τῶν ἀνθρώπων, ὅσους φησὶ Ὀρφεὺς· λαχεῖν ὄραν τῆς τέρψιος· ταῦτά τε γὰρ ὀρῶσι πάντα κινούμενα, καὶ ἔτι διασπῶσιν οἱ ποιηταὶ ῥυθμὸν μὲν καὶ σχήματα μέλους χωρὶς, λόγους ψι-

είδους μουσικῆς πρέπει νὰ ἀπκτιῶμεν μόνον τὴν οἰκείν ἡδονήν, τὸ οἰκεῖον μουσικὸν καλόν. Λέγοντες ἄρα ἀκόλαστον ἢ ἀσεβῆ μουσικὴν, διὰ τούτου σημερινόμεν τὸ παχυλὸν ἀμάρτημα τοῦ μελοποιοῦ, τοῦ παρακλίνο-
νοντος τοὺς νόμους τοῦ οἰκείου ὕφους, σιώπτοντος ἄρα καὶ καταγελῶντος τὰς ἱερωτάτας καὶ λεπτοτάτας ψυχικὰς καταστάσεις. Τὸ ὕφος τῆς ἐκ-
κλησιαστικῆς μουσικῆς ἀξιοῖ ἵνα ἡ καλλιλογικὴ ἐνέργεια τοῦ μέλους συ-
νάδῃ πρὸς τὴν ἐντύπωσιν, ἣν ἐμποιεῖ τῷ εὐσεβεῖ ἢ σπουδασιότης καὶ ἱε-
ρότης τοῦ νοοῦ, ἵνα συμφωνῇ μετὰ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐσωτερικῆς ἀνυψώσεως
τοῦ ἄγοντος ἡμᾶς εἰς τὸν κόρον. Παρὰ τῆς ὀρθῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς
ἀπαιτοῦμεν νὰ μὴ ἐξάγῃ ἡμᾶς καὶ ἀποπλαναῖ, ἀπάγουσα ἐκ τῆς ψυχικῆς
διαθέσεως τῆς ἱεραῆς εὐφημίας καὶ τῆς ἐσωτερικῆς συναθροίσεως, νὰ μὴ
ἀναμιμνήσκῃ ἡμᾶς διὰ τῶν ῥυθμῶν καὶ τῶν τονικῶν κινήσεων δυνάμει
τοῦ νόμου τοῦ συνειρμοῦ τῶν παραστάσεων τὸ θέατρον καὶ τὰς βιωτικὰς
διασκεδάσεις καὶ δμιλητικὰς διαχύσεις τῶν αἰθουσῶν, καὶ συνελόντι εἰπεῖν,
ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ δὲν πρέπει νὰ ἔγῃ τι ἀναμιμνήσκον ἡμᾶς βιω-
τικὰς σχέσεις; καὶ καταστάσεις, κοσμικὰς ὑποθέσεις τοῦ καθημερινοῦ βίου.
Πρέπει νὰ εἶνε ἐλευθέρα πικρῆς λίαν κινήτικοῦ καὶ σφοδροῦ ῥυθμοῦ, πά-
σης μελωδίας ἐχούσης χαρακτηρὸν κινήσεως λίαν σφοδρᾶς. Νομίζω δὲ ὅτι
εἰς ταῦτα πρέπει νὰ ἀποδώσωμεν τὴν ἀπόκλεισιν τῆς ὀργανικῆς μουσικῆς
ἐκ τῆς ἐκκλησίας. Κατὰ ταῦτα ἐξεταζομένη ἡ σημερινὴ ἐκκλησιαστικὴ
μουσικὴ εἶνε κκότεχνος καὶ ἀκόλαστος εἰς πάντῃ· δικαίᾳ δὲ καὶ ὀρθο-
τάτῃ εἶνε ἡ κατ' αὐτῆς καταφορά καὶ ἀγκυράκησις τῶν μουσικῶν σύνεσιν
κεκτημένων, διότι τὰ ἐπὶ τῇ βίᾳ τοιρκικῶν, περσικῶν καὶ ἀραβικῶν
κλιμάκων, καὶ τῆς τουρκικῆς καὶ περσικῆς μελοποιίας καὶ ῥυθμοποιίας ἀπὸ
τοῦ παρελθόντος αἰῶνος μέχρι σήμερον μεμελοποιημένα ἱερά μελῆ διε-
γεύρουσι διαθέσεις ὄλω; ἀντιθέτους πρὸς τὰ θρησκευτικὰ αἰτήθημτα, τὰ

λοὺς εἰς μέτρον τιθέντες, μέλος δ' αὖ καὶ ῥυθμὸν ἄνευ ῥημάτων, ψιλῆ κιθαρίσει τε καὶ αὐλήσει
προσχρώμενοι, ἐν οἷς δὴ παγγάλεπον ἄνευ λόγου γιγνόμενον ῥυθμὸν τε καὶ ἁρμονίαν γιγνώσκειν,
ὅ,τι τε βούλεται, καὶ ὅ,τιφ ἔοικε τῶν ἀξιολόγων μιμημάτων, ἀλλὰ ὑπολαβεῖν ἀναγκαῖον τὸ τοιοῦ-
τον πολλῆς ἀγροικίας μετόν». Τὴν ἐπιτίμησιν ταύτην τῶν ποιητῶν ἔνεκα οὐκ ὀρθῆς χρήσεως
τῶν ῥυθμῶν καὶ ἁρμονιῶν, ὑπερμηματιζῶν ὁ Πρόκλος λέγει τάδε: «καὶ δ' ὅ φησιν αὐτοὺς
(τοὺς ποιητὰς) ἀποκίπτειν τῆς ἀληθοῦς μουσικῆς· τὸ γὰρ ἂν μὴ ποτε τὰς ἡδύστας αὐτὰς ἐξ-
αμαρτεῖν, ἄπερ οὗτοι πλημμελοῦσιν, ἐκβαίνοντας αὐτοὺς δαίμονσι τὴν τῷ ὄντι μουσικῆν, καὶ
φερομένους εἰς τὴν τὸν πολὺν ὄχλον ἀφίσκουσαν· ἔστι δὴ οὖν τούτων ὡν φησι τοὺς καθ' ἑαυ-
τὸν ποιητὰς, ἐν μὲν τὸ τοῦ λόγου καὶ τὰς ἁρμονίας καὶ ῥυθμοὺς μὴ ποιεῖν οἰκείους τοῖς εἴ-
δεσι τοῖς ζῴοις, ἀ μιμοῦνται, περιάπτοντας γυναίξιν μὲν ἀνδρικοῦς λόγους, ἀνδράσι δὲ γυναι-
κῶν, καὶ οὐδὲ τοῖσιν σπουδαίω· τοῦτο γὰρ οὐκ ἔστι μιμήσεως ὀρθῆς, ὡσπερ οὐδὲ τὸ δαι-
λοῖς ῥυθμοὺς ἀνδρῶν, ἢ ἀνάπαιιν διανεμῖν· ἕτερον δὲ τὸ συγχέειν τὰς ἁρμονίας καὶ τοὺς
ῥυθμοὺς πρὸς τὰ εἶδη τῶν λόγων, καὶ τὰ ἀσύγκλωστα συγκλῶθειν· ὅσον λόγους ὀρηνητικοῖς,
ἁρμονίαν θῶριον ἐπιφέρειν, καὶ ἀνδρικοῖς λυδῶν γοερῶν οὔσαν· δεῖν γὰρ ἐπεσθαι τῷ μὲν
λόγῳ τὴν ἁρμονίαν, τῇ δὲ ἁρμονίᾳ τὸν ῥυθμὸν, καὶ εἰ μὲν ἀνδρικός, καὶ τὰ λοιπὰ εἶναι τοι-
αῦτα πάντως· εἰ δὲ ὀρηνώδη, κἀκίττα τῆς ὁμοίας εἶχει δυνάμειος» κτλ.

μέλη, αἱ ἁρμονίαι καὶ οἱ ῥυθμοί, πλατωνικῶς καὶ ἀριστοτελικῶς ἐξεταζόμενα, δὲν συμφωνοῦσι μετὰ τοῦ σπουδαίου θρησκευτικοῦ περιεχομένου, μετὰ τῆς διανοίας τῆς λέξεως, ἀλλὰ δυνάμει καὶ τοῦ νόμου τοῦ συνειρημοῦ τῶν νοημάτων μεταφέρουσιν ἡμᾶς ἄλλοχοῦ. Μόνοι οἱ λίαν ἀπλοικὴν τὴν αἰσθησιν τοῦ μουσικοῦ καλοῦ ἔχοντες, οἱ τὸ λεπτὸν αἰσθημα τῆς συμφωνίας διαφόρων καλλιλογικῶν ἐντυπώσεων μήπω ἀνεπτυγμένον κακτημένοι, μόνοι οἱ τοιοῦτοι δύνανται νὰ τέρπωνται, καὶ νὰ ἀκούσων ἄνευ ἀγανακτήσεως καὶ ἀκάκως τοιαύτας μελωδίας, στερουμένας τῆς ἐνότητος τῆς ἐνεργείας, τῆς θρησκευτικῆς ψυχικῆς διαθέσεως μὴ συναδούσης πρὸς τὸ μέλος, πρὸς τοὺς ἀποδεδομένους τῇ λέξει ῥυθμούς, καὶ πρὸς τὰς χρωματικὰς καὶ μεθυστικὰς ἀραβικὰς καὶ περσικὰς ἁρμονίας.

Μεταβλίνοντες δὲ εἰς τὴν ἔρευνην ζητημάτων τινῶν τῆς βυζαντιακῆς μουσικῆς, ὀφείλομεν πρῶτον νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι τοιαύτην θεωροῦμεν κατὰ τὰς θετικὰς ἀποδείξεις τῶν χειρογράφων, τῶν περιεχόντων τὰς μελωδίας τοῦ μέσου αἰῶνος· παρασημασμέναι διὰ μουσικῶν σημείων, μόνοι τὴν μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων· ἡ δὲ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πρωτεύουστος τοῦ ἑλληνικοῦ χριστιανισμοῦ μέχρι τῆς σήμερον ἀναπτυχθεῖσα, ἐρῶνται ἐπὶ ἐντελῶς διαφόρων βάσεων, ὅπερ ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ δευθῆσεται. Πρὸς ἔρευνην δὲ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς τοῦ μεσαιῶνος κεκτῆμεθα πᾶν ὅ,τι πρὸς τοῦτο χρήζομεν, διότι οὐχὶ μόνον διεσώθη ἡμῖν ἡ ἁρμονικὴ θεωρία, ἡ περὶ τῶν ἀκουστικῶν σχέσεων πραγματευομένη, ἀλλὰ καὶ χιλιάδες μελωδιῶν καὶ μελῶν διαφόρων μελοποιῶν εἰδῶν καὶ διαφόρων ἐποχῶν, ἀπὸ τοῦ Β' μέχρι τοῦ ΙΒ' καὶ ἀπὸ τούτου μέχρι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, παρασημασμέναι διὰ μουσικῶν σημείων εὐφυοῦς συστήματος παρασημαντικῆς, διαφόρων κατὰ τε τὴν δύναμιν καὶ σημασίαν τῶν σημείων τῆς σημερινῆς ἐκκλησιαστικῆς παρασημαντικῆς. Τὰ ζητήματα δὲ εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ὁποίων μεταβλίνομεν εἶνε τὰ ἑξῆς· α'.) Ποῦν τὸ τέλος τῆς μουσικῆς ἐν τῷ χριστιανικῷ ναῶν· β'.) Ποῖαν τινὰ μουσικὴν ἢ μελοποιῶν καὶ ῥυθμοποιῶν παρέδέξαντο οἱ ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες τῶν πρώτων αἰῶνων πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ θηρευομένου διὰ τῆς μουσικῆς τέλους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· γ'.) Ὅποσον ἦτο τὸ πρακτικὸν μέρος, ἦτοι οἱ τρόποι τοῦ ἐξαγγελτικοῦ ἢ ἐρμηνευτικοῦ.

Ἐν τῇ ἐρῶνῃ τοῦ πρώτου ζητήματος προηγεῖται ἡ ἐρώτησις, ἐὰν ἡ παραδοχὴ τῆς μουσικῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἶχεν οὐσιώδη ἢ ἐπουσιώδη σημασίαν. Πρὸς λύσιν ταύτης ὀφείλομεν, νομίζω, νὰ διακρίνωμεν ἀκριδῶς τὰς δύο ἀπ' ἀλλήλων ἐν τισιν οὐσιωδῶς διαφερούσας ἐποχάς, ἦτοι τὴν πρὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, καὶ τὴν ἀπ' αὐτοῦ ἀρχομένην διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἀνυψώσεως αὐτοῦ εἰς θρησκείαν τοῦ ῥωμαικοῦ κράτους. Περὶ μὲν τῆς πρώτης ἐποχῆς οὐδένα ἡμεῖς γινώσκομεν ἐκκλησιαστικὸν πάτερρα, λόγον ποιούμενον ἰδίως περὶ τοῦ τέλους τῆς μουσικῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ,

εἰ μὴ τὰς ἐν τοῖς βιβλίοις τῆς νίκης διαθήκης γνωστὰς θέσεις, δι' ὧν ἐξ ὅλων τῶν τεχνῶν τοῦ καλοῦ μόνῃ ἢ μουσικῇ συνιστάται τοῖς χριστιανοῖς. Νομίζω δὲ ὅτι δὲν σφάλλομεν παραδεχόμενοι, ὅτι ἡ μουσικὴ ἐν τῇ πρώτῃ ταύτῃ ἐποχῇ εἶχεν ἐπουσιώδη σημασίαν, ἐνθυμούμενοι τὸ τότε μάλιστα ἰσχύον «Πνεῦμα ὁ Θεὸς καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν», καὶ ὅτι αὕτη ἦτο τοσοῦτον ἀπλῆ, ὅσον ἀπλοῦς ἦτο καὶ κατὰ τὰ ἄλλα ὁ χριστιανισμὸς τῆς ἐποχῆς ταύτης. Ἀναλογιζόμενοι δὲ ὅτι ἡ ἐκκλησία ἀδιοργάνωτος ἔτι οὕτως καὶ ἄνευ σταθεροῦ κέντρου, καταδιωκομένη δὲ ἀπηνῶς ἐνεκα τῶν ἀντιμαχομένων πρὸς τὸ τότε ἰσχύον μοναρχατορικὸν πολιτεύμα τοῦ Ῥωμαίου κράτους δημοκρατικῶν ἀρχῶν αὐτῆς, τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης καὶ ἰσότητος καὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν δούλων, καὶ ἔχουσα νὰ φροντίσῃ περὶ τῶν κυριωτάτων καὶ ὑψίστων ζητημάτων, μέχρι δὲ τῆς ἀναγνωρίσεως αὐτῆς ὡς ἐπικρατούσης θρησκείας τοῦ κράτους ἀγωνιζομένη τὸν περὶ τῶν ὅλων κίνδυνον, δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὀλιγίστη ἄνεσις ὑπελείπετο, ἵνα φροντίσῃ περὶ ἐπουσιωδῶν ζητημάτων, περὶ συστηματικῆς εἰσαγωγῆς τῆς μουσικῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὡς τέχνης ἀνεξαρτήτου καὶ ἐξ ἀντικειμένου, περὶ ἡδυσμένου λόγου καὶ τῆς ἐκ τούτου μουσικῆς ἡδονῆς, ὅπερ προϋποθέτει ἱκανὰ μέσα πρὸς σύστασιν καὶ συντήρησιν μουσικῶν σχολῶν καὶ χορῶν.

Ἄλλ' εἰ καὶ περὶ ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς τῆς πρώτης ταύτης ἐποχῆς οὐδεὶς τῶν ἐκκλησιαστικῶν πικτέων ποιεῖται ἰδίως λόγον, περὶ τῆς σημασίας ὁμῶς τῆς μουσικῆς καθόλου ἐν τῇ χριστιανικῇ κοινωσίᾳ καὶ ἐπομένως καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πραγματεύεται ἀνὴρ, ὃς τῇ ἐποχῇ ταύτῃ ἀνήκων καὶ ἐν τῷ τρίτῳ αἰῶνι ζῶν, εἶναι λίαν ἀξιόπιστος καὶ σπουδαιότατη πηγὴ. Οὗτος εἶνε ὁ μέγας ἐκεῖνος τῆς ἐκκλησίας πατήρ, ὁ λογιώτατος καὶ σπανίαν φιλοσοφικὴν παιδείαν καὶ πρακτικώτατον νοῦν κεκτημένος, ὁ μεστὸς φιλάνθρωπικῶν αἰσθημάτων Γίτος Φλάβιος Κλήμης ὁ ἀλεξανδρεὺς, ὁ ἀνὴρ ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἦ τε ἐκκλησία καὶ κατηχητικὴ σχολὴ τῆς Ἀλεξανδρείας, ἡ πρὸ πολλοῦ κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Ἑλληνικῶν σχολῶν ἰδρυθεῖσα, ἐξέπεμπον πορωτάτω τὰς χρυσὰς καὶ τηλυγεῖς αὐτῶν ἀκτῖνας· ὁ ἀνὴρ ὁ τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ διδασκαλίαν διὰ πολλῶν καὶ ἐμβριθεστάτων θεωριῶν πλουτίσας, καὶ διὰ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ φιλοσοφίας ἐκ τοῦ πραγματώδους καὶ ἱστορικοῦ τὰς θρησκευτικὰς ἰδέας συστηματοποίησας καὶ ἀναπτύξας, καὶ τῷ χριστιανισμῷ τὰ στοιχεῖα τῆς ἐθνικῆς καὶ γνωστικῆς κοσμοσοφίας προσπορίσας, ὁ μετὰ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Ὀριγένους ἀντιπροσωπεύων τὸ ἰδεώδες μέρος τοῦ χριστιανισμοῦ, ὃς τὴν φιλοσοφίαν ἐκλεκτικῶς δοξάζωντος λέγει· «Λέγω φιλοσοφίαν οὐ τὴν Στωϊκὴν οὐδὲ τὴν Πλατωνικὴν, ἢ τὴν Ἐπικουρείον καὶ Ἀριστοτελικὴν, ἀλλ' ὅσα εἴρηται πρὸ ἐκείτης τῶν αἰρέσεων τούτων καλῶς δικαιοσύνην μετὰ νεύτεροῦς ἐπιστήμης ἐκιδιδάσκοντα, τοῦτο σύμπαν τὸ ἐκλεκτικὸν φιλοσο-

ρφίκην φημί». Οὗτος ὁ ἐν τοῖς περὶ μουσικῆς εἰς πάντα πλατωνίζων καὶ ὡς ἄριστον τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας τὸν Πλάτωνα ἀνακηρύττων, («ὁ πάντα ἄριστος Πλάτων ... οἷον θεοφορούμενος» (Παιδαγ. III II Στρωμ. V, 8), περὶ μουσικῆς καὶ τῆς ἀπὸ ταύτης ὠφελείας προχρηματευόμενος ἐν Στρωμ. (κρφ. IA, § 88) λέγει· «Ἐτι τῆς μουσικῆς παράδειγμα ψάλλων ὁμοῦ καὶ προφητεῶν ἐκκείσθω Δαυὶδ, ὑμῶν τὸν Θεὸν ἐμμελῶς· προτήκει δὲ εὖ μάλα τὸ ἐν κρυόνιον γένος τῇ δωριστὶ ἀρμονίᾳ καὶ τῇ φρυγιστὶ τὸ διάτονον, ὡς φησὶν Ἀριστόξενος· ἢ τοῖνον ἀρμονία τοῦ βραβύρου ψαλτηρίου, τὸ σεμνὸν ἐμφανίουςα τοῦ μέλους ἀρχαιοτάτη τυγχάνουσα, ὑπόδειγμα Τερπάνδρου· μάλιστα γίνεσθαι πρὸς ἀρμονίαν τὴν δωρίον ὑμνοῦντι τὸν Δία ὧδε πως·

»Ζεῦ πάντων ἀρχὰ πάντων
 »ἀγήτωρ Ζεῦ σοὶ πέμπω
 »ταύτην τῶν ὕμνων ἀρχάν».

ἐν δὲ § 89 καταλήγει πλατωνικῶς καὶ ἀριστοτελικῶς εἰς τὸ συμπέρασμα «Ἀπτεόν ἄρα μουσικῆς εἰς κατακόσμησιν ἤθους καὶ καταστολήν». Ἐν δὲ § 90 λέγει· «Ἀμέλει καὶ τῷ πρὸς πότον ψάλλειν ἀλλήλοις προπινομεν κατεπαίδοντες ἡμῶν τὸ ἐπιθυμητικὸν καὶ τὸν Θεὸν δοξάζοντες». Περὶ δὲ τῆς ὀργανικῆς μουσικῆς ἀποφάνεται ἐν Παιδαγ. οὕτως· «καὶ πρὸς κιθάραν ἐθελήσης ἢ λύραν ἄδειν τε καὶ ψάλλειν μῶμος οὐκ ἔστιν». Τὸν ἐκλεκτικὸν δὲ τρόπον, ὥσπερ καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ καὶ οἱ μετ' αὐτὸν ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες εἰς πάντα ἀκολουθῶν, ὡς ἐκ τῆς ἀνωτέρω περικοπῆς ἐξάγεται, καὶ ἐκ τῶν ἐν Στρωμ. (σελ. 37) «Χρηστομαθῆ φημι τὸν πάντα ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν ἀναφέροντα, ὥστε καὶ ἀπὸ γεωμετρίας καὶ μουσικῆς καὶ φιλοσοφίας δρεπόμενον »τὸ χρήσιμον» ἐπικυροῦται, καὶ τῇ πλατωνικῇ καὶ ἀριστοτελικῇ περὶ μουσικῆς ἰδέᾳ ἐπόμενος, ἀποκλείει πλατωνικῶς τὴν ἔκλυτον, συμποτικὴν καὶ χαλαρὰν μουσικὴν διὰ τῶν ἐξῆς πλατωνιζόντων ἀξιοσημειώτων προχρηματώτων, ἐν μὲν τῷ Παιδαγωγίῳ λέγων· «Περιττὴ δὲ μουσικὴ ἀποπτυστέα, »ἢ κατακλιῶσα τὰς ψυχὰς καὶ εἰς ποικιλίαν ἐμβάλλουσα, τοτὲ μὲν θρηνώ»δῃ, τοτὲ δὲ ἀκόλαστον καὶ ἡδυπκῆ, τοτὲ δὲ ἐκβαρχειομένην καὶ μαυρικὴν. Μελῶν γὰρ κατεχότων καὶ ῥυθμῶν γοερῶν τῆς μουσικῆς τῆς Καυρικῆς αἰ ποικίλα φαρμακεῖαι διαρθεύουσι τοὺς τρόπους ἀκολάστῳ καὶ »κακοτέχνῳ μουσικῇ εἰς πάθος ὑποσύρουσαι τοῦ κόμου τούτου. Αἱ μὲν »ἐρωτικαὶ ὠδαὶ μακρὰν ἐρώντων» ὕμνοι δὲ ἔστων τοῦ Θεοῦ αἰ ὠδαί. Ἀρμονίας δὲ προχρηματέον τὰς σῶφρονας, ἀπωτάτω ὅτι μάλιστα ἐλαύνοντες ἐκ τῆς ἐρρωμένης ἡμῶν δικνοίας τὰς ὑγρὰς ὄντως ἀρμονίας, ἅς περὶ τὰς »καμπὰς τῶν φθόγγων κακοτεχοῦσθαι εἰς θρόψιν καὶ βωμολοχίαν ἐνδικο»ντῶνται, τὰ δὲ αὐστηρὰ καὶ σῶφρονα μέλη ἀποτάσσεται ταῖς τῆς μέθης »ἀγερωχίαις. Καταληπτέον οὖν τὰς χρωματικὰς ἀρμονίας τὰς ἀχρῶμοις »πρωινίαις καὶ τῇ ἀνοποροῦσῃ καὶ ἐτχιρούτῃ μουσικῇ». Προχρηματωμένων δὲ τῶν θέσεων τούτων πρὸς τὰ ὑπὸ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους περὶ μου-

σικῆς εἰρημένα κατακρίνεται ἀρκούντως ὁ πλατωνισμὸς καὶ ἀριστοτελισμὸς τοῦ Κλήμεντος περὶ τὴν δύναμιν καὶ σημασίαν τῆς μουσικῆς ἔν τε τῇ κοινωνίᾳ καὶ ἐκκλησίᾳ, ἧς ἡ μουσικὴ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην δὲν ἠδύνατο, ὡς εἴπομεν, νὰ ἔγῃ οὐτιῶδη σηματικὴ, ἐν ὅτῳ ἐπεκράτει ἡ πρώτη ἐκείνη ἀπλότης, καὶ ἔλειπεν ἡ πομπώδης καὶ ἐπιδεικτικὴ ἐξωτερικὴ λατρεῖα, καὶ οἱ τὸ καθαρὸν πνεῦμα καὶ τὴν κυρίαν οὐσίαν τοῦ χριστιανισμοῦ κατ' ἐλίγον ἐπισκοπίσαντες καὶ ἀντικαταστήσαντες τύποι καὶ μεγалоπρεπεῖς λιτανεῖαι.

Ἄλλ' ὅσοι σκοτεινότερα εἶνε τὰ τῆς μουσικῆς τῆς πρώτης ταύτης ἐποχῆς, τοσοῦτω σαφέστερά εἰσι τὰ τῆς ἀπὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου. Ἐν τῇ ἀπ' αὐτοῦ ἐποχῇ τὰ ἐπουσιώδη ἐγένοντο οὐσιώδη καὶ τάνάγκλιον, ἡ δὲ μουσικὴ ἔλαβε χαρακτῆρα οὐσιώδη, καὶ ἐθεωρήθη τὸ ἄδειν ὡς ἐν τῶν κυρίων καθηκόντων τοῦ χριστιανοῦ, πρὸς αἶνον καὶ δοξολογίαν τοῦ δημιουργοῦ τοῦ σύμπαντος. Ἡ ἐκκλησία, ἥτις πρὸ τῆς ἀναγνωρίσεως καὶ Ἰησοῦ ψώτεως τοῦ χριστιανισμοῦ ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου εἰς θρησκείαν τοῦ κράτους διετήρει εἰσέτι τὴν πρώτην ἐκείνην γνησιότητα καὶ καθρότητα, ἀπέβαλε κατὰ μικρὸν τὸν πρῶτον χαρακτῆρα καὶ ἐπελάθετο τῶν φιλανθρωπικωτάτων ἀρχῶν τοῦ χριστιανισμοῦ, τῆς ἀδελφικῆς ἰσότητος καὶ ἀγάπης, τῆς ἐλευθερίας τῶν δούλων, τῆς ἀρσεως τῶν προνομίων καὶ τῆς ἡδὴ καταργηθείσης δικιρέσεως εἰς βίους καὶ τάξεις, αἱ δὲ χριστιανικαὶ κοινότητες ἀπώλεσαν κατὰ μικρὸν τὰς γνησίας εὐαγγελικὰς ἀρχάς. Ἡ ἐκκλησία συμφιλωθεῖσα μετὰ τῆς πολιτείας καὶ συμμετασχούσα αὐτῆς, ἠναγκάσθη νὰ θυσιάσῃ τὰ κυριώτατα, ὑπὲρ ὧν ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας ὑπίστη μετ' ἀπαρμίλλου ἐγκαρτερήσεως τοὺς φοικτοτάτους ἐκείνους διωγμοὺς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων ἕνεκα τῶν δημοκρατικῶν αὐτῆς ἀρχῶν. Οὐχὶ δὲ μόνον ἀνεγνώρισε τὸ ἐκ δικιμέτρου εἰς τὰς ἀρχάς αὐτῆς ἀντικείμενον μονοκρατορικὸν πολιτεύμα μετὰ τῶν τότε συμπαρομοιούντων αὐτῷ κακῶν, ἀλλὰ καὶ εἰσήγαγεν αὐτὸ εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτήν, δημιουργήσασα πολυμελῆ ἱεραρχίαν κατὰ τάξεις καὶ ἀξιώματα διηρημένην, ἀπολάουσιν μεγάλων προνομίων καὶ αὐτοδικιῶν, καὶ περιβεβλημένην τοιαύτην ἰσχύν, ὥστε ὁ ἀνώτατος θρησκευτικὸς ἱεράρχης ἐθεωρεῖτο μετὰ ταῦτα ἴσος σχεδὸν τὴν τιμὴν καὶ τὸ ἀξίωμα τῷ ἀνωτάτῳ πολιτικῷ ἀρχόντι. Κατὰ μικρὸν τὴν μὲν πνευματικὴν λατρεῖαν ἀντικιτέστησεν ἡ κατ' αἰσθησιν ἐξωτερικὴ, τὴν πρώτην ἀπέριτον ἀπλότητα τὰ χρυσοῦφρατα ἄμφια καὶ αἱ αὐτοκρατορικὰ βρυτίμοι στολὰί, ἡ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸ κήρυγμα, τὴν ἀνάπτυξιν τῶν γραφῶν καὶ ἠθικὴν βελτίωσιν τῆς κοινωνίας αἱ πομπωδέστατοι λιτανεῖαι καὶ παννυχίδες μετὰ τῶν δλονυκτιῶν ψαλ-

1 Θεόδωρ. βιβλ. II, 27. Τὴν γὰρ ἱερὰν στολήν, ἣν ὁ πανεύφημος Κωνσταντίνος ὁ βασιλεὺς, τὴν Ἱεροσολύμων ἐκκλησίαν γραφῶν, δεδόκει τῷ Μακαρίῳ τῷ τῆς πόλεως ἐπί τῆς ἔριτος ἐρχομένῳ, ἕνα ταύτην περιβεβλήμενος, τὴν τοῦ θεοῦ βαπτίσματος ἐπιτελεῖ λειτουργίαν κλ.

μωδιῶν καὶ ὕμνωδιῶν, αἱ σχοινοτενεῖς μελωδίαι τῆς λειτουργίης, καὶ οἱ μεγαλοπρεπεῖς ἐξωτερικοὶ τύποι. Νῦν, ὅτε ὡς οἶκος προσευχῆς καὶ συναθροίσεως δὲν χρησιμεύουσι πλέον ἰδιωτικαὶ οἰκίαι, οὐδὲ τὸ ὑπαιθρον καὶ αἱ κατακόμβαι, ἀλλὰ μεγαλοπρεπέστατοι νοοὶ, δαψιλῶς περιεκοσμημένοι, καὶ πλουσιώτατα διασκευασμένοι, μεγάλας δὲ προσόδους ἤδη κερταμένοι, νῦν καὶ ἡ ἀνάγκη παραδοχῆς συστηματικῆς καὶ τεχνικῆς μεγαλοπρεποῦς μουσικῆς ἐγένετο πολὺ ἐπαισητοτέρα, ἵνα ἐν ταῖς τελεταῖς ἐπιθειάζῃ, ἐν ταῖς ἐορταῖς εὐφρανῇ, ἐν ταῖς πικνηγύρεσι τέρπῃ· ἵνα κατὰ μὲν τὸν Μέγαρον Βασιλείου ἐνουμένη μετὰ τῶν ψαλμῶν κατακοιμίζῃ διὰ τῆς μελωδίας τὸ ἀγρικίον τῆς ψυχῆς τῶν σφόδρα ἐκτεθηρωμένων, τῷ προσηνεῖ δὲ καὶ λείψ τῆς ἀκοῆς τὸ ἐκ τῶν λόγων ὠφέλιμον λανθανόντως ὑποδεχόμεθα· ἵνα ὡς οἱ παῖδες τὴν ἡλικίαν, ἢ καὶ ὅπως οἱ νεκροὶ τὸ ἦθος τῷ μὲν δοκεῖν μελωδῶσι, τῇ δ' ἀληθείᾳ τὰς ψυχὰς ἐκπαιδεύονται διὰ τῶν πικναρμονίων μελῶν· ἵνα τὰ παλαιὰ τραῦματὰ τῶν ψυχῶν ἐξίᾳται, καὶ ὅπως ἐξαρῇ τὰ πάθη καθ' ὅσον οἶόν τε, τὰ ποικίλως ταῖς ψυχαῖς ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων ἐνδυναστεύοντα μετὰ τινος ψυχαγωγίης ἐμμελοῦς καὶ ἡδονῆς σῶφρονα λογισμὸν ἐμποιοῦσης, ἅτε ἀτονούσης τῆς δικαιοῦς πάντων ἁμοῦ περιδράζεσθαι, καὶ ἁμοιον πασχούσης γαττήρι, διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ κόρου, εἰς πέψιν περικαγαεῖν τὰ πεμφθέντα μὴ δυναμένης· ἵνα τῇ ἐναλλαγῇ καὶ τῷ ποικίλῳ τῆς ψαλμωδίας νεαροποιῆται τῆς ψυχῆς ἡ ἐπιθυμία καὶ ἀνακκινίζηται τὸ νηφάλιον». Κατὰ δὲ τὸν Χρυσόστομον, ἵνα, τῆς ἀνεγκνῶστεως πόνον ἐχοῦσης καὶ πολὺ τὸ φορτικόν, τέρπωνμεν ἁμοῦ τὴν ψυχὴν ἄδοντες καὶ ὑποκλέπτωμεν τὸν πόνον· ἵνα οἱ καὶ μυρίοι κακοὶς βεβαρυμένοι, καὶ ὑπὸ ἀθυμίαις κατεχόμενοι, κατακηλούμενοι ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, κουφίζωσι τὸν λογισμὸν, πτερῶσι τὴν διάνοικαν καὶ μεταρσιον ἐργάζονται τὴν ψυχὴν· ἵνα συγκινουμένη ἡ ψυχὴ τοῖς λαλουμένοις, ἐκεῖ φέρῃ τὴν ἔξιν, ἔνθα καὶ ἡ λέξις ἐφέλικται τὸ κινητικὸν ὄργανον τῆς τοῦ πνεύματος μελωδίας· ἵνα τῷ πῶθῳ μελωδίας ἀναγκαζόμενοι συνεχῶς τὰ ἔσματα καὶ τοὺς ψαλμοὺς φθέγγεσθαι, συνεχῶς αὐτῶν ὡμεν μεμνημένοι· ἵνα ψάλλῃ τὸ στόμα καὶ παιδεύηται ὁ νοῦς· διότι, λέγει, εἰν παιδεύσωμεν τὴν γλῶτταν ψάλλειν, αἰσχυνηθήσεται ἡ ψυχὴ ταύτης ψαλλούσης τὰ ἐκνυτία βουλευομένη». Ὁ δὲ Μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῇ πρὸς Μακροελλίνου ἐπιστολῇ, ἐξεταζῶν διὰ τί μετὰ μέλους καὶ ᾠδῆς ψάλλονται οἱ λόγοι τῶν ψαλμῶν ἀποφάνεται τάδε· «Τινὲς μὲν τῶν παρ' ἡμῖν ἀκεραιῶν καίτοι πιστευόντων εἶναι θεόπνευστα τὰ ῥήματα, ὅμως νομίζουσι διὰ τὸ εὐφρων καὶ τέρψεως ἕνεκεν τῆς ἀκοῆς μελωδεῖσθαι τοὺς ψαλμοὺς· οὐκ ἔστι δὲ οὕτως· οὐ γὰρ τὸ ἡδὺ καὶ πιθκνὸν ἐζήτησεν ἡ γραφή· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ὠφελείας ἕνεκεν τῆς ψυχῆς τετύπεται διὰ πάντα μὲν, μάλιστα δὲ διὰ δύο ταῦτα· πρῶτον μὲν ὅτι ἔπρεπε τὴν θεῖαν Γραφὴν μὴ μόνον τῇ συνεχεῖ, ἀλλὰ καὶ τῇ κατὰ πλάτος φωνῇ τὸν Θεὸν ὑμεῖν. Κατὰ συνέχειαν μὲν οὖν εἴρηται,

οὐκ ἔστι τὰ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν καὶ τὰ ἱστορούμενα πάντα μετὰ τῆς κρινῆς δικθῆκης· κατὰ πλάτος δὲ λέγεται, οὐκ ἔστι τὰ τῶν ψαλμῶν καὶ ᾠδῶν καὶ ἀσμάτων ῥήματα· καὶ οὕτω γὰρ σωθήσεται τὸ ἐξ ὅλης ἰσχύος καὶ δυνάμεως ἀγαπᾶν τὸν Θεὸν τοὺς ἀνθρώπους. Δεύτερον δὲ ὡσπερ ἀρμονία τοὺς αὐλοὺς συντιθεῖται μίαν τὴν συμφωνίαν ἀποτελεῖ, οὕτως ἐπειδὴ καὶ ἐν τῇ ψυχῇ διάφορα κινήματα φαίνονται, καὶ ἔστιν ἐν αὐτῇ τὸ λογίζεσθαι, καὶ τὸ ἐπιθυμεῖν, καὶ τὸ θυμοειδέες, ἐκ δὲ τῆς τούτων κινήσεως καὶ ἡ τῶν μελῶν τοῦ σώματος γίνεται ἐνέργεια, βούλεται ὁ λόγος μὴ ἀσύμφωνον εἶναι τὸν ἄνθρωπον ἐαυτῷ¹. . . ὡσπερ γὰρ τὰ τῆς ψυχῆς νοήματα γνωρίζομεν καὶ σημάζομεν δι' ὧν προφέρομεν λόγων, οὕτω τῆς πνευματικῆς ἐν ψυχῇ ἀρμονίας τὴν ἐκ τῶν λόγων μελωδίαν σύμβολον εἶναι θέλων ὁ Κύριος, τετύπωκεν ἐμμελῶς τὰς ᾠδὰς ψάλλεσθαι, καὶ τοὺς ψαλμοὺς ἀνυψώτικεσθαι μετ' ᾠδῆς. Καὶ τοῦτ' ἔστιν ἡ ἐπιθυμία τῆς ψυχῆς, τὸ κελῶς αὐτὴν δικασθῆναι, ὡς γέγραπται· «Εὐθυμεῖ τις ἐν ὑμῖν ψαλλέτω». Οὕτω τὸ μὲν ἐν αὐτῇ τραχῶδες καὶ τραχὺ καὶ ἀτκτον ἐξομαλίζεται, τὸ δὲ λυποῦν θερμαίνεται ψαλλόντων ἡμῶν. . . τῇ γὰρ τῶν ῥημάτων μελωδίᾳ συνδιατεθειμένη ἡ ψυχὴ ἐπικλυθάνεται τῶν παθῶν, καὶ

1 Πλατ. πολιτ. βιβλ. δ'. 413. . . ἀλλὰ τῶ ὄντι· τὰ οἰκεία εὐ θέμενον καὶ ἀρχαντα αὐτὸν ἐαυτοῦ καὶ κοσμήσαντα καὶ φίλον γενόμενον ἐαυτῷ καὶ ξυναρμόσκαντα τρία ὄντα, ὡσπερ ὄρους τρεῖς ἀρμονίας ἀτεχνῶς, νεότης τε καὶ ὑπάτης καὶ μέσης, καὶ εἰ ἄλλα ἄλλα μεταξὺ ταχῆαναι ὄντα, πάντα ταῦτα ξυνοήσαντα καὶ παντάσῃσι ἕνα γενόμενον ἐκ πολλῶν σώφρονα καὶ ἡρμοσμένον κτλ.» πρὸς τὰ ὅποια ὁ Πρόκλος λέγει· «Καὶ οὕτως ἀρμονία διὰ πασῶν ἐκ τριῶν ὄρων οὖσα, λόγου, θυμοῦ, ἐπιθυμίας· ὡν ὁ θυμὸς μέσος, ὡν, ὡδὴ μὲν ποιεῖ τὴν διὰ τεσσάρων, ὡδὴ δὲ τὴν διὰ πέντε συμφωνίαν, τὴν μὲν τοῦ λόγου πρὸς τὸν θυμὸν διαπέντε, τὴν δὲ τοῦ θυμοῦ πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν διὰ τεσσάρων· ταύτην οὖν ἐκάλουν οἱ πυθαγόρειοι συλλαβὴν, ὡς οὐ τελείαν οὖσαν συμφωνίαν, τὴν δὲ διὰ πέντε μᾶλλον ἢ ταύτην εἶναι συμφωνίαν. . . δι' ὅ τὴν μᾶλλον συμφωνίαν τῷ θυμῷ πρὸς τὸν λόγον δοτεῖν, ἢ τῇ ἐπιθυμίᾳ πρὸς τὸν θυμὸν. διὰ πασῶν δὲ τὴν ἐκ πάντων ῥητέον, ἣν ἐκείνοι πολυκασῶν συμφωνιῶν κατακοροιστάτην ἀνομάζον· καὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς ἔστιν αὕτη συμφωνία· μόνῃ γὰρ ἐκ πασῶν ἔχει τοῦτο τὸ ἴδιον, ὅπερ ὁ Ἐπίκοιός φησι, τὸ τῶν ὄψιτερων φθόγγων τὰς κινήσεις ἀποπαυομένας καταλαμβάνειν τὰς τῶν βαρυτέρων, καὶ καταλαμβάνουσας ἀρχὴν τέλει συνάπτειν, καὶ μίαν ἀποφαίνειν κίνησιν, ἡρέμα ἀπολήγουσαν ἀπὸ τοῦ ὄψιως· ἐπὶ τὸ βαρύτερον· μόνῃ δ' αὕτη πασῶν συμφωνιῶν τοῦτο λαχούσα, πρέπουσα ἂν εἴη τῇ μιᾷ τῆς ψυχῆς ἀρμονίᾳ, δι' ὅλων διοικουση τῶν μερῶν καὶ συνειρουση ταῖς κινήσεις τῶν ἀνωτέρω τὰς κατωτέρω, καὶ ταῖς ὑφέσεις ἐκείνων τὰς τούτων ἐπιτάσεις συμφοῶς ἐναρμόζουση, καὶ ὄντως μίαν ἐκ πολλῶν ποιούση τὴν ζωὴν». Πρὸς ταῦτα ὁ Ἄριστοτέλης (ψ. 4. 407 β. 30) παρατηρεῖ· «Ἀρμονίαν γὰρ τινα αὐτὴν (τὴν ψυχὴν) λέγουσι· καὶ γὰρ τὴν ἀρμονίαν κράτιν καὶ σύνθεσιν ἐναντίον εἶναι, καὶ τὸ σῶμα συγκεῖσθαι ἐξ ἐναντιῶν· καὶ τοῖ γε ἡ μὲν ἀρμονία λόγος· τίς ἐστι τῶν μιχθέντων ἢ σύνθεσις, τὴν δὲ ψυχὴν ὀδοῦτερον οἶόν τε εἶναι· τοῦτων. . . ἀρμόζει δὲ μᾶλλον καθ' ὀυγείας λέγειν ἀρμονίαν. (Ἄριστ. Φθ' 3. 246 β. 4). Οἶον ὀυγείαν καὶ εὐθείαν ἐν κράσει καὶ συμμετρίας θερμῶν καὶ ψυχρῶν τίθεμεν». (Πλατ. Φιλῆδ. 31, σ). «Ὁ μετὰ τὸ ἀπειρον καὶ πέρας ἔλεγες, ἐν ᾧ καὶ ὀυγείαν, οἰμαί δὲ καὶ ἀρμονίαν ἐπιθεσο». (Πλατ. πολ. 4, 431). «Ὅρα; ἦν δ' ἐγώ, ὅτι ἐπισικῶς ἐμαντεύομαιθα ἄρτι, ὡς ἀρμονία· ἐνὶ ἡ συμφορῶν ὀμοίωται; Τί δὴ; ὅτι ὀχ ὡσπερ ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ σοφία ἐν μέρσι· ἐνὶ ἐκείτρα ἕνοσα ἡ μὲν σοφία, ἡ δὲ ἀνδρεία τὴν πόλιν παρείχετο, ὀχ αὐτοὶ ποιεῖ αὐτὴ, ἀλλὰ δι' ὅλης ἀτεχνῶς τίεται· διὰ πασῶν παρεχομένην ξυνοήσανταξ τῶς τε ἀσθενοστάτους· ταῦτων καὶ τοῦ; ἰσχυροστάτους καὶ τοῦ; μέσους κτλ.». »

χαίρουσα βλέπει πρὸς τὸν νοῦν τὸν ἐν Χριστῷ, λογιζομένη τὰ βέλτιστα». Τὰς ἐκ τῆς μουσικῆς ὠφελείας ἀπαιθμεῖ καὶ ὁ Μέγας Βασιλείος διὰ τῶν ἐξῆς: «Ψαλμὸς γαλήνη ψυχῶν, βραδευτῆς εἰρήνης, τὸ θορυβοῦν καὶ κυμαίνον τῶν λογισμῶν καταπέλλων· μελάσσει μὲν γὰρ τῆς ψυχῆς τὸ θυμούμενον, τὸ δὲ ἀκόλαπτον σωφρονίζει· ψαλμὸς φιλικῆς συναγωγῆς, ἐνωσις διεστώτων, ἐχθροκινόντων δικαλακτῆριον. Τίς γὰρ ἔτι ἐχθρὸν ἠγεῖσθαι δύναται μεθ' οὗ μίαν ἀφῆκε πρὸς Θεὸν τὴν φωνήν; Ὅστε καὶ τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν, τὴν ἀγάπην ἢ ψαλμῶδιν περέχεται, οἶονεὶ σύνδεσμόν τινα πρὸς τὴν ἐνωσιν τὴν συνωδίαν ἐπινοήσασα, καὶ εἰς ἐνὸς χοροῦ συμφωνίαν τὸν λαὸν συναρμύζουσα· ψαλμὸς νηπιῶν ἀσφάλεια, ἀκμάζουσιν ἐγκυκλώπισμα, πρεσβυτέροις παρηγορία, γυναιξὶ κόσμος ἀρμοδιώτατος, ἀνάγκυς κόπων ἡμερινῶν, ἐκκλητικῆς φωνῆ. Οὗτος τὰς ἐορτὰς φαιδρύνει, οὗτος τὴν κατὰ Θεὸν λύπην δημιουργεῖ, ψαλμὸς τὸ τῶν ἀγγέλων ἔργον, τὸ οὐράνιον πολίτευμα, τὸ πνευματικὸν θυμίαμα. Ὡ τῆς σοφῆς ἐπινοίας τοῦ διδασκάλου δοῦ τε ζῆλειν ἡμᾶς καὶ τὰ λυσιτελεῖ μινθάνειν μηχανομένου. Ὅθεν καὶ μᾶλλον ἐντυποῦται ταῖς ψυχαῖς τὰ διδάγματα. . . Οὔτε γὰρ ἀποστολικὸν τις οὔτε προφητικὸν παράγγελμα τῶν πολλῶν καὶ ῥαθύμων ῥαδίως ποτὲ τῇ μνήμῃ κατασχῶν ἀπῆλθε· τὰ δὲ τῶν ψαλμῶν λόγια καὶ κατ' οἶον μελωδοῦσι, καὶ ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς περιφέρουσι κτλ». Ὡς οὕτως δὲ ὁ ἅγιος Νεῖλος παρὰ τῆς ῥαῖ ὅτι «ἢ μὲν ψαλμῶδιν τὰ πάθη κατευνάζει καὶ τὴν ἀκρασίαν τοῦ σώματος ἡρεμεῖν ἀπεργάζεται». Θεοδώρητος δὲ ὁ ἐπίσκοπος Κύρου ἐν τῷ Ε' αἰῶνι ζῶν λέγει τάδε· «ἐπειδὴ καὶ τῆς εὐσεβείας οἱ τρόφιμοι, καὶ ἄστοι καὶ χωρικοί, διακφερόντως ταῦτη (δηλ. τῇ τοῦ Δαβὶδ προφητεῖᾳ) προσέχειν ἐσπουδάκασιν ἄκντες· οὐχ ἥκιστα δὲ οἱ τὸν ἀσκητικὸν ἀσπαζόμενοι βίον νύκτωρ ταύτην καὶ μεθ' ἡμέραν διὰ τῆς γλώττης προφέρουσι τὴν τῶν ὄλων ὑμνοῦντες Θεόν, καὶ τὰ τοῦ σώματος κατευνάζοντες πάθη. Τῇ γὰρ ἠδονῇ τῆς μελωδίας τὴν ὠφέλειαν ἢ θεῖα χάρις κεράσασα, τριπόθητόν τε καὶ ἀξιεραστον τοῖς ἀνθρώποις διδασκαλίαν προτέθηκε. Καὶ ἔστιν ἰδεῖν τῶν μὲν ἄλλων θείων γραφῶν ἢ οὐδαμῶς, ἢ ὀλίγα τῶν ἀνθρώπων μεμνημένων τοὺς πλείστους· τῶν δὲ πνευματικῶν τοῦ θεσπεσίου Δαβὶδ πολλοὺς πολλὰς καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις καὶ ἐν ταῖς ἀγυαῖς, καὶ ἐν τοῖς ὁδοῖς ἀπομνημονεύοντες, καὶ τῇ τοῦ μέλους ἀρμονίᾳ σφὰς αὐτοὺς καταθέλοντας, καὶ διὰ ταύτης τῆς θυμηδικῆς καρπουμένους τὴν ὠφέλειαν». Ἰσιδώρος δὲ ὁ Πηλουσιώτης, ζῶν ὡσχύτως ἐν τῷ Ε' αἰῶνι, ὁμολογεῖ, ὅτι «ἢ μουσική, ἢ διὰ κινήσεως καὶ ψαλτηρίου τελομένη, θεραπεύει τὰ πάθη τὰ ψυχικὰ, ἐξῆμεροῦ δὲ τὸν θυμόν, καὶ κουφίζει τὰ πένθη διὰ τῶν δακρύων». Ἀλλὰ καὶ Γρηγόριος ὁ Νύσσης λέγει· «Ἐπεὶ οὖν τὸ κατὰ φύσιν φίλον τῇ φύσει, ἀπεδείχθη δὲ κατὰ φύσιν ἡμῖν οὕσα ἢ μουσική, τοῦτου χάριν ὁ μέγας Δαβὶδ τῇ περὶ τῶν ἀρετῶν φιλοσοφίᾳ τὴν μελωδίαν κατέμειξεν, οἷόν τινα μέλιτος ἠδονήν, τῶν ὑψηλῶν κατὰ χάριος δογμάτων». Ἡ συμφωνία τῶν ἐκκλησιαστικῶν πτετέρων πρὸς τὸν

Πλάτωνα και Ἀριστοτέλην, πρὸς τοὺς Πυθαγορείους¹ και Στωϊκοὺς καταφάνεται μὲν ἀριούντως και ἐκ τῶν ἐκτεθειμένων περικοπῶν, καθίσταται δὲ ἔτι καταφανεστέρω και ἐκ τῶν ὑπὸ Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου ἐν τῇ Εὐαγγελικῇ αὐτοῦ προπαρσκευῇ ἀναφερομένων, ἐν ἣ περι τῆς δυνάμεως και σημασίας τῆς μουσικῆς πραγματευόμενος, ἀρκεῖται νὰ ἐπικυαλάβῃ και ἀντιγράψῃ αὐτολεξεί, ὅσα ὁ Πλάτων ἐν τῇ πολιτείᾳ και τοῖς νόμοις περι ταύτης ἀπεφῆναιτο. Και ἐν μὲν τῷ κεφαλαίῳ «Ὅποῖας χρῆ διανοίας περιέχειν τὰς ᾠδὰς» παρκληματικῶν αὐτολεξεί τὴν ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ τῆς πολιτείας θέσιν ἄρχομένην «Τοὺς ποιητὰς ἀναγκάζεται λέγειν κτλ.»² προστίθουσιν «Οὐ πόρρω ταῦτα (δηλ. τὰ ὑπὸ Πλάτωνος λεγόμενα) τῶν τοῦ Δαβὶδ ψαλμῶν, οὓς προλαβὼν συνέταξε δι' ᾠδῶν και ὕμνων . . . Ἐπι σχολῇ δ' ἂν εὖροις ἕκαστα τῶν εἰρημένων τῷ φιλοσόφῳ πρὸς λέξιν κείμενα δι' ὅλης τῆς ἱσθῆς τῶν ψαλμῶν γραφῆς». Ἐν δὲ τῷ κεφαλαίῳ «Ὅτι και ἐν τοῖς συμποσίοις παρκληπτέρω τὰς ᾠδὰς, ὡσπερ τινὰς νόμους συμποτικούς», ἀντιγράφων αὐτολεξεί τὴν ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν νόμων (671 α') περικοπὴν ἀρχομένην «Και ὅπερ ὁ λόγος ἐν ἀρχαῖς ἐβουλήθη, τὴν τῷ τοῦ Διονυσίου χορῶ βοηθίαν ἐπιδειξάτω καλῶς λεγομένην κτλ.» ἐπιλέγει «Εἰκότως τοιγαροῦν και ἡμῖν αὐτοῖς ἐν τοῖς συμποσίοις ᾠδὰς και ὕμνους εἰς Θεὸν πεποιημένους ἄδειν προαδέδοται τοῦ προσήκοντος κόσμου τῶν πρὸ ἡμῖν φυλάκων ἐπιμελομένων». Ὡσαύτως δὲ ἐν τῷ κεφαλαίῳ «Ὅτι χρῆ τοὺς νέους δι' ἐκμηθῆσεως ὕμνων ὁρθῶν και ᾠδῶν εἰς ἀρετῆς ἀνάληψιν προπαρσκευάζειν», ἀντιγράφων ὀλόκληρον τὴν ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν νόμων (659, d.) περικοπὴν, ἣν ἀνωτέρω ἀναφέρομεν, ἀποδεικνύσει, ὅτι προαδέχεται ἀνευ ἐλαχίστης ἐξαιρέσεως τὰ τῆς πλατωνικῆς σχολῆς περι δυνάμεως και σημασίας τῆς μουσικῆς ἐν τε τῇ ἐκκλησίᾳ και τῇ κοινωνίᾳ και ὁμολογεῖ, ὅτι ἐγένετο ἤδη πλατωνικῆ τῆς μουσικῆς χρῆσις, βεβαιουμένη και παρὰ τῶν λοιπῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων τῶν πρώτων ἐξ αἰώνων, ὡς ἐκ τῶν ἐκτεθεισῶν θέσεων καταφανεστάτων γίνεται. Γρηγόριος δὲ ὁ

1 Ἰαμβλ. εἰς Πυθαγ. Ἐγγόμενος δὲ πρώτην εἶναι τοῖς ἀνθρώποις τὴν διὰ τῆς αἰσθήσεως προφερομένην ἐπιμέλειαν, εἴ τις καλὰ μὲν ὁρῆσιν και σχήματα και εἶδη, καλῶν δὲ ἀκούει μελῶν και βυθμῶν, τὴν διὰ μουσικῆς παιδευσιν πρώτην καταστήσειτο, διὰ τε μελῶν τινῶν και βυθμῶν, ἀφ' ὧν τρέπων τε και παθῶν ἀνθρωπίνων ἰάσεις εἰνόντο, ἀρμονίαι τε τῶν τῆς φυσικῆς δυνάμεως, ὡσπερ εἶχον ἐξ ἀρχῆς, συνήγοντο, σωματικῶν τε και ψυχικῶν νοσημάτων καταστολαί και ἀφυγιασμοί ὑπ' αὐτοῦ ὀπνευσοῦντο' και νῆ Δία τὸ ὅπερ πάντα ταῦτα λόγου ἄξιον, ὅτι τοῖς μὲν γνωρίμοις τῆς λεγομένης ἐξαρτῶσεως τε και ἐπαφῆς συνέταται και συνηρμῶζετο, δαιμονίως μηχανώμενος κερίσματα τινῶν μελῶν διατονικῶν τε και χρωματικῶν και ἑναρμονίων, δι' ὧν βῆθίως εἰς τὰ ἐναντία περιέτρεπον και περιήγον τὰ τῆς ψυχῆς πάθη, νέον ἐν αὐτοῖς ἀλόγως συνιστάμενα και ὑπονοόμενα, λύπης και ὀργῆς και ἔλλους και ζήλους ἀτόπους και φόβους, ἐπιθυμίας τε κλυτοίας και θυμους και ὀρέξεις και χαυνώσεως και ὑπιοτήτας και ἀποδρόμους, ἐπανορθούμενος πρὸς ἀρετὴν τούτων ἕκαστον διὰ τῶν προσήκοντων μελῶν, ὡς διὰ τινῶν σωτηρίων συγκεκρημένων φαρμάκων.

2 Πλ. Νόμων II. 660, c.

θεολόγος ἐν τῷ Μ' λόγῳ ἐπιτρέπει καὶ αὐτὴν τὴν ὄρχησιν, μετὰ τῆς παρρητήσεως αἰεὶ καὶ ὀρχήσασθαι δεῖ σε ὡς παρηγηυρίτην καὶ φιλόστονον, ὀρχησθαι μὲν, ἀλλὰ μὴ τὴν Ἡρωδιάδος ὀρχησθαι τῆς ἀσχήμονος». Πολυάριθμοι τοιαῦται θέσεις εὐρίσκονται καὶ παρ' ἑτέροις πολλοῖς ἐκκλησιαστικοῖς πατέρας, ὡς παραλείπομεν συντομίαις χάριν, τὰς προμνηθεύσας ἰκανὰς θεωροῦντες πρὸς ἀπόδειξιν τῶν λόγων ἡμῶν. Ὡς δὲ ὁ Πλάτων ἀποδοκιμάζει τὸ ἄνευ λόγου μέλος, τὴν αἰεὶ κειμένου, τὴν ψιλὴν δῆλον ὅτι ὀργανικὴν μουσικὴν, ὡς ἔχουσιν μόνον τὸ ἡδὺ ἄνευ τοῦ ὠφελίμου, οὕτω καὶ οἱ προμνηθεύοντες πατέρες ἀπαιτοῦσιν, ἵνα τὰ ἀδόξενα ἔχῃσι μὴ μόνον τὴν τέρψιν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὠφέλιμον, ὅπερ ἦν ἴδιον τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ θεάτρου, οὗ αἱ τραγωδίαί ὤφειλον νὰ ᾧσι ἀμίμησις πράξις σπουδαίας καὶ τελείας δι' ἡδυσμένου λόγου», δηλ. δι' ἀρμονίας ῥυθμοῦ καὶ μέλους, καὶ οὗ τὸ τέλος ἦν κατὰ τὸν Ἀριστοφάνην (Βατρ. 1019), διὰ τῆς δεξιότητος καὶ νοθεσίας τοῦ ποιητοῦ βελτίους τοὺς ἀνθρώπους ἐν ταῖς πόλεσι ποιεῖν, ὅπερ Ἰμοκλῆς ὁ κωμικὸς ὕστερον ἐκφράζει διὰ τοῦ

Ὁ γὰρ νοῦς τῶν ἰδίων λήθην λαβὼν
πρὸς ἄλλοτρίω τε ψυχαγωγῆσαι πάθει
μεθ' ἡδονῆς ἀπῆλθε παιδευθεὶς ἄμα,

Ἄλλὰ καὶ ὁ Ὀράτιος μεμψόμενος τοὺς ποιητὰς τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, ὅτι
aut prodesset voluit aut delectare poetae

ἀναγνωρίζει τὸ ὀρθὸν τῆς συνενώσεως τοῦ ἡδέως καὶ ὠφελίμου τῆς ἀρχαίας θεωρίας καὶ τοῦ ἀρχαίου θεάτρου διὰ τοῦ

Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci

Πρὸς ταῦτα ὁ μὲν μέγας Βασίλειος λέγει· «Τὸ ἐκ τῆς μελωδίας τερπνὸν τοῖς δόγμασιν ἐγκατέμιξεν, ἵνα τῷ προσηνεῖ καὶ λείῳ τῆς ἀκοῆς τὸ ἐκ τῶν λόγων ὠφέλιμον λαμβανόντως ὑποδεχόμεθα, κατὰ τοὺς σοφοὺς τῶν ἱεραίων, οἱ τῶν φαρμάκων τὰ αὐστηρότερα πίνειν διδόντες τοῖς κκασιτοῖς μέλιτι πολλάκις τὴν κύλικα περιχρῖουσι». Θεοδώρητος δὲ ὁ Κύρου ὠσαύτως παρρητεῖ· «Τῆ γὰρ ἡδονῇ τῆς μελωδίας τὴν ὠφέλειαν ἢ θεία χάρις κεράσασα, τριπόθητόν τε καὶ ἀξιέρκαστον τοῖς ἀνθρώποις διδασκαλίαν προτέθηκεν». Ὡστε τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ ἐπόμενοι καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες, ἀπαιτοῦσιν ἵνα τὰ ἀδόξενα πρὸς τῇ τέρψει ἔχῃσι καὶ διάνοιχιν ὀρθὴν, ἥτοι τὸ ὠφέλιμον, ὅπερ καὶ ἐκ τῶν ἀνωτέρω περιουσιῶν τοῦ Χρυσόστομου καὶ λοιπῶν καταφανεστάτων γίνονται. Αὐστηρότεροι τοῦ Πλάτωνος εἶνε οἱ ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες πρὸς τὴν ὀργανικὴν μουσικὴν, ἥτις δύναται βεβχίως νὰ ἔχη τὰς αὐτὰς ἀπαιτήσεις,¹ οἷος καὶ ἡ φωνητικὴ ἐν

¹ Ὁ Χρυσόστομος ἀναγνωρίζει τὴν δύναμιν καὶ σημασίαν τῆς ὀργανικῆς μουσικῆς· διότι λόγον ποιοῦμενος περὶ τῆς παρ' Ἑβραίοις καὶ Ἑλλήσι χρήσεως τῶν ὀργάνων λέγει· «Καὶ τὰ ὄργανα δὲ ἐκεῖνα διὰ τοῦτο ἐπιτέτραπτο τότε, διὰ τὴν ἀσθεῖαν αὐτῶν, καὶ διὰ τὸ κινῶν αὐτοὺς εἰς ἀγάπην καὶ συμφωνίαν, καὶ ἐγείρειν αὐτῶν τὴν διάνοιαν μεθ' ἡδονῆς ποιεῖν τὰ τὴν ὠφέλειαν παρεχόμενα, καὶ εἰς πολλὴν βούλευσθαι αὐτοὺς ἄγειν σπουδὴν διὰ τῆς τοιαύτης ψυχαγωγίας. Τὸ γὰρ βάνανον αὐτῶν καὶ ῥάθυμον καὶ ἀναπεπτικὸς σοφισόμενος ὁ

τῆ ἐκκλησίας. Τὸν λόγον τῆς ἀποκλείσεως τῆς ὀργανικῆς μουσικῆς ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διέσωσε Νικήτας ὁ Σερρών ἐκ τοῦ Γρηγορίου Νύσσης ὡς ἐξῆς: «Καὶ φησὶν, ὅτι ὡσπερ ἐκ τῶν μουσικῶν ὀργάνων μόνος ὁ ἦχος τῆς μελωδίας προσπίπτει ταῖς ἀκοαῖς, αὐτὰ δὲ τὰ μελωδοῦμενα ῥήματα οὐ διακροῦνται τοῖς φθόγγοις, ἐν δὲ τῇ ᾠδῇ τὸ συνκυρότερον γίνεται καὶ ὁ τοῦ μέλους ῥυθμός, καὶ τῶν ῥημάτων ἡ δύναμις συνδιεξαγομένη μετὰ μέλους, ἢν ἀγνοεῖσθαι ἀνάγκη, ὅταν διὰ μουσικῶν ὀργάνων ἢ μελωδία γίνεσθαι». Κατὰ τὴν περικοπὴν ταύτην ἀποκλείεται τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἴκαν ὀρθῶς ἢ ψιλῇ ὀργανικῇ μουσικῇ, ἥτις καθ' ἑαυτὴν, ἄνευ κειμένου ἢ τού- λάχιστος ἄνευ ἐπιγραφῆς τινος, οἷον «ἀποχαιρετισμὸς» «ἐπικυβελεία» κτλ., δὲν δύναται νὰ ἐκδηλώσῃ συγκεκριμένον τι, ὡς ὀρθῶς ὁ Πλάτων κερταρεῖ ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν νόμων (669, π.¹) Ἄλλ' οἱ ἐκκλησιαστικτοὶ τατέρες δὲν περιωρίσθησαν νὰ ἀποκλείσωσι τὴν ψιλὴν ὀργανικὴν μουσικὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν συνένωσιν αὐτῆς μετὰ τῆς φωνητικῆς: εἰς τοῦτο δὲ πρέθησαν νομίζομεν, ἐκ φόβου καταχρήσεως, καὶ διότι ἡ ὀργανικὴ μουσικὴ προστιθεμένη καὶ συνενουμένη μετὰ τῆς φωνητικῆς ἠδύνατο νὰ κατακλίσῃ τὴν διάνοικν τῶν λεγομένων, καὶ νὰ ἐπισκοτίσῃ ἢ ἐπισκιασῃ καὶ ἀμυρῶσῃ αὐτήν, ἅτε διεγείρουσα μᾶλλον θυμικὰς καταστάσεις καὶ διαθέσεις. Πλὴν δὲ τούτου, νομίζομεν, ὅτι ἡ ὀργανικὴ μουσικὴ ἀπεκλείσθη, ὁδοι ἔφερε τότε χαρακτηῖρα μάλιστα κοσμικόν, κατὰ τὸν Χρυσόστομον καὶ Ιασιλείον οὗτα ἰδίᾳ τῆς θυμέλης² καὶ τῶν συμποτικῶν καὶ ἡδονικῶν διαχύσεων τοῦ λαοῦ ἔφερον ἄρα συμποτικὸν καὶ ἡδονικὸν χαρακτηῖρα, καὶ ἰσχυρομένη εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἠδύνατο εἰκότως νὰ βλάψῃ μᾶλλον ἢ νὰ ὀφελήσῃ, διὰ τοῦ νόμου τοῦ συνειρμοῦ τῶν ἐννοιῶν μεθιστάσθαι τοὺς ἐκκλησιαζομένους, καὶ διακροῦντασθαι τὰ ἐν τῷ νῦ διεγείρομενα θρησκευτικὰ αἰσθητήματα, ἐν τῷ ὁποίῳ οὐδὲν πρόπει νὰ ὑπάρχῃ ἢ νὰ λαμβάνῃ χώαν, φέρων χαρακτηῖρα καὶ ὁμοιότητα τοῦ κοινοῦ καὶ συνήθους, ὡς ἀνωτέρω εἰ-

θεός, ἀφυνίξειν αὐτοὺς ταῦτα μεθώδους τῆ σοφίᾳ, ἀνκερίτας τῷ κόμῳ τῆς προσεδρίας τὸ εἶδὸς τῆς μελωδίας (εἰς τὸν ΡΝ' ψαλμόν.) Ἄλλοι δὲ λαμβάνων θέμα τὸ «Ἐν τυμπάνῳ καὶ ψαλτηρίῳ ψαλλάτωσαν αὐτῷ» λέγει τάδε: «Ἐγὼ δὲ ἔπειτα ἂν εἴποιμι, ὅτι τὸ καλαιὸν οὕτως ἦγοντο διὰ τῶν ὀργάνων τούτων, διὰ τὴν περὶ τὴν τῆς διανοίας αὐτῶν, καὶ τὸ ἄρτι ἀσπασθαι ἀπὸ τῶν εἰδώλων. Ὡσπερ οὖν τὰ θυσιᾶς συνεχώρησεν, οὕτω καὶ ταῦτα ἐπέριψε συγκαταβαίνων αὐτῶν τῇ ἀσθενείᾳ.

1 Ὁρα σελ. 450. (Πολιτ. VII 522 E') «Ἄλλ' ἦν ἐκείνη γῆ (ἢ μουσικῇ,) ἀνίστροφα τῆς γυμναστικῆς, εἰ μέμνησαι, εἶσαι παιδεύουσα τοὺς φύλακας κατὰ τὴν ἁρμονίαν εὐαρμωτίαν τινά, οὐκ ἐπιστήμην παρατεταύουσα καὶ κατὰ ῥυθμὸν εὐρυθμίαν. (Μάξιμος: Τύριος λόγο 28) «Δέδοικα δὲ μὴ ταυτὶ τὰ μέλη ἠδονὴν μὲν τινε εἶχῃ κεκραμένην ὑπὸ τῆς τέχνης καλῶς, ἅσημα δὲ ὄντα καὶ ἄλογα καὶ ἄρωνα μὴδὲν μέγα τῇ ψυχῇ εἰς εὐφοροσύνην συντελεῖ. Εἰ γὰρ τὸ εἶδὸν παραβαλεῖν τὴν ἐκ μελῶν ἠδονὴν τῆ τῶν λόγων, εἰκόλο: ἂν ὁ μὲν λόγος οἰσιός, τὸ δὲ μέλος ὀμακός».

2 Χρυσόστ. Ἄλλὰ οὐρ:γγος συνηγοῖσιν ἐκείνο: ἀσήμῳ φωνῇ καὶ ἀτερπῇ τῇ ὄψει τῶν γυῖθων αὐτοῖς ψυπαμίνων καὶ τῶν νεύρων διασκοπόμενων. Ἄλλ' ἐνταῦθα ἢ τοῦ πνεύματος ἐνχεῖ: χάρις, ἀνὲ ἀλλοῦ καὶ κηθέρας: καὶ οὐρ:γγος τοῖς τῶν ἁγίων στέμασι κεχρημένῃ

πομεν. Ὅθεν παρεδέχθησαν μόνην τὴν χοροδίκην, δηλοῦντες δι' αὐτῆς οὐχὶ μόνον τὴν πνευματικὴν ἡμῶν συμφωνίαν πλατωνικῶς, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ σύμπαντος. Ὡσπερ δὲ ὁ Πλάτων ἀπαιτεῖ παρὰ τοῦ μελοποιοῦ ἢ ποιητοῦ ὀρθὴν πρόσχηψιν καὶ ἀπόδοσιν μελῶν, ῥυθμῶν καὶ ἁρμογιῶν εἰς τὸ κείμενον, ἐπειδὴ ἕκαστον εἶδος μουσικῆς ἔχει τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ ὕψος, καὶ ἀποδοκιμάζει τὴν χαλαρὰν καὶ ἐκλυτον μουσικὴν, τὴν συμποτικὴν καὶ μεθυσικὴν, ἣτις διὰ τῆς ἡδυπαθείας καὶ ἐκλύσεως τῆς μελωδίας ἐκθηλύνει τῆς ψυχῆς τὴν ἀνδρείαν καὶ συνεκλύει τὴν τοῦ σώματος εὐγένειαν, οὕτω καὶ οἱ τῆς ἐκκλησίας πατέρες μέχρι τοῦ 4' αἰῶνος, ἀνθίστανται πάσῃ δυνάμει κατὰ τῆς ἀποπειρᾶς τῆς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τελείας εἰσβολῆς τῆς τότε θυμεικῆς μουσικῆς, ἣτις παρὰ τῶν συγχρόνων πατέρων ὀνομάζεται διακεκλασμένη καὶ ἡδυπαθεστάτη, καὶ ἐκ τούτου ἐπιβλαβὴς, διότι κατὰ τὸν Χρυσόστομον· «Πολλάκις καὶ μέλος κατακεκλασμένον τὸ τῆς ψυχῆς ἔντονον κατεμάλαξε», κατὰπολεμοῦσι δὲ καὶ τὰ βιωτικὰ ἄστυα, καὶ τὰς τοῦ κόσμου μελωδίας, αἵτινες ἀπηγοῦσιν τὴν ἀκοήν, καὶ ἀπαιτῶσιν τὴν διάνοιαν, κατὰ τὸν Χρυσόστομον μακρὰν ἀπάγουσι τῆς ὠφελείας, εἰς ἐπιθυμίας καθέλκουσιν τῆς ἀπωλείας. Αἰσχρὸν γάρ, λέγει, ῥημάτων ἀνάπλειοι τυγχάνουσι καὶ ἀθέσμων ὀρέξεων ἐμπλοιοί. Ἰδίως δὲ θεωροῦσιν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες ὡς ὅπως μὴ προσήκοντα τῇ θρησκευτικῇ λατρείᾳ καὶ μουσικῇ τὰ κεκλασμένα μέλη καὶ λυγίσματα, τὰ μέλη δηλ. ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα περιέχουσιν ἀρθρῶν κομπισμῶν καὶ μελισμῶν, ἢ ὅπως ἐν τῇ σήμερον ἱερᾷ μουσικῇ λέγουσιν ἀρθρῶν γοργῶν, διγόργων, τριγόργων καὶ τετραγόργων, ἐξ ὧν εἶνε ἀνάπλευα τὰ καλούμενα σήμερον στιχηρηρικά καὶ ἀργὰ μέλη. Τὴν τοικύτην μουσικὴν, ἣτις καὶ παρὰ τῶν ἀρχαίων ἀπεθοκιμάζετο, ὀνομάζουσιν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες πορνικὴν καὶ χυθιον, ἐκλυτον καὶ ἡδυπαθῆ, ἐναντίον τῆς ὁποίας ἀντεπεξέρχονται πάσῃ δυνάμει. Πλὴν δὲ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων ὁ μὲν Γρηγόριος ὁ θεολόγος πρὸς Σέλευκον γράφων λέγει·

Ναί μὴν ἐκεῖνο σφόδρα σοι τηρητέον
 Μῖσει θεάτρων, θηρίων, ἵπποδρόμων
 Ἄσεμνον ᾠδὴν, δύσεριν κακῶν θίαν.
 Τι δ' ἂν λέγοι τις ἁσμάτων αἰσχροῶν νόσους
 Μῆλη, τε θηλύνοντα καρδίαις τόνον
 Αὐλοῦς, χορείαις πορνικῶν βοσκημάτων
 Οἱ; καὶ γέρας νέμουσιν εἰ τρισέθλιοι;
 Ταῦτ' οὖν ἐπαίνων καὶ θέας καὶ τέρψεως
 Ἡ δακρύων τε καὶ στεναγμῶν ἄξια;

Ὁ δὲ συγγραφεὺς τῆς πρὸς τοὺς νέους περικειμένης λέγει ὡσαύτως· «Κάθαρσις δὲ ψυχῆς, ὡς ἀθρώως τε εἰπεῖν καὶ ὑμῖν ἰκανῶς, τὰς διὰ τῶν αἰσθησέων ἡδονὰς ἀτιμάζειν, . . . μὴ διὰ τῶν ὠτων διαρθηκμένην μελωδίαν τῶν ψυχῶν κενταχεῖν. Ἀνελευθερίαις γὰρ δὴ καὶ ταπεινότητος ἔργονα πάθη

ἐκ τοῦ τοιούτου τῆς μουσικῆς εἰδούς ἐγγίγνεσθαι πέφυκεν». Ὁ δὲ Μέγας Βασιλείος κακίῳ τὴν μουσικὴν τῆς ἐποχῆς του, ἐκθέτει τὰ ἐξ αὐτῆς προκύπτοντα κακὰ διὰ τῶν ἐξῆς: «Εἰσὶ τινες πόλεις παντοδαποῖς θεάμασι θαυματοποιῶν ἀπὸ βελθέως ὄρθρου μέχρις ἑσπέρας αὐτῆς ἐστιῶται τὰς ὄψεις. Καὶ μὲν τοὶ καὶ μελῶν τιῶν κεκλυσμένων καὶ διεφθαρμένων καὶ παντάπασι πολλὴν ἀκολασίαν ταῖς ψυχαῖς ἐντικτόντων, ἐπὶ πλείστον ἀκούοντες οὐκ ἐμπίπλονται . . . οὐκ εἰδότες ὅτι ὀρχήτηρα εὐθυνομένη θεάμασιν ἀκολάστοις κοινὸν καὶ δημόσιον ἀσελγείας τοῖς συγκαθημένοις ἐστί, καὶ τὰ πνευματικὰ τῶν αὐλῶν μέλη καὶ ἄσπρα πορνικά, ἐγκαθίζομενα ταῖς τῶν ἀκουσάντων ψυχαῖς οὐδὲν ἕτερον ἢ πάντας ἀσχημονεῖν ἀνγκνίθει, τὰ τῶν κηραριστῶν κρούματα μιμουμένους». Ὡσαύτως δὲ καὶ Γρηγόριος ὁ θεολόγος ἀνκφωνεῖ: «Ἀναλάβωμεν ὕμνον ἀντὶ τυμπάνων, ψαλμῶδῶν ἀντὶ τῶν αἰσχυρῶν λυγισμάτων καὶ ἄσμάτων, κρότον εὐχαριστήριον ἀντὶ κρότων θεατρικῶν». Ὁ δὲ Χρυσόστομος, ὁ ἄπρονδος πολέμιος τῆς θυμέλης καὶ τῆς μουσικῆς αὐτῆς, διὰ ζοφερωτάτων χρωμάτων μετὰ τῆς χαρκετηριζούσης αὐτὸν εὐγλωττίης περιγράφων τὸ ἐπιβλαβὲς τῆς ἐκλύτου καὶ μαλακῆς δημώδους καὶ θυμελικῆς μουσικῆς τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, προκαλεῖ τοὺς πιστοὺς νὰ ἀντεπεξέλθωσι κατ' αὐτῆς διὰ τῆς ἱερᾶς μουσικῆς.¹

1 Χρυσός. Ταῦτα δὲ λέγω οὐκ ἕνα ἐπαινήτε μόνον, ἀλλ' ἕνα καὶ παῖδας καὶ γυναῖκας τὰ τοιαῦτα διδάσκηται ἄσπρα φθῆναι, οὐκ ἐν ἴστοις μόνον, οὐδὲ ἐν τοῖς ἄλλοις ἔργοις, ἀλλὰ μάλιστα ἐν τραπέζῃ. Ἐπειδὴ γὰρ ὡς τὰ πολλὰ ὁ διάβολος ἐφεδρεῖαι μέλην καὶ ἀδηφαγίαν ἔχων αὐτῶν συμπιχούσαν, καὶ γέλωτα ἄτακτον καὶ ψυχὴν ἀνεμιμένην, μάλιστα τότε δεῖ καὶ πρὸ τραπέζης, καὶ μετὰ τράπεζαν, ἐπιτεριχίξειν αὐτῶ τῆ ἀπὸ τῶν ψαλμῶν ἀσφάλειαν, καὶ κοινῇ μετὰ τῆς γυναίκος καὶ τῶν παίδων ἀναστάντας ἀπὸ τοῦ συμποσίου τοὺς ἱεροὺς φθῆναι ὕμνους τῷ Θεῷ. Ὡσπερ γὰρ οἱ μῦμοι καὶ ὀρχηστῆς, καὶ πόρνες γυναῖκας εἰς τὰ συμπόσια εἰσάγοντες, δαίμονας καὶ τὸν διάβολον ἐκεῖ καλοῦσι, καὶ μυρίων πολέμων τὰς αὐτῶν ἐμπιπλώσιν οἰκίας (ἐνεύθεν γὰρ ζήλοτυπία καὶ μοιχεῖται καὶ πορνεῖται καὶ τὰ μυρία δεινά) οὕτως οἱ τὸν Δαβὶδ καλοῦντες μετὰ τῆς κιθάρας, ἔδωκαν τὸν Χριστὸν δι' αὐτοῦ καλοῦσι. . . Ἐχόμεθα τοίνυν τῆς ἀρετῆς, μὴ μέχρι τέρψιος τὰ λεγόμενα ἔστω, μηδὲ μέχρι παραμυθίας τινός. Οὐκ ἔστι τὸ θέατρον τοῦτο ἀγαπητοῖ μου κηραρωδῶν οὐδὲ τραγωδῶν, ἐνθα μέχρι τέρψιος ὁ καρπός, καὶ τῆς ἡμέρας παραδραμοῦσης, παρήλθιν ἡ τέρψιος. Καὶ εἴθε ἦν τέρψιος μόνη, καὶ μὴ καὶ βλάβη μετὰ τῆς τέρψιος: ἀλλ' ὅμως ἄπεισιν ἐκειθεν οὐκ ἄρα ἕκαστος, καθάπερ ἀπὸ τινος λύμης ἀναμαζόμενος πολλὰ αὐτόθι: καὶ ὁ μὲν νόσος ἀπολαβῶν τινα τῶν σατανικῶν ἄσμάτων μέλη, ὅσα ἴσχυσε τῆ μνήμῃ καταθέσθαι συνεχῶς ἐπὶ τῆς οἰκίας φθῆναι: ὁ δὲ προσδύτης τοῦτο μὲν οὐ ποιεῖ, τῶν δὲ ἐκεῖσε λεγομένων ῥημάτων μέμνηται πάντων. Καὶ οἱ μὲν νόμοι οἱ παρ' Ἑλληνῶν τραπέζης ἀτίμους αὐτοὺς εἶναι θούλονται: οὐ δὲ ὅλη τῆ πόλει δέχη, ὥσπερ προσδύτης καὶ στρατηγός, καὶ ἅπαντας καλεῖς ἕνα δέξονται κόπρον ταῖς ἀκοαῖς. . . Καὶ γὰρ τὸν βόρβορον ἅπαντα τὸν ἐκχυθέντα ἔμην ἐκεῖ διὰ τῶν ῥημάτων, διὰ τῶν φθῶν, διὰ τοῦ γέλωτος, εἰς τὴν οἰκίαν ἕκαστος συνεχῶς φέρεται. . . Καὶ γὰρ καὶ ῥήματα αἰσχυρὰ αὐτόθι, καὶ σχήματα αἰσχυρότερα, καὶ κοῦρὰ τοιαύτη, καὶ βιάσεις, καὶ σκολή, καὶ φωνή, καὶ μελῶν διάκλασις, καὶ ὀρθαλμῶν ἐκτροπαί, καὶ σύριγγες, καὶ αὐλοὶ, καὶ ὄραματα, καὶ ὑποθέσεις, καὶ πάντα ἀπλῶς τῆς ἰσχυρῆς ἀσελγείας ἀνάμματα. . . Καὶ γὰρ καὶ μοιχεῖται, καὶ γάμων ἐκεῖ κλοπαί, καὶ γυναῖκες ἐκεῖ κερνεύομεναι, ἄνδρες ἡταρπικότες, νέοι μαλακίζομενοι, πάντα κερνομίαις μετὰ, πάντα τρατωδῶς, πάντα αἰσχυρῶς. Οὐκ ἔρα γέλωθ ἐπὶ τούτοις τοὺς καθημένους ἐχορῆν, ἀλλὰ δακρῶν καὶ στενέειν πικρῶν. Τί οὖν; ἀποκλείσομεν τὴν ὀρχήσαν φησί, καὶ τῷ λόγῳ τῷ σφί πάντα ἀνατραπήσεται; Νῦν μὲν οὖν πάντες ἀνατέτραται. . . Καὶ ἡμεῖς

Ὁ σφοδρότατος οὗτος πόλεμος κατὰ τῆς μουσικῆς τῆς θυμέλης καὶ τῆς κοσμικῆς δυστυχῶς οὐ μόνον δὲν ἐπέφερε οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην μεταβολὴν καὶ βελτίωσιν, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν ἠδυνήθη νὰ τηρήσῃ ἀλώβητον ἐκ τῶν σφοδρῶν ἐπιθέσεων τῆς θυμελικῆς μουσικῆς, οὐδὲ νὰ κωλύσῃ τὴν ἀρξάμενην εἰσβολὴν αὐτῆς εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Οὔτε οἱ Φιλιππικοὶ τοῦ δεινοτάτου καὶ ἀσπονδοτάτου ἐχθροῦ τῆς θυμέλης Χρυσοστόμου, οὔτε οἱ ἐκδοθέντες συνοδικοὶ κανόνες καὶ τὰ κατὰ διαφόρους κληρικούς δημοσιευθέντα ἐπιτίμια τῶν Πατριρχῶν καὶ Μητροπολιτῶν, οὔτε τὰ δικτάγματα καὶ οἱ νόμοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἠδυνήθησαν οὐ μόνον τὸν λαόν, ἀλλὰ οὐδ' αὐτοὺς τοὺς κληρικούς νὰ κωλύσωσι ἐκ τῶν τερπνῶν ἀπολαύσεων τῆς θυμέλης, τῶν θεάτρων, τῶν ἀγῶνων τοῦ ἵπποδρόμου καὶ τῶν ἐορτῶν αὐτοῦ, καὶ νὰ κατργήσωσι τὰς ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐραζομένας ἀρχαίας ἐθνικὰς ἐορτάς. Ἡ ἡδονικωτάτη μουσικὴ τῆς θυμέλης ἐξεκένου πολλάκις τὰς ἐκκλησίας, ὡς καὶ αἱ ἐθνικαὶ ἐορταί,¹ καὶ ἀπέστη ἀπ' αὐτῆς παρασύρουσα ἀκκαταχέτως οὐ μόνον τὸν λαόν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς κληρικούς εἰς τοιοῦτον βχθμόν, ὥστε οὐ μόνον διάφοροι σύνοδοι ἀποτρεπτικούς ἐξέδωκαν κανόνες, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς ἀναγκάζεται νὰ ἐκδώσῃ ἐπικνειλημένως θεσπίσματα καὶ δικτάγματα, καὶ ἐπὶ τέλους νόμον, ἀπχωροῦντα τοῖς κληρικοῖς τὴν εἰς τὰ θεάτρα καὶ τοὺς ἀγῶνας τοῦ ἵπποδρόμου φοίτησιν καὶ συμμετοχὴν.² Ὅτι δὲ διὰ τῶν

ταύτων, φέρε παραξενάσωμεν τὸν χορὸν τὸν ἐκ τῶν πορνεομένων γυναικῶν καὶ τῶν ἡταιρικῶτων νέων συνεστῶτα ἐν τῇ σκηνῇ καὶ τοῦτον αὐτὸν τῶν μακαρίων τούτων εἰς ἡδονῆς λόγον, δι' ἣν μάλιστα πολλοὶ τῶν βυθόμων νέων ἀλλοσκονται ταῖς ἐκείνων παγίαι. Τοσοῦτον γὰρ τὰ μέσον εὐρήσομεν ὅσον εἰ ἀγγέλων τις ἤκουσεν ἀδόντων ἄνω τὴν παναρόμιον μελωδίαν ἐκείνην, καὶ κωνῶν καὶ χαίρων ἐπὶ τῆς κοπρίας κατορουομένων καὶ γροῦζόντων.

1 Ἀσπερίου ἐπισκόπου Ἀμασειῶν Ὁμ. Δ'. (λόγοι κατηγοριοὶ τῆς ἐορτῆς τῶν Καλανδῶν σελ. 214). Δύο κατὰ ταυτὸν ἐορταὶ συνῆρχον ἐπὶ τῆς χθιζῆς καὶ τῆς ἑνστώσης ἡμέρας, οὐ σύμφωνοι τε καὶ ἀδελφαί, πᾶν δὲ τοῦναντίον ἐχθρῶς τε καὶ ἐναντίως πρὸς ἀλλήλας ἔχουσαι... Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ προτιμῶντες τὴν ἐκ τῆς ματαιότητος τροφὴν καὶ ἀσχολίαν, ἀπελήφθησαν τοῦ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν συλλόγου, φέρει κτλ. Αἱ ὑπὸ τοῦ Ἀσπερίου τούτου κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ζώντος ἀναφερόμεναι δύο συμπεσοῦσαι ἐορταὶ εἰσιν ἡ τῶν Φῶτων καὶ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως καὶ ἡ τῶν καλανδῶν, περὶ τῆς ἐορτῆς τῶν ὁποίων λέγει τὰ ἐξῆς. «Δημότια γὰρ ἀγύρται καὶ οἱ τῆς ὀρχήστρας θευμαποιοί, εἰς τάξεις καὶ συστήματα ἑαυτοὺς καταμερίσαντες, ἐκίστην οἰκίαν διοχλοῦσιν» καὶ δῆθεν μὲν εὐφημοῦσι καὶ ἐπικροτοῦσιν, μίμους δὲ πρὸς ταῖς πύλας τῶν πρακτικῶν ἐντωνώτερον, μέχρις ἂν ἀποκνησθεῖς ὁ ἔνδοσ πολιορκούμενος, προῆται τὸ ἀργύριον, ὅπερ ἔχει καὶ οὐ κέκτηται. Ἀμοιβᾶδὸν δὲ προσίοντες ταῖς θύραις, ἀλλήλους διαδέχονται, καὶ μέχρι δαίλης ὀψίας ἄνεσις οὐκ ἔστι τοῦ κακοῦ· ἀλλὰ φατριὰ φατριᾶν καταλαμβάνει, καὶ βοῇ βοῆν καὶ ζημίᾳ ζημίαν. Τούς δὲ ἱερούς καὶ βελτίστους γεωργοίς, οἷα διατίθῃσιν αὐτῇ ἡμέρᾳ. . . Καὶ οἱ τῆς κορυφῆς τῶν ἀξιωμάτων ἀνθρωπικῶν ἐπιδάντες, οἱ πολυθρόλλητοι ὑπατοὶ. . . Καὶ ἀλληταῖς κακοδαίμοσι, καὶ μίμοις, καὶ ὀρχησταῖς, καὶ ἀνδρογούνοις, καὶ γυναιξὶ πόρνοις, ὄνειον παρεχούσαις τῷ δημίῳ τὸ σῶμα κτλ.

2 Ἡ μὲν γ'. τῶν κλωουμένων ἀπιστολικῶν διατάξεων λέγει· «Θεατρομανία εἴ τις πρόσκειται ἡ κωνηγίαις, ἡ ἱποδρομικοῖς ἀγῶσι παυσάτω ἢ ἀποβαλλέσθω». Ἐν δὲ τῷ 62 κεφαλαίῳ τοῦ δευτέρου βιβλίου αὐτῶν ἀναφέρεται· «Φεύγετε δὲ καὶ τὰ ἀπειρῆ τῶν θεαμάτων, τὰ θεάτρα φημι καὶ τὰς ἐλληνικὰς πομπὰς, ἐπκοιδᾶ· κτλ.» Ἐν τῷ 61 κεφαλαίῳ αὐτῶν διη-

τοιούτων μέσων οὐδὲν κατωρθώθη, ἀποδεικνύεται ὅτι αἱ ἐορταὶ αὐτὰ δὲν ἔπυσαν νὰ ἐορτάζωνται μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα ζῶντος Μιχθαίου τοῦ Βλατιτάρεως, καθ' ὃν, «καὶ μὲν Καλάνδας ἐορτάζοντο τῇ 1 Ἰανουαρίου. . . τὰ ἑορτά δὲ Πανί. . . τὰ Βρουμάλια ἢ Ῥουσάλια, καὶ τὸ τήμερον εἶναι μετὰ τὸ ἅγιον Πάσχα ἐν τοῖς ἀγρόταις γενόμενα ἴδιοι τις ἂν ἄπερ ἐτελοῦντο τότε τῷ Διονύσιω παρὰ τοῖς Ἑλλησι κατλ.» Ὡστόσος δὲ Εὐστάθιος ὁ Θεσσαλονίκης λέγει: «Τὰς νῦν καλάνδας πανηγυρίζουσι πάντες, οἷς τὰ Ῥωμαίων προσεύεται, καὶ τῶν εἰς χαρομὴν συντελουσῶν ἡμερῶν ταῖς μεγίσταις ἐγκρίνουσι, καὶ οὐκ ἐστ' ὅστις αὐτὰς οὐκ ἄγει γλυκεῖαν ἐορτήν, εἰ μὴ βούλεται καὶ αὐτὸς ἡδυσμά τι παρκεῖσθαι τῇ πανηγύρει, καὶ τῇ τῶν ἐορ-

γαίται.» Σὺ δὲ καταλιπὼν τῶν πιστῶν τὸ συνήθροισμα, τοῦ Θεοῦ τὸν ἐκκλησίαν, καὶ τοὺς ἑαυτοῦ νόμους. . . καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ πομπαί; Ἑλλήνων συντρέχεις, καὶ ἐπὶ τὰ θιάτρα ἐπίγει, ἐπιθυμητὰς εἰς τῶν εἰσπορευομένων ἐκεῖ λογισθῆναι καὶ μετασχεῖν ἀρσάματων ἀπρεπῶν, ἵνα μὴ λέγωμεν, μυστρῶν». Ἢ ἐν Τρούλλῳ σύνοδος ἐξέδωκε τὸν ΞΔ' κανόνα λέγοντα «Μὴ ἐξέστω τινὶ τῶν ἐν ἱερατικῷ καταλεγομένων τάγματι, ἢ μοναχῶν ἐν ἱεροδομίαις ἀνίενα ἢ θυμηλικῶν παιγνιδίων ἀνέχεσθαι». Ἢ ἐν Αποδικαῖς τὸν ΝΔ'. «Ὁὐ δεῖ ἱερατικούς ἢ κληρικούς τινας θεωρεῖν ἐν γάμοις ἢ δαίπνοις, ἀλλὰ πρὸ τοῦ εἰσερχέσθαι τοὺς θυμηλικούς ἐγείρεσθαι καὶ ἀναχωρεῖν ἐκεῖθεν.» Ἢ 123 νεαρὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἔχει ὡς ἑξῆς: «Interdicimus autem sanctissimis episcopis, presbyteris, et diaconis, lectoribus, et omnibus aliis cuiuslibet venerandi collegii aut schematis constitutis, ad fabulas ludere, aut aliis ludentibus participes ac inspectatores fieri, aut quodlibet spectaculorum spectandi gratia venire». Πρὸς δὲ Ἐπιφάνιον τὸν οἰκουμηνικὸν Πατριάρχην γράφει περὶ τοῦτου τὰ ἑξῆς: «Οἱ δὲ κληρικοί καὶ ἀπροκαλύπτοις ἢ ταῖς τῶν ἱσπων ἀμίλλαις παραβάλλουσιν ἢ τῶν ἐν σπηρῇ καὶ θυμηλαῖς θεαταὶ γίνονται παιγνιδίων, ἢ ταῖς ἐν θεάτροις τῶν μαχομένων πρὸς θηρία μάχαις παραγίνονται. Πολλάκις μὲν αὐτοὶ τὰ τοιαῦτα φυλάττεσθαι προηγορούσαμεν, ὁρῶντες δὲ τὴν περὶ τούτων γενομένην ἡμῖν προσαγγελίαν εἰς ἀνάγκην ἤλθομεν ἐπὶ τὸν παρόντα νόμον διὰ τὴν ὑπὲρ εὐσεβείας ἀφικέσθαι σπουδὴν, καὶ ἅμα μὲν ὑπὲρ τῆς ἱερουσύνης αὐτῆς, ἅμα δὲ ὑπὲρ τοῦ κοινῆ συμφέροντος». Ὡστόσος χαρακτηριστικὸν τῆς ἠθικῆς καταστάσεως τινῶν τοῦ κλήρου εἶνε καὶ τὰ ἑξῆς ἐν τοῖς κανόσι τῆς πρώτης καὶ δευτέρας συνόδου ἐν τῇ νεαφ' τῶν ἁγίων Ἀποστόλων περὶ τῶν μοναχῶν ἀναφερόμενα: «Ἐπειδὴ τινες τὴν μονήρη βίον ὑποδέσθαι σχηματίζονται, οὐχ ἵνα τῷ Θεῷ καθαρῶς δουλεύωσιν, ἀλλ' ἵνα τῇ σεμνότητι τοῦ σχήματος δόξαν εὐλαβεῖς προσλάβωσι καὶ τῶν οἰκείων ἐπιτεθειν ἡδονῶν ἀφθονον εὐρίσσωσι τὴν ἀκόλασιν κατλ.» Ὡστόσος ἢ ἐν Τρούλλῳ σύνοδος ἐπειράθη νὰ καταργήσῃ τὰς τότε ἐορταζομένας ἐθνικὰς ἐορτάς διὰ τοῦ ΞV' κανόνος λέγοντος: «Τὰς οὕτω καλουμένας καλάνδας καὶ τὰ λεγόμενα βοτά, καὶ τὰ καλοῦμενα βρουμάλια, καὶ τὴν ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ Μαρτίου μηνὸς ἡμέρᾳ ἐπιτελουμένην πανηγύριν, καθάπερ ἐκ τῆς τῶν πιστῶν πολιτείαις περιαιρέθηναὶ βουλόμεθα. Ἀλλὰ μὴν καὶ τὰς τῶν γυναικῶν δημοσίας ὀρχήσεις, ὡς ἀσέμνους καὶ πολλὴν βλάβην ἔμποσιν δυναμένας ἔτι μὴν καὶ τὰς δνόματι τῶν παρ' Ἑλλησι ψευδῶς ὀνομασθέντων Θεῶν, ἢ ἐξ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν γινόμενας ὀρχήσεις, κατὰ τὴν ἔθος παλαιὸν καὶ ἀλλ' ἄριστον τοῦ τῶν χριστιανῶν βίου, ἀποκεκρόμεθα ὀρίζοντας, μηδὲν ἄνδρα γυναικεῖαν στολήν ἐνδεδύσκεσθαι, ἢ γυναῖκα τὴν ἀνδρῶσιν ἀρμυδίον· ἀλλὰ μῆτε προσωπεῖα κομικὰ, ἢ σατυρικὰ, ἢ τραγικὰ ὑποδέσθαι, μῆτε τὸ τοῦ βδελυκτοῦ Διονύσου ὄνομα, τὴν σταφυλὴν ἐκθλίβοντας ἐν τοῖς ληνοῖς ἐπιθεῖν, μηδὲ τὸν οἶνον ἐν τοῖς πίθοις ἐπιγίοντας γέλωτα ἐπικινεῖν ἀγνοίας τρώφῃ ἢ μεταδέητος, τὰ τῆς διαμονιῶδους κλήνης ἐνεργούσας. Τοῦς οὖν ἀπὸ τοῦ νῦν τῶν προσηρημένων ἐπιτελεῖν ἐγγχερούσας, ἐν γνώσει τούτων καθίσταμένου, τούτους, εἰ μὲν κληρικοί εἶεν, καθαιρεῖσθαι προστάσσομεν, εἰ δὲ λαϊκοὶ ἀφορίζεσθαι».

ταστῶν ἰλαρότητι παρακρῦνει τὸν γέλωτα. Ἐτι δὲ ὀλιγώτερον ἤδυνήθησαν οἱ κατὰ τῆς θυμελικῆς μουσικῆς Φιλιππικοὶ τοῦ Χρυσοστόμου νὰ κωλύσωσι τὴν εἰσβολὴν αὐτῆς εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Τὴν ἀρξάμενην ἐκβάλλουσι τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ζῶν ἐπαῖδε καὶ αὐτὸς ὁ δεινὸς τῆς θυμέλης ἀντίπαλος, ὅστις μετὰ μεγίστης ἀγκυρακτῆσεως δολολογεῖ τὴν ἐπὶ μέρος ἐπικράτησιν αὐτῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διὰ τῶν ἐξῆς: «Εἰσὶ τινες τῶν ἐνταῦθα, καταφρονούντες μὲν τοῦ Θεοῦ, τὰ δὲ τοῦ πνεύματος λόγια κοινὰ ἠγοούμενοι, φωνὰς ἀτάκτους ἀφιᾶσιν, ὅλη τῷ σώματι δονούμενοι, καὶ περιφερόμενοι, καὶ ἀλλότρικ τῆς πνευματικῆς καταστάσεως ἐπιδεικνύμενοι τὰ ἦθη. Ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε! Σὺ τὰ μίμων καὶ ὀρχηστῶν ἐνταῦθα παράγεις, ἀτάκτως μὲν τὰς χεῖρας ἐπικυβεῖων, καὶ τοῖς ποσὶν ἐφαλλόμενος καὶ ὅλη περιλωμένος τῷ σώματι ὑπὸ τῶν ἐν τοῖς θεάτροις ἀκουσμάτων τε καὶ θεαμάτων τὸν νοῦν συνεσκοτίσθης, καὶ διὰ τοῦτο τὰ ἐκείσε πρακτόμενα τοῖς τῆς ἐκκλησίας ἀναφύρεις τόποις». Ἄλλοχού δὲ πάλιν λέγει: «Καὶ σατανικὰς μὲν ὠδὰς καὶ ὀρχήσεις αἰροῦσιν οἱ παῖδες οἱ ἡμέτεροι, ψυχλὸν δὲ οὐδεὶς οὐδένα οἶδεν, ἀλλὰ καὶ αἰσχύνῃ τὸ πρᾶγμα δοκεῖ εἶναι καὶ γέλως». Ὁ δὲ σύγχρονος αὐτοῦ ἅγιος Νεῖλος ἐπιστέλλων πρὸς Θεόδωρον τὸν Τριβούνον λέγει: «Πῶς οὐ δέδοικας εἰς τὸν νῆον τοῦ Θεοῦ κόπρον εἰσφέρειν πορνικῶν ἁσμάτων καὶ γελοίων ῥυπαρῶν καὶ συρφετίας πολλῆς καὶ λόγων ψυχοθλασῶν;» Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χρυσοστόμου φαίνεται ὅτι ἡ θυμελικὴ μουσικὴ, εἰσβαλὼσα εἰς τὴν ἐκκλησίαν μετὰ πεισματώδη ἀγῶνα, καὶ κυρίᾳ τοῦ πεδίου τῆς μάχης γενομένη, διέμεινεν ἐν αὐτῇ πολυτρόπως καὶ ποικίλως ἀναπτυσσομένη μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἡδὴ οἱ κληρικοὶ δὲν ἦσαν ἠνεγκασμένοι νὰ φοιτῶσιν εἰς τὰ θεάτρα χάριν τῆς θυμελικῆς μουσικῆς, ὁ δὲ κατὰ τὸν ἕνατον αἰῶνα ζῶν Πατριάρχης Θεοφύλακτος πράττει ὅπως τὸ ἀντίθετον τοῦ Χρυσοστόμου, διότι κατὰ τὸν Κεδρηνόν, «Ἔργον ἐκεῖνου καὶ τὸ νῦν κρατοῦν ἔθος ἐν ταῖς λαμπραῖς καὶ δημοτελέτιν ἑορταῖς ὑδρίζεσθαι τὸν Θεὸν καὶ τὰς τῶν ἁγίων μνήμας διὰ λυγισμάτων ἀπρεπῶν καὶ γελώτων καὶ παραφύρων κρυγῶν τελουμένων τῶν θείων ὕμνων, οὓς ἔδει μετὰ κατανύξεως καὶ συντριμμοῦ καρδίας ὑπὲρ τῆς ἐκυτῶν ἡμᾶς σωτηρίας προσφέρειν. Πληθὸς γὰρ συστησάμενος ἐπιρρήτων ἀνδρῶν, καὶ ἔξοχον αὐτοῖς ἐπιστήσας Εὐθύμιόν τινα Κασσὴν λεγόμενον, ὃν αὐτὸς δομῆστικον τῆς ἐκκλησίας προῦθέλετο, καὶ τὰς σατανικὰς ὀρχήσεις καὶ τὰς ἀσέμους κραυγὰς, καὶ τὰ ἐκ τριόδων καὶ χυμειτυπέων ἠρκετιμένα ἁσμηκτὰ τελεῖσθαι ἐδίδαξε». Περὶ δὲ τοῦ Πατριάρχου Ἡσυχίου Νικηφόρος ὁ Γρηγορὸς διηγείται τὰ ἐξῆς: «Ἐκείθεν ἀπέρχεται ὁ Ἀνδρόνικος εἰς τὴν μονὴν τῶν Μαγγάνων, ἔνθα ἐν ἀδέσμῳ φυλακῇ εὕρισκετο ὁ Πατριάρχης Ἡσυχίας. Τοῦτον οὖν ἄρα; ἐκείθεν, καὶ ἐφ' ἐν τῶν βυβλικῶν ὀχημάτων ἀναβιβάσας, ὡς εἶχε τῶν ἐρυθροδερφῶν κοσμημάτων, τῷ πατριρχικῷ φέρων ἀποδίδωσι:

θρόνῳ, οὐκ ἐπισκόπων τινῶν, οὐδὲ πρεσβυτέρων προοδευόντων καὶ ἐπομένων, ἀλλ' αὐλητῶν καὶ αὐλητρίδων, καὶ ὀρχηστῶν καὶ ὀρχηστρίδων σὺν ᾠδαῖς χαρμοσύνοις τὴν πομπὴν ποιουμένων ἐκείνην. Ἐκ τῶν ὁποίων μίαι τις, ἡ μάλιστα τῶν ἄλλων αὐλητρίδων δοκιμωτάτη, ἵππου ἐν ἀνδρικῷ σχήματι ἐπιβήνουσα . . . εἶπετο καὶ νῦν προπέμπουσά τε τῷ Πατριάρχῃ καὶ ταῖς συνήθεσι καὶ πορνικαῖς φλυαρίαις τὸν τε Πατριάρχην καὶ ὅσοι τότε παρῆσαν, εἰς γέλωτας ἀστήμους ῥᾶστα παρκύρουσα». Ὁ δὲ Ζωναρᾶς ὑπομνηματίζων τὸν 75 κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου λέγει, ὅτι «Ἄπαγορεύει ὁ κανὼν οὗτος τὸ ἐπιλέγειν ἀνοικεῖον τι καὶ ἀνάρμοστον τῇ ἐκκλησίᾳ, ὅποια εἶνε τὰ κεκλασμένα μέλη καὶ μυνιρίσματα, καὶ ἡ περιττὴ τῶν μελῶν ποικιλία, ἐκτροπομένη εἰς ᾠδὰς θυμελικὰς καὶ εἰς ᾠσματα πορνικά, τὰ νῦν ἐν ψαλμωδίαις ἐπιτηθεύμενα μάλιστα». Τὰ αὐτὰ περίπου ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Βαλαμῶν, καὶ ἕτερός τις ἀνώνυμος λέγει «Σημείωσαι τὸν παρόντα κανόνα, ὅστις κωλύει τὰς θυμελικὰς ψαλμωδίας καὶ τὰ λεγόμενα διαπλάσματα, καὶ θαύμαστον πῶς γίνεται ἡ τούτου καταφρόνησις». Καὶ Μκτθαῖος δὲ ὁ Βλάσταρις ἐξηγούμενος τὸν ΟΒ' τῆς Γ', συνόδου κανόνα λέγει «Μηδὲ τοῖς κεκλασμένοις καὶ ἀσέμνοις μέλεσι χρῆσθαι, καὶ τῇ περιττῇ τῇ τῶν ᾠσμάτων ποικιλίᾳ, καὶ ᾠδῶν τρετίσμασι, ἃ θυμελικῶς οὐχ ἦρισται, καὶ τοῖς ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἢ ἐκκλησίας προσήκει Θεοῦ· πολλάκις δὲ ταῦτα καὶ πρὸς πολλῶν κεκόλυται Πατριαρχῶν μετὰ σφοδρῶν τῶν ἐπιτιμιῶν παρήγγελται δὲ τὸ ἀπλοῦν καὶ ἀποικίλον τῆς ψαλμωδίας ἀσπάζεσθαι, ἐν δὲ ταῖς πικρυχίσι καὶ ταῖς τελεταῖς τῶν ἀποχομένων, ὡς τὸ ἀρχαῖον ἔθος καὶ Θεοφιλὲς εἶχεν, ἀλλ' οὐδὲν γέγονεν πλέον». Ἡ πραγματώδης ἀλήθειαι τῶν ἱστορικῶν τούτων μικρυριῶν ἀποδεικνύεται καὶ ἐπικυροῦται πληρέστατα διὰ τῶν σαζομένων μελῶν καὶ μελωδιῶν τῆς τοῦ μεσαιῶνος ἑλληνικῆς ἐκκλησίας. Αἱ μὲν πρὸ τοῦ Η' αἰῶνος μελωδίαι τῆς ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν ἄλλων κοσμητικῶν ἐκκλησιῶν φέρουσιν ἔχνη τινεὶ τῆς ἐπιδράτσεως τῆς θυμελικῆς μουσικῆς, αἱ δὲ μετὰ τὸν Η' αἰῶνα μεμελοποιημένοι ἔχουσι πικρυχῶς διάφορον ὕφος τοῦ τῶν πρὸ αὐτοῦ, διακρινόμεναι διὰ τῆς ἀφθόνου καταχρήσεως τῶν μελισμῶν καὶ κομπισμῶν καὶ λυγισμάτων. Τὸ γνήσιον ὕφος τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς διετήρησαν αἱ μελωδίαι τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἱερουσαλήμ, ἣτις δὲν εὑρίσκετο ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς θυμελικῆς καὶ δημώδους μουσικῆς, καὶ ὑπὸ τὴν αὐθαρεσίαν καὶ ἐπιρροὴν τῆς αὐλῆς, ὡς ἡ τῆς ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ ἱερὰ μουσικὴ τῆς ἐκκλησίας Ἱερουσαλήμ, καλουμένη καὶ ἀγιοπολιτικὴ, περιέχεται ἐν χειρογράφοις, τὰ ὅποια ἀποτελοῦσιν ἰδίαν οἰογένειαν· ταύτης αἱ μελωδίαι εἰσὶ παρασσημασμένοι καὶ διὰ συστήματος μουσικῶν σημείων ἐπὶ μέρους διαφόρου τοῦ τῆς ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως. Κατὰ τὰ μέχρι τοῦδε ἐξετασθέντα ὑφ' ἡμῶν χειρόγραφα τῶν μελωδιῶν καὶ μελῶν τῶν παρασσημασμένων

διὰ μουσικῶν σημειῶν, ἡ ἱερὰ μουσικὴ φαίνεται ὅτι περὶ τὰ τέλη τοῦ 4. αἰῶνος διηρέθη εἰς τὴν τῆς ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, ἢ ἡμεῖς πρὸς διάκρισιν ὀνομαζόμεν βυζαντικῆν, ἀπὸ τὸν χρόνον συντακτισθεῖσαν μετὰ τῆς Θυμελικῆς, καὶ εἰς τὴν τῆς ἐκκλησίας Ἰερουσαλήμ, δικτηρήσαν τὸ γνήσιον ἐκκλησιαστικὸν ὅρος, καὶ πρὸς διάκρισιν κατὰ τὴν βυζαντικῆν ἔτι ἐποχὴν καλουμένην ἀγιοπολιτικὴν. Μεταξὺ ἀμφοτέρων ὑπάρχουσι διαφορὰ οὐ μόνον εἰς τὴν παρασημαντικὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα, ἅτινα αἰνίττεται Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος λέγων «Εὐχὰς δὲ καὶ ψαλμοὺς οὐ τὰς αὐτάς, ὡς εἴρηται, ἄπχσαι αἱ ἐκκλησίαι ἔχουσιν, ἀλλ' οὐδὲ τὰς αὐτάς βίβλους καὶ ἀνεκγνώσματτα».

(Τὸ Β' μέρος ἐν προσεχῇ τεύχει.)

Ε. Δ. Τζέτζης

ΠΕΡΙΗΓΗΣΙΣ ΑΝΑ ΤΗΝ ΤΡΩΑΔΑ

ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΑΙΟΝ ΤΟΥ 1881

ὑπὸ τοῦ δόκτορος

ΕΡΡΙΚΟΥ ΣΧΑΙΕΜΑΝ

I

ΑΠΟ ΔΑΡΔΑΝΕΛΛΙΩΝ ΕΙΣ ΙΣΣΑΡΛΙΚ

Πολλὰκις ἐπισκεψάμην τὴν Τρωάδα· πέντε ἔτη ἀνέσκαψα ἐκεῖ ἐπὶ πολλοὺς μῆνας καὶ ὅμως ἐπισκέπτομαι αὐτὴν πάντοτε ἐκ νέου μεθ' ἡδονῆς, διότι τὸ κάλλος τῆς τρωϊκῆς χώρας εἶναι κατ' ἐξοχὴν θελκτικόν, ἕκαστον δὲ ὄρος καὶ ἐκάστη κοιλίς, ἡ θάλασσα, ὁ Ἑλλήσποντος, καὶ ἕκαστος ποταμὸς ἀνακαλοῦσιν εἰς τὴν μνήμην τὸν Ὅμηρον καὶ τὴν Ἰλιάδα. Ἄλλὰ ταύτην τὴν φορὰν ὅμως τὸ ταξιδιδίον μου ἐν τῇ Τρωάδι εἶχεν ὄλως ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον· ἐσκόπων νὰ ἐρευνήσω ὁποῖα ἄλλα ἀρχαῖα τοποθεσίαι ἐκτὸς τοῦ Ἰσσαρλικ ἦσαν κατάλληλοι πρὸς ἀρχαιολογικὰς ἐρεῦνας.

Ἀνεχώρησα τὴν 13 Μαΐου ε. ἔ. ἔφιππος τὴν πόλιν τῶν Δαρδανελλίων συνοδευόμενος ὑφ' ἐνὸς ὑπηρέτου, τοῦ ἰδιοκτῆτου τῶν ἵππων καὶ μίξ συνοδείας ἐκ δύο χωροφυλάκων τοὺς ὁποίους ὁ διοικητὴς τῆς ἐπαρχίης εἶχεν εὐγενῶς θέσει ὑπὸ τὰς διαταγὰς μου, ἐπειδὴ ἡ χώρα δὲν ἦτο ἐντελῶς ἀσφαλῆς. Ἡ ὁρμηκοκρασίς ἦτο κατὰ τὴν ἀναχώρησίν μου 26 1/2 Κ. Ἐξεληθόντες τῆς πόλεως, διήλθομεν τὸν μικρὸν ποταμὸν τῶν Δαρδανελλίων, ὅστις καὶ κατ' αὐτὸ τὸ θερμότατον θέρος ἔχει ῥέον ὕδωρ καὶ περὶ τῆς

ταυτότητος τοῦ ὁποίου μετὰ τοῦ Ὀμηρικοῦ Ῥοδίου¹ οὐδεμία ἀμφιβολία δύναται νὰ ὑπάρξῃ, διότι τοῦτο τὸ ὄνομα ἔφαιεν ἀκόμη καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Στράβωνος² ἀνακαιοῦντος ἡμῖν ὅτι ἀπέναντι τοῦ στομίου του ἐπὶ τῆς θρακικῆς χερσονήσου ἦτο τὸ γνωστὸν *Kynós sēma* ὅπερ ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ τάφος τῆς Ἑκάθης, ἣτις κατὰ τὸν μῦθον μετὰ τὸν θάνατόν της μετεμορφώθη εἰς κύναι. Πράγματι δὲ βλέπει τις ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Στράβωνος ἀναφερομένης θέσεως ἓνα μικρὸν κωνοειδῆ λόφον· ἀλλ' ὁ Φρ. Κάλβετ ὅστις ἀνέσκαψεν αὐτὸν εὔρεν, ὅτι συνίσταται ἐκ φυσικοῦ βράχου καὶ μόνον τὸ σχῆμα τύμβου ἔχει.

Ἐλαύνοντες ἔριπποι κατὰ μήκος τῆς ἀκτῆς τοῦ Ἑλλησπόντου διήλθον μεν διὰ μέσου δύο τύμβων, τοῦ μὲν δεξιόθεν, τοῦ δὲ ἀριστερόθεν ἐνὸς ἄλλου, οἵτινες ἀμφοτέρω ἐπι εἰσὶν ἀνερεύνηται· εἴτα ἐκλίναμεν δεξιὰ ἐπὶ τινος ἀκρωτηρίου ὅπου ὑπάρχει ἡ θέσις τῆς αἰολικῆς πόλεως Δαρδάνου, ἣτις πολλάκις ὑπὸ τοῦ Στράβωνος³ μνημονεύεται καὶ δὲν πρέπει νὰ συγχέηται μετὰ τῆς Ὀμηρικῆς πόλεως Δαρδανίης.⁴

Ὡς ἀναφέρει ὁ Στράβων⁵ συνῆλθον ἐνταῦθα ὁ Κορινθίος Σύλλας καὶ ὁ Μιθριδάτης ὁ Εὐπάτωρ ἵνα συνθηκολογήσωσι περὶ εἰρήνης. Αἱ ἐνταῦθα τῆ ἐμῆ προτροπῆ ὑπὸ τοῦ στρατιωτικοῦ διοικητοῦ τῶν Δαρδανελλίων γενόμεναι ἀνασκαφαὶ ἀπέδειξαν ὅτι ἡ ἐπιπέδουσις τῶν χωμάτων συνίσταται ἐκ βάρους 0,60 μέχρις 0,90 μέτρων καὶ σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἐκ μὴ στερεοῦ χωματός, ἐνεκα δὲ τούτου ἐνταῦθα διὰ τὸν ἀρχαιοδίφην οὐδὲν ὑπάρχει πρὸς ἔρευναν.

Μετὰ ταῦτα ἐβαδίσσαμεν ἐπὶ τινος πρὸς ἀριστερὰ ὑψώματος, τοποθεσίας ἀρχαίας πόλεως, ἐχούσης ἓνα ἀνερεύνητον τύμβον· ταύτην ὁ Κάλβετ ὑπολαμβάνει ὡς τὴν ἀρχαίαν πόλιν Ὀφρύνειον, ὡς τοιαύτη δὲ εἶναι ἐγγεγραμμένη καὶ ἐπὶ τοῦ χάρτου τῆς Τρωάδος ὑπὸ τοῦ Σπράτ. Ἡ τοποθεσία ὅμως διακρίνεται διὰ τινων κεράμων ἑλληνικῶν ἀγγείων καὶ σωρῶν λίθων· ἐκεῖ οὔτε σωρὸν χωμάτων εὕρισκε τις οὐδὲ ἔχνος τειχῶν. Ἐκτὸς τούτου ἐν γένει αὕτη ἡ τοποθεσία δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Στράβωνος⁶ ὅστις λέγει ὅτι πλησίον τοῦ Ὀφρυνείου εἶναι τὸ ἔλος ἢ ἡ λίμνη Πτελεδός, ἣτις ἐνταῦθα βεβηκότατα δὲν ὑπάρχει. Τοιαύτη ὅμως εὕρισκεται εἰς ἀπόστασιν ἡμίσεος περίπου μιλίου ἐντεῦθεν, πλησίον τῆς νῦν Παληόκαστρον ὀνομαζομένης, τοποθεσίης ἀρχαίας τινὸς πόλεως, τὴν ὁποίαν μάλλον ἐγὼ ἐνεκα τούτου ἤθελον ἐκλάβει ὡς τὸ Ὀφρύνειον· αὕτη εἶναι περιεσπαρμένη μὲ θρύσματα ἑλληνικῶν ἀγγείων, ἐν τούτοις ἡ ἐπιπέδουσις τῶν ἐκεῖ χωμάτων μόλις ἔχει βάρους 0,90 μ. Εἴτα ἤλθομεν εἰς τὸ χωρίον Ῥέγκιοι (τ. ε. χρωματοχώριον) τὸ ὁποῖον κατὰ τὸ βρόμετρόν μου κεῖται 188 μέτρα ὑπερῶν τῆς ἐπιφανείης τῆς θαλάσσης. Ἐπὶ τῆς ἐκεῖθεν

1 Ἰλιάδ. XII, 20. 2 XIII, 595. 3 XIII, 587, 590, 595, 600. 4 Ἰλιάδης: XX 216. 5 XIII, 595. 6 XIII, 595.

ὁδοῦ πρὸς τὸ Ἰσχυρλίον διέβημεν τὸν ῥύακα τοῦ Ἰρέγκισι, ὅστις οὐδεμίαν πηγὴν ἔχει καὶ μόνον ἐν καιρῷ βροχιαίας βροχῆς, εἰς πᾶσιν δὲ ἄλλῃν ἐποχὴν εἶναι ἐντελῶς ξηρὸς. Ὁ Brentano ἵνα ὑποστηρίξῃ τὴν ἀβάτημον αὐτοῦ θεωρεῖν ὅτι ἡ ἀρχαία Ἰτρώα ἐκείτο ἐπὶ τῆς κοιλάδος τοῦ Δουμβρέκ¹ προβιβάζει τὸν ῥύακα τούτου εἰς τὸν Ὀμηρικὸν Σιμόντα καὶ δίδει αὐτῷ ἐπὶ τοῦ χάρτου ὅλως ψευδῆ θέσιν. Ὁ δρόμος τούτου τοῦ χειμᾶρου ἐτημειώθη ὀρθότατα ἐπὶ τοῦ χάρτου τοῦ Σπράτ ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ Βίρωφ.² Ἐν Ἰσχυρλίῳ διενυκτέρευσα εἰς ἓνα τῶν οἰκίσκων μου ὅπου εἶδον μετ' εὐχαριστήσεως, ὅτι αἱ τάφροι μου ἀπ' ὅτου ἄρῃσιν αὐτὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1879 οὐδεμίαν μεταβολὴν ὑπέστησαν, διότι αἱ ὑπ' ἐμοῦ πρὸς διοχέτευσιν τοῦ ὕδατος τῆς βροχῆς σκαφεῖται διώρυγες εἶχον πληρέστατα ἀνταποκριθῆ πρὸς τὸν σκοπὸν μου.

Ἐθιχόμεθα ὅτε εἶδον ὅλους τοὺς τοίχους τῶν οἰκίσκων μου μέχρι τῆς ὀροφῆς κεκαλυμμένους διὰ μελαίνης τινὸς ὕλης ἣτις ἐφάνετο ὅτι κινεῖται. Ἐπειδὴ ὅμως κατὰ τὴν ἀριξίν μου ἦτο σκοτεινὴ νύξ δὲν ἐγνώρισα ἀμέσως τὸ τί ἦτο. Μόλις τὴν ἀκόλουθον πρωΐαν εἶδον ὅτι ἦσαν ἀκρίδες, αἰτινες κατὰ τοῦτο τὸ ἔτος εἰσὶν ἐν Τρωάδι πολυκριθώτεραι ἢ ἄλλοτε ποτε καὶ ἐπροξένησαν ἐπὶ τῶν σιτοφόρων ἀγρῶν καὶ λειμώνων τρομερὰν καταστροφὴν. Ἐν τούτοις οὐδέποτε εἶδον ἀγρὸν ὅστις νὰ ἦτο ἐντελῶς κατεστραχημένος ὑπ' αὐτῶν, διότι οὐδέποτε κατατρώγουσι πλεόν τῶν δύο τρίτων, ἢ τὰ τρία τέταρτα τῶν πρωΐμων σπορῶν, καὶ εὐχαριστοῦνται ἵνα κατακαλίττωσιν ἐξ ὕτων ἀφίνουσι μόνον τὰ φύλλα οὐχὶ δὲ καὶ τοὺς στάχους. Φκίνονται δὲ προτιμῶσαι τὸ χόρτον τοῦ σίτου, διότι πολλὰκις κατὰ τὸ ταξιδιδίον μου διηρχόμην μεγάλας διακτάσεις χωρῶν ἐφ' ὧν οὐδ' ἐν χόρτον εἶχον ἀφήσει.

II

ΑΠΟ ἸΣΣΑΡΑΙΚ ΕΙΣ ΚΕΣΤΑΜΠΟΥΑ

Εἰσῆλθομεν εἰς τὴν διὰ τοῦ Καλιφρατλί καὶ τοῦ Οὐγιέκμοι ὁδόν. Τὸ ὕδωρ τοῦ Σακμάνδρου κατὰ τὴν διάδοκιν ἡμῶν εἶχε βάθος 0,60 τοῦ μέτρου. Ὡς σχεδὸν εἰς ὅλα τὰ ἄλλα τουρκικὰ χωρὶα τῆς Τρωάδος ὑπάρχουσι καὶ εἰς τὸ Οὐγιέκμοι πολλὰ καλὰ πελαργῶν, τοὺς ὁποίους ἐνταῦθα οὐδέποτε βλέπει τις ἐν τοῖς μόνον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατακνημένοις χωρῖοις, ὡς π. χ. εἰς τὸ Καλιφρατλί, τὸ Γενί-κιοι Γενί-σερ κτλ. Οἱ Τούρκοι ἀποδίδουν εἰδός τι λατρείας εἰς τὸν πελαργὸν διὰ τοῦτο ὀνομάζουσιν αὐτὸν οἱ Ἕλληνες «τὸ ἱερὸν πτηνὸν τῶν Τούρκων» καὶ δὲν ἐπιτρέπουσιν

1 Ilion in Dumbrekthale (In Στουτγάρτη 1881). 8 Beiträge zur Landes-kunde der Troas (In Βερολίνω 1880).

αὐτῶ νὰ κτίσῃ τὴν καλιάν του ἐπὶ τοῦ οἴκου των. Μεταξὺ τῶν ἀξιεπαίωνων ιδιοτήτων τῶν Τούρκων πρέπει πρὸς τοῦτοις ν' ἀναφέρω καὶ τὴν μεγάλην φροντίδα τὴν ὁποίαν καταβάλλουσι ὅπως προμηθεύσωσιν εἰς τὸν διψῶντα ὄδοιπόρον καὶ τὸν ἵππον του ἄφθονον καλὸν πόσιμον ὕδωρ. Τῶ ὄντι οὐδὲν χωρίον εἶναι τόσον μικρὸν καὶ πτωχὸν ὥστε νὰ μὴ ἔχη τουλάχιστον μίαν πηγὴν ἣτις περιβάλλεται πάντοτε μὲ τοίχον ἐν εἰδει μνημείου καὶ τὸ ὕδωρ ῥέει εἰς ἐν τετράγωνον ἀγγετον ἐκ τρυχίτου ἐκ τοῦ ὁποίου ῥέει πάλιν δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ εἰς διαφόρους λάρνακας ἐξ ὁμοίου λίθου, αἵτινες κεῖνται ἐν τῇ αὐτῇ σειρᾷ καὶ χρησιμεύουσι πρὸς ποτισμὸν τῶν ζώων. Εἰς ὅλας τὰς ὁδοὺς ὑπάρχουσι τοιαῦται πηγαὶ ἢ καθ' ὅμοιον τρόπον ἠκοδομημένα, εἰς ἐκάστην τῶν ὁποίων εἶναι προσδεδεμένον διὰ τινος ἀλύσεως δοχετον ἢ κύπελλον ἐκ ξύλου ἢ ὀρειχάλκου πρὸς εὐκολίαν τῶν διψῶντων. Ἄνωθεν πολλῶν τοιούτων πηγῶν καὶ ἰδίως ἄνωθεν τῶν πηγῶν ἐν τοῖς πλουσιωτέροις χωρίοις βλέπομεν μικρὰς ἐπιγραφὰς, αἵτινες ἐμπεριέχουσιν ἐκτὸς γνωμικῶν ἐκ τοῦ Κοραΐου, τὸ ὄνομα τοῦ εὐεργέτου δαπάνη τοῦ ὁποίου κατεσκευάσθη ἡ πηγὴ, καθὼς καὶ τὴν χρονολογίαν τοῦ γεγονότος. Ὄταν ὑπάρχει τοιαύτη πηγὴ κατὰ τὴν τοποθεσίαν ἀρχαίας τινὸς πόλεως ἢ πλησίον αὐτῆς τότε βλέπομεν πάντοτε διάφορα γεγλυμμένα τεμάχια μαρμάρων ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς πηγῆς.

Ἄλλη τις ἐξαιρετος ιδιότης τῶν Τούρκων εἶναι τὸ σέβας αὐτῶν πρὸς τοὺς νεκροὺς, διότι παρ' αὐτοῖς δὲν ἰσχύει ἡ ἡμετέρα βάρβαρος εὐρωπαϊκὴ καὶ ἀμερικανικὴ συνήθεια τοῦ μὴ ἐπιτρέπειν εἰς τὸν νεκρὸν ἢ ἐντὸς μόνου ἔτους ἀνάπαυσιν ἐν περιπτώσει καθ' ἣν τὸ κενοτάφιον δὲν ἔχει ἀγορασθῆ ἀπ' ἐναντίας δὲ θεωροῦνται οἱ τάφοι ἐν Τουρκίᾳ, ὡς ἱερὸν ἔδαφος καὶ οὐδέποτε ταράσσονται. Τοιουτρόπως ὑπάρχει ἐνταῦθα πλῆθος νεκροταφείων, ἐπὶ τῶν ὁποίων οἱ τάφοι τῶν πλουσιωτέρων κοσμοῦνται πάντοτε μὲ δύο δοθίας λευκὰς μαρμαρίνους πλάκας, ὧν ἡ μὲν μικροτέρα τίθεται εἰς τοὺς πόδας, ἡ δὲ μεγαλειτέρα ἔχουσα, τὴν ἄνω ἄκρην γεγλυμμένην εἰς εἶδος τιάρας, τίθεται κατὰ τὴν κεφαλὴν. Αὕτη ἡ τελευταία πλάξ ἔχει συνήθως ἐξωγραφημένην κυανῆν ἢ πρασίνην ταινίαν, καὶ πάντοτε ἔχει μακρὰν ἐπιγραφὴν μετὰ εὐσεβῶν γνωμικῶν, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἀποθανόντος ὡς καὶ τὴν χρονολογίαν τοῦ τάφου, ὃν κοσμεῖ, αἱ δ' ἐπιγραφαὶ αὗται εἶναι πολλάκις ἐπικεχρυσωμένα. Τοὺς δὲ τάφους τῶν πτωχῶν σχηματίζουνσι δύο τοιαῦται πλάκες ἐκ συνήθους ἀπελεκήτου λίθου ἄνευ ἐπιγραφῆς. Πανταχοῦ ὅπου εὐρίσκειται τουρκικὸν νεκροταφεῖον πλησίον τῆς τοποθεσίας ἀρχαίας τινὸς πόλεως, βλέπομεν πάντοτε τοὺς τάφους τῶν πτωχῶν κεκοσμημένους διὰ γεγλυμμένων λίθων, ὡς π. χ. εἶναι ὑπερπληρωμένα ὄλα τὰ τουρκικὰ νεκροταφεῖα τοῦ Τρωϊκοῦ πεδίου μὲ μαρμαρίνους στήλας καὶ γλυφὰς ἐκ τοῦ νέου Ἰλίου. Πλησίον ἐκάστου τουρκικοῦ νεκροταφείου βλέπομεν πάντοτε τράπεζαν συνισταμένην ἐκ δύο ὀρθῶς ἰσταμένων τεμαχίων

λίθων ἐφ' ὧν κεῖται μεγάλη γεγλυμμένη λιθίνη πλάξ. Πλὴν δὲ σπανίων ἐξικρέσεων πᾶσι αὐταὶ αἱ μεγάλαὶ πλάκες ἀφηρέθησαν ἀπὸ τινος μνημείου καὶ συνίστανται ἐκ λευκοῦ γεγλυμμένου μαρμάρου· τοῦτ' αὐτὸ δὲ συμβαίνει καὶ εἰς τὰ ὄρθως ἰστάμενα τεμάχια λίθων. Ἐπὶ ταύτης τῆς λιθίνης τραπέζης τίθεται πάντοτε νεκροθήκη μετὰ τοῦ νεκροῦ καὶ προφέρονται προσευχαί ἐπ' αὐτοῦ πρὶν ἢ κατὰβιβασθῆ εἰς τὸν τάφον.

Ἀπὸ τοῦ Οὐγιέκκοιο διαπύρυσαντες διὰ στενῆς καὶ ἀνωφεροῦς ἀτραποῦ κειμένης πρὸς νότον καὶ περυτευμένης δι' ἀρκεσῶν, δρυῶν καὶ ἐλατῶν ἐφθάσαμεν ἐντὸς 55 λεπτῶν τῆς ὥρας εἰς τὸ χωρίον Βόσκιζι (46,8 μ. ὕψος ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θηλάσσης) παρὰ τῷ ὁποίῳ ἀρχεται δάσος δρυῶν. Ἐν τούτῳ τῷ πτωχῷ χωρίῳ βλέπει τις πολλὰ τεμάχια λίθων ἀρχαίων οἰκοδομῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τινὰ εἰσὶ τότον μεγάλα ὥστε δυσκόλως δύναται τις νὰ πιστεύσῃ ὅτι μακρόθεν μετεκομίσθησαν ἐνταῦθα. Οὕτω βλέπομεν π. γ. εἰς τὴν κλίμακα τοῦ Ἰζαμίου πολὺ μεγάλα τεμάχια γρανίτου λίθου, τῶν ὁποίων τὸ ἐν εἶναι κατώφλιον θύρας, ἔχει δὲ ὅπας ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστηρίζετο ἡ θύρα. Ἐν τῷ προθλάμῳ τοῦ οἰκοδομήματος τούτου βλέπει τις τέσσαρας στήλας τῶν ὁποίων αἱ δύο ἐκ γρανίτου λίθου φαίνεται ὅτι ἀφηρέθησαν ἀπὸ ἀρχαίου μνημείου, ἡ μίξ τῶν δύο ἄλλων ξυλίνων στηλῶν ἴσταται ἐπὶ ἐνὸς ἰωνικοῦ, ἡ δὲ δευτέρᾳ ἐπὶ κορινθιακοῦ κιονοκράνου ἐκ λευκοῦ μαρμάρου. Δευτέρᾳ τις κλίμαξ ἔχει παρομοίως ἐν κατώφλιον ἐκ λευκοῦ μαρμάρου καὶ ἄλλα τεμάχια λίθων ἀφαιρεθέντων ἀπὸ ἀρχαίων μνημείων· ἐπίσης βλέπομεν στήλην τινὰ ἐκ λευκοῦ μαρμάρου καὶ ἄλλην ἐκ γρανίτου ἐντὸς τοῦ περιτειχίσματος· ἐκτὸς τούτου κεῖται ἐπὶ τῶν ξυστῶν δύο τουρικῶν οἰκιῶν κιονοκράνα ἐκ γρανίτου λίθου. Πάντα δὲ ταῦτα τὰ ἐκ μνημείων τεμάχια λίθων φαίνεται ὅτι μετεκομίσθησαν ἐκ τῆς θέσεως μιᾶς ἀρχαίας πόλεως τὴν ὁποίαν βλέπει τις περὶ τοῦ εἰς 1000 βήματα μακρὰν μεσημβρινῶς τοῦ Βόσκιζι· δεξιᾶ τῆς ὁδοῦ ταύτης ὅμως δὲν δύναμι νὰ ταυτίσω μὲ οὐδεμίαν τῶν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μνημονευθεισῶν κλασικῶν πόλεων τῆς Τρωάδος. Ἐτι βλέπει τις ἐκ τῆς ὁδοῦ μίαν μεμονωμένην στήλην ἐπὶ ἐκείνης τῆς τοποθεσίας ἣτις εἶναι κεκλυμμένη μὲ πλεῖστα θρυόσμητα ἀρχαίων ἀγγείων· ἐν τούτοις ἡ ἐνταῦθα ἐπισώρευσις τῶν χωμάτων εἶναι κατ' ἐξοχὴν μικρὰ καὶ φαίνεται ὅτι δὲν ἔχει περισσότερον παρὰ δακτύλων τινῶν βάρους. Μόνον 32,5 μ. ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θηλάσσης εἶναι τὸ χωρίον Γκιολί-κιοῦ εἰς τὸ ὁποῖον ἐφθάσαμεν ἐντὸς 50 λεπτῶν τῆς ὥρας ἀπὸ τοῦ Βόσκιζι.

Ἐνταῦθα βλέπει τις παρομοίως διαφόρους στήλας ἐκ γρανίτου καὶ τινα γεγλυμμένα τεμάχια μαρμάρων, ἅτινα φαίνεται νὰ μετεκομίσθησαν ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας τῆς Τρωάδος· διότι οὔτε ἐν Γκιολί-κιοῦ οὔτε εἰς τὴν ἄμεσον περιφέρειαν αὐτοῦ ὑπάρχει τοποθεσίαι ἀρχαίας τινὸς πόλεως. Ἡ ὁδὸς ἐκτείνεται διὰ χώρας ἐν μέρει καλλιεργημένης, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον

διὰ βαλκανιδίων κεκαλυμμένης μέχρι τῶν θερμῶν πηγῶν τῶν κκλουμένων Λιγιά Χαμάμ, αἵττινες κεῖνται εἰς μαγευτικὴν ὄρεινὴν κοιλάδα μεσημβρινοανατολικῶς τῆς Ἀλεξανδρείας τῆς Τρωάδος καὶ εἰς ἀπόττασιν τριῶν τετάρτων περίπου μιλίων ἐκεῖθεν. Ὑπάρχει ἐνταῦθα ἐν λουτρῶν διὰ γυναῖκας καὶ ἐν δι' ἄνδρας· τὸ πρῶτον κωνοειδὲς ὁμοιον πρὸς τζαμίον, καὶ ἐπὶ τοῦ περιτειχίσματος βλέπει τις πολλὰ τεμάχια λίθων ἀρχαιροθέντα ἐξ ἀρχαίων οικοδομημάτων. Ἐν δὲ τῷ μέσῳ τοῦ λουτροῦ ὑπάρχει μία λεκάνη τετράγωνος 3,90 μέτρων μήκους καὶ πλάτους, εἰς τὴν ὁποῖαν ῥέει θερμὴ πηγὴ, ἣτις ἀμικ ἐκρεύσασα ἐκ τοῦ βράχου ἔχει θερμότητα 53 $\frac{1}{2}$ K. Ἐντὸς τοῦ περιτειχίσματος τούτου τοῦ λουτροῦ βλέπει τις ἐν ἀκέραιον τεθραυσμένον γυναικεῖον ἀγάλμα ἐκ λευκοῦ μαρμάρου. Περίπου 39 μέτρα νοτιοδυτικῶς ταύτης τῆς πηγῆς εἶναι ἄλλη τις ἥτις κατὰ τὴν ἐκ τοῦ βράχου ἐκροὴν εἶναι εὐτῷ θερμὴ ὥστε οὐδόλως ἠδυνήθηεν νὰ τὴν μετρήσω μὲ τὸ θερμόμετρόν μου, ἐπειδὴ ὁ ὑδράργυρος ἀνέβη ἐντὸς ὀλίγων δευτερολέπτων πλέον τῶν 60⁰ K. Αὕτη ἡ πηγὴ ῥέει εἰς τὸ λουτρὸν τῶν ἀνδρῶν, ὅπερ εἶναι ἐλευθέρου οἰκοδόμημα μὲ τρία ὑπερβολικῶς ῥυπαρὰ δωμάτια ἄνευ παραθύρων πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ἀσθενῶν, οἵτινες πρέπει νὰ ἐξ-απλωθῶσιν ἐπὶ τοῦ ἀνωμάλου λιθαστρώτου ἐδάφους, διότι οὔτε κἂν λίθινα θρακίνα ὑπάρχουσιν. Εὐρίσκει τις δὲ ἐνταῦθα μέγα πλῆθος μικροτέρων πηγῶν, ἀναβλουσῶν ἐκ τῶν χαλαρῶν τῶν βράχων πρὸς τὸ βόρειον μέρος τῆς φάραγγος· τὸ ὕδωρ πασῶν τῶν θερμῶν πηγῶν ἐνοῦται εἰς τὴν βυθὸν τῆς φάραγγος καὶ σχηματίζει μικρὸν ῥύακα, ὃν οἱ ἵπποι δὲν θέλουσι νὰ διαβῶσιν, ἐπειδὴ τὸ θερμὸν ὕδωρ τοὺς φοβίζει.

Τὸ ὕδωρ τῶν πηγῶν εἶναι ἐνταῦθα ἄνευ ἐξαιρέσεως ἀλυμρὸν καὶ σιδηροῦχον καὶ διὰ ῥευματικὰ πάθη καθὼς καὶ τὰς τῆς ἐπιδερμίδος ἀσθενείας ἰδιαζόντως ἰκμητικόν. Μάλιστα ἐν ὑπάρχει ἐνταῦθα ἡ ἀναγκαία διαρροήμις καὶ περιποίησις ὡς καὶ καλὸς τις ἱκτρός ὅστις νὰ ὀδηγῆ τοὺς ἀσθενεῖς πῶς νὰ μεταχειρισθῶσι τὸ ὕδωρ, τότε ἤθελεν εἶσθαι οὗτος ὁ τόπος τῆς θεραπείας ἴσως εἰς τῶν περιφημοτέρων τοῦ κόσμου, ἐνῶ τῶρ εἶναι ἐντελῶς παρημελημένος· μάλιστα αὕτη ἡ παραμέλησις εὐρίσκεται εἰς τοιοῦτον βυθὸν ὥστε δὲν εὔρον ἐγὼ ἐνταῦθα οὐδὲν ζῶν ὃν ἐκτὸς κόρακος καὶ κόκκυρος, ὧν ἡ κραυγὴ διέκοψε τὴν ἐν ταύτῃ τῇ φάραγγι κρατοῦσαν νεκρικὴν σιγὴν.

Βεβαίως ὅμως ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἄλλως εἶχον τὰ πράγματα ἐνταῦθα· διότι ἀμφότεροι οἱ κρημνοὶ τῆς ὄρεινης φάραγγος, καὶ ἰδίως ὁ βόρειος, εἰσι κεκαλυμμένοι μὲ ἐρείπια κτιρίων, ἅτινα κεῖνται ἐκεῖ ὡς βωβοὶ μάρτυρες ἀποδεικνύοντες ὅτι ἐνταῦθα ὑπῆρχε ποτὲ σημαντικὴ πόλις. Μεταξὺ τούτων τῶν ἐρείπιων προσελκύουσι κυρίως τὴν προσοχὴν μας τὰ γιγαντιαῖα λείψανα τῶν Ῥωμαϊκῶν λουτρῶν. Πέριξ τῶν λουτρῶν βλέπομεν ἄρτιως ἐσκαμμένους τάφους τοῦθ' ὅπερ οὐδένα ἄλλον σκοπὸν δύναται νὰ εἶχε παρὰ τὸ

νά αφαιρεθῶσιν αἱ μαρμαρίνοι πλάκες δι' ὧν ἦσαν κεκαλυμμένοι. Τὸ τε-
χος πάντων τούτων τῶν λουτρῶν συνίσταται ἐκ μικρῶν μετ' ἀσβέστου
ἢ ἀμμοκονίας ἠνωμένων λίθων μεταξὺ τῶν ὁποίων ποῦ καὶ που βλέπομεν
μεγάλα πελεκητὰ τεμάχια γρανίτου, ἀλλ' ἡ ἐσωτερικὴ στοὰ, τὸ καθ'
αὐτὸ δηλ. λουτρὸν, εἶναι πάντοτε ἐκ μεγάλων λελαξευμένων τεμαχίων
λίθων ὠκοδομημένη, καὶ συνίσταται τὸ ἐσωτερικὸν θόλωμα τοῦ τοίχου
μόνον ἐξ ἀσβέστου ἢ ἀμμοκονίας. Ἐν τοῖς τοίχοις βλέπομεν πολλὰ κοι-
λώματα ἄτινα πρέπει νὰ ἐχρησίμευσον εἰς ἀναθήματα. Τινὰ τῶν λουτρῶν
καὶ πιθανῶς πάντα εἶχον ἐπὶ στηλῶν ἐστηρικμέναις στοᾶς, διότι βλέπομεν
ἐκεῖ πλῆθος στηλῶν ἐκ γρανίτου λίθου, καθὼς καὶ μίαν ῥαβδωτὴν μαρ-
μαρίνον στήλην, αἵτινες μᾶλλον ἢ ἥττον εἰσὶν ἐν τοῖς χώμασι τεταχμέ-
ναι. Ἐπίσης βλέπει τις ἐκεῖ τὰ ερείπια τῶν λουτρῶν καὶ οἰκίων, ἄτινα
καθ' ὅλα τὰ φινόμενα κατὰγονται ἐκ τοῦ μεσαιῶνος. Ὅθεν δυνάμεθα
ὡς βέβαιον νὰ θεωρήσωμεν ὅτι ἡ πόλις μόλις ἐν μεταγενετέροις χρόνοις
τοῦ μεσαιῶνος ἐγκατελείφθη. Ἡ ἐπισῶρευσις τῶν χωμάτων εἶναι μικρὰ,
διότι ἡ πόλις ἔκειτο ἐπὶ τῶν κατωφερειῶν τοῦ ὄρους, ἀλλ' εἰς τινὰ μέρη
ὄμως δύναται νὰ ὑπολογισθῇ ὡς ἔχουσι εὐχάως δύο μέτρων. Τὸ δὲ ἀπὸ
τῆς ἐπιφανεῖς τῆς θαλάσσης ὕψος τοῦ Λιγιά Χαμμά εἶναι 23,2 μ. ἡ
δὲ θερμοκρασία ἦτο 21 1/2 Κ.

Εἰς τὰς 5 ὥρας καὶ 28 λεπτὰ τῆς ἐσπέρας ἀφίχθημεν εἰς τὸ χωρίον
Κεσταμπούλ, τὸ ὁποῖον κεῖται 185,4 μ. ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς
θαλάσσης· ἡ θερμοκρασία ἦτο 18⁰ Κ. Τοῦτο τὸ χωρίον κατοικεῖται μόνον
ὑπὸ Τούρκων καὶ ἐπομένως ὑπάρχουσιν ἐνταῦθα πολλαὶ φωλαὶ πελαργῶν,
συχνὰ μάλιστα καὶ δύο ἐπὶ μιᾷ στέγης. Ἐν τοῖς τοίχοις τῶν οἰκιῶν βλέ-
πει τις πολλὰ γεγλυμμένα τεμάχια μαρμαρίων καθὼς καὶ κιονόκρανα ἐκ-
τισμένα. Τὸ μεγαλύτερον θέλητρον ὕπερ ἔχει ἡ Κεσταμπούλ, εἶναι
βρύσι· ὑπὸ λαμπρῶν πλατάνων ἐπισκιασμένη. Τὸ περιτείχισμα ταύ-
της ἔχει σχῆμα μικροῦ τετραγώνου πύργου ἐν ταῖς τρισὶ πλευραῖς τοῦ
ὁποίου εἰσὶν διπλοὶ ἀλέκτορες, καθὼς καὶ ἀγγεῖον ἐκ λευκοῦ κασιτέρου
δεδεμένον δι' ἀλύσεως. Ἐν ἐκάστη πλευρᾷ ὑπάρχει γλυφὴ παριστάνουσα
κοσμήματα ἐξ ἀνθέων, καὶ ὑπεράνω ταύτης μαρμαρίνη πλάξ ἔχουσα 0,43
μέτρα μήκους καὶ 0,70 μ. πλάτους μετὰ γωνιαῶν ἐκ τοῦ κορακίου,
τοῦ ὀνόματος τοῦ εὐεργέτου ὅστις ἔκτισε τὴν βρύσιν, καὶ τῆς χρονολο-
γίης τῆς οἰκοδομῆς ἦτοι τοῦ 1193 τῆς Ἑγείρας. Ἐπειδὴ δὲ νῦν ἔχομεν
τὸ ἔτος 1298 τῆς Ἑγείρας ἄρα ἡ πηγὴ ἔχει ἡλικίαν 105 ἐτῶν.

Ἐν ἄλλῃ βρύσει τοῦ αὐτοῦ χωρίου ὑπάρχει ἐπιτετειχισμένος μέγας τις
ἀρχαῖος σαρκοφάγος ἐκ βρακαλτίου λίθου ἐπὶ τοῦ ἄνω χείλους τοῦ ὁποίου
ἀναγινώσκωμεν τὴν ἐπιγραφὴν,

POSTVMIAVERIA

κάτωθεν τῆς ὁποίας βλέπομεν ῥόδον καὶ στέφανον ἀνθέων, δύο ἀνθρωπί-

νους μορφῆς καὶ ἐν πτηνὸν μετὰ δένδρου ἐπὶ τῆς κερκλῆς. Αὗται αἱ γλυφαί, καθὼς καὶ τὸ ἐπιγράμμα εἶπεν ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ μεσαιῶνος. Δεξιᾷ εὔρηται ἄλλο τεμάχιον μακρᾶρου μετὰ γεωμετρικῶν σχημάτων ὕπερ πιθανῶς εἶναι ἀρχαιότερον. Ἡ ὑψηλὴ θέσις τούτου τοῦ χωρίου, τὰ πολλὰ ἀρχαῖα λείψανα ἅτινα εἶναι ἐκτισμένα ἐν τοῖς τοίχοις τῶν οἰκιῶν, τὰ πολλὰ τεμάχια ἀρχαίων ἀγγείων ἅτινα βλέπομεν ἐν τοῖς κήποις καὶ ἐπὶ τῶν ἀγρῶν πέριξ, καὶ ἰδίως τὸ ἀπειρον πλῆθος τῶν πελωρίων ἐκ γρανίτου λίθων ὧν τὰ πλεῖστα ἔχουσι σχῆμα μνημείου· πάντα ταῦτα μὲ πείθουσι ὅτι τὸ Κεσταμποῦλ εἶναι ἡ τοποθεσίς τῆς ἀρχαίας πόλεως Κολωναί. Ἡ θέσις συμφωνεῖ πληρέστατα πρὸς τὰς ἀφηγήσεις τοῦ Στράβωνος¹ ὅτι αὗται ἦσαν εἰς ἄμεσον συνάφειαν μὲ τὴν Ἀχαιῶν τὸ ὁποῖον ἔκειτο πλησίον τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ ὅτι ἡ ἀπόστασις αὐτῶν ἀπὸ τοῦ Ἰλίου ὑπελογίζετο εἰς 140 στάδια. Αἱ Κολωναί πρέπει νὰ ἔλαβον τὸ ὄνομά των ἐκ τοῦ ἀπειρου πλήθους τῶν πελωρίων ἐκ γρανίτου λίθων δι' ὧν ὅλοι οἱ ἀγροὶ τῶν περιχώρων εἶναι κεκλυμμένοι, καὶ οἵτινες ἔχουσι σχῆμα γιγαντικῶν σημάτων. Ἡ Κεσταμποῦλ ἔχει 110 τουρκικὰς οἰκίας.

III

ΑΠΟ ΚΕΣΤΑΜΠΟΥΛ ΕΙΣ ΒΑΒΑ

Ἐξηκολουθήσαμεν τὸ ταξείδιον πρὸς τὸ χωρίον Ἀλάμψα, ὕπερ ὑπῆρξεν ἐν ἔτει 1880 τὸ θέατρον τραγικοῦ τινος συμβάντος. Ἐν τούτῳ τῷ χωρίῳ κατοικεῖ ὁ Τοῦρκος ἔμπορος Χατζῆ Οὐζίν, περὶ τοῦ ὁποίου ἐλέγετο ὅτι ἐκέκτητο περιουσίαν 30,000 ἀγγλικῶν λιρῶν καὶ ὅστις εἶχε μόνον ἐν τέκνον, υἷον εἰκοσιπενταετῆ. Εἴκοσι λησταὶ ἀπεβιδόχθησαν διὰ μεγάλης λέμβου. Παραινευῆν τινὰ ἐσπέρκ; ἐν μηνὶ Σεπτεμβρίῳ κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἑρμῆ καὶ ἐπρονέθησαν εἰς τὸ χωρίον Ἀλάμψα ὕπερ κεῖται μόνον ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τῆς θαλάσσης. Κατὰ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς καθ' ἣν ἤζευρον ὅτι ὁ Χατζῆ Οὐζίν ἦτο ἐν τῷ Ἰζαμίφ μετέβησαν εἰς τὴν οἰκίαν του, ἤρπασαν τὸν υἷόν του, καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν, ἵνα ζητήσωσι μεγάλη λύτρην. Δυστυχῶς ἀντέστησαν οἱ δύο νυκτοφύλακες καὶ ἐπυροβόλησαν τοὺς ληστὰς πληγώσαντες ἕνα τούτων. Ἀλλ' ἕνεκα τῶν πυροβολισμῶν ὅλον τὸ χωρίον ἀνεστατώθη καὶ οἱ λησταὶ φοβηθέντες μὴ καταδιωθῶσιν, ἐρόνευσαν ἀμοτέρους τοὺς νυκτοφύλακας, ὡς καὶ τὸν υἷον τοῦ Χατζῆ Οὐζίν, ὅστις εὐχαρίστως ἤθελε θυσιάσαι ὅλην του τὴν περιουσίαν χάριν τῆς ζωῆς τοῦ υἱοῦ του, μετὰ δὲ τοῦτο ἔφυγον. Ὁμοία συμπλοκὴ ἐν ἡ δύο ἐργάται καὶ λησταὶ ἐρονέθησαν συνέβη τὸν

Τούλιον τοῦ 1879 ἐν τῷ χωρίῳ Κκλιφατλή, 20 λεπτά τῆς ὥρας μόνον ἀπέχοντος τοῦ Ἰσσακλίε.

Ἡμισεῖον ὄραον ἀπὸ τοῦ Κεστ-ταμπουλ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὸ Ἀλάμψα, βλέπει τις ἐννέα στήλας ἐκ γρανίτου λίθου διαμέτρου 1,35 μ. καὶ 11,40 μ. μήκους ἐπὶ τῆς γῆς κειμέναι. Ἡ χώρα εἶναι δι' ὠραίων βλαάνων κατάρυτος. Διήλομεν εἰς ὕψος 239 μέτρων ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θalάσσης τὸ χωρίον Ταβακλή - Κιοὺ καὶ ἐφθάσαμεν ἐντὸς τεσσαρῶν ὠρῶν ἀπὸ τοῦ Κεστταμπουλ εἰς τὸ μεγάλον χωρίον Κοῦς - Δερεσί, ὅπερ ὄνομα σημαίνει *πηροράκιον*. Τοῦτο κεῖται μίαν ὄραν μακρὰν τῆς θalάσσης πλησίον μικροῦ ποταμοῦ εἰς ὕψος 56,3 μ. ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θalάσσης, συνίσταται δὲ ἐκ 200 οἰκιῶν ὧν 190 κατοικοῦνται ὑπὸ Τούρκων καὶ 10 ὑπὸ Ἑλλήνων. Ἐν τούτῳ τῷ χωρίῳ ἡ ἐπισώρευσις τῶν χωμάτων ἔχει βάθος 2—3 μέτρα καὶ βλέπει τις πλῆθος ἀρχαίων γεγλυμένων τεμαχίων μαρμάρων ἐν τοῖς τοίχοις τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν κήπων, καθὼς ἐπὶ τοῦ τείχους τῆς γεφύρας ὑπεράνω τοῦ ποταμοῦ. Πλὴν δὲ τούτου εὐρίσκονται ἐνταῦθα πολλὰ νομίσματα ἑλληνικῶν καὶ ῥωμαϊκῶν χρόνων καὶ τοῦ μεσαιῶνος. Ἐγὼ δ' ἴδιος ἠγόρασα ἐνταῦθα ὠραῖα χάλκινα νομίσματα τῆς Ἀσσοῦ.

Κατὰ ταῦτα οὐδεμὴς ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἐκεῖτό ποτε ἐνταῦθα σημαντικὴ τις πόλις, ἣτις κατὰ τὴν γνώμην μου οὐδεμὴς ἄλλη δύναται νὰ ᾔηται ἢ ἡ Λάρισσα. Ὁ Ὅμηρος¹ ἀναφέρει ὅτι κατωκεῖτο ὑπὸ Πελασγῶν οἵτινες ἦσαν σύμμαχοι τῶν Τρώων. Ἡ θέσις αὐτῆς ἀνταποκρίνεται πληρέστατα πρὸς τὰς ἀφηγήσεις τοῦ Στράβωνος,² λέγοντος ὅτι ἡ Λάρισσα ἔκειτο πλησίον τοῦ Ἀχαιίου καὶ τῆς μεταγενεστέρης Χρύτης. Τὸ Τουρκικὸν νεκροταφεῖον τοῦ Κοῦς - Δερεσί εἶναι ἐκ τῶν μεγκλιτέρων ἄτινα ἐγὼ εἶδόν ποτε· ἔχει περίπου 1000 μέτρων μῆκος, 200 μέτρων πλάτος καὶ εἶναι πεφυτευμένον ὡς τὰ πλεῖστα τουρκικὰ νεκροταφεῖα μὲ κυπαρίσσους. Ἐχει ὑψηλὸν τινα τοῖχον ἐν τῷ ὁποίῳ εἶδον πολλὰ γεγλυμμένα τεμαχία μαρμάρου. Ἡ κλίμαξ συνίσταται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἐκ τεμαχίων μαρμάρου ἀρχαίων οἰκοδομῶν ἐπὶ ἐνὸς τῶν ὁποίων βλέπει τις ἐπιγραφὴν, ἣς τὰ γράμματα εἶναι ἀμυδρότατα.

ΦΕΡΜΟ ΒΡΑΓΙΟΥ ΟΜΗΡΟΥ

Ἐντὸς μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας ἐκεῖθεν ἐφθάσαμεν εἰς τὰς θερμὰς ἀλατούχους πηγὰς κειμέναις ἀμέσως πρὸς βορρᾶν τοῦ Τόοζλα, ὧν 40 περίπου κεῖνται εἰς τὴν πρώτην θέσιν. Ἡ πρώτη ἦν ἐμέτρησα εἶχε θερμοκρασίαν 60⁰ Κ. ἄλλη τις εἶχε 40⁰. Δύο ἄλλαι δὲν ἠδυνήθηον νὰ μετρήσω ἕνεκα τῆς μεγάλης αὐτῶν θερμότητος, ἐπειδὴ τὸ θερμόμετρον ἀνέβη ἐντὸς τι-

¹ Ἰλιάς II 840,481. ² XIII, 604.

νων δευτερολέπτων άνω τών 62 $1/2^0$ Κ. Ὁ βράχος ἐκ τοῦ ὁποίου ἀναβλύζουσιν αἱ ἀλατούχοι πηγαὶ ἔχει χρωμα ῥυπαρὸν ἐρυθροκίτρινον ἢ λευκόν, καὶ ὡς πρὸς τοῦτο ὁμοιάζει πολὺ μὲ τοὺς βράχους τοὺς περὶ τῆς Νεκρᾶς Θηλάσσης. Ἐν ταύτῃ τῇ θέσει μόνον μία πηγὴ ὑπάρχει ἐμπεριχουσα ζέον ἀλατούχον ὕδωρ, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εἶδον ἕνα ἀκκινθόχοιρον εἰτελῶς βραχυμένον. Βλέπει τις ταύτας τὰς πηγὰς ἀναπηδώσας ἐκ τοῦ βράχου μέχρις ὕψους 18 μέτρων ἄλλ' αἱ πλεῖσται τούτων εἰσιν κυρίως ἀσήμικτα, διότι ἀναβλύζουσι κατὰ σπυγνάς. Μικραὶ τινες ἀλατούχοι πηγαὶ ἐκπιγάζουσιν ἐκ τοῦ ὁμοίου εὐδαίφους ἕως εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ βράχου. Πληθύνουσιν τούτων ὅμως τῶν πηγῶν ὑπάρχουσιν αἱ ἀλικαὶ ἐν αἷς οὐδένα εἶδον ἐνσχολούμενον. Ἡμίσειαν ὥραν ἐντεῦθεν ἐφθιάταμεν εἰς τὸ χωρίον Τρόζλα εἰς ὕψος 64,9 μέτρων ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, ὅπερ μόνον ἐκ 30 οἰκιῶν συνίσταται καὶ κεῖται ἐντὸς φάραγγος, ἐξ ἀμφοτέρων δὲ τῶν πλευρῶν ταύτης ἐξέρχονται θερμαὶ πηγαὶ ἀλατούχοι ὡς ἐκ τοῦτου ἐξηγεῖται ἡ θερμοκρασίαι τῶν 25⁰ Κ. ἐν τῇ σκιά. Κατὰ τὸ ἄκρον τῆς φάραγγος ὑπάρχει ἀφθονος πηγὴ ζέοντος ἀλατούχου ὕδατος, ἥτις μετὰ μεγίστης δυναμείως ἀναδύει εἰς ὕψος 0,40 τοῦ μέτρου ὑπερῶν τοῦ ἐπιπέδου τοῦ βράχου.

Ἐν Τρόζλα τὸ πλῆθος τῶν ἐκ γρανίτου στηλῶν λίθου μαρτυρεῖ τὴν ποτὲ σπουδαιότητα καὶ λαμπρότητα τῆς πόλεως Τραγάσης ἢ Τραγασῶν ἥτις ποτὲ ἔκειτο ἐνταῦθα καὶ ἥτις ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Στράβωνος¹ μετὰ τοῦ Τραγασιῶν ἀλοπηγίου. Βλέπομεν προσέτι μεγάλους ὄγκους λευκωμένων καὶ γεγλυμμένων τεμαχίων μαρμάρων εἰς τὴν κλίμακα καὶ ἐν τοῖς τοίχοις τοῦ Τζακίου, ὅπερ ὑπῆρξε ποτὲ βυζαντινὴ ἐκκλησίαι. Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ εὐρίσκεται φωλεὰ τις πελαργοῦ ἄλλη ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ μεμονωμένου μινάρου καὶ μάλιστα τόσοσιν πλησίον τοῦ ἐξώστου ὥστε ὁ Δερβίσης πρέπει νὰ ἴσταται κυρτός, ὅταν καλῇ τοὺς πιστοὺς εἰς προσευχὴν, ἵνα μὴ ἐνοχλῇ τὸν πελαργὸν καὶ θλάψῃ τὴν φωλεάν του· τρίτην φωλεάν βλέπει τις ἐπὶ μιᾶς πλησίον ἱσταμένης κυπαρίσσου.

Ἡ Τρόζλα κεῖται δύο ὥρας μακρὰν τῆς θηλάσσης ἄλλα καὶ εἰς ἀπόστασιν 1 $1/2$ ἀγγλικῶν μιλίων νοτίως τούτου τοῦ χωρίου ἀναβλύζουσι πηγαὶ ἀλατούχοι ἐκ τοῦ βράχου, ὡς αἱ ἐντὸς καὶ ἀνωθεν τῆς φάραγγος, ἔχουσι χρωμα ῥυπαρὸν ἐρυθρὸν, κίτρινον ἢ λευκόν. Δεκαπέντε λεπτὰ τῆς ὥρας μακρὰν τῆς Τρόζλα διέβημεν τὸν ποταμὸν Σατιναέντα παρὰ τῶν ὁποίων ἔκειτο κατὰ τὸν Ὅμηρον² ἢ ὑπὸ τῶν Λελέγων κατωκνημένη πόλις Πήδατος. Ἄλλ' ὅμως πρέπει νὰ ἐκαλύφθησαν τὰ εἰρηπια ταύτης τῆς ἡδὴ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Στράβωνος³ ἐρήμου πόλεως ὑπὸ τῶν προσχώσεων τοῦ ποταμοῦ.

¹ Ἀναδύοντες τὰ ὑψώματα ἐπὶ τῆς νοτίου πλευρᾶς τῆς κοιλάδος τοῦ Σατ-
1 ΧΙΗ, 605. 2 Ἰλιάς ΧΧΙ 87. 3 ΧΙΗ 605.

νιδέντος ἐφθάσμεν ἐντὸς δύο ὥρων εἰς τὸ γρχρικὸν χωρίον Κουλακλί-κιοῦ ὅπερ κεῖται κατὰ τὸν κρημνὸν βράχου, καὶ φαίνεται ὅτι κέκτηται τὴν τοποθεσίαν ἀκριβῶς τῆς μεθομηρικῆς πόλεως Χρύσης. Τὸ ὕψιστον σημεῖον τοῦ χωρίου ἔχει 147,9 μέτρων ὕψος ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Εἰς τοὺς πρόποδες τοῦ ὄρους εἰσὶν ὠραῖοι κήποι ἐν οἷς βλέπει τις τὰ ἐν ἔτει 1866 ὑπὸ τοῦ Πούλλαν δαπάνῃ τῆς ἐν Λουδίῳ ἐταιρίας τῶν Διλετταντῶν ἀνασκαφέντα θεμέλια τοῦ ναοῦ τοῦ Σμινθέως Ἀπόλλωνος, ὅστις ἦτο ἐκ λευκοῦ μαρμάρου καὶ Ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ οὐκ ἀστάτος καὶ ψευδοδίπτερος. Τινὰ κιονόκρανα καὶ ἀετώματα κεῖνται ἐν τοῖς κήποις περίε, καὶ τινὰ παρκαδύζως γεγλυμμένα τεμάχια μαρμάρου ἄτινα φαίνονται ὅτι εἶναι θραύσματα μεγάλων λυχνοστατῶν. Ὁ Στράβων ἀφηγεῖται, ¹ ὅτι τὸ ἀγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος ἦτο ἐκ ξύλου κατεσκευασμένον ὑπὸ τοῦ Σκόπα, καὶ εἶχεν ἓνα μῦν ὑπὸ τὸν πόδα. Οἱ κίονες εἶχον 11,1 μέτρα μῆκος καὶ ἐπὶ τῆς βάσεως 1,12 μ. διάμετρον. Τὰ θεμέλια τοῦ ναοῦ ἄτινα ἔχουσι 34,8 μ. μῆκος καὶ 29,4 μ. πλάτους κεῖνται εἰς ὕψος 27,1 μέτρον ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Τὸ κατώφλιον θύρας τινὸς τούτου τοῦ ναοῦ, τὸ ὅποτον βλέπει τις εἰς τὸν δρόμον ἔχει 2,57 μῆκος καὶ 1,5 πλάτους· ὀλίγον ὑψηλότερον ἄνω βλέπει τις δύο δευτέρω κατώφλια ὁμοίων διαστάσεων. Πολλὰ μεγάλα λελαξευμένα τεμάχια λίθων καθὼς καὶ μίαν στήλην βρακαλτίου ἄτινα φαίνονται ὅτι ἀνήκουσιν εἰς ἄλλην τινὰ οἰκοδομήν βλέπει τις ἐν τοῖς τοίχοις τῶν γειτονικῶν κήπων. Ἡ στενὴ ἀτραπὸς ἀπὸ τοῦ Κουλακλί - Κιοῦ πρὸς τὸ Βαβᾶ ἔχουσα μῆκος τριῶν ὥρων φέρει διαρκῶς κατὰ μῆκος τῶν διὰ κέδρων καὶ δρυῖνων θάμνων καὶ πιτσυῶν καταφύτων βράχων. Τὸ νέον χωρίον Βαβᾶ, ὅπερ κεῖται ἄνωθεν τῆς θαλάσσης ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραφυάδος τοῦ ἀκρωτηρίου Λεκτοῦ ὀνομαζομένου νῦν Βαβᾶ κατοικεῖται ἀποκλειστικῶς ὑπὸ Τούρκων, ἔχει δὲ 180 οἰκίας. Ἰδρῦθη πιθκῶς μόλις πρὸ 157 ἐτῶν διότι τὸ ἔτος 1140 τῆς Ἐγείρας ἐσημειώθη ὑπεράνω τῆς πύλης τοῦ φρουρίου καὶ ἐπὶ τῆς ἀρχαιοτέρης πηγῆς. Τὸ ὕψος του μετρηθὲν παρ' ἐμοῦ ἐπὶ τοῦ φρουρίου τοῦ προμακῶνος ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης εἶναι 38,0 μέτρων. Αὐτόθι οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἀρχαίαις τις πόλις. Ἐντεῦθεν ἢ ἀποψις πρὸς νότον τουτέστι πρὸς τὴν Λέσβον καὶ πρὸς βορρᾶν τῆς Τενέδου εἶναι λαμπρὰ, φθάνει τις δ' ἐντεῦθεν εἰς Λέσβον μὲ οὐριον ἄνεμον ἐντὸς μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας.

IV

ΑΠΟ ΒΑΒΑ ΕΙΣ ΛΕΣΒΟΝ

¹Εκεῖθεν ἐξηλάσαμεν τὴν 16 Μαΐου 5 ¹/₂ ὥραν τῆς πρωίης διὰ στενῆς
I XIII 601.

έλικοειδούς ὁδοῦ ἀνὰ τὸν ἀπότομον βράχον ὅστις ἐπικρέμαται τοῦ χωρίου καὶ συνίσταται ὡς καὶ ὅλη ἡ ῥάχις τοῦ ὄρους ἢ ἐκτεινομένη μέχρις ὀπισθεῖ τῆς Ἀσσοῦ ἐξ ἀρχαίας λάβας. Ἐχρειάσθην 1¹) ὦραν ἵνα φθάσω τὴν κορυφὴν ἔχουσαν ὕψος 274 μέτρων ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θηλάσσης. Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ κορυφὴ ἀδύνατον εἶναι νὰ ἐκληφθῇ ὡς τὸ κατ' ἑαυτὸ ἀκρωτήριο Λεκτὸν, ἐπειδὴ πρὸς ἀνατολὰς ὑπάρχει ἐν ἔτι ὑψηλότερον σημεῖον. Ἐχρειάσθην πάλιν μίαν ὥραν καὶ 10 λεπτά ἵνα φθάσω ταύτην τὴν κορυφὴν ἔχουσαν ὕψος 355,7 μέτρων ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θηλάσσης ἣτις σχεδὸν κάθετος ἐπικρέμαται. Βεβίαιως ταύτην μόνον τὴν ὑψίστην κορυφὴν ἠδύνατο νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν ὁ Ὀμηρος διηγούμενος ὅτι ἡ Ἡρα καὶ ὁ Ὑπνος ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν Ἰδὴν ἀνέβησαν τοῦτο τὸ ἀκρωτήριο :

Λεκτὸν οὐτὶ πρώτῃν λιπέτῃν ἔλα· τὴ δ' ἐπὶ χέρσου
βέιτῃν, ἀκροτάτῃ δὲ ποδῶν ὑπο σείετο ὕλη. 4

Ἐγὼ αὐτὸς ἤμην λίαν πεπεισμένος ὅτι τοῦ Στράβωνος ἡ παράδοσις² κατ' ἣν ἀεπὶ τῷ Λεκτῷ βωμὸς τῶν δώδεκα θεῶν ἵδρυται κκλουσι δ' Ἀγαμέμνονος ἵδρυμα» μόνον εἰς ταύτην τὴν ὑψίστην κορυφὴν ἠδύνατο νὰ ἀναφερθῇ. Καὶ τῷ ὄντι εὖρον ἐκεῖ τὰ εῤεῖπια ἀρχαίου τινὸς οἰκοδομήματος 5,5 μ. μήκους καὶ 4,5 μ. πλάτους, ὑπερ συνίσταται ἐκ μεγάλων καὶ μικρῶν ἀνευ ἀσθέστων καὶ ἀμμοκονίαις συντεθειμένων λίθων, καὶ σχηματίζει στερεὸν τοῖχον. Τὸ νῦν ὕψος τοῦτου τοῦ μνημείου ὑπεράνω τοῦ ἐδάφους εἶναι 0,45 τοῦ μέτρον· ἐν τούτοις τὸ πραγματικὸν ὕψος αὐτοῦ μόνον δι' ἀνασκαφῆς δύναται νὰ ὀριθῇ. Φαίνεται δὲ ὅμως ὅτι δὲν ὑπῆρξε πολὺ ὑψηλότερον. Ὅτι δὲ οὗτος εἶναι ὁ ἀληθὴς τῷ Ἀγαμέμνονι ἀποδοθεὶς βωμὸς τῶν δώδεκα θεῶν, περὶ τοῦτου οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν δύναται νὰ ὑπάρξῃ. Ἐν τούτοις πολλῶ ἀφίσταμαι τοῦ νὰ πιστεύσω ὅτι τῷ ὄντι ὁ ἦρωας οὗτος ἔχει ἐγείρει αὐτὸν, καὶ ὁ ἀριθμὸς δὲ δώδεκα ἀντίκειται εἰς τοῦτο. Ἐπίσης δὲν πιστεύω ὅτι δύναται τοῦτο τὸ μνημεῖον νὰ ἀναφέρεται εἰς τόσον μεμακρυσμένην ἀρχαιότητα, διότι οὐδὲν εὖρον ἔχονος προϊστορικῶν τεμαχίων ἀγγείων, συνέλεξα ὅμως μεταξὺ τῶν λίθων πολλὰ θραύσματα ἐστιλθωμένων ἐρυθρῶν ἐλληνικῶν ἀγγείων, εἰς ἃ μόλις δύναμαι ν' ἀποδώσω ἐποχὴν ὀλίγον ἀνωτέρην τῆς Μακεδονικῆς. Πρέπει δὲ νὰ προσθέσω ὅτι τοῦτο εἶναι τὸ μόνον ἀρχαῖον κτίριον, ἐπὶ τῆς ὕλης ἀποστάσεως μεταξὺ Χρύσης (Κουλακλί κιοί), Βαβῶ καὶ Ἀσσοῦ καὶ ὅτι ἐν ὅλῃ ταύτῃ τῇ χώρᾳ οὐδὲν ἔχονος ὑπάρχει ἀρχαίας ἀνθρωπίνης κατοικίας. Ὁ βωμὸς τῶν δώδεκα θεῶν ἵσταται ἐν τῷ μέσῳ ὑψηλοῦ τετραγώνου περιτειχίσματος ἐκ μεγάλων λίθων ὕψους 0,90—1,5 μ. οἵτινες εἶναι συντεθειμένοι ἀνευ ἀμμοκονίας, ἀλλ' ὅμως παραινῶ τὸν περιηγητὴν νὰ θεωρῇ ὡς ἀρχαῖα ταῦτα, ἢ τὰ τέσσαρα ἀμέσως ἐπόμενα ὅλως ὅμοια περιτει-

1 Ἰλιὰς XIV, 284, 285. 2 XIII, 605.

χίσματκ, ἐκ τῶν ὁποίων τινὰ ἔχουσι δύο ἢ τρεῖς μικρὰς θύρας, οὐδὲ σχετιστέα καθ' οἰονδήποτε τρόπον πρὸς τὸν βωμὸν τῶν δώδεκα θεῶν. Πράγματι ταῦτα τὰ περιτειχίσματκ οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ περιβολαὶ διὰ πρόβατα ὄλων νέας κατσκευῆς· πολλοὺς δὲ ἄλλους ὁμοίους περιβόλους βλέπει τις μόνον δεκαπέντε λεπτὰ τῆς ὄρας βορείως τούτου καὶ τοιούτους ἀπῆντησα μέχρι τῆς Ἄσσου· πλησίον δὲ τοῦ βωμοῦ τῶν δώδεκα θεῶν ὑπάρχει φρεῖα μετὰ μεγάλων καὶ μικρῶν λίθων ἄνευ ἀμμοκονίης περιτειχισμένον καὶ κεκαλυμμένον διὰ μεγάλης γεγλυμμένης λευκῆς πλακῶς μαρμάρου, ὅπερ ἀναμφιβόλως εἶναι ἀρχαῖον, ἐπειδὴ καθ' ὅλην τὴν περιφέρειαν δὲν ὑπάρχει μάρμαρον καὶ οἱ ποιμένες εἶναι πολὺ πτωχοὶ καὶ ἀπέριττον ὥστε νὰ φέρωσι τοῦτο πόρρωθεν, ἐν ᾧ ἔχουσι πρόχειρον λάβαν ἐν πληθει.

Ἐξηκολούθησμεν τὸ ταξείδιον διὰ τῶν χωρίων Παύτηνλι κιοὶ ἔχοντος ὕψος 278,4 μέτρων ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης καὶ Κοῦδὸν ἔστι οὗ τὸ ὕψος εἶναι 286,1 μέτρων. Ἐπὶ τῆς ἠφριστιώδους τέφρας δι' ἧς οἱ ἐκ λάθης βράχοι εἶναι κεκαλυμμένοι, ἀνεβλάστησαν ἀκανθώδεις θάμνοι καὶ σπάνια πεῦκι. Καὶ ταύτην δὲ τὴν ἀκαρπὸν χώραν ἐπισκέπτονται αἱ ἀκρίδες, αἵτινες μάλιστα ἀφῆσαν ταῖς ποιμνίαις χλόην καὶ χόρτον πρὸς τροφήν. Πολλάκις βλέπει τις αὐτὰς κατὰ ἑκατομμύρια διὰ μέσου πλουσίου ἀγροῦ δρυώσας πρὸς λειμῶνα τινὰ χωρὶς νὰ βλάψωσι τὸν πρῶτον, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπιστροφούσας πρὸς τοῦτον ἀροῦ καταστρέψωσιν ἐκεῖνον. Ἡ χώρα ἔχει πανταχοῦ γραφικὴν καλλονήν· ὅπου καὶ ἂν στρέψῃ τις τὸ βλέμμα· διότι πανταχοῦ βλέπει τις γιγαντιαίους ὄγκους ὑπερμεγέθων τεμαχίων λάθας, αἵτινα κεῖνται εἴτε μεμονωμέναι εἴτε κατὰ σωρούς, μάλιστα πολλάκις εἰς τρεῖς, πέντε ἢ καὶ δέκα ἄλλεπαλλήλους σειρὰς, ὁμοιάζοντας πρὸς ἰσχυρὰ πύργη. Ἐνίοτε βλέπει τις ταῦτα τὰ τεμάχια τὸ ἐν ἐπὶ τοῦ ἄλλου ὀρθίως ἰσταμένα οἰνοὶ στήλας διαφόρου ὕψους. Ἄλλοτε πάλιν βλέπει τις αὐτὰ ἐν σχήματι πύργων εἰς μικρὰς σειρὰς πυκνῶς πλησίον ἀλλήλων ἰσταμένας. Ἡ ὠριότης τῆς χώρας αὐξάνει διὰ τῆς συνεχοῦς θέας πρὸς τὴν θάλασσαν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μάλιστα ἐβλέπομεν ταυτοχρόνως τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ τὸν Ἄδριακόντιον κόλπον.

Διέβημεν τὸ Ἀρκεβλάρ-κιοὶ ὅπερ ἔχει ὕψος 277,7 μ. ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης καὶ ἐφθάσαμεν περὶ τὴν 4 ὥραν μ. μ. εἰς Ἄσσον ἣτις καλεῖται νῦν Βερὰν, καὶ ἧς τὸ ὕψιστον σημεῖον ἔχει 232,7 μέτρα ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Ἐπὶ τούτου τοῦ ὕψηλοτέρου σημείου φαίνεται νὰ ὑπῆρχον τρεῖς ἢ τέσσαρες ναοὶ, ὧν τὰ γήπεδα φαίνονται καθαρῶς, καὶ ἀνακατάπτονται ὑπὸ τῆς ἐν Βοστώνῃ ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας. Ἐν τούτοις μοὶ φαίνεται ὅτι ἡ ἐνταῦθα ἐπισφύρευσις τῶν χωμάτων μάλιστα δύνατται νὰ ἔχη θάθος τριῶν ποδῶν καὶ ἐκ τούτου οὐδεμίαν ἐλπίδα ἔχω ὅτι δύνατὸν νὰ εὐρεθῶσιν ἐνταῦθα ἀντικείμενα ἀρχαιολογικῆς ἀξίας.

Κατὰ τὴν βορείην πλευρὰν εἶνε παρὰδοξόν τι τετράγωνον οἰκοδόμημα μὲ χαμηλὸν θόλον ὅπερ φαίνεται νὰ ἦτο βυζαντινὴ ἐκκλησίαι, καὶ μετεβλήθη εἰς τζαμίον· πλησίον αὐτοῦ εἶναι δύο τετράγωνοι πύργοι ὧν ὁ εἰς εἶναι ἡμικτεστραμμένος, ὁ δ' ἕτερος σχεδὸν καλῶς δικτετηρημένος καὶ ἔχει πολεμίστρας καὶ εἴκοσι μέτρα ὕψος δώδεκα δὲ πλάτος· ἀμφοτέρω συνίστανται ἐκ πεπελεκημένων λίθων μετὰ ἀσβέστου συνδεδεμένων καὶ ἀνάγονται ὡς φαίνεται εἰς τὸν μεσαιῶνα. Πλησίον ἐκεῖ ὑπάρχουσι τοξοειδεῖς θόλοι, πιθανῶς δεξαμεναί, καὶ μεγάλα τείχη μετὰ προχωμάτων ἄτινα φαίνονται ἀναγόμενα εἰς τὸν μεσαιῶνα. Αἱ κύριαι οἰκοδομὴ τῆς ἀρχαίας πόλεως φαίνεται ὅτι ἔκειντο ἐπὶ ἀμφοτέρων τῶν μεγάλων ὕψωμάτων κατὰ τὴν νοτίαν κλιτὴν ἤτοι τὴν πρὸς τὴν θάλασσαν. Ἐπὶ τῆς ὑψηλοτέρης προσεχοῦσας, τῆς ὁποίας ὁ καθέτως ἀποκεκομμένος βράχος εἶνε περιβεβλημένος μετὰ τειχῶν συνεκκρομένων φαίνεται νὰ ὑπῆρξεν ἡ ἀρχαία ἀγορά· ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἡ ἐπισώρευσις τῶν ἐρείπιων εἶνε λίαν ἀσήμαντος διότι ἡ Ἄσσος ἐπρομήθευσεν ἀπὸ αἰῶνων τοὺς πρὸς οἰκοδομὴν λίθους εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ τζαμίαι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς βλέπει τις τὰ ἐρείπια μικροῦ τινος οἰκοδομήματος ὅπερ ἐκκλιβάνεται ὡς Νυμφαῖον. Ἐπὶ τῆς δευτέρης προσεχοῦσας βλέπει τις τὰ ἐρείπια διαφόρων μεγάλων οἰκοδομῶν ἐν αἷς δυνατὸν νὰ ἀνταμειφῶσιν αἱ ἐργασίαι τῆς ἐν Βοστώνῃ ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας δι' εὐρέσεως ὠραίων ἀνγλύφων, πρὸς τοῦτο ὅμως φαίνεται πρέχον τὰς πλείονας ἐλπίδας τὸ μέγα θέατρον, τὸ ὁποῖον κεῖται κάτωθεν τῆς δευτέρης ταύτης τῶν δύο προσεχοῦν, διότι ἂν καὶ τοῦτο τὸ μνημεῖον ἐσυλήθη σχεδὸν τῶν μακρῶν τεμαχίων αὐτοῦ, μ' ὅλα ταῦτα φαίνεται ὅτι ἡ ἐκεῖ ἐπισώρευσις τῶν χωμάτων εἶνε βαθυτέρα ἢ ἄλλοθι πού τῆς Ἄσσου. Τὰ τείχη ἄτινα συνίστανται ἐκ μεγάλων πελεκημένων τεμαχίων γρανίτου καὶ τραχίτου λίθου διατηροῦνται πολὺ καλλίτερον ἢ τὰ τείχη οἰκισθέντα ἄλλης ἀρχαίας Ἑλληνικῆς πόλεως καὶ παρέχουσιν ἡμῖν τὸ πληρέστατον δείγμα τοῦ ἀρχαίου τρόπου τῆς ὀχυρώσεως. Ἦσαν δὲ οὕτως ὀχυροποιημένα, ὥστε ἠῤῥαζανεν ἡ ἔχυρότης αὐτῶν ἐκ τῆς φυσικῆς ὀχυρότητος τῆς θέσεως, διότι διήρουν τὴν πόλιν εἰς δύο μέρη μετὰξὺ τῶν ὁποίων ὑπῆρχεν ἡ ἀκρόπολις. Ταῦτα περιστοιχίζονται ὑπὸ πολυκρήμων πύργων οἵτινες ἐκτὸς ἐνὸς πάντες εἶνε τετράγωνοι. Ἐχουσι δὲ ἀνεξαιρέτως 2, 5 μέτρων πᾶχος καὶ συνίστανται ἐκ πελεκημένων λίθων ὧν τινὲς μὲν εἶνε σφηνοειδεῖς, τινὲς δὲ τετράγωνοι, καὶ οἵτινες συνδέονται ἀκριβῶς ὡς τὰ τείχη τῆς Ἀλεξανδρείας τῆς Γρωάδος καὶ τὰ τείχη τοῦ μεγάλου ἀρχαίου φρουρίου ἐπὶ τοῦ ὄρους Χίγηρ· δηλαδὴ τὸ ἐσωτερικὸν τῶν τειχῶν ὡς καὶ ὁ χώρος μετὰξὺ τῶν σφηνοειδῶν τεμαχίων πληροῦται διὰ μικρῶν λιθάρων. Πανταχοῦ ὅπου τὰ τείχη συνίστανται ἐκ τετραγώνων τεμαχίων λίθων δικκόπονται ταῦτα κωνοικῶς διὰ σφηνοειδῶν τεμαχίων λίθων, ἄτινα χρησιμεύουσι πρὸς στερέωσιν αὐτῶν εἰς τὴν

θέσιν των. Όλοι οι λίθοι φέρουσι φανερώτατα σημεῖα ὅτι ἐλειάνθησαν διὰ σιδηρῶν καὶ ὀξέων σφυρῶν· ὅθεν δὲν δύνανται νὰ ἔχωσιν οὐδεμίαν ἀξίωσιν μεγάλης ἀρχαιότητος. Ἐγὼ μάλιστα πιστεύω ὅτι ὅλον τὸ δυτικὸν τείχος εἶνε ἐκ Ρωμαϊκῶν χρόνων· τὰ ἐπίλοιπα δὲ εἶνε πιθανῶς οὐχὶ ἀρχαιότερα τῆς μακεδονικῆς περιόδου. Εἰς δύο θέσεις ὁμοῦ βλέπομεν τὸν νεώτερον τοῖχον ἐκτισμένον ἐπὶ ἄλλων τοίχων, οἵτινες σύγκεινται ἐκ καλῶς συνηρμοσμένων πολυγώνων καὶ γενικῶς περιγράφονται ὡς Κυκλώπειαι τείχη. εἰς τὰ ὁποῖα ἀποδίδεται μεγάλη ἀρχαιότης. Ἐν τούτοις ὀφείλω νὰ διαμνησκώμαι ἐνκντίον τῶν ὀνομαζόντων ταῦτα Κυκλώπειαι καὶ τῶν ἀποδιδόντων αὐτοῖς μεγάλην ἀρχαιότητα, διότι μόνον εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πλευρὰν ἔχουσιν οἱ λίθοι τὸ πολυγωνικὸν σχῆμα· οἱ δὲ λοιποὶ εἰσὶ σφηνοειδεῖς καὶ ἐντελῶς ὁμοίως ἐπιταθειμένοι ἀλλήλοις ὡς οἱ λίθοι τῶν ἄλλων τειχῶν ἐνταῦθα· δηλαδή ὁ χώρος ὁ μεταξὺ τῶν σφηνοειδῶν λίθων, καθὼς καὶ ὅλον τὸ ἐσωτερικὸν τῶν τειχῶν πληροῦται διὰ λιθαρίων. Ἐπομένως τὰ τείχη ταῦτα οὐδὲν ἔχουσι κοινὸν μετὰ τῶν ἐκ πολυγωνικῶν λίθων Κυκλωπειῶν ἂν καὶ ἔχουσιν αὐτῶν τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν. Οὐδὲν παράδειγμα ἔχομεν πολὺ ἀρχαίου τείχους μὲ τοιοῦτον τείχισμα, καὶ ἐπειδὴ ἐκτὸς τούτου ἡ ἐξωτερικὴ πλευρὰ τῶν λίθων τούτων φέρει τὰ σημεῖα ὅτι ἐλειάνθησαν διὰ σιδηρῶν ὀξειῶν σφυρῶν, διὰ τοῦτο ἀδύνατον νὰ ἀποδώσωμεν εἰς τὰ τείχη μεγκλητέραν ἀρχαιότητα παρὰ τὸν 5ον ἢ 6ον αἰῶνα π. Χ. Εἶνε ἀξιοπαρατήρητον ὅτι ταῦτα τὰ τείχη τὰ μετὰ πολυγώνων εἰσὶν ὀλίγον τι κυρτὰ ἢ κεκλιμένα.

Λίαν ἐνδιεφέρουσι εἰσὶ ἐνταῦθα αἱ πολλαὶ καὶ καλῶς διατηρημέναι, διὰ μεγάλων δὲ καὶ μικρῶν ἀπελεκήτων λίθων ἐστρωμένοι ὁδοί. Μία τοιαύτη ὁδὸς ἄγει ἀπ' ἀνατολῶν τῆς Ἀκροπόλεως πρὸς τὰ κάτω εἰς τι ὕψωμα μὲ πύργον, τοῦ ὁποῖου τὰ ἐξωτερικὰ τείχη συνίστανται ἐκ πελεκημένων τετραγώνων λίθων 1,80 μετρ. μήκους 0,39 πλάτους καὶ 0,45 πάχους. Ἐκ τούτου τοῦ σημείου ἔχει τις λαμπρὰν θέαν πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Σατνίοντο· καὶ πρὸς τοὺς ἐκ λάβας λόφους, οἵτινες ἐπικρέμανται τούτου καὶ κελύπτονται ὑπὸ θάμνων πυκνῶν. Ἐπειδὴ βλέπομεν σχεδὸν πανταχοῦ τὸ ἀρχαῖον λιθόστρωτον τῶν ὁδῶν ἄνευ ἐπισωρεύσεως χωμάτων, εἰκάζω ἐκ τούτου ὅτι αὕτη ἐνταῦθα πνταχοῦ εἶνε ἐλαχίστη, ὅθεν αἱ ἀνσκαφαὶ εἰσὶ λίαν εὐκόλοι. Ἄλλ' ἀκριβῶς τούτου ἕνεκα οὐδεμίαν ἐλπίδα ἔχω ὅτι θὰ εὑρεθῶσιν ἐνταῦθα ἐνδιεφέροντα πράγματα, οὐδὲ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς κήπους τοὺς κατὰ τὴν δυτικὴν καὶ ἀνατολικὴν πλευρὰν ἐν οἷς ἐπέστησα ἰδίως τὴν προσοχὴν τῶν διακεκριμένων ἀμερικανῶν λογίων, οἵτινες ἐστάλησαν εἰς Ἄσσον ὑπὸ τῆς ἐν Βοστώνῃ ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας καὶ τοὺς ὁποίους εἶχον τὴν εὐχαρίστησιν ἂν ἀπαντήσω ἐνταῦθα.

Περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ἄσσου ὀλίγα ἢ οὐδὲν ἠξέυρομεν. Ὁ Στράβων λέγει μὲν ὅτι ὑπῆρξεν ἀποικία τῆς Μεθύμνης τῆς ἐν Λέσβῳ, ἀλλ' ἡ ἐπι-

βάρλουςα θέσις τῆς πόλεως ἄνωθεν τῆς θαλάσσης μᾶς δίδει ἀφορμὴν νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἤδη κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους πρέπει νὰ ὑπῆρχεν ἐνταῦθα ἀποικίαι τις. Δύναμαι νὰ περὶδεχθῶ ὅτι ἡ Ἄσσοις ἦτο ἡ ἀρχαία Χρῦστη ἣτις εἶχε περίημον τινὰ ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος Σμινθέως καὶ ἀναφέρεται συχνάκις ἐν τῇ Ἰλιάδι. Τοῦτο πιστεύω τοσοῦτον μάλλον ὅσον κατὰ τὴν Ἰλιάδα (I, 431.) ἡ ἀρχαία Χρῦστη εἶχε λιμένα τινὰ, ὅστις ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (XIII, 612.) ἀποδίδεται αὐτῇ, ἐνῶ εἰς ὅλην τὴν βόρειον περὶκλίαν τοῦ Ἀδρακυττείου κόλπου, ἡ Ἄσσοις εἶνε ὁ μόνος τόπος ὅστις ἔχει λιμένα. Ὁ Στράβων (XIII, 612.) ἀναφέρει, ὅτι ἡ λατρεία τοῦ Ἀπόλλωνος Σμινθέως μετεβιβάσθη ἀπὸ τῆς παλαιᾶς Χρῦσσης εἰς τὴν νέαν ὡς ἤδη εἴπομεν. Πᾶν ὅ,τι ἠξυόρομεν περὶ Ἄσσοις εἶνε ὅτι ἀφ' οὗ ἡ χώρα περιῆλθεν ὑπὸ τὴν Περσικὴν κυριαρχίαν ἐπεβλήθη ταύτῃ τῇ πόλει τὸ καθῆκον, ἵνα προμηθεύσῃ εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Περσίας σίτον. Κατὰ τὸν Στράβων (XIII, 610.) ἀπέκτησεν ἡ Ἄσσοις τὴν ἀνεξαρτησίαν της ἐν ἔτει 350 π. χ. ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Εὐνούχου Ἑρμεία ὅστις προσεκάλεσε τοὺς φιλοσόφους Ξενοκράτην καὶ Ἀριστοτέλην παρ' ἐκυτῶ, καὶ εἰς τὸν τελευταῖον ἔδωκε τὴν ἀνεψίαν του εἰς σύζυγον. Ταχέως ὁμοῦς ἔπεσε πάλιν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Περσῶν οἵτινες ἐρόνευσαν τὸν Ἑρμείαν. Αὕτη ἀπετέλεσε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου μέρος τοῦ βασιλείου τοῦ Λυσιμάχου, ἀργότερον δὲ περιῆλθεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν βασιλέων τῆς Περσίας καὶ προσεκολλήθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀττάλου τοῦ Γ' τῷ 130 π. χ. τῷ Ρωμαϊκῷ κράτει. Τὴν Ἄσσοις ἐπεσκέφθησαν οἱ ἀπόστολοι Παῦλος καὶ Λουκᾶς.¹

V

ΑΠΟ ἈΣΣΟΥ ΕΙΣ ΠΑΠΑΣΑΝ.

Τὸ ταξείδιον ἀπὸ Ἄσσοις πρὸς ἀνατολὰς εἶνε κατ' ἐξοχὴν ἐπίπονον. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν βρῖναι ἡ ὁδὸς ἐπὶ τινος διὰ λίθων κεκλυμμένης στενῆς ἀτρακτοῦ, διὰ μέσου ἀκανθωδῶν θάμνων. Μετὰ δύο δὲ ὥρας στρέφεται αὕτη ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπὸ τῶν ὑψωμάτων πρὸς τὴν ἀκτὴν τῆς θαλάσσης ὅπου ἔπρεπε νὰ ἐλαύνωμεν ὅλην τὴν ἡμέραν ἐντὸς τῆς βραθεῖς ἄμμου τῆς περὶκλίαις. Ἐντὸς τεσσάρων ὥρων ἀπὸ τῆς Ἄσσοις ἐφθάσαμεν εἰς φρέαρ τι ὅπου κεῖται περίπου 18 μέτρα μακρὰν τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ ὁποίου τὸ ὕδωρ εἶχε 16 Κ. θερμοκρασίαν καὶ λίαν δριμετῆν γεῦσιν θεῖον· τρεῖς μὲν δὲ περίπου βήματα πρὸς ἀνατολὰς ἴσταται στήλη ἐκ γρανίτου καὶ ἐπὶ τοῦ βορείου ὑψώματος ὀπισθεν κωνοειδῆς τύμβος, ὁ μόνος τῶν ὁποίων εἶδον κατὰ ταύτην τὴν περὶκλίαν. Ἐνταῦθα φαίνεται

1) Πράξις τῶν ἀποστόλων 20, 13, 14.

ὅτι ὑπῆρξε ποτὲ πόλις τις καὶ εἰκάζω ὅτι ἦτο τὰ Γάργαρον πόλις ἥτις κατὰ τὸν Στράβωνα (XIII, 606.) ἀπέχετο 140 στάδια τῆς Ἄσσου· ἡ δὲ ἀπόστασις αὕτη συμφωνεῖ πληρέστατα.

Ἡ χώρα εἶνε ἐνταῦθα πεντακχοῦ κκτ' ἐξοχὴν ἐνδικρέουσα, διότι ὁτὲ μὲν πλησιάζει ἡ ῥάχτις τοῦ ὄρους εἰς τὴν περαλίαν καὶ ἐπιπέφυκται αὐτῆς σχεδὸν καθέτως, ὅτε δὲ ἀπομακρύνεται ἐν τέταρτον ἢ ἡμισυ μίλιον ἀπ' αὐτῆς, καὶ σχηματίζει τοιοῦτοτρόπως μακρὰς κοιλάδας ἐν αἷς φέρονται ἐλαιῶνες ἢ εἶνε ἐσπερμένοι καρποὶ δημητριακοί. Ὡς ἐκ τοῦ φόβου τῶν περικτῶν οὐδὲν χωρίον εἶνε ἐκτισμένον εἰς τὴν περαλίαν ἀπὸ τῆς Ἄλκιανδρείας τῆς Τρωάδος μέχρι τοῦ ἀρωτηρίου Λεκτοῦ καὶ εἰς ἀμφοτέραις τὰς πλευρὰς τοῦ Ἀδρυμυττείου κόλπου. Πάντα δὲ τὰ χωρία κεῖνται ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων περίπου μίαν ὥραν μακρὰν τῆς περαλίης, ἀλλ' ὅμως ἕκαστον τούτων ἔχει εἰς τὴν θάλασσαν ξύλινον παράπλευρον ὑπερῶν χρησιμεύει ὡς ἀποθήκη ξύλων καὶ ἐκ τῆς ὁποίας μεταφέρουσι δὲ πλοίων σκηνίδας καὶ δοκοὺς καθῶς καὶ φλοιοὺς πευκῶν. Πλησίον τοῦ περαλήματος ὑπάρχει πάντοτε παντοπωλεῖον ὅπου πωλεῖται ἄρτος τυρὸς ἄλας καὶ κκπνὰς, οὐχὶ ὅμως καὶ οἶνος, διότι δὲν πίνει οἶνον ὁ κοινὸς λαὸς τῶν Τούρκων, οὐδὲ ἀμπελῶνες ὑπάρχουσιν ἐνταῦθα. Τοιαῦτα θέσεις προσορμηθείσας ὀνομαζόνται ἰταλιστὶ «Σκάλας». Ἐντὸς ἑπτὰ ὥρῶν ἀπὸ τῆς Ἄσσου ἔφθισα εἰς τὴν Σκάλαν τοῦ Ἀρχιλι ὅπου ὄνομα δὲν δύναται νὰ ἐκληφθῆ ὡς τουρκικόν, φάνεται δὲ νὰ ἦνε περαλήμα τῆς ἐλληνικῆς λέξεως Ἡράκλειον· ἐν τούτοις δὲν ἀνφέρεται ἐνταῦθα πόλις τις φέρουσα τοῦτο τὸ ὄνομα ὑπὸ οὐδενὸς ἀρχαίου συγγραφέως. Ἡμισίαν ὥραν περαιτέρω διέβην τὴν Σκάλαν τοῦ Μουσαρχτλι πλησίον τοῦ ὁποίου ὁ ῥύαξ ὁ κκλούμενος Μουσαρχτλι-Τσαὶ ῥέει εἰς τὴν θάλασσαν. Μίαν ὥραν ἐντεῦθεν ἔφθασα εἰς τὴν Σκάλαν τοῦ Χεπνὲ ἥτις περιέχει πολλὰς ἀποθήκας ξύλων καὶ φάνεται ὅτι προμηθεύει πολλὴν οἰκοδομήσιμον ξυλείαν. Ὡς ἤδη ἀνεφέρωμεν, οὐδαμοῦ ὑπάρχει λιμὴν πλὴν τῆς Ἄσσου, καὶ μόνον ἐν νηεμὶν δύναται νὰ γίνῃ ἡ φόρτωσις τῶν ξύλων, ἂν καὶ τῶντα τὰ ἐμπορεῖα προφυλάττονται πως ὑπὸ τῶν νήσων Μασκονήσι, Ἀϊβαλί καὶ τῆς Λέσθου. Ἐντὸς 45 λεπτῶν τῆς ὥρας ἀπὸ Χεπνὲ ἔφθισα εἰς τὴν Σκάλαν τοῦ Ἀδὰ, ὅπου ἐπληροφορήθην ὅτι εἰς ἀπόστασιν μιᾶς ὥρας, οὐ μακρὰν τοῦ Ἀδὰ ὑπάρχει ἐπὶ τῆς κορυφῆς ὄρους τινὸς μεγάλη λελαξευμένη δεξαμενὴ, εἰς τὰ κάτω τῆς ὁποίας φέρεται κλίμαξ· ἀλλ' ὅτι οὐδὲν ἐκεῖ ἀρχαῖον ἐρείπιον ὑπάρχει. Ἐπιμελῶς ἐπληροφορήθην εἰς ἕκαστου σταθμὸν μήπως ὑπάρχουσιν εἰς τὰ περὶχωρα ἔχνη τειχῶν, ἀλλ' οὐδαμοῦ ὑπάρχουσι τοιαῦτα. Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ταξειδίου εἴχομεν καθ' ἕκαστην βροχὴν ἐπὶ ὥρας ὄλας καὶ ἠκούομεν ἐκ διαλειμμάτων μακρόθεν βροντάς. Εὐθὺς μετὰ τὴν Σκάλαν τοῦ Ἀδὰ διέβημεν τὸν ποταμὸν Μοχλί-Τσαὶ ὅστις ἔχει 90 μέτρα βάθος καὶ 18 μέτρα πλάτος· μετὰ ταῦτα δὲ

εἰς τριάκοντα λεπτά τῆς ὥρας τὴν σκάλιν τοῦ Ναοῦ μετὰ τὴν ὁποίαν ἤλθομεν εἰς τὸν μικρὸν πικραλὸν Κουτσούκ-Τσαὶ τοῦθ' ὅπερ σημαίνει «Μικρὸν ποταμόν». Ἐκεῖθεν ἀνέβημεν ἐφ' ἵππου εἰς τὸ μέγαλον χωρίον Παπκσλί ὅπερ ἔχει 123, 2 μέτρων ὕψος ὑπεράνω τῆς θάλασσης. Τοῦτο τὸ χωρίον ἔχει λαμπρὰν τοποθεσίαν ἐπὶ τοῦ κρημοῦ ὑψηλοῦ τινος ὄρους, δι-κατάφυτον ὑπ' ἐλαίων, αἵτινες φύονται ἐνταῦθα πολὺ πυκνὰ, καὶ φθά-νουσι τὸ μέγεθος μεγαλοπρεπῶν δένδρων τῶν δασῶν. Ἡ θεία πρὸς τὴν κοι-λάδα καὶ τὴν θάλασσαν εἶνε τῷ ὄντι ἐξαισία. Ἐγγύτατα τοῦ Παπκσλί εἶνε ὁ μικρὸς ποταμὸς Τσασιντερεσί. Τὸ χωρίον κατοικεῖται ὑπὸ Τούρκων καὶ τινῶν Ἑλλήνων, ἐξ ὧν οἱ τελευταῖοι δὲν διακρίνονται πολὺ ἐπὶ ἐκ-τάκτῳ καθαριότητι. Τῷ ὄντι ὅσον κεκημηκὸς καὶ ἂν ἦνε ὁ ὁδοιπόρος δὲν δύναται οὐχ' ἤττον νὰ διέλθῃ τὴν νύκτα ἀνενόχλητος ἐπὶ τοῦ κατὰ τοῦ ἐδάφους ἐστρωμένου σκεπάσματός του, ἂν μὴ περιβάλλῃ ὅλον τὸ σῶμά του διὰ προχώματος ἐντομοφθόρου κόνεως, διότι σμήνη ὄλας ἐνοχλητικω-τάτων ἐντόμων πίπτουσιν ἀπὸ τῆς στέγης ἐπ' αὐτόν. Δυστυχῶς δὲν εἶνε φρόνιμον νὰ κοιμηθῇ τις ἐν ὑπαίθρῳ, διότι αἱ νύκτες εἶνε ψυχρὰ καὶ ὑγρὰ.

Ἐρωτήσας ἂν ὑπάρχουσιν ἐν τοῖς περιχώροις ἀρχαῖα ἐρείπια, ἤκουσα ὅτι ὑπάρχει ἐν ἀρχαίῳ φρούριον ἀπέχον ἐκεῖθεν μόνον μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν.

VI

ΑΠΟ ΠΑΠΑΣΑΙ ΕΙΣ ΑΔΡΑΜΥΤΤΙΟΝ.

Ἐπετακέφθην τὸ φρούριον τὴν ἐπομένῃν πρωΐαν μεθ' ἐνὸς ὁδηγοῦ ἢ ἐκεῖσε ὁδὸς ἦτο κατ' ἐξοχὴν δυσχερὲς ἀγούσα ἐπὶ στενῆς ἀτρακτοῦ ἀδικ-λείπτως ἀνωφερῶς καὶ κατωφερῶς, καὶ ἔδει μάλιστα μέγχα μέρος τῆς ὁδοῦ νὰ πορευθῶ πεζός.

Πράγματι εὗρον τὸ φρούριον ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ὀπισθεν ὄρεινῆς τινὸς φάραγγος ὑπ' ἀγρίων ἐλαίων καὶ ὀπωροφόρων δένδρων καταφύτου, καὶ ἀκριβῶς ἀνωθεν τῆς πηγῆς τοῦ Τσασιντερεσί. Ἄλλ' εἶδον ὅμως τὰς ἐλπίδας μου παντελῶς ψευθείστας· διότι τὸ κτίριον ἀπεδείχθη ὡς μικρὸν φρούριον τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων καὶ πιθανῶς ὑπὸ τῶν Γενοουησίων ἐκτι-σμένον. Τὰ τεῖχη ὡς καὶ ἡ πύλη εἶνε κελῶς διατετηρημένα. Καῖται δὲ τὸ φρούριον τοῦτο 102,8 μέτρα ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θάλασσης. Μετέβην ἐκεῖθεν εἰς τὴν Σκάλιν τοῦ Παπκσλί· μοι ἔδειξεν εἰς ἀπόστα-σιν μιᾶς καὶ ἡμιτείας ὥρας ἀντολικῶς ἐκεῖθεν τὴν τοποθεσίαν ἀρχαίης τινὸς πόλεως ἣτις ἐκτείνεται περὶ τὰ 100ῦ βήματα ΑΔ. καὶ ΒΜ. καὶ φθάνει μέχρι τῆς περκαλίας. Ἐπὶ τῆς ἀντολικῆς πλευρᾶς τῆς ὑπάρχει μικρὸς τις λόφος μετὰ λειψάνων ἀρχαίων τειχῶν, ὅστις μόλις ἔχει ὕψος

πλέον τι τῶν δέκα μέτρων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Ἄν καὶ αὕτη ἢ τοποθεσία εἴνε κατάρυτος ὑπὸ μεγάλων ἐλκιοδένδρων καὶ οὐδεμίαν ἐνυπάρχει ἀνθρώπινος κατοικία, οὐχ' ἤττον ὀνομάζεται Δεβρὲντ ὅπερ οὐδόλως δύναται νὰ περῆγῃται ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ, φίνεται δὲ νὰ ἦνε περραφορὰ τοῦ Ἄντανδρος, τότε μᾶλλον ὅσω ἐν ἐπιγραφῇ ἐντεταχισμένη ἀνάποδα ἐν τινι τζαμίῳ τοῦ ἀμέσως πλησίον κειμένου χωρίου Ἄβγιλὰρ ἀναφέρονται Ἄντανδρος καὶ Πέλται ὡς γείτονες πόλεις, διχονοοῦσαι περὶ ὄριων. Ἐπειδὴ δὲ παρὰ τὸν ποταμὸν Μονκστέρ-Τσάι (ποταμὸς τῆς μονῆς) πλησίον τοῦ Ἄβγιλὰρ εἶνε ὁμοίως ἢ τοποθεσίαι ἀρχαίαι τινὸς πόλεως, διὰ τοῦτο ὑποθέτω ὅτι τὸ Δεβρὲντ εἶνε ἢ Ἄντανδρος, καὶ ἢ τοποθεσίαι τοῦ Μονκστέρ-Τσάι καὶ Πέλται. Ἡ Ἄντανδρος ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (N. 26. VII, 42.) Σαύλακος (Περίπλους 96, καὶ τοῦ Στράβωνος (X, 470. XIII, 606, 612, 613.) Τὸ ἔδαφος καλύπτεται ὑπὸ θρυασμάτων ἐλληνικῶν ἀγγείων, καθὼς καὶ μεσαιωνικῶν ὅθεν φίνεται ὅτι ἡ πόλις κατωκεῖτο μέχρι τῶν μετγενεστέρων χρόνων. Μέγα πλῆθος νομισμάτων ἀνευρίσκεται ἐνταῦθα κατὰ τὴν ἀγορῆσιν καὶ τὰ πλεῖστα τούτων εἰσὶ ῥωμαϊκὰ, αὐτοκρατορικὰ νομίσματα, πρὸς τούτοις παρουσιάζονται καὶ πολυάριθμα νομίσματα μακεδονικῶν χρόνων ἀγορᾶ νομίσματα τῆς Ἄντανδρου δὲν εἶνε σπάνια, εὐρίσκονται δὲ ἐπίσης χάλκινα νομίσματα ἐκ τοῦ μεσαιῶνος πολυπληθῆ. Ἐν Παπκσλί καὶ Ἄβγιλὰρ ἠγόραται πολλὰ νομίσματα εὐρεθέντα ἐνταῦθα, μετὰ δὲ τούτων ἐν ἀργυροῦν τετραδραχμον Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου ἀντὶ τεσσάρων φράγκων καὶ ἐν διδραχμον Φιλίππου τοῦ Β' ἀντὶ 2 φράγκων. Ἡ συσπώρευσις τῶν χωμάτων φίνεται ἐνταῦθα ὅτι οὐδαμῶς υπερβαίνει τὰ τρία μέτρα ἄλλ' οὐχ' ἤττον ὑπάρχει ἐνταῦθα διὰ συστηματικᾶς ἀνακαφῆς βεβαίως κατὰ κληδόνον πεδίου ἢ ἀλλοθί που τῆς Τρωάδος, τουτέστι τοῦ Ἰσχυρὸν μετὰ τοῦ νέου Ἰλίου καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας τῆς Τρωάδος.

Ἐφθασα τὸ Ἄβγιλὰρ¹ τὴν πρώτην μ.μ. Τοῦτο τὸ χωρίον κεῖται 144, 2 μέτρα ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα ἐπιγραφὴ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τεῖχος τοῦ τζαμίου λέγει προσέτι ὅτι τὰ ὀνόματα ἀμφοτέρων τῶν πρὸς ἐξομύλωνσιν τῆς διχονοίας ἔνεκα τῆς ὀρθοθετικῆς γραμμῆς ἐξ Ἀθηνῶν προσκληθέντων δικιτητῶν ἦσαν Σχτύριος καὶ Δημήτριος, καὶ ὅτι οὗτοι πρὸς γενικὴν εὐχαρίστησιν ἐχώρισαν τὰ ὄρια, συνεπαίχοντο τοῦ ὁποίου ὁ λαὸς ἀνήγειρεν αὐτοῖς ἀνδριάντας καὶ βῆθρα χαλκᾶ μετ' ἐπιγραφῆς. Ἐκ τινος δὲ ἄλλης μακροκρίνης πλακῶς ἦτις φάνεται νὰ ἦνε σῆμα τάφου ἀντέγραψα τὴν ἀκόλουθον ἐπιγραφὴν ἣτις πιθανῶς ἀνέρεγεται εἰς τὸν μεσαιῶνα.

1) Τὸ ὄνομα τούτου τοῦ χωρίου εἶνε κυρίως Ἐβγιλὰρ, ὅπερ σημαίνει: Θερευτὴς ἐν τούτοις κοινῶς καλεῖται, Ἐβγιλὰρ πρὸς διάκρισιν τῶν δύο ἄλλων τῶν γειτονικῶς κειμένων χωρίων Ἐβγιλὰρ.

ΜΗΤΡΩΕΡΜΑΙΟΥ
ΧΑΙΡΕ
ΦΙΛΙΣΤΑΕΠΙ
ΞΕΤΡΑΤΟΥ

Ἐν τινι πηγῇ αὐτόθι εἶδον ἐντετειχισμένον τεμάχιον μακράρου μὲ ἀνά-
γλυφον ὅπερ περικτῆ δύω καθήμενα πρόσωπα, ὧν τὸ ἐν ἐγείρει ἐν ζῶον,
ἵτω; πτηνόν· πρὸς δὲ τὰ δεξιὰ ἵσταται ἀνὴρ τις ὅστις φαίνεται κρατῶν ἐν
τῇ χειρὶ κύπελλον.

Ἄν καὶ πλεονάζῃ ὁ τουρκικὸς πληθυσμὸς, κατοικοῦσιν ὁμοίως πλεῖστοι
Ἕλληνας εἰς τὸ Ἀβγιλάρ, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ ἔμπορος ἐλαίου Μιχαήλ
Καζάκης εἶνε ὁ πλουσιώτατος καὶ ἐπιφανέστατος. Πάντες δὲ κατάγονται
ἐκ Λέσβου. Φημιζόντες δὲ οἱ Λέσβιοι Ἕλληνας ὡς οἱ πανουργότατοι ἔμ-
ποροι τοῦ κόσμου· εἰς ἀπόδειξιν τούτου ἀναφέρουσιν ὅτι εἰς τὰς πόλεις
τῶν ὁποίων τὸ ἐμπόριον εὐρίσκεται εἰς χεῖρας τῶν Λεσβίων οὐδέποτε εὐ-
ρίσκεται Ἰουδαῖος. Πάντες οἱ Ἕλληνας τῆς μικρᾶς Ἀσίας πάσης τάξεως,
ἔχουσι θερμὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν Ἑλλάδα, καὶ εἶνε τῷ ὄντι συγκινητι-
κὸν νῆκουή τις αὐτοὺς διμλοῦντας μετὰ δακρύων ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς περὶ
τῆς ἀγάπης αὐτῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα τὴν ὁποίαν αὐτοὶ ὀνομάζουσι
προσφιλή μητέρα, καίπερ οὐδέποτε ἐπισκεφθέντες αὐτήν. Πάντες ἔχουσι
τὴν ἐνθουσιωδέστεραν ἐλπίδα ὅτι στρεφόμενων τῶν τροχῶν τῆς τύχης θὰ
ἔλθῃ ἡμέρα ἣτις δὲν δύναται ἦνε μακρὰν κατὰ τὴν ὁποίαν πᾶσι αἱ με-
γάλαι ἐπαρχίαι τῆς μικρᾶς Ἀσίας θὰ προσκατηθῶσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα,
τὴν ὁποίαν αὐτοὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ ὥραν μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐπι-
ποθοῦσι. Λέγουσι δὲ, ἡμεῖς οἱ Ἕλληνας εἴμεθα λίαν φιλόπονοι ἄνθρωποι·
οἱ Τούρκοι ὅμως οὐδόπως ἐργάζονται καὶ εὐρίσκονται πάντοτε εἰς χρημα-
τικὰς περιπετείας, ἡμεῖς δὲ δανειζόμεν αὐτοῖς μὲ ὑπερόγκους τόκους ἐπὶ
ὑποθήκῃ τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν ἀγρῶν τῶν μὴ ἀπχλασσομένους δὲ τῶν
ὑποθηκῶν κηριστῶμεν αὐτοὺς ἐκπροθέστους καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον
μεταβιβάζει ἡ περιουσία των ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὰς ἡμετέρας χεῖρας.

Ἐκτὸς τούτου μειοῦνται οἱ Τούρκοι πολὺ ταχέως. Ἐν π. χ. παρατηρή-
σωμεν τὴν Σμύρνην, αὕτη εἶχεν ἀκόμη πρὸ 35 ἐτῶν 80,000 Τούρκους
καὶ 8,000 Ἕλληνας, ἐνῶ σήμερον ἀριθμεῖ μόνον 23,000 Τούρκων καὶ
76,000 Ἑλλήνων· εἰς ὅλας τὰς πόλεις εὐρίσκει τις ὁμοίαν ἀναλογίαν· καὶ
ἐν τοῖς χωρίοις μειοῦνται οἱ Τούρκοι, ἀλλ' ἦττοι ταχέως.

Οἱ ἐνταῦθα Ἕλληνας ἐκδηλοῦσι τὰς ἐνθουσιώδεις ἐλπίδας των διὰ τῶν

εἰκόνων, δι' ὧν κοσμοῦσι τὰ καταστήματά των. Ἐν τῷ μέσῳ βλέπει τις
τὴν βασιλέα καὶ τὴν βασίλισσαν τῆς Ἑλλάδος, περὶ δὲ ὑπάρχουσιν ἐν εἰ-
κοσι τέσσαρσιν ἢ καὶ πλειοτέροις κύκλοις τὰ ὀνόματα τουρκικῶν ἐπαρχιῶν,
ἢ μεγάλων πόλεων, π. χ. Σάμος, Χίος, Κρήτη, Σμύρνη, Ρόδος κτλ.
Ἐπειδὴ διμλοῦ περὶ τοῦ χωρίου Ἀβγιλάρ πρέπει νὰ προσθέσω ὅτι ἐν-

ταῦθα ὑπάρχουσιν ἔτι δύο χωρὶς ὀνόματι Ἐβγιλάρ, δηλ. τὸ ἐν οὐχὶ μακρὰν τοῦ Μπειραμίτις, ὁπόθεν συνήθως γίνεται ἡ ἀνάβασις τῆς Ἰδης, καὶ δεύτερον ἐν τῷ δικαμερίσματι τῶν μεταλλείων ἀνατολικῶς τοῦ Ἀδραμυττίου. Ἡ ἐντεῦθεν ἀπόστασις τοῦ Μπειραμίτις εἶνε μόνον ὀκτώ ὠρῶν, ἑπτὰ δὲ ὠρῶν μέχρι τοῦ Ἐβγιλάρ κατὰ τοὺς πρόποδας τῆς Ἰδης.

Ἡ ἔκτασις τῆς ἀρχαίας πόλεως ἐν τῷ Μοναστήρι - Γσάι τὴν ὁποῖον ἐγὼ ἐκλαμβάνω ὡς τὰς Πελλάς εἶνε μόνον μικρὰ καὶ κατ' ὄλκ τὰ φαινόμενα ἢ ἐκεῖ συσσωρεύσεις τῶν χωματῶν, εἶνε πολὺ μικρὰ καὶ μόλις ἔχει βῆθος ἐνὸς ποδός.

Ἐπιπποὶ μετέβημεν ἀπὸ τοῦ Ἀβγιλάρ εἰς τὰ θερμὰ λουτρά, ἅτινα κεῖνται κατὰ τὴν πεδιάδα τοῦ Ἀδραμυττίου, πλησίον τῆς περκαίης καὶ ὀνομάζονται Λούγια Χαμάμ πρὸς διακρίσιν τῶν ἀρτίως περιγραφέντων λουτρῶν τοῦ Λύγια Χαμάμ. Ἄλλ' οὔτε ἡ λέξις Λύγια, οὔτε ἡ Λούγια εἶνε τουρκικαί, καὶ ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ γλώσσῃ εὐρίσκωμεν τὴν ἑτυμολογίαν τῶν.

Ἐνταῦθα δικτηρεῖται ὁ λουτρῶν εἰς καλλιτέραν κατὰστασιν καὶ ἐπισκέπτονται αὐτὸν πολλοὶ συνίσταται ἐξ ἐνὸς κωνοειδοῦς οἰκοδομημάτων ἔχοντος τετράγωνον λεκάνην ἐν τῷ μέσῳ. Δύο πηγαὶ ἀναβλύζουσι ταυτοχρόνως εἰς τὴν λεκάνην διὰ σωλήνων, οἵτινες κεῖνται ὁ εἰς ὑπὲρ τὸν ἄλλον. Ἡ ἄνω πηγὴ εἶνε ψυχρὰ καὶ ἔχει θερμοκρασίαν 14⁰ K. ἡ δὲ κάτω θερμὴ καὶ ἔχει 52 1/2⁰ K. Ὁ διευθυντὴς τοῦ λουτροῦ μ' ἐβεβχίωσεν ὅτι ἡ θερμὴ πηγὴ ἐπὶ τῆς αὐτῆς θέσεως ὅπου ἀναβλύζει διὰ τοῦ μικροῦ σιδηροῦ σωλήνος εἰς τὴν λεκάνην ἔρχεται ἐκ τῆς γῆς ἐν τούτοις δὲν ἠδυνήθη νὰ συνεννοηθῶ μὲ αὐτὸν περὶ τῆς ἰαματικῆς δυνάμεώς τῆς. "Ὅτι ὑπάρχουσιν ἐνταῦθα ἔτι περισσότεραι θερμαὶ πηγαὶ ἀποδεικνύεται ὑπὸ τῆς ὑπάρξεως πηλώδους λουτροῦ εἰς ἀπόστασιν τριάκοντα μέτρων ἐντὸς τοῦ λειμῶνος συνίσταται δὲ ἐξ ἐνὸς μικροῦ ἐπιπέδου τέλειτος, ἔχοντος διάμετρον περίπου τριῶν μέτρων καὶ ἔχει θερμοκρασίαν 37 1/2⁰ K. Τοῦτο τὸ πηλώδες λουτρὸν μοὶ πρέρστησεν, ὅτι ἐμπεριέχει θαυμασίους ἰαματικὰς ιδιότητας καὶ εἶνε ἰδίως θεραπευτικὸν τῆς ποδάγρας καὶ τῶν ρευματισμῶν. Πράγματι δὲ ἀποδεικνύεται ἡ ἰαματικὴ του δύναμις διὰ τῶν εἰς τοὺς κλώνους τῶν τοῦτον τὸν λουτρὸν περισχίζόντων πλατάνων ἀνηρημένων ἀναθημάτων, ἅτινα συνίστανται ἐκ ῥαρκῶν χιτώνων καὶ ἄλλων ὑφασμάτων. Πάντα δὲ ταῦτα τὰ παραδόξα ἀναθήματα ἐκ τῶν ὁποίων ἠρίθημα 150, ἀνηρηθήθησεν ὡς μὲ διαβεβχίωσεν ὁ διευθυντὴς τοῦ λουτροῦ ὑπὸ τῶν ἀσθενῶν ἀμέσως, μετὰ τὴν ἐπίτευξιν τελείας ἀναρρώσεως. Ἄν λοιπὸν ἀποδίδεται εἰς τοῦτον τὸν πηλὸν τοιαυτὴ θαυμασίη ἰαματικὴ δύναμις τότε πρέπει νὰ περκαδεχθῶμεν βεβχίως, ὅτι τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὴν ἀμέσως ἐκεῖ πλησίον εὐρίσκομένην θερμὴν πηγήν. Ἐπειδὴ ὅμως ἀμέσως πλησίον δὲν ὑπάρχει χωρίον, διὰ τοῦτο οὐδαμῶς πρέπει νὰ περκαδεχθῶμεν ὅτι οἱ ἄνθρωποι σωρηδὸν συρρέουσι πόρρωθεν ἀπλῶς μόνον

ὄπως λουσιθῶσιν εἰς θερμὸν λουτρόν· ὅτε ἐγὼ εἰσηλθὼν, ἦσαν καθόσον ἐν-
θυμοῦμαι μάλιστα ἐξ ἀνθρώποι εἰς τὴν λεκάνην τοῦ λουτροῦ. Οὐχ ἤττον
φαίνεται, ὅτι τοῦτο τὸ λουτρὸν ἐφημιζέτο καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς πολὺ·
διότι τὰ μεγάλα γενουήνησιν ἐρείπια ἄτινα βλέπει τις ἐνταῦθα ἀποδει-
κνύουσι τὴν ἐν τῷ μεσαιῶνι σπουδακίτητά καὶ σημερινικότητά του.

Ἐπειδὴ τὸ ἔδαφος ἐνταῦθα εἶνε ἐλώδες, διὰ τοῦτο αὐξάνει ἡ πρότχωςις
πολὺ τυχέως διὰ τῶν κατκακθισμάτων τῶν φυτικῶν οὐτιῶν, οὕτω δὲ τὰ
πλείετα τῶν γενουήνησιων τειχῶν, ἄτινα βεβελίως εἶχόν ποτε ὑψηλὰ ὑπὲρ
τὴν γῆν μάλιστα νῦν ὑπερέχουσιν αὐτῆς καὶ μέλλουσι τέλειον νὰ κατακαλυ-
φθῶσι.

Τοῦτο τὸ Λούγιον Χαμὰμ κεῖται ἐν τῷ λειμῶνι εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ
κωνοειδοῦς λόφου τοῦ ὀνομαζομένου Λουγατέπει ἢ Λουγιτέπει περίπου
50 μέτρων ὑψηλοῦ, ὅστις εἶνε κατάρυτος μὲ πύκας. Ἄλλ' ἄρα γε δὲν
ἔφρε ποτε ὁ λόφος οὗτος τὸ ὄνομα Πλάξ καὶ δὲν ἔκειτο ἡ Θήβη τοῦ
Ἡετίωνος, ὁ γενέθλιος τόπος τῆς Ἀνδρομάχης εἰς τοὺς πρόποδας αὐτοῦ
ἐντὸς τοῦ λειμῶνος, ὅθεν ἔλαβε τὸ ἐπίθετον Ὑποπλακίη ὅπερ φέρεται καὶ
παρ' Ὀμήρῳ ;

Ἐνθ' ἄλοχος πολύδαρος· ἐναντίη ἦλθε θέουσα
Ἀνδρομάχη, θυγάτηρ μεγάλητορος Ἡετίωνος,
Ἡετίων ὃς ἔναϊεν ὑπὸ Πλάκῃ ὑλήεσση,
Θήβη ὑποπλακίη Κιλίκεσσ' ἀνδρῶσιν ἀνάσσω.
τοῦπερ δὴ θυγάτηρ ἔχειθ' Ἔκτορι χαλκορυστῆ. 1)

Εἰκάζω δὲ τοῦτο ἐπειδὴ ὑπάρχουσι λόγοι ἀνγκυλίζοντές με νὰ πρκαδε-
χθῶ ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ θέσει ἤδη κατὰ τὴν ἀρχικότητα πρέπει νὰ ὑπῆρξεν
ἀποικία καὶ διότι ἐκτὸς τούτου καθ' ὅλην τὴν πεδιάδα τοῦ Ἀδρυμυττίου
οὐδεὶς ἄλλος μονήρης λόφος ἢ βουνὸν ὑπάρχει. Αὕτη ἡ πικτελής ἔλλειψις
τοιούτου τινὸς λόφου ἢ ὄρους φαίνεται ἐπιβεβαιουμένη καὶ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος
(XIII, 614) ὅστις μεταθέτει πολὺ ὀρθῶς τὴν Θήβην εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ
Ἀδρυμυττίου, ἀλλ' ὀφθαλμοφανῶς εἰς ἄλλην τινὰ θέσιν, διότι λέγει ὅτι
ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει οὔτε Πλάκος οὔτε Πλάξ τις οὔτε ὑπερκείμενον δάτος.
Ἄν δὲ, ὡς μοι φαίνεται πιθανώτατον ὁ δακτώδης οὗτος λόφος εἶνε ἡ Ὀμη-
ρικὴ Πλάκος ὑλήεσση, καὶ ἡ Θήβη ἔκειτο εἰς τοὺς πρόποδας αὐτοῦ, καὶ
ἀπ' αὐτοῦ ἔλαβε τὸ ἐπίθετόν της, τότε ἀνευ ἀμυβολίας τὰ ἐρείπια τῆς
περιρῆμου ταύτης πόλεως εἶνε τεθραμμένα ὑπὸ τὸ ἐλώδες ἔδαφος τούτου
τοῦ λειμῶνος. Ἄλλ' αἱ δακτῆραι ἀνκακθῆς ἠθέλον εἶναι πολὺ μεγά-
λα, ἐπειδὴ ἤδη δακτύλου τινὸς ὑπὲρ τὴν ἐπιρῆνεικον ὑπάρχει ὕδωρ, καὶ
θὰ ἐχρειάζοντο ἰσχυρόταται ἀντλίαι δι' αὐτοῦ.

Ἐντὸς πέντε λεπτῶν τῆς ὄρας ἀπὸ τοῦ Λούγιου Χαμὰμ διῆλθον τὸν
ποταμὸν Γουρελιότιστα, τοῦ ὁποῦ ἡ ἐτυμολογία μοι εἶνε ἀνεξήγητος· τὸ

ὄνομα δὲν εἶνε τουρκικόν, φαίνεται δὲ ὡς ἰταλικόν. Ὀλίγον τι περαιτέρω ἀνατολικῶς διήλθομεν τὸν μέγαν ποταμὸν Κιζιλκεδζιλί, ὅστις ἔχει 0,90 μ. βάθος, καὶ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ ὁποίου εὐκόλως ἀναγνωρίζομεν παραφθορὰν τοῦ ὀνόματος Κίλλου. Παρὰ τὸν ποταμὸν τοῦτον ἔκειτο ἡ πόλις Κίλλα ἣτις ἐπίσης εἶχεν ὀνομαστὸν νάην τοῦ Ἀπόλλωνος Σμινθέως :

Κλῦθι μευ, ἀργυρότεϛ, δε Χρῦσῃν ἀμφιβέδῃκαε
Κίλλαν τε ζαθίην, Τενέβοιό τε ἴφι ἀνάσσειε,
Σμινθεῦ, εἴ ποτέ τοι χαρίεντ' ἐπὶ νηὸν ἔρεψα.
ἦ εἰ δὴ ποτέ τοι κατὰ πλοῖνα μηρὶ ἔκηε
ταύρων ἢ δ' αἰγῶν, τόδε μοι κρήνην ἐέλωρ'
τίσειαν Δαναοὶ ἱμὰ δάκρυα σοῖοι βίλεσσιν. 4)

Τοῦτο ἐπιβεβαιούται ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (XIII 612) ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε παρὰ τοῦτον τὸν ποταμὸν θέσις εἰσέτι ὀνομαζομένη Κίλλα, μετὰ ναοῦ τοῦ Κιλλαίου Ἀπόλλωνος. Ὁ Στράβων προσθέτει (XIII, 613) ὅτι πλησίον τούτου τοῦ ναοῦ ὑπῆρχεν ὁ μέγας τύμβος τοῦ Κίλλου. Ἐὰν οὗτος ὑπῆρχεν ἔτι, τότε θὰ ἠδυνάμεθα εὐκόλως νὰ εὑρωμεν τὴν τοποθεσίαν τῆς πόλεως Κίλλας καὶ τοῦ ναοῦ αὐτῆς. Οὗτος ὁ τύμβος ὅμως ἀπεπλύθη καθ' ὄλοκληρίαν ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Κίλλου, ὅστις διηνεκῶς ἀλλάσσει τὴν κοίτην του, καὶ ἐκάλυψε τὴν πεδιάδα ἐπὶ πολλὰ χιλιόμετρα διὰ στρωμάτων λίθων οὕτω πυκνῶν, ὥστε ἡ καλλιέργεια εἶνε ἐκεῖ σχεδὸν ἀδύνατος. Ὅθεν τὰ ἐρείπια τῆς Κίλλας καὶ τοῦ ναοῦ κείνται ἴσως τεθαμμένα εἰς μέγα βάθος ὑπὸ τὰς προσκλύσεις τοῦ ποταμοῦ.

Ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Κίλλου ἦλθον ἐντὸς ἡμισείας ὥρας εἰς τὸν ποταμὸν Ζεῖτουνλι-Τσαί, οὕτω πως ὀνομαζόμενον ἀπὸ τῆς εἰς τὴν τουρκικὴν μεταρρησθείσης ἀραβικῆς λέξεως «Ζεῖτουη» ἐλαιόδενδρον). Οὗτος ὁ ποταμὸς ὅστις εἶνε ἔτι μεγαλειότερος τοῦ Κίλλου ἀλλάσσει ὁμοίως διηνεκῶς τὴν κοίτην του· μάλιστα εἰς ἔκτασιν πολλῶν χιλιομέτρων δὲν βλέπομεν οὐδ' ἐνταῦθα ἄλλο τι ἢ ἀπεξηραμένην κοίτην ποταμοῦ πλήρη κροκαλῶν ἀ· συμπάρεσυρε τὸ βῆμα ἐκ τῶν ὄρεων Ἡ κάτω πεδιάς τοῦ Ἀδραμυττίου εἶνε ὅλως ἐξεσκαμμένη ὑπὸ τῶν διχρῶρων κοιτῶν τοῦ ποταμοῦ, μεταξὺ τῶν ὁποίων βλέπομεν τῆδε κἀκεῖσε μικρὰ τεμάχια γῆς, τὰ ὁποία ἐξέχουσιν ὡς δάσεις καὶ εἶνε κατάρυτα μὲ ἀγριοδάφνας καὶ πλατάνους. Ἐνταῦθα φυσικῶς οὔτε κἀν δύναται τις νὰ σκερθῆ περὶ καλλιέργειας.

Ἡ Λυρνησσός,¹ ἡ Ἄστουρα,² τὸ Ἀδραμύττιον³ καὶ ὅσαι ἄλλαι πόλεις ἔτι ἔκειντο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐν ταύτῃ τῇ πεδιάδι ἴσως κείνται τεθαμμένα ὑπὸ τὰς ἐπιχώσεις τούτου τοῦ ποταμοῦ. Ὅθεν εἶνε ἐντελῶς

1 Ἠλιὰς I, 37—42.

1 Ἀναφέρεται ἐν τῇ Ἠλιάδι: II, 691 XIX, 60 XX, 92, 491 Στράβων XIII, 612.

2 Στράβων XIII, 613. 3 Αὐτόθι: XIII, 603, 611—614.

ἀνωφελές νὰ ἀνερευνηθή τις τὰς τοποθεσίας των, διότι ἐπὶ οὐδενὸς τῶν τῆν πεδιάδα περιβαλλόντων ὑψωμάτων εὕρισκε τις οὔτε τὸ ἐλάχιστον ἔχνος ἀνθρωπίνης τινὸς κατοικίας.

Κατὰ τὴν ἑκτην ἑσπερινὴν ὥραν ἔφθασα εἰς Ἀδραμύτιον, ὅπερ ἔχει 12,7 μέτρα ὕψος ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης καὶ ἀπέχει 1 ἴσῳ ὥραν τῆς παραλίας. Ἡ πόλις ἔχει καλὸν ἐμπόριον ἐξαγωγῆς ἰδίως ἐλαίου ὕπερέχει δὲ ὁ τουρκικὸς πληθυσμὸς, ἐνυπαρχουσῶν 4,000 τουρκικῶν οἰκιῶν καὶ μόνον 200 ἑλληνικῶν. Σχεδὸν δὲ πάντες οἱ Ἕλληνες εἶνε Λέσβιοι. Ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτέρων πηγῶν εἶρον σημειωμένον τὸ ἔτος 1101 τῆς Ἑγείρας ἦτοι 1685 μ. χ. καὶ αὕτη εἶνε περίπου ἡ χρονολογία τῆς ἰδρύσεως τῆς πόλεως. Παραδόξως οὐδεμίαν παράδοσιν ὑπάρχει ἐνταῦθα περὶ τῆς θέσεως τοῦ ἀρχαίου Ἀδραμυττίου, τινὲς δὲ φρονοῦσιν ὅτι ἔκειτο πλησίον τῆς ἀκτῆς καὶ ἐκαλύφθη ὑπὸ τῶν πλημμυρῶν τοῦ ποταμοῦ· αὕτη φαίνεται βεβαίως ἡ ὀρθὴ εἰκασία, ἀλλ' ἰσχυρίζονται ὅτι ἔκειτο ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν ὑψωμάτων. Ὡς ἤδη ὅμως ἀνέφερον ἐπὶ οὐδενὸς τούτων τῶν ὑψωμάτων ὑπάρχει ἔχνος οὔτε τειχῶν, οὔτε θραυσμάτων ἀγγείων. Τὸ Ἀδραμύτιον ἔχει ἀφθονίαν ὕδατος, διότι ἐνταῦθα ὑπάρχουσι πλεῖστα πηγαί· ἐκτὸς τούτου διατρίβεται ἡ πόλις ὑπὸ δύο μικρῶν ποταμῶν ἐκ τῶν ὁποίων ἕκαστος διέρχεται μίαν τῶν κυριωτέρων ὁδῶν. Αὗται αἱ ὁδοὶ εἶνε περραγμένα· ὑπὸ χῶματος καὶ ἐπομένως ἀνὰ ἐκάστην πλευρὰν ὑπάρχει πεζοδρόμιον ἔχον πλάτος 3—3,30 μέτρων. Ὁ μεγαλειότερος ποταμὸς Ἀδραμύτ-Τσαὶ ὀνομαζόμενος ἔχει μόνον 4,5 μέτρων πλάτος, ἀλλ' ἡ κοίτη του ηἰρύνθη εἰς τὴ διπλάσιον πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ τῶν πλημμυρῶν. Ὅπως καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς τῆς Πομπηίας διασκίρει τις καὶ ἐνταῦθα τὰς ὁδοὺς τῶν ποταμῶν ἐπὶ πέντε μεγάλων ἐπιπέδων λίθων, οἵτινες χρησιμεύουσιν ἀντὶ γεφυρῶν. Ἐπειδὴ δ' αἱ ὁδοὶ δὲν φωτίζονται, διὰ τοῦτο οἱ ἀνθρώποι περιπατοῦσι τὴν νύκτα φέροντες φανούς χαρτίνους, καὶ φαίνονται εἰς τὸν νεωστὶ ἐλθόντα ξένον ὡς περιπλανώμενα φάσματα. Ἐνταῦθα ὑπάρχουσι πολλαὶ φωλεαὶ πελαργῶν. Ὁ πελαργὸς χρεωστεῖ τὴν σημασίαν ἣν ἔχει ἐν τῇ φυσιγνωμίᾳ τῆς χώρας· ἰδίως εἰς τὴν λατρείαν ἣν ἀπολαμβάνει· αὕτη ἡ λατρεία ὅμως εἶνε τόσον μεγάλη ὥστε ἐν πάσῃ τῇ χώρᾳ ἰσχύει ὡς ἀπαραβίαστος, καὶ ἡ παρουσία του θεωρεῖται ὡς καλὸς οἰωνός. Τὸ κατὰ τὴν Ἀγίαν Γραφήν ὄνομα τοῦ πελαργοῦ Χασιδὰ σημαίνει κατὰ τὸν Ῥοζενμύλλερ «εὐσεβής». Ἀλλ' ἐκ μίσους ἐναντίον τῶν Τούρκων, οἵτινες τρέφουσιν εἶδος λατρείας πρὸς τοὺς πελαργούς· ὀνομαζοῦν αὐτοὺς οἱ Ἕλληνες ὡς ἤδη ἀνέφερον «τὰ ἱερὰ πτηνὰ τῶν Τούρκων» καὶ δὲν ἐπιτρέπουσιν αὐτοῖς νὰ χτίσωσι φωλεὰς ἐπὶ τῶν οἰκιῶν των.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

ΕΙΣ ΤΑ ΠΕΡΙ ΓΛΩΣΣΟΜΑΘΕΙΑΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ *

Δυσχερές τὸ ἐλέγχειν, ἔτι δὲ δυσχερέστερον παρ' ἡμῶν, διότι οἱ ἐλεγχόμενοι φρονοῦσιν ὅτι ἀντὶ πάτης θυσίας ὀφείλουσι νὰ δικαιολογηθῶσι. Τοῦτο συνέβη ὅτε ἠθέλησκαμεν νὰ ἐλέγξωμεν τὰ ἡμικρημένα τοῦ κ. Ακμπρόλλου καὶ τοῦ κ. Παπαζῆ. Ἀμφότεροι ἠθέλησαν ἀντὶ πάτης θυσίας, νὰ δικαιολογηθῶσιν· ἀλλ' αἱ δικαιολογίαι των ἔτι μᾶλλον ἡμικρημένα ἐλέγχονται. Ἡμεῖς ἐνταῦθα θέλομεν περιορισθῆ μόνον εἰς τὴν οὐσίαν. Καὶ δὴ πρῶτον πρὸς τὸν κ. Παπαζῆν, ὅστις καὶ πρῶτος, ἠθέλητε ν' ἀπολογηθῆ.

α.) Γράψαντες ὅτι ὁ πειρώμενος διὰ μόνης τῆς Γραφῆς, νὰ λύσῃ τὸ ζήτημα περὶ τῆς γλώσσης ἦν ἐλάλει ὁ Ἰησοῦς ἀποτυγχάνει, διαβεβαιοῦμεν τὸν κ. Π. ὅτι οὐχὶ αὐτόν, ἀλλὰ τὸν κ. Α. εἶχομεν ὑπ' ὄψιν. Ἢ διαβεβαιοῦσι αὐτὴ πιστευόμενα καθιστᾷ, πᾶσιν ἄλλην συζήτησιν περιττὴν περὶ τούτου.

β.) Ἀσχάλλει ὁ κ. Π. διότι ἐγράψκαμεν ὅτι αἱ παραπομπὴ αὐτοῦ ἐδημοσιεύθησαν κκκως καὶ ἐσφαλμένως. Ἀλλ' εἰς βεβαιοῦσιν τῶν ἡμετέρων λόγων ἀναγράφομεν τὰ ἐξῆς. Ἐν σελ. 360 (Παρνασσ. τόμ. Δ') παραπέμπει εἰς *Eusebion* 133, 171 καὶ πλέον οὐ. Διὰ τὸν γινώσκοντα ὅτι ὁ Εὐσέβιος ἔγραψεν ὅλους τὸμους, Ἱστορίας, Χρονολογίας, Εὐαγγελικῆς Προπαρασκευῆς, Εὐαγγελικῆς ἀποδείξεως, βίου Κωνσταντίνου, καὶ ἄλλας, ἡ παραπομπὴ «Euseb. 133, 171» οὐδὲν ἄλλο σημαίνει ἢ ὅτι ὀφείλει τις χάριν τοῦ κ. Π. νὰ ἀναλάβῃ μεθ' ὑπομονῆς τὴν φυλλολόγησιν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τούτου συγγραφῆς. Ὑποθέτομεν ὅτι παραπέμπει εἰς τὴν *Ἱστορίαν*, ἀλλ' ὤφειλε ν' ἀναγράψῃ κεφάλαιον καὶ βιβλίον καὶ οὐχὶ νὰ γράψῃ ἢ ἀντιγράψῃ δύο ἀριθμούς — Δεύτερον ἐν ἀρχῇ τῆς σελ. 370, παραπέμπει, ὅπως δείξῃ ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἦλθεν εἰς σχέσιν πρὸς ἀλλοεθνεῖς, εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων Ε', 33· ἀλλὰ εἰς τὸ χωρίον τοῦτο οὐδὲν ἄλλο ἀναγινώσκομεν ἢ (οἱ δὲ (ἀρχαῖοι τοῦ Παύλου) διεπρίοντο καὶ ἐβουλεύοντο ἀνελεῖν αὐτούς·) οὔτε δὲ παρακκλιόντες εὐρίσκόμεν τι σχετικὸν πρὸς τὸ θέμα. — Τρίτον· εἰς τὴν αὐτὴν σελ. παραπέμπει εἰς Πραξ. ΚΑ'. 47. Ἐὰς μὴ θεωρήσῃ ὁ ἀναγνώστης, ἂν δύναται, ἀφοῦ μᾶλλον ὅτι τοιοῦτον χωρίον δὲν ὑφίσταται, διότι τὸ ΚΑ'. κεφᾶλ. μὲν 40 στιχ. ἔχει. — Τέταρτον· ἐν σελ. 372 λέγων ὅτι ἡ Π. Δ ἦν μεταγλωττισμένη εἰς τὸ ἀρχαϊκὸν καὶ ὁ Ἰησοῦς ἀνεγίνωσκεν αὐτὴν οὕτω, παραπέμπει εἰς τὸ τοῦ

* ἴδ. «Παρνασσ.» τόμ. Δ' (1880) σελ. 357, 477, 849. τόμ. Ε' (1881) σελ. 672, 804 (Πρόδ.) καὶ τοῦ παρόντος; 5' τόμου σελ. 347).

Ματθ. «Ἰώτα ἐν ἧ μίκ κερχίκ οὐ μὴ πκρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου». Ἀγνοεῖ φρίνεται ὁ κ. Π. ὅτι τὸ ἰώτα (ἰώδ) καὶ ἡ κερχίκ εἶναι τὰ ἐλάχιστα σημεῖα ἐν τῷ *εἰραλικῷ* ἀλφκβήτῳ καὶ ὅτι ἡ ἀρχμκική διὰ τῶν *εἰραλικῶν* ἐπίσης χαρκατήρων γράφεται—καὶ ὡς ἐκ τούτου τὸ χωρίον ἐκεῖνο δὲν δύναται ν' ἀποδείξῃ οὐδόλω; ἀν ἐνόει τὸ πρωτότυπον ὁ Ἰησοῦς ἢ τὴν ἀρχμκικήν μεταφράσιν.—Ἄλλο· ἐν σελ. 372 πκρπέμπει εἰς Φίλωνος Π Γάϊον καὶ προστίθησι τὸν ἀριθ. 1014, ὅστις οὐδόλω; μᾶ; ἐχρησίμευσε, διότι ἠναγκάστημεν ν' ἀναγνώσωμεν ὀλόκληρη κερχίλικα. ¹ — Ἐπίτης ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι· λέγων ὁ κ. Π. ἀπροϋποτίθηται εἰς τὸν διδάσκκλ. τὴν γνώσιν τῆς γλώσσης, ἣν ὁ διδκτκόμενος λκὸς ἐνόει, ἦτοι τῆς ἀρχμκικῆς» πκρπέμπει εἰς Λουκ. ΚΑ'. 5, ὅπου ἀναγινώσκουμεν «καὶ τινων λεγόντων περὶ τοῦ ἱεροῦ ὅτι λίθοι; κκλοῖ; κεκόσμηται, εἶπε». Ἐνταῦθα λοιπὸν οὐδεὶς λόγος περὶ τκύτης ἢ ἐκεῖνης τῆς γλώσσης· εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ μνρία ἤκουσε καὶ εἶπε τῆς Κ. Δ. καὶ πλέον οὔ. Δικτί ἔγινε ἡ πκρπκομπή, ἀγνοοῦμεν.—Ἐτερον· ἐν σελ. 375 πκρπέμπει εἰς Α'. Κορ. 26 — 31. Ἄλλὰ ποῖον κερχίλικιον; Ὁ θέλων νκ τὸ εὔρη ὀφείλει νκ διέλθῃ ὀλόκληρον τὴν Α'. ἐπιστ. πρὸς Κορ. Μὴ ὑποθέσῃ τις ὅτι τὸ 26 σημάζει κερχίλ. διότι ΚΓ. κερχίλ. δὲν περιέχει καθόλου ἢ ἐπιστολή.—Ὁμοίως· ἐν σελ. 358 ποιούμενος λόγον ὁ κ. Π. περὶ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου I. X. πκρπέμπει εἰς Β'. Πέτρου, στ. 21. Περὶ κερκκλίου οὐδεὶς πάλιν λόγος. Ἐκ δὲ τῶν 3 κερκκλίων τῆς ἐπιστολῆς τὸ μὲν α'. καὶ β'. οὐδὲν περὶ τούτου σχετικὸν λέγουσιν ἐν σελ. 21, τὸ δὲ γ'. κερ. οὐδ' ἔχει κκν στίχον 21.—Ἄλλο· ἐν σελ. 377 πκρπέμπει εἰς Μάρκ. Ζ'. 82. Ἄλλὰ τὸ Ζ'. κερχίλ. τοῦ Μάρκουδὲν ἔχει πκρκ 37 στίχους μόνον εἰς ὄλα; τὰς ἐκδόσεις τοῦ κόσμου, οὐδ' αὐτῆς τῆς ἐν 1806. Τίρις W. Hassel, Coloniae, ἦς τότε ἐπιχαίριως μνημονεύει ὁ κ. Π. — Τέλος· ἐν τῇ αὐτῇ ποιούμενος λόγον περὶ *λέξεων μὴ ἐκκληρικῶν* πκρπέμπει εἰς Ματθ. ΚΖ'. 4. Ἄν δὲ λάβῃ τις ἀνὰ χεῖρας τὴν Ματθκίον θ' ἀναγνώσῃ «λέγων (ὁ Ἰούδκς), ἤμκρτον πκρκδού; αἷμα ἀθῶον. Οἱ δὲ εἶπον, τί πρὸς ἡμᾶς, σὺ ὄφει». — Ποῦ οἱ λόγοι τοῦ Ἰούδκ καὶ τοῦ ζένων λέξεις!

Μετὰ τὰ πκρκδείγματκ τκῦτκ ἀ; κρήνη ὁ ἀναγνώστης, ἀν ἠδικήσκειν τὸν κ. Π. γράψαντες ὅτι αἱ πκρπκομπκὶ κκκῶ; ἐδημοσιεῖθητκν καὶ ὅτι ὡς ἐκ τούτου εἰς οὐδὲν χρησιμεύουσιν. Ἡμεῖς θκ ἐπροτιμῶμεν ὀλιγωτέρκς πκρπκομπκς καὶ ἀκριθετετέρκς· διότι λκνθάνοντκν οἱ νομίζοντες ὅτι ἡ ἀξία τοῦ ἔργου των ἀξάνει κκτκ τὸ πλῆθος τῶν πκρπκομπῶν.

γ'.) Κκκίζει ἡμᾶς ὁ κ. Π. πκρκτκρῆσταντος ὅτι κκκῶ; ἐτέθη τὸ ζήτημα

¹ Σημειωτέον ὅτι πολλαὶ ἀρχαιόταται ἐκδόσεις ἀκολουθοῦσι τὸ τοιοῦτον σύστημα τῆς διαρίσεως, κατὰ σειρὰν ἀριθμῶν ἀτελειότητων. Πιλιὰ δὲ ἐπίσης συγγράμματα ἔχουσι τοιοῦτον εἶδος παραπομπῆς, ἥδη ἐκτισούσης εἰς ἀκρισίαν διὰ τὴν μεθοδικωτέραν τῶν νέων ἐκδόσεων διζίρεσιν.

περὶ τῆς γλώσσης, ἣν ὠμίλει ὁ Ἰησοῦν. Ἐπικλαμβάνομεν ὁμῶς ὅτι ἐπειδὴ ἐν Παλαιστίνῃ ἐπεκράτει ἡ Ἀρχαϊκὴ, ὠμίλει καὶ ὁ Ἰησοῦς τούτην· ἐπειδὴ δὲ ἐλαλεῖτο καὶ ἡ ἑλληνικὴ καὶ ἄλλαι ξέναι διάλεκτοι, δὲν δύναται νὰ ὀρισθῇ ποίαν τούτων ὠμίλει ὁ Ἰησοῦς· μόνον δυνάμεθα νὰ συζητήσωμεν ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ ὠμίλησε καὶ ἑλληνὴν πλὴν τῆς ἀραμαϊκῆς. Τὸ ἐν *δυναμί* ὁμῶς διαφέρει τοῦ ἐν *ἐνεργείᾳ*. Διὰ τοῦτο ἐλέγομεν ἐτίθη κακῶς τὸ ζήτημα. Τὰ δὲ συμπεράσματα τοῦ κ. Π. ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἠδύνατο ν' ἀναγινώσκη καὶ νὰ γράφῃ τὴν ἑλληνικὴν, (σχεδὸν φρονῶν τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τῆς ῥωμαϊκῆς) εἶναι ἐξ ἐκείνων, ἅτινα κατασκευάζει ὁ νοῦς ἡμῶν, ὅταν ἀχλίνωτος εἰς τὰς ὑποθέσεις ἀφεθῇ.

δ.) Περὶ τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Σταυροῦ ματαιοπονεῖ ὁ κ. Π. θέλων ν' ἀποδείξῃ τὴν σειρὰν τούτου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ ὀρθοτέραν ἐκείνου. Τὸ μόνον θετικὸν ἐνταῦθα εἶναι ὅτι οὐδὲν θετικὸν γνωρίζομεν, καὶ τοῦτο ὀφείλομεν νὰ ὀμολογῶμεν, οὐχὶ δὲ νὰ οἰκοδομῶμεν ἐπὶ ὑποθέσεων. Βεβαίως ὁ κ. Π. κατακρίνει πού ἡμεῖς ὅτι ἐπὶ πολλῶν ἀποφαινόμεθα, ὅτι εἶναι ζητήματα οὐχὶ εὐλυτα, ἐρωτᾷ δὲ τί δεικνύουσιν αἱ ἀβεβαιότητες αὗται· ἡμεῖς ὅμως ἀπαντῶμεν· δεικνύουσιν ὅτι δὲν θέλομεν νὰ ἐπιδεικνύωμεν σοφίαν περὶ πάντων ἀπογαιόμενοι γνώμην μετὰ θετικότητος, διότι ὁ ἀληθὴς ἐπιστήμων ὀφείλει νὰ μὴ αἰσχύνηται τὸ ἀγνωστον νὰ λέγῃ ἀγνωστον, τὸ πιθανόν, πιθανόν καὶ τὸ ἀβέβαιον ἀβέβαιον. Ἐπὶ δὲ τοῦ προκειμένου, καὶ ἂν ὁ κ. Π. ἢ ὁ κ. Α. μᾶς πείσωσιν ὅτι αὕτη ἡ σειρὰ τῶν ἐπιγραφῶν ἢ ἐκείνη εἶναι ἡ ἱστορικῶς ἀκριβής, πάλιν οὐδὲν ἀποδεικνύουσι περὶ τῆς μᾶλλον ἢ ἥττον ἐπικρατήσεως τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν Παλαιστίνῃ.

ε.) Ἐπιμένει ὁ κ. Π. ὅτι τὸ χωρίον τοῦ Ἰωσήπου περὶ Ἰησοῦ εἶναι γνήσιον, ἐνῶ ἐπαναλαμβάνομεν, σήμερον δὲν εἶναι ζήτημα ἢ νοθεΐα του. Ὁ Ἰωσήπος ἦτο *Ἰουδαῖος* καὶ *νομοδιδάσκαλος*. Ἐγίνωσκεν ὅτι ὁ Ἰησοῦς κατεδικάσθη εἰς θάνατον ὡς παραβάτης τοῦ θείου νόμου, ὡς ἀντιποιηθεὶς θεότητα καὶ υἰότητα Θεοῦ. Πλὴν τούτου ἦτο *Φαρισαῖος*, δηλὸν ὅτι αὐστηρὸς τηρητῆς ταῦς διδασκαλίαις τῶν πατέρων. Γνωστὸν δὲ οἶον ἀγῶνα ἐχρειάσθη ν' ἀναλάβῃ ὁ Ἰησοῦς πρὸς τοὺς ἀσπὸνδρους ἐχθροὺς Φαρισαίους. Πῶς ἠδύνατο αὐτός, Ἰουδαῖος, νομοδιδάσκαλος, Φαρισαῖος νὰ τολμήσῃ νὰ γράψῃ (καὶ ἂν ἦτο πεπεισμένος ἐσωτερικῶς) τοιαῦτα περὶ Ἰησοῦ; δὲν ἐκινδύνευε νὰ κατηγορηθῇ εἰς τὸ Μ. Συνέδριον καὶ νὰ τιμωρηθῇ αἰσθηρῶς. Ὁ κ. Π. λέγει ὅτι ὁ Ἰωσήπος ἀποκαλεῖ τὸν Ἰησοῦν μόνον θαυματουργόν. Ἀλλὰ δὲν ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν φράσιν εἰς γὰρ ἄνδρα (=ἄνθρωπον) αὐτὴν λέγειν *χρῆ*; Δὲν νοεῖ ὁ κ. Π. ὅτι ἡ φρ. δηλοῖ ὅτι ὁ Ἰησοῦς δὲν ἦτο ἄνθρωπος; Ἀφοῦ λοιπὸν ἀρνεῖται ὑπὸ τύπον ἀμφιβολίας, ὅτι ἦτο ἀπλοῦς ἄνθρωπος, ἡμεῖς δὲν γνωρίζομεν τί ἄλλο δύναται νὰ ἦναι εἰμὴ Θεός. Διὰ τὴν, ἐρωτᾷ ὁ κ. Π. ὁ Φιλόστρατος ὀνομάζει τὸν Ἀπολλώνιον θαυματουργόν καὶ μάγον πεπαιδευμένον. Ἀλλὰ τὸ *θαυματοργ*

γός και μάγος παρασάγγας ὅλας ἀπέχει ἀπὸ τοῦ «εἰ χρὴ ἄνδρα αὐτὸν λέγειν». Καὶ τέλος, λίαν διάφορος ἡ θέσις τοῦ Φιλοστράτου ἀπέναντι τοῦ ἔθνους του τῆς θέσεως τοῦ Ἰωσήπου ἀπέναντι τοῦ ἰδίου ἔθνους και τῆς θρησκείας αὐτοῦ. Τέλος ὁ συνειθισμένος εἰς τὸ ὕψος τοῦ Ἰωσήπου ἀμέσως διαθλίπει τὴν διαφορὰν τοῦ ὕψους τοῦ μνημονευθέντος χωρίου. Πρὸς τε θείστω δὲ ὅτι, διὰ ταῦτα, χειρόγραφα παλαιότατα ἀρχῆθεν, και νῦν πᾶσαι αἱ ἐκδόσεις αἱ νεώτεραι ἐνέκλεισαν τὸ χωρίον ἐν ὀβελοῖς.

ς.) Ἐν σελ. 677 ὁμολογεῖ ὅτι γράφων ὅσα ἔγραψε δὲν εἶχεν ὑπ' ὄψιν σημιτολόγους, ὅτι δὲν ἐπαγγέλεται τὸν γλωσσολόγον και ἀνατολιστὴν. Ἄλλὰ τό τε καλῆτερον θὰ ἐπραττεν ἀπέχων τῆς συζητήσεως τοῦ θέματος τούτου.

ζ.) Ἀλόγους πολλοὺς δαπανᾷ ὁ κ. Π. ὅπως εἶπη ὅτι παρελάβομεν ἰδέας και κρίσεις τοῦ Ρενάν. Εἰς τοῦτο δὲ δὲν θέλομεν ἀπαντήσῃ, διότι ἐξέρχεται τοῦ θέματος, ἀν μὴ ἐκινδυνεύομεν νὰ φανῶμεν ἀναπολόγητοι. Οὐτε διενοηθῆμέν ποτε ν' ἀρνηθῶμεν τοῦτο, οὔτε ἀτοπον τὸ συμβουλευέσθαι τὸν Ρενάν ἐνομίσαμεν, και διὰ τοῦτο ὡς εἰς αὐτὸν παρεπέψαμεν καθὼς και εἰς τοὺς ἄλλους, οὓς συνεβουλευθῆμεν, παρεπέψαμεν. Ἐλάχιστοι ἴσως ἀγνοοῦσιν ὅτι ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς μελέταις ὁ Ρ. εἶναι αὐτὸ τοῦτο ἀξίωμα και αἱ κρίσεις αὐτοῦ πάντοτε ἐπαναλαμβάνονται παρὰ τῶν ἀσιανολόγων. Ἄγνοεῖ ἴσως ὁ κ. Π. ὅτι οὐδεὶς μέχρι τοῦδε, οὔτε γάλλος, οὔτε γερμανός, ἔγραψε μίαν Ἱστορίαν τῶν Σημιτικῶν γλωσσῶν, πλὴν τοῦ Ρ. Αἱ γνώμαι αὐτοῦ ἄς *fkéithen* παρελάβομεν εἶναι ἤδη παραδεγεγμέναι, οἱ δὲ ἀμφισβητήσαντες αὐτάς συνετέλεσαν εἰς μείζονα βεβιάωσιν αὐτῶν διὰ τῆς συζητήσεως. Τοιούτου ὄντος τοῦ Ρ. ἐπειδὴ ἡμεῖς δὲν ἐπρόκειτο νὰ γράψωμεν συστηματικῶς περὶ ἀνατολικῶν γλωσσῶν πραγματείαν, ἀλλὰ ἐν ἄρθρῳ νὰ ὑποδείξωμεν τὰ ἡμαρτημένα τοῦ κ. Π. και κ. Α. περὶ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν και ἔθνῶν δὲν νοοῦμεν κατὰ τί ἡμάρτομεν συμβουλευθέντες τὸν κ. Ρ. ὅστις ἐπαναλαμβάνομεν εἶναι ὁ μόνος μέχρι τοῦδε γράψας συστηματικὴν Ἱστορίαν τῶν Σημιτικῶν γλωσσῶν. Οὐτε εἶχομεν ὑπ' ὄψιν, ὡς ὁ κ. Π. νομίζει τὴν πεπαλαιωμένην ἔκδοσιν τοῦ 1855, ἀλλὰ τὴν χθεσινὴν σχεδόν, τοῦ 1878, *πέμπτην, ἐπιμηξημένην και ἐπιδιορθωμένην*. Ὅτι δὲ αἱ ἰδέαι, ἄς παρὰ τοῦ Ρ. παρελάβομεν, δὲν εἶναι σήμερον κτῆμα αὐτοῦ μόνου, ἀλλὰ τῆς ἐπιστήμης ἤδη, διότι ἐπεβεβαιώθησαν, μαρτυρεῖ ἡ καθημερινὴ ἐπανάληψις αὐτῶν παρὰ τῶν ἀσιανολόγων πάσης ἐθνικότητος· ὁ δὲ βουλόμενος νὰ πεισθῇ περὶ τούτου ἄς ἀναγνώσῃ τὰ συγγράμματα τῶν Δέλιτις, Λέψιους, Ἀσκολη, Σαχάος, Δίλμαν και εἰτινος ἄλλου, μηδὲ τοῦ Μασπερώ και Λενορμάν, οὓς μνημονεύει ὁ κ. Π., ἐξαιρουμένων, και τὸ περιοδικὸν τῆς *Deutsche Morgenländische Gesellschaft*.

η.) Ἀν συζητοῦμεν πρὸς τὸν κ. Π. περὶ Χαλδαίων· πρῶτον διότι εἶναι

θέμα ὅπως διάφορον τοῦ ἀρχικοῦ, περὶ γλωσσομαθείας τοῦ Ἰησοῦ· καὶ δεύτερον διότι εἰς δυσχερῆ θὰ εὐρισκόμεθα θέσιν συζητοῦντες, ἀφοῦ αὐτὸς ὁ κ. Π. ὁμολογεῖ ὅτι δὲν εἶναι ἀσιανολόγος. Διότι τῶν συζητήσεων δὲν εἶναι μόνον σκοπὸς τὸ ἀναγράφειν τὴν γνώμην τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ συγγραφέως· κατ' αὐτὴν τὴν μέθοδον καὶ ἡμεῖς θὰ ἠκολωνώμεθα νὰ συζητήσωμεν μετ' ἱατρῶν—ἀλλὰ πρὸ πάντων οἱ συζητοῦντες νὰ νοῶσιν ἂν. *Λήθους καὶ ἐαυτοῦς*. Ἐκ περισσοῦ ὅμως λέγομεν ὅτι οὐδὲν νέον εἶπεν ἡμῖν ὁ κ. Π. λέγων ὅτι οἱ Καλδαῖοι δὲν εἶναι ἀρίας καταγωγῆς ἀλλὰ *τριμυτικῆς*. δύο εἰσιν, ὡς γνωστόν, οἱ μεγάλοι τῶν λαῶν βραχίονες· *ἄριοι καὶ σημίται*· αἱ δὲ ὑποδιαίρέσεις αὐτῶν δὲν ἀλλάσσουν τὸν γενικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα. Οἱ δὲ Τυρανοὶ ἴ οὐδὲν ἄλλο ἦσαν ἢ *ἄριος λαός*. Τίς ἀγνοεῖ ὅτι *Τυρανοὶ* λέγονται πολλάκις οἱ Μῆδοι ἐν τῇ ἀρχαιότητι; τίς δὲ ἠμφισβήτησε τὴν ἀρίαν τῶν Μήδων καταγωγὴν; Αὐτὸς ὁ Μασπερὼ, ἐν φέρει εἰς τὸ μέσον ὁ κ. Π. γράφει ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ α. . . «les peuples de race tourannienne, qui des marais de la Filande aux bords de l'Amour habitent encore aujourd' hui le nord de l' Europe et de l' Asie». Καὶ μετὰ τὰς μεγάλας τῶν λαῶν μεταναστεύσεις, σήμερον ἔτι, τίς ἄλλη φυλὴ κατοικεῖ τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν βόρειον Ἀσίαν εἰμὴ ἡ ἀρία; Μὴ τοὺς Ἄγγλους καὶ Γερμανοὺς καὶ Ῥώσους; εἶπέ τις ποτε καταγωγῆς σημιτικῆς; Ὡστε περιττὸν ἦτο ὁ κ. Π. νὰ ἀντιγράψῃ ὁρμαθὴν συγγραμμάτων τοῦ Λενορμὰν ἢ τινα ἄλλον ἀπὸ τοῦ Μασπερῶ.

θ'.) Ἐν τέλει παρατηροῦμεν ὅτι ὅσα ὁ κ. Π. διὰ μακρῶν ἀναγράφει περὶ Εὐγένιου καὶ Φριδερίκου καὶ κ. Βαφειάδου καὶ τῆς ἐφημερίδος *Λεολόγος* δὲν εἶναι *a propos*· συζητοῦντες ἄλλως δὲν πρόκειται νὰ ἀρχίσωμεν *κουβέρτα* ἀλλὰ μόνον νὰ λέγωμεν τὰ ὑπὸ τοῦ κύρους τῆς ἐπιστήμης περιβαλλόμενα· τί καὶ πῶς ὁ Εὐγένιος ὠμίλησε μὲ τὸν Φριδερίκον καὶ πῶς ὁ κ. Π. θὰ συνδιαλεχθῇ ἐν Τουρκίᾳ μετὰ τῶν φίλων του, οὐδόπως μέλει τῇ ἐπιστήμῃ ἐπὶ τοῦ προκειμένου

ι'.) Ἐν τινι ὑποσημειώσει ὁμολογεῖ ὁ κ. Π. ὅτι *εἰλανθάθη* εἰπὼν ἀντὶ τῆς συριακῆς, *Συριακὴν* ἦτο, λέγει, *lapsus calami*. Τὸ ἀληθέστερον ὅμως εἶναι ὅτι ἐκ τῆς διατριβῆς τοῦ κ. Π. μαρτυρεῖται πλεον ἢ ἀπαξ φοβερὰ σύγχυσις καὶ βαδυλωνία τῶν ἀνατολικῶν λαῶν καὶ γλωσσῶν καὶ ὀνομάτων.

ια'.) Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ διατριβῇ ἐζητοῦμεν ἐρμηνεῖαν τοῦ παραδόξου συμπεράσματος ὃ ὁ κ. Π. ἐξήγαγεν ἐκ τῆς φράσεως *οὐκ ἀνέγνωτε ἐν ταῖς γραφαῖς* ὅτι δηλ. ὁ Ἰησοῦς ἀνεγίνωσκε τὰς γραφὰς ἐκείνας ὡς πᾶς ὁ Ἰσραὴλ ἀνεγίνωσκε» (ὡς εἰ ὑπῆρχον αἱ ἄλλαι Γραφαὶ) καὶ κατὰ τί ἢ φράσις μόνη αὐτὴ συμβάλλεται εἰς τὸ θέμα περὶ πρωτοτύπου ἑβραϊκοῦ

1 Ὁ κ. Π. τὰ *Touramenne* κλ. τοῦ Μασπερῶ μεταφράζει: *Τουράνιος* καὶ *Τουρανεκός*!

τῶν Γραφῶν καὶ ἀραμαϊκῆς μεταφράσεως. Ἐπίσης ἐζητήσαμεν νὰ μάθωμεν σύγγραμμά τι ἢ φυλλάδιον ἀσσυριαστί ἢ συριστί γραφέν ἐπὶ Ἰησοῦ. Εἰς ταῦτα δ κ. Π. δὲν ἔσχε τὴν καλωσύνην νὰ ἀπαντήτη.

Μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὸν κ. Λαμπρύλλον.

ιβ.) Καὶ δ κ. Α. ὁμολογεῖ ἀμέσως ἐν ἀρχῇ, ὡς καὶ ὁ κ. Π. ὅτι δὲν ἠσυχολήθη περὶ τὰ τοιαῦτα. Ἀλλὰ ἀφοῦ δὲν ἠσυχολήθησαν οἱ κύριοι περὶ τὰ τοιαῦτα τίς ἐδίκευεν αὐτοὺς νὰ γράψωσι;

ιγ.) Οἱ ἐν ταῖς Πράξεσιν ἀναγερόμενοι Κρήτες, λέγει ὁ κ. Α. δὲν εἶναι οἱ γνωστοὶ Ἑλληνας νησιῶται, ἀλλὰ οἱ Κρετίμ ἢ Κερατίμ. Πλὴν ὅμως τοῦ ἐπινοήσαντος αὐτὴν οὐδεὶς παραδέχεται τὴν γνώμην αὐτὴν. πάντες δὲ οἱ ἐρμηνευταὶ τῶν Πράξεων, Δεβέττε, Μάυερ κ.λ. οὐδὲ λόγου ἀξιοῦσιν αὐτὴν. Δὲν εἶναι ἡ μόνη φορὰ καθ' ἣν ἡ Κρήτη καὶ οἱ Κρήτες ἐν τῇ Ν. Α. μνημονεύονται. Αὐταὶ αἱ Πράξεις (κζ'. 7) λέγουσιν «ἀπεπελεύσαμεν εἰς Κρήτην» καὶ «λιμένα τῆς Κρήτης;» (αὐτόθ. 12) καὶ, «κατέλιπόν σε ἐν Κρήτῃ» γράφει ὁ Παῦλος πρὸς τοῦτον (α'. 5) καὶ ἡ ἐπιστολὴ πρὸς τοῦτον ἐπιγράφεται ἀρχῆθεν «τῆς Κρητῶν ἐκκλησίας πρῶτον ἐπίσκοπον» καὶ τέλος τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο «Κρήτες ἀεὶ φεῦσται» ἐπαναλαμβάνει ἡ Κ. Α. (Τίτ. α'. 12), εἶναι λοιπὸν δυνατόν νὰ νοηθῶσιν ἄλλοι Κρήτες ἐν τῇ περὶ Πεντηκοστῆ περικοπῇ τῶν Πράξεων ἢ οἱ Ἑλληνας νησιῶται; Ἐπειδὴ τότε καὶ πάντοτε ὁ λαὸς τῆς Κρήτης ἦτο γνωστὸς καὶ ἐπίσημος, ἄσημοι δὲ οἱ Κρετίμ, βεβαίως ὁ Λουκᾶς δὲν ἤθελε ταύτισή, ἐξῆλληνίζων τὸ ὄνομα, τούτους μὲ ἐκείνους· ἀλλὰ καὶ ἂν ἐπῆρχετο αὐτῷ ἡ παράδοξος ἰδέα νὰ ὀνομάσῃ τοὺς Κρετίμ Κρήτας ἤθελε βεβαίως σαφηνίσῃ τοῦτο. Ἐρωτᾷ δ κ. Α. «Ποῦ ἄλλοῦ ἢ Π. Κ. Α. ἀποκαλεῖ τοὺς Ἑλληνας Κρήτας;» Ἡμεῖς δὲν εἶπομεν τοιοῦτόν τι, ἀλλ' ὅτι ἡ διάλεκτος, ἣν ἤκουσαν οἱ κατὰ τὴν Πεντηκοστὴν ἐν Ἱεροσολύμοις Κρήτες, οὐδεμίαν ἄλλην ἦτο εἰμὴ ἡ ἑλληνικὴ διάλεκτος αὐτῶν.

ιδ.) Ἐπίσης οὐδαμοῦ εἶπομεν, ὅτι ὁ Πέτρος ὠμίλησε δι' ἐπαιτίξιν, ἀλλὰ φανερὰ ἰανερά τὸ χωρίον ἐκάλεσεν Ἀκελίμαρ, ἦτοι χωρίον τοῦ ἀλμυροῦ· «μαρτυρεῖτε, λέγων, διὰ τῆς ὀνομασίας, ὅτι ἐφρονεῖσατε τὸν Ἰησοῦν» ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι τὴν λέξιν ἀκελίμαρ ὤφειλε ν' ἀναφέρῃ ὁ Π. ὁμιλῶν εἰς οἰκονδηπότε διάλεκτον. Ἀλλ' ἔστω· ὁ Πέτρος ὠμίλησεν ἑλληνιστί, ὁ Φίλιππος τῷ Κανδάκῃ ἑλληνιστί, ὁ Παῦλος ἐπίσης, καὶ εἴ τις ἄλλος. Τοῦτο οὐδὲν ἄλλο δεῖκνυσι· ἢ ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἦν διαδεδομένη ἐν Παλαιστίνῃ θέμα, τὸ ὁποῖον οὐδεὶς ἠρνήθη· τοῦτο ὅμως δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ἀποδεικτικὴν δύναμιν ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν ἢ τὰς γλώσσας ἃς ἐλάλησεν ὁ Ἰησοῦς. Αἱ ἀποδείξεις ὀφείλουσι νὰ στηρίζωνται ἐπὶ αὐστηρᾶς λογικῆς συνεπειᾶς, οὐχὶ ἐπὶ ὑποθέσεων καὶ δύνανται καὶ ἴσως.

ιε.) Ἡ συνήθεια τῶν Ἰουδαίων νὰ φέρωσιν ὀνόματα ἑλληνικά, εἶναι ἰσχυρὰ δικαιολογία τῶν ὀνομάτων τῶν ἐβδομήκοντα, ἂν ἐπιθέσωμεν ὅτι

ταῦτα ἀκριβῶς φέρονται — «Εἰς ἐμὲ, λέγει ὁ κ. Α., δὲν ἔτυχε ν' ἀπαντήσω οὐδένα Ἑλληνα ἢ Ῥωμαῖον φέροντα ὄνομα ἑβραϊκόν.» — Οὕτε εἰς ἐμὲ, ἀπαντῶ ἔτυχε τοῦτο· οὐδ' εἶπον τοῦτο οὐδαμοῦ· εἶπον μόνον ὅτι Ἑβραῖοι καὶ Ῥωμαῖοι ἔφερον ὀνόματα ἑλληνικά.

ιζ.) Πόθεν ἐγνώριζον τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἡλία οἱ εἰπόντες «ἄφες ἰδῶμεν κ.λ.» παρὰ τὸν σταυρὸν, ἢ ἦσαν ἐθνικοὶ; ἐρωτᾷ ὁ κ. Α. — Τὰ ἐγνώριζον καθὼς ἡμεῖς γνωρίζομεν τὴν θρησκείαν τῶν Ἰνδῶν, χωρὶς νὰ εἴμεθα ἐθνικοὶ, — ἡ μελέτη καὶ ἀνάγνωσις τῶν Ἰουδαϊκῶν γραφῶν ἐν τῇ ἑλληνικῇ μεταφράσει, ἢ συναναστροφή ἢ καθημερινὴ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐθνικῶν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους καὶ τόσαι ἄλλαι ἀφορμαὶ ἠδύναντο κάλλινα νὰ προσπορίσωσιν αὐτοῖς γνώσεις τῆς ἱστορίας καὶ θρησκείας τῶν Ἰουδαίων.

ιζ.) Τὸ περὶ Εὐαγγελίου τοῦ Ματθαίου θέμα ἐξέρχεται τοῦ ἡμετέρου. Σημειοῦμεν δὲ τοῦτο μόνον, ὅτι τὰ κριμακὰ λόγια εἶναι αὐτὸ τὸ Εὐαγγέλιον, γραφέν ἀραμαϊστὶ, τάχιστα ἐρμηνευθέν ἑλληνιστὶ καὶ ἐπικρατήσαν. Τὸ δὲ καθ' Ἑβραίων Εὐαγγέλιον εἶναι αὐτὸ τὸ τοῦ Ματθαίου πρωτότυπον, διαστραφέν διὰ προσθαφαίρεσεων ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν.

Συμπέρασμα (καὶ δι' ἡμᾶς τοῦλάχιστον ἐπιλόγος τῆς συζητήσεως) ὁ Ἰησοῦς ὠμίλει τὴν Ἀραμαϊκὴν, γλῶσσαν τοῦ λαοῦ τῆς Παλαιστίνης. Ἠθέλητο νὰ νοῆ ἢ καὶ νὰ ὁμιλῇ καὶ τὴν ἑλληνικὴν, διότι ἦτο γνωστὴ ἐν Παλαιστίνῃ διάλεκτος· ἀν ὅμως πράγματι αὐτὸς ἐνόει ἢ ὠμίλει τὴν ἑλληνικὴν, ἐκ τῆς Γραφῆς οὔτε ἀμέσως οὔτε ἐμμέσως μαρτυρεῖται.

Σ. Κ. Παπαγεώργιος.

ΠΕΡΙ ΠΟΛΥΣΑΡΚΙΑΣ

Ἡ ΤΟΥ ΛΕΓΟΜΕΝΟΥ ΚΟΙΝΩΣ ΠΑΧΟΥΣ

Τὰ μέσα τὰ πολεμοῦντα τὴν πολυσαρκίαν ἐπὶ πολλὸν καιρὸν ἐπησχόλησαν τοὺς ἰατροὺς. Μέχρι σήμερον δὲ τὰ ἀποκτηθέντα ἀποτελέσματα εἰσι τοσοῦτον ἀβέβαια, ὥστε ὑπὸ τὴν ἐποψιν ταύτην δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ ἐπιστήμη ἦττον ἐχώρησεν. Ἐν τούτοις ἡ ὑγιεινὴ παρέχει ἡμῖν μέθοδον ἀξίαν νὰ ἀκολουθησῶμεν, εἰ ἐπιθυμοῦμεν νὰ περιστείλωμεν τὴν κατάστασιν ταύτην, ἐπὶ τοσοῦτον ἐγγύς οὖσαν ἐπικειμένης νοσοποιῦ αἰτίας τοῦ ὀργανισμοῦ.

Τὰ αἷτια τῆς πολυσαρκίας εἰσι διάφορα· κατὰ πρῶτον λόγον ἀρμόζει νὰ κατατάξωμεν τὴν πρωτόγονον τοῦ ὀργανισμοῦ κατάστασιν, ἣτις διευκολύνουσα τὴν ἐνκπῆσιν λίπους γεννᾷται πολλάκις αὐτομάτως, εἶναι πάντοτε κληρονομικὴ. Ἡ ἡλικία ἔχει μεγίστην ἐπήρειαν ἐπὶ τῆς πολυ-

σαρκίας, παρετηρήθη οὐ μόνον ἐν τῇ παιδικῇ καὶ ἀνδρικῇ ἡλικίᾳ, ἀλλὰ καὶ εἰς γέροντας. Ἡ λυμπατικὴ κράσις φαίνεται ὅτι διευκολύνει τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ λίπους· ἔομα λυμπατικὰ διάγοντα βίον ἤρεμον καὶ καθεστηκότα, ἀπηλλαγμένα δὲ ἀνησυχῶν καὶ διανοητικῶν ἐνασχολήσεων εἰσι εἴπερ τις καὶ ἄλλος προδιατεθειμένα νὰ κατασταθῶσι πολύσαρκα. Ἐν τοῖς θετικωτέροις αἰτίοις κατατάττομεν ἐν γένει α') τὴν ἀφθονον θρεπτικὴν καὶ ἐρεθιστικὴν τροφήν· β') τὸν ἀπηλλαγμένον ἠθικῶν συγκινήσεων χαρακτηῖρα καὶ γ') τὸν ἐπὶ πολὺ παρατεταμένον χρόνον τοῦ ὕπνου. Ἡ συσῶρευσις τοῦ λίπους ἐν τοῖς ἰστοῖς δύναται νὰ γεννηθῇ πληθὺν ἀνικανοτήτων· αἰκινήσεις τοῦ σώματος καθίστανται δύσκολοι ἔστιν ὅτε καὶ λίαν δυσχερεῖς, ὁ ἐλάχιστος περίπατος πεζῇ ἐπιφέρει δύσπνοιαν, ὁ ὕπνος καθίσταται βαρὺς καὶ πιεστικός· τὸ ἐναντίον δὲ συμβαίνει καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὄρεξιν καὶ πέψιν, αἵτινες τελοῦνται μετὰ τῆς μεγαλειτέρας εὐκολίας. Εἶναι δὲ δυστύχημα τὸ τοιοῦτον, διότι ἄτομα πολύσαρκα εὐρίσκοντα ὠρισμένην τινα εὐχαρίστησιν ἐκ τῆς ἡδονῆς τῆς τραπέζης δὲν ἔχουσι ποσῶς τὴν δύναμιν οὔτε τὴν ἀπαιτουμένην θέλησιν πρὸς ἀντίδρασιν τῶν ὀρέξεων των, αἵτινες καθίστανται τοσοῦτον θανάσιμοι. Τὸν χρόνον τῆς πέψεως συνοδεύει συνήθως κατὰστάσις τις ὑπνηλίας, συνέπεια δυσάρεστος καθ' ὅσον ὑποδεικνύει νοσηρὰν ἀρχομένην ἐπεξεργασίαν. Ἡ καρδία εἶναι ἐν ἐκ τῶν ὀργάνων ἐκείνων εἰς τὰ ὅποια τὸ λίπος δύναται νὰ ἐπισωρευθῇ εὐκολώτατα, καὶ ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης δὲν εἶναι σπάνιον νὰ παρατηρήσῃ τις αἰφνιδίους θανάτους ὀφειλομένους εἰς τὴν λιπώδη ἐκφύλισιν τοῦ ὀργάνου. Ἐν τέλει προσθέτομεν, ὅτι ἡ πολυσαρκία εἶναι μία ἐκ τῶν εὐρυτέρων αἰτιῶν τῶν προδιαθετουσῶν εἰς τὸν σακχαρώδη διαβήτην.

Εἶναι λοιπὸν ἐπ'ἀνάγκης καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὑγείαν νὰ πολεμήσῃ τις τὴν πολυσαρκίαν· ὡς πρὸς δὲ τὴν αἰτίαν τῆς πρωτογόνου κράσεως εἶναι δύσκολον νὰ τὴν ἐξαφανίσῃ, τὸ πλεῖστον ὁμοῦ τῶν ἄλλων περιπτώσεων δὲν ἔχει οὕτως, διότι διὰ μέσων συστηματικῶν δύναται τις νὰ φθάσῃ εἰς ἀποτέλεσμα. Πρὸς τοῦτο συμβουλευούσι νὰ ὑποβληθῇ ὑπόσχων ἰδίᾳ εἰς ζωὴν ὄλως ἐνεργητικὴν τόσον φυσικὴν ὅσον καὶ ἠθικὴν, νὰ γυμνάζηται τὸ σῶμα πάντοτε μέχρι τῆς μεγαλειτέρας ἐξαντλήσεως τῶν δυνάμεων καὶ ποιῆται ἐκδρομὰς δι' ὧν νὰ προκαλῶνται ἀρθροὶ ἐφιδρώσεις, ταῦτα ἔδωκαν πάντοτε λαμπρὰ ἀποτέλεσμα α. Ἡ τροφή δέον νὰ ἦναι ἥττον ἀφθονος, ἀπαραιτήτως δὲ νὰ ἀπαγορεύηται ἡ χρῆσις λιπαρῶν καὶ ἀμυλωδῶν οὐσιῶν, ἀποχὴ ἰσχυρῶν καὶ δριμύων ποτῶν, τὰ οἰνοπνευματώδη καὶ ὁ ζύθος δέον οὐσιωδῶς νὰ ἀπαγορεύωνται μετὰ τὸν δεῖπνον περίπατος πεζῇ δίωρος εἶναι τῆς ἀπολύτου ἀνάγκης. Ἡ ἐν τῇ κλίνῃ διαμονὴ δὲν πρέπει νὰ παρατείνηται ἀορίστως, ἐξ ἑως ἐπτὰ ὥραι ἐξαρκούσι. Συνεβούλευσαν ἔτι τινὲς τῇ διὰ τῶν χειρῶν πίεσιν καὶ σύνθλι-

ψιν τῶν μαλακῶν μορίων καὶ τὴν ἔκτασιν βιαίως πως τῶν ἀρθρώσεων ὡς ἰσχυρὸν μέσον ἐξαφανίσεως τῆς πολυσαρκίας, ἀλλ' ἐνεκα δυστυχῶν συμβεβηκότων ἀπεδείχθη ὅτι τὸ μέσον τοῦτο εἶναι λίαν δύσκολον καὶ δυσκατόρθωτον. Τὰ μεταλλικὰ ἀλκαλικά ὕδατα εἰσι λίαν ἐπωφελεῖ πρὸς θεραπείαν, ἀλλὰ ὑπὸ τὴν ἐπιφύλαξιν πάντοτε νὰ βοηθῶνται διὰ τῆς πρὸ ὀλίγου ἀνωτέρω εἰδείχθεισης διαίτης. Τελευτῶντες παρατηροῦμεν ὅτι ἄτομα φανταζόμενα ὅτι δύνανται νὰ ἐασθῆνίσωσι λαμβάνοντα καθεκὰσθην ὠρισμένην τινὰ ποσότητα ὄξους ἀπατῶνται οἰκτρῶς καθ' ὅτι δὲν κάμνουν ἄλλο ἢ νὰ δεινώνουσιν ἔτι τὴν κατάστασίν των.

Κ. Δ. γενής.

Ο ΚΥΑΝΟΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ὑποπτέω τὴν ὕπαρξιν γυναικὸς ὑπὸ τὸ ἐν τῇ κεφαλίδι τοῦ βιβλίου τούτου ψευδώνυμον. Τὰ ἐν αὐτῇ αἰσθήματα εἶνε πολλὴ ἀβρὰ, αἱ ἀναλύσεις λίαν ἐξεζητημέναι, ὡσεὶ ἀπορρέουσαι ἐκ πνεύματος ὀξυτέρου καὶ συγχρόνως μᾶλλον ἐπιφυλλκτικῶ ἢ τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνδρὸς, ὀπωσθήποτε ὁ ἦρωσ τῆς ἀπλῆς καὶ συγκινητικῆς ταύτης διηγήσεως ἔχει καρδίαν γυναικὸς· ἀλλ' ὁ χαρακτήρ του εἶνε ἀνδρώδης, ἀκράδαντος. Τὸ κράμα τοῦτο τῆς τρυφερότητος καὶ ἰσχύος ἀποτελεῖ τύπον ὄλων νέον. Εἶνε ἄρα καὶ ἀληθής; Ἐγὼ τὸν ἀποδέχομαι ὡς τοιοῦτον, διότι δὲν τολμῶ νὰ συζητήσω πᾶν ὅ,τι γενικῶς ἀρέσκει, ἐνδιαφέρει. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ συγγραφεὺς, καὶ τοι ἠωμαντικώτατος, ὅσον ὀφείλει νὰ ἦνε πᾶς μυθιστοριογράφος, ἀπέδειξεν ὅτι γνωρίζει πῶς νὰ σπουδάζῃ τοὺς μᾶλλον ἀντιφατικοὺς χαρακτήρας, καὶ πῶς νὰ παριστῇ ἐν ζωηρῶ ἀναγλύφῳ τοὺς τύπους ὅσους θέλει νὰ ἐπιδείξῃ.

Ὁ ἴσθμὸς τοῦ ὄλου βιβλίου εἶνε κανονικὸς, ἀκρῆς, ἀπλοῦς. Ἐλπίζω ἐπομένως ὅτι θὰ τύχῃ τῆς ἐπιδοκιμασίας τοῦ κοινῶ τὸ χαρίεν τοῦτο δοκίμιον, ὅπερ, ὡς εἶπον, εἶνε ἔργον εἶνε ἀνδρὸς λίαν εὐαισθήτου, εἶνε γυναικὸς λίαν κρατερῆς.

Γ. Σάνδ

«Ἐν τῷ ἀληθεῖ τῆς ἀγνῆς φιλίας αἰσθήματι ὑπάρχει τις γλυκύτης πρὸς τὴν ὁποίαν ἀναίσθητοι οἱ γεννηθέντες τυχαῖοι ἄνθρωποι.

«Καὶ μεταξὺ προσώπων διαφόρου φύλου δύναται νὰ βλαστήσῃ φιλία,

καὶ φιλία μάλιστα πάσης χυδαιότητος ἀπηλλαγμένη. Ἐν τούτοις ἡ γυνὴ πάντοτε θὰ θεωρῆ τὸν ἄνδρα ὡς ἄνδρα καὶ πάλιν ὁ ἀνὴρ τὴν γυναῖκα ὡς γυναῖκα. Τοιαύτη τις σχέσις ὑφισταμένη δὲν λέγεται οὔτε πάθος οὔτε καθαρὰ φιλία· ἀπερτίζει κατηγορίαν αἰσθημάτων ὅπως ἰδιαιτέρων.

Τίνα θὰ πείσης, ὦ La Bruyère, διὰ τῶν λόγων σου τούτων; Τίνες ἄνθρωποι θὰ παραδεχθῶσιν ὡς ἀληθές ἐν αἰσθημα ἢ ἔστω καὶ μίαν φυσικὴν ἐντύπωσιν, ἀφοῦ δὲν δύνανται νὰ τὴν αἰσθανθῶσι;—Τοιαύτη τις σκέψις ἀναποφεύκτως ἐπέρχεται εἰς τὸν ἀνγκινώσκοντα τὴν παρούσαν διήγησιν, γραφεῖσάν ὑπὸ τινος φίλου μου.

Δύο λέξεις περὶ αὐτοῦ πρὶν ἢ ὁ ἴδιος ἀρξῆται τοῦ λόγου.

Ὁ Φράντζ Τίλμαν κατήγετο ἐκ τοῦ ποιητικοῦ, σοφοῦ, ἀλκίμου τόπου, τοῦ ὁποῖου οἱ κάτοικοι αὐξάνουσιν ὀσημέραι τὸν πληθυσμὸν τῆς νεωτέρας Ἀμερικῆς. —Κατήγετο ἐκ τῆς Ἀλσατίας.

Ἐν ἡλικίᾳ εἴκοσιν ἐτῶν ἐπεσκέφθη τοὺς Παρισίους, ἐκεῖ δὲ τὸν ἐγνώρισσα ὡς γαιοκτῆμονα πλούσιον καὶ καλῶς ἀνατετραμμένον.

Μὴ σὰς φανῆ τοῦτο παράδοξον· ὅλοι γνωρίζομεν τοὺς τοιοῦτους ἀγρότας. Ἐρχονται τὸν χειμῶνα ἐδῶ εἰς Παρισίους, περιάγοντες τὰ ἑκατομμύρια των, καὶ τὸ θέρος ἐπιστρέφουσιν εἰς τὰ κτήματα· ἐκεῖ δὲ, φέροντες χειρίδας μέχρῃς ἀγκώνων καὶ σκιάζοντες τὸ μέτωπον διὰ πλατυγύρων πέλων, ἐπιβλέπουσι τὰς ἐργασίας καὶ χρυσίον ἐκ τῶν ἀγρῶν συγκομίζουσι. Διὰ τοὺς τοιοῦτους ὁ κόκκος τοῦ σίτου δὲν εἶνε μόνον ἄλευρον, πίτυρα, κόνις, ἀλλ' εἶνε καὶ φυτὸν, ἄνθος, καρπός. Δὲν ἐργάζονται οὔτοι ὡς βαρεῖται καὶ τυφλὰ μηχαναὶ, ἀλλ' ἔχουσι τὴν συνείδησιν καὶ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἀξίας των. Ἐνὶ λόγῳ, δὲν εἶνε ἄνθρωποι τῆς ὕλης, ἀλλὰ τῆς φύσεως.

Ἐν Γαλλίᾳ ἐρρήθη ἄλλοτε ὅτι ἂν ἐγνώριζον οἱ χωρικοὶ τὴν ἀνάγνωσιν θὰ ἠρρυθρίων διὰ τὰς βαναύσους αὐτῶν ἐργασίας. Σήμερον ὑπάρχουσι γεωργοὶ ἀνεπτυγμένοι, καὶ οἱ τοιοῦτοι θεωροῦσι δόξαν τὸ νὰ ὠθῶσι τὸ ἄροτρον.

Ὁ Φράντζ Τίλμαν οὐδόλως μετέτρεχε τῆς νευρικῆς ἐκείνης ἰσχύος τῆς προσιδιαζούσης εἰς τοὺς ἄνδρας τῆς λατινικῆς κατχρωγῆς, τοὺς μικροὺς τούτους ὀρειχαλκίνοὺς ἄνδρας τοὺς ἀνικκινούντας τὴν Εὐρώπην κατὰ τὰς ἰδίας ὀρέξεις. Ἦτο ἀληθής τούτων. Ξυθός, εὐσωμοί, ἠρακλείου ἐξωτερικοῦ, διατηρῶν ὅμως πάντοτε τὴν τρυφεράν καὶ γλυκεῖαν ἔκφρασιν φυσιογνωμίας γυναικὸς ἢ παιδίου.

Ἐν βλέμμα ἤρκει διὰ νὰ σταματήσῃ ἢ ἐπιταχύνη τὴν πορείαν τοῦ ζωηροῦ ἐρυθροῦ αἵματος, ὅπερ ἐφαίνετο κυκλοφοροῦν ὑπὸ τὴν διαφανῆ ἐπιδερμίδα του. Κατ' ἀνάγκην τὸ βίχιον ἢ τὸ μελαγχολικὸν θὰ ἐδέσποζε τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀνθρώπου τούτου. Πᾶσα πνευματικὴ ἐξάψις θὰ ἦτο πάθος παρ' αὐτῷ, καὶ ὁ ἔρως του ὄνειρα καὶ θάνατος.

Τοιαῦται ἰδιότητες ἐπέσυρον ὅλον μου τὸ ἐνδιαφέρον. Ἐξ ἐτέρου ἦτο

ἀφελής; ὁ Τίλυκον καὶ δὲν ἐτιμολόγει ὡς ἐμπόρευμα τὰς συμπαθείς του. συνδεδέθημεν ἐπομένως διὰ στενῆς φιλικῆς, καὶ ὅτε ἡ ἐποχὴ τοῦ χωρισμοῦ ἐπῆλθε, μὲ εἶδε τοσοῦτω λυπούμενον διὰ τὴν στέρησίν του, ὥστε μοὶ ὑπεσχέθη ἐν ἡμερολόγιον τῆς ζωῆς του.

Ἴδου αὐτὸ ὅπως τὸ ἔλαβον.

Α'

Ἐνὸς ῥόδου ἡ κάλυξ παρέχει
ἐμπνεύσεις δι' ὀλόκληρον βιβλίον

Πᾶν ὅ,τι ἔχει ὑπαρξίν ὑπόκειται εἰς ἀδικαλείπτους ἀλλοιώσεις, ἐκτελεῖ μίαν πορείαν. Ἀφοῦ λοιπὸν οὐδὲν κεῖται σταθερὸν, ἀκίνητον, εἰς πᾶν ἄρα ὑπάρχει καὶ μία ἱστορία. Τοῦτο πρέπει νὰ ᾔηνε ἀληθές, ἀφοῦ κ' ἐγὼ ἔχω τι νὰ διηγηθῶ.

Ἐτελείονα ἤδη τὰς πρακτικὰς γεωπονικὰς σπουδὰς μου εἰς μίαν ἔπαυλιν ὀνομαζομένην Βράιτ. Ἡ χρησιμεύουσα πρὸς κατοικίαν εὐρεῖα οἰκοδομῆ, μὴ ἔχουσα κἄν τὸ πλεονέκτημα τῆς πικλαιότητος, περιεκυκλοῦτο πανταχόθεν ἀπὸ πρασινωπὰ ἔλη καὶ ἀπὸ δένδρα τινὰ μὲ κορυφὰς φαλακράς. Εἰς μικρὸς πύργος, ἐπικεχρισμένος ἄλλοτε δι' ἀσθέστου, σαθρὸς δὲ σήμερον τὴν ὄψιν, ὠρθοῦτο ἀγρωῶχος μεταξὺ δύο γιγαντικῶν ἰτεῶν, αἵτινες ἐφάνιντο ὡσεὶ ἀποκλίνουσαι μετὰ τρόμου ἐπὶ τῆ ὄψει αὐτοῦ. Οἱ κλῶνες τῶν ἰτεῶν τούτων βυθιζόμενοι ἐντὸς τῆς ἰλύος τοῦ τέλματος ἔκλιον ἐπὶ τῆ ἀνκμῆσει τοῦ δικυγοῦς ῥυακίου, εἰς τὴν ὄχθην τοῦ ὁποίου ἡ φύσις τοὺς εἶχεν ἀρχικῶς τοποθετήσει, καὶ τὰ δάκρυά των, δσάκις ἔπνεεν ἄνεμος, ἀπετινάσσοντο ὡς φαιοὶ μωργαρίται ἐπὶ τοῦ κονιορτοῦ τῆς ὁδοῦ.

Ἄλλη κατοικίη ἐκεῖ πλησίον δὲν ὑπῆρχε. Μόλις ἡμίσειν λεύγαν μακρὰν ἐφάνιντο κύκλωθεν μικρὰ τινὰ χωρία, ἐξέχοντα ἐπὶ τῆς ὁμαλῆς πεδιάδος ὡς κωνοειδῆ φωτοσθεστήρικα τοποθετημένα σποράδην ἐπὶ τραπίζης. Ἐν τῷ συνόλω τῆς ἀπόψεως οὐδεὶς ἰδιάζων χαρακτήρ. Τοπεῖον, πρὸ τοῦ ὁποίου ὁ κλλιτέχνης τρέπεται εἰς φυγὴν. Τούτου ἕνεκα σὰς ἀπαλλάττω πάσης ἄλλης περιγραφῆς.

Ἡ μονοτονία τῆς ὁμοιομόρφου ἐκείνης τοποθεσίης ἀνταπεκρίνετο πληρέστατα πρὸς τὰς μυχιούς τῆς ψυχῆς μου διαθέσεις. Ἐξάφνης ὅμως καὶ ὁ τόπος καὶ ἡ ψυχὴ ἀνέκυψαν τοῦ ληθαργου.

Ἐνοικιαστῆς τοῦ Βράιτ ἦτο ὁ κ. Τοκέν· ἀλλ' ὁ ἰδιοκτῆτης ἐκράτησε τὴν ὠραιότεραν πτέρυγα τῆς οἰκίας καὶ τὴν ἐξεμίσθου ἰδιαιτέρως κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ κυνηγίου, τοῦ ὁποίου ἡ ἀφθονία ἐν τῇ πεδιάδι καθίστα περιζήτητον τὴν ἔπαυλιν του. Μὰς ἀνηγγέλθη λοιπὸν ἡ προσεχὴς ἔλευ-

σις τοῦ μισθωτοῦ τῆς θήρας μετὰ τοῦ ὡς ἀνωτέρω τμήματος τῆς οἰκοδομῆς, κ. Δουκὸς Β¹⁴⁴ ἦτο δὲ οὗτος διπλωμάτης καὶ γόνος μιᾶς τῶν ἐπιφανεστέρων οἰκογενειῶν τῆς ἐποχῆς. Ἐπρόκειτο νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν ἔπαυλιν ἀμέσως ἅμα τῷ ἔσθρι, διὰ νὰ ἴδῃ γεννωμένους καὶ μεγενθυνομένους ὑπὸ τὰς ὄψεις του τοὺς ληγῶους, τὰς τρυγῶνας, τὰς ὄρυγας, τοὺς ὁποίους ἔμελλε νὰ φονεύσῃ κατὰ τὸ φθινόπωρον. Ἦρχοντο μὲν αὐτοῦ καὶ ἡ θυγάτηρ καὶ ἡ ἀνεψιά του, δύο ἀδελφὰ μᾶλλον ἢ ἐξᾰδέλφαι.

Ἡ ἐγκρατῆστις τῶν εὐγενῶν τούτων ἐν τῷ μικρῷ βασιλείῳ τῆς κυρίας Τοκέν ὑπῆρξε φοβερὸν κύπημα κατὰ τοῦ μεγαλείου αὐτῆς. Ἡ σύζυγος τοῦ ἐνοικιστοῦ τῆς ἐπαύλεως καὶ τοὶ μικρὰ τὸ ἀνάστημα, ἤρθημι εἴκοσι καὶ τρεῖς ἔτη ἡλικίας καὶ ἐζύγιζεν ἑκατὸν ἐξήκοντα τρεῖς λίτρας καθαροῦ βάρου. Τὸ χρῶμα τῶν παρειῶν τῆς ἦτο συνήθως ἐρυθρὸν ἅμα ὅμως τῇ ἀνηγγέλθει ἢ προσεχῆς ἄφιξις τῶν ξένων μετετρέπη εἰς ἰσοειδές.

Καὶ δικαίως, καθότι ἐν τῷ χωρίῳ ἢ σύζυγος ἐνοικιστοῦ ἐπαύλεως εἶνε μειζόν τι συζύγου δουκὸς ἐν Πικριτίοις. Βασίλισσα τῶν σταύλων καὶ τῶν αὐλῶν τῆς, στραταρχίς τῶν ἀγελάδων, τῶν ὀρνίθων καὶ τῶν ἰνδιάνων, ἐνῆσκει ἀδιάλειπτον κυριαρχίαν ἐπὶ παντὸς ὅ,τι τὴν περιστοιχίζει, καὶ, οὐδενός ποτε ἀντιλέγοντος εἰς τὰς διαταγὰς τῆς, πιστεύει ἐπὶ τέλους ὅτι δὲν εἶνε πλάσμα τυχαίον, ἀλλ' ὑπέροχον.

Ἡ κυρία Τοκέν ἐπὶ κεφαλῆς ἰκανοῦ πλοῦτου καὶ δεσπόζουσα εὐρείας ἐπαύλεως, ἐκάθητο ἀληθῶς ἐπὶ μικροῦ θρόνου. Ἄλλ' ὁ θρόνος οὗτος δὲν ἦτο ἀρκούντως ἀδιάσειστος ὥστε νὰ μὴ ἀνατραπῆ, προσκλίρωσ, τουλάχιστον, ἂν ἄλλη τις, ἀνωτέρως περιωπῆς κυρία τὸν ἠγγίξε τυχαίως διαβαίνουσα διὰ τοῦ ποδός.

Καὶ ἰδοὺ ὅτι οἱ ἀναμενόμενοι εἰς τὸ βράξι ξένοι ἤθελον ἐφελκύσει τοῦ λοιποῦ ὅλην τὴν προσοχὴν τῶν γειτονικῶν χωρίων· θὰ ἦσαν ὑφ' ὅλων περιζήτητοι εἴτε χάριν κερδοσκοπίας εἴτε χάριν τῆς τιμῆς τοῦ προσπελάζειν εἰς πρόσωπα διακεκριμένα. Ἐπὶ τούτοις ἡ σύζυγος τοῦ ἐνοικιστοῦ ἐξεφώνει φλογερὰ λογίδια, ὃ δ' ἐνοικιστὴς σύζυγος τὴν πρηκλούθει κατὰ τὸ δυνατόν ἐκφράζων διχόφους τρέψεις διὰ μορμύρου, ὃν αὐτὸς μόνος ἤκουε. — Συνήθως οὕτω συνωμίλου.

Ὁ κ. Τοκέν ἦτο εἰκοσιπενταετῆς νεαρὸς γέρον. Δι' αὐτὸν οὐδὲν ὑπῆρχε σημαντικώτερον τῆς αὐξήσεως ἢ ἐλαττώσεως τῶν ἰδιοκτησιῶν του κατὰ ἐν στρέμμα τούτων· ἐπομένως δὲν ἐξήτχζε τὴν περίστασιν εἰμὴ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἀποκτήσεως πλουσιῶν συνοίκων. Ἐὰ προϊόντα ὅσα ἐπεμπεν εἰς τὴν πόλιν κατὰ τὸ θέρος, θὰ κατηναλίσκοντο ἤδη ἐκ τοῦ σύνεργου καὶ λίχν ἐπικερδῶς—ὄπωςδὴποτε κἄτι θὰ ὠφεληθῶμεν, ἐσκέπτετο—καὶ ἐχαίρετο. Οἱ ἐργάται ὁμοίως ἐχαίροντο ἐκ τῶν προτέρων, ἀναμένοντες ποικιλίαν τινὰ ἐν τῇ ἐπζύλει· παρετήρουν πολλάκις τὰ κλειστὰ παράθυρα τοῦ κενοῦ εἰσέτι οἰκήματος μήπως φανῆ ἀφῆνης καμμία κυρία.

Μόνος ἐγὼ λοιπὸν ἔμεινον ἀπαθῆς ἀπέναντι τοῦ μεγάλου τούτου περιστατικοῦ.

Γνωρίζετε ὅτι τὴν κοινωνίαν τῶν ἐπαρχιῶν, ἰδίως τῶν πρὸς τῇ Γερμανίᾳ, ἀπκρτίζουσι δύο διακεκοιμένω στοιχεῖα: οἱ ὑπάρξαντες καὶ οἱ ὑπάρχοντες· ζῶσι δὲ κεχωρισμένως. Οἱ ὑπάρχοντες, τουτέστιν ὁ ἐργάτης, ὁ χωρικός, ὁ ἔμπορος, ὁ καλλιτέχνης, συμφέρονται μὲν ἀλλήλων. Οἱ ὑπάρχοντες, τουτέστιν οἱ ἀριστοκρατικοί, διζγοῦσιν ἐν ἰδιαιτέρῳ κύκλῳ.

Ἐν τούτοις ἐνῶ ἡ πρωτεύουσα καὶ τὰ μέγιστα κέντρα προσδεύουσιν, ἡ ἐπαρχία μένει στάσιμος ἐπὶ τοῦ σημείου ἔθθα οἱ Παοίσιοι εὐρίσκοντο πρὸ ἐνὸς αἰῶνος, καὶ οἱ εὐγενεῖς διακτηροῦσιν ἐκεῖ τοιοῦτον φρόνημα θεωροῦσιν ἐξευτελισμὸν τὴν ἐπαφήν πρὸς πᾶν τὸ μὴ ὄν αὐτοί.

Ἐπειδὴ λοιπὸν οὐδεμίαν δίδω μεγάλην σημάειν εἰς τὰς τυχαίας ταύτας διακρίσεις ἔμεινα ἐντελῶς ἀπαθῆς ἐπὶ τῇ ἀναγγελλομένῃ ἐλεύσει τοῦ δουκὸς Β.^{***} Οὐδέποτε εἶδον τὸν *μεγάλον κόσμον*, οὔτε ἐκ τοῦ μακρόθεν. οὕτω δὲ κατὰ πᾶσιν πιθκνότητα ὁ δοῦξ καὶ ἡ οἰκογένειά του ἔμελλον ἴσως νὰ διέλθωσι παρὰ τὸ πλευρόν μου ὅπως διέρχοντι πολλακίς λαμπρὰ οἰκήματα ἐπὶ τῶν ὁποίων συμβαίνει νὰ μὴ ῥίψη τις τὸ βλέμμα.

Τίς θὰ ἐπίστευε τότε ὅτι ὅλη μου ἡ ζωὴ θὰ ἐμερίζετο καὶ ἀριερωῦτο εἰς τὰς δύο ἐκείνας ἀναμεινομένους παρθένους;

Β'

* Ἄλλο ἔρωσ καὶ ἄλλο ὑπόλεψις.
Σπανίως δίδονται ὁμοῦ ἀμφότερα.

Ὁ κ. δοῦξ Β.^{***} εἶχεν ὕφος μεγαλοπρεπές, ἀνάστημα ὑψηλόν· εἰς τὰς κινήσεις του ἐφάνετο φυσικὴ τις μεγαλειότης· ὁ χαιρετισμὸς του ἦτο ὑπερήφανος, ἀλλ' οὐχὶ πηγετώδης· λευκὴ κόμη καὶ λευκὰ γένηια ἐκατέρωθεν τῶν παρεῖων παρεῖχον γλυκύτητα εἰς τὸ πρόσωπόν του, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔλαμπον μαῦροι ὀφθαλμοί.

Κατ' ἐξοχὴν τοῦ *κόσμου* ἀνθρώπος ἔζη ἐν τῷ παρόντι καὶ περὶ τοῦ παρόντος μόνον ἐμερίμνα· κατηνάλισκε τὸ καιρὸν εἰς τὸ ἀναγινώσκειν ἐφημερίδας καὶ τὸ περιδιαβάζειν.

Αἱ δεσποινίδες τὸν παρηκολούθουν ἐνίοτε εἰς τὰς ἐκδρομάς του, ἀλλὰ δὲν ἐπεδεικνύοντο· ἐγὼ τουλάχιστον ἐπὶ δεκαπέντε ἡμέρας οὔτε κἂν ἐκ τοῦ μακρόθεν τὰς εἶχον ἰδεῖ, καὶ θὰ ἐλησμόνουν ἴσως ὅτι συγκατοικοῦμεν ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαύλει, ἂν ἡ ἀνιστὰρ φυσιογνωμία τῆς κυρίας Τοκέν δὲν μοὶ ὑπενθύμιζε τὴν παρουσίαν αὐτῶν.

Μίαν πρώταν, εὐρισκόμενος ἐν τῇ αὐλῇ, ἔβλεπον μετ' ἀπορίας τὰς γελιδόνας περυγιζούσας πρὸ τῶν παραθύρων τοῦ δουκὸς καὶ τὰς περιστε-

ρὰς διευθυνούσας ἀδιαλείπτως τὴν πτῆσιν πρὸς τὴν εἴσοδον τοῦ προθαλάμου, εἰς τὸ κατώφλιον τῆς ὁποίας συνωθοῦντο ἀγεληδὸν αἱ νῆσσαι καὶ ὄρνιθες.

Καὶ αἱ μὲν χελιδόνες τυχαίως ἐπτερούγιζον ἐκεῖ, ὁ λοιπὸς ὅμως πτερωτὸς πληθυσμὸς προσεικλύετο ὑπὸ ἄλλου τινὸς αἰτίου. -- Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ προθαλάμου διέκρινα μετ' ὀλίγον τὴν σκιαγραφίαν λευχείμονος νεαρᾶς γυναικὸς, τῆς ὁποίας ἡ ἐνδυμασίς τεχνηέντως ἐξείργασμένη ὑπεδείκνυε χαρυστάτην σώματος διάπλασιν.

Ἐκ τῆς κινήσεως τῆς χειρὸς, ἣτις διεσκόρπιζε ψυχία καὶ τεμάχια ἄρτου, ἠννόησα ὅτι οἱ ἐν τῷ προθαλάμῳ διεσκέδᾳζον βλέποντες συνωθούμενον καὶ διαμαχόμενον τὸν ἀθηράγον ἐκεῖνον ὄχλον. Οἱ ἀλέκτορες κατεπάτουν τοὺς νεοσσούς καὶ οὗτοι ἐξέπεμπον κραυγὰς ἀγωνιώδεις. Ἐγὼ ἐν τῷ συμφύρματι ἐκείνῳ, ἔνθα οἱ μεγάλοι ἐθριχόμενον τῶν μικρῶν, διέβλεπον εἰκόνα τῆς ἀνθρωπίνης φιλοδοξίας καὶ τῶν συνεπαγομένων αὐτῇ γελοίων καταπτώσεων. Εὗρισκον τὸ θέαμα λυπηρὸν μᾶλλον ἢ ἄστεϊον. Ἐν τούτοις ἤκουα γέλωτας. Ἐπλησίασα ὠθούμενος ὑπὸ τῆς περιεργίας κατ' ἐκείνην δὲ τὴν στιγμήν τὸ πρόσωπον, ὅπερ, ὡσεὶ μοχθηρὸς παῖς, ἐτέρπετο διὰ τοῦ μέσου τούτου, ἐφάνη ἐπὶ τοῦ κατωφλίου. Τότε πρῶτον εἶδον τὴν δεσποινίδα Αὐγούσταν ἀνεψιὰν τοῦ δουκὸς Β.^{***}

Ἦτο ξανθὴ καὶ νεωτάτη, ἀλλ' εἰς ὄραν γάμου, ὡς λέγουσιν οἱ ἐπαρχιώται. Καὶ τοι ἐν Ἀλσάτι τὸ ξανθὸν χρῶμα εἶνε σύνηθες, δὲν ἐνθυμούμαι οὐχ ἦττον νὰ εἶχον ἰδῆ ποτε κόμην ὡς τὴν τῆς δεσποινίδος ταύτης. Διευθετημένη μετὰ μοναδικῆς χάριτος, εἶχεν ἰδιάζουσάν τινα ἔκφρασιν λαμβάνουσα τῆδε κάκιστε ἀργυρώδη τινὰ χρωματισμόν. Κάτωθεν ὀφθαλμοὶ χαλύβδινοι, διαπέμποντες βλέμμα δῶν, ἀγέρωχον, πλὴν καὶ συνάμα ἐλαυστικόν. Ἐνὶ λόγῳ, τόσον μοὶ ἐφάνη θαυμασίᾳ ὥστε ἀπέμεινα ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ὠραιότητος αὐτῆς.

Διατί ὅμως νὰ γελᾷ ἐκείνη μὲ θέαμα, ὅπερ ἐπροξένει μελαγχολίαν εἰς ἐμέ.

Τὴν ἐπιούσαν εἶδον πάλιν τὴν δεσποινίδα Αὐγούσταν. Περιπάτει ἐν τῷ κήπῳ, ὅστις χωρίζει τὴν οἰκίαν ἀπὸ τοῦ λιμναζόντος ὕδατος. — Μετὰ τινος ἡμέρας ἡ πλῆξις ἠνάγκασεν αὐτὴν νὰ κατέρχεται σχεδὸν καθ' ἑκάστην, ἐγὼ δὲ χωρὶς νὰ τὸ θέλω τὴν ἐβλεπον συχνὰ, πολὺ συχνὰ, καὶ μετ' ὀλίγον δὲν ἐβλεπον εἰμὴ ἐκείνην. . .

Ὁ δούξ, λαβὼν τὴν περιέργειαν νὰ μάθῃ λεπτομερείας τινὰς τῶν ἀγροτικῶν ἡμῶν ἐργασιῶν, μὲ ἠρώτησε τυχαίως μίαν ἡμέραν περὶ αὐτῶν. Ἐκτοτε συνωμιλήσαμεν πολλάκις περὶ διαφόρων ἀντικειμένων, μεχοιτοῦ εὖρον περίττωσιν νὰ φέρω τὴν συνδιάλεξιν ἐπὶ τῆς ὠραίας Αὐγούστας.

Ἐμαθον ὅτι ἦτο ὀρφανὴ καὶ ὅτι ὁ θεὸς τῆς διεχειρίζετο τὴν μικρὰν τῆς περιουσίαν. Ἐμαθον ἐπίτης ὅτι ἦτο εἰς ἄκρον ὑπερήφανος διὰ τὸ ὄνομα

και την καλλονήν αὐτῆς και ὅτι ἐκράτει τόσον ὑψηλὰ τὴν καρδίαν της, ὥστε καθίστα αὐτὴν ἀπρόσιτον. Ὁ δούξ πολλάκις εἶχεν ἀποπειραθῆ νὰ τὴν ὑπαινεύσῃ, ἀλλ' ἐκείνη οὐδένα ἐν τῶν προταθέντων ἐθεώρησεν ἰκανῶς εὐγενῆ και ἰκανῶς πλούσιον διὰ σύζυγόν της.

Ἐσκέφθην τότε ὅτι οὐδέποτε θὰ ἐφείλκουν ἐγὼ τὴν προσοχὴν τῆς ὠραίας ἐκείνης κόρης, ὅτι δὲν εἶχε καὶ αἰσθανθῆ τὴν παρουσίαν μου και οὔτε ἤθελε τὴν αἰσθανθῆ ποτε. — Εἰς τὴν ἐξοχὴν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶνε περίπου ἰσόβαμοι και ἀπικιτεῖται προσεκτικὴ ἔρευνα διὰ νὰ ἐννοήσῃ τις ἂν οἱ μὲν ἦνε καλλίτερον ἀνατεθραμμένοι τῶν δέ. Ὁ κονιορτὸς τῆς λεωφόρου πίπτει ἐξίσου ἐπὶ τοῦ ἐργάτου και ἐπὶ τοῦ πλουσίου γεωκλήμονος. — Ἐλεγον πάντα ταῦτα πρὸς ἐμυτὸν, ἀλλὰ δὲν ἐπειθόμην. Οὐχ ἤττον ἢ δεσποινὶς Αὐγούστα, και τοι μὴ ἐπιδιώκουσα τὴν συνάντησίν μου, δὲν μὲ ἀπέφευγε· συχνάκις μάλιστα ἤρχετο πρὸς τὸν θεῖόν της και ὅταν ἐγὼ ἤμην μετ' αὐτοῦ.

Προσεπάθησα τότε νὰ εὕρω και ἄλλα παρ' αὐτῇ ἐλαττώματα ἐκτὸς τῆς ἤδη γνωστῆς ὑπερηφανείας· κατώρθωσα δὲ τοῦτο πολὺ εὐκόλως. Τὴν ἔκρινα ὡς ματαιόφρονα, ἐπιπόλαιον, οὐδόλως διατεθειμένην εἰς τὸ ἀγαπᾶν, ἄστοργον. Ἐπίστευον δὲ ὅτι αἱ ἀτέλειαι αὗται θὰ τὴν ἀπέστων ἐκ τῆς διανοίας μου. Ἄλλ' ὄχι! . . . Ἀπέσυρον ἀπ' αὐτῆς πάσαν ὑπόληψιν χωρὶς νὰ ἐλαττώσω τὸν ἔρωτα, ὃν μοι ἐνέπνεεν. Ἡ φρόνησις μ' ἐφώτιζε χωρὶς νὰ διώκῃ ἀπ' ἐμοῦ τὸ πάθος ὑπερ βλαμμηδὸν ἐπλημμύρει τὴν ψυχὴν μου. Οὔτε ἡ χωρίζουσα ἡμᾶς ἀπόστασις, οὔτε ἡ ἀντίστασις τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἠδύνατο νὰ μ' ἐμποδίσῃ ἀπὸ τοῦ νὰ σκέπτομαι ἀκαταπαύστως τὴν Αὐγούσταν. — Μὲ εἶχε δεσμεύσει και δὲν ἠδυνάμην νὰ διαφύγω. Ὡς δεσπότης μὲ εἶχε ρίψει ὑπὸ τοὺς πόδας της και ἠσθανόμην ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐγερθῶ, ἀδύνατον νὰ παλαίσω.

Αἰσχυρόμενος διὰ τὴν ἀδυναμίαν μου και βλέπων ὅτι δὲν εἶμαι κύριος ἐμαυτοῦ, ἀνεχώρησα ἐκ τῆς ἐπαύλεως. Ἄλλ' ὁ κίνδυνος μὲ εἶχε μαγνητίσει και τὴν ἐπιούσαν ἐπανήλθον. Ἡ μόνη ἀπομένουσα ἰσχὺς ἐν ἐμοὶ ἦτο ἡ τοῦ σιγᾶν ὠρκίσθητιν ὅτι οὐδεὶς θὰ ἐμάνθκνεν ἀπὸ τοῦ στόματός μου τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ μου συμβαίνοντα και ἔμεινα, καταρῶμενος τῆς εἰμαρμένης ἣτις ἔφρεν ἐπὶ τῆς ἕδοῦ μου τὴν κόρην ταύτην και ἀφῆρσεν ἀπὸ τὸ παρὸν μου πᾶσαν ἡρεμίαν και ἀπὸ τὸ μέλλον μου πᾶσαν ἐλπίδα.

Γ'

Ὁ εἰδὼς δύναται

Δύο μῆνας μετὰ τὴν ἀφιξίν τῆς οἰκογενείας Β.*** εἰς τὴν ἑπαυλίαν, δύο αἰῶνας πόνου και ἐσωτερικῆς πάλης δι' ἐμέ, ἐτελεῖτο πανήγυρις ἐν τινι χωρίῳ. Ἡ Αὐγούστα ἐπεθύμησε νὰ πρρευρεθῆ εἰς τὴν ἐορτὴν ἐκείνην και

ὁ κ. Β^{***} συγκατένευσε νὰ τὴν συνοδεύσῃ, ὅπως ἴδωσι τοὺς ἀγρότας χορεύοντας. Μὲ ἠρώτησε ποῖαν ὁδὸν ὄφειλε ν' ἀκολουθήσῃ ἵνα φθάσῃ πρὸς τὸ μέρος τῆς πανηγύρεως καὶ ἀφοῦ τῷ ὑπέδειξα τὸν δρόμον ἀνεχώρησε μετὰ τῆς ἀνεψιᾶς του.

Ἦτο Κυριακὴ, ἐπομένως δὲν εἰργαζόμην καὶ θὰ ἐπεθύμουν πολὺ νὰ τοὺς ὀδηγήσω ὁ ἴδιος, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησα νὰ τὸ προτείνω. Ἐμεινα λοιπὸν μόνος καὶ περιεπάτουں εἰς τὸν κήπον στρέφων ἀδιακόπως τὰ βλέμματα πρὸς τὴν διεύθυνσιν ἣν εἶχον λάθει.

Ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου ἡ ἱστορία μου λαμβάνει τὴν μοναδικὴν αὐτῆς φάσιν.

Τὸ οἶκημα τοῦ δουκὸς Β^{***} εἶχε παρὰθυρα καὶ πρὸς τὴν αὐλὴν καὶ πρὸς τὸ μέρος τοῦ κήπου· ἐπειδὴ δὲ ὁ καύσων ὑπῆρξεν ὑπερβολικὸς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἡ δεσποινὶς Β^{***} τὴν ὁποῖαν ἀκόμη δὲν εἶχον ἰδῆ, ἀνοίξασα ἐν τῶν παρὰθυρῶν τούτων, ἐκάθησε πλησίον πρὸς ἀπολαυτὴν δρόσου.

Τὴν παρετήρησα τότε διὰ πρῶτην φοράν. Εἶχον ἰδῆ ἐκ τοῦ μακρόθεν εἰς τὸν περίπατον καὶ ἄλλην τινὰ λεπτοτέραν μορφήν βκίνουσαν παρὰ τῆ δεσποινίδι Αὐγούστα, ἀλλ' οὐδὲν πλέον· ἐπίστευον δὲ ὅτι ἡ νεανὺς αὕτη θὰ ἦτο πολλῶ μᾶλλον ὑπερήφανος τῆς ἐξᾠδέλφης αὐτῆς, ἀφοῦ δὲν κατεδέχετο οὔτε κἀν νὰ φωνῇ. Ὁ δοῦξ Β^{***} ὁσάκις ἐπέπληττε τὴν ἀνεψιάν του ἔφερε πάντοτε ὡς παρὰδειγμα τὴν θυγατέρα του λέγων ὅτι αὕτη καὶ μόνη ἐγνώριζε καὶ ἐξεπλήρου ὅλας τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ πρέποντος. Ἐπὶ τούτοις εἶχον σχηματίσει πένθιμόν τινα ἰδέαν περὶ τῆς ἀναφερομένης αὐτῆς τελειότητος.

«Πῶς; ἐδῶ εἶσθε κύριε! εἶπεν αἰφνης ἅμα μὲ ἀνεγνώρισεν. Ὁ πατήρ μου ἠλπίζεν ὅτι θὰ ἐπηγαίνατε μαζί των, καὶ τώρα ἴσως σὰς ἀποδίδωσιν ἀδιαφορίαν καὶ ἦνε δυσαρεστημένοι... Τρέξατε, ἂν θέλετε, καὶ μὴ φοβῆσθε· πιστεύω ὅτι ἐπιθυμοῦσι μᾶλλον νὰ σὰς συγχωρήσωσιν, ἢ νὰ φυλάξωσι μνησικακίαν».

Αἱ λέξεις αὗται μοὶ ἐπροξένησαν τσαούτην χαρὰν, ὥστε ὑπέλαβον τὴν κόρην ἐκείνην ὡς ἐμφάνισιν τῆς εὐτυχίης ἐν τῇ ζωῇ μου. Ἀπεκρίθην ἀμέσως τετριμμένα τινὰ καὶ ἀνεχώρησα δρομαίως. Ἡ φράσις ἀμᾶλλον ἐπιθυμοῦσι νὰ σὰς συγχωρήσωσιν ἢ νὰ φυλάξωσι μνησικακίαν περιεδινεῖτο ἐν τῷ πνεύματί μου... τὴν ἐπανελάμβανον μεγάλως ἐνῶ ἔτρεχον ὅσον ἠδυνάμην ταχύτερον.

Ἐφθασα τέλος τὸν δοῦκα καὶ τὴν ἀνεψιάν του καὶ τοὺς ὠδήγησα. Χάρις δὲ εἰς τὴν ἐμπιστοσύνην τὴν ὁποῖαν μοὶ εἶχεν ἐμπνεύσει ἡ δεσποινὶς Β^{***} ἔμεινα καθ' ὅλην τὴν ἑσπέραν παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Αὐγούστας!

Ἡ ἑορτὴ διήρκεσε μέχρι βαθείας νυκτὸς καὶ μόλις περὶ τὸ λυκαυγῆς ἐπεστρέψαμεν εἰς τὴν ἔπαυλιν.

Δὲν ἦτο πλέον ὥρα ὑπνου δι' ἐμέ.—Βυθίζων τὴν κεφαλὴν εἰς τοὺς στά-

χυας ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐξηπλώθη, ἐνῷ τὸ βλέμμα μου ἐχάνετο ἐν τῇ πορφύρᾳ τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου, ἡρώτων ἐμυτὸν ἂν ὄλα ταῦτα ἦσαν γεγονότα. Ἡ ὀπτασία τῆς δεσποινίδος Β' ἐν τῷ περὶ κερκῆρος ἐνεφανίζετο εἰς τὸ πνευμά μου ὡς ὄνειρώδης εἰκὼν, τῆς ὁποίας αἱ ἀμφίβολοι γραμμαὶ οὐδέν τι ὀριζόμενον ὑποδεικνύουσιν. Ἡ κεφαλή της δὲν ἦτο κεφαλή γυναικός, ἀλλὰ παιδίου· ἢ μᾶλλον δὲν ἦτο κεφαλή ἐκείνη, ἀλλὰ πλοκάμων κύματα. Αἱ πτυχαὶ τῶν ἐνδυμάτων αὐτῆς ἐσχηματίζοντο βχθεῖται ὡσεὶ μὴ περιλαμβάνουσαι σῶμα. Εἶχε τὰ φαντασιώδη χαρακτηριστικὰ τῶν ὄντων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα δημιουργοῦμεν διὰ τοῦ πνεύματος, χωρὶς νὰ δυνάμεθα οὔτε νὰ ὀρίσωμεν οὔτε νὰ ἴδωμεν αὐτὰ ἄγγελος, μούσα. Ἐὰ ζήτοῦμεν, μᾶς εἶνε φίλα, ἐπιδιώκομεν πάντοτε τὴν συνάντησιν αὐτῶν, καὶ τοὶ γνωρίζοντες ὅτι δὲν ἔχουσιν ὑπόστασιν. — Ἦτο γυνή; ἦτο πλάσμα τοιοῦτον, ἢ μορφή τὴν ὁποῖαν εἶδον καὶ ἦτις μετέδραε τὰς θλίψεις μου εἰς ἐλπίδας, τὸν πόνον μου εἰς ἡδονήν;

Ὅπως δὴ ποτε ἡ ὀπτασίς ἐκείνη μοὶ ἔλεγε διὰ τοῦ βλέμματός. διὰ τῆς φωνῆς; — «Ἴδου ἐγὼ! ἔλπιζε. Ἔσο εὐτυχής! . . τὸ θέλω». — Καὶ ἤμην εὐτυχής, εἶχον ἡὴν πίστιν, δὲν ἔπαυον πλέον. Ἦρχιζα ν' ἀγαπῶ τὸν πρὸς τὴν Αὐγούστταν ἔρωτά μου. Ἡ φύσις ἀπέκτητε μεγαλεῖόν τι. Ἡ γῆ ἐκαλύφθη αἴφνης ἀπὸ συμπαθῆ πλάσματα πρὸς τὰ ὁποῖα ἐπεθύμουν νὰ μεταδώσω τὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν ἐλπίδα, ὅπως ἐγὼ τὴν ἔλαβον ἀπὸ τοῦ μειδίσμα τῆς Ρενέ. . .

Ἦενὲ ὀνομάζεται.

Δὲν ἐσκέφθην πότε καὶ πῶς ἔμελλον νὰ τὴν πλησιάσω. Δὲν ὑπῆρχε διασταγμὸς περὶ τούτου

Δ'

Ὅστις ἐγγίζει τὴν χεῖρα ἐγγίζει τὴν καρδίαν.

Παρ' ἡμῖν ὁ ἀτμὸς δὲν εἶνε ἐν γένει παραδεκτὸς διὰ τὴν ἀλοὴν τοῦ σίτου, διότι τὸ ἄχυρον ἀποβάλλει μέρος τῆς χρησιμότητος αὐτοῦ ὅταν ἀποχωρίζεται διὰ τῆς μηχανῆς. Ἔνεκα τούτου ἀλωνίζομεν μέρος τῆς συγκομιδῆς κατὰ τὸ παλαιὸν σύστημα.

Μίαν ἐσπέρην ἤμην ἐνησχολημένος περὶ τὴν ἐπιτήρησιν τοιαύτης τινὸς ἐργασίας, ὅτε αἴφνης γεγονό: τι ἐπελθὼν, ἀνεστάτωσε ὄλην τὴν ἔπαυλιν. Κῶων λυσοκλέος, καταδιωκόμενος ὑπὲρ χωρικῶν ὀπλισμένων διὰ δικράνων καὶ σκαπανῶν, ἐξώρμησεν ἔκ τινος γειτονικοῦ χωρίου καὶ ἔτρεχε πρὸς τὴν ἔπαυλιν. Ἡ κυρία Ἰοκέν, βλέπουσα τὰ συμβαίνοντα ἐκ τοῦ παραθύρου, ἐξέπεμπε φωνὰς καὶ διέτασσε νὰ κλείσωσιν ὄλας τὰς θύρας. Πρῶτον μέτρον πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ κτηνοτροφείου.

Οἱ ἀποραστικώτεροι ἐργάται καὶ ἐγὼ, ὀπλισθέντες ἕκαστος διὰ τοῦ

προστυχόντος αντικειμένου, ανεχωρήσαμεν ὅλα δὲ ταῦτα ἐξετελέσθησαν ἐν διαστήματι βραχυτέρῳ λεπτοῦ.

Ὁ κύων, ἀντὶ νὰ ἔλθῃ κατ' εὐθείαν πρὸς τὴν ἔπαυλιν, ἔλαβε πλαγίαν τινὰ διεύθυνσιν· ἡμεῖς δὲ ἐνωθέντες μετὰ τῶν ἄλλων χωρικῶν ἐτράπημεν εἰς καταδίωξιν αὐτοῦ, ἀλλ' ἦτο μέγας ὁ κύων καὶ ἔτρεχε μετὰ τοσαύτης ταχύτητος, ὥστε δὲν ἠλπίζαμεν νὰ τὸν φθάσωμεν. Εἰσῆλθε μετ' ὀλίγον ἐντὸς τοῦ μικροῦ δάτους ὅπερ ἀπκρτίζει κυκλωτερῇ φρεγγῇ περὶ τῶν ἀγρῶν τοῦ κ. Τοκέν, ἐκεῖ δὲ τὸν ἐχάσαμεν ὀλοτελῶς ἀπὸ τῶν ὀμμαίων μας, καὶ ἀφοῦ μάτην περιστρέξαμεν ὅλον τὸ δάτος, ἐπανήλθομεν κατὰ-κοποι, νομίσαντες ὅτι τὸ ζῶον ἀπεμακρύνθη τοῦ μέρους ἐκείνου.

Τοιαῦτα ἐπεισόδια εἶνε τοσοῦτω συνήθη εἰς τὴν ἐξοχὴν ὥστε αὐτομάτως ὁ ἀγρότης ἐξοικειοῦται καὶ οὐδεμίαν δίδει μεγάλην εἰς αὐτὰ σημασίαν.

Εἰσπρόχόμενος εἰς τὴν ἔπαυλιν ἤμην σχεδὸν ἡσυχος, ἀλλ' ἐκεῖ ἔμαθον ὅτι ὁ δούξ, ἡ θυγάτηρ του καὶ ἡ ἀνεψιὰ Αὐγούστα, ἐξεληθόντες ἀπὸ πρῶτας εἰς μακρὰν ἐκδρομὴν, δὲν εἶχον εἰτέτι ἐπανέλθει. Με ἐκυρίευσε τότε ἀνεκφραστός ἀνησυχία. — Ὁ κίνδυνος, ἀπομακρυνθεὶς ἡμῶν, ἀπήλλαξεν ἄρα καὶ ἐκείνους τῆς ἐμφανισέως του; — Ἐξηρχόμεν καὶ εἰσπρόχομην μετὰ πυρετώδους ἀνυπομονησίας, καταβιβρώσκων διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τὸ διάστημα. Οὐδὲν ἐφαίνετο. Μὴ γνωρίζων δὲ ποῦ νὰ διευθυνθῶ, ἠκούμδησα ἐπὶ τινος τῶν πασσάλων, οἵτινες χρησιμεύουσιν ὡς δρύφρακτον περὶ τὸ ἔλος, καὶ περιέμενον.

Ὁ ἥλιος ἔδυσε καὶ βραήμεδὸν τὸ ἡμερήσιον φῶς συνεχωνεύθη ἐν τῇ λάμπει τῆς ἀνατελλούσης σελήνης. Ἀνεκφραστόν τι αἰσθημα κατελάμβανε τὴν ψυχὴν μου. Ἡ ἀναδύουσα πελιδὴν ἐκείνη μορφή, ἥτις μ' ἐθεώρει με ὀφθαλμοὺς δακρυδρέκτους καὶ διέχεεν ἐπὶ τῆς γῆς ἀπαύγειαν πένθιμον, τὸ φάσμα τοῦτο τοῦ ἡλίου με περιετύλισεν ἐν τῷ ἀχνεῖ αὐτοῦ σαδάνῳ, με καθίστα περίλυπον καὶ ἠῤῥζανε τὴν ἀνησυχίαν μου. Προησθάνομην ὅτι σκηνὴ ἀπροσδόκητος ἐπέκειτο.

Ἐφάνη τέλος ἐκ τοῦ μακρόθεν συγκεχυμένον τι σῶμα κινούμενον, ὅπερ ἐφ' ὅσον ἐπλησίαζε καθίστατο μᾶλλον συγκεκριμένον. Δὲν ἤργησα νὰ διακρίνω μίαν μέλαιναν σκιὰν καὶ δύο λευκὰς ἐσθῆτας. Οὐδὲν λοιπὸν ἀπευκταῖον εἶχε συμβῆ εἰς τὸν δούκα καὶ τὰς δεσποινίδας του ἀφοῦ ἐπανήρχοντο τοσοῦτω ἡσυχως. Ἐπλησίασαν ἤδη καὶ δὲν ἀπεῖχον πλέον εἰ μὴ ὀλίγα βήματα, ὅτ' αἶφνης ἤκουσα θόρυβον ἐν τῇ ἀτραπῷ, ἥτις ἔφερεν ἀπὸ τοῦ δάτους εἰς τὴν λεωφόρον, διερχομένη μετὰξὺ ἐμοῦ καὶ ἐκείνων. Ἐστράφην καὶ εἶδον τότε τὸ βδελυρὸν ζῶον, ὅπερ εἶχε διαλάθει ἡμᾶς τρέχον ἀδικόπως ἐν τῷ δάσει, ἐξερχόμενον ἤδη καὶ ὀρμῶν κατὰ τῶν ἐπιστροφόντων.

Τί νὰ πράξω; ἐκράτουν ἀκόμη ἀντὶ παντὸς ὄπλου μίαν βάρβδον. Νὰ

εισέλθω εἰς τὴν ἑπαυλιν; ἦτο ἀδύνατον. . . πρὶν ἢ ἀνοίξω τὴν θύραν τὸ ζῶον θὰ ἦτο ἐφ' ἡμῶν.

«Εἰσέλθετε πρὸς Θεοῦ! ἀνέκραξα μὲ ὄλκας μου τὰς δυνάμεις.—Σκύλος λυσσώδης! εἰσέλθετε!» — καὶ ἐρρίφθη εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ ἀνοίγων τοὺς βραχίονας καὶ ἀναμένων τὸ ζῶον, τοῦ ὁποῦ ἤλπιζα ν' ἀλλάξω τὸν δρόμον ἵνα σώσω τὴν οἰκογένειαν Β. ¹»

Ὁ κύων κατέφθασε ὥρμησα κατ' αὐτοῦ προτεινὼν τὴν ἄκραν τῆς ῥάβδου, τὴν ὁποίαν ἤρπασε διὰ τῶν ὀδόντων καὶ φρενήρης ἐρρίπτετο δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν. Διὰ τὸ σταματήσω τὴν πορείαν του τῷ παρούσῃα κα πάντοτε τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου, τὴν ὁποίαν ἐκράτουν ὄλκας δυνάμεις.

«Ἐν ὄπλο! ἐν ὄπλο! ἐφώναζα:

— «Ὅπλον; ἀμέσως!» — εἶπεν ὁ δούξ, ὅστις κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν ὤρμα πρὸς τὴν θύραν τῆς ἐπαύλεως, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῆς Αὐγούστας.

Ἡ Ρενέ μόνον ἔμενε ἀκίνητος. Ἰστατο ἐπὶ τῆς μικρᾶς γεφύρας τοῦ ἔλους, ἔχουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς προσηλωμένους ἐπ' ἐμέ.

«Φύγετε, Κυρία! τῇ ἔλεγον μετὰ παρακλητικῆς ἀγωνίας. Φύγετε! ἂν μοῦ φύγη τὸ σκυλί αὐτὸ, θὰ ἔλθῃ ἀμέσως ἐπάνω σας. . . φύγετε!»

Ἄκίνητος.

Ἔργαται τινὲς καὶ παιδίκα ἐξελθόντα τῆς ἐπαύλεως, ἔτρεχον πρὸς βοήθειάν μου. Συγχρόνως ὁ δούξ ἀνέκραζε στεντοριῶς ἕκ τινος θυρίδος τοῦ ἰσογείου πατώματος.

«Τραβιχθῆτε ὀλίγον ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τοῦ ζώου. Θὰ πυροβολήσω!»

Ὁ πυροβολισμὸς πάραυτα ἐβρόντησε καὶ ὁ σκύλος ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας μου.

«Καλὰ τὸν ἐπέτυχα! εἶπεν ἀταράχως· καὶ ἐπειδὴ ὄλοι οἱ ἄνδρες μὲ περιεκύκλωσαν νομίζοντες ὅτι ἐπληγώθην.

«Δὲν ἦτο φόβος, ἐξήκολούθησεν ἡμῖν βέβαιος περὶ τοῦ ἀποτελέσματος Ἡ σφαῖρα εἶνε μέσα εἰς τὴν κεφαλὴν, κυττάξατε! Οὕτω σκοπεύουν καὶ τὰς ἀλώπεκας, ἐκεῖνας μάλιστα πρέπει νὰ τὰς κτυπᾷ κάνεις εἰς τὸ μᾶτι διὰ νὰ μὴ καταστραφῇ τὸ δέσμα.»

«Ὅλοι ἐθαύμαζον τὴν δεξιότητα καὶ ἀταραξίαν του καὶ συνάμα μὲ συνεχαίροντο.

«Ἐνοεῖτε, κύριε, εἶπεν ὁ δούξ, ἐρχόμενος πρὸς ἐμέ, πρὸ πάντων ὤφειλον νὰ σώσω τὴν ζωὴν τῶν παιδίων τούτων.

— Ἄλλὰ πάτερ μου, διὰ νὰ μὴ σώσετε, πρὸ ὀλίγον νὰ φονεύσητε τὸν κύριον, διέκοψεν ἡ Ρενέ.

— Δὲν ὑπῆρχε, σοῦ λέγω, κίνδυνος, ἡμῖν βέβαιος· προσέθηκε δὲ ὑψῶν τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸ μέρος μου.

— Εἶνε ὁμως ἀληθὲς ὅτι δὲν ἐφοβήθη. Εὐγε!»

Καὶ ἐκείνην τὴν στιγμήν διέβηκιν. Ἡ Ρενέ ἀφῆρσεν ἀμέσως τὴν χει-

ρίδα και μοι έτεινε ζωηρώς τήν χειρά της. — "Αν ήτο ή Αύγουστα θά έδί-
σταν. — "Αλλά τήν μικράν εκείνην χεῖρα, λεπτήν και άπκλήν, ώς ται-
νίαν όλοσηρικού, έθλιψα τρυφερώς και από καρδίης ώς χεῖρα φίλου.

Και ήσθάνθη ότι δέν ήκην τοῦ λοιποῦ ξένου πρὸς τήν Ρενέ, ότι μοι
έδιδε τήν φιλίην της, ότι άπετέλει μέρος τῆς εὐτυχίης μου. — Ταῦτα
πάντα ώς άστραπή.

"Αριθμῶ πολλά τοιαῦτα έπεισόδια έπιτυχίης, έξηκολούθησεν δ δούξ
B.^{***} "Ελθετε άπόψε νά δειπνήσωμεν όμοῦ θά σᾶς δείξω τά όπλα μου".

Τί παράδοξον ή έθιμοτυπία! — "Απατεῖ νά κρύπτωμεν τὰς έσωτερικάς
έντυπώσεις, ή μόλις νά τὰς ύποδεικνύμεν. Εἶνε προσυλακτικόν μέτρον.
"Η τοιαύτη όμως έπιφύλαξις ή άποκρύπτουσα τούς εγωιστάς ρίπτει συν-
άμα πέπλον έπί τῶν γενναίων καρδιῶν. Δέν μειοῦται ή αξία τούτων,
άλλ' οι εγωισταί έπωφελοῦνται τῆς τοιαύτης καταστάσεως. "Ο κ. δούξ
B.^{***} δέν μοι λέγει — εύχαριστῶ! εἶσαι γενναῖον παιδί. . . » — αλλά μέ
προσκαλεῖ εἰς τὸ δεῖπνόν του, τουτέστιν — «έλθέ παρ' έμοί, πέ θεωρῶ ἴσον».

— Τί περισσότερον εκ μέρος άριστοκρατικοῦ;

"Εγὼ οικειὸς τοῦ δουκὸς B.^{***}; εγὼ φίλος τῆς θυγατρὸς του! . .

Και δικτί ὄχι; — "Όσον ήτο δύσκολον, αδύνατον νά γείνω ποτε σύζυ-
γος τῆς Αύγουστας, τότεν μοι εφάνετο άπλοῦν, φυσικόν, τὸ νά ήμιαι φί-
λος τῆς Ρενέ. — Δέν έδημιούργησεν δ Θεὸς τὰς δικαρίεις τῶν κοινωνικῶν
τάξεων, έλεγον κατ' έμαυτόν. Εἶνε ήμιαι ταῦτα, εἶνε ήθη' ὄλα θεσμοί
άσταθεῖς. Αἱ τοιαῦται δικαρίεις θά πύττωσι μίαν ήμέραν. Τὸ εληθῶς
δικαρίνον τούς ανθρώπους άπ' άλλήλων εἶνε ή ύπεροχή τοῦ πνεύματος ή
τῆς εὐκισθησίας: έπί τέλους λοιπόν οι άνθρωποι θά δικαρεθῶσιν όριστικῶς,
άναλόγως τῆς ύπεροχῆς ταύτης. Θέσχετε εἰς τὸ ὕδωρ τεμάχιον μολύβδου
και φύλλον ρόδου, ὁ μολύβδος θά καταποντισθῇ, τὸ φύλλον θά έπιπλεύσῃ.
Τά φύλλα έπομένως θά συναντῶνται πάντοτε έπί τῆς έπιφανείας, ὅπως
τά τεμάχια μολύβδου εἰς τὸν πυθμέναι. Οὕτω και αἱ τῆς αὐτῆς φύσεως
καρδίαι εἶτε εκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω κινούμεναι, εἶτε εκ τῶν ἄνω πρὸς
τά κάτω, θά συναντηθῶσιν εἰς έν σημείον ὅ,τι και ἄν συμβῇ. — "Επορεύ-
θη άνευ διαταγμοῦ εἰς τὸ δεῖπνον τοῦ δουκὸς B.^{***}

"Εντὸς ὀλίγου δ δούξ μέ ύπεδέχετο ώς δεκαετῆ φίλον, εγὼ δ' έπωφε-
λούμην τῆς εὐμενείης του, έπιτακτούμενος αὐτόν ὅσον ήδυνάμην συχνό-
τερα. Τὸ πνευμά μου εραιδρύνετο δσάκις ήκουα τήν Ρενέ όμιλοσταν.
"Εξέφραζε δια τρόπου άφελούς εὐγενείης και ύψηλῆς ιδέας. Πολλάκις εἶχεν
ήδη πρὸ πολλοῦ σιωπήσει ένῶ εγὼ άκόμη τήν ήκουον. "Όσον ή Αύγουστα
μέ κατετάραξε, μ' έδυσάκνισε, τότεν ή Ρενέ μ' έπράννε, μέ κατέστησεν
εὐτυχῆ. Τήν ήγάπων ὁσημέραι περισσότερον άνακαλύπτων νέα παρ' αὐτῆ

πλεονεκτήματα, και ἠσθανόμην ὅτι θὰ κατέπιπτεν ἡ ἀγάπη μου ἂν συνεχρούετο πρὸς ὑπολανθάνουσάν τινα κακίαν.

Διχτί νὰ μὴ συμβαίῃ τὸ αὐτὸ και μὲ τὴν Αὐγούσταν; . . Ἄ! ἐκείνη μοι ἐνέπνεεν ἔρωτα, ἔρωτα φλογερὸν . . ἐνῶ τῆς Ρενέ ἤμην ἀπλοῦς φίλος.

Ἄπλοῦς φίλος! . . εἶνε λοιπὸν ἡ φιλία, ὅπως ἐνοοῦμεν αὐτήν, ψυχρὸν τι και τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, τῆς αὐταπαρνήσεως, τῆς ἐθελοθυσίας ἄμοιρον; ὦ ὄχι! τὸ τοιοῦτο νόθον αἰσθημα οὐδὲν εἶχε τὸ κοινὸν μὲ ὃ, τι ἐγὼ ἠσθανόμην πρὸς τὴν φίλην ἐκείνην ψυχήν.

Ἐπὶ πολὺ οὐδεὶς ἐλάλησε περὶ τῆς συμπαθείας ἣτις μᾶς εἶχε συνενώσει, διότι ποτὲ δὲν ἐπεζητήσαμεν νὰ μείνωμεν μόνοι. Ἐν τούτοις μικρὸν τι κάρφος ἀχύρου, εἰς κόκκος σίτου, ἀνθύλλιον φυλλορροοῦν ἐν τῇ αὐρᾷ, ἀπέτπα πολλακίς χεῖμαρρον ἰδεῶν ἐπερχομένων συνάμα εἰς ἀμφοτέρους. Ἐξέφευγον αἱ σκέψεις αὐται συγχρόνως ἀπὸ τῶν χειλέων τῆς και τῶν ἰδικῶν μου, ἀφίπταντο ἐν ὁμάδι ὡσεὶ ἐπιζητοῦσαι τὴν πρὸς ἀλλήλας συνένωσιν ἐν τῷ ἀέρι.—Πόσον ὠραιότερον ἐσκηπτόμεθα ὁμοῦ οἱ δύο. Πόσον εἰμεθα πεπεισμένοι ὅτι ἠγαπώμεθα, χωρὶς ποτε νὰ τὸ εἴπωμεν! Τί εὐτυχῆ αἰσθήματα ἐκείνα τὰ ὁποῖα ζῶσι χωρὶς νὰ προκαλέσωσι τὸ ἰδοῦ!

Ἡ σιωπὴ ἐλύθη ταχέως.

Λαμπράν τινα ἐσπέρην ὁ δούξ ἐπρότεινε τὴν ἔξοδον εἰς περίπατον, και λαβὼν εἰς τὸν βραχίονα τὴν Αὐγούσταν προσεπορεύθη. Τὸν ἠκολούθουν μετὰ τῆς Ρενέ.

«Ποῦ πηγαίνομεν;» ἠρώτησα μετ' ὀλίγον.

Ἐρριψε τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ἑπίσω και εἶπεν

«Ἐκεῖ! ἔρχεσθε;

— ὦ, ναί!

Ὁ οὐρανὸς ἦτο ἀληθῶς γλυκύτατος. Ἡ μαγεία του μᾶς εἴλκυε.

— Πόσον ὠραῖος ὁ κόσμος! ἔλεγεν. Ἡ ζωὴ μας ἔπρεπε νὰ ἦνε ἄσμα εὐχαριστήριον. Βασανιζόμεθα ὑπὸ τῆς ἰδέας τοῦ μετὰ θάνατον παραδείσου· διατί δὲν ἀνοίγομεν τοὺς ὀφθαλμούς; ἰδοῦ ὁ παράδεισος! Οἱ μοναχοὶ κλείονται εἰς κελλίον διὰ νὰ ὑψώσωσι τὴν ψυχήν πρὸς τὸν Θεόν. Δὲν ρίπτουσι βλέμμα ἐπὶ τῆς φύσεως, ἵνα εὕρωσι τὸν Θεὸν αὐτὸν, τὸν ὁποῖον τόσον μικρὰν ζητοῦσι!—Πιστεύετε εἰς Θεόν, κύριε, δὲν ἔχει οὕτω;

— Βεβαίως πιστεύω! ἀφοῦ εὕρισκω τὸν Θεὸν ἀπανταχοῦ και πρὸ πάντων ἐν τῇ ψυχῇ μου. Γνωρίζετε πότε βλέπει τις τὸν Θεὸν ἐν τῇ ψυχῇ του; ὅταν ἀγαπᾷ.

Ἐστρεφεν ἀμέσως τὴν κεφαλὴν πρὸς ἐμέ και προσηλοῦσα τοὺς ὀφθαλμούς ἐπὶ τῶν ἰδικῶν μου, εἶπε

«Νομίζετε ὅτι δύναται νὰ ὑπάρξῃ φιλία μεταξὺ νεανίου και νεάνιδος;

— Ἐχω τὴν πεποίθησιν, ἀπήντησα, ὅτι δύναται τις νὰ λατρεύῃ μίαν γυναῖκα χωρὶς νὰ τὴν ἀγαπᾷ ὡς ἐρκεστής. Πῶς δύναμαι νὰ τὸ ἀρνηθῶ;

— Τῆ ἀληθείᾳ δὲν πρέπει νὰ μᾶς φαίνεται ἀνεξίγητον, ἐπανάλαβεν ἡ Ρενέ. Ὅσον καὶ ἂν ἀγαπῶμεν τὸν πατέρα ἢ τὴν μητέρα, ἡ ἀγάπη αὐτῆ ἀφίνει κενὸν εἰς τὴν καρδίαν. Ἐπρεπεν οἱ γονεῖς νὰ εἶχον καὶ τὴν ἰδικὴν των καὶ τὴν ἰδικὴν μᾶς ἡλικίαν ἵνα ἡ στοργή των ἀποκλείσῃ πᾶσαν ἄλλην στοργήν. Ἡ συνήθεια τοῦ διέρχεσθαι ὁμοῦ ὅλας τὰς ὑλικὰς περιπετείας τῆς ζωῆς ἐμποδίζει καὶ τοὺς γονεῖς καὶ τὰ τέκνα τοῦ ἐκτιμᾶν ἐκατέρωθεν τὰς ποιητικὰς τάσεις καὶ ἀποκλείει τὴν διὰ τῆς ἐμπιστοσύνης ἀνακούφισιν. Πολλάκις δὲν γνωρίζει ὁ εἷς τὸν ἄλλον ἐνῶ κατ' ἐπιφάνειαν εἶνε τόσον συνδεδεμένοι. Συμβαίνει τότε νὰ ἐμφανίζεται ἄλλος τις ὅστις διεγείρει καὶ συμμερίζεται τὰς ιδέας ἡμῶν, γίνεται στήριγμα τῆς ψυχῆς καὶ συνάμα παρηγορία.

— Ἰδατε δὲ πῶς τὸ αἶσθημα τοῦτο ῥιζοῦται τόσον ταχέως!

— Διότι καὶ ἐν τῇ φιλίᾳ ὑπάρχει αὐτόματος καὶ ἐνθουσιώδους ὁρμή, τῆς ὁποίας ὅμως τὴν ἐξωτερικὴν ἐπίδειξιν μετριάζει ὁ ἀμοιβαῖος σεβασμὸς, ἡ ἀμοιβαία ἐκτίμησις.

— Ἄλλ' ἐγὼ πῶς ἐτόλμησα νὰ σᾶς ἀγαπήσω διὰ μιᾶς τόσον πολὺ;

— Διότι εἴσθε δυστυχῆς καὶ ἠσθάνθητε ὅτι συνεπόνουν· διότι ἐγὼ ἐμάντευσα ὅ,τι δὲν ἠθέλατε νὰ ὁμολογήσετε εἰς οὐδένα, οὔτε εἰς τὸν ἐαυτὸν σας.

Ἐπῆλθε σιωπή... Ἐστηρίζετο πάντοτε εἰς τὸν βραχίονά μου, ἐγὼ δὲ ἐνόμιζα ὅτι ἔκλαιον.

«Ναί, εἶπον. Οὐδὲν σᾶς ἐζήτησα, οὐδὲν μοὶ ὑπεσχέθητε, καὶ ὅμως μὲ καθιστάτε εὐτυχῆ. Ἀφότου σᾶς γνωρίζω γλυκύτεραι σκέψεις γεννῶνται εἰς τὸ πνεῦμά μου, ἀνασκίρτῶσι, διασταυροῦνται εἰς τὴν κεφαλὴν μου, ὡς τόσα μικρὰ πτηνὰ κελαιοῦντα εὐθύμως. Τὸ ἐσπέραις ἐπιστρέφων ἐκ τῆς ἐργασίας, παρκαλοῦθῶ καὶ ἐγὼ διὰ τῶν χειλέων τὸ φῆμα τῶν ἐργατῶν. Ἄλλοτε ἡ εὐθυμία τῶν ἀνθρώπων τούτων μ' ἐδάρυνε· ἤδη ψάλλω κ' ἐγὼ. Ἡ μόνωσις εἶνε τὸ χειρότερον κακὸν εἰς τὸν ἀνθρώπον· ὅταν δὲ τὸ πάθος μᾶς κλονίζῃ μόνον ἐπὶ τῆς φιλίας δυνάμεθα νὰ στηριχθῶμεν. Ἡ ἐρημωμένη ὑπερξίς μου, πρὶν σᾶς γνωρίσω, θὰ ἦτο ἤδη ἀνυπόφορος πλέον δι' ἐμέ. Ἄν δὲ τὸ ὄνειρον τοῦτο πρόκηται νὰ διαλυθῇ ποτε. Ἄ! τότε μόνον ἐν πρᾶγμα θὰ μὲ σώσῃ, τὸ νὰ συναποθάνω κ' ἐγὼ μετ' αὐτοῦ».

Ἡ Ρενέ ἀφῆκε τὸν βραχίονά μου καὶ ἔδρεψε κυάνους τινὰς κλειομένους ἡσύχως ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν θάμνων.

«Ἴδου, μοὶ εἶπε, τείνουσα τὴν δέσμην αὐτῶν· εἶνε τὸ ἀγαπητόν μου ἄνθος. Ἄς τὸ θέσωμεν ὡς ἐμβλημα τῆς φιλίας ἡμῶν, καὶ ἂν ποτε ὁ εἰς λησμονήσῃ, θὰ λάβῃ παρὰ τοῦ ἄλλου μίαν δέσμην τοιούτων κυάνων. Αὐτὸ θὰ σημαίνῃ «ἐγὼ δὲν λησμονῶ».

Οὕτως ἀπεκτήσαμεν τὰς καρδίας ἀλλήλων.

Ε'

*Όταν πάντες οι ἄνθρωποι θὰ προσαγορεύωσιν ἑλλήλους κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀριστοκρατικοὶ πλέον δὲν θὰ ὑπάρχωσι.

Δὲν δύνάμην ν' ἀποσιωπήσω ἐνταῦθα τὴν ζωηρὰν ἐντύπωσιν τὴν ὁποίαν ὑπέστην κατὰ τὴν εἰροδύμῳ ἐν κοινωνικῇ σφαιρᾷ τέως ἄγνωστῳ εἰς ἐμέ.

Μέχρι τοῦδε ἡ ζωὴ μου εἶχε διέλθει μετὰ τῶν κατωτέρων ὅπως τοὺς ὀνομάζομεν. — Καὶ ἐγνώριζα μὲν ὅτι πρὸς ταῖς ὑψηλαῖς τάξεις, παρὰ τῆ ἀριστοκρατικῆς ἰδίως, ἄλλοι τινὲς τρόποι τοῦ φέρεσθαι ἦσαν παραδεδογμένοι, ἀλλ' οὔτε ἀνάγκην οὔτε ἐπιθυμίαν εἶχον νὰ ἐμβαθύνω καὶ συμμορφωθῶ μὲ τὰς ἀπαιτήσεις ταύτας.

*Αἷμα ὅμως εἰσεχώρησα πρὸς τῶν δουκὶ Β*** καίτοι: ἀδυνκτῶν νὰ δρίσω οὔτε μίαν λεπτομέρειαν, ἐγοητεύθην ὑπὸ τοῦ συνόλου. — Ἡσθάνομην ἐμκυτὸν βαρὺν καὶ ἀδέξιον ἤκουα τὴν λαλιάν μου δριμεῖν. "Ὅτ' ἐπακηρχόμην εἰς τὸν συνήθη κύκλον μου, αἱ φωναὶ μοὶ ἐφαίνοντο τραχεῖαι, οἱ τρόποι βάνουσοι, προσβλητικοί, ἡ συνδιάλεξις χυδαία. Πολλὰκις ἐπεθύμησα νὰ ἐξηρανίζετο ἡ διαφορὰ αὕτη ἀνατροφῆς, ἣτις ὑπῆρχε μετὰ τῆς οἰκογενείας Β*** καὶ ἐμοῦ. — Ἐν τούτοις ἡ θέσις μου ὡς γεωργοῦ διευκόλυνε τὴν μετὰ τῶν οἰκειότητων, ἀπκλάττουσα τῆς αὐστηρᾶς ἐθιμοτυπίας. Ἡ Αὐγούστα μοὶ ἔλεγεν ἐλευθέρως

«Κόψατέ μου ἐν μῆλον. Δότε μου τὸ ἄνθος ἐκεῖνο».

Δὲν θὰ τὰ ἐζήτει παρὰ κηπουροῦ καὶ δὲν θὰ τὰ ἐδέχετο εὐκόλως παρὰ νεκνίου τῆς τάξεώς της.

*Ὅσκις ὁ δούξ ἐζήρχετο εἰς μακρὸν περίπατον καὶ ὑπέθετεν ὅτι θὰ πλήξῃ μόνος, μὲ παρεκάλει ἄνευ διαταγμοῦ νὰ τὸν συνοδεύσω, ἀποσπῶν με τῶν ἐργασιῶν μου.

*Ἐν τούτοις ἐπῆλθεν ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν ἡ σχέσις αὕτη ἐδέησε νὰ μεταβάλλῃ ὅψιν ἵνα διατηρηθῇ. Τὸ κυνήγιον ἤρχετο συχνότατα δὲ εἰς τὴν τρέπεζαν τοῦ δουκὸς παρεκλήθητο ξένοι κυνηγοὶ προσκαλούμενοι ὅπως διέλθωσι μίαν ἐσπέραν παρ' αὐτῶ. Εὐρέθην κατ' ἀρχὰς πολὺ στενοχωρημένος ἐν ταῖς ὁμηγύρεσιν ἐκεῖναις, διότι ἐφοβοῦμην μήπως πρὸς τὴν καὶ εἰς ἄλλους τὸ θέλημα, ὅπερ παρέσχον εἰς ἐμκυτόν. Οὕτω μετεχειριζόμενον πάσκειν πρόφικτον ὅπως μὴ παρευρεθῶ ἐκεῖ κατὰ τὰς ἡμέρας ὑποδοχῆς. Ἀλλὰ τὸ μέσον τοῦτο ἦτο πρόσκαιρον. Ἡ οἰκογένεια τοῦ δουκὸς θ' ἀπῆρχετο ἐντὸς ὀλίγου εἰς τὴν πόλιν, ἐκεῖ δὲ ὤφειλον νὰ ἐξαιολογηθῶν τὰς ἐπισκέψεις μου ἂν δὲν ἔστεργον νὰ στερηθῶ τῆς Ρενέ, νὰ χάσω τὴν Αὐ-

γούσταν, τὴν ὁποῖαν ἠγάπων ὁσημέρκι περιπυθίστερον. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ κ'τορθώσω νὰ εἰτέρωμι ἐν κίθουτῃ χωρὶς νὰ ἐρυθροῦ.

Ἐνεπιστεύθη τὰς ἐνοχλητικὰς τρύτζας σκέψεις εἰς τὴν Ρενέ, ἥτις ἀμέσως, ἄνευ οὐδενὸς προοιμίου ἐπελήφθη τῆς τοιαύτης ἀνατροφῆς μου. Τὰ πρῶτα μαθήματα προεκάλεσεν μετὰ τὴν ἀμφοτέρων μεγίστην ἰλκρότητα.

«Μὴ γελάτε τόσοσ πολλὸ, μοι ἔλεγε. Μὴ περιπυθῆτε τόσοσ πλησίον μου, μὴ φωνάζετε τόσοσ δυνατὰ κτλ.»

Ὁ δούξ Β*** εὐχαρίστως, ἔβλεπε τὰ πρῶτά μου ταῦτα βήματα πρὸς τὰς ἐθιμοτυπίας καὶ μὲ ἐβοήθει διὰ τῶν συμβουλῶν του, διότι πράγματι μὲ ἠγάπα· περὶ τούτου ἐβεβαιώθη ἐκ πολλῶν περιπτώσεων καὶ πρὸ πάντων ὅταν μοι ἀνεκοίνωσε τὴν πρόθεσιν τοῦ νὰ ἐπισκεφθῆ τὴν μητέρα μου κατοικοῦσαν εἰς μίαν ἰδιόκτητον ἔγκυλιν μου πρὸς τὸ Blauc Blumen.

¶

Ἐν καὶ μόνον αἴσθημα οὐδέποτε πληροῖ ὁλοσχερῶς τὴν καρδίαν.

Ἡ ἔγκυλις μου ἀπέχει μίαν περίπου ὄρην μακρὰν τῆς πολίχνης Blauc Blumen. Κατὰ τὸ θέρος, ἔχει ὕψιν ἀνοδοίτης. Τὰ τεῖχη τῆς οἰκίας καλύπτονται ὑπὸ ἀγρίων ροδιωνῶν, τῶν ὁποίων οἱ κλάδοι εἰσέρχονται διὰ τῶν προκθύρων εἰς ὅλα τὰ δωμάτια. Μικρὸν φράξιον διακρῖνον περὶ τὴν ἔγκυλιν, παίει καὶ ἀνκηθᾶ ἐπὶ τῶν χαλίκων, λαμβάνει δὲ τῆδε κακεῖσε ὕφος ποταμοῦ χαριέστερα προσαρμοζόμενον εἰς τὴν ὅλην τοπογραφίαν.

Ἡ μήτηρ μου δὲν ἀπεπειρήθη νὰ προπαρασκευάσῃ πολυτελεῆ ὑποδοχὴν εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ δουκὸς Β. Ἐπὶ τούτων ὑπεδέχθη αὐτὴν ἀπλοικῶς ἀλλ' ἐγκαρδίως.

Ὅταν ἐλάβομεν θέσιν πρὸς τὴν τράπεζαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἦτο προτεθειμένον μικρὸν πρόγευμα, ὁ δούξ ἤρχισε πρῶτος τὴν συνομιλίαν λέγων πρὸς τὴν μητέρα μου·

«Ὁ υἱός σου, κυρία, εἶνε πολὺ ἐπιφορὸς ἄνθρωπος. Κατὰ τὴν ὁδὸν ὅλας τὰς καρδίας ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως. Ἐγὼ πολὺ τὸν ἀγαπῶ· μάλιστα δύναμαι νὰ εἶπω ὅτι τὸν ἀγαπῶμεν ὅλοι.»

— ὦ, ναι, εἶπεν ἡ Ρενέ.

Ἡ Αὐγούστα ἐπιώπη

Ἐγνώριζε τοῦτο, κύριε, ἀπήντησεν ἡ μήτηρ μου, ὁ Φραντς μοι τὰ ἔργα φεν ὅλα, καὶ σὺ εὐχαριστῶ πολὺ διὰ τὴν εὐτυχίαν τὴν ὁποῖαν εὔρε πλησίον σου κατὰ τὸ διάστημα τῆς διαμονῆς σου εἰς τὸ Βράιτ.

— Όχι μόνον κατὰ τὸ δίκαιον τοῦτο, ἀλλὰ πάντοτε θὰ τὸν ἀγαπῶμεν, ἐπαλέσθην ὁ δούξ. Ἐλπίζω ὅτι ὁ Φράντζ δὲν θὰ παύσῃ τοῦ νὰ μᾶς ἐπισκέπτεται. Ἐίπε θετός; μου οὐδὲς, ἤλθην μάλιστα ἐπὶ τούτῳ διὰ νὰ τὸ εἰπῶ καὶ εἰς σὰς τὴν ἰδίαν.

— Εὐχαιρῶ καὶ πάλιν, κύριε, εἶπεν ἡ μήτηρ μου, μειδιῶσα μελαγχολικῶς. Φοβοῦμαι μόνον μήπως ὁ Φράντζ δὲν κατορθώσῃ νὰ σὰς λησμονήσῃ, ἀν' ὑπάρξῃ τοιαύτη ἀνάγκη.

— Νὰ μᾶς λησμονήσῃ! καὶ διὰ τί;

— Ἡ τύχη τὸν ἐρριψεν εἰς θέσιν πολὺ διάφορον τῆς ἰδικῆς σας. — Διὰ σας αἱ τοιαῦται στοργαὶ εἶνε θέλημα τῆς ζωῆς· δι' ἡμᾶς ὅμως εἶνε ἡ ζωὴ αὐτή.

— Καλλίτερον λοιπὸν νομίζετε ὅτι θὰ ἦτο ἀν' ὁ Φράντζ κατεπολέμει ἐξ ἀρχῆς τὴν πρὸς ἡμᾶς συμπάθειάν του;

— Ἴσως...

— Καὶ ἄμ' ἠσθάνθη τὴν καρδίαν του ἐλκυομένην, ὥφειλε ν' ἀπομακρυνθῆ ἀμέσως ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας...

— Ἄ! ἐφώνησα ἐγὼ, θὰ ἦτο ἤδη πολὺ ἀργά τὴν πρώτην ἡμέραν...

— Ἔττω... βλέπω ὅτι ἔχω ἄδικον, εἶπε τέλος ἡ μήτηρ μου. Μὴ νομίζετε ὅτι ἡ εὐλικρίνειά μου εἶνε ἀχαριτίαι, καὶ περὶ αὐτῶν νὰ συγχωρησῆτε τὴν μικράν μου γυνῶσιν εἰς τοιαῦτα ζητήματα. Ἐν τούτοις ὁμολογῶ ὅτι ἡ τρυφερότης τῶν αἰτημάτων τοῦ Φράντζ πρὸς τὴν κυρίαν Ρενέ, μοὶ φαίνεται ἀνεξήγητος.

— Νὰ σὰς τὴν ἐξηγήσω λοιπὸν ἐγὼ, εἶπε γελῶν ὁ κ. Β.*** Ἐὰ κάμω τὴν ἐξομολόγησιν ἀμφοτέρων ἀν' καὶ ἀκόμη οὐδὲν ἐναπιστεύθησαν εἰς ἐμέ. Γνωρίζω ὅμως τί σκέπτονται ὅσον καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι.

— ὦ! πάτερ μου, ἐφώνησεν ἡ Ρενέ.

— Ἄφες με νὰ τὰ εἰπῶ· ἔρεις κχιρὸν νὰ μὲ διορθώσῃς ἀν' ἀπαυτῶμαι· ἀλλὰ δὲν ἀπαυτῶμαι. Δὲν ὑπῆρξεν διπλωμάτης ἐπὶ μ'ταίῳ.

Εἶτα δὲ ἀπευθυνόμενος πρὸς τὴν μητέρα μου ἐξηκολούθησε·

«Μέχρι τοῦδε διευθέτησα οὕτω πως τὴν ζωὴν τῆς θυγατρὸς μου, ὥστε νὰ μὴ αἰσθανθῆ τὴν ἀνάγκην οὐδενός. Ἄλλ' ὑπάρχουσιν ἀπικιτήσεις τῆς νεότητος, αἵτινες δὲν εὐρίσκουσιν ἤχῳ εἰμὴ μόνον εἰς αὐτὴν τὴν νεότητα καὶ εἰς ἄλλον τινὰ ὁμοίμορφον χροιάτηρα. Ἡ Ρενέ ὑπερχαπᾷ τὴν ἐξαδέλφην της, ἀλλ' αἱ ἰδέαι αὐτῶν διαφέρουσιν ὑπὸ χιλιᾶς ἐπόψεως. Μολονότι διαγρῶσιν ἐν μεγίστῃ ἀρμονίᾳ, οὐδέποτε θὰ ὑπάρξῃ μεταξὺ αὐτῶν ἄκρα οἰκειότης. Ἐν μέρος λοιπὸν τῆς καρδίας τῆς Ρενέ ἔμενε κενόν. Τὸ μέρος αὐτὸ περὶ αὐτῆς ἤδη, ἢ μᾶλλον κάποιος τὸ ἀφῆρσεν ἀπ' αὐτῆς. Ἴδου ὁ ἔνοχος, προτέθηκε δεικνύων με. Τὰ δύο αὐτὰ πικιδία πλάττουσιν ἤδη ὠρᾶν ὄνειρα, μίαν ἰδεώδη φιλίαν. θέλουσι νὰ καταπλήξωσι τὸν κόσμον δι' ἐνὸς τῶν θαυμασίων ἐκείνων περὶ αὐτῶν, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν

ἔχομεν πλέον τὴν συνήθειαν νὰ πιστεύωμεν Ὀρέτην καὶ Πυλάδην, Καστωρ καὶ Πολυδεύκη.

— Μὰς περιγελάτε! εἶπεν ἡ Ρενέ.

— Δὲν σὰς περιγελάω. Τούναντιόν μάλιστα, βλέπετε ὅτι σέβομαι τὰς ιδέας σας. Ἀλλὰ, τί τὰ θέλετε, δὲν ἔχω τὴν πίστιν ἣτις μετακινεῖ τὰ ὄρη. Ἄς παρέλθουν δέκα ἔτη καὶ τότε θὰ σὰς θαυμάσω. Ἦδη περιορίζομαι εἰς τὸ νὰ σὰς ἐνοῶ, καὶ πάλιν τοῦτο εἶνε πολὺ, διότι ὅλος ὁ κόσμος δὲν σκέπτεται ὁμοίως! . . . Τούτου ἕνεκα, φίλτατό μου, σὰς συνιστῶ φρόνησιν. Ὁ κόσμος, βλέπετε, δὲν ἐπαγγέλλεται τὸ νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν αἰσθημάτων, τὰ ὅποια τῷ εἶνε συνήθως ἀπαράδεκτα· δὲν δυναμέθα δὲ νὰ δημοσιεύσωμεν διὰ τῶν ἐφημερίδων τὰς ἐπὶ τῆς φιλίας πεποιθήσεις σας, οὔτε νὰ ὑποβάλωμεν εἰς γνωμοδότησιν ἐπιτροπῆς ἐκ φιλοσόφων τὰ αἰσθήματα τοῦ ἐντίμου τούτου νέου πρὸς σέ, κέρη μου. Ἐγὼ πιστεύω ὅτι καθ' ὅλην τὴν ζωὴν του δὲν θὰ σκεφθῆ ὅτι εἶσαι δεσποινὶς θελκτικωτάτη καὶ λίαν ἐπαγωγὸς, ἀλλ' αἱ ἰδικαὶ μου σκέψεις δὲν εἶνε κοινὴ γνώμη.

— Ἐχω πτετέρα χρυσόν! εἶπεν ἡ Ρενέ ἐναγκαλιζομένη αὐτόν.

Ἐγὼ δὲν ἠδυνάμην νὰ λαλήσω ἕλαβον μόνον τὴν χεῖρα τοῦ κ. Β*** καὶ τὴν ἔφερα εἰς τὰ χεῖλη μου.

Ἀλλὰ, εἶπε δειλῶς ἡ μήτηρ μου, ἂν ἡ δεσποινὶς ὑπανδρευθῆ ποτε, πιστεῖτε ὅτι ὁ σύζυγός της θὰ ἐννοήτῃ ἕπως σεῖς, κύριε, τὴν φιλίαν τῶν παιδιῶν μας;

— Ποτὲ δὲν θὰ ὑπανδρευθῶ, εἶπε σοβαρῶς ἡ Ρενέ.

— Μὴ πιστεῦτε, κυρίκ, διέκοψεν ὁ δούξ ὅτι ἐπιτρέπω τὸ πρᾶγμα, διότι μοὶ φαίνεται καθ' ὅλα λογικόν· ὄχι, ἀλλ' ὑποχωρῶ ἐνώπιον αἰσθήματος τὸ ὅποῖον δὲν δύναμαι νὰ κταπολεμήσω. Γνωρίζω τὴν θυγατέραν μου, δὲν εἶνε κυρία τῆς καρδίας της. Συγκατανεύω λοιπὸν καὶ ἐμπιστεύομαι τὰ δύο ταῦτα παιδιά εἰς τὸν εὐγενῆ ἀλλήλων χαρακτήρα. Πράξατε καὶ σεῖς ὅπως ἐγώ. — Γώρα δὲ, ἐπειδὴ ὁ καιρὸς εἶνε ὥρατος καὶ τὸ ὄπλον μου μὲ περιμένει, πηγαίνω νὰ θηρεύσω τὸ γεῦμα διὰ τὴν ἐσπέραν ταύτην.

Ἡ δεσποινὶς Αὐγούστα ἔμενον ἀκίνητος καθ' ὅλον τὸν διάλογον. Ἡ μορφή της εἶχε λάβει πρωτοφανῆ τινὰ ἑκφρασιν αὐστηρότητος.

«Τί ἔχεις; τὴν ἠρώτησεν ὁ θεός της.

— Ἐγώ; . . . εἶποτε, ἀπεκρίθη.

Ὁ κ. Β*** ἐξερράμενος ἐστράφη πρὸς τὴν Ρενέ καὶ τῇ εἶπε χαμηλοφώνως· «Ἴδὲ καὶ πρόσθε! Σήμερον τὸ κοράσιον τοῦτο, αὔριον ὁ κόσμος ὅλος δὲν πιστεύει, διότι δὲν ἐννοεῖ.

*Κεταὶ συνέχεια

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Τρεῖς μαρμάρινοι Ἀφροδίται ἀνευρέθησαν κατὰ τὰς ἐν Δήλῳ ἀνασκαφάς, ὡς τηλεγραφεῖ ἐκεῖθεν ὁ ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Π. Καρθαδίας, εἶνε δὲ αὐταὶ δύο ἀγαλμάτια, ὧν τὸ ἕτερον εἶνε ῥωμαϊκὸν ἀντίτυπον τῆς Κνιδίας Ἀφροδίτης τοῦ Πραξιτέλου προτομοιζόν κατὰ τὴν διάθεσιν τῆς κόμης τῇ τῶν Μεδίκων, καὶ μικρὰ κεφαλὴ κελῆς ἐργασίας σῶζοντα ἱκανὰ ἔχνη χρωματισμοῦ.

— Ἡ ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολογικὴ ἐταιρεία παρέλαβε διὰ τοῦ ὑπουργείου ἐπτά ἔτι κιβώτια περιέχοντα Αἰγυπτιακὰς ἀρχαιοτήτας συλλεγείσας ὑπὸ τοῦ φιλογενοῦς κ. Γ. Δημητρίου, ὅστις παρεκάλεσε νὰ μὴ ἀνοιχθῶσι πρὶν ἢ στείλῃ καὶ τὸν κατάλογον αὐτῶν.

— Τὸ προσηχὲς φθινόπωρον ἀρχεταὶ τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς προσωρινῶς ὀργανιζομένη ἢ ἐν Ἀθήναις Ἰμερικανικῇ Σχολῇ τῆς κλασσικῆς φιλολογίας τῆς τέχνης καὶ τῆς ἀρχαιολογίας. Διευθυντὴς δὲ αὐτῆς διωρίσθη ἐπὶ ἐν ἔτος ὁ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Χάρβαρντ καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς Γραμματολογίας κ. Β. Β. Γουδβιν λυμβάνων μισθὸν ἐτήσιον τρισχίλια δολλάρια· τουτέστι δεκαοκτὼ χιλιάδας δραχμῶν. Ἡ σχολὴ θὰ ἐκδίδῃ καὶ περιοδικὸν σύγγραμμ μὲτὰ εἰκόνων ὡς καὶ αἱ δύο ἄλλαι ἡ Γαλλικὴ καὶ Γερμανικὴ.

— Κατὰ τὸ βόρειον τῆς Εὐβοίας ἐν τῇ θέσει Ἁγίου Γεώργιος (ἉΓ Γιώργη) ἀνευρέθη πλάξ λιθίνη ἔχουσα πᾶχος ὑπὲρ τοὺς πέντε δακτύλους πλάτος δύο σπιθαμῶν καὶ μῆκος πέντε ἴσως, διότι ἐλλείπει τὸ κάτω μέρος, φέρουσα πέντε καὶ τριάνοντα ὀνόματα τῶν εἰσνεγκόντων εἰς τὴν ἐπανόρθωσιν τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος τῆς Προσηφίας καὶ κατσκευῆν τοῦ ἀγάλματος· ἀπέναντι δ' ἐκάστου ὀνόματος δηλοῦται διὰ γραμμάτων τὸ ποσὸν ὅπερ ἕκαστος συνεισνεγεν. Παρὰ τὴν στήλην εὐρέθησαν ἀσβεστόκτιστα θεμέλια, πλῆθος μεγάλων κεράμων καὶ λύχνος πῆλινος, ἔχων ἐν τῇ βάσει ἐπιγεγραμμένον τὸ στοιχεῖον Α. Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη εἶνε πολλοῦ λόγου ἀξία, διότι δι' αὐτῆς δύναται νὰ καθορισθῇ ἡ θέσις τοῦ ἱεροῦ τῆς Προσηφίας Ἀρτέμιδος καὶ τοῦ Ἀρτεμισίου ἀρωτηρίου, ὅπερ οἱ νεώτεροι γεωγράφοι ὀρίζουσι, μετὰ τινῶν ὅμως ἔνδοξατων, πλησίον τοῦ χωρίου Καστρὶ ἐν τῷ Πηλαιοκάστρῳ, δύο ὄλας ὄρας μακρὰν τοῦ τόπου τῆς ἀνευρέσεως τῆς ἐπιγραφῆς. Φαίνεται δὲ ὅτι ἐν πελαιοτέροις χρόνοις ἐπὶ τῶν εἰρειπίων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος ἐκτίσθη ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, διότι καὶ ἡ θέσις αὕτη καλεῖται Ἁγιος Γεώργιος καὶ ἡ δι' αὐτῆς διερχομένη στενὴ ὁδὸς ταῖς Γιώργη η

ή σιγάτι εν φ οὐδὲ ἔχνος ἐκκλησίας σώζεται, καταστραφείτης ἴτως πρὸ πολλοῦ καὶ τοῦ χώρου, καλυφθέντος ὑπὸ δάσους πυκνοῦ πίτυων. Ταῦτα ἐκ τῆς «Ἐστίας» τῆς 27 Ἰουίου.

— Ἐν ταῖς τελευταίαις ἐν Τροίᾳ ἀνασκευαῖς ἐπὶ τῆς δευτέρας λεγομένης πόλεως ἦτοι τῆς ὑποτιθεμένης Τροίας, ἣτις εὐρίσκεται ἐξ μέτρα ἄνω τοῦ παρθενικοῦ ἐδάφους ἀπεκκλύφθησαν, καθ' ἃ ἐκ Τροίας ἐπιστέλλει ἡ κυρία Σοφία Σχλιέμαν εἰς τὴν «Ἐστίαν» δύο λίαν περιέργα οἰκοδομήματα, ἀτινα κατὰ μὲν τὴν γνώμην τῶν ἀρχιτεκτόνων Dr. Dörigfeld καὶ Ofler εἶνε νοοί, ὁ δὲ κ Σχλιέμαν εὐρίσκει μεγίστην ὁμοιότητα μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν οἰκιδῶν ἅς ὁ Πάρις ἔκτισε δι' ἐκυτὸν ὑπὸ τῶν ἀρίστων ἀρχιτεκτόνων τῆς Τροίας (Ἰλ. Ζ'. 316). Τῶν οἰκοδομημάτων τούτων τὸ μὲν Α' ἔχει μῆκος μὲν 30 μέτρων, πλάτος δὲ 13 καὶ τὸ πάχος τῶν τοίχων του εἶνε 1,40. Τὸ δὲ Β' ἔχει μῆκος 20 μ., πλάτος 7, καὶ πάχος τῶν τοίχων 1,20 Δικ-φέρουσι δὲ καὶ κατὰ τὸν τρόπον τῆς οἰκοδομῆς, διότι ὁ μὲν Α' ἔχει μικρὰς ἀρμογὰς πηλοῦ ἐψημέναις ὡς αἱ πλίθιοι, ἐν φ οἱ τοῖχοι τοῦ Β' ἔχουσι μεγάλας ἀρμογὰς ὧν ὁ πηλὸς εἶνε μόλις κεκαυμένος. Ἐκ τούτων δὲ δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι τὸ Α' εἶνε ἀρχιότερον τοῦ Β' καθ' ὅσον μάλιστα ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος τοῦ Α' ὁ ἀπέναντι τοῦ στενοῦ διαδρόμου ἔχοντος πλάτος 0,50 εἶνε κεκαλυμμένος ὑπὸ πηλοῦ, ἐν φ ὁ ἀντίστοιχος τοῦ Β' δὲν ἔχει τοιοῦτον κονίαμα. Ἀμρότερα δὲ τὰ οἰκοδομήματα ταῦτα ἔχουσι πρὸς τὸ ΝΑ μέρος ἀνοικτὸν τὸ μὲν Α' 13μ. μῆκος καὶ 10 πλάτος καὶ χωρίζεται ἀπὸ τοῦ ἀδύτου (ἔχοντος 17μ. καὶ πλάτος 10) ὑπὸ δύο ἐξεχόντων τοίχων σχηματιζόντων τὴν θύραν. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τοῦ ἀδύτου ὑπάρχει κυκλοειδὲς βᾶσις ἐκ πηλοῦ ἔχουσα διάμετρον 4μ. καὶ ὕψος 0,06 ἐφ' ἧς πιθανῶς θὰ ἴστατο τὸ ξόανον. Πρὸς τὸ ΝΔ τῶν δύο τούτων ναῶν κεῖται ἄλλος τις Γ' τῆς αὐτῆς ἐντελεῶς ἀρχιτεκτονικῆς.

— Ἐδόθη ἀδεικ τῷ κ. Σχλιέμαν νὰ ἀνασκάψῃ ἐν Μπουναρμπασι, ὅπερ τινὲς τῶν ἀρχαιολόγων θεωροῦσιν ὡς τὴν Ὀμηρικὴν Ἴλιον τὸ μέρος ἐνθα ἀνεσκάφη ἐπὶ τινὰς ἡμέρας ἔδειξεν ὅτι ἡ ἐπισώρευσις τοῦ χώματος εἰς πολλὰ μέρη εἶνε 1—3 μέτρα. Εὐρέθησαν δὲ σπονδύλιά τινα ὡς τὰ ἐν Ἰσαρλίᾳ ἀνευρισκόμενα καὶ τεμάχια ἀγγείων ἑλληνικῆς ἐποχῆς. Κατὰ τὰς εἰκασίας τοῦ κ. Σχλιέμαν τὸ μέρος τοῦτο θὰ εἶνε ἡ πόλις Γέργκ.

— Ἐκ τῶν φύλλων τοῦ μηνὸς Ἰουίου τῆς ἐν Σάμῳ ἐκδιδομένης ἐφημερίδος «Σάμου» σταχυολογοῦμεν τὰ ἐπόμενα·

Τὸ ἐν Σάμῳ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (3,60) θυμαζόμενον ὕδραγωγεῖον δι' οὗ τὸ ὕδωρ ὀχετευόμενον διὰ σωλήνων ἤρχετο εἰς τὴν πόλιν ἀπὸ μεγάλης πηγῆς, ἔργον τοῦ Μεγαρέως ἀρχιτέκτονος Εὐπαλίνου Νουστρόφου, ἀνεκαθαρρίζεται ἤδη τὸ μὲν χάριν τῆς ἱστορικῆς αὐτοῦ ἀξίας, τὸ δὲ ἵνα χρησιμεύσῃ πάλιν εἰς τὴν διοχέτευσιν τοῦ ὕδατος ἀπὸ τῆς αὐτῆς μεγάλης πηγῆς, τῆς νῦν Ἀγιάδες καλουμένης. Μέχρι τοῦ τέλους τοῦ μηνὸς

Ίουνίου ἐκ μὲν τοῦ πρὸς τὸ Ἰηγάριον μέρους ἐκαθαρίσθη εἰς μῆκος πλέον τῶν 300 μέτρων φωτιζόμενον ὑπὸ δέκκ φεγγιτῶν εἴκοσι περίπου μετρῶν ἀπ' ἀλλήλων ἀπεχόντων. Ἐχει δὲ ὕψος 2 μέτρων καὶ πλάτος 0,70 καὶ εἶνε ἐντὸς κεκαλυμμένος ὑπὸ λεπτοῦ χρώματος εἰς ὕψος μέτρων 1,40· ἐκ δὲ τοῦ μέρους τῆς μεγάλης πηγῆς ἐκαθαρίσθη εἰς μῆκος 250 μ. φωτιζόμενον ὑπὸ ἐπτὰ φεγγιτῶν, τὸ δὲ ὕψος αὐτοῦ ἐνιαχοῦ εἶνε ἀνώτερον τοῦ ἐτέρου. Τριακόσια δὲ περίπου μέτρα ἀπὸ τῆς πηγῆς τὸ ὕδραγωγεῖον ἐφάνη διακρούμενον εἰς δύο διευθύνσεις, ὧν ἕνεκα, φαίνεται, ὀνομάζει αὐτὸ ὁ Ἡρόδοτος «ἀμφίστομον ὄρυγμα». Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν δὲ ἀνευρέθη παρὰ κλίμακα ἐκ τεσσάρων βυθμίδων λίθος φέρων τὴν ἐπιγραφὴν

Διουνοδόωρος

ὁ θεοφόρος

μητρὶ Ἐπικρατείᾳ,

ἀφ' ὧν ἐργάζεται.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Ἐτελέσθησαν αἱ δημόσιαι ἐξετάσεις τῆς ἐν Ἀθήναις Σχολῆς τῶν Ἀπόρων Παιδῶν πρὸντων τοῦ Σ. Μητροπολίτου Ἀθηνῶν, τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας, τοῦ Νομάρχου, τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως, τοῦ διευθυντοῦ τῆς Ἀστυνομίας καὶ πολλῶν φιλομουσῶν καὶ φιλανθρώπων, διαρκέσασαι τρεῖς ἡμέρας τῇ 30 καὶ 31 Μαΐου καὶ 1 Ἰουνίου. Κατὰ τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς ἀποτελουμένης ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου κ. κ. Ἄν. Διομήδους Κυριακοῦ, Μιλτ. Βρατσάνου καὶ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Εὐγ. Δεσπάστα, ἐν τῇ γ' τάξει τῆ καὶ ἀνωτάτῃ ἦσαν ἐγγεγραμμένοι πρὸς ἐξέτασιν 12 μαθηταὶ προσήλθον δ' εἰς ἐξετάσεις 6 μόνον τῶν λοιπῶν ἀπελθόντων εἰς τὰς πατρίδας των. Ἐξητάσθησαν δὲ εἰς τὰ θρησκευτικὰ, ἀνάγνωσιν, γραφὴν, γραμματικὴν, ἀριθμητικὴν, γεωγραφίαν, ἱστορίαν καλλιγραφίαν καὶ μουσικὴν. Διέπρεψαν δὲ πάντες οἱ ἐξετασθέντες καὶ ἐκρίθησαν ἄξιοι ἐπαίνου, οἷδε·

Κοσμάς Βασιλείου ἐτῶν 22 Μακεδὼν κτίστης.

Κωνσταντῖνος Βλάχος ἐτῶν 14 Ἀθηναῖος ὑπηρέτης.

Βασίλειος Βενέτης ἐτῶν 14 Ἀθηναῖος ὑπηρέτης.

Δημήτριος Πολίτου ἐτῶν 17 Κωνσταντινουπολίτης ὑπηρέτης.

Ἀργύριος Λαμπρόπουλος ἐτῶν 19 Κορίνθιος ἐφημεριδοπώλης.

Ἀθηνάσιος Πανηγυριώπουλος ἐτῶν 15 Κορίνθιος ὑπηρέτης.

οἷτινες καὶ ἀπελύθησαν τῆς Σχολῆς λαβόντες τὰ ἀπολυτήριά των, ἐνδει-

κτικὰ τῆς ἐπιμελείας αὐτῶν καὶ τῆς κκληῆς διχωγῆς πρὸς περικίτερον ἐν κοινωνίᾳ ἀποκκτῆταισιν.

Ἐν δὲ τῇ β' τάξει ἦσαν ἐγγεγραμμένοι πρὸς ἐξέτασιν 24, προσήλθον δὲ 12 ἐξετασθέντες εἰς τὰ αὐτὰ μαθήματα· διέπρεψαν δὲ καὶ ἄλλοι ἐπίκτινου ἐθιωρήθησαν τέσσαρες.

Μιχαὴλ Κωστόπουλος ἐτῶν 18 ἐκ Γορτυνίας ἐφημεριδοπώλης

Θεόδωρος Πετράκος ἐτῶν 10 ἐκ Μάνης ὑποδηματοποιός

Γεώργιος Ὁρφάνης ἐτῶν 15 ἐκ Κρήτης ὑπηρέτης

Εὐσταθίος Λάμπρου ἐτῶν 15 Σικύνου κουρεὺς

ἐν δὲ τῇ α' τάξει ἦσαν ἐγγεγραμμένοι πρὸς ἐξέτασιν 36, προσήλθον δὲ 29 ἐξετασθέντες εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, γραφὴν καὶ ἀριθμητικὴν· διέπρεψαν δὲ 5 οἱ ἑξῆς:

Νικόλαος Στυλιανοῦ ἐτῶν 13 Κρής βράπτης.

Καράλαμπος Μαρίτσας ἐτῶν 16 Γορτυνίος ὑπηρέτης παντοπωλείου

Δημήτριος Τσοῦτσος Ἡπειρώτης.

— Συμφώνως πρὸς τὸν τελευταῖον ψηφισθέντα νόμον, τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἑσωτερικῶν ἐζήτησε διὰ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ τηλεγραφείου παρὰ τοῦ Συλλόγου 20 ἐκ τῶν μαθητῶν τῆς Σχολῆς τῶν Ἀπόρων Παιδῶν ἵνα ὑπηρετήσωσιν ὡς διανομεῖς τῶν τηλεγραφημάτων, ὧν καὶ ἐστάλησαν τὰ ὀνόματα.

— Ἀπεβίωσε μέλος σεβαστὸν καὶ ἀγαπητὸν τῷ Συλλόγῳ ὁ αἰδεσιμώτατος Ἰωάννης Ἐφραίμος Χίλλ ἱερεὺς, πρὸ πεντηκονταετίας ἐλθὼν ἐξ Ἀμερικῆς καὶ τὸ πρῶτον ἐν Ἀθήναις συστήσας παρθενωγεῖον, ἀληθῆς ἀπόστολος τοῦ Εὐαγγελίου μέχρι τέλους τοῦ βίου του γενόμενος παράδειγμα ἀρετῆς καὶ ἐλεημοσύνης. Ἡ κυβέρνησις τιμῶσα τὴν ἀνδρὰ ἐκῆδευσεν αὐτὸν ἀπονεύματα τιμᾶς Ἐξάρχου. Ἀπέστειλε δὲ καὶ ὁ Σύλλογος πρὸς τὴν σεβασμίαν χήραν ἐφάμιλλον τῶν ἀρετῶν τοῦ ἀειμνήτου αὐτῆς συζύγου, συλλυπητήριον γράμμα, εἰς ὃ ἐκείνη ἀπήντησεν ὡς ἑξῆς:

Ἀθῆναι, τῇ 24 Ἰουνίου 1882

Πρὸς τὸν Πρόεδρον τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρνασσός»

Σεβαστὲ Κύριε,

Μόλις δύναμαι νὰ ἰκorrᾶσω τὰ αἰσθήματα δι' ὧν ἡ Ὑμ. διακοίνωσις μὲ διεβίβασε τὰ συλλυπητήρια τοῦ διαπρεπεῦς Συλλόγου Σας, ἐπὶ τῇ στερήσει ἣν ὑπέστην ἐν τῷ θανάτῳ τοῦ ἀνδρός μου αἰδεσιμῶς Ἰω. Ε. Χίλλ — Ἀεῖποτε ὁ μακαρτικὸς βαθῆως ἐνδιεφέρετο διὰ πᾶν καθίδρυμα τείνον εἰς ἠθικὴν ἀνάπτυξιν οἰασθήσοσε χώρας — πρὸ πάντων δὲ διὰ τὰ ἐν τῇ Ἑλλάδι Ἰδρύματα τῆς νεολαίας — ἐλυπεῖτο δὲ, ὅτι ἕνεκα τῆς προσεβηκυίας ἡλικίας τοῦ ἐκωλύετο νὰ παρευρισκῆται προσωπικῶς εἰς τὰς συνεδριάσεις τοῦ Συλλόγου — καὶ συχνὰ ἐπανελάμβανε τοὺς λόγους τοῦ Ἁγίου Παύλου — «Ἑλλῆσι ὀφειλέτης εἰμί»

Ἀέχθητε ἐν τούτοις εὐμενῶς, Σεβαστὲ Κύριε Πρόεδρε, τὰ αἰσθήματα τῆς ὀφελῆς μου ὑπολήψεως καὶ τῶν εὐχαριστιῶν μετ' ὧν εἰμί Ὑμετέρα.

Φ. Μ. Χίλλ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ ΙΕΡΑΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ *

Περί δὲ τῶν πρὸ τῆς ἀλώσεως, τῆς Κ/πόλεως ἐκκλησιαστικῶν χορῶν ἔχομεν τὰς ἐξῆς θετικὰς εἰδήσεις. Κατὰ τὴν τρίτην νεκρὰν τοῦ Ἰουστινιανοῦ¹ τὸ προσωπικὸν τῶν τριῶν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ χορῶν, ὑπερμέτρως αὐξηθέν, περιορίζεται εἰς 60 πρεσβυτέρους, 100 διακόνους καὶ 90 ὑποδιακόνους, ἀποτελοῦντας τὸν ἐντὸς τοῦ βήματος χορὸν² εἰς 25 ψάλτας, ἀποτελοῦντας τὸν δεύτερον χορὸν, διηρημένους εἰς δύο ἡμιχόρια, ὧν ἑκάτερον εἶχεν ἴδιον δομέστικον· τὸν δὲ τρίτον ἀπετέλουν οἱ ἐπὶ τοῦ ἀμβωνος, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐκκλησίας κειμένου, 110 ἀνγκνῶσται. Ὡσαύτως ἡ δωδεκάτη νεκρὰ τοῦ Ἡρακλείου περιορίζει τὸν ἀριθμὸν τοῦ προσωπικοῦ τῆς μὲν Μεγάλης ἐκκλησίας εἰς 80 πρεσβυτέρους, διακόνους ἄρρενας 150, θηλείας διακόνους 40, ὑποδιακόνους 70, ἀνγκνῶστας 160, καὶ ψάλτας 25. τῆς δὲ τῶν Βλαχερνῶν εἰς πρεσβυτέρους 12, διακόνους ἄρρενας μὲν 18, θηλείας δὲ 6, ὑποδιακόνους 8, ἀνγκνῶστας 20, ψάλτας 4, καὶ πυλωροὺς 5. Ἄνωκ δὲ ἡ Κομνηνὴ λέγει, ὅτι ἐν τῷ καιρῷ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων ἐψάλλον ἐν ἀλλὰξ δύο χοροί, εἰς ἀνδρῶν καὶ ἑτεροῦ γυναικῶν, ἀποτελούμενος ὑπὸ τῶν διακονησῶν,³ ὥστε πιθκνὸν καὶ αἱ ἐν ταῖς ἀνωτέρω νεκραῖς ἀναφερόμεναι θήλειαι διάκονοι ἐλάμβανον μέρος εἰς τοὺς χορούς. Μιχαὴλ δὲ ὁ Ψελλὸς περὶ τῆς Ουγκτρὸς αὐτοῦ Στυλικανῆς λέγει ὅτι ἐλάμβανε μέρος εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικούς χορούς·³ ὁ αὐτὸς δὲ Ψελλὸς περὶ Ἰωάννου τοῦ

* Ἰδὲ ἀριθ. 487 Παρκοστοῦ.

1 Νεκρὰ γ'. Θεσπίζομεν μὴ περικεῖρω μὲν ἐξήκοντα πρεσβυτέρων κατὰ τὴν ἀγιωτάτην μεγάλην ἐκκλησίαν εἶναι, διακόνους δὲ ἄββιναι, ἑκατὸν, τισσαράκοντα δὲ θηλείας, καὶ ὑποδιακόνους ἑνενηκοντα, ἀναγνώστας δὲ ἑκατὸν δέκα, καὶ ψάλτας εἴκοσι πέντε, ὡς εἶναι τὸν πάντα ἀριθμὸν τῶν εὐλαβεστάτων κληρικῶν τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ἐν τριακοσίοις εἴκοσι πέντε προσώποις καὶ ἑκατὸν πρὸς τούτοις τῶν καλουμένων πυλωρῶν. *

2 Ἀλεξιάδου βιβλ. α'. Τῷ δὲ καιρῷ τοῦ μεγαλοκλήρυκος Παύλου κληρὸς μέγας κατεῖληκτο καὶ πολὺς, καὶ φώτων ἀεψίλειαι, καὶ παραγινόμενος εἰς τουτοῖ τὸν καιρὸν, Ἰδοὺς ἂν χοροὺς ἐκτερωθῆν ἀνεγίνοντας. Κατέταξε γὰρ τῷ τῶν Ἀποστόλων καιρῷ ἄδοντας καὶ ἄδούσας κατὰ τὸν Σολομῶντα· ἐπιμελὲς γὰρ καὶ τὸ τῶν διακονησῶν κεισοῖηκεν ἔργον.

3 Ἄλλ' ἐποφθίεται τις ἐν κόρπαις οὕτω τοῖς θείοις προσαναθεσπιμένη, ὡς ὀρθρίοις παρουσιάζειν ἐν ἔξμασι καὶ τῶν ἁδόντων τοῖς χοροῖς συνεφιστάσθαι καὶ ὑμνωδῶς μετὰ τῶν ἄλλων γνωρίζεσθαι. Καὶ ἄδουσι συνηθε καὶ τῶν ὑποφωτισμένων τοὺς θείους ὕμνους ἐπακρωμένη, οὐδὲν παρὶ τῶν ὅσα πρὸς ὑμνωδίαν Θεῷ ἐπίταγας ἀναφέρεισθαι. Τίς ἄδούσας ἐν καιρῷ Κυρίου ἐπακρωόμενος, καὶ τοῖς τῶν ὕμνων μέλεσι τὰ ἐαυτοῦ παραμιγνυούσας ψάλλομενα, οὐ τὸν τῆς φύσεως κλάστην ἐδόξασε, καὶ τῆς ἄδούσας ταχέως τὸ φιλόθεον.

Εὐχαϊτῶν Μητροπολίτου λέγει, ὅτι ἐν τῇ κατ' αὐτὸν Μητροπόλει ἐλάβαντο μέρος εἰς τοὺς πολυρῶνους χοροὺς ἅπας ὁ λαός, οὐδὲ τῶν γυναικῶν ἐξαιρουμένων.¹ Ἐκ τῶν μαρτυριῶν δὲ τούτων μνηθάνομεν, ὅτι οὐ μόνον ὠριμέναι δικλονήσασαι, ἀλλὰ καὶ αἱ κόραι ἐπιστήμων οἰκογενειῶν, οἷα ἡ τοῦ Ψελλοῦ, ἐλάβαντο μέρος εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικούς χοροὺς, πολυφῶνους καὶ πικραμονίους ὄντας, ὥστε οἱ βυζαντινοὶ ἦσαν πολὺ δικαιότεροι ἡμῶν πρὸς τὸ γυναικεῖον φύλον. Ἡ συμμετοχὴ ὅλου τοῦ λαοῦ εἰς τὰς ὑμνωδίας, ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου², τοῦ Θεοδώρητου, καὶ ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν πατέρων.

Περὶ δὲ τοῦ ἐρμηνευτικοῦ ἢ ἐξαγγελτικοῦ, τούτεστι τοῦ πρακτικοῦ μέρους, ἔχομεν ὡσαύτως θετικὰς γνώσεις, τὸ μὲν ἐξ ἱστορικῶν πηγῶν, τὸ δὲ ἐκ τῶν χειρογράφων τῶν μελωδιῶν. Κατὰ μὲν τὸν Μέγαν Βασίλειον δύο ἦσαν οἱ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ οὗ ἦθεις τοῦ ἔδειν τρόποι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὁ ἀντιψαλλόμενος ἢ ἀντίφωνος, καὶ ὁ κατ' ὑπακοήν. «Ἐκ νυκτὸς γὰρ, λέγει, ὀρθρίζει πρὸ ἡμῶν ὁ λαὸς ἐπὶ τὸν οἶκον τῆς προσευχῆς καὶ ἐν πόνῳ καὶ θλίψει καὶ συνοχῇ δακρύων ἐξομολογούμενοι τῷ Θεῷ, τελευταῖον ἐξαναστάντες τῶν προσευχῶν εἰς τὴν ψαλμωδίαν καθίστανται. Καὶ νῦν μὲν διχῆ δικνεμηθέντες, ἀντιψάλλουσι ἀλλήλοις,³ ὁμοῦ μὲν τὴν μελέτην τῶν λογίων ἐντεθεὶν κρατύνοντες, ὁμοῦ δὲ καὶ τὴν προσοχὴν καὶ τὸ ἀμετεώριστον τῶν καρδιῶν διοικούμενοι. Ἐπειτα πάλιν ἐπιτρέψαντες ἐνὶ κατάρχειν τοῦ μέλους, οἱ λοιποὶ ὑπηχοῦσι· καὶ οὕτως ἐν τῇ ποικιλίᾳ⁴

1 Μ. Ψελλ. Εἶπε γὰρ ἐν Σεραφίμ μέλη ὑμνούμενα, εἶτε ἐν Χερουβιμ προσαδόμενα, εἶτε παρὰ τῶν θρόνων συναρμολόμενα, εἶτε παρὰ τῶν ἐφεῖης τάξιων μελουργούμενα, εἶτε παρὰ τῶν θεῶν ψυχῶν μουσοργούμενα, πάντα ἄν τις ἴδῃ ἐν τῇ κατ' αὐτὸν Μητροπόλει τῷ κρείττωι φωναῖς ἀοιγήτοις ἀναπερπόμενα· προστέθηκε ταῖς χοροστασίαις τοὺς κύκλους τῶν ψαλλόντων, ἐπηξήσασα ταῖς μέλαις μέλη, καὶ ταῖς βυθμοῖς βυθμοὺς προσενήνοχε· πᾶν ἔθνος ἐπισυνήγαγε, πᾶσαν τέχνην, πᾶν ἐπιτήδευμα, ἔδωκε τῷ ἱεροῦ νοῦ πάντας συνήγαγε, καὶ τὰς ἀγροίκους γλώσσας πρὸς τὴν τοῦ κρείττου ὑμνωδίαν ἐρρῶμισεν· οὐθ' ὁ τέκτων οὐθ' ὁ σκυτοτόμος, οὐθ' ὁ χαλκεύς, οὐθ' εἴ τις ἕτερος χειρῶν κτ' ἢ βάνασσος, τῶν μυστηρίων ἀτέλεστος, οὐδὲ τῆς πρὸς τὸ θεὸν ἐμμελείας ἀμέτοχος· ἀλλ' ᾧ πρὸ βραχίος· τὸ σῦτος ἐν ταῖς χερσὶ, οὗτος ἐνδὸν γενόμενος τοῦ νοῦ ἀθρόον μεταπεποιήσεται, καὶ τὴν τε φωνὴν συνεχῆ ταῖς ἀγγελικαῖς σάλπιγγι, τοὺς τε δακτύλους βυθίζει πρὸς τὴν τοῦ χοροῦ συμφωνίαν· οὐδὲ τὸ θηλυ πόρρω τῶν τοιοῦτων ἐστί· ἀλλὰ καὶ ταῦται ἐστί τινα μέλη ταῖς μέλζουσι συνυπηχοῦντα χοροῖς.»

2) Βασίλ. «Πῶς οὐκὶ καλλίων ἐκκλησίας τοιαύτης ὁλόλογος, ἐν ἣ συμμεγῆς ἦχος, οἶδόν τινος κύματος ἡἰόνι προσφερομένου, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ νεπίων, κατὰ τὰς πρὸς τὸν Θεὸν ἡμῶν δεήσεις ἐκπέμπεται.»

3 Θεοδ. Ἐν πάσαις γὰρ ταῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐκκλησίαις, τοῦ ἱεροῦ καθηγουμένου σὺλλόγου, ἅπας ὁ λαὸς τὸν εὐεργέτην ὕματ.²

4 Γρηγ. Θεολ. Ὁ τῶν ἀντιφθόγγων καὶ ἀντιφῶνων φράσεων τοῖς ἐκατέρωθεν θιασώταις, καὶ λατρευταῖς τῆς θεῆς· ἐν κρότοις μεγαλειότητος.

5 Περὶ τοῦ ποικίλου τῆς ψαλμωδίας ἐν τῇ ΑΖ' ἐρωτήσει λέγει τάδε· «Χρησιμεῖν δὲ λογίζομαι τὴν ἐν ταῖς προσευχαῖς καὶ ψαλμωδίαις κατὰ τὰς ἐπιεκριμένας ἄρας διαφορὰν τε καὶ ποικιλίαν, καὶ κατ' ἐκείνο, ὅτι ἐν μὲν τῇ ὁμαλόθετῃ πολλὰς που καὶ ἀκηδῆ ἢ ψυχὴ καὶ ἀπομετεωρίζεται· ἐν δὲ τῇ ἐναλλαγῇ καὶ τῇ ποικίλῳ τῆς ψαλμωδίας καὶ τοῦ περὶ ἐκάστης ἄρας λόγου νεκροποιεῖται αὐτῆς ἡ ἐπιθυμία καὶ ἀνακαίνιζεται τὸ νηφάλιον.»

τῆς ψαλμωδίας κτλ.». Ἐν δὲ τῇ ΣΖ' ἐπιστολῇ λέγει, ὅτι οἱ τρόποι οὗτοι τοῦ ᾄδειν, δι' οὓς οἱ διαβόλλοντες αὐτὸν ἤγειρον ἀκήρυκτον καὶ ἀσπόνδον πόλεμον,¹ ἦσαν ἐν χρήτει ἤδη ἐν πολλαῖς ἐκκλησίαις.²

Ὁ καθ' ὑπακοήν δὲ τοῦ ᾄδειν τρόπος, ἀναφέρεται μὲν καὶ ἐν ταῖς ἀποστολικαῖς διατάξεσι,³ ποιοῦνται δὲ λόγον περὶ αὐτοῦ καὶ ἄλλοι ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες. Ὁ μὲν Θεοδώρητος περὶ τοῦ Μεγάλου Ἀθωνασίου λέγει· «Καθεστῆς ἐπὶ τοῦ θρόνου, πρόετρεπε τὸν μὲν διάκονον ἀνακινώσκειν ψαλμόν, τοὺς δὲ λαοὺς ὑπακούειν, «Ὅτι εἰς τὸν κίβωνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ. Σαφῆ δὲ ἰδέειν τοῦ τρόπου τούτου τοῦ ᾄδειν παρέχει· ἡμῖν ὁ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἀκμάσας Μεθόδιος ὁ μάρτυς καὶ Πατέρων ἐπίσκοπος· ἐν τῷ συμποσίῳ τῶν δέκα παρθένων, λέγων τάδε· «Ὡς οὖν ἀνέστησαν, τὴν Θέκλαν μέσση τῶν παρθένων, ἔρη, ἐκ δεξιῶν δὲ τῆς Ἀρετῆς στήσαν, κοσμίως ψάλλειν· τὰς δὲ λοιπὰς ἐν κύκλῳ, καθάπερ ἐν χοροῦ σχήματι συστάσας ὑπακούειν αὐτῇ». Αἱ ὑπὸ τῆς Θέκλας ψαλλόμεναι ψᾶδι εἴλοσι καὶ τέσσαρες τὸν ἀριθμὸν κατὰ τὴν τάξιν τῶν 24 γραμμῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφάβητου ἐπιγράφονται ψαλμοί, ὧν ἡ πρώτη ἔχει ὧδε·

Ψ α λ μ ο ς

«Ἄνωθεν παρθένοι, βοῆς ἐγεροσίνερος ἤχος ἦλθε, Νυμφίω λέγων πασσοῦδι ὑπαντάνειν λευκέσιν ἐν στολαῖς καὶ λαμπράσι πρὸς ἀνκτολάς. Ἐγρεσθε πρὶν φθάσῃ μολεῖν εἴσω θυρῶν ἄναξ». Μετὰ δὲ τὸ τέλος ἐκάστου τῶν 24 ψαλμῶν αἱ λοιπαὶ παρθένοι ᾄδουσι τὴν ἐξῆς ὑπακοήν·

Ἰ π α κ ο ἦ

«Ἄγνεύω σοι καὶ λαμπάδας φρεσφόρους κρατούσα, νυμφίε ὑπαντῶσοι». Ὁ τρόπος οὗτος τοῦ ᾄδειν ἐκαλεῖτο καὶ ὑπάδειν, ὑπόδη, ἐποψάλλειν καὶ ὑπόψαλμος, κατὰ δὲ τὸν Θεσσαλονίκης ἀρχιεπίσκοπον Συμεὼν καὶ ἁσματικός,⁴ ἐξ οὗ ἡ καλουμένη ἁσματικὴ ἀκολουθία, περὶ ἧς λέγει· «ἡ ἁσματικὴ αὕτη ἀκολουθία πρὸς τῶν πατέρων ἀνωθεν δέδοται. . . Καὶ αἱ καθολικαὶ δὲ ἐκκλησίαι πᾶσαι ἀπὸ τὴν οἰκουμένην ἀπ' ἀρχῆς ταύτην με-

1 Βασίλ. Ἐπιστ. ΣΖ'. Κἂν τὴν αἰτίαν ἐρωτηθῶσι τοῦ ἀκήρυκτου τούτου καὶ ἀσπόνδου πολέμου, ψαλμοὺς λέγουσι καὶ τρόπον μελωδίας τῆς παρ' ἡμῖν κεντραχίας συνηθείας, καὶ τοιαυτὰ τινα, ἐφ' οἷς ἔχρησεν αὐτοὺς ἐγκαλύπτεισθαι.»

2 Βασίλ. Ἐπιστ. ΣΖ'. Ἐπὶ τοῖσιν οἱ λαοὶν εἰ ἡμᾶς ἀποφεύγετε, φεύξεσθε μὲν Αἴγυπτίους, φεύξεσθε δὲ καὶ Αἴθνας ἀμφοτέρους, Θηβάζιους, Παλαιοστίνους, Ἀραβίαι, Φοίνικας, Σύρους, καὶ τοὺς πρὸς τῷ Εὐφράτῃ κατοικισμένους, καὶ πάντα ἅπασι ἀπλῶς, παρ' οἷς ἀγρονομίαι καὶ προσευχαὶ καὶ αἱ κοιναὶ ψαλμωδίαὶ τετίμηνται.» Περίεργον, ὅτι δὲν ἀναφέρονται ἐνταῦθα ὄνομασθαι αἱ δύο περὶ τῶν πρωτείων ἐρῶνσαι ἐκκλησίαι.

3 Ἀποστ. Διατ. ΙΙ, 57. Ἄνα δύο λεγομένων ἀναγνωσμάτων, ἕτερός τις τοῦ δεξιῶ ψαλλέτω ὕμνον, καὶ ὁ λαὸς τὰ ἀποστιχία ὑποφαλλέτω. Εὐσεβ. Ισ, ΙΙ, 17. Ἐνὸς μετὰ βῆθροσ κοσμίως ἐπιψάλλοντος, οἱ λοιποὶ καθ' ἡσυχίαν ἀρωμόμενοι τῶν ὕμνων τὰ ἀποτελεύτια ἐψηχοῦσι.»

4 Ὁ ἁσματικός οὗτος τοῦ ᾄδειν τρόπος τῆς βυζαντιακῆς ἐποχῆς οὐδὲν κοινὸν ἔχει μετὰ τῶν μελωδιῶν τοῦ σημερινοῦ συστήματος, τῶν καλουμένων ἁσματικῶν.

λωδικῶς ἐτέλουν, μηδὲν χωρὶς μέλους λέγουσαι, εἰμὴ τὰς τῶν ἱερέων μόνον εὐχάς, καὶ τὰς τῶν διακόνων αἰτήσεις. Ἐξαιρέτως δὲ αἱ μέγιστα ἐκκλησίαι τῆς Κωνσταντινίου καὶ Ἀντιοχείας ποτὲ καὶ Θεσσαλονίκης, εἰς ἣν ἄρτι καὶ μόνον ἐν μόνῳ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγίας σοφίας θεῖῳ ναῶ ἐνεργεῖσθαι ὑπολέλειπται. . . Οἱ δὲ Κωνσταντινοπολίται τοῦτο ἄρτι θαυμάζουσι, μὴ εἰδότες, ὅτι ταῦτα διωγμῶ Λατίνων τὰ κάλλιστα κατέλιπον ἔθηγ. Κατὰ τὸν εἰρημένον Συμεὼν ἀσκητικῶς ἤδοντο ἄπαντες οἱ τοῦ Δαβὶδ ψαλμοί, μεθ' ἕκαστον στίχον ὑπαδουμένης τῆς ὑπακοῆς. «Συνέτισόν με Κύριε, ἡ Δόξα σοι ὁ Θεός, ἡ Ἀλληλουῖα κτλ.»¹ Τοιοῦτος τοῦ ἄδειν τρόπος ὑπῆρχεν ἐν χρήσει καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὡς τὰ σχολ. εἰς Πίνδαρον Ὀλυμ. 9 ἀναφέρουσι λέγοντα· ἂ Ὁ Ἀρχίλοχος πρὸ τούτων τῶν λυρικῶν γενόμενος, ἐλθὼν εἰς Ὀλυμπίαν θελήσας ὕμνον ἀναβαλέσθαι εἰς Ἡρακλέα ἐν τῇ Ὀλυμπίᾳ, ἀπορήτας κιθαρωδοῦ, διὰ τινος λέξεως μιμητάσθαι τὸν ῥυθμὸν καὶ τὸν ἦχον τῆς κιθάρας ἐπιχείρησε· συντάξας οὖν τοῦτο τὸ κομμάτιον Τήνελλα, οὕτω καὶ τὰ ἐξῆς ἀνεβάλλετο, καὶ αὐτὸς μὲν τὸν ἦχον τῆς κιθάρας ὑποκρινόμενος ἔλεγεν ἐν μέσῳ τῷ χορῷ τὸ Τήνελλα, ὁ δὲ χορὸς τὰ ἐπίλοιπα, ὡς Καλλίνικε χαιρε ἄναξ, Ἡράκλειε, αὐτὸς τε καὶ Ἰόλαος αἰχμητὰ δύο.²

Περὶ δὲ τοῦ ἐτέρου τρόπου, τοῦ ἀντιψάλλειν ἀλλήλοις, ὁ μὲν Θεοδώρητος λέγει ὅτι εἰσῆχθη εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ τοῦ Διοδώρου καὶ Φλαβιανοῦ,³ ὁ δὲ Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος ὑπὸ τοῦ Ἰγνατίου τὸ πρῶτον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀντιοχείας, ἐν ἐκστάσει γενομένου καὶ τὰ ἀγγελικὰ τάγματα οὕτω ψάλλοντα ἰδόντος.⁴ Ἄλλ' ἀμφοτέροις οὗτοι τοῦ ἄδειν οἱ τρόποι ἐν χρήσει ὄντες παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ἀπαντῶσι καὶ παρὰ τοῖς θεραπευτικῆς κατὰ τὴν μικρυρίαν τοῦ Φίλωνος,⁵ ἣν ἀντέγραφεν αὐτολεξεῖ καὶ

1 Ἐν τῷ Monum. juris eccl. graecorum τοῦ Πίτρα ὑπάρχει κατάλογος τῶν ψαλμῶν τῆς ἑνιαυσίου ἀσκητικῆς ἀκολουθίας· μετὰ τῶν ὑπακῶν αὐτῶν, ὅπως ἐψάλλετο ἐν τῇ ἀγίᾳ Σοφίᾳ. Ἐν δὲ τοῖς χειρογράφοις τῶν μελωδῶν σώζονται παρασημασμένα διὰ μουσικῶν σημείων.

2 Ὁ ἀρχαιότατος οὗτος τρόπος τοῦ ἄδειν ὑπάρχει ἐν χρήσει καὶ παρὰ τοῖς Λίθιοις, ἐν τῷ θερισμῷ τοῦ ζαχαρακλάμου πρὸς παραμυθίαν τοῦ ἐκ τῶν ἔργων πόνου, μιᾶς μὲν γυναικὸς ἄδούσης· μελωδίαν τινά, τῶν δὲ λοιπῶν ἐν χορῷ τὴν ἐκφῶδον ἐπαναλαμβάνουσιν.

3 Θεοδ. Φλαβιανὸς καὶ Διοδώρος διελόντες τοὺς τῶν ψαλλόντων χοροὺς· ἐκ διαδοχῆς ἄδειν τὴν δαδουτικὴν εἰδίδαζαν μελωδίαν. Καὶ τοῦτο ἐν Ἀντιοχείᾳ ἀρξάμενον πάντοτε διέδραμε καὶ κατέλαβε τῆς οἰκουμένης τὰ τέρματα.

4 Νικηφ. Κάλλιστος. Τὴν δὲ τῶν ἀντιφῶνων συνῆθειαν ἄνωθεν ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ἡ ἐκκλησία παρέλαβεν. Ἐκὶ γὰρ φασι τὸν Θεοφῶρον Ἰγνατίου . . . καὶ τὸν τύπον πρῶτος· τῇ Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίᾳ εἰδίδου· ὅθεν ὡς ἀπὸ πηγῆς καὶ ἐπὶ τὰς ἄλλας ἐκκλησίας Θεοῦ ἡ τοιαύτη διεδόθη παράδοσις.

5 Φιλ. Μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον τὴν ἱερὰν ἄγουσι παννυχίδι. Ἄγεται δὲ ἡ παννυχὶς τὸν τρόπον τοῦτον. Ἀνίστανται πάντες ἄνθρωποι καὶ κατὰ μέσον τὸ συμπόσιον δύο γίνονται τὸ πρῶτον χοροί, ὁ μὲν γυναικῶν, ὁ δὲ ἀνδρῶν. Ἠγεμῶν δὲ καὶ Ἐξαρχος αἰρεῖται καθ' ἑκάτερον ἐπιτωματικὸς τε καὶ ἐμμελέστατος. Ἐἴτε ἄδουσι πεποιημένους εἰς τὸν Θεὸν ὕμνους πολλοὺς μέτροις καὶ μέλας· τῆ μὲν συνηχοῦντες, τῆ δὲ καὶ ἀντιφῶνας ἀρμονίας ἐπιχειρονομοῦντες καὶ ἐπορχοῦμενοι, καὶ ἐπιθεσίζοντες· τοῖ μὲν τὰ προσόδια, τοῖ δὲ τὰ στίσιμα, στεφᾶ· τε τὰς ἐν χρεῖσι καὶ ἀντιστρόφους ποιούμενοι.

ὁ Κάλλιστος, ὅστις προσθέτει καὶ τὰ ἐξῆς: «Ἐὶ δὲ τῷ δόξει μὴ τὸν Φίλωνα περὶ τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον πολιτείας ταῦτα διεξίεναι . . . ἀλλὰ γε μὲν πεισθήτω ἀναμφήριστον εἶναι, ὡς τὴν ἡμῶν διαγράφει πολιτείαν, ἐν αἷς προΐστωρ εἶ δὴ λωθεὶς σοφὸς τοὺς τε λέγεσθαι εἰωθότας παρ' ἡμῶν ὕμνους, καὶ ὡς ἐνὸς μετὰ ῥυθμοῦ κοσμίως ἐπιψάλλοντος, οἱ λοιποὶ καθ' ἡσυχίαν ἀκροώμενοι τῶν ὕμνων, τὰ ἀροτελεύτικα τῶν ὕμνων συνεξηγουσιν». Ἀφότεροι λοιπὸν οἱ τρόποι ἦσαν πολὺ ἀρχαιότεροι τοῦ Ἰγνατίου καὶ Φλαβιανοῦ καὶ Διοδώρου, διαδοθέντες βεβίως διὰ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ μετὰ τῶν λοιπῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν τῆς ἑλληνικῆς φιλολογικῆς εἰς τε τὴν Αἴγυπτον καὶ Παλαιστίνην, ἧς ὁ πληθυσμὸς ἀπὸ Ἀντιόχου τοῦ ἐπιφανοῦς, τοῦ πολλοῦς πεπαιδευμένου ἐν τῇ αὐτῇ αὐτοῦ δικτηροῦντος, καὶ θεραπεύοντος τὰς ἑλληνικὰς τέχνας, καὶ ἰδίως τὴν δραματικὴν, ἦν κατὰ τὸ πλεῖστον ἑλληνικὸς.¹ Κατὰ δὲ τὸν Πλούταρχον «ὁ μὲν Ἀρτακούσθης (βασιλεὺς τῶν Ἀρμενίων) καὶ τραγωδίαις ἐποίησε, καὶ λόγους, ἔγραψε καὶ ἱστορίας, ὧν ἔναι: σῶζονται· οἱ δὲ Περσῶν καὶ Γεδρωσίων παιδὲς τὰς Εὐριπίδου καὶ Σοφοκλέους τραγωδίαις ἤδον».

Καὶ ἐκ τῶν χειρογράφων δὲ τῶν μελωδιῶν τῆς Β' συστοιχικῆς ἐπιθεστικῆς οὐταὶ ἢ ὑπαρξίς τῶν τριῶν χορῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, εἰς οὗς εἰσὶ δικνεμημένα τὰ ἔμμετρα, φέρονται ἐπιγραφάς, τὰ μὲν ὑπὸ τοῦ ἐν τῷ βήματι χοροῦ φερόμενα, τὸ «οἱ ἐντὸς τοῦ βήματος ἢ οἱ ἔσω ὅλοι ὁμοῦ, ὅλοι ἀπὸ χοροῦ κτλ.», τὰ δὲ ὑπὸ τῶν ψαλτῶν, τὸ «ὁ δομῆστικὸς τοῦ δεξιοῦ ἢ ἀριστεροῦ χοροῦ μετὰ τῶν σὺν αὐτῶν» τὰ δὲ μονοφώνως φερόμενα «ὁ μονοφωνάριος» ἢ ὁ δομῆστικὸς μόνος, καθ' ἑαυτόν, ὁ τοῦ δεξιοῦ ἢ ὁ τοῦ ἀριστεροῦ χοροῦ κτλ. τὰ δὲ τοῦ τρίτου χοροῦ, τοῦ ἐκ τῶν ἀναγνωστῶν ἀποτελουμένου τὸ «Οἱ ἐκ ἢ ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος, ὅλοι ὁμοῦ ἀπὸ χοροῦ, εἰς διπλασμὸν κ.τ.λ. Πολλάκις δὲ ἤνοῦντο ἀμρότερα τὰ ἡμιχόρια τοῦ δευτέρου χοροῦ, καὶ πάλιν ἄλλοτε ἤνοῦντο συμφώνως ὁ ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος χορὸς τῶν ἀναγνωστῶν μετὰ τοῦ τῶν κάτω ψαλτῶν, δηλοῦντες οὕτω κατὰ τὸν Σωφρόνιον πατριάρχην Ἱερουσαλήμ, τὴν συμφωνικὴν ἀγγέλιον καὶ ἀνθρώπων.

Περὶ δὲ τῶν καθέκαστα τῆς ἀκουστικῆς θεωρίας τῆς βυζαντινικῆς μουσικῆς, ἦν οἱ Ἀρχατοὶ καὶ Βυζαντινοὶ Ἀρμονικὴν ὀνομάζουσι, παρὰ κέμμενον εἰς τὴν πρὸ ἑπτὰ περίπου ἐτῶν γερμκνιστὶ ἐκδεδομένην πρηνυκτεῖν ἡμῶν,

¹ Μακκ. κερ. σ'. Μετ' οὗ πολὺν δὲ χρόνον ἐξεπέστηεν ὁ βασιλεὺς γέροντα Ἀθηναῖον, ἀναγκάζων τοὺς Ἰουδαίους μεταβαίνειν ἐκ τῶν πατρῶν νόμων, καὶ τοὺς τοῦ Θεοῦ νόμους μὴ πολιτεῦσθαι, μολῶναι δὲ καὶ τὸν ἐν Ἱερουσαλήμοις ναόν, καὶ προσνομάζουσι Διὸς Ὀλυμπίου, καὶ τὸν ἐν Γαριζίν, καθὼς ἐτύγγιον οἱ τὸν τόπον οἰκοῦντες, Διὸς Σινίου . . . Ἦν δὲ οὐτε σαββατίζειν, οὐτε πατρῶς ἑορτῆς διαφυλάττειν, οὐτε ἀπλῶς Ἰουδαῖον ὁμολογεῖν εἶναι· ἤγοντο δὲ μετὰ πικρᾶς ἀνάγκης εἰς τὴν κατὰ μῆνα τοῦ βασιλέως γενέθλιον ἡμέραν ἐπὶ σπλαγχνισμόν. Γενομένης δὲ Διονυσίων ἑορτῆς, ἠναγκάζοντο οἱ Ἰουδαῖοι κισσοῦς ἔχοντες κομπεύειν τῷ Διονύσῳ κτλ. Ἐκ τούτων δὲ δύναται πᾶς νὰ συμπεράνη κατὰ πόσον καὶ ἡ κατ' ἀρχὰς εἰσαχθεῖσα εἰς τὴν ἐκκλησίαν μουσικὴ ἠδύνατο νὰ εἶνε Ἰουδαϊκὴ.

«Περὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς μουσικῆς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἐκκλησίᾳ, δι' ἧς ἀνεσκευάσμεν ἐξελέγξαντες τὰς τέως ἐπικρατούσας ἡμικρημένους δοξασίας τῶν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου κατὰ δικφόρους καιροὺς πραγματουθέντων, καὶ ἰδίως τὰ ὑπὸ τοῦ ἐντριβεστάτου εἰς τὰ τῶν ἀρχαίων μουσικῶν τεχνῶν Γερμανοῦ Westphal περὶ τῆς κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα βυζαντιτικῆς μουσικῆς δημοσιευθέντα, ἀποδείξαντες διὰ τε αὐτῶν τῶν ἀρμονικῶν βυζαντικῶν συγγραφέων, καὶ διὰ μαρτυριῶν ἐκ χειρογράφων μουσικῶν πραγματειῶν, τὸ πρῶτον ὑφ' ἡμῶν ἀνευρεθειῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις Παρισίων, Βιέννης, Ὁξφόρδης καὶ Μονάχου, καὶ βοηθούμενοι καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν μελωδῶν καὶ μελῶν τῶν δικφόρων αἰῶνων, ἀφοῦ πρῶτον κατωρθώσαμεν τὴν ἀνακάλυψιν τῆς τέως ἀγνώστου σημασίας καὶ δυνάμεως τῶν μουσικῶν σημείων τῆς τοῦ μέσου αἰῶνος πρῶτην ἀκουστικῆς, ὅτι ἡ ἀκουστικὴ θεωρία τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τῶν πρώτων αἰῶνων μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων ἦτο καὶ ἔμεινε πάντοτε ἡ αὐτὴ τῶν ἀρχαίων, ὑπομνηματισθεῖσα πολλάκις καὶ ὑπὸ πολλῶν βυζαντινῶν, καὶ ἀποτελοῦσα παρ' αὐτοῖς τὸ τρίτον μέρος τῶν τότε ἐν τοῖς σχολείοις διδασκομένων μαθηματικῶν, ὡς ἐκ τῶν μαθηματικῶν συγγραμμάτων τοῦ Μιχαὴλ Ψελλοῦ, τοῦ Γεωργίου Παχυμέρη, τοῦ Μ. Βρυεννίου, καὶ ἄλλων ἀποδεικνύεται, οὐδέποτε μετὰ τῆς ἀριθμητικῆς καὶ Γεωμετρίας πύσσεσσι διδασκομένη ἐν τοῖς τότε ἐκπαιδευτηρίοις. Ἐν τῇ εἰρημῆνι πραγματοῖς δὲν περιορίσθημεν εἰς τὴν ἐξελέγξιν καὶ ἀνασκευὴν τῶν ἡμικρημένων τοῦ Westphal δοξασιῶν, ἀποδείξαντες, ὅτι ὁ ἀρμονικὸς κανὼν τῆς ἱερᾶς βυζαντιτικῆς μουσικῆς εἶνε ὁ αὐτὸς καὶ τῶν ἀρχαίων, ὅτι αἱ ἀρμονίαι, ἧτοι τὰ εἶδη τοῦ διακασῶν, τὰ παρὰ τῶν βυζαντικῶν μελοποιῶν ἦτοι καλούμενα, δὲν μετεβλήθησαν παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀλώσεως, ὡς συνέβη ἐν τῇ ῥωμαικῇ ἐκκλησίᾳ, ἧτις τὴν μουσικὴν κατὰ τὴν ὁμόφωνον πάντων ὁμολογίαν παρὰ τῆς ἑλληνικῆς παρέλαθε, ἀλλὰ προσέτι ἐφ' ἑρέκμεν εἰς φῶς καὶ νέαν τινὰ θεωρίαν τῆς βυζαντιτικῆς παναρμονίου μελοποιίας, ἐπικυρουμένην καὶ συμπληρουμένην, ἐπι μέρος δὲ καὶ ἐπανορθουμένην ἐν τισι καὶ δι' ἀνευρέσεως νέων ἀνεκδότων χειρογράφων πηγῶν, ἀποδεικνύουσιν, ὅτι ἡ ἀρμονικὴ πολυφωνία, ἧς τὴν εὑρεσιν καὶ πρώτην μεταχειρίσιν οὐχὶ ὀρθῶς ἰδιοποιεῖται ἡ δυτικὴ ἐκκλησία, ἦν γνωστὴ καὶ ἐν γῆσει παρὰ τῇ ἑλληνικῇ ἐκκλησίᾳ, ἧτις βεβαίως παρέλαθε αὐτὴν μετὰ τῶν λοιπῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, ὡς φυσικὸς καὶ ἄμεσος κληρονόμος, παρὰ τῶν ἀρχαίων, κελούντων αὐτὴν παναρμόνιον ἠδὲν. Περὶ ταύτης δὲ οἱ τε ἀρχαῖοι καὶ βυζαντινοὶ λόγον ποιοῦνται ὡς περὶ κοινῆς καὶ πασιγνώστου, πολλάκις μάλιστα μεταχειριζόμενοι αὐτὴν ὡς αἰσθητὸν παράδειγμα καὶ διασαφητικὴν εἰκόνα πρὸς συγκεκριμένην ἐξήγησιν καὶ κατάληψιν πολλῶν νοερῶν ζητημάτων, οἷον τῆς ἀρμονίας τοῦ σύμπαντος, τῆς ἀρμονίας τῶν τριῶν τῆς ψυχῆς μορίων, ἧτοι τοῦ λο-

γιστικοῦ, θυμακοῦ καὶ βουλητικοῦ, τῆς ὑγιείας κτλ. Τὸ κῦρος; δὲ καὶ ἡ ἐπισημονικὴ ἀξία τῶν ὑφ' ἡμῶν ἐν τῇ εἰρημένῃ πραγματείᾳ δεδημοσιευμένων, ἐπικυρωθέντα διὰ τῆς ἀνγνωρίσεως αὐτῶν ὑπὸ τῆς φιλοσοφικῆς τοῦ ἐν Μονάχῳ πανεπιστημείου σχολῆς, καὶ δι' ἐπικρίσεων τοῦ Bucholz ἐν τῇ Jenæer Zeitung, καὶ τοῦ κλεινοῦ καθηγητοῦ Bursian ἀνγνωρισθέντα ὡς ἐπιτυχῆς ἀνασκευῆς (glückliche Wiederlegung) ἔμεινε μέχρι τῆς σήμερον ἀναμφήριστον, ὑπ' οὐδενὸς οὐδ' ἐλαχίστης ἀπόπειρας ἐξελέγξως ἢ ἀνσκευῆς; μέχρι τοῦδε γενομένης. Ἄλλ' ἐν τοιούτοις λίαν σκοτεινοῦς ζητήμασι, περὶ ὧν παρ' οὐδενὸς τῶν πρὸ ἡμῶν περὶ αὐτῶν πραγματευθέντων εὔρομεν θετικόν τι, ἀλλὰ τοῦ μιντίον εἶχομεν κατὰ πρῶτον νὰ ἐξελέγξωμεν καὶ ἀνασκευάσωμεν τοσαύτας σπουδαίων καὶ εἰδικῶν περὶ τὰ τοιαῦτα ἀνδρῶν ἡμικρημένους δοξασίας, εἴτε νὰ δημιουργήσωμεν καὶ θέσωμεν νέας πιντελῶς βλάπεις, ἤτο βεβκίως; ἀδύνατον νὰ μὴ παρεισφρήσῃται καὶ ἀμικρημάτα τινα εἰς τὰ ὁποῖα περιεπέσκαμεν, θελήσαντες ἐκ τῶν τέως γνωστῶν, καὶ ἐκ τῶν ἐν χερσίν ἡμῶν εὔρισκομένων ἀντιτύπων τῶν μελωδιῶν καὶ μελῶν ὠρισμένων ἐποχῶν, ἰδίως δὲ ἐκ τῆς σήμερον ἱερᾶς μουσικῆς νὰ συμπεράνωμεν κατ' ἀναλογίαν καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἐποχῶν ὧν ἠγνοοῦμεν τὰς μελωδίας καὶ τὰ μέλη. Ἰδίως; δὲ ἔλειπον ἡμῖν αἱ μετὰ μουσικῶν σημείων πραγματευμασμένοι μελωδίστι τοῦ ὕστερον ἀνακκλυθέντος εἴδους τῆς ἀμικτικῆς ὠδῆς; αἱ δὲ μελωδίστι τῆς Γ' συστοιχίας μόλις κατὰ τὸ παρελθόν ἔτος ἐγένοντο ἡμῖν τυχαίως γνωστῆ; ἐπίσης ἔλειπον αἱ μελωδίστι αἰῶνων τινῶν τῆς Β' συστοιχίας, καὶ πρὸς τοῦτοις ἀπασκα σχεδὸν αἱ μελωδίστι τῆς ἀπὸ τῆς ἀλώσεως ἀναπτυχθείσης μελοποιίας μέχρι τῆς κατὰ τὸ 1816 ἐπινοήσεως τοῦ σημερινοῦ συστήματος; τῆς ἱερᾶς μουσικῆς. Τούτων δὲ ἕνεκα καὶ ἡ ἀκριβὴς καὶ κατὰ συνέχειαν ἱστορικὴ καὶ πραγματωδῆ; τοῦ ζητήματος ἔρευνα ἦτον ἀδύνατος. Ἰδίως; δὲ δὲν ἠδυνάμεθα νὰ γινώσκομεν πραγματωδῶς, τί ἡ μετὰ τὴν ἄλωσιν ἱερὰ μουσικὴ ἐκ τῆς πρὸ αὐτῆς παρέλαθε καὶ διετήρησε, τίνες μεταβολαὶ ἐπῆλθον εἰς τε τὴν ἀκουστικὴν καὶ μελοποιεῖν μέχρι τοῦ 1816, τίνες νεωτερισμοὶ ἐγένοντο ἐν τῷ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης; ἐπινοηθέντι σημερινῷ συστήματι, καὶ τί τοῦτο ἐκ τοῦ πρὸ αὐτοῦ παρέλαθε. Ὅθεν οὐδὲως ὑποπετεύσαντες, ὅτι ἡ λεληθότως καὶ κατὰ μικρὸν κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας ἐπὶ τουρκοκρατείαις; ἐπελθοῦσα μεταβολὴ εἰς τε τὴν ἀκουστικὴν καὶ μελοποιεῖν ἠδύνατο νὰ εἴνε τοσοῦτον μεγάλη ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ῥιζικὴ, παρεχθέντες; δὲ ὑπὸ τοῦ κατ' ἀναλογίαν συλλογισμοῦ, συμπεράναμεν πιθανῶς, ὅτι ἡ σήμερον ἱερὰ μουσικὴ εἴνε συνέχειαι τῆς πρὸ τῆς ἀλώσεως, ἐπομένως καὶ πᾶν ὅ,τι ἐν αὐτῇ εἰρίσκαται εἴνε βυζαντικῆς ἢ ἑλληνικῆς κατγωγῆς. Ἄλλ' νεώτεραι ἔρευναὶ τῶν μελωδιῶν τῆς ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι τοῦ 1816 ἱερᾶς μουσικῆς, αἱ ὕστερον ἐπεκτησάμεθα καὶ κατέχομεν ἐν εἰκοσι χειρογράφοις τῆς ἡμετέρας; συλλογῆς, πραγματευμασμέ-

νας διὰ μουσικῶν σημείων, ἀποκαλύπτουσιν ἡμῖν, καὶ ἱστορικῶς μαρτυρεῖται ἐπιθεωροῦσιν, ὅτι ἡ σήμερον ἰερὰ μουσικὴ εἶνε παντελῶς διάφορος τὴν τε ἀκουστικὴν καὶ μελοποιίαν τῆς πρὸ τῆς ἀλώσεως. Οὕτε δὲ τὸ σήμερον διατονικὸν γένος καὶ αἱ ἐξ αὐτοῦ παραχθεῖσαι 15 μουσικαὶ κλίμακες ἢ 8 ἤχοι ἔχουσι τὴν αὐτὴν διαίρεσιν, ἣν τὸ πρὸ τῆς ἀλώσεως μουσικὸν διάγραμμα, οὔτε αἱ ἐν τῇ σημερινῇ ἰερᾷ μουσικῇ εὐρισκόμεναι χρωματικαὶ καὶ ἐναρμόνιαι κλίμακες ὑπῆρχον ἐν τῇ πρὸς τῆς ἀλώσεως ἰερᾷ βυζαντιανῇ μουσικῇ, ἀλλ' ἔπατα ἡ ἀκουστικὴ θεωρίαι τῆς σήμερον ἰερᾶς μουσικῆς εἶνε τὸ μὲν Τουρκικὴ, τὸ δὲ Περσικὴ, τὸ δὲ Ἀραβικὴ παντὸς ἄρα τοῦ ἐν τῇ σημερινῇ ἰερᾷ μουσικῇ εὐρισκομένου οὐδεμιᾶν σχέσιν πρὸς τὴν πρὸ τῆς ἀλώσεως ἰερὰν μουσικὴν ἔχοντος, πᾶν κατ' ἀναλογίαν συμπέρασμα ἐκ τῆς σημερινῆς περὶ τῆς πρὸ τῆς ἀλώσεως καὶ ἀνάπαλιν ἤθελεν εἶνε ἡμαρτημένον. Ἐν τῇ ἰερᾷ μουσικῇ τῆς ἐλληνικῆς ἐκκλησίας κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐγένετο χρῆσις μόνου τοῦ διατονικοῦ γένους, τοῦ δὲ ἐναρμονίου οὐδὲν ἔχνος εὐρίσκεται ἐν οὐδεμιᾷ συστοιχίᾳ. Ἡ μὲν ἐγκατάληψις τοῦ ἐναρμονίου γένους ἦν τετελεσμένον γεγονός ἤδη ἐπὶ Ἀριστοξένου, κατὰ τὴν ῥητὴν αὐτοῦ ὁμολογίαν (§ 23), καὶ ἴσως εἶχε περιέλθει πολὺ πρότερον εἰς ἀχρηστίαν, ἐξ ὅτου ἡ μουσικὴ ἀπὸ τῆς φυσικῆς αὐτῆς καταστάσεως εἰς τελείαν τέχνην προαχθεῖσα διὰ Λάσου τοῦ Ἑρμιονέως ἐκ μονοφώνου ἐγένετο πολύφωνος κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλουτάρχου λεγοντος· «Λάσος δὲ ὁ Ἑρμιονεὺς εἰς τὴν διθυραμβικὴν ἀγωγὴν μεταστήσας τοὺς ῥυθμούς, καὶ τῇ αὐλῶν πολυφωνίᾳ κατακολευθῆσας, πλείοσι τε φθόγγοις καὶ διερριμμένοις χρησάμενος, εἰς μετὰθεσιν τὴν προὑπάρχουσαν ἤγαγε μουσικὴν». ¹ Καὶ ὁ Πλάτων δὲ ἐν τῷ πρὸς ἐξήγησιν τῆς ψυχογονίας αὐτοῦ διαγράμματι δὲν ποιεῖ χρῆσιν τοῦ τεχνικωτάτου ἐναρμονίου γένους, ἀλλὰ τοῦ διατόνου διτόνου, ἀδροτέρου καὶ ἀπλουστέρου καὶ γενναιότερου τῶν ἄλλων ὄντος κατὰ

¹ Περὶ τῆς ἀχρηστίας τοῦ ἐναρμονίου γένους ὁ μὲν Πλουτάρχος λέγει τάδε· «Οἱ δὲ νῦν τὸ μὲν κάλλιστον τῶν γενῶν, ὅπερ μάλιστα διὰ σεμνότητα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐσκουδάζετο, παντελῶς παρητήσαντο, ὥστε μηδὲ τὴν τυχούσαν ἀντίληψιν τῶν ἐναρμονίων διαστημάτων τοῖς πολλοῖς ὑπάρχειν· οὕτω δὲ ἀργῶς διακρίνεται καὶ βαθύμως, ὥστε μῦθ' ἔμφρασις νομίζειν παρέχειν καθόλου τῶν ὑπὸ τὴν ἀσθεσίαν πιπτόντων τὴν ἐναρμόνιον δίεσιν, ἐξορῆσιν δ' αὐτὴν ἐκ τῶν μελωδημάτων, πεφλυαρηκέναι τε τοὺς ὁθέσαντάς τι περὶ τούτου καὶ τῷ γένει τούτῳ κεχημένους· ἀπόδειξις δ' ἰσχυροτάτη τοῦ τάλληθι φέρειν ὄντα μάλιστα μὲν τὴν αὐτῶν ἀνασθησίαν, ὡς πᾶν, ὅτι περ' αὐτοὺς ἐκφύγη, τούτου καὶ δι' ἀπάντων ἀνεπαρκετον οὐ παντελῶς καὶ ἀχρηστον· εἶτα δὲ καὶ τὸ μὴ δύνασθαι ληφθῆναι διὰ συμφωνίας τὸ μέγιστος, καθάπερ τότε ἡμιτόνον καὶ τὸν τόνον· καὶ τὰ λοιπὰ δὲ τῶν τοιοῦτων διαστημάτων . . . καὶ καθ' ὅλου πανθ' ὅσα περὶ τὰ φαίνεται τῶν διαστημάτων, ἀποδοκιμάζοι' αὐν ὡς ἀχρηστα, παρ' ὅσον οὐδὲν αὐτῶν διὰ συμφωνίας λαβεῖν ἔστι· ταῦτα δ' ἂν εἴη, ὅσα ὑπὸ τῆς ἐλαχίστης δίεσις μετρεῖται περισσάκις· οἷς ἀκολουθεῖν ἀνάγκη καὶ τὸ μηδεμίαν τῶν τετραχορδικῶν διαίρεσεων χρησίμην εἶναι, πλὴν μόνην ταύτην, δι' ἧς πᾶσιν ἀρτίοις χρῆσθαι διαστήμασι συμβέβηκε· αὐτὴ δ' ἂν εἴη ἢ τε τοῦ συντόνου διατόνου καὶ ἢ τοῦ τομιαίου χρώματος.» Ὁ δὲ θίων ὁ Συμμενός τάδε· «Ἔστι δὲ δυσμελωδητότατον, καὶ ὡς ἐκείνός (ὁ Ἀριστοξένος) φησι, φιλοτέχνητον καὶ πολλῆς δεόμενον συνηθείας, ὅστιν οὐδ' εἰς χρῆσιν.» Ἀριστοτέλης δὲ ὁ Κοῖντι-

τὴν παρκτήρησιν τοῦ Πρόκλου, τὸ μὲν ἑναρμόνιον παιδευτικὸν μᾶλλον θεωροῦντος, τὸ δὲ χρωματικὸν ἔκλυτον καὶ ἀγενές. Ὁ δὲ Πατριάρχης Φώτιος, ὅστις ὡς ἐκ σωζομένων αὐτοῦ ἐμμέτρων ἄτμάτων, μεμελοποιημένων ποτε κατὰ τοὺς ὀκτῶ ἤχους, φκίνεται ὅτι ἦτο ὕμνογράφος, τε καὶ μελοποιός, ἀναφέρει: περὶ τοῦ ἑναρμόνιου γένους τάδε· «Ἐυφρέστατος δ' Ἀσκληπιόδοτος περὶ μουσικὴν γεγονώς, τὸ ἑναρμόνιον γένος ἀπολωλός, οὐχ οἴος τε ἐγένετο ἀνασώσασθαι, καὶ τοι τὰ ἄλλα δύο γένη κατατεμῶν καὶ ἀνακρουσάμενος, τό τε χρωματικὸν ὀνομαζόμενον καὶ τὸ δικτονικόν. Τὸ δὲ ἑναρμόνιον οὐχ εὔρε, καὶ τοι μαγᾶδας, ὡς ἔλεγε, ὑπαλλάξας καὶ μεταθεῖς οὐκ ἐλάττους τῶν δικωσίων. Αἴτιον δὲ τῆς μὴ εὐρέσεως τὸ ἐλάχιστον μέτρον τῶν ἑναρμόνιων διαστημάτων, ὅπερ δίσσιν ὀνομάζουσιν. Τοῦτο δὲ ἀπολωλός ἐκ τῆς ἡμετέρας αἰσθητέως καὶ τὸ ἄλλο γένος τὸ ἑναρμόνιον προσπαύλεσεν». Ἡ μαρτυρία αὕτη τοῦ Φωτίου καὶ μόνη ἠδύνατο νὰ ἐξαρκέσῃ πρὸς ἀπόδειξιν, τοῦ ὅτι ἡ ἱερὰ τῶν Βυζαντινῶν μουσικὴ δὲν εἶχε τὸ ἑναρμόνιον γένος, τοῦ ὁποίου καὶ ἡ παρκτημητικὴ οὔτε μαρτυρία, οὔτε ἐνηχήματα ἴδια κέκτηται. Ὅτι δὲ ἡ ἱερὰ μουσικὴ τὸ πρῶτον οὐ μόνον τὸ ἑναρμόνιον, ἀλλ' οὐδὲ τὸ χρωματικὸν γένος εἶχε, δύναται νὰ ἀποδειχθῇ ἐκ τῆς ἀνωτέρω περικοπῆς τοῦ Κλήμεντος, καὶ ἐπικυροῦται ἐκ τῶν πρὸ τῆς ἀλώσεως μελωδιῶν καὶ τῆς παρκτημητικῆς, οὐκ ἐχούσης ἴδικ τοῦ χρωματικοῦ γένους ἐνηχήματα.

Ἡ χρῆσις μόνου τοῦ δικτονικοῦ γένους ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν, ἀπέκλεισις δὲ τοῦ ἑναρμόνιου καὶ τῶν λοιπῶν χρωσῶν τοῦ δικτόνου καὶ χρωματικοῦ δὲν ἔχει τι τὸ ψεκτόν, ἀλλ' εἶνε μάλιστα πρόβδος τῆς μουσικῆς τέχνης, καὶ ἤθελε περιποιήτῃ τιμὴν τοῖς Βυζαντινοῖς, ἐὰν πραγματικῶς ἀπεδεικνύετο ὅτι τοῦτο ὑπ' αὐτῶν τὸ πρῶτον ἐγένετο, καὶ δὲν εὐρίσκοντο τὰ ἔχνη ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐποχῇ, ὅτε διὰ Ἀάσου τοῦ Ἑρμιονέως ἡ μουσικὴ ἀπὸ μονωδίας ἢ μονοφώνου μετεβλήθη εἰς πολύφωνον ἀρμονικὴν, ἢ ὅπως οἱ ἀρχαῖοι λέγουσιν, εἰς πναρμόνιον ἢ πολυαρμόνιον. Ὁ περιορισμὸς τῆς μουσικῆς εἰς τὸ δικτονικὸν μόνον γένος ἀποδεικνύεται ὡς σπουδαιοτάτη πρόβδος καὶ τελειοποίησις τῆς τεχνικῆς μουσικῆς ὑπὸ τῆς ἐκυτῆς ἱστορίας, διότι μόνον ἐν τῷ δικτόνῳ εἶνε δυνατὴ ἡ ἀρμονικὴ πολυφωνία. Ὅσῳ δὲ ἀπλούστερος ἐγένετο ὁ ἀρμονικὸς κανὼν, καὶ ἐπνήχθη εἰς τὰς φυσικὰς σχέσεις, τοσούτῳ μᾶλλον ἢ μουσικῇ εἰς ἀνεξάρτητον καὶ τελείαν τέχνην ἀνυψώθη.

Λιανὸς τάδε· «Τεχνικώτατον δὲ τὸ ἑναρμόνιον, παρὰ γὰρ τοῖς ἐπιφανεστάτοις ἐν μουσικῇ τύχῃ παραδοχῆς, τοῖς δὲ πολλοῖς ἴσθιν ἀλύατον, ὅθεν ἀπέγνωσάν τινες τὴν κατὰ δίσσιν μελωδίαν διὰ τὴν αὐτῶν ἀσθένειαν καὶ παντελῶς ἀμελῆδητον εἶναι τὸ διάστημα ὀκτολόβητος.» Ὁ δὲ Γαουδέντιος τάδε· «Τοῦτο (τὸ δικτόνον) γὰρ μόνον τῶν τριῶν γενῶν ἴσθιν ἐστὶ τὸ νυνὶ μελωδοῦμενον, τῶν δὲ λοιπῶν δυοῖν (χρωματικοῦ καὶ ἑναρμόνιου) ἡ χρῆσις ἐκλειομένη κινδυνεύει.»

Παρχαπέμποντες δέ, μετά τὰς παρχηγήσεις τούτας, περὶ τῶν καθ' ἕκαστα τῆς ἀκουστικῆς θεωρίας τῆς ἱερᾶς Βυζαντιακῆς μουσικῆς εἰς τὴν ἡμετέραν πραγματεύειν, παρχηγοῦμεν ὅτι καὶ ἡ ἀκουστικὴ θεωρίαι τῆς τοῦ Ἱπποδρόμου μουσικῆς ἦν ἡ αὐτή, τὰ δὲ κατὰ τὰς ἐν αὐτῷ τέλουμένας ἑορτὰς ἀδόμενα ἄσματτα ἐψάλλοντο κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον κατὰ τὰς κλίμακας τῶν ὀκτώ τῆς ἱερᾶς μουσικῆς ἡγῶν, καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ τούτων ἐνηχήματτα ὅτι δὲ ἡ διαίρεσις τοῦ μουσικοῦ κινήτου τῆς ἱερᾶς μουσικῆς δὲν ἦτο διάφορος τῆς τῶν ὀργάνων, ἐξάγεται καὶ ἐκ τῆς ἐξῆς περικοπῆς τοῦ Κεδρηνοῦ λέγοντος περὶ Μιχαὴλ τοῦ Θεοφίλου καὶ Θεοδώρου τὰδε· Ἐπει δὲ ἄδειν αὐτοὺς ἔχρην καὶ τελεῖν τὰ μυστήρια, διὰ κινήσεως τὰς ψᾶδας ἐξεπλήρου, νῦν μὲν ἠρέμω πως καὶ λιγυρῶς ἐπηγοῦντες, νῦν δὲ διακρυσταῖς, ὡς περὶ ἐν ταῖς ἱεραῖς λειτουργίαις οἱ ἱερεῖς τὰς ἐκφωνήσεις ποιοῦσι τῶν ἱερῶν.

Περὶ δὲ τοῦ συστήματος τῆς βυζαντιακῆς παρατημακτικῆς, ἦτοι τῶν μουσικῶν σημείων, δι' ὧν τὰ μέλη εἰτὶ παρατεσημασμένα, πολλοὶ δὲν γινώσκουσι, ὅτι ἡ βυζαντιακὴ τοῦ μεσαιῶνος μουσικὴ κέκτηται σύστημα εὐφυσέστατον καὶ πλούσιον, ἐντελῶς μὲν διάφορον καὶ ἀσυγκρίτως πολὺ τελειότερον τοῦ σημερινοῦ, τοῦ κατὰ τὸ 1816 ἐπινοηθέντος, συνιστάμενον ἐξ 70 περιόπου σημείων, σημερινόντων οὐ μόνον ὠρισμένα διαστήματα καὶ ὠρισμένον χρόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς διαφορὰς τῶν φωνῶν καὶ τὴν ρυθμικὴν σημάτιαν (ictus), ἐν τῇ ἐξαγγελίᾳ ἐκάστου φηλόγγου ποιοῦν χρῆτιν 4 σημείων ἢ παρασημακτικῆ δὲ αὐτῇ, διαφόρους λαβεῖντα προσθήκας καὶ μεταβολὰς κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ τόπους κατὰ τὰς ἐκάστοτε ἀπειθήσεις τῆς ἐπιδιδούσης καὶ μεταβαλλομένης μελοποιίης μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀλώσεως, ἐκ δὲ ταύτης, ἕνεκα τῆς δεινοτάτης τῶν συμφορῶν, τῆς καιρῶς πληξάσης τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν φιλολογίαν, ἀρξικμένη ἀνὰ τὸν χρόνον νὰ καθίσταται κατὰ μικρὸν ἀκατάληπτος, μέχρι τῶν ἀρχῶν δὲ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος περιορισθεῖσα εἰς τὴν χρῆτιν ὀλίγων σημείων, ὧν ἠγνοεῖτο ὁ χρόνος καὶ ἡ ρυθμικὴ σημάτιαν (ictus), καὶ τούτου ἕνεκα οὐκ ἐξαρκοῦσα πρὸς παρσημακτικὴν τῶν εἰς τὴν ἐκκλητικὴν εἰσαχθέντων ἤδη ἰδιωτισμῶν τῆς Τουρκικῆς, Περσικῆς καὶ Ἀραβικῆς μελοποιίης καὶ ἀκουστικῆς θεωρίας μετὰ τῶν ἐναρμονίων καὶ χρωματικῶν αὐτῶν κλιμάκων, ἐγκατελείφθη πνυτελῶς ἕνεκα ἀγνοίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος. Πρὸς τὴν σήμερον δὲ εὐρωπαϊκὴν παραβαλλομένη ἡ μεσαιωνικὴ αὐτῇ παρατημακτικὴ, δὲν κατέχει δευτερεύουσαν ἀλλ' ἴσην θέσιν, ἔχουσα μέλιττα πλεονεκτήματτα τινα. Ἡ μὲν εὐρωπαϊκὴ μεταχειρίζεται ἐν τῇ παρσημακτικῇ τῶν μελῶν τὸ μὲν σημεῖον, δηλοῦντα μόνον τὸν χρόνον, τὸ δὲ γραμμικὸν καὶ διάμετρον, δηλοῦντα τὰ διαστήματα ἢ δὲ βυζαντιακὴ μεταχειρίζεται σημεῖον, ὧν ἕκαστον σημαίνει συνάμα οὐχὶ μόνον χρόνον καὶ διαστήματα, ἀλλὰ καὶ τὴν διαφορὰν τῶν φωνῶν καὶ τὴν ρυθμικὴν σημάτιαν (ictus) ὡς περὶ ἡ εὐρωπαϊκὴ ποιεῖ χρῆσιν σημείων πρὸς δῆλωσιν

της διαφορᾶς καὶ τροποποιήσεως πλειόνων φθόγγων, οὕτω καὶ ἡ βυζαντικὴ διὰ τῶν καλουμένων ὑποστάσεων. Ὑπερέχει δὲ προσέτι πολὺ τῆς εὐρωπαϊκῆς παρασημαντικῆς κατὰ τὴν συντομίαν, εἶνε ἐπιδεκτικὴ πάσης τελειοποιήσεως, καὶ βελτιῶται ἐπὶ ἀκριβῶν φυσιολογικῶν παρατηρήσεων καὶ γνώσεων τῆς ἀκουστικῆς, καὶ φαίνεται ἐπινοηθεῖσα, ἵνα ἐξαρκέσῃ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις μουσικῆς, ἀνυψωθείσης ἤδη εἰς τελείαν τέχνην, καὶ μάλιστα παναρμονίου, οὐχὶ τὸ πρῶτον κατὰ τὸν Η' αἰῶνα ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Δακρυσκηνου, ὡς τινες ἀνεξετάστως περδεύχθησαν, ἀλλὰ πολὺ ἀρχαιότερον συστᾶσα.

Μεταβλίνοντες δὲ εἰς τὴν ἐξέτασιν καὶ σύγκρισιν τῆς σήμερον ἱερᾶς μουσικῆς πρὸς τὴν βυζαντικὴν καὶ ἀρχαίαν ἐπικυκλομβάνομεν, ὅτι ἡ σήμερον ἱερὰ μουσικὴ δὲν δύναται οὔτε κατὰ τὴν ἀκουστικὴν θεωρίαν, οὔτε κατὰ τὴν μελοποιίαν νὰ συγκριθῇ πρὸς τὴν πρὸ τῆς ἀλώσεως βυζαντικὴν ἱερὰν μουσικὴν, πρὸς ἣν οὐδὲ ἡ μετὰ τὴν ἄλωσιν μέχρι τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἀναπτύχθησα εὐρίσκεται εἰς στενὴν σχέσιν· διότι ὡς ἦν ἐπόμενον, μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἐκλειψάντων ἤδη τῶν πολυφῶνων χορῶν καὶ σὺν αὐτοῖς τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων τρόπων τοῦ ἄδειν, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπινοήσωσι νέον εἶδος μελοποιίας μονοφώνου, δυναμένης νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν πρότερον ἐκ τῆς πολυφωνίας τῶν χορῶν παραγομένην ἡδονήν. Ἡ νέα αὕτη μελοποιία, ἡ ἐπινοηθεῖσα ὑπὸ ἀνθρώπων ἱεροψαλτῶν, οἵοι ἦσαν οἱ ἐπὶ τουρκοκρατίας, διαφέρει οὐσιωδῶς τῆς πρὸ αὐτῆς· ἀναπτυσσομένη δὲ πάντοτε ὑπὸ τὴν ἐπίδοσιν τῆς μουσικῆς τῶν κρατούντων, καὶ ἐν χερσὶν ἀνθρώπων στερουμένων καὶ αὐτῶν τῶν στοιχειωδεστάτων μουσικῶν γνώσεων, ἀποβάλλει ἀνὰ τὸν χρόνον πάντῃ βυζαντικῶν αὐτῆς χαρακτήρα, καὶ μέχρι τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐξετουρξίσθη ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἐξεπερσίσθη μέχρι ἀπιστεύτου βηθμοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τῶν κατὰ κειρὸς ἀνεπιστημόνων ἱεροψαλτῶν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ὧν τινες κατὰ τὴν ῥητὴν μαρτυρίαν τοῦ Χρυσάνθου καὶ Felis¹ ἦσαν συγχρόνως καὶ ἀοἶδοι (χανεντέδες) τῶν σουλτανικῶν ἀνακτόρων, γινώσκοντες μόνον τὴν τουρκικὴν περσικὴν καὶ ἀραβικὴν περὶ ἀκουστικῆς καὶ ῥυθμικῆς θεω-

1 Felis οἰλ. 395. Le chanteur le plus renomé pour ce genre de melodies fut au Grec du temps de l'empereur Mahmoud, et dont le nom etait Chivéli-Oglou Zorgaki. Il etait supérieur à tous les autres chanteurs de la Turquie par le goût et la variété des ornementes du chant ainsi par l'expression des paroles passionnes. Il fut souvent appelé chez le Sultan qui prenait plaisir à l'entendre.

Jusque à l'epoque de la revolution qui a soustrait la Grèce à la domination ottomane, les Grecs de Constantinople et de Smyrna ont été les musiciens les plus habiles de la Turquie. Ils avaient plus de goût, plus d'aptitude pour le chant et pour le jeu des instruments que leur oppresseurs, la plupart des chansons turques ainsi que les pièces de viole de luth et de tampourah etait composé par eux. Une de ces pièces a été célèbre à Constantinople et dans l'Asie Mineure jusque dans la première partie du dix-neuvième siècle peut-être l'est-elle encore. Elle se joue sur le tambourah ou sur la Kemangeli son nom est iskia sanaisi.

ρίαν ἐκ τοῦ συγγραμματος τοῦ Δ. Καντεμίρου, ἣν εἰσήγαγον καὶ εἰς τὴν ἱερὰν μουσικὴν. Ἡ ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος ἀναπτυχθεῖσα μελοποικὴ σώζεται ἄπασα, παρασημασμένη διὰ μουσικῶν σημείων τῆς μεσαιωνικῆς παρασημαντικῆς, ὥστε δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν ἄπασαν τὴν πορείαν τῆς ἀναπτύξεως αὐτῆς, καὶ ἀντιληφθῶμεν ἐξ αὐτῶν τῶν ζώντων μνημείων τὰς διαφόρους μεταβολάς, καὶ ὑπέστη κατὰ διαφόρους καιροὺς ὑπὸ διαφόρων μελοποιῶν μέχρι τῆς παρχμονῆς τῆς κατὰ τὸ 1816 ἐπινοήσεως τοῦ σημερινοῦ συστήματος τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Ἐν τοῖς χειρογράφοις τῆς Δ' συτοιχίαις, τοῖς γεγραμμένοις μετὰ τὴν ἄλωσιν πρὸς χρῆσιν τῶν ἱεροφυλῶν οὐδὲν πλέον ἔχως εὐρίσκειται καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐλίγον πρὸ τῆς ἀλώσεως ἀναπτυχθέντος εἶδους τῆς μελοποιίας, τῶν ἀναποδισμῶν καὶ ἀναγραμμτισμῶν, οὐδὲ τῶν δοχῶν, οὐδὲ τῆς ἀρχαίας ἀτμικτικῆς καλουμένης; ᾧδῆς καὶ λοιπῶν εἰδῶν, τῶν πρὸ τῆς ἀλώσεως ἐν χρῆσει ὄντων. Ἡ παντελής ἔλλειψις πάσης συστηματικῆς διδασκαλίας τῆς μουσικῆς, ἡ ἄγνοια τῆς ὑπάρξεως ἀρχαίων καὶ βυζαντινῶν ἀρμονικῶν συγγραμμάτων, καὶ ἡ ἔλλειψις τῶν ἀπαραιτήτων γνώσεων πρὸς κατάληψιν τῶν ἀρμονικῶν συγγραμμάτων, ἐπέφερον τὴν παντελῆ ἄγνοιαν τῆς προτέρας ἑλληνικῆς ἀκουστικῆς θεωρίας, καὶ ἀντικατάστασιν αὐτῆς κατὰ τὸν περελθόντα αἰῶνα διὰ τε τῆς ἐκ τῆς Περτικῆς ἀναπτυχθείσης τουρκικῆς, καὶ διὰ τῆς ἀραβικῆς ἀκουστικῆς θεωρίας, καὶ μελοποιίας, εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ὁποίων εἶχον πρὸ πολλοῦ ἐπιδοθῆ, διότι εὐρισκον αὐτὴν λίαν συμφέρουσαν. Ἡ ἄγνοια δὲ τῆς σημερινῆς καὶ δυνάμεως τῶν μουσικῶν σημείων τῆς μεσαιωνικῆς παρασημαντικῆς ἐγένετο τοσοῦ-

1 Τὸ διατονικὸν μουσικὸν διάστημα τῆς τουρκικῆς μουσικῆς, ἐφ' ᾧ στηρίζεται καὶ ἡ ἡμετέρα σημερινὴ ἱερὰ μουσικὴ περιγράφεται ὑπὸ τοῦ Fetis (Histoire general de la musique Vol. II p. 363) ὡς ἔξης. «Τὸ θεωρητικὸν μουσικὸν δ' ἔγραμμα (ἀμετάβολον σύστημα ἢ ἀρμονικὸς κανὼν, τῆς τουρκικῆς μουσικῆς ἀρχεται ἀπὸ τοῦ φθόγγου Δι (Sol), καὶ τὰ διαπασῶν αὐτοῦ διαίρειται εἰς 55 κόμματα, ὅπερ μαθηματικῶς ἐξεταζόμενον δὲν εἶνε ἀκριβὲς καὶ ὀρθόν, ἐπειδὴ τὸ κόμμα εἶνε διάστημα δύο τόνων, ὧν ὁ λόγος ἔχει ὡς 81: 80 ὥστε τὸ λογαριθμικὸν αὐτῶν μέτρον εἶνε 81—λογ. 80=0, 017920 τὸ διαπασῶν ἀρα χρῆζει 56 κομμάτων ἵνα ᾗ τέλειον. Οἱ κανονικοὶ Τοῦρκοι ὑποθέτουσι τὰ διαπασῶν αὐτῶν συγκείμενα ἐκ δύο τελείων ἴσων τετραχόρων, καὶ χωρισμένων διὰ τοῦ τονιαίου διαστήματος. Ἐκαστον δὲ τετραχόρον διαίρουσιν εἰς 23 κόμματα, διανεμημένα ὡς ἔξης· τῷ μὲν διαστήματι Δι—Κε (Sol a la) ἀπονέμουσι 9 κόμματα· τῷ δὲ διαστήματι Κε—Ζω (la a si) 7 κόμματα, καὶ τῷ διαστήματι Ζω—Νη (si a ut) 7. Ὡστε ἐκ τῶν διαστημάτων τούτων τέλειος τόνος εἶνε μόνον ὁ Δι—Κε (sol la) ὁ δὲ Ζω (si) εἶνε βραύτερος· κατὰ δύο κόμματα, καὶ διαίρει τὸ τριημιτόνιον (tierce mineur) Κε—Νη (la ut) εἰς δύο ἴσα διαστήματα. Τὸ τονιαῖον διάστημα, τὸ χωρῖον τὰ δύο τετραχόρα, Νη—Πα (ut-re) ἔχει 9 κόμματα. Τοῦ δὲ δευτέρου τετραχόρου τὸ μὲν διάστημα Πα—Βου (re-mi) ἔχει 9 κόμματα, τὸ δὲ τριημιτόνιον Βου—Δι (mi-sol) εἶνε διηρημένον εἰς δύο ἴσα μέρη, ἦτοι τὸ διάστημα Βου—Γα (mi-fa) 7 κόμματα, καὶ τὸ διάστημα Γα—Δι (fa sol) πάλιν 7. Ὡστε ὁ Γα (fa) τῆς τουρκικῆς κλίμακας εἶνε ὀξύτερος τῆς εὐρωπαϊκῆς, καὶ ἀρχαίας καὶ βυζαντινῆς. Φανερόν οὖν διὰ τῆς διαίρεσεως ταύτης, τὰ δύο ἡμίτονα Βου—Γα καὶ Ζω—Νη (mi-fa καὶ si-ut) ἐξέλειπον, ἢ δὲ διαστασίρων ἐκ τριῶν τελείων τόνων, ἦτοι ὁ τρίτος, Γα—Ζω (fa-si) δὲν ὑπάρχει ἐν ταῖς διατονικαῖς κλίμαξί τῆς τουρκικῆς μουσικῆς.

τον ἐπικισθητὴ καὶ ἀνεπκνύρθωτος, ὥστε κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἤρο-
 ξηκτο ἐξ ἀνάγκης νὰ σπέπτωνται περὶ ἀντικατάστασος τῆς μεσαιωνικῆς πα-
 ρασημαντικῆς δι' ἄλλου συστήματος. Μετὰ τινὰς πρότερον γενομένης ἀπο-
 πείρας, αἵτινες ἐντυχάγησαν ἐνεκα ἀσυμφωνίας τῶν οἰηματιῶν ἱεροψαλτῶν
 τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐπετελέσθη ἡ ἀπὸ πολλοῦ μελετωμένη ἀντι-
 κατάστασις τῆς συγκαταθέσει τοῦ Πατριάρχείου ὑπὸ τῶν τριῶν ἰδρυτῶν
 τοῦ σήμερον ἐν χρήτει συστήματος τῆς ἱερᾶς μουσικῆς, ἡτοι τοῦ Χρυ-
 σάνθου, ὕστερον ἀρχιεπισκόπου Δυρραχίου, τοῦ Χουρμουζίου καὶ τοῦ πρω-
 τοψάλτου Γρηγορίου, ἀνθρώπων στερουμένων συστηματικῆς παιδείας, καὶ
 κατεχόντων τσακούτας μὲν ὅσον περὶ μουσικῆς γνώσεις, ὅσας ἤρκει καὶ τότε
 καὶ σήμερον νὰ ἔχη τις, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς ἱεροψαλτικῆς. Ἰὸ ὑπὸ τῶν τριῶν
 τούτων ἱεροψαλτῶν ἐπινοηθὲν σύστημα τῆς σήμερον ἱερᾶς μουσικῆς οὔτε
 κατὰ τὴν ἀκουστικὴν θεωρίαν ἐπὶ τῶν αὐτῶν νόμων καὶ κανόνων καὶ τῆς
 αὐτῆς κατατομῆς τοῦ ἁρμονικοῦ κανόνος τῆς πρὸ τῆς ἀλώσεως μουσικῆς
 βασιίεται, οὔτε κατὰ τὴν μελοποιεῖν καὶ ῥυθμοποιεῖν αἱ μελωδίαι αὐτοῦ
 εἶνε μεμελοποιημέναι καθ' ὠριτμένους τεχνικούς τινὰς κανόνους ἱερᾶς μου-
 σικῆς, οὔτε κατὰ τὴν παρασημαντικὴν ἔχει πλέον σχέσιν τινὰ πρὸς τὸ
 πρὸ αὐτοῦ ὥστε διὰ τῆς ἐπινοήσεως αὐτοῦ διεκόπη πᾶσα σχέσις καὶ πρὸς
 αὐτὴν τὴν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι τοῦ 1816 ἐπὶ νέων βίβσεων ἀναπτυ-
 χθεῖσαν ἱερὰν μουσικὴν. Ἀγνοοῦντες δὲ οἱ ἰδρυταὶ τοῦ νέου τούτου συ-
 στήματος τὴν παρασημαντικὴν τοῦ μεσαιῶνος δὲν ἠδυνήθησαν οὔτε τὰς
 ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι τῆς ἐποχῆς τῶν μεμελοποιημένων μελωδίας νὰ
 ἐπωφεληθῶσι· τούτου δ' ἕνεκα οὐδὲν ἔχουσι τῶν πολλῶν εἰδῶν τῆς μέχρι
 τῆς ἀλώσεως μεσαιωνικῆς μελοποιίας οὐδ' ἐν τῇ σήμερον ἱερᾷ μουσικῇ
 ἀκνυτᾷ, οὔτε εἶνε ἀληθές, ὅτι τινὲς τῶν σήμερον ἀδομένων μελωδιῶν
 μετεφράθησαν πιστῶς καὶ ἀκριβῶς ἐκ τοῦ ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι τῆς
 ἐποχῆς τῶν ἀναπτυσθέντος συστήματος, διότι παραβλλόμενα πρὸς τὰς
 σωζομένας πρωτοτύπους εὐρίσκονται λίαν διάφοροι. Ὡς δὲ καὶ ὁ Χρῦστη-
 θος αὐτὸς ὁμολογεῖ τὴν προτέραν παρασημαντικὴν δὲν ἐγίνωσκον οὐδ'
 αὐτοὶ οἱ διδάτταλοι αὐτῶν, ὥστε δὲν εἶνε ἀληθές ὅτι ὑπάρχει συνέχεια
 τις μεταξὺ τῆς σημερινῆς καὶ τῆς πρὸ αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἀλώσεως ἀναπτυ-
 χθείσης μουσικῆς, ἀλλ' ὅτι σήμερον ἄδεται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἡ εἶνε συνθέ-
 σεις αὐτῶν τῶν ἰδρυτῶν, ἰδίως τοῦ Χουρμουζίου, τοῦ Γρηγορίου, τοῦ διδασκά-
 λου αὐτῶν Πέτρου τοῦ Βυζαντίου, καὶ τοῦ διδασκάλου τούτου Πέτρου τοῦ
 Πελοποννησίου, ἡ ἐμελοποιήθησαν κατὰ τὸ ἀπὸ τοῦ 1816 μέχρι σήμερον
 διάστημα ὑπὸ ἀνθρώπων ἱεροψαλτῶν, διδασκέντων, ὡς καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν,
 τοὺς κανόνους τῆς ἐκυτῶν μελοποιίας ἐν ταῖς ἀγυαῖς τῆς Κωνσταντινου-
 πόλεως, ἀπὸ τῶν μινυρέδων αὐτῆς καὶ ἄλλων καταγωγίων, ἡ παρεση-
 μάνθησαν, ὅπως ἐσώζοντο ἐν τῷ τόμῳ τῶν ἱεροψαλτῶν, καὶ τοιαῦτα εἶνε
 τὰ καλούμενα προσόμοια τὰ σύντομα, εἰ καὶ κατὰ κατὰ τὸ πλεῖστον δεινῶς

περὶ ἀλλοιωμένηα. Διὰ τῆς ἐπινοήσεως τοῦ συστήματος τούτου τὰ πάντα μετεβλήθησαν καὶ περιήλθον εἰς δεινὴν σύγχυσιν καὶ ἀταξίαν, ἕνεκα ἀγνοίας καὶ αἰτῶν τῶν στοιχειωδισταίων μουσικῶν γνώσεων. Αἱ μελωδίαὶ διηρθήθησαν κατὰ ὅλως νέον τρόπον μελοποιίας, ἀγνωστον τῇ πρὸ τῆς ἀλώσεως ἰερᾶ μουσικῆς εἰς στιχηρά, εἰρμολογικά, καὶ πεπταδικά, αἱ κλίμακες μετεβλήθησαν παντελῶς, καὶ ἀντὶ τοῦ προτέρου βυζαντιτικοῦ ἀρμονικοῦ κανόνου ἡ ἀμεταβόλου συστήματος εἰσῆχθη ὁ Τουρκικὸς διατονικὸς, ὁ Περσικὸς ἑναρμόνιος, καὶ ὁ Ἀραβικὸς χρωματικὸς. Ἡ μελοποιία τῆς σήμερον ἰερᾶς μουσικῆς καὶ αἱ μελωδίαὶ αὐτῆς οὐδεμίαν μὲν σχέσιν ἔχουσι πρὸς τὰς πρὸ τῆς ἀλώσεως, ἐλαχίστην δὲ καὶ πρὸς τὰς ἀπὸ τῆς ἀλώσεως. Ἰδίως δὲ ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὰς μελωδίας Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, οὗτινος τὸ ἀηδέστατον καὶ ἀπειρόκαλον σύστημα τῆς μελοποιίας, ἐπὶ νέων ὅλως βλάσεων Τουρκικῆς, Περσικῆς καὶ Ἀραβικῆς μουσικῆς θεμελιούμενον, ἐπεκράτησε μέχρι σήμερον ἐν τῇ ἑκκλησίᾳ, εἰσχυθὲν ὑπὸ τῶν τριῶν ἰδρυτῶν. Πέτρος δὲ οὗτος ὁ Πελοποννήσιος, ὦν ὁ ἀριστος εἰδήμων τῆς τουρκικῆς μουσικῆς κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Fetis, κατὰ δὲ τὸν Χρῦσανθον ἐπωνομαζόμενος ὑπὸ τῶν Ὁθωμανῶν Χερσιζ Πέτρος, ἦτο κλέπτης, διότι εἶχε τὴν δεξιότητα νὰ κλέπτῃ τὰς μελωδίας τῶν ἄλλων ἀπομιμούμενος, — τὸ μόνον προσόν, ὅπερ ἀπαιτεῖται καὶ σήμερον ἔτι, πλὴν τῆς ἡδύτητος τῆς φωνῆς, παρὰ παντὸς ἱεροψάλτου, ἵνα δύναται νὰ ἀναμιγνύῃ ἐν ταῖς μελωδίαις πᾶσαν βέβηλον καὶ κοσμικὴν μελωδίαν, — ἐδίδαξε τὴν τουρκικὴν μουσικὴν τὸν ἀριστον αὐτῆς κάτοχον Antoine Murat, διερμηνέα τῆς Πρωσικῆς πρεσβείας ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸν Fetis κατὰ δὲ τὸν Χρῦσανθον «ἡ περὶ τὴν θεωρίαν τῆς τουρκικῆς μουσικῆς καὶ τὸ ἄδειν δεινότητος αὕτη προύξηνεν αὐτῷ (Πέτρῳ Ἀκμπαδριῶ τῷ Πελοποννησίῳ) τὴν παρὰ τῷ τότε κρατοῦντι εὐνοίαν, καὶ τὴν εἰς τὰ πικλάτικα εἶσοδον ἐλευθέραν», ὥστε ὁ πρωτοψάλτης τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ἦτο συγχρόνως καὶ αἰοιδὸς τῶν σουλτανικῶν ἀνακτόρων. Ἡ δόξα τῆς ἐκτουρκίσεως καὶ ἐκπερσίσεως τῆς ἰερᾶς ἡμῶν μουσικῆς κατὰ τε τὴν ἀκουστικὴν θεωρίαν καὶ μελοποιίαν ἀνήκει κατὰ μέγιστον μέρος τῷ Πέτρῳ τούτῳ, ὅστις ἐμελοποίησε ἄπκσαν σχεδὸν τὴν συνήθη ἐνιαύσιον ἐκκλησιαστικὴν ἀκολουθίαν καθ' ὅλως νέον μελοποιίας σύστημα, παντελῶς διάφορον τοῦ τῶν πρὸ αὐτοῦ ἐπὶ τουρκοκρατείας μελοποιῶν, καὶ τοῦ ὁποίου τὸ ἐκκλησιαστικὸν ὄφρος ἠκολούθησαν πάντες οἱ μεταγενέστεροι ἱεροψάλται μέχρι τῆς σήμερον.¹ Τὰ ἄχρι τοῦδε περὶ τῆς βυζαντιτικῆς ἰερᾶς μουσικῆς καὶ τῆς σχέσεως αὐτῆς πρὸς τε τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν σήμερον εἰρημέναν στηρίζονται ἐπὶ τῶν πραγμαμάτων, δηλαδὴ ἐπὶ τῶν σωζομένων μελωδιῶν καὶ μελῶν τῶν δικ-

¹ Τοῦ Πέτρου τούτου τοῦ Πελοποννησίου ἄπκσαι αἱ μελωδίαὶ περιέχονται ἐν δυοῖς χειρογράφοις τῆς ἡμετέρας συλλογῆς, παρασημασμέναι δι' ἰδιοτρόπου συστήματος παρασημαντικῆς.

φύρων εποχῶν, δι' ὧν δυνάμεθα νὰ παράσχωμεν μαθηματικὰς ἀποδείξεις. Ἐπειδὴ δὲ ἐνταῦθα δὲν δυνάμεθα νὰ ποιήσωμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος χρῆσιν τῶν διὰ μουσικῶν σημείων παρασσεσημασμένων μελωδιῶν, ἠναγκάσθημεν νὰ καταφύγωμεν εἰς ἐμμέσους ἱστορικὰς μαρτυρίας καὶ ἀποδείξεις· ὅτι δὲ τὸ σήμερον σύστημα τῆς ἱερᾶς μουσικῆς· εὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τὴ πρό τῆς ἀλώσεως, ἐλαχίστην δὲ σχέσιν πρὸς τὸ ἀπὸ αὐτῆς, καὶ ὅτι εἶνε ζέον καὶ πρὸς εἰσκατὸν μίγμα ἑλληνικῆς, τουρκικῆς, περσικῆς καὶ ἀραβικῆς μουσικῆς, δυνάμεθα ἐπίσης νὰ ἀποδείξωμεν διὰ τῆς συγκρίσεως τῶν μελωδιῶν καὶ μελῶν ἐκάστου αἰῶνος. Ἄλλ' ἐπειδὴ δὲν δυνάμεθα νὰ πρᾶξωμεν τοῦτο ἐνταῦθα, θέλομεν περιορισθῆ νὰ φέρωμεν μαρτυρίας τινὰς ἐπὶ τοῦ παρόντος ἱστορικὰς ἀνδρῶν ἀξιοπιστῶν, ἀλλοδαπῶν τε καὶ ὁμογενῶν πρὸς πίστῳσιν τῶν εἰρημένων, ἥτοι α) ὅτι οἱ τρεῖς εἰρημένοι ἰδρυταὶ τοῦ σήμερον συστήματος τῆς ἱερᾶς μουσικῆς δὲν ἐγένισσκον τὴν σημασίαν καὶ δύναμιν τῶν μουσικῶν σημείων τῆς μεσαιωνικῆς παρασημαντικῆς, οὐδὲ αὐτὰς τοῦλάχιστον τὰς καλουμένας μαρτυρίας τῶν ἤχων.¹ Ὅθεν οὔτε τὰ ἀρχαιότερα τῆς ἐκκλησιαστικῆς μελωδίας νὰ ἐπωφεληθῶσιν ἠδύνακτο, οὔτε πιστῶς καὶ ἀκριβῶς νὰ μεταφέρωσιν αὐτὰς εἰς τὸ νέον αὐτῶν σύστημα.² ἐπειδὴ οὐκ εἰδότες τὰς μαρτυρίας τῶν ἤχων, ἥτοι τὰ

1 Τὰ σημεῖα τῶν μαρτυριῶν τῆς μεσαιωνικῆς παρασημαντικῆς, ἐκ τοῦ δεινοῦ ἀρωτηριασμοῦ ὑπὸ τῶν ἀμαθειστῶν τριῶν ἰδρυτῶν ἐντελῶς παραμορφωθέντα καὶ ἀγνόησια καταστάντα, μεταχρῖζεται καὶ ἡ σημερινὴ ἱερὰ μουσικὴ. Ἄς οἱ ἰδρυταὶ αὐτῆς, οὗτοι καὶ οἱ σημεῖον ἱεροφάλαται ἀγνοοῦσι παντελῶς τὴν δύναμιν καὶ σημασίαν τῶν σημείων τούτων. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα ἔχουσι τὴν αὐτὴν σημασίαν, ἢν αἱ κλείδες τῆς ἐυρωπαϊκῆς, ἀρίστοι εἰς ἕκαστον νὰ συμπεράνῃ, ὅσοιαν μουσικὴν μᾶς ψάλλουσιν οἱ ἡμέτεροι ἱεροφάλαται.

2 Ὅτε κατὰ τὸ 1874 συνεγράφομεν τὴν γερμανιστὴ ἐκδοθεῖσαν ἡμετέραν πραγματείαν «Περὶ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μουσικῆς ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἐκκλησίᾳ», κατὰ τὰ χειρόγραφα καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν ἐπὶ διαφανοῦς χάρτου εἰλημμένα παγομοίβητα, ἀπερ τότε ἐρευνήσαντες καὶ ἀντιγράφαντες εἴχομεν ὑπ' ὄψει, διεπίστωμεν τὰς μελωδίας εἰς τὴν συστοιχίαν Α, περιέχουσαν τὰς μέλῳ τοῦ Μ' αἰῶνος μελωδίας, καὶ εἰς τὴν συστοιχίαν Β, περιέχουσαν τὰς ἀπὸ τοῦ Μ' αἰῶνος. Βάσεις τῆς διακρίσεως ταύτης ἐθέσαμεν τότε δύο, ἥτοι τὰ σημεῖα τῆς παρασημαντικῆς καὶ τὸ ὄχοι· τῶν μελωδιῶν, ἥτοι τὴν μελοποιίαν καὶ ῥυθμοποιίαν. Ἐὰ σημεῖα μὲν τῆς παρασημαντικῆς, ἐπειδὴ, ἐν μὲν ταῖς πρό τοῦ Μ' αἰῶνος μελωδίαις δὲν γίνεται χρῆσις πάντων τῶν μουσικῶν σημείων μελιζῶν τε καὶ ῥυθμικῶν, ὅσων ἐν ταῖς μελωδίαις καὶ μέλισιν, ταῖς μετὰ τὸν Μ' αἰῶνα. Τὴν μελοποιίαν δὲ καὶ ῥυθμοποιίαν, διότι αἱ μὲν τῆς συστοιχίας Α εἰσι πολὺ ἀπλοῦστεραι τῶν τῆς Β συνθέσεων, διακριομένων καὶ ἐκ τοῦ σχημοτικῶς καὶ διακεκλασμένου ῥυθμοῦ καὶ μέλους. Ἐν μὲν ταῖς μελωδίαις τῆς Α γίνεται χρῆσις μόνου τοῦ ἰσοῦ ῥυθμικοῦ γένους, καὶ τὰ κῶλα σύγκεινται μόνον ἐκ σπονδαίων, δακτύλων καὶ ἀνακρίστων, ἐν δὲ ταῖς τῆς Β γίνεται χρῆσις πάντων τῶν ῥυθμικῶν γενῶν, τοῦ ἰσοῦ, τοῦ διπλασίου καὶ ἡμιόλιου. Τὸ ὄχοι τῶν τῆς Α εἶνε ἐκτός μικρῶν ἐξαίρεσεων ἄπλοον καὶ μεγαλοκρηπέ, ἐν ᾧ τῶν τῆς Β ποικίλον, διακεκλασμένον καὶ λίαν ἰδρονικόν. Ἐν ταῖς μελωδίαις τῆς Α τηροῦνται αἱ περὶ συνανώσεως τῆς μουσικῆς μετὰ τῆς λέξεως ἀνωτέρω ἐκθεθεῖσαι συνθήκαι, καθ' αἷς οὔτε τὸ μέλος εἶνε λίαν ἰδρονικόν, διακεκλασμένον δι' ἀφθόνοῦ χρῆσεως λυγισμάτων, κομπισμῶν καὶ μελισμῶν, οὔτε πάλιν τοσοῦτον ἐνδεές, ὥστε ἡ μουσικὴ νὰ ὑπιδάχεται ὑπὲρ τῆς λέξεως, καὶ νὰ ἀποδαίνῃ οὕτω δούλην αὐτῆς· καὶ διαλεγομένη μουσικὴ, ἀλλὰ τοῦ μέλους γίνεται ἀνάλογοι· πρὸς τὴν λέξιν χρῆσις, καὶ ἑλλείπει ἡ περὶ τὴν καὶ ὑπερμετροῦ μουσικῆς, ἡ τῷ ἴδου ὑπὲρ τὸ μέτρον ἀχο-

ὕπὸ τῶν Βυζαντινῶν μελοποιῶν ἐνηχήματα καὶ ἐπηχήματα καλούμενά, τούτεστι τὰς ἐπιθολὰς τῶν ἤχων, δὲν ἠδύναντο νὰ γινώσκωσι τὰς ὑπ' αὐτῶν σημαينوμένης κλίμακας· ὥστε τὸ ὑπ' αὐτῶν ἐπινοηθὲν σύστημα

λουμένη, ἦτις ἀντὶ τὰ ἠδύνη ἐκλύει. Ὅλως δὲ τὸναντίον ἔχουσι τὰ τῆς Β συστοιχίας. Ὁ μελοποιὸς μετὰ τὸν Ι΄ αἰῶνα εἶνε ἐλεύθερος τῶν περιορισμῶν τῆς προτέρας ἐποχῆς, καὶ αἱ μελωδίαι δὲν φέρουσιν τὸν ἀπλοῦν τῶν πρώτων αἰώνων χαρακτήρα, οὐδὲ τὸ σιμνὸν καὶ ἀπλοῦν ἐκκλησιαστικὸν ἔφος, ἀλλὰ τὸ ποικίλον σχοινοειδὲς καὶ μαλακόν· ἡ λέξις κατακλύζεται τοσοῦτον ὑπὸ τῆς ὑπερμέτρου μουσικῆς, ὥστε καθίσταται ἀκατάληπτος. Ἐν τῇ μετὰ τὸν Ι΄ αἰῶνα ἐποχῇ δυνάμειθα σχεδὸν νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ ἱερὰ μουσικὴ ἔχει μόνον τὸ ἴδιον ἀνευ τοῦ ὑπελίμου· ἔκτοτε δὲ φαίνεται ὅτι ἤρξατο ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἡ διὰ τῶν ἀσήμεν ἀβόγγων, το τε τα τε να νε νω κλη εἰδή, ἦτοι τὰ διὰ τῶν τερτισμάτων καὶ τενεισιμάτων ἀδόμενα μέλη, ἅτινα εἰσῆλθον εἰς αὐτὴν ἐκτῆς θεμελικῆς μουσικῆς, καὶ ἅτινα ὑπέρχον καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ὥσπερ αἱ λέξεις τερτισμός καὶ τερτίξιν ἀποδεικνύουσιν. Τὸ λίαν ἡδονικὸν καὶ διακεκλασμένον τῆς μουσικῆς ταύτης ἀποδεικνύει, ὅτι οἱ χριστιανοὶ τῶν χρόνων ἐκείνων ἐπεσκέπτοντο τὴν ἐκκλησίαν πρὸς διασκεδαστὶν μάλλον καὶ διάχυσιν ἢ πρὸς διδασκαλίαν καὶ προσευχὴν. Ἡ τοιαύτη μουσικὴ εἰκότως κατὰ τοὺς πατέρας τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἰδίως κατὰ Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρέα δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἀλόλαστος καὶ κακότεχνος, κατὰ δὲ τὸν Πλάτωνα ταθλουομένη, μαλακὴ, μεθυστικὴ, καὶ συμποτικὴ, ἔκλυτος ἄρα καὶ πορνικὴ κατὰ τὴν ἔκφρασιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων. Μετὰ δὲ τὴν δημοσίευσιν τῆς εἰρημένης πραγματείας ἡμῶν, ἐπισκοπεύοντες τὰς ἐν τῇ θεολογικῇ καὶ ἔμπορικῇ σχολῇ Χάλκης, βιβλ. οὐθήκας, ὕστερον δὲ καὶ τινος τῶν τῆς Ἰταλίας, ἦτοι τῆς Νεαπόλεως, τὴν τῆς Γρόττα-Φερράτας, τὰς πλείονας τῶν ἐν Ῥώμῃ ἐκτὸς τῆς τοῦ Βατικανοῦ ἑνεκα τῶν παύσεων, τὴν τῆς Φλωρεντίας, τὴν τοῦ Μιλάνου, καὶ τὴν τῆς Βενετίας, συνελίξμεν πολὺ σπουδαίτερον ὕλικόν καὶ πολλαπλάσιον τοῦ πρὸ τῆς συντάξεως τῆς πραγματείας ἡμῶν. Ὡσαύτως κατὰ τὴν ἐν Ἰωαννίνοις τετραετῇ διατριβῇ ἡμῶν συνελίξμεν εἰκοσι χειρογράφους, ἀποτελοῦντας τὴν συστοιχίαν Δ καὶ περιέχοντα τὰς πλείστας ἴσως μελωδίας, τὰς ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τὴν ἐπίδρῳσιν καὶ ἐπιρροὴν τῆς τουρκικῆς ἀραβικῆς καὶ περσικῆς μουσικῆς μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ σθίνοντος αἰῶνος, ἦτοι μέχρι τῆς παραμονῆς τῆς κατὰ τὸ 1816 ἐπινοήσεως τοῦ σήμερον ἐπὶ τῇ βίσει τουρκικῆς καὶ περσικῆς θεωρίαι καὶ μελοποιίας ἀναπτυχθέντος καὶ ἰσχύοντος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μουσικοῦ συστήματος. Ἡ συλλογὴ τοῦ νέου τούτου ὕλικου, ἐπικυρούσα ἐν τοῖς καθόλου τὰ δημοσιευθέντα ἐν τῇ πραγματείᾳ ἡμῶν κατέστησεν ἡμῖν γνωστὰ νέα πράγματα καὶ ἔλυσε πολλὰς ἀμφιβολίας, ἐπὶ μέρος δὲ καὶ ἀπεκάλυψεν ἀμαρτήματά τινα, εἰς τὰ ὅποια ὑπεπέσαμεν ἐκ πιθανῶν συλλογισμῶν, κατὰ ὧν θέλομεν πραγματευθῆ ἐν ἰδίῳ συγγράμματι.

Ἐν ταῖς βιβλ. οὐθήκαις τῆς Ἰταλίας εὗρομεν ἐν χειρογράφῳ γεγραμμένῳ τῇ 753 ἀπαντας τοὺς εἰρημοὺς μετὰ μουσικῶν σημείων περυσσημασμένους, οὐδὲ τῶν τῷ Δαμασκηνῷ ἀποδοθέντων ἱαμβικῶν καὶ καταλογάδην εἰρημῶν τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως, τῶν Θεοφανείων καὶ τῆς Πεντηκοστῆς ἐξικιρομένων, ὧν κατέχομεν ἀντίτυπα παρόμοια εἰλημμένα ἐπὶ διαφανοῦς χάρτου, καὶ ὧν ἡ μελωδία ἀνάγεται εἰς τὴν πρὸ τοῦ Ι΄ αἰῶνος ἐποχὴν, ἦτοι εἰς τὰς συστοιχίας Α καὶ Γ. Ἀνεκαλύψαμεν δὲ προσετι κατὰ τὸ παρελθόν ἔτος νέαν συστοιχίαν χειρογράφων τῆς πρὸ τοῦ Ι΄ αἰῶνος ἐποχῆς, ἦτις διαφέρει ἐν πολλοῖς τῆς Α καὶ Β συστοιχίας οὐσιωδῶς κατὰ τὴν μελοποιίαν καὶ παρασημαντικὴν, καὶ ἦτις παρέσχεν ἡμῖν οὐχὶ ὀλίγας εὐτυχῶς λυθείσας ἤδη δυσκολίας πρὸς ἀνέυρεσιν τῆς σχημασίας καὶ δυνάμειως τινῶν ἐκ τῶν σημείων αὐτῆς καὶ ἰδιωτισμῶν. Μετὰ πολλὰς ἐρεῦνας καὶ μελέτας ἀπεδείχθη, ὅτι ἡ νέα αὕτη συστοιχία περιέχει τὰς μελωδίας τῆς ἐκκλησίας Ἱεροσολιμῆ· ἐπειδὴ δὲ τὸ ἔφος αὐτῶν εἶνε ἀπλοῦστερον καὶ μεγαλοπρεπέστερον τῶν τῆς Α συστοιχίας, φερουσῶν ἐπὶ μέρος καταφανὴ ἴχνη τῆς ἐπιδράσεως τῆς θεμελικῆς μουσικῆς, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, συμπεριλάομεν, ὅτι ἡ συστοιχία αὕτη, ἦν ἐσημάνκαμεν δὲ καὶ τοῦ Γ, περιέχει τὰς ἀρχαιοτέρας καὶ γνησιωτέρας ἐκκλησιαστικὰς μελωδίας καθ' ὅσον ἐκ τοῦ ἔφους αὐτῶν δυνάμειθα νὰ εἴρωμεν ὥστε ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἐκκλησίᾳ, ὡς ἀνωτέρω εἴρωμεν, ὑπέρχον δύο διάφορα ἱερὰς μουσικῆς συστήματα, τὸ τῆς ἐκκλησίας

της παρρησιαντικῆς· δὲν ἦτο ἀπλοποίησις τοῦ προτέρου, ὡς ὁ Χρῦσανθος ἓνα καλύψῃ τὴν ἑαυτοῦ ἀγνοίαν καὶ τὴν τῶν συναδέλφων του, οὐκ ἀληθεύων λέγει, ὅτι δῆθεν ἐπενοήθη, πρὸς ἄρσιν τῶν δυσχερειῶν τοῦ μεσαιωνικοῦ συστήματος, ἀλλ' ἐπινόησις ὅλως νέα, γενομένη ἐξ ἀναποφεύκτου ἀνάγκης τῆς ἐνταλοῦς ἀγνοίας τοῦ προγενεστέρου συστήματος. Ὁ ἡ σήμερον ἱερὰ μουσικὴ δὲν ἔχει οὔτε κατὰ τὴν ἀκουστικὴν θεωρίαν, οὔτε κατὰ τὴν μελοποιεῖν κοινὸν τι πρὸς τὴν πρὸ τῆς ἀλώσεως βυζαντιακὴν μουσικὴν, ἐπομένως δὲν εἶνε γνησίᾳ ἔθνικῃ ἱερὰ μουσικὴ.

Ἐὰν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Δύσεως ἐναποτεθειμένα πολυκρίθμα χειρό-

Κωνσταντινουπόλεως, ἀπὸ τοῦ Ε' ἤδη αἰῶνος ἀρξάμενον νὰ συνταυτίζηται ἀνὰ τὸν χρόνον μετὰ τῆς θεμελιακῆς μουσικῆς, καὶ τὸ τῆς ἐκκλησίας Ἱερουσαλήμ, ὅπερ ἀποχωρισθὲν ἴσως κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΣΤ' αἰῶνος, καὶ μακρὰν τῆς πρωτευούσης ἐδρασκόμενον, καὶ ἐν ταῖς ἀπομακρυσμέναις μοναῖς διατριβὴν, δὲν ἐπηρεάσθη ὑπὸ τῶν μεταβολῶν, ἃς ὑπέστη τὸ τῆς ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως κατὰ διαφόρους καιροὺς. Πλὴν ἄλλων οὐσιωδῶν διαφορῶν πρὸς τὴν Α καὶ Β συστοιχίαν, περὶ ὧν θέλομεν πραγματευθῆ ἐν ἰδίῳ συγγράμματι, ἀναφέροντι ἐνταῦθα, ὅτι αἱ μελωδίαι τῆς συστοιχίας Γ εἰσι μεμελοποιημένα· μόνον ἐπὶ τῇ βᾶσει τοῦ διατονικοῦ γένους· τοῦ δὲ δευτέρου εἴδους τοῦ χρωματικοῦ συντόνου γένους, ἐκ τοῦ ἐνηχηματος (solmisation) αὐτοῦ Νενανῶ καλουμένου, καὶ ὡς ἐνάντιον ἤχου ἀριθμουμένου ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν τοῦ μέσου αἰῶνος μελοποιῶν, καὶ ἀπαντῶντος ἐν τε ταῖς μελωδίαις τῆς Α καὶ Β συστοιχίας, οὐδὲν ἔχνος εὗρομεν εἰς τὰ μέχρι τοῦδε ὄφ' ἡμῶν ἱερυνθίοντα χειρόγραφα τῆς συστοιχίας Γ, ἧς κατέχομεν ἀντίτυπα ἐπὶ διαφανοῦς χάρτου στιχέρων τε καὶ εἰρμῶν. Ἐκ τῆς Α καὶ Γ συστοιχίας ἑλλείκουσιν ἐξ ὅλων τῶν χειρογράφων τὰ σήμερον ἐν τῇ Παρακλητικῇ τῶν Ἀνατολικῶν προηγούμενα καὶ τῷ Δαμασκηνῷ ἀποδιδόμενα τροπάρια τοῦ ἱσπερινοῦ τοῦ σαββάτου τῶν ὀκτὼ ἤχων. Τὰ ἐν τῇ σήμερον Παρακλητικῇ ἡ Ὀκταήχῳ προτασσόμενα στιχῆρά τοῦ Δαμασκηνοῦ εὗρομεν μετὰ ρουσικῶν σημείων παρασσομασμένα μόνον ἐν χειρογράφῳ τῆς βιβλιοθήκης τῆς Νεαπόλεως, γεγραμμένῳ κατὰ τὸν 15' αἰῶνα. Ἐν τοῖς χειρογράφοις τῆς συστοιχίας Α δὲν ὑπάρχουσιν ἴδιαι ὄψιδι τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, ἀλλὰ τὸ Πεντηκοστήριον ἄρχεται ἀπὸ τῆς κυριακῆς τοῦ Θωμᾶ Τυβουαντίου δὲ ἐν τοῖς τῆς συστοιχίας Γ ὑπάρχουσιν ἐξ ἔσματα στιχῆρά μετὰ μουσικῶν σημείων ἀνέκδοτα καὶ ἄγνωστα, τὰ ὅποια ἡμεῖς κατέχομεν εἰς ἀντίτυπα ἐπὶ διαφανοῦς χάρτου. Ἄπαντα τὰ χειρόγραφα τῶν ἐκκλησιῶν, τὰ ἐν χρήσει ἐν ταῖς ἱεραουργίαις, φέρουσι μουσικὰ σημεῖα, οὐδὲ τῶν Εὐαγγελίων καὶ τῶν Προφητειῶν ἑξαφομένων, οὐχὶ ὅμως καὶ τὰ πρὸς ἰδίαν χρῆσιν, καὶ τὰ ὅποια περιέχουσι πολλὰ ἔσματα καὶ πολλοὺς κενόνας, μὴ περιεχόμενα εἰς τὰ πρῶτα, ὡς μὴ ἀνεγνωρισμένα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας. Τὸ ὄνομα τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ σημείωσις τῆς ἑορτῆς αὐτοῦ ὡς ἀγίου ἐν οὐδενὶ τῶν χειρογράφων τῆς Α καὶ Γ συστοιχίας εὗρίσκειται. Προσέτι εὗρομεν ἐν ταῖς τῆς Ἱταλίας βιβλιοθήκαις ἐν χειρογράφοις τῆς Β συστοιχίας, νέον εἶδος μελωδιῶν καλούμενον Ἀεσματικόν, καὶ ἕτερον εἶδος μελοποιίας τοῦ ἀγίου ὄρους ἐπιγραφόμενον Ἀγιορητικά, ἐξ ὧν ἐλάδομεν μελωδίας τινὰς ἐπὶ διαφανοῦς χάρτου. Κατὰ τὰ χειρόγραφα δὲ, ἅτινα μέχρι τοῦδε ἐγένοντο ἡμῖν γνωστὰ καὶ διερευνησάμεν, διακρίνομεν τὰς ἐξῆς περιόδους τῆς μελοποιίας τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας· α') τὴν πρὸ τοῦ II' αἰῶνος, δυναμένην νὰ υποδιαιεθῆ εἰς τὴν μέχρι τοῦ ΣΤ', καὶ εἰς τὴν ἀπὸ τούτου μέχρι τοῦ III' β') τὴν ἀπὸ τοῦ III' μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων· γ') τὴν ἀπὸ ταύτης μέχρι τῆς ἀλώσεως ὑπὸ τῶν Τούρων, καθ' ἣν εἰσῆχθη καὶ νέον εἶδος μελοποιίας, οἱ καλούμενοι Ἀναγραμματισμοὶ καὶ Ἀναποδισμοὶ, μελωδίαι σχοινοτινεῖς καὶ μεμελοποιημένα μᾶλλον πρὸς μονωδίαν. Ἐν τοῖς χειρογράφοις τῆς ἐποχῆς ταύτης εὗρίσκονται καὶ μελωδίαι ἐπιγραφόμεναι Δυτικά, Φραγγικά· δ') τὴν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι τῶν ἄρχων τοῦ φθίνοντος αἰῶνος, καὶ ε') τὴν ἀπὸ τοῦ 1816 μέχρι τῆς σήμερον.

γραφὰ τῶν μεσαιωνικῶν μελωδιῶν καὶ μελῶν τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησιᾶς, ὡς τὰ ἀρχαιότερα φθάνουσι μέχρι τοῦ Η' αἰῶνος, ἐγκαίρως ἐπέσπασαν τὴν προσοχὴν λογίων καὶ εἰδικῶν ἀνδρῶν τῆς δύσεως, οἵτινες πολλὰς προσπάθειας κατέβαλον πρὸς ἔρευναν καὶ κατάληψιν τοῦ περιχομένου αὐτῶν. Ἀλλ' ἕνεκα ἐλλείψεως αὐτάρκων βοηθητικῶν μέσων πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς σημασίας καὶ δυνάμεως τῶν σημείων τῆς μεσαιωνικῆς παρασημαντικῆς, αἱ προσπάθειαι αὗται ἀπέβησαν μάταιαι. Ὁ μὲν κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα ζῶν περιφέρμος Ἰησοῦτης Κίρχερους ἐν τῇ *Musurgia universalis* λόγον ποιούμενος καὶ περὶ τῆς ἱεράς τῶν Βυζαντινῶν μουσικῆς, περιορίζεται εἰς μόνην τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν σημείων καὶ ἐνηχημάτων· καίτοι δὲ συμβουλευθεὶς καὶ τινὰς Ἕλληνας μαθητὰς τῆς ἐν Ῥώμῃ σχολῆς de propaganda fide, οὔτε παρ' αὐτῶν ἠδυνήθη, ὡς λέγει, νὰ μάθῃ τι, οὔτε ὁ ἴδιος γινώσκει τι θετικόν νὰ εἴπῃ. Ὁ δὲ κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα λόγιος μοναχὸς Gerbert ἀναφέρει ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ *De cantu et musica sacra*, ὅτι πολλὰ ἔρευνήσας, κατῴρθωσε μὲν ἐπὶ τέλους, ὡς λέγει, νὰ ἀνεύρῃ τὴν σημασίαν τῶν σημείων, ἀλλ' αἱ ἐργασίαι αὐτοῦ ἀπώλοντο κατὰ τὸν ἐμπρισμὸν τῆς μονῆς αὐτοῦ, ὥστε οὐδὲ ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ εὐρίσκομεν θετικόν τι. Ἄλλοι ἀπελπισθέντες νὰ λύσωσι τὸ δυσχερέστατον τοῦτο ζήτημα τῆς παρασημαντικῆς δι' ἑαυτῶν, ἐτρέπησαν πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἀρίστους θεωρουμένους ἱεροψάλτας Ἕλληνας κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα. Οὗτοι δὲ εἶνε οἱ εἰδημονέστατοι καὶ ἐντριβέστατοι περὶ τὴν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν, ὁ Γερμανὸς Sulzer, καὶ ὁ Γάλλος Willoteau. Καὶ ὁ μὲν Sulzer ἐν τῷ *Geschichte des transalpinischen Dacien*, ἀρχαιόμενος νὰ ἐκτυπῶται τῷ 1781, σχῶν τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσῃ ἐν Ῥουμανίᾳ τοὺς τότε ἀρίστους θεωρουμένους ἱεροψάλτας Ἕλληνας καὶ Ρουμῶνας, παρ' ὧν ἐδιδάχθη καὶ ἐξάκριδωσεν μετὰ τῆς χαρακτηριζούσης τοὺς τοιοῦτους περιγητὰς ἀκριβείας πᾶν ὅ,τι ἐκεῖνοι ἐγίνωσκον, οὐδὲν οὐδ' αὐτος ἠδυνήθη νὰ μάθῃ θετικόν, διότι καὶ οἱ ἡμέτεροι ἱεροψάλται ἠγνόουν τὴν βυζαντιακὴν παρασημαντικὴν κατὰ μέγιστον μέρος, ὡς καὶ τὴν Ἀρμονικὴν, Μελοποιίαν καὶ Ῥυθμοποιίαν πικτελῶς. Καὶ ἐν μὲν σελίδι 462 λέγει: ¹ α' Ἦθελέ τις ἀπονέμει τοῖς σήμερον Ἕλλησι μεγίστην τιμὴν, ἐὰν ἤθελε φαντασθῆ, ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἄριστοι αὐτῶν εἰδήμονες τῆς μουσικῆς τὸ δέκατον μόνον μέρος τῶν μουσικῶν αὐτῶν σημείων γινώσκουσι. Καὶ περὶ αὐτῆς δὲ τῆς οὐ-

¹ Sulzer p. 462 Man würde aber den heutigen Griechen bei weitem zu viel Ehre erweisen, wenn man sich einbilden sollte, dass sogar die geschicktesten Musikkenner unter ihnen auch nur den zehnten Theil dieser Zeichen verstanden. Selbst von einer der wesentlichsten Bedeutungen derselben, von dem Takte, gestehn sie, ihn ganz und gar verloren zu haben, und was sie mir von dem Unterschiede zwischen einem körperlichen und geistlichen Tone, haben erkläeren, oder was ich von ihren Gesängen habe abnehmen können beschränkt sich blos dahin, dass sie die körperlichen mit voller Stimme singen, dahingegen die geistlichen nur sanft berührt, und gleichsam nur gehauet werden.

σιωδιστάτης σημασίας τῶν σημείων, τοῦ χρόνου καὶ τοῦ ῥυθμοῦ, δημο-
 γόουςιν διὰ ἀπώλεσαν παντελῶς αὐτά, καὶ ὅ,τι περὶ τῆς διαφορᾶς τῶν
 σωμάτων καὶ πνευμάτων ἐξηγούμενοι μοι εἶπον, ὅ,τι ἐκ τῶν ἑαυτῶν ἀσμά-
 των ἠδυνήθησαν νὰ συμπεράνω καὶ ἀντιληφθῶ, περιορίζεται ἐν τούτῳ, ὅ,τι
 τὰ μὲν σώματα ἄδουσι διὰ τελείας φωνῆς, τὰ δὲ πνεύματα ἠπίως ἐξυγ-
 γελλόμενα, καὶ ὡς περὶ μόνον ἐκφυσώμενα. Ἐν δὲ σελ. 468 καὶ 469
 ἐπαναλαμβάνει, ὅ,τι αὐτοὶ οἱ ἱεροψάλται Ἕλληνες ὡμολόγησαν αὐτῷ, ὅ,τι
 δὲν γινώσκουσι τὸν χρόνον καὶ ῥυθμόν, ὅν ἕκαστον σημεῖον σημαίνει,¹
 ὥστε, ἐπειδὴ ἀπαντα τὰ σημεῖα, τὰ κκλούμενα σώματα σημαίνουσι χρό-
 νον καὶ ῥυθμόν, δὲν ἐγίνωσκον οὐδὲ τὸ ἐν δέκατον, ἐπομένως οὐδὲν ση-
 μεῖον ἐκ τῶν χρόνον σημαίνοντων. Ποίαν δὲ σημασίαν ἔχει μουσικὴ ἄνευ
 χρόνου, ἄνευ ῥυθμοῦ, καθίσταται φανερόν, ἐν ἐνθυμηθῶμεν, ὅ,τι οἱ ἀρ-
 χαιοὶ τὸν ῥυθμόν ἐκάλουν ψυχὴν τῆς μουσικῆς, καὶ ὅ,τι εἴ τῆς μουσικῆς
 ζώνουσι ἄμα μένοντός τινος καὶ κινουμένου ἐστί, κατὰ τὸν Ἀριστόξενον, ἢ
 ἐξ αἰσθήσεως τε καὶ μνήμης· αἰσθάνεσθαι μὲν γὰρ δεῖ τὸ γιγνόμενον,
 μνημονεύειν δὲ τὸ γεγονός, ἥτοι ἡ μουσικὴ ἀνάγεται εἰς τὰς τέχνας τῆς
 κινήσεως, ἥς ἄνευ δὲν ὑπάρχει, ἐπειδὴ πᾶσα κίνησις ἐν χρόνῳ. Ἐν σελ. 466
 λόγον ποιούμενος ὁ Sulzer περὶ τῶν μέσων ἤχων λέγει, ὅ,τι μετὰ τῶν ἐπι-
 σημοτάτων Ἑλλήνων καὶ Ῥουμούνων ἱεροψαλτῶν οὐδεὶς εὑρέθη νὰ λύσῃ
 αὐτῷ τὰς ἀπορίας του, καὶ νὰ τῷ εἴπῃ τι θετικόν. Τοῦτο δὲ οὐδόλως
 θαυμαστόν, διότι τὰ περὶ τῶν μέσων ἤχων ἀνάγονται εἰς τὰ τῆς πολυ-
 φώνου ἀρμονικῆς θεωρίας, ἥτις ἐξέλιπεν ἐκ τῆς ἐλληνικῆς ἐκκλησιαστικῆς
 μετὰ τῶν πολυφώνων χορῶν ἄμα τῇ ἀλώσει, δι' ἣ καὶ οὐδὲν περὶ τῶν
 μέσων ἤχων ἀπικνεῖ ἔχρος ἐν τῷ σημερινῷ συστήματι. Ἐν δὲ σελ. 467
 περὶ φθορῶν λόγον ποιούμενος, λέγει ὅ,τι κατὰ τὴν διὰ ζώσης φωνῆς δο-
 θεῖσιν αὐτῷ ἐξήγησιν, αἱ φθοραὶ εἶχον τὴν σημασίαν νὰ μεταβάλλωσι
 τὸ κυρίως· εἶναι εἰς ὠρυγμόν,² καὶ ἐν σελ. 492 λέγει, ὅ,τι, ὡς Ἕλληνες τῷ
 ἐβεβκίωσαν, αἱ φθοραὶ τῶν πλαγίων ἤχων ἦσαν παντελῶς ἀχρηστοί, ἀλ-
 λοτε δὲ ἐφκίνοντο αὐτῷ, ἀδόμενα ὑπὸ τῶν εἰρημέων ἱεροψαλτῶν, ὡς

1 Hätten die heutigen Griechen ihre Rhythmos und Takte oder das Zeitmass des Gesanges, wie es selbst eingeständig sind, nicht verloren, (den ihre jetzige Χρονοματὴ bezeichnet vielmehr die Nebeneigenschaften ihres Gesangs, als das eigentliche Zeitmass) und verstanden sie auch nur alle die Zeichen, die sie anoch haben, recht und vollkommen.

2 Sulzer. p. 467 Wenn ich ihrer mündlichen Erklärung glauben darf, bestehe nur darin, dass sie die nämlichen Töne mit einer hohlen oder heulenden Kehle singen, keineswegs aber, dass si durch diese Φθοραὶ Korruptionen oder Tonveränderungen, an Tonarten reicher würden... Jetzt, da ich mir diese Nenanō öfters vorsingen lasse, bekomme ich beinahe Luft, sie für lauter halbe Töne zu halten. Ich zweifle aber, ob ich auch mit diesen Worten allein ihre gantze Natur ausdrücken könne, und glaube, das ich es besser erklären werde, wenn ich sage, dass sie dieses Nenanō, oder den Ton, worauf es steht, dergestalt durch die hohle Kähle, und durch die Nase heulen, dass es dem Ohre ungewis bleibt, ob sie einen gantzen, oder halben Ton damit gesungen haben.

σειρά ἡμιτονίων, καὶ ἄλλοτε ἐρινωδοῦντο ἢ μετεβίλλοντο εἰς τοιοῦτους ὠρυγμοὺς, ὥστε ἀδύνατον ἦν νὰ διακρίνη τις, ἐὰν ἦσαν τόνοι ἢ ἡμιτόνια. Ἐν δὲ σελ. 470 λέγει ὅτι οἱ ἱεροψάλται οὐδ' ἐλαχίστην γνῶσιν ἔχουσι περὶ τῶν ὀνομαζομένων Δώριος, Φρύγιος, Λύδιος, Μιξολύδιος, Ὑποδώριος κτλ., ὥσπερ δὲν εἶχον καὶ οἱ εἰρημένοι τρεῖς ἐφευρεται τοῦ σήμερον συστήματος κατὰ τὴν ῥητὴν ὁμολογίαν τοῦ Χρυσάνθου. Ἐν δὲ σελ. 500 λέγει, «ἐπειδὴ οἱ ἐν Βλαχίᾳ καὶ Μολδαυίᾳ Ἕλληνας διισχυρίζοντο, ὅτι ἐν Κωνσταντινῶν ὑπάρχουσιν ἱεροψάλται, δυνάμενοι οὐχὶ μόνον νὰ παρασημαίνωσιν ἐξ ἀκοῆς πᾶσαν μελωδίαν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπινοῶσι νέας, ἰδίως δὲ ἐπήνουν μοναχόν τινα Παρθένιον, καὶ ἕτερόν τινα Λαμπαδάριον, καὶ τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ, ἐπινοήσαντας ἐφ' ἑαυτῶν 14 νέους τόνους (!!!), καὶ εὐρόντας τὴν ἀπολεσθεῖσαν χειρονομίαν, ἣν εἰσήγαγον εἰς τὴν τέχνην, ἐξετάσας περὶ τούτου ἀξιοπίστου ἀνδρᾶς ἀλλοδαπούς,¹ ὧν ἡ μαρτυρία μοι ἦτο πολὺ ἀξιοπιστότερα καὶ σπουδαιότερα καὶ ἤμιστα ὑποπτος, καὶ οἵτινες ἀνετράφησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ἐξέμαθον ἐκεῖ τὴν τουρκικὴν μουσικὴν, ἔμαθον θετικῶς, ὅτι οἱ περὶ τῶν εἰρημένων προσώπων ἔπαινοι δὲν ἦσαν ἀληθεῖς· μάλιστα δὲ ὁ Graf Kalnoki, ὃπερ πολλὰς τῶν εἰδήσεων ἐφείλω, διηγήθη μοι»· προτεκάλεσά ποτε Ἕλληνα τινὰ μουσικόν, νομιζόμενον δεινότατον πάντων τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἵνα μοι παρασημάνῃ μέλος τι ἄγνωστον αὐτῷ, ἀδόμενον ὑπ' ἐμοῦ. Μετὰ πολλοὺς πόνους καὶ μόχθους, καὶ ἀφ' οὗ ἐξέμαθον αὐτὸ ἀπὸ στόματος διὰ τῆς ὑπ' ἐμοῦ ἐξαγγελίας αὐτοῦ, ἐπὶ τέλους ἠδυνήθη νὰ παρασημάνῃ αὐτὸ τοσοῦτον ἀτελῶς, ὥστε ἕτερός τις, μὴ ἐκμαθὼν ἤδη αὐτὸ ἀπὸ γλώττης ὡς αὐτός, δυσκόλως ἤθελε δυνήθῃ νὰ τὸ φάλλῃ». Ἐν σελ. 492 θέτων Ἕλληνας καὶ Τούρκους μουσικοὺς ἐν Ἰση μοίρᾳ, λέγει ὅτι ἀμφοτέρω οὐδὲν σχεδὸν ἐννοοῦσι περὶ παρασημάνσεως τῶν μελῶν, καὶ ἐν σελ. 502 ἀποφαίνεται, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἱερὰ μουσικὴ δὲν διαφέρει τῆς Τουρκικῆς, καὶ ἀμφοτέρω τῆς Κινεζικῆς, καὶ ὅτι τὰ μουσικὰ ἀμοτέρων ὄργανα εἶνε τὰ αὐτά. Ἐν σελ. 455 τελευταῖον λέγει, ὅτι ἡ εὐκισθησίκα καὶ τὸ ἄδειν τῶν Ἑλλήνων πλησιάζει μὲν τὴν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν, ἀλλὰ σήμερον αἱ μελωδίαὶ αὐτῶν εἰσὶ πλήρεις τουρκικῶν ἰδιωτισμῶν, κομπισμῶν, καὶ μελισμῶν, καὶ φάλλονται παντελῶς διὰ τῆς ῥινός.

Ὁ δὲ Γάλλος Willoteau διακεκριμένος μουσικός, ἀκόλουθος τῆς εἰς Αἴγυπτον γαλλικῆς ἐκστρατείας, λαβὼν διδάσκαλον ἐν Καίρῳ τὸν πρωτο-

¹ Sulzer. p. 570. Allein Ausländer deren Zengnis mir wichtiger, und minder verdächtigt ist, Leute, die in K]pel geboren worden... Graf Joseph von Kalnoki von der Geschiklichkeit der Griechen in diesem Fache erzählte mir, dass er einst einen Griechen, der in dieser Kunst für den stärksten in K]pel gehalten wurde, ein demselben unbekanntes Stück, aufzusetzen ersucht habe, welches derselbe endlich mit vieler Mühe, und nicht ehender, als er es beinahe von Vorsingen auswendig wusste, doch noch sehr unvollkommen zu Stande gebracht habe. Es ist leicht zu errathen, dass ausser ihm es schwerlich ein anderer, der es nicht, wie er, schon auswendig konnte, würde gelesen oder gespielt haben.

ψάλτην τοῦ ἑλληνικοῦ πκτριρχεῖου, οὐδὲν ὡσαύτως θετικὸν ἠδυνήθη καὶ μάθη. Ἐν δὲ σελ. 791 λέγει, ὅτι ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ οὐδεμίαν τῶν ἔδωκεν ἐξήγησιν περὶ τῶν 54 χειρονομικῶν σημείων, καὶ ὅτι πολλοὶ λόγιοι Ἕλληνες τῶν ἔδεδίωσκον, ὅτι ἡ παρασημαντικὴ ἦτο ὀλίγον γνωστὴ.¹

Μετὰ τῶν δύο τούτων συμφωνεῖ πληρέστατα περὶ τῆς παντελοῦς ἀγνοίας οὐ μόνον τῶν τριῶν ἐφευρετῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν διδασκάλων αὐτῶν, καὶ ὁ Χρύσανθος, λέγων ῥητῶς, (σελ. 53) ὅτι ὁ διδάσκαλος αὐτῶν Πέτρος ὁ Βυζάντιος δὲν ἐγίνωσκε τὴν χειρονομίαν, ἥτοι τὸν χρόνον τῶν σημείων καὶ ἔλεγεν· «ὅτι ἤξευρα ὅτι εὐρίσκειται τις εἰδήμων τῆς χειρονομίας καὶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν, μὲ ὄλην μου τὴν πενίαν ἐπήγαγον καὶ ἐμαθήτευσά εἰς αὐτὸν δι' αὐτήν». Μετὰ δὲ τὴν πτώσιν, λέγει, τῆς Ῥωμαϊκῆς βασιλείας; παρήκμαζε μὲν κατ' ὀλίγον ἡ χειρονομία, ἐσώζετο δὲ μέχρι τοῦ 1650. . . Εἰς τοὺς ἰδικούς μας ἡμέρας χρόνους εἶνε ἀγνωστος ἡ μεταχειρήσις τῆς χειρονομίας. Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἠγνόουν τὸ οὐσιωδέστατον τῆς μεσαιωνικῆς παρασημαντικῆς καὶ μουσικῆς, πῶς μετέφερον τὰς μελωδίας αὐτῆς εἰς τὸ ὑπ' αὐτῶν ἐπινοηθὲν σύστημα;

Μεταβλίνοντες δὲ εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς ἀκουστικῆς θεωρίας, θέλομεν εὑρεῖ ἔτι μεῖζονα ἀγνοίαν καὶ σύγχυσιν. Ὁ Χρύσανθος λέγει ὅτι βῆσις τῆς ἀκουστικῆς θεωρίας καὶ μαθηματικῆς διακρίσεως τοῦ ὑπ' αὐτοῦ καὶ τῶν δύο συναδέλφων αὐτοῦ, τῶν συνεφευρετῶν τοῦ νέου συστήματος, προκδεκτοῦ γενομένου μουσικοῦ διαγράμματος ἢ ἀρμονικοῦ κανόνος εἶνε τὸ τουρκικὸν ὄργανον ταμποῦρ καλούμενον, περὶ οὗ (ἐν σελ. 20 σημ. β') λέγει· «Ἀπὸ τὰ μελωδικὰ ὄργανα ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον φαίνεται εὐκολώτερον εἰς διδάξιν, καὶ τὸ ὁποῖον εὐρίσκειται σαφέστερον διὰ τὴν γνώρισιν τῶν τόνων, καὶ ἡμιτονίων, καὶ ἀπλῶς ὄλων τῶν δικτημάτων εἶνε ἡ πικνδουρίς· ὀνομάζεται δὲ καὶ πικνδουρ καὶ φάνδουρος· καθ' ἡμᾶς δὲ ταμποῦρα ἢ ταμποῦρ...² Εἶνε δὲ τρίχορδον· καὶ ἡ μὲν πρώτη χορδὴ βυμβεῖ τὸν Δι (sol, g) ἡ δευτέρη τὸν ὑπ' αὐτὸν Γα (fa, f), καὶ ἡ τρίτη τὸν ὑπ' αὐτὸν Πκ (re, d) κτλ.» Εἰς ταῦτα παρατηροῦμεν, ὅτι ὁ Χρύσανθος ἀπαγγέλλει δεινὴν ἀπάτην, νομίζων ὅτι ἡ πικνδουρίς εἶνε τὸ ταμποῦρ· διότι τὸ μὲν πρῶτον ὄργανον εἶνε ἀρχαῖον ἑλληνικόν, οὗ ἡ διακρίσις ἦν ἀγνωστος εἰς πολὺ ἀρχαιότερας ἐποχάς· τὸ δὲ ταμποῦρ εἶνε ὄργανον, φέρον, ὡς καὶ σήμερον τὴν

1 Willoteau p. 791. Une seule chose que nous n'avons pu connaître, et que notre maître ne nous a expliquée que d'une manière fort vague, c'est la propriété et l'usage des grands signes, qui sont aussi des notes de musik· il n'a jamais pu nous en rendre raison que par des exemples chantés... Plusieurs savants de cette nation nous ont assuré, qu'ils étaient peu connus aujourd'hui· il n'aurait donc pas été fort surprenant que notre maître en eût ignoré la propriété. Εἶνε ὁμοίως πολλά, τὰ ὁποῖα δὲν ἐγίνωσκεν ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ, ὅστις δὲν διαφέρει τῶν ἄλλων, οὗς ὁ Sulzer περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐξήτασε.

2 Ἐπιταθὴ ἀρμόζει τὸ γνωστὸν ὑπὸ τοῦ Α. Ψαλλίδα εἰς παρομοίας περιπτώσεις λεγόμενον «Δὲ μεταθέσις καὶ μεταβολή; ἔκμαν τὸν Ψαλλίδα γάϊδρον».

διαίρεσιν τοῦ τουρκικοῦ μουσικοῦ διαγράμματος, περί ἧς οὐδὲν λέγει· δὲν εἶνε δὲ ἀρετὸν νὰ γνωρίζομεν μόνον τοὺς φθόγους τῶν χορδῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν διαίρεσιν τοῦ ζυγοῦ τοῦ ὄργάνου· ὅτι δὲ καὶ Ἀραβικὴν καὶ Περσικὴν ὄργανον τὸ ταμποῦρ εἶνε, παραπέμπομεν εἰς τὴν γενικὴν ἱστορίαν τῆς μουσικῆς. Πλὴν δὲ τούτου βεβησιώτατον εἶνε, κατὰ τὰς ῥητὰς μαρτυρίας τῶν ἀρμονικῶν, ἀρχαίων τε καὶ βυζαντινῶν, ὅτι τὸ μουσικὸν ἑλληνικὸν διάγραμμα ἀρχεται ἀπὸ τοῦ Κε (la, a), οὐδὲμου δὲ εὐρίσκεται μαρτυρικὰς περὶ ἐνάρξεως αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Δι (sol, ρ) ἢ Πα (re, d).

Ὁ Χρῦσανθος πλὴν τῆς παραπομπῆς ταύτης εἰς τὸ ταμποῦρ, δίδει μὲν προσέτι δι' ἀριθμῶν τὴν διαίρεσιν τοῦ μουσικοῦ διαγράμματος καὶ τὰ διαστήματα τῶν κλίμακων, ἀλλ' εὐρίσκεται εἰς ἀτίφασιν δεινὴν, καὶ ἀπακαλύπτει ἑαυτὸν πειρώμενον νὰ καλύψῃ τὴν ἀλήθειαν λέγων ἐν σελ. 97 τὰδε· «Ἄν θέλῃ τις νὰ γνωρίσῃ δι' ἀριθμῶν τὰ διαστήματα τῆς κλίμακος τοῦ καθ' ἡμᾶς διατονικοῦ γένους ἐν τῷ διαπασῶν συστήματι, λέγομεν ὅτι οὕτως εὔρομεν αὐτὰ ἐγγύτερον τῆς ἀληθείας.

sol	la	si	ut	re	mi	fa	sol
Δι	Κε	Ζω	Νη	Πξ	Βου	Γα	Δι
$\frac{27}{27}$	$\frac{8}{9}$	$\frac{22}{27}$	$\frac{3}{4}$	$\frac{2}{3}$	$\frac{11}{18}$	$\frac{9}{16}$	$\frac{1}{2}$

Ἡ φράσις οὕτως εὔρομεν αὐτὰ ἐγγύτερον τῆς ἀληθείας ἀποδεικνύει ἀρκούντως ὅτι οὐδεμίαν γινώσιν εἶχον τῆς βυζαντικῆς ἀκουστικῆς, ἢ Ἀρμονικῆς, καὶ ὅτι ἡ διαίρεσις αὕτη δὲν εἶνε πραγματώδης, ἀλλὰ φαντασιώδης ἐπίνοια τῆς καρπῆς τοῦ Χρυσάνθου. Ἄλλ' ὅτι τὸ μουσικὸν τοῦτο διάγραμμα, ὅπερ οἱ ἐφευρετὰι τοῦ σημερινοῦ συστήματος εἰσήγαγον εἰς τὴν ἱερὰν μουσικὴν εἶνε τὸ Τουρκικόν, ἀποδεικνύεται ἔκ τε τῆς διαίρεσεως τῆς τῶν διαστημάτων, παραβλλομένης πρὸς τὰ ἀνωτέρω ἐκ τοῦ Felis ἐν ὑποσημειώσει ἀνκφερόμενα, καὶ ἐκ τῶν ἐξῆς. Ἐν § 235 λέγει ὁ Χρῦσανθος· «Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται φανερόν, ὅτι μόνον οἱ τρεῖς μεῖζονες τόνοι τῆς ἡμετέρας διατονικῆς κλίμακος εἶνε ἴσοι μὲ τοὺς τόνους τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, οἱ δὲ ἄλλοι ἄνισοι. Καὶ τὸ λεῖμμα ἐκείνων ἢ τὸ ἡμίτονον τῶν Εὐρωπαϊκῶν si—ut (Ζω-Νη) εἶνε μικρότερον ἀπὸ τὸν ἡμέτερον ἐλάχιστον τόνον Βου-Γα (mi-fa). Διὰ τοῦτο καὶ οἱ φθόγγοι τῆς ἡμετέρας διατονικῆς κλίμακος ἔχουσιν ἀπαγγελεῖν διάφορον, τινὲς μὲν τρυτίζομενοι, τινὲς δὲ ὀζυνοί, καὶ τινὲς βρυνοί. Ὁ μὲν Γα καὶ Δι ἀπαγγέλλονται εἰς τὸ αὐτὸ διάστημα μὲ τὸν ut καὶ re (γράφε Νη-Πα = ut-re ἐπομένως· Γα-Δι = fa-sol) τῶν Εὐρωπαϊκῶν, μηδὲως διαφέροντες αὐτῶν μήτε τῇ ὀξύτητι μήτε τῇ βαρύτητι· ὁ δὲ Κε (la) εἶνε ἀνεπαισθήτως ὀξύτερος τοῦ mi (γράφε τοῦ la)· ὁ δὲ Ζω εἶνε ἡμιτόνως ὀξύτερος τοῦ fa (γράφε τοῦ si)· ὁ δὲ Νη εἶνε ἀνεπαισθήτως τοῦ sol (γράφε τοῦ ut). Ὅμοιος καὶ ὁ Πα ἀνεπαισθήτως βαρύτερος τοῦ la

(γράφει τοῦ re), καὶ ὁ Βου ὀλίγω βρῦότερος τοῦ si (γράφει mi) ε. Ἄλλαχού (§ 234) λέγει· «Τὸ ἡμιτόνιον ὅμως τοῦ Ζω—Νη (si—ut) καὶ τοῦ Βου—Γα (mi—fa) εἶνε τὸ μικρότατον καὶ δὲν δέχεται διαφοροτικὴν διαίρεσιν, διότι λογιζέται ὡς τετρατημόριον μείζονος τόνου ὡς 3:12ν. Ἦ θέσις ὅμως αὕτη ἀντίκειται ἐναντίως εἰς τὴν ἀνωτέρω, καθ' ἣν τὸ λεῖμμα τῶν εὐρωπαϊῶν si—ut εἶνε ὡς λέγει, μικρότερον τοῦ ἐλαχίστου τοῦ Χρυσάνθου, ὅστις εἶνε δίσσις ἐναρμόνιος. Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων ἀποδεικνύεται νομιζόμεν, ὅτι ἡ σύγχυσις εἶνε σφραγίστη, αἱ δὲ ἐναντία ἀντιθέσεις κατακρανέσθηται, καὶ ὁ Χρυσάνθος ἀποφεύγει νὰ δημολογήσῃ τὴν ἀλήθειαν, ὅτι ἡ διαίρεσις τῶν ὑπ' αὐτῶν εἰς τὴν ἱερὰν μουσικὴν εἰσαχθεῖσων κλιμάκων τοῦ διατονικοῦ γένους εἶνε ἡ τῶν τοῦ δεκτονικοῦ γένους τῆς τουρκικῆς μουσικῆς, ἡ τοῦ ταμπουρχ. Τὴν ταυτότητα τῶν κλιμάκων τῆς ἱερᾶς καὶ τουρκικῆς μουσικῆς—ἀς εἶχεν εἰσαῖξει ἤδη ἐκ τῆς τουρκικῆς μουσικῆς; Πέτρος, ὁ Πελοποννήσιος, — δημολογεῖ ὁ Χρυσάνθος ἐν σελ. 102 (§ 234) λέγων· «Ἐπειδὴ ἡ μουσικὴ ἡμῶν καὶ τῶν Ὁθωμανῶν θέλει νὰ γεμίξῃ τὴν κλίμακα μὲ διαστήματα ἐπτά,» καὶ ἐν § 270, ἐνθα παραβάλλων τὰς ἐκείνου κλίμακας πρὸς τὰς εὐρωπαϊκάς, λέγει ἐν ὑποσημείωσει· «Ἄτοπόν ἐστὶ τοῦτο καθ' ἡμᾶς καὶ κατὰ τοὺς Ὁθωμανούς. Οἱ ἰδρυταὶ οὗτοι τοῦ σημερινοῦ συτήματός, σφραγισθέντες τὴν ἀκουστικὴν θεωρίαν καὶ μελοποιεῖν τῆς Τουρκικῆς μουσικῆς, παρουσιάζουσιν καὶ διδάσκουσιν αὐτὴν ὡς ἰδίαν ἐπιπένην,¹ ὡς ἀποδείκνυται ἐκ τῆς δημολογίης τοῦ μαθητοῦ αὐτῶν Παναγιώτου Πελοπίδα, ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ τὸ δεύτερον ἐν Τριέστῃ τῷ 1838' ἐκδοθέντος Μεγάλου Θεωρητικοῦ τῆς μουσικῆς τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Χρυσάνθου, λέγοντος· «Οὗτος λοιπὸν ὁ φιλογενέστατος κύριος Χρυσάνθος, καὶ οἱ συνάδελφοι αὐτοῦ Γρηγόριος καὶ Χουρμούζιος, ὁ μὲν πρωτοψάλτης ὁ δὲ χαρτοφύλαξ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, μικρὸν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἐνωθέντες καὶ συσχεφθέντες φιλοσόφως καὶ ἐπιστημονικῶς, ἀνεκάλυψαν τὸν χρόνον εἰς τὴν μουσικὴν (!!!), καὶ ἐπροσδιώρισαν τὴν καταμέτρητιν αὐτοῦ καὶ διαίρεσιν πολλὰχῶς (!!!),

1 Ἐν χειρογράφῳ τῆς Δ συστοιχίας τῆς ἡμετέρας συλλογῆς εὐρεται μεμελοποιημένος ὁ εἰρμός· «Ἦ τρίτος οὐσία» μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς· «Ποίημα τοῦ μουσικωτάτου κυρίου Πέτρου ἡμῶν μὲ τὸν Ναγιμὲν καὶ μὲ τὸ Πεστρέφη, ἀμφότερα τουρκικὰ ὄργανα, πρὸς ἃ, ἐν συνωδίῳ ἤδοντο νὰ ἀδῆται. Ἐν ἑτέρῳ δὲ χειρογράφῳ τῆς ἡμετέρας συλλογῆς περιέχεται μεμελοποιημένος ὁ εἰρμός· «Ἐν τῇ βροντῷται κρμίνω» μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς· «Διεφθαρμένοι πολίτικοι τουρκικώτερα ἀτζέμικον (περτζκόν) ἐξηγητὸν ποίημα τοῦ Μπαρεκίτη» ἤτοι Πέτρου τοῦ Βυζαντίου. Δύναται τις νὰ ἀμφεβάλλῃ πλέον περὶ τῆς ἰατουρμίσσεως τῆς ἱερᾶς μουσικῆς; Καὶ εἰς ἄλλα χειρόγραφα εὐρίσκονται τοιαῦται παρατηρήσεις καὶ ἐνδείξεις καὶ μάλιστα ἐν μέλος τοῦ Μελισσέδου ἐπισκόπου Παιδιστοῦ ἐπιγραφόμενον Παρισίον. Ἐν ἑτέρῳ χειρογράφῳ τῆς ἡμετέρας συλλογῆς εὐρίσκειται μεμελοποιημένος ἱρωικὸν τουρκικὸν ἄσμα τοῦ Βαλασίου νομοφύλακος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, τοῦ ὁποῦ ἐν τοῖς χειρογράφοις σώζονται πολλὰ μέλωδαι ἀνέδοτοι, ἠδονικώτατοι καὶ τὰ μάλιστα διακελευσμένοι, γέμουσαι κομπιζῶν, μελισημῶν καὶ λυγριμῶν.

(διότι χωρίς τούτου οὐδὲν κατορθοῦται ἐν τῇ μουσικῇ)· ἐπροσδιώρισαν τὰ διαστήματα τῶν ἑπτὰ τόνων διὰ συμβολικῶν κλιμάκων καθ' ὅλα τὰ γένη τῆς μουσικῆς· τὰ διαστήματα τῶν φθορῶν, δι' ὧν γίνεται ἡ μετάβασις καὶ μεταβολὴ ἀπὸ ἤχου εἰς ἤχον, καὶ ἀπὸ κλίμακος εἰς κλίμακα· μετέβαλλον τοὺς χαρακτῆρας ἀπὸ συμβόλων εἰς γράμματα, καὶ ἐνὶ λόγῳ καθυπέβαλλον εἰς κανόνας· τὴν πρὶν ἀκανόνιστον μὲν (!!!), ἀλλὰ πολυποικιλομελῆ μουσικὴν μας· μετὰ τὸν ἀξιοθαύμαστον». Κατὰ τὴν σαφῆ ταύτην ὁμολογίαν, ἡ πρὸ καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν τριῶν τούτων ἐρευρετῶν ἱερὰ μουσικὴ οὔτε ρυθμὸν καὶ χρόνον, οὔτε ἀρμονικὴν θεωρίαν, οὔτε κλίμακας καὶ ὠρισμένα διαστήματα, οὔτε φθορὰς κτλ. εἶχε, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον δὲν ὑπῆρχε μουσικὴ.¹ Ἀλλὰ τοῦτο τί ἄλλο σημαίνει, εἰ μὴ

1 Οὐδὲν τούτου ψευδέστερον καὶ γελοιωδέστερον. Περὶ οὐδενὸς ἄλλου πράγματος ὁμιλοῦσι τοσούτον ὑπερφάνως καὶ ἐνθουσιῶντες οἱ βυζαντινοί, ὅσον περὶ τῆς μουσικῆς αὐτῶν, καὶ λίαν δικαίως. Διότι κατὰ μὲν τοὺς ἑξ' πρώτους αἰῶνας τὸ μελοποιεῖν ἦν ἴδιον τοῦ ἀνωτάτου κλήρου, καὶ ὡς μελοποιοὶ ἀναφέρονται οἱ ἀνώτατοι τῆς ἐκκλησίας ἱεράρχαι, οἱ Βασίλειος ὁ μέγας, Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, κατὰ τὸν Θεοδώρητον, ὁ μελοποιήσας τὴν εὐρυθμον ψαλμωδίαν τῶν δημοτικῶν ταγμάτων, καὶ ἐπινοήσας κατὰ Νικηφόρον τὸν Κάλλιστον τρόπον μελωδίας ὁμοίους τοῖς τῶν Ἀρειανῶν πρὸς ἀντίπραξιν καὶ καταπολέμησιν αὐτῶν, μεταχειριζομένων πρὸς ἀπόσπασιν καὶ ἀποπλάνησιν τοῦ ὄχλου ἐπιτυχῆς καὶ τελεσφόρον ὄπλον τὴν μουσικὴν. Ὁ ἅγιος Ἐφραίμ ἀναγκάζεται νὰ παραδεχθῇ τὴν μουσικὴν Ἀρμουίου υἱοῦ τοῦ αἱρετικοῦ Βαρδεσάνου, ἐν Ἀθήναις τὴν μουσικὴν ἐκπαιδευθέντος, κατὰ τὸν Θεοδώρητον λέγοντα· «Καὶ ἐπειδὴ Ἀρμόνιος ὁ Βαρδεσάνου ᾠδὰς τινὰς συνετέθεικε πάλαι, καὶ τῇ τοῦ μέλους ἡδονῇ τὴν ἀσέβειαν κεράσας, κατεκλήλει τοὺς ἀκούοντας, καὶ πρὸς ἄλλερον ἤγρευε, τὴν ἀρμονίαν τοῦ μέλους ἐκείθεν λαβῶν ὁ ἅγιος Ἐφραίμ, ἀνέμιξε τὴν εὐσείθειαν, καὶ προσενήνοχε τοῖς ἀκούουσιν ἡδίστον καὶ ὀνησιφόρον φάρμακον. Ταῦτα νῦν τὰ φάρμακα φαιδροτέρας τῶν νικηφόρων μαρτύρων τὰς πανηγύρεις ποιεῖ. Μετὰ δὲ τὸν ἑ' αἰῶνα τὸ προνόμιον τοῦ ὑμνογραφεῖν καὶ μελοποιεῖν ἤρξαντο νὰ ἀντιποιῶνται καὶ οἱ αὐτοκράτορες, ὥστε ἡ μουσικὴ τῆς ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τούτου ἀπολαύει βασιλικῆς θεραπείας. Περὶ μὲν τοῦ αὐτοκράτορος Θεοφίλου ὁ Κεδρηνὸς λέγει· «Ἐφιλοτιμητο καὶ μελωδὸς εἶναι· διὸ καὶ ὕμνους ποιῶν τινὰς καὶ στιχηρὰ μελίζων, ἄδεσθαι προὔτρεπτο μεθ' ὧν καὶ τὸ τοῦ τετάρτου ἤχου «Εὐλογεῖτε ἐκ τοῦ κατὰ τὴν ὀγδόην ᾠδὴν» «Ἄκουε κόρη» μεθαρμοσάμενος, καὶ ρυθμὸν ἕτερον παρασχών, ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ εἰς ὑπήκουον ἄδεσθαι διωρησάτο. Φέρεται δὲ καὶ τις λόγος, ὡς ἔρωτι τοῦ μέλους βαλλόμενος κατὰ τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν ἐν φαιδρᾷ πανηγύρει οὐ παρητήσατο τὸ χειρονομεῖν, δοὺς τῷ κλήρῳ ὑπὲρ τούτου χρυσοῦ λίτρας ἑκατόν. Καὶ τὸ στιχηρὸν δὲ τὸ κατὰ τὴν Βασιφόρον τὸ «Ἐξέλθετε ἴθνη, ἐξέλθετε καὶ λαοὶ» τῆς ἐκείνου ψαλμοῦ εἶναι τόσον ψυχῆς. Καὶ ἄνω δὲ ὁ Εἰκονομάχος εἰσῆθη ἐν ταῖς ψαλμωδίαις ἐξάρχειν τῶν αἰῶν, καὶ μᾶλλον δεῖ ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ γεννήσει οἱ τῆς ἐορτῆς κανόνες ἐψάλλοντο». Περὶ δὲ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου ἀνώνομος χρονογράφος λέγει τάδε· «Τὴν μουσικὴν οἶδε πᾶς τις ὡς θεῖον τί ἐστιν εὐρημα καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει συντελοῦν... Ταύτης ἀντεποιεῖτο καὶ δι' αὐτῆς θύναεν τὸ θεῖον οὐκ ἔλεγεν. Ἐντεῦθεν πανηγύρεις φαῖδραὶ κατεπαίδρουντο, καὶ τῶν μαρτύρων ἐορταὶ κατελάμποντο, ποιμένων ἱερῶν καὶ διδασκάλων μῆμαι περιηστράπτοντο. Τοσούτου γὰρ ὁ ἀνὴρ ἔχαριτώθη, ὡς χοροῦς ὕμνων συγκροτεῖν καὶ

δ,τι ἀνωτέρω εἶπομεν, ὅτι δηλαδὴ οἱ τρεῖς οὗτοι τοῦ σημερινοῦ συττή-
ματος ἰδρυταὶ οὐδὲ τὴν ἐλάχιστην γινώσιν εἶχον περὶ τῶν σημειῶν τῆς
βυζαντικῆς παρραστηρικτικῆς, οὐδὲ περὶ τῆς ἀρμονικῆς, καὶ τῆς μελο-
ποιίαις καὶ ρυθμοποιίαις τῆς ἱερᾶς μουσικῆς; Ὅτι δὲ αὐτοὶ οὐδὲν ἐπαινό-
σαν, ἀλλὰ τὰ πάντα παρέλαβον ἐκ τῆς τουρκικῆς μουσικῆς, φανερὸν μὲν
καὶ ἐκ τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων, ἀποδειχθήσεται δὲ ἐνκρηγέστερον προϊόν-

ἀρχηγούς τοῦτοις ἐπινοεῖν, αὐτὸς πρὸ πάντων τοῦτοις συνών, καὶ τῶν ψαλλομένων
ἐπακρωμένους καὶ τὴν ψυχὴν ἠδυνόμενος καὶ τερπόμενος», Ὅτι δὲ τὸ σήμερον ἐν
χρῆσει ἐν ταῖς τῶν Καθολικῶν καὶ Εὐαγγελικῶν ἐκκλησίαις ὄργανον εἶνε ἐφεύρεσις βυ-
ζαντιακῆ, καὶ ὅτι τὸ πρῶτον ἐν τῇ δύσει γνωστὸν γενόμενον τοιοῦτου εἴδους ὄργανον
ἦν τὸ ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Κοπρωνύμου δῶρον σταλὲν Πιπίνῳ τῷ μικρῷ εἶνε πασί-
γνωστον· Περιγραφὴν τοῦ ὄργάνου τούτου περιέχει τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα τοῦ αυτοκράτο-
ρος Ἰουλιανοῦ.

Ἄλλοιόν ὄρθω δονάκων φύσιν· ἤπου ἀπ' ἄλλης
Χαλκείης τάχα μᾶλλον ἀνεβλάστησαν ἀρούρης
Ἄγριοι· εὐδ' ἀνέμοισιν ὑπ' ἡμετέροις δονέονται
Ἄλλ' ἀπὸ ταυρείης προβορῶν σπήλυγγος ἀήτης
Νέρθεν εὐτρήτων καλὰμων ὑπὸ ῥίζαν ὀδαύει
Καὶ τις ἀνὴρ ἀγέρωχος, ἔχων θεὰ δάκτυλα χειρῶς
Ἰσταται ἀμφαφῶν κανόνας συμφράδμονας αὐλῶν
Οἱ δ' ἀπαλὸν σκιρτῶντες ἀποθλίβουσιν ἀοιδῆν.

Ὁ δὲ Ζωναρᾶς λέγει· «Φιλόσομος δὲ ὢν ὁ Θεόφιλος (αὐτοκράτωρ) κατεσκεύασε διὰ
τοῦ ἄρχοντος τοῦ Χρυσοχοαίου λογιωτάτου πάνυ ὄντος καὶ συγγενοῦς τοῦ πατριάρχου
Ἀντωνίου τὸ λεγόμενον πενταπόργιον ἐξ ἀρχῆς, καὶ τὰ μέγιστα δύο ὄργανα ὀλόχρυσα,
διαφόροις λίθοις καὶ δελίοις κατακαλλύνας αὐτὰ· δένδρεόν τε χρύσειον, ἐν ᾧ στρουβοὶ
ἐφαλλόμενοι διὰ μηχανῆς τινος μουσικῶς· ἐκαλάδουν, τοῦ πνεύματος διὰ κρυφίων πό-
ρων ἐκπεμπομένου». Παρὰ δὲ Κωνσταντίνῳ τῷ Πορφυρογεννήτῳ ἐν τῇ ἐκθῆσει· τῆς βα-
σιλείου τάξεως ἀναφέρονται πλὴν τῶν τῆς αὐλῆς χρυσοῦν ὄργάνων, καὶ ἀργυρᾶ ὄργανα
τῶν δημοτικῶν ταγμάτων. Καὶ ἐν μὲν τοῖς περὶ τῆς ὑποδοχῆς τῶν ἀπὸ Ταρσοῦ πρέ-
σβειων λέγει· «Ἔστησαν δὲ ἐν τῷ τρικλίνῳ τῆς Μανούρας, ἐν μὲν τῷ δεξιῷ μέρει
μέσον τῶν μεγάλων κινῶν τὸ χρυσοῦν ὄργανον... καὶ ἄνωθεν αὐτοῦ τὸ τοῦ Βενέ-
του ἀργυροῦν ὄργανον, ὁμοίως· καὶ ἐν τῷ εὐωνύμῳ μέρει τὸ τοῦ Πρασσίνου ἀργυροῦν
ὄργανον. Οἱ δὲ δημόται τῶν δύο μερῶν καὶ οἱ ἀποστολῆται ψάλται, ὁμοίως καὶ οἱ
ἀγιοσοφίται, ἔστησαν ἐπὶ σκάμων ὑψηλῶν ἔνθεν κάκειθεν ἀνευφημοῦντες καὶ φέον-
τες»... Ἐν δὲ τῷ πορτικῷ τοῦ Χρυσοτρικλίνου, ἦτι ἐν τῷ Ὁρολογίῳ, ἔστησαν τὰ δύο
χρυσᾶ ὄργανα τὰ βασιλικὰ, καὶ τὰ δύο ἀργυρᾶ ὄργανα τῶν μερῶν». Ἰωάννης δὲ ὁ
Καμενιάτης ἐξάραρον τὴν ἡδύτητα τῆς ἱερᾶς μουσικῆς ἀναφωνεῖ· «Τὸ δὲ ἀπὸ τούτου
καὶ μάλιστα ὅτι τῆς εὐρύθμου τῶν ἁσματῶν ἠδυσφωνίας ἐμνήσθη, οὐκ οἶδα τίς γίνω-
μαι, ἢ ποῖ τοῦ λόγου χωρῆσω, ποῖον δὲ παραλείπω τῶν ἡδίστων ἐκείνων καὶ εὐτάκτων
μελωδημάτων, οἷς συνέψαλλον καὶ συναώρταζον ἄνθρωποι ταῖς οὐρανίαις δυνάμεσιν· Εἰ
γάρ τις τὴν μουσικὴν ἐκείνην, τὴν ἐκ παντὸς στόματος ὑφ' ἐν τῷ Θεῷ ἀναπεμπομένην
τοὺς ὕμνους ἐν ταῖς πανδήμοις συνάξεσιν, τῷ ἤχῳ τῶν ἑορταζόντων ἀγγέλων ἐξικονί-
σαι θελήσειεν, οὐδὲν τοῦ δέοντος ἁμαρτήσεται... Ἐκεκλήρωτο γὰρ ἐν ἐκάστῳ τῶν
ναῶν τέγματα ἱερῶν, καὶ ἀναγνωστῶν συστήματα, δι' ὧν ἡ τῶν ἁσματῶν σπουδᾶ-

τος τοῦ λόγου. Ἀλλὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Χρυσάνθου, εἴτε ἐξ ἰδίης ἀγνοίας, εἴτε δι' ἄλλον τινὰ λόγον κρυπτομένην ἀλήθειαν, ἀποκαλύπτει ἡμῖν χειρογράφοις πραγματεία τῆς ἡμετέρας συλλογῆς, περιέχουσα ἀπάσας τὰς κλίμακας, τὰς ὑπὸ τῶν ἐφευρετῶν τοῦ νέου σιιτήματος παραδεικτὰς γενομένας, ὅπως αὐταὶ ἐξετέθησαν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου Χουρμουζίου, καὶ ὅπως ἐδιδάσκοντο ἐν τῇ μουσικῇ τῶν πατριαρχείων σχολῇ ὑπὸ αὐτῶν τῶν ἐφευρετῶν. Ἡ πραγματεία αὕτη περιέχει 15 Δις δικπασῶν, διηρημένα κατὰ τὸν ἀπὸ τοῦ Δι (io) ἀρχόμενον Τουρκοπερτικὸν κανόνα. Ἐκαστον τῶν 15 τούτων Δις δικπασῶν σύγκεται οὐχὶ ἐκ 15 χορδῶν, ἀλλ' ἐκ 16, ἀρχόμενον οὐχὶ ἀπὸ τοῦ Ke (La), ὃν ἔχει βῆσιν τὸ ἀμετάβολον σύστημα τῶν Ἀρχαίων καὶ Βυζαντινῶν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Δι (Sol), ἐξ οὗ ἀρχεται τὸ τουρκοικὸν μουσικὸν διάγραμμα. Ἐκαστον τῶν 15 τούτων δεκαεξυχόρδων διαίρεται εἰς 48 τμήματα, ὧν ἕκαστον ὑποδιαιρεῖται εἰς τρεῖς μέρη· τὰ 48 δὲ ταῦτα τμήματ' αἰεὶ διέσεις ἐναρμόνιοι. Ἐπειδὴ δέ, ὡς γνωστὸν, ἕκαστος τόνος διαίρεται εἰς 4 διέσεις ἐναρμόνιους, ἕκαστον δὲ διαπατῶν τῶν Ἀρχαίων καὶ Βυζαντινῶν, ὡς καὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν, σύγκεται ἀκριβῶς ἐκ τόνων εἴς, ἔδει νὰ ἀποτελεῖται ἐκάστη κλίμαξ ἀκριβῶς ἐξ 24 διέσεων ἐναρμονίων, τὸ δὲ δεκαπεντάχορδον ἀκριβῶς ἐκ 48. Καὶ ἐπειδὴ ἕκαστον δικπασῶν σύγκεται ἐκ δύο τετραχόρδων καὶ ἐνός διαζευκτικοῦ τόνου, ἕκαστον δὲ τετραχόρδον ἐκ δύο τόνων καὶ ἐνός ἡμιτονίου, τὸ τετραχόρδον ἔδει νὰ συνιστῆται ἐκ 10 ἐναρμονίων διέσεων. Ἀλλ' ὥσπερ τὸ τουρκοικὸν διάγραμμα, οὕτω καὶ ἕκαστον τῶν εἰρημένων δεκαεξυχόρδων ἔχει ἕκαστον διὰ 4ων ἡλαττωμένον διέσει ἐναρμόνιον, ὥστε ἕκαστον τετραχόρδον συνιστῆται οὐχὶ ἐκ 10 ἀλλ' ἐξ 9 ἐναρμονίων διέσεων, τοῦ μὲν πρώτου αὐτοῦ τόνου Δι—Κε (sol-la) διηρημένου εἰς 4 τετρατημόρια τόνου (12), τοῦ δὲ δευτέρου Κε—Ζω (la-si) εἰς τρεῖς τετρατημόρια (9), καὶ τοῦ τρίτου Ζω—Νη (si-ut) εἰς δύο τετρατημόρια (6). Ἐπειδὴ δὲ ἕκαστον δικπασῶν σύγκεται ἐκ δύο τετραχόρδων καὶ ἐνός διαζευκτικοῦ τόνου, ἕκαστον ἄρα Δις δικπασῶν ἐκ 4 τετραχόρδων καὶ δύο διαζευκτικῶν τόνων, καὶ ἐπειδὴ ἕκαστον τετραχόρδον εἶνε ἕκαστον διέσει ἀρμονικῆς, πλεονάζουσιν ἄρα ἀνὰ δύο διέσεις ἐξ ἕκαστου δικ-

ζεται ὑνωδία, ἀμοιβαδὸν τοὺς στήθους ἀλλαλέζοντες, καὶ ταῖς χειρονομίαις τῶν μελῶν τοὺς φθόγγους διατιθέντες, καὶ μεγάλην τινα καὶ ἀξιοθέατον χορείαν συνιστῶντες, τῷ τε εἶδει τῆς ἀστραπτουσης στολῆς τὰς τῶν ὀρώντων θελγόντες ὄψεις, καὶ τῇ τεχνωμένη τῶν ψαλμῶν λόφα τὴν ἀκοὴν κατατέρποντες». Οὐδόλωις ἄρα θαυμαστόν, ἐάν ποτε ὁ Μέγας Κάρλος, λάθρα ὑπεκρούμενος τοὺς ἐν τῇ αὐλῇ αὐτοῦ διατρίβοντες πρόσβεις ἐκ Κωνσταντινῆς, ἱερουργήσας ἐν ἰδίᾳ ἐκκλησίᾳ, τοσοῦτον κατεκλήθη ὑπὸ τῶν μελωδιῶν, ὥστε διέταξε τοὺς κληρικούς αὐτοῦ νὰ μενεύκωσιν αὐτὰς παραχρῆμα εἰς τὸ Λατινικὸν κατὰ τὴν ἐξῆς μαρτυρίαν τῶν Monumenta germanorum historiae. «Cum igitur Graeci secreto... in sua lingua psallerent et ille occultatus in proximo carmenum dulcedine delectaretur, praecipit clericis suis, ut nihil ante gustareal, quam lasdem antiphonas in latinum conversas ipsi praesentent». Τοιαύτη εἶνε μουσικῆ, ἣν οἱ ἴδρυται τοῦ σημερινοῦ συστήματος ἐνὸς μίξου καὶ ἑλέγου ἀκανόνιστον (!!!), ἣν καλόφισοι τὴν ἐκ τῶν ἀμάθειαν.

παπῶν, ἐν συνόλῳ 4 ἀρμονικαὶ διέσεις, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸν 1 βον τόνον ἢ χορδὴν. Κατὰ ταῦτα ἐξ ἐκάστου διαπαπῶν τῆς σήμερον ἱερᾶς μουσικῆς ἔλλείπουσι δύο διέσεις ἐναρμόνιοι, ἧτοι ἐν ἡμιτόνιον, ἐπομένως τὰ διαπαπῶν αὐτῆς εἶνε πλημμελεῖ καὶ ἀσύμφωνα, καὶ ἀνεπιτήδεια πρὸς πολύφωνον ἀρμονίαν, διότι ἔλλείπουσιν ἐκάστῳ διαπαπῶν, ὡς καὶ τοῖς τουρκοῖς, τὸ τέλειον διαπέντε Δι—Πα (sol-re) τὸ τέλειον διατεσσαράων Δι—Νη (sol-ut) ὁ τέλειος δίτονος, Δι—Ζω (sol-si) καὶ τὸ τέλειον τριημιτόνιον Κε—Νη (la-ut) πάντων τῶν τετραχόρδων. Ἐκ τῶν δεκαπέντε τούτων δεκαεξυχόρδων τὸ πρῶτον ὀνομαζόμενον κλίμαξ τοῦ διατονικοῦ Πα, ἐπονομάζεται καὶ Μακάμ (κλίμαξ) Δουκιὰ καὶ Σεπά· ἡ δευτέρα κλίμαξ τοῦ διατονικοῦ Βου καὶ Μακάμ Σεκιχ· ἡ τρίτη τοῦ διατονικοῦ Γα καὶ Μακάμ Γζχοκιὰ καὶ Ἀρεζπάρ· ἡ τετάρτη τοῦ διατονικοῦ Δι καὶ Μακάμ Νεθά, Νουφούχτ Μπηγιακτί, καὶ Ἰσφαχάν· ἡ πέμπτη κλίμαξ τοῦ διόλου χρωματικοῦ Πα καὶ Μακάμ Κουζγούν Χιτζάζ· ἡ ἕκτη μικτὴ κλίμαξ τοῦ χρωματικοῦ Πα Μακάμ Τουρκι Χιουζάζ· ἡ ἑβδόμη τοῦ χρωματικοῦ Δι καὶ Μακάμ Χαζάμ· ἡ ὄγδοη τοῦ τροχοῦ,¹ ἄνευ μὲν τουρκοῦ ὀνόματος, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν καὶ αἱ ἄλλαι διαίρεσιν φέρουσα μετὰ τῆς παρατηρήσεως «εἰς τὰ ἐξωτερικὰ μακάμια σπανιώτατα εὐρίσκειται ἢ παροῦσα κλίμαξ, διὰ τὸ εἶνε ἐπιστηριγμένα εἰς ἕργανα»· ἡ ἐνάτη τοῦ διατονικοῦ Ζω Μακάμ Ἀράκ· ἡ δεκάτη τοῦ διατονικοῦ Νη Μακάμ Ράπτ· ἡ ἐνδεκάτη κλίμαξ ἐναρμόνιος Μακάμ Ἀτζέμ· ἡ δωδεκάτη δευτέρῳ ἐναρμόνιος Μακάμ Μπουτελίκ· ἡ δεκάτη τρίτη ἐτέρῳ ἐναρμόνιος Μακάμ Χισάρ· ἡ δεκάτη τετάρτη δευτέρῳ χρωματικῇ Μακάμ Μουστάρ· ἡ δὲ δεκάτη πέμπτη Νιταμπούρ, Νεσαβερék, καὶ Πεντζουκιχ. Τὰς κλίμακας ταύτας ἀναφέρει καὶ ὁ Χρῦσανθος ἐν τῷ μεγάλῳ θεωρητικῷ αὐτοῦ (ἐν § 271) ὡς χροὰς καὶ πρὸς ταύτας ἔτι τὰς χροὰς Μακάμ Κιουρδί, Μακάμ Ἐβιτζ, Μακάμ Μαχούρ, Μακάμ Ζαβίλ Κιουρδί κτλ. Τῶν κλιμάκων τούτων αἱ μὲν εἰσι τουρκοῦ καὶ διατονικῆ, διηρημένα· κατὰ τὸν προσηγμένον τουρκοῦ κανόνα· αἱ δὲ ἔχουσι τὴν διαίρεσιν τοῦ περσικοῦ κανόνος, ὅστις εἶνε διηρημένος κατὰ τετρατημόρια τόνου, ἧτοι διέσεις ἐναρμόνιους, καὶ ἐξ οὗ προέκυψεν ὁ τουρκοῦς· αἱ δὲ εἰσι διηρημένα κατὰ τὸν ἀρχαῖον κανόνα, διηρημένον ὄντα εἰς τριτημόρια τόνου, ἧτοι διέσεις χρωματικᾶς. Ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς θεωρίας ἔμειναν μόνον τὰ ὀνόματα ἤχος πρῶτος, δεύτερος, τρίτος, τέταρτος πλάγιος πρῶτος² κτλ. μετὰ τῶν σημείων τῶν μαρτυριῶν αὐτῶν ἢ ἐνηχημάτων, ἕτινά εἰσιν ἄγνωστα τοῖς τε ἐφευρεταῖς τοῦ νέου συστήματος καὶ πᾶσι τοῖς σήμερον ἱεροφάλοισι. Ἡ πα-

¹ Διὰ τοῦ ὅρου τροχὸς ἐνδοῦν τὸ δεκαπεντάχορδον ἀμετάβολον σύστημα ἢ ἀρμονικὸν κανόνα, περὶ οὗ ὅρα ἡμετέραν πραγματείαν σελ. 106.

² Τὸ χειρόγραφον 261 (τῆς συστοχίας Α) τῆς βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων ἀντὶ τῶν ὀνομάτων τούτων καὶ τῶν μαρτυριῶν αὐτῶν φέρει πανταχοῦ τὰ ἀρχαῖα τῶν ἤχων ὀνόματα, ἧτοι Δώριος, Φρύγιος, Λύδιος, Μιζολύδιος, Πλάγιος Δώριος (ἀντὶ ὑποδώριος) Πλάγιος Φρύγιος, Πλάγιος Λύδιος, Πλάγιος Μιζολύδιος.

ρχοδογή τῶν τριῶν τούτων διαφόρων κατὰ τὴν διείρησιν κανόνων, καὶ ἡ περὶ αὐτῶν δι' ἐνὸς μόνου, ἐπέφερε τὴν ἀνωτέρω σύγχυσιν καὶ παραχρῆν, ἣν εὗρομεν περὶ τῷ Χρυσάνθῳ, καὶ ἦτις ἐπιναλαμβάνεται ἀνεξαρτέτως ἐν ἄπσει τοῖς θεωρητικοῖς τῆς σημερινῆς ἰερᾶς μουσικῆς, τοῖς μέχρι τοῦδε δεδημοσιευμένοις. Ὅτι δὲ ἡ τουρκικὴ ἀκουστικὴ θεωρία εἰσήλθε εἰς τὴν ἰερὰν μουσικὴν πρὸ τῆς ἐφευρέσεως τοῦ σήμερον συστήματος, καὶ ὅτι χρησις τουρκικῶν, περσικῶν καὶ ἀραβικῶν μουσικῶν κλίμακων ἐγένετο καὶ πρὸ τούτου, πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἐν ὑποσημειώσει εἰρημένων, ὁμολογεῖ καὶ ὁ Χρυσάνθος, ἐν μὲν σελ. 120 ἐν ὑποσημειώσει ῥητῶς λέγων, ὅτι ὁ πρωτοψάλτης Πανηγιώτης Χαλάτζογλου, ἐμέλισε τὸν εἰρμόν Ἑφριξε γῆ—εὐρισκόμενον ἐν τοῖς χειρογράφοις τῆς Δ' συττοιχίας τῆς ἡμετέρας συλλογῆς—κατὰ τὴν κλίμακον Μακὰμ Ἀτζέμ ὠσκούτω; μετεχειρίσθησαν περσικὰς κλίμακας; κατὰ τὸν Χρυσάνθον (§ 276) ὁ Βαλάσιος καὶ Πέτρος; ὁ Γλυκὺς, καὶ Δανιὴλ ὁ πρωτοψάλτης, ἔπαντες πρὸ τῆς ἐπινοήσεως τοῦ νέου συστήματος· μάλιστα δὲ περὶ τοῦ τελευταίου λέγει ὁ Χρυσάνθος ἐν σελ. 49, «ὅτι ὁ Δανιὴλ οὗτος, πρωτοψάλτης τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐπεχείρησε ἵνα εἰσάγῃ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ μέλη ἑξωτερικὰ, τὰ ὅποια ἐπυλαιθίζοντο εἰς τὸν κενόν του περὶ τοῖς ὀργανικοῖς μουσικοῖς. Φίλος δὲ ὢν ὁ Δανιὴλ Ζαχαρίας τῷ Χανεντέ ἐμάνθηκε περὶ αὐτοῦ πολλά περὶ τῆς ἑξωτερικῆς μουσικῆς. Ἐμέλιζεν ὁ Ζαχαρίας ὁ χανεντέ; εἰρούς, ἔγραφε δὲ τὸ μέλος αὐτῶν με τοὺς μουσικοὺς χαρακτηῖρας ὁ Δανιὴλ». Ἐν σελ. 120 ἐν ὑποσημειώσει λέγων, ὅτι καὶ ὁ Χουρμούζιος, εἰς τῶν τριῶν ἐφευρετῶν τοῦ σημερινοῦ συστήματος, ἐμελοποίησε μίαν δοξολογίαν εἰς Μακὰμ Ἀτζέμ Ἀσιράν, προστίθησιν· «Ἐύρεθη εὐλογον ὅταν μελίζωσι καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ μουσικοὶ νὰ μεταχειρίζωνται κλίμακον μίαν ἀπὸ τὰς τοικύτας χροᾶς, (δηλ. τὰς τουρκικὰς, περσικὰς καὶ ἀραβικὰς)· φθάνει μόνον νὰ ἀποδείξωσιν, ὅτι πρὸ αὐτῶν μετεχειρίσθησαν καὶ ἄλλοι ἐκκλησιαστικοὶ μουσικοὶ τοικύτην χροᾶν εἰς καμίαν ψαλμωδίαν». Ὅτι δὲ καὶ ἡ ῥυθμοποιία ἐδιδάσκατο κατὰ τὴν θεωρίαν τῆς τουρκικῆς μουσικῆς ὁμολογεῖ ὁ Χρυσάνθος ἐν σελ. 66 λέγων· «Προφέρομεν διὰ τὴν γύμνασιν τοῦ ῥυθμοῦ εἰς τοὺς ἀρχαίους; τὴν μὲν κροῦσιν Δούμ, τὴν δὲ τῆς ἁρτω; Τέκ κτλ. ν. Τί; περὶ τῆς ἀληθείας ἐνδιαφερόμενος, δύναται ἤδη νὰ ἀμφιβάλλῃ περὶ τῆς ἐκτουρκίσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς, κατὰ τε τὴν ἀκουστικὴν θεωρίαν καὶ μελοποιίαν μετὰ τὰς ῥητὰς ταύτας ὁμολογίας τοῦ Χρυσάνθου, ὅστις πειρώμενος νὰ ἀποκρύψῃ τὴν ἀλήθειαν, περιπίπτει εἰς παχυλωτάτας ἀντιφάσεις πρὸς ἐαυτόν; Δύναται τι; νὰ ἀμφιβάλλῃ εἰσέτι; ὅτι οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην γινώσκει τῆς προτέρας παρασημντικῆς, ἀκουστικῆς θεωρίαις, μελοποιίας καὶ ῥυθμοποιίας; δὲν εἶχον οἱ τε ἐφευρεταὶ τοῦ σημερινοῦ συστήματος καὶ οἱ διδάσκαλοι αὐτῶν;

Διὰ τῆς περὶ αὐτῶν τοῦ τουρκικοῦ ἀρμονικοῦ κανόνος μετεβλήθησαν

ἐντελῶς καὶ αἱ κλίμακες τῶν 8 ἤχων τῆς βυζαντικῆς μουσικῆς ὡς καθίσταται φανερὸν ἐκ τῆς ἐπομένης παραβολῆς τῶν σημερινῶν πρὸς τὰς βυζαντικὰς. Ἐν τῇ πραγματείᾳ ἡμῶν ἀνατκευχόντες τὰ περὶ τῆς βυζαντικῆς μουσικῆς ὑπὸ Westphal δεδημόσιευμένα, ἀπεδείξαμεν, ὅτι τὰ εἶδη τοῦ διαπικῶν, τὰ ὑπὸ τῶν μελοποιῶν ἤχοι κκλούμενα, δὲν ἔπαθον οὐδεμίαν μεταβολὴν ἐν τῷ δικτονικῷ γένει μέχρι τῆς ἀλώσεως, ὧν αἱ διαιρέσεις ἔχουσιν ὡς ἑξῆς:

Τὰ ὀκτὼ εἶδη τοῦ διαπικῶν τοῦ δεκαπενταχόρχου συστήματος τῶν Ἀρχαίων καὶ Βυζαντινῶν μελοποιῶν.

Βυζαντινῶν ἤχος πρῶτος==Ἀρχαίων Δώριος

mi	fa	sol	la	si	ut	re	mi
Βου	Γα,	Δι,	Κε.	Ζω,	Νη,	Πα,	Βου
$1\frac{1}{2}$	1	1	1	$1\frac{1}{2}$	1	1	

Δεύτερος==Φρύγιος

re	mi	fa	sol	la	si	ut	re
Πα,	Βου,	Γα,	Δι,	Κε	Ζω,	Νη,	Πα.
1	$1\frac{1}{2}$	1	1	1	$1\frac{1}{2}$	1	

Τρίτος==Λύδιος

Νη,	Πα,	Βου,	Γα,	Δι,	Κε,	Ηω,	Νη.
ut	re	mi	fa	sol	la	si	ut
1	1	$1\frac{1}{2}$	1	1	1	1	$1\frac{1}{2}$

Τέταρτος==Μιξολύδιος ἢ Μιλήσιος

Ζω	Νη	Πα	Βου	Γα	Δι	Κε	Ζω
si	ut	re	mi	fa	sol	la	si
$1\frac{1}{2}$	1	1	$1\frac{1}{2}$	1	1	1	1

Πλάγιος πρῶτος==Ἰπποδῶριος

Κε	Ζω	Νη	Πα	Βου	Γα	Δι	Κε
la	si	ut	re	mi	fa	sol	la
1	$1\frac{1}{2}$	1	1	$1\frac{1}{2}$	1	1	1

Πλάγιος δεύτερος==Υποφρύγιος

Δι	Κε	Ζω	Νη	Πξ	Βου	Γα	Δι
sol	la	si	ut	re	mi	fa	sol
1	1	1]₂	1	1	1]₂	1	

Βαρύς ==Υπολύδιος

Γα	Δι	Κε	Ζω	Νη	Πξ	Βου	Γα
fa	sol	la	si	ut	re	mi	fa
1	1	1	1]₂	1	1	1]₂	

Πλάγιος τέταρτος==Υπομιξολύδιος ἢ ὑπομιλήσιος

Βου	Γα	Δι	Κε	Ζω	Νη	Πξ	Βου
1]₂	1	1	1	1]₂	1	1	

Εἶδη τοῦ δεκαεξαχόρου κανόνος τῆς σήμερον ἱερᾶς μουσικῆς, βάνιν ἔχοντα τὸν τουρκικὸν καὶ περσικὸν κανόνα, διηρημένον εἰς διέσεις ἀρμονικάς.

Ὁ πρῶτος==Μακὰμ (κλίμαξ) Δουικὰχ καὶ Σεπά.

Πξ	Βου	Γα	Δι	Κε	Ζω	Νη	Πξ
3	2	4 (1)	4	3	2	4	
9	6 (ἢ 7)	12	12	9	6	12 ¹	

Ὁ δεύτερος (χρωματικὸς)==Μακὰμ Χαζάμ.

Δι	Κε	Ζω	Νη	Πα	Βου	Γα	Δι
2	4	2	4	3	3	3	

Ὁ τρίτος==Μακὰμ Γζαρκὰχ καὶ Ἀρεζπάρ.

Γα	Δι	Κε	Ζω	Νη	Πξ	Βου	Γα
4	4	3	2	4	3	2 (1)	

1 Οἱ δεύτεροι ἀριθμοὶ εἶνε οἱ δι' ὧν ἐν τοῖς θεωρητικοῖς (III) μουσικοῖς β.βλίοις τῶν σημερινῶν ἱεροφαιτῶν σημαίνονται τὰ διαστήματα τῶν κλιμάκων.

Ὁ τέταρτος=Μακκάμ Νεβά, Νουχούρτ Μπεγιατί, καὶ Ἰσφρχάν.

Δι	Κε	Ζω	Νη	Πα	Βου	Γα	Δι
4	3	2	4	3	2	4 ()	

Ἐτέρω αὐτοῦ κλίμαξ=Μακκάμ Δουκιάχ καὶ Σεπά.

Πα	Βου	Γα	Δι	Κε	Ζω	Νη	Πα
3	2	4	4	3	2	4	

Ἐτέρω=Μακκάμ Σεκιάχ.

Βου	Γα	Δι	Κε	Ζω	Νη	Πα	Βου
2	4	4	3	2	4	3 (1)	

Ὁ πλάγιος πρῶτος¹

Κε	Ζω	Νη	Πα	Βου	Γα	Δι	Κε
3	2	4	3	2	4	4	

Ὁ πλάγιος δεύτερος (χρωματικὸς)=Μακκάμ Κουζγούν Χιτζάξ.

Πα	Βου	Γα	Δι	Κε	Ζω	Νη	Πα
2	6	1	4	2	6	1	

Ἐτέρα μικτή (χρωματικὴ καὶ δικτομική)=Μακκάμ Τουρκι Χιουζάξ.

Πα	Βου	Γα	Δι	Κε	Ζω	Νη	Πα
2	6	1	4	3	2	4	

Ὁ βερός=Μακκάμ Ἀράμ.

Ζω	Νη	Πα	Βου	Γα	Δι	Κε	Ζω
2	4	3	2	4	4	3 (1)	

¹ Ἡ κλίμαξ αὕτη, δεκαεξάχορδος ὡσα ἀντὶ δεκαπενταχόρδου, δὲν φέρει μὲν τουρκικὸν ὄνομα, ἔχει ὁμῶς τὴν αὐτὴν διαίρεσιν τοῦ Τουρκοπερσικοῦ κανονοῦ, μετὰ τῆς παρατηρήσεως, «Κλίμαξ ἡ ὀδεύουσα κατὰ τὸν τροχόν, τὸ καὶ πεντάχορδον, (γράφει δεκαπεντάχορδον) καλούμενον παρὰ τοῖς Ἕλλησι, παρὰ δὲ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς τροχός... Περὶ τούτου ἔλεγον οἱ παλαιοὶ μουσικαί, ὅτι κάθε τετραφωνία τὴν αὐτὴν φωνὴν ποιεῖ τὸ παλαιὸν σιγγραφίον καὶ ὅλη ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ὀδεύει κατὰ τὴν παρῶσαν κλίμακα, ἐπειδὴ θεμελίον εἶχαι τὸν τροχόν».

Ὁ πλάγιος, τέταρτος=Μακκὰμ Ῥάστ.

Νη	Πκ	Βου	Γα	Δι	Κε	Ζω	Νη
4	3	2	4	4	3	2	(1)

Ἄπασαι αἱ κλίμακες αὗται ἐκ διέσεων ἐναρμονίων 22 ἀντὶ 24 συνισταμεναι εἰσὶν ἐλλειπεῖς κατὰ ἐν ἡμιτόνιον, ὡς ἄνωτέρω ἐξετέθη. Πλὴν δὲ τῶν 8 τούτων κλιμάκων, αἵτινες ἀντικατέστησαν τὰς ἀνωτέρω βυζαντικὰς καὶ ἀρχαίας ἐλληνικὰς, ἐμπεριέχονται ἐν τῇ εἰρημένῃ χειρογράφῳ πραγματείᾳ, ἐξ ἧς ἐλήφθησαν αὗται, ἔχουσιν ἔχουσαι ἅπασαι τὸ δετὸ το ρικιδν διάγραμμα.

Δι	Κε	Ζω	Νη	Πα	Βου	Γα	Δι	Κε	Ζω	Νη	Πα	Βου	Γα	Δι	Κε
4	3	2	4	3	2	4	3	3	2	4	3	2	4	4	4

καὶ αἱ λοιπαὶ προσέτι τουρικαὶ περσικαὶ καὶ ἀραβικαὶ κλίμακες· αἱ ὑπὸ τοῦ σήμερον φθορὰ καλούμεναι, αἱ ἐξῆς·

Κλίμαξ Μακκὰμ Ἀτζέμ.

Γα	Δι	Κε	Ζω	Νη	Πκ	Βου	Γα
4	4	1	4	4	3	2	

Μακκὰμ Μπουσελί.

Πκ	Βου	Γα	Δι	Κε	Ζω	Νη	Πα
4	1	4	4	3	2	4	

Μακκὰμ Χισάρ.

Γα	Δι	Κε	Ζω	Νη	Πκ	Βου	Γα
7	1	2	3	4	3	2	

Μακκὰμ Μουσταζάρ.

Δι	Κε	Ζω	Νη	Πκ	Βου	Γα	Δι
6	1	2	6	1	5	1	

Μακκὰμ Νισαπούρ.¹

Δι	Κε	Ζω	Νη	Πκ	Βου	Γα	Δι
4	3	2	6	1	5	1	
4	3	2	4	3	2	4	

¹ Ἡ κλίμαξ αὕτη μόνον ἐν καταβάσει ἄδεται οὕτως· ἐν δὲ ἀναβάσει διατονικῶς κατὰ τὴν δευτέραν σειρὰν τῶν ἀριθμῶν.

Ἡ κλίμαξ αὕτη καλεῖται Νισαπούρ, ἐὰν ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ Δι καταλήγη εἰς τὸν Βου· ἐὰν δὲ εἰς τὸν Πα, ὀνομάζεται Νασαθαρέκ, καὶ ἐὰν εἰς τὸν Νη, Παντζουκιάχ.

Ἐκ τῶν εἰρημένων, καὶ ἐκ τῆς παραβολῆς καὶ συγκρίσεως τῶν ὁκτὼ ἤχων τῶν Ἀρχαίων καὶ Βυζαντινῶν πρὸς τὰς σημερινὰς τουρκοπερσικὰς τῆς ἱερᾶς μουσικῆς κλίμακας καταφανέστατον καθίσταται, ὅτι ἐν τῇ σήμερον ἱερᾷ μουσικῇ οὐδὲν ἔχνος τῆς καθαρᾶς βυζαντιακῆς ἱερᾶς μουσικῆς δύναται νὰ ὑπάρχη, καὶ ὅτι αὕτη οὐδεμίαν ἰδέεν, οὐχὶ μόνον περὶ τῆς ἀρχαίας, οὐχὶ μόνον περὶ τῆς πρὸ τῆς ἀλώσεως, ἀλλ' οὐδὲ περὶ αὐτῆς τῆς πρὸ ταύτης· ἐπὶ τουρκοκρατείας, ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἀναπτυχθείσης δύναται νὰ μᾶς παράσχη. Ἐάν τις, βασιζόμενος ἐπὶ τοῦ κατ' ἀναλογίαν συλλογισμοῦ, ἤθελε παραδεχθῆ, ὅτι ἐν τῇ σήμερον ἱερᾷ μουσικῇ ἐμπεριέχεται καὶ ἐλάχιστόν τι ἔχνος τῆς πρὸ τῆς ἀλώσεως, τοῦτο ἐξ ἀντικειμένου ἐξεταζόμενον, στερεεῖται παντελῶς· πραγματώδους ἀληθείας· ὁ οὕτω συλλογιζόμενος πρέπει νὰ μὴ ἐπιλανθάνηται συγχρόνως, ὅτι οἱ κατ' ἀναλογίαν συλλογισμοὶ κατατάσσονται ὑπὸ τῶν περὶ τὴν λογικὴν εἰς τοὺς πιθκνοὺς συλλογισμοὺς, τοὺς ἐνδεχομένους ἀμφοτέρως ἔχειν. Ἡμεῖς δέ, κατέχοντες νῦν μελωδίαις πασῶν τῶν ἐποχῶν, δυνάμεθα ἤδη νὰ ἀποδείξωμεν μάλιστα δι' αὐτῶν, ὅτι εἰς οὐδὲν ἄλλο ἐκκλησιαστικὸν ἐγένοντο τοσοῦτον εὐχερῶς σημαντικὰ μεταβολαί, ὅσον εἰς τὴν μουσικὴν κατὰ διαφόρους ἐποχάς, ἤτοι κατὰ τὸν 5ον, 8ον, 12ον, 15ον, καὶ 18ον αἰῶνα, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι τῆς σήμερον, ἐν ᾧ τὰ πάντα μετεβλήθησαν παντελῶς, ἐν ᾧ τὴν πολύφωνον σεμνοτάτην καὶ μεγαλοπρεπῆ μουσικὴν τοῦ μεσαιῶνος μέχρι τῆς ἀλώσεως, ἀντικατέστησε διακεκλασμένη ἀσιακὴ ρινωδία, ταπεινοτάτη καὶ ἀγενεστέρα, μεθυστικὴ καὶ ἐκλελυμένη, συμποτικὴ καὶ ἡδουπαθής, ἡμιστὰ ἐθνικὴ, οὐδόλωσ δὲ τῆς θρησκευτικῆς δικνοίχ τῆς λέξεως καὶ τῆς λατρειᾶς προσήκουσα. Κράμα δὲ οὔσα ἀλλόκοτον ἑλληνικῆς, τουρκοικῆς, περσικῆς καὶ ἀραβικῆς μελοποιίας, καὶ δὴ ἐν φυσικῇ καταστάσει διατελοῦσα, οὐδεμίαν κέκτηται τεχνικὴν ἀξίαν· ἐξαγγελλομένη δὲ καὶ ὑπὸ ἀνθρώπων ἱεροψαλτῶν, τῶν πλείστων στερουμένων καὶ τῆς ἐλάχιστης συστηματικῆς μουσικῆς ἐκπαίδευσως, ὑπ' οὐδενὸς δὲ μουσικοῦ ὄργανου βοηθουμένων καὶ χειραγωγουμένων πρὸς ἀκριβῆ ἐξαγγελίαν τῶν διαστημάτων, καὶ οὐδέποτε τὰ μέλη πρὸς ὄργανα ἀδόντων καὶ πρᾶκτομένων, καὶ δοκιμαζόντων, ἀλλ' ἐκάστων κατ' ἴδιον τρόπον, ὡς δύνανται, καὶ κατὰ τὴν ἐκάστοτε διάθεσιν αὐτῶν ἀδόντων, διδασκόντων τε καὶ διδασκομένων, καὶ πειρωμένων νὰ ἐξαγγείλωσι τὰ λίαν λεπτὰ καὶ δύστηνα διαστήματα τῶν περσικῶν καὶ ἀραβικῶν κλιμάκων, ἅτινα οὐδὲ δι' ἀριθμῶν τοῦλάχιστον γινώσκουσι νὰ δηλώσωσιν ἀκριβῶς, ἀνευ βοηθείας οἰκείου ὄργανου, περιπίπτουσι· οἱ πλείστοι εἰς τοιοῦτους δρυγμοὺς καὶ τοιαύτας ρινωδίας, πρὸς οἷα μόνον αἱ γαλαὶ δύνανται νὰ συναμιλλῶνται. Προσλαμβάνοντες δὲ εἰς

τυνηδίων τοὺς καλουμένους ἰσοκράτας, ἀποτελοῦσιν εἶδος τι ἀντιφώνου, οἷον ἔριφοι μηκώμενοι πρὸς μυκώμενους ταύρους. Ἄριστος δὲ παρ' αὐτοῖς αἰοῖδος νομίζεται ὁ μάλιστα ῥινοφῶν, καὶ ὡς πρῶτος κανὼν τῆς ἰδιοτρόπου αὐτῶν γελεφθίας ἀπικτεῖται ἢ ὅσον δυνατὸν ἐξυγγεῖλια τῶν τόνων διὰ τῆς ῥίνος, κλειομένου τοῦ στόμακτος· οὕτω δὲ οἱ πλεῖστοι γελεφδοῦντες καὶ ἐπὶ τούτῳ ἀλκζουεόμενοι νομίζουσι, καὶ ἔχουσιν, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, τὴν γελοῖαν ἀπικτήσιν νὰ νομίζωνται καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων, ὅτι οἱ οἰηματικῆς οὗτοι ἄδουσι πρῆγματῶδῃ· διέσεις χρωματικῆς, ἤτοι τριτημέρικα τόνων, διέσεις ἐναρμονίους, ἤτοι τεταρτημέρικα τόνων, διακρίνουσι μερίζοντας, ἐλάσσοντας καὶ ἐλαχίστους τόνους, ἀνήνυτα περὶ τούτων καὶ τοιούτων κωτίλλοντες, πλκνώμενοι καὶ πλκνῶντες. Κατὰ ταῦτα ἐπαναλαμβάνομεν ἐν τόνῳ καὶ ἐπιστῶμεν τὴν προσοχὴν τῶν ἀρμοδίων εἰς ταῦτα, ὅτι ἡ ἐμμονὴ εἰς τὴν σημερινὴν ἱερὰν μουσικὴν εἶνε ἐνδειξις ἀπειροκαλίας καὶ ἀπαιδεύτου μουσικοῦ αἰσθήματος, ἔλλειψις δὲ ἐθελῆς συνειδήσεως καὶ φιλοτιμίας, τὸ νὰ ἀναπέμπομεν μετὰ πεντηκονταετη ἐλευθερον βίον, τὰς εὐχὰς καὶ δεήσεις ἡμῶν διὰ τουρκικῶν ἀμυνέδων, διὰ τοῦ Μακὰμ Ἀτζέμ, Μακὰμ Τουρκί, Μακὰμ Ἰσραχάν κτλ., παντελῆς δὲ καὶ ἀσύγγνωστος παιδαγωγικῆς ἄγνοια, τὸ νὰ διδάσκωμεν τοιαύτην διακεκλασμένην καὶ μεθυσιτικὴν καὶ ἀπειρόκαλον μουσικὴν ἐν τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις, καὶ οὕτω νὰ διαστρέφωμεν ἀντὶ νὰ παιδαγωγῶμεν καὶ προάγωμεν τὸ αἶσθημα τοῦ μουσικοῦ καλοῦ τῆς νεότητος, οὐδόλω· τὸν νοῦν προσέχοντες τοῖς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων εἰρημένοις, καὶ ὑπὸ πάντων μὲν ἀναγινωσκομένοις, ἀλλ' ὡς μὴ ἄφειλε, οὐχ ὑπὸ πάντων γινωσκομένους, καθ' ἃ ἀηγούμενοι οἱ ἀρχαῖοι πρῶτην εἶναι τοῖς ἀνθρώποις τὴν δι' αἰσθήσεως προφερομένην ἐπιμέλειαν, εἴ τις καλὰ μὲν ὀρῶν καὶ σχήματτα καὶ εἶδη, κκλῶν δὲ καὶ ὀρθῶν ἀκούοι, μελῶν καὶ ῥυθμῶν, τὴν διὰ μουσικῆς παιδευσιν πρῶτην κατετήσαντο», ἧς τὰ ἐκ τῆς ὀρθῆς ἢ κκκῆς χρήσεως ἐπιβλαβῆ ἢ ὀφελίμα ἀποτελέσματα, ἐκδηλα μὲν καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων, δυνατὸν δὲ πᾶς τις νὰ μάθῃ ταῦτα διεξοδικῶς παρὰ τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους. Εἶνε αἰτχύνη νὰ εὐρισκώμεθα εἰσέτι εἰς τηλικαύτην ἀπάτην, ὅτι ἡ σήμερον ἀκόλαστος καὶ κακότεχνος ἡ μκλλον εἰπεῖν ἀτεχνο; ἱερὰ μουσικὴ εἶνε ἐθνικὴ (!!!), καὶ μάλισα ἀρχαῖα (!!!). Ἡ διατήρησις ἀρχ τοικύτης μουσικῆς εἶνε ἀδικαιολόγητος, ἡ δὲ ἀντίετασις πρὸς βελτίωσιν, μκλλον δ' εἰπεῖν ἐξέλασιν αὐτῆς, καὶ συμπλήρωσιν διὰ τῆς πολυφώνου πκκκρμονίου ὤδῆς εἶνε ἀρνησις τῆς ἀνυψώσεως αὐτῆς εἰς ταλεῖαν τέχνην, εἶνε ἀρνησις τοῦ τέλους καὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς· ἐν τῇ κοινοῖα καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ, εἶνε ἀρνησις τῆς ἐξευγενίσεως τοῦ θυμικοῦ, ἀρνησις τοῦ λογικῶς σκέπτεσθαι. Ἄσκαύτω; δὲ ἡ ἐκ πείσματος; ἡ καὶ γελοίου φόβου ἐκφραγίσεως προβκλλομένη ἄλογος ἀντίετασις τινων κατὰ τῆς εἰσαγωγῆς πολυφώνου καὶ πκκκρμονίου μουσικῆς προδίδει παντελῆ καὶ πκκκλωτάτην ἄγνοιαν καὶ αὐτῶν τῶν στοιχειωδεδεστάτων τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ἐκκλησια-

θητικής ἡμῶν ἱστορίας, διότι ἀνευ τῆς πικραμονίου ψῆθης ἡ μουσικὴ τέχνη εἶνε ἀτελής, ὡς ἀνωτέρω παρετηρήσαμεν. Ἄρ' οὐ δὲ ἀνγχιωρίζουσι τὴν ἀνάγκην τῆς μουσικῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, δικαί ὀέλουσιν αὐτὴν ἡμίτελῃ, καὶ δὴ Τουρκοκρατοῦ περισην; Ἐὰν δὲ ἀνθίστηνται κατὰ τῆς πικραμονίου ψῆθης, διότι ποιοῦσιν χρῆσιν αὐτῆς αἱ δύο ἕτεροι ἀδελφοὶ ἐκκλησιαί, Ῥωμικὴ καὶ Ἐὐαγγελικὴ, αἱ ὁποῖαι δὲν ἀνοσθῶνται, ὅτι παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας τὴν πρώτην αὐτῶν μουσικὴν ἔλαβον, δὲν συμβαίνει καὶ ἐνταῦθα ὅ,τι περὶ τοῦ Ἀρτιστουρίου καλουμένου; Ἰπὸ μεγίστης δὲ τῶν πρῶτων ἀγνοίας κατέχοντα καὶ οἱ νομίζοντες, ὅτι ἡ σήμερον ἱερὰ μουσικὴ δύναται νὰ ἐκκαθαρθῇ τῶν ξενικῶν στοιχείων, ἡ ὅπως ξένη οὐσα, καὶ ὡς τοιαύτη ἀνάγκη εἰσάπαξ νὰ ἐξελεθῇ πῦξ λαξ ἐκ τῆς ἐκκλησίας, εἰσαχθῆ δὲ πάλιν ἡ γνησία ἱερὰ καὶ ἐθνικὴ πικραμόνιος μουσικὴ τῶν πρώτων αἰῶνων, ἡ ἐν πολλοῖς χειρογράφοις διασωζομένη. Μόνον τοιαύτη λύσις εἶνε δυνατὴ καὶ συμφέρουσα, ἡ ἐπιστροφή δηλ. εἰς τὴν μουσικὴν τὴν πρὸ τοῦ Η' αἰῶνος, καὶ τοιαύτην πρὸ 7 περίπου ἐτῶν συνεβουλεύσαμεν τῷ τότε Πατριάρχῃ Ἰωακείμ, ἐπὶ τούτῳ ἐν τοῖς Πατριαρχείοις προσκαλεσασμένων ἡμῶν, ὡς καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος τοῦ ἐν Κ[όπ]ολι: Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, περὶ βυζαντικῆς μουσικῆς τὸν λόγον ποιούμενοι τότε ἀπεφηνάμεθα. Οὕτω δὲ θέλομεν ἐπανεῦρει οὐ μόνον τὰς βῆσεις τῆς ἱερᾶς ἡμῶν μουσικῆς, ἀλλὰ καθόλου καὶ τὰς βῆσεις τῆς ἐθνικῆς, καθ' ὅτι, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, ἐν τοῖς χειρογράφοις τῶν μελωδιῶν τῆς ἐκκλησίας δὲν διεσώθη μόνη ἡ ἱερὰ μουσικὴ, ἀλλὰ καὶ ἡ κοσμικὴ καὶ θυμελικὴ. Ἐπειδὴ πλὴν τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ φθδομένων, δικαίωζοντα καὶ μέλη μουσικοῦ σημείου πικρασεσημασμένα, ἐπιγραφόμενα Δοχαί, ὧν τὸ μέλος εἰσπεθήθησεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐκ τῆς μουσικῆς τοῦ Ἰπποδρόμου Ὀργανικά, ἧτοι μέλη πρὸς τὸ ὄργανον φθδομένα ἕτερα ἐπιγραφόμενα Κινύρα, Ακλίστρα, Ψαλτήρα, οὕτω καλούμενα ἐκ τῶν πρὸς ἡ ἦδοντο ἔργα καὶ ἕτερα ἐπιγραφόμενα Ἐθνικά, ἧτοι μέλη φθδομένα διὰ τῶν ἀσῆμων φθόγγων τσ, τε, τσ, τη, να, νε, τε, ρε, κτλ., ἅτινα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ βυζαντινοῖς ἐκαλοῦντο τερατισμοί. ἕτερα δὲ Δυσικά, ἡ Φραγγικά, ἧτοι μέλη μεμελοποιημένα κατὰ τοὺς κανόνας τῆς Δυσικῆς ἐκκλησίας, ἀναγόμενα εἰς τὴν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως ὑπὸ τῶν Λατίνων μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐποχῆν ἕτερα καλούμενα Βουλγάρα, Ἄγαλμα, Ἀγιοσοφικόν, Ἀηδωνατικόν, Δοχαὶ Θεταλικά, καὶ ἐν Περσικῶν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ῥαιδεστοῦ Μελχισεδέκ, ἀναγόμενον εἰς τὴν Δυστοιχίαν τῆς μετὰ τὴν ἀλωσιν ἐποχῆς. Πρὸς τούτοις δὲ ἡ μεσαιωνικὴ ἱερὰ μουσικὴ, ἰδίως ἡ πρὸ τοῦ Η' αἰῶνος μελοποιία, βασίζεται ἐπὶ ἀκριβοῦς τηρήτεως τῶν κανόνων τῆς ἀρχαίας μελοποιίας καὶ ρυθμοποιίας, ὡς τὰ σωζόμενα πολυκρίθμη μέλη ἀποδεικνύουσι, οὐχ ὑπερβαίνουσα οὐδὲ τὰ ἀπαιτούμενα ὅρια ἐν τῇ συνενώσει τοῦ μέλους μετὰ τῆς λέξεως.

Περὶ οὐδενὸς δὲ ἄλλου ζητήματος ἐδημοσιεύθησεν μέχρι τοῦ 1874 το-

σοῦτον ἡμαρτημέναι δοξασίαι ἐν τῇ δύσει, καὶ περ' ἡμῶν μέχρι σήμερον τοσοῦτον ἐπιπόλαιαι δικτριβίαι, παρασάγγας τῆς ἀληθείας ἀπέχουσαι· περὶ οὐδενὸς ἄλλου ζητήματος ἐπικρατεῖ τηλικαύτη ἄγνοια, καὶ ἡμαρτημέναι εἰκασίαι· καὶ φαντασιολογία, ὅσον περὶ τῆς ἱερᾶς μουσικῆς ἡμῶν. Οὐδὲν δὲ ζήτημα πρερμελήθη καὶ καταφρονήθη τοσοῦτον ὑφ' ἡμῶν, ὅσον ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν μουσικῆς, ἐξ ἧς οὐ μόνον πολλὰ τῶν ἀρχαίων μουσικῶν τεχνῶν, τῆς Ἀρμονικῆς, Ῥυθμικῆς καὶ Μετρικῆς θέλουσιν δισκαφισθῆ, τινὰ δὲ τῆς περὶ Ῥυθμικῆς καὶ Μετρικῆς νεωτέρης θεωρίας θέλουσιν ἀποδειχθῆ ἡμαρτημένα, οὐ μόνον θέλει συμπληρωθῆ σπουδαίως· ἡ ἱστορία τῆς μουσικῆς, πάντων ὁμολογούντων, ὅτι ἡ δυτικὴ ἐκκλησίαι τὴν μουσικὴν αὐτῆς παρὰ τῆς ἐλληνικῆς ἔλαβε, ἀλλὰ καὶ, ὡσπερ ἐν περιπτώσει ἀπωλείας πάντων τῶν ἀρχαίων συγγραμμάτων, ἐκ τῶν ἔργων δὲ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων ἠθέλομεν δυνηθῆ νὰ ἐξαγάγωμεν τοὺς γλωσσικοὺς κανόνας, νὰ σχηματίσωμεν δὲ αὐτάρκη ἰδέαν περὶ τῆς λεκτικῆς εὐρυθμίας καὶ ἁρμονίας τῆς ἀρχαίας γλώσσης, τὸν αὐτὸν τρόπον θέλομεν δυνηθῆ νὰ ἐξαγάγωμεν ἐκ τῶν μελῶν καὶ μελωδιῶν τῶν διαφόρων βυζαντικῶν ἐποχῶν τοὺς κανόνας τῆς μελλούσης ἐθνικῆς ἡμῶν μουσικῆς, ἥτις, ἵνα δυνηθῆ νὰ ἐκπληρωθῆ τὴν ἀποστολὴν αὐτῆς καὶ προκόψῃ, οφείλει δι' οὗς ἐν ἀρχῇ εἰρήκαμεν λόγους, νὰ ἔχη τὰς ἐκυτῆς βίβλας ἐπὶ πατρικοῦ ἐδάφους, νὰ εἶνε ἐθνικὴ. Οὐ μόνον θέλομεν ἀνακτήσει καὶ εἰσάξει εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὰς σωζομένας γνησίαις πολυφώνους μελωδίαις τοῦ ἀρχαιοτέρου συστήματος, ἀλλὰ καὶ οἱ μέλλοντες ἐκκλησιαστικοὶ καὶ κοσμικοὶ μελοποιοὶ ἡμῶν θέλουσι ἀρτίεσθαι ἐκ τοῦ ἐθνικοῦ τούτου πλούτου πολλῶν χιλιᾶδων μελῶν καὶ μελωδιῶν δώδεκα αἰῶνων, οὗ ἡ χρησιμοποίησις καὶ ἐκμετάλλεσις δὲν εἶνε μικρὸν κέρδος. Ὡσαύτως ἐκ τῶν μελῶν ἰδίως τῆς πρὸ τοῦ Η' αἰῶνος ἐποχῆς δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν ἀμυδράν, ἐκν οὐχὶ σαφῆ, ἰδέαν τῆς ἀρχαίας μελοποιίας, ὡσπερ ἐκ τῶν συγγραμμάτων ἐκκλησιαστικῶν πατέρων ἐν περιπτώσει παντελοῦς καταστροφῆς τῶν ἀρχαίων, περὶ τε τῆς ἁρμονίας καὶ εὐρυθμίας τῆς γλώσσης, τῆς Ῥητορικῆς καὶ τῶν σχημάτων αὐτῆς, τῶν κανόνων τῆς Μετρικῆς κτλ. Δὲν δυνάμεθα μὲν νὰ ἀπορνηθῶμεν θετικῶς, ἐὰν μελωδίαι ἀρχαίαι ἐφηρμόσθησαν ἐπὶ θρησκευτικῶν χριστιανικῶν ᾠδῶν· περὶ τούτου οὔτε ὑπερ, οὔτε κατὰ, δύναται τίς νὰ φέρῃ αὐτάρκεις ἀποδείξεις, ὥστε τὸ ζήτημα ἀνάγεται εἰς τὰ ἀμφοτέρως ἐνδεχόμενα ἔχειν· δυνάμεθα ὅμως θετικῶς νὰ δυσχυρισθῶμεν, ὅτι, καθ' ἃ ἐν ἀρχῇ ἔκπομεν, ἡ τὸ πρῶτον εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσαχθεῖσα μουσικὴ κατὰ φυσικὴν ἀνάγκην ἦτο ἐθνικὴ, ἔφερον ἄρα τὸν ἐθνικὸν τῆς ἐποχῆς πάντοτε χαρακτῆρα· ἄλλως ἤθελεν εἶναι ἀκατάληπτος, ἀτερπὴς καὶ ἀηδής, ἄστοχος ἄρα τοῦ τέλους αὐτῆς. Ὅτι δὲ οὐδὲν ἐκώλυε τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς πατέρας τῶν πρώτων αἰῶνων νὰ μὴ χρησιμοποίησιν καὶ ἐκμεταλλεῖσιν τὴν σύγχρονον ἐθνικὴν μουσικὴν, ἐὰν

εὐρίσκετο κκλόν τι ἐν αὐτῇ, εἴτε ἐν ταῖς θρησκευτικαῖς μελωδίαις τῶν ἐθνικῶν, εἴτε ἐν τῇ πολιτικῇ αὐτῶν μουσικῇ, συμπεριμένομεν ἐκ τοῦ ἐκλεκτικοῦ αὐτῶν τρόπου πρὸς πᾶσαν τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν, ὃν σαφῶς ἐκδηλοῖ, πλὴν πολλῶν ἄλλων, καὶ ἡ ἐξῆς περιχοπὴ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου πρὸς Σέλευκον· «Τούτων μὲν ὄντως ὄντα ὁδὸν καὶ γνήσιον πλοῦτον φύλαττε, σμῆχε τοῖς μκθῆματι βίβλοις ποιητῶν, ιστορικῶν συγγράμματι καὶ ταῖς τρεχούσαις ῥητόρων εὐγλωττικαῖς λεπταῖς τε μερίμναις φιλοσόφων ἀσκούμενος· τούτοις δ' ἄπασιν ἐμφρόνως ἐτύγγανε, σαφῶς ἀπάντων συλλέγων τὸ χρήσιμον, φεύγων δ' ἐκάστου τὴν βλάβην κεκριμένως, σοφῆς μελίττης ἔργον ἐκμιμούμενος, ἥτις ἐφ' ἄπασιν ἀνθεσι καθιζάνει, τρυγᾷ δὲ ἐκάστου πικρῶς τὸ χρήσιμον, αὐτὴν ἔχουσα τὴν φύσιν διδάσκαλον. Δυνάμεθκ δὲ νὰ ἀποδείξωμεν διὰ τῶν σωζομένων μελωδιῶν, ὅτι καὶ ἐν τῇ μουσικῇ ἐτηρηθήσαν, ὡς ἐν ταῖς λοιπαῖς τέχναις, οἱ ἀρχαῖοι κανόνες ἀκριβῶς καὶ πιστῶς, εἰ καὶ οὐχὶ ἐν τῷ αὐτῷ μέτρῳ καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα· διότι καὶ ἐν τῇ μουσικῇ συμβαίνει τὸ αὐτὸ καὶ ἐν τῇ λοιπῇ γραμματολογίᾳ τῶν βυζαντινῶν.

Οἱ ἀφ' ὧν τὸ πρῶτον, ἀμκ γνωρίσαντες χειρόγραφά τινα τῆς συστοιχίας Α, ἀρωμῆθημεν πρὸς ἐγχείρησιν τοῦ ζητήματος πιθανοὶ οὗτοι συλλογισμοί, μετὰ τὴν ἐπιτυχὴ ὑφ' ἡμῶν ἀνακάλυψιν τῆς σημασίας καὶ δυνάμεως τῶν σημείων τῆς μεσαιωνικῆς πρακτικῆς μουσικῆς, ἕνεκα τῆς ἀγνοίας τῆς ὁποίας ἀπέτυχον πᾶσαι αἱ ἀπόπειραι τῆς συγγραφῆς καὶ ἐρεύνης τῆς ιστορίας τῆς ἱερᾶς ἡμῶν μουσικῆς, καὶ εἰπὶ διαδεδομέναι τοσαῦται ἡμικρημέναι ὑπολήψεις, καὶ πεπληνημέναι ἀνακριβεῖς τῶν σημείων ἐξηγήσεις πκρά τε τοῖς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ δικτριβῇ ἀναφερομένοις, καὶ πκρά τῷ Petis, ἀπέβησαν πεποιθήσεις ἐξ ἀντικειμένου, οἱ δὲ δίσχυρισμοὶ ἡμῶν βκσιζονται κυρίως ἐπὶ τῶν παρχμάτων, δηλαδὴ ἐπὶ τῶν μελωδιῶν τῆς Α, Β, Γ καὶ Δ συστοιχίας. Εἰ καὶ τὸ δυσχερέστερον τοῦ ζητήματος μέρος, ἡ πρακτικῆ, ἐλύθη εὐτυχῶς, δὲν δυνάμεθκ ὅμως νὰ εἰπωμεν, ὅτι τὸ ζήτημα ἐξηγτλήθη, ὅτι δηλ. ἔχομεν γνῶσιν πάντων τῶν χειρογράφων καὶ πασῶν τῶν μελωδιῶν, ἐπομένως δὲν ἐναπελήφθησαν ἐτι χειρόγραφα πρὸς ἐξέτασιν, δυνάμενα νὰ φανερώσωσιν ἡμῖν καὶ ἄλλα ἔτι μέρη τοῦ ζητήματος· διότι οὔτε ἄπασαι αἱ βιβλιοθήκαι ἐρευνήθησαν εἰσέτι καὶ μάλιστά τινες τῶν σπουδαιοτάτων, οὔτε αἱ τῶν ἑλληνικῶν μονῶν, δούλων τε καὶ ἐλευθέρων, οὐδὲ δυνάμεθκ νὰ εἰπωμεν ὅτι ἄπασαι αἱ ὑφ' ἡμῶν ἐν σπουδῇ ἐρευνηθεῖσαι βιβλιοθήκαι ἐξετάσθησαν μετὰ τῆς δεούσης ἐπιμελείας καὶ ἀκριβείας ἕνεκα ἑλλείψεως αὐτάρκων μέσων καὶ τοῦ ἀπαιτουμένου χρόνου. Ἢ ἐλπῖς, ὅτι θέλει πκρουσιασθῆ καίρος εὐνοϊκός πρὸς ἐπίσκεψιν καὶ ἐρευναν τῶν τε οὔπω ἐξετασθεισῶν βιβλιοθηκῶν, ὡς καὶ τῶν ἐπιπολαίως ἐρευνηθεισῶν, καὶ ἡ ἑλλειψὶς τοῦ ἀπαιτουμένου χρόνου εἰς ἐπασχόλησιν τοιούτων πατέρων ἡμῶν τὴν σήμερον ζητημάτων, πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἡ παρεμπύσις ἀφύκτων κωλυμάτων, ἀνεξκρητῶν τῆς θελήτως ἡμῶν, ἐκώλυσεν ἡμᾶς μέχρι τοῦδε τῆς συστημκτικῆς δημοσιεύσεως τῶν νεωτέρων μελετῶν καὶ ἀνακαλύψεων ἡμῶν ἐπὶ τῶν καθ' ἕκαστα τοῦ ζητήματος τούτου.

I. A. Τζιτζης

Διδάκτ. Φιλοσ. καὶ καθηγγτης τοῦ Βαρθολομαίου Λυκείου.

ΒΟΥΛΤΧΑΟΥΠΤ ΔΡΑΜΑΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΛΕΣΣΙΓΓΙΟΥ ΓΚΑΙΤΕ, ΣΧΙΛΛΕΡ ΚΑΙ ΚΑΕΙΣΤ.¹

“Ὅσον ἐξηρευνήθησαν καὶ τὰ δράματα τῶν ἐν Γερμανίᾳ κλασικῶν, ἐλήφθη ἐκάστοτε ὑπ’ ὄψει κατ’ ἐξοχὴν ἡ ποιητικὴ ἄμα καὶ αἰσθητικὴ, ἢ ἡ τεχνικὴ ἐποψὶς καὶ σπανίως διέτριψαν περὶ τὰ εἰδικῶς δραματολογικὰ ζητήματα οἱ περὶ τῶν τοιούτων ἐπύκνους. Διότι διαφέρει ὑπάρχον δράμα καὶ ἐξετάσῃ τις ἐν τῇ κατασκευῇ αὐτοῦ καὶ καὶ ἐπιλύσῃ τὸ ζήτημα ἐπὶ πόσον τὸ δράμα αὐτὸ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τοὺς ποιητικοὺς ἄμα καὶ αἰσθητικούς κανόνας, ἢ καὶ ἐκτυλίξῃ καὶ τὴν τεχνικὴν τῆς δραματολογίας συναρᾷ τῇ ἀντιλήψει. Διαφέρει πάλιν τὸ παραπέμπειν εἰς τὰ χωρία ἐκεῖνα δραματικῶν ἀριστοτεχνήματος, ἅτινα διὰ τὴν ἐπὶ τῆς σκηνῆς διδασκαλίαν αὐτῶν περιβάλλονται κρίσιμον σπουδαιότητα, καὶ καθόλου τὸ εἶδος τῆς διδασκαλίας ταύτης, τουτέστι τὸ ποιεῖν ὑποκείμενον τῆς ἐξετάσεως τὴν μετὰ ταῦτα τοῦ δραματικῶν εἰς τὸ σκηνικόν. Πάντα δὲ ταῦτα, ἐὰν ἢ λέγῃς ὑποληφθῇ ἐν εὐρυτέρῃ σημασίᾳ, ἀνάγονται εἰς τὸ θέμα τῆς δραματολογίας καὶ τὸ ἐν οὐδέποτε ἀποβάνει ὅπως δυνατὸν ἄνευ τοῦ ἄλλου.” Ἄνευ τοῦ στοιχείου τῆς ταχέως ἐπιδράσεως ἐπὶ τὴν σκηνὴν ἢ συζήτησις τῶν ποιητικῶν ἄμα καὶ τεχνικῶν ζητημάτων ἀπόλλυται τὴν πραγματικὴν αὐτῆς σημασίαν, καὶ τὰνάπαλιν ἡ ἔκτασις τῆς ἐν τῇ σκηνῇ ἐπιδράσεως καὶ ἡ παραπομπὴ εἰς τὰ σκηνικὰ καὶ μιμικὰ ἄμα καὶ ἀπαγγελματικὰ μέσα (δι’ ὧν ἐπιτυγχάνεται ἢ ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐπίδρασις) στεροῦνται ἐμβριθεστέρως ἀξίως, ἐὰν μὴ ἐδράζωνται ἐπὶ ποιητικῇ ἄμα καὶ αἰσθητικῇ ἐκτιμῆσει τῶν διδασκτέων ποιημάτων. Διότι συνήθως ἐκεῖνο μόνον τὸ δράμα ἀξιῶται πάντως διδασκαλίᾳ, οὗ ἢ σύνθεσις ἐν μεγάλοις καὶ ἐν συνόλῳ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὰς ποιητικὰς ἄμα καὶ τεχνικὰς ἀξιώσεις, καὶ μόνον ἐπὶ τοιούτου δράματος ἢ μετὰ ταῦτα ἐκεῖνη τοῦ δραματικῶν εἰς τὸ σκηνικὸν δύναται καὶ σκοπῇ διερκεῖ πρακτικὴν ἐπιτυχίαν. Ὅτε δὲ Λεσσίγγιος προὐκέρυξε τὴν ἔκδοσιν τῆς διτόμου Ἀμβουργαίης Δραματολογίας,² ἐξηγήσατο, ὡς δὴ γνωστὸν, ὅτι ἡ δραματολογία αὕτη μέλλει ἀποτελέσει κριτικὸν κατὰλογον πάντων τῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς διδασκτέων ποιημάτων καὶ καὶ ἀπαρκολληθῆσθαι πᾶσιν προόδῳ τῆς τέχνης καὶ τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ ἠθοποιῦ. Ἄλλ’ ἐν τῇ διατυπώσει ταύτῃ τοῦ θέματος ἔκειτο ἡ ἱστορικῶς πολὺ εὐνόητος παραίτησις τῆς κριτικῆς ἐκτιμήσεως τῆς ἐνεργείας ἐκείνης, ἣν δέον καὶ ἐνασκήσῃ οὐ μόνον ὁ μεμονωμένος ἠθοποιός, ἀλλὰ

¹ Dramaturgie der Classiker. Von Heinrich Bulthaupt I. Band Lessing, Goethe, Schiller, Kleist. Oldenburg, 1882.

² Hamburgische Dramaturgie in 2 Bänden,

καὶ ἡ διεύθυνσις τοῦ θεάτρου, εἰς τῆς ἡρτῆται· ἡ ὄλη ἀναβίβασις ἐπὶ τῆς σκηνῆς.

Ἐν τούτοις καὶ ἐπ' ἐκείνης τῆς κριτικῆς, ἣν ὁ Λεσσίγγιος ἐπεχείρησε νὰ ἐνσκηψῆ, ἕνεκα γνωστῶν λόγων ταχέως κατὰ τὸ τελευταῖον ἤμισυ ὑπερκορεσθεῖς περιωρίσθη ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς σπουδαίας ποιητικὰς ἄμκ καὶ αἰσθητικὰς ἐξηγήσεις, αἵτινες· ἔτι καὶ νῦν συναποτελοῦσι τὴν κρηπίδα τῆς πκρὰ τοῖς νεωτέροις ἐκδοχῆς τοῦ δράματος. Καὶ ὁμολογουμένως μὲν οἱ μετ' αὐτὸν ἀνάριθμοι οὐ μόνον τὴν ἰδίαν δραστικότητα ἐπέξέτεινον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, οὐ αὐτὸς ὑπ' ἀνάγκης παρημέλησεν, ἀλλὰ καὶ ἰδιαιτέρως συμπεριέλαβον τὰ τεχνικὰ ζητήματα ἐν τῇ συζητήσῃ, μίκα ὅμως πλήρης πως δραματοουργία, ἐν ἣ ἀκριβέστερον διερευνῶνται καὶ αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ μέτρα τῆς διευθύνσεως τοῦ θεάτρου, ἐγκαινίζεται πρῶτον ἐν ταῖς ἡμετέραις· ἡμέραις, πρόδοσις δὴλον ὅτι ἐν τῇ θεωρητικῇ πραγματεῦσει τῆς δραματικῆς ποιήσεως, εἰς ἣν ἡ πρακτικὴ προαίρεσις τοῦ δουκὸς τοῦ Μεινίγγεν ἐδωκεν ἀναμισθητήτως τὴν ἰσχυροτάτην τῶν ὠθήσεων. Ὡς ἐρίτιμος λοιπὸν οἰκοδομήτιμος λίθος εἰς τοιαύτην δραματοουργίαν, τῆς τὸ μῆκος καὶ τὸ θέμα ὑπετημάνθη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, εἶναι ἡ ἐναγχος τὰ πιστήρια ἀπολιπούσα «*Δραματοουργία τῶν κλασικῶν*» ἡ ὑπὸ τοῦ Βουλτχάουπτ ἐκπονηθεῖσα. Αὕτη δὲν ἔχει τὴν ἀξίωσιν νὰ ἦναι καθολικὴ δραματοουργία, οὐδ' ἀποπειρᾶται κωδικοποιήσεως δραματικῶν κανόνων. Τοὺς δ' ὑπὲρ αὐτῆς λόγους εὐστόχως ἐξελίττει ὁ συγγραφεὺς ἐν τῷ προλόγῳ, «*βεβαίως ὑπάρχουσι μεγάλοι καὶ ἀμετάπτωτοι κανόνες διὰ τὸ δράμα καὶ διὰ πᾶν ἄλλο ἔργον τῆς τέχνης. Τοιοῦτοι ὅμως, οἵτινες παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ὁμοφώνουσι κατὰ τι εἶδος τῆς τέχνης, εἰπὶ πάνυ ὀλίγοι, διότι ἐθνότης καὶ ἀτομικότης διαφοροτρόπως μεταχειρίζονται αὐτοὺς καὶ περικαλύπτουσι, καθάπερ αἱ ἀμικαὶ σάρκες τὸν σκελετόν.*» «*Καὶ μάλιστα ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου θέματος, προσεπάγει ὁ συγγραφεὺς, δὲν εἰσεδύσαμεν ἄνευ ἀναφορᾶς εἰς καθ' ἕκαστον ζήτημα, ὅπως· ἐπιωφελῶς δυναθῶμεν νὰ συγγράψωμεν καθολικὴν δραματοουργίαν. Καίτοι δὲν στερούμεθα τῶν ὀξυδερκεστάτων καὶ πειστικωτάτων ὀρισμῶν τοῦ δράματος καὶ τῶν κανόνων τῆς πλοκῆς αὐτοῦ, οὐδὲν ἤττον ἄλλα μέρη τοῦ δραματοουργικοῦ (ἐν οἷς παρὰ τὸ αἰσθητικὸν καὶ τεχνικὸν τοῦ δράματος περιλαμβάνεται καὶ ἡ μετὰταξις αὐτοῦ εἰς τὴν ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐμφάνειαν καὶ συμπεριέχεται καὶ ἡ γνῶσις πάντων τῶν εἰς τοῦτο ἀπαιτουμένων μέσων)* δὲν ἐπεξεργάσαντο ὀλομερῶς οὕτως, ὥστε νὰ ἡδύνατό τις νὰποχωρίσῃ τοὺς κανόνας ἐκ τῆς καθ' ἕκαστον περιπτώσεως μὴ δικτρέχων τὸν κίνδυνον νὰ καταστῇ ἀταρῆς καὶ μονότονος καὶ τυπικός.»

Συνωδὰ τούτοις ὁ συγγραφεὺς τὰς ἰδίας ἐρεῦνας ἀνάγει εἰς συγκεκριμένα παραδείγματα καὶ ἐξετάζει ἐν τῷ ἤδη ἀρτιφανεῖ τόμῳ (μετ' ὃν ἔπεται ἄλλος· δεῦτερος περὶ τῶν τοῦ Σχιζπέρου δραμάτων), ἐν σειρά μεμονωμέ-

νων, ἐκάστοτε δ' ἐν μόνον ποίημα πραγματευομένων κεφαλαίων τῶριστου-
γήματα τῶν τεσσάρων ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ ποιήματος κατωνομασμένων
κλασικῶν, Λεσσιγγίου, Γκαίτε, Σχίλλερ καὶ Κλείστ, οἵτινες ἢ ἀνήκουσι
πράγματι εἰς τὴν σκηνὴν καὶ ἀξίζουσι νανήκωσιν, ἢ καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν
ιδιαιτέρας κλίσεως καὶ ἐπιθυμίας ἐν πρώτοις μᾶλλον χάριν ἀποπείρας ἀνε-
βιβάσθησαν ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Οὕτως ἐξετάζονται ὡς διδασκαλίας ἐπάξια
ἐν τῇ σκηνῇ καὶ τάδε τὰ ἔργα· ἡ Μίς Σάρα Σάμφων,¹ ἡ Στάλλα,² οἱ
Ἀδελφοί,³ ἡ Τυρανδῶτ⁴ καὶ ὁ Δημήτριος,⁵ ἐν λεπτομερεστέρα δμως
πραγματεύσει (ἢς τὸ τελικὸν πόρισμα ἐπερείδεται μᾶλλον ἐπὶ ἀρνητικῇ
ἐκδοχῇ), ἢ σκηνικῇ καταλληλότης τοῦ δευτέρου μέρους τοῦ Φάουστ.

Ὁ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως κατὰ γε τοῦτο γενόμενος περιορισμὸς, καθ' ὃν
ἐκ τῶν τοῦ Κλείστ ποιημάτων λαμβάνονται μόνον *das Kaetchen von*
Heilbronn,⁶ ὁ *Prinz Friedrich von Homburg*⁷ καὶ ὁ *Zerbrochene Krug*⁸
μέλλει κατὰ τὸν Πρόλογον, εἰ καὶ οὐδαμῶς ἀπαρκετικῶς νὰ ἐπιτρέψῃ
συμπέρασμα, ὃ ἐν τοῖς μὴ ἐνθάδε ἐξεταζομένοις δράμασι τῶν μεγάλων ἀρι-
στοτεχνῶν θεωρεῖ οὐχὶ δραματικὸν καὶ οὐχὶ σκηνικὸν καὶ διὰ τὴν ἐκτύ-
λιξιν τοῦ δραματουργικοῦ καὶ τοῦ εἶδους αὐτοῦ ἄκαρπον. Καὶ ἀναντιλέ-
κτως ἢ ὑπ' αὐτοῦ γενομένη ἐκλογὴ καὶ ἢ ἐκδοχῇ, ἐφ' ἣ ἐπερείδεται, ἐπαί-
νούνται καθόλου, ὅσον ἡδέως λ. χ. καὶ ἐν τῇ ἐνθάδε περὶ τῆς *Hermanns-*
*schlacht*⁹ γενομένης κρίσεως ἐπεθύμει νὰ ἐκμάθῃ τις τὴν ἀκριβεστέραν
αἰτιολογίαν· ὃ δ' ἄλλος ὁ ἀρτι εἰρημένος περιορισμὸς εἰς τὸ συγκεκριμένον
διακόπτεται ἐκ τινων παρεκβάσεων, ἐν αἷς αἱ θεωρίαι ἀποβαίνουσι γενι-
καί. Οὕτως ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς *Iphigenie in Aulis* (*Ifigeneia* τῆς ἐν *Au-*
lidi)¹⁰ παρεμβάλλεται ζήτησις περὶ τῆς ποιητικῆς γλώσσης ἐν τῷ δρά-
ματι καὶ ἐν τῇ ἐπισκοπῇ τῆς «*Braut von Messina*»¹¹ τοιαύτη περὶ
τῆς ὀρθοτονήσεως καὶ τῆς ιδέας τοῦ τραγικοῦ. Πάντα δὲ τὰ ὑπὸ τοῦ Βουλ-
τχάουπτ ἐν τῷ φιλοπονήματι αὐτοῦ ἀνχεγεγραμμένα, ἐφ' ὅσον κρίνομεν
καὶ ἐκ τῶν προγενεστέρων συγγραμμάτων αὐτοῦ τούτου «*Dramaturgische*

1 Τοῦ Λεσσιγγίου· ἔτι 1753 συνειθετα.

2 Τοῦ Γκαίτε δράμα ἀπὸ τοῦ 1773—1774.

3 Πάλιν τοῦ Γκαίτε 1776.

4 Ἡ Τυρανδῶτ πραγματίσσει τῆς Σινικῆς ἔτ. 1801 εἶναι μετάφρασις καὶ ἀπομίμησις τοῦ
Γκωτζή.

5 Ὁ Δημήτριος τοῦ Σχίλλερ 1804. (Miss Sara Sampson-Stella-Die Geschwister-Turan-
dol und Demetrius).

6 Ἡ Αἰκατερίνη ἐκ Χαϊλβρὸν (τῆς ἐν Σαξονίᾳ Θουριγγίας).

7 Ὁ πρίγκιψ Φρειδερίκος τῆς Χομβούργης (παρὰ τὸ ἐπὶ τῷ Μοίωφ Φραγκοφύρτον).

8 Ἡ διαρραγίσα ὕδρια.

9 Μάχης τοῦ Ἀρμινίου, ὃν δικαίως ὁ Τάκτος ἐπονυμᾶζει σωτήρα τῆς Γερμανίας.

10 Τασσομένης εἰς τὸ ἔτος 1789.

11 Τῆς Νόμφης τῆς Μεσσίνης (ἐνὸς τῶν ὑφ' ἐπιγενοστέρων ποιημάτων τοῦ Σχίλλερ τιθεμένου
κατὰ τὸ ἔτος 1802).

Skizzen¹ και Steifzege² και ἐκ τοῦ Bericht ueber das Munchene Gesamt-gastspiel,³ και τὸ διάφορον διεγείρουσι και ἀξιοσπούδατα εἶναι. Ἐν τούτοις ἐκ τῶν ἤδη μνημονευθεισῶν συγγραφεῶν τὸ ἓν, ἢ τὸ ἕτερον μικρὸν μέρος περιελήφθη ἐν τῷ νέῳ ἔργῳ και τὸ ὅλον ἐγράφη ἀρτιγενές και ἐπαγωγὸν και τοσοῦτον ἐπηρείζεται ἐπὶ ἀκριβοῦς αἰσθητικῆς μετὰ πασῶν τῶν εἰδικοτήτων τοῦ δράματος και τῆς σκηρικῆς ἐπιδράσεως, ὥστε οἱ κατέχοντες τὴν ἐκτενῆ γραμματολογίαν, ἣν ὁ συγγραφεὺς περισυνήγειρεν ἐν τῇ σφαίρᾳ ταύτῃ, μετὰ διαφερούσης τῆς εὐχαριστήσεως θέλουσιν ἐπιστήσῃ τὴν ἰδίαν προσοχὴν ἐπὶ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος φιλοπόνημα.

Ἐλλόγως δ' ὁ συγγραφεὺς ἐκποδῶν ἐποίησατο τὴν πολυμηθῆ ἐκείνην ἀγγλὴν και εἰ και καλῶς γινώσκει τὰς ἐργασίας τῶν πρὸ αὐτοῦ, τὴν ἔκθεσιν αὐτοῦ οὕτως ἐτήρησε διὰ παντός, ὥστε βεβαίως δύναται πᾶς πεπαιδευμένος νὰ διακρίβῃ, ὅστις ἐνίοτε θὰ ληυδάνῃ τὸν κόπον νᾶνελίττη τὸν Σχίλλερ και τὸν Γκαίτε αὐτοῦ ὅπως ἐλέγχῃ τοὺς ὑπὸ τοῦ συγγραφεῶς δυσχυρισμοὺς ἐν τοῖς ἔργοις, εἰς ἃ ἀναφέρονται. Καὶ ἐνδεχόμενον μὲν τότε ἐκ τοῦ τοιοῦτου ἐλέγχου νὰ ἐξάγῃται ἐνιαχοῦ ἀλλογνωμοσύνη και νὰ μὴ ἐμφανίζηται πᾶσα κρίσις ἀνακρισθητήτως ἀποδεκτῆ, οὐδὲν ἦττον ἢ ἐμβριθῆς ἀξία τῶν ἐρευνῶν τότε μάλιστα θὰ πιστωθῇ, διότι ἀπανταχόθεν συναγεται, ὅτι ὁ ἀναγνώστης ἔχει πρὸ ὀμμάτων πραγματογνώστην, προλήψεων ἀπηλλαγμένον, εὐσυνείδητον και κατ' ἐξοχὴν ἔνθον διφήτορα τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ γερμανικοῦ Παρνασσοῦ. Τὸ τελευταῖον τοῦτο χαρακτηριστικὸν παρέχεται τῇ βίβλῳ τοῦ Βουλτχάουπτ πρῶτιστα ἀνωτέραν ἀξίαν. Τὸ οὕτω προσετὸν καλλιτέχνημα, ὃ φαίνεται ἐγγχειρίζων τῷ ἀναγνώστῃ, ἀνέλαθεν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ νεκρὸν και στιλπνὸν τύπον, ὥστε τοῖς ὠχρῶσι και εἰθισμένοις ἀποστρέφεσθαι αὐτὰ θέλει φανῆ νέν τι και τέως οὐχὶ ἐπαξίως ἐκτιμηθέν. Ἡ παρὰ τῆς συστηματικῆς ἐκθέσεως,⁴ ἣτις τηρεῖ πάντοτε τὴν αὐτὴν ἀρχὴν και τὴν αὐτὴν ἀποψιν ἐφ' ἐκάστῳ νέῳ ποιήματι, διαφυλάττει τὸν ἀναγνώστην ἀπὸ παντός μόχθου. Καὶ δὴ δὲ μὲν ὀρθοτονεῖ τὸ αἰσθητικόν, ὅτῃ δὲ τὸ τεχνικὸν τοῦ δράματος και ἄλλοτε μᾶλλον τὸ σκηρικόν, και ἐνταῦθα μὲν ἀνατέμνει τὸ κυριώδεςτερον δραματικὸν ἐλατήριον, ἢ εἰκονίζει ὀρθῶς τὴν ἐκδοχὴν ἡ χαρακτῆρος, ἐκεῖ δὲ διαφωτίζει τὴν δραστικότητα τῆς διευθύνσεως (τοῦ θεάτρου), ἢ περὶ πολλοῦ ποιεῖται τὸν ἀγῶνα διαπροποῦς ἡθοποιοῦ, ὥστε ὁ ἀναγινώσκων ἀναμένει τὸν δεῦτερον τόμον μετ' ἔτι μᾶλλον ἐντεταμένου διαφόρου.

1 Δραματουργικὰ σκιαγραφήματα.

2 Καὶ κάλιον σκιαγραφία.

3 Τοῦ συνόλου τῶν ξαναγομμένων ἡθοποιῶν ἐν Μονάχῳ κατὰ τὸ ἔτος 1880.

4 Ὁ νοῦς ἐτὸ μονότονον δηλ. τὸ ἐν τινι συστηματικῇ ἐκθέσει παρητήθη ὁ συγγραφεὺς και ἐντεθῶν δὲν κουράζει τὸν ἀναγνώστην.

Ἄν λοιπὸν μετὰ τὸν καθολικὸν τοῦτον χαρακτηρισμὸν τοῦ ἔργου, καθ' ὃν ἡδυνάμην νὰ ποιῶμαι συχνότερον χρῆσιν τῶν εὐστόχως ὅσον εἰσχομένων στροφῶν τοῦ προλόγου, δὲν θὰ ἡδυνάμην, προσεπάγει ὁ ἐπικριτής, νὰ ἐπιπροκρίσω ἀπανταχοῦ τὴν ὁμοφωνίαν, ἢ τὴν διαφωνίαν τῶν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐπόψεων, ἀλλὰ δέον νάρκεσθῶ ὀλίγα τιὰ νὰ ἐξάρω. Ἐν πρώτοις ὡς πρὸς τὴν «Ἠὶτ' Σχῶρον Σχίψων» τοῦ Λεσσιγγίου ὁ συγγραφεὺς δικαίως ἐξίχρων τὴν δραματικὴν ἔκμα καὶ σκηρικὴν ἀξίαν τοῦ ποιήματος παρκτηρεῖ μετὰ πολλῆς τῆς ὀξυδερκείας, ὅτι ἡ ποίησις αὕτη ἴσια ἴσια διὰ τὰ σφάλματα αὐτῆς ἀποδεικνύει τὸν Λεσσιγγιον ἀληθῆ ποιητὴν. «Ἄν ἦτο ὁ ἀνὴρ ὀξύνου; μόνον, δέον ἐν τοῖς προγενεστέροις αὐτοῦ φιλοπονήματι νὰ ἔγραφεν ἴσως πεζολογικῶς, πλὴν ἀλλ' ὅμως κατὰ τοῦ κανόνος τῆς συνθέσεως.» Ἐπὶ τοῦ ποιήματος Minna von Barnhelm² ὁ συγγραφεὺς ὑπολαμβάνει πρῶτοδοξον τὸν τηλικούτον πατριωτισμὸν τοῦ Λεσσιγγίου καὶ παρκτηρεῖ, ὅτι ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη δὲν ἦτο διὰ τὸν ποιητὴν διαφέρουσα ἀρετὴ. Κεῖ ὅντως διὰ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην δυνατὸν νὰ παρκασταθῶσιν ἀνάριθμοι ἐκδηλώσεις τοῦ Λεσσιγγίου, ὅμως αὐταὶ μέχρι τινὸς φαίνονται πως ἐπὶ ἀνταπάτης ἐδραζόμεναι. Ἐν τοῖς μυχαϊκάτοις τῆς καρδίας ὁ Λεσσιγγίος ἠπάξετο τὴν ἐστίαν τοῦ πατριωτισμοῦ, τουτέστι τοὺς Πρώσους καὶ τὸν μέγαν βρασιλέα αὐτῶν (ἦγον τὸν Μέγαν Φρειδερίκον), διότι ἄλλως διὰ τί ἐπανειλημμένως ὑπέστρεφεν εἰς Βερολίον, διὰ τί ὑπέμενε διαμμένων ὄλην πενταετίαν πρὸς τινὶ Πρώσῳ στρατηγῷ κατέχων θέσιν; Ὅτι δὲ ἡ Αἰμιλίη Γαλώττη³ συνκισθάνεται ἐαυτὴν ὑπαίτιον, πολλὰ εὐστόχως ὑποδηλοῦται ὡς ἡ ἐξέχουσα, εἰ καὶ μὴ εὐδιόκνωστος ἐπεξεργασμένη κρίσις (ἦτοι κριτικὴ στροφή) τοῦ φερωνόμου δράματος. Τούνοκντιον ἀδικολόγητος παρκαμένει ἡ παρκτηρησις τῶν δύο τυχαίων καὶ ἀπερισκέπτων στροφῶν τῆς πρῆξεως, ὅτι δηλ. ὁ Πύρρος,⁴ ὅστις ὅμως ἀπακνίνεται νὰ γείνη συνυπαίτιος τοῦ κκοουργήματος, φλυκρεῖ πρὸς τὸν Ἄγγελον⁵ καὶ ὅτι ὁ Μαρινέλλης⁶ προθυμεῖται ἐπ' αὐτῷ τῷ ὄρω νὰ ἐκμυστηρευθῆ μέρος τῆς ἀληθείας πρὸς τὴν Ὀρσίαν,⁷ ἣτις ἤθελε νὰπέλθῃ. Εἶναι μὲν ψυχολογικῶς ὀρθόν, ὅτι ὁ πρῶτον συνεταιρος δικτελεῖ ἐνασκῶν δαυμόνιον ἐπίδρασιν ἐπὶ τὸν Πύρρον καὶ ὁ κκοῦργος Μαρινέλλης καίπερ τοσοῦτον πονηρὸς ἴσια ἴσια ἐν τινὶ κρίσιμῳ στιγμῇ πολλὰ μωρῶς πράττει. Ἐὰ δὲ περὶ Νάθων τοῦ σοφοῦ⁷ καὶ μέλιττα περὶ τῆς ἐν τῇ διηγήσει ἀσαφείας περὶ τῶν τριῶν δακτυλίων (περὶ οὗ ἰδ'. ἡμέτερον ἄρθρον ἐν ἀριθ. 1642 τῆς Μερύμνης τοῦ 1878) λεπτογνωμῶνως εἰρηγται. Διὰ δὲ τὴν ἀπό-

1 Μίνα φὸν Βαρνχέλμ (ὄνομα οἰκογενείας).

2 Τὸ δράμα ταῦτο τοῦ Λεσσιγγίου τίθεται εἰς τὸ ἔτος 1772, ἦτοι ὁμοχρόνως τῇ Στῆλλῃ.

3-5 Πρῶσωπα ἐν τῇ Αἰμιλίῃ Γαλώττῃ.

6 Ὁ αὐτῶς πρῶσωπον τοῦ αὐτοῦ δράματος ἡ γνωστὴ κόμησα.

7 Τασσομίον κατὰ τὸ ἔτος 1779.

κρίσιν τοῦ τελεολογικοῦ ζητήματος ὁ συγγραφεὺς ἠδύνατο ἴσως νὰ ἐπι-
στήτη τὴν προσοχὴν τῶν ἀναγνωστῶν ἐπὶ τῆς ἐν ἄλλῃ συναρτῇ εἰρημέ-
νης λέξεως τοῦ μοναχοῦ τῆς δε «Νάθαν! Ὑμεῖς εἴθε χριστικός!» ἐν αἷς
λέξεσι περιέχεται σημεῖσι μείζων, ἢ κατὰ τὴν σκηναίην. Πρὸς τὰς δραμα-
τικὰς ποιήσεις τοῦ Γκαίτε ὁ συγγραφεὺς, ὡς εἰκόσ, δίδκεται οὐχὶ ἄλλως,
ἢ ὡς τὰ νῦν πᾶς ἀπροσωπόληπτος ποιεῖ εὐγνωμονικὸν ἕμως εἶναι, ὅτι ἰρί-
ζει τὴν καθολικὴν αὐτοῦ κρίσιν διὰ τῆς ἐξάρσεως τοῦ «Κλαβιγκίου»¹ ὡς
ἐπιτηδείου ποιήματος τῆς σκηναίης, πρὸς δὲ κατὰ γε τοῦτο οὐδὲν ἄλλο δρᾶ-
μα τοῦ Γκαίτε ἐξιστοῦται. Καὶ περὶ τῶν ἀντιρρήσεων τῶν ἐν τῇ Α'. σκηναίῃ
τῆς τετάρτης πράξεως, αἱ τινες, παρὰ τὸν τρόπον τοῦ Κάρλου γίνοντι
κατὰ τοῦ Κλαβιγκίου, ἰσχύει τι παρακλήσιον, ὡς ἐπὶ τῶν προσηρημένων
παρατηρήσεων περὶ Πύρρον καὶ Μαρινέλλη. Τὸν δὲ Σχίλλερ θεωρεῖ ὁ συγ-
γραφεὺς, ὡς αὐτόδηλον, οὐ μόνον τὸν μέγιστον τῶν δραματικῶν ποιητῶν,
ἀλλὰ παραχωρεῖ δικαίως τῷ πνεύματι αὐτοῦ πολὺ μείζονα χώραν. Ἐν
τινι διαφερόντως ἐπαγωγῇ ἐξηγήσει, ἥτις ἀναγινώσκειται ἐν τῷ περὶ τοῦ
Δὲ, Κάρλου ἄρθρῳ, σημειοῦται τάδε «ἡ Μιρία Στυάτη, ἡ Αὐρηλικὴ
Παρθένος καὶ ὁ Γουλιέλμος Τέλλος εἶναι ἀξιοθαύμαστα προῖοντα τῆς Μού-
ση; τοῦ Σχίλλερ. Ἀλλὰ διὰ τί τὰ νεανικὰ δράματα ὡς σκηναίκα ἔργα, ἥτοι
οἱ *Λησταί*, ὁ *Φιέσκος* (Γενουαῖς) καὶ ἡ γνωστὴ ἐν μὲν τῷ ἡμετέρῳ θεά-
τρῳ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Λουίζα Μίλλερ, παρὰ δὲ τοῖς Γερμανοῖς *Cabale und
Liebe* (=ῤαδιουργία καὶ ἔρωσ), ὑπερτεροῦσι τῶν ἀγνωστάτων καὶ διαγυ-
στάτων τούτων ποιήσεων (τ. ἔ. Μαρίας Στυάτης καὶ λοιπῶν); Ἡ ἀπε-
ταμειούθη ἢ συνένωσις πάντων τῶν προσηρημάτων δι' ἐπιγενεστέρουσ κλι-
ροῦσ, ὧν ὠρράνησεν ἡμᾶσ ὁ ἀπηνὴς θάνατος.² Τὸ πρᾶγμα φαίνεται οὕτως
ἔχον· ὁ Γουλιέλμος Τέλλος δὴλα δὴ καὶ τὸ ἀσυντέλεσ *Ἀρχιμα Δημήτριος*³
ἐξανοίγουσι νέαν περιφανῆ προοπτικὴν, ἀπόψει εἰς τέχνην ἀνωτέραν τῆς
τοῦ Σκιξσπέρου, συνδυασμὸν δὴλον ὅτι τοῦ ἀρχαίου διῦλισμοῦ τοῦ ὕλιου
μετὰ νεωτέρης δυνάμεως, ὅπως αὐτὴ θυμακσίως ἀπέβη ἐπιτυχῆς τῷ ποιη-
τῇ ἐπανελημμένῳ; καὶ εἰς τοὺς χαρακτῆρας καὶ εἰς μικρότερα καὶ με-
γαλειότερα μέρη τῶν εἰς ἰάμβου; γεγραμμένων τραγωδιῶν αὐτοῦ. Ἡ δ' ἀ-
κριβεστέρη ἔχθεσις τῶν πολλῶν λεπτογυμνῶν ἐπισκοπήσεων, δι' ὧν ὁ
συγγραφεὺς ἐκτίνει τῷ ποιητῇ τὸν δριμύμενον φόρον τοῦ θυμακμοῦ, πα-
ραλειπτέα κρίνεται ἐνταῦθα. Ὅτι πάλιν ὁ θυμακμο; δὲν ὑπερβαίνει τὸ
προσῆκον μέτρον, καὶ παρ' αὐτῷ ἡ σώφρων κριτικὴ διαφυλάττει ἀπαρα-
μείωτα τὰ δίκαια αὐτῆς, οὐδ' εἶναι χρεια τὸ παραπάνω νὰ ρηθῇ. Καὶ μό-
νον κεφαλαίου τινὸς μνημονεύει ὁ συγγραφεὺς, ὅπου τὸ ἀνωτέρω δὲν ἐφαρ-

¹ Κατὰ τὸ ἔτος 1773—1774.

² Ὁ Σχίλλερ γεννηθεὶς τῇ 11ῃ Νοεμβρίου 1759 δεκαοκταέτης συνῆισε πρῶτον κατὰ τὸ
ἔτος 1777 τοὺς *Λησταί*, ἐτελεύτησε δὲ τῇ 9ῃ Μαΐου 1805.

³ Τάσσεται εἰς τὸ ἔτος 1804.

μόζετχι έντελώς. Ὁ Βουλγαχόυπτ δῆλον ὅτι πικρῶς ὄπω; δικαιολογή-
σητχι τὸν φόνον τοῦ Γέσλερ' ἐν τῷ Γουλιέλμῳ Τέλλῳ, καὶ ὄπω; ἰδίῳ τὸν
μονόλογον τοῦ Τέλλου καὶ τὴν πρῆξιν ἐκείνην πικροστήση καὶ ὡς τὴν δρα-
ματικῶς μόνον δυνατὴν λύτην. Πλὴν ἀλλ' ὄρω; πρὸς τὴν ἐκδοχὴν ταύτην
δὲν δύνατχι νὰ μεθαρμωσθῆ ὁ ἐπικριτῆς· διότι δὲν ἦτο δυνατὸν (ἐκ τοῦ
μύθου, ὡς εἰκόσ, ἔπρεπε νὰποκλίνη ὁ Σχίλλερ) τὸν Γουλιέλμον Τέλλον,
τὸν ἀπαλλογόντχ τῆς φυλακῆς νὰ ἐμφανίστχ στασιάζρχην;

Ὁ τελευταῖος ποιητῆς, οὗ τὰ ἔργα ἐξετάζει ὁ συγγραφεύς, εἶνχι ὁ Ἐρ-
ρίκος φὸν Κλέιστ.² Τῆς εὐμενοῦς γνώμης, ἣν περὶ αὐτοῦ ἔχει ὁ συγγρα-
φεύς, συμμετέχων μόνον ὁ ἐπικριτῆς κατὰ γε τὸ ποίημα, οὗ ἡ ἐπιγραφὴ
«des Zerbrochene Krug»,³ πικροσωπῆ τὴν λεπτομερεστέραν αἰτιολογίαν
τῆς διαφόρου θέσεως ὡς πρὸς τὰ ἄλλα τοῦ ποιητοῦ· ἐπειδὴ ὁ ἐπικριτῆς
ἐκ πολλοῦ χρόνου δὲν εἶδε τὰ ποιήματα διδασκόμενα ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ
ἀγνωστὴ κατὰ πότον ἐπιτηδεῖα ἀναβίβασις εἰς τὴν σκηνὴν δύνατχι νὰ ποιή-
σητχι ἐκποδῶν ἀτερπεῖς τινὰς ἐν τῇ ἀνγκνώσει ἐντυπώσεις. Εἰδικαὶ δρα-
ματουργικαὶ πικροτηρήσεις ὅτε μὲν μισῶνος, ὅτε δὲ μικροτέρας ἐκτάσεως
καὶ ἀξίως ἐγκατασπεύροντχι ἀπκνταχοῦ, καὶ ὅπου συμβαίνει τοῦτο, ἔχει
ὕπ' ὄψει πάντοτε τὴν σκηνὴν τοῦ ἐν Μείνιγγεν⁴ θεάτρου καὶ τοῦ καὶ περ
οὐχὶ ἐκάστοτε ἀπκραιτῆτως διδκτικοῦ πικροδείγματος πρὸς μίμησην. Δια-
φερόντως χαρακτηρηστικὰ καὶ κατὰ τὸν ἐπικριτῆν πικροτελοῦς ὀρθότητος
ἔχοντχι ὑπὸ τὴν ἔσοψιν ταύτην τὰ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐν τῷ περὶ τῶν
αληστῶν» ἄρθρω λεγόμενα. Ἡ εἰς τὴν σκηνὴν ἀναβίβασις τῶν ληστῶν
μικροῦ δεῖν ἐν πάτρῃ τοῖς γερμανικοῖς θεάτρῳ; νοσεὶ κατὰ τὴν ἔνδεικν, εἰς
ἣν ἐνασμενίζει ἡ ἀπάθεια νὰ ἐγκαταλείπη τοὺς κλασικοὺς (Σχίλλερ, Γκαί-
τε καὶ λοιποῦ;) ἐν τῇ πεποιθήσει, ὅτι πάντοτε ἔχουσι τὴν ἰδίαν δρᾶσιν.⁵

Οἱ λόγοι τοῦ Φραγκίτκου (οὗτος εἶνχι ὁ κοινὸς δαίμων τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ
ληστοῦ Κάρλου ἐν τοῖς Λησταῖς) οὐδὲ τὸ παράπικν ἐπιδέοντχι τῶν μεγα-
λοπρεπῶν ἐξωγραφημένων ἐν τοῖς ὀποσθοδόμοις τῆς σκηνῆς ταπήτων τῶν
Μείνιγγίων,⁶ οὔτε τῶν πολυτιμῶτων κιβωτίων ὡς ἐπιβοηθήματος αὐτῶν.

1 Οὗτος ἦτο ὁ αὐστριακὸς ἐν Ἐλβετίᾳ στασιέρχης. Τὸ ὄλον ὁμοι, καθ' ἃ ἀνέγνωμεν ἐν πει-
στικαῖς περὶ τοῦτου διατριβαῖς, συναποτελεῖ ὄρατον μῦθον τῆς ἀπαλευθέρωσως τῶν Ἐλβετῶν.

2 Γεννηθεὶς ἐν Φραγκούρητῃ τῷ παρὰ τὸν Οὐίβαδον κητοκτόνησε τῷ 1801 παρὰ τὴν πόλιν
Ποσοδάμην.

3 Ἡ διαρρηχθεῖσα ὄβρια.

4 Διότι ἡ σκηνὴ τοῦ Μείνιγγεν διαπρίπει καὶ ὁ αὐτότι θίασος καταλέγεται εἰς τοὺς πρῶ-
τίστους ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ πρίγγιπος αὐτοῦ.

5 Ὁ νοῦς ὅσον ἀνεπιτυχῶς καὶ ἀν διδαχθῶσι τοιαῦτα ἀριστοτεχνήματα, θὰ γείνη κατὰ-
δηλος ἡ ἀξία αὐτῶν. Διὸ χαριέντως πένν λέγουσιν οἱ Γερμανοὶ Schiller ist nicht todt zu
machen, λόγιον ἀληθεῶς ἐπὶ πάντων τῶν ἐξόχων ποιήσεων ἐν Γερμανίᾳ, ὁ Σχίλλερ δηλ.
δὲν σκοτῶνεταί: (ἵνα χυδαῖκώτερον μεθερμητεύσωμεν).

6 Οἱ τάπητες οὗτοι ὑπὸ τὴν ἐπωνομίαν Gobelet οἱ ἐκ μετᾶξς ἦσαν ἐν χρήσει κατὰ τὸν
μεσαιῶνα, καὶ μόνον οἱ Γάλλοι κατεῖχον τὴν τέχνην τοῦ ὑφαίνειν αὐτούς, ὡς σώζονται τοι-
οῦτοι: εἶτι καὶ νῦν ἐν τοῖς Μουσειαῖς Γαλλίαι; καὶ Φλωρεντίαι;.

Ἄλλὰ τὸ σύνολον ἐνὸς δράματος ἀναλαμβάνει πᾶσαν αὐτοῦ τὴν τελειότητα ἐκ τῆς νοήμονος διευθετήσεως τῆς γραφικῆς καὶ ἱστορικῶς λεπτοῆς, ἣτις ἰδιάζει τῷ διακρῆπει θιάσῳ τῶν Μεινιγγίων. Καὶ ἔτιοι τῶν συνδυασμῶν δημιουργοῦνται ὑπὸ τῶν Μεινιγγίων συμφῶνως πρὸς ἐκεῖνο, ὃ ὁ ποιητῆς εἶχεν ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ ἐν τῷ νῷ¹. Ὁ πραγματισμὸς σπανίως ἐξέρχεται τῶν ὁρίων. Τὸ πλῆθος τῶν ἐν τῇ σκηνῇ προσώπων τηρεῖ τὸ μέτρον. Τὸ ἐξόχως λεπτὸν αἰσθητικὸν τοῦ ἀνωτάτου ἡγέτου (ἦγουν τοῦ πρίγγιπος, τοῦ καὶ τοῦ θιάσου διευθυντοῦ) διὰ τὸ κατὰ συνθήκην ὀρθὸν ἀνέωξε τῇ σκηνῇ πλησμονὴν ἐπιχαρίτων χαρακτήρων, οὓς οὐδεὶς ἄνθρωπος πρότερον ἔσχεν ἐν νῷ. . . Οὕτω δὴ ἡ τάσις τῶν Μεινιγγίων εἶναι τοιαύτη, ἣτις, ἐν ᾧ τὰς κλασικὰς ποιήσεις ἀπκλλάττει τῶν ρακῶν τοῦ ἀγοραίου θεάτρου, μέλλει ἀναγκαιῶς νὰ παράσχη ὠφέλειαν τῇ ἀναπτύξει τοῦ ὅλου γερμανικοῦ θεάτρου.

Τελευτῶν δ' ἐπικριτῆς στρέφει τὴν προσοχὴν εἰς τὴν περὶ τοῦ ὁρισμοῦ τῆς τραγωδίας προμνημονευθεῖσαν πραγματεῖαν. Ὁ συγγραφεὺς καταπολεμεῖ ἐν αὐτῇ κυρίως τὸν ὁρισμὸν τοῦ ὑπαιτίου. Ὁ τοῦ ὑπαιτίου ὁρισμὸς εἶναι ἡ κυριωδέστερα πλάνη ἐν τῷ συνήθει ὁρισμῷ τῆς τραγωδίας, διότι εἰ καὶ ἀπαντες οἱ αἰσθητικοὶ ἐμῶχθησαν ὅπως ἀποσπάσωσιν ἀπ' αὐτοῦ τὸ ἡθικὸν στοιχεῖον, πάντοτε ὁμοῦ αὐτὸ συναναμίνυται καὶ συνωδὰ τῇ γλωσσικῇ συνθεῖξ ὁ τοῦ ὑπευθύνου ὁρισμὸς εἶναι παντελῶς ἀχώριστος ἀπὸ τοῦ ὑπαιτίου. Καὶ ἐν τῷ βίῳ κατονομάζεται σειρά τραγικῶν φαινομένων (οἶον ὁ τοῦ Βιλγελμάννου θάνατος, ἢ ἡ καταστροφὴ ἐξόχου εὐφυίας ἐν τοῖς δεσμοῖς τῆς πενίας, τῆς μὴ ἐπιτροπέουσης αὐτῷ τὴν ἀνάπτυσιν τῶν περὶ ῥύγων, ἢ ἡ εἰμαρμένη τοῦ Σάνδ,² ἢ ἡ τοῦ Ροβέρτου Βλοῦμ,³ κ. ἑ.), ἅτινα κατὰ τὸ κρίσιμον τῆς ἐλευθερίας καὶ δουλείας, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ παντελῶς μὲν ἀλλήλων ἀπέχουσιν, ἐν τούτῳ ὅμως ὁμοφωνοῦσιν, ὅτι μεγάλη δύναμις ἐκδηλοῦται ἢ ὡς δραστηριότης, ἢ παντάπασιν ὡς ἰδιότης (ἔστω δηλ. ἐνεργός, ἢ παθητικὴ), ἣτις τέλος ναυαγεῖ εἰς τὰ ὅρια τοῦ τελευτητοῦ. Πᾶσαι αὗται αἱ περιπτώσεις θὰ ἐλάμβανον τὴν τραγικὴν χροικὴν ἐκ τῆς ἐναντιότητος τῆς δυνάμεως, ἣτοι ἐκ τῆς καταφάσεως τῆς ζωῆς (ὡς φιλοσοφικῶς δύναται νὰ εἴπη τις) πρὸς τὴν φθοράν, ἣτοι τὴν ἀρνησιν τῆς ζωῆς, ἣτις οὐδαμῶς ἔχει χρεῖαν νὰ ἐμφανίζηται ἀπότομος

1 Ὁ νοῦς τοῖς Μεινιγγίοις εἶναι τόσον νοήμονος, ὡς τε καὶ ὅτι, ἀμυδρῶς ἐξέφρασεν ὁ ποιητῆς σαφῶς πάνυ εἰκονίζουσιν.

2 Ὁ Σὰ νδ εἶναι ὁ ἀρίγνωτος φονεὺς τοῦ ῥώσου μυθιστοριογράφου Κοτσεποῦ τοῦ ἔμα καὶ κομφιδιῶν ποιητοῦ, ὅστις ἔτει 1820 ἦτο ἀπεσταλμένος κατὰσκοπος τῆς Ρωσίας ἐν Δαρμαστάδῃ, ἢ ἐν Φραγκφορτῷ. *Ενθούσι λοιπὸν ποιητῆς ὁ Σάνδ καὶ τραγικὸν πρόσωπον ἐξετέλειος τὴν εἰμαρμένην.

3 Ὁ Ροβέρτος Βλοῦμ ἐκ Λειψίας ἔπεσε καὶ ὠδῆτος ἔτει 1848 θύμα τῆς ἐλευθερίας φονευθεὶς ὑπὸ Ἀὐστριακῶν. Καὶ πρὸς τὸν τόπον, ὃν ἡ δεισιδαιμονία τοῦ λαοῦ ὑπελάμβανεν ἐπ' ἀρ-
τον, ὡς ἔχομεν ἀκούσαι, ἐκτίσθη ἐπὶ ἀπαισίαις οἰωνοῖς τὸ ἀρτίως κατακαῖν ἐν Βιένῃ θέα-
τρον Ρήγ.

(ἦγουν ἐν τῇ μομφῇ τοῦ θανάτου). Ἡ ἀντίθεσις ἀπικτεῖται τέλειον πρὸς δικαιολογίαν τῆς σηκασίας τοῦ τραγικοῦ. Τὸ τραγικὸν ἴσια ἴσια διαπρέπει ἐπὶ τούτῳ, ὅτι κατὰ τῆς αὐτοσυνηρησίης διενεργεῖται ἀντίδρασις δὲ ἰσχυροτέρας πολεμίας δυνάμεως, ὥστε ἐκείνη δὲν συναῖδει πρὸς ταύτην. Τοῦ Ἑρρίκου φὸν Κλέιστ ἡ ζωὴ, οὐχι δὲ καὶ ὁ θάνατος παρίσταται τραγικός. Καὶ ὅσας μορφὰς καὶ ἐν προσλάβῃ τὸ τραγικόν, εἶναι πάντοτε τὸ ὑπομένειν. Θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποτηκανθῇ ἐν ἐνεργῶ φύσει, ἐν ἥρωϊ τοῦ εἶδους τοῦ Μακθέβ¹ καὶ τοῦ Ριχάρδου, ἀλλ' ἐκδηλοῦται πρῶτον ἐν τῇ καταστροφή αὐτοῦ (φυσικῇ, ἢ ἠθικῇ). Ἐφ' ὅσον ὁ ἥρωϊ νικά, δὲν εἶναι τραγικός, πρῶτον τὸ ἴδιον πάθημα καθίστησιν αὐτὸν τοιοῦτον. Τὸ τραγικὸν τοῦ ἐν τῷ δράματι πρωταγωνιστοῦ δὲν εἶναι κατ' ἀρχὴν διέφορον τῆς τραγικῆς περιπετείας τῶν λοιπῶν προσώπων, ἀλλ' ἐν ᾧ ἐπὶ τῶν ἄλλων προσώπων ἡ εἰμωμένη ἐρχεται ἔξωθεν, ὁ ἥρωϊ δημιουργεῖ αὐτὴν ἐκυτῷ. "Ενεκα τούτου ἡ εἰμωμένη αὐτὴ ἀπόλλυται δι' αὐτὸν καὶ δι' ἡμᾶς τι τοῦ ἀποτόμου καὶ ἀπροσδοκῆτου, κ' ἐντεῦθεν τοῦ στυγεροῦ καὶ καθαροῦ παθητικοῦ τραγικοῦ. Τὸ παθητικὸν τῆς εἰμωμένης τοῦ ἥρωϊ συνίσταται εἰς τοῦτο, ὅτι ἐκ τῶν νημάτων, ἅτινα νήθουσι τὸν ἐκυτοῦ βίον, ὑφαίνει τὸ σάβχον αὐτοῦ ἀκουσίως καὶ μὴ ἐπιδιώκων αὐτὸ ὡς σκοπόν. Καὶ ὅσῳ μᾶλλον ἡ εἰμωμένη εἶναι δραματικὴ, τόσῳ ὀλιγώτερον εἶναι τραγικὴ.² Περὶ τὰς κυρίας (τριεκαίδεκα σελίδας πληρούσας) ταύτας ἐξηγήσεις, ὡς ἐν τούτοις, ὡς δὴ εἰκὴς ἐπὶ τοιοῦτου δυσχερεστάτου καὶ τὰ μάλιστα ἀπάντων ἀμφισβητησίμου ζητήματος, ὁ συγγραφεὺς ὑπολαμβάνει δίκην σκιαγραφίας τῆς ἀναπτύξεως τῆς ιδέας τοῦ τραγικοῦ (die Umriss zu einer Entwicklung der Idee des Tragischen), δέον νὰ ἐξαρθῇ ἐνθάδε ἡ ἐξῆς παρατήρησις, ὅτι τις οὐχι ὀρθῶς τοὺς νόμους, οὐς πιστεύει εὐρῶν περὶ τῆς τραγικῆς ἐνοχῆς τοῦ ἥρωϊ τοῦ δράματος, συνειθίζει νὰ ἐφαρμόζῃ καὶ εἰς τὰ λοιπὰ πρόσωπα καὶ ἐμπίπτει εἰς παράδοξον πλοκήν περὶ τῆς ἐνοχῆς τῆς Κορδηλίας, τῆς Δεσδεμόνης, τῆς Αἰμιλίας Γαλώττη καὶ τῆς Λουίζας Μίλλερ. Καὶ τῇ προτάσει ταύτῃ πρῶτιστα μὲν ὁμοφωνῶν ὁ ἐπικριτὴς δὲν ἐμπορεῖ ὁμοῦ μετὰ τοῦ συγγραφέως νὰ εὕρῃ τραγικὸν τι ἐν τῇ εἰμωμένῃ τῆς Κορδηλίας καὶ τῶν ἄλλων κατεπιλεγμένων προσώπων (ὡς πρὸς τὴν Αἰμιλίαν Γαλώττη τὸ πρᾶγμα ἔχει τι ἄλλως), ἀλλ' ἐπὶ τοιοῦτων περιπτώσεων ἐνοχᾷ ἐν τῇ ποιητικῇ ἐκθέσει τὴν δεδικαιωμένην ἐκείνην, μάλιστα ἀπαραίτητον χρῆσιν τοῦ ἀνιαροῦ, περὶ ἧς ὁ ἐπικριτὴς προήγαγεν εἰς φῶς τὰ δέοντά ποτε ἐπὶ τῇ κοινώσει τοῦ μυθογραφήματος τοῦ

¹ Ὁ Μακθέβ ἕως οὗ διαπρέπει τὸν φόνον τοῦ Ριχάρδου δὲν πάσχει τραγικόν, καθίσταται ὁμοῦ τραγικός μετέπειτα ἐκ τῶν πιθημάτων, διότι βλέπει τὰ φαντάσματα καὶ πάσχει τρεμερὰ. Ταῦτα πρὸς διαφώτισιν τῆς ἐννοίας.

² Ὁ ἥρωϊ εἶναι δραματικός, οὐχι δὲ τραγικός, ὅσον ὁ Ἀχιλλεὺς καὶ ὁ Ἔκτωρ δὲν εἶναι τραγικοί.

Spielhagen, οὗ ἡ ἐπιγραφή Quisisana (ἐν τῷ ἑβδομαδικίῳ περιοδικῷ εἰμ Neuen Reich) «1880 II. p. 400 κ. ε.) Διότι ἐκ τοῦ ὀρισμοῦ τοῦ τραγικοῦ ὁ ἐπικριτὴς δὲν δύναται ν' ἀποχωρίσῃ τὸν τοῦ ὑπαιτιοῦ, ἢ καὶν τοῦ ὑπευθύνου καὶ διασχυρίζεται, ὅτι καὶ ὁ συγγραφεὺς αὐτὸς δὲν ἐμπορεῖ νὰ παρνηθῇ τοῦτο, ὡς δὴ τεκμηριεῖται ἐκεῖνος ἐκ τῶν ὑπὸ τούτου προειρημένων προτάσεων, αἱ τινες πάντως ἐν τῇδε τῇ ἐκθέσει δὲν εἶναι ὅλως ἀναντίλεκτοι. Ἐν τούτοις ὁ ἐπικριτὴς καθομολογεῖ, ὅτι ἀποβίνει αὐτῷ ἀδύνατον ἐπὶ τῇ νῦν εὐκαιρίᾳ νὰ εἰδύσῃ εἰς ἀμφισβήτησιν, ἢ πολεμικὴν κατὰ τὴν κυριολογικὴν τοῦ ὄρου ἔννοιαν, ὅπερ, ἂν καθόλου εἶναι δυνατόν, δύναται νὰ κριθῇ ἐκ μακρῶς ἐξερευνητικῆς τεκμηριώσεως, ἢ τις ἐπερεῖδεται ἐπὶ ἀπείρων βοηθημάτων. Ἐντεῦθεν περιορίζεται ἔνθεν μὲν ἵνα παράσῃ τῷ συγγραφεῖ τὸ διὰ τὸ ὑπεσχημένον συμπέρασμα τοσοῦτον ἀσήμενον ὕλικόν, ἔνθεν δὲ ἵνα ἐφελκύσῃται τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου τῶν δλίγων τούτων, ποῦ κυρίως ἡ ἀντίληψις τοῦ Βουλτχάουπτ κατὰ γε αὐτὸν παρίσταται ἀμφισβητητέα, ἤτοι νάντιτάξῃ εἰς τὰς θέσεις αὐτοῦ συναρῖδα ἐναντίων θέσεων, ἔνθα τότε καὶ τὰ κεφάλαια ἐκεῖνα, ἐν οἷς ὁμοφωνεῖ πρὸς αὐτὸν μᾶλλον ἢ ἤττον θέλουσιν ἐπιλυθῆ.

Ἐν ᾧ δ' ὁ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ὑποτιπούμενος ὀρισμὸς τῆς τραγωδίας τὴν στρόφιγγα τίθησιν ἐπὶ τῆς κρίσεως τῆς ἀντιθέσεως, ἀντιστοιχεῖ μᾶλλον πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἐκδοχὴν τοῦ ὀρισμοῦ τῆς τραγωδίας, ἢ πρὸς τὴν νεωτερικὴν, καθάπερ αὕτη εὔρεν οἰοεῖ τὴν ἰδίαν ἐνσάρκωσιν διὰ τοῦ Σαιξπήρου. Περὶ τῆς ἐνταῦθα γλωσσικῆς χρήσεως οὐδὲν μέλει ἡμῖν, ἐπειδὴ αὕτη ἐπὶ τοιοῦτοτρόπων τεχνικῶν ὄρων συνειθίζει πολλὰ νὰ μεταχειρίζεται αὐθαίρετως. Διὰ τὸν αἰσθητικὸν ἐκεῖνο μόνον δύναται νὰ ἦναι τὸ τραγικόν, ὅπερ ἐξάγεται ὡς συνεπὲς τῶν ἀξιώσεων, ἃς ἡμεῖς ἐκ τῆς νῦν ἀπόψεως ὀφείλομεν νὰνκνέωμεν ἀπὸ ποιητικοῦ ἀριστουργήματος. Πᾶσα ἄρα ποιησις ὄσον νὰ ἐπιδιώκῃ ὅπως μεταξὺ τῆς ὑπ' αὐτῆς παρασταθείσης δράσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ἐκ τῆς προκληθεισῶν ἐνεργειῶν ἀποκαχιστῆ τὴν ἐσωτερικὴν συνάφειαν καὶ ἐμφανίξῃ τὰς ἐνεργείας τῆς αὐτῆς ὡς τῷ ἠθικῷ αἰσθηματικῷ ἀναγκαῖον ὄρισμα τῆς δράσεως ἐκείνης. Ἐὰν ὅμως παρέχῃ ψιλὸν ἀπεικόνισμα τῆς ἀληθινῆς ζωῆς, ὡς συνήθως αὕτη διάρχεται ἀνὰ μέτρον τῶν ἐκυτῆς ἀποτόμων καὶ δυσχρμονιῶν καὶ ὀμότητος, ἢ εὐδαιμονίας παντελῶς ἀποφατικῶν πρὸς τὸν πόθον τῆς δικαιοσύνης, τότε δὲν ἐκπληροῖ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους εἰδικῶς διὰ τὴν τραγωδίαν ἀπαιτούμενην ἐκείνην κάθαρσιν, καὶ δὴ ἢ εἶναι περιττὴ, ἢ διεγείρει ἀηδίαν καὶ φρίκην, διὸ πρόσωπον, ὡς ὁ Οἰδίπους Τύραννος τοῦ Σοφοκλέους, προσκρούει εἰς τὸ νεωτερικὸν αἰσθημα καὶ μόλις καὶ μ' ὄλον τὸ μεγαλεῖον τοῦ προσώπου κατκλέγεται εἰς τὴν σφαῖραν τῆς ποιήσεως. Ὅπου ὁ ποιητὴς εἰσάγει ἀνθρώπους ὑπὸ συμφορῶν χειμαζομένους χωρὶς νὰ καταλογίζηται αὐτοῖς τὸ ὑπεύθυνον, ἢ ἡ καταστροφὴ νὰ ἐμφανίξῃται ὡς δικαίον ἐπακο-

λούθημα τοῦ ἰδίου τρόπου, εἰκονίζει λυπηρόν τι, οὐχὶ τραγικὸν καὶ προ-
κρούει ἐκ τούτου, ἂν ὁ πάσχων τυγχάνει ὁ ἐπικλός ἢ δραματικὸς ἦρωας,
πρὸς τὸ νεωτερικὸν αἰτήθημα, ὃ ἐν τῇ ποιήσει δὲν ἀξιοῖ νὰ ἴδῃ τὸ ἐκ τύ-
χης, ἀλλὰ τὸ ἐξ ἀνάγκης, οὐχὶ τὸ ἐν τῇ ἀληθινῇ ζωῇ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐπι-
τρεπόμενον, ἀλλὰ τὸ εἰς τὸ ὕστατον τέλος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προωρισμένον,
ἐνὶ λόγῳ θέλει νὰ ἴδῃ τὴν *μεγάλην γιγαντιαίαν εἰμαρμένην*, ἣς τις κατα-
θρύσαστα τὸν ἄνθρωπον (τουτέστι τὸν ἦρωα τοῦ δράματος) ἀνωψοῖ αὐτόν.
Ἡ ψιλὴ κατὰ τύπους κκλονὴ δὲν εἶναι πλήρης κκλονή ὁ ἀληθῆς ποιη-
τῆς ὀφείλει νὰ ἐγκαταβῆσθαι ἐν τῇ αἰσθήσει, ἐν τῇ ιδέᾳ, ὥστε τὸ ὑπὸ τοῦ
Θεοῦ προωρισμένον (τὸ ἐν τῇ ζωῇ τοῦ κοινοῦ ἀνθρώπου κρύβριον παραμένον),
πρῶτον θεᾶται αὐτὸς διὰ τοῦ ἰδανικοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ μετὰ ταῦτα ἐκφράζει.
Ἐντεῦθεν ἀδύνατον ἀποδύει κατὰ τὸ καθολικὸν τοῦτο κῆρος νὰ παρνη-
θῶμεν τῇ ποιήσει ἠθικὸν χαρκατῆρα, δεόν ὅμως αὕτη τὸν τρόπον τῆς
θείας ἀποφάσεως νὰ μὴ ἀπαγγέλλῃ ἠθικῶς ἐπιδεικτικῶσα, ἀλλὰ νὰ αἰσθη-
τοποιῇ εἰς συγκεκριμένα παρκαδείγματα μετὰ τοιαύτης σαφηνείας καὶ
ἐπειγούσης ἀνάγκης, ὡς διαγιγνώσκονται μόνον ὑπὸ τῶν τῷ Θεῷ ἀφιερω-
μένων ὀφθαλμῶν τοῦ ποιητικοῦ μάντεως. Ἡ τραγωδία ἔχει διαφερόντως
νὰ παραστήσῃ τὰ ἐπακόλουθα, ἅτινα ἢ ἄκρα ἀδικηρία ἐξ ὑποκειμένου
αὐθαρεσίως συνεπιρέεται εἰς ἄνθρωπον ἀρχῆθεν εὐγενῶς διαπεπλωσμένον.
Ὁ τοιαύτην ἐξ ὑποκειμένου αὐθαρεσίαν διαπραττων εἶναι ὁ τραγικὸς ἦρωας
καὶ ἡ ἐν τέλει ἤττα αὐτοῦ εἶναι ἡ τὴν ποίησιν τραγικὴν ποιοῦσα. Ὁ ἦρωας
ὀφείλει ἀπκνταγοῦ νὰ ὑπέχη λόγον τῶν ἰδίων πράξεων, ἀλλ' ἡ ἐξ ὑποκει-
μένου αὐθαίρετος πρᾶξις τοῦ ἦρωος οὐδεμίαν χρεῖαν νὰ ἦναι ἡ ἐκχυσις ἀκα-
θάρτου καὶ ἀμαρτωλοῦ πάθους (ὡς ὁ Μακθέθ), δυνατὸν νὰ ἦναι πολλαίαις
ἢ συνέπεια ἀπλῆς πλάνης (ὡς ὁ βκσιλεὺς Λήξ),¹ μάλιστα τῆς ἀγνωστότης
καὶ εὐγενεστάτης προκίρεσεως (καθάπερ ἡ Ἄντιγόνη) καὶ μόνον τούτου
ἐνεκα ὑποκύπτει, ἐπειδὴ ἐν τῇ ὑποκειμενικῇ ὁρμῇ κατέχει αὐτὸν θραυτῆς
τις, καθ' ἣν παραδύειναι τὰ ὑποκειμενικῶς ἀναγκαῖα καὶ ἐν τῇ καταβολῇ
τοῦ κόσμου ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῷ ἀνθρώπῳ τεθέντα ὄρια. Οὐχὶ ὡς κκαοῦργος,
ἀλλ' ὡς ἀμαρτωλὸς ἄνθρωπος ἀπόλλυται, οὗ ἡ θέλησις μὴ υπαρχόντων
τῶν φραγμαῶν ἐκείνων, ἤθελε κκαστρέψῃ τὸν κόσμον. Καὶ τότε μόνον,
ὁπότεν ὁ ποιητῆς ἐνοῆ νὰ κκαθιστῆ καταληπτὴν τὴν ἀνάγκην τῆς κατα-
στροφῆς, ἐπιτυγχάνει τραγικῆς ἐπιδράσεως καὶ ἡ ἀναγκαιότης αὕτη εἶναι
πάλιν πρῶχειρος, ὁπότεν ὁ ὑποκύπτων τοῦτο μὲν διὰ τὴν ἰδίαν πρᾶξιν
εἶναι ὑπεύθυνος, τοῦτο δὲ ὁ κόσμος θὰ ἐξελύετο, ἂν τυχὸν τὸ παρκαδείγμα
αὐτοῦ εὔρισκεν ἀπκνταγοῦ μιμητάς. Ἐν οὐδεμίᾳ τῶν τραγωδιῶν ὁ Σοφο-

¹ Οὗ τὴν εὐστοχον μεθερμηνευσαν καὶ τῶν ἄλλων τοῦ Σαξέππερου δραμάτων ὀφειλομένων τῷ
κεκαδουμένῳ κ. Βικέλι, ὃν ἐπαινετικῶς ἐζήλωσε καὶ ὁ Ἰλλόγιμος κ. Μ. Ν. Δαμιράλης μετα-
φράσας τὸν Ἄντωνιον καὶ τὴν Κλεοπάτραν τοῦ αὐτοῦ δαιμονίου ποιητοῦ καὶ τὴν μεταφρασὴν
δημοσιεύσας ἐν τῷ τεύχει τοῦ «Παρνασσος» τοῦ 10ερίου 1881.

κλῆς ἔχει τηλικούτον καὶ ἐν νεωτερικῇ ἐννοίᾳ τραγικόν, καθάπερ ἐν τῇ Ἀντιγόῃ. Ἄλλὰ τίς θὰ ἐτόλμα νὰ ὀμιλῇ ἐν τῷ δράματι αὐτῷ περὶ ἠθικοῦ ὑπικτίου τῆς ἡρώιδος, καὶ τίς ἀναγκάσιως δὲν θὰ συνήνει, ὅτι ὁ Κρέων κχτέναντι αὐτῆς καὶ τοὶ ἐν πάσῃ ὑπερβολῇ οὐδὲν ἤττον τό γ' ἐπ' αὐτῷ ἐκπροσωπεῖ ἀνωτέραν καὶ συντηρητικὴν ἀρχὴν ὑπὲρ τοῦ κόσμου;¹ Καὶ αὐτὴ ἡ τοῦ Ἀμλέτου μαρφή, ἢ ἄλλως δυσκατάτακτος εἰς θεωρίαν ἐμφαίνεται ὑπὸ τὴν ἔποψιν τυχόντη παντελῶς τραγικῇ. Ἡ ἐξ ὑποκειμένου αὐθαιρεσίᾳ, ἣτις πκρ' αὐτῷ πειρᾶται μάλιστα ὅπως καλύπτεται ὑπὸ τὴν ἀσπίδα τῆς συνειδήσεως, παρορμᾷ αὐτὸν νὰ ἐκλέγῃ ἀντὶ τῆς ἐγγυτάτης ὁδοῦ, τῆς ἀντιστοιχοῦσης πρὸς τὸ φυσικὸν αἶσθημα καὶ πρὸς τοὺς νόμους τῆς τιμῆς (ἦτοι ἐν φανερᾷ ἐχθρότητι νάντεπεξέρχεται πρὸς τὸν ὑπ' αὐτοῦ νομιζόμενον φονέα τοῦ ἰδίου πατρὸς), τοσοῦτον περιπλόουσι καὶ τεχνικὰς λοξοδρομίας, ὥστε ἐκ τῆς ἐπιπλάστου μηχανῆς προσπελάζει εἰς τὴν πρᾶγματικὴν καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ ὑφαίνει τὸ ἴδιον σάβανον. Ἡ κακχοτροφὴ ἐν τούτοις ἐξόχου τεκάντου ἐν τοῖς δεσμοῖς τῆς ἀνάγκης, τῆς μὴ ἐπιτροπούσης αὐτῷ τὴν ἐκτύλιξιν τῶν πτερύγων ἵνα μνημονεύσωμεν ἐν ἐκ τῶν διαψιλῶν ἐν τῷ βιβλιογραφουμένῳ συγγράμματι ἐξηρηθημαζένων παραδειγμάτων τοῦ ἐν τῇ ζωῇ τραγικοῦ, δύνεται μόνον νὰ θεωρηται ὡς τραγικῇ, ὁπόταν τὸ τέκνοντιν διὰ τὴν ἔλειψιν ἀγαθῆς ἐπιδόσεως κχθίσταται αὐτὸ ὑπέθνον. Τῆς συνθήκης τυχόντης ἔλλειπούσης ἢ εἰμκρμένη αὐτοῦ εἶναι μόνον ἀλγεινὴ, εἶναι μίχ τῶν ὀμοτήτων ἐκείνῳ τῆς πρᾶγματικῆς ζωῆς, τῆς ζωῆς, περὶ ἧς τὴν πιστὴν περιγραφὴν δὲν διατρέθει πκντάπκσιν ἢ ποιήσις καὶ πρὸς ἧς ὀμοτήτης συναλλάσσεται μόνον τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα, διότι ὑπάρχουσιν ἀντικείμενα (καὶ τοιαῦτα, ὡς αὐτόδηλον, ἐκ τῆς σφάειας τῆς θρησκείας), ὧν ἡ ποιήσις μ' ὄλην τὴν μεγαλειότητα καὶ θεϊότητα αὐτῆς ἀδύνακτον ὅπως ἐρίκηται. Καὶ ἐν κεραλίῳ εἰπεῖν θέλομεν τὸν ἥρωα ποιητικῆς δημιουργίας, καὶ τοῦτο αὐθις ὀρθοτονητέον, θέλομεν νὰ γνωρίζωμεν ὑπέθνον, καὶ ταύτην τὴν σημασίαν δέον νὰ ἔχη ἡ λέξις ὑλαίσιος. Ἡ ἀπλὴ κρίσις τῆς ἀντιθέσεως δὲν ἐξαρκεῖ ἡμῖν τοῖς νεωτέροις, καὶ πᾶν ὀρθῶς ὁ W. Hertzberg ἐν τῷ ἀναγνώσματι αὐτοῦ Schakpeare und seine Vorläufer² Jahrbuch der Schakpeare Gesellschaft τόμ. XV) ἐπέστησε τὴν προσοχὴν ἐπὶ τοῦ πῶς εἶναι ὁ χριστιανικὸς ὀρισμὸς τῆς ἀμαρτίας, ἐφ' οὗ ἐποικοδομεῖται ἡ ὑπὸ τοῦ Σαίξπηρου ἀρχομένη διαφορὰ τῆς ἀρχαίας καὶ νεωτερικῆς ἐκδοχῆς τοῦ τραγικοῦ. Ἀσμενοὶ ταῦτα σταχυολογήσαντες ἐκ τῶν ὑφ' ἡμῶν ἀνεγνωσμένων περὶ τοῦ ἀρτιφκνοῦς συγγράμμακτος τοῦ Βουλτχάουπτ προάγομεν εἰς φῶς μετὰ τῶν ἀπαρτιτήτων διαφωτίσεων ἐν τῷ πκρ' ἡμῖ ἐγκρίτω τούτῳ περιοδικῷ, ἐν ᾧ καὶ δραμα-

1 Πρὸς ἡμετέραν πκρὶ «Ἀντιγόνης» διατρ.δὴν δημοσιευθεῖσαν ἐν τῷ «Παρθασῶ» τοῦ ἔτους 1880 σελ. 337—346.

2 Ὁ Σαίξπηρος καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ. . .

τικαὶ ποιήσεις δημοσιεύονται καὶ κρίσεις περὶ αὐτῶν, καὶ ἑλλόγως, διότι καὶ ἡ παρ' ἡμῶν δραματικὴ κίνησις ἀξιωματικῶς καθίσταται.

Ἐν Ἀθήναις, Φεβρουαρίῳ τελευταίῳ, 1882.

Ν. Πετρῆς γυμνασιάρχης

ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΓΚΟΥΡΑ

ἤρχεται

Ὁ Ἰωάννης Γκούρας κατήγετο ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν Σκλώνων (νῦν Φωκίδος). Μολοντί δὲ τὸν βίον αὐτοῦ καὶ ἄλλοι ἀνέφερον λεπτομερῶς, ἔκρινα καλὸν νὰ εἶπω καὶ ἐγὼ τινὰ, τὰ ὅποια γνωρίζω ἀπ' οὗτου τὸ ληστρικὸν σῶμα τοῦ γέροντος Πανουριᾶ ὑπετάχθη πρὸ τοῦ Ἱερῶ Ἀγῶνος εἰς τὴν Ὀδυσσεᾶ Ἀνδρουτσῶν, εἰς τὸ ὅποτον συμπεριλαμβάνεται καὶ αὐτὸς καθὼς καὶ ὁ Θεόδωρος Γρίβας, ὡς μ' εἶχεν εἰπεῖ τελευταῖον ὁ ἴδιος Θ. Γρίβας. Ἀλλὰ μετὰ τὴν προσέλευσιν τοῦ ληστρικοῦ τούτου σώματος, συνιτταμένου ἐκ ληστῶν 80 καὶ πλέον, ὁ γέροντος Πανουριᾶ, ὡς ἄλλοτε εἶπον ἀπεσύρθη μεταξὺ τῶν ὀρίων Ὄνδρων καὶ Λεβηδαίως καὶ ὡς ἄλλοτε ἀνέφερον συνελήφθη παρὰ τοῦ Ὀδυσσεῶς, μόνον μὲ τὸν υἱὸν τοῦ ὀνόματι Νάκον. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πρώτη γυνὴ τοῦ γέροντος Πανουριᾶ εἶχεν ἀποθιώσει, ἀπὸ τοῦ Ὀδυσσεῦς τὸν ἐξαπέστειλεν εἰς τὸν Ἀλῆ πασσὰ εἰς Ἰωάννινα, ἐνυμφεῖσθαι ἐκεῖ μίαν νέαν βλαχοπούλαν δυσανάλογον τῆς ἡλικίας του καὶ τρυφερὰν καὶ ἀρετὴν ἔχουσαν καλλονήν. Τότε δὲ ὁ Θ. Γρίβας εὐθὺς ὡς προσήλθεν τὸ σῶμα τοῦ Πανουριᾶ πρὸς τὸν Ὀδυσσεᾶ ἀμέσως ἀνεχώρησεν εἰς τὴν πατρίδα του τὴν ἐπαρχίαν Βόνιτσαν.

Δύο ἢ τρεῖς φορὰς μετὰ τὴν ἐπανόστεισιν τοῦ 1821 ἔτυχεν ὁ Ὀδυσσεῦς νὰ μεταβῇ εἰς τὰ Σάλωνα ὃ δὲ γέροντος Πανουριᾶ ἀρχηγὸς τότε τῶν ὀπλων τῆς ἐπαρχίας Φωκίδος ἐκράτει τὸν Ὀδυσσεᾶ ἐντὸς τῆς κατοικίας του· οὗτος δὲ εἰς τὸ διάστημα τῆς διαμονῆς του ἐκεῖ ἐστάσις ἐτύγγανε νὰ ὀμιλήσῃ μὲ τὴν σύζυγον τοῦ Πανουριᾶ πάντοτε τὴν ἔκραζε μὲ τὸ ὄνομα Βλάχαν καὶ οὐχὶ μὲ τὸ κύριον ὄνομα τῆς.

Ἐπανερχόμεθα τώρα εἰς τὸν Ἰωάννην Γκούραν. Ὡς ὁ ἴδιος μου εἶχεν ἐξηγηθῆ τὰ τῆς παιδικῆς του ἡλικίας, τὰ ὅποια ἀποφεύγω χάριν συντομίας ν' ἀναφέρω, ἐρημάτισε ποιμὴν ἐπὶ Τουρκοκρατίας βίσκων τὰς αἰγὰς Ὀθωμανοῦ τινος ἀπὸ τὴν πόλιν Σκλώνων. Μοῦ εἶχεν εἰπεῖ καὶ τὴν αἰτίαν ἣ ὅποια τὸν ἔκμαε νὰ προσέλθῃ εἰς τὸν ληστρικὸν βίον τοῦ γέροντος Πανουριᾶ τὸν ὅποτον εἶχε μακρυνὴν συγγενῆ, ἀλλὰ μοῦ διέφυγε τὴν μνήμην μου.

Εἰς τὸ σῶμα τὸ ληστρικὸν τοῦ Πανουριᾶ ὁ μόνος διακρινόμενος, ἦτο ὁ πρὸς θύλακτος γαμβρὸς τοῦ ὀνόματι Ἀθανάσιος Μανίνας διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὰ τραγῳδί τοῦ γέροντος Πανουριᾶ μόνον τὸ ὄνομα τοῦ Μανίνα συμπεριλαμβάνεται.

Κάπου βροντοῦν μὲρ Πανουριά,
 κάπου βροντοῦν τ' ἀσημικά
 γιάσου καπετὰν Μανίκα,
 κάπου βροντοῦν τ' ἀσίμια.

Ὁ Μανίκας οὗτος, μετὰ τὴν προσέλευσιν τοῦ ληστρικοῦ σώματος τοῦ Πανουριᾶ ἐθεώρειτο ὡς ἀνώτερος τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ τοῦτον μετεχειρίσθη ὁ Ὀδυσσεύς ὡς ἀρχηγὸν εἰς δύο περιστάσεις διότι εἰς τὸν ληστρικὸν βίον ἦτο ἐπιτηδεύειν κατὰ τὴν ἐπικράσασκιν ὁμοίως δὲν ἀνεδείχθη παντάπασιν. Καὶ ἐν πρώτοις ὁ Ὀδυσσεύς ἐξαπέστειλε τὸν ῥηθέντα Μανίκην εἰς τὴν κωμόπολιν τῆς νήσου Εὐβοίας· μετὰ ἐξήκοντα ἄρματωλῶν. Μεταβὰς ὁ Μανίκας ἀπὸ τὴν Ἀταλάντην με πλοιάρια διὰ θαλάσσης ἐλεηλάτησεν αὐτήν, διότι ὁ Ἄλῃ πασσαὶ ἐθεώρει τὸ μέσον τοῦτο εὐκόλον διὰ τὴν δόσιν καὶ ἡ νῆσος αὐτῇ χάριν ἀσφαλείας εἰς τὸν ῥηθέντα σκράπην, ὅστις εἶχε καὶ ιδιόκτητα κτήματα ἐκεῖ εἰς τὴν νῆσον ἐκείνην, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ Ξηροχωρίου τὰ ὁποῖα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἄλῃ πασσαὶ ἐδήμυσεν ἡ Ὀθωμανικὴ κυβέρνησις πρὸς ὄφελός της. Μετὰ τὴν πρᾶξιν αὐτὴν τὴν ὁποίαν ὁ Μανίκας ἐξετέλεσε πληρέστατα, ἐπέστρεψεν εἰς τὸν Ὀδυσσεά, τότε ὁ Ὀδυσσεύς διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν, ὡς καὶ ἄλλοτε ἀνέφερον, τυχὼν εἰς Λεβαδείαν ὁ Βοϊβόντας Θηῶν διὰ τὴν μεταβῆ εἰς τὴν ἔδραν του ὁ Ὀδυσσεύς Ἀνδρούτσου εἶχεν ἐπιφορτίσει τὸν ῥηθέντα Μανίκην με τριάκοντα ὄπλοφόρους ἐν οἷς συμπεριλαμβάνετο καὶ ὁ Ἰωάννης Γκούρας καὶ μετέβη ὁ Μανίκας εἰς τὴν Πέτραν εἰς τὴν διάβασιν τοῦ ῥηθέντος Βοϊβόντα τὴν φονεῖται αὐτὸν μετ' ὅλης τῆς ἀκολουθίας του. Ἐπὶ Τουρκοκρατίας εἰς τὴν ὁδὸν ἀπὸ Λεβαδείας εἰς Θήβας εὐθὺς μετὰ τὴν θέσιν Πέτρας ἐκείντο δύο χωρὶς τὰ νῦν ὀνόματι Βρασταμίταις καὶ Σάχου· εἰς τὰ ὁροπέδια λοιπὸν τῶν δύο τούτων χωρίων ἔπρεπε τὴν φονεῖται ὁ Βοϊβόντας Θηῶν. Ἀλλὰ πρὶν τοποθετηθῆ με τοὺς ὑπ' αὐτῶν ὁ Ἄθαν. Μανίκας, ὁ Βοϊβόντας εἶχε διελθεῖ ἐκεῖθεν, ὁ δὲ Μανίκας ἀγνοῶν τοῦτο καὶ ἐκεῖ ἀκριβῶς συναντήσας Τάτχραγὰ τινὰ μετ' ἑξ' ἢ ἐπτὰ ὄπαδους του ἀνήκοντας ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ κέντρον τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως, οἱ ὁποῖοι εἶχον σταλῆ διὰ σπουδαίαν ὑπηρεσίαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὸν βαλλῆν καὶ βεζύρην τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἐκλαβὼν αὐτοὺς ἀντὶ τοῦ Βοϊβόντα τῶν Θηῶν τοὺς ἐκτύπησε καὶ τοὺς ἐφόνευσεν ὅλους οὐδ' ἐνὸς σωθέντος. Μαθὼν δὲ ὁ Σουλτὰν Μαχμούτ τὸ πρᾶγμα καὶ βεβαιωθείς ὅτι οἱ φονεῖται ἀνήκον εἰς τὸ σῶμα τοῦ Ὀδυσσεως, πολὺ δυσηρεστήθη καὶ οὕτω πως ἐπῆλθεν ἡ πρώτη δυσπραγεῖα αὐτοῦ κατὰ τοῦ Ἄλῃ πασσα.

Εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν ἠκούσθη κατὰ πρώτην φοράν τὸ ὄνομα τοῦ Γκούρα, διότι αὐτὸς ἐφάνη ὁ πλέον δραστήριος ἐκεῖ, φονεύσας μόνος του τὸν ἀρχηγὸν τῶν ῥηθέντων Τάτχρων καὶ λαφυραγωγῆσας αὐτόν. Εὐθὺς μετὰ τὸ συμβῆν τοῦτο ἠνώθησαν πάλιν ἄπαντες οὗτοι μετὰ τοῦ Μανίκα

καὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὸ σῶμα τοῦ Ὀδυσσεύος. Ὁ Ἰωάννης Γκούρας ἐλαφροραγώγησεν ἐκ τοῦ ῥηθέντος Τατάραγα ἐν ἐγγχειρίδιον ὀνομαζόμενον τουρκιστὶ «μπέλ χατζάρι», δηλ. ὠρατῖν, κοπτερόν, τὸ ὁποῖον ὅλοι οἱ ἐπίσημοι Ὄθωμανοὶ ἐφόρουσιν εἰς τὴν μέσην των καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ Σουλτάνος· αὐτὸ τὸ «μπέλ χατζάρι» τὸ ὁποῖον εἶχε λαφυραγωγῆσαι ὁ Γκούρας, εἶχε πεποικιλμένην ὄλην τὴν θήκην αὐτοῦ καθὼς καὶ τὴν λαβὴν ἀπὸ ὠρατῖν, ὀνόματι τουρκιστὶ *μερτσάσια*, εἰς δὲ τὴν γλῶσσαν μας *κοράλια*. Τυχῶν δὲ ὁ Ὀδυσσεὺς νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν πόλιν Λεβηδεῖς ἔφερε μαζὺ του καὶ τὸν Γκούραν, ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς τὸν πρῶτον ὅπου ἐσέβετο ἐκεῖ καὶ ἐσύχναζεν εἰς τὴν οἰκίαν του ἦτο πρῶτον ὁ Νικόλαος Νάκος καὶ κατὰ δευτέρον λόγον ὑπολήπτετο τὸν Ἰωάννην Φίλωνα. Κατὰ τὴν τότε ἐπικρατοῦσιν συνήθειαν μέχρι τῆς ἐλευτέως τοῦ βυσιλέως Ὀθωνος, τοὺς καπετανεῖους ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ τοὺς ὀπλαρχηγούς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, «ὄταν ἐξήρχοντο τῆς κατοικίης των τοὺς παρηκολούθει οὐρά, δηλαδή ὀπλοφόροι ἐκ τοῦ σώματός των. Ὅτε λοιπὸν ἦλθεν ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Νικολάου Νάκου πρὸς χαίρετισμὸν συμπεριελαμβάνετο καὶ ὁ ῥηθείς Γκούρας εἰς τὴν οὐρὰν αὐτήν. Ἐγὼ δὲ ὡς στενὸς συγγενὴς τῆς συζύγου τοῦ Ν. Νάκου ὀνομαζομένης Ἐλένης, διακρινομένης τότε διὰ τὴν ἄκραν ἀγχοθότητά της καὶ ἀρετήν, πολλὰκις εὐρισκόμην ἐκεῖ καὶ πολλάκις συνέτρωγον. Ἐτυχε δὲ νὰ εὐρεθῶ κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἐκεῖ ὅπου ἦλθε καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ἠκούσθη ἔξωθεν τοῦ θαλάμου ὅτι εὐρίσκετο καὶ ὁ Γκούρας φορῶν τὸ «μπέλ χατζάρι» εἰς τὴν μέσην του, ἐξῆλθον καὶ ἐγὼ ὡς νέος νὰ ἰδῶ τὴν μάχαιραν αὐτήν, ἣ ὁποία πρηνικτικῶς εἶχε καλὴν θεωρίαν. Τότε δὲ κατὰ πρώτην φορὰν ἐγνωρίσθην μὲ τὸν Γκούραν, τὴν ὁποῖον ἠρώτησα ποῦ τὸ ἐπέτυχε τὸ «μπέλ χατζάρι» του, καὶ μοὶ ἐξηγήθη τὸ ἀνωτέρω συμβῆναι τῆς Πέτρης. Ὁ ἀνθρώπος αὐτὸς ἦτο καλῆς φυσιογνωμίας καὶ εὐπροσήγορος καὶ ἔκτοτε ἐγείναμεν φίλοι, καὶ ὁσάκις ἔπειτα συνηνητώμεθα, εἰδείκνυσιν ὁ εἰς πρὸς τὸν ἄλλον πολλὴν συμπάθειαν, ἦτο ὅμως ὁ Γκούρας κατὰ τὴν ἡλικίαν μεγαλύτερος μου ὑπὲρ τὰ δέκα ἔτη.

Ὅτε δὲ ὁ Ὀδυσσεὺς κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἀλῆ πασῶ, ὡς ἄλλοτε ἔγραψα, ἐνέκρινε κατὰλληλον τὸν Ἰωάννην Γκούραν μὲ τὴν συναίνεσιν αὐτοῦ νὰ μετὰβῃ εἰς Ἀθήνας καὶ φονεῖται ἐν Τουρκαλθωνὸν ὁ ὁποῖος εἶχε κατὰ φύγει ἐκεῖ, καὶ μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς πράξεως συνελήφθη ὁ Γκούρας ὑπὸ τῆς τουρκικῆς ἐπιτοπίου ἀρχῆς, τότε ἄμχ ὁ Ὀδυσσεὺς βεβιωθεὶς τὴν σύλληψίν του ἀμέσως ἀνεττάτωσε πρῶτον τὴν ἐπαρχίαν Λεβηδεῖας καὶ ἔθεσεν ὑπὸ κράτησιν τοὺς τυχαίως εὐρεθέντας ἐν Λεβηδεῖν ἀνωτέρους ἀξιωματικούς τοῦ βελῆ (διοικητοῦ) τῆς Εὐβοίας, τὸν πάσκα (αὐλάρχην) καὶ τὸν συλιχτάρχη (ὑπάσπιστήν) ἐπιστρέφοντας ἐκ περιοδείας. Ἐκέρυζε δὲ συγχρόνως καὶ ὀπλοφορίαν ἐκ πάσης φυλῆς καὶ τόπου, ὑποσχεθεὶς τεσσαράκοντα γρόσια μηνιαίαν πληρωμὴν, καὶ ἔγραψεν εἰς τοὺς κατοίκους

τῶν Θηβῶν Ὀθωμανοῦς καὶ λοιποῦς καὶ τοῦ ἐτοιμά τουν δύο χιλιάδας στρατιώτας, καὶ καὶ μεταβῶσιν οἱ πρόκριτοι εἰς Ἀθήνας διὰ καὶ τοῦ δώτου οἱ Ἀθηναῖοι τὸ παλληκάρι του τὸν Ἰωάννην Γκούρα (διότι ἐπὶ τουρκοκρατίας τοῦτο τὸ ὄνομα ἔδιδον εἰς τοὺς ὑπὸ τοὺς κκαπετάνους; δπλοφόρους, δηλαδὴ «οἱ ἀρματωλοὶ τοῦ δεῖνα κκαπετάνου» ἢ «τὰ παλληκάρια τοῦ δεῖνα κκαπετάνου»), ἐὰν δὲ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν συγκατατελοῦν καὶ παραδώσουν τὸν Ἰωάννην Γκούρα, τότε θὰ λεηλατήσῃ τὰς Ἀθήνας καὶ θὰ τὰς πυρπολήσῃ. Οἱ Θηβαῖοι ἄμα λαθόντες τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ὀδυσσεῶς ἐξαπέστειλαν αὐτὴν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ συνεννοηθέντες; ἔτρεψαν οἱ προκριτώτεροι τῶν δύο τούτων ἐπρχιῶν εἰς τὴν Χελκίδα εἰς τὴν ἐκεῖ βεζύρη, διότι ὁ Ἰωάννης Γκούρας ἄμα συλληφθεὶς εἶχε σταλῆ ἐκεῖ, καὶ ὁ πκσσξ; τὸν εἶχε ρίψῃ εἰς τὰς φυλακάς; καὶ εἰς τὰς ἀλύσους; εἶχε δὲ διατάξῃ ὁ πκσσξ; τὴν ἐπιούσαν καὶ τὸν ἀποκερχνίσου, οἱ δὲ πρόκριτοι Θηβῶν καὶ Λεβχδεῖς; πρλαθόντες, ἦλθον πρὸς τὸν βελῆν καὶ τὴν πρκεκάλεταν μετὰ δκκρῶν καὶ λυπηθῆ τὰς δύο ῤηθείτας ἐπαρχίας, καὶ καὶ ἀπολύσῃ τὸ παλληκάρι τοῦ Ὀδυσσεῶς, ἄλλω; θέλουν κκατατραφῆ παρὰ τοῦ Ὀδυσσεῶς; ἅπαντες; οἱ κάτοικοι τῶν δύο τούτων ἐπαρχιῶν. Ὁ βεζύρης ἰδὼν ὅτι οὐκ ἦν ἄλλω; γενέσθαι, τόσον διὰ τὰς δύο αὐτὰς ἐπρχίας καθῶς; καὶ τοὺς δύο ἀνωτέρους; ἀξίωματικούς; τῆς αὐτῆς του κρατουμένου εἰς Λεβχδεῖν παρὰ τοῦ Ὀδυσσεῶς, ἠλευθέρωσε τὸν Ἰωάννην Γκούρα, παραδόσας; αὐτὸν εἰς χεῖρας τῶν μετχθάντων ἐκεῖ προκρίτων ὀθωμανῶν καὶ χριστιανῶν, οἵτινες ἀμέσως τὸν ἐξαπέστειλαν εἰς Λεβχδεῖν ἀσφαλῶς; εἰς χεῖρας τοῦ Ὀδυσσεῶς, ὅστις καὶ αὐτὸς ἀπέλυτε τοὺς δύο ἀνωτέρους; ἀξίωματικούς; τῆς αὐτῆς τοῦ πκσσξ; τῆς Εὐβοίας. Ἡ πρξξ; αὕτη ἔκκαμε μέγαν κρότον παντοῦ καὶ πρὸ πάντων κατὰ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ ἠκούσθη τὸ ὄνομα τοῦ Ἰωάννου Γκούρα ὡς γενναίου παλληκαροῦ.

Ἰδοῦ δὲ πῶς κκατάρθωσεν ὁ Ἰωάννης; Γκούρας; καὶ ἐκπληρώσῃ τὴν ἐντολὴν τοῦ Ἀλῆ πκσσξ, ἧς ἐνεκα καὶ συνελήθη ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν. Ὁ Γκούρας εἶχε μεταβῆ εἰς Ἀθήνας ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι συνοδεύει τὸν ἔμπορον Σποντῆν κκατχόμενον ἐκ τῆς Ἡπειροῦ καὶ μετχθάνοντα εἰς Ἀθήνας δι' ἀγορὰν ἐλαίου, χωρὶς ὅμως ὁ ἔμπορος οὗτος καὶ γινώσκῃ τὴν ἐντολὴν ἧτις εἶχε δοθῆ εἰς τὸν Ἰωάννην Γκούρα. Ὁ Γκούρας ἐφρόντισε καὶ ἔμαθε τὴν κκατοικίαν τοῦ Τουρκαλθανοῦ, ἐπίσης ἔμαθε καὶ εἰς ποῖον μέρος ἐσυνεθίζε καὶ μετχθίνῃ. Εἰς τὸ κκαφενεῖον λοιπὸν εἰς τὸ ὁποῖον ἐτύχναζε ὁ Τουρκαλθανὸς μετῆβαινε καὶ ὁ Γκούρας, πρκατηρῶν τὰς ὥρας τῆς διαμονῆς; καὶ τῆς ἀνχωρήσεώς; του, καὶ βρθημδὸν τὸν ἐπλησίασε καὶ πολλὰκις ἔλαθε κκαφέδες; παρ' αὐτοῦ. Ἡμέραν τινὰ εἶχεν ἀνχωρήσῃ ὁ Ἀλθανὸς οὗτος περὶ λύχνων ἀράς, καὶ ὁ Γκούρας τὸν ἠκολούθησε δπισθεν χωρὶς ὁ Ὀθωμανὸς καὶ ἐννοήσῃ τοῦτο, καὶ ἀφοῦ ἐπλησίασε εἰς τὴν θύραν τοῦ οἴκου του καὶ ἐκτύπησε καὶ τοῦ ἀνοίξουν, ὁ Γκούρας ὑπῆγε πολὺ πλη-

σίον του και ἀπρὸ κλῶς ἐκένωσε τὸ πιστόλιόν του χωρὶς νὰ τὸν ἰδῆ ἐφθάλμῳ ἀνθρώπου, καὶ ἀταράχῳς μετέβη εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ ἐμπόρου Σποντῆ. Ἀλλὰ ἐράνη ἀπρονόητος, διότι ὡς χρηματίσας ληπτής, ἔπρεπεν ἀμέσως νὰ καθαρῆ τὸ πιστόλιόν του καὶ νὰ τὸ γεμίσῃ πάλιν, εὐθὺς δὲ ἔπρεπε νὰ δώσῃ προσοχὴν καὶ εἰς τὴν ταπατσᾶν, ἀλβανικὴν ὀνομασίαν, τὸ καθ' ἡμᾶς δηλαδὴ εἰς τὴν φωτικὴν τῆς πιστόλας, διότι αὕτη ὡς εἶνε γνωστὸν εἶχεν ἓνα ὀνομαζόμενον κόκορον ἢ πετεινόν, εἰς τοῦ ὁποῖου τὸ στόμιον ἐτίθετο ἡ τουφεκόπετρα, ὃ ὁποῖος κόκορος διὰ σακιδάλου ἐπιπτεν εἰς τὸν τζιτζικα, καὶ κτυπῶσθ ἢ τουφεκόπετρα αὐτὸν ἐσηκίωνετοσκαὶ μισθῶθαιεν ἢ φωτιὰ εἰς τὸν τόπον τῆς πυρίτιδος ἢ ὁποῖα ἦναπτε, καὶ ἐκείνωθετο τὸ ὄπλον· λοιπὸν ὅταν πίπῃ ὁ πετεινὸς εἰς τὸν τζιτζικα, τὸ κτύπημα τῆς τουφεκόπετρας κάμνει βήγματκ, τὰ ὁποῖα διακρίνονται ὅτι ἐγένον ἐκείνην τὴν στιγμήν καὶ ἔπρεπε ὁ Γκούρας διὰ τῆς μακροῦτης· ἢ διὰ κερφούου νὰ εἶχεν ἐξελείψῃ αὐτά· ἀλλὰ, φαίνεται, ἀφοῦ δὲν τὸν εἶδε κινεῖς ἐπίστυτε· ὅτι δὲν θὰ τοῦ γείνη καὶ ἔρευνεα. Ἡ τοπικὴ ἀρχὴ ὁμῶς ἐζήτησε εἰς τὸ κερφεῖν εἰς τὸ ὁποῖον ἐσύγαζεν ὁ Ἀλβανὸς καὶ ἐδεδοικῶθη παρὰ τοῦ κερφεῶλου τὴν ὥραν καθ' ἣν ἀνεχώρησε διὰ τὸν οἶκόν του, καὶ ἔτι ἦτο καὶ ὁ Γκούρας ἐκεῖ κατὰ τὴν ἀνεχώρησιν καὶ αὐτῶς· ἢ ἀρχὴ πάτε ἔλαθεν ὑποψίξιν κατὰ τοῦ Γκούρα καὶ μεταβάσα ἐκεῖ εἰς τὴν κατοικίαν του ἀμέσως τοῦ ἐζήτησε τὸ πιστόλιόν του καὶ εἶδον ὅτι εἶχε κενωθῆ αὐτὴν τὴν ὥραν· ὥστε ἦτο ἡ πρᾶξις του καταφνης, ἄλλως ἐδύνκτο καὶ νὰ σωθῆ.

— αὐτὸν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἐξαπέστειλαν τὸν Γκούραν σιδηροδίσμιον εἰς Καλκίδα, ὡς μοῦ εἶχεν εἰπεῖ ὁ ἴδιος, καθ' ὅδον εἰς τὸ μέρος ὅπου διενυκτέρευσαν, κατάρθωσε νὰ ἀπαλλαγῆ τῶν δεσμῶν, καὶ μικρὸν μέρος εἶχεν μείνη ἀκόμη πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς δραπετεύσεώς του ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν φυλαττόντων αὐτόν, ἀλλὰ ἐνοήθη ἡ πρᾶξις του καὶ τὸν ἐπρόλαβον.

— Μετὰ τὴν πρᾶξιν αὐτὴν δὲν ἔτυχεν νὰ συμβῆ ἄλλο τι· παρὰ ὅταν ὁ Σουλτάνος ἀπεκέρυξεν τὸν Ἀλή πασᾶ καὶ ἀφῆρεσε ἀπ' αὐτοῦ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ βικημόν, ἐπωνομάσα· αὐτὸν Καρὰ Ἀλῆ (δηλ. μαῦρον Ἀλῆ), καὶ ἤρχισαν τὰ Σουλτανικὰ στρατεύματα νὰ διέρχωνται ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τῶν ὑποκειμένων τότε εἰς τὸν Ἀλῆ πασᾶ, ὃ Ὀδυσσεὺς συναθροίσας ἅπαντα τὰ ἀποσπάσματα του ἐτοποθετήθη εἰς τὸ Λεβένδιον καλούμενον, ἀνῆκον εἰς τὴν κομὸπολιν Ἀράχωβην, εἰς τὸν Παρνασσόν, καὶ συνεννοήθη μὲ τὸν καπετάνιον τῶν Σαλώνων ὀνόματι Λάμπρον Κοσμᾶν, καταγόμενον ἀπὸ τὸ Σούλιον τῆς ἐνδοξοῦ τῆς Ἠπείρου. Οἱ δὲ οὗτοι καπετανοὶ δηλ. ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Λάμπρος εἶχον σταλῆ ἄλλοτε ὁ μὲν εἰς τὴν Λεβενδεῖαν ὁ δὲ εἰς τὰ Σάλωνα ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸν Ἀλῆ πασᾶ ἐκ τῶν σωματοφυλάκων του, πρὸ τούτων δὲ τῶν δύο τόσον εἰς τὴν Λεβενδεῖαν καθὼς καὶ εἰς τὰ Σάλωνα καὶ εἰς ἅπαντα τὴν Στερεάν Ἑλλάδα ἐπεκτετατοὶ καπετανοὶ ἤσαν ἐχθροὶ τοῦ ὁποῖου ὁ ἀπὸ τῶν ὀνομαζομένων τούτων

τους κατὰ τὰς περιστάσεις εἰς τὰς ἀνάγκας, ὡς πολλοὶ ἐκ τούτων διαδοχικῶς ἔμμενον, ὁ δὲ Ἀλῆ πκσπς ὡς ἐπιρροτισμένος τὴν ἀσφάλειαν ἀνεγνώριζεν τοὺς τοιούτους, καὶ ἐπειδὴ ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Κοσμᾶς ἐθεωροῦντο ὡς Ἀληπκσφλίδες, δὲν ἠδύνωντο νὰ δικτηρηθοῦν εἰς τὰς ἐπαρχίας των ἀφοῦ ἡ ἐξουσίαι τοῦ Ἀλῆ πκσπς ἔπαυσε, διὰ τοῦτο ἐνωθεὶς ὁ Ὀδυσσεὺς μετὰ τὸν Λάμπρον Κοσμᾶ καὶ μετὰ ὅσους ἠθέλησαν νὰ τοὺς ἀκολουθήσων, ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας των καὶ μετέβησεν εἰς τὸ Μακρροκάμπι τῆς Δωριδος, ὅπου ἔμειναν ἐστρατοπεδευμένοι ἐκεῖ καὶ ἀκολούθως ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα.

Τότε εἰς τὴν Λεβυδαίαν διωρίσθη καπετάνιος τῆς Λεβυδαίης ἀπὸ τοὺς προὔχοντες τῆς πόλεως αὐτῆς ὁ Ἀθναῖτιος Διάκος, ἔμμενε δὲ μετ' αὐτοῦ καὶ ὁ ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεᾶ ἐλθὼν καὶ εἰς τοὺς σωματοπόλους τοῦ Ἀλῆ πκσπς ἐκ ἀνήκων Βασίλειος Μπούτεγος καὶ ἅπαντες σχεδὸν οἱ ἐκ τοῦ ληστειοῦ κοῦ σώματος τοῦ γέρο Πανουργιά· ἀλλὰ τυχρῶς ἐφθασεν ἀπὸ τὴν Ἄρτα καὶ ὁ γέρο Πανουργιάς καὶ διωρίσθη καπετάνιος Σαλώνων. Κατὰ τὴν περίστασιν τὴν ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὸν Διάκον οἱ ἐκ τοῦ σώματος τοῦ γέρο Πανουργιά Ἀθαν. Μηνίκας μετὰ πολλῶν ἄλλων καὶ μετέβησαν εἰς τὰ Σάλαωνα ἐνωθέντες μετὰ τὸν πρῶτον ἀήστραγον ἀρχηγὸν των καὶ ἔπειτα καπετάνιον καὶ ἀρχηγὸν τῶν ὅπλων τῆς ἐπαρχίας, Σαλώνων. Ἐμμεναν δὲ μετὰ τὸν Ἀθαν. Διάκον οἱ Μοσκαντιανέοι καὶ Μπακογιαννέοι καλοῦμενοι πολλοὶ ἀδελφοὶ ἅπαντες, ἀτρόμητοι ἄνδρες, καθὼς καὶ ὁ Καπλάνης, καὶ κερῶ νῆτ.

Δὲν παρήλαθε πολὺς καιρὸς ὅτε οἱ μεμνημένοι προὔχοντες καὶ καπετάνιοι τῶν τριῶν ἐπαρχιῶν Λεβυδαίης, Φωκίδος καὶ Δωριδος κατὰ τὸν πᾶσι Μακρτίου ἐπαναστάτισαν εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ 1821. Εἰς τὰ Σάλαωνα εἰσέτε πάλιν ὁ Ἰωάννης Γκούρας ἐδείχθη ζωηρός· μετὰ τὴν πᾶσιν τῶν τριῶν τούτων ἐπαρχιῶν καὶ μετὰ τὸν φόνον τοῦ Διακίου συνέπεσε νὰ γενῆ ἐκεῖνη ἡ σωτήριος μάχη τῆς Γραβιάς· καὶ ἐκεῖ ὁ Γκούρας διεκοίθη· διότι ὁ Ὀδυσσεὺς εἶχε θέσει τοῦτον εἰς τὴν πλέον κινδυνωδεστέρην θέσιν, δηλαδὴ ἐκ φύλαξιν τῆς μεγάλης θύρας τοῦ χαλκοῦ, ὅπου εἶχον σωρευθεῖς πολλὰς πέτρας πρὸς ἀτράλειαν. Ὁ Ὀδυσσεὺς περιφερόμενος εἰς ὅλας τὰς θέσεις καὶ δίδων βοήθειαν καὶ πολεμοφόδιον ἔμεινε ὅτι εἰς τὴν μεγάλην θύραν εἶχον ἐπισυρεθῆ πολλοὶ Ὀθωμαννοὶ μετὰ σημαίων καὶ πύλεων διὰ νὰ συντρίψουν τὴν θύραν καὶ νὰ εἰσέλθουν ἐντὸς τοῦ χαλκοῦ. Μάλιστα εἶχον ἐμπήξῃ καὶ μίαν σημαίαν οἱ Ὀθωμαννοὶ ἀνωθεν τοῦ πύργου τῆς θύρας· ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς φθάσας ἐκεῖ εὗρε τὸν Γκούραν ἀγωνιῶσα καὶ ἀνθιστάμενον γενναίως κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Τότε προπτεθεὶς καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς κτώρθωσαν οἱ δύο ἐν πρώτοις νὰ ἀρπάσουν τὴν τουρκικὴν σημαίαν ἀπὸ τὴν θέσιν των καὶ νὰ τὴν ἀποσύρουν ἐντὸς τοῦ χαλκοῦ, ἔπειτα εὗρόντες εὐκαιρίαν ἀπὸ μίαν γωνίαν τῆς θύρας κατεκερμάτισαν τοῦ ἐξωθεν Ὀθωμαννοῦ, καὶ τοὺς διεσκέρπισαν κακῆν κακῶς. Ἀλλὰ μετὰ τοῦτο ἐπαρου-

σιάζθη ἄλλος κίνδυνος. Εἰς τὴν θέσιν ὅπου εἶχε τοποθετήσῃ τὸν Μουσταφὰ Γκέκακ τὸν ὅποιον εἶχεν ὁ Ὀθωμανὸς μετ' αὐτοῦ καὶ ὁ ὅποιος δὲν εἶχεν ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ πλησίον του τὸ 1816, ἐπέπεσαν οἱ Ὀθωμανοὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ Ὀθωμανοῦ Μουσταφὰ Γκέκακ ὡς σκύλοι λυσσῶντες καὶ τοῦ ἐφραζαν τὴν πολεμιστράν με πέτραν, αὐτὸς δὲ σπρώχνων τὴν πέτραν με τὴν μπουκάρ δηλαδὴ με τὸ στόμα τοῦ τουφεκίου του ἐπυροβόλει κατ' αὐτῶν. Ἀλλὰ οἱ Ὀθωμανοὶ συνέλαβον τὴν ἐξερχομένην μπουκάρ, με τὰς χεῖράς των καὶ τὴν ἐθάστηζαν, αὐτὸς δὲ ἐκένωτε τὸ ἐν πιττόλιον καὶ τὸ δεύτερον πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ τουφεκίου του, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐλευθερώσῃ αὐτὸ καὶ εἰρέθη εἰς μέγιστον κίνδυνον. Τότε ἐφθασεν ἐκεῖ ὁ Ὀθωμανός, ὅστις παντοῦ καὶ πάντοτε ἐπρολάμβανε τοὺς τοιούτους κινδύνους, καὶ προστεθεὶς με τὸ τουφεκίον του εἰς τὴν πολεμιστράν εἰς τὴν ὅποιαν ἐκινδύνευε ὁ Μουσταφὰ Γκέκακ, κατώρθωσε νὰ ἐλευθερωθῆ τὸ ἔπλον τοῦ Μουσταφὰ Γκέκακ ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων, καὶ ἐπομένως κτυπήσαντες οἱ δύο ὁμοῦ ἐπιτυχῶς τοὺς Ὀθωμανοὺς τοὺς διετκόρπισαν.

Ὁ Ἰωάννης Γκούρας ἀκολούθως εὑρεθεὶς κατὰ τὴν Οἴτην με ὑπερδιακοσίους ὀπλοφόρους τῆς ἐπρχίας Ἀμφίσης, συναπληρητήθη ἐκεῖ με τὸν Γελεγράμπη Φεϊζῶ ἔχοντα ὑπ' αὐτὴν περισσοτέρους τῶν χιλίων πεντακοσίων Ὀθωμανῶν, καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ἀνθέξῃ ἀπεσύρθη εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους τούτου τὸ ὅποιον εὑρίσκετο περὶ τὰς τρεῖς ὥρας ἄνωθεν τῆς Ὑπάτης ὀνόματι Ἀετός, καὶ ὠχυρώθη εἰς τὴν κορυφὴν, ὅπου ὁ βῆθεις τουρκαλιβανὸς Γελεγράμπης με τοὺς ὑπ' αὐτὸν τὸν ἐπολιόρησεν ὁ δὲ Γκούρας ἀνθιστάμενος ἐπολέμησεν ὅλην τὴν ἡμέραν με γενναιότητα, ἀλλ' ἀφοῦ ἐνύκτωσεν, οἱ Ὀθωμανοὶ δὲν ἀπετύρθησαν καὶ ἤθελαν νὰ μείνουν καὶ τὴν δευτέραν ἡμέραν με τὴν ἰδέαν νὰ κατωρθώσουν καὶ ἐπιτύχουν τὴν λείαν των, ἀλλὰ κατὰ τὴν νύκτα ἐφθασεν ἐκεῖ ὁ Σαφάκας με ἑκατὸν πεντήκοντα περίπου ὀπλοφόρους Ἕλληνας, καὶ κτυπήσας τοὺς Ὀθωμανοὺς ἐκ τῶν ὀπισθεν, κατώρθωσε καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ἀποσυρθοῦν ἀπὸ μίαν θέσιν, καὶ οὕτως ὁ Ἰωάννης Γκούρας εὐρὼν καιρὸν διήλθεν ἐξ αὐτῆς καὶ ἠνώθη με τὸν Σαφάκα, ὁ δὲ Γελεγράμπης ἔμεινε μόνον με τὸ ὄνειρόν του εἰς τὴν κρῖν τοῦ λουτροῦ.

Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἐπκρουσιάζθη ἡ μάχην εἰς τὰ Βασιλικά, ἀνήκοντα εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μενδενίτσης με τὸν Μπακίρὰ πασσῶ τοῦ ὁποίου ἡ ἡττα ἐστάθη ἐνδοξὸς καὶ πολὺ χρήσιμος εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Εἰς τὴν ἐπαρχίαν ἐκείνην ἦτο τότε καπετάνος ὁ Γέρο Διοδουσιώτης ὀνόματι Ἰωάννης καὶ εἰς τὴν μάχην αὐτὴν ἐξέτέλεσε πολὺ ἐπιτυχῶς τὰ καθήκοντά του. Ἰπῆρχον δὲ καὶ ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν τῶν Σαλώνων ὁ Ἰωάννης Γκούρας, ὁ Παπανδρέας, ἄνθρωπος ἔχων μεγίστην φιλοπατρίαν καὶ γενναϊότητα, ὁ Καμνὰς Γράκας ἐπίσης, ὁ Νέκο Πανουριάς, ὁ υἱὸς τοῦ γέρο Πανουριά, ὁ Κόντος, ὁ Χηλυμάκης καὶ ὁ Καραὶ Πουλῆς,

είχε δὲ φθάσῃ ἐκεῖ καὶ ὁ Ἀντώνιος Κοντοτόπουλος ὁ ἐπονομαζόμενος Γεράντωνος, τὸν ὁποίον ὁ Ὀδυσσεύς εἶχε διορίσῃ ἀρχηγὸν τῶν ὄπλων τῆς ἐπαρχίας Ἀταλάντης μὲ ἀρκετοὺς ὀπλοφόρους ἐκ τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης. Τὴν προτεραίην οἱ Τούρκοι ἠθέλησαν νὰ δοκιμάσουν ἂν ἡ ὁδὸς ἦτον ἐλευθερὰ πρὸς διὰβάσιν, ἀλλὰ ὁ Παπανδρέας ὅστις εἶχε τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν, ἔκοψε δένδρα ἐκ τοῦ δάσους ἐκείνου καὶ ἔρριψεν εἰς τὴν ὁδὸν καὶ ὅτε ἔφθικεν ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ μέχρι τῆς θέσεως αὐτῆς, ὁ Παπανδρέας τοὺς ἐκτύπησεν ἐπιτυχῶς καὶ ἔμειναν φονευμένοι εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ὑπὲρ τοὺς ἐξήκοντα ὀθωμανοὺς. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν οἱ Τούρκοι ἐξεστράτευσαν πανστρατιᾷ καὶ ἐπροχώρησαν ἀρκετὰ, ἀνθισταμένων τῶν Ἑλλήνων μὲ μεγάλην γενναϊότητα· ἀλλὰ κατώρθωσαν οἱ Ὀθωμανοὶ νὰ σπρωξοῦν τὸν Γκούραν μὲ τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἀπὸ τὴν θέσιν του, καὶ ὡς μού εἶχεν εἶπει ὁ ἴδιος Ἰωάννης Γκούρας, ἡ ὀπισθοδρομήσις του αὐτῆ τοῦ ἐπαρρουσιάσθη πολὺ ἐπικίνδυνος, διότι τὸν ἔβλαπτον τὰ φύλλα τῶν δένδρων τὰ ὁποῖα εἶχον πέσῃ εἰς τὸ ἔδαφος, καὶ τὰ ὁποῖα ἐγλιστροῦσαν τρομερά. Κατὰ τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἔφθασε τὸ σῶμα τοῦ Ὀδυσσεῦς διοικούμενον ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Λάππα, πατρὸς τοῦ κ. Γεωργίου Λάππα συνταγματάρχου, Ἰωάννου Ρούκη καὶ Βασιλείου Μπούζγου ἀνωθεν τῆς κορυφῆς εἰς ἣν εὐρίσκετο θέσιν ὁ Ἰωάννης Γκούρας, καὶ φωνάζαντες καὶ ἀλλαλέξαντες καὶ τουφεκίσαντες συγχρόνως οὗτοι ἐκ τῆς κορυφῆς αὐτῆς, ἀμέσως οἱ πολεμοῦντες "Ἕλληνες ἐφώναζαν «ἔφθασεν ὁ Ὀδυσσεύς», καὶ οὗτοι μὲν ἀνδρειώθησαν, οἱ δὲ ἔγθροι ἀκούσαντες τὸ ὄνομα τοῦ Ὀδυσσεῦς ἐδειλιάσαν, οἱ δὲ τρεῖς ἀρχηγοὶ τοῦ σώματος τοῦ Ὀδυσσεῦς τρέξαντες καὶ ἐνωθέντες μὲ τὸν Γκούραν ἔφερον ἐκείνην τὴν μεγάλην καταστροφὴν κατὰ τοῦ ὀθωμανικοῦ ἐκείνου στρατοῦ ὡς ἡ ἱστορία ἀναφέρει.

Τὴν ἐπιούσαν τῆς μάχης ἔφθασεν καὶ ὁ Ὀδυσσεύς, καὶ οὗτος ἀγαπῶν πολὺ τὸν Γκούραν ἐπεφόρτισε τὸν Γεργαντᾶ καὶ ἐτοίμασεν ἐπιστολὰς πρὸς τὸν Ὑψηλάντην εἰς τὴν Πελοπόννητον καὶ πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην καὶ εἰς ὅσους ἄλλους ἔχει πολιτικοὺς καὶ στρατιωτικοὺς εἶχε γνωρίμους καθὼς καὶ πρὸς τὸν Μάρκον Βότσαρην εἰς τὴν Αὐτικὴν Ἑλλάδα καὶ λοιποὺς καπετανεοὺς φίλους του, ἀποδώσας τὴν νίκην τῆς περιφήμου αὐτῆς μάχης εἰς τὸν Ἰωάννην Γκούραν ὡς πολὺ εὐνοούμενον τοῦ Ὀδυσσεῦς.

Μετὰ τοῦτο κατὰ τὰ τέλη Ἰουλίου ἐστάλη ἀπὸ τὴν φρουρὰν τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν (ὡς περὶ τούτου ἔκμη. λόγον καὶ πρότερον) ὁ καπετὰν Μελέτης, εἰς τῶν τριῶν τοῦ φρουραρχείου Ἀθηνῶν, πρὸς τὸν Ὀδυσσεῆ φέρων καὶ ἐπιτολὴν πρὸς τοῦτον ἀπὸ τοὺς ἄλλους δύο συντρόφους του Δημήτριον Λέκα καὶ Νικόλαον Σαρρῆν, λέγοντες ὅτι εἶχον ἀποβᾶλῃ τὴν πρώτην φρουρὰν τὴν ὁποίαν εἶχον τοποθετήσει ἄμ. παρεδόθη τὸ φρούριον, κατεχόμενον ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἢ φρουρὰ ἐτοποθετήθη παρὰ τῶν προκριτῶν τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ εἰ τρεῖς οὗτοι ὀπλαρχηγοὶ ἐνόμισαν καλὸν καὶ

κατέλαβον τὴν Ἀκρόπολιν ὁμοῦ μὲ τοὺς ὀπχοὺς των ἀποβαλόντες· τὴν πρώτην φρουρὰν οἱ δὲ πρόκριτοι τῆς πόλεως Ἀθηναίων συνεννοηθέντες μὲ τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην ἔχοντα μαζὺ τοῦ καὶ τὸν Νικήταν Σταμπελόπουλον, παρεκάλεσαν τὸν Δ. Ὑψηλάντην εὐρισκόμενον ἐστρατοπεδευμένον εἰς Μέγαρα καὶ ἦλθεν εἰς Ἀθήνας· μεθ' ὧλου τοῦ στρατοπέδου τοῦ καὶ ἀπίτησε νὰ περκαλώσῃ τὴν Ἀκρόπολιν. Ἀλλ' οὔτοι προτιμοῦν νὰ περκαλώσῃ τὴν φρουρίον ὡς ῥουμελιώτικι εἰς τὸν Ὀδυσσεύ, ὄντα ῥουμελιώτην καὶ οὐχὶ εἰς τὸν Ὑψηλάντην καὶ εἰς τοὺς Πελοποννησίους, τὴν ἐπιστολὴν δὲ αὐτὴν ἔφερεν ὁ καπετὰν Μελέτης εἰς τὸν Ὀδυσσεύ εὐρισκόμενον τότε εἰς τὴν Βελίτσαν (τὴν σήμερον πρωτεύουσαν τῆς Ἐλατείας). Ὁ ἔλαθεν ὁ Ὀδυσσεύς τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν, ἔχων πλήρη ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν Ἰωάννην Γκούρα, ἐπέκρινε νὰ τοποθετήσῃ τοῦτον ὡς φρουράρχον τῆς περικλεοῦς αὐτῆς Ἀκροπόλεως καὶ διοικητὴν στρατιωτικῶν ἀπάσης τῆς Ἀττικῆς. Ἀμέσως λοιπὸν ἔγραψεν εἰς τὰ Σάλωνα τοῦ Ἰωάννου Γκούρα ἀναφέρων τὴν ἀπόφασίν του αὐτὴν καὶ λέγων εἰς αὐτὸν ὅτι ἐξεκίνησε διὰ τὴν μὴν τοῦ Ὀτίου Λουκᾶ ἔχων μαζὺ τοῦ καὶ τὸν καπετὰν Μελέτην, καὶ τὸν περιμένει νὰ φθάσῃ ἐκεῖ διὰ νὰ μεταβῶν ὁμοῦ εἰς Ἀθήνας, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Ἀλλὰ τὸν Γκούρα μόλις τὸν περηκολούθησαν δέκκ ἐπτὰ ἐπὶ τὰ Σάλωνα, ἐν οἷς καὶ ὁ πρῶτος ἐξ ἀδελφῶς του ὀνόματι Ἰωάννης Μαμούρης, ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου Γκούρα εὐρέθη ἡ χειρογράφος διαθήκη του καὶ ἄφινεν εἰς τὸν Μαμούρη ἀπεκαστὴν τὴν περιουσίαν του, καὶ τὸν ὑπεχρέωνεν νὰ γράφεται Ἰωάννης τοῦ Γκούρα. Τότε ὁ Ὀδυσσεύς παρεκλήσθη ἀπὸ τοὺς ὑπ' αὐτὸν στρατιώτας καὶ συμπληρώσας τὸ σῶμά του εἰς 250 περίπου, τοὺς ἄλλους ὑπὸ ἀρχηγὸν τὸν Ἰωάννην Κομποταρίτην, ἄφησε πρὸς ἐκεῖνα τὰ μέρη καὶ ἀνεχώρησε διὰ τὰς Ἀθήνας. Φθάσας εἰς Ἀθήνας εὗρε τὴν φρουρὰν συγκρουμένην μὲ τὸν Ὑψηλάντην· ἀμέσως οἱ φρουράρχοι τῆς Ἀκροπόλεως παρέδωκαν εἰς τὸν Ὀδυσσεύ τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ μεταβὰς ὁ ἴδιος Ὀδυσσεύς εἰς τὸ φρουρίον παρέλαβεν αὐτὸ καὶ διώριτέ τὸν Ἰωάννην Γκούρα φρουράρχον, ἀρήτας· καὶ κατάλληλον καὶ ἀρετὴν στρατιωτικὸν προσωπικὸν ἐντὸς τοῦ φρουρίου, πρὸ πάντων τοὺς Κερκλληνας Φωκαῆδας ὀνομαζομένους ἔχοντα· ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ἄλλους Ἑπτανησίους, ὡς ἱκανοὺς διὰ τὰ πυροβόλα τὰ εὐρεθέντα ἐντὸς τοῦ φρουρίου. Ἐκτοτε δὲ μέχρι τοῦ 1824 δὲν συνέβη τίποτε σπουδαῖον εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀλλὰ τότε φθάσας ὁ τουρκικὸς στόλος εἰς τὴν Καλιδίαν καὶ φέρων μαζὺ τοῦ ἀρετοῦ, Γιαντισαύρους καὶ Ταγκαλάκια ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, ἠθέλησεν ἐξ αὐτῶν νὰ στείλῃ διὰ τοῦ Μπραθῶνος ὑπὲρ τὰς τέσσαρας χιλιάδας νὰ ἐκπορθήσῃ τὰς Ἀθήνας. Ὁ Γκούρας τότε παραλαβὼν ὅσους ἠδυνήθη ἀπὸ τοῦ ὑπ' αὐτόν, ἐπήγεν εἰς τὸν Μπραθῶνα ἀντικρὺ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ὠχυρώθη ἐκεῖ. Οἱ δὲ ἐχθροὶ τοῦ ἐπετέθησαν, ἀλλὰ ὁ Γκούρας κάρτερικῶς ἀντέστη· καὶ κατὰ καλὴν τύχην ἐράνη κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν μὲ

τρεικοσίους περίπου δπλοφόρους, ὁ Διονύσιος Εὐμορφόπουλος ὡς ἀρχηγὸς τότε τῶν Ἀρβενοχωριῶν, ἡ παρουσία τοῦ ὁποίου ἔφερον αἷσιον ἀποτελεσμα, καὶ νικηθέντες οἱ Ὄθωμκοὶ ἔτρεξαν κακὴν κακῶς ἐντὸς τῶν πλοίων, παθόντες τὴν κακὴν τους τὸν τάραχον καὶ ἀρήσαντες πολλοὺς νεκροὺς εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης.

Μετὰ ταῦτα διορισθεὶς κατὰ τὸ 1825 ὁ Γκούρας ἀρχηγὸς τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, εὐρέθη μὲν εἰς τινὰς ἀψιμαχίας τουρκικὰς, ἀλλὰ μόνον μάχην ἔκαμν εἰς τὴν μονὴν τοῦ προφήτου Ἡλία· πολιορκηθεὶς ἀπὸ τὸν στρατὸν τοῦ Καχαγάζμητη τοῦ Κρουταχῆ ἐντὸς τῆς μονῆς, ἀλλὰ πολέμησας ἔπασκν τὴν ἡμέραν, τὴν ἐσπέραν διέφυγε τὴν προσοχὴν τῶν Τούρκων καὶ ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν.

Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἐκλείσθη εἰς τὸ φρούριον τῶν Ἀθηνῶν ὅπου καὶ ἐφονεύθη τυχαίως πολεμῶν.

Κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα δύο τοιαῦτα ἀνέλπιστα γνωρίζω, τὸ πρῶτον αὐτοῦ τοῦ Γκούρα τὸν θάνατον, διότι ἦτον ὀπισθεν πολεμιστράς ὅπου εἶναι ἀπὸ τὰ πολὺ σπάνια νὰ φονευθῆ τις ἀπὸ σφίρακα τουρκεκιοῦ, καὶ τὸ δεύτερον εἰς τὴν μάχην τοῦ Διστόμου ἐνώπιον τοῦ ἀρχηγοῦ Κκραϊσκάκη ἐκτυπήθη εἰς κατγόμενος ἐκ τοῦ Σουλίου τῆς Ἡπείρου κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κτυπηθεὶς κάτωθεν τοῦ δεξιοῦ ὀφθαλμοῦ· ἀλλὰ δὲν ἀπεβίωσεν, ὑποφέρων δὲ ἐθεραπεύθη μετὰ πολὺν χρόνον, ἔμεινε δὲ εἰς τὸ πρόσωπόν του διακεκριμένον στίγμα.

Ὁ Γκούρας ὅταν ἐφονευθῆ ἦτο τρικοντοῦτης περίπου, καλοκαμωμένος καὶ ῥωμαλέος, ἔχων φυσικὴν ἀνδρείαν, ἦτο εὐπροσῆγορος καὶ ὅταν ἤθελε καμῖν φορὰν νὰ ἐκτελέσῃ τίποτε δυσάρεστον καὶ εὐρίσκετο πλησίον του κανεὶς ἄνθρωπος καθὼς πρέπει καὶ τὸν ὅποιον νὰ ὑπολήπτετο, ἤκουε τὴν συμβουλήν του καὶ ἀπέχετο ἀπὸ πᾶν δυσάρεστον· ἀλλ' ὅταν ἐτύγγανε νὰ εὐρίσκητο: μαζὺ του πανηροὶ ἄνθρωποι καὶ μοχθηροὶ νὰ τὸν πρσκκινούσιν εἰς ἀποτρόπαια πράγματα, τότε ἔπιπτε εἰς δυσάρεστον πρᾶγμα ὡς ἐκεῖνα τοῦ νὰ ἀπκτῆθῆ καὶ νὰ ἀνεχθῆ τὸν θάνατον τοῦ Ὀδυσσεύς, πρᾶξις ἡ ὁποία πολὺ τὸν ἐδυσφήμησεν καὶ ἠμύρωσε τὴν ὑπόληψίν του, καὶ ὅς ἔχουν τὸ ἀνάθεμα, διότι σήμερον ἡ εἰκὼν τοῦ Γκούρα ἤθελε στολιζῆ τὴν αἰθουτὰν τοῦ ὑπουργείου τῶν στρατιωτικῶν, ἐνὸς ἐκ τῶν σπουδαίων καὶ γενναϊοτέρων στρατιωτικῶν.

Εὐχὼν νὰ εἶμαι μαζὺ μὲ τὸν Γκούραν, δις ἔσωσα τούτον ἀπὸ τοιαύτας πράξεις καὶ μίαν ἄλλην τοιαύτην ἐμπαύωσα εὐρισκόμενος εἰς Μάγαρα.

Ἡ πρώτη τοιαύτη ἀποτρόπαιος πρᾶξις ἦτο κατὰ τὰ μέσα τοῦ 1823. Ἀπεφάσισε καὶ εἶχε δικτάζει τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ θανάτου τοῦ εἰς Ἀθήνας εὐρισκόμενου διοικητοῦ τῆς Ἀττικῆς Δρόσου Μανσόλα ὡς περὶ τούτου ἀνεφερὰν ἄεπτομερῶς εἰς προτερίας μου ἀναμνήσεις, ἐπίσης καὶ κατὰ τὸ 1825 τὴν ἐκτράν Π. Σοφικνόπουλον. Καὶ ὡς, μοῦ εἶπεν ὁ Γκούρας εἶχε δέ-

καιον, διότι ἀφοῦ ἐν πρώτοις κητώρθωτε νὰ τὸν πείτη ὁ Σοφικνόπουλος καὶ νὰ ἀποσπάτη αὐτὸν ἀπὸ τὸν Ὀδυσσεύ, τὸ αὐτὸ ἤρχιστε νὰ πράττη καὶ κατὰ τοῦ Γκούρα, ῥηδιουργῶν, καὶ ἠθέληστε νὰ κάμη συμμετόχους τοὺς δύο πλησιεστέρους συγγενεῖς τοῦ Γκούρα, τὸν Ἰωάννην Ρούκην καὶ Εὐστάθιον Κατσικογιάννην, οὗτοι δὲ καθυπέβησαν εἰς τὸν Γκούραν τὰ τοιαῦτα ἔργα τοῦ Σοφικνοπούλου καὶ εἶχε διατάξει νὰ ρίψουν τὸν Σοφικνόπουλον εἰς ἐν ζηροπήγχον καὶ τὸν θέψουν μὲ πέτρας ζῶντα· καὶ κατὰ τοῦτο τὸ κατ' ἐμὲ ὁ Γκούρας εἶχε δίκαιον, διότι ἐγὼ τὸν Σοφικνόπουλον αὐτὸν τετράκις ἔσωσα τὴν ζωὴν του ἀπὸ τοιαύτας πράξεις ἐνεκεν τῆς ἀπερισκεψίας του.

Ἐπίτης καὶ κατὰ τὸ 1820 εὐρισκόμενος ὁ Γκούρας εἰς τὴν νῆτον Σαλαμίνα, εἶχε διατάξει τὴν σύλληψιν καὶ ἀφώπλιτιν τοῦ Μήτρου Τριανταφύλλου, καὶ φαίνεται ὅτι καὶ οὗτος τοιαύτην ῥηδιουργίαν καὶ πλεκτάνην ἔκαμνε κατὰ τοῦ Γκούρα, ἀλλὰ τυχὼν ὁ Νάκος Πικουργιάς πλησίον του, ἀνθρωπος ἀγαθὸς καὶ ἀμέμπτου δικηγωγῆς εἰς τὸν βίον του, κητώρθωτε νὰ ἐμποδίσῃ τὸν Γκούρον ἀπὸ τὰ περαιτέρω. Ὁ Γκούρας συγχρόνως ἀπὸ τὴν Σαλαμίνα ἐξαπέστειλεν εἰς τὰ Μέγαρχα τὸν περιδότην Μάνδαλον καλούμενον, μὲ 20 περίπου στρατιώτας διὰ νὰ συλλάβουν τὸν Λάμπρον Ὀδυσσεά (ἀγνωστὸν διὰ ποίαν ἀφορμὴν οὔτε ἠδυνήθησαν πλέον νὰ μάθω τὴν αἰτίαν, διότι τὸν Ἰωάννην Γκούραν δὲν ξαναίδον μεταβάντα ἀπὸ τὴν Σαλαμίνα εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀκολούθως πολιορκηθέντα παρὰ τοῦ θρωμανοῦ στρατάρχου Κιουταχῆ καλουμένου). Ὁ ῥηθεὶς Μάνδαλος φθάσας εἰς τὰ Μέγαρχα λίαν πρῶτ', μὲ εὖρεν ἑτοιμοὺς νὰ ἱππεύσω καὶ νὰ μεταβῶ εἰς τὴν Μάνδραν καὶ Ἐλευσίνα· μὲ ἐπλησίωσε λοιπὸν καὶ μοῦ ἀνήγγειλε τὴν ἀποστολὴν του, εἰπὼν μοι κατ' ἐντολὴν τοῦ Γκούρα νὰ τοῦ δώσω τὴν ἀνήκουσαν συνδρομὴν. Ἐγὼ τοῦ ἀπήντησα ὅτι βλέπεις τὴν θέσιν εἰς ἣν εὐρίσκομαι, καὶ δὲν δύναμαι νὰ ἐμποδισθῶ ἀπὸ τὸν δρόμον μου, καὶ φρόντισε νὰ ἐκτελέτῃς τὴν ἐντολὴν σου. Τότε μὲ ἠρώτητεν εἰς ποίαν οἰκίαν κατοικεῖ ὁ Λάμπρος Ὀδυσσεύς, ἐγὼ τοῦ ἀπήντησα ὅτι ἤμην εἰς ἀγνοίαν, ἀλλὰ ἀμέσως προσεκάλεσα ἕνα ἐκ τῶν ἐμπεισιτεμένων μου στρατιωτῶν, τὸν ὁποῖον ἐπεφόρτισα νὰ τρέξῃ εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ Λάμπρου Ὀδυσσεώ, ἡ ὁποία ἦτο γνωστὴ εἰς τοῦτον τὸν στρατιώτην, καὶ νὰ τοῦ εἰπῇ ὅτι ἔφθασεν ὁ Μάνδαλος διὰ νὰ τὸν συλλάβῃ, καὶ νὰ τρέξῃ νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ κητάλυμα τοῦ Κιτέα, πρώτου ἐξαδέλφου τοῦ Νάκου Πικουργιά τὸν ὁποῖον, αὐτὸς ὁ Ν. Πικουργιάς εἶχεν ἀρήσει ἐκεῖ μὲ τὸ ὑπ' αὐτὸν σῶμά του ἐκ διακοσίων πενήκοντα περίπου στρατιωτῶν, νὰ εἰπῇ εἰς τὸν Κιτέα ὅτι μετέβη ἐκεῖ κατὰ παρρηγελίαν μου ἕνα ζητήτη τὴν συνδρομὴν του καὶ νὰ μὴν ἀφήτῃ τὸν Μάνδαλον νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἐντολὴν του. Οὕτω καὶ ἐγένετο. Κατέφυγεν ὁ Λάμπρος εἰς τοῦ Κιτέα, ὅστις ἦτο νέος καλὸς, γενναῖος καὶ φιλότιμος, ἐγὼ δὲ ἐτραβήξῃ τὸν δρόμον μου καὶ μετέβην

ἔπου ἀνωτέρω ἀνέφερον. Ὁ δὲ Μάνδαλος μεταβὰς εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ Λάμπρου Ὀδυσσεῶς καὶ μὴ εὐρὼν τούτον, παρὰ μόνον τὴν μητέρα τοῦ Λάμπρου Ὀδυσσεῶς Εἰρήνην καλουμένην καὶ τὴν κόρην τῆς, διήρπασεν ὅτι εὗρεν ἐν τῇ κατοικίᾳ ἐκείνῃ καὶ προκλαδίων τοὺς ὑπ' αὐτὸν στρατιώτας μετέβη εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ Κιτέα καὶ φαίνεται εἶχεν ὁ Μάνδαλος μάθει τὴν μετάβασίν του ἐκεῖ. Ὁ δὲ Κιτέας γνωρίζων τὸν Μάνδαλον εἶχε φροντίσῃ τὰ περὶ ἀσφαλείας τοῦ Λάμπρου Ὀδυσσεῶς. Μεταβὰς λοιπὸν ὁ Μάνδαλος εὗρεν ἐκεῖ τὸν Λάμπρον Ὀδυσσεά κατήμενον, ἀλλὰ ὑπῆρχε καὶ ὁ Κιτέας παρὼν μὲ ἀρκετοὺς στρατιώτας. Τότε ὁ Μάνδαλος ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Κιτέα νὰ συλλάβῃ τὸν Λάμπρον Ὀδυσσεά, ἀλλ' οὗτος ἠρνήθη τὴν παράδοσίν του, καὶ τότε ὁ Μάνδαλος ἐπυροβόλησε κατὰ τοῦ Λάμπρου Ὀδυσσεῶς. Ἀλλὰ ἡ σφαῖρα ἐφόνευσε ἕναν στρατιώτην ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ χωρὶς νὰ βλαφθῇ πικντάπκσιν ὁ Λάμπρος Ὀδυσσεύς. Εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἐπυροβόλησαν καὶ οἱ στρατιῶται τοῦ Κιτέα καὶ τοῦ ἐφόνευσαν καὶ αὐτοῖ ἕνα στρατιώτην. Τότε ἀπεσύρθη ὁ Μάνδαλος ἀπρακτος καὶ ἀντὶ κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Μανδάλου νὰ φονευθῇ εἰς, ἐφονεύθησαν δύο καὶ οὕτως ἐτελείωσεν αὕτη ἡ σκηνή.

Ὁ Ἰωάννης Γκούρας ἐγνώριζε νὰ μεταχειρίζηται μετ' ἐντελείας καὶ τὴν ποιμενικὸν αὐλὸν δηλ. τὴν φλογέραν καλουμένην, τὴν ὁποίαν καὶ εἰς τὰ στρατόπεδα εὐρισκόμενος ἔφερε μαζὺ του καὶ πρὶν χαράξῃ τὴν μετεχειρίζετο, ὁ κτύπος τῆς ὁποίας πολὺ εὐχαριστοῦσε τοὺς εὐρισκόμενους ὀπληρχηγούς καὶ στρατιώτας, οἵτινες πάντοτε κατὰ τὰ χροάγματα ἐξυπνοῦσκαν.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 8 Ἰουλίου 1881.

Ἀντωνίος Γεωργαντέας ὑποστράτηγος

ΟΛΥΜΠΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΑΥΤΟΥ

ΘΕΗ ΚΑΙ ΘΕΙΜΑ ΑΥΤΟΧΩΡΟΥ

ΤΑ ΣΙΧΝΑ

Ἐὰν τὸ γράφειν τὰ ἔθιμα τόπου τινὸς σημαίνει τὸ εἰκονίζειν ἐν αὐτοῖς καὶ τὴν ἠθικὴν ἀξίαν καὶ μόρφωσιν, ἦτοι αὐτὸ τούτο τὸ ἔθος, διότι ἔθος ἐστὶν ἔθος, τουτέστιν, ἡ ἐν ἐξωτερικαῖς σχέσεσι καὶ ποιικιλίαις ἐμφανιζόμενη ἐσωτερικὴ κατάστασις καὶ δύναμις τοῦ ἀνθρώπου, δὲν διττάζομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι καὶ ἐνταῦθα μέλλομεν νὰ προβάλωμεν μίαν ἐξ ἐκείνων τῶν στιγμῶν τοῦ ἠθικοῦ βίου τοῦ ἀνθρωπίνου πλάσματος, αἵτινες ἡλίου φαεινότερον καθορίζουσι πῶς τὴν σχέσιν τοῦ ὄντος ὀρθοδοξοῦντος πρὸς τὸν λεγόμενον Χριστιανόν, τοῦ ἠθικοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἐπὶ σαθρῆς

βάσει; καθαστώτα και ἐπὶ σεσαλευμένης νοητικῆς δυνάμεως κινούμενιν, και διακρίνουσι παντός ἑτεροφροῦς και ἄλλοτρίου τὸ δίπουν ζῶον και εἰς τέλειον ἀνθρώπον, ὡςπερ ὑπὸ τῆς πανσθενείας τοῦ Δημιουργοῦ προώρσεται μεταβάλλουσι· διότι πῶς ἄλλοθι διαπορεύει δυνατὰ νὰ ζητησῆ και ἐκ εὐρη ἀληθῆ και ἀγνήν τῆ; ἀπορίας του λυσι, ἢ ἐν τῇ τάξει ἐκείνῃ τῆς κοινωσίαι; ἣτις ἀδιαφοροῦσα πάντως πρὸς τὴν τῶν ἄλλων διακριτικὴν ιδιότητα περὶ ἐν μόνον στρέφει τὴν ἐαυτῆ; μέριμναν, και ἐνεργεῖν τὴν τῶν κοινῶν δῆλον ὅτι ἀσφάλειν και τῶν ἰδίων δυνατὴν προστασίαν, ἐν αἷς μὲροῦται ὁ χαρακτήρ και προάγει τὸ κοινὸν συμφέρον; Ἐπαρχοῦσιν ἀναμφηρίστως ἐν ταῖ; μικραῖ; κοινωσίαι; ὧν ὁ κύκλος τῆς ἐνεργείας τυγχάνει πολὺ στενὸς και περιορισμένος, και περιστάται καθ' ἑς οὐδὲν ἰσχύει, ὅπως προκκαλύτῃ ὁρμὴν τινὰ ἐλέγχουσαν προφανῶς ἀμέλειαν κατ' ἄρῃμιν τῶν κοινῶν συμφερόντων και παράλογον ἰδιωτισμῶν ἀτομικότητος παραδίδουσαν· ἀλλ' ἐπὶ τοσοῦτῳ μικραὶ και σπάνια, ὡςτε αἰρομένης τῆς ἀφοροῦς και τῆ; αἰτίαι; δυναίρεται πᾶτα ἀντίζῃρος και ἀντίθετος κίνησι; σκοποῦσα τὸν ἀτομικισμὸν και τὴν ἰδιοτελείαν. Ἐκεῖ τὰ πάθη ἐξάπτουται και κακαὶ τινες ἐξεί; κορυφοῦνται ἀκατανοήτως και εἰς τὸ ἀπερίοριστον πολλαίαι; ἀλλ' ἰστανται εἰς τέλος και διατέμνονται, ὡ; πολλαίαι; καταπονοῦσαι ἀργοῦτιν αἱ πτέρυγι; ἀετοῦ ἐν στενῷ κλωθῷ κλεισμένου, ἢ ὡς ἐξασθενίζουτιν οἱ ὄνυχες και τὰ στήθη λέοντος ἐν διφράκτοι; σιδηροῖ; μεμονομένου. Ἐκεῖ ἢ ἀντεκδίκητι; ἐπὶ μακρὸν ἔως, ὡ; ἄλλη φαγέδαινα, καταβιβρώσκει τὰ σπλάγγχνα και κατακαίσει τὴν ὄνυχιν, ἀλλὰ μόλι; ἀσπῆρ συμποίας και ἀδελφότητος ἀναφαίνεται τῷ φωτὶ τῆ; θείας ἀγάπης και τῆ; εὐσεβείας διακλυπόμενος, και ἐκμηδενίζεται και καταπίπτει πτωσῖν Ἰακάρου τὸ περίπτῳν και εἰσαχθῆς τῆ; κακίας οἰκοδόμημα· ἀνάκκα τότε και κατασπαράσσεται αὐτὸ δὴ τοῦτο τῆς ἰδιοτελείαι; τὸ λομίσθητον φάσμα και μίχ μόνη σύμπτωσι; θρησκευτικῆς ἐντεῦξέω; ἢ εὐσεβοῦ; ἐπικλήτέω; κοινῆ; διαλευκαίνει τὸν ζῳφον, διασκορπίζει τὰ σκάνδαλα, ἀποκαθαίρει και κάτ' ἄρῃμιν τὰ ζιζάνεια και ἀποκαθίσταται ὁμαλότητος και ἁμονοίας ἱερὸν ἔδαφος, και στερεὸν εὐδαίμονίαι; ἀλτήριον.

Τὰ Σίχνα (Signa) ἐν Αυτοχώρῳ ἀποτελοῦσι μίχ τῶν κυριωτάτων θρησκευτικῶν τελετῶν και πανηγύριον συνάμα, αἰτινες οὐ μόνον τὸν νοῦν και τὴν καρδίαν εἰς τὸ Πνευπερτέλειον Ὀν ἀνυφοῦτιν, ἀλλὰ και τὸ αἶσθημα ἀναζωπυροῦσι και τὰς ἐλπίδαι; ἀναπτεροῦσι και σελαγίζουσι.

Δόρατα ὕψηλά 10—15 μετρῶν θεῶνται ὑψοῦμενα και οἰοῖται αὐτομάτως παλλόμενα τὴν ἡμέρην τῶν Φῶτων, ὅτε ἢ βάπτισι; τοῦ Θεοκθρώπου Σωτήρι; τελεῖται. Σταυρὸς ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτῶν ἐστημένος, χρυσοῦ; ἢ ἀργυροῦ; εὐσεβοῦ; χειρὸς εὐλαδέστατον δῶρον χαιρετίζει τὴν χρυσιζοῦσαν τῆς ἡμέρας ἐκείνῆς ἀνατολήν και κυανόλευκος και ἐρυθρὰ σημαία

καὶ ἄλλοις ἤχηροῖς χρυσοῖς ποικίλμασιν καὶ πεποικιλμένη ἐξ αὐτοῦ κατ-
φάνεται, κυματίζουσα ἐν τῷ αἰθέρι, ὅλην τὴν προσοχὴν συνέχουσα τῶν
θεατῶν, πᾶν πάθος διατπῶσθαι καὶ εἰς βεβήτατον συγκινοῦσα ἄλγος καί,
ὡς δὴ λέγεται ἐκόπτουσα τὰ ἥπατα» φιλεόρτων ἀλλὰ φιλελευθέρων
ὄντων, τυρχνουμένων ἀλλὰ μὴ δεσποζομένων πνευμάτων.

Πάντα ταῦτα τὸν ἀριθμὸν τσοκαῦτα, ὅσαι καὶ τῶν Ἁγίων αἱ ἱεραὶ,
μυῖραι τε καὶ μεγάλα ἐκκλησιαί, εὐαγγῆ τῶν ὀρθοδόξων ἐντευκτήρια ἐντός
τε καὶ ἐκτός τῆς πόλεως κείμενα, κομίζοντι περὶ βεβήτατον ὄρθον εἰς
τοὺς δύο κεντρικοὺς καὶ ἐσωτερικοὺς νχούς, ὧν ὁ μὲν πρὸς ἀνατολὰς εἰς
μνήμην τοῦ ἁγίου Νικολάου, ὁ δὲ πρὸς δυσμὰς, εἰς τὴν τοῦ ἁγίου Δημη-
τρίου ἐπωνόμασται. Κατὰ τὴν ἐσπέραν ταύτην, ἦτοι τὴν παραμονὴν τῆς
μεγάλης τῶν Θεοφανεῶν ἐορτῆς, πάντες σχεδὸν ἀγρυπνοῦσιν ἀναμένοντες
τὴν λαμπρὰν τελετὴν, ἀκούοντες τὴν κηρυκτικὴν τῶν σιχηροφόρων
φωνὴν ἐν τάξει πολλῇ καὶ ἀρμονίᾳ ἀδόντων τὸ «Κύριε ἐλέησον» καὶ κα-
ραδοκοῦντες (οἱ θεοσεβέστεροι) τὴν πολυπόθητον καὶ μακαρίαν ἐκείνην
στιγμὴν, καθ' ἣν ἀνοίγονται τὰ Οὐράνια καὶ καταβιβάζει ἐπὶ τὴν ἀκήρατον
τοῦ Χριστοῦ κεφαλὴν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· τότε τῶν ἀγαθῶν καὶ ἐνα-
ρέτων αἱ ἐπιθυμίαι εἰς ἄκρον κορέννυνται, οὐδὲν πλέον ἐπιζητοῦσαι τοῦ
βίου τῶν ὀλιγιώτερον οὐδὲν ἄλλως ὑπολαμβάνοντες τῆς θείας, ἀλλ' ἀσ-
ράτου ταύτης ἐμφανίσεως ἀξιωμακχωριτότερον, τότε καὶ τῶν πλεονε-
κτούντων αἱ μωραὶ καὶ φαντασιόπληκτοι αἰτήσεις πρὸς τὸν Παντοδότην
ἀναπέμπονται, ἀλλ' οὐδέποτε, ὡς εἰκός, ἐκτελοῦνται. Ἐνταῦθα ζητεῖται
τι ἀκατάληπτον μὲν ἴσως, ἀλλ' ἐν τῇ φαντασίᾳ τοῦ ὑπὲρ τὸν παγετώδη
καὶ ψυχρότατον οὐρανὸν ἀγκυλοῦντος πιστοῦ, ἀναμφιλέκτως καὶ ἀνε-
δοιάστως τὸ προσδοκώμενον μέγα ἔσται ἀγαθόν, εἴτε παρὸν εἴτε μέλλον,
εἴτε πρόσκαιρον, εἴτε αἰώνιον, συνομολογοῦμεν, ὅτι τούτου πάντοτε πάν-
τως γίνεται ἀγαθόν τι, πρόσκαιρον μὲν, ἐὰν ἢ ἐκ τῆς ἀτμοσφαιρικῆς ἐπιρ-
ροῆς· ἐπίδροσις ἢ μικρὰ, αἰώνιον δὲ καὶ μέγα, ἐὰν ἢ τῆς χειμερινῆς νυ-
κτὸς ἐπενέργεια ἢ ἰσχυρὰ καὶ μεγάλη. Ὅσον λυπηρὰ φαίνεται καὶ διορ-
θωτέα ἢ κατὰ τῆσιν αὐτῆ παρὰ τοῖς εὐαρίθμοις τῶν ἐνθουσιῶντων τοῦ
Εὐαγγελίου ὀπκῶν, διότι παρερμηνεύεται ὅλως τὸ θεῖον ῥῆμα τοῦ Ἰησοῦ
εἰπόντος· «Ὁ ἄνθρωπος αἰτήθητε ἐν τῷ ὀνόματί μου παρὰ τοῦ πατρὸς μου, δώσει
ὑμῖν», τοσοῦτον οἰκτρὰ καὶ ἀξιογέλαστός ἐστιν ἡ ἀκατανόητος περὶ ὀλι-
κῶν ἀγαθῶν, πλούτου καὶ πᾶσης ἄλλης εὐμερείας πρὸς τὸ θεῖον γιγνω-
μένη αἴτησις, καθ' ὅσον πιστεύεται ὅτι πάντα ταῦτα δοθήσονται ὑπὸ τοῦ
Θεοῦ τῷ ἐγκατεργασθέντι εἰς τῆς φοβερᾶς ἐκείνης νυκτὸς τὴν ὑπαιθρον
καὶ νεκρικὴν δέησιν, ἀνθρώπου ἡρεμοῦντος ὑπὸ τοῦ Οὐρανοῦ τὸν πεπη-
γότα θάλλον καὶ τῆς οἰκίας τὰ πολυμήκη καὶ λογχοειδῆ κρύτταλλα. Τὸ
εὐχάριστον ἐν τούτοις εἶνε, ὅτι οὐδὲν τοιοῦτον γίνεται, καθ' ὅσον οὐδεὶς
δικαιδυνεύει τὴν ὑπέρβην αὐτοῦ, ἐπ' ἐλπίδι τοιαύτης ἀβεβηχίου καὶ δυ-

σκόλου τύχης, ἥτις τόσον μοιραία καὶ ἀποτρόπαιος φαίνεται, πρὶν ἢ καὶ α-
φθάτη τις εἰς τὸ εὐλίμενον αὐτῆς τέρμα· περὶ τῶν Βουλγάρων ἕως,
καθ' ὅσον ἡμεῖς γνωρίζομεν, λέγεται ἐπικρατοῦσα τοιαύτη τις γνώμη
συνάδουσα καὶ πρὸς τὴν πρὸ αἰτοῦ; παραιμίαν, ὅτι προκύψαντός τινος
(Βουλγάρου) ἀπὸ τῶν κιγκλίδων τοῦ ἐξώστου τῆς οἰκίας κατὰ τὴν ἐστέ-
ραν ταύτην, καὶ ἀντὶ ἐνὸς μέτρου χρημάτων ζητήσαντος (ἀκουσίως καὶ
τῆς γλώττης βεβήκως παραδρομῆ) ἐνὸς μέτρου κεφαλῆν κατὰ τὴν αὐτο-
λεξεί φράσιν:

«ντάί μοι, μπόξιε, κείλο γκλάδα»

ἀντι

«ντάί μοι, μπόξιε, κείλο πάρε»

ἦτοι

«δός μοι, Χριστέ, κοιλὸν κεφάλι»

ἀντι

«Δός μοι, Χριστέ, κοιλὸν χρημάτων».

Ἐγένετο τοσοῦτον μεγάλη καὶ χονδρὴ ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ, ὥστε κατέστη
ἀδύνατον ν' ἀποσύρῃ αὐτήν, μέχρις οὗ κατακτραφεύτης τῆς κιγκλίδας
κατώρθωσε νὰ ἐπιδείξῃ τὴν κεφαλὴν, οἷα τῷ ὄντι παρίσταται μεγάλη καὶ
χονδρὴ ὡσάν τσιούμα¹ στρογγυλὴ καὶ ἔκτοτε ἐφάνη, οἷος λέγεται, ὅτι
εἶνε: *χονδροκέφαλος καὶ ἀνάλατος συγχρότως*, διότι τὸ ἄλας, ὡς γνω-
στόν, συσφίγγει τὰ μέρη τῶν σωμάτων, καὶ δὴ καὶ τὴν κεφαλὴν, ἥτις
ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς εἰς τὸν ἐξω κόσμον ἐμφανίσεως δέον προσηκόντως
νὰ ἀλατίζονται κατὰ τὰς κοσμοπολιτικὰς καὶ προοδευτικὰς θεωρίας τῶν
αὐτοχειροτονήτων μακίων.

Τῶν φιλοθρήσκων τις, ὄρθρου βεθέος, ὡς εἴρηται, λημβάνει ἀπό τινος
ἄλλης Ἐκκλησίας, ἢ Ἐξωκλησίου τὸ *Σίμηρον* καὶ ὑπὸ πληθύος παίδων τε
καὶ ἀνδρῶν παρεκκολουθούμενος κρατεῖ ὑψούμενον τὸ τῆς εὐσεβείας συμ-
βολὸν καὶ σχεδὸν εἰπεῖν αἰωρούμενον καὶ καταθέτει τὸ ἀλάνθαστον τῆς
Χριστολατρείας τοῦτο γνώρισμα ἐν τῇ ἑτέρᾳ τῶν δύο καθολικῶν (κεντρι-
κῶν, ἐντὸς κειμένων) Ἐκκλησιῶν τὴν ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτὸς θρησκευ-
τικῆν *σιγνοφορίαν* οὕτω κωνοικῶς καὶ ἐν κατανύξει τελουμένης, οὐδεὶς
ιδῶν ἢ ἀκούσας δύνανται νὰ κρατήσῃ τὰ ἐξ οὐρκίου χαρῆς καὶ ἐθνικοῦ
θρησκευτικοῦ βίου ἀποστᾶζοντα δάκρυα· ἕκαστος τῶν παρισταμένων
αἰσθάνεται ἑαυτὸν πρὸς τὸ Θεῖον συγκοινωνοῦντα, ὅτε τὰ γλυκὸφθογκα
στόματα τῶν ἀκάκων παιδιῶν, ἀνκπέμπουσι μελωδικῶς τὴν θεάρεστον
καὶ ἀπλὴν δέησιν τοῦ «Κύριε ἐλέησον».

Μετ' οὐ πολὺ ἄρχεται ἡ ἱερουργία καὶ ἀθρόον τὸ Χριστεπώνυμον πλή-

¹ Τὸ κοιλὸν ἢ μέτρον, λέγεται πολλαχῶς καὶ τσιούμα σχεῖσιν ἔχον πρὸς τὸ γκούμας
= πολὺ χονδρὸς καὶ στρογγύλος, ἐπιθετὸν ἐπὶ τῶν ἐπὶ σώματος ὄγκων καὶ ἀδειξιότητι νοδὸς
διακρινόμενων· παράγεται πιθ. ἐκ τοῦ *γίμω· ὄθεν=κατάγομος.

ρωμα σπεύδει εἰς τὸν ναὸν αἰνέσον τῷ Κυρίῳ· τὸ Μεσουκτικὸν ἀκολουθεῖ δ' ἄρθρος, καὶ τοῦτον διαδέχεται ἡ λειτουργία, ὑποφωσκούσης ἤδη τῆς ἡμέρας· οἱ κώδωνες ἀντιχλοοῦσι τότε ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς αὐτῶν σκοπιᾶς· τῆς μεγάλης τέλετῆς τὴν προσέγγισιν, ὅτε, ψαλλομένου τοῦ κανόνος τῆς ἡμέρας καταλλήλως, σύμπαντες ἐξέρχονται ἀμφοτέρων τῶν ναῶν· τὰ ἱερά τῆς θρησκείας σημεῖα, τὰ Σίγνα, τὰ ἐκφραστικώτατα τῆς παλιγγενεσίας ἐμβλήματτα, τὰ τῆς ἐνότητος καὶ ἰσχύος θεῖα λάβαρα, προηγούνται διευθυνόμενα εἰς τὸ κοινὸν τῆς συναντήσεως κέντρον, τὴν μεγάλην πλατεῖαν τῆς ἀγορᾶς·¹ οἱ μακρὰν τῆς ἐτέρας τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ ἁγίου Νικολάου, εἰς τὸν τόπον τοῦ ἐλέους, τὸ χαῖρι, κατὰ τὴν ἐγγύριον ἔκφρασιν· οἱ ἐκ ταύτης πρῶτοι κατάρθάνοντες ἀνακρίνουσι καὶ τοὺς ἄνωθεν, τοὺς ἐκ τοῦ ἁγίου Δημητρίου κατταρχομένους, ἔχοντας καὶ ἐκείνους πρὸ αὐτῶν τὰς ἱεράς τῆς πίστεως ἀσπίδας ὑψηλάς καὶ κυματιζούσας καὶ φέροντας τὰς μεγάλας εἰκόνας· τῶν ἐκάστοτε ἐορταζομένων Ἁγίων, ἃς μετὰ θρησκευτικῆς ἀπεριγράπτου φιλοτιμίας συναρπάζουσι καὶ βαρτάζουσιν ἐν χερσὶ καὶ ἐπ' ὤμων οἱ τε νέοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι τὴν ἡλικίαν· κατέρχονται καὶ οὗτοι καὶ ἴστανται· ἀλλὰ δέον νὰ σταθῶσιν· ἡ ἀγορὰ κεῖται εἰς τὸ ἀρχτικώτατον ἄκρον τοῦ Αυτοχώρου ἀπολήγουσα εἰς τὰ ἄκρα τῶν ὑψηλῶν ὄχθων τοῦ Ἐνιπέως ἐπὶ τῆς ἐπιπέδου Τούμπα, καὶ ἀντιμετωπίζουσα πρὸ αὐτῆς τὰς χιονοσκεπεῖς κορυφὰς τοῦ πολυδεϊράδος Ὀλύμπου, ψυχρὸν καὶ πικρὸν λειβούσας τὸ δάκρυ τῆς ἐπαράτου καὶ βαρείας δουλείας· μαγευτικώτατος δ' ὀρίζων ἐνταῦθα λαμπρύνει τὸ μέρος τοῦτο ἔτι μᾶλλον, ἀποθηκαῖοι τὴν ὄρασιν καὶ ἀνυψοὶ τὴν διάνοιαν· μαγευτικὴν τῷ ὄντι θέαμα! ἔθνη μὲν οἱ, ὧς Συμπληγάδες, ἀπότομοι βράχοι τῆς Ζηλευᾶς καὶ Ηκπποῦ τοῦ Καλυβίτου μετὰ τῶν χαράδρων τῶν νεροτριβῶν, ἔνθα φυσικοὶ καὶ τεχνητοὶ κατάρρηκται κατεργάζοντι καὶ στερεοποιοῦσι τὰ ἀδιάτρητα ὑψόσματα τῶν ἐμπόρων καὶ τὸ κομψὸν τῶν κατοίκων σαιτομάζωμα, καὶ τῶν σκοτεινῶν κοιλάδων τοῦ Νησιου,² διή-

1 Ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων ὁ τόπος οὗτος ἦτο προωρισμένο· πρὸς διάγνωσιν τῶν δυστυχῶν καὶ δικνομήν κοινῶς πρὸς αὐτοὺς ἔλεος· ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐλέγχονται καὶ νῦν ἔτι οἱ ἀληθεῖς ἐνόησι ἀπὸ τῶν δολίων καὶ ἐξ ἐπαγγέλματος ἐπαιτῶν, οἵτινες καὶ ἠλοοῦντο ὑπὸ πάντων ἰδίᾳ καὶ κοινῇ ἐτρέφοντο καὶ ἐξενίζοντο εἰς ἰδιαιτέρους παρὰ τὰ ἐξωκλήσια ξενώνας καὶ νῦν μὲν ἔτι σωζόμενοι, μαρτυροῦμενοι· δὲ καὶ ὑπὸ τῆς σωζομένης τῶν ἐπαιτῶν παραδόσεως, καθ' ἣν ἐν συναντήσῃ προτρέπονται ἀποδοτικῶς οὗτοι εἰς τὴν τοῦ Αυτοχώρου ἐπίσκεψιν· «πέμελε ἐκεῖτε σὸ Ἀτόχωρον· εἴνατε κόσμος· λελεήμονες, λελεημοσύναι.»

2 Νησίον ἢ Νησίον καὶ τὸ Καλύβι τοῦ Παπποῦ τοποθεσίαι γραφικαὶ καὶ ὧς κρύπται πολλάκις χρησιμεύουσαι ἀπέχουσι τοῦ Αυτοχώρου 15 περίπου λεπτά τῆς ὥρας, κείμεναι ἄνωθεν καὶ ἔγγυς τῶν νεροτριβῶν ἢ νερεστελῶν, κειμένων κατὰ μήκος τοῦ ποταμοῦ Βύθου Ἐνιπέως, ὅστις πηγάζων ἀπὸ τοῦ Βύθου καὶ περριῶν τὸ Ἀτόχωρον ἐξερχνίζεται· εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας ὥρας πρὸς τὴν θάλασσαν κατὰ τὴν θέσιν «Τσίνοτσιφα μανθριά.» Ἐν κειρῷ δὲ βροχῆς καὶ μεγάλης πλημμύρας ἐνούμενος κατὰ τὴν γέφυραν Καμάρας Παπᾶ (ἢ Παπᾶς-κιοπρί) μετὰ τοῦ ἀπὸ τοῦ Δίου (Μαλαθριάς) πηγάζοντος Χελοποτάμου, ἐκβάλλει εἰς τὸν θερμακτὸν κόλπον 1) 2 ὥραν βορειότερον τοῦ ἁγίου Θεοδώρου, ἐκωκίου ἢ σκάλας Αυτοχώρου (Πα-

κοντες μέχρι τοῦ βυθοῦ, ἔνθα αἱ πηγαὶ τοῦ ποταμοῦ, τοῦ *Bóthou*, τοῦ *Λέε* καὶ τοῦ *Μαυραλόγγου*, ἐπιθυμητοῦ τῶν αἰγάγων διαθερισμοῦ, ἀντικατοπτρίζομενοι ὑπὸ τῆς *Γυμνωρείας* (Γκόλνας) καὶ τοῦ *Λεβαθακίου*, κατασκευαζόμενοι δὲ ὑπὸ τῆς ὑψηλοτάτης τῶν κορυφῶν, τοῦ Παλησηλά, ὅπου ἐτελεῖτο κατὰ τὰς σωζόμενας περὶ δόσεις ὑπὸ τῶν ἀρχαίων τὸ πένταθλον¹ παρὰ τὸν βωμὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, νῦν ναόν, ἢ μᾶλλον εἰκονοστάσιον ἐκ χαλκοῦ τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ, ἐτέρωθεν δὲ ἡ γραφικὴ θία τῆς θαλάσσης, ἢ τῶν, ὡσεὶ ταχύπτερα πτηνά, διαπορθευομένων τῶν θερμαῖκων πλοίων κίνησις καὶ ἡ ἀποψὶς τῆς ἐριμετάλλου χαλκιδικῆς καὶ ἡ κανονικὴ ἐμφάνισις; τῆς πόλεως; τῶν φιλοκόμων καὶ εὐπρεπῶν Θεσσαλονικέων, ἐμφαίνουσι τὸ ἐξάισιον τῆς θείας τέχνης καὶ διατρανοῦσι τὸ ὕψος καὶ τὸ μεγάλειον τῆς πικροσφίας περὶ χούτης ἀνάπαυλαν εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ ποιητοῦ καὶ ἰσχὺν καὶ λεπτότητα εἰς τὴν γραφίδα τῶν μαθητῶν τοῦ Ῥαφῆλου.

Ἐκεῖ ὑπὸ τὸν ἦχον τῶν κωδῶνων καὶ τὸν περιβομβοῦντα θροῦν τῆς πλατάνου καὶ τοῦ εὐθυτενοῦς λεύκου τοῦ γέροντος Παραμύθ² ἴστανται καὶ λιτανεύουσι ὑπὸ τὰ ὄμματα καὶ τῆς ἀρχῆς καὶ, ἡγουμένων τῶν *Λέγγων* καὶ πάντων τῶν ἄλλων ἱερῶν ἐν τάξει, σύμπαντος τοῦ κλήρου ἐν στολῇ καὶ τοῦ χοροῦ τῶν ψαλτῶν, καταβαίνουτιν εἰτα πρὸς τὸν ποταμὸν, Ἀἴκκον ἐκεῖ καλούμενον, καὶ καταλλήλως παρεσκευασμένον εἰς ὑποδοχὴν τοῦ βαπτιζομένου ἢ ριπτομένου κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν λέξιν Σταυροῦ. Τὰ ὑπερήφανα καὶ ὑψηλὰ ἐκεῖνα ξύλα τοποθετοῦνται καὶ πατακάζονται παραλλήλως ἐπὶ τῆς ὄχθης ὡς καὶ ἄπασα ἡ φιλέορτος συνοδία ἐπιφωνοῦσα καὶ αὖθις τὴν ἐναρμόνιον ἐκείνην δέησιν «Κύριε ἐλέησον» ὑπὸ τὸ φύλλωμα γηραιᾶς πλατάνου ἢ παρὰ τὴν βᾶσιν ποταμοῦ βράχου, ἔνθα περσευάσται ὁ τοῦ Ἀγικισμοῦ χώρος, τὸ τοῦ Σταυροῦ δοχεῖον, ἴστανται οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ συναποτελοῦντες τὴν λοιπὴν χορείαν ψαλτακι, γέροντες καὶ οἱ ἐγκριτότεροι καὶ σεβαστοὶ πολλοὶ — ἡμίγυμοι καὶ θερμοί, πυρρῶδεις καὶ ἀθλητικοὶ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ χειμῶνος περικυκλοῦσι τὸν χώρον τοῦτον χερσικῶς τε καὶ ναῦται λεοντιδεῖς τῆς θαλάσσης, οἱ μέλλοντες δῦται, οἱ πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ μισητομένου Σταυροῦ συναγωνισθησόμενοι — πάντῃ τὰ ὑψώματα καὶ αὐτὰ τὰ δένδρα πληροῦνται ποπᾶ; κιοκρὶ ἢ Ἡρακλείου) πᾶσι δὲ αἱ λοιπαὶ τοποθεσίαι εἰσὶ γνωσταί, καθ' ὅσον αἱ κλεινοὶ αὐτῶν κείνται ἐπὶ τῆς βροθετικῆς γραμμῆς τῆς Βερολινείου Συνδικασιφίας, κολοδωθεῖσσι, ὡς γνωστόν, κατὰ μοῖραν καὶ περισταθείσσι μέχρι καὶ ἐπειθεὶν ἀκόμη τοῦ Πλαταμῶνος.

2 Ἐπὶ τῆς ὑψηλοτάτης ταύτης τοῦ Ὀλύμπου κορυφῆς οὐδὲν μνημειὸν ἀρχαιοτάτης πνοῆς εὑρίσκειται, πλὴν τῆς κατὰ τὸ 1877, ὡς περιφέρεται, ἀνακωθεῖσσις χαλκίνης εἰκόνης τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ. Ἐπὶ τῆς ἀπέναντι ὅμως Γυμνωρείας ἢ τοῦ Λεβαθακίου, κείνται πού σωζόμενα ἑρετῖα πύργου τινὸς τῶν μεταγενεστέρων.

3 Ὁ γέρον οὗτος Παραμύθ³, ὁ καλλόνος τὴν τε ἀγορὰν διὰ πλατάνων καὶ τοῦ Λεῖκου καὶ τὸν ναὸν τοῦ προσφιλοῦς αὐτῷ ἁγίου Νικολάου, καὶ τὸ χοροστάσιον διὰ δυάδος παρῶν μύλων φυτῶν, ἀπέθανεν εἰς βαθύτατον γῆρας πρὸ 6 περίπου ἐτῶν.

λιτών· αἱ οἰλίαι ἀφίενται ἔρημοι σχεδὸν καὶ αὐτὰ τὰ κτήνη καὶ τὰ φαρ-
τηγὰ προτοιμάζονται, ὅπως ποτισθῶσι μετ' ὀλίγον ἐκ τοῦ ἡγιασμένου
ὕδατος· ἡ οἰκοδόποινα, ἡ γραῖα μήτηρ, ἡ εὐσεβὴς κόρη καὶ τὸ φιλόστορ-
γον τέκνον κρατοῦσιν ἀνὰ χεῖρας περιπεποιημένην τοῦ Παντοκράτορος εἰ-
κόνα ἢ τινο; τῶν ἐφεστῶν καὶ προστατῶν ἢ πολιούχων ἀγίων, ἵνα πλύ-
νωσι καὶ φωτίσωσιν αὐτὴν τῷ ἀγίῳ ὕδατι τῶν Φώτων.

Εἶνε ἤδη πρῶτα· ὁ ἥλιος ἀνέτειλε· καὶ ὁ ἀγρότης βροτός, ὁ κατάκοπος
γεωργός, ἡ ἀπόμονος ποιμὴν, ὁ τοῦ ἡλίου τοὺς κύκλους καὶ τῆ; σελήνης
τὰ θεμέλια ἀνμετρῶν προσδύτης καὶ ὁ φιλοπράγμων νεκνίης ἔχει στρέ-
ψει ἤδη τοῦ; ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ καὶ ἐκτείνει τὰ ὄμματα τῷ ἡλίῳ ἅμα
ἀνίσχοντι, θεώμενος καὶ ἐξετάζων τὸν μεγαλοπρεπῆ δίσκον αὐτοῦ καὶ τὴν
λαμπρότητα καὶ τὴν ὄλως ἐξαιρετικὴν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ἐκ-
τακτον αὐτοῦ κίνησιν καὶ περιστροφήν.

Τῆς ἡμέρας τὸ φῶ; λαμπρύνει καὶ ὀρθοποιεῖ τὰς πράξεις, τχύτην ὤ-
ρισεν ὁ τῶν πάντων Δεσπότης εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν πολλκπλῶν τοῦ ἀν-
θρώπου ἀναγκῶν καὶ εἰς ἐπίγνωσιν κατκρνεστέραν τῆς Δόξης καὶ Μεγα-
λωσύνης αὐτοῦ, ὡς ἐνδείκνυται καὶ ἐκ τῶν ἐπομένων ἀνὰ τὰ στόματα
τοῦ λαοῦ ἕσματος:

· Ἄγιο Γιάννη, Ἄφιντη καὶ Πρόδρομε,
Δύνασαι βαπτίσης Θεὸν-Παῖδι;
Δύναμαι καὶ σώνω καὶ προθυμῶ·
Καρτίεσαι, Θεέ' μου, ὡς τὸ πουρνό·
Γὰρ νὰ λάμψ' ὁ Ἥλιος καὶ νὰ διαβῆ,
Νὰ φανοῦν τὰ χιόνια εἰς τὰ βουνά,
Νὰ ἰδῆ καὶ ὁ Κόσμος τὸν Κύριον του.·

Σιγὴ βαθεῖα ἤδη ἐπέρχεται καὶ τὸ μέγα τοῦ ποταμοῦ πικνόρμα κα-
τευνάζει πᾶτιν κίνησιν τῶν τε ἐν αὐτῷ καὶ τῶν ἐπὶ τῶν βράχων καὶ δέν-
δρων ἀναβάντων καὶ ἔτι ἀναρρυχωμένων. Ἀρχεται ὁ Μέγας Ἄγιασμος
καὶ ἀσχεπῆς καὶ μεγαλοπρεπέστατα ἐνδεδυμένος ὁ θεράπων τοῦ Ὑψίστου
ἀπαγγέλλει μεγαλοφώνως τὴν μεγάλην τούτου εὐχὴν, ὑψηλὴν τῆς Παρ-
τοδυναμίας καὶ Ἀγαθότητος περιέχουσαν ἔνοιον· ὁ πλοῦτος τῶν θεῶν
δωρημάτων ἀκούεται καὶ ἐξυμνεῖται ὑπὸ τοῦ ἀνχινώσκοντος τὸ ἀπειρον
τοῦ Παντάνκτου; θέλημα· θηταυροὶ δειγμάτων θεοσεβεῖς καὶ ἀγνότητος
αἰσηθημάτων διαδέχονται τὴν μεγάλην ἐπίκλησιν τοῦ ἱεροτελεστοῦντος·
αΜέγας εἰ Κύριε, καὶ θαυμαστά τὰ ἔργα Σου! καὶ οὐδεὶς λόγος ἐξαρκέσει
πρὸς ὕμνον τῶν θαυμασιῶν Σου!· — τῶν πάντων ἡ δεξιὰ διατυποῖ ἐπὶ
τοῦ στήθους; καὶ τοῦ μετώπου τὸ τοῦ Σταυροῦ σημεῖον, δεῖγμα τῆς ἀθω-
ότητος ἀκριφνῆς; καὶ τῆς πρὸς τὸν ἐκκνθρωπήσαντα ἀφοσιώσεως· καὶ τὰ
Σίγνα! &· ναι, καὶ ταῦτα δὲν ὕστεροῦσι παντελῶς τῶν ἄλλων· τρεῖς κλί-
νουςι τὰ ὑψάχενα τῆς Ὁρθοδοξίας δεῖγματα καὶ βυθίζουσι τὴν ἀργυρό-

χρυσον αὐτῶν κερυρήν ἐντὸς τοῦ ὕδατος, καὶ τρεῖς ἐναέριον αὐθις ἀνυψοῦν αὐτὴν κατὰ μέμησιν τῶν προχθίων δένδρων τοῦ Ἰορδάνου· ὃ τῆς ἐπιεικείας καὶ τοῦ ἐλέους τοῦ Πανοικτίρμονος καὶ χορηγοῦ τῶν πάντων· ἐλήλυθεν ἤδη ἡ στιγμή, καθ' ἣν ἐρρίθη ὁ Σταυρός, τὸ τίμιον ξύλον τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας! οἱ δὴ τότε ἀγωνιστὰι ἀθρόοι ρίπτονται ἐντὸς τοῦ ὕδατος, ταράττουσι καὶ θολοῦσιν αὐτὸ καὶ μετ' ἀγωνίαις ἀνὰ ζήτουσι τὸν βαπτισθέντα Σταυρόν· συγκίνησις κατέχει πάντας καὶ σταυροκοπεῖται ἔνδοκρον τὸ χριστεπάνωμον τοῦ Χριστοῦ πλήρωμα· προβαίνουνσι καὶ ἕτεροι, ἐπίκουροι καὶ συσπειροῦνται συνωθούμενοι ἐντὸς τοῦ ἀγίασθέντος ὕγρου· ἀλλ' ὁ ἄγων ἔληξε πλέον· ὑπεξέρχεται τις καὶ προβάλλει τὸν Σταυρόν ἀνὰ χεῖρας κρητῶν καὶ κατασπικζόμενος ἀποδίδει αὐτὸν εἰς τὸν *ρίγαρτα* ἱερουργόν· οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ παριστάμενοι συγχαίρουσι καὶ εὐχονται αὐτῷ. οὗτος δὲ ἀντικαθιστῆμενος ὑπὸ τινος τῶν φιλότατων αὐτῷ ἀπέρχεται δρομάτος, ἀπεκδύεται τὰ πρῶτα τῆς ὑδροσιότητός του ἐνδύματα καὶ ἐτέρῳ ἀμφιέννυται στολήν, μεθ' ἧς ἐπιφαίνεται καὶ αὐθις εἰς τὸν Σταυρόν του, ὃν πάντες ἀσπάζονται καὶ δωροῦνται τῷ νικητῇ *ιδίαν προαίρεσιν*, ἣν οὗτος, ὡς καὶ πᾶσιν τὴν λοιπὴν, ἣν μετέπειτα καρποῦται ἐπισκεπτόμενος κατ' οἶκον πάντας μετὰ τοῦ Σταυροῦ, δικάμεται μετὰ τοῦ συνάγωνιστοῦ καὶ φίλου του.

Ἡ τελετὴ συνεχίζεται καὶ πάντες ἄπτονται καὶ πίνουσιν ἐκ τοῦ ὕδατος τοῦ ἀγίασματος. Τὰ *Σίγνα* δδηγοῦσι τοὺς πανηγυρίζοντας κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν εἰς τὸν νχόν, ἐν ᾧ λήγει καὶ ἡ κατὰ τοὺς κανόνας καὶ τὰς παραδόσεις τῶν Ἀποστόλων ἀκολουθία, ἧς τέρμα ἐστὶν ἡ ἀπόλυσις.

Πλὴν ἀλλ' ὅμως δὲν λήγει καὶ τὸ θέμα ἡμῶν ἐνταῦθα· τὴν ἐπιούσαν μετὰ τὴν θείαν ἱερουργίαν οἱ λατρευταὶ τῶν Θεῶν *σιγνοφόροι* ἐν τῇ αὐτῇ ἱερατικῇ λιτῇ καὶ τάξει παραλαμβάνοντες τὰ *Σίγνα* ἐκ τῶν *Καθολικῶν* κομίζουσι καὶ καταθέτουσιν αὐτὰ εἰς τὴν οἰκίαν τῶν ἔξω Ἐκκλησιῶν θέσιν, ἐνθα ἐξασπικίζονται προσηκόντως τοποθετούμενα, ὅπως ὧσιν ἔτοιμα μετὰ τὴν πάροδον δλοκλήρου τοῦ ἐνιαυτοῦ.

Οὕτω λήγει ἐν ὀλίγοις ἡ εορτὴ τῶν *Σίγνων*, τὰ *Σιγνοφόρια*, οὐδαμοῦ ἄλλοθι τελούμενα, ἐνέχοντα δὲ οὐχὶ ἀπολύσεως καὶ μετακίότητος τροφήν, ἀλλ' ἐγκλείοντα ἔφασιν οὐ τὴν τυχοῦσιν εἰς τὰ καλὰ καὶ τὰ θεῖα, καὶ διδασκαλίαν τοιαύτην Ἑθνικῆς στοργῆς καὶ φιλοπατρίας, ἧς δὲν ἀμοιρεῖ ἡ κατὰ τὸ 1878 εἰς σωρὸν ἐρείπιων μεταβληθεῖσα καὶ νῦν αὐτῇ δι' ἐαυτῆς ἀνακύπτουσα ἀνθηροτάτη κωμόπολις Λυτοχώρου.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 30 Ἰουλίου 1878.

Ἄθαν. Δ. Ακαπόπουλος.

Ο ΚΥΑΝΟΣ*

— Θά πιστεύτη ἐπὶ τέλους καὶ θά ἐνοήσῃ. Ἡ ἀλήθεια ἐπιβάλλεται ἀπήντησαν ἡ δεσποινὶς Β.***

Ἡ μήτηρ μου ἔμεινε πάντοτε σκεπτικὴ. Αἱ ἀποκαλύψεις αὐτῆς τὴν ἐτάραχσον.

«Φράντζ μου, παιδί μου, μοι εἶπε μετὰ γλυκύτητος, θά σ' ἐρωτήσω ἀκόμη κἄτι τι. Φαντάσου, ἂν ἡ δεσποινὶς Ρενέ ἦτο κόρη κτηματίου καὶ σοῦ τὴν ἔδιδαν ὡς σύζυγον, εἰς γάμον!» . . .

Ἡ Ρενέ κ' ἐγὼ ἐξερράγημεν εἰς γέλωτα τόσῳ φουρικῶς καὶ τόσῳ ἐγκαρδίως, ὥστε καὶ ἡ μήτηρ μου καὶ ἡ Αὐγούστα μᾶς ἐμμήθησαν.

«Ὡς σύζυγον! . . . εἶπεν ἡ Ρενέ, ἀλλ' ὁ Φράντζ εἶνε ἀδελφός μου.

— Εἰς γάμον! . . . προσέθηκα ἐγὼ, θά ἦτο ἀνοησία!

Ἡ Ρενέ ἔθηκε τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ στόματός μου.

«Χωριάτη!» εἶπε γελῶσα. — Ἐγὼ δὲ ἐφίλησα τοὺς δακτύλους τῆς.

Ἡ Ρενέ ἦτο πλήρης χαρᾶς ὥθησα ὑπὸ τοὺς πόδας τῆς κύνιστρον πληρῆς ἀνθέων.

«Πόσον σὰς ἀγαπᾷ ὁ υἱός μου, εἶπεν ἡ μήτηρ μου συγκεκινημένη. Ἡ ἰδική μου ζωὴ δὲν θά ἦνε τόσον μακρὰ ὥστε νὰ ἔχη ὁ Φράντζ πάντοτε τὴν ἀγάπην μου· ἀφοῦ ὅμως εἶν' εὐτυχῆς μὲζὶ σας, λάβετε τον, σὰς τὸν δίδω. Ὑποθέσατε ἀπὸ τοῦδε ὅτι δὲν ὑπάρχω καὶ ἀγαπάτε τον πολὺ, ὥστε κατόπιν νὰ μὴν μεταβάλετε τίποτε εἰς τὴν μεταξὺ σας φιλίαν. Φαίνεται χονδροκαμωμένον παιδί, ἀλλ' ἔχει καρδίαν εὐαίσθητον· ἠμπορεῖτε νὰ τὸν φονεύσητε . . . ἢ μὴ τρομάζετε! ἐνοῶ ἂν παύσετε νὰ τὸν ἀγαπᾶτε».

Ἡ Ρενέ ἔλαβε τὸν βραχίονα τῆς μητρὸς μου καὶ κατέβημεν ὅλοι ὁμοῦ εἰς τὸν κήπον. Ἡ Αὐγούστα ἐπίσης εἶχε γείνει εὐθυμὸς.

«Εἰξεύρετε, μοι εἶπεν, ὅτι ἡ ἀπόκρισις τὴν ὁποίαν ἐδώσατε πρὸ ὀλίγου εἰς τὴν μητέρα σας ἦτο πολὺ χαροποιά; . . . Δὲν θέλετε, λοιπὸν, νὰ γίνετε σύζυγοι τῆς Ρενέ; . . . Ἐν τούτοις θά ἦτο τύχη διὰ σας, ὅπως λέγουσιν οἱ χωρικοί. — Τῆ ἀληθείᾳ δὲν θέλετε σύζυγον ὡς αὐτήν; . . . εἶθε πολὺ δύσκολος . . . πιστεύετε ἄρα ὅτι ὑπάρχουσιν ὤραιοτεροι γυναῖκες; . . .

Ἐσιώπων.

«Εἶμαι περίεργος;» εἶπατέ μοι. Εἶδατε ἄλλην ὤραιοτέραν τῆς Ρενέ;

— Μάλιστα!

* Ἰδε σελ. 499.

— Καὶ ποίαν ;
 — Σὰς !
 — Εἶνε κολακεία ;
 — Πρὸς τίνε σκαπόν ;
 — Τὸ λέγετε λοιπὸν ἀληθῶς ;
 — Πῶς εἶνε δυνατὸν ν' ἀπατώμασι ; ἢ μάλλον διατί σὰς φαίνεται πα-
 ράδοξον ; δὲν εἶσθε πράγματι ὠραισιτάτη ! . . .

— Δὲν γνωρίζω . . . νομίζω καὶ . . . λοιπὸν, μ' εὐρίσκετε ὠραίαν ; Ἰδοὺ
 κ' ἐγὼ, εἰς ἀνταμοιβήν ! »

Ἄφηρεσε ῥόδον ἡμικεκρυμμένον μεταξὺ τοῦ φορέματος καὶ τοῦ στήθους
 τῆς καὶ μοὶ τὸ ἔρριψε ἤρασα τὸ ἄνθος εἰς τὸν ἀέρα. Ἡ Αὐγούστα ἤρ-
 θρῖασε μέχρις ὀφθαλμῶν.

« Τί κάμνετε σεῖς ἐκεῖ κάτω ; ἠρώτησεν ἡ Ρενὲ μακρόθεν.

— Ὡ τίποτε, ἀπήντησεν ἡ Αὐγούστα, ὀμιλοῦμεν διὰ τὸ ποτμακίαι
 αὐτὸ ποῦ κρύπτεται καὶ φεύγει ὑπὸ τὰ χόρτα ὡς νὰ μὰς φοβεῖται — Κρύ-
 ψατε τὸ ἄνθος μου, ἐπανέλαθε ἀπευθυνομένη ζωηρῶς πρὸς ἐμὲ καὶ ὡσεὶ
 μετανοοῦσα διὰ τὸπραχθέν. Κρύψατέ το . . . ὄχι, δότε μοι αὐτὸ, εἶνε
 καλλίτερον.

— Νὰ σὰς τὸ δώσω ; ποτέ !

Ἦγειρε τοὺς ὀφθαλμοὺς μεθ' ὑπεροχῆς ἀλλὰ τοὺς ἐταπεινώσεν ἀμέσως
 ἀπαντήσασα τὸ βλέμμα μου.

Τὸ ἄνθος εἶνε μία φράσις ἐρωτικῆ μεταξὺ φύσεως καὶ ἀνθρώπου. Ἄν
 ἦσαι μακρὰν ἀπὸν, φέρει κεκρυμμένον ἐν τῇ καρδίᾳ του τὸ φίλημά σου
 πρὸς τὸ ἀγαπώμενον πρόσωπον. Ἄν ἦσαι παρὼν ἐκφράζει περισσότερα
 τοῦ λόγου. Τοῦτου ἕνεκα εἶνε προσφιλεῖ τὰ ἄνθη καὶ εἰς ἐραστὰς καὶ εἰς
 φίλους. — Μοὶ ἔδωκε λοιπὸν καὶ ἡ Αὐγούστα ἐν ἄνθος, ὅπως μοὶ εἶχε
 δῶση καὶ ἡ Ρενὲ ! . . Ὅποια ἕμως ἡ διαφορά ! . . Ὁ ὑγρὸς ὑπὸ τῆς ἐσπε-
 ρίας δρόσου κύκνος ἐκλείστω σιωπηλῶς ἐν τῷ σιόφωτι ὅτε ἡ Ρενὲ τὸν
 ἔδρεψε καὶ μοὶ τὸν προσέφερε μὲ τὴν αὐτὴν ἡρεμίαν μὲ τὴν ὁποίαν καὶ
 ἡ φύσις παρῆγεν αὐτὸν εἰς ἐκείνην. Τὸ ῥόδον ἕμως τοῦτο, θαλαρρὸν, ἐπί-
 χουν, διηνοίγετο λαμπρῶς ὑπὸ τὸν ἥλιον τῆς μεσημβρίας καὶ ἡ Αὐγούστα
 μοὶ τὸ ἔρριψε θερμὸν ἔτι ἀπὸ τοῦ στήθου ; αὐτῆς.

Ὅτω ; αἱ δύο αὐταὶ παρθένοι μὲ κατέκτησαν ὀλοσχερῶς. Ὅ,τι ἕμως
 ἔλαβεν ἐκάστη τοσοῦτω ὑπῆρχεν ἀντίθετον πρὸς τὸ ἄλλο, ὥστε πᾶσα
 ζηλοτυπία ἐξηφανίζετο, ἐπομένως ἐγὼ ἀνῆκον ὅλος τοῦ λοιποῦ εἰς τὰς
 εὐγενεῖς ταύτας δεσποινίδας, τῶν ὁποίων τὴν παρουσίαν κατ' ἀρχὰς ἀπέ-
 φευγον.

Ἦδη ἐσκεπτόμην. — Ἄς ἀγαπᾷ τις καὶ ἄς ὑποφέρει. Ἡ ζωὴ τῶν ἀναι-
 σθήτων θὰ ἦνε τιμωρία τις ἐπιβληθεῖσα ἐκ τῶν ἀνῶθεν.

Ζ'

Εἶν' εὐσπλαγχνος ὁ εὐτοχός.

Μετὰ τὴν ἐπίταψιν τοῦ Blauε Blumen, ἡ Αὐγούστα μετέπεσον ἀπὸ τῆς προτέρας βεδισασμένης ψυχρότητος εἰς νευρικήν τινα κατὰττασιν, τὴν ὁποῖαν ἠγνόουν πῶς νὰ δικαιολογήσω. Ἀπευθυνομένη πρὸς με ἐφάνετο ὡσεὶ ὁμιλοῦσα, ὅτε μὲν πρὸς ὑπηρετήν, ὅτε δὲ πρὸς τύρηννον. Μὲ ἐπεζήτησε περισσότερον διὰ νὰ μοὶ ἐπιβλέῃ βισάνους ἢ ταπεινώταις. Ἦμην πεπεισμένος, ὅτι ἐπέσυρον τὸ ἐνδιαφέρον αὐτῆς· πλὴν καὶ συνάμικ ἐνόμιζα, ὅτι ἐγινόμεν ἄντικείμενον εἰρωνείας. Ἦ ἰδέεσ αὐτῆ μοὶ ἐπροξένησε τοσοῦτον πόνον, ὥστε ἤμην ἔτοιμος νὰ τῆ ἀπευθύνω πικρὰ περὰπικρα ἐπὶ τῆ κακεντρεχεῖς τὰττη, ὅτε ἀπροσδόκητόν τι συμβεβηκόσ ἀπέσπικσεν δολόκληρον τὴν δικάνοικόν μου, δεσπόταν κκι αὐτῆς τῆς κκερδέικς μου.

Ἐπέρικν τινὰ, ἐπιστρέροντες, ἐκ τῆς ἐργασίας· οὐ ἐργάτικι, ἀνεκάλυψεν κοιμώμενον ὀπισθεν θημιωνίας ἀχύρου ἀγνωττόν τινα, τὸν ὁποῖον κκι συνέλαβον ὡς κκακοποιόν. Διὰ τοῦς χωρικούς ἀνθρωπος κκερυμμένος ἐν τοῖς ἀγροσ, εἶνε κλέπτης· ἐπομένως, ὀδηγεῖται ἀμέτως ἐνώπιον τοῦ δημάρχου κκι ἐνίοτε ξυλοκοπεῖται. Ἐπετέθησαν λοιπὸν κκι ἤδη κκατὰ τοῦ ἀγνωστου ἐκεῖνου κκι ἀφοῦ τινάσσοντες ἀρκετὰ βικίως τὸν ἠνώρθωσεν, ἤρξαντο νὰ τὸν ὠθῶσι βικαύτως πρὸς τὸ χωρίον.

Ὁ κ. Τοκῶν κκεμηκῶς ὦν κκι μὴ βλέπων σπουδαῖόν τινα κίνδυνον, ἐξήκολούθησε τὴν πορείαν του κκι μὲ ἀρήκας μόνον ὄπως ἐξετάσω τὰ συμβεβηόντα.

Ἐπλησίισα, κκι ἐν τῷ μέτω τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐπκύλευσος διέκρινα μικρόν τι κκι μέλικν τῶμικ. Ἦτο ὁ φωρεθεῖς ἀγνωστος. Εἶχε νεκρὸν φυσιογνωμίαν κκι ἡ ἐνδυμασίικ του, κκαίτοι ἀνάπλευσος οὔτε κανιορτοῦ, ἐφαίνετο μὴ ἀνήκουσα εἰς λωποδύτην. Ἐπενέδθη ἀμέτως κκι τὸν ἀπέσυρα ἐκ τῶν χειρῶν τῶν ἐργατικῶν, ἐρωτῶν συνάμικ τὸν ἴδιον τίς ἦτο κκι τί ἐζήτησε ἐν τῆ ἐπαύλει.

Ἐψιθύρισε διὰ φωνῆς λίαν ἐξησθενημένης λέξεις τινὰς εἰς γλῶσσαν ἀκατάκληπτου· ἐγὼ δὲ βλέπων ὅτι κκι μόνος ἠδυνάμην νὰ κκαταβλέω τὸ μικρόν ἐκεῖνο ὄν, ὅπερ μοὶ ἐκίνει· τὸν οἶκτον κκι συνάμικ τὴν περιέργειαν:

«Παιδιά, εἶπον πρὸς τοῦς ἐργάτας, εἶνε περιττόν νὰ μένετε ἐδῶ περισσότερον. Αὐτός ὁ ἀνθρωπος δὲν εἶνε ἐπίφοδος, ὥστε σεῖς πηγαίνετε εἰς τὴν ἐπκυλιν, κκι ἐγὼ ἡλ τὸν ὀδηγήτω μόνος πρὸς τὸν Δήμικρχον.»

Ἄμικ ἀπεμακρύνθησαν ὅλοι οἱ ἐργάτικι ἐπλησίισα πρὸς τὸν ὑποτιθέμενον κλέπτην, ὅστις πάλιν εἶχε κκαταπέσει ἐπὶ τῶν χόρτων. Ἦτο ἡμιθνήσ· ἰδὼν δὲ ὅτι ἡλ ἦτο σκληρόν νὰ τὸν ἀνγκάσω νὰ περικατήση, ἔστρωσα κκατὰ γῆν τὸν ἐπενδύτην μου κκι τὸν ἐζήπλωσα ἐπ' αὐτοῦ. Δὲν

ἐλάλησε ποσῶς. Προσεπάθησα τότε νὰ ἐνθυμηθῶ φράσιν τινὰ γερμανικὴν ἢ ἰταλικὴν, ἐν ἐπιτύχῳ τὴν συνεννόησιν, ὅτε :

«Ὁμιλῶ τὴν γλῶσσάν σας. κύριε, μοι εἶπε μὲν ἀκουόμενος. Τί ζητεῖτε ἀπὸ ἐμέ; Ἄφητέ με πρὸς Θεοῦ νὰποθάνω ἐν ἡσυχίᾳ. Οἱ χωρικοὶ αὐτοὶ θὰ μὲ ἐρόνευαν, διατὶ νὰ φύγουν; ἐγὼ δὲν παρεπονέθην.»

— Ἐπρόκειτο νὰ σας πρὸςδώσουν εἰς τὴν ἀστυνομίαν καὶ ἐπομένως νὰ σας φυλακίσουν, καθ' ὃ μὴ γνωρίζοντες ποῖος εἴσθε

— Αὐτὸ οὐτὲ θὰ τὸ μάθουν ποτέ.—Ποῖος εἶμαι; ἐγὼ; Εἶμαι μηδέν. Δὲν ἔχω τὸ δικαίωμα νὰποθάνω;—Ἄφετέ με, σας λέγω, ἄφετέ με! ἐπανελάμβανε μετ' ἀπελπισίης.

Ἦρχισα νὰ πιστεύω ὅτι εὐρίσκετο ἐν καταστάσει παραλογισμοῦ, ὅτε τὸν εἶδον προσπαθοῦντα νὰ ἐγεροθῆ καὶ λέγοντα μετὰ φωνῆς διακοπτομένης ὑπὸ τοῦ πόνου καὶ τοῦ κριμαίου.

«Πρὸ πέντε ἡμερῶν εἶμαι νήστις, καὶ ὅμως ἀκόμη δὲν ἀποθνήσκω.— Ἄ! εἶνε χίλια ἔτη ἀφοῦ-του ὑποφέρω.»

Ἐλυποθύμηνσε.

Ἄγνοῦ πῶς ἢ εἰκὼν τῆς Ῥενὲ μοὶ ἐνεφανίσθη κατ'ἐκείνην τὴν στιγμήν καὶ ἡσχύθη ἐν τὴν βραδύτητα καὶ τὸν δισταγμὸν μου τοῦ νὰ παρῶσσω βοήθειαν εἰς τὸν δυστυχῆ ἐκεῖνον νέον. — Τὸν ἔλαβον ἀμέσως εἰς τοὺς βραχίονάς μου καὶ ἀκουμβήσας τὸ στήθος του εἰς τὸν ὦμόν μου διευθύνθη πρὸς τὴν οἰκίαν.

Η΄,

Δύο τινὰ ὑπάρχουσι διὰ τὸν Πολωνόν:
Ἔρωσ καὶ Πατρίς.

Ἦτο ἤδη πλὴν ἀργά· εὐτυχῶς ὅταν ἐξέρχωμαι λαμβάνω πάντοτε μετ' ἐμοῦ τὴν κλεῖδα τοῦ δωματίου μου. Εἰσῆλθον ἀκροποδητὶ διὰ νὰ μὴ θορυβήσω τινὰ· οἱ κύνες ἀναγνωρίζοντες τὸ βῆμά μου δὲν ὑλάκτησαν, ὥστε ἔφθασα μέχρι τοῦ κοιτῶνός μου χωρὶς νὰ ἐπισύρω τὴν προσοχὴν οὐδενός. Ἀπέθηκα τὸ φορτίον μου ἐπὶ τῆς κλίνης, μικρὸν ἄλλως φορτίον, ὅπερ δὲν μὲ εἶχε κουράσει· ἀνῆψα κηρίον καὶ ἔδραμον πρὸς ἀναζήτησιν ὀλίγου γάλακτος· ἐστάλαξα σταγόνας τινὰς μεταξὺ τῶν ὀδόντων τοῦ ἀσθενοῦς, ἔβρεξα τὸ πρόσωπόν του διὰ ψυχροῦ ὕδατος, καὶ εἶδον τέλος τοὺς ὀφθαλμούς του ἀνοιγομένους. — Κατεπλάγην ὑπὸ τῆς ὠραιότητος τῶν κανονικῶν χερσικτηριστικῶν του· ἄνω τοῦ μικροῦ μελανοῦ μύστακος, ὅστις ἐκάλυπτε τὸ ἄνω χεῖλός του, θὰ τὸν ἐξελάμβανον ὡς γυναῖκα· ἢ ἐπιδερμὶς του ἦτο λευκὴ καὶ λεία· αἱ χεῖρές του, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐνίψας τὸν βόρβορον, ἦσαν λεπτὰ καὶ ῥόδινοι.

Μ' ἐθεώρει ἐπὶ μακρὸν δι' ἀπλάνου; βλέμματος ἀναλκμυθῶν κατὰ μικρὸν τὰς δυνάμεις του.

«Τί ζητείτε παρ' ἐμοῦ, κύριε; εἶπε τέλος. Τί μὲ θέλετε; Διατί μ' ἐφέρχετε ἐδῶ; Τί σᾶς ἐμελλε ἂν ἀπέθνησκον;»

— Δὲν ἠδυναίμην νὰ σᾶς ἀφήνω νὰποθάνετε.

— Σεῖς θ' ἀποπειραθῆτε νὰ μεταβάλετε τὴν ἀπόφασίν μου; — Ἄλλ' ἀφοῦ ἡ εὐτυχία μὲ ἀποφεύγει, διατί νὰ μὴ ἀποφύγω καὶ ἐγὼ τὴν ζωὴν ἄνευ τῆς εὐτυχίας; — Ὅταν κἀνεὶς μέθυσος ἢ πτωχὸς ἐκπνεύσῃ τῆς πείνης ἐν μέσῃ ὁδῷ, μόλις ἐπισύρει τὴν προτοχὴν τῶν διαδοχῶν μεχρικοῦ ταφῆ· ἂν ὅμως εὐγενὴς αὐτοκτονήτῃ, ὁ θάνατός του θεωρεῖται μέγα συμβεβηκός. — Ἀφετέ με, λοιπὸν, νὰποθάνω ἄγνωστος.

— Εἴσθε εὐγενής, λέγετε, καὶ ὅμως ἐπιθυμεῖτε ν' ἀποθάνετε ὡς κλέπτῃς καὶ δολοφόνος ἐπὶ σωροῦ ἀχύρων, ἔνθα σᾶς προπηλακίζουσι χυδαῖοι ἄνθρωποι;

Ἦγειρε τὴν κεφαλὴν.

— Τίς εἴσθε, σεῖς; μὲ ἠρώτησε μετὰ τινα σιωπῆν.

— Μαθητευόμενος γεωπόνος. Σπουδάζω πρακτικῶς τὴν γεωργίαν εἰς τὴν ἑπαυλιν ταύτην, ἔνθα πληρόνω ἀκριβῶς, καὶ διαιτῶμαι κάκιστα ὡς βλέπετε.

— Ποῦ εὐρισκόμεθα;

— Εἰς τὸ Βράϊν.

— Εἰς τὸ Βράϊν! ἐπανελάθε καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ του ἔμειναν ἀνοικταὶ ἀκίνητοι.

Μετ' ὀλίγον προσεπλήθητε νὰ ἐγερθῆ.

«Ἄ! πρέπει νὰ φύγω ἀμέσως, νὰ φύγω! Δὲν δύναμαι νὰ μὲνω ἐδῶ οὔτε στιγμὴν!

— Σᾶς δηλοποιῶ ὅτι τὸ δωμάτιον τοῦτο, ἔνθα σᾶς ἀπκορευέται νὰ μεταχειρισθῆτε τι ὡς ὕπλον κατὰ τῆς ζωῆς σας, θέλει σᾶς χρητιμεύσει ὡς προσωρινὴ κατοικίαν, καὶ ὅτι δὲν θὰ ἐξέλθετε αὐτοῦ πρὶν ἢ καταστῆτε ἐντελῶς ὑγιής κατὰ τε τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα. Κατόπιν, εἴτθ' ἐλεύθερος νὰ πράξετε ὅ,τι θέλετε. Ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐδεὶς γνωρίζει ὅτι εὐρίσκεσθε ἐδῶ καὶ οὐδεὶς θὰ τὸ μάθῃ ἂν εἴσθε φρόνιμος, διότι οὐδεὶς ἔρχεται παρ' ἐμοῦ εὐτὸ σᾶς τὸ ὑπόσχομαι· ἀλλὰ νὰ σᾶς ἀφίσω νὰ ἐξέλθετε, ὄχι!»

Ὁ τελαίπυρος νεανίας ἔπεσεν ἐξηνητημένος ἐκ νέου ἐπὶ τῆς κλίνης.

«Εἴσθε ὁ ἀριστος τῶν ἀνθρώπων, μοι εἶπε μεθ' ὕφους ὑπομονητικοῦ. Τὸ ὄνομά μου θὰ σθεσθῇ μετὰ τῶν δύο ἡμῶν. Θὰ ἤμην ὅμως ἀχάριστος νὰ μὴ φανερώσω εἰς ὑμᾶς τοῦλάχιστον τὸ ὄνομα τοῦτο. Πρέπει νὰ μάθετε ποῖον εὐηργετήσατε.»

Σχίζων τότε συροαφὴν τινα τοῦ ἐνδύματός του ἐξήγαγεν ἐπισκεπτήριον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνέγνωσεν. **ΚΟΜΗΣ ΜΑΞΙΝΣΚΗΣ.**

Τὴν ἀφήκα νὰ ἀνακλυθῆ διεληθὼν τὴν νύκτα ἐπὶ ἀνακλίντρον παρὰ τὸ

πλευρόν του, τὴν δ' ἐπιούσῃ, ἐνῶ ἀκόμη ἐκοιμήτο, ἤμην παρὰ τῷ ἱκ-
τρῷ μου.

Ὁ ἰατρὸς ὀφείλει νὰ ἦνε ἄφωνος ὡς πνευματικὸς. Ἦκουσε τὴν διήγη-
σίν μου καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ διατηρήσω ἄγνωστον τὴν παρ' ἐμοὶ δια-
μονὴν τοῦ ξένου, μ' ἐβεβίωσεν ὅτι ἠδυνάμην νὰ βεβαιωθῶ εἰς τὴν ἐχειμυ-
θίαν του καὶ μὲ ἠκολούθησεν. Εἰσῆλθεν εἰς τὸ δωμάτιόν μου, τοῦ ὁποίου
ἡ θύρα ἐκλείσθη ἀμέσως· ὅσοι δὲ μᾶς εἶδον ἐνόμισαν ὅτι πρόκειται νὰ τὸν
συμβουλευθῶ δι' ἐμαυτόν. Ὁ ἱατρὸς ἀφοῦ ἐπεσκέφθη τὸν ἀσθενῆ καὶ τῷ
ἔδωκε συμβουλὰς τινὰς περὶ τῆς διαίτης, ἣν ὄφειλε ν' ἀκολουθήσῃ, ἐξ-
ῆλθε μετ' ἐμοῦ.

«Ὀῦδεις κίνδυνος, μοι εἶπεν. Ὁργανισμὸς λεπτὸς πλὴν ἢ καὶσις ὑγιής.
Ὁ ἀσθενὴς αὐτὸς θ' ἀνήκῃ εἰς ἀριστοκρατικὴν γενεάν. Αὐτόκωλως
δύνεται ν' ἀπατηθῇ τις· ἡ χεὶρ μόνη ἀρκεῖ νὰ δεῖξῃ τὴν καταγωγὴν τοῦ
ἀνθρώπου. Παρ' αὐτῷ ὅλη ἡ οἰκονομία εἶνε τεταρχημένη ὑπὸ ἐκτάκτου
τινὸς καὶ ἀπροσδοκῆτου συμβεβηκότος ἢ ὑπὸ σφοδροῦ τινος πάθους. Αἱ
τοικῶται ταρχαί εἶνε μᾶλλον ἐπικίνδυνοι εἰς τοὺς πλουσίους, διότι συμ-
βαίνουναι σπανιώτερον. Τὰ ἦθη των καταπνίγουσι τὰς βιολογικὰς τῆς
ψυχῆς καὶ καθιστῶσι τὴν ζωὴν αὐτῶν ὁμοιόμορφον· οὕτω δὲ δόσεις ἢ
φύσεις ἐξοκρίσονται παρ' αὐτοῖς εἶνε τρομερὸν τι· ὁ νεανίας οὗτος ἄγει τὸ
εἰκοστὸν τέταρτον ἢ εἰκοστὸν πέμπτον ἔτος· ἡ ὑγεία του δὲν εἶνε βε-
βλαμμένη ὑπ' οὐδεμιᾶς καταχρήσεως· ἐκ τοῦ τόνου τῆς φωνῆς τὸν θεωρῶ
Πολωνόν. Ἴσως λοιπὸν ἡ πολιτικὴ, πιθανὸν ἔρωσ τις νὰ τὸν ἐτάρχησεν. . .
Ἄλλο τι ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν φκίνεται. — Τώρα, ὀλίγη ἀνάπυσις, κα-
τόπιν, ὀλίγη εὐτυχία, καὶ ὁ ἀσθενὴς ἴσται ὀλοτελῶς.»

θ'

Ἡ νεότης καὶ ἀγαθὸς αἰματισμός.

Οἱ λόγοι τοῦ ἱκτρ. Β μοι ἐπέφερον ἀπορίαν.

Τὸ ἐσπέραι· ἐδήλωσα εἰς τὸν κύριον καὶ τὴν κυρίαν Τοκῶν ὅτι, κακο-
διαθετῶν, ἤθελα δειπνήσει εἰς τὸ δωμάτιόν μου. Ἀνεβίβασα λοιπὸν τὸ
δειπνόν μου καὶ ἔστρωσα τὴν τράπεζαν παρὰ τὴν κλίνην τοῦ νέου Μκ-
ξίνσκη. — Ἐκεῖνος μὲ παρεκολούθει διὰ τοῦ βλέμματός καὶ παρατηρῶν
μετὰ προσοχῆς ὅλας μου τὰς κινήσεις.

«Εἴσθε ἐξαιρετοί σεις, κύριε, μοι εἶπε. Βλέπω δὲ ὅτι αἱ χεῖρές σας εἶνε
πολὺ πεφροντισμέναι διὰ γεωργόν. Εἰς τί καταγίνεσθε; προσέθηκεν ἐπὶ
μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐκπλησσομένης.

— Τρώγω, ἀπάντησα χωρὶς νὰ ἐννοήσω πόθεν προήρχετο ἡ ἀπορία του.

— Οὕτω συνήθως τρώγετε ; . . . μὲ ἀπατάτε λοιπόν, δὲν εἶσθε χωρικός.

— Ἀλλὰ τί εἶμαι λοιπόν ;

— Δὲν γνωρίζω τί εἶσθε, ἀλλ' εἶσθε ἀφείκτως καλῶς ἀνατεθρακμμένος ἀνθρώπος—εἶν' εὐτύχημα τοῦτο.—Ἦδη αἰσθάνομαι ἐμκυτὸν καλλίτερα, ἐπομένως ἐγείρομαι καὶ δεῖνῶ μὲ ζῆσας. Ἐπειτα θὰ σπάτω τὴν κεφαλὴν μου.

« Ἰτως νομίζετε, κρίνων ἐκ τῆς εὐθυμίας, μεθ' ἧς βρίνω πρὸς τὸν θάνατον, ὅτι εἶμαι Παρισινός· ὄχι ! ἀλλ' οἱ Πολωνοὶ ὁμοιάζουν κατὰ τι μὲ τοῦ Παρισινού. Μὲ περιγελάτε ἴτως ; »

Ἐνθυμηθεὶς τότε τὰ μαθήματα ὅσα ἔλαβον παρὰ τοῦ Δουκὸς Β * * * εἶπα προσκλίνων :

« Ὁ κύριος κόμης, βλέπω, δὲν μὲ κολακεύει ποσῶς. »

Ναί, ἡ Ῥενὲ εἶχε δίκαιον. Ὑπάρχουσι πρόσωπα ἀποδίδοντα μεγάλην σημασίαν εἰς τὰς λεπτομερείας ταύτας, αἵτινες φαίνονται τοσούτῳ μηδαμινί.

« Ἠνόησα ὅτι εἶχετε γενναίαν καρδίαν καὶ πρὶν ἢ σὰς ἰδῶ κρατοῦντα τὸ πηροῦνιον, εἶπεν ὁ κόμης. Ὑπάρχει ὅμως πάντοτε δυσκολία συνεννόησεως μεταξύ ἀνθρώπων ἐχόντων διαφορικὸν εἶδος ζωῆς καὶ ἐνεργείας. . . . Βλέπων ἤδη ὅτι εἶσθε μέλος τῆς κοινωνίας, εἰς ἣν ἀνήκω, σὰς ὁμολογῶ ὅτι αἰσθάνομαι μείζονα ἐμπιστοσύνην καὶ ἀνεσιν.

— Σὰς βεβαίῳ καὶ πάλιν ὅτι εἶμαι ἀγρότης.

— Ὁ Βατῶ εἶσθε λοιπόν ! . . . Ἀλλ' ἄς ἦνε, δὲν ἐπιμένω· στοιχηματίζω ὅμως ὅτι ἡ δέσποινα τῆς καρδίας σας δὲν εἶνε βοσκοπούλα. . . . Πλὴν τί λέγω ; Δὲν εἶσθε σεῖς, ὅστις ὀφείλετε τὴν ἱστορίαν σας, ἀλλ' ἐγώ.

« Ἐγεννήθην εἰς Βαρσοβίαν. Πρὸς τί ὅμως νὰ σὰς ἀπασχολῶ μὲ μακρὰς διηγήσεις ; Παρκαίπω τὰ ἐξ ἀρχῆς. Πρὸ ἐνὸς ἔτους ἐγκτελείψω τὴν πατρίδα μου, ἵνα περιηγηθῶ, καὶ ἦλθα πρῶτον εἰς Γαλλίαν. Ἐν τινι χορῷ τοῦ Δουκὸς δὲ Λουὲ συνήντησα τὴν δεσποινίδα Β * * *. Παρεκάλεσα νὰ μὲ παρρουσιάζωσι πρὸς αὐτὴν καὶ ἀντηλλάξαιμεν ὀλίγας λέξεις. »

« Τοιαύτην ἐντύπωνιν παρήγαγεν εἰς τὴν ψυχὴν μου ἡ κόρη ἐκείνη, ὥστε ἀπεφάσισα μετ' ὀλίγον νὰ τὴν ζητήσω εἰς γάμον. Κατ' ἐπιφάνειαν οὐδὲν ὑπῆρχεν ἐμπόδιον εἰς τοιοῦτο συνοικέσιον. Ἥμην εὐγενής, πλούσιος. Τὸ ζήτημα ἦτο ἀνῆγαπώμενον. Δυστυχῶς δὲν ἔλαβον καιρὸν νὰ τὸ μάθω, διότι μόλις ἐνεφανίσθη εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Δουκὸς Β * * *, προσελλήθην ἀμέσως εἰς Πολωνίαν παρὰ τοῦ πατρός μου. Ὑπόκωφοι ταραχαὶ προεμνήνοντο καὶ δὲν ἐπεθύμει κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην τοῦ κινδύνου νὰ διατρίβῃ μακρὰν τῆς πατρίδος ὁ μονογενὴς υἱὸς του.

Εἶνε, μοὶ φαίνεται, περιττὸν νὰ σὰς περιγράψω τὰ δεινὰ ὅσα ὑπέστη-

σαν οἱ συμπατριῶταί μου. Οἱ κκαταπίπτοντες ἐπ' αὐτῶν κτύποι ἀντήχουν μέχρι περάτων τοῦ κόσμου. Καὶ σήμερον ἀκόμη, ἀν σὰς εἴπῃ κάνας ὅτι ἡ Πολωνία κατεβλήθη ὀλοσχερῶς, σὰς ἀπαντᾷ. Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ὑφίσταται εἰσέτι κρίσεις, τελευταίους τινὰς σπασμούς ἀγωνίικ· διότι ποτὲ δὲν θὰ ἐκλείψωσι παρ' ἡμῶν οἱ ἔξαλλοι ἐκείνοι πατριῶται, οἵτινες δίδουσι καὶ τὴν τελευταίαν σταγόναν αἵματος πρὸς ἀπόδοσιν τοῦ τόπου μας εἰς τὴν βασιλίδα του καὶ προθένον Μαχρίαν! — Τὸ ἐπ' ἐμοὶ τοῦλάχιστον, ἀγκῶ τὴν Πολωνίαν μου, καὶ οὐδέποτε θὰ παραδεχθῶ ὅτι δύνεται ν' ἀποθάνῃ.»

«Ὁ πατήρ μου εἶνε ἀκέρκιος, εὐγενῆς καὶ πατριώτης εἶπερ τις καὶ ἄλλος. Ἐγευματίσαμεν ἁμοῦ κατὰ τὴν ἀριζίν μου μετὰ καὶ δύο ἢ τριῶν ἄλλων φίλων. Ἐνθουσιασθέντες ὠμιλήσαμεν τολμηρῶς καὶ φωνῆ γεγωνοῖς κατὰ τὸ δεῖπνον. Τὴν ἐπιούσαν ὁ πατήρ μου συνελήφθη. Μεθ' ὅλας τὰς διαμαρτυρίας μου καὶ τὴν προσφυγὴν μου εἰς τὴν δικαιοσύνην ὁ πατήρ μου ἐξωρίσθη εἰς τὴν Σιβηρίαν καὶ ἡ περιουσία του ἐδημεύθη.»

«Ἐν μιᾷ στιγμῇ ἀπώλεσα πᾶν στοιχεῖον εὐτυχίας. Πατέρῃα τρυφερῶς ἀγαπώμενον καὶ μόνον ἀπομένοντα ἐκ τῆς ὅλης του οἰκογενείας· περιουσίαν, ἧς ἄνευ ἦτο ἀδύνατος ἡ ἐκπλήρωσις τῶν ἐλπίδων τῆς καρδίας μου. — Ἡ ἀπελπισία μὲ κατέστησεν ἔξω φρενῶν. Κραυγὴ μεγάλη ἐξῆλθε τοῦ στήθους μου κατὰ πρόσωπον τῶν δυναστευόντων ἡμᾶς: «Ζήτω ἡ Πολωνία!», εἰς τὴν ὁποίαν ἔκτοτε ἀποκλειστικῶς ἀφιέρωσα τὴν ζωὴν μου, ἀφοῦ αὕτη δὲν ἀνῆκε πλέον εἰς οὐδέν. Ἠνώθην καγὼ μὲ τὸ βεῦμα τῶν μαρτύρων ὅσοι ἐπέζησαν τοῦ 1861 καὶ τολμηρότερος ἢ μᾶλλον ἀπελπισ τῶν ἄλλων ἐξήντησα τὰς δυνάμεις μου εἰς τοὺς ἀγῶνας χωρὶς οὐδὲ κἄν μίαν νὰ λάβω πληγὴν.»

«Πρὸς τί νὰ σὰς ἀναφέρω ἤδη μακρὰς λυπηρὰς διηγήσεις; ἀνωφελεῖς ἄλλως. — Αἵματα, φρικαλεότητες μοναδικά. . . . ἐν συνόλῳ ἀπαίσιόν τι ὄνειρον. . . . Καὶ ὁμως δὲν εἶχον ἐπιτύχει τὸν θάνατον! — Ἐπὶ τέλους κατεδικάσθη εἰς ὑπερορίαν, ὡς ὁ πατήρ μου. Μὲ κατέλαβον συνάμα σωματικαὶ ἀλγηθόνες ἐξασθενίζουσαι κατ' ἐκάστην τὸ σῶμά μου. Ἡ ἐνδόμυχος θλίψις μου ἐμελλε τέλος πάντων νὰ σβεσθῇ ἐν τῷ θανάτῳ. . . . Ἀλλ' ἐφόσον ἡ ζωὴ μου ἐξηνταεῖτο τοσοῦτον ἐκραταιούτο παρ' ἐμοὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ νὰ ἐπανίδω τὴν δεσποινίδα Β * * * καὶ ν' ἀποθάνω ἔνθα ἐκαίην ἀνέπνεε. — Τότε μετὰ μυρίους μύχθους καὶ προφυλάξεις, τῇ βοήθειᾳ τῶν ὀλίγων ἐναπομεινάντων χρημάτων κκτώρθωσα νὰ φθάσω ἔως ἐδῶ.»

«Τὴν ἐπανείδον. . . . ἐκ τοῦ μακρόθεν ἀληθῶς, ἀλλὰ τὴν ἐκνεῖδον, καὶ ἀπέθνησκει εὐχαριστημένος. Οἱ ἐργάται: σὰς θὰ μ' ἐφόνευον χωρὶς νὰ τὸ θέλωσι· δὲν ἀνταῖχον πλέον, καὶ ὅτ' ἐξεψύχων ὠρική ἐκεῖ, τρεῖς βή-

ματκ μακράν της, χωρίς νά τὸ γνωρίζη. . . διότι οὐδεὶς θά διέβλεπεν εἰς τὸ πενιχρὸν πνεῦμά μου τὸ λείψνον τοῦ Κόμητος Μαξίνσκη.»

Ἐσιώπησε.

Τὸν ἤκουσα χωρίς νά τὸν διακόψω.—Μόνον ἀφότου ἐπρόφερον: ἀγαπῶ τὴν δεσποινίδα Β * * * ἡσθανόμην τὴν καρδίαν μου ὡσεὶ πιεζομένην ὑπὸ βαρέως λίθου.

«Τί ἔχετε; . . .» μὲ ἠρώτησεν ἀνησύχως, βλέπων ὅτι ἐσιώπων.

— Ἀγαπᾶτε λοιπὸν τὴν δεσποινίδα Αὐγούστκν; εἶπον αὐτῷ, ἀναλαμβάνων ὀλίγην ψυχραιμίαν.

— Τὴν δεσποινίδα Αὐγούστκν! Ποῖος τὸ λέγει; . . . ἀνέκραξεν.

— «Ἀλλὰ . . . Τὴν Ῥενέ, λοιπόν;» Τὸ ὄνομα ἐσταμάτησεν ἐπὶ τῶν χειλέων μου.

Ἵσονδ' ἤποτε καὶ ἂν νομίζετκι καρδία τις περιφραγμένη κατὰ τοῦ ἐγωϊσμοῦ, ὁ τύρχννος οὗτος εἰσδύει πάντοτε δι' ἀοράτων πόρων.—Οἱ πατέρες καὶ οἱ ἀδελφοὶ καταλαμβάνονται ὑπὸ ἐπωδύνου τινὸς ταρχαῆς ὅταν ἐξ ἀπροόπτου δέχωνται πρότκκιν γάμου περὶ ἀδελφῆς ἢ περιλημμένης κόρης.

Ἡ ἐκμυστήρευσις αὕτη μ' ἐπίεζε. Μετέπεσον καὶ ἐγὼ ἀπὸ αἰφνιδίως τινὸς ὀδύνης εἰς ἀκατανόητον ζηλοτυπίαν παιδίου· ἀλλ' ἐν τῇ ζηλοτυπίᾳ ἐκείνῃ ὑπῆρχε καὶ ἡ παρηγορία. Ἴσως ἔμελλον νά χρησιμεύσω κατὰ τι εἰς τὴν φίλην μου Καθῆκόν μου ὑπῆρχε τὸ νά θεωρήσω τὸν Μαξίνσκη ὡς τὸ ἡμισυ ἐκείνης. Καὶ οὐδόλωσ περὶ τούτου ἐδίστασα.

«Ἀγαπᾶτε τὴν δεσποινίδα Ῥενέ καὶ ἀποπειράσθε νά θανατωθῆτε; εἶπον. Δὲν ἔχετε τὸ δικαίωμα τοῦτο. Σεῖς ἀνήκετε εἰς ἐκείνην καὶ μόνῃ ἐκείνῃ δύναται ν' ἀποφασίσῃ περὶ τῆς ὑπάρξεώς σας, βεβαιῶ δέ ὑμᾶς ὅτι δὲν θ' ἀποθάνετε πρὶν ἢ ἐγὼ μάθω τὴν θέλησίν της.

Ἄλλὰ καὶ σεῖς, κύριε, μὲ τί δικαίωμα ἐπεμβαίνετε οὕτως εἰς τὴν ζωὴν μου, ὡς δεσπότης; εἶπεν ὁ κόμης. — Ἐννοεῖτε ὅτι ἐπιθυμῶ νά μάθω τί δικαίωμα ἔχετε. . . .»

Τὸν διέκοψα πλησιάζας καὶ λαβὼν τὴν χεῖρά του·

«Αἱ ὑπάρξεις ἡμῶν εἶνε στενότατα συνδεδεμένα, τῷ εἶπον, διότι μία γυνὴ μᾶς ἐνόησε!—Δὲν γνωρίζω τὴν οἰκογένειαν Β * * * εἰμὶ ἀφότου κατοικῆ εἰς τὴν ἑκαυλιν ταύτην· ἀλλ' ἡ δεσποινὶς Ῥενέ μοὶ ἐνέπνευσε κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο τοιαύτην φιλίαν, ὥστε εἰμικι πλέον ἢ ἀδελφός της.»

— Ὁ Κόμης ἐφριχάσα.

«Μὴ φοβῆσθε, ἐξηκολούθησα. — Ἡ φίλις αὕτη οὐδὲν ἔχει τὸ κοινὸν μὲ τὰ αἰσθημὰτά σας καὶ δὲν πρέπει νά σας ἀνησυχῶ. Ἄν ἡ Ῥενέ σας ἀγαπᾷ, ἐγὼ δὲν θά κλίνω κεφαλήν ἡσυχον πρὶν ἢ εὐτυχίῃτε ἀμφοτέρου. — Τώρα, ἰδοῦ, κυττάξατέ με καλῶ, εἰς τὰ ὄμματκα, καὶ εἰπέτε ἂν δύνασθε νά ζηλοτυπῆτε!»

Αἱ χεῖρες ἡμῶν ἔμειναν ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἠνωμέναι. Τὸ βλέμμα τοῦ ἐβυθίσθη ἐντὸς τοῦ ἰδικοῦ μου.

«Μοὶ εἶνε ἀκατανόητον τὸ αἰσθημὰ σας, εἶπε. Οὐδέποτε ἠγάπησα ὡς φίλην γυναῖκα νέαν καὶ ὠραίαν. — Ἄλλ' οὐδὲν ὑπάρχει ἔξοχον δι' ἐκεῖνον, ὅστις θαυμάζει μόνον ὅ,τι γνωρίζει καὶ τὸ ἀληθῶς ὠραῖον εἶνε ἀρρητον! Σὰς πιστεύω, διότι πονῶ ἤδη ὀλιγώτερον καὶ τείνω πρὸς τὴν ἐλπίδα.»

Τὸ μέγα ἐκράτησε τοῦ ἐντελοῦς ἐν τῇ ψυχῇ του.

«Ἐλπίζετε! τῷ εἶπον. — Ὁ ἔρωσ σας δὲν εἶνε πλέον μόνος· ἔχει τοῦ λοιποῦ ὑπέρχον, ὅστις δὲν θ' ἀπαυδήσῃ εὐκόλως. Πρῶτον πρέπει νὰ μάθω ἂν ἡ Ρενὲ σας ἀγαπᾷ, καὶ ἂν δὲν ὑπάρχῃ δὲ τοιοῦτον αἰσθημα παρ' αὐτῇ, θὰ προσπαθίσω νὰ δημιουργηθῇ τῶρα. — Γνωρίζετε τὸν ἔρωτά σας;

— Τίς ἰδύνατο νὰ τὸν φανερώσῃ;

— Τὸ πᾶν! — Ἡ κρυφίως λαλοῦσα σιγή, φωνὴ τις μυστικὴ ἐν τῇ καρδίᾳ. . . . Ἄλλως καὶ ἂν δὲν γνωρίζῃ τι, θὰ μάθῃ τῶρα δι' ἐμοῦ. — Ἐπὶ τοῦ κερνότητος πρέπει νὰ κρυβῆτε· οὐδεὶς νὰ ὑπονοήσῃ τὴν παρουσίαν σας. Ἄμυ βελτιωθῇ ὀλίγον ἢ κατὰστασί σας θὰ ὑπάγετε εἰς τὴν πόλιν καὶ τότε μόνον ἐγὼ θὰ ἐνεργήσω ὑπὲρ ὑμῶν· ἐκεῖ δὲ θὰ κινθάνετε τὰ συμβαίνοντα. — Ἄν σας ἀγαπᾷ, σας ὑπόσχομαι πᾶσαν ἐπιτυχίαν.

— Πλὴν ἐγὼ εἶμαι ἤδη πένης! πῶς θὰ ζήσωμεν;

— Εἴμ' ἐγὼ πλούσιος. . . . δηλαδὴ τοῦτο εἶνε δευτερευόν ζήτημα. Σεῖς ὑποσχεθῆτε μόνον νὰ ὑπακούετε καὶ νὰ ἐλπίζετε.

— ὦ! Ἐλπίζω! ἀνεκράξεν ὁ Μιξίνσκις μετὰ χαριστάτης διαχύσεως τῆς ψυχῆς. — Βλέπετε ὅτι δὲν σας ἐρωτῶ περὶ τῶν μέσων, τὰ ὁποῖα θὰ μεταχειρισθῆτε. Σὰς ἐμπιστεύομαι τὴν ζωὴν μου· ὑπακούω· ἰδοὺ! φεύγω ἀμέσως.

— Ποῦ πηγαίνετε; . . . Σεῖς εἰσθε ἀθηνῆς!

— Εἶμαι λαμπρά. Μὴ χάνωμεν καιρόν. Ἐδῶ βλέπω ὅτι σας ἐνοχλῶ, χαίρετε. . . .

— Σταθῆτε, εἶπον, κρατῶν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ βραχίονος. Δὲν εἶνε τόσο εὐκόλον νὰ ἐξέλθῃτε, διότι ἡ θύρα τῆς ἐκκύλεως εἶνε κλειτὴ καὶ διὰ νὰ τὴν ἀνοίξωμεν εἰς τοιαύτην ὥραν πρέπει νὰ ἐξυπνήσωμεν τὸν κ. Τοκῶν. — Εἰς τὸν κῆπον δυνάμεθα νὰ καταβῶμεν ἀπὸ τὸ παράθυρον, ἀλλ' ἵνα φθάσωμεν εἰς τὴν ὁδὸν πρέπει νὰ διέλθωμεν τὸ ἔλας, σεῖς δὲ εἰς ἣν εὐρίσκεσθε κατὰστασιν εἶνε ἀδύνατον νὰ εἰσέλθῃτε εἰς τὸ ὕδωρ. . . . Ἐν τούτοις, ἂς δοκιμάσωμεν· θὰ σας σηκώσω εἰς τοὺς βραχίονάς μου.

— Μὲ μεταχειρίζεσθε ὡς γυναῖκα, βλέπω.

— Ὅπως τὴν Ρενὲ μου!

Προσέδεσα σχοινίον εἰς τὸ παράθυρον, δι' οὗ κατέβημεν εἰς τὸν κῆπον

καὶ ἐτράπημεν πρὸς τὴν κατὰ μῆκος τῆς οἰκοδομῆς δενδροστοιχείαν. —

Ἄμκ ἐφθάσαμεν ὑπὸ τὸ παράθυρον τῆς Ῥενέ.

Ἄ' Ἐδῶ κατοικεῖ, τῷ εἶπον.

Ἔσταμάτησε.

— Δὲν ἤλθετε ποτὲ τὸ ἐσπέρας ὑπὸ τὸ παράθυρον τοῦτο ; με ἠρώτησε.

— Οὐδέποτε !

— Ἐγὼ θὰ διηρχόμην τὰς νύκτας ἐδῶ ! . . . Τί αὔρα γλυκαῖα ! . . . ἐδῶ ἀναπνέει τις ζωὴν ! . . . »

Ῥοδωνιά ἐπανθῆς ἐκάλυπτε τὸ τεῖχος.

— Ἄ' Ἀροῦ μοὶ ὑπόσχεσθε τὰ ἀδύνατα, ἀφετέ με τοῦλάχιστον ἂ ἀπολαύω ἀπὸ τοῦδε μικρῆς τινοῦ εὐτυχίας ! »

Λέγων ταῦτα προσεπάει νὰ διανοίξῃ τὸ φύλλωμα τῆς Ῥοδωνιάς, ἕνα προσεγγίση πρὸς τὸ παράθυρον, κινῶν δὲ τοὺς κλάδους διεσχόρπισεν ἐφ' ἡμῶν εὐώδη χιόνια.

Φοβηθεὶς παιδικὸν τι διάβηκεν ἐκ μέρους του, τὴν ἤρπασα ἐντὸς τῶν βραχιόνων μου καὶ διηυθύνην πρὸς τὸ τέλος. — Ἦτο τὸ μόνον μέσον, ὅπως τὸν ἀποσπάσω τοῦ τόπου ἐκείνου.

Ὅτε ἀπεχωρίσθημεν εἰς τὴν πόλιν μοὶ ὑπεσχέθη νὰ περιμένῃ ἡσυχος τὴν ἐπάνοδόν μου.

Γ'

Χρήσιμος ἢ φίλος.

Ὁ Δουξ Β * * * ἐξήρχετο σχεδὸν καθ' ἑκάστην εἰς μακρὸν περίπατον μόνος ἢ μετὰ τῆς Αὐγοῦστας. — Πρώτην ἤδη φορὴν ἐκαίροφυλάκτητα τὴν στιγμὴν ἐκείνην καὶ εἰσῆλθον παρὰ τῆ Ῥενέ, ὅπως τὴν συναντήσω κατὰ μόνας. Ἦμην δὲ ἀποφασισμένος νὰ μὴ ἀπολέσω εἰς ἀνωφελεῖ προοίμια τὴν πολυτίμον ταύτην περίστασιν, ἀλλὰ νὰ τῇ ὀμιλήσω ἀμέσως περὶ τῶν διατρεχόντων.

Ἄ' Εἶμαι λυπημένη, μοὶ εἶπεν ἄμα ἰδοῦσά με. — Ἐπῆρχεν ἐδῶ ὑπὸ τὸ παράθυρόν μου ἕνα ὠρχτὸν λευκὸν Ῥόδον, τὸ ὁποῖον καθ' ἑκάστην με ἔβλεπεν ἐξυπνώσαν καὶ τὸ ὁποῖον χθὲς τὴν νύκτα ἐξηφανίσθη. Τὸ ἐζήτησα εἰς μάτην. . . . ἄνεμος θὰ διεσχόρπισε τὰ φύλλα του Αὐτὸ με ἔκαμε νὰ ῥεμβάζω.

— Νὰ ῥεμβάζετε ; . . . καὶ εἰς τί ἄρά γε ; . . . εἰς ἔρωτα ἴσως ;

— Εἰς ἔρωτα ἐγὼ ! . . . πῶς σὰς ἤλθε τοιούτη ἰδέα ;

Λέγουσα τοῦτο ἠγέρθη, διῆλθεν ὀλόκληρον τὴν αἵθουσαν καὶ ἔστη πρὸ τοῦ παραθύρου πλανῶσα μελαγχολικῶς τὸ βλέμμα εἰς τὴν πεδιάδα. . . .

Ἄ' Με συγχωρεῖτε, εἶπον. — Ἐνόμιζα ὅτι ποτὲ δὲν ἤθελα θεωρηθῆ ἀδιά-

κριτος πρὸ ὑμῶν. Ὅταν ἡ φιλικὴ ἐρωτᾷ θέλει νὰ καταστῇ χρήσιμος ἢ νὰ παρηγορήτῃ.»

Στιγμαὶ σιωπῆς διεδέχθησαν τοὺς λόγους τούτους. — Ἡ Ῥενέ αἰφνιδίως ἤλθε καὶ ἐτοποθετήθη ἀπέναντί μου, λέγουσα διὰ φωνῆς διαπεραστικῆς, βεβιασμένης.

«Ἐχω ἄδικον. Ἀφοῦ κέκτημαι τὴν ἰδικήν σας ἐμπιστοσύνην δὲν πρέπει νὰ φείδωμαι τῆς ἰδικῆς μου. — Φράντζ, ναί, ἠγάπησα ἢ μᾶλλον ἀγαπῶ ἐν πρόσωπον παρὰ τοῦ ὁποίου δὲν ἀγαπῶμαι. Διὰ τοῦτο μὲ ἠκούσατε λέγουσαν ὅτι δὲν θὰ ὑπανδρευθῶ ποτέ. — Ἴδού λοιπόν, εἰσθε εὐχαριστημένοι; — Μοὶ ἐμιλεῖτε ὡς ἐνώπιον ἀνακριτοῦ. . .

— Ὅχι, ἀλλὰ τὸ μυστικὸν τοῦτο οὐδέποτε εἶχεν ἐξέλθῃ τῆς καρδίας μου. Ἐρήγησα δὲ ἤδη αἰσθανομένη αὐτὸ ἀνερχόμενον μέχρι τῶν χειλέων μου. ὦ! ἤμην πολὺ δυστυχῆς. Ἐνεκα τούτου ἡ φιλικὴ σας ὑπῆρξε μέγα εὐεργέτημα δι' ἐμέ. Πόσον εἶχα ὑποφέρει! . . . Ἦτο εὐφυῆς, ἀγαθός, νέος, ὠραῖος καὶ. . . ὅπως σεῖς ἐνεφανίσθητε εἰς τὴν καρδίαν μου ὡς φίλος, οὕτω καὶ ἐκεῖνος ἐλεγχίσθη ὡς σύζυγος. Ἴδού τὸ πᾶν. — Θέλετε ἤδη νὰ σας περιγράψω πῶς μίκα ὑπαρξίς φθίνει βαθμηδὸν καὶ ἐπὶ τέλους ἐξαφανίζεται; Φαντασθῆτε μίαν ὠραίαν πρωίαν λαμπρὸς ἀνατέλλων ὁ ἥλιος καὶ ζωηφόρος ὑφοῦται πρὸς τὸν κυανοὺν οὐρανόν. Αἴφνης ἐπέρχεται νέφος καὶ ὁ ἥλιος ἀμαυροῦται, τὰ πτηνὰ σιωπῶσι, τὰ φυτὰ ἐπικλίνουν καὶ πᾶσα ἡ ἐν τῇ φύσει ποίησις πνίγεται ὑπὸ τὰ δάκρυα τοῦ οὐρανοῦ. . . Τετέλεσται. Ἡ πρωία ἐκεῖνη δὲν θ' ἀνατείλῃ πλέον. . . Τὴν ἐπαύριον ὁ ἥλιος θὰ φανῇ ἐκ νέου λαμπρός, εὐθυμος, χαρωπός, ἀλλ' ἡ πρωία θὰ ἦνε ἄλλη. — Τοιαύτη καὶ ἡ ζωὴ τῆς γυναικῆς. Μία πρωία ὑπάρχει ἐν αὐτῇ: ἐκεῖνη, καθ' ἣν ἀγάπᾳ. Ἀλλοίμονον ἂν ἡ πρωία ἦνε σκοτεινὴ!»

Ἔβηκα τὴν χεῖρά μου ἐπὶ τῶν χειρῶν τῆς Ῥενέ καὶ ἠσθάνθη δάκρυον πίπτον ἐντὸς τῶν δακτύλων μου. Εὐρισκόμην εἰς ἀφόρητον ταραχὴν. Μία λέξις, ἐν ὄνομα προπερόμενον ἠδύνατο νὰ μοὶ ἀφαιρέσῃ διὰ παντός τὴν ἐλπίδα τοῦ ν' ἀποδώσω τὴν εὐτυχίαν εἰς τὴν φίλην μου καὶ νὰ σώσω τὴν ζωὴν ἐνὸς ἀνθρώπου. — Ἄν δὲν ἠγάπα τὸν Μιζίνσκην, ἤδη βεβαίως δὲν ἤθελε τὸν ἀγαπήσει, ἀφοῦ εἶχεν ἀφιερῶσαι ἀλλοχου τὴν ψυχὴν τῆς.

«Εὐρίσκομαι εἰς ἀγωνίαν, εἶπον αὐτῇ. — Ἄλλ' εἰπέτε μου . . . ἢ ἔσω; θέλετε νὰ πάσω; . . .

— Τί ἄλλο μένει νὰ μάθητε.

— Τὸ ὄνομά του!»

Χωρὶς νὰ προσφέρῃ λέξιν διευθύνθη πρὸς τινὰ τράπεζαν καὶ λαβούσα λεύκωμα φωτογραφικῶν, ἐπανῆλθε πρὸς με.

«Δύναμαι νὰ σας δείξω τὴν εἰκόνα του. Ἴδού. . . ἰδού αὐτός!» εἶπε καὶ ἔστρεψε τὸ λεύκωμα ἀνοικτὸν πρὸς με.

Ἐπῆστην εἶδος τροποδίνης, τὴν ὁποίαν ὑπερνηχῆσαι διὰ μεγάλῃς προ-

σπαθείας, έστεινα τούς οφθαλμούς και είδα . . . τόν Κόμηττα! — "Ήρχισα νά γελῶ, νά κλαίω, νά έκτελῶ κινήσεις παράφρονος.

«Τί έχετε; άνέκραξεν ἡ 'Ρενέ. — Έγνωρίζατε λοιπόν τίποτε; ὡς γνωρίζατε τόν ἴδιον, μήπως τόν εἶδατε; . . . Φράντζ, τήν ἀλήθειαν! . . . θέλω τήν ἀλήθειαν. Ακλήσαστε λοιπόν! . . . Ἀπέθανε! . . .

— Σα; ἀγαπᾷ!

Ἐξέφερε κρυγὴν και ἔπεσεν εἰς τὰς ἀγκάλας μου. Αἴγλη φωτὸς διαχύνετο περὶ τὸ πρόσωπόν της.

Ἐξηκολούθησα χαμηλοφώνως:

«Ὁ Κόμης Μιχζίνσκη θά γείνη σύζυγός σας ἢ θ' ἀποθάνῃ. Τὰ ῥόδα, τὰ ὀποῖα ἐφυλλορρόησαν τήν παρελθοῦσαν νύκτα ὑπὸ τὸ παράθυρόν σας, αὐτός. . . »

Ἄλλά, ἡ πρὸ τῶν οφθαλμῶν μου Ἐρενέ δὲν ἦτο πλέον ἡ συνήθως πρᾶξις καὶ μελαγχολικὴ κόρη ἦτο ἄλλο παιδίον φρίσσον ὑπὸ τῆς συγκινήσεως καὶ τοῦ πάθους. Λάμψεις ἐξέπεμπον οἱ οφθαλμοὶ της καὶ τὰ χεῖλη ἐπανειλημμένως ἐφέροντο ἐπὶ τῆς εἰκόνας τοῦ Κόμητος. Ἡ καρδιά ἐπκλλεν ὑπὸ τῆς εὐτυχίας, ἡ ἀναπνοὴ κατεπνίγετο.

«Μέ ἀγαπᾷ! . . . Τὸν εἶδατε λοιπόν; ἦλθ' ἐδῶ; . . . ἤγγισε τὰ ἀνθη ταῦτα;» ἔλεγε διακόπτουσα τὰς φράσεις.

Τῆ διηγῆθην τὰ συμβῆντα. Μὲ ἤκουεν ἀπλήστως. Τῆ ὑπεσχέθην νά μεταβῶ εἰς Βαρσοβίαν, ἵνα ἶδω ἂν ἦτο πράγματι ἀδύνατος ἡ ἐπανόρθωσις τοῦ Κόμητος. Αἱ ἰδικαὶ του προσπάθειαι πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς περιουσίας βεβχίως δὲν θά ἦσαν τοσοῦτω ἐπίμονοι ὥσω αἱ μέλλουσαι ἰδικαὶ μου. Ἐρσύναι, μηχανοραφίαι, ὑποσχέσεις, οὐδὲν ἤθελον παραλείπει. — Ἡ Ἐρενέ οὐδὲλως ἐμερίμνα περὶ τῆς περιουτίας, ἀλλ' ὁ Μιχζίνσκη; οὐδέποτε θά τῆ ἐπέβχλα τήν πενίαν του καὶ ὁ Δουξ Β * * * θά εἶχε τήν αὐτὴν βεβχίως γνώμην. Ἐπρέπε τοῦλάχιστον ἡ δυσκολία αὕτη νά ἐκλείψῃ. Ὑπὸ πᾶσιν ὅμως ἐποφιν ἐγγυώμην περὶ τοῦ μέλλοντος.

«Ἀγαπητέ μοι Φράντζ, εἴθε ὁ κελός μου ἄγγελος, ὁ μόνος μου φίλος», μοι ἔλεγεν ἡ Ἐρενέ περιβχλλουσα τὸν λαμόν μου διὰ τῶν βρχχιόνων της, ὥσει ἐπιθυμοῦσα νά με ἀσπασθῇ.

Καὶ ἐκείνην τήν στιγμὴν ἐνεραίνεθῃ ἡ Αὐγούστα. Εἶχεν εἰσελθεῖ χωρὶς νά τήν ἀκούσωμεν καὶ εἶδε τὸ κίνημα καὶ τήν στάσιν τῆς Ἐρενέ.

«Ἡ φίλις σας, βλέπω, γίνεται πολὺ τρυφερᾶ, εἶπε θεωροῦσα ἡμᾶς μετ' ὀργῆς. — Δίετε φιλήμχτα!

— Ὅχι, ἀπειρήθη ἀπλῶς ἡ δεσποινὶς Β * * *, τήν ὁποίαν ἡ ἀπότομος αὕτη φράσις δὲν ἐθορούδισε πρῶς. — Δὲν δίδομεν φιλήμχτα, ἀλλ' ἀποχαιρετίζομεν ἀλλήλους. Ὁ Φράντζ ἀναχωρεῖ.»

Ἡ Αὐγούστα ὠχρίασε.

«Ἀναχωρῶ εἰς μακρὸν ταξείδιον, εἶπον ἐγώ. — Ἐλπίζω δὲ ὅτι καὶ σεῖς θά με ἀποχαιρετίσετε δι' εὐχῶν ἐπίσης εὐλικρινῶν.»

Τῆ ἔτεινα τὴν χεῖρα, τὴν ὁποῖαν δὲν ἔλαβε.

«Καὶ τοῦ πηγαίνετε; ἤρώτησε δι' ὕφους ἀγερώχου μὴ προκκαλοῦντος τὴν ἐμπιστοσύνην.

— Εἰς Πολωνίαν καὶ Ἰσω; εἰς Ῥωσίαν.

— Πότε δὲ σκοπεύετε νὰ ἐπανέλθετε;

— Δὲν γνωρίζω.»

Ἰστατο ἐπὶ τοῦ κατωφλίου τῆς θύρας κωλύουσα, οὕτως εἰπεῖν, τὴν διάβασίν μου.

«Ὅπως ἴποτε βλέπω ὅτι ἡ ἀναχώρησις αὕτη δὲν λυπεῖ οὔτε σὰς οὔτε τὴν Ῥενέ. Μὲ ὀμιλεῖτε γελῶσαι.

— Διατί νὰ μὴς λυπήσῃ; εἶπεν ἡ Ῥενέ. — Διὰ τοὺς φίλους ὁ χωρισμὸς εἶνε θλίψις, δὲν εἶνε πένθος.

Ἡ Αὐγούστα ἔμεινε σκεπτικὴ ἐνῶ ἡ Ῥενέ μάτην προσεπάθει νὰ καταστείλῃ κινήματα χαράς. — Πόσον μετετέχον καὶ ἐγὼ τῆς εὐτυχίης τῆς κτύτης, τῆς ὁποίας ἤμην δημιουργός!

«Πότε ἀναχωρεῖτε;» μὲ ἠρώτησεν αἴφνης ἡ Αὐγούστα.

— Ἀπόψε.

— Ἀπόψε! Καὶ ποῖαν ὥραν;

— Ἀπὸ τοῦ σταθμοῦ θ' ἀναχωρήτω διὰ τῆς ἀμαξοστοιχίης τῶν δικτῶ τὴν ἔκτασιν ἴμω; θὰ ἐγκαταλείψω εἰς τὰ ἑπτὰ.

— Ἀναχωρήσατε ἀπ' ἐδῶ ἡμίσειαν ὥραν πρότερον, εἰδεμὴ ἄλλως κινδυνεύετε νὰ βραδύνετε πολὺ. — Βλέπετε ὅτι σὰς δίδω καὶ συμβουλάς, ὥστε δὲν δύνασθε νὰ μὲ θεωρήσετε μοχθηράν.

— Ἐξέφρασα ποτὲ τοιαύτην ἰδέαν;

— Τὴν ἐκκέφθητε.

— Οὔτε!

— «Καλὴν ἐντάμωσιν!» εἶπεν, ἀφίνουσα τέλος τὴν ἔξοδον ἐλευθέραν.

Ὁ κ. Δουξ Β*** ἦτο εἰς τὸ κυνήγιον. Περρεκάλεσα λοιπὸν τὰς δεσποινίδας νὰ τῷ ἐκφράσωσι τὴν λύπην μου διότι ἀνεχώρουσιν χωρὶς νὰ τὸν ἀποχαιρετίσω, ἀλλὰ δὲν ἠδυνάμην νὰ χάσω οὐδὲ στιγμὴν.

*Ἐσπευδον ἄλλως νὰ φθάσω εἰς τὴν πόλιν, ἵνα ἀναγγείλω τῷ Μαξίνσκῃ τὴν εὐτυχιάν του, συνάμα δὲ συλλέξω τὰς ἀναγκαίης πληροφορίας περὶ τοῦ ταξιδίου μου καὶ τῶν μέσων ἐπιτυχίης τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ.

ΙΑ'

Μεταξὺ εὐτυχίας καὶ ἀνθρώπου ὑπάρχουσιν οἱ φθονεραὶ: πάντες, οὐδεὶς!

Ἡρῶτων ἔσπευτα νὰ ἀποχαιρετίσω τοὺς Τοκέν. Τοῦτο μοὶ ἐπροξένησε εὐχαρίστησιν, διότι ἀφότου ἀνεπτύχθησαν αἱ σχέσεις μου μετὰ τῆς οἰκο-

γενείας Β * * *, ύφιστάμην ἐκ μέρους των ἀδικήτους εἰρωνείας, τῶν ὁποίων ἡ πηγὴ καὶ ἡ σημάσια ἦτο εὐληπτος.

Εἰσῆλθον εἰς τὴν αἴθουσαν, ἔνθα ἐγίνοντο αἱ συνήθεις σκυθρωπαὶ συνουμιλίαι μετὰ τὸ δεῖπνον, τοῦ κ. Τοκὲν κεκυφότες ἐπὶ κυπέλλου ζύθου μὲ τὴν καπνοσύριγγα εἰς τὰ χεῖλη, τῆς κ. Τοκὲν μόλις κατορθούσης νὰ πληκτικῆ τού; βραχιόνος πρὸς ἐκτέλεσιν ἐργοχειρίου.

Ὅταν τοῖς ἀνήγγεिला ὅτι ἀνεχώρουν ἀμέσως τὴν αὐτὴν ἐσπέρην, ἡ κυρία Τοκῶν ἤγειρεν ἐπ' ἐμέ ὀφθαλμούς, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔλαμψεν αἰφνιδίαι ὀργή. Ἦτο ἀστραπὴ προαγγέλλουσα τυχεῖν ἔκρηξιν τῆς θυέλλης.

Ἐν τούτοις, ἔνα καλύψω τὴν ζημίαν, τὴν ὁποίαν ἐπέφερεν αὐτοῖς ἡ πρόωρος ἀναχώρησίς μου ἐκ τῆς ἐγκύλειος, ἀπέθηκα ἐπὶ τῆς τρυπέζης ἐν χροτονόμισμα.

«Τοῦλάχιστον πρὶν ἢ ἀποχωρισθῶμεν, ἕως οὗ ἐτοιμασθῆ καὶ ὁ σάκκος σας, θὰ πίνωμεν τὸ τελευταῖον ποτήριον παλαιῶ εἴνου», εἶπεν ὁ κ. Τοκὲν ἐφρημόζων τὴν καθιερωμένην συνήθειαν εἰς τὰ χωρὶς τοῦ μὴ ἀποχωρίζεσθαι ἄνευ τοιαύτης σπονδῆς. — Δὲν ἠδυνάμην ἐπομένως; ν' ἀποποιηθῶ.

«Ταλαίπωρε Φρόντζ, ἤρξατο λέγουσα ἡ κυρία Τοκῶν ἀμέσως ἄμα ὁ σύζυγός, τῆς ἐξῆλθεν ἔνα ἐκλέξῃ ὁ ἴδιος τὴν φιάλην ἐν τῷ ὑπογαίῳ. — Πῶς καταστρέφετε τὸ μέλλον σας! Εἶμι βεβαίως ὅτι τὸ ταξιδιδίον σας γίνεται χάριν τῶν μεγάλων τούτων προσώπων. Ἐγκαταλείπετε τὸ πᾶν δι' ἐκείνους. . . . Καὶ ἡ ἀνταμοιβή σας ποῖα θὴ ἦνε; . . . ἀχαριστίαι! — Σᾶς λέγω ταῦτα πρὸς τὸ συμφέρον σας, διότι δὲν ἔχετε κανένα ὅπως σᾶς συμβουλεύσῃ.

— Πῶς δὲν ἔχω; καὶ ἡ μήτηρ μου; . . .

— Καὶ ἐγὼ ἔχω μητέρα, πλὴν οὐδέποτε μὲ ἀνεχαίτισεν ἀπὸ τὰς ἀνοητικῆς, εἰς τὰς ὁποίας ὑπέπεσα κατὰ τὴν ζωὴν μου' μεταξύ ἄλλων καὶ ἀπὸ τὸ νὰ ὑπενδρευθῶ. . . .»

Εὐτυχῶς ὁ κ. Τοκὲν εἰσῆλθε.

Ἄἰ σύζυγός μου σᾶς ἐπιπλήττει ἴτω; διότι φεύγετε καὶ ἔχει δικαίον, εἶπεν. — Εἶσθε ἀξιόλογος νέος καὶ κήτοχος ἰκανῆς περιουσίας, ἐλευθέρως μάλιστα πικρὸς χρέους. Γνωρίζω ἐδῶ εἰς τὰ περίχωρα πολλὰ κρηστικὰ πλουσίων γονέων, ὠραιότατα, τὰ ὁποῖα θὰ ἐδέχοντο εὐχαρίστως τὰς περιποιήσεις σας. Τίποτε δὲν σᾶς λείπει διὰ νὰ γείνετε εὐτυχής. Ἀφοῦ ὅμως σεῖς, ἀντὶ ν' ἀπολαύσετε τῆς βεβαίης ταύτης εὐτυχίας, θέλετε νὰ ἀναμνησθε μὲ τοὺς εὐγενεῖς, καλὰ νὰ πάθετε! Ποτὲ οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ δὲν λησμονοῦσι τὴν ἀπόστασιν μετὰξὺ αὐτῶν καὶ τῶν μὴ κατορητημένων, ὅπως τοὺς ὀνομάζουσιν.»

Ἡ ὑπομονή μου ἤρχιζε νὰ ἐξαντληθῆται.

Ἄδὲν πρόκειται περὶ φιλοδοξίας; ἐδῶ, διέκοψεν ἀποτόμως ἡ κυρία Τοκὲν. — Ὁ κύριος εἶνε ἐρωτευμένος!

— Ἐρωτευμένος; ἐπανελάθειν ὁ κ. Τοκέν. — Καὶ αὐτὸ εἶνε δυνατόν. — Διάβολο! — Τότε ὅμως τὸ σφάλμα δὲν εἶνε ἰδικόν του. Ὅταν βλέπῃ κἀνεὶς καθ' ἡμέραν τὰς κυρίας αὐτὰς μὲ τὰ ὠραῖά των φορέματα, μὲ τὸ γλυτὸ πρόσωπον, μὲ τὰ μεγάλα μεγάλα ὄμματα, ἔρχονται κἀτι συλλογισμοί! Ἐγὼ τοῦλάχιστον ὁμολογῶ ὅτι, ἂν δὲν ἦμην ἔγγαμος, θὰ ἔχανα τὸν νοῦ μου. Ἐχουν ἓνα ὕφος! . . . νομίζεις ὅτι δὲν πατοῦν τὸ χῶμα.

Κύριε Τοκέν! » ἐφώνητεν αὐστηρῶς ἡ σύζυγος τοῦ ἐνοικιαστοῦ.

Ἄλλ' ἐκεῖνος ἐξήκολούθει :

« Λοιπὸν, πτωχέ μου Φράντζ, τὸ ἐνοῶ . . συναλήφθητε ! Ἐν τούτοις ἠμιλήσατε περὶ γάμου καὶ βλέπετε. Τώρα, δὲν λέγω τοῦναντίον, εἶν' ἐνδεχόμενον νὰ σὰς ἀγαποῦν ὀλίγον . . .

— Αὐτόν! ἀνέκραξε πάλιν ἡ κυρία Τοκέν γελῶσα. — Νομίζεις ὅτι προσέχουν διόλου εἰς αὐτόν!

— Αὐτόν, μάλιστα . . . αὐτόν! Εἶνε ὠραῖος νέος. Σὺ ἡ ἰδίᾳ δὲν μοῦ τὸ εἶπες τσακίς;

— Ποτέ!!!

— Χιλιάκις! — Καὶ αὐταὶ λοιπὸν αἱ κυρίαὶ βλέπουν καὶ βλέπον μάλιστα μὲ ὠραῖα ὄμματα, καὶ ἀκούουν εὐχαριστως μὲ πολὺ μικρὰ ὦτα ὅτι λέγει ὁ Φράντζ, ὅστις ἔχει πνεῦμα.

— Σὰς βεβαιῶ ὅτι ἀπατάσθε ἀμφοτέρω, διέκοψα ἐπὶ τέλους. Θὰ ἦτο δὲ κακοῦθαι ἐκ μέρους μου νὰ σὰς ἀφίτω εἰς τοιαύτην τινα ἰδέαν.

Ποία τάχα νὰ τὸν ἀγαπᾷ; ὑπετονθόρουζεν ἡ κυρία Τοκέν ἐξακολουθοῦσα τὰς σκέψεις της. — Δὲν εἶνε ἡ λεπτή, φέρεται πολὺ ἐλευθέρως καὶ ἀφελῶς πρὸς αὐτόν. Θὰ ἦνε ἡ ἄλλη, ἡ ἀνεπιὰ τοῦ Δουκός, εἶμαι βεβαία. Τὴν εἶδα μίαν ἡμέραν νὰ τὸν παρρητηρῆ ὀπισθεν τοῦ παραθύρου. Εἶνε ὑπερήφανος καὶ δὲν θέλει νὰ τὸ φανερώσῃ. . . ἀλλ' εἶνε ἐκεῖνη! ὦ! εἶμαι βεβηιστάτη.

— Καθὼς βλέπω, Κυρία Τοκέν, φροντίζετε πολὺ περισσότερο νὰ μὴν θάνητε ὅτι συμβαίνει μεταξὺ τῶν ἄλλων παρὰ ὅτι ἀνάγεται εἰς τὴν ἐργασίαν μας. Ἐν τούτοις ἐπειδὴ ἡ ὑπόθεσις αὕτη δὲν μᾶς ἀφορᾷ παρκακῶ νὰ μὴ γείνη πλεόν λόγος.»

Ἄν ἐπεδείκνουν τὴν δυσἀρέσειαν, τὴν ὁποίαν μὲ εἰνήσαν αἱ ἀθλιότητες αὐταὶ θὰ ἐκρατύνοντο αἱ ὑπόνοια ἀμφοτέρων. Πραετίμησιν ἐπομένως νὰ μείνω ἀδιάφορος καίτοι περιφρονῶν ἐνδομύχως μέχρις ἀγανακτήσεως τὰ δύο ἐκεῖνα εὐτελεῖ ὄντα, εἰς τῶν ὁποίων τὰ χεῖλη κατεσπηλοῦντο προσφιλεῖ ὀνόματα.

« Δὲν βλέπεις, εἶπον. — Εἴσθ' ἐλεύθεροι νὰ σκέπτεσθε ὅτι θέλετε. Καὶ ἦδη, σὰς ἀποχαίρετώ.»

Ὁμολογῶ ὅτι μετὰ πόνου ἐγκατέλειπον τὴν ἔκπυλιν ἐνθα τοσοῦτω ἰγυρὸς δεσμὸς προσεῖλκε τὴν καρδίαν μου. Οὐχ ἦττον ἢ ἀνάμνησις τῆς Ῥανέ μ' ἐνεθάρρυνε καὶ ἤρχισα τὴν πορείαν ἀποφασιστικῶς.

Ἡ νύξ μὲ κατέλαθεν ἄμικ εἰσερχόμενον εἰς τὸ μικρὸν δάτος. Τὰ φύλλα ἐφάνιντο ἀργυρᾶ ὑπὸ τὴν σελήνην καὶ ἀνθηρωδῆ ἐν τῇ σκιᾷ· ὁ ψίθυρος αὐτῶν δμοίκεζε πρὸς τὸν θόρυβον ἀφιπτικμένου πτηνοῦ. Τὸ πᾶν ἀπετέλει ὑπόκωρον τινὰ λαλιὰν τῆς φύσεως. Ἡ ἀτραπὸς λίην εἰρεῖα δι' ἓνα διαβάτην, ἦτο ἱκανὴ νὰ περιλάβῃ δύο βαλίζοντας παραπλευρῶς. Ἡ γῆ ἀπέπνευε χλιαρρότητα τινα, γενομένην ἐπισθητικὴν πρὶν ἢ συγκερασθῆ μετὰ τῆς ἐσπερίας δρόσου. Εἶδος μέθης μὲ κατελάμβανε βαθμηδόν, διότι ἡ φύσις ἐπιδρᾶ πολλὰκις ἐπὶ τῆς ψυχῆς, ὅπως ὁ οἶνος ἐπὶ τοῦ σώματος. Οὐδὲλως θὰ ἠπόρουσιν ἀν εἴλεπον διολισθαίνουσαν μέσφ τῶν δένδρων νύμφην τινὰ δρυάδα. Οὕτω δέ, μετὰξὺ τῶν δικφῶρων μυτητηριωδῶν ἤχων, οἵτινες ἠκούοντο ἐκεῖ, ὅπως καὶ εἰς πᾶν δάτος, ἐνόμισα ὅτι διακρίνω κρῶτον τινὰ διάφορον τῶν ἄλλων. Ἐστῆν, προσέχων τὸ οὖς . . . Δέν ἤκουσα πλέον τίποτε. Ἐβάδισα ἐκ νέου καὶ ὁ κρῶτος ἐπνευλήθη, ἐξασθενούμενος βαθμηδόν μεχρὸς ἔπαυσεν ὀλοτελῶς ἄμικ ἐγὼ ἐσταμάτησα.

Τί νὰ ἦτο ;

*Ἐτραῖξα αἰφνιδίως καὶ τότε διεῖδον λευκὴν τινα μορφήν, φαινομένην καὶ κρυπτομένην κατὰ τὰς στροφὰς τοῦ μονοπατίου. Ἦτο γυναικεῖα ἐσθῆς, τῆς ὁποίας αἱ πτυχαὶ ἐκινουῦντο ἐλαφρῶς ἐν τῇ αὔρᾳ. Τρέχων πάντοτε, διεκρίνα δύο γυναικας, αἵτινες ἐπὶ τῇ προσεγγίσει μου ἐξηρανώθησαν. Ἀπαρῶν, ἐξηκολούθησα τὸν δρόμον, ἀλλὰ μόλις εἶχον προβῆ ἔτι ὀλίγα βήματα, ἡ λευχείμωνι γυνή, ἐξεληθῆτα βικίω; ἐκ τινος συστάδος δένδρων, ἔστη ἀπέναντί μου.

Ἦτο ἡ Αὐγοῦστα.

Ἡ φυσιογνωμία της ὑπὸ τὸ φέγγος τῆς σελήνης ἦτο σοβαρὰ καὶ μελαγχολικὴ.

«Βεβχίως ἀπορεῖτε πῶς εὐρίσκομ' ἐδῶ, εἶπε.—Θὰ θὰ σὰς τὸ εἰπῶ βεβχίως μεθ' ὑμῶν μεχρὶ τῆς ἀκρας τοῦ δάτου;»

— Καὶ ἔπειτα πῶς θὰ ἐπιστρέψετε ;

— Μετὰ τῆς θλακμηπόλου μου, ἥτις μὲ περιμένει ἐκεῖ.

— Ἀλλὰ . . . προσέθηκα σταματῶν.

— Ἐλθετε, κύριε, ἔλθετε ! ἐξηκολούθησε ταπεινοῦσα τὴν φωνὴν καὶ θέτουσα τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ βραχίονός μου. — Τὸ θέλω !»

Πρώτην φορὰν ἐλάμβανε τὸν βραχίονά μου.

«Δέν πιστεῖω ἐξηκολούθησεν, νὰ ἐπανεπακῶθητε μὲ τὴν ιδέαν ὅτι ἤθελον σὰς ἀφήσει νὰ ἀναχωρήσητε χωρὶς νὰ σὰς ζητήσω ἐξηγήσεις τινὰς περὶ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα εἶδον πρὸ ὀλίγου. Ἡ φιλία βεβχίως ἐπιτρέπει πολλὰ πράγματα· ἀλλ' ἡ ἰδική σας στοργὴ πρὸς τὴν δεσποινίδα Β***»

εἶνε ἀνεξήγητος προχωροῦσα ἐν πάσῃ ἀφελείᾳ μέχρι θωπειῶν. — Βλέπουσα τὴν Ῥενὲ ριπτομένην εἰς τὸν τράχηλόν σας ἠναγκάσθη νὰ συμπεράνω ἢ ὅτι ἀπεδώκατε εἰς αὐτὴν μεγάλην τινα ὑπηρεσίαν — καὶ ἐπὶ τούτου δὲν σας ἐρωτῶ διόλου — ἢ ὅτι τρέφετε πρὸς αὐτὴν ἄλλο τι αἰσθημα ἢ τὸ τῆς ἀπλῆς φιλίας;

— Πλὴν σεῖς, τί ἐνδιαφέρον ἔχετε νὰ μάθετε πάντα ταῦτα ;

— Εἶνε τὸ μυστικόν μου !

— Ἔστω σας ὀρκίζομαι λοιπόν . . .

— Μὴ ὀρκίσεσθε, εἶνε ἀνωφελές, δὲν θὰ μὲ πείσετε δι' ὄρκων. Ἴσως καὶ σεῖς ἀγνοεῖτε τί συμβαίνει ἐν τῇ ψυχῇ σας. Τὸ κατ' ἐμὲ θέλω νὰ γνωρίσω πῶς ἀγαπᾶτε τὴν Ῥενὲ καὶ θὰ τὸ μάθω ἐντὸς πέντε λεπτῶν.»

Ἐστηρίχθη περισσότερο ἐπὶ τοῦ βραχίονός μου, προσήλωσε λοξὸν τὸ βλέμμα ἐπ' ἐμὲ καὶ δίδουσα εἰς τὴν φωνὴν τῆς θωπευτικόν τινα τόνον, ἀγνωστον μέχρι τοῦδε εἰς ἐμὲ, εἶπεν ἐνθύμως :

— Δὲν μ' ἐννοεῖτε, λοιπόν, διόλου ;

— Δὲν σας ἐννοῶ.

— Μέχρι τοῦδε τοῦτο μ' εὐχαρίσται, ἦδη ὅμως μετέβαλα γνώμην καὶ ἐξηγοῦμαι. Σεῖς καὶ ἐγὼ ἔχομεν αἰσθημᾶτα ὅλως διαφορετικά. Σεῖς κλαίετε ἀκούων μουσικὴν, ἐγὼ ψάλλω. Σεῖς ὄνειροπολεῖτε ὅταν ἐκ τοῦ μικροῦθεν βλέπετε τὸ φῶς τοῦ ἡλίου παίζον ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν δένδρων, ἐγὼ σπεύδω νὰ ζητήσω δρόσον ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν δένδρων ἐκείνων. Ἀγαπᾶτε τὸν ἥλιον διὰ τὸ φῶς του, ἐγὼ διὰ τὴν θερμότητα ἣν μοὶ παρέχει. Προκειμένου περὶ συμπληθεῖς προσώπων ζητεῖτε νὰ ἐμβυθύνετε εἰς τὸ πνεῦμα, ἐγὼ δὲ κατ' εὐθεῖαν ἐντὸς τῆς καρδίας. Τέλος πάντων εἰσθε εἰς τὰ νέφη, ἐγὼ βυθίζω ἐπὶ τῆς γῆς.»

Ἐσίγησεν. Ἡ ἀτραπὸς καθίστατο βυθιζομένην σιενωτέραν, ὡστ' ἐβυθίζαμεν πλησιέστατα ἀλλήλων. Τὸ φόρεμά τῆς, ὠθούμενον ὑπὸ τῶν παροδίων θάμνων ἐτυλίσσετο περὶ τοὺς πόδας μου. Οἱ μακροὶ πλόκαμοι τῆς ξανθῆς αὐτῆς κόμης ἐφέροντο ὑπὸ τῆς αὐρας ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων καὶ τοῦ προσώπου μου. Ἡσθάνομην πολὺ διαπεραστικὸν τὸ σύνθημα ἄρωμα, ὅπερ ἀποπνέουσι αἱ ταινίαι, ἡ μουσελίνα καὶ τὰ τρίχαπτα, δι' ὧν κομποῦσιν ἑαυτὰς αἱ γυναῖκες. Ἐφρικίω. Δὲν ἠθυνάμην ν' ἀρθρώτω μίαν λέξιν, μίαν μόνην λέξιν. — Ποτὲ δὲν θὰ λησμονήσω τὴν στιγμὴν ἐκείνην.

Ἡ Αὐγοῦττα βλέπουσα τὴν ταραχὴν μου ταύτην, ἀφῆκε τὸν βραχίονά μου, προσηλοῦσα δὲ ἀτενῶς τοὺς ὀφθαλμούς ἐπ' ἐμὲ ;

« Πτωχὲ Φράντζ, εἶπε, γνωρίζω ἤδη ὅ,τι ἐπεθύμουν νὰ μάθω. Δὲν μὲ ἀγαπᾶτε, μὲ λατρεύετε . . . Ἀληθῶς δὲν ἀνίκατε εἰς τὴν Ῥενὲ, ἀλλ' εἰς ἐμὲ καὶ μόνην. — Προέβην εἰς τὸ διάβημα τοῦτο λόγῳ τῆς ἀναχωρήσεώς σας. Ἐπειδὴ δὲν συνεθίζω νὰ θλιβῶμαι ἀνωφελῶς, ἠθέλησα νὰ

βεβιωθῶ ἂν θὰ ἐπιστρέψετε. Ἦδη εἶμαι ἕσυχος, . . . θὰ ἐπανεέλθετε πολὺ ταχέως.»

Ἐγένετο ἄφικτος.

Ἡ ἐξομολόγησις τοῦ ἰδίου ἐρωτῶ· μου γινομένη κατὰ πρόσωπον ὑπὸ τῆς νεκρῆς ἐκείνης κόρης, ἡ τόλμη αὐτῆς, εἶχεν ἀνδρικόν τι καὶ ἀγριον μεγαλειόν, ὅπερ μὲ κατέπληξε. Μάστιγν ἀνεζήτητον παρ' ἐμοὶ τὰ ἔχνη τοῦ συνήθους χαρκατῆρος μου, μάστιγν ἐτεκκλούμεν τὴν φρόνησιν. Τὸ λογικὸν μ' ἐγκατέλειπε. Ζωηρὸν πῦρ διωλίσθηκε διὰ τῶν φλεβῶν μου καὶ συνεσσωρεύετο ἐντὸς τῆς καρδίας μου. Πᾶσα ἔνοια ἐπνίγη ἐν τῇ περφορῇ ἥτις μὲ εἶχε κατχλάθει. — Τίς ἄνθρωπος, ὅσῳ ὑπέρτερος καὶ ἂν ἦ, θὰ δυνηθῆ ποτε καυχώμενος νὰ εἴπῃ· εἰς πάσας τὰς περιστάσεις τῆς ζωῆς μου ὑπῆρξα οἷο· ἠθέλησα νὰ ὑπάρξω, καὶ οὐδέποτε ἀνεκάλυφα ἐν ἐμυκτηῖ τὴν παρουσίαν ἄλλου τινὸς ἀεγῶν τὸ ὅποιον ἠδύνατο νὰ ὑποκύβῃ εἰς πᾶθῃ ἀποκρουόμενα ὑπὸ τοῦ συνήθους ἀεγῶν.» Τὸ ὅποιον γνωρίζετε!

Ἀνεζήτητον μένει δι' ἐμέ, συνεπίχ τι ὧν προσπαθειῶν κατάρθωσα τότε νὰ κρατήσω ἐμυκτοῦ, καὶ νὰ μὴ ἐπκνέλω πρὸς ἀναζήτησιν τῆς Αὐγοῦστας, ἢ προβῶ εἰς ἄλλο τι ἀπονενοημένον κίνημα.

Μετὰ δύο ὥρας εὐρισκόμην παρὰ τῷ Μαξίνσκη καὶ ἀπελάμβανον μεγάλο μέρος· τῆς εὐδαιμονίας τὴν ὁποίαν τῷ παρεῖχον. Ἡ κυρά του, ἐν τῇ ἐκδηλώσει τῆς ὁποίας ὑπερέβηκε πᾶν μέτρον, μοὶ ἐπέπνευσε τὸν φόβον μήπως, μένων ἤδη πλησίον τῆς Ῥενὲ καὶ γνωρίζων ὅτι ἀγκυπᾶται, πράξῃ ἀνοησίαν τινὰ δυναμένη νὰ χειροτερέσῃ τὴν θέσιν του. Ἐξ ἐτέρου ἂν ἤραχο μετ' ἐμοῦ, λαμβανομένης πάσης προφυλάξεως πρὸς δικτήρησιν τοῦ ἀγνώστου αὐτοῦ, ἠδύνατο νὰ μοὶ χρησιμεύτῃ τὰ μέγιστα. Εἰς τοῦτο ἐπέμεινα καὶ ἀπεφασίσθη νὰ ἀναχωρήσωμεν ὁμοῦ. Περκατῆρας αὐτὸν ὡς ἀδελφόν μου νεώτερον κατάρθωτα νὰ τῷ προμηθεύσω ἰδικίτερον δικακτῆριον πρὸς μετίζονα ἐλευθερίαν.

Ἐπικαλούμενος τὴν εὐνοιαν τῆς τύχης, στηρίζων ὁμως τὰς περισσοτέρας ἐλπίδας εἰς τὴν πρωτοπικὴν μου ἀρρώστειαν ἐπαλήθην τοῦ ταξιδίου ἐμπλεως ἀγκυθῶν προαισθημάτων.

Ὁ Μαξίνσκας, ὅστις εἶχε μνητεύσει κατὰ τὸ ἥμισυ τὴν μυτικὴν πρὸς τὴν Αὐγοῦσταν ἐρωτᾷ μου, μοὶ ἀπέσπατε καθ' ὅδον πλήρη τὴν ἐξομολόγησιν, ἰσχυρίζομενος ὅτι ὡς γνωρίζων τὰ μυτικά του ὄφειλον νὰ τῷ ἀνακοινώσω τὰ ἐμὰ. Παρ' ἐμοὶ ὁ νεοκίς οὗτος ἐκτυτίζετο μετὰ τῆς Ῥενὲ. Τῷ ἐνεπιστεύθη τὸ πᾶν, μηδὲ τῆς σκηνῆς τοῦ δάστου· ἐξαιρουμένης.

«Φρόντιζέ, μοὶ εἶπεν, ἕκαστος ἐξ ἡμῶν εἶνε κακὸς κριτὴς τῶν ἐρώτων του. Ἐχεις ἀνάγκην τῶν συμβουλῶν μου, ὅταν κ' ἐγὼ τῶν ἰδικῶν σου. Ἀκουσέ με λοιπόν. Προσπάθησε νὰ ἦσαι πάντοτε κύριος σεαυτοῦ, διότι ἡ περφορὰ θὰ ἦτο ἐγωισμὸς ἰδικός σου ἐπικίνδυνος· διὰ τὴν Αὐγοῦσταν,

της οποίας η εὐτυχία επίσης σαλεύεται. Ἐν καλῶς ἐμάντευτα, ὁ ἔρωσ τὸν ὁποῖον ἐξήγειρον ἐν τῇ καρδίᾳ της αἰ τοῦ θέρους ἐκπνοαί, ἔφθασεν ἤδη μέχρι τοῦ πνεύματός της. Πέποιθα ὅτι σὲ ἠγάπησε μὴ ἔχουσα νὰ πράξῃ ἄλλο τι. Πλὴν σὲ ἠγάπησε.»

Μόνη ἡ ιδέα ὅτι ἦτο δυνατὸν ν' ἀγαπῶμαι ὑπὸ τῆς Αὐγούστας μὲ πικρὸν πᾶσαν δύναμιν χαρακτηρὸς πρὸς τὸ ἀντίτασθαι. Ἐν τούτοις, ἀκολουθῶν τὴν συμβουλὴν τοῦ νέου φίλου μου, ἀπεράσιτα νὰ ἐξαντλήσω πᾶσαν ἀπόπειραν πρὸς ἐξοκρίβωσιν τῶν αἰσθημάτων της καὶ κραταίωσιν τῶν ἰδικῶν μου, ὅσω καὶ ἂν ἐπρόκειτο νὰ ὑποφέρω ἐκ τῆς δοκιμασίας ταύτης. (ἀκολουθεῖ)

ΠΕΡΙΗΓΗΣΙΣ ΑΝΑ ΤΗΝ ΤΡΩΑΔΑ

ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΑΙΟΝ ΤΟΥ 1881

ὑπὸ τοῦ διδάκτορος

ΕΡΡΙΚΟΥ ΣΧΛΙΕΜΑΝ *

VII

ΑΠΟ ΑΔΡΑΜΥΤΤΙΟΥ ΔΙΑ ΤΩΝ ΟΡΕΩΝ ΤΗΣ ΙΑΗΣ

*Ἐπειδὴ προῖτιθέμην νὰ ἀναβῶ τὴν Ἴδην καὶ νὰ ἐπιστρέψω εἰς τὸ πεδῖον τῆς Τρωάδος, διὰ τοῦτο ἐθεώρουν ἐνδικαίον εἰς τὴν ἐπιστήμην νὰ πορευθῶ δι' ἐκείνης τῆς ὁδοῦ τὴν ὁποίαν κατὰ τὸν καθηγητὴν Βιργύφ καθὼς καὶ κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην πρέπει νὰ ἔλαβεν ὁ στρατὸς τοῦ Ξέρξου. Ὁ Ἡρόδοτος (VII, 42) ἀναφέρει περὶ τούτου τὰ ἑξῆς: «Ἐποιέετο δὲ ἐπὶ τὴν ὁδὸν ἐκ τῆς Λυδίας ὁ στρατὸς ἐπὶ τε ποταμῶν Κκίικον καὶ γῆν τὴν αὐτὴν, ἀπὸ δὲ Κκίικου ὀρεσόμενος, Κάνης οὐρος ἔχων ἐν ἀριστερῇ, διὰ τοῦ Ἀταρνέος εἰς Καρίνην πόλιν, ἀπὸ δὲ ταύτης διὰ Θήβης πεδίου ἐπορεύετο, Ἀτρακύντιον τε πόλιν καὶ Ἀντακνδρον τὴν Πελασγίδα παρασμειβόμενος, τὴν Ἴδην δὲ λαβὼν εἰς ἀριστερὴν χεῖρα ἦτο εἰς τὴν Ἰλιάδα ἄγῃν.» Ἐν ὅμως ὁ περσικὸς στρατὸς ἦλθε διὰ τῆς συνήθους ὁδοῦ καὶ διέβη τὸ ὄρος τὸ ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῆς Ἴδης πρὸς δυσμὰς καὶ περατούμενον εἰς τὸ ἀρωτῆριον Λεκτὸν, τότε πρέπει νὰ ἔμεινεν ἡ καθ' αὐτὸ Ἴδη παλὺ δεξιὰ. Διὰ τοῦτο γενικῶς πιστεύεται ὅτι εἴτε συμβαίνει παρ' Ἡρο-

(*) Ἰδ. σελ. 467.

δότω παρενόησις εἶτε οὗτος, ὡς πλὴν ἄλλων εἰκάζει ὁ Γεώργιος Ῥώ-
 λινσον,¹ ἠνώμασεν Ἰδὴν τοὺς λόφους οἵτινες κλείουσι τὴν κοιλάδα τοῦ
 Σκαμάνδρου πρὸς τὰ ἀριστερά, δυτικῶς καὶ νοτίως τοῦ Βουνάρβασι. Ἐν
 τούτοις φαίνεται ἡμῖν ἡ θεωρία αὕτη ἀπαράδεκτος ἐξ ἴσου καὶ ἡ τοῦ Π.
 Βάρκερ Βέββ,² ὅστις ἀποπειρᾶται νὰ πείσῃ τὸν ἀναγνώστην, ὅτι ὁ στρα-
 τὸς τῶν Περσῶν ἐρχόμενος διὰ τῆς συνήθους ὁδοῦ πράγματι ἠδύνατο νὰ
 ἔχη ἀριστερὰ τὴν ἀληθινὴν Ἰδὴν. Λέγει δηλαδὴ· «δυτικῶς τοῦ ἀκρω-
 τηρίου Ασκτοῦ προσκλίνει ἡ παραλία ἀπέσπαστον ἀνατολικῶς καὶ βορειοανα-
 τολικῶς καὶ σχηματίζει μετὰ τῆς ἀπέναντι κεμένης παραλίης τὸν κόλ-
 πον τοῦ Ἀδραμυττίου. Ἐκ τούτου δὲ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ κόλπου, ὅστις
 ἐπ' οὐδενὸς νέου χάριτος ἀποδίδεται ἀκριβῶς, ἐξάγεται ὅτι ὁ Γάργαρος
 ἐντὶ νὰ κεῖται, ὡς παρὰδέχονται γενικῶς, εἰς τὸ μέσον τῆς Φρυγίας πλη-
 σιάζει πολλῶ μᾶλλον πρὸς τὸν κόλπον τοῦ Ἀδραμυττίου καὶ σχεδὸν
 φαίνεται κείμενος ἄνωθεν αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν προκύπτει ὅτι ἡ ἀφήγησις τοῦ
 Ἡρόδοτου περὶ τοῦ Ξέρξου ὅστις κατὰ τὴν ἐκ τῶν Σάρδεων πορείαν του
 πρὸς τὸν Ἑλλησποντον ἀφῆκε τὸν Γάργαρον πρὸς τὰ ἀριστερά, ἥτις πα-
 ράδοσις εἰς πολλοὺς φαίνεται παράδοξος, ἀληθεύει ἕνεκα τῆς πραγματι-
 κῆς θέσεως τοῦ ὄρους.» Αὕτη ἡ παράστασις καθ' ὀλοκληρίαν ἀντιφάσκει
 πρὸς τὰ πράγματα. Ὡς μόνον δ' ἐρθὴν δύναμαι ν' ἀποδεχθῶ τὴν ἐξήγη-
 σιν τοῦ καθηγητοῦ Βιρῳόφ. Οὗτός μοι ἔγραψε περὶ τούτου τὰ ἐξῆς· «ὁ
 Ἡρόδοτος λέγει ῥητῶς ὅτι ἡ Ἰδὴ ἔμεινεν ἀριστερά. Ἐξάγω ἐκ τούτου
 ὅτι ὁ Ξέρξης ἐπορεύθη ἀπὸ τοῦ Ἀδραμυττίου βορείως καὶ ἐξ ἀνατολῶν
 εἰσέβαλεν εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Μπειραμίτο. Ἀμφίβολος δὲ ἠδύνατο νὰ
 φανῆ μόνον ἡ μνησὶς περὶ τῆς Ἀντάνδρου ἥτις ὡς φαίνεται ἔκειτο δυτι-
 κώτερον, ἐν ᾧ ἡ ἔκφρασις παραμεινόμενος παρέχει τὴν σημασίαν ὅτι
 διέβη πλησίον τῆς Ἀντάνδρου, τουτέστιν ἀρξῆεν αὐτὴν ἀριστερά. Ἄλλως
 ἔπρεπεν οὗτος νὰ λάβῃ τὴν ὁδὸν πλαγίως διὰ τῶν μεγάλων ὄρεων. Ἐπὶ
 τῆς ἀνατολικῆς ὁδοῦ περιῆλθε τὴν Ἰδὴν, ἥτις ἔμεινεν ἀριστερά, καὶ ἤλ-
 θεν ἄνωθεν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Σκαμάνδρου.»

Ἡμῖν πληρέστατα πεπεισμένοι ὅτι τοιαύτη ἀνατολικὴ ὁδὸς ὑπάρχει
 περὶ τὴν Ἰδὴν, ἀλλ' ἐν τούτοις οὐδὲνα εὔρον δυστυχῶς εἰς τὸ Ἀδραμύτ-
 τιον γνωρίζοντα αὐτὴν, διότι οὐδεμίαν συγκοινωνίαν ὑπάρχει μετὰ τῶν ἐπὶ
 ἐκείνης τῆς πλευρᾶς εἰς τοὺς πρόποδας τῆς ἀνατολικῆς διόδου κειμένων
 χωρίων Ὁβά-μιοὶ καὶ Ἐβγιλάρ· μόνον δ' ὑπάρχει συγκοινωνία μετὰ τοῦ
 Μπειραμίτο. Φέρει δὲ ἡ πρὸς αὐτὸ ἄγουσα πάντοτε κατ' εὐθείαν διεύθυν-
 σιν ἄνωθεν τοῦ Ἐβγιλάρ ἐκείνου τοῦ πλησίον τῆς Ἀντάνδρου, περὶ οὗ
 ἤδη ἀνέφερον. Τέλος ἐπέτυχον νὰ εὔρω Κιρκάπιόν τινα ὅστις ἔλεγεν ὅτι
 γνωρίζει ἀκριβῶς τὴν ἀνατολικὴν ὁδὸν καὶ τὴν διήλθε πλεισταίαις. Μόσ-

¹ History of Herodotus VII, 42, in σημειώσεις.

² «Topographie de la Troade» σελ. 131.

λις ὁμῶς ἀπήταντες τὸ Ἀδραμύτιον εἴλομεν τὰ ὄρη ἐνώπιόν μας καὶ ἀπήτησα παρὰ τοῦ ὁδηγοῦ μου νὰ μοι δείξῃ τὴν διεύθυνσιν τὴν ὁποίαν σκοπεύει νὰ λάβωμεν. Πρὸς ἐκπληξίν μου εἶδον πέρατα ὅτι οὐδεμίαν γνῶσιν εἶχε περὶ ἀνατολικῆς τινος ὁδοῦ καὶ μόνον τὴν τῷ ἀναγνώστῃ ἤδη γνωστὴν δυτικὴν διεύθυνσιν ἀνωθεν τοῦ Ἀδριανῶν ἠδυνήθη νὰ μοι δείξῃ. Ὅθεν τὸν ἀπεχαιρέτισα καὶ ἔλαβον τὴν διεύθυνσιν τοῦ Καθη-γίου ὅπερ κεῖται εἰς ὕψος 31,6 μέτρων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, εἰς ἀπόστασιν ἡμισεαίκα; ὥρκος ἀπὸ τοῦ Ἀδραμυτιίου, σχεδὸν εἰς τοῦς πρόποδας τῆς Ἰδης, διότι ἠλπίζον νὰ ἦμαι εὐτυχέστερος αὐτόθι. Ἀλλ' ὑπῆρξαν αἱ ἐρευναί μου καὶ ἐνταῦθα μάταιαι. Ἐπὶ τέλους ὅμως ἐπέτυχον νὰ εὔρω Τοῦρκόν τινα ὀνόματι Μεχμέτ ὅστις πέρατά μοι εἶπεν ὅτι γνωρίζει ἀκριβῶς τὴν ἀνατολικὴν ὁδὸν καὶ ἦτο πρόθυμος νὰ με ὁδηγήσῃ ἀντι δύο μετρίτιων ἡττο ἐννέα φράγκων. Τῷ ὄντι ἦτο ἐξαίρετος ὁδηγὸς καὶ εἶχεν ἀκρ. βεστατὴν τοπογραφικὴν γνῶσιν τῶν ὁρέων τῆς Ἰδης ἐξ ἧς πολὺ μὲ ὠφέλησεν. Ὡς εἰκὸς ἡ πρώτη μου ἐρώτησις ἦτο περὶ ἀρχαίων τοποθεσιῶν. Ἀλλ' ὁ Μεχμέτ μοι ὠρξίσθη ὅτι ἀπὸ τῶν ὑπωρείων τῶν ὁρέων κατὰ τὴν τὴν πλευρὰν μέχρι τοῦ Ὀβχ-κιοῦ καὶ κατὰ τὰς ὑπωρεῖεας τῶν αὐτῶν ὁρέων ἀπὸ τῆς ἐτέρας πλευρᾶς οὐδὲν ὑπῆρχεν ἔχνος ἀρχαίων οὔτε νέων οἰκητῶν, καὶ ὅτι μάλιστα εἰς ἐκείνην τὴν τοποθεσίαν μόνον ὀλίγα Γενουήναια τείχη ἐπὶ λόφου τινὸς πλησίον τοῦ Ὀβχ-κιοῦ εὐρίσκοντα. Προσέθηκε δὲ ὅτι οὐδεμίαν ἀνθρωπίνην κατοικίαν δύνανται νὰ ὑπάρχῃ ἐπὶ τούτων τῶν ὁρέων ἕνεκα τοῦ ἀπλουστάτου λόγου ὅτι ταῦτα ἐπὶ ἐξ μῆνας τοῦ ἔτους εἰσὶν ἀδιάβατα, καὶ ὅτι οὔτε ἵππος οὔτε ὄνος, αἰεὶ ἢ πρόβατον δύναται νὰ φάγῃ τὴν ἐπ' αὐτῶν φυρμένην χλόην πρὸ μεσοῦντος τοῦ Ἰουλίου ἀλλ' ὅτι τότε οἱ ποιμένες; ἐξ ὅλων τῶν μερῶν προστρέχουσι μετὰ τῶν ποιμνίων αὐτῶν καὶ διατρίβουσιν ἐκεῖ μέχρις Ὀκτωβρίου. Ἐπὶ τῇ ἐρωτῇ μοι διὰ τί δὲν δύναται νὰ τρώγῃ τὰ ζῶα τὴν χλόην ἣν εἶδον φυρμένην ἐν ἀφρονίᾳ ἐπὶ τῶν ὁρέων, μοι εἶπε κατ' ἀρχὰς ὅτι πρὸ τῶν μέσων τοῦ Ἰουλίου δὲν εἶνε ὠριμος. Ὅτε ὅμως τὸν ἐβάρυνον μὲ ἐρωτήσεις μοι ἐξήγησεν ὅτι μετὰ τῆς χλόης φύεται δηλητηριώδες χόρτον καλούμενον ἀγίλ, τὰ δὲ ζῶα τὰ ἐξ αὐτοῦ τρώγοντα ἀποθνήσκουσι ἐντὸς ὀλίγων ὥρων τὸν Ἰούλιον ὅμως ὠριμάζει καὶ τότε εἶνε ὄλω; ἀβλαβές. Πάντα ταῦτα ἐπεβεβαιώθητόν μοι ὑπὸ τε τοῦ ὑπηρετοῦ μου καθῶς καὶ ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου τῶν ἵππων καὶ τῶν δύο χωροφυλάκων, οἵτινες ὄλοι εἶχον ἔλθει μετ' ἐμοῦ ἐκ Δαρδανελλίων. Μάλιστα ὁ φόβος των μήπως οἱ ἵπποι φάγῃσιν ἐκ τῆς χλόης τῶν ὁρέων ἦτο τόσον μέγας ὥστε τοῖς ἔθεσαν εἶδος καλῆθου ἐπὶ τοῦ στόματός, καὶ ἔλαβον μεθ' ἐαυτῶν δι' ὅλην τὴν ἡμέραν ἀρκετὴν ποσότητα κριθῆς πρὸς τροφήν αὐτῶν. Ὁ Μεχμέτ ἐφάνετο ἔχων γνῶσιν τινα περὶ φυτῶν, διότι μοι ἔφερε τὸ στέλεχος ἑνὸς εἶδους ἀλεξήλιοσιδοῦς ὅπερ ἔχει γεῦσιν ὁμοίαν πρὸς τὴν ζιγγί-

βερν και ὕπερ ἐξέσπυτε λίαν ἐπιτηδείως ἐκ τῆς γῆς· ἀλλὰ τοῦ δηλητηριώδους ἀγίλ οὐδὲν δεῦμα ἠδύνατο νά μοι φέρῃ. Ὅτι ὅμως πράγματι ὑπάρχει τοιοῦτο δηλητηριώδες φυτὸν και ἐντοχῖα εὐρίσκεται ἐν ἀρθονίχ εἶνε βέβκιον, διότι ἤκουσα τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἐπιβεβαιούντων τῶν δύο ἐκ τοῦ Ἐβγιλάρ συνοδουσάντων με δδηγῶν οἵτινες τὴν αὐτὴν πρόνοιαν ἐλάμβανον περὶ τῶν ἡμιόνων. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ ὑπὸ πάντων ἐν Τρωάδι ἐπεβεβαιούτο ταυτά. Τὸ μόνον ὕπερ ἐθαύμαστα εἶνε, ὅτι τοῦτο τὸ σπουδαιότατον γεγονός, ἀκόμη οὐδέποτε παρετηρήθη ὑπὸ τινος τῶν περιηγητῶν, και οὔτε κἂν ὑπὸ οὕτω περιφήμου βοτανικοῦ ὡς ὁ Π. Βάρκερ Βέββ· ἀλλ' οὗτος ἤλθεν ἄλλως, ἐνταῦθα μόλις τὸν Ὀκτώβριον ὅτε ἡ βοσκὴ εἶνε ἀβλαπῆς και ἐξαίρετος, και ἐκτὸς τούτου δὲν γνωρίζουσιν οἱ περιηγηταὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οὔτε τουρκικὰ οὔτε ἑλληνικὰ, οὕτως ὥστε δὲν δύνανται νά συνομιλήσωσι μετὰ τῶν δδηγῶν.

Ὡς συνεθίζομεν νά σχηματίζομεν ἐνδιαθέτως εἰκόνα τινὰ ἐκάστου ἀγνωστού ἀντικειμένου, και ἰδίως τοῦ ἐνδικφερόντος ἡμῖν, τοιοιτοτρόπως εἶχον πάντοτε φαντασθῆ τὴν ὁμηρικὴν Δαρδανίαν καθὼς και τὴν μεσομηρικὴν Παλαίσκηψιν κειμένας ἐπὶ ὑψηλῶν ὄροπεδίων πλησίον τῆς κορυφῆς τῆς Ἰδῆς, πιθανῶς δὲ και ἄλλοι τὸ αὐτὸ ἐφκντάτησαν. Τοιούται παραστάσεις ὅμως πρέπει τῶρα νά ἐξκλειφθῶσι· μάλιστα αὐται αἰ πόλεις οὔτε δύνανται νά ἔκείντο τόσον ὑψηλὰ ὅσον τὸ Ἐβγιλάρ· πρέπει δὲ νά τις ἀναζητήσωμεν περαιτέρω και θά λάβω εὐκαιρίαν νά ἐπανάλθω εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο ἐν ταῖς ἐπομέναις σελίσι.

Μετὰ τὸ Κκδῆ-κιοῖ μετέβην εἰς τὸ χωρίον Τσιλενλί-κιοῖ, παρὰ τῷ δ-ποίῳ ὁ ποταμὸς Τσιλενλί καταρρέει ἐκ τῶν ὄρων· ἐλβάλλει δ' οὗτος εἰς τὸ Τσαϊτουλί-τσαῖ.

Τὸ τελευταῖον χωρίον ὅπερ διήλθον πρὶν ἀναβῶ εἰς τὰ ὄρη ἦτο τὸ Τσαϊτουλί-κιοῖ παρὰ τῷ ὄποίῳ καταρρέει ὁ ποταμὸς Τσαϊτουλί-τσαῖ ἀπὸ τῆς Ἰδῆς. Εἶτα ἀνήλθομεν ἔφιπποι τοὺς ἀποτόμους κρημνοὺς ἐπὶ στενῆς ἐλικοειδοῦς ἀτρακοῦ και ἐφθάσαμεν ἐντὸς πέντε ὥρων ἀπὸ τοῦ Ἀδρυμυτιοῦ εἰς πηγὴν ὀνομαζομένην ἀπηγὴ τοῦ Τουρκομάκου, ἥτις κεῖται εἰς ὕψος 763,1 μέτρων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Ἐκεῖθεν ἀνήλθομεν ἐντὸς 1¼ ὥρας εἰς τὴν ἐπὶ τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους (Πύλην ὀνομαζομένου) στενοπορίαν, ἔχουσαν μῆκος μὲν 20 περίπου μέτρων, ὕψος δὲ 480 και ἥτις φαίνεται δίοδος τεχνητὴ λελαξυμένη ἐντὸς τοῦ βράχου, ἔχει δὲ 1306,5 μ. ὕψος ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Τριακόσια περίπου βήματα ἀπώτερον ἐφθάσαμεν εἰς δευτέραν δίοδον ἐπίσης ὀνομαζομένην ἀΠύλην, ἥτις, ὡς φαίνεται, ἐπίσης τεχνητῶς ἐλκξέυθη ἐντὸς τοῦ βράχου και ἔχει περίπου τὸ αὐτὸ ὕψος και πλάτος ὡς ἡ πρώτη, κεῖται δὲ 1310,8 μ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Ὁ βράχος ἀποτελεῖται ἐκ λευκοῦ μαρμάρου και εἶνε κατάρυτος ὑπὸ θάμνων και ἐλατῶν. Ἀπὸ

τῆς δευτέρας διόδου ἀνωρεῆς; ἀτρικπὸς ἄγει εἰς τὸ Κοζδάγ (ὄρος τῶν χη-
νῶν), ὡς καλεῖται τουρκικτὶ ἡ Ἴδη. Εἰς τὴν κορυφὴν αὐτῆς φθάσει τις ἐν-
τεῦθεν ἐντὸς τεσσάρων ὥρων· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁμως μετὰ τὴν ἀνάβασιν ἐν-
τεῦθεν ὤφειλον ἐπὶ τῆς κορυφῆς νὰ σταθμεύσω, διὰ τοῦτο προετίμησα,
καθ' ἃ καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐσκόπου, νὰ μεταβῶ εἰς τὸ Ἀβγιλᾶρ. Ὁ Ὀμηρος
ἔχει δίκαιον περιγράφων τὴν Ἴδην ὡς πολυπίδακα, διότι ἐπ' αὐτῆς ὑ-
πάρχει ἀφρονίκα πηγῶν· μάλιστα καθ' ἕκαστον βῆμα ὑπάρχει πηγὴ. Ἀπὸ
τῆς δευτέρας «Πύλης» ἄγει ἡ ἀτρικπὸς ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατωφερῶς καὶ
στρέφει βορειοδυτικῶς, οὕτως ὥστε ἔχει τις λαμπρὰν θέαν πρὸς τοὺς πρό-
ποδας, τὴν πεδιάδα τοῦ Μπαϊρκαίτς, τὴν Τροϊάν, τὸν Ἑλλησποντον, τὴν
Ἰμβρον, τὴν Σαμοθράκην καὶ τὸ ὄρος Ἄθω, τὸ ὁποῖον ἡμεῖς ἂν καὶ ἦτο
μόλις 1 ὥρα μ. μ' ἐβλέπομεν ὡς μεγάλην πυραμίδα. Ἀπὸ δὲ τοῦ Ἰσκαρλίκ
μόνον κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου φαίνεται τοῦτο τὸ ὄρος.

Κατὰ τὴν κατάβασιν ἀπὸ τοῦ ὄρους διήλθον τρεῖς ποταμούς, οἵτινες
ὄλοι ἐαδᾶλλουσιν εἰς τὸ Τσεϊτουλι-τσαί· καὶ ὁ μὲν πρῶτος εἶνε ὁ Ἄλ-
τσαντουρέν-τσαί, ὁ δεύτερος ὁ Τσεϊτδερσεσέ, ὁ τρίτος ὁ Βαζαρσεκ-τσαί. Ἐν-
τεῦθεν δὲν εἶδομεν πλέον μύρμαρον· ὁ δὲ βράχος ἀποτελεῖται ἐκ στιλπνοῦ
σχιτολίθου, ὅστις ἔχει χρῶμα πρασινωπὸν καὶ καλύπτεται μὲ πολὺ περισ-
σότερον χῶμα, ὡς ἐκ τοῦ ὑποῖου καὶ τὸ δάτος καθίσταται ὄλω, πυκνό-
τερον καὶ ποικιλότερον· ἐντὸς τῶν ἐλατῶν εἶδομεν ἐν πρώτοις μόνον ἀ-
γριοδάφνας, πλὴν τούτων ὀλίγον κατ' ὀλίγον περυσιάζονται καὶ δρύς καὶ
πλάτανοι, φιλύρκα καὶ βελανιδέκι.

Εἰς τὰς 6 1)4 ὥρας τῆς ἐσπέρας ἐφθάσαμεν εἰς τὸ χωρίον Ὀβᾶ-κιοί,
ὅπερ κεῖται εἰς ὕψος 406,6 μέτρων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης,
εἰς δὲ τὰς 8 1)4 εἰς τὸ χωρίον Ἐβγιλᾶρ, ὅπερ κεῖται εἰς ὕψος 208 μέ-
τρων. Τὸ Ἐβγιλᾶρ κεῖται πρὸς τὸν Σιάμινδρον, εἰς τὸν ὁποῖον ἐλθάλλει
ὁ Ἄτκακὺρ, τὸν ὁποῖον πρὸ ὀλίγου εἴχουμεν διαβῆ.

Ἦ; ἀνκρέρει ὁ Ὀμηρος τὴν ἔλληεψιν τῆς ἀγορᾶς πρὸς τοὺς Κύελωψιν,
ὅπως περιφρονητικῶς καταδείξῃ τὸν βάρβαρον αὐτῶν βίον¹, οὕτω περιεφρό-
νουν οἱ ἀνθρώποι μου τὴν πτωχεῖαν τῶν δύο χωρίων Ὀβᾶ-κιοί καὶ Ἐβγι-
λᾶρ κρᾶζοντες; μετὰ δυκρατείας «ἐκεῖ οὔτε κκρανεῖον οὔτε ἄρτος εὐρί-
σκεται». Τῶ ὄντι ἡ κατᾶσσις τούτων τῶν χωρίων εἶνε λίαν κρίσιμος,
ἐπειδὴ ὄλον τὸ χόρτον καταστρέφεται ὑπὸ τῶν ἀκρίδων, αἵτινες καὶ τοὺς
σιτοφόρους ἀγρούς καταστρέφου, οὕτως ὥστε οἱ πτωχοὶ ἀνθρώποι οὐδὲν ἔ-
χουσι πρὸς τροφήν τῶν ποιμνίων των. Καὶ εὐρηται μὲν ἐνώπιόν των ἡ
χλοερὰ Ἴδη, ἀλλ' ὁμως τὰ ποιμνιά των δὲν δύναται νὰ βόσκωσιν ἐπ' αὐτῆς
πρὸ τῶν μέσων τοῦ Ἰουλίου. Τὸ Ἐβγιλᾶρ εἶνε Τουρκικὸν χωρίον ἔχον
ἕκκτον οἰκίαις.

¹ Ὀδῶς. IX, 112.

VIII

Η ΑΝΑΒΑΣΙΣ ΤΟΥ ΓΑΡΓΑΡΟΥ

Καίτοι τὴν πρῶτον τῆς 8 Μαΐου ἔβρεχεν, εἶχον οὐχ ἥττον ἀπόφασιν ν' ἀναβῶ ἐπὶ τὴν Ἴδην. Ἀφῆκα ἐν Ἐβγιλᾶρ πρὸς φύλαξιν τῶν ἀποσκευῶν καὶ τῶν ἵππων ἕνα τῶν χωροφυλάκων καὶ τὸν ἰδιοκτήτην τῶν ἵππων καὶ ἀνέβην ἀνὰ τὸ ὄρος ἐν συνοδείᾳ τοῦ ὑπηρετοῦ, τῶν ἄλλων χωροφυλάκων καὶ δύο ὀδηγῶν. Ἰπεύταμεν ἐφ' ἡμιόνων, τοὺς ὁποίους ἐνταῦθα μόνον ἀντὶ 4 1) ἰ φράγκων διὰ μίαν ἡμέραν μετὰ κόπου δύνχται τις νὰ ἐνοικιᾶται. Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὸ ὄρος εἶδον τοὺς χωρικοὺς διὰ βοῶν ἀροτριῶντας τὸ ἀροτρον ἦτο ὅλως ἐκ ξύλου καὶ μόνον ἡ ὕνις, ἣτις ἔχει δακτύλων τινῶν μῆκος, ἦτο ἐκ σιδήρου. Ἡ γεωργία εἶνε ἐνταῦθα τῶ ὄντι εἰς ἐκείνην τὴν ἀρχικὴν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν ἦτο πρὸ τρισχιλίων ἐτῶν, καὶ τὸ σημερινὸν τρωικὸν ἀροτρον εἶνε τὸ ἀκριβὲς ἀντίτυπον ἐκείνου τοῦ ἀρότρου, τὸ ὁποῖον βλέπομεν νὰ μεταχειρίζηται ὁ ἀροτριῶν τὴν γῆν ἐπὶ τῆς ἀκτῆδος τοῦ Ἀχιλλείως.

Ἐν δ' ἐτίθει νεὸν μαλακὴν, πλείραν ἀρούραν, εὐρείαν τρίπολον· πολλοὶ δ' ἀροτῆρας ἐν αὐτῇ ζεύγεια δινεύοντες ἐλάσσειον ἔνθα καὶ ἔνθα. 1

Ὁ πρῶτος κρημνὸς εἶνε τόσον ἀπότομος ὥστε καὶ αὐταὶ αἱ ἡμίονοι μετὰ μεγίστου κόπου ἀνέρχονται αὐτόν. Ἐντὸς δύο ὥρων ἀπὸ τοῦ Ἐβγιλᾶρ διήλθομεν τὰς πηγὰς τοῦ προμνημονευθέντος ποταμοῦ Ἀττικοῦ κειμένους εἰς ὕψος 839,2 μετρ. ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Ἐν πρώτοις διηρχόμεθα διηλεκτῶς ἐντὸς πυκνοῦ δάσους ἐλατῶν, δρυῶν, φιλυρῶν, βελάνων, καστανεῶν, πλατάνων κτλ. ἀλλ' ὅσῳ ὑψηλότερα ἀνηρχόμεθα, τοσοῦτο μᾶλλον ἡλαττοῦντο τὰ εἶδη τῶν δένδρων, καὶ ἐπὶ μακρὸν διάστημα εἶχομεν μόνον ἐλάτης. Μεθ' ἵππασίαν τεσσαρῶν ὥρων ἐφθάσαμεν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ κωνοειδοῦς λόφου ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ ὀνομαζομένου Σαρικῆ, εἰς ὀροπέδιον ὅπου φύεται παχεῖα χλόη καὶ ὑπάρχουσι πηγαὶ αἵτινες διὰ μακρῶν ξυλίνων ὀχετῶν διοχετεύονται εἰς διαφόρους μεγάλας σκάφας, ἐπειδὴ ἐνταῦθα διαμένουσιν οἱ ποιμένες μετὰ τῶν ποιμνίων αὐτῶ ἀπὸ τῶν μέσων Ἰουλίου μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου. Τὸ ὕψος ταύτης τῆς ὀρεινῆς κοιλάδος ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης εἶνε 14' 0,8 μετρ. ἡ δὲ θερμοκρασία τῶν πηγῶν ἐν ἣ θέσει ἀνέβλυζε τὸ ὕδωρ ἐκ τοῦ βράχου ἦτο 6° Κ. Μέχρι ταύτης τῆς ὀρεινῆς κοιλάδος εἶνε αἱ πεῦκαι πυκναὶ ἀλλ' ἐντεῦθεν ἕνεκα τοῦ ἀποτόμου κρημοῦ καὶ τῆς φύσεως τοῦ ἐκ στυλινῶς σχιστολίθου συνισταμένου βράχου, ὅστις μόλις ἐντὸς τῶν χαρδρῶν ἔχει ὀλίγον χῶμα, αἱ ἐλάται ἀπομειοῦνται καὶ βραχυμυδὸν σμιζρύνονται μέχρι

δτου εις ὕψος 1678,5 μετρ. ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης εὐρίσκεται τὴν τελευταίαν μόνον δύο πόδας ὑψηλὴν κυρτὴν ἐλάττην. Εἰς ὕψος 1692,2 μέτρων ἔφθασα τὴν πρώτην χιόνα καὶ τὴν 1 ὥραν μ. ἀφίχθην εἰς τὴν ὑψίστην κορυφὴν τοῦ Σαρικῆ, ὅστις σχηματίζει ὀροπέδιον διαμέτρου 100 μέτρων εἰς ὕψος 1766,8 μετρ. ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Ἐχρημάσθη τρία τέταρτα τῆς ὥρας ἴν' ἀναβῶ ἐπὶ τοῦτον τὸν κῶνον πεζῆ. Ὁ καιρὸς εἶχεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον γαίνει ἀέθριος καὶ εἶχομεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Σαρικῆ ἀνέφελον οὐρανὸν καὶ ὥρατον ἥλιον. Τὸ πανόραμα τὸ ὁποῖον παρουσιάσθη ἐνταῦθα εἰς τὰ ὄμματά μου ἀντήμειβε πλουσίως πάντας τοὺς κόπους καὶ τὰς δυσχερείας τῆς ἀναβάσεως. Ὡς ἐπὶ πινακίου τινὸς ἔβλεπον ἐνώπιόν μου ὄλην τὴν Τρωάδα μετὰ τῶν λόφων καὶ ποταμῶν τῆς συνορευομένην πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τῆς θαλάσσης τοῦ Μαρμάρᾶ, βορειοδυτικῶς ὑπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου, ἔβλεπον τοῦ ὁποῖου ἔβλεπον τὴν θρακικὴν Χερσονήσον, καὶ ὀπισθεν τὸν Μάλωνα κόλπον, εἶτα τὴν θρακικὴν θάλασσαν μετὰ τῆς νήσου Ἰμβρου, ὑπεράνω τῆς ὁποίας μεγαλοπρεπῶς ἠγείρετο τὸ ὄρος Σκόπη τῆς Σαμοθράκης, ἡ ἑδρὰ τοῦ Ποσειδῶνος ἐξ ἧς ἔβλεπε τὰς πρὸ τῆς Τροαῖς μᾶχας, δυτικῶς ὑπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους μετὰ τῆς νήσου Λήμνου, ὑπεράνω τῆς ὁποίας ἠγείρετο ὑπερηράνω τὸ γιγαντικὸν πυραμιδοειδὲς ὄρος Ἄθως, νοτιοδυτικῶς δὲ καὶ δυτικῶς ὑπὸ τοῦ κόλπου τοῦ Ἀδραμυττίου, τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τῆς νήσου Λέσβου.

Μετ' ἰδιαιτέρου ἐνθουσιασμοῦ ἴστατο τὸ ὄμμα μου ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς Τροαῖς, ἐν ᾧ ἠδυνάμην νὰ διακρίνω τὸ Ἰσραηλὶκ καὶ τὸν ῥοῦν τοῦ Σαμαάνδρου ὡς καὶ τοὺς κλυομένους τάφους τῶν ἡρώων ἐφικτάσθη ὁμως ὅτι ὁ Ζεὺς ἔπειπε νὰ εἶχε πολὺ ἰσχυροῦς ὀφθαλμοὺς ἵνα διακρίνη ἐντεῦθεν τὰς κινήσεις τῶν στρατευμάτων καὶ τὰς πρὸ τῆς Τροαῖς μάχας, διότι τὸ Ἰσραηλὶκ ἐφάνετο μόνον ἔχον μέγεθος κομβίου. Διάφοροι περιηγηταὶ οἵτινες ἀνέβησαν τὴν Ἰδην βεβαιοῦσιν ὅτι εἶδον ἐντεῦθεν καὶ αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν· ἀλλὰ τοῦτό μοι φαίνεται φυσικῶς ἀδύνατον, τὸ ὁποῖον οὔτε αὐτὸς ὁ Ζεὺς θὰ ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ.

Βεβασίως δὲν ὑπάρχουσιν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Σαρικῆ ἀρχαῖα τεῖχη, ἀλλὰ διάφοροι κύκλοι λίθων ἐπ' ἀλλήλων συνσωρευμένοι οὗς οἱ ποιμένες κατεσκεύασαν ὡς θεμέλιον τῶν καλυβῶν των καὶ οὗς μεταχειρίζονται ὅταν ἔρχωνται· αὐτότε κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ἰουλίου. Ἀλλὰ πρὸ τούτου τοῦ χρόνου οὐδέποτε βλέπει τις ποιμένα τινὰ ἢ καὶ πρῶτον εἰς ταῦτα τὰ ὄρη. Ἐκτὸς τούτου βλέπει τις ἐπὶ ταύτης τῆς κορυφῆς ἓνα μεμονωμένον τουρκικὸν τάφον πιθανῶς ποιμένο· τινός. Ἡ κορυφὴ ἦτο ἐλευθέρα χιόνος· ἡ φυτεία παρῆγεν εἰς τὴν γῆν τὴν ὅσιν ὡς ἂν ἐξύπνησε πρὸ μικροῦ μόλις ἐκ τοῦ χειμερινοῦ μακροῦ αὐτῆς ὕπνου· ἀλλ' ἤδη ἔβλεπέ τις χιλιάδας μικρῶν ἐαρινῶν ἀνθῶν τὰ ὁποῖα κατωτέρω περιγράφω.

Κατὰ τὸν Ὅμηρον εἶχεν ὁ Ζεὺς ἐπὶ τῆς Ἰδῆς βωμὸν μετὰ ταμένους κα-
 • θιερωμένου αὐτῷ, ἀλλὰ ματαίως ἐζήτησα τὰ ἔχνη τοιοῦτου βωμοῦ.

Ἐπειδὴ εἶδον βορείως τοῦ Σαρκιῆ καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον πολὺ πλη-
 σίον ἐκεῖ ἄλλην τιὰ κορυφὴν ἀνυψουμένην ἣτις ἐφαίνετο πολὺ ὑψηλοτέ-
 ρα, διὰ τοῦτο ἠρώτησα περὶ τοῦ ἐνόματός της καὶ ἤκουσα πρὸς μαγίστην
 μου ἔκπληξιν ὅτι τὸ ὄνομά της εἶνε Γαργούισσα· τοῦτο δὲ οὐδὲν ἄλλο
 δύνχται νὰ εἶνε ἢ παρχηθορὰ τοῦ Γάργαρος. Ταχέσι βήμασι καὶ σχεδὸν
 ἀδιακόπως τρέχων μετέβην ἐκεῖτε, ἀλλ' ὅμως, ἐπειδὴ ἡ ὁδὸς βαίνει ἀδια-
 κόπως ἀνωφερῶς καὶ κατωφερῶς, ἐχρειάσθην 55 λεπτὰ τῆς ὥρας ἵνα φθά-
 σω τὴν κορυφὴν. Ὅτε πρερτήρησα ὀπισθέν μου, μοι ἐφαίνετο ὅτι τὸ Σαρ-
 κῆ τὸ ὄποιον πρὸ ὀλίγου ἀρῆκα ὑπερέχει πολὺ τοῦ Γαργάρου. Ἡ τελευ-
 ταίη κορυφὴ λοιπὸν μόνον δι' ὀπτικῆς ἀπάτης μοι ἐφάνη πολὺ ὑψηλοτέ-
 ρα τῆς πρώτης. Τὸ βαρόμετρόν μου ἐδείκνυεν ὅτι ἡ κορυφὴ τοῦ Γαργάρου
 ἔχει ὕψος 1769,8 μέτρων ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης καὶ ἐπο-
 μένωσ εἶνε κατὰ 2 1/2 μέτρα ὑψηλοτέρα τοῦ Σαρκιῆ. Ὡς ἡ κορυφὴ τοῦ
 Σαρκιῆ, εἶνε καὶ ἡ τοῦ Γαργάρου κεκαλυμμένη ὑπ' ἀνθεων ἱαρινῶν. Ἐκ πάν-
 των τῶν εὑρεθέντων ἐκεῖ φυτῶν ἔφερον δείγματα εἰς Ἀθήνας, ἅτινα ὠρί-
 σθησαν ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις καθηγητοῦ Θ. Κελδράιχ τῆ συμπαράξει τοῦ
 ἐν Χάλλῃ διδάκτορος Κ. Μύλλερ, τοῦ ἐν Γενεύῃ καθηγητοῦ I. Μύλλερ καὶ
 τοῦ ἐν Βερολίνῃ II. Ἀσσερσον ὡς ἐξῆς:

Ἐκ τῶν τάξεων τῶν

<i>Λειχῶν</i>	1	<i>Κλειδώρια</i> ἢ <i>ἀλκήκερος</i> , ποικιλία μικροφυλ- λοειδῆς (Anzi).
<i>Ἡπατικῶν,</i>	2	<i>Ίουγγεμπαρία</i> ἢ <i>περτόδου</i> (Thed).
<i>Βρώων,</i>	3	<i>Ἐπνον</i> τὸ <i>μεταξῶδες</i> (L) ποικιλία μετημβρινή.
<i>Σιτηρῶν,</i>	4	<i>Πόα</i> ἢ <i>βολβώδης</i> · εἶδος <i>Ἰωστόκος</i> .
	5	<i>Φεστούκη</i> , εἶδος (ἄνευ ἀνθους).
<i>Κρινοειδῶν,</i>	6	<i>Ὄσφιθόγαλον</i> τὸ <i>νάρον</i> (Sibth. καὶ Sm.?)
	7	<i>Μουσαρίον</i> τὸ <i>βοτρῶδες</i> (L) Medik.
<i>Θυμειαιοειδῶν,</i>	8	<i>Δάφνη</i> ἢ <i>ἐλαιοειδῆς</i> (Schreb) ἄνευ ἀνθους.
<i>Συνθέτων,</i>	9	<i>Ταραξακὸν</i> τὸ <i>ιατρικὸν</i> Web., ποικιλία τῶν Ἄλπεων. Koch.
<i>Προσωπιανθῶν,</i>	10	<i>Σκροφονίαρια</i> ἢ τοῦ Ὀλύμπου (Boiss).
<i>Παχυόλλων,</i>	11	<i>Σέδο</i> εἶδος ἄνευ ἀνθους.
<i>Βατραχοειδῶν,</i>	12	<i>Βατράχιον</i> εἶδος.
<i>Σταυρανθῶν,</i>	13	<i>Ἐροφιῆ</i> ἢ <i>κοιρῆ</i> (D. C.)
<i>Ἰσειδῶν,</i>	14	<i>Ἴο</i> τὸ <i>λεπτοφυές</i> (Sibth καὶ Sm.).
<i>Καρφούλλων</i>	15	<i>Σκλήραθος ὁ χρόνιος</i> (L) ποικιλία πυκνανθῆς (Boiss).—16 <i>Κεράστιον</i> τοῦ Rieux (Desm).

Ὁ Καθηγητὴς κύριος Π. Ἀτσερσον προτίθει τὴν ἀκόλουθον σημείω-
σιν περὶ τῶν ἐπὶ τοῦ Γαργάρου εὐρισκομένων εἰδῶν τοῦ κρόκου.

Κατὰ τὸ ἔαρ ἀνθοῦντα (Φεβρουάριον καὶ Μάρτιον)

Εἶδη κρόκου,

- 1 Κρόκος ὁ τοῦ Γαργάρου Herb. (κίτρινος).
- 2 Κρόκος ὁ διανθῆ Mill. ποικιλία νεφελογενῆς (Herb) Baker (κυανοῦς)
- 3 Κρόκος ὁ λευκότετος Clarke (λευκός).

Κατὰ τὸ φθινόπωρον ἀνθοῦντα Σεπτέμβριον καὶ Ὀκτώβριον.

- 4 Κρόκος ὁ ὀπωρινός Webb (πιθανῶς κυανοῦς)¹

Ὁ Ὄμηρος² ἀντιφέρει ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Γαργάρου τὸν ἰωπὸν, τὸν κρόκον καὶ τὸν ὑάκινθον, ὃ δὲ καθηγητὴς Χελδράχ υποθέτει ὅτι ὁ ἰωπὸς εἶνε εἶδος τι τριφυλίου ὅπερ ἔτιω δὲν φύεται πλέον· ἀπ' ἐναντίας ὅμως ὁ κρόκος δὲν εἶνε σπάνιος ἐπὶ τῶν μεγάλων ὄρεων τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ Γαργάρου φύεται (ἰδ. ἀνωτέρω) καὶ ἴσως ἤδη εἶχεν ἀπανθήσει. Οἱ ὑπ' ἐμοῦ συλλεχθέντες σταφυλοῦκινθοι ἐκλαμβάνονται ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Χελδράχ ἀκριβῶς οἱ αὐτοὶ καὶ ὁ ὀμηρικὸς ὑάκινθος.

Ἐπὶ τοῦ ὄροπεδίου τῆς κορυφῆς τοῦ Γαργάρου ὑπάρχει ἀπορροῆ στιλπνοῦ σχιστολίθου περίπου 30 μέτρ. μήκους καὶ 4 - 6 πλάτους, ἣτις ὁμοιάζει πρὸς γιγαντιαῖον βασιλικὸν θρόνον. Τῷ ὄντι φαίνεται ὅτι ἐπεσκέφη ὁ Ὄμηρος ταύτην τὴν κορυφὴν καὶ ὅτι ἀκριβῶς ἕνεκα τῆς θρονοειδοῦς ταύτης παραφυάδος ἀπεκάλεσαν τὸν κῶνον τοῦ ὄρους ἔδραν τοῦ Διός. Αἱ ῥωγμὰι ταύτης τῆς βραχώδους ἔδρας εἰσὶ πλήρεις ἀνθέων, ἰδίως ἐξ ἐκείνων τῶν κυανῶν ὑακίνθων καὶ ἴων, ἀτινά μοι ὑπενθύμισαν ζωνηῶς τὴν γκμήλιον εὐνὴν τοῦ Διός καὶ τῆς Ἥρας. Τὸ λαμπρὸν χωρίον τῆς Ἰλιάδος, ἐν ᾧ περιγράφεται ἡ σύζευξις τῶν δύο μεγάλων θεῶν, εἶχε πάντοτε δι' ἐμὲ σπουδαῖον ἐνδιαφέρον, ἀλλ' ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς θέσεως ὅπου ὁ ποιητὴς περιγράφει ὅτι ἐτελέσθη ὁ γάμος ἦτο τὸ ἐνδιαφέρον ἰσχυρότατον καὶ ἐπανειλημμένως μετ' ἐκστάσεως ἀπήγγειλα τοὺς θεοὺς ἐκείνους στίχους.³

Ἡ ἐπιφάνεια τῆς κορυφῆς τοῦ Γαργάρου δὲν εἶνε τόσον εὐρεῖα ὅσον ἡ τοῦ Σκρικῆ, καὶ ἐπειδὴ ἀπέχει δύο ὄρας μικρὰν τῆς προμνημονευθείσης ὄρεινης κοιλάδος, ἐν ἣ αἱ δύο πηγαι, διὰ τοῦτο δὲν στήνουσιν οἱ ποιμένες τὰς καλύβας των ἐνταῦθα. Ὡς ἐκ τούτου δὲν ἔχει ἡ κορυφὴ αὕτη λίθους.

Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν νοτίως καὶ βορειοδυτικῶς ἀπ' ἐμοῦ εἶδον ἀκόμη πολλὴν χιόνα ἐν ταῖς κλιτύσι τοῦ ὄρους, ἀλλ' ἐν τούτοις ἡ κορυφὴ ἦτο ἐλευθέρα.

Ἐπειδὴ ὑπάρχουσι κατὰ τὸν κλιτὸν τοῦτου τοῦ ὄρους, τοῦ Γαργάρου,

1 Πρὸς. Σχλίμαν Ilios σελ. 735.

2 Ἰλιάς XIV, 384.

3 Ἰλιάς XIV, 229-351.

καὶ περὶ τὰ 1350 μέτρα κάτωθεν τῆς κορυφῆς αὐτοῦ αἱ πηγαὶ τοῦ Σκαμάνδρου, ὅστις ὀνομάζεται ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου¹ δῦπετής καὶ υἷς τοῦ Διός,² καὶ ἐπειδὴ ἐκτὸς τούτου ἡ κορυφή ἔχει τὴν θρονοειδῆ ἐκείνην ἀπορροήν καὶ τὸ ἱερὸν ὄνομα Γάργαρος, διὰ τοῦτο οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ὑπάρχει ὅτι ὁ Ὀμηρὸς ταύτην τὴν κορυφὴν ἀποκαλεῖ ἔδραν τοῦ Διός. Τούναντίον ὁ βωμὸς βεβχίως δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ὑπῆρξεν ἐνταῦθα, διότι οὗτος περιεβέλλετο ὑπὸ ἱεροῦ τεμένους καὶ ἐγίνοντο θυσίαι ἐπ' αὐτοῦ ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ὀμηρικῶν λέξεων «τέμενος βωμὸς τε θυΐεις.»³

Διὰ πάντα ταῦτα ὅμως δὲν ὑπάρχει χῶρος ἐπὶ τῆς κορυφῆς καὶ μοι ἐφάνετο ἐκ τῶν προτέρων πιθανὸν ὅτι τὸ ἱερὸν τέμενος μετὰ τοῦ βωμοῦ ὑπῆρξεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ πλησίον κειμένου Σαρκιῆ, ἐρ' ἢς ἀναδύει τις εὐκολώτερον, καὶ ὅπου ὑπάρχει εὐρὺς χῶρος δι' ἀμφοτέρω· ἔφερε δὲ αὕτη τὸ ὄνομα Γάργαρος καταχρηστικῶς.

Ὅτε δ' ἐντεῦθεν ἐπέστρεψα εἰς τὸ Σαρκιῆ, ὁδεύσας ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν, ἐποίησα ἔρευναν ἐπιμελῆ περὶ τὴν ὑψηλότεραν αὐτοῦ κορυφὴν καὶ εὗρον ἐκεῖ πράγματι κατὰ τοὺς πρόποδας τῆς βορείου καὶ καθέτου προσόψεως τοῦ βράχου ἔχοντος ὕψος 33,1 μέτρων ἐντὸς μικρᾶς φάραγγος ἐντοιχισμένην τινὰ πλάκην ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ἔχουσαν 0,74 μέτρ. μῆκος 0,60 μέτρων πλάτος καὶ 0,35 μέτρ. πάχος. Ἐπὶ τῆς ἐτέρας πλευρᾶς, ἧτις φαίνεται οὐσα ἢ κατωτέρα, ὑπάρχουσι δύο στρογγύλαι ὅπαι ἔχουσαι διάμετρον 0,12 μέτρα καὶ βῆθος 0,10 τοῦ μέτρου αἵτινας βεβχίως θὰ ἐχησίμειυσαν ἵνα στερεώσωσι τὴν πλάκην ἐπὶ ὑποβάθρου ζυλίου ἢ λιθίνου. Μετὰ κόπου ἀνέστρεψα τὴν πλάκην βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ ὑπηρέτου μου, καὶ ὑποθέτω ὅτι τὸ βῆθος αὐτῆς εἶνε οὐχὶ ὀλιγώτερον τῶν τεσσάρων σπατήρων. Ἐπὶ τῆς ἄλλης πλευρᾶς ὑπάρχει κοιλότης ἔχουσα 0,68 τοῦ μέτρου μῆκος, 0,40 τοῦ μέτρου πλάτος, 0,75 βῆθος μετὰ δύο ὀπῶν ἔχουσῶν διάμετρον 0,10 τοῦ μέτρου καὶ βῆθος 0,09. Ἐπίσης παρετήρησα ὅτι εἰς δύο τῶν στενῶν πλευρῶν ὑπάρχει κοίλωμα περίπου τριῶν δακτύλων τὸ πλάτος καὶ ἐνὸς δακτύλου τὸ βῆθος. Μοι ἐπῆλθε πάραυτα ἡ ἰδέα ὅτι αὕτη ἡ πλάξ πολὺ πιθανῶς εἶνε ἡ μαρμαρινὴ πλάξ τοῦ βωμοῦ τοῦ Διός τῆς Ἰδῆς, καὶ ὅτι ἐκρημνίσθη ἔνεκα τοῦ εὐσεβοῦς ζήλου τῶν πρώτων Χριστιανῶν ἀπὸ τοῦ καθέτου βράχου τοῦ Σαρκιῆ. Ἐπειδὴ τοῦτο τὸ ἱερὸν τοῦ μεγίστου τῶν θεῶν ἔκειτο ἐπὶ θέσεως οὕτως ἱερᾶς, ἧτις εἶνε δρατὴ εἰς περιφέρειαν μεγαλύτεραν τῶν ἑκατὸν ἀγγλικῶν μιλίων καὶ μόνον ἐπὶ ἑξῆς μῆνας κατ' ἔτος ἐπιβατή, διὰ τοῦτο εἶχε μεγάλην ἱερότητα καὶ ἦτο τόπος μεγάλης πηνηγύρεως. Αἱ δύο μεγάλαι βαθεῖαι ὅπαι τῆς ἄνω πλευρᾶς τῆς μαρμαρινῆς πλάκῆς φαίνονται ἀποδεικνύουσαι ὅτι εἶχεν ἐπίθεμα. Οὐχ ἦττον ὅμως

1 Ἰλιάς XXI, 268, 326.

2 Ἀϊάθ. XIV, 431. XXI, 2. XXVI, 693.

3 Ἀϊάθ. VIII, 48.

θὰ κατεσκευάσθη ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους, διότι ἡ μεταξὺ τοῦ Σαρικῆ καὶ τοῦ Γαργάρου εὐρισκομένη μικροτέρα κορυφή τοῦ βράχου συνίσταται ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, καὶ διότι πλὴν τούτου ἕνεκα τοῦ μεγάλου αὐτῆς βάρους ἤθελεν εἶσθαι δύσκολον νὰ σαρῆθῆ ἐκ τῆς πεδιάδος εἰς τὴν κορυφήν.

Συνιστῶ ταύτην τὴν περιέργον πλάκκ τοῦ βωμοῦ τῆ ἰδιαίτερχ προσοχῆ πάντων τῶν μελλόντων περιηγητῶν. Εὕρισκει τις αὐτὴν εὐκόλως, διότι κεῖται εἰς τοὺς πρόποδας τῆς βορείως κειμένης καθέτου χαράδρας τῆς ἔνω κορυφῆς τοῦ Σαρικῆ, εἰς ὕψος 1733,7 μέτρων ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θηλάσσης καὶ ἐπομένως 33,1 μέτρων κάτωθεν τῆς βάσεως τῆς κορυφῆς. Ἦθελεν εἶσθαι λίχν δύσκολον καὶ πολυδάπανον νὰ τὴν καταβιβάσῃ τις ἐκ τῶν ὀρέων, διότι τοῦτο δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ ἄλλως πως ἢ διὰ βοήθειας στρωγγύλων δοκῶν. Ἐὰν ὁμως ἡ πλάξ ἐφέρετο μέχρι τῶν προπόδων τῶν ὀρέων, τότε ἠδύνατο νὰ μεταφερθῆ εὐκόλως ἐπὶ τῆς ῥάχως καμῆλου μέχρι τῆς περαλίως.

Ὁ Ὅμηρος ὀνομάζει τὸ ὄρος τῆς Ἰδῆς μητέρα θηρῶν.¹ Ἐντεῦθεν δ' ἐπρεπέ τις νὰ εἰκόσῃ ὅτι ταῦτα τὰ ὄρη κατωκοῦντο ποτε ὑπὸ πολλῶν ἀγρίων ζῴων. Κάπροι ὑπάρχουσι καὶ τῶρα βεβελίως ἐκεῖ διότι οὗτοι δύνανται νὰ τρέχωνται μὲ βαλάνους· ὅτι ὁμως ἠδύνατο νὰ ὑπάρξωσιν ἐνταῦθα λύκοι, ἄρκτοι, τίγρεις, λέοντες ἢ πάνθηρες· μοὶ φαίνεται τῶρα ἐντελῶς ἀδύνατον διότι πάντα ταῦτα τὰ ζῶα πρέπει νὰ τρέφωνται με ποηφάγα ζῶα· τοιαῦτα δὲ τοῦλάχιστον ἐπὶ ἑννέα μῆνας τοῦ ἔτους δὲν δύνανται νὰ ζῶσιν ἐνταῦθα. Οὐδὲν πτηνὸν εἶδον ἐνταῦθα ἐπὶ τοῦ ὄρους ἐκτὸς τοῦ κόκκυγος τοῦ ὁποίου τὴν κρυγὴν ἀκούει τις πνυταχοῦ τῆς Τρωάδος.

Ἡ κατάβασι γίνεται ταχύτερα ἢ ἡ ἀνάβασις· ἐχρειάσθην σχεδὸν πέντε ὥρας ὅπως φθάσω ἀπὸ Ἐβγιλάρ μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ Σαρικῆ, ἐν ᾧ ἡ ἐπάνοδος ἐγένετο ἐντὸς τριῶν μόνον ὥρων.

Οἱ ἐκ ξύλου ρητίνης πυρσοὶ τοὺς ὁποίους μεταχειρίζονται ἐν τοῖς χωρίοις τῆς Τρωάδος μᾶς ὑπενθυμίζουσι ζωηρῶς τὰς δημηρικὰς δαῖδας.

Ἐν δὲ δύο ποιήσε πόλεις μερόπων ἀνθρώπων
καλάς· ἐν τῇ μὲν βαγάμοι τ' ἔσαν εἰλαπίναιτε,
νόμφας δ' ἐκ θαλάμων δαΐδων ὑπο λαμπομενάων
ἠγίνεον ἀνὰ ἄστυ, πολλὸς δ' ὑμείναιος ὀρώρειν. 2

ΙΧ

ΑΠΟ ΕΒΓΙΑΡ ΕΙΣ ΒΟΥΓΙΟΥΚ ΒΟΥΝΑΡΒΑΣΙ

Κατέλιπον τὸ Ἐβγιλάρ τὴν 9 Μαΐου περὶ τὰς 5 ¹/₄ ὥρας τῆς πρωίας καὶ ἔφθασα τὴν 8 ὥραν καὶ 45 λεπτά εἰς τὸ πτωχὸν τουρκικὸν χωρίον

1 Ἰλιάς XIV, 283. XV, 151.

2 Ἰλιάς XVIII 490-493.

Κουρσουνλοῦ, ἥτις λέξις σημαίνει ἀμολύβδινος» καὶ παράγεται ἀπὸ τοῦ κουρσούν ἦτοι «μολύβδος». Τὸ ὕψος τοῦτου τοῦ χωρίου ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης εἶνε 243,8 μετρ. καίτιι δὲ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Σκαμίνδρου. Ὑπάρχουσι ἐκεῖ δύο κωνοειδεῖς τύμβοι, ὧν ὁ μὲν κεῖται πρὸ τοῦ χωρίου, ὁ δὲ ἐντὸς αὐτοῦ. Ἐν τοῖς τοίχοις τῶν οἰκιῶν τοῦ χωρίου βλέπει τις καλῶς γεγλυμμένα μάρμαρα καὶ τεθραυτημένα τεμάχια ἐκ τῆς δροφῆς δωρικῶν ῥυθμοῦ. Μэг.πτον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἀρχαιολογίαν ἔχει ὁ ὑψηλὸς Κουρσουνλοῦ-Γεπέ ὀνομαζόμενος λόφος, κείμενος ἀμέσως πλησίον τοῦ χωρίου καὶ ἐπὶ τῆς βορείου πλευρᾶς αὐτοῦ. Ἡ κορυφή αὐτοῦ ὑπερέχει 344,8 μετρ. τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, καὶ ἐπομένως κεῖται 101 μετρ. ὑψηλότερα τοῦ χωρίου. Ὅτε κατὰ τὰς ἀρχὰς τούτου τοῦ αἰῶνος ἐπεσκέφθη ὁ Κλάρκ τοῦτο τὸ ὄρος, ἦτο τοῦτο κεκλυμμένον ἔτι ὑπὲρ εἰρηλίων ἀρχαίων οἰκοδομῶν, ἀν καὶ αὕτη ἡ οἰκοδομήσιμος ὕλη πρὸ πολλῶν χρόνων ἔκτοτε ἦτο τὸ μέγα λατομεῖον τοῦ Μπειραμίτς, ἐνθα ὠκοδομήθησαν ἐξ αὐτοῦ ἐν τζαμίον, ὁ τάφος ἐνὸς δερβίση, μία γέφυρα ἔχουσα τρεῖς τόξα καὶ πολλὰ μεγάλα οἰκίαι.

Ὅλα τὰ εἰρηίικ ἄτινα ἠδύναντο νὰ χρησιμοποιηθῶσι πρὸς οἰκοδομήσιμον σκοπὸν εἶχον ἐξερκανισθῆ, ὅτε ὁ Π. Βάρκερ Βέββ ἐπεσκέφθη τὸ ὄρος ἐν ἔτει 1819.¹ Οὗχ ἦττον βλέπει τις ἀκόμη καὶ σήμερον εἰς πολλὰς θέσεις ἀρχαῖα λείψανα. Τὸ πρῶτον ἀντικείμενον ὑπὲρ προσπίπτει εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἀρχαιολόγου ἐνταῦθα εἰσι τὰ εἰρηίικ μεγάλο τεῖχος ὕπερ ἔχει 2,80 μετρ. πάχος καὶ ἀρχιτεκτονικὴν ὁμοίαν πρὸς τὰ τεῖχη τῆς Ἄσσου, διότι ἔχει κατ' ἀφοτέρας τὰς πλευρὰς κωνοειδῆ τεμάχια λίθων μεταξὺ τῶν ὁποίων ὡς καὶ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ὁ χώρος εἶνε διὰ μικρῶν λίθων πεπληρωμένος. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς διατηρεῖται τὸ κάτω μέρος, ἴσως μόνον τὰ θεμέλια, δωματίου 3 μέτρων μήκους καὶ 2 μέτρων πλάτους, τοῦ ὁποίου οἱ τοῖχοι ἔχουσι μόνον 0,66 μετρ. πάχος· ἀλλ' ἐκτὸς τούτων βλέπει τις μεγάλαν χονδρῶς γεγλυμμένα τεμάχια λίθων· μεταξὺ δὲ τούτων καὶ τῶν μικρῶν τειχῶν εἶνε ὁ χώρος διὰ λιθαρῶν πεπληρωμένος. Ἡ θέσις τῶν μεγάλων λίθων φαίνεται σημαίνουσα ὅτι τὸ κτίριον εἶχε σχῆμα ὠσειδῆς καὶ ἐκ τούτου φαίνεται πιθανὸν ὅτι ἦτο πύργος. Βορειοδυτικῶς ἐκεῖθεν βλέπομεν εὐρύχωρον κοίλωμα ἐντὸς τοῦ βράχου ὕπερ ἴσως σημαίνει τὸ ἔδαφος μεγάλου οἰκοδομήματος· βορείως δὲ βλέπει τις τὰ θεμέλια οἰκοδομήματος ἔχοντος μήκος 18 μέτρων καὶ πλάτος 11 μέτρων. Τὰ θεμέλια ταῦτα ἔχουσι πάχος 0,50 τοῦ μέτρου. Βορειοδυτικῶς τούτου εὐρηναται λείψανον μικροτέρου τινὸς οἰκοδομήματος, καὶ πάλιν βορείως τούτου ἐπὶ τινος 12 περίπου μετρ. ὑπὸ τὴν κορυφὴν εὐρισκομένου ἰσοπέδου ὑπάρχουσι τὰ εἰρηίικα μεγαλύτερων οἰκοδομημάτων. Ὁμοίως βλέπει τις τὰ ἔχνη δικφῶρων μεγαλύτερων οἰκοδομημάτων ἐπὶ ἄλλου ἰσοπέδου κειμένου κατὰ τὴν νότιον πλευράν.

Εἰς ὄλας τὰς τὰς θέσεις ὑπάρχει μικρά τις ἐπιτόρευσις χωμάτων, ἐν τοῦτοις αὐτῇ μάλιστα δύναται νὰ εἶνε πλέον τοῦ ἑνὸς μέτρου, ὡς φαίνεται ἀποδεικνύον καὶ τὸ σχῆμα τοῦ βράχου. Ἄλλως τε πανταχοῦ ἡ ἐπίχωσις εἶνε μικροῦ λόγου. Περιηγηταὶ ἀναφέρουσιν εἰς τὴν ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν πλευρὰν δύο κύκλους λίθων οἵτινες ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ κρομλέχ τῶν Δρυιδῶν, ἀποδίδουσι δὲ τούτους εἰς τὴν ἀπωτάτην ἀρχαιότητα. Καὶ ἐγὼ εἶδον τούτους τοὺς κυκλικοὺς λίθους, ἀλλ' ἀνεγνώρισα αὐτοὺς ὡς τὰς ὑπὸ τῶν σημερινῶν Τούρκων ποιμένων κατασκευαζομένας βάσεις διὰ τὴν ποιμνικήν των καλύβην. Εἰς τὴν ἐπιφάνειαν βλέπει τις μόνον θραύσματα χονδρῶν ἀγγείων, κατὰ τὰ φαινόμενα μεγάλων ὑδρῶν.

Ὅτε κατέβην ἀπὸ τοῦ Κουρτουνλουῦ-Τεπέ εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ Σκαμάνδρου, εὔρον ἐκεῖ τὸ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης ὕψος τοῦ ποταμοῦ 115,4 μετρ. οὕτως ὥστε τὸ ὕψος τοῦτο τοῦ ὄρους ὑπεράνω τοῦ ποταμοῦ ὑπολογίζεται εἰς 229,4 μετρ. ὥστε εἶνε πολὺ σπουδαῖον.

Ὡς ἤδη εἶπον, πάντοτε ἐσκεπτόμην ὅτι ἡ Ὀμηρικὴ Δαρδανία ὡς καὶ ἡ τῆ ποιητῆ ἄγνωστος Πηλαϊσκήψις πρέπει νὰ ἔκειντο ἀμφοτέραι εἰς ὄρεινὰς κοιλάδας· πλησίον τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους τῆς Ἰδης. Νῦν ἠξέυρομεν ὅτι ἐκεῖ οὐδεμίαν ἀνθρωπίνην κατοικίαν εἶνε δυνατὴ. Ἐν τούτοις οὐδαμοῦ ἀναφέρει δ' Ὀμηρος ὅτι ἡ Δαρδανία ἔκειτο ὑψηλὰ ἐπὶ ὄρους·

Δάρδανον αὖ πρῶτον τέκετο νεφεληγερέτα Ζεὺς
κτίσσε δὲ Δαρδανίην, ἐπεὶ οὐπω Ἰλίου ἰρή
ἐν πεδίῳ πεπόλιστο, πόλις μερόπων ἀνθρώπων,
ἀλλ' εἶθ' ὑπωρείας ἕκειον πολυπίδακος Ἰδης. 1

Ἐνταῦθα κατὰ τὴν πεποιθήσιν μου οὐδεμίαν ὑψηλοτέρα θέσις δύναται νὰ ἐννοηθῆ παρὰ τὸ Κουρτουνλουῦ-Τεπέ, διότι ἡ πόλις μόνον εἰς ταιαύτην θέσιν ἠδύνατο νὰ οἰκοδομηθῆ τῆς ὁποίας ἡ περιφέρεια νὰ εἶνε ἀρκετὰ καρποφόρος, ὥστε νὰ τρέφῃ τοὺς κατοίκους. Τοῦτο ὅμως δὲν συμβαίνει εἰς τὰ πολὺ ὑψηλὰ κείμενα χωρὶς Ὀβχ-κιοὶ καὶ Ἐβγιλάρ, τῶν ὁποίων ἡ γῆ μάλιστα παράγει ἀρκετὰ ἵνα διατηρήσῃ τὴν ζωὴν τῶν πτωχῶν αὐτῆς κατοίκων. Προσέτι πρέπει νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ Δαρδανία ἔκειτο ἐν τῇ Δαρδανίῃ χώρᾳ, ἐντὸς τοῦ βασιλείου τοῦ Αἰνείου, ὅπερ κατὰ τὸν Στράβωνα (XIII, 596) νοτίως μὲν ὠρίζετο ὑπὸ τῆς στενῆς κοιλάδος ἣτις ἐξετείνετο μέχρι τῶν περιχώρων τῆς Σκήψεως, βορείως δὲ μέχρι τῶν Λυκίων τῶν περὶ τὴν Ζηλείαν. Ὅθεν εἰκάζω, ὅτι ἐπὶ τοῦ Κουρτουνλουῦ-Τεπέ ἔκειτο κατὰ πρῶτον ἡ Δαρδανία τῆς ὁποίας τὴν θέσιν ὁ Στράβων (XIII, 592) δὲν ἠδυνήθη νὰ ὀρίσῃ καὶ περὶ τῆς ὁποίας μόνον λέγει ὅτι πιθανῶς ἔκειτο ἐν τῇ Δαρδανίᾳ χώρᾳ. Ἐπειδὴ προσέτι κατὰ τὴν ἡμῶν ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου² διασωθεῖσιν παράδοσιν οἱ κάτοικοι τῆς Δαρδανίας μετόκησαν καὶ ἔκτισαν τὸ Ἰλίον, διὰ τοῦτο εἰκάζω ὅτι ἡ ἐγκαταλειφθεῖσα πόλις ἐπὶ τοῦ Κουρτουνλουῦ-

Τεπέ ἔλαβεν ἄλλους ἀποίκους ὠνομάσθη Σκῆψις, διότι ὡς λέγει ὁ Στράβων (XIII 607) εἶχεν ὑψηλὴν θέτιν καὶ ἐφάνετο πολὺ μακρόθεν.

Ὅπως ἦτο κατὰ τὸν Ὀμήρον ἢ Δαρδανίεα ἢ πρωτεύουσα τῶν ἀρχαίων βασιλέων, οὕτω πως ἔμεινε κατὰ τὸν παρὰ Στράβωνι Δημήτριον (XIII, 607) ἢ ἀρχαία Σκῆψις ἢ πρωτεύουσα τοῦ Αἰνείου. Ἐκεῖτο ἀνωθεν τῆς Κεθρήνης, δηλ. πλησιέστερα τῆς Ἰδῆς, καὶ ἐχωρίζετο ἀπὸ ταύτης διὰ τοῦ Σκαυάνδρου (XIII, 597). Ὁ Στράβων ἐξακολουθεῖ ἀναφέρειν ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Σκῆψεως ἴδρυσαν εἰς ἀπόστασιν ἐξήκοντα σταδίων ἀπὸ τῆς ἀρχαίας πόλεως τὴν ἔτι κατὰ τὴν ἐποχὴν του ὑπάρχουσαν Σκῆψιν, ἣτις ἦτο ὁ γενέθλιος τόπος τοῦ Δημητρίου. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τοῦ Κουρσουλῶ-Τεπέ εἰς Μπεϊραμίτς εἶνε ἀκριβῶς δύο ὥρων, καὶ ἐπομείνωσ ὑπολογίζονται περίπου ἐξήκοντα στάδια καὶ ἐπειδὴ προσέτι τὸ Μπεϊραμίτς, ὡς φαίνεται, εἶνε ἡ τοποθεσίαι ἀρχαίαισ τινὸς πόλεως καὶ ἐκεῖ εὐρίσκονται πολλὰ νομίσμχτα τῆς Σκῆψεως, διὰ τοῦτο εἰκάζω ὅτι ἀμφότεραι εἶνε ἐν καὶ τὸ αὐτό. Τὸ ὕψος τοῦ Μπεϊραμίτς ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης εἶνε 94,7 μετρ. κεῖται δὲ παρὰ τῷ Σκαυάνδρῳ· εἶνε ὅμως ἀθλίως ἐκτισμένη, ῥυπαρὰ πόλις συγκαμμένη ἐξ 620 οἰκιῶν ἐξ ξύλων ἢ μὴ ὀπτῶν κεράμιων κατεσκευασμένη. Ἐκ τούτων κατοικοῦνται 120 ὑπὸ Ἑλλήνων, αἱ δὲ λοιπαὶ ὑπὸ Τούρκων· ὑπάρχουσι δ' ἐνταῦθα καὶ 15 Ἑβραϊκαὶ οἰκογένεια. Ἐνταῦθα βλέπει τις εἰς τοὺς πηλίνους τοίχους τῶν οἰκιῶν ἀπειρα θραύσματα ἀρχαίων ἀγγείων.

Νοτιοανατολικῶς τῆς πόλεως ὑπάρχει ὠραῖον δάσος πιτύων. Ἐντεῦθεν ἰπεύσαμεν εἰς τὴν ἀρχαίαν τοποθεσίαν ἐπὶ τοῦ ὄρους Χαλί-Δάγ, ὅπου σημάζει «ὄρος μετὰ θάμνων». Καλὸς δρόμος ἄγει ἐπὶ τὴν μικρὰν ἀκρόπολιν ἣτις ἔχει 120 μέτρ. μῆκος καὶ 49 πλάτος, καὶ συνίσταται ἐκ βράχου ἀποτόμου πεφυτευμένου δι' ὀλίγων πευκῶν. Τὸ ὑψιστον σημεῖον εἶνε 544,4 μέτρων ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης· τὸ δὲ ὑπὸ τὴν πόλιν ὕψος παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς ἀκροπόλεως 515,1 μετρ. Θεμέλια οἰκιῶν ἐντὸς τοῦ βράχου λελαξευμένων καὶ δεξαμενῆ λελαξευμένη ἐντὸς τοῦ βράχου, ἔχουσα δὲ 6 μέτρων μῆκος, 5 1/2 πλάτος, καὶ 4 βάθος εἶνε τὰ μόνα ἀξιοθέατα αὐτόθι. Οὐδεμίαι ἐπισώρευσις χώματος ὑπάρχει, καὶ οὔτε ἔχνος τειχῶν, ἀλλ' οὐδὲλλωσ ὑπῆρχεν ἀνάγκη τῶν τελευταίων διότι ὁ βράχος πίπτει πανταχόθεν ἐκτὸς μιᾶς θέσεως καθέτως. Καὶ αὕτη ἢ κάτω πόλις ἔχει μόνον πολὺ μικρὰν ἐπισώρευσιν χωμάτων, ἀλλ' ὅμως βλέπει τις ἐνταῦθα πλεῖστα θεμέλια ἀρχαίων οἰκιῶν ἐκ μεγάλων κκλῶσ πελεκητῶν λίθων. Τὰ τεῖχη ἅτινα ἔχουσι πλέον τῶν δύο ἀγγλικῶν μετρίων περιφέρειαν καὶ διακρίνονται καθ' ὅλην αὐτῶν τὴν ἔκτασιν ἐπὶ τοῦ λίθου ἀνωμάλου ἐδάφους, ἔχουσι κατὰ πάντα τὸ αὐτὸ εἶδος κατασκευῆσ ὡσ τὰ τῆς Ἄσσου, καθότι συνίστανται ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν ἐκ μεγάλων σφηνοειδῶν λίθων μεταξὺ τῶν ὀπίων ὁ χώρος πληροῦται διὰ λιθασίων. Ἀνχνυαρί-

ζονται δὲ πέντε πύλαι. Εἰς τὸ ἄνω μέρος τῆς κάτω πόλεως εἶνε ὄρατὰ τὰ θεμέλια μεγάλου τινὸς οἰκοδομήματος ἐκ μεγάλων πελεκητῶν τετραγωνικῶν λίθων. Ἐπίσης φαίνονται παλλὰ τείχη ἐκ μεγάλων ἀπελεκητῶν λίθων καὶ χρησιμεύοντα μόνον ὅπως ὑποστηρίζωσι τὰς προεξοχάς· διὰ τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς κυκλώπεια τείχη. Γενικῶς εἶνε παραδεδεγμένον ὅτι ἐνταῦθα εὔρηται ἡ ἀρχαία Κεβρῆνη, περὶ τῆς ἱστορίας τῆς ὁποίας οὐδὲν εἶνε γνωστὸν πλὴν ἢ ὅτι ὁ Ἀντίγονος ἠνάγκαζε τοὺς κατοίκους τῆς Κεβρῆνης νὰ ἐγκατασταθῶσιν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ τῆς Τρωάδος. Ἡ τοποθεσία τῆς Κεβρῆνης κατελήφθη τώρα ἐν μέρει ὑπὸ τοῦ χωρίου Καλλὰ ὅπερ κττοικεῖται ὑπὸ Τούρκων, παρ' ὧν ἡ γόρχος διάφορα χάλκινα νομίσματα τῆς Σιλήφως καὶ τῆς Κεβρῆνης. Ταῦτα τὰ τελευταῖα ἔχουσιν ἐπὶ μὲν τοῦ ἐνδὸς μέρους κεφαλὴν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐπὶ δὲ τοῦ ἐτέρου κεφαλὴν κριοῦ καὶ ἐν Κ.

Ἐμεινα λίχν συγκεκινημένους διὰ τὰ πατριαρχικά ἦθη, τὴν εἰλικρίνειαν, εὐγένειαν καὶ τὴν ἀπεριόριστον φιλοξενίαν τῶν Τούρκων τούτων, οἵτινες παρ' ὅλην τὴν πενίαν των ἐφιλοξένησαν τοὺς ἀνθρώπους μου καὶ ἐμὲ μὲ ἀφρόγχα (γικοῦρτιον), ἀπεπνιήθησαν δὲ παντελῶς οἰανδῆποτε πληρωμῆν.

Κτηθῆλον ἐκεῖθεν εἰς τὸ χωρίον Βουνάρδασι ὅπου ἔφθασα μόλις τὸ ἑσπέρως κατὰ τὴν 7 ὥραν καὶ 40 λεπτά. Τοῦτο τὸ χωρίον ὀνομάζεται συνήθως Μπουγιούκ-Βουνάρδασι πρὸς διάκρισιν τοῦ ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Τρωάδος Βουνάρδασι. Τὸ ὕψος τούτου τοῦ χωρίου ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης εἶνε 147,3 μέτρ. Τὸ μόνον ἐξ 80 Τουρκικῶν οἰκῶν συγκείμενον χωρίον ἔχει τὸ ὄνομα του ἀπὸ τῶν τριῶν μεγάλων ὠρκίων βρύσεων δι' ὧν κοσμεῖται, ἐπειδὴ ἡ λέξις *Μπουγιούκ-Βουνάρδασι* σημαίνει *μέγα κεφαλῆριον*. Αὗται αἱ πηγαὶ διοχετεύονται ἐξ ἀποστάσεως ἀγνώστου διὰ μέσου τριῶν ἀρχαίων ὑπογείων ὑδραγωγείων ἐκτισμένων ἐκ μεγάλων πεπελεκημένων λίθων ἀνευ ἀμμοκονίας. Ἐκρέεσι δ' αἱ πηγαὶ ἐξ ὠρκίου τειχίσματος πωρώδους λίθου, ὅπερ κοσμεῖται διὰ τριῶν δξέων τόξων καὶ τεσσάρων στύλων τοῦ αὐτοῦ λίθου· ἐφ' ἐκάστου δὲ τούτων τῶν στύλων ἴσταται στῦλος ἐκ γρανίτου λίθου. Αὗται αἱ πηγαὶ σχηματίζουσι μεγάλην τινὰ διὰ τειχίσματος τεθωρακισμένην λίμνην ἐξ ἧς τὸ ὕδωρ ῥεεῖ περαιτέρω ὡς ῥύαξ· κατὰ δὲ τὸ ἄκρον τῆς λίμνης ὑπάρχει εὐρύχωρον πλυντήριον. Ἐπισκιάζεται δὲ ἡ λίμνη ὑπὸ τριῶν γιγαντιαίων πλατάνων· ὁ κορμὸς τῆς μιᾶς τούτων ἔχει εἰς ὕψος ἐνὸς ποδὸς ὑπὲρ τὸ ἑδαιος περιφέρειαν 13,10 μέτρων. Πλησίον τῶν πηγῶν καὶ ἐπὶ τῆς νοτίου πλευρᾶς αὐτοῦ εὔρηται τὰ εῤεῖπικα μεγάλου ἀρχαίου οἰκοδομήματος, πιθανῶς ναοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ κατώφλιον ἔχει 1,67 μέτρ. μῆκος, καὶ 0,84 πλάτος καὶ κείται ἀλόμη κατὰ χώραν. Μέγα γεγλυμμένον τεμάχιον μαρμάρου, πιθανῶς ἐξ ὄροφῆς ναοῦ κεί-ται ἐπὶ τοῦ τείχους. Ἄλλα τεμάχια μαρμάρου εὔρηται ἐν τῷ τοίχῳ τῆς λίμνης, ἐν τῇ ὁποίᾳ βλέπομεν καὶ μαρμαρίνην τινὰ πλάκκ ἔχουσαν 2,6 μέτρα μήκους, καὶ 0,5

μέτρ. πλάτος, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἴστανται αἱ γυναῖκες, ὅταν ἀντλῶσιν ὕδωρ. Πολλὰ γεγλυμμένα τεμάχια μαρμάρου χρησιμεύουσιν ὡς μνημεῖα ἐπὶ τῶν νεκροταφείων, ἄλλα πάλιν βλέπει τις ἐντὸς τῆς γεφύρας. Πάντα ταῦτα ἀποδεικνύουσιν ὅτι τὸ Μπουγιούκ Βουνάρβουσι ἐμπαίει τὴν τοποθεσίαν οὐχὶ ἀσημάντου ἀρχαίας πόλεως, ἐγὼ δὲ εἰκάζω ὅτι ἐνταῦθα πρέπει νὰ ἔκειτο ἡ Αἴνεικ.

Ἐν τούτοις ἐνταῦθα ἔλλείπει πᾶσα ἐπισῶρευσις χώματος, ὅθεν θὰ ἦτο ἀνωφελὲς νὰ ἀποπειραθῇ τις ἀνασκαφάς.

X

ΑΠΟ ΜΠΟΥΓΙΟΥΚ-ΒΟΥΝΑΡΒΑΣΙ ΕΙΣ ΤΑΛΙΑΝ-ΚΙΟΙ.

Ἰππεύσαμεν ἐντεῦθεν πρὸς τὸ Ἴνέ ἢ Ἐζινέ καὶ διήλθομεν μετὰ τρεῖς ὥρας τὸν ῥύακα Καρκαριδερσί, ὅστις σημαίνει «ῥύαξ τοῦ Κυρίου». Δύο ὥρας ἀργότερον ἐφθάσαμεν εἰς τὸ Ἴνέ (Ἐζινέ) ὅπερ κεῖται παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Σκαμάνδρου καὶ ἔχει μετὰ τὴν πόλιν τῶν Δαρδανελλίων τὸ μᾶλλον ἐκτεταμένον ἐμπόριον ἐν τῇ Τρωάδι.

Μόλις εἶχον ἀφιππεύσει περιεκυκλώθην πανταχόθεν ὑπὸ πωλητῶν ἀρχαίων νομισμάτων οἵτινες ἀπετέλουσαν μεγάλους σωρούς περὶ ἐμέ.

Τὸ πρῶτον προσφερθὲν μοι νόμισμα ἦτο ὠραῖον ἀργυροῦν τετραδράχμιον τῆς Τενέδου τὸ ὁποῖον ἔφερον ἐπὶ τοῦ ἐνὸς μέρους τὴν διπλὴν κεφαλὴν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας, ἐπὶ δὲ τῆς ἄλλης τὸν διπλοῦν πέλεκυν, γλαυκὰ καὶ σταφυλὴν μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς: ΤΕΝΕΔΙΩΝ. Ἐζήτησαν δὲ διὰ τοῦτο εἴκοσι φράγκα. Πρὶν ὅμως προφθάω νὰ το πληρώσω ἀπόθησαν τὸν πωλητὴν ἄλλοι καὶ τὸν ἐκράτησαν ἐπὶ τινα χρόνον μακρὰν. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος εἶδεν ὅτι ἐπεθύμουν πολὺ ν' ἀποκτήσω τὸ νόμισμα χωρὶς νὰ διαπραγματευθῶ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ ἐνόμισεν ὅτι εἶχε μεγαλειτέρην ἀξίαν καὶ ἐζήτησε τεσσαράκοντα φράγκα ἅτινα πάραυτὰ ἐπλήρωσα διότι τὸ νόμισμα ἔχει ἀξίαν 1000 φράγκων. Ἐκτὸς δὲ πολλῶν ἀργυρῶν ῥωμαϊκῶν αυτοκρατορικῶν νομισμάτων, ἰδίως Γορδιανοῦ τοῦ Γ', Φιλίππου, Ἀλεξάνδρου τοῦ Σεβήρου κτλ., ἅτινα ἠγόρασα ἀντὶ ἐνὸς φράγκου ἕκαστον, ἐπίτυχον ν' ἀποκτήσω πολλὰ ἐνδιαφέροντα χαλκᾶ νομίσματα δηλ. τῆς Νεανδρίας, ἅτινα ἔχουσιν ἐκτετυπωμένον ἐπὶ μὲν τοῦ ἐνὸς μέρους ἵππον τρώγοντα χλόην ἢ ὡς φαίνεται ἰχθῦν μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΝΕ, ἐπὶ δὲ τοῦ ἐτέρου κεφαλὴν τοῦ Ἀπόλλωνος· προσέτι νομίσματα τοῦ Ἀδρακμυτιῦ φέροντα κέρως Ἀμκλθεΐας καὶ τὴν ἐπιγραφὴν ΑΔΡΑΜΥΤ· νομίσματα τῆς Ἀκρίστου ἅτινα ἔχουσιν ἐπὶ μὲν τοῦ ἐνὸς μέρους ἀμφορέα μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΑΑ, ἐπὶ δὲ τοῦ ἐτέρου μίκρον κεφαλὴν πιθκῶν· τοῦ Ἀπόλλωνος· καὶ

τέλος νομισματικά τῆς Σκέψως, φέροντα ἀφ' ἑνὸς μὲν φοίνικα καὶ τὰ γράμματα ΣΚ ἢ Διδύσσον μετὰ σταφυλῆς ἐν χερσὶ καὶ καθήμενον ἐπὶ πάνθηρος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἵπποκάμπην ἢ κερκλὴν Ῥωμαίου αὐτοκράτορος· μοὶ προσήχθησαν δὲ τοιαῦτα πάμπολλα. Ῥωμαϊκὰ αὐτοκρατορικὰ νομισματικά τῆς; Ἀλεξανδρεῖς τῆς Τρωάδος φέρονται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἵππον νεμόμενον ἢ λύκινον θηλάζουσαν τὸν Ῥωμίον καὶ Ῥώμον μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς OLAVG καὶ TROIA ἀπετέλουν ἴσω; τὸ τρίτον μέρος πάντων τῶν προσαχθέντων μοὶ νομισμάτων καὶ ἐπωλοῦντο πρὸς δέκα λεκτὰ ἕκαστον. Ἡγόρασα δὲ καὶ νομισματικά τῆς; Ἄσσου, Σάμου, Περγᾶμου, Νικαίας κτλ.¹

Ἐπειδὴ ἡ Ἰνὲ εἶνε ὁ μόνος τόπος ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ἐνθα δύνανται νὰ ἐλπίζωσιν οἱ χωρικοὶ ὅτι δύνανται νὰ πωλῶσι τὰ νομισματικά ἅτινα εἰρήσκουσι, διὰ τοῦτο φέρουσιν αὐτὰ ἐκ πάντων τῶν μερῶν ἐνταῦθα καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Μπειραμίτις. Ἡ Ἰνὲ εἶνε μικρὰ πολίχνη συγκειμένη ἐκ 250 μόνον ἐλευσινῶν οἰκιῶν ὧν αἱ 150 κατοικοῦνται ὑπὸ Τούρκων, αἱ δὲ λοιπὴν ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ Ἑβραίων ὑπάρχουσι· δ' ἐνταῦθα καὶ τινες Ἀρμένιοι. Ἐνταῦθα ὑπάρχει μικρὰ ἐπισώρευσις ἀρχαίων χωμάτων καὶ βλέπει τις ἐν τοῖς τοίχοις τῶν οἰκιῶν πολυάριθμα τεμάχια ἀρχαίων ἀγγείων ἐξέχοντα. Ὅθεν παραδεχόμεθα μετὰ βεβηχίτητος ὅτι ἐνταῦθα ἔκειτο ποτὲ ἀρχαία τις πόλις ἣν ἐκλαμβάνω μετὰ τοῦ Κάλθερτ ὡς τὴν Σκαμάνδρην. Ὡς δηλαδὴ φαίνεται ἐκ τοῦ ὀνόματος, ἔκειτο αὕτη παρὰ τὸν Σκάμανδρον ἐπὶ τοῦ ὁποίου δὲν ὑπάρχουσι ἄλλαι ἀρχαῖαι τοποθεσίαι παρὰ τὸ Κουρσουλοῦ-Τεπέ καὶ τὸ Μπειραμίτις ὧν ἐπισημάνθη νάποδειξῶ τὴν ταυτότητα μετὰ τῆς Δαρδανίας, Παλαιτακίφως καὶ τῆς μεταγενεστέρως Σκέψως· ἀλλὰ ῥητέον ὅτι τὴν Σκαμανδρὴν γνωρίζομεν μόνον ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἡλίου μείζης τῆς πόλεως.

Εἰς ἀπόστασιν δύο ὥρων ἀπὸ τῆς Ἰνὲ ἔφθασα εἰς τὸ ἀνθηρὸν χωρίον Κευκνλί-κιοί, ὅπερ ἐπίσης ἀκριβῶς ὀρίζει τὴν τοποθεσίαν ἀρχαίας τινὸς πόλεως, ἐπειδὴ βλέπομεν τοῦ; κήπους κεκαλυμμένους ὑπὸ θραυσμάτων ἀρχαίων ἐλληνικῶν ἀγγείων καὶ τῆδε κακῆος κίονος ἐκ γρανίτου λίθου.

Ἐν τῇ βρύσει ὑπάρχει μέγχι σαρκοφάγος ἐκ λίθου βασανίτου καὶ ἄλλο γεγλυμμένον τεμάχιον γρανίτου λίθου. Ὑπάρχουσι δ' ἐκεῖ καὶ πολλὰ γεγλυμμένα τεμάχια μαρμάρου ἐν τῇ κλίμακῃ τοῦ τζαμίου καὶ μαρμάρينوι στῦλοι ὑποστηρίζουσι τὸ προκύλιον αὐτοῦ. Ἀπὸ τινος τεμαχίου μαρμάρου 1 μ. μήκους καὶ 0,88 μ. πλάτους ἀντέγραψα τὴν ἐπομένην ἐπιγραφὴν·

¹ Κατὰ τὴν ἐκδόσίν μου εἰς Ἀθήνας ἔσχε τὴν καλωσύνην ὁ πεπαιδευμένος φίλος μου Κύριος Δ. Ποστολάκας διευθυντὴς τοῦ Ἑθνικοῦ Νομισματικοῦ μουσείου νὰ κατατάξῃ πάντα ταῦτα τὰ νομισματικά, ἐπ' ᾧ ἐκφράζω αὐτῷ τὴν εὐγνωστότητά μου.

LAVDIODRUS
 MANICIFILNERONI
 GERMANICO
 VRSODALIAVGVSTA
 SODALTITIOCOS
 ORBANVS . . . EAN
 ADRATVSPE . . . PIL
 BMILITPRAEFCASTR
 AVGVV . II . VIR .
 TAMENTORONI
 IVSSIT

Παρὰ τῆ εἰσόδῳ τοῦ τζαμίου κεῖται μαρμαρίνον τι ἀνάκλιτρον ὁμοιον πρὸς τὰ ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ Διονύσου ἐν Ἀθήναις. Ἐν δὲ τῷ τζαμίῳ εὑρηται μαρμαρίνός τις πλάξ μετὰ δύο ὀπῶν, ἣτις ἐπιστέγει παράθυρόν τι· αὕτη ἔχει λατινικὴν ἐπιγραφὴν ἣτις ὁμῶς εἶνε δυσανάγνωστος. Ὑπάρχει δὲ καὶ κιονόκρνον τι ἐκ μαρμαρίου.

Μετὰ πάτη· πιθανότητος ἐκλαμβάνω τοῦτο τὸ χωρίον ὡς τὴν τοποθεσίαν τῆς ἀρχαίας πόλεως· Ἀμαζιτοῦ, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου νὰ ἐγκατασταθῶσιν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ τῆς Τρωάδος, διότι ἡ θέσις συμφωνεῖ πληρέστῳ πρὸς τὰς διηγήσεις τοῦ Στράβωνος (XIII, 605) ὅστις σημειοῖ τὴν ἀπόστασιν τῆς Ἀμαζιτοῦ ἀπὸ τοῦ Ἰλίου εἰς 200 στάδιαι καὶ λέγει ὅτι κεῖται κάτωθεν τῆς Νεανδρίας (XIII, 606). Τοῦτο δ' εὐρίσκω συμφώνως τῷ Κάλλβεργτ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ πόλει ἐπὶ τοῦ ὄρους Χιγρῆ, ὅπερ κεῖται ἐγγύτατα τοῦ Κερκνλί-κιοῦ καὶ φαίνεται ὑπερέχον τούτου.

Ἐκεῖθεν ἐπεσκέφθην τὰ οὐχὶ μακρὰν κείμενα ἀρχαῖα λατομεῖα παρὰ τῷ χωρίῳ Κοχ-Ἀλι-Ὀβχοί. Ἐκεῖ εὐρίσκονται ἐπτὰ σῶοι κίονες οἵτινες ἐκόπησαν κατὰ μῆκος ἀπὸ βράχου ἐκ γρανίτου. Ἐχει δ' ἕκαστος τῶν κίωνων μῆκος 11,55 μέτρων καὶ ἡ διάμετρος αὐτῶν εἶνε 1,35 μέτρων, κάτω δὲ 1,65. Φαίνεται δ' ὅτι ἦσαν προωρισμένοι διὰ τὴν Ἀλεξανδρείαν τῆς Τρωάδος, ἐπεὶ δὴ ὁμοιάζουσι κατὰ πάντα πρὸς τοὺς τρεῖς κίονας οἵτινες κεῖνται ἐκεῖ ἐπὶ τῆς ἀκτῆς, καὶ πρὸς τὸν ἕνα ἐκεῖνον ὃν βλέπει τις κατὰ μῆκος κείμενον ἐπὶ τῆς ὁραίας ὁδοῦ, ἐχούσης πλάτος ἐπτὰ μέτρων, ἣτις εἶνε ἐπεστρωμένη διὰ μεγάλων πελεκητῶν λίθων. Ἡ ὁδὸς αὕτη ἔφερεν ἐντεῦθεν πρὸς τὴν Ἀλεξανδρείαν τῆς Τρωάδος, διατηρεῖται δὲ εἰς πολλὰς θέσεις καὶ ἐπὶ μεγάλων διαστημάτων ἐξαίρετα· πιστεύω μάλιστα ὅτι διατηρεῖται καλῶς καθ' ὅλον αὐτῆς τὸ μῆκος καὶ μόνον εἰς ἐκείνας τὰς θέσεις· ὅπου δὲν φαίνεται καλύπτεται ὑπὸ χύματος.

Καθ' ὅδον εὐρίσκονται πολλοὶ μεγάλοι τάφοι ὧν τινες συνίστανται ἐκ μεγάλων πελεκητῶν λίθων· ἐκ γοχνίτου, ἄλλοι δ' ἐκ μικρῶν λίθων δι' ἀσβέστου συγκεκολλημένων. Τὰ τείχη τῆς Ἀλεξανδρείας τῆς Τρωάδος ἔχουσιν ἐντελῶς τὸν αὐτὸν τρόπον κατασκευῆς, ὃν περιεγράψαμεν περὶ τῶν τειχῶν τῆς Ἄσσου, Παλαισκήψεως καὶ Κεβρήνης. Ὀμοιάζουσι προσέτι ἐντελῶς πρὸς τὰ τῆς Νσανδρίας ἐπὶ τοῦ ὄρους Χιγρῆ. Ἐντεῦθεν φαίνεται ὅτι τείχη συγκείμενα ἀμφοτέρωθεν ἐκ μεγάλων τετραγωνικῶν ἢ σφηνοειδῶν λίθων καὶ ὧν ὁ ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ἐσώτερος χώρος ἦτο πεπληρωμένος διὰ μικρῶν λιθόριων ἦσαν καθ' ὅλους τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἐν Τρωάδι ἐν κοινῇ χρήσει. Τὰ τείχη τῆς Ἀλεξανδρείας τῆς Τρωάδος ἔχουσι μῆκος οὐχὶ ἑλιγώτερον τῶν ἐξ ἀγγλικῶν μιλίων, ἔχουσι δὲ κατὰ διαστήματα πύργους, οἵτινες ἐν τισὶ θέσεσι διακτιροῦνται κκλῶς. Ὁ δὲ ὑπὲρ αὐτὴν περιλαμβανόμενος ἀπέραντος χώρος κκλύπτετται διὰ θρυμμάτων ἀρχαίων οἰκοδομῶν, ὧν ὁ διερχόμενος· ἐπὶ ἀτμοπλοίου ἔβλεπεν ἔτι πρὸ δεκατριῶν ἐτῶν πλείστως ἐξεχούσας ἐκ τοῦ δρυμῶνος. Ἀλλὰ τὰ δένδρα τοσοῦτον ἠῤῥῆσαν ἔκτοτε, ὥστε τώρα ἀπὸ τῆς θαλάσσης οὐδὲν μέρος τῶν οἰκοδομῶν εἶνε δρατόν.

Τὸ μεγαλύτερον ἐρείπιον τὸ ὁποῖον ἀπέχει περίπου ἐν ἀγγλικὸν μίλιον ἀπὸ τῆς παραλίας καὶ ὀνομάζεται Βαλ-Σεράϊ (ἀνάκτορον τοῦ μέλιτος) φαίνεται νὰ ἦτο λουτρὸν μεθ' οὗ συνήπτετο καὶ γυμνάσιον· ὑπῆρξε δ' ἕκαστὸν μεγάλη, ἀλλὰ νῦν κεκρημισμένη ἀψὶς ὀπισθεν τῆς· ὁποίας ὑπάρχει μεγάλη καὶ εὐρεῖα στοὰ ἔχουσα μῆκος σχεδὸν ἑκατὸν σταδίων καὶ πλάτος τριάκοντα μέτρων, ἥτις ἐκτείνεσαι καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς οἰκοδομῆς. Ὁ δὲ θόλος ἐστηρίζετο πιθανῶς ἐπὶ τοῦ λιθοστρώτου ἐδάφους, ὅπερ βλέπομεν κατ' ἀμφοτέρως τὰς πλευράς. Ἐν τῷ μέσῳ ἦσαν τέσσαρες τετραγωνικοὶ θάλαμοι κεκοσμημένοι διὰ μαρμαρίνων κιόνων. Κατὰ τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν τοῦ οἰκοδομήματος φαίνονται τὰ ἐρείπια ὑδραγωγείου. Βρείπια δ' ἄλλων μεγάλων κτιρίων πιθανῶς νὰ εὐρίσκωνται ἐν τῷ περιχώρῳ. Ἐν τῷ λιμένι βλέπομεν δύο λεκάνας περιβαλλομένας ὑπὸ πραχωμάτων.

Αὕτη ἡ τοποθεσία ἦτις ἐξελέχθη ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου κατὰ τὸν Στράβωνα (XIII, 604) ὀνομάζετο Σιγία, ὅθεν καὶ ἦτο πιθανῶς ἡ τοποθεσία ἀρχαιοτέρας τινὸς πόλεως. Ὁ Ἀντίγονος φαίνεται ὅτι ἔκτισε τὴν πόλιν μόλις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου· τὴν ὀνόμασε δὲ Ἀντιγονεῖαν, ὅπερ ὄνομα βραδύτερον μετεβλήθη ὑπὸ τοῦ Λυσιμάχου εἰς τιμὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Ἰπὸ τὴν Ῥωμαικὴν κυριαρχίαν ὑπῆρξεν ἡ πόλις πολὺ ἀνθηρὰ, ἐπὶ δὲ Αὐγούστου ἔλαβε Ῥωμαικὴν τινα ἀποικίαν. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος τὴν ἐπεσκέφη δις. Ὡς βλέπει τις ἐκ τῶν ἐρείπιων τῶν τειχῶν καὶ τῶν οἰκοδομημάτων, ἡ ἐπιστρώσεως τῶν χωμάτων ἐντεῦθεν ἐν γένει εἶνε πολὺ μικρὰ καὶ δὲν ὑπερβαίνει τὰ 0,30 τοῦ μέτρου.

Ἄλλὰ περετήρησα πολλὰς θέσεις ὅπου δύνχται νὰ ἦνε ἡ ἐπισώρευσις αὐτῆ καὶ τριῶν μέτρων καὶ ὅπου ἡ ἔρευνα ἠδύνχτο ν' ἀμειψθῆ δι' εὐρέσεως ὠρῶν ἐργῶν τῆς γλυπτικῆς. Περὶ προϊστορικῶν ἐρειπίων φυσικὰ δὲν δύναται ἐνταῦθα νὰ γείνη λόγος.

Διευκτέρευσα δ' ἐν τῷ χωρίῳ Ταλιάν-κιοὶ ἐγγύτατα τῆς βορείας πλευρᾶς τῆς Ἀλεξανδρείας περὶ τὴν περὶκλίαν. Πρὸ δεκατριῶν ἐτῶν ἐνταῦθα μόνον μίχ οἰκία ἦτο· ἀλλ' ἔκτοτε ὅμως ἐσχηματίσθη ἄξιον λόγου χωρίον ὅπερ ἴσως γείνη ποτὲ μεγάλη πόλις.

Ἄνευ πάσης ἀμφιβολίας κεῖται τὸ Ταλιάν-κιοὶ ἐπὶ τῆς τοποθεσίας τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἀχαιίου, διότι κεῖται ἀπέναντι τῆς Γενέδου, παραπλευρῶς τῶν τειχῶν τῆς Ἀλεξανδρείας· τοῦτο δὲ συμφωνεῖ πληρέστατα πρὸς τὰς παραδόσεις τοῦ Στράβωνος (XIII, 596, 603, 604). Παρετήρησα δ' ἐν τοῖς φρέσιν ὅτι ἡ συσώρευσις τῶν χωμάτων ἔχει ἐνταῦθα 4-6 μέτρων βάθος, ἀλλὰ συνίσταται αὐτὴ ὡς εἶδῶς κατὰ μέγα μέρος ἐκ θαλασσίας ἀμμου. Ἐπειδὴ δὲ πλὴν τούτου τὸ Ἀχαιικὸν δὲν ὑπῆρξε σπουδαία πόλις δὲν θεωρῶ ἀνσκαφᾶς ἐνταῦθα ὡς ἄξις λόγου.

XI

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΑΠΟ ΤΟΥ ΤΑΛΙΑΝ-ΚΙΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ ΤΩΝ ΔΑΡΔΑΝΕΛΛΙΩΝ

Ἐντεῦθεν ἰπεύσας πρὸς βορρᾶν τῆς παραλίας εἶδον εἰς ἀπόστασιν τινα πλήθην μεγάλων σφικρῶν πυροβόλων ἐκ γρανίτου λίθου, αἵτινες εἶχον ἀποκοπῆ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐκ τῶν στηλῶν τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἐπέστρεψα δὲ εἰς τὰ Ἰσταρλίκ διὰ τοῦ Κετκλέ Κιοὶ καὶ Οὐγέκ Τεπέ ὀνομαζομένου τύμβου· οὗτος ἐξεληθήθη σφαλερῶς ὡς ὁ ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου ἀναφερόμενος τάφος τοῦ Αἰσούτου,¹ ἀπεδείχθη δὲ διὰ τῆς ὑπ' ἐμοῦ ἐν ἔτει 1879 γενομένης ἐπιμελοῦς ἀνσκαφῆς ὡς κενοτάριον, ὅπερ ὁ αὐτοκράτωρ Κρακίλλας (211-216 μ. Χ) εἶχεν ἀνεγείρει πρὸς τιμὴν τοῦ πιστοῦ αὐτοῦ φίλου Φήττου, τὸν ὁποῖον ἐφόνευσεν ὅπως ἔχη Πάτρακλόν τινα καὶ εὐρίσκηται εἰς θέσιν ν' ἀπομιμηθῆ τὴν κηδεῖν τὴν ὁποῖαν ὁ Ἀχιλλεὺς ἐτέλεσεν εἰς τὸν φίλον του.² Ἡ ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῷ τύμβῳ σκαφεῖσα σήραγξ βάρους 30 μέτρων ὡς καὶ αἱ περικυβηταὶ αὐτῆς διατηροῦνται καλῶς. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ χωρικοὶ ὑπεξήρησαν τὰς ξυλίνας δοκούς, διὰ τῶν ὁποίων ἐγὼ εἶχον στερεώσει τὰς τέσσαρας πλευρὰς τῆς ἐκ τῶν ἀνωθεν τοῦ τύμβου σκαφείσης ὁπῆς ἐχούσης βάθος δεκατεσσάρων μέτρων, ἐκρημίσθη ἐν μέρος τοῦ μεγάλου τετραγωνικοῦ πύργου ἐς οὗτος εἶχεν ἀνεγερθῆ αὐτόθι πρὸς στερέωσιν τοῦ γηλόφου.

¹ Ἰλιάς II, 792-793.

² Πρὸς τὴν συγγραφήν μου Πίος σελ. 732-739.

Οὗτος ὁ τύμβος ἔχει κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν 25 μέτρων ὕψος καὶ διάμετρον οὐχὶ μικροτέρην τῶν 130 μέτρων.

Ἐκ τούτου τοῦ τύμβου ἐπιδέλεται τις καλλίτερον ἢ ἀφ' οἰουδήποτε ἄλλου σημείου τὰς τοποθεσίας τῶν ἀρχαίων πόλεων διὰ τῶν ὁπίω ἐκοσμεῖτό ποτε τὸ Τρωϊκὸν πεδίων. Καὶ ἔμπροσθεν μὲν πρὸς τὰ βορειοανατολικά κεῖται ἡ νῦν ὄλως ἀκατοίκητος τοποθεσία τοῦ Ἰλίου ὅπερ συμφῶνως τῇ ἐκτάσει του καὶ τῷ μεγέθει τοῦ θεάτρου πρέπει νὰ εἶχε τοῦλάχιστον ἐβδομήκοντα χιλιάδας κατοίκων, καὶ ἐν ᾧ ὁ διὰ τῶν ἐρειπίων ἐξ προηγουμένων πόλεων τεχνητῶς κατασκευασμένος λόφος Ἰσσαρλικ ἐχρησίμευεν ὡς ἀκρόπολις καὶ ὡς ἱερὸν τέμενος τῶν ναῶν του. Σχεδὸν δὲ καθ' ὁμοίαν διεύθυνσιν πρὸς τὸ Ἰσσαρλικ ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Σιμόντος εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς ὑψηλῆς ὄχθης τοῦ Ἑλλησπόντου ἡ ἀνωτέρω ἀναφερθεῖσα τοποθεσία τοῦ Ὀφρυναίου. Τὸ ὀλίγον βορειότερον καὶ εἰς τὸ μέσον τῆς μεγάλης πεδιάδος κείμενον μικρὸν χωρίον Κούμ-κιοί, ὅπερ σύγκειται νῦν ἐξ ὀλίγων ἐλεεινῶν καλυθῶν καὶ μόνον ἐν καιρῷ τοῦ θέρους κατοικεῖται, ἄλλοτε δὲ ἔνεκα τῆς νοσηρᾶς θέσεώς του ἦτο ὄλως ἀκατοίκητον, ἐμφαίνει τὴν τοποθεσίαν ἄλλης ἀρχαίας πόλεως ἢ ἐκλαμβάνα τὴν αὐτὴν καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Στράβωνος¹ ἀναφερθεῖσαν πόλιν Πόλιον ἣτις βραδύτερον ὠνομάσθη Πόλισμα. Μέρος τοῦ τείχους τῆς πόλεως ταύτης ὡς καὶ τινες κίονες γρανίτου λίθου εἶνε ὄρατοι μετὰ τῶν καλυθῶν, ὅλη δὲ ἡ θέσις κλύπτεται διὰ θραυσμάτων ἀρχαίων ἑλληνικῶν ἀγγείων. Εἰς τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν βορειότερον τὸ μετὰ ἀρχαίων λευθῶν κεκαλυμμένον ὕψωμα τοῦ ἀκρωτηρίου Ῥοιτείου ἐμφαίνει τὴν τοποθεσίαν τῆς ὁμωνύμου πόλεως, ἣτις πολλακίς ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων² καὶ ἐσώζετο ἀκόμη καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πλινίου. Ἐπὶ μιᾶς χαμηλῆς ἀποφυάδος τούτου τοῦ ἀκρωτηρίου κεῖται ὁ μεταγενέστερον μόλις ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανου³ ἐγερθεὶς τύμβος τοῦ Αἰάντος τοῦ ὁποῖου ὁ ἀρχικὸς τάφος περὶ τὰ 600 μέτρα βορειότερον ἀμέσως παρὰ τὴν ἀκτὴν τοῦ Ἑλλησπόντου δεικνύεται ὑφ' ἐνὸς ὄλου χαμηλοῦ γηλόφου.⁴ Αὐτικῶς, ἀνατολικῶς καὶ μεσημβρινῶς τούτου τοῦ τάφου ἐκτείνεται ἡ τοποθεσία τῆς ἀρχαίας πόλεως Αἰαντείου ἣτις δὲν ἀναφέρεται μὲν ὑπὸ τοῦ Στράβωνος, ἀλλ' ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πλινίου⁵ ὅστις λέγει περὶ αὐτῆς ὅτι αὕτη δὲν ὑφίστατο πλέον ἐπὶ τῶν χρόνων του.

Πρὸς βορρᾶν βλέπομεν ἐπὶ γλώσσης τινὸς γῆς ἐντὸς τοῦ Ἑλλησπόντου τὸ χωρίον Κουμκαλέ μετὰ ἡμικατεστραμμένου ἐλεεινοῦ τουρκικοῦ φρουρίου ὅπερ φαίνεται νὰ κεῖται ἐπὶ τῆς τοποθεσίας τῆς ὑπὸ τοῦ Ἡρόδο-

¹ Στράβων XIII, 601.

² Ἡρόδοτος VII, 43. Σκύλαξ Σελ. 35. Στέφανος Βυζάντιος Σελ. 577. Μέλας 18, 5. Πλίνιος V, 33. Θουκυδίδης. IV, 52, VIII, 101.

³⁻⁴ Πρβλ. Μιός σελ. 725-727.

⁵ Πλίνιος V, 33.

του¹ καὶ Στράβωνος² ἀναφερομένης πόλεως Ἀχιλλείου ἣτις καὶ αὐτὴ ὑπὸ τοῦ Πλινίου³ μνημονεύεται ὡς πόλις μὴ ὑπάρχουσα ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του. Ὀλίγον τι βορειότερον κεῖνται δύο τύμβοι ἐξ ὧν ὁ εἰς ἀποδίδεται κατὰ τὴν παράδοσιν ὅλης τῆς ἀρχιότητος τῷ Ἀχιλλεῖ, ὁ δ' ἕτερος τῷ Πητρόκλῳ. Ὀλίγον βορειότερον βλέπει τις ἐπὶ τοῦ ὑψώματος τοῦ ἀκρωτηρίου Σιγείου τὸ χωρίον Γενῆ-Σέρ (τουτέστι νέα πόλις) μετὰ τῶν πολλῶν ἀνεμομύλων του, ὅπερ κεῖται ἐπὶ τῆς τοποθεσίας τῆς κολλάκις ὑπὸ τῶν ἀρχαίων κλασικῶν ἀναφερθείσης καὶ ἤδη κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Στράβωνος πλέον μὴ ὑπαρχούσης ἀρχαίας πόλεως Σιγείου, ἣτις ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐπολέμει πρὸς τὴν γειτονικὴν πόλιν Ἀχιλλεῖον⁴ καὶ ἦτο τόσον πλουσίαι, ὥστε ἀνήγειρε τῷ βασιλεῖ Ἀντιόχῳ ἐν τῷ ἑαυτῆς ναῷ τῆς Πηλλάδος Ἀθηναῖς χρυσοῦν ἀνδριάντα αὐτοῦ ἐφ' ἵππου.⁵ Στρέφοντες ἐκεῖθεν τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς νότον κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν πρὸς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ὑψωμάτων βλέπομεν εἰς ἀπόστασιν μῶλις $\frac{1}{4}$ γερμανικοῦ μιλίου μακρὰν τοῦ Σιγείου ἐπὶ τῆς τεχνητῶς ἐπιπεδωθείσης ὄρεινῆς πεδιάδος τὴν τοποθεσίαν ἀρχαίας ἀγνώστου ἡμῖν πόλεως τῆς ὁποίας πόλεως λείψανα τειχῶν διακτροῦνται. Ἐν τέταρτον μιλίου ἔτι περαιτέρω πρὸς νότον βλέπομεν πλησίον σφηνοειδοῦς βράχου φέροντος τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Δημητρίου τὰ λείψανα μεγάλου ναοῦ ἐκ λευκοῦ μαρμάρου πιθκῶς τῆ Ἀθήμητρι καθισρωμένου ὡς καὶ ἐμφανῆ ἔχῃ ἀρχαίαις τινὸς οἰκῆσεως. Ἐτι περαιτέρω νοτίως ἐμφαίνει τὸ χωρίον Γενί-κιοί ἢ Νεοχωρὶ πάλιν τὴν τοποθεσίαν ἀρχαίαις τινὸς πόλεως ἣτις πιθκῶς εἶνε τὸ ὑπὸ τοῦ Πλινίου⁶ ἀναφερόμενον Oppidum Nea. Εἶτε εὐρίσκομεν περαιτέρω νοτίως ἐπὶ τοῦ τεχνητῶς ἐξομαλυθέντος ἐπὶ τοῦ βράχου πεδίου ἀνατολικῶς καὶ βορείως τοῦ ὑπ' ἐμοῦ ἀνασκαφέντος τύμβου τοῦ καλουμένου Βεσίκια-Γεπέ τὴν τοποθεσίαν προϊστορικῆς τινος πόλεως, ὅπου εὗρον κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν μου πλεῖστα περίεργα ἀγγεῖα.⁷

Ἐπὶ τῆς νοτίου πλευρᾶς τῆς πεδιάδος βλέπομεν τὸ χωρίον Βουνάρ βας, καὶ ὀπισθεν τούτου ἐπὶ ἀποτόμου ὑψώματος τὰ λείψανα πόλεως τινος τῶν μακεδονικῶν χρόνων, ἣτις κατὰ περίεργον τρόπον ἐξελήφθη σχεδὸν ἀπὸ ἐνὸς αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν ἀντὶ τῆς ὀμηρικῆς Τρωάδος, ἀλλ' ἐν τούτοις τῶρα φαίνεται ὅτι ἐπηνώρθωσαν τυχύτην τὴν πλάνην γενικῶς συναπέειχ τῶν ἐν Ἰσραήλ ἀνακαλύψεών μου. Ἐγὼ ἐκλαμβάνω τὴν τοποθεσίαν ὡς τὴν Γέργην. Ἀπέναντι τυχύτης ἐπὶ τοῦ βράχου εἰς τὴν ἀνατολι-

¹ Ἡρόδοτος V, 94.

² Στράβων XIII, 600, 601.

³ Πλίνιος V, 33.

⁴ Μέλις I, 18, 3. Πλίνιος V, 33. Ἡρόδοτος V, 63, 94. Θουκυδίδης VIII, 101. Στράβων VIII, 595, 603. Πτολεμαῖος V, 23. Στέφανος Βυζάντιος Σελ. 577. Ἐκατατος Σελ. 208. Σκύλαξ Σελ. 36.

⁵ Πρβλ. τὴν συγγραφήν μου Ἰλιος Σελ. 704.

⁶ Πλίνιος V, 33.

⁷ Πρβλ. Ἰλιος Σελ. 740, 741.

κὴν πλευρὰν τοῦ Σακμάνδρου εὐρίσκεται πάλιν ἡ τοποθεσίᾳ προϊστορικῆς τινος πόλεως, τῆς ὁποίας τὰ τείχη πολλοῦ διατηροῦνται. ¹ Ἄλλην προϊστορικὴν εἰκασίαν ἀνεκλύψαμεν ὁ Κύριος Κάλβερτ καὶ ἐγὼ ὅτε ἀνεπαύσαμεν τὸν βορειότερον ἐκεῖθεν καὶ ἐπὶ τοῦ κτήματός του Βατὰκ ἢ Θύμβρις παρὰ τὸν ποταμὸν Θύμβριον κείμενον λόφον Χανάι-Τεπέ ² ὅστις κατὰ μέγα μέρος εἶνε τεχνητός. Ἐπίσης ἐκτείνεται ἀνατολικῶς ἐκεῖθεν ἡ ἡδὴ ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου ἀνεφερθεῖσα πόλις Θύμβρα, ἣτις ἔχει καὶ τινὰ τοῦ Θυμβρίου Ἀπόλλωνος ³ καὶ πρέπει νὰ ἡμαρτῆ μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος. Ἐπὶ τέλους ὑπολείπεται νὰ ἀναφέρω τὴν περὶ τὰ 1000 βήματα βορειότερον ἐκεῖθεν καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ κτήματος κειμένην τοποθεσίαν ἀρχαίαν τινὸς οἰκίσεως, ἣτις ὠνομάσθη ὑπὸ τοῦ Στράβωνος Ἰλίων κώμη καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἐκλαμβάνεται κατὰ τὴν θεωρίαν Δημητρίου τοῦ ἀπὸ τῆς Σκέψεως ὡς ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν ὀμφρικὴν Τροίαν. ⁵

Ἐκτὸς τῶν πέντε προϊστορικῶν πόλεων καὶ τῆς Λυδικῆς πόλεως ὧν τὰ εἰρηκὰ φαίνονται κάτωθεν τῶν εἰρηκίων τοῦ Ἰλίου τῆς κλασικῆς ἐποχῆς ἐπὶ τοῦ Ἰσραηλῆ καὶ ἐκτὸς τῶν μνημονευθεισῶν τριῶν πόλεων (παρὰ τὸν τύμβον Βεσιίκια Τεπέ, κατὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Σακμάνδρου ἀντικρὺ τοῦ Βουνάρβασι καὶ ἐπὶ τοῦ Χανάι-Τεπέ) ὑπῆρχον ποτε ἐν τούτῳ τῷ τρωϊκῷ πεδίῳ, τῷ ἔχοντι μῆκος μὲν μόλις δεκατεσσάρων χιλιομέτρων, πλάτος δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐξ χιλιομέτρων, δύο χωρία καὶ ἑνδεκα ἀκμάζουσαι πόλεις, αἵτινες κατὰ μεγάλην πιθανότητα ἦσαν ἄπασαι αὐτόνομοι, καὶ ὧν πέντε, τουτέστι τὸ Ἰλίον, τὸ Ὀφρύνειον, τὸ Ροῖτειον, ἡ Γέργη καὶ τὸ Σίγειον, ἔκοπτο ἴδιον νόμισμα. Ἐὰν λοιπὸν σκεφθῶμεν ὅτι τὰ δύο χωρία καὶ αἱ ἑνδεκα πόλεις ὑπῆρχον ἐνταῦθα κατὰ τὴν κλασικὴν ἀρχαιότητα ἐν τοῖς αὐτοῖς χρόνοις καὶ ὅτι ἡ μίξ τῶν τελευταίων εἶχε τοῦλάχιστον 70000 κατοίκους, τότε θαυμάζομεν πῶς ἦτο δυνατόν νὰ δικτηρηθῆ ἐνταῦθα ποτε τόσος πλῆθυσμός, ἀφοῦ τῶρα οἱ κάτοικοι τῶν σημερινῶν ἐπτὰ πτωχῶν χωρίων τῆς πεδιάδος μόλις καὶ μετὰ βίαις δύνανται νὰ συντηρήσωσι τὴν ἑλεεινὴν ὑπαρξίν των. Αἱ ἀρχαῖαι ὁμοῦ πόλεις εἶχον οὐχὶ μόνον ἀφθονίαν τροφίμων, ἀλλ' ἦσαν οὕτω κατωκημέναι καὶ πλούσιαι, ὥστε ἠδύναντο καὶ νὰ πολεμῶσι, πρὸς δὲ, ὡς ἀποδεικνύουσι τὰ εἰρηκὰ αὐτῶν, νὰ ἐγείρωσι ναοὺς καὶ ἄλλα δημόσια οἰκοδομήματα ἐκ μαρμάρου· μάλιστα τὸ Ἰλίον πρέπει νὰ ὑπῆρχε κεκοσμημένον ὑπὸ πλείστων τοιούτων λαμπρῶν οἰκοδομημάτων.

Τοῦτον τὸν πλοῦτον τῷ ἀρχαίων κατοίκων τοῦ τρωϊκοῦ πεδίου δὲν δυνάμεθα ἄλλως νὰ ἐξηγήσωμεν ἢ παραδεχόμενοι μεγάλην παρ' αὐτοῖς

¹ Πρὸλ. Ἰlios Σελ. 72.

² Πρὸλ. Ἰlios Σελ. 782-797.

³ Ἰλιάς X, 430.

⁴ Στράβων XIII, 598.

⁵ Στράβων XIII, 597. Πρὸλ. Ἰlios Σελ. 92, 126, 201, 214, 215.

δραστηριότητά. Βεβαίως κατειργάζοντο οὔτοι τὰ ἐγγύτατα κείμενα ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου¹ καὶ Στράβωνος² ἀναφερόμενα μετελλεῖα χρυσοῦ, ἀργύρου καὶ χαλκοῦ, καὶ ἀνευ ἀμφιβολίας ἕνεκα τῆς δραστηριότητός των εἶχον κατορθώσεις καὶ ἀποξηράνωσιν ἐντελῶς τὴν νῦν ἐλώδη πεδιάδα τῆς Τρωάδος καὶ καὶ μεταβάλλωσιν αὐτὴν εἰς λαμπρὸν κήπον. Τὸ δὲ Ἴλιον εἰδικῶς ἐχρεώσται πιθκνῶς ὡς τὸ πλείστον τὸν πλοῦτόν του εἰς τὸν ἐν αὐτῷ κλόν τῆς Ἰλιάδος Παλλάδος Ἀθηναῖς ὅστις καθ' ὅλην τὴν κλασικὴν ἀρχαιότητα ὑπῆρξε πεφνημισμένος χῶρος πανηγύρεως καὶ ἀφεύκτως εἴκως πολυκρήμους προσ νηητάς.

Καὶ αὐτὸς ὁ Ξέρξης καίπερ ὢν βάρβαρος εἶχεν ἀκούσει περὶ τῆς ἱερότητος τούτου τοῦ ναοῦ καὶ ἀνέβη, ὡς διηγέεται ἡμῖν ὁ Ἡρόδοτος,³ κατὰ τὴν διὰδασίν του διὰ τῆς πεδιάδος τῷ 480 π. Χ. εἰς αὐτὸν καὶ ἐθυσίασε τῇ θεῇ χιλίους βόας. Ὅτι δὲ τοῦτο τὸ ἱερὸν ἔμεινεν ἔτι τόπος πανηγύρεως ἐπὶ τινα χρόνον, ὅτε ἡ πίστις εἰς τὰ ἑλληνικὰ εἰδῶλα εἶχεν ἤδη ἀπὸ πολλοῦ ἀπαγορευθῆ καὶ εἶχεν ἀποφρακθῆ ἢ καταστροφῇ πάντων τῶν ἐθνικῶν ναῶν,⁴ τοῦτο βλέπομεν ἐξ ἐπιστολῆς τινος τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ⁵ (361-362 μ. Χ.) ὅστις ἐπεσκέφθη τὸ Ἴλιον πρὶν γαῖνη αὐτοκράτωρ ἐν ἔτει 354 ἢ 355. Ὡς δὲ προσέρχονται τῷ περιηγητῇ ἐν Βερολίῳ πάρχυτα ὁδηγοί, ἵνα δείξωσιν αὐτῷ τὰ ἀξιοπαρατήρητα ταύτης τῆς πρωτεύουστος, οὕτω προσεφέρθησαν καὶ τῷ Ἰουλικῷ πάρχυτα ὁδηγοί ἵνα τῷ δείξωσι τὰ τοῦ Ἰλίου ἀξιοθέατα· οὗτος δ' ἐξέλεξε μετὰ αὐτῶν Πηγασίον τινὰ ὅστις ἐνδομύχως μὲν εἶχε μείνει πιστὸς λάτρης τῶν ἀρχαίων θεῶν, ἐν φανερῷ δὲ ἦτο Χριστιανός, μάλιστα δὲ ἕνεκα τοῦ προσποιητοῦ αὐτοῦ ζήλου εἶχε γίνεαι καὶ Χριστιανὸς ἐπίσκοπος, ἀλλ' οὐδένα ἄλλον σκοπὸν πρὸς τοῦτο εἶχεν ἢ καὶ δυνῆθαι καὶ διαφυλάττει καλλίτερον τὸν κλόν τῶν θεῶν καὶ ἰδίως τὸ ἱερὸν τῆς Παλλάδος Ἀθηναῖς.

Ἐπέστρεψεν ἀπὸ τοῦ τόμβου τοῦ Οὐγέκ-τεπέ διὰ τοῦ Γενῆ-κιοῦ καὶ τοῦ Γενῆ-σέρ εἰς τὸ Ἰσκαρλίκ καὶ ἔπειτα διὰ τῆς πόλεως τῶν Δαρδανελίων εἰς Ἀθήνας. Εἶμι κλόν εὐχρηστημένος ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς κοπιώδους μου περιηγήσεως, διότι τῶρα ἠξέύρω θετικῶς, ὅτι ἐνῶ ἐν τῷ Ἰσκαρλίκ ὑπὸ τὴν 14 μέτρων βῆθος ἔχουσαν ἐπισώρευσιν προϊστορικῶν θρυμμάτων ὑπόκειται καὶ ἕτερον στρώμα ἑλληνικῶν θρυμμάτων ἔχον βῆθος δύο μέτρων, ἐν ὅλῃ τῇ Τρωάδι μεταξύ τοῦ Ἑλλησπόντου, τοῦ κόλπου τοῦ Ἀδραμυτιοῦ καὶ τοῦ ὄρους τῆς Ἰδῆς οὐδεμία ὑπάρχει τοποθεσίς, ἥτις καὶ ἐμπεριέχει προϊστορικὰ εἰρηπία ἐκτός ὥτως τοῦ Κουρσουλοῦ

1 Ἰλιάς II 856. 857.

2 Στράβων XIII, 591. 603. 606. 610.

3 Ἡρόδοτος VII 43.

4 Δι' αὐτὴν διὰ τῶν διαταγμάτων κατὰ τὸ ἔτος 324, 326 καὶ 341 μ. Χ.

5 Πρὸς τὴν συγγράφην μου IIIος σελ. 206-209.

Τεπε, όπου ἡ ἐπίχωσις ἔχει ἐν τισι θέσεσι περίπου ἐνὸς μέτρου βάθος καὶ όπου δύνανται νὰ ὑπάρχωσι τεμάχια τινὰ ἀγγείων προϊστορικῶν. Ἡξεύρω δὲ καὶ τοῦτο ὅτι ἴσως ἐξικρίσει τῆς Ἀσσοῦ, ἣτις νῦν ἀνασκάπτεται ὑπὸ ἐξόχων Ἀμερικανῶν λογίων, οὐδ' ἀνασκαφαὶ ἀρχαιοτήτων τῆς κλασικῆς ἐποχῆς εἶνε δυνατὰ οὐδαμοῦ τῆς Τρωάδος ἐκτὸς τῆς Ἀντάνδρου καὶ τῆς Αλεξάνδρειας τῆς Τρωάδος, όπου ἡ ἐπίχωσις ἔχει ἴσως ἐν τισι θέσεσι βάθος τριῶν μέτρων.

Πᾶσαι αἱ ἐν ταύτῃ τῇ ἐκθέσει περιλαμβανόμεναι σημειώσεις περὶ ὑψῶν ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης ὑπελογίσθησαν διὰ τῶν βρομετρικῶν καὶ θερμομετρικῶν μου παρατηρήσεων ὑπὸ τοῦ ἐπιφανοῦς ἀστρονόμου καὶ διειθοντοῦ τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἀστεροσκοπείου διδάκτορος Ἰουλίου Σμίτ, ὅστις ἐκκόνισε καὶ τὸ θερμόμετρόν μου καὶ τῷ ὁποίῳ ἐκφράζω τὴν θερμοτάτην μου εὐγνωμοσύνην. Ὁμοίως ἐκφράζω τὰς εὐχαριστίας μου τῷ ἐν Ἀθήναις καθηγητῇ Ἐρνέστῳ Τσίλλερ καὶ τῷ κυρίῳ Χαίτζε χαρτογράφῳ παρὰ τῷ βασιλικῷ πρῶσικῷ χωρογραφεῖῳ ἐν Βερολίνῳ, οἵτινες ἔσχον τὴν κλωτύνην ὅπως χράξωσι καὶ τὸν χάρτην τῆς Τρωάδος.

Μετάρρασις Π. Καστρομένου.

ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟΝ ΙΑΚΩΒΟΥ ΜΗΛΟΪΤΗ

Ὅτε τὸ θέρος τοῦ 1879 εὕρισκόμεθα ἐν Τυβίγγῃ τῆς Βυρτεμβέργης εὐρωμεν τὸ χειρῶγραφον τοῦτο ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς πόλεως ἐκείνης. Ἡ βιβλιοθήκη τῆς Τυβίγγης σημειωτέον εἶναι πλουσιωτάτη μὲν εἰς βιβλία παλαιὰ τε καὶ νέα, πτωχοτάτη δὲ εἰς χειρῶγραφα, ὧν τὸν κατάλογον διήλθομεν ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους. Ἐν τῷ περιθωρίῳ τοῦ χειρογράφου ἀναγινώσκειται ἡ ἐξῆς σημείωσις τοῦ ὀνομαστοῦ Μαρτίνου Κρουσίου ἐκ Τυβίγγης. «Ταῦτα ἔγραψέ μοι ἰδιοχείρως ὁ ἐκ Πάτμου κύριος Ἰάκωβος ὁ Μηλοΐτης, ἐν Τυβίγγῃ τῇ 16 Ἰανουαρίου ἀππῆ, ἀνὴρ ἀριστος καὶ φιλογερμανὸς Μαρτίνῳ τῷ Κρουσίῳ». Ὡστε τὸ χειρῶγραφον χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 1588. Περὶ τοῦ Μηλοΐτου οὐδὲν ἄλλο γινώσκομεν ἢ ὅτι ἦτο Πάτμιος. Φαίνεται ὁ ἄνθρωπος ἀμαθέστατος κατὰ τὴν εὐρυτάτην τῆς λέξεως σημασίαν ἐκ τῶν ἀνορθογραφικῶν αὐτοῦ. Οὐχ ἦπτον ἦτο εὐρυῆς λίαν καὶ παρατηρητικὸς ὡς τὸ ὀδοιπορικόν του δεικνύει. Ἐν Κωνσταντινουπόλει συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη τὴν αἰτίαν τῆς φυλακίσεως ἀποσιωπᾶ, λέγων μόνον ἀπὸ τῶν πολλῶν μου ἀμαρτιῶν. Δύσκολον ὅμως νὰ υποθέσωμεν ὅτι διέπραξεν ἔγκλημα, διότι αὐτὸς ὁ Κρούσιος τὸν ἐτίμα καὶ τὸν ἔλεγε ἀριστον. Φαίνεται ἐπίσης ὅτι ἔσχε τὴν γνωριμίαν τοῦ ὀνομαστοῦ γερμανοῦ θεολόγου Νεάνδρου. Περὶ τοῦ Μηλοΐτου τούτου εἴπερ τινοσ ἄλλου δυνάμεθα νὰ

εἴπωμεν τὸ ὁμηρικὸν αἰς μάλα πολλὰ πλάγχθη· πολλῶν δ' ἀνθρώπων εἶδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω». Ὀχυράζει τι; τῇ ἀληθείᾳ πῶς κκτώρθωσεν ἄνθρωπος κατὰ τὰ φαινόμενα ἀγράμματος νὰ περιέλθῃ τοσαύτας χώρας, τὴν Ἑλλάδα ἄπασαν, Μικρασίαν, Ηκλαιστίνην, Αἴγυπτον, Ἀλγερίαν, παρὰδουναίους χώρας, Ῥωσίαν, Πολωνίαν, Πρωσσίαν καὶ ἄπασαν τὴν Γερμανίαν, Ἰταλίαν καὶ Δαλματικὴν, Θράκην καὶ Μακεδονίαν. Δὲν φαίνεται ὁ Μηλοῖτης; νὰ ἦναι οὔτε ἔμπορος, διότι δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ περιέλθῃ ὅλον τὸν κόσμον χάριν ἐμπορίου, οὔτε κοινὸς τυχοδιώκτης, ἀλλ' εἰς ἕξ ἐκείνων τῶν σπανίων χαρακτήρων, οἵτινες ὑφιστάμενοι πᾶσαν κακουσίαν, ἐπιχειροῦσι νὰ τξειδεύσωσιν εἰς πᾶσαν γῆν, πλάνητες φερόμενοι ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἄνευ ἀνάγκης καὶ σκοποῦ. Πιθανώτατα ἐν τῇ περιπλανήτει αὐτοῦ ἐκράτει σημειώσεις, διότι ἄλλως ἀδύνατον νὰ ἐνθυμηταί τοσαύτας ἀποστάσεις καὶ λεπτομερείας. Περιέργον καὶ πῶς ἀνὴρ ἀμαθὴς ἐγνωρίσθη μετὰ τοῦ Κρούσιου, ὅστις ὁπωδήποτε ἐθαύμασε τὸν ἄνδρα καὶ παρεκάλεσε νὰ τῷ καταγράψῃ τὸ ὄδοιπορικὸν αὐτοῦ. Τοῦτο ἀντεγράψαμεν τηρήσαντες τὴν ὀρθογραφίαν ἢ μᾶλλον τὴν ἀνορθογραφίαν αὐτοῦ καὶ κρίνομεν ἄξιον δημοσιώσεως πρῶτον διότι περιέχει πολλὰς περιέργους εἰδήσεις περὶ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων καὶ Ἑλλήνων τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ (1588). Ἴσως καὶ ὑπὸ γλωσσικὴν ἔσποψιν δὲν στερεῖται ἐνδιαφέροντος· κατὰ τοῦτο εἶναι ἀξιοσημείωτοι πολλοὶ ὄροι καὶ πολλὰ ὀνόματα πόλεων ξένων καὶ Ἑλληνικῶν. Καὶ τέλος εἰς τὸ ὄδοιπορικὸν τοῦτο ἔδωσέ τινα σημεσίαν καὶ αὐτὸς ὁ Κρούσιος κατατάξας αὐτὸ ἐν τοῖς χειρογράφοις τῆς τυβιγγιανῆς βιβλιοθήκης. Ἀξιοσημείωτα εὐρίσκομεν πλὴν πολλῶν ἄλλων ἐν τῷ Ὀδοιπορικῷ καὶ τὰ ἐξῆς. Τὴν ἡμέραν τῆς ἐλεύσεως αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινουπόλιν σημεῖοι ἀκριβεστάτα· τὸ γεγονός ἐκεῖνο ἐθεώρησεν ὡς Ἑλληνιστουδαιότατον ἐν τῷ βίῳ του τοῦ νὰ πατήσῃ τὸ ἔδαφος τῆς αἰχμαλωτισθείσης Σιδῶν τοῦ δούλου ἑλληνισμοῦ. Ἐνῷ περὶ ἄλλων πόλεων γράφει εἰδήσεις τινάς, περὶ Ἀθηνῶν ἀρκεῖται μόνον εἰς τὸ ὄνομα αὐτῶν· οὐδὲν περὶ αὐτῶν εὔρειν ἀξιοσημείωτον. Ἀξιοσημείωτα δὲ ἕσα περὶ Ἰωνινῶν γράφει. Πικρατηρητέον δὲ καὶ τοῦτο ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ὁ ἑλληνισμὸς ἐξετείνοντο μέχρι Αὐλῶνος καὶ Δυρακίου τὰ τέλη τοῦ 15. αἰῶνος.

Τινὰς λέξεις, πρὸ πάντων πόλεων ὀνόματα, ὧν ἡ προφορὰ πολὺ ἀπέχε τῆς πραγματικῆς ἐν τῷ χειρογράφῳ, ἠρμηνεύσαμεν ἐν ὑποσημειώσεσι, ἀφήσαντες τὴν ἐρμηνείαν τῶν λοιπῶν εὐκόλως νοουμένων τῷ ἀναγνώστῃ. Τὸ Ὀδοιπορικὸν τελειώνει ἀποτόμως διὰ σημειώσεων τινῶν περὶ Αὐλῶνος· ἀλλὰ δὲν ἔχομεν διδόμενα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι εἶχε συνέχειαν.

Τὸ κείμενον ἀποκτεστήσαμεν ἐν δυνατῇ ὀρθογραφίᾳ, διότι ἐνομίσαμεν ἔσκοπον τὴν ἐκτύπωσιν πάντων τῶν σφαλμάτων. Ὡς δεῖγμα ὅμως τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς ὀρθογραφίης τοῦ συγγραφέως παραθέτομεν ἐνταῦθα μικρὸν τι μέρος τοῦ χειρογράφου.

Ἐγὼ Ἰάκωβος μυλοῦχος γέννημα νήσου πάτμου. ἐκ τῆς ἐμοῦ ἰλικίας (1) ἐξενητεύθηκα ἐκ τὴν ἐμοῦ πατρίδα πρότον μὲν εἰς τὴν μπουλία ἐπορεύθηκα νέος ἕως 20 ἐτῶν. καὶ ἐπῆγα εἰς χῶρα τῆς πουλίας ὀνόματι ὀτροντω. μετέπειτα εἰς ἕτερι χῶρα ὀνόματι Λέιλη (Leese) χῶρα μεγάλη μετέπειτα εἰς χῶρα ὀνόματι τάραντο (taranto) καὶ αὕτη χῶρα μεγάλη καὶ πλοῦσια κατὰ πολλά. μετέπειτα ἐπῆγα εἰς χῶρα ὀνομαζόμενη Βρονδήση μετέπειτα εἰς χῶρα ὀνόματι πάρη, καὶ ἐκεῖ εἰς τὴν πάρη ἔστι το λήφαρο του αγίου νικολάου σῶο καὶ ἀκέρω, μετέπειτα ὑπέστρεψα ἐκ τῆς πουλίας εἰς τὴν πατρίδα μου καὶ ἐπορεύθηκα εἰς τὴν ἀλεξάνδριου ἐκ τῆς ἀλεξάνδρειας ἐταξίδεθα πάντα ἐν τῇ νήσῳ κύπρου καὶ ἐνήσου κρήτα. καὶ ἀπο νήσου κρήτα εἰς ἀλεξάνδρεια καὶ εἰς ἐγύπτω καὶ εἰς ἐκείνοισ τοὺς τόπους τῆς ἀραβίας ἐταξήθηκα εἰς δαμιᾶτη καὶ ἐς βεροῦτη ὅπου ὁ μέγας μάρτης του χρηστοῦ γεωργίου ἐσκότοσε με το κυτάρη του τὸν θράκον ἐν τῇ λήμη. καὶ ἀπὸ τῶ βεροῦτη εἰς τῶ γιάφα ἐκτω γιάφα ἔτι το διαστημα μία ἡμέρα καὶ ἡμισὴ ἕως τὴν πόλιν ἱεροσολήμ, καὶ ἀποτο γιάφα πορεύονται ἢ προσκηνητάδαισ εἰς τὴν ἱεροσολήμ τω πλείο μέρος δι ατῆ ἐστι ἔνκολη ἢ ἐδδο ἐκ τῆς νήσου κύπρου μετὰ καρᾶβια εἰς το γιάφα, ἀπο τὸν γιάφα εἰς χῶρα ταρσῶ ἀπο τῆς ταρσῶν εἰς τὴν τρίπολη ἢ τρίπολης ποιῆ ἔλεω πολὴ καὶ γίνεται πολλὴ σαπούνη καὶ γωρτόνοισ τα πλεία καὶ φερονοισ εἰς τὴν κωνσταντίνου πόλη, καὶ εἰς σαλονήκει, καὶ ἐράλης τόποισ ἐκ τῆς τρίπολης τὴν χῶρα ἐν τῇ στερᾶ εἰς χῶρα δαμασκὸ καὶ εἰς ἀντιόχεια καὶ εἰς χαλέπι.

Ἐν τέλει σημειοῦμεν ὅτι αἱ κατωτέρω διὰ κυρτῶν γραμμάτων λέξεις φέρουσι τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ συγγραφέως. Τὰς λέξεις αὐτάς ἐτηρήσαμεν ὡς εἶχον, διότι εἶναι ὀνομαστικὴ πόλεων καὶ χωρῶν.

Σπυρίδων Κ. Παπαγεωργίου

α' Ἐγὼ, Ἰάκωβος Μιλοῦτης, γέννημα νήσου Πάτμου, ἐκ τῆς ἐμοῦ ἰλικίας (2) ἐξενητεύθηκα ἐκ τὴν ἐμοῦ πατρίδα πρότον μὲν εἰς τὴν Μπουλία¹ ἐπορεύθηκα νέος, ἕως 20 ἐτῶν· καὶ ἐπῆγα εἰς χῶρα τῆς Πουλίας ὀνόματι Ὀτροντω. Μετέπειτα εἰς ἕτερον χῶρα ὀνόματι Λέιλη, χῶρα μεγάλη. Μετέπειτα εἰς χῶρα ὀνόματι Τάραντο, καὶ αὕτη ἢ χῶρα μεγάλη καὶ πλούσιαι κατὰ πολλά. Μετέπειτα ἐπῆγα εἰς χῶρα ὀνομαζόμενη Βρονδήση, μετέπειτα εἰς χῶρα ὀνομαζόμενη Πάρη² καὶ ἐκεῖ εἰς τὴν Πάρη ἔστι τὸ λείψανον τοῦ ἁγίου Νικολάου σῶο καὶ ἀκέραιον. Μετέπειτα ὑπέστρεψα ἐκ τῆς Πουλίας εἰς τὴν πατρίδα μου, καὶ ἐπορεύθηκα εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἐκ τῆς Ἀλεξάνδρειας ἐταξίδευκα πάντα ἐν τῇ νήσῳ Κύπρου καὶ ἐν νήσῳ

1 Ἀπουλία τῆς Ἰταλίας. — 2 Βαρί. — 3 Παρὰ τὴν ἐκβολὴν τοῦ Νείλου εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν ἀνατολικῶς. — 4 Ἰόππη. — 5 Τρίπολις τῆς Συρίας.

Κρήτην¹ και ἀπὸ νήσου Κρήτη εἰς Ἀλεξάνδρῖα και εἰς Αἰγύπτω² και εἰς ἐκεῖνους τοὺς τόπους τῆς Ἀραβίας ἐταξείδευσα εἰς Δαμιάτη¹ και εἰς Βεροῦτη, ὅπου ὁ μέγας μάρτυς τοῦ Χριστοῦ Γεώργιος ἐταβόσε μετὰ τὸ κοντάρι του τὸν δράκον ἐν τῇ λήμνῃ. Καὶ ἀπὸ τὸ Βεροῦτη εἰς τὸ Γιάφα² ἐκ τῷ Γιάφα ἔστι τὸ διάστημα μία ἡμέρα και ἡμισυ ἔω; τὴν πόλιν Ἰερουσαλήμ³ και ἀπὸ Γιάφα πορεύονται οἱ προσκυνητὰδες εἰς τὴν Ἰερουσαλήμ τὸ πλῖον μέρος δι' αὐτῆς.³ Ἔστι εὐκολὴ ἡ ὁδός. Ἐκ τῆς νήσου Κύπρου μετὰ τὰ καράβια εἰς τὸ Γιάφα. Ἀπὸ τὸν Γιάφα εἰς χώραν Ταρσῶ. Ἀπὸ τὴν Ταρσῶν εἰς Τρίπολιν.⁴ Ἡ Τρίπολις ποιεῖ ἔλαιον πολὺ και γίνεται πολὺ σκοποῦν και φορτώνουσι τὰ πλοῖα και φέρουσι εἰς τὴν Κωνσταντινου πόλιν και εἰς Σαλαμῖναι και ἐν ἄλλοις τόποις. Ἐκ τῆς Τρίπολις τὴν χώραν ἐν τῇ στερεῇ εἰς χώραν Δαμασκός, και εἰς Ἀντιόχεια και εἰς Χαλέπι.

Ἡ Κύπρος ἔχει χώρας μεγάλας μόνο τὴν Λευκασίαν και τὴν Ἀμύχωστο⁵ ἀλλὰ ἔχει και μικράς πόλεις, Πάφω και Λεμισὸ και Λάρανα και Κερύνηα. Τὸ κύκλος τῆς νήσου Κύπρου γυρίζει μίλια 600 ἰτάλικα και ἔχει κώμας 14,000. Ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρῖα ἔως πρώτη γῆς τῆς ἀνατολῆς μία χώρα ὀνομάζεται Ἀτάλια⁵ ἔστι πόρρω ἐκ τῆς Ἀλεξάνδρειας μίλια 450. Καὶ εἰς τὴν χώραν τὴν Ἀτάλια ἔστι πολλοὶ χριστιανοὶ Ἕλληνας, ἀλλὰ οὐ γινώσκουσι γλῶσσα ἑλληνικὴν μόνον τούρκικη γλῶσσα⁶ και ὑπάρχουσι καλοὶ χριστιανοὶ και γραμματισμένοι, γράμματα ἑλληνικὰ, τυπογραφία ἐκ τῆς Βενετίας. Καὶ ἐκ τῆς Ἀτάλιας ἔσω τῆς στερεῆς δύο και ἡμισυ ἡμέρας εἰς χώραν ὀνομάζεται Σπαρτά⁶ και εἰς τὰ Σπαρτὰ πολλοὶ χριστιανοὶ Ἕλληνας⁶ οὐ γινώσκουσι γλῶσσα ἑλληνικὴ. Ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια ἔως τὴν νήσον Κρήτην μίλια 450. Ἡ νήσος Κρήτη γυρίζει τὸ κύκλος μίλια 600 ἰτάλικα και ἔχει και ἔχει και αὐτὴ κώμας 14,000 (!), ὡσπερ τὴν Κύπρον (!) ἔχει ἡ Κρήτη χώρας ἢ πρώτη ἢ χώρα ἢ μεγάλη ὀνομάζεται Χάνδακας, πάλαι ὀνομα⁶ ἔστι ἡ πόλις μεγάλη ὡσπερ ἡ Ἀργεντίνη. Ἔχει και ἄλλας πόλεις Χανιά και Ρέιμος,⁶ Γεράπετρο, Στέα και Κίσαμο. Ἀλλὰ ἡ μεγάλη χώρα και τὰ Χανιά και τὸ Ρέιμος ἔστι δυναταῖς χώρας διὰ τὸν πόλεμον. Ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια ἔως τὸ Κάιρος μίλια 500 ἰτάλικα, 108 γερμανικα. Καὶ πορεύεσθε μετὰ τὰ πλοῖα τὰ ἀράπικα μετὰ τὸν ποταμὸν τὴν Νείλον. Ἀπὸ τὸ Κάιρος ἔως τὴν Ἰερουσαλήμ ἔστι τὸ διάστημα ὀκτώ ἡμέρας⁶ και ἀπὸ τὴν Ἰερουσαλήμ ἔως τὸ ὄρος Σηνά ἡμέρας ὀκτώ⁶ και ἀπὸ τὸ ὄρος Σινά ἔως τὴν Ἰερουσαλήμ ἡμέρας ὀκτώ⁶ και πορεύονται οἱ προσκυνητὰδες εἰς ἐκεῖνους τοὺς ἁγίους τόπους μετὰ τὰ καραβάνια μετὰ ταῖς καμήλικας, πολλοὶ ἀνθρώποι ὁμοῦ, δικαί ἔστι φόβος ἐν τῇ ὁδῷ ἀπὸ τοῦ κλέπτας τοῦς ἀράπιδες, και διὰ τοῦτο πορεύον-

1 Παρὰ τὴν ἐκβολὴν τοῦ Νείλου εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, ἀνατολικάς. — 2 Ἰόπη. — 3 Ἀντιόχεια. — 4 Τρίπολις τῆς Συρίας. — 5 Ἀτάλια ἢ Ὀλιβία τῆς Παμφυλίας. — 6 Ρέιμος.

ται μὲ *καρκαβάνη*· *καρβαβή* δηλοῖ πολλοὶ ἀνθρώποι ὁμοῦ, ἕως τετρακόσιοι καὶ πεντακόσιοι ὁμοῦ καὶ χίλιοι διὰ τὸν φόβον τῶν κλεπτῶν. Ἀπὸ τὴν Ἀλεξανδρίαν ἕως τὴν νήσον Ρόδον μίλια 500 ἰτάλικα. Ἡ νήσος Ρόδος ἔχει κώμας 60. Ἐκ τῆς νήσου Ρόδος ἕως τὴν νήσον Κῶς¹ μίλια ἰτάλικα 100. Πορευόμενος ἀπὸ τὴν Ρόδον τὴν ὁδὸν διὰ τὴν Κῶ εὐρίσκουμε μίαν νήσον ὀνόματι Σήμι καὶ ἔχει ἓνα κάστρο καὶ κατοικοῦσι πάντες Ἕλληνες καὶ ἡ τέχνη αὐτῶν ὑπάρχουσι πάντες·² βρουτοῦσι εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης ἕως 25 εἴκοσι καὶ πέντε ὄργιας, καὶ ἐβγάνουσι τὰ σφογγάρια, καὶ ἀπὸ ἐκείνης ἔρχονται τὰ σφογγάρια εἰς τὴν Βενετίαν. Ἀπὸ τὴν νήσον Κῶς ἕως τὴν νήσον Πάτμον μίλια 60· ἀπὸ τὴν νήσον Πάτμον ἕως τὴν νήσον Σάμον μίλια 40 ἰτάλικα· ἀπὸ τὴν νήσον Σάμον ἕως τὴν Ἔφεσον μίλια 20 ἰτάλικα· καὶ ἀπὸ Ἔφεσον ἕως τῆς στερεᾶς, εἰς χῶρον Σουβράσαρη· καὶ ἀπὸ Σουβράσαρη εἰς Βουρλά· καὶ ἀπὸ Βουρλά εἰς Σμήρνη· καὶ ἀπὸ Σμήρνης εἰς Μαγνησία, ὅπερ ἔστι ὁ υἱὸς τοῦ Κκίσαρος,³ τοῦ τούρκου, τοῦ Σουλτάν Μουράτη, ὀνόματι Μεσμέτης. Ἀπὸ Σμήρνης εἰς Θύρα· χῶρα μεγάλη, ἔμποροι πολλοὶ ἀπὸ Βενετίας καὶ ἀπὸ παντοίους τόπους τῆς Ἰταλίας, καὶ ἀπὸ Φραντζίας. Ἀπὸ Θύρας εἰς Κοῦλα. Πολλοὶ χριστιανοὶ Ἕλληνες· οὐ γινώσκουν γλῶσσαν ἑλληνικὴν· πάντες τεχνίτες, ποιοῦσι *ταπέδικα*· ἑλληνικὴ γλῶττα πτύφικα (·) Ἀπὸ τὴν Σμήρνη ἐγγὺς τῆς θαλάσσης χῶρα ὀνομάζεται Φώκιαι παλαιαῖς, καὶ ἄλλη πόλις ἐγγὺς Φώκιαι νέαις.

Ἀπὸ νήσου Σάμου ἕως νήσου Χίου μίλια 60. Ἀπὸ νήσου Χίου ἕως νήσου Μητηλήνης μίλια 30. Ἀπὸ τὴν Μητηλήνη ἕως τὴν νήσον Τένεδον μίλια 70. Ἀπὸ νήσου Τένεδου ἕως τὰ δύο Νεόκαστρα τῆς Κωνσταντινίου Πόλεως μίλια 30. Καὶ ἀνάμεσα τῆς ὁδοῦ τῆς Τένεδου καὶ τῶν δύο κάστρων ἔστι ἡ Τρωάδα. Ἀπὸ τὰ δύο Νεόκαστρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔστι χῶρα, ὀνομάζεται Καλήπολη, μίλια 30 ἰτάλικα· ἀπὸ τὴν Καλήπολη ὑπάρχει νήσος ὀνομαζομένη Μαρμαράς. Ἀπὸ τὸν Μαρμαρᾶ ἔστι ἄλλη χῶρα Ἀρακκίη⁴ ὀνόματι. Ἀπὸ τὴν Ἀρακκίη ἔστι ἕτερη χῶρα ὀνόματι Ρωδοστό· καὶ ἀπὸ τὸ Ρωδοστό ἕως τὴν Κωνσταντινίου πόλιν ἰτάλικα μίλια 100.

Ἀπὸ τὴν Κωνσταντινίου πόλιν θέλομε νὰ ἐξεύγωμε ἔξωθεν νὰ ἔλθουμε εἰς τὴ Μυρὴν θάλασσαν· καὶ πρῶτον μὲν ἐν τῇ ὁδῷ εὐρίσκουμε μικρὰ πόλιν ὀνομάζεται Νέον χωρίον. Ἀπὸ τὸ Νέον χωρίον εὐρίσκουμε ἄλλη μικρὰ πόλιν, ὀνομάζεται Θεραπία· ἀπὸ τὰ Θεραπία ἐξαγένομε ἔξωθεν τὸ στενὸν καὶ ἐμπένομε ἔσω τὴν Μυρὴν θάλασσαν καὶ περιπατοῦμε ἀριστερὰ μὲ τὰ πλοῖα, καὶ εὐρίσκουμε πρῶτη χῶρα, ὀνομάζεται Μήδια. Ἀπὸ τὴν Μήδια εὐρίσκουμε ἕτερη χῶρα ὀνόματι Ἀγαθόπολιν. Ἀπὸ τὴν Ἀγαθόπολιν εὐρίσκουμε ἕτερη χῶρα, ὀνομαζομένη Σηζόπολιν· καὶ εἰς τὴν Σηζόπολιν ἐγγὺς ἔστι νήσος.

1 Κῶς. — 2 Ἐνταῦθα ἁλλεῖπει βεβηκίως λέξις τις. — 3 Ὁ συγγραφεὺς ἔγραψε πρῶτον τὸ κέταρος μὲ ε, εἰτα διωρθώσαν αὐτὸ εἰς αι. Εἶναι ἡ μόνη ἀνορθογραφία ἣν αὐτὸς ἐνόησε!
4 Σωζόπολις.

Τὸ κύκλος τῆς νήτος μικρὸν, ἕως ἑνὸς τετάρτου ἀπὸ μίλι Ἰτάλικο. Καὶ ἔσω τῆς νήτος ἔστι μοναστήριον ὠραιότατα καὶ θαυμαστὸν, τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου προφήτου Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου, γενόμενον ὑπὸ τῶν παλκιῶν βυσιλέων. Καὶ ὑπάρχουσι πολλοὶ κηλόγεροι Ἕλληνες ἕως τὴν σήμερον, ἀλλὰ καὶ τὸ μοναστήρι ὑπάρχει πολλὰ πλούσιον. Ἀπὸ τὸ μοναστήρι ἐγγὺς εὐρίσκομε πόλιν Ἀχιλῶ.¹ Αὐτὴ ἡ πόλις ποιεῖ ἄλλας πολὺ καὶ θρέφεται ἡ Μαύρη θάλασσα καὶ ἡ Κωνσταντίνου πόλις. Ἀπὸ τὸν Ἀχιλῶ ἕτερη πόλις ὀνόματι Μεσέβρια. Ἀπὸ τὴν Μεσέβρια εἰσερχομάττα καὶ βρίσκομε ἕνα λιμῖνα ὀνόματι Πενταρχάκη² Ἐκεῖ πορεύονται τὰ πλοῖα διὰ τὸν λιμῖνα, διότι ἡ Μαύρη θάλασσα ἔστι κενὴ καὶ οὐκ ἔχει λιμῖνες. Καὶ εἰς τὴν Πενταρχάκη τὸν παλκιὸν καιρὸν ἦτονε χώρα μεγάλη καὶ κάστρο δυνάτ' ἀλανῶν³ οὐκ ἔστι πόλις, μόνον ὀλίγοι χριστιανοὶ Ἕλληνες, ἀπὸ ἔξωθεν τοῦ κάστρου. Ἀπὸ τὴν Πενταρχάκη εἰς 200 μίλια εὐρίσκομε χώρα ὀνόματι Προήλαγο, καὶ αὐτὴ ἡ πόλις ἔστι ἔσω τοῦ ποταμοῦ Τοῦναθ⁴ ἐγγὺς τῆς Μπογδανίης.⁵ Καὶ ἀπὸ τὴν Προήλαγο εἰς τὸν Καφά καὶ ἀπὸ τὸν Καφά εἰς Τραπεζῶντα.

Ταῦτα πάντα εἰσὶν ἀπὸ τῆς Κωνσταντίνου πόλεως πάντα ἀριστερά. Ἀπὸ Κωνσταντίνου πόλεως δεξιὸν τὴν μερίν τῆς Μαύρης Θάλασας οὐκ ἔχουσι πόλε, διότι ἀέχουσι⁶ λιμῖνες διὰ τὰ πλοῖα μόνον μία πόλις ὀνόματι Σινόπη. Ἀπὸ τὴν Κωνσταντίνου πόλι ἕως τὸ Σινόπη μίλια 200 ἰτάλικα, καὶ ἀπὸ τὸ Σινόπη ἕως τὸν Καφά ἰτάλικα μίλια 500.

Τὸ Ἀρτζηπέλαγος. Ἀπὸ τὴν νήτο Κρήτη ἀπὸ τὴν χώρα τῶν Χανίων ἕως τὴ νήσο Μύλο μίλια 100 ἰτάλικα ἀπὸ τὴν νήσο Μύλο ἔστι νῆσοι πολλοὶ, Κύμουλος, Σήφκνος,⁷ Σέρφος, Θερμῖα, Τζήχ,⁸ Ἐγενα. Ἡ Ἐγενα ἔστι ἐγγὺς τῆς Καρρήνθου Κεχρίης. Εἰς τὸ Ἀρτζηπέλαγος εὐρίσκεται μία νῆσος ὀνόματι Σαντορίνη ἔχει τρία κάστρα πάντες Ἕλληνες. Τῷ καιρῷ τοῦ ἐμάλλονος ὁ Τοῦρκος μετ' τὸν Βενετσιάνον εἰς τὰς 1572 ἐν ἐκείνῃ τῇ νήσῳ Σαντορίνη ὑπῆρχε καὶ ἕτερη νῆτος μικρὸ ἐγγὺς καὶ ἀνάμεσα τὴν μεγάλη νῆτο καὶ τὴν μικρὴ ἀπὸ μέσα τῆς θαλάσσης ἐξέβγαζινε φωτιὰ καὶ καπνὸς καὶ πέτρες ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὴν θάλασσα καὶ ἐψηλώνασιν ἄνοθε καὶ βρόμος πολὺς ἐκ τὸν καπνὸν καὶ θερμὸς μέγας ἀπὸ τὴν φωτιά ὅτι πάντες ἡ ἀμπελες καὶ ἡ σπορὸς τῆς νήτος ἐχαλάσανε ἀπὸ τὸν πολὺ θερμὸ καὶ ἐφύγασιν οἱ ἄνθρωποι τῆς νήσου καὶ ἐπορευθῆκασι εἰς Ἀξιάν⁹ καὶ εἰς ἄλλαις νήσαις. Καὶ ἡ πέτρες ἐπέλασιν ἄνω τῆς θαλάσσης καὶ ἤφερέ τε; ἡ θάλασσα ἕως τὴν Σαλονίκη καὶ Κωνσταντινούπολη καὶ εἰς ἄλλους τόπους, καὶ ὕστερα ἀπέυτης¹⁰ ἐχάθηκε ἡ φωτιά καὶ ὁ καπνός. Ἐγένηκε ἀπὸ ταῖς πέτραις καὶ ἐκτίστη ἕνα νησί μικρὸ ἐγγὺς τοῦ ἄλλου νησιου τοῦ μικροῦ καὶ

1 Ἀρχιάλοσ. — 2 Ὑράκεια Ποντική. — 3 Ἄλλὰ νῆν. — 4 Δούναθις. — 5 Μολδοβλαχία. 6 Οὐκ ἔχουσι. — 7 Σίρφος. — 8 Κίως. — 9 Εἰς Ναξίον, Νάξον. — 10 Ἄπευθις ἴσως.

φαίνεται ἕως τὴν σήμερον· καὶ εἰς αὐτὸ δένουσι τὰ καρδάβια τὰ σχοινιά τους· εἰς τὸ νέο νησί.

Ἀπὸ τὴν Τζήα ἕως τὴν Ἀθήνας· μίλις 20 ἀπὸ τὴν Τζήα ἕως τὴν νήσο τῆς Ἐγγήπου¹ μίλις 40 ἰτάλικα· ἀπὸ τὴν νήσο τῆς Ἐγγήπου ἔστι νήσος ὀνόματι Ἀνδρος. Νῦν ἐπιστρέφουε εἰς τὴν Μύλο, καὶ λαβάνουε ἐκ δεξιῷ μέρος καὶ βρῖσκομε τὴν νήσο Πάρο· καὶ ἀπὸ τὴν Πάρο τὴν Ἀξία² Ὁ δοῦκας τῆς ἀξίας ἐδεςπότευε ἐξ νήσους, τὴν Ἀξικν, τὴν Σαντορίνη, τὴν Ἀνδρος, τὴν Σήρα, τὴν Μπάρον καὶ τὴν Μύλο. Ἐγγὺς τῆς Ἀνδρου ἕως ἓνα μίλι ἔστι μίξ νήσος, ὀνόματι Τήνω· ἔστι τοῦ Βενετσιάνου ἕως τὴν σήμερον· ἔχει κῆστρο δυνατὸ καὶ ἀπέστειλε ὁ Τοῦρκος ἑκατὸ κῆτεργα καὶ πολλὰ φουσάτα τοῦ κειροῦ τῆς Κύπρου καὶ ἐπολέμισε αὐτὴ τὴ νήσο Τήνος. Οὐκ ἐδυνήθη λαβάνει αὐτήν. Ἐχουσι καὶ ἄλλαις νήσους πολλοῦς. Ἀμωργό, Ἀδουσταλία, Λέρος, Κάλυμος, ἀπὸ τὴν Κάλυμο ἠύρισκομε τὴν Κό, ἀπὸ τὴν Κό ἔστι ἡ Νίκρος, ἡ Τήλος, ἡ Χάραις,² ἔπειτα ἡ Ρῶδος, ἡ Κάρπαθος.

Ἀπὸ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν θέλομεν νὰ πορευθοῦμε ἐν τῇ Σκλονίῃ· καὶ πρῶτο μὲν εὔρισκομε τὴν Τένεδο, ἔπειτα τὴν Λήμνο, τὴν Σκίρο, τὸ Σκόπελο, τὸ Χιλιόδρομι, τὴν Σκιάθο, ἔπειτα τὴν Σκλονίῃ. Ἐγγὺς τῆς Σκλονίῃς ἔστι μίξ πόλις ὀνόματι Βέργια.³ Ἡ πόλις Βέργια ἔστι Πάτρια τοῦ Παναγιωτάτου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Κυρίου Σιλβέστρου. Ἐγγὺς τῆς νήσω Λήμνος καὶ ἔγγυς τῆς Σκλονίῃς ἔστι τὸ Ἅγιο Ὄρος. Ἐν ἐκείνῳ τῷ ὄρει ὑπάρχουσι δώδεκα μοναστήρια βασιλικὰ παλαιὰ, γενόμενα ὑπὸ τοὺς παλαιούς βασιλεῖς, καὶ ἔστι θαυμαστὰ καὶ πολλοὶ μόναχοι εἰς αὐτὰ τὰ μοναστήρια· καὶ ὅλα ἔχουσι κάστρα καὶ μπουμπάρδε·⁴ καὶ καμπάνες.

Μορὲ, ἦγουν Πελοπόννησος. Ἡ πελοπόννησος τὸ κύκλος μίλια 600. Ἐχει πόλεις ἔγγυς τῆς Θυλάσσης· ἡ Παλαιὰ Πάτρα, ἡ Μεθόρι, ἡ Κορόνη, ἡ Μονοβασία, Τανάπλι, ἡ Κόρινθος. Ἐγγὺς τῆς Μονοβασίας ἔστι νήσος ὀνόματι Κιθνήα Τζηρίγο, καὶ ἔστι τοῦ Βενετσιάνου ἕως νῦν. Ἐκ ταύτης τῆς νήσος ἐγεννήθη ἡ Ἐλενα τοῦ Μενελάου καὶ ἔκλεψε ὁ υἱὸς τοῦ Πριάμου καὶ ἔφερε εἰς τὴν Τροάδα καὶ διὰ κείνη τὴν αἰτίαν τῆς Ἐλένης τοῦ Μενελάου ἐγένη ὁ πόλεμος τῆς Τροάδος· καὶ ἀπολέστη ἡ Τροάδα· λέγουσι ὅτι ἡ Τροάδα ἐγύριζε τὸ κύκλος μίλια 300.

Κόρφο· τῆς Βενετίας. Πορευόμεστε ἀπὸ τὴν νήσο Κρήτη, καὶ πρῶτο μὲν εὔρισκομε τὴν νήσο Δανάκινθ,⁵ ἰτάλικα Τζάνδε, ἔπειτα τὴν Ἰήραλο-νία, ἔπειτα τοὺς Κοριφοῦς. Ἀπὸ τοῦς Κοριφοῦς ἕως τὸ Ὀτρυνδο μίλια 80· ἀλλὰ οὐ πορευόμεστε τὴν μερίαν τοῦ Ὀτρυνδο μὲ τὰ πλοῖα, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦς Κοριφοῦς λαβάνουε τὴν δεξιὰ μερίαν τῆς στερεῆς, καὶ πορευόμεστε εἰς τὸ Ραγούζη.⁶ Τὸ Ραγούζη ἔστι Πρήντζηπος, πίστη ρωμῶνα καὶ πλε-

1 Εὐρίπος (Εὐβοία). — 2 Ἡ Σάρος; Ἰαίως. — 3 Βέργια. — 4 Βομβάρδε. — 5 Ζάκυνθος. — 6 Ρήγιον.

ρώνει Τρομπούτο ¹ τοῦ Τούρκου, καὶ ἔστι Σαλκβοῦνον, χαρβάτικη γλῶσσαι.²
 Ἄπο τὸ Ραρούλη εὐρίσκουμε μίχ νῆτος ὀνόματι Κόρτζουλα³ καὶ ἔστι τοῦ
 Βενετσάνου, ἔπειτα τὴν νῆσο Λέζενκ,⁴ ἔπειτα τὴν πόλι Ζάρα· πορευόμενα
 στε εἰς τὴν Ἰστρία καὶ εἰς Παρέντζο· καὶ ἀπὸ τὸ Παρέντζο εἰς Ροβίνιο
 καὶ ἀπὸ τὸ Παρέντζο καὶ τὸ Ροβίνιο πορευόμενα στὴν Βενετίαν· ἑκατὸ
 μίλια, 100, ἰτάλικα ἀπὸ τὸ Ροβίνιο ἕως τὴν Βενετίαν.

Ἄπο τὴν νῆσο Κρήτη ἕως τὴν Κωνσταντίνου πόλη μίλια 100 ἰτάλικα.
 Καὶ εἰς τὰς 1584 εἰσῆλθα ἐγὼ ὁ Ἰάκωβος ὁ Μυλοῆτης· εἰς τὴν Κωνσταν-
 τίνου πόλι, ἡμέρα τρίτη, πρώτη ἡμέρα τοῦ Σεπτεβρίου μηνός· καὶ εἰς τὰς
 δέκα ἡμέρας τοῦ Σεπτεβρίου παρόντος, ἡμέρα πέμπτη, ἐβάλλθηκα εἰς φυ-
 λακὴ ὑπὸ τῶν πολλῶν μου ἀμαρτιῶν· καὶ ἐποίησα δέκα καὶ τρεῖς μῆνας.
 Κκι μετὰ ταῦτα Θεοῦ εὐδοκοῦντος ἐλυτρώθηκα ἀπὸ τὴν φυλακὴ διὰ ἐγ-
 γύης τῆς ἰδίας γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων. Κκι ἀπὸ τὴν Κωνσταντίνου πόλι
 ἐπορεύθηκα εἰς τὴν Βλαχία, καὶ ἀπὸ τὴν Βλαχία ἐπορεύθηκα εἰς τὴν
 Ρούσια, εἰς τὴν Λεόπολη ἀπὸ τῆς Λεόπολης εἰς τὴν Γρόδινα⁵ ὅπε ὑπῆρχε
 ὁ Στέφανος ὁ Βασιλέας τῆς Πολόνιας. Ἄπο τὴν Γρόδινα ἐπορεύθηκα εἰς
 τὴν Λιθβάνια,⁶ 24 μίλια γερμάνικα, ἵστη χώρα ὀνόματι Βίλωνα⁷ χῶρα
 μεγάλη πόπερη⁸ Ἀργεντίνη. Ἐν τῇ πόλει Βίλωνα ὑπάρχουσι πολλῆς πί-
 στες, ρούσοι, σολόνικοι, τατάροι, ἀρμένιδες καὶ λουτράντες καὶ καλβιγίνου⁹
 καὶ ὄβρεοι. Ἄπο τὴν Βίλωνα ἐν τῷ ποταμῷ ἐπορεύθηκα μετὰ τὸ πλοῖο εἰς
 πόλιν Κούμνα¹⁰ Ἐκ τῆς Κεϊμνα πολλοὶ Γερμανοὶ λουτράνοι καὶ πολόνι-
 κοὶ παπίστες. Ἄπο τὴν Κούμνα ἐπορεύθηκα εἰς τὴν πόλιν ὀνόματι Ἐν Ὀρει
 βασιλικῷ, Λατήρικα Ρεγεμόντε.¹¹ Ἄπο τὴν Ρεγεμόντε εἰς τὴν Δάνικα¹²
 ἀπὸ Δάνικα εἰς Τουρούνια.¹³ ἀπὸ Τουρούνια εἰς Ποσάνια¹⁴ ἀπὸ Ποσά-
 νια εἰς Γουραντησλάβια· ἀπὸ Γουραντησλάβια εἰς Γγγήρηζα¹⁵ ἀπὸ Γγγή-
 ρηζα εἰς Τρέστη¹⁶ ὅπου ὁ ἐκλυμπρότατος καὶ Χριστιανικώτατος ἡγεμὼν
 Χριστιανὸς ὁ Σαξώνης· ἀπὸ Τρέττη εἰς Αἰψήαν ἀπὸ Αἰψήαν εἰς πόλιν Ἄλλ.
 μεπέπει εἰς Βητεμπέρρη καὶ εἰς Τζέμμιστη καὶ εἰς Μαάημπόρα¹⁸ καὶ Ἐλ-
 μιστατ¹⁹ καὶ εἰς Προυφήκη²⁰ καὶ εἰς Βουλφιμπίτλη.²¹ Ἄπο Βουφιμπί-
 τλη εἰς Κετῆνα,²² εἰς Δοῦρεσάτ²³ καὶ εἰς τὸν κύριον διδάσκαλον τὸν
 Νέαυδρον· καὶ εἰς Νορτούζα·²⁴ ἀπὸ Νορτούζα εἰς Φανγγουαῦτι, (·) ὅθεν
 καὶ οἱ ληστάρχοι μετὰ ἐξεγυμνώσανε. Ἐπειτα εἰς Ἐριφωρ²⁵ καὶ εἰς Βεη-
 μάρη καὶ εἰς Γένα· καὶ ἔπειτα ὑπόστρεψα ἐκ τῆς Γένας εἰς Ἐρφωρτ. Καὶ
 ἀπὸ Ἐρφωρτ εἰς Λαγγισιάλετ²⁶ καὶ εἰς Μελοούζα (·)²⁷ καὶ εἰς Κάσελ.

1 Tributo φόρος. — 2 Σλαβωνική. — 3 Κόρζολα, ἢ, Μέλαινα Κέρκυρα, ἐντὸς τοῦ Ἀδρια.
 4 Λεσίνα, ἢ, Φάρος Νῆσος. — 5 Γρόδνο, πόλις τανὴν ρωσική πρὸς βορρᾶν τῆς Βαρσοβίας.
 6 Λιθουανία. — 7 Βίλνα. — 8 Πόπερη, ροβερο, πτωχός. — 9 Λουθηρανῶν καὶ Καλβινιστῶν.
 10 Κόβνο, ἢ Νιέμεν. — 11 Ἴσω; ἢ Ρίγα ἐν τῷ ὁμωνύμῳ κόλπῳ. — 12 Dantzick. — 13
 Thorn. — 14 Posen τῆς Πολωνίας. — 15 Goeiltz. — 16 Δρέσδη. — 17 Λειψία, γερμ. Λαί-
 πταιγ. — 18 Magdebourg. — 19 Helmstāt. — 20 Brunswig. — 21 Wolfenbuttel. — 22 Göt-
 tingen. — 23 Durerstadt. — 24 Nordhansen. — 25 Erfurt. — 26 Langensalza. — 27 Δὴν δὲ-

Ἄπο Κάτελ εἰς Μορημπόργκ¹ ἀπὸ Μορημπόργκ εἰς Φρανγγφόρτε· ἀπὸ Φρανγγφόρτε, Ὀμπεῖμ (;) καὶ εἰς Βώρμης² καὶ εἰς Σπίρα³ καὶ εἰς Ἐλμπερν⁴ καὶ Στοάκ⁵ καὶ ἀπὸ Στοάκ εἰς Τουπάγγα,⁶ καὶ τῶν ἐξῆς.

Ἄπο τὴν Μοθόνι εἰς τὴν Τρίπολι μπαρμπάριν ἰτάλικα μίλια 730. καὶ ἀπὸ τὴν Μοθόνι ἕως τὴν νήσο Τζάνταν⁷ μίλια ἰτάλικα 70 ἀπὸ τὴν νήσο Τζάνταν ἕως Τρίπολι μπαρμπάριν ἰτάλικα μίλια 730· ἀπὸ τὴν Τρίπολι Μπαρμπάριν ἕως τὸ Τούνεζι μίλια 90· ἀπὸ τὴν Τρίπολι ἕως τὴν Ζέρμπι μίλια 150· ἀπὸ τὴν Τρίπολι μπαρμπάρι εἰς τὴν Μάλτα 250. Ἡ Τρίπολι Μπαρμπάριν καὶ ἡ Ζέρμπι κύνουσι λάδι πολὺ καὶ φορτώνουσι τὰ κρᾶθια καὶ φέρνουσι ἐν τῇ Κωνσταντινούπολι τὰ ὁμοίως καὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρεια.

Εἶπαμε διὰ τῶν Κυκλάδων νήσων, καὶ πῶς ἀπὸ τὴν Μίλο ἀρχηνοῦμε καὶ λέγομε: Μίλο, Κύμυλο, Σύγρο, Σέρφω, Θερμιά, Τζήα. Ἄπο τὴν νήσο Τζήα ἕως τὴν Κάρυστο ἀπέχει μίλια 40. Ἡ Κάρυστος ἔνε εἰς τὴν ἄκραν τοῦ νησίου τῆς Ἐγγήπου, ἐγγὺς τῆς νήσου Ἀνδρῶν, καὶ ἀπὸ τὴν χώρα τῆς Ἐγγήπου ἀπέχει ἡμέρας 2, τότε εἶναι μεγάλας ἡμέρας· ἀλλὰ πόταν εἶναι μικραὶ ἡμέρας, εἶναι ἡμέρας 2 (,). Ἡ χώρα τῆς Ἐγγήπου διέπεται εἰς τὴν ἄκραν τοῦ νησίου, εἰς τὴν μερὰ τῆς Ροῦμελης, καὶ ἔνε ἡ χώρα ἐν τῇ θαλάσῃ, καὶ ἔνε πολλὰ δυνατὴ ἀπὸ τὸν καιρὸν ὁποῦ ἦτον τῶν Βενετιῶν· καὶ γυρίζει τὸ νησί ἰτάλικα μίλια 300 καὶ ἔχει κώμας 600. Ἡ χώρα ὠ(σ)περ εἶπαμε τῆς Ἐγγήπου ἔχει γιοφύρι ἀπὸ τὴν χώρα καὶ ἀπεινάγει εἰς τὴν ἄλλη μερὰ τῆς Στερεᾶς· καὶ ἡ Στερεὰ ὀνομάζεται Ροῦμελη· καὶ κάτωθι τῆς γιοφύρας ἔνε ἡ θάλαττα, καὶ χωρίζει ἡ νήσος ἀπὸ τὴν Στερεά. Εἶπαμε ὅτι ἀπὸ κάτωθι τῆς Γιοφύρας ἔνε θάλασσα καὶ ἐκεῖ ἔνε μῦλος· κάτωθι τῆς γιοφύρας, καὶ ἀλλάθει μὲ τὴν θάλαττα· διότι ἐκεῖν τὰ ὕδατα τῆς θαλάσσης ἐμπκύνουσι καὶ ἐβγκύνουσι τὸ πρῶτ ἕως τὴν μεσημέριαν ἐμπκύνουσι τὰ νερὰ τῆς θαλάσσης μέσα καὶ ὁ μῦλος ἀλλάθει δεξιά· καὶ ἀπὸ τὸ μεσημέρι ἕως τὸ βρασίλευμα τοῦ ἡλίου ἐπιστρέφονται τὰ νερὰ ἔξωθι, καὶ ὁ μῦλος ἀλλάθει ἀρστερεά. Ἄπο τὴν χώρα τῆς Ἐγγήπου ἕως τὴν Θήβα ἔστι τὸ δίκτημα ἀπὸ τὸ πρῶτ ἕως τὴν ἐσπέραν. Καὶ ἀπὸ τὴν Θήβα ἕως τὴν Ἀθήνα ἡμέρα μία καὶ ἡμισυ. Ἀλλὰ ἡ χώρα τῆς Θήβας στέκεται εἰς ἕνα κῆμπο, πολλὰ εἰς ὠμορρον τόπον· καὶ ἔνε μεγάλη μητρόπολι. Καὶ ἀπὸ τὴν χώρα τῆς Ἐγγήπου ἕως τὴν χώρα τῆς Ἀθηνας ἡμέρας δύο· καὶ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ἕως τὴν Κόρηνο ἡμέρας δύο καὶ ἡμισυ. Πορευόμενος εἰς τῆς Ἀθηνας τὴν Στράτα διὰ τὴν Κόρηνο ἔπω ἐκείνης τῆς ὁδοῦ ἔνε τὸ μοναστήριον, ὅπερ ἔκτισε ἡ Μαργαρόνα ἡ γυνὴ τοῦ Ἰμπερίου καὶ στέκεται ἕως τὴν σήμερον.⁸ Πορεύονται

ναται νῆ ἦναι τὰ Mülhausen τῆς Ἀλσατίας. — 1 Marburg. — 2 Worms. — 3 Speire. — 4 Heidelberg — 5 Sutfgard. — 6 Tübingen. — 7 Zickunthos. — 8 Παρὰ τῆς ἰδίας χειρὸς γέγραπται ενταῦθα ἐν τῷ περιθώρῳ Illustrissimo Il signor mio ὅπως ἀσχετον πρὸς τὸ κείμενον. Ἰγνώσκω, φαίνεται, ὁ Μηλότης καὶ τὴν ἰταλικήν. — 9 Ἡ μονὴ τοῦ Δαφνίου βεβαίως.

ἀπὸ τὸ μοναστήρι τὴν ὁδὸν διὰ τὴν Κόρινθο εὐρίσκομε χῶρα πηλειακὴ, ὀνόματι *Μέγαρα*· ἀλλὰ ἔνε χαλκασμένη κατὰ πάντα· μόνον ἔνε χωρίο. Ἡ χῶρα τῆς *Κορήνθου* ἢ πηλειακὴ στέκεται εἰς τὸ ἐξυμίλιον. Ἐξαιμῆλιον ὀνομάζεται ὅτι ἀπὸ τὴν μίξ μερῆξ ἔστι θάλασσα, ὁ κόλπος τῆς Ἐπάχτου καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην μερῆξ θάλασσα, ὁ κόλπος τῆς Ἐγενας καὶ ἀπὸ τὴν μίξ μερῆξ ἕως τὴν ἄλλην μερῆξ τῆς ἄλλης θάλασσας ἔνε ἐξ μίλια ἰταλικα· καὶ εἰς τὴν μερῆξ τῆς Ἐπάχτου εἰς τὴν θάλασσα ἦτονε ἡ πόλις τῆς *Κορήνθου* τὸν πηλειαὸν καιρὸν· ἀλλὰ νῦν ἔνε χαλκασμένη μόνον ἓν μικρὰ πόλις· ἀλλὰ ἔστι ἄνωθι τῆς χῶρας, ἐγγὺς, ὄρος ὑψηλὸν, καὶ εἰς τὴν κορυφῆ τοῦ ὄρους· ἔστι κάστρον δυνατὸν καὶ οὐ δύναται πολιορκηθῆναι, διότις ἔνε ὄρος ὑψηλὸν καὶ ὄλο πετρώδης· καὶ στήν ἄλλην μερῆξ τῆς θαλάσσης ἔνε ἡ *Κεχρῆαις*· οὐκ ἔστι νῦν χῶρα, μόνον λιμένως διὰ τὰ κεράβια· ἀλλὰ μηδὲ χωρίο ἔνε.

Ἀπὸ τὸ Ἐξωμῆλιον τῆς *Κορήνθου* ἕως τὸν Ἐπαχτο μίλια 100 τῆς θαλάσσης· καὶ ἀπὸ τὴν *Κόρινθο* ἕως τὴν παλαιὰ *Πάτρα* ἔνε τὸ διάστημα δύο ἡμέρας καὶ ἡμισυ. Ἐνε καὶ ἄλλη χῶρα ἕσω τὴν στερεὰ τῆς *Πελοπόννησος* ὀνομάζεται *Μηζηνός*· χῶρα μεγάλη· καὶ ἄλλαις χῶραις μικραῖς ἔνε τὰ *Καλάβρητα*, ὅπερ ἐδεδεσποτεύανε οἱ δύο ἀδελφοὶ οἱ Δεσπότες, ὁ κύριος *Δημήτριος* καὶ ὁ κύριος *Θωμάς*· τῶ καιρῷ ἐκείνῳ ὅπου ἐδεδεσποτεύανε ἐκεῖνοι οἱ δύο ἀδελφοὶ ἔλαθε ὁ τούρκικος ὁ τούρκος τὸν *Μορέαν*, ἦγον τὴν *Πελοπόννησο*. Ἀπὸ τὴν *Παλαιὰ Πάτρα* μίλια 12 ἐν τῇ θαλάσσει καὶ εἰς τὴν μέση τῆς ὁδοῦ ὑπάρχουσι δύο κάστρα, ὅπου φυλάγουσι τὴν χῶρα τῆς Ἐπάχτου, τὸ ἓνα κάστρο ἔνε τῆς εἰς τὴν μερῆξ τῆς *Ρούμελης*, καὶ τὸ ἄλλο εἰς τὴν μερῆξ τοῦ *Μορέως*, τὸ ἐν ἀνατολικὸν καὶ τὸ ἄλλο δυτικὸν τὰ ὅποια κάστρα εἶναι χτισμένα ὑπὸ τῶν *Βενετῶν* ἀπόντης ἐδεδεσποτεύαν οἱ *Βενετῆζοι* τὸν *Μορέαν*. Καὶ ἡ Ἐπαχτος εὐρίσκεται κτισμένη εἰς τὴν μερῆξ τῆς *Ρούμελης*· χῶρα πολλὰ ἔμορφη· καὶ ἐκεῖ ἀπὸ τὸν Ἐπαχτο, ἐγγὺς τῆς *Κεφαλονίας* νήσου, ἐπολέμησαν ἡ δύο ἀρμάδες, τῶν τούρκικων τὰ κάτεργα καὶ τοῦ *βενετῆζοῦ* τὰ κάτεργα, καὶ ἐνίκησε ἡ *χριστιανικὴ* ἀρμάδα τὴν *τούρκικην* μετὰ τὴν βοήθειαν τοῦ *Σωτῆρος Χριστοῦ*. Ἀπὸ τὸν Ἐπαχτο ἕως τὴν *Ἁγία Μαῦρα* ἕσω τῆς στερεῆς πρὸς τὴν μερῆξ τῆς *Κερκύρας*· ἦγον πρὸς τὰς *Κορυφὰς* εὐρίσκομε μίαν χῶρα μεγάλην, ὀνομάζεται *Γιάνναι*· πάντες *χριστιανοὶ Ἕλληνας*, *πραγματευτάδες*, σφόδρα ἐν τῇ *Βενετίᾳ*, καὶ διδασκάλον πολλὰ καὶ καλοὶ ἀνθρώποι. Ἀπὸ τὰς *Γιάνναι* ὑπάγει· ἡ νῆσος τῶν *Κοριφῶν* δύο ἡμέρας τῆς στερεῆς, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην μερῆξ τῆς στερεῆς, πορευόμενος τὴν μερῆξ τοῦ κόλπου τῆς *Βενετίας* εὐρίσκομε χῶρα ὀνόματι *Ἀβλόνας*. Στέκει ἡ πόλις ἕσω εἰς ποταμὸν· καὶ ἀπὸ τὸν *Ἀβλόνα* εὐρίσκομε τὸν *Δουράτιον*. Εἰς τὴν χῶρα τοῦ *Ντουράτιου* οὐκ ἔστι Ἕλληνας· μόνον τούρκοι καὶ ἄλβανίτες καὶ πίστι *ρωμῆοι*· ἀλλὰ εἰς τὸν *Ἀβλόνα* εἰσὶν πολλοὶ Ἕλληνας καὶ ἄλβανίτες, πάντες πίστι ἑλληνική.

Ἀπὸ τοῦ Δουράτζηνο εὐρίσκουμε ἄλλη χώρα εἰς ποταμὸν ὀνομάζεται *Λέσω*,¹ καὶ ἔνε εἰς ποταμὸν καὶ ἐκεῖ εὐρίσκονται πολλοὶ ἀλβανῆτες, πάντες εἰς πίστι ῥωμᾶνα. Κεὶ ἀπὸ τὸ Λέσω εὐρίσκουμε ἓνα κάστρο ὀνόματι *Δουλιτζή-γιο* πρῶτα ἦτανε τοῦ Βενετζηάνου καὶ τῷ καιρῷ τῆς Κύπρου τὸ ἔλαβε ὁ Τούρκος καὶ εἶναι πολλοὶ ἀλβανῆτες εἰς πίστι ῥωμάνικη.

Ἀπὸ τὸ Τουλτζήγιο ἕως 30 μίλια εὐρίσκουμε ἐν κάστρο δυνατὸ τοῦ *Βε-ρετζιάγρου*, πολλὰ δυνατὸ καὶ οὐκὰν φοβῆται νὰ προθῆ διὰ πολέμου ὀνο-μάζεται *Κάταρο* καὶ ἀπὸ τὸ *Κάταρο* εὐρίσκουμε τὸ *Ραγούζα*. Εἶπαμε ὅτι τὸ *Ραγούζα* εἶναι μοναθεντία, καὶ δίνει τροποῦτο πάντων τῶν βασιλέων δίνει τοῦ μεγάλου αὐρεντὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως 12,000 κορονάτους(;) τὸν πᾶσα χρόνο, δίνει καὶ τοῦ Σπάνια,² καὶ τοῦ Φάντζικ, καὶ τοῦ Βε-νετζηάνου καὶ εἶναι πίστη ῥωμᾶνα. Καὶ εἶναι Καρβάτοι, ἤγουν *σκληροῦνοι* καὶ ἔχουσι συνθήκη ὅτι πᾶσα μῆνα ποιῶσιν ἓνα *Δόνζη*³ ἤγουν *Πρήντζηπα* ἔνε πολλὰ πλούσια πόλεις· πάντες πρυμυκτάδες ἔχουσι ἕως 50 καράβια, μεγάλα πηραπάντων· πᾶσα ἓνα κοστίζει πέντε ἢ ἕξ ἢ ἑπτὰ χιλιάδες κορονάτους καὶ ταξιδεύουσι πᾶντα τοῦ Σπάνια καὶ Φράντζη καὶ Πορ-τογάλον καὶ Ἀλεξάνδρια καὶ Κωνσταντινούπολι. Ἀπέχει τὸ *Ραγούζα* ἀπὸ τὴν Βούλια μίλια 15 ἰτάλικα. Ὁ Ἀβλόνας ἔνε τούρκικος, καὶ ἀπέχει ἀπὸ τὴν Βούλια ἀπὸ τὸ *Οτράνδο* μίλια 60.

ΒΑΣΙΛΙΚΟΝ ΔΙΑΤΑΓΜΑ

ΠΕΡΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΩΤΕΡΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Ὡς γνωστόν, ἡ Κυβέρνησις θέλοισα νὰ περιορίσῃ τὰ ἐκ τῆς βιβλιοκα-πηλίας κακὰ καὶ νὰ συντείνῃ εἰς σύνταξιν ἐγχειριδίων ὅσον ἔνεστι καλῶν ὑπέβαλεν εἰς τὴν Βουλὴν κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτῆς σύνοδον νομοσχέ-διον περὶ τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῆς μέσης καὶ κατωτέρας ἐκπαιδεύ-σεως ὅπερ ἐγένετο δεκτὸν μετὰ τινὰς τροποποιήσεις. Ἐξεδόθη δὲ ὁ νόμος οὗτος ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως ἐν τῷ φύλλῳ τῆς 6 Ἰουλίου, ἐπ' ἐσχάτων δ' ἐδημοσιεύθη καὶ τὸ κανονιστικὸν διάταγμα, ὑπερ ἀνατυπού-μεν κατωτέρω ὡς διαφέρον τοῖς ἡμετέροις ἀναγνώσταις. Ἐχει δὲ τοῦτο ὡς ἐξῆς :

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α΄.

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἐχοντες ὑπ' ὄψιν τὸν ἀπὸ 22 Ἰουνίου 1882 ἈΜΒ' Νόμον περὶ τῶν δι-δακτικῶν βιβλίων τῆς μέσης καὶ κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως (δημοσιευθέντα 1 Λισσὸς, βορειότερον τοῦ Δουραχίου. 2 Ἰσπανία. 3 *Doge*—δόγη.

ἐν τῷ ἀριθμῷ 61 ἀπὸ 6 Ἰουλίου ἐ. ἔ. τῆς Ἐφημ. τῆς Κυβερν.), ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Ἡμετέρου ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Ὑπουργοῦ, διατάσσομεν·

Ἄρθρον 1. Καθ' ἐκάστην τετραετίαν τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως μετ' ἀναθεώρησιν τοῦ προγράμματος τῶν παιδευτηρίων τῆς μέσης καὶ κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως δημοσιεύει προκήρυξιν διαγωνισμοῦ, ἐν ἣ ἀναγράφονται ἅπαντα τὰ διδακτικὰ βιβλία ὅσα χρησιμεύουσι πρὸς διδασκαλίαν τῶν διὰ τοῦ προγράμματος ὠρισμένων μαθημάτων. Ἰδίᾳ δὲ σημειοῦται τίνα βιβλία πρέπει νὰ περιέχωσιν ἀναγκασίως πίνακας, χάρτας, σχήματα ἢ εἰκόνας.

Ἄρθρον 2. Ἡ προκήρυξις αὕτη δημοσιεύεται διὰ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως κατὰ μῆνα Νοέμβριον, πλὴν τῆς πρώτης τῆς ἀφορώσης εἰς τὴν τέλεσιν τοῦ πρώτου διαγωνισμοῦ τῶν διδακτικῶν βιβλίων, ἥτις δύναται νὰ δημοσιευθῇ καὶ πρὸ τῆς πρώτης Νοεμβρίου ἐ. ἔ.

Ἄρθρον 3. Τῶν βιβλίων τῶν ὑποβαλλομένων εἰς τὸν διαγωνισμὸν, τὸν προκηρυσσόμενον ἐν μηνὶ Νοεμβρίῳ κατὰ πάσων τετραετίαν, τὰ ἐγκριθμένα εἰσάγονται εἰς τὰ σχολεῖα κατὰ τὴν ἐναρξίν τοῦ μεθεπομένου σχολικοῦ ἔτους, ἵνα μεσολαβήσῃ μετὰ τὴν ἐνιαύσιον προθεσίμην τοῦ διαγωνισμοῦ ἐπαρκῆς χρόνος πρὸς τύπωσιν αὐτῶν.

Ἄρθρον 4. Τὰ εἰς τὸν διαγωνισμὸν ὑποβαλλόμενα βιβλία δύνανται νὰ εἴνε ἔντυπα ἢ χειρόγραφα, τῶς ἐγκειρομένα ἢ ὄλω; νέα. Ἀνάγκη δὲ νὰ εἴνε πάντοτε γνωστὸν τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως· ὑποβάλλονται δὲ τῶν μὲν ἐντύπων τρία τοῦλάχιστον ἀντίτυπα. τῶν δὲ χειρογράφων ἓν. Τὰ ἐν χειρογράφῳ ὑποβαλλόμενα πρέπει νὰ εἴνε γεγραμμένα εἰς ἡμίχλαστον εὐκαγνώστως καὶ νὰ μὴ περιέχωσι μηδεμίαν διόρθωσιν ἢ προσθήκην· κατατιθέμενα δὲ εἰς τὸ ὑπουργεῖον σφραγίζονται ἀνὰ πᾶν φύλλον τῇ σφραγίδι τοῦ Ὑπουργείου ὑπὸ τοῦ γενικοῦ γραμματέως ἢ τοῦ ἀναπληροῦντος αὐτὸν ἀρμοδίου τεμηματάρχου.

Ἄρθρον 5. Τὰ βιβλία τὰ κατὰ τὴν προκήρυξιν τοῦ Ὑπουργείου φέροντα πίνακας, χάρτας, εἰκόνας ἢ μέλη παρασημασμένα, ἥτοι μουσικὰ διαγράμματα, ὅταν ὑποβάλλωνται ἐν χειρογράφῳ, δύνανται νὰ ἔχωσι δείγματα αὐτῶν ἢ ἀπλῆν σημείωσιν περὶ τοῦ τίνα ἔσονται ταῦτα καὶ ἐκ τίνων ἄλλων συγγραφῶν θὰ ληφθῶσιν ἢ κατὰ τίνα τρόπον θὰ σχεδιασθῶσιν.

Ἄρθρον 6. Ὁ συγγραφεὺς βιβλίων προωρισμένων διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων συνυποβάλλει δῆλωσιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, βεβαιούσης, ὅτι τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ οὐδὲν περιέχει ἀντικείμενον εἰς τὰ δόγματα τῆς ὀρθοδόξιας.

Ἄρθρον 7. Εἰς τὰ ἐν τῷ ἄρθρῳ 2 τοῦ ΑΜΒ' Νόμου μνημονευόμενα κείμενα τῶν Ἑλλήνων ἢ ἀλλογλώσσων συγγραφέων δὲν ὑπάγονται αἱ ἐκλο-

γαί ἢ ἄλλως λεγόμενα: χρησιμοθήκαι, αἵτινες ἀναγκασίως ὑπόκεινται εἰς κρίσιν ἐν τῇ διαγωνισμῷ.

Ἄρθρον 8. Τὰ εἰς τὸν διαγωνισμὸν ὑποβαλλόμενα βιβλία προσάγονται εἰς τὸν γενικὸν γραμματεῖα τοῦ Ἰπουργείου, ὃν ἀπόντῃ ἢ κωλυόμενον ἀν- πληρόναι ὁ ἀρμόδιος τμηματάρχης. Πιρέχει δὲ οὗτος ἀπόδειξιν παραλαβῆς καὶ ὑπολογίζει τὴν ἔκτασιν ἐκάστου βιβλίου κατὰ τυπογραφικὰ φύλλα, ὧν ἕκαστον λογίζεται περιέχον περίπου 18000 τυπογραφικὰ στοιχεῖα· τὴν δὲ ἡμέραν καθ' ἣν λήγει ἡ προθεσμία ὀφείλει ὁ συγγραφεὺς νὰ παραδώσῃ ἐπὶ ἀποδείξει εἰς τὸ εἰδικὸν λογιστήριον τοῦ Ἰπουργείου τῶν Ἐκκλησια- στικῶν τακτικῶν γραμμῶν παραλαβῆς ὑπὸ τὸν τίτλον «Διάφοροι παρα- καταθῆκαι» ἐκδοσόμενον ὑπὸ τοῦ κεντρικοῦ ἢ τινος τῶν ἐπαρχιακῶν τα- μιῶν τοῦ Κράτους καὶ δηλοῦν, ὅτι κατετέθη πλήρης ἡ διὰ τοὺς κριτὰς νανομισμένη ἀμοιβή. Ἡ ἔλλειψις ἢ βραδυτέρα προσπαγωγή τοιοῦτου γραμ- ματιοῦ ἐπάγεται τὴν στέρησιν τοῦ πρὸς συναγωνισμὸν δικαιοῦματος.

Ἄρθρον 9. Αἱ ἐπιτροπεῖαι τῶν κριτῶν εἶνε τρεῖς δι' ἕκαστον κλάδον ἐκ- παιδεύσεως, τὸν τῆς μέσης καὶ τῆς κατωτέρως.

Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἐπιτροπεὶς τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως ἀπαρτίζεται ἐκ μελῶν ἐννέα τὸ πολὺ καὶ κρίνει τὰ φιλολογικὰ βιβλία, τὰ τε χρησιμεύ- οντα πρὸς διδασκαλίαν τῶν κλασικῶν καὶ νεωτέρων γλωσσῶν καὶ τὰ συν- τείνοντα εἰς γνῶσιν τῆς ἀρχαίας φιλολογίας καὶ τοῦ ἀρχαίου βίου, προσέτι δὲ καὶ τὰ ἱστορικὰ. Τῇ δὲ δευτέρῃ ἐπιτροπεῖς τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, ἀπαρτιζομένη ἐκ μελῶν ἐπτά, ἀπόκειται ἡ κρίσις τῶν εἰς τὰς φυσικὰς καὶ μαθηματικὰς ἐπιστήμας ἀναγομένων βιβλίων, προσέτι δὲ καὶ τῶν γεω- γραφικῶν. Ἡ δὲ τρίτη ἐπιτροπεὶς τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, ἐκ μελῶν πέντε συγκροτούμενη, κρίνει τὰ εἰς τὰς ἠθικὰς ἐπιστήμας ἀναγόμενα βι- βλία, ἤτοι τὰ φιλοσοφικὰ καὶ τὰ θρησκευτικὰ.

Διὰ δὲ τὰ βιβλία τῆς κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως καὶ τὰ εἰδικῶς προω- ρισμένα διὰ τὰ διδασκαλεῖα ὀρίζονται ἐπίσης τρεῖς ἐπιτροπεῖαι. Καὶ ἡ μὲν πρώτη κρίνει τὰ φιλολογικὰ, ἐν οἷς καὶ τὰ ἀνγκνωστικά, συγκροτεῖται δὲ ἐκ μελῶν πέντε· ἡ δὲ δευτέρα, ἐκ μελῶν τριῶν συγκεκριμένη, κρίνει τὰ φιλοσοφικὰ, τὰ παιδαγωγικὰ καὶ τὰ θρησκευτικὰ· εἰς τὴν αὐτὴν δ' ἐπι- τροπεῖαν ὑποβάλλονται πρὸς κρίσιν καὶ τὰ βιβλία τῶν τεχνικῶν μα- θημάτων.

Ἄρθρον 10. Τὰ εἰς τὰς ἰσραηλιτικὰς καὶ τουρκικὰς σχολὰς εἰσκητέα ἰσραηλιτικὰ καὶ τουρκικὰ βιβλία ὑποβάλλονται εἰς τὴν κρίσιν ἐπιτροπεῖας διοριζομένης ὑπὸ τοῦ Ἰπουργείου, ἥτις δηλοῖ ἂν δὲν περιέχωσί τι κατὰ τοῦ ἔθνους ἢ τοῦ πολιτεύματος. Ἄν δὲ ὑπάρχωσι πλείω τοῦ ἑνὸς βιβλίου, ἐγ- κρίνεται καὶ τούτων τὸ ἀριστον. Κατὰ δὲ τὸν ὄρισμὸν τῆς τιμῆς αὐτῶν ὑπολογίζεται ἡ ἀξία ὡς περὶ βιβλίων περιεχόντων εἰκόνας, ἕνεκα τῶν περὶ τὴν ἐκτύπων δυσχερειῶν.

Ἄρθρον 11. Οἱ κριταὶ διορίζονται διὰ Β. Διατάγματος ἐντὸς δέκα ἡμερῶν ἀπὸ τῆς λήξεως τῆς ἐνικυτίου προθεσμίας κατὰ τετραετίαν, ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ κεντρικοῦ συμβουλίου τῆς ἐκπαιδεύσεως. Μέχρι δὲ τῆς συστάσεως τοιοῦτου συμβουλίου οἱ κριταὶ διορίζονται ἐπὶ τῇ προτάσει ἐπιτροπείας συγκευμένης ἐκ τῶν τμηματάρχων τῆς μέσης καὶ κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως, τοῦ καθηγητοῦ τοῦ διδάσκοντος τὴν παιδαγωγικὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, τριῶν καθηγητῶν τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς, ἐκλεγομένων ὑπ' αὐτῆς, ἐνὸς καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς σχολῆς, ἐκλεγομένου ὑπ' αὐτῆς, δύο γυμνασιαρχῶν, ἐνὸς διευθυντοῦ διδασκαλείου, ἐκλεγομένων ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου, καὶ τοῦ διευθυντοῦ τῆς σχολῆς τῶν τεχνῶν. Ἰνα δὲ ἡ ἐπιτροπεία αὕτη προβῇ εἰς γνωμοδότησιν περὶ τῶν διοριστέων κριτῶν, ἀπαιτεῖται νὰ εἶνε παρόντα ἐν τῇ συνεδρίᾳ αὐτῆς τοῦλάχιστον ἐπτὰ μέλη.

Ἄρθρον 12. Τὰ εἰς τὸν διαγωνισμὸν ὑποβληθέντα βιβλία παραδίδονται ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου τμηματάρχου πρὸς κρίσιν τῇ οἰκείᾳ ἐπιτροπείᾳ, συνεργουμένη ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν ἀπὸ τοῦ διορισμοῦ τῶν συγκροτουμένων αὐτῆν μελῶν. Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ συνεδρίαν ἐκλέγεται καὶ ὁ πρόεδρος ἐκάστης ἐπιτροπείας.

Ἄρθρον 13. Τὸ αὐτὸ πρόσωπον δύναται ἐν ἀνάγκῃ νὰ διορισθῇ μέλος πλειόνων ἐπιτροπειῶν ἄλλὰ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ εἶνε κριτῆς ἐν οὐδεμιᾷ ἐπιτροπείᾳ ὃ ἔχων ὑποβληθῆναι βιβλίον πρὸς κρίσιν εἰς τὸν διαγωνισμὸν ἐν γένει.

Ἄρθρον 14. Πᾶσα ἔκθεσις πρέπει νὰ εἶνε ἀναλυτικὴ, ῥητῶς ἀναγράφουσα τοὺς λόγους δι' οὓς ἐγκρίνεται τὸ σχετικῶς ἄριστον, ἀπορρίπτονται δὲ τὰ λοιπὰ. Αἱ ἐκθέσεις αὗται, ὑποβαλλόμεναι εἰς τὸ Ὑπουργεῖον ἐντὸς τριῶν μηνῶν ἀπὸ τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἐπερατώθη ἡ ἐνιαύσιος προθεσμία τοῦ διαγωνισμοῦ, δημοσιεύονται διὰ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως πρὶν παρέλθωσι δύο μῆνες ἀπὸ τῆς ὑποβολῆς αὐτῶν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον.

Ἄρθρον 15. Ἡ ἔκθεσις ὑπογράφεται ὑπὸ πάντων τῶν μελῶν τῶν ἀποτελούντων τὴν ἐπιτροπείαν. Ὅταν δὲ ἡ ἀπόφασις γείνη κατὰ πλειονοψηφίαν, ἀνάγκη νὰ δηλῶνται ἐν τῇ ἐκθέσει οἱ μειονοψηφούντες καὶ οἱ λόγοι τῆς διαφωνίας αὐτῶν.

Ἄρθρον 16. Τὸ Ὑπουργεῖον, ἅμα λαθὼν τὰς ἐκθέσεις τῶν ἐπιτροπειῶν, ἐγγράφει τὰ ἐγκριθέντα βιβλία εἰς ἴδιον κατάλογον καὶ κοινοποιεῖ εἰς τοὺς συγγραφεῖς ἐκάστους τὴν ἐπιτυχίαν αὐτῶν ἐν τῷ διαγωνισμῷ.

Οὗτοι δὲ ὑποχρεοῦνται κατὰ τὴν τύπωσιν τοῦ βιβλίου νὰ δημοσιεύσωσιν ἐν αὐτῷ τὸ ἐγγράφον, δι' οὗ γνωστοποιεῖται αὐτοῖς ἡ ἐγκρισίς.

Ἄρθρον 17. Ἐν οὐδενὶ βιβλίῳ ἐπιτρέπεται ἡ χρῆσις στοιχείων τυπογραφικῶν μικροτέρων τῶν 11 στιγμῶν.

Ἄρθρον 18. Ὅταν τὸ βιβλίον ἐκτυπωθῇ καὶ εἶνε ἕτοιμον πρὸς δημοσίευσιν, ὑποβάλλονται εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τρεῖς αὐτοῦ ἀντίτυπα. Τότε δὲ

συγκαλούμεναι· αἱ ἐπιτροπεῖαι ἀποφαίνονται περὶ τοῦ ἂν τὰ βιβλία δύ-
νανται νὰ θεωρηθῶσι καλῶς καὶ κατὰ νόμον ἐκτετυπωμένα καὶ ἂν ὅσα
αὐτῶν ὑπεβλήθησαν ὡς χειρόγραφα ἐξετυπώθησαν πιστῶς κατὰ τὸ ἐν τῷ
Ἑπουργεῖῳ κατχθεμεῖνον πρωτότυπον, γνωμικεύουσι δὲ καὶ περὶ τῆς
δικαίας τιμῆς ἐκῆστου κατὰ τὸ ἄρθρον 6 τοῦ ΑΜΒ' νόμου· λαμβάνονται
δὲ ὑπ' ὄψιν αἱ δαπάναι τῆς ἐκτυπώσεως, τὸ ποῖόν τοῦ χάρτου, ἢ συμφώνως
πρὸς τὸ ἄρθρον 2 τοῦ παρόντος Διατάγματος· ἔκτασις κατὰ τυπογραφικὰ
φύλλα, ἢ ποιότης τῶν πινακῶν καὶ εἰκόνων, ἢ στάχωςις (δέσιμον) ἢ μὴ
κτλ. Περὶ τούτων δὲ ὑποβάλλεται ὑπὸ τῶν ἐπιτροπειῶν βραχεία ἔκθεσις
εἰς τὸ Ἑπουργεῖον, ὅπερ ἀποφαίνεται περὶ αὐτῆς καὶ ποιεῖ γνωστὴν εἰς τὸν
συγγραφεὺν ἐγκαίρως τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ, ἐκτυπομένην ἐν τῷ ἐξωφύλλῳ
τοῦ βιβλίου.

Ἄρθρον 19. Ἡ ἀμοιβὴ τῶν κριτῶν πληρόνεται ὑπὸ τοῦ κεντρικοῦ τα-
μείου ἐκ τῶν κατὰ τὸ ἄρθρ. 8 κατατεθέντων χρημάτων, ἐπὶ τῇ βάσει
ἐγγράφου παραγγελίας τοῦ Ἑπουργοῦ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν δι' ἧς συνοδεύ-
ονται τὰ γραμματικὰ τῆς παρακαταθήκης καὶ διανέμονται ἐξ ἴσου μεταξὺ
τῶν ἐργασθέντων ἐν τῇ ἐπιτροπείᾳ τὰ καταβληθέντα ὑπὸ τῶν συγγρα-
φῶν ποσά.

Ἄρθρον 20. Μετὰ τὴν ἐγκρίσιν τῶν βιβλίων ὑπὸ τῶν ἐπιτροπειῶν καὶ
πρὸ τῆς κοινοποιήσεως τῆς ἀποράσεως περὶ τῆς τιμῆς τοῦ βιβλίου οἱ συγ-
γραφεῖς ὑποχρεοῦνται νὰ κατχάλωσι προσέτι εἰς τοὺς κριτὰς τῆς σχετι-
κῆς ἐπιτροπεῖας πρόσθετον ἀμοιβὴν πέντε δραχμῶν κατὰ τυπογραφικὸν
φύλλον. Τῆς ἀμοιβῆς ταύτης, κατατιθεμένης κατὰ τὰ ἐν τῷ ἄρθρῳ 8 ὀρι-
ζόμενα, τὸ ἥμισυ ἀποδίδεται εἰς τοὺς εἰτηγητάς, τὸ δὲ ἕτερον εἰς πάντας
τοὺς λοιποὺς τοὺς ἐργασθέντας ἐν τῇ ἐπιτροπείᾳ κατὰ τὰς διατυπώσεις
τοῦ ἄρθρου 19.

Ἄρθρον 21. Ἐπὶ τὰ δύο πρῶτα σχολικὰ ἔτη ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως
τοῦ παρόντος Διατάγματος γίνεται χρεῖς ἐν τοῖς παιδευτηρίοις τῆς μέσης
ἐκπαιδεύσεως καὶ τοῖς τῆς κατωτέρας τῶν μέχρι τοῦδε ὑπαρχόντων
βιβλίων.

Ἄρθρον 22. Εἰς τὸν πρῶτον προκηρυχθητόμενον διαγωνισμόν ὑποβάλ-
ονται ὑπὸ τῶν βουλομένων συγγραφεῶν ἢ ἐκδοτῶν τὰ κατὰ τοὺς προ-
τέρους νόμους ἐγκεκριμένα βιβλία ὡς καὶ τὰ ἄλλα ἐν χρῆσει ἐξ ὧν κρινο-
μένων μετὰ καὶ τῶν παρουσιασθησομένων νέων ἐγκριθέσεται τὸ σχετικῶς
καρτέλλον.

Ἄρθρον 23. Ἄν εἰς τὸν πρῶτον διαγωνισμόν ὑποβληθῇ μαθήματός τινος
ἐν μόνον βιβλίον, κρίνεται καὶ αὐτό· ἂν δ' ἀπορριφθῇ ὡς καὶ ἂν μὴδὲν βι-
βλίον ὑποβληθῇ εἰς κρίσιν, προκηρύσσεται νέος διαγωνισμὸς διὰ τὸ εὐθὺς
ἐπόμενον ἔτος, κριτῶν μενόντων τῶν αὐτῶν. Τὸ δ' ἄριστον ἐγκρίνεται διὰ
τὸν χρόνον τὸν ὑπολειπόμενον πρὸς συμπλήρωσιν τῆς τετραετίας.

Ἄρθρον 24. Αἱ ἐπιτροπεῖαι τῶν κριτῶν κατὰ τὸν πρῶτον τελεσθεὶς-
 μενον διχωνισμὸν ποιῶσι γνωστὸν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον δι' ἐγγράφου ἡτιο-
 λογημένου, ἕνα μῆνα τὸ πολὺ μετὰ τὴν ἐναρξίν τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν, ἂν
 εἶνε ἐπαρκῆς ἢ τρίμηνος προθεσμία πρὸς κρίσιν τῶν ὑποβεβλημένων εἰς
 αὐτά· βιβλίων· εἰ δὲ μὴ, δρίζουσι πόσος χρόνος εἶνε ἀνάγκη νὰ προστεθῆ
 μέχρι πέντε τὸ πολὺ μηνῶν ἐν ὄλῳ. Τὸ δὲ Ὑπουργεῖον παρέχει ἐγγράφως
 τὴν ἀδειαν τῆς παρκατάεως.

Εἰς τὸν Ἡμέτερον ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαι-
 δεύσεως Ὑπουργὸν ἀνατίθεμεν τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ παρόντος Διατάγματος.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 4 Σεπτεμβρίου 1882.

Ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον
 Χ. ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ, Γ. ΡΟΥΦΟΣ, Δ. Γ. ΡΑΛΛΗΣ, Κ. ΛΟΜΒΑΡΔΟΣ, Π. ΚΑΛΑΓΙΑΣ.

Κ. ΛΟΜΒΑΡΔΟΣ.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ἡ ἐσχάτως ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς τῆς Ἐπιδύρου εὐρεθεῖσα Ἀθηνά,
 εἶνε κατὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ κ. Καββαδία, ἀγαλμα κολοσιαίου, ποιηθὲν ἐν
 ῥωμαϊκοῖς χρόνοις κατ' ἀπομίμησιν ἐπισήμου ἑλληνικοῦ ἔργου τῶν μέσων
 τῆς Ε' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος. Ἡ θεὰ στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ
 ποδὸς καὶ φέρει ποδῆρη χιτῶνα μετὰ διπλοῖδος, ἐξωσμένον οὐχὶ περὶ τὴν
 ὀσφύν, ἀλλὰ πολὺ ὑψηλότερον, ὑπὸ τοὺς μαστούς. Κατὰ τὸ ἄνω τοῦ θώ-
 ρακος μέρος φέρει τὴν αἰγίδα, ἣτις ἀποτελεῖται ἐκ δύο πετάλων, συνερ-
 χομένων κατὰ τὸ μέσον τοῦ θώρακος, ἐνθ' ὑπάρχει ἡ τῆς Γοργόνης κε-
 φαλή, περὶ ἣν ἦσαν ἐνθεν καὶ ἐνθεν δύο χαλκοὶ ὄφεις· ὡσπύτως χαλκοὶ
 ὄφεις ἦσαν καὶ κατὰ τὴν περιφέρειαν τῆς αἰγίδος. Ἡ κόμη δὲ κατέρχεται
 ἅπαντα κατὰ τὰ νῶτα, εἰς μικροὺς κατὰ τὸν ἀρχαῖκὸν τρόπον κανονικοὺς
 πλοκάμους. Παραβληθὲν τὸ ἔργον τοῦτο πρὸς τὰ σωζόμενα ἀγάλματα
 τῆς Ἀθηνᾶς, δεῖκνυσι ἰκανὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν ἐν τῇ Villa Ludovisi
 ἐν Ῥώμῃ Ἀθηνᾶν τοῦ Ἀντιόχου, τεχνίτου ἀνήκοντος εἰς τὴν νέαν Ἀτ-
 τικὴν σχολήν, ἣτις ἐργαζομένη κατὰ τὰ ἀριστουργήματα τῶν προτέρων
 χρόνων καὶ πολλαχῶς αὐτὰ ἀπομιμουμένη, ἐπέφερον ἀναγέννησίν τινα
 τῆς ἑλληνικῆς τέχνης ἐν τοῖς ῥωμαϊκοῖς χρόνοις.

— Σπουδαῖα εὐρήματα ἐγένοντο ἐσχάτως ἐν Δήλῳ, ἐπιστέλλει εἰς τὸ
 Ὑπουργεῖον ὁ κ. Καββαδίας. Ἐν ταῖς περὶ τὴν ἱερὰν λίμνην ἀνασκαφαῖς
 εὐρέθησαν ὠραῖον ἐνεπίγρατον Μωσαϊκόν, κολοσιαίου ἀγαλμα τῆς θεᾶς

Ρώμης, ἔργον Μελάρου τοῦ Ἀθηναίου, καὶ ὑπερμεγέθης ἐγοντισμένοις πολεμιστῆς, οὐχὶ Ἑλλήν ἀλλὰ βάρβαρός τις, πιθάνως Γαλάτης, ἔργον Ἀγασίου τοῦ Ἐφεσίου, αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ ποιήσαντος τὸν ἐν Παρισίοις περίφημον Βοργεσιανὸν πολεμιστὴν. Ἠρξάτο δὲ καὶ ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ θεάτρου καὶ ἐν αὐτῷ εὐρέθησαν μεγάλοι μαρμαρίνοι Τρίποδες, ἀναθήματα κεῖμενα ἐν τῇ Ὀρχήστρῃ, καὶ δύο Τελαμώνες ἦτοι ἄλλατες ὑποβαστάζοντες τὸ ἔδαφος τοῦ λογίου ἢ ὄροφόν τινα τῶν οἰκοδομημάτων τῆς σκηνῆς. Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐργασιῶν κατεδείχθη ὅτι ἡ ἐπίχουσις εἶνε πολὺ μικρὰ καὶ ὅτι περὶ τὴν Ὀρχήστρην ὑπῆρχον ἐδώλια μετ' ἀνακλίσεων, ὥσπερ ἐν τῷ ἐνταῦθα Ἰνδείο Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ.

— Πρὸ τριῶν ἤδη μηνῶν, ἤρξατο ἡ ἀρχαιολογικὴ Ἐπιχειρῆσις ἀνασκαπτουσα ἐν Ἐλευσίνι, διὰ τοῦ ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Δ. Φιλίου ἀρ' οὐ ἕκκλως ἡχώρος τοῦ ἱεροῦ περιβόλου δαπάναις τοῦ δημοσίου ταμείου ἡλευθερώθη ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῷ οἰκίσκων τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου. Τὰ μέχρι τοῦδε ἐξαγόμενα τῆς τριμήνου ἀνασκαφῆς δὲν εἶνε ἀνάξια λόγου. Τὰ ἀνω μέρη τῆς μεσημβρινῆς καὶ ὀλόκληρος σχεδὸν ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τῶν λειψάνων τοῦ μεγάλου ναοῦ τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης (τοῦ Μεγάρου) πρόκεινται τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν ἐπισκεπτομένων τὰς ἀνασκαφάς· κατὰ δὲ τὰ βορειοανατολικά τοῦ περιβόλου ἀπεκαλύφθησαν τὰ λείψανα Στοῦς καὶ τι οἰκοδόμημα, ὑπερ δὲν ἐξερευνήθη μὲν εἰσέτι δεδόντως, οὐχὶ δ' ἀνευ λόγου ὅμως δύναται νὰ ὑποτεθῆ ὡς ἡ ἀρχαία εἴσοδος εἰς τὸν ἱερὸν ἡώρον. Τὰ εὐρήματα δὲν εἶνε ἀκόμη πολλὰ· ἐν τούτοις κορμὸς ἀρχαίου γυναικείου ἀγάλματος, τοῖς ἐν Δήλῳ εὐρεθεῖσιν ὁμοίου καὶ ἐκ δύο τεμαχίων ἀποτελουμένου, ἀνευ κεφαλῆς καὶ κατὰ τὰλλα ὄχι ὅλως, ὡς καὶ προτομὴ ἐτέρου ἀρχαίου ἀγάλματιοῦ ἀνδρικοῦ, ἀγγείων θραύσματα, νομίσματά τινα καὶ τεσσαράκοντα περίπου ἐνεπίγραφοι λίθοι, ὧν δύο ψηφίσματα καὶ μίαν καταγραφήν πραγμάτων τοῦ ναοῦ (πλὴν τοῦ εἰς τὸν ἱεροφάντην Χαιρήτιον ψηφίσματος, ἐκ τοῦ γένους τῶν Κηρύκων καὶ Εὐμολπιδῶν, καὶ τινῶν ἀποθεματικῶν βιβίων, οἱ πλεῖστοι ἄλλως κολοβοὶ) δὲν εἶνε ὅλως ἀνάξια λόγου εὐρήματα διὰ τὸ μικρὸν χρονικὸν διάστημα τῆς ἀνασκαφῆς.

ΠΕΡΙ ΚΡΑΤΟΥΣ*

Ἡ ἐπιστημονικὴ τοῦ Κράτους μελέτη δυνατὸν νὰ γείνη ἀπὸ διαφόρων ἀπόψεων καὶ κατὰ διαφόρους τρόπους. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν διακρίνομεν δύο μὲν ἀληθεῖς καὶ ἐλλόγου; μεθόδους ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, δύο δὲ ἄλλας ψευδεῖς καὶ πεπληνημένας, αἵτινες φρίνονται ὡς μονομερεῖς παραλλαγαὶ τῶν δύο πρώτων. Ὁρθὰ; μεθόδου; ὑπολαμβάνομεν τὴν φιλοσοφικὴν καὶ τὴν ιστορικὴν μέθοδον· ἐκ δὲ τῆς εἰς τὸ ἄκρον ἐξωθήσεως τοῦ παρ' ἑκατέρω τούτων ἐπικρατοῦντος στοιχείου γεννῶνται αἱ παραλλαγαὶ αὐτῶν. Οὕτως ἐκ τῆς φιλοσοφικῆς μεθόδου παρήχθη ἡ τελείως ἀφηρημένη ἰδεολογικὴ μέθοδος, ἐκ δὲ τῆς ιστορικῆς ἡ ἀποκλειστικῶς ἐμπειρικὴ, καθ' ἃν τρόπον εἰκῶν τις ἐξχρησθεῖται μεταβάλλεται εἰς γελοιογραφίαν.

Ἡ ἀντίθεσις τῶν μεθόδων συνδέεται τόσον μετὰ τῶν ἰδιοτήτων τοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτικῆς, ὅσον καὶ μετὰ τῆς διαφορᾶς τῶν ψυχικῶν διαθέσεων ἐκείνων, αἵτινες ἐξεπόνησάν τι ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ταύτῃ.

Τό τε δῆλον ὅτι δίκαιον, ὡς καὶ ἡ πολιτικὴ, ἔχουσι μὲν ἐν ἑαυτοῖς ἰδαρικήν τινα ὄψιν, στοιχεῖόν τι ἠθικὸν καὶ πνευματικόν, ἀλλὰ συγχρόνως βατίζονται ἐπὶ ἐδάφους πραγματικῶ καὶ ἔχουσι συγκεκριμένην τινα μορφήν καὶ ἀξίαν. Ἄλλ' ἡ τελευταία αὕτη ὄψις παρηνωρίζεται καὶ προορᾶται ὑπὸ τῆς ἀφηρημένης ἰδεολογίας· διότι αὕτη συνήθειν ἔχει νὰ ἐπινοῇ ἀφηρημένον τι πολιτικὸν δόγμα, καὶ νὰ ἐξάγη σειρᾶν τινα συνεπειῶν λογικῶν μὲν, ἀλλ' ἀσχέτων πρὸς τὸ καθεστὸς Κράτος καὶ τὰς πραγματικὰς αὐτοῦ σχέσεις. Αὐτὸς οὗτος ὁ Πλάτων περιέπεσεν ἐν τῇ Πολιτεία αὐτοῦ εἰς τὸ σφάλμα τοῦτο· διὸ καὶ ἐξήνεγκεν ἀξιώματα, ἅπερ ἀντικρως ἀντιστρατεύονται πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὰς ἀνάγκας τῶν ἀνθρώπων. Διὰ τὸν πλοῦτον ὅμως τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ καὶ τὴν περὶ τὸν λόγον καλλισθητικὸν ἀπέφυγεν ὁ Πλάτων τὰς πενιχρὰς θεωρίας ξηρῶν τύπων, αἵτινες τοσοῦτον συχνὰ ἀπκντῶσι παρὰ τοῖς νεωτέροις πολιτειολόγοις. Τὸ Κράτος, ὡς ὀργανικὸν καὶ ἠθικὸν ὄν, δὲν εἶναι ἀπλοῦν τι προῖον ψυχρᾶς λογικῆς, οὔτε τὸ δίκαιον τοῦ Κράτους εἶναι ἀπλῆ συλλογὴ ἀξιωματῶν θεωρητικῶν.

* Ἡ προκειμένη πραγματεία ἀποτελεῖ μέρος τῆς ἀπὸ τοῦ κ. Γεωργίου Ἰω. Ἀγγελοπούλου φιλοπονηθείσης καὶ προσεγῶς δημοσιευομένης μεταφράσεως τοῦ συγγράματος τοῦ Βλόντουη περὶ τῶν Γενικῶν ἔργων τοῦ Κράτους (Allgemeine Staatslehre).

Ἡ ἰδεολογικὴ μέθοδος ὡς ἐπιστημονικὴ μὲν ἔρευνα ἄγει εὐχερῶς εἰς ἄγωνα παρίσματα, ἐφαρμοζομένη δὲ ἐν τῇ πράξει φέρει εἰς ἐπικινδυνωδестаτὴν ἐπικράτησιν στερεῶν ἰδεῶν καὶ εἰς διάλυσιν καὶ καταστροφὴν τοῦ ὑπάρχοντος Κράτους. Ἐν ταῖς ἐπαναστάσεσιν, ἐν αἷς τὰ ἀχαλίνωτα πάθη τοσοῦτω εὐχερέστερον ἐμφοροῦνται τοιούτων ἀφηρημένων θεωριῶν, καθ' ὅσον ἐλπίζουσιν, ὅτι δι' αὐτῶν θὰ καταρρίψωσι τοὺς φραγμοὺς τῶν νόμων, τοιαῦτα ἰδεολογικὰ ἀξιώματα προσκτῶνται εὐχερῶς δύναμιν ἀκαταχώνιστον, καὶ καταστρέφουσι μετὰ σατυρικής δυνάμεως πᾶν τὸ πρὸ αὐτῶν, ἐνῷ ἀδυνατοῦσι νὰ ἰδρῦσωσι νέον τινὰ ὄργανισμὸν. Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐν ταῖς πρκαρῆροις φάτεσιν αὐτῆς παρέσχε τῷ κόσμῳ φοβερὰς καὶ ὀφθαλμοφανεῖς ἀποδείξεις τῆς ὁρθότητος τῶν παρατηρήσεων τούτων, ὁ δὲ Ναπολέων δὲν εἶχεν ἀδικον λέγων σοὶ μεταφυσικοὶ καὶ οἱ ἰδεολόγοι ἐπήνεγκον τὸν ὄλεθρον τῆς Γαλλίας». Ἡ ἰδεολογικὴ ἀποψις τῆς εἰσότητος καὶ ἐλευθερίας» κατεκάλυψε δι' ἐρεπίων τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν ἐπότιτε δι' αἵματος· ἡ δογματικὴ ἐκμετάλλευσις τοῦ «μοναρχικοῦ δόγματος» κατέπνιξε τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν τῆς Γερμανίας καὶ ἀπεχώλυσε τὴν ἀνάπτυξιν τῶν δυνάμεων τῆς· τέλος δὲ ἡ ἀφηρημένη ἐφαρμογὴ τοῦ ἀξιώματος τῶν ἐθνικοτήτων ἠπέλιψε τὴν εἰρήνην συμπάσης τῆς Εὐρώπης. Αἱ γονιμώταται καὶ ἀληθέσταται τῶν ἰδεῶν γίνονται ὀλέθρια, ὅταν, ἰδεολογικῶς κατανοηθεῖσσι, πρκαματῶνται μετὰ στενοκεφάλου φανατισμοῦ.

Κατ' ἀντιθέτου κακίας χωλκίνει ἡ ἐμπειρικὴ μέθοδος, ἡ προσκεκολλημένη ἀποικλιστικῶς εἰς τὸ ὑπάρχον ἐξωτερικὸν σχῆμα, εἰς τὸ γράμμα τοῦ νόμου, ἢ εἰς τὰ πρκαμκτικά φαινόμενα. Ἡ μέθοδος αὕτη, ἔχουσα ἀξίαν τινὰ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τὸ πολὺ πολὺ διὰ τὴν ἀφθονον ὕλην, ἣν περισυνάγει, ἀριθμεῖ πολλοὺς τοὺς ὀπαδοὺς ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ, μάλιστα δὲ μετὰ τῶν γρκαφειοκρατικῶς μορφωθέντων ὑπαλλήλων. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθῶς σπάνιον νὰ καταστῆ αὕτη ἄμεσος κίνδυνος πρὸς σύμπαν τὸ Κράτος, ὅπως οἱ ἀντίποδες ἰδεολόγοι, ἀλλ' ἐπικάθηται ὅμως ὡς σκωρὶκ ἐπὶ τῆς στιλπνῆς σπάθης τῆς δικαιοσύνης, περιπλέκει διὰ παντοίων κωλυμάτων τὴν κοινὴν εὐπραγίαν, ἐπιφέρει πληθὺν μικρῶν συμφορῶν, ἐκνευρίζει τὴν ἠθικὴν δύναμιν, καὶ ἐξασθενίζει τὴν ὑγείαν τοῦ Κράτους ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἔνεκεν αὐτῆς ἐν κρίσιμοις καιροῖς ἡ σωτηρία τοῦ Κράτους ἀποβαίνει πάντοτε μὲν χαλεπωτάτη, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ἀδύνατος. Ἄν ἡ καθαρῶς ἰδεολογικὴ μέθοδος, ἀσκουμένη ἐν τῇ πράξει, ὡθεὶ εὐχερῶς τὸ Κράτος εἰς πυρετώδεις ἀποφάσεις καὶ κρίσεις, τούναντίον ἡ καθαρῶς ἐμπειρικὴ μέθοδος ἐν τῇ πράξει ἐπίσης, συνεπάγεται μετὰ τῆς αὐτῆς εὐχερείας χρόνικα κακά.

Ἡ ἱστορικὴ μέθοδος πλεονεκεῖ οὐσιωδῶς τῆς ἐμπειρικῆς κατὰ τοῦτο, ὅτι δὲν γονυπετεῖ δουλικῶς καὶ ἄνευ κρίσεως ἰδίως πρὸ τοῦ ὑπάρχοντος νόμου, ἢ τῶν γεγονότων, ἀλλ' ἀνευρίτκει, ἀποδεικνύει καὶ διαφωτίζει τὴν ἐσωτερικὴν συνάφειαν τοῦ παρελθόντος μετὰ τοῦ ἐνεστώτος, τὴν ὄργανικὴν

ἀνάπτυξιν τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ καὶ τὴν ἠθικὴν ἰδέαν, τὴν ἐκδηλουμένην ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ναὶ μὲν ἡ ἱστορικὴ μέθοδος ἀφετηρίαν ἔχει ἐπίσης πραγματικὰ φαινόμενα, ἀλλ' ἐρευνᾷ ταῦτα ὡς σώματα πλήρη ζωῆς καὶ οὐχὶ ὡς πτώματα.

Συγγενὴς ταύτῃ εἶναι ἡ ἀληθὴς φιλοσοφικὴ μέθοδος, ἣτις δὲν ἰδεολογεῖ μόνον ἐπὶ ἀφηρημένων θεωριῶν, ἀλλὰ σκέπτεται συγκεκριμένως, καὶ διὰ τοῦτο συνανοῖ τὴν ἰδέαν μετὰ τῆς πραγματικότητος. Ἄλλ' ἐν ᾗ ἡ ἱστορικὴ μέθοδος θεμέλιον τῶν κρίσεων αὐτῆς ἔχει τὰ ἱστορικὰ φαινόμενα, ἡ φιλοσοφικὴ ἐκπορεύεται ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς γνώσεως τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, καὶ ἐκεῖθεν ἐπισκοπεῖ τὰς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀποκαλυπτομένας ἐκδηλώσεις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.

Ὅλιγοις ἀνδράσι δέδοται τὸ συνανοῦν ἐν ἑκυτοῖς ἀμφοτέρας τὰς μεθόδους ταύτας. Οἱ πλείστοι τῶν συγγραφέων, τῶν ἀνυψωθέντων εἰς ἐπιστημονικὴν τινα περιωπὴν, ἀπέκλιναν ἐκ φυσικῆς διαθέσεως κατ' ἐξοχὴν πρὸς τὴν μὲν ἢ τὴν δὲ τούτων. Μεταξὺ τῶν πρώτων ὁ Ἀριστοτέλης μάλιστα πάντων εἶναι ἀξίος τοῦ ἡμετέρου θαυμασμοῦ, διότι τὰ πολιτικὰ αὐτοῦ συγγράμματα, καίπερ γεγραμμένα ἐν τῇ νεανικῇ ἐκείνῃ περιόδῳ τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας, ἐν ᾗ δὲν εἶχεν εἰσέτι ὠριμάσει ἡ πολιτικὴ μόρφωσις, ὅμως ἐπὶ χιλιάδας ἐτῶν διέμειναν ἡ καθαρωτάτη τῶν πηγῶν σοφία πολιτικῆς. Ὁ Ῥωμαῖος Κικέρων ἀπομιμείται μὲν ὡς πρὸς τὸν τρόπον τοῦ συλλογίζεσθαι καὶ τοῦ ἐκθέτειν τὰς ἰδέας τὴν φιλοσοφικὴν μέθοδον τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἦσαν μᾶλλον πεπρωτισμένοι κατὰ τοῦτο ὑπὸ τῆς φύσεως, ἀλλὰ συνάμα ἀντλεῖ, ὀρθῶς ποιῶν, τὸ κράτιστον τῆς οὐσίας ἐκ τῆς πληθώρας τῆς πρακτικῆς πολιτικῆς τῶν Ῥωμαίων. Μεταξὺ τῶν νεωτέρων ὁ Γάλλος Βοδιὸς (Bodin), ὁ Ἰταλὸς Βίκοις καὶ ὁ Ἄγγλος Βάκων Βερουλάμιος εἶναι ἀξιοί μνηεῖς, ὡς οἱ πρῶτοι ἀντιπρόσωποι τῆς φιλοσοφικῆς καὶ ἱστορικῆς μεθόδου. Ὁ Ἄγγλος Βοῦρκε, ὅμοιος τῷ Κικέρωνι κατὰ τὴν δεινότητα καὶ τὸ ὕψος τῆς εὐγλωττίας, ἀντλεῖ ἐπίσης τὰ ἀξιώματα τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ βίου τοῦ λαοῦ, εἰς δὲν ἀνήκει, ἀλλὰ περιενδύει ταῦτα ἐσθῆτα φιλοσοφικὴν καὶ πλήρη μεγαλοπρεπειᾶς. Ὁ Ἰταλὸς Μακιαβέλης, ὅστις παρκαχτέθηκεν ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ τὴν μακράν, ἀλλὰ θλιβεράν βιοτικὴν πείραν ἀνδρὸς γνωρίσαντος βχθέως καὶ ἐπισταμένως τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν, καὶ ὁ Γάλλος Μοντέσκιους, ὅστις θεᾶται τὸν κόσμον δι' ὀφθαλμῶν φαιδρῶν καὶ ἀπροκαταλήπτων, καὶ βρῖθει δξιεῶν παρατηρήσεων καὶ εὐτόχων γνωμῶν, μεταχειρίζονται ἐναλλάξ ἀμφοτέρως τὰς μεθόδους ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν, ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν προσεγγίζει μᾶλλον τῇ ἱστορικῇ, οὗτος δὲ μᾶλλον τῇ φιλοσοφικῇ μεθόδῳ. Ἐκ τούναντιοῦ δὲ ὁ Ἑλβετὸς Ρουσσώ καὶ ὁ Ἄγγλος Βέιθαμ, ὡς καὶ οἱ πλείστοι τῶν γερμανῶν συγγραφέων, ἔπονται μᾶλλον τῇ φιλοσοφικῇ μεθόδῳ, ἀλλὰ καταπίπτουσι συχνότερον ἢ τὸ μέγα αὐτῶν πρότυπον, ὁ

Πλάτων, εἰς τὰς μονομερεῖς ἀποπλανήσεις τῆς καθαρᾶς ἰδεολογίας.

Ἄλλοι ἄρα, ὅτι αἱ δύο μέθοδοι, ἡ ἱστορικὴ καὶ ἡ φιλοσοφικὴ, δὲν ἐχθαίρουσιν ἀλλήλας, ἀλλὰ τούναντίον συμπληροῦσι καὶ διορθοῦσιν ἀλλήλας. Στενοκέφαλός τις μόνον ἱστορικὸς δύναται νὰ φαντασθῆ, ὅτι αὐτὸς ἐφθασεν εἰς τὸ μὴ περικτέρω τῆς ἱστορίας, καὶ ὅτι οὐδὲν νέον δίκαιον θ' ἀναφανῆ ἐφεξῆς, μωρὸς δὲ καὶ κενόδοξος μόνον φιλόσοφος, δύναται νὰ νομίσῃ ἑαυτὸν ἀρχὴν καὶ τέλος πάσης ἀληθείας. Ὁ ἀληθὴς ἱστορικὸς ἀναγκάζεται, ὡς τοιοῦτος, ν' ἀπονεύμῃ καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ τὴν προσήκουσαν αὐτῇ ἀξίαν, ὁ δὲ ἀληθὴς πάλιν φιλόσοφος συμβουλεύεται καὶ τὴν ἱστορίαν.

Ἄλλ' ἑκάτερα τῶν μεθόδων τούτων ἔχει προσιδιάζοντα αὐτῇ πλεονεκτήματα, καθὼς καὶ ἴδια ἐλαττώματα καὶ κινδύνους. Κύριον πλεονέκτημα τῆς ἱστορικῆς μεθόδου εἶναι ὁ πλοῦτος καὶ ὁ θετικὸς χαρακτήρ τῶν περισμάτων αὐτῆς· διότι ἡ ἱστορία εἶναι πλήρης ὡσεὶ ζωῆς ποικιλίας πραγμάτων, ὄντων ἄμικ καὶ τελείως θετικῶν. Ὅ,τι δῆποτε ἡ γονιμωτάτη διάνοια καὶ ἂν δυνηθῆ νὰ ἐπινοήσῃ, συγκρινόμενον πρὸς τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας, ἔσεται πάντοτε πενιχρόν τι κατασκευάσμα, καὶ ἀβέβαιον καὶ ἀμυρανῆ εἴς τι συνήθως τὴν ὑπόστασιν. Ἄλλ' ἐνταῦθα ἐγκυβύκει ἀκριβῶς ὁ κίνδυνος, μήτοι ὁ ἐπόμενος τῇ ἱστορικῇ τρίβῳ, ὡς ἐκ τοῦ πολλοῦ ἀριθμοῦ τῶν γεγονότων, ἐπιλάβηται τῆς ἐνότητος, καὶ ἀπολέσῃ ταύτην· μήτοι καταβληθῆ ὑπὸ τὸ βάρος τῆς ὕλης, καὶ κατασυντριβῆ ὑπὸ τὸν ὄγκον τῶν ἱστορικῶν γεγονότων· μήτοι, ὑπὸ τοῦ παρελθόντος προσελκυσθεὶς καὶ προσδεθεὶς, δὲν ἔχῃ ἐφεξῆς ζωηρὸν τὸ βλέμμα πρὸς ἐπισκόπησιν τοῦ ἐνεστώτος καὶ τοῦ μέλλοντος βίου. Κεῖ δὲν εἶναι μὲν τὰ ἐλαττώματα ταῦτα οὐδοπωστιοῦν ἀναγκαῖα συνέπειαι τῆς ἱστορικῆς μεθόδου, ἀλλ' ὅμως αὐτῇ ἡ ἱστορία διδάσκει ἡμᾶς, πόσον συχνάκις ἄνδρες, ἀφοσιωθέντες μετὰ πάθους εἰς τὴν σπουδὴν αὐτῆς, περιέπεσαν εἰς πλάνης τοιαύτας. Ἐκ τούναντίου τὰ πλεονεκτήματα τῆς φιλοσοφικῆς μεθόδου εἶναι ἡ διαύγεια, ἡ ἁρμονία, ἡ ἐνότης τοῦ οὐσιώματος, καὶ ἡ πληρესτέρα ἰκανοποίησις τῶν ἀγώνων τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς τὴν τελειότητα, τὴν ἰδανικότητα. Τὰ πορίσματα αὐτῆς ἔχουσιν ἰδιαιζόντως κοσμοπολιτικὸν τινα χαρακτήρα καὶ χροικὸν ὄλω ἰδανικὴν. Ἄλλὰ καὶ τὴν μέθοδον ταύτην ἀπειλοῦσιν ἴδιοι κίνδυνοι, μάλιστα δέ, ὅτι οἱ φιλόσοφοι σπεύδοντες πρὸς τὴν ἐνότησιν, ἢ φαντάζονται συνήθως ὡς τὸν ἐνιαῖον αὐτῶν σκοπὸν, παρορῶσι πολλάκις τὴν ἐσωτερικὴν ποικιλίαν τῆς φύσεως καὶ τὴν ἀφθονίαν τῆς ὕλης, τὴν ἐν τῇ πραγματικῇ ὑπάρξει, καὶ ὅτι, πικραδιδόμενοι εἰς τὴν ταχέϊαν πτῆσιν τοῦ ἀχλινώτου πνεύματός των, οὐχὶ σπανίως, ἀντὶ ν' ἀνακαλύψωσιν ἀληθεῖς νόμους, ἐπινοοῦσι κενούς τινας τύπους ἄνευ οὐσίας, πομφόλυγας ἀληθεῖς, μεθ' ὧν ὡς ἐν παιδιᾷ κατατρίβουσι τὸν κειρὸν· ὅτι, παραγνωρίζοντες τὴν φυσικὴν ἀνάπτυξιν τῶν ὄντων, δρέπουσι καρπούς ἄωρους, ἐμπηγνύουσιν ἐν τῇ γῆ δένδρον ἄνευ ῥίζης, καὶ περιπίπτουσιν εἰς τὰ παραληρή-

μικτῆς ἰδεολογίης. Ὀλίγιστα τῶν φιλοσοφικῶν πνευμάτων ἠτύχησαν νὰ προφυλαχθῶσι τελείως ἀπὸ τῶν ἀποπλανήσεων τούτων.¹

* *
*

Ἐννοια τοῦ Κράτους καλοῦμεν ἐκείνην, διὰ τῆς ὁποίας ἀνευρίσκεται καὶ καθορίζεται ἡ φύσις καὶ οἱ οὐσιώδεις χαρακτῆρες τῶν πραγματικῶν Κρατῶν· ἰδέαν δὲ τοῦ Κράτους ὀνομάζομεν ἐκείνην, ἥτις δεικνύει ἡμῖν ἐν τῇ φωτοβόλῳ λαμπηδόνι νοητῆς τελειότητος τὴν εἰκόνα Κράτους, οὕτω μὲν πραγματοποιηθέντος, ἐπιδικωμένου δέ. Ἡ μὲν ἔννοια τοῦ Κράτους ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ιστορικῆς ἐρεύνης, ἡ δὲ τοῦ Κράτους ἰδέα διὰ τῆς φιλοσοφικῆς θεωρίας. Ἡ γενικὴ δὲ πάλιν τοῦ Κράτους ἔννοια ἀνευρίσκεται, ἐὰν διέλθωμεν τὰ διάφορα πραγματικὰ Κράτη τὰ ὑπὸ τῆς παγκοσμίου ἱστορίας περυσταθέντα, καὶ ἀναζητήσωμεν ἐν αὐτοῖς τοὺς κοινούς χαρακτῆρας. Ἀφ' ἑτέρου ἡ ὑψίστη τοῦ Κράτους ἰδέα συλλαμβάνεται, ἐὰν σταθμίσωμεν τὴν διὰ τὸ Κράτος ἰδιοφυΐαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ θεωρήσωμεν τὴν ὑψίστην νοητὴν καὶ δυνατὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἰδιοφυΐας ταύτης ὡς πολιτικὸν σκοπὸν τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἐὰν ἐπισκοπήσωμεν τὸν μέγαν ἀριθμὸν τῶν Κρατῶν, ἅτινα προσάγει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἡ ἱστορία, τινὰς μὲν κοινῶς εἰς πᾶν Κράτος χαρακτῆρας θὰ εὑρωμεν ἐκ τοῦ παρχρηϊμα, ἄλλους δὲ πάλιν θὰ ἀνακαλύψωμεν δι' ἐπιμελεστέρας ἐρεύνης.

1. Καὶ πρῶτον μὲν εἶναι αὐτόδηλον, ὅτι ἐν παντὶ Κράτει εὑρηται πληθῆς τις ἀνθρώπων οὐνηνωμένων ἀλλήλοις. Ὅσον δὴποτε δὲ καὶ ἐν ἡ ποικίλος ὁ ἀριθμὸς οὗτος, ἀνερχόμενος παρὰ τῶ μὲν τῶν Κρατῶν εἰς ὀλίγας χιλιάδας, παρὰ τῶ δὲ εἰς πολλὰ ἀνθρώπων ἑκατομμύρια, εἶναι ὅμως βέβαιον, ὅτι τότε περὶ Κράτους γίνεται λόγος, ὅτε ὑπερβαίνει τὸν κύκλον τῆς οἰκογενείας, καὶ ὑπάρχει δεσμὸς ἀνθρώπων (τούτέστιν οἰκογενειῶν, ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδῶν). Μία οἰκογένεια, ἡ μία πατριὰ, ὡς ἡ τοῦ πατριάρχου Ἰακώβ ἐν παραδείγματι, δύναται νὰ καταστῇ ὁ πυρὴν, περὶ ὃν συγκεντροῦται, προϊόντος τοῦ χρόνου, μεγαλειτέρα ὁμάς ἀνθρώπων· ἀλλὰ τὸ πραγματικὸν Κράτος τότε μόνον δημιουργεῖται, ὅταν ἡ ἐνικία αὕτη οἰκογένεια ἀναπτυχθῇ εἰς πλείονας, καὶ ἡ ἐξ αἵματος συγγένεια μεταδληθῇ εἰς φυλετικὴν. Ἡ ὁρῆ δὲν εἶναι φυλὴ· ἄνευ δὲ φυλῆς, ἢ, ἐν τῇ ὑψηλοτέρῃ βαθμίδι τοῦ πολιτισμοῦ, ἔνευ λαοῦ οὐκ ἔστι Κράτος.

1 Τὰς ἀνωτέρω καὶ ἀναλόγου; ἰδέας ἐν τῇ σελίδι αὐτῶν μετὰ τῆς νωτίερας γερμανικῆς ἐπιστήμης ἀνέπτυξαι εὐρύτερον τῶ 1811 ἐν τῷ συγγράμματι μου «*Al neue Schulen der deutschen Juristen. Zweite Auflage, Zurich, 1862.*» Ἀλλὰ πολλῶ πρότερον ὁ Ἄγγλο; καγκελάριος Βέκων ἔλεγεν τὰς πλείνας τῆς διδασκαλίας τοῦ φυσικοῦ δικαίου καὶ τῆς θετικῆς νομοθεσίας; τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, προσέδοκα δὲ τὴν ἀνεγκλίαν μεταρρύθμισιν τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου ἐκ τοῦ συνόριστου τῆς ἱστορίας μετὰ τῆς φιλοσοφίας.

Νόμιμόν τινα ἀριθμόν διὰ τὸν ἐν τῷ Κράτει λαὸν δὲν δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν ἀπολύτως, ἀλλ' ὁ τοῦ 'Ρουσσώ τουλάχιστον, ὁ εἰς 10 μόνον χιλιάδας ἀνερχόμενος, εἶναι ἀπαράδεκτος. Κατὰ τὸν μεσαιῶνα τοσοῦτον ὀλιγάνθρωπα Κράτη ἠδύναντο νὰ ὑπάρχωσιν ἀσφαλῶς καὶ εὐπρεπῶς· ἀλλ' οἱ νεώτεροι χρόνοι ἐξαναγκάζουσι τὴν ἴδρυσιν πολυαριθμοτέρων Κρατῶν, τὸ μὲν διότι οἱ πολιτικοὶ σκοποὶ τῶν νεωτέρων Κρατῶν χρήζουσι μειζόνων ἐθνικῶν δυνάμεων, τὸ δὲ διότι ἡ αὐξοῦσα δύναμις τῶν μεγάλων κρατῶν εὐχερῶς ἀποβίνει ἀπειλὴ καὶ κίνδυνος εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν μικρῶν.

2. Δεύτερον πρὸς διατήρησιν τοῦ Κράτους στοιχεῖον εἶναι ἡ διαρκὴς σχέσηις μεταξὺ λαοῦ καὶ χώρας. Τὸ Κράτος ἀπαιτεῖ ἐπικράτειαν, ὁ λαὸς δέεται χώρας.

Διὸ καὶ οἱ ρωμαϊκοὶ λαοί, καίπερ διοικούμενοι ὑπ' ἀρχηγῶν, οἵτινες δυνατὸν μέγιστα νὰ κυβερνώσι κατὰ τινὰς ἀρχὰς τοῦ δικαίου, πάλιν ὁμοῦ εὕρισκοντα εἰς τὰ πρόθυρα ἀπλῶς τοῦ Κράτους. Ἡ σταθερὰ λοιπὸν διαμονὴ αὐτῶν ἐν χώρᾳ τινὶ δημιουργεῖ κατ' ἀρχὰς τὸ Κράτος. Ὁ Μωϋσῆς ἐξεπαίδευσεν τὸν Ἰουδαϊκὸν λαὸν διὰ τὸ Κράτος, ἀλλ' ὁ Ἰωσή, μόνος ἴδρυσεν ἐν τῇ Παλαιστίνῃ τὸ Ἰουδαϊκὸν Κράτος. Οἱ λαοί, οἵτινες κατὰ τὰς μεγάλας μεταναστάσεις ἀπέβαλλον τὰς κατοικίαις των, ὅπως κατακτήσωσι νέας, ἠύρισκοντο ἐπὶ τινὰ χρόνον ἐν ἐπικινδύνῳ περιόδῳ μεταβολῆς. Διότι τὸ μὲν πρότερον Κράτος, ὅπερ τέως ἀπετέλουν, δὲν ὑφίστατο πλέον, τὸ δὲ νέον δὲν ὑπῆρχεν εἰσέτι. Ὅθεν ὁ προσωπικὸς μόνος σύνδεσμος διετηρεῖτο εἰσέτι χρόνον τινὰ, ἐν ᾧ ἡ μετὰ τοῦ ἐδάφους συνάφεια ἦτο διεσπασμένη. Ἐὰν λοιπὸν οὗτοι κατῴρθουν νὰ προσκτήσωνται νέαν χώραν ἀσφαλῆ, τότε μόνον καὶ διὰ τούτου ἠτύχουν εἰς τὴν ἴδρυσιν νέου Κράτους, ἐνῶ οἱ λαοὶ οἱ μὴ ἐπιτυχόντες τούτου ἀπωλέσθησαν. Οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὸν Θημιστοκλέα διέσωσαν ἐπὶ τῶν πλοίων τὸ Κράτος τῶν Ἀθηνῶν, διότι μετὰ τὴν ἐν Σαλλυμῆνι ναυμαχίαν ἀνεκτήσαντο τὸ ἄστυ, ἀλλ' οἱ Κίμβροι καὶ οἱ Τεύτονας ἀπωλέσθησαν, διότι καταλιπόντες τὴν γενέθλιον χώραν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κατακτήσωσι νέαν. Καὶ τὸ Ῥωμαϊκὸν δὲ Κράτος θὰ κατεστρέφετο, ἂν οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ τὴν πυρπόλησιν τῆς πόλεως ἀπεχώρουν εἰς Βεΐους.

3. Τρίτος κοινὸς χαρακτήρ τῶν Κρατῶν εἶναι ἡ ἐνότης τοῦ ἔθνους, ἢ τοῦ ἡ συννεπηκούτης τοῦ λαοῦ. Ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ Κράτους ἐνδέχεται νὰ ὑπάρχωσι διάφορα μέλη ἀπολαύοντα μεγάλης καὶ ἰδίας ἀνεξαρτησίας, ὡς ἐν Ῥώμῃ ὁ *Populus* τῶν πατριζίων καὶ πρὸ αὐτῶν οἱ *plebes*, ἢ ὡς ἐν τῷ ἀρχαιοτέρῳ γερμανικῷ μεσαιῶνι τὸ τοῦ λαοῦ *σύνταγμα* καὶ τὸ *φρουδαλικὸν σύνταγμα*. Τὸ Κράτος μέγιστα δυνατὸν νὰ συντίθηται ἐκ πολλῶν μερῶν, ἅτινα πάλιν καθ' ἑαυτὰ ἀποτελοῦσι Κράτη, ὡς ἐκ τῆς ἀρχαίας γερμανικῆς αὐτοκρατορίας ἀνεφύησαν πολλὰ κράτη διαδοχικῶς (*Territorialstate*),

ἢ ὡς ἐν τῇ δημοσποδία τῆς Βορείου Ἀμερικῆς καὶ τῆς Ἑλβετίας καὶ ἐν τῇ νέα γερμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ, ἐνθα συνυφίσταται ἐν μέγα καὶ καθολικὸν Κράτος, καὶ ἀριθμὸς τις τοπικῶν Κρατῶν δημοσποδίων. Ἄλλ' ἐὰν ἡ κοινοπραξία αὕτη μὴ ἔχη δεσμὸν τινὰ ἐνιαῖον ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ὀργανισμῷ, ἢ ἐὰν ἐν ταῖς πρὸς τὰ ξένα Κράτη ἀναφοραῖς μὴ παριστᾶται ὡς ἐνικτὸν τι σύνολον, τότε Κράτος δὲν ὑπάρχει.

4. Ἔτερος κοινὸς χαρακτηρὶς τῶν Κρατῶν εἶναι ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ κυβερνωτῶν καὶ κυβερνωμένων, ἢ μεταξὺ ἀρχῆς καὶ ὑπηκόων κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἔκφρασιν, ἢν παρενόησαν τινες ἢ καὶ κατεχράθησαν ἐνίοτε, ἀλλ' ἥτις καθ' ἑαυτὴν οὔτε μισητὴ οὔτε ἀνελεύθερος εἶναι. Τὰ εἶδη τῆς ἀντιθέσεως ταύτης δυνατὸν νὰ ποικίλλωνται, ἀλλ' αὕτη ὑφίσταται πάντοτε ἀνγκυκλίως. Καὶ ἐν αὐτῇ μάλιστα τῇ ἀκράτῳ δημοκρατίᾳ, ἐνθα φαίνεται ὡς ἐλλείπουσα ἡ ἀντίθεσις αὕτη, ὑφίσταται ὅμως πράγματι· διότι ἡ μὲν δημοτικὴ συνέλευσις τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν ἀπετέλει τὴν ἀρχήν, ἕκαστος δὲ Ἀθηναῖος καθ' ἑαυτὸν ἦτον ὑπήκοος ἐν σχέσει πρὸς ταύτην.

Ὅπου δὲν ὑπάρχει οὐδεμίᾳ ἀρχῇ κυρίαρχος, ὅπου οἱ κυβερνώμενοι ἀπηρνήθησαν τὴν πρὸς τὸ Κράτος ὑπακοήν, ὅπου ἕκαστος πράττει ὅ, τι ὀρέγεται, ὅπου βασιλεύει ἡ ἀναρχία, ἐκεῖ καὶ τὸ Κράτος διαλύεται. Ἄλλ' ἡ ἀναρχία, ὡς πᾶσα θρηνησις, βραχὺν χρόνον διαρκεῖ· διὸ καὶ ἐξ αὐτῆς νέα πάραυτα ἀρχὴ ἀναθρόσκει ἐν τῷ ζῶντι λαῷ, χονδροειδῆς μὲν καὶ ὡς τὰ πολλὰ δεσποτικὴ καὶ ἀγρία, ἀλλ' ἱκανὴ ὅπως ἐκδιᾶσθαι τὴν ὑπακοήν καὶ ἐπικυδρῶσθαι οὕτω τὴν ἀναπόφευκτον ἀντίθεσιν μεταξὺ κυβερνωτῶν καὶ κυβερνωμένων. Οἱ κοινοκτημόνες, ἀρνούμενοι διὰ τῶν θεωριῶν τῶν τὴν διάκρισιν ταύτην, ἀρνοῦνται αὐτὴν τὴν ὑπερῆξιν τοῦ Κράτους· οὐδ' ἐπέτυχον ἕως ἔρας οὐδαμοῦ, ἐμμηθενίζοντες τὸ Κράτος, νὰ πηρεισχυράγωσι τὸν καθαρῶς κοινοτικὸν αὐτῶν δεσμὸν· καὶ ἐὰν ποτε κηροθώσωσι νὰ παρατύρωσι τὰ πλήθη ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ τῶν σχεδίων τῶν, εἶναι βέβαιον, ὅτι, κατὰ τὰ πρότυπα τῶν θρησκευτικῶν κοινοτιστῶν τοῦ 15' αἰῶνος, τῶν ἀναβηπτιστῶν, καὶ κατ' αὐτὴν ἀκόμη τὴν λογικὴν τῶν πραγμάτων συνέπειαν, θὰ ἴδρουν καὶ πάλιν ἀρχὴν τινὰ, καὶ μάλιστα τὴν σκληροτάτην πτωσῶν, ὅσαι ποτὲ ὑπῆρξαν.

Παρὰ ταῖς σλαυικοῖς λαοῖς εὐρίσκομεν τὴν παλαιὰν γνώμην, ὅτι ἡ δημογῶνία ὅλων τῶν μελῶν κοινωνίας τινὸς εἶναι ἡ ἔκφρασις τῆς κοινῆς θελήσεως, καὶ οὐχὶ ἡ πλειονοψηφία ἢ ἄλλη τις ὑψηλοτέρη βούλησις. Ἄλλὰ τὸ ἀξίωμα τοῦτο χαλεπῶς καὶ μόλις δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐν δήμῳ τινὶ ἢ ἐν ἔθνει, ἐνθα πάντες εὐχερῶς καὶ ταχέως συνέρονται ἐπὶ τὸ αὐτό, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐν τῷ Κράτει, ὅπερ ὀφείλει νὰ ὑπερνεύξῃ τὴν ἀναπόδραστον ἀντίρρῃσιν τούτων ἢ ἐκείνων.

5. Τὸ Κράτος δὲν εἶναι ἀψυχὸν τι ὄργανον, οὔτε μηχανὴν νεκρά, ἀλλ' ὄν ζῶν καὶ δὴ ὀργανικόν. Ἄλλ' ἡ ὀργανικὴ αἴτιση φύσις τοῦ Κράτους δὲν

κατενοήθη πάντοτε. Οἱ πολιτικοὶ λαοὶ εἶχον βεβαίως περὶ τούτου ἰδέαν τινά, καὶ εὐχερῶς ἐξεδήλουν αὐτὴν ἐν τῇ γλώσσῃ, ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη ἠγνόει ἐπὶ πολὺ τὴν ὀργανικὴν φύσιν τοῦ Κράτους, πολλοὶ δὲ τῶν πολιτειολόγων ἀγνοοῦσιν αὐτὴν ἔτι καὶ νῦν. Ἡ τιμὴ ἐπὶ τῇ ἀγνωρίσει τῆς ὀργανικῆς φύσεως τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ Κράτους προσήκει μάλιστα τῇ ἱστορικῇ γεφυρῶν σχολῇ τοῦ δικαίου, τῇ ἀνατρεψάσῃ τὴν μαθηματικὴν καὶ μαγικὴν ἀποψιν τοῦ Κράτους, ἥτις ἐπὶ τῶν ἀριθμῶν μόνον ἐργάζεται, καὶ τὴν ἀτομικὴν μέθοδον, ἥτις ἐπιλανθάνεται τοῦ ὅλου χάριν τῶν μερῶν. Ὡς πῖναξ τις πᾶν ἄλλο εἶναι ἢ σωρεῖα στοιχείων κεχρωσμένου ἐλαίου, ὡς ἀγαλμά τι πᾶν ἄλλο εἶναι ἢ σύνολον κόκκων μαρμάρου, ὡς ὁ ἄνθρωπος πᾶν ἄλλο εἶναι ἀπλῆ ποσότης αἰμοσφαιρίων καὶ κυττάρων, οὕτω καὶ ὁ λαὸς δὲν εἶναι ἀπλοῦν ἀθροίσμα πολιτῶν, οὐδὲ τὸ Κράτος εἶναι ἀπλῆ τις σωρεῖα ἐξωτερικῶν θεσμῶν.

Βεβχίως τὸ Κράτος δὲν εἶναι προῖον τῆς φύσεως, οὔτε ἄρχ φυσικὸς ὀργανισμὸς, ἀλλ' εἶναι ἔμμεσον δημιούργημα τῶν ἀνθρώπων. Καὶ οὕτω πάλιν ὅμως ἡ προδιάθεσις πρὸς μὀρφωσιν τῶν κρατῶν ἐγκτεται ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, κατὰ δὲ ταῦτα καὶ τὸ Κράτος ἔχει φυσικὴν τινα ὑπόστασιν. Ἄλλ' ἡ φύσις ἐπαφῆκε τῇ ἀνθρωπίνῃ φροντίδι καὶ ἐπινοίᾳ νὰ πραγματοποιήσῃ τὰς πολιτικὰς ταῦτας διαθέσεις· ὑπὸ τοιαύτην δ' ἔποψιν τὸ Κράτος εἶναι προῖον τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, ἡ δὲ ὀργανικὴ αὐτοῦ παράστασις εἶναι ἀπομίμησις τοῦ φυσικοῦ ὀργανισμοῦ.

Ὅταν λοιπὸν καλῶμεν τὸ Κράτος ὀργανισμόν, δὲν ἀποβλέπομεν εἰς τὴν ἐνεργεῖαν ἐκείνην, δι' ἧς τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα ζητοῦσι τροφήν, προσλαμβάνουσιν, εἰδοποιοῦσιν αὐτὴν καὶ παράγουσι νέα εἶδη, ἀλλὰ μᾶλλον ἀποβλέπομεν εἰς τὰς ἐπομένους ιδιότητες τῶν φυσικῶν ὀργανισμῶν :

α') Πᾶς ὀργανισμὸς εἶναι ἐνωσις σωματικῶν καὶ ἑλικῶν στοιχείων καὶ ζωικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων, ἢ, ἀπλῶς εἰπεῖν, ψυχῆς καὶ σώματος.

β') Καί τοι τὸ ὀργανικὸν ὄν ἀποτελεῖ ἐν ὅλῳ καὶ διακμῆνει τοιοῦτον, ἀλλ' ὅμως ἐν τοῖς κατὰ μέρος ἐφοδιάζεται διὰ μελῶν ἐχόντων ἰδίαν λειτουργίαν καὶ δυνάμεις, δι' ὧν θεραπεύονται παντοιοτρόπως καὶ αἱ τοῦ ὅλου ποικίλαι ἀνάγκαι.

γ') Ὁ ὀργανισμὸς ἔχει ἀνάπτυξιν ἐκ τῶν ἔσω πρὸς τὰ ἔξω καὶ αὐξήσει ἐξωτερικὴν.

Ἡ ὀργανικὴ λοιπὸν φύσις τοῦ Κράτους ἀναφαίνεται ὑπὸ τὰς τρεῖς ἐνωσχεσεις, ὡς ἔπεται :

α') Ἐν παντὶ Κράτει ὑπάρχουσιν ἀναγκαίως συννηνωμένα εἰς μίαν ζωὴν τὸ πνεῦμα καὶ τὸ σῶμα, ἡ θέλησις τοῦ Κράτους καὶ τὰ ἐνεργὰ τοῦ Κράτους ὄργανα. Τὸ πνεῦμα τοῦτο καὶ ἡ θέλησις αὐτὴ τοῦ Κράτους εἶναι αὐτὰ τεῦτα τὸ πνεῦμα καὶ ἡ θέλησις τοῦ λαοῦ, διαφέροντα τοῦ ἀπλοῦ ἀθροίσματος τῶν θελήσεων καὶ διανοημάτων τῶν ἀτόμων. Σῶμα δὲ τοῦ

Κράτους, ἐν ᾧ ἐκδήλουται ὁλος ὁ βίος τοῦ λαοῦ, εἶναι αὐτὸ τὸ *σύνταγμα* μετὰ τῶν ὀργάνων αὐτοῦ, ἅτινα περικτυῶσι τὸ ὅλον, καὶ διὰ τῶν νόμων ἐκφράζουσι τὴν θέλησιν τοῦ Κράτους, μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτοῦ, ὅστις κυβερνᾷ, μετὰ τῶν διαφόρων λειτουργῶν καὶ ὑπαλλήλων, οἵτινες διοικοῦσι, μετὰ τῶν δικαστηρίων, ἅτινα ἀπονέμουσι τὴν δικαιοσύνην, μετὰ τῶν πνυτοειδῶν λειτουργῶν τῆς γενικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων, μετὰ τοῦ στρατοῦ τέλος, ὅστις παριστᾷ τὴν δύναμιν αὐτοῦ. Χαρακτῆρ, πνεῦμα καὶ εἶδος ἐκάστου Κράτους ποικίλλονται, ὅπως καὶ παρ' ἐκάστῳ τῶν ἀνθρώπων. Ἡ πρόοδος τῆς ἀνθρωπότητος ἐγκείται οὐσιωδῶς ἐν τῇ γενναίῳφρονι ἀμίλλῃ τῶν τε λαῶν καὶ κρατῶν, ἐξ ὧν σύγκειται.

β') Ἐν τῷ συντάγματι τοῦ Κράτους ἐκδήλουται ὁμοίως ἢ *διάρθρωσις* τοῦ πολιτικοῦ σώματος. Πᾶσα λειτουργία καὶ πᾶσα δημοσία συνέλευσις εἶναι ἴδιον μέρος αὐτοῦ, ἔχον ἴδιαν ἐνέργειαν. Ἡ λειτουργία δὲν εἶναι ὅπως ἐν μέρος μηχανῆς τινος, οὔτε ἐκτελεῖ ἀπλῆν τινα μηχανικὴν ἐνέργειαν ὁμοίαν πάντοτε, ὅπως οἱ τροχοὶ ἢ τὰ ἐλατήρια τῆς μηχανῆς. Τοῦναντίον ἡ ἐνέργεια αὐτῆς ἔχει *ροερόν* τινα *χαρακτῆρα* καὶ μεταβάλλεται ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα κατὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ δημοσίου βίου, πρὸς ἰκανοποίησιν τοῦ ὁποίου ὠρίσθη. Ἡ λειτουργία εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἔμφυχός τις, ὡς ὑπηρετοῦσα τῷ βίῳ· διὸ καὶ ὅταν ἡ ζωὴ τὴν ἐγκαταλίπη, περιπέση δὲ αὐτὴ εἰς ἀσκόπους τύπους καὶ προσεγγίσῃ τῇ φύσει τῆς μηχανῆς, ἥτις ἀδιακρίτως καὶ ἀπερισκέπτως πρὸς τὰς προκοπτούσας ἰδιοφυεῖς καὶ μεταβλητὰς σχέσεις ἐξακολουθεῖ ἐργαζομένη μηχανικῶς καθ' ἑδραίους ἐξωτερικοὺς νόμους, τότε καὶ ἡ λειτουργία αὐτὴ διαφθείρεται, τὸ δὲ εἰς μηχανὴν μεταβληθὲν Κράτος φέρεται εὐθὺ πρὸς τὸν ἴδιον ὄλεθρον.

Οὐ μόνον ὁ ἀνὴρ, ὁ τὴν λειτουργίαν ἀσκῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ λειτουργία αὐτὴ ἔχει ἐν ἑαυτῇ ψυχικὴν τινα ἔννοιαν, *ἐμφυχόν* τινα ἀρχὴν ἐδρεύουσταν ἐν ἑαυτῇ. Ὑπάρχει *χαρακτῆρ* τις, *πνεῦμά* τι τῆς λειτουργίας, ὑπερ πάντων ἐξασκεῖ ἐπίδρασιν τινα ἐπὶ τοῦ λειτουργοῦ, ὅστις, ὅπως τὸ ἄτομον ἐν τῷ σώματι, δρᾷ ἐν αὐτῇ. Ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ ὑπατείᾳ ἐνέκειτο θαυμαστὴ τις μεγαλειότης καὶ δύναμις, ἥτις καὶ τὸν ἄσημον ἀνδρα, τὸν ἀναδειχθέντα ὑπατον, ἀνυψοῦσα ἐκραταίου τὰς φυσικὰς αὐτοῦ δυνάμεις. Ἡ δικαστικὴ ἀρχὴ εἶναι τοσοῦτον ἱερόν, ὡς εἰς τὴν δικαιοσύνην καθωσιωμένη, ὥστε αἱ ὑψηλαὶ αὐτῆς ἰδιότητες καταπληροῦσι τὴν ψυχὴν καὶ τῶν μικρακωτέρων δικαστῶν, καὶ ἐξεγείρουσιν ἐν αὐτοῖς τὴν ὑπὲρ τοῦ δικαίου μεγαλοφροσύνην. Καὶ μὲν τὸ πνεῦμα τῆς λειτουργίας ἀδυνατεῖ νὰ μεταβάλλῃ τὴν φύσιν τοῦ λειτουργοῦ, οὔτε εἶναι τοσοῦτον ἰσχυρόν, ὥστε νὰ τὸν ἐξαναγκάσῃ, ὅπως αἱ πράξεις αὐτοῦ ἀνταποκρίνωνται πάντοτε καὶ τελείως πρὸς τὴν σημασίαν τῆς λειτουργίας· ἀλλ' ὅμως ὁ λειτουργὸς αἰσθάνεται πάντοτε τὴν *ψυχικὴν ἐπίδρασιν* τῆς λειτουργίας ἐπὶ τε τοῦ πνεύματος καὶ τῶν

διαθέσεων αὐτοῦ, καὶ ἐὰν ἔχη καθάρην τὴν διάνοικιν, δὲν δύναται νὰ παρίδῃ, ὅτι καὶ ἐν τῇ λειτουργίᾳ ψυχῆς τις ἐγκαταβιοῖ, ἥτις ἔχει μὲν μετὰ τοῦ ἀτόμου αὐτοῦ στενὴν τινα συνάρειαν καὶ ἀμεσον σύνδεσμον, ἀλλὰ πάντοτε διακρίνεται τῆς προσωπικότητός του καὶ ἐπιτῆ ταύτη.

γ') Οἱ τε λαοὶ καὶ τὰ κράτη ἔχουσιν ἀνάπτυξιν τινα καὶ αὔξησιν ἰδίαν. Αἱ περίοδοι τῆς ἱστορίας τῶν λαῶν καὶ τῶν κρατῶν μετροῦνται καθ' ἡλικίας ὑπερβαίνουσας κατὰ πολὺ τὰς τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς· διότι οἱ μὲν ἄνθρωποι ἀριθμοῦσι τὴν ζωὴν κατ' ἔτη καὶ δεκάδας ἐτῶν, τὰ δὲ Κράτη κατ' αἰῶνας ὅλους. Ἐκάστη δὲ πάλιν περίοδος ἔχει τὸν ἰδιάζοντα αὐτῇ χαρακτῆρα, καὶ τοι ἡ καθολικὴ ἱστορία λαοῦ τινος ἢ καὶ Κράτους παρίσταται ὡς ὅλον τι συνεχές. Οὕτως ἡ παιδικὴ ἡλικία τῶν λαῶν ἔχει ἄλλον χαρακτῆρα ἢ ἡ ὄριμος, πᾶς δὲ πολιτικός ἀναγκάζεται νὰ προσέχη τὸν νοῦν εἰς τὴν ἐποχὴν, ἐν ἣ τὸ Κράτος εὐρίσκεται. Καὶ ἐνταῦθα ἀρμύζει ἡ παροιμία καιρὸς παντὶ πράγματι (Ein jedes Ding hat seine Zeit).

Ἄλλὰ παρὰ τὴν ὁμοιότητα ταύτην σπουδαία διαφορὰ ἀποχωρίζει τὸ Κράτος καὶ τοὺς θεσμοὺς αὐτοῦ ἀπὸ τῶν φυσικῶν ὀργανικῶν ὄντων. Ἐνῶ δὴλον ὅτι ὁ βίος τῶν φυτῶν, τῶν ζώων καὶ τῶν ἀνθρώπων ἀνέρχεται καὶ κατέρχεται κατὰ βηθμίδας καὶ περιόδους τακτικάς, ὁ τοῦ κράτους βίος καὶ οἱ θεσμοὶ αὐτοῦ δὲν ἀναπτύσσονται πάντοτε τοσοῦτον κανονικῶς· διότι ἡ ἐπίδρασις τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας ἢ τῶν ἐξωτερικῶν περιστάσεων ἐπιφέρει συχνὰ σημαντικὰς παραλλαγὰς, εἴτε διακόπτουσα, εἴτε πρόχουσα αἴφνης τὴν κανονικὴν πορείαν τοῦ Κράτους, εἴτε μάλιστα καὶ καταστρέφουσα αὐτὴν τελείως, καθ' ὅσον ἢ μεγάλοι καὶ μέγα δυνάμενοι ἄνδρες συνεπιλαμβάνονται τοῦ ἔργου, ἢ δεσπόζουσι τὰ ἄγρια τοῦ λαοῦ πάθη. Καὶ ναὶ μὲν αἱ παραλλαγὰὶ αὗται οὔτε τοσοῦτον πολυάριθμοι εἶναι, οὔτε συνήθως τοσοῦτον μεγάλοι, ὥστε νὰ καταργήσωσι τὸν κανόνα. Τοῦναντίον εἶναι αὗται πολὺ σπανιώτεροι, ὡς τὰ πολλὰ δὲ καὶ ἀσημότεροι, ἢ ὅσον φηναίονται ἐκεῖνοι, οἵτινες παρσύρονται εἰς τὰς σκέψεις των ὑπὸ τῆς ἀμέσου ἐντυπώσεως τῶν ἐκαστοτε γεγονότων. Ἄλλ' ὅμως εἶναι ἀρχόντως σπουδαῖαι, ὅπως καταδειξῶσι τὸ μονομερές καὶ ἀνεπαρκές τῆς θεωρίας, ὅτι τὸ Κράτος δῆθεν φυσικῶς μόνον αὐξάνει, καὶ ἀποδώσωσι τὴν προσήκουσαν σημασίαν εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀτομικῆς ἐνεργείας.

δ. Ἐνῶ ἡ ἱστορία διδάσκει ἡμᾶς τὴν ὀργανικὴν φύσιν τοῦ Κράτους, γνωρίζει ἡμῖν συνάμα, ὅτι τὸ Κράτος δὲν εὐρίσκεται ἐν τῇ αὐτῇ ταπεινῇ βηθμίδι τοῦ ὀργανισμοῦ, εἰς ἣν κατατάσσονται τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα, ἀλλ' ἀνήκει εἰς ὑψηλότερον εἶδος. Ἡ ἱστορία παρίστα τὸ Κράτος ὡς ἠθικόν καὶ πνευματικόν τινα ὄργανισμὸν, ὡς μέγα τι σῶμα, ὑπερ ἰκανόν εἶναι νὰ περιλάβῃ ἐν ἑαυτῷ τὰ αἰσθήματα καὶ διανοήματα τοῦ λαοῦ, καὶ νὰ ἐκφράσῃ ταῦτα διὰ τῶν νόμων, ἢ νὰ πρῆγματώσῃ ἐν τῇ πράξει· ἐξυγγέλλει τὰς ἠθικὰς ιδιότητας, τὸν χαρακτῆρα ἐκάστου τῶν κρατῶν, καὶ ἀποδίδει

τέλος αὐτοῦ προσωπικότητά τινε, ἥτις πεπρωκισμένη πνεύματι καὶ σώματι ἰδίαν θέλῃσιν ἔχει καὶ ἐκδηλοῦ.

Ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ τοῦ Κράτους ἀνεκάλειν ἐθέρμικον τὴν καρδίαν τῶν τέκνων αὐτοῦ καὶ ἐνεθουσίων ταῦτα μέχρι αὐτοθυσίας. Ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας, ὑπὲρ τοῦ δικαίου τοῦ Κράτους ἐν ἅπασιν τοῖς χρόνοις καὶ πρὸ ἅπασιν τοῖς λαοῖς αὐτοὶ οἱ κρείττους καὶ εὐγενέστατοι προσέφερον ὀλοκαύτωμα τὰ ἀγαθὰ καὶ τὸ αἷμα αὐτῶν. Ἀπανταχοῦ δ' ἐλογίσθη ὡς ὁ τιμιώτατος σκοπὸς τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν τὸ νὰ αὐξήσῃ ἕκαστος τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν ἰσχύϊν τοῦ ἰδίου Κράτους, ἢ νὰ προαγάγῃ τὴν ἰσχύϊν καὶ εὐδαιμονίαν αὐτοῦ. Πάντες οἱ πολῖται ἐν παντὶ χρόνῳ συμμερίζονται τῆς εὐτυχίας ἢ δυστυχίας τοῦ ἰδίου Κράτους. Πᾶσαι λοιπὸν ἡ μεγάλη ἰδέα τῆς πατρίδος καὶ ὁ πρὸς αὐτὴν ἔρωσ θὰ ἦτό τι ἀκατακνήτον, εἰ μὴ ἐνουπήρχεν ἐν τῇ φύσει τοῦ Κράτους ἡ ὑψίστη αὕτη ἠθικὴ προσωπικότης.

Ἡ ἀναγνώρισις δὲ τῆς προσωπικότητος τοῦ Κράτους εἶναι ἐπίσης ἀπαραίτητος ἐν τῷ δημοσίῳ δικαίῳ, ὅσον καὶ ἐν τῷ διεθνείῳ.

Πρόσωπον, ἐν τῇ κυριολεκτικῇ τοῦ δικαίου σημασίᾳ, εἶναι ὃν τι πεπρωκισμένον δι' ἰδίαν θελήσεως καὶ δυνάμενον νὰ ἔχη, ἢ ν' ἀποκτήσῃ, ἢ νὰ δημιουργήσῃ δίκαια. Καὶ ἐν τῷ δημοσίῳ δὲ δικαίῳ ἡ ἔννοια αὕτη εἶναι ἐπίσης σπουδαία, ὅσον καὶ ἐν τῷ ἰδιωτικῷ. Ἀλλὰ Κράτος εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν πολιτικὸν καὶ νομικὸν πρόσωπον, τὸ δὲ σύνταγμα αὐτοῦ εἶναι οὕτω κατηγορημένον, ὥστε τὸ πρόσωπον τοῦ Κράτους νὰ δύναται νὰ σχηματίζῃ καὶ πραγματῶς ἰδίας θέλῃσιν, ὅσων διάφορον τῆς ἀτομικῆς ἐνὸς ἐκάστου θελήσεως καὶ ἀλλοτῶν τι ἢ τὸ ἄθροισμα τῶν ἀτομικῶν θελήσεων.

Ἀληθῶς εἰπεῖν, ἡ προσωπικότης τοῦ Κράτους ἀνεγνωρίσθη μόνον ὑπὸ ἐλευθερῶν λαῶν, μόνον δὲ παρὰ τῷ πεπολιτισμένῳ Κράτει δρᾶ ἐν πλήρει ἐλευθερίᾳ, ἐν ᾗ ἐν τῇ κατωτάτῃ κλίμακι τῆς πολιτικῆς μορφώσεως ὁ ἡγεμὼν μόνος προΐσταται, καὶ μόνος οὗτος εἶναι πρόσωπον, τὸ δὲ Κράτος ἀπλοῦν κτῆμα τῆς προσωπικῆς του κυριαρχίας.

7. Ὁμοίως ἔχει καὶ περὶ τοῦ ἄρρετος χαρακτῆρος τοῦ νεωτέρου Κράτους, ὅστις ἀνεγνωρίσθη τὸ πρῶτον κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν θῆλυον χαρακτῆρα τῆς ἐκκλησίας. Θρησκευτικὴ τις κοινότης δύναται νὰ ἔχη πάντας τοὺς ἄλλους χαρακτῆρας τοῦ Κράτους, καὶ ὅμως νὰ μὴ ἦναι Κράτος, μήτε νὰ θέλῃ νὰ γείνη, ἀκριβῶς διότι δὲν κυβερνᾷ αὐτὴ ἑαυτὴν ἐν ἐπιγνώσει καὶ ἀνδρικῶς, οὔτε δρᾷ ἐλευθερῶς ἐν τῷ ἐξωτερικῷ κόσμῳ, ἀλλ' ἀρκεῖται εἰς τὸ νὰ ὑπηρετῇ μόνον τῷ θεῷ καὶ νὰ ἐκπληροῦ τὰ θρησκευτικὰ αὐτῆς καθήκοντα.

Ἐὰν συνοψίσωμεν νῦν τὰς ἐκ τῆς ἱστορίας ἐξηγημέναις παρατηρήσεις ταύτας, δυνάμεθα νὰ διατυπώσωμεν τὴν γενικὴν τοῦ Κράτους ἔννοιαν οὕτως: Κράτος ἐστὶ σύνολον ἀνθρώπων, οἵτινες ἐν ὠρισμένῃ χώρᾳ συνδέονται, ὡς κυβερνῶντες καὶ κυβερνῶμενοι, εἰς προσωπικότητα ἠθικῶς δρ-

γανικὴν καὶ ἀνδρικὴν. Ἡ συντομώτερον εἰπεῖν: *Κράτος ἐστὶ τὸ πολιτικῶς ὀργανισμένον πρόσωπον τοῦ λαοῦ ἐν ὀρισμένῃ χώρᾳ.*¹

* * *

1 Δὲν εἶναι ἄσκοπον νὰ ἐξετάσωμεν, πῶς οἱ διάφοροι λαοὶ ἀπεκάλουν τὸ Κράτος. Οἱ Ἕλληνες διὰ τῆς λέξεως πόλις ἐσημαῖνον τὸ τε ἄστυ ἢ πόλιν καὶ τὸ Κράτος, ὑποδεικνύοντες οὕτως, ὅτι ὡς πρὸς αὐτοὺς ἡ πόλις εἶναι ἡ βῆσις τοῦ Κράτους καὶ τὸ ὅριον ὅπου τὸ καθορίζει. Καὶ ἡ ῥωμαϊκὴ ἢ δὲ ἔκφρασις Civitas ἀναφέρεται εἰς τοὺς ἀστοὺς πόλεως τινος, ὡς τὸν πυρῆνα τοῦ Κράτους, ἀλλ' ἔχει προσωπικώτερον χαρακτῆρα ἢ ἡ ἑλληνικὴ λέξις πόλις, καὶ εἶναι ἄρμοδιωτέρα, ὅπως περιλάβῃ ἐν ἑαυτῇ μεγαλειτέρα πλῆθη λαοῦ. Καὶ ἡ λέξις civilitas (πολιτισμός), παραγομένη ἐκ τοῦ εἰς τὸ Κράτος ἀποδομένου ὀνόματος, ἀγορεύει ὑπὲρ τῆς ὀψήλης ἠθικῆς ἔννοιας τοῦ Κράτους, καὶ πρακτικῶς συμπίπτει μετὰ τῆς ἀναπτύξεως καὶ πραγματώσεως τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ.

Ἡ ἄλλη ῥωμαϊκὴ ἔκφρασις res publica εἶναι ἔτι ὀψηλοτέρα, καθ' ὅσον ἰδίως προϋποθέτει ὀχι τὴν μεταφῶ ἀστών πόλεως τινος, σχέσιν, ἀλλὰ λαὸν τινα (res populi) καὶ περιέχει ἐν ἑαυτῇ τὴν ἔννοιαν τῆς εὐδαιμονίας τοῦ λαοῦ. Κατὰ τὴν ἀρχαίαν σημασίαν ἡ λέξις res publica δὲν ἀποκλείει τὴν μοναρχίαν, ἀλλ' ὅμως δὲν ἀρμόζει εἰς τὰ δεσποτικὰ Κράτη.

Ἡ λέξις Stat (stato, état, state) ὑπερίσχυσεν ἐν ταῖς νεωτέραις γλώσσαις ὄχι μόνον παρὰ τοῖς ῥωμαϊκοῖς, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς γερμανικοῖς λαοῖς. Συμπλήρωμα ἄσχυμον καθ' ἑαυτὴν (ἐπειδὴ ἐν ἀρχῇ ἐσημαίνει κατὰστασίν τινα ὅποιανδήποτε, καὶ ἀναμφιβόλως τὴν συνεπλήρου τότε λέγοντας status rei publicae, ὅπως τὴν συσχέτισαι πλεσιότερον μετὰ τοῦ Κράτους), ἡ λέξις αὕτη κατέστη ἡ μάλλον γενικὴ ἔκφρασις, ἢ μάλλον ἀπηλλαγμένη ἄλλης ἔννοιας καὶ ἡ ἦτον ὑποκειμένη εἰς ἀπατηλὰς διφορήσεις. Καὶ τοι δεκνύει αὐτὸ τοῦτο τὸ ἔδρανον καθεστῶς, οὐχ ἦτον καὶ ἡ ἔννοια αὕτη περιέπεσεν εἰς ἀχρησίαν, ἢ δὲ λέξις δὲν σημαίνει πλέον τὴν καθεστῶσαν τάξιν, ἢ τὸ ὑπάρχον σὺνταγμα (πολιτεία), ἀλλὰ μάλλον τὸ Κράτος, τὸ ὅσοτον δύναται νὰ ἐπιζήσῃ καὶ μετὰ τὴν πλήρη μεταλλαγτὴν τοῦ εἴδους τῆς κυβερνήσεως.

Πᾶσαι αἱ λοιπαὶ νεώτεραι ἔκφρασις ἔχουσι στενὴν σημασίαν, ὅσον ἡ μεγαλοκρηπὴς λέξις Reich (αὐτοκρατορία), ἣτις ἀρμόζει εἰς μεγάλα μόνον Κράτη ὀργανισμένα μοναρχικῶς καὶ περιλαμβάνοντα μάλιστα πολλὰς χώρας, συντεταγμέναις καὶ ταύτας ὅπωςδήποτε ἀνεξαρτήτους. Ἐν τοιαύτῃ δὲ ἔννοιά συμπίπτει μετὰ τῆς ῥωμαϊκῆς λέξεως imperium καὶ τῆς γαλλικῆς empire συνεμφανισθῶν τὴν καισαρικὴν κυριαρχίαν. Ἡ λέξις Land εἶναι ἦτον εὐρεία, σημαίνουσα κυρίως μὲν τὴν ὑπαιθρον, εἶτα δὲ πᾶσαν τὴν χώραν Κράτους τινός, καὶ συνεκδοχικῶς καὶ τὸ ἐπ' αὐτῆς ἐδράζον Κράτος. Εἶναι δὲ ἡ λέξις αὕτη καὶ τὸ φυσικῶς ἀντίθετον τῆς ἑλληνικῆς λέξεως πόλις· διότι ἐκείνη μὲν θεμελιῖται τὸ Κράτος ἐπὶ τοῦ ἀγροῦ, αὕτη δὲ ἐπὶ τῆς πόλεως. Ἐστὶ στενωτέρα, ὡς ἐκ τῆς σχέσεως πρὸς τὸ ἄτομον, ἀλλ' ὀψηλοτέρα καὶ ὀσιωτέρα ἕνεκα τῶν προσωπικῶν καὶ κληρονομικῶν δεσμῶν, ἅτινα συνδέουσι τὰ ἄτομα μετὰ τοῦ Κράτους, εἶναι τὸ ὄρατον ὄνομα τῆς πατριδος, δι' ἣς εἰκονίζεται μετὰ τοσοῦτου αἰσθηματός καὶ λαμπρηδόνος ὁ διάπυρος ἔρωσ καὶ ἡ εὐσέβεια τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν μεγάλην ἐκείνην καὶ ζῶσαν ἐνότητά, εἰς τὴν ὅποιαν σύσσωμος ἀνήκει, μετὰ τῆς ὑπάρξεως τῆς ὁποίας συνδέεται ἡ ἴδια αὐτοῦ ὑπαρξίς, καὶ ὑπὲρ ἧς μεγίστην τῶν τιμῶν ἡγεταὶ τὸ τὴν ἴδιαν ζωὴν θυσιάσαι. *

Κατέδειξα ἔγγυτέρω ἐν ταῖς ψυχολογικαῖς μελέταις περὶ τοῦ Κράτους καὶ τῆς Ἑκκλησίας (Psychologische Studien über Stat und Kirche. Zurich 1845) τὸν ἄρρενα χαρακτῆρα τοῦ Κράτους. Ἡ γαλλικὴ ἔκφρασις L'Etat c'est l'homme δὲν σημαίνει ἀπλῶς, ὅτι τὸ Κράτος εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἐν μεγάλῳ, ἀλλὰ συνάμα ὅτι τὸ Κράτος εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἐν συνόλῳ, ὡς ἡ Ἑκκλησία εἰκονίζει τὸν θῆλον χαρακτῆρα ἐν συνόλῳ, ἦτοι τὴν γυναῖκα.

* Ἐὐρεπίδης ἐν Φοινίσσας (στίχ. 360):

..... ἀλλ' ἀναγκάως ἔχει
πατρίδος ἔραν ἄπαντας· ὅς δ' ἄλλως λέγει,
λόγοισι γαίρει, τὸν δὲ νοῦν ἐκεῖτο' ἔχει.

Σίλλερ ἐν Πουλιέλφ Τέλλω: Τὴν πατρίδα, τὴν φιλότατὴν ἐναγκαλισθῆτι· ταύτης ἔχου ἀπρὶθ μεθ' ὅλης τῆς καρδίας σου. Ἐν αὐτῇ εὐρησεται αἱ ἰσχυραὶ βίβραι τῆς δυναμίως σου· ἐκεῖ ἐν τῇ ἔννευ γῆ, μένεις μόνος.

Ἰκανοποιεῖται τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα διὰ μόνης τῆς ἐννοίας τοῦ Κράτους, ὡς ἀποδεικνύεται αὕτη ἐκ τῆς ἱστορικῆς ἐξετάσεως τῶν διαφόρων Κρατῶν ;

Ἀρέσκειται μὲν ἡ ἱστορικὴ σχολὴ νὰ δοξάζῃ ὅτι τὸ Κράτος εἶναι τὸ σῶμα τῆς ὀλομέλειας τοῦ λαοῦ, διότι παράγει αὐτὸ ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ ἔθνους, καὶ τὸ περιορίζει ἐντὸς τοῦ ἔθνους· ἀλλ' ἡ φιλοσοφικὴ γνῶσις δὲν ἰκανοποιεῖται τοσοῦτον εὐχερῶς ὑπὸ θεωρίας ταυτάτης. Ζητοῦσα βαθύτερον λόγον, εὐρίσκει ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τὴν προδιχθεσιν ὑπὲρ τοῦ Κράτους καὶ τὴν ἀνάγκην αὐτοῦ. Ὁ Ἀριστοτέλης ἤδη ἐξήνεγκε τὴν γόνιμον ἐκείνην ἀλήθειαν εἰπών, ὅτι ὁ ἀνθρώπος φύσει πολιτικὸν ζῷον· διότι δὲν καθιστᾶ ἡ ἐθνικὴ ἰδιότης τὸν ἀνθρώπον ἰκανόν, ὅπως συνταχθῆ εἰς Κράτος καὶ ἔχῃ ἀνάγκην αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ κοινὴ ἀνθρωπίνη φύσις. Ἐρευνῶντες δὲ περαιτέρω τὸν ὀργανισμὸν τῶν διαφόρων Κρατῶν ἀνκκλύπτομεν, ὅτι τὰ οὐσιώδη ὄργανα αὐτοῦ εἶναι ὅμοια παρὰ τοῖς διαφορωτάτοις τῶν λαῶν. Πανταχοῦ ἀναγνωρίζομεν κοινόν τινα καὶ ἀνθρώπινον χαρακτῆρα, πρὸ τοῦ ὁποίου οἱ ἰδιαιτέροι ἐθνικοὶ τύποι φαίνονται ὡς ἀπλαῖ παραλλαγῆαι τοῦ αὐτοῦ θέματος. Ἡ ἐννοια τέλος αὐτοῦ τοῦ λαοῦ δὲν εἶναι καθ' ἑαυτὴν αὐτόαρκης οὔτε πλήρης, ἀλλὰ δεικνύει κατ' ἑωτερικὴν ἀνάγκην τὴν ὑψηλοτέραν ἐνότητα τῆς ἀνθρωπότητος, ἧς μέλη εἶναι οἱ λαοί. Πῶς ἠδύνατο λοιπὸν νὰ θεμελιωθῆ τὸ Κράτος ἐπὶ τοῦ λαοῦ, χωρὶς νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ἡ μείζων ὀλομέλεια τῆς ἀνθρωπότητος, ὑφ' ἣν ὑπάγεται ὁ λαός ; Καὶ ἂν ἡ ἀνθρωπότης ἦναι πράγματι ἐν ὄλον, ἂν ἐμπνέηται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ κοινοῦ πνεύματος, πῶς νὰ μὴ ἀγωνίζηται ὑπὲρ τῆς σωματοποιήσεως τῆς ἰδίας οὐσίας, ἦτοι εἰς τὸ νὰ καταστῆ Κράτος ;

Τὰ Κράτη λοιπὸν, τὰ συγκείμενα ἐξ ἐνὸς ἔθνους, ἔχουσι σχετικὴν μόνον πραγματικότητα καὶ ἀξίαν· ὁ δὲ φιλόσοφος δὲν δύναται ν' ἀναγνωρίσῃ ἐν αὐτοῖς τὴν πραγματοποιήσιν τῆς ὑψίστης τοῦ Κράτους ιδέας. Τὸ κατ' αὐτὸν Κράτος εἶναι ἀνθρώπινος ὀργανισμὸς, ἀνθρώπινον πρόσωπον. Τοῦτου δὲ οὕτως ἔχοντος, τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἐν τῷ Κράτει ζῶν, δέον νὰ ἔχῃ καὶ ἀνθρώπινον σῶμα, διότι πνεῦμα καὶ σῶμα συνυπάρχουσι καὶ συνηνωμένα ἀποτελοῦσι τὸ πρόσωπον, ἐν δὲ τῷ μὴ ἀνθρωπίνῳ ὀργανισμένῳ σώματι τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα δὲν δύναται πράγματι καὶ νὰ ζήσῃ. Τὸ σῶμα λοιπὸν τοῦ Κράτους πρέπει νὰ ἦναι ἐσχηματισμένον κατὰ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, ἐπομένως δὲ τέλειον Κράτος εἶναι ὅμοιον πρὸς σωματικῶς ὁρατὴν ἀνθρωπότητα. Τὸ παγκόσμιον Κράτος ἢ ἡ παγκόσμιος αὐτοκρατορία εἶναι τὸ ἰδανικὸν τῆς προοδευτικῆς ἀνθρωπότητος.

Ὁ ἀνθρώπος ὡς ἄτομον καὶ ἡ ἀνθρωπότης ὡς ὄλον, ἰδοὺ οἱ ἀρχέγονοι καὶ αἰώνιοι πόλοι τῆς δημιουργίας. Ἐπ' αὐτῶν βασιίεται τελικῶς ἡ διακρίσις μετὰξὺ ἰδιωτικοῦ καὶ δημοσίου δικαίου. Καὶ ἀναστρέφεται μὲν εἰσέτι

ἡ κοινὴ τῆς ἀνθρωπότητος συνείδησις ἐν ἐνείροις, οὔσα συγκεχυμένη πολυλαχῶς, οὐδ' ἀφυπνίσθη μέχρι σήμερον τελείως· διὸ καὶ δὲν ἠδυνήθη εἰσέτι ἡ ἀνθρωπότης ν' ἀναπτύξῃ τὴν ὀργανικὴν αὐτῆς ὑπάρξιν, μόνον δὲ οἱ μέλλοντες αἰῶνες θὰ ἐπίδωσι πραγματοποιούμενον τὸ παγκόσμιον Κράτος. Ἄλλ' ὅμως ὁ πόθος τοιαύτης ὀργανισμένης κοινωνίας πάντων τῶν λαῶν ἐξεδηλοῦτο ἤδη κατὰ καιροὺς ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ, τῇ μέχρι σήμερον· ὁ δὲ πεπολιτισμένος εὐρωπαϊκὸς κόσμος στρέφει νῦν ἀτενῶς τὸ βλέμμα πρὸς τὸν μέγαν τοῦτον σκοπὸν.

Ἀληθές, ὅτι πᾶσαι αἱ ἀπόπειραι αἱ γινόμεναι πρὸς πραγμάτωσιν τοῦ παγκοσμίου Κράτους ἀπέτυχον ἐπὶ τέλους· ἀλλὰ δὲν ἐπεταί ἐντεῦθεν, ὅτι ὁ σκοπὸς οὗτος τοῦ Κράτους εἶναι ἀνεφικτός, ὅπως δὲν εἶναι ἀνεφικτός, καὶ περ μῆπω ἐπιτευχθεὶς, καὶ ὁ σκοπὸς τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας, ἣτις τρέφει τὴν ἐλπίδα τοῦ περιλαβεῖν ποτε ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς σύμπακτον τὴν ἀνθρωπότητα. Ὅπως ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία δὲν δύναται ν' ἀποτάξῃ ἀφ' ἑαυτῆς τὴν πίστιν τοῦ ν' ἀποβῇ παγκόσμιος, οὕτω καὶ ἡ πολιτικὴ δὲν δύναται νὰ παραιτηθῇ τῶν ἀγώνων, τῶν ὑπὲρ τῆς ὀργανώσεως συμπάσης τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ ἰδέα λοιπὸν τῆς παγκοσμίου ἐκκλησίας ἀνταποκρίνεται ἐν τῇ πολιτικῇ πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ παγκοσμίου Κράτους.

Αὕτη ἡ ἱστορία, μελετωμένη ἀνευ προκαταλήψεων, δεικνύει μεθ' ἱκανῆς σαφηνείας τὴν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἄγουςαν ἑδδὸν καὶ προφυλάττει συνάμα ἀπὸ τῶν ἀποπληνήσεων, εἰς ἃς ἐνέπεσε καὶ αὕτη ἡ πολιτικὴ μεγαλοφυΐα, ὅτε κατετόλμησε καὶ ἀπεπειράθη νὰ πραγματοποιήσῃ λίαν προῶπως τὸ παγκόσμιον Κράτος.

Ἀφ' οὗτου ἐν Εὐρώπῃ τὸ πρῶτον ἀφυπνίσθη ἡ περὶ τοῦ Κράτους συνείδησις τῶν ἀνθρώπων, πᾶσα περίοδος ἱστορικὴ κατετόλμησε καὶ νέκν τινα ἀπόπειραν πρὸς πραγματοποίησίν του.

Καὶ πρῶτος Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας. Ἐν τοῖς ἑκατονταπλοῖς γέμοις, τοῖς ἐν Σούσις, παρέστησε πρὸ τοῦ κόσμου¹ τὴν εἰκόνα τῆς ἰδέας αὐτοῦ, ἐβουλήθη δὴλα δὴ νὰ συζεύξῃ τὸ ἀρρενωπὸν τῶν Ἑλλήνων πνεῦμα μετὰ τῆς γυναικείας αἰσθηματικότητος τῶν Ἀσιωτῶν. Δύσις καὶ Ἀνατολὴ ἔμελλον νὰ συζευθῶσι καὶ ἀναμιχθῶσιν, ἐκ δὲ τῆς συμμίξεως ταύτης ἀμφοτέρων, ὡς ἐν *Ἐρωτικῇ κύλικι*, ἔμελλε νὰ προέλθῃ νέα ἀνθρωπότης, ἣτις ν' ἀπαρτίσῃ ἐν μέγα, θεῖον ἅμα καὶ ἀνθρώπινον Κράτος, καὶ νὰ εὕρῃ ἐν αὐτῷ τελείαν ἱκνοποίησιν. Οὕτως ἀληθῶς ἐφρατάζετο ὁ Ἀλέξανδρος τὸν πολιτισμὸν τῶν μελλόντων αἰώνων, τὰ δὲ σπέρματὰ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἐβλάστησαν εὐθαλῆ ἐν τῇ ἐκχερωθείσῃ γῆ τῆς Ἀσίας. Ἄλλ' ἂν ἡ πρώτη αὕτη μεγαλοπρεπῆς ἀπόπειρα εἰς τὸ ἰδρῦσαι παγκόσμιον κράτος δὲν ἔσχευ ὑπόστασιν διαρκῆ, ἀλλ' ἐναυάγησεν ἀνεπαρκεσθῶτως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ

¹ «Rex terrarum omnium ac mundi.» Justin. XII. 16. Laurent, hist. du Droit des Gens II. 5. 262.

δορυκτῆτορος ἐκεῖνου, δὲν πρέπει νὰ ἀποδοθῆ ἢ ἀποτυχίᾳ εἰς μόνου τοῦ πεπρωμένου τὰς ὀλεθρῆς περιπετείας, τὸ ὅποιον ἀφῆρασε τὸν ἰδρυτὴν τοῦ νέου καὶ παγκοσμίου Κράτους ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ζωῆς, πρὶν ἢ ριζοβολήσωσιν οἱ νέοι καὶ πανθηνωτικοὶ θεσμοί, καὶ πρὶν ἢ ληφθῆ ἡ δέουσα πρόνοια ὑπὲρ τῆς διαδοχῆς τῆς κυριαρχίας· διότι αὐτὴ ἡ πρὸ φύσιν ἀνάμιξις δύο ἀντιθέτων στοιχείων κατεσκίχζε τὴν ἀλήθειαν, ἡ δὲ θεμελιώδης ιδέα δὲν εἶχεν ἐνάργειαν ἐπαρκῆ.

Αἱ πολιτικαὶ ιδέαι κατέστησαν συγκεχυμέναι ἕνεκα τῆς ἀναμιξέως. Ἡ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐλευθέρᾳ καὶ ἀνθρωπίνῃ ἀποψίς τοῦ Κράτους δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ συνδυασθῆ μετὰ τῆς θρησκευτικῆς ιδέας τῶν Περσῶν περὶ τῆς θεϊότητος τῆς βασιλείας. Ἡ μακεδονικὴ μοναρχίᾳ δὲν ἠδύνατο νὰ ἦναι ἐν τῷ αὐτῷ καὶ ἀσιατικῇ θεοκρατία. Ἄσμενοι μὲν ἐπίστευον οἱ Ἀνατολίται, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἦτον υἱὸς τοῦ ὑψίστου Θεοῦ, ἀλλ' οἱ Εὐρωπαῖοι δὲν ἠδύνατο νὰ ἀσπάζωνται τὸ δόγμα τοῦ ἀποδίδειν τῷ ἐξ ἀνθρώπων μονάρχῃ θεῖον τιμῆν.

Καὶ οἱ λαοὶ περιέπεσαν εἰς ἀληθῆ κυκλώνα. Ἀπήλλαξε μὲν ἡ ἑλληνικὴ παιδεία καὶ ὁ πολιτισμὸς τὸν ἀνατολικὸν κόσμον ἀπὸ τῶν αὐστηρῶν θεσμῶν τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ πολιτικοῦ περιορισμοῦ, ἀλλ' ἐνήργησε μᾶλλον εἰς ἀποσύνθεσιν τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἢ πρὸς δημιουργίαν νέου τινός. Ἡ θεοποίησις τοῦ ἀνθρώπου παρηγκώνισε τὸ σέβας πρὸς τοὺς ἀρχαίους θεοὺς, ἡ δὲ εἰς ὑλικότητα περιπεσοῦσα ἀγωγὴ τῶν Εὐρωπαϊῶν συνήργησεν εἰς τὸ νὰ ἐκνευρίσῃ τελείως τὴν Ἀνατολήν.

Διαικρότερον καὶ ἐμμονώτερον ἔσχε τὸ ἀποτέλεσμα ἢ τῶν Ῥωμαίων ἀπόπειρα τοῦ κατκυριεῦσαι τοῦ κόσμου. Ἡ Ῥωμαϊκὴ αὐτοκρατορία ὑπῆρξε παγκόσμιος. Σύμπας ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς ἠσθένετο ἑαυτὸν προωρισμένον νὰ ἐκτείνῃ ἐφ' ὅλην τὴν γῆν τὴν περὶ τοῦ Κράτους ιδέαν του καὶ νὰ ὑποτάξῃ εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐπικυριαρχίαν πάντας τοὺς λαοὺς. Τὸ ἀνδρικὸν σθένος καὶ ἡ σιδηρᾷ ἰσχὺς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ χαρακτῆρος κατενίκησαν τὰ πολυάριθμα ἔθνη, ἅτινα ἐτόλμησαν ν' ἀντιταχθῶσι πρὸς τὴν θριαμβευτικὴν αὐτοῦ πορείαν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἤδη τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος μετὰ τῶν ἀκάμπων θεσμῶν του ἐπωκοδομήθη ἐφ' ἐδραίων βάσεων κατὰ τὰς τρεῖς τοῦ κόσμου ἡπείρους. Ὁ μέγιστος τῶν Ῥωμαίων, Ἰούλιος Καῖσαρ, κατέλιπεν ὡς κληροδότῃμα τοῖς μεταγενετέροις τὴν ιδέαν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἐν αὐτῇ ἱδρυσεν τὴν ἀρχήν, ἣτις, ῥηγνύουσα τοὺς φραγμοὺς τῶν ἐθνῶν περιλαμβάνει τὸν κόσμον.

Ἄλλὰ καὶ τὸ τῶν Ῥωμαίων ἔργον κατεδικάσθη ὑπὸ τῆς παγκοσμίου ἱστορίας. Δὲν ἐβασίλευτο ἐπὶ τῆς μίξεως τῶν λαῶν, ὡς τὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἐξοχωτέρας φύσεως ἐνὸς λαοῦ, ὅστις ἤθελε νὰ ἐντυπώσῃ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπότητος τὸν ἴδιον αὐτοῦ χαρακτῆρα, ἥτοι νὰ ἐρωματίσῃ τὸν κόσμον. Τοῦτο δὲ εἶναι τὸ ριζικὸν κακὸν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀποπειρᾶς· διότι

οὐδέν ἔθνος εἶναι ἐπὶ τοσοῦτον μέγα, ὥστε νὰ περιλάβῃ ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ν' ἀποπνίξῃ πάντα τὰ λοιπὰ ἔθνη ἐντὸς τῆς ἀγκάλης αὐτοῦ. Ἡ ῥωμαϊκὴ αὐτοκρατορὶς προσήραξε κατὰ τῆς ἀντιστάσεως τοῦ νεκροῦ καὶ σφριγῶντος γερμανικοῦ ἔθνους, μὴ δυναθεῖσα δὲ νὰ τὸ καταδύμῃ, κατέπεσε μετὰ μακρῶν αἰώνων ἀγῶνας ὑπὸ τὰς ἐφόδους αὐτοῦ.

Ἐκτότε ἡ περὶ παγκοσμίου κράτους ἰδέα δὲν ἀνέτειλε μὲν ποτε μετὰ τοσαύτης αἴγλης ἐν τῷ πολιτικῷ δρίζοντι, ἀλλ' ὅμως καὶ οὐδέποτε ἀπεσβέσθη τελείως. Ὁ γερμανικὸς ἔμψ καὶ ῥωμαϊκὸς μεσαιῶν ἀπεπειράθη αὐθις νὰ πραγματοποιήσῃ ταύτην κατ' ἴδιον τρόπον, πρῶτον μὲν ἐν τῇ *φραγκικῇ μοναρχίᾳ*, εἶτα δὲ ἐν τῇ *ῥωμαϊκῇ γερμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ*, μετὰ μικροτέρων μὲν ἀληθῶς ἀνυπολόγιων, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἄνευ σπουδαίων προόδων ἐν τῇ ἐπιγνώσει τῆς ἀληθείας. Διότι δὲν προέκειτο πλέον περὶ ἰδρύσεως αὐτοκρατορίας παντοδυναμοῦ καὶ ἀπολύτου, ὥστε νὰ δεσποζῇ παντοιοτρόπως καὶ ἀπ' ὅλων τῶν ἀπόψεων τοῦ κοινοῦ βίου, ἡ δὲ μεγάλη μεταξὺ Κράτους καὶ Ἐκκλησίας ἀντίθεσις, ἡ τοσοῦτον μεγάλη συνεπαγαγοῦσα συνεπίαις διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, εἶχεν ἤδη ἐν τῷ μεταξὺ ἀποκαλυφθῆ ὑπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ. Τὸ Κράτος ἀπέστη τοῦ καθυποτάξαι καὶ τὴν συνείδησιν τῶν ἀτόμων εἰς τοὺς θεσμούς. Ἀνεγνώριζεν, ὅτι κατ' αὐτῷ ὑπάρχει καὶ θρησκευτικὴ τις κοινωνία ἔχουσα ἴδιον νόμον ζωῆς, πρὸς δὲ καὶ αἰσθητὸν σῶμα διάφορον τῆς ὑπάρξεως τοῦ Κράτους καὶ κατ' οὐσίαν αὐθούπαρκτον. Ἀλλὰ τοιοῦτοτρόπως ἠγείρετο φραγμὸς, ὅστις ἐκώλυε τὸ Κράτος ἀπὸ τοῦ νὰ καταστῇ παντοδύναμον, καὶ ἠνάγκαζεν αὐτὸ νὰ παρχωρήσῃ εἰς τὴν διοίκησιν τῆς ἐκκλησίας τὸν θρησκευτικὸν βίον. Καὶ καὶ μὲν, ἡ μεταξὺ ἐκκλησίας καὶ Κράτους σχέσις δὲν διευκρινήθη τότε τελείως, ἀλλ' ὅμως ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς πίστεως καὶ ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ ἀπηλλάγη τῆς αὐθιχεσίας τοῦ Κράτους, ἤτοι ἡ αὐθεντία τοῦ χριστιανισμοῦ δὲν ἐξηρτάτο πλέον ἐξ ἐκείνου.

Ἄλλὰ καὶ ἡ χριστιανικὴ αὐτοκρατορὶς δὲν ἔμελλε ν' ἀπορροφήσῃ οὔτε νὰ ἐκμηδενίσῃ τοὺς διαφόρους λαούς, ἀλλὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ πᾶσι τούτοις εἰρήνην καὶ δικαιοσύνην. Ὁ ῥωμαῖος αὐτοκράτωρ τοῦ μεσαιῶνος δὲν ἐθεωρεῖτο πλέον ὁ ἀπόλυτος κύριος ὅλων τῶν λαῶν ἀλλ' ὁ *ἐννομος προστάτης τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἐλευθερίας* αὐτῶν. Οὕτω δὲ ἐσαφηνίσθη καὶ ἡ ἰδέα τῆς αὐτοκρατορίας, δι' ἣν ἐνεθουσία ἀνὴρ πολιτικός, οἷος Φριδερίκος δ' Β',¹ καὶ φιλόσοφος, οἷος ὁ Δάντης.² Ἡ μεσαιωνικὴ αὐτοκρατορὶς περιελάμβανε μέγαν ἀριθμὸν κρατῶν οὐσιωδῶς αὐθυπάρχτων, ἅτινα ἦσαν μὲν πάντα

1 Friderici Constit. Regni Siculi I. 30. «Oportet Cæsarem fore justitiæ patrem et filium, dominum et ministrum; patrem et dominum in edendo justitiam et editam conservando: sic et in venerando justitiam sit filius et in ipsius copiam ministrando minister.»

2 Ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ περὶ Μοναρχίας ἐκθεάζει τὴν αὐτοκρατορίαν, ἐν δὲ τῇ θεῖᾳ Κωμωδίᾳ ἐξομνεῖ τὸν αὐτοκράτορα ὡς τὴν κορυφὴν τῆς θείας τάξεως τοῦ κόσμου. Πρὸλ. Wegele, Dante's Leben und Werke. Jena 1852.

τυνδεδεμένα πρὸς ἄλληλα καὶ ὑποτεταγμένα κατὰ τύπους τῶ αὐτοκρατορι, ἀλλὰ περὶ πάσας τὰς οὐσιώδεις σχέσεις ἦσαν ανεξάρτητα καὶ ἔξω βίον ἴδιον καὶ αὐτόβουλον. Καὶ αὕτη ἡ ποικιλία τῶν λαῶν καὶ φυλῶν ἐτύγγανε κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἐξαιρέτου εὐνοίας καὶ προστασίας· ἀλλ' ὅ,τι ἦτο καθ' ἑαυτὸ πρόοδος ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ παγκοσμίου Κράτους, αὐτὸ τοῦτο ἤγαγεν εἰς τὴν ἀποσύνθεσιν, διότι ἐπεδιώκετο μονομερῶς. Ἡ πρὸς διχωρήσιν ὁρμὴ ἦτον ἰσχυροτέρη τῆς φορᾶς πρὸς τὴν ἐνότητα. Τὸ σχίσμα τῶν ἐθνικοτήτων καὶ ἡ ἀντίθεσις τῶν γλωσσῶν διήρесе τὴν Γαλλίαν ἀπὸ τῆς Γερμανίας καὶ διέτχισε τὴν παγκόσμιον μοναρχίαν τῶν Φράγκων εἰς δύο. Ἡ γλίτρωσ; πεπρωκισμένη γερμανικὴ βασιλεία καὶ ῥωμαϊκὴ αὐτοκρατορία δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιστῆ εἰς τὴν ἀνύψωσιν τῶν κατὰ μέρος ἡγεμόνων καὶ δουκῶν. Ἡ κεντρικὴ ἐξουσία πρὸς Γερμανοὺς ἔστερεῖτο κεντρικῆς βᾶτεως, δι' ἧ καὶ ἡ περιφέρειαι κκτέστη ἐπικρατεστέραι, ἡ δὲ αὐτοκρατορία ἐξηθρώθη. Ἡ ἀπόπειρα λοιπὸν ἀπέτυχε καὶ πάλιν, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀρῆκε τοῖς μεταγενεστέροις διδάγματα αξιοσημείωτα.

Κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα Νεπολέων ὁ Α' ἐπεχείρησε νὰ ζωογονήσῃ πάλιν τὴν ἐπὶ μακρὸν λησιμονηθεῖσιν ιδέαν τῆς παγκοσμίου μοναρχίας. Καὶ τὸ μὲν σφάλμα τοῦ μεταίωonos ἀπέφυγε, προνοήσας πρὸ πάντων περὶ κεντρικῆς ἐξουσίας ἰσχυρᾶς καὶ βαθείας, ἀλλὰ δὲν διεφύλαξε μετὰ τῆς δεούσης ἐπιμελείας τὰς ἀληθεῖς προόδους τοῦ μεσαιῶνος· διότι μικρὸν ἐμερίμνησε περὶ τῶν ξένων ἐθνικοτήτων, οὕτω δὲ ὑπισθοδρόμησε πάλιν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἐφ' ἧς προέβησαν οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ τοι ἐβάδιζε πρὸς τὰ πρόσω ἡπιώτερον ἐκείνων. Ἦθελε νὰ ὀργανώσῃ τὴν Εὐρώπην εἰς ἓν μέγα διεθνὲς καὶ γενικὸν Κράτος, συνηθρωγμένον ἐξ ἰδικιτέρων Κρατῶν. Ἡ αὐτοκρατορία ἔπρεπε ν' ἀνῆκῃ τῶ γαλλικῷ ἔθνει, ὑπερθεῖ κατεῖχε τὴν ἡγεμονίαν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκείνῃ οἰκογενεῖα τῶν λαῶν. Ἦλπιζον, ὅτι θεῖ ἐπρὸς μακροποιοῦ ἐν μιᾷ γενεᾷ ὅ,τι οἱ Ῥωμαῖοι κκτάρθωσαν μετὰ αἰῶνα; μακροῦς. Ἀλλὰ δὲν ἔτυχσε νὰ ἐφραμῆσῃ τὰ σχέδιά του, ὅχι βεβαίως, τὴν φορὰν τῆς τύτης, διὰ τὴν ἀντίστασιν τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους· διότι τοῦτο καὶ περ ἀχθόμενον ἐπὶ τῇ γαλλικῇ κυριαρχίᾳ, ὑπετάχθη ὅμως εἰς τὴν Νεπολεόντειον διαρρύθμισιν, ἀπογνωσθὲν μὲν περὶ τῆς ἰδίας πατρογονικῆς αὐτοκρατορίας, ἀθυμοῦν δὲ ἐπὶ τῇ κκταστάσει τῆς πατρίδος. Μόνον τὰ δύο γερμανικὰ Κράτη, ἡ μεϊζόνων ὀρεγομένη Πρωσσία καὶ ἡ εὐρεῖα καὶ λαοπληθὴς Αὐστρία, ἡ μὲν φοβουμένη περὶ τῆς ἰδίας ὑπάρξεως, ἡ δὲ αἰσθανομένη ἑαυτὴν ἀξίαν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἡγεμονίας, ἐζήτησαν δι' ἐπανειλημμένων πολέμων νὰ κκταβάλωσι τὴν γαλλικὴν ὑπεροχὴν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ κκτενικῆθησαν ὑπὸ τοῦ μεγαλοφυοῦς πολιτικοῦ καὶ στρατάρχου. Ἀλλ' ὁ Νεπολέων δὲν κατέβαλε καὶ τὴν ἀντίστασιν τῆς Ἀγγλίας, παρ' ἧ ἦτο συννηωμένον μέγα ἱστορικὸν καὶ ἐθνικὸν αἰσθημα μετὰ τῶν γερμανικῶν περὶ ἐλευθερίας ἰδεῶν, οἱ δὲ ἡμιδάρδαροι Ῥῶσοι ὑπεχώρησαν μὲν ἠττημένοι εἰς τὰς στέππας αὐτῶν,

ἀλλὰ δὲν ὑπετάχθησαν. Οἱ Γάλλοι δὲν ἀντίσχοι ἐν τῇ δυσπραγίᾳ, ὅτε καὶ αὐθις συνησιώθησαν αὐτῶν ἢ Εὐρώπῃ. Ἡ ναπολεόντειος λοιπὸν ἰδέα ἀπέτυχε διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας, δι' αἷμα πρότερον καὶ ἡ ρωμικὴ. Οἱ μὲν λοιποὶ λαοὶ ἠσθάνοντο ἑαυτοὺς ἀπειλουμένους ὑπὸ τῆς παγκοσμίου μοναρχίας, καὶ οὔτε ἐξησφαλισμένους, οὔτε ἱκανοποιουμένους ὑπὸ τῆς νέας τάξεως τῶν πραγμάτων· ὁ δὲ γαλλικὸς λαὸς δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιδείξῃ τόσην ἰσχύν, ὅση ἀπαιτεῖτο, ἵνα εἰς τὸ διηγεκέε ὑποτάξῃ ἐκείνους.

Ἐν τοσοῦτῳ ὁ ἀήττητος χρόνος ἐργάζεται καὶ αὐτὸς ἀδικλείπτως, ἵνα φέρῃ τοὺς λαοὺς ἐγγύτερον πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἐξεγείρῃ τὴν παγκόσμιον συνείδησιν περὶ τῆς κοινότητος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Τοῦτο δὲ εἶναι ἡ φυσικὴ προπαρκατευὴ πρὸς κοινὴν τινα διοργάνωσιν τοῦ κόσμου. Δὲν εἶναι τυχαῖον τὸ ὅτι αἱ τῶν νεωτέρων χρόνων ἀνακαλύψεις καὶ τὰ πολυάριθμα νέα μέσα τῆς συγκοινωνίας πανταχόθεν ὑπηρετοῦσιν εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ὅτι σύμπασα ἡ ἐπιστήμη τῶν νεωτέρων χρόνων ἀκολουθεῖ τὴν ὄψιν, οἰσιν ταύτην, καὶ ὅτι εἰς τὴν ἀνθρωπότητα μᾶλλον, ἢ εἰς τὰ κατὰ μέρος ἔθνη, ὀφείλεται ἡ ἀπομάκρυνσις τοσοῦτων κωλυμάτων καὶ φραγμῶν, οἷτινες παρενέπιπτον μεταξὺ τῶν λαῶν. Καὶ σήμερον ἤδη αἰσθάνεται σύμπασα ἡ τῆς Εὐρώπης ἀνθρωπότης πᾶσαν δικτάρχειν προσγενομένην ἐκάστω τῶν λαῶν — αἰσθάνεται αὐτὴν ὡς κακὸν τοῖς πᾶσι κοινόν, ὅτι δὲ συβιβάνει ἐν τοῖς ἀκροτάτοις ἑρίοις τοῦ εὐρωπαϊκοῦ σώματος ἐξεγείρει ἐκ τοῦ παρχαρχμῆ τὸ διάφορον ἀπάντων μέχρις ἐγκάτων. Τὸ εὐρωπαϊκὸν πνεῦμα στρέφει ἤδη τὰ βλέμματτα αὐτοῦ πρὸς σύμπασαν τὴν γήινην σφαῖραν, ἡ δὲ ἀρικνὴ φυλὴ αἰσθάνεται ἐκυτὴν προωρισμένην, ὅπως ῥυθμίτῃ τὰ τοῦ κόσμου.

Δὲν προσέδημεν εἰσέτι ἕως ἐκεῖ ἀλλά, τὸ γε νῦν ἔχοι, ἐλλείπει ὄχι τόσον ἡ θέλησις καὶ ἡ δύναμις, ὅσον ἡ ὀριμότης τοῦ πνεύματος. Τὰ μέλη τῆς εὐρωπαϊκῆς οἰκογενείας τῶν λαῶν γνωρίζουσιν ἱκανῶς τὴν ἑαυτῶν ὑπεροχὴν ὑπὲρ τοὺς λοιποὺς λαοὺς, ἀλλὰ δὲν ἐσαφηνίσθη εἰσέτι ἡ μεταξὺ αὐτῶν τούτων σχέσις καὶ ἀναφορά. Τότε μόνον θὰ κατορθωθῇ τι ὀριστικὸν ἐπὶ τέλους, ὅταν ὁ φωτεινὸς λόγος ὀρίσῃ τὰ περὶ τῆς σχέσεως αὐτῶν καὶ περὶ τῆς οὐσίας τῆς ἀνθρωπότητος, οἱ δὲ λαοὶ ἦναι ἔτοιμοι, ὅπως τὸν ἀκούωσι.

Μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου τὸ παγκόσμιον βασιλείον θὰ ἦναι ἰδέα ἐπιδικωμένη ὑπὸ πολλῶν, καὶ ὑπ' οὐδενὸς δυναμένη νὰ πραγματοποιηθῇ. Ἀλλ' ὡς ἰδέαν τοῦ μέλλοντος δὲν πρέπει νὰ τὴν παρὶδῇ ἡ ἐπιστήμη ἡ περὶ τῶν γενικῶν τοῦ Κράτους ἀρχῶν· διότι ἐν τῇ παγκοσμίῳ μόνον βασιλείᾳ θὰ ἐκδηλωθῇ τὸ ἀληθῶς ἀνθρώπινον Κράτος, καὶ ἐν αὐτῇ θὰ εἶρῃ τὸ διεθνὲς δίκαιον συμπλήρωσιν καὶ ὑπάρξῃ ἀσφαλῆ ἐν ὑψηλοτέρῃ περιωπῇ. Τὰ καθ' ἕκαστον Κράτη ἔχουσι πρὸς τὸ παγκόσμιον, ὡς οἱ λαοὶ πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα. Τὰ καθ' ἕκαστον Κράτη εἶναι μέλη τῆς παγκοσμίου βασιλείας·

καὶ ἐντεῦθεν ἀρϋούνται τὴν συμπλήρωσιν καὶ τελείαν αὐτῶν ἰκκνοποίητιν, ἔπως τὰ μέλη ἀπὸ τοῦ σώματος. Ἡ παγκόσμιος βασιλεία δὲν προτίθεται νὰ διαλύσῃ τὰ καθ' ἕκαστον Κράτη, οὔτε νὰ καταπνίξῃ τὰς ἐθνότητας, ἀλλὰ νὰ προστατεύσῃ κάλλιον τὴν εἰρήνην τῶν Κρατῶν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἐθνοτήτων.

Ἡ ὕψιστη λοιπὸν καὶ οὐπω πραγματοποιηθεῖσα ἔννοια τοῦ Κράτους εἶναι αὕτη: Κράτος ἐστὶν ἡ ὄργανωθείσα ἀνθρωπότης, ἀλλ' ἡ ἀνθρωπότης ἀββενωπῶς παριστανομένη, καὶ οὐχὶ ὑπὸ γυναικείαν μωρρῆν. Κράτος ἐστὶν ὁ ἀνὴρ.

Σημ. Ἀνὴρ ἐκ τῶν ἄγνυ σοφῶν καὶ φίλων τῆς ἀληθείας, ὁ Ἐλβετὸς Vincti (L'individualisme et le socialisme) ἐξήνεγκεν ἔνδοξαμὸς κατὰ τῆς ἰδέας, τοῦ παγκοσμίου Κράτους, ὅτι δι' αὐτοῦ ἤθελε δῆθεν ἀπορροφῆθῃ πᾶσα ἀνθρωπίνη ζωὴ, Ὁ ἀφῆρετο κατ' ἀρχὴν ἡ ἀτομικὴ ἐλευθερία, καὶ θὰ ἐξησείτο ἐπὶ τε τῆς συνειδήσεως τῶν ἀτόμων καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης ἀφῆρητός τις κοσμικὴ δεσποτεία. Ἡ μομφὴ αὕτη ἐξανγαλάζει ἡμᾶς εἰς τὸ νὰ διατυπώσωμεν ἀκριβέστερον τὴν ἰδέαν ἐκείνην.

Καὶ πρῶτον ὁμολογητέον, ὅτι τὸ Κράτος δὲν εἶναι ἡ μόνη ἀνθρωπίνη κοινωνία, οὔτε ἡ μόνη ἐνώματος παράστασις τῆς ἀνθρωπότητος: διότι καὶ ἡ ἐκκλησία ἐν τῇ γῆνυ καὶ ὁρατῇ ἐκδηλῶσει αὐτῆς εἶναι κοινωνία καὶ σῶμα τῆς ἀνθρωπότητος. Ἄλλ' οὕτω σκεπτόμενοι συνομολογοῦμεν, ὅτι ἡ πολιτικὴ κυριαρχία τοῦ Κράτους δὲν ὀρίζει καὶ τὸν θρησκευτικὸν βίον τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὅτι ἡ ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως καὶ ἡ πίστις τῶν ἀτόμων δὲν ἀπειλεῖται παντάπασι ὑπὸ τοῦ Κράτους. Ἄλλ' ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τοῦ Κράτους δὲν ἐπεταί, ὅτ' τοῦτο ἀπολύτως δεσπάζει τῶν ἀτόμων. Παρ' ἑκάστῳ τῶν ἀνθρώπων οὐνάμεθα νὰ διακρίνωμεν δύο φάσεις, τὴν ἀτομικὴν, καὶ τὴν κοινὴν ἄπασιν τοῖς ἀνθρώποις. Τὸ ἄτομον μετὰ τοῦ βίου αὐτοῦ δὲν ἀνῆκει ἀποκλειστικῶς καὶ τελείως οὔτε εἰς τὴν μετ' ἄλλων ἀτόμων κοινωνίαν οὔτε εἰς τὴν γῆν, ἐπομένως δὲ οὔτε εἰς τὸ Κράτος, ὡς εἰς τὴν ἐπίγειον ὁδλον ὅτι κοινωνίαν ζωῆς. Τὸ Κράτος δὲν βραϊζεται ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἐφ' ὅσο, δῆθεν ἐκδηλοῦται πολλαπλῶς ἐν ἀπειραρῆμοις ἀτόμοις, ἀλλὰ καθ' ὅσον ἡ κοινὴ φύσις τῆς ἀνθρωπότητος παρίσταται: ὡς ἐν σῶμα, ἐπαμείως δὲ καὶ ἡ ἀθῶνεια τοῦ Κράτους δὲν ἐκτείνεται κατὰ τῶν ἑρίων, ἄτινα διακρίφουσι τὰ συμφύροντα τῆς κοινωνίας καὶ ἡ συνύπαρξις καὶ συμβίωσις τῶν ἀνθρώπων. Ὄταν τὸ Κράτος ἐν οὐ δέοντι παρεμβάιῃ εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἀτόμων, δὲν ἰσχύει νὰ κατακυριεύσῃ αὐτῶν διότι ἀδυνατεῖ νὰ δεσμεύσῃ τὸ πνεῦμα, οὔτε ἔμπορεῖ νὰ θανατώσῃ τὴν ψυχὴν τῶν ἀτόμων.

Ἐπ' ἰσχύτων καὶ ὁ Laurent (Histoire du droit des gens I σελ. 30 καὶ ἐφ.) ἐκπύχθη κατὰ τῆς ἰδέας τοῦ παγκοσμίου Κράτους. Λόγους δὲ φέρε: τοὺς ἑξῆς:

α') Τὸ παγκόσμιον Κράτος ὅλ' ἦτο παγκόσμιος μοναρχία, ὅπερ ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν αὐτοκυριαρχίαν τῶν Κρατῶν.

β') Τὰ ἄτομα, ὡς φυσικὰ πρόσωπα, διαφέρουσι τῶν λαῶν, ὡς τεχνητῶν προσώπων. Ἐκείνα μὲν εἶναι ἑλληπῆ καὶ κινούνται ὑπὸ παθῶν, ταῦτα δὲ εἶναι ἔφεια καὶ ἡθικὰ ὄντα. Διὸ καὶ ἡ συνύπαρξις τῶν ἀτόμων ἀπαιτεῖ τὴν διαρκῆ ἐπίδρασιν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ἐνῶ ἡ συνύπαρξις τῶν κρατῶν δὲν ἀπαιτεῖ τοιοῦτό τι, εἰ μὴ κατ' ἐξῆρασις.

γ') Τὸ ἄτομον εἶναι ἀσθενὲς καὶ πρέπει νὰ υποτάσσεται τῇ πολιτικῇ ἐξουσίᾳ ἀλλὰ τὰ Κράτη εἶναι ἰσχυρά, καὶ ἐπομένως δὲν υποβάλλονται ἐκούσιως ὑπὸ δύνάμιν ἐνωτέραν.

δ') Ἄν τὸ παγκόσμιον Κράτος ἦτο τοσοῦτον ἰσχυρόν, ὥστε νὰ καθυποτάξῃ ὑφ' ἐπιτοῦ τὰ λοιπὰ Κράτη πρὸς τὴν ὀλιγίαν τῶν, τότε ἡ ὑπέροπλος αὕτη δύναμις ὅλ' κατέστρεφε τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἐλευθερίαν, διότι, ὅπου εἶναι ἀδύνατος ἡ ἀντίστασις, ἐλευθερία δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ.

ε') Τὸ λαϊκὸν Κράτος εἶναι ἀναγκαῖον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀτόμων, ἀλλὰ καὶ ἔπαρκει ὅπως προαχθῇ καὶ ἐδημερῆσῃ τὸ ἄτομον. Ἡ προαγωγή τῶν ἀτόμων δὲν ἔχει χρεῖαν τοῦ παγκοσμίου Κράτους, ὅπερ ἄλλως θὰ ἦτο ἐπικίνδυνον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἰθῶν.

Ἄλλὰ καὶ οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ ἐντίμου φίλου μου δὲν μὲ ζήπιασαν. Ἀντιτάσσω κατὰ τὴν ἄνω τάξιν τὰ ἐπόμενα :

α') Τὸ παγκόσμιον Κράτος δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν καὶ ὑπὸ μοναρχικὸν εἶδος (αὐτοκρατορία), ἀλλὰ καὶ ὑπὸ δημοκρατικὴν μορφήν, εἴτε ὡς Διευθυντηρίον (Directorium καὶ διὰ τούτου ὑπανίστασθαι τὴν ἐυρωπαϊκὴν πενταρχίαν), εἴτε ὡς Ὁμοσπονδίαν ἢ Ἐνωσιν ἀπάντων τῶν Κρατῶν. Ἄλλ' οὐδέποτε πρέπει νὰ φαντασθῶμεν ἀπὸλυτον τὴν ἐξουσίαν πρὸς διοίκησιν τοῦ κόσμου, ἢ δὲ ὑπαρξίς τῶν ἰδιαιτέρων Κρατῶν καθιστᾷ, αὐτὸ δὴ τούτο, ἀνγκυλίαν τὴν διάκρισιν τῆς δικαιοδοσίας μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ παγκοσμίου Κράτους. Οὐδεὶς λόγος βιάζει, ὅπως ἐκτείνωμεν τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ τελευταίου πέρα τῶν κοινῶν παγκοσμίων ὑποθέσεων, οἷαι κυρίως ἡ διατήρησις τῆς παγκοσμίου εἰρήνης, ἡ προστασία τῆς παγκοσμίου συγκοινωνίας, καὶ ὅσα ἄλλα νῦν ἀνάγονται εἰς τὸ διεθνὲς δίκαιον. Ἡ ὁμοσπονδία (Bundesstat) ἢ ἡ ὁμοσπονδία αὐτοκρατορία (Bundesreich), ἐν ἣ ὑπάρχει ὑπὲρ τῶν κοινῶν ὑποθέσεων μία κοινὴ νομοθεσία, κυβερνήσις, δικαιοσύνη, ἐν ᾧ διὰ τὰς ἰδιαιτέρας τοπικὰς ὑποθέσεις μένει ἔγκυρος ἡ κυριαρχία τῶν καθ' ἕκαστα Κρατῶν — ἡ ὁμοσπονδία, λέγω, αὕτη δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ἑνταῦθα ὡς πρόδειγμα.

β') Καὶ οἱ λαοί, ὡς τὰ ἄτομα, ἔχουσιν ἐλαττώματα καὶ πάθη. Ἄν μὴ ὑπῆρχε διεθνὲς δίκαιον, οἱ ἀσθενεῖς καὶ ἀνοηροὶ λαοὶ ὄχ ἐγίνοντο εὐκολοὶ λεία τῶν ἰσχυρῶν καὶ τῶν φιλοδόξων. Ὁ αὐτὸς λόγος δὲ ὅν ὑφίσταται τὸ διεθνὲς δίκαιον, χρησιμεύει καὶ ὡς θεμέλιον τοῦ παγκοσμίου Κράτους.

γ') Ἡ ἰσχὺς τῶν ἐπι μέρους Κρατῶν — ἀπέναντι καὶ αὐτοῦ τοῦ παγκοσμίου Κράτους — εἶναι ἡ καλλίτερα ἐγγύη, ὅτι ἐκεῖνα δὲν θὰ καταβληθῶσιν ὑπὸ τούτου. Ἄλλ' οὐδὲν καὶ τῶν μεγίστων Κρατῶν θὰ ἴηαι πάλιν καθ' ἑαυτὸ τοσοῦτον ἰσχυρῶν, ὥστε ν' ἀναλάβῃ ὅταν ἔχη ἄδικον, τὸν καθ' ὅλου τοῦ κόσμου ἀγῶνα. Μόνον, ὅταν ὁμάδες Κρατῶν ἢ πατρίαι ἔξεγερθῶσι κατ' ἀλλήλων, τότε μόνον εἶναι ὁ πόλεμος δυνατός. Καθ' ἀπάσας τὰς λοιπὰς περιπτώσεις ὁ πόλεμος θὰ χρησιμεύῃ πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς παγκοσμίου δικαιοσύνης. Ἐπειδὴ δὲ καὶ διὰ τῶν σοφωτάτων πολιτικῶν θεωρῶν θεωρῶν δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξσφαλισθῶμεν τελείως ἀπὸ τῶν ἐμφυλίων πολέμων, πρέπει νὰ εὐχριστιθῶμεν, ἂν ὁ ἰσχυρότερος ὄργανισμός τοῦ διεθνoῦς δικαίου καταστήσῃ σπανιότερους τοῦ; διεθνoῦς πολέμους. Ἡ καλλιέργεια καὶ τειλοποίησης τοῦ δικαίου φέρει ἡμᾶς ἐγγύτερον πάντοτε τῆς ἰδανικότητος, ἀλλ' οὐδέποτε φέρει ἡμᾶς καὶ εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἰδανικότητος αὐτῆς.

δ') Τὸ παγκόσμιον Κράτος, ἐν σχέσει πρὸς τὰ καθ' ἕκαστα Κράτη, εἶναι ὑποσέχεται ἀσθενέστερον, ἢ τὸ καθ' ἑαυτὸ Κράτος ἐν σχέσει πρὸς τοὺς πολίτας· καὶ ὅμως δὲν κινδυνεύει ἢ ἐλευθερία τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ τοὐναντίον προστατεύεται διὰ τοῦ πολιτικοῦ ὀργανισμοῦ.

ε') Διὰ τοῦ ἀπλοῦ Κράτους δὲν θεωρεῖονται πᾶσαι αἱ ἀτομικαὶ ἀνάγκαι· διότι ἀπάρχουσι καὶ κοσμοπολιτικὰ συμφέροντα, νοερά τε καὶ ὄλικα (παγκόσμιος ἐπιστήμη, παγκόσμιος φιλολογία, παγκόσμιος τέχνη, παγκόσμιον ἐμπόριον), αἵτινα μόνον διὰ τοῦ παγκοσμίου Κράτους δύναται νὰ ἰκανοποιηθῶσι τελείως. Ἄλλὰ πόσον ὀλίγον καὶ σήμερον ἐτι προστατεύονται τὰ δίκαια ὀλοκληρῶν λαῶν, ἀποδεικνύει ἡ πολιτικὴ ἱστορία τῆς τε Ἑυρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς.

Ὁ Lauronl θεμελιῖ τὸ διεθνὲς δίκαιον ἐπὶ τοῦ ἐνεαίου τῆς ἀνθρωπότητος, οὐδὲ ὑπάρχει πράγματι ἄλλη τις βᾶσις. Ἄλλ' ἂν οὗτος τὸ ἔνιατον τοῦτο ἀπανηροίξῃ ὡς ἐσωτερικὸν μόνον, τότε κατ' ἐμὴν γνώμην ἡ λογικὴ καὶ ἡ ψυχολογία ἀπαυτοῦσιν, ὅπως ἡ ἑσωτερικὴ δύναμις ἐκδηλωθῇ καὶ ἐξωτερικῶς. Ἄν ἡ ἀνθρωπότης εἶναι κατὰ βάθος ἐν ὄν, πρέπει κατὰ τὴν τελείαν αὐτῆς ἀνάπτυξιν νὰ ἐκδηλωθῇ καὶ ὡς ἐν πρόσωπον. Ἄλλ' ἡ ὀργάνωσις τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι, αὐτὸ δὴ τούτο, τὸ παγκόσμιον Κράτος.

Γνωρίζω, ὅτι οἱ πλείστοι τῶν συγχρόνων ὡς ὕμειρον ὑπολαμβάνουσι τὴν ἰδέαν ταύτην, ἀλλὰ τούτο δὲν μὲ κωλύει ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκφράσω καὶ ὑποστηρίξω τὴν πεποιθήσιν μου. Αἱ μέλλουσαι γενεαί, μετ' αἰῶνας ἔτιω τὸ πρῶτον, θ' ἀποφανθῶσι τελειοδίκαιος ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΗΜΩΔΟΥΣ ΕΝ ΑΓΓΑΙΑ, ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΙΗ' ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΑΔΑ

Κατ' αὐτὰς ἀνετυπώθη ἐν Λονδίῳ συλλογὴ βιβλικίων δημῶδῶν chap-books¹ κοινῶς ἐν Ἀγγλίῳ λεγομένων. Τὰ βιβλικία ταῦτα ἐπὶ πολὺν χρόνον μέχρι τῆς καθ' ἡμᾶς ἑκατονταετηρίδος, ἦσαν ἐν Ἀγγλίῳ μετὰ τὴν Ἀγίαν Γραφήν καὶ τινὰ πολιτικὰ φυλλάδια ἢ μόνη διανοητικὴ τροφή τῶν κάτω τάξεων. Ἦσαν δὲ πάμπολλα, εὐθηνότατα, καὶ λίαν διαδεδομένα, καὶ ἐξ αὐτῶν δυναμέσθαι πως σήμερον νὰ ὑπολογίσωμεν τὸν βαθμὸν τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τοῦ κοινοῦ πρὸς ὃ ἀπετείοντο.

Τὸ chap book συνέκειτο ἐξ ἑνὸς μόνου τυπογραφικοῦ φύλλου ἐκ σελίδων 16 ἢ 24 ἀναλόγως τοῦ σχήματος. Περιεῖχε δὲ καὶ εἰκόνας συμφώνους πρὸς τὸν τόπον ἐν ᾧ ἐξετυποῦντο ὁ Φακρῶ, φερ' εἰπεῖν, εἰκονίζετο μετὰ φανάκης, ὁ Σουλτάνος μετὰ περικνημίδων μεταξίνων καὶ περισκελίδων βραχυτάτων. Καὶ αἱ ὑποθέσεις δὲ περὶ ὧν ἐπραγματεύετο ἦσαν σύμφωνα πρὸς τὰς κλίσεις καὶ τὰς χρεῖας τοῦ ἀγρότου ἀναγνώστου. Καὶ τὸ μὲν παιδίον εὑρίσκεν ἐν αὐτῷ παρχμύθια θαυμαστά, ἢ δὲ φιλόθρησκος διηγήσεις θαυμάτων καὶ θεολογικῶν συζητήσεων, ἢ δὲ οἰκοδόμοιναι ιατρικὰς συνταγὰς καὶ μηχανικὰς, ὃ δὲ περίεργος τὰς νεωτάτας ἐκ τοῦ Ἄδου καὶ τῆς Σελήνης εἰδήσεις. Τὸ δὲ σύνολον ἀπετέλει μικρὰν τινὰ Ἐγκυκλοπαιδείην καταληπτὴν εἰς τοὺς μετρίων ἔχοντας τὴν διάνοιν, καὶ ἀναπληροῦσαν τὴν σπανίην παρὰ τῷ λαῷ ἡμερῶν ἥτις ἦτο ἔτι ἐν σπαργάνοις. Ἰδίᾳ δὲ τάξιν μεταπρατῶν charmen ὀνομαζομένων, ἔφερε τὰ chap books μέχρι τῶν ἀνωτάτων χωρίων τῆς Ἀγγλίας.

Τὸ κυρίως δὲ chap-book, τούτεστι τὸ διακρινόμενον ἀπὸ τῶν θρησκευτικῶν ἐγχειριδίων καὶ τῶν πολιτικῶν φυλλαδίων, μάλιστα ὑπῆρχε πρὸ τοῦ ἔτους 1700, τινὰ δὲ τούτων εἶνε ἀρχαιότατα οἷον ὁ *Hornbros' Peráros* ἐξετυπώθη εὐθὺς τῷ 1481, τὰ *Tuξείδια τοῦ σίρ Τζῶν Μάρδεβιλ* τῷ 1499, ὁ δόκτωρ *Τζῶν Φάουσι* τῷ 1588 καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς, παραλειπομένων τῶν πρὸ τῆς ἐφευρέσεως τῆς τυπογραφίας ἐν χειρογράφοις ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα διαδιδόμενων. Ἀλλὰ ἡ ἀρχὴ τοῦ δημῶδου τούτου βιβλικίου ἐν Ἀγγλίῳ εἶνε ἀκριβῶς ἢ ΙΗ' ἑκατονταετηρίς.

Α'

Περίεργον ὄντως εἶνε νὰ παρακολουθήσῃ τις τοὺς μετασχηματισμοὺς

¹ Chap-books of the Eighteenth Century, ὑπὸ John Aston. — London, 1882, εἰς τόμος μετ' εἰκόνων. Chatto et Weindus.

εἰς οὓς ὁ Ἀγγλικὸς χαρακτήρ ὑποβάλλει τοὺς τῶν ἄλλων ἔθνῶν μύθους. Λάβωμεν ὡς πρᾶξιμα ἕνα τῶν γνωστωτάτων μύθων, τὸν τοῦ Φαῦστου καὶ ἀντιπραβιάλωμεν τὴν Ἱστορίαν τοῦ δόκτωρος Τζῶν Φάουστ οὐχὶ πρὸς τὸ δρᾶμα τοῦ Γκαίτε, ἀλλὰ πρὸς τὸ διημῶδες τοῦ δόκτωρος Ἰώχαν Φάουστ ὅπερ ἐδιδάσκετο ἐν Γερμανίᾳ ἀπὸ τῆς 17' ἑκκτονταετηρίδος καὶ νῦν ἔτι διδάσκεται ἐν τοῖς Γερμανικοῖς θεάτροις τῶν νευροσπάστων. Μεγάλῃν δὲ θὰ ἴδωμεν τὴν μεταξὺ τῶν δύο διαφορὰν καὶ ταύτην συνηγοροῦσταν οὐχὶ βεβίαιως ὑπὲρ τῆς Ἀγγλικῆς πρὸς τὴν Γερμανικὴν.

Ἐν τῷ Γερμανικῷ δρᾶματι τὸ πρόσωπον τοῦ Φαῦστου εἶνέ τι ἰδεώδες· τὸ ἔθνικόν πνεῦμα ἐξενίκησε τὸν ἀρχικὸν τύπον τοῦ δόκτωρος, καὶ τὸν Ἰωάννην ἐκεῖνον τὸν Φαῦστον ὃν ὁ Μελάγχθων ἐγνώρισε, τὸν χυδαῖον γόητα, τὸν πρίτκιν τῶν ἀγυρτῶν καὶ τῶν λωποδυτῶν, δικάσημον ἐν πάσῃ τῇ Γερμανίᾳ ἐπὶ πικρουργίᾳ καὶ θρασύτητι, μετέτρεψεν εἰς ἀνδρᾶ πνεύματος ἰσχυροῦ καὶ τολμηροῦ, δυσηρησστημένον καθ' ἑαυτοῦ καὶ κατὰ πάντων τῶν ἀνθρώπων, συνειημισμένον νὰ μελετᾷ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, μεμνημένον τὰ μυστήρια τῆς φύσεως καὶ κατεχόμενον ὑπὸ ἀνυπερβλήτου πάθους πρὸς γῶσιν τοῦ ἀδιεγνώστου. Ἀναπεταίνουμένης τῆς ἀυλαίας φαίνεται ὁ Φαῦστος· μόνος ἐν τῷ σπουδατικῷ αὐτοῦ μονολογῶν :

α'Ω; τὸ πτηνόν, λέγει, ἐπλάσθη ἔνθα ἔπταται, ὁ ἀνθρωπος ἐπλάσθη ἵνα βρασανίζῃται καὶ ἐργάζῃται. Ἐὰν πάντα δοκιμάξῃ καὶ πάσας τὰς ἐπιστήμας· ἀλλ' οὐδεὶς ἀγαπᾷ καὶ στέργει τὴν ἑαυτοῦ τύχην. Ὁ μὲν ἐπαίτης ὀρέγεται νὰ γείνη χωρικός, ὁ χωρικός ἀπλοῦς πολίτης, ὁ ἀπλοῦς πολίτης ὀρέγεται νὰ γείνη εὐγενής, ὁ εὐγενής πρίγκιψ, ὁ πρίγκιψ βασιλεὺς, ὁ βασιλεὺς αὐτοκράτωρ. Δὲν ὑπάρχει ὑπὸ τὸν ἥλιον πλάσμα ζῶν ἀπολαύσαν τῆς εὐδαιμονίας καὶ τῆς τελειότητος κατὰ τὸ μέτρον τῶν ἐπιθυμιῶν αὐτοῦ. Κεὶ σὺ δέ, ὦ Φαῦστε, δὲν στέργεις τὴν παροῦσαν κατάστασίν σου. Ἐσπούδασα πάσας τὰς ἐπιστήμας, ἡ Γερμανία γινώσκει τοῦ Φαῦστου τὸ ὄνομα — ἀλλὰ τί πρὸς ἐμέ πάντα ταῦτα; οἱ πόθοι μου μένουσιν ἀτέλεστοι. Ταῦτα πάντα εἶνέ τι ἐλάχιστον εἰς τὸ πνευμά μου, ὅπερ ἐπιθυμῶ νὰ ἐξασφαλίτῃ εἰς ἐκὼν τὸν θυμακισμὸν τῶν μεταγενεστέρων. — Ἐγώ, Ἰωάννης Φαῦστος κατήνησα διὰ τῆς ἐπιστήμης μου νὰ αἰσχύνομαι δι' ἑμαυτόν. Διὸ καὶ ἀνυπερθέτως ἀπεφάσισα νὰ ἐπιδοθῶ εἰς τὴν νεκρομαντίαν. Κάτω λοιπὸν ὁ σωρὸς! (Καταρρίπτει κατὰ γῆς τὰ βιβλία του). Οὐδὲν ἄλλο πλὴν σοῦ θὰ ἀγαπῶ τοῦ λοιποῦ, ὦ προσφιλέ, νεκρομαντία!

Ἡ ἀρχὴ αὕτη τοῦ δρᾶματος ἐνέχει μεγαλεῖον. Ὁ ἀληθὴς δόκτωρ Φαῦστος μόλις πρὸ ἡμῶν αἰῶνος ἦτο τεθνεώσ, καὶ ἤδη ὁ δόκτωρ Φαῦστος τῶν γελωτοποιῶν ἦτο ποιητικὴ ἐπίνοια τολμηρὰ καὶ βίαια συνοψίζουσα τοὺς πόθους λαοῦ μεγάλου παραδεδομένου εἰς τοὺς θεοῦς; καὶ τὰ

δνεира ήλικίης έν μεταβατικῇ καταστάσει και μορφώσει διατελούσης.

Ὁ χαρακτηρ τοῦ Φαῦστου διαγράφεται Ουκυμσίως έν ταῖς ἐπομέναις σκηναίς, τῇ τῆς ἐπικλήσεως τῶν ὑποχθονίων πνευμάτων και τῆς συνάψεως τοῦ συμβολαίου πρὸς τὸν Μεφιστοφελῆ. Οἱ δαίμονες τῶν ἐπτὰ θνασίμων ἀμκρτημάτων προσερχόμενοι προσφέρουσιν αὐτῷ τὰς ὑπηρεσίας των, αὐτὸς δὲ ἀποδιώκει αὐτοὺς μετὰ περιφρονήσεως. Θέλει μὲν πάσας τὰς ἐπιγείους ἀπολάυσεις, ἀλλὰ πκρέργως και έν παρόδῳ· διότι οὐχί χάριν αὐτῶν πωλεῖ τὴν ψυχὴν του· πρὸ παντὸς θέλει νὰ μάθῃ, και καθ' ἣν στιγμὴν συνεβάλλετο πρὸς τὸν Μεφιστοφελῆ έν μόνον φοβεῖται, μήπως οὗτος δὲν ἔχῃ τὴν ἀρκουσκν δύνκμην νὰ τῷ πκρυδώτῃ τὸ μυστήριον τοῦ σύμπαντος.

Φαῦστος (μόνος)

Προτεγγίξει τὸ μεσονύκτιον και ἀνκμῆνω τὸν Μεφιστοφελῆ μετὰ σφοδρὰς ἐπιθυμίας. Διάρροιοι διχλογισμοὶ συγκρούονται έν τῇ κεφαλῇ μου. Ὁ Μεφιστοφελῆς οὗτος ἀρά γε θὰ εἶνε ἱκανὸς νὰ πληρώσῃ τὸ ἔνδον μου ὑπάρχον κενὸν ὅπερ με βκσκνίξει; Ἐὰν δυνθῆῃ ν' ἀποκρίθῃ εἰς πάσας μου τὰς ἐρωτήσεις περὶ τῶν σκοτεινῶν ἐλείων ἀπορρήτων τῶν ἀπροσίτων εἰς πάντας ἡμᾶς τοὺς θνητούς;

Ὁ Μεφιστοφελῆς ἐπιρκνίετα και ὁ Φαῦστος συζητεῖ μετ' αὐτοῦ περὶ τῶν ὄρων τοῦ συμβολαίου.

Φαῦστος

Θὰ μοι ἀποκαλύψῃς πάσας τὰς κρυφίας τέχνας και πάσας τοῦ κόσμου τὰς ἐπιστήμας.

Μεφιστοφελῆς

Ἔννοεῖται.

Φαῦστος;

Και θὰ ἀποκρίνεσκι εἰλικρινῶς και ἀληθῶς εἰς πάσας μου τὰς ἐρωτήσεις οἷς δήποτε, περὶ τε τῶν ὑπερκουσμίων και τῶν ἐγκουσμίων;

Μεφιστοφελῆς

Ἐὰν δύνκμην, μετὰ χαρᾶς.

Κλεισθείσης τῆς συμφωνίας οἱ δύο ἐταῖροι πκρασκευζόντα νὰ περιέλθωσι τὴν γῆν ἀναζητοῦντες περιπετείας διαφόρους. Ὑπάρχουσι δὲ πκρκαλλαγκὴ τοῦ δράκματος καθ' ἃ διαρκίετα μορφῇ τις γυναικεῖα χυδαία και οὐδενὸς λόγου ἀξίη, ὀνόματι Μκργκαρίτα. Ἐν τῷ κειμένῳ ὅπερ ἀκολουθοῦμεν οὐδεὶς λόγος γίνεται περὶ τῆς Μκργκαρίτας. Ἀλλ' ὁ Μεφιστοφελῆς ἐπικκλεῖται τὴν Ἐλένην τῆς Τροίας, ἣν ὁ Γκκίτε θὰ πκρουσιάζῃ ἐπὶ τῆς σκηνῆς και αὐτὸς έν τῷ δευτέρῳ μέρει τοῦ Φαῖστου του.

Τὸ τέλος τοῦ δημόδου δράματος ἐνέχει πολλὴν τὴν δραματικὴν δύναμιν. Ὁ Μεριστοφελῆς δὲν κατώρθωσε νὰ πληρώσῃ τὴ ἐνυπάρχον κενόν, ὁ δὲ Φαῦστος ὑπὸ κόρου κατειλημμένος καὶ αἰσθανόμενος τὸ μάταιον καὶ μηδαμινὸν τῶν ἐγκοσμίων ἀπολαύσεων, ὁ Φαῦστος φοβεῖται, ὁ Φαῦστος μετανοεῖ καὶ προσεύχεται. Ἄλλὰ φωνὴ μυστηριώδης ἀποκρίνεται εἰς τὰς ἐπιλήσεις του «Φαῦστε παρκασκευζέου!» Αὐτὸς δὲ φεύγει, περιπλανᾶται ἀνὰ τὰς σκοτεινὰς ὁδοὺς θρηγῶν τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐγεννήθη, καταδικώμενος ὑπὸ τῆς φωνῆς, ἣτις τῷ δίδει λόγον τῶν κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν συμβαινόντων ἐν τῷ δικαστηρίῳ τοῦ Ἰψίστου.

Ἡ φωνὴ

Φαῦστε! κατηγορεῖσαι.

Φαῦστος

Νῦν, Φαῦστε, κατηγορεῖσαι ἕνεκα τῶν ἀμαρτιῶν σου. Δυστυχῆς, ποῦ νὰ εὕρω παρκαμυθίαν, ποῦ βοήθειαν. Ἐν τῇ ἀγωνίᾳ μου τὸ εὖρὸ σύμπαν μοι φαίνεται λίαν στενόν, ἔνδον μου ὑπάρχει τὸ δξὺ κέντρον τὸ νῦσον τὴν συνειδητὴν μου. Οὐδεμίαν ἀναμένω σωτηρίαν, οὐδεμίαν χάριν ἐλπίζω. Ναι, καὶ κατηγοροῦμαι ἕνεκα τῶν ἀμαρτιῶν μου* (Πίπτει γονυκλινῆς).

Ἡ φωνὴ

Φαῦστε! Ἐκρίθης.

Φαῦστος

Νῦν, Φαῦστε, ἐκρίθης. Ἡ ἐτομιογορὶς ἀπηγγέλθη. Βλέπω ἤδη τὸν Ἄδην ἀνοιγόμενον ἐνώπιόν μου. Ὡ ἀτελεύτητος αἰωνιότης, τί θὰ γείνω!

Ἡ φωνὴ

Φαῦστε! Φαῦστε! κατεδικάσθης εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα!

Φαῦστος

Νῦν, Φαῦστε, κατεδικάσθης ἕνεκα τῶν ἀμαρτιῶν σου. Ἀκούω τὴν ἀγγελίαν τῆς τιμωρίας καὶ τοῦ θανάτου. . . . Σπεύδει, ἔρχεται, τρέχει, τὸν ἀκούω. Ἐχάθη! Οὐκί τῇ ψυχῇ μου, ἐχάθη εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα!

Ὁ διάβολος ἀπάγει τὸν Φαῦστον καὶ ἡ αὐλαία καταπετάννυται.

Ὡς δρᾶμα νευροσπάστων ἐψυμμυθιωμένον ὑπὸ ποιητοῦ τῶν τριόδων, θὰ ὁμολογήσῃ πᾶς τις ὅτι ἐνέχει τινὰ ἔμπνευσιν.

Ἐλθωμεν ἤδη εἰς τὸν Ἄγγλον Φαῦστον. Ἡ πτώσις θὰ εἴη βαθεῖα. Οἱ Ἄγγλοι μιμηταὶ παρέλαβον ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ πρωτοτύπου τὸ κωμικὸν μόνον μέρος* ἦσαν δὲ οἱ μιμηταὶ κάτοπτρον τῶν ἀρχοτῶν αὐτῶν* εἶνε δὲ τοῦτο βέβαιον, ὡς βέβαιον ὡσχύτως εἶνε ὅτι οἱ Ἄγγλοι ἀρχοτῆται δὲν ἐσκοτίζοντο

πολύ πολύ περι τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ μάθωσι τὸ αἶνιγμα τοῦ κόσμου· οὐδὲν ἄλλο ἐπεζήτησαν ἢ πῶς νὰ διασκεδάσωσι μίαν ὥραν, καὶ πρὸς τοῦτο οὐδεμίαν εἶχον χρείαν φιλοσοφίας. Τὸ μόνον δὲ χωρίον τοῦ Ἀγγλικοῦ κειμένου τὸ ἀπομεινεν ἄξιον τοῦ πρωτοτύπου εἶνε τὸ ἐπόμενον :

«Ὁ Φαῦστος οὐ ἠ ἀνήσυχος διάνοια νυχθημερὸν εἰργάζετο, προσήρμωσεν εἰς τὴν φαντασίαν του πτέρυγας αἰετοῦ, καὶ ἐπεχείρησε νὰ πετάξῃ ἀνὰ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἵνα ἴδῃ καὶ μάθῃ τὰ μυστήρια τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς.»

Ἀπὸ τῆς παραγράφου δὲ ταύτης καὶ ἐξῆς ὁ σκελετὸς τοῦ μύθου διακρίνεται μὲν αὐτός, ἀλλὰ τὰ καθέκαστα καθίστανται κοινὰ καὶ ἡ ὑφή λίαν περὶ. Ὁ δόκτωρ Ἰζὼν Φάουστ περὶ τῆς ἡδονῆς μᾶλλον σκέπτεται ἢ περὶ τῆς ἐπιστήμης καὶ εἶνε ὅλως περιττὸν νὰ σκοτίξῃ τὸν νοῦν του ἀναζητῶν ἡδονὰς περιέργους. Αἱ κλίσεις καὶ αἱ ὀρέξεις αὐτοῦ εἶνε ἀπλακ. Ὅτε μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ συμβολαίου δὲν σπεύδει νὰ ἐγγερίσῃ αὐτὸ εἰς τὸν διάβολον, ὁ Μεριστοφιλῆς διατίθεται νὰ τον θαμβώσῃ καὶ ἐπιτείνῃ τὴν πείραξιν διὰ τινος θεάματος ἀμιμήτου· τῷ δεικνύει κατὰ πρῶτον ἀγέλην κυνῶν ὀλακτούντων, ἐπειτα δὲ ταῦρον χορεύοντα καὶ τέλος λεοντοαρχτομαχίαν. «Ἡ διασκεδάσις αὕτη ἤρρεσε τοσοῦτον εἰς τὸν Φαῦστον, ὥστε παρευθὺς ἐνεχείρισε τὸ ἔγγραφον εἰς τὸν Μεριστοφιλῆν κρατήσας ἀντίγραφον,» ὥστε ὁ Ἀγγλος Φαῦστος ἐπώλησε τὴν ψυχὴν του ἀντὶ μιᾶς ἱπποδρομικῆς πρᾶξις.

Ὁ Μεριστοφιλῆς εὐρὼν τὸν σφιγμὸν τοῦ Φαύστου, τὸν διασκεδάζει ἐπὶ τέσσαρα καὶ εἴκοσι ἐτη-καθ' ἃ ἔτχουε τὸ συμβόλαιον-ἐπιδεικνύων αὐτῷ ζῶα καὶ τεχνοδακτυλοουργίας. Λαλεῖ ὁ δόκτωρ καὶ οἱ χοῖροι βδελύσσουσιν ὄρθιοι διὰ τῶν ὀπισθίων ποδῶν καὶ παίζουσι βιολίον, τὰ ὡς τῶν ἀγαθῶν γυναικῶν ἐξαφανίζονται ἀπὸ τῶν καλκθίων των καὶ τὰ ἐπὶ τῆς ἐστρωμένης τραπέζης πινακίαι ἵπτανται εἰς τὸν ἀέρα. Εἰς δὲ τὸν Φαῦστον ἢ μᾶλλον εἰς τὸν ἀναγνώστην αὐτοῦ φαίνονται ταῦτα εἰς ἄκρον διασκεδαστικά. Τὸ μόνον δὲ ἐπεισδίδον ὅπερ δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς κωμικόν, εἶνε τὸ ἐπόμενον, ἐν ᾧ ὁ διηγούμενος ἐνόμισε πρόσφορον νὰ χορτάσῃ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ μῆνιν.

Ὁ δαίμων ὑποδέχεται κατ' ἀρχὰς τὸν Φαῦστον ἐν τῷ Ἄδῃ. Ὁ δόκτωρ τὸν ἐρωτᾷ, ὡς ὁ Δάντης τὸν Βιργίλιον, τίνες εἶνε οἱ ἐν τῷ πρώτῳ λάκκῳ κολαζόμενοι. Ὁ δὲ Μεριστοφιλῆς ἀποκρίνεται ὅτι ἐκεῖνοι εἶνε οἱ λέγοντες ἑαυτοῦς ἰατροὺς καὶ θανατόνοντες τοὺς πελάτας των. Κολάζονται δὲ πίνοντες τὰ αὐτὰ φάρμακα ἅπερ ἔδιδον εἰς τοὺς ἀσθενεῖς των μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς ὅτι δὲν ἔχουσι τὴν εὐτυχίαν τοῦ νὰ ἀποθνήσκωσι δι' αὐτῶν.

Περικιτέρω εἶνε ὁ λάκκος τῶν οἰνοπωλῶν, ὁ τῶν ῥαπτῶν, ὁ τῶν ἀρτοποιῶν. Ὁ συγγρηφεὺς τοῦ βιβλιαρίου ἔθηκεν ἐν τῷ Ἄδῃ πάντας τοὺς προμηθευτὰς αὐτοῦ καὶ ἵνα μὴ ἀπατηθῇ τις, λαλεῖ εἰς πρῶτον πάντοτε πρόσωπον εἶδος, ἠρώτησα. Ὑποδηλοῖ δὲ ὅτι ἐν προσεχεῖ ἐκδόσει οὐ-

δύλως θά δυσκολευθῆ νά ἀναφέρῃ ὀνομαστί τήν οἰνοπώλην ὅστις καί μετὰ τήν ὑπέμνησιν ταύτην θά ἐξκολλουθῆ νερόνων τὸν οἶνόν του, τὴν ἀρτοποιὸν τὸν κατασκευάζοντα ἐλλίπεις τοὺς ἄρτους, τὸν ῥάπτην τὸν κλέπτοντα ἐκ τοῦ ὑφάγματος. «Προχωρῶν δὲ περσιτέρω εἶδον μυριάδας ἐμπόρων - γνωστῶν μοι τῶν πλείττων - κολαζομένων διότι ἐν τῷ βίῳ ἐξηπάτων καὶ ἐκλεπτον τοὺς πελάτας των.»

Ἡ λύσις τοῦ διηγήματος εἶνε λίαν χαμαίζηλος καὶ πρόστυχος ὡς καὶ τὸ ὄλον τῶν ἐν αὐτῷ ἐνοιοῶν. Διαφκίνεται δ' ὅμως ἀμυδρῶς πως ὅτι ἐνεκα τῆς πολλῆς του περιεργίας ἐχάθη ὁ Φαῦστος, ἀλλ' εἶνε πολὺ δύσκολον νά ἀρνηθῆ τις ὅτι τοῦτο οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ μίμησις ἀπλῆ τοῦ Γερμανικοῦ πρωτοτύπου, διότι οὐδεὶς λόγος ὑπάρχει ἐν ὅλῳ τῷ διηγήματι δικαιολογῶν πως τὴν ὑπαρξίν τῆς περιεργίας.

«Καὶ ὅτε ἤλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου ἐπεράνη αὐτῷ τὸ Πνεῦμα καὶ ἐπιδεικνύον τὰ ἔγγραφα εἶπεν ὅτι τὴν ἐπιούσαν θά ἔλθῃ ὁ Δαίμων νά τον ἀναζητήσῃ. Ἡ εἰδήσις κατέθλιψε τὴν καρδίαν τοῦ δόκτωρος, ὅστις πρὸς δικασκέδασιν τῆς λύπης του στέλλει καὶ προσκαλεῖ εἰς δεῖπνον πάντας τοὺς δόκτωρας, διδασκάλους καὶ ἐπιστήμονας καὶ φοιτητάς καὶ ἐστιξ αὐτοὺς προσφέρων ποικίλα ἐδέσματα παικνιζούσης τῆς μουσικῆς. Ἀλλὰ καὶ οὕτω δὲν κατορθοῖ νά εὐθυμήσῃ, διότι ἤγγικεν ἡδὴ ἡ ὥρα. Οἱ συνδικτυμένοι βλεπόντες τὸ πρόσωπόν του ἀλλοιούμενον, τὸν ἐρωτῶσι τὴν αἰτίαν τῆς ταραχῆς του, ἐκεῖνος δὲ ἀποκρίνεται :

«Ὡ φίλοι, ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν εἶμαι γνωστὸς εἰς ὑμᾶς· καὶ γινώσκετε ὅτι πικνοταίς ἐπραξα κακουργίας. Ἐγείνω μέγας γόης τῇ βοηθείᾳ τοῦ διαβόλου εἰς θν ἐπωλήθην ψυχῇ τε καὶ σώματι ἐπὶ ἔτη τέσσαρα καὶ εἴκοσι. Σήμερον λοιπὸν λήγει ἡ προθεσμία καὶ αὕτη εἶνε ἡ αἰτία τῆς λύπης μου. Προσεκάλεσα δὲ ὑμᾶς, φίλοι, ἵνα παρκαστῆτε μάρτυρες τοῦ οἰκτροῦ μου τέλους καὶ παρκαλῶ ὑμᾶς ἢ συμφορὰ μου νά γείνη νοθεσία καὶ ὑπόμνησις πρὸς πάντας, ἵνα μὴ ἀναζητῆτε νά ἀνιχνεύητε τὰ μυστήρια τῆς φύσεως πκρ' ὅσον εἶν' ἐπιτετραμμένον εἰς τὸν ἄνθρωπον, μήπως αἱ ἔρσυνα ὑμῶν φέρωσιν ὑμᾶς πρὸς τὸν Διάβολον, θν ὀρεῖλω νά εὕρω ταύτην τὴν νύκτα ἐλῶν ἄκων.»

Γίνεται σεισμὸς, ἀκούονται ὀλολυγοὶ καὶ ὁ Φαῦστος ἀπάγεται ὑπὸ τῶν δαιμόνων.

B'

Τὰ ἀνωτέρω παρκατεθέντα εἶνε ἐκ τῶν ἀρίστων τῆς συλλογῆς περὶ ἧς ὁ λόγος. Ἡ Ἀγγλικὴ λαὸς ὁ τσοῦτος καὶ τηλικούτου; ἔχων ποιητὰς δὲν δαπανᾷται εἰς φαντασίαν ὑπὲρ τῆς δημῶδους αὐτοῦ φιλολογίας, καὶ δικαίως εἶρε πᾶν ὅτι πκρ' ἄλλων ἐθνῶν δεινίζετα. Πᾶς τις γινώσκει, ἐξ ὀνό-

ματος τοῦλάχιστον τὸ διήγημα τοῦ Φορτουνάτου προσλθὸν μὲν ἐξ Ἴσπανίας, ἀρχομένης τῆς 17' ἑκατονταετηρίδος, μεταφρασθὲν δὲ εἰς πλείους γλώσσας καὶ περιληφθέντων καὶ αὐτὸ ὡς ὁ Φαῦστος ἐν τῷ δραματολογίῳ τῶν Γερμανικῶν θεάτρων τῶν νευροσπάτων. Τοῦτου ἑκδοσίς τις ἐδημοσιεῦθη τῷ 1682 ἐπιγραφομένη ἱστορικὴ ἀληθῆς διασκευαστικὴ καὶ τραγικὴ τοῦ Φορτουνάτου εἰς τὴν ὁποίαν πᾶς νέος δύναται νὰ μάθῃ πῶς νὰ φέρεται εἰς πᾶσαν ὑπόθεσιν τοῦ κόσμου καὶ εἰς πᾶσαν περίστασιν.» Τὸ πάσης τιμῆς ἄξιον διδασκτικὸν τοῦτο βιβλίον ἢ Ἀγγλικὴ διασκευὴ τὸ μετέτρεψεν εἰς διήγημα ναρκωτικὸν καὶ ὑπνωτικώτατον. Ὁρθίος δύνασαι νὰ ἀποκοιμηθῆς ἐν ἀπορασίῳ καὶ τὸ ἀναγνώσης. Ὡς καὶ αὐτὴ ἢ κλοπὴ τοῦ μηχανικοῦ πύλου ἔλασε τὸ ἄλλας αὐτῆς· τουτέστι ἐν μὲν τῷ ἀρχικῷ διηγήματι ὁ Φορτουνάτος καταπαθεῖ τὸν Σουλτάνον τῆς Αἰγύπτου καὶ τῷ ἐπιτρέψῃ νὰ δοκιμάσῃ τὸν μηχανικὸν πύλον, ἄμα δὲ φορέτας αὐτὸν εὐχεται νὰ εὐρεθῇ μακρὰν. Ἀλλ' ἐν τῇ Ἀγγλικῇ ἑκδόσει ὁ Φορτουνάτος φορεῖ τὸν πύλον λέγων ὅτι ἐπιθυμεῖ πάρα πολὺ νὰ τον εἶχε κτήμᾳ του, ὁ δὲ φίλος αὐτοῦ ὁ Σουλτάνος τῆς Αἰγύπτου «παρρηθὺς τῷ δωρεῖται τὸν πύλον.» Ὁ Φορτουνάτος εὐχεται πρὸς πλείονα ἀσφάλειαν νὰ εὐρεθῇ ἐπὶ τοῦ πλοίου του, ὁ δὲ Σουλτάνος μετανοήσας διὰ τὴν δωρεὰν ἀποστέλλει ἀνθρώπους νὰ λάβωσι τὸν πύλον.

Ἄλλου βιβλιαρίου ἢ ὑπόθεσις εἶνε ἡ ἱστορικὴ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ σκανδαλοποιῦ ἧτις εἶνε ἀπήχησις διηγήματος τῆς Χαλιμάς.

Ἄ ὁ βασιλεὺς Ἑρρίκος ὁ II' συνήθιζε νὰ περιέρχεται μεταμφιεσμένος ἵνα βλέπῃ πῶς ἡ ἀστυνομία καὶ ἡ περίπολος ἐκτελοῦσι τὸ καθήκον των. Οὐδεὶς δὲ ἠδύνατο νὰ τον ἀναγνωρίσῃ, διότι ἐπκηρύχτετο εἰς τὰ Ἀνάκτορα ὄρθρου βαθέος. Κατὰ τὰς νυκτερινὰς δὲ ταύτας ἐκδρομὰς αὐτοῦ παρετήρησε σκανδαλοποιὸν τινα ὅστις λίαν πρῶτ' ἐκάθητο εἰς τὸ ἔργον του συρίζων καὶ ἄδων. Ἀπερῆσσε δὲ νὰ τον ἐπιτεφθῇ.»

Ἄ ὁ βασιλεὺς συνάπτει γνωριμίαν μετὰ τοῦ σκανδαλοποιῦ, ὅστις καὶ τον προσκαλεῖ εἰς τὸν οἶκόν του. Ὁ βασιλεὺς ἀπκράλλασκε ὡς ὁ χελίφης Ἀρούμ ἔλ' Ῥαοχίλδ τῆς Βαγδάτης δέχεται τὴν πρόκλησιν καὶ εἰς ἀνταμοιβὴν καὶ αὐτὸς προσκαλεῖ τὸν σκανδαλοποιὸν εἰς τὰ Ἀνάκτορα ἔνθα εἶνε, λέγει, ὑπάλληλος. Καὶ ἂν μὴ εἶνε τις τοσοῦτον ἀπόκληρος τῆς Μοίρας, ὥστε νὰ μὴ ἀνέγνωσέ ποτε τὴν Χαλιμάν, εἰκάξει ὅμως εὐκόλως τὸ τέλος τῆς συναντήσεως ταύτης. Ὁ σκανδαλοποιὸς πορεύεται εἰς τὰ Ἀνάκτορα καὶ ζητεῖ τὸν Ἑρρίκον Τυδώρ. Οἱ δὲ φύλακες ἔχοντες εἰδήσιν τοῦ πράγματος, εἰσάγουσιν αὐτὸν εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν ἔνθα ἐκάθητο ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τοῦ θρόνου περιεστοιχισμένος ὑπὸ τῶν αὐλικῶν. Ὁ δούμορος σκανδαλοποιὸς καταπλαγείν τρέπεται εἰς φυγὴν, ἀλλὰ συλλαμβάνεται καὶ ἄγεται εἰς τὴν αἰναποθήκην, ὁ δὲ Ἑρρίκος ὁ II' μεταμπίεσθεις εἰς ιδιώτην καταδίδει εἰς

τὴν οἴναποθήκην καὶ τῷ προσφέρει ποτήριον οἴνου. Τοσοῦτον δὲ θόρυβον ποιοῦσιν αὐτοὶ μόνοι, ὥστε οἱ αὐλικοὶ ἀνγυγίζονται νὰ καταβῶνιν ἕνα ἴδωσι τί συμβαίνει. Τότε δὲ μόνον ὁ σκιδρολοποῖς μανθάνει ποῖον ἔχει τὴν τιμὴν νὰ ἔχη συμπύτην, λαμβάνει δὲ παρὰ τοῦ βασιλέως σύνταξιν καὶ «διορίζεται αὐλικός».

Ἔτερον διήγημα, Γούης ὁ κόμης ἔχει κατὰ πληκτικὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν ἐν τῷ νεκροταφείῳ σκηνῇ τοῦ Σκιζσπειρίου Ἀμλέτου.

Πρακτικέμεθα δὲ πρῶτον τὴν α' σκηνὴν τῆς Β' πράξεως τοῦ Ἀμλέτου. α' Ὁ νεκροθάπτης ἀνισκᾷπτει κρανίον.

Ἀμλέτος

Αὐτὸ τὸ κρανίον εἶχε γλῶσσαν ἄλλοτε καὶ ἐτραγωδοῦσε καὶ αὐτό. . . Ἴσως ἦτον ἐνὸς μεγάλου πολιτικοῦ καύκαλον καὶ τὸ ποδοπατεῖ τώρα τὸ γαϊδοῦρι τοῦτο. - Κανενὸς ὁ ὁποῖος ἦτον ἄξιος νὰ παίζῃ ἕως καὶ τὸν Θεόν. Δὲν εἶναι πιθανόν ;

Ὁράτιος

Πιθανόν, αὐθέντα μου.

Ἀμλέτος

Ἡ κανενὸς αὐλικοῦ, ὁ ὁποῖος ἤξευρε νὰ γλυκολέγῃ : « Δοῦλος τῆς εὐγενείας σου. Πῶς ἔχει ἡ ἐκλαμπρότης σου ; » Ἴσως ἦτον αὐτὸς ἐδῶ ὁ Ἄρχων Δεῖνας ; ὁ ὁποῖος ἐξεθεῖαζε τὸ ἄλογον τοῦ Ἄρχοντος Τάδε ὅταν εἶχε κατὰ νοῦν νὰ τοῦ τὸ ζητήσῃ χάρισμα. Δὲν εἶναι πιθανόν ;

Ὁράτιος

Ναί, αὐθέντα μου.

Ἀμλέτος

Καὶ βέβαια ! Ἀλλὰ τῶρα νὰ σοῦ τον, Ἄρχων Σχοῦληνας, χωρὶς μάγουλα, κτυπημένος κατασάγονα ἀπὸ τὴν ἀξίνην ἐνὸς νεκροθάπτου».¹

Ἐν τῷ Ἀγγλικῷ διηγήματι ὁ κόμης Γούης μετὰ πολλὰς περιπληνῆσεις ἔρχεται εἰς τι νεκροταφεῖον :

« Καὶ κύψας ἔλαθε κρανίον σωληκῶδρωτον πρὸ ὃ ἀπέτεινε τὰς λέξεις ταύτας : — Ἦσο ἴσως ἰσχυροῦ τινος μονάρχου, βασιλέως τινός, δουκός, εὐπατρίδου. Ἀλλὰ πάντες βασιλεῖς τε καὶ ἐπαῖτται πάντες ὀφείλουσι νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν γῆν, καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ ἐνθυμῆται τὴν ὥραν τοῦ θανάτου. Ἦσο ἴσως βασιλίσσα ἢ δούκισσα ἢ εὐγενῆς δέσποινα θυμωσίαν ἔχουσα εὐμορφίαν. Ἀλλὰ τῶρα εἶσαι βρῶμα τοῦ σκώληκος, κεῖσαι ἐν τῷ τάφῳ, τῷ κοινῷ πάσης τῆς ἀνθρωπότητος καταφυγίῳ ».

1. Δ. Β. κ ε λ α, Σκιζσπειρου Ἀμλέτος πρ. Β' σκ. α' σελ. 159-160 — Περὶ τῆς γλώσσης τῶν μεταφράσεων τοῦ κ. Βικέλα καὶ καθ' ὅλου περὶ τοῦ ὁποῖα τις ὀφείλει νὰ εἴπῃ ἡ τῆς σκηνῆς γλώσσα θὰ πραγματευθῶμεν ἐν ἰδίῳ ἔργῳ βραβανίζοντες τὰς διαφόρους περὶ τοῦ πράγματος γνώμας. Σ. Μ.

Ἐτερον ἀγαπητὸν τῷ Ἀγγλικῷ λαῷ ἀνάγνωσμα, ἡ *Τραγωδία τοῦ Βάτμαν* ἐν τῷ β' αὐτῆς κεφαλαίῳ περιέχει τὴν ὑπόθεσιν τοῦ *Ἔρωτος* ἱατροῦ τοῦ Μολιέρου. Κατ' αὐτὸ ἡ εὐμορφος Ἰσαβέλλα κεῖται ἄρρωστος ἕνεκα τοῦ πρὸς τὸν νέον Βάτμην ἔρωτος αὐτῆς. Ὁ νέος εἰσάγεται εἰς τὴν οἰκίαν ὡς ἰατρός, ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τῆς Ἰσαβέλλας ἣτις ἰδοῦσα αὐτὸν θεραπεύεται, καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τῆς ἰατρικῆς αὐτοῦ στολῆς κλέπτει τὴν ἐρωμένην του. Τὸ διήγημα τοῦτο εἶνε τὸ προοίμιον τῆς ὅλης *Τραγωδίας τοῦ Βάτμαν*, ἣτις οὐδὲν πλέον ἔχει κοινὸν πρὸς τὴν κωμῳδίαν τοῦ Μολιέρου.

Ἡ ἱστορία τῆς *Μεγάλης Μὲγ* τοῦ *Οὐεστμίνστερ* πείθει τὸν ἀναγνώστην νὰ εἰκάτῃ ὅτι ὁ Ἀγγλικὸς λαὸς οὐδέλωσ ἐλησημόνητε τὴν Αὐρηλικὴν παρθένον Ἰωάνναν καὶ ὅτι εὐηρεσταίτο ἔχων καὶ αὐτὸς νὰ ἀντιτάξῃ εὐωκίην ἡρωίδα πρὸς τὴν Γαλλίδα. Ἡ ῥωμκλέα νεανίς δι' ἧς ἠθέλητε νὰ ἀντικρούσῃ τοὺς Γάλλους ὑπῆρξεν ἀληθῶς, ζῶσα ἐπὶ Ἐρρίκου τοῦ Η'. Λέγουσι δὲ αἱ κακαὶ γλῶσσαι περὶ αὐτῆς ὅτι διηύθυνε δυσώνυμον κατὰ-στημα· ἀλλὰ βιβλικίον ἐκδοθὲν τῷ 1593 ὑπερκασιζέει αὐτὴν μετὰ δυνάμεως κατὰ τῶν συκοφαντιῶν. Ἀκούσκατε δὲ καὶ τὰ καταρθώματα αὐτῆς. Ἐπιπίπτει κατὰ τῶν εὐγενῶν, κατὰ τοῦ κλήρου καὶ κατὰ τῆς ἀστυνομίας. Οὐδεὶς δὲ τῶν ἀνδρῶν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἀντιστῇ κατ' αὐτῆς. Οἱ ἄκρῆτες δὲν τολμῶσι νὰ τὴν καταγγείλωσι φοβούμενοι τὸν ὄχλον ὅστις τὴν λατρεύει. Ἦδη δὲ ἐξάκουστος ἐπὶ δυνάμει καὶ ἀνδρείῳ μεταβαίνει εἰς Γαλλίαν, λύει τὴν πολιορκίαν τῆς Βουλόνης, φονεύει τινὰ ἐχθρὸν ἐν μονομαχίᾳ, τῷ ἀποτέμνει πρῶτον τὴν κεφαλὴν καὶ ἔπειτα(;) τῷ δεικνύει ὅτι εἶνε γυνή. Μετὰ δὲ τὸν πόλεμον ἐπνεληθοῦσα εἰς Ἀγγλίαν ἀνοίγει καπηλεῖον ἔνθα ἐπεκράτει «τάξις καὶ ἡσυχία,» διότι ποῦ νὰ εὐρεθῇ πελάτης τοσοῦτον τολμηρὸς ὥστε νὰ ὑψώσῃ τὴν φωνὴν ἐνώπιον τῆς μεγάλης Μὲγ;

Ἡ δημῳδὸς φιλολογικῶν πάντων τῶν λαῶν ἔχει ἱστορικὰ παιδιῶν τραπευτικῆς καταγωγῆς, ἀνεληθόντων διὰ τῶν φυσικῶν αὐτῶν προτερημάτων εἰς τὰ ὑψίστα ἀξιώματα. Ὁ μικρήσιος Καρκαμπᾶ εἶνε ὁ κορυφαῖος τῆς πολυαρίθμου σειράς εἰς ἣν ἀνήκουσιν ὁ Τὸμ Χάικοθριφτ καὶ ὁ Δικ Βάιτιγγτον. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Τὸμ οἱ ἐναντίοι τῆς πρωτοβαθμίου ἐκπαιδευτικῆς εἰν' ἐλεύθεροι νὰ δίδωσι δικαμαρτύρησιν τοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ κατὰ τῆς καταναγκαστικῆς τῶν παιδιῶν εἰς τὸ σχολεῖον φοιτήσεως.

Ὁ Τὸμ ἦτο υἱὸς πτωχοῦ ἐργάτου ὅστις ἐπιθυμῶν νὰ σπουδάσῃ τὸν υἱόν του, τὸν ἀπέστειλεν εἰς σχολεῖον. Ἀλλ' ὁ Τὸμ οὐδὲν οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ μᾶθη χωρὶς ἐνταυτῷ καὶ νὰ τον κωλύσῃ ἡ ἀγραμματοσύνη του νὰ κερδήσῃ χρήματα τοσαῦτα, ὥστε νὰ καταστῇ «κύριος» καὶ νὰ ἀποκαλεῖται κύριος. Ὁ μῦθος τουτέστι κατὰ τὸ διήγημα τοῦτο δηλοῖ ὅτι εἶνε περιττὸν νὰ κατατρίβῃ τις τὸν ἐγγεφαλόν του ἐγκύπτων εἰς τὰ βιβλία.

Καὶ τοιοῦτος μὲν ἐγένετο ὁ Τὸμ, ὁ δὲ Δικ ἐκ ταπεινῶν καὶ αὐτὸς γυναικῶν γεννηθεὶς ἐγένετο πλουσιώτερος τοῦ Τὸμ, καὶ γέρον ἤδη τρεῖς ἔξε-

λέγη λόρδος δήμαρχος τοῦ Λονδίνου προσκλήσεως μάλιστα καὶ τὸν βασι-
λέα εἰς γεῦμα.

Σφόδρα δὲ ἀγαπηταὶ ἦσαν τῷ ἀγγλικῷ ὄχλῳ αἱ ἱστορικὲς κλεπτῶν,
τοικῦττι δὲ ὑπάρχουσι πολλὰ ἀλλὰ λίαν τετραμμέναι καὶ πρόστυχοι.

Τὸ διήγημα τὸ ἐπιγραφόμενον Σὶρ Τζῶν Μάνδεβιλ δρεῖλει νὰ κρηθῆ
μετ' αὐτηρότητας. Οὗτος συνέγραψε τὸ 1356 *Ὁδηγὸν τῆς Ἀγίας Γῆς*
πρὸς χρῆσιν τῶν προσκυνητῶν μετακρηθέντων εἰς πολλὰς γλώσσας. Ἄλλ'
ὁ κύριος οὗτος πέρα τοῦ δέοντος ποιεῖται χρῆσιν τοῦ δικαίωματος τοῦ ἐμ-
πιζέειν τοὺς ἀναγνώστας του. Ἀρχεται δὲ ὧδὲ πῶς: «Ἐγώ, σὶρ Τζῶν
Μάνδεβιλ, γεννηθεὶς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ πόλει Ἀγίῳ Ἀλβανῷ ἐξεκίνησα ἀνή-
μερα τοῦ Ἀγίου Μιχαὴλ τῷ 1322 ἔτος μεταβαίνων εἰς τὴν Ἀγίαν Γῆν.
Θὰ περιγράψω δὲ λεπτομερῶς πᾶν ὃ τι εἶδον θέας ἄξιον ἐν ταῖς χώραις
δι' ὧν διήλθον ὡς ἐξῆς. Πρῶτον ἐν ἀπέλθῳ εἰς Ἱερουσαλὴμ διήλθον διὰ
τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Οὐγγαρίας καὶ ἦλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔνθα
πρὸ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἀγίου Στεφάνου ἵσταται τὸ ἀγκυλιχ τοῦ αὐτο-
κράτορος Ἰουστινιανοῦ ἔριππον καὶ ἐστεμμένον, ἔχον δὲ μῆλον ἐν τῇ χειρὶ.
Ἐκεῖθεν διήλθον ὅλην τὴν Τουρκίαν καὶ πλείστως νήτους, ἔνθα εἶδον κυ-
νηγούς θηρεύοντες διὰ ζῶων ὁμοίων πρὸς λεοπαρδάλεις καὶ πολὺ ταχυτέ-
ρων ἢ οἱ κύνας. Ἐντεῦθεν ἐπέρξα εἰς Ἱερουσαλὴμ.»

Μετὰ ταῦτα ἐλθὼν εἰς Κύπρον εἶδε νόμφην τινὰ ἐξωτικὴν, καὶ ἐντεῦθεν
μεταβὰς εἰς Αἰθιοπίαν εἶδεν ἀνθρώπους μονόποδας καὶ ὅμως τρέχοντας τα-
χύτερον δορκάδος. Ἦλθεν ἔπειτα εἰς τὰς Ἰνδίας ἔνθα εἶδεν ἀνθρώπους
πρασίνοους καὶ κυκνοῦς, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Πολύμην ἔνθα ἔπιεν ὕδωρ ἐκ
τοῦ φρέατος τῆς νεότητος, ὅπερ θεραπεύει πᾶσαν νόσον, ἔκτοτε δὲ οὐδέ-
ποτ' ἐνόσησεν. Ἐντεῦθεν ἔρχεται εἰς τὴν Ἰξβὸν ἀφθονοῦσαν ἀρωματικῶν
πικνοίων, ἧς τὴν ἀνκακλύβην ἀποδίδουσιν οἱ Γεωγράφοι εἰς τοὺς Πορτο-
γάλλους τῷ 1511, καὶ ἐντεῦθεν ἐπιβιβάσθεις καταπλέει εἰς Μακουμεράκ
ἧς οἱ κάτοικοι εἶνε κυνοκέφαλοι καὶ λατρεύουσι τὸν βοῦν. Ἦλθεν ἔπειτα
εἰς τοὺς Κωννιβάλους, εἰς τὴν χώραν ἀνθρώπων μονοφάλμων, εἰς ἐτέρην
χώραν ἀνθρώπων τετραποδητῶν βαδίζόντων, εἰς τὴν χώραν τῶν Πυγμαίων
οἵτινες τρέφονται ἐκ μόνης τῆς ὀσμῆς τῶν μῆλων, ἔπειτα δὲ εἰς πλείστους
ἄλλους λαοὺς καὶ τελευτᾶτον εἰς τοὺς Ἀντιπόδας τῆς Ἀγγλίας.
«Δύναμαι δὲ νὰ βεβαιώσω τὸν ἀναγνώστην, λέγει ὁ φιλακλήτης ἀνὴρ, ὡς
ἐκ τῆς μεγάλης πείρας ἣν ἐκ τῶν μακρῶν μου περιηγήσεων ἀπέκτησα,
ὅτι ἐκεῖ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἀντιπόδων ἤμεθα ὄνομα καὶ πρᾶγμα ἀντίποδες
τῶν Ἀγγλων. Ἐπανελθὼν δὲ τέλος εἰς Ἀγγλίαν ἐπεχείρησε τὴν συγγραφὴν
τοῦ βιβλίου του ἀρῶμενος τὴν ὕλην ἐκ τοῦ ἡμερολογίου του ἑκράτει, βλέ-
πετε, καὶ ἡμερολόγιον!

Ἴδου μὰ τὴν ἀλήθειαν μέγα βοήθημα πρὸς ἀσφαλῆ ὁδηγίαν τῶν προ-
σκυνητῶν. Φαντάσθητε ἀφελῆ τινὰ καὶ ἀπλοῦν ἄνθρωπον πορευόμενον πρὸ:

τὸν Ἅγιον Τάφον καὶ ἔχοντα ὑπὸ μάλης τὸν σὶρ Τζών, ἐρωτῶντα δὲ καθ' ὁδὸν πῶς εἶνε οἱ μονόποδες καὶ οἱ πτερωτοὶ ἄνθρωποι!

Μετὰ τὸ τῶν βιβλιαρίων τούτων εἶνε καὶ μικρὸν τι ἐγχειρίδιον περιέχον παντοίας συνταγάς: « Πῶς θεραπεύεται σύζυγος μέθυσος, γυνὴ φίληρις, κατὰ δεύτερον λόγον πῶς θεραπεύεται ὁ πυρετός, κατὰ τρίτον λόγον πῶς θεραπεύεται ὁ ὀδοντόπονος. » Ἀλλ' ἵνα ἀποφανθῇ τις περὶ τῶν ἱατρικῶν τούτων συνταγῶν ὡς καὶ περὶ ἐτέρων τινῶν τῆς μαγειρικῆς ἐπάναγκες εἶνε πρῶτον νὰ τὰς δοκιμάσῃ.

Καθ' ὅλου δὲ εἶπετι ἡ συλλογὴ αὕτη τῶν δημῶδων παρχμυθίων οὐδέως συμφωνεῖ πρὸς τὴν δόξαν ἣν θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἔχη περὶ τῆς δημῶδου Ἀγγλικῆς φιλολογίας. Ἐφαίνετο ὅτι ἔμελλέ τις νὰ εὕρῃ ἐν αὐτῇ πολλὰ ποιήσιν, αἰσθημὰ ἠθικόν, εἰ μὴ ἀνεπτυγμένον, ἀλλ' ὅμως ἱκανῶς ἐκδηλούμενον ἐν τῇ γενέσει του. Οὐδὲν τοιοῦτον ὑπάρχει. Ἡ ποίησις ἐλλείπει, ἔτι δὲ μᾶλλον τὸ ἠθικὸν αἰσθημ. Ἡ μόνη λοιπὸν ἀξία τῶν βιβλιαρίων τούτων εἶνε φαιδρότης καὶ ἀφέλειαι κοινὴ μὲν ἀλλ' οὐχὶ δυσάρεστος. Δὲν εἶνε μὲν μέγα τι, ἀλλ' οὐδὲ ἱκανὸν θὰ ἦτο ἐὰν τὴν συλλογὴν ταύτην ἐξεδέχετο τις ὡς δικαίαν καὶ τελεῖαν ὑποτύπωσιν τῶν δοξασιῶν καὶ τῶν αἰσθημάτων τοῦ Ἀγγλικοῦ λαοῦ κατὰ τὰς παρελθούσας ἑκατονταετηρίδας. Καὶ τοῦτο δύο λόγων ἕνεκα, πρῶτον μὲν διότι ἡ νέα αὕτη ἔκδοσις τῶν παρχμυθίων εἶνε ἐλάχιστον δεῖγμα ἀπεράντου φιλολογίας, δεύτερον δὲ διότι παρὰ τῆς ἐντύπω ταύτης δημῶδει φιλολογίᾳ, χυδαίᾳ βεβήλως καὶ ξηρᾳ, ὑπῆρχεν ἡ προφορικὴ παράδοσις, ἣν οἱ πεπαιδευμένοι καταγίνονται νῦν περισυνάγοντες καὶ ἧτις εἶνε ἀσυγκρίτως ἀνωτέρη. Ὡσαύτως ἐν Γαλλίᾳ σήμερον οἱ αὐτοὶ χωρικοὶ οἱ εὐαρέστως ἀναγινώσκοντες τὰς ἀηδίας τοῦ Almanach comique, διηγούνται πρὸς ἀλλήλους παρχμυθία μετὰ πλουσίαις φαντασίαις καὶ χάριτος¹. Πῶς δὲ τὸ μίγμα τοῦτο τῆς ὀρέξεως εἶνε δυνατὸν, δὲν ἐπιχειροῦμεν νὰ ἐξηγήσωμεν ἀλλὰ πιστεύομεν ὅμως ὅτι εἶνε συχνότατον παρὰ τοῖς ἀπαιδεύτοις.

Ἡ συλλογὴ αὕτη τῶν Ἀγγλικῶν παρχμυθίων ἐὰν μὴ εἶνε μέγα τι καὶ καλόν, οὐδὲν ἦττον εἶνε περίεργος καὶ διδάσκει πολλά τῆς διακνητικῆς ἱστορίας τῆς Ἀγγλικῆς φυλῆς.

(Ἐκ τῆς Revue Politique et litteraire ὑπὸ Arvede Barine).

Π. Ι. Φ.

1. Σ. Μ. Τὸ αἰεὶ ἀκριβῶς δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ καὶ παρ' ἡμῶν ἐν ἀναλόγοις περιστάσειν.

ΑΝΑΚΑΛΥΨΙΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΠΟΛΕΩΣ «ΜΟΡΙΑΣ»

Α'

§ α'. Μίαν και ἡμίσειαν ὥραν πρὸς Ἀνκτολᾶς τῆς Κυπαρισσίας ἐν Τριφυλίᾳ τῆς Πελοποννήσου, παρὰ τὸ χωρίον τὸ καλούμενον *Μοριγοτάδα*¹ τοῦ δήμου Κυπαρισσίας, εἰς θέσιν λεγομένην ὑπὸ τοῦ λαοῦ Ἰστορικόν, εὐρίσκονται ἀρχαίας τινὸς πόλεως ἐρείπια, ἧς ἐπιστημονικῶς ἢ ονομαστικῶς νὰ προσδιορισθῇ ἐν ἀκριβεῖσι καὶ ἐναργεῖσι φαίνεται παρέχοντα δυσκολίας τινάς, ὡς δῆλον τοῦτο γενήσεται ἐκ τῶν ἐφεξῆς λεγομένων.

§ β'. Ὁδηγούμενος ὑπὸ τοῦ ὀνόματος Ἰστορικόν, σημερινός, βεβαίως, ὡς καὶ ἀλλοχού τῆς Ἑλλάδος, θέσιν πόλεως πάλαι ποτὲ ὑπὸ Ἑλληνῶν οἰκουμένης, ἔσπευτα εἰς τὴν περὶ ἧς λόγος θέσιν, ὅπως ἰδίως ἑμαυτοῦ βεβαιωθῶ περὶ τούτου, τόσω μᾶλλον, ὅσοι τὰ πρὸ ἐμοὶ πονήματα τῶν σοφῶν Εὐρωπαϊῶν περιηγητῶν, οἶον, Rouquerville, Emile Isambert, καὶ τοῦ περιφήμου Κουρτίου, οὐδένα λόγον περὶ αὐτῆς τῆς θέσεως ποιοῦνται.

§ γ'. Ἰδοὺ λοιπὸν πᾶν ὅ,τι ἐκεῖ διασώζεται μέχρι τοῦδε ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐρείπιων, καὶ ἡ περιγραφή τῆς θέσεως αὐτῶν.

Τὸ Ἰστορικόν, περὶ οὗ ὁ λόγος ἐνταῦθα, εὐρίσκεται ἐπὶ λόφου ἰκανῶς ὑψηλοῦ, κειμένου πρὸς τῆ ρίζῃ τοῦ ὄρους Κυπαρισσίας, καὶ 10' τῆς ὥρας μόλις ἀπέχοντος τοῦ χωρίου *Μοριγοτάδας*. Ἐκ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ βλέπει τις πρὸς Α μὲν τὸν Κυπαρισιακὸν κόλπον, πρὸς Α δὲ τὰς διαφόρους κοιλάδας καὶ φάραγγας τῶν πέριξ ὄρεων, ὡσαύτως δὲ πρὸς Β καὶ Ν. Κατὰ πρώτην ὄψιν ὁ παρατηρητὴς καθορᾷ Μεσαιωνικά τινα ἐρείπια ἐν αὐτῷ, ὅλως ἀνάξια προσοχῆς καὶ ἐκ τῶν κοινοτάτων, ὥστε λυπεῖται, διότι ἔλαβε τὸν κόπον νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν λόφον ἐκεῖνον, ἀλλ' ὅμως ἐκ ἀμέσως στρέψῃ τὸ βλέμμα πρὸς τὰ παρακείμενα δένδρα, καὶ ἰδῆς τὰ λεγόμενα σχοῖνα κοινῶς, καὶ μάλιστα ἐκ ἐισχωρήτη ἐντὸς αὐτῶν, αἵρωνος ἀνακαλύπτει Κυκλώπεια ἐρείπια, ἀριστῶν μέτρων μῆκος ἔχοντα ἑνιαχοῦ, ἐρ' ἑνὸς δὲ μέρους καὶ εἰς τριῶν ὕψος ἄνωθεν τοῦ ἐδάφους ἀνερχόμενα, ἀλλὰ κατκτεκαλυμμένα ὑπὸ βλάτων καὶ σχοίνων, ὧν ἕνεκα ἀόρατα κατὰ πρῶτον καθί-

¹ Τῷ j (γιδοῦ) γίνεται *Μοριγοτάδα*, καὶ προφέρεται ὑπὸ τοῦ λαοῦ *Μοριγοτάδα*, ὅπερ προήλθεν ἐκ τοῦ ἀρχαίου *Μοριγοτάδα*-δος, αἰτία. *Μοριγοτάδα*. Αὕτη δ' ὡς γνωστόν, ἐν τῇ Νέᾳ Ἑλληνικῇ καταστῆ ὀνομαστικῆ, οὐ μόνον ἐν τῷ ὀνόματι τούτῳ, ἀλλ' ἐν πλείστοις ὄσοις, καὶ ἀλλοχού μὲν, ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὴν ἐπαρχίαν Τριφυλίαν, ἀπαντῶσιν, οἶον *Φαρακλάδα*, *Βανάδα*, *Σαρακηνάδα*, *Μανολάδα* κλπ. Τὸ δ' ὄνομα *Μοριγοτάδα* ἐκ τοῦ *Μοριᾶ* τρις-αἰτιδος, ὡς *Πισᾶτις*-αἰτιδος, ὡς *Ἐχλαῖτις*-αἰτιδος, καὶ ἄλλα παρόμοια. Τὸ δὲ *Μοριᾶ* τρις ἐκ τοῦ ἀρχαίου *Μορία*, ὡς *Πισᾶτις* ἐκ τῆς πόλεως *Πισα* κλπ. τὸ δὲ *Μορία* ὄνομα τῆς ἀρχαίας πόλεως *Μορίας* ἢ *Μορέας*, ἐδόθη διὰ τὸ ἱερὸν φυτὸν, *μορίαν* = ἰλαίαν ἱεράν, ὡς ὀφείμεθα.

στανται, ἀλλὰ καὶ τούτου ἕνεκα διέφυγον τὴν ἐπάρκτον σφύραν τῶν ἐν τοῖς πέριξ λόφοις συχνὰ πυκνὰ καιόντων καμίνους λοβέστου, οἵτινες τὰ πλεῖστα τῶν ἐπὶ γυμνῆς δένδρων ἐπιφανεῖς κειμένων ἐρειπίων κατέστρεψαν χωνεύσαντες κατὰ καιροῦς ἐν ταῖς καμίνοις. Τούτοις προσθετέον καὶ τοὺς γεωργούς, οἵτινες καλλιεργήσαντες τὸν λόφον κατέσκαψαν καὶ τελείως ἐξηράνισαν τὰ ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ λείψνα τῆς ἀρχαιότητος, ὥστε, ἂν δὲν διεσώζοντο τὰ ἐντὸς τῶν σχοίων ὑποκεκρυμμένα «Κυκλωπικα», οὐδεὶς ἂν ἐπίστευεν, ὅτι ὑπάρχει ἐνταῦθα πόλις ἀρχαία. Σώζονται ἔμως εἰσέτι καὶ τινὰ Μεσαιωνικά, ὡς εἶπομεν, οἶον, δεξαμενῆτις, ἐρειπία Βυζαντινῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ τινῶν ἄλλων οἰκοδομῶν, μόλις διακρινομένων.

§ δ'. Ἀλλὰ τῶρα διεγείρονται τὰ ἐξῆς δύο ζητήματα :

α'. Πότε ἢ πόλις αὕτη ἐξηρημώθη καὶ ὑπὸ τίνων ;

β'. Ποῖον τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ὄνομα ;

§ ε'. Καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου οὐδὲν ἡμεῖς γινώσκομεν· ἴσως ἄλλοι εἴπωσιν, ὅ,τι ἂν ἱστορικὸν γινώσκωσι.

Περὶ δὲ τοῦ δευτέρου τοιαῦτά τινά τις δύναται προσθεῖναι. Ἐπειδὴ τις ἀκούσας τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου *Moriotádas*, καὶ ἔχη γῶσιν τοῦ τελευταίου συγγράμματος τοῦ κ. Σάθκ, τοῦ προέφυσιν ἐν Παρισίοις ἐκδοθέντος ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν *Monumenta historiae hellenicæ*, παρ' ᾧ γίνεται μναίχ τῆς ἀρχαίας πόλεως *Moraias*,¹ μαθὼν δ' ὅτι παρὰ τῷ χωρίῳ τούτῳ διασώζονται καὶ ἀρχαῖα ἐρειπία, — ἀμέσως ἀνθυμνήσεται τοῦ συγγενεῦς τῆς *Moriotáda* ὀνόματος *Moraias*, καὶ φυσικῶς πως ὁρμάται τὸ πνεῦμα τοῦ ἐπιστήμονος ἰν' ἀποδώσῃ τοῖς Κυκλωπείοις ἐκείνοις καὶ τῷ λόφῳ τοῦ Ἑλληνικοῦ, τὸ ὄνομα τῆς πόλεως *Moraias*, καὶ παραδεχθῆ, ὅτι ἐνταῦθα ἔκειτο ἢ πόλις αὕτη, οὐχὶ δ' ἐν Ἡλείᾳ, ὡς φρονεῖ ὁ κ. Σάθκ,² καὶ ὡς ἡμεῖς διὰ μακρῶν ἀπεδείξαμεν ἐν ἰδίᾳ πραγματείᾳ, ἀναγνωσθεῖσα παρὰ τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλλην. Φιλολογικῷ Συλλόγῳ, φιλοτίμως περὶ τὰ τοιαῦτα ἐπιστημονικὰ ζητήματα ἀσχολουμένων.

§ ς'. Τὴν παραδοχὴν δὲ τούτην ὑποστηρίζουσι καὶ οἱ ἐπόμενοι σπουδαῖοι λόγοι :

Α'. Τὸ εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ καὶ νῦν ἔτι διατηρούμενον ὄνομα *Moriotáda*, ἀναμφισβητήτως προέκυψε, καθ' ἡμᾶς ἐκ τοῦ ἀρχαιότερου *Moraias* δι' ἀλλοιωσεῶς τινος καὶ προσθήκης συλλαβῶν, ἃς περὶ ὁ χρόνος καὶ αἱ ἀτυχεῖς περιστάσεις τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους προσεκόλλησεν αὐτῷ· τὸ δ' ἀρχαιότερον ὄνομα, ἐξ οὗ τὸ *Moraias*, γραπτέον *Moraiā* ἢ *Moraiā* ὀρθότερον παρὰ τῷ σημερινῷ λαῶ λεγόμενον, καθὸ περιεκτικόν, καὶ οὐ *Moraiā*, ὡς λέγει ὁ κ. Σάθκ, ἅτε προελθὼν ἐκ τοῦ παναρχαίου ἱεροῦ ὀνόματος τῆς ἐλαίας, ἣτις ἐκαλεῖτο *moraiā* παρὰ τῆ γλώσσης τῶν ἱερέων τῆς ἀρχαιότη-

¹ Monum. hist. hellen. prefac. pag. XXXII—XXXIII, etc. tom. 1. Paris 1880.

² Monum. ἐνθ. ἄνωτ' ἑρῶ.

τος.¹ Ἄλλὰ περὶ τούτου θέλομεν διαλάβει πλατύτερον παρκακτιόντες. Οὐ δύναται δέ τις εἰπεῖν, ὅτι τὸ ὄνομα *Μοριζοτάδα* τοῦ ἀρχαιοτέρου ὀνόματος παρ᾿αλλαγῆ οὐκ ἔστιν· ἐπειδὴ ἔχει τὴν αὐτὴν τῷ ἀρχαίῳ ρίζαν καὶ τὴν αὐτὴν προφορὰν ἐν μικρῇ τινι παρ᾿αλλαγῇ διαφυλάττει. Ὅτι δ' ὁ ἑλληνικὸς λαὸς διεφύλαξε πλεῖστα ὅσα ἀρχαῖα ὀνόματα τόπων, πόλεων, ποταμῶν, ὄρέων, κλ. οὐδεὶς ἀναγνωρίζων τὴν συνέχειαν τῶν χρόνων καὶ τῶν ἱστορικῶν παραδόσεων, σπουδαίως διαμφοισθητὲς τὴν σήμερον συνωδᾷ ταῖς νεωτέραις ἐπιστημονικαῖς ἐρεῖναις.

Β'. Ἡ εἰς τοὺς κατοίκους τῆς *Μοριζοτάδας* διασωζομένη παράδοσις περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ χωρίου τούτου καὶ τῆς ἐγκαθιδρύσεως αὐτῶν ἐν αὐτῷ. Ἰδοὺ δὲ τί ἐπληροφορήθη περὶ τούτου. Ἰβθεν τὸ χωρίον ὠνομάσθη *Μοριζοτάδα*; εἶπον τοῖς χωρικοῖς, καὶ τί εἰσέφετε νά μοι εἴπητε περὶ τούτου; ἀπεκρίθησαν οἱ γερχίτεροι τοῦ χωρίου καὶ μοι εἶπον τάδε ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτῶν.

«Τὸ χωριὸν μας ἦτον ἔρημο, καὶ ἐπὶ Τουρκίας ἦτον κτήματα καὶ περιουσία τοῦ πληθίου κειμένου χωρίου *Βρύσαις*, τὸ ὅποιον ἦτο «Κεφλοχώρι»,² ἔακουσθὲ διὰ τὴν οἰκογένειαν τῶν *Μπουζαράδων*, οἱ ὅποιοι ἀπὸ τοῦ ἑκαταγόντανε καὶ εἶχε τότε τὸ χωριὸν πλέον τῶν 400 οἰκογενειῶν ἀλλὰ ἐχαλάσθη εἰς τὴν ἐπανάστασι τοῦ 1769 ἀπὸ τοῦς Ἀρβανίταις Τούρκους, οἱ ὅποιοι ἀράνισαν τότε ὅλον τὸν *Μοριά*. Λοιπὸν οἱ Βρυταῖς ὠνόμαζον τότενες τὸ μέρος τοῦτο *Μοριζοτάδα* ἀπὸ παλαιά, καθὼς καὶ τὸ μέρος, ὅπου εὐρίσκεται τὸ μοναστήρι *Κατσιμυκάδα*.³ Ἐδῶ εἰς τὸ χωριὸν μας οἱ Βρυταῖοι τότενες εἶχον *φυτήστραις*,⁴ πλῆθος πολύ, ἀπὸ ἑλλήνας, ἄγγλικας τὸ περισσότερο, καὶ ἡμερνας, καὶ ὠνόμαζαν τὴν θεοὶ αὐτὴ *Μοριζοτάδα*, καὶ ἀπὸ τότενες ἔχει τὸ ὄνομα τοῦτο καὶ λέγεται ἕως σήμερα. Ἐμεῖς δὲ ὕστερ' ἀπὸ τὸν χαλασμό, ὅπου ἔπαθον ἡ *Βρύσαις*, ἤρθαμε ἀπὸ τὴν Ἀλωνίσταινα, καὶ ἄλλοι ἀπὸ Καρύταινα, καὶ ἐκατοικήσαμε ἐδῶ καὶ νεύθειάσαμε τὸ χωριὸν ἐτοῦτο, κοντὰ σ' τὴν ἑλληνικὴν, καὶ οἱ Βρυταῖοι κἀθρονται εἰς τὸ ἐδικὸν τους παλαιὸν χωριόν.⁵

1 Δελτίον Ἑστίας Ἀθην. ἀριθ. 277. 18 Ἀπριλίου 1882. — Ἀριστοφ. Νεφέλ. στίχ. 1003. — Σοφοκλ. Οἰδίπ. Κολων. στίχ. 705 κ. ἑ. — Λεξικὸν Ἀνοήμων Γαζῆ. Ἐν λέξει *Μοριάς*. Ἐκδοσ. Βιέννης. — Κωνσταντ. Παπαρηγοπούλου Ἑλλην. Ἱστορία. Β'. ἔκδοσις, β. βλ. Α'. τόμ. Α'. σελ. 62-63 κ. ἑ. — Α. Ριονδὲ περὶ ἑλαίας σελ. 196-197 κ. ἑ. ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ ὑπὸ Φωστροπούλου. Ἐκδοσ. Ἀθηνῶν 1882.

2 Κεφαλοχώρια ἐπὶ Τουρκίας ἐκαλοῦντο, ὡς γνωστόν, ὅσα δὲν ἦσαν πωλημένα εἰς μισθὸν καὶ ἀγάδεις· Τούρκους· τὰ δὲ πωλημένα ἕλγοντο τσιφλίκια.

3 Τὸ ὄνομα τοῦτο σημαίνει γαλῆς μυαούρισμα. Ἔστι δὲ σύνθετον ἀπὸ τὸ κατσι (γατὶ κοινῶς) καὶ μυκάδα ἀπὸ τοῦ μυκάω—μυαούριζω. Ἀλλὰ πῶς ἐπαθήθη οὕτω τὸ ὄνομα, καὶ ἐκ τίνος περιστατικοῦ, ἄγνωστον, ἐμοὶ γινώσκω. Τὸ Μοναστήριον διαλελυμένον ἔστιν ἀπὸ βυζαντινῆς, καὶ μόνος ὁ ναὸς αὐτοῦ διατηρεῖται ἔτι.

4 Φυτήστρα καλεῖται ὁ τόπος, ἐν ᾧ πολλὰ φυτὰ χρήσιμα πρὸς μεταφύτευσιν.

5 Καὶ τὰ δύο ταῦτα χωρία ὑπέρχουσι καὶ σήμερον πλησίον ἀλλήλων κείμενα.

Ταῦτα πάντα ἐφάνησάν μοι πιθανὰ τοσοῦτο μᾶλλον καθόσον ἀπαντικρὺ τοῦ χωρίου τούτου εἰς κατωφέρεια λόφου, ἀρκετὰ ὑψηλοῦ, ὑπάρχει διάσος κυπαρίστων δημόσιον, οὐκ ὀλίγας χιλιάδας αὐτῶν ἐμπεριέχον, ὡς ἡ *Μοριζοτάδα* ἔλλοτε εἶχε τοιοῦτον ἐλαιῶν. Ἐκ τοῦ κυπαρισσῶνος τούτου μεταφρτεῖουσιν οἱ περίοικοι κυπαρίσσους εἰς τὰ κτήματα αὐτῶν, ὅπως οἱ Βρυσχῶνι κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας μεταφύτευσεν ἐλαίας = μορίαις, ἐκ τῆς *Μοριζοτάδας*.

Γ'. Οἱ Ἄραβες Γεωγράφοι *Ἰβν-Σαΐδ* καὶ *Ἀβδουλ Φέδα*, πρὸ οἷς ὁ λόγος περὶ πόλεως *Μορέας* ἐν Πελοποννήσῳ, ἀποφαίνονται, ὅτι ἐν Ἡλείῳ αὕτη οὐχ εὐρίσκειτο. Ἴδου οἱ λόγοι αὐτῶν :

« *La Morée (La Moreya)* suivant Ibn Saïd, la capitale de la Morée, située » au milieu de la presqu'île, est sous le 45e degré, 52 minutes de longitude, » et le 43e degré de latitude ».

» *La presqu'île de la Morée (Djeryrée la Moreya)* se trouve au commencement du sixième climat, dans la mer Méditerranée au centre de la » *Morée* est la ville de même nom. Ibn-Saïd fait remarquer que la *Morée* » est appelée dans les livres *Péloponnèse (Beloubonnes)*.¹

Ἐὰν ἔχονται ἀληθείας τὰ ὑπὸ τῶν Γεωγράφων τούτων λεγόμενα, βεβαίως ἀλλαχοῦ ζητητέον τὴν *Μοραϊκὴν* τοῦ κ. Σάθκ καὶ οὐχὶ ἐν Ἡλείῳ. Οἱ σοφοὶ οὗτοι Ἄραβες ἐν τῷ κέντρῳ τῆς χερσονήσου ἀποφαίνονται ὅτι εἶναι ἡ πόλις αὕτη, ἐξ ἧς μετεδόθη ἔπειτα ἀπάσῃ τῇ χερσονήσῳ τὸ ὄνομα. Ἄλλ' ἡ Ἡλεία ἐν τῷ κέντρῳ αὐτῆς ὑπάρχει; πολλοῦ γε δεῖ. Τί ἐννοοῦσι λοιπὸν λέγοντες κέντρον; θέσιν μᾶλλον κατὰ τὸ μεσόγειον κειμένην; πολὺ ἀμφιβάλλομεν. Ἄρα ἐννοοῦσι θέσιν ὡς πρὸς τὸ ὄλον τῆς χερσονήσου ἔχουσαν ὅπως οὖν ἀνκλογίαν κεντρομόλον, καὶ τοιαύτην, οἶαν ἡ τῆς *Μοριζοτάδας* κέκτηται, ὡς πρὸς τὸ ὄλον τῆς Πελοποννήσου, ὡς ἀποδείκνυται ἐκ τοῦ *Καταλανικοῦ Χάρτου*, περὶ οὗ ἐφεξῆς ἀμέσως ὁ λόγος. Ἄλλως τε δὲ καὶ ἐκ γεωγράφων Ἀράβων μαθηματικὴν ἀκρίβειαν ἐπὶ τὸ κυριολεκτικώτερον ἐννοουμένην, δὲν δικαιούμεθα, νομίζω, νὰ ἀπαιτῶμεν, λόγου προκειμένου περὶ χωρῶν μετακρυσμένων τῆς Ἀραβίας, ἐνθα οἱ γράφοντες διέμενον ἀρκετὴ ἡμῶν, καὶ τοῦτο οὐ σμικρὸν, ὅτι διέστωσκον τὸ ὄνομα τῆς πόλεως ταύτης, περὶ ἧς ἀλλαχόθεν οὐδεμίαν γνῶσιν ἔχειν δυνάμεθα, εἰμὴ τὴν ἀνκλόψιν τῆς *Μοριζοτάδας*, ἐξ ἧς μνησκόμεν ἤδη ὅτι πράγματι ὑπῆρχεν ἡ πόλις αὕτη, περὶ ἧς πρὶ αὐτοῖς ὁ λόγος.

Δ'. Κατακλινηδὸς τις χάρτης τοῦ 1375 παριστᾷ τὴν *Μορέαν* κειμένην μεταξὺ *Μονεμβασίας* καὶ *Ριλλόνης*, καὶ οὐχὶ ἐν Ἡλείῳ, ὡς παραδέχεται ὁ κ. Σάθκ, λέγων ἐν ὑποσημειώσει τᾶδε: « *Une carte Catalane* » de 1375 cite aussi la ville de la *Morée* entre *Monembasie* et *Rillon* (sic), ce qui dé-

¹ Géographie d'Abdoul-Feda, traduite de l'Arabe par M. Reinaud. Paris, 1818, τόμ. II. σ. 275.

montre qu'à cette époque se conservait encore un vague souvenir de cette ville déjà disparue. (Notice d'un Atlas en langue Catalane dans les *Notices et extraits des manuscrits*. Paris, 1841, vol. XIV, 11e partie, p. 87.¹

Ἐνταῦθα πρᾶκτηροῦμεν τρεῖς τινά.

α') Ὅτι ἡ πόλις *Morìa* συνετηρεῖτο μέχρι τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἀνεφάνησαν οἱ Καταλᾶνοι ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς χώραις.

β') Ὅτι ἡ πόλις αὕτη ἔκειτο εἰς τὰς μεσημβρινὰς χώρας τῆς Πελοποννήσου, ἐνθα καὶ ἡ Μονεμβασία, καὶ οὐχὶ εἰς τὸ κέντρον, ὡς λέγουσιν οἱ ἄνω εἰρημένοι Ἄραβες γεωγράφοι.

γ') Ὅτι τὸ ὄνομα *Rillonì* ἀπαντᾷ παρὰ τῶ σοφῷ Γάλλῳ *Buchon* ὡς εἰκάζω, ὑπὸ μορφὴν ὀλίγον διάφορον. Ὁ σοφὸς οὗτος μεσαιωνοδίφης τὸν λόγον ποιούμενος περὶ τῶν ὀνομάτων τῶν διαφόρων πόλεων τῆς Πελοποννήσου λέγει τάδε· « plusieurs de ces noms aujourd'hui perdus se retrouvent dans un dénombrement de l'année 1391,² et qui contient les indications suivantes·

»la Voustice (Vostitza). . 200

»la Peguche. 40

»la Oreole (*Rhiolo*)» . 120 et. et. Καὶ παρακατιῶν

δ' αὐτός· « dans une déclaration manuscrite des villes sur les quelles les Vénitiens, après l'extinction de la domination française, prétendaient posséder des droits en Morée en 1471, on retrouve des désignations de quelques villes, à l'aide des quelles on pourra s'aider à retrouver les anciennes villes ou forteresses des Francs les voici, d'après la copie qu'a bien voulu me communiquer m. Mustoxidi Pendant mon séjour à Corfu: « Dichiarazione di tutta la Morea fatta nel 1471.»

« la signoria (Venise) possiede.

« la croce, rovinata, il resto Turco.»

« Coranto.»

« Vasco.»

« San-Zorzi Tropico.»

« Vassili, rovin.»

« Sillo-castro rovin.»

.

.

« Gamomenitza.»

« Callandrizza.»

« Postena.»

« *Riollo*.» et. et.³ τοῦ μακροῦ καταλόγου τῶν διαφόρων

¹ Monum. hist. hellen. par C. Satha. τόμ. 1. prefac. XXXV. edit. Paris. 1880.

² Guichenou, preuves de l'histoire de Savoie.

³ Recherch. histor. sur la Princ. Franç. de Morée. et. et. par Bouchou. tom. 4. σελ. LXIV-LXV. Paris, 1815. memoir. sur la géogr. politique.

ὀνομάτων, ἅπερ παρκαλείομεν ἐν τῷ αὐθιχῷ διὰ τὸ εἰς τὸν σκοπὸν ἡμῶν ἀτυν-
τελεῖς αὐτῶν.

Τὴν ἀκριβῆ θέσιν τῆς *Rilloni* ἢ *Oreole* = *Riollo*, κατὰ τὸν κ. Buchon, ἀγνοοῦμεν οὐδ' ἀκούεται πού, καθ' ὅσον ἐμοὶ γνωστὸν, τὸ ὄνομα τοῦτο ἐν Πελοποννήσῳ σήμερον, ἐκτὸς ἐκὼν ὑποθέσωμεν ὡς τοιοῦτον τὸ πρὸς Δ. τῆς Κυπαρισσίας κείμενον καὶ μίξιν ὄραν καὶ ἡμίσειαν αὐτῆς ἀπέχον χωρίον, *Ἄγγιλα*, ὅπερ ἐστὶ πικράλιον καὶ ἔχει καὶ μικρὸν τινα ὄρμον, παρ' ᾧ τὰ πλοῖα φορτίζονται σταφίδας. "Ὅτι τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι μεσαιωνικόν, ἀποδείκνυται ἐκ τοῦ νκοῦ, ὅστις ὑπάρχει ἐν αὐτῷ κατὰ τύπον βυζαντινὸν ἠκοδομημένος εἰς ἀρχαιοτέρας ἐποχάς.¹ Ἐκὼν ὅμως ἦν ἀκριβῶς γνωστὴ ἡ θέσις τῆς *Rilloni* ἢ *Oreole* = *Riollo*, ὡς τῆς Μονεμβασίας, τὸ ζήτημα ἐθεωρεῖτο λελυμένον ἐν ἀρχῇ ἐπιστημονικῇ σαφηνεῖται καὶ ἐναργεῖα. Ἀλλ' ὅπως δῆποτε καὶ ἂν θεωρηθῇ, κκτόπιν τῆς ἀνακαλύψεως τῶν ἐρειπίων τῆς *Moriotάδας*, οὐδεὶς ἐπιστήμων τοῦ λοιποῦ δύναται περὶ τῆς *Morιᾶς*, ἢ *Morέας*, κατὰ Σάθην, προκειμένου τοῦ λόγου, νὰ μὴ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τοὺς ἀνωτέρω ἐκτεθέντας σπουδαίους λόγους, ὧν ἕνεκα ἐν *Morιοτάδα* συμφώνως τοῖς τῆς κριτικῆς κωνόσι καὶ ἀρχαῖς φαίνεται ὑπάρχουσα ἡ *Morεία* ἢ *Morιά*, ἐξ ἧς μετεδόθη ἐπὶ Φράγκων συμπάσῃ τῇ Πελοποννήσῳ καὶ ἡ ὀνομασία αὕτη διὰ λόγους, οὓς ἐκτιθέμεθα παρακατιόντες.

B'

§ α'. Ἀλλὰ καιρὸς ἤδη νὰ ἐξετάσωμεν ἰδίᾳ καὶ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως ταύτης πόθεν : πόθεν προῆλθε·

Αὐτὸς δὲ τύπος (ισογμα) τοῦ ὀνόματος *Morία* δύναται ἐρωτώμενος οὕτως εἰπεῖν, νὰ παρὰ τῆ σαφεστάτην περὶ ἐκυτοῦ ἀπάντησιν, ὡς νομίζω, καὶ οὐδεμιὰς παραινότητος ἢ ἀμφισβητήσεως ἐπιδεικτικὴν· διότι τὸ ὄνομα *Morιά* δξυτονοούμενον, ὡς δὲ λαὸς συνήθως προφέρει αὐτό, ὑποδείκνυσαι, καθὸ περιεκτικόν, τόπον περιέχοντα πληθὺν μοριῶν = ἰερῶν ἐλαιῶν, ὧν ἕνεκα καὶ αὐτὸς δὲ Ζεὺς· δ' Ὀλύμπιος ἐπεκλήθη *Mόριος*, κατὰ τὴν ἐξῆς μαρτυρίαν τοῦ Σοφοκλέους·

•Οὐδ' ἐν τῇ μεγάλῃ Διορίδι νάσω Πέλοπος πάποτε βλαστόν,

εφύτευμ' ἀχειρητον, αὐτόποιον.

νέγγιέων φύδημα δαίων,

εὐ τῶδε θάλλει μέγιστα χῶρα,

εγλαυκᾶς παιδοτρόφου φύλλον ἐλαίας·

•Τὸ μὲν τις οὐθ' ἀβός, οὔτε γῆρα

•σημαίνων, ἀλιώσει χερὶ πέρσας· ὁ γὰρ αἰῶν ὄρων κ' ὑκλος

•λεῦσσει νιν Μορίου Διός

•χ' ἀγλαυκῶπις Ἀθήνα. • 2

1 Ἀπίθανός μοι φαίνεται ἡ τῆς Ὀλίνης ἐν Ἰλιείᾳ ἐξαλλοσίωσις εἰς *Rilloni* ὑπὸ τῶν βερ-
βάρων, καὶ τοι καὶ τούτου ἐκ τῶν ἀδυνατίων μὴ ὄντος.

2 Σοφοκλ. Οἰδίπου; ἐπὶ Κολωνῶ. στίχ. 705 κίξ.

Ὡς περ οὖν ἀπὸ τὸ Ἴον ἐγένετο τὸ παρεκτικὸν ὄνομα *Ἰωνία*, ὡς ἀπὸ τὸ ῥόδον, *ῥοδωνία*, καὶ ἄλλα πολλά, οὕτω καὶ ἀπὸ *μορία*, *μοριά*, καὶ ἐκ τούτου τὸ κύριον *Μορία*, καὶ ἐκ τούτου αὖθις τὸ *Μοριαῖτις*, καὶ *Μοριοτάς-άδος* καὶ *Μοριοτάδα*, κατὰ τοὺς ὑπτέρους Μεσαιωνικοὺς χρόνους· οὕτω καὶ ἐκ τῆς κρήνης *πίσης* ἢ *Πίσα*, καὶ ἐκ τούτου ἡ *Πισαῖτις* ἐν Ὀλυμπίᾳ¹ ἐκ τῆς κυδωνίας, αἱ *Κυδωνίαι* ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ κλ.² Ὅτι δ' ἐξ ὀνομάτων δένδρων καὶ ἐν γένει φυτῶν πολλὰ πόλεων ὀνόματα προήλθον πρὸς τὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ νέοις Ἕλλησιν, ὀλίγα τινὰ παραδείγματα πρὸς ἀπόδειξιν ἀρκοῦσιν, οἷον, *Καρδαμύλη* ἐκ τῶν καρδάμων,³ *Κυπαρισσία* ἐκ τῶν κυπαρισσῶν,⁴ *Κύπρος* ἐκ κύπρου,⁵ Ἐλαιῖτις ἐκ τῆς ἐλαίας, *Καστανιά*, *Πλατανιά*, *Κρανια* ἢ *Κραναία*, ἐκ τῆς καστανίας, *πλατάνου*, *κρανίας*, καὶ οὕτω καθεξῆς.⁶

§ β'. Ἡ πόλις *Μορέα* ἢ *Μοριά* συνετηρεῖτο, κατὰ τὸν κ. Σάθην,⁷ μέχρι τοῦ ἰγ' αἰῶνος. Ἀλλὰ πῶς ὕστερον καὶ ὑπὸ τίνος κατεστράφη, ἀγνοεῖται. Ἀλλ' ἤδη διεγίγρεται τὸ ζήτημα: ἂν ἐξ αὐτῆς ἐπωνομάσθη κατὰ πρῶτον ἡ Ἡλεία *Μορίας*, ὡς παραδέχεται ὁ κ. Σάθης,⁸ καὶ ἐκ τῆς Ἡλείας ὕστερον σύμπασα ἡ Πελοπόννησος ἔλαβη τὴν ὀνομασίαν ταύτην ὡς γνωστόν.

§ γ'. Ἐξετάσωμεν κατὰ τὸ ἐνὸν τὰ περὶ τούτου·

Ὅτι κατὰ πρῶτον ἡ Ἡλεία ἐπωνομάσθη *Μορίας*, ἱστορικῶς ἔστιν ἀποδεδειγμένον, καὶ συνεπῶς ἐπιστημονικῆς συζητήσεως ἀνεπίδεκτον. Ἀλλὰ πόθεν ἡ Ἡλεία ἔλαβη τὸ ἐπώνυμον τοῦτο κατὰ πρῶτον, εἶναι ἀμφισβητήσιμον, καὶ ἐπομένως σπουδαίᾳ περὶ τούτου συζήτησις πρόκειται μεταξὺ τῶν ἐπιστημόνων Μεσαιωνοδιφῶν, τῶν μὲν ἐκ τοῦ ὀνόματος *μοριαίας* (τοῦ φυτοῦ) παραδεχομένων ὅτι προήλθεν ἡ ὀνομασία ἐν Ἡλίδι, τῶν δὲ ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως *Μοριαίας*, ὡς ὁ κ. Σάθης. Ἀλλὰ τῶν μὲν πρῶτων τὴν γνώμην διὰ μακρῶν ἀνυπόστατον ἀπέδειξεν ὁ σοφὸς καθηγητὴς κ. Κωνστ. Παπαρρηγόπουλος ἐν τῇ Ἑλληνικῇ αὐτοῦ Ἱστορίᾳ.⁹ Τῶν δὲ δευτέρων καὶ ἰδίᾳ τοῦ κ. Σάθης, ἔμπεδος οὐκέτι ἐπιστημονικῶς ἡ γνώμη ἀποκατέστη, καὶ δι' ἄλλους μὲν πολλοὺς λόγους, περὶ ὧν εἰς πλάτος ἀλ-

¹ Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις ὑπὸ Κ. Κόντου, ἐν Ἐφημ. Φιλομαθ. Περίοδ. Β'. ἀριθ. 21. 1 Φεβρ. 1880. σελ. 324-328.

² Λόγιος· Ἐρμῆς Βιέννης. ἔτ. 1819. φυλλ. 13. σελ. 568.

³ Κοριθ. Ἀτάκτ. Τόμ. Γ'. σελ. 7-12. ἔκδ. Παρις. 1830.

⁴ Ἐφημ. Φιλομαθ. Περίοδ. Β'. ἀριθ. 23. σελ. 361-368. περὶ Κυπαρισσίας κλπ. 1 Μαρτ. 1880.

⁵ Ἱστορ. Ἑλλήν. Ἐθνους ὑπὸ Κωνστ. Παπαρρηγοπούλου· ἔκδ. Β'. Τόμ. Α'. Βιβλ. Α'. Ἀρχαίοι. σελ. 28-29. ἔκδ. Ἀθην. 1881.

⁶ Ἴδε καὶ εἰσχωρήγῃ εἰς Πίνδαρον τοῦ ξειμνήστου διδασκάλου τοῦ Γένους· Κωνστ. Ἀσωπίου.

⁷ Monument. histor. hellen. prefac. σελ. XXXV. Paris 1880.

⁸ Monum. ἑθ. ἀνωτ.

⁹ Ἱστορ. Ἑλλήν. Ἐθνους. Τόμ. Ε'. σελ. 79-83. ἔνθα εἰς πλάτος τὰ περὶ τούτου εἰσὶν ἐπιθεμιμένα ὑπὸ τοῦ σοφοῦ ἀνδρός.

λαχευῖ ἐξηγήθημεν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦς ἐφεξῆς σπουδαιοτάτους, ὡς ἡμεῖς τοῦλάχιστον νομίζομεν.

Α'. Ἡ πόλις *Μοραία*, ὡς γράφει αὐτὴν ὁ κ. Σάθας, ἢ *Μοριά*, ὡς κοινῶς προφέρεται, ἐν Ἡλιδι οὐχ εὐρίσκειτο, ὡς ἀπεδείχθη πλέον τρανότατα ἐν τοῖς προηγουμένοις· ἔκειτο δ' ἐν Τριφυλίᾳ παρὰ τὴν Κυπκρισσίαν, ὡς ἀπεδείχθη ἀναμφισβητήτως ἐκ τῆς ἀνκκλύψεως τῆς εἰς τὸ Ἰλιηρικὸν *Μοριστοάδας*. Ἄλλ' ἀμέσως ἀναφαίνεται ὡς ἐκ βυθοῦ τινος ἀνερχομένη ἡ μορφή τοῦ ζητήματος τοῦδε· Ἐὰν γὰρ ἡ *Μοριά* αὕτη ἐξέκρητο τοσούτην πολιτικὴν βεβήθησιν, τότε καὶ τοσούτην πολιτικὴν ἰσχύον, ὅσης χρῆζει ἡ διάδοσις καὶ ἐπέκτασις τοῦ ὀνόματος αὐτῆς καθ' ἅπασαν τὴν χερσόνησον; τί δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν πρὸς τοῦτο;

Β'. Ἐὰν περὶδεχθῶμεν ὡς ἀληθές, ὅτι ἐκ τῆς *Μοριάς* ταύτης προῆλθεν ἡ πολύκροτος τελευταία ἐπωνυμία τῆς Πελοποννήσου, δύο τινὰ δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὡς εἰλογοφικῆ ἀίτια αὐτῆς·

- α'. Ἡ ἐξ ἀμικθείας τῶν ξένων κυριάρχων τῆς χώρας,
- β'. Ἡ ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Βουτζαράδων.

§ δ'. Καὶ ὅτι μὲν ἐξ ἀμικθείας τῶν ξένων κυριάρχων τῆς χώρας φαίνεται πιθανόν, ὅτι προῆλθε τότε ἡ ἐπέκτασις τοῦ ὀνόματος *Μοριάς*, ἔχομεν παράδειγμα παρ' Ἀμμικινῶ Μακελλίνῳ, παρ' ᾧ φαίνεται κατὰ τὸν Δ'. αἰῶνα ἡ ἐπέκτασις τοῦ ὀνόματος τῆς Ἀχαΐας καὶ ἐπὶ τῆς Ἀττικῆς¹ ἐξ ἀμικθείας προσληθῆσα. Ἡ δὲ ἐκδοχὴ αὕτη οὐ φαίνεται ἡμῶν ἀποκρουστέα, ἐὰν μάλιστα ληθῆ ὑπ' ὄψει, ὅτι ὁ τελευταῖος κατὰ τῶν Φράγκων ἀνδρείως ἀγωνισθεὶς Δόξα-πατρῆς ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Βουτζαράδων, εἶλε τὴν καταγωγὴν ἐκ τῆς *Μοριάιδος* ἢ *Μοριστοάδας*, κατὰ τὴν χυδαιοτέρην ἐφάνισεν τοῦ ὀνόματος. Καὶ ἐπειδὴ τὸ τελευταῖον τοῦτο προπύργιον τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν Φράγκων μετὰ ζωηρὸν ἀγῶνα τῶν Βουτζαράδων, ἀπέδωκαν τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος τούτων εἰς ἅπασαν τὴν Ἡλιδαν,² ἐπονομασθεῖσιν τότε *Μορέαν* ἢ *Μοριάν*, ἢ τὸ *Πριγκιπάτον τοῦ Μορέως*, ὡς ἔγραφον καὶ ἐπωνόμαζον αὐτὸ οἱ Φράγκαοι· οὕτω καὶ ἐκ τοῦ ἐπωνυμίου τῆς οἰκογενείας ταύτης ἐπεκράτησεν ἴσως καὶ παρὰ τοῖς νῦν Ἕλλησι νὰ ὀνομαζῶσι συνήθως πάντα γενναῖον ἄνδρα *Μπουτζαράν* ἀπανταχοῦ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ ἰδίᾳ ἐν Πελοποννήσῳ καὶ τῇ Στερεῇ. Καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, ὡς γνωστόν, ὀνόμασαν ἄλλοτε σύμπασαν τὴν Πελοπόννησον Ἀχαΐαν, ἐπειδὴ ταύτην καὶ μόνην εὗρον τὸ τελευταῖον προπύργιον τῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἀνεξαρτησίας· ὥστε δὲν φαίνεται παράδοξος ἡ ἐπανάληψις τοῦ αὐτοῦ ἱστορικοῦ φαινομένου, εἰ

¹ Ἀθηναίς, Ἱστορικὸν διήγημα Φερδινάνδου Γρηγοροβίου, μετάφρασις Σπ. Λάμπρου, Ἔστις· Ἀθηνῶν, ἀριθ. 331, σελ. 278. 2 Μαΐου 1882.

² Μεθ' ἧς ἦν ἠνωμένη τότε ἡ Τριφυλία ὑπὸ τὴν ξενικὴν Κυριαρχίαν, ἧτις ἐν Ὁλεῖα, ὡς γνωστόν τὸ πρῶτον ἐριζοβόλησεν, ἀποκαταστήσασα τὴν ἔδραν αὐτῆς ἐν τῷ φρουρίῳ τοῦ Ποντικῶκάστρου, περὶ οὗ ἄλλοτε ἐγράψαμεν τι δέοντα.

καὶ εἰς μεμακρυσμένας ἐποχάς ἐν τῇ αὐτῇ χειρσονήσῳ· περιοδικὰ γὰρ τὰ ἀνθρώπινα ἱστορικά κατὰ τὸν φιλόσοφον Ἰταλὸν I. Βίκον, ἐκθέμενον τὰ περὶ τούτου πᾶν δεξιῶς ἐν τῷ λαμπρῷ αὐτοῦ συγγράμματι *Néa Ἐπιστήμη* (*Scienza Nuova*). Μνεῖν τοῦ Δόξα-πατρῆ ἐποιήσατο καὶ ὁ σοφὸς Γάλλος Buchon ὡς φρουράρχου τοῦ Ἀρακλόβου εἰς Σκορτά, καὶ ἀνδρείου πολεμιστοῦ. Τὸ δὲ φρούριον τοῦτο ἦν ἐπὶ βράχου ἀπροσπελάστου καὶ ἐκράτει τοῦ στενοῦ, δι' οὗ ὁ ἐχθρὸς ἠδύνατο νὰ εἰτελάσῃ εἰς Σκορτά, καὶ ἀκολούθως εἰς Ἀρκαδίαν.¹

§ ε'. Ὅτι δ' ἡ οἰκογένεια τῶν Βουτζαράδων φαίνεται ἐκ Τριφυλίας καταγομένη, καλουμένης τότε Ἀρκαδίας,² συντελοῦσιν εἰς τὴν παραδοχὴν τούτου καὶ δύο πρᾶξις, αἵπερ ἀπαντῶσι σήμερον παρὰ τῷ λαῷ ἐνταῦθα.

α'. Εἰς *Ἄγιον Ἡλίαν*, κορυφὴν τῶν ὄρεων τῆς Κυπαρισσίας, ὑπάρχει σπήλαιον, ὑπερκοινῶς ὀνομάζεται *Σπηλιὰ τοῦ Δόξα-Πατρῆ*· διότι, λέγουσιν, ἐκεῖ κατέφυγεν ὁ Δόξα-Πατρῆς καὶ ἐκρύβη, ὅτε κατεδιώκετο ὑπὸ τῶν Φράγκων μετὰ τὴν ἥτταν αὐτοῦ. Ἡ κορυφὴ αὕτη εἶναι εἰς τὸ λεγόμενον, *Γεράτειον*, ὅρος παρὰ τὴν κώμην Ἀρμενιόυς, $\frac{3}{4}$ ὥρας ἀπέχουσαν τῆς Κυπαρισσίας· ἡ δ' εἰς αὐτὴν ἀνοδος στενὴ, τρυχυτάτη καὶ λίαν κρημνώδης. Ἡ εἰσοδος τοῦ σπηλαίου πυρκαμιδοειδῆς καὶ ἐκατέρωθεν αὐτῆς μικρὰ τινα λίθινα καθίσματα τεχνητὰ ἀπαντῶσιν· ἐντὸς δὲ αὐτοῦ οὐ μεγάλου ὄντος ἐπικρέμνεται σταλακτίται μικροῦ μεγέθους· ἐνὸς δὲ τούτων ὑποκάτωθεν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους πρατηρεῖται μικρὰ τις λεκάνη λαξευτὴ ἐν τῷ βράχῳ, ὅπως ὑποδέχεται τὸ ἀνωθεν στάζον κατ' εὐθείαν πρὸς αὐτὴν καὶ χρησιμεῖον εἰς πόσιν δι' ὀλίγου τινὰς ἀνθρώπου ὕδωρ. Ἐνδειξίς αὐτῆς τῆς ἐν αὐτῷ ποτὲ διαμονῆς ἀνθρώπων· ἀλλ' ἂν ὁ Δόξα-Πατρῆς ἢ ἄλλοι τινὲς παρέμειναν ἐν αὐτῷ, οὐδὲν ἄλλο τεκμήριον ἔχομεν διασαφηνίζον ἢ γνωρίζον ἡμῖν πλείονα, ὥστε νὰ διακρίνωμεν τὸ ἀληθὲς ἐκατέρωθεν.

β'. Καὶ σήμερον εἶτι εἰς τὰς κώμας τοῦ δήμου Κυπαρισσίας, ὡς καὶ εἰς *Ζούριτσαν* ἐν Ὀλυμπίᾳ, πλείττοι ὄσοι ὀνομάζονται *Δόξαι*, κύριον ὄνομα, ὑπερ εἰς ἄλλας ἐπρχίς τῆς Πελοποννήσου σπρνίζει, καὶ ἐπομένως κεντᾶται ἡ περιέργεια τοῦ ἐπιστήμονος νὰ ἐρωτήσῃ· Διὰ τί τοῦτο ἐνταῦθα πλεονάζει; Ποῖον τὸ αἶτιον; Ἀλλ' ἄλλην ἐρμηνεῖαν τούτου δὲν εὕρισκει εἰμὴ ὅτι χάριν ἱερᾶς ἀναμνήσεως τοῦ Δόξα-Πατρῆ ἀποδίδεται συχνάκις τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰς διαφόρους, καὶ οὕτω συντηρεῖται μέχρι σήμερον ἡ ἀνάμνησις τοῦ ἥρωος τοῦ Μεσαιῶνος, ὡς ὀνομάζει αὐτὸν ὁ σοφὸς καθηγητῆς, κ. Κωνσταντ. Παπαρηγόπουλος ἐν ἰδιαιτέρῳ πρὸς ἐμὲ ἐπιστολῇ ἐν ἣ μοὶ γράφει περὶ αὐτοῦ τάδε· «Περὶ τοῦ σπηλαίου, ἐν ᾧ ἐκρύπτετο ὁ μεσαιωνικὸς ἥρωος Βουτζαράς, οὐδὲν γνωρίζω· ἐν γένει δὲ περὶ τοῦ ἀνδρός

¹ Recherch. historiq. et. et. par Bouchon. tom. 1. pag. 43. σημείωσις α'. Paris 1845.

² Ἐφημ. Φιλομαθῶν, περίοδος Β'. ἀριθ. 23, σελ 361-368. 1 Μαρτίου 1880.

εὐλίγας ἔχομεν εἰδήσεις. Τὰ χρονικά τῶν ἐν Μωρέᾳ πολέμων τῶν Φράγγικων λέγουσιν ὅτι ὁ πρωτοστράτορας μισερ Τζεφρέ; ἐξεστράτευσεν εἰς τὸ ν' Ἀράκλοβον

»ὀποῦ κρατοῦν τὸν δρόμον
 ὀποῦ τὸ λέγουν τὰ Σκορτέ· μικρὸν Καστέλλιν ἐνι
 'Ἄλλ' εἰς Τραχόνιν κάθεται, τόπον ἀφισρωμένον. . .
 τὰ χρτεῖ
 λέγουν ὁ κάποιος ἀπὸ τοὺς Βουτζαράδαις
 Δόξα-Πατρῆν τὸν λέγουσι, καλὸς στρατιώτης ἐνι.»

ν' Ἀλλὰ τὸ φρούριον ἐσυνθηκολόγησεν ἄμα ἀρξομένου τοῦ πολέμου, οὐδὲ νλέγεται τί ἀπέγεινεν ὁ Βουτζαράς. Ἡ ἀρχαία ἰταλικὴ μετάφρασις τῶν »Χρονικῶν, ἡ γενομένη πιθανῶς ἐν τῇ ΙΔ'. ἑκατονταετηρίδι ὀνομάζει τὸν πᾶνδρα Vucera Decapatri, οὐδὲν δὲ προσθέτει εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ πρωτοτύπου λεγόμενα. Καὶ ὁ Hofl ἐν τῇ ἱστορίᾳ του ταῦτα μόνον ἀναφέρει τὰ πύοντομα γεγονότα». Καὶ τσοσαῦτα μὲν περὶ τοῦ Βουτζαρά Δόξα-Πατρῆ.¹

§ ς'. Ἐκ πάντων τῶν εἰρημένων ἐξάγεται τὸ ἐπιστημονικὸν συμπέρασμα ὅτι ἐν Ἡλιδι πόλις ἔχουσα τὸ ὄνομα Μοραία, ὡς δοξάζει ὁ κ. Σάθας, δὲν ὑπῆρχε τὸ παράπαν, οὐδὲ δυνάμεθα νὰ παρκαδεχθῶμεν διὰ τοῦτο τὴν τοῦ Ἄραβος γεωγράφου ὀμώνυμον πόλιν ἐν Ἡλιδι ὡσαύτως κειμένην, μάλιστα μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Μοριζοτάδας, ὥστε πολὺ δίκαιον εἶχεν ὁ κ. Πακπαρρηγόπουλος γράφων περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου τὰ ἐξῆς: «Κατὰ τὸν ἐν τῇ ιγ'. ἑκατονταετηρίδι Ἄραβος γεωγράφον Ἰβν-Σαῖδ, ἐν ντῷ μέσῳ τοῦ Μωρέως κεῖται ἡ ὀμώνυμος πόλις, ἣτις εἶναι πρωτεύουσα αὐτοῦ. Ἐνταῦθα ἔχομεν τελευταῖον πόλιν ῥητῶς κατονομαζομένην Μωρέας· ἀλλὰ τὸ δεινὸν εἶναι ὅτι ὁ Ἰβν-Σαῖδ βεβαιῶσ ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον τοῦ ὅ, τι ἠθέλησε ν' ἀποδείξῃ ὁ κ. Σάθας. Ὁ τελευταῖος οὗτος διμιλεῖ περὶ πῶλεως ἐν τῇ Ἡλιδι κειμένης, ὁ δ' Ἄραβς γεωγράφος ἀξιοῖ ὅτι ἡ πόλις ν Μωρέας ἔκειτο ἐν τῷ κέντρῳ τῆς χερσονήσου. Πῶς δὲ νὰ πιστεῦσωμεν εἰς τὴν ὑπαρξίν τοιαύτης πόλεως, εἴτε ἐν Ἡλιδι, εἴτε ὀπουδ' ἦποτε ἀλλοῦ

1 Ἐν τῇ Ἠπειρῳ διατηρεῖται παρὰ τῷ λαῷ φράσις ἡ ἐξῆς: «μία 'ςτὸ δόξα πατρι καὶ κάτω, δόξα πατρι ἔνοσθντι τὴν κεφαλὴν» ἢτοι «ἐν κτύπημα κατὰ κεφαλῆς, καὶ οὕτω πίπτει κάτω». Ἀλλὰ πόθεν προήλθεν ἡ φράσις αὕτη; δύο τινὰ δύνανται τις νὰ ὑποθέσῃ πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς καταγωγῆς αὐτῆς· ἡ ὅτι ἐπειδὴ ἡ οἰκογένεια τῶν Βουτζαράδων καὶ ἰδίῳ ὁ Δόξα-πατρῆς, τὸ ἐπιφανέστερον αὐτῆς μέλος, προσβληθεὶς ὑπὸ τῶν Φράγγικων, ἔπεισεν ἰτηθεῖς, καὶ μετ' αὐτοῦ ἡ Πελοπόννησος, ἢ; ἰθωρεῖτο κεφαλῇ, ἀρχηγός, ἡ ὅτι ἐπειδὴ συνήθως οἱ χριστιανοὶ ἐν ταῖς προσευχαῖς αὐτῶν ἀναφέρουσι τὸ «δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι», καὶ ποιοῦντες τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ἀνυψοῦσι τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ μετώπου ἄμα τῇ ἐκφωνήσει τοῦ «δόξα πατρι», ἔνοσθντες διὰ τούτου ὅτι ἡ κεφαλὴ ἀντιπροσωπεύει «τὴν ἀρχὴν, τὸ πρῶτον αἶτιον» τῶν ἀπάντων, κατὰ τοὺς θεολόγους, ἐν δὲ προσβληθῆ ἡ κεφαλῇ, ἔπαιν τὸ σῶμα προσβάλλεται. — Οὕτω καὶ ἀρχηγός τις ἐπιφανῆς ἢ φρούριον ὀχυρὸν, ἀντιπροσωπεύει τὴν ἰσχὺν λαοῦ τινος, καὶ ἐν καταπολεμηθῆ καὶ πείσῃ, πίπτει καὶ ὁ λαὸς καὶ δουλοῦται, καὶ οὕτω πᾶν ἀρμολογῶν καὶ φυσικῶς τότε ὁ λαὸς ἐκφράζεται ἐν ἀλληγορίᾳ ἐνοήτω «μία 'ςτὸ δόξα πατρι καὶ κάτω».

πτης Πελοποννήσου, ἐν ᾧ ἔχονος αὐτῆς; δὲν εἰρίσκομεν, οὔτε εἰς τὸ βιβλίον πτης Κουγκέττας, τὸ ὁποῖον ἱστορεῖ λεπτομερέστατα τὰ κατὰ τὸ πριγκιπάτον Ἀχαΐας, καὶ περικτίθησιν ἐγδοήκοντα καὶ ἑπτὰ ὀνόματα πόλεων αὐτῆς καὶ ἐπαρχῶν, καὶ ποταμῶν καὶ ὄρεων, οὔτε εἰς τὸν Ἄρχαιον γεωγράφον Ἐδρῖσι, ὅστις ἀμμάτως ἐν τῇ 16^ῃ. ἑκατονταετηρίδι, κατέλιπεν ἡμῖν γεωγραφικὸν ἔργον ἀσυγκρίτως ἀνώτερον τῆς συγγραφῆς τοῦ ὁμογενοῦς αὐτοῦ;¹

Ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Σάθα προταθεῖσα λύσις, προσεκάλεσεν ἄλλην. Ὁ κ. Ζαχαρίας von Lingenthal, ὁ περιώνυμος σχολιαστὴς τῆς Ἐκλογῆς τῶν Νόμων, δὲν παραδέχεται, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, ὅτι ὑπῆρξέ ποτε πόλις Μωρέως, νομίζει ὅμως ὅτι ὁ κ. Σάθας, ἀναζητήσας ἐν τῇ Ἡλιδι τὴν ἀρχὴν τοῦ ὀνόματος τούτου, ἀντιπαρῆλθε πλησιέστατα τῆς ἀληθείας. Τὸ ὄνομα τοῦτο, λέγει, ἐκφέρεται εἰς τὰ ἀρχαιότατα μνημεῖα διὰ τοῦ τύπου *Amorea*, *l'Amorée*. Τὸ δὲ *Amorea* εἶναι ἐπιθετὸν τῆς Κάτω Ἡλίδος, *ἡ ἀόρειος*, *ἀμόρειος* (Ἡλις), ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὴν Κοίλην Ἡλίδα τῶν κλασικῶν χρόνων.²

Ἡ προτερουμένη τῶν τύπου *Amorea* ἐπιστῶθη ἀποχρόντως ὑπὸ τοῦ κ. Ζαχαρίου von Lingenthal ἄλλ' ἔδει προσέτι νὰ βεβαιωθῇ ὅτι τὸ ὄνομα *ἡ ἀόρειος* *Ἀμόρειος*, ἦτον ἐν χρῆσει παρὰ τοῖς κατοικοῖς τῆς χώρας, ὅτε εἰσέβησαν αὐτόθι οἱ Φράγκοι· διότι μόνον τούτου τεθέντος, δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν: διὰ τί οἱ ξένοι προσετίμησαν αὐτὸ πικρὸς ἄλλου. Δυστυχεῖς τὸ γεγονός τοῦτο οὐδόλως ἀποδεικνύεται.

Ἐμπεραίων λέγω, ὅτι ἡ Σφίγξ αὕτη δὲν εὔρεν ἔτι τὸν Οιδίποδα αὐτῆς.³

§ Ζ'. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ σοφὸς καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας περὶ τούτου· ἐν ὅμως τώρα διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν ἐρείπων τῆς *Μοριγοτάδας* ἡ Σφίγξ αὕτη τοῦ ὀνόματος τοῦ Μωρέως, ἂν οὐχὶ ἀκριβῶς τὸν Οιδίποδα αὐτῆς εὔ-

1 Hopf Ἑλληνικὴ Ἱστορία τόμ. Α'. σελ. 163. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς *Μοριγοτάδας* ὁ ἴον-Σαῖδ φαίνεται ἔχόμενος τῆς ἀληθείας· ὁ δ' ὁμογενὴς αὐτοῦ Ἐδρῖσι οὐδένα λόγον ποιεῖται περὶ τῆς πόλεως ταύτης, εἴτε διὰ τὸ ἄσημον αὐτῆς ἐν τῇ ἐποχῇ αὐτοῦ, εἴτε διὰ τὴν εἰς προγενεστέρους τοῦ Ἐδρῖσι χρόνου ἐξέλειψιν αὐτῆς ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν Πελοποννησιακῶν πόλεων. ὥστε δὲν δικαιούνται διὰ τὴν παρασώρησιν τῆς *Μοριγίας*, οὔτε τὸ βιβλίον τῆς Κουγκέττας, οὔτε ὁ Ἐδρῖσι, διότι τὰ ἐρεῖπια τέλος πάντων τῆς *Μοριγοτάδας* μαρτυροῦσι τὸ ἰναντίον τρανότηα. Σημ. Ἄθην. Πετρίδου.

2 Deutsche Literatur Zeitung, 1880, N.6, σελ. 196, p. ἑπομ. Ὁ τύπος *Amorea*, ὄνπερ ὁ σοφὸς Z. von Lingenthal παραδέχεται ὡς ἀληθῶς ἐρμηνεύοντα τὸ ὄνομα τοῦ Μωρέως, ἀπαντᾷ καὶ ἐν Φρυγίᾳ τῆς Ἀσίας, ἐνθα ὑπῆρχεν ἡ περιώνυμος πόλις Ἀμόρειον, ἧς τὰ ἐρεῖπια ἀνεκάλυψε τῷ 1836 ὁ Ἄγγλος Ἄμιλτων ἐν τῇ πενιχρᾷ κόμῃ, καλουμένην τουρκιστὶ ἄσ-σάρ-κιοζ. (ἴδε Ἐστίας ἀριθ. 229, σελ. 308-314, 18 Μάρτου 1880). Ἰσοκρίων καὶ ἐν Φρυγίᾳ τὴν αὐτὴν μέθοδον ἐφαρμοστίον τῆς ἐρμηνείας; τὴν αὐτὴν καὶ ἐν Τριφυλίᾳ διὰ τὴν *Μοριγοτάδα*; οἷα πανάκρια ἐρμηνειῶν! Σημ. Α. Πετρίδου.

3 Ἐκ τοῦ Bulletin de correspondance hellénique, Φεβρουαρίου 1882. — Παράβ. καὶ Ἐπικρῶν τευχ. Γ'. σελ. 220-222, τόμ. Ε'. 31 Μαρτίου 1881.

ρπτο, τουλάχιστον συμβολὴν ἀρετῆς σπουδαίην πρὸς τὴν ἐπίλυσιν αὐτοῦ ἐπορίσατο—ἀπόκειται τῷ ἐπιστημονικῷ κόσμῳ νὰ ἀπορροηθῇ ἤδη, παρ' ἧ ἢ ἐκκλησιᾶς γίνεται. Ἄλλως τε δὲ καὶ ἡ σύντομος κατὰ δόξιν τῆς Σφιγκῆς ταύτης καὶ ἡ ἐπίμονος αὐτῆς ἀναζήτησις ἀνά τὰς γῶρας τῆς χερσονήσου, καταναγκάζει αὐτὴν τέλος πάντων νὰ ἀποσυρθῇ καὶ προσχωρήσῃ εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς κοιτίδα, τὸν πυκνὸν καὶ μέγαν ἱερὸν ἐλαιῶνα τῆς Ἄλτεις, τὴν κατὰ τὴν ἱερὰν γλῶσσαν *Mariar* τοῦ Ὀλυμπίου νεφεληγερέτου τῆς Πισάτιδος.¹

Ἄθανάσιος Πετριδης, Ἡπειρώτης
σχολάρχης Κυπαρισσίας.

ΑΙ ΔΥΟ ΜΗΔΕΙΑΙ

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΠΟΥΔΑΙ ΘΕΑΤΡΙΚΑΙ

Α'

Ἡ ἐσχάτως γενομένη δημοσίευσίς τῶν ἐπιστολῶν τῆς διασχίμου Ἐραχὴλ θὰ παράσχη πέποιθα ἐνδιαφέρον εἰς τὰς ἀναμνήσεις μου περὶ τῶν δύο διασχίμων διερμηνέων τῆς Μηδείας μου.

Μετὰ τῆς Ἐραχὴλ ἤλθον εἰς στενὴν σχέσιν συνεργασίας κατὰ τὰ γυμνάσια τοῦ δράματός μου Ἀδριανῆς Λεκουβέρρ. Καθ' ἐκάστην ἀφικνούμενη παρ' αὐτῆς τὴν δεκάτην πρωινήν ὥραν εἴτε μετὰ τοῦ Σκριβ εἴτε μόνος ὁσάκις ὁ Σκριβ ἀπησχολεῖτο εἰς τὴν σκηρικὴν προετοιμασίαν τοῦ Προφήτου, καὶ μέχρι τῆς ἐνδεκάτης συνεμελετώμεν τὴν πρᾶξιν ἣτις ἔδει ἐν τῷ Θεάτρῳ νὰ ἐπαναληφθῇ κατὰ τὴν πρώτην μ. μ. ὥραν. Τὸ δράμα προητοιμάσθη εἰς εἰκοσιοκτὼ ἡμέρας καὶ οὐδὲ μία ἡμέρα παρήλθεν ἄνευ αὐτῆς τῆς διπλῆς ἐργασίας τῆς τε πρωινῆς καὶ τῆς μετὰ μεσημβρίαν. Τότε ἐθαύμασα τὸ φίλεργον καὶ διορκτικὸν τῆς Ἐραχὴλ, τὸ μετριόφρον, τὸ εὐγενὲς καὶ τὸ πρόσχαρι εἰς τὰς σχέσεις. Οὐδ' ἡ ἐλάχιστη ὑπῆρχεν ὑπερηφάνεια μεγάλης τεχνίτιδος, οὐδ' ἡ ἐλάχιστη ἰδιοτροπία τῆς ὑπὸ τοῦ κοινοῦ λατρευομένης ἠθοποιού· ἦτο ἀφιερωμένη εἰς τὴν τέχνην καὶ μόνην, καὶ ὑπὲρ αὐτῆς καὶ μόνης ἐφρόντιζεν. Ἦκουε, συνεχίζεται καὶ ἐπίθετο ἀλλὰ μετὰ τὴν συζήτησιν. Ἴδου παράδειγμα τούτου ἐμφανές. Ὅσοι εἶδον τὴν Ἀδρικνήν Λεκουβέρρ ἐνθυμοῦνται ὅτι μίξ τῶν μεγίστων ἐπιτυχιῶν τῆς πέμπτης πράξεως ἦτο ἡ κραυγὴ τῆς. . . « Ἄ Μαυρίκιε » τὴν ὁποίαν ἐκβάλλει αὐτὴ ἀναγνωρίζουσα ἐν μέσῳ τοῦ παροξυσμοῦ τῆς τὸν ἐραστήν τῆς. Ἐάν ποτε κραυγὴ θεάτρου ὑπῆρξε κραυγὴ ἐμπνεύσεως βεβαίως ὑπῆρξεν αὐτὴ. Καὶ ὁμως ἡ Ἐραχὴλ μόλις μετὰ συζήτησιν τριῶν ἡμερῶν τὴν

¹ Ὅτι καὶ ἐν Ἄλτει πληθὺς ἱερῶν ἐλαίων=μοριῶν, δάσος μέγα καὶ συνηραφές ἀποτελοῦσάν, ὑπῆρχε τὸ πάλαι καὶ κατὰ τὸν μεταίωνα, διὰ μακρῶν ἀπεδείξαμεν εἰς τὴν πρὸς τὸν Ἑλλήν. Φιλολογ. Σύλλογον Κωνσταντινουπόλεως ἀποσταλείσαν πραγματείαν ἡμῶν.

ἀπεδέχθη. Ὁ Σκριβ ὑπέδειξεν αὐτῇ τὴν κρυγὴν ταύτην. Ἀντίστατο εἰς τὸν Σκριβ, ἀντίστατο εἰς ἐμέ. «Εἶναι πλαστὴ, ἡ κρυγὴ αὐτὴ εἶναι θεατρικὴ.» «Εἶναι πλαστὴ διότι τὴν ἐκβάλλεις κακῶς ἀπὴν γηθεν ὁ Σκριβ σκαίδς καὶ ἐπίμονος ὅταν εὕρισκτο ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, δηλαδὴ εἰς τὰς δοκιμάς. Τέλος μετὰ τριῶν ἡμερῶν ἀκέρπους προσπικθείας, ἡ κρυγὴ αὐτὴ εἰσηλθεν ἀν δύναμιν νὰ εἶπω οὕτως ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς, καὶ μὰς τὴν παρήγαγεν ἀφρῆς εἰκοσάκις πλεῖον ἢ ὅ,τι ἡμεῖς ἐζητήσαμεν.

Οὐδὲν δὲ πλεῖον τὴν ἐβοήθησε νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸ πνεῦμα τῆς πέμπτης ταύτης πράξεως ἢ ἡ διήγησις τοῦ γεγονότος ἐξ οὗ ὠρμήθη ἐν τὸν κύριον αὐτῆς συνειρμόν.

Ἡ Μάρς ἡ διάσημος ἀπέθνησκε. Παρὰ τὴν νεκρικὴν αὐτῆς κλίνην προσήυχετο ἅγιος ἱερεὺς ὁ ἀββᾶς Γαλλὰρ. Ἀφρῆς ἀκούει ἐξερχομένης ἐκ τῶν χειλέων τῆς θνησκούτης ἐν πλήρει προξυσμῶ λέξεις διακεκριμέναις μὲν, φράσεις συναφεῖς, ἀλλ' ἀκαταλήπτου αὐτῶ. Τί ἦσαν αἱ λέξεις αὗται; Ὁλόκληρα χωρία δραμάτων διδασχθέντων παρ' αὐτῆς. Ἡ ἀγωνιώσα ἐπανελάμβανε τὰ μέρη τῆς. Τὸ πρόσωπόν τῆς κατεστραμμένον ὑπὸ τῆς ἀσθενείας ἐνεψυχούτο διὰ νὰ παραστήσῃ τὰ πρόσωπα τοῦ θεάτρου, ἢ φωνή τῆς ἀπέκτα τὸν φυσικὸν τῆς τόνον· ἔπειτα ἀφρῆς στραμτῶσα ἐνέτεινε τὸ οὖς, ὡς τις ὅταν ἀκροᾶται, καὶ ἐχειροκρότει. Ἐγένετο καὶ θεατῆς τοῦ ἑαυτοῦ τῆς. Ἡ ἐπιμονὴ αὐτῆ τῆς πρὸς τὴν τέχνην ἀγάπης καὶ τῆς ἀναμνήσεως τῆς τέχνης ἐν τῷ θανάτῳ, μὲ ἐξέπληξεν ὑπερβολικῶς. Εἶδον διὰ τὴν ἰσχυρὰ μου πέμπτην πράξιν ἐνδιαφέρουσαν καὶ νέαν· δὲν ἦτο πλέον κοινὴ λύσις διὰ δηλητηριάσεως, ἔλειπεν ὅλως ἡ κλασικὴ σκηνὴ τοῦ προξυσμοῦ τῶν ἰταλικῶν μελοδραμάτων καὶ ἡ Ἀδριανὴ ἠδύνατο νὰ ἀποθάνῃ κατ' αὐτὸν τρόπον. Ἡ Ῥαχὴλ ἐνόησε καὶ ἐξέφραξε θυμασίως τὴν ποιητικὴν ταύτην πραγματικότητα. Ἐλειπον ὅλως ἀποτελέσματα ἀγωνίας, ἔλειπον σπασμοὶ τοξικολογικοί. Οὐδὲν ἐκ τῆς κατωτάτης καὶ ὑλικῆς ἐκείνης τέχνης ἥτις ἀντικαθιστᾷ τὴν καρδίαν καὶ παριστᾶται διὰ τῶν συμπλεκόμενων βραχιόνων. Οὐδὲν ἐκ τούτων καὶ ἔμεινε μόνη ἡ μεγάλη τεχνίτις συνοδευομένη μέχρι τελευτῆς στιγμῆς ὑπὸ τῆς μεγαλοφυίας αὐτῆς.

Μετὰ τὴν Ἀδριανὴν ἠθέλησε νὰ δοκιμάσῃ καὶ πάλιν.

Ἐτόλμησε νὰ ἀφήτῃ τὴν ποίησιν διὰ τὸν πεζὸν λόγον, τὸν ἀρχαῖον κόσμον διὰ τὸν νεώτερον, τὸν πέπλον καὶ τὴν χλαμύδα διὰ τὴν ἐσθῆτα τῶν προγόνων μὰς· ἀλλ' ἠθέλησε νὰ ἀναλάβῃ καὶ μέρος τῶν ἡμερῶν μὰς, νὰ φανῇ ἐπὶ σκηνῆς μὲ σημερινὴν ἐσθῆτα, νὰ παραστήσῃ ὄχι ἡρώϊδα πλέον ἀλλὰ γυναῖκα τοῦ κόσμου, αὐτὴν τὴν Ῥαχὴλ τέλος. Τῇ ἐπρότεινα τὴν *Louïzar de Lignerolles*. Εἶδεν ἐν αὐτῇ τὴν Μάρς καὶ εἶχε διατηρήσει τὴν βαθεῖαν ἀνάμνησιν· ἀλλ' ἡ ἰδέα αὐτῆ ἀντὶ νὰ τὴν ταράττῃ ἀπεναντίας τὴν προσήλκεν. «Ἀνάγνωθί μοι εἶπε τὸ δρᾶμα καὶ βλέπομεν.» Τὸ ἀνέγνω φροντίζων κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν νὰ μετατρέπῃ κατὰ τι τὸ μέρος τῆς Λουί-

ζης. Ἐν και μόνον μέρος δίδει πολλακίς ἀφορμὴν εἰς ποικίλας παρκλαγάς. Ὅσον θαυμασίαι και ἂν ὑπῆρξεν ἡ πρώτη πλάσασα αὐτό, αἱ μετ' αὐτὴν ἐρχόμεναι ἠθοποιοὶ δύνανται νὰ πλάσωσί τι διάφορον μὲν αὐτῆς ἀλλ' ἐπίσης καλὸν ὡς αὐτή. Τὸ μέρος τῆς Λουίζης ἦτο ἀρμόδιον πρὸς τοιαύτην ποικιλίαν. Ἡ Λουίζα κόρη ἀρχαίου στρατιωτικοῦ και μητρὸς ἧτις ἦν ἀγγελος ἀγαθότητος, συνήνου ἐν αὐτῇ (οὕτω τοῦλάχιστον ἐγὼ συνέλαχον ἐν νῦ τὸ πρόσωπόν της) τὸν πατρικὸν τύπον και τὸν μητρικὸν τύπον. Ἄ'Εκ τοῦ πατρὸς σου ἔχεις τὴν ἰσχὺν και ἐκ τῆς μητρὸς σου τὴν ἀγαθότητα· οὕτω τῇ ἔλεγεν ὁ σύζυγός της. Ἡ Μάρς ἦτο κυρίως ἡ κόρη τῆς μητρὸς της· ἔπεισα τὴν Ῥαχήλ νὰ γίνῃ μᾶλλον ἡ κόρη τοῦ πατρὸς της. Μία λεπτομέρεια θὰ κάμῃ πλέον αἰσθητὴν τὴν ιδέαν μου. Κατὰ τὴν πρώτην πράξιν ἡ Λουίζα βλέπει τὸν κῆπὸν της γενόμενον ἐρμύσιον τῶν κυνηγῶν και τῶν κυνῶν γείτονός τινος πρίγκιπος ὅστις κατεδίωκεν ἔλαφρον διαφυγοῦσαν διὰ τῶν κήπων και τῶν φρακτῶν τῶν γειτόνων. Ἡ Λουίζα μόνη τότε ἐν τῇ οἰκίᾳ ὀπλίζει τὸν κηπουρὸν και τοὺς ὑπηρέτας, κατὰ χειρὸς τοὺς κύνεας και συλλαμβάνει τοὺς κυνηγοὺς διὰ τῆς ἀπειλῆς τῶν δύο ὄπλων. Ἦθελον διὰ νὰ γίνῃ πλέον ἐνδικαίφερουσα ἡ σκηνὴ ἡ Λουίζα ἀπειλοῦσα τοὺς κυνηγοὺς νὰ κρατῇ ἐργόχειρόν τι ἀνὰ χειρὸς και νὰ ἐξακολουθῇ κεντῶν. Ἡ Μάρς ἀντέστη διότι γινώσκουσα καλῶς τὸ δύσκολον κοινὸν της, κατείδεν ὅτι ἦν γελοῖον γυνὴ διατάττουσα πῦρ νὰ κρατῇ βελόνην. . . Ἀπέδωκα τὸ κέντημα τῇ Ῥαχήλ και ἐπιτυχίαι πλήρης ἔστεψε τὴν νέαν αὐτῆς ταύτην ἀπόπειραν. Ὡς πρὸς τὸ κέντημα ἀμφιβάλλω ἂν τὸ κοινὸν τὸ ἐνόησεν.

Ἡ διπλῆ αὐτῇ ἐπιτυχία ἐγέννησε μεγάλην πεποιθήσιν περὶ ἐμοῦ τῇ Ῥαχήλ. Μὲ συνεβουλεύετο πάντοτε ἐπὶ τῶν νέων δραμάτων ἅτινα προῦκειτο νὰ διδάξῃ. Ἐσπέραν τινὰ μοῦ ἀνέγνωσεν ὀλόκληρον τὸ δράμα τοῦ Αἰμιλίου Ὡζιῆς Ἄρτεμις, ὅπερ τότε ἐμελέετο. Ἡ ἀνάγνωσις αὐτῇ μοῦ ἐβεβαίωσε τότε ιδέαν ἣν εἶχον πρὸ καιροῦ ὅτι μεγάλη διαφορά εἶναι μεταξύ τοῦ ἀναγινώσκειν και τοῦ παριστάνειν. Ἐξαιρέτα ἡδύνατό τις νὰ ἀναγινώσκῃ και νὰ ἦναι μέτριος ἠθοποιὸς και ἡδύνατο νὰ ἦναι τις ἐξαιρέτος ἠθοποιὸς και νὰ ἀναγινώσκῃ μετρίως.

Εἶναι σχεδὸν δύο διάφοροι τέχναι· ὁ ἠθοποιὸς δὲν παριστᾷ ἢ μόνον ἐν πρόσωπον ἐν τῷ δράματι και ὁ ἀναγινώσκων δέον νὰ τὰ παραστήσῃ ὅλα· ὁ μὲν δὲν ἔχει ὡς ὄργανον ἢ τὴν φωνὴν και μόνην, ὁ δὲ ἔχει βοηθητικὰ τὰ ἐνδύματα, τὰ σχήματα, τὰς κινήσεις, τὴν φυσιογνωμίαν. Οὕτως ὥστε ἡ Ῥαχήλ ἧτις παρέστησε τὸ συμπαθὲς πρόσωπον τῆς Ἄρτεμιδος μετὰ τοιαύτης τέχνης ἀνεγίνωσκε τὸ δράμα σχεδὸν ἀνευ τινὸς ὑπεροχῆς.

Ἡμέραν τινὰ μετὰ μικρὰν διάλεξιν ἐπὶ τῶν γυναικείων προσώπων ἐν τῷ θεάτρῳ μὲ παρεκάλεσεν ἐπιμόνως νὰ γράψω δι' αὐτὴν ἐν ἰδίᾳ. Τότε διὰ τὴν τρίτην ταύτην ἀπίπειραν συνέλαχον τὴν ιδέαν νὰ γράψω

τοραγωδίαν ἀρχαίαν τε συγχρόνως καὶ νεωτέρην. Ἐξηλοδοκί. Ἡ ἀρχαιότης ἐγένετο δι' ἡμᾶς ἀπὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν ὡσεὶ νέος κόσμος. Ἄπειροι ἐργασίαι κριτικά, ἀρχαιολογικά, ἱστορικά, νομισματικά, τεχνικά, ἐπέριψαν αἴφνης φῶς ἄγνωστον ἐπὶ τῶν ἡθῶν, τῆς λατρείας, τῶν μνημείων, τῶν ἔργων τῆς ἀρχαιότητος. Τὸ Ἑλληνικὸν θέατρον σχεδὸν ἀνεγεννήθη διὰ τῶν ἐρευνητῶν σοφῶν Γερμανῶν καὶ διὰ τοῦ εὐφυοῦς ἔργου τοῦ Πατὸν ἐπὶ τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν. Ὡπλισμένοι διὰ τῶν νέων τούτων σπουδῶν, ἠψύχην ὑποθέσεως ἣτις πάντοτε μὲ εἶχε προσελκύσει διὰ τοῦ περι αὐτὴν μυστηρίου, τῆς Μηδείας. Ἡσθονόμην ὅτι ὁ Ἕλληνας ποιητὴς δὲν εἶχεν εἰπεῖ τὸ πᾶν ὅτι ἠδύνατό τις νὰ βυθισθῆ πλέον ἔτι ἐν τῇ μητρικῇ ταύτῃ καρδίᾳ ὅτι ἠδύνατό τις ἔτι νὰ παραγάγῃ ἐκ τῶν λαμπρῶν αὐτῆς σκηνῶν ἀποτελέσματα ἰσχυρότερα ἔτι. Μία σκηνὴ πρὸ πάντων μὲ παρέσυρεν ἡ διήγησις τοῦ θανάτου τῆς Κρέουσας. Ἡ Μῆδεια ἐπεμφεν αὐτῇ εἰς δαίμα ὑποταγῆς διὰ χεῖρὸς τῶν τέκνων τῆς δῶρα σπανίας ὠραιότητος, χρυσοῦν στέφανον καὶ πέπλον λεπτοτάτης ἐργασίας. Ὁ Εὐριπίδης μᾶς διηγεῖται ἐν στίχοις θαυμασίοις τὴν ἀθῶν χαρὰν τῆς κόρης ἐπὶ τῇ θεᾷ τῶν δῶρων. Ἐπέθετε, λέγει, τὸν στέφανον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς της, διέθετεν εὐχαρίστως τὸν πέπλον ἐπὶ τοῦ στήθους της, διώρθου τὴν κόμην της ἐνώπιον λαμπροῦ κατόπτρου μειδιῶσα εἰς τὴν ἰδίαν εἰκόνα· ἔπειτα ἐγειρομένη τοῦ θρόνου, περιπάτει ἐν τῷ δωματίῳ μὲ χάριεν βῆμα, ἐν τῇ λευκῇ αὐτῆς περιβολῇ προσδβέλουσα ὄπισθεν τὸ σῶμά της. Ἄλλ' αἴφνης ἀλλάσσει χρῶμα, ὅλον της τὸ σῶμα τρέμει καὶ ὁ ποιητὴς μᾶς δεικνύει αὐτὴν ἐν τῇ ἐξόχῳ διηγῆσαι τοῦ ἀποσπῶσαν τῆς κεφαλῆς της τὸν χρυσοῦν στέφανον, ὅστις τὴν ἔκκλειεν, τὸν δηλητηριώδη αὐτὸν πέπλον, ὅστις τὴν κατεβίβρωσκε καὶ πίπτουσαν ἐν τρομεραῖς κρυγαῖς εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς γράϊας δούλης, ἣτις τὴν ἐβοήθει.

Ὅποῖα σκηνὴ εἶπον κατ' ἐμυτὸν ἂν ἀντὶ νὰ ἦναι ἐν διηγῆσαι εἶναι ἐν πράξει. Ἄν ἀντὶ τῶν παιδῶν αὐτῇ ἡ Μῆδεια ἔφερε τὰ δῶρα. Ἄν ἀντὶ τῆς γυναικὸς δούλης αὐτῇ ἡ Μῆδεια ἐβοήθει τὴν Κρέουσαν νὰ στολισθῆ. Ἡ Μῆδεια γονυκλινῆς! Ἡ Μῆδεια τεταπεινωμένη! Ἡ Μῆδεια δούλη! Ἡ Μῆδεια ἀκολουθοῦσα τὴν ἀντίπαλον αὐτῆς εἰς ὅλας τὰς ἐφορᾶσεις τῆς ἀθῶας αὐτῆς χαρᾶς, καὶ αἴφνης τὴν στιγμὴν καθ' ἣν καταλαμβανομένη ὑπὸ τῆς πρώτης προσβολῆς τοῦ κακοῦ ἡ Κρέουσα κρυυγάζει. «Τί ἔχω λοιπόν; ἡ Μῆδεια ἀνεγειρομένη διὰ μίαν, ἀναπηδῶτα μέχρως αὐτῆς καὶ διὰ κρυυγῆς θριαμβευοῦσας λύσεως ἀναρωτοῦσα. . . «Τί ἔχεις; Θὰ ἀποθάνῃς. . .» Οἶα σκηνή! Οἶα ἀντίθεσις δι' ἠθοποιὸν ὡς ἡ Ἕρχήλ. Καταληφθεὶς ὑπὸ τῆς ἰδέας τρυφῆς, ἠρξάμην ἀμέσως τοῦ ἔργου καὶ ἔγραψα τὴν σκηνὴν ταύτην εἰς δύο ἡμέρας. Ἀφοῦ ἀπεπεράτωσα αὐτὴν ὀλίγον κατ' ὀλίγον συνήνωσα περὶ αὐτὴν ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ δράματος ὅποιον τὸ συνέλαβον ἐν νῷ καὶ μετὰ ἐν ἔτος ἐργασίας ἐκόμισα τὸ ἔργον μου τῇ Ἕρχήλ. Ἦ

πρώτη ἐντύπωσις δὲν ὑπῆρξε λίαν εὐνοϊκὴ. Ὁ τίτλος τὴν ἔλαμνε νὰ συνοφρωθῆ. Δὲν ἐφοδῆθην, τὴν ἐγνώριζον καλὰ. Ἐνθυμοῦμαι τὴν ἀρνησίαν τοῦ τοῦ νὰ διδάξῃ τὴν Ἀδριανὴν! Οὕτω, μόλις ἐπεράτωσα τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ δράματος τῆ λέγω ψυχρά.—"Ἐ λοιπόν! . . . Ἐ λοιπόν μοι ἀπεκρίθη, ἐπεριμενόν τι νεώτερον. Παρέστησα τόσα Ἑλληνικὰ δράματα.—"Ἄλλ' ἡ Μήδεια ἐν τῷ δράματί μου δὲν εἶναι Ἑλληνίς εἶναι βάρβαρος.—Δὲν ἐδίδκx ποτὲ μέρη μητρὸς.— Εἷς ἔτι μᾶλλον λόγος διὰ νὰ ἀρχίτης διδάσκουσα τοιαῦτα.—"Ἄλλὰ τίς μὲ πείθει ὅτι θὰ ἔχω τὴν μητρικὴν ἀπαγγελίαν ἐν τῷ θεάτρῳ;—Ἡ μητρικὴ σου ἀγάπη. Διὰ τὴν θὰ ἐκφρασθῆς καλῶς ὅ,τι αἰσθάνεσαι τόσον ζωηρῶς;— Εὐρίσκω ἐν τῇ δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ πράξει αἰρνεϊδίας μεταβάσεις ἐκ τῆς μανίας εἰς τοὺς λυγμούς; δὲν δύναμαι νὰ ἐκφράσω τοῦτο.—Καὶ ἐγώ, ἀπεκρίθη γελῶν, γινώσκω νὰ τοὺς ἐκφράσω καὶ θὰ σὲ ἐκμάθω. Οὕτω χωρὶς νὰ ἀντιστῶ αὐτῇ ἐπιμόνας, τὸ μὲν δικαιολογῶν, τὸ δὲ καταπειθῶν, καταμετρῶν τί ἐν τῇ σπανίᾳ ταύτῃ διακονίᾳ ὑπῆρχε τὸ καταφανὲς καὶ τί τὸ σκοτεινόν, τί τὸ ἡμέρον καὶ τί τὸ ἀγριωπόν, κατώρθωσα βχθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον νὰ τὴν εἰσαγάγω εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ προσώπου τὸ ὁποῖον προσεπάθησα νὰ ζωγραφίσω καὶ ἐπὶ τέλους προσηλώθῃ εἰς τὴν σπουδὴν τῆς Μηδείας μετὰ τοῦ αὐτοῦ πάθους μεθ' οὗ καὶ εἰς τὴν σπουδὴν τῆς Ἀδριανῆς καὶ τῆς Αουζίης.

Οὐδέποτε θὰ ληθρονήσω μίαν τῶν ἡμερῶν τῆς κοινῆς ἡμῶν συνεργασίας. Μοὶ εἶχε προσδιορίσει ὥραν συνεντεύξεως τὴν δεκάτην πρωϊνὴν ἐν μικρᾷ τινι ἐξοχικῇ ἐπκύλει ἢ εἶχεν ἐνοικιάσει παρὰ τοὺς Παρισίους εἰς Ὡτείλ. "Ὅτε ἔφθασα τὴν εὔρον ἐν τῷ κήπῳ κόπτουσαν ἄνθη, κάμνουσαν ἀνθοδέσμες, εὐθυμον, γελαστήν, παιδίον χαίρον ἐπὶ τῇ ζωῇ.—Χαίρω βλέπων σε' ὦ πόσον ὠρεία θὰ συνεργασθῶμεν. Εἶμι τόσον καλὰ σήμερον. "Ω! ἡ ὕγιειν εἶναι μέγα τι.—Καὶ λοιπόν, τῆ εἶπον, ἀ; μελετήσωμεν τὴν μεγάλην σκηνὴν μετὰ τὴν Μηδείαν καὶ Κρεούσης, τὴν φοβεράν σκηνὴν τοῦ θανάτου.—Ναί, μοὶ λέγει, ἀς μελετήσωμεν.» Ἄλλὰ μετὰ τινα λεπτά συνεργασίας, μετὰ τινὰ δοκίμια γενικῆς μελέτης, καθ' ἣν ἔβλεπον αὐτὴν ἀμφίβολον καὶ διστάζουσαν, στυματῆ αἴρνης; καὶ μοὶ λέγει: «Φίλιτατε φίλε, γνωρίζεις τί δέον γενέσθαι; Πρέπει νὰ κόψῃς τὴν σκηνὴν ταύτην.—Τί, ἀνακράζω ἐγώ! νὰ κόψω τὴν σκηνὴν ταύτην, τὴν συγκινητικωτέραν ἐν ταῖς τρισὶ πράξεσι, τὴν νεωτέραν, τὴν πλουσιωτέραν εἰς σκηνικὰς ἐντυπώσεις διὰ σέ;—Δὲν πρόκειται δι' ἐμέ, δὲν πρόκειται περὶ σκηνικῶν ἐντυπώσεων δι' ἐμέ, πρόκειται περὶ τοῦ μέρους καὶ τοῦ δράματος. Αὐτὴ λοιπόν ἡ σκηνὴ καταστρέφει τὸ δράμα, διότι κατατρέφει τὸ ἐνδικέρον.—'Ἀπ' ἐκνυτία; τὸ ἐνδικέρον ἄγεται εἰς τὸ κατακόρυφον σημεῖον.—Ναὶ τὸ ἐνδικέρον τῆς φρίκης! τὸ ἐνδικέρον τοῦ μίσους! Ἄλλὰ δὲν ἔχομεν ἀνάγκην τούτου ἐν τῇ τρίτῃ πράξει. Σκέφθητι λοιπόν ὅτι πρόκειται νὰ φρονεῦσω τὰ τέκνα μου καὶ πρέπει νὰ κινήσω τὸν οἶκτον... Ἀκούεις, τὸν οἶ-

κτον ; Πῶς λοιπὸν εἶναι δυνατόν νὰ γίνη τοῦτο, ἀφοῦ πρὸ πέντε λεπτῶν ἤμην πλήρης φρίκης καὶ ἐκίνησα τὴν ἀπέχθειαν ὅταν μὲ εἶδον ψυχρὰν, ἀπιστον, οἰκτρὰν, δολοφόνον ; Ὁ φόνος τῆς Κρεούσης ἐπὶ σκηνῆς καθιστᾷ ἀδύνατον, τὸν φόνον τῶν παιδίων τὸν ἀτιμάζει. Ἐγὼ καθίσταμαι πλέον σφαγεύς αἰμοβόρος, σωστὸς μπόγιας. ὦ, γινώσκω καλῶς τί χάνω· γινώσκω ὅποια ἀποτελέσματα ἤθελον εὔρει ἐν σκηνῇ ταύτῃ, ἀλλ' ἀδύνατον... μετὰ τὴν σκηνὴν ταύτην ποῦ ὄκ ἠδυνάμην νὰ εὔρω δάκρυα ;

Τὴν παρετήρησα ἐπὶ τινὰς στιγμὰς ἄφωνος, ἐκπεπληγμένος, τὸ δολογῶ, διότι ἔβλεπον κόρην μὴ εὐμοιρήσασαν ἀνατροφῆς νὰ φθάσῃ ἐξ ἐνστικτοῦ καὶ ἀπλῶς ἐκ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ πνεύματος εἰς τὴν βαθυτέραν κριτικὴν. Λαμβάνων δ' αὐτῆς τὴν χεῖρα τῆς εἶπον :

— Ἐγείε δίκαιον κόπτω τὴν σκηνὴν.

— Εἶσθε λαμπρὸς ἄνθρωπος· μοὶ εἶπεν ἀνακηδῶτα εἰς τὸν λαϊκὸν μου.

— Ὁμολόγησον μόνον, προσέθηκα γελῶν ὅτι εἶναι κωμικὸν νὰ ἀποκόπτω τὴν σκηνὴν ἧς ἕνεκα ἐγένετο τὸ δρᾶμα.

Οὐδὲν κινεῖ μᾶλλον εἰς ἐμπιστοσύνην ἢ καλὴ καὶ εὐλικρινὴς συνεργασία· ἢ συντακτοῖσι τῶν πνευμάτων γεννᾷ τὴν συντακτοῖσι τῶν καρδιῶν. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἢ συνομιλίᾳ ἐγένετο στενοτέρω καὶ ἀπὸ τῆς τραγωδίας ἤλθομεν ἐπὶ τὴν τραγωδίαν, ἀπὸ τῆς Μηδείας εἰς τὴν Ῥαχήλ· ἀνεπαισθητῶς μοὶ διηγῆθη τὰς πρώτας αὐτῆς σκηνικὰς ἀπαρχάς, τὰς ἐλπίδας τῆς νεότητος αὐτῆς, τῆς ζωῆς, καὶ ἔφθασεν εἰς ἐκμυστήρευσιν τόσῳ περίεργον, καὶ ἦτις τόσῳ τὴν τιμῆ, ὡς δὲν δύναμαι νὰ μὴ τὴν ἀναφέρω. Ὁμιλοῦμεν περὶ τοῦ Πολυεύκτου καὶ τῆς Παυλίνης... ἂ ὦ ! ἡ Παυλίνα μοὶ εἶπεν, ἴσως εἶναι τὸ μέρος ὅπερ πλεον ἠγάπησα... δύναμαι εἰπεῖν, ὅπερ πλεον ἐσεβάσθην κατὰ τὴν ζωὴν μου.» — Καὶ ἐπέμεινεν εἰς τὴν λέξιν ἐσεβάσθην. «Μοὶ ἐγέννησεν αἰσθημα παράδοξον καὶ εἰς τὸ ὅποῖον ὀλίγοι ὄκ πιστεύσωσιν. — Ὅποῦν ; — Ἐνθυμεῖσθαι ὅτι ἀροῦ μετὰ τοσαύτης ἐπιτυχίας ἐδίδαξα τὸ πρόσωπον τῆς Παυλίνης ἐν τῷ Πολυεύκτῳ, τὸ ἐγκατέλιπον αἴφνης ; — Ναι καὶ μάλιστα ἐνθυμοῦμαι παράδοξον δοθεῖσιν τότε ἐξήγησιν τῆς ἐγκαταλείψεως ταύτης. — Τὴν γνωρίζω τὴν ἐξήγησιν ταύτην, προσεῖπε γελῶσα, διστείνοντο ὅτι ἐγὼ ἐξήλευον τὸν Βωβαλέ διδάσκοντα τὸ μέρος τοῦ Πολυεύκτου. Ἐγὼ νὰ ζηλεύσω τὸν Βωβαλέ ! Ἡ ἀλήθειαι ἤξεύρεις ποῖα εἶναι ; Ὅτι ἤμην ἀναξία τοῦ μέρους τῆς Παυλίνης. ὦ εἶμαι κόρη πολὺ πλέον παράδοξος ἄρ' ὅτι νομίζεις. Ἐν τῷ βίῳ μου μετ' ἀπαισίαν σύμπτωσιν ἀπῆνθησα ἄνθρωπον ταπεινῶν αἰσθημάτων καὶ ἰδεῶν ἀλλ' εὐφροῆ, ὅστις ἀπέκτησε μέγα κράτος ἐπ' ἐμοῦ... κράτος ὅπερ πάντοτε ἀνεθεμάτιζον καὶ τοι τὸ ὑφίσταμην. — Δικτὶ τὸ ὑφίστασο ; — ὦ ! δικτὶ ; διατὶ ; Διότι εἶχε καταλάβει μυστικόν μου, δι' οὗ ὀπλίζετο κατ' ἐμοῦ. Διότι μὲ ἔπεισεν ὅτι ἠδύνατο πολλὰ νὰ πράξῃ διὰ τὸ θεατρικόν μου μέλλον, διότι τέλος τὸν ἐνόμιζον ἰσχυρόν. Καὶ ὅμως τοσοῦτον τὸν ἐμίτουν ὥστε ἡμέραν

τινὰ κατὰ τινα παρὰ τῆς Μαρίας Σκουάρτης, ἐν τῇ πρώτῃ πράξει ἔθεσα ἐν τῷ θυλακίῳ μου μικρὸν πιστόλιον μὲ τὴν σταθερὰν ἰδέαν νὰ κύψω πρὸς τὸ μικρὸν παρὰ τὴν σκηνὴν θεωρεῖν ἐν ᾧ ἀκιδῶς ἐγκαθίστατο καθ' ὅς ἐσπέρας ἐδίδασκον καὶ νὰ τὸν φρονέσω ἐν πλήρει θεάτρῳ. Ὅποιον ἀληθῶς ἀποτέλεσμα!

Κίς τὰς λέξεις ταύτης ἠρξάμην μειδιῶν. . . Ἄφρονῶ μοι λέγει νομίζετε ὅτι πᾶν ἔσα διηγουμαι εἶναι σκηνὴ θεατρικὴ ἢν πικριστῶ. . . Ἐλοιπόν, μάθετέ το, προσέθηκε μετὰ σπανίας δυνάμει, μάθετέ το λοιπόν, καὶ πιστεύσατε καθότι εἶναι ἢ καθὼς ἀλήθεια. Ἄν κατέλιπον οὕτως αἰφνιδίως τὸ μέρος τῆς Πκυλίνας, εἶναι διότι ἠσθάθη ἐμαυτὴν ἀνὰ τὴν νὰ τὸ πικριστῶ, εἶναι διότι ἐπὶ τινὰς στιγμὰς κατελήφθη ὑπὸ τοσοῦτου πρὸς ἐμαυτὴν μίτους, ὥστε μοι ἦτο ἀδύνατον νὰ παρῆσθην πλάσμα οὕτως εὐγενές, νὰ ἐκφράσω αἰσθήματα οὕτως ἀγνά. Οἱ θυμῶσι ἐκεῖνοι στίχοι μοι διέτχιζον τὸ στόμα. Δὲν ἠδυνάμην πλέον νὰ τοὺς εἶπω! Δὲν ἠδυνάμην πλέον νὰ τοὺς εἶπω. Δὲν ἠδυνάμην. Ἡ ἀπυγγελίς τῆς ἦν τοσοῦτον ἀληθὴς καὶ βθεῖα ὥστε ἔπαυσα μειδιῶν. Ἐπανέλαθε τότε διὰ φωνῆς τοικύτης οἶαν οὐδέποτε θὰ λησμονήσω. Ἄπαντα ταῦτα εἶναι λίαν ἀπίθνα. Τὸ γνωρίζω. Καὶ ὅμως τί θὰ εἶπητε ἂν εἶδετε τὸ βάλος τῆς καρδίας μου. Μὲ θυμῶστε πολὺ δὲν ἔχει οὕτω; Μένετε πάντες ἐκστατικοὶ ἀκούοντές με! Καὶ ὅμως ἠδυνάμην νὰ ἤμην δεκάκις καλλιτέρας ἂν ἀνετρεφόμην ἀλλῶς, ἂν ἔζων ἄλλως. Ὅποις τότε τεχνίτις θὰ ἦμην. Ὅταν σκέπτομαι ταῦτα πάντα καταλαμβάνομαι ὑπὸ λύπης. . . » Καὶ διεκόπη αἰφνιδίως, ἐκάλυψε διὰ τῶν δύο χειρῶν τῆς τὴ πρόσωπον, ἔμεινεν οὕτως ὀλίγα λεπτὰ καὶ ἔπειτα μετ' ὀλίγον εἶδον δάκρυα τρέχοντα κατὰ μῆκος τῶν δακτύλων τῆς. Ἐμείνα ἐκστατικός. Τί ὑπῆρχεν ἀληθές εἰς πάντα ταῦτα; Ἐκλαίει ἀληθῶς ἢ εἶχε τὸ δῶρον νὰ κληθῆ κατὰ βούλησιν; Ἡθελε νὰ με ἀπατήσῃ ἢ αὐτὴ ἰδίᾳ ἠπάτα ἐμαυτὴν; Ἡ φαντασίᾳ κατέχει τόσῳ μέγα μέρος ἐν ταῖς νευρικοῖς ταῦτοις πλάσμασιν, ὥστε ἀγνοεῖ τις ἀληθῶς ποῦ ἀρχίζει ἢ ἀλήθεια καὶ ποῦ τελειώνει. Τί τὴν συνεκίει; Ἡ λύπη διὰ τὸ ἰδεῶδες τέχνης; μὴ πρῆγματοποιηθείτης ἢ μέρος τὸ ἑποῖον ἔπλασε παίζουσα; Ἡ κυρία Τάλμα ἔγραψεν ὅτι ἡ συγκίνησίς τῆς ἐν τῇ Ἰριγενείᾳ προήρχετο οὐχὶ ἐκ τῶν στίχων τοῦ Ἰρκίνα, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἤχου τῆς φωνῆς τῆς ἀπυγγελλούτης τοῦ στίχου. Συνέβηκε τοῦτο καὶ τῇ Ἰρχήλ; Συνεκινήθη ἐπὶ τῇ ἐαυτῆς ἀπυγγελίᾳ; Ἀλογισμένως ἐξελέξατο ἐμὲ ὅστις δὲν ἦμην φίλος τῆς; διὰ τὴν ἐμαυτῆς τῆς ταύτης; Δὲν ἤξευρον τί νὰ συλλογισθῶ καὶ πάντοτε περιέμενον νὰ τὴν εἶω ἀποσύρουσαν τὰς χεῖρας ἐκ τοῦ προσώπου καὶ νὰ μοι εἶτη γελῶσα ἐνῶ μὲ ἔβλεπεν οὕτω συγκεινημένον. — «Ὁραίη, εἶμαι εὐχαριστημένη. Ἐπιζήξ καλῶς τὸ μέρος μου». Οὐδὲν τούτων. Ἐσπῶγγισε τοὺς ἐφθαλμοὺς καὶ μοι εἶπεν ἀπλοῦστα. «Γινώσκετε τώρα πλείονα περιέμου πολλῶν νομίζόντων ὅτι μὲ γνωρίζουσιν».

Ἄνεχώρησα συγκεκινημένος, ἐκθαμβος καὶ εὐχαριστημένος. Ἡ συνομιλία αὕτη μοὶ ἐφαίνετο καλὸς οἰωνός. Ὅσον καὶ ἂν τὴν ἐγνώριζον ἄσπικτον, μοὶ ἐφαίνετο δύσκολον νὰ περᾶθῃ τὸν λόγον τῆς πρὸ ἀνθρώπου εἰς ἂν τοσαῦτα ἐξεμυστηθεύθῃ. Τὸ εὐγενὲς πρόσωπον ὕπερ ἐπὶ στιγμὴν παρέστησεν, ὥφειλε μοὶ ἐφαίνετο νὰ τὴν ὑποχρεώσῃ ἀπέναντι ἐμοῦ, ἂν ὄχι δι' ἄλλο, τοῦλάχιστον διὰ τὴν εὐχαρίστησιν διτι παρουσιάσθη εἰς ἐμὲ ὑπὸ νέαν φάσιν. Τέλος ἤμην πλήρης ἐλπίδων.

..... Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἔμαθον ὅτι ἡ Ῥαχήλ ἀνεχώρησε διὰ τὴν Ῥωσίαν καὶ διέκοπτεν οὕτως ἀποτόμως τὰς δοκιμὰς τῆς Μηδείας.

B'

Ἡ προσβολὴ ὑπῆρξε βρεῖξ. Ἰδιαιτέρως τις περίστασις ἐπεβάρυνε τὴν θέσιν μου. Ὑπῆρχε τότε κενὴ ἔδρα ἐν τῇ Ἀκκιδῆμειξ καὶ ἐθασιζόμενῃ πολὺ ἐπὶ τῆς Μηδείας μου μέλλων αὐτὴν νὰ παρουσιάσω ὡς ἓνα τῶν ἀρίστων μου τίτλων. Ἡ ἀναχώρησις λοιπὸν τῆς Ῥαχήλ κατέστρεφε τὰς ἐλπίδας μου. Δὲν ἀπώλεσα ἐν τούτοις τὸ θάρρος μου. Μοὶ ἔγραψεν ὅτι τὸ ταξιειδίον τῆς ὠπισθοδρόμει μόνον τρεῖς μῆνας τὸ δρᾶμά μου. Προσπειοιήθη ὅτι τὴν πιστεύω. Εἰς τί δὲ νομίζετε ὅτι ἐχρησιμοποίησα τοὺς τρεῖς μῆνας τῆς προσδοκίας μου; Εἰς ψυχολογικὰς μελέτας ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ παραδόξου τούτου πλάσματος, καὶ εἰς ἀναζήτησιν τῶν ἐλπίδων, αἵτινες εἰσέτι μοῦ ἔμειναν.

Ἐγνώριζον ὅτι ἡ Ῥαχήλ εἶχε προτερήματα καρδίας, ἅτινα μὲ διεβεβαίουν περὶ τοῦ λόγου τῆς. Οὐδέποτε ἐγνώρισα θυγατέρα μᾶλλον συμπαθεῖ, ἀδελφὴν μᾶλλον τρυφεράν, μητέρα μᾶλλον ἀρωσιωμένην. Πάντες ὅσοι ἐξηρτῶντο ἐξ αὐτῆς, ὑπῆρέται, μικροὶ ὑπάλληλοι τοῦ θεάτρου, τὴν ἐλάτρευον. Τὴν εἶδον ἐν Λονδίῳ, κλαίουσαν ποταμηθὸν ἐπὶ τῇ ἀναγγελίᾳ θανάτου νεανίου τινὸς καὶ ἐνθυμούμαι ὅτι τὴν κατέλαβον ἡμέραν τινὰ ἐν τῷ δωματίῳ τῆς ἐν τῇ σκηνῇ περιενδεδυμένην τὸ ἔνδυμα τῆς Βιργίνιας καὶ χορεύουσαν χορὸν ἀντάξιον τοῦ Μελβίλ. «ὦ! μὴ Ῥαχήλ, ἀνέκραξεν, μὴ τὸ ἔνδυμα τοῦτο! Εἶναι φοβερόν!» «Ἰσα ἔα διότι εἶναι φοβερόν, εἶναι λαμπρόν, μοὶ ἀπεκρίθη γελῶσα. Μήπως κατὰ βῆθος, φίλτατε, δὲν εἶμαι μικρὰ σχοινοβάτις!»

Ἐλεγεν ἀλήθειαν καὶ ἔλεγε ψεῦδος. Ἦτο μικρὰ σχοινοβάτις, καὶ ἦτο Ῥωξάνη. Τραγωδὸς διὰ τῆς μορφῆς, διὰ τῆς φωνῆς, διὰ τῆς συμπεριφορᾶς, διὰ τῆς εὐφυΐας, ἦτο κωμωδὸς διὰ τῆς ψυχῆς καὶ μέχρι τοῦ βῆθους αὐτῆς. Ὁ Σαρπὲ διηγεῖται ὅτι ἐξερχομένη συναναστροφῆς ἀριστοκρατικῆς ἐν ἣ ἐφάνη κυρία τῆς ὑψηλοτέρας περιωπῆς, ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην ἐνώπιον φίλων νὰ παραστήσῃ παντομίμην ἀνταξίαν χαμινίου τῶν ὁδῶν. Ἰδοὺ τὸ χαρακτηριστικὸν καὶ παράδοξον σημεῖον τῆς Ῥαχήλ. Ὑπῆρχεν ἐν αὐτῇ

κατὰ βῆθος τί τὸ σκωπτικὸν ὑπερ ὠμίλει πάσας τὰς γλώσσας, ἤλλασσε λεξικὸν ἀλλάσσον συνομιλίαν, καὶ δὲν ἐγίνωσκε μείζονα ἠδονὴν ἢ νὰ γελάξῃ καὶ νὰ περιπαίξῃ πάντας.

Ὁ ἀτυχὴς Βιεννὲ ἔμαθε τοῦτο πρὸς ζημίαν του. Ὁ Βιεννὲ εἶχε πνεῦμα, εἶχεν ἀξίαν, τιμιότητα μεγάλην, χαρακτῆρα δ' ἀπότομον, συνοδευόμενον ἀπὸ ἐγωισμῶν ὃν ἐδικαιολόγει ἡ ἀξία του. Μόνον ὅτι ἡ ἀξία του καὶ ὁ ἐγωισμὸς του ἦσαν ἐναντίῳ πρὸς ἄλληλα. Ἦν ποιητὴς σατυρικὸς ἔξοχος ἀναγινωσκόμενος πολὺ, ἐπυσηφουόμενος, ἀλλ' ἐκεῖνος παραβλέπων τοῦτο ἐθεώρει ἑαυτὸν ἔξοχον τραγικὸν πνεῦμα. Ἐνόμιζεν ὅτι ἦν ὁ μέλλων νὰ συνεχίσῃ τὸ θέατρον τοῦ Ῥακίνα καὶ τοῦ Κορνηλίου, ἰδίᾳ τοῦ Κορνηλίου, οὗ ἡ ἀνδρική μούσα ἐφάνετο αὐτῷ μᾶλλον προσεγγίζουσα πρὸς τὴν ἰδίαν ἐκτουτοῦ. Οὐδὲν παρῶργιζεν αὐτὸν πλεῖον τῆς ἐπιτυχίης τῶν σατυρῶν αὐτοῦ καὶ τῶν μύθων. Διότι ἐν τῇ ἐπιτυχίᾳ ταύτῃ ἐβλεπεν ἀδικουμένους τὰς τραγωδίαις αὐτοῦ. Εἶχεν ὅκτῳ ἐν τῷ χαρτοφυλακίῳ αὐτοῦ ὅλους ἐτοίμους, ἀλλ' ἡ κλασικὴ ἀποτυχία τοῦ Ἀρβογάστου αὐτοῦ κατέστησεν ὑποπτον τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ Γαλλικοῦ θεάτρου τοῦ δράματος εἰς ἀποδοχὴν τῶν τραγωδιῶν του, ἅς οὕτω δὲν ἠδύνατο νὰ ἴδῃ ἐπὶ σκηνῆς.

Ἐγένετο τέλος ἡμέραν τινὰ ὑπουργός. Ἡ χαρὰ αὐτοῦ ἦν μεγάλη. Διαιτί; Διότι προὔκειτο νὰ κυβερνήτῃ; Οὐδὲ ὅμως, ἀλλ' ἵνα δυνηθῇ διὰ τοῦ ὑπουργικοῦ αὐτοῦ μισθοῦ νὰ ἐκτυπώσῃ τὰς ὀκτῶ τραγωδίαις. Μίαν πρὸ πάντων ἠγάπα πλεῖον τῶν ἄλλων, τὸν Ἀλέξανδρον. Ὁμιλῶν ἔλεγε περὶ αὐτῆς οὐχὶ εἶναι ἀριστοῦργημα, ἀλλ' ὅπερ χεῖρον ἔτι εἶναι τὸ ἀριστοῦργημα μου. Ὁ Βιεννὲ ἦν ἀκαδημεικός, ἕκαστος δὲ νέος ὑποψήριος; ὅστις κατ' ἔθος ἐπισκέπτετο αὐτὸν ἔπρεπεν ἀναγκασίως νὰ ἀκροασθῇ τὸν Ἀλέξανδρον. Οὕτως ἠκροάσθη καὶ ἐγὼ ἡμέραν τινὰ δολόκληρον σκηνῆν. . . ἀνταξίαν τοῦ Ἀρβογάστου. Τῆς ἀνκνήσεως ἀποπερρωθείσης; ἐταλκντευομένη μεταξὺ τῆς συνειδήσεώς μου καὶ τῆς ὑποψηφιότητός μου, ὅτε μὲ ἐξήγαγε τῆς δυσχεροῦς θέσεως λέγων μοι: «Ἐ, λοιπὸν φίλτατε, δολόκληρος ἡ τραγωδία εἶναι τοιαύτη.»

Ἰδοὺ λοιπὸν ὁ Βιεννὲ ἡμέραν τινὰ ἐπισκέπτεται τὴν Ῥαχήλ ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ διὰ τοῦ ἀποτόμου αὐτοῦ ὕφους τῆς λέγει:

— Δὲν θά μ' ἐ γνωρίζετε ἴσω; δεσποινίς; εἶμαι ὁ Βιεννὲ.

— Ὡ! κύριε, ἀπεκρίνατο ἐκεῖνη διὰ τῆς εἰρωνικῆς αὐτῆς φωνῆς. . .

Τίς δὲν γινώσκει τὸν Βιεννὲ;

— Λέγουσιν ὅτι ἐπιθυμεῖτε νὰ παρκαστήσατε νέον δρᾶμα;

— Παρκαποῦ.

— Σὰς φέρω ἐν θαυμάσιον.

— Δὲν εἴχετε ἀνάγκην νὰ προσθέσητε ἐπίθετον. Ἄρκει ὅτι εἶναι ὑμέτερον.

— Παρκακαλὸ μὴ κολακείας. Δὲν θέλω νὰ σὰς ἀνγκάσω νὰ παρκαστή-

σετε τὴν τραγωδίαν μου, ἀλλὰ νὰ τὴν ἀκούσετε μόνον. Καὶ ἀφοῦ τὴν ἀκούσετε εἶμαι βέβαιος. . . .

— Καὶ ἐγὼ ἐπίσης; εἶμαι βέβαιος. . . .

— Δέχεσθε νὰ μὲ ἀκούσῃτε δύο ὥρας!

— Ἄν δέχωμαι, κύριε Βιεννέ! Ἄλλ' εἶμαι εὐτυχής, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ προσθέσω ὑπερήφανος, διότι ἐσκέφθητε ταπεινὴν ἠθοποιόν, οἷα ἐγὼ, νὰ γείνη διερμηνεὺς τοῦ ἔργου ὑμῶν.

— Καὶ λοιπὸν πότε;

— Πότε; προσέθηκε μετὰ ταπεινότητος πλήρους χάριτος. Ἄλλ' ὅποταν θελήσῃτε. Ὅρισάτέ μοι τὴν ἡμέραν καθ' ἣν θὰ δυνηθῆτε νὰ με δεχθῆτε.

— Ὅχι! Δὲν θέλω νὰ σᾶς ἐνοχλήσω, ἀπεκρίθη ὁ Βιεννέ. . . . Θὰ ἔλθω ἐγὼ εἰς τὸν οἶκόν σας. Ποίαν ἡμέραν ἐπιθυμεῖτε;

— Οἶκον ὑμεῖς ὄρισητε.

— Λοιπὸν μεθαύριον ἐγκρίνετε; Τὰς δύο μετὰ μεσημβρίαν.

— Ἀφοῦ ὑμεῖς τὸ ἐγκρίνετε δὲν ἔχω ἀντίρρησην.

— Λοιπὸν μεθαύριον εἰς τὰς δύο.

Καὶ ὁ Βιεννέ ἀνεχώρησεν ἐν θριάμβῳ, ὡς ἄνθρωπος εἰς ὃν ἀποδίδουσι τὸ ἀνῆκον, λέγων εἰς πάντας. Ἡ Ῥαχήλ εἶναι πολὺ κηθῶς πρέπει. Θέλει νὰ ἀκούσῃ τὸν Ἀλέξανδρον μου διότι ἔννοεῖ ὅτι ἐν τῷ μέρει τῆς Ῥωξάνης θὰ ἦναι θαυμασία.

Τὴν ὀρισθεῖσαν ἡμέραν τὴν δευτέραν μετὰ μεσημβρίαν ὁ Βιεννέ μεταβαίνει παρὰ τῆς Ῥαχήλ. Ἡ θαλαμηπόλος ἀνοίγει τὴν θύραν.

— Παρακκλῶ νὰ μὲ ἀνγγείλητε τῆ κυρίῃ Ῥαχήλ.

— Ἡ κυρίῃ ἐξῆλθε, κύριε.

— Εἶναι ἀδύνατον' μοὶ ὤρισε συνέντευξιν.

— Ὁ κύριος ἀπατᾶται.

— Δὲν ἀπατῶμαι. Ἡ κυρία ἐξῆλθεν ἴσως διὰ πάντας, τὸ γνωρίζω, ἀλλὰ δι' ἐμὲ οὐχί. Ἀνγγείλατε τὸν κ. Βιεννέ.

— ὦ! ὄντως! ἡ Κυρία ἀναμένει τὸν Κύριον. . . . Μοὶ τὸ εἶπε. . . . Πρόκειται νὰ τῆς ἀναγνώσῃτε ἐν δρχμ. Ἄλλὰ δὲν ὤρισατε τὴν σήμερον ἀλλὰ τὴν αὔριον.

— Ἄλλ' ἐν τούτοις συνεφωνήσαμεν. . . .

— Ὁ Κύριος θὰ ἔσφαλε βεβαίως; ἢ ἡ κυρία παρήκουσε. . . διότι ὁ κύριος πιστεύω ὅτι ἔννοεῖ ὅτι ἂν ἡ κυρία θὰ ἐνόμιζε διὰ σήμερον. . .

— Ἔστω, εἶπεν ὁ Βιεννέ, τὸ λάθος δὲ εἶναι ἐγκλημ. Καὶ ἀφοῦ ἠπατήθη, εἶπέ της ὅτι ἦλθον καὶ αὔριον θὰ ἐπανέλθω τὴν αὐτὴν ὥραν.

— Μάλιστα κύριε, αὔριον τὴν αὐτὴν ὥραν.

Τὴν ἐπομένην φθάνει, κτυπᾶ, τοῦ ἀνοίγουσιν. Ἡ αὐτὴ θαλαμηπόλος ἐκπληκτος βλέπουσα αὐτὸν ἀνκρωνεῖ. . . .

— Πῶς κύριε, δὲν ἐλάθετε τὴν ἐπιστολὴν τῆς κυρίως;

— Τί μοι ἔγραψε;

— Σήμερον λίαν πρωΐ. Ἄ! τὸ ταχυδρομεῖον πάντοτε ἄτακτον εἶναι.

— Καὶ τί μοι ἔγραψε;

— Ὅτι χθές, τὸ ἑσπέρας ἐπανερχομένη τοῦ θεάτρου, ἐκρουολόγησε καὶ ἔχει πυρετόν. Συνεπῶς ὁ ἰατρός τῆς ἀπηγόρευσε νὰ ἴδῃ κανέναν.

— Οὐδὲν ἔλαβον!

— ὦ, ἡ κυρία θὰ λυπηθῇ πολὺ. Διότι, περίεργον, δευτέρᾳ ἐπιστολῇ αὐτῆς κατὰ τὴν ἐβδομάδα ταύτην δὲν ἀρίκει εἰς τὸν πρὸς ἕν ὄρον.

— Ἄ! τέλος πάντων, εἶπε μουρμουρίζων ὁ Βιεννέ, ἀφοῦ ἡ κυρία εἶναι ἀσθενής. Ἄλλὰ νομίζεις ὅτι ἀῤῥιον ἔσται ὑγίης;

— ὦ, βεβχίως, ἐλαφρὰ ἀδιαιθεσία.

— Λοιπὸν εἰπέ της, ὅτι θὰ ἐπκνέλω αῤῥιον.

Τὴν ἐπομένην ἡ αὐτὴ ἀκρίβειαν, ἀλλὰ νῦν ὑπηρετῆς ἀντὶ τῆς θαλαμηπόλου ἀνοίγει τὴν θύραν.

— Ἡ κυρία Ῥαχήλ;

— Ἄν ὁ κύριος ἐπιθυμεῖ νὰ εἰσέλθῃ;

— Τέλος πάντων, ἀναφωνεῖ ὁ Βιεννέ.

Τὸν εἰσάγουσιν ἐντὸς μικρῆς αἰθούσης ἔνθα ἀνέμενε νέος τις ἀρίστου ἑξωτερικοῦ φέρων τὸ παράσημον τῆς Λεγεῶνος τῆς τιμῆς.

— Ὁ κύριος θέλει νὰ μοι δώτῃ τὸ ἐπισκεπτήριόν του; Λέγει ὁ ὑπηρετῆς.

— Τὸ ὄνομά μου ἀρκεῖ. Βιεννέ.

— Θὰ ἴδῃ ἂν ἡ κυρία δέχηται.

Ὁ ὑπηρετῆς ἀνοίγει τὴν θύραν δευτέρᾳ αἰθούσης καὶ ὁ δυστυχῆς ποιητῆς ἀκούει τὴν φωνὴν τῆς Ῥαχήλ, ἀποκρινομένης εἰς τὸν ὑπηρετῆν.

— Ὁ κύριος Βιεννέ! Εἶπέ του ὅτι μὲ ἔνοχλεῖ.

Ἐνοεῖ τις τὴν ὄργην τοῦ Βιεννέ. Ἦθελε νὰ συντρέψῃ τὰ πάντα. Ὁ νέος; ἐμειδία.

— Γελᾶτε, κύριε, τῷ εἶπεν ὁ Βιεννέ. Ἄλλ' ἀγνοεῖτε ὅτι εἶναι ἡ τρίτη φορά.

— ὦ! Κύριε Βιεννέ, ἀπακρίνεται ὁ νέος πάντοτε μειδιῶν. . . . Καὶ τί θὰ σὰς ἔκαμνον ἂν ἦσθε ἐρωτευμένος μὲ αὐτήν.

Τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο οὐδόλω; ἦν ἐνθαρρυντικὸν δι' ἐμὲ τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἐγίνωσκον ἄλλην τινὰ ἱστορίαν ἐν ἣ ζωηρότερον ἔτι ἐζωγραφίζετο τὸ μαγικὸν αὐτῆς; παρισιακὸν πνεῦμα, ὅπερ ἀναμιγνυόμενον μετὰ τοῦ τραγικοῦ αὐτῆς ὕφους καὶ τῆς ἀμετρήτου αὐτῆς εἰρωνείας καὶ χάριτος, ἀπετέλει ἐξ αὐτῆς πλᾶσμα ὅσῳ πρωτότυπον τόσῳ καὶ συμπαθές.

Ἡ Ῥαχήλ ἐν τῇ νεότητι αὐτῆς ἦν ἡ προστχτευομένη τῆς Παρισιακῆς ἀριστοκρατίας καὶ δὲν ὑπῆρχεν οἰκογένεια ἣτις δὲν προσεκάλει αὐτὴν ἐκάστοτε εἰς τὰς συνανταστροφὰς της. Μία τῶν κυριῶν τούτων, ἀριστοκρατίας

δσον και ευφυής, θέλουσα να καταδείξη δημοσίχ τὸν πρὸς τὴν Ῥαχήλ σεβασμόν, ἐν πλήρει ἡμέρᾳ παρέλαβεν αὐτὴν ἐφ' ἀμάξις εἰς τὸν περίπατον τῶν Ἡλυσιῶν Πεδίων, τῆς νεαρᾶς κόρης καθημένης εἰς τὸ ἀπέναντι τῆς ἀμάξις μέρος. Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἐκ τοῦ περιπάτου τούτου ἡ Ῥαχήλ μόλις εἰσῆλθεν εἰς τὴν αἴθουσαν, ἐγονάτισεν ἐνώπιον τῆς δουκίσσης καὶ μετὰ φωνῆς διακεκομμένης καὶ λυγμῶν τῇ εἶπεν:

— "ὦ! κυρία! μία τοιαύτη ἐνδειξις ἐκτιμήσεως, εἶναι πολυτιμωτέρα πολὺ τῆς ἀξίας μου.

Δύναται πᾶς τις νὰ ἐννοήσῃ ὁποία ὑπῆρξεν ἡ συγκίνησις τῆς μητρὸς καὶ τῆς κόρης. Ἀνεγείρουσι τὴν Ῥαχήλ, τὴν ἐναγκαλιζονται καὶ μετὰ τινὰς στιγμὰς συγκινήσεως ἀποχωρίζονται. Ἡ αἴθουσα ἐν ἣ ἐγένετο ἡ σκηνὴ αὕτη, ἦν εἰς τὸ βάθος δύο μικροτέρων αἰθουσῶν, ἃς ἔπρεπε νὰ διέλθῃ τις διὰ νὰ φθάσῃ. Ἡ Ῥαχήλ ἀπερχομένη διήλθεν ἐκ νέου τὰς δύο αἰθούσας, χωρὶς νὰ παρατηρήσῃ ὅτι ἡ νεαρὰ κόρη τὴν συνώδευσεν ὀλίγα βήματα ἐξ αἰθιήματος συμπαθείας καὶ ἐκτιμήσεως· μόλις δ' ἔφθασεν εἰς τὴν τελευταίαν θύραν, ἡ Ῥαχήλ τὴν ἀνοίγει, στρέφεται καὶ νομίζουσα ἑαυτὴν μόνην, σπενδονίζει πρὸς τοὺς ἐν τῇ αἰθούσῃ ἐν τῶν σχημάτων ἐκείνων δι' ὧν τὰ χιμῖνια τῶν ὀδῶν περιπαίξουσι πάντας.

Ἄλλ' ἡ θύρα αὕτη εἶχε κάτοπτρα ἀπέναντι αὐτῆς καὶ τὰ κάτοπτρα ἀπέδωκαν τὸ κίνημα τῆς Ῥαχήλ εἰς τὴν δευτέραν αἴθουσαν ἔνθα εὐρίσκετο ἔτι ἡ νεαρὰ κόρη. "Ευπληκτος αὕτη εἰσέρχεται πρὸς τὴν μητέρα καὶ πίπτει εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς πλήρης ἀγνακότησεως.

"Ὅτε ἡ ἰδία κυρία μοὶ διηγήθη τὴν σκηνὴν ταύτην ἦτο ἔτι συγκεκινημένη.

Δὲν ἦτο τὸσον ἀγνώμων ἡ Ῥαχήλ· ἡ συγκίνησις τῆς ὅτε τὴν ηὐχαρίστει ἦτο εὐλοκρινής, ἀλλὰ μόλις ἔφθασεν εἰς τὴν θύραν ὑπερίσχυσεν ἐν τῇ κεφαλῇ τῆς τὸ ἀτάσθαλον διαβολικὸν πνεῦμα καὶ ἔκαμεν ὅ,τι ἔκαμεν. Δὲν ἦτο ἐμπαιγμός, ἦτο ἀπλοῦν παίγνιον. Πρέπει νὰ συγχωρῇ τις πολλὰ εἰς τὰ κερδοῦσα ταῦτα ὄντα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι χαρίεντα εἰμὴ διότι εἶναι ὀλίγον τρελλά.

"Ὅτε ἐπανῆλθεν ἐκ Ῥωσίας ἡ Ῥαχήλ μοῦ διεκλήρυξε ψυχρὰ καὶ καθάρᾳ, ὅτι οὐδέποτε θὰ διδάξῃ τὴν Μήδειαν. Ὠργίσθην φοβερὰ καὶ κατέφυγον εἰς τὴν δικαιοσύνην· δὲν μετανοῶ ἐπὶ τούτῳ, ἡ δίκη μου ἦν συγχρόνως ἡ δίκη καὶ τῶν συναδέλφων μου πάντων. Δὲν ἠδυνάμην νὰ ὑποφέρω τὴν ἰδέαν ὅτι οἱ ἠθοποιοὶ εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ μὰς μεταχειρισθῶσιν ὡς παίγνια.

Ἐκ τῆς δίκης ταύτης θὰ ἐνθυμῶμαι μίαν λεπτομέρειαν. Ἡ Ῥαχήλ εἶχεν ὡς δικηγόρον τὸν Κρεμιέ, ἄνδρα μεγάλῃς ἀξίας καὶ πολλοῦ πνεύματος. Ἐνόμισεν ὅτι τὸ καλλίτερον μέσον τοῦ νὰ ὑπερασπισθῇ τὴν τραγῶδὸν ἦν νὰ κατηγορήσῃ τὴν τραγῶδιαν. Ἀνέγνω λοιπὸν πρὸ τοῦ δικα-

στηρίου μὲ τόνον ἐπιτηδεΐας; κωμικόν, τὸν μονόλογον τῆς Κορούσης ἐν τῇ πρώτῃ πράξει. Δυστυχῶς δι' αὐτὸν ὁ μονόλογος οὗτος ἦν μεταπεφραγμένους ἐκ τοῦ Ἰππολύτου Στεφανηρόρου τοῦ Εὐριπίδου καὶ βοηθούστος τοῦ Εὐριπίδου οἱ στίχοι μου ἔσχον τοιαύτην ἐπιτυχίαν παρὰ τῶ ἀκροατηρίῳ, ὥστε ὁ δικηγόρος μου Μπατιὲ ἀπεκρίθη εὐφροῦς. «Εὐχαριστῶ τὴν ἀντίπλὸν μου. Δὲν θὰ ἠδυνάμην νὰ εἶρω κκλλίτερον ἐπιχείρημα. Ἄλλως ὡς μοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ τῷ εἶπω ἡ ἀποτυχία τοῦ μονολόγου τούτου οὐδὲν ἤθελεν ἀποδείξει. Οἱ στίχοι οὗτοι λέγονται ὑπὸ νεκρῆς ἡγεμονίδος, ὑπὸ νεκρῆς μνηστῆς, ὠρτίκις, κρατούσης ἀνθη ἀνὰ χεῖρας. . . Ὁ ἀντίπλοός μου δὲν εἶναι ὁ φυσικῶς προωρισμένος νὰ τοῦς ἀπαγγεῖλῃ. . .» Ἡ παρομιώδης ἀσχημία τοῦ Κρεμιέ, προὐκάλεσεν εἰς γέλωτα τοὺς δικαστάς. Τὸ δίκαιον τῆς υποθέσεώς μου τοὺς συνεκίνησεν. Ἐκέρδητα τὴν δίκην μου, ἐδημοσίευσα τὴν τραγωδίαν μου καὶ πολλὰ ἐχθόσεις ἐν τῷ ἅμα ἐξαρκνισθεῖται, ἐπέτρεψαν τοῖς φίλοις μου τοῖς ἐν τῇ Ἀκκδημίῳ νὰ τὴν χαρακτηρίσωσιν ὡς ἐπέχουσαν τόπον τίτλου· ἀλλ' οὐδὲν ἦτον κατὰ τὸ ἡμῖν μόνον εἶχον παρηγορηθῆ (διότι τὸ σκηρικὸν ἔργον ἔχει ἀνάγκην τῆς σκηνῆς), ὅτε ἡ κυρία Ριστόρη ἦλθεν εἰς Παρισίους.

Γ'

Ἡ Ριστόρη δὲν ἦτο ἄγνωστος. Μεγάλη ἠθοποιὸς τῆς ἐποχῆς μας ἡ Ἀλλὰν-Δεπρεῶ μοι εἶπεν: «Εἶδον ἐν Ταυρίνῳ νέαν τραγωδὸν ἣν θεωρῶ ἠθοποιὸν τοῦ μέλλοντος. Εἶναι θυγάτηρ γηραιοῦ κωμικοῦ καὶ μαρκητία. Ἐνυμφεῖσθαι νεαρὸν Ῥωμαιοῦ ἀρχοντα, ἀλλ' ἐν τῷ θεάτρῳ διετήρησε τὸ οἰκογενειακὸν τῆς ὀνομα· ὀνομάζεται Ἀδελαΐ; Ριστόρη».

Ἐν τῇ δύο ἔτη κατόπιν, τῷ 1856, βλέπω ἡμέραν τινὰ ἐπὶ τινος ἀγγελίας τοῦ ἰταλικοῦ θεάτρου: «Μύργα, τραγωδία τοῦ Βίκτορος Ἀλφιέρη ἡ κυρία Ἀδελαΐ; Ριστόρη θὰ διδάξῃ τὸ πρόσωπον τῆς Μύργας». Τρέχω ἡ πλατεῖα ἦν κατὰ τὸ ἡμῖν πλήρης.

Οὐδέποτε θὰ λησμονήσω τὴν ἐκπληξίν καὶ τὴν συγκίνησίν μου. Ἡμῖν ὑπὸ νέαν ἀποκάλυψιν. Νέα τέχνη ἐνεργνίζετο πρὸ ἐμοῦ. Ἡ δύναμις ἐκεῖνη τῆς φυσιογνωμίας, τὸ τολμηρὸν τῶν χειρονομιῶν, ἡ ἐλευθερία τῶν κινήσεων, τὰ βλέμματά της, τὰ χεῖλη της ὀπότεν τὸ πάθος ἐξήρχετο κατὰ χεῖμαρρους, ἡ φωνὴ ἣτις ἀνῆρχετο εἰς τοὺς ὑψηλοτέρους τόνους ὑψιφώνου καὶ κατήρχετο εἰς τὰς χαμηλοτέρας φωνὰς μεσοφώνου, πάντα ταῦτα μοι ἀνεμίμησκον τὴν Μελισβάν. Ἡ αὐτὴ ζωηρότης, ἡ αὐτὴ θερμότης. Ὑπὸ τὸ περιστύλιον παρετήρησα νέον τινὰ εὐχρέστου φυσιογνωμίας τὸν ὁποῖον περιετριγύριζον καὶ συνέχειρον πολλοί. Μοι εἶπον ὅτι ἦν ὁ σύζυγος τῆς Ριστόρη. Ἐσπευσα πρὸς αὐτὸν καὶ τῷ ἐξέφρασα ὅ,τι ἠσθκνόμεν ἀπρὸ πρότερον τῷ εἶπον τὸ ὀνομά μου.

— ὦ κύριε Λεγούβι, μοι εἶπε, σὺς παρκακλῶ ἔλθετε νὰ ἐπαναλάβετε τοὺς καλοὺς τούτους λόγους πρὸς τὴν σύζυγόν μου.

Τὸν ἀκολουθῶ εἰσερχόμεθα εἰς τὸ ἐπὶ τῆς σκηνῆς δωμάτιον τῆς Ῥιστόρη. Μόλις ἠκούσθη τὸ ὄνομά μου :

— Σεῖς κύριε, σεῖς! μοι εἶπε, συλλογισθῆτε οἶον χερὰν ἔχω βλέπων σας. Παρέστησα καὶ τὰ τρία γυναικεῖα μέρη ἐν τῷ δράματί σας *Louisa de Lignerolles* τὴν μικρὰν κόρην ὅτε ἤμην δεκαετής, τὴν νέαν γυναῖκα ὅτε ἤμην εἰκοσαετής καὶ τὴν Λουίζαν ὅτε ἤμην εἰκοσιπενταετής. Ἐ, λοιπόν, θέλετε νὰ μοι ἀποδείξητε τὴν εἰλικρίνειαν τῶν λόγων σας; Γράψατε ἐν δρᾶμα δι' ἐμέ, δρᾶμα τὸ ὁποῖον οὐδεμίαν ἄλλη παρέστησεν.

— Ἐχω τοιοῦτον, κυρία.

— Ὁ τίτλος του;

— Μήδεια.

— Μήδεια . . ἐπνέλασθον ὀλίγη ψυχρῶς. Μήδεια τὴν ὁποίαν ἡ Ῥαχήλ...

— . . . Ἀπέρριψεν; Ἀκριβῶς. Ἀλλὰ νομίζω ὅτι ἔσφαλε. Θὰ σὺς ἐπρότεινον νὰ σὺς ἀνεγίνωσκον τὸ δρᾶμα, ἀλλ' ἀναχωρῶ αὖθις τὴν πρωτὴν διὰ τὰ Πυρηναῖα. Θέλετε νὰ σὺς στείλω τὸ ἔργον; Θὰ το ἀναγνώσητε, καὶ ἀπὸ τὸ ἀναγνώσητε θά μοι γράψητε τὴν γνώμην σας.

— Εὐχαρίστως.

Ἀπεσύρθη ἄνευ ἐλπίδος. Ἡ φυσιογνωμία τῆς ὅταν μοι ὠμίλει περὶ τῆς ἀρνήτεως τῆς Ῥαχήλ μοι ἐξέφρασε τὰ πάντα. Τῇ ἀπέστειλα ἐν τούτοις ἐν ἀντίτυπον, ἀλλὰ παρήλθον τρεῖς μῆνες χωρὶς νὰ ἀκούσω λέξιν. Οὔτε τὸ ἐνεθυμούμην ὅτε μίαν πρωτὴν λαμβάνω τοιζύτην τινὰ ἐπιστολήν.

Κύριε,

Ὁ ἐπιτετραμμένος τὰ τῶν ἐπιθεσιῶν μου ἐν Παρισίοις θὰ παρουσιασθῇ πρὸς ὑμᾶς ἕνα τῶ ὁρίσητε ἡμέραν, διὰ τὰ γνωρίση ἂν οἱ σκοποὶ σας εἶναι πάντοτε οἱ αὐτοί, καὶ ἐν τιαύτῃ περιπτώσει νὰ κατορίση μεθ' ὑμῶν τὰς ἀναγκαίας λεπτομερείας τὰς ἀφορώσας τὰ τῆς μεταφράσεως καὶ τῆς παραστάσεως τῆς Μήδειας σας.

Τί ἔτρεξε λοιπόν; Ἰδοῦ. Μόλις ἐξῆλθε τοῦ δωματίου τῆς ἡ Ῥιστόρη εἶπε πρὸς τὸν σύζυγόν τῆς. «Διάκειμαι ἐν μεγάλῃ στενοχωρίᾳ. Εἶναι προφανές ὅτι ἂν ἡ Ῥαχήλ ἀπέρριψε τὴν Μήδειαν μετὰ τοὺς θριάμβους, οὐς ἤρεν ἐν τῇ Ἀδρικανῇ καὶ τῇ Λουίζῃ, τὸ δρᾶμα τοῦτο θὰ ἦναι κακόν. Ἀλλὰ δὲν γνωρίζω πῶς νὰ το εἶπω πρὸς τὸν Λεγούβι. Ὅπωςδήποτε ὅταν ἀναχωρήσωμεν εἰς λάδωμεν μεθ' ἡμῶν τὸ δρᾶμα, καὶ ἐν ἡσυχίᾳ τὸ ἀναγνώσκω, καὶ βλέπομεν».

Ἡ δυστυχὴς τραγωδίαν ἔμεινεν ἐγκεκρυμμένη ἐβδομάδας ὅλας εἰς τὸ βῆθος κιβωτίου, ὅτε μίαν ἡμέραν ἡ Ῥιστόρη διὰ νὰ ἡσυχάσῃ τὴν συνείδησίν τῆς ἐπυλλογιόθη ὅτι πρέπει νὰ τὴν ἀναγνώσῃ τέλος. Καὶ ἤρξατο

ἀναγινώσκουσα αὐτὴν ἀδιακρόβως, ἐνώ ἡ θαλαμηπόλος ἐκπέτιζεν αὐτήν. Ἄλλ' αἴφνης μετὰ τινα λεπτά, ἡ Ῥιστόρη ἐμψυχοῦται, ἐξεγείρεται, κινεῖται, καὶ πρὸς τὸν σύζυγόν της, εἰσελθόντα κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν ἀναφωνεῖ: «Ἡ ἢ Ῥαχὴλ μισεῖ θανασίμως τὸν Αεγρουβὲ ἢ εἶναι τρελλή· οὐδέποτε εἶδον ὠρσιότερον μέρος πρωτῶγωνιστρίας».

Συμφωνήσαμεν λοιπὸν τυχέως. Ἔμνευε μόνον τὴ δυσκολώτερον. . . ἡ μετάρρησις. Ἐσκέφθην ἐγὼ κατ' ἀρχάς ὡς μεταφραστὴν, τὸν Ἰταλὸν ποιητὴν Dall' Ongaro, ὃν καὶ ἡ Ῥιστόρη μοι συνίστα, ἀλλ' ὁ Μανὶν ὅστις παρέδιδε τότε ἰταλικὰ πρὸς τὴν θυγατέρα μου μοὶ συνέστησεν ἄλλον καλλιτέρον, τὸν Μοντανέλλη. Νεαρός τὴν ἡλικίαν, ἥρως συνάμα καὶ ποιητής, ἦν καθηγητὴς εἰς τὸ πνευματικόν τῆς Πίσσης, ὅτε τῷ 1848 ἡ Ἰταλικὴ ἐξάνεστη κατὰ τῆς Αὐτρίας. Ἐλαβε τὸ ὄπλον, ἀνεχώρησεν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν μαθητῶν του, ἐπληρώθη κατὰ μέσον τὸ στήθος ἐν συμπλοκῇ τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς, μετηνέχθη ψυχορραγῶν εἰς Πίσσαν, ἀλλ' ἰάθη καὶ κατόπιν ἐξωρίσθη ἐπανελθόντων τῶν ξένων· ἐν Παρισίοις δὲ παρέδιδε μαθήματα ἰταλικῆς. Ἀπεδέχθην αὐτὸν προθύμως, ὁ Μανὶν διηυθέτησε τὰ πάντα καὶ τὴν ἐπαύριον ἠρξάμεθα τῆς κοινῆς ἡμῶν συνεργασίας.

Δὲν ἐνθυμοῦμαι εὐχρηστοτέρως ἀναμνήσεις ἐν τῇ ζωῇ μου τῆς φιλολογικῆς τυχῆς συνεργασίας. Ὁ Μανὶν καὶ ὁ Μοντανέλλης ἐσχημάτιζον τὴν τελειότεραν εἰκόνα τοῦ ἰταλικοῦ πνεύματος. Ὁ μὲν Μανὶν μικρὸς καὶ σκεπτικὸς μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς κεκλυμένους καὶ τὸ χεῖλος ὑποτρέμων μοὶ ἀναπαρίστα ἀρχαῖον Ῥωμαῖον, ἐν ᾧ ὁ Μοντανέλλης ζωηρὸς καὶ ἀκμαῖος μὲ τὸ βλέμμα ἀπαττάπτρον καὶ τὸ χεῖλος μειδιῶν μοὶ ὑπεδείκνυε τὴν φλωρεντικὴν χάριν.

Τρὶς τῆς ἑβδομάδος συνηρχόμεθα διὰ ν' ἀναγινώσκωμεν κοινῇ τὰ μεταφρασθέντα μέρη, παρεβάλομεν τὰ δύο κείμενα καὶ συνεζητοῦμεν τὰς διαφορὰς ἀμφοτέρων τῶν γλωσσῶν. Κατέμαθον πλεῖον τὴν ἰταλικὴν καὶ ὁ Μοντανέλλης ἔως τὴν γαλλικὴν ἐν ταῖς πρωϊνῆς τυχταῖς φιλολογικαῖς συνκνηστροφαῖς ἢ κατὰ μικροὺς μῆνας κατ' ἰδίαν σπουδῆς. Μία μόνη λεπτομέρεια θὰ καταδείξῃ τί τὸ διδάσκον ἀληθῶς ἐνουπῆρχε δι' ἡμᾶς ἐν τῷ παραλληλισμῷ τούτῳ λέξιν πρὸς λέξιν τοῦ κάλλους καὶ τοῦ πνεύματος τῶν δύο ποιήσεων. Ἡ πρώτη πρῆξις τῆς Μηδείας περατοῦται διὰ τῶν δύο τούτων στίχων:

Μήδεια (πρὸς τὴν Κρέουσαν).

Tu l'aimes?

Κρέουσα (μετὰ δυνάμειος).

Oui! je l'aime! . . . Et demain, le grand prêtre

Le nomme mon époux.

Μήδεια

Lui! Ton époux! . . . Peut être! . . .

Ἡγάπων πολὺ αὐτὸ τὸ *peut-être*. Εὗρισκον καὶ τι μυστηριώδες καὶ ἀπειλητικὸν τὸ ὁποῖον ἀπεπεράτου τραγικῶς τὴν πρώτην πράξιν ἔπειτα ἢ μελωδία τῆς τελευταίας συλλαβῆς, ἢ συμπλοκὴ τῶν δύο ε παρῆγον εἰς τὸ στόμα τῆς Ῥαχήλ, (εἶχομεν ἐπικναλάθει δατάκις τὴν πρώτην ταύτην πράξιν ἐν τῷ θεάτρῳ), ἀποτέλεσμα τοιοῦτον οἶον παράγει ὁ βόμβος μακρυνῆς βροντῆς.

— Δὲν μεταφράζεται ἰταλιστί, μοὶ ἔλεγεν ὁ Μουτανέλλης. Τὸ ἰταλικὸν *forse* ὑπερ ἀποδίδει τὴν λέξιν, εἶναι λέξις κοινὴ καὶ πρόστυχος. Πρέπει νὰ ἀνατρέξω εἰς περίφραξιν.

— Ὅχι περιφράσεις, φίλτατε, σὲ προκκαλῶ. Θὰ ἀρρατίσης τὸ ἀποτέλεσμα μου. Ἐγὼ ἀνάγκην λέξεως βραχείας καὶ ἀποφασιστικῆς.

— Εὖρον! μοὶ εἶπε.—Τί φρονεῖτε ἂν θέσωμεν τὴν λέξιν *vedremo* . . . θὰ ἴδωμεν.

— Θὰ ἴδωμεν . . . *nous verrons*, Γαλλιστί εἶναι λέξις ἀντιποιητικὴ καὶ πρόστυχος.

— Ἄλλ' ὅμως ἰταλιστί κατέχει ὅλα τὰ προτερήματα τοῦ ἰδικοῦ *sas peut-être* καὶ μὲ περισσοτέραν μάλιστα εὐρύτητα. Θὰ ἴδῃτε τί θὰ γίνῃ ἢ λέξις αὕτη προφερομένη ὑπὸ τῆς Ῥιστόρη.

Ἐίχε δίκαιον. Καὶ οἱ παρευρεθέντες κατὰ τὴν α' πράστασιν τῆς Μηδείας ἐνθυμοῦνται τὸ τρομερὸν ἀποτέλεσμα τῆς λέξεως ταύτης καὶ τοῦ συνοδεύοντος αὐτὴν σχήματος καὶ μειδιάματος. Ἦθελε νομίσει τις Νέμεσιν μέλλουσαν νὰ ἐκδικηθῇ προσεχῶς.

Τοῦ συρμοῦ σήμερον εἶναι νὰ ἐξευτελίξωσι τὴν Ῥιστόρη, ὡς ἦτο τοῦ συρμοῦ τότε νὰ τὴν ἐκθειάζωσι. Τὴν μεταχειρίζοντο ἵνα κατασυντρίψωσι καὶ ἐξαρρατίσωσι τὴν Ῥαχήλ, μεταχειρίζονται τὴν Ῥαχήλ ἵνα κατασυντρίψωσι καὶ ἐξαρρατίσωσι τὴν Ῥιστόρη. Οὗτος εἶνε ὁ νόμος τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Οἱ πεφωτισμένοι κριταὶ ἔλεγον καὶ λέγουσιν ἔτι ὅτι ἀμφοτέρω: ἦσαν ἄξια ἀλλήλων, διότι οὐδεμίαν εἶχον ὁμοιότητα. Καὶ ἡ μὲν Ῥαχήλ ὑπῆρξεν ἠθοποιὸς Γαλλίς κατ' ἐξοχὴν, ἔχουσα πάσα; τὰς τοῦ Γαλλικοῦ πνεύματος ιδιότητας, τὴν χάριν, τὸ φιλόκαλον, τὴν καθαρότητα, τὸ μέτρον, τὴν μεμετρομένην δύναμιν, τὴν συγκρατουμένην συγκίνησιν. Ζῶσιν ἔτι τὴν ἐπέπληττον ὡς στερουμένην εὐκαιοσύνης, καὶ ἐπειδὴ δῆθεν εἶχεν εἰς τὸν ὑπκτον βραχμὸν τὸ δῶρον τῆς εἰρωνείας, τῇ ἠρνήθησαν τὸ δῶρον τῶν δακρύων· οὕτως οἱ ἄνθρωποι μᾶ; λιθοβολοῦσι διὰ τῶν ἰδίων ἡμῶν ἀρετῶν. Ἄλλ' οὐδὲν ἀδικώτερον τῆς ἐπιτιμητέως ταύτης, διότι ἡ φωνὴ τῆς Ῥαχήλ ἦτο συγκεκριμένη καὶ συγκεκριτικὴ, ἔκλασε καὶ ἐκίνει εἰς θρήνον, ἐκεῖνο δὲ ὑπερ μᾶλλον τῇ ἔλειπεν ἦτο ἡ μεγάλη τραγικὴ καὶ λυρικὴ ὀρμὴ. Τὰ δάκρυά της ἔρρεον, ἀλλὰ δὲν ἐξεχειλίζον, ἐν ᾧ τούναντίον ἡ Ῥιστόρη ἦτο ὅλη δύναμις, ὅλη ἐκχυσίς, ὅλη φλόξ. Ἡ Ῥαχήλ ἐδάδιζε μετὰ χάριτος, ἦν εἰς οὐδεμίαν ἄλλην ἠθοποιὸν παρετήρησα· ἀλλὰ

μόνον νὰ βαδίζῃ εἰςέυρον, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, μόνον νὰ προχωρῇ· δὲν ἔπρεπε νὰ ζητήτε παρ' αὐτῆς κινήσεις ταχείας καὶ βιαίας. Κατεῖχε τὴν ἐπὶ τῆς σκηνῆς θέσιν τῆς μετ' ἐξαιρέτου κομψότητος ὡς ἀρχαῖον ἀγαλμα, ἀλλὰ μόνον ἐλάχιστον τῆς σκηνῆς μέρος κατεῖχεν, ἐν ᾧ ἡ 'Ριστόρη ἐπλήρου αὐτὴ μόνη δλόκληρον τὴν σκηνήν. Ἡ 'Ραχήλ κατὰ τὴν προμελέτην τῶν δραμάτων, περὶ οὐδενὸς ἄλλου ἐφρόντιζε ἢ μόνον περὶ τοῦ προσώπου ὕπερ ἔμελλε νὰ προκστήσῃ αὐτή, ἐν ᾧ ἡ 'Ριστόρη κατὰ τὸ ἐνδεκαήμερον διάστημα τῆς προμελέτης τῆς Μηδείας, διότι εἰς ἔνδεκα ἡμέρας τὴν ἀνεπιβάσαμεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἡ 'Ριστόρη παρέστησε πάντα τὰ τοῦ δράματος πρόσωπα καὶ ἐδίδασκε τοὺς ἄλλους ἠθοποιούς, δεικνύουσα εἰς τὸν 'Ἰάσωνα πῶς νὰ φέρηται σκαῖως, τὸν 'Ορφέα νὰ ἔχη ποιητικὸν τὸ ἦθος, τὴν Κρέουσαν νὰ συγκινή, τὰ παιδία τῆς νὰ ἦναι παιδία. Τοῦτ' αὐτὸ τὸ προτέρημα παρετήρησα καὶ ἐν τῇ Μᾶρς ἐν τῇ πρώτῃ πράξει τῆς *Λουίζης*· τὸ κοράσιον ὕπερ παριστάνει τὴν μικρὰν Μαρίαν, ἐκράτει τὴν Μᾶρς ἀπὸ τοῦ φορέματος. «Τί κάμνεις αὐτοῦ, κορίτσι μου, εἶπεν ἡ Μᾶρς; Πήγαίνε ἐκατὶ κάτω εἰς τὸ βῆθος τῆς σκηνῆς νὰ παίξῃς μὲ τὸ στεφάνι σου, μὲ τὴν σφαῖράν σου. *Εἰς τὴν ἡλικίαν σου* τὰ κορίτσια δὲν κολλοῦν εἰς τὰ φορέματα τῆς μητέρας των, *εἰς τὴν ἡλικίαν σου* τρέχουν πηδοῦν, εἰς τὴν ἡλικίαν σου. . .» καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ Μᾶρς ἦτο τότε ἐν τῷ δράματι ἐξήκοντα δύο ἐτῶν ὅτε ἐδίδασκε τὴν κοραίδα τὴν ἐγγόννην τῆς νὰ ἦναι δέκα ἐτῶν.

Ἡ Μαρίκ Στουάρτη καὶ ἡ Φαίδρα κατέστησαν φανεράς τὰς χαρακτηριστικὰς διαφορὰς τῶν δύο τούτων μεγαλοφυῶν. Ὅτε ἡ 'Ραχήλ εἶδεν ἀναγγελλομένην ἐν τῷ ἰταλικῷ θεάτρῳ τὴν Maria Stuarda, ἡ συγκίνησίς τῆς ὑπῆρξε ζωηροτάτη! διότι ἡ ἀντίπαλός τῆς τὴν προσέβαλλεν ἐν τῇ δικαιοδοσίᾳ τῆς, ἀναλαμβάνουσα νὰ προκστήσῃ πρόσωπον ἀρμόζον εἰς τὴν 'Ραχήλ. Ἡθέλησε λοιπὸν νὰ τὴν ἴδῃ, νὰ ἀντιπαραβάλλῃ ἑαυτὴν πρὸς ἐκείνην καὶ ἐπῆγε νὰ τὴν ἀκούσῃ κρυφθεῖσα εἰς τὸ βῆθος θεωρείου. Ἐν ἀρχῇ τοῦ δράματος ἡ στάθμη ἐράνη ἰσορροποῦσα, τουτέστιν ἡ μὲν 'Ριστόρη ἦτο μεγαλοπρεπεστέρα, ἄγερωχότερα, βασιλικωτέρα, ἡ δὲ 'Ραχήλ παθητικωτέρα, μᾶλλον συγκεκινημένη, μᾶλλον γυνή. Ἀλλ' ἐν τῇ μεγάλῃ σκηνῇ τῆς συναντήσεως, ἀνέτειλεν αἴφνης ἡ δημιουργικὴ δύναμις τῆς Ἰταλίδος. Εἰσήγαγε δηλ. ἡ 'Ριστόρη εἰς τὴν θαυμασίαν ἐκείνην σκηνήν καὶ τρίτον πρόσωπον, τὸν Σταυρὸν. Ὁ Σταυρὸς δὲν ἐφαίνετο ἐπὶ τοῦ φορέματός τῆς ἀπλῶς ὡς σημεῖον πίστεως, ἀλλ' ἐκρέματο δι' ἀλύσεως παρὰ τὴν πλευράν τῆς, μέγας Σταυρὸς, καὶ τὸ θεῖον τοῦτο σύμβολον τῇ ἐχρησίμειε κατὰ πᾶσαν στιγμὴν ὡς παρήγορος ἐν ταῦτῳ, ὡς σύμβουλος, ὡς προστάτης, μετέχων πασῶν τῶν περιπετειῶν τῆς ἀγωνίας τῆς. Ὅσαίς, φέρ' εἰπεῖν, ἡ βασίλισσα Ἐλισάβετ τῇ ἀπέτεινε εἰρωνικούς τινας καὶ πικρούς λόγους, ἡ 'Ριστόρη ἤπτετο ζωηρῶς τοῦ Σταυροῦ ὡς ἐὰν ἔλεγεν εἰς αὐτόν: Δός μοι

υπομονήν! Ἐὰν ὑπκινιγμός τις ὑβριστικῶς τὴν ἐκίνοι εἰς ἀγκυνάτῃσιν, ἐλάμβανε τὸν Σταυρὸν καὶ τῷ ἔλεγε διὰ τοῦ βλέμματός: Δός μοι καρτερίαν! Τέλος κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμήν καθ' ἣν ἐφείλει νὰ κλίνη τὸ γόνυ πρὸ τῆς ἀντιζήλου τῆς, τὸ πρόσωπον τῆς Ῥιστόρη ἐφαίνετο ταρρασόμενον, τὰ γόνατά τῆς δίσκαμπτα, αἱ χεῖρές τῆς συνασπασμέναι· ἔπειτα δὲ αἶφνης θλίβουσα τὸν Σταυρὸν ἐπὶ τοῦ στήθους τῆς ἔπιπτε πρὸ τῶν ποδῶν τῆς Ἐλισάβετ ἠττημένη, ἀλλὰ καὶ ὑποστηριζομένη ὑπὸ τοῦ θεοῦ τῆς προστάτου. Τὸ σιωπηλὸν τοῦτο σκηρικὸν περὶ γὰρ γενικὴν τῶν ἀκροατῶν φρίκην, ὡς ἠλεκτρικὸν ρεύμα μεταδοθεῖσιν ἀνὰ τὸ θεῆτρον ὁλόκληρον καὶ τοιοῦτος θόρυβος ἐκ τῶν χειροκροτήσεων καὶ τῶν ἀνευρημιῶν ἐγένετο, ὥστε ἡ Ῥαχήλ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ καὶ ἔφυγεν ἐκ τοῦ θεάτρου χωρὶς νὰ ἀκούσῃ τὸ τέλος τοῦ δράματος.

Μετὰ τινὰς ἡμέρας ἀνηγγέθη ὅτι ἐν τῷ Γαλλικῷ θεάτρῳ θὰ παρασταθῇ ἡ Φαίdra. Τίς δὲ νομίζετε ὅτι πρῶτος ἦλθε καὶ ἐκάθισεν εἰς τὸ πρῶτον ἀπέκοντι τῆς σκηνῆς θεωρεῖν; Ἡ Ῥιστόρη. Ἡ δὲ Ῥαχήλ ἠλεκτρισθεῖσα ἐκ τῆς θέας τῆς ἀντιζήλου τῆς ἀνεδείχθη τὴν ἐσπέραν ἐκείνην ἀνωτέρω ἐκυτῆς. Τίς δὲ ἤρχιζε πρῶτος τὰς χειροκροτήσεις καὶ ἀνευρημίας; ἡ Ῥιστόρη. Προκύπτουσα ἀπὸ τοῦ θεωρείου τῆς, πυρετωδῶς προσηλωμένη εἰς τὰς κινήσεις, εἰς τοὺς λόγους, εἰς τὰ βλέμματῃ τῆς Φαίδρας, ἀνέμιξε τὸν ἐνθουσιασμὸν τῆς μετὰ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τῶν λοιπῶν ἀκροατῶν, καὶ αὐτὴ ἐχειροκρότησε τελευταία, ὡς εἶχε χειροκροτήσῃ πρώτη. ἴσος, ὡς βλέπετε, ὑπῆρξεν ὁ πρὸς ἀλλήλους θαυμασμός, ἀλλὰ κατὰ διάφορον τρόπον ἐξεδηλώθη, ἡ μὲν ἀπῆλθεν, ἡ δὲ παρέμεινε.

Μετ' ὀλίγον νέος ἀγών. Πρὸ γράμμα τοῦ ἰταλικοῦ θεάτρου ἀνήγγελλε: «Fedra, ἡ κ. Ῥιστόρη θὰ παραστήσῃ τὴν Φαίδραν». Ἐσπευσα παρευθῆς. Ἀλλὰ τὴν φορὰν ταύτην ἡ νίκη ἀπέμεινε εἰς τὴν Ῥαχήλ. Ὑπῆρχε μείζων συνάρφαια μετὰ τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ ποιητοῦ καὶ τῆς μεγαλοφυΐας τῆς ἠθοποιῆς, ἦτο οὕτως εἰπεῖν μᾶλλον ῥακίσεις. Ἐν ὅμῳ; χωρίον ἀνέδειξεν ἡμῖν τὴν Ῥιστόρη ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ δυνάμει, ἐν τῷ; ἐξῆς θαυμασίοις στίχοις τῆς τετάρτης πράξεως:

Où me cacher? fuyons dans la nuit infernale.
 Mais que dis-je? Mon père y tient l'urne fatale;
 Le sort, dit-on, l'a mise en ses sévères mains.
 Minos juge aux enfers tous les pâles humains.
 Oh! combien frémita son ombre épouvantée,
 Lorsqu'il verra sa fille, à ses yeux présentée,
 Contrainte d'avouer tant de forfaits divers,
 Et ses crimes peut-être inconnus aux enfers!
 Que diras tu, mon père, à ce spectacle horrible?

Je crois voir de ta main tomber l'urne terrible,
 Je crois te voir chercher un supplice nouveau,
 Toi-même de ton sang devenir le bourreau !
 Pardonne¹

Ἔχω ἔτι ἐν τῇ ἀκοῇ μου, πρὸ τῶν ὀρθαλμῶν μου, ἐν τῇ καρδίᾳ μου τὴν φωνήν, τὸ βλέμμα, τὴν χειρονομίαν τῆς Ῥαχήλ ἀπαγγελλούσας τοὺς στίχους τούτους. Καὶ νὰ μὲν ἀδύνακτον εἶναι νὰ ἀπαγγεληθῶσι μετὰ πλείονος συγκινήσεως καὶ πάθους... ἀλλὰ δὲν κατέβαινεν εἰς τὸν Ἄδην, δὲν ἔβλεπε τὸν πατέρα της. . . δὲν ἔβλεπε πλίουσαν ἐκ τῶν χειρῶν του τὴν στάμνον· ταῦτα πάντα ἔβλεπε μόνον διὰ τῶν ὀρθαλμῶν τοῦ νοῦ, ἐν ᾧ τὸ ὑπὸ κεντρίον ἢ Ῥιστόρη τὰ ἔβλεπε διὰ τῶν ὀρθαλμῶν τοῦ σώματος. . . δὲν ἐνόμιζεν ὅτι ἦτο ἐν τῷ Ἄδῃ, ἀλλ' ἦτο πράγματι! Συρομένη ἀπὸ τῆς κόρης, πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ πατρικοῦ δικαστηρίου ἀναφωνεῖ: Pardonne. . . , καὶ ἡ ἀναφωνήσις αὕτη δὲν εἶναι μόνον δέησις, ἀλλ' εἶναι καὶ κρυφὴ ἐσχάτης ἀπελπίσις! Μοὶ ἐφάνη ὅτι ἔβλεπον τὸν Ἰάλμαζ ἐν τῷ Ὀμίειν ἀναφωνοῦντα τὸν στίχον:

Dieux ! quels ruisseaux de sang coulent autour de moi !

Τὸν στίχον τοῦτον ἀπαγγέλλων ὁ Ἰάλμαζ, ἀπέσυρε μετ' ἀηδίας τὸν πόδα, ὡς ἐὰν ὄντως ἐπάτει ἐπὶ αἱμάτων! . . Τὴν αὐτὴν περὶ τήρητα δύναμιν ἐν τῷ σχηματισμῷ τοῦ σώματος, τὴν αὐτὴν δεξιότητα ἐν τῇ ἐπικλήσει τῆς Ῥιστόρης. Καὶ τινες μὲν τῶν τότε κριτικῶν ἔψεξαν τὴν μιμητικὴν ταύτην δρμὴν τῆς Ῥιστόρης, ἀλλ' ὁ Ἰάλμαζ, ὃ ἀπεκροῖται ἐν τὴν ἔβλεπεν.

1 Τοὺς στίχους τούτους οὕτω μετέφρασεν ὁ Ἰακώβος Ῥίζος Ῥαγκαθῆς:

Ποῦ νὰ κρυθῶ; νὰ φύγωμεν εἰς τὸ τοῦ Ἄδου σκότος,
 Καὶ πῶς; ἔμπρός μου ὁ πατήρ θεὸς νὰ φανῇ ὁ πρῶτος·
 Τὴν στάμνον λέγουν πῶς κρατεῖ τὴν φοβερὰν ἐκείνος,
 Ἐκεῖ δικάζει τοὺς νεκροὺς ἀνηλεῶς ὁ Μένως.
 ὦ, πόσον θέλει ἐκπλαγῆ με φρίκην ἢ σκιά του,
 Ἄν αἴφνης ἢ θυγάτηρ του παρασταθῇ κοντὰ του,
 Καὶ μαρτυρήσῃ πρὸς αὐτὸν φρικτὰς παρανομίας
 Τοιούτας, ὡστ' οὐδ' ἤκουσεν ὁ Ἄδης παρανομίας!
 Πῶς θέλεις φρεῖς, πάτερ μου, τί θέλεις ὑποθέσει;
 Ἐκ τῆς χειρὸς; ἢ στάμνος σου θάρρῳ πῶς; θεὸς νὰ πῶς,
 Καὶ δήμιος τῆς θυγατρὸς αὐτῆς σου τῆς ἰδίας,
 Πῶς θεὸς νὰ εὖρης κατ' αὐτῆς νεοφανεῖς παιδεΐας!
 Συγχώρησον. . . .

(«Ποιήματα Ἰακώβου Ῥίζου Ῥαγκαθῆ περιέχοντα μετέφρασιν τριῶν Γαλλικῶν τραγωδιῶν μετὰ τοῦ πρωτοτόπου κειμένου καὶ ἄλλα διάφορα. Ἐν Ἀθήναις 1837 εἰς τόμους 2. Ἰδε τόμ. Α' σελίδα 234).

Ἡ Ῥαχήλ δὲν παρευρέθη κατὰ τὴν πρώτην παράστασιν τῆς Μηδείας. Δὲν ἦτο ἐν Πικριτίσις.

Δὲν θὰ δμιλήσω περὶ τῆς ἀκρας ἐπιτυχίης τῆς τραγωδίης μου ἥτις δι' ἐμὲ ὑπῆρξεν εὐτυχῆς ἀντεκδίκησις. Μόνον θὰ ἀναφέρω μικρὸν γεγονός τὸ ὅποιον ἡ Ῥιστόρη ἐμεγαλοποίητε σοδοχρότατα. Μετὰ τὴν πρώτην πρᾶξιν ἥτις ὑπῆρξε δι' αὐτὴν μικρὸς θρίκιμβος, ἔτπευσα εἰς τὸ δωμάτιόν της ἐπὶ σκηνῆς.

— Φίλατά μοι, ἀνέκραξε βλέπουσά με, ἡ ἐπιτυχία τῶν δύο τελευταίων πρᾶξεων εἶναι ἐξησφαλισμένη. Ἰδοῦ.

Παρετήρησα καὶ εἶδον φαιάν γαλήν ἐξηπλωμένην ἐπὶ τῶν γονάτων της.

— Καὶ τί μέ τοῦτο; Ἡ γαλή ἔχει σχέσιν με τὴν τραγωδίαν μου; προσεῖπον γελῶν.

— Δὲν τὴν ἀναγνωρίζετε;

— Ὅχι.

— Εἶναι ἡ γαλή ἥτις παρεστάθη εἰς ὄλας τὰς δοκιμάς. Εἶναι ἡ γαλή τοῦ θεάτρου. Βίκοσάκις τὴν εἶδον νὰ πλανᾶται περὶ τὴν ὄπην τοῦ ὑποβολέως ἐν ᾧ ἐγυμναζόμην. Δὲν ἠθέλησα ποτὲ νὰ τὴν ἐκδιώξωσι, διότι δὲν ἤξεύρω δικτὶ ἐνόμιζα ὅτι ἡ ἀποδιώξις της ἠθελε μοι φέρει δυστυχίαν. Καὶ ὄντως δικτὶ εἶναι πάντοτε ἐκεῖ; Σημεῖον ὅτι ἐνδιαφέρεται.

Ἡρξάμην γελῶν ὅτε ἐκείνη,

— Γελάτε, γελάτε, μοι εἶπε, κατὰ τὸ ἤμιτυ σοβαρῶς καὶ κατὰ τὸ ἤμισυ μειδιῶσα. Σεῖς οἱ Γάλλοι εἰσθε ὄλοι σκεπτικοί. Δὲν ἔχετε προλήψεις, δὲν πιστεύετε τὰ περίηπτα. Ἄλλ' ἐγὼ τὰ πιστεύω. Καὶ ὅταν ἡ γαλή αὕτη εἰσῆλθεν εἰς τὸ δωμάτιόν μου, εἰς τὸ ὅποιον οὐδέποτε ἐπάτησε, καὶ ἐπήδησεν εἰς τὰ γόνατά μου, εἶπον ὅτι εἶναι καλὸς οἰωνός.

Καὶ μετὰ τὸ τέλος τῆς τραγωδίης μοι προσέθηκε μόλις με εἶδεν.

— Ἐ, λοιπὸν ἡ γαλή δὲν εἶχε δίκαιον;

Ἡ τραγωδίη μου ἤρξατο ἔκτοτε τὴν τύχην αὐτῆς περιπλανωμένη ἀπανταχοῦ, διότι ἡ Ῥιστόρη τὴν μετήγαγε καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην καὶ κατ' αὐτὴν τὴν Ἀμερικὴν.

Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον συμπληροῦ τὰς παραδόξους τύχας τοῦ ἔργου μου εἶναι ὅτι ἡ γλῶσσα εἰς ἡν ὀλιγώτερον ἐδιδάχθη καὶ ἐν τῶν μεγαλητέρων θεάτρων εἰς ὃ οὐδὲν παρυστάθη, εἶναι ἀκριβῶς ἡ γλῶσσα ἐν ἣ ἐγράφη, καὶ τὸ θέατρον διὰ τὸ ὅποιον συνετάχθη. Δις μόνον ἤκουσα τοὺς στίχους μου γαλλιστὶ ἐν ἐκτάκτοις παραστάσεσιν ὑπὸ ἠθοποιοῦ ἀρίστου, ἥτις ἔσχε μεγάλην ἐν τῇ Μηδείᾳ ἐπιτυχίαν τῆς Μαρίης Λωρᾶν.

Ἐν τούτοις πρὸ τριῶν ἢ τεσσάρων ἐτῶν ἐνόμισα ὅτι πλησιάζει ἡ στιγμή καθ' ἣν ἡ ἐξορία αὕτη ἐμελλε νὰ παύσῃ καὶ ὅτι τὸ ἔργον μου θὰ εἰσῆρχετο εἰς τὴν γενεθλίαν αὐτοῦ γῆν, τὸ Γαλλικὸν θέατρον τοῦ δράματος καὶ ὑπὸ τὸ ἐθνικὸν αὐτοῦ ἔνδυμα τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν. Ἡ Σάρρα Βερνάρδ

μὲ παρακάλεσεν ἐπιμόνως νὰ τῆς ἐπιτρέψω νὰ διδάξῃ τὴν Μήδειαν. Ἀντέστην ἐπὶ τινὰ χρόνον φοβούμενος δι' αὐτὴν τὸν κόπον καὶ τὸ βῆρος τοῦ μέρους τούτου. Μὲ κατέπεισε τόσῳ πνευματικῶδῶς ὅτι ἔχει τὴν δύναμιν νὰ παραστήτῃ τὸ μέρος τοῦτο, ὥστε κατεπίσθη. Κατεπίσθη μάλιστα καὶ ὁ διευθυντὴς τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου κ. Περρέν, πρὸς ὃν ἐκείνη ἀνεκρίνωσε τὸν σκοπὸν τῆς, καὶ ἐγένετο ἡ διανομὴ τῶν προσώπων. Ὁ Μουνέ-Σουλλὺ ἔμελλε νὰ παραστήσῃ τὸν Ὀρφέα, ἡ κυρίῃ Βαρέτα τὴν Κρέουταν. Ἡ Σάρρα Βερνάρδ ἔμεινε πιστὴ εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς. . . . ἀλλὰ. . .

Δὲν ἤξεύρω, ἀλλὰ νομίζω ὅτι δὲν δύναμιν νὰ παρατώσω κάλλιον τὴν Ὀδύσσειαν τῆς πτωχῆς μου τραγωδίας, ἢ διὰ τῆς φιλοσοφικῆς τύτης σκέψεως ἣν ἀπευθύνω τοῖς νεωτέροις μου συναδέλφοις. Ἐγὼ εἶναι τὰ ἐπαγγέλματα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, δι' ἃ ἄρχη ἀπαιτεῖται ὑπομονή. Εἶναι τινὰ κηπουρὸν, νευτικὸν καὶ συγγραφεὴ δραματικόν.

(Μελέτη Ἐρνέστου Λεγουβί, μεταφραθεῖσα ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ ὑπὸ Μ. Π. Α.).

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΟΜΗΤΟΣ ΜΟΤΖΕΝΙΓΟΥ*

ΕΠΙΣΤΟΛΗ

ΤΟΥ ΚΟΜΗΤΟΣ Σ. ΒΟΡΟΝΤΖΟΒ

Ἡ λυπηρὰ κατάστασις εἰς ἣν περιέπεσεν ὁ κόμης Μοτζενίγος, προελθούσα ἐνεκα τῆς ἀποσιώσεως καὶ τῶν πιστῶν καὶ διασῆμων αὐτοῦ ὑπηρεσιῶν, ἃς προσήνεγκε τῇ ἡμετέρῃ αὐτοκρατορίῃ, εἶναι ἀξία ἀναμφιβόλως τῆς προσοχῆς τῆς αὐτοκρατείας. Οὐχὶ μόνον δὲν ἀνητμείβη ἀνολόγως τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπώλεσεν ἐνεκεν αὐτῆς τὸ πλεῖστον τῆς περιουσίας αὐτοῦ καὶ πάσχει ἄχρι τοῦδε οὐκ ὀλίγον πρὸς ζημίαν τῆς τιμῆς αὐτοῦ ἀνταξίως τῆς ἐπιστημότητος τοῦ δούκτος αὐτοῦ. Ἐπιτρέψον μοι, φίλε μου, νὰ σοι ἐκθέσω πρὸς γνῶσίν σου τὸ παρελθὸν καὶ ἐνεστῶς τοῦ δυστήνου τούτου ἀνθρώπου, τὴν θέσιν τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ καὶ τί ἐπραξεν ὑπὲρ τῆς Ῥωσσίας, ἧς ἐνεκα καὶ ἀπώλετο.

* Ἡ ἐν εἴδει ἐπιστολῆς ἀφήγησις αὕτη ἐγράφη παρὰ τοῦ διασῆμου κόμητος Σ. Βοροντζόβ ὅστις μετὰ τὴν εἰς Πελοπόννησον ἐκστρατιάν τυχῶν ἀδείας ἀπουσίας μετέβη εἰς Πίσαν τῆς Ἰταλίας κατὰ τὸ 1777 ἔτος ἐνθα καὶ ἐγνώρισεν τὸν κόμητα Μοτζενίγον. Ἡ βιογραφικὴ αὕτη ἐξιστόρησις ᾗν ἀρῶμαι ἐκ τοῦ «Ῥωσικοῦ ἀρχείου» (1878 ἀρ. 12 σελ. 413) ἐστάλη παρὰ τοῦ κόμητος Βοροντζόβ τῷ κόμητι Ζαβαδόβσκιῃ μεγάλῳ ἰσχύοντι τότε ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς Αὐτοκρατείας, εὐρίσκειται δὲ ἐν τῷ ἐν Μόσχῃ ἀρχεῖῳ τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν ἐν τῷ Ἐνετικῷ κώδικι τοῦ 1784. Ὁ κόμης Μοτζενίγος ἀκριβῶς τότε ὅτι ἐγράφη ἡ παρούσα ἦτο ἐν Ἐνεσίᾳ ἀντιπρόσωπος τῆς Ῥωσσίας, ἀποσιώσας περὶ τὸ 1801 ἔτος περίπου. (Σ. Μ.).

Ἡ οἰκογένεια τῶν Μοτζενίγων εἶναι ἡ ἐπισημοτάτη ἐκ τῶν τῆς Ἑνετικῆς δημοκρατίας, λόγῳ ἀρχιότητος καὶ διασημότητος τῶν μεγάλων αὐτῆς ἔργων τὰ ὑπ' αὐτῆς πεπραγμένα, ὑπ' ἀπάντων τῶν ἱστορικῶν ἀναγράφονται. Ὁ σύγχρονος δόγης εἶναι ὁ ὄγδοος τῆς δημοκρατίας ταύτης καὶ οὐδεμία ἑτέρα οἰκογένεια ἔχει πλειοτέρους. Κατὰ τὴν δευτέραν Σταυροφορίαν ὅτε οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἑνετοὶ προδοτικῶς ἐγένοντο κήτοχοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ τελευταῖοι οὗτοι κατέκτησαν τὸ πλεῖστον τῆς Πελοποννήτου, Κρήτης, Εὐβοίας καὶ ἀπάσας σχεδὸν τὰς νῆσους, ὧν ἐγενόμεθα κύριοι κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἐν Ἀρχιπελάγει. Μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν τινῶν οἱ Ἕλληνες ἐκδιώχοντες τοὺς Γάλλους ἐκ τῆς πρωτεύουσας αὐτῶν, ἐκ Θράκης καὶ τῶν λοιπῶν χωρῶν τῆς Ἑλλάδος, συνῆψαν τῇ Ἑνετικῇ συνθήκῃν παραχωρήσαντες αὐτοῖς πᾶν τὸ πρὸ αὐτῆς ἀρπαχθέν. Τότε αὕτη ὅπως ἐδραιώθη τὴν ἐν ταῖς χώραις ταύταις κυριαρχίαν αὐτῆς, ἀπέστειλεν ἐκεῖ μέρος τῶν ἀρχαίων πολιτῶν καὶ εὐπατριδῶν ἰδρύσασθα ἀπανταχοῦ κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἀρχαίων Ῥωμαίων ἀποικίας. Μεταξὺ τῶν εἰς Πελοπόννησον μεταναστευσάντων εὐπατριδῶν ὑπῆρξεν εἰς καὶ ὁ Μοτζενίγος. Οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ καὶ οἱ πρόγονοι τοῦ ἡμετέρου ἐγένοντο ἐν τῇ χώρῃ ἐκεῖνη κύριοι μεγάλων κτημάτων, ἅτινα οὐχὶ μόνον ἐν ταῖς ἀρχαίαις γεωγραφικαῖς χάρταις φέρουσι τὸ ὄνομα τῶν Μοτζενίγων, ἀλλὰ καὶ μέχρι τοῦδε οὕτω ἀποκαλοῦνται, καὶ πλεῖστοι ὅσαι οἰκίαι ἐν Κορώνῃ καὶ Μεθώνῃ ὑφίστανται μετὰ τῶν σημάτων αὐτῶν, οἵτινες μάρτυρές εἰσιν ὁ κόμης Θεόδωρος Γρηγόριεβιτς¹ καὶ ὁ στρατηγὸς Γανβιάλ. Ἐν ἀρχῇ οἱ πρῶτοι μετανάσται ἐτήρησαν τὸ δυτικὸν αὐτῶν θρησκεῦμα, μεταγενεστέρως ὁμῶς πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἤρξαντο νὰ νυμφεύωνται Ἕλληνίδας τῶν ἐπισήμων ἐγχωρίων οἰκογενειῶν, ἀποθηήσκοντες κατέλειπον τέκνα ἀνήλικα, ὧν αἱ μητέρες ἐβάπτιζον αὐτὰ κατὰ τὸ ὀρθόδοξον δόγμα. Ἡ δημοκρατία δὲν ἀπηγόρευε τοῦτο, ποθοῦσα ὅσον ἔνεστι νὰ κερδίῃ τὴν ὑπὲρ αὐτῆς εὐνοίαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, δι' ὃ τῆς αὐτῆς οἰκογενεῖς πολλοὶ ἦσαν ἐν Ἑνετικῇ μὲν τοῦ δυτικοῦ δόγματος, ἐν Ἑλλάδι δὲ τοῦ ὀρθοδόξου. Τὸ αὐτὸ ἰδίως συνέβη καὶ ἐν τῇ οἰκογενεῇ τῶν Μοτζενίγων. Εἰς τῶν προγόνων τοῦ ἡμετέρου, ὀρθοδόξου ἤδη ὄντος, ἐνυμφεῦθη τὴν θυγατέρα τοῦ πρίγκιπος Τόκη, κυρίαρχου τῆς Ζακύνθου. Ὁ πρίγκιψ οὗτος ἀπέβιασεν ἄνευ ἀρρένων τέκνων, δι' ὃ ἡ περιουσία αὐτοῦ περιῆλθεν εἰς τὴν θυγατέρα του. Ἀλλ' ἡ ὥραια αὕτη νῆσος ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν τῆς Ἑνετίας. Δι' ὃ κατέκτησεν αὐτὴν καταλείψασα τῷ νομίμῳ αὐτῆς κληρονόμῳ κτήματά τινα ἰδιαίτερα τοῦ ἀποβιάσαντος πρίγκιπος, ἅτινα κατέχει ἄχρι τοῦδε ἐκεῖνος περὶ οὗ γράφω τὴν παρούσαν, καὶ ἕτινα παρεῖχον αὐτῷ εἰσόδημα πρὸ τῆς προσωποκρατήσεως αὐτοῦ ἐξ ἑννέα μέχρι δέκα χιλιάδων βουβλίων νῦν δὲ οὐδὲ ὀβολόν. Ὅτε ὁ Σουλτάνος Βαγιαζήτ ἐξεδιώξεν

¹ Ὁ Ὁρλόβ.

δλοσχερῶς τοὺς Ἑνετοὺς ἐκ Πελοποννήσου, ἡ δημοκρατικὴ παρεχώρησεν ἅπασιν τοῖς ἀπολέσασιν τὰς γαίας αὐτῶν, ἄλλας γαίας ἐν Κρήτῃ ἔνθα οἱ Μοτζενίγοι ἔλαβον τὰς παρὰ τῆ Ῥεθύμνῳ διαστήμους, ἃς κατεῖχον μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν κατακτητήσεως τῆς νήτου ταύτης μεθ' ἧ μετηνάστευσαν εἰς Ζάκυνθον. Ὅσοι ἐκ τῶν εὐπατριδῶν Ἑνετῶν ἐτήρησαν τὸ δουτικὸν δόγμα, ἐπέστρεψαν εἰς Ἑνετίαν, ἔνθα οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν ἀπολαύουσι προνομίων καὶ κυριαρχικῶν δικαιωμάτων. Οἱ τῆς Ἑνετίας Μοτζενίγοι ἐπαπειλημένως προέτρεψαν τοὺς Ζακυνθίους Μοτζενίγους νὰ ἐπανεέλθωσιν εἰς τὸ πάτριον αὐτῶν δόγμα, ἀλλὰ μάτην. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι καὶ τοὶ ἀπώλεσαν τὰ κτήματα αὐτῶν ἐν Ἑλλάδι, δὲν ἀπώλεσαν ὅμως καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς συμπάθειαν, τὴν πίστιν καὶ τὸ σέβας τοῦ ἐν ταῖς χώραις ἡ ταῖς νήσοις ταύταις λαοῦ. Ἀνάδοχος τοῦ ἡμετέρου Μοτζενίγου ὑπῆρξεν ὁ δμῶνυμος αὐτῶ δόγης καὶ ἱππότης Σοβοιογράνδης. Οὗτος ἐζητήσατο παρὰ τοῦ πατρὸς τοῦ ἡμετέρου Μοτζενίγου ἵνα ἀναδεχθῆ αὐτὸν ἐν Ἑνετίᾳ ὃ καὶ ἔπραξεν ἀναθρέψας αὐτὸν μέχρι τῆς ἡλικίας τῶν εἴκοσιν ἐτῶν, προσπαθῶν καὶ νὰ τον πείσῃ ν' ἀσπασθῆ τὸ τῶν δουτικῶν δόγμα.

Βλέπων ἐπὶ τέλος ὅτι ἔνεκα τοῦ θρησκευόμενος αὐτοῦ ἦτο ἀναγκασμένος νὰ μένῃ ἀργός, μὴ δυνάμενος νὰ καθέξῃ θέσιν ἐπαξίαν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ἀπεφάσισε νὰ ὑπηρετήσῃ ἐν ξένη χώρᾳ, παραδείγμα ἔχων τὸν θεῖον αὐτοῦ, ὅστις ὑπηρετήσατο παρὰ τῷ δουκὶ τοῦ Ἀνοβέρου. Ἐνεκα τῆς δημοδοξίας πάντοτε ἐπόθει νὰ ὑπηρετήσῃ ἐν Ῥωσίᾳ, ἀμοιρῶν ὅμως σχέσεων παρ' ἡμῖν, ἐφοβεῖτο ἀποτυχίαν καὶ ματαίαν ὀδοιπορίαν. Ἐν τούτοις διὰ πάσαν περίπτωσιν ἔλαβεν ἀπόλυτον ἄδειαν νὰ ὑπηρετήσῃ ἐν ξένη χώρᾳ. Ταχέως ὅμως οἰκογενειακοὶ λόγοι ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ καταλίπη πάσαν τοιαύτην ιδέαν, νὰ μεταβῆ εἰς Ζάκυνθον καὶ δικημείνῃ ἐπὶ τινα ἔτη ἐκεῖ διαρκῶς. Μετὰ ταῦτα ἐν ἔτος πρὸ τοῦ μετὰ τῆς Πύλης ἡμετέρου ἀγῶνος, εὗρίσκετο ἐν Ἑνετίᾳ προτιθέμενος καὶ πάλιν νὰ ζητήσῃ ὑπηρεσίαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἰδίως ἐπέστρεψεν ἐκ Ῥωσίας ὁ Μαρούτζης¹ μετὰ σπουδαίου βαθυοῦ καὶ πρᾶσῆμου. Τότε ἤρξατο ὁ Μοτζενίγος σκεπτόμενος ὅτι ἐὰν μεταβῆ εἰς Πετροῦπολιν ἐπιστρέφει μεθ' ἡττονος βαθυοῦ τοῦ Μαρούτζη ὅστις ἦτο πολὺ κατώτερος αὐτοῦ τὴν τε καταγωγὴν καὶ τὰ λοιπὰ, τοῦτο θέλει προσβάλλῃ τοὺς οἰκείους καὶ δμῶνύμους αὐτῷ καὶ ἐπιφέρει αὐτῷ ἐν τε τῇ Ζακύνθῳ καὶ τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι αἴσχος καὶ χλεύην. Ἀνέβηλλε λοιπὸν τὸν σκοπὸν αὐτοῦ σκεφθεὶς ὅτι δὲν ἤρμοζεν ἥδη τῇ ἡλικίᾳ του νὰ ἐπιδιώκῃ τύχην ὡς νεκνίας· ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ οἴκαδε πρὸς ἀντροφὴν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὃν ἐσκόπει νὰ κληρονομήσῃ κατόπιν, εἰς τὴν Ῥωσικὴν ὑπηρεσίαν.

Εὐρισκόμενος ἐν Ζακύνθῳ ἔμαθε περὶ τῆς διχορήξεως τῶν μετὰ τῆς

¹ Ἀντιπρόσωπος τῆς Ῥωσίας ἐν Ἑνετίᾳ· περὶ αὐτοῦ ἴδε τὰς ἐν τῷ Παρνασσῷ καταχωρηθείσας, ἐπιστολὴν Ταμάρα, τὸ 2ον αὐτῆς μέρος καὶ τὴν οἰκείαν σημειώσιν.

Πύλης σχέσεων ἡμῶν, ἐπειδὴ ὁμοῦ οὐδέποτε εἶχεν ὑπηρετήτη ἐν τῷ στρατῷ, οὐδὲ κἂν νὰ σκεφθῆ ἡδύνατο περὶ στρατιωτικῆς ἐν Ῥωσίᾳ ὑπηρεσίας, τόσῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον οὐδ' ἐφικνάζετό τις τότε ὅτι ὁ Ῥωσικὸς στόλος ἤθελεν ἐμφανισθῆ ἐν Ἀνατολῇ. Διῆγε λοιπὸν οὕτως ἡσυχῶς, ὅτε πρὸς δυστυχίαν αὐτοῦ ἠγκυροβόλησεν αἴφνης ἀπέναντι τῶν κτημάτων αὐτοῦ ἀκριβῶς ἡ πρώτη Ῥωσικὴ φρεγάτα φέρουσα φορτίον πολεμοφοδίων διὰ τὸν στόλον εἰς τὴν εἰς Πελοπόννησον ἐκστρατεῖαν. Ἡ φρεγάτα αὕτη ἀπομικρυνθεῖσα ἐκ τοῦ λιμένος τῆς Μυκῶνος περιπλανήθη ἐν χώραις ἀγνώστοις τοῖς ἡμετέροις νηυτικοῖς, στερουμένοις τῶν ἀναγκαίων γεωγραφικῶν χαρτῶν, πρῶτον εἰδημόνων τῶν λιμένων, ἄνευ οὐδεμιᾶς συστάσεως καὶ πάσχουσα τὰ μύρια (καθ' ὅτι ὁ Ἐνετὸς διοικητὴς ἀπαγόρευσε τὴν ἀποβίβασιν τοῦ πληρώματος καὶ πᾶσαν τῶν κατοίκων μετὰ τῆς φρεγάτας, σχέσιν). Τῇ ἐπομένῃ τῆς ἀφίξεως αὐτῆς ἡ φρεγάτα προσήραξεν ἐπὶ βράχου καὶ ἤθελεν ἀναμφιβόλως ἀπολεσθῆ, καθ' ὅτι τὸ ὕδωρ ἦδη ἤρξατο νὰ εἰσρέῃ. Τότε ὁ κόμης Μοτζίγιος ἕνεκα τοῦ ὁμοδόξου καὶ τῆς πρὸς τὴν αὐτοκρατορίαν ἀφοσιώσεως αὐτοῦ ἐναντίον πάσης ἀπαγορεύσεως, ἀπέστειλε πλείονας τῶν 300 ἀνδρῶν ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ μετὰ λέμβων καὶ ἐπιδεξίων δηγῶν, οἵτινες ἐργασθέντες περὶ τὰ δύο ἡμερονύκτια μετὰ πολλῶν κόπων καὶ μύθων ἀνεπίστως σχεδὸν ἔσωσαν τὸ πλοῖον καὶ ὠδήγησαν εἰς τὸν λιμένα, ἔνθα ὁ Μοτζίγιος παρέσχε πάντα τὰ χρειώδη τῷ πληρώματι, καὶ κατέπειτε τὸν διοικητὴν διὰ ἱεσίων καὶ δῶρων νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐν Ζακύνθῳ ἐπισκευὴν τοῦ πλοίου. Ὁ πλοίαρχος, οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ ἄπαν τὸ πλῆρωμα ἐθεώρου, τὸν Μοτζίγιον σωτήρα αὐτῶν. Κατὰ τὴν ἐκ Ζακύνθου ἀναχώρησιν αὐτῶν ἐπρομήθευσεν αὐτοῖς γεωγραφικοὺς χάρτας καὶ ὁδηγούς. Ὁ κόμης Ἀλέξιος Γρηγόριεβιτς¹ μὲθ' ἑαυτῶν πρὸς τῶν ἀξιωματικῶν τῆς φρεγάτας ἐκίνησε περὶ τοῦ γεγονότος τούτου, καὶ μὲθ' ἑαυτῶν ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων ὁποῖαν πίστιν χαίρει ὁ Μοτζίγιος ἐν Ἑλλάδι, Ἀλβανίᾳ καὶ Δαλματίᾳ, ἀπέστειλεν αὐτῷ ἐπιστολὴν εὐχαριστήριον, προσκαλῶν νὰ καταταχθῆ ἐν τῇ Ῥωσικῇ ὑπηρεσίᾳ καὶ μένων ἐν Ζακύνθῳ, νὰ βοηθῆ τὸν στόλον παντοιοτρόπως, καὶ χορηγῆ αὐτῷ τὰς ἀναγκαίους εἰδήσεις περὶ παντὸς ὅ τι ἤθελε συμβῆ ἐν ταῖς ἐχθρικαῖς πλησιοχώροις ἐπαρχίαις καὶ ἀλλαγῶν ἔνθα ἔχει σχέσεις, ὑποσχόμενος αὐτῷ βαθμοὺς καὶ ἀμοιβὰς ἀπονεμηθησομένας αὐτῷ πρὸς τῆς αὐτοκρατείας, καὶ συγχρόνως πέμπων αὐτῷ δίπλωμα τοῦ βαθμοῦ συνταγματάρχου εἰς ὃ προεβιβάζετο. Μεγάλως ἐξέπληξεν αὐτὸν τοῦτο, καὶ ἠθέλησε νὰ ἐπιστρέψῃ τὸ ἔγγραφον ὡς ἀδάχη· τῆς στρατιωτικῆς ἐπιστήμης καὶ ἐπιθυμῶν νὰ ὑπηρετήτῃ ὡς πολιτικὸς καὶ οὐχὶ ἔχων τοσοῦτον ἄτημον βαθμόν, ἀναμνησκόμενος τοῦ Μαρούτζη. Καθ' ὅτι ἔστω καὶ ἀντισυνταγματάρχου βαθμὸς ἡδύνατο νὰ δελεάσῃ αὐτὸν νεανίαν, οὐχὶ ὁμοῦ καὶ τεσσαρακονταεταστῆ ἤδη ἄν-

1 Ὁρλόβ.

δρα. Μὴ θέλων ὁμοῦ νὰ δυσχερετήσῃ ἀνθρώπων ἀθῶν ὄλωσ, εὐελπιστῶν δὲ ὅτι ὁ Ἀλέξιος Γρηγόριεβιτς (Ὁρλῶδ) δὲν θέλει λείψῃ συνιστῶν αὐτὸν τῆ κυβερνήτει, ἀπήντησεν αὐτῷ ὅτι εὐγνωμονεῖ αὐτῷ οὐχὶ διὰ τὸν βαθμόν, ἀλλὰ διὰ τὴν εὐκαιρίαν ἣν παρέχει αὐτῷ ὅπως κητχδεῖξῃ τὴν ἀκρην προθυμίαν αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς αὐτοκρατείας ἐκείνης ὑπὲρ ἧς ἦτο πρόθυμος νὰ θυσιάσῃ ἑαυτὸν τε καὶ τὴν περιουσίαν αὐτοῦ ἅπασαν, καὶ ὅτι ἀπὸ τοῦδε θέλει ἐγκαταλείψῃ πᾶσαν ἰδιαιτέραν ἐργασίαν ὅπως ἐνασχοληθῇ εἰς τὰς τοῦ κόμητος παραγγελίας. Τότε ἤρξαντο δίδοντες αὐτῷ ἀμφοτέρω οἱ κόμητες καὶ ὁ Σπυρίδωδ πικτοίς παραγγελίας, τὴν προμήθειαν πάντων τῶν χρειῶν τῶν εἰς Ζάκυνθον προσορμιζομένων πλοίων τοῦ ῥωσικοῦ στόλου, ἤρξαντο αἰτοῦντες παρ' αὐτοῦ ὀδηγούς, γεωγραφικούς, χάρτας, τοπογραφικὰς ἐκθέσεις τῶν παντοίων ἐχθρικῶν χωρῶν, ἐζήτησαν ἀκριβεῖς ἐκθέσεις περὶ τῶν προπρασκευῶν τῶν Ὀθωμανῶν ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις, ἐν αἷς ὤφειλε νὰ διατηρῇ κατασκόπους ἐν Πελοποννήσῳ, Δουλιτζίῳ, Κρήτῃ καὶ Τύνιδι, ἠνάγκασαν αὐτὸν ν' ἀνανεώσῃ τὰς ἀρχαίας αὐτοῦ σχέσεις ἐν Χειμάρρῳ, Ἀλβανίᾳ καὶ Δαλματίᾳ, ἐνθα οἱ πρόγονοι αὐτοῦ ἔχαριρον μεγίστην πίστιν, ἣν καὶ αὐτὸς ἄχρι τοῦδε καὶ τοι δυστυχῶν χεῖρει. Ἐκ τῶν τριῶν τούτων ἐπρχιῶν πλείονας τῶν πεντακισχιλίων ἐνόπλων ἀνδρῶν κατέπεισε κατὰ διαφόρους ἐποχὰς νὰ ἄρωσι τὰ ὄπλα καὶ μετήγαγεν ἐπὶ τοῦ στόλου, κηδόμενος ἐπὶ τοσοῦτον τοῦ συμφέροντος τῆς κυβερνήσεως, ὥστε ἡ προταγωγὴ αὐτῶν οὐδεμίαν δαπάνην συνεπήγαγε διότι δὲν ἐδίδετο αὐτοῖς οὐδ' αὐτῇ ἡμισθοδοσίᾳ μέχρι Πύργου, ἐνῷ οἱ λοιποὶ κύριοι εἰς πάντα Ἑλληνῶν, Ἀλβανῶν ἢ Δαλματῶν οὐκ προσήγον μέχρι τῆς εἰς τὸν στόλον ἀφίξεως, ἐπλήρονον οὐχὶ ἔλασσον τῶν ἐξήκοντα ῥουβλίων.

Αἱ πληροφορίες αἷς ἀνεκοίνου περὶ τῶν ἐξοπλισμῶν τοῦ ἐχθροῦ ἦσαν τοσοῦτον ἀκριβεῖς καὶ λεπτομερεῖς, ὥστε οὐδεὶς πρὸ αὐτοῦ ἐγίνωσκε καὶ ἠδύνατο κἄν νὰ πιστεύσῃ ὅτι κατὰ τὴν ἀνκωχὴν οἱ Δουλιτζίνοι καὶ ἡ τῆς Τύνιδος κυβέρνησις ἠδύναντο νὰ συθηκολογήσωσι τῆ Πύλῃ καὶ ἐξοπλίσωσιν ὅσον τὸ δυνατὸν πλείονας φρεγάτας καὶ πλοῖα, καὶ συνεννοούμενοι μετὰ τῆς τρίτης μοίρας ἦν ἀνέμενον ἐκ Κρήτης νὰ διευθυνθῶσι κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν Νάουσαν, λιμένα τῆς Πάρου, ἐνθα οἱ ἡμέτεροι ἐλιμενίζοντο ἐν πληρεστάτῃ ἡτυχιᾷ, ἐπὶ τῆ βάσει τῆς ἀνκωχῆς καὶ ἐνθα ἠθέλον ἀφεύκτω; καταστραφῆ ὡς οἱ Τοῦρκοι παρὰ τῷ Τζεσμῆ. Ἀλλ' ὁ κόμης Μοτζενίγος αὐθαρεῖ ἐγνωστοποίησε περὶ τε τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν δυνάμεων αὐτῶν καὶ κατέδειξεν ὅτι ἐπάναγκες εἶνε νὰ ὀδεύσωμεν κατὰ τοῦ Δουλιτζίου ἐνθα τὸ πλεῖστον τῆς ἐχθρικῆς μοίρας ἠθροίζετο. Συνεπαίχ τούτου ἐστάλη ναυτικὴ μοίρα, ἣτις διατάχθη νὰ διέλθῃ τῆς Ζακύνθου ὅπως λάβῃ λεπτομερεῖς ὀδηγίας παρὰ τοῦ Μοτζενίγου. Οὗτος παρεσχεν αὐτῇ πάντα τὰ χρειῶδη, ἔδωκεν ὀδηγούς, ἐμπείρους τῶν λιμένων ἐκείνων καὶ ἀνήγγειλεν ὅτι πρέπει νὰ σπεύσωσιν. Ἡ ἐν λόγῳ ναυτικὴ ἡμῶν μοίρα

ἔτυχεν αἰσίως τοῦ σκοποῦ αὐτῆς, καθ' ὅτι συναντήθησα τοὺς Δουλιζηνίους, συνῆψε νκυμαχίαν ἐκδιώξασα αὐτοὺς μέχρι Πατρῶν ἀπέναντι τοῦ λιμένος, τῶν ὁποίων συνήφθη ἑτέρα νκυμαχία, καθ' ἣν 17 τῶν μεγίστων ἐχθρικῶν πλοίων κατεστράφησαν καὶ τὰ λοιπὰ 11 ἔσπευσαν νὰ ζητήσωσιν ἄτυλον ἐν τῷ λιμένι τῆς ῥηθείσης πόλεως ὑπὸ τὴν ἄμυναν τοῦ φρουρίου αὐτῆς. Οἱ Τυνήσιοι ἀλούταντες τὸ ἀπνευκταῖον τοῦτο, οὐδὲ κἂν ἐτόλμησαν νὰ ἐκστρατεύσωσιν.

Ἴδου αἱ ὠφέλιμοι πληροφορίαι ἃς μετέδωκεν οὗτος τῷ στόλῳ. Μετεβίβαζε τοῖς ἡμετέροις οὐχὶ μόνον τὰ συμβαίνοντα ἐν ταῖς ὁμόροις ἐπαρχίαις τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει καθ' ὅτι αἰείποτε ἐκέκτητο σχέσεις μετὰ τοῦ παρὰ τῇ Πύλῃ πρεσβευτοῦ τῆς Ἑνετίας. Ταῦτοχρόνως δὲ ἠδύνατο ν' ἀγγέλλῃ καὶ τὰ ἐν τῇ βουλῇ τῆς Ἑνετίας διαπρακτούμενα. Δι' ὃ καὶ ἐλάμβανεν εὐχαριστηρίου ἐπιστολάς παρὰ τε τοῦ κόμητος καὶ τοῦ Σπυρίδοβ, ἐν αἷς ἀναφέρεται περὶ τούτου, ἐγὼ δὲ αὐτὸς ἀνέγνωσα ἐν μιᾷ τῶν ἐξῆς: «Σὺ εἶσσι ὁ σωτὴρ ἡμῶν, σὺ ὁ πιστὸς ἡμῶν φύλαξ· ἔνεκα τῆς ἀγρύπνου ἐπιμελείας σου δικτελοῦμεν ἐν ἡσυχίᾳ μὴ ἀμφιβάλλετε περὶ τῶν ἀμοιβῶν ἐπαξίως τῶν ὑπηρεσιῶν σας».

Οἱ Ἑνετοὶ φοβούμενοι τοὺς Τούρκους κατὰ τὴν συνθήκην, ἡμᾶς δὲ ἔτι πλεόν, διότι ἔπαντες οἱ ἐν Ἀνατολῇ καὶ Δαλματίᾳ ὑπήκοοι αὐτῶν εἰσὶν δμοδοχοὶ ἡμῶν καὶ τοσοῦτον ἀφοσιωμένοι, ὥστε περιφρονούντες φανερῶς τὰ δικτάγματα τῆς δημοκρατίας ὑπετάσσοντο τοῖς ἡμετέροις ὑποφέροντες ἐκ τούτου τὰ πάνδεινα, ἤρξαντο ὑποπτέοντες τὸν κόμητα Μοτζενίγον καὶ καταδιώκοντες αὐτόν. Ἦτο ὁμοῦς δύσκολον, καθ' ὅτι εἶχεν ἀναγγεῖλει ἤδη τῷ διοικητῇ ἐκ προτέρου ὅτι εὕρισκεται ἐν ῥωσικῇ ὑπηρεσίᾳ, ὑπέδειξε τὸ ἔγγραφον τοῦ διορισμοῦ αὐτοῦ καὶ ἔλαβε διαταγὴν νὰ μένῃ ἐν Ζακύνθῳ πάντοτε λόγῳ ὑπηρεσίας τοῦ στόλου, δι' ὃ καὶ κατέλειπον αὐτὸν ἐπὶ τινι χρόνῳ ἀνενόχλητον. Ὁ κόμης Ἀλέξιος Γρηγόριεβιτς ἐνετείλατο αὐτῷ νὰ δέχεται ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτοῦ ἐκείνου; τοὺς δυστήνους Πελοποννησίους οἵτινες φεύγοντες τὴν ἐκδίχῃσιν καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ Ὀθωμανοῦ ἀφικνοῦντο εἰς Ζάκυνθον. Τότε τὸ πρῶτον ἐπῆλθεν αὐτῷ ἡ ἰδέα, περὶ ἧς ἀπέστειλε σχέδιον τῷ κόμητι περὶ τῆς ἀποστολῆς τῶν τέκνων αὐτῶν εἰς Ῥωσίαν πρὸς ἐκπαίδευσιν, δι' οὗ ἤθελεν ἐδραιωθῆ ἐν τῷ μέλλοντι ἢ μεταξὺ τῆς Ῥωσίας καὶ Ἑλλήνων σχέσις, ὃ καὶ ἐγένετο. Μὴ ἀρκούμενοι ὁμοῦς εἰς τοῦτο ἐκτὸς τῶν ἐν Ζακύνθῳ τέκνων τῶν φυγάδων, ἀπέστειλεν ἔτι πιστοῦς ἀνδρας εἰς Πελοπόννησον καὶ Ἀλβανίαν, ἔνθα δυνάμει τῆς ἐμπιστοσύνης ἣν ἔχουσιν αὐτῷ τε καὶ τῇ οἰκογενεῖᾳ αὐτοῦ οἱ ἐγγύρωιοι χριστιανοί, ἠδυνήθη νὰ διασώσῃ κρυφίως πολλὰ τῶν δυστήνων τούτων παιδιῶν ἐξ αὐτῶν τῶν χειρῶν τῶν Ὀθωμανῶν, οἵτινες ἐκράτουν αὐτὰ ἀντὶ ὁμήρων. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐξῆρθέτισε μεγάλως τοὺς πασάδες καὶ τὴν Πύλῃν, ἥτις ἀπειλοῦσα ἀπῆτει παρὰ τῆς δημοκρατίας τὴν ἐπι-

στροφὴν τῶν ἀπαχθέντων καὶ τὴν τιμωρίαν τοῦ κόμητος Μοτζενίγου, ὡς ὑπεκβού τῆς Ἑνετίας· ἀλλ' οὗτος εἶχε προφθάσει ἤδη νὰ σώσῃ τοὺς δυστυχεῖς τούτους ἐκ τοῦ κινδύνου, πέμψας αὐτοὺς ἐγκαίρως ἐπὶ τῶν ἡμετέρων πλοίων, τοῖς Ἑνετοῖς δὲ ἀπήντησεν ὅτι εὐρισκόμενος ἐν τῇ βασιλικῇ τῆς Ῥωσίας ὑπηρεσίᾳ, κράτους τὸ ὁποῖον ἐκέρυξε κατὰ τῆς Τουρκίας ἀγῶνα, πράττει πᾶν ὅ τι διατάξωσιν αὐτῷ οὐδόλως εἰς τοῦτο πταίων.

Κατήντησε δὲ τοσοῦτον ἀφόρητος τοῖς Ἑνετοῖς ὥστε ἐζήτουν παντοιοτρόπως ν' ἀπολυτρωθῶσιν αὐτοῦ καὶ ἐχάρησαν μεγάλως ἐπὶ τῷ γεγονότι τούτῳ, εὐρόντες αἰτίαν εὐλογοφανῆ δι' ἐξορίαν· φοβούμενοι ὅμως τὸν ἡμέτερον στόλον δὲν ἀπεφάσιζον νὰ πράξωσι τοῦτο. Ἡ κυβέρνησις ὑπεκρίθη ὅτι οὐδὲν γινώσκει, περὶ τῆς τῆ Ῥωσικῆ κυβερνήσεως ὑπηρεσίας αὐτοῦ, ὅτι δῆθεν ὁ τῆς Ζακύνθου διοικητῆς οὐδὲν περὶ τούτου ἀνήγγειλε καὶ ἤρξατο νὰ διαδίδῃ ὅτι ὁ κόμης Μοτζενίγος εἶναι ἀντάρτης, δὲν ὑπακούει τοῖς διατάγμασι τοῦ τῆς Ζακύνθου διοικητοῦ καὶ ἐγείρει ἔριδας μεταξὺ τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς Πύλης. Ὁ διοικητῆς ἐπωφελοῦμενος τῆς εὐκαιρίας ἤρξατο ἀπειλῶν αὐτὸν καὶ λέγων ὅτι ἐάν δὲν ἀπέλθῃ θέλει πάθῃ τὰ πάνδεινα· ἐπὶ τέλους βλέπων ὅτι ὁ κόμης Μοτζενίγος δὲν ἀναχωρεῖ, ἤρξατο ἀποστέλλων ἀνθρώπους ἵνα μεταπειθῶσιν αὐτὸν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν νῆτον προσθέτοντες ὅτι ἡ κυβέρνησις δυσκαναχτετεῖ λίαν κατὰ τῆς ἐν Ζακύνθῳ διαμονῆς αὐτοῦ ἐξ οὗ δύνανται νὰ πάθῃ. Τότε ὁ κόμης Μοτζενίγος ἀνήγγειλε τῷ κόμητι Ὁρλόβ ὅτι ἡ ὑπόθεσις αὕτη προσλαμβάνει ἐπικίνδυνον χαρακτῆρα καὶ ὅτι ἕνεκα τῆς θέσεως ἐν ἣ εὐρίσκεται ἀδυνατεῖ ἐν τῷ μέλλοντι νὰ φανῇ αὐτῷ χρήσιμος μὲνων ἐν Ζακύνθῳ. Δυστυχῶς ὅμως ἐβράδυνεν ἡ ἀπάντησις, οἱ δὲ Ἑνετοί, ἀπολέσαντες πᾶσαν ὑπομονὴν καὶ λησμονήσαντες πᾶν πρὸς τὴν Ῥωσίαν ὀφειλόμενον σέβας, ἐπροσωπικράτησαν αὐτόν. Συνέειπεν δὲ τὸ πρῶτον ὡς ἐξῆς: Ἐπειδὴ ἀπαντες οἱ κάτοικοι τῆς Ζακύνθου εἰσὶν ὀρθόδοξοι καὶ ἀπροσημένοι τῷ κόμητι Μοτζενίγω, ὁ διοικητῆς φοβούμενος τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ διαδηλώσεις αὐτῶν, ἀπέστειλεν ἀντισυνταγματάρχην τινὰ μετὰ 400 στρατιωτῶν ἐνόπλων· ἀλλ' ὁ λαὸς ἔστι· πάντοτε ἐκεῖ ὀπλοφορεῖ καὶ εἶναι ἀνδρείοτερος τῶν ἀνάνδρων Ἰταλῶν στρατιωτῶν τῆς δημοκρατίας, περιεκύλωσεν αὐθωρεῖ τὸν οἶκον τοῦ κόμητος Μοτζενίγου, ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ λυτρώσῃ τὸν αἰχμάλωτον διασπῶν τὴν γραμμὴν τοῦ ῥηθέντος στρατιωτικοῦ σώματος. Ὁ συνταγματάρχης ἐγροθήθη τοῦτο μεγάλως· ὁ δὲ κόμης βλέπων ὅτι περικυκλοῦται ὑπὸ στρατιωτῶν, οἵτινες κατὰ τὴν συμπλοκὴν ἠδύναντο νὰ φονεύσωσιν αὐτόν, ἠναγκάσθη ἐξελεθῶν ἐπὶ τοῦ ἐξώστου νὰ καταπέσει τὸ πλῆθος, ὅπως μὴ παρεμβάλλῃ προακόματα τῇ κυβερνήσει, οὐδόλως περὶ αὐτοῦ κηδόμενον· καθ' ὅτι ὡς ὑπέλληλος τῆς Αὐτῆς Μεγαλειότητος, εὐελπιστεῖ ἐπὶ τῇ προστασίᾳ αὐτῆς. Μετὰ πολλοῦ κόπου ἐπὶ τέλους κατέπεισε τὸ πλῆθος. Εἰς εὐγνωμοσύνην τούτου ὁ ἀντισυνταγματάρχης μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν

καὶ τῶν στρατιωτῶν ἐλεηλάτησαν ἀπασαν τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, ἀρπάσαντες σκεύη ἀγοραῖα, χρυσοῦ καὶ ἀδαμάντινα κοσμήματα, τὰ πάντα ἐν ἐνὶ λόγῳ προσθετόν δὲ εἰς ταῦτα ὅτι ἡ σύζυγός του κατὰ τὴν προσωποκράτησιν τοῦ κόμητος τοσοῦτον ἐφοβήθη ὥστε εἶνε πρᾶλυτος ἄχρι τοῦδε.

Τὸν κόμητα Μοτζενίγον ἀπήγαγον εἰς Κέρκυραν, ἐγκαθεύξαντες ἐν τῇ εἰρκτῇ τοῦ φρουρίου, ἐνθα διέμεινεν ἐπὶ 8 μῆνας, καὶ ἐνθα ἤθελον βεβαίως ἀπαγχονίσαι αὐτόν, δι' ὃ ἀνέμεινε καθ' ἑκάστην τὸν θάνατον. Γράψας δὲ τὴν διαθήκην αὐτοῦ δι' ἧς ἀνέθετε τὰ δίστηνα τέκνα του τῇ προστασίῃ τῆς Αὐτοκρατείας, καθικέτευσε τὸν ἰερέα τοῦ φρουρίου, ὅστις ἠδυνάτει ν' ἀρηθῆ αὐτῷ τὴν ἐν λόγῳ χάριν, νὰ πέμψῃ αὐτὴν μετὰ τὸν θάνατόν του εἰς Ῥωσίαν. Ἐτάθη ὁμως χάρις τῷ ναυάρχῳ Σπυρίδῳ.

Ἐνταῦθα σημειωτέον ὅτι ὁ κόμης Μοτζενίγος, προβλέπων τὸν κίνδυνον ἔσπευτεν ἀπαντα τὰ ἐγγραφά του πρὸ ἡμερῶν εἰσέτι νὰ πέμψῃ κρυφίως εἰς μίαν τῶν ἐξοχικῶν οἰκιῶν αὐτοῦ, καὶ ὅτι τῇ παραμονῇ τῆς προσωποκρατήσεως αὐτοῦ ἔλαβεν ἐπιστολὴν τοῦ ναυάρχου λίαν φιλικὴν ἐν ἧ οὔτως ἐδίδεν αὐτῷ διαφόρους παραγγελίας ἀφορώσας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν. Ἡ ἐπιστολὴ ἀκριβῶς αὕτη περιῆλθεν εἰς χεῖρας τοῦ ἀνωτέρου ἀντισυνταγματάρχου καὶ ἐστάλη εἰς Ἔνετιν ἐνθα ἤρξαντο φοβούμενοι ἤδη τὸ ἀποτέλεσμα τῆς βίρας ἐκείνης· δι' ὃ ἡ βουλὴ ἀνέθεσε τῷ ἐν Ἀνατολῇ στρατηγῷ αὐτῆς Ρενιέρῃ νὰ πέμψῃ τῷ Σπυρίδῳ τὸν αὐτὸν ἀντισυνταγματάρχην κομιστὴν ἐπιστολῆς· ἐχούσης ὡδε: «Ὁ κόμης Μοτζενίγος πολίτης τῆς δημοκρατίας ὢν, ἐταπίσασε, δι' ὃ καθείρχθη ἐν τῷ δεσποταρισμῷ ἀλλ' ὅπως διαδίδεται εὐρίσκεται ἐν Ῥωσικῇ ὑπηρεσίῃ, ἐκὼν ἔχεται τοῦτο ἐπομένως ἀληθείας καὶ ὁ κύριος ναύαρχος ζητήσῃ τὴν ἀπελευθέρωσίν του, θέλει αὐθωρεὶ ἀπελευθερωθῆ».

Ὁ ναύαρχος Σπυρίδῳ, ὅστις εἶχεν ἤδη ἀναγγεῖλει τῷ ἡμετέρῳ ἀνακτοβουλίῃ τὴν προσωποκράτησιν ταύτην καὶ πεποιθὼς ὅτι τοῦτο συμφεδὲ τῇ ἀξιοπρεπεῖα τῆς αὐτοκρατορίας, οὐ μόνον θέλει αἰτήσῃ τὴν ἀποφυλάκισιν αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ πρόπευσαν ἱκανοποίησιν ἐν εἰδῇ αἰτήσεως, συγγνώμης ἢ τιμωρίας τοῦ διοικητοῦ, δὲν ἐτόλμησε νὰ δεχθῆ τὸν κόμητα Μοτζενίγον καὶ ἀπήντησε λίαν φρονίμως ποιῶν, ὅτι οὐδὲ κἂν ἐπιθυμῆ νὰ δώσῃ πίστιν ὅτι ἡ δημοκρατικὴ διακρινομένη ἔκπαλαι ἐπὶ τῇ ἐχεφροσύνῃ αὐτῆς ἤθελεν ἐπιτρέψῃ ἄνευ διαταγῆς αὐτῆς· ὁ στρατηγὸς νὰ διατάξῃ τὸν ὑποδεέστερον αὐτῷ διοικητὴν τῆς Ζακύνθου νὰ προσωποκρατήσῃ τὸν κόμητα Μοτζενίγον ἐναντίον τοῦ διεθνoῦς δικαίου, πληρεξούσιον ἀξιωματικὸν τῆς αὐτοκρατείας τῆς Ῥωσίας, ὅστις συμφώνως καὶ ἐπισήμως αὐτῆς διαταγῆς ἐξεπλήρου χρεὴ Ῥώσου ἐν Ζακύνθῳ ἀντιπροσώπου· καὶ ὅτι ἀπορεῖ μεγάλως ὅτι νῦν ἰδίως ἔχουσιν ἀμφιβολίας περὶ τῆς ἐν Ῥωσικῇ ὑπηρεσίῃ διαμονῆς αὐτοῦ, ἐνῷ πρὸ τῶσων ἤδη ἐτῶν κατὰ σειράν αὐτοὶ οὗτοι οἱ διοικηταὶ τῆς Ζακύνθου, αὐτῷ ὡς πληρεξούσιῳ τοῦ στόλου ἀπτείνοντο

κατὰ διαφόρους περιστάσεις. Φοβούμενος ὅμως ὁ νκυσάρχος Σπυρίδου μήπως δηλητηριάσωσι τὸν δεσμώτην (ὅπερ πολλάκις συνέβη ἐν Ἐνετίᾳ), διέταξε τὰ ἡμέτερα πλοῖα νὰ κκοποιήτωσι πκντοιστρόπως τὰ τῆς Ἐνετίας ἐμπορικὰ καὶ κρκοτοῦντα αὐτὰ νὰ τκ προσάγωσιν εἰς Πάρον ἐπὶ τῆ προφάσει ὅτι προμηθεύουσι τοῖς Τούρκοις πολεμεφόδια. Ὁ ἐν τῆ Ἄνατολῆ στρατηγὸς Ρενιέρη ἀπετάθη περὶ τούτου πρὸς τὸν νκυσάρχον Σπυρίδου, ὅστις ἀπήντησεν ὅτι οὐδὲ κὰν ἀκρόασιν θέλει δώσῃ μέγχις οὐ δὲν λυθῆ τὸ ζήτημα τοῦ κόμητος Μοτζενίγου. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἕνεκα τοῦ περὶ δηλητηρίασεως φόβου ὃν εἶχε, διέδωκε ψευδῶς, ὅτι πᾶν τὸ συμβητόμενον τῷ δεσμώτῃ θέλει συμβῆ καὶ τοῖς αἰχμαλώτοις Ἐνετοῖς οὓς ἐκρκοτοῦμεν, ὅπερ τοσοῦτον ἐφόβητε τὴν βουλήν, ὥστε ἔσπευσε ν' ἀπολύσῃ τὸν κόμητα, ἀνγγεῖλκα αὐτῷ συνάμα ὅτι ἐπὶ ἀπειλῆ θανάτου ἀπαγορεύεται αὐτῷ ἢ ἐν τοῖς ὄριοις τοῦ κράτους δικμονή. Καὶ ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ ἐν τούτοις εὐρίσκόμενος ὁ κόμης ἕνεκα τοῦ ζήλου καὶ τῆς φρονήσεως αὐτοῦ, καὶ οὐδ' αὐτῆς τῆς ἀφανισθείσης περιουσίας αὐτοῦ φειδόμενος, εὔρε μέσον νὰ προσενέγκῃ ὑπηρεσίας τῷ στόλῳ ὡς ἐκν εὐρίσκατο ἐν Ζακύνθῳ καθ' ὅτι ἐξαγοράσας τοὺς φρουροῦντας αὐτὸν ἀξιωματικούς, ἤρξατο ἀνταποκρινόμενος μετὰ τῶν γνωρίμων αὐτῷ πλουσίων Κερκυρκίων, οἵτινες ἐχορήγουν αὐτῷ δάνεια δι' ὧν ἐξηγόραζε τοὺς ἀξιωματικούς, καὶ τοιοουτρόπως εἶχε τὸ μέσον ν' ἀναγγέλλῃ τὰ πάντα τῷ νκυσάρχῳ, ὅστις εὐρίσκαται νῦν ἐν Περτροπόλει δυνάμενος νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τοῦτο.

Σοὶ ἐξέθεσα ἀπάσας τὰς ὑπηρεσίας αὐτοῦ. Γνώρισον λοιπὸν νῦν τί ἀπώλεσεν ἐκ τῆς περιουσίας αὐτοῦ. Ἐν τῷ διαστήματι ἐπὶ τὰ ἐτῶν τῆς ὑπηρεσίας αὐτοῦ δὲν ἔλαβεν οὐδὲ ὀβολὸν μισθοῦ ἢ ἀμοιβῆς· διὰ τοὺς κκτκκόπους οὓς διετήρει ἐν Πελοποννήσῳ, ἐν πολλαῖς χώραις τῆς Ῥωμυλίας, ἐν Κρήτῃ καὶ Τύνιδι καὶ οὓς ἤμεθε πλουσιοπαρόχως, ὡσπύτως οὐδὲν ἔλαβε. Τρεῖς προσεκάλεσαν αὐτὸν εἰς Πίζαν, ἔνθα ὤρειλε νὰ μεταβῆ διὰ Ζακύνθου μέγχι τοῦ βασιλείου τῆς Νεκπόλεως, ἐκεῖθεν δὲ δι' ἀπάσης τῆς Ἰταλίας μέγχι Πίζης καὶ τανάπκλιν' δις ἀπέστειλαν αὐτὸν εἰς Ἐνετίαν, οὐδέποτε χορηγήσαντες αὐτῷ τὰ τῆς ὀδοπορίας. Ἢ ἐκ τῆς λεηλατηθείσης οἰκίας αὐτοῦ ζημία ἀνέρχεται εἰς εἰκοσκακισχίλια ρούβλια. Ἀπώλεσε δὲ ἐν ταῖς ὑπὲρ ἡμῶν ὑπηρεσίαις αὐτοῦ πᾶν ὃ τὴ κληρονόμησε παρὰ τῶν προγόνων αὐτοῦ. Παρὰβκαλε λοιπὸν, σὲ πκρκακλῶ αὐτόν, πρὸς τὸν Κκτακκωζηνόν, τὸν Ἀργύριον καὶ τὸν Μκρούτζην. Οἱ πρῶτοι δύο βεβκίως ὑπηρετήσαν καὶ εἰσιν ἐπάξιοι ἀμοιβῆς, ἀλλ' αἱ ὑπηρετικαὶ αὐτῶν οὐδὲ ὀλω, ἐξισοῦνται ἐκεῖναις ἀς προσήνεγκεν ὁ κόμης Μοτζενίγος. Σκίσηθητε, λοιπὸν ἐκν εἶναι δίκαιον ὁ κόμης Μοτζενίγος, ὃν διὰ πλείσττας ὄσας αἰτίκας ὤρειλον ν' ἀνταμείψωσι, καὶ πλείσττερας ὑπηρεσίας προσενεγκῶν καὶ πλείσττερα δεινὰ ὑποστὰς τοῦ Κκτακκωζηνοῦ, ὀλοσχερῶς σχεδὸν κκτκστραφεῖς, ἄχρη τούτε νὰ μῆ τύχῃ οὐδεμιὰς ἀμοιβῆς.

Ἰδοῦ, φίλε μου, τί με παρεκίνησε νά σοι γράψω τὴν μακρὰν ταύτην ἐπιστολήν. Ἐλπίζω δὲ ὅτι δικαιοσύνης ἕνεκεν καὶ ἀφοσιώσεως τῆ αὐτοκρατείας δὲν θέλεις λείψῃ φροντίζων ὑπὲρ αὐτοῦ.

(Ἐκ τῆς Ῥωσικῆς).

Κ. Α. Παλαεολόγος.

Ο ΚΥΑΝΟΣ*

IB'

Ὁ Θεὸς προστατεύει τοὺς ἀγαπῶντας.

Εἶχομεν ἤδη τὸ ἡμῖσι τῆς ὁδοῦ διακύνουσι ὅτε συνλητήθημεν μετ' ἄλλου τινὸς ταξιδιωτοῦ, ὡσεὶ πεντηκοντούτου. Περικαλύπτων οὗτος τὸ σῶμα διὰ μηλωτῶν μέχει πώγωνος, παρεῖχεν εἰκόνα παγετώδους ὄγκου ἐν μεσοῦντι Αὐγούστῳ καὶ συνετέλει εἰς τὸ νά σιωπῶμεν. Ἦτο μέγας καὶ στιβαρὸς, πρῶτον δ' ἐπιφανιόμενον χαρακτηρηστικόν του ἦσαν μακροὶ μύστακες, ψαρροί, κεκλιμένοι πρὸς τὰ κάτω καὶ συνεστραμμένοι κατὰ τὰ ἄκρα. Ἐκάστη θριξ τῶν ὀφρύων του εἶχεν ἰδίαν διεύθυνσιν, ὥστε τὸ σύνολον ἀπετέλει ἐν εἶδος θάμνων τραχέως ἐξεχόντων ὑπεράνω τῶν ὀφθαλμῶν, οἵτινες ἦσαν μικροὶ ἀναλόγως τοῦ ἐπιμήκους καὶ γωνιώδους προσώπου του· αὐτοὶ δὲ οἱ ὀφθαλμοὶ του περιπεφραγμένοι διὰ πυκνῶν καὶ σιμῶν βλεφαρῖδων ὠμοιάζον ὡς δύο ἄντρα ἐντὸς τῶν ὁποίων εἶχε κεκρυμμένας τὰς ἰδέας του. Τὸ στόμα ἦτο μέγα καὶ τὸ χεῖλος ὑπεροπτικόν, τὸ δὲ μέτωπον ἰκανῶς ὑψηλὸν πρὸς ἔνδειξιν πνεύματος, ἦτο ὑπὲρ τὸ δέον ὀμαλόν, ὥστε νά ἐγκρύπτῃ μεγαλοφυίαν.

Ὁ Μαξίνσκις μοι εἶπεν ὅτι ἦτο Ῥώσος καὶ δὲν ἐπέστητε πλέον τὴν προσοχήν του ἐπὶ τοῦ συνοδοιπόρου, ὡς εἰθισμένος παιδιόθεν εἰς τὸ βλέπειν τοιαύτης φυσιογνωμίας.

Ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος δσάκις τὸ βλέμμα μου ἐπιπτεν ἐπὶ τοῦ ἰδικοῦ του, ἐδείκνυεν ὅτι οὐδόλως ἤθελε νά προσέξῃ εἰς ἐμέ. Ἐμενεν ἀκίνητος, ὡσεὶ ἀποφεύγων τὸν ἐξευτελισμὸν τοῦ νά μᾶς παράτῃ τὸ θέαμα χειρονομίας τινός. Ἐν τούτοις ἡ μεγαλοπρεπὴς αὐτῆ στάσις, ἀντὶ νά μοι ἐπιβίβῃ δειλίαν, ὑπεκίνει τούταντίον ἰλαρότητα παρ' ἐμοὶ καὶ κατὰ στιγμὰς μόλις συνεῖχον τὸν γέλωτα. Ὁ ἐπιβλητικὸς ἐκεῖνος ἄρχων, ὅστις ἐφάνετο ἀπορῶν διότι παρεῖχε τὴν τιμὴν εἰς τὸν κόσμον νά ζῆ ἐν αὐτῷ, μὲ δισκεδάζεν. Ὁ Μαξίνσκις μὲ ἐβεβχίου ὅτι οὐδόλως τὸ ἐξωτερικόν του ἦτο παρά-

* Ἰδὲ σελ. 608.

τυπον, ὅτι πολλοὺς ἄλλους τοιοῦτους ἐμελλον νὰ ἴῳ ἐκεῖ καὶ ὅτι οἱ Ῥῶσοι ἦσαν ὅλοι σχεδὸν ὅμοιοι πρὸς αὐτόν. — Οἱ κύριοι οὗτοι, ἔλεγε, θηρεύουσι πρὸ παντός τὸ μεγαλεῖον· συνεπεῖχ τούτου πᾶσα κίνησις ἀπαγορεύεται.

Ὁ γέλως μου ἐξέσπασε μεταδοθεὶς καὶ εἰς τὸν Μαξίνσκην, ὅστις ὅμως ἤλεγχε τὸ ἀτόπημα τοῦτο εἰς τὸ ὅποιον τὸν παρέσυρα.

Ὁ μεγαλοπρεπὴς ἄγνωστος διετῆρει τὴν ἀπκθῆ ἀκινήσιαν του, ἐπκυζάνων διὰ τῆς ἀγριωπῆς ταύτης σοβρότητος τὸ ἀκράτητον τῆς εὐθυμίας μου.

«Τὶ τὰ θέλεις, εἶπον χαμηλοφώνως εἰς τὸν κόμητα. — Τὸ κακὸν ἤδη ἐγινεν. Ὁ ἄγνωστος οὗτος αὐτοκράτωρ μᾶς ἐχαρκατήρησεν ἤδη ὡς ἀνθρώπους ἀναγώγους. Ἀντὶ λοιπὸν νὰ θλίβωμαι, ὕπερ καὶ οὐδὲν ἠθελεν ἐπανορθώσῃ, προτιμῶ νὰ ἐνεργήσω ὡσάν ἤμην μόνος».

Ταῦτα δὲ λέγων, ἐξήγαγον ἐκ τοῦ θυλακίου μου τὸν φάκελλον, ἐνθα εἶχον τοποθετήσῃ τὰς εἰκόνας τῶν δεσποινίδων Β*** καὶ ἀπελάμβανον τῆς θέας αὐτῶν, τῆς ὁποίας εἶχον στερηθῆ ἀφότου ἐλάβομεν τὴν τιμὴν νὰ συνοδοιπορώμεν μετὰ τοῦ ἄρχοντος.

Ὁ Μαξίνσκης μοι ἀφῆρσε τὴν εἰκόνα τῆς Ῥενέ καὶ μόλις ἀφοῦ ἐπὶ πολὺ τὴν ἐθεώρητεν, ἀπεφάσισε νὰ μοι τὴν ἀποδώσῃ. Κατ' οὐδένα τρόπον ἔστεργον νὰ τὴν ἐγκαταλείψω.

Ἀφρῆς ὑπάλληλός τις ἐνεφάνισθη ἐπὶ τῆς θυρίδος καὶ ἠρώτησε ποίαν διεύθυνσιν ἐπρόκειτο ν' ἀκολουθήσωμεν. Ἐσιώπησα περιμένων μετὰ χαρᾶς ν' ἀκούσω μίαν λέξιν προφερομένην ὑπὸ τοῦ συνοδοιπόρου, ἀλλ' ἡ χαρὰ μου ταχέως μετετρέπη εἰς δυσκρέσκεικν, ὅταν ἤκουσα ὅτι καὶ ἐκεῖνος διευθύνετο εἰς Βαρσοβίαν.

«Ἐπιθυμῶ νὰ μεταβῶ εἰς ἄλλο χωρίσκ τῆς ἀμαξοστοιχίας!» ἀνέκραξκ.

Ἐφθάσαμεν εἰς τὸ χωρίον Κάτσοβιτζ, ἐπομένως ὁ Μαξίνσκης εἰσήρχετο εἰς τὸ πάτριον ἔδρακος.

Μικρὸς ποταμὸς ὠλίσθησεν ἀφρῆς ὡς κυανῆ ταινία ὑπὸ τὴν ἀμαξοστοιχίαν, ἐφθασε δὲ συνάμκ εἰς τὰ ὄτα μου, ἄγνωστον πόθεν ἐρχομένη ἢ λέξις:

«Γρανίκα!»

Διεδαίνομεν τὸ σύνορον, ὃ δὲ κόμης λητμονῶν τοὺς κινδύνους τοὺς ὁποίους διέτρεχεν

«Ἐραΐα μου Πολωνίκα!» ἀνέκραξε. Καὶ εἶτα ψιθυρίζων προσέθηκε: «Τὸ ἤλιπες νὰ μ' ἐπανίδης εὐτυχῆ, σύ, τὴν ὁποίαν ἐγκατέλιπον διὰ ν' ἀποθάνω! Ποσάκις ἤκουσες ἀπὸ τῶν χειλέων μου τὸ ὄνομα ἐκείνης ποῦ ἀγαπῶ! Ὁά σου τὸ εἰπῶ καὶ πάλιν τῶρα, ὅτε πρόκειται νὰ ἐνωθῆ μὲ τὸ ἰδικόν μου.»

Ἄλλ' ἡ θεία τῆς ἐρειπωμένης ταύτης χώρας, τῆς ἐρημωμένης ταύτης

γῆς, ὕγρα; κἀίτοτε ἀπὸ τοῦ αἵματος τῶν τέκνων αὐτῆς, τὸν ἔκαμε νὰ χωρῖσῃ.

«Τάλαινα πατρίς!» εἶπε καὶ ἔκλινε τὸ μέτωπον.

Δὲν ἐτόλμησεν νὰ λύτῳ τὴν ἐπικκολουθήσατὰν σιωπὴν. Εἶδον δὲ τὸν Ῥῶτον δίδοντα διὰ πρῶτην τότε φορὰν σημεῖον ὑπάρξεως. Ἐστρεψε τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν τετραρχούμενον Μαξίνσκην καὶ τὸν ἐτίμησε διὰ λοξοῦ βλέμματος, ὅπερ ἐτήμκινε «Καὶ σὺ λοιπὸν εἶσαι ἄθλιος Πολωνός!»

Νέα κεφαλὴ ὑπκλλήλου, φέρουσα σκουφρον μικρὸν ἐκ βοστρυχώδους μηλωτῆς, μᾶς ἀνήγγειλεν ὅτι ἔπρατε νὰ καταβῶμεν ὅπως τελεσθῆ ἡ τελωνειακὴ ἐπίσκεψις τῶν πραγμάτων καὶ ἡ ἐπιθεώρησις τῶν διαβατηρίων μας. Ἐλάθουμεν λοιπὸν φύρδην μίγδην ἐπενδύτας, σχεπάσματα, σάκκους ὀδοιπορικοῦς καὶ ἐρρίθθμεν ἔξω τοῦ ὄχηματος.

Εἶπε γελοῖα ἡ πολεμικὴ σοδοκρῆσις, μεθ' ἧς ἐξετάζονται οἱ εἰτερχόμενοι εἰς τὸ πολωνικὸν ἔδαφος ξένοι. Πυγμαῖσι στρατιῶται με δασεῖας γενειάδας καὶ μικρὰ λευκὰ ξίφη παρατάσσονται ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς διαβάσεώς σας καὶ σᾶς παρακολουθοῦσι με ὄμματὰ ὀξέα, φλογερά. Ὁ ἐπὶ τῶν διαβατηρίων ὑπάλληλος, ἔχων ὄψιν αὐτόχρημα αἰμοδόρον, ἔστρεψε καὶ πάλιν ἔστρεψε μετὰ τῶν χειρῶν του τὸ διαβατήριον τοῦ Μαξίνσκην. Παρητήρει μετὰ προσοχῆς ὅτε μὲν τὸ χαρτίον, ὅτε δὲ κατὰ πρόσωπον τὸν φίλον μου, τοῦ ὁποίου ἡ ἀριστοκρατικὴ φυσιογνωμία καὶ ὁ δίκτυρος ὀφθαλμοὺς ὑπέφκινον πατριωτισμὸν μὴ χρήσιμον εἰς τὴν περίστασιν.

Ἡρώτησα τότε ἀπλῶς ἂν εἶχε καλῶς τὸ διαβατήριον τοῦ ἀδελφοῦ μου, ἔλαθον δὲ ὕφως τοσοῦτῳ ἀπλοϊκόν, ὥστε ὁ ὑπάλληλος ἐπέισθη.

Διήλθομεν.

Ὁ Ῥῶτος συνοδευόμενος ἤδη ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν αὐτοῦ, μᾶς ἠκολούθει. Ἀντὶ παντὸς ἄλλου ἐπρόφερε μεγαλοφῶνως τὸ ὄνομά του, ὅπερ ἀκούσαντες οἱ ὑπάλληλοι, πάντες ἀπεκαλύφθησαν. Ἦτο δικάσιμον πρόσωπον. Ἡμεῖς, ἀνχμείναντες τὴν εἴσοδόν του εἰς ἓν ὄχημα τῆς ἀμαξοστοιχίας, εἰσήλθομεν εἰς ἄλλο κενὸν καὶ ἠλπίσσαμεν ὅτι ἀπηλλάγγμεν διὰ παντὸς πλέον τῆς ἐμφανίσεώς του. Ἀλλ' ἐνίστε ἡ τύχη φαίνεται ὡσεὶ ἐπίτηδες συνδέουσα ἡμᾶς με πρόσωπα τὰ ὁποῖα ζητοῦμεν ν' ἀποφύγωμεν ὡς ἀντιπαθητικά. Ὁ Ῥῶσος ἐκεῖνος ἔμελλε νὰ παρακολουθήσῃ τὴν ζωὴν μας ὄλην ἢ συνάντησί; του προὐκάλεσε σειρὰν γεγονότων ὅλως ἀπροσδοκῆτων.

Μετ' ὀλίγον ἐζήτησα τὰς εἰκόνας τῶν φιλιτάων μου ἵνα ταῖς ἀνκοινώσω ὅτι διέβημεν τὰ σύνορα ἄνευ ἀπευκταίου τιμῆς, ἀλλὰ δὲν τας εἶρον. Ἡρεῦνηται πανταχοῦ, ὁ Μαξίνσκης ἐπίσης, ἀλλὰ μάλιστα. Ὁ φάκελλος θὰ εἶχε πέση ἐκ τοῦ θυλακίου τοῦ ἐπενδύτου μου. Ὁ δυστυχῆς κόμης ὠδύρετο περισσότερον ἔμοῦ καὶ μοι ἀπηύθυνεν ἀπεῖρους ἐλέγχους. Ἡρώτησα τὸν ὀδηγὸν τῆς ἀμαξοστοιχίας, ὅστις μ' ἐβεβίωσεν ὅτι οὐδὲν εἶδε. Ἐπέκρετο ἤδη ἡ στιγμή τῆς ἀνχωρήσεως, ὅτε εἶδον ὑπηρετὴν τοῦ Ῥώσου

εκείνου ἐρχόμενον πρὸς με καὶ δμιλοῦντά μοι Πολωνιστί. Οὐδὲν ἠνόησα, ἀλλ' ὁ Μαξίνσκη ἐξήλθεν ἀμέτωπος τῆς θυρίδος καὶ τῷ ἐλάλησε διὰ φράσεων, τὰς ὁποίας ὁ ὑπηρετὴς διέκοπτε διὰ λέξεων καταληγουσῶν ὁμοιομόρφως :

« Τάκ, τάκ, τάκ, τάκ ».

Ἐδέησε νὰ ἀναμείνω τὸ τέλος τῆς συνδιαλέξεως ταύτης, ἵνα λάβω ἐξηγήσεις. Ἐπὶ τέλους δ' συριγμὸς τῆς ἀναχωρήσεως ἠκούσθη καὶ ὁ ὑπηρετὴς ἐξηφανίσθη.

— Φίλε μου, εἶπεν ὁ Μαξίνσκη, ὁ Ῥώσος μὲς ἐρωτᾷ ἂν ἐχάσαμεν τίποτε. Φαίνεται ὅτι θὰ εὔρε τὰς φωτογραφίκας, ἀλλὰ δὲν εἶπεν εἰς τὸν ὑπηρετὴν περὶ τίνος πρόκειται.

— Ὡ χρηστὲ Μοσχοβίττα, ἐχέμυθε ἄνθρωπε ! ἀνέκραξα.

— Εἶνε κύριος πολὺ καθὼς πρέπει.

— Καὶ ἀρίστης ὑγείας διὰ τὴν ἱλικίαν του, διότι φαίνεται ἀρκετὰ προχωρημένος.

ΙΓ'

Τὸ ξηρὸν ξύλον ἀνάπτει εὐκολώτερον τοῦ γλωροῦ.

Εἰς τὸν πρῶτον σταθμὸν εὐρέθημεν δι' ἐνὸς πηδήματός πλησίον τοῦ Ῥώσου. Ἐξήρχηεν ἐκ τοῦ θυλακίου του τὸν φάκελλον χωρὶς νὰ μετακινήθῃ ἐκ τῆς ἀγαπητῆς του στάσεως ἔμνε πάντοτε στηρίζων ἀξιοπροπῶς τὰ νῶτα. Ἄλλ' ὠμίλησε ! καὶ γαλλιστὶ μάλιστα !

Εἶπε λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος οὗτος μετ' ἀδιαφορίας.

« Μετὰ τὴν ἀναχώρησίν σας εὔρον τὰς εἰκόνας ταύτας. Θὰ ἦνε βεβαίως ἀδελφαί σας ».

— Δὲν εἶνε ἀδελφαί μὲς αἱ κυρίαι αὐταί, ἀπεκρίθη ὁ Μαξίνσκη, ἀλλὰ μὲς εἶνε οὐχ ἤττον πεφιλημέναι, διὸ καὶ σὰς εὐχαριστῶ χιλιάκις.

— Ἐγὼ μᾶλλον πρέπει νὰ σὰς εὐχαριστήσω, εἶπεν ὁ Ῥώσος, μειδιῶν περίπου, διότι ὅπως βεβαιωθῶ ὅτι δὲν μοι ἀνῆκεν ὁ φάκελλος ἐδέησε νὰ πκρατηρήσω τὸ περιεχόμενον· σὰς ὀφείλω λοιπὸν τὴν θέαν ὠραίων προσώπων ».

Ὁ Μαξίνσκη μοι ἔδωκε τὴν εἰκόνα τῆς Αὐγούστας κρατήσας δι' ἑαυτὸν τὴν τῆς Ῥενέ, τὴν ὁποίαν καὶ πάλιν τῷ ἀφῆρσα.

Ὁ συνοδοιπόρος ἐμειδίκαε βλέπων τὴν ἐπὶ τούτῳ κατήρειν τοῦ νεκρίου. Χωρὶς νὰ φαίνεται παρηκολούθει ὅλα ἡμῶν τὰ κινήματα.

Ἀπεσῶρθη μετὰ τοῦ κόμητος εἰς τὴν ἄλλην ἄκραν τοῦ ὄχθηματος.

« Μοὶ ἔρχεται μίξ ἰδέα, τῷ εἶπον, νὰ συνδέσωμεν γνωριμίαν μετὰ τοῦ Ῥώσου τούτου. Ἴσως δυναθῇ νὰ μας χρησιμεύτῃ.

— Τὸ πᾶν εἶνε εἰς χεῖράς του, ἀλλ' εἰς ἣν ἐβρισκόμεθα θέσιν τὰ ὑψηλὰ

πρόσωπα εἶνε μᾶλλον ἐπικίνδυνα. Ἐκτός τούτου δὲν ἐπιθυμῶ νὰ ἔχω σχέσεις μὲ Ῥώσους.

— Τοιοῦτος ἄνθρωπος δὲν θὰ θελήσῃ ποτὲ νὰ ταπεινωθῇ μέχρι καταδόσεως προγεγραμμένου.

— Ὅχι, ἀλλ' ἔσως δὲν καταδεχθῇ νὰ τον συνδράμῃ.

— Τίς οἶδε;

— Ἐφάνη πρὸς ἡμᾶς εὐγενής· κατὰ συνήθειαν καὶ τίποτε πλέον.

— Ἔχει περιέργειαν! Ὅπωςδὴποτε οὐδεμίαν ἔσως θὰ εὕρωμεν εὐκαιρίαν ἵνα προσπελάσωμεν πρὸς ἄνθρωπον τοιαύτης περιωπῆς. Ἄφες με νὰ ἐνεργήσω κατὰ βούλησιν.

Ἡ ἀμαξοστοιχία πάλιν ἐσταμάτησε.

«Κύριε, εἶπον εἰς τὸν Ῥώσον, δὲν ἐπιθυμοῦμεν νὰ σᾶς ἐνοχλῶμεν περισσότερο διὰ τῆς παρουσίας ἡμῶν εἰς τὸ ὄχημα τοῦτο, ὅπου ἔσως θὰ ἐπροτιμᾶτε νὰ μείνετε μόνοις.

— Δὲν μ' ἐνοχλεῖτε διόλου. . . θὰ λυπηθῶ μάλιστα ἂν με ἀφίσετε ἤδη ὅτε διήλθομεν ὁμοῦ τόσον δρόμον.

— Τότε ἐπιτρέψατέ μοι νὰ σᾶς ὀνομάσω τὸν φίλον μου, κόμητα Μαξίνσκη.

— Εἰσθε Πολωνός! Τὸ εἶχα μαντεύσῃ, εἶπεν. — Ἡ ἐθνικότης εἶνε γεγραμμένη ἐπὶ τῆς φυσιογνωμίας ἐκάστου.

— Σεῖ; δὲ εἰσθε Ῥώτος, Κύριε; ἠρώτησεν ὁ Μαξίνσκης.

— Μάλιστα.

— Ῥωσικὰ καὶ Πολωνικὰ εἶνε δύο ἔθνη οὐδόλως ἀγνώμενα, εἶπον ἐγὼ γελῶν.

— Τὸ ἔθνος πολλάκις δὲν ταυτίζεται μὲ τὸ ἄτομον ὡς πρὸς τὰ αἰσθηματὰ, παρετήρησεν ὁ Ῥώτος.

Ὁ Μαξίνσκη ἐφάνετο καθητυχάσας ὀλίγον. Ἐξηκολούθησα:

— Ἐγὼ ὀνομάζομαι Φρᾶντζ Τίλμκν, γεωπόνος καὶ γαιοκτημῶν.

— Λοιπόν, εἶπεν ὁ Ῥώτος, — ἀφοῦ σεῖ μοι ἐφανερῶσατε τὰ ὀνόματά σας πρέπει καὶ ἐγὼ νὰ σᾶς εἶπω τὸ ἰδικόν μου.

— Διατί; διέκοψα. — Σᾶς ἐγνωρίσαμεν ἀρκετὰ διὰ τῆς μεγάλης εὐεργεσίας, ἣν μᾶς ἐκάμετε. Τί ἄλλο ἀπαιτεῖτε; Ὑπόχουτιν ἄνθρωποι τῶν ὁποίων ἀνέκαθεν γνωρίζει τις τὸ ὄνομα καὶ οὐδέποτε λαμβάνει ἀφορμὴν νὰ ἐκτιμήσῃ τὴν καρδίαν.

Ἡ διάκρισις μου τῷ ἤρесе.

— Τῇ ἀληθείᾳ, εἶμαι πολὺ εὐχαριστημένος διότι σᾶς συνήντησα, εἶπε μὲ ὕψος προστατευτικόν. Οὐδὲν τὸ μᾶλλον ἐνδιαφέρον ὅσον οἱ ταξιδιωταὶ καὶ ταξιδιωτὰ μάλιστα χάνοντες τόσον ὠραίας φωτογραφίας.

Ἡ ὄψις τοῦ Μαξίνσκη πάλιν ἐπεσκιασθη.

— Εἶνε ἀναμφίβολον, ἐξηκολούθησα, ὅτι ἡ θέσις μας εἶνε ἐκ τῶν περιεργότερων.

— Τὸ ἠγνόησα ἐξ ὄλων τῶν λεπτομερειῶν. Μίχ ἐκ τῶν δύο εἰκότων, ἀν δὲν ἀπατώμαι, ἀρέσκει εἰς τὸν φίλον σας.

— Εἶνε μνηστή του, ἢ μάλλον ἐκείνη, τὴν ὁποίαν ἀγκπᾶ καὶ πρόκειται νὰ νυμφευθῆ. Ὑπάρχουσιν ὅμως δυσκολίαι τινές, αἱ ὁποῖαι, μάλιστα μᾶς ἀναγκάζουν νὰ ταξιδεύωμεν ἤδη εἰς Πολωνίαν.

— Δικτὶ ὅμως κρκατεῖτε καὶ τὰς δύο εἰκόνας σας, ὅστις δὲν εἶσθε μεμνηστευμένος πρὸς οὐδεμίαν; Αὐτὸ δὲν ἐννοῶ.

— Εἶνε ἀπλούστατον. Ἀγαπῶ καὶ τὰς δύο.

— Εὐρίσχετε τοῦτο ἀπλοῦν! . . . Ἴσως ἀγαπᾶτε τὴν μίαν ἐξ ἔρωτος καὶ τὴν ἄλλην ὡς φίλος.

— Ἀκριβῶς.

— Κὶ ἀγκπᾶθε ἐπίσης;

— Ὡ! Δὲν γνωρίζω τίποτε. Ἄν ποτὲ ἐκείνη, τὴν ὁποίαν ἀγκπῶ, ἔστεργε νὰ μοι δώσῃ τὴν καρδίαν της, ὧφειλε νὰ γείνη ἀγρότις, ὅπως ἐγώ, διότι δὲν δύναμαι νὰ μεταβάλω τὴν ζωὴν μου.

— Αὐτὸ εἶνε ῥωμκντικώτατον. Πιστεύετε δὲ ὅτι ἡ δεσποινὶς αὕτη εἶνε ἱκανὴ νὰ ἐνδώσῃ εἰς τοιαύτην τινὰ ἀπαίτησιν, νὰ ἐκτελέσῃ τοιαύτην θυσίαν;

— Σᾶς εἶπον ὅτι δὲν πιστεύω εἰς τίποτε καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐλπίζω τίποτε ἀκόμη.

Ὁ Ῥῶσος ἔμεινε σκεπτικὸς ἐπὶ τινὰς στιγμὰς καὶ εἶτα προτέθηκεν ὡσεὶ ἐξάγων τὸ συμπέρασμα τῆς συνομιλίης.

— Ὡστε ἐκ τῶν δύο τούτων συνοικετίων κανὲν ἀκόμη δὲν ἀπεφατίσθη. Ἐστράφη ζητῶν ἐντὸς τοῦ σάκκου του σιγάρα, ἐξ ὧν μᾶς προτέφερον.

— Ἀλλά, ἐξηκολούθησε, — δὲν μοι εἶπατε τὰ ὀνόματα τῶν δεσποινίδων τούτων.

— Ὡ τὰς γνωρίζετε ἀνακριβόλως.

— Μὲ τὰς τοιαύτας ἡμιτελεῖς ἐκφράσεις, ἐρεθίζετε μεγάλως τὴν περιέργειάν μου. Τὸ νὰ μοι λέγετε ἤδη ὅτι γνωρίζω τὰς δεσποινίδας ταύτας μὲ ἀναγκάζει νὰ ἐπιθυμῶ σφοδρῶς νὰ μάθω ποῖα εἶνε.

Ὁ Μαξίνσκης μοὶ ὤθει τὸν ἀγκῶνα μετ' ἀνησυχίας μὴ διαφυγούσης τὸν Ῥῶσον.

— Ὁ κ. κόμης σᾶς ἀπκγορεύει νὰ μοι ὀμιλήσητε, εἶπε. Διστάζει ἴσως πρὸς τῆς ἔχεμυθίης Ῥώσου.

— Ὅχι, δὲν διστάζω, ὅτκν μοι δώτῃ τὸν λόγον του νὰ τηρήσῃ τὸ μυστικόν, εἶπεν εἰλικρινῶς ὁ Μαξίνσκης.

— Τότε, σᾶς ὑπόσχομαι πᾶσαν ἔχεμυθίαν.

— Ἡ ὑπόσχεσις αὕτη, κύριε, ἐπανέλαβον ἐγώ, δὲν εἶνε ὁ μόνος λόγος, ὅστις μὲ πείθει νὰ σᾶς ἐμυστηρευθῶ. Νομίζω ὅτι σᾶς ἐμπνέομεν μικρόν τι ἐνδικέρρον, ὅταν δὲ τις ἔρχεται εἰς ξένον τόπον εἶνε εὐτυχὴς εὐρίσκων

πρόσωπα τὰ ὅποια ἔσως ἤθελαν συγκατανεύσει νὰ τὸν ὑποστηρίξωσιν. . . Ἡ μίξις τῶν δεσποινίδων εἶνε θυγάτηρ τοῦ δουκὸς Β*** καὶ ἡ ἄλλη ἀνεψιὰ του.

— Τοῦ Δουκὸς Β***, τοῦ ἄλλοτε πρέσβευς;

— Ἀκριβῶς τοῦ ιδίου.

— Τὸν εἶδον πολλὰκις. Καθ' ὅσον ὁμοῦς ἀφορᾷ εἰς τὰς κυρίες, ἤκουσα μόνον νὰ γίνεται λόγος περὶ τῆς κκλλονῆς των.

Ἐφθάσαμεν εἰς Βαρσοβίαν.

— Ἐλπίζω ὅτι θὰ ἐπανίδωμεν ἀλλήλους, εἶπεν. Ἐγὼ θὰ μείνω ἐπὶ τινὰς ἡμέρας; ἐδῶ. Εἰς ποῖον ξενοδοχεῖον θὰ καταλύσετε;

— Εὐκόλως δύνασθε νὰ μᾶς εὑρῆτε, διότι ἐδῶ ἐν μόνον ξενοδοχεῖον ὑποφερτὸν ὑπάρχει, ἀπεκρίθη ὁ Μαξίνσκις.

— Ἐχετε δίκαιον. Λοιπὸν, θὰ ἰδωθῶμεν ἐκ νέου, κύριοι, εἶπεν ὁ Ἰώσος ἀπομακρυνόμενος ἡμῶν.

— Θὰ ζητήσης νὰ ἐπανίδης τὸν ἄνθρωπον τοῦτον; μὲ ἠρώτησεν ὁ κόμης, ὅτ' ἐμείναμεν μόνοι.

— Ἐγὼ ὄχι. Ἐκεῖνος θὰ μὲ ζητήσῃ.

— Ἄκουσε, φίλε μου. Δὲν γνωρίζεις τὸν ῥωτικὸν χαρχκτῆρα; ἐγὼ τὸν γνωρίζω καλῶς καὶ τρέμω ὡς ἐκ τοῦ κινήματός σου. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος θὰ ἔχη μίαν ιδέαν διὰ νὰ μεταβάλῃ τόσον αἰφνιδίως τὸν τρόπον πρὸς ἡμᾶς.

— Ἀναμφιβόλως ἔχει μίαν ιδέαν. Ἄνευ τούτου δὲν ἠδύνατο νὰ μᾶς χρησιμεύσῃ. Νομίζω ὅτι μαντεύω κατὰ τὸ ἥμισυ τὰς σκέψεις του.

— Καὶ ἐγὼ τὰς μαντεύω καθ' ὁλοκληρίαν. Μία ἐκ τῶν εἰκόνων μᾶς τῷ ἀρέσκει. Κατ' ἀρχὰς ἐνόμισεν ὅτι ἦσαν κυρίαι δευτερευούσης τάξεως, ἥδη δὲ εὑρίσκειται πολλῶ μᾶλλον στενοχωρημένος ἐκ τῆς θέσεώς των ἢ ἐκ τοῦ ἔρωτός μας.

— Βλέπεις λοιπὸν ὅτι ἔννοεῖς; . . .

— Ἄν ἦνε ἡ Ἰενέ. . .

— Ἄν ἦνε ἡ Ἰενέ, ἥτις τῷ ἀρέσκει, δὲν θὰ τὸν χρειασθῶμεν. Ἄν ὁμοῦς ἦνε ἡ Αὐγούστα ἐννοῶ νὰ ἐπωρληθῶ τῶν κλίσεων τοῦ γεροντίου τούτου καὶ νὰ φέρω τὴν νεάνιδα νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ ἐμοῦ καὶ ἐκείνου. Θὰ γνωρίσω τότε ἂν ἡ ὑπεροφία ὑπερέχει τοῦ ἔρωτος ἐν τῇ καρδίᾳ της.

— Ἴσως ἔχεις δίκαιον καθόσον ἀφορᾷ εἰς τὸν ἔρωτά σου ὡς πρὸς τὰς ἐνταῦθα ὁμοῦς; ὑποθέσεις μας, δὲν ἐλπίζω τίποτε. Ἴδου ἄνθρωπος ἰσχυρὸς, νοήμων, πλούσιος, πεπειραμένος; ἀξιοῦς λοιπὸν σύ, ὅστις δὲν γνωρίζεις εἰμὴ τοὺς ἀγροῦς σου, νὰ τὸν μεταχειρισθῆς ὡς τυφλὸν ὄργανον; . . . εἶνε ἀνοησία.

— Μάθε τοῦτο: Ἐν πάσῃ πλεκτάνῃ ὡς καὶ ἐν τῷ ἔρωτι, οἱ νέοι φιλονοῦσι πρὸ τῶν γερόντων εἰς πέρας. Ἐν ᾧ οὗτοι σκέπτονται περὶ τῆς καλλιτέρας ὁδοῦ, ὁ νέος εἶνε ἥδη μακρὴν. Ἡ πείρα σταθμίζει, ἡ νεότης ἐνεργεῖ. Ἄφες με, λοιπὸν, νὰ ἐνεργήσω κατὰ βούλησιν.

ΙΔ'

Ἡ εὐτυχία ὁμοιάζει ἔνδομα, τὸ ὅποσον δὲν ἀρμόζει
ξείσου εἰς πάντα ἄνθρωπον.

Τὴν ἐπαύριον ἐξήλθον μόνος· ἵνα μεριμνήσω περὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ
Μαξίνσκη.

Ἐνεθυμούμην τὸ ὄνομα τοῦ Ρώσου, ἐκαλεῖτο Κάσκωφ. Ἐπληρορορήθη
ποῦ κατοικεῖ, καὶ ἀναζητήσας τὴν οἰκίαν, ἐτοποθετήθη εἰς ἀπόστασιν
τινα, καιροφυλακτῶν νὰ ἴδω τι ἐξ οὗ νὰ ὀδηγηθῶ.

Πολλάκις ἐν τῷ μέτῳ τῶν πικραπέτσισμάτων διέκρινα ἐπιφκινόμενους
καὶ ἀφανιζόμενους τοὺς μεγάλους αὐτοῦ μύτηκας καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς
πλανωμένους μεταξὺ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς στέγης τῶν οἰκιῶν. Εἶχεν ὕφος
ἀνήσυχον. . . . μελαγχολικόν.

Ἄναμφιβόλως εἶχεν ἐμπέτει εἰς σκέψεις.

Ἐπανελθὼν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον ἔμαθον παρὰ τοῦ Μαξίνσκη ὅτι κατὰ
τὴν ἀπουσίαν μου ἦλθεν ὑπρέτης τοῦ κ. Κάσκωφ, ζητοῦντος νὰ μὲ ἴδῃ
αὐθημερόν.

Ἐξήλθον ἀμέσως πάλιν καὶ ἐπορεύθη παρὰ τῷ Ῥώτῳ.

Ἄφου ἐκεῖνος ἔστειλε ζητῶν με, ὤφειλε ν' ἀρχίτῃ πρῶτος τὴν συνομι-
λίαν. Μετὰ τοὺς συνήθεις τυπικοὺς χαίρετισμοὺς ἐκάθισα καὶ περιέμεινα
σιωπῶν.

— Ἀπὸ χθὲς πολλάκις ἐσκέφθη περὶ ὑμῶν, εἶπε. Μοὶ ὑπεδείξατε ὅτι
ἠδυνάμην νὰ σὰς φανῶ χρήσιμος, καὶ ἤδη ἐπὶ τοῦτο σὰς προσεκάλεσα, ἵνα
μοὶ φανερώσητε τὴν δύναμιν νὰ πράξω ὑπὲρ ὑμῶν.

— Τὸ πᾶν!

— Μεγαλύνετε ὑπὲρ τὸ δέον τὴν ἰσχύον μου. Ὅπως δὴ ποτε ἀ; ἴδωμεν.

— Ὁὐ σὰς ὁμιλήσω ἤδη μετὰ πάτης· εἰλικρινεῖς, τοσοῦτω μᾶλλον
καθόσον ὁ φίλος μου εἶνε ἀπὼν! Ἴδου ἐν δυοὶ λέξεσιν ἡ αἰτία τοῦ ταξιδίου
μας. Μία παρενόησις ἀπεστέρησε τὸν κόμητα πάτης τῆς περιουσίας του
καὶ ἤλθομεν ὅπως δι' ὅλων τῶν μέτων ἀποπειραθῶμεν τὴν ἀνάκτησιν
αὐτῆς. Ὁ πατήρ του καὶ αὐτὸς ἐξωρίσθησαν λόγῳ τῆς συμμετοχῆς των
εἰς τὰς ἐπιτοπίους πολιτικὰς ταραχάς, τὰ δὲ ὑπάρχοντά των ἐδημεύθη-
σαν ἀδίκως. Ὁ κόμης εὐρίσκεται ἤδη ἐνταῦθα ὑπὸ πλαστὸν διαβητήριον
καὶ θεωρούμενος ὡς ἀδελφός μου. Πιστεύω, κύριε, νὰ αἰσθάνεσθε ὀπόσον
εἶνε μεγάλη ἡ πρὸς ὑμᾶς ἐμπιστοσύνη καὶ ὑπόληψις, ὥστε νὰ θέτω τὴν
ὑπὲρ ἡμῶν εἰς τὰς χεῖράς σας.

— Ἐννοῶ, ἐννοῶ καλῶς. Πρόκειται, λοιπόν, ἤδη ν' ἀποδοθῇ εἰς τε τὸν
πατέρα καὶ εἰς τὸν υἱὸν ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ περιουσία. Περὶ τούτου θὰ με-
ριμνήσω ἐγώ. Εἰπέτε μοι, ἐν τούτοις, — εἴσθε βέβαιος ὅτι καὶ ἂν ἀποτύ-

χωμεν ἢ δεσποινίς Β* * * θὰ μείνη πιστὴ εἰς τὸν νεκρὸν κόμητα ; Ἐν γέ-
νει τίς δύναται νὰ ἐγγυηθῆ περὶ γυναικὸς ; . . .

— Δύναμι νὰ σὲς βεβαιώσω ὅτι ἡ δεσποινίς Ῥενὲ οὐδέποτε θὰ μετα-
βάλλῃ αἰσθημάτων. Δὲν εἶχε κόρη ἀποδίδουσα τὴν ὑψίστην σημασίαν τῆς
ζωῆς εἰς μόνον τὸν πλοῦτον, ὁ δὲ πκτήρ τῆς θὰ συγκατανεύσῃ εἰς πᾶσαν
περὶ τούτου ἀπόφασίν τῆς. Ἡ δεσποινίς Ῥενὲ θὰ γείνη σύζυγος τοῦ Μα-
ξίνσκη ὅ,τι καὶ ἂν συμβῆ. Περισσότερα ὅμως ἐχέγγυα εὐτυχίως παρουσιάζ-
ζει ὁ γάμος ὅστις ἀνταποκρίνεται μὲ ὅλας τῆς κοινωνίας τὰς ἀπαιτήσεις.

— Ἐχετε δίκαιον. Ἡ ἐρώτησίς μου ἦτο πάντῃ ἄσχετος. Ἐπὶ τούτοις
δὲ σὲς ὑπόσχομαι πᾶσαν συνδρομὴν πρὸς εὐδωσίαν τοῦ σκοποῦ σὰς.

Ἀπὸ τινων στιγμῶν αἰ κινήσεις του καὶ ἡ φωνὴ του ὑπέφαινον ἐλαφρὰν
τινα συγκίνησιν. Ἐσκέπτετο ἕως ὅτι δὲν ὤφειλε νὰ συντελέσῃ εἰς ταχυ-
τέρην ἐπιτέλεσιν τοῦ γάμου ἂν ἡ ἀρέσκουσα αὐτῷ ἦτο ἡ μνηστὴ τοῦ
κόμητος.

— Ἐπιτρέψατέ μοι, ἐξηκολούθησε, νὰ ἴδω πάλιν τὰς εἰκόνας τῶν δε-
σποινίδων τούτων.

Τῷ παρουσίασα τὰς φωτογραφίας. Ἐθεώρει ἀλληλοδιαδόχως ἀμφοτέρως
ἐξίτου, χωρὶς νὰ σταματᾷ εἰς τὴν μίαν περισσότερον τῆς ἄλλης. — Ἦτο
συγκεινημένος.

— Ποίαν ἐκ τῶν δύο ἄρα ; ποίαν λοιπόν ! Ἐσκεπτόμην ἐγώ.

— Δὲν ἐνθυμοῦμαι νὰ τὰς εἶδον ποτέ. Εἶνε ὅμως χαριέσταται ! . . .

Ποίαν πρόκειται νὰ νυμφευθῆ ὁ κόμης ;

Δὲν κατάρθωσε νὰ κρατήσῃ περισσότερον τὴν ἀποφασιστικὴν ταύτην
ἐρώτησιν.

— Ποίαν ; ἐπαλέχθην ἐγώ. — Ἄς ἴδωμεν, μαντεύσατε ! . . .

Τὴν προπέταικν μου ταύτην ἐδικαιολόγησεν ὀπωσοῦν ἡ ιδιότης μου ὡς
γεωπόνου.

— Αὐτὴ θὰ ἦνε ἡ μνηστὴ του, εἶπε μετὰ τινα σιωπὴν δεικνύων τὴν
εἰκόνα τῆς Αὐγούστας.

— Πόθεν εἰκάζετε ὅτι θὰ ἦνε αὐτή ;

— Διότι ἔχει ὕφος ἀριστοκρατικόν, κεφαλὴν δημιουργηθεῖσαν διὰ νὰ
φέρῃ στέμμκ. Ἡ ἄλλη εἶνε ὑψηλοτέρα, λεπτοτέρα, ἕως καὶ μᾶλλον ἐλ-
κυστικὴ, ἀλλ' ἡ πρώτη εἶνε βασιλίσα.

— Ἐν τούτοις ὁ κόμης ἀγαπᾷ τὴν ἄλλην.

Μικρὸς γέλω ; τῷ διέφυγεν. Ἡ Αὐγούστα λοιπόν τῷ ἤρεσκε !

Ἡ ἀνακάλυψις αὕτη, ἂν καὶ προέβλεπον τὴν περίστασιν, μοὶ ἐπέφερε
ψῦχος εἰς τὴν καρδίαν.

— Ἄ ! Ἄ ! ἀνερχεξέ, δεικνύων τὴν εἰκόνα τῆς Αὐγούστας. Ἡ κυρία
λοιπόν πρόκειται νὰ μεταβληθῆ εἰς χωρικήν ;

— Ὅχι, δὲν εἶπον ὅτι πρόκειται τοιοῦτόν τι. Σὰς εἶπον μόνον ὅτι ἐγώ

θὰ ἐπόθουν τοῦτο ἂν ἠγαπώμην παρ' αὐτῆς. Ὑποθέσκατε, κύριε, ὅτι συλλυμβάνετε αἰφνης τὴν ιδέαν νὰ νυμφευθῆτε κόρην τινὰ τῶν ἀγγῶν· δὲν θὰ ἐπεθυμεῖτε νὰ μάθητε ἂν θὰ ἠδύνατο νὰ ζήσῃ ἐν τῷ ἡμετέρῳ κόσμῳ χωρὶς νὰ γίνηται ἀντικείμενον ἐπικνελημμένων δι' ὄμξας ταπεινώσεων;

— Ἰσως. . . . Καὶ ἐπὶ πόσον καιρὸν θὰ διακρίσῃ ἡ δοκιμασίᾳ αὕτη;

— Μεχρισοῦ πεισθῶ.

— Εἶνε τολμηρὰ ἢ ἀπόφασίς σας. . . . θὰ ἐμμεῖντε μέχρι τέλους;

— Ὡ! ναί!

Γραμμὴ φωτεινὴ διέταχεν αἰφνης τοῦ μικροῦς ὀφθαλμοῦ του.

— Εἴσθε μοναδικός! εἶπεν. Ἡδῆ δὲ ἄς τελειώσωμεν. Δότε μοι σημείωσιν τοῦ ὀνόματος καὶ τῶν λοιπῶν λεπτομερειῶν τῆς ὑποθέσεως τοῦ κόμητος, προσέθηκε μετ' ἀπρῶσπιότητος προθυμίας. Σὰς ὑπόσχουμι νὰ φέρω εἰς αἴσιον πέρας τὴν ἀπόπειράν σας.

Ἐνίκησα. Ἐρως θεῆ! εἰς ποίας δοκιμασίας δὲν ὑποβάλλεις τοὺς ἐγκλοπούμενους τὴν λατρείαν σου! Ὁ ὑπερήφανος ἐκεῖνος Ῥῶσος ἦτο ὑπὸ τὰς διαταγὰς μου.

— Ἐλπίζω δὲ τοσοῦτω μᾶλλον νὰ ἐπιτύχωμεν, συνεπέρανεν ὁ Ῥῶσος, καθόσον πρόκειται ν' ἀπονεμηθῇ δικαιοσύνη μᾶλλον ἢ χάρις. Οἱ Μαξίνσκι εἶνε πατριῶται καὶ οὐχὶ στασιασταί.

Ἐσήμανε τὸν κώδωνα καὶ ἐζήτησε τὴν ἀμαξίαν του.

— Πιστεύω μετ' ὀλίγον νὰ σὰς ἀνγγεῖλω εὐχάριστον τοῦ ζητήματος λύσιν, εἶπε. Δὲν θὰ σὰς ἐπκνίδω πλέον ἐδῶ, ἀλλὰ θὰ ἔχητε εἰδήσεις μου. Ἀναμείντε ταύτας χωρὶς νὰ προβῆτε εἰς οὐδὲν διάδημα, ἐκτὸς τοῦ νὰ συνάξῃτε ὄλα τὰ ἔγγραφα τὰ ἀπαιτούμενα διὰ τὸν γάμον τοῦ κόμητος. Καὶ ἐκεῖνος δύναται νὰ φανῇ, μὴ φοβῆσθε. Ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐδένα δικτρέχει κίνδυνον, εἶνε ὑπὸ τὴν προστασίαν μου. Πρέπει ὅμως νὰ ἔχετε ἀπόλυτον πρὸς ἐμὲ ἐμπιστοσύνην· μόνον ὑπὸ τὴν αἵρεσιν ταύτην ἀναδέχομαι νὰ σὰς συνδράμω. . . . θὰ ἔχετε τὴν δύναμιν νὰ περιμένετε;

— Σὰς δίδω τὸν λόγον μου.

— Ὑπομονή, λοιπόν, πρὸς εὐκολωτέραν ἀπόκτησιν τῆς ὁποίας, σὰς συμβουλεύω νὰ προσπαθήσετε νὰ διασκεδάτετε. Ἡ Βερσοβίᾳ εἶνε πόλις χαρίεσσα καὶ φιλόφρονος. Γελᾷ ὑπὸ τὰ δάκρυα τοῦ οὐρανοῦ της. Προσπαθήσατε καὶ σεῖς; νὰ γελάτητε, νὰ εὐθυμήσητε. Ἄν λάβετε ἀνάγκην χρημάτων λόγῳ τοῦ μακροῦ τῆς διαμονῆς σας, ἰδοὺ μίχ ἐπιταγὴ πρὸς τὸν τραπεζίτην μου. Ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἦσθε εἰς θέσιν νὰ μοὶ ἀποδώσητε τὰ χρήματα ταῦτα, διότι ἡ περιουσίᾳ τοῦ κόμητος θὰ τῷ ἀποδοθῇ. Ὑπεκινήσατε πολὺ τὴν συμπάθειάν μου καὶ τοῦτο θὰ σὰς ἀποδείξῃ ἡ ὑπὲρ ὑμῶν μέριμνά μου.

Οὕτω λοιπὸν ἀναχωρήσαντες ἄνευ οὐδεμιᾶς βεβήτου ἐλπίδος περὶ ἐπιτυχίας τῶν σχεδίων μας, εὐρομεν, πρὶν ἢ ἀλγύμη φθάσωμεν εἰς Βερσοβίαν,

τὸν ἄνθρωπον ὅστις ἐμελλε νὰ μεταβάλῃ τὰς ἀορίστους προσδοκίας ἡμῶν εἰς πραγματικὰ γεγονότα. Ἡ θεὸς πρόνοια μὲς ἐβοήθει.

Ὁ Μαξίνσκις, μεθ' ὅλα ὅσα τῷ εἶπον περὶ τῶν συμβάντων, ἐδυσπίστει πάντοτε πρὸς τὸν Κάσκωφ.

— Δὲν εἰξέρω δικτὶ, μοι ἔλεγεν, μεθ' ὅσα κκλά καὶ ἂν μὲς ὑπόσχεται, ὁ Ῥώσος οὗτος μὲ φοβίζει. Μόνον τὸ μῖσος οἱ ἐχθροὶ μὲς δίδουσιν ἄνευ λόγου. Ἴνα τεθῆ λοιπὸν εἰς τὴν διάθεσίν μὲς ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς πρέπει νὰ ἦνε πολὺ βέβαιος ὅτι θὰ πληρωθῆ, ἐπὶ ζημίᾳ ἕως τῆς ἰδικῆς σου εὐτυχίας.

Ἀηλαδὴ ὁ Μαξίνσκις ἀμφέβαλλε περὶ τῆς Αὐγούστας. Ἦτο οὐχ' ἤττον ἀλγεινὸν δι' ἐμέ καὶ τὸ αἶσθημα τοῦτο.

— Ἔστω! εἶπον. Θὰ γεννηθῆ τοῦλάχιστον φῶς ἐν τῇ καρδίᾳ μου. Βίκοσαέτις γυνὴ δεχομένη τοιοῦτον σύζυγον δὲν εἶνε ἀξία ν' ἀγαπᾶται.

Δεκαπέντε ἡμέραι παρήλθον ἄνευ οὐδεμιᾶς εἰδήσεως. Ὁ Μαξίνσκις ἀπέβαλε βαθμηδὸν καὶ τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν ἐλπίδα, ὅτε ἀφίκετο πρὸς αὐτὸν μία ἐπιστολὴ τῆς Ῥενέ.

«Εἶχον ἀρορμὴν δικαίων παραπόνων, ἔγραφε, διότι, καὶ τοι γνωρίζοντες τὴν ἀνησυχίαν μου, δὲν μὲ εἰδοποιήσατε ταχύτερον περὶ τῆς εὐτυχοῦς ἐκβάσεως τοῦ ταξειδίου σας. . . Ἄλλ' εἴμαι ἤδη τόσον εὐτυχής, ὥστε λησμονῶ τὰς παρελθούσας λύπας. Χθὲς ὁ κ. Κάσκωφ, εἰς τῶν φίλων τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσίας ἐφθασεν ἐδῶ καὶ ἀνήγγειλεν ὅτι ὁ Μαρκήσιος Μαξίνσκις, ὁ πατὴρ σας, τὸν εἶχεν ἐπιφορτίσει νὰ ζητήτῃ τὴν χειρὰ μου διὰ τὸν υἱὸν του.

Ὁ κ. Κάσκωφ, πνιγόμενος ἀπὸ τὰς ἐρωτήσεις ἡμῶν, μὲς εἶπεν ὅτι ἡ παρουσία σας εἶνε ἀκόμη ἀπαραίτητος εἰς Βαρσοβίαν μέχρι τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν θὰ λάβετε τὴν ἐπιστολὴν ταύτην. Ἀπαιτεῖται, λέγει, ἡ ὑπογραφή σας διὰ νὰ τακτοποιηθοῦν καὶ λάβουν κῦρος τὰ ἔγγραφα δι' ὧν ἐπανέρχεσθε εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν τῶν γαιῶν σας. Εἰσθε πολὺ πλούσιος, κύριε. Δι' ἐμέ, ὡς γνωρίζετε, τοῦτο δὲν ἔχει σπουδαίαν σημασίαν, μόνον ὁ πατὴρ μου ἐπαναλαμβάνει ὅτι δὲν βλάπτει ποσῶς, καὶ εἴμαι εὐχαριστημένη βλέπουσα τὸν πατέρα μου εὐτυχῆ. . . Σὰς περιμένομενα».

Ὁ Μαξίνσκις διέκοψε τὴν ἀνάγνωσιν καὶ μ' ἐθεώρει μετ' ἐκπλήξεως ὡσεὶ ἀναμένων ἀπ' ἐμοῦ τὴν ἐξήγησιν τῶν συμβάντων.

Πράγματι μόνον οἱ εὐφρεῖς ἄνθρωποι γνωρίζουσι ν' ἀποδίδωσιν ὑπηρεσίας· ὁ δὲ Ῥώσος αὐτὸς ἦτο θαυμαστίος.

— Ὁ πατὴρ μου ζῆ λοιπὸν! Εἶν' ἐλεύθερος, καὶ δύναμαι νὰ τὸν ἴδω καὶ νὰ τὸν ἀσπασθῶ! . . Ἡ Ῥενέ σύζυγός μου! . . ὦ! θὰ παρρροφήσω! ἔλεγεν ὁ φίλος μου.

Ἄλλ' ἡ ἐπιστολὴ δὲν ἔληγεν ἐδῶ. Ὁ κόμης ἐξηκολούθησεν ἀναγινώσκων.

α . . . Ὁ κ. Κάτκωφ, ὁ ἄγγελος οὗτος πάσης εὐτυχίας, θὰ μείνη πλησίον μας ὀλίγας ἡμέρας. Λέγει ἐπανειλημμένως ὅτι ὁ Φράντζ κατώρθωσεν ὅλα ταῦτα.

Ἄγχιπυτέ Φράντζ! οὐδὲν εἶδος εὐτυχίας ὑπάρχει δι' ἐμέ τὸ ὅποσον νὰ μὴ τοῦ θρεῖλω, νὰ μὴ τοῦ θρεῖλωμεν. Διὰ τοῦτο θέλω νὰ μοὶ χρεωσθῆ καὶ αὐτὸς κάτι τι. Ἡ Αὐγούστα, συνεπεῖχ ἰδικιτέρων μας ὀμιλιῶν, ἐδήλωσεν ὅτι δὲν ἐννοεῖ νὰ μείνη μόνη πλησίον τοῦ πατρὸς μετὰ τὸν ἰδικὸν μου γάμον· μ' ἐπιφορτίζει δὲ νὰ ἐρωτήσω τὸν Φράντζ τι σκέπτεται περὶ τούτου. . . . Ὁ πατήρ μου ἅμα τὸ ἤκουσεν, ἐμειδίκαε. Δὲν παρεμβάλλει οὐδὲν πρόσκομμα. . . Δύο λοιπὸν γάμοι συγχρόνως, τί χαρὰ!

«Δὲν σὰς λέγω ὅτι σὰς ἀγαπῶ. Ὡς σὰς τὸ εἰποῦν κατόπιν ὄλαι μου αἱ πράξεις, ὅλα μου ἡ ζωὴ.

*René B***.

Ὁλίγον ἔλειψε νὰ ὑποπέσω ἐκ νέου εἰς τὴν μέθην τῆς εὐτυχίας, εἰς τὴν περκαφορὰν τοῦ πάθους, ἅμκ ἤκουσα ὅτι ἡ Αὐγούστα ἐπέζητει τὸν ἐρωτᾶ μου.

— Καὶ σύ, λοιπὸν, καὶ σὺ εὐτυχής! ἀνεκράξεν ὁ κόμης ῥιπτόμενος εἰς τὸν τράχηλόν μου.

— Ὅχι ἀκόμη! Ὁ ἀπαντήσω εἰς τὴν Αὐγούσταν, ὅτι ἀπήντησα καὶ εἰς τὸν Μοσχοβίτην αὐτόν. Τὸ συνοικέσιον τοῦτο δὲν δύναται νὰ πραγματοποιηθῆ, ἐκτὸς ἂν ἐκείνη συγκατανεύη νὰ ζήσῃ ὅπως ἐγώ. Ἡ παρουσία δὲ τοῦ Κάτκωφ θὰ συντελέσῃ θαυμασίως εἰς τὸ νὰ ἐξέλθω τῆς ἀμφιβολίας, εἰς ἣν εὐρίσκουμαι. Εἰσῆχθη ἤδη παρὰ τῆ οἰκογενεῖα Β*** καὶ ἐγένετο εὐπρόσδεκτος, ὡς εὐεργέτης καὶ ὡς ἄνθρωπος μέγα ισχύων. Ἴδου αὐτὸς πεφιλημένος, λατρευτός. Ἐν τούτοις νομίζω ὅτι καλλιεργεῖ τὰς ἰδικὰς του ὑποθέσεις, ἐξυπηρετεῖ θαυμασίως τὰς ἰδικὰς μου. . . Καταπλήτσει διὰ τοῦ μεγαλείου αὐτοῦ. Τόσω καλλίτερον.

— Θαυμάζω τὸν χαρακτῆρά σου, Φράντζ. Ἐχεις ἀποτρόπαιον θάρρος. Διασχίζεις διὰ τῶν ἐνύχων τὴν καρδίαν σου ἵνα ἴδῃς τί περιέχει. Ἐχεις δίκαιον, ἀλλ' ὀπόσας βρασμούς θὰ ὑποστῆς!

Ἦρπασα τὴν χεῖρα τοῦ Μαξίνσκη.

— Ὡς ἐπεθύμεις λοιπὸν ν' ἀποκτήσω τὴν Αὐγούσταν λόγῳ ἐλλείψεως πάσης περιστάσεως τοῦ νὰ τὴν χάσω; . . . Σὺ θὰ ἐννεμεύετο ποτὲ γυναῖκα δυναμένην νὰ δοθῆ εἰς τὸν γέροντα τοῦτον;

— Ὡ! ὄχι!

Ὁ μικρῆσιος Μαξίνσκης ἐν τῇ ἀρχετύπῳ εὐθύτητι τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ ἐθεώρησε πάντῃ τὰ γενόμενα ὡς αὐστηρὰν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης. Ἡ ἐξορία εἶχε καταβάλλει τὴν ὑγείαν του πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ὁποίας ἦτο ἐπάναγλος νὰ δικυμῆν ἀνακαυόμενος ἐν τῇ γενεθλίῳ χώρᾳ, ἐνθα ἐμελλεν ἐντὸς ὀλίγου νὰ ἐπανέλθῃ ἐκ Ῥωσίας. Δὲν ἠδύνητο ἐπὶ τοῦ πρὸντος νὰ μεταβῆ εἰς Γαλλίαν, ἐπομένως ὁ υἱὸς του καὶ ἡ Ρενὲ ἤθελον

ἔλθῃ νὰ τὸν ἐπισκεφθῶσιν εἰς Πολωνίαν ἀμέσως μετὰ τὸν γάμον. Μὴ θέλων ὑπὲρ οὐδεμίαν ἐποφὴν νὰ ἐπιβρῆδύνῃ τὴν εὐτυχίαν τοῦ υἱοῦ του τὸν διέταξε νὰ μὴ ἀναμείνῃ αὐτὸν ἐπὶ πλέον εἰς Βαρσοβίαν, ἀλλὰ νὰ ἀνχωρήσῃ τὸ ταχύτερον, ἵνα καὶ ταχύτερον ἀπκνέλθῃ.

Ἐγκατελείψαμεν λοιπὸν τὴν Βαρσοβίαν, εἰθὺς ἄμα ὁ Μαξίμουσκις ἐκκρόνισε τὰς οἰκογενειακάς του ὑποθέσεις.

ΙΕ'

Πολλοὶ ἐκπρητοβοὶ εἶνα συμφέροντα νομίζοντες ὅτι προμαχοῦσι τῶν ἰδίων.

Κατὰ τὴν ἀπουσίαν μας ἡ οἰκογένεια Β*** εἶχεν ἤδη ἐγκλείψῃ τὸ Βράιτ, ὅπως ἐπανάλθῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς ἐπαρχίης ἐνθα ἤδη εὐρίσκετο καὶ ὁ Κάσκωφ.

Εὐθὺς ἄμα τῇ ἀφίξει καὶ μόλις ἐπανορθώσαντες τὴν ἀταξίαν εἰς τὴν ὁποίαν ὡς εἶδος εὐρίσκετο ἡ ἐνδυμασίᾳ μας μετὰ δύο ἡμερῶν καὶ δύο νυκτῶν συνεχῇ ὁδοιπορίαν, ἐνεφκνίσθημεν παρὰ τῷ Ῥώτῳ. Ἐδικαιοῦτο νὰ ἔχῃ τὴν πρώτην ἡμῶν ἐπίσκεψιν.

Ἐδέχθη τὰς εὐχαριτήτας ἡμῶν μετὰ μεγίστης μετριοφροσύνης. Τὸ ἔργον του δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ περατωθέν, ἔλεγε μὲ ὕφος πανούργον, εἰμὴ τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἠὰ ἐνομφευόμην τὴν Αὐγούσταν. Προσεπέθει νὰ τὴν πείσῃ, τῇ ἐξύμνει τὰς ἀρετάς τῆς καρδίης μου, τὸ πνεῦμά μου· τῇ ὠμίλει μετ' ἐνθουσιασμοῦ περὶ τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς, περὶ τοῦ θελγήτρου τῶν ὄσων, περὶ τῶν ἀνεξκντλήτων ἡδονῶν τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου. Τὸν εὐχαρίστησα καὶ τὸν παρεκάλεσα νὰ μὲ ἀρίσῃ νὰ ἐνεργήσω μόνος. Τοῦναντίον, τῷ ἔλεγον, ἐγὼ θὰ τῇ ἐπαινέσω τὸν κόσμον καὶ τὸν πλοῦτον, τὰς ἡδονὰς τοῦ κόσμου καὶ τὴν πολυτέλειαν. Θὰ τῇ ἀνκμνήσω τὴν χαράν, ἣν αἰσθάνεται θαυμαζομένη, τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἀκνγνωρίζεσθαι ὡς βσιίλισσαν καὶ ἐπιδεικνυσθαι. Ὁ χειμῶν εἶνε σκυθρωπὸς εἰς τὴν ἔκφυλιν. Ὁ σύζυγος ἐπὶ τέλους καθίσταται μονότονος. Ἡ κἀλλονὴ διψᾷ βλεμμάτων, ὅπως τὸ βλέμμα διψᾷ κἀλλονῆς. Μίξ γυνὴ πρέπει νὰ στηρίζηται εἰς τὸν βραχίονα ἐνὸς μόνου ἀνδρός, ἀλλὰ πρέπει νὰ βκίνη ἐπὶ θαυμασμοῦ αἰεποτε πρὸ τῶν ποδῶν τῆς ἀκαγεννωμένου. Θὰ τῇ εἰπῶ ὅλα ταῦτα καὶ θὰ τὰ ἐπαναλάβω μεχρικοῦ τὸ πνεῦμά τῆς τὰ ἀκνγνωρίση ὡς ἀπίστια καὶ ἀποτραπῇ τούτων.

Ὁ Κάσκωφ μετὰ βίης ἀπέκρουπε μειδίαμα, ὅπερ ἐμάντευον ἐξ ἑλαφρῆς ριτιδώσεως, σχηκτισθείσης ἐπὶ τῶν παρειῶν του, αἰφνιδίως δὲ μετέβλεπε τὴν συνομιλίαν.

— Ἐπεσκέφθητε τὸ θέκτρον τῆς Βαρσοβίης; Τί παράστασις ἦτο; ἠρώτησε.

— Γνωστὸν τι κωμικὸν μελοδραμᾶτιον, ὑπέλαβον ἐγὼ, οἱ δύο τυφλοὶ. Γνωρίζετε τὴν χαρισιστάτην ἐκείνην σκηνήν, καθ' ἣν οἱ δύο ὑποτιθέμενοι ἀήματα χροτοπικιοῦσι καὶ ἐν τῇ ἀμοιβαίᾳ αὐτῶν πονηρῶς κλέπτουσι ἐξ ἑαυτοῦ ἀλλήλους; τόσῳ ἐπιδεξιῶς ὥστε οὐδεὶς ὑπερνικᾷ.

— Ἀριστούργημα! εἶπεν ὁ κόμης, κτυπῶν με ἐλαφρῶς ἐπὶ τοῦ ὤμου. Καὶ ἂν εἶχον ἀφορμὴν νὰ σᾶς ἀποστρέψωμι δὲν θὰ τὸ κατῶρθουν. Τοῦς βλακῆς μόνον μισῶ.

Ἐξήλθομεν

— Ἴδου εἰς Ῥῶτος εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλω πᾶσαν τὴν εὐτυχίαν μου καὶ τοῦ ὁποῖου τὸν λακιδὸν εὐχάριστος θὰ ἐστραγγάλιζα πρὸ ὀλίγου, ἀνέκραξεν ὁ Μαξίνσκις. Ἦτο καιρὸς νὰ ἐξηγηθῆ ἐπὶ τέλους. Σὲ ἐκτιμᾷ πολὺ καὶ ἐξ ἑτέρου ἀγαπᾷ τὴν Αὐγούστταν. Θέλει ὅμως ἀναποφεύτως νὰ γνωρίτῃ ὅπως καὶ σύ, τὰ ἐνδύμυχα τοῦ χροκωτῆρος αὐτῆς. Δι' ἀμροτέρους ἢ λύπης ἐστὶ ἀποφασιστικὴ, διότι ἂν ἡ Αὐγούττα ἐκπληρώσῃ τὰς ἀπαιτήσεις ἐκείνου, τετέλεσται διὰ σέ!

Ἐοῦξ Β*** ἐπανιδῶν ἡμᾶς ἐδάκρυτε τοὺς ὀφθαλμούς. Ἡ Ῥενὲ ὅταν ἐνεργησθῆ ἐνώπιον τοῦ Μαξίνσκι ἐγένετο ἐρηθρὰ καὶ τὰ βλέφαρά της ἐκτεινώθησαν. Ἀμρότεροι ἐλάλουν πρὸς ἀλλήλους τοσοῦτ' χαμηλοφῶνως καὶ μετὰ τοσαύτης συγκινήσεως, ὥστε ἐγὼ δὲν ἤκουον τίποτε. . . . ἔβλεπον μόνον καὶ ἠνθούουν. Ὅπόσον ἠγαπῶντο!

Ἡ Αὐγούττα δὲν ἐφαίετο.

Ἀποῦ μὲ νῦχαρίτησε δι' ἐνὸς καὶ μόνου μειδιᾶματος, ἀλλὰ τί μειδιᾶματος! ἡ Ῥενὲ μὲ προσεκάλεσε νὰ καθίσω πλησίον της.

— Σὰς ἐπεφυλάττεμεν μίαν ἐκπληξιν, εἶπεν. Ἡ Αὐγούττα τὴν ὁποίαν μάτην ἀναζητεῖτε διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, εὐρίσκεται εἰς τὴν ἔκφυλιν σας τοῦ Blanc-Blumen, πρὸς τῇ μητρὶ σας. Ἐξασταῖται ἀπὸ τοῦδε εἰς τὰ ἔργα τῆς οἰκοδομοποιῆς ἵνα σας ἐξασφαλίσῃ κατὰ πάσης ἀνησυχίας διὰ τὸ μέλλον. Θέλει ἀπὸ τοῦδε νὰ σας πείτῃ, καὶ νὰ πείσῃ ἑαυτὴν ἴσως, ὅτι ἡ ἀγροτικὴ ζωὴ οὐδὲν ἔχει τὸ ἐπίφοβον. Ὁ πατήρ μου φοβεῖται μήπως ἀλλάξῃ τυχῶς γνώμην καὶ ὅλα ταῦτα κατὰ κλήρωσιν ὡς βουκολικὴ κωμωδία. Ἡ ἐξιδέλφη μου εἶπε εἰκοσκέτις. . . ἐλευθέρη. . . Ὁ πατήρ μου σὰς ἀγαπᾷ καὶ σύγκατανοεῖ· ἐγὼ δὲ. . . ἐλπίζω.

— Ἄν ἔχω τὴν φιλίαν σας καὶ τὸν ἔρωτα τῆς Αὐγούσττας, θὰ ἔχω πᾶν ὅ,τι δύναται ν' ἀποτελέσῃ τῇ χάρει μου ἐπὶ τῆς γῆς!

— Σιωπὴ! ὑπέλαβεν ἡ Ῥενὲ μὲ μικρὸν ἐπιπληκτικὸν μορφοσμόν. Ἡ Αὐγούττα πρὸ τεσσάρων ἡμερῶν ἀνεχώρησε καὶ δὲν θὰ ἐπανέλθῃ εἰμὴ μόνον διὰ τοῦ γάμου μου. Ἐλαβὼν ὅμως ἐπιστολήν της, διὰ τῆς ὁποίας μᾶς προσελαβῆ. Ὅτι ὑπάγωμεν ὅλοι ὁμοῦ.

ΙΓ'

Ἡ πρώτη σκέψις εἶνε μᾶλλον γενναία ἢ βάσιμος.

Μετά τινος ὄρασις ἡ Ἐνὲ ὁ πατήρ της καὶ ἐγὼ εὐρισκόμεθα ἐπὶ τῆς ἀγούσης πρὸς τὸ Blauε Blumen ὁδοῦ. Ὁ κ. Β*** εἰρωνεύετο ἠδέως τὰς ἀπικτήσεις μου καὶ ἠμφισβήτηται περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐτῶν ὅσα θὰ διηρχόμην εἰς τὴν ἐξοχὴν μετὰ τὸν γάμον μου. Ἐσκόπευε δέ, ὡς ἔλεγε νὰ πειράξῃ καὶ τὴν ἀνεψιάν του διὰ τὸ ποιμεικὸν μυθιστόρημα τοῦ ὁποίου ἐγίνετο ἡρωῖνη, θέλων οὕτω νὰ πληρωθῇ διὰ τὴν εὐμείειάν του πρὸς τὰς ἡμετέρας αἰτήσεις.

Κατέβημεν τῆς ἀμάξης πρὶν ἢ φθάσωμεν εἰς τὴν ἔκφυλιν, ἵνα καταλάβωμεν ἐξαίφνης τὴν Αὐγούσταν.

Εἰσήλθομεν εἰς τὴν αὐλὴν ἀψοφητί.

— Ἰδέ την! μοὶ ἐφιθύρισε ἡ Ἐνὲ, δεικνύουσα γυναῖκα ἐπιβλέπουσαν ὄμιλον ἐργαζίδων.

Κατὰ τὰς ὀλίγας στιγμάς, κατὰ τὰς ὁποίας ἐμείναμεν καὶ οἱ τρεῖς ἔκπληκτοι θεωροῦντες τὴν Αὐγούσταν, ἐπίστευσα ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ γείνη σύζυγός μου. Εἶχεν ἀποκτήσει ὕψος ἀληθοῦς χωρικῆς, τὴν δὲ μεταμόρφωσιν ταύτην καθίστα ἀληθεστέρην καὶ μᾶλλον ἐπαγωγόν, τὸ φύσει εὐσωμον τῆς νεάνιδος. Ἐγὼ κατεγοητεύθην. Σύμπασα ἡ κόμη της ἀπετέλει μίαν πλεξίδα, κατὰ τὸ ἔθιμον τῶν ἡμετέρων ἀγροτίδων, ἡ δὲ ἀπλότης αὕτη μᾶλλον ἢ πᾶσα βεβιασμένη διευθέτησις καθίστα καταφανέστερον τὸ λαμπρὸν τοῦ χρώματος καὶ τὸν πλοῦτον αὐτῆς. Βαμβακίνη ἐσθῆς ὑποδεικνύουσα χαριέστατον τῆς ὁσφύος σχηματισμὸν ἐπιπτε καθέτως εἰς πλατείας καὶ μακρὰς πτυχὰς μέχρι τῶν ποδῶν, τῶν ὁποίων ἡ μικρότης ἦτο θυμασιωτέρα ὑπὸ τὰ ἀπλὰ ἐκ δέρματος πέδιλα· μᾶλλον σπηθόδεσμος συνεῖχε τὸ στήθος αὐτῆς εἰησιμένον μέχρι τοῦδε εἰς τὴν ἐπαφὴν τῆς μετᾶξης καὶ μουτελίνης· λευκαὶ χεῖριδες διανοιγόμεναι βαθμηδὸν κατὰ τὰ ἄκρα ἐκάλυπτον μόλις τὸ ἥμισυ τῶν στρογγύλων αὐτῆς βραχιόνων. Δὲν ἠδυνάμην εἰμὴ νὰ ἀνχηλωρίσω ὡς ἀληθὲς τὸ ἀξίωμα ὅτι τοσούτῳ μᾶλλον ἐξωραϊζεται ἡ γυνὴ ἐφ' ὅσον ἐλαττώνει τὸ φορτίον τοῦ καλλωπισμοῦ.

Οὐδέποτε ἠσθάνθην θερμότερον τὸν πρὸς τὴν Αὐγούσταν ἔρωτά μου.

Ἡ φωνὴ δι' ἧς ἐλάλει πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐπικύλευς ἦτο πρωτοφανῶς σταθερὰ καὶ ἐπιτακτικῆ. Ἀκούων τις δὲν ἀμφέβηκεν ὅτι ἐμελλε νὰ ὑπακουσθῇ. Τυχαίως ἐν δρόγμα ἐξώκειλε μακρὰν τῆς ὑπὸ τῶν ἐργατῶν σχηματιζομένης θημωνίης καὶ ἐκυλίσθη πρὸ τῶν ποδῶν της· δὲν ἐδίστασε νὰ τὸ ἀρπάσῃ διὰ τῶν ἰδίων της χειρῶν καὶ νὰ τὸ ἐκσπενδονίσῃ εἰς ἡν ὄφειλε νὰ κατέχῃ θέσιν. Ὁ κ. Β*** καὶ ἡ Ἐνὲ ἐξερράγησαν εἰς γέλωτα· ἐγὼ ἔμνον κατὰπληκτος. Ὁ ζῆλός της ὑπερέβηκε τὰς ἐλπίδας

μου, οὐδὲν ἄλλω· δὲ ἠδυνάμην νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν μου εἰς τὸ παρ-
δύξως ὑπερβολικὸν αὐτοῦ.

Ἡ Αὐγούστα ἔδραμε πρὸς ἡμᾶς καὶ μᾶς ὠδήγησεν εἰς τὴν οἰκίαν ἐνθα
διέτρεξε νὰ προσνεχθῶσι ποτὰ πρόσφορα εἰς ἀναψυχὴν ἡμῶν ἐκ τῆς ὁδοι-
πορίας. Ἐλάλει διὰ πονηροῦ καὶ ὑπονοητικοῦ ὕψους, δευρ συνεπλήρου τὴν
ἀπομίμησιν. Ἐὰν ἔλεγέ τις ὅτι ἐγεννήθη ἐν τῇ ἐπικύλει.

— Ἡ δεσποινὶς εἶπε τόσον εὐφυῆς, τόσον αὐστηρὰ εἰς πάσας τὰς λε-
πτομερεῖς τῶν ἐργασιῶν, εἶπεν ἡ μήτηρ μου, ὥστε οἱ ἄνθρωποι μας τὴν
θεωροῦσιν ἀπὸ τοῦδε ὡς οἰκοδόμοισιν, καὶ τοὶ ἀγνοοῦντες ὅτι. . . Φο-
βοῦμαι· μόνον μήπως ἀπυθῆσθαι ταχέως.

— Ὅχι, ὄχι! δὲν θ' ἀπυθῆσθαι· τοῦναντίον μάλιστα αἰθάνομαι ὅτι μὲ
ᾤφελε ἡ κόπως αὐτῆ. . . ἐκτὸς δὲ τούτου μὲ δικακιδάζει, καὶ τὸ φό-
ρεμά μου μοὶ ἀρέσκει πολὺ.

Μετὰ τὸ πρόγευμα ἐπετεκέρθημεν τὴν ἔπικυλιν. Ἡ Αὐγούστα ἦτο πλη-
σίον τοῦ θεῖου καὶ τῆς ἐξκεδέλφης αὐτῆς, οἵτινες πιθανῶς θὰ τὴν ἠρώτων
περὶ τῶν ἐντυπώσεων τοῦ βου, ὃν ἐξελέξκτο, ἐν ᾧ ἐγὼ ἐπλησίασα πρὸς
στιγμὴν τὴν μητέρα μου.

— Μὲ ἐθεώρητες τρελλὸν ἕως ὅταν ἔμαθες ὅτι ἀγαπῶ τὴν δεσποινίδα
B*** τῇ ἔλεγον.

— Ὅχι, ἀλλὰ δικτὶ νὰ μὴ ἦνε ἡ ἄλλη; . . . καὶ ἤγειρεν ἐπ' ἐμὲ
ὄφθαλμοὺς ὑγροῦς. Κεῖμα!

Μετ' ὀλίγον ὁ Δοῦξ ἦλθε πρὸς ἡμᾶς· λέγων ὅτι τὸ ὄχημα ἦτο ἔτοιμον.

Ἡ Αὐγούστα προσέδραμε καὶ ἔλαθε τὸν βραχίονά μου.

— Ποῦ πηγαίνετε, κύριε; μοὶ εἶπεν. Εἰς ποῖον μέρος τοῦ κόσμου ἀπέρ-
χεσθε πάλιν;

Ἐπεθύμουμ τῇ ἀληθείᾳ ν' ἀπομκρυθῶ, διότι ἠσθάνομην ὅτι ἐφ' ὅσον
ἔβλεπα τὴν Αὐγούσταν, τοσοῦτω μᾶλλον ἔχονα βεβημηδὸν πᾶσιν ἐλπίδα
σωτηρίας, ἂν ἀφῆνης μεταβάλλουσα γνώμην μ' ἐγκατέλειπε.

— Φύγετε! προσέθηκε διὰ φωνῆς μειλιχίου καὶ συνάμα παρκαλητικῆς.
'Ἀνχωρήτατε! Φύγετε λοιπόν! . . .

Ἐὰν ἠδυνάμην ἕως ν' ἀντισταθῶ κατὰ τῆς νεάνιδος, τὴν ὁποῖαν εἶχον
γνωρίσει εἰς Βράιτ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ κατὰ τῆς ἡδῆ περισταμένης. Ἡ Αὐγού-
στα ὑπὸ τὸ φόρεμα ἐκεῖνο τῆς χωρικῆς παρθένου, μὲ τὸν ἔρωτα εἰς τὴν
καρδίαν, μὲ τὸ τρυφερὸν καὶ φιλοπαῖμον ὕφος αὐτῆς, εἶχε θέλητρον
ἀκχταμάχητον. Μόνον τὸ πάθος τελεσιουργεῖ τοιαύτας μεταμορφώσεις.
Εἶνε ἀληθῶς πρόσκαιροι πλὴν μαγευτικαί, γοητεύουσι τὴν καρδίαν, με-
θύουσι τὸν νοῦν.

— Ἐρριπτάσθητε λοιπόν, ὅτι θὰ εἶχατε τὴν δύναμιν νὰ μὲ ἀφήτατε;
εἶπε πλησιάζουσα τὸ λαμπρὸν τῆς πρόσωπον πρὸς τὸ ἰδικὸν μου. Νό-
στιμον!

Δέν ἀντέσχον. Ἐτρεξα πρὸς τὸ ὄχημα ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὐρίσκοντο ἤδη ὁ κ. Β*** καὶ ἡ Ῥενέ.

— Χαίρετε! τοῖς εἶπον. Δέν δύναμαι νὰ σᾶς ἀκολουθήσω.

— Τὰ προβλέπον, εἶπεν ὁ Δοῦξ γελῶν. Σᾶς περιμένω εἰς τοὺς γάμους τῆς θυγατρὸς μου.

Ἡ ἑμαῖα ἀπεμακρύνθη.

ΙΖ'

Δέν εἶνε ἔρωσ τὸ πάθος.

Ἡ Αὐγούστα ἐθριαμβεύσει.

— Πᾶ! ἐδῶ εἶπε ἀκόμη; Δέν ἐφύγατε λοιπόν; Ἐλεγε μετὰ πονηρίας. Τόσον ὀλίγον θάρρος ἔχετε; Ἐγὼ ἄρχ ἔχω περισσότερον βλέπετε ὅτι σᾶς ὑπήκουσα, ἔγεινα χωρική. Ἠθέλησα νὰ σᾶς ἀποδείξω ὅτι ὅσῳ δύσκολον εἶνε εἰς ἀγρότιδα νὰ γείνη κυρία τοῦ κόσμου, τόσῳ εἶνε εὐκολον εἰς γυναίκα ἀνωτέρην νὰ λάβῃ τὰς συνηθείας σας. Ἐπιφυλάσσομαι ὅμως νὰ ζητήσω καὶ ἀπὸ σας ἀπείρους θυσίας. — Ἀμφιβάλλετε τῶρα περὶ τῆς καρδίας μου; Κατ' ἀρχὰς εἴχατε δίκαιον, δέν ὑπῆρξα εἰλικρινῆς πρὸς ὑμᾶς; ὑπάρχουσι περιστάσεις καθ' ἃς δέν ἐπιτρέπεται εἰλικρίνεια. Τῶρα πλέον διαφέρει θέλετε τὴν ἀλήθειαν; Ἰθὺ ἡ ἀλήθεια. Δι' ἐμὲ οἰκογένεια, πλοῦτος, κοινωνία, πᾶσα ἡ φύσις, τὸ πᾶν, τὸ πᾶν συνεκεντρώθη εἰς ὑμᾶς. Ἄν ἴθω νὰ κρημνίζηται ἡ γῆ θὰ ἐρωτήσω μόνον σεῖς ποῦ εὐρίσκασθε, ἀδιαφορῶ διὰ τὸ ὑπόλοιπον. . . Σᾶς ἀγαπῶ! Ἄ! πόσον ἀνακουφίζεται κἀνεὶς ὅταν λέγῃ: Σᾶς ἀγαπῶ! . . . Σᾶς ἀγαπῶ! . . . Ἠκούσατε λοιπόν; Σᾶς ἀγαπῶ! . . . θέλετε νὰ τὸ ἐπαναλάβω καὶ πάλιν;

Ἐγὼ ἔφρυσσον ὄλος.

— Οὐδέποτε οὐδένα ἠγάπησα, ἐξηκολούθησεν, οὔτε τοὺς συγγενεῖς μου. Εἶνε κακὸν τοῦτο, ἀλλ' εἶνε βέβηλον. Ἠδῆ μὲ τιμωρεῖ ὁ Θεὸς καθιστῶν κύριόν μου ἄνδρα περιωπῆς χαμηλοτέρης τῆς ἰδικῆς μου, ἄνδρα, τὸν ὁποῖον θὰ ἐπεθύμουν νὰ θεωρῶ πάντοτε μεθ' ὑπεροφίας. Ἠτόν ἐπολέμησα κατ' ἀρχάς! μὲ μεγάλην ἐπιμονήν, μὲ λύσσα! Τόσον εὐρισκόμην κατρηχυμένη, τόσον ἐξηγριωμένη, ὥστε σᾶς ἐμίσουν.

Κατ' αὐτὴν ἀκόμη τὴν στιγμὴν ἐνεθυμεῖτο τὴν ὑπάρχουσαν μεταξὺ μας κοινωνικὴν διαφορὰν καὶ μοὶ τὴν ἀνέφερε κατὰ πρόσωπον. Ὁξεῖα λύπη συνέσπασε τὸ πρόσωπόν μου. Τὸ περτήρησθε.

— Ἠδυνάμην νὰ μεταβάλω τὴν θέσιν σας, νὰ σᾶς δημιουργήσω λαμπρὸν μέλλον. Διὰ τί δέν ἠθελήσατε; Ὁ θεὸς μου σᾶς παρέχει στάδιον, σᾶς χειραγωγεῖ. Ἀποποιεῖσθε; Ἐστω, ἃς μὴ γείνη τίποτε. Πάλιν θὰ ζήτωμεν καλὰ οἱ δύο μὲς μὲ ὅ,τι ἔχομεν.

Ἐπροτίμων νὰ χάσω τὴν μοναδικὴν τυχύτην δι' ἐμὲ περίττην τοῦ νὰ

εὐτυχίῳ ἐν ἔρωτι παρὰ τὰ δικαιοδυνεύῳ κατὰ μικρὸν τὴν εὐδαιμονίαν τῆς Αὐγούστιας, ἀφίπων εἰς αὐτὴν ἐλπίδας περὶ μεταλλαγῆς βίου.

— Ἡ ἀπόφασίς μου εἶνε διὰ παντὸς ἀμετάκλητος, εἶπον. Μὴν προσπαθήτε νὰ τὴν κλονίσετε.

Ἄνήγειρε βιαίως τὴν κεφαλὴν.

— Τὸ ἀπεφάσισα πρὸ πολλοῦ! εἶπεν εὐθύμως. . . . Καὶ ἴδου ὁ ἀρχαῖός, φιλήτατέ με!

Ἔφερε τὸ μέτωπον πρὸ τῶν χειλέων μου.

Ἔιχε τοιαῦτα τινὰ ἀπρόοπτα κινήματα, τὰ ὅποια κατέπληστον τὴν καρδίαν μου, διεσάλευον τὸ λογικόν μου.

— Σὲ λατρεύω! ἐψιθύρισα.

Ἡ λέξις αὕτη μοι διέφυγεν. Ἦρπασα τὴν Αὐγούστιαν καὶ τὴν ἔσφιξα ἐπὶ τοῦ στήθους μου ἐν ᾧ τὰ χεῖλη μου ἐπλανῶντο ἐπὶ τῆς κόμης αὐτῆς. Αἶφνης ἐξέφυγε τῶν βραχιόνων μου καὶ ἀπωθοῦσά με ἐλαφρῶς ἐν ᾧ ἐκράτει πάντοτε τὰς χεῖράς μου,

— Θὰ πράξω ὅ,τι θελήσετε, εἶπεν. Ἀκούετε; Θὰ φορῶ πάντοτε τοιοῦτο φόρεμα καὶ θὰ παρασκευάζω μόνη μου γλυκίσματα διὰ τὴν Κυριακὴν. Ἀλλὰ θὰ εἶμαι σύζυγός σας καὶ θὰ μὲ φιλεῖτε, οὕτω θὰ ἐξοπλῶμεν.

Ἐφάνετο ἀσθμαίνουσα ὡσεὶ ἐπανερχομένη ἐκ δρόμου. Προσέθηκεν ὑψοῦσα τὴν φωνήν:

— Θὰ μ' ἀγαπᾶτε πολὺ, ἔ! πολὺ, πολὺ;

Πόσον εὐτυχὴς ὑπῆρξα κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας! Ἡ Αὐγούστι μὲ προσεῖλκυεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς ἑαυτὴν δι' ἀνηκούστων θαλγήτρων! Ὅτε μὲν ἔριπτεν ἐπ' ἐμὲ τοὺς λάμποντας ὀφθαλμούς της, ὅτε δέ, ἐκτεθειμένη εἰς τὰ βλέμματά μου, μὲ ἄφινε νὰ μεθύωμι διὰ τῆς καλλονῆς της. Θὰ ἔλεγέ τις ὅτι προσεπάθει ἐπίτηδες νὰ μοὶ ἀσπασῇ τὸ λογικόν. Τὸ πνευμά μου ἐξήφθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε μετ' ὀλίγον παράδοξοι καὶ παντοῖαι σκέψεις διεσπύρουσαν τὴν διάνοιάν μου, ἢ δ' ἔξωψις αὕτη τοσοῦτον ἐκορυφώθη παρ' ἐμοὶ ὥστε μετετρέπη σχεδὸν εἰς παραφροσύνην καὶ μοὶ ἐπροξένησε φόβον. Ἠρώτων ἐμυκτὸν ἂν δὲν ἐγεννήθην μᾶλλον διὰ τὴν φιλίαν ἢ διὰ τὸν ἔρωτα. Ἐπὶ μόνη τῇ λέξει· μ' ἀγαπᾶ! ἠσθανόμην τὸ αἶμά μου κυκλοφοροῦν διὰ τιναγμῶν καὶ συσσωρευόμενον ἐπὶ τῆς καρδίας μου ὃ ἄνρ ἔλειπεν ἀπὸ τὸ στήθος μου.

Μίαν νύκτα ἢ μήτηρ μου, ἣτις ἤκουσεν ἐπανελημμένως τὸν θόρυβον δι' ἀπετέλουν περιπατῶν ἐν τῷ δωματίῳ μου, προσεκάλεσε τὸν ἰατρὸν ὅστις ἔφθασε τὴν αὐγὴν καὶ ἀπήτησε νὰ μείνω ἐπὶ τινὰς ἡμέρας κλινῆρης ὅτε ἐξήλθεν, ὥρμησα πρὸς τὸ παράθυρον ἵνα τὸν ἴδω ἀναχωροῦντα. Ἦθελον νὰ βεβιωθῶ ἂν ἢ Αὐγούστι, ἀνητυχοῦτα περὶ ἐμοῦ, θὰ τῷ ἀπήθουνεν ἐρωτήσεις. Ἦτο εἰς τὴν αὐλὴν καὶ περιέμενον!

Ὁ ἰατρὸς εἶπε λέξεις τινὰς εἰς τὴν μητέρα μου, τὰς ὁποίας δὲν ἠδυνή-

θην ν' ἀκούσω, ἡ δὲ μήτηρ μου εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν παρηγορημένη. Ἡ Αὐγούστα προπέμπουσα τὸν ἱατρὸν ἔφρασκεν ὑπὸ τὸ παράθυρόν μου· ὁ ἱατρὸς ἔλεγεν: «Ὁ ἔρωσ εἶνε αἰσθημα ἐπικίνδυνον. . . ἐστε φρόνιμος. Ἐλπίζω. . . ἰὰ ἐπρωτίμων. . . ὡς ἀδελφός. . .» Ἡ Αὐγούστα ἐφαίνετο ἀληθῶς συγκεκινημένη. Ἦλεγχον ἐμκυτὸν διὰ τὴν δυσπιστίαν μου καὶ ὑπεσχέθην ἐνδομύχως νὰ θυσιάσω ὅλας τὰς ἀπαιτήσεις μου μετὰ τὸν γάμον καὶ νὰ ζήσω ὅπου καὶ ὅπως ἐπεθύμει. Μὲ ἡγάπα ἡ θυμακτία ἐκείνη κόρη! Τί ἐζήτουν περισσότρρον; Ἐνέμενον ὅμως εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ διαξχαγάω μέχρι τέλους τὴν δουικασίαν.

III'

Αἱ μητέρες ἔχουσι ὄφθαλμοὺς εἰς τὴν καρδίαν.

Ἐφθασεν ἡ ἐποχὴ τοῦ γάμου τῆς Ῥενέ καὶ ἐπρόκειτο νὰ ἀναχωρήσωμεν τὴν ἐπιούσαν. Τὴν ἐσπέραν τῆς προτεραίας εὐρισκόμεθα συνθηροισμένοι εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ φαγητοῦ. Τὸ δεῖπνον εἶχε τελειώσει καὶ ἡ Αὐγούστα ἐκάθητο στηριζομένη νωχελῶς ἐπὶ τῆς τραπέζης.

— Ἐχω μίαν παράδοξον ἐπιθυμίαν, μοι εἶπεν. Ἦθελα νὰ μὴ ὑπάγω εἰς τὸν γάμον τῆς ἐξαδέλφης μου. Εἰξεύρω ὅλα ὅσα δύνασθε νὰ μοῦ εἰπῆτε· ἡ Ῥενέ, ὁ θεὸς μου, ὁ κόσμος. . . Ἐν τούτοις δὲν ἐπεθύμουν νὰ πικρευθεῖω.

— Ἀλλὰ διατί;

— Ὅα μὲ περιγελάσετε ἅμα τὸ μάθετε.

— Πῶς εἶνε δυνατόν;

— Ἴδου λοιπόν· ἐντρέπομαι νὰ δεῖξω τὰς χεῖράς μου· καὶ ἐτοποθέτησεν αὐτάς πρηνεῖς ἐπὶ τῆς τραπέζης ἐνώπιόν μου.

— Τὰς χεῖρας αὐτάς! ἀλλ' ἐγὼ τὰς ἀγαπῶ οὕτως. . . εἶπον ἐγὼ ἀρπάζων καὶ φιλῶν τοὺς δακτύλους της μετὰ μέθης.

— Ἄ! ἐστέναξτε. Μετ' ὀλίγον ὅλα πρέπει νὰ θυσιάξῃ τις δι' ἐν τοιούτον φίλημα! . . . Χωρὶς δὲ νὰ προσθέσῃ ἄλλο τι ἠγέρθη βραδέως καὶ ἀπεχώρησε βρεμβώδης εἰς τὸ δωμάτιόν της.

Ἡ μήτηρ μου ἠγέρθη ἐπίσης, ὡσεὶ ἀκολουθοῦσα τὴν Αὐγούσταν, ἀλλ' αἶφνης ἐσταμάτησεν.

— Ἴσως σὲ ἀνησυχῶ μὲ μηδαμινὰ πράγματα, εἶπεν. Ἐν τούτοις ἀμφιδάλλω περὶ τῆς Αὐγούστας.

— Ἀφοῦ βλέπεις ὅτι μένει ἐδῶ, δὲν ὑπάρχει λόγος τοιαύτης δυσπιστίας.

— Σὲ ἀγαπᾷ, ἀλλ' εὐρίσκεται ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ πυρετοῦ ὃν ἐμπνέει δ' ἔρωσ. Δυστυχῶς δὲ ἡ ἀσθένεια εἶνε παροδική.

— Ἀλλ' ἀφοῦ δέχεται νὰ γείνη σύζυγός μου!

— Ὁ γάμος οὗτος δὲν εἶνε τόσῳ δυσχνάλογος ὅσῳ φαίνεται. Ἡ Αὐ-

γούστα ἦτο φιλόδοξος καὶ ἀπεποιήθη ἤδη πολλὰς καλὰς προτάσεις. Τίς οἶδε μήπως ὁ φόβος τοῦ νὰ μὴ εὕρῃ ὅ,τι ζητεῖ ὑποβληθεῖ τὴν ἀπόφασίν της τοῦ νὰ δοθῇ εἰς ἀπλοῦν ἰδιώτην, ὅστις εἶνε ὅπωςδῆποτε πλούσιος; . . . Δὲν εἶμαι βεβιαία περὶ τούτου, ἀλλὰ φοβοῦμαι.

— Νομίζεις λοιπὸν ὅτι εἶνε δυνατὸν. . . .

Δὲν μοι ἀπεκρίθη.

Εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν μητέρα μου.

— Εὐχαριστῶ! τῇ εἶπον. Εὐχαριστῶ, διότι μὲ εἰδοποίησες. Ἴσως εὕρω δυνάμεις νὰ ὑποστῶ τὴν δυστυχίαν ἐὰν ἤδη μοι ἐπέλθῃ· ἐν ᾧ ἂν μὲ καταλάβῃεν ὅλως ἀπαράσκευον, θὰ μ' ἐφόνευσεν ἴσως.

Ἡ μήτηρ μου ἐξέφερε κραυγὴν.

Ἡ τελετὴ τοῦ γάμου τῆς Ῥενὲ ὑπῆρξε δι' ἐμὲ μία τῶν θρησκευτικῶν ἐκείνων ἐπισημῶν ἱεροτελεστιῶν, αἵτινες ἐξάιρουσι, μεταμορφοῦσι τὸν ἄνθρωπον εἰς ὃν καθαρῶς πνευματικόν. Τὸ πᾶν ἐξαφανίζεται περίξ αὐτοῦ καὶ εἶτε ὑπὸ τοῦ θαύματος τῶν αἰσθητηρίων εἶτε ὑπὸ τῆς ἐνστίκτου τάσεως πρὸς ἄγνωστα στοιχεῖα, διάκειται εἰς κατάστικτον ὅλως ὑπερφυσικὴν.

Δι' ἐμὲ ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος ἐξηφανίσθη. . . . Ὁ Μαξίνσκη καὶ ἡ Ῥενὲ μόνον ἐστικαγοροῦντο εἰσέτι πρὸς τοὺς πόδας τοῦ βωμοῦ. Ἦκουσα ὕμνους οὐρανόυς. Ὁ καπνὸς τοῦ λιθνωτοῦ ἐσχημάτιζε πυκνὸν νέφος καὶ ἐνόμιζα ὅτι τὸ ἀγαπητὸν ἐκεῖνο ζεῦγος ὑψοῦτο βαθμηδὸν ἵνα ἐνωθῇ εἰς τὸν οὐρανόν.

Οἱ κεκλημένοι πάντες εἶχον ἤδη ἐγκαταλείψει τὰς ἐν τῷ νάρθηκι θέσεις των καὶ συνωθοῦντο πρὸ τῆς ὡραίας πύλης, ἐν ᾧ ἐγὼ ἔμεινον ἀκόμη γονυπετῆς ἐν τῇ ἀρχικῇ στάσει μου. Δὲν εἶχον ἐννοήσει ὅτι ὅλοι εἶχον ἐγερθῇ.

— Ἐλθέ λοιπόν, ἤκουσα αἴρνης λέγοντα τὸν Μαξίνσκην σὲ ζητοῦμεν πανταχοῦ.

Ἐπρόκειτο νὰ παρασταθῶ ὡς μάρτυς μετὰ τοῦ Κάσκωφ.

Ἐξελθόντες τῆς ἐκκλησίας· ἐπανήλθομεν οἴκαδε μετὰ τῶν στενοτέρων οἰκείων· εἶτα δὲ τὸ νέον ζεῦγος ἤρχισεν ἀμέσως νὰ παρασκευάζεται διὰ τὴν ἀναχώρησιν εἰς Πολωνίαν ἔνθα ὁ γέρον μακρήσιος Μαξίνσκη τὸ περιέμενε. Ἀπεφασίσθη ἵνα ὁ Κόμης καὶ ἡ Κόμησα ἔλθωσι κατόπιν νὰ ἐγκατασταθῶσι πρὸς τῷ Δουκί Β***.

Ἡ ἀναχώρησις τῆς Ῥενὲ δὲν μ' ἐλύπησε. Πράγμα παράδοξον! Τοσοῦτον ἢ ὑπαρξίς ἐκεινῆς ἐταυτίζετο μετὰ τὴν ἰδικήν μου, ὥστ' ἐνόμιζον πάντοτε ὅτι εὕρισκετο πλησίον μου.

Ὁ Δουξ ἠθέλησε νὰ κρατήσῃ τὴν ἀνεψιάν του δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας πρὸς

αὐτῷ. Ἡ Αὐγούστα οὐδεμίαν ἔδειξε δυσκολίαν. Τοῦναντίον ἐβεβίαωσε καὶ αὐτὴ ὅτι μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῆς Ρενέ ἦτο ἐπάναγκες νὰ μείνῃ ἐπὶ τινὰς ἡμέρας; ἵνα διευθετήτῃ τὰ τῆς οἰκίας; ἦτις ἐμελλε τοῦ λοιποῦ νὰ κυβερνᾶται ἄνευ γυναικός.

Ἄντι τριῶν ἡμερῶν ἐμείναμεν δύο ἐβδομάδας εἰς τὴν πόλιν. Ὁ Κάσκιωφ μᾶς ἐπισκέπτετο καθ' ἑκάστην. Ἡ Αὐγούστα εὐκόλως ἠνόησε τὰ αἰσθηματὰ ἅτινα τῷ ἐνέπνεεν. Ἦτο ψυχροτέρη πρὸς ἐμέ. Ἡ γλυκεῖα οἰκειότης ἣτις ἐδρασίλευε μεταξύ μας, ἐξηφανίσθη ὀλοτελῶς, καὶ ὅταν παρεπονούμεν ἐπὶ τούτῳ, ἀπεκρίνετο ὅτι ἐνώπιον τοῦ κόσμου, εἰς τὴν πόλιν, ἦτο πρόπον νὰ μὴ φάνωνται γινόμεναι διακρίσεις ὑπὲρ οὐδενός.

Δὲν ἠδυνάμην νὰ ἔχω ἀφορμὴν μίσους κατὰ τοῦ Κάσκιωφ. Ἦτο ἔτοιμος νὰ μοὶ ἀρπάσῃ τὴν Αὐγούσταν, ἀλλὰ μόνον ἀν' αὐτοπροαιρέτως; ἤθελε τὸν προτιμήτῃ, ἔστω καὶ λόγῳ συμφέροντος. Βεβίαως δὲν εἶχε τὴν ἀξίωσιν ν' ἀγαπηθῇ, εἶχεν ὅμως τὴν ἐλπίδα ν' ἀγοράτῃ γυναικᾶ φιλόδοξον. Εἰς ποῖον ὅμως σπυριζομένη βραχυμότητος εὐρίσκοντο αἱ ἐλπίδες του; Οὐδὲν περὶ τούτου ἠδυνάμην νὰ μνυτεύσω. Τοσοῦτῳ ἐντέχνως ὑπέκρυπτε τὴν θέσιν του παρὰ τῆ Αὐγούστα, ὥστε ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐμὲχθῶναι εἰς τὰ συμβαίνοντα. Ὑφίστάμην μαρτύρια.

Ἀνήγγειλα ὅτι ἀναχωρῶ τὴν ἐπαύριον. Ἡ ζωὴ δὲν ἦτο ὑποφερτὴ μετὰ τῶν δύο ἐκείνων· ἐκτὸς τούτου ἠλπίζον διὰ τῆς δηλώσεως τῆς ἀποφάσεώς μου νὰ πείσω καὶ τὴν Αὐγούσταν νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ.

— Πηγαίνετε, μοὶ εἶπε. Μετὰ ὀκτὼ ἡμέρας θὰ ἤμαι πλησίον σας.

Ὀκτὼ ἡμέρας!

Ἐπέστρεψα εἰς τὴν ἑπαυλίαν, παρὰ τῆ μητρὶ μου καὶ περιέμεινα.

Ὁ Κόμη; μοὶ ἔγραφε συχνὰ ἐκ Πολωνίας. Ὁ τάλας ἐμακτίζετο ὑπὸ ἀκουσίῳ ζηλοτυπίᾳ, περὶ ἧς μόνον εἰς ἐμὲ ἐξεμυστηρεύετο.

«Φίλε μου, ἐν καὶ μόνον εἰς τὸν κόσμον ὑπάρχει ὃν, μετὰ τοῦ ὁποῦ δύνῃμαι νὰ συμμερισθῶ τὴν ἀγάπην τῆς Ρενέ» εἶται σύ, πρὸς τὸν ὁποῖον μόνον τὴν ἐμπιστεύομαι ὡς ἀδελφὴν. Ἐκτὸς σοῦ ζηλεύω τὸ πᾶν. Λυπήσου με! Λόγῳ ἐλλείψεως πάσης ἀφορμῆς ἡ ζηλοτυπία μου κατανατᾷ παιδαριώδης. Ζηλεύω ὅταν χορεύουν μὲς ἴ τῆς, ὅταν τῆ ὁμιλοῦν, ὅταν ψάθουν τὸ φόρεμά τῆς, ὅταν ῥίπτουν ἐπανωφόριον ἐπὶ τῶν ὤμων τῆς; ὅταν ὁ ἄνεμος θωπεύῃ τὸ πρόσωπόν τῆς. Αἰθιχνομαὶ στιγμὰς μίτους ἐναντίον τῶν φίλων οἵτινες μᾶς ἐπισκέπτονται καὶ μοὶ κλέπτουσι τοὺς λόγους καὶ τὰ βλέμματὰ τῆς, ὁ πατήρ μου γελᾷ καὶ μοὶ ἀπευθύνει μακρὰς διδασχάς. Ἀλλὰ σὺ μ' ἐννοεῖς, δὲν ἔχει οὕτως; Ὅπως δὴποτε ἄρες με νὰ οἰκτεῖω ἐμυτὸν!»

Ὁ Μαξίμουσ; . . . Ἐκεῖνος ὅστις ἔπρεπε νὰ ἦνε τόσον εὐτυχής! . . . Ὑπέφερε καὶ αὐτὸς λοιπόν; Εἶπε ἄρα πάντῃ ἀληθές ὅτι εὐτυχία πλήρης

δὲν ὑπάρχει καὶ ὅταν ὁ ἄνθρωπος δὲν εὕρῃσκει τὴν δυστυχίαν ἐκτὸς ἑαυτοῦ, τὴν ζητεῖ ἐν τῇ ψυχῇ του ἕως οὗ τὴν εὕρῃ.

18'

Καὶ ἐν τῷ ἔρωτι οἱ ἐγώσται μόνον ἑαυτοῦ; ἀγαπᾷ.

Περὶ τὰ τέλη τῆς ἑβδομάδος ἐκείνης τῆς ὁποίας δὲν ἐνθυμοῦμαι ποτὲ νὰ διήλθον ἄλλην μακροτέρην, ἔτχομεν μίαν ἐπίσκεψιν. Ἡ κυρία Τοκέν, ἐστολισμένη ὅσον ἦτο δυνατὸν περισσότερον καὶ ἀηδέστερον, ἦλθεν ἐπὶ τοῦ ὀχλήματός τις, ὅπερ ὠδήγει ἢ ἰδίᾳ καὶ ἐπλήρου σχεδὸν ὀλόκληρον. Ἦτο κάθιδρος καὶ ἀσθμαίνουσα ὡς ἀτμομηχανὴ σιδηροδρόμου.

— Ἦλθον νὰ σὰς ἰδῶ καὶ εἶχα τὸν λόγον μου, εἶπε μετ' αὐταπρηνησίης. Ὁ κόσμος εἶνε τόσον κακός, ὥστε διέδωκε πολλὰ πράγματα περὶ τοῦ κ. Φράντζ. Καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ τὰ ἐπιστεῦσαμεν μὴ γνωρίζοντες τί νὰ σκεφθῶμεν. Τώρα ὅμως ἐτελείωσεν, καὶ ἔρχομαι νὰ γελᾶσωμεν ὀλίγον μετὰς ἀνοητικὰς ταύτας. . . Ἡ κυρία Ῥενὲ ὑπανδρεύθη καὶ τοῦτο χάρις εἰς τὸν Φράντζ, ὥστε ἀπεδείχθη ὅτι οὐδεμίαν ἀπαιτήσιν εἶχε δι' ἑαυτὸν. Ἡ ἄλλη, ἣτις, καθὼς ἐλέγετο, ἦλθεν ἐδῶ διὰ νὰ ὑπανδρευθῇ, ἀπεδείχθη ὅτι διέμεινε χάριν ὑγείης, ἀφοῦ τώρα ὑπανδρεύεται μετ' Ῥῶσον τινὰ πρίγκηπα. Πάλιν δὲ ὁ Φράντζ εὔρε τὸ πρόσωπον. Βλέπετε, λοιπόν, τί ἀνόητοι ἦσαν ὅσοι ἔλεγον ὅτι ἐρωτεύεται τὰς δεσποινίδας ταύτας;

Καὶ ἀφοῦ ἐγέλασε βραχέως, ἐξηκολούθησεν.

— Ὡ! εἰσθε παμπόνηρος σεῖς! Οὐδεὶς ἠδυνήθη νὰ ἐννοήσῃ τί σκέπτεσθε. Ἐν τούτοις ὠφελήθητε πολὺ, διότι ἀπεκτῆσατε φίλους θανατούμενους νὰ σὰς προχάγωσιν ὑφ' ὄλας τὰς ἐπόψεις.

— Δὲν πρόκειται νὰ μεταβάλλω στάδιον, εἶπον μετὰ δυσθυμίας.

— Τόσῳ καλλίτερον! Ἐγὼ ἐφοβούμην τὸν ἀντικτὸν ἀφοῦ δὲ εἰσθε τόσον φρόνιμος σὰς κάμνω μίαν πρότασιν ἐκ μέρους τοῦ συζύγου μου. Ἡ ἔπαυλις ἡμῶν εἶνε μεγάλη, ἐπομένως ἡ διοίκησις αὐτῆς ἐπίπονος. Ἄν θέλετε νὰ ἐπιτρέψητε εἰς τὸ Βράιτ, ὁ κ. Τοκέν εἶνε πρόθυμος νὰ συμμερισθῇ μετ' ἡμῶν τοὺς κόπους ἐξ ἑνὸς καὶ τὰ κέρδη ἐξ ἑτέρου.

— Σὰς εὐχαριστῶ πολὺ, ἀπεκρίθη, ἀλλὰ δὲν προτίθεμαι πλέον νὰ ἐγκαταλείψω τὸ *Blau-Blumen*.

— Ἀκούσατέ με! εἶπε, προσεγγίζουσα ἔτι μάλλον πρὸς ἐμέ. Σὰς λέγω τῇ ἀληθείᾳ ὅτι δὲν ζῶμεν πλέον ἐντελῶς εὐτυχεῖς ἀφότου ἐφύγατε. Ἐμμεθα πάντοτε μελαγχολικοί. Ἄδικως μὰς ἐγκαταλείψατε.

Καὶ μοὶ ἐθώπευε τὸν ὦμον διὰ τῆς χειρός.

— Σὰς ἐπεύραζεν ἴσως αἱ ὑποθέσεις μου περὶ τῶν Β***, δικαίως εἶχα ἐγὼ ἄδικον νὰ σὰς ἀπευθύνω ἐπιπλήξεις! . . . Γνωρίζετε ὅμως πόθεν

προήλθε τούτο; . . . Ἐφοβούμην ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ σᾶς ἀγκλήσωσιν: Εἴσθε ἀρκετὰ ὠραιοί. Τώρα λοιπὸν σκεφθῆτε ἐπὶ τῆς προτάσεώς μου . . . θὰ ἐπανέλθω νὰ ἴδω ἂν μετεβλάτετε γνῶμην.

Μὰς ἀποχιρεύεσθε χωρὶς ν' ἀκούσῃ λέξιν. Οὐδ' ὁλως ἠνθούουν τὴν μεταβολὴν τῆς γυναικὸς ταύτης καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ με συνεταιρίσῃ μετὰ τοῦ συζύγου της.

— Χαίρω διότι ἀπεμακρύνθης ἀπὸ τὸ Βράιτ, εἶπεν ἡ μήτηρ μου. Αἱ μοχθηραὶ γυναῖκες ὅταν τύχῃ νὰ ἦνε ἐρωτόληπτοι καθίστανται τὰ ἐπικινδυνωδέστερα ὄντα ἐξ ὧων ἡ φύσις πκράγει. Θὰ τῆ γράψω ὅτι αἱ ἀποφάσεις σου εἶνε ἀμετάκλητοι.

Ἐμισμένως λοιπὸν με ἠγάπα ἡ σύζυγος τοῦ ἐνοικιαστοῦ! Ἴδου κατὰστασις! . . . Ἐν τούτοις τὸ ἐνδιαφέρον μου τοσούτω ὀλίγον ἐξήφθη ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης, ὥστε οὐδ' ὄλω; ἐμερίμνησα περὶ τῶν σκέψεων καὶ τῶν διαβημάτων τῆς μητρὸς μου.

Ἄσχημα διαστχυρωθὲν με τὸ τῆς κυρίως Τοκέν εἰσῆλθεν εἰς τὴν αὐλήν. Ἡ Αὐγούστα ἐξεπήδησε καὶ ἐρρίφθη εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς μητρὸς μου, ἡ Αὐγούστα πιστὴ εἰς τὴν ὑπόσχεσίν της! . . . Τίς θὰ τὸ ἐπίστευε;

Δὲν ἠρώτητε περὶ τῶν συμβάντων εἰς τὴν ἔκφυλιν καὶ δὲν ἀνῆλθεν εἰς τὸ δωμάτιόν της ἵνα φορέσῃ τὸ βχιμβικερὸν φόρεμα. Εἶπεν ὅτι ἦτο κουρασμένη καὶ ἔμεινε μεθ' ἡμῶν ὄλην τὴν ἐσπέραν. Ἐστρεφε πάντοτε καὶ προσήλου τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπ' ἐμέ, ἐλάλει ὀλίγα καὶ δὲν προσεπάθει νὰ κρύψῃ τὴν σύννοιάν της. Ἀπεσύρθη ἐωρίς.

Καὶ ἡ μήτηρ μου καὶ ἐγὼ προησθάνομεθα κατχιγιῖδα ἐκπειλοῦσκαν ἡμᾶς. Δὲν ἠδυνάμην ν' ἀπορραίσω ἵνα ὑπάγω καὶ κατακλιθῶ. Κατέβην εἰς τὸν κῆπον. Ἦτο περίπου μεσονύκτιον καὶ ὅμως ὑπῆρχε φῶς εἰς τὸ δωματίον τῆς δεσποικίδος Β*** τοῦ ὁποίου τὸ πκράθυρον ἦτο ἀνοικτόν. ὦ! πόσον ἐπεθύμησα νὰ ἐγινόμεν ἀόρατος καὶ νὰ εἰταρχόμεν εἰς τὸν θάλαμον ἐκεῖνον! . . . Θὰ ἔβλεπον τὴν Αὐγούστην μόνην πρὸς ἐκυτάν, θὰ ἐμάκντευσον ἴσως τί ἐσκέπτετο καὶ θὰ ἐγνώριζον τὴν τύχην μου.

Μέγα τι δένδρον, φυτευθὲν ὑπὸ τοῦ πάππου μου, ὑψοῦτο ἀπέναντι τοῦ πκραθύρου. Τὸ πυκνὸν φύλλωμά του ἠρέμα ψιθυρίζον, μοὶ ἔλεγεν: «Ἐγὼ βλέπω! ἐγὼ βλέπω!» Ἀῖφνης μοὶ ἐπήλθεν ἡ ἰδέα νὰ ἀναβῶ, τὴν ὁποίαν ὅμως ἀπέκρουσα μετ' ἀγανακτικῆτος. Ἄλλ' ἐπανῆλθεν ἐκ δευτέρου εἰς τὸ πνευμά μου συνοδευομένη ὑπὸ ἀπειρίως ἐπιχειρημάτων ὑπὲρ τοῦ συγγνωστοῦ τῆς τοιαύτης ἐπιθυμίας, ἐν ἣ θέσι εὐρισκόμην. Ἡ Αὐγούστα βεβαίως δὲν θὰ εἶχε κατακλιθῆ, ἠδυνάμην δὲ ἀμέσως νὰ ποσυρθῶ ἂν τὸ βλέμμα μου ἠδύνατο νὰ προσβάλλῃ τὴν αἰδημοσύνην αὐτῆς. Ἐμάχετο ἀκόμη ὁ νοῦς μου κατὰ τῆς ἐπιθυμίας ταύτης, ἐν ᾧ ἤδη ἀέθρινον ἐπὶ τοῦ δένδρου.

Δις ἢ τρις ἐσταμάτησα, ἀποφασίσας νὰ καταβῶ, ἀλλ' ἐπὶ τέλους εὐρέθην ἐν τῷ μέσῳ τοῦ φυλλώματος. Ἡ νύξ ἦτο σκοτεινὴ· οὐδεὶς κίνδυνος νὰ φανῶ. Ἦμην κατησχυμένος διὰ τὴν ἀδυναμίαν μου, ἀλλ' ἄνευ ταύτης τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς Αὐγούστας μυστήρια οὐδέποτε θὰ μοι ἐπέδεικνύοντο ἐν πάτῃ αὐτῶν τῇ ἀληθείᾳ. Ἡ στιγμὴ ἐκείνη ἀπεφάσισε περὶ τοῦ παντός.

Ἄγνοῦν ἂν ὅ,τι εἶδον θὰ φανῆ μαλλον πιστευτὸν εἰς τὰς γυναῖκας ἢ τοὺς ἀνδρας, ὅσοι θ' ἀναγνώσωσι τὰς γραμμὰς ταύτας. Τὸ ἐπ' ἐμοὶ θὰ διηγηθῶ πιστῶς ὅ,τι εἶδον χωρὶς νὰ ἔχω τὴν ἀξίωσιν νὰ ἐξηγήσω ἢ σχολιάσω οὐδὲν ἐκτὸς ἐκείνων τὰ ὁποῖα μὲ ἀφορῶσι προσωπικῶς.

Ἡ Αὐγούστα ὅπως προφυλάξῃ τὸ στήθος της ἀπὸ τῆς ψυχρότητος τῆς ἐσπερινῆς ὁρότου, εἶχε περιβληθῆ ποδῆρες ἰμάτιον διὰ πλουσιῶν τριχάπτων κεκοσμημένον ὅπερ ὁμως ἄφριε κατὰ τὸ ἡμισυ γυμνὸν τὸν τράχηλον καὶ τοὺς βραχίονας. Ἦτο γονυπετῆς ἐπὶ τοῦ πατώματος καὶ ἐττήριζε τὰς χεῖρας ἠνωμένας ἐπὶ θρονίου. Κατ' ἀρχὰς ἐνόμισα ὅτι προσήγετο, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐκφράσεως τοῦ προσώπου της ἠνόησα ὅτι ἄλλο τι αἰσθημὰ κατεῖχεν αὐτὴν καὶ οὐχὶ ἡ πρὸς τὸ θεῶν δέησις. Τὰ χεῖλη της ἐκινουῦντο χωρὶς νὰ παρῶσιν οὐδένα ἦχον, ἐφαίνοντο προσπαθοῦντα νὰ ἐνερθρῶσωσι τὰς ἀσυνκρῆτους ἐκείνας λέξεις τὰς ἠποῖες προφέρομεν ὅταν εἰρισκόμεθα εἰς ἐρημίαν. Προτεπάθησα ματαίως νὰ διακρίνω τὸ ἀντικείμενον πρὸς τὸ ὁποῖον ἀπηύθυε τὴν παράδοξον ταύτην ὁμιλίαν.

Τὴν Αὐγούσταν ἐβλεπον ἐκ τοῦ πλαγίου, τὸ δὲ πρῶτον ὅπερ ἐθεώρει ἦτο κεκρυμμένον ὑπὸ ἐλαφρᾶς κλίσεως τοῦ θρονίου. Ἐμεινεν ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν θέσιν ταύτην ἐν τῇ ὁποίᾳ ἠδυνήθη νὰ θυμῶσω τὸ πρόσωπόν της ὑπὸ χαριστάτην στάσιν. Ἐκίνει τὴν κεφαλὴν δεξιὰ καὶ ἀριστερά, ἐκλείει κατὰ τὸ ἡμισυ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἐφαίνετο ὡς ἐν μέθῃ! . . .

Εἶτα ὡσεὶ ὑπέικουσα εἰς ἀκατανίκητον δύναμιν, ἤρπασε τὸ ἀντικείμενον, πρὸ τοῦ ὁποῖου ἦτο γονυπετῆς, καὶ τὸ ἔφερε βιαίως εἰς τὰ χεῖλη της. Ἦτο εἰκὼν. Τὴν ἐφίλει μετὰ μεγχειτέρας παραφορᾶς ἢ ὅσον ἐγὼ τὴν ἰδικὴν της.

Ἡ καρδίκα μου ἔπληεν ἰσχυρῶς, ἕκαστος δὲ παλμὸς αὐτῆς παρῆγε καθ' ὄλον μου τὸ σῶμα στεναγμὸν, ὅστις μὲ συνέτριβεν. Ὀλίγον ἔλειψε νὰ ὀρμήσω πρὸς αὐτὴν καὶ ἀναφωνήσω : Εἴμ' ἐγὼ ; εἴμ' ἐγὼ τὸν ὁποῖον ἀγαπᾶς τόσο ! . . .

Ἐθεώρει τὴν εἰκόνα μετ' εὐτυχίας, εἶτα πάλιν ἠσπάζετο αὐτὴν, τὴν ἐθεώρει ἐκ νέου καὶ ἐφαίνετο προφέρουσα πάντοτε μίαν καὶ τὴν αὐτὴν λέξιν. Ἐκ τῆς κινήσεως τῶν χειλέων της ἐμάντευον ὅτι θὰ ἦτο τὸ ὄνομά μου. Ἡ εἰκὼν θὰ ἦτο ἰδική μου.

Ἔρωσ ! Ἔρωσ ! Τί πόνοους, ἀλλὰ καὶ ποῖαν χαρὰν παρέχεις ! Τίς τολμᾶ νὰ σὲ κατακρίνῃ ; Τίς παραπονεῖται ἐναντίον σου ; Μὰς βλασκάνιζεις . . . ἀλλὰ τὸ πᾶν ἐδῶ δὲν εἶνε μειμιγμένον μετὰ θλίψεως ; Ἡ λύπη δὲν εἶνε

ἀφρευκτος εἰς πάντας, καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τῶν ὀπίων ἢ ζηρὰ καρδία. οὐδέποτε σ' ἐγνώρισεν!

Ἐπὶ τέλους ἡ Αὐγούστα εἰσήγαγε τὴν εἰκόνα ἐν τῷ στηθοδέσμῳ αὐτῆς καὶ τὴν ἔθλιψε τρυφερῶς ἐπὶ τοῦ κόλπου της.

Διακί νὰ μὴ ἐγκαταλείψω τότε τὴν θέτιν μου; . . .

Ἐπλανήθη ἐπ' ὀλίγον εἰς τὸ δωμάτιον, εἶτα ἐκάθησε παρὰ τῇ τραπέζῃ ἐφ' ἧς ἔκαιεν ἡ λυχνία. Ἐθεώρησε τὰς χεῖράς της πρῶτον μετὰ τινος φιλαρεσκείας, κατόπιν μετὰ πολλῆς προτοχῆς, τὰς ἐπλησίισκεν εἰς τὸ φῶς ἵνα βεβαιωθῇ ὅτι ἡ ἐπίδερμις εἶχεν ἐπκνέλθη εἰς τὴν προτέραν λευκότητα καὶ ἀπκλότητα. Ὁ ἀελέγε τις ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἀιτικειμένου μεγάλης σημείας.

Ἐπειτα ἤνοιξε μικρὸν τι κιβώτιον, περιέχον πολλὰ καὶ πολύτιμα κοσμήματα, περιδέραια, δακτυλίου. . . Ὁ ἦσαν τὰ κοσμήματα τῆς μητρὸς της, περὶ ὧν ἤκουτα πολλάκις νὰ γίνεταί λόγος ὅτι τὰ εἶχε περὶ πολλοῦ καὶ οὐδέποτε ἀπαχωρίζετο αὐτῶν. Ἐκόσμησε τοὺς βραχίονας, τὰ ὦτα τὸν λαιμὸν καὶ τοποθετήσασα μικρὸν κάτοπτρον ἐνώπιόν της, ἐστήριξε τοὺς ἀγκῶνας ἐπὶ τῆς τραπέζης καὶ κατωπτρίζετο. Ἡ φυσιογνωμία της ἔλαβεν ἔκφρασιν εὐδαιμονίας ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἀδαμάντων. Ἐβλεπε τὴν κόμην, ἣτις ἐξέτάθη ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτῆς ὡς πέπλος χρυσοῦς. Περιετύλισσε τοὺς πλοκάμους εἰς τὰ δάκτυλά της καὶ τοὺς ἐθώπευε.

Παρηκολούθητα μέχρι τέλους τὴν προσωπικὴν ταύτην λατρείαν. Ἡ Αὐγούστα ἐκάλυψε τοὺς δακτύλους δι' ἀδαμάντων, πλὴν δὲν παρετήρει τοὺς λίθους, ἀλλὰ τοὺς δακτύλους. Περιέδρασε τοὺς βραχίονας διὰ λαμπρῶν ψελίων, ἀλλ' οἱ βραχίονες αὐτοὶ ἐπέσυρον τὴν προσοχὴν καὶ τὸν θαυμασμὸν της. Καὶ ἦτο ἀληθῶς ὤρακι! . . . Καὶ ὅμως ἐγὼ οὐδέποτε τὴν ἐθεώρησα μετὰ μεγκλειτέρης ψυχρότητος Μήπω; Ἄρα ἡ καλλονὴ τῆς γυναικὸς ἐδημιουργήθη ἀποκλειστικῶς διὰ τὸν ἄνδρα; ἢ ζηλοτυποῦμεν ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε οὐδὲ εἰς αὐτὴν τυχὴν ἐπιτρέπομεν τὸ δικαίωμα τοῦ θαυμάζεσθαι; καὶ μεμψόμεθα τὴν φιλαρεσκίαν; Ὅπωσδήποτε ἡ Αὐγούστα ἐν τῇ ἐκτῆσει ἐκείνη εἶχεν ὄψιν γυναικὸς ἐξηχρειωμένης. Οὐδὲν τὸ παιδικόν, τὸ ἀθῶον ὑπεραίνετο εἰς τὰς κινήσεις της.

Ἀφοῦ ἐπὶ μικρὸν ἔμεινε βεβουθισμένη εἰς τὸν θαυμασμὸν ἑαυτῆς, ἐξήγαγεν αἴφνης πάλιν τὴν εἰκόνα, τὴν παρετήρησε μετὰ τινος ἀδιαφορίας καὶ ἐπρόφερε σιγαλὰ πλὴν ἀρκετὰ καθρῶς ὅπως ἡ αὖρα φέρη εἰς τὰ ὦτά μου, τὰς λέξεις:

— Τὸν λατρεύω! . . . ἀλλὰ . . . νὰ ζήσω ἐδῶ! . . . Ἀδύνατον!

Συνέπτυξε τὴν εἰκόνα μετ' ὀργῆς ἐντὸς τῶν χειρῶν της, τὴν ἔρριψεν εἰς τοὺς πόδας της καὶ εἶπε μετὰ μακρῶν παύσιν.

— Διακί νὰ μὴ δύναταί τις ν' ἀγοράσῃ τὸν ἄνθρωπον καθὼς ἀγοράζει τὸν ἀδάμαντα! . . .

Ἦχοι θλίψεων ἐπιπτον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μου καὶ τὴν συνέτριβον.

Κατῆλθον τοῦ δένδρου· ὅτε ὁμως ἤγγιξα τὴν γῆν οἱ πόδες δὲν ὑπεβά-
σταζον πλέον τὸ σῶμά μου.

Ἐπάρχουσι τοιαῦτα στιγμὴ καθ' ἃς δὲν ἐπικραεῖ τις εἰς ἐκυτόν. Ἡ
λύπη ἰσχυροτέρη οὔσα ἡμῶν μᾶ· ἐπιβάλλει τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ μερισθῶ-
μεν τὸ βῆρος αὐτῆς μετ' ἄλλου. Ἐν τούτοις δὲν ἐφρόναζα, δὲ εἶπον τί-
ποτε. Ποῦ ἦτο ἡ Ῥενέ; Τὴν μητέρ μου ἐφοβοῦμην νὰ λυπήσω. Ἐσύρθημ
μόνος μέχρι τοῦ κοιτῶνός μου.

Κ'

Ἡ ὄρατα γυνὴ θυσιάζει μάλλον τὴν ζωὴν ἢ τὸ κάλλος.

Τὴν πρωτὴν ἡ Αὐγούστα μοὶ ἐμήνυτεν ὅτι μὴ δυναμένη νὰ ἐξέλθῃ, ἐπε-
θύμει νὰ μέ ἴδῃ εἰς τὸ δωμάτιόν της.

Εἰς τὸ δωμάτιόν της! Τοῦτο μ' ἐξέπληξεν.

Ἐπήκουσα, ἀλλὰ φθάσας μέχρι τῆς θύρας, ἔστην μὴ τολμῶν νὰ ὑπερβῶ
τὸ κατώφλιον.

— Εἰσέλθετε! μοὶ εἶπε. Μὴ φοβεῖσθε, δὲν εἶνε τίποτε. Ὅταν ἐξέλθητε
τοῦ δωματίου τούτου ἢ θὰ ἦμαι μνηστὴ σας ἢ δὲν θὰ ὑπάρχω πλέον διὰ
σας. Ὡστε δὲν ἀξίζει τὸν κόπον, προκειμένου περὶ τῆς τελευταίας ἡμῶν
συνεντεύξεως νὰ μεριμνῶμεν περὶ τοῦ τόπου, εἰς ὃν εὕρισκόμεθα. Καθή-
σατε καὶ ἀκούσατέ με. Ἐπανῆλθον εἰς τὴν ἔπαυλιν ἵνα ἐξηγηθῶ ἀπαξ
διὰ πικρὸς μαζὶ σας.

— Γνωρίζω τί θὰ μοῦ εἶπητε: «Θέλω νὰ γείνω σύζυγός σου, ἀλλ' ἀδύ-
νατον νὰ συμμερισθῶ τὴν ζωὴν σου». Καλῶς ἐμάντευσα;

— Ναί! Δὲν δύναιμι νὰ δεχθῶ τὰς προτάσεις σας. Οἱ σκοποὶ σας εἶνε
ἀνεπάρμοστοι. Θέλετε νὰ τοὺς ἐγκαταλείψετε;

— Οὐδέποτε θὰ τοὺς ἐγκαταλείψω!

Οἱ λόγοι τοὺς ὁποίους εἶχον ἀκούσει τὴν προτεραίην, «ν' ἀγοράσῃ ἀν-
θρώπον, καθὼς ἀγοράζει ἀλόχικον», ἦσαν εἰσέτι ἔνκαλοι εἰς τὰ ὠτὰ μου.

— Ὁ ἔρωσ σας, ἀγαπητὴ Φράντζ, εἶνε ἀπλοῦκος καὶ συνάμα δεσποτικὸς
μοὶ ἀπεκρίθη. Συναντᾶτε μίαν εὐγενῆ κόρην· σας ἀγαπᾷ! Δὲν σας ἀρκεῖ
τοῦτο, ἀλλὰ θέλετε, χάριν τῆς πρὸς ὑμᾶς ἀγάπης, νὰ γείνη χωρική! Ἐ-
πειδὴ δὲ τοῦτο εἶνε ἀδύνατον, δὲν πιστεύετε εἰς τὸν ἔρωτά της.

— Ἐγὼ πιστεύω εἰς τὸν ἔρωτά σας.

— Τότε λοιπόν, μ' εὕρισκετε ὑπερήφνον; . . . Ἀπατήσθε· δὲν εἶμαι
ὑπερήφνος, ἀλλ' ἀνετράφην ἐντὸς κέντρου, τοῦ ὁποίου δὲν δύναμι ν' ἀπο-
μακρυνθῶ. Ἡ ζωὴ σας ἐντὸς τῶν ἀχρῶν τούτων καλυδῶν, γυμνῶν καὶ
πειθίμων, εἶνε ὅλως φυσικὴ διὰ σας τὸν μὴ συνειθίσαντα εἰς ἄλλο τι. Δι'
ἐμὲ ὁμως εἶνε ἀθλιότης, εὐχάριστος μόνον ὅταν τὴν ὄνειροπολῇ τις εὐρι-

σκόμενος ἐντὸς κομφοῦ θαλάμου! . . . Κρούω εἰς τὰ δωμάτιά σας, πεινώ εἰς τὴν τράπεζάν σας, κλιῶ ὑπὸ τὰ ἐλεεινὰ ταῦτα ἐνδύματα, ὑποφέρω, καὶ . . . θ' ἀποθάνω ἂν μείνω!

— Ἀλλά, ὑπέλαβον ἐγὼ μετ' ἀπαθείας, ἂν σὰς ἔλεγον: Ἄς ἀγοράσωμεν ἀπομακρυσμένον τινὰ πύργον, κεκρυμμένον ἐντὸς πυκνοῦ δάσους, ἵνα ζήσωμεν ἐκεῖ μόνοι. Θὰ φορῆτε λυμπρὰ φορέματα, θὰ κοιμησθε ἐπὶ μεταξωτῆς κλίνης, εἰς τὴν τράπεζαν θὰ παρατίθενται τὰ λεπτότερα φαγητά, ἀλλὰ δὲν θὰ βλέπετε ἄλλον τινὰ πλὴν ἐμοῦ καὶ τῶν ὑπηρετῶν· θὰ ἐδέχεσθε; Ὅχι· Βλέπετε, λοιπόν, ὅτι ἀπατάτε αὐτὴ ἐαυτήν. Δὲν εἶνε οὔτε ἡ ὑπερηφάνεια, οὔτε ἡ δίψα τῆς πολυτελείας, ἥτις σὰς ἀπομακρύνει ἀπ' ἐμοῦ.

— Τί λοιπόν; ἠρώτησε μετὰ τρόμου.

— Ὁ ἔρωσ πρὸς τὸ ἄτομόν σας. Τί ἐστὶν ὠραιότης ἢ ἀσχημία γυναικός, ὅταν οὐδεὶς τὴν βλέπῃ; Τίποτε, ἀπολύτως τίποτε. Σεῖς ἔχετε ἀνάγκην τοῦ ἔρωτος ἐκ μέρους τοῦ ἀνδρός, ὃν ἐξελέξατε διὰ σύζυγόν σας, ἀλλὰ συγχρόνως δὲν δύνασθε νὰ στερηθῆτε τοῦ θαυμασμοῦ ἐκ μέρους τοῦ κόσμου ὅλου. Ἐν συνόψει, μὲ ἀγαπᾶτε περισσότερον τῆς κοινωνικῆς θέσεώς σας, ὀλιγώτερον ὅμως τῆς καλλονῆς σας.

Ἡ Αὐγούστα μὲ ἤκουσεν ἀκίνητος, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχουσα προσηλωμένους ἐπ' ἐμὲ μετὰ τρόμου.

— Αὐτό, τὸ ὁποῖον λέγετε, εἶνε. . . .

— Ἡ ἀλήθεια! διέκοψα ἐγώ.

Ἐκλινε τὴν κεφαλὴν.

— Σὰς εἶπον ἀπαξ, δὲν δύνασαι νὰ γείνης ἀγρότις! καὶ ἀμείσως ἠθελήσατε ν' ἀποδείξετε τὸ ἐναντίον. Ἀνάγκη θαυμασμοῦ. Μετ' ὀλίγον σεῖς ἡ ἰδίχ ἐβαρύνθητε τὴν κωμωδίαν ταύτην.

— Ἐπάλαισα ἐν τούτοις. Ἐνθυμεῖσθε, δὲν ἠθελον νὰ ὑπάγω εἰς τὸν γάμον τῆς Ρενέ.

— Διότι αἱ τρυφεραὶ σας χεῖρες δὲν ἦσαν τότε τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς λευκότητος καὶ ἀπκλότητος! Ἀπόδειξις τούτου εἶνε ὅτι καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐμείνατε μὲ τὰ χειρόκτια.

Μοὶ ἐφάνετο ὅτι ἡ ζωὴ μου διέεργε παρεσυρομένη ὑπὸ τῶν λέξεων τούτων, τὰς ὁποῖας ἀπηύθυνα πρὸς τὴν Αὐγούσταν. Ἡ πίστις μου, αἱ ἐλπίδες μου ἔπιπτον, μίχ πρὸς μίαν, εἰς τὸ κενόν, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ἐκρημιζόμην κ' ἐγὼ κατκρέφαλα. Ἐν τούτοις ἐπεθύμουν νὰ ἐξαντλήσω τὸ πᾶν μετὰ τῆς Αὐγούστας, ν' ἀφίσω τὴν καρδίαν μου νὰ ἐκχειλίση.

— Καλὰ λοιπόν, ἔστω! ἐστέναξεν. Εἶμαι τοιαύτη. . . τὸ ὁμολογῶ! Ἀλλὰ. . . σὰς ἀγαπῶ, Φράντζ! Συγχωρήσατέ με, ὅπως συγχωροῦσι τὰ παιδίχ. Αἱ γυναικες εἶνε παιδίδια. Σεῖς οἱ ἄνδρες ἐπιζητεῖτε τὸ τέλειον. Διατί δὲν μὲ ἀγαπᾶτε ὅπως εἶμαι; Δὲν ἐξαρτᾶται ἀπ' ἐμοῦ νὰ γείνω δια-

φορετική. Ἡδυνάμην νὰ ἤμκι καὶ χειροτέρεχ· διὰ νὰ γείνω σύζυγός σας μοὶ ἦτο εὐκόλον νὰ σας ὑποσχεθῶ πᾶν ὅ,τι ἐν συνειδήτει δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκτελέσω, ἐπομένως νὰ σας ἀπκητήσω. Ὅ,τι δύναμαι νὰ πράξω εἶνε τὸ νὰ δοθῶ ὅλη πρὸς ὑμᾶς. Τὸ ἔπραξα. . . . καὶ σεῖς μὲ ἀπωθεῖτε, μὲ μισεῖτε!

— Ὅχι! Σὰς λυποῦμαι.

Ἡ λέξις αὕτη προσέβαλε τὴν Αὐγούσταν.

— Τί! εὐσπλαχνίαν λοιπόν; Διατί ὅχι καὶ περιφρόνησιν; Δὲν μοὶ λέγετε, κύριε, τί ἔχετε μέτα εἰς τὴν καρδίαν σας; Καμμίαν πλάστιγγα διὰ νὰ ζυγίζητε τὸ καλὸν καὶ τὸ κακόν; Ἀχαρίστε! Ἄ! εἶνε ἀνυπόφορον. Ἄν ἤμην ἀνὴρ θὰ συνέτριβα διὰ τῶν ἰδίων μου χειρῶν τὰ κόκκαλά σας! . .

Ἐβύθισε τοὺς ὄνυχας εἰς τὸν βραχίονά μου.

— Δόξα τῷ Θεῷ! εἶπον. Οὕτω σὰς ἀγαπῶ περισσότερο ἢ ὀργή σας μὲ τράσσει ὀλιγώτερον τῆς ταπεινώσεώς σας. Ἄ! λοιπόν λέγετε ὅτι ἀφιερῶσθε καθ' ὀλοκλήριαν, συγκατανεύουσα νὰ μὲ ὑπκνδρευθῆτε! Ἄλλὰ, κυρία μου, δὲν μοὶ λέγετε ἐνδίδετε εἰς τὸν ἀνδρα, ὅστις γίνεται σύζυγός σας; Τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἦναι πατήρ τῶν τέκνων σας; Κατὰ τοῦτο καὶ μόνον θὰ δύναται νὰ καυχᾶται ὅτι ὑπερτερεῖ τοῦ ἄλλου κόσμου ὡς πρὸς ὑμᾶς; Ἄλλὰ τοῦτο δὲν εἶνε τὸ ὄλον! Εἰξεύρετε πῶς θεωρῶ τὸν γάμον ἐγὼ ὁ πρότυπος, ὁ χωριάτης, καθὼς λέγετε; Θεωρῶ τὸν γάμον ὡς μοναστήριον τοῦ ἔρωτος! . . . Ἡ σύζυγος δὲν ζῆ πλέον εἰμὴ δι' ἐκείνον ὅστις τὴν ἔχει. Οὔτε βλέμματα, οὔτε θαυμασμοί, οὔτε θρήνημοι τῆς χρειάζονται πλέον καὶ οὔτε πρέπει νὰ τὴν εὐχαριστῶσι! Δὲν ὑπάρχει εἰμὴ διὰ τὸν ἀνδρα τῆς. Πρὶν ἢ λοιπόν ἀφθῆτε εἰς τὸ ν' ἀγαπήσετε, ἔπρεπε νὰ προσέξετε ἂν ὁ ἀγαπώμενος ὑφ' ὑμῶν ἐφόρει φρένον ἢ χιτῶνα ἐργάτου. Εἰς τὸν ἰδικόν σας κόσμον οἱ σύζυγοι ποτὲ δὲν δίδουν τὸ πᾶν εἰς τὰς γυναῖκας, ἐπομένως οὔτε δικαίωμα ἔχουν νὰ ζητήσουν τὸ πᾶν. Ἄλλ' ἡμεῖς ἀφοσιούμεθα ψυχῇ καὶ σώματι εἰς τὴν γυναῖκά μας καὶ διὰ τοῦτο πρὶν ἢ τῆς δώσωμεν τὸ ὄνομά μας, ἐξετάζομεν καλῶς τί περιέχει ἡ ψυχὴ αὐτῆς. Ἡμεῖς δὲν ζητοῦμεν νὰ ἦνε μόνον σύζυγος, ἀλλὰ καὶ ἡ χαρὰ τῆς καρδίας ἡμῶν ἔνθα βασιλεύει μόνη, καὶ ἡ σύντροφος τοῦ οἴκου ἔνθα ζῶμεν ὁμοῦ, ἐνὶ λόγῳ, μήτηρ τοῦ τέκνου μας, τοῦ ἰδικοῦ μας τέκνου. Πῶς θὰ δυνηθῆτε σεῖς νὰ διέλθητε νύκτας ὀλοκλήρους παρὰ τὴν κοιτίδα βρέφους; νὰ χλωμιάνετε ὑπὸ τῶν φροντίδων μεγρισοῦ μεγαλώσουν τὰ τέκνα σας; Σεῖς θὰ θυσιάσετε τὴν καλλονὴν σας! . . . Τὰ ἰδικά σας τέκνα πρέπει νὰ σὰς τὰ παρουσιάζουν μόνον ὅταν γελῶσι καὶ νὰ τὰ παμακρύνουν ἀμέσως ἄμα πρόκειται νὰ κλύσουν. Σεῖς θέλετε σύζυγον τὸν ὅποιον νὰγκηπῆτε εἰς τὸ μεταξὺ μίξς συναυλικῆς καὶ ἐνὸς χοροῦ. Ὁ ἔρωτος, ἡ μέθη τοῦ συζυγικοῦ ἔρωτος δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ εἰμὴ ὡς δευτερεῦον ἐπεισόδιον παρεμπίπτον ἐν τῇ συνήθει ζῶῃ. Διὰ σὰς; εὐτυχία εἶνε

ὁ κόσμος. Μείνατε λοιπὸν ἐν τῷ κόσμῳ, ἐμὲ δὲ ἀρετὴ με εἰς τὴν ἡσυχίαν τῆς μονώσεώς μου.

Ἡ ὀργὴ τῆς Αὐγούστιας εἶχε κοπάσει.

— Φρονεῖτε λοιπὸν ὅτι δὲν ἀγαπῶ πρὸς τὴν ὠραιότητά μου; . . . Ἰδοῦ! . . . εἶπε καὶ ἤρπυε ψαλλίθρα, λύουσα συνάμικ τὴν κόμην της.

— Μὴ! . . . ἀνέκροξά μάλισ προφήτας νὰ σταματήσω τὴν χειρὰ της. Εἶνε ἀνωφελές νὰ κόψετε τὰ μαλλιά σας; . . . Τὸ γνωρίζω, θὰ μὲ ἀγαπάτε ἕως ὅτου μεγαλώσουν πάλιν, ἐν ᾧ τὸνναντίον ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ μὲ λησμονήσετε! . . .

— Ἄχ! Τί πρέπει νὰ κάμω λοιπὸν! . . . Θέλετε νὰ ὑπανδρευθῶμεν καὶ ν' ἀποθάνωμεν ἀμέσως; . . . εἶμι ἐτοιμος. Τὸ θέλετε; . . . Τὸ θέλετε, λοιπὸν! . . .

— Ὅχι! . . . Δυστυχῆς κόρη!

Ἐπεσε γονυπετῆς πλησίον μου καὶ ἔλαβεν ἀμφοτέρας μου τὰς χεῖρας.

— Ὅ ἀγαπήσετε ἄλλην γυναῖκα.

— Σηκωθήτε!

— Ὅχι! Δὲν θέλω νὰ σᾶς ἀρίσω κακὴν ἀνάμνησιν περὶ ἐμοῦ ὡς καρδίας ὑπερηφάνου! Ἐνώπιόν σας αἰσθάνομαι ὅτι εἶμι πολὺ μικρὰ. ὦ! Εἰπείτε μου, δὲν ὀ ἀγαπήσετε ἄλλην τινά;

— Κ' ἐδῶ ἀκόμη ἐγωῖσμός. Δὲν θέλετε νὰ παρηγορηθῶ.

— Εἶνε ἀληθές. Σᾶς ἀγαπῶ τόσον πολὺ. Λοιπὸν, οὐδέποτε ὀ ἀγαπήσετε ἄλλην;

— Τί μ' ἐρωτᾶτε;

Ἐλαβὼ τὴν κεφαλήν της μεταξὺ τῶν χειρῶν μου καὶ τὴν ἐθεώρησα ἄπξι ἔτι ἐπὶ μικρόν.

— Δὲν ὑπάρχει πλέον δι' ἐμὲ ἄλλη γυνὴ εἰς τὸν κόσμον πρὸς ἡ μήτηρ μου, μία ἀγία, καὶ ἡ Ῥενέ, εἰς ἄγγελος. Τὸν ἐρωτῶ ἐγὼ δὲν ἐγνωρίσα εἰμὴ ἐν ὄνειρῳ ἐξυπνῶ γέρον.

Οἱ ὀφθαλμοὶ της ἐσπινθηροβόλησαν ὑπὸ χαρᾶς.

— Ν' ἀγαπῶνται δύο ψυχαὶ τόσον πολὺ καὶ νὰ χωρίζωνται διὰ παντός! . . . εἶπεν ἐγειρομένη. Παράφρον! Σᾶς δίδουν ῥόδα, θέλετε ἄστρα.

Ἀπεμακρύνθη ταχέως. Ἐξερχόμενος δὲ τοῦ θαλάμου συνήνησα τὴν μητέρα μου.

— Τετέλεστα! τῆ εἶπον. Ἡ Αὐγούστα ἀπέθανεν, ἢ μᾶλλον ἡ Αὐγούστα μου, ἡ ἰδική μου Αὐγούστα δὲν ὑπῆρξε ποτέ! . . .

(Τὸ τέλος προσεχῶς).

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΟΜΗΤΟΥ ΤΟΥ 1882

Αἱ πρῶται εἰδήσεις περὶ τοῦ κομήτου τούτου ἀνακοινώθησαν ἐν Εὐρώπῃ διὰ δύο τηλεγραφημάτων τοῦ αὐτοκράτορος Δὸν Πέτρου πρὸς τὴν ἀκαδημίαν τῶν Χριστιανῶν. Ὁ Cruls ἐν Ρίῳ Ἰαννείῳ ἀνεκάλυψεν αὐτὸν τῇ 11 Σεπτεμβρίου (ν)· ἀλλ' ὅμως βραδύτερον ἐγένετο γνωστὸν ὅτι ὁ Common ἐν Καππαδόκειᾳ εἶδεν αὐτὸν ἤδη τῇ 8 Σεπτεμβρίου. Τῇ 18 Σεπτεμβρίου ἔλαβον τὴν πρώτην εἰδοποίησιν διὰ τηλεγραφήματος τῆς Βιενναίικς ἀκαδημίας. Κατὰ τὸν χρόνον τούτου τῇ 17, 18, 19, 20, 21, 22 Σεπτεμβρίου ἐγένετο ὁ κομήτης δρατὸς δι' ἀόπλου ὀφθαλμοῦ κατὰ τὴν μεσημβρίαν παρὰ τὸν ἥλιον, ἔχων μέγαν λαμπρὸν πυρῆνα καὶ βραχεῖαν κόμην. Τῇ 17 Σεπτεμβρίου κατὰ τὴν 10 ὥραν τῆς πρώτης καὶ βραδύτερον ἐγένετο παρὰ πολλῶν δρατὸς ἐν Ἀλγερῇ· τῇ 18 Σεπτεμβρίου εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς μεσημβρινῆς Γαλλίας. Περὶ τῆς ἡμερησίως ταύτης παρατηρήσεως, (πρὸς τὴν ὁποίαν μόνον ἡ ἡμέρῃ τῆς 26 Φεβρουαρίου 1843 δύναται νὰ παραβληθῇ), ἔλαβον ἐκ Βιέννης τηλεγραφικὴν εἰδήσιν μόνον κατὰ τὴν 20 Σεπτεμβρίου κατὰ τὴν 5 ἑσπερινὴν ὥραν, ὅτε οὐδεμίαν πλέον ἐλπίς ὑπῆρχε νάνευρεθῆ ὁ κομήτης παρὰ τὸν ἥλιον ἂν καὶ ἐπειράθην τοῦτο. Ἡ ἀνεύρεσις τοῦ κομήτου κατὰ τὴν ἡμέραν ἐπετεύχθη τῇ 19 Σεπτεμβρίου ἐν Dui-Echt τῆς Σκωτίας καὶ τῇ 22 Σεπτεμβρίου ἐν Παρισίοις, ὑπὸ περιστάσεως λίαν ἀξιοσημειώτους, αἵτινες δέον νὰ ἐκτεθῶσιν ἐνταῦθα. Ἀφοῦ διεδόθη ἡ εἰδήσις ὅτι ὁ Thollon ἐν Νίσση εἶδε τὸν κομήτην κατὰ τὴν μεσημβρίαν τῆς 18 Σεπτεμβρίου πλησίον τοῦ ἡλίου καὶ ὅτι ἠρεύνησεν ἐπισταμένως διὰ τοῦ φασματοσκοπίου τὴν ὠχρὰν γραμμὴν τοῦ νατρίου (ἦν πρὸ τεσσάρων μηνῶν παρουσίαζεν ὁ κομήτης τοῦ Wells) ἀπεφάσιπεν ὁ Fouvielle ἐν Παρισίοις ὅπου ὁ οὐρανὸς ἦτο συνεχῶς νεφελώδης νὰ παρασκευάσῃ ἀεροστατικὴν ἀνάβασιν, ὅπως διερχόμενος ἀπαντα τὰ στρώματα τῶν νεφῶν· εἶη τὸν κομήτην ἐν ἐντελῶς αἰθρίῳ ὀρίζοντι. Τὴν πρώτην τῆς 22 Σεπτεμβρίου ὁ Μαυρίκιος Mallet ὑψώθη ἀπὸ τῆς γῆς ἐν ἀεροστάτῳ· ἀφοῦ διεβῆ δύο στρώματα νεφῶν, εὔρεν εἰς ὕψος 1500 μέτρων ἐντελῶς αἰθρίον οὐρανὸν χωρὶς κατ' ἀρχὰς νὰ δυνηθῆ νὰ εἶη τὸν κομήτην. Ἀνηλθεν ὑψηλότερον ὅπως ἀπομακρυνθῆ τῆς ὑπ' αὐτὸν θαμβούσης ἀντανάκλασεως τῶν νεφῶν· τότε εἶδε τὸν κομήτην καὶ ἐποίησε τοιαύτας παρατηρήσεις, οἷαι ἦτο δυνατὸν νὰ γείνωσιν ἐν τοσοῦτον ἀτυμῆθει θέσει. Ἡ περὶ τῆς τολημηῆς ταύτης ἐπιχειρήσεως ἔκθεσις, τῆς πρώτης γενομένης πρὸς σκοπὸν ἀστρονομικόν, εὔρηται ἐν τοῖς Comptes Rendus ἀρ. 13 σελ 558. Αὗται εἰσιν αἱ μέχρι τοῦδε γνωσταὶ γενομένηαι εἰδήσεις ἀφορώσαι ἐν γένει εἰς τὸν κομήτην. Ἔτεραι ἀναφέρονται εἰς προσδιορισμοὺς θέσεως καὶ εἰς ἀποπείρας, ὑπολογισμοῦ τῆς

τρογιᾶς του ἐξ ἀνεπαρκῶν εἰσέτι παρατηρήσεων. Παρατηρήθη ἐν Βιέννῃ ὅτι ὁ κομήτης τῆ 16 Σεπτεμβρίου κατὰ τὸ μεσονύκτιον ἔφθασεν εἰς τὸ περιήλιον αὐτοῦ σημεῖον, ἐνταῦθα δὲ τοσοῦτον ἐπλησίωσε πρὸς τὸν ἥλιον, ὥστε σχεδὸν ἐφῆπτετο τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ. Βεβχίως ὁμως διήλθε μετὰ ταχύτητος 60-70 γεωγραφικῶν μιλίων κατὰ δεύτερον λεπτόν τὸν χῶρον τὸν κατεχόμενον ὑπὸ τῶν πολλὰς χιλιάδας μιλίων ὑψηλῶν κερῶν ἐκρήξεων (protuberances) τοῦ ἡλίου. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον περίπου εὕρισκετο καὶ πρὸς τὸν ἥλιον καὶ πρὸς τὴν γῆν εἰς τὸ πλησιέστερον σημεῖον ἀπέχον 20 ἑκτομμύρια γεωγραφικῶν μιλίων ἀπ' αὐτῆς, ἀπεμακρύνθη δὲ ταχέως καὶ ἀπὸ τοῦ ἡλίου καὶ ἀπὸ τῆς γῆς. Τῆ 24 Σεπτεμβρίου ὁ κομήτης ἦτο ὁρατὸς τὴν πρωΐαν κατὰ τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλ' ὁμως ἔτι λίαν ἐπαχθῶς ἂν καὶ μέγας καὶ λαμπρός. Τὴν εἶδησιν ταύτην ἔμαθον διὰ τηλεγραφήματος ἐκ Βιέννης τῆ ἐσπέρας τῆς 27 Σεπτεμβρίου, καὶ ἐντεῦθεν ἀρχονται αἱ ἐν Ἀθήναις παρατηρήσεις, αἵτινες ἐλάχιστα διεκόπησαν μέχρι τέλους Ὀκτωβρίου ὑπὸ νεφελώδους ἀτμοσφαιρας. Αἱ παρατηρήσεις αὗται ἤγαγον εἰς ἀποτελέσματα, ἅτινα, ὑπὸ τοιαύτην μορφήν, ἦσαν ἄγνωστα μέχρι τοῦδε ἐν τῇ ἐπιστήμῃ. Ὅπως παραστήσω συνοπτικῶς ὅ,τι βεβαίως εἶδον, ἐσχέδιον καὶ ὑπελόγησα, θέλω παραμυθευθῆ εἰς τέσσαρα μέρη τὰ φαινόμενα. Ἡ πρακτικῶς εἰκὼν ἐν τῷ πίνυκι παριστᾷ τὰ κυριώτερα φαινόμενα κάλλιον πάσης περιγραφῆς.

1) Ὁ πυρῆν. Παρὰ τοῖς μεγάλοις κομήταις παρατηρεῖται πάντοτε ἐν ἐπὶ μᾶλλον ἢ ἤττον λαμπρὸν ἀστεροειδὲς πάντοτε μικρότατον σημεῖον, ὡς κέντρον ἀπ' οὗ πάντα τὰ φαινόμενα τῆς περιβάλλούτης αὐτὸν νεφελοειδοῦς περιβολῆς ἦτοι τῆς κόμης ἀπορρέουσι. Ταῦτά εἰσι νεφελοειδῆ τόξα ἢ λαμπροὶ τομαεῖς προϊόντα ἐκροῆς, τῆς ὁποίας τὴν κατὰ δεύτερον λεπτόν ταχύτητα προσδιώρισεν κατὰ τὸ 1858 εἰς 2000 πόδας διὰ τὸν κομήτην τοῦ Δονάτου. Ἡ ἄλλοτε ἐκ τοῦ πυρῆνος ἐκπορεύεται ἀκτις φωτός, λεπτόν ῥιπίδιον ὡς ἐκροὴ τῆς ὕλης πρὸς τὸν ἥλιον, ὡς παρατηρήθη κατὰ τὸ 1862 εἰς τὸν τότε κομήτην. Τὸ ῥιπίδιον ἐτέλει μεγάλας δονήσεις περὶ μέσην τινὰ θέσιν ἐν χρόνῳ δύο ἢ τριῶν ἡμερῶν, ὁμοίως ὡς παρὰ τῷ κομήτῃ τοῦ Halley κατὰ τὸ 1835. Νῦν ὁμως (1882) ὑπάρχει πάλιν μέγα λαμπρὸν ῥιπίδιον προσερχόμενον ἐξ ἐκροῆς τῆς ὕλης καὶ διευθυνόμενον πλαγίως πρὸς τὸν ἥλιον, ἀλλὰ ὁ κυρίως πυρῆν ἐλλείπει ἐκ τῆς θέσεως, ὅπου κατ' ἀναλογίαν ἔπρεπε νὰ ὑπάρχη, ἐκτὸς κατὰ τὴν 3 Ὀκτωβρίου, ὅτε ἀνεῦρον αὐτὸν εἰς τὴν κανονικὴν θέσιν αὐτοῦ. Ἀπὸ τῆς 4 Ὀκτωβρίου ἐλλείπει ἐντεῦθεν, καὶ παρατηρήθησαν ἀνατολικώτερον ἐν τῷ ῥιπίδιῳ δύο φωτεινὰ σημεῖα ἐν ἀσθενέστερον καὶ τὸ ἕτερον πολὺ λαμπρότερον, ἅτινα μέχρι τῆς 28 Ὀκτωβρίου δὲν μετεβλήθησαν ἐπαισθητῶς, ἐκτὸς τῆς ἐν γένει ταχείας ἐλαττώσεως τῆς λαμπρότητος.

2) Ἡ κόμη δὲν εἶναι κατὰ φανῶς διάφορος τῆς τῶν ἄλλων κομητῶν, ἂν ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς κόμης ἐννοεῖται τὸ λαμπρότατον μέρος τοῦ κυρίως

κωνοειδοῦς, τὸ μέρος τοῦτο, ὅπερ διὰ μὲν γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ φαίνεται 16⁰ μακρὸν, διὰ δὲ ἀσθενοῦς τηλεσκοπίου 20⁰ — 23⁰ εἶναι λίαν φωτεινὸν καὶ κατὰ τὰς κατωτέρως 6—7 μούρας καλῶς ὠρισμένον. Ἡ θέσις τοῦ μεγάλου ἄξονος σημειοῦται διὰ κατχρηνεπτάτης σκοτεινῆς γραμμῆς, ὡς τοῦτο καὶ πρότερον παρατηρήθη εἰς ἐτίρους κομήτης, τὸ μεσημβρινὸν μέρος τοῦ κωνοειδοῦς εἶναι καθαρότερον ὠρισμένον τοῦ βορείου. Ὅλον τὸ κωνοειδὲς εὐρίσκεται ἐντὸς μεγάλῃς κωνικῆς νεφελότητος ἢ μᾶλλον ἐντὸς κωνικῆς νεφελοειδοῦς σύριγγος ἐλάχιστη φωτεινῆς, ἣτις ἀνκτολικῶς ἐκτείνεται μούρας τινὰς πέραν τοῦ πυρήνος ἐν τῷ χώρῳ τὸν ὁποῖον διέδραμεν ἤδη ὁ κομήτης. Ἡ θέσις τῆς σύριγγος εἶναι κεκλιμένη ὡς πρὸς τὸν ἄξονα τῆς κυρίως κόμης, οὕτως ὥστε πρὸς τὸ βόρειον μέρος τυχῆς ἢ σύριγγος παρατηρεῖται εἰς μέγα πλάτος πρὸς τὸ νότιον δὲ μέρος εἶναι στενοτέρα.

Ἀμφότερα τὰ μέρη ἦτοι τὸ κωνοειδὲς τῆς κόμης καὶ ἡ μεγαλειότερη νεφελοειδὴς σύριγγς περιέχονται ἐντὸς ἐξωτερικῆς νεφελοειδοῦς περιβολῆς ἀσθενεστάτου φωτός, ἣτις παρατηρηθεῖσα τὸ πρῶτον τῇ 10 Ὀκτωβρίου, ὑπῆρξεν ἕκτοτε λίαν σταθερά, ἀλλ' ὅμως τὸ φῶς αὐτῆς ἦν τόσον ἀσθενές, ὥστε δὲν κατωρθώσαμεν νὰ ἐξερευνησῶμεν τὴν ἀληθῆ σημασίαν τοῦ φαινομένου τούτου, οὔτινος ὅμοιον δὲν ἀναφέρεται μέχρι τοῦδε. Ὁ Schiaparelli ἐν Μεδιολάνοις, κάτοχος ἐντελεστέρων ὀργάνων, εἶδε τῇ 19 Ὀκτωβρίου ὅτι ἡ πλαγίᾳ αὕτη περιβολὴ κλείεται καὶ στρογγυλοῦται πρὸς ἀνατολάς, οὕτως ὥστε σχηματίζεται νέα κομητικὴ μορφή περικλείουσα τὰς δύο ἄλλας. (Τοῦτο ὑποδεικνύεται ἐν τῷ Ε τῆς εἰκόνης διὰ τῆς στικτῆς καμπύλης).

3) Τὸ παρά τὸν κομήτην νέφος. Κατὰ τὰς νύκτας τῆς 9, 10 καὶ 11 Ὀκτωβρίου τῇ 16 $\frac{1}{2}$ ὥρᾳ (δηλ. τῇ 4 $\frac{1}{2}$ τῆς πρωΐας) παρετήρουν νοτιοδυτικῶς εἰς ἀπόστασιν 3⁰ ἕως 5⁰ ἀπὸ τοῦ πυρήνος παράδοξον νεφελοειδῆ μορφήν, κατ' ἀρχὰς δρεπκνοειδῆ, ἐπειτα ὡς νέφος μετὰ πέντε ἐξοχῶν, τέλος ὡς διπλοῦν νέφος μετὰ συνδέσμου ἀθηνῶς μαρμαίροντος. Αἱ γενόμεναι κατμετρήσεις ἀπέδειξαν ὅτι τὸ νέφος ἠκολούθει μὲν ἐν συνόλῳ τὴν κίνησιν τοῦ κομήτου, ἀλλ' οὕτως ὥστε καθ' ἑκάστην ἀπεμακρύνετο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πρὸς νότον τοῦ πυρήνος.

Τὴν σημασίαν τοῦ φαινομένου τούτου οὐδ' ἐγὼ κατενόησα οὔτε πιθανῶς οἱ πλείστοι τῶν ἀστρονόμων. Ὅσοι δὲν εἶδον τὸ φαινόμενον τοῦτο καὶ ἀγνοοῦσι τὰς ἀπεικονίσεις μου δὲν θ' ἀμφιβάλλωσιν (ὡς ἤδη ἐγένετο) ὅτι συνέβη ἐναυθῶ ἐπανάληψις τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1846 περιφήμου διχοτομίας τοῦ κομήτου τοῦ Βιέλα. Ἀλλ' ὅμως κατὰ τὸ 1846 τὸ χωρισθὲν μέρος ἀπὸ τοῦ κομήτου παρυσιασθή ὡς ἀνεξάρτητος κομήτης μετ' ἰδίου πυρήνος καὶ ἰδίης κόμης, ἐνῶ τὸ φαινόμενον τοῦ 1882 οὐδὲν κομητοειδὲς παρουσιάζει καὶ ἤδη ἀπὸ τῆς τετάρτης νυκτὸς δὲν ἐφαίνετο πλέον. Ὁ δὲ συνοδὸς τοῦ κομήτου τοῦ Βιέλα κατὰ τὸ 1816 ἐπανήλθε κατὰ τὰ ἔτη 1852 καὶ

1858 και ἐγένετο πικρὰ πολλῶν δρατῶς, ἔως οὗ ἀπαδείχθη κατὰ τὸ 1866 ὅτι ἀμφότερα τὰ σώματα ταῦτα διελύθησαν ἐξ ὀλοκλήρου. Πιθανῶς θέλουσιν ἀρκετέι αἱ τρεῖς ἐν Ἀθήναις γενόμεναι παρατηρήσεις πρὸς ὑπολογισμὸν τῆς τροχιάς τοῦ ἐν λόγῳ νεφελοειδοῦς σώματος καὶ κατὰ συνέπειαν πρὸς λύσιν τοῦ ζήτηματος ἀν' ἀπ' αὐτοῦ τοῦ κομήτου τὸ νεφελοειδὲς σῶμα πικρήθη, ἢ ἀπήγαγε αὐτὸ μεθ' ἑαυτοῦ ὁ κομήτης κατὰ τὴν περιήλιον διάβασιν ὡς τμημά τιος τῶν ὑψηλῶν ἐξοχῶν (protuberances) τοῦ ἡλίου δι' ὧν διήλθεν.

Οἱ γενικοὶ χαρακτῆρες τῆς τροχιάς καθ' ὅσον αὕτη μέχρι τοῦδε προσδιωρίσθη δεικνύουσι μεγάλην ὁμοιότητα μετὰ τῆς τροχιάς τοῦ μεγάλου κομήτου τοῦ 1668, 1843 καὶ 1880 καὶ δίδουσι χώρον εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι δύο κομήται κινουῦνται σχεδὸν ἐπὶ τῆς αὐτῆς καμπύλης περὶ τὸν ἥλιον. Ὅμοιον παράδειγμα παρουσιάζει ὁ κομήτης τοῦ 1881, ὅστις σχεδὸν τὴν αὐτὴν τροχίαν τοῦ κομήτου τοῦ 1807 περιγράφει ἀλλ' ἔμως δὲν εἶναι ὁ αὐτὸς μετὰ τούτου.

* Ἄν παραδεχθῶμεν κατὰ προσέγγισιν τὴν ἀπόστασιν τοῦ ἡμετέρου κομήτου ἀπὸ τοῦ ἡλίου = 1 ἢ ἴσην πρὸς 20 ἑκατομμύρια γεωγραφικὰ μίλια, ὁ πυρὴν κατεῖχε 20 μίλια περίπου, τὸ ῥιπίδιον 2000, ἡ διάμετρος τῆς κόμης = 105000 μίλια, ἴση πρὸς τὴν διάμετρον τῆς τροχιάς τῆς σελήνης, ἢ πικρὰ τὴν κόμη νεφελοειδῆς σύριγγς = 350000 μίλια = 3 $\frac{1}{2}$ φορές τὴν διάμετρον τῆς τροχιάς τῆς σελήνης ἢ ἔξωτερικὴ περιβολὴ 873090 μίλια = 8-9 κίς τὴν διάμετρον τῆς τροχιάς τῆς σελήνης. Τὸ μήκος τῆς κόμης = 7 $\frac{1}{2}$ ἑκατομμύρια μιλίων κατ' ἐλάχιστον.

Σημ. Ἡ γραμμὴ AB ἐν τῷ πίνακι δεικνύει τὴν διεύθυνσιν τῆς φαινομένης κινήσεως τοῦ κομήτου, ἡ γραμμὴ ΒΔ τὴν κίνησιν τοῦ συνοδεύοντος νεφελοειδοῦς σώματος ἐκ τῶν παρατιθεμένων χρονολογιῶν δεικνύεται εἰς ποίας θέσεις τοῦ κομήτου ἀνήκουσιν αἱ ἀντίστοιχοι τοῦ νεφελοειδοῦς αα εἶνε ἡ κυρία κόμη, ββ ἡ νεφελοειδῆς σύριγγς, γδ ἡ ἔξωτερικὴ περιβολή, τῆς ὁποίας τὸ πρὸς ἀνατολὰς τέρμα Ε εἶδεν ὁ Schiaparelli.

* Ἐν Ἀθήναις τῇ 20(1 Νοεμβρίου 1882.

Dr J. F. JULIUS SHMIDT.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ

ΟΛΙΓΑΙ ΛΕΞΕΙΣ ΕΚ ΤΟΥ ΑΝΕΚΑΘΟΥ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΥ

ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΥ ΛΕΛΕΚΟΥ

* Ἀπόκλειδον τό, λάχανόν τι φυόμενον εἰς ὑδατώδη μέρη.

* Ἀρνάρι τό, ῥίνη.

* Ἀρναρίζω, ῥινίζω, ῥινῶ.

Ἄσπρόλαπας ὄ, πτηνὸν ὁμοίει πῶς ἀλκυόνι. Δι' αὐτοῦ ἐκτελοῦσιν αἱ χελιδόνες, ὡς λέγεται, τὴν ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἀνοδὸν καὶ κάθοδον.

Ἄχνάρι τό, ἔχνος.

Βαλτόνω, σταματῶ πῶς ὀδεύων ἐπὶ ἐδάφους ἐλώδους, ἐπὶ ὑψηροῦς ἀπέριου. Ἐβάλλωσι κεῖ μέσα, δὲν παρα-πάει πέρα, δὲν παρα-βγῆ λέγει δ λαός.

Βαρκάνα ἦ, ἐσχάρα.

Βασταγὸς ὄ, κάνθων, κανθήλιος, ὄνος.

Βοῖδὸγλωσσον τό, βούγλωσσον.

Γαλόχανθρα ἦ, ὕαλος ἐσθλή, λευκή, χυτὴ καὶ τρητὴ, ἣν φέρουσι μετὰ τὸν τοκετὸν αἱ γυναῖκες, αἱ ἔχουσαι ὀλίγον γάλακ, πιστεύουσαι ὅτι συντείνει εἰς αὐξήσιν αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο λέγεται καὶ γαλόχανθρα.

Δάμαλος ὄ, ταῦρος εὐτραφής, ἰσχυρός, ὄρατος.

Δόσμα τό, δόσις, ἐφ' ᾧ καὶ παροιμία :

Δόσμα τοῦ χεριοῦ,
σῶμα τῆς ψυχῆς.

Δρυμόνι τό, κόσκινον μέγα πλεκόμενόν ποτε ἐκ λωρίων στρεπτῶν καὶ δασέων, νῦν ὅμως ἀποκατεστάθη τὸ εἶδος ἐκεῖνο διὰ τοῦ λευκοῦ σιδήρου.

Ἐλατόπισσα ἦ, τὰ σταλάγματα τῆς ἐλάτης.

Ἐπανωξεύγει τό, ὀβελίσκος, ὅστις συνέχει τὴν ζεύγλην μετὰ τοῦ ζυγοῦ.

Ζίος ὄ, θερμorrόνη, δι' ἧς οἱ νεωκόροι θερμαίνουσι τὸ ὕδωρ, ὕπερ ῥίπτεται μετὰ τοῦ οἴνου εἰς τὸ ἕγιον ποτήριον.

Ζυγορράχι τό, ἡ μακρὰ ῥάχισ, ἡ κορυφὴ τῶν ὀρέων.

Θαρρετά, θάρρακλέως, εὐτόλμως.

Καθίστρα ἦ, κοττάναθρον.

Καματεῶ, καματόω, καλλιεργῶ.

Κάρκανον τό, πᾶν σῶμα κεκαυμένον, ξηρόν.

Κάρμα τό, κύρμα, ἔλωρ.

Κατάνακρα, κατ' ἄκρας, εἰς τὴν ἄκραν. Κατάνακρα ἴς τὸν κῆπο εἶνε μιὰ τριανταφυλλιά, κατάνακρα θὰ πλαγιάσω γῶ ἀπόψε κτλ. λέγει δ λαός.

Κατάρραχα, κατὰ εἰς τὴν ῥάχιν, τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους. Ἐβγῆκα κατάρραχα καὶ ἀγγάντεψα τριγίρω λέγουσιν οἱ πολλοί.

Καταρράχια τὰ, αἱ ῥάχεις, αἱ ἀκρῶρειαι τῶν ὀρέων.

Κάψαλον τό, πᾶν ξύλον κεκαυμένον, καὶ μεταφορικῶς δ ὑπόμελας, ὁ ἰσχυρός, ὁ ἀδύνατος ἄνθρωπος. Σὺν τῷ κάψαλο ἔγειρε, ἐμαῦρις ὁ ταλαίπαρος ἀπὸ τῆ φτώχεια, ἀπὸ τὴν ἀρρώστια φησὶν ἡ συνήθεια.

Κάψαλος ὄ, πᾶν κεκαυμένον δάσος.

Κοκκόροθας ὄ, γλάζζα παρεμφερῆς δρόβω.

Κουμάσι τό, κουμάσιον — ὀνομάζουσι τὸν μικρὸν οἶκον, ἐν ᾧ καθεύδουσιν οἱ χοῖροι, καὶ τὸν πολύσαρκον ἄνθρωπον. *Τήρα, τήρα*, λέγουσι, δὲν παρα-σα.λέψ' ἀπὸ τὸν τότε του τὸ κουμάσι.

Κούτουλας ὄ, κότυλος.

Κρατητήρα ἤ, λίθος εὐμαρτος, ἐρυθρά, τρητή τε καὶ ἄτρητος, ἣτις ἔχει τὴν δύναμιν κατὰ τὴν δοξασίαν τοῦ κοινοῦ τοῦ στυμκτῆν, τοῦ κρατῆν τὴν αἰμορρογίαν. Διὰ τοῦτο κέκληται καὶ κρατητήρα.

Κωλόκουρα τά, κεκχυμένα ἔρικ. Οἱ ποιμένες, εἰώθασι κείρειν τὸ ἔαρ τὰ περὶ τὴν κωλὴν τῶν προβάτων ἔρικ χάριν εὐχεροῦς ἀμείλξεως αὐτῶν. Τὰ ἔρικ ἐκεῖνα καλοῦνται κωλόκουρα.

Λαγουδεύω, λαγωθηρῶ.

Μακωνίδα ἤ, μήκων.

Μανδραγοῦρα ἤ, τὸ καλλιότερον τῶν μυκήτων εἶδος.

Μεριμηγκότρουπα ἤ, τῶν μυμηκῶν ἡ τρύπα, ἢ μυμηκία.

Ξαλλί τό, ξυάλη, ἐργαλεῖον δρεπκνοειδές, ᾧ χρῶνται πρὸς ξυλείαν.

Ξέρα ἤ, ξηρασίς, αὐχμός.

Ξεραῖλα ἤ, κρυμός, παγετός.

Παγωνίλα ἤ, ἴδε ξεραίλα.

Παραπονίδα ἤ, ἐξοίδησις, ἣτις ἐγγίνεται τοῖς βουβῶσι καὶ ταῖς μασχάλοις ὅταν ἀλγῆ τινος ὁ ποῦς ἢ ἡ χεῖρ.

Πελάλα ἤ, σπουδή, ταχύτης.

Πλάστης ὄ, κωνών, δι' οὗ πλάττονται τὰ φύλλα τῆς πτήττας.

Πρωϊμάδι τό, ὁ πρῶτος ὠρμαζὼν βότρυς.

Σάλμη ἤ, ἀχυρμὴ κριθίνη.

Σκασμάδα ἤ, ῥήγμα, ῥαγία.

Σπιθίστρα ἤ, θάμνος ἔχων τὸν φλοιὸν ῥοδόχρουν καὶ τὸ φύλλον στρογγύλον.

Σταματίνα ἤ, σταμίν, ξύλον τι, εἰς οὗ τὸ μέσον σχεδὸν ὑπάρχει προσηλωμένον πλάγιον σανίδιον καὶ δι' οὗ στυμκτῶσιν οἱ μυλωθοροὶ τὸν μύλον ἀλοῦντα τιθέμενοι πρὸ τοῦ στομίου τοῦ σίφωνος αὐταῦ.

Σφελίδα ἤ, ἡ κοπτομένη μερίς ἐκ τῆς ἀκρωβελίως.

Σφηγκρελίδα ἤ, χερμάς.

Τηγανόπηττα ἤ, πλκαῦς, ὃν ποιοῦσι τὸν τρόπον τόνδε:

Ζυμοῦσιν ἐπίτηδες ἢ κόπτουσιν ἐξ ἐζυμωμένου ἄρτου μέρος, ὅπερ φύρουσι μετὰ τυροῦ ἢ καὶ ἄνευ αὐτοῦ εἴτα τιθέασιν ἀνά τὸ πῦρ τρίποδα, ἐπ' αὐτοῦ δὲ τήγανον μετ' ἐλαίου, βουτύρου, στέατος, ὅτι τύχη, καὶ πλάττουσιν ἐντὸς αὐτοῦ τὸ ζυμωθὲν ἢ κοπὲν ἐκεῖνο μέρος, ὅπερ ὀπτῶμενον ἐκβάλλεται καὶ κάπτεται.

Τινάχτρα καὶ τινάκτρα ἤ, ἡ μεγάλη καὶ καμχωτὴ τρύπα περὶ τῆς ἐστὶς τῆς οἰκίας, ἐν ἣ τινάττουσι τὸν βάρβακκ τῶν ἀρεπιθίων καὶ ἀρειάδες.

Τορός ό, ἔχνος, ἰχνηλασία, ἔρευνα. Ἐπῆρε τορὸ δῶ μέσα ἢ φλόξ, τάχει, λαγῶς εἶνε περαυμένος, ἢ ἐπῆρε τὸν τορὸ τοῦ λαγοῦ λέγουσιν οἱ κυνηγοί, ὃ ἐστὶ τὰ ἔχνη.

Τουρλίδα ἦ, πτηνὸν ὀνυμασθὲν οὕτως ἐκ τῆς φωνῆς αὐτοῦ, ἣτις ἐστὶν ἡδε τουρλί, τουρλί, τουρλί, καὶ ἐξ ἧς ἐπλάσθη καὶ τὸ λεγόμενον περὶ αὐτοῦ: Ἐχασε τὸ λουρὶ του καὶ φωνάζει τὸ λουρὶ μ, τὸ λουρὶ μ, τὸ λουρὶ μ' μεταφορικῶς ὁ ὑψηλὸς ἰσχυρὸς ἄνθρωπος.

Τραχανότοπος ό, λεπτὸς τόπος, λεπτὴ γῆ, λεπτόγειος.

Φτεροχόρτι, πτέρεις, ὅπερ μεταχειρίζονται οἱ χωρικοὶ πρὸς ἴασιν νόσου τινός, ἣν ὀνομάζουσι γτέρι. Ἐβγαλε τὸ γτέρι ὁ δεινα, λέγουσι, μὴν δίντε γέρτε γτεροχόρτι.

Χαλίνωμα τό. Οὕτω λέγουσι τὸν λύκον οἱ λοπιῆται, διότι ὁ πρῶτον ὄρων κατ' αὐτοὺς αὐτὸν χαλινούτκι τρόπον τινὰ καὶ μένει ἀκίνητος, ἀναυδος.

Χλασέρα ἦ, δεινδρύριον ἔχον τὸν φλοῖον καὶ τὸ φύλλον λετον.

Ψαρίθρα ἦ, λάχανόν τι φυόμενον ἐν κήποις, ἐν ἔρσιπίοις.

Ψωμάνδηλον τό, τὸ ὕψασμα, ἐν ᾧ τίθεται ὁ ἐζυμωμένος ἄρτος.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΑΝΑΞΙΚΑΦΑΙ ΕΛΕΥΣΙΝΟΣ

Ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἡ Κυβέρνησις καὶ ἡ Ἀρχαιολογικὴ ἔταιρία προσεπάθουν νὰ ἐλευθερώσωσιν ἀπὸ τῶν οἰκιῶν τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου τὸν ἱερὸν χῶρον, ἐνθα πάλαι ποτὲ ὁ περικαλλῆς τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης ναὸς ἴστατο καὶ τὰ μυστήρια ἐτελοῦντο τὰ Ἐλευσίνια, ὅπως ἐρευνηθῶσι διὰ σκαφῆς χάριν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἐθνικῆς τιμῆς τὰ ἐναπολειφθέντα ἐν τοῖς ἱεροῖς τόποις λείψανα. Ἐὰν δὲ αἱ προσπάθειαι ἐβράδυναν νὰ τύχωσι καὶ μέχρι σήμερον ἀκόμη δὲν ἔτυχον κατ' ὀλοκληρίην τοῦ σκοπομένου, πολλὰ καὶ ποικίλα ὑπῆρξαν τὰ αἴτια, περὶ ὧν περιττὸς εἶναι ἐνταῦθα πᾶς λόγος. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρία ἀπεφάσισε νὰ ἀρξῆται τοῦ ἔργου, ἐπ' ἐλπίδι ὅτι τὰ ὀλίγα ἔτι ἐπιπροσθούντα εἰς τὴν ὀλοσχερῆ τοῦ ἀνασκαπτέου χώρου ἀπελευθερώσωσιν κωλύματα θέλουσιν ἀρθῆ, τὰ δὲ ἐξυγόμενα τῆς τετραμήνου ἡδὴ ἐκεῖ σκαφῆς ἐκθέτομεν ὡδε ὡς συντομώτατα.

Γνωστὸν εἶναι ὅτι περὶ τὰ τέλη τῆς κερκελθοσύης ἐκατονταετηρίδος ἐπεχειρίσθη ἡ ἔρευνα διὰ σκαφῆς τῶν ἱερῶν τῆς Ἐλευσίνος τόπων ὑπὸ τινῶν τῶν ἐταίρων τῆς Φιλολογίας Ἐταιρίας τῶν Dilettanti καὶ κατωρθώθη ἔκτοτε ὁ καθορισμὸς τοῦ Μεγάλου Ναοῦ (τοῦ Μεγάρου), ἐξητάσθησαν δὲ καὶ δι' ἐμπίρων ἀρχιτεκτόνων ἐσχεδιογραφῆθησαν τούτου τε καὶ τῶν ἄλλων

οικοδομημάτων, ὅσα ἢ ἐφαίνοντο ἢ ἡ σκαφή αὐτῶν ἀνεύρισκε, τὰ λείψανα Ὅποια τινὰ ὑπῆρξαν τὰ ἐξαγόμενα τῶν ἐρευνῶν τῶν Dilettanti δὲν εἶναι τοῦ παρόντος τόπου καὶ χρόνου διὰ μικρῶν νὰ εἴπωμεν· ἀρκετὸν νὰ σημειώσωμεν ἐν μόνον ὅτι ἡ σκαφή αὐτὴ ὑπῆρξεν ἕνεκα διαφόρων κωλυμάτων λίαν περιορισμένη, τὰ ἀνώτατα μόνον ἐρευνητάσα τῆς ἐπιχώσεως στρώματα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, αἱ δὲ τοῦ Γάλλου Lenormant ἀνασκαφῆ (1860-61) ὀλίγα προσέθηκον εἰς τὰ ὑπὸ τῶν Dilettanti γνωστὰ γενόμενα. Ὅχι ἄνευ λόγου λοιπὸν δύναται τις νὰ δυσχυρισθῆ ὅτι κατὰ τὴν ἀληθῆ τῆς λέξεως ἔνοιαν μόνον νῦν σκοπεῖται καὶ δύναται νὰ γίνῃ ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας ἀνασκαφῆ, ἥς τὰ μέχρι τοῦδε (ἔποδ 2^{αι} Ἰουνίου μέχρι 2^{ου} Ὀκτωβρίου) ἐξαγόμενα εἶναι τάδε·

Καὶ πρῶτον μὲν ἀνευρέθησαν καὶ αὖθις τὰ λείψανα τῆς Προνάου Στοῆς τῆς κατὰ Βιτρούβιον ὑπὸ Φίλωνος τοῦ ἀρχιτέκτονος κτισθείσης καὶ ἐβεβαιώθη ὅτι περὶ αὐτῆς καὶ οἱ Dilettanti σημειοῦσι, ὅτι δηλ. ὁ μὲν στερεοβάτης τῆς εἶναι, ὡς συνήθως ἐκ πωρίνων κανονικῶν πλίνθων ἐκτισμένος, αἱ δὲ τρεῖς βραχιεῖδες καὶ ἡ τοῦ δαπέδου ἐπίτρωσις ἐκ τετραγώνων ἐξ ἔλευσινίου ὑπομέλανος ἀσβεστολίθου πλκκῶν, ἕως δὲ τοῦ στυλοβάτου ἴσταντο ἔμπροσθεν (ὡς, ἢ τεμάχια τοῦ κατωτάτου σπονδύλου, ἢ μόνον αἱ τῆς γομώσεως σωζόμενα ὅσα δεικνύουσι) δώδεκα κίονες δωρικοῦ ῥυθμοῦ, οἵτινες οὐδέποτε εἶχον ὄλω ἀποτελειωθῆ, διότι δὲν φέρουσιν εἰμὴ κατὰ τὸ κατώτατον ἄκρον τῶν σωζόμενων σπονδύλων ῥαβδώσεις. Ἀτυχῶς δὲν κατωρθώθη εἰσέτι νὰ ἐξακριβωθῆ ἂν καὶ δευτέρῃ ὑπῆρχεν ὁμοία σειρά κίωνων πρὸς τὰ ἔσω τῆς πρώτης παράλληλος πρὸς ὑποστήριξιν τῆς στέγης, αἰρομένου ὅμως ὀνονόπως διὰ τῆς καταδραπέως οἰκιῶν τινῶν κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἤδη ἐξηγοραθεισῶν τοῦ κωλύματός, ἐλπίζεται ἐν τῇ νῦν περιόδῳ τῶν ἀνασκαφῶν πρὸ τῆς δικοπῆς αὐτῶν δηλαδὴ κατὰ τὸν χειμῶνα, ἢ ἐξακρίβωσις τοῦ ζητήματος· εὐρέθη ὅμως ὁ μεταξὺ τοῖχος ὁ τὴν Στοῶν μὲ τὸν Σηκόν, ἤτοι τὸν κυρίως Ναόν, ἐνῶντων καὶ κατεδείχθη ὡσάντως ἀκριβῆς ἢ τῶν Dilettanti σημειώσεις ὅτι καὶ τούτου ὁ Στερεοβάτης ἦν ἐκ πωρίνων πλίνθων ἐκτισμένος, ὁ δὲ τοῖχος ἀπετελεῖτο ἐξ ἔλευσινίων τετραγώνων πλκκῶν ἐν διπλῇ σειρᾷ τεθειμένων, ἄνευ παρχεμίματος πιθανῶς, καὶ εἶχε πᾶχος 1,00-1,20 γαλλ. μέτρων· ὁποῖόν τι ὅμως ἦτο τὸ δάπεδον τοῦ Ναοῦ εἰσέτι δὲν δύναται νὰ ῥηθῆ, διότι ἡ σκαφή περιορισθεῖσα ὡς πρὸς τὸν Σηκόν εἰς ἐλάχιστον μέρος εἰς τὸ προτῆκον βᾶθος ἀπέδειξε μόνον χῶματα καὶ εὐλογος εἶναι ἢ ὑπόνοια ὅτι κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἢ ἐπίτρωσις τοῦ δαπέδου ἐξέλιπεν. Ἐξω δὲ τοῦ Σηκοῦ καὶ τῆς Στοῆς κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν καὶ Μεσημβρινὴν πλευρὰν τοῦ Στερεοβάτου ἢ νῦν σκαφή προεχώρηθεν εἰς μεγαλύτερον, ἢ ἢ τῶν Dilettanti, βᾶθος καὶ ἔδειξε τὰ λείψανα καὶ ἄλλων τινῶν μικρῶν οικοδομημάτων καὶ τοίχων, ὧν ὁ σκοπὸς καὶ ἡ σχέσις πρὸς τὸ μέγα οἰκοδόμημα ἀκόμη δὲν εἶναι εὐνόητα.

Ἔτι δὲ μᾶλλον ἀκατάληπτα εἶναι ὅσα ἡ νῦν σκαρὴ ἔφερον εἰς φῶς ἀρχαίων οἰκοδομημάτων λείψανα κατὰ τὰ βορειοανατολικά τοῦ περιβόλου προχωρήσασθαι ἐκεῖ εἰς βάθος ἐξ ἑπτῶν μέτρων περίπου ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ σημερινοῦ ἐδάφους. Ἐάν δέ, ὅπως ἐκ πολλῶν τεκμηρίων εἰκάζεται, ἀποδειχθῆ ὅχι ψευδές· καὶ τὸ παρὰ τῶν Dilettanti λεγόμενον ὅτι ἡ ἀσβεστόλιθος στρώσις, ἣν καὶ ἡ νῦν σκαρὴ καθ' ὅλον τὸν πρὸ τοῦ μετώπου τῆς Στοᾶς πρὸς Ἀνακτολὰς μέχρι τοῦ τοίχου σχεδὸν τοῦ Περιβόλου χώρον ἔφερον εἰς φῶς, εἶναι τὸ τῆς αὐτῆς, οὕτως εἰπεῖν τοῦ Νικοῦ, ἔδαφος (εἴτε τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων ὑποτεθῆ ἢ στρώσις αὐτῆ κτίσμα, εἴτε τῶν Ἑλληνικῶν ἐν Ῥωμαϊκοῖς χρόνοις ἐπισκευασθεῖσα), τὰ κατὰ τὰ βορειοανατολικά τοῦ Περιβόλου ἐκεῖνα λείψανα τῶν οἰκοδομημάτων ἐπιπεχωμένα ὑπὸ τεχνητῆς ἐπιχώσεως καὶ πολλὰ ὑπὸ τῆν ἀσβεστόκτιστον στρώσιν εὐρισκόμενα, ὡς ἡ σκαρὴ ἔδειξε, καθίστανται ἔτι μᾶλλον ἀκατάληπτα καὶ ἐπὶ τοῦ πηρόντος εἰς μίαν μόνην δύνανται νὰ μᾶ· φέρωσιν εἰκασίαν, ὅτι ἦσαν ἀρχαιότερα τῆς Στοᾶς· τοῦλάχιστον τοῦ Φίλωνος οἰκοδομημῆτα κατὰ τὴν φέντα πρὸ τῆς οἰκοδομήσεως αὐτῆς καὶ σκεπασθέντα ὡς ἀχρηστὰ. Νὰ προχωρήσῃ ἡ σκαρὴ κατ' ἐκείνο τὸ μέρος· ἔτι μᾶλλον ἐρέτος ἐκρίθη ἀτύμφορον ἐστράπη λοιπὸν ἐπὶ τὰ ἄνω, καὶ ἤρξασθαι καθαρῶς τὸν κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Νικοῦ βράχον καὶ μέχρι τοῦδε οὐδὲν ἄλλο ἐκεῖ ἀνευρέθη ἢ αἱ καὶ ὑπὸ τῶν Dilettanti σημειούμεναι βαθυίδες, ἐν τῷ βράχῳ λελαξευμένης κλίμακας.

Τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα ἐν συνόψει τὰ ἐξαγόμενα ὡς πρὸς τὰ τῶν οἰκοδομημάτων λείψανα. Τὰ δὲ εὐρήμητα οὔτε πολλὰ οὔτε παρὰ πολλοῦ λόγου ἄξια ὑπῆρξαν, τούτων δὲ ἀναντιρρήτως προέχει· ἡ ἀρχαϊκὴ ἢ ἀρχαίζουσα κεφαλή ἢ ἐν τῷ Μουσίῳ νῦν τῆς ἑταιρίας ἐν Ἀθήναις κατεστηθεῖσα καὶ τὰ πολλὰ ἐνεπίγραφα ἀναθηματικὰ βῆθη, εἰ καὶ πάντα σχεδὸν εἶναι τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων. Ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν ἢ μᾶλλον Μακεδονικῶν χρόνων εὐρημα ἄξιον λόγου εἶναι τὸ εἰς ἱεροφάντην Χαιρήτιον ψήφισμα τῶν γενῶν τῶν Εὐμολπιδῶν καὶ Κηρύκων· τῶν νομισμάτων ἄξια μνήμης εἶναι μόνον δύο χρυσὰ Βυζαντιὰ καὶ τῶν αὐτοκρατόρων Ἰουστινίου καὶ Ἰουστινιανοῦ· ἀλλὰ καὶ ἐλπίδες μεγάλας περὶ εὐρέσεως ἄξιων λόγου γλυπτικῶν ἔργων ἄλλων μνημείων δὲν ὑπάρχουσι, τὸ μὲν διότι ἡ καταστροφή ἐν Ἐλευσίνι ὑπῆρξε μεγάλη τότε καὶ διότι κατὰ τὰ φαινόμενα ὁ Νεὸς δὲν εἶχε διάζωμα ἢ ὥφρον.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ

Ἰπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Π. Καββαδία ἤρξαντο καὶ ἐξακολουθοῦσιν ἀνασκαφαὶ ὡς γνωστὸν παρὰ τὸ ἱερόν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ δαπάναις τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας. Ἀνευρέθησαν δ' ἐπ' ἐσχάτων αἱ βῆσεις τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος καὶ π.

φανεὲς οἰκοδόμημα περιφερές· περιβαλλόμενον ὑπὸ τριῶν σειρῶν κινῶν, ὧν ἡ μὲν πρώτη εἶναι δωρικοῦ ῥυθμοῦ, ἡ δευτέρη ἰωνικοῦ καὶ ἡ τρίτη ἀρχαίκοῦ κορινθιακοῦ. Τὸ μακρῆρον τοῦτο οἰκοδόμημα οὕτινος, τὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέρη ἀμιλλῶνται κατὰ τὴν λεπτότητα τῆς ἐργασίας καὶ τὸ κάλλος τοῦ περιγράμματος πρὸς τὰ τοῦ Ἐρεχθείου, εἰκάζει ὁ κ. Καρθαδίκας ὅτι εἶνε ἡ περίφημος Θόλος τοῦ Πολυκλείτου περὶ ἧς ἰδοῦ τί λέγει ὁ Παυσανίας (II, 27,3).

«Οἴκημα δὲ περιφερές λίθου λευκοῦ καλούμενον Θόλος, οἰκοδομηται πλησίον θεᾶς Ἄξιον. Ἐν δὲ αὐτῷ Παυτίου γράψαντος βέβη μὲν καὶ τόξον ἐστὶν ἀφεικῶς· Ἔρω, λύχν δ' ἀντ' αὐτῶν ἀρχόμενος φέρει. Γέγραπται δὲ ἐνταῦθα καὶ Μέθη, Παυσίου καὶ τοῦτο ἔργον, ἐξ ὑαλίνης φιάλης πίνουσα· ἰδοὺς δὲ κἂν ἐν τῇ γραφῇ φιάλην τε ὑάλου καὶ δι' αὐτῆς γυναικὸς πρόσωπον. Στῆλαι δὲ εἰσπῆκσαν ἐντὸς τοῦ περιβόλου, τὸ μὲν ἀρχαῖον καὶ πλέονες, ἐπ' ἐμοῦ δὲ ἐξ ἰοπαίου. Ταύτας ἐγγεγραμμένα καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἐστὶν ὀνόματα ἀεσθέντων ὑπὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ προσέτι δὲ καὶ νόσημα ὅ,τι ἔκαστος ἐνόσητε καὶ ὅπως ἴαθη· γέγραπται δὲ φωνῇ τῇ Δωρίδι.

Ἄνευρέθησαν δ' ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς διάφορα γλυπτικὰ ἔργα ἐξ ὧν ἰδίως μνημονευτέα τρία κολοσσαῖα ἀγάλματα, δύο γυναικεῖα ὧν τὸ ἐν ὁμοιάζει πρὸς ἀγαλμα τῆς αὐτοκρατείας Λυβίας καὶ ἐν ἀνδρῶν παριστᾶν ῥωμαῖον αὐτοκράτορα φέροντα θώρακα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἰσὶν ὠραῖα ἐγγεγραμμένα γλυφαί, οἷον κεφαλή γοργόνος, γρύπες, τροπαῖα καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἄνευρέθησαν δ' ὁμοίως καὶ διάφοροι ἐπιγραφαὶ ἐξ ὧν γίνεται γνωστὸς Ἀθηναῖος ποιητῆς Διομήδης ἄγνωστος τέως.

Μετὰ τὰς ἀνασκαφὰς ταύτας ὁ κ. Καρθαδίκας ἠρεύνησε τὸν πέριξ χώρον καὶ οὕτως ἀπεκαλύφθη πλησίον τῆς Θόλου περιπτερός δωρικός ναός, ὁ ναός τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ὡς εἰκάζεται. Πρὸ τῆς ἀνατολικῆς δ' αὐτοῦ πλευρᾶς εὐρέθησαν κορμοὶ καθήμενων καὶ ἐγονατισμένων γυναικῶν, κεκλήη πωγωνοφόρου ἀνδρὸς, ἣν ἐχθρική χεὶρ ἔχει ἠρπαγμένην ἐκ τῆς κόμης. Ἐκ τούτων φαίνεται ὅτι τὸ ἀνατολικὸν τοῦ ναοῦ ἀετώμα ἐκοσμεῖτο πιθανῶς διὰ Κενταυρομαχίας. Πρὸ τῆς δυτικῆς δὲ πλευρᾶς εὐρέθησαν τὴν 22 ὀκτωβρίου κατὰ στίχον κείμενα, ὥσπερ ἐκ τοῦ ἀετώματος κατέπεσαν, ἐξ Νηρηίδες, ὧν αἱ μὲν δύο πλέουσιν ἐπὶ τῶν κυμάτων τῆς θάλασσης, αἱ δὲ τέσσαρες ὀχοῦνται ἐπὶ ἵπποποτῶν, χαριέντως διὰ τοῦ ἐνὸς βραχίονος περιπτύσσουσαι τὸν ἀχίνα τοῦ εὐγενοῦς αὐτῶν ζώου. Δικτηροῦνται δὲ αἱ τρεῖς· ἐκ τῶν τελευταίων ἐν καλῇ καταστάσει· μόνον αἱ κεφαλαὶ αὐτῶν ἐλλείπουσιν, ἀλλ' εὐτυχῶς ἡ τῆς μιᾶς αὐτῶν εὐρέθη ὠραϊότατον ὄντως ἔργον. Εἶνε δὲ αἱ μορφαὶ αὗται χαριέσταται καὶ ἐξαιρέτου καλλονῆς, ἀναμφιβόλως ἔργα τῆς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς Ε'. ἑκατονταετηρίδος Ἀττικῆς Σχολῆς. Πρὸς τούτοις δὲ εὐρέθη μέγχα ἀνάγλυφον εἰκονίζον τὸν Ἀσκληπιὸν ἐπὶ μεγαλοπρεποῦς καθήμενον θρόνου καὶ πρὸ αὐτοῦ τὴν Ἰγι-

εἶαν, ἐκπύρωθεν δὲ βαδίζουσιν γυναικείαν μορφήν καὶ Νίκην καὶ ὑπερμέγεθες ἱματιοφόρον ἀνδρικόν ἄγαλμα, τὸ κάλλιστον τῶν ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς εὐρεθέντων ρωμαϊκῶν ἀγχιμαμάτων.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία ἐπελήφθη σκαφῆς ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως πρὸ τοῦ ἱδρύματος τοῦ Μουσείου πρὸς κήκρσιν τοῦ χώρου. Ἐν τῇ σκαφῇ τυχῆν εὐρέθησαν πολλὰ καὶ διάφορα ἄξια λόγου ἀρχαῖα, πλὴν ἄλλων δ' ἐπιγραφῆς, τεμάχια γλυπτῶν καὶ ἀγγεῖα ὧν τινὰ ἐξαιρέτου λεπτότητος, καὶ χάλκινα ἀγχιματικά ὧν ἐν ἰδίᾳ ὠραιοτάτης τέχνης. Τὰς τελευταίας δὲ τυχὰς ἡμέρας εὐρέθη ἐν τῷ πρὸς βορρᾶν τοῦ μουσείου χώρῳ ἕνθα καὶ τὰ χρώματα πλείοτερα, μαρμαρίνον ἄγαλμα τεθραυσμένον εἰς τέσσαρα τεμάχια καὶ ἔχον ὕψος 81 ἐκτοστῶν τοῦ γαλλικοῦ μέτρου. Ἐπιτίθεται ὅτι εἶναι Ἥρα ἢ Ἀφροδίτη, ἴσται δὲ κατὰ μέτωπον. Ἡ βῆσις, ἐφ' ἧς ἴσται εἶναι τριῶν ἐκτοστῶν καὶ σώζει προσκεκολλημένα φύλλα μολύβδου, δι' οὗ ἦτο προσηρμοσμένον εἰς τὸ βῆθρον. Ἡ δεξιὰ χεὶρ ἐλλείπει, ἡ δὲ ἀριστερὰ ἐκράτει ἑλλιπέ; ἴσως πτηνόν, ἐπὶ τῆς κεφαλῆς δὲ φορεῖ στεφάνην. Τέχνην ἔχει ἀρχαϊκὴν καὶ σώζει λεῖψανα ἰκανῶς ζωοῦν χρωμάτων εἰς διάφορα μέρη τοῦ ἱματισμοῦ καὶ τῶν κοσμημάτων, ἔτι δὲ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς κόμης καὶ τῶν πεδίλων. Ἰδίᾳ ἐπὶ τῆς μεσικῆς πλατείας πτυχῆς τοῦ χιτῶνος διακρίνεται κόσμος μαιάνδρου γραπτός. Ἡ ἔκφρασις τῆς μορφῆς ἔχει τρυφήν ἀρχαϊκὴν. Πλὴν τούτου εὐρέθη καὶ ἕτερον μικρὸν γυναικεῖον ἀγχιματικόν ἐκ λίθου παρίου, ὕψους ὡς 20 ἐκτοστῶν γαλλικοῦ μέτρου. Ἀνευρέθη δ' ὁμοίως καὶ χεὶρ μεγάλη ἐκ λίθου παρίου ἧτις σώζει ζωηρότατον τὸν χρωματισμόν.

ΝΕΩΤΕΡΑ ΠΕΡΓΑΜΗΝΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Περὶ τῶν νεωτέρων εὐρημάτων τῶν ἐν Περγάμῳ ἀνασκαφῶν αἱ Γερμανικαὶ ἐφημερίδες ἀνακοινοῦσιν εὐχάριστα νέα. Αἱ τελευταῖαι ἀνασκαφαὶ ὑπῆρξαν λίαν γόνιμοι. Κολοσσαῖον γυναικεῖον ἄγαλμα ἐλκύει τὸ βλέμμα τοῦ εἰσερχομένου εἰς τὴν Ἀσσυριακὴν αἴθουσαν τοῦ ἐν Βερολίνῳ μουσείου. Παριστᾷ Ἀθηναῖν ἧς δυστυχῶς ἐλλείπουσιν ἡ κεφαλὴ, ὁ λαιμὸς καὶ οἱ βραχίονες· καὶ ἐν τούτοις ἐπιβλητικὴν ἐντύπωσιν ἐμποιεῖ ὁ κορμὸς μετὰ τοῦ λαμπρῶς ἐξεργασμένου ἱματισμοῦ, τοῦ λεπιδωτοῦ θώρακος ἐν τῷ μέσῳ φέροντος τὴν κεφαλὴν τῆς Γοργόνας. Ἐὶ καλλιτέχνημα τοῦτο φέρει ἅπαντα τὰ σημεῖα τοῦ μεγαλείου ἐν τῇ ἀπλότητι αὐτοῦ. Ἡ βῆσις τοῦ ἀγάλματος φέρει εὐδιάκριτα ἕχνη ζωφόρου καὶ ἀνγκλύφων. Ἐτερον ἄγαλμα, μικροτέρου μεγέθους, παριστᾷ ἐπίσης Ἀθηναῖν, εἶναι δὲ ἄριστα διατετηρημένον

καὶ θυμαρίαις ἐργασίαις. Τὸ πρόσωπον τῆς θεᾶς καὶ περ οὔσης νεωτάτης ἔχει ἔκφρασιν τρυχεῖον καὶ αὐστηράν. Τοῦ ἀγάλματος ἑλλείπουσιν μόνον οἱ δάκτυλοι τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς καὶ ὁ δεξιὸς βραχίον. Αἱ πτυχαὶ πίπτουσι μετὰ χάριτος καὶ ἐλευθέρως, λίαν δὲ πρωτότυποι εἰσὶν οἱ σταυροειδῶς ὑπὲρ τοὺς ὦμους συμπλεκόμενοι καὶ πρὸς τὰ κάτω κυρτῶς ἐκκεκομμένοι ἀορτῆραι, οἵτινες κατὰλήγουσιν εἰς κρικασειδεῖς ὄψεις. Τὸ μάρμαρον ἐξ οὗ τὸ λιμπρὸν τοῦτο τῆς θεᾶς ἀγάλμα εἶναι λεπτόκοκκον, ὑποκιτρίνου χροῖας, ὑπενθυμιζούτης τὸ πεντελήσιον. Τὸ τρίτον ἀγάλμα, ὅπερ περιγράφεται, πρῶστῃ ἰσως Δήμητρην, ἥς δυστυχῶς λείπουσιν ἡ κεφαλή καὶ οἱ βραχίονες. Αἱ πτυχαὶ πίπτουσι χαριέντως καὶ πλουσίως, ἡ δὲ ἐργασία ἐστὶν ἀρίστη. Καὶ τὰ τρία ταῦτα ἀγάλματα εὐρέθησαν ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν Περγάμῳ. Ἐκτὸς τούτων εἰσὶν ἐκτεθειμένοι σηκὸς δωρικοῦ ῥυθμοῦ καλῶς διατηρηημένος, ἐν ᾧ ἐποποθετήθη προσωρινῶς κορμὸς Ἡρακλέους, καὶ ἕτερος σηκὸς ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ. Ἐκ τῶν δύο ἀνηκόντων αὐτῷ κίωνων διατηρήθη καλῶς μόνον ὁ εἰς, ἐν ᾧ ἀπ' ἐνκντίας τὸ λεπτότατα ἐξειργασμένον γείσον διατηρήθη σχεδὸν ἐντελῶς ἀνέπαφρον. Ἐν τῷ σηκῷ τούτῳ ἐτέθη προσωρινῶς χαριέστατον καί, ἐν τῇ στάσει ὀδευούσης, λίαν ἐπικωγὸν ἀγάλμα γυναικὸς. Καὶ κίων τις καλῶς διατηρηημένος μετὰ κίονοκράνου ἐνθυμίζοντος ἰνδικὸν τινα ῥυθμὸν, ἐξέτέλη ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ Βερολινιαίου μουσείου αἰθούσῃ.

Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ

Ἡ συμπλήρωσις τοῦ Ἑρμοῦ τοῦ Πραξιτέλους ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κυρίου Σχάπερ ἐπεραιώθη ἤδη ἐν Βερολίῳ καὶ θέλει ἐκτεθῆ προσεχῶς εἰς τὴν θέαν εὐρυτέρου κύκλου, ἀπὸ ληφθῆ τὸ ἐξ ἀργίλλου ἐμπαγεῖον. Ὁ καλλιτέχνης παρεδέχθη τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι τοῦ κ. Χίρσφελδ, τοῦ πρώτου διευθυντοῦ τῶν ἐν Ὀλυμπίῃ ἀνασκαφῶν, καὶ τοῦ κ. Τρόυ. Ὁ Ἑρμῆς, νεανίης γυμνός, ἴστανται ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς στηριζόμενος, τὸν δ' ἀριστερὸν ἐλεύθερον ἔχων, ἐν ἡσύχῳ καὶ ἐλευθερίῳ στάσει παρὰ κορμὸν δένδρου, ἐφ' οὗ ἔριψε τὴν ἐλαφρὰν αὐτοῦ χλαμύδα καὶ ἐφ' οὗ στηρίζεται ἐλαφρῶς διὰ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος. Ὁ δεξιὸς αὐτοῦ βραχίον ὑψοῦται ὑπὲρ τὸν ὦμον πλαγίως, ἀλλὰ διευθυνόμενος καὶ τι πρὸς τὰ πρόσω. Ἡ χεὶρ κρατεῖ βότρυν. Ὁ ἀριστερῶς ἄνω βραχίον κρέμαται σχεδὸν καθέτως παρὰ τὸ σῶμα, ἐν ᾧ ὁ στηριζόμενος κάτω βραχίον ἐκτείνεται ὀριζοντίως ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς κάθισμα διὰ τὸν μικρὸν Διόνυσον, ὃν ὑποχρεοῦται νὰ φέρῃ ὁ Ἑρμῆς πρὸς τὰς τροφὰς νύμφας. Τὸ παιδίον οὗ τὸ κάτω μέρος ἀπὸ τῶν ἰσχυῶν καλύπτει ἱμάτιον, στηρίζει τὸν δεξιὸν μικρὸν πόδα ἐπὶ κλάδου τοῦ κορμοῦ, ἐν ᾧ ὁ ἀριστερὸς κρέμαται ἐλεύθερος. Διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς κρατεῖται ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ ὦμου τοῦ Θεοῦ, ἡ δὲ ἀριστερὰ ἐκτείνεται ἀπλή-

στως πρὸς τὸν βότρυον, ὃν ὁ Ἑρμῆς προσοτίνει. Ἡ ὄλη στάσις εἶναι πολὺ φυσικωτέρα ἢ ἂν παρεδεχθῆ τις τὴν ἄλλην γνώμην ὅτι ὁ Ἑρμῆς ἐκράτει ἐν τῇ ὑψωμένῃ δεξιᾷ θύρσον, στηριζόμενος ἐπ' αὐτοῦ ὡς ἡ Βιρῆνη τοῦ Κηφισοδότου. Ἡ συμπλήρωσις πρέπει νὰ ἦτο ἴκανὸς δύσκολος διότι ὁ δεξιὸς βραχίον καὶ τὸ κάτω μέρος τῶν κνημῶν τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τοῦ σώματος τοῦ παιδίου δὲν ἀνευρέθησαν ἢ εἰσι τεθραυσμένους εἰς μικρὰ τεμάχια.

ΠΕΙΡΑΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ

Ὅλιγα, ἐλίγιστα κατὰ μακρὰ χρόνου διαστήματα προσερχόμενα κατατίθενται ἐν τῇ τοῦ Πειραιῶς συλλογῇ εὐρήματα Πειραικῆν συνήθως τὴν προέλευσιν ἔχοντα, καὶ οὕτω βραδέως λίαν ἀναπτύσσεται τὸ ἀρχαιολογικὸν τοῦ δήμου Μουσεῖον. Τὰ αἷτια τούτου πολλὰ καὶ ποικίλα μεθ' ὅλην τὴν ἱκανῶν ἔργων συχνὴν ἀνακοίνωσιν, μεθ' ὅλην τὴν προθυμίαν ἣν δεικνυσὶν ὁ δῆμος εἰς πλουτισμὸν τῆς συλλογῆς δι' ἀγορὰς ἀντι ἀδράς ἀμοιβῆς τῶν ἐκάστοτε παρουσιαζομένων πρὸς τοῦτο. Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς συλλογῆς, ἐν κατὰ πολὺ θὰ συνεβάλλετο. Ἀφ' οὗ ἐθεωρήθη ἀνάγκη νὰ ὑπάρχη Μουσεῖον ἐν Πειραιεῖ, ἀφ' οὗ ἰδρῦθη τοιοῦτον ἐν Σπάρτῃ διὰ τὰς ἐκεῖ ἀρχαιότητας, ἀφ' οὗ ἡ Μύκονος ἐδέχθη τὰς ἐκ Δήλου, ἀφ' οὗ τῆς Ὀλυμπίας οἱ θησαυροὶ ἀπεφασίσθη νὰ μένωσιν ὑπὲρ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Διὸς ἀποφεύγοντες τὴν διὰ τοῦ Ποσειδῶνος μετάβασιν αὐτῶν παρὰ τῇ Ἀθηνᾷ, διατί ὁ τῶν Πειραιέων δῆμος νὰ μὴ ζητήσῃ ἐν πλήρει δικαίῳ τὴν ἀπόδοσιν ὧν τὸ ἄττυ τὰς ἐαυτοῦ συλλογὰς ἐπλήρωσε, τῶν προελθόντων ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πειραιῶς; Ἰδοὺ τὸ μέτρον δι' οὗ θὰ ἀποκτήσωμεν Μουσεῖον, ἀλλ' ἀληθῶς Μουσεῖον τοπικὸν κάλλιστον ἐν ᾧ νὰ διαγράφηται κάλλιστα ὅσον ἡδυνήθημεν νὰ παρακολουθήσωμεν σήμερον σχετικὸν πρὸς τὴν τοπογραφίαν τῆς πόλεως. Σήμερον ὡς ἔχουσι τὰ πράγματα δυσχεροστέτη ἀποβαίνει ἡ μελέτη πάντων τῶν κατὰ καιροῦ ἀνακαλυφθέντων ἐν σχέσει πρὸς τὰ τῆδε κάκεισε κείμενα σημεῖα τῆς τοπογραφίας. Τοῦτο διότι ἀλαχοῦ τὰ ἀνακαλυφθέντα ἀνάκεινται, μακρὰν δὲ τούτων τὰ ἄξια μελέτης σημεῖα τῆς πόλεως, εἰς ἐξέτασιν δ' ἀμφοτέρων οὐ μικρὰ ἢ δυσχερεῖα ἀναπτύσσεται, ἐὰν μὴ εἴπη τις ὅτι ὅλως ἀδύνατον ἐνίοτε καθίσταται. Ἄς φροντίτῃ ἐπὶ τούτου ὁ δῆμος καὶ εἰς τὴν διακόσμησιν ἐαυτοῦ ἀποβλέπων καὶ εὐκολίαν μεγίστην εἰς σπουδὴν τῶν κατ' αὐτὸν τοῖς περὶ ταῦτα ἀσχολούμενοι παρέχων.

Πλὴν ταῦτα ἄλλου χρόνου, ἄλλης ζητήσεως. Τῶν δ' ἐν τῇ συλλογῇ ἀνατεθέντων ἐκτὸς τῶν μικρῶν τεμαχίων καὶ λαβῶν ἀμφορέων ἐκ καθημερινῆς περιπυναγωγῆς προσερχομένων ἄξιον λόγου εἰσὶ :

Α'. Δύο κεφαλαὶ λέθουαι. Ἐκ κατασχέσεως τῆς ἐν Πειραιεῖ ἀστυνομίας ἀπεστάλησαν κατὰ τοὺς παρελθόντας μῆνας δύο κεφαλαὶ ἡ

μὲν ὀλογλύφου ἢ δ' ἀναγλύφου παραστάσεως. Ἡ ἑτέρα τούτων γενειοφόρου ἀνδρός, μετὰ μακρᾶς κόμης, ρυτίδων ἐπὶ τοῦ μετώπου ἀπὸ ἄκρου τοῦ λαμποῦ ἀποκεκομμένη, ποιητοῦ εἰκόνα περὶέχει, ὡς ἐκ τῆς ταινίας γε, ἢ ἢ κόμη ἀναδέδεται, δῆλον, καὶ δὴ τοῦ Ὀμήρου, παρεμφερεστάτη οὖσα τῷ κοινῶς φερομένῳ Ὀμήρου ἀπεικάζοντι. Δικτηρεῖται εὐτυχῶς σώα, ὀλίγον ἀποτριβείσης τῆς ῥινὸς ἄκρας. Ὑψος τῆς κεφαλῆς μετὰ τοῦ τραχήλου περὶ τὰ 0,30

Ἡ δ' ἑτέρα νεανίου κεφαλὴ ἐξ ἀναγλύφου ἀποκεκομμένη, ὡς δηλοῖ τὸ δεξιὰ τῆς προεξέχον λείψανον τῆς πλακὸς ἐφ' ἧς τὸ ἀνάγλυφον, ἐν πολλοῖς ἀποτετριμμένη καὶ ἔχνη χρωμάτων ἐναχοῦ φέρουσα. Τὸ ὕψος εἶνε τὸ αὐτὸ περίπου τῆ προειρημένη.

Β'. Ἀγαλμάτιον Κυθέλης. Καὶ τοῦτο ἐκ τῆς αὐτῆς κατασχέσεως προήλθεν. Εἶνε τῶν συνήθων παραστάσεων. Ἡ κεφαλὴ ἀποκεχωρισμένη τοῦ σώματος, ἀποκεκομμένη δὲ καὶ ἡ ἄκρα ἀριστερὰ ἀπὸ τοῦ καρποῦ. Ὁ θρόνος ὀπισθεν ἐσχηματισμένος κατὰ τὸ περίγραμμα τοῦ σώματος. Τῆ δεξιᾷ ἔχει φιάλην. Ἀναπαύεται δ' ἡ χεὶρ αὕτη ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ἄκρου τοῦ θρόνου, ἔπει φέρει ἔμπροσθεν λένοντα ἐν ἐλαφρῷ ἀναγλύφῳ.

Γ'. Μέτρον ἀγορανομικόν. Τοῦτο εἶνε δῶρον τοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ σπουδαστοῦ Πέτρου Κ. Ἀποστολίδου, προσενεχθὲν μετὰ τῆς τραπέζης ἐφ' ἧς εἶνε ἡμοσμένον ἐν ἐπὶ τούτῳ ἐπ' αὐτῆς θήκη, καθ' ὅσον τεθροισμένον ἀνευρέθη εἰς εἴκοσι καὶ τρεῖς τεμάχια. Εἶνε τεμάχιον μαρμάρου φαιοῦ καλῶς εἰργασμένον πλάτους 0,15, μήκους ἐνὸς μέτρου καὶ 0,09, πλάτους 0,46. Κατὰ μῆκος, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς εἰργασμένης ἐπιμελέστερον ἄνω ἐπιφανείας καὶ τῆς διαθέσεως αὐτῆς, ἀπεκόπη οὐ μικρόν. Ἦτο δ' οὕτω τὸ ὅλον ἄνω εἰς δύο ἔσχα μέρη ὑπὸ ἀναγεγλυμμένου διχωρίσματος διπλοῦ διηρημένον, ὧν μερῶν σώζεται τὸ ἐν πληρῆς, τοῦ ἑτέρου ἀποκεκομμένου τὰ δύο τρίτα. Τὸ πληρῆς τοῦτο εἶνε διηρημένον δι' ὁμοίας ταινίας κατὰ μῆκος εἰς δύο ἄνω μέρη ἐπὶ τοῦ πλατυτέρου τῶν δύο τούτων ὑπάρχουσιν ἐξ κοιλότητες ἀπὸ μείζονος πρὸς μικρότερον κωνικαὶ μετὰ χειλέων ὕψηλῶν ἔχουσαι κάτωθεν ὀπήν, τὰ δὲ ἔσω οὐχὶ τελείως εἰργασμένα. Ἐπὶ τοῦ σωζομένου μέρους τοῦ ἑτέρου ἡμίσεως σώζονται τρεῖς ὁμοίαι κοιλότητες ἀλλ' ἄντιθέτως χωροῦσαι ἀπὸ στενωτέρας εἰς εὐρύτερον καὶ ἀρχὴ τετάρτης μείζονος διαμέτρου τῶν ἄλλων.

Ἡ ὅλη ἐπιφάνεια εἶνε λείω ἀποτετριμμένη σφόδρα, καὶ πού καὶ ἄλλας κοιλότητας ἀκκωνίστους σχηματίζουσα εἶνε ἐκ τῆς προστριβῆς ὑγροῦ ἢ τινος τοιούτου.

Δ'. Ἐπιτύμβιος λίθος ἐνεπίγραφος. Στήλη μαρμάρου λίθου λευκοῦ ὕψους 1,07, πλάτους 0,45 φέρουσα ἄνω ἀκρόνθημον μέγα, τῶν συνήθων, πλὴν λίαν κατεστραμμένον, ὑπὸ τοῦτο ταινίαν μετὰ κυματίου,

.....
 \ Α Ξ
 Θ] Ρ Α Ν Ι Τ Ι Δ Α Ξ Ρ Γ Α
 Υ Ε Ρ Ι Ψ Υ Γ Ι Τ Α Ξ Δ Δ 35
 Α] Δ Ο Κ Ι Μ Ο Υ Ε Ρ Ι Θ Α Λ [Α
 5 Μ Ι Τ Α] Ξ Ρ Α Δ Ο Κ Ι Μ Ο Υ Ξ Ι Ι Ι
 Ρ Ε Ρ Ι] Ν Ε Ω Ξ Δ Δ Δ
 Ξ Τ Η Ρ Ι Ξ Τ Ρ Ι Η Ρ Α Ρ Χ
 Ε Ρ Α Ν Θ Η Ξ Α Χ Α Ρ Ν Ε Υ Ξ 40
 Α Υ] Τ Η Ξ Κ Ε Υ Ο Ξ Ε Χ Ε Ι Ο Υ Δ
 10 Α Ι Χ Μ] Α Λ Ω Τ Ο Ξ Τ Ω Μ Μ Ε Τ Α
 Ε Ο Υ Ξ Α
 Ε Χ] Ε Ι Ξ Κ Ε Υ Ο Ξ Ο Υ Δ Ε Ν
 Τ Α Π Λ Α Ι Α Α Ν Ε 45
 Ο Ξ Η Ξ Κ Ω Μ Ε Ν Η
 15 Π Η Δ Α Λ Ι Α Ρ Α Ρ
 Κ Ο Ν Τ Ο Ξ Ι Ι Κ Λ Ι Μ
 Τ Ο Μ Μ Ε Γ Α Ν Κ Ε
 Μ Ε Γ] Α Λ Α Ξ Κ Ω Π Α Ξ Θ 50
 Ξ Ρ Δ Ι Ι Ψ Υ Γ Ι Τ Α Ι
 20 Ο Ι Ι Θ Α Λ Α Μ Ι Α
 Ο Κ Ι Μ Ο Ι Ρ Ι Ι Ρ
 Ι Ι Ι
 Α] Χ Μ Α Λ Ω Τ Ο Ξ Τ Ω 55
 Ξ Κ Ε Υ Ο] Ξ Ε Χ Ε Ι
 25 Κ Ω Μ Α
 \ Μ Ε Τ Α
 : Ι Α Υ [Τ
 Ε Χ] Ε Ι Ο Υ Δ Ε Ν Ο 60
 Μ Α Γ Ο Α Ν Ω
 30 Κ Ω Ρ Α] Ξ Π Α Λ Α Ι Α Α Ν
 [Ν] Τ Ο Ξ Α Υ Τ Η Ξ Ε Ι

Α
 Ρ Α
 Ι Ι Ι Ο
 Ρ
 Κ Ι Δ
 Τ Ι Δ] Α Ξ
 - Α
 Θ Α] Λ
 Ρ Ε
 Ε] Ν Ν
 Λ Α
 Ξ Κ Ε Υ] Ο
 - Ι
 Α Ξ
 Δ
 Κ Ω
 Α Δ Ο
 Κ Ο Ν
 Κ
 Α
 Α
 Υ Ξ
 Ο Υ

ΠΕΡΟΝΑΔ		Α] ΔΟΚΙΜΟΞΙ	
ΓΑΤΑΞΚΟΙ	65	ΟΞΑΙΧΜΑΛΩΤΟΞ	
ΡΙΠΗΔΕΞ		ΤΙΜΟΘΕΟ	
ΕΓΑΛΑΞΚΑ		ΤΑΞΠΛΗ	
ΓΑΞΘΡΑΝ[Ι		ΞΚΕΥΟ]ΞΕΧΕΙ	
ΔΟΚΙΜΟΥΞ		[ΟΥΔΕΝ]	
ΔΟΚΙΜΟΥΞ	70	ΑΙΧΜΑΛΩΤΟ	
ΞΡΑΔΟΚΙΜΟ		ΕΟ	
ΩΞΔΑΛΤΟΥ		ΞΚ]ΕΥΟΞ	
ΗΧΕΙΞΙΙΙ		[ΟΥΔΕΝ]	
ΡΙΗΡΑΡΧΟΞ		ΟΞΑΙΧΜΑΛΩΤΟ	
ΥΩΝΥΜΑΥΤ	75	ΤΑΧΑΒΡΙΟΑΝΥ	
ΟΥΔΕΝ		ΟΞΑΥΤΗΞΚΕΥΟΞ	
ΛΑΙΑΑΝΕΡ		Ο]ΥΔΕΝ	
ΞΚΟΜΕΝΗΑ		ΕΑΞΑΙΧΜΑΛΩΤΟΞΤ	
ΔΑΛΙΑΠΑΡΑ		ΤΑΧΑΒΡΙΟΑΝΥΡΟΙ	
ΟΝΜΕΓΑΝΚ	80	Ο]ΞΑΥΤΗΞΚΕΥΟΞΕΧΕ[Ι	
ΕΡΑΙΑΞΜΕ		ΟΥ]ΔΕΝ	
ΘΡΑΝΙΤΙΔ		ΛΟΙΑΑΙΧΜΑΛΩΤΟΞ	
ΟΙΙΙΙΥΓΙΑ		ΕΤΑΤΙΜΟΘΕΟ	
ΙΙ[ΘΑΛ]ΑΜΙ		ΥΤΗΞΚΕΥΟΞΕΧ[ΕΙ	
ΙΙΠΕΡΙΝ	85	ΟΥΔΕ[ΝΟΑΛΚ	
Η		ΟΝ	
ΡΑΡΤΑΙΔ		ΠΑΛΑ	Π
ΥΤΗΕΧΕΙΚ			ΙΑΥΤ
Α...ΚΛΙΜ			ΤΟΥ
ΝΜΕΓΑΝΚΕ	90		ΟΞΟΜ
ΞΚΩΡΑΞΘ			ΕΙΞΤ
ΙΙΙΙΑΔΟΚΙ			ΤΟΝΚ
ΔΔΠΙΙΙΛ			
ΛΑΜΙΑΞΡ			
ΠΕΡΙΝΕΩΞ			

ὅφ' ἦν τὴν ἐπιγραφὴν τήνδε, ἧς ἀποκεικασμένα τὰ πρῶτα γράμματα μεθ' ὅλης τῆς ἀριστερᾶ τῷ ὀρῶντι γωνίας :

Κ] Τ Η Ξ Ι Κ Λ Ε Η Ξ
 Σ] Τ Η Ξ Ι Β Ο Λ Ο
 Λ] Α Μ Π Τ Ρ Ε Υ Ξ

Ἐν ἀρχῇ τοῦ β'. στίχου φαίνεται τὸ κάτω σκέλος τοῦ ξ. Ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν σώζονται δύο ἐν συμμέτρῳ ἀποστάσει ῥόδακες διπλοὶ μετὰ διακεκοσμημένων τῶν φύλλων ἀμφοτέρων τῶν στίχων.

Ε΄. Ἐπιγραφὴ ναυτικῆ. Πρὸ ἐτῶν ἕκαιο εἴω ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Γυμνασίου λίθος, ἐξαχθεὶς ἐκ τῆς θαλάσσης, πλήρης ἀπολιθώσεων χρησιμεύσας ὡς ἐδείκνυεν ἀπὸ πλαισιωτέρας χρήσεως εἰς νεώτερον οἰκοδόμημα, ὡς ἐνέφανε τὸ ἐπὶ τῆς ἐτέρας πλευρᾶς γεῖσον καὶ αἱ ἐπὶ τῆς ἐτέρας ἐγγομῶσεις. Τυχαίως ὅμως ἀποξέων τὴν ἄκρην τοῦ λίθου ἀπεκάλυψα ὁπαρξίν γραμμάτων ὑπὸ τὴν ἀπολίθωσιν. Ἐκτοτε δι' ἐπιμόνου ἐργασίας ἤχθη εἰς φῶς ἐπιγραφὴ 91 στίχων λίχν ἐφθαρμένη ὑπὸ τῆς νέας χρήσεως, καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἑλληνική· ὡς παρατίθεται ἐν ἰδιαιτέρῳ πίνακι.

Αἱ γομῶσεις, ὧν ἡ ἐτέρα καὶ τὸν μόλυβδον διατηρεῖ, κατέστρεψαν τὸ πλεῖστον τῆς ἐπιγραφῆς, ἧς τὰ γράμματα χρόνων καλῶν, καλῶς ἄλλως διατηροῦνται.

Ἐν Πειραιεὶ τῇ 24 Ὀκτωβρίου 1882.

Γιάκ. Χ. Δραγάτης.

Η ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ ΤΗΣ ΠΕΡΓΑΜΟΥ

Ἐν τῇ Ἀσσυριακῇ κιθούσῃ τοῦ ἐν Βερολίῳ Βασιλικοῦ Μουσείου, τῇ περιεχούσῃ, ὡς γνωστὸν, μέρος τῶν ἐν Περγάμῳ ἀνευρεθέντων ἀγαλμάτων καὶ ἀναγλύφων τοῦ βωμοῦ, ἀνηρτήθη ἐσχάτως μεγίστη εἰκὼν ἐν ὑδατογραφίᾳ παριστώσα τὴν Ἀκρόπολιν τῆς Περγάμου συμπεπληρωμένην κατὰ τὰς καταμετρήσεις τοῦ Thiersch. Ἡ ἐξόχως γεγραμμένη εἰκὼν αὕτη δίδει σαφῆ ἰδέαν τῆς ἐν γένε. τοποθεσίας καὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν ἀρχαίων κτιρίων τῶν ὑπὸ τῶν ἀνασκαφῶν ἀποκαλυφθέντων.

Πρὸς ἀριστερὰν μὲν κεῖται ἡ βαθεὶα κοιλάς τοῦ Σελινουῖντος ποταμοῦ ἢ υποκαλύπτει υποκλιανόχρους ὀμίχλη, πρὸς δεξιὰν δὲ καὶ ἐν τῷ μέσῳ ὑψοῦται, βυθιμῆδον μέχρι τῶν νεφελῶν ἐν τρισὶ μεγάλοις ὄροπεδίοις, ἐστραμένους διὰ μεγαλοπρεπῶν κτιρίων, μέρος τῆς ἀκροπόλεως τῆς Περγάμου. Ἐπὶ τοῦ κεντρικοῦ ὄροπεδίου, ὅπερ, ὡς γνωστὸν εὐρίσκεται εἰς ὕψος 262 μέτρων ὑπὲρ τὴν θάλασσαν, κεῖται ὁ χώρος τοῦ βωμοῦ, μετὰ τοῦ γιγαντιαίου βωμοῦ, τοῦ ἀφιερωμένου τῷ Διὶ. Ἐντεῦθεν δύναται τὸ βλέμμα νὰ περιέλθῃ ἄπασαν τὴν πεδιάδα τοῦ Καίου μέχρι τοῦ ἐλαϊατικοῦ κόλπου. Ὁ βωμὸς περικύπτει ἐν τῇ εἰκόνι ὡς ἐξῆς. Ὑπὲρ τὴν κεντρικὴν ἐκ βυθιμίδων κρηπίδα, τὴν βλίνουσαν περὶ ἄκρην τὸ κτίριον, ὑψοῦται, ὡς κύριον μέρος τοῦ

ἄλλου οἰκοδομημῆτος, ἢ βάλει, ἐν μεγίστῳ τετραγώνῳ, οὗ ἡ κάθετος ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια καλύπτεται ὑπὸ τοῦ ἐν ἀναγλύφῳ συμπλέγματος τοῦ ἀγῶνος τῶν θεῶν πρὸς τοὺς γίγαντας, τοῦ ἔχοντος 2,30 μέτρα ὕψος. Ὑψηλὸν γείτον ἐν τῷ κοίλῳ μέρει τοῦ ὁποίου εἰσι γεγραμμένα τὰ δνόματα τῶν ἐν ἀναγλύφῳ παριστανομένων θεῶν συμπληροῦ πρὸς τὰ ἄνω τὴν βάλειν. Πρὸς τὸ μέρος τοῦ βωμοῦ τὸ πρὸς τὸν θεατὴν τῆς εἰκόνης τετραμμένον, κλίμαξ, ὑπεισερχομένη εἰς τὴν βάλειν, ἄγει πρὸς τὸ ἀνώτερον ὄροπέδιον. Ἐν τῷ ὄροπέδιον τοῦτο φέρεται ἔτι κυκλικὴν ἐν εἴδει κορωνίδος στοὰν ἰωνικοῦ ρυθμοῦ ἐν μικρῷ μέτρῳ. Ἐν τῷ ἐλευθέρῳ χώρῳ τῷ κειμένῳ ἐν μέσῳ τῆς στοᾶς ταύτης ὑφούσκει νῦν ὁ κυρίως βωμός, ὅστις φέρει κύκλωθεν δευτέραν σειρὰν ἀναγλύφῳ μικροτέρου ὕψους. Τοῦτο τὸ ἰδίως θυσιαστήριον ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τοῦ ἄλλου κτιρίου, κατεσκευάσθη ἴσως, ὁμοίως τῷ ὑπὸ τοῦ Παυσανία περιγραφομένῳ ἐν Ὀλυμπίᾳ βωμῷ, ἐκ τῆς τέφρας τῶν θυμάτων. Ἡ ἐν γένει ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ κατωτέρου τούτου ὄροπεδίου, προσέτι δὲ τὰ ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ βωμοῦ ὑπάρχοντα κτίσματα, ὁ ἀνδριάντας ὑποβαστάζων καὶ τὴν περιοχὴν ταύτην περιφράττων τοίχος καὶ πλεῖστα ἄλλα ἀγάλματα, ἐμποιοῦσιν ὄντως μεγалоπρεπὴ ἐντύπωσιν.

Ἐπὶ τοῦ δευτέρου ὄροπεδίου ἴστατο ὁ Ναός τῆς Ἀθηνᾶς, περιοριζόμενος πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς ὑπὸ διχοφύρων ἀνοικτῶν στοῶν. Ὁ ναός κεῖται ἐγγύτατα τῆς δυτικῆς κατωφερείας, 288 μέτρα ὑπὲρ τὴν θάλασσαν, εἶναι δὲ περίπτερος δωρικοῦ ρυθμοῦ, ὑψόμενος διὰ δύο βαθμίδων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ περιτοιχιζόντος αὐτὸν περιβόλου, καὶ ἔχει ἀνὰ εἴς κίονας ἐπὶ τῶν δύο προσώπων καὶ δέκα ἐπὶ τῶν πλευρῶν. Αἱ δὲ διόροφοι στοαὶ αἱ περιτοιχιζούσαι πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς τὴν περιοχὴν τοῦ ναοῦ εἰσὶν ὠκοδομημέναι ἐπὶ τριῶν βαθμίδων ἐκ μαρμάρου, καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ στερεοβάτου ἔχουσι κίονας δωρικοῦ ρυθμοῦ, ἐν δὲ τῇ ἀνωτέρᾳ ὀροφῇ ἔχουσι κίονας ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, μεταξὺ δὲ τῶν ἰωνικῶν κίωνων τῆς ἀνωτέρας ταύτης ὀροφῆς εἰσὶν ἐν εἴδει δρυφάχτου τὰ ἀνάγλυφα τῶν ὄπλων τὰ ἐν τοσοῦτῳ πλήθει ἐκτεθέντα ἐν τῷ μουσεῖῳ. Ὅπισθεν τῆς βορείας στοᾶς φαίνονται ἐξέχοντα τὰ ἀετώματα τῶν δωματίων καὶ κατοικιῶν ἐν οἷς ἀνευρίθησαν, ὡς γνωστόν, τὰ δύο ἀγάλματα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τὸ κληθὲν Ἡρώη (:) τὰ νεωστὶ ἐν τῷ μουσεῖῳ ἐκτεθέντα.

Τέλος ἐπὶ τοῦ τρίτου καὶ ἀνωτάτου ὄροπεδίου ὑφούσκει τὸ ἐγγὺς τῆς δυτικῆς κατωφερείας κείμενον κτίριον ἐκ κίωνων «τὸ Αὐγουσταῖον» καὶ ἀνατολικώτερον ἢ στοὰ τοῦ βασιλέως Ἀττάλου τοῦ Β'. Διὰ τούτου συμπληροῦνται ἡ ὅλη εἰκὼν.

Ἡ εἰκὼν αὕτη παριστᾷ μετὰ μεγίστης κατὰ τὸ φαινόμενον ἀκριβεῖας τὴν ὅλην τοποθεσίαν, ὅπως ποτὲ ὑπερηφάνως ἔστερε τὰ ὕψη ἐκεῖνα. Κατέστη δὲ τοῦτο δυνατὸν ἐκ τῶν ἀκριβεστάτων εἰδήσεων περὶ τῆς θέσεως καὶ τοῦ μεγέθους τῶν διαφορῶν κτιρίων τῶν πορισθεισῶν ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν

καὶ διότι σχεδὸν πάντων τῶν κτιρίων ἀνευρέθησαν τὰ σπουδαιότερα πρὸς ἀνοικοδόμησιν ἀρχιτεκτονικὰ μέλη. Ἄξιον προσέτι μνηεῖς ἐστὶν ὅτι ὁ ζωγράφος, ὅπως δώσῃ ζωὴν εἰς τὴν εἰκόνα, παρέστησε τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν περιερχόμενον κατὰ μεγάλας ὁμάδας ἐκείνην τὴν περιοχὴν.

A. A. P.

ΤΟ ΕΝ ΣΑΜΩ ΥΔΡΑΓΩΓΕΙΟΝ

Περὶ τοῦ ἐν Σάμῳ ἀνακαλυφθέντος ὑδραγωγείου τοῦ Εὐπαλίνου περὶ οὗ ἐγράψαμεν τινὰ ἐν προηγουμένῳ τεύχει ἐραυζόμεθα καὶ τὰ ἐξῆς ἐκ τοῦ *Διῶνος* κατ' ἀλληλογραφίαν ἐκ Σάμου.

Ἡ τέως γενικὴ τῶν Σαμίων Συνέλευσις ἐβλήσαστο τὸ ποσὸν ἑξακοσίων λιρῶν ὀθωμανικῶν, ὅπως διοχετευθῶσιν ὕδατα εἰς Τηγάσιον, τὴν ἀρχαίαν τῆς Σάμου πρωτεύουσαν. Ἡ ἀπόφασις αὕτη τῆς σαμιακῆς Συνελεύσεως, καὶ ἡ ὑπὸ τῆς ἡγεμονικῆς Κυβερνήσεως ἐπιτέλεσις τοῦ ἔργου, ἔσχον εὐτυχίαν, ἰδίως διὰ τοὺς ἀρχαιοδίφους, τὸ ἀποτέλεσμα τὸ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου μνημονεύμενον ἀμφιστομῶν ὄμμα τοῦ Εὐπαλίνου, ἦτοι τὸ ἀρχαῖον ὑδραγωγεῖον Εὐπαλίνου Νχυστρόφου τοῦ Μεγχερέως, ἀρχιτέκτονος ἀμμάσαντος κατὰ τὸν 5^{ον} πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα, ἀνεκαλύφθη σχεδὸν ἥδη, καὶ ὀλίγον ἀνακαλυφθήσεται προτεχῶς, τῆς ἐργασίας βικινούτης. Ἦδη τὸ τρίτον καὶ Ἡρόδοτον, τῆς Σάμου θαῦμα πρόκειται ἀψευδὲς ἔτι μνηστύριον τῆς τε μεγαλοφυΐας καὶ τῆς ἐπιχειρηματικότητος τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Πλείστοι τῶν διακρεπῶν ἀρχαιολόγων καὶ περιηγητῶν, ὅτε Ἰωσήφ Τουρνεφόρτιος, Ριχάρδος Πουάκ, Ἰάκωβος Δαλληθῆς, Σοαζῆλ Γουφφιέ καὶ Λουδοβίκος Ρὸς ἀπεπειράθησαν ἀνωφαλῶς καὶ ἐπὶ ματαίῳ, ὅπως ἀνεύρωπι τὸ ὑπὸ τὴν Ἀστυπαλαίαν τῆς Σάμου ὑδραγωγεῖον τοῦ Εὐπαλίνου. Ὁ Guerria, ἐν ἔτει 1854, εὐτυχέστερος τῶν προμνησθέντων, ἐν τῇ περὶ Πάτμου καὶ Σάμου συγγραφῇ αὐτοῦ ἀναφέρει, ὅτι ἐπὶ τοῦ τοποτηρητοῦ τῆς Σάμου, κ. Γεωργίου Κονεμένου, τυχὼν τῆς ἐπὶ τούτῳ ἀδείας του, ἐπεχείρησεν ἀνασκαφὰς πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ ὑδραγωγείου τούτου, κειμένου ὑπὸ τὸ ὄρος ἢ μᾶλλον ἐν τῷ ὄρει «Κάστρω», τῆς ἀρχαίας τῆς Σάμου ἀκροπόλεως, παρεκβολῇ τοῦ ὄρους Ἀμπέλου, καὶ παρὰ τὴν πηγὴν τῆς κοιλάδος τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, Ἀγαίαις ἢ Ναγαίαις κοινῶς καλουμένην. Ὁ Guerria, ἀρξάμενος τῶν ἀνασκαφῶν αὐτοῦ ἐκ τοῦ ναϊδίου τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῶν Ναγιαίων, ἀνεκάλυψεν εὐτοδὸν τινὰ τοῦ ὑδραγωγείου Εὐπαλίνου τοῦ Μεγχερέως, ἢ μᾶλλον ἀνώρυξε νεωτέρως ἐπιχώσεις ὁπῶν τοῦ ὄρους, πρὸς φύλαξιν τῶν ποιμνίων κατ' ἐποχὰς διαφόρους γενομένας. Δικαίῳ ἐπομένως τῷ λόγῳ ἢ δόξῃ τῆς ἐν γένει ἀνεκαλύψεως καὶ ἀποκαλύψεως τοῦ μεγάλου καὶ ὄντος θαυματοῦ τούτου τῆς ἀρχαιότητος μεγαλοουργήματος ἐπεφυλάσσεται, τῇ σαμιακῇ Κυβερνήσει, ἀρξάμενη τῶν ἀνασκαφῶν αὐτῆς ἐκ τοῦ ὅλως ἀντιθέτου μέρους τῶν ὑπὸ τοῦ Guerria ἐπιχειρηθησῶν, ἦτοι

ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν ὄρμον τῆς ἀρχαίας Σάμου, τὰ νῦν Τηγακίου, κλίσεως τοῦ ὄρους Κάστρου καὶ παρὰ τὸ ἑλληνικὸν μετόχιον Παναγίας τῆς Πολυαρμενιτίσας ἢ Σκυλιανῆς, ἅτε δὴ ἐκτισμένου ἐν μέσῳ βαθέος καὶ μεγάλου σπηλαίου, πλήρους ἀποκρυσταλλώσεων. Οὕτως ἐν τοῖς σπλάγγνοις τοῦ ὄρους Κάστρου ἢ μᾶλλον Βουνοῦ τοῦ Ἀμπέλου, πρὸ ἐτῶν ἀκριβῶς δισχιλίων πεντακοσίων, ὁ ἄνθρωπος, ὑπερnikῶν τὰς ἀνυπερβλήτους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δυσκολίας, διὰ τῆς σφύρας καὶ τῆς σείλης τοῦ ἐργάτου ἀνέωξεν ὄρυγμα (galerie souterraine) ἀμύριστομον, ἐπτὰ μὲν καὶ ἐπέκεινα σταδίων μήκους ἔτης τουτέστιν ἀποστάσεως ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Πειραιᾶ, ὕψους δὲ καὶ πλάτους δεκαεξὶ ποδῶν. Ὅποιον μεγαλοπρεπὲς ὄντως ἔργον, ἀντιμετωπίζον, τὴν διάπρησιν τῶν Ἀλπεων, ἂν οὐχὶ ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν, τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τὴν ἐντέλειαν καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἐργασίας! Κάτωθεν τῆς σφίγγος ταύτης θαυμασιῶς καὶ κανονικῶς λελαξευμένης ἐν τοῖς ἐγκαταίτοις τοῦ βηθέντος βουνοῦ Κάστρου, καὶ διὰ ποικίλων ἤδη σταλακτιτῶν ὑπεράνωθεν κεκοσμημένης, εἰς βάθος εἴκοσι καὶ ἐπέκεινα πήχεων ἐν τῷ βράχῳ ἀναλόγως τῆς ἐδαφικῆς ἀνωμαλίας, χάριν τῆς χωροστικθμίσεως καὶ τῆς ἰσοστικθμίσεως τῆς πηγῆς, ἀπκντᾶ τις ἕτερον ὄρυγμα, ὑπὸ τὸ ὄρυγμα κυρίως εἰπεῖν, ἐν τῷ μέσῳ ἀκριβῶς πλάτους τριῶν ποδῶν, δι' οὗ τὸ ὕδωρ διωχετεύετο διὰ σωλῆνων ἐκ τῆς πηγῆς τῶν Ναχιάδων εἰς τὴν πόλιν τῆς Σάμου, διερχόμενον καὶ ἐκ τῆς ἀεροπόλεως αὐτῆς. Ἡ πηγὴ αὕτη τῶν Ναχιάδων σχηματίζεται, φαίνεται, ἐκ τοῦ χειμάρρου Ἰμβράτου, παραρρέοντος, κατὰ τὸν Ἀθήνκιον, τὴν πόλιν τῆς Σάμου, καὶ ἔτιως ὄντος τοῦ ἀρχαίου ποταμοῦ τῆς νήσου Παρθενίου, καθ' ὑπόθεσιν τοῦ Στράβωνος. Ὅθεν ἡ γνώμη τοῦ Πλωίου, ὅτι ἐκ τῆς κρήνης τῶν Μιτυληνῶν διωχετεύετο τὸ ὕδωρ εἰς τὴν πόλιν τῆς Σάμου, καθίσταται ἤδη ἀπίθκνος, καθότι μέχρι τῆς πηγῆς τῶν Ναχιάδων φθάνει τὸ ὑπὸ τὸ ὄρυγμα εἰς τὸ βάθος ἕτερον ὄρυγμα καὶ οἱ σωλῆνες αὐτοῦ εἰσὶ κετεσκευασμένοι ἐξ ὀπτῆς γῆς, κατὰ πολὺ δὲ ὁμοιάζουσι πρὸς τοὺς παρ' ἡμῶν ἐν χρήτει. Ἄν δὲ οἱ ἀρχαιοδίφραι ἀσχοληθῶσιν εἰς τὴν ἐξέτασιν αὐτῶν, ἔτιως ἀρθῆ καὶ ἡ πρόληψις, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι πρῶτοι εἰς ὑδραυλικὰ ἔργα μεταχειρίθησκον πλίθους ὀπτὰς ὡς ἐν τῷ ὑδραγωγείῳ τοῦ Ἀδριακοῦ ἐν Ἀθήναις, ἐπικυρωθῆ δὲ οὕτως ἡ γνώμη τοῦ Ἀτύλλου Γελλίου, ὅτι οἱ Σάμιοι πρῶτοι ἐφεύρον τὴν κεραμικὴν. Αἱ ἐργασίαι τῆς ἀνερεύσεως ὀλοκλήρου τοῦ ὑδραγωγείου Εὐπακίμου τοῦ Μεγαρέως περκατοῦνται τέχιστα κατ' εὐχὴν ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἑτέραν τῶν εἰσόδων αὐτοῦ.»

ΡΩΜΑΙΚΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΗΜΑΤΑ

Ἄνασκαφὴ ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ Πύρῳ. — Ἠρξάτο ἐπ' ἐσχάτων ἐν Ῥώμῃ εὐρεῖα ἀνασκαφὴ ἐπὶ τοῦ χώρου ἐν ᾧ ἔκειτο τὸ Forum Romanum, ἦτοι ἡ τῶν Ῥωμαίων ἀγορά. Τὰ ἐρείπια τοῦ μεγαλοπρεποῦ; τούτου ἰδρύ-

μυτος τῆς ἀρχαίας Ῥώμης ἀναρχίνονται καθ' ἐκάστην σπουδαιότητα, ὑπὸ δὲ τοῦ Φαρνεσίου κήπου ἐνθ' κυρίως διενεργεῖται ἡ ἀνεσκαφή, ἐφάνησιν ὠραῖα οἰκοδομήματα καὶ σερὰ κτισμάτων κάλλιστα δικτηρουμένων. Ἐν ταῖς τελευταίαις ταύταις ἡμέραις ἀπεκαλύφθη σχεδὸν δλόκληρος ἡ γωνία τῆς Ἰουλίης Βασιλικῆς ὑπὸ τὸ Καπιτώλιον. Κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα εἶχεν ἰδρυθῆ αὐτόθι μικρὰ Ἐκκλησίαι ἀφιερωμένη εἰς τὴν ἀγίαν Μαρίην τὴν ἐν τῷ Φόρῳ, εἰς τῆς ὁποίας τὴν οἰκοδομὴν ἐρείλεται ἡ διάσωσις τῶν θεμελίων τῆς Ἰουλίης Βασιλικῆς, ἣτις ἄλλως θὰ εἶχεν ἀπολεσθῆ ὡς τόσα ἄλλα μνημεῖα τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχιότητος.

* *

Πομπηεανὴ βρύσις.—Ἐν Πομπηῆ ἀνεκαλύφθη κατ' αὐτὰς ὠραιότητας βρύσις ἐκ μωσαϊκοῦ μετὰ πλαισίου ἐκ κογγυλίων εἰς τὴν αὐλὴν πολυτελοῦς οἰκίας. Ὡς πᾶσι αἱ ἐν Πομπηῆ ἀνακλυθῆσαι βρύσις ἔχει τὸ σῆμα ὠσειδῆς, ἀλλ' ὑπερέχει πικρῶν κατὰ τὰς εἰκόνας δι' ὧν κοσμεῖται. Τὸ κοῖλον τῆς βρύσεως παριστᾷ τὴν θάλασσαν καὶ τὴν Ἀφροδίτην ἀναδυομένην καὶ ἐξερχομένην ἐκ τῆς κόγχης. Ἡ θεὰ κρατεῖ ἀπὸ τοῦ βραχίονος μικρὸν ἑρωτιδέα ἀναδύοντα τοῦ ὕδατος. Ἴηδε κάκειτε πικρῶν ἄλλοι ἑρωτιδεῖς. Ἰδῶ μικρὸς ἔρωσ ἀναγκαλίξεται δελεῖν αὐ προηγεῖται νηρηῖς, ἐπὶ τῆς ἀκτῆς δὲ πρὸς ἀριστερὰν ἴτανται ὄρθαι δύο γυναικες, ἐν δὲ τῷ κέντρῳ ἐτέρω γυνὴ στρέφει τὰ νῶτα πρὸς τὸν θεατὴν καὶ γονυκλινῆς ἐνώπιον κιβωτιδίου προσβλέπει τὴν θάλασσαν.

* *

Ἀνεύρεσις Ῥωμαϊκῆς πόλεως.—Πρὸς τὴν Γαλλικὴν πόλιν Πατιε καὶ ἀκριβῶς πρὸ τῆς κώμης Σινζέ ἀνευρέθη ἐπ' ἐτῶν δλόκληρος γαλλορωμαϊκὴ πόλις δι' ἀνεσκαφῶν, αἱ ἐπεχείρησεν ὁ Ἰητουίτης πατὴρ Δελκροά. Μετὰ τὸ τῶν ἀνεσκαφέντων μέχρι τοῦδε οἰκοδομῶν διακρίνεται τὸ θέατρον τοῦ ὁποίου αἱ βηλμίδες ἦσαν γεγλυμέναι ἐν τῷ πρᾶντὶ λόφῳ καὶ περιενδεδυμέναι με ξύλα ὡς κατὰ τὴν ἐκ τῶν ἀπειραθίμων ἡλῶν οἴτινες ἐκεῖ ἀνευρέθησαν. Ὡς ἐκ τῆς θέσεως καὶ τῆς διασκευῆς τῆς σκηνῆς ἐξάγεται, τὸ θέατρον τοῦτο διπλοῦν εἶχε σκοπόν, ἐδιδάσκοντο δηλαδὴ ἀπὸ τῆς σκηνῆς αὐτοῦ δράματα, ἐχρητίμει δὲ συνάμα καὶ εἰς ἱππικοῦς ἀγῶνας. Ἡδύνατο δὲ νὰ περιλάβῃ μέχρις ὀκτακισχιλίων θεατῶν. Πλὴν τοῦ θεάτρου ἀνευρέθη καὶ ὁ λουτρῶν περιέχων ἰκανὰ ὑπόκυστα καὶ τὰ συνήθη ἐν ταῖς Ῥωμαϊκοῖς λουτροῖς τοῖς καὶ ἐν Πομπηῆ εἰρηθεῖσαι συγκεκερασμένα ἢ καὶ θερμὰ δωμάτια τὰ καλούμενα δηλαδὴ tepidarium καὶ caldarium, ἀνευρέθησαν δὲ καὶ ἄλλα οἰκοδομήματα καὶ ἐν ἰδίῳ, ἕπερ πε-

ρειίχε καὶ σειρὰν κιόνων, ὧν τὰ κιονόκρανα διακρίνει τέχνη καλή. Ὑποτίθεται δ' ὅτι εἶναι ναός. Αἱ ἀνασκευαφαὶ ἐξακολουθοῦσι καὶ ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις ἐξηγόρασε τὸν χώρον ἐν ᾧ εὐρέθησαν τὰ περιεργα τυχῶτα ἐρείπια τοῦ γαλλορωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

* *
*

Ἀνάγλυφον παριστὰν Ῥωμαίους μεταλλουργούς. — Ἐν Ἀνδαλουσίᾳ τῆς Ἰσπανίας παρὰ τὴν πόλιν Λιναρές εἰς τὴν ἀνατολικὴν σειρὰν τῆς Σιέρρα-Μορένα ὑπάρχουσι μεταλλεῖα πλούσια ἀργυροῦχοι μόλυβδου γνωστὰ καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους Ῥωμαίους, οἵτινες ἐξηκολούθησαν τὴν ὑπὸ τῶν Φοινίκων καὶ τῶν Καρχηδονίων ἀρξάμενην ἐκεῖ ἐκμετάλλουσι. Ἐν τῶν φρεάτων μάλιστα ἕκτοτε φέρεται τὸ ὄνομα φρέαρ τοῦ Ἀννίβου, καὶ εἰς τὰ περίξ τούτου διακρίνονται πολλὰ ἔχνη ἀρχαίων ἐργασιῶν. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἀνεκαλύφθη περιεργότατον ἀνάγλυφον παριστὰν ἀρχαίους μεταλλουργούς. Εἶναι ἐννέα ἄνδρες ὄρθιοι ὧν πέντε οἱ ἐν τῷ ἔμπροσθεν μέρει τοῦ ἀνυχλῦρου φαίνονται βυθίζοντες πρὸς ὀπὴν ἧτις πιθανῶς εἶναι ἡ εἴσοδος τοῦ μεταλλείου. Καθὰ δύνεται τις εἰκάζει φέρουσι βραχὺν χιτῶνα ἐκ γονδροῦ ὑφάμυκτος, εἶδος βλούζας, ὁποῖον καὶ μέχρι σήμερον φοροῦσιν οἱ Γερμανοὶ ἐργάται τῶν ἐν Σαξωνίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ μεταλλείων. Εἰς τὸ μέσον τοῦ σώμυκτος ἔχουσιν ἔμπροσθέλλαν ἐκ δέρμυκτος, φοροῦσι δ' εἰς τοὺς πόδας στενὸν πανταλόνιον. Ὁ πρῶτος τῶν ἐργατῶν τούτων, ὅστις φαίνεται καὶ ἀρχηγὸς αὐτῶν, κρατεῖ εἶδος λοστοῦ, ὃ δὲ δεῦτερος κοντόν. Πλὴν δὲ τοῦ λοστοῦ ὃ πρῶτος κρατεῖ καὶ ἀγγεῖον πιθανῶς χρησιμεῖον δι' ἐναπόθεσιν τοῦ ἐλκίου, ὅπερ ἦτο ἀναγκαῖον πρὸς φωτισμὸν τοῦ μεταλλείου. Ὅπως δὲ τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο εἶναι ἀξιοπεριεργον καὶ παρέχει ἡμῖν ποικίαν τινα ἰδέαν τῶν παρὰ Ῥωμαίους μεταλλουργῶν.

* *
*

Ὀργανοθήκη χειρουργοῦ Ῥωμαίου. — Ἐν τῇ Revue Archéologique δημοσιεύεται ἡ περιγραφὴ διαφόρων χειρουργικῶν ὀργάνων ἀνευρεθέντων ὁμοῦ ἐν ὄρει χαλκίνῳ ἀγγείῳ ἐν τινι τῶν παρὰ τὰ ὄχυράμυκτα τῶν Πικουρίων τάφρων. Ἡ ὀργανοθήκη αὕτη περιεῖχε δεκαεπτὰ ἐργαλεῖα ἐξ ὄρει χαλκοῦ ἐνέχοντος πολὺν ἐν τῷ κράματι ἀργυρον. Αἱ λαβαὶ τῶν ἐργαλείων τούτων συνεστραμμέναι ποικιλοτρόπως καὶ διαφόρων σχημάτων εἶναι κομψόταται, ἀπέκτησαν δ' ἐκ τοῦ χρόνου κατώσιν ἐπαυξάνουσαν τὴν ὠραιότητα αὐτῶν. Ἐὰ χειρουργικὰ τυχῶτα ἐργαλεῖα εἶναι κοχλιαρῆ, ἅτινα ἐχρησίμευον πρὸς θέρμανσιν ἀλοιφῶν, λαβίδες ἀπλαῖ, λαβίδες ὀδοντωταί, ὀδοντωτῶν ἐργαλεῖον χρήσιμον διὰ τομάς, δύο καθετήρες, μίχ σπυθίς μὲ λεπτοτάτην λαβὴν, εἶδος μαχαιρίου λεπτοτάτης ἐργασίας,

τρεις μάχαιρα, είδος περόνης με λαβήν συνεστραμμένην και καταλήγουσαν εις τὸ ἄκρον εις κόσμημα τριφυλλοειδές. Πλὴν δὲ τούτων περιεῖχεν ἡ ὄργανοθήκη και πέντε ἢ ἐξ ἄγγετα ἐξ ὀρειχάλκου ἐπιχρῶσου ἄτινα θὰ περιεῖχον ἰατρικὰ και ἀλοιφὰς, καθὰ φαίνεται ἐκ τῶν σωζομένων ἐπιυπολειμμάτων. Ἐντὸς δὲ τοῦ ἀγγείου ἀνευρέθη ἐπι και μικρὰ ὀρειχαλκίνη θήκη ἐπηργυρωμένη, ἀνοίγουσα εις δύο ἴσα μέρη και παρομοιάζουσα πολὺ πρὸς τὰς ἡμετέρας ταμβακοθήκας. Ἡ θήκη ὡς φαίνεται θὰ ἐχρησίμειυε πρὸς προσωρινὴν ἐναπόθεσιν τῶν ἐργαλείων ὧν εἶχεν ἀνάγκην ὁ χειρουργὸς διὰ τὴν ἐγχείρισιν, ἀνευρέθη δ' ὁμοίως και πλάξ ἐκ λευκοῦ μαρμάρου λεία και κανονικὴ ἐκατέρωθεν, ἣτις θὰ ἐχρησίμειυε πρὸς λείανσιν τῶν ἐργαλείων και εις τὴν ἀνάμιξιν τῶν ἀλοιφῶν. Ἐκ δὲ νομισμάτων ἄτινα εὑρέθησαν ὁμοῦ ἐν τῷ ὀρειχαλκίῳ τούτῳ ἀγγείῳ δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἐξῆ ὁ Ῥωμαῖος χειρουργὸς εις ὃν ἀνήκεν ἡ ὄργανοθήκη αὕτη. Τὰ νομίσματα δηλαδὴ ταῦτα ἐξήκοντα πέντε τὸν ἀριθμὸν μικρὰ χάλκινα, ἀνήκον εις τὸν Τέτρικον Α'. τὰ πλεῖστα, και τινὰ δὲ εις τὸν Τέτρικον Β' τὸν υἱὸν του, ὅστις συνεβασίλευσε μετ' αὐτοῦ, ὥστε περὶ τὰ μέσα τοῦ δ' αἰῶνος μ. Χ. δυνάμεθα νὰ ἀναγάγωμεν τὸ περιεργον τοῦτο εὖρημα ὅπερ κατετέθη εις τὸ παρὰ τοὺς Περσίους ἱστορικὸν μουσεῖον τὸ ἐν ἀγίῳ Γερμανῶ.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Τὸ μουσεῖον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας ἀπέκτησε τελευταίως περιεργον χάλκινον ἀντικείμενον, σικύαν δηλονότι ἰατρικὴν. Τὸ πρῶτον νῦν παρ' ἡμῖν ἀνευρίσκειται τοιοῦτον ἰατρικὸν σκεῦος, ὕπῆρχον δὲ τοιαῦτα ἐν τῷ μουσεῖῳ τῆς Νεαπόλεως ἀνευρεθέντα ἐν Πομπηῆι. Πρὸ τινων ἐτῶν ἀνευρέθη κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ ἐνταῦθα Ἀσκληπείου ἰατρικὸν ἀνάγλυφον παριστὰν σικύας και θήκην χειρουργικῶν ἐργαλείων, ἐδημοσιεύθη δ' ἀπεικόνισμα αὐτοῦ ἐν τῷ *Parasol* και δύο διατριβῆι ἡ μὲν τοῦ κ. Α. Ἀναγνωττάκη διαφωτίζουσα τὰ χειρουργικὰ ἐργαλεῖα, ἡ δὲ τοῦ κ. Π. Λάμπρου ἐξηγοῦσα τὰς σικύας (ὄρα Περνατσὸν τόμ. Α' σ. 307 πινὰς Β'). Ἡ ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας ἀποκτηθεῖσα νῦν χαλκῆ σικύα εἶναι ὁμοία τῷ σχῆμα πρὸς τὰς ἐν τῷ ἀναγλύφῳ ἐκείῳ τοῦ Ἀσκληπείου γεγλυμμένας και πρὸς τὸ σύμβολον τὸ ἀπεικονισμένον ἐπι τῶν νομισμάτων τῆς νήσου Ἀμοργοῦ, ὅπερ πρῶτος ὁ παρ' ἡμῖν νομισματολόγος κ. Π. Λάμπρος διεφώτισεν ὡς σικύαν (ὄρα Π. Λάμπρου, νομίσματα τῆς νήσου Ἀμοργοῦ, Ἀθήνησι 1870). ἔκτοτε δὲ καθ' ἐκάστην ἐπιβεβαιοῦται ἡ γνώμη αὐτοῦ.

— Προσεχῶς ἀποπερατοῦται ἡ κατὰ τάξιν ἐν τῷ πολυτεχνεῖῳ τῶν ἐκ τοῦ Βαρθολαίου μετακομηθέντων ἐκεῖ ἀρχαίων ἀντικειμένων τῶν ἀποτελούντων τὸ μουσεῖον τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας. Μέχρι τοῦ προσεχοῦς

Δεκεμβρίου ἐλπίζεται ὅτι θὰ παραδοθῆ εἰς κοινὴν θέξιν μία τῶν διασκευασθεισῶν αἰθουσῶν μέλλουσα νὰ περιλάβῃ τὰ ἀγγεῖα καὶ τὰ μικρὰ πῆλινα ἀντικείμενα, ἀργότερα δὲ θέλουσιν ἀνοιχθῆ καὶ αἱ ἄλλα δύο αἰθουσαι.

— Γινομένων ἀνσκαφῶν πρὸς ἔνθεσιν θεμελίων ἐν τῇ παρὰ τὴν Καπνικαρέαν οἰκίᾳ Β. Μετὰ πρῶην Κόνιαρη, ἀνευρέθη στήλη ἐξ Ὑμητταίου μαρμαρίου φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν

ΝΥΜΦΗ
ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ
ΚΙΑΝΗ

— Γινομένων ἀνσκαφῶν πρὸς ἀνδρῶν φρεάτων ἐν Κυψέλῃ ἀνευρέθη σειρά τάφων ἀρχαίων. Ἐν πολλοῖς τῶν τάφων τούτων εὐρέθησαν ἀγγεῖα καὶ ἄλλα ἀντικείμενα.

— Ὡς γνωστὸν ἡ ἡμετέρα Βουλὴ ἐπεψήφισε τὴν εἰς τὴν Γερμανικὴν κυβέρνησιν δωρεὰν τῶν διπλῶν εὐρημάτων ἐκ τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνσκαφῶν. Ἐὰ διπλᾶ ταῦτα ἀνέρχονται εἰς διτχίλια περίπου μικρὰ καὶ μεγάλα ἀντικείμενα τέχνης. Ἐὰ μικρότερα ἀντικείμενα ἀπεστάλησαν ἤδη, ἀλλὰ τὰ μεγαλύτερα συνεσκευάσθησαν μὲν ἐν κιβωτίοις ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἀναμένεται ὁμοίως ὁ κατάπλους ἐν Καττακώλῳ πλοίου γερμανικοῦ ὅπως ἀποκομισθῶσιν. Ἐν τούτοις μέγας λόγος γίνεται ἐν Γερμανίᾳ ποῦ θὰ τοποθετηθῶσιν αἱ ἐξ Ὀλυμπίας αὐταὶ ἀρχαιοότητες, καθόσον εἰς τὰς ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνσκαφὰς μετέσχεν ὀλόκληρον τὸ γερμανικὸν κράτος καὶ τὰ χρήματα ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ παγγερμανικοῦ προϋπολογισμοῦ. Ὡστε δὲν θὰ κατατεθῶσιν εἰς τὸ ἐν Βερολίῳ βασιλικὸν πρῶσιον μουσεῖον, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι θὰ ἀνδρῶνθῃ ἴδιον δι' αὐτὰ γερμανικὸν μουσεῖον ἐν ᾧ θὰ περιλαμβάνωνται καὶ πάντα τὰ εἰρήματα ἐξ ἀνσκαφῶν ἐπιχειρουμένων διαπάνκις τῆς Γερμανικῆς κυβερνήσεως.

— Ἐν Ἐκροῦ ὀθωμανὸς ἀνσκαπτῶν φρέαρ εὗρε λαίψινκα ἀρχαίου οἰκοδομήματος, ἐξ οὗ ἐφρατάθη ὅτι θὰ ἀνεύρῃ ἐκεῖ Ὀησαυρόν. Ἐσπευσε δ' εἰς Κωνσταντινουπόλιν ὅπως συμβληθῆ μετὰ τῆς κυβερνήσεως πρὸς διανομὴν τοῦ Ὀησαυροῦ. Καὶ Ὀησαυρὸς μὲν ὡς εἰδὸς δὲν εὐρέθη, ἀλλὰ μετὰ τὰς γενομένας ἀνσκαφὰς ἀνευρέθη μωσαϊκὸν ὠροκόσμητον, μήκους 10 μέτρων καὶ πλάτους 8. Ἐν τῷ κέντρῳ, ἐν τετραγώνῳ τεσσάρων περίπου μέτρων, ἵσταται ἀνὴρ ἐν περικυκλούσῃ δεκατέσσαρες ἰχθῦς. Εἰς ἐκάστην δὲ γωνίαν τοῦ τετραγώνου εὐρίσκεται ἡ εἰκὼν γυναικὸς προσκλινοῦσας ἐπὶ βράχου. Ἡ μία φέρει τὴν ἐπιγραφὴν Σάμος, ἡ ἄλλη Δῆλος ἡ τρίτη Ἀνδρος καὶ ἡ τετάρτη καίτοι κατεστραχημένη φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ Χίος. Ὑποτίθεται ὅτι ἡ εἰκὼν περικύβηται τὸ ἐλληνικὸν ἀρχιπέλαγος καὶ ὅτι ὁ Ποσειδῶν εἶναι ὁ ἐν ἐν τῷ κέντρῳ περικυκλούμενος ἀπὸ τὰς νύμφας τοῦ ἀρχιπελάγους. Τὸ λυπηρὸν εἶναι ὅτι ἀφοῦ ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἐπέστη ὅτι δὲν πρόκειται

περὶ θησαυροῦ ἐγκατέλιπε τὰς ἀνασκαφάς, τὸ δὲ μωσαϊκὸν κατεστράφη ὑπὸ τῶν παίδων.

— Ἰδρύθη δριστικῶς ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀμερικανικὴ Σχολὴ τῆς κλασικῆς φιλολογίας, τῆς τέχνης καὶ τῆς ἀρχαιολογίας, ἐγκαταστῆσα ἐν τῇ παρὰ τὴν πύλην τοῦ Ἀδριανοῦ οἰκίᾳ Ν. Μκαῖ πρόφην Ῥώτα. Ἀφίκοντο δ' ὁ τε διευθυντὴς καὶ τὰ μέλη αὐτῆς. Καὶ διευθυντὴς μὲν ὡς καὶ ἄλλοτε εἶπομεν εἶναι ὁ κ. Οὐίλλιαμ Γουῆδσιν καθηγητὴς τῆς ἐλληνικῆς γραμμματολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Κάδραρδ, μαθηταὶ δὲ τακτικοὶ οἱ κκ. Harold Fowler, James Weler, F. Taylor καὶ Paul Schorey, καὶ ἔκτακτοι οἱ κκ. F. E. Woodruff καὶ G. M. Crow. Πλὴν τούτων ὅμως θέλουσιν ἔτι ἀφιχθῆ καὶ ἔτεροι μαθηταί, ἐν οἷς καὶ ὁ γνωστὸς ἐλληνιστὴς κ. Φέλτων. Ἡ Ἀμερικανικὴ σχολὴ θέλει ἐκδίδει περιοδικὸν σύγγραμμα μετὰ πινάκων καὶ εἰκόνων ἀγγλιστί.

— Ὁ μέχρις ἐπ' ἐσχάτων διευθύνας τὰς ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνασκαφὰς κ. Γεώργιος Τρόυ διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ ἐν Δρέσδῃ ἀρχαιολογικοῦ μουσείου καὶ καθηγητῆς συνάμα τῆς ἀρχαίας τέχνης ἐν τῷ Πολυτεχνεῖῳ τῆς αὐτῆς πόλεως. Εἰς τὴν θέσιν δ' ἦν κατεῖχε τέως βοηθοῦ παρὰ τῷ ἀρχαιολογικῷ τμήματι τοῦ μουσείου τοῦ Βερολίνου ἐκλήθη ὁ κ. Φουρτφάγγλερ ἐταῖρος τῆς ἐν Ἀθήναις Γερμανικῆς σχολῆς.

— Τὸ ἐκμαγεῖον τοῦ ὑπὸ τοῦ γλύπτου κ. Γρύττνερ ἐν μικρῷ συμπληρωθέντος Ἀνατολικοῦ ἀετώματος τοῦ ναοῦ τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ Διὸς ἀποτυπῶνται κατ' αὐτὰς εἰς πολλὰ ἀντίτυπα ἐν τῷ ἀποτυπωτηρίῳ τῶν βασιλικῶν μουσείων τοῦ Βερολίνου. Τὰ ἀντίτυπα ταῦτα εἰπὶ προωρισμένα διὰ διάφορα μουσεῖα καὶ σχολεῖα. Τὸ σύμπλεγμα τοῦ ἀετώματος τὸ παριστάνον, ὡς γνωστὸν, τὸν δι' ἀρμάτων ἀγῶνα τοῦ νέου Πέλοπος πρὸς τὸν Οἰνόμακον βασιλέα τῆς Ἡλίδος καὶ ὑπὸ τοῦ Παιωνίου τοῦ ἐκ Μένδης ποιηθέν συνεπληρώθη λαμπρῶς καὶ θέλει κινήσει εἰς τὸ ἐξῆς τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κοινοῦ. Μετ' ὀλίγον θέλει βεβαίως περπατῶθῃ καὶ ἡ συμπλήρωσις τοῦ δυτικοῦ ἀετώματος τοῦ παριστάνοντος τὴν μάχην τῶν Λαπιθῶν πρὸς τοὺς Κενταύρους. Μετὰ τὸ τέλος τῆς ἐργασίας ταύτης ὁ κ. Γρύττνερ σκέπτεται νὰ ἐτοιμάσῃ σχέδιον πρὸς συμπλήρωσιν τῆς Νίκης τοῦ Παιωνίου, καὶ ἐὰν αἱ δυσκολαὶ δὲν εἶναι ὑπερβολικαί, νὰ ἀποδώσῃ νέαν λαμπρότητα εἰς τὸ ἔξοχον τοῦτο ἀριστούργημα ἐλληνικῆς γλυπτικῆς, ὅπερ δυστυχῶς εἶναι τοσοῦτον ἠκρωτηριασμένον.

— Ἐξεδόθησαν γερμανιστί ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἐρ. Κουρτίου καὶ τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Φ. Ἀδλερ τρεῖς πίνακες τῆς Ὀλυμπίας καὶ τῶν πέριξ αὐτῆς. Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ ὑπὸ τῆς γερμανικῆς κυβερνήσεως ἐπιχειρηθειῶν ἀνασκαφῶν ἐδημοσιεῖθησαν ἤδη πρὸ ἐνὸς ἔτους, οἱ προκείμενοι δὲ πίνακες διχρωματίζουσι τὴν τοπογραφίαν τῆς Ὀλυμπίας καὶ καταδεικνύουσι σαφῶς τὴν θέσιν τῶν ἀνασκαφῶν καὶ τὰ πορίσματα αὐτῶν.

— Μετ' οὐ πολὺ ἐκδίδεται ὁ κατάλογος τοῦ μουσείου τῆς γλυπτικῆς τοῦ Λούβρου, συνταχθεὶς ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὰ ἀγάλματα καὶ τὰς προτομὰς ὑπὸ τοῦ κ. Καρόλου Ραβαισσῶν τοῦ καὶ διευθυντοῦ αὐτοῦ, ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὰ λοιπὰ μαρμαρίνα ἀντικείμενα ὑπὸ τοῦ βοηθοῦ αὐτοῦ κ. Φήλικος Ραβαισσῶν. Μετ' ὀλίγον ὁμοίως ἐκδίδεται καὶ ὁ κατάλογος τῶν ἀνατολικῶν πηλίνων ἀντικειμένων συνταχθεὶς ὑπὸ τοῦ κ. Ἐζέ.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Συνεχρητόθησαν αἱ τακτικαὶ συνεδρίαί τῶν μηνῶν Σεπτεμβρίου καὶ Ὀκτωβρίου.

Ἐξεδόθη ὁ πῖναξ τῶν ἀναγνωσμάτων ἔτινα ἄρχοντι τὴν Παρασκευὴν 5 Νοεμβρίου. Ὁρίσθησαν δὲ διὰ τὸ ἐλεστός τοῦ Συλλόγου ἔτος ἄπαξ μὲν τῆς ἐβδομάδος κατὰ τοὺς μῆνας Νοέμβριον, Δεκέμβριον καὶ Φεβρουάριον, δις κατὰ τὸν Ἰανουάριον καὶ τρίς κατὰ τοὺς μῆνας Μάρτιον καὶ Ἀπρίλιον. Πλὴν δὲ τῆς τακτικῆς δι' αὐτὰ ὠρισμένης ἡμέρας τῆς Παρασκευῆς ὠρίσθη καὶ ἡ τρίτη μὲν διὰ τὸν Ἰανουάριον, ἡ Δευτέρα δὲ καὶ Τετάρτη διὰ τοὺς μῆνας Μάρτιον καὶ Ἀπρίλιον. Τὸ ὄλον τῶν ἀναγνωσμάτων τῶν προκηρυχθέντων εἶναι τεσσαράκοντα, ἐπειδὴ ὅμως καὶ ἄλλα τῶν μελῶν ἐδήλωσαν ὅτι θέλουσιν ὁμιλήσει, ἀλλὰ δὲν ὤρισαν ἔτι τὸ θέμα, θέλουσι κανονισθῆ δι' εἰδικῶν προκηρύξεων καὶ ἄλλαι ἡμέραι ἐκτάκτων ἀναγνωσμάτων.

Ἐψηφίσθη ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ τρέχοντος ἔτους καθ' ὃν τὰ μὲν ἔσοδα προϋπελογίσθησαν εἰς δρ. 21599.08, τὰ δ' ἔξοδα εἰς δρ. 20325 μένοντος περισεύματος ἐκ δρ. 1274.08.

Ἐψηφίσθη ὅπως δοθῆ ἐκ τοῦ ταμείου τοῦ Συλλόγου βνήθιμα εἰς τὴν ἐν Μπραχχμίῳ τοῦ δήμου Ἀθηνῶν δημοτικὴν σχολὴν, ὑπὲρ ἧς καὶ ἄλλοτε ἐμερίμνησεν ὁ Σύλλογος, ἐψηφίσθη δ' ἡ ἀποστολὴ βιβλίων καὶ γεωγραφικῶν πινάκων εἰς τὴν δημοτικὴν σχολὴν Ἀνδραβίδας τῆς Ἡλείας, αἰτήται τῶν κατοίκων αὐτῆς.

Διεκόπησαν πρωτῶρινως τὰ μαθήματα τῆς πρακτικῆς δημοτικῆς σχολῆς τοῦ Συλλόγου, ἕνεκα δὲ τῆς μεγάλης συρροῆς μκθητῶν διηρέθη εἰς δύο τμήματα ἢ α' τάξις τῆς σχολῆς τῶν Ἀπόρων Παιδῶν. Οἱ μέχρι τούδε εἰς τὰς τρεῖς τάξεις τῆς σχολῆς ἐγγραφεῖτες παῖδες, ἀνέρχονται εἰς 356 ἦτοι εἰς μὲν τὴν γ' τάξιν 14, εἰς τὴν β' 41 καὶ εἰς τὰ δύο τμήματα τῆς πρώτης 301. Πέρυσιν οἱ κατ' αὐτὸ τὸ διάστημα ἐγγραφέντες παῖδες ἀνῆρχοντο εἰς 297, ἦτοι ἐφέτος ἐεγράφησαν πλείονες 53.

Παρεχωρήθησαν εις τὴν διεύθυνσιν τοῦ τηλεγραφείου Ἀθηνῶν εἰκοσι παῖδες ἐκ τῶν τῆς ἀνωτάτης τάξεως τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων, οἵτινες συμφώνως μὲ τὸν νέον νόμον ἐκτελοῦσιν ἐν τῇ πόλει τὴν ὑπηρεσίαν τῆς διανομῆς τῶν τηλεγραφημάτων. Καὶ ἡ γενικὴ δὲ διεύθυνσις τῶν ταχυδρομείων ἐξητήσατο ἐκ τῶν ἀποφοιτησάντων παιδῶν τῆς Σχολῆς, ὅπως κατὰξῆ τούτους ὡς μνητευομένους διανομεῖς.

Συνήφθησαν σχέσεις τῇ αἰτήται αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἐν Καλλιπόλει συλλόγου ὁ Φοῖνιξ.

Ἐξελέχθησαν μέλη τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ περιοδικοῦ οἱ κκ. Σπ. Π. Λάμπρος, Π. Ι. Φέρμπος, Ν. Γ. Πολίτης καὶ Στ. Βάλβης.

Κομισθείσης ἐπιμελεία τοῦ προεδρείου ἐκλεκτῆς δαμαλίδος ἐξωθεν, ἐμβολιάσθησαν ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἱατροῦ καὶ κοσμητόρος τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων κ. Κ. Διγενῆ οἱ ἀνεμβολίστοι ἐκ τῶν φοιτῶντων μνητῶν.

Κατὰ τοὺς δύο παρελθόντας μῆνας Σεπτέμβριον καὶ Ὀκτώβριον κατετέθησαν ὑπὸ τῶν ἀπόρων παιδῶν εἰς τὸ ταμειυτήριον τῆς σχολῆς αὐτῶν, τὸν μὲν Σεπτέμβριον δραχμαὶ 848.30 ὑπὸ καταθετῶν παιδῶν 81, τὸν δὲ Ὀκτώβριον δρ. 708.50 ὑπὸ παιδῶν καταθετῶν 100, ἤτοι ἐν συνόλῳ τοὺς δύο μῆνας δρ. 1556.80.

Ἰπεβλήθη τῷ Συλλόγῳ ἡ λογοδοσία τῶν κατὰ τὸ λήξον ἔτος γενομένων, ἧτις καὶ δημοσιευθήσεται ἐν τῷ προσεχῆ τεύχει τοῦ περιοδικοῦ.

Ἐξελέχθησαν τακτικὰ ἐνεργὰ μέλη οἱ κκ. Χρῆστος Λόντος, Νικόλαος Ζηλήμων, Α. Παπκπάνος, Ν. Γαζῆς, Ν. Κουρῆς, Ν. Ἀποστολίδης, Λέων Μηλιώτης, Ν. Δαμβέργης, Δ. Ἡλιόπουλος καὶ Α. Ποττέν· πάρεδρα οἱ κκ. Ἰω. Καρύδας καὶ Θ. Α. Σολομός· ἐπίτιμα δ ἅγιος Πάταμωνος κύρ Ἀμβρόσιος καὶ ὁ κ. Π. Σούτσος ἐνταῦθα, καὶ ὁ κ. Ζ. Consiglieri Pedroso ἐν Λισσαβῶνι, ἀντεπιστέλλον δ' ἐν Παρισίοις ὁ κ. Ν. Μπαλάνος.

Ἀπεβίωσε μέλος ἀγαπητὸν καὶ προσφιλὲς ὁ **Κωνσταντῖνος Λαμπροπαδάριος** ἀπὸ τοῦ 1871 καταλεχθεὶς εἰς τοὺς τακτικούς τοῦ Συλλόγου ἑταίρους. Ὁ Λαμπροπαδάριος καὶ πολλάκις ὠμίλησεν ἀπὸ τοῦ βήματος τοῦ Συλλόγου διάφορα πραγματευθεὶς θέματα καὶ ἀκαμάτως εἰργάσθη πρὸς προκοπὴν τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν, ἧς ἐπὶ ἔτη ἐχρημάτισε κοσμητῶρ καὶ γερμικτεύς. Ἡ ἐφορεία τοῦ Συλλόγου τιμῶσα τὸν μεταστάντα ἑταῖρον, παρηκολούθησεν ἐν σώματι τὴν κηδείαν, ὁ δὲ προεδρεύων ἀντιπρόεδρος τοῦ Συλλόγου κ. Τιμ. Ἀμπελᾶς ἐπὶ τοῦ τάφου ἀπεχαιρέτησε τὴν νεκρόν.

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Ἱστορικὴ καὶ ἐθνολογικὴ ἑταιρεία τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἀρτίως συστάσα Ἑταιρεία αὕτη ἐξέδωκε προκήρυξιν, δι' ἧς ἐπικαλεῖται τὴν συνδρομὴν καὶ σύμπραξιν ἀπάντων τῶν ἐλλήνων πρὸς εὐδωσιν τοῦ ἔργου αὐτῆς. Τῆς ἑταιρείας τῆς σκοπὸς, ὡς διατυποῦται ἐν τῷ κανονισμῷ, εἶναι «ἡ περιστεναγωγὴ ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ὕλης καὶ πικνωσιδῶν ἀντικειμένων, ἐσυντελούντων εἰς, διαφώτισιν τῆς μέσης καὶ νέας ἱστορίας καὶ φιλολογίας, τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, καὶ ἡ σύστασις μουσείου, περιλαμβάνοντος τὰ τοιαῦτα μνημεῖα τοῦ ἐθνικοῦ βίου». Συνωδὸν τῷ σκοπῷ αὐτῆς, ἡ ἑταιρεία ἐργασθήσεται, καθ' ἃ δηλοῦται ἐν τῇ προκήρυξιν, πρὸς συλλογὴν μνημείων τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας καὶ πρὸς ἴδρυσιν μουσείου καὶ ἀρχείου. Καὶ εἰς τοῦτο μὲν θὰ κατατιθῶνται ἐγγράφα διμῶσια καὶ ἰδιωτικὰ, συμβάλλοντα εἰς γνῶσιν τῆς ἱστορίας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, πιστοῦντα ἢ διευκρινούντα ἱστορικὰ γεγονότα καὶ τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις τῶν ἰδιωτῶν ἐκτιθέντα. Τὸ δὲ μουσεῖον θὰ περιλαμβάνῃ σκεύη, ἐνδυμασίας, ὄπλα, ἔργα τέχνης καὶ τοιαῦτα, δι' ὧν θὰ κατασταθῇ δυνατόν νὰ παρέχῃται ζῶσα εἰκὼν τοῦ βίου τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως αὐτοῦ ἐν ταῖς διαφόροις περιόδοις τῆς πατρίου ἱστορίας, καὶ νὰ διαφωτισθῇ ἡ ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς τέχνης ἐν χρόνοις μέλιστα, καθ' οὓς εὐτελής τις καὶ ἔκπτωτος τῆς ποτὲ δόξης θεωρουμένη δὲν ἠξιώθη ἰδικιτέρας προσοχῆς καὶ μελέτης. Διὰ τῆς συλλογῆς τέλους μνημείων τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας, ἦτοι δημῶδων ἀτμάτων, παραμυθίων, παροιμιῶν, γλωσσικῶν, ἐντύπων ἢ χειρογράφων ἔργων δημοτικῶν λογίων, θὰ ἐξικριθῶθῃ καὶ θελήσῃ ὁ γλωσσικὸς πλοῦτος καὶ θὰ χορηγηθῶσιν ἕκαστος ἀσφαλῆστα βρηθήματα πρὸς γνῶσιν τῆς διανοητικῆς καταστάσεως τοῦ ἡμετέρου ἔθνους κατὰ τοὺς μέσους καὶ νέους χρόνους. Διὰ πᾶσαν ἀνακοίνωσιν ἀπευθυντέον πρὸς τὸν πρόεδρον τῆς ἑταιρείας κ. Τιμ. Ι. Φιλήμονα, ἐνταῦθα.

••
*

Ἑταιρεία τῆς Ἑγυπτιακῆς. Ὡς γνωστὸν συνέστη κατὰ τὸ θέρος ἐνταῦθα ἑταιρεία τῆς Ἑγυπτιακῆς ἧς σκοπὸς ἡ θεωρητικὴ καὶ πειραματικὴ μελέτη παντὸς σχετικοῦ τῇ ὑγεινῇ ζητήματος, πρὸς πρακτικὴν αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι ἐφαρμογὴν καὶ τακτικὴν καὶ ἔγκαιρον διάδοσιν τῶν κοινῇ ἀναγκαίων διδασμάτων τῆς ἐπιστήμης ταύτης.

Τῆς Ἑταιρείας ταύτης ἤρξαντο ἤδη αἱ τακτικαὶ συνεδριάσεις καὶ δύο

μέχρι τοῦδε ἐγένοντο ἀναγνώσματα ὑπὸ τῶν μελῶν αὐτῆς, τὸ μὲν τοῦ καθηγητοῦ κ. Κ. Δηλιγιάννη περὶ τῆς νοσογόνου αἰτίας τῆς ἐλαρᾶς καὶ τῆς ἄρσεως αὐτῆς καὶ τοῦ καθηγητοῦ κ. Α. Ζίννη περὶ τῶν προφυλακτικῶν μέτρων κατὰ τῆς πύθσεως τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων τῶν παιδῶν. Ἡ Ἐταιρία ἐφρόντισε συγχρόνως ὅπως ἀναλάβῃ τὴν καλλιέργειαν καὶ τὸν σχηματισμὸν τρυφίου δαμκλίδος, ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲ συνέστη ἐκ τῶν μελῶν τῆς ἐταιρίας τμήμα ἐμβολιασμοῦ, ὅπερ πλὴν ἄλλων θὰ ἀναλάβῃ καὶ τὸν ἐμβολιασμὸν αὐτόν. Μέλη τοῦ τμήματος τούτου ἐξελέχθησαν ὁ καθηγητῆς κ. Α. Ζίννης ὁ καὶ προεδρεύων αὐτοῦ καὶ οἱ ἱατροὶ κ. κ. Ν. Μπακῆς, Γ. Λογοθέτης, Δ. Καλλιδωκῆς, Θ. Κούσκουρης καὶ Γρηγοράκης. Τὸ δὲ προεδρεῖον τῆς ἐταιρίας συνέστη ὀριστικῶς ἐκ τῶν κ. κ. Π. Σούτσου, προέδρου, Μ. Βενιζέλου καὶ Α. Ζίννη ἀντιπροέδρων, Δ. Χασιώτου γεν. γραμματέως, Δ. Κατερινοπούλου καὶ Κ. Διγενῆ εἰδικῶν γραμματέων καὶ Γ. Λογοθέτου τρυφίου.

* *

Τὸ θέρος τοῦ 1882. Τὸ θέρος ὡς γνωστὸν κατὰ τὰς μετεωρολογικὰς παρατηρήσεις περιλαμβάνει τοὺς μῆνας Ἰούνιον, Ἰούλιον καὶ Αὐγούστου. Ἴδου δὲ κατὰ τὰς παρατηρήσεις τοῦ ἀστεροσκοπίου Ἀθηνῶν εὐμενῶς ἀνακοινωθεῖσας ἡμῖν ὑπὸ τοῦ βοηθοῦ κ. Ἀ. Βούρλη τίνα φαινόμενα παρουσίασε τὸ θέρος τοῦ ἔτους τούτου ἐν Ἀθήναις.

Ἡ μέση αὐτοῦ βρομετρικὴ θλιψὶς ἦν 749, 8 χμ. ἀπέναντι 750, 56 χμ. τοῦ θέρους τοῦ παρελθόντος ἔτους καὶ μεγίστη μὲν τὴν 28 Ἰουνίου (756.18) ἐλαχίστη δὲ τὴν 13 Ἰουλίου (742.38). Ἡ μέση θλιψὶς τῶν τριῶν μηνῶν ἦν·

Ἰούνιος.	751.83
Ἰούλιος.	748.15
Αὐγούστου.	749.50

Ἡ μέση θερμοκρασίη τῶν τριῶν μηνῶν εἰς βρομοῦς τῆς ἑκατονταβίθμου διαίρεσεως (Κελσίου) ἦν 27,02 ἀπέναντι 26,98 τοῦ μέτου ὅρου τῆς θερμοκρασίας τοῦ θέρους τοῦ 1881 ἤτοι σχεδὸν ἡ αὐτή. Καὶ μεγίστη μὲν ἦν τὴν 10 Ἰουλίου (37,1) ἐλαχίστη δὲ τὴν 5 Ἰουνίου (13,7). Ὡς συνήθως θερμότερος μὲν τοῦ θέρους ἦν ὁ Ἰούλιος, ἰδοὺ δὲ καὶ ἡ μέση θερμοκρασία τῶν τριῶν μηνῶν.

Ἰούνιος.	24,60.
Ἰούλιος.	29,06.
Αὐγούστου.	27,41.

Ἡμέρας βροχῆς ἔσχομεν 12 καὶ τὸ ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος ἀνέρχεται εἰς 57,41 χμ. Πέρυσι κατὰ τὸ θέρος ἔσχομεν ἡμέρας βροχῆς ἔξ μόνου καὶ τὸ ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος ἀνῆρχετο εἰς 35,48 χμ.

Ἐπικρατήσαντες άνεμοι κατὰ τὸ πικρὸν θέρους ἦσαν οἱ ΝΑ. πνεύσαντες κατὰ 45 ἡμέρας, ἐνῶ οἱ ὁμοίως ἐπικρατοῦντες ΒΑ. ἔπνευσαν μόνον κατὰ 31 ἡμέρας. Ἐπνευσαν δὲ καὶ 13 ἡμέρας Ν, καὶ ἐφάπαξ Α, Δ, καὶ ΝΑ, Β. δὲ καὶ ΒΔ. οὐδ' ἄπαξ. Μέσον τῆς ἐντάξεως τῶν άνέμων ἦν 1,28 καὶ εἰδικώτερον τὸν μὲν Ἰούνιον 1,49 τὸν Ἰούλιον 1,33 καὶ τὸν Αὐγουστον 1,03.

ΧΡΟΝΙΚΑ

Φιλολογία. Ἡ βασιλικὴ βιβλιοθήκη τῶν Βρυξελλῶν φωτίζεται νῦν δι' ἠλεκτρικοῦ φωτὸς καὶ μένει ἀνοικτὴ τὸ ἑσπέρας ἀπὸ τῆς ἑβδόμης ὥρας μέχρι τῆς δεκάτης καὶ ἡμισείας.

— Ὁ Γερμανὸς δραματοποιὸς Παῦλος Χάιζε, οὗ τὸν Ἄντιφον μετέφρασεν ἑλληνιστὶ ὁ κ. Α. Βλάχος, συνέγραψε τελευταίως Ἀλκιβιάδην ὅστις ἐπιτυχῶς ἐδιδάχθη ἀπὸ τοῦ θεάτρου τοῦ Βάιμαρ.

— Ὁ μαρκήσιος Queux de St. Hilaire ἐδημοσίευσεν τελευταίον περιεργοτάτην μετάρρασιν τῶν Αἰσωπείων μύθων, ἧτις ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον τῷ 1542. Ὁ μεταφράσας τοὺς μύθους τούτους καὶ ἐκδῶσας τὸ πρῶτον Corroze, μετεχειρίσθη μεγάλην περὶ τὴν μετάρρασιν ἐλευθερίαν, αὐτὸς πολλάκις τιθέμενος ἐπὶ τῆς σκηνῆς καὶ ὁμιλῶν μετὰ τῶν ζῶων, συμπύσσωσιν δὲ ἢ καὶ ἀναπτύσσωσιν κατὰ βούλησιν τοὺς μύθους. Ὡς πρόχειρον παράδειγμα ἔστω τοῦτο, ὅτι τοὺς μύθους «λύκος καὶ ἀρνίον» καὶ «λύκος καὶ γέρανος» συνήνωσεν εἰς ἓνα, καθ' ὃν τὸ κόκκαλον τοῦ κατὰπαραχθέντος ἀρνίου ἔμεινεν εἰς τὸν λαϊμόν τοῦ λύκου καὶ τοῦτο ἐξέβαλεν ὁ γέρανος.

— Ἐν Γερμανίᾳ συζητεῖται μεγάλως τὸ ζήτημα τῆς ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς σχολείοις καὶ γυμνασίοις ἐπισωρεύσεως πολλῶν μνημημάτων εἰς τοὺς μαθητὰς δι' ὧν ἐπισκοτιζέται τὸ πνεῦμα καὶ ἀμβλύνεται ὁ νοῦς. Καθηγητῆς τις τοῦ ἐν Μανχάιμ πραγματικοῦ γυμνασίου, ἐξέδοτο πρὸς τοῦτο τελευταίως πραγματεῖαν, ἐν ἣ ὑποβάλλει διάφορα μέτρα πρὸς σωτηρίαν τῶν μαθητῶν, ἰδίᾳ δ' ἀναπτύσσει τὸ θέμα ὅτι ἡ ἐκπαίδευσις δεόν ἀργὰ νὰ προχωρῇ κατ' ἀρχὰς κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη καὶ νὰ ἐπιταχύνηται καὶ ἐπισπεύδηται κατὰ τὰ τελευταῖα τοῦ μνημητικοῦ βίου. Ὁ μαθητῆς δὲ νὰ μνησθῆ κατ' ἀρχὰς ἀσφαλεῖς καὶ στερεὰς γνώσεις κατὰργουμένης τῆς κατ' ἐπιφάνειαν καὶ ἐπιπολαίας μνησσεως, ἧτις καταστρέφει τοὺς νέους. Ὁμοίως δ' ὑποστηρίζει ὅτι κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ μαθητικοῦ βίου δεόν νὰ καταργηθῶσι τὰ γραπτὰ καὶ ὁ μαθητῆς πρέπει νὰ ἀπαλλαγῆ τῆς ἐν τῇ οἰκίᾳ γραφῆς καὶ ἀντιγραφῆς κειμένων καὶ ῥημάτων καὶ ὀνομάτων. Κατὰ τὴν μέθοδον δὲ τοῦ καθηγητοῦ τούτου ἡ διδασκαλίη τοῦ μνημητοῦ δεόν νὰ περιορισθῇ ἐν τῇ κλάσει καὶ μόνῃ.

75.

Oct. 11.

Oct. 10.

Oct. 9.

Oct. 11.

Oct. 10.

Oct. 9.

N.A.

A.

β

ε

B.

1832. OKT. 9. 10. 11.

Small text at the top right corner.

Ο ΙΣΘΜΟΣ ΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ

Ὁ δ' Ἰσθμὸς, ὃ καὶ γέγραπται μὲν εἶδει δαίμονος, ἐνυπτιάζων ἑαυτὸν τῇ γῆ, τίταται δὲ ὑπὸ τῆς φύσεως Αἰγαίου μέσος· καὶ Ἄδριου κείσθαι, καθάπερ ἐπιζευγμένοις τοῖς κελεύεσιν. Φιλύστρατος.

Ἄφ' ἧς ἡμέρας πρὸ ὀλίγων μηνῶν ὑπεκινήθη παρ' ἡμῶν τὸ ζήτημα περὶ τῆς διορυχῆς τοῦ περιωνύμου περὰ τοῦ ἀρχαίου Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, σποραδικῶς ἐγράφησάν τινες ἐν τῷ εὐρωπαϊκῷ καὶ ἐν τῷ ἡμετέρῳ τύπῳ, ἐν οἷς προχρόνως ἐδημοσίευσέ τις τῶν παρ' ἡμῶν, ὁ κ. Ι. Πύρλας, καὶ περὶ τῆς μὴ τομῆς τοῦ Κορινθιακοῦ Ἰσθμοῦ, διίσχυρίζόμενος κατὰ τὸ πνεῦμα ἄλλων προγενεστέρων ἐποχῶν ὅτι ἡ διάρρηξις αὐτοῦ οὐ μόνον ἀνωφελὴς τῇ Ἑλλάδι ἀποδύσεται, ἀλλὰ καὶ πολλαχῶς ἐπιβλαβὴς καὶ ἐπικίνδυνος ἔσται αὐτῇ, ὑπερ ἐντελῶς ἀπέδει τῷ προοδευτικῷ πνεύματι τῆς καθ' ἡμᾶς ἐποχῆς τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, σπεύδοντος νὰ εἰσδύσῃ διὰ πάντων τῶν ἐρικτῶν μέτων τῆς ἐπιστήμης εἰς πᾶσαν γωνίαν τῆς οἰκουμένης γῆς.

Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ζήτημα τοῦτο πολὺ σπουδαιότερόν ἐστι παρ' ὅσον ὑπελήφθη περὰ τῶν ἀεροθιγῶς γραψάντων περὶ αὐτοῦ, καὶ ἐπειδὴ ἡ τοῦ ἔργου ἐπιχείρησις καὶ ἀποπεράτωσις πολλὰς μὲν ἐν γένει πᾶσι τοῖς ἐν τῇ Μεσογείῳ θαλάσῃ ναυτιλλομένοις ἔθνεσι, πολλῶν δὲ πλείονας τῇ πτωχῇ Ἑλλάδι ἐκ τῶν προτέρων ἐπαγγέλλεται ὠφελείας, ἀναντιρρήτως ἀξίον συντονωτέρως καὶ ἐκτενεστέρως ἐρεύνης ἔστί τὸ ἔργον.

Ἄλλ' ἐπειδὴ, καὶ τοιοῦτου ὁμολογουμένως ὄντος αὐτοῦ, οὐδεὶς τῶν ἡμετέρων λογίων καὶ σοφῶν μέχρι τοῦδε ἀνέλαθε νὰ προγραμματευσῇ τὸ ἐθνικὸν καὶ ζωτικὸν τοῦτο ζήτημα, οὐδὲν προάραξον εἰς ἄλλους ἀναμείνας νὰ ἐκπληρώσωσι τὸ ἐθνικὸν καὶ ἐπιστημονικὸν τοῦτο καθήκον καὶ ψευθεῖς τῶν ἐλπίδων μου, ὕστατος ἐπιλαμβάνομαι αὐτοῦ, ἄλλοις καταλείπων σοφωτέρους ἢ νὰ συμπληρώσωσι τὰ ἑλλειπῆ ἢ σοφώτερον νὰ προγραμματευσῶσι καὶ διεξγάγωσιν αὐτό. Ὁ γὰρ ἀφορμὴν τοῖς σοφοῖς διδοὺς ἵνα σοφώτεροι γένωνται, ἐπ' ἀγαθῶν τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐπιστήμης ποιεῖ τοῦτο, αἰείποτε ἀναμενούσης περὰ τῶν θεραπόντων αὐτῆς νέον τι ἔστω καὶ μικρὸν νὰ προσθέσῃ, καὶ οὐδεμίαν ἄλλην ἔχει ἀξίωσιν. Διότι μέχρι τοῦδε οὐδεμίαν ἐγράφη προγραμματεῖα περὶ τοῦ Ἰσθμοῦ οὔτε παρ' ἡμῶν οὔτε

παρά τοῖς Εὐρωπαίοις καὶ πᾶσα περὶ τούτου ἐργασία εὐπρόσδεκτος τῇ ἐπιστήμῃ ἐστίν. Ἐφ' ὅσον ὁμως ἐπικρατεῖ παρά τοῖς λογίοις ἡμῶν τοσαύτη ὀλιγωρία καὶ ἀδιαφορία πρὸς ἐξερεύνησιν τῆς κλασικῆς ἡμῶν χώρας διὰ μονογραφῶν εἰδικῶν καὶ μερικῶν, ἀποβαίνει ἀδύνατον νὰ γνωσθῇ αὕτη δι' ἡμῶν καὶ ὑφ' ἡμῶν καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀείποτε θὰ παρέχωμεν δικαίαν ἀφορμὴν τοῖς ξένοις νὰ ἐλέγχωσιν ἡμᾶς ἐπὶ τῇ ἀγνοίᾳ τοῦ τόπου, ἐν οἰκοῦμεν καὶ ἐν ᾧ ἐγεννήθημεν, ὡς δικαίως ἐν πάσῃ εὐκαιρίᾳ ἐλέγχουσιν ἡμᾶς ἐπὶ τῇ μακαρίᾳ ἀναισθησίᾳ τῆς ἀνάγκης πρὸς σύστασιν γεωγραφικῆς ἐταιρείας καὶ πρὸς ἴδρυσιν διδακτικῆς ἐδρας τῆς γεωγραφίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ πρὸς διὰδοσιν γεωγραφικῶν γνώσεων. Διότι τυχῶτά εἰσι τὰ μέσα καὶ ὄργανα, διὰ τῶν ὁποίων δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ποτε ἡ ἐξερεύνησις τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν καὶ ἡ ὅσον οἶόν τε ἀκριβὴς γνώσις αὐτῶν. Ἄλλως δὲ οὐδεμίαν πρέπει νὰ ἔχωμεν ἀμφιβολίαν ὅτι ἀνευ τῶν δύο τούτων ὀργάνων θὰ διαμένωμεν πάντοτε ἀγεωγράφητοι πρὸς δόξαν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας, ἀπερ πᾶσαν ὑπέχουσι τὴν εὐθύνην ἐν τῷ σπουδαιωτάτῳ τούτῳ ζητήματι, πρὸς λύσιν τοῦ ὁποίου οὐδεμίαν μέχρι τοῦδε ἔδωκαν προσοχὴν οὔτε ἀφ' ἑαυτῶν κατὰ καθήκον, οὔτε τοῖς ἐπανελημμένως καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ ὑποδείξουσι τὴν θεορπείαν τῆς ἐθνικῆς ταύτης ἀνάγκης.

Ἐν τέλει δὲ ἐπιπροσθέτων ὅτι ἐν τῇ συντάξει τοῦ ἔργου οὐ μόνον τὰς πηγὰς τῶν ἀρχαίων καὶ τὰ τῶν νεωτέρων βοηθήματα εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν, ἀλλὰ καίπερ δις πρὸ ἐτῶν διεληθὼν τὸν Ἰσθμὸν, οὐχ ἦττον ὁμως πρὸς ἐξκριβῶσιν σημείων τινῶν ἐπεχειρήθη καὶ τρίτον νὰ ἐπιτελεσθῶ αὐτὸν ἐν καιρῷ τῶν δισκοπῶν ἕνα ἐξ ἰδίᾳ αὐτοψίας βεβαιωθῶ περὶ ἀμφισδητυμένων τινῶν μερῶν.

Α'.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΙΣΘΜΟΥ

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΥ

Ἐπισκοπῶν τις τὸν γεωγραφικὸν πῖνακα τῆς Εὐρώπης παρατηρεῖ ὅτι οὐδεμίαν ἄλλαν χώρα οὐ μόνον αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ ἀρχαίου καὶ νέου κόσμου ἡπειρῶν τοσαύτην ἔχει ποιικιλίαν ἐν τῇ φυσικῇ διαπλάσει τῆς παραλίας, ὅτην ἐξ ἑνὸς μὲν ἡ νοτιανατολικῆ παραλίᾳ τῆς ἐλληνικῆς χερσονήσου, ἐξ ἑτέρου δὲ ἡ ἀντικειμένη ταύτης παραλίᾳ τῆς μικρᾶς Ἀσίας.

Διότι ἐν ταῖς ἀκταῖς τῶν δύο τούτων χωρῶν σχηματίζονται πολυάριθμοι κόλποι καὶ λιμένες, πορθμοὶ καὶ ἰσθμοὶ, χερσόνησοι καὶ νῆσοι. Καὶ τῶν μὲν πρώτων μέγιστός ἐστιν ὁ τῆς Θεσσαλονίκης, τῶν δὲ πορθμῶν βριτιλεὺς ὁ Ἑλλήσποντος, τῶν ἰσθμῶν σπουδαιότατος καὶ ἐπισημότατος ὑπῆρξεν ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὁ τῆς Κορίνθου, τῶν χερσονήτων ἡ Πελοπόννησος κατὰ πρῶτον λόγον καὶ ἡ τρίγλωσσος Χαλκιδικὴ κατὰ δεύτερον καὶ τῶν νήσων ἡ τῆς Μεσογείου θαλάσσης μεγαλοπρεπῆς βασιλίσσα Κρήτη.

Ἐὰν δὲ προσέτι ἀποβλέψῃ τις ἐπὶ τοῦ μεταξὺ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Ἀσιατικῆς παραλίης ἐκτενομένου Αἰγαίου πελάγους, ἀληθῶς θαυμάζει τὸν σχηματισμὸν τοσούτων πολλῶν τε καὶ μεγάλων νήσων, ὀλίγων ἀλλήλων ἀπεχουσῶν, αἵτινες ἐν κύκλου σχήματι τῆς θαλάσσης ἐξέχουσσι, ὡς αἱ τερπναὶ τῆς ἐρήμου Σαχάρας ὁάσεις, λιμνοτάτην μὲν τοῖς θεομένοις παρέχουσι θέαν, μεγίστην δ' εὐκολίαν τοῖς ναυτιλλομένοις ἐκ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τανάπαινον, οἶνεὶ τμηματικὴ τις γέφυρα αὐτοῖς χρησιμεύουσα.

Πάντα τοίνυν ταῦτα ὡς μίαν εἰκόνα πρὸ ὀφθαλμῶν τιθέμενός τις, δικαίως ἐκπλήσσεται ἐπὶ τῇ μεγαλοδωρίᾳ τῆς φύσεως, ἥτις πλουσιοπαρόχος ἐπεδαψίλευσε τοσαύτης κλλονίας καὶ τοσαύτη πλεονεκτήματα τῇ νοτιανατολικῇ τῆς γῆς τῆς Εὐρώπης, πρὸς τὴν ὁποῖαν οὐδεμίαν ἄλλη τοῦ κόσμου δύναται νὰ παραβληθῇ. Τούτων δὲ τὰ μὲν ἄλλα, ὡς ἐκτός τοῦ προκειμένου ὄντα, χιρίσειν ἔων, ἐπιλαμβάνομαι διὰ βραχέων νὰ περιγράψω γεωγραφικῶς ἱστορικῶς καὶ ἀρχαιολογικῶς μόνον τὸν τῆς Κορίνθου ἰσθμὸν, δεῖ ἐπὶ τοσούτους κίωνας ἐνδόξως βιώσας καὶ στερεῶς τὴν στερεὰν μετὰ τῆς τοῦ Πέλοπος νήσου συγκρατήτης, ὁπονοῦτω ἀπόλλυται ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν, προτιθέμενος νὰ ἐξετάσω αὐτὸν καὶ ὡς τεχνητὸν πορθμὸν ὑπὸ τὴν ἐπιψιν τῆς συγκοινωνίας καὶ τῆς ἐμπορίας καὶ τῆς ἐκ τούτων προκυφούσης τῆς Ἑλλάδι καὶ τοῖς ναυτιλλομένοις τῆς Εὐρώπης ἔθνεσιν ὠφελείας.

Λίαν δ' ἄπυρον φαίνεται μοι ὅτι οὔτε τῶν ἀρχαίων τις, πολλὰ περὶ πολλῶν γραψάντων, βιογραφίαν τινὰ κατέλιπεν ἡμῖν τοῦ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις προσωποποιηθέντος παγωναφόρου ἰσθμοῦ, οὔτε πάλιν τῶν νεωτέρων τις, πάντα τὰ τῶν ἀρχαίων ἐρευνησάντων, ἐπεχείρησε μέχρι τοῦδε, συλλέξας τὰς σποραδικὰς τῶν ἀρχαίων εἰδήσεις, κατ' ἀξίαν τοῦ ἐνδόξου βίου νὰ βιογραφήσῃ αὐτόν.

Ἐἴσις καὶ ὄραξ τοῦ ἰσθμοῦ.— Πρὸ ὀφθαλμῶν τιθέμενός τις τὸν γεωγραφικὸν τῆς Ἑλλάδος πίνακα, ἐκ πρώτης ὄψεως παρατηρεῖ ὅτι ὁ λαίμηδς ἐκείνος τῆς γῆς ὁ μεταξὺ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου ἐκτεινόμενος καὶ συνάπτων ἀμφότερα τὰ μέρη, ἐκ φύσεως ἀποτελεῖ μέγαν ἰσθμὸν καὶ ὅτι οὗτος ἐκ δύο συνίσταται ἀνίσων μερῶν ἧτοι ἐκ τοῦ νοτίου, τοῦ μετὰ τῆς Πελοποννήσου συνεχομένου καὶ στενωτέρου

καὶ ἐκ τοῦ βορείου τοῦ ἐκ τῆς Περαίας καὶ Μεγαρίδος ἀποτελουμένου καὶ εὐρυτέρου ὄντος τοῦ νοτίου.

Ἄλλ' εἰ καὶ ἐκ τῶν δύο τούτων τμημάτων φύσει ἀποτελεῖται ὁ Ἴσθμος, οὐχ ἤττον ὅμως ἐπεκράτησε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις μόνον τὸ νότιον καὶ στενωτέρον μέρος καὶ θεωρεῖται καὶ καὶ ὀνομάζεται Ἴσθμος ἰδίως· τὸ δὲ βόρειον καὶ εὐρύτερον ἀπεστερήθη τῆς τιμῆς τῆς κτύτης, καὶ ἐπειδὴ τοῦτο ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἀπέτελεσε μέρος ἀναπόσπαστον τῆς Κορινθίας χώρας, διὰ τοῦτο ἀείποτε ἐθεωρήθη ὡς προσάρτημα τοῦ ἰδίου Ἴσθμου, καὶ καίπερ φυτικῶς ἀνήκον μᾶλλον τῇ Στερεῇ Ἑλλάδι ἢ τῇ Πελοποννήσῳ, πολιτικῶς ὅμως πάντοτε διέμενε προσδεδεδεμένον τῇ Πελοποννήσῳ διὰ τῆς κυρίας αὐτοῦ Κορίνθου καὶ Κορινθίας χώρας. Τοιούτην δὲ θέσιν καὶ τοσαύτην φυσικὴν ἔχων ἔκτασιν ὁ Ἴσθμος, καὶ ἐν τῇ διασχυρώσει τῆς 38⁰ πλ. καὶ τῆς 23⁰ μνη. κείμενος, καθορίζεται ἐξ ἀρκτου μὲν διὰ τῆς γραμμῆς τῆς ἀγομένης ἀπὸ τῆς Ἐλευσίνος μέχρι τῶν Αἰγιοσθενῶν καὶ τοῦ ΒΑ μυχοῦ τῆς Ἀλκυονίδος θαλάσσης, ἐκ νότου δὲ διὰ τῆς μεταξὺ τῶν Κεγχρεῶν καὶ τοῦ Λεχίου φερομένης γραμμῆς· τῶν δὲ δύο ἄλλων πλευρῶν τὴν μὲν ἀνατολικὴν περιβάλλει ὁ Σαρωνικὸς κόλπος, τὴν δὲ δυτικὴν ὁ Κορινθικὸς μετὰ τῆς Ἀλκυονίδος θαλάσσης. Ἐν δὲ τῇ ΝΑ. πλευρᾷ σχηματίζεται μικρὰ χερσόνησος ἐξ αὐτοῦ ἢ τῆς Περαίας μεταξὺ τῆς Ἀλκυονίδος θαλάσσης καὶ τοῦ ἰδίου Κορινθιακοῦ κόλπου ἢ μυχοῦ. Τοιοῦτος μὲν ὁ φύσει καὶ καθόλου Ἴσθμος· ὁ δὲ ἰδίως ἐπικληθεὶς Ἴσθμος, μόλις τὸ 1/4 τοῦ ὅλου ἀποτελῶν, ἀρχεται πρὸς βορρᾶν μὲν ἢ ΒΑ ἀπὸ τοῦ Σχοινοῦντος (Καλαμακίου) μέχρι τῶν θερμῶν ὑδάτων (Λουτρακίου), πρὸς νότον δὲ ἀπὸ τῶν Κεγχρεῶν μέχρι τοῦ Λεχίου, ἔβη κατὰ τὴν εὐρυτέραν ἐκδοχὴν τῶν ἀρχαίων περιελάμβανε καὶ τὴν ἐκτὸς τῆς γραμμῆς κτύτης κειμένην ἀρχαίαν Κόρινθον.

Ὄνόματα καὶ ἐπέθετα τοῦ Ἴσθμου.— Ὁ ἰδίως Ἴσθμος, περὶ οὗ ἐνταῦθα πρόκειται, πάλαι χρησιμεύων ὡς προπύργιον καὶ προμαχῶν τῆς Πελοποννήσου κατὰ πολεμίων, ὡς γέφυρα τῆς συγκοινωνίας τῶν δύο μεγάλων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος μερῶν καὶ ὡς κέντρον τῆς ἐνότητος καὶ πικνηγορικῶν συνεντευκτικῶν πάντων τῶν Ἑλλήνων, τοσοῦτον ἐφημιζέτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ὥστε τὸ προσηγορικὸν αὐτοῦ ὄνομα Ἴσθμος,¹ παραγόμενον ἐκ τῆς ρίζης τοῦ ῥήματος ἰέναι καὶ σημαίνον στενόπορον ἀγχένα γῆς μεταξὺ δύο θαλάσσων ἤτοι ἀμφιθάλασσαν, ἀμφιάλιον (terra bimaris) καὶ πρᾶχληλον γῆς,² μετέπεσεν εἰς κύριον ὄνομα Ἰσθμῶν ἀρσενικῶς παρὰ

1 Beulé étude sur le Peloponnèse p. 470. «L'Isthme semblait créé pour servir de rendez-vous à tous les peuples, c'était le centre du monde grec».

2 Eüstath. σ. 1847, 41. «Ὅτι δὲ ἐκ τοῦ ἰέναι προὔπρχει τοῦ Ἴσθμου παράγωγον ἰσθμός διχα τοῦ πρώτου σῆμα δηλον καὶ ἐκ τῆς παρὰ τῷ Ἀππιανῷ εἰσίθμωσ. Λέξικ. Ἑρρικ. Στεφ. ἐν λ. Ἴσθμός, στενόπορος γῆς ἀγχὴν μεταξὺ δύο θαλάσσων, στενὴ γῆ ὑπὸ θαλάσσης περιεχόμενη, ἀμφιθάλασσο; γῆ, terra bimaris». Κατ' ἐξοχὴν tamen de Co-

ταῖς πεζοῖς καὶ θηλυκῶς παρὰ τοῖς ποιηταῖς φερόμενον. Ἐπειδὴ δὲ ἐθεωρεῖτο ὁ σπουδαιότατος πάντων τῶν λοιπῶν ἰσθμῶν, μνημονεύεται ὡς κατ' ἐξοχὴν ἰσθμὸς, πλεισταίαις ἀναφερόμενος ἄνευ τοῦ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἰσθμοῖς προσκρωμένου ὀνόματος τοῦ περὶ ὃν σχηματίζεται τόπου ἦτοι ἰσθμὸς τῆς Πελοποννήσου ἢ τῶν Πελοποννησίων καὶ ἰσθμὸς τῆς Κορίνθου ἢ τῶν Κορινθίων καὶ γενικώτερον ἰσθμὸς τῶν Ἑλλήνων. Οὗτω γὰρ μνημονεύεται παρὰ πολλοῖς τῶν ἀρχαίων. Διὸ δικαίως οἱ ποιηταὶ κατεκόσμουσαν αὐτὸν μετὰ πολλῶν καὶ δικηφῶρων ἐπιθέτων ἦτοι ἐκάλουσαν κλειτήν, κλεινήν, ζαθέαν, Δωρίαν Ἰσθμὸν, γέφυραν ἀκάμαντον, γέφυρην ποντιαῖδα, δειράδα Κορίνθου κλπ.¹

Ἔρη περὶ τὸν Ἰσθμὸν καὶ ἀκρωτήρια.—Τοιοῦτος ὢν ὁ Ἰσθμὸς καὶ ἐκ τῶν δύο πλευρῶν αὐτοῦ καλῶς ἀσφραγίζομενος ὑπὸ ὑψηλῶν ὄρεων, περιβάλλεται πρὸς βορρῶν μὲν ὑπὸ τοῦ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καλουμένου ὄρους Γεραναίας (Μικρὸν πλάγι καὶ Παλαιὸν βουνὸν), ὅπερ² πρὸς ἀνατολὰς μὲν ἔχει ὕψος 1370 μέτρων, ὅπου τὸ πάλαι ὑπῆρχε ναὸς τοῦ Ἀφείσιος Διὸς καὶ ἀγάλματ' αὐτῆς Ἀφροδίτης, τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ Πανός³, πρὸς δυσμὰς δὲ μόνον 1057 μετρ. καὶ ἐν τῇ ΝΑ προκλίᾳ κατακλῆγει εἰς τὰς διχνοήτους παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Σκειρωνίδας πέτρας⁴

rinthiaco s. Peloponnesiaco isthmo dici solet. Ἐροδοτ. 9, 10. Θουκυδ. 1, 105. 4, 70. Πολυβ. 16, 16. Ἰουλιαν. λογ. 7. σ. 212. Σχολ. Ὀμηρ. Ὀδ. σ. 299. Τὸν τράχηλον vocari ἰσθμὸν tradit ἀπὸ τοῦ εἰσεῖναι τὴν τροφὴν εἰς αὐτοῦ ut Eustath. quoque nomen ἰσθμὸν dici τὸν τράχηλον veluti ἰσθμὸν.

1 Πινδαρ. Ἰσθμ. 1, 9. «Τὴν ἀλιερκία ἰσθμοῦ δειράδα» 1, 32. 38. «Ἐν βάσσασις ἰσθμοῦ, ἰσθμῷ τε ζαθέῃ, πόντου γέφυρα ἀκάμαντος, γέφυραν ποντιαῖδα πρὸ Κορίνθου τειχῶν, Κορίνθου δειράδα». 7, 63. 64. «Ἰσθμιον νάπος». Νεμ. 6, 40. «Ποτὶ κλειτῶν Ἰσθμὸν Δωρίαν». Κλεινῆ ἐκ Ἰσθμῶν» παρὰ δὲ τοῖς πεζοῖς ἐκαλεῖτο καὶ «ὀλισγοστάθιος ἀχὴν». Εὐσταθ. εἰς Διον. 403, καὶ ἀπλῶς γέφυρα παρὰ Πυσαν. 5, 24.

2 Θουκυδ. 1, 105. 4, 70. Διοδοτ. 11, 80. 19, 54. Πλουταρχ. Κλειερ. 20. Ἄρατ. 31. Στεφαν. Β. ἐν λ. Περὶ δὲ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ὁ Πλουταρχ. (1, 40, 1) ἱστορεῖ ὅτι κατὰ τὴν μυθολογικὴν παράδοσιν ἐδόθη τῷ ὄρει αὐτὸ ὑπὸ Μεγάρου υἱοῦ τοῦ Διός, ὅστις κατὰ τὸν ἐπὶ Δευκαλιωνος κατακλυσμὸν ἐδήγούμενος, ἐκ τῆς φωνῆς τῶν γεράνων ἐσώθη ἐνταῦθα. F. d'Enviou Onomatol. de la geograph. gr. p. 140. Λίαν παράδοξον φαίνεται μοι ὅτι ὅτις γεωγραφίας πατήρ καλεῖ τὸ ὄρος τοῦτο Ὀνειον καὶ οὐδόλλως ἀναφέρει τὸ ὄνομα Γεράναια. Ἡ δὲ σιωπὴ αὐτοῦ παρέτεψε πράγματα τοῖς νεωτέροις, ὧν Forbiger μὲν (Geograph. I. 3. p. 863) καὶ Pauly (Real-encyclor. ἐν λ.) περὶομένοι συμβιβάζουσι τὰ τοῦ Στράβωνος, ἐσφαλμένως διατείνονται δὲ τὸ μὲν πρὸς Κόρινθον μέρος καλεῖται Ὀνειον, τὸ δὲ ἀνατολικὸν πρὸς Β. τῶν Μεγάρων Γεράναια. Wachsmuth δὲ (Hellen. Alterth. I. 1 p. 766-768) καίπερ ἀρχαιολόγος, ὀρθῶς λύει τὸ ζήτημα, ἀποδεικνύων ὅτι τὸ πρὸς Β. τοῦ Ἰσθμοῦ ὄρος ἐλέγχετο Γεράναια καὶ τὸ πρὸς Ν. αὐτοῦ Ὀνεια. Ὠσταύτης καὶ (Curtius Pelop. t. 1 p. 15. 25) καὶ Bursian (Geogr. t. 1. p. 367). ἀποδέχονται ὡς ὀρθὰ τὰ τοῦ Wachsmuth.

3 Πυσαν. 2, 11, 9. «Ἐπὶ δὲ τοῦ ὄρους τῇ ἀερε Διὸς ἐστὶν Ἀφείσιου καλουμένου ναός» φασὶ δὲ ἐπὶ τοῦ συμβιβάντος ποιεῖ τοῖς Ἕλλησιν ἀρχμοῦ θύσαντος Αἰακοῦ κατὰ δῆτι λόγιον τῷ Πανελληνίῳ Διὶ ἐν Αἰγίῳ. . . κομισαντα δὲ ἀφείναι, καὶ διὰ τοῦτο Ἀφείσιον καλεῖσθαι τὸν Δία. Ἐνταῦθα καὶ Ἀφροδίτης ἀγάλμα καὶ Ἀπόλλωνός ἐστι καὶ Πανός».

4 Διοδοτ. 4, 59. Στράβ. 1, 28. 8, 350. 9, 391. 393. Ἀλλιφρ. 3, 78. Πολυβ. 16, 16. Πυσαν.

(Scironia saxa καὶ νῦν Δερβενιοβοῦνι), αἵτινες ἔλαβον τὸ ὄνομα τοῦτο ἐκ τοῦ ἐν αὐταῖς οἰκοῦντος διαβόητου ληστοῦ Σκείρωνος καὶ τοὺς διαβάτας κατακρημνίζοντος εἰς τὴν θάλασσαν, ὑφ' ἣν χελώνη νηχομένη ἀφήρπαζεν αὐτοὺς κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Παυσανίου¹. Διὸ ἐθεωροῦντο ὡς ἐναγεῖς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Μία δὲ τῶν πετρῶν τούτων ἐκκαλεῖτο Μολουρίς καὶ Μολουριά; πέτρα², ἀφ' ἧς ἐβρίθθη ποτὲ εἰς τὴν θάλασσαν μετὰ τοῦ παιδὸς αὐτῆς Μελικέρτου ἢ Ἰνώ. Καὶ τὸν μὲν Σκείρωνα ἐφόνευσεν ὁ Θησεύς, ἡ δὲ Μολουρίς ἐθεωρεῖτο ὡς ἱερὰ τῆς Λευκοθέας, οὕτω μετονομασθείσης τῆς Ἰνοῦς, καὶ τοῦ Παλαιμόνος, μετονομασθέντος Μελικέρτου³.

Τὸ ὄρος τοῦτο ἔχον μῆκους ἔκτασιν 200 περίπου σταδίων, συνίσταται ἐν μέρει μὲν ἐξ ὑποφαίου λίθου, ἐν μέρει δὲ ἐκ κογγίτου, ἐξ οὗ πάσαι τῶν Μεγάρων αἱ οἰκίαι ὠκοδομηταί, καὶ ἐκ λευκοῦ λίθου, ὃν οἱ ἀρχαῖοι μετεχειρίζοντο ἀντὶ μαρμάρου πρὸς οἰκοδομὴν πολυτελῶν οἰκοδομημάτων, πρὸς κκατασκευὴν ἀνδριάντων καὶ πρὸς ἐμπορίαν⁴. Τοιοῦτον δὲ ὃν τὸ ὄρος ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον φυσικὸν τεῖχος μεταξὺ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήτου καὶ ἐξασφαλίζει ἐξ ἄρκτου οὐ μόνον ταύτην, ἀλλὰ καὶ τὸν Ἰσθμὸν αὐτόν. Ἐκ νότου δὲ περιβάλλεται ὁ Ἰσθμὸς ὑπὸ ἐτέρης ὀρέων σειρᾶς, παρακλήτως μὲν πρὸς τὴν πρῶτην ἐκτεινομένης, πάντη ὄμως ἀτχέτου πρὸς αὐτήν⁵. Διότι μεταξὺ ἀμφοτέρων ἐκτείνεται ὁ πετρώδης καὶ ἐναχοῦ λοφώδης Ἰσθμὸς. Ἡ δὲ σειρὰ αὕτη ἐκαλεῖτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ὀρειον ὄρος καὶ Ὀνεια ὄρη⁶ ἢ τοὶ ὄρων ὄρη (Eselberge, montagues 1, 44, 10. Εὐρ. π. Ἰπὸλ. 979. Ἱερὰ κλ. 860. Νικανόρ. Θερ. 214. Ἰσοχ. καὶ Σουῖδ. ἐν λ. Mela 2, 3, 7. Plin. 4, 7, 11. Ovid. Met. 7, 145.

¹ Forbiger (Geogr. i. 3. p. 863) καὶ Reinganum (das alt. Megaris p. 28) ἐσφαλμένως ταυτίζουσι τὴν Μολουρίδα πέτραν μετὰ τῆς Κιλώνης, ἣν ὡς κύριον ὄνομα ἐλαμβάνουσι τῶν δὲ ἀρχαίων Διόδωρος μὲν (4, 39) θεωρεῖ μέρος τῶν Σκερωνίδων, Παυσανίας δὲ (1, 41, 11) ὑπολαμβάνει Ουκλασίαν χελώνην ἠφείσασα; ἐς θάλασσαν χελώνη δὲ ὑπνήχεται ταῖς πέτραις ἀρπάξεν τοὺς ἰσθλιθέντας*.

² Παυσαν. 1, 44, 7 8. 11. Σιμωνιδ. ἐν ἀνθολογ. 7, 496, 4. καὶ Μολούριον παρὰ Ζηνοβίω 4, 38.

³ Παυσαν. 1, 41, 11. 2, 1, 5. Σχολ. Ἀριστοφ. Σοφκ. 1401. Ἰπκ. 606. Πλευταρχ. Θερ. 10. Reinganum p. 26. Rouquerville IV. p. 59.

⁴ Παυσαν. 1, 41, 6. Πολυδεύκ. 7, 100. Cicero. ad Att. 1, 8, 8.

⁵ Καὶ ἐνταῦθα παρατηρήσιον ὅτι Forbiger (Geograph. i. 3. p. 863) ἀποπειρώμενος νὰ ὑποστηρῆ τὴν γνώμην τοῦ Στοάδουος περὶ τῆς θέσεως τῶν Ὀνειῶν πρὸς βορρᾶν τοῦ Ἰσθμοῦ, οὐκ ὀρθῶς διατείνεται ὅτι τὰ Ὀνεια τοῦ Στράβουος διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ ἐκτείνονται εἰς τὴν Κορινθίαν χώραν. «Ueber den Isthmos in's Corinthische Gebiet hinüberstreicht» καὶ παρενοήσας Πλούταρχον, ἡμαρτημένως λέγει ὅτι καὶ οὗτος ἐκτείνει τὸ ὄρος μέχρι τῶν Κεγχρεῶν, ἐν ᾧ οὐδὲν τοιοῦτον λέγει Πλούταρχος (Κλεμμεν 20). «Τοῦ δὲ Ἀντιγόου μετὰ πολλῆς δυνάμεως τὴν Γεράναιαν ὑπερβάλλοντος, οὐκ ᾔπειτο θεῖν τὸν Ἰσθμὸν, ἀλλὰ τὰ Ὀνεια χαρακτηριστὰ καὶ τειχίστας φυλάττειν καὶ τοπομαχῶν ἀποτρέψασθαι τοὺς Μακεδόνας μᾶλλον ἢ συμπλέεσθαι πρὸς φάλαγγα συνησχημένην». Εἰς τὸ αὐτὸ περιέπεσον ἀμάρτημα καὶ Reinganum. (Alt. Megar. p. 13-17).

⁶ Ὅτι δὲ τὰ Ὀνεια ταύτην κατεῖχον τὴν θέσιν καὶ οὐχὶ ΒΑ τοῦ Ἰσθμοῦ, πλὴν τοῦ ἔκκατηθέντος Στράβουος, πάντες σχεδὸν οἱ λοιποὶ τῶν ἀρχαίων ἀναμφισβήτητον καθιστῶσιν

des ânes). 'Αλλ' ἐπειδὴ οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων ἀναφέρει πόθεν ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦτο ἢ σειρά, ὡς περὶ Γερμανίαις μυθολογεῖται, καὶ ἐπειδὴ οὐδεμίαν λογικὴν ἔννοιαν παρέχει ἢ παραγωγή τῆς λέξεως ἐκ τῆς ῥίζης ὄνοσ, ἄρθωτέρα φάνεται μοι ἢ παραγωγή ἐκ τοῦ ὀνήνημι, ὄνειον καὶ ὄνεια = ὠρέλιμα. "Οὕτως γὰρ ἀπέβησαν χρησιμώτατα καὶ σπουδαιώτατα τοῖς Πελοποννησίοις ὡς μεγάλα καὶ ὑψηλὰ προπύργια καὶ διὰ μικρὰς φρουρὰς δυνάμενα κωλύσαι τὴν εἰς τὴν χερσονήσον εἴσοδον παντὸς ἐξωτερικοῦ ἔχθρου, περὶ ὧν κατωτέρω γενήτεται λόγος. Νῦν δὲ ἡ σειρά αὕτη καλεῖται βουνὰ τοῦ Σοφικοῦ.

"Ὡσπερ δὲ ἡ Γερμανία πρὸς ἀνατολὰς μὲν ἀπολήγει εἰς τὰς Σκαιρωνίδας πέτρας, πρὸς δυσμὰς δὲ εἰς τὰ ἀκρωτήρια Ἰρατον (Κάβο τῆς Βουλιασμένης) καὶ Ὀλυμιάς (ἄγιος Νικόλαος) ¹ οὕτω καὶ τὰ Ὀνεῖα ὄρη τελευταίωσι πρὸς ἀνατολὰς εἰς τὸ ἀκρωτήριο Χερσονήσος (Τραχηλί) ², πλησίον τοῦ ὁποίου ἀνυψοῦνται καὶ λόφος τις καλούμενος Σολύγιος, ἐπίσημος διὰ τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν Κορινθίων. Πρὸς δυσμὰς δὲ πλησιάζουσι τῷ Ἀκροκορίνθῳ ὄρει, ἀπὸ τοῦ ὁποίου χωρίζονται διὰ χαράδρας καὶ κοιλάδος.

Κόλποι καὶ λιμένες. — 'Αλλ' ἐν ᾧ οὕτω καλῶς ἐξ ἄρκτου καὶ μεσημβρίας ἐξασφαλίζεται διὰ τῆς Γερμανίαις καὶ τῶν Ὀνειῶν ὄρων ὁ Ἴσθμος καὶ δι' αὐτῶν ὅλη ἡ Πελοπόννησος, τούναντίον ἀνοικταὶ μένουσιν αἱ ἄλλαι δύο πλευραὶ τοῦ Ἴσθμοῦ ἧτοι ἡ ἀνατολικὴ καὶ ἡ δυτικὴ, ὧν ἡ μὲν πρώτη περικλύζεται ὑπὸ τοῦ Σκρωνικοῦ κόλπου, ὅστις ἐκαλεῖτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ Σκρωνικὸς κόπος, Σκρωνικὸν πέλαγος, Σκρωνικὸς πόντος, Σκρωνίς θάλασσα, Σκλαμμινικὴς κόλπος, Κεγχερέτης κόλπος ³ καὶ ὁ πρὸς Ἴσθμὸν κόλπος παρὰ Σκύλακι καὶ ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ Σουνίου μέχρι τοῦ Σκυλαίου ἀκρωτηρίου, περιβρέχων τὰ περάλια τῆς Ἀττικῆς, Μεγαρίδος, Κορινθίας, Ἐπιδαυρίας καὶ Τροιζηνίας. Τὸ δὲ ὄνομα τοῦτο ἔλαβε κατὰ τὴν παράδοσιν ἢ ἐκ τοῦ Τροιζηνίου βασιλέως Σάκρωνος ἢ ἐκ τινος ὁμωνύμου ποταμοῦ τῆς Τροιζηνίας ἢ καὶ ἐκ τῆς λέξεως Σκρωνίς σημαίνουσας

οἶον Ξενοφ. Ἑλλην. Ἱστορ. 6, 5, 51. 7, 1, 41. 42. 7, 11, 5. Θουκυδ. 4, 42-44. Διοδώρ. 15, 68. Πολυβ. 2, 3, 2, 3, 9. Πολυβ. 2, 52. Πλουτάρχ. Κλεισμ. 2. Ἑσυχ. ἐν λ. — Τῶν δὲ νεωτέρων Boblay (Rech. geogr. p. 34), Wachsmuth (Hell. Altert. I. p. 768), Curtius Peloponn. I. p. 15. 25), Bursian (Geograph. I. p. 367. II. p. 9. 12. 19. 37) καὶ ἄλλοι. Κατὰ πόσον δὲ ἄληθής ἐστὶν ἡ τοῦ Curtius (I. p. 515) εἰκασία ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ἐδόθη τῷ ὄρει ἐκ τῆς μοιότητος τῶν κορυφῶν αὐτοῦ πρὸς βράχιν ὄνου, οὕτε νὰ βεβαιώσω, οὕτε νὰ ἀρνηθῶ δύναμαι.

¹ Στραβ. 8, 380. 9, 409. Τὸ δὲ Ἰρατον ἀποτελεῖ τὸ ΝΔ ἄκρον τῆς μεταξὺ τῆς Ἀλκυονίδος θαλάσσης καὶ τοῦ κόλπου τοῦ Λεγαίου σχηματιζομένης μικρᾶς χερσονήσου ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ ναοῦ, ὃν ἡ Μήδεια ἔδρασε πρὸς τιμὴν τῆς Ἀρκαίας Ἥρας. Ξενοφ. Ἑλλην. 4, 5, 5 8. Πλουτάρχ. Κλεισμ. 20. Στραβ. 380. Liv. 32, 23. Ἀπολλοδώρ. 1, 9, 28. Σουτῶ. ἐν λ. αἴξ. Σχολ. Θουκυδ. 1, 105. Εὐρ. π. Μηδ. 1379.

² Θουκυδ. 4, 42. 43. Πολυβ. 1, 39. Boblay geogr. p. 39. Curt. Peloponn. II. p. 548.

³ Διόσκ. Δ' ἄγαμεν. 201. Στραβ. 2, 124. 8, 335. 369. 374. 380. Πτολεμ. 3, 16, 12 Εὐ-

δρῶν ¹. Νῦν δὲ ὀνομάζεται κόλπος τῆς Αἰγίνης ἐκ τῆς ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ κειμένης διωμόμου νήσου.

Ἡ δὲ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ Ἴσθμοῦ βρέχεται ἐκ τοῦ ἀνατολικωτάτου μέρους τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, σχηματιζομένου ἐκ τοῦ Ἴονίου πελάγους καὶ εἰσδύοντος μεταξὺ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου. Ὁ κόλπος οὗτος ἔχων μῆκος 720 σταδίων ἐκαλεῖτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Κρισσαῖος κόλπος καὶ Δελφικὸς κόλπος, καὶ διὰ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Ῥίου καὶ Ἀντιφρίου διακρίνεται εἰς δύο μέρη, ὧν τὸ μὲν πρὸς Δ. βραχύτερον, τὸ δὲ πρὸς ἀνατολὰς μακρότερον, διαζοόμενον εἰς δύο τμήματα ὑπὸ τῆς χερσονήσου Περαιᾶς, τῶν ὁποίων τὸ μὲν πρὸς βορρᾶν αὐτῆς ἐκαλεῖτο Ἀλκυονίς θάλασσα, τὸ δὲ πρὸς νότον κόλπος τοῦ Λεχαιῶν ἐν εὐρυτέρῳ τῆς λέξεως σημασίᾳ ².

Ἐντὺς δὲ τῶν κόλπων τούτων ἔκειντο οἱ λιμένες τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Ἴσθμοῦ ἦτοι τὸ Λέχαιον ἐκ δυσμῶν καὶ αἱ Κεγχρεαὶ μετὰ τοῦ Σχοινοῦντος ἐξ ἀνατολῶν.

Ἐπειδὴ δὲ κατὰ μὲν τὴν στενωτέραν ἐκδοχὴν τῆς ἐκτάσεως καὶ περιοχῆς τοῦ Ἴσθμοῦ μόνον ὁ Σχοινοῦς ἔκειτο ἐπὶ τοῦ Ἴσθμοῦ, κατὰ δὲ τὴν εὐρυτέραν καὶ οἱ δύο ἄλλοι λιμένες τῆς Κορίνθου, αἱ Κεγχρεαὶ καὶ τὸ Λέχαιον, καὶ αὐτὴ ἡ Κόρινθος, ³ ὡς προεῖρηται, σκόπιμον ὑπολαμβάνω νὰ ἐπισυνάψω ὀλίγας λέξεις καὶ περὶ αὐτῶν ἐνταῦθα.

Κεγχρεαί.— Τούτων δὲ αἱ μὲν Κεγχρεαὶ ⁴ φῶσι καὶ θέσει ἦν πολὺ σπουδαιότερος καὶ ἐπισημότερος τῶν δύο ἄλλων λιμένων καὶ ὀριστικῶς ἔκειτο ἐν τῷ Ἴσθμῳ κατὰ τὴν ῥητὴν μακρυρίαν τοῦ Πομπωνίου Μέλανος⁵. Διότι οὗτος ἐξ ἄρκτου καὶ μεσημβρίας προφυλασσόμενος ὑπὸ δύο ἀκρωτηρίων εὐρύς ἐστι καὶ ἀσφαλῆς καὶ διὰ τοῦτο λίαν εὐνοϊκὸς τῷ μετὰ τῆς Ἀνατολῆς ἐμπορίῳ τῆς Κορίνθου, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀπεῖχεν 70 στάδια ἢ

σταθ. εἰς Δ. Περιγ. 422. Ἀγαθ.μ. 1, 3. Πίν. 4, 4, 5. Σκυλ. Περ. 51. Σκυμ. Χ. 508 καὶ ἄλλοι πολλοί.

¹ Πλευρ. 2, 30, 7. Μ. Ἐτυμολογ. σ. 708, 52. Ἀρ. στειδ. λ. 46. σ. 274. Ἐδοταθ. εἰς Δ. Περιγ. 422. Πίν. 4, 5, 9. Leake Morea II. p. 419.

² Πολυδ. 4, 57. Στραβ. 1, 54 2, 124. 8, 332. 335. Σκυμ. Χ. 507. Πτολεμ. 3, 16, 1. 2. Ἀγαθ.μ. 1, 3. 4. 5. Θουκυδ. 1, 107. Liv. 24, 16. 26. 32, 18. 36, 21. Πίν. 4, 2, 3. 4, 4, 3. Curtius Peloponn. Ἐν τῷ γεωγραφικῷ πινάκι τῆς Πελοποννήσου «B. v. Lechaion».

³ Vell. Pat. 1, 3. «Corinthum in Isthmo fundidit».

⁴ Ἐπὶ πολλοῦς καὶ διαφόρους τόπους καὶ γράφει ἀπαντᾷ τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ τῆς πόλεως οἷον παρὰ Θουκυδ. 8, 10. 20). Κεγχρεαὶ καὶ Κεγχρεαί (4, 42. 43), παρὰ Ξενοφῶντι (Ἑλλην. 4, 5, 1). Κεγχρεαί, παρὰ Στράβωνι (54, 56. 369. 380). Κεγχρεαί, παρὰ Πλευρανίᾳ (2, 1, 5. 2, 2, 3. 7, 6, 7). Κεγχρεαί, παρὰ Διοδώρῳ (11, 16. 15. 68). Κεγχρεαὶ ὡς παρὰ Στράβωνι, παρὰ Σκόμανῳ (508). Πτολεμαίῳ (3, 16, 13), Ἰουστ. ἐν λ. καὶ Στεφάνῳ Βυζαντίῳ ἐν λ. ὠσαύτως, παρὰ Καλλιμάχῳ (Ἑλ. 271). Κεγχρεὶς καὶ παρὰ Λατίνοις (Πίν. 4, 5. Ovid. tr. 271. Liv. 32, 17. Arul. Met. 10. Tab. Peut.). Cenchræa, Cenchræis καὶ Cenchrus. Νῦν δὲ λέγεται Κεχραί.

⁵ Pom. Mela 2, 3, 7. «In eo est oppidum Cenchræa».

7 μίλια βωμικία ¹. Καί ἐν μὲν τῷ βορείῳ ἄκρῳ τοῦ λιμένος ὑπῆρχε ναὸς τῆς Ἀφροδίτης ἰδρυμένος καὶ λίθινον ἀγαλμα, ἐν δὲ τῷ νοτίῳ ἄκρῳ αὐτοῦ ἱερὰ τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς Ἴσιδος καὶ ἐν τῇ μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἐκτεινομένη προκυμια, τὰ θεμέλια τῆς ὁποίας καὶ νῦν ἔτι φαίνονται ἐντὸς τῆς θαλάσσης συνιστάμενα ἐκ μεγάλων τετραγώνων λίθων καὶ πλακῶν ἐν σειρᾷ κειμένων, χαλκοῦς ἀνδριᾶς τοῦ Ποσειδῶνος, κρητοῦντος τριαιναν καὶ δελοῦνα ². Τὸ δὲ ὄνομα Κεγχρεαὶ καὶ νῦν ἔτι δικτηρούμενον ἐδόθη τῷ λιμένι καὶ τῇ πόλει ὑπὸ Κεγχρίου, υἱοῦ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Πειρήνης ³. Ἐπὶ δὲ τοῦ λιμένος ὑπῆρχε καὶ πόλις ἐμώνυμος, ἥτις ἐν καιρῷ τῆς βωμαιοκρατίας εἶχεν ἐκπέσει εἰς κώμην κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Στραβῶνος καὶ νῦν ἔστιν ἔρημος ⁴.

Μεσημβρινοδυτικῶς δὲ τῶν Κεγχρεῶν ἐν ἀποστάσει ἡμισείας ὥρας ὑπῆρχε πηγὴ ἀναβλύζουσα τοσοῦτον πολὺ καὶ ἄρθρον ὑπόθερμον ἀλατῶρον ὕδωρ, ὥστε ὀλίγον κατωτέρω σχηματίζεται μύλος ἐξ οὗ καὶ τὸ χωρίον καλεῖται Μύλος· πλησίον τούτου ἐκτείνεται ἐν τῇ θαλάσῃ ἀκρωτήριον ἐμώνυμον, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁποίου ἐξέχει νῦν ἀνεμόμυλος. Ἡ δὲ πηγὴ αὕτη ἐκαλεῖτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Λουτρὸν τῆς Ἑλένης, τοῦ ὁποίου τὰ ὕδατα ἔχοντα θερμοκρασίαν 12⁰ R. καὶ νῦν ἔτι θεωροῦνται ἰαματικὰ παρὰ τῶν ἐρευνησάντων αὐτὰ ἐπιστημονικῶς ⁵ καὶ ἐκβάλλουσιν εἰς τὴν παρακειμένην θάλασσαν. Ἐν δὲ τῇ πρὸς τὸν Ἴσθμὸν ἀγοῦση ὁδῷ ὑπῆρχε ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος καὶ ἀρχαῖον ἀγαλμα ⁶.

Λέχαιον (Δικηάτικι).—Τὸ δεύτερον ἐπίνειον τῆς Κορίνθου Λέχαιον⁷, κείμενον ἐν τῷ ΝΑ ἄκρῳ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, ἐνθα ἰδίχ καὶ κόλπος τοῦ Λεχαίου καλεῖται, ἀπέχε τῆς Κορίνθου 12 στάδια ἢ 2,500 μέτρα καὶ ἐκ φύσεως ἦν ὀλιγώτερον ἀσφαλῆς ἢ ὁ τῶν Κεγχρεῶν λιμὴν. Διὰ δὲ τῆς

1 Στραβ. 8, 330. Tabul. Peut. Boblay Rech. p. 39.

2 Πausan. 2, 2, 3. «Ἐν δὲ Κεγχρεαῖς Ἀφροδίτης τέστι ναὸς καὶ ἀγαλμα λίθου, μετὰ δὲ αὐτὸν ἐπὶ τῷ ἔρματι τῷ διὰ τῆς θαλάσσης Ποσειδῶνος χαλκοῦν» κατὰ δὲ τὸ ἕτερον πέρας τοῦ λιμένος Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς Ἴσιδος ἱερά». Τῇ περιγραφῇ ταύτῃ συμπεῖνωσ παραστῶσι τὰ πράγματα καὶ τὰ τῆς Κορίνθου νομίσματα, περὶ ὧν ὄρα Ant. Pius παρὰ Millingen Recueil Med. gr. 1812. pl. 2.

3 Στεφ. Β. ἐν λ. Κεγχρεαί. Δευτέρα πόλις καὶ ἐπίνειον Κορίνθου, Κεγχρεοί· ὁ Ποσειδῶν ἀπὸ τοῦ υἱοῦ ἦρωος Κεγχρείου». Στραβ. 8, 380. «Τῆς δὲ Κεγχρεαὶ κώμη καὶ λιμὴν ἀπέχων τῆς πόλεως ὅσον 70 σταδίων». Πausan. 2, 2, 3. «Κορινθίοις δὲ τοῖς ἐπίνοις τὰ ὀνόματα Λέχης καὶ Κεγχρίας ἔδοσαν, Ποσειδῶνος εἶνευ καὶ Πειρήνης λεγόμενοι».

4 Curtius Peloponn. II. p. 537.

5 Πausan. 2, 2, 3. «Κεγχρεῶν δὲ ἀκαντικὸν τὸ Ἑλένης ἐστὶ λουτρὸν». Landerer über die Helenaquellen S. 18. Fiedler Reise I. p. 245.

6 Πausan. 2, 2, 3. «Τὴν δὲ ἐς Κεγχρεᾶς ἰόντων ἐξ Ἴσθμοῦ ναὸς Ἀρτέμιδος καὶ ξύανον ἀρχαῖον».

7 Ξενοφ. ἑλλην. ἱστ. 4, 4, 17. ἄγ. 2, 17. Στραβ. σ. 56. 8, 378. 380.

Πausan. 2, 2, 3. Πτολιμ. 3, 16. Δίων Χρυσοστ. λ. 6. Plin. 4, 4, 5. Stat. Silv. 2, 2, 25. Propert. 2, 20, 19.

τέχνης κατέστησαν αὐτὸν οἱ Κορινθιοὶ ἐπιτηδεότατοι· τὴν ἐξ Ἰταλίας καὶ Σικελίας ἐμπορίαν καὶ σπουδαιότατον ὡς πολεμικὸν λιμένα καὶ ναύσταθμον, ἐφ' ᾧ καὶ λιμὴν Χωστὸς καλεῖται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων κείμενος ὑπὸ τὴν πόλιν Κορινθον καὶ διὰ μακρῶν καὶ διπλῶν τειχῶν συνδεόμενος μετ' αὐτῆς ¹.

Ὅτι δὲ ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις ὑπῆρχε καὶ μικρὰ πόλις πρὸς τῷ λιμένι, οὐδεμίαν δύναται νὰ ὑπάρχη ἀμφιβολία περὶ τούτου ². Αὕτη ὅμως ἐν καιρῷ τῆς Ῥωμαιοκρατίας εἶχεν ἐκπέσει εἰς χωρίον ὡς προείρηται, ³ καὶ βραδύτερον ἐν τῇ ἐποχῇ τῆς Φρηνκοκρατίας καταστά; ἀχρηστος ἐκ τῶν προσχώσεων τῆς ξηρᾶς καὶ θηλάσσης ὁ περιώνυμος λιμὴν, ἀπώλεσε σὺν τῷ πρᾶγματι καὶ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα, ὅπερ ἔδωκε αὐτῷ Λέχης ὁ τοῦ Ποσειδῶνος υἱὸς καὶ μετωνομάσθη Δικεχτικί ἐνθ' καὶ νῦν ἔτι φαίνονται τὰ ἐρείπια αὐτοῦ ἐκ μεγάλων πωρίων λίθων συνιστάμενα. Ὀλίγον μακρὰν αὐτοῦ πρὸς Δ. συνοικίζεται ἐξ Ἀλβανῶν τῆς μεσογείου χωρίον καλούμενον Πελάγιον. ⁴ Οὕτω δ' ἐκχερτωθεὶς φαίνεται ὡς λιμνοθάλασσά τις, περιθλασμένη ὑπὸ λεπτοτάτης ἄμμου, καὶ ἂν ποτε ἀνασκαφῆ, θὰ ἀποκαλυφθῆ ὅλος ὁ ἀρχαῖος λιμὴν μετὰ πάντων τῶν ἐν αὐτῷ ναυτικῶν ἰδρυμάτων ⁵. Διότι πρὸ ὀλίγων ἔτι ἔτῶν ἐφάνησαν σκέλη τῶν τειχῶν ἐν τῇ θηλάσσει, λίθος μακρὰνινος μετ' ἐπιγραφῆς, ἐν ᾗ ἀναγράφεται ὑπὸ τοῦ δήμου καὶ τῆς βουλῆς τῶν Κορινθίων ὁ Ῥωμαῖος ἀνθύπατος Ἐρμογένης ὡς εὐεργέτης καὶ ἀνακαινιστῆς τοῦ λιμένος ⁶. Καὶ ἐν μὲν τῇ πόλει ὑπῆρχεν ἱερὸν τῆς Ἀφροδίτης μετὰ μεγάλου ἐστικτορίου, ἐν ᾧ ἐτελοῦντο τὰ μετὰ τὴν θυσίαν ἱερὰ δεῖπνα· ἐν δὲ τῷ λιμένι ναὸς τοῦ Ποσειδῶνος μετὰ χαλκίου ἀγάλματος ⁷, ὅστις, ὡς τὸ ἐν Μου.υχιζ Ἀρτεμισίον, ἐχρη-

1 Στράβ. 8, 380. «Ἀρχὴ δὲ τῆς παραλίας ἑκατέρω τῆ; μὲν τὸ Λέχαιον . . πρὸς δὲ τοὺς ἐκ τῆς Ἰταλίας τῷ Λεχάϊω. Τὸ δὲ Λέχαιον ὑποπίπτουσι τῇ πόλει κατοικίαν ἔχον οὐ πολλήν. σκίλη δὲ καθέλικυται σταδίων περὶ δώδεκα ἐκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ τῆς ἐπὶ τὸ Λέχαιον». Πλουτ. ἐν λ. Λέχαιον. Λιμὴν χωστὸς. Περὶ τῶν τειχῶν ὄρα Ξενοφ. ἑλλην. ἱστορ. 4, 4, 7. 8. Boblay's Rech. p. 37. Lechaenum. A 2,500 mètres (12 Stades Strabon) au nord-nord-est du plateau sur lequel est Corinthe».

2 Διονυσ. περιγρ. τῆς Ἑλλάδ. στ. 103 Ξενοφ. ἑλλην. ἱστ. 4, 4. Grote Gesch. Griech. t. 5 s. 226. Sievers Gesch. Griech. s. 1'6. Τὴν ἑπαρξιν πόλιωσ ἀποποιεῖται Curtius Peloponn. II. s. 537· ὁρθότερα φαίνεται μοι ἡ τοῦ Bursian (Geogr. II. s. 19) γνώμη.

3 Στράβ. 8, 380. «Κατοικίαν ἔχον οὐ πολλήν».

4 Μεταξὺ τοῦ Δικεχτικίου καὶ τοῦ Πελαγίου παρατήρησα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς δύο κιονόκρανα καλλίστης τέχνης, ὧν οὐδεὶς τῶν νεωτέρων μνημονεύει.

5 Bursian Geograph. II. s. 19. Curtius Peloponn. II. s. 537.

6 Bulletino 1851. p. 31. Bursian Geogr. II. s. 19-19. Τὰ ἐρείπια περιγράφονται ἐν τῇ Ἰωνίᾳ Ἀθολογίᾳ σ. 561· ὑπὸ Verneda. Welker Alt. Denk. II. s. 27. Leake Morea III, 264. Winkelmann Gesch. der Kunst. Buch XI. K. I. § 10.

7 Πλουτ. 2, 2, 3. «Ἔστι δὲ ἐν Λεχάϊω μὲν Ποσειδῶνος ἱερὸν καὶ ἄγαλμα χαλκοῦν». Πλουτάρχ. Συμπ. ἐπιτ. σσρ 2. «Ἄν δὲ πρᾶγματι ὑπερῆν ποτε καὶ τὰ βροσίλια τοῦ Περιάνδρου, ἐν οἷς οἱ 7 σοφοὶ συναβθον πρὸς συζήτησιν τῆς ἀρίστης διοικήσεως, μένει μοι ἄδελον».

σίμειεν ὡς ἄτυλον καὶ καταφύγιον τῶν φευγόντων δούλων καὶ μεταξὺ τῆς Κορίνθου καὶ τῆς ἀκτῆς τοῦ Λεχαιίου ἔκειτο πιθκνώτατα ὁ ναὸς τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ὡς ὑποδηλοῦται ἐκ τῆς ἀποποιήσεως τῶν Κορινθίων νὰ μετασχωσὶ τῆς κατὰ τῆς Ἀσίας ἐστρατείας τοῦ Ἀγησιλάου ἐνεκ τῆς αἰφνιδίας πλημμύρας ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ὀλυμπίου Διός ¹. Ἐκ πάντων τούτων πρόδηλον γίνεται ὅτι τὸ Λέχαιον ὡς ἐγγύτερον τῶν Κεγχρεῶν πρὸς τῆ Κορίνθω ἦν πολὺ ἐπιστημότερον καὶ σπουδαιότερον τῶν ἀπωτέρων Κεγχρεῶν, καίπερ πλείονα ἐχουσῶν φυσικὰ πλεονεκτήματτα.

Σχοινοῦς (Καλαμακί).— Ὡσπερ τὸ Λέχαιον καὶ αἱ Κεγχρεαὶ ἦσαν οἱ δύο ἐμπορικοὶ λιμένες, ὧν ὁ πρῶτος καὶ πολεμικὸς, τῆς Κορίνθου, δι' ὧν ἐγένετο ἢ τε εἰσαγωγή καὶ ἐξαγωγή τοῦ μετὰ τῆς Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς ἐμπορίου, οὕτω καὶ ὁ Σχοινοῦς, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα μεθερμηνεύθη ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γλώσσει εἰς Καλαμακί ², ἐκ τῶν καλάμων, ὑπῆρξεν ὁ λιμὴν τῶν ἱερῶν τοῦ Ἴσθμοῦ καὶ τὸ ἐμπορεῖον, δι' οὗ τὰ ἐμπορεύματα χωρὶς νὰ μεταδιδοσθῶσιν εἰς τὴν Κόρινθον, διὰ τῆς εὐθείας ἐπὶ τοῦ Ἴσθμοῦ ὁδοῦ Διόλκου διεβιάζοντο ἐκ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἑτέραν θάλασσαν. Ὁ λιμὴν οὗτος μικρότερος ἦν τῶν δύο ἄλλων καὶ στενωτέρος ἐκ τριῶν μερῶν καλῶς ἀσφαλίζεται καὶ ὑπ' ὀλίγων ἀρχαίων μνημονεύεσσι ³. Ἀλλὰ καίπερ τοιοῦτος ἦν ὁ Σχοινοῦς, οὐ μικρὰν ὅμως εἶχε σπουδαιότητα διὰ τὴν μεταδίδοσιν οὐ μόνον ἐμπορευμάτων, ἀλλὰ καὶ πλοίων μικρῶν ἐκ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἑτέραν θάλασσαν πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ἐπικινδύνου τῆς Πελοποννήσου περιπέλου καὶ πρὸς οικονομίαν χρόνου τε καὶ δαπάνης. Ἀγνοεῖται ὅμως εἰ πρὸς τῷ λιμένι ὑπῆρχε καὶ πόλις ἢ κώμη, ὡς παρὰ τοῖς λοιποῖς δυοῖς λιμέσι τῆς Κορίνθου. Ἐκ δὲ τῶν πρατηρηθέντων ἐρείπιων καὶ ἐνὸς μικροῦ θεάτρου, ἀπέχοντος μόνον 300 βήματα ἀπὸ τοῦ λιμένος καὶ 2000 μέτρα ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος ⁴ εἰκάζεται ὅτι ὑπῆρχε

1 Curtius Pelopon. II, s. 536.

2 Διότι τὸν ὀλίγον κάλαμοι ἀντὶ βούρων ὑπάρχουσι πρὸς τὴν περὶ τὴν.

3 Στράβ. 8, 369. «Εἶτα λιμὴν Σχοινοῦς πλείονα τετραράκοντα καὶ πέντε σταδίου... κατὰ δὲ τὸν Σχοινοῦντα ὁ Διόλκος... 380. «Καὶ ποιεῖ τὸν Διόλκον πρὸς τὴν ἑτέραν ἡθὺνα τὴν κατὰ Σχοινοῦντα πλησίον ὄντα τῶν Κεγχρεῶν... ἀπὸ δὲ τῶν Κεγχρεῶν ὁ Σχοινοῦς». 391. «Ὁ Παιραιεύς... διέχει γὰρ τοῦ μὲν Σχοινοῦντος τοῦ κατὰ τὸν Ἴσθμον περὶ τριακοσίου πενήκοντα σταδίου... Τόσον πῶς ἐστὶ διάστημα καὶ τὸ ἐπὶ πηγᾶς ἀπὸ τοῦ Παιραιεύς, ὅσον περ καὶ ἐπὶ Σχοινοῦντα». Πτολεμ. 3, 16' παρὰ Πομπ. Mela II, 3, 8. καλεῖται «Portus Schoenitae». Plin. 4, 17, 11. Corp. Inser. Att. vol. I, p. 141 N. 103, 12. Kiepert ἐν τῷ χάρτη τῆς ἀρχ. Ἑλλάδος ἔχει τὴν Σχοινοῦντα ἀντὶ τοῦ Σχοινοῦντος.

4 Boblaye Rech. p. 85. «Schoenus portus. C'est le port Kalamaki au-dessus duquel M. le capitaine Dutroyat, auquel nous devons une excellente topographie de l'espace compris entre Corinthe et Megare, a noté des ruines diverses et un théâtre, situé à 300 pas du port et à plus de 2,000 mètres de l'emplacement qu'on attribue au temple de Neptune Isthmius». Ταῦτα φρονεῖ καὶ Beulé. (Etude sur le Péloponnèse p 463). «Sans doute il s'agit du théâtre voisin du port Schoenns. Mais ce théâtre fort petit d'ailleurs appartenait au Schoenus et servait à ses habitants».

πολίγνη. Νῦν δὲ ὑπὸ τὸ ὄνομα Κκλκκμάκι χρησιμεύει ὡς σταθμὸς τῶν ἀτμοπλοίων καὶ διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ μεταβιβάζονται ἐπιβάται καὶ ἐμπορεύματα εἰς τὴν ἐτέραν θάλασσαν, ὡς τὸ πάλαι, ἐξ ἧς δι' ἄλλων πάλιν ἀτμοπλοίων μεταβιβάζονται εἰς Κέρκυραν καὶ διὰ τρύτης εἰς Βρεντήσιον καὶ εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην.

Ἔκτασις, φύσις καὶ κλίμα τοῦ Ἰσθμοῦ. — Ὁ Ἰσθμὸς ἐν τῷ μέσῳ σχεδὸν τῆς Κορινθίας χώρας κείμενος κατεῖχε κατὰ μὲν τὴν στενωτέρην ἐκδοχὴν μόλις τὸ τέταρτον αὐτῆς, κατὰ δὲ τὴν εὐρυτέραν τὸ τρίτον ¹. Διότι ὁ Στράβων ἱστορεῖ ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ Κόρινθος ἔκειτο ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ «ὁ δὲ Κόρινθος ἐπὶ τῷ Ἰσθμῷ κείμενος καὶ δυσὴν λιμένιοι κύριος» ². Τοῦτου δὲ αἱ μὲν δύο πλευραὶ περικλύζοντα ὑπὸ τῶν δύο περιγραφέντων ἤδη κόλπων τοῦ τε Κοριθιακοῦ καὶ τοῦ Σαρωνικοῦ τῶν δὲ ἄλλων πλευρῶν ἡ μὲν νότιος ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ Λεχίου μέχρι τῶν Κεγγραῶν ³, τὴν δὲ βόρειον ὀρίξει γκαμμὴ ἀγομένη ἀπὸ τοῦ Σχοινοῦντος μέχρι τῶν Θερωῶν (λουτρῶν) ⁴. τῶν δὲ περαλίων πλευρῶν τοῦ Ἰσθμοῦ ἡ μὲν ἀνατολικὴ ἐκτεινομένη ἀπὸ τοῦ Σχοινοῦντος ἔχει μῆκος ἑλασσον τῆς δυτικῆς· Αὕτη δὲ ἀρχομένη ἀπὸ τῶν Θερωῶν καταλήγει εἰς τὸ Λέχιον καὶ ἐν μὲν τῇ ἀνατολικῇ εἰσδύει πλείοτερον ὁ κόλπος εἰς τὴν ξηρὰν σχηματίζων μυχὸν περὶ τὸν Σχοινοῦντα, ἡ δὲ δυτικὴ ἀποτελεῖ τόξον ἡμικυκλίου καὶ ἐπομένως ὀλιγώτερον εἰσδύει εἰς τὴν ξηρὰν. Ἐὰν δὲ κατὰ τὰ προσηφθέντα ἀποδεχθῶμεν ὅτι ὅλη ἡ Κορινθία εἶχεν ἔκτασιν ἐπιφανείας 6 μυριαμέτρων καὶ ὅτι ὁ Ἰσθμὸς ἀποτελεῖ τὸ τρίτον αὐτῆς, ἐντεῦθεν ἔπεται ὅτι ἡ ἔκτασις τῆς ἐπιφανείας τοῦ Ἰσθμοῦ ἐστὶ δύο μόνον μυριαμέτρων ⁵. Καὶ τὸ στενωτάτον πλάτος τοῦ Ἰσθμοῦ κατὰ τοὺς μὲν τῶν ἀρχαίων ⁶ 40 σταδίων ἐστὶ, κατὰ τοὺς δὲ ⁷ 4—5 μιλίων. Τῶν δὲ νεωτέρων οἱ μὲν ὑπολογίζουσι εἰς 5,950 μέτρα ⁸, οἱ δὲ εἰς 18,300 ποδ. ⁹ καὶ κατὰ τὴν νεωτάτην κατμέτρησιν τοῦ στρατηγοῦ Türr εἰς 6,300 ¹⁰. Τρασύτη μὲν καὶ τοικύτη ἐστὶν ἡ ἔκτασις τοῦ Ἰσθμοῦ, ὅστις κείμενος μεταξὺ δύο ὀρει-

¹ Boblaye p. 34. «Ainsi limitée la surface de la Corinthe n'était que de 6 myriamètres 2(3 dont près de 3 myriamètres étaient situés en dehors de l'isthme»· ὁπερ οὐκ ἀληθές ἐστιν.

² Στράβ. 8, 378. Ἐσαύτως καὶ Vell. Patere. 1, 3. «Corinthum in Isthmo condidit». Chandler Reise p. 334.

³ Παυσαν. 2, 3, 5. Στράβ. 8, 380.

⁴ Ξενοφ. Ἑλλην. 4, 5, 8. Fiedler Reise durch Griechenland. I. s. 230. Curtius Peloponn. II. s. 596. Burslann. Geogr. II. s. 18.

⁵ Boblaye Rech. p. 34. ἐνθα ἰσαμμένως λέγει ὅτι ὁ Ἰσθμὸς ἀποτελεῖ τὸ ἕμισον τῆς Κορινθίας.

⁶ Σκυλ. περ. στ. 15. Διοδώρ. 2, 16. Στράβ. 334. Ἄγαθ. μ. 1, 5.

⁷ Plin. 4, 5. Pomp. Mela 2, 3, 7. Solin. «quatuor non amplius millibus dispaecens utrumque litus, excursu tenuit, quem Isthmon dicunt ob angustias».

⁸ Boblaye Rech. p. 37.

⁹ Curt. Peloponn. s. 11. Fiedler Reise p. 235.

¹⁰ Carte Isométrique de l'Isthme de Corinthe.

νῶν τειχῶν καὶ δύο θαλασσῶν, ὑπὸ τῆς φύσεως ἐπλάσθη ὡς οὐδέτερον ἔδαφος πρὸς συνένωσιν τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν φυλῶν, εἰς ἐμπορικὴν συγκοινωνίαν, εἰς γενικὰ σύμβούλια καὶ εἰς θρησκευτικὰ τελετὰς καὶ πνευμάτιαι.

Ἄν δὲ κατὰ τὴν δοξασίην ἢ ἄμεινον εἰπεῖν εἰκασίην τῶν νεωτέρων κατακλύσθη ποτὲ ὁ Ἴσθμος ὑπὸ τῶν ὑδάτων τῆς θαλάσσης κατὰ τὸν κατακλυσμὸν τοῦ Δευκαλίωνα; καὶ ἂν, τοῦτου γενομένου, μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν ὑδάτων ἐπανήλθεν εἰς τὴν πρώτην μορφήν καὶ ἐγένετο χέρσος, μένει ἀναπόδεικτον δι' ἔλλειψιν θετικῶν μαρτυριῶν. Ἄλλ' εἴτε οὕτως εἴτε ἄλλως θεωρούμενος ὁ Ἴσθμος, ὡς νῦν ἔχει, ἀποτομώτερος μὲν ἐστὶ πρὸς τὸν Σαρωνικὸν κόλπον, ὑψηλότερος δὲ καὶ ὀμκλώτερος πρὸς τὸν Κορινθιακόν. Ἡ δὲ ἀνωμαλίη καὶ ἀνισότης αὕτη παρέσχεεν ἀφορμὴν τοῖς ἀρχαίοις νὰ ὑπολάβωσιν ὅτι ὁ Κορινθιακὸς κόλπος ὑψηλότερός ἐστι τοῦ Σαρωνικοῦ καὶ ὅτι, ἐὰν διορυχθῆ ποτε, θὰ κατακλύσῃ τὴν Αἴγινα καὶ τὰς λοιπὰς νήσους, περὶ οὗ κατωτέρω γενήσεται λόγος ¹.

Τὸ μὲν ἔδαφος τοῦ Ἴσθμοῦ ἐστὶ ποικίλον ἤτοι σκληρὸν, πετρώδες, ἔρημον, δασῶδες καὶ ἄνυδρον, ἐξαιρουμένων μόνον μικρῶν τινων πεδίων καὶ κοιλάδων, αἵτινες καλύπτονται ὑπὸ χύματος καὶ καλλιεργοῦνται καὶ ἐν αἷς ἐνθεν κλάττε ἀνυψοῦνται πληθῆς πιτύων, ὡς ἀρξιδῶν λειψάνων δασῶδους χώρας. Τὸ δὲ ὑψηλότερον σημεῖον τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ ἀνέρχεται εἰς 246 πόδας καὶ ἡ ῥάχις τοσοῦτον εὐρεῖά ἐστίν, ὥστε ἀποδοκίμει ἀδύνατον νὰ εὕρῃ τις μέρος, ἐξ οὗ καθορῶνται ἀμφοτέρω ἀί θάλασσαι. Καὶ τελευταῖον τὸ κλύμα τοῦ Ἴσθμοῦ ἐνεκα τῶν ἀδιακόπως πνεόντων ἐπ' αὐτοῦ ἀνέμων ἐστὶν οὐχὶ ὑγιές, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ὑπῆρξε τὸ κυριώτατον κώλυμα εἰς τὴν κτίσιν πόλεως ἢ κώμης τινὸς ἐπ' αὐτοῦ ². Ὄθεν ἐκτὸς τῶν ἱερῶν οἰκοδομημάτων καὶ τῶν πρὸς ἐμπορικὴν καὶ συγκοινωνιακὴν ἀπαραιτήτως ἀναγκαίων λιμένων καὶ ὁδῶν τῶν συνδεουσῶν αὐτοὺς πρὸς ἀλλήλους καὶ μετὰ τῆς πόλεως οὐδεὶς τόπος οἰκούμενος ἐν τῷ Ἴσθμῳ ὑπῆρχεν ³.

Ὅδοι διὰ τοῦ Ἴσθμοῦ.— Διὰ τῆς Γερναίης τρεῖς στεναὶ ὁδοὶ

1 Curtius Peloponn. 1. 3. 8. «Und allem Anscheine nach vereinigten sich in der That einst die beiden Meerbusen nördlich und südlich von der Geraneia bis beim Zurücksinken der Fluth einerseits das megarische Tiefland, andererseits der flache Rücken des Isthmos frei wurde. Beide Landstücke sind jüngerer Bildung».

2 Δίων Χρυσστ. λογ. 6. σ. 67. «Διὰ τοὺς εἰσέχοντας κόλπους αἰετοῦ τῶν πνευμάτων ἐκεῖ συρρέοντων». Curt. Peloponn. II. s. 539. «Auch gilt wegen der unaufhörlichen Zugwinde die Luft für ungesund. Ein Umstand, der auch in neuerer Zeit als Wesentliches Hinderniss einer Stadtgründung auf dem Isthmos gelten gemacht worden ist».

3 Turr, (Carte isométrique de l'Isthme de Corinthe montrant le tracé du Canal maritime) παραδόξως σημεῖοι εἰσέπια ἀρχαία πόλις (Ruines de l'anc. ville) ἐν τῷ ΝΑ μέρει τοῦ Ἴσθμοῦ πλησίον τῶν τειχῶν, ἐν ᾧ οὐδεμία πόλις ὑπῆρξεν ἐν τῷ Ἴσθμῳ ποτε· τὰ δὲ σημεῖοι-μενα εἰσέπια ἀνήκουσιν εἰς τὰ ἱερὰ τοῦ Ἴσθμοῦ οἰκοδομήματα καὶ μάλιστα τοῦ Ποσειδίου.

ἄγουσιν ἀπὸ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος εἰς τὸν Ἴσθμὸν καὶ διὰ τούτου εἰς τὴν Κόρινθον καὶ Πελοπόννησον, ἡ δυτικὴ, ἡ κεντρικὴ καὶ ἡ ἀνατολική. Τούτων δὲ ἡ μὲν πρώτη διερχομένη διὰ τῆς Περαιᾶς (Περαιώρας) ἄγει διὰ τοῦ Ἴσθμοῦ καὶ τῆς παρκαλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου εἰς Κόρινθον καὶ ἦν τὸ πάλαι λίαν σπουδαία τεῖχος στρατιωτικαῖς ἐπιχειρήσεσι τῶν ἀρχαίων ¹, οὐχὶ ὁμῶς καὶ ἐπιτηδεῖς τῇ συνήθει συκοινωνία ἕνεκα τῶν ἐλιγμῶν καὶ τῆς στενότητος ². Δευτέρα δ' ἐστὶν ἡ διὰ τῶν φαράγγων τῆς Γερανείας διερχομένη, ἧτις ἕνεκα τῆς στενότητος ἐν καιρῷ τῆς Τουρκοκρατίας ἐκλήθη Δερβένια καὶ ἀσφαλετέρα τῆς πρώτης ἐστίν, ἄγουσα ἐκ τῆς Μεγαρίδος εἰς τὸν Ἴσθμὸν καὶ εἰς τὴν Κόρινθον ³. Καὶ τρίτη ἐστὶν ἡ ἀνατολική, βραχυτέρα μεταξὺ τῶν Μεγάρων καὶ τῆς Κορίνθου καὶ ἡ χρησιμωτέρα ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς συνδέουσα τὴν Στερεάν Ἑλλάδα μετὰ τῆς Πελοποννήσου. Αὕτη διερχομένη διὰ τῶν Σκιρωνιδῶν πετρῶν, ἐκκλείτο Σκιρωνίς καὶ Σκιρώνη ὁδὸς ⁴ (Κκκή Σιάλα) καὶ ἦν λίαν ἐπικίνδυνος τὸ μὲν διὰ τὴν στενότητά καὶ τὸ ἀπόκρημνον, τὸ δὲ διὰ τὸν αὐτόθι οἰκοῦντα ἐπικίνδυνον ληστὴν Σκιρίωνα, ὃν ὁ Θησεύς ἐφόβουσεν ⁵ καὶ διὰ τοὺς σφοδρῶς πνέοντας ΒΑ. ἀνέμους.

Ἐνεκα δὲ ταύτης τῆς σπουδαιότητος ὑπὸ τῶν Πελοποννησίων ἐθεωρεῖτο ἡ ὁδὸς αὕτη ὡς Θερμοπύλαι τῆς Πελοποννήσου. Διὸ ἅμα ἔμαθον τὴν ἐν Θερμοπύλαις ἀτυχίαν, ἔπεισαν νὰ φράξῃσι τὴν ὁδὸν ταύτην καὶ διὰ τείχους νὰ ὀχυρώσῃσι τὸν Ἴσθμὸν πρὸς ἀποτροπὴν τῶν ἐπερχομένων βαρβάρων ⁶.

Τὴν δύσβατον καὶ ἐπικίνδυνον ταύτην ὁδὸν βραδύτερον ὁ Ἀδριανὸς κατεσκεύασε τοσοῦτον εὐρεῖαν, ὥστε δύο ἄμαξαι ἠδύναντο νὰ διέρχωνται αὐτήν. Ἀλλὰ πάλιν μετὰ ταῦτα κατεστράφη καὶ μόνον ἐρείπεια διατηρήθησαν αὐτῆς ⁷.

Ὁδοὶ τοῦ Ἴσθμοῦ.— Αὗται μὲν εἰσὶν αἱ ὁδοὶ αἱ ἐξ ἄρκτου εἰς τὸν Ἴσθμὸν καὶ τὴν Κόρινθον ἄγουσαι καὶ διὰ τούτης εἰς τὴν Πελοπόν-

¹ Θουκυδ. 1, 105. 108. 4, 70. Boblaye Rech. p. 34. «Il existait dans l'antiquité, ainsi que de nos jours, trois passages à travers les monts Geraniens. Le premier, indiqué par Thucydide, devait se diriger par Pagæ, Oenoe et Thermæ: c'est le sentier actuel de Pérachora».

² Curt. Peloponn. I. s. 8.

³ Geil Itinerary of Greece p. 3.

⁴ Ἡρόδοτ. 8, 71. «Ἰχόμενοι δὲ ἐν τῷ Ἴσθμῷ καὶ συγχώσαντες τὴν Σκιρωνίδα ὁδὸν... οἰκοδόμησαν διὰ τοῦ Ἴσθμοῦ τείχος». Στραβ. 391. Πολύβ. 16, 16 Παισαν. 4, 4, 6. Τινὲς δὲ λέγουσιν ὅτι ἀπὸ Σκίρωνος τοῦ Μεγαρέως στρατηγοῦ ἐδόθη τὸ ὄνομα τῇ ὁδῷ.

⁵ Πλουτάρχ. Θησ. 10. Διοδώρ. 4, 59. Στραβ. 9, 391. Παισαν. 1, 44, 12. Σχολ. Εὐρύκ. Ἰνπ. 976. Ovid. Metam. 7, 445. Claud. in Ruf. 1, 253. Ἀλκιφρ. 3, 70, 5. Ρ. Φραντσ. 1, 38. Στραβῶν δὲ λέγει ὅτι καὶ Σίνας ὁ Πειρσοκάμπτης ὤκει ἐνταῦθα.

⁶ Ἡρόδοτ. 8, 71. Curt. Peloponn. I. s. 10. Bursian Geoggrph. II. s. 368.

⁷ Παισαν. 1, 44, 6. «Ἀδριανὸς δὲ βασιλεὺς καὶ οὕτως ὡς καὶ ἦν ἄρματα ἐναντία ἐλαύνεται, κατέστησεν εὐρυχωρῆ τε καὶ ἐπιτηδείαν εἶναι».

νησον. Ἰδιαιτέρας δὲ τοῦ Ἰσθμοῦ ὁδοὶ χρησιμεύουσαι διὰ τὴν συγκοινωνίαν τῆς πόλεως μετὰ τῶν λιμένων καὶ τῶν δύο θαλασσῶν εἰσιν αἱ ἀκόλουθοι. Ἡ σπουδαιοτάτη καὶ ἐπισημοτάτη τῶν λοιπῶν, ἡ συνάπτουσα τοὺς δύο κόλπους τεχνικὴ καὶ πλκτεῖα κατασκευασθεῖσα, πρὸς μετακομιδὴν οὐ μόνον τῶν ἐμπορευμάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν μικρῶν πλοίων. Αὕτη δὲ ὡς τοιαύτη ἐκκλεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἰδιαιτέρῳ κυρίῳ ὀνόματι *Διοίκιος* ἀρσενικῶς, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς παραλίας τοῦ Σχοινοῦντος, διερχομένη κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν τὸν Ἰσθμὸν καὶ τελευτῶσα εἰς τὴν μεταξὺ τοῦ Λεχίου καὶ τῶν Θερωῶν περὶ τὴν πλησίον τῆς νῦν δημοσίας ὁδοῦ ¹. τὴν δὲ μεταβίβασιν τῶν ἐμπορευμάτων καὶ πλοίων ἐσήμαινον οἱ ἀρχαῖοι διὰ τῶν λέξεων *αἰσθημεῖν*, *δυσθμῆζειν*, *διελκύειν*, *ὑπερνωλεκεῖν*, *ὑπερσθμῆζειν*, *ὑπερφέρειν*, *περῶν*, *διαβιδάζειν* καὶ λατ. *transvehere*. Ἐντεῦθεν εὐλόγως δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι μία οὐσιώδης αἰτίαι, δι' ἣν οἱ πρὸ τοῦ Νέρωνος δικονοθέντες νὰ διορῶζωσι τὸν Ἰσθμὸν, οὐδόλως ἐπεχείρησαν τῷ ἔργῳ, ἐστὶν ὅτι διὰ ταύτης τῆς ὁδοῦ ἀνεπλήρουν ἐν μέρει τοῦλάχιστον τὴν διόρυξιν τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ διηκολούουν τὸ ἔμπόριον καὶ τὴν συγκοινωνίαν καὶ ὅτι οὕτω συγχρόνως διετήρησαν καὶ τὴν ἀμυναν τῆς Πελοποννήσου διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ τῶν τειχῶν ².

Ἡ δὲ δευτέρα ὁδὸς τοῦ Ἰσθμοῦ ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ Σχοινοῦντος καὶ τοῦ παρκειμένου Ποσειδίου καὶ διερχομένη μεταξὺ τοῦ ἱεροῦ καὶ τοῦ σταδίου ἦγεν εἰς Κόρινθον ἐν τρισὶν ὥραις. Ὀλίγον δὲ πρὸ τῶν Ἑξαμιλιῶν διατέμνει ῥύακα, τοῦ ὁποῖου αἱ ὄχθαι περιβάλλονται ὑπ' ἀρχαίων τειχῶν καὶ ἐν τοῖς περὶ τοῦ χωρίου περὶ τῶν τετραγώνων λατομεῖα, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξήγετο τὸ πρὸς οἰκοδομὴν τῶν τοῦ Ἰσθμοῦ οἰκοδομημάτων ἀναγκαῖον ὑλικόν ³.

Ἡ δὲ τρίτη ὁδὸς ἀρχομένη ἐκ τοῦ αὐτοῦ σημείου καὶ διερχομένη διὰ σκληροῦ ἐδάφους ἐπὶ τῆς πετρώδους καὶ δασώδους δευτέρας, τῆς χωριζούσης τοὺς δύο ἀνατολικῶς ὄρους, ἔφερεν εἰς Κεγχρεάς. Ἐπὶ ταύτης τῆς

¹ Στράβ. 8, 335. 380. Ἀριστοφ. Θεσμοφορ. 648. Ἦουχ. ἐν λ. Ἐσφαμένως λέγει ὅτι ἡ ὁδὸς αὕτη συνήκει τὸ Λέχαιον μετὰ τῶν Κεγχρεῶν, ὅπερ ἀδύνατον διὰ τὸ μεταξὺ αὐτῶν ἀνεψοῦμενον ὄρος. Παραδείγματα τῆς μεταβίβασως πλοίων ἐκ τῆς μῆς εἰς τὴν ἑτέραν θάλασσαν ἀναφέρουσιν οἱ ἀρχαῖοι οἷον Δίων Κάπριος (51, 5) περὶ τοῦ Ὀκταβιανοῦ μετὰ τὴν ἐν Ἀκτίῳ μάχην «καὶ διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ τῆς Πελοποννήσου τὰς ναῦς ὑπὸ τοῦ χειμῶνος ὑπερνεγκῶν οὕτω ταχέως εἰς τὴν Ἀσίαν ἀνεκομισθῆ», Πολύβιος (5, 101). «Τὰς μὲν καταφράκτους ναῦς ἐξαπίστευε συντάξας περὶ Μαλιᾶν ποιεσθαι τὸν πλοῦν ὡς ἐπ' Αἰγίου καὶ Πατρῶν, τὰ δὲ λοιπὰ τῶν πλοίων ὑπερσθμῆσαι ἐν Λεχίῳ παρήγγειλε πᾶσιν ὁρμεῖν». Ἐντεῦθεν προφανῶς ἐξάγεται ὅτι τὰ μεγάλα πλοῖα δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποφύγωσι τὸν ἐπικίνδυνον τῆς Πελοποννήσου περίπλοον. Plin. 4, 4. «Quas magnitudo plaustris transvehī prohibet». Καὶ ἐν καιρῷ τῶν Βυζαντινῶν ἦν ἐν χρῆσει ἡ ὁδὸς: Γ. Φραντσ. I. σ. 96.

² Curtius Peloponn. II, s. 14.

³ Ξενοφ. Ἑλλην. 4, 5, 1. Πausan. 2, 3. Διον. περιηγ. 420. Liv. 42, 16. Curtius Peloponn. II, s. 543.

ὁδοῦ ὑπῆρχεν ἰσθμὸν τῆς Ἀρτέμιδος, καὶ διὰ ταύτης ποτὲ κατέρυγον εἰς Κόρινθον οἱ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ἴσθμίων προσβληθέντες ὑπὸ τοῦ Ἀγησίου Ἀργεῖοι· διότι ἐκλείσθη αὐτοῖς ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων ἡ εὐθεία ὁδός. Τετάρτη δὲ ἡ πρὸς ἀνκτολὰς ἄγουσα διὰ τοῦ Κρομμύωνος καὶ τῶν Σκειρωνίδων πετρῶν εἰς Μέγαρχα. Καὶ πέμπτη ἡ ἐκ τῶν Θερμῶν διατέμνουσα τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Ἴσθμοῦ καὶ εἰς τὸ Ἀέχχιον ἄγουσα, μεθ' ἧς συνεδέετο καὶ ἡ ἐκ Κορίνθου ἐνταῦθα φέρουσα· ὡς δὲ ἐξ ἄρκτου τοῦ Ἴσθμοῦ τρεῖς στεναὶ ὁδοὶ φέρουσιν εἰς τὴν Πελοπόννησον διὰ τῶν Ὀνειῶν ὄρέων, ὧν ἡ μὲν διέρχεται διὰ τῆς εὐρείας καὶ πεδινῆς παραλίας τοῦ Λεχαιοῦ ἡ δὲ διὰ τῆς στενῆς παραλίας τῶν Κεγχρεῶν καὶ ἡ τρίτη, ἡ κεντρικὴ διερχομένη διὰ τῆς φάργγος τοῦ Ἀκροκορίνθου καὶ ἀποτελοῦται τὴν φυσικὴν πύλην τῆς Πελοποννήσου ¹.

Τεῖχη αὐτοῦ.— Ἄλλ' εἰ καὶ οὕτω καλῶς ἐκ φύσεως ἦν ὠχυρωμένη ἡ Πελοπόννησος ἐξ ἄρκτου μὲν διὰ τῆς Γερανεΐας, ἐκ νότου δὲ διὰ τῶν Ὀνειῶν ὄρέων, οὐχ ἤττον ὅμως οἱ κάτοικοι αὐτῆς πρὸς πλείονα ἀσφάλειαν ἐν καιρῷ τῶν Περσικῶν πολέμων ἐφρόντισαν ἐν σπουδῇ νὰ ὀχυρώσωσι καὶ τὸν Ἴσθμὸν διὰ τειχῶν καὶ πρὸς τοῦτο ἐξελέξαντο τὸ στενωτάτον τοῦ Ἴσθμοῦ μέρος πρὸς νότον τοῦ Διόλλου καὶ τῆς διώρυγος τοῦ Νέρωνος. Ἐνταῦθα δὲ ἠκοδόμησαν τεῖχη ἐγκύρσια, καὶ οὐχὶ κατ' εὐθείαν γραμμὴν, ἐκ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἑτέραν θάλασσαν ἐν τῇ ἐκστρατεῖα τοῦ Ξέρξου, ἔχοντα μῆκος 40 σταδίων καὶ διὰ πολυκρήμων πύργων καὶ φουρῶν ὀχυρωθέντα ². Ταῦτα δὲ εἴτε καλῶς διατηρηθέντα, εἴτε καταπεσόντα καὶ ἀνερωθέντα ἐχρησίμευτον πρῶτον μὲν τοῖς Σπαρτιάταις, Ἀθηναίοις καὶ Κορινθίοις κατὰ τῶν Βοιωτῶν (368 π. Χ.) εἴτα δὲ κατὰ τῶν Γαλατῶν καὶ κατὰ τῶν Γόθων ἐπὶ Οὐκλεριανοῦ (253) ³. Οὐχ ἤττον δὲ περὶ πλείστου ἐποιούντο τὴν ὀχύρωσιν τοῦ Ἴσθμοῦ καὶ οἱ Βυζαντινοὶ οἷον ὁ Ἰουστινιανός, ὁ Παλαιολόγος (Ἐμμανουὴλ 1415), οἱ Βενετοὶ δις ἀνεκάλισαν τὰ τεῖχη κατὰ τῶν Τούρκων καὶ ἐν τῇ εἰρήνῃ τοῦ Κάρλοβιτς (1699) τὰ ἔχνη τῶν ἀρχαίων τειχῶν, τὰ ὁποῖα μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν ἐπανειλημμένων ἀντικκινισμάτων περισώθησαν, ὡς ὄρισ μετὰ τῶν Βενετῶν καὶ Τούρκων ⁴ ἐχρησίμευσαν· τὰ ἐρείπια τῶν τειχῶν καὶ νῦν ἔτι φαί-

¹ Curtius Peloponn. I. s. 15-16.

² Ἡρόδοτ. 8, 71. 9, 7. Διοδώρ. 14, 16. Πausan. 7, 6, 7. Vischer Erinnerungen s. 232.

³ Πausan. Ἀγ. 6. «Ἐ εἰς Θερμοπύλας ἐπὶ τὴν Γαλατῶν στρατιὰν ἔξοδος καὶ τοῖς πάντιν ἁμοίως παρώσθη Πελοποννησίοις· αἶτι γὰρ πλοῖα οὐκ ἔχοντων τῶν βαρβάρων, δεινὸν ἔσεσθαι σφίσιν ἀπ' αὐτῶν οὐδὲν ἠλπίζον, εἰ τὸν Κορινθίων Ἴσθμὸν ἀποτειχίσαιαν». Καὶ περὶ τῶν Γόθων Ζωσιμ. 5, 6. «Πάντα οὖν ὄχια πόνου καὶ μάχης τῶν πόλεων διὰ τὴν ἀσφάλειαν, ἣν Ἴσθμὸς παρεῖχεν αὐτοῖς».

⁴ Ζωσιμ. σ. 20. Φρυντζ. 1, 33. Οἱ Βυζαντινοὶ ἔλεγον «οἰκοδομεῖν τὸν Ἴσθμὸν ἢ τὸ Ἐξαμίλιον, κτεῖναι τὸν Ἴσθμὸν καὶ ἐν συνθήκῃ τοῦ 1422 καθελθῆναι τὸν Ἴσθμὸν» Leake Morea III. p. 304. Prokesch II. 325. Fallmerayer Gesch. von Morea II. 289. 322.

νονται πρὸς νότον τῆς γραμμῆς τοῦ Διόλκου καὶ τῆς γραμμῆς τοῦ Νέρωνος ¹. Καὶ ἡ μὲν ἀρχὴ αὐτῶν ἐστὶν ὀλίγον πρὸς νότον τοῦ Σχοινοῦντος (Καλαμακίου), ἐνθα ἀρχεται ἡ τῆς διώρυγος γραμμὴ· εἶτα δὲ προδίδει· ἡ γραμμὴ αὐτῶν πρὸς νότον ἐν μικρᾷ ἀποστάσει καὶ ἀκολουθῶς κατ' εὐθείαν γραμμὴν ἀπολήγει εἰς τὴν Κορινθιακὸν κόλπον. Ἐκ τούτων δὲ ἀναμφισβήτητόν ἐστιν ὅτι τὰ τείχη ταῦτα δὲν ἐξετείνοντο ἀπὸ τῶν Καρχηρῶν μέχρι τοῦ Λεχίου ὡς ἱστορεῖ Διόδωρος ², ἀλλὰ πολὺ βρειότερα ἐν τῷ στενωπῷ τοῦ Ἰσθμοῦ μένει. Εἰ δὲ ὑπῆρχε καὶ ἄλλο τεῖχος πρὸς τὰ Μέγαρα ἀπέχον τοῦ πρώτου κατὰ 100 βήματα ὡς διατείνεται Curtius ³, μένει μοι ἄδηλον μὴ δυνηθέντι νὰ εἶρω μαρτυρίαν τινὰ περὶ αὐτοῦ.

Ἐκτὸς δὲ τῶν τειχῶν τούτων τοῦ Ἰσθμοῦ οἱ Κορίνθιοι ὑποδόμησαν διὰ πλὴν τείχη μεταξὺ τῆς πόλεως καὶ τοῦ Λεχίου, ἔχοντα ἕκαστον 12 σταδίων καὶ προφυλάσσοντα τὴν πόλιν ἀπὸ ξενικῶν ἐπιδρομῶν ⁴, τὰ ὅποια ὅμως οἱ Σπαρτιάται, νικῆσαντες τοὺς Κορινθίους, κατέστρεψαν καὶ μετὰ τὴν ἀνχωρήσιν αὐτῶν οἱ Ἀθηναῖοι ἀνοικοδόμησαν τοῖς Κορινθίοις. Τοιαῦτα καὶ τοιαῦτα φυσικὰ τε καὶ τεχνικὰ ὀχυρώματα ἔχοντα ἡ Πελοπόννησος, εὐκόλως ἠδύνατο νὰ ἀμυνθῆ κατὰ παντὸς ἐχθροῦ καὶ νὰ προστατεύτῃ τὰς πόλεις καὶ τὰς χώρας αὐτῆς· τὸ κάλλιστον ὅμως καὶ ἰσχυρότατον ἀπετέλουν τὰ ὄνεικα ὄρη, ἡ περὶ μέλησις τοῦ ὁποίου ἐν τῷ Θηβαίῳ πολέμῳ ἐπήνεγκε μεγάλην ζημίαν τοῖς Πελοπόννησις ⁵.

Ἰσθμια.— Ὁ Ἰσθμὸς τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῆς φύσεως προορισθεὶς ὡς γέφυρα τῆς συγκοινωνίας τῶν Ἑλλήνων, ἀνεδείχθη μέγα ἐμπορεῖον τῆς Ἑλλάδος καὶ συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν εὐτυχείαν καὶ εἰς τὴν δόξαν τῆς περικλειμένης Κορίνθου. Ὡς τοιοῦτος δὲ ἀμφοτεράσσοις ὑπῆρξε καταλλήλοτατος καὶ εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Ὀκλαπίου Θεοῦ Ποσειδῶνος, ὅστις ἠετηθεὶς ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τῆς Ἀθηναίης, κατέφυγεν εἰς Κόρινθον ⁶. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἐλθόντος εἰς ἀρισθέτησιν μετὰ τοῦ Ἥλιου, ὁ Βριάρεως δικιότητῆς μεταξὺ αὐτῶν γενόμενος, ἐπεδίκασε τὸν μὲν Ἰσθμὸν μετὰ τῆς περὶ τῆς αὐτοῦ τῷ Ποσειδῶνι, τὸν δὲ Ἀκροκόρινθον μετὰ τῆς πόλεως τῷ

1 Für Carte Isométr. de l'Isthme de Corinthe montrant la tracé du Canal maritime.

2 Διοδώρ. II, 16. «Οἱ Πελοποννήσιοι ὄργισαν τὸ τεῖχος διατείνον ἐπὶ σταδίων τετραράκοντα ἀπὸ Λεχίου μέχρι Καρχηρῶν», ἐνταῦθα ὀρθῶς παρατρεῖ Curtius I. s. 506. «Beide Namen sind natürlich auch hier im weiteren Sinne zu nehmen». Bursian Geogr. II. s. 19.

3 Curtius I. s. 517. «Man bemerkt endlich etwa hundert Schritt weiter gegen Megara die Spuren eines zweiten Mauerzuges, der von den Höhen des ersteren übersehen wird».

4 Στρωφ. Ἑλλν. 4, 4, 7. 8. 18. «Τὰ ἐπὶ τὸ Λέχτιον κατατείνονται τείχη καὶ τὰ μακρὰ τείχη, τὸ ἕτων τεῖχος». Στρώβ. 383. «Σπίλη καθίσταται σταδίων περὶ δώδεκα ἐκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ τῆς ἐπὶ τὸ Λέχτιον». Leake Morea C. s. 251. Sievers Gesch. Griech. s. 116.

5 Πολυβ. 2, 52. Claudian. de Bel. got. 188. «Vollata mari Sironia Rupes et duo conuincio connectens aequora muro Isthmos et angusti patuerunt claustra Isthaci».

6 Beulé Pelopon. p. 465. «Aucun lieu dans toute la Grèce n'était plus clairement que l'Isthme prédestiné par la nature au culte de Neptune. Le dieu cependant n'en devint point possesseur sans procès».

Ἡλίω¹. Εἶτα δὲ τοῦ Ποσειδῶνος ἡ λατρεία τοσοῦτον πολὺ διεδόθη πανταχοῦ καὶ τόσον πολλὰ ἐπίθετα ἀπενεμήθησαν αὐτῷ, ὥστε ἐπὶ τὸ ρητορικώτερον ἀποφκινόμενος ὁ Ἀριστείδης ἐν συντόμῳ λέγει ὅτι πάντα τὰ παράλια, πάντες οἱ λιμένες, πάντα τὰ μέρη τῆς ξηρᾶς· καὶ τῆς θαλάσσης εἰσὶν ἱερὰ τοῦ Ποσειδῶνος· οὐδὲν ὅμως τούτων τοσοῦτον προσφιλές καὶ ποθεινὸν ἦν αὐτῷ ὅσον ὁ Ἴσθμὸς· τῆς Κορίνθου, ἧτοι ὁ ἱερὸς τῶν Ἴσθμίων χῶρος². Περὶ δὲ τῆς συττάσεως τῶν Ἴσθμίων ἀγῶνων δύο ὑπάρχουσι παραδόσεις παρὰ τοῖς ἀρχαίοις μυθογράφοις, ποιηταῖς καὶ ἱστορικοῖς, μυθολογική τε καὶ ἱστορική. Καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην ἀνέχεται ἡ σύστασις αὐτῶν εἰς τοὺς ἡρώεαυς χρόνους, καθ' οὓς ὁ τε Ποσειδῶν καὶ ὁ Ἥλιος συνέστησαν αὐτοὺς ὡς ἐπιταρίου πρὸς τιμὴν καὶ μνήμην τοῦ Μελικέρτου καὶ τῆς Ἴνοῦς, περὶ τοῦ μύθου τῶν ὁποίων οὐ τοῦ παρόντος. Κατ' ἄλλην δὲ μυθικὴν παράδοσιν ὁ Θητεὺς ἐστὶν ὁ ἰδρυτὴς τῶν ἀγῶνων, ἐφ' ᾧ καὶ ἡ ἐν αὐτοῖς προεδρεία παρεχωρήθη τοῖς Ἀθηναίοις, καὶ κατ' ἄλλην ὁ Σίτυφος ἔθηκεν αὐτούς. Πᾶσαι ὅμως αἱ μυθικαὶ αὗται παραδόσεις ὑποδεκνύουσι τὴν πίστιν τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἀρχαιότητα αὐτῶν καὶ τὴν μεγάλην σπουδὴν ἐν ἀναδείξασιν αὐτοὺς ὅσον οἶόν τε λαμπροτέρους³. Κατὰ δὲ τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν βεβαιούεται ὅτι οἱ Ἴσθμικοὶ ἀγῶνες πολὺ πρὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σόλωνος ἐτελοῦντο καὶ ἐφημιζόντο παρὰ πᾶσι τοῖς Ἕλλησι, παρὰ τοῖς ἰσίοις πρωιμώτατα εἶχε διαδοθῆ ἡ τοῦ Ποσειδῶνος λατρεία. Εἰς δὲ τὴν λαμπρότητα καὶ δόξαν τῶν ἀγῶνων συνετέλεσαν οὐκ ὀλίγον τὸ μὲν ἡ ἐπικαιροτάτη θέσις τοῦ Ἴσθμοῦ, τὸ δὲ ἡ τῆς Κορίνθου εὐτυχία καὶ εὐνοϊκὴ σχέσις αὐτῆς πρὸς τὰς λοιπὰς Πολιτείας τῆς Πελοποννήσου καὶ Ἑλλάδος, τὸ δὲ καὶ αἱ πολυάριθμοι ἀποικίαι τῶν Κορινθίων καὶ τελευταῖον ἡ ἀμιλλα αὐτῶν πρὸς τοὺς Ἡλείους διὰ τὸ Πανελλήνιον κλέος τῶν μεγάλων Ὀλυμπίων· ὅτι δὲ ἐν τοιαύτῃ περιωπῇ καὶ δόξῃ διετέλουσιν οἱ Ἴσθμικοὶ ἀγῶνες καὶ περιοδικῶς κατὰ πᾶσαν τριετηρίδα ἐτελοῦντο κατὰ τὸν 5' αἰῶνα π. Χ. τρυνοτάτην τούτου ἀπόδειξιν παρέχει αὐτὸς ὁ περιεχόμενος τῶν Ἀθηναίων νομοθέτης Σόλων ὄρισας 100 δραχμῶν βραβεῖον τοῖς Ἴσθμιονίκαις τῆς Ἀττικῆς⁴. Μετὰ δὲ τοὺς Περσικοὺς πολέμους

1 Πανσεν. 11, 6. «Λέγουσι δὲ καὶ οἱ Κορίνθοι Ποσειδῶνα ἔλασιν Ἡλίω κερὶ τῆς γῆς ἰ, ἀμφοσθήτησιν, Βριάρεων δὲ διαλλακτῆν γενέσθαι σφίσιν. Ἴσθμὸν μὲν καὶ ὅσα ταύτη διέκασαντα εἶνα Ποσειδῶνος, τὴν δὲ ἄκραν Ἡλίω δόντα τὴν ὑπερ τῆς πόλεως· ἀπὸ μὲν τούτου λέγουσιν εἶνα τὸν Ἴσθμὸν Ποσειδῶνος».

2 Μὴ ἔχων πρόχειρον τὸν Ἴσθμικὸν τοῦ Ἀριστείδου ἀρῶμαι τὰ κερὶ τούτου ἐκ τῆς μυθολογίας (Griech. Götterlehre von Welcker. Bd. II. p. 680) τοῦ Welcker. «Aristides in seinem Isthmikos auf Poseidon sagt sehr rhetorisch: «überhaupt, um Kurz zu sein, alle Küsten und Häfen und alle Theile des Landes und des Meers sind Heiligthümer des Poseidon—aber ni. hts ist ihm so lieb un geehrt als dieser Isthmos der Schauplatz der Isthmia».

3 Περὶ πάντων τούτων εἰδικῶς πραγματεύεται Krause die Pythien, Nemea und Isthmien p. 165-180.

4 Πλουταρχ. Σολ. κ. 23 Στοιχ. Λατρετ. 1, 55.

τοσοῦτο; κατέλαβεν ἐνθουσιαστικῶς τοὺς Ἕλληνας, ὥστε οὐ μόνον οἱ Ἰσθμιοὶ ἀγωνεῖς, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ λοιποὶ ἐφθασαν εἰς τὸν ὑπάρχον τῆς δόξης βλαβρῶν, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐξέπεσαν ἐν τῷ Πελοποννησιακῷ πολέμῳ. Ἀπολούθως δὲ πάλιν ἀνέλαβον τὴν προτέρην ἀκμὴν, καὶ τὰ Ἰσθμια ἐφηρρίζοντο ¹ ὡς ἡ καλλίστη καὶ ἡ ὀνομασιτοτάτη τῶν πανηγύρεων τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὴν ὁποίαν ἐσπευδον οὐ μόνον ἐκ πάντων τῆς Ἑλλάδος τῶν περῶν ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς Σικελίας, Ἰταλίας, Λιβύης, Μασσαλίας καὶ ἐκ τοῦ Βορρῦθένου; ². Ἐνεκεν δὲ τούτου τῆς μεγάλῃς τῶν Ἰσθμίων σπουδαιότητος ἱστορεῖται ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ μέγας φιλόσοφος Σωκράτης, ὅστις οὐδέποτε κατέλιπε τῆς Ἀθήνας; ἐπὶ τοιοῦτῳ σκοπῷ, μετέβη ποτὲ εἰς τὸν Ἰσθμὸν ὡς θεατῆς τῶν τελομεένων Ἰσθμίων ³ καὶ οἱ περιώνυμοι ποιηταὶ Αἰσχύλος καὶ Ἴων ⁴. Ἀπολούθως δὲ συνέβησαν ἐνταῦθα πολλοὶ σοφισταὶ μετὰ τῶν μαθητῶν, ἱστορικοὶ καὶ συγγραφεῖς, ἀναγινώσκοντες τὰ ἐκωτῶν συγγράμματα, πολλοὶ ποιηταὶ ποιήματα ἀπαγγέλλοντες, πολλοὶ θυματοποιοὶ θαύματα ἐπιδεικνύοντες τοῖς ὄχλοις, πολλοὶ τερατολόγοι τέρατα ἐρμηνεύοντες, πολλοὶ ῥήτορες δίκας στρέφοντες καὶ οὐκ ὀλίγοι κἀπληοὶ πωλοῦντες ὅ,τι καὶ ἐν τύχῃ ⁵. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἡγεμόνες καὶ στρατηγοὶ, πλούσιοι καὶ πένητες, ἐνδοξοὶ καὶ φεῦλοι παρίσταντο θεᾶσαι τῶν τελομεένων ἑορτῶν καὶ πανηγύρεων. Πάντων δὲ τούτων οἱ μὲν ὡς ἀγωνιστικῇ, οἱ δὲ ὡς θεατικῇ, ἄλλοι ἐμπορικῇ χέρι καὶ ἄλλοι διὰ τὰ πολυκρήθλου; ἐτικίως ἔτρεχον εἰς Κόρινθον, ἥτις; ἐκαλεῖτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὑπερίπατος τῆς Ἑλλάδος; «ἀγορὰ δὲ καὶ κοινὴ τῶν Ἑλλήνων πανήγυρις; ἢ τῶν Ἰσθμίων ἑορτὴ ⁶. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις διέπρεπε Διογένης ὁ κυνικός; φιλόσοφος κατερχόμενος ἐκ τοῦ Κερναίου εἰς τὴν τελετὴν τῶν Ἰσθμίων οὐχὶ ὡς οἱ λοιποὶ πρὸς θεῖον τῶν ἀθλητῶν, ἀλλὰ τῆς ἄνοικαν τῶν ἀνθρώπων ἐπισκοπῶν ⁷ καὶ ταλακνίζων αὐτοὺς ἐπὶ τῇ ματασίῃ τῆτι κατὰ τὰς ἀρχὰς; καὶ δοξασίαι; τῆς κυνικῆς φιλοσοφίας.

Τὰ Ἰσθμια, παρὰβλαλλόμενα πρὸς τὰ Ὀλύμπια, τὰ Νέμεα καὶ τὰ Πύ-

¹ Ἀριστ. εἰδ. Ἰσθμ. σ. 45. «Τῆ καλλίστη τῶν πανηγύριων τῆ δὲ καὶ ὀνομασιτοτάτη». Δίων Χρυσ. Κορινθ. λογ. 37, σ. 103.

² Στράβ. 7, 378. Ἰν. 33, 32. Δ. Χρυσ. εἰδ. Ἰσθμ. λ. 9 «ἀπὸ τῆς Ἰωνίας; τε καὶ Σικελίας καὶ Ἰταλίας; ὅσοι; παρῆσαν καὶ τῶν ἐκ Λιβύης; τινῶν; καὶ τῶν ἐκ Μασσαλίας; καὶ ἀπὸ Βορρῦθίνου;».

³ Πλατ. Κριτ. 41. «Καὶ οὕτε ἐπὶ Θεωρίαν κώποισι ἐκ τῆς πόλεως; ἐξήλθοις, ὅτι μὴ ἀπαξ; εἰς Ἰσθμὸν, οὕτε; ἄλλοτε; οὐδὲμῶς».

⁴ Πλουτάρχ. περὶ Προκοπ. ἐν ἀρετ. κ. 8.

⁵ Δίων Χρυσ. λ. 8. Διογ. ἢ περὶ ἀρετ. «Καὶ δὴ; καὶ τίτε; ἦν περὶ τῶν νεῶν τοῦ Πρωσιδῶνος; ἀκούειν πολλῶν μὲν σοφιστῶν; κακοδικημένων; . . . καὶ τῶν λεγομένων; μαθητῶν; . . . πολλῶν, δὲ; συγγραφεῶν; ἀναγινωσκόντων; ἀναίσθητα; συγγράμματα, πολλῶν; δὲ; ποιητῶν; ποιήματα; ἀδόντων, πολλῶν; δὲ; θυματοποιῶν; . . . πολλῶν; δὲ; τερατοσκοπῶν; . . . μυθίων; δὲ; ῥητόρων; . . . οὐκ; ὀλίγων; δὲ; κηπέλων;».

⁶ Ὁ αὐτὸς; αὐτόθι; καὶ Ἀριστ. εἰδ. Ἰσθμ. σ. 102-103.

⁷ Δίων Χρυσ. εἰδ. Ἰσθμικός; ἐν ἐργῇ.

θια· κατὰ μὲν τὴν καταλληλότητα τῆς θέσεως, ἐν ἣ ἐτελοῦντο, καὶ διὰ τὴν ἔνεκα τούτου μεγάλην τῶν ἀνθρώπων συβόρην, τὴν πρώτην κατεῖχον θέσιν μεταξὺ τῶν λοιπῶν πανηγύρεων, κατὰ τὴν ἀξίαν ὅμως καὶ θρησκευτικὴν εὐλάβειαν ὑπερεῖχον τῶν Ἰσθμίων μόνον τὰ Ὀλύμπια. Διότι καὶ ὁ ὑπὲρ οὗ ἐτελοῦντο θεὸς Ζεὺς, πατὴρ ἀνδρῶν τε καὶ θεῶν, πολλῶ ὑπάρτερος τοῦ Ποσειδῶνος ἦν καὶ διὰ τοῦτο μεγίστην εὐλάβειαν καὶ θεοσέβειαν ἀπένεμον αὐτῷ πάντες οἱ Ἕλληνες. Ἰχῦτα μὲν ἐν γένει καὶ περιλήψει περὶ τῶν Ἰσθμίων ¹.

Ἱερά τοῦ Ἰσθμοῦ.— Ἐπειδὴ δὲ τὰ τοῖς ἀρχαίοις γεγραμμένα περὶ τῶν Ἰσθμίων, ἐν οἷς βεβχίως ὁ προσήκων ἐγένετο λόγος καὶ περὶ τῶν ἐν τῶν ἐν τῷ Ἰσθμῷ ἱερῶν, ἀπώλοντο καὶ οὐδὲν περισσώθη ἡμῖν πρὸς γνῶσιν αὐτῶν, ἀναγκάζεται ὁ περὶ αὐτῶν γράψας ἐπιχειρῶν νὰ προσδράμη εἰς τὴν βραχυτάτην ἀναγκρῆν ἢ ἀμεινον εἰπεῖν εἰς τὴν ἀπλήν αὐτῶν ἀπομνημόνευσιν ὑπὸ τοῦ μετχγενετέρου Παισιανίου, ἐν τῇ ἐποχῇ τοῦ ὁποίου οὐχὶ βεβχίως πάντα τὰ ἀρχαῖα περισώζοντο λίχν δ' ἀπαρονοφαίνεταί μοι ὅτι ὁ Παισιανὸς κύριον ἔχων ἔργον τὴν ἀναγκρῆν καὶ περιγραφὴν τῶν ἱερῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν, λίχν φειδωλῆς καὶ ἐλλιπῆς δεικνύεται ἐνταῦθα καὶ τοσοῦτον βρχχὺς καὶ σύντομός ἐστιν ἐν τοῖς πάλαι θρυλλομένοις Ἰσθμιακοῖς ὅσον οὐδαμοῦ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος τοιοῦτος πρῶστικται ². Διότι ἀμνημονεύτου; καταλείπει καὶ νεοῦς καὶ βωμοῦς καὶ ἄλλα ἀρχαῖα μνημεῖα. Αἰτίχ δὲ τούτου ἦν ἴσως ἡ κακὴ κατάρττασι; αὐτῶν καὶ φθαρὰ καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Παισιανὸς ἐπεσκέφθη τὸν Ἰσθμὸν καὶ λόγον· ἀνάξια ἐθεώρησεν αὐτά ³. Ὅτι δὲ ὑπῆρχον τοιαῦτα, διαρρήδην μαρτυρεῖται ὑπὸ λιθίνης ἐπιγραφῆς, μεταγενετέρας τῆς ἐποχῆς τοῦ Παισιανίου, καθ' ἣν πρότερον καταστρῆντα ἐκ σεισμῶν καὶ τῆς πολυχρονιότητος, ἀνακινίσθησχν ὑπὸ τινος ἀρχιερέω; τῆς νέας (Ῥωματικῆς) Κορίνθου, Πιπλίου Αἰκινίου Πρίσχνου Ἰουβεντιανοῦ ⁴, ἣ καὶ νέχ τινὰ ὑπ' αὐτοῦ ὠκοδομήθησαν, περὶ ὧν κατωτέρω γενήσεται λόγος.

1 Τῶν μὲν ἀρχαίων ἱστοροῦνται γράψαντες περὶ τῶν Ἰσθμίων ὁ Μουσατος (Σχολ. Ἀπολλων. τοῦ Ῥοδ. ἐν Ἀργοναυτ. III, 4240. «Μουσατος δὲ ἐν τῷ περὶ Ἰσθμίων») καὶ Πατροκλῆς ὁ Ἀκαδημαϊκός, σύγχρονος τοῦ Σενοκράτου; (Πλουταρχ. Συμπ 5, 3, 3). Πρὸς τούτοι; δὲ καὶ Εὐαηλὸς ἐν τῇ Κορινθίᾳ συγγραφῇ (Παισιαν. 2, 1, 1), ἐπραγματεύθη καὶ περὶ τῶν Ἰσθμίων τῶν δὲ νεωτέρων εἰδικῶς ἔγραψε περὶ τῶν Ὀλυμπίων, Ἰσθμίων, Νεμφῶν καὶ Πυθίων Krause s. 465-207.

2 Curtius Pelepon. I. s. 544. «Pausanias ist an keinem der berühmteren Orte von Hellas in seinem Berichte so karg und düstig, wie auf dem Isthmos, und nirgends weniger im Stände von der Fülle der alten Denkmäler einen Begriff zu geben».

3 Beulé Pelepon. p. 466. «quoique Pausanias ne cite que ces temples il y avait cependant dans l'hieron de Isthme d'autres monuments fort anciens, que leur état de dégradation lui fit juger peut-être indignes d'attention».

4 Krause die Pyth. Nem. Isthm. s. 169. «Wichtig ist eine spätere Inschrift über mancherlei Einrichtungen auf dem Schauplatze der Isthmischen Spiele in der späteren Zeit». Beulé p. 467. «Ruines par les tremblements de terre et par le temps, ils furent restaurés, à une époque postérieure au voyage de Pausanias, par le grand prêtre».

Ποσειδώνιον.— Ὑπὸ τὸ ὄνομα Ποσειδώνιον καὶ Ποσειδίων ἐκάλουν οἱ ἀρχαῖοι πολυάριθμα ἀκρωτήρια, ἱερὰ καὶ ναοὺς ἀφιερωμένους τῷ θαλασσίῳ θεῷ Ποσειδῶνι, ἐν τοῖς ἐπισημοτάτοις τῶν ὁποίων κατελέγετο καὶ ὁ ἐν τῷ Ἴσθμῷ ἰδρυθεὶς πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ναὸς, ὃς καίπερ μικρότερος τῶν μεγάλων ἑλληνικῶν ναῶν, οὐχ ἦττον ὅμως ἐφημιζέτο ὡς ἐπιτημότατος διὰ τὰ ἐν τῷ περιβόλῳ αὐτοῦ ἰδρυθέντα πολυάριθμα καὶ πολύτιμα ἱερὰ καὶ ἀγάλματα ¹. Ἀλλὰ τοῦ τοῦ Ἴσθμοῦ ἀκριβῶς ἔκειτο ὁ τε ναὸς καὶ τὰ λοιπὰ ἱερὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Πυρραίου ἀναγκασθέντα, ἐκ τῆς περὸς τὴν καταστροφῆς τοῦ ἐδάφους ἀποβάνει δύσκολον νὰ ὀρισθῇ. Διότι ἐν τῇ ὑποτιθεμένη περιοχῇ αὐτῶν οὐδὲν ἄλλο βλέπει τις σήμερον εἰ μὴ πολλὰ ἐρείπια, τὰ ὁποῖα ἐκ τειχεῶν καὶ ἄλλων καταστροφῶν οὕτως ἀτάκτως συνεσωρεύθησαν, ὥστε ἀνευ τεκτικῆς τοῦ ἐδάφους ἀνασκαφῆς ἀποβάνει ἀδύνατον νὰ ἀνακλύψῃ τις καὶ ἕρση ἀκριβῶς τῆς θέσεως τῶν διαφόρων οἰκοδομημάτων, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀφιερωμένα τῷ Ποσειδῶνι καὶ τῷ Παλαίμονι καὶ προωρισμένα ἐξ ἐλῶς μὲν διὰ τὴν τελευτὴν τῆς περιωνύμου πικνηγύρωος τῶν Ἰσθμίων, ἐξ ἐτέρου δὲ καὶ διὰ τὴν ὑποδοχὴν τῶν ἀπείρων ξένων, οἵτινες πανταχόθεν συνέρχον ἐνταῦθα διὰ τὴν λατρείαν τοῦ Ποσειδῶνος ².

Ἐν τῷ κέντρῳ ὅμως πάντων τούτων τῶν οἰκοδομημάτων ἀπετέλει ὁ ναὸς τοῦ Ποσειδῶνος. Οὗτος δὲ κατὰ τὰς μακρῦρας τῶν πρὸ τριῶν αἰώνων περιηγηθέντων τὸν Ἴσθμῶν ³, ὅτε καταρκεστέρα ὑπῆρχον τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ καὶ τῶν περικειμένων οἰκοδομημάτων, καὶ κατὰ τὴν διαβεβαίωσιν τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν, ἔκειτο πρὸς νότον τοῦ Σχοινοῦντος (Καλαμακίου) πρὸς τὴν ἀνατολικὴν ἀκρὴ τῶν Ἰσθμίων τειχῶν, ἀπέχων 1 1/2—2 ὠρῶν ἀπὸ τῆς ἀρχαίας Κορίνθου καὶ μίαν περίπου ὥραν ἀπὸ τῆς μετὰ τοῦ Σχοινοῦντος καὶ τῶν Κεγχρεῶν ἐκτεινομένης παραλίης ⁴. Ἐν τῇ ὑψηλῇ ταύτῃ καὶ ἐπιπέδῳ περιοχῇ τοῦ Ποσειδωνίου διεκρίνοντο ὁ περίβολος τοῦ ναοῦ, ἔχων σχῆμα τετραπλεύρου καὶ ὀλίγον τι μακροτέρην πρὸς τὴν θάλασσαν τὴν βόρειον πλευρὰν καὶ διὰ τειχῶν καὶ φρουρίων καλῶς ὠχυρωμένος ἐκ τῶν τεσσάρων πλευρῶν, ὧν ἡ βόρειος ἀπετελεῖτο ἐκ τῆς γραμμῆς τῶν τειχῶν τοῦ Ἴσθμοῦ τῆς πρὸς νότον τοῦ Διόλου παραλλήλῳ; ἐκτεινομένης.

1 Παιτρ. 2, 7. «Τῷ ναῷ δὲ ὄντι μέγιστος οὐ μέγιστος». Curtius I. s. 541. «Der Festempel des Isthmischen Poseidon gehörte nicht zu den grösseren Tempelgebäuden der Griechen; Innerhalb seines Bezirks aber war ohne Zweifel der bedeutendste».

2 Bursian Geograph. II. s. 20.

3 Gell. Min. of Græc. Dodwell ὡσαύτως Biouet, expédition scientifique en Morée. Chandler, Leake Morea III. s. 285. 797. Prokesch Denkwürdig. II. s. 326. 712. Boblaye Rech. p. 37. Clark Peloponnesus p. 42-60. Brandis Mitth. I. s. 498. Fiedler Reise s. 235. καὶ ἄλλοι πολλοί, ὡς Chateaubriand Itinér. de Paris à Jérusalem p. 91. Cellarius orb. ant. II, 43, p. 1174.

4 Beulé Peloponn. p. 462. «Après une heure et demie de marche, on arrive de Corinthe au Posidonium ou Hieron de l'isthme; il est situé à peu de distance du Golfe Saronique et du Schoenas». Krause Pyth. Isthmien p. 467. 8.

Ἐν δὲ τῇ ἀνατολικῇ πλευρῇ ὑπῆρχεν ἡ κυρία εἴσοδος εἰς τὸν περιβόλου, δεξιὰ τοῦ ὁποίου ἦγεν εἰς τὸν ναὸν ἡ ἐπίσημος ὁδὸς, ἔχουσα ἐν μὲν τῇ μιᾷ πλευρῇ ἀγάλματα ἀθλητῶν νικησάντων ἐν τοῖς Ἰσθμίοις, ἐν δὲ τῇ ἑτέρῃ λαμπρὰν καὶ κωνοεικὴν δένδρστοιχείαν ἐκ πιτύων ¹. Ἐν τέλει δὲ τῆς οὕτω κατακεκοσμημένης εἰσόδου ἦτοι ἐν τῷ προνάῳ ὑπῆρχον δύο ἀγάλματα τοῦ Ποσειδῶνος, ἐν τῆς Ἀμφιτρίτης καὶ ἐν τῆν θεῶν Θάλασσαν παρρηστών, πάντα χαλκίνα ². Ἐπὶ δὲ τοῦ ναοῦ, δεξιὰ πηλοτάκτα ἦν δωρικὸς ὄρθρος ³, ἐτήκεται Τρίτωνες χαλκοὶ ὡς ἀκρωτήρια καὶ ἐντὸς τοῦ ναοῦ ὑπῆρχον πολλὰ καὶ λαμπρὰ ἀμεινώματα τοῦ περιωνύμου Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ ἦτοι τέσσαρες ἵπποι ἐπίχρυτοι μετ' ἑλεφαντίνων δαπλῶν, δύο Τρίτωνες χρυτοὶ καὶ ἑλεφάντινοι ἀπὸ τῶν μηρῶν καὶ ἐπὶ τοῦ ἄρματος ἡ Ἀμφιτρίτη καὶ ὁ Ποσειδῶν, καὶ ὁ Παλαίμων παρὶς ὀρθῆς ἐστάμενος ἐπὶ δεξιῆς πάντες χρυσελεφάντινοι ⁴. ἐν δὲ τῷ μέσῳ τῆς βάσεως, ἐφ' ἧς τὸ ἄρμα ἐστηρίχτετο, ἡ Θάλασσα προτοποποιημένη ἀπεικονίζετο κρατούσα τὴν Ἀφροδίτην παῖδα, ἐκατέρωθεν τῆς ὁποίας ἀπεικονίζοντο αἱ Νηρηίδες ⁵. τὰ δὲ λοιπὰ ἀγάλματα, ἅπερ ἐκόσμουσαν τὸν ναὸν, ἦσαν τῆς Γαλιήνης, τῆς Θελάσσης, ἵππος ἀπὸ τοῦ στήρσου ἔχων σχήμα κήτους, ἡ Ἴνώ, ὁ Βελλεροφόντης καὶ ὁ Πήγασος ἵππος· καὶ ἐν τῷ βῆθρῳ ἦσαν ἀπειργασμένοι οἱ τοῦ Ποσειδῶνος υἱοὶ καὶ οἱ τοῦ Τυνδάρεω λατρευόμενοι ὡς Σωτήρες τῶν νεῶν καὶ τῶν ναυτιλλομένων ἀνθρώπων ⁶. Τοιαῦτα μὲν καὶ τοιαῦτα καλῶς λιτεχνικὰ ἔργα καὶ μνημεῖα ὑπῆρχον ἐντὸς τοῦ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος·

Ἄριστότερον δὲ τοῦ ναοῦ τούτου ἐντὸς τοῦ περιβόλου ὑπῆρχε δεύτερος

1 Πausan. 2, 7. «Ἐλθόντι δὲ εἰς τὸν Θεοῦ τὸ ἱερόν τοῦτο μὲν ἀθλητῶν νικησάντων τὰ ἱεθία ἐστάμενοι εἰκόνας, τοῦτο δὲ πιτύων δένδρα ἐστὶ πεποιημένα ἐπὶ στοῦχου, τὰ πολλὰ εἰς εὐθὺς αὐτῶν ἀνέκοντα». Στράβ. 8, 380. «Ἐπὶ δὲ τῷ ἴσθμῳ καὶ τὸ τοῦ Ἰσθμίου Ποσειδῶνος ἱερόν ἄλλοι πιτυῶσαι συνειρήεις, ὅπου τὸν ἀγῶνα τῶν Ἰσθμίων Κορίνθιοι συνετέλουσαν».

2 Πausan. 2, 7. «Καὶ ἀγάλματα ἐστὶν ἐν τῷ προνάῳ, δύο μὲν Ποσειδῶνος, τρίτον δὲ Ἀμφιτρίτης, καὶ Θάλασσα, καὶ αὕτη χαλκῆ».

3 Τοῦτο εἰκάζεται ἔκ τινος τμήματος δωρικής στήλης εὐρείσεως ἐν τοῖς ἱερείοις κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Beulé p. 464 Πausan. ἀπόθ. «τῷ ναῷ δὲ ὄντι μέγεθος οὐ μείζον· ἐπίσθηκασι Τρίτωνες χαλκοί».

4 Πausan. 2, 7-8. «Τὰ δὲ ἔξωθεν ἐφ' ἧμιν ἀνέθηκον Ἡρώδης Ἀθηναῖος, ἵππους τέσσαρας ἐπιχρῶσας· πλὴν τῶν ὀπλῶν ὅπλα δὲ σφίσις εἰσιν ἐλέφαντος· καὶ Τρίτωνες δύο παρὰ τοῦ ἱεροῦ· εἰς χρυσοὶ τὰ μετ' ἑξῆς ἑλεφαντος· καὶ οὗτοι. Τῷ δὲ ἄρματι Ἀμφιτρίτη καὶ Ποσειδῶν ἐπειστήκασι, καὶ παρὶς ὀρθῆς ἐστὶν ἐπὶ δεξιῆς ὁ Παλαίμων ἐλέφαντος· δεξιὰ καὶ χρυτοὶ καὶ οὐδοὶ πεποιημένα. Φίλοστρατος. 6. σοφοί. 2, 1, 9. «Καὶ τὰ ἴσθμοι, ἀγάλματα, ὅτι τοῦ Ἰσθμίου κολλασσῆς· καὶ ὁ τῆς Ἀμφιτρίτης, καὶ τὰλλα, ὧν τὸ ἱερόν ἐπέπλησεν, οὐδὲ τὸν τοῦ Μελαίεργου περιβόλου δεξιῆς».

5 Ὁ αὐτὸς ἀπόθ. «Τῷ βῆθρῳ δὲ, ἐφ' οὗ τὸ ἄρμα, μέση μὲν ἐπειργασταὶ Θάλασσα ἀνέχουσα Ἀφροδίτην παῖδα, ἐκατέρωθεν δὲ εἰσιν αἱ Νηρηίδες καλούμεναι».

6 Ὁ αὐτὸς ἀπόθ. «Τοῦ Ποσειδῶνος δὲ εἰσιν ἐπειργασμένοι τῷ βῆθρῳ καὶ οἱ Τυνδάρεω δαίτες· οἱ δὲ σωτήρες· καὶ οὗτοι νεῶν καὶ ἀνθρώπων εἰσὶ ναυτιλλομένων· τὰ δὲ ἄλλα ἀνέθηκασι Γαλιήνης ἄγαμα καὶ Θελάσσης, καὶ ἵππος εἰκασμένος κῆται τὰ μετὰ τὸ στήρσον, Ἴνώ τε καὶ Βελλεροφόντης καὶ ὁ ἵππος ὁ Πήγασος».

νκός μικρότερος, ἰδρυθείς πρὸς τιμὴν τοῦ Παλαίμονος, ἐντὸς τοῦ ὁμοίου ὑπάρχον ἀγάλματι τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Λευκοθέας καὶ αὐτοῦ τοῦ Παλαίμονος. Ὁ δὲ νκός οὗτος ἦν κυκλικὸς μετὰ θόλου, ἐπὶ τεσσάρων δωρικῶν κίωνων ἐρειδωμένου καὶ μετὰ δελφίνων ὡς ἀρωτηρίων κεκοσμημένου¹. Πλασίον δὲ τούτου ὑπῆρχεν ἄλλο ἱερὸν, Ἄδυτον καλούμενον καὶ χρησιμεύον ὡς ὑπόγειον θυσιαστήριον καὶ ἐστικτήριον, ἐν ᾧ ποτε ἐκρύφθη ὁ Παλαίμων κατὰ τὴν προχόσιν. Ὅστις δὲ τῶν Κορινθίων ἢ ξένων ἤθελεν ἐμάσθῃ ἐπιόρα ἐνταῦθα, δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποφύγῃ τὴν τῆς ἐπιόρας τιμωρίαν². Ἐκτὸς δὲ τῶν νκῶν καὶ ἱερῶν τούτων ὑπῆρχον ἐν τῷ αὐτῷ περιβόλῳ καὶ ἄλλα μνημεῖα, ὧν ἀπλὴν ἀνγγραφήν καὶ οὐχὶ περιγραφὴν ποιεῖται ὁ Παυσανίας, ὡς ἀρχαῖον ἱερὸν, ὀνομαζόμενον βωμός τῶν Κυκλώπων, ἐφ' οὗ ἔθουον οἱ ἄνθρωποι τοῖς Κύκλωσι, τάφοι τοῦ Σίσυφου καὶ Νηλέως· διότι οὗτος ἀφικόμενός ποτε εἰς Κόρινθον καὶ νοσήσας ἐτελεύτησε καὶ ἐτάφη ἐν τῷ Ἴσθμῳ· ὁ δὲ Σίσυφος ἀπεποιήθη νὰ δηλώσῃ τῷ Νέττηρι τὸν τάφον αὐτοῦ, ἐτάφη δὲ ἐν τῷ Ἴσθμῳ καὶ τὸν τάφον αὐτοῦ ὁλόχοι τῶν Κορινθίων ἐγίνωσκον³.

Ἄλλ' εἰ καὶ ταῦτα μόνα ἀνγγράφει ὁ Παυσανίας, οὐχ ἤττον ὁμοίως ὑπῆρχον ἐν τῷ περιβόλῳ ἐκεῖνῳ καὶ ἄλλα πολλὰ ἀρχαῖα μνημεῖα, ἅπερ ἴσως φησὶν ἔκ τῆς πολυχρονιότητος καὶ ἄλλων κακαστροφῶν ἔκρινεν ἀνάξια μείλας. Ἐκ πάντων δὲ τῶν μνημονευθέντων ναῶν καὶ ἱερῶν οὐδὲ ἕχνος φαίνεται σύμμερον ἐν τῇ περιοχῇ ἐκείνῃ, ἀλλ' ἀπλῶς μόνον δύναται τις νὰ ἀνγνωρίσῃ τὴν περιοχὴν τοῦ περιβόλου, ὅστις μετὰ τῶν τειχῶν αὐτοῦ καὶ τῶν πύργων ἀπετέλει ἰσχυρὸν ἔρυμα τοῦ Ἴσθμοῦ, οὗ τὸ ΒΑ τεῖχος ἐταυτίζετο μετὰ τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ τείχους τοῦ περιβόλου⁴.

Ὅτι δὲ πράγματι ὑπῆρχον τοιαῦτα, καὶ ὅτι ταῦτα ἀκολούθως ἀνωκοδομήθησαν καὶ ἄλλα προσέτι νέα ἐκτίσθησαν ἐντὸς τοῦ περιβόλου, περὶ τούτου ὑπάρχει ἀξιοπίστος μαρτυρὶα ἐπιγραφῆς, ὡς προείρηται, ἀναγομένης εἰς τὸν τρίτον μ. Χ. αἰῶνα⁵, ἐξ ἧς βεβαιούεται ὅτι ὁ Ἰουβεντιανὸς

¹ Παυσαν. 2, 9, 1. «Τὸ περιβόλου δὲ ἐστὶν ἐντὸς Παλαίμονος ἐν ἀριστιρᾷ ναός, ἀγάλματα δὲ ἐν αὐτῷ Ποσειδῶν καὶ Λευκοθέα καὶ αὐτὸς ὁ Παλαίμων».

² Ὁ αὐτός. «Ἔστι δὲ καὶ ἄλλο Ἄδυτον καλούμενον, κάθοδος ἐς αὐτὸ ὑπόγειος, ἐνθα δὲ τὸν Παλαίμονα ἐκρύφθη· φασὶν δὲ ὅτι ἐνταῦθα ἡ Κορινθίων ἢ ξένος ἐπιόρα ὁμοίη, οὐδάρια ἐστὶν οἱ μηχανὴ διαφυγεῖν τοῦ ὄρκου». Corp. Inscr. gr. n. 1404. Millin Gal. Mythol. IX, 402.

³ Παυσαν. 2, 2, 2. «Καὶ δὲ ἱερὸν ἐστὶν ἀρχαῖον, Κυκλώπων καλούμενος βωμός, καὶ θύουσιν ἐπ' αὐτῷ Κύκλωσι. Τάφος δὲ Σίσυφου καὶ Νηλέως, καὶ γὰρ Νηλεὶς ἀφικόμενος ἐς Κόρινθον νόσῳ τελευτήσασαι καὶ περὶ τὸν Ἴσθμον ταφῆναι. . . Νηλεὶς μὲν γὰρ οὐδὲ Νέττηρι ἐπιφίχθηται τὸ μνημαὶ ὑπὸ Σίσυφου φησὶ. . . Σίσυφος δὲ ταφῆναι μὲν ἐν τῷ Ἴσθμῳ, τὸν δὲ οἱ τάφον καὶ τῶν ἱερῶν αὐτοῦ Κορινθίων ὀλίγοι· εἶναι τοὺς εἰδότες».

⁴ Clark Peloponnesus p. 47. Bursian Geogr. II, s. 21.

⁵ Corp. Inscr. gr. n. 1104. Bœckh αὐτόθι. «Aetas tituli incerta; nec tamen mihi videtur Hadrianum vel Antoninos superare, quorum sæcula hæc scripturae forma usitatissima in Graecia fuit». Περί δὲ τῆς ἐπιγραφῆς; b Beulé (p. 467) ἐπιφέρει τὰ ἑξῆς: «Toutes ces

ἀρχιερέων· διὰ βίου, Ῥωμαῖος μὲν πολίτης, Κορίνθιος δὲ τὸ γένος, κατασκευάσκειν ἐν τῷ περιβόλῳ καὶ ἐν τῷ Ἴσθμῳ διαφόρους ναοὺς 1) τοῦ Ἥλιου μετὰ τοῦ ἐν αὐτῷ ἀγάλματος καὶ τοῦ περιβόλου 2) τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Κόρης 3) τοῦ Διονύσου 4) τῆς Ἀρτέμιδος μετὰ τῶν ἐν αὐτοῖς ἀγχιματίων καὶ περικοσμημάτων καὶ προνάων 5) τῆς Εὐετηρίας 6) τῆς Κόρης καὶ 7) τοῦ Πλούτωνος 1. Ἔτι δὲ ἐποίητε καταλύματα τῶν παντρχόθεν τῆς οἰκουμένης ἀρικνουμένων ἀθλητῶν, τὴ Παλαμιόνιον μετὰ τῶν κοσμημάτων, τὸ ἐγκαιστήριον, τὴν ἱερὰν εἴσοδον, τοὺς βωμοὺς τῶν πατρίων θεῶν μετὰ τοῦ περιβόλου καὶ τοῦ προνάου καὶ τοὺς ἐγκριτηρίους οἴκους, ἤτοι θηλάμους, ἐν οἷς ἐδοκιμάζοντο καὶ ἐρίνοντο οἱ ἀθληταί 2.

Στάδιον καὶ θέατρον. — Καὶ ταῦτα μὲν ἦσαν ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ ἱεροῦ Ποσειδῶνος. Ὁ τόπος ὅμως, ἐν ᾧ ἐτελοῦντο οἱ πολυθρόλληται ἀγῶνες τῶν Ἰσθμίων ἐκεῖτο οὐχὶ ἐντὸς τοῦ περιτεταγμένου περιβόλου, ἀλλ' ἐκτὸς αὐτοῦ καὶ ὠρισμένως πρὸς νότον ἦν τὸ στάδιον ἐν δεξιᾷ τῆς ἀπὸ Κορίνθου εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τὸν Σχοινοῦντα ἀγοῆσης ὁδοῦ, περὶ τοῦ ὁποῖου δύο μόνον λέξεις ἀναφέρει ὁ Πausανίας 3, καὶ οὐδὲν πλέον, ἐξ ὧν δηλοῦται καὶ ἡ ὑπερξὺς αὐταῦ καὶ ἡ κατακόσμησις μετὰ ἑδρῶν ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, ὅπερ βραδύτερον περιεκοσμήθη μετὰ στοᾶς περιεχούσης θηλάμους θολωτοῦς 4. Οὐχ ἤττον ὅμως οἱ νεώτεροι ἀνεκάλυψαν καὶ τὴν θέσιν καὶ τὸ σχῆμα αὐτοῦ 5. Πολλὴ δὲ δυσκολωτέρα ἦν ἡ εὕρεσις τῆς θέσεως τοῦ ὑπὸ τοῦ Πausανίου μνημονευομένου θεάτρου, καθ' ὅσον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνας πρὸς Ἴδρυσιν θεάτρου ἐξέλεγον θέσεις ὑψηλάς, εὐκέρους, φωτεινάς καὶ λαμπρὰν ἐχούσας θέσιν καὶ εἰς τὰ φυσικὰ

magnificences sont consignées dans une inscription précieuse qui se voyait encore sur les lieux au siècle dernier, et qui a été transportée depuis au musée de Verone.

1 Corp. Inscr. n. 113 p. 573. 574. «Καὶ τοῦ Ἥλιου τὸν ναόν καὶ τὸ ἐν αὐτῷ ἄγαλμα καὶ τὸν περιβόλον, τὸν τε περιβόλον τῆς ἱερᾶς νῆας καὶ τοῦ ἐν αὐτῇ ναοῦ Δήμητρος καὶ Κόρης, καὶ Διονύσου καὶ Ἀρτέμιδος σὺν τοῖς ἐν αὐτοῖς ἀγάλμασι καὶ προκοσμήμασι καὶ προνάοις ἐκ τῶν ἰδίων ἐποίησε, καὶ τοὺς ναοὺς τῆς Εὐετηρίας καὶ τῆς Κόρης καὶ τὸ Πλουτωνίου καὶ τὰς ἀναβάσεις καὶ τὰ ἀναλήματα ὑπὸ σεισμῶν καὶ παλαιότητος διαλελυμένα ἐπεκαύσας».

2 Corp. Inscript. gr. n. 445. p. 573. «Τὰς καταλύσεις τοῖς ἀπὸ τῆς οἰκουμένης ἐπὶ τὰ Ἴσθμια παραγενομένοις ἀθληταῖς κατασκεύασεν ὁ αὐτὸς καὶ τὸ Παλαμιόνιον σὺν τοῖς προκοσμήμασι καὶ τὸ ἐγκαιστήριον καὶ τὴν ἱερὰν εἴσοδον καὶ τοὺς τῶν πατρίων θεῶν βωμοὺς σὺν τῷ περιβόλῳ καὶ προνάῳ καὶ τοὺς ἐγκριτηρίους». Böckh αὐτόθι. «Καταλύσεις sunt deversoria... Ἐγκριτηρίοι οἴκοι sunt cubicula, ubi athletae probantur et judicatur de admitteendis illis». Perizon. ad Aelian. V. H. IV, 9. Böckh Pindar. Explicat. p. 201. Maffei Mus. Veron. p. XXXIX. Spon. itin. p. 225.

3 Pausan. 2, 7. «Θεῖας δὲ αὐτόθι· ἄξιον ἔστι μὲν θεάτρον, ἔστι δὲ στάδιον λίθου λευκοῦ».

4 Bursian. Geogr. II. s. 21. «Die eigentlichen Anlagen für die Spiele lagen ausserhalb des ummauerten Bezirkes: etwas gegen Süden zur Rechten der von der Stadt herkommenden Strasse, das wenigstens zur Zeit des Pausanias mit Sitzen aus weisem Marmor geschmückte, noch später von einer Säulenhalle mit gewölbten Gemächern umgebene Stadion».

5 Clark Peloponnesus p. 49-51. Beulé p. 462.

ταῦτα πλεονεκτήματα προσετίθετο ἡ τέχνη αὐτῶν καὶ ἡ κατακόσμησις πρὸς τέρψιν τῶν θεατῶν ¹. Ἐνθα δὲ δὲν ὑπῆρχε τοιαύτη θέσις, ὡς ἐν τῷ Ἴσθμῳ, ἐπαχείρουν νὰ ἀναστατώσωσι τὸ ἔδαφος, νὰ ἀνεγείρωσι τεχνητὸν ὄρος καὶ νὰ ἐπιχειρήτωσι γιγαντικὰ ἔργα μᾶλλον ἢ νὰ ταφῶσιν ἐν τινι βυθῷ λάκκῳ, ἐξ οὗ ποτε ὁ Αἰῶς καὶ ἡ Ἀντιγόνη μάτην ἐζήτησαν νὰ εἶδωσι τὸ ἀγλὰν τοῦ ἡλίου φέγγος ἵνα ἀποσιτίωσιν αὐτῷ τὸν τελευταῖον ἀποκαταρισμὸν ². Ἐνεκα τούτου τὰ περισσότερα θεάτρα τῶν ἀρχαίων ἀπήτουν μεγάλας ἐργασίας πρὸς ἀνύψωσιν τοῦ ἔδαφους δι' ἐπιτορῆσεως χωμάτων, οἷον φαίνεται τὸ τῆς Μεγαλοπόλεως οἰκοδομηθέν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ θέσις τοῦ ἐν τῷ Ἴσθμῳ θεάτρου πρὸς δυσμάς τοῦ Ποσειδωνίου ἐν ἀποστάσει 100 περίπου βημάτων ³, ἐνθα φαίνονται τὰ εἰρήπια αὐτοῦ, λίαν χαμηλὴ ἐστὶ καὶ οἰοεὶ φυσικὸς τις λάκκος, διὰ τοῦτο ἀποθίβει ἀδύνατον νὰ πιστεύσῃ τις ὅτι ἐν τῷ βυθῷ αὐτοῦ ᾠκοδόμησαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνας τὸ θεάτρον καὶ ἐπομένως τὸ ἐν τῷ Ἴσθμῳ πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς ἔργον ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς μᾶλλον ἢ ἑλληνικῆς καὶ τὰ ὑπολειφθέντα λείψανα αὐτοῦ ταῦτο μαρτυροῦσιν ⁴. ὁ Bursian δὲ (Geogr. II. p. 21.), καὶ εἴ τις ἄλλος ὑπολαμβάνει ὅτι πράγματι ἐνταῦθα ἦν τὸ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων οἰκοδομηθὲν θεάτρον καὶ ὅτι τὰ ὑπολειφθέντα λείψανα ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν Ῥωμαίων, οἵτινες ἀνεκαίνισαν αὐτό. Τίς δὲ τῶν δύο τούτων γνωμῶν ἀληθὴς ἐστὶ, μένει μοι ἀγνωστον, μὴ δυνηθέντι νὰ εὑρῶ ἀρχαίαν τινὰ μαρτυρίαν περὶ τούτου. Ὁ αὐτὸς δὲ Bursian ἀναφέρει αὐτόθι ὅτι Ἡρόδης ὁ Ἀττικὸς πρὸς τοὺς ἄλλοις ᾠκοδόμησεν ἐν τῷ Ἴσθμῳ ἐκτὸς τοῦ περιβόλου τοῦ Ποσειδωνίου καὶ ἐν ᾧδεῖον ⁵, ἄπρ φαίνεται μοι τέλειον ἐσφαλμένον. Διότι κατὰ τὴν ῥητὴν μαρτυρίαν τοῦ Φιλοστράτου ὁ Ἡρώ-

1 Beulé p. 562. «Le théâtre est moins aise à découvrir, tant est singulière sa position. On est accoutumé, en Grèce, à voir les théâtres adossés à une hauteur, inondés de lumière, commandant une vue étendue et choisie; la nature contribuait toujours de moitié avec l'art au plaisir des yeux».

2 Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. «A l'Isthme, au contraire, le théâtre est enseveli au fond d'un petit ravin, sans air, sans horizon. . . . Bouleverser le sol, élever une montagne factice, entreprendre les travaux les plus gigantesques leur fut venu plutôt à l'esprit que de s'enterrer dans un ravin où Ajax et Antigone eussent en vain cherché «la brillante lumière du soleil».

3 Clark Peloponn. p. 51. «About one hundred and fifty yards west of the Hierum are the remains of the theatre, consisting of rough stones, mortar, and a mass of small pebbles. It was faced with marble, like the Stadium. Spon, who visited the spot in 1676, speaks of les beaux restes d'un théâtre de pierre blanche, but neither he nor his companion Wheeler mentions the Stadium».

4 Beulé p. 463. «Pausanias, qui ne fait que nommer le théâtre de l'Isthme, ne dit pas s'il était d'époque grecque ou romaine. Les ruines parlent à sa place, et les constructions en brique, les fragments d'une colonne de marbre vert, sont des preuves irrécusables d'un travail romain».

5 Bursian Geogr. II s. 21. «In derselben Gegend wird wohl auch das von Herodes Attikos erbaute bedeckte Theater (Odeion) gestanden haben».

δης ὑποδόμησεν ἰσθίον οὐχὶ ἐν τῷ Ἴσθμῳ, ἀλλ' ἐν Κορίνθῳ¹. Ἄλλω: δὲ ἀδύνατον νὰ ὑποτεθῆ ὅτι ἄλλο μὲν ἐν τῷ Ἴσθμῳ, ἄλλο δὲ ἐν Κορίνθῳ ὑποδόμησεν ἰσθίον, ἀλλ' ἐν καὶ μόνον. Οὐδεὶς δὲ τῶν νεωτέρων μακροθενεὶ ἰσθίου ἐν τῷ Ἴσθμῳ².

Τούτου δὲ οὕτω τεθέντος ὡς ἀληθοῦς, εὐλόγως δύναται τις νὰ ἀπορήσῃ ὅτι, ἐν ᾧ ἐτελοῦντο ἐν τῷ Ἴσθμῳ πανελλήνιοι ἀγῶνες, οὐδεμίᾳ γίνεται μνεῖξ γυμνασίου καὶ ἵπποδρόμου³ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, οἵτινες ἀνεκπέσαστον μέρος τῶν ἀγῶνων καὶ πανηγύρεων ἐθεώρου τὸ γυμνάσιον καὶ τὸν ἵπποδρόμον ἢ τοῦλάχιστον τὸ πρῶτον, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τοῦ ἐν σφί ἱερᾷ Ἄλτει γυμνασίου τῶν Ὀλυμπίων. Πρὸς λύσιν τῆς ἀπορίας τῆς ἀναγκάζεται τις δυεῖν θάτερον νὰ ὑποθέσῃ ἢ ὅτι ὁ Πυθαγόρας ἐθεώρησεν ἀνάξιον λόγου τὸ ἐν τῷ Ἴσθμῳ γυμνάσιον καὶ κατέλειπεν αὐτὸ ἀμνημόνευτον, ἢ ὅτι ὡς τοιοῦτον ἐχρησίμευε τὸ γυμνάσιον Κράνειον, ἔπειτα ὁ περιάνυμος κυνικὸς φιλόσοφος Διογένης ἐποίησε τὰς διατριβὰς, ἢ καὶ αὐτὸ τὸ τῆς πόλεως Κορίνθου, καίπερ ἀπέχον τοῦ Ποσειδωνίου, ἡδύνασθαι νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὰς προασηκῆταις τῶν ἀθλητῶν κατὰ τὴν εἰκασίαν τῶν νεωτέρων⁴ ὅπερ οὔτε νὰ βεβαιώσω οὔτε νὰ ἀποκρούσω δύναμαι.

Ἀναθήματα ἐν τῷ Ἴσθμῳ. — Ἐν οἰκείῳ τόπῳ εἴρηται ὅτι κατὰ τὴν πρώτην τῶν τριῶν μυθολογικῶν παραδόσεων ἰδρυταὶ τῶν Ἴσθμίων ὑπῆρξαν δύο θεοὶ, ὁ Ποσειδῶν καὶ ὁ Ἥλιος, καὶ ὅτι ὁ πρῶτος ἐπικρατήσας, ἔμεινε προστάτης τοῦ Ἴσθμοῦ καὶ τῶν ἀγῶνων⁵. Πρῶτοι δὲ ἀγωνισθέντες ἐν αὐτοῖς ἀναφέρονται πολλοὶ τῶν ἀρχαίων ἥρωες οἷον ὁ Κάλαις, ὁ Κάστωρ, ὁ Ὀρφεύς, ὁ Ἑρκλῆς, ὁ Πολυδεύκης, ὁ Πηλεὺς, ὁ Τελαμών, ὁ Θησεύς, ὁ Φεῖθων καὶ ὁ Νηλεὺς. Ἐπιτὸς δὲ τούτων, ἀγωνισθέντων ἐν σπαρτίῳ, ἐν δρόμῳ, ἐν κισθάρῳ, ἐν περμασίῳ, ἐν πυγμαίῳ, ἐν πάλῳ, ἐν

¹ Φιλοστράτ. β. παρ 2, 1, 9. «Ἀξιόσθον δὲ λόγου καὶ τὸ ὑπορώπιον θέατρον, ὃ εἰδόμενον Κορίνθιοις, παρὰ πολὺ μὲν τοῦ Ἀθηνῶν, ἐν ὀλίγοις δὲ τῶν παρ' ἄλλοις ἐκαινουμένων, καὶ τὰ Ἴσθμοῦ ἀγάλματα.

² Curtius Peloponn. II. s. 531. «Etwas höher lag das Odeion, wahrscheinlich das Uerberde. kie Theater, wel bes Herodes Atticus nach der Art seines Odeums in Athen, . . . in Korinth hatte ausführen lassen» καὶ ἐν σελ 592. «Das Odeon ist wahrheitlich das Theater ὡς ὑπερῶπιον ἐρωμῆντ von Phil. vii. Soph. 236, 7». Καὶ ἐκ τούτων οὐδεμίᾳ ὑπολείπεται ἀμφιβολία ὅτι ἐνοεῖται τὸ ἐν Κορίνθῳ ἰσθίον καὶ οὐχὶ ἄλλο ἐν τῷ Ἴσθμῳ κείμενον.

³ Περὶ τούτου εἰκασία τις φέρεται παρὰ Πασσαν 6, 20, 19.

⁴ Krause Pyth. Isthmien p. 170. «Wohl aber konnte indess auch das alte Korinthische Gymnasium innerhalb der Stadt dienen». Περὶ δὲ τοῦ Κράνειου καὶ περὶ τοῦ ἐν τῇ πόλει Κορίνθῳ ἀρχαίου γυμνασίου διεξοδικῶς πραγματεύεται ὁ αὐτὸς ἐν τῷ ἑτέρῳ συγγράμματι «die Gymnastik u. Agonistik Th. I. s. 129. 130 u. Anmerk. 7.

⁵ Δίων Χρυσόστ. λογ. 37. «Τὸ μὲν οὖν τοῦ μύθου τε καὶ τοῦ λόγου τῆ δὲ κη συνάδον τρίτην ἐπὶ διςσασί χάρειν τὴν θεσπιφθὸν Σίβυλλαν παρακαλεῖ, τμηθὲ δὲ οἱ θεοὶ φωνὴν λαχούσα ἔδει μέγα μέγα—εὐδαίμων, τί τοι ἰδὲ, ὡς ἔλθεις ἀρχὴν, Ὀκεανὸς κόρης Ἐφραϊήθῃ ἔνθα Ποσειδῶν, . . . προῦθηκεν ἀγῶνα πρῶτος αὐ' ἡελίῳ, τιμὰς δ' ἠνέγκατο μόνος» καὶ γάρ τοι καὶ ἀγῶνα πρῶτον ἐνταυθοῖ τεθῆναί φησιν ὑπὸ τῶν δύο θεῶν.

δίωκοντες ἐν ὄπλοις, ἐν ἵπποδρομίῳ, ἐγένετο καὶ κατὰ θάλασσαν ἀμιλλὰ νῶν, καθ' ἣν ἐνίκησεν ἡ περιώνυμος Ἀργῶ καὶ μετὰ τὴν νίκην οὐδὲν ἄλλο ἐξέπλευσε πλέον, ἀλλ' ἀφιερῶθη ὑπὸ τοῦ Ἰάσονος τῷ Ποσειδῶνι μετ' ἐπιγράμματος ἐπιγεγραμμένου αὐτῇ·

Ἰσθμῶν. Ἀργῶ τὸ σκίφος εἶμι, θεῶ δ' ἀνέθικεν Ἰάσων.

κατὰ. Ἰσθμια καὶ Νεμίοις σταφόμενον πίτυριν. 1

«Τοῦτό ἐστι τὸ πρῶτον ἐν τῷ Ἰσθμῷ γενόμενον ἀνάθημα ἐν τῇ μυθολογικῇ ἐποχῇ. Ἐν δὲ τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις μνημονεύει ὁ τῆς ἱστορίας πατρὸς Ἡρόδοτος, ὅτι οἱ Ἕλληνες μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν διανεμύμενοι τὰ λαφύρα τῶν Περσῶν εἰς τοὺς θεοὺς, ἐκ τῶν τριῶν Φοινισσῶν τριήρων τὴν μὲν ἀνέθηκον τῇ Σουινιάδι Ἀθηνᾶ εἰς τὸ Σούνιον, τὴν δὲ δευτέρω τῷ Αἰάντι εἰς τὴν Σαλαμῖνα καὶ τὴν τρίτην τῷ Ποσειδῶνι εἰς τὸν Ἰσθμῶν, τὴν ἑκατὴν καὶ αὐτὸς ὁ Ἡρόδοτος εἶδεν ἀνακειμένην τῷ θεῷ.¹ Μετὰ δὲ τὴν διανομὴν τῶν λαφύρων οἱ Ἕλληνες ἐπλευσαν εἰς τὸν Ἰσθμῶν, ἕως βραδύσας τὸν ἄριστον καὶ ἀξιώτατον ἀναδειχθέντα ἐν τῇ ναυμαχίᾳ καὶ οἱ στρατηγοὶ αὐτῶν ἐψηροφόρον ἐν τῷ βωμῷ τοῦ Ποσειδῶνος πρὸς διάκρισιν τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου ἀναδειχθέντος,² ὅτε συνέβη τὸ γνωστὸν ὅτι ἕκαστος ἐκυτὸν ἔκρινε πρῶτον καὶ δεύτερον τὸν Θεμιστοκλέα.³

«Ἐκτὸς μὲν τὰ δύο πλοῖα εἰσι, τὰ πρῶτα ἐν τῷ Ἰσθμῷ γενόμενα ἀναθήματα τῷ Ποσειδῶνι. Μετὰ δὲ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην καὶ νίκην τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν ἐκ τῶν λαφύρων ἀνέθηκον τῷ μὲν ἐν Δελφοῖς θεῷ χρυσοῦν τρίποδα, τῷ δὲ ἐν Ὀλυμπίᾳ θεῷ δεκάτην χαλκοῦν ἀνδριάντα, τὸν μὲγαν θεὸν Δία παριστῶντα καὶ τῷ ἐν Ἰσθμῷ ἐναλίῳ θεῷ Ποσειδῶνι ἐπέταπηχύν χαλκοῦν ἀνδριάντα.⁴

Ἐν δὲ τῷ Πελοποννησιακῷ πολέμῳ οἱ Ἕλληνες ἀνέθηκον καὶ ἐν τῷ Ἰσθμῷ στήλας τῶν μετὰ τὸ Ἀθηναίων καὶ Λακεδαιμονίων γενομένων

1 Ἐνταῦθα παρατηρεῖ τὸ ἐπίγραμμα διατηρήσας Χρυσόστομος. «Ὅπου δὲ θεοὶ ἀγωνοθετοῦσιν, ἡμίθεοι δὲ νικῶσι καὶ νικῶνται, ἀνακαύεται δὲ Ἀργῶ, τίνα τούτους τόπον καλλίω ἔχειραι ἠδύνατο αὐτὸς ὁ Δαΐδαλος πτεροῖς κοπτόμενος».

2 Ἡρόδοτος, 8, 121. «Πρῶτα μὲν νῦν τοῖσι θεοῖσι ἐξέλιον ἀκροθίνια ἄλλα τε καὶ τριήρεις τριῶν Φοινισσῶν, τὴν μὲν ἐς Ἰσθμῶν ἀναθῆναι, ἥπερ ἔτι καὶ ἐς ἐμὲ ἦν, τὴν δὲ ἐπὶ Σούνιον, τὴν δὲ τῷ Αἰάντι αὐτοῦ ἐς Σαλαμῖνα».

3 Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. «Μετὰ δὲ τὴν διαίρεσιν τῆς λείας ἔπλευον οἱ Ἕλληνες ἐς τὸν Ἰσθμῶν ἀριστὰ δύναντες τῷ ἀξιώτατῳ γενομένῳ Ἑλλήνων ἀνὰ τὸν πόλεμον τούτου, ὡς δὲ ἀπρόκομοι οἱ στρατηγοὶ διανεμόντο τὰς ψήφους ἐπὶ τῷ Ποσειδῶνι τῷ βωμῷ, τὸν πρῶτον καὶ δεύτερον κρίνοντες ἐκ πάντων».

4 Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. «Ἐνταῦθα πᾶς τις αὐτῶν ἐκυτὸν ἔτιθετο τὴν ψήφον, αὐτὸς ἑαυτοῦ δοκίμων ἄριστος γενέσθαι, δεύτερα δὲ οἱ πολλοὶ συνεξέπιπτον Θεμιστοκλέα κρίνοντες».

5 Ἡρόδοτος, 9, 81. Συμφορήσαντες δὲ τὰ χρήματα καὶ δεκάτην ἐξελόντες τῷ ἐν Δελφοῖς θεῷ, ἀπ' ἧς ἐρίπουε ὁ χρύσεος ἀνέστη. . . καὶ τῷ ἐν Ὀλυμπίᾳ θεῷ ἐξελόντες, ἀπ' ἧς δεκάτην χαλκοῦν Δία ἀνέθηκον, καὶ τῷ ἐν Ἰσθμῷ θεῷ, ἀπ' ἧς ἐπέταπηχύν χαλκοῦν Ποσειδῶνι ἐξέλιοντα».

σπονδῶν καὶ ὄρωι, πρὸς Ἀσράλειαν τῆς δικτηρήτειος αὐτῶν ¹. Ἐκτὸς δὲ τούτων ὑπῆρχον ἐν τῷ Ἴσθμῳ καὶ τὰ ἀγάλματα πάντων τῶν νικησάντων καὶ στεφανωθέντων ἐν τοῖς Ἴσθμίοις, οὓς ἐξέμνησεν ὁ μέγας αἰοιδὸς Πίνδαρος ², καὶ ἄλλα διέτριξα ἀνεθήματα ὑπὸ δ' ἀφόρωι ἀνθρώπων, μεγάλων καὶ μικρῶν, πλουσίων καὶ πτωχῶν ἀπειρωθέντα τῷ Ποσειδῶνι κατὰ τὴν μακροχρόνιον διάρκειαν τῶν Ἴσθμίων.

Λατομεῖα καὶ τάφοι. — Προηγουμένως εἰρήται ὅτι τὸ ἔδαφος τοῦ Ἴσθμοῦ ἐστὶ πετρῶδες, δριτῶδες καὶ λερῶδες καὶ ὅτι σπυρίως ἀπαντᾷ τις στρώμα γῆς ἐνιαχοῦ, ἕνεκα τοῦ ὁποῖου ἀνεπίδεκτον καλλιιεργεῖας ἀποδοκίμει. Ἐντεκῆθι προστίετον ὅτι καὶ τοιοῦτον ὄν, χρησιμώτατον ὑπέφηξε τοῖς Κορινθίοις, μεγάλην περατχὴν ἀρθουίαν λίθων πρὸς οἰκοδομὴν τῶν περιγραφέντων ἤδη ἐσῶν οἰκοδομημάτων τοῦ Ἴσθμοῦ καὶ τῶν πῆς πόλεως Κορίνθου, ἧτις κατὰ τὴν ὀρθὴν περατχῆσιν νεωτέρου τινὸς ὀλόκληρος ἐξῆλθεν ἐκ τῶν κόλπων αὐτοῦ ³. Τὰ δὲ πολυάριθμα λατομεῖα εὐρίσκοντι μετὰ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς πόλεως, πλησίον τοῦ χωρίου Ἐξκαίλια.

Τάφων δὲ ἀρχαίων ἀνακλυφθέντων καὶ νῦν ἀνεκκλυπτομένων ἐφ' ὅλης τῆς ἐκτάτειος καὶ περιοχῆς μετὰ τῆς πόλεως τῶν δύο λιμένων τοῦ ἱεροῦ καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Ἴσθμοῦ τοσαύτη πλῆθος περαττηρεῖται, ὥστε εὐλόγως δύναται τις νὰ ὑπολάβῃ ὅτι οὐ μόνον οἱ πολῖται τῆς μεγάλης ταύτης πόλεως, ἀλλὰ καὶ οἱ κάτοικοι ὅλης τῆς Ἑλλάδος ἐπεθύμησάν ποτε νὰ ἐνταφισθῶσιν ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ χώρῳ ἵνα ἐταεὶ δικτελῶσιν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ θεοῦ Ποσειδῶνος ⁴. Πρῶτος δὲ καὶ ἀρχαιότερος τῶν ἐν τῷ Ἴσθμῳ ταφέντων μνημονεύεται ὑπὸ τῆς μυθολογίας αὐτὸς ὁ Πηλεΐμων (Μελικέρτης), τοῦ ὁποῖου, φανευθέντος ὑπὸ τῆς μητροῦς Ἰνοῦς

¹ Θουκυδ. 8, 19. «Στήλας δὲ στήσαι Ὀλυμπίαισι καὶ Πυθοῖ καὶ Ἴσθμοῖ καὶ ἐν Ἀθήναις ἐν πόλει καὶ ἐν Λακεδαίμονι ἐν Ἀρκελαίῳ».

² Τὰ ὀνόματα καὶ τὰς πατρίδας τῶν τοιαύτων ἀναγράφει Krause ἐν τοῖς Pythien, Nemeen und Isthmien. Curtius Peloponn. I. s. 542. «Ausser den Siegerbildnissen müssen viele Weihgeschenke in dem Tempelbezirke gewesen sein, vorzüglich solche, die von den Seeluten gefolbt waren».

³ Beulé p. 459. «Iussi les Corinthiens en tiraient-ils sans peine les pierres destinés à leurs constructions; à chaque pas, les rochers bouleversés, taillés à fleur du sol, attestent qu'une ville entière est sortie de leur sein». Curt. Peloponn. II. s. 543.

⁴ Διονυσ. n. 470. Liv. 42, 15. Bursian Geogr. II. s. 24. «Material zu allen diesen sowie zu den städtischen Bauten lieferte der Isthmos selbst in Fülle: die am meisten ausgebeuteten Steinbrüche fanden sich zwischen dem Heiligthum und der Stadt, in der Nähe des Dorfes Hexamilia». Ἄν δὲ τὸ παρὰ Aurel. vict. (de vir. ill. c. 60) μνημονεύομενον ὄνομα Λευκοπέτρα (Leucopetra) ἀναφέρεται εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἕνεκα τῶν λευκῶν μαρμάρων κατὰ τὴν εἰκασίαν τοῦ Bursian, μένει ἀναπόδεικτον.

⁵ Beulé p. 460. «Le nombre des tombeaux que l'on a découverts dans l'Isthme et que l'on découvre encore chaque jour est immense. Il semble que non-seulement les citoyens de cette grande ville, mais les habitants de la Grèce entière, aient voulu être ensevelis dans une terre sacrée que protégeait Neptune».

τῆ σῶμα μετανήχθη ὑπὸ θαλάσσης εἰς τὸν Ἴσθμόν καὶ ὑπὸ πίτυν κατε-
τέθη, πρὸς μνήμην τοῦ ὁποίου καὶ ἄλλαι τιμαὶ ἀπεδόθησαν καὶ οἱ τῶν
Ἰσθμίων ἀγῶνες συνετέθησαν ¹. Κατ' ἄλλην δὲ παράδοσιν Σίσυφος ὁ τῶν
Κορινθίων βασιλεὺς καὶ συγγενῆς τοῦ Μελικέρτου εὗρε τὸ σῶμα καὶ ἐκ-
δυσεν αὐτὸ ἐν τῷ Ἴσθμῳ ². Μετὰ δὲ τοῦτου ὀριστικῶς ἀναφέρονται τά-
φοι τοῦ Σίσυφου καὶ τοῦ Νηλέως· οὗτος γὰρ ἀρκεόμενός ποτε εἰς Κόρινθον
καὶ ὑπὸ νόσου τελευτήσας, ἐτάφη ἐν τῷ Ἴσθμῳ, καὶ ὁ τάφος αὐτοῦ ἔμει-
νεν ἄγνωστος καὶ αὐτῷ τῷ Νέστορι· ὁ δὲ Σίσυφος ἐτάφη μὲν ἐν τῷ Ἰσθ-
μῳ, τὸν τάφον ὅμως αὐτοῦ ὀλίγιστοι καὶ τῶν Κορινθίων ἐγίνωσκόν ³.
Ἄλλων δ' ἐπιτήμων ἀνδρῶν τάφοι οὐδόλω ἀναφέρονται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων
οὐκ ᾔσταν ὅμως πλήρη τοιούτων ἦν ὁ Ἴσθμός καὶ ὡς ἐκ τούτου μετα-
βλήθη εἰς νεκρόπολιν. Ἐνταῦθα ὀρθῶς παρατηρεῖ τῶν νεωτέρων τις ὅτι
τὸ ὑπὸ τῶν ζώντων ἀνοιχθὲν κενὸν ἐν τῷ Ἰσθμῳ διὰ τῆς ἐξαγωγῆς τῶν
λίθων ἐκ τῶν λατομείων, ἐπληρώθη νεκρῶν ⁴, κηδευθέντων ἐν αὐτῷ ⁵.
Ἐντεῦθεν βλέπει τις ὅτι, εἰ καὶ ὁ μέγας θεὸς Ποσειδῶν προστάτης καὶ
φύλαξ τοῦ Ἰσθμοῦ ἀνεδείχθη, δὲν ἠδυνήθη ἕμω; οὔτε τοὺς ζώντας γὰρ
σώτη ἐκ τῶν ἐχθρῶν οὔτε τοὺς ἀποθαιόντας καὶ ταφέντας ἐν τῷ ἱερῷ
Ἰσθμῳ γὰρ διαφυλάξῃ ἐκ τῶν ἱεροσύλων καὶ τυχερωρύχων Διότι μετὰ τὴν
καταστροφὴν καὶ καταστροφὴν τῆς ἀρχικῆς Κορίνθου ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίου
Λευκίου Μομμίου (146 π. Χ.) καὶ τὴν μετὰ πέρλευσιν ἑκατὸν καὶ δύο
ἐτῶν (44 π. Χ.) κτίσιν τῆς νέας Κορίνθου ὑπὸ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος,
πέμφαντος ἀποίκους ἀπελευθέρους πρὸς οὐρανὸν αὐτῆς, οὗτοι ἐτραπῆσαν
εἰς τὴν ἀνασκαφὴν τῶν ἐρείπειων τῆς πόλεως καὶ εἰς τὴν ἀνόρυξιν τῶν
τάφων τοῦ Ἰσθμοῦ, ἀπ' ὧν πάντα τὰ κοσμημῆματα ἀρελόντες ⁶, ἅπερ δι'
αὐτῶ καὶ νεκροκορίνθια ἐκλήθησαν, ἔπεμπον πρὸς πώλησιν εἰς τὴν Ῥώ-

1 Πausan. Ἄττικ. 44. «Ἐξενεχθέντος δὲ ἐς τῶν Κορινθίων Ἰσθμόν ὑπὸ θαλάσσης, ὡς λέ-
γεται, τοῦ καδῆος, τιμαὶ καὶ ἄλλαι τῷ Μελικέρτῃ δίδονται μετονομασθέντι Παλαίμονι καὶ
τῶν Ἰσθμίων ἐπ' αὐτῷ τὸν ἀγῶνα ἄγουσι».

2 Περὶ τούτων ἐν ἐκτάσει πραγματεύεται Krause Pyth. Isthmien s. 173.

3 Πausan. 2, 2, 2. «Τάφοι δὲ Σίσυφου καὶ Νηλέως· καὶ γὰρ Νηλεὺς ἀρκεόμενος ἐς Κόριν-
θον νόσω τελευτήσας φασὶ καὶ περὶ τὸν Ἰσθμόν ταφῆναι, οὐκ ἂν οὐδὲ ζητοῖται τις ἐπιβεβαίονος
τῆ ἐπιπέλου. Νηλέως μὲν γὰρ οὐδὲ Νέστορι ἐπιδειχθήναι τὸ μνημα ὑπὸ Σισύφου φασί· γρη-
ναὶ γὰρ ἄγνωστον τοῖς πᾶσι ὁμοίως εἶναι. Σίσυφον δὲ ταφῆναι μὲν ἐν τῷ Ἰσθμῳ, τὸν δὲ οἱ
τάφον καὶ τῶν ἀπ' αὐτοῦ Κορινθίων ὀλίγους εἶναι τοὺς εἰδότας».

4 Beulé p. 460. «En même temps, le vide fait par les vivants était rempli par les
morts; les excavations devenaient des tombeaux, la carrière une nécropole».

5 Ross im Monatsberichte der Berliner Akad. 1814. s. 154. Curt. I. s. 597.

6 Στράβ. 8, 381-382. «Οἱ τὰ εἰρεπία κινούντες καὶ τοὺς τάφους συνασκάπτοντες ὑφίσταντο
δοτρακίων τορνεμάτων πλήθη, πολλὰ δὲ καὶ χαλκώματα· θαυμάζοντες δὲ τὴν κατασκευὴν
οὐδὲνα τάφον ἀσκαυμένων εἶδαν, ὥστε εἰσπορήσαντες τῶν τοιούτων καὶ διατεθήμενοι πολλοὺς
νεκροκορίνθια ἐπλήρωσαν τὴν Ῥώμην· οὕτω γὰρ ἐκάλεον τὰ ἐκ τῶν τάφων ληφθέντα καὶ
μάλιστα τὰ δοτρακίνα». Beulé p. 460. La colonie envoyée par César fut d'abord moins
occupée à se bâtir des demeures qu'à fouiller les tombeaux de l'Isthme».

μην, ἔνθα ἄρθονα συσπαραυθέντα, κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπωλοῦντο εἰς μεγάλας καὶ ὑπερβολὰς τιμὰς, ἰσοτιμῆ κατὰστάντα πρὸς τὰ περιώνυμα κορινθουργῆ χαλκώματα¹, εἶτα ἕως ἐξέπεσαν τῆς προτέρας τιμῆς; εἶτε διότι ἐξήντηθησαν εἶτε διότι ἦσαν κατώτερα. Ὡστε οὐδὲν παράδοξον εἶμεν τὴν φοβερὰν τούτην τυμωρυγίαν τῶν Ῥωμαίων σπανίως ἢ καὶ οὐδέποτε ἀνακαλύπτουσι ἀρχαῖα ἀγγεῖα τῆς Κορίνθου, ἀλλὰ μόνον κοινὰ τῶν νέων ἀποίκων εὐτελῆ καὶ ἀτίμητα, παρελλόμενα πρὸς τὰ ἀρχαῖα Κορινθιακά.

Προσωποποιήσις τοῦ Ἴσθμοῦ.— Τοσαύτην καὶ τοιαύτην ἔχων σπουδαιότητα καὶ ἐπισημότητα ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις ὁ Ἴσθμὸς τῆς Κορίνθου, ἀπελάμβανε μεγίστης τιμῆς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν; ὅτινες ἀνύψωσαν αὐτὸν μέγα ἕως καὶ ἀπεθεώσαν. Διότι ὡσπερ ἄλλα ἀψύχα ὄντα καὶ πράγματα ἐπροσωποποιοῦν, οὕτω καὶ τὸν Ἴσθμὸν ἀπεικονίζοντες θεὸν τινα καὶ δαίμονα ἐνυπνιάζοντα ἐκυτὸν τῆ γῆ καὶ ὑπὸ τῆς φύσεως τεταγμένον ἐν τῷ μέτῳ δύο πελαγῶν ἦτοι τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Ἀδρίου καὶ ὡς γέφυράν τινα ἐζυγμένην μεταξὺ αὐτῶν παρίστων. Τοιαύτην δὲ μορφήν καὶ θέσιν κατέχων, δεξιόθεν μὲν εἶχε τὸ μείζον Αἰγαίον, ἀριστερόθεν δὲ τὰ κόρυς Κεγχρεάς, ἀμρότερα παριστάμενα ὡς θάλασσα καλὰ καὶ εὐλοιο παρακαθήμενα τῆ πρὸς τὸν Ἴσθμὸν ξηρᾷ². Ἐν ἀρχαίοις δὲ νομίσασαι τῆς Κορίνθου ἀπεικονίζεται ἐν τῇ ἐτέρᾳ πλευρᾷ ὡς ἀνὴρ πωγωνοφόρος, καθήμενος ἐπὶ βράχου καὶ ἐν ἑκατέρᾳ τῇ χειρὶ κρατῶν ἰσηδάλιον. Ἡ δὲ παράταξις αὕτη ἐμφαίνει τὴν θέσιν τοῦ Ἴσθμοῦ μεταξὺ τῶν δύο θαλάσσης³.

Πολιτικὴ σημασία τοῦ Ἴσθμοῦ.— Ἐν τοῖς προηγουμένοις ἐξηγήθη ἤδη ὅτι ὁ Ἴσθμὸς φύσει καὶ τέχνῃ διὰ τῶν οχυρωμάτων καὶ τειχῶν ἀπετέλει τὴν κλεῖδα τῆς ἡπείρου Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήτου καὶ τὸ ἰσχυρότερον προπύργιον τῆς παρακειμένης πόλεως Κορίνθου καὶ ὅλης τῆς

1 Στραβ. αὐτόθι. «Κατ' ἀρχὰς μὲν οὖν ἐτιμῆθη σφόδρα, ὁμοίως τοῖς χαλκώμασι τοῖς κορινθουργεῖσιν, εἰτ' ἐπαύσαντο τῆς σπουδῆς, ἐκλιπόντων τῶν ὀστράκων καὶ οὐδὲ κατορθωμένων τῶν κλείσεων. *Beauté ad id.* «Frappés de leur beauté, ils ne laisserent aucun tombeau sans le fouiller, riches de tant de découvertes qu'ils vendraient fort cher... ils furent fort estimés et mis au même rang que les *Urenzes* de Corinthe» Περὶ δὲ τῆς μεγάλης τιμῆς καὶ ἀξίας αὐτῶν ὑποτιμησὶ τὰς: «Petrone sur le point de mourir, voulant déshériter la cupidité de Néion, son bourreau, brisa un vase murzin de l'époque grecque, estimé trois cents talents (plus d'un million); les vases stiles de la même provenance, selon Pline, se payaient encore plus cher».

2 Φιλοστράτ. εἰκόνας 2, 16, 3. «Ὁ δ' Ἴσθμὸς, ὃ καὶ γέγραπται μὲν εἶπερ θεῖον ἦν; Ἰσθμὸς αὐτὸν τῆ γῆ, τίταται δὲ ὑπὸ τῆς φύσεως Αἰγαίου μέσος καὶ Ἀδρίου κισθαὶ καθάπερ ἐκζυγμένος τοῖς πελάγεσιν. Ἔστι δ' αὐτῷ μείζον μὲν ἐν δεξιᾷ, Αἰγαίον, ὁμοίως ὡς κόρυς δ' ἐν ἀριστερᾷ Κεγχρεαί που τάχα, θάλατται δ' αὐτὰ καλὰ καὶ ἰκανῶς εὐλοιοι τῆ τῶν Ἴσθμὸν ἀπορρινοσῆ γῆ παρακλήνεται».

3 Millingen Ancien coins p. 59. Mionnet Suppl. IV p. 116 n. 795. Eckhel Pièces grecques n. 11. Arnoeth, K. K. Antiken Kabinet zu Wien. T. XII.

Πελοποννήσου καὶ ὅτι διὰ τῆς συστάσεως τῶν ἱερῶν ἀγώνων, τῆς ἰδρύσεως τῶν ἐν αὐτῷ ἱερῶν οἰκοδομημάτων, τῆς κραταιᾶς προστασίας τοῦ θαλασσοῦ θεοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς μεγάλης ἀναπτύξεως τοῦ ἐμπορίου κατέστη τὸ συνεντευκτήριον ὄλων τῶν λαῶν καὶ τὸ γενικὸν κέντρον τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου¹. Νῦν δὲ ὑπολείπεται νὰ προσθεῶσιν ὀλίγα λέξεις περὶ τῆς πολιτικῆς σημασίας αὐτοῦ. Ἐν τοῖς πνευματικοῖς χρόνοις τριακτὴν ἰσότητά καὶ πολιτικὴν σπουδαιότητα εἶχεν ὁ Ἴσθμος, ὥστε ἐνταῦθα ἐν τῷ Παλαιμονίῳ, ἐγένοντο οἱ ἐπισημότεροι ὄροι² τῶν Ἑλλήνων, ἐνταῦθα ἐπεκυροῦντο πᾶσαι αἱ συνθήκαι, αἱ ὁποῖαι συμφωρολογοῦντο περὶ ὁρίων καὶ συμμαχιῶν τῶν πολιτειῶν καὶ τελευταῖον ἐνταῦθα ἐφυλάσσοντο αἱ λίθιναι στήλαι καὶ αἱ χαλκῆ πλάκες, ἐφ' ὧν ἀνεγράφοντο αἱ πολιτικαὶ συνθήκαι τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν. Βραχύτερον δὲ ἐπὶ μὲν τῶν Μακεδονικῶν χρόνων συνεκαρτοῦντο συνέδρια τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐγένοντο ψηφίσματα, δι' ὧν τὸν τε Φίλιππον καὶ Ἀλέξανδρον ἀνεγνώρισεν ὡς ἡγεμόνας τῆς κατὰ τῶν Περτῶν ἐστρατείας³. Ἐπὶ δὲ τῶν Ῥωμαικῶν χρόνων μετὰ τὴν ἐν Κυνὸς Κερκαλῆς (197 π. Χ.) ἦταν τοῦ Φιλίππου ὁ Ῥωμαῖος στρατηγὸς Τίτος Φλαμίνιος ἐν τῷ Ἴσθμῳ συνεκάλεσε συνέδριον τῶν Ἑλλήνων ἵνα ἀναγγείλῃ ὅτι ἡ σύγκλητος διέτασσε αὐτῷ τοὺς μὲν ἄλλους Ἑλληνας νὰ ἐλευθερώσῃ, τὴν δὲ Κόρινθον καὶ Χαλκίδα καὶ Δημητριάδα τῆς Θεσσαλίας νὰ διατηρῇ ἐμφορούρους πρὸς ἐξασφάλισιν ἀπὸ τῆς μετὰ τοῦ Ἀντιόχου συνενώσεως. Κατὰ προτροπὴν ὁμοῦ τῶν Αἰτωλῶν, ἐγκαλοῦντων αὐτὸν ὅτι τοῦ μὲν ποδῶς λύσει τὴν Ἑλλάδα, ἐκ δὲ τοῦ τραχήλου δένει αὐτήν, συγκατετέθη νὰ ἀπαλλάξῃ τῶν φρουρῶν καὶ ταύτας τὰς πόλεις ἵνα ὀλόκληρος ἡ γῆς ἀπονεμηθῇ τοῖς Ἑλλησιν⁴. Τοῦτο δ' ἐγένετο μὲν Ἐκαργηλιῶνι (15 Μαΐου — 15 Ἰουνίου), ὅτε ἐτελοῦντο καὶ

¹ Ὁ αὐτὸς σελ. 470. «L'Isthme semblait créé pour servir de rendez-vous à tous les peuples; c'était le centre du monde Grec». Καὶ ἐν σελ. 445 «Auran lieu dans toute la Grèce n'était plus clairement que l'Isthme prédestiné par la nature au culte de Neptune».

² Curtius Peloponn. I s. 512. «Hier wurden die feierlichsten Eide geschworen, hier erhielten alle Verträge, welche über grenzbestimmung oder Staatenverbindung auf dem Isthmos verhandelt wurden, ihre schliessliche Bestätigung. . . Hier wurden endlich auch die Steinsäulen und Erztafeln aufbewahrt, auf denen die griechischen Staatsverträge verzeichnet waren».

³ Πλουταρχ. Ἀποφθιμ. α'. «Εἰς τὸν Ἴσθμὸν τῶν Ἑλλήνων συλλεγέντων καὶ ψηφισμάτων ἐπὶ Πέρσας μετ' Ἀλεξάνδρου στρατεύειν, ἡγεμῶν ἀνηγορεύθη Ἀλέξανδρος».

⁴ Πλουταρχ. Φλαμίν. 10. «Ἐπεὶ δὲ οἱ δὲ πρέσβεις, οὓς ἡ σύγκλητος ἐπέμψεν τῷ Τίτῳ, συνιδούλευον τοὺς μὲν ἄλλους Ἑλληνας ἐλευθεροῦν, Κόρινθον δὲ καὶ Χαλκίδα καὶ Δημητριάδα διατηρεῖν ἐμφορούρους ἕνεκα τῆς πρὸς Ἀντιόχον ασφαλείας, ἐνταῦθα δὲ . . . Αἰτωλοὶ, τὸν μὲν Τίτον κελώνοντες τὰς πύδας τῆς Ἑλλάδος λύειν, (οὕτω γὰρ ὁ Φίλιππος εἰώθει τὰς κροτηρημίας πόλεις ἠνομάζειν), τοὺς δ' Ἑλληνας ἐρωτῶντες εἰ κλοῖον ἔχοντες βαρύτερον μὲν, λειότερον δὲ τοῦ πάλαι τὸν γέν, χείρουσι καὶ θαυμάζουσι τὸν Τίτον ὡς εὐεργέτην, ὅτι τοῦ ποδῶς λύσας τὴν Ἑλλάδα, τοῦ τραχήλου δέδεκεν, ἐφ' οἷς ἀχθόμενος ὁ Τίτος καὶ βαρῆτος ἦεν, ὅπως ὀλόκληρος ἡ γῆς ὑπάρξῃ πρὸς αὐτοῦ τοῖς Ἑλλησιν».

Ἰσθμια ἐν τῷ μεγάλῳ σταδίῳ τοῦ Ἰσθμοῦ, εἰς τὴν ἑορτὴν καὶ πανήγυριν τῶν ὁποίων ἄπειρον πλῆθος θεατῶν εἶχε συρρέυσει. Διότι ἡ Ἑλλάς, πρὸ ὀλίγου ἀπαλλαγείσα τοῦ πολέμου, ἐνχαυνίως ἀνέμενε νὰ ἀκούσῃ τὸ κήρυγμα τῆς ἐλευθερίας ἕνα ἀπολαύσῃ τῶν ἀγαθῶν τῆς εἰρήνης¹. Ἐνταῦθα τοῖνον διὰ τῆς σάλπιγγος σιωπῆς ἐπιβληθείσης, ὁ κῆρυξ ἐν τῷ μέσῳ παρελθὼν, ἀνέγνω τὸ ψήφισμα Ῥωμαίων ἢ σύγκλητος καὶ Τίτος Κοίντιος στρατηγὸς ὑπατος, καταπολεμήσαντες βασιλέα Φίλιππον καὶ Μικεδόνες ἀρχαῖσι ἀφροσύτους καὶ ἐλευθέρους καὶ ἀφορολογήτους νόμοις χρωμένους τοῖς πατρίοις, Κορινθίοις, Λοκροῦς, Φωκεῖς, Εὐβοέας, Ἀχαιοὺς, Φθιώτας, Βιάργητας, Θετταλοὺς, Περαχίους». Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἤκουσαν καλῶς τὸ ψήφισμα οἱ θεαταὶ, ἐπῆλθε θόρυβος καὶ κίνησις ἐν τῷ σταδίῳ, καὶ ἕνεκα τούτου ἐζήτησαν καὶ δεύτερον νὰ ἀναγνωθῆ αὐτό· ὁ δὲ κῆρυξ, ἐπελευθέρως σιωπῆς, γεγυνοῦν τῇ φωνῇ ἀναγνοῦς καὶ δεύτερον τὸ ψήφισμα, τοςκύντην ἐνεποίησε χερῶν καὶ ἀγαλλίσειν ὥστε αἱ φωναὶ τῶν ἀποκτῶν ἐφθνον μέχρι τῆς θανάσεως καὶ τὸ θέατρον ἀνέστη· οὐδεὶς δὲ προσεῖχε πλέον τοῖς ἀγωνιζομένοις, ἀλλὰ πάντες ἐτρυφον νὰ δεξιωθῶσι τὸν Τίτον καὶ νὰ προσαγορεύσωιν αὐτὸν σωτῆρα καὶ πρόμαχον τῆς Ἑλλάδος, ὅτε συνέβη τὸ ἐν τοιαύταις περιπτώσει συμβαῖνον ἤτοι κόρακες ὑπεράνω ἰστάμενοι ἔπεσον ἐντὸς τοῦ σταδίου².

Ἡ χαρὰ ὅμως αὕτη τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξεν ὀλιγοχρόνιος. Διότι μετὰ πρόελευσιν ὀλίγων ἐτῶν ἀπεδείχθη ὅτι ἡ χαρὰ ἐκείνη ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἐλευθερίᾳ ἦν προάγγελος τοῦ μέλλοντος Ῥωμαϊκοῦ ζυγοῦ³, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ μὲν Ἑλλάς, κατὰ κληθεῖσα ὑπέκυψε καὶ ἐκκρούθη Ῥωμαϊκῇ ἐπικρατίᾳ, ἡ δὲ Κόρινθος ἀπικυθώπως κατὰ κρηεῖτα, μετεβλήθη εἰς τέφραν ὑπὸ τοῦ Μομμίου (146 π. Χ.). Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὁ Ἰσθμὸς ἐγένετο τὸ θέατρον τοῦ πολέμου. Διότι ἐν αὐτῷ ὁ μὲν Δακίος παρέταξε 14,000 πεζῶν

1 *Pari της ὥρας τοῦ ἔτους* ὅρι Corsini dissert. agon. IV, 10, p. 96. «*Tum Isthmia Thargelione mense peracta*». Krause *Pyth. Isthm.* s. 188. 203 «*Die freudigste und denkwürdigste Feier der Isthmien war für die Hellenen jedenfalls die, bei welcher der 18m. Feldherr T. Quinctius die Freiheit der hell. Staaten... durch die Stimme des Herolds verkündigen liess*». Πλουταρχ. Φλαμιν. 10. «*Ἰσθμίων οὖν ἀγομένων κλιθεὶς μὲν ἀνθρώπων ἐν τῷ σταδίῳ καθῆστο, τὸν γυμνακὸν ἀγωνῶν θεωμένων, εἰς δὲ δὴ χρόνου πεκαυμένης μὲν πολέμου τῆς Ἑλλάδος ἐπ' ἑλπίσιν ἐλευθερίας, σαφῶς δ' εἰρήνην πανηγυριζούσης*».

2 *Liv.* 33, 32. Πολυβ. 18, 27, 29. Val. Max. 4, 8, 5. Πλουταρχ. αὐτόθι. «*Τὸ μὲν οὖν πρῶτον οὐδὲ πᾶν πάντες οὐδὲ σαφῶς ἐπῆκουσαν, ἀλλ' ἀνώμαλος καὶ θορυβώδης κίνησις ἦν ἐν τῷ σταδίῳ... ὡς δ' αὖθις ἡσυχίας γενομένης ἀναγνῶν ὁ κῆρυξ τὴν φωνὴν προθυμότερος εἰς ἅπαντας ἐγενόμην καὶ διήλθε τὸ κήρυγμα, κραυγὴ μὲν ἄπιστος τὸ μέγεθος διὰ χαρὰν ἔχων μὲχρι θαλάσσης, ὄρθον δ' ἀνειστήκει τὸ θέατρον, οὐδεὶς δὲ λόγος ἦν τῶν ἀγωνιζομένων, ἰσκαυδὸν δὲ πάντες ἀναπῆδησαι καὶ δεξιῶσασθαι καὶ προσεῖπεν τὸν σωτῆρα τῆς Ἑλλάδος καὶ πρόμαχον*».

3 *Beulé* p. 472 «*Tant de joie et d'illusions devaient être de courte durée. Corinthe elle-même, qui présidait à ces fêtes mémorables, devait apprendre par une triste expérience ce qu'était la liberté qui lui apportait Rome*».

καὶ 600 ἵππευς, ὁ δὲ Μόμμιος 24,000 πεζῶν καὶ 3,500 ἵππέων, ὅστις 3 ἡμέρας μετὰ τὴν νίκην ἐτόλμησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν φοβούμενος μή τι πάθῃ ἐν αὐτῇ ¹.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς περιωνύμου πόλεως ὁ Ἴσθμὸς δὲν ἀπώλεσε τὴν σημασίαν, ἣν εἶχε διὰ τὴν τελετὴν τῶν ἀγῶνων. Διότι οἱ Ῥωμαῖοι ἀνέθηκον τοῖς Σικυωνίοις ² τὴν ἐξυκολούθησιν αὐτῶν καὶ τὴν πρεδρεῖαν μέχρι τῆς μετὰ πρέλευσιν 102 ἐτῶν ἀνοικοδομήσεως τῆς πόλεως καὶ τοῦ ἀποικισμοῦ αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος (44 π. Χ.), κηρύζοντος αὐτὴν Ῥωμαϊκὴν ἀποικίαν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ νέα Κόρινθος πάλιν προήχθη εἰς ἀκμὴν καὶ δόξαν ἐν τῇ ἐποχῇ τῶν αὐτοκρατόρων, καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ Ἴσθμοῦ τελούμενοι ἀγῶνες ἐωρτάζοντο μετὰ πολλῆς ἐπισημότητος καὶ λαμπρότητος, ὡς δὴλον ἐκ νομισμάτων τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου καὶ τοῦ Κομμόδου, φερόντων τὴν ἐπιγραφὴν ISTHMA καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Μελικέρτου ἐπὶ βωμοῦ καὶ ἐπὶ δεξιῶτος ἐρείδομένου καὶ καθημένου ³, καὶ ἐκ νομισμάτων τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ Βέρου, ἅπερ φέρουσιν τὴν ἐπιγραφὴν ISTHMA ⁴. Κατελύθη δὲ τῶν Ἴσθμίων ἡ τελετὴ κατὰ τὸν δ' αἰῶνα (394 μ. Χ.), ὅτε καὶ ἡ τῶν Πυθίων καὶ Ὀλυμπίων κατὰλυσις ἐγένετο. Διότι αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανὸς μνηστεύει ὅτι οἱ Κορίνθιοι οὐ μόνον τὰ Ἴσθμια ἐτέλουν μετὰ πολλοῦ ζήλου, ἀλλὰ καὶ πολλὰ χρήματα κατὰ μίμησιν τῶν Ῥωμαίων ἐδραπέων, εἰσάγοντες ἄρκτους καὶ κρητάλεις ἐν τῷ θεάτρῳ πρὸς τέρψιν αὐτῶν ⁵.

Μετὰ δὲ τὴν κατὰλυσιν τῶν μεγάλων Ἴσθμίων ἐτελοῦντο ἐν τῷ Ἴσθμῳ καὶ τὰ μικρὰ Ἴσθμια ἧτοι κοινὴ τις πκνήγυρις τῶν Ἑλλήνων συστηθεῖσα διὰ τῆς μεγάλης ἐμπορικῆς συγκοινωνίας τοῦ Ἴσθμοῦ ⁶, εἰς τὴν

¹ Παισαν. 7, 15, 11. «Μέταλλοι δὲ ὡς ἀφίκετο παρὰ τὸν Ἴσθμόν, ἐπεκρηκεῖτο». 7, 16. «Μόμμιοι δὲ ἀφίκετο μὲν περὶ ὄρθρον εἰς τὸ τῶν Ῥωμαίων στρατόμακρον... ἀνέμενον αὐτὸς ἐν τῷ Ἴσθμῳ τὴν πᾶσαν ἀθροισθῆναι παρασκευὴν Ἄφικετο δὲ ἵπτικὸν μὲν πεντακισίοι τε καὶ τρισχιλίοι, τοῦ πεζοῦ δὲ ἀριθμὸς ἐγένετο ἐς μυριάδας δύο προσόντων καὶ τούτοις τρισχιλίων... Μόμμιος δὲ ἐπέειχεν εἰς τὴν Κόρινθον ἐκελεῖν.. τρίτη δὲ ἡμέρα ἦρει τε κατὰ κράτος καὶ ἔκατε Κόρινθον». Aug. Vict. iii. 60, 2. Orus. 5, 3. Valer. Max. 7, 5, 4. Liv. 52. Just. 34, 2. Flor. 2, 16, 5. Πολυδ. 33, 1, 40, 2.

² Στραβ. 8, 381. «Τὴν δὲ χώραν ἔσχον Σικυωνιοὶ τὴν πλείστην τῆς Κορινθίας.» Παισαν. 2, 2. «Ὁ δὲ Ἴσθμικὸς ἀγὼν οὐδὲ ἀναστάντων ὑπὸ Μόμμίου Κορινθίων ἐξέλειπεν, ἀλλ' ὅσον μὲν χρόνον ἠρήματο ἡ πόλις, Σικυωνιοὶ ἄγειν ἐπατέτραπο τὰ Ἴσθμια, οἰκισθείσης δὲ αὐδὲς εἰς τοὺς νῦν οἰκίητορας περιήλθεν ἡ τιμὴ.» Curtius Peloponnesus II. S. 595.

³ Mionnet, Descript. d. Med. Suppl. t. IV. n. 663, p. 98. n. 766. p. 112. Krause-Pyth. Nem. u. Isthia. p. 161. Abb. Taf. II, Fig. 12. 13. 14. 15. 17.

⁴ Mionnet, Descript. d. Med. t. II. p. 180. 482. 184—186 n. 235. 248. 262. 265.

⁵ Ἰουλιαν. ὑπὲρ Ἀργ. ἐπιστ. σ. 259. «Ὅδὲ γὰρ ἐς χορηγίαν ἀγῶνων γυμνικῶν ἡ μουσικῶν οἱ Κορίνθιοι τῶν πολλῶν δέονται χρημάτων. Ἐπὶ δὲ τὰ κωνήσια τὰ πολλὰκις ἐν τοῖς θεάτροις ἐπιτελούμενα ἄρκτους καὶ κρητάλεις ἀνοοῦνται, ἅπερ αὐτοὶ μὲν εἰκότως φέρουσι διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τῶν ἀναλωμάτων τὸ μέγεθος· ἄλλως τε καὶ πόλεων αὐτοῖς εἰς τοῦτο συνηρομένων, ἀνοοῦνται τὴν τέρψιν τοῦ φρονήματος.» Κεδρην. 1, 573.

⁶ Ἀριστοιδ. Ἴσθμ. εἰς Ποσειδ. σ. 102. 103. «Ἐστὶ γὰρ οἶον ἀγορὰ τις καὶ αὕτη κοινὴ

ὁποῖαν πανταχόθεν τῆς Ἑλλάδος συνέρρεον κατ' ἔτος καὶ ἐώρταζον πρὸς ἀνάμνησιν τῶν Ἰσθμίων. Πότε δὲ κατελύθη καὶ ἡ πανήγυρις αὕτη, μένει ἄγνωστος. Πιθκνότερα μετὰ τὸν ε'. αἰῶνα, ὅτε πολλὰ βάρβαρα ἔθνη ἀλλοδιχιδόγως ἐπέδραμον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ Πελοπόννητον καὶ μεγάλας ἐπήνεγκον καταστροφάς· τὰς δὲ πρώτας προσβολὰς τῶν βαρβάρων καὶ τὰς πρώτας συμφορὰς ἐμελλε νὰ ὑποστῇ καὶ νὰ πάθῃ αὐτὸ τὸ πρόπυργιον τῆς Πελοποννήσου, ὁ Ἰσθμὸς, ἀπὸ τῶν ὁποίων οὐδ' αὐτὸς ὁ κραταῖδς καὶ πρόμαχος αὐτοῦ θεὸς Ποσειδῶν, ἔχων τὸν θρόνον καὶ τὴν ἐδραν αὐτοῦ ἐν τῇ εἰσόδῳ καὶ θύρᾳ τοῦ Ἰσθμοῦ, ἠδυνήθη νὰ προσυλάξῃ καὶ νὰ προστατεύῃ τὰ ἱερὰ αὐτοῦ οἰκοδομήματα, ἅπερ προηγουμένως περιεγράφησαν ἤδη. Διότι ἀπὸ τοῦ γ' αἰῶνος μέχρι τοῦ ιε' καὶ ιζ' αἰῶνος ἀκαταπαύστως ἐπερχόμενα τὰ βάρβαρα ἔθνη οἱ Ἑρῶλοι, οἱ Γότθοι, οἱ Ἄβαροι, οἱ Σλαῶι καὶ Βούλγαροι, οἱ Λατῖνοι, οἱ Τοῦρκοι, οἱ τῆς Μελίτης Ἰππῶται, οἱ Βενετοὶ καὶ αὖτις οἱ Τοῦρκοι κατέστρεψαν πάντῃ τὰ μνημεῖα τῆς τέχνης ἐν τῷ Ἰσθμῷ καὶ ἐν τῇ περκακειμένη Κορίνθῳ¹, μόλις ἐρείπια καταλιπόντες ἐν ταῖς θέσεσιν αὐτῶν, ἅπερ ὡς ἐκ θαύματος περιετώθησαν μετὰ τοσαύτης καταστροφᾶς, μαρτυροῦντες τὴν ὑπαρξίν καὶ ἀκμὴν τῶν πάλοι ποτὲ ἰδρυθέντων ἀριστουργημάτων τῆς τέχνης. Ὅθεν ταύτην τὴν ἐρημίαν πρὸ ὀρθήκλων ἔχων τις τῶν νεωτέρων περιηγητῶν, ὅτε ἐκ τῆς κορυφῆς τῶν Ὀνείων ὄρέων περετῆρει τὰ πάντα, μετὰ θλίψεως λέγει αἰσטרεψα τὰ βλέμματά μου πρὸς τὴν Πελοπόννητον, πρὸς τὴν Κόρινθον, πρὸς τὸν Ἰσθμὸν, πρὸς τὸν τόπον ἐκεῖνον, ἐν ᾧ ποτε ἐτελοῦντο καὶ ἐπανηγυρίζοντο τὰ Ἰσθμια. ὁποῖα ἐρημία! ὁποῖα σιγή! δυστυχῆς χώρα! δυστυχεῖς Ἕλληνες! Ἡ Γαλλία ἄρά γε θὰ ἀπολέσῃ οὕτω ποτὲ τὴν δόξαν αὐτῆς; θὰ ἐρημωθῇ οὕτω, θὰ καταφρονηθῇ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους αἰῶνας;»² ἀπταλῆ προαίσθησις! εὐτυχῶς οὐδὲν τοιοῦτον ἐπαθεν ἡ μεγαλόφρων Γαλλία, ἡ μήτηρ καὶ γενέτειρα τοῦ πρὸ δεκαετηρίδων τοιαῦτα ἀναλογισθέντος ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν Ὀνείων ὄρέων περιωνύμου Σιατωδριάνδου, ᾧπερ αἰδίοις εὐγνωμοσύνη φρεῖλεται ἀνθ' ὧν ὑπὲρ τῆς δυστυχου; Ἑλλάδος καὶ τῶν ταλαιπώρων Ἑλλήνων μετὰ γεννημῶν καὶ θλίψεως ἔγραψεν.

τῶν Ἑλλήνων καὶ πανήγυρις οὐχ ἦν διὰ δύοιν ἰστέιν συμπληροῖ αὐτῇ τὸ Ἑλληνικόν, καὶ ἅπερ ἡ κροῖσα αὕτη*.

1 Beulé Pelopon. p. 432. «Mais dès lors l'histoire de Corinthe n'est plus qu'une histoire de sièges et de malheurs. En 261, ce sont les Hérules; en 395, Alarie et Stilicon, libérateur plus funeste encore; à une époque plus rapprochée les Slaves; en 4205 les Latins; en 1458, les Turcs; en 1612, les Chevaliers de Malte, en 1681, les Venetiens; puis en 1715, les Turcs de nouveau. Aussi est-ce presque un miracle qu'une seule pierre antique ait survécu à tant de désastres.»

2 Chateaubriand, Itinéraire de Paris à Jérusalem «Je ramensis mes regards sur la Peloponèse, sur Corinthe, sur l'endroit où se célébraient les jeux: quel desert! quel silence! infortuné pays! malheureux grecs! La France perdra-t-elle ainsi sa gloire? sera-t-elle ainsi dévastée, foulée aux pieds dans la suite des siècles?»

Ἑλικὸν συμπέρασμα.— Ἐνταῦθα τελευτᾷ τὸ πρῶτον τμήμα τῆς περιγραφῆς τοῦ Ἴσθμου, ᾧ περ ἐπισυνάπτεται ἐν ἰδιαιτέρῳ τμήματι καὶ ἡ περὶ τῆς διορυχῆς αὐτοῦ ἱστορικὴ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Ἐὰν δὲ νῦν παλιδρομικῶς ἀποβλέψωμεν εἰς τὰ μέχρι τοῦδε ἀναγραφέντα περὶ ἐνὸς τοσοῦτον μικροῦ μέρους τοῦ ἱεροῦ ἐδάφους τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ ἀναλογισθῶμεν τὴν μεγάλην πληθὺν καὶ τὸν μέγαν πλοῦτον τῶν ἱερῶν οἰκοδομημάτων καὶ καλλιτεχνικῶν ἔργων, ἅπερ ἡ τῶν Ἑλλήνων καλλισθησία, καλλιτεχνικὴ καὶ φιλοπονικὴ ἐκαλλιτέχνησε καὶ δικυθότησε ἐντὸς μιᾶς ἀκατοικίτου σπιθαμῆς γῆς, εὐλόγως καταλήγομεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι οἱ δαμιόνοιοι ἐκεῖνοι ἄνδρες οἴοντι νύτιωρ μεθ' ἡμέρας εἰργαζόμενοι καὶ διὰ τῶν ἀπειραρίθμων καλλιτεχνημάτων πληρώσχετε τὴν Ἑλλάδα, μέχρι ἀρχαιολογικῶν μουσείων ἀνέδειξαν αὐτήν. Διότι ὀλίγα βήματα μακρὰν τοῦ Ἴσθμου ἡ περιχρυσωμένη Κόρινθος ἠρίθμει πολλαπλάσια τῶν ἐν τῷ Ἴσθμῷ ἀναγραφέντων ἀρχιτεκτονικῶν οἰκοδομήματα καὶ καλλιτεχνικὰ ἀριστουργήματα ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μνημονευόμενα. Ὀλίγον δὲ πρῶτοτέρῳ πρὸς δυσμὰς μὲν ἡ Σικυῶν, ἡ Νεμέα, αἱ Μυκῆναι καὶ τὸ Ἄργος, πρὸς ἀνατολὰς δὲ τὰ Μέγαρα καὶ ἡ Ἐλευσίς καὶ πρὸς νότον ἡ Ἐπίδαυρος καὶ ἡ Τροιζήν, πᾶσαι ἔβριθον καλλιτεχνικῶν μνημείων ὥστε εὐλόγως δύναται τις νὰ ἀποφανθῆ ὅτι σύμπασα ἡ Ἑλλάς ἐστὶν ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον, ἐφομιλλὸν τοῦ ὁποίου οὐδεμία ἄλλη χώρα μικρὰ ὡς ἡ Ἑλλάς δύναται νὰ ἐπιδείξῃ. Εἰ δὲ περιεσώζοντο μέχρι τοῦ νῦν πάντα τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καλλιτεχνηθέντα μνημεῖα, ἕκαστα ἐν οἰκείῳ τόπῳ σὺν καὶ ἀθλοδρόμῳ, ὡς τὰ ὀλίγιστα διασωθέντα μέχρις ἡμῶν, βεβαίως ἡ μεγάλη πληθὺς καὶ ἡ ἔξοχος καλλιτεχνικὴ λαμπρότης αὐτῶν, ἤθελε καταπλήξει ὅλον τὸν κόσμον, θεώμενον καὶ ἀποθημαζόμενον τὸ μοναδικὸν τοῦτο φαινόμενον, ἕνεκεν τοῦ ὁποίου δικαίως ἔπρεπε νὰ ὀνομασθῆ τὸ μικρὸν ἡμῶν κράτος «τὸ ἀρχαιολογικὸν βασίλειον τῆς Εὐρώπης». Ἀλλὰ κατὰ κακὴν μοῖραν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ προμνημονυθέντος συνόλου τῶν Ἑλληνικῶν μνημείων τὰ μὲν ὁ πικροτάτωρ ἐξηφάνισε χρόνος, τὰ δὲ βίβηλοι βραβύρων χεῖρες κατέστρεψαν, ἄλλα δὲ ὁ χριστιανισμὸς μεταποίησε καὶ μετεμύρωσεν, ἄλλα ὁ τοῦ μεσαιῶνος φανατισμὸς ἐξώλωθευτε, πολλὰ δὲ οἱ ξένοι ἐκ τῆς χώρας ἀπαγαγόντες εἰς τὴν Εὐρώπην μετήνεγκον, ἔνθα κατὰ κοσμοῦσι τὰ μουσεῖα αὐτῶν, πολλὰ δὲ καὶ νῦν ἔτι ἀρχαιοκάπηλοι τὰ τιμαλφέστερα καπηλευόμενοι προγονικὰ κειμήλια, ἀπκαλοτρῶσι τῆς πατρίδος, ὀλίγιστα δὲ τοῦ συνόλου διατηροῦνται ἐν ταῖς θέσεσιν αὐτῶν καὶ τελευταῖον πλεῖστα ὅσα ταφέντα ποτὲ ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς καὶ στενάζοντα ὑπὸ τὸ βάρος αὐτῆς, ἀναμένουσι τὴν σωτηρίαν αὐτῶν παρ' ἡμῶν τῶν ζώντων, οἵτινες μικροὶ καὶ ἀθθενεῖς ἔτι ὕλικῶς τε καὶ πνευματικῶς, μόλις καταρθώσαμεν μέχρι τοῦδε ἐλάχιστα αὐτῶν νὰ ἀπελευθερώσωμεν τοῦ βαρύνοντος αὐτὰ ζυγοῦ.

Ὅθεν χάριτας καὶ εὐγνωμοσύνην δικαίαν ἀντὶ μομφῆς καὶ ψόγου, δεξιλοῦμεν νὰ ὁμολογήσωμεν τῇ φιλομούσῳ καὶ φιλαρχαίῳ Γερμανίῃ δι' ὅσας κατέβαλε θυσίας πρὸς ἀνόρουξιν τῶν ἐν Ὀλυμπίῃ ἀρχαιοτήτων καὶ τῶ ἀξιοπαίῳ τέχνῳ αὐτῆς Ε. Σλήμκν διὰ τὴν ἀνόρουξιν τῶν Μυκηναίων καὶ Τρωϊκῶν ἀρχαιοτήτων, ἃς ἡμεῖς, Κύριος οἶδε, ἀν ποτε ἠθέλωμεν δυνηθῆν νὰ ἐξαγάγωμεν εἰς φῶς ἐκ τοῦ σκότους χάριν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς δόξης τῶν ἡμετέρων προγόνων, ἐρ οἷς σεμνυνόμενοι διατελοῦμεν ἡμεῖς οἱ ἀπόγονοι ἐκείνων.

Εἰ δ' ἀληθὲς ἐστίν, ὡς πρὸ ὀλίγου χρόνου ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ τύπῳ, ὅτι φιλόμουτος καὶ φιλάρχαιος ἑταιρὶς ἐν Βερολίῳ ἔλαβε τὴν πρωτοβουλίαν, διὰ χρηματικῶν συνεισφορῶν καὶ συνδρομῶν ἀποζημιούσα τοὺς νῦν οἰκήτορας τοῦ ἀρχαίου Ἰστεοῦ τῆς Πηλλιάδος, νὰ ἀνασκάψῃ πάσας τὰς ὑπὸ τὸ ἔδαφος ἐκείνου ὑποκρυπτομένας καὶ διαφυλαττομένας ἀρχαιότητες, οὐδεὶς ἐστίν ὁ ἀμφιβέλλων ὅτι ἡ πραγματώσις τοῦ δυσχεροῦς τούτου ἔργου θὰ παραγάγῃ εἰς φῶς μέγαν καὶ λαμπρὸν καλλιτεχνικὸν πλοῦτον, μέλλοντα νὰ κλείσῃ τοὺς ἡμετέρους προγόνους, νὰ ὠφελήσῃ τὴν τέχνην καὶ ἐπιστήμην καὶ νὰ περιάψῃ τιμὴν μεγάλην τῇ γενναϊόφρονι ἐκείνῃ ἑταιρίῃ, ἣτις τοιαύτην πρωτοβουλίαν συνέλαβε νὰ πραγματοποιήσῃ οὐ μόνον ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου. Διότι τὰ πολυτιμότερα κειμήλια τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος εἰσι κοινὰ τῆς ἐπιστήμης κτήματα καὶ σοφὰ συμπάτης τῆς ἀνθρωπότητος διδάγματα, δόξαν ἀθάνατον περιποιούντα τοῖς δημιουργοῖς αὐτῶν καὶ ἀριστοτέχναις.

Μαργαρίτης Δημητσίας.

Ἡ ΕΘΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΩΣ ΚΥΡΙΟΣ ΠΑΡΑΓΩΝ ΕΝ Τῇ ΠΟΛΙΤΕΙΑΚῇ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙ *

Ἡ ἀνθρωπότης ἀππλάσσομένη τῆς ἀχλύος τοῦ μεσαιωνισμοῦ, ἐτρέπη ἀμέτῳ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν περὶ τὴν πολιτείαν ζητημάτων, ἣτις τότε ἤρχιζε νέαν ζωὴν καὶ νέαν μορφήν ν' ἀνκλαμβάνη. Ἡ γνῶσις τῶν γενικωτάτων τουλάχιστον χαρακτηρηστικῶν τῶν διευθύνσεων καὶ τῶν τρόπων, καθ' οὓς ἡ ἐξασκίωσις τῶν ζητημάτων τούτων ἐζητήθη, ἐνδιαφέρει τὰ μέγιστα ἡμᾶς, καθόσον μόνον τότε εἶναι δυνατόν νὰ κατανοηθῆ ἡ θέσις, ἣν ἐν τῇ σημερινῇ τῆς ἐπιστήμης ἀνκπτύζει κατέχει τὸ μάθημα τοῦ πολι-

* Εἰσαιτήριος λόγος ἐκφωνηθεὶς ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς νομικῆς σχολῆς τὴν 18 Ὀκτωβρίου 1882.

τεικκοῦ δικαίου, οὔτινος τὴν διδασκαλίαν ἡ Σ. Σχολὴ εὐηρεστήθη νὰ μοι ἐπιτρέψῃ.

Τὴν ποικιλίαν δὲ τῶν μέσων ἢ τῶν μεθόδων, δι' ὧν ἡ ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια ἐκάστοτε ἐζητήθη εἰς δύο τινὰς ἰδίως ὀφείλομεν, εἰς τὴν ποικιλίαν τῶν χαρακτῆρων τῶν διαφόρων λαῶν καὶ εἰς τὴν ποικιλίαν τῶν βαθμίδων τοῦ πολιτισμοῦ τῶν διαφόρων χρόνων.

Πρῶτος δ' ἀγγλικὸς λαός, τυγχάνων ἀνέκκθεν τοῦ σχετικῶς μᾶλλον ἐλευθερίου πολιτεύματος, ἐπελήφθη τῆς μελέτης πολιτικῶν ζητημάτων ὧν δὲ δι' ἐξόχως πρακτικοῦ νοῦ πεπροικισμένος καὶ συνειθίζων πάντοτε νὰ ἐκλέγῃ κατὰ προτίμησιν τὸ ἐν τῷ βίῳ ἀμέσως χρήσιμον, ἀπέφυγε καὶ ἐνταῦθα τὰς ἀφηρημένας θεωρίας. Τοῦναντίον μάλιστα, περισυναΐξας ἀφθονον ἱστορικὴν ὕλην καὶ ἐπεξεργασθεὶς αὐτὴν κατὰ μέρος μετὰ πολλῆς κριτικῆς δεινότητος, ἐμόρφωσε πολιτικόν τι δίκαιον πλήρες ὀργανικῆς ζωῆς, ἃν καὶ εἰς γενικὴν τινα συστηματικὴν τοῦ ὅλου ἀντίληψιν δὲν ἐδυνήθη νὰ φθάσῃ.

Τοιοῦτοτρόπως ἀνεπτύχθη ἐκεῖ ἐμπειρικὴ τις σχολή, τελειοποιηθεῖσα διὰ τοῦ χρόνου εἰς θετικὴν ἱστορικὴν, ἣτις ἀπαραιομένη τὰς ἐπαναστάσεις καὶ τὰς ριζικὰς μεταβολάς, πιστὴ δ' ἐμμένουσα εἰς τὸ ἥδη ὑπάρξαν, ἀνταπεκρίθη θαυμασίως εἰς τε τὸ πρακτικόν καὶ εἰς τὸ ἐξόχως συντηρητικόν πνεῦμα τοῦ λαοῦ.

Ἐν τούτοις ἡ σχολὴ αὕτη διέσωσε τὸ ἱστορικὸν καθεστὸς μόνον ἐκ γενικῶν ἀνκτροπῶν, οὐχὶ δὲ καὶ ἐκ μερικῶν ἀλλοιώσεων· ἀληθῶς δέ, ἀφ' οὗ ἡ ἱστορία οὐδὲν ἄλλο εἶχε ἢ ἡ συνεχὴς μεταβολὴ ὄλων τῶν ἀνθρωπίνων, ἦτο ἐπόμενον νὰ μὴ δύνασται μηδ' ἐν αὐτῇ νὰ εὐραθῇ τὸ στερεὸν στήριγμα κατὰ παντὸς κρούοντος τὴν θύραν νεωτερισμοῦ.

Ἀλλὰ τὸ συντηρητικὸν τοῦτο πνεῦμα δὲν ἐπεκράτητε πανταχοῦ ἐν Εὐρώπῃ. Ἐν Γαλλίᾳ ἰδίως, ἣτις προηγῆθη τῆς λοιπῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης ἐν τῇ πολιτικῇ ἀφυπνίσει, διπλοῦ ὑπῆρξαν οἱ παράγοντες, ὅπως τὸ ἱστορικὸν στοιχεῖον, τὸ ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπικρατήσαν, οὐ μόνον μὴ ληφθῇ ὑπ' ὄψει, ἀλλὰ καὶ νὰ θεωρηθῇ ὅτι μόνον ν' ἀναττέλλῃ τὴν πρόοδον τῶν ἑῶν ἀρχῶν ἦτο κατάλληλον, τῶν ἀρχῶν ἐκείνων αἵτινες ἀνεκηρύττοντο ὡς πρωρισμένοι νὰ πράξωσι τὴν εὐδχιμονίαν καὶ τὴν σωτηρίαν τῇ ἀνθρωπότητι. Οἱ παράγοντες οὗτοι ἦσαν ἔνθεν μὲν ὁ δεινὸς ἀπολυτισμὸς καὶ ἡ καταπίεσις, ἣτις φυσικῶς ἐμελλε νὰ ἐπιφέρῃ παρὰ λαῶν ζῶντι τοσοῦτω βιαιοτέραν τὴν ἀντίδρασιν, ἔνθεν δὲ τὸ εὐκίνητον, εὐμετάβολον καὶ νεωτεριστικὸν τοῦ γαλλικοῦ πνεύματος.

Ἐγενήθη λοιπὸν ἐνταῦθα ἡ ἀντίθετος ὄλω; ῥοπή, ἣτις, περιφρονοῦσα τὴν πείραν καὶ τὰς ἱστορικὰς παραδόσεις, προσεῖχε μόνον εἰς τὸ λογικῶς ὀρθὸν καὶ τὴν λογικὴν τάξιν καὶ ἀλληλουσίαν, ὠκοδόμει δὲ κατὰ κανόνας ἐκ τῶν προτέρων τιθεμένους καὶ ἀπὸ τῆς λογικῆς τοῦ ἀνθρώπου φύσεως

άπλως απορρέοντας. Διὸ καὶ ἡ οὕτω μορφωθεῖσα σχολὴ ὀρθολογικῇ ἐκλήθη.

Μάλιστα τοσοῦτῳ ἡ ἀντίθεσις αὕτη πρὸς τὸ ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπικρατήσαν πνεῦμα ἐπετάθη, ὥστε ἐκεῖ μὲν ἔφθασαν μέχρι τοῦ νὰ θέσωσιν αὐτὰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας ὡς βᾶσιν τῶν πολιτειολογικῶν αὐτῶν μελετῶν, ἐνῶ ἐν Γαλλίᾳ κατέληξαν ὅλως ἀντιθέτως εἰς μεταφυσικὰς θεωρίας καὶ καθαρὰν τινα ἰδεολογίαν, ἐκλαδόντες ὡς γινῶσιν τὴν ἐν τῷ νῶ ἄπλως ἐνουπάρχουσαν ἰδέαν.

Καὶ ἡ μὲν τάσις τῆς σχολῆς ταύτης ὑπῆρξεν ἀληθῶς φιλελεύθερος, μεγάλως ἐπιδράσασα εἰς τὴν ἀπότομον διακοπὴν τοῦ μετχιωνισμοῦ· ἔστειρεῖτο ὅμως βελθεῖς ἐννοίας διὰ ζῶσαν ἐλευθερίαν, διὸ καὶ ἡ μεγαλειτέρα ὑπηρεσίαι αὐτῆς ὑπῆρξεν ἄπλως ἀρνητικῇ, ὡς ἡ σπουδαιότερα αὐτῆς ἔλλειψις, ἡ ἀπουσίαι παντὸς θετικοῦ πυρήνους.

Ἐν τούτοις αἱ φοβερὰι δονήσεις, αἱ ἀγγλικαὶ ἰδέαι καὶ αἱ συμπροκροτούσαι ἐπικρατούσαι ἐπήνεγκον, ἀρύπνισαν καὶ τὸ γερμανικὸν ἔθνος, ὅπερ τελευταῖον κηταφθᾶσαν εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν τοῦτον ἀγῶνα, τοσοῦτῳ ἐρωμενέστερον ἐπελάθετο αὐτοῦ. Ἰδίως νέαν ἐπιστημονικὴν περίοδον ἐνεκαίνισεν ἡ ὑπὸ τῶν δύο ἐξόχων φίλων Savigny καὶ Niebuhr ἰδρυθεῖσα ἱστορικὴ σχολή, ἣτις σαφῶς καὶ ἐν πλήρει συνειδήσει ὄρισασα τὰ ὅρια αὐτῆς καὶ ἀπορρίψασα τὰς ἀφρηρημένας θεωρίας τοῦ φυσικοῦ δικαίου, αἵτινες εἶχον ἀντιποιηθῆ ἔσση χρησιμότητα δι' ὅλους τοὺς λαοὺς καὶ δι' ὅλους τοὺς χρόνους, ἐτόνισεν ἐνεργῶς τὸν στενὸν σύνδεσμον τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος, ὡς τὸν ὀργανικὸν σύνδεσμον τοῦ δικαίου μετὰ τῆς ἐπάφξεως καὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ λαοῦ.

Ἄλλ' ἀπέναντι τῆς σχολῆς ταύτης ἀνεπτύσσετο οὐδὲν ἦττον ἡ φιλοσοφικὴ σχολή, ἣτις ἀρουμένη τὴν ὕλην αὐτῆς ἀπ' αὐτῆς τῆς αὐτοσυνειδησίας τοῦ πνεύματος καὶ ἐξήχουσα τὰ συμπεράσματτα αὐτῆς ἀπὸ ἀνωτέρων ἀρχῶν ἄπλως διὰ συλλογισμῶν, ὤφειλεν ἀναγκάτως νὰ ἔλθῃ εἰς ἀντίθεσιν καὶ σύγκρουσιν πρὸς ἐκείνην.

Ὁ ἀγὼν μετὰ τῶν δύο τούτων σχολῶν διεξήχθη πεισμακτωδῶς καὶ ἐπὶ μακρόν, κατέληξε δὲ εἰς τὴν γένεσιν τρίτης τινὸς σχολῆς τῆς ἱστοριοφιλοσοφικῆς, περιλαβούσης ἀμφοτέρους εἰς ἀρμονικὸν ὅλον καὶ ἀποτελεσάσης ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην τὴν τελευταίαν πρόοδον, ἣν ἡ ἐπιστήμη ἡ πολιτικὴ μέχρι σήμερον ἐποίησεν.

Ἡ σχολὴ αὕτη θέτει ὡς βᾶσιν αὐτῆς τὴν ἐξῆς ἀλήθειαν, ἐξηγημένην ἀμέσως ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν· ὅτι ἐν τῷ βίῳ τῶν λαῶν ἐπιδρῶσιν οὐχ' ἦτον ἡ ἀνάγκη ἢ ἡ εἰλενθεμία καὶ ὅτι τούτων ἀκριβῶς ὁ ἀνταγωνισμὸς ἀποτελεῖ τὴν ζῶην τῆς πολιτείας, ὡς ἀποτελεῖ καὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου· ὅτι πρὸς τούτοις τὰ δύο ταῦτα στοιχεῖα τῆς ἀνάγκης καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐκπροσωποῦνται ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τὸ μὲν ὑπὸ τῆς ἱστορίας, τὸ δὲ ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας, καὶ ὅτι ἀμφοτέρωτα χρησιμεύουσιν ἡμῖν ἐξ ἑσῶς ὡς μέσα εἰς ἀ-

νίχνευσιν τῆς ἀληθείας, ὡς δύο σημεία ἀφ' ὧν ὁ ἐπιστήμιων τὰ πράγματ' ἐπισκοπεῖ, ἦτοι ὡς δύο ἀπλῶς μέθοδοι τῆς ἐργασίας αὐτοῦ. Οὕτως ἀναγνωρίζει ἡ σχολὴ αὕτη ὅτι τὸ δίκαιον καθ' ἑαυτὸ δὲν εἶναι οὔτε ἱστορικόν, οὔτε φιλοσοφικόν· ὅτι τὸν ἀντικείμενον πᾶν δίκαιον ἀναγκαστικῶς ἔχει μίαν πνευματικὴν οὐσίαν, ὡς ἔχει μίαν σωματικὴν ἢτοι ἐξωτερικὴν μορφήν· καὶ ἡ μὲν πνευματικὴ αὐτοῦ οὐσία τὸ συνδέει μετὰ τῆς φιλοσοφίας, ἡ δὲ σωματικὴ μετὰ τῆς ἱστορίας.

Ἐρευνᾶν λοιπὸν ἱστορικῶς καὶ συλλογίζεσθαι φιλοσοφικῶς, ἰδοὺ οἱ δύο ὅροι τῆς νεωτέρης τῆς σχολῆς πρὸς ἀτρακτὴν τῆς ἀληθείας ἀνακάλυψιν. Καίτοι δὲ δὲν ἐλλείπουσιν ἔτι διάσημοι δημοσιολόγοι εἰς μίαν τῶν δύο μονομερῶν μεθόδων ἐπιμένοντες, οὐχ' ἦττον ἡ ἱστοριοφιλοσοφικὴ σχολὴ δύναται ἀδιστακτικῶς πλέον νὰ θεωρηθῆ ὡς ἡ δριττικῶς τὴν νίκην καταγαγοῦσα. Δύναται δὲ ὡς μίαν περιπλέον ἀλήθειαν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ κτηθεῖσθαι νὰ θεωρηθῆ ἡ ὁρατικὴ αὕτη ἔκφρασις ἐνός τῶν δικηματοστάτων ἡγετῶν τῆς σχολῆς τῆς νεώτερης, τοῦ ἀειδιδίμου Βλούντσλη. τοῦ πρὸς δλίγου ἔτι μέγα κενὸν ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ κόσμῳ καταλιπόντος, ὅτι «γινώσκουμεν ἤδη ὅτι ἡ θεωρία ἡ ἀπὸ τῆς αὐτοσυνειδησίας τοῦ ἀνθρώπου ἐκπηγάζουσα εὐχερῶς περιπλέκεται εἰς χιμαίρας, ὅταν τὴν πειρᾶν τῆς ἱστορίας περιφρονῆ· καὶ ὅτι ἡ ἱστορία, ὅταν κλείρῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸ τῶν ἰδεῶν αἰτίνας ὡς ἀττέρες λάμπουσιν ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ τῆς ἀνθρωπότητος ὀρίζοντος, μένει δεσμία ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τῶν ἀρχαίων τάφων.»

Ἄνεκάλετα, κύριοι, εἰς τὴν μνήμην ὑμῶν τὰς φάσεις αἱ ἐπιστημονικὴ πρόοδος κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἠκολούθησε, διότι τὸ πολιτειακὸν δίκαιον ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ τελευταίου ἡμῶν τούτου πορίσματος στηρίζεται. Τὸ πολιτειακὸν δίκαιον, λαμβάνον ὑπ' ὄψιν οὐχὶ ὠρισμένην τινὰ πολιτείαν, ἀλλὰ τὴν πολιτείαν ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς καὶ ὑπὸ τοὺς γενικοὺς χαρακτῆρας, ὑφ' οὗ ἡ ἀνθρωπότης ἅπασα παρέστησεν αὐτήν, ἀναγκαστικῶς στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἱστορίας, ἐνῶ συγχρόνως ὑπὸ τοῦ φωτός τῆς φιλοσοφίας ἐδηγεῖται. Οὕτω λοιπὸν τὸ πολιτειακὸν δίκαιον ἐξετάζει τοὺς ὅρους ὑφ' οὗ ἡ πολιτεία ἐν γένει ὑπάρχει, τὰ συστατικὰ αὐτῆς στοιχεῖα, τὸν καθόλου ὀργανισμόν καὶ τοὺς κανόνας καθ' οὓς λειτουργεῖ· καθίσταται δ' ἡ ἀναγκαστικὴ προεισαγωγὴ τοῦ τε συνταγματικοῦ δικαίου καὶ τοῦ διοικητικοῦ, ἕτινα μόνον μετὰ τὴν γενικὴν πύκτην μελέτην δύναται ὀρθῶς καὶ προσφῶρως νὰ κατανοηθῶσιν.

Ἄλλὰ μετὰ τοῦ πολιτειακοῦ δικαίου στενωτάτα συνδέεται, σχεδὸν δὲ ἐν ἀναπόσπαστον ὅλον μετ' αὐτοῦ ἀποτελεῖ ἕτερον μέθημα ἡ πολιτικὴ, ἥτις διὰ τοῦτο ἀναγκαστικῶς θέλει ἐπίση· ἀποτελεῖ μέρους τῆς ὅλης ἡμῶν μελέτης. Ἡ πολιτικὴ πάλιν, λαμβάνουσα ἤδη τὴν πολιτείαν ἐτοιμῆν, ἐρευνᾷ καὶ καθορίζει τὸν σκοπὸν αὐτῆς· ὡς καὶ τὰ μέσα τὰ πρὸς αὐτὸν φέροντα, ἀνευρίσκει τὰς ἐλλείψεις τοῦ καθεστώτος πελιτεύματος ἢ καὶ τῆς

ἄλλης νομοθεσίας, σκέπτεται περὶ τοῦ τρόπου τῆς βελτιώσεως αὐτῶν καὶ ἐν γένει ἐπισκοπεῖ τὴν πολιτείαν κατὰ τὴν ἐνέργειαν ἢ τὴν δρᾶσιν αὐτῆς.

Τοιουτοτρόπως ἐν συνόλῳ δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν ὅτι τὸ μὲν πολιτειακὸν δίκαιον ἐξετάζει κατὰ πόσον τὸ καθεστὸς εἶναι σύμφωνον πρὸς τὸ δίκαιον, ἐνῶ ἡ πολιτικὴ κατὰ πόσον ἡ τῆς πολιτείας ἐνέργεια εἶναι σκόπιμος.

Καὶ ταῦτα μὲν, κύριοι, περὶ τε τῶν μεθόδων αἵτινες ἐπέδρασαν ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς περὶ τὴν πολιτείαν ἐπιστήμης καὶ περὶ τῆς φύσεως τοῦ πολιτειακοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτικῆς. Ἐκ τῆς συντόμου ὁμῶς ταύτης ἐπιθεωρήσεως ἐγένετο ἡμῶν καταφανὴς ἰδίως ἡ τῆς γνώσεως τῆς ἱστορίας ἀνάγκη καὶ δὴ τῆς ἱστορίας τῶν πολιτευμάτων καὶ τῆς προόδου ἐν γένει, ἣν ἡ περὶ τὴν πολιτείαν ἐπιστήμη ἠκολούθησε· διότι εἶναι πρόδηλον ὅτι ὅπως διὰ πᾶν ἔργον, πρὶν ἐπιληφθῶμεν τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ, ἀνάγκη νὰ κατέχωμεν τὴν ὕλην ἐξ ἧς μέλλει νὰ κατασκευασθῆ, οὕτω καὶ ὁ πολιτειολόγος, πρὶν κατάρξῃται τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἔργου, ἔχει ἀνάγκην τῆς ὕλης, ἣν μόνη ἡ ἱστορικὴ δύναται νὰ τῷ προσφέρῃ.

Ταύτης τῆς ἀνάγκης λοιπὸν ἔνεκεν ἀπεφάσισα πρὶν εἰσελθῶ εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ πολιτειακοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτικῆς, ἡ ὑπὸ ἐν ὄνομα, α τῆς ἐπιστήμης τῆς νεωτέρας πολιτείας», νὰ προτάξω κατὰ τὸ ἀκαδημαϊκὸν τοῦτο ἔτος ὡς εἰσαγωγὴν τὴν *ἱστορίαν τῶν πολιτευμάτων* καὶ τῶν *περὶ πολιτείας θεωριῶν*. Δυστυχῶς οὐδὲν τοιοῦτο ἔργον ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ φιλολογίᾳ ὑπάρχει περιλαμβάνον ἅπασαν τὴν ὕλην ταύτην εἰς ἐν συνεχῆς ὄλον, θὰ ἤμην δ' ἀληθῶς ἀτύγχευτος παρὰ τοῖς ἐμοῖς ἀκραταῖς, ἐὰν μὴ ἐπελαμβανόμεν τοῦ ἔργου φρονῶν, οὐχὶ ὅτι εἶναι ποτε δυνατὸν νὰ πληρώσω τοιαύτην ἔλλειψιν, ἀλλ' ὅπως τούναντίον, ὅτι ἡ ἔλλειψις τοσούτου εἶναι σπουδαία, ὥστε καὶ ἀσθενῆς τις ἀπόπειρα εἰς θεραπείαν αὐτῆς δὲν εἶναι πάντῃ περιττή.

Εἶναι πρόδηλον, κύριοι, ὅτι θέλοντες ἐρηθῶς τὸ παρὸν νὰ κρίνωμεν, νὰ ὠφεληθῶμεν δὲ ἐκ τῶν πλεονεκτημάτων τῆς μεθόδου ἣν ἡ τελευταία τῆς ἐπιστήμης πρόδος μᾶς προσφέρει, οὐκ ἐπιλομεν κατ' ἀνάγκην νὰ στραφῶμεν πρὸς τὸ παρελθὸν καὶ ἐρευνήσωμεν τοῦτο καθ' ἑαυτό· καθότι τοῦτο θέλει διδάξαι ἡμᾶς τίνα τρόπον τὸ παρὸν ἔλαβε τὴν μορφήν ὑπὸ τὴν ὁποίαν σήμερον παρίσταται ἡμεῖς, πῶς ἀνεπτύχθη καὶ τίνα ὄλον ἡ πρόδος αὐτοῦ ἔλαβεν. Ἐν ἄλλῃς λέξεσιν, ὅπως δυνηθῶμεν νὰ νοήσωμεν τὴν παρούσταν κατάστασιν τοῦ πολιτειακοῦ ὀργανισμοῦ, τοῦ πολιτειακοῦ βίου καὶ τῶν νόμων, οἵτινες ρυθμίζουσιν αὐτόν, δεόν νὰ γνωρίσωμεν πρῶτον τὴν γένεσιν καὶ τὴν ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ βίου τῶν λαῶν καὶ τῶν πολιτειῶν ἐν γένει.

Ἡ σημερινὴ πολιτεία, κύριοι, ὡς δ' ἐν γένει σύγχρονος πολιτισμὸς, δὲν εἶναι ποσῶς ἔργον τοῦ αἰῶνος μόνον ἡμῶν, ἀλλὰ τὸ πόρισμα τῆς ἐργασίας

δλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος, ὅλων τῶν αἰώνων. Διὰ μόνης δὲ τῆς ἐρεύνης ἦν ἐφθασα νὰ ὑποδείξω ὑμῖν ἀνακαλύπτομεν τὴν ἀρμονικὴν ἐκείνην, ἣτις διήκει δι' ὅλης τῆς ἱστορίας ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης ἀσιατικῆς θεοκρατικῆς μέ-
χρι τῆς νεωτάτης πολιτείας τοῦ λαοῦ, τὸν ἀναλλοίωτον δὲ τῆς προόδου νόμον, ὅστις πολλάκις καὶ ὑπ' αὐτὸν τὸν πέπλον μεγίστων ἐθνικῶν δυσ-
τυχημάτων τελεῖται.

Ἄληθῶς δὲ οὐδενὸς κύκλου τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων καὶ συμβάντων ἡ ἱστορία δύναται νὰ παραβληθῆ κατὰ τὴν σπουδαιότητα πρὸς τὴν ἱστο-
ρίαν ταύτην τῶν ποικίλων τῆς πολιτείας μορφῶν καὶ τῶν πολυειδῶν περὶ αὐτῆς συστημάτων· διότι οὐδεμία ἐπιστήμη, οὐδεμία γνῶσις συνδέεται τοσοῦτω στενῶς μετὰ τοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος, ὅν κατὰ κυριεῖαι ποι-
κιλοτρόπως, τοῦ ὁποῦ—ἔτι πλέον— μόνη αὐτὴ δύναται νὰ δώσῃ αὐτο-
τελῆ εἰκόνα, ὅσα ἢ ἐπιστήμη ἢ περὶ τὴν πολιτεῖαν ἀσχολουμένη. Πᾶσα ἐφεύρεσις, πᾶσα ἀνακάλυψις, ἢ πρόοδος ἐν τῷ συνόλω αὐτῆς οὐδαμοῦ ἀν-
τανακλάται καὶ τελειότερον ἀποτυπῶται ἢ ἐν τῇ πολιτικῇ ταύτῃ σχέ-
σει, ἐν ἣ ὁ ἄνθρωπος κατ' ἀνάγκην ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ ζῆ. Τοσοῦτω δ' εἶναι τοῦτο ἀληθές, ὥστε ἀνευδοκίμως δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι ἐκεῖ ὁ μέγιστος πολιτισμὸς, ὅπου καὶ ἡ ἀρίστη πολιτειακὴ ὀργάνωσις.

Ἐν τούτοις μὴ λησμονῶμεν ὅτι ἡ καθαρῶς αὕτη ἱστορικὴ σπουδὴ εἶναι μεθ' ὅλα ταῦτα ἀνίκανος νὰ ἀνακαλύψῃ ἀφ' ἑαυτῆς τὰς θεμελιώδεις ἀρ-
χὰς τῆς ζωῆς τοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτείας καὶ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀλή-
θειαν αὐτῶν. Τοῦτο ἔσεται, ὡς εἶπον, τὸ ἔργον τοῦ κυρίου ἡμῶν μνημάκ-
τος, οὐτινος ἡ ἱστορία αὐτὴ εἶναι ἀπλῶς ἢ προπαρασκευαστικὴ ἐργασία.
Ἄλλ' οὔτε εἰς τοῦτο τυχὸν θέλει ἡ ἱστορία αὐτὴ μᾶς χρησιμεύσει, ὅπως ἀνευρίσκωμεν ἐν αὐτῇ ἀναλογίαν, ἢ καὶ ἐν ὠρισμέναις τισὶ περιστάσεσιν ἐπαρ-
μόζωμεν ὅ,τι ἄλλοτε ὑπὸ ἐξωτερικῶς μὲν ὁμοίαις, οὐσιαστικῶς δ' ἕως ἀνο-
μοίαις περιστάσεσιν μετ' ἐπιτυχίας ἐφημερόσθη. Τὸ τοιοῦτο ἤθελε φέρει εἰς ἐπιβλαβέστατα ἀποτελέσματα, μᾶς προσδέσει δὲ εἰς τὸ ἀπαξ ὑπάρξαν καὶ μᾶς φέρει ἀκοιδῶς εἰς τὴν ἀρνησιν τῆς ζωῆς καὶ τῆς προόδου, ἣτις ἐν πάτῃ πολιτεῖα ζωὴ τελεῖται διὰ τῆς ἐλευθέρως τοῦ ἀνθρώπου βου-
λήσεως. Ἄλλ' ἐπικαλῶ, ἡ ἱστορία θέλει μόνον εἰς τοῦτο μᾶς χρησιμεύ-
σει, εἰς τὸ νὰ κατκνηώσωμεν εὐχερέτερον καὶ ἐντελέστερον τότε παρὸν καὶ τὴν ὕλην πρόοδον τῆς πολιτειακῆς ἐπιστήμης ἐν τῇ συνεχείᾳ αὐτῆς.

Ἄλλὰ κύριοι, ἐν τῇ γενικῇ ταύτῃ τῆς ἱστορίας ἐρεύνης ὀρείλομεν ἐπὶ ἐνὸς ἰδιαιτέρως σημείου, τοῦ τῆς πατρῴου ἱστορίας, νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν, περὶ τούτου δὲ ἐπιτρέψατέ μοι λεπτομερέστερον νὰ ἐξη-
γηθῶ, καθότι ἐξαιρετικὴν εἰς αὐτὸ ἀποδίδω σημασίαν.

Ὅσα διδακτικὴ καὶ ἀν ἣ ἡ ἀπειρος αὕτη ὕλη, ἦν οἱ αἰῶνες προσφέρου-
σιν ἡμῖν εἶναι εὐχερέστατον νὰ συγχυσθῶμεν ἐν τῇ ποικίλῃ αὐτῆς, ἐὰν μὴ συνδέσωμεν ταύτην πρὸς τὴν μελέτην τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν πνεύματος

καὶ τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτηῆρος, ὅν πάλιν μόνοι ἐν τῇ ἐθνικῇ ἡμῶν ἱστορίᾳ δυνάμεθα νὰ ἀνεύρωμεν.

Εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι ἡ ἀνθρωπότης πρόκειται ἡμῖν μία κατ' οὐσίαν, ἐκτυλίσσεται ὁμως ὑπὸ τηλικαύτην ποικιλίαν ἐν ταῖς διαφόροις φυλαῖς καὶ ἐθνικότησιν, ὥστε βεβηχίω: ἠθέλομεν ἀποτύχει, ἐάν ἐζήτοῦμεν νὰ ἐφραμώσωμεν τοὺς αὐτοὺς κανόνας καὶ τὰ αὐτὰ ὁμοιομόρφως ἐκ τῆς ἱστορικής πορίσματτα ἐφ' ὅλων ἐξ ἔτου τῶν λαῶν. Μάλιστα ἡ ποικιλία αὕτη, οὐδ' ὀλίγως φέρουσα σύγχυσιν εἰς τὴν ὅλην ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι τοῦνκντίον ἀναγκαιοτάτη, ὅπως τὸ ἔργον ἢ πληρῆς ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις, ὅπως ἕκαστον αὐτοῦ μέρος ἢ ἐξ ἔτου ἐπιμελῶς ἐπεξεργασμένον ὡς ὑπὸ ἐργάτου εἰδικὴν ἔχοντος ἰκανότητα.

Ἄλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας, κύριοι, ἄξιοι πάλιν ἰδιαίτερας προσοχῆς διὰ τὸν σκοπὸν ἡμῶν εἶναι αἱ περιόδοι τοῦ ἐθνικοῦ βίου, αἱ ἀπὸ τοῦ Μίσου Αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν χρονολογούμεναι. Ἡ κλασικὴ ἡμῶν ἐποχὴ, καίτοι διδασκατικωτάτη, καίτοι φρονῶ καὶ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν ὅτι εἶναι ἀναγκαιοτάτη εἰς τὴν ἐθνικὴν κηθόλου ἀνατροφὴν, κεῖται — μὴ λησμονώμεν τοῦτο — τοσοῦτω μικρὰν ἡμῶν, αἱ σχέσεις τοῦ τε κοινωνικοῦ καὶ τοῦ πολιτικοῦ βίου ἐπὶ τοσοῦτον ἔκτοτε ἠλλοιωθήσαν, ὥστε τὰν μόνον καὶ κυρίως ὑπ' ὄψει ἔχοντες, θὰ ἐκινδυνεύομεν νὰ ἐμπέσωμεν εἰς ἀπότομον ἀντίθεσιν καὶ εἰς ἀδιέξοδον σύγχυσιν.

Καὶ διὰ τοῦτον ὁμως ἔτι τὸν λόγον κρίνω ἀναγκαίαν τὴν σύντονον ἔρευναν τῆς μετὰ ταῦτα ἐποχῆς, διὰ τὸ ὅτι καὶ ὁ λαὸς αἰτθάνεται ἐκυτὸν μᾶλλον πρὸς αὐτήν, καίπερ ἴσως τὴν ἤττον ἐνδοξον, συνδεδεμένον ἢ πρὸς τὴν πναρχαίαν ἐκείνην κλασικὴν, ἣν μόνον παρὰ τῶν σοφῶν γινώσκει· ἡ δὲ συναίσθησις αὕτη τοῦ συνδέσμου καὶ τῆς συνεχείας τοῦ ἔθνους εἶναι ἡμῖν ἀναγκαιοτάτη, εἶναι ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν ὅλη πολύτιμος ἐν ταῖς χερσὶν ἡμῶν.

Ἡ φιλοπατρία, κύριοι, δὲν στηρίζεται ἐπὶ ἀρηρημένων γενικῶν ἀρχῶν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπὶ τῶν πραγματικῶν δεσμῶν τῆς κοινῆς κατὰγωγῆς, ἐπὶ τοῦ ἀφθάρτου ἐκείνου ἐνστίκτου τῆς ἐθνικότητος, τὸ ὅποῖον τοσοῦτω μᾶλλον κρατύνεται, ὅσα ὁ λαὸς λαμβάνει πληροστέραν γνῶσιν τῆς ἱστορικῆς αὐτοῦ συνεχείας, συνεχείας ζωῆς, ἀμέτου, καὶ ἣν αὐτὸς οὗτος ἀντιλαμβάνεται, οὐχὶ δ' ἐκείνης ἣν οἱ σοφοὶ τῶ ἐπιβάλλουσιν ὅπως τὴν ἐπαύριον, στηριζόμενοι εἰς κεκοιναμέναις ἀναδιρήσεις, τῶ τὴν ἀμφοισθητήσωσι.

Καὶ δὲν εἶναι μόνον τοῦτο· ἡ συνείδησις τῆς ζωῆς καὶ ἀμέτου ἱστορικῆς συνεχείας· ἐξεγείρει μετὰ τῆς φιλοπατρίας καὶ τὴν συνείδησιν τῆς ἐθνικῆς αὐθυπαρξίας, αὕτη δὲ ἀποτελεῖ τὸν μεγαλοεργὸν παράγοντα ἐν τῶ βίῳ τῶν ἔθνῶν· διότι μόνη ἡ συνείδησις τῆς αὐθυπαρξίας γεννᾷ παρὰ τοῖς λαοῖς τὴν εἰς ἑαυτοὺς πεποιθήσιν, ἣτις πεποιθήσις ἐμπνέει τὴν μεγαλοφροσύνην, ἣτις πάλιν ὀδηγεῖ αὐτοὺς εἰς ἐπιτέλεσιν μεγάλων πράξεων.

Δύνημαι δὲ νὰ εἶπω, ὅτι ἐν παντὶ ἔθνει σχεδὸν πᾶσαν ἐποχὴν ἀναγεννήσεως προσημκίνει νὰ τις τῆς πατρίου ἱστορίας καὶ τῶν πατρίων ἠθῶν ἔρευνα, ζωῆς τις ὑπὲρ αὐτῶν ἐνθουσιασμός, προσπάθειά τις ὅπως τὸ παρὸν συνδεθῇ ὀργανικῶς πρὸς τι ἐνδοξὸν παρελθόν, τέλος συγκέντρωσις τις ἐν γένει τῶν ἐθνικῶν στοιχείων εἰς ἀποτελέσιν πρῶτον ἀνθυπάρχτου τινὸς βίου καὶ αὐτάρχους· διότι εἶναι ἀδύνατον ἔθνος περιφρονοῦν τὸ παρελθόν αὐτοῦ ἢτοι ἑαυτό, ν' ἀποκτήσῃ τὴν αὐτοβουλὴν ἐκείνην καὶ τὴν εἰς ἑαυτὸ πεποιθήσιν, ἣτις πρὸς πᾶν μέγα ἔργον εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα.

Τόσῳ δ' εἶναι τοῦτο ἀληθές, ὥστε βλέπομέν τινας τῶν νεωτέρων λαῶν κατὰ τὴν Ἰλλυρικὴν χερσόνησον, πλήρεις μὲν βεβαίως ζωῆς, ἀλλὰ στερουμένους ἰδίου παρελθόντος, νὰ φθάνωσι μέχρι τοῦ νὰ ὑποκλιέτωσι φύλλα τινὰ τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὅπως καλύψωσι τὴν ἰδίαν γυμνότητα καὶ ἀνκδείξωσιν ἐκυτοῦς ἀρτίους.

Ἡ δὲ Ἑλλάς αἰμοσταγῆς μετὰ φοβερὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς βρεβρότητος ἐξελθοῦσα, μισοῦσα δὲ παρελθὸν τοσοῦτῳ ἀποτρόπαιον, τοσοῦτῳ ἀτιμωτικόν, διέσπασε πᾶσαν μετ' αὐτοῦ συνέχειαν καὶ ἔνθους ἐστράφη πρὸς τὴν κλασικὴν ἀρχαιότητα, ἣτις ἐκολάκευε τὴν φιλαυτίαν αὐτῆς καὶ ὑπειθύμιζεν ἐνδοξὸν παρελθόν. Τοῦτο ὅμως, ὡς ἐγένετο, ὑπῆρξε πολυειδῶς ἐπιβλαβές καὶ σχεδὸν ἀλέθριον διὰ τὴν πολιτειακὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἔθνους.

Ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαιότης, κύριοι, ἀποτελεῖ ἀληθῶς θυμακσίαν πηγὴν εἰς μελέτην πολιτειολογικῶν ζητημάτων, ἔσται δὲ ἡ ἀνθρωπότης θέλει διατρέχει μετὰ θρησκευτικοῦ σεβασμοῦ τὰς λαμπρὰς σελίδας τῆς ἱστορίας, ἀς κατέχουσιν αἱ μικροσκοπικαὶ μὲν ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι, ἀλλὰ κολοσσιαῖαι διὰ τὴν ἠθικὴν αὐτῶν ἰσχύν καὶ μοναδικαὶ διὰ τὴν ἐπίδοξιν, ἣν ἔσχον ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ.

Ἄλλ' ὅ τι ἡ ἀναγεννωμένη Ἑλλάς ἐσπευσμένως τότε ἐζήτει, δὲν ἦσαν ἔτι τοιαῦτά τινας σπουδαί, ἀλλ' ὕλη ἐτοίμη εἰς ἀνοικοδόμητην νεωτέρου πολιτειακοῦ οἰκοδομήματος, ἢτοι *ὑπόδειγμα εἰς ἀπλήν ἀπομίμωιν*, τοῦτο δὲ ἡ ἀρχαιότης ἠδυνάτει νὰ χρηρηγήτη. Τὸ ἔθνος λοιπὸν τότε, σφιγῶν ἐκ ζωῆς καὶ ἐκ πόθου πολιτισμοῦ, τὰς μὲν ἐνδόξους ἐκείνας ἀνεκμνήσεις ἔσπευσε νὰ φυλάξῃ ὡς ἐν μουσεῖῳ, ὁπόθεν μόνον χάριν ἐπιθειξέως ἐπετηδεύετο ἐκάττωτε ὅτι ἐλάμβανε, ὑποδείγματα, πράγματι δ' ἐστράφη ἐλόκληρον καὶ ἀκάθεκτον πρὸς τὴν Δύσιν, ὅπου ἐν τῇ ὄρμῃ τῆς διψῆς του ἠντλησεν ὅ,τι ἀν ἔτυχε πρὸ αὐτοῦ.

Διὸ καὶ ὅτε μετ' ὀλίγον ἤρξαντο νὰ παρέρχωνται αἱ ἐντυπώσεις τῶν μεγάλουργημάτων τῆς ἐπικραστάσεως, αἱ ὑπὲρ τὸ κολοσσιαῖον χάσμα τὴν ἐνότητά τῆς εὐγενοῦς ἡμῶν καταγωγῆς συγκρατοῦσαι, ἀπώλετο τότε φυσικῶς καὶ τὸ φρόνημα, ἡ μεγάλη ἰδέα τῆς γενικῆς τοῦ ἔθνους ἀναστάσεως κατέπεσε καὶ ἐχλευάσθη, ἡ πολιτικὴ ἡμῶν ἐγένετο μικρόφρων καὶ ταπεινή· ἄλλοι δὲ λαοὶ μέχρι τῆς προτερκίας ἔτι ὡς βάρβαροι ὑπ' ἡμῶν

περιφρονούμενοι, ἤρπασαν δεξιῶς τὴν ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν πίπτουσαν σημάκιαν καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἀνεθάρρησαν καὶ εἰς τοσοῦτον τόλμης προήλθον, ὥστε νὰ φέρωσι τὸν φυλετικὸν ἀγῶνα μέχρως αὐτῆς τῆς καρδίας τῆς Ἑλλάδος. Τας συνεπειὰς τούτας οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν ἀγνοεῖ, ἀλλὰ καὶ οὐδεὶς δέον περὶ τῶν αἰτίων ν' ἀμυθῶλλη.

Βεβαίως δὲν ἐννοῶ, κύριοι, ὅτι ἔδει ἢ ὅτι ἦτο καὶ δυνατὸν νὰ πλασθῆ ἐκ τῶν ἐλεεινῶν συντριμμάτων ἀθλήου παρελθόντος πολιτισμοῦ ἀντάξιος τοῦ αἰῶνος ἡμῶν καὶ τῶν ἐλπίδων τοῦ ἔθνους, οὔτε ὅτι ἦτο ἢ εἶναι ἢ Ἑλλὰς ὄριμος ὅπως μόνη παρκαστῆ ἡγέτις νέου ἀνεξαρτήτου πολιτισμοῦ. Θέλω ἀπλῶς νὰ ὑποδείξω ὅτι ὑπὸ τὰ ἐρείπια ἐκεῖνα τὰ ἐγκαταλειφθέντα ὑπάρχει κεχωσμένη ζωὴ, καὶ ὅτι ἡ ζωὴ αὕτη δέον νὰ διασωθῆ ἐπιμελῶς διότι εἶναι ἐθνικὴ. Ταύτης δ' ἀπαξ διασωθείσης, νὰ στραφῶμεν πρὸς ἐκεῖνα τὰ παραδείγματα, ἅτινα φαίνονται μὴ ἀντικρουόμενα πρὸς τὸ ὅλον πνεῦμα, πρὸς τὴν ὅλην, ἀνθέλητε, διεύθυνσιν τοῦ ἔθνους, καὶ τὰ ὁποῖα συναρμολοζόμενα δύνανται ἀληθῶς ν' ἀποτελέσωσιν ἕδαφος συμπηγῆς, ἐφ' οὗ τὸ πολιτικὸν ἡμῶν οἰκοδόμημα αὐτοτελὲς καὶ ἐθνικὸν νὰ ὑψωθῆ.

Ἐν δὲ τῷ μεγάλῳ τούτῳ ἔργῳ ἡ πρωτίστη διεύθυνσις ἀνήκει εἰς τὴν ἐπιστήμην τὴν πολιτικὴν. Αὕτη ὀφείλει ἐπὶ ἐθνικῶν ἐρειθόμενῃ βάσεων, μὴ κατατρεμνοῦσα δὲ αὐθιχεῖως, ἀλλὰ τοῦναντίον ἀποδίδουσα εἰς τὴν ἰσὸρίαν *αὐτῆς* τὴν ἐλληνικὴν τὴν μεγίστην αὐτῆς σπουδαιότητα, τὸν χαρακτήρα τὸν ἐλληνικὸν ἐρευνῶσα καὶ ἀναγνωρίζουσα, νὰ μορφώσῃ ἐαυτὴν εἰς ἐπιστήμην *ἐλληνικὴν*: οὕτω δὲ παρεσκευασμένη νὰ ὀδηγήσῃ τὸ ἔθνος εἰς τὴν πλήρωσιν τῶν μεγάλων αὐτῶν σκοπῶν. Μεγάλαι καὶ διακριτὰ ἔργα, κύριοι, οὐδ' αὐτὸς ἐπετελέσθησαν δι' ἑνὸς καὶ μόνου ἀνδρός· πιθανὸν ἐνίοτε τὴν δόξαν ν' ἀπεκόμισεν εἰς, ἀλλὰ τὴν ὁδὸν παραλείκνεν αἰετοῦ ἢ ἐπιστήμη, ἢ τὸ ὅλον ἔθνος παρασκευάζουσα.

Ἄλλ' ἡ καλλιέργεια τῆς ιδέας τούτης καὶ ἡ τελείωσις τοῦ ἔργου ἀπομένει ἰδίως εἰς τὴν γενεὰν ἡμῶν, φίλοι ὀμιληταί, καὶ μόνον πλέον εἰς αὐτήν. Λέγω δὲ μόνον εἰς αὐτήν, διότι οὐδεὶς ἀγνοεῖ ὅτι ἡ ἀπόφασις περὶ τοῦ μέλλοντος τοῦ ἐλληνισμοῦ οὐδέποτε θὰ ὑπερβῆ τὴν περίοδον τῆς γενεᾶς εἰς χεῖρας τῆς ὁποίας ἡ διεύθυνσις τῶν πραγμάτων τῆς πατρίδος ἐστὶ σήμερον ἐμπεισιτεμένη καὶ ἐκείνης ἤτις ἀμέσως προπαρασκευάζεται ν' ἀναλάβῃ αὐτήν. Εἰς τὴν γενεὰν λοιπὸν ἡμῶν ἀπόκειται νὰ πραγματοῦσῃ ἔν τε τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τῇ πολιτικῇ τὸ σχέδιον βίου αὐτοτελοῦς, ν' ἀναζωπυρήσῃ τὴν πεποιθήσιν τῆς εὐρείας ἐθνικῆς ἐνότητος, ἢ γενεᾶς ἡμῶν εἶναι κεκλημένη περισυνάγουσα τὰ συντριμματα τοῦ ἐθνικοῦ βίου, νὰ παρυσιάσῃ τὴν Ἑλλάδα οὐχὶ πλέον ὡς γελοιογραφικὴν τινα εἰκόνα ἢ παραφθίνουσαν οἰουδῆποτε μεγάλου κράτους, ἀλλ' ὡς ὑπαρξῆν αὐτοτελεῖ, γινώσκουσιν νὰ ἐπωφεληθῆ τῶν ξένων πολιτισμῶν, ἀλλὰ γινώσκουσαν ἰδίως ν' ἀποτυπῶ τὴν ἰδίαν ἐν αὐτοῖς σφραγίδι. Πρὸς τοῦτο δὲ δέον νὰ λάβωμεν

πάντες πρὸ παντὸς *conviēdru* τοῦ μεγάλου ἔργου, ὅπερ εἶναι ἡμῶν ἐμπει-
πιστευμένον, καὶ τῆς ὑπερτάτης εὐθύνης ἣν φέρομεν ἐνώπιον τοῦ μέλλον-
τος τοῦ ἑλλητισμοῦ.

N. Γ. Μοσχουβάκης

ὑφηγητὴς τοῦ πολιτειακοῦ δικαίου.

ΤΟ ΓΑΛΛΙΚΟΝ ΠΑΝΑΚΑΔΗΜΙΟΝ

ΛΟΓΟΣ Ι. Β. ΔΟΥΜΑ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΝΙΑΥΣΙΑΝ ΤΕΛΕΤΗΝ ΤΩΝ ΠΕΝΤΕ ΑΚΑΔΗΜΕΙΩΝ

Ἐν ᾧ χρόνῳ τὰ πνεύματα φαίνονται φερόμενα ὡς ἂν εἰ ὑπὸ ἀνεμοστρο-
βίλου, ὁτὲ μὲν πρὸς τὰς θετικὰς χώρας τῆς πολιτικῆς, ὁτὲ δὲ πρὸς τὴν
τεχνητὴν ζωὴν τοῦ ἀέργου κόσμου καὶ τοῦ συρμοῦ, ἐσμὲν ἄρα ἐν τῷ δι-
καίῳ νὰ ἐκπλαγῶμεν, ἐὰν ἠθέλομεν ἐρωτηθῆ ὑπὸ εἰσελθόντος ἐνταῦθα
ξένου. «Τίνες εἴσθε; Πόθεν ἐρχεσθε; Ποῦ πηγαίνετε; Τί ἐπράξατε χάριν
τοῦ παρελθόντος τῆς χώρας ὑμῶν; Τίνα ἐπιτροπὴν ἐνησχάσατε ἐν τῇ πο-
ρείᾳ τῶν νεωτέρων ἔθνων; Πρὸς τίνα ἰθύνετε προορισμὸν τὸ ἡμέτερον
μέλλον;»

Ἦδυνάμεθ' ἀπλῶς νὰ ἀποκριθῶμεν. «Ἡ Ἀκαδημία ἐν τῇ ἐνεστάσῃ
μορφῇ αὐτῆς χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς 25 Ὀκτωβρίου 1795. Πληθυνρίζει
τὰ ἐγκαίνια αὐτῆς κατ' ἔτος ἐν δημοσίᾳ συνεδριάσει τῶν πέντε Ἀκαδη-
μειῶν ὁμοῦ, ὑφ' ὧν σύγκειται. Ἄπασαι ἀλληλεγγύως εὐγνωμονοῦσι πρὸς
τοὺς ἀνδρας ἐκείνους, πρὸς οὓς αἱ δημοκρατικαὶ τῶν γραμμάτων, τῶν ἐπι-
στημῶν, τῶν τεχνῶν, καταλυθεῖσαι ὑπὸ τῆς ἐπαναστατικῆς λαίλαπος,
δρεῖλουσι τὴν ἀνθρώπῳ. Καίτοι κατὰ τὸ 1779 ἰδρυθεῖσαι αὗται ἐχρονο-
λόγουν οὐχ ἥττον τὴν ὑπαρξίν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ Ῥισελιέ καὶ τοῦ Κολβέρ,
ὑπαρξίν, ἧς τὴν ἀριστοκρατικὴν ἀνταύγειαν ἤμιστα εἶχεν ἐπισκιάσει ἀρ-
κούντως ὁ ἐλευθεριάζων αὐτῆς ὀργανισμός. Ἄλλ' ὁ ἐρωτῶν ἡμᾶς ἠθέλεν
ἴσως νὰ μάθῃ πλείοτερα, οὐδεμίαν δ' ἔχομεν δυσκολίαν νὰ εὐχαριστή-
σωμεν τὴν περιέργειάν του.

Ἄς μὴ ἀνέλθωμεν μέχρι τῶν κήπων ἐκείνων τοῦ Ἀκαδήμου παρ' ὧν
αἱ ἀρχαῖαι Ἀκαδημαίαι ἐδανείσθησαν τὸ ὄνομα αὐτῶν, καὶ ὑφ' ὧν ἐτόμεθα
λίαν εὐτυχεῖ; ἐὰν ἴδωμεν περικυκλωμένην καὶ ὠραίζομένην τὴν ἡμετέραν
ἐστίν, ἀλλ' ἂς εἴπωμεν αὐτῷ μόνον, ὅτι αἱ νεώτεροι Ἀκαδημαίαι ὑπὸ
τὴν αὐτὴν, ἣν ἔχουσι σήμερον, ἢ ὑπὸ παρεμφερῆ ταύτης μορφήν, ἀρῆθ-

μοῦσι τριῶν αἰῶνων, ὡς ἔγγιστα βίον. Τριῶν αἰῶνων! Ἐν τῷ δικαστήματι τούτῳ μοναρχίαι κατέρρευτον, ὀλόκληρον κοινωνικὸν καθεστῶς ἐξηφανίσθη, ἔθνη ἀνέτειλαν, ἔδυσαν ἄλλα, νέοι κόσμοι ἐφάνησαν ἐπὶ τοῦ χάρτου τῆς σφίρας. Τὸ πᾶν ἐπὶ τῆς γῆς ἤλλαξέν, οἱ ἄνθρωποι, τὰ πράγματα, αἱ ἰδέαι, τὰ αἰσθήματα, αἱ ὁρέξεις. Ἐν μέτῳ τῶν μεταμορφώσεων τούτων καὶ ἐρειπίων, ἐνῶ τὰ πολιτικὰ καθεστῶτα, ἰσχυρὰ κατὰ τὸ φαινόμενον, διεφθείροντο καὶ κατέρρεον, αἱ Ἀκαδημαῖαι αὐτίκι, ἀπλῆ ἔργα, δημιουργηθεῖσαι ἐπιπολαίως, ἀντέσχον, ἐμεγεθύνθησαν, καὶ κατέστησαν ἐν τῷ γήρατι αὐτῶν, ἀματαὶ καὶ σεβασταί.

Δὲν ἀνερχόμεθα ἐπίτης, μέχρι τῆς Ἀκαδημαϊκῆς ἐκείνης τοῦ Καρόλου Μάγνου, ἀποτελουμένης ἐκ μεταφραστῶν καὶ ἐρμηνευτῶν τῶν ἔργων τῆς κλασικῆς ἀρχιότητος, ἀπομεινωμένης δ' ἐν μέσῳ τῆς προόδου, διὰ τῆς ἀποκλειστικῆς λατρείας τῆς Ἑλλάδος καὶ Ῥώμης. Ἡ ἡμετέρα Ἀκαδημαῖα εἶναι ζῶσα. Ἐὰν σέβηται τὸ παρελθόν, κέκτηται ὡταύτως τὸ αἶσθημα τοῦ παρόντος. Ἐὰν εὐλαβῆται τὰ καθιερωθέντα ὑπὸ τῶν αἰῶνων ἔργα, ἐπευφημεῖ ἅμα πρὸς πᾶσαν παραγωγὴν, καταδηλοῦσαν τὴν πρόδον, διὰ τοῦ τελείου αὐτῆς, τοῦ τολμηροῦ, ἢ τοῦ νέου. Δὲν ἔχει ὡς μόνον αὐτῆς ὄριον τὸν στενὸν περίβολον τούτου. Ἀκτινοβολεῖ ἐκτός, ἔλκει πρὸς ἐκυτὴν, τὸ ἀληθές, τὸ καλόν, τὸ λεπτόν, κοσμουμένη διὰ πικρὸς ἔτι συγκινεῖ τὸν νοῦν, ὑψοῖ τὴν ψυχὴν, θερμαίνει τὴν καρδίαν, ἀπωθοῦσα δὲ τὸ κακόν, τὸ ψευδές, τὸ μικρόν, τὸ ἀνόσιον. Οὐδὲν ἕτερον τούτου ἔχει καθήκον, ἐφ' ᾧ καὶ λογίζεται ὑπερήφανος. Εὐτυχὴ δὲ θεωρεῖ ἐαυτὴν ἐπὶ τῇ ὑποστηρίξει τοῦ πεφωτισμένου κοινοῦ.

Ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημαῖα, ἰδρυθεῖσα πρὸς τελειοποίησιν τῆς γλώσσης, τῆς ποιήσεως, τῆς εὐγλωττίας, ἔλαθεν ὡς ἐμβλημα αὐτὴν ἀθανάσιον. Ἐπερβολικῶς ἄρα ἦσαν αἱ ἀπαιτήσεις αὐτῆς; Οὐχί μετὰ πάροδον δύο καὶ πλέον αἰῶνων ὁ Κορνήλιος, ὁ Πικκίνας, ὁ Λαφονταῖνος μέλη αὐτῆς, ὁ Μολιέρος, ὅστις ἔλειπεν ἐκ τῆς δόξης τῆς, ἐδικαίουν τὴν ἐπίκλησιν ταύτην. Ἡ Γαλλικὴ ὁμῶς Ἀκαδημαῖα δὲν δημιουργεῖ ἀθανάτους, προσκᾶται ἀθανάτους ἤδη ἐκείνους, οὐστίνκι ἔχει τὴν εὐτυχίαν νὰ συναγῆ. Ἐὰν ἀπκᾶται ἐνίοτε, τίνι δικαίωματι θέλομεν τῇ ἀποδώσει εὐθύνην; Προκειμένου περὶ τῶν συγχρόνων, ἢ φήμη καὶ ὁ θόρυβος συγγέονται εὐχερῶς λίαν. Ἐὰν εἰσῆρχετο τις ἐν τῇ Ἀκαδημαϊκῇ, ἐκατὸν μετὰ θάνατον ἔτη, διὰ τινος φιλολογικῆς καθυγιάσεως, πολὺ διάφορον ἤθελεν εἶναι. Ὁ χρόνος ἤθελε περκατώσει τὸ ἔργον αὐτοῦ, τὰ ὑπὸ τοῦ ἀνέμου δὲ φερόμενα ἐλαφρὰ φύλλα ἤθελον ἐκλίπει.

Ἄλλ' εἰ καὶ ἀδυνατεῖ νὰ ποιῆ ἀθανάτους, πᾶν τὸ ἀθανάτον ἀνῆκει αὐτῇ. Δὲν ἐδημιούργησε λ. γ. κατ' ἀρχάς, καὶ δὲν τελειοποιεῖ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, τὸ λεζικὸν αὐτῆς, ἀληθῆ χάρτην τῆς Γαλλικῆς γλώτσης, καὶ ἀκλόνητον βᾶσιν, ἐφ' ἧς πᾶς συγγραφεὺς δύναται μετ' ἐμπιστο-

σύνης νὰ στήριγθῆ; Τὸ λεξικὸν τοῦτο, δὲν εἶναι τῶν διδασκάλων τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, τὸ ἕμειον ἔργον; Ἐπτάθμισαν οἱ διδάσκαλοι οὗτοι τοὺς ὀρισμοὺς μετ' ἐντελευθῆς γνώσεως τῆς ἀρχῆς τῆς ἐτυμολογίας καὶ λεπτοῦ αἰσθημα-
τος τοῦ φιλοσοφικοῦ πνεύματος, τοῦ κανονίζοντος τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ
χρῆσιν. Ἐὰν τὰ ἀριστουργήματα τῆς Γαλλικῆς γλώσσης, κατέστησαν αὐ-
τὴν διὰ τῆς γοητείας τῶν πάσης πεπολιτισμένης χώρας κοινὴν γλώτταν,
τὸ λεξικὸν τῆς Ἀκαδημείας, διὰ τῆς σφηνείας του, κατέστησεν αὐτήν,
γλώτταν τῆς Διπλωματίας.

Ἄλλ' οἷμοι οἱ σύγχρονοι αὐτοσχεδιασταί, ἥμιστα ποιοῦνται αὐτοῦ χρῆ-
σιν! Εὐρίσκουσιν αὐτὸ ἐνδεές, καταφρονοῦσιν αὐτοῦ διὰ τῶν ὑπερβολικῶν
ἐπιθέτων, τῶν πλανῶν, τῶν πλατυμῶν αὐτῶν, τῶν μικρὰν τῆς φυσικῆς
τῶν ἐννοίας λέξεων, ἀμνήμονες τῆς λατινικῆς καταγωγῆς, τοῦ στερεοῦ τούτου
θεμελίου τῆς Γαλλικῆς γλώττης. Ἀφοῦ αἱ ζῆνοι γλώσσαι εἰτάγουσι τοσαύτας
κακοζήλους φράσεις, ἀρμόζει νὰ ἐπικαλῶνται ἔτι τὴν ἀρχαίαν γαλλικὴν,
τοὺς τοπικοὺς ἰδιωτισμοὺς, τὰ ἀγροικία, ὅπως πλουσίως γλῶσσαν, ἣν
ἰσχυρίζονται ἐν πενίχ, ὡς ἂν εἰ τὰ μεγαλείτερον πνεύματα μὴ εὔρον αὐτὴν
ἀρκούσαν πρὸς ἔκφρασιν τῶν εὐγενεστέρων ἰδεῶν καὶ παθητικωτέρων. Αὐ-
τὴ ἡ γραμματικὴ ἥμιστα διαφρεύει τὴν βῆσανον, τοῦ τηλεγραφικοῦ
ὑφους; ἢ τῶν διεστραγμῆων ἐκείνων φράσεων, πρὸς ἃς ὁ Μολιῆρος ἀπέδωκε
διὰ παντὸς τὴν ἀρμόζουσαν αὐταῖς δικαιοσύνην.

Δὲν ἔχω τὴν ἀπειτουμένην αὐθεντίαν, ὅπως ἐπιβῶ τὸν σεβασμὸν τῆς
ὑβρίζουσιν γλώσσης. Ἄλλως διὰ τί νὰ μὴ τὸ εἶπω; συμπληρῶ πρὸς τὰ
ἔργα τῆς δικαιοσύνης, ἐνόσω στενοχωροῦτι μόνον τὸ λεξικόν, λυποῦσι τὴν
γραμματικὴν, ἢ προσβάλλουσι τὴν κληρονομίαν μου. Ἄλλ' οἷμοι πλεῖστα
τούτων εἰσι χεῖρον! Καὶ ὅμως ἤθελεν εἶναι τοσοῦτον εὐχερὲς νὰ ἐξέκφρα-
σθῆ ἀηδὲς βιβλίον! Ἐὰν καλῶς ἤθελε κριθῆ, δὲν ἤθελεν ἀρκέσει τοῦτο,
ὅπως βυθίσει αὐτὸ ἐν τῷ ποταμῷ ἐκείνῳ τῆς λήθης, οὔτινος τὰ βῆθη οὐ-
δέποτε πληρωθήσονται;

Πλὴν πῶς νὰ ἐκπληττώμεθα, ἀφοῦ ἐν ᾧ χρόνῳ τὰ πάντα γίνονται ἐπι-
πολαίως, συντάσσεται τινὲς τοῦ περιοδικοῦ τύπου, ὧν συχνάκις καρπούμεθα
τὴν πεφωτισμένην καὶ ὑγιᾶ κρίσιν, ἥμιστα ἐξοβαλίζουσι μικρὰν τῆς εὐ-
στρόφου αὐτῶν γραφίδος ἀμρίβωλον ἔκφρασιν, ἣν εὐχερῶς ἠδύναντο νὰ
ἀντικαταστήσωσι δι' ἑτέρας ἀνεπιλήπτου;

Ἰπὸ ποίας καταλαμβανόμεθα λύπης, ἀνταλογιζόμενοι ὁπόσαι εὐφυῖαι
κατατρώγονται ὑπὸ τῆς ἀκορόστου ταύτης ἐφημεριδογραφίας! Ὅποῖος
οἶστρος ἐν τοῖς ἀρθροῖς τούτοις τοῖς ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ γεννωμένοις καὶ θνή-
σκουσιν! Ὅποια ἀπογοήτευσίς τῷ συγγραφεῖ, τῷ αἰσθανομένῳ, ὅτι ἔχει τι
ἐν τῇ κεφαλῇ, ἐν τῇ βυθῷ τῆς καρδίας αὐτοῦ, καταλαμβανόμενῳ δὲ ὑπὸ
τοῦ εἰμαρμένου τούτου ρεύματος, καὶ βλέποντι τὸν βίον αὐτοῦ νὰ ῥῆθῃ ἐν
ἡμέραις ἀνευ αὔριον, τὴν δ' εὐφυῖαν του σπαταλωμένην εἰς ἐφήμερα ἔργα.

Αἱ σελιδες αὐταὶ τοῦ θερμοῦ ἀνθοκομείου. αἱ δίδωσιν εἰς τὴν τύπον, εἴσιν ὡς οἱ πρώτοι κερπύ, οὗ; πωλοῦσι: μὲν ἀκριβότερον, ἀλλ' οἵτινες οὐδεμίαν ἐπιδέχονται σύγκρισιν πρὸς τοὺς ὀριμάσαντας ὑπὸ τὸν ἥλιον, εἰς τὸ ἔδαφός των, καὶ τοὺς συλλεγέντας κατὰ τὴν ὥραν αὐτῶν. Ἄ, ἐκν ἠθύναντο νὰ ἑμιλῶσι τὰ δένδρα, τὸ διερχόμενον τὴν βραχεῖαν αὐτοῦ ζωὴν ἐν κελῶ; τεθερμασμένῳ κλωθῶ, καὶ βλέπον τὴν ἀνάπτυξίν του συθλιδομένην ὑπὸ χειρὸς ἀστέρου, ἤθελεν ὁμολογήσει, ὅτι ζηλοτυπεῖ τὸν ἐν τοῖς ἀγροῖς ἀδελφόν του. Θεβκίως ὁ ἀδελφὸς οὗτος ἔχει τραχὺν φλοιόν, ὀζώδεις βραχιόνες, ἀλλὰ καλύπτεται εὐώδους χιόνος κατὰ τὴν ἀνοιξιν, κατὰ τὸ φθινόπωρον εὐχόμεν κερπῶν. Ὁ περίλυπος ἐπομένως ξένος τῆς ὑελίνης κατοικίης, ἤθελεν ἀνακράξει ἐν σπουδῇ. «Ὁ ἐλευθέρος ἀὴρ τῆς ἐξοχῆς εἶναι καλλίτερος, καὶ οἱ ἀγρόται δὲν στεροῦνται ἀξίας».

Δὲν διακρίνετε ἐνταῦθα σημεῖον τῆς ἐποχῆς; Ἡ γαλλικὴ φυλὴ οὐδὲν ἀπώλετε τῆς ζωηρότητος αὐτῆς. Εἰς τὰς καλλονὰς τῆς γλώσσης τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, προσέθηκε γενναιοτέρης καλλονάς, εὐηχοτέρου καὶ ὁμοίως καθαροῦ μετάλλου. Τὰ ποιήματα καὶ τὰ πεζὰ τεθέντα ὑπὸ ἐπεξεργασίαν κελῆν, ἐξῆλλον ἰσχυρὰ καὶ ἀκριβῆ. Τὸ ἐργαλεῖον κατέστη εὐκαμπτότερον, ὁ τεχνίτης ὁμοῦ; μᾶλλον σπύδων, ἤμισα ποιεῖται αὐτοῦ χρήσιν σκοπῶν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους; εἶναι ἀνεγνωρισμένος, θεωρεῖ ἐκυτὸν γεννηθέντα ὅπως γράφει, καὶ γράφει; γράφει δὲ καὶ ὅταν ἀκόμη δὲν ἔχει νὰ εἶπῃ τι. Ἐὰν ἐλλείπῃ αὐτῶ τὸ ἀλάκτον ζητεῖ τὴν ἐπιτυχίαν ἐν τῷ ἀνεκδότῳ, ἐν τῷ σκανδάλῳ ἀκόμη.

Ἀπευθυνόμενος εἰς τὰς ἀνεπτυγμένους ψυχάς, ὁ ΙΖ' αἰὼν, ἦτο ἐξησφλισμένος περὶ τῆς ἐπιδοκιμασίας τῶν αἰῶνων. Κατὰ τὸ 1870 ἄκλιμος ὁμιλος ὑπὸ νέου ὀδηγούμενος ἰδεώδους, ἔλαβε θέσιν παρὰ τοὺς κλαστικούς. Σήμερον ἡ ἀνωτέρα κοινωνία λίαν ἀσταθῆς δὲν συνίστησι κριτήριον πλέον, ὁ δὲ τῶν κατωτέρων τάξεων ὕλισμός ἀπωθεῖ πᾶν ἰδεῶδες. Πάλαι ποτέ, ἐδίδασκον τῷ λαῶ, τῶν αὐτῶν τὴν εὐγενισθεῖται γλώσσαν. Σήμερον εἰσάγουσιν εἰς τὰς αἰθούσας τὴν νοσηρὰν τῶν τριῶν. Ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία δὲν δύναται εἰτέτι νὰ ἀνκαυθῇ. Πᾶν ὅ, τι προορισμὸν ἔχει νὰ προκατίση, εἶναι προσβεβλημένον. Ὅταν ὁ λόγος τῶν ἐθνῶν διασφείρηται, τὸ πν. ὕμκ ἀδυνάτιζει, ἡ καρδία ἀπειλεῖται, κινδυνεύει δὲ ἡ ψυχὴ.

Ἐν τούτοις ὁμοῦ; αἱ Ἐπαρχίαι δεικνύουσι δείγματα σπουδαίας φιλολογικῆς ζωῆς. Ἀπολαύουσιν αὐταὶ ἡτυχίας, ἧς στεροῦνται οἱ Παρίσιοι. Ἐν αὐταῖς ζῆ τις καὶ ἄνευ διπλώματος. Ὁ Montaigne, ὁ Κορνήλιος, ὁ Μοντέσκιος, ὁ Βολταῖρος, ὁ Βυρῶν, εὔρον ἐν αὐταῖς τὴν ἀναγκαίαν ἡρεμίαν, ὅπως παρηγάγωσιν ἀθάνατα ἔργα. Ἡ Ἀκαδημία, παρκαλοῦται μετ' ἐνδιαφέροντος τὴν κίνησιν αὐτήν τοῦ πνεύματος, τὴν ὑποθάλλει ὑπισχεῖται πᾶσαν ὑποστήριξιν, ἄνευ φειδοῦς.

Ἡ ἱστορία τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν εἶναι περίεργος. Κατ' ἀρχάς;

ἦν συνέλευσις προσώπων ἐγνωσμένων ἐπὶ τῇ πολυμαθείᾳ καὶ καλαισθησικαῖς τῶν, ἐπιφορτισμένων, νὰ συναθροίζωσι καὶ τοποθετῶσι τὰ ἀγάλματα, νὰ περιγράψωσι τὰ μνημεῖα, καὶ νὰ συνθέτωσιν ἐπιγραφὰς, διὰ τὰ ἀναμνηστικὰ μετάλλια τῶν συμβεβηκότων τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Τὸ ἐμβλημα ὅπερ τῆ ἔδωσαν *Vetal mori* ἐδήλου ὅτι προορισμὸς αὐτῆς ἦτο ἡ διάσωσις ἀπὸ τῆς λήθης τῶν πράξεων τῆς βασιλείας.

Οἷα μεταβολὴ ἐν τῷ εἰμαρμένῳ τῆς μικρῆς ταύτης Ἀκαδημείας. Δὲν πρόκειται πλέον περὶ τῶν μνημείων καὶ πράξεων τοῦ μεγάλου αἰῶνος. Ἀφύπνισεν ἀπάσας τὰς ἡχοῦς τῆς παλαιᾶς Γαλλίας, ὅπως ἀνεύρη ἰδιωτισμοὺς, ἀνέσκαψε τὸ ἔδαφος, ὅπως ἐξήγαγῃ τὰ ἐρείπια καὶ φωτίσῃ τῆ βοήθειά τούτων τὴν σκοτισθεῖσαν ἱστορίαν τοῦ παρελθόντος. Ἐζήτησεν ἐκ τῶν νομισμάτων ὠρισμένας πληροφορίας, μόλις δ' ἔφερον εἰς τὸ φῶς τὴν Γαλλίαν τοῦ Κεῖσαρος νέα περίοδος ἠνεώχθη ἐνώπιόν της. Ἡ προϊστορικὴ ἐποχὴ. Τὰ ἄρθρα λείψανα, ἅπερ αὕτη κατέλιπεν, ἐμχρτύρουν, ὅτι πικρός, διάφορος, ἐργατικὸς πληθυσμὸς, προὔπηρξεν ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου ἐδάφους, ἀγωνιζόμενος, ὅπως ἀποδιώξῃ τὰ θηρία, ἐργαζόμενος, ὅπως γονιμοποιήσῃ τὰς γαίαις, καὶ προετοιμάσῃ αὐτάς διὰ καλλιεργείας ἀγροίκου εἰς τὰς τελειοποιηθείτας ἐργασίας ἡμῶν. Δὲν ἐπρόκειτο νὰ ρῆ ἀφήσωσι νὰ ἀποθάνῃ αἰὼν πλήρης δόξης, ἀλλὰ νὰ ἀναστήσωσιν ἐκλιπόντας αἰῶνας, ὧν ἠγνοεῖτο καὶ αὐτὸς ἔτι ὁ ἀριθμὸς.

Οἷας δὲ θαυμαστάς ἀναστάσεις ἐποίει εἰσέτι, ὁπότεν ἡ μελέτη τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν, ὡδήγει αὐτὴν μετὰ τοῦ Βουρνούφ, εἰς τὴν μετάφρασιν τῶν ἀρχαίων μνημείων τῶν Ἰνδιῶν, μετὰ τοῦ Σαμπολιὸν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἱερογλυφικῶν τῆς Αἰγύπτου, μετὰ τοῦ Ὀππερτ, εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν τῆς Ἀσυρίας καὶ τῆς Χαλδαίας, οὕτως ὥστε ἤδη νὰ παρευρισκώμεθα, εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς γραφῆς, τῆς ἐπιστήμης, εἰς τὴν γένεσιν τῆς ποιήσεως, τῆς ἠθικῆς, τῶν νόμων, τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθημάτος τῶν πρώτων λαῶν. Τῆ μικρᾷ ταύτῃ Ἀκαδημείᾳ εἰς ἣν ἐπιπόλαιος ἰδιοτροπία ἀνέθηκεν ἐφήμερον ἀποστολήν, καὶ ἦτις καθ' ἑαυτὴν εἶπεν «Ἄμα ἐκ τῶν μετὰλλίων τούτων ἐξαγάγω τὴν ἱστορίαν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐκ πληρῶ καὶ περὶ τῶν προορισμῶν μου», ὁποῖος κληρὸς ἔτυχε σήμερον. Ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος ὅλης, αἱ γλῶσσαι, αἱ παραδόσεις, τὰ μνημεῖα, αἱ θρησκείαι, οἱ νόμοι, τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμα, τὰ ἐνδύματα, τὰ πλοῖα, τὸ ἐμπόριον, αἱ ἀποικίαι, πᾶν ὅ,τι ἐσκέφθη, εἶπεν, ἐξετέλεσεν, ὁ ἄνθρωπος, ἀφ' ἧς ἐράνη ἐπὶ τῆς γῆς τὸ πρῶτον, ὅλα ταῦτα κατέστησεν δικαίωματι κατακτήσεως, ἰδιοκτησίας τῆς Ἀκαδημείας ταύτης, μικρᾶς μὲν ἐν ἀρχῇ, σεβαστῆς δ' ἕνεκεν τῶν λαμπρῶν αὐτῆς ἀννακλύσεων, μεγάλης ἕνεκεν τοῦ εὐρέος προγράμματός τῶν ἐργασιῶν της.

Πρὶν ἢ ἐνσχοληθῶμεν περὶ τῆς Ἀκαδημείας τῶν ἐπιστημῶν, ἀποδώ-

σωμεν τὸν ὀφειλόμενον ἔπκινον τῇ Ἰταλίᾳ τῆς ἀναγεννήσεως, ἧς ὁ νεώτερος πολιτισμὸς οὐδέποτε θέλει δυνηθῆ νὰ ἐκτιμήσῃ δεόντως· τὰς ὑπηρεσίας, διότι παρέσχεν αὐτῷ τὰ ἐντελέστερα πρότυπα τῆς φιλοσοφίας, τῆς ποιήσεως, τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης. Ἀποδώσωμεν δικαιοσύνην τῷ πρίγκιπι ἐκείνῳ τοῦ Cesi λίαν παροραθέντι, τῷ γενναίῳ ἀρχηγῷ τῆς δυναστείας, εἰς ἣν ἀνήκομεν ἄπαντες, τῷ θεμελιωτῇ καὶ προστάτῃ τῆς πρώτης Ἀκαδημείας τῶν νεωτέρων χρόνων, τῆς Ἀκαδημείας τῶν Lincei ἰδρυθείσης ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ ἀνακτόρῳ ἐν Ρώμῃ κατὰ τὸ 1603. Ὁ Cesi ἦτο σοφός. Ἐτελειοποίησε δὲ δύο ἐργαλεῖα θευμασια τότε εφευρεθέντα· τὸ τηλεσκοπίον καὶ τὸ μικροσκοπίον.

Οὐδόλω· ἄπορον, ἐὰν ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος τὸ πρῶτον, ἐβουθίζετο, ἐν τοῖς μυστηρίοις τῆς ζωῆς, καὶ ὑψοῦτο εἰς τὰ πλέον ἀπώτερα θευμασια τοῦ οὐρανοῦ, τῇ βοθηεῖς τῶν ἐργαλείων τούτων, ὁ Cesi ἔδωκεν ὡς ἐμβλημα εἰς τὸ νέον καθίδρυμά του, τὸ μυθικὸν ζῶον, τὸν λύγυα, πρὸς ὃ οἱ ἀρχαῖοι ἀπέδιδον ὄρασιν οὕτω διαπεραστικὴν, ὥστε νὰ δύνηται νὰ εἰσδύσῃ καὶ δι' αὐτῶν τῶν τειχῶν.

Ὅποτον ἐνδιακρόνον ἄλλως θέκμα, προυσιάζει ὁ 12' αἰών, ὁ ὠρσιότατος τῶν φιλολογικῶν αἰώνων! Ἡ γαλλικὴ πεζογραφία λαμβάνει τὸν ὀριστικὸν αὐτῆς τύπον διὰ τῆς γλώσσης τοῦ Pascal καὶ τοῦ Bossuet, ἡ ποίησις τὴν φορὰν αὐτῆς μετὰ τοῦ Corneille τοῦ Racine καὶ τοῦ Lafontaine, ἐνῷ ἐν ταῖς τάξεσι τῶν ἐπιστημῶν χωροῦσιν ἡ βασιλικὴ τοῦ Λουδίνου ἑταιρεία, ἀπὸ τῶν πρώτων αὐτῆς βημάτων καθισταμένη ἐνδοξος διὰ τοῦ Νεύτωνος, ἡ ὑπὸ τοῦ Γαλιλαίου καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ θεμελιωθεῖσα ἐν Φλωρεντίᾳ Ἀκαδημία, ἡ ἐν Γερμανίᾳ τῶν περιέργων τῆς φύσεως, ἡ μόνη ἡ προυσία τοῦ Λέιβνιτζ ἀρκεῖ, ὅπως δοξάσῃ ἡ Ἀκαδημία τέλος τῶν ἐπιστημῶν τῶν Παρισίων, λαμβάνουσα τὴν πρώτην αὐτῆς ἐμφάνειαν διὰ τῶν οἰκογενειακῶν συνδιαλέξεων, ὧν μετεῖχον ὁ Καρτέσιος καὶ ὁ Πασκάλ.

Εἶναι ὠρσιῶν τὸ νὰ δυνάμεθα νὰ παρὰλληλίσωμεν πρὸς τὰ μεγάλα ὀνόματα τοῦ αἰῶνος τῶν γρημμάτων, τὰ μεγάλα ἐπίσης ὀνόματα τοῦ Νεύτωνος, τοῦ Καρτεσίου, τοῦ Γαλιλαίου, τοῦ Λέιβνιτζ. Ὅσον φαίνεται ἡμῖν φυσικὸν νὰ ἀκούωμεν, τὸν Μολιέρον, τὸν Λαφονταίνον, νὰ ὀμιλῶσι πκίζοντες περὶ φιλοσοφίας ἐντὸς πάντοτε τοῦ ὀρθοῦ, τοσοῦτον ἡμιστὰ παρὰδοξον φαίνεται εἰς ἡμᾶς νὰ βλέπωμεν τὸν Καρτέσιον, τὸν Πασκάλ τὸν Λέιβνιτζ, τὸν Γαλιλαῖον, κατὰκρηθιμους διὰ τοῦ ὄφους αὐτῶν ἐν τοῖς ἐνδοξοτέροις συγγραφεῖσι τῆς πατρίδος.

Ὁ σύνδεσμος τῶν γρημμάτων, ὠρέθησε τὰς ἐπιστήμας, ἤθελον δ' εἶσθαι λίαν ἀχάριστοι αὐταὶ ἐν ἤθελον λησμονήσαι, ὅτι ὀφείλουσιν εἰς τὰς συνδιαλέξεις τοῦ Φοντενέλ, τὴν δημοτικότητα ἣν τὰ ἔργα τοῦ Bullion, τὰ ἐγκώμια τοῦ Cuvier καὶ τοῦ Ἀρχαῶ, ταῖς ἐξησφάλισαν. Εἶναι ὠραία ἡ ἀλήθειαι πάντοτε, ἀλλὰ τίς ἤθελε τολμήσει νὰ εἴπῃ, ὅτι τοποθετουμένη

καταλλήλως, καὶ φωτιζομένη διὰ τοῦ καταλλήλου φωτός, δὲν καθίσταται ὠραιότερα;

Ἡ μικρὰ Ἀκαδημία κατέστη ἡ μεγάλη Ἀκαδημία τῶν ἐπιγραφῶν. Αἱ οἰκογενεϊκαὶ συνδιαλέξεις τινῶν σοφῶν ἔπλασαν τὴν Ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν. Πῶς κατωρθώθη τοῦτο; Ἄ, βεβαιωθήτε, ὅτι δὲν συναθροίζουσιν ἐπὶ μικραῖω ἀνθρώπους ἀνωτέρως παιδείας, ἐργατικούς, ἐγκαρτεροῦντας. Ἡ συναθροίσις, ἡ ἀλληλοδοθήεια, ἡ φιλοτιμία, ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν φώτων, πάντα ταῦτα συμβάλλουσιν εἰς τὸ νὰ κραταιώσῃ τὰς δυνάμεις τῶν κοινωνιῶν τούτων, ὧν ἐλευθέρα στρατολογίη, ἐξασφαλίζει τὴν διηνεκὴν ὑπαρξίν.

Ἐνόσω ἡ ἐλευθέρα αὕτη στρατολογίη, δι' ἧς ἐπροίκισαν αὐτὴν ὁ Cesi, ὁ Richelieu, ὁ Colbert θέλει εἶσθαι σεβαστὴ, ἡ Ἀκαδημία θέλει ἀνενοῦτὰ μέλη της, καὶ θέλει εἶσθαι βεβίχην περὶ τῆς ἀθηνασίας αὐτῆς. Τὸ φῶς αὐτῆς, ὡς τὰ φῶτα τῶν φάρων τὰ ὀδηγοῦντα τὸν θαλασσοπόρον, θὰ ἔχη ἐναλλαγὰς χρωμάτων, ὥσως δὲ καὶ ἐκλείψεις τινὰς πρὸς στιγμὴν. Τὸ ἀποδέχομαι. Ἡλλὰ ἐξην οἱ κειροί. Ἄλλὰ τί σημαίνει, εἰάν, ὅταν φωτίζῃ, ἰθὺναι πρὸς τὸ ἀληθὲς καὶ ὠραῖον, τὴν ὠραίαν τχύτην πατρίδα τὴν εὐπροσδέκτως δεχομένην τοὺς πάντας, πρὸς τὸ ἰδεῶδες, τὴν στενὴν κατοικίαν καὶ κληρὸν τῶν μεγαλοφυῶν, ἐκείνους ὧν ὀδηγεῖ τὰ βήματα;

Κατὰ τὸν 17. αἰῶνα τὰ μαθηματικὰ λαμβάνουσι νέαν ὄθησιν διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ ὑπολογισμοῦ τῶν ἀπειροστών, ἡ μηχανικὴ δέ, ἡ ἀστρονομία, ἡ φυσικὴ μετέχουσι τῆς εὐτυχίης των. Αἱ φυσικαὶ ὅμως ἐπιστήμη, ἡ ἀνατομία διατελοῦσιν εἰσέτι ἐν τοῖς σπικράνοις. Χημεία οὐδ' ὑφίσταται κέν.

Εἶναι τοιαύτη ὅμως ἡ ἰσχὺς τῆς ἀπὸ κοινοῦ ἐργασίας, ὥστε βλέπομεν τὰς πλέον ἀσήμους ὕλας, μεταμορφουμένας ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ ὀδηγούσας εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ὑψηλοτέρων θεωριῶν. Ὁ κῆπος τῶν Ἀπλῶν, δημιουργηθεὶς πρὸς μελέτην τῶν ἰαματικῶν φυτῶν, φθάνει εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῆς φυσικῆς μεθόδου, μιὰς τῶν φιλοσοφικωτέρων συλλήψεων τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου. Τὰ θηρία τοῦ πρώτου τυχόντος θηριοτροφείου καθίστανται ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ Cuvier ἡ ἀρχὴ τῆς συγκριτικῆς ἀνατομίας καὶ τὸ ὄργανον τῆς θαυμαστῆς τχύτης ἀναπλάσεως τῶν ἀπολεσθέντων φύλων, ἐν μέσῳ τῶν ἐπευρημῶν τῆς Εὐρώπης. Μόλις φίνεται ἀναπαύμενος ὁ Cuvier, καὶ ἐκ τῶν παραμεληθέντων ἐφοδίων τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ, ὁ Geoffroy-Saint Hilaire, ἀνκινεὶ τὴν θεωρίαν τῆς συνθέσεως τῶν ὄντων, ἀντικείμενον ἔτι οὖσαν, ἀξίων λόγου παρατηρήσεων. Διὰ τῆς μελέτης ἀπολεσθιωμένων τινῶν ὀστράκων ὁ Alexis Brongnart, διατυποῖ τὸ γεωλογικὸν αὐτοῦ σύστημα περὶ τῶν ὑπογείων στρωμάτων. Τῇ βοηθείᾳ τέλος τινῶν εὐστόχως ἐραχμοσθεισῶν παρατηρητῶν, ὀρίζουσιν, ὁ μὲν Fourier τοὺς τῆς θερμότητος νόμους, ὁ δὲ Fresnel τοὺς τοῦ φωτός, ὁ Ampère τοὺς

του δυναμικοῦ ἠλεκτρισμοῦ, καὶ ὁ σύγχρονος ἡμῶν Κλαύδιος Bernard, τοῦς τῶν φυσικῶν τῆς ζωῆς φαινομένων.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ III αἰῶνος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος, ἡ Ἄκκα δημῖα ὑπέβαλεν ὑπὸ τὴν σφραγιδα αὐτῆς, ἀπέσας τὰς χώρας τοῦ εὐρέος κράτους τῆς φύσεως. Ἀλλάξατα ἀντικείμενον, ἐνῶ ἠκολούθησε τὴν αὐτὴν μέθοδον, ἐνώσασα δ' εὐτόχως ἐν τῷ ἔργῳ αὐτῆς, τὴν ἀνακάλυψιν μετὰ τῆς εὐθύτητος, τὴν σοφίαν μετὰ τῆς ἐνεργείας, τὴν φαντασίαν μετὰ τῆς κρίσεως, παρέσχεν εἰς τὸν παρόντα καὶ μέλλοντα χρόνον, τὰ πολλοὺς θαυμαστὰ ὑποδείγματα.

Οἱ Γάλλοι ἀκκαδημαϊκοί, λαβόντες ὡς ὠρισμένην βάσιν τὸ μέτρον τῆς Γῆς, ἀνωψώθησαν μέχρι τῆς συλλήψεως τοῦ μετρικοῦ δεκαδικοῦ συστήματος, υἱοθετηθέντος ἤδη ὑφ' ἀπάντων τῶν παπολιτισμένων ἐθνῶν, καταπύσαντες δὲ τὴν προϋπάρχουσαν ἀταξίαν, συνεφιλίωσαν ἐν ἀρμονικῷ συνόλῳ, τὰ μέτρα, τοῦ μήκους, τῆς ἐπιφανείας, τῆς δυνάμεως, τῆς βαρύτητος, τῆς νομισματικῆς ἀξίας.

Καὶ ἤδη ἡ μελέτη χημικῶν τινῶν σκευασιῶν ὀδηγεῖ τὴν μεγαλοφυίαν τοῦ Lavoisier εἰς ἀριεστέρην καὶ ὑψηλοτέραν τῆς φύσεως σύλληψιν. Ἡ ὕλη ἀποδεικνύεττι ἀφθαρτος, ἀναλύεται δὲ εἰς ἀπειρα στοιχεῖα, ἔχοντα τὸ ὄνομα μόνον κοινὸν πρὸς τὰ τέσσαρα στοιχεῖα τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας. Εἰς μόλις αἰὼν διαρρέει, καὶ ἡ νεωτέρη θεωρία, φαινοτότερος ἡλίου καθίστηται τὰς ἀληθείας, ἀς ἠδύνατό τις νὰ ἐκλάβῃ ἀκαταλήπτους τῷ πνεύματι τοῦ ἀνθρώπου. Ἐὰ στοιχεῖα ταῦτα, ἅπερ ὁ Lavoisier ἐν τῇ γῆ ἀνεκάλυψε, τὰ ἀνεύρον ἐν τῷ ἡλίῳ, τοῖς ἀστροῖς, τοῖς νεφελώμασιν, ἐν αὐτοῖς τοῖς πλανωμένοις κομήταις. Οὐδ' εὗρον μάλιστα ἕτερα. Ἡ χημικὴ ἀνάλυσις τέλος ἐπιλαβουμένη πικρῶς τοῦ ὄρατοῦ, ἀπέδειξε τοῦ σύμπαντος τὴν ἐνότητα, καὶ οὐ μόνον τοῦ ἡμετέρου ἡλιακοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀγνώστων ἐκείνων, δι' ὧν οἱ κομηταὶ ἰθύνουσι τὴν πορείαν αὐτῶν, καὶ ὧν εἰσὶν ἴσως οἱ ταχυδρόμοι.

Ἡ ὑποταγὴ τοῦ σύμπαντος εἰς τὴν φυσικὴν ἀνάλυσιν, ἡ ἀπόδειξις, τοῦ ὅτι ἡ αὐτὴ ὕλη ὑπάρχει νῦν εἰς ἅπαντα τὰ τοῦ σύμπαντος μέρη, καὶ ὅτι ἡ αὐτὴ ὑπῆρξεν ἀπὸ πλείστων αἰώνων, ἀφοῦ τῶν ἀστέρων τὸ φῶς, ὅπερ νῦν ἐπὶ τῆς Γῆς ἀνκλύομεν, ἐκίνησεν ἐρχόμενον πρὸς ἡμᾶς ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν πρώτων Φαραῶ τῆς Αἰγύπτου, ἢ μετὰ προηγουμένην μελέτην ἐπὶ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ διαστήματος πειραματικῆ ἀπόδειξις τῆς περιφημοῦ τοῦ Laplace κοσμογονίας, ἦσαν ὄνειρον, ὅπερ ὁ μέγας ἀστρονόμος οὐδέποτε εἶχε συλλάβει· καὶ ὅμως τὸ ὄνειρον τοῦτο ἢ μετ' αὐτὸν γενεὰ εἶδε πραγματοποιούμενον!

Ω! Κύριοι, εἶναι γλυκὺ νὰ γηράσκη τις, ὁπότεν αἰ παρὰ τῆς προνοίας δοθεῖσαι αὐτῷ μακρὰ ἡμέρακι, ὠραίζονται ὑπὸ τοιοῦτου θεάματος, καθ' ὃ ἡ φύσις ἀποκαλύπτεται ἐν ὕλῃ αὐτῆς τῇ λαμπρότητι, καὶ ἐνῶ τῷ

πνεῦμα ἐλευθερούμενον τοῦ ταπεινοῦ αὐτοῦ περικαλύμματος καὶ τῆς γῆ-
νης κατὰ γωγῆς του, φαίνεται πρηνεὶς ἐν αὐτῇ τῇ ἀρχῇ τῆς Πλά-
σεως, ὡς εὐτεβῆς, ἐμπειστωμένοι καὶ ἀγγίλους μάρτυς, τοῦ σχεδίου τῆς
δημιουργίας τοῦ σύμπαντος.

Ὁ ἔνδοξος συνάδελφος Γουνώ, τοὺς εὐγενεῖς τοῦ ὁποίου λόγους μετ' ὀλίγον
θὰ ἀκροασθῆτε, ἀναπολῶν ἐν ἀφηγήσει εὐγλώττω, τὰς εἰς τὴν γενναίαν
αὐτοῦ ψυχὴν παραχθείσας ἐντυπώσεις κατὰ τὴν πρώτην ἀκρόασιν τοῦ
ἀθανάτου ἀριστουργήματος τοῦ Μόζαρι, χαρακτηρίζει μετ' εὐλαβείας τὸ
ἀπόλυτον κάλλος, καὶ τὸ θεῖον ἰδεῶδες· ἡ εἰκὼν αὕτη θέλει ἀφυπνίσει
τὰς ἡχοῦς τῶν ἐπευφημιῶν, ἀς συνέλεξεν ἄρτι ἐνταῦθα, ἡ ἔκθεσις τῶν
ἐργασιῶν, τῆς τῶν καλῶν τεχνῶν Ἀκαδημίας.

Ἐκ τῆς Ἀκαδημίας ὅμως ἔλειπε στοιχεῖόν τι. Ἡ Ἀκαδημία τῶν ἠθικῶν
καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν, ἡ νεωτέρη πατρῶν παρέσχεν αὐτῇ τὸ αὐτό. Παρὰ
τῆς μετὰ ζήλου εἰς τὴν μελέτην τῆς ὕλης καὶ τῆς δυνάμεως ἀσχολουμέ-
νη Ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν, δὲν ἦτο ἀναγκαίη πρὸς ἰσορροπίαν αὐ-
τῆς, ἡ σύστασις ἐταχίας ἐνασχολουμένης εἰς τὴν μελέτην τοῦ ἀνθρώπου ;
Οὐχὶ τοῦ ἀνθρώπου ὡς τύπου τῆς φυσικῆς ἱστορίας, ἀλλὰ τοῦ ἠθικοῦ, τοῦ
λογικοῦ, τοῦ ὑπευθύνου ἀνθρώπου, τοῦ ζῶντος ἐν οἰκογενεῖς καὶ κοινω-
νίᾳ, τοῦ ἔχοντος καθήκοντα νὰ ἐκτελέσῃ, δικαιοματὰ νὰ καταστήσῃ σε-
βαστά, αἰτιήματα καὶ ἰδέας, ἀς δὲν καταβιβάζει ἀνευ ταραχῆς καὶ συ-
νειδήσεως τύψεως μέχρι τοῦ ἀσυνειδήτου κτήνους.

Πρὸ πολλοῦ ἂ ὕλισμός θεωρεῖ τὸν ἀνθρώπον πεπλασμένον μόνον ἐκ
χώματος, ὕδατος, ἀέρος καὶ πυρός, στοιχείων προωρισμένων νὰ ἀπολε-
σθῶσι μετὰ θάνατον, ἐν τῷ μεγάλῳ ἀποδοχείῳ ἀφ' οὗ ἐξῆλθον, καταστρε-
φομένου ἐντελῶς τοῦ συνέχοντος τὸν ἀνθρώπινον λογικοῦ συνδέσμου, κατὰ
τὸ διάστημα τῆς ζωῆς του. Ἀλλ' ἡ ἀρχαία αὕτη θεωρία ἤκιστα ἐδείχθη
ἐπαρκῆς τῇ λεπτότητι, ἀβρᾶς καὶ πεπολιτισμένης ἐποχῆς. Ὁ ἀνθρώπος
δὲν εἶναι πλέον μᾶζα τεχνητοῦ ἀργίλου. Ἡ ἀρχὴ τῆς ζωῆς, εἶναι ἡμῖν
ἄγνωστος· τὸ ἀναγνωρίζομεν. Πῶς ὅμως νὰ καταφύγωμεν εἰς τὴν θεωρίαν
τῆς ἐξελίξεως, ἥτις καθίστησι τὸν ἀνθρώπον, τὸ τελειότερον ἐπὶ τῆς γῆς
ζῶον, καὶ εἰς ἐκείνην τῆς πάλης περὶ τῆς ζωῆς ἅμα, ἥτις καθίστησιν
αὐτὸν δοῦλον καὶ παίγιον τῆς ἰσχύος ; Ὅποια καταπτώσεως ἄβυσσος,
ὁποῖα τῇ ἀνθρωπότητι συμφορά.

Αἱ θεωρίαι αὗται ἐνέπνευσαν εὐφραδεῖς σελίδας, εἰς τὰ μᾶλλον διακε-
κριμένα μέλη τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, ἀποκρούοντα μετ' ἀπο-
στροφῆς, τὴν ὀλεθρίαν ταύτην ἐπιστροφήν εἰς τοὺς χειροτέρους χρόνους
τῆς βιβλαρότητος.

Κατ' αὐτοῦς ἡ δικαιοσύνη οὐκ ἔτι σύμβησις μόνον· τὸ δίκαιον ἐστὶ
πλέον ἢ νομικὸν πλάσμα, τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν, ἤκιστα συγγέρον-
ται. Ἡ συνειδήσις ἐστὶ πραγματικότης, ἡ ἠθικὴ εὐθύνη σύμβησις, ἡς τὸ

βάρος αισθάνεται ἡ καρδία, καὶ ὅταν ἔτι ἀρνῆται τὴν ὑπαρξίν αὐτῆς.

Κατὰ μέρος δ' ἀφίνουσα τὴν θεωρίαν τῆς ὕλης ἡ ἀκαδημία αὕτη προσπίπτει τὸν ἠθικὸν νόμον, ὅστις, ἀλλοχοῦ, ὑψηλότερον, ἀρύεται τὸ φῶς αὐτοῦ. Ἀκούσατε λόγου χάριν τῶν ὠραίων λέξεων ἐνὸς τῶν μελῶν αὐτῆς, μεγάλου φιλοσόφου, παρ' ᾧ, ὁ πόνος, κατὰ τὴν μικρὴν αὐτοῦ ἀγωνίαν, οὐδεμίαν ἀρὰν προεκάλεσε καὶ ὃν ἀνάτοκος νόσος ἀφῆκεν ἐλεύθερον, νὰ προπαρκατευάτῃ ἑαυτὸν εἰς τὸν θάνατον, διὰ μακρῶν μελετῶν.

— « Ἡθέλομεν δυνηθῆ νὰ συζητήσωμεν ψυχρῶς, ἔλεγεν ὁ Bersot, τὸν πόδα ἔχων ἐπὶ τοῦ τάφου, ἐὰν ὁ ὕλισμός, ἦν ἀσθένεια τοῦ πνεύματος μόνον, ἀδυνατοῦμεν ὅμως, αὐτοῦ ὄντος, ἀσθενεῖς αὐτῆς τῆς ψυχῆς. Τοῦτου δοθέντος, ὁ ὕλισμός ἐξευτελίζει τὸν ἄνθρωπον, ἐνῶ ὁ πνευματισμὸς τὸν ἐξευγενίζει. Ὁ ὕλισμός ἀπομονώνει ἡμᾶς καὶ ἀπελπίζει, ὁ πνευματισμὸς παρέχει ἡμῖν, ὅ,τι ἀγχιώτερον ἐν τῷ κόσμῳ: τὴν ἔνωσιν ἐν τῇ ζωῇ, καὶ τὴν πεποιθήσιν τῆς μετὰ θάνατον συναντήσεως. Ἡ ἐλπίς αὕτη καὶ ὁ πόθος, εἰπέ πολλοί, ἡ μόνη ἡμῶν εὐδαιμονία· ὁ μόνος στολισμὸς τῶν εὐτυχῶν ἡμερῶν μας καὶ ὁ μόνος ἄγρυπνος παρήγορος τῶν δυστυχῶν.» —

Ἴδου ἡ ἀλήθεια.

Ἐπικνερχόμενος ἤδη εἰς τὸν ἐρωτήσαντά με κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ αὐτοσχεδιάσματος τούτου, δὲν ἔχω ἄρα τὸ δικαίωμά νὰ εἶπω αὐτῷ: Εἰξεύρετε νῦν, πῶθεν ἀνεχωρήσαμεν, τί κατέστημεν, τὸν πρὸς ὃν τείνομεν ὄρον. Ἡ αὐγὴ τῆς Ἀκαδημίας ἡμῶν ἀνέτειλε πρὸ τριῶν αἰώνων. Ἀφοῦ δὲ κατώρθωτε νὰ διατελῆ ἐν πλήρει νῦν μεσημβρία, εἴμφοται ἐν τῷ σκότει πάλι νὰ βυθισθῆ; Δὲν πιστεύω.

Ἐχετε ἐνώπιον ὑμῶν ἄνδρας, θηρεύσαντας τὰς ἀκαδημικὰς ἔδρας, οὐχί, ὅπως μεταβάλωσιν αὐτὰς εἰς ἔδρας ἀνακύψεως, ἀλλ' εἰς ἐργασίας καὶ μελέτης, ἀγχιπήσαντας τὴν ἐλευθερίαν, ζητοῦντας δὲ μετὰ ζήλου, τὸ καλόν, τὸ ἀληθές τὸ ὠφέλιμον, καὶ πεπεισμένους ὅτι ὀφείλουσιν ἀπάσας αὐτῶν τὰς δυνάμεις, πρὸς τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς πατρίδος αὐτῶν, ἀποφατισμένους τέλος, ὅπως οὐδεὶς φεισθῶσιν, ἵνα τηρήσωσι τὴν Γαλλίαν, ἐν τῇ εὐδαιμονίᾳ τοῦ πνεύματος χώρα, πρὸς ἣν μετ' εὐγενοῦς φιλοτιμίας ἀνέρχονται, ἅπαντες οἱ πεπολιτισμένοι λαοί. Μόνη ἡ παγκόσμιος ἐπιστήμη, ἥς ζητεῖ τὰ φῶτα, δύναται νὰ προετοιμάτῃ τὴν ἔνωσιν τῶν λαῶν, ἐν τῇ εἰρήνῃ, τῇ δικαιοσύνῃ, ἐν τῷ τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀληθείας σεβασμῷ. Εἴθε τὸ Γαλλικὸν Ἡεκακχόδιμον νὰ τηρήσῃ τὴν θέσιν αὐτοῦ ἐν τῇ ὑστάτῃ καὶ ὑπεροχῇ τυχῆ ἐκκολάφει τοῦ ἀνθρωπίνου εἶδους!

Ἀθήνησι 10 Ὀκτωβρίου 1883.

(Ἐκ τοῦ γαλλικοῦ).

Λέων Μηλιώτης.

ΑΙ ΕΝ ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΛΕΚΤΡΙΚΑΙ ΕΠΙΤΡΟΠΑΙ

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΟΥ ΕΝ ΑΥΤΑΙΣ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΤΙΜΟΛΕΟΝΤΟΣ Α. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ Σ. ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ

Ἡ κυβέρνησις τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατικῆς συμφώνως τῇ εὐχῇ τῇ ἐκφρασθείσῃ ἐν τῷ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος συγκροτηθέντι ἐν Παρισίοις ἠλεκτρικῷ συνεδρίῳ προσεκάλεσε πάντα τὰ ἔθνη τῆς ὑφηλίου, ὅπως ἀποστείλωσιν ἀντιπροσώπους εἰς Παρισίους πρὸς συζήτησιν καὶ ἐπίλυσιν ἐπιστημονικῶν τιῶν ζητημάτων τῆς ἠλεκτρικῆς ἐπιστήμης.

Ἐν ταῖς οὕτω συνελεύσεσι διεθνέσιν ἠλεκτρικαῖς ἐπιτροπαῖς, εὐηρεστήθητε νὰ μὲ ὀνομάτῃτε ἀντιπρόσωπον τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, σπεύδω ὅθεν νὰ ὑποβάλω ὑμῖν ἔκθεσιν περὶ τε τῶν ἔργων καὶ ἀποφάσεων τῶν ἐπιστημονικῶν τούτων ἐπιτροπῶν.

Οἱ ὑπὸ τῶν διαφόρων ἔθνῶν ἀποσταλέντες ἐπιστήμονες, κληθέντες συνῆλθον τῇ 4|16 Ὀκτωβρίου ἐν τῷ μεγάρῳ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν τῆς Γαλλίας, ἔνθα ὁ Πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς κυβερνήσεως καὶ Ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν κ. Duclerc, ἀφοῦ δι' ὀλίγων ἐξέφραξε θερμὰς εὐχαριστίας πρὸς τὰς κυβερνήσεις, αἵτινες εὐηρεστήθησαν ν' ἀποστείλωσιν ἀντιπροσώπους, προσεκάλεσε τὸ ἐπιστημονικὸν σῶμα νὰ προβῇ εἰς τὰς ἀρχαιεσίαις του.

Τοῦτο καμψηρεὶ ἀνεκέρυξε πρόεδρον μὲν τὸν Ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν ταχυδρομείων καὶ τηλεγράφων κ. Cochery, ἀντιπρόεδρους δὲ τὸν ἐκ Βερολίνου Καθηγητὴν κ. Helmholtz καὶ τὸν ἐκ Γλασκώβης κ. Thomson.

Τὸ ἐπιστημονικὸν συνέδριον διηρέθη εἴτε εἰς τρεῖς ἐπιτροπὰς, ὧν ἐκάστη ἀνέλαθεν ἴδιον θέμα πρὸς συζήτησιν καὶ ὑπέβλεπεν εἴτε τὸ σύνολον τῶν ἀποφάσεων τῆς εἰς τὴν συζήτησιν καὶ ἐπικύρωσιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ συνεδρίου.

Εἰς τὰς ἐπιτροπὰς ταύτας παρίσταντο ἀντιπρόσωποι τῆς Γερμανικῆς, τῆς Αὐστρίας, τοῦ Βελγίου, τῆς Κίνας, τῆς Δανικῆς, τῆς Ἰσπανικῆς, τῆς Γαλλικῆς, τῆς Ἀγγλικῆς, τῆς Ἑλλάδος, τῆς Ἰταλικῆς, τῆς Ἰαπωνικῆς, τοῦ Μεξικοῦ, τῆς Νορβηγικῆς καὶ Σουηδικῆς, τῆς Ὀλλανδικῆς, τῆς Πορτογαλλικῆς, τῆς Ρουμανικῆς, τῆς Ρωσικῆς καὶ τῆς Ἑλβετικῆς.

ΠΡΩΤΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Τὸ ὑπὸ συζήτησιν θέμα ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιτροπῇ ἦν ὁ καθορισμὸς τῶν διεθνῶν ἡλεκτρικῶν μονάδων.

Γνωστὸν ὅτι τὸ σύστημα τῶν ἡλεκτρικῶν μονάδων, ἤτοι ἡ μονὰς τῆς ἡλεκτρεγερτικῆς δυνάμεως, ἡ τῆς ἐντάσεως τοῦ ρεύματος, ἡ τῆς ἡλεκτροχωρητικότητος, ἡ τῆς ποσότητος, καὶ ἡ τῆς ἀντιστάσεως συνδέονται πρὸς ἀλλήλας δι' ὠρισμένων σχέσεων, ὅταν δὲ μίξ τούτων γνωσθῇ καὶ αἱ λοιπαὶ ἐπίσης καθορίζονται. Ὡς δὲ, ὅταν ὀρισθῇ ἡ μονὰς τοῦ μήκους ἐκ ταύτης ἀπορρέει ἢ τε μονὰς τῆς ἐπιφανείας, ἢ τοῦ ὄγκου καὶ αὐτὴ ἡ μονὰς τοῦ βάρους, οὕτω καὶ ἐν τῷ συστήματι τῶν ἡλεκτρικῶν μονάδων ἐπαρκῆς καθίσταται ὁ καθορισμὸς τῆς μονάδος τῆς ἡλεκτρικῆς ἀντιστάσεως, ὅπως καὶ αἱ λοιπαὶ ἐπίσης γνωσθῶσιν.

Ἡ αὐθαίρετος παραδοχὴ μονάδος ἡλεκτρικῆς ἀντιστάσεως, παράγει μὲν σύστημά τι ἡλεκτρικῶν μονάδων, ἀλλ' ἐκ τοῦ συστήματος τούτου ἐλλείπει ἡ ἀκριβὴς καὶ ὠρισμένη σχέσηις, ἣτις δεῖον νὰ ὑρίστανται ἐν τῇ ἐνικαίᾳ φυσικῇ δυνάμει ὅταν αὕτη ἐμφανίζεται ἢ ὑπὸ μορφῆν ἡλεκτρικῆς ἢ θερμότητος ἢ βεβρύτητος.

Μέχρις ἐσχάτων πληθὺς ἡλεκτρικῶν μονάδων ἀντιστάσεως ἐπροτάθησαν, ἐχρῶντο δὲ τούτων ἀδιαφόρως οἱ τε ἐπιστήμονες καὶ οἱ βιομήχανοι.

Οὕτως, οἱ μὲν παρίστων τὴν μονάδα τῆς ἡλεκτρικῆς ἀντιστάσεως δι' ὠρισμένου μήκους χαλκίνου σύρματος ἀγνώστου πολλάκις συνθέσεως, οἱ δὲ διὰ στήλης ὑδραργύρου, ἄλλοι διὰ σιδηροῦ σύρματος ἢ διὰ μεταλλικοῦ τινος κράματος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἡλεκτρικὴ ἀντίστασις ἀλλοιοῦται σπουδαίως μεταβαλλομένης τῆς συνθέσεως τοῦ κράματος, τῆς θερμοκρασίας καὶ αὐτῆς τῆς φυσικῆς αὐτοῦ συστάσεως, μεταξὺ τῆς πληθύος τῆς τῶν μονάδων οὐδεμίᾳ ὠρισμένη καὶ σταθερᾷ σχέσις ὑπῆρχεν, ἡ αὐτὴ δὲ μονὰς προῦντος τοῦ χρόνου μετεβλάτετο.

Πρῶτος ὁ Βρετανικὸς ἐπιστημονικὸς Σύλλογος (British Association) ἔσχε τὴν σοφὴν ὄντως πρωτοβουλίαν, νὰ ὑπαγάγῃ τὸ σύστημα τῶν ἡλεκτρικῶν μονάδων εἰς θεμελιώδεις τινὰς δυναμικὰς μονάδας ἐν σχέσει πρὸς τὸ δεκαδικὸν μετρικὸν σύστημα. Πραεδέξατο τουτέστιν ὡς μονάδα μήκους τὸ μέτρον ἢ κάλλιαν τὸ ὑπεκατόμετρον, ὡς μονάδα βάρους τὸ γράμμον (gramme) καὶ ὡς μονάδα χρόνου τὸ δεύτερον λεπτόν.

Τὸ παράγον κίνησιν ἢ τείνον νὰ παραγάγῃ κίνησιν καλεῖται δύναμις. Ἀλλὰ τὰ ἐτερονύμια ἡλεκτρισμένα σώματα, οἱ ἀντίθετοι μαγνητικοὶ πόλοι, τὰ ὁμόρροπα ἡλεκτρικὰ ρεύματα ἔλκονται παράγεται δ' οὕτω κίνησις, ἐπομένως ὁ τε ἡλεκτρισμὸς καὶ ὁ μαγνητισμὸς εἰσὶ δυνάμεις, ἢ μᾶλλον μίξ καὶ ἡ αὐτὴ δύναμις.

Μονάς δυνάμεως εἶναι ἡ δύναμις ἐκείνη, ἣτις ἐπενεργοῦσα ἐπὶ ἓν δευτέρον λεπτόν ἐπὶ τὴν μονάδα τοῦ βάρους μεταλίδει εἰς αὐτὴν ταχύτητα ἴσην τῇ μονάδι τοῦ μήκους. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς καθορισμὸν τῶν ἠλεκτρικῶν μονάδων παρεδέξαντο ὡς μονάδα μὲν μήκους τὸ ὑπεκατόμετρον, ὡς μονάδα δὲ βάρους τὸ γράμμον, μονάς δυνάμεως ἐκλήθη ἡ δύναμις ἐκείνη, ἣτις ἐνεργοῦσα ἐπὶ ἓν γράμμον καὶ ἐπὶ ἓν δευτέρον λεπτόν, μεταδίδει εἰς αὐτὸ ταχύτητα ἑνὸς ὑπεκατομέτρου κατὰ δευτερόλεπτον. Ἡ ἐλαχίστη αὕτη μονάς τῆς δυνάμεως ἐκλήθη dyne· καλέσωμεν τὴν δύναμιον.

Ἐψοῦντες τὸ βάρος ἑνὸς χιλιογράμμου εἰς ὕψος ἑνὸς μέτρου παράγομεν ἔργον ἑνὸς χιλιογραμμομέτρου.

Ἄς μονάς τοῦ ἔργου ἐλήφθη τὸ δύναμιον ἐπὶ τὸ ὑπεκατόμετρον, τοῦτέστι τὸ ἔργον τὸ παραγόμενον κατὰ τὴν ἀνύψωσιν ἑνὸς γράμμου εἰς ὕψος ἑνὸς ὑπεκατομέτρου. Τὸ ἐλάχιστον αὐτὸ ἔργον ἐκλήθη erg· καλέσωμεν τοῦτο ἐργίδιον.

Ὅρισθείσης οὕτω τῆς μονάδος τῆς δυνάμεως ἐπὶ τῇ βάρει τοῦ φυσικοῦ συστήματος τοῦ ὑπεκατομέτρου, γράμμου καὶ δευτέρου λεπτοῦ, οὕτινος τὸ σύμβολον CGS, εὐχερῆς καθίσταται ὁ ὀρισμὸς τῶν ἠλεκτρικῶν μονάδων.

Οὕτως, ὡς μονάς τῆς ποσότητος τῆς ἠλεκτρικῆς ληφθήσεται ἡ ποσότης ἐκείνη ἣτις τιθεμένη εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς ὑπεκατομέτρου ἀπὸ ἴσης ποσότητος ἔλκει ἢ ἀπωθεῖ ταύτην μὲ δύναμιν ἴσην τῇ μονάδι, ἦτοι ἴσην πρὸς ἓν δύναμιον (dyne).

Ἄς μονάς δὲ τῆς ἐντάσεως ἠλεκτρικοῦ ρεύματος ληφθήσεται ἡ ἐντασις ἐκείνη τοῦ ρεύματος, ὅπερ λαμβανόμενον ὑπὸ τὸ μήκος ἑνὸς ὑπεκατομέτρου ἔλκει ἢ ἀπωθεῖ ἴσον ρεῦμα ἐξ ἀποστάσεως ἑνὸς ὑπεκατομέτρου μὲ δύναμιν ἴσην πρὸς ἓν δύναμιον.

Ἄσαυτως ὡς μονάς ἠλεκτρικῆς ἀντιστάσεως δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ ἀντίστασις ἐκείνη, δι' ἧς ἂν διέλθῃ ἡ μονάς τοῦ ρεύματος ἐπὶ ἓν δευτέρον λεπτόν, θέλει παραχθῇ ἡ μονάς τῆς θερμότητος. Καθόσον γνωστὴν τυγχάνει ὅτι ἡ ἠλεκτρικὴ δύναται νὰ μετασχηματισθῇ εἰς θερμότητα. Ἐν δὲ τῇ ἀνωτέρω περιστάσει, μονάς θερμότητος θεωρεῖται ἡ ἰσοδυναμοῦσα πρὸς τὴν μονάδα τοῦ ἔργου τὴν κληθεῖσιν ἐργίδιον (erg).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ καθορισθῶσιν αἱ ἠλεκτρικαὶ μονάδες ἐπὶ τῇ βάρει τῶν θεμελιωδῶν μονάδων τοῦ ὑπεκατομέτρου, τοῦ γράμμου καὶ τοῦ δευτέρου λεπτοῦ, καὶ παραχθῇ οὕτω σύστημα τι δυναμικῶν καὶ ὅτι τοῦτο δύναται νὰ κατορθωθῇ διὰ πολλῶν καὶ διαφορετικῶν τρόπων.

Ἐν τῇ ἐπιτροπῇ ὑπεβλήθησαν πλείους ὅσαι μέθοδοι αἰτίνας συνεζητήθησαν ὑπὸ τῶν κορυφαίων ἐν τῇ ἐπιστήμῃ κκ. Dumas, Helmholtz, Siemens, Thomson, Jamin, Mascart. Ἐξ ὧν δὲ ἐκρίθησαν αἱ ἐξῆς ὡς πικρέουσαι τὰ ἀκριβέστερα ἀποτελέσματα.

1ον Ἡ μέθοδος τοῦ Βρετανικοῦ Συλλόγου ἠέπινοηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Thomson, καθ' ἣν ἀγωγὸς κυκλοτερῆς περιστρέφεται περὶ κεντρικῶν ἄξονα. Ἐν τῷ κέντρῳ κεῖται μικρὸς μαγνήτης, ὅστις ἀποκλίνει ἐκ τοῦ μαγνητικοῦ μεσημβρινοῦ διὰ τῶν ἐξ ἐπιδράσεως ῥευμάτων, ἕτινα παράγει ἡ γῆ ἐπὶ τοῦ κυκλοτεροῦς ἀγωγοῦ.

2ον Ἡ τοῦ Kirchhoff δι' ἐπιδράσεως ῥεύματος ἐπὶ κεκλεισμένου κυκλώματος.

3ον Ἡ τοῦ Weber διὰ μαγνητικῶν βελονῶν κινουμένων ἐν πολλαπλασιαστικῇ ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ χρόνος τῆς αἰωρήσεως αὐξάνει ὅταν τὸ κύκλωμα κλειστόν, ἢ διὰ μεθόδου παρεμπεροῦς τῆς τοῦ Βρετανικοῦ Συλλόγου.

4ον Ἡ τοῦ Δανοῦ Lorentz διὰ δίσκου μεταλλικοῦ περιστροφομένου ἐν σπειροειδεῖ ἠλεκτρικῷ ῥεύματι, σταθερῆς καὶ γνωστῆς ἐντάσεως, ὅτε προσδιορίζεται ἡ διαφορὰ τῆς ἠλεκτροκαρσίας, ἣτοι ἡ ἠλεκτρογενετικὴ δύναμις μεταξὺ τοῦ κέντρου καὶ τῆς περιφέρειας τοῦ δίσκου.

Ἐκ τῶν οὕτω καθοριζομένων ἠλεκτρικῶν μονάδων ἡ μὲν τῆς ἀντιστάσεως καὶ ἡ τῆς ἠλεκτρογενετικῆς δυνάμεως εἶναι ἐλάχισται, ἡ δὲ τῆς ἠλεκτροχωρητικότητος παμμεγίστη. Ἄν π. χ. διὰ ταιούτων μονάδων ἐπρόκειτο νὰ καταμετρήσωμεν τὴν ἠλεκτρικὴν ἀντίστασιν κλωδίου, ἢ τὴν ἠλεκτρογενετικὴν δύναμιν μαγνητοηλεκτρικῆς μηχανῆς χρησιμευούσης πρὸς παραγωγὴν φωτὸς ἢ πρὸς μεταβίβασιν κινήσεως, θὰ εὐρίσκομεν ἀριθμοὺς παμμεγίστους δεκαψηφίους ἢ καὶ δεκαπενταψηφίους. Τοῦναντίον, ἂν διὰ τῆς ἀνωτέρω μονάδος τῆς ἠλεκτροχωρητικότητος ἐπρόκειτο νὰ καταμετρηθῆ ἡ ἠλεκτροχωρητικότης (capacité électrique) κλωδίου, αὕτη θὰ παρίστατο δι' ἀριθμοῦ ἐλαχίστου. Ἄλλ' ἀφ' ἑτέρου ἡ ἠλεκτρικὴ εἶναι δύναμις μεταβλλομένη μεταξὺ ὀρίων λίαν μεμακρυσμένων, οὕτω λ. χ. ἡ ἔντασις τοῦ ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος τοῦ διερχομένου διὰ τηλεφωνικῆς γραμμῆς κατὰ τὴν ἀνταπόρισιν εἶναι ἐλαχίστη, συχραινόμενη πρὸς τὴν ἔντασιν ῥεύματος παράγοντος πῶς ἐντάσεως δεκακισχιλίων λαμπτήρων καὶ ἐν τούτοις ὀφείλομεν ἀμφοτέρως τὰς ἐντάσεις νὰ καταμετρήσωμεν διὰ τοῦ αὐτοῦ μέτρου.

Ἐπὶ τῇ βάρσει ὅθεν τῶν ἀνωτέρω δυναμικῶν μονάδων καθορίθησαν καὶ ἕτεραι κληθεῖσαι πρακτικαί, ἔχουσιν ὁμοῦ ὁρισμένον λόγον δεκαδικὸν πρὸς ἐκεῖνας.

Οὕτω ἡ μὲν πρακτικὴ μονὰς τῆς ἀντιστάσεως κληθεῖσα Ohm ἰσοῦται πρὸς 1,000,000,000 ἢ 10^9 δυναμικῆς μονάδας ἀντιστάσεως.

Καὶ ἐπομένως ἡ πρακτικὴ μονὰς τῆς ἠλεκτρογενετικῆς δυνάμεως κληθεῖσα Volt ἐξισωθήσεται πρὸς 10^8 δυναμικὰς μονάδας.

Ἡ πρακτικὴ μονὰς τῆς ἐντάσεως τοῦ ῥεύματος κληθεῖσα Ampere καὶ ἡ τῆς ποσότητος κληθεῖσα Coulomb ἐξισωθήσονται πρὸς τὸ $\frac{1}{10}$ τῆς δυναμικῆς μονάδος, ἐντάσεως καὶ ποσότητος.

Τούτωντιόν δὲ ἡ πρακτικὴ μονὰς τῆς ἠλεκτροχωρητικότητος κληθεῖται Farad ἐξισωθήσεται πρὸς $\frac{1}{1,000,000,000}$ ἢ $\frac{1}{10^9}$ τῆς δυναμικῆς μονάδος τῆς ἠλεκτροχωρητικότητος.

Αἱ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαι μέθοδοι παρέχουσι τὴν ἠλεκτρικὴν μονάδα τῆς ἀντιστάσεως μὲ διαφορὰν πρὸς ἀλλήλας κινουμένην μεταξύ $\frac{1}{100}$ καὶ $\frac{1}{1000}$.

Τὸ ἐπιστημονικὸν συνέδριον ἐθεώρησε καλὸν νὰ συστήσῃ εἰς τοὺς διαφόρους ἐπιστήμονας τὴν ἐξοκλούθησιν τῶν ἐρευνῶν τῶν πρὸς καθορισμὸν τῆς δυναμικῆς μονάδος ἀντιστάσεως, ὅπως ἡ προσέγγισις ὑπερβῇ τὸ $\frac{1}{1000}$.

Ἰδιαιτέρας δὲ μνείας ἐθεώρησε τὴν μέθοδον δι' ἧς προσδιορίζεται ἅμα καὶ ἡ ποσότης τῆς θερμότητος, ἡ παραγομένη κατὰ τὴν δίοδον ἠλεκτρικοῦ ρεύματος ὀρισμένης ἐντάσεως, ὅπως καὶ δι' ἄλλης ὁδοῦ γνωσθῆ αὐθις τὸ μηχανικὸν ἰσοδύναμον τῆς θερμότητος.

Ἡ πρακτικὴ μονὰς τῆς ἀντικαταστάσεως παρασταθήσεται, ὕλικῶς διὰ στήλης ὑδραργύρου ἐχούσης τομὴν ἐνὸς τετραγωνικοῦ χιλιοστομέτρου ἐν τῇ θερμοκρασίᾳ τοῦ μηδενικοῦ, μῆκος δὲ ὀρισμένον. Ἡ ἠλεκτρικὴ ἀντίστασις τοιαύτης στήλης μήκους ἐνὸς μέτρου εὑρέθη ὑπὸ μὲν τοῦ Kohlrausch ἴση πρὸς 0,9441 τῆς πρακτικῆς μονάδος Ohm (ἴσης ταύτης πρὸς 10^9 δυναμικᾶς μονάδας) ὑπὸ τοῦ Weber πρὸς 0,9550 καὶ ὑπὸ τοῦ Rayleigh πρὸς 0,9413. Ἄλλ' ἡ ὕλική παραστάσις τῆς μονάδος ταύτης δυνατὸν νὰ ἐκτελεσθῇ ὡς τοῦτο ἐπροσάθη ὑπὸ τοῦ κ. Dumas καὶ διὰ κράματος λευκοχρύσου καὶ ἰριδίου ὑπὸ τὴν ἀναλογίαν τοῦ 9 πρὸς 1, ὕπερ ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις παρεσκεύασεν ἤδη χημικῶς καθαρὸν ἐν ἀφθόνῳ ποσότητι πρὸς κατασκευὴν τῶν διεθνῶν μονάδων τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν.

Ἐν ἡ δὲ περιπτώσει τὸ κρᾶμα τοῦτο ἀποδειχθῆ ἀληθῶς ἀμετάβλητον ὑπὸ ἠλεκτρικὴν ἐποψιν, τὸ ἐπιστημονικὸν συνέδριον ἐξήνεγκεν εὐχὴν, ὅπως ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις εὐκρεστηθῆ καὶ ἀποστείλῃ ὑποδειγμὰτα ἐκ τούτου εἰς τοὺς ἐπιστήμονας ἐκείνους, οἵτινες ἐργάζονται εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῶν δυναμικῶν ἠλεκτρικῶν μονάδων.

Τὸ σύστημα τοῦτο τῶν δυναμικῶν διεθνῶν μονάδων (système absolu) ἔσχε τὸ πλεονέκτημα νὰ κολακεύσῃ τὴν φιλοτιμίαν τριῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν, τῆς μὲν Ἀγγλίας καθόσον ἡ ἐπινοήσις τοῦ συστήματος ὀφείλεται εἰς τὸν σοφὸν Ἀγγλον καθηγητὴν Thomson καὶ εἰς τὰς ἐρεῖνας τοῦ Βρετανικοῦ συλλόγου (British association), τῆς Γαλλίας καθόσον ἐν τῷ συστήματι ἐγκαλιόνται γαλλικαὶ μονάδες τοῦ μήκους καὶ βάρους, τῆς δὲ Γερμανίας ἀλλ' ἐν ἡσσονι μοίρᾳ, διότι ἡ ὕλική παραστάσις ἐγένετο διὰ στήλης ὑδραργύρου, τοῦθ' ὕπερ πρὸ χρόνου πολλοῦ ἐπρότεινε καὶ ἐπραγματοποίησεν ὁ σοφὸς τῆς Γερμανίας ἐπιστήμων καὶ βιομήχανος Werner Siemens.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Τὰ ὑπὸ συζήτησιν θέματα ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐπιτροπῇ ἦσαν·

Α'. Καθορισμὸς τῶν μεθόδων, ὧν δέον νὰ γίνηται χρῆσις πρὸς ἔρευναν τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ὅπως γενικευθῇ ἡ ἔρευνα αὕτη ἐφ' ὅλης τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς.

Β'. Περὶ τοῦ ἀποτελεσματικοῦ τῶν διαφόρων ἀλεξικερκίνων καὶ περὶ τοῦ προφυλακτικοῦ ἢ μὴ τῶν τηλεγραφικῶν ἢ τηλεφωνικῶν συμπλεγμάτων.

Γ'. Ὁργανισμὸς συστηματικῆς μελέτης συνεχοῦς ἢ καθ' ὠρισμένους ἡμέρας, τῶν γηγενῶν ἠλεκτρικῶν φαινομένων.

Δ'. Περὶ ἐγκαθιδρύσεως τηλεμετεωρογραφικοῦ συμπλέγματος, συνδέοντος μονίμως ὅσον ἔνεστι πλειοτέρους μετεωρογραφικοῦς σταθμούς.

Πρῶτον θέμα. — Γνωστὸν τυγχάνει ὅτι ἡ ἀτμοσφαῖρα δικτελεῖ ἑσάει πεφορτισμένη ἠλεκτρικῆς ἐν διαφόρῳ τάσει ὅτε μὲν θετικῆς ὅτε δὲ ἀρνητικῆς. Ἡ ἠλεκτρικὴ αὕτη δὲν φαίνεται ἄσχετος πρὸς τὰ πολλὰ καὶ ποικίλα μετεωρολογικὰ φαινόμενα, ἢ ἀκριβῆς δὲ διάγνωσις αὐτῆς, οἱ τρόποι καθ' οὓς μεταβάλλεται ἢ τε τάσις καὶ τὸ εἶδος αὐτῆς εἰς τὰ διάφορα σημεῖα τῆς γῆς, δύνανται νὰ καθοδηγήσωσιν εἰς συμπεράσματα ὑψίστης σπουδαιότητος. Τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἠλεκτρισμοῦ ἡ ἔρευνα ἄχρις ἐσχάτων ἦν ὅλως ἀτελής, εἰς ὀλίγιστα δὲ σημεῖα ἐν Ἀγγλίᾳ, Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ ἤρξαντο πρό τινος χρόνου σπουδαῖοι ἐπιστήμονες, νὰ ἐπινοῶσι συσκευὰς πρὸς τελειοτέραν μελέτην τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἠλεκτρισμοῦ. Ἀλλ' ἡ μονομερὴς αὕτη ἔρευνα γινομένη ἰδίᾳ διὰ διαφόρων μεθόδων ἤθελεν ἀποβῆ ἀλυσιτελής, ἂν δὲν ἐγένετο συγχρόνως καὶ ὁμοιομόρφως εἰς πλείστους Ἕλληνας τόπους λίαν μεμακρυσμένους ἀπ' ἀλλήλων. Μόνον δὲ ἀφοῦ παραβληθῇ μέγας ἀριθμὸς παρατηρήσεων συγχρόνων δυνατὸν νὰ ἐξαχθῇ πρακτικόν τι ἀποτέλεσμα.

Ἡ ἐπιτροπὴ μετὰ συζήτησιν ἀνεγνώρισεν ὁμοφώνως ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Mascart καθηγητοῦ τῆς Φυσικῆς ἐν τῷ College de France ἐπινοηθεῖσα καὶ τελειοποιηθεῖσα μέθοδος ἦν ἡ ἀρίστη. Ἐν ταύτῃ ἡ ἠλεκτρικὴ τῆς ἀτμοσφαίρας συλλέγεται δι' ὕδατος ἐρέοντος στάγδην ἐκ μεταλλικοῦ δοχείου, καταμεινύεται δὲ διηλεκτικῶς δι' εὐκλειπῆτος ἠλεκτρομέτρου καὶ ἀναγράφεται αὐτομάτως διὰ φωτογραφικῆς συσκευῆς. Ἰδίᾳ ἐθεωρήθησαν ὡς τελειότατοι μονωτήρες τῆς συσκευῆς, οἱ ὑπὸ τοῦ Mascart ἐπινοηθέντες καὶ ἐγκλειόντως θετικὸν ὄξύ. Καθόσον κατεδείχθη ὅτι ἂν ἐν Kew τῆς Ἀγγλίας εὔρισκον ἄλλοια ἀποτελέσματα, ὅσον δύο μέγιστα ἀντὶ ἐνὸς ἐν ἐνὶ ἡμερονοκτίῳ καὶ τελείαν ἔλλειψιν ἠλεκτρικῆς ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἐν ᾧ δικτελεῖ ἔτι πεφορτισμένη, τοῦτο ἀποδοτέον εἰς τὴν μὴ τελείαν ἠλεκτρικὴν ἀπομόνωσιν τῆς συσκευῆς.

Ἡ ἐπιτροπὴ καὶ εἶτε τὸ ἐπιστημονικὸν συνέδριον προτάσει τοῦ κ. Helmholtz ἐξήνεγκεν εὐχὴν, ὅπως πᾶσαι αἱ κυβερνήσεις παρέξωσι τὰ ἀπαιτούμενα μέσα εἰς ἐπιστήμονας πρὸς ἔρευναν ἐν ἐκάστῳ τόπῳ τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἠλεκτρισμοῦ.

Μετασχούσα καὶ ἡ Ἑλλάς τοῦ συνεδρίου ἀνέλαβε τὴν ἠθικὴν ὑποχρέωσιν νὰ πράσῃ εἰς τὸ μέλλον συνεχῆ σειράν παρκτηρήσεων ἐπὶ τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἠλεκτρισμοῦ ἐν Ἀθήναις τοῦλάχιστον. Ἡ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον πλήρης συσκευή, καθ' ἣς ἔλαβον ἀκριβεῖς πληροφορίας ἀπαιτεῖ δαπάνην ὀλικὴν 1200 φρ., εἰς τὴν προσθετέον ἐλάχιστην ἐτησίαν δαπάνην διὰ τὴν διηνεκῆ καὶ αὐτόματον ἀνγραφὴν τοῦ καινομένου. Ἡ συσκευὴ αὕτη δύνανται νὰ τοποθετηθῇ εἰς σημείον τι οἰονδήποτε ἢ ἐν Ἀθήναις ἢ ἐν Πειραιεῖ.

Δεύτερον θέμα. — Ἐπὶ τοῦ δευτέρου θέματος τοῦ ἀναγομένου εἰς τὸ ἀποτελεσματικὸν τῶν διαφορῶν ἀλεξικεράνων, ἠγέρθη μικρὰ συζήτησις, καταδεικνύουσα ὅτι δὲν ὑπῆρχον ἔτι ἀρκετὰ στοιχεῖα παρατηρήσεων πρὸς ἀκριβῆ διάγνωσιν τοῦ συντελεστικωτέρου εἴδους τῶν ἀλεξικεράνων. Ὡς πρὸς τὸ εἶδος καὶ τὴν μορφήν τῶν ἀλεξικεράνων, αἱ γνώμαι τῶν ἐπιστημόνων ἦσαν ὅλως διάφοροι, οἱ μὲν παρεδέχοντο ἀγωγὸν ὑπὸ μορφὴν ταινίας οἱ δὲ τὸναντίον ὑπὸ μορφήν ῥάβδου πρισματικῆς ἢ κυλινδρικῆς. Αἱ ὑπὸ πολλῶν γενόμενα παρατηρήσεις κατέδειξαν, ὅτι ὁ ὀβελὸς δὲν δύναται πάντοτε νὰ προστατεύσῃ περὶ ἑαυτὸν κυκλικὸν χώρον ἀκτίνοιο διπλαστικῆς τοῦ ὕψους αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπλῶς ἔτις πρὸς τὸ ὕψος τοῦτο. Κατὰ τὸν σοφὸν Ἄγγλον Preece ἢ ὑπὸ ὀβελοῦ προστατευομένη ἐπιφάνεια εἶναι ἐπιφάνεια ἐκ περιστροφῆς παραγομένη διὰ τετρατοκυκλίου, ἀκτίνοιο ἔτις πρὸς τὸ ὕψος τοῦ ὀβελοῦ, καὶ προσομοιάζουσα πρὸς κῶνον, οὔτινος ἡ κορυφὴ κεῖται εἰς τὸ ἄνω ἄκρον τοῦ ὀβελοῦ.

Ὁ Βέλγος Melsens, οὗ ὀλίγα πειράματα ἐκτελέσας ἐπὶ τῶν ἀλεξικεράνων παραδέχεται ὅτι οἰκοδόμημα προφυλάσσεται τελείως ἐκ κερκουῦ ἂν καλυφθῇ δι' ὅσοι ἔνεστι πλειότερων ἀγωγῶν, ἔστω καὶ λεπτοτέρων, αἵτινες νὰ σχηματίζωσι πλέγμα μεταλλικὸν ὀπισθόμενον διὰ πλείστων ὄσων μικρῶν ὀβελῶν. Ἀνέφερε δὲ πρὸς ἀπόδειξιν τούτου τὸ ἐξῆς πείραμα. Ἄν ὁ βάτραχος, ὁ ἐξόχως ἠλεκτροσκοπικός, καλυφθῇ διὰ μεταλλικοῦ πλέγματος ἀδύνατον νὰ προσβληθῇ ἢ νὰ ἐνοχληθῇ πῶς δι' ἰσχυρῶν σπινθήρων ἠλεκτρικῶν, οὗς ἠθέλομεν προσπαθῆσαι νὰ διαβιβάσωμεν διὰ τοῦ πλέγματος.

Συζητουμένου μᾶλλον τοῦ εἴδους τοῦ ἀλεξικεράνου, ἔλαβον τὸν λόγον ὅπως ὑπομνήσω ὅτι καὶ ὁ τρόπος τῆς μετὰ τοῦ ἐδάφους συγκοινωνίας τοῦ κερκουαγωγοῦ τυγχάνει μεγάλης σπουδαιότητος. Πολλάκις ἡ τοῦ ἀγωγοῦ ἐνταφὴ γίνεται ἀτελής, πολλοὶ δὲ μεταχειρίζονται ὅπως διαγνώσωσι τὴν μετὰ τοῦ ἐδάφους καλὴν συγκοινωνίαν γαλιβνόμετρον μετ' ἠλεκτρικῆς

στήλην. Τὸ μέσον τοῦτο δύναται νὰ κκιταδείξη συγκοινωνίαν μετὰ τοῦ ἐδάφους ἀλλὰ πολλὰκις ἀτελῆ καὶ ὅλως ἀνεπρκῆ. Ἀπέδωκε δὲ εἰς τὴν αἰτίαν ταύτην τὴν κερκυνοβόλησιν κτιρίων, καίτοι δι' ἀλεξικερκύνου ὀπλισμένον, ὡς τοῦτο συνέθη καὶ ἐν Ἑλλάδι πρό τινων ἐτών, εἰς πυριτκποθῆκην πκρῶ τὴν Ἀκρίκν. Ἀνέφερον δὲ τὰς πκρ' ἡμῖν ἀποθῆκας ἐκρηκτικῶν ὑλῶν τὰς ἀνηλούσας εἰς τὸ Ἰπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν, αἵτινες κείμενκι ἐπὶ νήσου φέρουσι κερκυνκγωγούς, οὓς ἐθέταμεν εἰς ἄμετον μετὰ τῆς θκλάσσης συγκοινωνίαν.

Μετ' ἐμὲ λαβῶν τὸν λόγον ὁ πολὺ; Helmholtz ἐθεώρησαν ὀρθὰς τὰς πκρκτηρήσεις μου, προσθεῖς μάλιστα ὅτι κατὰ πκρκτηρήσεις γενομένας ἐν Γερμανίῃ ἐκεκρυνοβολῆθησαν οἰκοδομῆμκτα ὀπλισμένα δι' ἀλεξικερκύνου, ἐνεκκ τῆς κκκῆς μετὰ τοῦ ἐδάφους συγκοινωνίας.

Μετὰ τοῦτο ἐτέθη ὑπὸ συζήτησιν τὸ ἐπικίνδυνον ἢ μὴ τῶν τηλεφωνικῶν καὶ τηλεγραφικῶν συμπλεγμάτων ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς κερκυνοβολήσεως.

Καὶ εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο ὑπῆρχον ἀλλοῖκι γνώμηκι, ἀλλὰ κατὰ τὴν ιδέακ τῶν σπουδαιότερων ἐπιστημόνων, τὰ συμπλέμκτα τῶν τηλεφωνικῶν καὶ τηλεγραφικῶν γραμμῶν, ἄτινα ἤρξαντο νὰ καλύπτωσι τὰς μεγαλουπόλεις, οὐ μόνον εἰσὶν ἀκίνδυνα ἐκ κερκυνοῦ ἀλλὰ τούναντίον προφυλακτικῶ, ἀρκεῖ τὰ τε ἄκρα τῶν γραμμῶν τὰ ἀπολήγοντα εἰς τοὺς σταθμοὺς νὰ φέρωσι τέλεια σταθμοὺ ἀλεξικέρκυνα, αἱ δὲ γραμμκκι καθ' ὀρισμένας ἀποστάσεις ἀλεξικέρκυνκ γραμμῆς. Τὸ ὅλως ἀκίνδυνον τῶν μεταλλικῶν τούτων συμπλεγμάτων πκρκαδέχονται ἰδίως οἱ ἝΑγγλοι, οἵτινες ἀρόθως κατεκάλυψκν τὰς πόλεις των διὰ τηλεφωνικῶν καὶ τηλεγραφικῶν γραμμῶν ἐναερίων. Ἄριστον δὲ ἀλεξικέρκυνον διὰ τηλεφωνικῶν σταθμοὺς τυγχάνει σφαιρα μεταλλικῆ ἐν κκλῆ μετὰ τοῦ ἐδάφους συγκοινωνίῃ τιθεμένη. Ἡ γραμμῆ πρὶν ἢ ἀπολήξῃ εἰς τὰς συσκευὰς τίθεται εἰς συγκοινωνίαν μὲ εἶδος μεταλλικοῦ κοχλίου ἐλάχιστον ἀπέχοντος τῆς μεταλλικῆς σφαιρας. Ἡ ἀπόστασις τοῦ ἄκρου τοῦ κοχλίου ἀπὸ τῆς σφαιρας κονονίζεται ὡς ἐξῆς. Τίθενται εἰς ἐπαφὴν ἐν στιγμῆ τηλεφωνικῆς ἀνταποκρίσεως, εἴτα δὲ ἀπομακρύνουσι τὸν κοχλίαν βκθμηδὸν καὶ κκτ' ὀλίγον, μέχρις οὔ ἢ ἀνταποκρίσις τελεσθῆ ἀπροσκόπτως. Διὰ τῆς ἐλαχίστης ταύτης διακοπῆς ἀδύνατον νὰ ἐκπηδήσωσι τὰ τηλεφωνικὰ ρεύμκτα, ὡς ἔχοντα ἐλαχίστην τάσιν, τούναντίον δὲ ἐκρέει εὐχερῶς καὶ ἀκινδύνως ἢ μεγίστην τάσιν ἔχουσα ἠλεκτρικῆ τῆς ἀτμοσφαιρας. Οὐχ ἦττον λυσιτελῆ θεωροῦνται καὶ τὰ ἐν χρήσει ἤδη ἐν τῆ τηλεγραφικῆ ἀλεξικέρκυνκ τὰ συγκείμενα ἐκ δύο μεταλλικῶν πλακῶν κεχωρισμένων διὰ λεπτοῦ φύλλου χάρτου πεποτισμένου διὰ παραφίνης.

Ἄλλ' ὅπως ἐν τῷ μέλλοντι ἐπέλθη ἀσφαλεστέρκ τις κρίσις ἐπὶ τῶν σπουδαίων τούτων ζητημάτων, τὸ ἐπιστημονικὸν συνέδριον ἐζῆνεγκεν εὐ-

χήν, καθ' ἣν δέον εἰς τὰ διάφορα ἔθνη νὰ λάβῃ χώρων συστηματικὴ τις μελέτη ἐπὶ τῶν κεραυνῶν τῶν πιπτόντων ἢ ἐπὶ τῶν τηλεγραφικῶν καὶ τηλεφωνικῶν γραμμῶν ἢ πέραν αὐτῶν.

Οἱ ποιοῦντες παροτρῆσεις ἐπὶ τῶν κεραυνῶν τῶν πιπτόντων πέραν τῶν τηλεγραφικῶν γραμμῶν, δέον ν' ἀναγράφωσι μεθ' ὅσης ἔνεστι ἀκριβεῖς:

1ον Τὸν τόπον εἰς ὃν ἔπεσεν ὁ κεραυνὸς διὰ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως αὐτοῦ. Τὴν ἡμέραν καὶ ὥραν τῆς πτώσεως.

2ον Τὴν φύσιν τοῦ κεραυνοβληθέντος ἀντικειμένου. Ἐὰν τοῦτο εἶναι ἄνθρωπος ἢ ζῶον. Ἐὰν δένδρον ποῖον τὸ εἶδος καὶ τὸ ὕψος αὐτοῦ. Ἐὰν οἰκία, ἢ ἐκκλησία, ἢ οἰκοδόμημά τι οἰονδήποτε ποῖον τὸ ὕψος, ποῖα ἢ κατασκευὴ καὶ διὰ ποίας ὕλης κατασκευάσθη. Ὅποια ἢ στέγη. Ἐὰν ἡ οἰκοδομὴ ἐμπεριέχῃ μεταλλικοὺς ὄγκους ἢ σιδηρὰ ἐλάσματα.

3ον Ποῖα τὰ περιβάλλοντα τὸ κεραυνοβληθὲν σημεῖον ἀντικείμενα. Ἐὰν τοῦτο εἶναι μεμονωμένον ἢ περιβάλλεται δι' οἰκιῶν ἢ δένδρων ὑψηλοτέρων καὶ εἰς ποῖαν ταῦτα εὐρίσκονται ἀπόστασιν. Ποῖα ἢ φύσις τοῦ ἐδάφους. Ἐὰν παρῴκεινται κοιτάσματα μεταλλικὰ ἢ λιμνάζοντα ὕδατα.

4ον Ποῖα αἱ γενόμεναι κακαστροφαί. Ἀντικείμενα καέντα, τικέντα, ἢ καταττραπέντα. Ἐὰν ἐπηκολούθησε πυρκαϊά. Μηχανικὰ ἀποτελέσματα, ἂν δηλονότι ἀντικείμενα ἐξετοπίσθησαν. Ἐὰν σωλῆνες ὑδραγωγοὶ ἢ ἀεραγωγοὶ ὑπέστησαν βλάβην.

5ον Ἐὰν ὑπάρχῃ κεραυνοαγωγὸς ἐπὶ τοῦ προσβληθέντος ἀντικειμένου, ἢ παρῴκειμένως. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ποῖα ἢ ἀπόστασις τοῦ ἀλεξικεραυνίου, ἢ ποῖον τὸ ὕψος τοῦ ἀλεξικεραυνίου ὡς πρὸς τὸ κεραυνοβληθὲν σημεῖον.

Περιγραφή τοῦ ἀλεξικεραυνίου ἤτοι τοῦ ἀριθμοῦ τῆς φύσεως, τῆς διατάξεως, τοῦ ὕψους, τῆς διαμέτρου καὶ τοῦ ἀκροῦ τῶν ὀσέλων, τοῦ ἀριθμοῦ, τοῦ σχήματος, τῆς τομῆς, τῆς διαμέτρου τῶν ἀγωγῶν τῶν κατὰ μῆκος τῆς στέγης μέχρι τοῦ ἐδάφους.

Ποῖα ἢ κατὰστασις τοῦ ἀλεξικεραυνίου πρὸ τῆς πτώσεως τοῦ κεραυνοῦ. Χρονολογία τῆς τοποθετήσεως αὐτοῦ καὶ τῆς τελευταίας αὐτοῦ δοκιμασίας.

Τρόπος τῆς συγκοινωνίας μετὰ τοῦ ἐδάφους. Φύσις, μέγεθος, μορφή, ἐπιφάνεια τοῦ ἐν τῷ ἐδάφει ἐλάσματος. Φύσις τοῦ ἐδάφους.

Ἐὰν τὸ ἀλεξικεραυνιον εὐρίσκεται εἰς συγκοινωνίαν μετὰ τῶν ὑδραγωγῶν ἢ ἀεραγωγῶν σωλῆνων καὶ διὰ τίνος τρόπου. Ἐὰν ὑπάρχωσι μεταλλικοὶ ὄγκοι παρῴκειμένως καὶ ἂν οὗτοι εὐρίσκωνται συνδεδεμένοι μεταλλικῶς μετὰ τοῦ κεραυνοαγωγοῦ.

6ον Ἐὰν κατέπεσαν διαδοχικοὶ κεραυνοὶ εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον, ἢ παρῴκειμένως καὶ εἰς ποῖαν ἀπόστασιν.

Ἐὰν προηγήθη τῆς πτώσεως τοῦ κεραυνοῦ βροχή, ἢ χιόλαξα ἢ καταιγίς.

Καὶ τέλος τίς ὁ παρατηρήσας τὴν πτώσιν τοῦ κεραυνοῦ.

Οἱ δὲ παρατηροῦντες πτώσιν κεραυνοῦ ἐπὶ τηλεγραφικῶν γραμμῶν δέον νὰ ἀναγράφωσιν·

1ον. Τὸν τόπον διὰ τῆς γεωγραφικῆς αὐτοῦ θέσεως καὶ τὴν ἡμέραν καὶ ὥραν τῆς πτώσεως.

2ον. Τὰς καταστροφὰς αἰτίνας ἐπὶ τῆς τηλεγραφικῆς γραμμῆς. Ποῖα ἡ φύσις τῶν συρμάτων καὶ ἡ διάμετρος. Ποῖαι αἱ διαστάσεις καὶ ἡ φύσις τῶν τηλεγραφικῶν στήλων. Ἐὰν οὗτοι ἔχουσιν ὑποστῆ προηγουμένως ἔγχυσιν διὰ μεταλλικῆς τινοῦ ἢ ἄλλης δικλύσεως. Ποῖος ὁ ἀριθμὸς τῶν συρμάτων ἅτινα φέρουσιν οἱ κεραυνοβοληθέντες στήλοι. Ποῖον τὸ εἶδος τῶν μονωτήρων καὶ ποῖα ἡ ἀπόστασις τῶν κεραυνοβοληθέντων στήλων ἀπὸ τῶν σταθμῶν ἔνθεν καὶ ἔνθεν. Ἐὰν ὑπάρχωσιν ἀλεξικέραυνα ἐπὶ τῆς κεραυνοβοληθείσης γραμμῆς.

Ποῖαι αἱ καταστροφαὶ εἰς παρακείμενα τῆς γραμμῆς σημεῖα. Ἐὰν ἐπὶ τῆς τῆς ἢ ἐξάτμισις μεταλλῶν ἢ μηχανικῆ μετατόπισις τοιούτων.

3ον. Ποῖαι αἱ καταστροφαὶ ἐν τοῖς τηλεγραφικοῖς ἢ τηλεφωνικοῖς σταθμοῖς. Φύσις καὶ διάμετρος τοῦ σύρματος τῆς γραμμῆς. Τρόπος τῆς ἀπομονώσεως τῶν συρμάτων ἐν τῷ σταθμῷ. Ποῖα ἡ πορεία τοῦ κεραυνοῦ. Ποῖον τὸ εἶδος τοῦ ἐν τῷ σταθμῷ ἀλεξικεραύνου καὶ ποῖαν φθορὰν ὑπέστη. Ποῖαν φθορὰν ὑπέστησαν αἱ λοιπαὶ συσκευαὶ καὶ ποῖαν οἱ μεταγωγεῖς (commutateurs). Ἐὰν ὁ κεραυνοβοληθεὶς σταθμὸς εἶναι τηλεφωνικὸς ποῖον τὸ εἶδος τῆς συσκευῆς, καὶ ἂν αὕτη φέρῃ μικρόφωνον καὶ ἠλεκτρικὴν στήλην.

Ποῖος ὁ τρόπος τῆς μετὰ τῆς γῆς συγκοινωνίης τῆς γραμμῆς καὶ ἂν ὑπάρχωσι παρακείμενως ὑδραγωγοὶ ἢ ἀεραγωγοὶ σωληνεῖς πῶς συνδέονται πρὸς ἀλλήλους.

Τὰς παρατηρήσεις ταύτας δύνανται πρὸς ἡμῖν νὰ ἐκτελῶσιν οἱ κατὰ τόπους κύριοι καθηγηταί, διδάσκαλοι καὶ τηλεγραφικοὶ ὑπάλληλοι, καὶ οἱ ἐπόμενοι ἐκ τῶν ἄλλων ἐν γένει ἐπιστημόνων, τὸ δὲ σύνολον τῶν παρατηρήσεων των ν' ἀποστέλλωσι κατὰ τριμηνίαν εἰς τὴν γενικὴν Διεύθυνσιν τῶν τηλεγράφων, δυνηθῶμεν δ' οὕτω καὶ ἡμεῖς νὰ συντελέσωμεν εἰς τὸν γενικὸν σκοπὸν, ὃν σοφοὶ ἄνδρες πρὸς ὄφελος τῆς ἀνθρωπότητος ἐπιδιώκουσι.

Τρίτον Θέμα.— Εἶτα ἐτέθη ὑπὸ συζήτησιν ἐν τῇ ἐπιτροπῇ τὸ θέμα περὶ συστηματικῆς ἐρεύνης τῶν γηγενῶν ἠλεκτρικῶν ρευμάτων. Πρὸ χρόνου τυγχάνει γνωστὸν ὅτι διὰ τῆς ἐπιφανείης τῆς γῆς διελαύνει πληθὺς ἠλεκτρικῶν ρευμάτων, ὧν ἡ αἰτία ὑπάρχει ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ πλανήτη. Ἡ ὑπαρξὶς αὐτῶν ἐγνώσθη ἀπ' ἧς τὸ πρῶτον κατεσκευάσθησαν ἐπιμήκεις

τηλεγραφικαὶ γραμμαὶ ἐναέριοι, ὑποβρύχιοι καὶ τελευταῖον ὑπόγειοι, εἶναι δὲ ὅλως διάφορα τῶν ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἠλεκτρισμοῦ ἐπὶ τῶν τηλεγραφικῶν γραμμῶν παραγομένων, οὐδὲ πρέπει νὰ συγχέωνται πρὸς τὰ ἠλεκτρικὰ ρεύματα τὰ ἐκ τῆς πολώσεως τῶν ἐν τῇ γῆ ἐθαπτομένων ἐλασμάτων ἐν τοῖς τηλεγραφικοῖς σταθμοῖς παραγόμενα.

Τῶν μὲν γηγενῶν ρευμάτων ἡ παρουσία ἐν ταῖς μικραῖς τηλεγραφικαῖς γραμμαῖς καταδεικνύεται δι' ἐξόχως εὐαίσθητων γαλβανοσκοπικῶν συσκευῶν, καθόσον ἡ ἔνστασις αὐτῶν βαίνει ἀξιοσημείωτη μετὰ τοῦ μήκους τῆς γραμμῆς ἐνῷ τῶν ρευμάτων πολώσεως ἡ ἔνστασις ἐλαττοῦται ἀξιοσημείωτου τοῦ μήκους τῆς γραμμῆς, τοῦτο δὲ διότι ἡ μὲν ἠλεκτρογενετικὴ δύναμις των μένει σχεδὸν σταθερὰ, ἡ δὲ ἀντίστροφος τὸναντίον τῆς γραμμῆς ἀξίζει μετὰ τοῦ μήκους καὶ ἐπιμένει ἡ ἔντασις ἐλαττοῦται.

Τὰ γηγενῆ ἠλεκτρικὰ ρεύματα κάλλιον παρρηροῦνται ἐπὶ ὑπογείων τηλεγραφικῶν γραμμῶν, καθόσον ἐν ταῖταις ἐκλείπει ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἀλλ' ἐν ἐλλείψει τοιούτων δύνανται νὰ χρησιμεύσωσι καὶ αἱ ἐναέριοι, ἰδίᾳ δὲ ἡ ἔρευνα δέον νὰ ἐκτελεσθῇ ἐπὶ δύο ἐναερίων ἢ ὑπογείων γραμμῶν ὧν ἡ μὲν νὰ διευθύνεται ἀπ' ἄρκτου πρὸς μεσημβρίαν ἡ δὲ ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμᾶς. Ἡ συνεχὴς ἔρευνα τοῦ φαινομένου τούτου ἐπὶ μεγάλων τηλεγραφικῶν γραμμῶν ἔσται δυσχερὴς, καθόσον αἱ γραμμαὶ αὗται εὐρίσκονται ἐν διηνεκεῖ ἐργασίᾳ. Ἡ κατασκευὴ δύο γραμμῶν ὑπογείων μήκους τετρακισχιλίων μέτρων ὧν ἡ μὲν νὰ βαίνει ἀπὸ Β. πρὸς Ν. ἡ δὲ ἀπ' ἀνατολᾶς πρὸς Δ. ὅπως χρησιμεύσωσιν ἀποκλειστικῶς διὰ τὴν ἔρευναν παρ' ἡμῖν τῶν γηγενῶν ρευμάτων, οὐχὶ δυσχερὴς ἀλλ' ἤθελεν ἐπιφέρει δαπάνην ἣν ἀγνοῶ ἂν ἤθελεν ἐγκρίνει τὸ Σ. Ὑπουργεῖον. Ἐν τούτοις τὸ ἐπιστημονικὸν σῶμα ἐξήνεγκεν εὐχὴν, καθ' ἣν πάντα τὰ συμμετασχόντα τοῦ συνεδρίου ἔθνη δέον νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν συστηματικὴν μελέτην τῶν γηγενῶν ρευμάτων, ὅπως γνωσθῶσιν οἱ νόμοι καθ' οὓς τὰ ρεύματα ταῦτα παράγονται καὶ ἀπὸ ἐπιζημιῶν ἀποβῶσι τὸναντίον χρήσιμα.

Ἡ ἔρευνά τῶν ρευμάτων τούτων δυνατὸν νὰ ἐκτελεσθῇ ἢ δι' ἀπλανητικῶν, ἢ καὶ δι' ἀντανκλαστικῶν γαλβανομέτρων ἐξαιρέτου εὐαισθησίας ἢ δι' ἠλεκτρομέτρων ὅποτε ἐκλείπουσι τὰ ρεύματα πολώσεως, προσδιορίζεται δὲ ἡ διαφορά τῆς ἠλεκτροκρασίας (différence de potentiel électrique) εἰς τὰ δύο ἄκρα τῆς γραμμῆς.

Παρ' ἡμῖν νομίζω δυνατὸν νὰ μελετηθῶσι τὰ ρεύματα ταῦτα ἐν τῷ τηλεγραφείῳ Ἀθηνῶν διὰ τοιούτων συσκευῶν δις τοῦ μηνός, ἥτοι τὴν πρώτην καὶ τρίτην Κυριακὴν ἐκάστου μηνός ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν καὶ κατὰ λίαν πρωινήν ὥραν, ὅτε νομίζω πᾶσι πᾶσα τηλεγραφικὴ ἀνταπόκρισις.

Τέταρτον θέμα. Μετὰ τοῦτο ἐτέθη ὑπὸ συζήτησιν ἐν τῇ ἐπιτροπῇ τὸ τελευταῖον τῶν ζητημάτων τὸ ἀναφερόμερον εἰς τὴν ἐγκυκλίωσιν

τηλεμετεωρογραφικού συμπλέγματος. Ἄλλ' ἡ ἐπιτροπὴ ἄνευ συζητήσεως ἀπεφάνθη ὅτι θεωρεῖ τὸ ζήτημα τοῦτο ἔτι πρόωρον, νύχῃθη δ' ἀπλῶς ὅπως τὰ διάφορα ἔθνη διευκολύνωσιν ὅσον ἔνεστι τὴν μεταβίβασιν τῶν μετεωρολογικῶν τηλεγραφημάτων.

ΤΡΙΤΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Τὸ ὑπὸ συζήτησιν θέμα ἐν τῇ Ἐπιτροπῇ ταύτῃ ἦν ὁ καθορισμὸς μονάδος φωτός.

Πρὸς καταμέτρησιν τῆς ἐντάσεως φωτεινῆς τινος ἐστὶς, ἀπαιτεῖται μονὰς τις, τουτέστι πῶς ἐντάσεως σταθερᾶς καὶ ἀμεταβλήτου, πρὸς ἃ τὰ λοιπὰ φῶτα συγκρίνονται. Τοιαύτη μονὰς γνωστὸν πρὸ πολλοῦ χρόνου τυγχάνει ἡ μονὰς τοῦ Καρσέλ (bec Carcel) ἣτις παράγεται δι' ὠρισμένου λύχνου καίοντος 42 γράμμα κραιμβελαίου (huile de colza) καθ' ὥραν καὶ ὑπὸ περιστάσεις, ἃς τόσον λεπτομερῶς καθώρισεν ὁ Dumas καὶ ὁ Regnault, ὥστε ἂν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν ἀκριβῶς αἱ ὀδηγίαι αὗται δύναται τις νὰ θεωρήσῃ τὴν μονάδα ταύτην σχεδὸν σταθερὰν καὶ ἀναλλοίωτον, ὡς τοῦτο κατέδειξαν πειράματα γενομένα ἐνώπιον τῆς Ἐπιτροπῆς ἐν τῷ κεντρικῷ σκοτεινῷ θάλαμῳ τῆς πόλεως τῶν Πηρισιῶν, τῷ χρησιμεύοντι πρὸς δοκιμασίαν τῆς φωτιστικῆς δυνάμεως τοῦ φωταερίου. Τὴν μονάδα ταύτην μεταχειρίζονται ἰδίᾳ ἐν Γαλλίᾳ καὶ Βελγίῳ.

Ἐν Ἀγγλίᾳ μεταχειρίζονται ὡς μονάδα φωτός τὸ ὑπὸ ὠρισμένης λαμπάδος (Candle) ἐκ ἐπέριμκτος κήτους παραγόμενον φῶς. Ἄλλ' ἡ μονὰς αὕτη, ἡ ἔχουσα τὸ μέγιστον πλεονέκτημα νὰ ἦναι ἀπλὴ καὶ εὐχρηστος κατεδείχθη διὰ πολλῶν πειραμάτων λίαν μεταβλητῇ, δίδουσα διαφορὰς μέχρι 15 τοῖς 100. Ἡ δὲ σχέσις ταύτης πρὸς τὴν μονάδα τοῦ Καρσέλ μεταβάλλεται ἀπὸ $1\frac{1}{7}$ μέχρις $1\frac{1}{9}$, τουτέστι 7 ἕως 9 μονάδες διὰ λαμπάδος ἐξισοῦνται πρὸς μίαν μονάδα Καρσέλ.

Ἄλλ' ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἤρξατο ἡ καταμέτρησις τῆς ἐντάσεως τοῦ ἠλεκτρικοῦ φωτός, τοῦ διὰ διαφόρων ἠλεκτρομηχανῶν παραγόμενου οὐδετέρου τῶν ἀνωτέρω μονάδων ἡδύνατον ἡ χρησιμεύσῃ, τὸ μὲν ἕνεκα τῆς μεγίστης διαφορᾶς ὡς πρὸς τὴν ἑντασίαν, τὸ δὲ ἕνεκα τῆς διαφόρου χροικῆς. Ἐδέησεν ὅθεν νὰ ἐξευρεθῇ μονὰς τις μεγαλητέρως ἐντάσεως, ἣτις νὰ ληθῇ ὡς βᾶσις πρὸς ἣν νὰ συγκρίνωνται ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ ἠλεκτρικὸν φῶς ἢ ἄλλο τι φῶς ἰσχυρόν, νὰ γνωσθῇ δὲ καὶ ἡ ἀκριβὴς τῆς μονάδος ταύτης σχέσις πρὸς τὰς ἀνωτέρω ἀσθενεστέρως μονάδας.

Πλεῖσταί τε μέθοδοι ἐπροτάθησαν ἐν τῇ Ἐπιτροπῇ πρὸς πρακτικὴν παραγωγήν τῆς μονάδος τοῦ φωτός, ἀλλὰ πᾶσαι ἀπερρίφθησαν ὡς παρέχουσαι ἄριστον καὶ ἀκρίβησιν καὶ ἀκρίβησιν. Οὕτω λ. χ. τὸ διὰ πυρώσεως μικρᾶς τινος πλάκῃς ἐκ λευκοχρύσου δι' ἠλεκτρικοῦ βρέυματος ἐκπεμπόμενον φῶς λίαν

άνισον. Ὡς δὲ τὰ πειράματα τοῦ ἐκ Δειψίας Wiedemann κατέδειξαν ἐλαχίστη μεταβολὴ ἐπερχομένη εἰς τὴν ἔντασιν τοῦ ρεύματος ἐπιφέρει παμμεγίστας αὐξομοιώσεις εἰς τὴν ἔντασιν τοῦ ἐκπεμπομένου φωτός.

Ἡ Ἐπιτροπὴ ἐδέχθη κατ' ἀρχὴν μέθοδόν τινα, κατὰ πρότασιν τοῦ κ. Dumas, ἐπινοηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἐν Λυῶν καθηγητοῦ Violle ὡς δυναμένην νὰ παράσχη σταθερὰν καὶ ἰσχυρὰν μονάδα φωτός.

Κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην ὡς μονὰς ληρθήσεται τὸ φῶς ὅπερ ἐκπέμπει ὠρισμένον μέρος ἐπιφανείας οἷον ἐν τετραγωνικὸν ἑκατοστόμετρον, τηχομένου λευκοχρύσου.

Ὁ λευκοχρυσός (platine) ὅστις παρῆκευάζεται ἤδη, κατ' ἄ ἐξέθηκεν ἐν τῇ ἐπιτροπῇ, ὁ σαφὲς κ. Dumas ἐν καταστάσει σχεδὸν χημικῶς καθαρῶ, τηρόμενος διατηρεῖ θερμοκρασίαν σταθερὰν καὶ ἀμετάβλητον, ἐκπέμπει ἐπομένως καὶ φῶς σταθερὸν προσομοιάζον μᾶλλον πρὸς τὸ ἠλεκτρικὸν φῶς, ἀναλυόμενον δὲ διὰ τοῦ φακτοσκοπίου περριπιάζει καὶ φάσμα ἀρκούντως τέλειον ὡς ἐκεῖνο.

Ἡ μέθοδος αὕτη ἐθεωρήθη κατ' ἀρχὴν ἀρίστη ἀλλ' ἀπαιτεῖ οὐκ ὀλίγας δοκιμασίας ὅπως ἀποβῆ πρακτικὴ καὶ ἐφαρμοσίμος. Ἐπειδὴ ἡ ἐπιφάνεια τοῦ οὕτως ἐν τῇξει διατελοῦντος λευκοχρύσου εἶναι δριζόντιος, δεόν αἱ ἐκπεμπόμεναι ἀκτίνες νὰ κατακτώσιν ἀπὸ κατακρούφων δριζόντιαι. Πολλὰ παρατηρήσεις ἐγένοντο ἐπὶ τῆς μεθόδου ταύτης ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς. Ὁ χρόνος κατ' ἄν 3 ἢ 4 χιλιάγραμμικ λευκοχρύσου διατηροῦνται ἐν τῇξει ἀνέρχεται μὲν εἰς ἡμισυ λεπτὸν τῆς ὥρας, καὶ ἐν τούτοις ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ δεόν νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ φωτομετρικὴ παρατήρησις. Καθὼ δὲ παρετήρησα κατὰ τὰ γενόμενα πειράματα, ὅτι ἐνίοτε μικρὰ τεμάχια ἀποσπώμενα ἐκ τῆς ἐξ ἀσβέστου χολάνης καὶ ἐπιπλέοντα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐν τῇξει λευκοχρύσου μετέβηλλον τὴν ὡς πρὸς τὸ φῶς ἀφαικὴν δύναμιν (mouvoir émissif) τῶν σημείων τούτων.

Ἡ μονὰς αὕτη συγκρινομένη πρὸς τὴν τοῦ Κερσέλ ἀνευρίσεται ὑπερεπταπλασίαι ταύτης εἰ καὶ ἀκριβῆ πειράματα δὲν ἐγένοντο ἔτι.

Μία τῶν σπουδαίων ἐφαρμογῶν ἰσχυροῦ φωτός τυγχάνει, ὡς γνωστὸν, καὶ ἡ εἰς τοὺς φάρους χρῆσις αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ ἀπόστασις εἰς ἣν ἐξικνεῖται τὸ φῶς δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ τῆς ἐντάσεως αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς χροιάς αὐτοῦ ἢ μᾶλλον ἐκ τῆς πληθύος τῶν ἐρυθρῶν καὶ πρασίνων φωτεινῶν ἀκτίνων ἃς τὸ φῶς ἐμπεριέχει. Ἐφ' ᾧ ἡ σύγκρισις δύο ἰσχυρῶν φωτῶν δεόν νὰ γίνηται ἐπίσης καὶ διὰ τῆς ἀνκλύσεως τῶν διαφόρων χροιῶν, ἃς τὰ φῶτα ἐγκλείουσιν.

Ἐν συνόλῳ ὅθεν, ἡ Ἐπιτροπὴ καὶ εἴτα τὸ συνέδριον, παρεδέχθη ὡς μονάδα μὲν πρωτίστην τὸ φῶς τὸ ἐκπεμπόμενον ὑπὸ τοῦ τηχομένου λευκοχρύσου, ἀν ἐξευρεθῇ πρακτικὴ τις μέθοδος πρὸς εὐχερῆ χρῆσιν τῆς μόνον αὐτῆς.

Ὡς μονάδας δὲ δευτερευούσας τὴν τοῦ Καρσεὶλ πρὸς δὲ καὶ τὴν λαμπάδα, ἐν αὐτῇ κατασκευασθῆ οὕτως ὥστε νὰ ἔχῃ πάντοτε τὴν αὐτὴν σύνθεσιν, τὸ αὐτὸ σχῆμα, τὴν αὐτὴν κατασκευὴν καὶ σταθερὰν κατανώλωσιν.

Αἱ ἀποφάσεις εἶτα τῶν τριῶν τούτων Ἐπιτροπῶν ὑποβληθεῖσαι ἐν πλήρει συνεδριάσει εἰς τὸ σύνολον τοῦ ἐπιστημονικοῦ σώματος ἐγένοντο δεκταὶ παμψηφεί.

ΤΕΤΑΡΤΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ.

Περὶ προστασίας τῶν ὑποβρυχίων ἠλεκτρικῶν καλωδίων.

Πρὸς ταῖς τρισὶ ταύταις Ἐπιτροπαῖς εἰργάζετο καὶ τετάρτη τις Ἐπιτροπὴ ἐν ἄλλαις ἡμέραις καὶ ὥραις, ἥτις συνεζήτησε καὶ ὑπέγραψεν ἐν τέλει διεθνή σύμβολον περὶ προστασίας τῶν ὑποβρυχίων τηλεγραφικῶν καλωδίων. Καὶ ἐν τῇ Ἐπιτροπῇ ταύτῃ ἔσχον τὴν ὑψηλὴν τιμὴν ν' ἀντιπροσωπεύσω τὴν ἐλληνικὴν κυβέρνησιν μετὰ τοῦ ἀξιοτίμου ἐν Παρισίοις πρέσβευς τῆς Ἑλλάδος κυρίου Ν. Μαυροκορδάτου, ὅστις θέλει ἐκθέσει ὑμῖν τὰς ἀποφάσεις τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 10 Νοεμβρίου 1882.

Εὐπειθέτατος

Τ. Α. Ἀργυρόπουλος.

Ἰγνηγιῆς τῆς Φυσικῆς ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ
καὶ καθηγητῆς ἐν τῇ Στρατ. Σχολῇ.

ΑΛΦΟΝΣΟΥ ΛΑΜΑΡΤΙΝΟΥ

ΓΙΟΗΤΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

Α'. — Ἡ Ἑσπέρα.

Σιγῶσα ἐπανῆλθεν ἡ ἑσπέρα
Ἐγὼ δ' ἐπὶ τῶν βράχων διαμένων
Ἀκολουθῶ εἰς τὸν εὐρὺν αἰθέρα
Τὸ ἄρμα τῆς σκοτίας τὸ προβαῖνον.

Ἡ Ἀφροδίτη ἀργυρᾷ προκύπτει
Καὶ κάτω ὁ ἀστὴρ τῶν ἐρωμένων
Τὸ φῶς του τὸ μυστηριώδες ῥίπτει
Τῆς χλόης τὸ ἐπίστρωμα λευκαίνων.

Τὸν θροῦν ἀκούω ἤδη τῶν κλαδίων
 Ἐκείνης τῆς φηγοῦ τῆς πυκνοτάτης:
 Ὅα ἔλεγέ τις πέριξ τῶν μνημείων
 Ὅτι τὰς πτέρυγας κινεῖ σκιά τις.

Ἄλλ' αἰφνης ὡς φυγὰς τις τοῦ αἰθέρος
 Κατέρχεται ἐπὶ τὸ μέτωπόν μου
 Ἄκτις τις τοῦ νυκτερινοῦ ἀστέρος
 Καὶ φαύει μαλακῶς τῶν ὀφθαλμῶν μου.

Ὠραία λάμψις σφαίρας οὐρανίας,
 Ἄκτις γλυκεῖα, παρ' ἐμοῦ τί θέλεις;
 Εἰς τὰς πληγὰς τῆς νέας μου καρδίας
 Τὰς ἐρεβώδεις αἴγλην ἀποστέλλεις;

Κατέρχουσαι νά μοι ἀνακοινώσης
 Τῶν κόσμων τὰ μυστήρια τὰ θεῖα;
 Τάπόκρυφα τῆς σφαίρας νά δηλώσης,
 Εἰς ἣν θά σ' ἀνεγκύση ἡ πρώτη;

Ἀπόρρητός τις νοῦς σε κατευθύνει
 Πρὸς τὸν ἀλγοῦντα ἐν τῇ δυστυχίᾳ
 Καὶ ἔρχουσαι, ὡς ἡ ἡμέρα κλίνη,
 Νά τον φωτίσης ὡς ἐλπίς γλυκεῖα;

Τὸ μέλλον ἔρχουσαι νά φανερώσης,
 Ὅπερ ποθεῖ ἡ τάλαινα καρδία;
 Ἡ τῆς ἡμέρας τῆς μὴ τελευτώσης,
 Ἄγνη ἀκτίς, μὴ εἶσαι ἡ πρώτη;

Τὸ φῶς σοῦ με ἀναβρίπτει,
 Πληροῦμαι ἐκ παραφορῶν ἀβρήτων,
 Ὁ νοῦς μου τοὺς θανόντας χαιρετίζει:
 Γλυκύ μου φῶς, μὴ εἶσαι ἡ ψυχὴ των;

Ναί, ἴσως αἱ μακάριαι σκιαί των
 Κατῆλθον εἰς τοῦ ἄλσους τὸ πεδίον
 Καὶ ἤδη με κυκλοῦσιν αἱ μορφαί των
 Καί' οὕτω τὰς αἰσθάνομαι πλησίον!

·Αχ!, ἂν ὑμεῖς, σκιαὶ περιλημμένων,
 Τῷ ὄντι εἴσθε, θέλω πᾶν ἐσπέρας
 Νά μ' ἐπισκέπτησθε μεμακρυσμένον
 Ἐκ τῆς βοῆς, τοῦ ἔχλου τῆς ἡμέρας.

Εἰρήνην καὶ ἀγάπην νὰ δωρεῖτε
 Εἰς τὴν ψυχὴν μου τὴν ἐξηντλημένην,
 Ὡς τῆς νυκτὸς ἢ δρόσος χορηγεῖται
 Εἰς γῆν ὑπὸ τοῦ Φοίβου κεκαυμένην.

Ναί, ἔρχεσθε! . . . Ἄλλὰ πυκνοὶ χωροῦσι,
 Ζοφώδεις οἱ ἀτμοὶ πρὸς τὸν αἰθέρα:
 Τὴν μελιγρὰν ἀκτῖνά μοι στεροῦσι
 Καὶ πάντα, φεῦ!, καλύπτει ἡ ἐσπέρα.

Β'. — Ἡ Λίμνη.

Λοιπὸν πρὸς νέας πάντοτε χωροῦντες παραλίας
 Καὶ τέλος ἐκφερόμενοι εἰς νύκτα αἰωνίαν
 Οὐδέποτε θὰ ρίψωμεν ἀγκύρας ἀσφαλείας
 Εἰς τῶν ἐτῶν τὸ πέλαγος οὐδ' ἐφ' ἡμέραν μίαν;

ὦ λίμνη!, μόλις ἔφυγε ταχύπτερος εἰς χρόνος
 Καί, ὅπως πρὶν, ἡ φίλη μου ἀντὶ νὰ χαιρετίσῃ
 Τὰ προσφιλέ σου κύματα, ἰδέ!, καθίζω μόνος
 Ἐπὶ τῆς πέτρας σου, ἐφ' ἧς τὴν εἶδες νὰ καθίσῃ!

Ὅμοίως ὑπὸ τοὺς βαθεῖς σκοπέλους σου ἐθρήνεις·
 Ὅμοίως συνετρίβεσο εἰς τὰ σχιστὰ πλευρά των·
 Ὅμοίως καὶ ὁ ἄνεμος πρὸ τῶν ποδῶν ἐκείνης
 Τῶν λατρευτῶν ἐπέβριπτεν ἀφροὺς ἐκ τῶν κυμάτων.

Μίαν ἐσπέραν, ἐνθυμοῦ!, ἐπλέομεν ἡσύχως·
 Μακρὰν ἐπὶ τοῦ κύματος καὶ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς σου
 Οὐδὲν ἠκούετο εἰμὴ τῶν ἐρετῶν ὁ ἦχος
 Τῶν θορυβούντων ἐν ῥυθμῷ τάρμονικᾷ νερά σου.

Ἄλλ' αἶφνης φθόγγει, οὐς ἡ γῆ δὲν ἤκουσεν ἀκόμα,
 Ἀντήχησαν ἐπὶ τῆς γῆς τερπνῶς τῆς παροχθίας·
 Τὸ κύμα ἔστη ἤρεμον καὶ τὸ ὠραῖον στόμα
 Τῆς φίλης μου ἐξέχυσε τοιαύτας θρηνηφθίας:

«Χρόνε, τὸν βροῦν σου κράτησον καί, ὦραι εὐτυχίας,
 Μὴ τείνετε πτερόν!
 Ἀφήσατε νὰ δρέψωμεν τὰς τέρψεις τὰς βραχείας
 Ὠραίων ἡμερῶν!

«Ἐνταῦθα πλῆθος δυστυχῶν ὑμᾶς ἐπικαλεῖται·
 Περᾶτε δι' αὐτούς·
 Σθεννύοντες καὶ βίον των καὶ πόνους λησμονεῖτε
 Τοὺς εὐτυχεῖς θνητούς.

«Πλὴν μάτην ἔτι, φεῦ!, ζητῶ στιγμᾶς τινας· ὁ χρόνος
 Μοὶ φεύγει λεληθότως·
 «Νύξ,», εἶπον, «ἔτι βράδυνον» καὶ ἡ αὐγὴ ἀπόνως
 Σκορπίζει νῦν τὸ σκότος.

«Ἄς ἀγαπῶμεθα λοιπὸν φροντίζοντες συντόνως
 Τὰς ὥρας νὰ χαρῶμεν!
 Δὲν ἔχει ὄρμον ὁ θνητὸς οὐδ' ὄχθης γῆν ὁ χρόνος·
 Φεῦ!, ῥέει καὶ περῶμεν!»

ὦ χρόνε, πρέπει αἱ στιγμαὶ ψυχῆς ἐνθουσιώσης,
 Καθ' ἃς ὁ ἔρωσ κύματα δωρεὶ εὐδαιμονίας,
 Ν' ἀφίπτανται μακρὰν ἡμῶν καὶ μάλιστα μεθ' ἑσθης
 Παρέρχονται ταχύτητος ἡμέραι δυσπραγίας;

Καὶ πῶς!, χωρὶς τὸ ἔχνος των τοῦλάχιστον νὰ μένη;
 Πῶς!, χάνονται ὀλόκληροι, διὰ παντὸς περῶσι;
 Ὁ χρόνος, ἔστις καὶ δωρεὶ ἐκείνας καὶ μαραίνει,
 Καὶ πάλιν ἐν τῷ μέλλοντι δὲν θά τας ἀποδώση;

Ἄβυσσοι σκότους, παρελθόν, μηδέν, αἰωνιότης,
 Ὅσας ἡμέρας δέχεσθε, τί γίνονται; Λαλεῖτε:
 Θ' ἀποδοθῆ ποτε ἡμῖν ἐκείνη ἡ τερπνότης
 Τῶν ὑψηλῶν ἐκστάσεων, ἀφ' ὧν ἡμᾶς στερεῖτε;

ὦ λίμνη, βράχοι, δάστη μου, ὦ σπήλαια βαθέα,
 Ὑμεῖς ἔσ' ἀναθάλλετε, ἢ ὁ καιρὸς δὲν φθείρει,
 Τηρεῖτ' ἐκείνης τῆς νυκτός, ναί, φύσις μου ὠραία,
 Ἐνδελεχῆ ἀνάμνησιν τοῦλάχιστον σὺ τήρει!

Ἄς ἔχη τὴν γαλήνην σου καὶ τὸν κυματισμὸν σου,
 ὦ λίμνη, καὶ τῶν λόφων σου τὴν θεὰν τῶν φιλότατων,
 Τὰς μελανὰς ἐλάτας σου, τοὺς βράχους τῶν ὄχθῶν σου
 Τοὺς κρεμαμένους ἀνωθεν τῶν λείων σου ὑδάτων!

Ἄς ἔχη τὴν διάβασιν τοῦ φρίζοντος Ζεφύρου
 Καὶ τῶν ὄχθῶν σου τὴν βοήν καὶ τὴν ἠχὴν ἐκείνων
 Καὶ τὸν ἀργυρομέτωπον ἀστέρα τοῦ ἀπείρου
 Τὸν χρίοντα τὴν ἔψιν σου διὰ λευκῶν ἀκτίνων!

Εἶθ' ὁ στενάζων ἄνεμος, ἡ αὔρα ἥτις κλαίει,
 Εἶθε τὸ κοῦφον ἄρωμα τοῦ θεοῦ σου ἀέρος,
 Εἶθε πᾶν ὅ,τι βλέπει τις, ἀκούει ἢ εἰσπνέει,
 Τὸ πᾶν νὰ λέγῃ: «Ἐκαίεν αὐτοὺς φλογώδης ἔρωσ!»

Γ'.—'Ο "Ελεος.

"Υμνος ἀγατοδικός.

Εἶπέ ποτε ὁ Πλάστης πρὸς τὸν ἥλιον :
 «Σὺ ὁ ποιῶν τὸ ὄνομά μου ἔνδοξον,
 Σὺ, ὃν ἡ δεξιὰ μου στέλλει κομιστήν
 Τῆς λάμψεώς μου καὶ τῆς εὐφροσύνης μου,
 Δι' ὃν μ' αἰνεῖ τὸ ἄπειρον ἐξεγερθέν,—
 Ἐκ τῶν δώρων τοῦ ὠραίου σου φωτός,
 Ἐκ τῶν γιγαντείων ἐν τῷ οὐρανῷ
 Βημάτων σου, ἀπὸ τῶν ζωογόνων σου
 Ἀκτίνων, ἃς παντὸς ἐκπίνει βλέφαρον,
 Εἶπέ μοι, τί καὶ ὄλον σου τὸ στάδιον
 Σὲ κάμνει πρὸς ἐμὲ μὲν ὁμοίωτον,
 Εἰς δὲ τοὺς ὀφθαλμούς σου μεγαλήτερον ;

Ἵλιος ἐν συστολῇ ἀπήνησεν :
 «Οὐχὶ τὸ νὰ φωτίζω τὸ διάστημα,
 Νὰ καταφλέγω τὴν ἀμμώδη ἔρημον,
 Νὰ τήκω τοῦ Λιβάνου τὴν λευκὴν στολήν,
 Οὐδὲ νὰ κατοπτρίζωμ' ἐν τῷ κύματι
 Ἡ πύρινος νὰ πλέω ἐπὶ τοῦρανοῦ,
 Ἀλλὰ τὸ νὰ εἰσδύω διὰ τῶν σχισμῶν
 Τῆς ἐγκλειούσης φυλακῆς τὸν δέσμιον
 Καὶ νὰ ξηραίνω δάκρυα τοῦ ὀφθαλμοῦ,
 Ὅν ἐν τῷ σκότει τέρπει μί' ἀκτίς φωτός!»

— «Καλῶς, ὑπολαμβάνει ὁ Ἰεχωβά·
 Ὅμοίως ἀπονέμω τὴν ἀγάπην μου!»
 Τὸν λόγον δὲ τοῦ Φοίβου πρὸς τὸν Ὑψιστον
 Ἐγώ, τὸ ψάλλον ἔντομον, ἀσπάζομαι·
 Διότι καὶ ἡ λύρα μου εὐδαιμονεῖ
 Οὐχὶ ἂν πάλλῃ ὑπὸ δόξης πνεύματος,
 Οὐδὲ ἂν ῥίπτῃ εἰς τὸν χρόνον μάταιον
 Ἐν ὄνομα, οὐδὲ ἂν ψάλλῃ νικητὰς,
 Ἀλλ' ἂν ἐν τῇ νυκτὶ τῆς μοίρας ἀντηχῇ

Ἵπὲρ τοῦ δυστυχοῦς ἐκείνου πλάσματος,
 Ὅπερ διάγει βίον ὅλως ἔρημον,
 Καὶ ἂν εἰσδῶ ἡ φωνή μου εἰς αὐτὸ
 Διερχομένη τῆς καρδίας τὰς σχισμάς.

Δ'. — **Ἐρῶράρα.**

Αὐτοσχεδιασθὲν κατὰ τὴν ἐξόδον ἀπὸ τῆς φυλακῆς τοῦ Τάσσου.
 1844.

Εἴτε θεὸς ἢ ἄνθρωπος, πᾶν μέγα πνεῦμα μαρτυρεῖ:
 Τῆς τιμωρίας ὕστερον τὸ ὄργανον φιλοῦσι·
 Τὸ ξύλον, ὅπου τελευτᾷ τὸ θῦμα, προσκυνοῦσι
 Καὶ ἡ τοῦ Τάσσου φυλακὴ τιμῆς καὶ δόξης εὐμοιρεῖ.

Τοῦ Τάσσου φυλακὴ ἐδῶ, τοῦ Γαλιλαίου ἀλλαχοῦ,
 Ἰκρίωμα τοῦ Σίδνεϋ, πυραὶ, σταυροί, ταφεῖα,
 Ὅπόσον εἶνε καθ' ἡμᾶς οἰκτρὰ ἡ κοινωνία,
 Ὅταν μισῇ τὸ θεῖον φῶς, τὸν εὐεργέτην νοῦ πτωχοῦ!

Πλὴν μέγα καὶ ἐλεύθερον ἐν μέσῳ δούλων καὶ μικρῶν
 Ἐὰν τὸ πνεῦμα τελευτᾷ, πληροῖ βουλήν Προνοίας,
 Διότι τὸ ἰκρίωμα ἡμεῖς τῆς ἀληθείας
 Ἀπανταχοῦ πηγνύομεν πρὸ τῶν τῆς πόλεως θυρῶν.

Ἐντὶ λοιπὸν ἐνδοιασμοῦ κρατύνωμεν ἡμᾶς αὐτούς!
 Τὸ δῶρον ἐκτιμήσαντες ἀνοιξωμεν τὰς χεῖρας,
 Δάκρυ καὶ αἷμα ὤρισε βουλή τῆς θείας μοίρας
 Ὡς τῆς λυχνίας ἔλαιον τῆς φωτιζούσης τοὺς θνητούς!

Ε'. — **Ὁ ἀποθνήσκων χριστιανός.**

Τί ἤκουσα; Περὶ ἐμὲ τὸ σήμαντρον στενάζει!
 Τί πλῆθος ἤδη εὐσεβὲς πενθοῦν με πλησιάζει;
 Πρὸς τίνα οὗτος ὁ ψαλμὸς καὶ τὸ ὠχρὸν κηρίον;
 Ὡ θάνατε, ἡ σὴ φωνὴ τὸ ἔσχατον ἐγγίζει
 Τὰ ὄτά μου; Καὶ πῶς λοιπὸν; Αὐτὴ με ἐξυπνίζει
 Ἐγγὺς εἰς τὸ μνημεῖον;

ὦ σὺ, πολύτιμε σπινθήρ ἐκ τοῦ πυρός τοῦ θείου
 Καὶ κάτοικος ἀθάνατος τοῦ χοϊκοῦ σαρκίου,
 Ἄποβαλε τὸν τρόμον σου: ὁ λυτρωτῆς σου φθάνει!
 Ψυχὴ μου, ἄφες τὰ δεσμὰ καὶ ἔθι πετομένη!
 Λοιπὸν καλοῦμεν θάνατον, ἰάν τις τὰ τεμένη
 Τοῦ οὐρανοῦ λαμβάνῃ;

Ὁ χρόνος, ναί, παρέδραμε τοῦ βίου μου τὸν ὄρον.
 Ἄκτινοβόλοι ἄγγελοι τῶν οὐρανίων χώρων,
 Εἰς ποῖα νέα μέγαρα τερπνῶς με ὀδηγεῖτε;
 Εἰσῆλθον ἤδη εἰς φωτὸς ἀπέραντον αἰθέρα,
 Ἐμπρὸς μου τὸ διάστημα εὐρύνηται καὶ ἡ σφαῖρα
 Τῆς γῆς μακρὰν μου κεῖται!

Πλὴν τί ἀκούω; τὴν στιγμὴν τῆς ἐξεγέρσεώς μου
 Φωναί με περιβάλλουσι μετὰ κλαυθμοῦ ἀκόσμου!
 ὦ ἀδελφοὶ ἐξόριστοι, ἐμέ, ἐμέ θρηνεῖτε;
 Ἄλλ' ἤδη ἔπιον ἐγὼ ἐκ τῆς σεπτῆς φιάλης
 Τὴν λήθην καὶ τὸ πνευμά μου μετὰ γλυκειᾶς ζάλης
 Εἰς ὄρμον ἀφικνεῖται.

στ'.—**Ἡ Ψυχὴ** (Le papillon).

Μὲ τὸ ἔαρ γεννᾶται, μὲ τὰ ῥόδ' ἀποθνήσκει·
 Μὲ τὸν ζέφυρον τρέχει δι' αἰθέρος λαμπροῦ·
 Εἰς πᾶν ἄνθος πετώσα, ὅπερ θάλλον εὐρίσκει,
 Ἄρωμάτων πληροῦται καὶ φωτὸς ἰλαροῦ·
 Νέα ἔτι, τὴν κόκκιν τῶν πτερῶν της τινάσσει
 Καὶ ὡς ἄνεμος φεύγει τοὺς ἀστέρας νὰ φθάσῃ:
 Ταῦτα πάντα ὠρίσθη ἡ ψυχὴ νὰ ποιῇ.
 Παρομοίως ὁ πέθος, ὃν οὐδὲν καταπαύει,
 Εἰς οὐδὲν ἐπαρκεῖται καὶ τὰ πάντα μὲν ψαύει,
 Πλὴν ζητεῖ εὐτυχίαν ἐν τῇ ἄλλῃ ζωῇ.

Ζ'. — Στροφαι.

Καὶ εἶπον: «Κατὰ τὴν ἐξῆς τοῦ βίου μου πορείαν,
 Ν' ἀκολουθήσω καὶ ἐγὼ τοὺς πρότερον ἀνθρώπους,
 Ὡς τὸ ἀρνίον τὸ περῶν τοὺς μητρικούς του τόπους,
 Καὶ τῶν θνητῶν νὰ μιμηθῶ τὴν ἀφθιτον μωρίαν;

Ὁ μὲν ζητεῖ ποντοπορῶν τοῦ Μέμνωνος τὸ χρῆμα
 Καὶ πνίγουσι τὰ κύματα τοὺς πόθους καὶ τὸ πλοῖον·
 Ὁ δέ, τῆς δόξης ἐραστῆς καὶ ὑπ' αὐτῆς μεθύων,
 Λαμβάνει ἕνεκα κενοῦ ὀνόματος τὸ μνημα.

Ἐκεῖνος δρέπει δι' ἡμῶν καὶ εὐκλειαν καὶ στέμμα,
 Πλὴν ἔπειτα κατέρχεται τοῦ θρόνου τὴν βαθμίδα·
 Ὁ ἄλλος, θέλων εἰς τερπνὴν νὰ ἐμπλεχθῆ παγίδα,
 Ἀφιεροῖ τὴν τύχην του εἰς ἐρωμένης βλέμμα.

Πεινῶν διάγει ὁ ἀργός, τοῦ ὕπνου μόνον φίλος·
 Ὁ γεωργὸς ἀροτριᾷ τὰ γόνιμα ἐδάφη·
 Φονεῦει ὁ πολεμιστής, ὁ λόγιος συγγράφει
 Καὶ ὁ ἐπαίτης κάθηται εἰς τῆς ὁδοῦ τὸ χεῖλος.

Ἄλλ' ὅμως ποῦ ὑπάγουσιν; Ἐκεῖ ὅπου ὑπάγει
 Τὸ φύλλον, ὅπερ ἡ πνοὴ διώκει τῶν χειμῶνων,
 Καὶ οὕτω πως μαραίνονται διὰ πολλῶν ἀγώνων
 Αἱ γενεαί, ὅς ὁ καιρὸς καὶ σπείρει καὶ συνάγει.

Ἐμάχοντο μὲν κατ' αὐτοῦ, ἀλλὰ νικᾷ ὁ χρόνος:
 Ὡς ποταμὸς τὴν ψάμαθον τῆς ὄχθης καταπίνει,
 Ὅμοίως ἐξηράνισε τὰ φεύγοντά των σμήνη·
 Ἐφάνησαν, ἀπέθανον, ἀλλ' ἔζησαν συγχρόνως;

Ἐγὼ τὸν Κύριον, εἰς ὃν πιστεύω, θὰ ὑμνήσω
 Ἐν τῇ βοῇ τῶν πόλεων, ἐν τῇ ἐρήμῳ μένων,
 Κατακλιθεὶς ἐπὶ ἀκτῆς ἢ πλοίου ἐπιβαίνων,
 Πρὶν ἔτι ἀποκοιμηθῶ, ὅπότεν ἐξυπνήσω.»

Ἡ γῆ δέ μοι ἐφώνησεν: «Ὁ Κύριος τίς εἶνε;»
 Ἐκεῖνος, ὅστις πανταχοῦ ὑπάρχει ἐν τῇ φύσει,
 Ἐκεῖνος, οὗ τινος ἡ χεὶρ τὸ σῦμπαν περιπτύσσει,
 Ἐκεῖνος, ἐξ οὗ ἔλαβον τὴν λάμψιν αἱ σελήναι.

Ἐκεῖνος, ὅστις ἐπλασε τὰ ὄντα ἐκ μὴ ὄντων,
 Ἐκεῖνος, οὗ τὰ βλέμματα ἐτόξευσαν ἡμέραν,
 Ἐκεῖνος, ὅστις ἔθηκεν ἐπὶ κενοῦ τὴν σφαῖραν,
 Ἐκεῖνος, ὅστις ἔκλεισεν ἄνευ ἀκτῆς τὸν πόντον.

Ἐκεῖνος, ὅστις ἀγνοεῖ τοῦ χρόνου τὸν κανόνα,
 Ἐκεῖνος, ὅστις πάντοτε ἀφ' ἑαυτοῦ ὑπάρχει
 Καὶ ζῆ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος, ὡς τοῦ παρόντος ἄρχει,
 Καὶ τὸν φυγόντα ἐξ αὐτοῦ ἀνακαλεῖ αἰῶνα.

Αὐτὸς εἶνε ὁ Κύριος! Τὸ στόμα μου μὴ παύσῃ
 Νά τον ὑμνῆ ἑνώπιον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους:
 Ὡς ἡ λυχνία ἡ χρυσοῦ τοῦ ἱεροῦ τεμένουσ
 Θὰ φάλλω μέχρις οὗ αὐτὸς θελήσῃ καὶ με θραύσῃ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 47 Νοεμβρίου 1882.

Σταμάτιος Δ. Βάλλης.

ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΡΙΖΩΝ ΠΟΛΕΟΣ ΤΗΣ ΚΑΡΙΑΣ

Περὶ τῶν Ἐρίζων δ κ. Waddington γράφει τὰ ἐξῆς:

«Ἡ μικρὰ αὕτη πόλις ἦτις μόλις μνημονεύεται παρὰ τῶν συγγραφέων ἔκειτο εἰς τὰ σύνορα Καρίας καὶ Φρυγίας (Πτολ. V, 2, 21), μεταξὺ τοῦ Ἰνδοῦ ἀρχετὰ σπουδαίου ποταμοῦ ῥέοντος παρὰ τὰ Κίβυρα καὶ ἐνδὸς τῶν παραποταμίων του ὑπερ Χάος (Chaus) μὲν ὀνομάζεται ἐν τῷ καιμένῳ τοῦ Τίτου Λιβίου (XXXVIII, 14) ἀλλὰ τοῦ ὁποίου τὸ ἀκριβὲς ὄνομα εἶναι Καζάνης (Cazanès) ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν διαφόρων γραφῶν τῶν χειρογράφων καὶ τῆς ἐπιγραφῆς ἐνδὸς νομίσματος τοῦ Θεμισονίου (πρόβλ. Bullet. archolog. francais, σελ. 50 καὶ 51)»¹.

¹ Rev. Numism. 1856, σελ. 373.

Τοις Ἐπίλοις ἀπεδόθη ὑπὸ τοῦ Pellerin ¹ νόμισμά τι ὑπερ ὃ Duchalais ὀρθῶς ἀνεγνώρισεν ὅτι εἶναι ἀποικιακὸν νόμισμα τῆς Κορίνθου ². Εἶτα δὲ ἀπέδωκεν εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν ὁ Borrell ³ ἕτερον τι νόμισμα περὶ οὗ φρονεῖ ὁ κ. Waddington ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν Λαοδικεῖαν ⁴. Ὁ κ. Waddington λοιπὸν εἶναι ὁ πρῶτος ὅστις ἐλημοσίευσεν ἀδιαφιλονίκητόν τι νόμισμα τῶν Ἐπίλων τοῦ αὐτοκράτορος Κερκικάλλα ⁵.

Τῆς πόλεως ταύτης δημοσιεύω νῦν δύο ἄλλα νομίσματα, τὸ μὲν αὐτόμορον τὸ δὲ αὐτοκρατορικὸν τοῦ Κερκικάλλα, ὧν ἕπεται ὧδε ἡ περιγραφή.

1. Κερκικὴ Ποσειδῶνος πρὸς τὰ δεξιὰ, ὀπισθεν δ' αὐτῆς τρίκινα ἔτραχηλένη πρὸς τὰ κάτω.

² Ὁπ. ΕΡΙΖΗΝΩΝ). Ἄετός πρὸς τὰ δεξιὰ ἰστάμενος ἐπὶ κερκυνού.

Χαλκός 4. ⁶

2. ΑΥΤΟΚ. ΚΑΙ. Μ. ΑΥ. ΑΝΤΩΝΕΙΝΟΣ. Προτομή τοῦ Κερκικάλλα νεανίου πρὸς τὰ δεξιὰ, φέροντος τήθενον καὶ ἔχοντος τὴν κεφαλήν δαρνοστεφῆ.

¹ Peuples et Villes, τόμ. II, σελ. 123, πίν. LXVI, 27.

² Rev. Num. 1851, σελ. 402.

³ Num. Chron. Τόμ. IX, σελ. 150.

⁴ Rev. Num. 1856, σελ. 374.

⁵ Rev. Num. 1856 σελ. 373.

⁶ Τὸ αὐτὸ τοῦτο νόμισμα, ἀλλ' ἔχον τὴν κεφαλήν τοῦ Διός, ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ W. Webster ἐν τῷ Num. Chron. N. S. I. σ. 210. "Ἐν νόμισμα τοῦ Βερολιναιῶν νομισματικοῦ μουσείου φέρεται τὴν κεφαλήν τοῦ Ποσειδῶνος πρὸς τὰ δεξιὰ, ἐπὶ δὲ τοῦ ὀπισθεν τὴν Νίκην δεξιᾶ μετὰ στεφάνου καὶ κλάδου δάφνης. Ἡ ἐπιγραφή ΕΡΙΖΗΝΩΝ εἶνε γεγραμμένη εἰς δύο ὀριζοντίους γραμμάς. (Σημείωσις τοῦ συντάκτου τοῦ Βερολιναιῶν νομισματικοῦ περιοδικοῦ ἐν ᾧ τὸ πρῶτον γερμανιστὶ ἐδημοσιεύθη ἡ διακριθὴ αὕτη).

Ἔπι Ἐπιγραφῆς Ἀπολλωνίου Ἀλεξ. Ἐριζηνῶν. Ὁ Ἥλιος ἔφιππος πρὸς τ' ἀριστερά, τῇ μὲν δεξιᾷ ὑψουμένη κρατῶν δυσδιάκριτόν τι ἀντικείμενον, τὴν δ' ἀριστερὰν ἐρείδων ἐπὶ τοῦ ἵππου· ὀπισθεν δὲ τῶν ὤμων αὐτοῦ ἐξέχουσι δύο βέλη. Χαλκός 10.

Κατὰ τὸ ἔτος 1855 εὐρισκόμενος ἐν Τεργέστη εἶδον ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ ἀρχιάτρου de Vest νόμισμά τι αὐτόνομον τῶν Ἐριζίων οὗτινος τότε ἐσημείωσα τὴν περιγραφὴν ὡς ἐξῆς·

Κεφαλὴ Διὸς πρὸς τὰ δεξιὰ.

Ἔπι. ἘΡΙΖΗΝΩΝ. Ἄετός Χαλκός 4.

Ἐν τῇ σημειώσει ταύτῃ ἡ κεφαλὴ χαρακτηρίζεται ὡς ἡ τοῦ Διὸς. Ἀλλὰ πιθανῶς ἡ τρίαινα, ἣτις, ὡς παρατηρεῖται ἐν τῷ ἀπεικονίσματι τοῦ ἡμετέρου νομίσματος, εἶναι διὰ λεπτῶν γραμμῶν κεχαραγμένη, δὲν διεκρίνετο, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐξέλαβον τὴν κεφαλὴν τοῦ Ποσειδῶνος ἀντὶ τῆς τοῦ Διὸς. Οὐδ' ἐσημείωσα ἂν ὁ αἰετός ἴσταντο ἐπὶ κερκυνθοῦ καὶ πρὸς τὰ δεξιὰ ἢ τ' ἀριστερά. Δὲν δύναμμι ἐπομένως ν' ἀπορκνηθῶ θετικῶς ἂν τὰ δύο ταῦτα κομμάτια εἶναι ὅμοια ἢ διαφέρουσι πρὸς ἄλληλα. Σημειῶ δ' ἐνταῦθα ὅτι ἡ συλλογὴ τοῦ Δρος de Vest μετὰ τὸν θάνατον τοῦ κτήτορος αὐτῆς ἐπωλήθη εἰς τὸν ἐπίσης ἐν Τεργέστη διχόμενον τινι ἰατρὸν Dreer ὅστις κατὰ τὸν θάνατόν του τὴν ἐκληροδότησεν εἰς τὸ ἀπτικὸν Μουσεῖον τῆς ἐκυτοῦ πατρίδος Klagenfurt, ἔνθα θὰ ὑπάρχη μετὰ τῶν λοιπῶν καὶ τὸ ἀνω μνημονευθὲν νόμισμα.

Π. Λάμπρος.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΑΤΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΡΙΔΟΣ

Ἐν Ἐλεοσίνι εὐρεθείσας κατὰ τὴν σκαρὴν τῶν θεμελίων τῆς οἰκίας τοῦ Ἰωάννου Νικολάου ἢ Κουκουναρῆ ἀντέγραψα τὰς δύο ἐπομένας ἐπιτυμβίους ἐπιγραφάς.

Ἐπι στήλης μικρᾶς στρογγύλης κοινῆς, λίθου ὑπογλάκου·

ΚΩΝΩΨ
ΦΡΥΞ

γράμμμι τῶν καλῶν χρόνων, ὧν τὸ Ψ καὶ τὸ Φ γωνιώδη τὰς καμπάς.

Ἐπι δὲ ἀσπιδοειδοῦς τινος κύκλου, ἐν μέσῳ τῷ ἀετώματι μνήματος ἔχοντος σχῆμα νάϊσκου·

ΕΦΕ C I
OC EKA
ΛΟΥΜΗΝ
ΤΟΟΝΟ
ΜΑ

ἀμέσως δ' ὑπὸ τὴν ἀσπίδα ἔνθεν καὶ ἔνθεν·

K E I M A I

Δ Ε Ε Ν Θ Α

Καὶ ὑπὸ τὸ κάτω τῶν λέξεων τούτων προέχον γείσωμα·

NB' AID EIC OΔONA . . H

Ὁ δὲ σηκὸς ἐνέχει παιδὸς κρατοῦντος στρουθίου ἀνάγλυφον κακότεχνον. Τὸ ἔργον τῶν κατωτάτων ῥωμαϊκῶν χρόνων, τοῦ δὲ Δ τὸ δεξιὸν σκέλος ὑπερτείνεται καὶ ὑπὲρ τὴν κορυφήν.

* *

Κατὰ Δεκέμβριον 1881, ἐν Μεγάροις, εὐτυχῆσθε ἀντέγραψα ἐπιγραφὴν ἐκταρῆσιν ἐκ τοῦ περιβόλου τῆς πολλὰ τὰ ἀρχαῖα μεγαρικὰ λείψανα ἐχούσης ἐνεκτισμένης Ἀγίας Πικρασκευῆς, ἐκκλησίαις ἐνοριακῆς τρισυποστάτου τῶν Μεγάρων.

Λίθος ὑπογλαύκου ἀνοικτοῦ χρωμακτος ὀρθογώνιος, ἀπολήγων εἰς ῥίζαν ἀκατέργαστον δι' ἧς κατείχετο ἐμπεπηγμένος τῆ γῆ, ἦν κεχωσμένος μέρος μὲν ὑπὸ τὸ θεμέλιον τῆς ἐκκλησίας, κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν αὐτῆς γωνίαν, μέρος δὲ προέχων αὐτοῦ ὑπὸ τὸ χῶμα τοῦ προαυλίου καὶ διεβῆντος ἀκριβῶς κατὰ τὸ σημεῖον τῆς πρὸς τὸ θεμέλιον τῆς ἐκκλησίας ἐπαφῆς. Σκαπτομένων δὲ θεμελίων διὰ τὸ κτιζόμενον περιτείχισμα τοῦ προαυλίου ἀπεκαλύφθη ὁ λίθος μήκους $1 \frac{1}{2}$ περίπου μέτρον ἀπὸ τῆς ἀριστερῆς τῆ ἀναγινώσκοντι γωνίας μέχρι τῆς τετραυσιμένης ἄκρας καὶ ὕψους 50 περίπου ἑκατοστῶν ἀπὸ τῆς περατούσης τὴν ἀκατέργαστον ῥίζαν ἰσογείου γραμμῆς μέχρι τῆς κορυφῆς.

Ἀναγινώσκεται δ' ἐπὶ τοῦ γεισώματος αὐτοῦ (ὕψους ἐλάττονος τῶν 10 ἑκατοστῶν) ἱκανῶς μεγάλοις γράμμασι ῥωμαϊκῶν χρόνων ἐπιγεγραμμένον·

Ἡ βουλή καὶ ὁ δῆμος Ὀπιελλίαν Φίλαν Οὐί

Σαβέλου τοῦ Κοιράνου Ἀρχιερέως ἀνίθηκανίτριαν (εὐ-

νοία τῆ (sic) πρὸς τὴν πόλιν καὶ ἐπὶ μεγαλοφυχία (sic) ἐν διανοίματι

Καὶ εὐθὺς ὑπὸ τὴν ἀπλῆν τοῦ γεισώματος γραμμῆν, ἀκριβῶς ὑπὸ τὸ μέσον τῆς ἐπιγραφῆς ἡ λέξις

ΠΟΛΛΑΚΙ

Κενὸς χῶρος ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ ἄκρου τοῦ λίθου μέχρι τῆς ἀρχῆς τῶν δύο τελευταίων στίχων, 20 περίπου ἑκατοστὰ τοῦ μέτρον· σχεδὸν δὲ διπλάσιος μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ πρώτου στίχου, ἱκανῶς εἰσεχούσης, ὡς ἀνωτέρω ἀπεδόθη.

Αἱ δύο κάθετοι γραμμῆι τῆς πρώτης λέξεως σαφῶς δεικνύουσι τὸ ἄρθρον η, καίπερ ἐφθαρμένης τῆς ὀριζοντίου γραμμῆς.

Ἀκριβῆς δὲ περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ λίθου καὶ τοῦ ἐξεπίτηδες ληφθέντος ἀποτυπώματος τοῦ ἐφθαρμένου τμήματος αὐτοῦ ἔπεισέ με ὅτι μετὰ τὸ σαφές ΠΤΕΛΛΙΑΝ ἔπεται Φ κατὰ μέρος σωζόμενον, μεθ' ἧς ἔχνη ΙΛΑ. Ὅθεν ἀσφαλῶς ἀναγινώσκω Ὀπιελλίαν Φίλαν, Οὐί(δίου), αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς

ἀνάθεσιμῆς ἱσρείας. Τί δὲ τὸ κάτω τοῦ γείσου ΠΟΛΛΑΚΙ ζητεῖ ἀ-
πρωρημένον ἐν τοιαύτῃ θέσει; Κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ κ. Κουμανοῦδου, ἔχει
σχέσιν πρὸς τὰς διαομαί, ἃς μεγαλοψύχως καὶ πολλακι ἐπίτησεν ἡ ἱσρεία
κατὰ τὰς ἐορτάς.

Τίς δ' ὁ Θεὸς ᾧ ἐδούλευεν ἡ τέως ἡμῖν ἄγνωστος ἱερεὺς καὶ ποία ἡ
οἰκογένεια αὐτῆς; ἵνα ταῦτα καταμάθωμεν, εὐχρηθῶμεν ὅπως ἀρχαί ἐπι-
μελέστεραι ἐξαγάγῃσι τῶν θεμελίων τὸ λοιπὸν τοῦ λίθου τμήμα.

* *
*

Παρὰ τὴν πεδιάδα τοῦ Μαρθῶνος, ἀκριβῶς ἀπέναντι τοῦ εἰς τὴν μο-
νὴν τῶν Ἀσωμάτων Πετράκη ἀνήκοντος μετοχίου «Ξυλοκερίζης» ὁ κατα-
βαίνων εἰς τὸν Μαρθῶνα, πρὸς αὐτῇ τῇ ὁδῷ, ἀριστερᾷ μὲν βλέπει δρῦν
εὐμεγέθη, δεξιᾷ δὲ φρέαρ νεότευκτον φέρον τῆ, δε τὴν ἐπιγραφὴν «Αα-
πάνη Μισαήλ Διονυσίου Συμβούλου τῆς ἱερᾶς μονῆς τῶν Ἀσωμάτων Πε-
τράκη 1882». Περὶ δὲ τοῦτο τὸ φρέαρ εἰσι θεθευμένοι δύο ἢ τρεῖς ἀρ-
χατοὶ λίθοι, ὧν ὁ δεξιόθεν ἰστάμενος στήλη ἐπιτύμβιος μεγάλη λίθου
λευκοῦ πεντελησίου πάντοθεν εἰργατημένου, πλὴν μόνον ἐπὶ τῆς ὀπισθίας
ἐπιφανείας, ἣτις φαίνεται ὅτι προσηρεῖδετόπου τὸ πάλκι μὴ οὔσα δρατὴ τοῦ
προσερχομένου τῷ τάφῳ. Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς κορυφῆς τῆς στήλης κατὰ τὸ
μέσον ὑπάρχει λάξευμα χρήσιμον εἰς ἐνσφῆνωσιν κοσμημάτων τινος ἢ γλυ-
πτῆς εἰκόνας ὑπὸ δὲ τὸ κοίλωμα τοῦτο, κατὰ τὸ μέσον τοῦ γείσωματος τῆς
στήλης, φαίνεται θραῦσμα ἐπὶ τῆς προσθίας ἐπιφανείας καὶ πρὸς τ' ἀριστερὰ
τοῦ θραύσματος δι' αἰχμῆς τινος ἢ κερρίου ἀμυδρῶς καὶ ἀνωμάλως κε-
χαρχαμένον διακρίνονται πρῶτον μὲν σχήμα τι παρεμφερὲς Π, εἶτα δὲ κατὰ
συνέχειαν σαφῆ τὸ γράμμα τὰ ΡΟ, ἣτοι ἡ συλλαβὴ Προ, ἔργον ἀέργου
τινὸς ἀντιγράφου προφικῶ; τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ δημοτικοῦ
Προβαλίους.

Ἐπὸ δὲ τὸ γείσωμα καὶ τὰ γράμματὰ τρυτὰ τὰ παρείτατα κείνται
δύο μεγάλοι ἐπιμελῶς ἐξεργασμένοι καὶ ἐπιεικῶς ἐξέχοντες ῥόδακες, — ὧν
ἕμοιοι κατὰ τὸ αὐτὸ ὕψος ὑπάρχουσιν ἕνα εἰς καὶ ἐφ' ἐκάστης τῶν πλα-
γίων πλευρῶν, — καὶ ὑπὸ τοῦ; δύο ῥόδακας μεγάλους γράμμασι κεχαρχα-
μένον ἀναγινώσκειται

Ἑλπίνης

Ἑλπίνου

Προβαλίτις

Ἐνικός

Ἑλπίνου

Προβαλίσι (ος)

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, ἀνέκδοτος καθ' ὅσον ἐγὼ γινώσκω, προστίθεται νῦν δε-
κάτῃ τρίτῃ εἰς τὰς δώδεκα γνωστὰς ἐπιτυμβίους ἐπιγραφὰς τὰς περιεχο-
μένας ἐν τῇ συλλογῇ τῶν ἀττικῶν ἐπιτυμβίων ἐπιγραφῶν τοῦ κ. Σ. Α. Κου-

μκνουῶδη καὶ μετενεχθείσας· εἰς τὸν δεύτερον τόμον τοῦ Corpus inscripti-
onum atticarum τῆς ἐν Βερολίῳ Ἀκαδημίας, ἀναφερομένας δὲ εἰς νεκροῦς
δημότας τῆς Προβαλίνθου. Ἄλλ' ἐν ᾧ ἐκ τῶν δώδεκα ἐκείνων ἐπιγραφῶν
έννέα μὲν εὑρέθησαν ἐν Ἀθήναις, μία δ' ἐν Πειραιεῖ, μία ἐν Σαλαμῖνι καὶ μία
μόνη ἐν τῇ μακρῶνικῇ πεδιάδι κατὰ τὸ χωρίον Βρανῶν, ἡ ἐνταῦθα δημοσι-
ευομένη ἐπιτύμβιος στήλη, καθ' ἃ ἐρωτήτης ἔμαθον παρ' ἀξιοπίστων ἀν-
δρῶν, εὑρέθη πρὸ δύο ἢ τριῶν ἐτῶν ἐν θέσει ἀποκέντρῳ τῆς πεδιάδος ὄνομα
ἐχούσῃ ἀλβανικὸν Ἀζρδίζα (μικρὰ ἀχλαδέα), ἀπεχούτῃ δὲ ὀλίγα λεπτὰ
τῆς ὥρας πρὸς βορρᾶν τοῦ φρέγτος παρ' ὃ μετεκκλισθεῖται ὑπὸ τοῦ φι-
λιτίμου μοναχοῦ ἐτήθη. Ἔχει δὲ τοῦτο σημάτιν τινά, ζητούμενός ἐστι
τῆς θέσεως τῆς Προβαλίνθου· διότι ταράττει τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ τελευ-
ταίου ἐπιμελῶς μελετήσαντος τὴν μακρῶνικὴν τοπογραφίαν κ. Η. Lol-
ling, ὅστις, ἀριστα ἀνασκευάσας τὸν Leake καὶ τοὺς ἀκολουθήσαντας αὐτῷ
οὐκ ὀλίγους τοπογράφους, ὀρθῶς μὲν μετέθετε πάλιν τὴν ἀρχαίαν πόλιν
Μακρῶνικαν ὅπου νῦν τὸ δμώνυμον χωρίον κεῖται, ἐν δὲ τῷ κενωθέντι Βρανᾷ
ἐπεχείρησε νὰ ἐγκαταστήσῃ τὴν Προβαλίνθον ἀρυσάμενος ἐπιχείρημα καὶ
ἐκ τοῦ ὅτι ὁ μόνος εὑρεθεὶς ἐν Μακρῶνι τύμβος Προβαλίνθου ἐν Βρανᾷ
ἔκειτο (Mittheilungen des deutschen Arch. Institutes, I. σ. 66 ἐπ.). Ἰσως δὲ
καὶ ἐνισχύει τὴν εἰκασίαν τοῦ Leake ὅτι ἐν τῇ εὐρείᾳ ἐκτάτει τῇ καλου-
μένῃ σήμερον Βαλαρὶ ἔκειτο τὸ πάλαι ἡ Προβαλίνθος, παρὰ τοῦ· πρόπο-
δας τοῦ Ἀργαλικίου, ἀποδεικνύουσα ὅτι, καθὼς αὕτη, οὕτω καὶ ἡ ἐν Βρανᾷ
εὑρεθεῖσα ἐπιτύμβιος στήλη ἦσαν κατὰ τὸ εἰωθὸς ἐστημέναι ἔξω τῆς πε-
ριοχῆς τῆς Προβαλίνθου, ἀμφότεραι δὲ οὐ πολὺ μακρὰν, αὕτη μὲν πρὸς
δυσημὰς ἐκείνη δὲ πρὸς νότον αὐτῆς.

Στ. Ν. Δραγαύμης.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΝ ΖΑΚΥΝΘΩΙ

Ἐφορμὴν εἰς ἀποστολὴν πρὸς δημοσίευσιν τῶν κατωτέρω δώδεκα ἐν
Ζακύνθῳ ἐπιγραφῶν μοι παρέσχον αἱ ὑπὸ τοῦ κ. Ὄθωνος Riemann ἐν ἔτει
μὲν 1880 δημοσιευθεῖσαι, πρὸ τινων δὲ ἡμερῶν περιελθοῦσαι εἰς χεῖράς
μου, ἀρχαιολογικαὶ ἐν τοῖς Ἰονίοις νήσοις ἔρυναι. (Recherches archéologi-
ques sur les îles Ioniennes Paris 1880) ἔνθα, γινομένου λόγου περὶ τῶν ἐν
Ζακύνθῳ ἐπιγραφῶν, τῶν ἐν ἰδιωτικαῖς οἰκίαις καὶ ἰδίως τῆς ἐν τῇ συ-
νοικίᾳ ἀγίου Λουκᾶ οἰκίας· Ῥώμα, δὲν σημειοῦνται εἰ μὴ τρεῖς τῶν ἐν αὐτῇ,
αἱ καὶ μόναις ἠδυνήθη, ὡς ἀναφέρει ν' ἀντιγράψῃ¹⁾. Τὰς λοιπάς δώδεκα ἐκ τῶν
ἐν τῇ εἰσόδῳ τῆς οἰκίας ταύτης ἐκτισμένων ἐπιγραφῶν ἀντιγράψας πρὸ
τινος χρόνου, ἐπεφυλαττόμην νὰ δημοσιεύσω μετὰ παραβολὴν πρὸς τὰς μέ-
χρι τοῦδε δημοσιευθείσας, ὡς εὑρεθείσας ἐν Ζακύνθῳ ἐπιγραφάς, ὅπερ δὲν
ἠδυνάμην ἐνταῦθα νὰ πράξω διὰ τὴν ἑλλειψιν βιβλιοθήκης, ἡ γνώμης τινος

1) Recherches arch. Zaute σελ. 13.

ἀρχαιολόγου. Αἱ τελευταῖαι ὅμως ἀρχαιολογικαὶ ἔρευναι τοῦ κ. Riemann ἀνδρὸς ἐνημέρου μὲν εἰς τὰς τοιαύτας δημοσιεύσεις, δημοσιεύσαντος δὲ ὡς ἀνεκδότους τὰς τρεῖς ἐκ τῶν δεκαπέντε εὑρισκομένων ἐν τῇ αὐτῇ θέσει ἐπιγραφῶν, ὑποδεικνύουσιν ὅτι καὶ αἱ κατωτέρω δὲν εἶναι δεδημοσιευμένα, ἢ τοῦλάχιστον ἀναγεγραμμένα εἰς τὰς γνωστὰς καὶ πῶς προσιτὰς καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς πολλοὺς καὶ ἤκιστα ἀρχαιολόγους Συλλογὰς ἀρχαίων ἐπιγραφῶν.

Αἱ δημοσιευόμεναι κατωτέρω ἐπιγραφαὶ ἀναγινώσκονται μετὰ τινος δυσκολίας· ἄνω δὲ αὐτῶν φαίνονται ἀνάγλυφα, ἀπεικονίζοντα τὰς συνήθεις ἐν ἐπιτυμβίαις λίθοις παραστάσεις, οἷον ἀποχαιρετισμοὺς κλπ. Ἡ μεγαλύτερα δὲ τούτων, ἢ καὶ προτασσομένη ἐνταῦθα, εἶναι ἢ μᾶλλον εὐκρινέστερος· ἔχουσι δὲ οὕτως:

I

Ἰσίδωρε Μαιῶτα Ὑδάμια Μαιῶτα
 Ἰσίδωρε Ἀπαμεῦ Βιθυνστρίλιε (;)
 Κκλλιόπη Ὀδη(σεῦ) δμόνοιε
 Ἐρμόλαε Ρωσεῦ
 Ἀντίπατρε Ματακηνῆ
 Ἀσκληπιάδη Σιδῆτα
 Ἀπολλωνίδη Μαρισινῆ
 Νικηφόρε Ἰοπεῖτα
 Μενέλαε Μαραθηνῆ
 Πόση Μαραθηνῆ
 Ἡρακλεῖδη Μαιῶτα
 Νικίε Μαιῶτα
 Ἀμμωνία Κυρηναίε
 Καὶ θυγάτηρ Ἀπολλωνία
 Νικήστρατε Ἀπαμεῦ
 Λαοδίε Ἀπάμισα
 Δάμων Μιναῖε
 Ζαῖδε Ναβιταῖε
 Δάμια Ἰστριανῆ
 Οἱ Πρωτάρχου (Χρ)ηστοί
 Χαίρετε

II

Διόδοτε Ἀρτεμι
 δώρου Χρηστῆ
 Χαίρε

III

Ξένων Ἀπολλοδώ-
ρου Ἀπαμεῦ Χρηστὲ
Χαῖρε.

IV

Ἡλιδῶρος Ἀντι-
πάτρου Χρηστὲ χαῖ-
ρε καὶ Ἀλέξανδρος
Ἀλεξάνδρου.

V

Λαοδίκη
ἢ Διονυσίου
Ἀντιόχισσα
Χρηστὴ χαῖρε

VI

Σωστ(ρ)άτη
Χρηστὴ χαῖρε

VII

Μελίτων Φερίωνος
Χρηστὲ χαῖρε.

VIII

Πώλλα Σταλαχία
Χαριτίν(η) Χρηστὴ
Χαῖρε.

IX

Μερόπη
Στερτινία
Λευκίου Ρω-
μαία Χρηστὴ
Χαῖρε.

X

Ἄνδρος . . .
Ἀπαμε(ῦ)
Ἄλυπε . . .

XI

Ἀφροδίσιε Νααστάνιε
Διονυσίου Ἀφροδισίου
Χρηστοὶ χαίρετε.

XII

Πόλις Ούλο...

Γαίου Ρωμκίε Χρηστέ

Χαίρε.

Ἄλλας δέ τινας ἐπιγραφάς ἐν τῇ αὐτῇ θέσει, ἡμισθυσμένας καὶ δυσαναγνώστους, ἀπεπειράθην ν' ἀντιγράψω, ἀλλ' ἀρῆκα ἡμιτελεῖς, ἀναβαλῶν τὴν συμπλήρωσιν ἐς ἄλλοτε. Περὶ δὲ τῆς πρώτης, τῆς καὶ ἐκτενεστέρας τῶν ἀνωτέρω ἐπιγραφῶν, εἶχον πληροφορηθῆ, ὅταν τὴν ἀντέγραφον παρά τινος τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ, ὅτι αὕτη ἀντεγραφή ποτε ὑπὸ διελθόντος τινὸς ἐπισήμου ξένου. Ἄγνωστος ἐκείνου καὶ ποῦ ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τούτου, οὔτε θὰ τὸ μάθω ἕως ἐνταῦθα, ἐνθα ἐλάχιστον χρόνον διαθέτομεν εἰς τοιαῦτα ἀρχαιολογικά. Δὲ πᾶν ἐνδεχόμενον τίθημι καὶ τὴν ὑπογραφήν μου ἐνταῦθα οὐχὶ πρὸς ἀποφυγὴν ἀμφιβολίας διὰ τὸ ἀκριβὲς τῆς ἀντιγραφῆς, ἀλλὰ σχεδὸν διὰ τὸ ἄναιμιον τοῦτο δὲ ἔνα μὴ ὑπολάβῃ τις τῶν ἀναγνωστῶν ὅτι ὑπὸ τὴν ἀνωκυμῶν ἢ τ' ἀρκτικὰ γράμματα ὀνόματός τινος κρύπτεται μετριοφρόνως ἀρχαιολόγος τις καὶ ἐπαναπαυθῆ ἐπὶ τοῦ ἀπταιστού τῆς ἀντιγραφῆς τῶν ἐπιγραφῶν τούτων.

Ἐν Ζακόνθῳ 1831.

Τεμ. Ἀμπελῆς.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΤΡΙΚΚΑΛΩΝ

Τὴν κάτωθι ἔμμετρον ἐπιγραφὴν, ἣτις ὑπάρχει ἐπὶ πλακῶς φερούσης ἀνάγλυρον ἰππέα τοῦ Δ' μ. Χ. ἕως, τέχνης δὲ βιανούστου λίαν, ἐπειδὴ κακῶς ἀντεγραφή καὶ ἐν τῷ περιδιλῷ τούτῳ (σελ. 344), ἀναδημοσιεύομεν ἔχουσαν οὕτω :

ΠΡΟΣ ΓΑΜΟΝ ΕΡΧΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΕΥ
ΣΤΕΦΑΝΟΙΣ ΥΜΕΝΑΙΟΙΣ ΗΡΓΑΣΕ ΜΕΙ
ΚΙΑΔΗΝ Ο ΦΘΟΝΕΡΟΣ ΘΑΝΑΤΟΣ
ΚΑΙ ΝΥΝ ΟΥ ΘΑΛΑΜΟΣ

.

Παρατηρητέα ἢ μετὰ τὴν αἰτ. γάμον ἀκολουθεῖ τοῦ καὶ μετὰ δοτ.

— Ἐγγύς τῆς εἰς θέσιν Καλκνάκη λιθίνης γεφύρας τοῦ Ἀθηαίου ἦν ἐντετειχισμένη πρὸς κρήνην πλᾶξ μικροκρήνη ἐνεπίγραφος, ἣτις μετηνέχθη προσωρινῶς ἐν τῇ ἐνταῦθα Λέσχῃ.

Ἡ δ' ἐπὶ τῆς πλακῶς ἐπιγραφὴ ἔχει ὧδε :

ΦΩΤΑ ΘΕΟΙΣ ΙΚΕΛΟΝ ΣΤΥΓΕΡΩΝ ΙΗΤΟΡΑ ΝΟΥΞΩΝ
ΜΟΙΡΗ ΥΠ' ΑΤΡΕΠΤΩ ΚΙΜΒΕΡΑ ΤΥΜΒΟΣ ΕΧΕΙ
ΟΝ ΠΙΝΥΤΗ ΠΑΡΑΚΟΙΤΙΣ ΑΝΙΑΡΟΝ ΓΟ(ΟΩΣ)Α
ΘΑΥΕΝ ΑΚΟΙΜΗΤΟΙΣ ΔΑΚΡΥΣΙΝ ΑΝΔΡΟΜΑΧΗ

Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην πρῶτος ἐξέδωκεν ὁ Ἀἴκ προσθεὶς ἐπιτυχῶς τὴν λέξιν τοῦ α' στίχου ρούσων φαίνονται ὁμοίως τὰ δύο τελευταῖα γράμματα τῆς λέξεως ἔτι καὶ νῦν, τὴν δὲ τελευταίαν λέξιν τοῦ γ' στίχου ἀφῆκεν ἀσυμπλήρωτον ἀνχνούς π τὸ πρῶτον αὐτῆς γράμμα, ὅπερ μᾶλλον γ νῦν φαίνεται καὶ οὕτω δύναται νὰ συμπληρωθῇ ἡ μετοχὴ ρούσα ἀποδιδούσα καλῶς τὴν ἔννοιαν τοῦ στίχου.

— Ἐν τινι ὀθωμανικῇ νεκροταφείῳ κειμένῳ κατὰ τὸ Α. μέρος τῆς πόλεως Τρικιάλων, ἵσταται στήλη ἐπιτυχίῳ φέρουσα τὰ γράμματα τὰς τῶν ὑπτέρων μ. Χ. Ῥωμαϊκῶν χρόνων:

ΕΥΤΥΧΟΞΗ Δ(Ω)
ΤΗ ΙΔΙΑ ΣΥΜΒΙ (Α)
ΜΝΕΙΑ ΣΧΑΡΙ(Ν)
ΗΡΩΞΧΡΗ Ξ(ΤΕ)
ΧΑΙΡΕ

Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην δημοσιεύσαντες ἄλλοτε καὶ ἐν τῷ Παρνασσῷ συνεπληρώσαμεν ἐν τῷ α' στίχῳ τὸ ὄνομα γυναικὸς Ἰδίστης φερόμενον ἐν ἐπιγραφαῖς ἐκλαβόντες τὸ μετὰ τὸ δ γράμμα ὡς ι, ὀρθοτέρα, ὁμοίως παρατήρησις τοῦ λίθου πείθει ὅτι δὲν εἶναι ι, ἀλλὰ λείπῃνον ἄλλου γράμματος πιθανῶς Ω ἢ ὑπάρχουσα κερκία· κατὰ ταῦτα τὸ ὄνομα δὲν εἶναι Ἰδίστη τὸ δὲ τη μετὰ τὸ ὅποσον ἀρχεττι ὁ δεύτερος στίχος εἶναι τὸ ἄρθρον ἄνευ τοῦ προσγεγραμμένου δ καὶ ἐν πλαισιότατις ὡς γνωστὸν ἐπιγραφαῖς παραλείπεται, πολλάκις. Ὁ Εὐτυχὸς ἄρα ἕστητε τὴν στήλην ἐπὶ τύμβου τῆς ἰδίας συμβίξ, ἥτις ἔσως ὀνομάζετο Ἡδῶνη συμπληροῦμεν δὲ τὴν λέξιν τοῦ δ' στίχου χρῆστέ καὶ οὐχὶ χρῆστέ, διότι ἡ φράσις Ἡρως χρῆστέ ἐγράφετο στερεοτύπως, ὡς γνωστὸν, ἐπὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν προστιθεμένης ἐνίοτε τῆς λέξεως, Ἄλιπε· οὕτως ἀνέγνων πρὸ καιροῦ ἐν τινι τῶν ἐν Λακρίσση νεκροταφείῳ πρὸς τὸ Μ. τῆς πόλεως κειμένῳ τὴν ἐπιγραφὴν τὴν δε.

ΕΥΤΥΧΙΞ ΚΑΛΛΙΣΤΡΑΤΟΥ
ΟΥΓΑΤΗΡ ΗΡΩΞ
ΧΡΗΞΕΤΕ ΧΑΙΡΕ

Ἐν Τρικιάλοις.

Κ. Ν. Δαμηράλης.

ΟΡΟΣ ΠΕΙΡΑΙΩΞ

(Π)ΡΟΠΥΛ	(Π)ροπούλ
ΟΔΕΜΟΞ(ι)	ου-δημοσ(ι)
ΟΙ-ΟΡΟΣ	ου ὄρος

Εἰς τὴν σειρὰν τῶν μέχρι τοῦδε κατὰ καιροῦ ἐν Πειραιεῖ εὐρεθέντων ὄρων νέος προστίθεται διὰ τοῦ σήμερον τὸ πρῶτον δημοσιευόμενον. Δι'

αὐτοῦ προσδιορίζεται ἀκριδῶς ἡ θέσις μιᾶς τῶν πυλῶν τῶν μακρῶν τειχῶν τῶν πρὸς τὴν μεσημβρινὴν κατὰ κλισίαν τοῦ λόφου τῆς Μουνουχίας κειμένων, διότι πρόπυλον καλεῖται ὁ πρὸ πύλης τινὸς τόπος ὁ ἀνήκων ἀποκλειστικῶς τῷ δημοσίῳ. Ἀνευρέθη δὲ ἡ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐπιγραφὴ τῇ 15 τρέχοντος μηνός, καταβιβαζομένης τῆς ὁδοῦ, ὀπισθεν τῆς οἰκίας τοῦ κ. Γεωργίου Βικέλλα κειμένης ἐπὶ τῆς νέας ὁδοῦ τῆς ἀγούσας πρὸς τὸν λιμένα τῆς Μουνουχίας, εἰς βάθος 1,50 τοῦ γαλλικοῦ μέτρου. Γέγραπται δὲ ἐπὶ λίθου ἐγχωρίου κανονικῶς τετραημένου ὕψους 1,26, πλάτους 0,37, πάχους 0,24 καὶ πρὸς τὰ ἄνω ἐπὶ ἐπιφανεῖς καλῶς εἰργασμένης ἐν τρισὶ στίχοις ἀρχαῖοι γράμματα. Ἐνεκεν ἐλλείψεως στοιχείων δὲν δυνάμεθα νὰ δώσωμεν τὸ σχῆμα τῶν ἀρχαίων γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς. Ἡ στήλη, ἀνευρεθεῖσα ὀρθία, ἐστραμμένη πρὸς τὴν πόλιν, καὶ πλησίον τείχους βαίνοντος εἰς ἀπόστασιν 5 μέτρων πρὸς ἀνατολάς, προδίδει τὴν θέσιν, ἐν ἣ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἴστατο, τοὔτεστιν, ἐντὸς τοῦ κύκλου τῶν μακρῶν τῆς πόλεως τειχῶν. Τὰ γράμματα δικαζῶνσι τὰ ἔχνη ἐρυθροῦ χρώματος. Ὁ κ. Σ. Κουμκουδῆς ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ Ἀθηναίῳ (Τόμος Η', τεύχος Δ', σελ. 290 - 1) ὁμοίαν ἐπιγραφὴν τῇ ἄνωτέρῳ εὑρεθεῖσαν ἐν Πειραιεὶ τῷ 1879 κατὰ τὴν ὁδὸν τὴν ἀγούσαν πρὸς τὸ Δημοτικὸν Νοσοκομεῖον.

Ἐν τέλει προτρέπομεν τὴν δημοτικὴν ἀρχὴν, ἵνα ὀνομάσῃ τὴν ὀπισθεν τῆς οἰκίας τοῦ κ. Βικέλλα ὁδὸν, «Ὀδὸν Προπύλου» διότι τὰ τῶν ἰδιωτῶν ὀνόματα ἐπὶ τοπογραφικοῦ τινος χάρτου παρέρχονται ὡς τὰ μακρὰ τῆς θαλάσσης κύματα ἐπὶ τῆς ἀμυγῶδους Φκληρικῆς ἀκτῆς. Ἐνταῦθα τοῦ λόγου πεπτότος λέγομεν, ὅτι καὶ ἡ σήμερον καλουμένη ἐσφακμένως ὁδὸς Σωτείρας δέον ν' ἀντικατασταθῇ διὰ τοῦ «Ὀδὸς Φίλωνος», ἡ δὲ ὁδὸς ἡ διερχομένη ἔμπροσθεν τῆς οἰκίας τοῦ κ. Ἀργυράκη, «Ὀδὸς Σκευοθήκης». Οὕτως οἱ περὶ τὰς Πειραιεῖς ἀρχαιότητες ἀσχολούμενοι ἀσφλέεστρον εἰρήσκουσι τὰς τοποθεσίας τῶν λειψάνων τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος.

Ἡ στήλη κεῖται νῦν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ κ. Γεωργίου Βικέλλα.

Ἐν Πειραιεὶ τῇ 23 Νοεμβρίου 1882.

Ἀλέξανδρος Ν. Μελετόπουλος.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΕΠΙΔΑΥΡῶ

Ἐὰν ἀπελευθερωθῇ ποτε τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ἔλσγειν ὁ Πουκεβίλ, καὶ ἐνεργῆτη ἐν Ἐπιδαύρῳ ἀνακταράς, μεγάλοι θησαυροὶ θέλουσιν ἐξχρηθῆ ἐκ τῶν ἐγκάτων τῆς γῆς! Ὅλωσ τούνηντιόν ὅμως ἐφφρῶναι ὁ συμπατριώτης αὐτοῦ καὶ ἐπιφανῆς ἀρχιτέκτων Blouet, μέλος τῆς expédition scientifique du Morée, ὅστις ἐνεργήτας μάλιστα μικρὰς τινεὶς ἀνασκαφὰς ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ οὐδὲν ἀνεῦρε, καὶ ἐκ τούτου οὐδὲν σπουδαῖον προέβλεπεν ἐκ τῆς τοῦ ἱεροῦ ἀνασκαφῆς. Τὴν ἀπαισιόδοξον ὅμως αὐτοῦ προφητείαν διέψευσαν αἱ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὑρ' ἡμῶν γενόμεναι ἀνασκαφαί, διότι, ἐὰν λάβωμεν

ὕπ' ὄψιν τὸν χρόνον, τὰ μέσα, καὶ τὰς γενομένας δαπάνας, δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι οὐδαμοῦ ἐν Ἑλλάδι ἀνεφάνησαν τοσοῦτον σπουδαῖα εὐρηματα, ὅσον ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς ταύταις. Τὴν ἀλήθειαν ταύτην καταδεικνύει ἡ ἐξῆς σύντομος περὶ τῆς πορείας, καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἀνασκαφῶν ἔκθεσις.

1. Σομπληρωτικὴ ἀνασκαφὴ τοῦ θεάτρου.— Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀνασκάφη τὸ θέατρον, ἀλλ' ὑπελείπετο ἡ ἀνασκαφὴ τῶν ἀναλημμάτων καὶ τῆς σκηνῆς. Τοῦτο ἐγένετο ἐφέτος καὶ ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης ἀνεφάνησαν νέαι τινές καὶ ἄγνωστοι ὑποδιαρέσεις ἐν τῇ σκηνῇ, καὶ ἐβεβαιώθησαν αἱ περὶ τῶν μὴ ἀνασκαφέντων μερῶν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἰκασίαι μου ¹, ἧτοι ὅτι τὸ θέατρον εἶχεν εἰσόδους κατὰ τὰ ἄκρα τοῦ διαζώματος, τοῦ διαχωρίζοντος τὸ κοῖλον εἰς ἀνώτερον καὶ κατώτερον τμήμα, καὶ ὑπὲρ τὸ κοῖλον ἐν τῷ τείχει τῷ περιβάλλοντι τὸ δλον θέατρον, καὶ ὅτι ἡ σκηνὴ ἀνωκοδομήθη μὲν ἐν Ῥωμαϊκοῖς χρόνοις, ἀλλὰ τὸ ἀρχικὸν αὐτῆς σχέδιον δὲν μετεβλήθη, διότι οἱ θεμέλιοι λίθοι εἶναι ἀνμφισβητήτως ἑλληνικοί. Ἔτι δὲ εὐρέθησαν δύο ἀγάλματα, Ἀσκληπιὸς καὶ Ἐγείεια.

2. Ἡ θόλος τοῦ Πολυκλείτου.— Περαιτωθείσης τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ θεάτρου, ἠθέλησα νὰ ἐξερευνήσω τὸν λοιπὸν τοῦ ἱεροῦ χώρον, καὶ οὕτω διὰ μικρᾶς τάφρου, ἣν ἤγαγον πρὸς βορρᾶν τοῦ σταδίου, ἀνεφάνη μέγα περιφερὲς οἰκοδόμημα (διάμ. 52.65) ὅπερ μετὰ μνηῶν τινων ἐργασίαν ἀπεκκλύθη νῦν καὶ ἐκαθαρίσθη ἐντελῶς. Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο ἔχει σχῆμα περιφεροῦς καοῦ, τοιοῦτον οἶον τὸ ἐν Ὀλυμπίᾳ Φιλιππεῖον, καὶ περιβάλλεται ὑπὸ δύο στίγων κίονων (καὶ οὐχὶ τριῶν ὡς ἐνόμιζον πρὸ τῆς δλοσχεροῦς ἀποκαλύψεως αὐτοῦ), ὧν ὁ μὲν ἐξωτερικὸς δωρικὸς ρυθμοῦ, ὁ δὲ ἐσωτερικὸς ἰωνικὸς, μετὰ περιέργου καὶ πρωτοφανοῦς ἀρχαῖου κορινθιακοῦ κιονοκράνου. Ἐπὶ τὸ ἔδαφος δ' αὐτοῦ ἔχει περιεργότατον οἶονεὶ λαβυρινθῶδες ὑπόγειον ἐκ τριῶν συγκεντρικῶν κύκλων συγκεῖμενον, δι' ὧν μόλις ἠδύνατο, διὰ τοῦ μετὰξὺ διαστήματος, νὰ διέρχηται ἄνθρωπος. Καὶ εἰς τί μὲν ἐχρησίμευε τὸ ὑπόγειον τοῦτο, εἶναι ἄγνωστον, καὶ τοὶ πολλὰ δύναται τις περὶ τούτου νὰ εἴπῃ. Τὴν ἐπιστήμην ὁμως ἐνδικφέρει πρὸ πάντων ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος μορφή, αὕτη δὲ εἶναι τῶντι μεγαλοπρεπεστάτη. Ἡ ἐκ μαρμάρου κατασκευὴ αὐτοῦ, αἱ ἀρχιτεκτονικαὶ μορφαὶ, αἵτινες ἀμιλλῶνται πρὸς τὰ κάλλιστα δημιουργήματα τῆς τῶν Ἑλλήνων ἀρχιτεκτονικῆς, καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας τῶν ἐκ τῆς Ἵδροφοῦς κεφαλῶν λεόντων, δεικνύουσιν ἔργον τῶν καλλίστων τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς χρόνων. Τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος, βέβαιον σχεδὸν καθίσταται, ὅτι τὸ πρωτοφανὲς τοῦτο οἰκοδόμημα εἶναι ἡ περιφημοῦς

1. Ἴδε τὴν ἐν τοῖς πρακτικῶς τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας τοῦ ἔτους 1881 ἐκθεσίῳ μου περὶ τῶν κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἀνασκαφῶν.

ἐκείνη *Θόλος* τοῦ Πολυκλείτου, ἐν ἣ ὑπῆρχον αἱ τοῦ Παυσανίου γραφαί, καὶ ἦν μετὰ θαυμασμοῦ ἀναφέρει ὁ Παυσανίης.

Εὐρέθησαν δ' ἐν τῇ ἀνασκαφῇ τυχύτη πρὸς ἀνατολὰς τοῦ οἰκοδομήματος πλεῖστα ἐνεπίγραφα βάρθρα, ὧν αἱ βάρτις κεῖνται εἰσέτι κατὰ χώρον, καὶ τὰ ἐξῆς ἀγάλματα· 1) ὑπερμεγέθης Ἀθηναῖα, ἀρχαίζουσαν ἔχουσα τὴν μορφήν καὶ παρεμφερῆς τῇ ἐν τῇ Villa Ludovisi ἐν Ῥώμῃ Ἀθηναῖα τοῦ Ἀντιόχου· 2) θωρακοφόρος ἀνὴρ (ρωμαῖος αὐτοκράτωρ) ὠραίως φέρων ἐπὶ τοῦ θώρακος γλυφάς, γοργόνειον, προσωπίδα Σιληνοῦ, γρόπτας, τρόπκια καὶ ἄλλα· 3) ἕτερος τοιοῦτος, οὗ αἱ ἐπὶ τοῦ θώρακος γλυφαὶ ἦσαν κεχρωματισμέναι καὶ οὐχὶ ἀναγεγλυμμέναι· 4) *τηθεροτοφόρος ἀνὴρ* φυσικοῦ μεγέθους· 5) ἕτερος τοιοῦτος· 6) *πεπλοφόρος γυνή*, παρεμφερῆς τῇ ἐξ Ἐρκουλάνου περιφρήμω Ῥωμαίᾳ νεάνιδι· 7) ἑτέρα τοιαύτη παρεμφερῆς τῇ ἐν τῷ μουσεῖῳ τῆς Νεαπόλεως Λιβίᾳ· 8) *μικρόσχημος θωρακοφόρος ἀνὴρ*· 9) ἕτερος τοιοῦτος· Ἄπαντα τὰ ἀγάλματα ταῦτα στεροῦνται κεφαλῆς καὶ προέρχονται ἐκ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων, εὐρέθησαν ὅμως ἐν μεταγενεστέρω οἰκῆματι τετειχισμένα, καὶ ἑλληνικῆς τέχνης ἔργα, τὰ ἐξῆς· 10) κορμὸς πτερωτῆς *Νίκης*· 11) *γυναικεία κεφαλή*· 12) *κεφαλή δεξιῆτος*· 13) κορμὸς μικροῦ *γυναικείου ἀγάλματος* φέροντος μόνον λεπτὸν χιτῶνα, καταλείποντα γυμνὸν τὸ ἀριστερὸν μέρος τοῦ θώρακος· 14) δύο *μικρόσχημοι* γυμνοὶ ἀνδρικοὶ κορμοί.

Ἀρχιτεκτονικὰ δὲ μέλη εὐρέθησαν ἅπαντα σχεδὸν τὰ εἰς τὸ οἰκοδόμημα ἀνήκοντα καὶ ἐν αὐτοῖς σπουδαιότερα εἶναι δέκα κεφαλὰ *λεόντων* ἐκ τῆς Ἰδρωρρόης, καὶ τὸ ἀρχαϊκὸν τὴν μορφήν *κορινθιακὸν κιονόκρανον* τῆς δευτέρας σειρᾶς κιόνων.

3. Ναὸς τοῦ Ἀσκληπείου.— Πρὸς ἀνατολὰς δὲ τῆς θόλου ταύτης, εἰς μικρὰν ἀπ' αὐτῆς ἀπόστασιν, ἐν ὑψώματί τινι εἰς δάτος μεταβεβλημένῳ, ἀπεκκλύθη περίπτερος δωρικὸς ναὸς ἔχων μῆκος 24, 70 καὶ πλάτος 13, 20. Πέραν δὲ τῆς ἀνατολικῆς αὐτοῦ πλευρᾶς εὐρέθησαν πολλὰ *ἐπιγραφαί*, ὑπερφυσικὸν ἀνδρικὸν *ἄγαλμα* Ῥωμαϊκῆς μὲν, ἀλλὰ καλλίστης ἐργασίας, καὶ μέγα *ἀνάγλυφον* εἰκονίζον Ἀσκληπιὸν ἐπὶ μεγαλοπρεποῦ· κατ' ἡμέμενον θρόνου, καὶ πρὸ αὐτοῦ τὴν Ῥώγιαν, ἐκατέρωθεν δὲ (κατὰ τὰς μικρὰς πλευρὰς) *γυναῖκα βαδίζουσαν* καὶ *Νίκην*. Τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο εἶναι σπουδαῖον διὰ τὴν παράστασιν μάλιστα τοῦ Ἀσκληπείου, διότι αὕτη εἶναι βεβαίως ἐλευθέρα ἀπομίμησις τοῦ ἐν τῷ κατὰ χρυσελεφάντινου ἀγάλματος τοῦ θεοῦ τούτου. Παρ' αὐτὴν δὲ τὴν τοῦ ναοῦ πλευρὰν εὐρέθησαν πλεῖστα *τεμάχια ἀγαλμάτων* ἑλληνικῆς ἐργασίας, ἐν οἷς κεφαλὴ *πρωτοφόρου ἀνδρός*, ἦν ἐχθρικὴ χεὶρ ἔχει ἠρπαγμένην ἐκ τῆς κόμης, κορμὸς *ἐγονατισμένης γυναικός*, κορμὸς *ἐγονατισμένου γυμνοῦ ἀνδρός*, εἰς ὃν ἀνήκει ἴσως ἡ ἀνωτέρω κεφαλή, δύο *τεμάχια γυναικείων κεφαλῶν*, καὶ ἄλλα. Ἀπὸ τῆς εὐρέσεως δὲ τῶν ἀγαλμάτων τούτων εἴλαξον ὅτι ταῦτα ἐπεκόσμου τὸ ἀνατολικὸν τοῦ ναοῦ ἀέτωμα καὶ εἰκονίζετο ἐνταῦθα ἄ-

γνωστός τις μάχη, ἴσως Κενταυρομαχία· τὴν εἰκασίν μου δὲ ταύτην ἐπεὶ βεβκίωσεν ἡ ἀνασκαφὴ τῆς δυτικῆς τοῦ ναοῦ πλευρᾶς. Ἐνταῦθα δηλ. εὐρέθησαν ἐν δικαστήματι δύο ἡμερῶν, κατὰ στίχον κείμενα, ὡς ἐκ τοῦ ἀετώματος κατέπεσαν, πολλὰκι γυναικεῖα μορφαί, *Νηρηίδες* καὶ *Ἀμαζόνες*, αἱ ἐξῆς: 1) *Νηρηὶς* ἐπὶ ἵππου ὄχουμένη καὶ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς ἀπτομένη τοῦ ἐπὶ τῶν γονάτων τῆς πέπλου, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς περιπτύσσουσα τὸν αὐχέναν τοῦ εὐγενοῦς αὐτῆς ζώου· ἐκ τοῦ σχήματος δὲ καὶ τοῦ μεγέθους τοῦ συμπλέγματος τούτου, φαίνεται ὅτι ἴστατο αὐτὸ ἐν τῇ μιᾷ τῶν γωνιῶν τοῦ ἀετώματος 2) *Νηρηὶς* ἐπὶ ἵππου ὠσαύτως ὄχουμένη, ἀλλ' ἀντίθετον ἔχουσα διεύθυνσιν καὶ διάθεσιν, καὶ οὕτως εἰς τὴν ἐτέραν τοῦ ἀετώματος γωνίαν, ὡς φαίνεται, ἴσταμένη· 3) *Ἀμαζῶν* ἔφιππος διὰ μὲν τῆς ἀριστερᾶς κρατοῦσα τὰς ἡνίας τοῦ θυμοειδοῦς αὐτῆς ἵππου διὰ δὲ τῆς ἠνωρθωμένης δεξιᾶς προσβάλλουσα πολέμιον· 4) *Ἀμαζῶν* ἢ *Νηρηὶς* ἔφιππος, ἥς ἐλλείπει ὁμως τὸ πλεῖστον μέρος αὐτῆς τε καὶ τοῦ ζώου· 5) *Ἀμαζῶν* ὀκλαίουσα· 6) *Ἀμαζῶν* ἐγονατισμένη (τῶν δύο τελευταίων σώζεται μόνον τὸ κατώτερον μέρος τοῦ κορμοῦ)· 7) τὸ ἀνώτερον μέρος τοῦ κορμοῦ *Νηρηίδος* ἢ *Ἀμαζόνος*. Ἀπάντων τούτων ἐλλείπει ἡ κεφαλή, ἀλλ' εὐτυχῶς πλὴν τεμαχιῶν κεφαλῶν Ἀμαζόνων εὐρέθησαν καὶ δύο κεφαλαὶ ἢ μὲν *Νηρηίδος* ἢ δὲ *Ἀμαζόνος*. Ὑπῆρχον δ' ἐν τῷ ἀετώματι καὶ *Νηρηίδες*, ἐπὶ δελφίνων καθήμεναι (μία τοῦλάχιστον) καὶ γυμνοὶ πολεμισταὶ, ὡς ἐκ τῶν εὐρεθέντων πολλῶν τεμαχιῶν καταφαίνεται. Ἐκ τοῦ τρόπου δὲ τῆς ἐργασίης καὶ ἐκ τοῦ τύπου τῆς εὐρέσεως φαίνεται ὅτι ἐν τῷ συμπλέγματι τοῦ ἀετώματος τούτου ἀήκουσι καὶ ἐκ τῶν περὶ τὴν θόλον εὐρεθέντων καὶ ἀνωτέρω μνημονευθέντων ἔργων ὁ κορμὸς *Νίκης*, ἡ γυναικεῖα κεφαλή καὶ ἡ κεφαλὴ *Δελφίνου*. Οὕτως ἀρα ἐν τῷ δυτικῷ τοῦ ναοῦ ἀετώματι εἰκονίζετο Ἀμαζονομαχία, αἱ δὲ *Νηρηίδες* παρίτταντο ὡς θεαταὶ τῆς μάχης. Εἶναι δὲ τὰ ἔργα τεῦτα κάλλιστα καὶ χαριέστατα τὴν μορφήν προερχόμενα βεβκίως ἐκ τῶν μεταξὺ τῆς Ε' καὶ Δ' ἑκατονταετηρίδος χρόνων. Ἰδίως σπουδαιότατα καὶ διδρακτικώτατα εἶναι αἱ δύο εὐρεθεῖται κεφαλαί, ἡ θελατικωτάτη καὶ μελακή τὴν ὄψιν κεφαλὴ *Νηρηίδος* καὶ ἡ ἀρσενωπὴν ἔχουσα τὴν μορφήν κεφαλὴ *Ἀμαζόνος*. Ἐπειδὴ δ' ὁ ἀποκαλυφθεὶς ναὸς κεῖται πλησίον τῆς θόλου καὶ εἰς ἐξέχουσιν καὶ περιφανῆ ἐν τῷ ἱερῷ θέσιν, τὰ ἀετώματα δ' αὐτοῦ ἐκοσμοῦντο δι' ἀγαλλμάτων τῆς ὑψίστης ἀμῆς τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, ἦτοι τῶν χρόνων ἐκείνων καθ' οὓς θὰ ἐποιήθη πιθανώτατα τὸ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ χρυσελεφάντινον τοῦ θεοῦ ἔγαλμα, εἰκόζω ὅτι εἶναι ὁ ναὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ὅστις κατὰ Πανσανίνον ἔλειτο πλησίον τῆς θόλου· βεβκίωτα ὁμως περὶ τοῦ πράγματος δὲν δύναμαι νὰ ἔχω, μέχρι τῆς ὀλοσχεροῦς τοῦ οἰκοδομηματος ἀποκαλύψεως, ἐνεκῶ τῶν περὶ προτομῶν μικρῶν αὐτοῦ διαστάσεων.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΕΛΕΥΣΙΝΙ

Ὅλιγα, ἀλλ' ὄχι καὶ ὅλως ἀνάξια λόγου ἔχον ἄνκοινώσω καὶ πάλιν τοῖς ἀναγνώσταις τοῦ *Παρνασσού* περὶ τῶν ἐν Ἐλευσίνι ἀνασκευῶν, αἵτινες, τοῦ καιροῦ εὐνοϊκοῦ ὄντος, ἀνευ σχεδὸν διακοπῆς, ἐξηκολούθησαν καὶ ἐξακολουθήτουςι πιθκνῶς μέχρι τῆς 10ης προσεχοῦς Δεκεμβρίου. Καὶ τῆς μὲν Στοᾶς τοῦ Φίλωνος ἐκαθαρίσθη ἀπὸ τῶν ἐπιχειμένων χωμάτων τὸ πλεῖστον (τὴν ὀλοσχερῆ αὐτῆς ἀποκάλυψιν ἐκώλυσαν ἐπὶ τοῦ παρόντος οἰκίσκοι τινὲς ἐκεῖ μὴπω ἀγορασθέντες) καὶ ἔχνη δευτέρως σειρᾶς κίωνων οὐδαμοῦ ἀνεφάνησαν, ὥστε τὰ ὑπὸ τῶν *Dilettanti* περὶ τούτου λεγόμενα ὀρθὰ ἀποδεικνύονται· ἂν ὅμως καὶ ὁ τοίχος τῆς μεσημβρινῆς καὶ τῆς βορείως πλευρᾶς τοῦ Σηκοῦ εἰσεχώρει εἰς τὴν Στοᾶν εἰς περυστάδας ἀπολήγων, ὡς ἐκεῖνοι σημειοῦσι, δὲν κατώρθωσεν ἢ νῦν σκαρῆ νὰ κυρώσῃ· τουλάχιστον κατὰ τὸ ὀλοσχερῶς ἀποκλυρθὲν καὶ καθκριθὲν ἀντολικομεσημβρινὸν μέρος, τοιοῦτόν τι δὲν φαίνεται, ἐκτὸς ἂν κενὸν τι ἐν τῷ δαπέδῳ τῆς Στοᾶς κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ὑπάρχον καὶ ἐκ διαφόρων δυνάμενον νὰ ἐξηγηθῆ λόγων, ὑποτεθῆ ὅτι πρὸς τοῦτο κυρίως, ὅπως δηλ. εἰσδεχθῆ τὴν συνέχειαν τοῦ τοίχου τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τοῦ Σηκοῦ, ἐγένετο.

Τοῦ δὲ κυρίως Ναοῦ ἦτοι τοῦ Σηκοῦ ἐξεχώσθη ὡσαύτως ἱκανὸν μέρος καὶ ἀπεκαλύφθησαν τῷ ὄντι ὅλως νέα καὶ παράδοξα πράγματα μέλλοντα νὰ διεγείρωσιν εἰς ὑπερβολὴν τῶν ἀρχαιολογούντων τὸ ἐνδιαφέρον. Καὶ πρῶτον μὲν καθ' ὅλον τῆς τὸ μῆκος (ὡς μετὰ βεβαιότητος σχεδὸν ἐκ τοῦ ἀνασκαφέντος μέρους καὶ περὶ τοῦ ἔτι κειωσμένου νὰ ῥηθῆ δύναται) ἢ δυτικῆ πλευρᾶ τοῦ Σηκοῦ ἦτοι τὸ σωζόμενον βραχῶδες αὐτῆς μέρος φέρει ἐν τῷ βράχῳ λελαξευμένως ἐπτὰ ἢ μάλλον οὐκὼ βαθμίδας ἰσοπλατεῖς καὶ ἰσοῦφεις περίπου (0,50—0,65 πλάτους, 0,20—0,25 ὕψους Γ. Μ.) ἱκανὸν δὲ μέρος καὶ τῶν ἄλλων δύο παρακειμένων πλευρῶν (βορείως καὶ μεσημβρινῆς) ἔχει ὁμοίαν τὴν φύσιν καὶ τὴν κατασκευὴν, ὅπως δεικνύει τὸ σωθὲν καὶ ὀλοσχερῶς ἀποκαλυφθὲν βραχῶδες μέρος τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς φέρον ὡσαύτως εἰς μῆκος ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς 17,50 Γ. Μ. περίπου τὴν συνέχειαν τῶν τῆς δυτικῆς πλευρᾶς βαθμίδων ἐπίσης ἐν τῷ βράχῳ λελαξευμένων καὶ διακοπτομένων ἐκεῖ ὑπὸ ἀνοίγματος ἀρίδηνλα σώζοντος τὰ σημεῖα *Πύλης* ἦτοι τοῦ οὐδοῦ αὐτῆς μετὰ τῶν τῆς γομφώσεως ὀπῶν· πέραν δὲ τῆς Πύλης πρὸς ἀνατολὰς ἐξηκολούθηον, ὡς φαίνεται, αἱ βαθμίδες εἰς ἱκανὸν ἔτι διάστημα καὶ πιθκνῶς· μέχρι σχεδὸν τοῦ ἄκρου τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς, ὄχι ὅμως πλέον ἐπὶ τοῦ βράχου λελαξευμέναι ἀλλὰ τεχνητῆ καὶ ἐπὶ μὴ στερεοῦ ἑδάφους ἐδραζόμεναι· ὅτι δὲ καὶ ἔξω τοῦ Σηκοῦ κατὰ τὸ ἄκρον τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς ὑπάρχει κλίμαξ ἐν τῷ βράχῳ λελαξευμένη (πλάτους 2,00 Γ. Μ. περίπου) καὶ εἰς τὴν ἀνω μνημονευθεῖσαν Πύλην ἀπολήγουσα ἐσημείωσα ἤδη καὶ ἀνγκαλὸν νῦν νὰ προσθέσω ὅτι, αἱ βαθμίδες ὡς ἢ περαιτέρω σκαρῆ ἔδειξε, ἀπὸ τῆς δεκάτης

καὶ ἐφεξῆς (αἱ πᾶσαι φαίνονται οὐσαι εἴκοσι καὶ ἐπτὰ) δὲν περιορίζοντα καὶ ἀπὸ μεσημβρίας ὑπὸ τοῦ εἰς τοῖχον μετασηματισμένου βράχου, ἀλλ' ἐλεύθερα: ἐκτείνονται ἀπὸ Βορρὰ πρὸς Νότον εἰς ἰκανὸν διάστημα μήτῳ καθορισθέν¹, τῆς δὲ τετάρτης βαθμίδος (ἀπὸ τῆς κάτω πρὸς τὰ ἄνω γενομένης ἐννοεῖται τῆς ἀρι(μ)ήτσεως) ἐκάτερον τῶν ἄκρων φέρεῖ ὀπήν, ἑτέρα δὲ ὁμοία ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ περιορίζοντος καὶ ἀπὸ μεσημβρίας ὡς τοῖχος τὰς δέκα βαθμίδας, ὡς ἀνωτέρω ἐρρήθη, βράχου, δεικνύουσαι ὅτι καὶ ἐκεῖ ὑπῆρχε μικρὰ τις θύρα, ἀλλὰ πρὸς ποῖον σκοπὸν ἀδηλον εἰσέτι. Πῶς δ' ἔχουσι τὰ τοῦ Σηκοῦ ἐσωτερικῶς ἄλλω; πλὴν δηλ. τῶν ἐν τῷ βράχῳ λελαξευμένων βαθμίδων; Περὶ ἐπιστρώσεως τοῦ δαπέδου αὐτοῦ οὐδεὶς λόγος, διότι τοιαύτης οἰασθήποτε ἔχνη δὲν ἐράνησαν, ἀνευρέθησαν ὅμως λειψάνα τῶν κίωνων, περὶ ὧν καὶ οἱ Dilettanti κάμνουσι λόγον, ἀλλ' ὅχι ὅπως ἐν τῷ σχεδιογραφημάτι τῶν σημειοῦσι· σχεδὸν βέβαιον εἶναι ὅτι διπλῆ ὑπῆρχε σειρά κίωνων παράλληλος καὶ ταῖς τέσσαρσι τοῦ Σηκοῦ πλευραῖς καὶ ἀριθμοῦσα ἐν ὄλῳ τριάκοντα καὶ ἑξὶ κίονας (ἀνὰ ἐπτὰ μὲν κατὰ τὴν δυτικὴν καὶ ἀνατολικὴν ἀνὰ ἑξὶ δὲ κατὰ τὰς ἄλλας δύο πλευράς) συγκειμέναις ἐξ ἀπλῶς στρογγύλων ἐξ ἐλευσινίου λίθου βάτεων (ὑψ. 0,20 — 0,25 Γ. Μ.) καὶ ἐκ πωρίνων σπονδύλων ἀρραβδῶτων,² ἐδραζομένας δέ, τὰς μὲν πρὸς τῆ δυτικῇ πλευρᾷ ἐπὶ τοῦ βραχῶδους ἐδάφους κατὰ τὰς θέσεις τῶν ἐπίτηδες ὠμκλιτῆμενου, τὰς δὲ κατὰ τὰ ἀνατολικώτερα τοῦ Σηκοῦ. Ἔνθα ὁ βράχος ἀποτόμως ἀποκοπτόμενος εἰς μεῖζον προχωρεῖ βάθος, ἐπὶ τεχνητῶν ἐκ τετραγώνων πωρίνων πλίνθων συγκειμένων καὶ ἐπὶ τοῦ στερεοῦ ἐδάφους, ὡς ἔστιν εἰκόσαι, ἐδραζομέναι *στηλίῳν*. Ἐκτὸς δὲ τούτων καὶ τοίχων τινῶν λειψάνα ἀρχαίαν ἐχόντων τὴν μορφήν καὶ τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς, ἀλλ' οὐχὶ ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους; ἐδραζομένων ἔφερον εἰς φῶς ἢ σκαφὴ κατὰ τὴν μεσημβρινοανατολικὴν καὶ τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν τοῦ Σηκοῦ, ἀπομεινάρια ἴσως καὶ ταῦτα τῆς ἐξακολουθήσεως τῶν βαθμίδων, περὶ ὧν ἐγένετο ἀνωτέρω λόγος. Νὰ ἦτο ἀράγε τοῦτο τὸ πρῶτον τοῦ κυρίως Νκοῦ πάτωμα καὶ ἐνταῦθα νὰ ἐτελοῦντο ἐν νυκτὶ καὶ ὑπὸ τὸ φῶς τῶν δάδων τὰ μυστήρια, ἐδῶ δὲ νὰ ἐδιδάσκετο, ὡς ἐν θεάτρῳ τῶν μυστῶν ἐπὶ τῶν βαθμίδων καὶ ἐπὶ ἐδωλίων καθημένων ὁ τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης μῦθος; Ἴσως. Βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι τὸ δάπεδον τοῦ νκοῦ, ὅπως τὸ σαζόμενον αὐτοῦ βραχῶδες; ἐδάφος κατὰ τὰ πρὸς δυσμὰς αὐτοῦ μέρη μαρτυρεῖ, ὅχι χθικμάλωτερον, ἀλλὰ ὀλίγον τι ὑψηλότερον τοῦ τῆς Στοᾶ; τοῦ Φίλωνος ἦτο. Ἐξω τοῦ περιδόλου ἡ σκαφὴ ἀπεκάλυψε μόνον μέρος; τῆς; πλευρᾶς αὐτοῦ τῆς; ἀπὸ ΒΑ πρὸς ΒΑ ἤτοι πρὸς

1 Οἱ Dilettanti σημειοῦσιν ἔχνη το αὐτῆς κλίμακος ἔξω τοῦ Σηκοῦ κατὰ τὴν βορειάν μόνον πλευράν, ἐνθα ἡ νῦνσκαφὴ εἰσέτι δὲν προυχώρησεν ἡμαρτημένως λοιπὸν ἐκ παραδρομῆς ἐσημειώθη ἐν τῷ προηγουμένῳ ἔρθῳ περὶ τῶν ἀνισκαφῶν ὅτι τῆς περὶ ἧς ἐνταῦθα ὁ λόγος κλίμακος; μνημονεύουσι καὶ οἱ Dilettanti.

2 Ἐπιχρίσεως ἔχνη ἐπὶ τῶν ὀλίγων περισωθέντων λειψάνων δὲν ἤδυνήθη νὰ διακρίνω.

τὸ τοῦ Ἀππίου Πουλχερίου Πρόπυλον διευθυνομένης. Εὐρήματα δὲ ἄλλα δύο μόνον ὄψασθαι ἄξιον λόγου ἔφερον εἰς φῶς αἱ ἀνασκαφαί, τεμάχιον ἐνεπιγράφου στήλης ἀπολογισμοῦ δαπανῶν εἰς τὰ τοῦ Σηκοῦ χώματα τὰ πρὸς Δυσμὰς εὑρεθὲν καὶ μήπω ἐξακριβωθὲν καὶ κεφαλὴν νεανικήν (λίθου πεντελησίου) εἰς τὰ ἔξω τοῦ Πεοιδόλου χώματα εὑρεθεῖσαν, ἔργον ὅχι μὲν ἐπιμελοῦς ἐργασίας, ἀλλ' ὅχι καὶ κακῆς τέχνης καὶ πιθανῶς τῶν ἐλλήνων χρόνων προϊόν.

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΙ ΕΝ ΤΥΡΝΑΒΩ

Ἐκ Τυρνάβου γράφουσιν ἡμῖν

Ἄπό τινος κατὰ περίεργον σύμπτωσιν διάφοροι ἀρχαιοτήτες ἀνευρέθησαν ἐν τῇ πόλει ἡμῶν καὶ τοῖς περίξ ἄς καὶ ἀναγράψω ὑμῖν.

Ἐν Ἀγίᾳ Περικεῦσῃ ἀνευρέθη βῆθρον μετ' ἐπιγραφῆς χριστιανικῆς καὶ ἀνάγλυφον νεκρικόν, ὕψους 0,80 καὶ πλάτους 0,40, περιστάν γυναικῶν κρατοῦσαν ἐπὶ μὲν τῆς δεξιᾶς χειρὸς πτηνὸν ἐπὶ δὲ τῆς ἀριστερᾶς βότρυον φέρει δὲ καὶ ἐπιγραφὴν δυσανάγνωστον. Ἄτερον νεκρικὸν ἀνάγλυφον περιστᾶ γυναικῶν καθημένην ἐπὶ ἔδρας καὶ κρατοῦσαν ἐπὶ τῶν γονάτων τῆς τέκνον, πρὸ αὐτῆς δὲ ἴσταται νεὸς ἐνδεδυμένος χιτῶνα καὶ περιβεβλημένος χλαμίδα, ὅστις προσφέρει διὰ τῆς δεξιᾶς τι δυσδιάκριτον, ἄτε λίαν ἐφθαρμένον.

Ἐν δὲ τῷ χωρίῳ Καζακλάρ ἐν Ὀθωμανικῇ τινι οἰκίᾳ ἀνευρέθη ἄτερον νεκρικὸν ἀνάγλυφον περιστάν ἄνδρα φοροῦντα χιτῶνα, πρὸ αὐτοῦ δ' ἴσταται νεανίας προσφέρων εἰς αὐτὸν διὰ τῆς δεξιᾶς πτηνὸν τοῦ ὅποιου ἐλλείπει τὸ ἄνω μέρος. Πλαγίως δ' εἰς τὸ πάχος τοῦ μαρμαροῦ διακρίνονται τὰ γράμματα ΝΕΙΑ.

Ἐν Τσαϊρλῇ τέλος ἐν Ὀθωμανικῇ τινι νεκροταφείῳ ὑπάρχει στήλη ἐπιτύμβιος φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην

ΛΕΟΝΤΕΥΣ ΙΛΑΡΙΑΝ ΤΗΝ
ΙΔΙΑΝ ΕΥΝΒΙΟΝ ΜΝΕΙΑΣ
ΧΑΡΙΝ ΗΡΩΣ
ΧΡΗΣΤΕ ΧΑΙΡΕ

Καὶ ἐν τῇ πόλει δὲ Τυρνάβου ἀνευρέθησαν ἄλλαι τινὲς ἀρχαιοτήτες ἀνάξια ὅμως λόγου οἷον στήλη ἐπιτύμβια ἀνεπίγραφος μετὰ ῥοδάκων, βῆθρα ἀρχαίων οἰκοδομημάτων καὶ ἄλλα τινά.

Α. Ο.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΣΙΝΩΠΗΣ

Ἐν τῷ Νεολόγῳ Κωνσταντινουπόλεως ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ φύλλον τῆς 5 Νοεμβρίου ε. ε. ἡ ἐξῆς ἐκ Σινώπης ἐπιστολή.

Ἄρχαίων τῶν ἐργασιῶν διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς ἀπὸ Σινώπης εἰς Πογιαζάκτ ὁδοῦ, ἀκριβῶς ἀπὸ τοῦ στενωτάτου μέρους τοῦ ἰσθμοῦ καὶ ὀλίγα τινὰ βήματα ἀπὸ τοῦ τείχους τοῦ ἀρχαίου φρουρίου, οἱ ἐργάται σκάπτοντες παραπλευρῶς αὐτῆς, ὅπως προμηθευθῶσι τὸ πρὸς ἐξίσωσιν αὐτῆς ἀναγκαῖον χώμα, εὔρον τυχαίως, διότι οὐδεὶς περιέμενε τοιοῦτόν τι, μικρὰν ἐπιτύμβιον στήλην ἐσκαμμένην ἐν εἴδει κατόπτρου καὶ φέρουσαν ἐπὶ τοῦ ἄνω μέρους τοῦ πλακιδίου οὕτως εἰπεῖν, τὴν δε τὴν ἐπιγραφὴν ἐλληνικοῖς γράμμασι: «ΝΑΝΝΑ ΔΙΟΝΥΣΟΙΟ ΣΤΡΑΤΟΚΛΗΞ ΔΙΟΝΥΣΟΙΟ». Ἡ ἀνακάλυψις αὕτη ὑπεξέκαυσε τὴν ἐπιθυμίαν τῶν ἐν τέλει

ένταυθα, ἵνα ἐπιδιώξωσι μετὰ πλείονος ζήλου τὰς ἀντικαρχίας. Εὐτυχῶς δὲ οἱ κόποι αὐτῶν δὲν ἀπέβησαν μάταιοι, διότι τὴν ἀμέσως ἐπομένην ἡμέραν ἠδυνήθησαν νὰ ἐκχώσωσι τὰ ἐρείπια ὀλοκλήρου ναοῦ χριστιανικοῦ, καὶ πιθανότατα ἢ μᾶλλον βεβηκότατα βυζαντινῆς ἐποχῆς, καταστραφέντος φαίνεται ἐν τῇ ἀλώσει τῆς Σινώπης καὶ κατόπιν καλυφθέντος ὑπὸ τῆς ἄμμου τῆς καλυπτοῦσης διὰ παχέος στρώματος ὅλον τὸ πλάτος τοῦ ἰσθμοῦ ένταυθα.

Ὁ ναὸς οὗτος κατέχει ἀκριβῶς τὸ στενωτάτον μέρος τοῦ ἰσθμοῦ, ἔχοντος έντεῦθεν πλάτος ἀπὸ τῆς μιᾶς θαλάσσης μέχρι τῆς ἄλλης ὄχι πλέον τῶν 300—350 βημάτων. Τοιούτου δὲ ὄτους τοῦ πλάτους, ἀπορεῖ τις, πῶς ἀπεφάσισεν νὰ κτίσῃσι ἐπὶ τοσούτου στενοῦ μέρους ναὸν ἀρκούντως μέγαν καὶ καθὰ συμπεραίνεται λίαν μεγαλοπρεπῆ· διότι τὸ μῆκος αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ νάρθηκος μέχρι τοῦ ἡμικυκλίου, ὅπερ ἐν ταῖς χριστιανικαῖς ἐκκλησίαις πικρὸς τόπου ἀποτελεῖ, τὸ ἱερὸν βῆμα, εἶναι πλέον τῶν 30 βημάτων, ἢ δὲ ἀκτῖς τοῦ ἡμικυκλίου πλέον τῶν 10, τὸ δὲ μῆκος τοῦ νάρθηκος περιλαμβάνει πλέον τῶν 20 βημάτων, ὥστε οὕτως ἔχομεν μῆκος δι' ὅλον τὸν ναὸν πλέον τῶν 60 συνήθων βημάτων. Ὁ ναὸς εἶναι τρισυπόστατος, ἢ δὲ μεσαία ὑπόστασις, ἥτις καὶ ἐξεχώσθη έντελῶς, ἔχει πλάτος 15 ἀκριβῶς βημάτων· ἐὰν ἀναλόγως ὑπολογίσωμεν 7 1/2 βήματα πλάτος καὶ εἰς τὰς δύο ἐκατέρωθεν ὑποστάσεις τὰς μήπω ἐκχωσθείσας ἔχομεν τὸ πλάτος τοῦ ὅλου ναοῦ πλέον τῶν 30 βημάτων, ἤτοι ὁ ὑπὸ τοῦ ναοῦ κατεχόμενος χῶρος καλύπτει ἐπιφάνειαν πλέον τῶν 1800 τετραγωνικῶν βημάτων.

Τὸ ἐκχωσθὲν ἔδαφος τῆς μέσης ὑποστάσεως καὶ τοῦ νάρθηκος εἶναι ὀλόκληρον ἐστρωμένον, ἐκτὸς τοῦ τοῦ ἡμικυκλίου, διὰ τεχνικωτάτου Μωσαικοῦ πλήρους σταυρῶν, κάλλιστα δὲ διατετηρημένου. Παρατηρῶν τις τὸ ἔδαφος τοῦτο, νομίζει ὅτι βλέπει μίγιστον καὶ πολυτελέστατον τάπητα κατακαλύπτοντα τὸ ἀμυῶδες τοῦ ἰσθμοῦ ἔδαφος. Εὐνόητος ἀπυθαίνει ἢ σφύρη τοῦ πλήθους ἀμφοτέρων τῶν φύλων πρὸς τὴν θέσιν τοῦ εὐρήματος τοῦτου, μέρος ὅπερ λίαν σπανίως ἐδέχετο τὰς ἐπισκέψεις τῶν κατοίκων, ἤδη δὲ κατέστη ὁ κοινὸς πάτων περιπάτος. Δυστυχῶς ὅμως οὐδεμία ἡμερομηνία, οὐδεμία ἄλλη ἐπιγραφὴ εὐρέθη ἐκτὸς τῆς ἄνω ἀντιγραφείσης, εἰς τὰ μέχρι τοῦδε ἐκχωσθέντα ἐρείπια. Αἱ ἀνασκαφαὶ ἐν τούτοις ἐξακολουθοῦσιν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ διοικητοῦ τῆς πόλεως.

Υ. Γ. Εἶχον γράψαι τὰ ἀνωτέρω ὅτε ἔμαθον ὅτι γθὲς εὐρέθη βήματα τινα πέραν τοῦ ναοῦ κέραμος ἔχουσα ἐκτετυπωμένα διὰ σφραγίδος τὰ ἐξῆς γράμματα: «**ΑΕΤΥΝΟΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ**».

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Ἐγένετο ἡ τακτικὴ συνεδρία τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου.

Ἦρξαντο τὰ ἀναγνώσματα τοῦ συλλόγου, ἀναγνώσθησαν δὲ τὸν λήξαντα μῆνα τὰ ἐξῆς:

Τοῦ θανόντος τακτικοῦ ἐνεργοῦ μέλους Κ. Λαμπραδρίου μετάρρασις ἔμμετρος τοῦ Πλούτου τοῦ Ἀριστοφάνους.

Τοῦ κ. Κ. Βάμβα τακτικοῦ ἐνεργοῦ μέλους περὶ συνεργατικῶν Ἐταιρειῶν.

Τοῦ κ. Γ. Παράσχου τακτικοῦ πρῆδρου μέλους μετάρρασις ἔμμετρος τοῦ Ε. τῆς Ἰλιάδος.

Τοῦ κ. Δαμιανοῦ Βορρέ τακτικοῦ ἐνεργοῦ μέλους περὶ τοῦ προσφορωτέ-
ρου διὰ τὴν Ἑλλάδα σωφροιστικοῦ συστήματος.

Ὁ κ. Ἀθ. Δαμπαδάριος προσήνεγκεν εἰς μνήμην τοῦ ἀποθνήσκοντος ἀ-
δελφοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου τῆ σχολῆ Ἀθηνῶν δραχμὰς νέας 300. Ἐπίσης
ὁ ἰατρός καὶ καθηγητὴς κ. Α. Ζίννης προσήνεγκε δραχμὰς νέας 300 εἰς
τὴν αὐτὴν σχολὴν εἰς μνήμην τῆς θανούσης συζύγου αὐτοῦ Ἑλένης.

Συνήφθησαν φιλικαὶ σχέσεις τῆ αἰτήσεϊ αὐτῶν πρὸς τὸν ἐν Αἰγίῳ σὺλ-
λογον τῆς ἀλληλοβοηθείας καὶ πρὸς τὴν φιλεκαπαιδευτικὴν ἀδελφότητα
Καρτερίαν ἐν Μοναστηρίῳ.

Τοῦ εἰδικοῦ γραμματέως κ. Ν. Λουριώτη διορισθέντος γραμματέως τοῦ
ἐν Λονδίῳ προξενείου τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀναχωροῦντος προσεχῶς ἐξελέχθη
εἰδικὸς γραμματεὺς ὁ κ. Ν. Ἀξελός.

Εἰς ἀνάμνησιν τῆς πεντηκονταετηρίδος τοῦ πολιτικοῦ βίου τοῦ πρωθυ-
πουργοῦ τῆς Ἀγγλίας Γλάδστονως ψήφω τοῦ συλλόγου τὸ προεδρεῖον ἀπέ-
στειλε τὸ ἐξῆς τηλεγράφημα

«Κύριον Γουλιέλμον Γλάδστονα.

Λονδίον.

Ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσὸς συνορτάζει μετ' Ἀγγλίας καὶ πε-
πολιτισμένου κόσμου ἐπὶ πεντηκονταετηρίδι πολιτικοῦ ὅμων βίου ὃν οὐ-
δέποτε λησμονήσει εὐσεβητηθεῖσα Ἑλλάς τῶν γραμμάτων».

Προτάσει τῶν κκ. Γ. Ἀμπελά, Μ. Π. Λάμπρου, Γ. Κρίνου, Τ. Ἡλιοπού-
λου καὶ Α. Μακρικοπούλου μετὰ πεφωτισμένην συζήτησιν ἐγένετο δεκτὴ ἡ
σύστασις πέντε εἰδικῶν τμημάτων ἐν τῷ συλλόγῳ καὶ ἐψηφίσθη ὁ ἐπά-
μενος ὄργανισμός.

Ἄρθρ. 1. Συνιστῶνται πέντε τμήματα ἐν τῷ Συλλόγῳ. 1) τὸ Θεο-
λογικόν. 2) τὸ φιλολογικόν καὶ ἀρχαιολογικόν. 3) τὸ Νομικόν καὶ τῶν
πολιτικῶν ἐπιστημῶν. 4) τὸ φυσιογνωστικόν καὶ 5) τὸ τῶν καλῶν τεχνῶν.

Ἄρθρ. 2. Σκοπὸς ἐκάστου τμήματος εἶνε 1) ἡ ἐν αὐτῷ μελέτη καὶ
προεξεργασία τῶν εἰς τὸν Σύλλογον ὑποβαλλομένων προτάσεων καὶ ἡ ὑπ'
αὐτοῦ ὑποβολὴ προτάσεων ἐχουσῶν ἀντικείμενα σχετικὰ πρὸς τοὺς κλά-
δους τῶν τμημάτων — 2) ἡ μεταξὺ τῶν ἀπχρτιζόντων αὐτὰ μελῶν συζή-
τησις θεμάτων σχετικῶν πρὸς τοὺς κλάδους, αὐς περιλαμβάνουσι 3). Ἡ
ἐξεύρεσις μέσων πρὸς σύστασιν διαγωνισμῶν ἐτησίων ἐπὶ θεμάτων ὀριζο-
μένων ὑπ' ἐκάστου τμήματος καὶ ἡ πρὸς ἐκτύπωσιν καὶ διάδοσιν μονο-
γραφικῶν σχετιζομένων πρὸς τοὺς περιλαμβανομένους εἰς αὐτὸ κλάδους τῶν
δικηφόρων ἐπιστημῶν. — 4) Ἡ εἰς τὸν Σύλλογον ἀνακοίνωσις κατὰ τὴν μη-
νιαίαν αὐτοῦ τακτικὴν συνεδρίαν ἐκθέσεως περὶ τῶν συζητηθέντων ἢ
προταθέντων ἐν αὐτοῖς — 5) Ἡ εἰς τὸ κοινὸν ἀνακοίνωσις πληροφοριῶν, ἢ
γνωμοδοτήσεων ἀφορωσῶν εἰς τὸ κοινῆ συμφέρον, ἐξαιρουμένων τῶν ὅπως
δήποτε σχετιζομένων πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ τοὺς πολιτευτάς.

Ἄρθρ. 3. Τὰ τμήματα ταῦτα ἀποτελοῦνται ἐκ πάντων τῶν ἐν Ἀθή-
ναις διαμενοντων μελῶν ὅσα θέλουσι δηλώσει εἰδοποιούμενα ἐγκαίρως τὸ
τμήμα, εἰς ὃ ἐπιθυμοῦσι νὰ ἐργασθῶσι· δύναται δ' ἕκαστον μέλος νὰ ἐγ-
γραφῆ εἰς πλείονα τμήματα.

Ἄρθρ. 4. Ἐκαστον τμήμα διευθύνεται ὑπὸ προεδρείου ἀποτελουμένου
ἐκ προέδρου, ἀντιπροέδρου καὶ γραμματέως· δύναται δὲ τ' ἀποτελοῦντα

τὸ προεδρεῖον μέλη νὰ ἐκλεχθῶσι μεταξύ πάντων τῶν ἐν Ἀθήναις δια-
μενόντων τακτικῶν ἢ ἐπιτίμων μελῶν.

*Ἀρθρ. 5. Ἡ δαπάνη πρὸς ἀγορὰν παντὸς ἀντικειμένου χρησίμου εἰς τὰς
ἀνάγκας καὶ τὴν ὑπηρεσίαν τῶν τμημάτων γίνεται ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ἐπὶ
τῇ ὑποβολῇ ἐκθέσεως τοῦ οικείου τμήματος.

*Ἀρθρ. 6. Ἐκατὸν τμήμα θέλει ὀργανίσει τὰ τῆς ἐσωτερικῆς ὑπηρε-
σίας αὐτοῦ.

*Ἀρθρ. 7. Ἄμα τῇ ψηφίσει τοῦ κλονισμοῦ τούτου τὸ προεδρεῖον τοῦ
Συλλόγου θέλει φροντίσει περὶ τοῦ καταρτισμοῦ τῶν τμημάτων, καὶ τῆς
ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν.

Ἐψηφίσθησαν μέλη τακτικὰ οἱ κκ. Ν. Τριανταφυλλίδης, Κ. Μανούσης,
Ῥήγας Νικολαΐδης καὶ Γ. Χελκιάπουλος. Μέλος δ' ἐπιτίμον ὁ κ. Α. Ψω-
νίδης πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Λονδίῳ.

Ἐνεγράφησαν νέοι μαθηταὶ κατὰ τὸν μῆνα Νοέμβριον ἐν τῇ σχολῇ τῶν
ἀπόρων παιδῶν ἐν μὲν τῇ γ' τάξει 7, ἐν δὲ τῇ β' 5, ἐν τῷ β' τμή-
ματι τῆς α'. τάξεως 20, ἐν τῷ α' τμήματι 48, ἤτοι ἐν συνόλῳ 80. Πε-
ριλαμβανομένων δὲ καὶ τῶν προηγουμένως ἐγγραφέντων μαθητῶν ὁ ὅλος
ἀριθμὸς αὐτῶν ἀνέρχεται εἰς 436.

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Τὸ Φθινόπωρον τοῦ 1882. Τὸ φθινόπωρον ὡς γνωστὸν κατὰ τὰς
μετεωρολογικὰς παρατηρήσεις περιλαμβάνει τοὺς μῆνας Σεπτέμβριον, Ὀκτώ-
βριον καὶ Νοέμβριον. Ἰδοὺ δὲ κατὰ τὰς παρατηρήσεις τοῦ ἀπτεροσκοπίου
Ἀθηνῶν εὐμενῶς ἀνακοινωθείσας ἡμῖν ὑπὸ τοῦ βρηθοῦ κ. Α. Βούρλη τίνα
φαινόμενα παρουσίατε τὸ φθινόπωρον τοῦ ἔτους τούτου ἐν Ἀθήναις.

Ἡ μέση αὐτοῦ βρομετρικὴ θλιψὺς ἦν 753.03 ἀπέταντι 753,37 τοῦ
φθινοπώρου τοῦ παρελθόντος ἔτους. Καὶ μεγίστη μὲν ἦν τὴν 7 Ὀκτωβρίου
(760.16) ἐλαχίστη δὲ τὴν 19 Νοεμβρίου (744,35). Ἡ μέση θλιψὺς τῶν
τριῶν μηνῶν ἦν

Σεπτέμβριος 751.73. Ὀκτώβριος 754.47. Νοέμβριος 752.90.

Ἡ μέση θερμοκρασία τῶν τριῶν μηνῶν εἰς βῆθμοὺς τῆς ἑκατονταβάρθ-
μου διακρίσεως (Κελσίου) ἦν 20,34 ἀπέταντι 19,37 τοῦ μέσου ὄρου τῆς
θερμοκρασίας τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1881 ἤτοι κατὰ ἑκα βῆθμῶν μείζων
διότι ἥπιον ἦν τὸ φθινόπωρον. Καὶ μεγίστη μὲν τὴν 27 Σεπτεμβρίου (32,3)
ἐλαχίστη δὲ τὴν 20 Νοεμβρίου (5.0).

Ἡ μέση θερμοκρασία τῶν τριῶν μηνῶν ἦν

Σεπτέμβριος 25.59. Ὀκτώβριος 19.31. Νοέμβριος 16.14.

Ἡμέρας βροχῆς ἔσχουμεν 14 καὶ τὸ ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος
ἀνέρχεται εἰς 27.57 γμ. σχετικῶς ὀλιγώτερον ἢ ἄλλοτε, διότι πέρυσιν ἦν
35,61. Παρατηρητέον δ' ὅτι ἐφέτος ὁ Σεπτέμβριος παρήλθεν ἀνευ μιᾶς
ἡμέρας βροχῆς.

Ἐπικρατήσαντες ἀνεμοὶ ἦσαν ὡς συνήθως οἱ ΝΔ. καὶ ΒΑ. Καὶ ΝΔ. μὲν
ἐπνευσαν καθ' ἡμέρας 31, ΒΑ κατὰ 26, Ν κατὰ 14, Β κατὰ 12, Δ 3, ΒΔ
2, Α καὶ Ν1, οὐδ' ἀπαξ ἐπνευσαν. Μέσον τῆς ἐντάσεως τῶν ἀνέμων ἦν
1,36 καὶ εἰδικώτερον τὸν Σεπτέμβριον 1,37 τὸν Ὀκτώβριον 1,29 καὶ τὸν
Νοέμβριον 1,42.

Ο ΙΣΘΜΟΣ ΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ

B.*

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΙΟΡΥΧΗΣ ΤΟΥ ΙΣΘΜΟΥ

Περιγραφέντος ἐν τῷ πρώτῳ μέρει γεωγραφικῶς καὶ ἱστορικῶς τοῦ περιωνύμου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, ὑπολείπεται ἤδη νὰ ἐπιτυναφθῇ ἡ περὶ τῆς τομῆς αὐτοῦ ἱστορία καὶ νὰ ὑπαδειχθῶσιν αἱ ἐκ τῆς ἀρξαμένης ἤδη διορύξεως μέλλουσαι νὰ προκύψωσι πολλαπλαῖ ὠφέλειαι, περὶ ὧν πολλὰ μὲν σποραδικῶς ἐγράφησαν ἐν περιοδικοῖς, ἐν ἐφημερίσιν καὶ ἐν βιβλίοις ἔτι πρὸ ἡμῶν τε καὶ παρὰ τοῖς ξένοις, εἰς δὲ καὶ μόνος τῶν ἡμετέρων ἀντιστρατευόμενος πᾶσι τοῖς λοιποῖς ἐναντίαν ἀπεφῆναιτο γνώμην, δι' ἀσχυρίζομενος παρὰ δόξω· ὅτι οὐ μόνον οὐδεμίαν ὠφέλειαν μέλλει νὰ πρᾶσῃ τῇ Ἑλλάδι ἡ τοῦ ἔργου ἐπιτέλεσις καὶ ἀποπεράτωσις, ἀλλὰ καὶ βλάβη πολλαπλῇ προσγενήσεται αὐτῇ, περὶ ὧν κατωτέρω ἐκτενέστερος γενήσεται λόγος.

Τὴν δὲ μεγάλην σπουδαιότητα καὶ σημασίαν τῷ Ἰσθμῷ παρεῖχεν ἀναντιρρήτως ὁ ἕτερος τῶν κόλπων ἦτοι ὁ Κορινθιακός. Διότι οὐδεὶς ἄλλος κόλπος τῆς Μεσογείου θάλασσης εἶχεν ἐν τῇ ἀρχαιότητι τοσαύτην σπουδαιότητα, ὅσῃν ὁ Κορινθιακός. Διότι οὗτος καὶ μόνος μεταξύ τῶν πολυαριθμῶν τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου βεβήτατα εἰσδύων εἰς τὴν καρδίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ διὰ τοῦ στενωπάτου Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου χωριζόμενος ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἀπετέλει ἕνεκα τοῦ ἐπικινδύνου περιπλοῦ τῆς Πελοποννήσου τὸν θάλασσιον σύνδεσμον μεταξύ τῆς Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς. Πολλὰ δὲ καὶ πλούσιαι πόλεις, ὧν εἰσὶν καὶ νῦν ἔτι πολλαχοῦ σώζονται, κατεχόμενοι ἀμφοτέρως τὰς ὄχθας τοῦ κόλπου, οἷον ἐν μὲν τῇ βορείᾳ παραλίᾳ ἕκκειντο 18 πόλεις ἦτοι ἡ Χελκίς, ἡ Μικκυνίς, τὸ Εὐπάλιον, τὸ Ἀντίρριον, ἡ Νκύπκτος, ἡ Οἰάνθεις, ἡ Κίρρα, αἱ Ἐρυθραὶ, ἡ Τολοφῶν, τὸ Χάλαιον, ἡ Ἀντίκιρρα, ἡ Μάρκθος, ἡ Βουλῆς, αἱ Τίφχι, ἡ Κρεῦσις, αἱ Αἰγίοσθεναι, ἡ Αἴγιρα καὶ αἱ Πηγαί. Ἐν δὲ τῇ νοτίῳ παραλίᾳ 10 πόλεις ἦτοι ἡ Σικυῶν, ἡ Αἴγειρα, αἱ Αἰγαί, ἡ Ἐλίκη, τὸ Αἴγιον, ἡ Ἐρινεός, ἡ Βολίνα, αἱ Πάτραι, ἡ Ὠλενος καὶ ἡ Δύμη. Πασῶν ὅμως τούτων τῶν 28 πόλεων ἡγεμονίς καὶ βασιλεὺς ὑπῆρξεν ἡ περιχδομένη τοῦ Ἰσθμοῦ πόλις Κόρινθος, τὸ κέντρον τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ καὶ τὸ μέγα ἔμπορεῖον τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, εἰς τὴν προαγωγὴν καὶ εὐτυχίαν τῆς ὁποίας οὐκ ὀλίγον συνετέλεσε καὶ ἡ εὐθεῖα τοῦ Ἰσθμοῦ ὁδός, ὁ Διόλκος, διὰ τῆς ὁποίας εὐκό-

* Ἴδε σελ. 777.

λως μετεβιβάζοντο ἐκ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἑτέραν θάλασσαν οὐ μόνον πάντα τὰ ἐμπορεύματα, ἀλλὰ καὶ μικρὰ πλοῖα.

Πρῶτος δὲ τῶν ἀρχαίων ἱστορεῖται ὅτι διανοήθη νὰ διορύξῃ τὸν Ἴσθμὸν Περικλῆς ὁ Κυψέλου Ἡρακλεΐδης, τύραννος τῆς Κορίνθου, ἐπὶ 40 ἔτη τυραννήσας αὐτῆς (625—585 π. Χ), ὅς κατ' ἀρχὰς μὲν ἠπίως ἤρξεν, ἀκολούθως ὅμως ἐγένετο ὠμότερος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Κυψέλου¹, πολλὰ καὶ βαρῆα πράξας ἐγκλήματα. Οὐχ' ἤττον ὅμως καὶ τοιοῦτος γενόμενος, ἐπὶ πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὴν εὐτυχεῖαν καὶ δόξαν τῆς Κορίνθου, δι' ἣν οἱ Κορίνθιοι ἐτίμησαν αὐτὸν διὰ τοῦ ἀκολούθου διστίχου ἐπιγράμματος.

Πλούτου καὶ σοφίας πρῶτατιν πατρίς ἦδε Κόρινθος
Γῆ κόλποις ἀρχαίοις Περικλῆδρον ἔχει 2.

Αἴαν δ' ἄπορον καὶ θαυμαστὸν φαίνεται πῶς συγκατελέχθη μετὰ τῶν ἐπεὶ σοφῶν ὑπὸ πολλῶν ἀρχαίων³, ὧν οἱ πλείους ἀποποιοῦμενοι τὴν τιμὴν τούτων, ἀπονέμουσιν ἐτέρῳ Περικλῆδρι τῷ Ἀμβρακιώτῃ, ἀνεψιῷ τοῦ Κορίνθου⁴. Ὅπως δὲ ὅποτε ὅμως ἐπεκράτησε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἡ γνώμη τῶν πρώτων ὡς ἐν τῷ πεπραθέντι ἐπιγράμματι ἐμφαίνεται. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν παρόδῳ. Νῦν δὲ ἐξετάστειν πῶθεν ὀρμώμενος καὶ πρὸς τίνα σκοπὸν ἤθελε νὰ διορύξῃ τὸν Ἴσθμὸν καὶ ὑπὸ τίνος κωλύματος ἐμποδισθεὶς ἀπέστη τῆς ἐπιχειρήσεως. Διότι μίαν μόνην μαρτυρίαν Διογένους τοῦ Λαερτίου περὶ τούτου ὑπάρχει⁵, ἐξ ἧς οὐδὲν θετικὸν δύναται τις νὰ ἐξαγάγῃ, καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀναγκάζεται τις νὰ ὑποθέσῃ πρὸς ἐξήγησιν τῆς θελήσεως ἢ ὅτι πρὸς αὐξήσιν τοῦ ἐμπορίου καὶ ὠφέλειαν τῆς Κορίνθου ἐπέθυμῃσε νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸ ἔργον ἢ ὅτι ἐκ μεγάλης φιλοδοξίας καὶ ὑστεροφημίας ὀρμώμενος διανοήθη νὰ ἐπιτελέσῃ αὐτὸ ἕνα μνημὸν καὶ δόξαν ἀθάνατον κατακλιπῇ τοῖς μετὰ γενεαῖς, ὅπερ ὡς ἐμφιλοχωροῦν τοῖς τυράννοις καὶ πιθανώτερον φαίνεται⁶. Τούτου δὲ θεθέντος, ἀναφέρεται ἡ ἀπορίκη διὰ τί δὲν ἐπεχείρησε ἢ δὲν ἐξέτελεσεν, ὅπερ ἤθελεν ὁ τύραννος; Καὶ ἐνταῦθα δυοῖν ἄλλοτερον ὀφείλει νὰ ὑποθέσῃ τις ἢ ὅτι κατανοήσας ὅτι τὸ

¹ Διογεν. Λαερτ. 1,98. Ἀριστοτελ. Πολιτ. 3,8,3. 5,8,7. 9. 22. 5,9,22 Ἡροδοτ. 5,92,6. Πausαν. 2,28,8.

² Διογεν. Λαερτ. ἐν 6. Περικλῆδρου.

³ Διογεν. Λαερτ. 1. 13. 41. Πλουταρχ. Σολ. 2. Ἐπι. σοφ. συμμ. 1. Πausαν. 1,23,1. Σουΐδ. ἐν λ. Περικλῆδρος.

⁴ Πλατ. παρὰ Διογεν. Λαερτ. 1,98,99. Πρωταγ. σ. 343. Πausαν. 10,21,1. Αἴλιαν. π. ἱστ. 12,35. Κλήμ. Ἀλεξ. Στρομ. 4, σ. 129. Λουκιαν. ἀληθ. ἱστ. 2,17 ὧν τινὲς ἀντὶ τοῦ Περικλῆδρου ἀποδέχονται Μύσωνα ὡς σοφόν.

⁵ Διογεν. Λαερτ. 1,99. «Ἦθελε δὲ καὶ τὸν Ἴσθμὸν διορύξαι».

⁶ Τὴν εὐχαιεῖαν ταύτην ἀσπαζόμενος φαίνεται καὶ Beulé Péloupen. p. 476. «Percer l'isthme était une entreprise autrement gigantesque, un de ces projets que rêvent les esprits ambitieux de s'immortaliser comme Périclès; les conquérants qui veulent vaincre la nature elle-même. Ὁ δὲ κ. Πόρλας ἐν Πραξοῖβω ἀρ. 8. ἔτ. 1831. σελ. 11. παραδέχόμενος τὸ πρῶτον, φαίνεται παρενοήσας τὸ χωρίον τοῦ Δ. Λαερτίου διότι λέγει «ἀπεράτισε καὶ ἐπεχείρησεν τὴν τομὴν τοῦ Ἴσθμου» ὅπερ οὐκ ἀληθές.

ἔργον ἦν μέγα καὶ γιγαντιαῖον καὶ ἐπομένως δὲν ἠδύνατο νὰ φέρῃ εἰς πέρας, ἢ ὅτι ἠδύνατο μὲν, ἐκωλύθη ὅμως ¹ ὑπὸ τίνος ὅμως ἐκωλύθη, ἀποβαίνει ἀδύνατον νὰ ὀρθῇ. Κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα δύναται τις νὰ συμπεράνῃ ὅτι τὸν πανίσχυρον τύραννον οὐδεὶς ἄλλος ἠδύνατο νὰ κωλύσῃ εἰ μὴ τὸ θεῖον. Διότι τοῖς Κνιδίοις κατὰ τὸν αὐτὸν 5' αἰῶνα, καθ' ὃν ἤκμασε καὶ ὁ Περίανδρος, ἡ Πυθίς ἀπηγόρευσε τὴν διόρυξιν τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ διότι γενικῆ ἐπεκράτει δοξασίᾳ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὅτι τὰ τῆς φύσεως δὲν ἐπετρέπετο νὰ μεταβάλλωσιν οἱ ἄνθρωποι ὡς ἐμφάνεται ἐκ τοῦ χρησμοῦ τῆς Πυθίας.

«Ἰσθμὸν δὲ μὴ πυρροῖτε μὴδ' ὀρύσσετε
Ζεὺς γὰρ εἴηκε νῆσον, εἰ κ' ἔβούλετο» 2

Καὶ πᾶσα τοιούτη ἐπιχειρήσις ἐλογίζετο ὡς βία κατὰ τῶν θεῶν. Ὅθεν ὀρθῶς ἀποφαίνεται ὁ Παυσανίας, περὶ τῶν ἐπιχειρησάντων τὴν διόρυξιν Ἰσθμοῦ λόγου ποιούμενος, «οὕτω χλευσὸν ἀνθρώπων τὰ θεῖα βιάσασθαι» καὶ ὀλίγον ἀνωτέρω προτάσσει ἰδίᾳ περὶ τῆς τομῆς τοῦ Κορινθίου «ὅς δὲ ἐπεχείρησε Πελοπόννησον ἐργάσασθαι νῆσον, προκέλιπε διορύσσων Ἰσθμόν». Οἱ δὲ νεώτεροι γράφοντες ἐν ἐφημερίσιν καὶ δικταινόμενοι ὅτι ἀδύνατον ἦν τοῖς ἀρχαίοις νὰ διορύξωσιν τὸν Ἰσθμὸν δι' ἄλλοις τῶν εὐκολιῶν, ἀδικοῦσιν αὐτοὺς καὶ οὐκ ὀρθῶς λέγουσι ³. Διότι εἰ καὶ ἐστεροῦντο τῶν μέσων τῆς νῦν ἐποχῆς, οὐχ ἤττον ὅμως διὰ τῆς πολυχειρίας τῶν ἀπείρων δούλων, εἰ μὴ ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐκωλύοντο, ἠδύνατο νὰ διορύξωσιν τὸν Ἰσθμὸν οἱ Ἕλληνας, οἵτινες τοσαῦτα μεγάλουργήματα καὶ ἀριστουργήματα ἐξεργάσαντο, ἐκπλήττοντα καὶ νῦν ἔτι τοὺς μεταγενεστέρους; τὴν δὲ ἀλήθειαν ταύτην ἀποχρώντως μαρτυρεῖ τὸ παράδειγμα τῶν Περσῶν, οἵτινες καίπερ βάρβαροι καὶ τὸν Ἑλλήσποντον ἐξουζῶν καὶ τὸν Ἰσθμὸν τοῦ Ἀθωνοῦ διὰ τῆς πολυχειρίας διώρυξαν, ἐφ' ᾧ καὶ κατακρίνονται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων διὰ τὴν μεταβολὴν τῶν κατὰ φύσιν εἰς παρὰ φύσιν. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Κνιδιοὶ, οἵτινες παρὰβλάθμενοι κατὰ τὰς δυνάμεις πρὸς τὸν κραταῖον καὶ ἰσχυρὸν τύραννον τῆς Κορίνθου Περίανδρον, μικρὰν εἶχον σημεσίαν, ἤθελον

1 Ὁ κ. Πύρραξ αὐτόθι πλανᾷται λέγων ὅτι ἐπειδὴ δὲν συνέφερε τοῖς λοιποῖς Ἕλλησιν ἐκωλύθη ὑπὸ τοῦ μαντείου. Διότι οὐδεμία μαρτυρία ὑπάρχει περὶ τούτου.

2 Ἡρόδοτος. 1, 174. «ἔρυσσον οἱ Κνιδιοὶ, ἐν ὅσῳ Ἀρπαγοῦ τὴν Ἰωνίαν καταστρέφετο βουλόμενοι νῆσον τὴν χώραν ποιῆσαι. Καὶ δὴ πολλῇ χεῖρὶ ἐργαζομένων τῶν Κνιδίων, μάλλον γάρ τι καὶ θεϊκότερον ἐφαίνοντο τιτρώσκεισθαι οἱ ἐργαζόμενοι, ... ἔπειμον εἰς Δελφοῦς θεοπράτους ἐπερησομένους τὸ ἀντιῆσον. Ἢ δὲ Πυθία σφί. . . χρεῖ ἐν τριμέτρῳ τόμῳ. . . Κνιδιοὶ μὲν ταῦτα τῆς Πυθίας χρῆσάσης τοῦ τε ὀρύγματος ἐπέσαντο». Παυσαν. 2, 1, 5. «Κνιδίουσ δὲ ἡ Πυθία τὸν Ἰσθμὸν ὀρύσσοντασ ἔπαυσεν.» Plin. H. N. IV, 4. Tacit. Ann. XV, 42. Curt. Pe-
lopon. I. S. 28. «Schon die Vermessenheit des gedankens wurde bestraft, ut omnium patuit exitu.»

3 Τῶν νεωτέρων τινὲς καὶ ἐν σπουδαίαις συγγράμμασιν ἰσφαλμένως ἀναγράφουσιν ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἀπειραβήσαν νὰ διορύξωσιν τὸν Ἰσθμὸν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν οἷον Forbiger (Geograph. B. II. 5. 963. «Der sechsmal von Periaender... und Herodes Atticus gemachte Versuch, ihn Zu-durchstechen, wurde stets vereitelt.»

διορύξει τὸν Ἴσθμὸν μεθ' ὅλα τὰ ἀναφυέντα προσκόμματα, εἰ ἔλεγεν ἀν-
τοῖς ἡ Πυθία «διορύξατε τὸν Ἴσθμὸν ἵνα σωθῆτε καὶ ἀπαλλαγῆτε τοῦ
Περσικοῦ ζυγοῦ». Βραδύτερον δὲ καὶ Ἀλέξανδρος ὁ μέγας, ὃς πᾶν ὅ, τι ἐπε-
χείρησεν εἰς πέρας ἔφερεν, θελήσας, ὡς ὁ Περίανδρος, νὰ διορίξῃ τὸν Ἴσθ-
μὸν τῶν Ἐρυθρῶν ἐν τῇ παραλίᾳ τῆς Ἰωνίης διὰ τὴν πρὸς τὰ θεῖα εὐ-
λάβειαν ἀπέστη τοῦ ἐγχειρήματος ¹. Ἐκ τούτων ἀναμφισβήτητον καθί-
σταται ὅτι ὁ Περίανδρος μόνον διανοήθη νὰ διορίξῃ τὸν Ἴσθμὸν, οὐδόλως
δὲ τοῦ ἔργου ἤψατο, καὶ ὅτι, εἰ μὴ ἐκώλυτο ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ὁ Ἴσθμὸς
ἤθελε διορυχῆθῃ καὶ ὑπάρχη σήμερον. Παρὰ πλῆσια δὲ τοῖς ἐν Ἑλλάδι συ-
νέβησαν καὶ ἐν Αἰγύπτῳ. Διότι κάκει ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις πρὸ τῶν
τρωϊκῶν, πρῶτος μὲν ὁ Σέσωστρις (1394 — 1328) ἐπεχείρησε τὴν διό-
ρυξιν τοῦ Ἴσθμοῦ τοῦ Σουέζου ², βραδύτερον δὲ ὁ τοῦ Ψαμμιτίχου υἱὸς
Νεκῶς ὁ Β'. (περὶ τὰ 690 π. Χ.) ἀλλὰ κωλυθεὶς ὑπὸ τοῦ μαντείου, ἀπο-
φνημαμένου ὅτι τῷ βαρβάρῳ προπαρσκευάζει αὐτήν, κατέλιπεν ἀσυντέλε-
στον ³. Εἶτα δὲ Δαρεῖος ὁ Ὑστάσπου (485 π. Χ. ἀποθανὼν) ἀνέλαβε τὴν
τομὴν τοῦ Ἴσθμοῦ, ὅστις ὅμως κατὰ μὲν τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου ⁴
ἀπεπεράτωσεν αὐτήν, κατὰ δὲ τὸν Διόδωρον καὶ Στράβωνα ἀφῆκε τὸ
ἔργον περὶ τὴν συντέλειαν, παρκαπισθεὶς ἐκ ψευδοῦς δοξασίας ὅτι ἡ Ἐρυ-
θρὰ θάλασσα ὑψηλοτέρα οὔσα, θὰ καταπλημμυρήσῃ ὅλην τὴν Αἴγυπτον ⁵.
Ὑστερον δὲ μετὰ πικρέλευσιν δύο περιόπου αἰῶνων Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελ-
φος (277 π. Χ.) ἔφερεν εἰς πέρας τὴν διώρυχα, κατασκευάσας διάφραγμα
πρὸς ἀποφυγὴν παντὸς κινδύνου ⁶.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ Περίανδρου. Ἀπὸ δὲ τῆς ἐποχῆς ταύτης μέχρι
τοῦ γ' αἰῶνος οὐδεὶς ἱστορεῖται εἴτε δικνοηθεὶς εἴτε ἐπιχειρήσας νὰ διο-
ρύξῃ τὸν Ἴσθμὸν. Αἰτία δὲ τῆς ἀποχῆς ταύτης ἀπὸ τῆς διορίξεως φαί-
νεται μοι ἡ αὐτή, ἥτις καὶ τὸν Περίανδρον ἐκώλυσε ἦτοι ἡ πρὸς τὰ θεῖα
εὐλάβεια κατὰ πρῶτον λόγον καὶ ἡ δικτήρητις τοῦ κοινοῦ συνδέσμου τῶν
Ἑλλήνων, οὐχὶ δὲ, ὡς τις τῶν νεωτέρων ἐσφαλμένως διατείνεται, ὁ κατα-
κερματισμὸς τῶν ἑλληνικῶν πολιτειῶν καὶ ἡ ἀντιζηλία αὐτῶν ⁷. Διότι

1 Πausan. 2, 1, 5. «Ἀλεξάνδρῳ τε τῷ Φιλίππου διασκάψαι Μίμαντα ἐβλήσαντι, μόνον
τοῦτο οὐ προεχώρησε τὸ ἔργον.»

2 Στραβ. 17, 804. «Ἐπιβῆθ' ἡ διώρυξ' κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπὸ τοῦ Σεσωστρίου πρὸ τῶν
τρωϊκῶν, οἱ δὲ ὑπὸ τοῦ Ψαμμιτίχου παιδός, ἀφαιμένου μόνου, εἰς ἑκλιπόντος τὸν βίον.»

3 Ἡροδοτ. 2, 158. «Νεκῶς μὲν νυν μεταξὺ ὀρύσσων ἐπαύσατο, μαντικῶν ἐμποδίου γενομέ-
νου τοιοῦδε, τῷ βαρβάρῳ αὐτὸν προεργάζεσθαι.»

4 Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. «Τὴν Δαρεῖος ὁ Πέρσης δεύτερα διώρυξε, τῆς μήκος μὲν ἴσται πλόος
ἡμέρας τέσσαρες.»

5 Διοδώρ. 1, 33. Στραβ. 17, 804. «Ὑστερον δὲ ὑπὸ Δαρεῖου τοῦ πρώτου, διαδεξαμένου τὸ
ἔργον καὶ οὗτος δὲ δόξῃ ψευθεὶς πεισθεὶς ἀφῆκε τὸ ἔργον περὶ συντέλειαν ἥδη· ἐπίσθη
γὰρ μεττωροτέρων εἶναι τὴν Ἐρυθρὰν θάλατταν τῆς Αἰγύπτου καὶ ὡς διακοπήῃ πᾶς ὁ μεταξὺ
Ἴσθμὸς, ἐκκλυσθήσεσθαι τῇ θαλάττῃ τὴν Αἴγυπτον.»

6 Στραβ. 17, 804. «Οἱ μὲντοι Πτολεμαῖκοὶ βασιλεῖς διακόψαντες, κλειστὸν ἐποίησαν τὸν Εὐ-
ριπον, ὥστε οἱ βούλονται ἐκπλεῖν ἀκωλύτως εἰς τὴν ἔξω θάλατταν καὶ εἰσπλεῖν πάλιν.»

7 G. K. Die Durchstechung des Isthmus von Korinth. Illust. Zeitung. N. 2012. Band 78.

ἐν ταύτῃ τῇ ἐποχῇ καὶ ἰδίως κατὰ τὸν ε'. αἰῶνα ἡ Ἑλλάς ἔφθοσεν εἰς τὸν ὑπἄκτον βαθμὸν τῆς δόξης· καὶ δυνάμει· καὶ ἐπομένως ἠδύναντο κάλλιστα νὰ διορύξῃ τὸν Ἴσθμὸν, εἰ μὴ ἐκωλύετο ὑπὸ θρησκευτικῆς εὐλαβείας ἢ εἰ μὴ ἐνόμιζε συμφέρον αὐτῇ τὴν διατήρησιν τοῦ Ἴσθμοῦ. Εἶτα δὲ ἐπιφέρει ὁ αὐτὸς ὅτι τῆς Ἑλλάδος μὴ δυνάμενης νὰ διορύξῃ τὸν Ἴσθμὸν μόνος ὁ Ἀλέξανδρος· ἠδύναντο νὰ κητορθώσῃ τοῦτο. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ πολεμικὰ ἔργα οὐδεμίαν εὐκαιρίαν κατέλιπον αὐτῷ πρὸ ἐπιχείρησιν εἰρηνικῶν, βραδύτερον ἀνέλαβε τὴν τομὴν τοῦ Ἴσθμοῦ Δημήτριος ὁ Πολιορκητής. Ἐνταῦθα παρατηρῶ ὅτι καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, ὡς προεῖρηται, οὐχὶ δι' ἔλλειψιν χρόνου, ἀλλ' ἐξ εὐλαβείας πρὸς τὰ θεῖα, ὡς ὁ Περίκλδρος, ἀπέστη τοιαύτης ἐπιχειρήσεως, διότι καὶ τὸν Ἴσθμὸν τῆς Ἴωνικῆς χερσονήσου θελήσας νὰ διακόψῃ ἐκ θρησκευτικῆς εὐλαβείας ἀπέσχε τοῦ ἔργου.

Περὶ μὲν τοῦ Περίκλδρου μία καὶ μόνη μαρτυρία ὑπάρχει, ἡ τοῦ Διογέ- νους Λαερτίου, περὶ δὲ τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ (337—283) δύο μαρτυρίαι ὑπάρχουσιν ἡ τοῦ Στράβωνος ¹, καθ' ἣν ὀριστικῶς λέγεται ὅτι ἐπιχείρησε νὰ διακόψῃ τὸν Ἴσθμὸν τῶν Πελοποννησίων ἵνα διευκολύνῃ τὴν θαλασσοπλοίαν καὶ τὴν ἐμπορίαν καὶ ἡ τοῦ Πλινίου ² ἀναγράφοντος ὅτι ἐπιπέσει εἰς τὴν ἐπιχείρησιν τῆς διορύξεως, ἀλλ' ἐκωλύθη ὑπὸ ἀρχιτεκτόνων ἀποφνημαζόμενων ὅτι, ὑψηλοτέρως οὔσης τῆς θαλάσσης τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, ἔμελλε νὰ κατακλυσθῇ ἡ Αἴγινα καὶ αἱ λοιπαὶ νῆσοι τοῦ Σαρωνικοῦ, εἰ διορύσσεται ὁ Ἴσθμός.

Κατὰ πόσον ὁμοίως ἀληθές ἐστὶν ὅτι ὁ Δημήτριος πράγματι ἐκωλύθη ἐκ τῆς ψευδοῦς ταύτης δοξασίας τῶν ἀρχιτεκτόνων, δὲν δύναται τις νὰ ἀποφανθῇ ὀριστικῶς. Διότι ὁ Στράβων παραλαχμιάων τὴν πληροφορίαν ταύτην παρὰ τοῦ Ἐρατοσθένους, ἐλέγχει αὐτὸν πικρῶς ἐπὶ ἀμαθείᾳ καὶ ἀγνοίᾳ τῆς γνωστῆς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὀρθῆς δοξασίας τοῦ Ἀρχιμήδους ὅτι... πικρὸς ὑγροῦ καθεστηκότος καὶ μένοντος τὴν ἐπιφάνειαν σφαιρικὴν εἶναι σφαίρας ταῦτὸ κέντρον ἐχούσης τῇ γῇ» ³. Ὅθεν πιθανώτερον φηίνεται μοι ὅτι καὶ ὁ Δημήτριος διανοηθεὶς μόνον, ὡς ὁ Περίκλδρος, καὶ οὐδὲν ἄλλως ἐπιχειρήσας τῷ ἔργῳ, ἀπέστη αὐτοῦ ἐκ τῆς καὶ ἐν τῇ ἐποχῇ «Griechenlands Zerissenheit und die unglückliche Rivalität der einzelnen Staaten in den nachfolgenden Jahrhunderten waren der Inangriffnahme dieser friedlichen Culturaufgabe unglücklich».

¹ Στραβ. 1, 54. «φησὶ γὰρ καὶ Δημήτριον διακόπτειν ἐπιχειρήσαι τὸν τῶν Πελοποννησίων Ἴσθμὸν πρὸς τὸ παρασχεῖν διάπλουν τοῖς στόλοις».

² Plin. N. H. 4, 5. «Quam ob causam perfodere navigabili alveo angustias eas tentavere, Demetrius rex... infausto (ut omnium patuit exitu) incepto».

³ Στραβ. 1, 54. «Ὁ δ' οὕτως ἠδὺς ἐστὶν ὥστε καὶ μαθηματικὸς ὢν οὐδὲ τὴν Ἀρχιμήδους βεβαίᾳ δόξαν, ὅτι φησὶν ἐκεῖνος· ἐν τοῖς περὶ τῶν ὀχουμένων, πικρὸς ὑγροῦ... Ταύτην γὰρ τὴν δόξαν ἀποδέχονται πάντες οἱ μαθημάτων πως ἀφάμενοι. Ἐκεῖνος δὲ τὴν ἐντὸς θάλατταν καίπερ μίαν οὖσαν, ὡς φησὶν, οὐ νομίζει ὑπὸ μίαν ἐπιφάνειαν τετάχθαι, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς σύνεγγι τόποις· καὶ μάρτυρας γε τῆς τοιαύτης ἀμαθείας ἀρχιτέκτονας ἄνδρας ποιεῖται, καὶ τῶν μαθηματικῶν καὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν μέρος τῆς μαθηματικῆς ἀποφνημαζόμενων.»

αὐτοῦ κρατούσης· εὐλαβεῖς πρὸς τὸ θεῖον τοῦ μὴ τὰ κατὰ φύσιν εἰς παρὰ φύσιν μεταβαλεῖν, ὡσπερ καὶ Ἀλέξανδρος σύγχρονος σχεδὸν τῷ Δημητρίῳ ἀπέσχε τῆς διατομῆς· τῆς Ἰωνικῆς χερσονήτου· τοῦτο δὲ διαρρήδην βεβαιοῦν ὁ Πικυσαῖος περὶ πάντων τῶν ἐπιχειρησάντων ποιῆσαι νῆσον τὴν Πελοπόννησον λέγει ὅς δὲ ἐπεχείρησε Πελοπόννησον ἐργάσασθαι νῆσον προκπέλιπε διορύσσων Ἰσθμὸν. . . οὕτω χαλεπὸν ἀνθρώπῳ τὰ θεῖα βιάσασθαι». Ὅθεν οἱ ἀρχαῖοι περὶ οὐράριοι καὶ ποιηταί, ἐκ ταύτης τῆς ἐπικρατούσης δοξασίας· ὀρμώμενοι, αὐστηρῶς κατακρίνουσι τοὺς βροχάρους Πέρσας ὡς ἀσεβεῖς πρὸς τὰ θεῖα διὰ τὴν διόρυξιν τοῦ Ἄθωνος. Τούτου δὲ τεθέντος, ζητεῖται ἤδη νὰ ὀρισθῇ ἂν ὁ Δημήτριος πρὸς εὐκολίαν τοῦ ἐμπορίου, ὡς προεῖρηται, διενεώθη ἢ ἐπεχείρησε νὰ διορύξῃ τὸν Ἰσθμὸν ἢ ἐξ ἄλλου ἐλατηρίου ὀρμώμενος, ἐν νῷ συνέλαβε τὸ ἔργον. Καὶ πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου βεβαιοτέρα φαίνεται μοι ἡ γνώμη τῶν νεωτέρων¹ ὅτι ὁ Δημήτριος λίαν φιλόδοξος ὦν, ὡς ὁ Περιάνδρος, διενεώθη νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸ μέγα ἐκεῖνο ἔργον πρὸς ἀπόκτησιν δόξης μᾶλλον ἢ πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ναυσιπλοΐας καὶ αὐξήσιν τῆς ἐμπορίας.

Ὡς δὲ ἀπὸ τοῦ Περιάνδρου μέχρι Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ τρεῖς σχεδὸν προῆλθον αἰῶνες καὶ ἀνέκυψε τὸ δεύτερον ἢ ἰδέα τῆς τομῆς τοῦ Ἰσθμοῦ, οὕτω καὶ πάλιν μετὰ παρέλευσιν τριῶν αἰῶνων ἐπῆλθεν ἡ αὐτὴ ἰδέα τῷ Ἰουλίῳ Καίσαρι, ὃς μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Μομμίου καταστροφὴν τῆς ἀρχαίας Κορίνθου ἀνωκοδόμησεν ἐπὶ τῆς θέσεως αὐτῆς· τὴν νέαν Κόρινθον καὶ ἀπόκτισεν αὐτὴν διὰ πλείττων ἀπελευθέρων². Ἀλλὰ τοῦτο ποιήσας ὁ Καίσαρ διενεώθη νὰ πράξῃ τι μείζον καὶ ἀξιομνημόνευτον ἔργον εἴτε ἐκ φιλοδοξίας, εἴτε πρὸς εὐκολίαν τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἰταλίας μετὰ τῆς Ἀνατολῆς, εἴτε πρὸς ἐξασθένεισιν τῆς Ἑλλάδος ἥτοι νὰ διορύξῃ τὸν Ἰσθμὸν καὶ τὸ ἔργον τοῦτο ἀνέθηκε τῷ μηχανικῷ Ἀνιηνῷ. Διότι οὐδὲν τούτων ὀριστικῶς ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων³, οὐδὲ λέγεται ἡ αἰτία, ἣτις ἐκώλυσεν αὐτὸν τῆς τοῦ ἔργου ἐπιχειρήσεως· κατὰ πᾶσαν ὁμῶς πιθανότητά φαίνεται ὅτι καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἐποχῇ ἐπειράται πρὸς τοὺς πολλοὺς ἢ

2 Curtius Peloponn. I. S. 13. «Er wurde in spätern Jahrhunderten von Männern, die an Projecten ausserordentlicher Art ihre Lust hatten, von Demetrius Poliorketes, Iulius Cäsar, Caligula, Herodes Attikus wieder aufgenemmen. Doch scheint Niemand Hand an das Werk gelegt zu haben bis auf Nero». Ὡσούτως· καὶ Beulé Pelopon. p. 476. «Percer l'Isthme était une entreprise autrement gigantesque, un de ses projets que rêvent les esprits ambitieux de s' immortaliser comme Periandre, les conquérants qui veulent vaincre la nature elle-même, comme Demétrius et César».

1 Στραβ. 8, 381. Πλουτάρχ. Καισ. 57. Πικυσαν. 2, 1, 2. Δ. Κάσσ. 43, 50. Διοδώρ. ἀποσπ. τ. 2. σ. 591. Plin. IV, 5. Zumpt. Comment. epigr. p. 362. 374. ἐν ἐπιγραφαῖς καὶ νομισμασι φέρει τὸν τίτλον «Colonia Iulia Corinthus» καὶ «Laus Iuli. Corint.» καὶ «Colonia Iulia Corinthus Augusta» ἐνίοτε δὲ καὶ «C. I. C. A.».

2 Δ. Κάσσιος 44, 5. «Ὡστε ταῦτα ἐδέξατο τὰ τε ἔλη οἱ τὰ κράτινα γῶσαι καὶ τὸν Ἰσθμὸν τὸν τῆς Πελοποννήσου διορύξαι». Sueton. 44. Πλουτάρχ. Καισ. 58. Plin. 4, 5. «quam ob causam perfodere navigabili atveo angustias ipsas tentavere Demetrius rex, dictator Cäsar.»

αὐτῇ θρησκευτικῇ δοξασίᾳ περὶ τῆς διορύξεως τοῦ Ἴσθμου «Infausto (ut omnium patuit exitu) incerto».

Μετὰ παρέλευσιν δὲ ὀλίγων ἐτῶν κατὰ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα αὐτὸ τοῦτο διανοήθη νὰ πράξῃ καὶ ὁ Καλλιγόλας (12—41 μ. Χ.) εἴτε κατὰ μίμησιν τοῦ Κίσιαρος, εἴτε ἐξ ὑπερμέτρου φιλοδοξίας, ὀρμώμενος. Ἄλλὰ καὶ οὗτος συνειδῶς ὅτι μέγα ἦν τὸ ἔργον καὶ ἀδύνατος ἡ ἐκτέλεσις αὐτοῦ, ἀπέσχε τῆς ἐπιχειρήσεως ¹ καὶ κατέλιπεν αὐτὴν ἄλλοις μετ'εγενεττέροις. Ἄλλ' εἰ μὲν πάντες αὐτοὶ δικονοθέντες καὶ ἐπιθυμήσαντες νὰ διορύξωσι τὸν Ἴσθμον, οὐδόλω; προέβησαν εἰς τὴν ἐπιχειρήσιν τοῦ ἔργου, εἴτε ἐκ τῆς ἐπικρατούσης δοξασίας τῆς τῶν θεῶν εὐλαθείας, ὡς προσίρηται, εἴτε καὶ ἐξ οἰκισθῆποτε ἄλλης αἰτίας, ἀγνώστου ἡμῖν ἀποτραπέντες, βεβαιότατόν ἐστιν ὅμως ὅτι ἀνὴρ κατὰ πάντα ἐλκτοούμενος τῶν πρὸ αὐτοῦ δικονοθέντων νὰ ἀναλάβωσι τὸ μέγα ἔργον ², πράγματι ἐπεχείρησε νὰ ἄρῃ τὸν Ἴσθμον ἐκ τοῦ μέσου τῶν δύο θαλάσσων καὶ νὰ ἐνώσῃ αὐτὰς εἰς μίαν. Οὗτος δ' ἐστὶν ὁ Νέρων (30—68),³ περὶ τὰ τέλη τοῦ 68 ἔτους μεταβὰς εἰς τὴν Ἀχαΐαν καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος πανταχοῦ, ἐνθα ἐτελοῦντο ἀγῶνες, παρσταθεῖς ὡς ἀγωνιστῆς καὶ νικητῆς, ἐκ παντὸς πράγματος δόξαν ἐζήτει νὰ ἀποκτήσῃ καὶ ἐνουμηθεῖς ἕκαστ' εἶδε τὸν Ἴσθμον, ὅτι πάλκι ποτὲ ὁ τῶν Ἀχαιῶν βασιλεὺς ἀπέταμε τὴν Εὐβοίαν ἀπὸ τῆς Βοιωτίας ³, ὅτι ὁ Δαρεῖος ἐγεφύρωσε τὸν Βόσπορον καὶ ὅτι ὁ Ξέρξης ἔζευξε μὲν τὸν Ἑλλήσποντον διώρυξιν δὲ τὸν Ἴσθμον τοῦ Ἀθωνοῦ, ἐν πομπῇ καὶ προκτάξει ἤρξατο τῆς ἐπιχειρήσεως ὕμνουσ' ἄδων τῇ Ἀφροδίτῃ καὶ τῷ Ποσειδῶνι καὶ ἔσμηκτα τῷ Μελικέρτῃ καὶ τῇ Λευκοθέᾳ καὶ πρῶτος αὐτὸς διὰ χρυσοῦς δίκελλης σκιάφης, ἔδωκε τὸ παράδειγμα τοῖς ἐπιτετραχμένοις τὴν διορυχὴν κροτούμενος καὶ ἄδόμενος ὑπὸ πάντων. Ἀφ' οὗ δὲ ἐτέθησαν εἰς ἐνεργεῖαν 30,000 περίπου ἄνθρωποι, ὧν 6,000 μόνον δοῦλοι Ἰουδαῖοι ἀποσταλέντες ὑπὸ τοῦ Οὐεσπεσιανοῦ, οἱ δὲ λοιποὶ κατὰδικοὶ καὶ στρατιῶται, οἱ μὲν πρῶτοι ἐργαζόμενοι εἰς τὰ πετρώδη καὶ δύσεργα, οἱ δὲ τελευταῖοι εἰς τὰ γεώδη καὶ ἐπίπεδα, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Κόρινθον ὁ Νέρων, νομίζων ὅτι διὰ τοῦ μεγαλουργήματος τούτου ὑπερέβη καὶ τὸν Ἡρακλέα ⁴. Ἄλλ' ἐν

1 Sueton. Cal. 21. «Sed ante omnia Isthmum in Achaia perfedere». Plin. H. N. 4,5.

2 Ψευδοκλαύσιαν. Νέρων ἢ περὶ διορυχ. τοῦ Ἴσθμου. 2. «Ὁ δὲ Ἴσθμὸς οὐ τῶν ἀπολεν αὐτῶ βεβουλευμένωσ' ἀλλ' ἐντυχῶν τῇ φύσει τοῦ τόπου μεγαλουργίας ἤρσιθη τὸν τε βασιλεῖα τῶν ἐπὶ τὴν Τροίαν ποτὲ Ἀχαιῶν ἐνουμηθείς, ὡς τὴν Εὐβοίαν τῆς Βοιωτίας ἀπέταμεν Εὐρίπῳ τῷ περὶ τὴν Χαλκίδα, ἔτι γε μὴν καὶ τὸν Δαρεῖον ὡς ὁ Βόσπορος ἐγεφύρωθη αὐτῷ ἐπὶ τοῦ Σκύθας; τὰ δὲ Ξέρξην καὶ πρὸ τούτων Ἰσως ἐνενοήσε μέγιστα τῶν μεγαλουργιῶν ὄντα, καὶ πρὸς τούτοις ὡς τῷ δὲ ὀλίγου ἀλλήλοισ' ἐπιμίξει πάντας εἴσοιτο τὴν Ἑλλάδα λαμπρῶς ἐσιπᾶσθαι τοῖς ἔξωθεν· αἱ γὰρ τύραννοι φύσεις μεθύουσι μὲν, δὲ φῶσι δὲ πῃ καὶ ἀκοῦσαι τοιοῦτο φλέγμα».

3 Boule Peloponou. p. 447. «Un seul, le moins prudent de tous, se mit lui-même à l'œuvre: ce fut Néron».

4 Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. 3. «Προελθὼν δὲ τῆς σιγητῆς ὕμνον μὲν Ἀφροδίτης τε καὶ Ποσειδῶνος ἦσε καὶ ἔσμα οὐ μέγα Μελικέρτῃ τε καὶ Λευκοθέᾳ. Ὁρέξαντος δ' αὐτῷ χρυσοῦν δίκελαν τοῦ τὴν Ἑλλάδα ἐπιτροπιύοντος ἐπὶ τὴν ὄρυχὴν ἦξε κροτούμενος καὶ ἄδόμενος καὶ καθιλούμενος τῆς

ᾧ συντόμως εἰργάζοντο τοσοῦτοι ἄνθρωποι ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, ψευδῆς διεδόθη λόγος, ὅτι ὁ Νέρων μετεμελήθη διὰ τὴν τομὴν· διότι Αἰγύπτιοι γεωμέτραι ἀπεφάνησαν ὅτι, ὑψηλοτέρως οὕτως τῆς θαλάσσης τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, κατακλυσθήσεται ἡ Αἴγινα καὶ αἱ λοιπαὶ νῆσοι. Ἀλλὰ τοῦτου ψευδοῦς ἐξελεγχθέντος, ἐξηκολούθησαν αἱ ἐργασίαι. Διότι τὸν Νέρωνα, ἐρῶντα τὴν τοῦ Ἴσθμου τομὴν μᾶλλον ἢ τοῦ δημοσίου ἄδειν, οὐ μόνον Αἰγύπτιοι γεωμέτραι δὲν ἠδύναντο νὰ κωλύσωσι τοῦ ἔργου, ἀλλ' οὐδὲ Θάλης ὁ σοφώτατος καὶ φυσικώτατος ¹. Δίωκ δὲ ὁ Κάστιος ἱστορῶν τὰ περὶ τοῦ πράγματος, ἀναγράφει ὅτι ὁ Νέρων μετέβη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἵνα διορύξῃ τὸν Ἴσθμόν καὶ ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἀρξάμενοι τοῦ ὀρύσσειν, ᾤκνουν νὰ προχωρήσωσι· διότι ἐφάνη αὐτοῖς ὅτι αἷμα ἐκ τῆς γῆς ἀνέβλυσε καὶ ἠκούοντο οἰμωγαὶ καὶ μυκηθμοὶ καὶ πολλὰ εἶδωλα ἐφαντάζοντο ὅτι ἔβλεπον. Μεθ' ὅλα ταῦτα ὁ Νέρων μὴ ἀποτρεπόμενος τῆς ἐπιθυμίας, αὐτὸς λαβὼν δίκειλλαν καὶ σκάψας, ἔπεισε καὶ τοὺς ἄλλους νὰ μιμηθῶσιν αὐτόν, ὅπερ καὶ ἐγένετο ². Ἐκ τούτων νῦν πρόδηλον γίνεται ὅτι καὶ οἱ πρὸ τοῦ Νέρωνος ἐπιθυμήσαντες νὰ διορύξωσι τὸν Ἴσθμόν, ἐκ μεγάλης φιλοδοξίας ὀρῶμενοι, οὐδέλω ἐκωλύθησαν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν τοῦ ἔργου οὔτε ἐκ τῆς ψευδοῦς δοξασίας τῶν ἀρχιτεκτόνων καὶ γεωμετρῶν περὶ τῆς ἀνισότητος τῶν θαλασσῶν, οὔτε πάλιν, εἰ ἐπεχείρου, ἤθελον ἐμποδιθῆ ἕν ταῖς ἐργασίαις ἐκ τῶν προλήψεων καὶ δεισιδαιμονιῶν τοῦ ἐργατικῆ ὄχλου, φνταζομένου ὅτι ἔβλεπεν αἷμα ἀναβλύζον ἐκ τῆς γῆς, καὶ ἤκουεν οἰμωγὰς καὶ μυκηθμοὺς ἀλλὰ μόνον ἐκ τῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐπικρατούσης εὐλαβείας πρὸς τὰ θεῖα. Διότι ὁ Νέρων, ὁ τοσοῦτος ναοὺς συλήσας καὶ μνητεῖα διασπάσας, οὐδὲν ἱερὸν οὐδὲ ὅσιον εἶχε, καὶ ὡς τοιοῦτος ἀφόβως ἐπελήφθη τοῦ ἔργου, αὐτὸς πρῶτος δοὺς τὸ παράδειγμα τοῖς ἐργαζομένοις καὶ βιάσας αὐτοὺς εἰς τὴν ἐργασίαν, ἢ πρόδος τῆς ὁποίας ἐξ ἀμροτέρων τῶν μερῶν καὶ θαλασσῶν ἀκρούτως μαρτυρεῖ ἡμῖν ὅτι ὁ γῆς, τρίς, οἶμαι, τοῖς τε τὴν ἀρχὴν πεπιστευμένοις παρακλειζόμενος ξυntonως ἀπτεσθαι τοῦ ἔργου ἀνῆλθε εἰς τὴν Κόρινθον τὰ Ἰσρακλέους δοκῶν ὑπερβεβληθαι πάντα. Οἱ μὲν δὲ ἐκ τοῦ δεσποτηρίου τὰ πετρώδη τε καὶ ὀσσερα ἐξεπόνουν, ἢ στρατιὰ δὲ τὰ γεωδὴ καὶ ἐπίπεδα.»

1 Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. 4. «Ἐβδόμην δὲ πού καὶ πέμπτην ἡμέραν προτεξευγμένων ἡμῶν τῷ Ἴσθμῷ κατέβη τις ἐκ Κορίνθου λόγος οὕτω σαφῆς ὡς δὴ τοῦ Νέρωνος μετεγνώκτος τὴν τομὴν. Ἐφασαν δὲ τοὺς Αἰγυπτίους γεωμετρούστας τῆς ἐκείνης θαλάττης τὰς φύσεις οὐκ ἰσοπέδους· αὐταῖς συνεχεῖν, ἀλλ' ὑψηλοτέραν ἡγουμένους τὴν ἐκ τοῦ Λεγαίου περὶ τῆ Αἰγίνης δεδοικέναι. Παλάγους γὰρ τοσοῦτο νήσῳ ἐπιχυθέντος καὶ ὑποδρύχιον ἀπενεχθῆναι τὴν Αἴγινα. Νέρωνα δὲ τῆς μὲν τοῦ Ἴσθμου τομῆς οὐδ' ἂν Θάλης μετέστησεν ὁ σοφώτατός τε καὶ φυσικώτατος. Τοῦ γὰρ τεμῆν αὐτὸν ἤρα μᾶλλον ἢ τοῦ δημοσίου ἄδειν.» Φιλοστράτ. Ἀπολλων. 4, 24.

2 Δίωκ Κάστ. 63, 16. «Πάρεργον δὲ δὴ τῆς ἐπιθυμίας τῆς ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐποίησας τὸν Ἴσθμόν τῆς Πελοποννήσου διορύξει ἐπιθυμήσας καὶ ἤρξατο τοῦ ἔργου, καίπερ τῶν ἀνθρώπων ἀνούοντων. Αἷμα τε γὰρ τοῖς πρώτοις ἀψάμενοις τῆς γῆς ἀνέβλυσε καὶ οἰμωγαί, μυκηθμοὶ τε τινες ἐηκούοντο καὶ εἶδωλα πολλὰ ἐφαντάζετο. Λαβὼν δὲ αὐτὸς δίκειλλαν καὶ τι καὶ ἀνασκάψας, ἔπεισε καὶ τοὺς ἄλλους ἀνάγκη αὐτὸν μιμηθῆσθαι καὶ πολὺ πλῆθος ἀνθρώπων ἐπὶ τούτῳ τὸ ἔργον καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ἐθνῶν μετεπέμψαστο.»

Νέρων ἤθελε διορύξει τὸν Ἴσθμόν, ὡς δῶρυσεν τὸν Ἴσθμόν τοῦ Ἀθῶνος ὁ ἀσεβὴς τῶν βυρβάρων Περσῶν βασιλεὺς, εἰ μὴ πολιτικὰ κωλύματα, ἀπροσδοκῆτως ἐπελθόντα, ἀπήγον αὐτὸν ἐκ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου κακῶς τὸν βίον καταστρέψας ἐτελεύτησε καὶ δὲν ἐπανήλθε πλέον νὰ ἀποπερατώσῃ τὸ προχωρησάν ἔργον.

Γὰρ δὲ αἷτις, τὰ προκλέσαντα τὴν φυγὴν τοῦ Νέρωνος ἐκ τῆς Ἑλλάδος, εἰσι δύο· πρῶτον μὲν ὅτι ὁ ἀπελευθερὸς Ἥλιος, ὃς ἐν τῇ τοῦ Νέρωνος ἀπουσίᾳ ἐκ τῆς Ῥώμης εἶχε καταστῆ δεσπότης αὐτῆς, ἀνήγγειλεν αὐτῷ ὅτι ἐτεκταίνοτο συνωμοσία καὶ ἦν ἀνάγκη νὰ ἐπανεέλθῃ ταχέως¹. Δεύτερον δὲ ἠγγέλθη αὐτῷ ὅτι ὁ ἐπαρχὸς τῆς Γαλλίας Ἰούλιος Βίνδαξ θέλων νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν πατρίδα αὐτοῦ καὶ τὸν κόσμον ἀπὸ τοῦ τυράννου, ἐπανεστῆ κατ' αὐτοῦ καὶ συνεκρότησεν 100,000 στρατοῦ ἵνα ἀναβιδάτῃ ἐπὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ θρόνου τὸν Ῥωμαίων πατρίκιον καὶ ἐπαρχὸν τῆς Ἰσπανίας Σουλπίκιον Γάββαν. Ταῦτα μαθὼν ὁ Νέρων ἐν Κορίνθῳ, ἐσπευσμένως ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην περὶ τὰ τέλη τοῦ 67 ἔτους καὶ θριαμβευτικῶς ὡς ἱερονίκης εἰσελάσας εἰς τὴν πόλιν, διεννοεῖτο τὴν μὲν σύγκλητον νὰ φονεύσῃ, τὴν δὲ Ῥώμην νὰ πυρπολήσῃ καὶ ἀπερχόμενος εἰς Ἀλεξάνδρειαν νὰ ἐπιδείξῃ τὰ ἔξοχα καλλιτεχνικὰ πλεονεκτήματα αὐτοῦ, ἀλλ' ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ πάντων καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν σωματοφυλάκων, κατέφυγεν εἰς τὴν ἑπαυλίαν τοῦ ἀπελευθεροῦ Φάωνος, ὅπου ἰδὼν τὸν πεμφθέντα νὰ φονεύσῃ αὐτὸν, νύτοκτόνησε διὰ τοῦ ἀπελευθεροῦ Ἐπαφροδίτου καὶ ἀνέκρκεξεν, σοῖος καλλιτέχνης ἀπόλλυται»³.

Ὁ Νέρων πολλὰ τῇ Ἑλλάδι κακὰ ἐργασάμενος, ἐν μὲν ἀγαθὸν ἐποίησεν αὐτῇ ἢ τοι ἀρῆκε τὴν ἐλευθερίαν τοῖς Ἑλλησιν⁴, ἐν δ' ἀγαθὸν ἐπεχείρησε μὲν νὰ καταλίπῃ αὐτῇ ἢ τοι τὴν τομὴν τοῦ Ἴσθμοῦ τῆς Κορίνθου, ἀσυντέλεστον ὅμως ἀφήκεν αὐτὸ δι' οὓς προεῖρηται λόγους, καὶ οὕτως ἐπληθήθευσεν ἢ πρὸς ἑπτὰ ἔτων γενομένη πρόβροσις τοῦ Ἀπολλωνίου, ὃς ἐλθὼν εἰς τὸν Ἴσθμόν καὶ ἰδὼν τὴν περὶ τὸ Λέχαιον θάλασσαν μυκησχμένην

¹ Δίων Κασσ. 63,12. 18. 19. Suet. 23. Tacit. H. 1,37. Ann. XIII, 1.

² Δ. Κασσ. 63,22-26. Πλουτάρχ. Γαλβ. 4-6. Ζωναρ. 11,13. Suet. Ner. 40. 41. 45. Galb. 9. 11. Tac. Ann. XV,74. Hist. 1,6. 8. 16. 51. 53. 65. 94. IV,17. 57. Plin. H. N. XX,14. Ep. IX,19. Ψευδοποικ. Νερ. 5. «Ἡ δὲ τῶν ἐσπερίων ἰθῶν κίνησις καὶ δξύτατος ὡς τῶν ἱερίων νῦν ἀπτόμενος, ἔνομα δὲ αὐτῷ Βίνδαξ, ἀπήγαγεν Ἑλλάδος τε καὶ Ἴσθμοῦ Νέρωνα ψυχρῶς γεωμετρήσαντα. Τὰς γὰρ θαλάττας ἰσογαίους τε καὶ ἰσοπέδους οἶδα. Φασὶ δὲ αὐτῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς Ῥώμης ὀλισθαίνειν ἤδη καὶ ὑποδιδοῦναι. Τοῦτι καὶ αὐτοὶ χθὲς ἠκούσατε τοῦ προπταίσαντος χιλιάρχου.»

³ Δ. Κασσ. 63,19. 20. 26-29. Πλουτ. Γαλβ. 2. Εὐτροπ. 7,15. Ἰωσηπ. Ἰουδ. πολ. 5,6. Ἥγησιπ. 4,20. Ζωναρ. 11,13. Suet. 40-49. Aug. Vict. Caes. et Ep. 5.

⁴ Δ. Κασσ. 63,11. Plin. 4,6. Sueton. 24. Παιουαν. 7,17,2. Πλουτάρχ. Φλαμιν. 12. Φιλοστρ. εἰς Ἀπολλων. 5,41. «Νέρων ἐλευθέραν ἀρῆκε τὴν Ἑλλάδα σωφρονιστερόν τι ἑαυτοῦ γνοῦς, καὶ ἐπανήλθον αἱ πόλεις ἐς ἡθῆ Δωρικὰ καὶ Ἀττικὰ, πάντα τ' ἀνήθησε ἐν ὁμοσίᾳ τῶν πόλεων, ὃ μὴ πάλα ἢ Ἑλλὰς εἶχεν» καὶ κατωτέρω «Νέρων τοὺς Ἑλληνας παίζων ἤλευθέρωσε, σὺ δ' αὐτοῦς σπουδάξων ἰδουλώσω.»

εἶπεν αὐτός ὁ ἀρχὴν τῆς γῆς τετμήσεται, μᾶλλον δ' οὐα¹. Μετὰ δὲ τὴν πρόρρησιν τούτῃν τοῦ Ἀπολλωνίου προστίθησιν ὁ Φίλοστρατος, ὅτι ὁ Νέρων ἐκωλύθη εἰς τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ἔργου τὸ μὲν ἐκ τῆς ψευδοῦς δοξασιᾶς τῶν Αἰγυπτίων περὶ τῆς ἀνισότητος τῶν δύο θαλασσῶν, τὸ δὲ καὶ ἐκ τῆς συνταράξεως τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ἐν Ῥώμῃ καὶ Γαλίῃ, ὡς προσίρηται, ὅπερ καὶ μόνον ὡς ἀληθὲς αἴτιον προκπεδείχθη καὶ τελευταῖον ἐπάγεται ετοιούτον μὲν δὴ τοῦ Ἀπολλωνίου τὸ τὸν Ἴσθμὸν τετμήσεται καὶ οὐ τετμήσεται. Αἶσαν παράδοξος φαίνεται μοι ἡ προφητεία αὕτη τοῦ Ἀπολλωνίου περὶ τῆς μὴ τομῆς τοῦ Ἴσθμοῦ.

Ταῦτα μὲν περὶ τούτων. Ἡ δὲ ὀρυχὴ τοῦ Ἴσθμοῦ κατὰ τὰ καὶ νῦν ἔτι μετὰ παρέλευσιν 1815 ἐτῶν δικασωθέντε ἐρείπια ἤρξατο ἐν τῷ στενωτάτῳ τοῦ Ἴσθμοῦ μέρει ἐξ ἀμφοτέρων τῶν θαλασσῶν ἐπὶ γραμμῆς εὐθείας, καὶ οὐχὶ ὡς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις μνημονεύεται ἀπὸ τοῦ Λεχαιοῦ μέχρι τῶν Κεγχρεῶν², ἀρχομένης ὀλίγον πρὸς νότον τοῦ Σχοινοῦντος (Καλαμακίου) καὶ τελευτώσης ἡμίσειον περίπου ὥραν πρὸς βορρᾶν τῆς νέας Κορίνθου καὶ πρὸς νότον τῶν Θερωῶν (Λουτρακίου). Ἐκ τούτων δὲ τῶν σημείων γενομένης ἀρχῆς προὐχώρησεν ἐκ δυσμῶν μὲν τέσσαρα σχεδὸν στάδια³ ἢ ὀρυχὴ, ἐξ ἀνατολῶν δὲ παρὰ τῷ Σχοινοῦντι ὀλιγώτερον, ἢ κατὰ τὴν ἔρευναν τῶν νεωτέρων πιστοποιεῖται ὅτι ἐκ μὲν τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου ἡ ὀρυχὴ προέβη μέχρι 1500 μέτρων κατὰ μῆκος τῆς γραμμῆς ἐπὶ πλάτους 40 μέτρων, ἐκ δὲ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου μέχρι δύο χιλιομέτρων μακρὰν τῆς θαλάσσης, ἐνθα καὶ νῦν ἔτι μετὰ παρέλευσιν 18 ἑκατονταετηρίδων παρατηροῦνται ὀρυγματα ἐν βῆθει 3—16 μέτρων, ἔχοντα ὀρθοῦς τοίχους⁴.

¹ Ὁ μὲν Νέρων ἐπὶ τοσοῦτον προχρηγῶν τὴν ὀρυχὴν τοῦ Ἴσθμοῦ ἀπέη-

¹ Ὁ αὐτὸς αὐτὸς 4,24. «Ἐἶχε δ' αὐτῷ καὶ τοῦτο πρόρρησιν τῆς σμικρῶν ὑστερον περὶ τὸν Ἴσθμὸν τομῆς, ἣν μετ' ἔτη ἐπὶ τὰ Νέρων διανοήθη. Τὰ γὰρ βασίλεια ἐκλιπὼν ἐς τὴν Ἑλλάδα ἀρίστο.... Τότε λέγεται καὶ τῆς περὶ τὸν Ἴσθμὸν καινοτομίας ἀψαθαι, περιπλοῦν αὐτὸν ἐργαζόμενος καὶ τὸν Αἰγαῖον τῷ Ἀδριῶϊ ἐμβάλλων, ὡς μὴ πάσα ναὺς ὑπὲρ Μιαιάν πλείω, κομίζοιντο θ' αἱ πολλαὶ διὰ τοῦ ῥήγματος; ξυντέμνουσαι τὰς περιβολὰς τοῦ πλοῦ.»

² Ἦσυχ. ἐν λ. Διόλκος. Φίλοστρατ. εἰς Ἀπολλων. 4,24. Ὅριζι μόνον τὸ Λεχαιοῦ καὶ οὐχὶ τὰς Κεγχρεάς. Πausan. 2,3,5. καταλείπει ἀόριστα τὰ μέρη, ἀφ' ὧν ἤρξατο ἡ διορυχὴ.

³ Φίλοστρατ. εἰς Ἀπολλων. 4,24. «Ποῦ δὲ ἀπέβη τὸ τοῦ Ἀπολλωνίου λόγιον; Ἡ ὀρυχὴ τὴν ἀρχὴν ἀπὸ Λεχαιοῦ λαβοῦσα στάδια προῦδὲ ἴσως τέσσαρα εὐνεχῶς ὀρυσσόντων.» Pausan. 2,3,5. «Καὶ ὅθεν μὲν διορῶσιν ἤρξαντο δὴλὸν ἔστιν, ἐξ δὲ τὸ περὶ ὁδοῦ οὐ προεχώρησαν ἀρχὴν' μένει δὲ ὡς πεφύκει, καὶ νῦν ἡπειρος ὤν.»

⁴ G. K. Illustriert. Zeit. N. 2012. 1882. Die Durchstehung des Isth. v. Korinth. «So bemerkt man auf der Seite des Saron. Meerbusens eine 40 Mtr. breite, ca 1500 Mtr. lange Ausschachtung von verschiedener Tiefe... Aenliche Arbeiten sind auf der anderen Seite bis 2 Kilomtr. weit vom Meere entfernt zu verfolgen.» Fiedler Reise S. 235. «An beiden Seiten des Isthmos hat man den Kanal begonnen, am meisten ist an der Westseite geschehen.... Zu beiden Seite sieht man die eben gehauenen Wände und in der südlichen Wand führe eine angehauene Treppe hinauf... gegen 1) 4 St. Weges sind die Spuren des Kanals noch zu sehen.» Ὁ δὲ Grimaud de Gaux ἀναβιβάζει εἰς 2,480 μετρ. ἐξ ἀνατολῶν καὶ εἰς 1,156 καταβιβάζει ἐκ δυσμῶν.

θεν εἰς Ῥώμην. Οὐδεμίαν δὲ ἀμφιβολίαν ὑπάρχει ὅτι, εἰ μὴ ἀφηρητάζετο ἐκ τῶν πολιτικῶν περιστάσεων, ἤθελεν ἐντὸς ὀλίγου χρόνου διὰ τῆς πολυχειρίας ἀποπερατώσει τὸ ἔργον.

Κατὰ δὲ τὸν ἐπόμενον ε' μ. Χ. αἰῶνα ἐπεθύμησε νὰ διορύξη τὸν Ἴσθμὸν ὁ βαθυπλοῦτος καὶ πλεῖστα μεγάλα ἐργασάμενος ἔργα Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς. Οὗτος γὰρ, καίπερ τοσαῦτα δικπραξάμενος, ἐνόμιζεν ὅτι οὐδὲν μέγα εἰργάσθη καὶ διὰ τοῦτο εἰθεώρει μέγα τι νὰ ἀποτάμη τὴν ἤπειρον ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου καὶ συνάψῃ τὰς δύο θαλάσσας¹. Ταῦτα δὲ διανοηθεὶς ἐκωλύθη ὑπ' οὐδενὸς ἄλλου, εἰ μὴ ὑπὸ φόβου μὴ διαβληθῇ παρὰ τῷ Αὐτοκράτορι ὅτι ἐπεθύμει νὰ ἐπιχειρήσῃ ἔργον, εἰς τὸ ὁποῖον οὐδ' αὐτὸς ὁ Νέρων ἐξήρκεσεν², οὐχ ἤττον ὁμοῦς ἐξεδήλωσε τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην τῷ Κτησιδήμῳ, μετὰ τοῦ ὁμοίου μεταβὰς εἰς τὸν Ἴσθμὸν καὶ πρὸ τοῦ Ποσειδωνίου στάς εἶπε «Πόσειδον, βούλομαι μὲν, ζυγγωρήσει δ' οὐδεὶς» ταῦτα ἀκούσας ὁ Κτησιδήμος ἠρώτησε τὸν Ἡρώδην περὶ τῆς σημασίας τῶν λόγων. Ὁ δὲ Ἡρώδης ἀπεκρίθη αὐτῷ «ἐγὼ, ἔφη, πολὺν χρόνον ἀγωνίζομαι σημεῖον ὑπολείπεσθαι τοῖς μετ' ἐμέ ἀνθρώποις διανοίας, δηλούσης ἀνδρα καὶ οὐπω δοκῶμι τῆς δόξης ταύτης τυγχάνειν». Ὁ Κτησιδήμος ἐπαινέσας τοὺς τε λόγους καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ ὡς μεγάλα καὶ ἀνυπέροβητα, πάρουστα ἤκουτεν αὐτοῦ ἀναβοήσαντος «φθαρτὰ λέγεις ταῦτα· καὶ γὰρ ἐστὶ χρόνῳ ἄλωτὰ καὶ τοὺς λόγους ἡμῶν τοιχωρυχοῦσιν ἕτεροι, ὁ μὲν τὸ μεμφομένης, ὁ δὲ τό. Ἡ δὲ τοῦ Ἴσθμοῦ τομὴ ἔργον ἀθάνατον καὶ ἀπιστοῦμενον τῇ φύσει» δοκεῖ γὰρ μοι τὸ ῥῆξι τὸν Ἴσθμὸν Ποσειδῶνος δεῖσθαι ἢ ἀνδρός».

Ἐκ τῶν πληροφοριῶν τούτων ἀναμφισβήτητόν ἐστι ὅτι ὁ Ἡρώδης ἐπιθυμήσας νὰ τάμη τὸν Ἴσθμὸν δύο τινὰ ἐσκόπει, πρῶτον μὲν νὰ διευκολύνη τὴν ναυσιπλοίαν, δευτερον δὲ νὰ καταλίπη δόξαν ἀθάνατον τοῖς μεταγενεστέροις, καὶ ἐκ δύο κωλυμάτων ἀπέστη τοῦ μεγάλου ἔργου ἦτοι ἐκ φόβου μὴ διαβληθῇ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ὅτι ἐπιχειρεῖ ἔργον ὑπεράνθρωπον καὶ ἐκ συναισθήσεως ὅτι ἡ τομὴ τοῦ Ἴσθμοῦ τοσοῦτον μίγα ἔργον ἦν ὥστε ἐδεῖτο θεοῦ μᾶλλον ἢ ἀνδρὸς πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτοῦ. Ἐνταῦθα παρατηρητέον ὅτι οὐδεὶς λόγος γίνεται οὔτε περὶ τῆς πρὸς τὰ θεῖα εὐλαθείας, οὔτε περὶ τῆς ψευδοῦς δοξασίας τῆς ἀπιστίας τῶν θαλασσῶν, οὔτε περὶ ἄλλων ἀπευκτικῶν φαινομένων, καὶ ἐκ τούτων ὑποδηλοῦται ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν τῆς πολιτικῆς παρακμῆς ἐπῆλθε καὶ ἡ πρὸς τὴν θρησκείαν ὀλιγωρία καὶ ἀδιαφορία.

Οὕτω τοίνυν ἐκ τῶν ἐξ ἀνδρῶν τῆς ἀρχαιότητος οἱ μὲν πέντε διε-

¹ Φιλοστρατ. Β. Σοφιστ. 2, 1, 10. «Καὶ τοσοῦτος ὢν ἐν μεγαλοῦργίᾳ μέγα οὐδὲν εἰργάσθη· φέτο, ἐπεὶ μὴ τὸν Ἴσθμὸν ἔτριμεν, λαμπρὰν ἠγοῦμενος ἤπειρον ἀποτεμεῖν καὶ πειλῆν ἔναψαι διττὰ καὶ περίπλους σταδίων ἐξ καὶ εἰκοσι θαλάττης ἐνελεῖν μήκη».

² Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. «Καὶ τούτου ἕρα μὲν, οὐκ ἐθάβρει δὲ αὐτὸ αἰτεῖν ἐκ βασιλείας, μὴ διαβληθεὶς διανοίας δοκῶν ἔπτεσθαι, ἢ μὴδὲ Νέρων ἤρκεσεν».

νοήθησαν μόνον καὶ ἐπεθύμησαν πρὸς ἀπύκτησιν δόξης ἀθηνάτου καὶ διορύξωσι τὸν Ἴσθμὸν ¹, οὐδεὶς δ' αὐτῶν ἐπεχείρησε τῷ ἔργῳ, οὐδὲ βέδκιον δύναται νὰ θεωρηθῆ, ὡς διατείνονται τῶν νεωτέρων τινές, ὅτι ἀδύνατον ἦν τοῖς ἀρχαίοις νὰ φέρωσιν εἰς πέρας τοσοῦτον μέγα ἔργον, εἰ ἐπεχείρουν αὐτῷ. Μόνος δὲ ὁ Νέρων οὔτε θεοῦς, οὔτε δαίμονας φοβούμενος καὶ τὰ πάντα κατορθωτὰ ὑπολαμβάνων, πομπικῶ-δέστυκα ἤψατο τοῦ ἔργου καὶ οὐδενὶ καλύματι φυτικῷ ἢ θείῳ ὑποχωρῶν, προήγαγεν αὐτὸ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε καὶ νῦν ἔτι μετὰ παρέλευσιν 19 περίπου αἰῶνων δρατὰ τοῖς πᾶσι τὰ τῆς ἐργασίας αὐτοῦ εἶσι καὶ χρησιμεύουσιν ὡς βῆσις τοῖς νῦν ἐπιχειρήτασι νὰ ἐκτελέσωσι τὴν διορύξιν τοῦ Ἴσθμοῦ. Οὐδεὶς δὲ δύναται νὰ ἀμφιβάλλῃ ὅτι, εἰ μὴ ἐκωλύετο ἐκ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τῆς Ῥώμης καὶ Γαλλίας ², καὶ εἰ μὴ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος κακῶς τὸν βίον κατέστρεψεν, ἤθελε ἀποπερτωῖσαι τὸ ἔργον ³ καὶ ἤθελεν ἐν μέρει ἀποπλῦνει τὸν ῥύπον τῶν αἰσχροῶν καὶ ὠμῶν αὐτοῦ πράξεων. Διότι τοῦτο ἦν τὸ μόνον ὠφέλιμον τοῖς ἀνθρώποις ἔργον αὐτοῦ. Τοσαυτὰ εἶσι γνωστὰ ἡμῖν περὶ τῆς διορυχῆς τοῦ Ἴσθμοῦ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, ὧν κατὰ πρῶτον σύμπτωσιν τρεῖς μὲν Ἕλληνας, ὁ Περίανδρος, ὁ Δημήτριος Πολιορκητῆς καὶ Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς μνημονεύονται ἐπιθυμήσαντες νὰ διορύξωσι τὸν Ἴσθμὸν, τρεῖς δὲ Ῥωμαῖοι, ὁ Ἰούλιος Καίσαρ, ὁ Καλιγόλας καὶ ὁ Νέρων, ὁ μόνος ἐπιχειρήτας τὴν διορύξιν τοῦ Ἴσθμοῦ καὶ ἀτελεῖ καταλιπὼν αὐτήν.

Ἐκτοτε δὲ πρῆλθον 16 αἰῶνες, καθ' οὓς οὐδενὶ ἐπῆλθε κατὰ νοῦν ἡ ἰδέα τῆς διορυχῆς τοῦ Ἴσθμοῦ, ἢ διατήρησις τοῦ ὁποίου ἐθεωρεῖτο ἀναγκαιοτέρα τῆς διορύξεως αὐτοῦ, μέχρι τοῦ πρῆλθόντος αἰῶνος, ὅτε οἱ θρακσοκράτορες Βενετοί, κύριοι τῆς Ἑλλάδος γενόμενοι εἶτε πρὸς εὐκολίαν τῆς ναυσιπλοίας, εἶτε πρὸς διάσπασιν καὶ ἀποχωρισμὸν τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τῆς ἡπειροῦ Ἑλλάδος, ἐπεθύμησαν μὲν καὶ ἐπεχείρησαν νὰ διορύξωσι τὸν Ἴσθμὸν, ἀπέσχον ὅμως τοῦ ἔργου καὶ πρῆτησαν αὐτὸ ἐντελῶς. Διότι κατὰ τὴν διαθεσβαίωσιν τῶν νεωτέρων τοῖς Βενετοῖς, ἀρχὴν τοῖς διορυχῆς ποιησαμένοις ἐκ Κορίνθου, ἀνέβλυτον αἷμα ἐκ τῆς γῆς, ἐκ τοῦ ὁποίου ἔντρομοι γενόμενοι, κατέλιπον τὸ ἔργον καὶ ἐτρόπησαν εἰς τὸ Καλαμάκι.

1 Curtius Peloponn. I. S. 13. «Doch scheint Niemand Hand an das Werk gelegt zu haben bis auf Nero... So blieb Zulezt von allen Entwürfen und Versuchen dieser Art kein andres Ergebniss, als die zum Sprichworte geordnete Ueberzeugung, es sei unmöglich den Isthmos zu durchgraben».

2 Beulé Peloponn. p. 473. «Malheureusement on cons pirait à Rome pendant ce temps; l'afraan:bi Hélius vint arracher son maître désespéré à son oeuvre à peine commencée».

3 Διότι κατὰ τοὺς ὀπλολογισμοὺς τοῦ Grimaud de Caux (παρὰ Eugène Gellion-Danglar Lettres sur l' Egypte p. 291). ἐκ μὲν τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου ἡ διορυχὴ προὐχώρησε μέχρι 2,180 μέτρ. ἐκ δὲ τοῦ Κορινθιακοῦ μέχρι 1,156 ὥστε ὑπελείφθησαν πρὸς διορύξιν τοῦ ὅλου μόνον 2,564 μέτρ. «Et comme l'isthme a 5,900 mètres de large seulement, il en résulte que l'intervalle entre les deux points d'arrêt n'est que de 2,564 mètres».

Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ ἐνταῦθα τὸ αὐτὸ φαινόμενον παρουσιάσθη, ἠναγκάσθησαι νὰ παραιτήτωσι διὰ παντὸς τὴν τομὴν τοῦ Ἴσθμοῦ¹. Ὅτι δὲ ταῦτα ἀπλάτ φημι ἐπὶ προλήψεων στηριζόμεναι ἦσαν², οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν δύνανται νὰ ὑπάρξῃ, καὶ ὅτι εἰ πράγματι οἱ Βενετοὶ ἐπεθύμουν νὰ διορύξωσι τὸν Ἴσθμον ἢ εἰ μὴ ἐκωλύοντο ἀλλαχόθεν, ἤθελον κατορθώσαι νὰ φέρωσιν εἰς πέρας τὸ ἔργον. Καὶ ταῦτα μὲν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα. Ἐκτοτε δὲ μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς α' πεντηκονταετηρίδος τοῦ ἀπολήγοντος ἤδη αἰῶνος οὐδεμίαν φωνὴν ἠκούσθη περὶ τῆς διορύξεως τοῦ Ἴσθμοῦ τῆς Κορίνθου, ὅτε κατὰ τὸ 1826 ὁ Γάλλος Virlet d' Aoust μέλος τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Γαλλικοῦ ἐπιτελείου τοῦ πρὸς ἐξερεύνησιν τῆς Ἑλλάδος ἀποσταλέντος κατ' αἴτησιν τοῦ τότε Κυβερνήτου Καποδιστριαίου συνέταξε σχέδιον τῆς διορυχῆς τοῦ Ἴσθμοῦ, ἐρειδόμενον ἐπὶ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Νέρωνος καὶ ὑπολογίζον 40 ἑκατομμύρια φράγκων διὰ τὴν διορύξιν αὐτοῦ³. Ὀλίγω δὲ βραδύτερον τῷ 1855 ὁ Λεωνίδας Λυγούνης μηχανικὸς Κρής διευθύνων τὰ ἔργα τοῦ Νείλου, συνέλαβε τὴν ἰδέαν περὶ τῆς διορυχῆς τοῦ Ἴσθμοῦ, ἀλλὰ καὶ αὕτη ὡς τὸ προηγούμενον σχέδιον ἐναυάγησεν ἀνευ τινὸς ἀποτελέσματος. Διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν καὶ ἡ τοῦ Σουεζίου Ἴσθμοῦ διορυχὴ ἔθεωρεῖτο ἀκατόρθωτος καὶ διὰ τοῦτο οὐδεμίαν ἀπόφασιν ἠδύνατο νὰ ληφθῇ περὶ τῆς τοῦ Κορινθιακοῦ Ἴσθμοῦ τομῆς, καίπερ πολὺ μικροτέρου ἐκείνου. Ἀφ' ἧς ὅμως ἐποχῆς σπουδαίως ἀνεκινήθη τὸ ζήτημα τῆς διορύξεως τοῦ Ἴσθμοῦ τοῦ Σουεζ, ὅστις μεθ' ὅλας τὰς παρεμβληθείσας πολλὰς καὶ ποικίλας δυσκολίας καὶ ἀντιδράσεις διωρύχθη διὰ τῆς ἀκάμπτου ἐπιμονῆς καὶ καρτερίας ἑνὸς ἀνδρὸς, τοῦ μεγαλεπήβολου Φερδινάνδου Λεσσέψ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ πρὸς τιμὴν καὶ δόξαν τῆς ἐπιστήμης, οὐδόλως διέφυγε τῇ προσοχῇ ἀνδρῶν, ἐργαζομένων ὑπὲρ τῆς προόδου αὐτῆς καὶ ὁ μικρὸς ἀδελφὸς ἐκείνου Ἴσθμὸς τῆς Κορίνθου, ὡς δυνάμενος νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν συγκοινωνίαν καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον τοῦ κόσμου καὶ διὰ τοῦτο ἐθεωρήθη ὡς συμπλήρωμα ἐκείνου, ὡς ἐπαύξησις τῆς

1 Eugène Gellion-Danglar. Lettres sur l' Egypte p. 292. ἀργίζεται ὅτι, ὅτε κατὰ Μάρτιον τοῦ 1862 εἰργάζοντο Γάλλοι μηχανικοὶ εἰς καταμετρήσεις ἐν Κορίνθῳ, παρέστη αὐτοῖς χωρικός καὶ εἶπεν «Mon grand-père est mort à quatre-vingt-douze ans et je suis déjà assez âgé; il me racontait que les Vénitiens avaient voulu percer l' Isthme. Ils commencèrent du côté de Corinthe. Quant ils attaquèrent le rocher, le sang coula sous les premiers coups. Effrayés, ils se dirigèrent vers Kalamaki, et entreprirent les travaux aussi de ce côté-là. Le sang coula encore. Dès ce moment ils abandonnèrent l' entreprise.» Ὡσαύτως καὶ Fiedler Reise S. 237. «Im Hafen Kalamaki erzählten die Leute, dass, als man am Kanal von dieser Seite gegraben, sich Blut gefunden hätte, ein Zeichen, dass das Festland nicht vom Peloponnes getrennt werden solle.» καὶ G. K. ἐν Illustrirt. Zeit. N. 2012. 1882. ταῦτα λέγει.

2 Danglar αὐτόθι. «Ce paysan ne se doutait pas qu' il n' était que l' écho des bruits répandus là même où il parlait, mais en des temps bien antérieurs au siècle où vivait son grand-père».

3 Illustrirt. Zeit. N. 2012. 1882. Die Durchst. des Isthm. von Korinthe. S. 45. καὶ «εἰσιάν» ἀρ. 331. ζ' ἔτους. 11 Ἰουλ. 1882. σελ. 432.

συντομίας και ὡς τελευταίη τελειοποίησις ἐν τῇ γραμμῇ τῆς μεγάλης ἐμπορικῆς ὁδοῦ μεταξύ τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς ¹. Ἐκ ταύτης δὲ τῆς ἀπόψεως δρῶνμενος ὁ Γάλλος μηχανικός, Grimaud de Caux καὶ ὁ Βυαρὸς μηχανικός Doubluitz, κατὰ Μάρτιον τοῦ 1862 ἐπισκερθέντες τὸν Ἴσθμὸν τῆς Κορίνθου, ἐποίησαντο τὰς δεούσας ἐρεῦνας καὶ καταμετρήσεις ἐπιτοπίως ἐπὶ σκοπῷ τῆς διορύξεως αὐτοῦ καὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν Γαλλίαν ὁ πρῶτος αὐτῶν ἐν τρισὶ συνεδριάτεσι (23 Ἀπριλ. 28 Ἰουλ. καὶ 1 Σεπτεμ. τοῦ 1862) τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν σπουδαιότατον ἀνέγνω ὑπόμνημα περὶ τῆς τομῆς τοῦ Ἴσθμοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνέπτυξε πάντα τὰ πλεονεκτήματα, ἅπερ δύνανται νὰ παριστῆθῃ ἐντεῦθεν ὁ πολιτισμὸς ὡς πρὸς τὸ διεθνὲς ἐμπόριον καὶ ὡς πρὸς τὰς πολλαπλὰς ὠφελείας τῆς Ἑλλάδος, περὶ ὧν κατωτέρω γενήσεται ἰδικίτερος λόγος.

Τῷ δὲ 1869 τεθείσης εἰς ἐνέργειαν τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ, ὁ Φερδινάνδος Λετσαῖφ ὀριαμβεύσας ἤδη ἐπεσκερθεὶς τὴν γραμμὴν τῆς διώρυγος τοῦ Ἴσθμοῦ τῆς Κορίνθου. Μετὰ παρέλευσιν δὲ ἐνὸς μόνου ἔτους ἤτοι τῷ 1870 καὶ μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς διορυχῆς τοῦ Ἴσθμοῦ τοῦ Σουέζ καὶ τὴν ἔνταξιν τῆς ἐνεργείας αὐτῆς κατὰ τὸ 1870 ἐγράφθησαν πολλὰ ἐν τῷ εὐρωπαϊκῷ τύπῳ περὶ τῶν μεγάλων ὠφελειῶν τοῦ διορυχθέντος Ἴσθμοῦ, ἐξ ὧν τινες ὀρηθέντες ἀνεμνήθησαν καὶ αὐθις τοῦ Ἴσθμοῦ τῆς Κορίνθου καὶ ὑπέδειξαν τὴν ἀνάγκην τῆς διορύξεως αὐτοῦ πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ γιγαντιαίου ἔργου τῆς καθ' ἡμᾶς ἐποχῆς. Τούτων δὲ τις, ὁ προμηθημονευθεὶς E. G. Dangler, μακρὰν ἐδημοσίευσεν ἔκθεσιν καὶ περὶ τῆς τομῆς τοῦ Ἴσθμοῦ τῆς Κορίνθου ἐν τῷ «*Moniteur des Intérêts matériels de Bruxelles 1er janvier 1870*». Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐπῆλθεν ἡ τῆς διορύξεως τοῦ Ἴσθμοῦ ἰδέα καὶ τοῖς τραπεζίταις Piatt καὶ Chollet, ἀλλ' ἄνευ τινὸς ἀποτελέσματος ἔμεινεν αὕτη. Διότι ἡ τοῦ ἔργου πρᾶγματῶσις, περὶ οὗ καὶ νόμος ἐψηφίσθη, ἔνεκα προσκομμάτων ἀνεβλήθη ².

Ὁ δὲ Dangler ἰδιαιτέρην γράψας βίβλον κατὰ τὸ 1876, περιέχουσαν ἐπιστολάς ἐξ Αἰγύπτου, περιγραφούσας τὴν ἀληθῆ κατάστασιν τῆς χώρας προσέθηκεν ἐν τέλει δύο πρᾶκτῆματα, ὧν τὸ μὲν πραγματεύεται περὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ τοῦ διορυχθέντος Ἴσθμοῦ τοῦ Σουέζ, τὸ δὲ περὶ τοῦ Ἴσθμοῦ τῆς Κορίνθου, ἅπερ καὶ πρότερον εἶχε δημοσιεύσει ἐν τῷ προμηθημονευθέντι Μηνύτορι τῶν Βρυξελλῶν ³. Ἐν τούτοις παρκαπονούμενος ὅτι ἡ

¹ Ὁ αὐτὸς ἐν σελ. 284. «*Enfin si l'on considère les choses dans leur ensemble, le canal maritime de l'Isthme de Corinthe apparaît comme le complément de celui de l'Isthme de Suez, et comme un surcroît d'abréviation et un dernier perfectionnement dans le tracé de la grande route du commerce occidendo-oriental*».

² Ὁ νόμος οὗτος ἐγένετο τῇ 17 Νοεμβρίου 1869. ΤΜΣΤ', ὅστις ὁμοῦς ἐτροποποιήθη διὰ τοῦ μεταγενεστέρου καὶ τελευταίου.

³ *Lettres sur l'Egypte contemporaine (1865—1875)* par Eugène Gallion-Dangler Paris. 1876.

Εὐρώπη ἀγνοεῖ ἔτι τὴν Αἴγυπτον, ἐπιπροσθέτει ὅτι ἡ Ἑλλάς, καίπερ ἐγγυτέρω ἡμῖν διὰ τῆς τοπικῆς ἀποστάσεως, διὰ τοῦ αἵματος καὶ διὰ τῆς γλώσσης τῶν κατοίκων αὐτῆς, οὐχὶ ὅμως γνωστωτέρω τῆς Αἰγύπτου ἐστὶν ἡμῖν. Διότι πολὺς παρήλθεν ἡδὴ χρόνος, ἀφ' οὗ ἐξήφκνήσθησαν καὶ διελύθησαν οἱ τελευταῖοι ἥχοι τῆς ἐκρήξεως τοῦ ποτὲ ἀντηχήσαντος ἐν τῇ ἡμετέρῃ Δύσει φιλλεληνισμοῦ, καὶ διότι ἡ διπλωματικὴ τῷ 1827 ἐγέννησεν ἐν ἔκτρωμα, ὅπερ οὔτε νὰ ζήσῃ οὔτε νὰ ἀποθάνῃ δύναται. Τὴν δὲ γέννησιν τοῦ τέρατος τούτου διεδέχθη ἡ μεγκλήτερά, ἦττον δεδικαιολογημένη καὶ τυφλοτέρα ἀδικηρία περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτοῦ. Ἀλλὰ χαίρειν ἔδωτες τὸ πολιτικὸν τοῦ ζητήματος μέρος, εἰ καὶ τοῦτο στενωτάτα καὶ καθ' ὀλοκληρίαν σονδεδεμένον ἐστὶ μετὰ τοῦ προβλήματος τῆς βιομηχανικῆς καὶ ἐμπορικῆς προόδου καὶ εὐημερίας τῆς χώρας καὶ μετὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῆς, ἐπιθυμοῦμεν νὰ προκαλίσωμεν τὴν προσοχὴν καὶ ὑποδείξωμεν ὅτι ἡ Ἀνατολὴ ἐν γένει, ἐν ἣ σπουδαίαν κατέχει θέσιν ἡ Ἑλλάς, ἐγκλείει πλούτη ἀγνωστὰ, πηγὰς ἀναπτύξεως ἀγνώστους, ἀς περιφρονοῦσιν οἱ Εὐρωπαῖοι καὶ ἀδίκως δυσπιστοῦσι πρὸς αὐτά. Ἡ μὲν διώρυξ τοῦ Σουεῖς πολλαπλασιάζουσα τὰς σχέσεις τῆς Δύσεως μετὰ τῆς Ἀνατολῆς, προκαλοῦσα τὰ βλέμματα τῆς Εὐρώπης πρὸς τὴν μεγάλην τῆς Μεσογείου λεκάνην, ἀκτινοβολοῦσα εἰς τὰ σκοτεινὰ ἔργα τῶν λυμνινομένων τὰς πλείους τῶν ἀνατολικῶν χωρῶν, ἀφρίζει καὶ συνδέει πάντα τὰ ἔθνη, ὧν ἡ φοδερὰ ὄψις παρέχει τοῖς αὐτόχθοσι φοβερὰν καὶ ψευδῆ ἰδέαν περὶ τῆς ἡμετέρας κοινωνικῆς καταστάσεως, θὰ συντελέσῃ τὰ μέγιστα εἰς τὴν δημιουργίαν καὶ ἀνάπτυξιν μεγάλης κινήσεως τοῦ ἐντίμου χρηματισμοῦ καὶ τοῦ νομίμου κέρδους. Ἡ δὲ διώρυξ τοῦ Ἴσθμοῦ τῆς Κορίνθου, καίπερ μὴ ἔχουσα τὴν αὐτὴν σπουδαιότητα, οὐχ ἦττον ὅμως σχετικῶς παρέξει ἀποτελέσματα ἀνάλογα καὶ ἀξιόλογα διὰ τὸ ἐμπόριον τῆς Μεσογείου καὶ τῆς Μαρῆς θαλάσσης καὶ διὰ τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος. Περικπονοῦνται ἐν γένει οἱ Εὐρωπαῖοι, λέγει ὁ Danglar, ὅτι ἡ Ἑλλάς στερεῖται ὁδῶν συγκοινωνίας ἐν τῷ ἐσωτερικῷ καὶ οὐδόλω; ἀναλογίζονται ὅτι ἡ δυσκολία ἔγκειται οὐχὶ εἰς τὴν κατασκευὴν ὁδῶν, ἀλλ' εἰς τὴν κάλυψιν τῆς δαπάνης τῆς κατασκευῆς καὶ τῆς συντηρήσεως αὐτῶν διὰ τῶν προϊόντων τῆς καλλιέργειας καὶ τῆς βιομηχανικῆς καὶ ἐμπορικῆς κινήσεως. Πρὸ τινος χρόνου βραχεῖα ὁδὸς συγκοινωνίας κατασκευάσθη μεταξύ τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Βοιωτίας, τοῦτέστι μεταξύ μιᾶς ἀγόνου καὶ καλῶς οἰκουμένης περιοχῆς καὶ μιᾶς εὐφόρου καὶ ἦττον οἰκουμένης, λίαν κατάλληλος πρὸς πολλαπλασιασμὸν τῶν μετακομίσεων ἐκ τῆς πλείονα παρχογούσης καὶ ἦττονα καταναλισκούσης Βοιωτίας εἰς τὴν ἦττονα παρχογούσαν καὶ πλείονα καταναλισκούσαν Ἀττικὴν. Καὶ τοῦτο μὲν καλόν. Ἀλλὰ δυστυχῶς αἱ δαπάναι τῆς κατασκευῆς τῆς ὁδοῦ δὲν ἐκαλύφθησαν. Διατί; Διότι ἡ Ἑλλάς λίαν μικρὰ ἐστὶ, διότι τὸ μεγκλήτερον καὶ εὐπορώτερον μέρος τῆς

Ἑλλάδος κεῖται ἐκτὸς αὐτῆς, διότι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν ὑφίσταται ὡς ἐν ὄλον συμπαγές, οὐδὲ κατηρητίσθη κατὰ τὰς φυσικὰς ἀνάγκας τῆς φυλῆς, τῆς γλώσσης, τῶν ὁρίων, τῶν ἱστορικῶν παραδόσεων καὶ τῶν ἐθνικῶν πόθων. Ἀλλὰ ταῦτα λέγοντες πάλιν περιπέσαμεν εἰς τὸ πολιτικὸν ἕδαφος, ὅπερ, λόγον ποιούμενός τις περὶ οἰουδήποτε πράγματος τῆς Ἑλλάδος δὲν δύναται νὰ ὑπερπηδήσῃ¹ καὶ ἀποφύγῃ.

Γ'.

ΑΙ ΕΚ ΤΗΣ ΤΟΜΗΣ ΤΟΥ ΙΣΘΜΟΥ ΩΦΕΛΕΙΑΙ.

Προηγουμένως εἴρηται ὅτι ὁ πρῶτος νόμος περὶ τῆς διορύξεως τοῦ Ἰσθμοῦ ἐγένετο τῇ 16 Νοεμβρίου 1869, ΤΜΣΓ'. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεμίᾳ ἐταιρεία ἀνέλαθε τὸ ἔργον μέχρι τοῦ παρελθόντος ἔτους, ἐπὶ δωδεκαετίᾳ δόλοκληρον ἔμεινεν ἄνευ τινὸς ἀποτελέσματος ἢ πραγμάτων αὐτοῦ. Πρὸ ὀλίγου δὲ παραχωρηθέντος τοῦ ἔργου τῷ στρατηγῷ Τῦρ διὰ τῆς τροποποιήσεως διατάξεων τινῶν τοῦ νόμου, ἐδέησε νὰ ψηφισθῇ δεύτερος νόμος, ὅστις καὶ ἐγένετο τῇ 27 Μαρτίου 1881 ΠΜΑ'. Κατὰ τοῦτον δὲ ἐτροποποιήθη τὸ μὲν βάθος τῆς διώρυχος ἀπὸ 6¹/₂ μέτρ. εἰς 8 μέτρα, τὸ δὲ πλάτος ἀπὸ 42 μέτρ. εἰς 22 μέτρα καὶ ἐπὶ τῇ βύσει τῶν γενομένων τροποποιήσεων τοῦ δευτέρου νόμου ἐξεδόθη καὶ τὸ ἀπὸ 18 Μαΐου 1881 Β. Διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου ὀριστικῶς παρεχωρήθη ἡ τομὴ τοῦ Ἰσθμοῦ τῷ στρατηγῷ Τῦρ καὶ τὸ δικαίωμα ἐπὶ τῆς διώρυχος διὰ 99 ἔτη, μετὰ παρέλευσιν τῶν ὁποίων ὀφείλει ὁ ἐργολάβος νὰ πρὸσδώσῃ ἐν καλῇ καταστάσει μεθ' ὄλων τῶν παραρτημάτων εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ὑποχρεομένην νὰ πληρώσῃ 5,000, 000 φράγκων αὐτῷ. Κατὰ δὲ τὴν σύμβασιν ταύτην ὁ ἐργολάβος ὑποχρεοῦται νὰ ἀποπερατώσῃ τὴν διώρυγα ἐντὸς ἑξ ἑτῶν ἀπὸ τῆς κοινοποιήσεως τοῦ περὶ παρεχωρήσεως Β. Διατάγματος. Ἐὰν δὲ δὲν δυνηθῇ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην, κηρύσσεται ἔκπτωτος τοῦ προνομίου καὶ πᾶσαι αἱ παρεχωρηθεῖσαι αὐτῷ γαῖαι καὶ τὰ ἐπ' αὐτῶν συντελεσθέντα ἔργα μεταβαίνουν εἰς τὴν κυριότητα τοῦ δημοσίου. Ἐκτὸς δὲ τούτων ὑποχρεοῦται ὁ ἐπιχειρηματίας νὰ κατασκευάσῃ ἰδίᾳ δαπάνῃ δύο γέφυρας ἐπὶ τῆς διώρυχος πρὸς ἐξακολούθησιν τῆς διὰ ξηρᾶς συγκοινωνίας μεταξὺ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου. Ἐν περιπτώσει δὲ, καθ' ἣν ἤθελε προτιμήσῃ ὁ ἐπιχειρηματίας νὰ γίνῃ μέρος τῆς διώρυχος ὑπογείως, τότε ὀφείλει μίαν μόνον γέφυραν νὰ κατασκευάσῃ καὶ διακρουσῶν τῶν ἐργασίῶν τῆς διορύξεως δὲν δύναται νὰ δικόψῃ ἢ διακωλύτῃ τὴν μετὰ τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Πελοποννήσου συγκοινωνίαν. Ἐπὶ τῇ βύσει τῆς συμ-

1. Eugène Gellion—Danglar p. 283.

θάσεως τούτης ἐγένοντο τῇ 22 τοῦ Ἀπριλίου μηνὸς 1882 τὰ ἐγκαίρια τῆς διορυχῆς πρῶτωδέστατα καὶ ἐπισημότατα, καθ' ἣν ὀλόκληρος στόλος ἐκ δώδεκα ἐμπορικῶν τε καὶ πολεμικῶν πλοίων συγκεῖμενος μετακόμισεν εἰς τὸ Καλαμάκιον τοὺς βασιλεῖς, τοὺς ὑπουργοὺς, τοὺς πρέσβεις καὶ ἄπειρον ἐκλεκτὸν κόσμον ἑκατέρου τοῦ φύλου ἵνα παρστώσιν εἰς τὴν ἐπίσημον τελετὴν ὡς θεαταὶ καὶ μάρτυρες τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου γεγονότος. Ἐν ταύτῃ δὲ ὁ μὲν βασιλεὺς, ἀντὶ χρυσῆς ὡς ὁ Νέρων, ἀργυρῶν λαβῶν δίκελλαν, ἔσκαψε πρῶτος τὸ ἔδαφος τοῦ Ἴσθμου, ὁ δὲ πρωθυπουργὸς κ. Χ. Τρικούπης, οὐχὶ ἐν χρυσῷ κοφίνῳ, ὡς ὁ Νέρων, ἀλλὰ δι' ἀργυροῦ πτύου ἔρριψε τὸ ἀνασκαφὲν ὑπὸ τοῦ βασιλέως· χῶμα εἰς ἀπλὴν χειράμαξαν, ὅτε ἐξεραγάσων ἐκ τοῦ πλήθους ζῶηρι καὶ παρτεταμέναι ζητωκραυγαὶ ὑπὲρ τῆς κατευδώσεως καὶ ταχείας τοῦ ἔργου ἀποπερατώσεως. Εἶτα δὲ προχωρήσας ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς βασιλίσσης ὀλίγα βήματα, κατέθηκε τὸν θεμέλιον λίθον τῆς στήλης, τῆς ἀνεγερθησομένης πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος καὶ τελευταίου αἱ παρσκαυασιθεῖται ὑπόνομοι ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα διὰ μηχανῆς ἠλεκτρικοῦ βέβηματος, ἣν ἡ βασιλίσσα διὰ τῶν δακτύλων ἔψυξεν. Ὁ δὲ στρατηγὸς Τὺρ πάντα ταῦτα παρσκαυάσας, παρήθετο γεῦμα τοῖς βασιλεῦσι καὶ λοιποῖς προσκεκλημένοις, ἐν ᾧ ὁ μὲν βασιλεὺς προέπειν ὑπὲρ τοῦ στρατηγοῦ, οὗτος δὲ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας ἐπὶ τῆ ἐπίδῳ καὶ πεποιθήσει ὅτι τὸ ἔργον συντελεσθήσεται ἐντὸς τριῶν ἢ τὸ πολὺ τεσσάρων ἐτῶν· οὕτως ἔληξεν ἡ τῶν ἐγκαϊνίων τελετὴ καὶ πάντες ἀπῆλθον πλήρεις ἐλπίδων ὅτι ποτὲ ὀκ' ἰδῶσι τὸν ἀδελφικὸν ἀππασμὸν τῶν δύο κεχωρισμένων ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ἀδελφῶν κόλπων τοῦ τε Σαρωνικοῦ καὶ τοῦ Κορινθικοῦ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ναυτιλλομένων τῆς Μεσογείου ἐθνῶν.

Ἐκ δὲ τῆς ἀπόψεως τοῦ τεχνικοῦ μέρους κρινομένου τοῦ ἔργου ἡ διορυχὴ τοῦ Ἴσθμου τῆς Κορίνθου ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν διόρυξιν τοῦ Ἴσθμου τοῦ Σουέζ καὶ Παναμᾶ καὶ τὴν διάτρησιν πολλῶν καὶ ὑψηλῶν ὀρέων ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς μία παιδιὰ, περὶ ἧς ὀρθῶς λέγει τῶν νεωτέρων τις «Pour le siècle qui voit faire de l' Afrique une île, et perforer les flanes du mont Genis, le percement d' une canal maritime à travers l' Isthme de Corinthe ne peut être qu' un jeu. Toute la question se réduit à savoir si, pour employer une expression vulgaire, le jeu en vaut la chandelle». Διότι ἡ μὲν διόρυξ τοῦ Σουέζ ἔχει μῆκος 164 χιλιομέτρων, ἡ δὲ τοῦ Παναμᾶ 73 καὶ ἡ τῆς Κορίνθου 7 μόνον χιλόμετρα. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἡ ἐν τῷ Ἴσθμῳ τῆς Κορίνθου ἐργασία ἔσται εὐχερεστερά τοῖς ἐργαζομένοις ἢ ἐν τῷ Σουεζεῖ τῷ Ἴσθμῳ· διότι ἐνταῦθα τὰ πάντα εὐνοϊκώτερά εἰσιν, ὁ ἀέρας, ἡ περιοχὴ τοῦ Ἴσθμου καὶ τὸ πόσιμον ὕδωρ ἐν ἀφθονίᾳ, ἐν ᾧ ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Σουέζ ἐρημία ἐβασίλευεν, ἔλλειψις ὕδατος μεγάλη ὑπῆρχε καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἡ χολέρα ἐμάστιξε τοὺς ἐργαζομένους. Ἐνεκκ

δὲ τούτων τῶν πλεονεκτημάτων καὶ διὰ τῆς νέας μεθόδου τοῦ Οὐγγρου μηχανικοῦ Κράουζερ ἔσκι δυνατόν νὰ συντελεσθῇ τὸ ἔργον ἐντὸς τριῶν ἐτῶν ἢ τὸ πολὺ τεσσάρων, ἐργαζομένων μόνον 500 ἐργατῶν. Ἡ δὲ ὀλικὴ δαπάνη ὑπολογίζεται κατὰ τοὺς μὲν τῶν μηχανικῶν εἰς 50,000,000, φράγκων, κατὰ τοὺς δὲ εἰς 30,000,000 καὶ κατ' ἄλλους εἰς 24,000,000 μόνον. Ἐν τοιαύτῃ δὲ διαφωνίᾳ περιπτώσει ὀφείλει τις νὰ ἀποδεχθῇ τὸν μέσον ὄρον ἥτοι 35,000,000 περίπου ὡς ἀσφαλὲς καὶ ἀληθὲς συμπέρασμα.

Ταῦτα μὲν ἐν γένει περὶ τῆς ἐπιχειρήσεως τοῦ ἔργου, περὶ τῆς εὐκολίας τῶν ἐργασιῶν, περὶ τῆς δικρακείας τοῦ χρόνου καὶ περὶ τῆς γεννητομένης δαπάνης πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ ἔργου, ὑπερ συγκρινόμενον πρὸς τὴν διώρυγα τοῦ Σουέζ, βεβαίως ὀλιγώτερον ἐνδιαφέρον παρέχει τοῖς Εὐρωπαϊκοῖς, πλειότερον ὅμως τῇ Ἑλλάδι καὶ τοῖς Ἑλλησιν, οἱ πρὸς τῇ ὠφελείᾳ καὶ τιμῇ περιποιεῖ ἢ ἐκτέλεσις αὐτοῦ «S' il y a honneur, il y aura donc aussi profit, ce qui ne gâte rien» λέγει τις τῶν νεωτέρων, ὃς ἐνθους γενόμενος ὅτι ἡ Ἑλλὰς εἰσέρχεται εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς προόδου ἐπιφέρει «La Grèce, cette France de l' Orient, l' avant-garde des peuples libres de ce côté du monde, ne peut manquer de prendre sa part de ce sublime tournoi, de donner une note brillante et suave à la fois dans l'harmonie de ce concert universel».

Ἄλλ' ἐν ᾧ πάντες οἱ τοῦ ζητήματος ἀψάμενοι, ἀλλοδαποὶ τε καὶ ἡμεδαποὶ, αἴτια καὶ ἀγαθὰ προμηνύουσι τῇ Ἑλλάδι ἐκ τοῦ ἔργου τούτου, εὐρέθη τέλος πάντων τις τῶν ἡμετέρων λογίων καὶ πατριωτῶν δ κ. Ι. Π. Πύργας ἀπαίσιος καὶ ὀλέθριος τῇ Ἑλλάδι φοιτᾶζων ἐν τῷ «Παραφοίβῳ»¹, ἔνθα διὰ μακρῶν διατείνεται ὅτι οὐ μόνον οὐδεμίαν ὠφέλειαν καρπωθήσεται ἡ Ἑλλὰς ἐκ τῆς διορυγῆς τοῦ Ἰσθμοῦ, ἀλλὰ καὶ πολλαπλῇ βλάβῃ καὶ ζημίᾳ προσγενήσεται ἐξ αὐτῆς. Ἡ κριτικὴ αὕτη τοῦ κ. Πύργα ἠδύνατο νὰ δικαιολογηθῇ ἐν μέρει, εἰ ἀνεφέρετο εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἢ εἰς τὴν τῶν πρώτων δεκαετηρίδων τοῦ ἀπολήγοντος ἤδη εἰκοστοῦ, καθ' ἣν καὶ ὁ πολιτισμὸς καὶ ἡ τῶν ἐπιστημῶν πρόοδος ἴστατο ἐπ' ἄλλης βαθμίδος καὶ ὁ ἄσπονδος τῆς Ἑλλάδος πολέμιος ἦν λίαν ἐπιφοβὸς αὐτῇ τε καὶ τῇ Εὐρώπῃ· ὡς δὲ νῦν εὐτυχῶς ἔχουσι τὰ πράγματα, μία τοιαύτη κριτικὴ περὶ τοῦ ἔργου δύναται νὰ θεωρηθῇ καθαρὸς ἀναχρονισμὸς καὶ οὐδὲν πλέον. Διότι ἤτε πρόοδος τῆς ἐπιστήμης ἐν τῇ παρούσῃ ἐποχῇ, διὰ παντὸς μέσου καὶ τρόπου ἐπιδιώκουσα νὰ διευκολύνῃ τὴν πορείαν καὶ εἰσαγωγὴν τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ εἰς πᾶσαν τῆς οἰκουμένης γωνίαν, ἀρκεῖται καὶ ἐλαχίστην ὠφέλειαν ἂν δυνηθῇ νὰ παράσῃ τῇ ἀνθρωπότητι ἢ μέρει τινὶ μικρῷ ἢ μεγάλῳ, καὶ ὁ τῆς Ἑλλάδος ἔχθρος, νεκρὸν γενόμενος πτώμα, οὐ μόνον οὐδένα παρέχει πλέον φόβον τῇ Ἑλλάδι, διατελοῦσα ὑπὸ τὴν κραταῖαν καὶ πικροθενῆ αἰγίδα τῶν μεγάλων Δυνάμεων, ἀλλὰ κινδυνεύει καὶ νὰ ἐκλείψῃ ἐντὸς ὀλίγου ἐκ τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης

1. Ι. Π. Πύργα ΠΑΡΑΦΟΙΒΟΣ ἐρ.θ. 8, 1881.

ὡς μὴ δυνάμενος· νὰ συμβαδίσῃ καὶ συνυπάρξῃ μετὰ τοῦ πολιτισμοῦ αὐ-
τῆς, ἐν ᾧ ἡ μικρὰ Ἑλλάς, ἄλλοτε ἀποτελοῦσα τὸν μικρὸν τοῦ ποδῶς τοῦ
μεγάλου θηρίου δάκτυλον, σὺν τῷ χρόνῳ προΐοντι ἀνδροῦται καὶ ἐν τῷ
σταθμῷ τοῦ πολιτισμοῦ κατὰ δύναμιν χωροῦσα ἐπὶ τὰ πρῶτα, αἰσιώτερον
τοῦ παρελθόντος προσιώνιζεται μέλλον καὶ οὐχὶ ἀπαισιώτερον καὶ ἀδοξό-
τερον. Ὅθεν ὀρθῶς προσηρῆται «La Grèce est la France de l' Orient et l'
avant-garde des peuples libres de ce côté du monde». Εἰ ταῦτα ἀνελογί-
ζετο ὁ κ. Πύρλας, ἤθελεν ἀπαλλαγῆ τοῦ περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Ἑλλά-
δος πανικῆ καὶ ἤθελεν ἀποφύγῃ νὰ περιπέσῃ εἰς τοιοῦτον ἀναχρονισμὸν
τῆς λογικῆς καὶ κριτικῆς περὶ τῆς διορυχῆς τοῦ Ἴσθμοῦ.

Ἐκ τούτων τοίνυν τῶν ὀλίγων ἱκανῶς ἐμραινομένου ὅτι πολιτικῶς ἡ Ἑλλάς
οὐδένα κίνδυνον ἔχει νὰ φοβῆται ἐκ τῆς διορυχῆς τοῦ Ἴσθμοῦ ἐν τῷ ἀπε-
ράντῳ μέλλοντι κατὰ τὴν προφητείαν τοῦ κ. Πύρλα καὶ ἐν τοῖς προσηρη-
μένοις ὑποδειχθέντος ὅτι οὐ μόνον οὐδεμίαν ζημίαν ὑποστήσεται, ἀλλ' ὅτι
πολυσιδεῶς καὶ πολυτρόπως ὠφεληθήσεται ἐκ τῆς τεχνητῆς θαλασσίας ὁδοῦ,
νῦν πρόκειται νὰ ἀποδειχθῇ ὅποιον καὶ ὁπόσων καρποθήσεται ὠφελειῶν ἐξ
αὐτῆς. Ὁ κ. Πύρλας πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἐναντίας γνώμης πρὸς τοῖς ἄλλοις
μνημονεύσας ὅτι, ὡς περ ἡ Αἴγυπτος· ἐκ τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ οὐδόλως
ἡ ἐλάχιστα ὠφελήθη, οὕτω καὶ ἡ Ἑλλάς· οὐδόλως ὠφεληθήσεται ἐκ τῆς
τομῆς τοῦ Ἴσθμοῦ, ἐλησμόνητε τὴν μεγίστην διαφορὰν τῆς μιᾶς ἀπὸ τῆς
ἄλλης διώρυγος καὶ ἐντεῦθεν περιέπεσαν εἰς ἄτοπα συμπεράσματα περὶ τε
τῆς διώρυγος τοῦ Ἴσθμοῦ καὶ τῶν μελλόντων ἀποτελεσμάτων. Διότι ἐν
ᾧ ἡ Σουέζεϊος διώρυξ κειμένη μεταξὺ τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς, μόλις ἐφά-
πτεται τῆς Αἰγυπτιακῆς χώρας καὶ αὐτῆς, πᾶν τοῦναντίον συμβήσεται
ἐν τῇ Κορινθιακῇ διώρυγι καὶ τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ, ἅπερ καίεται ἐν μέσῳ
τῆς Ἑλλάδος, ἤτοι πᾶτα ἡ νκυτιπλοῖα γενήσεται ἐν μέσῳ καὶ διὰ μέσου
τῆς Ἑλλάδος καὶ θὰ διέρχεται οὕτως εἰπεῖν τὴν καρδίαν αὐτῆς καὶ οὐχὶ
ὡς πρότερον τὴν νότιον παραλίαν ἢ ὡς ἐν τῇ Σουέζεϊῳ τὴν ΒΑ παραλίαν
τῆς Αἰγύπτου «Mais pour la Grèce et l' Isthme de Corinthe la situation est
toute différente. C' est au milieu, au coeur même du pays que passera le ca-
nal, et que défilèrent à travers ce canal tous les vaisseaux» λέγει τις τῶν
νεωτέρων. Ἀναντιρρήτως ἡ Σουέζεϊος διώρυξ ἐπωφελεστάτη ἐστὶ τοῖς Εὐ-
ρωπαίοις, οὐχ ἤττον ὅμως καὶ ἡ Αἴγυπτος δὲν μένει ἐντελῶς ἀμέτοχος
τῶν ὠφελειῶν τῆς συγκοινωνίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, τοῦ μεταξὺ τῆς Εὐρώ-
πης καὶ τῆς Ἀσίας διενεργουμένου. Διότι τὰ πολύτιμα ἐμπορεύματα καὶ
οἱ ἐξ Εὐρώπης εἰς Ἀσίαν καὶ τ' ἀνάπκλιν μετακρίνοντες· ἐπιβάται διέρχον-
ται· διὰ τοῦ μεταξὺ Ἀλεξανδρείας καὶ Σουέζ καὶ τ' ἀνάπκλιν σιδηροδρό-
μου ἐντὸς 7 ὥρῶν ἀντὶ νὰ πρκαπλέωσι τὴν βόρειον παραλίαν τῆς Αἰγύ-
πτου καὶ τὴν διώρυγα ἐντὸς 35 ὥρῶν ἵνα φθάσωσιν εἰς Σουέζ καὶ τ' ἀνά-
πκλιν, καὶ οὕτως οἰκονομοῦσι χρόνον 28 ὥρῶν καὶ ἀποφεύγουσι τὴν μονο-

τονίαν και τὸν κίνδυνον τῆς θαλάσσης ἐν καιρῷ τρικυμίας. Ἔνεκα δὲ τρι-
της τῆς διαφορᾶς τῆς μιᾶς ἀπὸ τῆς ἄλλης διώρυγος ἢ Ἑλλάς ὠφεληθή-
σεται πολλῶ πλεῖον ἐκ τῆς διώρυγος τοῦ Ἴσθμοῦ ἢ ἡ Ἀίγυπτος· ἐκ τῆς
Σουεζείου «Le percement de l'Isthme de Corinthe aurait pour la Grèce des
avantages immenses, beaucoup plus grands même que ceux que le canal ma-
ritime de Suez pourra procurer à l'Égypte» παρατηρεῖ ὁ Danglar.

Αἱ δὲ ὠφέλειαι, αἱ μέλλουσαι νὰ προκύψωσιν ἐκ τῆς διορυγῆς τοῦ Ἴσθ-
μοῦ, τὸ μὲν ἀνήκουσι τοῖς ναυτιλλομένοις εὐρωπαϊκοῖς ἔθνεσι, τὸ δὲ ἀπο-
κλειστικῶς τῇ Ἑλλάδι, διὰ μέσου τῆς ὁποίας θὰ διέρχωνται τὰ ἐξ Εὐρώ-
πης εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἀνάπαλιν μεταβαίνοντα πλοῖα καὶ ἀτμόπλοια
ἦτοι ἀπὸ τῆς Βαρκελόνος, Μασσαλίας, Γενούης, Λιβόρνου, Βρεντησιού, Βε-
νετίας, Τεργέστης καὶ ἄλλων μικροτέρων λιμένων καὶ πόλεων εἰς Πάτρας
Πειραιᾶ, Νκύπλιον, Σμύρνην, Κωνσταντινούπολιν, Ὀδησσὸν καὶ ἄλλους μι-
κροτέρους λιμένας καὶ πόλεις καὶ αὔθις ἐπνακκίμπτοντα ἐκ τούτων τῶν
λιμένων εἰς ἐκεῖνους διὰ τῆς Κορινθιακῆς διώρυγος. Κατὰ δὲ τὴν στατι-
στικὴν τῆς ναυτικῆς ὑπελόγησεν ὁ στρατηγὸς Τὺρ ὅτι παραπλεύουσι
τὴν νότιον Πελοπόννησον 5,808 ἀτμόπλοια ταχυδρομικὰ, 5,900,000 τό-
νων ἐμπορικὰ ἱστιοφόρα πλοῖα καὶ 300 πολεμικὰ πλοῖα, ἀπερ' πάντα θὰ
διέρχωνται ἐν τῷ μέλλοντι διὰ τῆς διώρυγος τοῦ Ἴσθμοῦ ἔνεκα τῆς βρα-
χύτητος τῆς νέας ὁδοῦ καὶ τῶν ἐκ ταύτης προκυπτουσῶν ὠφελειῶν, αἴ-
τινες βεβηχίως πολὺ ἀνώτερά εἰσι τῆς πληρωμῆς διοδίων τελῶν ἀνὰ ἐν
φράγκον κατὰ τόννον καὶ ἄτομον διὰ τὰ ἐκ τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους
προερχόμενα καὶ ἀνὰ 1½ φραγ. διὰ τὰ ἐκ τῶν λοιπῶν λιμένων τῆς Μεσο-
γείου θαλάσσης. Συντέμενται δὲ ἡ ὁδὸς τοῖς μὲν ἐκ Τεργέστης καὶ τῶν λι-
μένων τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους προερχομένοις κατὰ 185 θαλάσσια μίλια
ἢ 345 χιλιόμετρα, τοῖς δὲ ἐκ Γενούης, Μασσαλίας καὶ τῶν παραλίων τῆς
Ἰταλίας κατὰ 35 θαλάσσια μίλια ἢ 135 χιλιόμετρα καὶ τοῖς ἀπὸ Γι-
βλαρτάρ καὶ τῶν παραλίων τῆς Ἰσπανίας καὶ Πορτογαλίας κατὰ 38 μίλια
ἢ 70 χιλιόμετρα. Ἐκ δὲ τῆς συντομίας ταύτης τῆς ὁδοῦ κατὰ 24 ὥρας
διὰ τὰ πρῶτα, κατὰ 15 ὥρας διὰ τὰ δευτέρα καὶ κατὰ 8 ὥρας διὰ τὰ
τρίτα προκύπτει διπλῆ οἰκονομία· πρῶτον μὲν ἡ τοῦ χρόνου οἰκονομία,
ἣτις λίαν σπουδαία ἐστὶ τοῖς ἱστιοφόροις πλοίοις ἐν καιρῷ τρικυμίας καὶ
μάλιστα περὶ τὸν Μελέαν, ἔνθα ἡ θάλασσα πάντοτε σχεδὸν ταραχώδης
ἐστὶ καὶ κατὰ τοῦτο μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν διετήρησε τὴν ἀρχαίαν φή-
μην ὁ Μαλέας· δεύτερον δὲ ἡ τῆς δαπάνης οἰκονομία λίαν σπουδαία ἐστὶ
τοῖς ἀτμοπλοίοις, πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ὁποίας ἐπισυνάπτω ἐν παραδείγματι
Γαλλικοῦ ἀτμοπλοίου.

Ὁ Ἀλφειὸς νέον ἀτμόπλοιον τῆς ἐτχιρίας τῶν γαλλικῶν διαπορθμεύ-
σεων κατὰ τὴν πρώτην μεταβάσιν ἐκ Μασσαλίας εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ
τὴν ἐπ'ἀνοδὸν αὐτοῦ διήνησε 2,836 μίλια ἢ 5,252 χιλιόμετρα μετὰ με-

τρίας ταχύτητος 10 μιλίων καθ' ὄραν' ἐδαπάνησε δὲ ἐν τῷ ταξειδίῳ τούτῳ ἡ μηχανή του 1 τόννον καὶ 395 χιλιόγραμμα ἐλαίου, 4 τόννους καὶ 864 χιλιόγραμμα στέατος, 122 χιλιόγραμμα βόμβακος καὶ τελευταίον 472 τόννους καὶ 580 χιλιόγραμμα ἀνθράκων. Ἐὰν δὲ ὑπολογίσῃ τις τὴν ἐκ τῆς συντομίας τῆς ὁδοῦ κατὰ 85 καὶ 95 τῆς ἐπανόδου=190 μιλίων προκύπτουσιν ἐλάττωσιν τοῦ ἐλαίου, τοῦ στέατος, τοῦ βόμβακος καὶ τοῦ σπουδαιότερου αὐτῶν, τῶν ἀνθράκων, εὐκόλως δύναται νὰ πισθῇ περὶ τῆς μεγάλης ὠφελείας, τῆς προσγενησομένης τοῖς ἀτμοπλοίοις ἐκ τῆς διώρυγος τοῦ Ἴσθμοῦ.

Πολὺ δὲ μεγαλύτερα ἔσται ἡ ὠφέλεια τοῖς ἐκ Τεργέστης καὶ τῶν παρκαλίων τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους προερχομένοις Αὐστρο-ουγγρικοῖς πλοίοις καὶ ἀτμοπλοίοις. Διότι κατὰ τὴν στατιστικὴν τοῦ 1880 προσήγγισαν εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς λιμένας 1417 ἀτμόπλοια 1,780,000 τόννων. Ἐντεῦθεν δὲ ὀρυωμένη ἡ ἐφημερίς τῆς Τεργέστης «*Triester Zeitung*» παρατηρεῖ ὅτι ἡ Αὐστρο-ουγγαρία θὰ ἔχη τὴν μερίδα τοῦ λέαντος ἐκ τοῦ διαμετακομιστικοῦ ἐμπορίου, ὅπερ θὰ διέρχεται τὴν διώρυγα τῆς Κορίνθου, καθ' ὅσον μόνον τὰ τακτικὰ τεξεῖδια τοῦ Λόυδ ἀνέρχονται εἰς 104, τὰ ὅποια διὰ τῶν ἐκτάκτων δύναται νὰ διπλασιασθῶσιν, ἐν ᾧ ἡ τοῦ Σουεζ διώρυξ μόνον τὴν Ἀγγλίαν κυριολεκτικῶς ὠφελεῖ εἰς τὸ μετὰ τῶν ἐν Ἰνδίας ἀποικιῶν ἐμπόριόν της. Ἐνεκκ δὲ τούτων τῶν ὠφελειῶν ἡ ἐταιρεία τοῦ Λόυδ προθύμως ἀπεδέξατο τὴν προταθεῖσιν δικτιμήσιν 1 φράγκου κατὰ τόννον καὶ κατ' ἄτομον, ἦν καὶ πᾶσι αἱ λοιπαὶ ναυτικαὶ ἐταιρικαὶ συμπερόν ἔχουσι νὰ ἀποδεχθῶσι. Τοσαῦται μὲν καὶ τοιαῦτα εἰσιν αἱ ὠφέλειαι αἱ προσγενησόμεναι τοῖς εὐρωπαϊκοῖς ἔθνεσι. Νῦν δὲ ἐξεταστέον εἰ ἐκ τῆς διωρυγῆς τοῦ Ἴσθμοῦ ζῆμιοθήσεται ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὴν προφητείαν τοῦ κ. Πύργα ἢ ὠφελιθήσεται κατὰ τὴν κρίσιν πάντων τῶν συντόμως ἐρευνησάντων τὸ ζήτημα. Ὅτι μὲν πολλῶν καὶ ποικίλων ὠφελειῶν καρπωθήσεται ἡ Ἑλλὰς ἐκ τῆς διώρυγος, περὶ τούτου ἰκανὰ μὲν προηγουμένως ἐλέχθησαν, οὐχ ἤττον ὁμῶς καὶ ἐκ τῶν ῥηθησομένων δειγθήσεται ὅτι οὕτω καὶ μόνον ἔχει τὸ πρᾶγμα καὶ οὐχὶ ἄλλως. Αἱ δὲ ὠφέλειαι τῆς Ἑλλάδος ἔσονται διπλᾶ ἤτοι ὕλικαὶ καὶ πνευματικαί. Διότι μετὰ τὴν διωρυγὴν τοῦ Ἴσθμοῦ θὰ διέρχωνται διὰ τοῦ μικροῦ Κορινθιακοῦ κόλπου καὶ τῆς διώρυγος καὶ ἐπομένως διὰ τοῦ μέσου τῆς Ἑλλάδος πολλὰ ἀτμοπλοίων ἐμπορικῶν καὶ ταχυδρομικῶν χιλιάδες, 300 ἢ καὶ πλεῖονα πολεμικὰ πλοῖα καὶ πολλῶν πλείους ἰστιοφόρων ἐμπορικῶν πλοίων χιλιάδες ἐξ Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Ἀνατολήν. Ἡ δὲ διηνεκὴς αὕτη καὶ πάντοτε ἐπανζάνουσα ὕλικὴ καὶ πνευματικὴ κίνησις εὐκόλως καὶ ταχέως θὰ εἰσδύσῃ καὶ θὰ εἰσπαγάγῃ πνεῦμα ζωοποιὸν εἰς τε τὰ βόρεια παράλια τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου καὶ εἰς τὰ νότια καὶ διὰ τούτων εἰς τὰ μεσόγεια¹, ἐκ τοῦ

¹ Eugen. Gellion-Danglar. *Lettres sur l' Egypte contemporaine* p. 281. «*Le mouvement perpétuel et toujours croissant qui se produira la long de cette artère pénétrera de là facilement dans l'interieur du pays, soit au nord, soit au sud.*»

ὁποίου σπουδαιότατα θὰ ὠφελθῶσιν οἱ κάτοικοι αὐτῶν. Ὡς περ δὲ ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις ὑπῆρχον ἐν μὲν τῇ βορείῳ παραλίῃ τοῦ κόλπου 18 πόλεις καὶ πολίχαι, ἐν δὲ τῇ νοτίῳ δέκα, ἰσχυρὰ κέντρα ἐνεργείας καὶ ἐμπορίου, οὕτω καὶ μετὰ τὴν διορυχὴν τοῦ Ἴσθμοῦ θὰ σχηματισθῶσι πολλὰ τοιαῦτα ἐν ἀμφοτέραις ταῖς παραλίαις αὐτοῦ, ἐν τῇ εἰσόδῳ τοῦ ὁποίου σήμερον διαπρέπει ἐμπορικῶς ἡ βσιλίσις τῆς Πελοποννήσου αἱ Πάτρας· ὁ δὲ εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς ἀκαταπαύστως διερχόμενος διὰ τῆς θαλασσίας ταύτης διόδου ἤτοι διὰ μέσου τῆς Ἑλλάδος, θὰ ἐπιδράσῃ ἰσχυρῶς ἐπὶ τῶν κατοίκων τῆς μεσογείου χώρας πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας, τῆς κτηνοτροφίας καὶ πάντων τῶν λοιπῶν κλάδων τῆς ἐγχωρίου παραγωγῆς, Διότι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐστὶ φιλόπonos, ἐνεργητικὸς, νοήμων καὶ ἐπιδεκτικὸς τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ καὶ οὐχὶ φυγόπonos, ἀδρανῆς καὶ πνευματικῶς ἀπονεαρχωμένος ὡς ὁ Αἰγυπτιακός.¹

Ὁ δὲ Grimaud de Caux ἐξετάζων τὴν προσγενησομένην τῇ Ἑλλάδι ὠφέλειαν λέγει ὅτι ἡ διώρυξ τῆς Κορίνθου ἐστὶ τὸ ἰσχυρότερον μέσον, ὅπερ θὰ παράσχη μίαν μεγάλην ὄθησιν εἰς τὴν γεωργίαν, εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ εἰς τὴν βιομηχανίαν τῆς Ἑλλάδος, μέλλον νὰ παρασκευάσῃ εἰς τὰ προϊόντα αὐτῆς μίαν ἐλευθέραν διέξοδον, ἄγουσαν κατ' εὐθείαν εἰς πάσας τὰς ἀγορὰς τοῦ κόσμου. Ἀληθῶς ἀπὸ τοῦ Σουνίου ἀκρωτηρίου μέχρι τῶν Πατρῶν καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀχελώου ποταμοῦ θὰ σχηματισθῇ μετὰ τὴν διορυχὴν τοῦ Ἴσθμοῦ μία συνεχὴς καὶ εὐθεῖα θαλασσία ὁδὸς, ἐφ' ἧς πολυάριθμοι ἐλιγμοὶ καὶ καμπαὶ σχηματίζουσιν ἕρμους καὶ καταφύγια, εὐκόλως δυνάμενα ἐξ αὐτῶν νὰ κκτχσταθῶσι λιμένες, χωροῦντες μεγάλα πλοῖα, καὶ ἐμπορικὰ ἀποθήκαι πλουτίων καὶ ποικίλων προϊόντων τῆς γεωργίας μελλούσης νὰ ἀναπτυχθῇ ἐν ἐδάφει εὐφύρῳ καὶ τῇ παραλίῃ παρακειμένῳ. Ταῦτα δὲ τὰ καθαρῶς τοπικὰ πλεονεκτήματά εἰσι λίαν σπουδαῖα, ἐξ ὧν θὰ ἀναπτυχθῶσι μεγάλαι ὠφέλειαι. Καὶ τελευταῖον ἐπιφέρει ὁ αὐτὸς ὅτι ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν τμηθήσεται ὁ Ἴσθμος, ἡ μεγάλη ὁδὸς τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς θὰ διέρχῃται διὰ τοῦ μέσου αὐτῆς· καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς ἡμέρας ἡ Ἑλλάς οὐκ ἔσται πλέον μόνον τὸ μεσημβρινὸν παράρτημα τῆς Εὐρώπης ἀλλ' ἀμέσως διὰ τῆς ἰσχύος τῶν πραγμάτων θὰ λάβῃ ἐν τῷ κόσμῳ τὴν θέσιν ἐκείνην, ἣν ἔχει δικαίωμα νὰ ζητήσῃ καὶ καταλάβῃ ἕνεκα τῆς ἰστορικῆς καὶ γεωγραφικῆς θέσεως αὐτῆς. Διότι ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἐκθίσει τοῦ 1867 ἐν Παρισίοις τρανώτατα ἀπέδειξεν ἡ Ἑλλάς, ὅτι ἡ ἐλπίς καὶ πεποίθησις τῶν φιλελλήνων νὰ ἴδωσιν αὐτὴν μίαν ἡμέραν ἀναλαμβάνουσαν μέρος τῆς λαμπρῆς, διὰ τῆς ὁποίας διέπερσέ ποτε ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Εὐρω-

1 Ὁ αὐτὸς αὐτῷ. «Car au lieu de rencontrer comme en Egypte de populations inertes, des races naturellement inférieures et en décadence même sur le maximum de civilisation qu'elles ont pu atteindre jadis, il sera re-u et transmis de proche en proche par une race supérieure, active, intelligente, et qui n'aspire qu' à une régénération dont elle est, en vertu de cette aspiration même, tout à fait digne et capable».

παικῶν ἐθνῶν καὶ λαῶν οὐδεμία χίμαιρά ἐστιν, ἀλλ' ἀληθῆς πεποιθήσις καὶ βεβαία ἐλπίς. Διότι εἰ μὲν ἐργασίᾳ λείπει ἐν τῇ χώρᾳ, ἡ ὕλη ὁμοῦ τῆς ἐργασίας; πλουσία καὶ ἀφθονος ὑπάρχει· ὥστε οὐδὲν ἄλλο ἀπαιτεῖται ἢ βραχίονες καὶ κεφάλαια πρὸς καλλιέργειαν καὶ χρησιμοποίησιν τῆς ὕλης.

Ἐκ δὲ τῶν γενικῶν τούτων περὶ τῆς ὕλης, ἣν ἐγκρύπτει τό τε ἔδαφος καὶ ἡ γῆ τῆς Ἑλλάδος, δύνακτί τις νὰ προβῇ καὶ εἰς τὴν ἀπκριθήμενιν εἰδῶν τινῶν αὐτῆς; ἕκ βεβαιωθῆ περὶ τῆς ἀληθείας τῶν λεγομένων. Γνωστόν ἐστιν ὅτι ἐν Ἑλλάδι ὑπάρχει ἀφθονὴ ποικίλων καὶ πολυτίμων μαρμάρων καὶ θησαυρὸς ὀρυκτολογίας οἷον σχιστόλιθος, ὄφιτης, σιλιπνοσιδηρίτης, σμυρίτης, μαγνησίτης, τῶν ὁποίων 50—60 χιλιάδων κανταρίων κατ' ἔτος γίνεται ἐξαγωγή εἰς τὴν Ἀγγλίαν· ἔτι δὲ μαγνησία, θεῖον, γύψος καὶ λιθογραφικὸς λίθος. Δεύτερον δὲ πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ὑπάρχουσι γαϊάνθηρακες, οἷον ἐν Ἄρωπῳ, ἐν Κύμῃ τῆς Εὐβοίας; καὶ ἐν Ὀλυμπίᾳ κατασκευάζονται πλίνθοι καὶ τοῦβλα ἀξιόλογα, καλλιεργοῦνται οἱ δημητριακοὶ καρποὶ ἤτοι ὁ σίτος, ἡ βρῖζα, ἡ κριθή, ὁ ἀραβόσιτος, τὰ ὄσπρια, ὁ πίτος, τὰ φασόλια, ὁ κύκνος, ὁ καπνός. ὁ βάμβυξ. Ἡ δὲ παραγωγή τῶν δημητριακῶν καρπῶν, ὑπολογιζομένη ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς 25—30 ἑκατομμύρια κατ' ἔτος, θὰ ἀναβιβασθῆ εἰς τὸ πενταπλάσιον ἤτοι εἰς 150 ἑκατομμύρια, ἐὰν ἡ θαλασσίαι αὐτῆ κινήσις καὶ ἔντασις ἐπεκταθῆ ἐφ' ὅλων τῶν μερῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους; καὶ λάβῃ ἀνάλογον ἀνάπτυξιν ἐν τῇ εὐκολίᾳ τῆς ἐξαγωγῆς. Ἀλλὰ σπουδαιότερα ταύτης ἔστιν ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις τῆς καλλιέργειας καὶ παραγωγῆς τῶν ἐλαιόδένδρων. Διότι ἐν τῷ κατὰ τὸ 1834 ὑπῆρχον μόνον 2,300,000 ἐλαιόδενδρα, μετὰ τριάκοντα ἔτη περίπου τῷ 1860 ὑπερετριπλασιάσθησαν καὶ ἀνήλθον εἰς 7,500,000 καὶ κατὰ τὰς τελευταίας δύο δεκαετηρίδας; σπουδαιοτάτην αὐξήσιν ἔλαβον. Οἱ ἀμπελώνες; τῷ μὲν 1850 ἐκάλυπτον μόνον 368, 937 στρέμματα τοῦ ἐδάφους; τῷ δὲ 1875 ἀνήλθον ἡ ἑκατῆσι; αὐτῶν εἰς 737,359 στρέμματα καὶ μετὰ τῆς Ἐπικνήσου εἰς 870,579 στρέμματα καὶ κατὰ τὰς τελευταίας ἔτη πολὺ μεγάλην ἐπέκτασιν ἔλαβον. Ἡ τῶν οἴνων κατασκευῆ, καίπερ μὴ φθάσασα εἰσέτι εἰς τὴν προσδοκωμένην τελειότητα, οὐχ ἦττον ὁμοῦ σπουδαίως προήχθη κατὰ τὰς τελευταίας ἔτη καὶ οἱ οἶνοι τῆς Ἑλλάδος διέπρεψαν καὶ ἐβραβεύθησαν ἐν πολλαῖς Εὐρωπαϊκαῖς ἐκθέσεσι τῶν οἴνων. Ἡ δὲ παραγωγή τῆς Κορινθιακῆς σταφίδος, ἥτις κατὰ τὸ 1860 ἀνήρχετο εἰς 126 ἑκατομμύρια Βενετικῶν λιτρῶν, μεγίστην αὐξήσιν ἔλαβε κατὰ τὰς δύο τελευταίας δεκαετηρίδας· τὰ γεωμῆλα ἐγκλιματισθέντα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Λακεδαιμόνος σπουδαίως παράγονται.

Ὁ ἀγροτικὸς λαὸς τῆς Ἑλλάδος ἀποτελεῖ τὰ 51⁰/₀ τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ αὐτῆς. Ἡ δὲ ἀποφοσιθεῖσα ἀποξήρανσις τῆς Κορινθίας λίμνης καλυπτούσης ἐπιφάνειαν τῆς γῆς 25,000,000 ἑκταρίων θὰ ἐπαυξήσῃ πολὺ τοὺς ἀγροτικοὺς πόρους τῆς χώρας καὶ θὰ ἀποβῆ ἐπωφελεστάτη εἰς τὰ ἐπιπε-

δέσποτα προϊόντα αὐτῆς· τὰ δὲ δάση τῆς Ἑλλάδος καλύπτοντα 541,966 ἑκτάρια τοῦ ἐδάφους, δυστυχῶς παρημελημένα εἰσιν, ἡ σπογγαλιεῖα ἀκμάζει, αἱ συκομορέαι εἰσὶν ἀφθονοὶ ἐν τῇ χώρᾳ, ἡ βιομηχανία σπουδαίως προήχθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, κατὰ τὰ ὅποια πολλὰ βιομηχανικὰ καταστήματα ἰδρῦθησαν ἐν Πειραιεῖ, ἐν Σύρῳ καὶ ἐν Πάτραις. Ἐπὶ πάντι δὲ τούτοις προσθετέον ὅτι ἐν τῷ μικρῷ χρονικῷ διαστήματι τῆς αὐτονομίας καὶ ἐλευθερίας 23 πόλεις, καταστραφεῖσαι ἐν καιρῷ τῆς ἐπαναστάσεως, ἀνεκτίσθησαν, 10 νέαι πόλεις ἰδρῦθησαν ἐπὶ νέων θέσεων, ὑπὲρ τὰς 5000 ἐμπορικὰ πλοῖα¹ φέροντα τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν πλέουσι πάσας τὰς θαλάσσας, 380 χιλιομέτρων ἐθνικαὶ ὁδοὶ κατεσκευάσθησαν καὶ παρεδόθησαν εἰς χρῆσιν καὶ 14 λιμένες ἐπεσκευάσθησαν καὶ κατεσκευάσθησαν. Ταῦτα μὲν κατὰ τὴν ἐπίσημον διαβεβαίωσιν τῆς ἐκθέσεως τῶν Παρισίων, οἱ δὲ δικαίως ἐπισυνάπτει ὁ Danglar ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν κατέπεσεν, ὡς κοινῶς πιστεύεται, εἰς ἀγρίαν κατάστασιν, ὅτι δὲν ἐδείχθη ἀναξία τῆς ὑποστηρίξεως, ἣν αἱ Εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις, κρεῖττόν ποτε ἢ σήμερον διατεθειμέναι, παρέσχον αὐτῇ ἐν καιρῷ τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ὅτι αὕτη βαδίζει καὶ θὰ βῆ εἰς τὴν ἐνδοξὴν καὶ ἐπίζηλον ὁδὸν τῆς προόδου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἐὰν ἀναλογισθῇ τις ὅτι ἐν τῷ χρονικῷ διαστήματι τῶν τελευταίων 15 ἐτῶν ἦτοι ἀπὸ τοῦ 1867—1882 ἡ Ἑλλὰς ἐβάδισε γενναίως ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς προόδου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἄνευ τῆς διορύξεως τοῦ Ἴσθμου καὶ τῆς κατασκευῆς σιδηροδρόμων, εὐκόλως δύναται νὰ πεισθῇ ὅτι μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς διώρυγος τοῦ Ἴσθμου, τὴν κατασκευὴν τῶν σχεδιασθέντων καὶ ἀποφασισθέντων ἤδη σιδηροδρομικῶν γραμμῶν μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Πητρῶν, μετὰ τὴν προσάρτησιν τῶν νέων ἐπαρχιῶν καὶ τὴν κατασκευὴν τῶν ἐν αὐταῖς σιδηροδρομικῶν γραμμῶν θὰ ἀνταποκριθῇ πληρέστατα εἰς τὰς προσδοκίας τῶν φιλελλήνων καὶ θὰ δικαιώσῃ αὐτοὺς ἐκ τῶν προτέρων ἀποφηνηθέντων· «La Grèce est la France de l'Orient, l'avant-garde des peuples libres de ce côté du monde» καὶ εἰς τὴν διηνεκῶς παρεχομένην ὑποστήριξιν τῶν προστατῆδων Δυνάμεων. Διότι κατὰ τὰ τελευταῖα 15 ἔτη τὰ πάντα ἔλαβον ἐπίδοσιν οὐχὶ εὐκαταφρόνητον ἀναλόγως τῶν μικρῶν μέσων καὶ δυνάμεων τοῦ μικροῦ τούτου κράτους, περὶ οὗ δικαίως εἶπέ τις τῶν φιλελλήνων «La diplomatie de 1827 a mis au monde un avorton qui ne peut ni vivre ni mourir». Διότι ἐν τῷ μικρῷ τούτῳ διαστήματι πολυάριθμοι ἑταιρίαι συνεστήθησαν πρὸς ἐκμετάλλευσιν τοῦ ὑπὸ τὴν γῆν κεκρυμμένου πλούτου, ὧν τρεῖς εὐδοκίμοισι καὶ ἀκμάζουσαι διατελοῦσιν ἦτοι ἡ ἑλληνικὴ τῶν μεταλλουργειῶν τοῦ Λαυρίου, ἣτις κατὰ τὴν

1 Ὁ ἀριθμὸς οὗτος σημαίνει ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν Παρισίων ἐκ τοῦ Aperçu sur les progrès matériels de la Grèce τοῦ Μανιτάκη φαίνεται ἔξωγακωμένος, παραβαλλόμενος πρὸς τὴν στατιστικὴν Veritas ἐνθα ἀναγράφονται μόνον 1969 πλοῖα.

ἐπίσημον ἔκθεσιν τοῦ παρελθόντος ἔτους παρήγαγεν 8,750 τόννους μολύβδου τιμηθέντος ἀντὶ 5,160,000 δραχμῶν, ἡ Γαλλικὴ ἐταιρεία τῶν μαρμάρων τῆς Πάρου, τὸ γαιωνθρακωρυχεῖον τῆς Κύμης, τοῦ Ὄρωπου, τὸ θειωρυχεῖον τῆς Μήλου καὶ ἄλλαι μικρότεραι ἐπιχειρήσεις σπουδαίως κατ' ἔτος παράγουσι ποσότητος ἐξαγωγῆς, ἐξ ὧν ὠφελεῖται τό τε ἔθνος καὶ τὸ κράτος. Ἡ δὲ παραγωγή τοῦ σίτου ἀνήλθεν εἰς 1500,000 ἑκατόλιτρα = 4,500,000 κοιλὰ, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐλαιοδένδρων ηὔξηθη ἀπὸ 7,500,000 τοῦ 1860 εἰς 12,000,000, παραγαγόντων 100 ἑκατομ. ὀκάδων ἐλαιοκάρπου καὶ 20,000,000 ὀκάδας ἐλαίου ἀξίας 20,000,000 δραχμῶν, ἡ τῆς σταφίδος παραγωγή ἀνήλθεν ἀπὸ 119,685,781 λιτρῶν τιμηθεισῶν ἀντὶ 20,432,194 δραχμῶν εἰς 155,442,215 λιτ. τιμηθεισῶν ἀντὶ 37,000,000 δραχμῶν κατὰ τὸ 1875 καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀνυψώθη εἰς πολὺ ἀνωτέρην βαθμίδα, ἦτοι εἰς 50,000,000 δραχμῶν περίπου ἢ τοῦ οἴνου ἐξαγωγή ηὔξησεν εἰς 4,549,290 ὀκάδων ἀξίας 1,137,323 δραχμῶν, ἡ σπογγαλιεὶς παρήγαγε 3,000,000 δραχμῶν. Ἐκ πάντων τούτων ἐξάγεται ὅτι τὴν πρώτην θέσιν τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου κατέχει ἡ σταφίς, τὴν δευτέραν θέσιν τὰ μέταλλα καὶ μάλιστα ὁ μόλυβδος καὶ τὰ δέρματα, τὴν τρίτην τὸ ἔλαιον, ὁ οἶνος, τὰ σῆκα, ὁ σπόγγος καὶ οὕτω καθεξῆς.

Ἐκ ταύτης δὲ τῆς ἐθνικῆς προόδου, κατορθωθείσης μέχρι τοῦδε ἄνευ τῆς ὑπάρξεως τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας ἦτοι σιδηροδρόμων, πλωτῶν ποταμῶν καὶ διωρύγων, ὧν βρῖθουσι τὰ λοιπὰ τῆς Εὐρώπης κράτη, μόνον διὰ τῆς δραστηριότητος, ἐνεργητικότητος καὶ ἐξιδιασμένης νοημοσύνης τῶν κατοίκων, εὐκόλως δύναται τις νὰ ἐνόησῃ ὅποσα καὶ ὅποια ἀποτελέσματα θὰ προκύψωσι μετὰ τὴν διορυχὴν τοῦ Ἴσθμοῦ καὶ τὴν δίσδον τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ διὰ τοῦ μέσου καὶ τοῦ κέντρου τῆς Ἑλλάδος καὶ μετὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ἀποφασισθέντων ἐγχωρίων τε καὶ διεθνῶν σιδηροδρόμων, ὅτε σύμπασα ἡ Ἑλλάς ἀπ' εὐθείας καὶ τῆχιστα θὰ συγκοινωνῇ μεθ' ὅλης τῆς Εὐρώπης καὶ μεθ' ὅλου τοῦ πολιτισμένου κόσμου καὶ διὰ τῆς τοιαύτης συγκοινωνίας θὰ εἰσέρχεται ἀκταπαύστως διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης καὶ διερχόμενον διὰ τῆς χώρας, θὰ εἰσδύη ζωοποιὸν ρεῦμα καὶ πνεῦμα εἰς πάσας τὰς γωνίας αὐτῆς, ἱκανὸν νὰ ἐξεγείρῃ καὶ ἐμφυχῶνῃ τοὺς κατοίκους εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς γεωργίας καὶ κτηνοτροφίας, εἰς τὴν ἐξόρυσιν καὶ χρησιμοποίησιν τῶν μεταλλείων, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας εἰς τὸν πολλαπλασιασμόν καὶ ἐξευγενισμόν τῶν προϊόντων τῆς χώρας καὶ ἐκ πάντων τούτων θὰ προκύψῃ μία ἀέννητος κίνησις, μέλλουσα νὰ ἀνυψώσῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸ προσῆκον μεγαλεῖον καὶ νὰ ἐπενέγκῃ εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος εὐζωίαν καὶ εὐτυχίαν, ἣν τις τῶν φιλελλήνων προδρόμων, προαγγέλλει ἡμῖν «Le temps ne peut que donner des résultats de plus en plus satisfaisants, et l'accomplissement de projets tels que le dessèchement du lac Kopais et le percement de l'Isthme de Corinthe, que nous occupe

specialement aujourd' hui, est de nature à accélérer et à développer encore un mouvement si propice à la grandeur et au bien-être de la nation hellénique.

Ὁ δὲ προμνημονευθεὶς Danglar ταῦτα πάντα ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν, ἐπιφέρει ὅτι μεταξὺ πάντων τῶν λαῶν, λέγει ὁ Γοίθιος, οἱ Ἕλληνας, εἶδον τὸ λαμπρότατον ὄνειρον τοῦ βίου· τοῦτο δέ, εἰ καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον διακόπη, δύναται ὁμως καὶ πρέπει νὰ ἐπανέλθῃ· λίαν δὲ κερήγορόν ἐστιν ὅτι ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἐποχῇ, ἐὰν οἱ λαοὶ ἔχωσιν ἔτι μεταξὺ αὐτῶν ἀντιζηλίαις καὶ ἀγῶνας, οὗτοι ὑπάρχουσι ἐπὶ τοῦ εἰρηνικοῦ ἐδάφους τῆς φιλολογίας, τῶν ὠρῶν τεχνῶν, τῆς ἐπιστήμης, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας καὶ ἀρ' οὐ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἠγωνίσθησαν διὰ τὸν θάνατον, ἢ ἀνθρωπότης θὰ ἐργασθῇ ὑπὲρ τῆς ζωῆς. Ἢ δὲ Ἕλλάς δὲν δύναται νὰ μὴ μετάρσῃ τοῦ ἐξόχου τούτου ἀγῶνος καὶ νὰ μὴ παρατήρῃ περιφανὲς τεκμήριον ἐν τῇ ἀρμονίᾳ τῆς γενικῆς ταύτης συναυλίας.

Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων προφανῶς βλέπει ὁ ἀναγνώστης ὅτι ἡ δοξασία ἢ ἀμεινον εἶπεῖν ἢ ἀπαίσιος προφητεία τοῦ κ. Πύρρα ἐντελῶς ἀνυπόστατός ἐστιν, ἐμπνευσθεῖσα ὑπὸ κακῆς καὶ ἐσφαλμένης ἐκτιμῆσεως τοῦ προοδευτικοῦ πνεύματος τῆς καθ' ἡμᾶς ἐποχῆς, τὴν πρόοδον τῆς ὁποίας οὐδεμία ἀνθρωπίνη δύναμις δύναται νὰ ἀναχαιτίσῃ, οὐδὲ νὰ ἐμποδίσῃ καὶ καταστρέψῃ, ὡς ἐν ἄλλαις ἐποχαῖς ὁ μεσσιωνικὸς βαρβάρισμός θανατηφόρος κατήνεγκε τραύματτα κατὰ τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ. Διότι ἡ πικρὴ δὴν δύναμις τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς τοσοῦτον μεγάλη καὶ ἰσχυρὰ ἔστιν, ὥστε ἡ Εὐρώπη καὶ ὁ Εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς οὐ μόνον οὐδένα πλέον φοβεῖται κίνδυνον ἐν τῷ μέλλοντι, ὡς ἐν τῷ παρελθούτι, ἐκ τοῦ ἐν αὐτῇ ὑπολειφθέντος ἀθηνεστάτου βαρβάρισμοῦ, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπιτηδειοτάτης διπλωματικῆς τέχνης καὶ μεθόδου βχθμηθῶν καὶ κατ' ὀλίγον τὸ ἄλλοτε ῥωμικέον σῶμα αὐτοῦ πικρὰ ἔχον ἀκρωτηριάζων καὶ ἐντὸς στενωπῶν ὀρίων περιούσιος καὶ περισφιγξας αὐτὸν, προπαρκακευάζει τὴν ἐπάνοδον καὶ μετοικεσίαν αὐτοῦ εἰς τὴν ἀρχικὴν ἐστίαν καὶ κοιτίδα. Ἢ δὲ Ἕλλάς, ἡ μήτηρ καὶ τροφὸς τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, δικτελοῦσα νῦν ὑπὸ τὴν κρηταῖαν αἰγίδα αὐτοῦ, ἀπηλλαγμένη ἐστὶ πικρῶς φόβου καὶ κινδύνου. καὶ δικαίως ἀναμένει, ὡς ὀφειλόμενα αὐτῇ τροφεία, ἠθικὴν, πνευματικὴν καὶ ὑλικὴν ὑποστήριξιν ἵνα πράγματι ἀποβῇ La France de l'Orient κατὰ τὴν ἐλπίδα καὶ πεποιθήσιν τῶν εὐλακρινῶν φίλων αὐτῆς. Ἐν δὲ τῶν πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου ἀγόντων μέσων ἀναντιρρήτως ἐστὶ καὶ ἡ διορυχὴ τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, ἡ τολμηρὰ ἐπιχείρησις τοῦ ὁποίου καὶ ἡ ὄσον οἶδον τε ταχυτέρη ἀποπερξίτωσις αὐτῆς ὀφείλεται τῇ ἐξιδιασμένη ὀρκατηριότητι καὶ ἀνευδῶτῳ ἐπιμονῇ τοῦ γενναίου στρατηγοῦ κ. Στεφάνου Τύρ, οὗ τὸ ὄνομα προσηφέστατον ἡμῶν γενόμενον ἐπὶ τῷ ἔργῳ, δικαίως κερκαλαῖος ἀναγραφῆσεται· γράμμασιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς πρόοδου τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, ἧτις τὴν ἀρχαίαν ἀπομιμουμένη

Ἑλλάδι, ὀφείλει νὰ κατατάξῃ αὐτὸν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν εὐεργετῶν καὶ ἀπονείμῃ τὸν τίτλον τοῦ φιλέλληνος.

Μαργαρίτης Δήμιτσας.

ΡΑΒΕΛΛΑΙ

ΚΑΙ Η ΕΠΟΧΗ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ ΤΟΥ Α΄. *

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἡ ἐποχή, τὴν ὁποῖον ἱστοροῦμεν, δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰς στιγμὰς ἐκείνας, τὰς ὁποίας διέρχεται ὁ νοσῶν κατὰ τὸ τελευταῖον στάδιον τῆς νόσου, ὅτε ὁ ἰατρὸς παραιτεῖται ἀναμένων τὸ θαῦμα καὶ ἡ φύσις ἀποφασίζει περὶ τῆς ζωῆς ἢ τοῦ θανάτου. Ὁ πυρετὸς αὐξάνει, ἡ φαντασία ἐξάπτεται, αἱ αἰσθήσεις παράχορδοι ἐξαπατῶσι τὸν νοῦν, ὅτε αἴφνης μετ' ὀλίγον τὸ θαῦμα ἐπιτελεῖται, ἡ παραζάλη ἐλαττοῦται, παύει ὁ πυρετὸς τῆς ἀσθενείας καὶ ἀρχεται ὁ πυρετὸς τῆς ζωῆς. Τοιαύτην τινὰ φάσιν διήρχετο καὶ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα—ὁ ἀσθενής, περὶ τοῦ ὁποῖου πρόκειται.

Οὐχὶ ἡμέρας, οὔτε ἔτη, ἀλλ' αἰῶνας ἐκάθευδεν οὕτω τεταπεινωμένον καὶ ὡς ὑπὸ νόρκην. Ἐνίοτε ἐφαίνετο ἀναζωογονούμενον, ἀλλ' ἦσαν ἐξάψεις τῆς ἀσθενείας. Πλὴν ἐπέστη καὶ δι' αὐτὸ ἡ ἀληθὴς στιγμή τῆς κρίσεως, ὁ πυρετὸς, ἡ παραζάλη. Ἡ στιγμή αὕτη καλεῖται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Γραμμάτων ΙΣΤ' αἰῶν, αἰῶν τῆς ἀναγεννήσεως.

—Ἐρρέτω τὸ παρελθόν!—ἔλεγε προσκχλῶν εἰς ἱερὸν πόλεμον τοὺς σοφοὺς τῶν ἐθνῶν, ἐναντίον τῶν ἀνθρώπων τοῦ σκότους ὁ ἀνθρωπος τοῦ μέλλοντος. —Ἐρρέτωσαν ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ ἐπίπλαστος σοφία. Ἡ Ἰταλία εἶδεν αὐτὴν φεύγουσαν καὶ ἡ Γερμανία ἐπίσης νὰ ρίπτῃ τὸ πάρθιον βέλος, ἐνῶ ἀπεχώρει. Εἶδον ὁμοίως αὐτὴν κρυπτομένην ὑπὸ αἰσχύνῃς, ἡ Ἀγγλία καὶ Ἰσπανία καὶ ἡ Γαλλία πίπτουσιν ὑπὸ τὰ συρίγματα. Ἐγκατέλιπεν ἤδη τὰς πόλεις τῆς Εὐρώπης τὸ φρικαλέον τοῦτο τέρας, τὸ ὁποῖον ἐλυμαίνετο τὸ πᾶν, αἱ τέχναι ἀναθάλλουσι καὶ τὰ γράμματα ἀνθοῦσιν. Ὁ κόσμος ἐξέρχεται ἐκ τοῦ χάους καὶ βαδίζει πρὸς τὴν κατάκτησιν τῆς ἀληθείας. Φθίνει ἐκ τοῦ γήρατος ἡ τυραννία τῶν μοχθηρῶν ἡ ἀκμὴ νεότης, ἥτις βαδίζει ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἐπιστήμης, αὐτὴ θ' ἀνατρέφῃ μετ' ὀλίγον τοὺς ἐπὶ τῶν ὕψηλῶν κορυφῶν ἐγκαθεύδοντας. Χαιρετίσκατε τὴν αὐγήν, ἥτις ἐπανατέλλει, εἶναι ἡ αὐγὴ τοῦ φωτός καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ . . !

Νομίζετε ἴσως ὅτι τοὺς λόγους τούτους ἐπρόφερε χθὲς ἔτι ὁ ἀνθρωπος

* Ἴδε σελ. 19.—Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τὴν 6 Δεκεμβρίου 1882.

τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ὁ δαιμόσιος Οὐγώ . . . Οὐχί· ἐξήλθον ἀπὸ τοῦ στόμακος τυπογράφου τῆς Λυῶνος· τοὺς λόγους τούτους εἶπεν ὁ Στέφανος Dolef, ὁ ἄνθρωπος τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, τὸν ὁποῖον οἱ καλόγηροι ἀνεβίβασαν ἐπὶ τῆς πυρᾶς, διότι ἦτο σοφός.

Δὲν ἠπατήθη, καθὼς δὲν ἠπατήθησαν καὶ οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ, οἵτινες ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ των ἀπεκάλεισαν τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἐποχὴν αἰῶνα τῆς ἀναγεννήσεως.

Ἡ διαβολικὴ ἐκείνη ἐπίνοια τοῦ Γούτεμβεργ ἀρύπνισε τὴν ὑπὸ μανδραγόρην καθυέδουσαν Γερμανίαν, καὶ ὁ Λούθηρος ἤλθε μετὰ τὸν Οὔσσον νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον τῆς θρησκευτικῆς ἀναμορφώσεως. Τὰ ἑλληνικὰ χειρόγραφα, τὰ ὅποια ἔφερον ὁ Ἀδάμκιος ἐκ τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅσα ἄλλα ἀκόμη ἤλθον οὗτοι ἀναζητοῦντες, εἶχον ἀπὸ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἀρυπνίσει τὴν Ἰταλίαν τοῦ Πετράρχου καὶ τοῦ Δάντου, τὴν Ἰταλίαν τοῦ Βοκκαίου καὶ τοῦ Ακουεντίου τῶν Μεδίκων. Ὁ Καλβίνος ἐτήμακεν ἐπίσης τὸ ἐγερτήριον ἐν Γαλλίᾳ, ὁ ἑλληνιστὴς Καλβίνος καὶ ἡ θρησκευτικὴ ἀναμορφωσις ἐστρατολόγει τοὺς ἐργάτας τῆς ἀναγεννήσεως.

Τῶντι μὲθι τις κατέλαθε τότε τοὺς πάντας ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ ἀνίχνουτος ἡλίου μετὰ αἰῶνας σκότους καὶ δεισιδαιμονίας. Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα διέρρηξε τοὺς συνέχοντας αὐτὸ δεσμούς, ἐζήτησε τόπον καὶ ἔκτασιν καὶ ἐστράφη εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ ἀγνώστου. Ἐκάστη κεφαλή ἐκρυπτε καὶ ἓνα Χριστόφορον Κολόμβιον καὶ μάρτυρες τῆς ἐπιστήμης παρηκολούθουν τοὺς μάρτυρας τῆς πίστεως εἰς τὴν ἀγχόνην ἢ τὴν πυρᾶν.

Τὸ αἰφνυδίου φῶς ἐθάμβωσεν, ἡ μέθι παρέσυρεν, ἔλειπεν ἡ τέχνη, ἔλειπε τὸ σύστημα, ἀλλ' ὁ ἐνθουσιασμός συνεπλήρου τὸ ἐλλεῖπον. Τὸ πᾶν ἐφαίνετο ἀναβιοῦν, τὸ πᾶν ἐφαίνετο νεάζον.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τρυτὴν τοῦ πυρετοῦ, ἀλλὰ τοῦ πυρετοῦ τῆς ζωῆς πλέον, ὅτε συνεχύκα τὴν Γαλλίαν ὁ Καλβίνος καὶ ἡ συνωρίς ἐκείνη τῶν σοφῶν, ὅτε εἰσῆλθον ὡς ἐξ ἐρόδου τὰ γράμματα ἐκ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ τυπογραφία ἐκ τῆς Γερμανίας, ἐπεφάνη ἀπὸ τῆς Τουραίνης ἄνθρωπός τις, τὸν ὁποῖον ἄλλοι ἐξέλαβον ὡς κοινὸν γελωτοποιὸν καὶ ἄλλοι ἀνεκήρυξαν σοφόν. Ὁ δραπετὴς οὗτος τοῦ μοναχικοῦ κελλίου, νέος Δημόκριτος, ἐπεχείρησε νὰ σκυρίτη τοὺς συγχρόνους του ἀπὸ τῶν ἡγεμόνων μέχρι τῶν τελευταίων ἀστῶν, νὰ καταγγεῖλῃ τὴν ἀμάθειαν τῶν διδασκάλων, νὰ γελοιογραφῆσῃ τοὺς σοφοὺς καὶ τοὺς κηλογήρους καὶ ἐπὶ πλέον νὰ χλευάσῃ τοὺς δικαστὰς καὶ τὰς κατὰ, καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ πυρὰ ἦτο ἀνημμένη ἐπὶ τῆς πλατείας καὶ τὰ θύμματα διεδέχοντο ἀλλήλα ἐπὶ τοῦ βωμοῦ.

I

Ὁ παράδοξος οὗτος ἀνὴρ ἐκκληῖτο Φραγκίσκος Ραβελαὶ καὶ ἐγεννήθη ἐν Chinon τῆς Τουραίνης τὸ 1495.

Ἐὰν ὁ πατήρ αὐτοῦ δὲν ἦτο κάπηλος, ὡς δικτείνονται τινες, ἀλλ' ὅμως ἡ οἰκία αὐτοῦ ἦτο καπηλειὸν περιώνυμον διὰ τοὺς λευκοὺς τοῦ οἴνου, τοὺς ὁποίους πολλάκις μνημονεύει ἐν τῇ πεζῇ αὐτοῦ ἐποποιίᾳ ὁ Ραβελαι, οὐτινος τὸ καπηλειὸν τοῦτο ὑπῆρξε τὸ πρῶτον σχολεῖον. Ὁ παῖς ὠδηγήθη εἰς τὴν μονὴν τῶν Βενεδικτινῶν τοῦ Seully καὶ ἔπειτα εἰς ἄλλην πρὸς τὴν Ἀγγήραν. Ἐκεῖ ἐγνώρισε τοὺς ἀδελφοὺς du Bellay, ἐκ τῶν ὁποίων τὸν ἔτερον, γενόμενον καρδιάλην, ἠκολούθησε βραδύτερον εἰς τὴν κλιωνίαν πόλιν. Ἀμφότεροι ἦσαν ὀνομαστοὶ διὰ τὸν ἔρωτα αὐτῶν μᾶλλον πρὸς τὰ γράμματα ἢ διὰ τὰ ἴδια αὐτῶν ἔργα. Ἐν τούτοις εἰς ἱστορικὸς ὁ de Thou καὶ ὁ νομοδιδάκταλος ὑπουργὸς Hospital ἐπῆνον τοὺς στίχους τοῦ καρδιάλιος, ἐλάχιστοι ὅμως ἢ μᾶλλον οὐδεὶς ποτέ ἐκ τῶν ἱστορικῶν παρέπεμψεν εἰς τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ ἐτέρου du Bellay.

Ὁ Ραβελαι περιεβλήθη μετὰ ταῦτα τὸ ἐνδυμα τοῦ Κορδελιέρου ἐν τῇ μονῇ τοῦ Fontenay καὶ ἐπεδόθη εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῶν γλωσσῶν. Ἀλλὰ συλληφθεὶς ἐπ' αὐτοφώρῳ μελετῶν τὴν ἑλληνικὴν μετὰ τοῦ Πέτρου Amy ἐγκλημὰ προβλεπόμενον καὶ τιμωρούμενον ὑπὸ τοῦ ἐκεῖ ἰσχύοντος ποινικοῦ κώδικος—ἐνεκλείσθη εἰς ὑπόγειον καὶ σκοτεινὸν τινα τάφρον in pace, ὅπως ὁ Τουρκουεμάδας, ὅπου θὰ ἐλησημονεῖτο ἴτω· διὰ παντὸς, καθὼς ἐλησημονήθησαν πολλοὶ ἄλλοι, ἐὰν δὲν ἐμεσολάβει ὑπὲρ αὐτοῦ ὁ Βυιδῆ, ὁ σοφὸς οὗτος ἑλληνοεὐστῆς καὶ εὐνοοῦμενος τοῦ Φραγκίσκου Α' καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ Fontenay δὲν ἔδρακτον τὰ ὅπλα ὅπως ἐλευθερώσωσιν αὐτὸν, διακρηζάντες τὰς πύλας τῆς μονῆς.

Ἄλλοι προβάλλουσι ἕτερον λόγον τῆς φυλακίσεώς του· λέγουσι ὅτι ἐνεκλείσθη εἰς τὸ ἀνήλιον ἐκεῖνο ὑπόγειον, διὰ τὰς πικνουργίας του ἐκνυτίον τῶν μοναχῶν. Ὁ Ραβελαι ἐπηγγέλλετο ἕκτοτε τὸν πρακτικὸν ἰατρὸν καὶ ἐξαπατῶν τοὺς συναδέλφους του τοῖς ἐδίδοε φάρμακα καὶ βότανα, τὰ ὁποῖα εἶχον παραδόξους ἐπ' αὐτῶν ἐνεργείας. Ὁ Le Roy, ὅστις ἔγραψε τὸ ἐγκώμιόν του, εἶπεν ὅτι ἐτιμωρήθη, διότι πικροδικαθεὶς ποτε ἐν μέτρῳ τῶν εὐθυμούντων χωρικῶν ἕξαλλος ὑπὸ τοῦ οἴνου ἤρχισε νὰ χορεύῃ τὸν κέρδικα μετ' αὐτῶν καὶ νὰ τοῖς διδάσκῃ τὴν ἀκολασίαν. Τελευταῖον ὑπάρχει καὶ ἐτέρη παράδοσις, καθ' ἣν ὑποδυθεὶς τὴν στολὴν τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου ἀνέβη ἐπὶ τοῦ βῆθρου ὅπου ἦτο ὁ ἀνδριάς, θέλων νὰ ἐκπλήξῃ διὰ τινος θαύματος τοὺς ἀφελεῖς, χωρικούς, οἵτινες ἤρχοντο νὰ γονυπετήσωσιν ἐνώπιον αὐτοῦ.

Ὁ Ραβελαι ἐχειροτονήθη ἱερεὺς τὸ 1519. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀπορρίψας τὸ βῆσον, πρὸς τὸ ὁποῖον ἐξ ἀρχῆς ἐλάχιστην ἠσθάνετο στοργήν, ἀπεφάσισε νὰ ζητήσῃ ἄλλαχοῦ τύχην. Ἐντεθεὶς ἀρχεῖται κυρίως ὁ βίος τοῦ Ραβελαι. Καὶ εἶναι βίος πλάνης, μεστὸς περιπετειῶν καὶ παραδοξοτήτων, τὰς ὁποίας ἐπολλαπλασίασκαν οἱ χρονογράφοι κατὰ βούλησιν. Συνέροντα ἔσχα ἠδυνήθησαν ἀνεκδοτα, τὰ ὁποῖα ἐλοσκίτισε μὲν ὁ Βολταῖρος ἔπειτα.

ἀλλὰ τὸ κόσκινόν του ἦτο πυκνὸν καὶ σχεδὸν ἀπέριψε τὰ πάντα.

Ἐν μέσῳ τῶν περιπετειῶν τούτων ὁ Ραβελαι ἐξηκολούθει μελετῶν τοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς. Πρὶ ὀλίγον διὰ τοῦτο νὰ νομισθῆ εἰδωλολάτρης. Ἦτο δὲ ἡ ἐποχὴ, καθ' ἣν ἡ Σορβὼννα κτεδῖωκε τοὺς νεωτεριστὰς καὶ πλειότερον τοὺς σοφοὺς ἐπὶ τῇ προφάτει ὅτι ἐνεωτέριζον καὶ πρᾶξι διδεν εἰς τὸ πῦρ τὸν λουθηρίζοντα Berquin καὶ τὰ συγγράμματά του.

Ὁ Ραβελαι, ὅστις ἐφοβεῖτο καὶ τὴν Σορβὼνναν καὶ τοὺς καλογῆρους, τῶν ὁποίων ἦτο ὁ πειρασμός, ἐγκτελίπει τὸ προσφιλέ; Chinon καὶ τὸν ἐπίσκοπον τοῦ Maillezais, πρὶ ᾧ ἐφιλοξενεῖτο καὶ μόνος τὸ 1530 ἔλαβε τὴν ἀγούσκην εἰς Montpellier, ὅπου ἐνεγράφη εἰς τὴν ἱατρικὴν σχολὴν, ἐνῷ ἤδη εἶχεν ὑπερβῆ τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του. Διηγούνται ὅτι τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἐφθασεν εἰς τὴν πόλιν ταύτην, εὗρεθείς μετὰ τοῦ πλήθους, τὸ ὁποῖον συνωστίζετο εἰς τὴν ἀΐθυσαν τῆς σχολῆς διὰ νὰ ἀκροασθῆ τινος θέσεως, κατ' ἀρχὰς μὲν περιωρίσθη ἐξ ἐστάζων τὰς εἰκονογραφίας τῆς αἰθούσης, ἀλλ' ὅτε εἶδεν ὅτι ἡ συζήτησις ἐστράφη περὶ φυτῶν καὶ χόρτων, κατήλθεν εἰς τὴν κονίστραν καὶ ἐζήτησε νὰ συμμετάσχη τοῦ ἀγῶνος, τοσοῦτον δὲ ἐπιτυχῶς ἐπραγματεύθη τὸ θέμα, ὥστε ἐκίνησε τὴν ἐκπληξιν καὶ τὸν θυμασμόν.

Ὁ Ραβελαι ἀμέσῳ ἀπὸ τοῦ ἐπομένου ἔτους ἐτιτλοφόρει ἑαυτὸν διδάκτορα τῆς ἱατρικῆς. Ἀληθῶς ἀνηγορεύθη τοιοῦτος, ἀλλὰ μετὰ ἐξ ἔτη Ἡρμῆνευσεν ὅμως ἕκτοτε κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν τῶν ὑποψηφίων τοὺς ἀφορισμοὺς τοῦ Ἴπποκράτους καὶ τὰ συγγράμματα τοῦ Γαληνοῦ.

Φαίνεται ὅτι καὶ τότε διατηρεῖ ἀκόμη τῆς νεότητος αὐτοῦ τὸ φιλόλογον, διότι κτερχόμενος ἐκ τῆς ἑδρας ἀπέριπτε τὸν ἐρυθρὸν χιτῶνα, τὸν ὁποῖον ἔφερε καὶ ἐνδύμενος τὴν στολὴν τοῦ ὑποκριτοῦ ἐδίδασκε κωμῳδίαις μετὰ τῶν ἐταίρων, κωμῳδίας τῶν ὁπίων ἦτο ὁ ποιητής. Ἀφῆκε δὲ πολλάκις τὴν μάχαιρην τοῦ ἀνατόμου καὶ ἔκλεισε τὸν Ἴπποκράτην καὶ τὸν Γαληνὸν διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὸ πρῶτον βιβλίον τῆς ἐποποιίας του, τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη ἐν Λυῶνι τὸ 1532 ὑπὸ τὴν τίτλον *Τὰ μεγάλα καὶ ἀνεκτίμητα κατορθώματα τοῦ γίγαντος Γαργαντούα*. Ἐὰ ἐπόμενα τεσσαρὰ βιβλία, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσι τὴν δευτέραν γενεὴν τῶν ἠρώων του καὶ ὅπου πρωταγωνιστοῦσιν ὁ Πανταγρουέλ καὶ ὁ Πανούργος ἐδημοσιεύθησαν τὸ 1552.

Ὁ Ραβελαι δὲν ἦτο ἀκόμη διδάκτωρ τῆς Σχολῆς καὶ ὅμως ἀπήλασε τιμῶν ἀνωτέρων τοῦ διδάκτορος. Καὶ ὅτε ὁ Duprat, ὑπουργὸς τοῦ Φραγκίσκου Α', ἠθέλησε νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπ' αὐτῆς τινὰ προνόμια, τῶν ὁπίων ἀπήλασεν, ἡ Σχολὴ ἀπέστειλε πρεσβεῖν τὸν Ραβελαι. Ἀλλ' ὁ ὑπουργὸς ἠρνεῖτο νὰ δεχθῆ αὐτόν. Τότε δὲ οὗτος λέγουσιν ἐμηχανεύθη νὰ παρουσιασθῆ ὡς Ἀρμένιος φέρων μακρὰν πρασίνην ἐσθῆτα καὶ ἀνατολικὸν κάλυμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ μελανοδόχον ἐπὶ τῆς ζώνης, κάτωθεν τῆς οἰκίας

τοῦ ὑπουργοῦ, ὅστις ἐκπληγίς διὰ τὸ προάξεινον τῆς στολῆς; ἔπαυσε τοὺς ὑπηρέτας του νὰ μάθωσι τίς εἶναι οὗτος δὲ ἀπεκρίνετο ἐξ ὑπαικοιδοῦς εἰς ἕνδεκα διαφόρους γλώσσας. Ὁ Durgat, οὕτινος ἐκινήθη ἔτι μᾶλλον ἡ περιέργεια, προσεκάλεσε τότε αὐτὸν ἐνώπιόν του καὶ ὁ Ραβελαὶ ἀπορρίπτων τὸ προσωπεῖον ἤρχισε νὰ δημηγορῆ, γαλλιστὶ πλέον, ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων τῆς Σχολῆς. Ὁ ὑπουργὸς καταληφθεὶς ἐξ ἀπροόπτου ἠναγκάσθη νὰ ὑποσχεθῆ τὰ πάντα καὶ ἡ Σχολὴ ἐπανέκτησε τὰ προνόμιά της.

Μετ' ὀλίγον ἐγκατέλιπε τὴν πόλιν αὐτὴν καὶ ἦλθεν εἰς Λουῖνα, ὅπου ἐξέδοτο τὸν Γαργκντούκ καὶ προγνωστικὰ τινὰ ἡμερολόγια ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον τοῦ Ἀλκοφρίδου, ἐνῶ συγχρόνως ἐβόηθει τὸν Delei καὶ Σαδοκστικὸν τὸν Γούφην εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραμμάτων. Ἐξηκολούθει δὲ ἐπιστέλλων πρὸς πάντας τοὺς σοφοὺς τῆς Γαλλίας καὶ ἐξ ὑπαικοιδοῦς μεταχειριζόμενος τὴν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν. Ἐκαὶ ἐγνώρισεν ὁ Ραβελαὶ τὸν Μιρώ, τὸν ποιητὴν τῆς αὐλῆς τοῦ Φραγκίσκου καὶ τῆς Μιργκρίτας, ὅστις γενόμενος ἐπαδὸς τοῦ Καλβίνου, ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ μυχρὰν τῆς Γαλλίας, ἵνα μὴ πάθῃ ὅ, τι μετ' ὀλίγον ἔπαυσε ὁ Delei, τὸν ὁποῖον ἔκκυσαν ἐπὶ τῆς πλατείας ἐνῶ ἔτω; δὲν ἦτο ἐπαδὸς τοῦ ἀναχωρητοῦ τῆς Γενεύης.

Ὁ Ραβελαὶ συνηντήθη μετὰ τοῦ Καλβίνου πρὸς στιγμὴν μόνον. Ἦσαν ἀμφοτέροι ἑλλημισταὶ ἦσαν ἐπίσης καὶ οἱ δύο ἀπόστολοι τῆς ἀναγεννήσεως, ἀλλ' ἀντιθέτων ὅλων χροκκτῆρων καὶ διὰ τοῦτο ἡ συμμαχία αὐτῶν ὑπῆρξεν ἐφήμερος. Εἰς τὸ χεῖλος τοῦ Καλβίνου οὐδέποτε ἐπεκάθησαν ὁ γέλως, ἡ αὐστηρότης τῶν ἠθῶν του ἐφθκε πολλὰς μὲχρι μισανθρωπίας. Ὁ Ραβελαὶ ἔτχε καρδίαν παιδός, ἐνῶ εἶχεν ἀνάστημα γίγνυτος; τὸ μέτωπόν του ἦτο πάντοτε ἀνέφελον καὶ ἡ ὄψις του μειδιῶσα. Ἴδού διατὶ οἱ πρῶην σύμμαχοι ἐγένοντο μετέπειτα ἄππονοι ἐχθροί. Ὁ πρῶτος ἐμυκτήριζε τὴν ἐρετχελίαν τοῦ Ραβελαὶ καὶ οὗτος πάλιν ἀπεκάλει τὸν Καλβίνον δαιμονιακὸν τῆς Γενεύης.

Καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ καρδιναλῆς du Bellay ἀπεστέλλετο πρεσβευτῆς εἰς Ρώμην (1534) ὁ Ραβελαὶ ἠκολούθησεν αὐτὸν, ἔτω; ὡς ἱατρός.

Ἐνταῦθα εὔρον τὸν κειρὸν οἱ βιογράφοι νὰ συνυφάνωσι τὰ μυρὶκ ἐκεῖνα ἀνέκδοτα, διὰ τὰ ὁποῖα τοῖς ὀφείλεται ἂν οὐχὶ ἄλλο, βεβιαίως ὅμως τὸ βραβεῖον τῆς ἐπινοίας. Καὶ ἐν τούτοις οὐδὲν ἐξ αὐτῶν εἶναι ἀπίθκον πρακειμένου περὶ τοῦ Ραβελαί. Ἄλλως τε ἐπὶ τῆς καθέδρας τοῦ ἀγίου Πέτρου ἐκάθητο τότε ὁ Κλήμης Η΄, ὅστις δὲν διεκρίνετο ἐπὶ αὐστηρότητι.

Παρκλείπω διατὶ δὲν ἠθέλησε ν' ἀτπκτῆ τοῦ; πόδης τῆς αὐτοῦ Πανηγύοτης. Ἄλλ' ὅμως βεβκιοῦτιν ὅτι προσκλήθεις νὰ ζητήσῃ χάριν τινὰ παρεκάλεσε τὸν Πάπκν νὰ τὸν ἀφροίσῃ. — Ἄγιε Πάτερ — εἶπεν — εἶμι Γάλλος καὶ κάτοικος τῆς μικρῆς πόλεως Chinon, τὴν ὁποῖαν θεωροῦσιν ἐπκνω κάτω κατκαδεδικασμένην εἰς τὸ πῦρ. Ἐκαυσκν ἤδη πολλοῦ; ἀγκθού; ἀν-

θρώπους καὶ τινὰς συγγενεῖς μου. Ἐγὼ ἕμως οὐδέποτε φοβοῦμαι νὰ καῶ, ἐν μὲ ἀφορίσῃ ἢ ὑμετέρᾳ Πικναγιότητι. Καὶ ἰδοὺ ὁ λόγος. Ἐνῶ ἤρχομεθα εἰς τὴν πόλιν ταύτην μετὰ τοῦ κ. καρδιναλίου διήλθομεν διὰ τοῦ Τάραντος, ὅπου τὸ ψῆχος ἦτο ὑπερβολικόν. Φύλασσετε; εἶς τινὰ οἰκίαν, ὅπου κατῴκει πτωχὴ τις γυνή, τῇ ἐζητήσαμεν πῶς ἀντὶ πάσης θυσίας. Ἐκείνη μὴ ἔχουσα ἄλλα ξύλα ἔθετο τοὺς τρίποδας τῆς κλίνης τῆς εἰς τὸ πῦρ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐτοὶ δὲν ἔκκλιον ἤρχισε τότε νὰ καταρᾶται λέγοντα ὅτι ἀναμφιβόλως ἦταν ἀφωρισμένοι ἀπὸ τοῦ ἰδίου στόματος τοῦ Πάπα. Ὡστε, ἐν εὐκarestῆται ἢ ὑμετέρᾳ Πικναγιότητι νὰ μὲ ἀφορίσῃ, εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ ἐπιστρέψω σῶος καὶ ἀκέραιος εἰς τὴν πατρίδα μου.

Ὁ Βιβλιόφιλος Jacob, ὅστις διατείνεται ὅτι ἐνθυμεῖται ὅσα διηγήθη εἰς τὰς ἐσπερίδας του ὁ Walter Scott κατὰ τὴν ἐν Παρισίοις διαμονὴν του, διατείνεται ὁμοίως ὅτι ὁ Ραβελαὶ ἔκλεψε μετὰ τινὰ χρόνον ἐπικνεθῶν εἰς Ρώμην τὴν χρυσοῦφαντον ἐμβάδα τοῦ ἁγίου Πατρὸς Παύλου Γ' καὶ ἀνέδρασαν ἐπὶ τῆς οὐρᾶς ἡμίονου, ὁ δὲ λαός, ὅστις ἀνεγνώρισε τὸ ἀπολεσθὲν κειμήλιον ᾠδήγησεν ἐν θριάμβῳ εἰς τὸ Βατικανὸν τὸν ἡμίονον καὶ ἐγονυπέτει ἀσπυζόμενος τὴν ἐμβάδα. Καὶ ἤθελε διὰ τούτου ν' ἀποδείξῃ ὅτι καὶ πρότερον ἢ προσηκόντως ἐγένετο χάριν τῆς ἐμβάδος καὶ οὐχὶ χάριν τοῦ Πάπα.

Ἐπειδὴ ἐφθίσεμεν εἰς τὰ ξυγκέδοτα δὲν θέλω νὰ λησμονήσω καὶ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸ προσηκόντως τέταρτον τοῦ Ραβελαί, τὸ ὁποῖον δηλοῖ τὴν σιγμὴν, καθ' ἣν μετὰ εὐφρόνουν συμπόσιον πρόκειται τις νὰ λογαριασθῇ μετὰ τοῦ ξενοδόχου του. Τὸ γεγονός; τοῦτο ἀναφέρεται εἰς μεταγενεστέρην ἐποχὴν, ὅτε ὁ Ραβελαὶ εὗρίσκετο ἐν Λυῶνι καὶ... δὲν εἶχε χρήματα νὰ ἀναβῇ εἰς Παρισίους.

Λέγουσι λοιπὸν ὅτι μετεμορφωθεὶς, ὥστε νὰ ἦ ἀγνώριστος, προσεκάλεσε τοὺς ἰατροὺς τῆς πόλεως διακηρύξας ὅτι διακεκριμένος τις δόκτωρ ἐπικνεθῶν ἐκ τῶν ταξιδίων του εἶχε τι σπουδαῖον νὰ τοῦ ἀναγγείλῃ. Συνήλθον ἐπομένως πλῆθος περιέργων καὶ ὁ Ραβελαὶ ἐλάλησεν ἐνώπιον τοῦ ἀκροατηρίου αὐτοῦ ἐπὶ μικρῶν περὶ δικύβρων τῆς ἐπιστήμης ζητημάτων. Πάντες ἤκουον αὐτοῦ μετὰ προσοχῆς, ὅτε αἰφνης μεταλλάξας ὕφος καὶ διατάξας νὰ κλεισθῶσιν αἱ θύραι τῆς αἰθούσης ἀνήγγειλεν εἰς αὐτοὺς ὅτι εἶχε τι ἀπόρρητον νὰ τοῖς ἐμπιστευθῇ. Καὶ τότε ἐξάγων ἐκ τοῦ κόλπου του θυλακίδα περιεχοῦσα βότανα — Ἰδοὺ εἶπε, δραστήριον φάρμακον, δι' οὗ δύνασθε ν' ἀπκλαχῆτε τοῦ βουσιλέως καὶ τῶν τέκνων του! — Πάντες ἔντρομοι ἀπεχώρησαν τότε καὶ ὁ Ραβελαὶ, ὅπως ἤλπιζε, συλληφθεὶς ἐκλείσθη ἐντὸς ἀμάξης καὶ ὑπὸ συνοδίαν ᾠδηγεῖτο εἰς Παρισίους. Καθ' ὅδον ὁ ἐπίσημος οὗτος ὑπόδικος ἀπήλαυεν ἐκτάκτων περιποιήσεων καὶ ἐτῆρετο δαπάνη τοῦ Κράτους. Ὅτε δὲ ᾠδηγήθη ἐνώπιον τοῦ βουσιλέως ὡμολόγησε

τὸ στρατήγημά του καὶ ὁ Φραγκῆσκος γελάτας συνεχώρησε τὸν ὑποτιθέμενον συνωμότην.

Εἶπτε ἐλεύθεροι νὰ πιστεύσητε ἢ μὴ τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἄλλοι ἄλλως διηγούνται· ἀλλ' εἶναι τοῦλάχιστον εὐφρέστερον πολλῶν ἄλλων, τὰ ὁποῖα ἐπενόησαν ὑπ' εὐθύνην τοῦ Ραβελλαί.

II

Τῷ 1837 ὁ συνοδὸς τοῦ κερδινάλιος ἐπανῆλθεν εἰς Montpellier, ὅπου ἀνηγορεύθη διδάκτωρ ἱατρὸς. Τὰ βιβλίον τῆς Σχολῆς μνημονεύουσιν ὅτι τὴν 22 Μαΐου 1537 ὁ δόκτωρ Φραγκῆσκος Ραβελλαί ἐξελέξατο διὰ τὴν θέσιν του τὸ βιβλίον τῶν προγνωστικῶν τοῦ Ἰπποκράτους, ὅπερ ἠρμήνευσεν ἐλληνιστί. Μνημονεύουσιν ἐπίσης ὅτι τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐπληρώθη παρὰ τοῦ Σχῶρονος, κοσμητόρος τῆς Σχολῆς, χρυσοῦν σκουδὸν εἰς τὸν δόκτορα Φραγκῆσκον Ραβελλαί διὰ μάθημα ἀνατομῆς, ὅπερ ἐδίδαξεν.

Ὁ Ραβελλαί ἔχαιρε τότε φήμην ἐξόχου ἱατροῦ. Λέγεται δὲ ὅτι πρῶτος ἐπεχείρησεν ἐν Λυῶνι τὴν ἀνατομὴν νεκροῦ καὶ στίχοι λατινικοὶ τοῦ Dolet ἐξυμνοῦσι τὸ σπουδαῖον τοῦτο γεγονός ἐν τῇ ἐπιστήμῃ. Εὐρέθη δὲ ἐν τῇ πόλει τυχύτη τὸ ἐπόμενον ἔτος τῆς ἀναγορεύσεώς του. Τὸ ἔνδυμα τοῦ δόκτορος Ραβελλαί ἢ τοῦλάχιστον τὸ ὡς τοιοῦτον δικασιζόμενον ἐν τῇ Σχολῇ περιβάλλονται κατὰ παράδοσιν μέχρι σήμερον οἱ ἀναγορευόμενοι διδάκτορες. Ἐπίσης δὲ εἰς εὐγνωμοσύνην ἡ Σχολὴ ἀνήρτησε τὴν εἰκόνα του, ὅπου κρύπτεται ἐν μεγκλοπρεπεὶ στάτει μετὰ τὴν ὄψιν ζωηρὰν τὸ χρῶμα, τὸν πάγωνα ξανθὸν καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς πλήρεις πυρὸς καὶ ζωῆς, ἐν ὅλῳ δὲ ἐκφράζει· ἡ γλυκεῖα ἐκεῖνη μορφή τὴν ἀγγίνοιαν τῆς δικαιοσύνης του.

Ὁ Ραβελλαί ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἱατρὸς τοῦ νοσοκομείου τῆς Λυῶνος. Φαίνεται δὲ ὅτι ἰδίως κατέγεινεν εἰς τὴν θεραπείαν τῆς ἀρθρίτιδος καὶ τῶν ἀποκρῶφων ἀθθενειῶν καὶ σώζεται μάλιστα καὶ τις αὐτοῦ πραγματεία εὐτράπελος ἄμα καὶ σοφρά, ὁ Θριαμβὸς ἐπιγραφομένη.

Ἡ θεραπευτικὴ αὐτοῦ ἦτο λίαν παράδοξος. "Ἐκλείε τοὺς ἀσθενεῖς αὐτοῦ ἐντὸς κλιβάνου ἢ λουτροῦ, ἕως οὗ ἐπέλθῃ ἡ ἐφίδρωσις, ἔπειτα εἰς ἀνακούφισιν τοῖς ἀνεγίνωσκεν ἀποσπάσματα τοῦ Γαργαντούα καὶ Πανταγρουέλ. Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς θεραπευτικῆς εἰσήγαγεν ἐν Γαλλίᾳ ὁ Ἴταλὸς Τορέλλας· ἀλλ' ὅμως εἶναι ἐπίσης βίβλιον ὅτι εἶχον θεραπευτικὴν τινα δύναμιν καὶ τὰ κατορθώματα τοῦ γίγντος Γαργαντούα καὶ αἱ περιηγήσεις τοῦ Πανταγρουέλ, τὰς ὁποίας ὁ ἱατρὸς διηγεῖτο εἰς τοὺς ἀσθενεῖς του.

Ἄλλὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ ἦτο ἡμιτελές· εἰσέτι καὶ ὁ Ραβελλαί ἐπανῆλθεν εἰς Παρισίους ἵνα συμπληρώσῃ τὴν ἐποποιίαν του. "Ὅτε ἐξεδόθησαν τὰ πρῶτα αὐτῆς βιβλία, ὡς θύελλά τις ὁμηρικὴ ἐξηγήθησαν ἐναντίον αὐτοῦ, πρεῖς ἀδυσώπητοι ἐχθροί, ἡ Σορβώννα, τὸ Παρλαμέντον, ὁ Καλβίνος. Συμ-

βούλιον συνεκροτήθη ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς πρώτης. Οἱ δὲ διδάκτορες Θεολόγοι ἐξεφύλλιζον τὸ βιβλίον του καὶ εἰς ἐκάστην αὐτοῦ σελίδα εὕρισκον καὶ ἐν κεφάλαιον κατηγορίας. Εἰκοσάκις θὰ κατεδικάζον αὐτὸν εἰς τὸ πῦρ ὡς ἄθεον, ἐὰν δὲν ἤρκει καὶ ἀπαξ μόνον, ἀλλ' ὅμως οὔτε ἀπαξ κατεδικάσθη. Ἀπέναντι τριῶν ἐχθρῶν τοιούτων, εἶχεν ἰσαριθμούς φίλους, οἵτινες δὲν ἦσαν ὀλιγώτερον ἰσχυροί, τοὺς ἀδελφούς du Bellay, τὸν καρδινάλιον τοῦ Chatillon, καὶ οἵτινες ἐμεσίτευσαν ὑπὲρ αὐτοῦ, τὴν μὲν πρὸς τὸν Φραγκίσκον, ἔπειτα δὲ πρὸς τὸν Ἑρρίκον.

Ὁ Ραβελαι εἶχε καὶ ἄλλο κόμμα καὶ ἐντὸς τῆς αὐλῆς καὶ ἔξω τῆς αὐλῆς. Ἦτο ὁ ἡγέτης—ὡς εἶπεν ὁ Jacob— μυστικῆς τινος βκκικῆς ἐταιρίας, ἣτις ἐνθουσιώδης παρηκολούθει τὰς περιπετειάς τοῦ Πανταγρουέλ.

Εἶχεν ὅμως καὶ ἄλλους ἐχθρούς ἐκτὸς τῆς Σορβόννας μετὰ τῶν ὁποίων ἀντήλλασσε σατυρικά ἐπιγράμματα, οἵτινες κατηγοροῦν αὐτὸν ὡς ἄθεον καὶ μέθυτον. Ἐπὶ τοῦ πρώτου κεφαλαίου οὐδέποτε κατήλθεν εἰς συζήτησιν, ἀλλ' ὅμως ἡσύχως ἀπεδέχετο τὴν δευτέραν τῶν κατηγοριῶν. Ὁ Ραβελαι ἠναγκάσθη τότε, ἀφοῦ εἶδε καὶ ἐκ τῶν φίλων τινὰς νὰ στρέψωσιν ἐναντίον αὐτοῦ τὰ ὄπλα νὰ ἐξέλθῃτων ὁρίων τῆς Γαλλίας. Τῷ 1547 ἦν ἐν Μέντς ἀνευ χρημάτων καὶ εἰς τοῦτο περιήλθε πλέον ἢ ἀπαξ. Ἐκεῖθεν ἔγραφε πρὸς τὸν καρδινάλιον ζητῶν νέαν ἐπιχορήγησιν, ὅπως κατέλθῃ εἰς Ἴταλίαν.

Ἐν τούτῳ τῇ μετὰξὺ οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ἐπέπεσον λάβροι κατὰ τῶν ἔργων του καὶ αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ ὀνόματός του. Εὗρον ὅτι Rabelaisius, ὡς ἐγράφετο λκτινιστί, εἶναι σύνθετον ἐκ τοῦ ra b i e καὶ la e s u s καὶ δηλοῖ τὸν δηχθέντα ὑπὸ λυτσαλέου κυνός. Οἱ φίλοι αὐτοῦ ὑπαρκασιζόμενοι τὸν ἀρχηγόν των κατέφυγον εἰς τὴν ἀραβικὴν καὶ εὗρον ὅτι τὸ ὄνομά του εἶναι σύνθετον ἐκ τοῦ ra b καὶ le z, ὧν τὸ πρῶτον σημαίνει διδάσκαλον καὶ τὸ δεύτερον χλευαστήν. Καὶ συνέθετον λκτινικὰ ἐπιγράμματα οἱ πρῶτοι ἐτυμολόγοι, εἰς τὰ ὁποῖα ὁμοίως δι' ἐπιγραμμάτων ἀπῆντων οἱ ἄλλοι. Ἀδιάλλακτοι ἦσαν ἐπίσης καὶ οἱ περὶ τὸν Καλδῖνον καὶ εἶχον ὑπόπτως πρὸς αὐτόν· τοῦτο ἀποδεικνύει ἡ φράσις τοῦ Ἑρρίκου Στεφάνου, ἣτις ὅμως ἐδημοσιεύθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ραβελαι ἐν τῇ ἀπολογίᾳ τοῦ Ἡροδότου, ὁ Ραβελαι εἰ καὶ φαίνεται ἐκ τῶν ἡμετέρων, ἐν τούτοις συχνάκις μίπτει λίθους εἰς τὸν κῆλόν μας.

Ὁ Ραβελαι εἰς αὐδέναν ἀνῆκε πολὺ ὀλιγώτερον εἰς τοὺς παπιστάς, καθὼς δὲν ἀνῆκεν εἰς φιλοσοφικὴν τινὰ Σχολήν, ἀνῆκεν εἰς ἑαυτὸν καὶ μόνον καὶ ὑπῆρξεν ἀπόστολος τῆς κοινωνικῆς ἐπαναστάσεως, τῆς ὁποίας τὸ πῦρ ἤρχισεν ἔκτοτε νὰ ὑποβόσκη, ἴσω ἀκόμη καὶ τῆς πολιτικῆς, ἣτις ἐξεργάγη μετὰ διακόσια ἔτη.

Ἦδη ὁ Φραγκίσκος Α' δὲν ὑπῆρχε πλέον καὶ ὁ καρδινάλιος δὲν ἦτο μὲν πλέον πρεσβευτῆς εὕρισκετο ὅμως ἐν Ρώμῃ. Ὁ Ραβελαι ἔσπευσε

νά συναντήσῃ τὸν ἀρχαῖον προστάτην εἰς τὴν αἰωνίαν πόλιν. Ἐκ τῶν διαμειφθέντων σατυρικῶν ἐπιγράμματων φαίνεται ὅτι δὲν περιορίζετο πλεόν θαυμάζων μόνον τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα τῆς πόλεως, ἀλλὰ τὸν θαυμασμὸν αὐτοῦ ἐπέσπων ἐπίσης καὶ οἱ ζῶντες, ἐνῶ ἦτο εἰς τὰ πρόθυρα τῆς ἐβδόμης δεκαετηρίδος. Ἐὰ ποιητικὰ αὐτοῦ παράπονα πρὸς τὴν Λεονόρκην ἀποδεικνύουσιν ὅτι ὁ Ραβελαὶ εὐρίσκετο ἀληθῶς εἰς ἐρωτικὴν ἀπόγνωσιν, ἐνεκα τῆς ἀπίστου ταύτης Ρωμκίας. Ἀπελπισθεὶς ἐξεδικήθη λέγουσιν ἐπανελθὼν εἰς Γαλλίαν καὶ ἐσχολίεσεν ἢ μετέφρασεν ὅσα οἱ κατὰ καιροῦ μισογύνκι ἔγραψαν κατὰ τῶν γυναικῶν. Ὁ Ραβελαὶ παρητήθη ἔκτοτε τῶν ἐρωτικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ τοῦ λοιποῦ ὁ οἶνος ἦτο ἡ μόνη αὐτοῦ λατρεία. Ἀπὸ τῶν ἐπιγείων ἐστράφη τότε εἰς τὰ οὐράνια καὶ ἐξέδιδε προγνωστικὰ ἡμερολόγια. Ὁ Ραβελαὶ ἦτο ἀστρονόμος.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του εὐρίσκαμεν αὐτὸν ἐρημέριον τοῦ Μευδονίου. Ἐντεῦθεν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ἐπανελάθον πάλιν τὸν διακοπέντα πόλεμον. Καὶ ὁ θεολόγος Πέτρος Ράμος, ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον ἐρόνευσαν τὴν νύκτα τοῦ ἁγίου Βερθολομαίου, κητήγγελλεν ἀπὸ τῆς ἔδρας του τὸν Ραβελαὶ ὡς ἄθεον, αὐτὸς ὅστις κητήγγελλεν ἐπίτης καὶ τὸν Ἀριστοτέλην. Οἱ ὑπέρμαχοι τοῦ Ἀριστοτέλους δὲν ἐρείσθησαν οὔτε αὐτοὶ τοῦ συγγραφέως τοῦ Παντχυρούελ, ὅστις ἦτο τὸ θῆμα τῆς ἐριδος ταύτης.

Ὁ Ραβελαὶ ἐξέδοτο τότε τὸ τέταρτον βιβλίον τοῦ Παντχυρούελ, ὅπου ἐν προλόγῳ ἐσχύρισε τοὺς ἀντιπάλους του ἀπὸ τοῦ Καλβίνου μέχρι τοῦ Ράμου.

Ὡς ἐφημέριος τοῦ Μευδονίου ἠγαπήτο ὁ Ραβελαὶ καὶ οὐδὲν ἠγέρθη κατ' αὐτοῦ παράπονον. Εἶχον νὰ παρκαπονῶνται ἕως ἐναντίον τοῦ ἡμίονου του, ἐν πιστεύσωμεν τὰς παρκαδόσεις. Ἐν τούτοις παρητήθη μετ' ἄλιγον τῆς θέσεως ταύτης καὶ ἦλθεν εἰς τοὺς Παρισίους.

Ὁ Ραβελαὶ ἠγαπήτο, ὁ Ραβελαὶ ἐθαυμάζετο ὑπὸ τῶν συγχρόνων του καὶ ἐθαυμάζετο σοφός. Ἡ βιβλιοθήκη αὐτοῦ, ἦν ἀπετέλουν σπάνια καὶ παρὰδοξα βιβλία, ἦτο περιώνυμος. Εἰς ἕκαστον αὐτῆς τόμον εἶχεν ἐπιγράψει ἰδιοχείρως κάτωθεν τοῦ τίτλου τὸ: *Francisci Rabelaei medici et tōn αὐτοῦ φίλων*. Ἐκεὶ διήλθε τὰς ὑπολοίπους αὐτοῦ ἡμέρας μελετῶν καὶ σχολιάζων, ὅσα ἀνεγίνωσκε.

Οἱ μυθολόγοι, οἵτινες ἠκολούθουν αὐτὸν κατὰ πόδας ἀπὸ Γαλλίας εἰς Ρώμην καὶ ἀπὸ Ρώμης εἰς Λυῶνα καὶ τοὺς Παρισίους, οἵτινες ἐπλασαν τοσαύτας διηγήσεις περὶ τοῦ κηλογήρου, ἔπειτα περὶ τοῦ ἱατροῦ καὶ πάλιν τοῦ ἐφημερίου, παρέστησαν ἐπίσης καὶ εἰς τὴν ἐσχάτην αὐτοῦ κλίνην, ὅτε τὴν 9 Ἀπριλίου τοῦ 1553 ἐξέπνευεν ἐν Παρισίοις ἐγκαταλιπὼν ἤδη τὸ Μευδόνιον. Εἶπον λοιπὸν τὴν ἐπιούσαν τοῦ θανάτου του ὅτι ὁ πνευματικὸς, ὅστις ἦλθε νὰ ἐξομολογήσῃ τὸν Ραβελαὶ εὗρεν αὐτὸν ἐπὶ τῆς κλίνης περιβεβλημένον *δόμινον* καὶ ἐπειδὴ οὗτος ἐξεπλάγη ὁ Ραβελαὶ ἐπανελάμβδανε

τὸ τῆς Γραφῆς: *beati qui in domino moriuntur*. Ἄλλοι διηγῆθησαν ὅτι κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς ἐξερρώγη εἰς ἀπλητον γέλωτα καὶ εἶπεν εἰς τὸν ἀκόλουθον τοῦ καρδινάλιου τοῦ Chatillon, ὅστις ἤλθε νὰ ἐρωτήσῃ περὶ αὐτοῦ.—*Ρίψατε τὴν αὐλαίαν, ἡ κωμῳδία ἐτελείωσε*.

Ὁ ἱερεὺς δὲ ὅστις παρέστη ὡς ἐξομολογητὴς διεκήρυξε πανταχοῦ ὅτι ὁ Ραβελαὶ ἀπέθχενεν εὐρισκόμενος ἐν καταστάσει μέθης.

III

Τοιοῦτος τοῦ Ραβελαὶ ὁ βίος. Ἴσως εἶπητε ὅτι παρουσίᾳ ὑμῖν ὄρακθον ἀνεκδότων· ἀλλὰ ἂν ἀρχιρῆσθητε ταῦτα οὐδὲν ἢ ἐλάχιστα ὑπολείπονται τὰ γνωστὰ περὶ τοῦ βίου του.

Τὰ ἔργα τοῦ Ραβελαὶ ὑπέστησαν πολλὰς καὶ ποικίλας τροποποιήσεις, ἰδίως δὲ ὁ Γαργαντούας, οὗτινος δύο ἐκδόσεις ὑπ' αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως γενόμεναι μνημονεύονται διάφοροι καὶ ὡς πρὸς τὸν τίτλον καὶ ὡς πρὸς τὴν πλοκὴν τοῦ μύθου.

Δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ παρακολουθήσωμεν τὸν ἥρωά του, εἰς πάσας αὐτοῦ τὰς ἐκδρομὰς. Ὑπάρχουσι σελίδες, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ παρέλθωμεν. Ὑπάρχουσι ὁμοίως κεφάλαια, τὰ ὁποῖα εἶναι οἰοῦμαι ἢ ψυχρὰ τοῦ ἔργου καὶ ὅπου ὁ Ραβελαὶ ἀποκαλύπτεται ὡς ἀπὸ μέσου τῶν νεφῶν. Καὶ εἶναι ταῦτα τὰ φύγματα τοῦ χρυσοῦ ἐν μέσῳ τῆς ἰλῦος.

Ἡ γενεαλογία τοῦ Γαργαντούας εὐρέθη γεγραμμένη ἐπὶ φλοιοῦ ἐντὸς ἀρχαίου σαρκοφάγου. Οὐδεὶς ἤτο μᾶλλον αὐτοῦ εὐγενῆς, διότι κατήγετο κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν ἐκ τῶν γιγάντων τῆς ἀρχαιότητος. Ἡ μήτηρ του ἔφερεν αὐτὸν ἕνδεκα μῆνας εἰς τὴν κοιλίαν της καὶ ἐπὶ τέλους ἐγεννήθη διὰ παραδόξου τρόπου ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ της ὠτός. Αἱ πρῶται αὐτοῦ λέξεις ἦσαν *Φέρετε νὰ πῶμεν!* Ἡ μήτηρ ἀπέθχενε μετὰ τὸν τοκετὸν καὶ ὁ πατὴρ τοῦ παιδός, ὁ Ἀθηφάγος Gangousier, δὲν ἤξευρε ἂν ἔπρεπε νὰ κλύσῃ ἐπὶ τῷ θανάτῳ της ἢ νὰ γελάσῃ ἐπὶ τῇ γεννήσει τοιοῦτου παιδός.

Τὸ μέγα ἐκεῖνο βρέφος ὠνομάσθη Γαργαντούας. Καὶ ὁ Ραβελαὶ περιγράφει τὴν στολὴν, τὴν ὁποῖαν τὸ ἐνέδυταν καὶ φιλοσοφεῖ ἐπὶ τῶν χρωμάτων αὐτῆς, περὶ ὧν οὕτω τὰς προλήψεις καὶ τὰ ἔθιμα τῆς Αὐλῆς.

Τὴν παιδικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν διήλθε μέχρι τινός ὁ Γαργαντούας τρώγων, πίνων καὶ κοιμώμενος καὶ ἐνίοτε ἰππεύων ἐπὶ τοῦ ξυλίνου ἰππαρίου. Καὶ ταῦτα μέχρι τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ὁ πατὴρ προσεκάλεσε τοὺς σοφοὺς διδασκάλους τῶν χρόνων ἐκείνων νὰ ἐκπαιδεύσωσι τὸν υἱὸν του παρ' ὧ εἶχεν ἀνακκλύσει λεπτότητά τινα πνεύματος.

Διδάκταλός τις ἐδίδχεν αὐτὸν τὴν ἀλφάβητον ἀπὸ τοῦ Α μέχρι τοῦ Ω καὶ πάλιν ἀπὸ τοῦ Ω μέχρι τοῦ Α. Ἐπειτα τὴν γραμματικὴν τοῦ Δονάτου καὶ ἄλλας τινὰς φυλλάδας μεσαιωνικάς, αἵτινες φαίνεται ὅτι ἦσαν ἀ-

κόμη ἐν χρήσει ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ραβελαι, ὅτε ὁ πρῶτος οὗτος διδάσκαλος ἀπέθνηκεν αἰρνιδίως καὶ προσεκλήθη ὁ Ἰοβελίνος Bridé. "Ἄλλο σύστημα, ἄλλα βιβλία. Δὲν ἐνθυμοῦμαι τίνος λατινικὴν γραμματικὴν ἐμμετρον καὶ τίνος ἠθικολογίας. Ὁ πατήρ του ἐνόησεν ἐνωρίς ὅτι ἦτο κάλλιον νὰ μὴ μάθῃ τίποτε ὁ υἱός του ἢ νὰ διδῆται ἐκ τοιούτων βιβλίων καὶ ἀποδιώξας τὸν Ἰοβελίνον προσεκάλεσε τὸν Πονοκράτην.

Οὗτος ἠθέλησε νὰ ἴδῃ πῶς ἐδιδάσκετο μέχρι τοῦδε ὁ παῖς καὶ ὁ Ραβελαι ἀποκκλύπτει ἐν τῇ γυμνότητι τῆς ὄλην τὴν τότε διδασκαλίαν, δι' ἧς τὸ πνεῦμα ἐπιοτίζετο ἐνῶ συγχρόνως ἀπεχκυνούτο καὶ τὸ σῶμα διὰ τῆς τρυφῆς. Ὁ Γαργαντούας ἠγείρετο τὴν πρῶτην ἀργά, ἐδάκρυα ὥρας ἕως ὅτου ἐνδυσθῆ, καθ' ἃς ἤκουεν ἀπὸ εἰσοσιν ἐξ ἑξήκοντα προσευχάς, ἔπειτα ἐπρογευματίζε, μετέδκινεν εἰς τὸν νκόν. . . Ἄλλ' ἐνῶ εἶχεν ἀνοικτὸν τὸ βιβλίον τῆς προσευχῆς του, ὁ νοῦς του ἐπλανᾶτο εἰς τὸ μαγειρεῖον. Ἐπειτα παρετίθετο τὸ λουκούλιον δεῖπνον, τὸ ὁποῖον διεδέχοντο τὰ παίγνια. Ὁ κατάλογος αὐτῶν ἀποτελεῖ ὀλόκληρον κεφάλαιον.

Ὅπως ἀλλοία ἦτο ἡ μέθοδος τοῦ Πονοκράτους. Ὁ Ραβελαι μὴ λησιμονῶμεν ὅτι ἦτο ἱατρὸς καὶ ἡ ὑγιεινὴ κατεῖχεν τὴν πρώτην σχεδὸν θέσιν. Ὁ Γαργαντούας ἠγείρετο πλέον τὴν τετάρτην τῆς πρωίας καὶ ἐνῶ εἰς τῶν ἀκολουθῶν του τῶ ἀνεγίνωσκε τὴν Γραφήν, ἕτερος ὑπρέτης ἔψυχεν αὐτόν, ὅπως τὸ αἷμα ἀναλάβῃ τὴν ἐνεργητικότητά του καὶ ἀνοιχθῶσιν οἱ πόροι τῆς ἐπιδερμίδος. Ἐπειτα ἐξήρχετο μετὰ τοῦ παιδαγωγοῦ, ἵνα θαυμάσῃ τὸν οὐρανόν. Δὲν ἐπρόκειτο ἴσως περὶ μαθήματος ἀστρονομίας, ἀλλὰ τὸ θέμα τῆς φύσεως κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἠδύνατο νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδὸς ζωηρὰς ἐντυπώσεις, νὰ δικνοῖξῃ τὴν φαντασίαν του. Ἐπειτα ἐπέστρεπεν, ὅπως συμπληρώσῃ τὸν κωλυσιμὸν του καὶ ὁ παιδαγωγὸς τῶ ἐπανέλεγε τὰ μαθήματα τῆς προτερίας, ἅτινα κατόπιν ὁ μαθητὴς ἐπανελάμβανε καὶ οὗτος. Μετὰ τὸ πρόγευμα ἐξήρχοντο εἰς σωματικὰς ἀσκήσεις καὶ κατὰ τὸ δεῖπνον πάλιν ἤρχίζον αἱ συζητήσεις, ἡ πραγματογνωσία, καὶ ἀνέτρεχον ἐκάστοτε εἰς τὸν Ἀριστοτέλην ἢ τὸν Αἰλικόν. Ὁ Ραβελαι ἀνκμιδῶως εἶχεν ἀνγνώσει τὰ συμποσικὰ τοῦ Πλουτάρχου καὶ τοιοῦτόν τι ἐφκντάθη τὸ δεῖπνον τοῦ Γαργαντούας.

Ὁ παῖς ἐξεμάνθηκε τὴν ἀριθμητικὴν διὰ τῶν παιγνιοχάρτων, ἐδιδάσκετο ἐπίσης τὴν γεωμετρίαν καὶ ἀστρονομίαν καὶ τὰς μελέτας ταύτας ἐποίκιλον ἡ μουσικὴ καὶ ἡ γυμναστικὴ, ἡ ἵπκασίς, τὸ κυνήγιον.

Τοιαύτη εἶναι ἡ μέθοδος τοῦ Ραβελαι. Τρεῖς αἰῶνες παρήλθον ἔκτοτε καὶ ὅμως φαίνεται ὡσεὶ ἐγράφῃ χθές. Ἴσως σήμερον, ὅτε παρ' ἡμῖν ἀνακινεῖται τὸ ζήτημα τῆς κατωτάτης ἐκπαιδεύσεως, σήμερον εἴπερ ποτε ἀνάγκη νὰ μελετηθῇ ὁ Ραβελαι. Ἡ μέθοδος αὐτοῦ εἶναι ἐλληκικωτέρα ἐκείνων τὰς ὁποίας ἐπλάσκαμεν κατ' ἀπομίμησιν τῶν ξένων.

IV

Ὁ Ἀθηναῖος ἐσκέφθη μετ' ὀλίγον ὅτι ὤφειλε νὰ ἐκπέμψῃ τὸν υἱὸν τοῦ εἰς Παρισίους πρὸς τελειοποίησιν τῶν σπουδῶν του. Ἀνῆλθε λοιπὸν ἐπὶ πελωρίας τινὸς φορβάδος ὁ Γαργαντούχος καὶ συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Πονοκράτους καὶ τοῦ Εὐδχίμονος εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς τὴν ἀρχαίαν Λουτεκίαν, ὅπου διήγειρε τὸν θαυμασμὸν τῶν περιέργων Παρισίων.

Ὁ Γαργαντούχος περὶ δύο τινῶν πρῶτον ἐφρόντισε νὰ μάθῃ τίνας σοφοὶ ἦσαν τότε ἐν τῇ πόλει καὶ τίνα οἶνον ἔπινον οἱ κάτοικοι αὐτῆς. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον περιῆλθεν εἰς πόλεμον σχεδὸν πρὸς αὐτούς, διότι ἀναβὰς εἰς τὸ κωδωνοστάσιον τῆς Παναγίας εἶδεν ὅτι οἱ κώδωνες αὐτῆς θὰ ἤρμοζον καλῶς εἰς τὰ ὦτα τῆς φορβάδος του, καὶ καταβιβάζτας αὐτοὺς τοὺς μετεκόμισεν εἰς τὸν οἶκόν του.

Οἱ Παρίσιοι συνεταράχθησαν, οἱ θεολόγοι ὁμοίως. Ἐγένετο συνέλευσις τοῦ λαοῦ καὶ ὁ σοφὸς Ἰανότος ἐστάλη πρεσβευτῆς ὅπως ζητήσῃ τὴν ἀπόδοσιν αὐτῶν.

Ἄλλη σάτυρα τοῦ Ραβδαλαὶ κατὰ τῶν ψευδοσόφων, οἵτινες ψελλίζοντες ὀλίγα τινὰ λατινικὰ καὶ ἀποστηθίζοντες τοὺς κανόνας καὶ τοὺς τρόπους τῆς λογικῆς τὰ baroco καὶ darrii, ἐθαυμάζοντο καὶ ἐθεοποιούοντο ὑπὸ τοῦ ὄχλου. Ἦσαν οἱ Φαρισσαῖοι τῶν Γραμμάτων. Καὶ τοιαύτη τφόντι εἶναι ἡ δημηγορίκ τοῦ Ἰανότου, ὅστις ἦλθεν ἐπισήμῳς καὶ μετὰ πομπῆς νὰ ζητήσῃ τοὺς κώδωνας τῆς Παναγίας. Τῷ ὑπεσχέθησαν ὡς ἀμοιβὴν πέντε σπιθαμὰς ἀλλᾶντος καὶ ἐν ζευγος ὑποδημάτων. Ἰδοὺ πόθεν ἐμπνεόμενος ὁ σοφὸς οὗτος magister ἐσχεδίασε τὴν προσφώνησίν του.

— Καλὸν ἤθελεν εἶσθαι νὰ μᾶς ἀποδώσῃτε τοὺς κώδωνας, διότι ἔχομεν ἀνάγκην αὐτῶν. Ἡμεῖς ἠρνήθημεν ἄλλοτε τὰ χρήματα τῶν Ἀγγλων, οἵτινες ἤθελον νὰ τοὺς ἀγοράσωσι. Ἐὰν ἡ αἰτησίς μου αὕτη εἰσακουσθῇ θὰ κερδήσω δέκα σπιθαμὰς ἀλλᾶντος καὶ ἐν ζευγος ὑποδημάτων· πρὸς θεοῦ domine ἐν ζευγος ὑποδημάτων εἶναι κᾶτι τι. Et vir sapiens non abhorrebit eam. Reddite que sunt Caesaris Caesari et que sunt dei deo. Ibi jacet Iepus. Διὰ τοῦτο ἠτοίμασα τὸν λόγον αὐτὸν ἀντάξιον τοῦ Utino.—ὁ Utino ἦτο περιώνυμος τότε ἰσραηλιτῆς. — Πόλις ἄνευ κωδῶνων ὁμοιάζει τυφλὸν ἄνευ βικητήριας. Σὲ; ἐξοραίζω ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος per omnia secula seculorum.

Ὁ Γαργαντούχος καὶ ὁ Πονοκράτης ἤλθον τὸν πρεσβευτὴν καὶ τῷ ἔδωκαν αὐτοὶ ὅσα τῷ ὑπέσχετο ἡ Σχολή. Ὁ Ἰανότος ἐθριαμβεύσεν, οἱ κώδωνες ἐπεστράφησαν, ἀλλὰ οἱ σοφοὶ εἶπον ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ λάβῃ δις τὸ τίμημα τῆς δημηγορίας του. Διὰ τοῦτο ἠγέρθη δίκη, ἣτις διήρκεσεν ἔτη μικρὰ καὶ ὁ Ἰανότος ὠρίσθη νὰ μὴ σπογγίσῃ τὴν βίνα του, ἐὰν δὲν

ἐκδοθῆ τελεσιδίκος ἀπόφασις. Ὑποθέτω ὅτι ἀπέθανε χωρὶς νὰ σπογγίτῃ τὴν βίαν του.

Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν Πικρόχολος ὁ βασιλεὺς τῆς γείτονος χώρας προσέβαλεν αἰφνηδίως τὰς κτήσεις τοῦ βασιλέως Ἀθηράγου. Εἰς μάτην οὗτος ἀπευθύνει πρὸς αὐτὸν λόγους πλήρεις συνέσεως καὶ δικαιοσύνης. Οὐδὲν δύναται ν' ἀναχαιτίτῃ τὸν Πικρόχολον. Ὁ Γαργαντούας ἐγκαταλείπει τοὺς Παρισίους, ἵνα ὑπερκασιπῶσῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ χώραν. Ἐντεῦθεν ἀρχεται πόλεμος δεινὸς καὶ μακροχρόνιος, ἀναμνηστικῶν τὴν πάλιν τοῦ Καρόλου Ε΄. πρὸς τὸν Φραγκίσκον Α΄. οἵτινες ἐγένοντο ἀσπονδοὶ ἐχθροί, ἀφ' ἧς ἡμέρας οἱ ἐκλέκτορες ἡγεμόνες ἀνεκέρυζαν αὐτοκρατορα τὸν πρῶτον καὶ ἀφήκαν βασιλέα τὸν δεῦτερον.

Ὁ μᾶλλον ἄλκιμος τῶν στρατηγῶν τοῦ Ἀθηράγου ἦτο καλόγηρος καὶ ἐκκληίτο πάτερ Ἰωάννης. Ὁ Ραβελαι εἶχε ζῶντὰς ἔτι τὰς ἀναμνήσεις τοῦ μοναχικοῦ του βίου. Ἡδύνατο νὰ εἶπῃ πολλά· ἀλλ' ὅμως εἶχε πάντοτε ὑπ' ὄψει τὰς βασιάνους, τὰς γαλλὰς τῆς Tourgnelle καὶ οὐδόλως ἐσκέπτετο ν' ἀναβῆ τὴν πυράν. Ἠκολούθησε τὴν ἀσφαλεστάτην ὁδόν. Ἐσατύρισε τοὺς μοναχοὺς διὰ τῶν ἐγκωμίων του.

Ὁ πάτερ Ἰωάννης, ὅτε εἶδεν ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἦσαν ἐγγὺς τῆς μονῆς, καὶ ἤρμισαν νὰ τρυγῶσι τὰς ἀμπέλους τῆς, οἱ δὲ ἄλλοι μοναχοὶ δειμαλέοι καὶ τρέμοντες, ὅπως οἱ Βυζαντινοὶ τῶν τελευταίων χρόνων τῆς αὐτοκρατορίας, ἐκλείσθησαν εἰς τὸν ναόν, ἀνεδίπλωτες ἐπὶ τῶν ὤμων του τὰ κράσπεδα τοῦ ἱματίου του, ἀπέσπασε τὸ ἐγκάρσιον ξύλον τοῦ Σταυροῦ καὶ ὠρμητέν ἐναντίον τῶν ἐχθρικών στρατευμάτων. Οἱ πολιορκηταὶ ἐτροπήσαν εἰς φυγὴν, 3622 εὐρέθησαν νεκροὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου χωρὶς τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδῶν! Καὶ ἰδοὺ λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ἐκσφενδονίζει τὴν πρῶτην ἐκρηκτικὴν σφαιρὰν ἐναντίον τῶν μοναχῶν, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ ἐγκωμίου. Τί εἶναι ὁ καλόγηρος; Ἡ προσωποποιεῖ τῆς ἀκηδεΐας, βραχίονες ἀργοί, τοὺς ὁποίους στερεῖται ἡ πολιτεία, στερεῖται ἡ οἰκογένεια. Καὶ ὅμως ὑπάρχουσι μετὰ αὐτῶν ἄνδρες ἱκνοὶ νὰ λάβωσι τὰ ὄπλα ὑπὲρ τῆς πατρίδος των.

Ἰδοὺ διὰ τί εἶπον ὅτι τὸ ἐγκώμιον τοῦ Ραβελαι εἶναι σάτυρα.

Ὁ Γαργαντούας, εἰς ὃν διηγῆθησαν τὸ γεγονός· προσεκάλεσε τὸν μοναχὸν εἰς τὸ δεῖπνόν του καὶ ἐκάθισεν αὐτὸν πλησίον του ἐπὶ σκίμποδος Deposita carra.—Ἐξω τὸ ῥάσσον! ἐφώνησέ τις τῶν παρακαθημένων· ἀλλ' ὁ μοναχὸς ἠρνήθη τοῦτο φοβούμενος τοὺς κανονισμοὺς καὶ πρὸ πάντων μῆ, ὡς το ἔπαθεν ἄλλοτε, τικμώντες αὐτὸ εἰς λωρίδας οἱ ὑπηρέται κατασκευάσωσιν ἐξ αὐτῶν δέματτα τῶν περικημίδων των.—Ἐδείπνησα— εἶπεν ὁ πάτερ Ἰωάννης— ἀλλὰ δὲν ἔπειται ὅτι καὶ δὲν θὰ φάγω· ὁ στόμαχός μου εἶναι λιθόστρωτος καὶ πάντοτε ἀνοικτός, ὡς τὸ βαλάντιον τοῦ δικηγόρου.

Ὁ μοναχὸς δὲν ἀπέβλεπε τὸ βίβιον, ἀπέθετο ὅμως πρὸς στιγμήν τὴν καλογηρικὴν ὑποκρισίαν. Ἐλάλει τὴν γλώσσαν τοῦ στρατιώτου ἢ μᾶλλον ἐπανελάμβανεν ὅσα ἀπὸ τῆς κρύπτῃς τοῦ ὑποβολέως τῷ ὑπηγόρευεν ὁ Ραβελαί.

— Γνωρίζετε τὸν πάτερ-Κλαύδιον; Τί δαιμόνιον τοῦ ἐκόλλησεν, ἀπὸ πρωίας μέχρι ἐσπέρας νὰ μελετῇ. Ἐγὼ δὲν μελετῶ. Εἰς τὴν μονὴν μας οὐδέποτε μελετῶμεν ἐκ φόβου μὴ πάθωμεν ὡτίτιδα. Ὁ μακαρίτης ἡγούμενος ἔλεγεν ὅτι εἶναι τερατῶδες θέαμα μοναχὸς σοφός.

Πάντες εὕρισκον τὸν πάτερ-Ἰωάννην εὐάρεστον καὶ ὅμως δὲν ἐνόουν διὰ τί οἱ μοναχοὶ ἀποδιώκονται ὡς αἱ σφήκες ἐκ τῆς κυψέλης. Ὁ Γαργαντούας ἀνέλαβε νὰ λύσῃ τὸ ζήτημα. Τὸ βίβιον ἐπισύρει τὰς ὕβρεις, ὡς ὁ Καικίας τὰ νέφη. Οἱ μοναχοὶ ὀμοιάζουσι πιθήκους. Οἱ πιθήκοι δὲν ὀμοιάζουσι τοὺς κύνες, οἵτινες φυλάττουσι τὸν οἶκον, οὔτε τοὺς βόας, οἵτινες ἀροτριῶσι, δὲν ἐργάζονται καὶ διὰ τοῦτο μαστιγοῦνται. Ὁμοίως ὁ μοναχὸς—καὶ ἐνοῶ τοὺς κακοὺς μοναχοὺς—δὲν ἐργάζεται ὡς ὁ χωρικός, δὲν φρουρεῖ τὴν πατρίδα ὡς ὁ πολεμιστής, δὲν θεραπεύει ἀσθενεῖς, ὡς ὁ ἰατρός. Οἱ καλόγηροι σημαίνουσι τοὺς κώδωνας μόνον καὶ καταστρέφουσι τὰ ὅλα τῶν περιούκιων, ἀπαγγέλλουσι δὲ ἢ ὑποτονθορίζουσι ψαλμούς, τοὺς ὁποίους οὐδὲ αὐτοὶ ἐνοοοῦν.

Αἱ ἰδέαι αὐταὶ δὲν ἀποδεικνύουσιν ὅτι ὁ Ραβελαί προέτρεχε τῆς ἐποχῆς του, ὅτι ἦτο ἄνθρωπος τῆς ἀναγεννήσεως καὶ τοῦ μέλλοντος;

Ὁ Γαργαντούας ἠθέλησε ν' ἀνταμείψῃ τὸν μοναχόν, οὗτος δ' ἐζήτησε τὴν ἄδειαν νὰ ἰδρύσῃ ἰδίαν μονήν, τὸν περιώνυμον *Θήλημον* ἢ *Θάλαμον*, τὸν ἀληθῆ τοῦτον ἐπίγειον παράδεισον, τὴν ἰδανικὴν πολιτείαν τοῦ Ραβελαί ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ ὁποίου ὑπῆρχεν ἀντὶ ἐπιγραφῆς τῆ: *πράττε ὅτι θέλεις*. Ἐκεῖ ἐβάσιλευεν ἀπόλυτος ἐλευθερίᾳ καὶ αἱ ἐντιμοὶ ἀπολαύσεις μετὰ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς μελέτης. Ὁ Θάλαμος ἐκτίσθη παρὰ τὸν Λεῖγρηκ, εἶχε δὲ 9332 δωμάτια μετὰ πλουσίων βιβλιοθηκῶν, ὅπου τὰ πρωτεῖα κατεῖχον οἱ Ἕλληνας καὶ Λατῖνοι συγγραφεῖς.

— Ἐξω τοῦ περιβόλου—ἔλεγεν ἐπιγραφὴ ἄλλη—Φαρισσαῖοι ὑποκριταί, ἔξω οἱ τοκογλύφοι καὶ οἱ ἀγῦρται. Ἀλλ' ὡς εὖ παρέστητε οἱ κήρυκες τοῦ Εὐαγγελίου, οἱ εὐγενεῖς ἱππῶται καὶ εὐθυμοὶ ἑταῖροι. Ἐπίσης ἦσαν δεκταὶ καὶ αἱ δέσποιναί· ἀλλ' οὐχὶ ὅσαι διὰ τὸ δυσειδές τῆς μορφῆς, παραγκωνιζόμεναι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, κατέφευγον εἰς τὸν Θεόν.

Οἱ θαλαμίται δὲν εἶχον ἄλλους κανόνας ἢ τὴν ἰδίαν αὐτῶν βούλησιν, ἔτρωγον, ἐπινον, εἰργάζοντο, ἐκοιμῶντο, ὅπταν ἤθελον. Ἡ θήρα, ἡ καλλιέργεια τῶν ἀμπέλων, ἡ μελέτη, ἡ μουσική, ἰδοὺ τίνα ἦσαν τὰ ἔργα τῶν ἀναχωρητῶν τούτων, οἵτινες αἴριον ἐξερχόμενοι ἀπέριπτον τὸ βίβιον καὶ δὲν ἦσαν πλέον ἄγριοι ἀκοινωνῆτοι—οἱ φυσικοὶ ἄνθρωποι τοῦ Ρουσσώ—οὔτε θῆες λειποτακτῆσαντες ἀπὸ τῆς φωλεᾶς των, ἀλλ' ἄνθρωποι ὡς οἱ ἄλλοι

ἄνθρωποι. Οὔτε δὲ ἀπηγορεύετο ὁ γάμος εἰς τὰς γυναῖκας τῆς μονῆς, ὁπόθεν ἦσαν ἐπίσης ἐλεύθεροι νὰ ἐξέλθωσι διὰ νὰ καταστῶσι μητέρες.

Δὲν θέλω νὰ κλείσω τὸ βιβλίον τοῦ Γαργαντούα χωρὶς νὰ ἀναφέρω τὸ ἐπεισόδιον τῶν ἐξ προσκυνητῶν, οἵτινες ἐπιστρέφοντες ἐκ τοῦ ἁγίου Σεβαστιανοῦ, ὅπου εἶχον μεταβῆ ὅπως δεηθῶσι τοῦ ἁγίου νὰ προστατεύσῃ αὐτοὺς τοῦ λοιμοῦ καὶ φοβούμενοι τοὺς ἐχθροὺς ἐκρύβησαν μεταξὺ τῶν χόρτων τοῦ κήπου νὰ διέλθωσι τὴν νύκτα.

Ὁ Γαργαντούας ἐπεθύμησε θρίδακας τὴν νύκτα ἐκείνην καὶ κατελθὼν εἰς τὸν κήπον, ἀνασπᾶσας ῥίζας τινὰς συμπεριέλαβεν ἐντὸς τῶν πελωρίων χειρῶν του καὶ τοὺς ἐξ προσκυνητάς, οἵτινες ἐκ φόβου δὲν ἐτόλμησαν νὰ προφέρωσι λέξιν. Τὰ μικροσκοπικὰ ταῦτα ζώφια δὲν διέκρινε διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ὁ Γαργαντούας καὶ κατεβρόχθισεν αὐτὰ μετὰ τῶν θριδάκων. Ὁ χεῖμακρος τοῦ οἴνου κατεθύθισεν αὐτοὺς εἰς τὸν στόμαχον, ἀλλ' εἶτα ἐπιπλέοντες ἀνῆλθον μέχρι τοῦ οὐρανίσκου πάλιν. Κατὰ τύχην εἰς τούτων ἐκτύπησε τὸν ἀλγοῦντα ὀδόντα τοῦ γίγαντος, ὅστις διὰ νὰ ἀνακουφισθῆ τοῦ πόνου ἔλαβε τὸν ὀδοντοξέστην καὶ τὸν ἔνα μετὰ τὸν ἄλλον ἀνέριψεν ἔξω τοὺς προσκυνητάς, οἵτινες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν διὰ τῶν ἀγρῶν.

Τὴν κωμικὴν ταύτην διήγησιν ἀνέφερον διὰ νὰ μνημονεύσω τοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους εἶπε πρὸς αὐτοὺς ἔπειτα ὁ Ἀδηνάγος, ὅτε ὠδηγήθησαν ἐνώπιόν του καὶ οἵτινες εἶναι ἀληθῶς ἄξιοι μνηεῖας.

—Ὑπάγετε ἄνθρωποι εἰς τὴν εὐχὴν τοῦ Θεοῦ, τοῖς εἶπε, καὶ εἴθε οὗτος νὰ ὀδηγῆ πάντοτε τὰ βήματά σας. Τοῦ λοιποῦ μὴ ἐπιχειρεῖτε τοιαύτας ἐπικινδύνους ἐκδρομάς. Φροντίσατε διὰ τὰ τέκνα σας καὶ ἐργάζεσθε ἕκαστος εἰς ὅ,τι ἐκλήθη.

Ὁ δὲ Γαργαντούας, θαυμάζων τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, ἐπέλεγε τὸ τοῦ Πλάτωνος· Εὐδαίμονες αἱ πολιτεῖαι, ἔνθα οἱ βασιλεῖς φιλοσοφοῦσιν ἢ οἱ φιλόσοφοι βασιλεύουσι.

V

Τὰ τέσσαρα ἐπόμενα βιβλία πληροῦ ἡ ἱστορία τοῦ Πανταγρουέλ, βασιλέως τῶν Διψόδων, ὅστις ἦτο ἄξιος υἱὸς τοῦ Γαργαντούα. Ἀνετράφη καὶ οὗτος ὡς ὁ πατήρ του. Ἴσως ἦτο ὀλιγώτερον αὐτοῦ φοβερός, ἀλλὰ μᾶλλον φιλόσοφος καὶ ἐπίσης δίκαιος. Ὁ Πανταγρουέλ ἀπεφάσισε νὰ περιέλθῃ τὸν κόσμον καὶ αἱ πλάναι αὐτοῦ ἀποτελοῦσι τὴν πεζὴν ταύτην Ὀδύσειαν. Πανταχοῦ ἀνακαλύπτει ἀνομίας, προλήψεις, γελοῖα. Πρὸ πάντων ὁμοῦ συναντᾷ τὸ μέλαν γένος τῶν δικαστῶν πάσης τάξεως. Χλευάζει τὴν παχυλὴν ἀμάθειαν τοῦ Bridoye, ὅστις ἀποφασίζει περὶ τῆς δίκης ἀνακρίπτων τοὺς πεσσοὺς καὶ καταγγέλλει τὸ ἀρπακτικὸν καὶ αἰμοχαρὲς τοῦ Γαμφόνητος Gripreminaud, ἀρχιδουκὸς τῶν γαλῶν, ἦτοι τῶν δικαστῶν, οἵτινες ἢ συνειδήσις ἐξηγοράζετο τόσο ἐυκόλως διὰ τοῦ χρυσίου!

Ἐπάρχει καὶ ἕτερος ἥρως ἐν τῇ δευτέρῃ τκῆτῃ ἐποποιίῃ, ὁ πρόγονος— ὡς εἶπεν ὁ Paul Albert — τοῦ Gil Blas καὶ Figaro, καὶ οὗτος εἶναι ὁ Πανοῦργος, ἄξιος τοῦ ὀνόματός του. Ὁ Πανταγρουέλ ὑπεδέχθη αὐτὸν μὲ ἀνοικτάς ἀγκάλας. Αἱ περιηγήσεις τοῦ πρώτου ἐγένοντο μάλλον χάριν αὐτοῦ, ὅστις ἐσκέπτετο νὰ νομρευθῆ καὶ ἔτρεχε νὰ ἐρωτήσῃ τοῦ σοφοῦ καὶ τῆ μαντεῖα. Ἐπειτα ἐχάρισεν εἰς αὐτὸν ὁ Πανταγρουέλ τὸ Σαλμιγονδῆτον, ὅπου ὁ Πανοῦργος, ἀπὸ τυχοδιώκτου ἐγένετο κύριος καὶ μέγας φρουδάρχης, ἀλλὰ, σπάταλος, διώκησε τοσοῦτον καλὰ τὸ κράτος, ὥστε ἐντὸς δέκα καὶ τριῶν ἡμερῶν διεσπάθισε πάντα τὰ βέβαια καὶ ἀβέβαια εἰσοδήματα τῆς χώρας του. ἠγειρεν ὅμως ναοὺς, σχολεῖα, ἀλλ' ἐδαπάνησε τὰ πλεῖστα εἰς μυσία λουκούλια δεῖπνα καὶ πολυέξοδα συμπόσια.

Ἄλλαχού πάλιν ὁ Πανοῦργος εἰκονίζεται ὡς ἄξιος πρόγονος τοῦ Ἀρλεκίνου καὶ τοῦ Σγαναρέλλου, ὅταν πλέων ἐν θαλάσῃ καταλαμβάνεται ὑπὸ τῆς τρικυμίας καὶ τρέμων ἐκ τοῦ φόβου θέλῃ ν' ἀποδιώξωσιν αὐτὸν εἰς τὴν ξηράν. Παρελθούσης τῆς τρικυμίας καὶ τοῦ κινδύνου, ἰδοὺ πάλιν ὁ Πανοῦργος γενναϊότερος πάντων. Δὲν ἀρκεῖται δὲ χλευάζων μόνον διὰ τῶν λόγων. Ἴσως τότε δὲν θὰ ἐπνίγετο ὁ δυστυχῆς ἐκεῖνος ἔμπορος τῶν προβάτων. Ὁ Πανοῦργος ἠγόρασεν ἀκριβῶ παρὰ τοῦ ἀνθρώπου τούτου τὸν ὀδηγοῦντα κριόν, ἴσως διὰ τοῦτο ἔρριψεν αὐτὸν εἰς τὴν θάλατταν, βέβαιος ὄν ὅτι καὶ τὸ ποῖμνιον ἤθελεν ἀκολουθῆσαι τὸν ὀδηγόν του, ὅπερ καὶ συνέβη. Ἀλλὰ μετ' αὐτοῦ ἐρρίφθη καὶ ὁ ἔμπορος εἰς τὰ κύματα, ὁ δὲ Πανοῦργος ἀπήγγελλε τὸν ἐπιτάφιον, ὑποσχόμενος τὴν μέλλουσαν εὐδαιμονίαν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ μαυτωλεῖον ἐπὶ τῆς γῆς.

Τοιοῦτον εἶναι ἐν συντόμῳ τὸ δεύτερον μέρος τῆς ἐποποιίας. Παραλείπω δὲ τὴν περιπλάνησιν εἰς τὴν *Ἠληρὰν νῆσον* He sonnante, ὅπου ὁ Ῥαβελαὶ ἐνεθυμήθη τὴν αὐλὴν τοῦ Πάππα καὶ τὰς σφαγὰς τῆς Γαλλίας.

Τὸ πέμπτον τοῦτο βιβλίον, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν κατακλειῖδα τοῦ Πανταγρουέλ, ἐδημοσιεύθη ἐὼς 1562 μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ραβελαὶ ὑπὸ ἰδίον ὡς ἀνω τίτλον, φάνεται δὲ ὅτι ἐγκαταλειφθὲν ἡμιτελές ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, συνεπληρώθη ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν. Εἶναι καὶ τοῦτο συνέχεια τοῦ γίγαντος Πανταγρουέλ ἀπὸ τῆς νῆσου ταύτης τῆς πολυήχου, ἣτις εἶναι αὐτὴ ἡ Ῥώμη, εἰς τὴν νῆσον τοῦ κυνηγίου, ἔπειτα τῶν γαλῶν καὶ ἀπὸ ταύτης πάλιν εἰς τὴν νῆσον τῶν Ἀπικιδεύτων καὶ τὸ βασίλειον τῆς Ἐνδελεχείας, μέχρι τοῦ ὑπογείου μαντείου τῆς *Ierās φεάλης*. Ὁ Ραβελαὶ ἀπορρίπτων σχεδὸν πλεόν τὸ προσωπεῖον, ἐξκολουθεῖ νὰ χλευάζῃ ἐξ ὑπαιτιότητος τῶν μὲν τὴν αὐλὴν τοῦ Πάππα καὶ τὸ φιλοχρημάτων αὐτῆς καθὼς καὶ τοὺς περὶ τῶν ἁγίων λειψάνων μύθους, τῶν δὲ τοὺς δικαστὰς καὶ τοὺς ἀρχοντας, τῶν δὲ τοὺς ἀλχημιστὰς καὶ σοφοὺς τῆς ἐποχῆς ἢ τέλος τοῦς συγχρόνους αὐτοῦ περιηγητὰς, οἵτινες ἐπλήρουν τὰ συγγράμματα τῶν θεομασίων καὶ παραδόξων διηγήσεων.

Τοιαύτη ἐν δυτὶ λέξεσιν ἡ μακρὰ αὕτη ἀλληγορία, τὴν ὁποίαν ἄλλοι ἕλλως ἐπεχείρησαν νὰ ἐρμηνεύσωσι,

VI

Κατ' ἐπιφάνειαν ὁ Ραβελαι εἶναι γελωτοποιὸς μέχρι κυνικότητος, κατὰ βέθοσ δμως ἀληθῆς φιλόσοφος. Δύναται νὰ παρὰβληθῆ κάλλιστα πρὸς τὸν Δημόκριτον τῶν Ἀδδῶρων. Ἐκεῖνος ἐζήτησε γελῶν καὶ σατυρίζων, ν' ἀποτρέψῃ τοὺς συμπολίτας του τῆς μωστιζούσης αὐτοῦ ἐπιδημίας, δι' ἣν μάτην ἐθρῆνει ὁ μελαγχολικὸς Ἡράκλειτος καὶ μάτην ὁ Ἴπποκράτης· συνεβούλευσε νὰ φέρωσιν ἐκ τῆς Ἀντικύρας τὸν Ἑλλέβορον. Ὅμοίως ὁ λειποτάκτης Βενεδικτῖνος ἠθέλησε νὰ σωφρονίσῃ τοὺς συγχρόνους του ὑποδυσμένους τὸν μανθῦν τοῦ Ἀρλεκίνου. Ὑπὸ τὴν προσωπίδα δύναται τις νὰ εἴπῃ πολλά. Ὁ Ραβελαι ὅμως εἶπε πλείοτερα τοῦ δέοντος καὶ διὰ τοῦτο ἐνῶ ἐνιαχοῦ δύναται τις κατ' ἀναχρονισμόν νὰ εἴπῃ ὅτι βολταιρίζει, ἀλλαχοῦ πάλιν δὲν δύναται ν' ἀρνηθῆ ὅτι φθάνει μέχρι ῥυπαρότητος. Ἐκεῖ μεταβάλλεται εἰς Πτωχοπρόδρομον. Πρέπει δὲ—διὰ νὰ ἐπαναλάβω τὴν φράσιν τοῦ Γερουζέ—ν' ἀνακαλῶμεν συχνάκις αὐτὸν εἰς τὴν τάξιν.

Αὐτὸς οὗτος ἤμιστα φιλοφρόνως ὑπομιμνήσκων εἰς τοὺς ἀναγνώστας τί πράττουσιν οἱ κύνες, τοῖς συμβουλεύει καθαρίσαντες νὰ θρῦσωσι τὸ ὄστον διὰ νὰ εὕρωσι τὸν μυελόν. Καὶ ἀληθῶς οὕτω δύναται μόνον νὰ ἐκτιμηθῆ ὁ Ραβελαι. Ἐθεωρήθη παρὰ πολλῶν ὡς παράφρων καὶ ὁ Βολταῖρος ἔλεγεν αὐτὸν φιλόσοφον ἐν καταστάσει μέθης. Ἡ παραφροσύνη αὐτοῦ εἶναι προσποίητος ὡς ἡ τοῦ Ἄμλετ. Ἄνευ αὐτῆς ἤθελεν ἀποθάνει ἐνωρὶς ἐπὶ τῆς πυρᾶς. Ἄλλ' ἡ ἐλευθεροστομία αὐτοῦ πολλάκις εἶναι ἀδικαιολόγητος ὡς ἔλεγεν ὁ La Bruyère.

Ἡ ἀρχουσα ἰδέα τῆς ἐποποιίας του εἶναι τοσοῦτον γενική, ὥστε δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι τὸ ὄλον ἐγράφη ἄνευ ἰδέας ὠρισμένης.

Ἀνέλαβε νὰ σατυρίσῃ μετὰ τῆς αὐτῆς ἀφελείας τοὺς βρασιλεῖς καὶ τοὺς χωρικοὺς τῆς ἐπαρχίας του, ἀναμιγνύων τὴν ἀλληγορίαν μετὰ τῆς ἀληθείας καὶ μεταλλάσσων κατ' ἀρέσκειαν εἰς εὐρωπαϊκὸν χάρτην, τὸν χάρτην τῆς Τουρκίας. Ἀνέλαβε νὰ ἐπισκοπήσῃ ὀλόκληρον τὴν τότε κοινωνίαν, τοὺς δικαστὰς πρὸ πάντων, τὴν Σορβώννην, τοὺς καλογήρους καὶ τοὺς ἐψιμυθιωμένους σοφοὺς. Ἀφῆκεν ἔξω τοῦ σχεδίου του μόνως τὰς γυναῖκας. Καὶ ὅμως εἶδομεν ὅτι εἶχε καὶ ἐναντίον αὐτῶν παράποννα.

Ἐπλάσε δὲ χαρακτῆρας ζῶντας, ἐνεφύσησε τὴν ζωὴν καὶ μετ' αὐτῆς τὴν ἀθανασίαν εἰς τὸν Πανοῦργον, τὸν Ἰκνότον, τὸν μέγαν δικαστὴν Bridoye χαρακτῆρας, τοὺς ὁποίους ἐμιμήθησαν ὁ Λαφονταίν, ὁ Μολιέρου, ὁ Beumarchais.

Συνεζήτησαν πολλοὶ ἐπὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ ἀληθοῦς χαρακτῆρος τοῦ Ρα-

βελαι· ἀλλ' ὡς εἶπεν ὁ Sainte-Beuve ἡ ἀκολοσιὰ τοῦ Ραβελαι περιωρίζετο εἰς τὴν φαντασίαν του μόνου.

Οἱ ἄνθρωποι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ὁ Λαφονταίν καὶ οἱ ἄλλοι ἀνέστησαν τὴν φήμην του, οἱ δὲ ἄνθρωποι τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἀνήγειρον τὸν ἀνδριάντα του.*

Κ. Γ. Σίνος.

ΠΕΡΙ ΧΡΗΣΙΜΟΤΗΤΟΣ ΤΩΝ ΔΑΣΩΝ.

Τῆς ἐπιρροῆς τῶν δασῶν ἐπὶ τε τῆς ἐνοργάνου καὶ ἀνοργάνου φύσεως πολλαχῶς ἐκδηλουμένης, ὁ ἄνθρωπος ἐνδιαφέρεται νὰ ἐρευνήσῃ καὶ μελετήσῃ, ὡς εἰκόσ, τὰ δάση μόνον καθόσον ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τοῦ ἀτόμου αὐτοῦ καὶ τῶν ἐνεργειῶν του. Ἐκ τῆς συχνῆς ἐπικνόδου πολλῶν φαινομένων διδασκόμενος ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐνοήσῃ, ὅτι τὰ δάση ἐπιδρῶσι σωτηρίως ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις καὶ ἰδίως ὑπὸ ὑδρολογικὴν καὶ κλιματολογικὴν. Δὲν ἀπῆρτετο δὲ καὶ μεγάλη νοημοσύνη ὅπως ἀντιληφθῇ τῆς σωτηρίου ταύτης δυναμέως τῶν δασῶν, διότι ἤρκει πρὸς τοῦτο μόνον ἡ ἀπλή πικρτήρησις. Ἐκ τῆς πικρτηρήσεως ταύτης λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος ἐδιδάσκειτο ὅτι τὰ δασοσκεπῆ μέρη ἐπεσκέπτοντο συχνότερον αἱ βροχαί, ἡσθάνετο δέ, ὅτι ἐν καιρῷ μεγάλου καύσωνος ἀνέπνεε δροσερώτερον ἀέρα ὑπὸ τὸ φύλλωμα τῶν δένδρων.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνας οἱ ἐν πᾶσιν ἐπὶ λεπτότητι διανοίῃς διακριθέντες, οὐ μόνον τὴν μεγίστην τῶν δασῶν σπουδαιότητα κτενόησαν, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς προστασίας καὶ διασώσεως αὐτῶν διὰ μέτων ἀσφαλῶν καὶ διηνεκῶς ἐγγυωμένων προϋνόησαν. Τὸ σπουδαιότερον τῶν μέτων τούτων ὑπῆρξεν ἡ θρησκεία.

Ὁμοφώνως πάντες οἱ συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ ἐδίδασκον τὸν λαόν, ὅτι τὰ δάση, καὶ ἰδίως τὰ ὄρεινά, εἶνε κατοικητήρια θεῶν καὶ ὅτι εἶνε μεγάλη ἀμικρία νὰ ὑλοτομῶνται ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων· τὰ δένδρα τοιούτων ὄρεινῶν δασῶν ἔπρεπε νὰ ἀποθάνωσι τὸν διὰ γήρατος θάνακτον καὶ οὐχὶ τὸν διὰ πελέκεως· οὕτως ὁ Ὅμηρος ἐν ὕμνῳ Ἀφροδίτης λέγει·

Ἐλάται ἤμ' ὄρυες ὕψικάρηνοι

Ἐστᾶσ' ἠλίθατοι τριμένη.

Ἄθανάτων, τὰς δ' εἴτι βροτοὶ κείρουσι σιδήρω

Ἄλλ' ὅτε καν δὴ Μοῖρα παρσστήκη θανάτω

Ἀζάνεται ἐπὶ χθονὶ δένδρεα καλά.

* — *Vide Oeuvres de Fr. Rabelais, précédées d'une notice historique par P. L. Jacob.* — Edit. Louis Barré Paris 1857. — *Soirées de Walter Scott à Paris par P. L. Jacob.* Tom. I. Paris 1846. *La pantoufle du Pape.* — *La Littérature Française des origines au XVIIIe siècle par Paul Albert* Paris 1872 page 128-146 — *Sainte-Beuve. Causeries de Lundi.* Tom. III. page 1-18. — Eugène Gêruxek. *Histoire de la Litt. Franç. depuis ses origines jusqu'à la Révolution* Paris 1869. — Tom. I. page 318-331.

Συνειδότες δ' ὅτι δυσκόλως ἀναχαιτίζεται ὁ λαός, ἐγκαίρως ἔσπευταν νὰ ἀφιερῶσι πάντα τὰ προστατευτικά τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κλίματος τῆς χώρας δάση ὡς ἱερὰ ἄλση εἰς τοὺς θεοὺς, εἰσκαγγόντες ταυτοχρόνως καὶ τὴν λατρεῖν ἀπείρων δασονόμων νυμφῶν γνωστῶν ὑπὸ τὰ δούματα τῶν Δρυάδων, Δρυμίδων, Ἀμαδρυάδων, Ναπαίων, Αὐλωνιάδων κτλ. περὶ ὧν ἐπιστεύετο, ὅτι ἐνέμοντο τὰς πηγὰς καὶ ἐγεννῶντο ἀπὸ τῶν δρυῶν καὶ τῶν λοιπῶν δένδρων.

Νύμφαι οἶαι ἐφύοντο ἀπὸ τε ἄλλων δένδρων καὶ μάλιστα τῶν δρυῶν. (Παυσαν. X. 32. 9).

Ἐξῶν δὲ καὶ συναπέθησκον μετὰ τῶν δένδρων τούτων· ζῆν Ἰσοδένδρου τέκμων ῥαίθωνος λαχοῦσας. (Παραβ. Πλουτάρχ. Ἐρωτ. 15).

Ἀμαδρυάδες νύμφαι διὰ τὸ ἅμα τοῖς δρυσὶ γενναῖσθαι. (Ἀπολλ. Ῥοδ. Ἄργον. II. στίχ. 478).

Τῶν δὲ θ' ὁμοῦ ψυχὴ λείπει φάος ἡέλιου. (Ὀμηρος).

Τὴν εὐεργετικὴν δ' ἐπιρροὴν τῶν φύλλων τῶν δένδρων ἐπὶ τῆς διατηρήσεως τῆς ὑγρασίας τῆς ἀτμοσφαιρας καὶ τῶν πηγῶν εἰκονικῶς ἐξέφραζον διὰ τῆς διδασκαλίας, ὅτι αἱ νύμφαι χαίρουσιν ὅταν βρέχη καὶ λυποῦνται ὅταν τὰ δένδρα δὲν ἔχουσι πλεόν φύλλα.

Νύμφαι μὲν χαίρουσιν, ὅτε δρύας ἄμβρος ἀξίει

Νύμφαι δ' αὖ κλαίουσιν, ὅτε δρυσὶν οὐκέτι φύλλα

(Ὀμήρου ἕμνος εἰς Δήμητραν. στίχ. 41).

Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐδεμία θρησκεία καὶ οὐδεμία πίστις ἡδραιώθη ἄνευ θαυμάτων καὶ ἄνευ τοῦ φόβου κολάσεως, οἱ προορατικώτατοι ἡμῶν πρόγονοι ἔσπευταν καὶ ταύτην τὴν ἀνάγκην ἐγκαίρως νὰ θεραπεύσωσιν, ὅπως οὕτως ἐξασφκλίσωσι διὰ παντὸς τὰ πολύτιμα δάση. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν δὲ ταύτην διδασκαλικώτατον μῦθον διέσωσεν ἡμῖν ἐν ταῖς Μεταμορφώσεσιν αὐτοῦ ὁ Ὁβίδιος (Metam. VIII 733-878) τὸν ἐξῆς.

Ἐν τῷ ἱερῷ ἄλσει τῆς Δήμητρος ἴστατο ἱερὰ τις δρυς, ἣν ὁ Ἐριχθόνιος διέταξε τοὺς ὑπηρετὰς αὐτοῦ νὰ ἐκκόψωσιν, οἱ ὑπηρετὰι ὅμως τὴν θεῖαν ὀργὴν φοβούμενοι ὤκνουν καὶ ἐδίσταζον νὰ ἐκτελέσωσι τὴν δοθεῖσαν αὐτοῖς διαταγὴν· ὅθεν ὁ Ἐριχθόνιος χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸν ἀρπάζει τὸν πέλεκυν ἐνὸς τῶν ὑπηρετῶν καὶ ἀναφωνήσας « ἡ δρυς πρέπει νὰ πέσῃ καὶ ἂν αὐτὴ ἡ θεὸς Δήμητρα ἦτο » κατήνευγε κατὰ τῆς δρυὸς τὸν πέλεκυν· ἀλλ' εἰς τὸ πρῶτον τραῦμα τοῦ πελέκειος ἐστέναζεν ἡ δρυς, ἀνεπήδησεν αἶμα ἐκ τῆς πληγῆς καὶ ἠκούσθη φωνὴ λέγουσα :

Nympha cub hoc ego sum, Cereri gratissima, ligno· ἦτοι ὑπὸ τὸ δένδρον τοῦτο εἰμι ἐγὼ ἡ προσφιλες τῇ Δήμητρει Νύμφη. Τὴν φωνὴν ταύτην τῆς Νύμφης ἤκουσεν ὁ Ἐριχθόνιος ἀπαθῶς καὶ ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον αὐτοῦ μέχρις οὗ ἡ δρυς κατέπεσεν ὑπὸ τὸν πέλεκυν.

Τοιαύτη πρᾶξις ἐὰν ἀφίνετο ἀτιμώρητος ὁ Ἐριχθόνιος θὰ εὕρισκεν ἀ-

πείρους μιμητὰς παρὰ τῷ λαῷ· διὸ ἡ οἰκονομία τοῦ μύθου ἐπλάσθη τοιαύτη, ὥστε νὰ ἐπέλθῃ τιμωρία παραδειγματική, δι' ἧς νὰ ἐμπνέηται ὁ ἀπειτούμενος φόβος. Διηγείται λοιπὸν ὁ Ὀβίδιος, ὅτι συνεπεῖξ τῆς βεβήλου τρύτης πράξεως τοῦ Ἐριχθονίου πᾶσι αἱ Δρυάδες συνελθοῦσαι μετέβησαν ἐν σώματι πρὸς τὴν Δήμητραν καὶ παρεκάλεσαν αὐτὴν νὰ τιμωρήσῃ τὸν ἱερόσυλον. Ἡ Δήμητρα ἐκπέμπει τότε μίαν Ὁρεάδα εἰς τὸν παγετώδη Καύκκσον καὶ μετακαλεῖται τὴν Βουλιμίαν ὅπως ἐλθοῦσα ἐγκτακσταθῇ ἐν τῷ σώματι τοῦ Ἐριχθονίου, τοῦθ' ἔπερ ἀμέσως καὶ ἐγένετο. Καταδιβρωσκόμενος λοιπὸν ὁ Ἐριχθόνιος ὑπὸ τῆς ἀκορέστου πείνης, ἦν προὔξενει αὐτῷ ἡ Βουλιμία, ἀφοῦ κατεβρόχθισε πᾶσαν αὐτοῦ τὴν περιουσίαν, κατεβρόχθισεν ἐπὶ τέλους καὶ τὰ ἴδια αὐτοῦ μέλη, καὶ οὕτω κατέστρεψε τὸν βίον οἰκτροτάτα.

Οὐδέποτε ἀνθρώπινος διάνοικ ἐφαντάσθη νὰ παραστήτῃ ζωηρότερον τὰ φρικτὰ ἐπακόλουθα τῶν καταστροφῶν τῶν δατῶν καὶ τὴν ἀπὸ τῶν καταστροφῶν τούτων προσγιγνομένην βλάβην εἰς τὴν γεωργίαν. Ἡ Δήμητρα ἡ θεὸς τῶν καρπῶν τῆς γῆς (ἡ γεωργία δηλονότι) τιμωρεῖ τὸν βέβηλον Ἐριχθόνιον διὰ τὴν ἐκκοπήν τοῦ δρυὸς (διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν δατῶν) καὶ τῆς ἐν αὐτῇ οἰκούσης Νύμφης (τούτεστι τῶν πηγῶν τῶν ὑδάτων, αἵτινες διὰ τῶν δασῶν συντηροῦνται) ἐπιβάλλουσα αὐτῷ ὡς τιμωρίαν τὴν πείναν· διότι καταστροφομένων τῶν δασῶν συγκαταστρέφεται καὶ ἡ γεωργία καὶ ἐπέρχεται ὁ λιμός.

Ἦ ἔκτακτος αὕτη λεπτότης τοῦ πνεύματος τῶν ἀρχαίων, ἦν ἀπλουστάτη καὶ φυσικωτάτη συνέπεια τῆς τότε καταστάσεως τοῦ κλίματος καὶ ἰδίως τῆς βλαστήσεως τῆς γῶρας· διότι ὁ μέγας φυσιολόγος τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος ὁ πολὺς Ἀλέξανδρος Κομβόλλος λέγει: «Ἡ βλάστησις χώρας τινὸς ὀρίζεται τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν καὶ φυσιογνωμίαν αὐτῆς, αὕτη δὲ ἐπιδρᾷ μόνη ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ τῶν λαῶν.» Ἐπομένως οἱ ἀρχαῖοι «Ἕλληνες κατοικοῦντες χώρην δασοσκεπῆ καὶ κοσμουμένην ὑπὸ φύσεως ἐκτυλισσοῦσης ἀπείρους καλλονάς, εἶχον καὶ πνεῦμα καὶ διάνοιαν λεπτότερον, ὡς ἀποδεικνύουσι πάντα αὐτῶν τὰ ἔργα, ἅτινα καὶ μετὰ παρέλευσιν τοσούτων αἰῶνων χρησιμεύουσι ὡς ὑποδείγματα καὶ χειραγωγοί.

Μὴ θεωρήσαντες δ' ἐπαρκοῦντα τὸν ἀπὸ τῆς θρησκείας φόβου κατέρυγον καὶ εἰς ἀυστηρότατα νομοθετικὰ μέτρα, οὕτως ὁ Αἰλιανὸς ἀναφέρει, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐτιμῶρον μὲ θάνατον τὸν ἀποκόπτορα καὶ μικρὰν τινα πρῖνον ἀπὸ τοῦ ἡρώου.

Εἴτις πρηνίδιον ἐξέκοψεν ἐξ ἡρώου ἀπέκτεινον αὐτὸν (Αἰλ. ποικλ. ἱστορ. v. 17).

Ἄλλ' οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν περιορίσθησαν μόνον εἰς τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα. Γινώσκοντες ὅτι ἡ δακτικὴ παραγωγή εἶνέ τι πολύτιμον καὶ χρόνου μακροτάτου προϊόν (διότι ἡ σήμερον ὑφ' ἡμῶν ὑλοτομουμένη δρυς ἀνεφύη πρὸ ἑκατὸν τοῦλάχιστον ἐτῶν), ἐχρῶντο τῶν προϊόντων τοῦ δάσους

μετὰ τῆς μεγίστης φειδοῦς καὶ οἰκονομίας. Οἱ Ἀθηναῖοι λ. χ. καίτοι ἔχοντες πάμπολλα δάση ἐν Ἀττικῇ, διετήρουν ὅμως αὐτὰ ἄθικτα ὡς ἄλλη ἱερά, ἐπρομηθεύοντο δὲ τὴν διὰ τὴν ναυπηγίαν καὶ τὴν ἐκκαμίνευσιν τῶν λυκρωτικῶν μεταλλευμάτων ἀναγκαιοῦσαν ξυλείαν ἐκ τῆς Θράκης. Ἐν Ἡλείᾳ δὲ κατὰ τὸν Παυσανίαν (Ἡλιακά. Α'. XIII. 3) ἡ ξυλεῖα ἡ διὰ τὰς θυσίας ἀναγκαιοῦσα ὑλοτομεῖτο ὑπὸ ἐπίτηδες εὐδαίμονος, ὅστις ἐκαλεῖτο ξυλεύς, καὶ παρεχωρεῖτο εἰς τὰς πόλεις καὶ τοὺς ιδιώτας ἀντὶ ὠρισμένου τιμήματος· αἶσι δὲ ὁ ξυλεύς ἐκ τῶν οἰκητῶν τοῦ Διός, ἔργον δὲ αὐτῷ πρόκειται τὰ εἰς τὰς θυσίας ξύλα τεταγμένου λήμματος καὶ πόλεσι παρέχειν καὶ ἀνδρὶ ιδιώτῃ».

Διὰ τῶν μέτρων τούτων οἱ Ἕλληνας οὐ μόνον διέσωσαν πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ ἐπὶ τῶν ὄρεων τῆς χώρας δάση, ἀτινα ἀπὸ τοῦ Θεσσαλικοῦ Ὀλύμπου μέχρι τῆς μεσημβριωτικῆς ἄκρας τῆς Λακωνίης ἀπετέλουν ἐν συνεχόμενον δάτος, ἀλλὰ καὶ διετήρησαν τὸ κλίμα τῆς χώρας εὐκρέστατον καὶ ὑγιεινότατον ὡς ὁ Ξενοφῶν (περὶ Προσόδων) λέγει, ἀναφέρον ὅτι αἱ ὄροι τοῦ ἔτους ἦσαν πραόταται, ὅτι ὅσα ἀλλαχοῦ οὐδὲ νὰ βλαστήσωσιν ἠδύναντο ἐκκαρποφόρον ἐν Ἀττικῇ· τὰ πάντα δὲ ἤρχοντο πρωτίμως καὶ ἔληγον ὀψίμως· τοῦθ' ὅπερ σήμερον δὲν συμβαίνει πλέον, διότι εἰκοσιπενταετείς συνεχεῖς παρατηρήσεις ἀπέδειξαν, ὅτι ἡ βλάστησις ἄρχεται καὶ λήγει ἐν μῆνα πρότερον ἢ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους.

Καὶ οἱ μετὰ ταῦτα δὲ τὴν χώραν ἐπιδραμόντες βάρβαροι, μηδὲ τῶν τελευταίων τῆς πατρίδος ἡμῶν δεσποτῶν ἐξαιρουμένων, ἐσεδόκασαν ἐπαρκῶς τὰ δάση τῆς χώρας. Ἄλλ' ὅ,τι ἐρέθη περὶ τῶν ἀρχαίων δὲν δύναται νὰ ῥηθῆ καὶ περὶ ἡμῶν τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Δυστυχῶς πρ' ἡμῖν ἡ ἐπὶ πολλοῦ αἰῶνος ἐπικρατήσασα ἀμάθεια καὶ ἡ ἐκ ταύτης ἐπηγάχουσα ἄνοιξις τῆς μεγάλῃς τῶν δασῶν σπουδαιότητος, ἔτι δὲ ὁ κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας εἰς τὸν ὑπκτον βαθμὸν ἀναπτυχθεὶς ἀτομικὸς ἐγωισμὸς καὶ ἡ ἐπικρατήσασα ὀλιγωρία πρὸς πᾶν ὅ,τι δημόσιον καὶ κοινὸν κατήνεγκον κατὰ τῶν δασῶν τῆς χώρας τραχύμκτα, ὧν τὴν θεραπείαν αἱ ἐπερχόμεναι γενεαὶ διὰ πόνων πολλῶν καὶ δαπάνης πολλῶν δεκάδων ἑκατομμυρίων θὰ κατορθώσωσι νὰ ἐπιτύχωσι. Τοιαύτη εἶνε ἡ ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τῶν δασῶν πηγάζουσα ἐρήμωσις, ὥστε ἐκεῖ ὅπου ἄλλοτε ἀντῆχει τὸ ἠδὺ κελάρισμα τῶν ῥυάκων καὶ ἡρέμα ἐκυλλόντο τὰ ὕδατα τῶν ποταμῶν, ἠδέως ἀναμιγνύοντα τὸν φλοῖσθον τῶν ὕδατων αὐτῶν μετὰ τοῦ λιγυρθόγγου ἄσματος τῆς ἀηδόνης, σήμερον οὐδὲν ἄλλο ἀκούεται ἢ ὁ φρικαλέος μυκηθμὸς καὶ ὁ ἀπαίσιος πάταγος τῶν ὀρητικῶς κατερχομένων χειμάρρων, τούτων δὲ κατευνασθέντων βασιλεύει νεκρικὴ σιγὴ διακοπτομένη μόνον ὑπὸ τῶν κρωγμῶν τῶν περιπίταμένων γυπῶν καὶ κοράκων τῶν ζητούντων μακρόθεν νὰ ἀνεύρωσί που θύμᾳ τι τῆς μανίας τῶν καταστρεπτικῶν τούτων χειμάρρων.

Ἡ ἀλήθεια εἶνε πικρά, ἀλλὰ πρέπει νὰ κηρύσσεται καὶ νὰ γνωρίζηται πανταχοῦ. Καὶ τί ὠφελεῖ ἡ σιγὴ ἀφοῦ τὴν κατάστασιν ἡμῶν προέλαβον νὰ διατραφῶδητωσιν ἄλλοι; Ἴδου τί λέγει ὁ Γάλλος Jules Clavé ἐν τῷ περὶ δασικῆς οἰκονομίας συγγράμματί του (ἐν σελίδι 6) «Τί ἀπέγιναν σήμερον αἱ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εὐλογηθεῖται ἐκεῖναι χῶροι, αἵτινες ὑπῆρξάν ἢ ποτε ἢ κοιτίς τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ; Διέλθετε τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Ἑλλάδα. . . . Εἰς ἕκαστον βῆμα θὰ ἀπαντήσητε ἔχνη βλαστήσεως καὶ μαζεύουτος μὲν ἄλλοτε, ἀλλ' ἔκτοτε ἐκλιπούσης καὶ μηδὲν ἄλλο καταλιπούσης ἢ τὴν αὐχηρότητα τῆς ἐρήμου· μετὰ τῆς ἐξαφανίσεως τῶν δασῶν συνεξέλιπε καὶ ἡ εὐδαιμονία, ἣν οὐδὲν ἠδυνήθη νὰ ἀποδώσῃ αὐταῖς.»

Ἡ τοιαύτη τῶν πραγμάτων κατάστασις ἐδημιουργήθη, ὡς εἴρηται, ὑπὸ τῆς ἀμυχείας καὶ τῆς ἀγνοίας τῆς χρησιμότητος τῶν δασῶν, ἅτινα εἰς τοὺς κατ' ἡμᾶς χρόνους καὶ μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης ἀκόμη ἐθεωρήθησαν καὶ θεωροῦνται ὡς πρόσκομμα πρὸς τὴν πραγματοποίησιν ἐγωιστικῶν τάσεων. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κακὸν μόνον διὰ τῆς ἄρσεως τῶν αἰτίων αὐτοῦ αἴρεται καὶ ἡμεῖς θὰ προσπαθήσωμεν νὰ συντελέσωμεν τὸ ἐφ' ἡμῖν εἰς τὴν ἄρσιν τῶν στρεβλῶν πεποιθήσεων ἀποδεικνύοντες συντόμως τὴν χρησιμότητα τῶν δασῶν. Θὰ πραγματευθῶμεν δὲ ἰδίως τὴν ἐπιρροὴν τῶν δασῶν 1) ἐπὶ τῶν ὑδρομετεώρων 2) ἐπὶ τοῦ κλίματος καὶ 3) ἐπὶ τῆς υἱείας τῶν ἀνθρώπων. Ἀρχόμεθα δ' ἀπὸ τῆς ἐπιρροῆς αὐτῶν ἐπὶ τῆς γενέσεως καὶ διανομῆς τῶν ὑδρομετεώρων, ἐπιφυλασσόμενοι νὰ πραγματευθῶμεν καὶ τὰς δύο ἐτέρας ἐπόψεις προσεχῶς. Ἐκ προκταβολῆς δ' ὀρεῖλομεν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ ἐπιστήμη οὐδὲν ἄλλο ἀπέδειξεν ἢ τὴν ἀλήθειαν τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθειτῶν δοξασιῶν τῶν ἀρχαίων.

Α') ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΩΝ ΔΑΣΩΝ ΕΠΙ ΤΩΝ ΥΔΡΟΜΕΤΕΩΡΩΝ

1. Ἐπιρροὴ τῶν δασῶν ἐπὶ τῆς ὑγρασίας τῆς ἀτμοσφαιρας. — Ὡς γνωστὸν τὸ κλίμα τόπου τινὸς ἢ χώρας τινὸς οἰκισθῆποτε προσδιορίζεται διὰ τῆς θερμοκρασίας καὶ τῆς ἐν τῷ ἀέρι ἐμπεριεχομένης ὑγρασίας. Τὸ ἐν τῷ ἀέρι ἐν καταστάσει λεπτοτάτου καὶ ἀοράτου ἀερίου ἐμπεριεχόμενον ὕδωρ, ὃ καλούμενος ὕδρατμος, εἶνε ἐν τῶν κυριωτέρων συστατικῶν τῆς ἀτμοσφαιρας· ὁ ὕδρατμος οὗτος ἐνίοτε μὲν ἀπαντᾷ ἐν καταστάσει ἡμιπεπυκνωμένη καὶ ἐν εἴδει ὑδρατίνων φυσαλίδων, καθιστάμενος ὕδρατμος ὡς νεφέλη ἢ νέφος, πάντοτε ὅμως καὶ πανταχοῦ, καὶ ἐκεῖ ἀκόμη ὅπου οὐδ' ἐλάχιστον ἔχνος νέφους φαίνεται, ὁ ὕδρατμος οὗτος εὐρίσκεται ἐν καταστάσει ἀερίου ποῦ μὲν περισσώτερος ποῦ δὲ ὀλιγώτερος. Ἄνευ τοῦ ὕδρατμου τούτου, οὔτε νέφη, οὔτε βροχὴ, οὔτε δμίγλη, οὔτε δρόσος,

οὔτε πάχνη, οὔτε χάλκ'α, οὔτε χιών, οὔτε βροντή, οὔτε ἀστραπή, οὔτε ἴρις εἶνε δυνατόν νά σχηματισθῆ, ἀνευ δὲ τοῦ ὑδρατμοῦ οὔτε ὁ οὐρανὸς θά εἶχε τὸ ὠραῖον καὶ θελκτικὸν κυανοῦν χρῶμα, ὅπερ τοσοῦτον θέλγει τὴν ὄρασίν μας. Ὁ ὑδρατμὸς οὗτος ἔχει τὰ ἐξῆς ιδιότητας.

α) Ἀμβλύνει τὴν ὑπερβολικὴν θερμότητά καὶ τὸ ὑπερβολικὸν ψῦχος. Βίς τοῦτο δὲ συντελεῖ ὁ ὑγρὸς ἀήρ 1) διὰ τῆς ιδιότητος ἣν ἔχει νά ἀπορροφᾷ μεγίστην ποσότητα θερμαντικῶν ἀκτίνων, ὡς ἀπέδειξαν ἀναντιρρήτως τὰ ὠραῖα πειράματα τῶν μεγάλων Φυσικῶν Τυνδάλ (Tyndal) καὶ Βιλδ (Wild) καὶ 2) διὰ τῆς ἰκανότητος ἣν ἔχει νά καλύψῃ τὴν ἀκτινοβολίαν τῆς ὑπὸ τῆς γῆς ἀπορροφηθείσης θερμότητος. Οὕτω λοιπὸν ὁ ὑγρὸς ἀήρ διὰ τῶν δύο τούτων ιδιοτήτων αὐτοῦ τὸ μὲν θέρος μετριάζει τὸν ὑπερβολικὸν καύσωνα ἀπορροφῶν μεγάλην ποσότητα θερμότητος, τὸν δὲ χειμῶνα τὸ δριμύ ψῦχος, καλύων τὴν ἀντανάκλασιν τῆς ὑπὸ τῆς γῆς ἀπορροφηθείσης θερμότητος ἀπέδειξιν τρανωτάτην τῆς ιδιότητος ταύτης τοῦ ὑγροῦ ἀέρος παρέχουσιν ἡμῖν πᾶσαι αἱ παράλαι χῶραι καὶ αἱ νῆσοι, ὅπου, ἔνεκ τοῦ περιβάλλοντος αὐτὰς ὑγροῦ ἀέρος, τὸν μὲν χειμῶνα οἱ παγετοὶ εἶνε ἐντελῶς ἄγνωστοι, τὸ δὲ θέρος ἀναπνέομεν ἀέρα δροσερωτέρον ἢ ἄλλοχού.

Ἐὰν ὁ ἀήρ ἦτο ἐντελῶς ξηρὸς, ἐν καιρῷ μὲν νυκτὸς ἡ γῆ θά ἀντανέκλα πᾶσαν τὴν κατὰ τὴν ἡμέραν ἀπορροφηθεῖσαν θερμότητα καὶ θά ἐπῆρχετο τοσαύτη ἀπόψυξις, ὥστε οὐ μόνον τὸν χειμῶνα, ἀλλὰ καὶ τὸ θέρος, θά ἐσχηματιζέτο πάγος.

β) Ὁ ὑγρὸς ἀήρ τροποποιεῖ τὸ βῆρος τῆς βαρομετρικῆς στήλης. Αἴτιον τῆς τροποποιήσεως ταύτης εἶνε τὸ μικρότερον εἰδικὸν βῆρος τοῦ ὑδρατμοῦ ὅπερ εἶνε μόνον 6.23 ἐνῶ τὸ τοῦ ξηροῦ ἀέρος εἶνε 10.00. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ ξηρὸς ἀήρ εἶνε βαρύτερος τοῦ ὑγροῦ ἀνεψοῖ τὴν βαρομετρικὴν στήλην, ἐνῶ ὁ ὑγρὸς καὶ ἐλαφρότερος ταπεινοῖ αὐτήν· τούτου ἔνεκ ὅταν ἐπικρατῶσιν ἀνεμοὶ ὑγροί, ἢ ὅταν ὁ ἀήρ τῆς ἀτμοσφίρας εἶνε ξηρὸς, τὸ βαρομετρον ἀνέρχεται καὶ δεικνύει καὶ κελὸν καιρὸν, ἐνῶ ὅταν πνεύσωσιν ὑγροὶ ἀνεμοὶ, ἢ ὅταν ἡ ἀτμόσφαιρα εἶνε ὑγρὰ, τὸ βαρομετρον κατέρχεται πρὸς τὴν βροχήν.

γ) Ὑγρὸς ἀήρ συνεπάγεται συχνότερας βροχάς· διότι ὅπου ὑπάρχει περισσύτερος ὑδρατμὸς ἐκεῖ καὶ εὐκολώτερον σχηματίζεται βροχὴ, χιών κτλ. εὐθὺς ἄμα καταπέση ἢ θερμοκρασία.

δ) Ὑγρὸς ἀήρ προφυλάττει τὰ φυτὰ καὶ συντηρεῖ τὴν ὑπερξίν αὐτῶν, διότι ἐντὸς ξηρᾶς ἀτμοσφίρας ἡ διαπνοὴ τῶν φυτῶν ἐπιταχύνεται λίαν καὶ τάχιστα μαρκίνονται τὰ φυτὰ, ἐνῶ ἐντὸς ὑγρᾶς ἀτμοσφίρας ἡ διαπνοὴ καὶ ἡ ἔνεκα ταύτης ἀπώλεια ὕδατος εἶνε μικρότερη, διὸ καὶ τὰ φυτὰ τὰ ἐντὸς ὑγρᾶς ἀτμοσφίρας ζῶντα δὲν μαρκίνονται, τὰ δὲ ἀρξάμενα ἤδη νά μαρκαίνονται τάχιστα ἀναλαμβάνουσι τὴν ζωηρότητα των. Ἐντεθεν

ἐννοεῖται οἰκοθεν ὅτι τόπος ἔχων ὑγρὸν ἀέρα εἶνε κατκλληλότητος διὰ τὴν γεωγραφίαν· τούκντιον δὲ τόπος ἔχων ξηρὸν ἀέρα καθίσταται ἀγονος καὶ ξηρός.

ε') Ὑγρὸς ἀήρ καθίστησι τὸ ἔδαφος δροσερώτατον καὶ καρποφορώτατον διότι 1) διὰ τῆς ὑγρασίας του μετριάζει πολὺ τὴν ἐξάτμισιν τοῦ ἐν τῷ ἐδάφει ὕδατος καὶ 2) ποτίζει τὸ ἔδαφος διὰ συχνοτέρων βροχῶν.

ς') Τέλος δ ὑγρὸς ἀήρ εἶνε διὰ τὸν ἀνθρωπὸν ὑγιεινότερος τοῦ ξηροῦ ὡς εὐκολώτερον ἀναπνεόμενος. Καὶ ὄντως τις ἐξ ἡμῶν ἀγνοεῖ τὴν φρικαλέαν στενοχωρίαν, ἣν ὑποφέρουσι τὰ ἀναπνευστικὰ ἡμῶν ὄργανα κατὰ τὸ θέρος, ὅτε ἕνεκα τῶν ἰσχυρῶν καυμμάτων δ ἀήρ ὃν ἀναπνεόμεν στερεεῖται ὑγρασίας;

Μετὰ τὰ προεισχωγικὰ ταῦτα ἃς ἴδωμεν πῶς τὸ δάτος ἐπιδραῖ ἐπὶ τῆς ὑγρασίας τοῦ ἀέρος.

Ὡς γνωστὸν ἡ ὑγρασία εἶνε ἀπόλυτος καὶ σχετικῆς. Καὶ ἀπόλυτον μὲν ὑγρασίαν καλοῦμεν τὸ ποσὸν τῆς ὑγρασίας ἢ τοῦ ὕδατος, ὃν δ ἀήρ εἰς δεδομένην θερμοκρασίαν δύναται νὰ περιέχῃ ὅταν εἶνε κεκορεσμένος. Τὸ ποσὸν τῆς ἀπολύτου ὑγρασίας ἀυξάνει ἀυξανούσης τῆς θερμοκρασίας καὶ ἐλαττοῦται ἐλαττομένης τῆς θερμοκρασίας· οὕτω π.χ. ἐν κυβικὸν μέτρον καιορσεμένου ἀέρος εἰς

Θερμοκρασίαν—20 ⁰	Κελσίου	περιέχει	1,50	γραμμ. ὕδατος
» — 10 ⁰	»	—	2,90	» »
» — 5 ⁰	»	—	4,00	» »
» — 0 ⁰	»	—	5,40	» »
» + 5 ⁰	»	—	7,30	» »
» + 10 ⁰	»	—	9,70	» »
» + 15 ⁰	»	—	13,00	» »
» + 20 ⁰	»	—	17,30	» »
» + 25 ⁰	»	—	22,50	» »
» + 30 ⁰	»	—	29,40	» »

Σχετικὴν δὲ ὑγρασίαν καλοῦμεν τὴν ὑγρασίαν ἣν δ ἀήρ πραγματικῶς ἔχει, οὕτω λ.χ. ἀήρ θερμοκρασίας 15⁰ κεκορεσμένος ὢν δύναται νὰ περιέχῃ 13 γραμμάρια ὕδατος ἢ ὑγρασίας· ἀλλὰ συμβαίνει δ ἀήρ οὗτος νὰ μὴ εἶνε κεκορεσμένος καὶ νὰ περιέχῃ μόνον 7,30 γραμμάρια, δηλαδή μέχρι κορέσεως τοῦ ἀέρος νὰ ἀπαιτῶνται ἀκόμη 5,70 γραμμάρια, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δ ἀήρ περιέχει μόνον $7,30/13 = 0,56$ ἢτοι 56 ἑκατοστὰ τῆς ὑγρασίας ἣν εἰς θερμοκρασίαν 15⁰ ἠδύνατο νὰ περιέχῃ. Ἐν ἄλλοις λόγοις ἡ σχετικὴ ὑγρασία οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἡ σχέση τῆς ἐν τῷ ἀέρι πραγματικῶς ὑπαρχούσης ὑγρασίας πρὸς τὸ ποσὸν τῆς ὑγρασίας ὅπερ ἀπαιτεῖται ὡς δ ἀήρ κορεσθῆ.

Ἡ σχετικὴ ὑγρασία εἶναι ἡ προξενούσα τὸ αἶσθημα τοῦ ξηροῦ καὶ ὑγροῦ καὶ ἔχουσα διὰ τε τὸν δασολόγον καὶ γεωπόνον, διὰ τε τὸν ἰατρὸν καὶ

βιομήχανον μεγίστην σπουδαιότητα. Καὶ διὰ τὴν ζῶην τῶν ζώων καὶ φυτῶν ἀπαιτεῖται νὰ γινώσκωμεν ἂν ὁ ἀήρ εὐρίσκηται ἐγγύτερον ἢ ἀπώτερον τοῦ σημείου τῆς κορέσεώς του.

Ὁ νῦν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου τὴν Σταθμολογίαν (Standortslehre) διδάσκων καὶ ἡμίτερος καθηγητῆς Κ. Ἐρνέστος Ἐβερμάγιερ (Ernst Ebermayer) ὁ πκτήρ καὶ δημιουργὸς τῶν δασικῶν μετεωρολογικῶν σταθμῶν καὶ τῆς Δασικῆς Σταθμολογίας διὰ πολυετῶν πειραμάτων, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ δάσους ἐκτελεσθέντων, ἀπέδειξεν, ὅτι τῆς ἀπολύτου ὑγρασίας οὐσίας τῆς αὐτῆς ἢ σχετικῆς εἶνε πάντοτε ἀνωτέρα ἐν τῷ δάσει ἢ ἐπὶ γυμνῶν ἐδαρῶν· ὁ ἀήρ δηλονότι τοῦ δάσους εἶνε πάντοτε ὑγρότερος τοῦ ἀέρος τῶν γυμνῶν ἐκτάσεων. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἐρμηνεύεται ὡς ἑξῆς: ἐπὶ τῶν φύλλων τῶν δένδρων ὑπάρχει ἀπειρία στομάτων δι' ὧν τὰ δένδρα ἀδικόπως διαπνέουσιν ἐξάγοντα εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν ὕδωρ· ἕνεκα λοιπὸν τῆς ζώης ταύτης διαπνοῆς τῶν τὰ δάση συνσταμένων δένδρων ἐπέρχεται ἀξίησις τοῦ ἐν τῷ ἀέρι ὑδρατμοῦ, συνεπεία δὲ τούτου καὶ ὁ ἀήρ τῶν δασῶν προσεγγίζει περισσύτερον εἰς τὸ σημεῖον τῆς κορέσεώς του. Διὸ εὐθὺς ἄμα δι' αἰτίαν τινὰ οἰκονομικὰ ἐπέλθη ἐν τῷ δάσει κατὰ τῶν τῆς θερμοκρασίας λαμβάνει χώραν μερικὴ συμπύκνωσις καὶ ἀποβολὴ ὑγρασίας ὑπὲρ μορφήν ὕδατος εὐκολώτερον καὶ εἰς μεγαλειτέραν ποσότητα ἐντὸς αὐτοῦ ἢ ἐπὶ τῶν γυμνῶν ἐκτάσεων, Αὕτη δὲ ἡ εὐεργετικὴ τῶν δασῶν ἐπιρροὴ γίνεται ἐπιτιθητοτέρα κατὰ τοὺς θερμοῦς τοῦ ἔτους μῆνας, διότι τότε ὁ ἀήρ τῶν δασῶν θερμότερος ὢν περιέχει διπλάσιον σχεδὸν ὑγρασίαν ἢ κατὰ τὰς λοιπὰς τοῦ ἔτους ὥρας, τοῦτο δὲ ἔχει μεγίστην σπουδαιότητα διὰ τὴν γεωργίαν, διότι ἕνα ἕνα κατὰ τοὺς θερμοῦς τοῦ ἔτους μῆνας ἀπαιτεῖται ἡ βροχὴ, διότι καὶ τῶν καρπῶν ἢ ὠρίματις τότε λαμβάνει χώραν. Δικαίως ἄρα οἱ ἀρχαῖοι ἡμῶν πρόγονοι ἐξήρτησαν τὴν γεωργίαν ἀπὸ τῆς δασοκομίας, δικαίως δὲ θαυμάζονται διὰ τὴν ἀπέχοντον αὐτὸν νοῦν δι' οὗ καὶ μόνου κατώρθωσαν νὰ φθάσωσιν οὐκ ὅπου ἡμεῖς σήμερον μετὰ πολυδάπανον καὶ πολυχρόνια πειράματα ἐφθάσαμεν.

2. Ἐπιρροὴ τῶν δασῶν ἐπὶ τῆς ἐξάτμισεως. — Οὐχ ἦτον σπουδαία εἶνε καὶ ἡ ἐπιρροὴ τῶν δασῶν ἐπὶ τῆς ἐξάτμισεως τῶν ἐντὸς αὐτῶν ἀπκνωσῶν συνκλιμακίων ὑδάτων, οἷον λιμνῶν, ὑδροστασίων, ποταμῶν κτλ.

Ἐκ τῆς φυσικῆς διδασκόμεθα ὅτι τὰ ἐξάτμιζόμενα ποτὰ ὑγρασίας εἶνε κατ' εὐθεῖαν ἀνάλογα πρὸς τὴν θερμοκρασίαν (δηλαδή ἡ ἐξάτμισις αὐξάνει αὐξανούσης τῆς θερμοκρασίας καὶ ἐλαττοῦται ἐλαττομένης αὐτῆς), καὶ ἀντιστρόφως ἀνάλογα πρὸς τὴν ὑγραμετρικὴν κατάστασιν τῆς ἀτμοσφαιρας (δηλαδή αὐξανούσης τῆς ὑγρασίας τῆς ἀτμοσφαιρας ἡ ἐξάτμισις ἐλαττοῦται, ἐλαττομένης δὲ αὐξάνει). Ἄλλ' ἐν τοῖς προηγουμένοις εἰδομεν, ὅτι ἕνα ἕνα ἐντὸς τοῦ δάσους καὶ ἡ ὑγρασία τῆς ἀτμοσφαιρας εἶνε

μεγαλειτέρα και ή θερμοκρασία είνε κατωτέρα. Έν άλλοις λόγοις έντός του δάσους άπαντώσιν αι δύο συνθηκαι αι άπαιτούμεναι όπως επέλθη ελάττωσις τής εξατμίσεως. Τα έκτελεσθέντα πειράματα άπέδειξαν ότι ή εξατμισις έντός των δασών είνε κατά 64 επί τοις εκατόν ολιγωτέρα τής επί γυμνών έκτάσεων λαμβανούτης χώρων, δηλαδή άν επί γυμνου εδάφους εξατμίζονται εις τό δευτερόλεπτον 100 μονάδες ύδατος, έντός των δασών εξατμίζονται εις τον αύτον χρόνον μόνον 36.

Ώσχύτως έξετελέσθησαν και πειράματα όπως βεβιωθή όποίαν επιρροήν έχουσι τά δάση επί τής εξατμίσεως του ύπό του εδάφους άπορροφηθέντος και ύπό την επιφάνειαν αυτού έναποταμιευθέντος ύδατος. Διά των πειραμάτων τούτων, έκτελεσθέντων ύπό του άλαμάτου Έδερμάγερ δαπάναις τής Βαυαρικής Κυβερνήσεως εις πλείττα δάση τής χώρας, άπεδείχθη, ότι

α) Το δάσος αύτό καθ' έαυτό και άνευ τής φιλοστρωμνής (του στρώματος δηλονότι των φύλλων κλάδων, βρύων κτλ. του καλύπτοντος τό έδαφος) μετριάξει την εξατμισιν του έν τω εδάφει ύδατος κατά 62 τοις εκατόν.

β) Όταν τό δάσος διατηρή και τό στρώμα των φύλλων ή άνωτέρω εξατμισις μετριάζεται κατά 22 έτι τοις εκατόν τουτέστι

γ) Δάσος διατηρούν και την φιλοστρωμνήν του μετριάξει την εξατμισιν κατά 84 τοις εκατόν. Έάν δηλαδή τό έδαφος άπερρόφησεν 100 μονάδας ύδατος, εξατμίζονται μόνον, αι 16 αι δε λοιπαι 84 έναποταμιεύονται έντός του εδάφους και χρησιμεύουσι προς τροφήν των πηγών. Είχον δίκαιον άρκ οι άρχαιοι διδάχκοντες ότι αι Νύμφαι (αι πηγαί δηλονότι) γενώνται από των δρυών και των δένδρων.

3. **Επιρροή των δασών επί των βροχών.** Η μετεωρολογία διδάσκει, ότι νεφέλη, βροχή, χιών και τά λοιπά ύδρομετέωρα σχηματίζονται διά τής συμπυκνώσεως του έν τω αέρι περιεχυμένου ύδατμου. Και όντως ύποτιθεμένου ότι ή θερμοκρασία του αέρος είνε 250 Κελσίου, ότε εις την θερμοκρασίαν ταύτην ο αήρ, κεκορεσμένος ών ύδατμου, έμπεριέχει κατά κυβικόν μέτρον 22,5 γραμμάρια ύδατος έν κατστάσει αερίου, εάν δι' αίτιν τινά επέλθη κατάπτωσις τής θερμοκρασίας από 25⁰ εις 5⁰ μόνον, ότε ο αήρ μόνον 7,3 γραμμάρια ύδατος έν κατστάσει αερίου κατά κυβικόν μέτρον δύναται να έμπεριέχη, έπεται ότι έξ ανάγκης θα συμπυκνωθώσι τά πλεονάζοντα 15,2 γραμμάρια ύδατος, ήτοι θα σχηματισθ ή 15,2 γραμμαρίων δρόσος ή βροχή.

Και τό μόν πρώτιστον τουτο στοιχείον του σχηματισμου τής βροχής, ο ύδατμός, ο έν τω αέρι περιεχόμενος, ξεργεται εις ήμας κυρίως εκ τής θαλάσσης διά των ανέμων των εκ του ίσημερινου ύπερ τον ώκεανόν πνεόντων τοιοῦτοι άνεμοι είνε διά μόν την Εύρώπην οι νότιοι, νοτιοδυτικοί και

δυτικοί, διὰ δὲ τὰς Ἀθήνας καὶ τὰ πλεῖστα μέρη τῆς Ἑλλάδος οἱ νοτιο-δυτικοί. Τὸ δὲ δεύτερον στοιχεῖον ἦτοι ἡ κατάπτωσης τῆς θερμοκρατικῆς ἐπέρχεται διὰ τῶν βορειοδυτικῶν καὶ δυτικῶν ἀνέμων· διὰ τοῦτο καὶ δταν ἐπικρατῶσιν οἱ ἀνεμοὶ οὗτοι ἔχομεν ὑγρὸν καὶ δροσερὸν θέρος καὶ ἥπιον χειμῶνα.

Ἡ συχνότης τῶν βροχῶν ἐξήρτηται ἐκ τοῦ ποσοῦ τῆς σχετικῆς ὑγρασίας, ἥτις αὐξάνει μετὰ τοῦ γεωγραφικοῦ πλάτους· διὸ καὶ ὅσον προχωροῦμεν πρὸς βορρᾶν τῆς Εὐρώπης τοσοῦτον καὶ ἡ σχετικὴ ὑγρασία καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν βροχερῶν ἡμερῶν αὐξάνει· ὑπολογίζουσι δὲ οἱ βρέχει:

ἐν τῇ μεσημβρινῇ Εὐρώπῃ	120	ἡμέρας	τοῦ	ἔτους
ἐν Ἑλλάδι	97	»	»	
ἐν τῇ μέσῃ Εὐρώπῃ	146	»	»	
καὶ ἐν τῇ βορείῃ Εὐρώπῃ	180	»	»	

Ἡ δὲ ποσότης τῆς ἐπί τινος χώρου κατὰ πτώσεως βροχῆς ἐξήρτηται ἰδίως ἐκ τῆς διευθύνσεως τῶν ἀνέμων καὶ ἐκ γειτνιασσεως λιμνῶν καὶ θαλάσσων¹. Ἀλλ' ἀνωτέρω εἶδομεν ὅτι τὰ ὑδρομετέωρα σχηματίζονται διὰ τῆς ἀποψύξεως τοῦ ὑγροῦ ἀέρος· ὥστε ὅσον μεγαλειτέρα εἶνε ἡ κατάπτωσης τῆς θερμοκρατικῆς καὶ ὅσον ὑγρότερος ὁ ἀήρ τόσοσιν ἀφθονώτεροι εἶνε καὶ αἱ βροχαί. Οἷκοθεν λοιπὸν ἐννοεῖται ὅτι ἐκ δύο τόπων παρουσιαζόντων τὰς αὐτὰς περιστάσεις ὁ ἔχων τὴν κατωτέρα θερμοκρασίαν θὰ ἔχη καὶ περισσοτέραν βροχή. Ἐκ τῶν ἐκτελεσθέντων δὲ πειραμάτων ἐβεβαιώθη ὅτι ὁ ἀήρ τῶν ὀκτώων εἶνε ψυχρότερος καὶ σχετικῶς ὑγρότερος, ἐπομένως εὐρίσκεται ἐγγύτερον τοῦ σημείου τῆς κορεσεως του. Ὅταν λοιπὸν ἐν κειρῷ θέρουσιν οἱ ἀνεμοὶ ὠθῶσιν εἰς τὰ δόση ἢ ὑγρὸν ἀέρα ἢ δριμύλην καὶ νέρη ἐν μέρος τοῦ ὑδροατμοῦ ἐρχόμενον εἰς ἐπαρῆν μετὰ τοῦ ψυχροτέρου ἀέρος τῶν ὀκτώων, μετὰ τῶν ψυχροτέρων φύλλων, μετὰ τῶν ψυχροτέρων στελεχῶν καὶ τοῦ ψυχροτέρου ὀκτωῦ ἐδάφους· συμπυκνοῦνται καὶ μεταποιεῖται εἰς ὕδωρ εὐκολώτερον, ἢ ἐπὶ γυμνοῦ ἐδάφους καὶ πίπτει ἐπὶ τοῦ ἐδάφους· ἐν εἴδει δρόσου ἢ βροχῆς. Μετὰ τὰ ἀνωτέρω ἔκπτος ἐννοεῖ, ὅτι τὸ δόσος μεγάλως ὑποβοηθεῖ τὸν σχηματισμὸν τῶν βροχῶν, ἄς οὐ μόνον προκαλεῖ ἀλλὰ καὶ καταλλήλως διενέμει. Ἀποδεικνύεται ἄρα, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ὀρθῶς ἐδόξαζον καὶ ἐδίδασκον ὅτι αἱ Νύμφαι (τούτῃστιν αἱ πηγαί, καὶ ἐν γένει τὰ ὕδατα) ἐγεννῶντο ἀπὸ τῶν δένδρων.

4. **Ἐπιρροή τῶν δασῶν ἐπὶ τῆς ἀπορροφῆσεως τῶν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καταπιπτόντων ὑδάτων.** Ὑπὸ τὴν ἐποψίν ταύτην τὰ ἐκτελεσθέντα πειράματα ἀπέδειξαν, ὅτι αἱ χῶραι ἐν αἷς ἐξετελέσθησαν ἐκτεταμέναι ἀποδρασώδεις ἔχουσι τὸν μὲν χειμῶνα ἀφθονίαν πηγῶν, δι' ὧν ἐξορκοῦνται μεγάλως οἱ ποταμοὶ καὶ ἐπέρχονται καταστρεπτικαὶ πλήμ-

¹ Τὸ ποσὸν τῆς ἐν τῷ λακωνοπεδίῳ τῶν Ἀθηνῶν ἱεραίας καταπιπτοῦσας βροχῆς ἀνέρχεται εἰς 0,4141 τοῦ μέτρου.

μυρμι, τὸ δὲ θέρος καταμαστίζονται ὑπὸ ξηρσίας καὶ ἀνυδρίας. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγονται αἱ πλείους τῆς Ἑλλάδος ἐπαρχίαι. Τοῦναντίον δὲ χώραι διατηρήσασαι τὰ δάστη αὐτῶν σπανίως καὶ ἐκτάκτως πάσχουσιν ἀπὸ μεγάλης ἐξογκώσεως τῶν ποταμῶν, διὸ καὶ εἰς τὰς χώρας ταύτας αἱ πλήμυρμι εἰνέ τι ἔκτακτον. Τοιαύτη χώρα εἶνε ἡ Γερμανία ἰδίως, ἐν ἣ τὰ δάστη διατηροῦνται μετὰ μεγίστου σεβασμοῦ, διότι εὐτυχῶς ὁ γερμανικὸς λαὸς ἐγκαίρως ἔτυχε διδασκάλων διδασκάντων αὐτὸν ὅτι τὰ δάστη εἶνε κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ (der Wald ist Gottes Haus) καὶ εὐεργέτημα μέγα τῆς χώρας, ἐν Γερμανίᾳ αἱ κατατρεπτικαὶ πλήμυρμι εἰσὶ σχεδὸν ἄγνωστοι, αἱ δὲ φέτο; ἀγγελλθεῖσαι ἀφεύκτως θά εἶνε συνέπεια τῆς κκῆς χρήσεως, τῶν ἐν Ἑλβετίᾳ δασῶν τῶν Ἄλπεων ἀφ' ὧν ὁ Ρῆνος πηγάζει. Ὅτε ἐσπούδαζον ἐν Γερμανίᾳ εἶχεν ἀνακινήθῃ ἐν ζήτημα σπουδαιότατον, τουτέστι τὸ ζήτημα τοῦ χαρκτηρισμοῦ ὡς διεθνῶν πάντων τῶν δασῶν ἀφ' ὧν πηγάζουσι ποταμοὶ μεγάλοι διεθνή ἔχοντες σπουδαιότητα. Ἀναμφιβόλως τὸ ζήτημα τοῦτο μετὰ τὰς φετεινὰς πλημμύρας τοῦ Ρῆνου θά ἀνακινήθῃ ἐκ νέου ὑπὸ τῶν διορατικῶν καὶ πρακτικῶν Γερμανῶν.

β) Εἰς χώρας δαποσκοπεῖς, ἕνεκα τῆς ἐπικρατούσης κατωτέρας θερμοκρασίας καὶ μικροτέρας ἐξτρίψεως, ἐναποταμιεύεται περισσότερον ὕδωρ καὶ διατηρεῖται περισσότερο ὑγρασία εἰς τὸ ἔδαφος. Τοῦναντίον δὲ χώραι γυμναὶ διὰ τὴν ἐπικρατούσαν ἀνωτέραν θερμοκρασίαν καὶ μεγαλειτέραν ἐξάτμισιν καὶ διὰ τὴν ἐξοκρίσιν πάσης φυτικῆς γῆς ἀπὸ τῶν ὀρέων ἐπικρατεῖ μέγιστη ἀνυδρία καὶ ξηρσία, διότι ἐν τοιαύταις χώραις τὰ καταπίπτοντα ἐν εἴλει βροχῆς ὕδατα ἂν μὲν εἶνε ὀλίγα ἐξτρίβονται ταχέως, ἂν δὲ εἶνε πολλά, ὡς τοῦτο συμβαίνει ὅταν αἱ βροχαὶ εἶνε ῥυγδαταί, ἐκρέουσι ἀμέσως καὶ κατέρχονται εἰς τὴν θάλασσαν ὀρητικώτατα. Ἀπόδειξιν ψηλαρητὴν τῶν λεγομένων ἔχομεν τὴν Ἀττικὴν, ἣτις ἐνῶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους εἶχεν ὕδατα τοῦλάχιστον τετραπλάσια δυνάμενα νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τετραπλάσιον τοῦ νῦν πληθυσμὸν σήμερον ἡμεῖς καταστρέψαντες τὰ δάστη πάτομεν ἀπὸ λειψυδρίας.

Πλὴν τούτων τὰ δάση ἐπιδρῶσι καὶ μηχανικῶς, ἀφ' ἐνὸς μὲν διασπῶντα καὶ κομιοποιοῦντα, οὕτως εἶπεῖν, τὰς ρυγδαίαις βροχαῖς, αἵτινες πίπτουσι ἐπὶ τῶν φύλλων καὶ τῶν κλάδων τῶν δένδρων θλῶνται καὶ καθίστανται τόσον ἀβλαβεῖς, ὅσον καὶ αἱ ἥπικαι, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τοῦ συμπλέγματος τῶν ριζῶν τῶν δένδρων σύγκρατοῦντα τὴν γόνιμον γῆν, διασχίζοντα τὸ ἔδαφος εἰς μέγα βάθος καὶ κατὰ πᾶσαν διεύθυνσιν καὶ διευκολύνοντα οὕτω τὴν ἀπορρόφησιν τοῦ πίπτοντος ὀμβρίου ὕδατος, ὑπερ ἐναποταμιεύμενον εἰς τὰς ὑπογείους ὑδροθήκας; ἐξίργεται κατόπιν ἐν εἴδει πηγῶν ρυαίων καὶ ποταμῶν. Δικαίως ἄρα δυνάμεθα ν' ἀποκαλέσωμεν τὰ δάστη ἀνεξαρτη-
τους ὑδροθήκας.

5. **Ἐπιρροή τῶν δασῶν ἐπὶ τῶν χαλαζῶν.**— Ἐχθρὸς ἀμείλικτος τῆς γεωργίας εἶνε τὸ ὑδρομετέωρον τὸ γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα χάλυα. Ἀπεδείχθη δ' ἐπ' ἐσχάτων διὰ πειραμάτων καὶ παρατηρήσεων γενομένων ἐν Ἑλβετίᾳ, ὅτι αἱ χάλυαί μόνον διὰ τῶν δασῶν δύνανται νὰ δαμνωθῶσι.

Μεταξὺ πασῶν τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν ἡ Ἑλβετία ἔπαθε ὑπὸ τῆς χαλάζης τὰς μεγίστας ζημίας, ἀνελθούσας εἰς πολλὰ ἑκατομμύρια δραχμῶν, δι' ὃ καὶ οἱ Ἑλβετοὶ πρῶτοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐξετάσωσι καὶ μελετήσωσιν ἐπισταμένως καὶ ἐγγύτερον τὸν ἀμείλικτον τοῦτον ἐχθρὸν τῆς γεωργίας. Ὁ Ἑλβετικὸς λαός, ἐκ τῆς συχνῆς παρατηρήσεως καὶ πείρας ὀδηγούμενος ἐσημάτισε τὴν πεποίθησιν, ὅτι τὰ δασοσκεπῆ ὑψώματα προφυλάττουσι τοὺς ἀγρούς ἀπὸ τῆς χαλάζης. Ἄλλ' ὁ Ἑλβετικὸς λαός, ἅπασι τὴν πεποίθησιν σχηματίσας, δὲν ἠρέθη εἰς τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπήτησεν ὅπως ἡ πεποίθησις αὕτη ἀναγνωρισθῆ καὶ ὑπὸ τοῦ Νόμου. Καὶ ὄντως ἐν ἔτει 1860 ἐψηφίσθη τὸ 60 ἄρθρον τοῦ περὶ δασῶν Νόμου, ἔχων ὡς ἐξῆς:

«*Δάση κείμενα ἐπὶ ὑψωμάτων, ἅτινα, ὡς ἡ πείρα διδάσκει, προφυλάττουσιν ἀπὸ τῆς χαλάζης, δεόν τὰ ἐκμεταλλεῖσθαι οὕτως, ὥστε διατηροῦμενα πάντοτε ἀρκούντως πυκνά, νὰ δύνωνται διὰ τῆς πυκνότητός των αὐτῆς νὰ προφυλάττωσιν ὅσον τὸ δυνατόν ἐπὶ μῆκιστον χρόνον τὴν γῶργον ἀπὸ τῶν χαλαζῶν.*»

Καὶ τοὶ δὲ οἱ Ἑλβετοὶ ἐν γένει μέχρι τοῦ 1870 δὲν ἐσεβάσθησαν τόσον πολὺ τὴν διάταξιν αὐτὴν τοῦ Νόμου, οὐχ ἤττον ἀπέφυγον τὰς ἐκ τοῦ Συστάθην τομάς, δι' ὧν τὸ ἔδαφος ἀπογυμνοῦται καὶ ἐκτίθεται ἐντελῶς ἀπροστάτευτον εἰς τὴν βλαβερὰν ἐπιρροὴν πολλῶν ἀτμοσφαιρικῶν φαινομένων, καὶ ἐπίοιον χρήσιν τῶν Σποράθην τομῶν πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν των. Ἄλλὰ περὶ τὰς ἀρχάς τοῦ 1870 συνέβησαν ἐν τῷ περιφερεῖ τῆς Μούρης (Muri) πολλαὶ καταστρεπτικαὶ χάλυαί, αἵτινες ἠνάγκασαν τὸ κοινόν, τοὺς Γεωπονικοὺς συλλόγους καὶ τὴν Κυβέρνησιν, νὰ ἐπιστήσωσι τὴν προσοχὴν των καὶ ἐξετάσωσι μετὰ μεζονοῦ ἐπιστασίως τὰς περιστάσεις, αἵτινες ἔδωκαν γένεσιν εἰς τὰς χάλυας αὐτάς, καὶ τὸν τρόπον καθ' ὃν αὐταὶ ἐπέδρασαν.

Τὴν 29 Αὐγούστου 1874 τὸ προσωπικὸν τῶν δασῶν τῆς τοπαρχίας Ἀργαυίας (Argau) διετάχθη ἐγκυκλίως νὰ συλλέξῃ πάσας τὰς δυνατάς πληροφορίας, κυτοχρόνως δὲ νὰ προβῆ καὶ εἰς τὴν ἐγγυτέραν ἔρευναν πάντων τῶν φαινομένων τῶν συνοδευόντων τὰς χάλυας. Τὰ ἐξαγόμενα τῶν δεκαετῶν τούτων παρατηρήσεων καὶ ἐρευνῶν (ἀπὸ τοῦ 1870—1880), συνοφίζονται εἰς τὰ ἐξῆς:

1. *Ἡ συχνότης τῶν χαλαζῶν εἶνε ἀντιστρόφως ἀνάλογος τῆς ἐκτάσεως τῶν δασῶν.* Ἐλαττωμένης δηλονότι τῆς ἐκτάσεως τῶν δασῶν αἱ χάλυαί ἐπέρχονται συχνότεραι, αὐξανούσης δὲ τῆς ἐκτάσεως αὐτῶν καὶ αἱ χάλυα-

ζαι γίνονται σπανιώτεροι. Κκι ὄντως, κατὰ τὰς γενομένας παρατηρήσεις περιφέρειά της κκλυπτομένη κατὰ 40 0/0 τῆς ἐκτάσεώς της ὑπὸ δάσους ἔχκλαζοκοπήθη μόνον δέ, ἐτέρη δὲ κκλυπτομένη ὑπὸ δασῶν κατὰ 32 0/0 τῆς ἐκτάσεώς της, ἔχκλαζοκοπήθη ἐξέκκις, κκι τρίτη τις ἔχουσα μόνον 19 0/0 τῆς ἐκτάσεώς της δασοσκεπῆ, ἔχκλαζοκοπήθη δεκάκις. Ἐνταῦθα ὁμως ὀφείλομεν νὰ προσθέσωμεν ὅτι αἱ δύο χαλαζοκοπίαι τῆς τρίτης περιφερείας ἔσχον τρομεράς διαστάσεις κκι προξένησαν ζημίας ἄνω τῶν δύο ἑκατομμυρίων δραχμῶν.

2. Ἐκ τῶν παρατηρήσεων προκύπτει ὅτι αἱ χάλαζαι δὲν ἐπισκίεθησαν παντάπασι μέρη κκι χωρία προστατευόμενα ὑπὸ πυκροδένδρων δασῶν, ἀλλὰ περιορίσθησαν εἰς τὰ γυμνά μέρη κκι τὰ ἀραιόδενδρα δάση.

3. Αἱ χάλαζαι οὐδέποτε λαμβάνοιαι τὴν γένεσιν τῶν ἑπεράνω πεδιδάδων, ἀλλὰ σχηματίζονται μόνον ἄνωθεν βαθειῶν κκι καλλιεργουμένων κοιλάδων, ὅταν, μετὰ μακρὰν σειρὰν θερμῶν ἡμερῶν τέρη θυελλῶδη προσεγγίωσι εἰς ὑψώματα ἐντελῶς γυμνά ἢ ὀλιγόδενδρα, ὑπὸ δὲ τῶν ἀντιθέτως ἢ πλαγίως πνεύστων ἀνέμων ὠθούμενα, φθάσωσι ἄνωθεν τῶν εἰρημένων βαθειῶν κκι θερμῶν κοιλάδων κκι σταθῶσι ἐκεῖ μετώρα.

4. Οὐδέποτε σχηματίζεται χάλαζα ἐκ θυελλῶν διερχομένων διὰ πυκνῶν δασῶν ἐλατῶν καλυπτόντων τὰ ὑψώματα· διότι αἱ γενομένηαι παρατηρήσεις ἐβεβκίωσαν ὅτι ἡ πτώσις κόκκων χαλάζης παύει εὐθέως, ἅμα ἡ θύελλα φθάση ἄνωθεν δάσους ἐλατῶν, ἐπαναλαμβάνεται δὲ ἅμα αἱ ὑπὸ τὸ ἐδάφιον 3 συνθῆκαι συνσπάρξωσι ἐκ νέου. Αἱ δὲ κλεισταὶ τῶν χαλαζῶν διελύθησαν ἀμέσως ἅμα ἔφθασαν ὑπεράνω πυκνοῦ δάσους ἐλατῶν. Εἶχον λοιπὸν δίκαιον οἱ πρόγονοί μας διδάσκοντες τὸν λαὸν ὅτι τὰ ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων δάση εἶνε τεμένη ἀθανάτων.

Πλεῖστα παρατηρήσεις βεβκίωσι δτι τὰ δασοσκεπῆ ὑψώματα ἔχουσι τὴν δύναμιν τοῦ δισχίζειν τὴν χάλαζην ἢ τοῦ ἀπωθεῖν αὐτὴν μακρὰν. Τὴν δὲ δύναμιν ταύτην ἔχουσι οὐ μόνον τὰ μεγάλα κκι ἐκτεταμένα δάση, ἀλλὰ κκι τὰ μικρά· ἐκτάτως, ὅταν κῆνται ἐπὶ τῶν δειράδων τῶν ὄρεων δι' ὧν διέρχονται αἱ χαλαζοφόροι θύελλαι.

5. Αἱ χαλαζοκοπίαι ἀρχοται ἑκατοστάδας εἰνὰς μέτρων ἐκείθεν τοῦ μέρους ἔρθα αἱ ὑπὸ τὸ ἐδάφιον 3 συνθῆκαι πληροῦνται, κκι ἀκολουθοῦσι τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐπικρατοῦντος ἀνέμου· τὸ δὲ πλάτος αὐτῆς εἶνε ἀνάλοχον πρὸς τὸ πλάτος τοῦ στομίου τῆς κοιλάδος, δι' οὗ ἡ χάλαζα ἐβάλλει, ἔαν τὸ στόμιον τοῦτο τύχη γὰ ἦνε γυμνὸν δένδρων· διότι ἂν τὸ στόμιον τύχη γὰ ἦνε δασοσκεπὲς ἀντὶ χαλάζης σχηματίζεται βροχή, ἣτις, ὡς γινώσκουμεν, συνοδεύει συνήθως τὰς χαλάζας. Ἐπι δὲ τὸ πλάτος τῶν χαλαζοκοπιῶν εἶνε κατὰ προσέγγισιν μόνον ἀνάλοχον κκι πρὸς τὰ ἐντὸς τῶν δασῶν κενά· διότι τῆς θύελλης διερχομένης ἄνωθεν κενῶν ἢ ταχύτης τῆς

κινήσεως αὐτῆς αὐξάνει δι' ἔλλειψιν προσκόμματος, ἐξ ἀνάγκης δὲ ἐπακολουθεῖ καὶ αὐξήσις τοῦ πλάτους αὐτῆς.

6. *Νεαρά βραχύπρεμνα*¹ δάση πλατύφυλλων δένδρων, ἀκανοίστευ κινότητος ἐπὶ ὑψωμάτων κείμενα, δὲν ἐπαρκοῦσιν ὅπως ἐμποδίσωσι τὴν ἤδη σχηματισθεῖσαν χάλαζαν· διότι ἡ πείρα ἀποδεικνύει ὅτι ἡ χάλαζα διέρχεται ἀκωλύτως ὑπερῶν τῶν ἀραιῶν βραχύπρεμων δασῶν· τοῦνεντίον δὲ βεβαιούται ὑπὸ τῆς αὐτῆς πείρας ὅτι δάσος ἐλατῶν καὶ ἑκατὸν μόνον μέτρων πλάτος εἶν ἔρη δύναται τὰ διαλύη τὴν χάλαζαν σχεδὸν ἐντελῶς. Ἡ ἡλικία καθ' ἣν τὰ ἐξ ἐλάτης δάση ἀποκτώσι τὴν χαλαζολυτικὴν τῆν δύναμιν δὲν εἶνε μὲν ἀκριβῶς προσδιορισμένη, οὐχ ἤττον ὑπάρχει ἀναντίρρητον, ὅτι μόνον τὸ ἐντελῶς πυκνωθὲν δάσος (τοῦθ' ὑπερ ἐπέρχεται συνήθως μεταξὺ τοῦ 10 καὶ 20 ἔτους τῆς ἡλικίας του) δύναται νὰ ἐπιφέρῃ τὸ ἀνωτέρω ἀποτέλεσμα.

Τὰ ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων κείμενα μικτόπρεμνα ἐν οἷς ὑπεριερούσι μὲν τὰ ὑψίπρεμνα, τὸ δὲ ὑπὸ ταῦτα φυόμενον βραχύπρεμον δάσος ἔχει ἀφθονα ἀναβλαστήματα φαίνεται ὅτι μετὰ παρέλευσιν 5—6 ἔτῶν προστατεύουσιν ἱκανῶς κατὰ τοῦ σχηματισμοῦ χαλάζης.

Τοῦλάχιστον παρατηρήθη, ὅτι μετὰ παρέλευσιν ἐπὶ τῶν ἐτῶν ἀπὸ τῆς ὕλοτομίας σπανίως ἐπανελήθησαν αἱ χάλαζαι, καὶ φαίνεται ὅτι νεαρά πλατύφυλλα δάση ἐπιθρῶσι μᾶλλον ἐπὶ τῆς γενέσεως τῆς χαλάζης ἢ ἐπὶ τῆς κινήσεως τῆς ἤδη σχηματισθείσης· ἔτι δὲ φαίνεται ὅτι ἡ ὑπὸ ὑψηλῶν σταθμῶν εἰς τὴν ὀρμὴν τῆς θυέλλης ἀντιτασσομένη ἀντίστασις εἶνε ἀνάλογος τῆς πυκνότητος τοῦ δάσους· διότι ἡ πείρα βεβαιοῖ ὅτι τὴν πυκνοτέρην χάλαζαν κομίζουσιν αἱ θυέλλαι αἱ διερχόμεναι διὰ γυμνῶν ἐκτάσεων· ἔτι δὲ αἱ δι' ἀραιῶν δασῶν διερχόμεναι χάλαζαι συνοδεύονται πάντοτε ὑπὸ βροχῆς.

¹ Ἀπεδείχθη ἄρα ἀναντιρρήτως, ὅτι τὰ δάση μόνον εἶνε τὸ μέσον ὅπερ ἠθεία

1 Ἐν τῇ Δακτομίᾳ διακρίνομεν τρεῖς τινὰς κυρίους τύπους δασῶν.

α') Τὰ ὑψίπρεμνα δάση (Hochwald γερμανιστὶ καὶ Futaie γαλλιστὶ) καὶ τοιαῦτα εἶνε τὰ προωρισμένα νὰ παραγάγῃσι μεγάλων ὠσεπιτοπλεῖστον διαστάσεων δένδρα καὶ ζυλείαν ἐκλεκτήν. Κύριος χαρακτηρ πάντων τῶν ὑψίπρεμων εἶνε, ὅτι φύονται μόνον ἀπὸ τῶν σπερμάτων, εἶνε θηλ. σ π ε ρ μ ο φ ω η.

β') Βραχύπρεμνα (Niederwald τῶν Γερμανῶν καὶ Taillis simple τῶν Γάλλων) τὰ δάση ταῦτα εἶνε πρεμνοσωη, τοῦτέστιν ἀναφύονται ἀπὸ τοῦ εἰς τὴν γῆν ἀπομένουτος πρέμνου μετὰ τὴν ἀποκοπὴν τοῦ στελέχους, τοῦτου δὲ ἐνεκα τὰ διὰ τὸν τύπον τοῦτον κατέλληλα δένδρα εἶνε μόνον τὰ πλατύφυλλα, διότι μόνον ταῦτα κοπτόμενα ἀναδίδουσι βλαστοὺς μέχρι τινὸς ἡλικίας, ἧτις δὲν παρατείνεται πέραν τῆς ἱσοχῆς καθ' ἣν ἄρχονται δίδοντα σπέρματα γόνιμα· τὰ δάση ταῦτα παράγουσι κυρίως φλοιὸν, διὰ τὴν βουροδεφικὴν, κενσόφυλα καὶ ἄνθρακας, καὶ ὕλοτομοῦνται κατὰ βριχέα χρονικά διαστήματα.

γ') Μικτόπρεμνα (Mittelwald γερμανιστὶ καὶ Taillis sous futaire ἢ Taillis composé τῶν Γάλλων) τύπος παρχθεις ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν δύο προηγουμένων· εἶνε δὲ κυρίως βραχύπρεμνα δάση ἐν οἷς φέρονται τινὰ δένδρα σπερμορρῆ, προωρισμένα ὅπως ἀποκινήσωσι διαστάσεις μεγάλας, ἧτοι εἶνε μίγμα βραχύπρεμων μεθ' ὑψίπρεμων.

Πρόνοια ἐδημιούργησεν ἵνα δι' αἰτῶν προκαλῶνται καὶ κλονίζονται αἱ βροχαί, προλαμβάνονται οἱ σχηματισμοὶ τῶν χειμῶρων καὶ αἱ ἀπὸ τούτων καταστροφαί, διασωζῆται γονιμοποιῆται, καὶ δικτηρήται τὸ καθ' ἑκάστην εἰς τὴν θάλασσαν περυσυρόμενον γεωργικὸν ἔδραρον, ἀπωθῶνται αἱ καταστρεπτικαὶ χάλαζαι, καὶ συντηρήται ἡ γεωργία. Τὸ ἔθνος ἡμῶν καυχᾶται ἐπὶ πολιτισμῷ καὶ ἐπὶ εὐγενεστάτῃ καταγωγῇ, δυστυχῶς ὅμως οὔτε τοῦς πατέρας αὐτοῦ ἐμιμήθη, οὔτε τι πράττουσι πάντες ἀνεξαιρέτως τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου βλέπει· οὕτω δὲ καθόσον ἄφορξ τὴν περὶ τῶν ἠσῶν μέριμναν ὑστεροῦμεν πάντων τῶν εὐρωπαϊκῶν ἔθνων, μὴδὲ τῶν ἐσχάτως ἀνεξάρτηθέντων ἐξικρουμένων. Ἄς ἐλπίσωμεν ὅμως ὅτι δ' ἐπὶ τῇ καταγωγῇ ἡμῶν ἐγώισμός θ' ἐμπνεύσῃ ἡμῖν τὴν νοημοσύνην καὶ τὸ θάρρος πρὸς πραγματοποίησιν μέτρων σωτηρίων ὑπὲρ τοῦ ἀνεπιστραπτεῖ καθ' ἑκάστην καταστρεφομένου δασικοῦ ἡμῶν πλούτου, καὶ θ' ἀνγκάστῃ ἡμᾶς· νὰ ἐξέλθωμεν τῆς ἐνόχου ὀλιγωρίας δι' ἣν τοσοῦτον μᾶς κατηγοροῦσι καθ' ἑκάστην οἱ πεπολιτισμένοι λαοί, προβάλλοντες ἡμᾶς ὡς παράδειγμα εἰς τοὺς τυχόν τῶν δασῶν αὐτῶν ἀμελοῦντας.

Νικόλαος Σλωρὸς
Ἐπιθεωρητὴς τῶν δασῶν.

Ο ΚΥΑΝΟΣ*

ΚΑ'

Εἶνε μωρία ὅταν γίνεται συνοικέσιον καὶ ὄχι γάμος.

- Καλῶς ποιῶν ὁ κ. Β*** δὲν μ' ἐκάλεσεν εἰς τοὺς γάμους τῆς ἀνεψιᾶς του. Μετὰ παρέλευσιν ὅμως ἐξ ἑβδομάδων ἔλαβον μίαν ἐπιστολὴν τοῦ Κάσκωφ.

α' Αγαπητέ μοι Φράντζ,

Ἄβυσσεύθη, ὡς γνωρίζεις, καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἀναχωρῶ μετὰ τῆς συζύγου μου διὰ Πετρούπολιν, ὅπου θὰ ἐγκατασταθῶμεν ὀριστικῶς. Ἐπιθυμῶ νὰ σέ ἰδῶ πρὸ τοῦ ταξιδίου. Εἶσσι ὁ τιμωτέρος ἄνθρωπος, τὸν ὁποῖον ἐγνωρίσα, ἔχω δὲ ἀνάγκη τῆς ἐνταῦθα παρουσίας σου ἐπ' ὀλίγον.

Ἄμ' ὄλον ὅτι δὲν ἔχω μεγάλας ἀπικιτήσεις εὐγνωμοσύνης ἐκ μέρους σου, ὁπωσδήποτε δὲν δύνασαι ν' ἀρνηθῆς ὅτι σοῦ ἀπέδωκα μίαν σπουδαίαν ἐκδούλευσιν. Σ' ἐμπόδισα, δηλαδή, τοῦ νὰ νυμφευθῆς γυναίκα μὴ ἀνταποκρινόμενην πρὸς τὸν χαρακτῆρά σου. Λοιπὸν εἰς ἀνταμοιβὴν μὴ μοῦ ἀρ-

* Ἰδε σελ 720.

νηθῆς καὶ σὺ τὴν χάριν τοῦ νὰ ἐμφανισθῆς παρ' ἐμοὶ αὔριον τὸ ἐσπέρας.
«Σὲ περιμένω εἰς τὰς ὀκτῶ ἕνα δειπνήσωμεν».

Κάσκωφ.

Δὲν ἠδυνάμην νὰ ἐννοήσω τί εἶδους ἐκδούλευσιν ἠδυνάμην νὰ παράσχῃ εἰς τὸν Ῥῶσον ὅπωςδὴποτε ὤφειλον νὰ δεχθῶ τὴν πρόσκλησίν του, ἐπομένως ἀνεχώρησα ἀμέσως καὶ τοι μὴ ἀναλαβὼν ἀκόμη ὀλοτελῶς ἐκ τῶν σποδρῶν συγκινήσεων, ἀ: ὑπέστην.

Ὁ Κάσκωφ ἐφήρμοζε κατὰ γράμμα ὅλας τὰς ἐπιμοτυπίας τῶν δούλων του. Ὑπηρέται καὶ θυρωροὶ μὲ χρυσοπαρῦφους στολὰς ὑπεδέχοντο τοὺς ἐπισκέπτας, οἵτινες πρὸς τοὺς ἄλλοις ἐνέγραφον τὰ ὀνόματά των εἰς μέγα βιβλίον τοποθετημένον ἐπὶ τραπέζης ἐν τῷ προθαλάμῳ. Ἡ πανηγυρικὴ αὕτη διακόσμησις βεβαίως θὰ ἦτο μίξ τῶν εὐτυχιῶν τῆς Αὐγούστας, τῆς ὁποίας αἱ ἀδυναμίαι ἦσαν τόσον γνωσταὶ εἰς τὸν Κάσκωφ.

Ὁ θυρωρὸς ἀκούσας τὸ ὄνομά μου μὲ εἰσήγαγεν ἀμέσως, ἄλλος δὲ ὑπηρέτης μὲ ᾠδήγησεν ἀπὸ τῆς κλίμακος εἰς ἰδιαιτέρον δωμάτιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἔφθασα διεληθὼν πολλὰς αἰθούσας.

Ἐπεκράτει ἤδη τὸ πρῶτον φθινοπωρινὸν ψῦχος, ἐπομένως ἡ Αὐγούστα, τὴν ὁποίαν ἀντίκρουσα εἰσελθὼν, ἐκάθητο ἐπὶ ἀνακλίντρου παρὰ τὴν ἐστίν. . . . μόνη. Ἐλαμπε καὶ αὐτὴ, ὡς ἡ πυρά, ὑπὸ ἀνθρωπότητος καὶ ἀδαμάντων ἐν τῷ μέσῳ νέφους πλουσίων τριχάπτων περιβαλλόντων τὸν τράχηλον καὶ τὸ στήθος τῆς. Ἐκ τοῦ πεφροντισμένου καὶ πολυτελοῦς τῆς ἐνδυμασίας ἐφαίνετο ὅτι δὲν ἦτο πλέον ἡ γνωστὴ φιλάρεσκος δεσποινίς, ἀλλὰ γυνὴ τελεία ἐννοοῦσα νὰ ἐπιβάλη τὸ θάμβος καὶ τὸ θέλητρον εἰς τὸν περὶ αὐτὴν κόσμον.

Ἔ! τῆς ἀνθρωπίνου ἀδυναμίας! Ἄμα ἡ γλυκεῖα καὶ διαπεραστικὴ ἐκείνη θερμότης περιέβλεπε τὸ σῶμα μου, δὲν ἠδυνήθην νὰ κρατηθῶ ἀπὸ τοῦ νὰ φρικιάσω ἐλαφρῶς καὶ νὰ ὀρμήσω διὰ τοῦ βλέμματός πρὸς τὴν Αὐγούσταν. Ἐκλείσας τοὺς ὀφθαλμούς.

«Τί ἔχετε; εἶπε.

— Τίποτε! . . . Ὁ κ. Κάσκωφ μ' ἐζήτητε.

— Ἐὰ ἔλθῃ ἀμέσως. Καθήσατε».

Μοὶ ἔνευσε νὰ πλησιάσω, ὑποδεικνύουσα κάθισμα παρ' αὐτῆς, καὶ μ' ἐθεώρησε πρὸς στιγμήν μετ' ἀμυχανίας.

«Ὁ σύζυγός μου σὰς ἀγαπᾷ πολὺ, εἶπε τέλος λαλοῦσα μετὰ φόβου καὶ ἀποφεύγουσα τὸ βλέμμα μου. — Τρέφει πρὸς ὑμᾶς τρυφερότητα, τὴν ὁποίαν νομίζω ὅτι δὲν τρέφει διὰ κανέναν ἄλλον. Δὲν εἶνε φιλοφρόνησις, τὴν ὁποίαν σὰς ἀπευθύνω. Ὁ κ. Κάσκωφ νομίζει ὅτι θὰ προσθέσῃ πολὺ εἰς τὴν εὐτυχίαν του ἂν σὰς προσελκύσῃ ὀριστικῶς παρ' αὐτῷ. Δὲν δύναται νὰ συνειθίσῃ τὴν ιδέαν τοῦ νὰ μὴ σὰς βλέπῃ πλέον καὶ εἶνε διατε-

Θειμένος νὰ ἐξασφαλίση τὸ μέλλον σας ἂν θέλετε νὰ τὸν ἀκολουθήσητε εἰς Πετρούπολιν».

Ἔμεινα ἐνεός. Πρὸς τίνα σκοπὸν ὁ Κάτωφ μοὶ ἔκκμη τὰς προτάσεις ταύτας καὶ πῶς ἡ Αὐγούστα ἐτόλμα νὰ μοὶ ἀμιλήῃ περὶ τοιοῦτου ἀντικειμένου; — Ὅλαί αἱ σκέψεις; αὐταὶ ἐζωγράφουντο ἐν τῷ βλέμματι δι' οὐ προσέβλεπον ἐκείνην.

«Μὴ νομίζετε ὅτι ἡ ἰδέα τοῦ νὰ ἔλθητε μεθ' ἡμῶν εἶνε ἰδική μου, ἐπινέλαθεν ἀπικνωτῶτα εἰς τὴν σιωπηλὴν μου ἐρώτησιν. Τοῦτονκτίον, ἐγὼ ἀποφείγω νὰ προρῆρω τὸ ὄνομά σας· ὁ κ. Κάτωφ, ἐκεῖνος ὀμιλεῖ περὶ ὑμῶν καθ' ἑκάστην Ἐπιτέλου; μὲ ἠνάγκασε, προσέξτε!, μὲ ἠνάγκατε νὰ σας διαδιβάτω τὴν ἐπιθυμίαν του πρὶν ἢ ὁ ἴδιος σας ἀνκοινώτη αὐτήν. Παρετήρησα ἤδη εἰς τὸν σύζυγόν μου ὅτι εἶχατε ἀποποιηθῆ τὰς προτάσεις τοῦ θεοῦ μου καὶ ὅτι οὐδέποτε θὰ συγκατετίθεσθε νὰ μεταβιβάλητε στάδιον καὶ τόπον διαμονῆς. Ἐπέμεινε μεθ' ὅλα ταῦτα εἰς τὸ νὰ σας ἰμιλήσω ἐκ μέρους· του· δὲν ἠθέλητε δὲ νὰ ἐνοήθη ὅτι ἀνκθέτων εἰς ἐμὲ τοιαύτην τινὰ ἐντολήν μὲ ἔφραεν εἰς θέσιν πολὺ δύσκολον.

— Σας ἐνοῶ, κυρίῃ· ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ ἐξηγήσω διὰ τίνα λόγον ὁ σύζυγός σας μὲ θέλει πλησίον του.

— Καὶ εἰς ἐμὲ εἶνε ἀνεξήγητον. Οὐχ ἤττον ἢ πρὸς ὑμᾶς φιλικὸν του ἐξηγεῖται. . . .

— Ἐν ἡ δὲ περιπτώσει ἐδεχόμην τὰς προτάσεις τοῦ συζύγου σας, ἂν συγκατένευον νὰ τὸν ἀκολουθήτω; . . .

— Ἐὰ τὸν ἐπληροῦτε χαρᾶς.

— Ἄλλ' ἡ θέσις ὑμῶν, ἥτις καθὰ λέγετε, εἶνε δύσκολος τὴν στιγμὴν ταύτην, θὰ καθίστατο πολὺ δυσκολωτέρα τότε.

Ἐδίσταζε.

«Σεῖ; ἡ ἰδίκα τί θὰ ἐλέγατε ἂν ἐδεχόμην;

— Ἐγὼ; . . .

— Σεῖ;! »

Προσήλωσεν ἐπ' ἐμὲ ἐν τῶν καυστικῶν ἐκείνων βλεμματίων, τῶν ὁποίων αὐτὴ μόνη ἐγνώριζε τὸ μυστήριον καὶ κλίνουσα πλησίον μου εἶπε διὰ φωνῆς τρεμούσης:

«Ἐὰ ἔλεγα . . . ἐλθέ!»

Λαμπρὸν δάκρυ ὅπερ ἐκυλίετο ἐπὶ τινὰς στιγμὰς ἐντὸς τῶν ὀφθαλμῶν της, ἔπεσεν ἀφρῆς ἐπὶ τοῦ στήθους της.

Ἡ κίνησις αὕτη, τὸ βλέμμα, τὸ δάκρυ, διέφυγον αὐτομάτως τῆ κ. Κάτωφ. Δὲν ἤταν μεμελετημένα, ἐπομένως ἤσαν εὐγλωττα, φοβερά! . . .

Ἡ Αὐγούστα οὐχ ἤττον συνέτριψε τὸν τελευταῖον δεσμὸν ὅστις μὲ συνέδεε πρὸς αὐτήν τὸ σέβας.

«Διῆκασθε, εἶπον βραδείως, νὰ βεβιωθήτε ἐκ μέρους μου τὸν κ. Κάτωφ

ὅτι θὰ ἐνθυμοῦμαι πάντοτε τὴν πρὸς ἐμὲ καλοκαγαθίαν του, ἀλλ' ὅτι οὐδέποτε θὰ δεχθῶ τὰς προτάσεις του».

Ἡ Αὐγούστα ἀνέτρεψε τὴν κεφαλὴν καὶ ἐσπόγγισε τὰ ὄμματα.

«Α! Ἄ! Πόσον σκληρῶς ἐξεδικήθητε! ἐστέναξεν—Ἰδέτε ἤδη τὴν δυστυχίαν μου!

— Τὴν δυστυχίαν σας; ἀπκτᾶσθε!—Παίξατε μουσικὴν εἰς ἄνθρωπον πεινῶντα! θὰ σὰς διώξῃ. Ἀφοῦ ὅμως φάγῃ καλῶς, τότε ὁ ἴδιος προσκαλεῖ τὸν μουσικόν. — Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς ὑμᾶς. Ἦδη ὅτε πλέον ἐκορέθητε τιμῶν καὶ πολυτελείας, προσκαλεῖτε πτωχὸν ἐραστὴν ἵνα σὰς ψάλλῃ τὸν ἔρωτα. Στηρίζουσα τοὺς πόδας ἐπὶ πυχέων ταπήτων καὶ τοὺς ἀγκῶνας ἐπὶ μαλακῶν προσκεφαλιῶν, εὐχάριστος θὰ ἐβλέπατε τρέχουσαν πρὸς ὑμᾶς τὴν ἀπλοικὴν φύσιν, τὴν ὁποῖαν ἀπελακτίσατε. Ἄλλ' εἶνε ἀδύνατον.

— Εἴσθε εὐτυχὴς σεῖς ἀφοῦ δύνασθε νὰ διευθύνετε τὴν καρδίαν σας κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ λογικοῦ σας.

— ὦ! Δὲν εἶνε δύσκολον. Ὅταν δὲν ἀγαπᾷ τις πλέον. . . .

— Δὲν ἀγαπᾶτε πλέον; ἡ θλίψις, βλέπω, παρέρχεται πολὺ ταχέως εἰς τοὺς ἄνδρας.

Τῇ ἔδειξα τότε κάτοπτρον ἐν τῷ ὁποίῳ ἐσωπτρίζετο καὶ τὸ ἰδικόν της καὶ τὸ ἰδικόν μου πρόσωπον. Ἡ ὠχρότης μου ἀπετέλει ζωηρὰν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ῥιόδωρον ἐκείνης ὄψιν. Ὅτι ἐγὼ ἀπώλεσα ἐκ τῆς υγιείας μου προστετέθη εἰς τὴν ἀθηρότητα τῆς Αὐγούστας.

— Ἄν δὲν αἰσθάνεσθε ὅτι ὁ ἔρωσ οὗτος ἐκλόνησε τὴν ὑπαρξίν μου ὀλοκλήρον, δύνασθε τοῦλάχιστον νὰ βεβαιωθῆτε ἰδίως ὀμματιν ὅτι κατὰ τὸ μικρὸν τοῦτο διάστημα ἐγὼ ὑπέφερα ὅσα δὲν θὰ ὑποφέρετε σεῖς καθ' ὅλην σας τὴν ζωὴν.—Πρὸ ὀλίγου ἀκόμη, ὅτε εἰσῆλθον εἰς τὸ δωμάτιον τοῦτο σας ἡγάπων εἰσέτι. Ἦδη δὲν σας ἀγαπῶ πλέον! Ἄν ἀμφισβάλλετε, δότε μοι τὴν χεῖρά σας. Ἰδέτε! Σεῖς ἡ ὁποῖα γνωρίζετε τόσο καλὰ. . . .»

Μυστήριον τῆς ἀνθρωπίνου καρδίας! Δι' ἐμὲ ἡ Αὐγούστα ἦτο πλέον γυνή, ὅπως ὄλα: αἱ γυναῖκες. Ὅχι! οὔτε τοῦτο. Ἦτο εἰκὼν, ἀγαλμα κήρινον. Οὔτε σκιὰ τις, οὔτε ἀνάμνησις τοῦ παρελθόντος!

— Τῷ ὄντι! εἶπεν ἀποσύρουσα βίαιως τὴν χεῖρα της. Δὲν μὲ ἀγαπᾶτε πλέον.

— Τὸ πνεῦμα μου ἰάθη ὀλοτελῶς. ὦ: πρὸς τὴν φυτικὴν καταπτώσιν τῆς υγιείας μου ἄς μεριμνήσῃ ὁ ἰατρός».

Ἡ ἀποθάρρυνσις μ' ἐξεμηδένιζεν.

Εὐτυχὴς ἐκεῖνος, ὅστις δὲν ἠνοιξε ποτὲ τὴν καρδίαν του ἐν ἀποθέσῃ ἐντὸς αὐτῆς φίλην μορφήν καὶ δὲν εἶδε τὸ περιληγμένον πρόσωπον ἐπιδεικνύον κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ χωρισμοῦ μορφασμὸν ἀντὶ φυσιογνομίαις.

Εἰσῆλθεν ἀΐφνης ὁ κ. Κάσκωφ.

«Τὸ φαγητόν! εἶπε πρὸς τὸν ὑπηρέτην, ὅστις τὸν ἠκολούθει, καὶ εἶτα στραφόμενος πρὸς ἐμὲ — Ἀποποιεῖσθε λοιπόν; . . . Τὸ προεμάντευον. Ὁπωσδήποτε ἀπόψε δὲν θὰ μᾶς φύγετε».

Ἄφου δὲν ἐπρόκειτο νὰ ὑποφέρω οὔτε μᾶλλον οὔτε ἤττον ἐν τῷ οἴκῳ ἐκείνῳ, ἐδέχθην καὶ προσέφερα τὸν βραχιόνά μου εἰς τὴν κυρίαν. Ἐβήκεν ἐπ' αὐτοῦ τὴν χειρὰ της με κίνημα ὀργῆς.

«Ἵπηρετούμεθα ὑπὸ Ῥώσων, οἵτινες δὲν ἐννοοῦν οὔτε λέξιν γαλλικὴν, εἶπεν ὁ σύζυγός της. — Αὐτὸ εἶν' εὐχάριστον προκειμένου νὰ συνδιαλεχθῶμεν ὄλιγος διόλου ἐμπιστευτικῶς. Στοιχηματίζω ὅτι δὲν μετανοεῖτε διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐπίσκεψίν σας. Ἐχωρίσθημεν ἀφ' ὑμῶν πολὺ ἀποτόμως καὶ ὑπῆρχε ἀνάγκη νὰ ἐπικνίδωμεν ἀλλήλους. Πρέπει νὰ ἦνέ τις καλὰ συνεννοημένος ὅταν πρόκειται νὰ ἀναχωρήσῃ διὰ παντός. — Λοιπὸν φίλε μου δὲν θέλετε νὰ ἔλθετε εἰς Ρωσίαν; Προτιμᾶτε νὰ μένετε ἐδῶ, νὰ νυμφευθῆτε ἔτιωσ . . .

— Δὲν πρόκειται νὰ νυμφευθῶ.

— Καὶ ἔχετε δίκαιον! Εἶνε τόσῳ δύσκολον νὰ εὔρη τις γυναῖκα ὅταν ἦνε εἰσοσι χρόνων . . . Εἰς τὴν ἡλικίαν μου διαφέρει' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κχτέχει τις θέσιν ἀνωτέραν τῆς ἰδικῆς σας, αἱ δὲ γυναῖκες . . . φρονίμως κρίνουσαι τὰ συμφέροντά των, ζητοῦσιν ὅταν ὑπανδρεύονται θέσιν μᾶλλον ἢ σύζυγον.

Ἡ Αὐγούστα ἤνοιξε τὸ στόμα ἕνα διαμκρυτηθῆ κατὰ τῆς κατηγορίας ταύτης, ἀλλ' ὁ Κάστωφ ἐξηκολούθησε χωρὶς νὰ τῇ δώσῃ καιρὸν νὰ τὸν διακόψῃ.

«Κατ' ἀρχάς, εἶνε ἡ ἀλήθειαι, ρεμβάζουν ὀλίγον εἰς ἔρωτα· ἀλλ' ἐφ' ὅσον πλησιάζουσι πρὸς τὸν αἰώνιον δετμόν, σκέπονται βρασιμώτερον. Ὅσαι ἔχουσι γονεῖς αὐστηροὺς κλαίουσιν ὀλίγον, ἀλλ' ἐπὶ τέλους προσφέροντι θύματα τῆς ἐπιμονῆς τῶν γονέων, ἐνῶ ἐνδομύχως εἶνε εὐτυχεῖς διὰ τὴν πρόβασιν ταύτην πρὸς ἀπόκρυψιν τῆς ἐπιθυμίας πλοῦτου καὶ ἡμῶν. Ὅσαι ἔχουσι γονεῖς συγκαταβατικούς παίζουσι πρὸς ἑκατὰς μικράν τινα κωμωδίαν, τῆς ὁποίας ἡ λύσις εἶνε γνωστὴ ἐκ τῶν προτέρων.

— Βλέπω, κύριε, εἶπεν ἡ Αὐγούστα μετὰ μειδιάματος πανούργου, ὅτι δὲν πιστεύετε νὰ ὑπάρχωσι κόραι ἀγαπῶσαι.

— Μὲ συγχωρεῖτε! Δὲν λέγω ὅτι δὲν ὑπάρχουσιν, ἀλλ' εἶνε τόσον ὀλίγαι ὥστε δὲν ἀξίζει τὸν κόπον νὰ γίνεταί λόγος δι' αὐτάς. Μᾶς παραδέχονται λοιπὸν ἡμᾶς τοὺς προχωρημένους εὐκολώτερον ἀπὸ τοὺς νεκνίας· καὶ δικαίως, διότι ἔχομεν πολὺ ὀλιγωτέρως ἀπαιτήσεις. Δὲν ζητοῦμεν τὴν ἄριαν τελειότητα ἐν τῇ συζύγῳ. Ἵποθέτομεν ὅτι ἔχει ὅλα τὰ πλεονεκτήματα, ὅσα οἱ γονεῖς μᾶς ἀπαριθμοῦσι καὶ δὲν προβαίνομεν εἰς τὴν ἀδικρισίαν τοῦ νὰ ζητήσωμεν τὴν διὰ πρκαγμάτων βεβαίωσιν αὐτῶν. Δὲν ἀπαιτοῦμεν τὸν ἔρωτα ἐκ μέρους τῶν μηχανητικῶν τούτων πλκσμάτων, τὰ

ἵποϊκ οὐχ ἤττον θεωροῦσι καθήκον νὰ μᾶς λέγωσιν ἐνίοτε ὅτι μᾶς ἀγαπῶσιν».

Ἡ Αὐγούστα ἦτο καταπύρφυρος.

Ἄ'Ενῶ σεῖς, κύριοι νεανίαί, οἵτινες δίδετε τὴν καρδίαν καὶ τὴν νεότητάς σας, ἀπαιτεῖται οὐ μόνον τὴν νεότητά, ἀλλὰ καὶ τὴν καρδίαν. Αὐτὸ ὅμως εἶνε δύσκολον νὰ εὑρεθῇ. Ἄν ἐνουμφευόμην κ' ἐγὼ εἰς τὴν ἡλικίαν τῆς θᾶ εἰζήτουν ἴσως ἐπὶ πολὺ τὴν σύντροφον τοῦ βίου μου.

— Καὶ ὅνν θὰ μ' ἐπέρνατε ἀναμφιβόλως.

— Ὅχι, Κυρία, διότι δὲν εἶχτε ἀκόμη γεννηθῆ, εἶπε χαριεντιζόμενος ὁ Κᾶσκωφ.

— Δὲν ἔχετε τίποτε ἄλλο νὰ εἰπῆτε; ὑπέλαβεν ἡ Αὐγούστα παρωργισμένη διὰ τὸ πρόσωπον τὸ ὁποῖον ἔπαιζεν.

— Ὡ, ὄχι, ὠραία μου κυρία! ἀπεκρίθη ὁ Κᾶσκωφ.— Ὅρειλῶ μόνον νὰ ἴδωσιν ἐξηγήσεις τινὰς ἐπὶ τοῦ διαβήματος εἰς ὃ προσέκαλεσά τὸν Φράντζ, περὶ τοῦ ὁποίου καὶ σεῖς ἐνδιαφέρεσθε. Ἐξακολουθῶ λοιπόν.

«Εἰς τὴν ἡλικίαν μας, καθὼς εἶπον, εἶνε ἀληθές ὅτι δὲν ζητοῦμεν... τὸ ὄλον, ἀλλ' ἐπίσης εἶνε ἀληθές ὅτι προσπαθοῦμεν ν' ἀποφύγωμεν κᾶτι τι: τὸ γελοῖον.— Ὑπάρχουσι πρόσωπα, τὰ ὁποῖα καὶ περὶ τούτου ἀκόμη ἀδιαφοροῦσιν. Ἐγὼ ὅμως δὲν εἶμαι τοιοῦτος.

— Τί θέλετε, λοιπόν, νὰ εἰπῆτε, κύριε; ὅτι εἶσθε... ζηλότυπος!

— Ὅχι ζηλότυπος, ἀλλὰ φρόνιμος... Κᾶποια κακῆς διαγωγῆς κυρία διέδωκε τὸ ἀξίωμα ὅτι αἱ κιγκλίδες καὶ προφυλάξεις εἶνε πράγματτα περιττά ὅταν θέλῃ ἡ γυνή. Ἐν τούτοις ὅσοι δεσμῶται καὶ ἂν δραπετεύωσιν, ὑπάρχουσι πολλοὶ περισσότεροι οἵτινες δὲν κατορθώνουσι τούτο.

— Ἐννοεῖτε, λοιπόν, νὰ μὲ φυλακίσετε;

— Θεὸς φυλάξοι! Τούναντίον μάλιστα πρέπει νὰ ζῆτε ἐν πλήρει φωτί. Ἐγὼ ἀνάγκην γυναικὸς διὰ τὸν κόσμον, διὰ τὴν αὐτοκρατορικὴν αὐτὴν πολὺ περισσότερον ἢ δι' ἐμὲ αὐτόν, ὥστε δὲν ὀμιλῶ εἰρήν περὶ ἄλλου τινὸς μέτρου, τὸ ὁποῖον εἶνε καλλίτερον τῶν κατασκόπων καὶ τῶν κιγκλίδων.

— Τί μέτρον, κύριε;

— Τὴν βεβαιότητα, ἣν ἀποκτᾷ ἡ γυνὴ ὅτι ὅσον καὶ ἂν στενάζῃ ἐν τῇ μοναξίᾳ, χάνει ἀδικῶς τὸν κόπόν τῆς, διότι κανεὶς τίμιος ἄνθρωπος, ἄνθρωπος ἔχων καρδίαν δὲν θὰ σπεύσῃ νὰ τὴν παρηγορήσῃ.

Ἐπρόφερε τὰς τελευταίας ταύτας λέξεις δι' ὕψους παγετώδους. Ἡ κυρία Κᾶσκωφ προσεπάθησεν ἀμέσως νὰ ἐγερθῇ καὶ ἀποχωρήσῃ τῆς τραπέζης, ἀλλ' ὁ Ἰώσος δι' ἐνὸς βλέμματός τὴν καθήλωσεν εἰς τὴν θέσιν τῆς. Οὐδέποτε ἡ ὑπερηράνεια τῆς Αὐγούστα; ἔλαβε τραχύτερον κτύπημα. Ὁ δεσπότης, ὃν ἐξελέξατο αὐτὴ δι' ἑαυτήν, τὴν συνέτριβεν ὑπὸ τοὺς πόδας του. Εἶχεν ἐπιθυμητὴν νὰ ζῆτῃ ἐν τῷ κόσμῳ, λοιπόν, διὰ τὸν κόσμον θὰ ἦτο βασιλίσσα ἐν τῷ οἴκῳ εὐπειθῆς δούλη.

«Σὺ; εὐχαριστῶ, Φρόντ', εἶπεν ὁ Κάσκωφ, τεινὼν μοι τὴν χεῖρα.— Ἐἶχον πεπιθήσιν εἰς ὑμᾶς ὥστε νὰ σὲς ἐμπιστευθῶ τὴν τιμὴν μου ἐπὶ πέντε λεπτά. Ἐλπίζω δὲ ὅτι ἡ σύζυγός μου καὶ ἐγὼ θὰ σὲς ὀφείλομεν τὴν οἰκικὴν μὲς εὐδαιμονίαν. — Σαῖς δὲ, κυρία μου λάβετε τὴν ἀπόφασίν σας ὡς γυνὴ πνευματώδης, καὶ σὲς βεβαιῶ ὅτι ἡ δεσποτεία μου οὐδέποτε θὰ σὲς γείνη ἐπικισθητή».

Ἡ Αὐγούστα ἠγέρθη. Ὁ σύζυγός της ἐφίλητε τὴν χεῖρά της, ὡς ἂν εἶχε λαλήσει περὶ τῶν χαριεστέρων πραγμάτων. Εἰσῆλθομεν εἰς τὴν αἴθουσαν ἐνθὸς μᾶς περιέμενον ὁ καφές.

Ὁ Κάσκωφ, ὅστις οὐδὲ μὴ εἶχε συγκινήθη ὠμίλησε περὶ διαφθῶρων ἄλλων ἀντικειμένων. Ἡ Αὐγούστα ἦτο ἐξουθενωμένη. Αἱ ὀλίγαι αὐτῆς στιγμὴ τῆ ἐπρόξενητον περισσότερον πόνον ἢ ὅσον ὅλος ὁ καιρὸς τοῦ ἔρωτός μας.

Μετ' ὀλίγον τοὺς ἀπεχειρέτησα.

«Σὺ; εὐχαριστῶ καὶ πάλιν, εἶπεν ὁ Κάσκωφ προπέμπων με.— Τί νὰ σὲς εἰπῶ! Ἄν ἤμην βασιλεὺς θὰ περιώριζα ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ὅσους εὕριττα νὰ σὲς ὀμοιάζουσι εἰς μίαν ἔρημον νῆσον διὰ νὰ σχηματίσω λαὸν ἰδιαιτέρον ὅστις θὰ μοὶ ἐχορήγει ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τὰ μέσκα ἵνα καθαρῶς τὰς φυλάς τῆς γῆς.

ΚΒ'

Ἡ φίλις μόνος ἀναπληροῦ πᾶν ἄλλο αἶσθημα.

Ἡ θλίψις, τὴν ὁποῖαν ὑπέστην ὅτε ἠσθάνθη τὸ πρῶτον ὅτι χάνω τὴν Αὐγούσταν εἶχεν ἤδη ἰκκινῶς ἐξασθενήτη τὸ σῶμά μου ὥστε νὰ μὴ δυναθῆ νὰ ἀνθέξῃ κατὰ τῆς νέας τῆς συγκινήσεως. Πυρετός, ἐπιλάτης μακρὰ τέλος ἀσθενεῖα ἐπηκολούθησεν. Ἡ μήτηρ μου δὲν ἐγκατέλειψε τὸ προσκεφάλαιόν μου, βοηθουμένη μόνον ὑπὸ μιᾶς ὑπηρετρίας δούκις αἱ δυνάμεις αὐτῆς ἐξηντλιῦντο. Ἄμικ ἐπανεληθόντες ἐκ Πολωνίας ὁ κόμης καὶ ἡ Ρανὲ ἀμέσως μετέβησαν παρ' ἐμοὶ καὶ ἔμειναν ἐν τῇ ἐπαύλει ἀνγκουρίζοντες τὴν μητέρα μου.

Ἐίμι νεός, καὶ τοι δὲ κεκμηκῶς καὶ συντετριμμένος κατώρθωσα νὰ κρατηθῶ ἐν τῇ ζωῇ· ἡ φίλις πρὸ παντός μ' ἐξωογόνησεν. Ἐξηρχόμενι στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ προτοφίλου κόμητος. Οὐδέποτε ἔμως ἀνέκτησα ὄλοσχερῶς τὰς προετέρας δυνάμεις. Μόλις καὶ μετὰ βίας ἀνηρχόμενι τὴν μικρὰν κλίμακα, ἦτις ὠδήγει εἰς τὸ δωμάτιόν μου ἀπὸ τοῦ ἰσογείου πατώματος. Ἐνόμιζον ὅτι ζῶ κατὰ τὸ ἤμισυ μόνον.

Ἀνέλθον μετ' ὀλίγον ἀρκετὰ ὥστε νὰ μεταδύναμαι καθ' ἐκάστην εἰς τὴν πόλιν καὶ καὶ ἀπαλλάσσω τοὺς φίλους μου τῆς ἀνίης τοῦ νὰ διαμένωσιν

εἰς τὴν ἔπαυλιν· δὲν δύναται δὲ νὰ φαντασθῇ τις ὁποῖας στοργῆς ἀντικείμενον ἐγενόμην παρ' αὐτοῖς. Μεταξὺ τοῦ Μιζίνσκη καὶ τῆς 'Ρενέ ἐτοποθετεῖτο μικρὸν τι ἐδώλιον, τὸ ὁποῖον μὲ περιέμενε πάντοτε καὶ ἐπὶ τοῦ ὁποίου μόνος ἐγὼ ἐκαθήμην. Μετὰ τὴν ἀνχώρησίν μου ἔρριπτον εἴτε τὸ κἀνιστρον τῆς ἐργατικῆς τῆς 'Ρενέ, εἴτε βιβλίον τι ἢ εἰκόνα εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ δύναται κανεὶς νὰ τὸ καταλάβῃ.

Ἐξμεθα καὶ οἱ τρεῖς μουσικοὶ καὶ σχεδὸν πάντοτε ὁ εἷς ἐπικίζεν ἀγαπητόν τινα ἤχον, ἐνῶ οἱ δύο ἄλλοι τὸν ἤκουον ὄνειροπολοῦντες, ἄλλοτε ἀνεγινώσκομεν σταματῶντες συχάκις, ἵνα ἀνυχοινώσωμεν ἀλλήλοις τὰς ἐντυπώσεις καὶ κρίσεις ἡμῶν. Πολλάκις περιωριζόμεθα εἰς συνομιλίαις. Κατὰ τὰς τοιαύτας ἐσπέρας ἐλησημονούμεθα. Ἡ βελόνη ταχέως διέτρεχε τὰς ὥρας ἐπὶ τοῦ ὥρολογίου καὶ ἀπεχωριζόμεθα πολὺ ἀργὰ ἀγαπῶντες ἀλλήλους ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον.

Ἐφοιτῶμεν καὶ εἰς τὸ θέατρον. Ὁ κόμης εἶχεν ἐνοικιάσει μικρὸν θεωρεῖον διὰ τρεῖς μόνον θέσεις. Τὸ ἐξέλεξεν ἐπίτηδες ὥστε νὰ μὴ ἀναγκάζεται νὰ προσκαλῇ ἐνοχλητικῶς φίλους. Τὸ θεωρεῖον ἔκειτο ἐν τῇ οικίᾳ ἵνα μὴ ἐπιδείκνυται πολὺ ἢ 'Ρενέ. «Αὐτὸς ὁ κόσμος μοὶ φαίνεται ὅτι μοὶ ἀφαιρεῖ μέρος αὐτῆς, τὴν κατὰ βίβρωσκει διὰ τῶν ὀφθαλμῶν», ἔλεγεν ὁ Μαξίνσκη.

Ποσάκις λαμβάνων τὰς χεῖράς των καὶ σφίγγων αὐτὰς ἐντὸς τῶν ἰδικῶν μου ἐψιθύριζα πρὸς ἀμροτέρους «σ' ἀγαπῶ!»— Ἐκεῖνοι ἐνθουσιάζοντο μὲ τὴν λέξιν ταύτην. Τῇ ἀληθείᾳ ὅμως ἦσαν τόσον ἠνωμένοι ἐν τῇ καρδίᾳ μου, ὥστε μοὶ ἐφαίνετο φυσικώτατον τὸ νὰ ὀμιλῶ καὶ πρὸς τοὺς δύο ὁμοῦ ὡς πρὸς ἓν καὶ μόνον πρόσωπον. Ἐνὶ λόγῳ τοσοῦτω ἐξωράζον τὰς ἡμέρας μου, ὥστε ἠδυνάμην ἀκίμη νὰ ζήσω καὶ νὰ ζήσω εὐτυχῆς.

Οὐδέποτε ἀνεκοίνωσα οὔτε εἰς τὴν 'Ρενέ οὔτε εἰς τὸν κόμητα τὴν μετὰ τοῦ κυρίου καὶ τῆς κυρίως Κάτωρ συνέντευξίν μου. Ἐκεῖνοι δ' ἐξ ἑτέρου ἀπεμάκρυνον πᾶν ἀντικείμενον συνομιλίαις δυνάμενον νὰ μοὶ ἀναπολήθῃ τὴν Αὐγούσταν.

Ἡ ζωὴ μας διέρρεε τοσοῦτω γλυκεῖα, ὥστε οἱ ἀδιάφοροι θεαταὶ, οἵτινες τυγχίως διέβλεπον τὸ ἡμέτερον σύμπλεγμα δὲν ἠνόουν πῶς κατορθώσαμεν νὰ ἤμεθα τόσῳ εὐτυχεῖς.

Δὲν ἠνόουν! . . .

Ἐνταῦθα λήγει τὸ χειρόγραφον τοῦ Φραντς Τίλμαν. Τὰ περικιτέρω ἐγράφησαν ἐπὶ τῇ βιάσει πληροφοριῶν, τὰς ὁποίας ἐχορήγησεν ὁ κόμης καὶ ἡ κόμισσα Μιζίνσκη.

ΚΓ'

Οὐδέμια εὐτυχία πλήρης. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος δὲν εὐρίσκει τὴν εὐτυχίαν περὶ ἑαυτὸν, τὴν ζητεῖ ἐν ἑαυτῷ, ἕως οὗς τὴν εὕρη.

Τὴν ἐπιούσαν ἐορτῆς δοθείσης ὑπὸ τοῦ κόμητος καὶ τῆς κομήσσης, ὁ Φράντζ, ἐλθὼν κατὰ τὴν συνήθη ὥραν, εὗρε τὴν Ρενὲ τεθλιμμένην καὶ παρετήρησεν ἕχνη δακρύων εἰς τὰ ὄμματά της. Ὁ Μαξίνσκιος ἀφοῦ ἔσφιξε τρυφερῶς τὴν χεῖρα τοῦ φίλου τοῦ ἐβύθισθη ἐντὸς ἀνακλίντρου καὶ διὰ πρῶτην φορὰν παγερὰ σιωπὴ ἐπεκράτησε μεταξὺ των.

«Ὅχι! εἶνε ἀδύνατον ἀνέκραξεν ἐπὶ τέλους ὁ Μαξίνσκιος ὅταν κρύπτωμεν μίαν ἰδέαν ὀχληρὰν αὐξάνομεν κατὰ μίαν ἀκόμη τὰς θλίψεις ὅσας παρέχει».

Εἶτα γονυπετῶν πρὸ τῆς Ρενέ.

— Μὴ καταστρέφωμεν τὴν εὐτυχίαν μας, ἀγάπη μου! Ἄς τὴν διατηρήσωμεν τοῦναντίον διὰ παντὸς μέσου. ὦ! νὰ μὴ ἐπκνίδω πλέον δάκρυα εἰς τὰ βλέφαρά σου! . . . Ὅσα ἔρρευσαν ἤδη σήμερον ἃς ἦνε τὰ πρῶτα καὶ τελευταῖα! — Συγχώρησέ με, εἶπε φιλῶν τὰς ταινίας τοῦ φορέματός της. — Ἡ ζηλοτυπία μου εἶνε ἀθεράπευτος. Ἐπάλασσα κατ' αὐτῆς; μὲ ὄλας μου τὰς δυνάμεις. Ἀδύνατον ν' ἀπαλλαγῶ! Ζηλεύω τὸν τάπητα, τὸν ὅποιον θωπεύει τὸ φρέμα σου, τὸν ἀέρα, τὸν ὅποιον ἀναπνέεις. . . Ὑποφέρω ἐγώ, κλαίω! Τὴν ζηλοτυπίαν ταύτην δὲν πρέπει νὰ θεωρῆς ἐλάττωμα. Ὅταν ὁ ἔρωσ κυριαεὺς θερμὴν καρδίαν, ἐκχειλίζει παταχόθεν δίδει ποίησιν, παραφορὰν, μέθην, ζῶην εἰς τὴν εὐαισθησίαν. — Συγχώρησέ με.

Εἶτα ὁ Μαξίνσκιος ἤλθε πλησίον τοῦ Φράντζ καὶ τῷ ἐπρότεινε νὰ πωλήσῃ ἢ ἐνοικιάσῃ τὰ κτήματά του καὶ ἀναχωρήσῃ μετ' αὐτῶν. Καὶ ὁ κόμης καὶ ἡ κόμησσις ἐπεθύμουν νὰ ταξιδεύσωσι μακρὰν, πολὺ μακρὰν. Ἡ ζωὴ, ὅπως ἐκεῖνοι τὴν ἐρχντάζοντο ἦτο ἀδύνατος ἐν ᾧ τόπῳ εὐρίσκοντο. Ὅ,τι συνέβη χθὲς θὰ συνέβαινε καὶ τὴν ἐπαύριον καὶ πάντοτε. Εἰς πᾶσαν στιγμὴν νέαι θ' ἀνεφαίνοντο λύπαι. Ἐπρεπε νὰ δοθῇ μίξ λύσις, ἀπότομος καὶ ἀποφασιστικὴ εἰς τὸ πρόβλημα τοῦτο. — Οἱ τρεῖς φίλοι ἦσαν ἀνεξάρτητοι, μὴ ἔχοντες οὐδενὸς ἀνάγκην. Τὸ καλλίτερον θὰ ἦτο, λοιπόν, νὰ φύγωσι, νὰ πῆξωσιν ἀλλοχθὺ τὴν σκηνὴν των, καὶ ἅμα ἠνοχλοῦντο πάλιν ν' ἀπομακρύνωνται τῶν ἀνοήτων.

Τί εἶχε λοιπὸν συμβῆ;

Ὁ κόσμος ἐν γένει ἔχει περισσοτέραν βλακείην ἢ καρδίαν. Πολλάκι δὲν ἐννοεῖ τί ἐστὶ καλόν' προκειμένου δὲ περὶ αἰσθημάτων, ὅσα δὲν δύναται νὰ τὰ ἐξηγήσῃ, τὰ ἐκραυλίζει, τὰ διασύρει.

Ὁ κόμης προσεπάθησε νὰ κρύψῃ ἀπὸ τὸν Τίλμαν τὸ αἴτιον τῆς τοιαύ-

της ταραχής, ἀλλ' ἦτο ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ μυστικὸν μετξὺ των. — Τὴν προτεραιὴν εἰς τὸν χορὸν ἠκούσθη ὅτι ὁ Φράντζ ἦτο ἐραστὴς τῆς Ρενέ. "Αἴμιον! Πλὴν τί νὰ γείνη; Νὰ φονεύῃ τις τοὺς εἰπόντας; Ἦσαν γυναῖκες ἢ ἄνδρες τῶν γυναικῶν εὐτελέστεροι. Ἐκαστὸν ἄλλως πρόσωπκ τὸ ἐπανελάμβανον ἐν ἀγνοίᾳ τῶν τριῶν φίλων. Ὁ Φράντζ ἐπρότεινε ν' ἀπομακρυνθῇ αὐτός. Μόνον φάρμακον ὑπῆρχε τοῦτο, ἀλλ' ὁ Μαξίνσκις οὔτε λόγον ἤθελε ν' ἀκούσῃ περὶ χωρισμοῦ. Πῶς ἠδύνατο νὰ ᾔη εὐτυχὴς ἄνευ τοῦ Φράντζ, τοῦ δημιουργοῦ τῆς εὐτυχίας του.

«Καὶ τῶν δύο μας αἱ καρδίαι συναντῶνται εἰς τὴν ἰδικήν σου, ἔλεγεν. Ἡ ἐνωσίς μας ὑπῆρξε διπλῆ. Ἐπειδὴ λοιπὸν τοιαύτη χάρις δὲν ἀπαντᾶται παρὰ μόνον εἰς ἡμᾶς, πρέπει νὰ τὴν καταστρέψωμεν; . . . "Οχι! Τί μᾶς μέλει διὰ τὸν κόσμον; . . . Ἐγὼ μόνος δικαιοῦμι νὰ κρίνω τί συμβαίνει μετξὺ τῆς γυναικὸς μου καὶ σοῦ».

Κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν στιγμὴν ὑπηρετὴς ἀνήγγειλεν εἰς τὸν κόμητα ὅτι γυνὴ ἄγνωστος ἐλθοῦσα ἐκ τῶν περιχώρων ἐζήτηε νὰ ὀμιλήσῃ πρὸς αὐτὸν ἰδιαιτέρως περὶ πρῆγματων κατεπειγόντων, ὡς ἔλεγεν.

Ἡ Ρενέ καὶ ὁ Φράντζ εἶπον εἰς τὸν κόμητα νὰ δεχθῇ τὴν χωρικὴν γυναῖκα ἵνα μάλῃ περὶ τίνος ἐπρόκειτο. Ὁ Μαξίνσκις διέταξε νὰ τὴν εἰταγάγωσιν εἰς τὸ γραφεῖόν του ὅπου εἰσῆλθε καὶ αὐτὸς μετ' ὀλίγον.

«Κύριε, εἶπεν ἡ ἄγνωστος γυνὴ διὰ μελιχίου ὕφους διολισθαίνουσα ἐγγύττα τοῦ κόμητος, ἐσκέφθην ἐπὶ πολὺ πρὶν ἔλθω ἐνταῦθα ἂν ὤφειλον νὰ προβῶ εἰς τὸ σπουδαῖον τοῦτο διάβημα. Ὁ σύζυγός μου κ' ἐγὼ δὲν συνειθίζομεν νὰ ἐπεμβαίνωμεν εἰς ξένας ὑποθέσεις ἀλλὰ θεωροῦμεν καθήκον νὰ γινώμεθα ὠφέλιμοι εἰς τοὺς πλησίον μας. Δὲν μὲ γνωρίζετε, κύριε; ἀλλ' ἐγὼ γνωρίζω καλῶς τὴν κυρίαν κόμησσαν, πρῶην δεσποινίδα Ρενέ Β***. Εἶμαι ἡ κυρία Τοκέν. Ὁ Δουξ Β*** κατῴκησε τὸ τελευταῖον ἔτος εἰς μίαν πτέρυγα τῆς ἐπαύλεως, τὴν ὁποίαν ἔχομεν ἡμεῖς; ἐνοικιασμένην, συνεπεῖξ τούτου γνωρίζω περιστατικὰ τινὰ τὰ ὁποῖα σᾶς ἀφορῶσι καὶ τὰ ὁποῖα οὐδεὶς ἠδύνατο ποτὲ νὰ φαντασθῇ. . . .»

— Κυρία, εἶπεν αὐστηρῶς ὁ Μαξίνσκις, οὐδεμίαν σημασίαν δίδω εἰς ὅ,τι γνωρίζουσιν ὅλοι οἱ κάτοικοι τῶν πέριξ ἐπαύλεων περὶ τῶν ἀφορῶντων εἰς ἐμὲ πραγμάτων».

Ἠγέρθη καὶ ἐχαίρετίσει τὴν σύζυγον τοῦ ἐνοικιαστοῦ ἵνα τὴν ἀποπέμψῃ—

— Τῇ ἀληθείᾳ, κύριε, εἶπεν ἡ κυρία Τοκέν, χωρὶς νὰ κινήθῃ ἐκ τῆς θέσεώς της, φαίνεται ὡς νὰ φοβεῖσθε νὰ μὲ ἀκούσῃτε.

— Ἄν ἦσθε ἀνὴρ θὰ σᾶς εἶχα ἤδη παρακκλήσῃ ν' ἀφίστητε τὴν θέσιν αὐτὴν ἐκ τῆς ὁποίας δυσκολεύεσθε νὰ ἐγεροῖσθε.

— Κύριε κόμη, εἶπε χωρὶς νὰ κλονισθῇ τὸ παρᾶπαν, ἐπρόσμενα νὰ σᾶς ἔδω ἐκλαμβάνοντα τὸ πρῆγμα ὑπὸ τοιαύτην ἐποψίν' οἱ ἄνδρες δὲν θέλουν ποτὲ οὔτε νὰ μάθουν οὔτε νὰ πιστεύουν εἰς τίποτε. Εἶμαι εἰς θέσιν ν' ἀπο

δείξω τὰ λεγόμενά μου· ἄνευ τούτου δὲν θὰ ἤρχόμην νὰ σὰς ἐνοχλήσω, καὶ ἂν τὸ χριστιανικὸν καθήκον δὲν μὲ ἠνάγκαζε νὰ δμιλήσω πιστεύσατε ὅτι θὰ εἶχα ἤδη ἀναχωρήσῃ. Ἄλλ' ἐσυμβουλευθῆν τὸν κ. Ἐφημέριον ἀφοῦ τῷ ἐνεπιστεύθημεν τὸ πᾶν καὶ ἐγὼ καὶ ἡ μάρτυς, τὴν ὁποίαν ἔχω, μίαν κόρη ἀρίττων ἡθῶν. Ὁ κ. Ἐφημέριος μὰς εἶπε λοιπόν, ὅτι ἂν ὁ κ. κόμης ὑπέσχετο νὰ μὴ κάμῃ σκάνδαλον, ἂν ὑπέσχετο νὰ συγχωρήσῃ, ἔπρεπε νὰ τὸν εἰδοποιήσωμεν, διότι ἔχομεν καθήκον νὰ κτυπῶμεν τὸ κακόν.

Ὁ Μαξίνσκις ἐκινήθη ὡσεὶ θέλων νὰ κρημνίσῃ ἕξω τὴν γυναῖκα ἐκείνην· ἡ κυρία Τοκὲν ἐξηκολούθησεν.

« Ἄμυ ἡ ὑπόληψις τῶν ἀνθρώπων προσβλήθη ἄπαξ καὶ ὑπάρχουν ἀποδείξεις, πολλαὶ περὶ τούτου ματαίως προσπαθοῦσι πλέον νὰ φανώσιν ἀνώτεροι τῶν ὑπονοειῶν, ἢ δυσφημίαι μένειν ».

Ὁ Μαξίνσκις μόλις συνείχε τὴν ὀργήν. Φρικτὴ πάλη συνεκροτεῖτο ἐν τῇ ψυχῇ του. Μεθ' ὅλην τὴν ἀγανάκτησιν τῆς ἀξιοπρεπείας του, ἐπεθύμει ἤδη νὰ μάθῃ τί ἐπρόκειτο νὰ εἴπῃ ἡ κυρία Τοκὲν, ἔστω καὶ διὰ νὰ τῇ ἐπιβάλῃ σιωπὴν.

« Τίνας δὲ ὑπόληψις νομίζετε ὅτι προσβάλλεται; ἐξηκολούθητεν ἐκείνη μὲ εἰδός τι περιφρονήσεως. — Ἡ τῆς κυρίας κομῆσεως! »

Ὁ Μαξίνσκις ἀνεπήδησε.

« Μείνατε ἡσυχος, κύριε, μέχρι τοῦδε μόνον ὁ κύριος ἐφημέριος καὶ ἡ οἰκονόμος του, ὁ σύζυγός μου, ἡ ὑπηρέτρια κ' ἐγὼ γνωρίζομεν τὸ μυστικόν. Οὐδεὶς ἄλλος θὰ τὸ μάθῃ! . . . Ἰδοὺ δὲ τί συνέβη. . . »

— Ἐξώ! Ἐξώ ἀμέσως, ἐβρυχήθη ὁ Μαξίνσκις. — Πηγαίνετ' ἐξώ, εἰδεμή. . . »

— Καλὰ λοιπόν! Φεύγω ἀφοῦ τὸ θέλετε.

Ἡ Τοκὲν ἐτρέπη εἰς φυγὴν.

Ὁ κόμης ἦτο ἕξω ἑαυτοῦ. Τὸ αἷμά του, τὸ ὁποῖον ἐβράχεν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς συνδιαλέξεως τούτης, ἀνέρρευσεν ὅλον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του.

Τί νὰ πράξῃ; . . . Νὰ περιφρονήσῃ τὴν γυναῖκα ἐκείνην; Δὲν περιφρονοῦσι τὰς ἐχίθνας, τὰς συντρέβουσι διὰ τῶν ποδῶν. Ἀφοῦ καὶ ἱεραὺς εἶχεν ἀναμιχθῆ εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὑπῆρχε σικὰ τις ἀμφιβολία; Ἡ ἀνήτυχος φύσις τοῦ κόμητος ἐπεκράτησεν. Ἐτρέξεν εἰς τὸν προθάλαμον, ὅπου εὔρε τὴν κυρίαν Τοκὲν περιβάλλουσαν τοὺς χονδρούς πόδας τῆς δι' ἐλαστικῶν πεδύλων. Παρίστατο καὶ ἄλλη τις γυνή, τῆς ὁποίας τὸ πρόσωπον δὲν ἦτο ἄγνωστον εἰς τὸν Μαξίνσκιον.

— Ποῦ σὲ εἶδα ἐσένα; τὴν ἠρώτησεν ἀποτόμως.

— Εἶμι ἡ Κατερίνα, εἶπε. — Ἡμουν ὑπηρέτρια εἰς τοῦ κ. Τίλμαν ὅταν ἐκινδύνευσεν ν' ἀποθάνῃ ἐσχάτως. Ἐνθυμεῖσθε, ὁ κ. Φράντζ ἦτο πολὺ ἀρρωστος, ἐγὼ δὲ τὸν ἐπεριποιούμην μαζὶ μὲ τὴν μητέρα του. Ἐπειτα ἤλ-

θατε και σεΐ. Μοῦ ἐδώσατε μάλιστα και πολλὰ χρήματα. Ἀπὸ τότε σεΐ εἶμαι πολὺ εὐγνώμων.

— Εἶνε ἡ μάρτυς μου, διέκοψεν ἡ κυρία Τοκέν.

Τὸ εἰλικρινές πρόσωπον τῆς χωρικῆς ἐξήγαγε τὸν Μαξίνσκην ἀπὸ τοῦ δισταγμοῦ του περὶ τοῦ πρακτέου. Ἀπηχθάνετο ν' ἀκούσῃ τὴν σύζυγον τοῦ ἐνοικιαστοῦ, ἀλλ' ὄχι και τὸ κοράτιον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχε λόγον νὰ εὐχαριστήται ἀποδίδον τὸ κακὸν εἰς ἄνθρωπον, τοῦ ὁποῖου ἐδοκίμασε τὴν γενναιοδωρίαν. — Ἐν τούτῳ εὔρε τὴν συγγνώμην ἑαυτοῦ.

Εἰσήγαγε τὴν ὑπηρετρίαν εἰς τὸ γραφεῖόν του.

— Ἐξηγήσου ἀμέσως, τῇ εἶπε· χωρὶς πολλὰ λόγια!

Ἡ ὑπηρετρία δειλιώσα ἔτριβε τὰς παλάμας ἐκατέρωθεν ἐπὶ τοῦ φορέματος.

— Λέγε, λοιπόν! Θέλω νὰ τὰ μάθω ὅλα.

— Ἡ κυρία Τοκέν σεΐ εἶπεν ἴσως. . . .

— Τίποτε δὲν μοῦ εἶπεν ἡ κυρία Τοκέν. Σὺ θὰ μοῦ εἴπῃς. Λέγε τί ζεύρεις!

— Ἴδού, κύριε. Ἐγὼ ἤμουν ὑπηρετρία τῆς κυρίας Τίλμκν πρὶν ὑπάγω εἰς τοῦ Τοκέν. Ὅταν ἐξενυκτοῦσα ἐγὼ τὸν κ. Φράντζ, πρὶν ἔλθετε σεΐ, πολλὰς φορὰς ἡ μητέρα του μοῦ ἔλεγε· «Παραμιλεῖ. Πρόσεχε νὰ μὴ ἐπαυκλάβῃς, ὅτι ἀκούς τῶρα, διότι θὰ δυτραρεστηθῇ πολὺ!» Ἡ καθυμένη ἡ κυρία μου! ἕως τότε ἀγρυπνοῦσεν ἡ ἰδία εἰς τὸ προσκέφαλόν του πρὸ πάντων διὰ τοῦτο, ἀλλ' ἐκεῖνος ἐπέμενε νὰ μὴ ζενυκτᾷ αὐτὴ και κοπιάζῃ και εἶχε δίκαιον διότι εἶνε πολὺ γερόντισσα.

— Τελείονε, λοιπόν!

— Δύο μῆνες ὕστερα ἡ κυρία Τοκέν μοῦ ἐπρότεινε νὰ μὲ πάρῃ ὡς ὑπηρετρίαν μὲ καλὸν μισθὸν και ἐδέχθην. Ἀμὰ ἐπῆγα εἰς τὸ Βράιτ μὲ ἡρώτα περὶ τοῦ κ. Φράντζ τόσοσ συχνὰ ὅπου, δὲν ἤμπορῶ νὰ καταλάβω πῶς ἐγίνετο, τῆς ἔλεγα πάντοτε κᾶτι τί. Εἶνε πολὺ πλέον ἔξυπνη ἀπὸ ἴμένα.

— Λέγε, λοιπόν, τί τῆς εἶπες;

— Τῆς εἶπα τί και τί ἔλεγεν ὁ κ. Τίλμκν εἰς τὰ παραμιλητά του. . . Εἶχα ὁμῶς ἀδικον διότι ἔδωσα ὑπόσχεσιν εἰς τὴν μητέρα του νὰ μὴ φλυαρῆσω, ἀλλὰ ἡ κυρία Τοκέν μ' ἐβεβχίονεν ὅτι σεΐς θὰ μέινετε πολὺ εὐχαριστημένος.

— Εἰξούρω τί ἔλεγεν ὁ Φράντζ εἰς τὸν ὕπνον του· ὠμίλει περὶ τῆς κυρίας Ρενέ, τὴν ἀγαπᾷ πολὺ, ὡς ἀδελφὴν του. Αὐτὰ εἶνε ὅλα, λοιπόν;

— Ναί. . . . και ἔλεγεν ἀκόμη ὅτι και σεΐς ἀγαπᾷ πολὺ, εἰσθε παιδί του, ἔλεγεν.

— Ὁμίλει ἴσως και περὶ τῆς κυρίας Αὐγούστκας.

— Ὁ! Δι' αὐτὴν ἔλεγεν· «Εἶνε θηρίον! . . τὴν μισῶ . . . μ' ἐφρόνευσε!» Τὴν ἐστόλιζε καθὼς ἔπρεπε· ποῦ νὰ τὰ ἐνθυμούμαι ὅλα. «Αὐτὴ σύζυγός

μου ; . . . ποτέ ! . . . ποτέ ! . . . 'Εγὼ τὴν 'Ρενέ μόνον ἀγαπῶ, ἢ 'Ρενέ μόνη πρέπει νὰ ἔχη τὴν καρδίαν μου ! . . . »

Μέχρι τοῦδε ἡ ἀπλότης μεθ' ἧς τὸ κοράκιον ἐκεῖνο ἐπανελάμβανε τὰ γεγονότα, καθίστα παῖσαν ὑπόνοιον ἀδικαιολόγητον. Ἄλλ' ὁ Μαξιέσκης καταδιβρωτῶμενος ὑπὸ τῆς ἀνησυχίας δὲν ἔπαυσε τὴν συνομιλίαν, ὡς νὰ περιέμενεν ἀκόμη τι.

— Λοιπόν ; . . . Λοιπόν ; . . . 'Ετελείωσες ; ἠρώτα.

— 'Ετελείωσα, βέβαια. Ἄ ! νκί, ὁ κ. Φράντζ ἔλεγεν ἀκόμη. 'Εγὼ νὰ γείνω ἐρωμένος της ! . . . Νὰ θέλῃ ἐνώπιον τοῦ συζύγου της, ὅστις μὲ ἀγαπᾷ, μὲ ὑπολήπτεται. . . καὶ νὰ τολμᾷ νὰ μοῦ τὸ προτείνῃ !

— Τὸ ἔλεγεν αὐτό !

— Πολὺ συχνά.

— Τί ἐννοοῦτε μὲ τοῦτο ;

— Ξεύρω γ' ὧ ; Θαρρῶ πῶς μιλοῦσε μᾶλλον διὰ τὴν κυρίαν Λυγούσταν, ἀλλ' ἡ κυρία Τοκέν λέγει ὅτι δὲν τὴν εἶδε πλέον ἀφότου ὑπανδρεύθη.

— Μιὰ μέρα ἐνῶ ἡμεῖς ἐμιλοῦσαμεν δι' αὐτό, ἦλθεν ὁ κ. Τοκέν καὶ μᾶς εἶπε πάλιν. 'Εγὼ εἰξεύρω τί τρέχει, εἶπεν. Ἡ κυρία 'Ρενέ τὰ ἔχει καλὰ μὲ τὸν Φράντζ. Ἔως τῶρα δὲν εἶπα τίποτε διότι ἔμειναν ἐδῶ. Μία βραδυὰ εἶχα ἀποκοιμηθῆ κάτω εἰς τὴν τραπεζαρίαν μὲ τὴν πίπαν εἰς τὸ στόμα· ὅταν ἐξύπνησα θὰ ἦτο μίχ ἢ ὠρα, ἀνέβηκα ἀμέσως διὰ νὰ κοιμηθῶ. Περνῶντας ὅμως ἀπὸ τὸ δωμάτιον τοῦ Φράντζ ἤκουσα συνομιλίας. Ἦσαν δύο φωναί, ἡ μίχ ψιλή, ψιλή καὶ ἀδύνατος. Δὲν ἐπίττευσα ὅτι ἔκαμνε μόνος του δύο φωνάς διὰ νὰ περᾷ τὴν ὥραν του· δὲν ἤξευρα ὅμως καὶ τί νὰ ὑποθέσω. Ἄν ἦλθε κανεὶς, ἀπὸ ποῦ ἐπέρατεν ; ἔλεγα, ἀφοῦ ἡμεῖς μένομεν ἀργὰ κάτω καὶ ὅταν φύγωμεν κλειδόνομεν. Ἄς ἦε. Τὸ πρωί, ὅταν κατέβηκα εἰς τὸ περιβόλι ἐνωρίς, νὰ θέσω μίχιν κλιμακτραιά, εἶδα κάτω ἀπὸ τὸ παράθυρον τοῦ Φράντζ τέσσαρα πατήματα εἰς τὸ χῶμα, δύο μεγάλα καὶ δύο μικρότερα ! Τὰ πέρνω κατόπιν καὶ φθάνω εἰς τὸ παράθυρον τῆς κυρίας 'Ρενέ. Ἐκεῖ τὰ μικρὰ βήματα ἐγάρθησαν καὶ τὰ μεγάλα ἦσαν βεβημένα. Βεβητικῶς ὁ Φράντζ θὰ ἐσήκωσε τὴν κυρίαν διὰ νὰ τὴν ἀναισθήσῃ ἀπὸ τὸ πρᾶθυρον. Αὐτὸ ἦτο βέβαιον, διότι μίχ τριανταφυλλιά, ποῦ εἶν' ἐκεῖ φυτευμένη, ἐρχίνοτο εἰς κοκκὴν κατάστασιν. Ἐπειτα τὰ μεγάλα βήματα ἐξηκολούθουν τὸν περίπατον μέσα εἰς τὸν κήπον.

Οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ Μαξιέσκης ἐθυθίσθησαν εἰς τὸ κοίλωμά των, τὰ χεῖλη του εἶχον ὠγριάσει καὶ συνεθλίβοντο πρὸς ἄλληλα.

Ἡ Κιτερὶν ἐξηκολούθει διὰ τῆς μονοτόνου φωνῆς της.

« Ἦταν εἶδα αὐτά, μᾶς εἶπεν ὁ κ. Τοκέν, ἔσβυσα μὲ τὸ πόδι μου ὅλα τὰ βήματα. Ἐσυλλογίσθη ὅτι ἂν ἤκουετο ἡ ἱστορία αὐτὴ θὰ εἶχαμεν σκάνδαλα εἰς τὸ σπῆτι καὶ συγχρόνως θὰ ἠδικῆτο καὶ ἡ κυρία 'Ρενέ. Τώρα

πλέον εἶνε κυρία κόμησσι. Τόσῳ καλλίτερον καὶ διὰ τὸν Φράντζ καὶ δι' ἐκείνην. Εἶνε εὐτυχεῖς καὶ πλέον ἐλεύθεροι !»

Ἐο Μαξίνσκιος κλίνων τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τοῦ στήθους μάλιστα ἤκουε πλέον τὴ ἔλεγεν ἡ Κατερίνα.

— Εἶσαι τιμὴ κόρη, εἶπεν ἐπὶ τέλους. Εἰπέ μου ὁμως μὲ πᾶσαν ἀλήθειαν, τὸ πιστεύεις ἐσὺ αὐτό ;

— Ὁ Ἐφημέριος τὸ πιστεύει ! Αὐτὸς δὲν ἤμπορεῖ νὰ λαθάνεται.

— Ἀλλὰ σύ, σὺ τὸ πιστεύεις ;

— Ὅχι !

— Διατί ;

— Δὲν ἤμπορῶ κ' ἐγὼ νὰ εἰπῶ δικαί. Ἡ κυρία κόμησσι εἶνε πολὺ καθὼς πρέπει, καὶ σεῖς ἐπίσης φαίνεσθε τόσον καλὸς ! Δικαί τάχα ν' ἀγαπᾷ τὸν κ. Φράντζ ; Ἄλλο εἶνε φίλος καὶ ἄλλο εἶνε σύζυγος ἢ ἐρωμένος ; αὐτὸς εἶνε ἰδικός μας, ὅπως τὸ φέρεμα, ἢ ποδιὰ, εἴμεθα ἕνα τέλος πάντων !

— Λοιπὸν σὺ δὲν θὰ ἐπήγαινες εἰς τὸ δωμάτιον ἀνθρώπου, ὅστις σοῦ ἔσωσε τὴν ζωὴν ;

— Ὅχι. Ἄν ἦτο πρὶν μοῦ σώσῃ τὴν ζωὴν, μάλιστα. Ὑστερον ὁμως θὰ ἐδυσκολευθῶμαι.

— Ὡ ! Ἐλεεινότης ! ἀνέκραζεν ὁ κόμης. — Νὰ ἐξετάζω ἐγὼ τὰς ἰδέας τῆς κόρης αὐτῆς ! . . . Φύγε ! ἀπ' ἐδῶ !»

Ἡ χωρική ἀπεμακρύνθη. Τὴν μετεκάλεσε.

— Μίαν λέξιν ἀκόμη. Κατὰ ποίαν ἐποχὴν εἶπεν ὁ κ. Τοκέν ὅτι ἀνεκάλυψε ταῦτα ;

— Λέγει ὅτι ἦτο τὴν ἡμέραν ποῦ ἐπώλησε τὰ μυστήρια του ; θὰ ἦνε γραμμένον εἰς τὴ βιβλία.

— Στελεῖ μοῦ τὴν ἡμερομηνίαν αὐτήν, εἶπεν ὁ κόμης δίδων τὸ βαλάντιόν του εἰς τὴν ὑπηρετρίαν, καὶ ποτὲ πλέον νὰ μὴ φανῆς ἐμπροστὰ μου ! Ἄν ἤμπορῆς δὲ σιώπα ! καὶ σὺ, καὶ τ' ἀφεντικά σου, καὶ ὁ ἐφημέριος.

Ἐο Μαξίνσκιος οὐ μόνον ἤκουσε μέχρι τέλους τὰς γυναῖκας ἐκεῖνας, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐπίττευσεν. Ἄρμησε πρὸς μίαν ὀπλοθήκην καὶ ἤρπασε πιστόλιον, τὸ ὁποῖον προητοίμασεν. Ὁ Φράντζ κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἐνεφανίσθη εἰς τὸ κατώφλιον. Ὁ κόμης ἐστηρίχθη μὲ τὰς δύο του χεῖρας ἐπὶ τῆς τραπέζης καὶ τὸν ἐθεώρει μὲ ὀφθαλμοὺς πεπλανημένους. Ὁ Φράντζ ἔμενον ἐνεὸς καὶ ἀκίνητος.

— «Σὺ εἶσαι !» ἐψιθύρισεν ἐπὶ τέλους ὁ Μαξίνσκιος. Καὶ ἠρώτα ἑαυτὸν «Πρέπει νὰ τὴν φονεύσω ;».

Ἡ εὐγνωμοσύνη τὸν ἀνεχαίτιζε.

— Φύγε ! τῷ εἶπε χωρὶς νὰ κινήθῃ. — Φύγε ! . . . διὰ παντός ! Δὲν θέλω πλέον νὰ σ' ἐπαινῶ ! Ποτέ ! Ποτέ ! . . . Θεώρησέ με τρελλὸν ἄν

θέλης, ἀλλά μὴ ἐπανέλθῃς πλέον! Μὴ γράψῃς! Σοῦ τὸ ἀπαγορεύω! . . .

Ὁ Φράντζ τὸν παρετήρει μετὰ τρόμου.

— Ἐμαθῆς ἤδη ὅτι ἐρωτεύεσαι τὴν Ῥενέ, ὅτι μὲ ἀπχτάτε καὶ οἱ δύο... Εἶνε ἀποδεδειγμένον! . . . Εἶνε ἀπαίσιον αὐτὸ καὶ ἀπίστευτον! . . . Καὶ ὅμως τὸ πιστεύω! Ἄπο φρόνησιν; ἀπὸ ζήλοτυπικῶν; δὲν γνωρίζω. — Ἡ καρδιά μου σταῆζει αἷμα καὶ συγχρόνως ἐξαγριοῦται. . . . Προξενῶ φρίκην εἰς ἑμαυτὸν. . . καὶ ὅμως τὸ πιστεύω! . . .»

Οἱ δύο ἐκεῖνοι ἄνδρες, προσέδλεπον ἀλλήλους, χωρὶς νὰ τολμῶσι νὰ κινηθῶσιν. Ἡ Ῥενέ εἰσήλθεν ἀπαρτήρητος.

— Ἐμαθον τὰς σχέσεις, τὰς δποίας, εἶχατε εἰς Βράιτ. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι ἀλουσάντες, νὰ ὀμιλῇ τὴν νύκτα ἢ Ῥενέ εἰς τὸ δωμάτιόν σου. . . . Τὰ ἔχνη σας ἐφρίνοντο ἀπὸ τὸ ἰδικόν σου παράθυρον ἕως τὸ ἰδικόν της! . . .

— Τί λέγει; Εἶνε ἀδύνατον αὐτό! διέκοψεν ἡ κόμησσαι. — Ποῖος ἐτόλμησε νὰ εἶπῃ τοιαῦτα ψεύδη! Βεβιάωστέ τον σύ, Φράντζ, ὅτι εἶνε ἀνύπαρκτα. . . Δικαιολογήσου, λοιπόν, δικαιολόγησέ με! . . .

— Νὰ σὰς δικαιολογήσω, κυρία! εἶπεν ὁ Φράντζ ὑπερηφάνως. — Ἄν ὁ κόμης ἐπίττεισεν ἤδη ὡς δυνατὰ τοιαῦτα πράγματτα, δὲν ὑπάρχει πλέον θεραπεία. Ἄν παρεδέχθη ἀπᾶξ ὅτι ἠδυνάμεθα νὰ τὸν ἀπατῶμεν, πῶς θὰ ἔχη πλέον πεποιθήσιν εἰς τοὺς λόγους μας; Ἔστω ὅτι σήμερον δυνάμεθα νὰ τὸν ἐξαγάγωμεν διὰ γεγονότων ἐκ τῆς ἀπάτης του, θὰ δυνηθῶμεν ὅμως καὶ αἴριον, καὶ πάντοτε; . . .

— Ῥενέ, ἄνευ ἐμοῦ δὲν θὰ ἦτο σύζυγος τοῦ Μαξίνσκη; ἐγὼ δέ, ἄνευ σοῦ, θὰ ἤμην ἀποθαμένος. Ἡ φιλία μᾶς ἔσωπεν ἀμφοτέρους· ἀλλ' ἡ φιλία δὲν εἶνε πιστευτή, εἶνε ἀπηγορευμένη μεταξὺ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Αὐτὰς τὰς λέξεις τὰς ἤκουσα ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ πατρὸς σου τὴν πρώτην ἡμέραν καθ' ἣν ὀμιλήσασμεν ἐνώπιόν του περὶ τῶν αἰσθημάτων ἡμῶν. Ἐνθυμισθε; Εἶχε δίκαιον ὁ πατήρ σου, ὠνειρεύθημεν τὸ ἀδύνατον. Δὲν ἐλάττωμεν τότε ὑπ' ὄψιν τὸν κόσμον, ὅστις ἤδη αἴφνης μᾶς ὑβρίζει διὰ τῆς μεγάλης φωνῆς του. Ἡ γὰρ σου ἀπώλετο, ἡ ὑπόληψίς σου προσεβλήθη, καὶ ὄλων τούτων εἴμ' αἴτιος ἐγώ! Ἐγώ, ὁ ἐγωιστής, ὅστις ἠθέλησα μὲ θουσίαν τῆς ἰδικῆς σου εὐτυχίης νὰ πρηγορηθῶ. . . .

Καὶ ὀποτεινόμενος πρὸς ἀμφοτέρους ἐξηκολούθησε διὰ φωνῆς θλιβεραῖς:

— Συγγνώμην! . . . Δὲν θὰ διατράξω πλέον τὴν ἡσυχίαν σας. . . . Ναί, δὲν θὰ μὲ ἰδῆτε πλέον! . . . ἀλλά, ἔχπαχτέ με ἀκόμη. . . μὴ μὲ ἀποστραφῆτε! μὴ μὲ λησμονήσετε ὅλως διόλου! . . . Ἄν ἦνε δυνατὸν νὰ μὲ ἐνθυμῆσθε κάποτε καὶ ν' ἀνακρέετε τῶνομά μου τὸ ἐσπέρας, τὴν ὥραν ποῦ συνείθιζα νὰ ἔρχωμαι! — Διὰ σὰς τὰ σύννεφα θὰ περάσουν καὶ θὰ ἰδῆτε πάλιν τὸν οὐρανόν, ὁ εἶς θὰ πρηγορήσῃ τὸν ἄλλον. . . Ἐγὼ ὅμως. . .

Ἡ κεφαλή του ἐκλίνε βραμνηδὸν ἐπὶ τοῦ στήθους του, οἱ ὀφθαλμοὶ του

ἦσαν προσηλωμένοι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Μόλις ἐφαίνετο τὸ πρόσωπόν του. Τὰ δάκρυά του ἐπιπτον βρέξ, ἐν πρὸς ἐν εἰς τὸ πάτωμα.

— Τί εἶχα ζητήσῃ ἐγώ; Μίχιν γωνίαν εἰς τὸ σπῆτί σου, ἐπανέλαβε μετὰ φωνῆς ἐξησθενημένης, ἕνα χαμόγελο, ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν, ἕνα γλυκὺν λόγον, καὶ μοῦ ἦτο ἀρκετόν. . . Ἦτο πολὺ, φαίνεται! — Τώρα, δὲν ἔχω πλέον τίποτε. . . Ὁ ἔρω; μὲ συνέτριψε καὶ ἡ φιλία μὲ ἀπωθεῖ, ὡς πιστὸν σκύλλον, τὸν ὁποῖον ὑποπτεύονται ὡς ἀρρωττον. Οὐδεὶς ἐξετάζει: ἂν ἦνε ἢ δὲν ἦνε πραγματικῶς ἀρρωττος, ἀρκεῖ ὅτι τὸν ἐνόμισαν τὸν φίλον ποῦ χθὲς ἀκόμη ἐθώπευον, σήμερον τὸν κτυποῦν μετὰ τὸ ῥόπαλον, τὸν πνίγουν. Τὸ πτωχὸ σκυλί μὲ δάκρυα εἰς τὰ ἄματια κυττάζει τὸν κύριόν του, ὡς νὰ τὸν ἐρωτᾷ: «Διατί μὲ διώχουν; Τί κακὸν ἔκαμα; Μήπως διότι πονῶ πολὺ, μὲ λακτίζουν. . . μὲ θανατόνουν;» Κάνεις ὁμως δὲν προσέχει εἰς τὴν λύπην του, ὅλοι ἀποφεύγουν τὰς θωπείας του. Φοβοῦνται ἀκόμη, μήπως ἀκούσουν τὸν τελευταῖον ὠρυγμὸν ἀποχαιρετισμοῦ. . . . Πτωχὸ σκυλί! Πτωχὴ φίλε! Πόσον ὁμοιάζετε! Ὅλα μεταβάλλονται γύρω σας. Τὸ πάθος, ὁ ἔρω; καὶ ἡ φιλία αὐτὴ ἀκόμη, ὅλα πίπτουν ἢ καρδίαι σας μόνον μένει ἀμετάβλητος! Αὐτὸ εἶνε ἡ πηγὴ τῶν δυστυχιῶν σας. . . Ἄς ἦνε! Τώρα πλέον τετέλεται! Οὔτε νὰ τὸ σκέπτεται κάνεις πλέον! Οὐδὲν ἐξαλείφει τὸ παρελθόν.

«Καὶ ὁμως πόσον εἶνε ὀδυνηρὸν! ἐξηκολούθησε φέρων τὴν χεῖρα ἐπὶ τῆς καρδίας του. — Νομίζει κανεὶς ὅτι ὅλη του ἡ ζωὴ διαφεύγει ἀπ' ἐδῶ. . . Ἄ! ἡ καρδίαι πραγματικῶς εἶνε ἡ ζωὴ, καὶ ὅταν ἀπαξ συντριβῇ αὐτή, ὅλα συντρίβονται. . . Χαίρετε! . . . Χαίρετε! . . .»

«Ἄν καμμιὰ φορὰ συλλογίζεσθε τὸν Φράντζ, νὰ μὴ φαντάζεσθε ὅτι κλαίει, ὅτι εἶνε δυστυχής. ὦ! ὦχι! Νὰ λέγετε μόνον ὅτι αὐτὸς δὲν σὰς μισεῖ καὶ ὅτι παρκαλεῖ διὰ σὰς τὸν Θεόν, αὐτὸν ποῦ ἔξουρει, καὶ συγχωρεῖ! . . .»

Ὅταν ἡ φωνὴ τοῦ τάλανος νεανίου δὲν ἤκούετο πλέον, ὁ Μαζίνσκι καὶ ἡ Ρενέ, στρέψαντες τὴν κεφαλὴν, μάτην ἀνεζήτησαν αὐτὸν διὰ τῶν ὀμμάτων εἶχεν ἐξαφανισθῆ.

Ἡ κόρησσι ἔδραμε πρὸς τὸ παράθυρον καὶ τὸν εἶδεν ἀπομακρυνόμενον ἀργὰ ἀργὰ, μὲ τὴν κεφαλὴν κάτω νεύουσαν. — Οὐδ' ἀπαξ ἐστράφη πρὸς τὰ ὀπίσω φοβούμενος μὴ χάσῃ τὴν δύναμιν ἢ ἀπομακρυνθῆ.

«Δὲν ἐξάνισταμαι, εἶπεν ἡ Ρενέ πρὸς τὸν σύζυγόν της, δὲν ἀγανακτῶ, δὲν κραυγάζω κατὰ τῆς ἀδικίας σου, διότι. . . σὲ λυποῦμαι! Βλέπω τὸν ἄνθρωπον αὐτόν, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλομεν πᾶσαν εὐτυχίαν. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, τὸ ὄν αὐτὸ ἐξῆ διὰ μόνης τῆς πρὸς ἡμᾶς ἐμπιστοσύνης του. Τῷ εἶπες ἀπαξ: Διττάζω περὶ σοῦ!» τὸν ἐφόνευσε, ὅ' ἀποθάνῃ.

— Τὸν ἐφόνε.σ.χ!

— Ὁὐ τὸ ἴδιον.

Ἡ βλάξ, λοιπόν, ἢ δῆμιος! Ἴδου ἡ κατὰ ττασι τοῦ κόμητος.

Ἀφῆνης ἰδέα τις τῷ ἐπῆλθε καὶ ἔγραψεν ἀμέσως τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολὴν πρὸς τὴν Αὐγούστταν.

« Ἀγαπητῆ μου ἐξαδέλφην »,

« Δὲν σ' ἐγνώρισα μοχθηρὰν καὶ δὲν πιστεῶ νὰ θελήσῃς, κρύπτουτα τὴν ἀλήθειαν, νὰ καταστρέψῃς δλόκληρον μέλλον εὐτυχίης, τὸ τῆς Ῥενέ καὶ τὸ ἰδικόν μου — Γράψε μου, σ' ἐξορκίζω, εἶδες τὸν Φράντζ μετὰ τὸν γάμον σου; Ἐλαβεν ἀφορμὴν νὰ πιστεύτῃ ὅτι τὸν ἠγάπηε ἀκόμη; Συγγνώμην! Δὲν δύναμαι νὰ ἐξηγηθῶ διατί σοῦ κλῦνω τὴν ἐρώτησιν ταύτην. Ἡσθένησε, τῷ ἐπῆλ' ἐν ἐφελκτῆς . . . ἐλάλητε. Περὶ τίνος; — Ἐπρόκειτο περὶ γυναικὸς ἐγγάμου. Ἄν δὲν ἦτο σύ, ἦτο ἡ Ῥενέ . . . ὦ! συγχώρησέ με. Ἄν ἐγνώριζες πόσον ὑποφέρω! »

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη σφραγισθεῖται ἐπιμελῶς ἀπεστᾶλη πρὸς τὴν κυρίαν Κάσκωφ.

Τέσσαρες ἡμέραι παρῆλθον.

Ἡ Ῥενέ καὶ ὁ Μαξίνσκη ἐβλέποντο ὀλίγον καὶ δὲν ὠμίλου. Ἐν θύμῳ ἔκειτο μεταξὺ αὐτῶν. Τὸ πᾶν ἦτο πένθιμον ἐν τῷ πρώην εὐθύμῳ ἐκείνῳ οἴκῳ, διότι ἡ λύπη βλέπει διὰ μέσου μελανοῦ πέπλου πᾶν ὅτι περιστοιγίζει αὐτήν.

Ἐπὶ τέλους ἦλθεν ἐπιστολὴ τοῦ κ. Κάσκωφ.

« Φίλτατε κ. Μαξίνσκη,

« Μ' ὄλον ὅτι τὸ γράμμα σου εἶχε πέντε σφραγιδας καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν ἔφερε τὴν λέξιν αἰδίατερον», τὸ ἦνοιξα οὐχ ἤττον ἐγὼ καὶ τόσῳ καλλίτερον δι' ὄλου μαε. — Ἡ κυρία Κάσκωφ ἦτο ἀπούσα, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ἀνοιγῶ συνήθως ἐγὼ ὄλας τὰς ἐπιστολάς της. Δὲν μοι ἔδωκεν ἐκείνη τὴν ἀδειαν, ἀλλ' οὐτ' ἐγὼ τὴν ἐζήτησα. — Δὲν εἶμαι τόσον εὐχίσθητος ὅσον σύ, νεκρὸ μου φίλε. Φωντάζομαι τῶρα πόσον θὰ στενοχωρῆσαι, ὦ νεότης! . . . Ἐγὼ σκέπτομαι ἄλλως πω. Ἐπέταξε μία μυῖγα καὶ ἠκούσθη ὅτι ἡ σύζυγός μου ἔχει ἐραστὴν; . . . Τὸ σπυθὶ μου ἀμέσως! Ὁ πρῶτος ἐμφανισθεὶς εἶνε ὁ ἀντίπαλός μου, καὶ ἂν τύχη νὰ μὴ ἐμφανισθῇ κανεὶς, εἶμαι ἄξιος νὰ τὰ βάλω μετὰ τὸν ἑαυτόν μου! Αὐτὸ εἶνε τρέλλα, θὰ εἶπῃς σύ, ἀλλ' ἔχει καὶ τὸ νόημά του . . . Τοσοῦτῳ μᾶλλον καθόσον ἐπέρχεται ἡ λύσις ταχύτερον.

« Πίστευτε ὅτι δὲν θ' ἀπεκρινόμην εἰς τὴν συγκινητικὴν ἐπιστολὴν σου ἄνευ τῶν οἰκογενειακῶν δεσμῶν οὔτινες μαε συνδέουσι.

« Ἐγὼ οὐδέποτε θὰ προσέφερον τὴν χεῖρά μου εἰς τὴν Ῥενέ, διότι ἐγνώριζα ὅτι τὸ κομψὸν αὐτῆς ὑποδημάτιον θὰ μ' ἀπελάκτιζε λίαν περιφρονητικῶς διὰ τοῦτο ἐθεώρησα ὡς μεγάλην εὐτυχίαν τὴν εὑρεσιν τῆς Αὐγούσττας. Δὲν τὴν ἀφῆρσα ἀπὸ τὸν Φράντζ, τὸ γνωρίζεις καλῶς. Ἐν τούτοις ἐνῶ τὰ δάκρυα ἐκείλου μετέβαλλον εἰς ποταμοὺς τὰ ρυάκια τοῦ χω-

ρίου του, ἡ κυρία Κάσκιωφ μοὶ ἐδείκνυε διὰ στεναγμῶν καθιστώντων πολὺ βρεῖαν τὴν ἀτμοσφῆραν, ὅτι δὲν ἐλησμόνει τὸν βροχὸν τῆς. Ἐνόμισα λοιπὸν καθήκόν μου νὰ θεραπεύσω διὰ μιᾶς καὶ τοὺς δύο ἀσθενεῖς μου. Τοὺς ἔφερα εἰς ἀντιπαράστασιν. Ἡ συνδιάλεξις ὑπῆρξεν ἀνάλογος τῶν προσδοκιῶν μου, τοὔτέστιν, ἐνῶ ἡ Αὐγούστα ἔλεγε: «Δὲν ἔχω καρδίαν, ἐπομένως ἀδιεφορῶ περὶ τῆς ἀρετῆς», ὁ Φράντζ ἀπεκρίνατο: «Σὲ περιφρονῶ!» Ἦτο ἀριστούργημα. Ὁ κλονισμὸς ὑπῆρξε δυνατὸς· ἀλλὰ καὶ ἡ θεραπεία ῥιζικὴ ἀμφοτέρωθεν. Σήμερον ἡ κυρία Κάσκιωφ εἶνε οὐ μόνον φρόνιμος, ἀλλὰ καὶ ἐνάρετος.

«Ἰδοὺ τὸ ὄλον. Πρόσεχε καλῶς· ἴνα, μήτε ὁ Φράντζ, μήτε ἡ Ρενέ ὑποπτευθῶσιν ὅτι μοῦ ἔγραψες. Ὁ διαταγμὸς σου ἦτο βλασφημία».

Ὁ Μαξίνσκις ἔμεινε κερχυνόπληκτος. Ἐγέλα, ἔκλαιεν, οἱ ὀφθαλμοὶ του δὲν ἀπεσπῶντο ἐκ τῆς ἐπιστολῆς.

Ἄλλ' ἡ συνέντευξις ἐκείνης τῆς νυκτός... εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ Φράντζ; ... Ἡ Κατερίνα οὐδεμίαν εἰδητιὴν ἔδωκεν, ἐπομένως ἠγνόει τὴν ἐποχὴν τῆς ὑποτιθεμένης ταύτης συνεντεύξεως. Ἀνεχώρησεν ἔπιππος διὰ τὸ Βράιτ τὸ ὅποιον δὲν εἶχεν ἔκτοτε ἐπισκεφθῆ. — Φιδάνων, ἐπανεῦξεν ὕλας τὰς ἀναμνήσεις του. Ἐδίστασε πρὶν ἢ διαβῆ τὴν γέφυραν.

«Ἰδοὺ τὸ ἔλος, τὸ ὅποιον διῆλθον εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Φράντζ. Ἰδοὺ τὸ παράθυρον τῆς Ρενέ. Ἡ τριανταφυλλιὰ εἶνε πάλιν ἀνθισμένη. Ἐβαδίσσαμεν τότε καθ' ὄλον τὸ μῆκος τοῦ τοίχου... Τὰ ἔχνη μας βεβαίως δὲν σώζονται πλέον».

Ἡ ἀλήθεια τῷ ἐπεφάνη. Τὰ ἔχνη τῶν βημάτων του ἔληγον ἀκριβῶς ὑπὸ τὸ παράθυρον τῆς Ρενέ, διότι ἐκεῖθεν ὁ Φράντζ τὸν ἔλαβεν εἰς τὴν ἀγκάλην του. Ὁ Μαξίνσκις εἶχε πόδας γυναικείους. Τὴν αὐτὴν ἐκείνην νύκτα συνδιελέγοντο ἀμρότεροι εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ Φράντζ, καὶ περὶ τῆς νυκτός ταύτης, ἀναμφιβόλως, ὠμίλει ὁ Τοκέν... Καὶ ὅμως δὲν ἐπέιθετο εἰσέτι ὁ ταλαίπωρος!

Ἀφίππευσε καὶ ἔδραμε πρὸς τὴν οἰκίαν. Ὁ κ. Τοκέν ἤλθε πρὸς συνάντησίν του.

«Τὴν ἡμέραν! ἐφώνησε πρὸς αὐτόν.—Τὴν ἡμέραν!»

— «Α! μάλιστα, εἶπεν ὁ ἐνοικιαστής, ἐννοῶν περὶ τίνος ἐπρόκειτο.— Ἡ Κατερίνα ἐσκόπευε νὰ σᾶς φέρῃ σημείωσιν. Ἐνθυμοῦμαι πρὸς τούτους ὅτι ὁ Φράντζ εἶχε τότε ἀσθενήσει, κατόπιν ἱστορίας τίνος μὲ ἓνα ἄγνωστον, εὔρεθέντα εἰς τὰς θημωνίας».

— «Ἡμῖν ἐγὼ ἐκεῖνος! Καὶ ὁ Φράντζ μ' ἔφερεν εἰς τὸ δωμάτιόν του θνήσκοντα σχεδόν. Ἐκάλεσε τὸν ἰατρὸν, μ' ἐκράτησε δύο ἡμέρας πλησίον του, ἐντὸς τοῦ δωματίου του ἐκείνου μὲ τὸ πράσινον τοιχοχάρτον.— Βλέπετε λοιπόν, ἄθλιοι!... Ἐγὼ ἐβάδισα ἕως τὸ παράθυρον, ἐκεῖ... κατόπιν ὁ Φράντζ μ' ἐσήκωσεν εἰς τὰς χεῖράς του διὰ νὰ περάσωμεν τὸ

ἔλος . . . Ἰδοὺ διατί τὰ ἔγνη μου δὲν ἐξηκολούθουν. Νά! ἰδέ! ἦσαν μεγαλύτερα ἐκεῖνα ἀπὸ τὸ πόδι μου; . . .

— Ἰδοὺ λοιπόν! . . . ἔλεγεν ὁ Τοκέν. — Καλὰ ἔλεγα ἐγὼ νὰ μὴ ἀνακατευόμεθα εἰς ξένας ὑποθέσεις! . . . Κύριε κόμη . . .

— Σιωπή, διότι σὲ πνίγω! ἐφρύαζεν ὁ κόμης τείνων τὰς πυγμαῖς πρὸς τὸν ἐνοικιαστῆν.

Ἐρρίφθη ἐπὶ τοῦ ἵππου καὶ μετ' ὀλίγον εἰσῆρχετο εἰς τὴν αὐλὴν τῆς οἰκίας του.

Αὐτός, λοιπόν, ἦτο μόνος πταίστης . . . μόνος καὶ ἀληθῆς ἔνοχος! . . . Ἡ εὐτυχία τοῦ ὅτι ἐπέισθη περὶ τῆς ἀθωότητος, τῆς Ῥενέ δὲν ὑπερέβαινε τὴν θλίψιν, ἣν τῷ ἐπροξένει ἡ ἀδικία του πρὸς τὸν Φράντζ.

Ὁ Μαξίνσκις διέτρεξεν ὅλα τὰ δωμάτια, ἀναζητῶν τὴν κόμησσαν ἵνα ῤιθῆ εἰς τοὺς πόδας τῆς· ἀλλ' ὁ οἶκος ἦτο ἔρημος. Εἰς τὴν μικρὰν μόνον αἴθουσαν, ὅπου οἱ τρεῖς ὁμοῦ εἶχον διέλθει τόσον γλυκεῖα· ἐσπέρας, εὗρεν ἐπὶ τοῦ κενοῦ καθίσματος τοῦ φίλου του μίαν δέσμην κυάνων, τῶν πρώτων τοῦ ἔτους ἐκείνου . . . ὕστατον ἔως ἀποχιρευτισμὸν τοῦ δυστυχοῦς νεκρίου.

Ὁ Μαξίνσκις ἠρώτησε ποῖος ἔφερε τὰ ἄνθη.

«Εἰς ἄνθρωπος τοῦ Blaue Blumen, εἶπεν ὁ ὑπηρέτης. — Καὶ ἡ κυρία κόμησσα ἀνεχώρησεν ἀμέσως».

Δόξα τῷ Θεῷ! ἐσκέφθη ὁ κόμης. — Πρέπει κ' ἐγὼ νὰ ἴδω ἀμέσως τὰν Φράντζ καὶ λάβω τὴν συγχώρησίν του.

ΚΔ'

. . . Οὐδὲν ὅμως ἀναληροὶ εἰν φίλιαν.

Ὅταν ἔφθικεν ἡ Ῥενέ εἰς Blaue Blumen, ὁ Φράντζ εὕρισκετο μόνος εἰς τὸς τοῦ γραφείου του. Ἀφοῦ ἔκρουσεν ἑλαφρῶς, ᾤθησε τὴν ἡμίλειστον θύρην καὶ εἰσῆλθεν. Ὁ Φράντζ, ὅστις ἐκάθητο κεκυρῶς ἐπὶ θρόνιου, ἠγέρθη αἰρνης, κραυγὴ δὲ ἀσθενῆς ἐξέφυγε τοῦ στήθους του.

«Ἡ Ῥενέ . . . εἶπεν. — Ἄ! Ὁχ! Ὅταν εἶνε τις ἄρρωστος βλέπει ἐνώπιόν του ἀνύπαρκτα πράγματα . . .»

Ἐλαφρὸς τρόμος ἐφαίνετο κατὰ λαδῶν τὰ μέλη του. Ἡ Ῥενέ τῷ ἤραπε τὰς χεῖρας καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ καθίσῃ ἐκ νέου, καθίζουσα καὶ αὐτὴ πλησίον του.

«Ἐγὼ εἶμαι, φίλε μου, τῷ εἶπε. — Μοῦ ἔπτελλες τὰ λουλούδια μας, ἦτο ὡς νὰ μοῦ ἔλεγες: «ἐγὼ σ' ἀγαπῶ ἀκόμη!» Ἐτρέξα λοιπόν ἀμέσως. Τί ἀπλούστερον;

— Ναι, ἀγάπη μου . . . Παράδωξον! Δὲν ἤμπορῶ πλέον νὰ ὀμιλήσω

καθαρά Ποῦ εἶνε ὁ σύζυγός σου ; Σοῦ εἶχεν ἀπαγορεύσει νὰ μὲ ἰδῆς πλέον, μὴ μένης ἐδῶ ! ἢ ὄχι ! μείνε, διότι δὲν θὰ σέ ἰδῶ ἐγὼ ἄλλην φορὰν καὶ τῶρα μὴ μίαν στιγμὴ μοῦ ἔμεινε Διὰ μίαν στιγμὴν θὰ σέ συγχωρήσῃ, ἢ μᾶλλον σὺ νὰ τὸν συγχωρήσῃς, Ῥενέ μου, διότι πολὺ γρηγόρα θὰ ἐννοήσῃ ὅτι εἶχεν ἄδικον· ἴσως καὶ ἤδη τὸ γνωρίζεις. Τώρα ὁμως πλέον ὅλα τελειοῦνται. — Εἶπ' ἐδῶ, λοιπόν ! Τί εὐτυχία ! Ὁ Θεὸς ἐνόμισεν ὅτι θὰ δειλιάσω ν' ἀποθάνω καὶ μοῦ ἔστειλε τὸν παρὰδεισὸν του

— Φράντζ ! φίλε μου ! . . . Τί αἰσθάνεσαι ;

— Ὅταν ἤλθθα ἐδῶ, ἀπὸ τότε . . . ἐννοήσα ὅτι ὀλίγον καιρὸν θὰ διαρκέσῃ ἀκόμη τὸ πρᾶγμα· ἐννοεῖς ὅμως, ὅτι ἡ μητέρα δὲν πρέπει νὰ ὑποπτεύσῃ τὸ παραμικρόν. Ἡ ὥρα ἐκείνη θὰ ἔλθῃ πάντοτε πολὺ γρηγόρα δι' αὐτήν, ὥστε ἄς περάσωμεν, εἶπα, τὰς τελευταίας ἡμέρας μαζί καὶ εὐτυχεῖς ! Τὸ νὰ βραχύνω τὴν στιγμὴν τῆς ὁδύνης διὰ τὴν μητέρα μου ὑπῆρξεν ἡ τελευταία μου χαρὰ. Τῆς εἶπα ὅτι ταξιδεύετε. Ἐπήγαινα ἐξῶ εἰς τοὺς ἀγρούς φαντάσου, ἐγελοῦσα ! . . . »

Ἡ ἀναπνοὴ τῆς Ῥενέ ἐσταμάτησεν, οἱ ὀφθαλμοὶ ἐσκοτίσθησαν.

« Σὲ λυπῶ καὶ σ' ἐνά, Ῥενέ μου, μὲ συγχωρεῖς ! . . . Ἄλλ' αὐτὸ μὲ ἀγκυριζεῖ τόσον πολὺ, νὰ σοῦ τὰ λέγω ὅλα ! . . .

— Παρηγορήτου, φίλε μου ! Ὅλα θὰ διορθωθοῦν, σοῦ τὸ ὑπόσχομαι θὰ ζήσωμεν ἁμῶς πάλιν

— Ὡ ! Ναί ! Ἐδῶ κάτω πλέον δὲν θὰ χωρισθῶμεν . . .

Καὶ φέρον τοὺς ὀφθαλμοὺς του εἰς τὸ ἐκκρεμὲς ὠρολόγιον :

« Θὰ μένης μίαν ὥραν μαζί μου, ἔ ! δὲν θὰ μένης ; . . . Ἄ ! Ἄκουσε Τὸ πουλάκι πάλιν τραγουδεῖ, ἀκούς ;

— Ναί.

— Ἀφ' οὗτου ἐχωρίσθημεν δὲν εἶχε τραγουδήσει Ἦλθες ἐδῶ, καὶ ἀμέσως ἤρχισε. Δὲν τὸ ἀκούω νὰ τραγουδῇ παρὰ μόνον ὅταν εἶμαι εὐτυχής. Ὑπάρχουν τοιαῦται συμπτώσεις εἰς τὴν φύσιν. Ὅταν ἦνε κἀνεὶς χαρῶδες τυχαίνει ὠραία ἡμέρα· ὅταν ὑποφέρῃ, ἡμέρα σκοτεινὴ . . . Καὶ μὲνο πουλάκι ! Τραγουδῆσέ μου ὀλίγας ἀκόμη στιγμάς . . . Ὅστερα πιά θὰ σιωπήσῃς διὰ παντός ! . . . Ἄ, ὄχι ! . . . σὲ παρακαλῶ, ἐκθὺ εἰς τὸ ἄκρον τοῦ χωρίου, σιμὰ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὑπάρχει ἕνας κήπος μὲ δένδρα μεγάλα, πράσινα, μαυροπράσινα· ἐκεῖ, λοιπόν, εἰς ἐκεῖνα ἐπάνω τὰ δένδρα νὰ ἔρχεσαι νὰ τραγουδῆς ὅταν θὰ συμβεῖν καμμίαν εὐτυχίαν εἰς τὴν Ῥενέ μου . . . Ἐγὼ θὰ σ' ἀκούω, μὴ σὲ μέλει . . . »

Ἐσταμάτησε. Μετ' ὀλίγον ἐπανελάθε μετὰ κόπον :

« Πῶς λυποῦμαι διὰ τὸν σύζυγόν σου ! . . . Νὰ λησμονήσῃ ὅτι ἦτο αὐτὸς ποῦ ἐσταμάτησεν ὑπὸ τὸ παράθυρόν σου, καὶ διὰ νὰ πλητιέστη μάλιστα περισσότερον ἐκρατήθη ἀπὸ τὴν τρικαντοφυλλιά ! . . . θυμάσαι ; Σὺ

ἤτουν λυπημένη τὸ πρῶτ' μὴ βλέπουσα τὰ ῥόδα σου . . . "Ἐπειτα, ἐπειδὴ ἡ θύρα ἦτο κλειστή, τὸν ἐπῆρα ἐγὼ εἰς τὴν ἀγκαλιὰ μου καὶ τὸν ἐπέ-
ρασα ἀπὸ τὸ ἔλος διὰ νὰ μὴ βραχῆ καὶ κρῶση . . . δι' αὐτὸ τὰ ἔχνη
του ἔπαιον ἐκεῖ! . . . Τόσον ἀπλοῦν πᾶγμα, νὰ ἐπιφέρῃ τόσην δυσ-
τυχίαν! . . ."

Ἡ δύναμίς του βραθυρῶν ἐξήνταετο. Μόλις ἤδη ἐβάσταζεν ὀρθίαν τὴν
κεφαλὴν.

Κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν εἰσῆλθεν ὁ κόμης. Ἡ Ῥενὲ τῷ ἔνευτε νὰ μὴ
πλησιάζῃ ἀμέσως, φοβουμένη μήπως ἡ ὄψις του συγκινήσῃ τὸν Φράντζ
ἐπὶ μᾶλλον.

«Σὺ εἶσαι, Μαξίνσκη, εἶπεν οὗτος μειδιῶν. — Μοῦ φαίνεται ὅτι σὲ βλέπω.

— Συγγνώμην! Συγγνώμην! ἐψιθύρισεν ὁ κόμης.

— Βλέπεις, λοιπόν, ὅτι ἠπατάσο! . . . Τί χαρά, νὰ σὰς ἔχω ἐδῶ καὶ
τοὺς δύο! . . . Δὲν εἶχα τὸ θάρρος νὰ ἀποθάνω μόνος μου, ἐνῶ τώρα πε-
θαίνω ὅπως ἠλπίζα πάντοτε. . . .

— Θέλεις ν' ἀποθάνῃς! ἀνέκραξεν ὁ Μαξίνσκης μὴ ἐννοήσας ὅτι ὁ φί-
λος του εὐρίσκειτο εἰς τὴν ἐσχάτην ὥραν.

— Κανεὶς δὲν θέλει ν' ἀποθάνῃ, ὅταν ἔχῃ τὴν μητέρα του' ἀλλὰ τί
νὰ γείνη! . . . Μὴ κάμετε θόρυβον, διότι ὁ ἀναβῆ ἀμέσως, καὶ δὲν θέλω.
"Ἄχ! Αἰσθάνομαι ὅτι ἔσπασε κατὰ τί ἐντὸς τοῦ στήθους μου καὶ δὲν δύ-
ναται νὰ ἰκτροβῆ. . . Δηλαδή, ἀποθνήσκω ἀπὸ ἐντελῶς φυσικὴν αἰτίαν...
ἔπασχον πρὸ πολλοῦ ἀπὸ νόσημα τῆς καρδίας· σεῖς δὲν τὸ εἰξεύρατε, ἀλλ'
ἐγὼ τὸ ἠσθάνομην. . . Αὐτὸς ὁ ἄγγελος μ' ἐπροφύλαττεν ἀπὸ τὸν θάνατον.
Ἀπεδίωκε τὰς θλίψεις ἀπὸ τὴν καρδίαν μου, μ' ἐκράτει πλησίον του ἐπὶ
τῆς γῆς. . . »

Ὁ Μαξίνσκης καὶ ἡ Ῥενὲ ἐπλησιάσαν ἐπὶ μᾶλλον, ὁ δὲ Φράντζ προσ-
βλέπων ἀμφοτέρους ἐξηκολούθησεν :

«Αὐτὸς ὁ ἄγγελος εἶχε διπλὴν κεφαλὴν καὶ μίαν καρδίαν. . . Αἶφνης
ὁμως ἤνοιξε τὰ πτερὰ του καὶ ἀπέπη μακρὰν ἐμοῦ. . . "Ἄ! πνίγομαι. . .

Ἡ φωνὴ του μόλις ἤκούετο.

— . . . Μὴ φωνάζετε! ἡ μητέρα μου εἶνε ἐδῶ πλησίον.

Ἡθέλησε νὰ ἐγερθῆ καὶ ἐσύρθη μέχρι τοῦ παρθύρου.

— Νὰ ἡ μητέρα! . . . Εἶμ' εὐχαριστημένος πού τὴν βλέπω. Κυτά-
ξτε! Πλέκει καθημένη πρὸ τῆς θύρας καὶ μειδιᾷ, ἔ! δὲν μειδιᾷ; . . .
Σιωπὴ. . . ἀφισατέ τὴν νὰ μειδιᾷ. . . ἕως ὅτου ἀρχίσουν τὰ δάκρυά
της. Μὴ τὴν φωνάζετε! δὲν θέλω. . . ἂς ἀποθάνω τοῦλάχιστον ἐνῶ βλέπω
τὴν μητέρα μου. . .

Ἐκλονίσθη. Οἱ φίλοι του τὸν ὑπεβάστασαν.

— "Ἄ! Τώρα πλέον δὲν τὴν βλέπω, ἐψιθύρισεν. . . "Ἐνα, ἔνα, ὅλα τὰ
πράγματα σβύνονται ἀπὸ τὰ μάτια μου. . . Ῥενὲ μου, Μαξίνσκη, νὰ μοῦ

φέρετε κυάνους . . . κάθε καλοκαίρι . . . ξεύρετε πῶς τοὺς ἀγαπῶ ! . . .
 Τώρα, ἤθελα νὰ φιλήσω τὴν Ρενέ . . . εἶνε πρώτη φορά ! . . .

Ὁ Μαξίνσκη ὤθησε τὴν κεφαλὴν τῆς Ρενέ πρὸς τὸν Φράντζ, τοῦ ὁποίου τὸ στόμα ἔκλινεν ἐπὶ τὸ μέτωπον τῆς φίλης του. Ἡ Ρενέ ἠσθάνθη ἑλωφράν τινα πνοήν.

Ὁ Φράντζ ἀπέθανε πρὶν δώσει τὸ φίλημα.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Φαιδρὸν τινα πρωτῶν τοῦ θέρους μία κόρη μικρά, ἡ Φρανσίνια Μαξίνσκη, ἔτρεχε διὰ μέσου τῶν ἀγρῶν ἄνηθι συλλέγουσα καὶ πλέκουσα στέφανον διὰ τὰ ξαρκῆ μαλλιάκιά της. Διαβάνουσα πλησίον τῆς φραγῆς τοῦ κοιμητηρίου, ἀνεσηκώθη ἐπὶ τῆς ἄκρας τῶν ποδῶν της καὶ εἶδεν εἰς ἓν μέρος πολλοὺς κυάνους. Ἐσταμάτησε δισταζούσα. Ἡ ἰδέα τοῦ θανάτου φοβίζει πρὸ πάντων τὰ παιδία, καθότι παρίσταται μᾶλλον ὡς φανταστικόν τ ἐπιπόνημα ἢ ὡς πραγματικότης. Καὶ δικαίως, ἀφοῦ τόσῳ ἀπέχουσιν αὐτοῦ!

Τί ὠρατοί κυάνοι! ἐτέκπετο. — Λουλούδια ὅμως τοῦ νεκροταφείου . . .

Ἐπὶ τέλους ἔλαθε θάρρος, ἔτρεξε πρὸς τὴν θύραν καὶ εἰσῆλθεν. Οἱ μικροὶ πόδες τοῦ κορσαίου οὐδένα ἤχον ἀπετέλουν καταπατοῦντες τὴν χλόην. Ἐδρεψε ταχέως ἓνα, ἔπειτα δύο κυάνους, θεωροῦσα περὶ ἑαυτὴν μετὰ φόβου. Ἐπειτα ἔκοψε καὶ ἄλλους, καὶ ἄλλους διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὸν στέφανόν της.

Ἀἴφνης ἠκούσθη ὁ θροῦς συρομένης ἐσθῆτος· γυνὴ δὲ ἠλικιωμένη καὶ μελανειμονοῦσα ἐφάνη πλησίον. Τὸ παιδίον ἔφυγε διασκορπίζον καθ' ὁδὸν τὰ ἄνηθι. Ἡ γυνὴ τὰ συνέλεξε μετὰ κόπου.

Τὸ πτωχὸ κοριτσάκι! ἐψιθύριεν. — Ἦρξις καὶ αὐτὸ ἓνα στεφάνι μετὰ τὴν ἐλπίδα νὰ τὸ φορέσῃ καὶ φθάσῃ χαρούμενον εἰς τὴν μητέρα του, τὴν φεύγει τρομαχμένον καὶ πετᾷ τὸ ἡμιτελὲς ἔργον του . . . Ὅλα εἶνε τοιαῦτα εἰς τὴν ζωὴν. . . Ἀρχίζει κἀνεὶς καὶ ποτὲ δὲν προφθάνει νὰ τελειώσῃ. Ὅλα μένουσιν ἡμιτελῆ, δικεκομμένα. . . Ἴσως ἄλλοῦ τελειόνη τὸ πᾶν. . . Εἶχ' κ' ἐγὼ μὲν φορά τὸ παιδί μου! Ἦρξις, ἠγάπητες. . . ἀλλ' ἀπέθανε! . . . Ποῦ εἶται τώρα παιδί μου; . . .

Καὶ ἡ τάλαινα μήτηρ ἔμεινε θεωροῦσα ἐπὶ μακρὸν ἀκόμη διὰ μέσου τῶν δακρυῶν της, ὅτε μὲν τὸν τάφον ὅτε δὲ τὸν ἡμιτελῆ ἐκεῖνον στέφανον.

Ἐνα πουλάκι ἐτραγωδοῦσε μέσα ἑστὰ πρῆξινα, τὰ καυροπράσινα τοῦ κοιμητηρίου δένδρου.

(Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ).

Κ. Ἀξιόλογ.

ΤΙΜΟΛΕΟΝΤΟΣ ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΛΟΓΟΔΟΣΙΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΤΩ ΣΥΛΛΟΓΩ

ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ ΙΓ' ΚΑΙ ΙΖ' ΓΕΝΟΜΕΝΩΝ

Αἱ πολιτικαὶ περιπέτειαι ἅς ἡ κοινὴ πατρις ὑπέστη κατὰ τὸ προπαρελθὸν ἔτος ἐπέδρασαν σπουδαίως· καὶ ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου καὶ αὕτη εἶναι κυρίως ἡ αἰτία δι' ἣν σήμερον δύο ἔτων λογοδοσίαν ἑμοῦ σπεύδω νὰ ὑποβάλλω, τὸ παρελθὸν ἔτος μὴ καταστάσης δυνατῆς τῆς ἐνώπιον τοῦ Συλλόγου ἀναγνώσεως ἰδίαις λογοδοσίαις. Πρὸ παντὸς δ' ἄλλου σπεύδω νὰ ἐκφράσω πρὸς τὸν Σύλλογον τὰς ἐμὰς θερμὰς εὐχαριστίας διότι οὐ μόνον ἡ πρὸς ἐμὲ ἐμπιστοσύνη αὐτοῦ διατηρήθη ἀκλόνητος κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἀλλὰ καὶ διότι καὶ πάλιν τὸ τρίτον ἡδὴ τὰ μέλη αὐτοῦ περιέβαλόν με διὰ τοῦ ἀξιώματος τοῦ Προέδρου.

Ἄφ' ἧς δ' ἀνέλαβον τὴν προεδρείαν ἐκλήθην ἐπὶ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ νέου κανονισμοῦ τοῦ Συλλόγου ὅστις ψηφισθεὶς ἐπὶ τῆς β' προεδρείας τοῦ προκατόχου καὶ φίλου μου κ. Ἑμμ. Δραγούμη ἤρξατο ἐπ' ἐμοῦ ἐφαρμοζόμενος. Ὅφείλω νὰ ὁμολογήσω ὅτι ὁ νέος κανονισμὸς τοῦ Συλλόγου λειτουργεῖ ἄριστα, καίτοι δ' ἐν μικραῖς λεπτομερειαῖς σφάλλαι ἴσως ἔτι, ἀλλ' ὅμως κατὰ τὸ γενικὸν δύναται τις εἰπεῖν ὅτι ἐκπληροῦ ἄριστα τὰς ἀνάγκας τοῦ Συλλόγου τὰς πλείστας θεραπεύων καὶ σπανίως παρεγὼν ἀφορμὴν εἰς ἀμφιβολίας καὶ συζητήσεις. Ἰδίως ἄριστον κρίνεται τὸ μέτρον τῆς κατὰ μῆνα συνεδριάσεως τοῦ Συλλόγου καὶ τῆς ἀναθέσεως πλειόνων δικαιοματίων εἰς τὴν ἐφορείαν τοῦ Συλλόγου ἣτις τὰ βέλτιστα δικασκευομένη ἐνεργεῖ καὶ κρίνει ἀμέσως ἐπ' ἐκτάκτοις μόνον ἀντικειμένοις ζητούσιν τὴν ἀγωγὴν τοῦ Συλλόγου ἣτις πάντοτε τῆς ἐτέρευετι πλήρη. Ἐλείψαν δηλαδὴ αἱ πολλαὶ καὶ συχναὶ ἐκαῖναι συνεδριάσεις ἐν αἷς καὶ περὶ τῶν μικροτέρων ἀντικειμένων προὐκλοῦντο συζητήσεις, συζητήσεις αἵτινες ἀπεδείχθη πόσον ἐνευρεῖσθαι ἄλλα τοιαῦτα σωματεία, ὃ δὲ Σύλλογος ἀπλῶς ἐφορεύει καὶ ἐπισκοπεῖ, δὲν κρίνει δ' οὕτως ἐργαζόμενος πάσῃ δυνάμει.

Μέλη κατὰ τὸ διετές τοῦτο διάστημα προστεθήσαν πολλὰ ἦτοι ἐν συνόλῳ 88 ἐξ ὧν ἐν μὲν τῇ τῆς τῶν τακτικῶν 49 (ἦτοι 41 ἐν τῇ τῶν ἐνεργῶν καὶ 8 ἐν τῇ τῶν παρῆδρων) 20 ἐν τῇ τῶν ἀντεπιστελλόντων καὶ 19 ἐν τῇ τῶν ἐπιτίμων.

Ἄλλ' ἐνῷ τοιαῦτα μέλη προσελάβομεν ὁ θάνατος ἀπηνῆς ἀπηνέστατος ἐστέρησεν ἡμᾶς πολυτιμωτάτων συναδέλφων. Εἴκοσι καὶ πέντε φοβερὸν εἰπεῖν ἐκ τῶν ἐταίρων τοῦ Συλλόγου μετέττησαν εἰς τὰς αἰωνίους μονὰς

κατὰ τὴν διετίαν ἧς σύμμερον ὑποβάλλω εὐθύνας. Ἐβρηνήσαμεν τέσσαρας προσφιλεῖς συναδέλφους ἐκ τῶν τακτικῶν μελῶν τὸν Ἀριστείδην Δόσσειον, τὸν Κωνσταντῖνον Βερσῆν, τὸν Μίνωα Σαπουντζάκην καὶ τὸν Ἀναστάσιον Πιάλλην, δώδεκα δὲ ἐκ τῶν ἐπιτίμων τὸν Βερνάρδον Ἡκότιαν ἐν Φρειβέργη, τὸν ἐν Θεσσαλονίκῃ Κωνσταντῖνον Βατικιώτην, τὸν ἀρχιμυδρότην Φώτιον Ἐκάντην καὶ τὸν Κ. Ζυθετζιάνον ἐν Κερκύρα, τὸν Ἰω. Θεοδωρίδην, ἐν Σέρρασι, τὸν Γ. Σουρίαν ἐν Χίῳ, τὸν Σπυρίδωνα Ζαμπέλειον ἐν Λιθόρρω, καὶ ἐνταῦθα τὸν Ἰω. Χέλλ, τὸν Φραγκῆσκον Πυλαρινόν, τὸν Δημ. Δεσποτόπουλον, τὸν Ἰω. Πέσσην καὶ τὸν Κυριακὸν Λαμπρόλλον. Ἀλλὰ καὶ ἡ τάξις τῶν ἀντεπιστελλόντων μελῶν ὑπέστη ἀπωλείας λυπηράς. Ὁ Αἰμίλιος Βαλαωρίτης ἐν Μαδέρα, ὁ Κλεομένης Παπαδόπουλος ἐν Σπάρτῃ, ὁ Σπυρίδων Γρουπάρης καὶ ὁ Μαρῖνος Βεργωτῆς ἐν Μασσαλίᾳ, ὁ Ἰω. Σταματέλος ἐν Λευκάδι, ὁ Πέτρος Μ. Οἰκονόμος ἐν Μονάχῳ, ὁ Γ. Τριανταφύλλης ἐν Σύρῳ, ὁ Α. Δαγγουῆτης ἐν Νεαπόλει ἀπώλοντο διὰ παντός. Ἀπώλετο δ' ἐκ τῶν ἐκτάκτων καὶ ὁ Δημήτριος Βασκλείου ὁ εὐεργέτης ἐπὶ ἔτη τῆς Σχολῆς τῶν Ἀπόρων. Πρὸς πάντας τοὺς μεταστάντας ἀφ' ἡμῶν ὁ Σύλλογος καὶ ἡ Ἐφορὴ ἐτέλεσαν τὰ νόμιμα.

Μεταβολαὶ δ' ὡς εἰκὸς ἄλλαι ἐγένοντο πολλαὶ ἐν ταῖς τάξεσι τῶν μελῶν καὶ ἐκ τῶν τακτικῶν ἐνεργῶν μετετέθησαν εἰς τὴν τάξιν τῶν παρέρρων καὶ τὰνάπαλιν, καὶ τακτικὰ μέλη ἰκανὰ ἀνχωρήσαντα τῶν Ἀθηνῶν μετετέθησαν εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀντεπιστελλόντων, καὶ πάλιν ἐκ τῶν ἀντεπιστελλόντων ἄλλα ἀποκαταστάτη ἐν Ἀθήναις, κατετάχθησαν εἰς τὴν τάξιν τῶν τακτικῶν μελῶν εἴτε τῶν ἐνεργῶν, εἴτε τῶν παρέρρων. Ἀλλὰ περὶ πάντων τούτων μακρὸς θὰ ἦτο ἐνταῦθα ὁ λόγος ἀφοῦ ἄλλως σὺν τῇ προὔτῃ λογοδοσίᾳ ἰδίᾳ ὡς συνήθως εἰς τεύχος ἴδιον ἐκδοθησομένη θὰ δημοσιευθῶσι καὶ λεπτομερεῖς πάντων τούτων πίνακες.

Ὅπως δὴποτε σήμερον ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου ἀνέρχεται εἰς 669 ἤτοι τακτικὰ 185 (90 ἐνεργὰ καὶ 95 πάρεδρα), 188 ἐπίτιμα 244 ἀντεπιστέλλοντα καὶ 52 ἔκτακτα.

Κατὰ τὰ δύο ταῦτα ἔτη συνῆλθεν ὁ Σύλλογος συμφώνως μετὰ τὸν κανονισμὸν εἰς 17 τακτικὰς συνεδρίας καὶ 26 ἐκτάκτους.

Κατὰ τὰς τακτικὰς συνεδρίας ἐνητηκολήθη περὶ πάντα τὰ ζητήματα τὰ ἀφορῶντα εἰς ὑποθέσεις τοῦ Συλλόγου, τῶν ἐκτάκτων δ' ἀντικείμενον ἦν συμφώνως τῷ κανονισμῷ ἡ ἀνάγκησι διατριβῶν.

Καὶ πρῶτον μὲν ἐν ἀρχῇ ἐκάστου ἔτους ὡς εἰκὸς ὁ Σύλλογος ἐψήφισε τοὺς προϋπολογισμοὺς αὐτοῦ. Καὶ ὁ μὲν τοῦ 15. ἔτους ἀνήλθεν εἰς ἔσοδα μὲν 21,997,10 δρ. εἰς ἔξοδα δὲ 21,239,20δρ. ἀπομείναντο περισσεύματος ἐκ δρ. 757,90. Ὁ δὲ τοῦ 16 ἔτους εἰς ἔσοδα δρ. 26,547,04 καὶ εἰς ἔξοδα

δρ. 25,860 ἀπομεινάντος περισεύματος ἐκ δρ. 687,04. Πιστώσεις δμως νεώτεροι καὶ εἰσπράξεις ἔκτακτοι ἐπήνεγκον μεταβολὴν εἰς τοὺς ἀριθμοὺς τούτους ὡς θέλει δηλωθῆ κατωτέρω ἐν τῷ περὶ ταμείου λόγῳ.

Ἐγκαίρως ὑπεβλήθησαν τῷ Συλλόγῳ αἱ ἐκθέσεις τῶν ἐξελεγκτικῶν ἐπιτροπῶν τῆς τε προεδρείας τοῦ ἐμοῦ προκατόχου κ. Ἐμμ. Δραχούμη καὶ τῆς ἐμῆς πρώτης. Οἱ εἰσηγηταὶ αὐτῶν κκ. Κ. Διγενῆς καὶ Ν. Μαλτζι- νιώτης ἐμολόγησαν τὴν ἀρίστην ἐν τῷ ταμείῳ καὶ τοῖς γραφείοις ἐπικρα- τοῦσαν τάξιν καὶ ἀπένειμν δικαίους ἐπαίνους πρὸς τοὺς διευθύνοντας τὰ ἰδρύματα τοῦ Συλλόγου. Αἱ ἐκθέσεις αὐταὶ θέλουσι δημοσιεῦθαι σὺν τῇ λογοδοσίᾳ ταύτῃ.

Αἱ μετὰ τῶν Ἑλληνικῶν Συλλόγων καὶ τῶν ξένων ἐπιστημονικῶν καὶ φιλολογικῶν ἰδρυμάτων σχέσεις ἡμῶν ἐξηκολοῦθησαν καὶ κατὰ τὰ δύο ταῦτα ἔτη ἐγκάρδιον, συνήψομεν δὲ καὶ νέας σχέσεις τῇ αἰτήσει αὐτῶν μετὰ τῶν ἐξῆς σωματείων 1) τῆς Ἑταιρίας τῶν Φυλακῶν ἐνταῦθα 2) τοῦ ἐν Σύρῳ Δι- κηγορικοῦ Συλλόγου 3) τοῦ ἐν Χίῳ Συλλόγου Καλῶς Ὀδηγός 4) τῆς ἐν Κων- σταντινουπόλει ἀρωγῶν ἀδελφότητος αἱ Ἐννεαί Μοῦσαι 5) τοῦ ἐν Πειραιεῖ Συλλόγου Ἑλικῶν 6) τοῦ ἐν Κκλλιπόλει Συλλόγου ὁ Φοῖνιξ 7) τῆς ἐνταῦθα ἐταιρίας τῆς Δημοσικῆς Ἰγυεινῆς. Πρὸς τινὰς τῶν Συλλόγων τούτων ἀπε- σείλαμεν ἐξικιτησαμένους βιβλία ἐκ τῶν διπλῶν τῆς βιβλιοθήκης ἡμῶν καὶ τὸ ἡμέτερον περιοδικόν, πρὸς δὲ τὴν ἐταιρίαν τῶν Φυλακῶν ὁ ἡμέτερος Σύλ- λογος ἐφήφισεν ἐκ τοῦ ὑστερήματος αὐτοῦ ἔτησίαν χορηγίαν ἀποδλέπων εἰς τὸ χρήσιμον καὶ φιλόνηρον τοῦ σκοποῦ ἐν προτίθεσσι. Ἐκ τῆς αὐ- τῆς δ' ἰδέας ὀρμώμενος ὁ Σύλλογος ὅτε ἐπληροφορήθη ὅτι ὁ Ἐμπορικὸς καὶ Βιομηχανικὸς Σύλλογος Ἀθηνῶν συνῆγε τὸ παρελθόν Πάσχα συνδρο- μὰς ὑπὲρ τῶν πεφυλακισμένων αὐθόρμητος προσῆλθε καὶ ἀπεφάσισε νὰ διαθέσῃ πρὸς τοῦτο ποσὸν ὑπερτριακοσίων δραχμῶν προερχομένων ἐκ συ- νεισφορᾶς τῶν μελῶν ὑπὲρ φιλονηρωτικοῦ σκοποῦ μήπω πραγματοποιη-θέντος.

Βιβλία καὶ τὸ περιοδικόν αὐτοῦ ὁ Σύλλογος ἡμῶν ἀπέστειλε καὶ πρὸς ἄλλους Συλλόγους ἐξ ὧν ἤδη ἦν ἐν σχέσει, πλὴν ἄλλων δὲ πληροφορηθεὶς ἐξ ἐγγράφου τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ἡγεμονικοῦ γραφείου τῆς Σάμου ὅτι συ- νέστη αὐτόθι βιβλιοθήκη ἀπέστειλε ἐξ ὧν εἶχε διπλῶν ἐν τῇ βιβλιο-θήκῃ αὐτοῦ μικρὰν τινα συλλογὴν.

Εἰς τὰς σχέσεις ταύτας μετὰ τῶν ἑλληνικῶν Συλλόγων ἀναφέρεται καὶ ἡ πρόσκλησις τοῦ συναδέλφου ἡμῶν Συλλόγου Βύρωνος ὅπως παραστῶμεν ἐν Μεσολογίῳ ἐν τῇ τελετῇ τῶν ἀποκαλυπτηρίων τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Ἀδρῶδου Βύρωνος γενομένων τὴν 25 Σεπτεμβρίου τοῦ παρελθόντος ἔτους. Εὐχαρίστως ἀπεδέχθημεν τὴν πρόσκλησιν, καὶ ἐν τῇ τελετῇ ταύτῃ δι' ἧς κχιεροῦτο ἔθνικόν ἔργον εἰς μνήμην τοῦ μεγάλου φιλέλληνοσ ἀντιπροσω- πεύθημεν διὰ τῶν ἀντεπιστελλόντων ἡμῶν μελῶν κκ. Γ. Τζίνη γραμμακ-

τέως τῆς κοσμητείας τῆς ἐν Πάτρεις Σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν καὶ τοῦ ἐν Μεσολογγίῳ καθηγητοῦ κ. Χρ. Παλαμᾶ.

Ἄλλὰ καὶ πρὸς ἄλλο συνάδελφον σωματεῖον ἀπεδείξαμεν τὴν ἀγάπην ἡμῶν. Ἡ Ἴατρικὴ ἐταιρεία συνεκάλεσεν ἐν Ἀθήναις συνέδριον τῶν Ἑλλήνων ἱατρῶν τὸν Ἀπρίλιον τοῦ ἐνεστῶτος ἔτους. Ὁ ἡμέτερος Σύλλογος δὲν ἠδύνατο νὰ ἦ ἐπιλήτμων τῶν ἀδελφικῶν σχέσεων αἵτινες συννοοῦσι ἡμᾶς μετὰ τῆς Ἴατρικῆς ἐταιρείας καὶ νὰ μὴ ἀναλογισθῆ ὅτι ὤφειλε διὰ παντὸς μέσου νὰ ἐργασθῆ πρὸς ἐπιτυχίαν τοιοῦτου συνέδριου αὐτὸς ὅστις πρῶτος συνεκάλεσε καὶ κατώρθωσεν ἐν Ἀθήναις συνέδριον τῶν ἑλληνικῶν Συλλόγων. Ἀπεφάσισε λοιπὸν καὶ ἐψήφισεν ὅπως τοῖς ἀπανταχόθεν ἑλληνικῆς γῆς συνελθοῦσιν ἑλλήσιν ἱατροῖς παράσχη ἄρτον καὶ ἄλλας καὶ τὰ ξένια ἐτεταλῶν ἠνέωξε μὲν αὐτοῖς τὸ ἀναγκαστήριον καὶ τὰς αἰθούσας αὐτοῦ, παρέθετο δ' ἐν Φιλήρῳ γεῦμα πρὸς τιμὴν τῶν ἐταίρων τοῦ συνέδριου. Τὸ συνέδριον τῶν ἑλλήνων ἱατρῶν ἐξετίμησεν ὑπὲρ τὸ δέον τὴν ξενίαν ἡμῶν καὶ διὰ τῆς διακρινότητος τοῦ ἐταίρου αὐτοῦ εὐγενείας οὐ μόνον ἐν τῇ ἐνάρξει τῶν συνεδριῶν προσεκάλεσε τὸ προεδρεῖον τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἐπισήμῳ αὐτοῦ γεύματι ἰδίαν ὤρσαν ἡμῖν θέσιν. Τὸ δ' ἡμέτερον γεῦμα συμπετὴν καὶ μετὰ τῆς ἐπετείου τοῦ Συλλόγου ἡμῖν ἐγένετο ἐπίσημον τὴν 10 Ἀπριλίου καὶ μετέσχον αὐτοῦ ἱατροὶ καὶ μέλη τοῦ Συλλόγου ὡσεὶ 180. Κληθέντες δ' ἔλαβον μέρος οἱ ὑπουργοὶ ἐπὶ τῆς Παιδείας, τῶν οἰκονομικῶν καὶ τῶν Ναυτικῶν καὶ πᾶσαι αἱ ἀρχαὶ τῆς πόλεως Ἀθηνῶν ὡς καὶ τοῦ Πειραιῶς. Τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν διέταξε φιλοφρόνως τὴν μουσικὴν τοῦ *Ναυάρχου Μιαοῦλη* ὅπως πρᾶσθῃ κατὰ τὸ γεῦμα καὶ τὸν φωτισμὸν τῆς παρὰ τῆς Φιλήρου δι' ἠλεκτρικοῦ φωτὸς ἕκ τε τῆς ἐπὶ τῶν ὀχυρωμάτων τῆς Καττέλας ἠλεκτροφωτιστικῆς μηχανῆς καὶ ἐκ τοῦ τορπιλλοφόρου *Υάρρα* εἰδικῶς πρὸς τοῦτο εἰς Φιλήρον καταπλευτήσαντο. Ἐπὶ τῇ ἐπιτυχίᾳ τοῦ γεύματος τούτου χάριτας ὀφείλομεν καὶ τῷ διχειριστῇ τοῦ σιδηροδρόμου κ. Φ. Περικουακίδη καὶ τῷ ἐνοικιαστῇ τῶν ἐν Φιλήρῳ κτήσεων κ. Γ. Κητοῦμπλη.

Ἄλλὰ καὶ αἱ μετὰ τῶν ξένων ἐπιστημονικῶν σωματείων σχέσεις ἐξηκολούθησαν κρατικαί. Ὁ ἐν Παρισίοις σύλλογος πρὸς ἐνθάρρυνσιν τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐν Γαλλίᾳ οὐ μόνον ἐξέκκοιλουθεὶ ἀντιθέμενος ἡμῖν τὴν φροντίδα τῆς διεξγωγῆς τῶν ὑποθέσεων αὐτοῦ καθ' ἄπασιν τὴν Ἑλλάδα ἀλλὰ καὶ παρεκάλεσεν ἡμᾶς νὰ ἀναλάβωμεν τὴν ἀποστολὴν στατιστικῶν εἰδήσεων περὶ τῆς πρ' ἡμῖν ἐκπαιδεύσεως ἧς καὶ συντάξαντες ἐπέμψαμεν. Ἄλλα δὲ σωματεῖα ξένα ἐν οἷς καταλογιστέα ἰδίᾳ τὰς ἐνταῦθα σχολὰς τὴν τε Γερμανικὴν καὶ Γαλλικὴν, τὸν Σμιθσῶνιον ἐν Ἀμερικῇ σύλλογον, τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου, τὴν Βασιλικὴν Βοημικὴν Ἐταιρίαν τῶν Ἐπιστημῶν ἐν Πράγῃ, τὴν αὐτοκρατορικὴν ῥωσικὴν ἀρχαιολογικὴν ἐταιρίαν ἀποστέλλουσιν ἡμῖν τακτικῶς τὰς δημοσιεύσεις

αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ μετὰ νέων ξένων σπουδαιῶν ἐπιστημονικῶν κέντρων συνήψαμεν σχέσεις κατὰ τὴν διετίαν ταύτην. Καὶ πρῶτον ἡ ἐν Λονδίῳ συστάσκει ἐταιρία πρὸς διδάσκειν τῶν ἐλληνικῶν σπουδῶν ἐν Ἀγγλίῳ εὐη-
 ρεστήθη νὰ ἀναθήσῃ καὶ αὐτὴ ἡμῖν τὴν ἀνωτάτην φροντίδα τῶν ὑποθέ-
 σεῶν τῆς ἐν Ἑλλάδι. Ἀλλὰ πλὴν τούτου ὑπέβαλεν ἡμῖν καὶ ἑτέραν αἴτη-
 σιν. Προέτεινε δηλ. ἡμῖν ὅπως ἀναλαμβάνωμεν τὴν περιποίησιν τῶν πρὸς
 ἐπίσκεψιν τῆς Ἑλλάδος κατερχομένων μελῶν τῆς ἀγγλικῆς ἐταιρίας πα-
 ρέχοντες αὐτοῖς πάσας τὰς ἀναγκαίας πληροφορίας πρὸς εὐκολωτέραν πε-
 ριήγησιν τοῦ τόπου. Εὐχαρίστως ἀπεδεξάμεθα τὴν αἴτησιν ταύτην τοῦ
 συναδέλφου σωματείου τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ αὐτὸ εὐγενῶς ἀνέλαβε νὰ ξε-
 ναγή καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἡμετέρων μετακίνοντας εἰς Λονδίον. Τοῦτο δ'
 ἤρξατο ἐπ' αἰσίοις γινόμενον καὶ ἤδη δύο ἐξενεχθήσκειν ἐκ τῶν ἐταίρων
 τῆς ἀγγλικῆς ἐταιρίας συστηθέντας ἡμῖν τὸν ἐν Ὁξφορδ καθηγητὴν Λι-
 ούυς καὶ τὸν ἀσιατολόγον κ. Rob. Cust, οἵτινες ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν ὀρισθέντος
 μέλους τῆς ἐφορείας ἡμῶν ἐπεσκέφθησαν τὰ πάντα καὶ ἀπῆλθον ἀρίστας
 ἀποκομίζοντες περὶ τοῦ τόπου ἡμῶν ἐντυπώσεις καὶ πλήρη ἰδέαν τῆς κα-
 ταστάσεως τῆς χώρας.

Ἡ ἀμερικανικὴ ἐταιρία πρὸς διδάσκειν τῶν ἐπιστημῶν προσεκάλεσε τὸν
 ἡμέτερον σύλλογον εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν συνέδριον ὅπερ συνήλθε τὸν πα-
 ρελθόντα Αὐγούστου ἐν Μονρεάλ τοῦ Καναδά. Ὁ ἡμέτερος σύλλογος ἀπο-
 δεξάμενος τὴν οὕτως εὐγενῶς ἀπευθυνθεῖσαν αὐτῷ πρόσκλησιν ἀνέθηκε
 τὴν ἀντιπροσωπεῖν αὐτοῦ τῷ ἐν Μονρεάλ ἀντεπιστέλλοντι αὐτοῦ ἐταίρῳ
 κ. Α. Χουγέ Λατούρ ταγματάρχῃ πρὸς ὃν ἀπέστειλε καὶ πάσας τὰς τοῦ
 συλλόγου δημοσιεύσεις ἵνα κατατεθῶσιν εἰς τὸ συνέδριον καὶ ὑπομνήματα
 καὶ δικτηριῶδες ἐπιστημονικὰς διαφύρων ἐκ τῶν μελῶν. Τὰ κατὰ τὸ συ-
 νέδριον τοῦτο εἰς ὃ ὁ ἡμέτερος σύλλογος ἀντεπροσώπευεν ἐν οὕτω μα-
 κρυνοῖς τόποις τὴν ἐπιστημονικὴν ἐν Ἑλλάδι κίνησιν διαφεύγουσι τὴν
 παροῦσαν λογοδοσίαν καὶ λόγῳ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν τοῦτο συνεκροτήθη καὶ
 καθότι ἕνεκα τῆς ἀποστάσεως ἐλλείπουσιν ἡμῖν ἔτι πληροφορίαι.

Οὕτω δὲ σήμερον δικτηροῦμεν σχέσεις ἐν συνόλῳ μετὰ διαφύρων σω-
 ματείων 104 ἐξ ὧν 74 ἐλληνικὰ καὶ 30 ἀλλοδαπὰ. Δυναμέθη νὰ ὑπε-
 ρηκνευώμεθα ἐπὶ τοιαύτῃ ἐπιστημονικῇ κινήσει ἣς κέντρον ἐστὶν ὁ ἡμέ-
 τερος σύλλογος.

Αἱ ἐκπαιδευτικαὶ ἐνέργειαι τοῦ ἡμετέρου συλλόγου ἐστέρθησαν διὰ
 πληρυστάτης ἐπιτυχίας καὶ κατὰ τὰ δύο ταχῆτα ἔτη. Ἡ συσταθεῖσα πρα-
 κτικὴ δημοτικὴ σχολὴ τοῦ συλλόγου ἐλειτούργησε καὶ κατὰ τὰ δύο ἔτη
 τακτικῶτατα. Ἀμα τῇ συστάσει αὐτῆς ἐνεγράφησαν 41 μαθηταὶ εἰς δύο
 διακισθέντες τάξεις διδασκόμενοι τὰ εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα προσή-
 κοντα μαθημῆτα ἀλλὰ κατὰ τὰς νεωτέρας καὶ τελειότερας μεθόδους
 λαμβανόμενης πάντοτε ὑπ' ὄψιν τῆς ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον ἀναπτύξεως

τῶν μαθητῶν. Διευθυντὴς δὲ διορίσθη ὁ ἐκ τῶν ἀποφοίτων τοῦ διδασκαλείου Ἀθηνῶν κ. Εὐ. Ζάχος, ὃν ἀτυχῶς ἀσθενήσαντα ἀντικατέστησε μετ' ἐπιτυχίας ὁ κ. Α. Ακτσόπουλος. Τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος κατ' ὃ περὶ τοῦ 70 ἐνεγράφηται μαθηταὶ προστετέθη καὶ γ'. τάξις καὶ προσελήφθη καὶ ἕτερος διδάσκαλος ὁ κ. Γιαννουλάτος καὶ προστετέθη καὶ τὸ μάθημα τῆς γυμναστικῆς διδασκόμενον ὑπὸ τοῦ κ. Ἀθ. Ἰωαννίδου τελειοφοίτου τοῦ κεντρικοῦ γυμναστηρίου καὶ τὸ μάθημα τῆς ᾠδικῆς διδασκόμενον ὑπὸ τοῦ κ. Ἰουλίου Ἐνιγγ. Αἱ ἐξετάσεις καὶ κατὰ τὰ δύο ἔτη γενόμεναι δημοσίᾳ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ κ. ὑπουργοῦ τῆς παιδείας, τοῦ Σ. Μητροπολίτου Ἀθηνῶν, τοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς πρωτευούσης, κατέδειξαν τοὺς καλοὺς κερπούς οὓς καὶ κατὰ τὰ δύο ἔτη παρήγαγεν ἡ πρακτικὴ αὕτη δημοτικὴ σχολή, αἱ δ' ἐλθέσεις τῶν ἐξεταστικῶν ἐπιτροπῶν αἵτινες θέλουσι συνδημοσιευσθῆ σὺν τῇ παρούσῃ λογοδοσίᾳ εἰσι μάρτυρες ἀψευδεῖς τῶν λόγων μου. Δυστυχῶς ὅμως μεθ' ὅλην ταύτην τὴν ἐπιτυχίαν ἠναγκάσθημεν ἐφέτος νὰ δικλόψωμεν προσωρινῶς τὰ μαθήματα τῆς σχολῆς ταύτης ἐνεκῆ ἐλλείψεως μέσων. Διότι ἐπιθυμοῦντες νὰ ἐνσταλαξώμεν ἀληθῆ παιδείαν εἰς τὰ παιδίκα τοῦ λαοῦ καὶ μὴ θέλοντες νὰ μεταχειρισθῶμεν τὰ γράμματα ὡς μέσον κερδοσκοπίας κατεβλήθημεν ὑπὸ τῶν δειπνῶν καὶ ἐσταματήσαμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ ἔργον μεριστοῦ ὁ ἡμέτερος σύλλογος πλουσιώτερος γενόμενος δυνηθῆ νὰ ἐξυκολουθήτη μετὰ τῶν λοιπῶν αὐτοῦ ἔργων καὶ τοῦτο ἄνευ ζημίαις. Μετὰ λύπης δ' ἐπράξαμεν τοῦτο καίτοι πολλοὶ τῶν γονέων ἐδήλωσαν ἡμῖν ὅτι εἶναι πρόθυμοι νὰ δεχθῶσι καὶ αὐξήσιν διδάκτρων, εἴμεθα ὅμως ὑπερήφανοι ὅτι τὰ ἐκ τῆς ἡμετέρας πρακτικῆς δημοτικῆς σχολῆς ἀπελθόντα παιδίκα κατετάχθησαν μετ' ἐπικίνων εἰς τὰ δημοσικὰ σχολεῖα καὶ ἐθεωρήθησαν ἔχοντα δυνάμεις κατὰ πολὺ ἀνωτέρας τῶν συνήθως ἐξ ἄλλων δημοτικῶν σχολείων ἐρχομένων.

Ἡ δὲ σχολὴ τῶν ἀπόρων παιδῶν Ἀθηνῶν ἀποφέρει πάντοτε ἀρίστους κερπούς. Κατὰ τὰ δύο ἔτη ταῦτα ἐνεγράφησαν παῖδες κατὰ μὲν τὸ α'. ἔτος 345 μαθηταὶ κατὰ δὲ τὸ β'. 419, ἡ δὲ διδασκαλίαι ἐγένετο καὶ κατὰ τὰ περελθόντα ἔτη δίωρος. Ἐδιδάχθησαν δὲ τὰ ἐξῆς μαθήματα. Ἐν μὲν τῷ α'. τμήματι διηρημένω εἰς δύο τάξεις, ἀνάγνωσις, γραφὴ καὶ ἀριθμητικὴ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου κ. Μ. Παυλίδου καὶ τοῦ βοηθοῦ αὐτοῦ κ. Δ. Καραβῆ πλκαιοῦ μαθητοῦ τῆς Σχολῆς. Ἐν δὲ τῷ β. ἀνάγνωσις, γραφὴ, ἀριθμητικὴ, ἱερὰ ἱστορία, γεωγραφία καὶ στοιχεῖα γραμματικῆς ὑπὸ τοῦ διδασκάλου κ. Η. Παπχευσταθίου τὸ α'. ἔτος καὶ τοῦ κ. Καλευρῆ τὸ β'. ἔτος. Ἐν δὲ τῇ γ'. ἀνάγνωσις, ἱερὰ, ἐλληνικὴ γλῶσσα, γεωγραφία, γραφὴ, ἔκθεσις ἰδεῶν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου κ. Δ. Κολοκοτζίη καὶ κατὰ τὰ δύο ἔτη. Ἐκτός τούτου οἱ μαθηταὶ καὶ τῶν τριῶν ὁμοῦ τμημάτων ἐδιδάσκοντο δις τῆς ἐβδομάδος φωνητικὴν μουσικὴν ὑπὸ τοῦ κ. Ἰουλίου Ἐνιγγ ἀφιλοκερ-

δὴς ὡς πάντοτε προσφερομένου. Πλὴν δὲ τούτου εἰσῆχθη καὶ τὸ μάθημα τῆς ἀπαγγελίας ὑπερ ἐδίδαξεν ἐπιτυχῶς κατὰ τὸ λήξαν ἔτος ὁ κ. Ἀντώνιος Μανουῆσος. Κατὰ πᾶν δὲ Σάββατον ἐγίνετο ὑπ' ἐνὸς τῶν διδασκάλων πρακτικὴ ἑρμηνεῖα τοῦ Εὐαγγελίου τῆς Κυριακῆς. Αἱ ἐξετάσεις τῆς σχολῆς ἐγένοντο καὶ αὐταὶ δημόσιαι ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Σ. Μητροπολίτου, τοῦ ὑπουργοῦ τῆς παιδείας καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς πρωτευούσης. Ἀπελύθησαν δὲ 5 μὲν μαθηταὶ τὸ α'. ἔτος, 6 δὲ τὸ β'. οἵτινες ἔλαβον καὶ τὸ κεκατονισμένον ἀπολυτήριον τῆς σχολῆς.

Τὰ δὲ τῆς σχολῆς διηύθυνε κοσμητικὴ ἀποτελουμένη τὸ μὲν α'. ἔτος ἐκ τῶν κκ. Α. Διομήδους Κυριακοῦ ἐφόρου, Γ. Δουρούτη γραμματέως καὶ τῶν κοσμητῶρων κκ. Μ. Κατσιμπάκη, Γ. Φιλαρέτου, Κ. Χ. Βάμβρα καὶ Στ. Ἰωαννίδου, τὸ δὲ β'. ἐκ τῶν κκ. Φ. Παρσκευαΐδου ἐφόρου, τοῦ κ. Ι. Μεσολωρᾶ γρμμματέως καὶ τῶν κοσμητῶρων κκ. Κ. Διγενῆ, Ἰγ. Μοσχάκη, Κ. Βάμβρα, καὶ Γ. Δουρούτη.

Ἡ ὑγιεινὴ κατάστασις τῶν παιδῶν ἦν καλλίστη κατὰ τὰ δύο ταῦτα ἔτη καὶ τὴν ἱατρικὴν αἰτιῆς ἐπίβλεψιν εἶχον οἱ ἡμέτεροι συνάδελφοι κκ. Ἰω. Βάμβρας καὶ Κ. Διγενῆς μετὰ ζήλου καὶ πατρικῆς ἀγάπης ἐπιμελούμενοι τῶν ἐγκυτληλειμμένων τούτων παιδῶν. Τῇ φροντίδι δὲ τούτων ἐλαμβάνοντο πάντοτε πάντα τὰ προληπτικὰ κατὰ τῶν ἐπιδημιῶν μέτρα, καὶ κατὰ τοῦ κοιλικοῦ τύφου τὸ παρελθὸν θέρος καὶ κατὰ τῆς εὐλογίας ἐσχάτως, καὶ διὰ τοῦτο μὲ τοσαύτην σπουδῇ μαθητῶν καὶ μαθητῶν κατὰ καίριστους δικιτητικούς κανόνας ζώντων, ἡ ἡμετέρα Σχολὴ δὲν ἔσχεν ἀπωλείας.

Τὸ ὑπνωτήριον τῆς Σχολῆς τῶν Ἀπόρων Παιδῶν ὑπερ ὑπὸ τόσῳ καλοῦς εἶχε συστήσει ὡς δὲν ἠδυνήθη γὰρ λειτουργίῃ ἐπὶ πολὺ. Κύριον τούτου αἴτιον εἶναι ἡ ἄλλειψις καταστήματος ἰδίου τοῦ Συλλόγου. Ἐφ' ὅσον ὁ Σύλλογος δὲν κατορθοῖ νὰ ἔχη ἴδιον κατάστημα, ἐν ᾧ νὰ διδάσκωνται συνάμα καὶ νὰ κοιμῶνται οἱ εἰς τὴν Σχολὴν φοιτῶντες παῖδες, πᾶσα ἄλλη γινομένη προσπάθεια, ὡς ἐπέστημεν δύο ἔτη σχεδὸν ἐμπράκτως ἀποβίνει περιττή. Διότι οἱ παῖδες οὗτοι οἱ ἄποροι οἱ κακῶς μὲν πολλοὶ ὁμοῦ κοιμῶμενοι ἐν στενοχώροις δωματίοις, ἀλλ' ἔχοντες ὅπως ποτε ἀνεξαρτησίαν, δυσκολεύονται νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς αὐστηροῦς κανόνας πειθαρχίας ἐνόσω τὸ κατάστημα τῶν ὑπνωτηρίων δὲν εἶναι ἐν ὁμοῦ μὲ τὸ κατάστημα τῆς Σχολῆς. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου ἡ ἰδρυσις τῶν ὑπνωτηρίων εἶχε καὶ ἄλλον σκοπὸν τὴν περισυναγωγὴν τῶν ἀστέγων ὅλως διόλου παιδῶν καὶ τῶν τῆδε κακεῖσε κοιμωμένων, ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἔδει νὰ ἔχωμεν καὶ τὴν σύμπραξιν τῆς Ἀστυνομίας, ἀλλὰ δυστυχῶς τὰ ἀστυνομικὰ ὄργανα μεθ' ὅλην τὴν ἀγαθὴν διεύθυνσιν τῶν προισταμένων τῆς ἀστυνομικῆς ἀρχῆς ἐδείχθησαν ἀπρόθυμα, καὶ τινα δὲ ἔχθη πρὸς τὸν ἡμέτερον σκοπὸν. Διὰ ταῦτα καὶ μέχρι οὗ ὁ Σύλλογος δυνήθη νὰ προβῇ εἰς

Ἐδρυν τοιούτου ἰδίου καταστήματος ἠναγκάσθημεν νὰ δικηφώμεν τὴν περικτέρω ἐνέργειαν τοῦ ὑπνωτηρίου, τὰς δὲ δεκακισχιλίους δραχμὰς ἕως πρὸς τοῦτο εἶχομεν κατατεθειμένας εἰς τὴν Πιστωτικὴν Τράπεζαν καταθέσαμεν εἰς τὴν Ἑθνικὴν εἰς τὴν μερίδα τοῦ χρέους, τῆς οἰκίης τῆς Σχολῆς τῶν Ἀπόρων Παιδῶν ἀπαιτητέας εἰς πρώτην ζήτησιν.

Ἄλλ' ἄφ' ἐτέρου καταρθώσαμεν τὴν σύστασιν παρὰ τῆς Σχολῆς τῶν Ἀπόρων Παιδῶν Ἀθηνῶν καὶ παρὰ τῆς πρακτικῆς δημοτικῆς Σχολῆς σχολειακοῦ ταμειυτηρίου ἐνῷ οἱ παῖδες θέλουσι καταθέτει τὰς μικρὰς οικονομίους αὐτῶν. Ὁ θεσμὸς οὗτος τῶν σχολειακῶν ταμειυτηρίων ἀποτελεῖ κατὰ τὰ τελευταῖα κατὰ ἔτη ἐν Βελγίῳ, ἐν Γαλλίᾳ, Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ κλάδον οἰονομίας ἀνατροφῆς τοῦ λαοῦ, αἱ μικρὰ δ' οικονομίαι τῶν καταθετῶν παιδῶν κατ' οὐσίαν ἀτήμνητοι ἔχουσι τὴν ἀξίαν των ἐν συνόλῳ συνήθως πρὸς καταπολέμησιν τῆς στενοχωρίας ἀλλ' ἐνίοτε καὶ ὅπως γίνωσι πυρρὴν μεγάλῃς περιουσίας. Ἄν τὸ παιδίον συνηθίσῃ νὰ οικονομῇ δέκα λεπτὰ καθ' ἑβδομάδα, ἐνηλικιούμενον θὰ εὕρηθῃ κάτοχον ἰκανοῦ ποσοῦ ἢ δὲ συνήθειαι τῆς οικονομίας ἐπιπάρχουσαι ἐν αὐτῷ θὰ τὸ κάμνη νὰ ἐξ ακολουθῇ νὰ οικονομῇ καὶ μείζονα ποσὰ ἀνδρωθέν. Τοῦ καλοῦ τούτου θεσμοῦ τὴν εἰσαγωγὴν ἐφείλομεν εἰς τὸν ἡμέτερον συναδέλφον κ. Κ. Βάμβαν ὅστις μελετήσας ἐπισταμένως τὸ ζήτημα οὐδενὸς κόπου ἐφείσθη πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτοῦ καὶ παρ' ἡμῶν. Συνεννοηθέντος δὲ τοῦ Συλλόγου μετὰ τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς ἀπερρίσθη ὅπως αἱ καταθέσεις γίνωνται δεκταὶ παρὰ τῶν διδασκάλων καὶ ἐγγράφονται ἀμέσως ἐν πλήρει περὶ δόσει ὑπ' αὐτῶν εἰς ἰδιαιτέρον βιβλίον, τοῦ ὁποῦ ἐκάστη σελίς εἶναι δικταθειμένη εἰς λογαριασμὸν ἐνὸς μαθητοῦ καταθέτου. Ἄμκ ὡς αἱ καταθέσεις τοῦ μαθητοῦ φθάσωσι τὰς τρεῖς δραχμὰς τὸ ποσὸν τοῦτο κατατίθεται ἐν ὀνόματι αὐτοῦ ἐν τῷ Ταμειυτηρίῳ τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς καὶ ἀποδίδεται τὸ ὄλον ἡμέρος αὐτοῦ εἰς τὸν νόμιμον ἀντιπρόσωπόν του ἢ τὸν πρόεδρον τοῦ Συλλόγου.

Ἐπὶ τοῦ ὅρου τούτου εἰσχυθέντα καὶ παρ' ἡμῶν τὰ σχολειακὰ ταμειυτήρια ἐπέτυχον κατὰ πάντα. Οἱ δὲ παῖδες τῆς τε πρακτικῆς δημοτικῆς Σχολῆς καὶ τῆς Σχολῆς τῶν Ἀπόρων κατενόησαν πληρέστατα τὸν σκοπὸν των καὶ ἄτμενοι κατέβηλον τὰς οικονομίας αὐτῶν καὶ τινες τούτων καὶ τὰ περισσεύματά των. Ἀπὸ τῆς 6 δ' Ἀπριλίου τῆς ἡμέρας τῆς α' καταθέσεως μέχρι τῆς 31 Αὐγούστου παρουσιάσθησαν ἐν ἀμφοτέροις ταῖς σχολαῖς καταθέσεις 1271 παιδῶν καταβελόντων δρ. 4054.05 εἰδικώτερον δ' ἐν μὲν τῇ Σχολῇ τῶν Ἀπόρων Παιδῶν παῖδες 434 καταθέσαντες δρ. 2530.35 ἐν δὲ τῇ πρακτικῇ δημοτικῇ παῖδες 837 καταθέσαντες δρ. 523.79. Ἡ δυτικαλογίαι αὕτη προέρχεται ἐκ τούτου ὅτι τῶν Ἀπόρων μὲν Παιδῶν οἱ πλεῖστοι καταθέτουσι καὶ τὰ περισσεύματα τῶν ἐκ τοῦ ἔργου των εἰσπράξω, οἱ δὲ τῆς δημοτικῆς Σχολῆς τὰς μικρὰς οικονομίας ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν γονέων αὐτῶν παρεχομένων δώρων.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλου κελοῦ θεσμοῦ τὴν εἰσαγωγὴν κωπορθώσαμεν εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Ἀπόρων Παιδῶν τῆς βιοθεσίας τῆς κυβερνήσεως. Ὡς γνωστὸν ἐκ τῶν ἡμετέρων Παιδῶν τῆς Σχολῆς τὰ δύο τρίτα σχεδὸν ἀνήκουσιν εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως τὴν Κόρινθον καὶ Ἰορτυίαν, ἀπόρων γονεῶν τέκνα ἅτινα ἀποστέλλονται ἐνταῦθα πρὸς ψωμαστῶν καὶ μετέρχονται τυχεῖον τι ἐπάγγελμα, οἷον τὸ τοῦ ὀφκομιστοῦ, τοῦ ὑποδηματοκαθαριστοῦ ἢ τοῦ ἐρημεριδοπώλου. Ἀφοῦ δὲ ἀποκτήσωσιν ὀλίγα χρήματα ἐπανέρχονται εἰς τὴν πατρίδα ὅπου ἀποκαθίστανται τίμιοι ἐργάται. Ἡ Ἐφορεὶς τοῦ Συλλόγου καὶ ἡ Κοσμητεία τῆς Σχολῆς πολλάκις ἐπέβησαν νὰ βελτιώσωσι τὴν τύχην τῶν παιδῶν τούτων κατὰ τὴν προσωρινὴν ἐν Ἀθῆναις διαμονὴν των καὶ πολλοὶ πολλάκις ἀποπειρόμενοι εἰς αὐτὴν εὖρον τιμίους ὑπαλλήλους ὧν ἱκανοὶ νῦν εἶναι εἰς ἰδιωτικὰ γραφεῖα καὶ τραπεζιτικὰ καταστήματα· ἀλλὰ δὲν ἤρκει καὶ μόνον τοῦτο. Διὰ τοῦτο ἀσμένως ἀπεδέχθημεν τὴν πρότασιν τοῦ τότε προϊσταμένου τοῦ τηλεγραφείου Ἀθηνῶν κ. Κ. Μαρουδῆ ὅπως οἱ ἐκ τῆς Σχολῆς ἀποφοιτῶντες παῖδες ἢ καὶ οἱ μνηστῆται τῆς ἀνωτέρας αὐτῆς· τὰξέως ἐκτελῶσι τὴν δικονομὴν τῶν τηλεγραφημάτων ἐν τῇ πόλει. Τοῦτο δὲ ψηφισθὲν καὶ ὑπὸ τῆς Βουλῆς ἐν τῷ νόμῳ περὶ ὀργανισμοῦ τῆς τηλεγραφικῆς ὑπηρεσίας ἐκυρώθη πλέον καὶ αἰτηθέντα· ἡμῖν ὑπεδείξασμεν εἰλοσι παῖδας, οἵτινες καὶ πάντες διωρίσθησαν τηλεγραφικοὶ διακομιστῆς καὶ ἄριστα ἐκτελοῦσι τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην. Τὴν ἐπιτυχίαν δὲ ταύτην ἰδοῦσα καὶ ἡ γενικὴ διεύθυνσις τῶν τεχνυδρομείων προσέθηκεν ἐν τῷ ὀργανισμῷ τοῦ τεχνυδρομείου Ἀθηνῶν ἐδάφιον καθ' ὃ ὡς μνηστῆται δικομιστῆς τοῦ τεχνυδρομείου προσλημθῶνται οἱ ἀπόφοιτοι τῆς ἡμετέρας Σχολῆς.

Αἱ δ' ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἡμέτεραι Σχολαὶ τῶν Ἀπόρων εἰργάσθησαν ἐπίτης ἐπιτυχῶς κατὰ τὸ ληξὺν ἔτος, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τε τῶν ἐκθέσεων τῶν κοσμητειῶν καὶ τῶν ἐξελεγκτικῶν ἐπιτροπῶν αἵτινες ἐπισυναφῆσονται τῇ λογοδοσίᾳ ταύτῃ. Ἐκ τῶν Σχολῶν τούτων ἡ τῆς Σύρου ἄριστα πάντοτε ἐργαζομένη κατώρθωσε νὰ ἀποκτήσῃ ἴδιον κατἄστημα, ὅπερ ὁ Σύλλογος ἐψήφισεν ὅτι ἀνήκει τῇ Σχολῇ ταύτῃ ὡς ἴδιον περιουσία δυνάμενον ἐν περιπτώσει διαλύσεως αὐτῆς νὰ διατεθῇ ὑπὸ τοῦ δήμου Ἐρμουπόλεως ὑπὲρ φιλονηρωτικοῦ σκοποῦ.

Ἡ ἐν Νέῃ Πικέρῃ ἡμετέρα Σχολὴ τῶν Ἑλληνοκλιωνῶν ἐξακολουθεῖ πάντοτε ἐργαζομένη ἀλλ' ἐπικυτεν οὕτω Σχολὴ τῶν ἐξ Ἰταλίας Ἑλληνοκλιωνῶν, διότι ἡ ἀποικία αὕτη σχεδὸν διελύθη. Οἱ κάτοικοι δεκατισθέντες ὑπὸ τῆς μνηγιγίτιδος, ἐνεκὰ τοῦ ὁποίου προσῆλθε καὶ χρήμασιν ἀρωγὸς ὁ ἡμέτερος Σύλλογος διεσκορπίσθησαν τῆδε κἀκεῖσε καὶ ἐκεῖ ὀλίγοι ἀπέμειναν, ἡ δὲ ἡμετέρα Σχολὴ χρησιμεύει ὡς διδασκῆριον τῶν πέριξ χωρίων.

Ἐνταῦθα τοῦ λόγου ἑφείλω νὰ μνημονεύσω καὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἡμε-

τέρου Συλλόγου, ὅπως συμπτυκνῶσθαι τὴν ἀποικίαν ταύτην τῶν Ἑλληνοκλι-
 βανῶν. Πληροφορηθέντες ὅτι τοιοῦτοι ἀποικοὶ πολλοί, εἰσι πρόθυμοι νὰ
 κατέλωσιν ἐκ Σικελίας, συνεννοήθημεν μετὰ τῆς Κυβερνήσεως; καὶ ἐγρά-
 ψαμεν τὰ θέοντα πρὸς τὸν ἐν Μεσσηνίᾳ ἡμέτερον ἐφημέριον, τὸν ἐλλόγιμον
 κύριον Ἀθηνάσιον Ζακυνθινόν. Ἀλλὰ μέχρι τοῦδε αἱ ἐνέργειαι ἡμῶν δὲν
 ἀπέληξαν εἰς ὀριστικόν τι ἀποτέλεσμα καίτοι πολλὰς διατρέφομεν περὶ
 τῆς ἐπιτυχίας αὐτῶν ἐλπίδας.

Συνεστήσαμεν δὲ καὶ νέαν σχολὴν ἐν Ἡλείᾳ ἐν τῷ χωρίῳ Κατσαροῦ τοῦ
 δήμου Λεοταίων συνεπέειχ αἰτήσεως; τῶν κατοίκων καὶ ἀφοῦ ἀνώνυμος φιλό-
 μουσος κατέβηκε τὴν πρὸς τοῦτο δαπάνην, οὕτω δὲ διατηροῦντο ὑπὸ τοῦ Συλ-
 λόγου μέχρι τέλους τῆς ληξιάσης διετίας δέκα σχολαί· ἡ Σχολὴ τῶν ἀπόρων
 παιδῶν καὶ ἡ Πρακτικὴ δημοτικὴ Σχολὴ ἐνταῦθα, ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις
 σχολαὶ ἀπόρων παιδῶν ἐν Καλάμιας, Σύρω, Ζακύνθῳ, Πάτραις, Ἄνδρῳ,
 Νέᾳ Πικέρρῳ, Τραγανῷ καὶ Κατσαροῦ.

Ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἀναλογιζόμενος ὅτι μετὰ τῶν μελῶν αὐτοῦ
 ἔλειπεν ἐκεῖνος ὁ σύνδεσμος ὅστις πρέπει νὰ συνδέῃ τὰ μέλη ἐνὸς σωμα-
 τείου, καθότι πλὴν τῶν μνησίων συνεδριῶν τὰ μέλη δὲν εἶχον ἢ σπανίως
 ἀφορμὰς νὰ βλέπωνται καὶ νὰ συζητῶσιν ὁμοῦ περὶ τῆς προκοπῆς τοῦ
 Συλλόγου ἐσκέφθη προτάσει τῶν κκ. Μ. Π. Αἰάμπρου καὶ Τιμ. Ἡλιοπούλου
 νὰ ἰδρῦσθαι ἐν τῷ κκταστήματι αὐτοῦ ἐντευκτήριον γὰρ τῶν μελῶν αὐτοῦ,
 ὅπερ συνάμα ἤθελε καταστήσῃ οὕτω καὶ ἐντευκτήριον τῶν ἐν Ἀθήναις λο-
 γίων καὶ τῶν ἐντεῦθεν διερχομένων ξένων. Ἐπιτροπὴ ἀμέσως συστάσα
 ἐφρόντισε τὰ περὶ τούτου καὶ διασκευασθέντων δύο ἐκ τῶν δωματίων
 τοῦ Συλλόγου τὸ ἐντευκτήριον ἠδυνήθη νὰ ἐγκαινισθῇ τὸν παρελθόντα
 Ἰανουάριον. Ἐπέτυχε δ' ἡ σύστασις τοῦ ἐντευκτηρίου πληρέστατα καὶ
 πλέον τῶν ἐκκτὸν τακτικῶν καὶ ἐπιτίμων μελῶν τοῦ Συλλόγου μετέσχον
 αὐτοῦ, οὕτω δ' ἐπῆλθε στενότερος σύνδεσμος τῶν μελῶν καὶ ἀμεσος αὐτῶν
 ἐπικοινωνία ἐξ ὧν ἀριστὰ προσδοκῶ διὰ τὸ μέλλον.

Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τοῦ ἐντευκτηρίου ἔφερεν ἐκ νέου εἰς μέσον ἄλλο ζή-
 τημα, τὸ ζήτημα τῆς στενοχωρίας τοῦ ὑφισταμένου καταστήματος, τὸ
 ὁποῖον εἶναι ἀδύνακτον νὰ ἐπαρκέσῃ πλέον εἰς τὰς νέας πλυσσομένας ἀνάγκ-
 ας τοῦ Συλλόγου. Διὰ τοῦτο ὁ Σύλλογος ὠνόμασε πολυμελῆ ἐπιτροπὴν
 ἣτις νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς εὐρέσεως καταλλήλου οἰκοπέδου, πρὸς οἰκοδο-
 μὴν νέου καταστήματος ἐκποικουμένου τοῦ νῦν τοιοῦτου. Ἡ ἐπιτροπὴ
 αὕτη συντόμως ἐργασθεῖσα καὶ κατὰ τὸ διάτημα τοῦ θέρους, εἰς οὐδὲν
 ἠδυνήθη νὰ ἔλθῃ ἀποτέλεσμα ἐνεκα τῆς ἐπελθούσης μεγάλης ὑπερτιμή-
 σεως τῶν οἰκοπέδων ὡς ἐκ τῆς ὁποίας καὶ πάλιν τὸ ζήτημα τοῦτο ἔμει-
 νεν ἐκκερεμές. Ἀλλ' ὁ Σύλλογος θέον περὶ τούτου νὰ λάβῃ σύντονον
 μέριμναν.

Τὸ δὲ περιοδικὸν τοῦ Συλλόγου ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τὴν διετίαν

ταύτην μετὰ τῆς αὐτῆς πάντοτε ἐπιμελείας τακτικῶς ἐκδιδόμενον τῆ φροντίδι τετραμελοῦς ἐπιτροπῆς, ἀποτελουμένης ἐκ τῶν κκ. Βίρ. Ἀσωπίου, Ε. Ροΐδου, Π. Ι. Φέρμπου καὶ Σπ. Λάμπρου. Ἐνεκα δὲ τῆς συσσωρεύσεως ὕλης πολλῆς ἐκρίθη καλὸν νὰ αὐξήθῃ ἡ ἔκδοσις αὐτοῦ καθ' ἐν τυπογραφικὸν φύλλον μηνιαίως, οὕτω δὲ ἀποτελεῖται ἐτησίως τόμος εἰς μέγα ὄγεδρον ἐξ 72 τυπογραφικῶν φύλλων πρочеχόμενος ἀντὶ τῆς ἐλαχίστης σχετικῶς τιμῆς τῶν 15 νέων δραχμῶν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ καὶ 20 ἐν τῷ ἐξωτερικῷ. Ἄν ὁ Παρνασσὸς ἐκπληροῖ ἢ οὐ τὸν σκοπὸν δι' ὃν ἐκδίδεται μάρτυρες ἀψευδεῖς πρόκεινται αὐτὰ τὰ δημοσιεύμενα τεύχη του ἡμεῖς ἐμμένομεν ἐν τῇ δημοσιεύσει αὐτοῦ καὶ θὰ ἐμμείνωμεν φρονοῦντες ὅτι πράττομεν καλὸν καὶ ἔχοντες τὴν ὑποστήριξιν τῶν συνδρομητῶν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ἐλληνικοῦ τύπου καὶ αὐτοῦ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ, ὅστις οὐ μόνον δὲν πᾶνι συχνὰς ὑπὲρ αὐτοῦ ἀνυγράφων ἐπαινετικὰς κρίσεις, ἀλλὰ καὶ περιλήψεις καὶ μεταφράσεις πολλάκις δημοσιεύων ἐξ αὐτοῦ.

Πλὴν ὁμοῦ τοῦ περιοδικοῦ ἐξέδωκεν ὁ Σύλλογος ἡμῶν κατὰ τὸ λήξεν ἔτος καὶ δύο φυλλάδια τῶν *Νεοελληνικῶν Ἀναλέκτων*, δι' ὧν συνεπληρώθη καὶ ὁ β'. τόμος τῆς σπουδαίας ταύτης δημοσιεύσεως. Τὰ ἐκδοθέντα φυλλάδια περιέχουσι τὸ μὲν δημοτικὰ ἔμματα Θήρας ἐκ τῆς ἀνεκδότου Συλλογῆς Πεταλᾶ ἢν πρὸ τριῶν ἐτῶν ἠγόρασαν ὁ Σύλλογος, τὸ δὲ Κερκυρικὰ ἀνέκδοτα περιέχοντα Ἀρσενίου Κερκύρας ἀνεκδότον ἐγκώμιον εἰς τὸν Μάρτυρα Θερίνον, ὅμοιον εἰς τὸν αὐτὸν μάρτυρα, Νικολάου Κερκύρας ποίημα ἐπὶ τῇ περικιτῆτι ἀπὸ τῆς ἱερχρίας, Βασιλείου Πεδιχδίτου ἐπιστολὴ πρὸς Κωνσταντῖνον Στίλβην, τὰ σφάλματα καὶ αἰτιώματα τῶν Κερκυραίων, περὶ τοῦ ἐν Κερκύρα τιμαχοῦ τῶν Ἀθιγγάνων καὶ τῆς πρώτης τοῦ Μχίου, ἐκ βιβλιοθηκῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους, Μονάχου καὶ Κανταβριγίως περισυλλεγέντα ὑπὸ τοῦ κ. Σπ. Π. Λάμπρου καὶ δωρηθέντα τῷ Συλλόγῳ, ὑπ' αὐτοῦ δὲ καὶ ἐκδιδόμενα. Ἀνετυπώθη δὲ καὶ τὸ α'. τεῦχος τοῦ α'. τόμου ἐντελῶς ἐξεντληθὲν καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐκτυποῦται καὶ τὸ β'.

Ἐν δὲ ταῖς ἐκτάκτοις συνεδρίασις ἀνέγνωσαν διατριβὰς τὰ ἐξῆς κατὰ σειράν μέλη τοῦ Συλλόγου.

Ὁ κ. Τιμολέων Ἀργυρόπουλος τακτικὸν μέλος, περὶ *τηλεγράφου καὶ μετρογράφου μετὰ πειραμάτων*.

Ὁ κ. Κ. Νιστορίδης τακτικὸν μέλος, περὶ *Ἀλεξάνδρειας*.

Ὁ κ. Κ. Παπκαμιχαλόπουλος τακτικὸν μέλος, *Περὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου ἐν ταῖς ἀρχαῖαις Ἀθήναις*.

Ὁ κ. Σπ. Παππαγεωργίου τακτικὸν μέλος, περὶ *Υπατίας τῆς Ἀλεξάνδρινης φιλοσόφου*.

Ὁ κ. Ἀχιλλεὺς Παράσχος τακτικὸν μέλος, *Ἀνεκδότους ποιήσεις*.

Ὁ κ. Α. Σπαθιάκης τακτικὸν μέλος, περὶ τῆς κατ' Ἀριστοτέλη παιδείας.

Ὁ κ. Ἰω. Μεσολωρᾶς τακτικὸν μέλος, περὶ τῶν κατὰ καιροὺς σχέσεων τῶν ὀρθοδόξων μετὰ τῶν διαμαρτυρομένων.

Ὁ κ. Κ. Ξένος τακτικὸν μέλος, ὁ Ραβελαι καὶ ἡ ἐποχὴ αὐτοῦ.

Ὁ κ. Ἰγν. Μοσχάκης τακτικὸν μέλος, ἡ γυνὴ καὶ ὁ χριστιανισμὸς.

Ὁ κ. Β. Ζκλοκώστας τακτικὸν μέλος, ἡ Ἑλλάς κατὰ τὴν ἀναγέννησιν.

Μέρος Α΄.

Ὁ κ. Κ. Βάμβας τακτικὸν μέλος, περὶ σχολειακῶν ταμειωτηρίων.

Ὁ κ. Γ. Βιζυηνὸς τακτικὸν μέλος, ἀνεκδότους ποιήσεις.

Ὁ κ. Ἰάκ. Ἀρχάτσος ἀντεπιστέλλον μέλος, τὰ θέατρα τοῦ Πειραιῶς καὶ ὁ Κωφὸς Λιμῆν.

Ὁ κ. Σ. Κολιάτσος ἀρχιμανδρίτης, ἐπίτιμον μέλος, περὶ τῶν πρὸς ἀλλήλους καθηκόντων τῶν γονέων καὶ τῶν τέκνων.

Ὁ κ. Κ. Παπαμιχαλόπουλος τακτικὸν μέλος, ἐτυπώσεις ταξειδίου ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Βῶλον.

Ὁ κ. Τ. Ἀργυρόπουλος τακτικὸν μέλος, τὰ γεώτερα τοῦ ἠλεκτρισμοῦ.

Ὁ κ. Α. Φραβκσίλης τακτικὸν μέλος, σύγχρονος Ἰταλικῆ φιλολογία. Ἡ Ἑλληνικὴ Μαθηλὴ Σερῶν.

Ὁ κ. Μ. Βρατσάνος τακτικὸν μέλος, περὶ Ῥουσσῶ ὡς παιδαγωγῶ.

Ὁ κ. Γ. Δέρβος τακτικὸν μέλος, περὶ τοῦ ἀλανθάστου πάπα Πίου Θ΄.

Ὁ κ. Γ. Βιζυηνὸς τακτικὸν μέλος, ὁ αἰ Νικόλας καὶ ἡ Μητέρα τῶν Ἐπτά, ἐπεισόδιον τῶν ἐν Βιζύῃ καταστροφῶν.

Ὁ κ. Ἰω. Τσέτσης τακτικὸν μέλος, περὶ τῆς κατὰ τὸν Μεσαιῶνα Ἑλλην. Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, μέρος Α΄.

Ὁ κ. Β. Ζκλοκώστας τακτικὸν μέλος, ἡ Ἑλλάς κατὰ τὴν ἀναγέννησιν, μέρος Β΄.

Ὁ κ. Τιμ. Ἀμπελᾶς τακτικὸν μέλος, περὶ γεωργικῆς νομοθεσίας.

Ὁ κ. Ἰω. Τσέτσης τακτικὸν μέλος, περὶ τῆς κατὰ τὸν Μεσαιῶνα Ἑλλην. ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, μέρος Β΄.

Ὁ κ. Σπ. Π. Λάμπρος τακτικὸν μέλος, τὰ ἀναγνώσματα τῶν πάππων μας.

Ὁ κ. Κ. Διγενῆς τακτικὸν μέλος, περὶ τῶν αἰτίων τῆς ἐπιλοχίου παφροσύνης.

Ἐδιδάχθησαν δὲ καὶ δημόσια μαθήματα ὑπὸ τῶν ἐξῆς:

ὑπὸ τοῦ κ. Θ. Μιχαλοπούλου φυσική.

ὑπὸ τοῦ κ. Σπ. Κ. Παπαγεωργίου, ἱστορία τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

ὑπὸ τοῦ κ. Τ. Ἀργυροπούλου, περὶ ἠλεκτρισμοῦ.

ὑπὸ τοῦ κ. Ἰω. Μεσολωρᾶ, ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία.

ὑπὸ τοῦ κ. Ἰγ. Μοσχάκη, ἐρμηνεῖα τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου.

Ἡ δ' Ἐφορεία τοῦ συλλόγου συγκεκριμένη κατὰ τὴν διετὴ ταύτην περίοδον ἐξ ἑμοῦ ὡς προέδρου, τῶν ἀντιπροέδρων κκ. Α. Προβελεγίου καὶ Ν. Ακούτη ἢν ἀντικατέστησε τὸ β΄. ἔτος ὁ κ. Σ. Δουρούτης, τοῦ γενικοῦ γραμ-

ματέως κ. Μ. Π. Λάμπρου, τῶν εἰδικῶν γραμμικῶν κ. Α. Ρ. Παγκλιθῆ καὶ Κ. Φάραγγα ὃν ἀντικατέστησε τὸ β'. ἔτος δ κ. Α. Μαρινόπουλος, τοῦ ταμίου κ. Σ. Κονοφάου, τοῦ ἐπιμελητοῦ τῆς βιβλιοθήκης κ. Π. Ι. Φέρμπου καὶ τοῦ διευθ. τοῦ τοῦ ἀναγνωστηρίου κ. Σ. Κ. Παπακωστασίου τὸ α'. ἔτος καὶ κ. Μ. Κρίσπη τὸ β'. συνήλθε εἰς συνεδρίας 32, συσκευασμένη περὶ πάντων τῶν ἀφορώντων τὴν διοίκησιν τοῦ συλλόγου. Χάριτας δὲ πολὺς ὀφείλω πρὸς πάντας τοὺς ἀποτελοῦντας αὐτὴν διὰ τὴν εὐμενῆ καὶ ἀδελφικὴν ὑποστήριξιν ἣν μοι παρέσχον.

Ἐν τέλει ὀφείλω νὰ εἶπω τινὰ καὶ περὶ ταμείου βιβλιοθήκης καὶ ἀναγνωστηρίου. Τὸ ταμεῖον κατὰ τὴν διετῆ ταύτην περίοδον εἰσέπραξε δρ. 57.135.73 ἐδαπάνησε δὲ δρ. 51.151.50 ἔμεινε δ' οὕτω περισσευμα κατὰ τὰ δύο ἔτη ἐκ δρ. 59.84.23 καὶ εἰδικώτερον τὸ α'. μὲν ἔτος τῆ; ἐμῆς προεδρίας εἰσέπραξε δρ. 34.749.25 ἐδαπάνησε δὲ δρ. 33.712.21 ἤτοι ἔμεινε περισσευμα δρ. 1037.04, τὸ δὲ ἄρτι λήξαν εἰσέπραξε μὲν δρ. 22.386.48 ἐδαπάνησε δὲ δρ. 17439.29 ἀπομεινάντος περισσεύματος ἐκ δρ. 4947.19.

Ἐκ τῶν λεπτομερῶν ἐκθέσεων τοῦ κ. ταμίου αἴτινες θέλουσι δημοσιεῦσθαι ἰδικιτέρως καὶ τῶν ἀναλυτικῶν πινακῶν θέλετε μάθει τὰ καθέκαστα, ἐνταῦθα δ' ἰδικιτέρας μνείας κρίνω τὰ ἐξῆς.

Καὶ ἐν πρώτοις τὸ χρέος πρὸς τὴν Ἑθνικὴν Τράπεζαν ἀπέμεινε τοῦ ἀγοραστήντος κηραστήματος τοῦ συλλόγου ὅπερ ἦν ὅτε ἀνέλαβον τὴν προεδρίαν δρ. 20,716.20 ἀνέρχεται σήμερον εἰς μόνας 10,000 δρ. πληρωθέντος ἰκανοῦ ποσοῦ, ἐλπίζομεν δὲ τάχιςττα νὰ ἐξοφλήσωμεν αὐτὸ ἐντελῶς. Οὕτω δ' ἐντὸς τριῶν καὶ ἡμίσεος ἐτῶν ὃ ἡμέτερος σύλλογος ἠδυνήθη νὰ ἐξοφλήσῃ σχεδὸν ἐντελῶς τὸ χρέος τοῦτο ὅπερ ἀνῆρχετο ὅτε ἠγόρασε τὸ κατάστημα αὐτοῦ εἰς δρ. 37500. Ἄν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἀξία τῆς οἰκίας ταύτης σήμερον ἠῴζησεν, ὑπολογίσωμεν δὲ καὶ τὴν ἀξίαν τῶν ἐπιπλῶν καὶ λοιπῶν σκευῶν ἢ περιουσίαν τοῦ Συλλόγου ἀνέρχεται σήμερον εἰς 80,000 περίπου δραχμῶν, αἱ ὁποῖαι βεβαίως δὲν εἶναι μέγα τι ἀπέμεινε τῶν πολλαπλῶν σκοπῶν οὓς ἐπιδιώκει ὁ Σύλλογος, εἶναι ὅμως πολὺ ἂν ἀναλογισθῶμεν ὅτι πρὸ δεκαπενταετίας ἐν τῇ λογοδοσίᾳ τῇ ἀναγνωσθείσῃ τὴν 4 Ἰουνίου 1867 ὑπὸ τοῦ τότε προέδρου κυρίου Μ. Π. Λάμπρου τῆ καὶ πρώτη δημοσιευθεῖσα διὰ τοῦ τύπου τὰ μὲν ἔσοδα τοῦ Συλλόγου ἀνῆλθον εἰς δρ. 64.40 τὰ ἔξοδα εἰς δρ. 35.90 καὶ ἀπέμεινε περισσευμα ἐκ δρ. 28.50.

Μεταξὺ τῶν ἐκτάκτων δωρεῶν πρὸς τὸ ταμεῖον εἶτε ὑπὲρ τοῦ συλλόγου εἶτε ὑπὲρ τῆ; σχολῆς Ἀθηνῶν δέον νὰ ἀναφέρω τὴν δωρεάν χιλίων δραχμῶν παρὰ τῶν τέκνων τοῦ ἀποβιώσαντος ἐπιτίμου μέλους Κ. Νέγρη εἰς μνήμην τοῦ πατρὸς αὐτῶν, τὴν τοῦ ἀειμνήστου στρατηγοῦ Σπηλιωτοπούλου ἐκ δρ. πεντακοσίων ὀγδοήκοντα ὑπὲρ τῆς αὐτῆς Σχολῆς, καὶ τὴν

άνωνύμου ἐκ δραχ. 820,65 αἴτινες ἦσαν κατατεθειμένοι ἐν τῇ Πιστωτικῇ Τραπεζῇ. Πρὸς πάντας τοὺς εὐγενεῖς δωρητὰς ὁ Σύλλογος ἐξέφρασε τὰ ἐνθερμα αὐτοῦ εὐχαριστήρια ἀνέγραψε δὲ τὸν μὲν ἀείμνηστον Κωνσ. Νέγγην εὐεργέτην, δωρητὴν δὲ τὸν στρατηγὸν Σπηλιωτόπουλον.

Τῇ πρωτοβουλίᾳ τῆς ἐν Νικολαίῃ τῆς Ρωσίας κυρίας Φωτεινῆς Γεωργίου Ζυγομκλᾶ οἱ αὐτόθι ὁμογενεῖς ἀπέστειλαν δραχμὰς 2,066,40 ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας Σχολῆς· τῶν ἀπόρων παιδῶν. Ἐπικναλαμβάνω νὰ ἐκφράσω τὰ ζωηρὰ εὐχαριστήρια τοῦ Συλλόγου πρὸς τε τὴν εὐγενῆ κυρίαν Ζυγομκλᾶ καὶ τοὺς ἐν Νικολαίῃ ὁμογενεῖς.

Διὰ τοῦ κ. Ἐκτορος Ψύχα ὁ ἐν Μαγγεστρίτ κ. Ἰωάν. Μαυρογορδάτος καὶ ἡ κ. Μικριέττα Μαυρογορδάτου ἀπέστειλαν τῷ Συλλόγῳ διὰ τὴν Σχολὴν ἀπόρων παιδῶν Ἀθηῶν δραχ. 1922,313. Πρὸς τοὺς εὐγενεῖς δωρητὰς ἐκφράζω καὶ ἐνταῦθα τὰς θερμὰς τοῦ Συλλόγου εὐχαριστίας.

Περὶ ἄλλων μικροτέρων δωρεῶν ἀναφέρει ἡ ἐκθεσις τοῦ κ. Τημίου.

Εἰς τὰς ἐκτάκτους εἰσφορὰς δέον νὰ περιλάβω καὶ δύο ἔτι τὸν εὐεργετικὸν ὑπὲρ τῆς Σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν χορὸν καὶ ἕκτακτον δημόσιον μάθημα φωνογράφου.

Ὁ χορὸς ὑπὲρ τῆς Σχολῆς ἐδόθη πέρυτι ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ κ. Β. Μελά εὐμενῶς περριχωρηθείτη. Αἱ εὐγενεῖς κυρίαι Εὐθυμία Α. Κουμουνοδούρου, Ρόζα Ι. Βακλωρίτου, Τερψιχόρη Β. Μελά, Ἰφιγενεία Α. Συγγροῦ καὶ Νικαλία Α. Σούτσου ἀνέλαβον ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῶν τὸν χορὸν τοῦτον καὶ ἐργάσθησαν τὸ κατὰ δύναμιν πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτοῦ. Ὁ χορὸς ἐγένετο ζωηρὸς, εἰσεπράχθη δ' ἐξ αὐτοῦ ποσὸν ἐκ δρ. 4,697,30. Καὶ δημοσίᾳ δέον νὰ ἐκφράσω τὰ εὐχαριστήρια τοῦ Συλλόγου πρὸς τὰς κυρίας ταύτας.

Τὸ δὲ δημόσιον μάθημα περὶ φωνογράφου ἔδωκα ἐγὼ αὐτὸς ἐπωφεληθεὶς τῆς ἐξ Ἀθηῶν διεισέσεως τοῦ κ. Βαργεον κατέχοντος ἕνα τῶν τελειότερων φωνογράφων. Ἐξήγησα δὲ τὴν συσκευὴν, καὶ ὁ κ. Βαργεον ἐξετέλεσεν ἐπ' αὐτῆς διάφορα πειράματα. Ἐνεκκ δὲ τῆς μεγάλης αἰτιήσεως εἰσιτηρίων τὸ μάθημα τοῦτο ἐπικνελήθη καὶ εἰσεπράχθησαν ἐκ τούτου δρ. 846,72.

Ἐκ τῶν συνημμένων ἐκθέσεων τοῦ ἐπιμελητοῦ τῆς βιβλιοθήκης καὶ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ἀναγνωστηρίου θέλετε μάθει τὰ κατὰ τὰ παρρητήματα ταῦτα τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου.

Τὴν Ἐφορῆν διὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀποτελοῦσιν οἱ ἐξῆς κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Συλλόγου. Πρόεδρος μὲν ἐγὼ ἐκλεχθεὶς καὶ πάλιν, ἀντιπρόεδροι οἱ κκ. Τιμ. Ἀμπελᾶς καὶ Τιμ. Ἡλιόπουλος, γενικὸς γραμματεὺς ὁ κ. Μ. Η. Λάμπρος, εἰδικοί γραμματεῖς οἱ κκ. Α. Α. Ραγκιῶθης καὶ Ν. Λουριώτης ταμίαις ὁ κ. Σ. Κονοφάος, ἐπιμελητὴς τῆς βιβλιοθήκης ὁ κ. Η. Ι. Φέρμπος καὶ διευθυντὴς τοῦ ἀναγνωστηρίου ὁ κ. Στ. Βάλλης· ἐπίτιμος δὲ πρόεδρος ἂ καὶ τῶς τοιοῦτος κ. Κ. Παπαρρηγόπουλος.

Τελευτῶν τὸν λόγον ἐκφράζω ἐκ νέου τὰς εὐχαριστίας μου πρὸς τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου· εὐχομαι δὲ καὶ ἐλπίζω κρείττονα νὰ ἀναγγείλω τὸ ἐπόμενον ἔτος περὶ τῶν ἐργασιῶν τοῦ σωματείου.

ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ

ΑΝΕΚΔΟΤΟΝ ΝΟΜΙΣΜΑ ΙΑΚΩΒΟΥ ΔΕ ΜΙΛΛΥ ΜΕΓΑΛΟΥ
ΜΑΓΙΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΡΟΔΟΥ.

1454-1461

Ἡ πρώτη καταγωγὴ τῶν Ἴπποτῶν τῶν διαδοχικῶς ἐπικληθέντων Σπηταλιωτῶν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ἱερουσαλήμ, τῆς Ῥόδου καὶ Μελίτης κίπερ μὴ οὐσα ἀκριβῶς γνωστὴ φαίνεται ὅμως προγενεστέρα τῆς πρώτης Στζουροφορίας. Ἐμποροὶ τινες ἐξ Ἀμάλφης κατῴρθωσαν κατὰ τὸ 1048 νὰ λάβωσι παρὰ τῶν καλιφῶν τῆς Αἰγύπτου τὴν ἀδειαν τοῦ ἰδρῶσαι ἐγγὺς τοῦ Ἁγίου Τάφου μονὴν δυτικῶν δόγματος ἀφιερωμένην εἰς τὴν Θεοτόκον. Ταύτη δὲ τῇ μονῇ ἀκολούθως παρῴκοδόμησαν οἱ μοναχοὶ ξενῶνα πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ἀσθενῶν ἢ πτωχῶν προσκυνητῶν. Ἐκτοτε οἱ ἀδελφοὶ Σπηταλιῶται μετὰ ζήλου ἀφοσιωθέντες καὶ πληθυνόμενοι ἐχορήγουν πρὸς τοὺς προσκυνητὰς ἐνόπλους φρουρὰς ὅπως ὑπεραπέζωτιν αὐτοῦ; ἐκ τῶν συμμοριῶν τῶν Σαρακηνῶν οἵτινες περιτρέχοντες ἐλήϊζοντο τὴν Πηλυστίην. Μετὰ ταῦτα ἐντὸς ἐνὸς καὶ ἐπέκειναι αἰῶνος διὰ τῆς θρακιδικῆς τοῦ Βαλδουίνου εἰσελάσεως εἰς Ἀντιόχειαν, τῆς ἀλώσεως τῆς Τύρου καὶ τῆς καρτερικῆς ἀποκρούσεως τῆς ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν πολιορκίας τῆς Ἰόππης ἥτις καὶ ἀπέτυχεν, ὡς καὶ δι' ἄλλων κατορθωμάτων ἰδίως εἰς τὴν ἀνδρίαν τῶν Ἴπποτῶν ὀφειλομένων ἢ στρατιωτικῆ αὐτῶν δόξῃ κατέστη πολυθρόλλητος. Ἀλλὰ κυριευθείσης τῷ 1187 τῆς Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τοῦ Σαλαδίνου, ἠναγκάσθησαν νὰ μετακινήσωσιν, ἐξελασθέντες δὲ παντάπασιν τῆς Παλαιστίνης τῷ 1291 διὰ τὴν τῆς Πτολεμαίδος ἀλωσιν ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν, εὗρον ἄσυλον ἐν Κύπρῳ ἔνθα Ἐρρίκος Β' ὁ βασιλεὺς τῆς νήσου παρεχώρησεν αὐτοῖς τὴν Λεμνησσόν.

Ἐν Λεμνησσῷ διατρίψαντες οἱ Ἴπποταὶ διετέλεσαν ἀδιαλείπτως διχονοοῦντες πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Κύπρου· διὸ ἠναγκάσθη ὁ ἀρχηγέτης τοῦ τάγματος Φούλκων δὲ Βιλλαρέτ νὰ ἐνεργήσῃ τὸ σχέδιον ὅπερ εἶχε συλλάβει ὁ προκατόχος του τοῦτέστι· νὰ ἐγκαταστήσῃ τὴν ἔδραν τοῦ τάγματος ἀλλαχοῦ. Ὡς προσφορώτερον δὲ μέρος ἐξελέξατο τὴν Ῥόδον. Ὅθεν πρὸς ἐπίτευξιν τοιοῦτου σκοποῦ μετέβη ὁ Βιλλαρέτ εἰς Προδηγίαν ὅπως ἐπικαλεσθῆ τὴν βοήθειαν τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλικῆς Φιλίππου τοῦ Καλοῦ

καὶ τοῦ πάππ Κλήμεντος Ε΄. Ἐπιδοκιμάσαντος δὲ τοῦ πάππ τὸ σχέδιον, ὁ μὲν σκοπὸς ἐτηρήθη μυστικός, ὡς πρόφραξις δὲ ἐκηρύχθη νέα Σταυροφορικὴ ἐκστρατεία πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν ἁγίων τόπων. Κατὰ συνέπειαν δὲ τοιοῦτου κηρύγματος συνηθροίσθησαν πανταχόθεν ἀπειράριθμοι χρήματα καὶ μέγα συνέρρευσε πλῆθος Γάλλων, Γερμανῶν καὶ Ἰταλῶν σταυροφόρων ἐξ ὧν ἐκλέξας ὁ Βιλλαρέτ τοὺς μχιμωτέρους συνεκρότησεν ἀξιόλογον στρατὸν καὶ εὗρεθῆν ἐν Βρεντησίῳ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1308 κατὰ πάντα ἑτοιμος. Ἐν ἀρχῇ δὲ τοῦ ἔαρος 1309 ἀποπλεύσας ἐκ Βρεντησίου μετὰ τοῦ καλῶς παρεσκευασμένου στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου διηυθύνθη εἰς Μάκριν, τὴν ἀρχαίαν Τελμησσὸν ἐν Λυκίᾳ, ὁπόθεν ἐπιτεθεὶς ἐξ ἀπροόπτου κατὰ τῆς Ῥόδου ἐκυρίευσε δι' ἐφόδου τῇ 15 Αὐγούστου 1309 πρῶτον μὲν τὴν πρωτεύουσαν εἶτα δὲ καὶ τὴν ὅλην νῆσον ἧς ἐγένετο κύριος. Κυριευθείσης οὕτω τῆς Ῥόδου ὑπέκυψαν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἰπποτῶν καὶ αἱ περὶ αὐτὴν νῆσοι Νίσυρος, Λέρος, Κάλυμνα, Ἐπισκοπία (Γήλος), Χάλκη, Σύμη καὶ Κῶς.

Οἱ Ἰππόται τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἐκράτησαν τὴν Ῥόδον ἀπὸ τοῦ ἔτους 1309 μέχρι τοῦ 1522 ὅτε ἡ νῆσος ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Τούρκων. Κατὰ τὴν ἐν Παλαιστίνῃ καὶ Κύπρῳ διατριβὴν των οἱ Ἰππόται ἄνευ κυριαρχικῆς ἐξουσίης ὄντες δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσι τὸ δικαίωμα τοῦ κόπτειν νομίσματα, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως αὐτῶν ἐν Ῥόδῳ ἀπήλασαν διάφορα κυριαρχικὰ δικαιώματα καὶ ἐντεῦθεν ἀρχεται ἡ πολιτικὴ σημασία καὶ τὸ κράτος τοῦ τάγματος. Ἐν Ῥόδῳ λοιπὸν κατὰ πρῶτον ὁ Φούλκων δὲ Βιλλαρέτ ἐξήσκησε πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ τὸ κυριαρχικὸν δικαίωμα τῆς νομισματοκοπίας, δικαίωμα ὅπερ ἠκολούθησαν ἐξασκοῦντες καὶ οἱ λοιποὶ Μεγάλοι Μάγιστροι μέχρι τοῦ τελευταίου Φιλίππου Villiers de l'Isle Adam. Ὡστε σήμερον ἔχομεν πλήρη σειράν τῶν κοπέντων νομισμάτων ὑφ' ἀπάντων τῶν δέκα καὶ ἑννέα Μεγάλων Μαγίστρων τῶν διοικησάντων τὸ τάγμα ἐπὶ διακόσια καὶ δεκατρία ἔτη.

Δωδέκατος τὸν ἀριθμὸν εἶνε ὁ Μέγας Μάγιστρος Ἰάκωβος δὲ Μιλλύ, οὗτινος κοινοποιῶ ἐνταῦθα σπουδαιότατόν τι ἀνεκδοτὸν χρυσοῦν νόμισμα.

Ὁ Ἰάκωβος δὲ Μιλλύ μέγας ἡγούμενος τῆς Ἀλβέργνης ἐξελέχθη Μέγας Μάγιστρος τῇ πρώτῃ Ἰουνίου 1454 εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ Ἰωάννου δὲ

Λατικ θανόντος τὴν 19 Μαΐου τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Τὰ πράγματα τῆς Ῥόδου ἦσαν τότε εἰς κρίσιμον σημεῖον, διότι ὁ τὸν Ἀμουράτην διαδεχθεὶς Μωά-
 μεθ Β' μετὰ τὴν ἔλθωιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔστειλε κήρυκα εἰς
 Ῥόδον ἐξαιτούμενος τὴν ἄμεινον αὐτῆς ὑποταγήν. Ἄλλ' ὁ γενναῖος Λατικ
 ἠρηθήη καὶ ὁ Μωάμεθ παροργισθεὶς ἠτοιμάζετο νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς
 νήσου, ἀκριβῶς δὲ τότε ἐπῆλθεν ὁ θάνατος τοῦ Λατικ ἐν μέσῳ τῶν πο-
 λεμικῶν περὶ αὐτοῦ. Πρὸς τὴν Μιλλῦ λοιπὸν διατρίβοντα ἐν τῇ μονῇ
 αὐτοῦ ἀπεστάλη ἐκ Ῥόδου ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Ἰηπίτης Βαϊραῦδ, ἐπὶ σκοπῷ
 τοῦ νὰ παραστήσῃ ἀπὸ τῆς ἀρχαίας τῆς παρουσίας του. Ὁ δὲ Μιλλῦ
 ἔσπευτε νὰ μεταβῆ εἰς Ῥόδον ἔπειτα ἀπὸ ἀνέρας εἰς ἡμέρας, ἀνεκίετρα ἢ
 ἐπέλευσις ταῦ ἀτόλου τοῦ Μωάμεθ. Οὐ μόνον δὲ ἡ θέρσις τῶν ἐν Ῥόδῳ Ἰπ-
 πῶν ἀπέβηκεν εἴπερ τότε κινδυνώδης, ἀλλὰ καὶ οὐρανοῦ ὁ χριστιανικὸς
 κόσμος κατείχετο ὑπὸ τῆς ἀπειλῆς ἀπολαύμενος ὑπὸ τοῦ τολμηροῦ τῆς Κων-
 σταντινουπόλεως κτρεκτῆτος, μὲν δὲ πάππας Νικόλαος Ε' κατώρθωσε ν'
 ἀντιτάξῃ κατὰ τῆς προόδου τῶν Ὀθωμανῶν συμμαχίαν κοτζῶν τινῶν τῆς
 Εὐρώπης εἰς ἣν προσετέθη πέρδικα καὶ ὁ γέρος Μέγας Μάγιστρος, ἀλλ' ἐν
 τούτοις ὁ τουργικὸς στόλος, λήσας τὰ παράλια τῆς Κερίας καὶ τῆς νήσου
 Κῶ, πρέβη καὶ μέχρι Ῥόδου, ὅπου κατέστρεψε τὰ ἔξω τῆς πόλεως καὶ
 τῶν φρουρίων περίχωρα ἀπυργίων πολούσια λάφυρα καὶ πολυκρίθμους αἰχ-
 μκλώτους. Τὸ δὲ ἐπιὸν ἔτος 1455 προσέβηκε καὶ πάλιν τὴν Ῥόδον καὶ
 πλείστας ἄλλας νήσους, ἀλλ' ἀπέτυχεν ὡσαύτως ἀπικνταχοῦ. Μετὰ τὴν
 ἀποχώρησιν τῶν Τούρκων ὁ Ἰάκωβος δὲ Μιλλῦ ὑψώθηκε τὰ παράλια τῆς
 Ῥόδου καὶ ἐνεσχίθη ἐν τῷ πλεῖσι τοῦ Τάγματος εὐθροῦν τὰς τουρκικὰς
 παραλάιας. Δὲν εἶχεν ὅμως ὁ Μέγας Μάγιστρος νὰ πολεμήσῃ μόνον τοὺς
 Τούρκους, ἀλλ' εἶχε νὰ πηλίστηται πρὸς ἄλλους τινὰς πολεμίους. Διέκειντο
 ἐχθρικῶς τότε πρὸς τὸ Τάγμα καὶ ὁ σουλτάνος τῆς Αἰγύπτου ἔτι δὲ καὶ
 οἱ Ἐνετοί, καθότι οἱ Ἰππῶται εἶχον λάβει μέρος ἐνεργὸν ὑπὲρ τῆς νομίμου
 βασιλείας τῆς Κύπρου Κηρλόττης κατὰ τοῦ νόθου ἀδελφοῦ τῆς Ἰακώ-
 βου, ὅστις ἵνα ἐξασφαλίσῃ ἐκυτῷ τὸν θρόνον τῆς Κύπρου διὰ τῆς συνδρο-
 μῆς τοῦ σουλτάνου τῆς Αἰγύπτου ἐκηρύχθη ὑποτελής αὐτοῦ. Μετὰ ταῦτα
 ὁ νόθος οὗτος Ἰάκωβος νομφευθεὶς τὴν Ἐνετὴν Αἰκατερίνην Κορνάρου
 ὑπεστηρίχθη καὶ ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν ὅτινες ἠνωμένοι μετὰ τῶν Αἰγυπτίων
 ἀπεβιδιάσθησαν εἰς Ῥόδον καὶ κατερήμωσαν τὰς κτήσεις τοῦ Τάγματος.
 Βίς ἐπιμετρον δὲ δυστυχίαις τὸ Τάγμα διεσπαράσσεται καὶ ἐσωτερικῶς ὑπὸ
 διχονοιῶν ἐμφυλίων. Ὁ δὲ Μιλλῦ διὰ μετριοπαθείας καὶ συνετῶν δικαιοπρα-
 ματεύσεων νύτχητε νὰ κταπαύτῃ τὰς φελλας ταύτας, ὁ δὲ ἐπικείμε-
 νος κίνδυνος διεσπείρασθη βραδύτερον ἐντελῶς διὰ τῆς μετὰ τοῦ Μωάμεθ
 συνομολογηθείσης ἀνακωχῆς καὶ οὕτω τὸ Τάγμα ἠδυνήθη νὰ ἠτυχάσῃ
 ἐπὶ βραχὺν χρόνον ἀσφαλισθὲν ἔσωθὲν τε καὶ ἔξωθεν. Ἄλλ' ἐν τούτοις ὁ

δὲ Μιλλὸ καταληφθεὶς ὑπὲρ ὀξέος πυρετοῦ ἀφηρηπάγη τῆς ζωῆς τῇ 17 Αὐγούστου 1461.

Τοῦ Ἰακώβου δὲ Μιλλὸ δύο μόνα χρυτῆ δουκάτα εἶναι γνωστά, τὸ μὲν τεθησαυρισμένον ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ, τὸ δ' ἕτερον ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ ἐν Ρώμῃ κυρίου Marignoli. Τὸ δ' ἐντυχθῆς ἀνκοινοῦμενον εἶναι τὸ τρίτον διαφέρειν οὐσιωδῶς τῶν ἤδη γνωστῶν καθότι φέρει καὶ τὸ ὄνομα τῆς Ῥόδου ὑπερ εἰς ἐκεῖνα λείπει. Ἴδου δὲ ἡ περιγραφή αὐτοῦ.

F. IACOBUS DE MILI. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Βαπτιστῆς ὄρθιος κρατῶν τῇ μὲν ἀριστερᾷ βιβλίον, τῇ δὲ δεξιᾷ τὴν σημαίαν τοῦ Γάγγατος ἢν παραδίδει εἰς τὸν πρὸ αὐτοῦ γονυπετῆ Μάγαν Μάγιστρον. Ὅπισθεν τοῦ ἁγίου S. IOH. ROD. (Sanctus Johannes Rodi) παρὰ δὲ τῷ δόρατι τῆς σημαίας MR τῶν γραμμῶν κειμένων ἐπικλήλων, κάτωθι δὲ τοῦ δόρατος G. Ἐν τῷ πεδίῳ ὄπισθεν τοῦ Μεγάλου Μαγίστρου G.

Ἔπι. SIT T XPI DHTVS Q T—V RAGIS ISTA DVCT. Ὁ Ἰησοῦς ἐν κύκλῳ ἐλλειπτικῷ, τῇ μὲν ἀνωφωμένῃ δεξιᾷ εὐλογῶν, τῇ δὲ ἀριστερᾷ κρατῶν τὸ εὐαγγέλιον. Καὶ πρὸς μὲν τὰ δεξιὰ πέντε ἀστέρες, τέσσαρες δὲ πρὸς τ' ἀριστερά.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 23 Δεκεμβρίου 1882.

Η. Λάμπρος.

ΠΕΙΡΑΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ

Ἐν τῇ εἰσόδῳ τῆς οἰκίας τοῦ κ. Γ. Καψαμπέλη ἀνάκεινται ἐξ Ἀθηναίων μετακομισθέντα δύο ἐπιτύμβια μάρμαρα πρὸ ἱκανοῦ ἐν τινι ἐν τῷ Ἄστει οἰκοπέδῳ τοῦ κατόχου τούτων ἀνευρεθέντα.

Α'.

Τὸ ἕτερον τούτων εἶνε στήλη κυλινδρική τῶν συνήθων, λίθου φαιοῦ μετὰ στεφάνης ἀνω τεθραυμένης καὶ ἱκανῶς ἀποκεκομμένης λοξῶς τ' ἀνω. Ἡ στήλη αὕτη ὕψους 0,74 φέρει ἐπὶ μιᾷ τῶν ὀψεων τὰ τελικὰ ἐπιγραφῆς ἐπιτύμβιου γράμματα τάδε, ἀπολειφθέντα πέραν τοῦ ἀποκοπέτου μέρους.

. A
. IOY
. OY

Τὰ γράμματα καλῶς καὶ μετ' ἐπιμελείας ἀποτετυπωμένα δεικνύουσιν, ὡς ἐκ τοῦ πρώτου νοεῖται στίχου ὄνομα γυναικός, τοῦ ὀνόματος τῆς ὁποίας μόνον τὸ πολιτικὸν γράμμα ἀπέμεινεν.

Ἡ αὐτὴ στήλη εἰς μετὰ τυχῦτα χρόνους περιελθοῦσα εἰς χεῖρας ἄλλων ἐχρησίμευσεν ὡς ἄλλου δηλωτικῆ θνητοῦ. Πρὸς τοῦτο ἐτάρχη ἀνευ ἐπιμελείας καὶ τέχνης τινός πρὸς ἄλλην ὄψιν ἢ τὴν τῆς ἀνω ἐπιγραφῆς, ἐν δὲ τῷ ἀποτελεσθέντι κοιλώματι εἰκονίσθη ἀνὴρ ἐντὸς μακρῆς εἰλιγμένου.

*Ανωθεν τοῦ κοιλώματος τῆς ἀναγλύφου ταύτης παραπτάτως καὶ ὑπὸ τὴν στεφάνην ἀμέσως τοῦ κιονίσκου ἦδε ἡ ἐπιγραφή τοῦ προσώπου δηλωτική :

**ΑΥΡΟ ΧΡΥΣΕΩΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΪΗΝΙΕΩΣ**

ἦτοι :

Αὐρήλιος, Αὐρηλίου, Χρυσέως
Δημητρίου Ἀζηνιέως

Τὰ γράμματα ἀμελῶς ἀποτετυπωμένα καὶ σύμφωνα τῇ ἄλλῃ τοῦ ἀναγλύφου κατασκευῇ λίαν χαρακτηριστικῇ τῶν χρόνων, εἰς ἃν προέρχεται.

Β'.

Τὸ δ' ἕτερον μάρμαρον σηκόμορφον, μετ' ἀετοῦ, (οὗ τὸ τύμπανον ὑπὸ ἀσπίδος κοσμεῖται) φέροντος ἀκρωτήρια τὰ συνήθη. Ἐπὶ τοῦ ἀνοίγματος τοῦ σηκόμορφου περιστάνται ἄνδρες δύο. Τούτων δεξιᾷ τῶ ὄρῳντι ὁ ἕτερος ἐπὶ ὑψηλοτέρου ἢ ὁ ἄλλος, γυμνὸς τὸ στήθος (ἐκτὸς τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου) τὴν δεξιὰν χεῖρα ὄλην, ἀφιέμενα οὕτως ὑπὸ τοῦ ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου κατερχομένου, περὶ τὴν ὄσφυν ζωννυμένου καὶ ἀπὸ ταύτης καταπίπτοντος ἱματίου. Πρὸς τὰ ἀριστερὰ τούτου κυνάριον πρὸς αὐτὸν ἀποβλέπον μετὰ κρίκου περὶ τὸν λακμόν. Δεξιᾷ τούτου, ἀριστερᾷ δὲ τῶ ὄρῳντι ἕτερος πρεσβύτερος γενειοφόρος ἐν χλαμίδι περιεπιγμένος ἐπὶ ταπεινότερου ἐδάφους ἢ ὁ ἕτερος πλὴν ὑψηλότερος ἐκείνου.

*Ανωθεν τοῦ πρεσβυτέρου τούτου ἡ ἐπιγραφή :

ΠΑΡΑΜΟΝΟΣ ἦτοι Παράμονος
ΛΑΜΠΤΡΕΥΣ Λαμπτρέυς

*Ανωθεν δὲ τοῦ πρώτου τοῦ νεωτέρου ἡ δε :

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΡΑΜΟΝΟΥ

ἦτοι

*Ἀλέξανδρος Παραμόνου.

Ταῦτα διὰ διπλασίων τὸ μέγεθος γραμμάτων ἢ τάνωτέρω τὰ ἀνωθεν τοῦ πρεσβυτέρου τῶν ἀνδρῶν. *Ανωθεν τῶν γραμμάτων τούτων καὶ ἐντὸς τοῦ ἀετώματος κατὰ τὴν γωνίαν ἐτέθη τὸ ὑπὸ τοῦ τεχνίτου, ὡς φαίνεται, λησμονηθὲν ὄνομα τῆς προελεύσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου τούτου

ΛΑΜΠΤΡΕΥΣ

διὰ λίαν σμικρῶν γραμμάτων. Τὸ ἀνάγλυφον εἶνε ὕψους 1,30, πλάτους 0,65.

Ἰδμ. X. Ἀραγάτης.

ΟΡΟΣ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Ἐκτὸς τῶν δύο ἐν Πειραιεὶ καὶ Μουνυχίᾳ θεάτρων, τῆς Σκευοθήκης τοῦ Φίλωνος, τῶν νεωσοίκων, μακρῶν τειχῶν καὶ τιῶν ἄλλων ἐλαχίστων,

πάντων τῶν λοιπῶν τῆς πόλεως δημοσίων τόπων καὶ οἰκοδομημάτων ἢ θέσις ἀκριβῶς δὲν δύναται νὰ ὀρίσθῃ, πρῶτον μὲν, διότι ἡ νέα πόλις ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας ἰδρῦθη καὶ δεύτερον, διότι τὰ πλεῖστα τῶν κατὰ καιροὺς περ' ἰδιωτῶν ἀνευρεθέντων μνημείων ἢ ἐξήχθησαν εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, ἢ συνεμερίσθησαν τὴν τύχην λίθων χρησίμων εἰς ἰθῦσιν νέων οἰκοδομῶν, ἢ τέλος, ἀνκαλυφθέντα, ἐρρίφθησαν μικρὰν τῆς ἀρχαίας αὐτῶν θέσεως. — Ἐντεῦθεν ἔπεται φυσικῶς ἡ ἀτελεύτητος ἐπὶ τῶν μνημείων τῆς πόλεως Πειραιῶς θεωρία καὶ ἡ ἐπὶ μικταίῳ μακρᾷ συζήτησις.

Πρὸ τριᾶκοντα πέντε ἡμερῶν ἀνευρέθη ὀπισθεν τοῦ ἐργοστασίου τοῦ κ. Ἀντωνίου Μανίνα καὶ πλησίον τοῦ τελωνείου τεμάχιον λίθου ἐγγωρίου κανονικῶς τετραγώνου, ὕψους 0,33, πλάτους 0,39, πάχους 0,25, φέρον ἐπὶ ἐπιφανείᾳ ἐπιμελῶς εἰργασμένης τὴν δε τὴν ἐπιγραφὴν ἐν τρισὶ στίχοις ἀρχαίοις γράμμασιν :

ΕΜΠΟΡΙΟ	Ἐμπορίου
ΚΑΙ ΟΔΟ	καὶ ὁδοῦ
ΗΘΡΟΣ	ὄρος

Ὁ ἀείμνηστος Κ. Πιττάκης, τῷ 1852 ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι, σ. 773, ἀρ. 1288, ἐδημοσίευσεν ἑμοίαν τῇ ἀνωτέρῳ ἐπιγραφὴν εὑρεθεῖσαν κατ' αὐτὸν ἀπὸς ἀνατολὰς τοῦ Ναοῦ Ἀφροδίτης τῆς Ἀπάργου. Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἴστανται νῦν ἐν ἡ θέσει ἀνευρέθη, ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ κ. Σχχτούρη, τῇ κειμένη ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Καρχισκάκη. Ἀνεδημοσιεύθη δὲ ἐν τῷ σώματι τῶν Ἀττικῶν ἐπιγραφῶν, I, 519, καὶ ἐν διαφόροις περιοδικῶς συγγραμμοῖσι. Κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ Πιττάκη ὀπισθεν τῆς στήλης ἐφέρετο ἐτέρη ἐπιγραφὴ, ἣς ἔχνη μόνον ἐφάνιντο, ὀρίζουσα τὸ χωρίον τοῦ λίθου. Ἐξετάσαντες ἐπανειλημμένως τὸν λίθον δὲν ἠδυνήθημεν ν' ἀνκαλύψωμεν τὰ ἔχνη τῆς ἐπιγραφῆς τούτης. Δύω ἐπομένως στήλας ὁμοίαις φύσεως ἔχομεν ἐν Πειραιεῖ φερούσας τὴν ἐπιγραφὴν : Ἐμπορίου καὶ ὁδοῦ ὄρος, τὴν μὲν, ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ κ. Σχχτούρη, ἀνωθεν τοῦ Ἀγίου Νικολάου, τὴν δέ, ὀπισθεν τοῦ τελωνείου, τοῦτέστιν ἐν τῷ αὐτῷ περίπυρῳ χωρίῳ. Ἀπετέλου ἀρά γε τὰ ἄκρα τῆς θέσεως ἐν ἡ τὸ Ἀττικὸν Ἐμπόριον, ἢ ἡ ἀγορὰ ἢ περὰ τὴν θάλασσαν κατὰ Παυσανίαν; Ἀλλὰ τότε πῶς συμβιβάζεται ἡ ὑπερῆς πολιμικοῦ λιμένος, τοῦ Κανθάρου, μετὰ ἐμπορικῆς παραλίης, ἢ νεωτοίκων καὶ στοῶν; Πάντα ταῦτα ἀμύβιστα, ἐν ὅσῳ δὲν γνωρίζομεν τὸν τόπον τῆς ἀνευρέσεως τῆς τελευταίας ἐπιγραφῆς, διότι τό : Ὄπισθεν τοῦ ἐργοστασίου κ.τ.λ., κατὰ τὴν δολογίαν ἐνὸς ἐργάτου, ἔχοντος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅπ' ὄψιν τὰς αὐτῆρας τοῦ νόμου διατάξεις, δύναται νὰ ἐξηγηθῇ πλησίον τοῦ τέφρου τοῦ Θεμιστοκλέους, ἵνα μὴ εἴπωμεν, πλησίον τῆς Ἀκροπόλεως.

Ἡμεῖς ἀπλῶς ἀνακαυνοῦμεν σήμερον τὴν ἐπιγραφὴν μᾶλλον χάριν τῶν περὶ τὰς ἐπιγραφὰς ἀσχολουμένων, ἢ, τῶν περὶ τὴν τοπογραφίαν τοῦ Πει-

ραιῶς, ἐπιφυλαττόμενοι νὰ δμιλῆσωμεν ἐκτενέστερον ἂν ποτὲ ἀνγκαλύψωμεν τὸν τόπον τῆς ἀνευρέσεως τοῦ πολυτίμου τούτου μνημείου.

Ἄλ. Ν. Μελετόπουλος.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΠΙΤΥΜΒΙΟΙ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Κατὰ τὸν παρελθόντα Μάρτιον, ἐν τῷ ἀρχαίῳ τῆς πόλεως νεκροταφείῳ, τῷ κειμένῳ πρὸς τὸ βρειοδυτικὸν τοῦ Πειραιῶς, σκαφῆς παρ' ἰδιωτῶν γενομένης, ἀνευρέθησαν πλησίον τάφων ἀτάκτως ἐρριμμένοι ὑπὲρ τοὺς δέκα ἐπιτυμβίους λίθους. Ἐχῶν ὑπ' ὄψιν, ὅτι καὶ τὰ μνημεῖα ταῦτα μεγάλως συντελοῦσιν εἰς γνῶσιν τῆς κινήσεως τοῦ πληθυσμοῦ πρὸς τοὺς ἀρχαίους καὶ εἰς ἀνγκάλωσιν νέων ὀνομάτων δημοσιεύω σήμερον τὰς ἐπὶ τούτων ἐπιγραφάς.

1

ΑΡΙΞΤ(ΟΓΕΙΤΩΝ)

Ἄριστ(ογεῖτων)

ΑΡΙΞΤΟΓΕΙΤΟ(ΝΟΞ)

Ἄριστογεῖτο(νος)

ΝΑΞΙΟ(Ξ)

Νάξιο(ς)

Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείᾳ τῆς ἐμαχίου στήλης, λίθου ὑμῆττιοῦ, ὕψους 0,36, πλάτους 0,34, πάχους 0,04, φερούσης γείτον μετὰ ἀετωματίου κεκοσμημένου ἀκρωτηρίου.

ΠΕΤΡΟΝΥΦ

2

ΠΛΑΓΓΩΝ

Πλαγγών.

Ἐπὶ στήλης ὁμοίης τῇ ἄνω κατὰ τε τὸ σχῆμα τοῦ λίθου καὶ τῶν γραμμῶν, λίθου ὑμῆττιοῦ, ὕψους 0,35, πλάτους 0,38, πάχους 0,06.

3

ΛΕΩΝ ΚΥΔΑΘΗΝΑΙΕΥ(Ξ)

Λέων Κυδαθηναίεὺς.

ΧΑΙΡΙΠΠΗ ΧΑΙΡΙΟΥ

Χαιρίππη Χαίριου

ΑΝΑΦΛΥΣΤΙΟΥ

Ἀναφλυστιοῦ

Ἐπὶ στήλης, τὰ κάτω καὶ ἄνω τετραυτημένης, μετ' ἀνθεμίου καὶ ἐνδὸς ῥόδακος, τοῦ ἐτέρου καταστραφέντος, λίθου πεντελικοῦ, ὕψους 0,43, πλάτους 0,37, πάχους 0,07.

4

ΓΛΑΥΚΙΑΞ

Γλαυκίας

ΔΙΟΔΩΡΟΥ

Διοδώρου

ΚΙΑΝΟ(Ξ)

Κιανό(ς)

Ἐπὶ στήλης μετὰ γείτου, λίθου ὑμῆττιοῦ, ὕψους 0,35, πλάτους 0,38, πάχους 0,05.

5

ΠΡΑΞΙΤΑΞ

Πραξίταξ

ΠΡΑΞΙΔΑΜΟΥ

Πραξιδάμου

ΑΡΧΑΣ

Ἀρχάξ.

Ἐπί στήλης μετὰ γείσου καὶ ἐπιπέδου ἡμικυκλιοειδοῦς, λίθου ὀμητιῦ, ὕψους 0,37, πλάτους 0,32, πάχους 0,05.

6

**ΣΤΡΑΤΩΝ
ΕΥΦΡΑΝΟΡΟΣ**

Στράτων
Εὐφράνορος

Ἐπί στήλης μετὰ γείσου καὶ ἀνθεμίου κεκοσμημένου διὰ τριῶν ἐκτύπων ῥοδαίων καὶ φύλλων ἀκάνθου, λίθου πεντεληικοῦ, ὕψους 0,77, πλάτους 0,38, πάχους 0,07.

7

ΑΡΤΕΜΙΣΙΑ

Ἄρτεμισία

Ἐπί στήλης λίθου πεντεληικοῦ, ὕψους 0,98, πλάτους 0,27, πάχους 0,11, μετὰ γείσου καὶ ἀετωματίου κεκοσμημένου ἀκρωτηρίοις. Ἐντὸς δὲ κοιλώματος ἀβχθοῦς φέρεται γυνὴ καθημένη ἐπὶ ἔδρας καὶ ἐτοιμαζομένη νὰ καλύψῃ τὸ πρόσωπον διὰ πέπλου κατὰ τὴν συνήθη τῶν γεκρικῶν ἀναγλύφων παράστασιν. Κάτωθεν τῆς ἔδρας κάνιστρον.

8

**ΜΕΤΑΡΙΣΤΗ
ΜΕΝΕΚΛΕΟΣ
ΦΛΥΗΘΕΝ**

**ΝΙΚΟΣΤΡΑΤΗ
ΘΥΓΑΤΗΡ**

Μεταρίστη
Μενεκλέους
Φλυθηθεν

Νικοστράτη
Θυγάτηρ

ΘΥΓΑΤΗΡ

Ἐπί στήλης, ἐχούσης ἐν τῷ μέσῳ κυκλωτερῆ ὀπήν, μετὰ γείσου καὶ ἀετωματίου, λίθου πεντεληικοῦ, ὕψους 0,60, πλάτους 0,39, πάχους 0,06.

9

**ΦΙΛΟΦΡΩΝ ΚΗΦΙΞΟΚΛΕΟΥΣ
ΑΛΑΙΕΥΣ
ΞΑΝΝΩ ΦΙΛΟΦΡΟΝΟΣ ΓΥΝΗ
ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΦΙΛΟΦΡΟΝΟΣ
ΑΛΑΙΕΥΣ**

Φιλόφρων Κηρισοκλέους
Ἄλαιεύς
Ξαννώ φιλόφρονος γυνή
Θεόφιλος Φιλόφρονος
Ἄλαιεύς.

Ἐπί στήλης, λίθου ὀμητιῦ, ὕψους 0,33, πλάτους 0,31, πάχους 0,04. Ἐντὸς δὲ κοιλώματος τετραγωνικοῦ ἀβχθοῦς φέρεται ἀνὴρ καθήμενος ἐπὶ ἔδρας, ἔμπροσθεν δ' αὐτοῦ γυνὴ καὶ ὀπίσθεν αὐτῆς ἀνὴρ, τοῦτέστι, τὰ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἀναφερόμενα πρόσωπα πατρός, μητρός καὶ υἱοῦ.

10

(Π)ΕΙΡΑΙΕΩΝ

Πειραιεῖων

Ἐπί τεμαχίῳ στήλης μετὰ ἀετωματίου, λίθου πεντεληικοῦ, ὕψους 0,21, πλάτους 0,21, πάχους 0,02.

Τὰ μάρμαρα κεῖνται νῦν ἐν τῇ συλλογῇ τῶν Ν. Μελετοπούλου υἱῶν.

Ἐν Πειραιεὶ τῇ 5 Δεκεμβρίου 1882.

Ἄλ. Ν. Μελετόπουλος.

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΣΥΡΟΥ

Κατὰ τὴν πέρυσιν ἐν Σύρῳ δικιμονὴν μου ἐκ τῶν προσπεσόντων μοι εἰς ἔρευναν ἀντικειμένων τῶν εἰς τὸν ἀρχαιολογικὸν κύκλον ἀναγομένων ἄξια ἰδίου λόγου ἔκρινα τάδε :

α'. Κατὰ τὴν θέσιν Ψαρρικῶν ἐν τινὶ ἐκεῖ οἰκίᾳ βωμίσκος ἀπλοῦς τετραγώνος, μήκους 0,32, πλάτους 0,07 φέρων γραμμικὰ καλῶν χρόνων ἐπὶ μαρμάρου λεπτοτάτου τὴν δίστιχον ἐπιγραφὴν

Δ Ι Ο Σ
Κ Τ Η Σ Ι Ο Υ

ἑξ ἧς ἀποκρίνεται ἡ κατ' ἐκεῖνο ὑπερξίς καὶ Διὶ τῷ Κτησίῳ ἀφιρωμένου καθ' ὅσον, κατὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ τοῦ ἀνευρόντος καὶ λείψανα μεγάλης οἰκοδομῆς περὶ τὸ σημεῖον τῆς ἀνευρέσεως ἀπεκκλύθησαν ἀποκρυβέντα ὑπὸ τῶν οἰκοδομῶν τῶν πέριξ.

β'. Τὰ ὑπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ Κυρικκοῦ Ἀλεξίου λείψανα τοῦ ἀρχαίου τῆς Σύρου θεάτρου καὶ αἱ ἐπ' αὐτῶν ἐπιγραφαί. Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὸ θέατρον ἀνεγράφησαν ἡδὴ ἐν τῷ Ἀθηναίῳ (τόμῳ Δ'. τεύχει Α'. καὶ Β'. σελ. 4, 5 καὶ 6) πλὴν οὐχὶ καθ' ὄλα ἀκριβῶς· διὸ κελὸν θεωρῶ συμπληρῶν τὰ ἡδὴ ἀναγραφέντα καὶ ἐπανορθῶν ἐνιαχοῦ νὰ προσθέσω ἐν ὀλίγοις τὰ δέοντα, ὥστε ἐκ τῆς συγκρίσεως πρὸς τὰ ἐν τῷ Ἀθηναίῳ νὰ προέλθῃ τι τέλειον, νὰ δοθῇ ἀκριβεστῆτι εἰκὼν τοῦ διατωζομένου μέρους τοῦ θεάτρου τῆς Σύρου.

Σώζεται δηλ. μικρὸν μόνον μέρος· μιὰς τῶν κερκίδων τῶν ἐκ λευκοῦ μαρμάρου τοῦ θεάτρου, ἀποτελούμενον ἐκ σαφῶς διακρινομένων ἐδωλίων τριῶν.

Ἡ πρώτη σωζομένη σειρὰ ἔχει ἐκ τοῦ αὐτοῦ λίθου τὸ μέρος τοῦ ἐδωλίου ἐφ' οὗ ἐκάθηντο, ἐκ τοῦ αὐτοῦ λίθου, οὐχὶ μετὰ τοῦ λοιποῦ μέρους τοῦ χρησιμεύοντος ὡς ὑποποδίου τοῦ ἀνωτέρου ἐδωλίου, ἦτοι ὀριζοντίως, ἀλλὰ μετὰ τοῦ ἀμέσως ὑπὸ τὸ ἐδῶλιον ἦτοι καθέτως. Οὐδαμοῦ φαίνεται ὑποπόδιον κερκίμων, ὡς ἐν τῷ Ἀθηναίῳ σημειοῦστικι, ἀλλὰ πανταχοῦ ἐκ μαρμάρου.

Ἡ δευτέρη σωζομένη σειρὰ ἐδωλίων δὲν εἶνε ὁμοίως τῇ πρώτῃ κατεσκευασμένη καθ' ὅσον ἡ ταυινίη ἢ ἐλίγων προεξέχοντα ἐφ' ἧς ἐκάθηντο δὲν εἶνε ἐκ τοῦ αὐτοῦ λίθου μετὰ τοῦ εὐθύς ὑπὸ ταύτην, καθέτως, ἀλλὰ μετὰ τοῦ μέρους τοῦ χρησιμεύοντος ὡς ὑποποδίου τοῦ ἀνωτέρου ἐδωλίου, ἦτοι ὀριζοντίως.

Ἡ κητασκευὴ αὕτη φέρεται ἐκκαλάξ, ἀπὸ πρώτου δηλ. εἰς τρίτον ἐδῶλιον, διότι ἡ τρίτη σειρὰ τῶν ἐδωλίων οὕτως ἦτο κατεσκευασμένη, ὥστε

φκίνετκι ὅτι καὶ τοῦ ὄλου θεάτρου ἡ ἐργατικὴ ὡς πρὸς τὰ μέρη ταῦτα, καὶ τὴν τὴν κατασκευὴν ἠκολούθει. Τῆς τρίτης καταστράφη ἀριστερὰ τὸ ἐπίστρωμα.

Μετὰ ταύτην φαινομένην λίαν ταπεινὴν συγχέεται ἡ σειρά. Διότι ἀριστερὰ μὲν φκίνετκι ἄλλη βηθμὶς ἢ ἐδώλιον τοῦ αὐτοῦ τοῖς ἄλλοις ὕψους· τοῦτο δὲ τὸ ἐδώλιον δὲν φέρει ἄνω δεδηλωμένον τὸν τόπον ὅπου ἐκάθηντο ἢ τὸ καλούμενον ἐφέδρνον ὡς αἱ τρεῖς ἄλλαι. Πρὸς τὰ δεξιὰ τὸ τέταρτον τοῦτο ἐδώλιον εἶνε ἐστρωμένον διὰ μαρμάρων ἄλλοθεν εἰλημμένων.

Πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ κάτω τοῦ ὄλου σωζομένου μέρους ὑπάρχει φρέαρ εἰς μετὰ ταῦτα ἴσως χρόνους κατασκευασθὲν ἐντὸς τοῦ ὁποίου μέχρι τινὸς δύνκτκι τις γὰρ παρεκλουθήτη τὴν διεύθυνσιν ἄλλου ἐδώλιου. Ἀξιοπαρτήρητος ἢ ἐπὶ τοῦ μέρους ὅπου πετοῦσιν οἱ πόδες τῶν τῆς πρώτης σειράς ἀπόστασις κατὰ τὰ ἀριστερὰ ἀνέχοντα ἀπὸ τοῦ καθίσματος τοῦ δευτέρου.

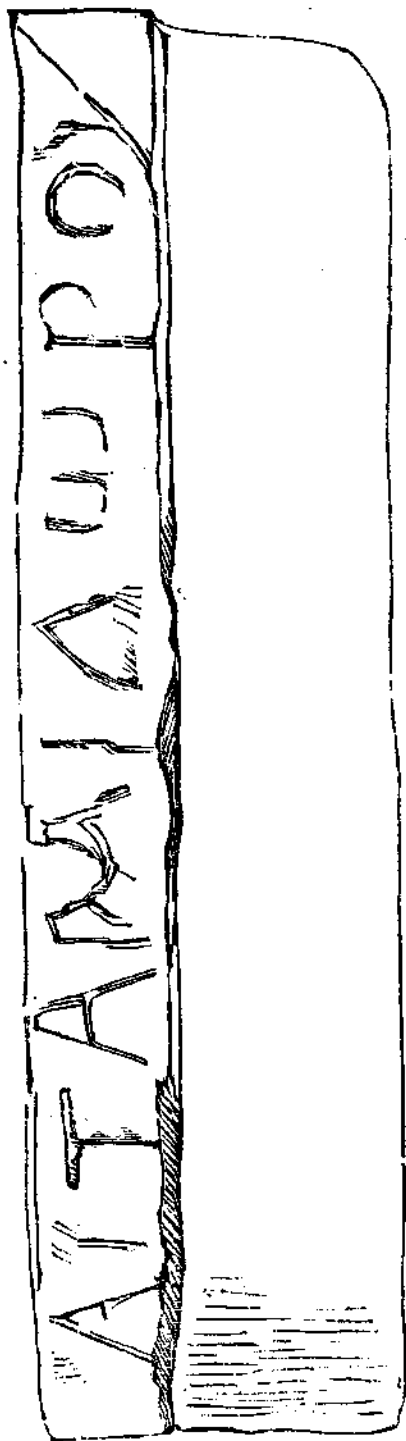
Ἡ καμπυλότης τοῦ τόξου τῶν ἐδώλιων ἐνισχύει τὴν ἰδέαν περὶ τοῦ μεγέθους τοῦ θεάτρου ἐμφκίνουσα ὅτι τὰ σωζόμενα δὲν εἶνε τὰ πρὸς τὴν ὀρχήστραν ἀλλὰ πολλὰ ταύτης ἀριστάμενα. Ἐν τέλει τῆς ἐν τῷ «Ἀθηναίῳ» περιγραφῆς φέρετκι: «Μετὰ τὴν βαθμίδα ταύτην μικροῦ διαδρόμου μεσολαβοῦντος, ἤρχετο εὐθὺς ἡ ὀρχήστρα ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους δεικνυται καὶ ἐξ ὁλίγων τινῶν ἀναφερομένων ἐν τινι τῶν κατὰ τὸ 1843 ἐκδομένων ἐν Σύρῳ ἐφημερίδων».

Ἀλλὰ οὔτε διαδρόμος ἐφάνη που ὡς τὰ λείψανα δεικνύουσι καὶ μακρὰν τῆς ὀρχήστρας ὑπάρχουσι ἀποκαλυφθέντα, ὡς ἄνω εἶπον. Ἡ δὲ φύσις τοῦ ἐδάφους καὶ ἡ θέσις ἐπὶ τῆς ὁποίας εὐρέθησαν τὰ λείψανα τοῦ θεάτρου αὐτὸ τοῦτο ἐνισχύουσιν. Ἐπειτα πολλὰ ταπεινότερον ἔτι πρὸς τὴν νῦν μεγάλην ὁδὸν ἀπεκαλύφθησαν κατὰ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν ἔχον ἐδώλιων τῆς αὐτῆς φορῆς, ἐξ οὗ ἀριδῆλως κατακρίνεται, ἐνισχυοῦσιν καὶ τῆς μεγάλης τοῦ λόφου κλίσεως, ὅτι ἂν μὴ τὸ ἀνώτερον σημεῖον τοῦλάχιστον τὰ ὑπὲρ τὸ κέντρον τοῦ κοίλου ἦσαν τότε ὁρατά.

Ἐν δὲ τῇ ἀναφερομένη ἐφημερίδι τῆς Σύρου, λέγεται ὅτι εὐρέθη κάτωθεν τῶν βηθμίδων περίδρομος ἐνὸς περίπου ποδὸς πλάτους καὶ πρὸ αὐτοῦ μικρὸν τοιχίον ἐκ καθέτων πλακῶν. Τοῦτο ἐξηγεῖ ὁ γράφων ὡς δηλωτικὸν τῆς ὀρχήστρας. Ἀλλ' εὐτυχῶς αὐτὰ τὰ κατωτέρω ἐν τῇ αὐτῇ ἐφημερίδι γραφόμενα καὶ ἡ θέσις τῶν νῦν λειψάνων δεικνύουσι κάλλιστα τὸ ἐναντίον. Ἀναφέρεται λάκκος καὶ οὗτος εἶνε τὸ μνημονευθὲν φρέαρ· περίδρομον μικρὸν, οἷον λέγει ὁ γράφων δὲν βλέπει τις εἰμὴ τὴν ἔτεχνον πρὸ τοῦ φρέατος ἐν νεωτέροις χρόνοις πλακώτρωσιν ἦτις κατασκευάσθη διὰ τῆς καταστροφῆς τῆς τελευταίας σωζομένης βηθμίδος.

Ταῦτα τὰ ἀνήκοντα εἰς τὴν ὄλην κατασκευὴν τοῦ θεάτρου.

Ἐκτὸς ὁμῶς τούτων ἔξισι σημειώσεως καὶ τινὰ ἐπιγραφικὰ. Καὶ πρῶτον

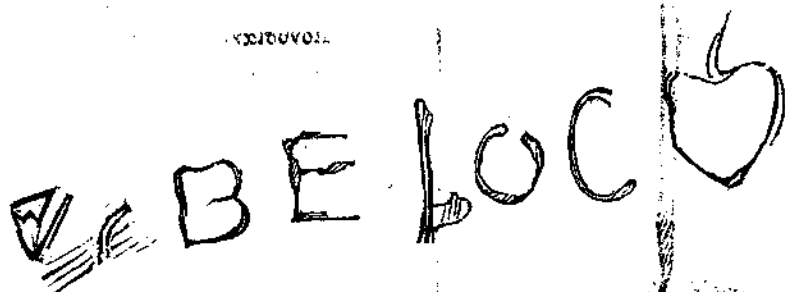
τὸ ἀπαρατήρητον ἀφθὲν καὶ ὑπὸ τοῦ Lebas τοῦ ἐκδότου ἄλλην ἐπιγραφὴν τοῦ θεάτρου, καὶ ὑπὸ τοῦ Conze καὶ ὑπὸ τοῦ Stark τῶν ἀναγραφάντων τὰ κατὰ τὸ θέατρον. Τοῦτο δ' εἶνε καλῶς ἐκτετυπωμένον ἐπὶ τοῦ ἐφεδράνου τοῦ τρίτου μαρμαρίνου τεμαχίου τῆς πρώτης σειρᾶς μέγα Ο, ὅπερ δύναται νὰ σχετισθῆ πρὸς τὰ ἐπὶ τῶν πορίων τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου ἐδωλίω γράμματα. Εἶτα ἔρχεται ἐπὶ τοῦ μέσου ἐδωλίου καὶ τῆς προσθίας αὐτοῦ, ἦτοι καθέτου ἐπιφανείας, ἐπιγραφὴ κακῶς νομίζω καὶ παρὰ Lebas (ἐπ. 1893), φερομένη καὶ ἐν τῷ «Ἀθηναίῳ» ἐκδοθεῖσα ὡς δεικνυσιν εἰκὼν πανομοιότυπος αὐτῆς, ἣν μετὰ κόπου κατώρθωσα νὰ λάβω ἕνεκα τοῦ πρανοῦς τῆς θέσεως. Εἶνε δὲ ἡ ᾧδε παρατιθεμένη ἦν κακῶς ἀνέγνωσαν

Ἄρταιμιδώρου

διότι ὡς ἐξ ὀρθῆς καὶ ἐπιμελοῦς παρατηρήσεως δεικνύται, γραπτέον ΑΡΤΑΜΙΔΩΡΟΥ καὶ οὐχι ὡς ἄνω. Οἱ γράψαντες Ἄρταιμιδώρου ἠπατήθησαν ἐκ φθορᾶς αὐλακοειδοῦς τοῦ λίθου ἐν γραμμῇ τεθλασμένη διακοπούσης τὰ σκέλη τοῦ Μ, ὡς φαίνεται ἐν τῇ πιστοτάτῃ εἰκόνι.

Ἐν τῷ «Ἀθηναίῳ» κατὰ ταῦτά γεγράφται· ὅτι ὁ Lebas (ἔτι καὶ ἀνωτέρω) «εἰδὼκε τὸ πρῶτον τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἐπιφύρων μετὰ τὸ Ἄρταιμιδώρου τὴν λέξιν ὀδελὸς ἦν ὅμως οὔτε ὁ Conze (Bull. 1859 p. 166) οὔτε ὁ Stark οὔτε ἡμεῖς εἴδομεν ἐπὶ τοῦ λίθου». Ἄπορον φαίνεται μοι ἀληθῶς πῶς διέφυγε τὴν προσοχὴν τοῦ ἐρευνητοῦ τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Σύρου ἢ εὐθὺς πρώτη φαινομένη ἐπὶ τοῦ αὐ-

τοῦ ἐδωλίου καὶ τῆς ἀνω ἐπιφανείας ὑπὲρ τὴν ἀνω δημοσιευθεῖσαν. Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἀναγινώσκεται ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερὰ ὅταν εἴνῃ τις ἀπὸ τοῦ κατωτέρου ἐδωλίου καὶ φαίνονται τὰ γράμματα ἀνεστραμμένα. Ἀπὸ τοῦ ἀνωτέρου ὁμοῦ ἐδωλίου ἀναγινώσκεται κανονικῶς, ὥστε πρόδηλον ὅτι οὕτως ἐγράφη. Εἶνε ὁμοῦ ἀμελῶς ἀποτετυπωμένη καὶ οὐχὶ συμμετρικῶς ἐν εὐθείᾳ γραμμῇ. Ἀλλὰ καὶ ὅπως παρὰ Lebas φέρεται ἔχει ὀρθῶς; Οὐχὶ νομιζόμεν. Τοῦτο σαφές πάλιν ἐκ τῆς πιστῆς εἰκόνας, ἣν ἔλαβον καὶ ταύτης, ἣν παρατίθημι ὡς ἀναγινώσκεται ἐκ τοῦ κατωτέρου ἐδωλίου.

Ὁ Lebas δηλ. σημειοῖ μικρὸν φύλλον πρὸ τῆς λέξεως, ἣν νομιζει ὅτι ἀναγινώσκει, ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτο φαίνεται εἰ μὴ ἔγνη δύο ἀφανισθέντων γραμμάτων ὡς ἐν τῇ εἰκόνι δείκνυται· μετὰ ταῦτα ἀναγνωστέον οὐχὶ Ὁβελοῦς ἀλλὰ Θεῖος. Διότι τὸ πρῶτον γράμμα εἶνε Θ καὶ οὐχὶ Β τὸ δὲ τρίτον Ι καὶ οὐχὶ Λ. Καθ' ὅσον καὶ ὁ ἄλλος χαρακτήρ τῶν γραμμάτων ἀνάγει τὴν ἐπιγραφὴν εἰς χρόνους καθ' οὓς τὸ Λ δὲν γράφεται οὕτω, καὶ ἄνευ τούτου ἡ μικρὰ βλάβη τοῦ λίθου ὑπετέθη ὡς μικρὸν σκέλος πρὸς τὸ κάτω μέρος ἀνύπαρκτον.

Ἐντεῦθεν καὶ τὸ Ἀρταμιδώρου διορθωτέον εἰς Ἀρταμιδώρου δι' οὗ ἀπαλλάσσεται τῆς ἀγνοίας τῆς ὀρθογραφίας ὁ γλύψας τεχνίτης, ἣν ἐπιρρίπτει ἐπ' αὐτοῦ ὁ ἐρευνητὴς τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Σύρου ἐν τῷ «Ἀθηναίῳ», ὅπερ ἢ εἶνε αὐτὸ τοῦτο τὸ ὄνομα, ἢ κατὰ παραδρομὴν ἀντὶ τοῦ Ε, ὡς πολλάκις συμβαίνει, ἐχαράχθη τὸ Α, καὶ τὸ ὀβελοῦς τοῦ Lebas εἰς Θεῖος, ὅπερ θεωρητέον ἢ ὡς συμπλήρωσιν ἄλλου ὀνόματος, οὗ λείψαντα ἐν ἀρχῇ ἀφανισθέντα δύο γράμματα, ἢ ὡς ἀπλοῦν παίγιόν τινοσ, τῶν κατὰ τὸ θέατρον.

Ἰάκ. Χ. Δραγάτης.

ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ ΕΠΙΤΥΜΒΙΟΣ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΕΞ ΑΜΦΙΠΟΛΕΩΣ.

Ὡς γνωστὸν τοῖς περὶ τὴν ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν ἀσχολουμένοις, ἰδίως δὲ τοῖς ἀρχαιολογοῦσιν, ἐν τῇ Ἠδωνίδι¹ ἔκειντο τὸ πάλαι πλεῖστα ἐπιφανεῖς Ἑλληνικαὶ πόλεις, ἐν αἷς πρωτίστην βεβαίως θέσιν κατειχεν ἡ ἀρ-

¹ Ἡ χώρα αὕτη ἐκλήθη Ἠέωνις ἀπὸ Ἠέωνος ἀδελφοῦ τοῦ Μίγδωνος.

χαιοτάτη καὶ ἐπισημοτάτη Ἀμφίπολις, ἡ ἀρχαιότερον ὑπὸ τῶν πρώτων κατοίκων αὐτῆς Ἠδωνῶν Ἐννέα ὀδοὶ κκλουμένη, ὡς ἱστορεῖ Θουκυδίδης (ἐν βιβλ. 1, § 100) καὶ (4, § 102)¹. Ἐπὶ τῶν ἐνδόξων ἐρειπίων τῆς περιωνύμου ταύτης πόλεως κεῖται τανῦν ἀσήμαντον χωρίδιον Γενίκιοη=Νεοχῶρι καλούμενον, μίκαν καὶ ἡμίσειαν περίπου ὦρον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Στρυμόνος ἀπέχον καὶ ὑπὸ 25 μόλις οἰκογενειῶν χριστιανικῶν οἰκούμενον. — Κάτωθι τοῦ χωρίου τούτου εἶνε ἡ Γέφυρα τοῦ Πράβι καὶ ἀπέναντι αὐτοῦ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Στρυμόνος ὁ Χάρδαξ ἢ Χάρδακας, θέσεις ἀξιοσημεῖωτοι ἐν τῇ νεωτέρᾳ τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἱστορίᾳ διὰ τὴν ἐν αὐταῖς σπουδαίαν καὶ ἀξιωμαθμδνευτον τοῦ ἥρωος Νικουτσάρζ μάχην κατὰ 15 περίπου χιλιάδων ὀθωμανικοῦ στρατοῦ, ἣν ἐξῆμνησεν, ὡς γνωστὸν, ἡ δημοτικὴ ποίησις. — Εἰς ἀπόστασιν δὲ ἡμισείας περίπου ὦρας τοῦ χωρίου πρὸς τὸ βορειοανατολικὸν μέρος αὐτοῦ ὀδηγηθεὶς ὑπὸ τινος χωρικοῦ κατὰ τὴν τελευταίαν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα περιήγησίν μου εὔρον ἐν τινι ἀγρῷ ἐπὶ λευκοῦ μαρμάρου καὶ ἀντέγραψα τὴν κάτωθι ἐπιτύμβιον ἐπιγραφὴν, ἣτις ὡς δύναται νὰ εἰκάσῃ τις καὶ ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων ἀνήκει βεβχίως εἰς ἐποχὴν οὐχὶ νεωτέραν τοῦ 8^{οῦ} μ. Χ. αἰῶνος.

ΑΡΤΕΜΙΣΙΑ

ΙΟΥΣ Ιω Τω ΑΝΔΡΙ

ΚΑΙ ΕΑΥΤΗ ΖΩΧΗ

Ἀρτεμισίᾳ

Ἰούστῳ τῷ ἀνδρὶ

Καὶ ἑαυτῇ Ζώτῃ.²

Τὴν ἐπιτύμβιον ὅμως ταύτην στήλην, ὡς βραχύτερον ἐν Καβάλλᾳ εἶπέ μοι ὁ Μητροπολίτης Ξάνθης, ἀγοράσας κατὰ προτροπὴν αὐτοῦ εἰς τῶν προκρίτων τῆς ἐπαρχίης του μετήνεγκεν αὐτὴν εἰς τὴν οἰκίαν του.

Ν. Γ. Φελεππίδης

ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Συνεδρία τῆς 27]6 Δεκεμβρίου 1882.

Ἄ κ. Καίλερ, περὶ τῆς διοικήσεως τῶν ἑλληνικῶν βρασιλείων τῶν μετ' Ἀλέξανδρον χρόνων.

Ἄ κ. Δαίρηφελδ, περὶ τῆς Σκευοθήκης τοῦ Φίλωνος.

Συνεδρία τῆς 11]23 Δεκεμβρίου 1882.

Ἄ κ. Καίλερ ὑποβάλλει τὰ ἐξῆς συγγράμματα Michaelis Ancient Marbles in Great Britain. Cambridge 1882 καὶ τὸ Βιγκελμάννειον πρόγραμμα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας τοῦ Βερολίνου διὰ τὸ 1882.

Ἄ κ. ἀπὸς περὶ τινος ἀργυροῦ ἀγγείου ἐκ τῶν ἐν Μυκῆναις εὑρεθέντων.

Ἄ κ. Μπαουμχάρτεν περὶ τινος ἐπιγραφῆς ἐξ Ἀργους.

Ἄ κ. Λόλιγγ περὶ τῆς θέσεως τοῦ Ἀρτεμισίου ἐν τῇ Βορείῳ Εὐβοίᾳ.

1 Περὶ πάντων τούτων ἔγραψα ἑκτενώ; ἐν τῇ περιήγησιν τῶν ἐπαρχιῶν Δράμας, Ζίχνης καὶ Ἐλευθερουπόλεως. Ἴδε «Παρνασσός» τόμ. Α'. ἐν σελ. 433 καὶ 294.

2 Παρατηρεῖται ὅτι ἐκ τῶν τεσσάρων δοτικῶν λέξεων μόνῃ ἡ τελευταία προσυκογράφεται.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Ἐγένετο ἡ τακτικὴ συνεδρῖα τοῦ μηνὸς Δεκεμβρίου.

Ἀνεγνώσθησαν τὰ ἐξῆς ἀναγνώσματα τὸν λήξαντα μῆνα.

Τοῦ κ. Κ. Γ. Ξένου τακτικοῦ μέλους περὶ *Ραβελαι* καὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ.

Τοῦ κ. Ν. Χλωροῦ τακτικοῦ μέλου; περὶ *χρησιμότητος τῶν δασῶν*, μέ-
ρος α'.

Τοῦ κ. Σίμου Μπαλάνου τακτικοῦ μέλου; περὶ *προσωπικῆς κρατήσεως*
ὡς μέσου ἐκτελέσεως.

Τοῦ κ. Ν. Ἀποστολίδου τακτικοῦ μέλου; *πορίσματα ἐξετάσεως τεμαχίου*
κρητίδος.

Τοῦ κ. Α. Διομήδους Κυριακοῦ τακτικοῦ μέλου; περὶ *τῆς προτάσεως τῆς*
ιεραῆς συνόδου περὶ μισθοδοσίας τῶν ἐφημερίων.

Τοῦ κ. Θ. Φλογαίτου τακτικοῦ μέλου; περὶ *τοῦ συγκλητρωτικοῦ τῆς ἐν*
Ἑλλάδι ἐπαρχιακῆς διοικήσεως.

Ὁ κ. Ἰω. Βαλέτης ἀπέστειλεν ὑπὲρ τῆς σχολῆς; τῶν ἀπόρων παιδῶν Ἀ-
θηνῶν 162 ἀντίτυπα ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθεισῶν ἐπιστολῶν τοῦ Πα-
τριάρχου Φωτίου.

Ὁ ἰδιαιτέρος γραμματεὺς τοῦ Γλάδστιωνος Γλέβεσον Δίβερ ἀπήντησε
κατ' ἐντολὴν αὐτοῦ διὰ λίαν φιλόφρονος ἐπιστολῆς εἰς τὸ συγχαρητήριο
πρὸς τὸν Γλάδστιωνα τηλεγράφημα τοῦ Συλλόγου.

Προτάσει τοῦ κ. Γ. Φιλαρέτου ὁ σύλλογος ἐψήφισε συλλυπητήρια πρὸς
τὴν οἰκογένειαν τοῦ θανόντος μεγάλου πολίτου τῆς Γαλλίας Λέοντος
Γαμβέτα.

Ἐπεβλήθη ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς κκ. Α. Βαρ-
ζέλη, Θ. Μπαλτῆ καὶ Χ. Μαντζάκου ἡ ἐκθεσις τῆς ἐξελέξεως τοῦ λήξαν-
τος ἔτους. Ἡ ἐκθεσις συνεπέρανεν ὅπως ὁ σύλλογος ἐκφράσῃ τὰς εὐχαρι-
στήσεις αὐτοῦ ταῖς ἀρχαῖς τοῦ παρελθόντος ἔτους; διὰ τὴν ἐν πᾶσι τάξιν
ὑπερ καὶ ὁ σύλλογος ἀπεδέξατο.

Κατηρτίσθησαν τὰ διάφορα τμήματα τοῦ συλλόγου συμφώνως τῇ τε-
λευταίᾳ αὐτοῦ ἀποφάσει. Συνήλθον δὲ πάντες, ἐξέλεξαν τὰ προεδρεῖα
αὐτῶν καὶ ἐψήφισαν τοὺς ὀργανισμοὺς των. Καὶ τοῦ μὲν θεολογικοῦ ἐξελέ-
χθησαν πρόεδρος ὁ ἀρχιμανδρίτης κ. Σωκράτης Κολιάτσος, ἀντιπρόεδρος ὁ κ.
Α. Διομήδης Κυριακὸς καὶ γραμματεὺς ὁ κ. Ἰγν. Μοσχάκης, τοῦ δὲ νομικοῦ
καὶ τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν πρόεδρος ὁ κ. Κ. Ν. Κωστής, ἀντιπρόεδρος
ὁ κ. Ν. Ζηλήμων καὶ γραμματεὺς ὁ κ. Τ. Ἠλιόπουλος, τοῦ ἀρχαιολογι-
κοῦ καὶ φιλολογικοῦ πρόεδρος ὁ κ. Κ. Παπαρρηγόπουλος, ἀντιπρόεδρος ὁ
κ. Γ. Κρέμος καὶ γραμματεὺς ὁ κ. Ἰάκ. Χ. Δραγάτσας, τῶν τῶν καλῶν

τεχνῶν πρόεδρος ὁ κ. Μ. Μελῆς, ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Γ. Ἰσιδ. Σκυλίσης; καὶ γραμματεὺς ὁ κ. Ε. Ζαλοκώστας, τοῦ δὲ φυσιογνωστικοῦ πρόεδρος ὁ κ. Γ. Καρχμητάς, ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Α. Χρηστομάνος καὶ γραμματεὺς ὁ κ. Α. Τριανταφυλλίδης.

Ἦρξάτο δὲ τῶν τακτικῶν αὐτοῦ ἐργασιῶν πρῶτον τὸ ἀρχαιολογικὸν καὶ φιλολογικὸν τμήμα συνεδριάσθη τὴν 23 Δεκεμβρίου ὑπὸ τὴν Προεδρείαν τοῦ κ. Κ. Παπαρηγοπούλου. Κατὰ τὴν συνεδρίαν ταύτην ὁ μὲν Πρόεδρος ὑπέβαλε δύο πρὸς τὸν Σύλλογον πεμφθέντα ἐσχάτως βιβλία ἐνδιαφέροντα τὸ τμήμα, ἥτοι τὴν στρατηγικὴν τῆς Ἰλιάδος ὑπὸ τοῦ κ. Νικολαΐδου καὶ τὰ νομίματα τῆς Σάμου ὑπὸ τοῦ κ. Percy Gardner. Ἐγένοντο δ' καὶ αἱ ἑξῆς ἀνακρινώσεις.

Ἐπὶ τοῦ κ. Π. Λάμπρου ἀνέκδοτον νόμισμα Ἰακώβου δὲ Μιλλὸν μεγάλου μαγίστρου τῆς Ῥόδου.

Ἐπὶ τοῦ κ. Ἀλεξάνδρου Μελετοπούλου Ὅρος Πειραιῶς.

Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Ἀνέκδοτα νομίσματα τῆς ἐν Εὐβοίᾳ Χαλκίδος καὶ τῆς ἐν Ἀμοργῷ Μινώας.

Ἐπὶ τοῦ κ. Ἰακώβου Ἀρχαίτη ἀρχαιότητες Σίρον.

Ἐπὶ τοῦ κ. Ν. Γ. Φιλιππίδου ἐπιγραφαὶ ἐκ Μακεδονίας.

Ἐκ τῶν ἀνακρινώσεων τούτων δημοσιεύονται ἐν τῷ πρῶντι τεύχει αἱ τῶν κκ. Π. Λάμπρου, Ι. Ἀρχαίτη καὶ Ν. Γ. Φιλιππίδου καὶ ἐκ τῶν τοῦ κ. Μελετοπούλου ὁ Ὅρος Πειραιῶς. Αἱ λοιπὴ δὲ θέλουσι δημοσιευθῆ εἰς τὸ προσεχὲς τεῦχος.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Σελ. 90 στ. γραπτέον: διακεκριμένον—162, 18: Dugay—201, 48 ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῆς διατριβῆς: Ἀξία τῆς μελέτης τῶν Ῥωμαϊκῶν Νόμων—287, 7: περισσότερον. Πλέον φῶς· τοιαύτη—358, 28: τὸ ἀγγλικὸν τῶν 20 οἰο—366, 39: ἐντελειότεραν—368, 26: ἦσαν ἀληθεῖς δημοκραταί—371, 8: ἑκαλειπτόν τό: ὅπερ—372, 20: ἀποτινόντων—373, 7: Rhode Island—378, 13: ἐπίρεια—379, 32—33: δικαίου· μεταξὺ . . . χριστιανῶν οὐδεμία—376, 4: ἑκαλειπτόν τὸ: ἐν—17: ἐπὶ δὲ τοῦ στυλοβάτου . . . γομφώσεως—377, 5: ἀπθεστέλαστοι—32: ἢ ἄλλων—33: τὸ δὲ—34: διάζωμα ἥτοι ζωοφόρον.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Α' ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Ὀδυσσοποικὸν Ἰκκώβου Μηλοῖτη ἀνέκδοτον χειρόγραφον ὑπὸ Σπ. Παπαγεωργίου σ. 632.

Ἀνέκδοτον λεξιλόγιον Μ. Αελέκου σ. 752.

Λογοδοσίχ Τ. Ἀργυροπούλου περὶ τῶν ἐν τῷ Συλλόγῳ κατὰ τὰ ἔτη ΙΓ' καὶ ΙΖ' γενομένων σ. 952.

Φιλολογικὸς σύλλογος Παρνασσῶς σ. 88, 253, 346, 428, 519, 772, 871, 979.

Β' ΝΕΩΤΕΡΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Ῥαβδαὶ καὶ ἡ ἐποχὴ Φραγκίσκου τοῦ Α' ὑπὸ Κ. Ξένου σ. 19, 899.

Ματθίλδη Σεράου ὑπὸ Α. Φραγκίσκη σ. 188.

Ἀχιλλέως Πράττου ποιήματα ὑπὸ Ε. Γ. Ζαλοκώστα σ. 217.

Φραγκίσκα ἡ ἐξ Ἀριμῆνου ἐν τῷ μύθῳ καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ μεταφράσις Α. Ρ. Ραγκαβῆ σ. 404.

Βουλγαροῦπτ δρακμουργία τῶν κλασικῶν Λεσιγγίου, Γκαῖτε, Σχίλλερ καὶ Κλέιστ ὑπὸ Ν. Πετρῆ σ. 558.

Περὶ τῆς δημόδου ἐν Ἀγγλίῳ φιλολογίας κατὰ τὴν ΙΕ' ἑκατονταετηρίδα κατὰ τὸ Γαλλικὸν τοῦ Arvède Barine ὑπὸ Π. Ι. Φ. σ. 669.

Αἱ δύο Μήδειαι ἀναμνήσεις καὶ σπουδαὶ θεατρικαὶ ὑπὸ Ε. Λεγουβέ· μεταφράσις Μ. Π. Α. σ. 691.

Τὸ Γαλλικὸν Πανακκαδήμειον, Λόγος Ι. Β. Δουμῆ κατὰ τὴν ἐνιαυσίαν τελετὴν τῶν πέντε Ἀκαδημαϊῶν μεταφράσις Α. Μηλιώτη σ. 821.

Ἀλφόνσου Λαμαρτίνου Ποιητικαὶ μελέται· μεταφράσις ἔμμετρος ὑπὸ Στ. Βάλβη σ. 844.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΑΛΟΤΕΧΝΙΑ

Ἀθηνῶν ἀνέκδοτοι χριστιανικαὶ ἐπιγραφαὶ ὑπὸ Παναρέτου Κωνσταντινίδου ἀρχιεπισκόπου Μεσσηνίας σ. 80.

Περὶ τῆς Ἀθηνᾶς τοῦ Βαρθολομαίου ὑπὸ Ν. Ι. Σολωμοῦ σ. 223.

Πειραικαὶ ἀρχαιότητες ὑπὸ Ἰκκώβου Αρχαίττη σ. 248, 761, 969.

Τὰ θεάτρα τοῦ Πειραιῶς καὶ ὁ Κωρὸς λιμὴν ὑπὸ Ι. Αρχαίττη σ. 258.

Ὁ πρὸς τὴν ἀρχαίαν Κόρινθον ἀνακαλυφθεὶς ἀρχαῖος τάφος ὑπὸ Γ. Μαυρογιάννη σ. 341.

- Ἐπιγραφαὶ Τρικινάλων ὑπὸ Κ. Δαμιράλη σ. 344, 861.
- Ἰδιοτροπία τῆς τέχνης ἐν τῇ τῶν Βυζαντινῶν ἀγιογραφίᾳ ὑπὸ Γ. Δραγάτη σ. 383.
- Ἀνακάλυψις τῆς ἀρχαίας πόλεως Μοραίας ὑπὸ Ἀθ. Δ. Πετρίδου ἡπειρώτου, σ. 680.
- Ἀνασκαφαὶ Ἐλευσίνος σ. 755.
- Ῥωμαϊκὰ ἀρχαιολογήματα σ. 766.
- Ἀνέκδοτα νομίσματα τῶν Ἐριζῶν, πόλεως τῆς Καρίας (μετὰ εἰκόνων) ὑπὸ Π. Λάμπρου σ. 853.
- Ἐπιγραφαὶ Ἀττικῆς καὶ Μεγαρίδος ὑπὸ Στ. Ν. Δραγούμη σ. 855.
- Ἐπιγραφαὶ ἐν Ζακύνθῳ ὑπὸ Τ. Ἀμπελά σ. 858.
- Ὄρος Πειραιῶς ὑπὸ Ἀλ. Ν. Μελετοπούλου σ. 863, 870.
- Ἀνασκαφαὶ ἐν Ἐπιδαύρῳ ὑπὸ Π. Καββαδίκου σ. 863 (πρβλ. 757). Ἡδὲ ἐν σελ. 980 διόρθωσιν τῶν ἐν τῷ ἄρθρῳ τούτῳ παραγραμμάτων.
- Ἀνασκαφαὶ ἐν Ἐλευσίνι ὑπὸ * σ. 867.
- Ἀρχιότητες ἐν Τυρνάβῳ ὑπὸ Α. Ο. σ. 869.
- Εὐρήματα ἐν Ἀθήναις σ. 339.
- Ἀνασκαφαὶ Ἀκροπόλεως 759.
- Νεώτερα Περαγμηνὰ εὐρήματα 759.
- Ἡ Ἀκρόπολις τῆς Περγάμου 763.
- Τὸ ἐν Σάμῳ ὑδρογωγεῖον 765.
- Ἀρχαιολογικὰ Σινώπης 755, 869.
- Ἀνέκδοτον νόμισμα Ἰακώβου δὲ Μιλλῶ ὑπὸ Π. Λάμπρου σ. 966.
- Ἐπιγραφαὶ ἐπιτύμβιοι Πειραιῶς ὑπὸ Α. Ν. Μελετοπούλου σ. 972.
- Ἀρχαιότητες Σύρου ὑπὸ Ἰακ. Χ. Δραγάτη σ. 974.
- Ἀνέκδοτος ἐπιτύμβιος ἐπιγραφή ἐξ Ἀμφιπόλεως ὑπὸ Ν. Γ. Φιλιππίδου σελ. 977.
- Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία σ. 86.
- Γερμανικὴ σχολή σ. 86, 253, 345, 978.
- Εἰδήσεις σ. 87, 345, 517, 647, 769.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

- Ἡ γυνὴ καὶ ὁ Χριστιανισμὸς ὑπὸ Ἰγνατίου Μοσχάκη σελ. 7.
- Ἱστορία τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ θρησκευτικὴ πολιτικὴ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου ὑπὸ Δουρουῦ μετ' εἰκόνων μεταφράσις Α. Α. Παγκρατῆ σ. 141.
- Τὸ θρησκευτικὸν μέλλον τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν ὑπὸ E. de Laveleye μεταφρ. Στ. Α. Βλαστοῦ σελ. 169, 353.
- Ἰδιοτροπία τῆς τέχνης ἐν τῇ τῶν Βυζαντινῶν ἀγιογραφίᾳ ὑπὸ Γ. Δραγάτη σελ. 383.
- Περὶ τῆς κατὰ τὸν Μεσαίωνα ἐσχῆς μουσικῆς τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας ὑπὸ Γ. Α. Τζέτζη σελ. 433, 522.

Ἐπίλογος εἰς τὰ περὶ γλωσσομαθείας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπὸ Σ. Κ. Παπαμειωργίου σελ. 490 (προβλ. τόμ. Α' σελ. 357, 477, 849. Ε' σελ. 672, 804 καὶ τοῦ παρόντος Γ', σελ. 347).

ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ ΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Περὶ τῶν ἀρχαίων ἀνωτάτων τῆς Γαλλίας συνεδρίων ὑπὸ Ν. Δαμσκηνουοῦ σελ. 53.

Ἄξια τῆς μελέτης τῶν Ρωμαϊκῶν νόμων ὑπὸ Ρ. Ἰερίγγου ὑπὸ Πέτρου Μ. Οἰκονόμου σελ. 204.

Περὶ πολυσαρκείας ἢ τοῦ κοινῶς λεγομένου πάχους ὑπὸ Κ. Διγενῆ σελ. 497.

Περὶ Κράτους ὑπὸ Γ. Ι. Ἀγγελοπούλου σελ. 649.

Περὶ τοῦ μεγάλου Κομήτου τοῦ 1882 (μετὰ πίνακος) ὑπὸ Ι. Φ. Σμίθ σελ. 749.

Ἡ ἐθνικὴ ἱστορίκ ὡς κύριος παράγων ἐν τῇ πολιτειακῇ ὀργάνωσει ὑπὸ Ν. Γ. Μοσχοβάκη σελ. 812

Αἱ ἐν Παρισίῳ διεθνεῖς ἠλεκτρικαὶ ἐπιτροπαὶ σελ. 831.

Περὶ χρησιμότητος τῶν δασῶν ὑπὸ Ν. Α. Χλωροῦ σελ. 916.

Ἑλληνικὴ νομισματοποιία ὑπὸ Μ. Π. Λάμπρου σελ. 72.

Τὰ δάση ὡς φυσικὰ ἀλεξιχάλαζα καὶ ὡς προστάται τῆς γεωργίας ὑπὸ Ν. Α. Χλωροῦ σελ. 112.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ

Περὶ ταμειουτηρίων καὶ Σχολειακῶν ταμειουτηρίων ὑπὸ Κ. Χ. Βάμβρα σελ. 97.

ἮΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ

Ὀλυμπος καὶ οἱ κάτοικοι αὐτοῦ. Ἦθη καὶ ἔθιμα Αυτοχωρίου ὑπὸ Ἀθ. Λασιποπούλου. Κέδρος σελ. 396, Τὰ Σίχνα σελ. 585.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ἡ Ἑλλάς κατὰ τὴν ἀναγέννησιν ὑπὸ Ε. Γ. Ζαλοκώστα σελ. 41, 291. Εἰς τὸν Ἀδριατικὸν Κόλπον. Σημειώσεις ταξιδίου ὑπὸ Κ. Ν. Παπαμιχαλοπούλου σελ. 305.

Βίος τοῦ Ἰωάννου Γκούρα ὑπὸ Ἀντ. Γεωργαντᾶ ὑποστρατήγου σελ. 570.

Περὶ τοῦ κόμητος Μοτζίγιου ἐπιστολὴ τοῦ κόμητος Σ. Βοροντζόβ ἐκ τῆς Ρωσικῆς ὑπὸ Κ. Α. Παλαιολόγου σελ. 711.

Ὁ Ἰσθμὸς τῆς Κορίνθου ὑπὸ Μ. Δήμητρα σελ. 777, 873.

Περιήγησις ἀπὸ τὴν Τρωάδα κατὰ Μάιον τοῦ 1881 ὑπὸ Ἐρρ. Σχλιέμαν σελ. 467, 608.

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

- Ἡ Ταναρχική κόρη μεταφ. Δ. Π. Α. σελ. 63.
 Ὁ Κύων τοῦ Ἀλθέριου μεταφρ. Μ. Κ. Κρίστη σελ. 228.
 Κάιν ὑπὸ Fr. Mistrali μεταφρ. Α. Φραβκσίλη σελ. 329.
 Ὁ Κύκνος ὑπὸ Γ. Σάνδης μεταφρ. Ν. Ἀζελου σελ. 499, 589, 720, 930.
 Ὁ ἀγροικὸς γραμματοκομιστῆς μεταφρ. Δ. Π. Α. σελ. 413.

ΔΙΑΦΟΡΑ

- Βασιλικὸν Διάταγμα περὶ διδασκτικῶν βιβλίων τῆς μέσης καὶ κατωτέρας
 ἐκπαιδεύσεως σελ. 642.
 Σύμμικτα σελ. 90, 256, 774.
 Χρονικὰ σελ. 94, 348, 429, 776.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ

ΤΟΥ ΕΚΤΟΥ ΤΟΜΟΥ ΤΟΥ ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ 1882.

Γεώργιος Ι. Ἀγγελλόπουλος, Τιμολέων Δ. Ἀμπελᾶς, Νικόλαος Ἀζελός,
 Τιμολέων Ἀργυρόπουλος, Σταμάτιος Δ. Βάλβης, Κωνσταντῖνος Χ. Βάμβας,
 Στέφανος Α. Βλαστός (ἐν Μασσαλίᾳ), Ἀντώνιος Γεωργαντζᾶς, Νικόλαος Δα-
 μασκηνός, Κωνσταντῖνος Ν. Δαμιράλης (ἐν Τρικάλοις), Μαργαρίτης Δήμι-
 τας, Κωνσταντῖνος Διογενής, Ἰάκωβος Χ. Δραγατσης (ἐν Πειραιεῖ), Στέ-
 φανος Ν. Δραγούμης, Εὐγένιος Γ. Ζαλοκώστας, Παναγῆ; Καββαδίκης, Μι-
 χαὴλ Κ. Κρίστης, Ἀρχιεπίσκοπος Παναρέτος Κωνσταντινίδης, Δούσιος
 Π. Λάμπρος, Μιχαὴλ Π. Λάμπρος, Παῦλος Λάμπρος, Ἀθανάσιος Δ. Λασπό-
 πουλος, Μιχαὴλ Λελέκος, Γεράσιμος Μυρογιάννης, Ἀλέξανδρος Ν. Μελε-
 τόπουλος (ἐν Πειραιεῖ), Λέων Μηλιώτης, Ἰγνάτιος Μοσχάκης, Νικόλαος
 Γ. Μοσχάκης, Κωνσταντῖνος Γ. Ξένος, † Πέτρος Μ. Οικονόμος (ἐν Μονάχῳ)
 Κωνσταντῖνος Α. Παλαιολόγος (ἐν Σεβαστουπόλει), Σπυρίδων Κ. Παπα-
 γεωργίου (ἐν Κερκύρᾳ), Κωνσταντῖνος Ν. Παπαμιχαλόπουλος (ἐν Μονάχῳ),
 Νικόλαος Πετρῆς, Ἀθανάσιος Δ. Πετρίδης (ἐν Κυπαρισσίᾳ), Ἀλέξιος Ραγ-
 καθῆς, Ι. Φ. Ἰούλιος Σμῖθ, Νικόλαος Ι. Σολομός, Ἐρρίκος Σχλιέμκν, Ἰωάν-
 νης Δ. Τζέτζης, Παναγιώτης Ι. Φέρμπος, Νικόλαος Γ. Φιλιππίδης, Ἀν-
 τώνιος Φραβκσίλης, Νικόλαος Α. Χλωρός.